
חמשה
חומשי תורה
עם תרגום אנקלוס ובאור
המאור הגדול רש״י ז״ל:
ועליו מפלשי דברי ככבים
יזהירו:

חמשה

חומשי תורה

עם חמש מגלות והפטרות מכל השנה

כמנהג כל קהלות הקודש

וזה מעשה המנורה הטהורה · ושבעה נרותיה עליה להאירה :

א ראשונה יסע דגל מחנה ספוני טמוני עתקים לגרגרות · הלא המה דברי אנקלוס ·
המתרגם לקיים הקורא בכל שבת חיובו · בו שמח לבו ויעלוס :

ב ונסע אהל מועד בית ועד לחכמים · כלם יחסו תחת צלי כנפי אשר הוא המאור הגדול רש"י ז"ל ·
שפתי חן רוח דעת וחכמה · לאורו צריכים כל הכוכבים · גדולים עם קטנים :

ג ועליו יחנה מטה מסגרת ומפרשי דבריו · להוציא לאור תעלומות אמריו · בו ימצאו מרגוע שלומי
אמוני בדודי בעלי אסופות · ועל פני מים חיים הרוחות מרחפות :

ד ומנגד תראה מקור מוצא כל מדרש ואגדה · לשאוב מי באר לבאר היטב דברי הרב ממעייני החכמה :

ה עניך לנוכח יביטו עוד כרוב אחד מקנה מזה לסורות מראות הנוכחות נכחות פסוקי התורה על
משכן קדש למוד התלמוד :

ו וכרוב אחד מקנה מזה להכין ציונים וגמטריאות פרפראות לחכמה :

ז ועוד בעמוד הזה עמודי אחוזי מנין המצות · לכל נראה מתכסה · כמנין תורה צוה לנו משה :

את הכל עשה יפה בעתו · בכל מאמצי כח על מתכונתו · להראות העמים והשרים שלימותו · גברו
גם עזרו חיל הישרים בליבותם להעלות תועלתו ומעלתו :

ה"ה הר"ר שלמה די אוליוירה כר"ו החיים והשלום וכל טוב אתו · אשר שקד עליו להועילו בתקנתו :

והה"ר שבתי משור"ר יצ"ו ימלא ה' תאותו · אשר חבר **שפתי חכמים** אל שפתו :

ואשרי המדפיס ה"רר אורי ווייבש בלא"א ה"רר אהרן הלוי ז"ל · אשר זכה את הרבים · ועליהם תלה
זכותו · ולא חמל על מיטב ממונו · למען ירוצו אליו לקנותו לגודל חשיבותו ·
לראשית פרי מגדים ממגדי מחשבתו · עד כלותו :

נדפס פה

באמשטרדאם

בבית

הנעלה כה"רר אורי ווייבש בלא"א כה"רר אהרן הלוי זצ"ל :

בשנת

לישרים נאוה תהלה לפ"ק :

כללים בדברי רשי זכרונו לברכה׳ שמורה בכל טוב וערוכה׃ לקוחים מדברי המפרשים זה אומר בכה וזה בכה׃

א כל מקום שפיר״שי כתרגומו הנה הוא סותר את העברי פירוש שאין הפשט כמו העברי׃

ב אונקלוס תרגם או אינו סותר התרגום אלא מפרש דעתו של אונקלוס׃

ג המתרגם בכל מקום שהוא סותר התרגום שהוא טעות׃

ד ותרגומו או מביא רש״י ראיה לפירושו שכן הוא׃

ה וכשהוא כותב התרגום כגון דמילו או כיוצא בו ואינו אומר כתרגומו או תירגם או אינו קשה על העברי אלא רוצה ליישב ולפרש לשון התרגום כגון שמלתיה שהוא מפרש שהוא לשון הוכחה׃

ו וכשהוא אומר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים או לשון המקרא נופל על לשון התרגום אך שמאריך כלשון׃

ז וכשהוא כותב העברי וגם התרגום כגון כבד תרגום יקיר ולא אתייקר או הוא מפרש הפעולה שלא תטעה אחר העברי לומר שהוא ציווי אלא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר׳ וגם כשמשנה לשון תרגום מן העברי לפי לשון התרגום י״ל כגון ופרינו בארץ ונפוש בארעא פרינו עבר והתרגום מהפכו להבא׳ או נקנה שכך תרגום פרש אגרך שלא אמר הנו״ן שמוש׃

ראשי תיבות הבאים בספר זה

(הרא״א)	ר׳ אהרן אלרעי	(ג״א)	גור אריה
(הרא״ם)	ר׳ אלי מזרחי	(דב״ט)	דבק טוב
(רי״ק)	ר׳ יעקב קניזל	(ה״מ)	הואיל משה
(מהרמ״ש)	ר׳ מאיר שטערין	(נח״י)	נחלת יעקב
(רמ״א)	ר׳ יוסף אלבילה	(צד״ל)	צדה לדרך
(מהיר״ה)	מוהר״ר העשל	(קצ״מ)	קיצור מזרחי
(מהר״ן)	מוהר״ר נתן	(דק״ל)	דקדוקי לרש״י
(רש״א)	ר׳ שמואל אלמשוניני	(ר״ל)	רצה לומר
(מהרש״ל)	ר׳ שלמה לוריא	(רל״ת)	או (וצ״ל) רצונו לתרץ

הסכמות וגזירות החרם מהגאון החכם הגדול כמהור״ר יצחק אבוהב נר״ו אב״ד ור״מ דק״ק ספרדים יצ״ו והכמי ק״ק הספרדי׳ יצ״ו: והגאון הגדול מוהר״ר יצחק נר״ו אב״ד ור״מ דק״ק פוזנא וכל מדינת פולין גדול יצ״ו:

ויהי המקריב היום את עצמו אלינו בהר״ר שבתי משורר מק״ק פראג יצ״ו והציע לפנינו כדבריו את אשר זה כמה שנים טרח ויגע יגיעות הרבה לחפש ולחזור אחר אנשים נדיבים ועשירים שינדבו לבם להוציא מעות להוצאו׳ דפוס ספר חמשה חומשי תורה עם תרגום ורש״י וקיצור כספרי מנחת הודה ודבק טוב וכו׳ המספיק ודי למבין ולפרש היטב פי׳ רש״י ז״ל על התורה עד אשר מצא אדם אחד כאלף אשר אזר כגבר חלציו וצרור הכסף לקח בידו לעשות מלאכת מחשבת בזהב ובכסף לתת להעתיק הספרים ההם ולקצרם בהוצאות מרובות · ויען חזר והשיב ימינו אחור ורחתה בימינו וקרב בשמאלו מדאגה פן אחרי כן כשיראו אחרי׳ את יוקר המלאכה המפוארה הזאת וצרכה · ימלאם לבם להסיג גבול ויתחילו גם המה להדפיס ספר כמוהו ויגרמו לו היזק גדול · ביקש מאתנו להגן עליו ולסגור הדלת בעדו ובעד המוציא המעות הנ״ל · וכאשר שמענו כן ראינו ששאלתו כהוגן ודבריו כנים ואמתיים ושהספר הזה יהיה מקובל ומרוצה בעיני כל הלומדים להקל מעליהם טורח המשא מלחפש אחר מפרשים הרבה ואחרי ספרים שאינם נמצאים לכל מלבד תועליות אחרות · לכן אנחנו הבאים על החתום כלנו בהסכמה שרירא וקיימא חקה חקקנו גזירה גזרנו בגזירת עירין ובמימר קדישין אשר לא יקרב איש לא גדול ולא קטן אשר בשם ישראל יכונה להדפיס חומש הנ״ל או לתת שום עזר וסיוע לשום אדם להדפיסו לא בעיר הזאת ולא בעיר אחרת עד תום עשר שנים רצופות נמנות מיום השלמת הדפסתו בלי רשות והסכמת כהר״ר שבתי הנ״ל או באי כחו וכל אשר ימרה את פינו ליקום ההוא גברא בארור בו נידוי בו חרם בו שמתא בו קללה · ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר התורה · והשומע לנו ישכון בטח ושאנן · והיה עלהו רענן · ושלום רב על ישראל ועל רבנן · והיה דברינו זה ביום כ״ח לחדש אדר שנת התל״ט ליצירה פה אמשטירדאם יע״א:

יצחק אבוהב:

משה רפאל די אגילאר:

מרדכי די קרסטו:

כך ראיתי נוסח הכתב מהגאון ר״מ ואב״ד החסיד כמה״ר י׳ אבוהב וחד דעמי׳ הכאור הגדול כמהו״רר משה רפאל יצ״ו שגזרו כן כנ״ל בכן כשראיתי שנגמר המלאכה וגודל התועלת שעשה כה״רר שבתי הנ״ל · נתתי ידי ואצבעותי והסכמתי עמהם על גזירתם כנ״ל וחלילה לשנות באזהרת האלה הנ״ל · והיה דברי זה היום י״ט לחדש טבת ת״ם ליצירה פה ק״ק פוזנן יע״א:

נאם הצעיר יצחק בא״א מוה״רר אברהם זצ״ל חונה ק״ק פוזנן:

שיר ידידות להגאון החכם מוה״רר יצחק אבוהב נר״ו אב״ד ור״מ דק״ק ספרדים יצ״ו:

עורו ראו חומש מאסף כל : רשי וביאוריו ותרגומו :
כלם תלוים בו כמו אשכול: אורי ילדני לאור עמו :

הסכמת וגזירת החרם מהגאון כמהו"רר דוד מלבוב נר"ו אב"ד ור"מ במגנצא ועתה נתקבל לאב"ד ור"מ פהק"ק אמשטרדאם בק"ק האשכנזים יצ"ו

אנכי בדרך נחני ה' פה אמשטרדאם להיות נצב על עין המים · מים חיים · עין גני · עסיס רמוני · להוציא חיבורי · אשר פי ה' יקבנו מגדול דוד · ובאו אלי האנשים הנקובים בשמות' הנעל' הר"ר אורי ווייבש בלא"א כהר"ר אהרן הלוי זצ"ל מדפיס בק"ק אמשטרדם המהוללה · אשר לחוף אנ ות עולה · ואשר זיכה כל ימיו את הרבים בספרי קודש שנדפסו על ידו בדפוס היותר נאה ומשובח · והאלוף המרומ' כהר"ר שבתי בהקדוש מוהר"ר יוסף בעל המחבר שפתי חכמים והראו לי ספר תורת משה בחמשה חומשי תורה עם התרגום אונקלוס ופירוש רש"י ז"ל עם פירוש שפתי חכמים אשר טרח ויגע המחבר בילקוטי בתר ליקוטי מכמה מפרשים הנדפס עתה מחדש דבר נאה ומתקבל והרבה ממון עלה על הוצאות הדפוס עד שהוציאו לאור יקר תפאר' מלאכ' שמים · ומהירא' פן יעמוד איש אחר אשר לא עמד בו וירצה להדפיס מחדש כתמונתו ע"כ הסכמתי עם הגאונים אשר קדמוני בגזירת' הנ"ל שלא ירים איש את ידו להדפיס מחדש כתמונתו עד עת קץ עשר שנים רצופי' לא ע"י עצמו ולא ע"י אחרים ולא ע"י פעולתו בלתי רשותם והסכמתם והעובר ליטרקי חוי' דרבנן דלית לי' אסותא ולהשומעים ינעם ותבא עליהם ברכת טוב · פי המדבר לשם שמים · ולהחזיק ידי מחזיקי עץ החיים · היום יו"ב' עשרה ימים בחודש מנחם ת"ם עונך בת ציון לפ"ק:

הצעיר דוד בלא"א מוהר"ר אריה ליב ז"ל ח"ה הלבוב חונה במגנצא · ובשאר הגלילות וכל אנפי' אשר בה כמלא:

הסכמת וגזירת החרם מהגאון כמהו"ר אהרן דרשן נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק ווירמיישא והגליל יצ"ו:

שבתי וראיתי את כל המעשה אשר עשה האלוף הר"ר שבתי משור"ר יצ"ו חובר חיבור במלאכת שב"תי קודש יגע וטרח ומצא וליקט דברי המפרשים הקדמונים ואחרונים ואספם כעמיר גרנו וקצרן בקיצור המופלג פירושן על המאור הגדול רש"י ז"ל על חמשה חומשי תורה להציגם מול פני המנורה המאור הגדול רש"י ז"ל למען היקל על הקורא שלא יצטרך עיון רב ברבוי ספרים והרי הוא לפניו כשלחן ערוך ומסודר וכמה טרח טרחה להאי גברא ועשה שבת"י אחד מלאכות הרבה לעיין בכל המפרשים בהן ובשמותיהן · בכן כאשר הדבר נכון מאת אלהי' לעשותו ומזכה את הרבים בכן באתי כיהודא ועוד לקרא לאפושי גברא להסכים עם הרבנים הסכימים להדפיסו למען תרבה הדיעות ולמען לא יגע ואחר יאכל נכון הדבר לגזור אוסר בגזירת נח"ש ולקטור קטר של קיימא בגזירת עירין ולשדי גודא דרבנן על מי שיקרב אל מלאכת הקודש להדפיס ספר זה עוד תוך עשרה שנים בלי רשות המחבר הר"ר שבתי הנ"ל ומי שאינו מקיים דברי רבנן נקרא עבריין וארורים הם בבואם ובצאתם · ומכלל ארור נשמע ברוך אשר ישמע לדברינו יחול עליו כל הברכות הכתובים בספר · ובזה דברינו יושפר · ותיטב לה' משור פר · ושוטנינו יוחפר:

כ"ד הכותב לכבוד התורה · היום יום א' מסר' לרצונו לפני ה' הת"ם לפ"ק:

נאום הצעיר אהרן בלא"א הרב הגדול מהור"ר משה זצ"ל תאומים חונה בק"ק וורמייזא לע"ע ואנפ"ה:

הסכמת וגזירת החרם מהגאון מהר"ר מנחם מענדל נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קראטשין יצ"ו :

שבתי וראיתי תחת השמש · בתורה עוסק בקר ואמש · תורתו שנון שגור וחומש · וראת אל תאיר פניו כשמש · ה"ה האלוף כהר"ר שבתי משור"ר מק"ק פראג יצ"ו אשר טרח ויגע לחפש אחר אנשים נדיבים כאילי תרשישים · להוצאת דפוס ספר חמשה חומשי תורה · דפוס יפה כאספקלריא המאירה · עם רש"י וקיצור הרבה מפרשים ויען כי ראיתי שש"בתו צד"ק · מחזיק ברק · מאד"ים פניו · כפני עניו · חמ"ה נוג"ה · לו כסוגה · כוכ"ב מאיר · כבן יא"ר · ע"כ באתי גם כן על החתום שלא יקרב שום אדם להרפיס חומש כזה עד אשר תום עשרה שנים שנת לבנ"ה · לתקופות מונה · בלי רשות האלוף הר"ר שבתי הנ"ל או באי כוחו וכל אשר ימרה את פינו באנו בגזירתינו החמורה · כשלהבת בגחלת קשורה · נידוי חרם שמתא ארורה · על כל יושבי שערה · לקיים דברינו אלה כשורה · בצירוף שאר גאוני ארץ · העומדים בפרץ · כי כולם הסכימו כאחת · להפיל פועלי און לשחת · בזעף ולא בנחת · וענש יענש בתוכחת המארה · עד אשר יתחרט מעבירה · ושלם ישלם קנסות וכל הפסידות כאיש המבעיר את הבעירה · כ"ד בנחיצה רבה כחץ למטרה : היום יום ג' כ"ג טבת הגאלה הישועה ליצירה לפ"ק לבריאת עולם אשר ברא :

הקטן מנחם מענדל בלא"א המפורסם מהר"ר משלם זלמן זצ"לה"ה אויערבך החונה פה ק"ק קראטשין :

הסכמת וגזירת החרם הרב כמהורר יהודה ליב נר"ו אב"ד דק"ק רוטארדאם

הנה יד שלוחה אלי והנה בו מגילת ספר פתוחי חותמי קודש הגאונים הרבנים אשר גזרו והפרישו מצודת חרם ואלה להלכד כל העובר על פקודתם וגזירתם שלא להדפיס עד עת קץ עשר שנים בשום אופן תמונת ספר תורת משה עם התרגום ופי' רש"י ז"ל ופי' לפירושו שפתי חכמים אפס קצהו ראיתי קונטרס אחרון בדפוס דף ראשון מפ' נצבים לבד והדברים עתיקים · ועוד נוסף עליו דברי' רבים לעין הקורא מקצה מזה ומקצה מזה · לכן באתי כיהוד' ועוד לקרא לגזור בחרם ובשמתא שם מיתה לקיים דברי החכמים וגזירתם הנ"ל שלא להדפיס בלתי רשות האלוף כהר"ר שבתי מחבר יצ"ו · ובלתי רשות האלוף כהר"ר אורי הלוי המדפיס יצ"ו · וכל העובר ילכד במצודתם ומצודתם הפרושה וכל המקיים את דבריהם רוח חכמים נוחה ממנו והשומע לי' יש"כון בט"ת דברי הכותב והחותם היום יום שנכפל בו כי טוב ד' מנחם נפש"י לפ"ק:

נאם יהודה ליב בן מהר"ר שלמה ז"ל מקיק ווילנ' חונה פה ק"ק רוטארדאם לע"ע :

הקדמת המסדר הפירוש שפתי חכמים והמגיהה

האלוף כהר"ר שבתי משורר מפראג יצ"ו · בעל המחבר ספר שפתי ישנים אחיו של המקובל ומופלג בדורו · כשמש יזרח אורו · החסיד כמוהר"ר יעקב שטריכרש נר"ו:

אמר המלקט ומאסף שבתי משורר ב"ס מפראג · הנה אנכי לא אוכל לצאת ולבא בלשון מדברת גדולות לשון ערומים כי דרך נשי"ם לי ודעתי קל"ה כמות שהיא קל"ה נע"ה וחסיר"ה · ואין בי כח לעמוד בהכלי מלך מאן מלכי רבנן · והשנית שיש לי חומרא יתירה שאני מחויב במצות עש"ה שהזמן גרמא · כי המלאכה מרובה ובעל הדפו"ס דוחק והפועלי' אצים ונוגשי' לאמר כלה מעשיך אשר ע"כ לא יש לי פנאי ומקום חלק להרחיב פי בהקדמה ארוכה · לכן לא אכתוב כ"א הסימני' ודרכי הסדר של המלאכה הזאת מלאכת ה' ברמי' זה:

והנה מיום עמדי על דעתי הייתי משתאה מחריש וחשבתי דורות הראשונים אשר חברו ספרים גדולים פירושי ומפרשים פירוש של המאור הגדול רש"י אשר לביאורו ולאורו אנו הולכי' ונוסעים · והנה זה אמר בכה וזה אמר בכה אף כמעט כולם נתנו מרוא"ה אחד אשר צץ ממז"רח הוא שמ"ש ועבד את רבו כל הימים לרבות הלילות ה"ה הגאון כמהור"ר אליה מזרחי זצ"ל וזר"חה השמ"ש עליו ודבריו ברורים כשמש וחפש כל חדרי תורה ויגע וחפר עד שמצא הבאר"ות אשר שאב ושתה מהן רש"י ז"ל ואחריו יא"ר נתיב · ועד שלא שקיעה חמה של זה זרחה שמשו של זה ופרו ועשו פרוש ם ורבו כמורבו הראשונים לברכ"ה · וזאת היא נפלאה בעיני שלא הדפיס אחד מהן פירושו עם המקרא ורש"י · הגם שנדפס פירוש הרמ"בן ופירוש החזקוני אצל החומש אבל אלו פירושים הם פירושים על הפסוק ולפעמים על רש"י ולא על כל דברי רש"י שהם סמכו על המבין · רק פעם אחת נדפס בעיר ריווא בשנת שכ"א חומש אחד בדפים גדולים עם תרגום ורש"י ועם קיצור הבנה מהספר מזרחי · אמנם הוא קצר מאוד ובהרבה מקימות אינו מובן ממנו ע"י מרוצת לשונו הצח וגם לפעמים אינו מכוון הפירוש של המזרחי על כל דף של פירוש רש"י עד שלפעמים צריכים לחפש ג' או ד' דפין לפני' או לאחור וזהו בלבול דעת · וגם הוא יותר ממאה שנים שנדפס ולא נמצא בדוחק אחד בעיר: ויעוד יש לו יתרת מגנא ועולה בניפות שהוא כרך גדול להוליך ולהביא:

והנה חשבתי ימים מקדם וחשבתי דרכי ועתה על שבע"תה על עסקי התורה באתי הנה בק"ק אמשטירדאם ומצאתי את שאהבה נפשי איתיות קטנות יפות מאוד הן מן המרובע והן מן הרש"י כאשר יעיד כ"ל הקורא · ואמרתי זה היום שקויתי מצאתי ראיתי ועת לעשות לנ"ו הפי"רוש של תורתינו ודברים שבכתב ינתנו לכתוב ולהדפיס:

והנני כהריוט קופץ בראש ונשבע שלא כתבתי והוספתי מדעתי אפילו תיבה אחת כי אם מה שמצאתי בספרים הנדפסים וגם איזה דברים נאים (בתוך איזה פרשיות) ששמעתי מפי הגאון מהור"ר מאיר שטערין זצ"ל שהיה אב"ד פה ק"ק אמשטרדאם בק"ק אשכנזים יצ"ו · רק זאת עשיתי לפעמים: במקומו' שהמפרשים האריכו למעניתם בלשונם קצרתי מעט או החלפתי מעט · וע"כ קראתי להמלאכה הזאת **שפתי חכמים** כי הם דברי חכמים הרבה ושפתותיהם ירובבו בקבר (ועיין בהקדמת ספר **שפתי ישנים** שחברתי והדפסתי בשנה הזאת ושם תמצא עניין כזה על זה):

וזה יצא ראשונה · סתמא בפירושו · וזהו העתקתי מספר מנחת יהודה · וקיצור מזרחי · שנדפס אצל החומש · ומה שהעתקתי מספרים אחרים כתבתי כל אחד משמו בצורת שני חצי לבנות ואלו הן (קרא"ס) (רש"א) (רי"ק) (רמ"א) (הרא"ה) (קנ"מ) קיצור מזרחי והוא הנקרא מתנות עני (עיין בספרי שפתי ישנים באות קו"ף) (כה"י) (נר"ל) (מהרמ"ס) (מהרש"ל) · וכל כוונתי לא היה כי אם למה שנצרך לפירוש רש"י · אבל כל מקום שהמזרחי ובעל נחלת יעקב והאחרי'

הלכו

הקדמה

הלכו בגדולות ובנפלאות בבקיאותם בקושיות ובפלפולים מהש"ס כמו בפרשת משפטים ובשאר מקומות לא הכנסתי ראשי בין הרים גדולים וכתבתי רק מה שהוא כפשוטו להבנת רש"י ז"ל · וגם זה היה עיקר כוונתי להדפיס אותו באותיות קטנות כדי לכלול בו הרבה כאשר יראה כל מי ששם עיניו עליו · וכדי לשאת אותו אתו עמו בכל מקום הן בבית המדרש או בבית הכנסת · כי כמה פעמים ראיתי ושמעתי בהרבה קהלות קדושות שהבחורים באים לבית הכנסת ביום השבת וזה אל זה שואלים בדברי רש"י זצ"ל · ונתן הספר אל איש לאמר קרא נא זה ואמר אוכל וגם אקרא ואז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול לעומתם זה אומר כה וזה אומר פה עד שאחר כך הוכרח לומר לא אוכל כי חתום הוא · ואם יש אחד מהן שקרא קצת במפרשים ואמר הפירוש והפשט ואז מראין על ו באצבע לאמר החו"דש הזה לכם כזה ראה וח"דש ואף לזאת יחרד לבי · ובעת הזאת חשבת גודרין בעת צרה · ואמרתי אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך אלך לי אל מקום אחר וצדק צדק ארדוף אחר מקום דפוס יפה וארפיס חומש עם קיצור מפרשים · והנה היום שלמתי נדרי ·

ברוך ה׳ שהחינו וקימנו לזמן הזה :

והנה ידוע שרש"י זצ"ל לא כתב אות אחת שלא לצורך כמו שנראה בפרשת בשלח בפסוק לא תוסיפו לראותם פירש רש"י ולא תספו (עיין במזרחי ובנחלת יעקב מה שכתבו שם) ומי יוכל לשער חכמתו הגדולה אשר הראה בחילוף איזה תיבות :

ואני בעניי הכינותי לך כלי קטן אבל הוא מחזיק את המרובה והוא כמו צנא מלא ספרא והוא החומש עם תרגום אונקלוס · וקצת פי׳ של בעל הטורים · וקרי וכתיב ומנין המצות בצד אחד · ובצד השני ספר תולדת אהרן דהיינו כל מה שהיה אפשר להכנים לכל פסוק ופסוק אבל כל מקום שלא היה אפשר להכנים כל המראה מקום כתבתי עיין בת"א · ר"ל עיין בתולדת אהרן · ועל חמש מגילות הוספתי ג"כ התולדת אהרן וקרי וכתיב ופירוש **שפתי חכמים** ואצל ההפטרות העמדתי קיצור פירוש על מילות החמורות וקרי וכתיב · והנה אודיע הסימנים והדרך אשר תדרוך כף רגלי הקו"נים הזריזים לקרות בספר זה:

א **ראשונה** צורת התלשא שבין הפסוקים שהופך פניו לתחילת הפסוק הוא מורה מקום על התולדת אהרן שעל חצי׳ הראשונה של הפסוק · והתלשא שהופך פניו לסוף הפסוק הוא מורה על חצי השנית של הפסוק :

ב צורת העיגולים שהם על התיבות מורים על המסורת ועל פירוש של בעל הטורים:

ג · האותיות התלויות ועומדות למעלה מהשור׳ בתוך פירוש רש"י ז"ל מורים לראות כנגדו בפירו׳ **שפתי חכמים** הפירוש של אותו תיבה או של אותו ענין · כי לולא זאת לא היא אפשר להדפיס הספר בענין אחר כי היה צורך לרשום בכל פסוק ולהביא עליו כל דיבור של רש"י ז"ל ואח"כ המפרשים כמו שעשו כולם והיה הספר גדול עד מאוד ואבל הוא טורח גדול להקורא ושלא לצורך · כי ע"כ באתי בצל הק"ורא להקל מעליו שיוכל להכיר המציא׳ בטביעת עין מה שמחפש · והוספתי עליו ברכה והתחלתי על כל עמוד ועמוד באות אל"ף מחדש ברש"י וכן בפירוש **שפתי חכמים** זה כנגד זה :

ד צורת הכוכבים שבתוך פירוש רש"י מורים על המרא׳ מקום פסוקי תורה נביאים וכתובי׳ שהביא רש"י ז"ל והוא דבר הנצרך מאוד כי לפעמי׳ מחליף רש"י בעצמו לשון הפסוק לכבת איזה דבר · ולפעמים נפל טעות על ידי דפוס כמו בתחילת פרשת בחקותי הביא רש"י הפסוק עושה שלום ובורא הכל וצ"ל ובורא רע (ע"ש בפירוש שפתי חכמים) ובסוף פרשת נשא ברש"י כשהוא אומר ביום משחו אותו ולא נמצא פסוק זה בכל המקרא (ע"ש גם כן בפירוש הנ"ל) ובפרשת חקת על פסוק ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן בהר ההר הביא פסוק בהתחברך לרשע וצ"ל בהתחברך עם אחזיהו ע"ש ובפרש׳ כי תצא על פסוק לא תזרע כלאים נכתב בכל החומשים אל תיגע בי וצ"ל אל תיגש בי: וגם צורת הכוכבים הנ"ל מורי׳ על מ"מ מוצא מקור ויסודו של רש"י ז"ל מספרא׳ ספרי׳ מכילת׳ ו׳ ה ש"ס׳ ובאיזה דף הכל רשום בכתב אמת כיד ה׳ הטובה עלי:

ועל

הקדמה

ועל טוב יזכר שם היקר והנעלה · לשמו ולתהלה · ה"ה המדפיס כהר"ר אורי פייבש בל"א כהר"ר אהרן הלוי ז"ל אשר שם נפשו בכפו להשתדל גם כן בכל מאמצי כחו בכל נפשו להביא ספר הספואר הזה לדפוס וכמה וכמה התרפקאית דעדו עליו. תוך זמן מלאכת ספר זה קצר המציע מלהשתרע · ועצמו מלספר · עד שכמה פעמים חשבתי שלא יגמר ח"ו · ואף על פי כן לא נח ולא שלו ולא שקט ופעל ועשה כל תחבולתיו להביא הספר לגמר :

ומה עלינו לשבח לפאר להדר את הוד יקר תפארת המלאכה המפאורה הזאת הלא כל אחד לנוכח עיניו יביט שחמלאכ' הזאת נעשתה בכיס מלא וגדוש בהוצאות מרובות הן בנייר והן בריו והן באותיות ובכל מלאכת מחשבת את הכל יפה נעשה בעתו ביום ובלילה אף בשעה שאין דרך בני אדם לצאת : אמנם השבח הוא מרובה ממדת תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ונוהגת למי שיש בו רוח חיים רוח דעת ויראת י' ולמראה עיניו ישפוט :

ומכאן מודיעא רבא שהחומש והתרגום יכל כתב מרובע הגיה הרב החכם דרשן בישיבת חבורא קדישא גומלי חסדים ה"ה כמהור"ר שלמה די אוליוירה יצ"ו · והפירוש רש"י ופירוש שפתי חכמים · ובעל הטורים · ותולדת אהרן · ובל בתב רש"י הגהתי בעצמי · והנני עומד על אסקופת שער היכל הקודש הזה ומבקש לכל העובר שאם המצא ימצא בספר זה איזה טיעות בפירושים הנ"ל של יצא לריב מהר כי שגיאות מי יבין ואי אפשר לדפוס בלי טעיות כי ראיתי את הלחץ אשר מצירים ולוחצי' אותי לאמר כלה מעשיך דבר יום ביומו דוקא · והכל מונחת על ראשי לכתוב הפירוש ולסדר אותו זה כנגד זה ולהגיה אותו ולחפש המראה מקום של הפסוקים המובאים ברש"י · ולסדר המרא' מקום של מקור ויסודו של רש"י · ולכתוב התולדת אהרן · ולסדר הבעל הטורים ולהגיה הכל כמה פעמים ובפרט הפירוש (ספתי חכמים) על חמש מגילות שהעתקתי (מהספר אהבת ציון וספר קוהל' יוסף) היתה מלאכה כבידה כי לא נדפס שם כראוי וכמעט כל הדבורים דבוקים זה לזה ושאר טיעות לאין מספ' הוצרכתי לאבד זמן הרבה והכל על ידי לבד ויראוי לכל אחד לשקול זאת בפלס ובמאזני צדק · לכן אל תרונני לכף חובה · והשם ישלם לכם במרובה מדה טובה :

ובאשר זכינו לסדר ולהדפיס אותו כן נזכה ללמדו ולעשתו · לקיים והגית בו יומם ולילה · ואז נצליח לילך ממעלה למעלה · ורננה ונשמחה ונגילה · על הפדות והפורקן והגאולה · וגואלנו ה' צבאות הוא יראינו נפלאות · ויקבץ נדחי ישראל · ובא לציון גואל · אמן :

כה דברי אשר התחננתי אל ה' על זאת מעודי ומימי חורפי ·
עד היום הזה ט' אלול בשמך אשא כפי ·
בשכת שפתי רננות יהלל פי' :
נאום, שבתי משורר כ"ם מפראג יצ"ו בן הקדוש מהור"ר יוסף הי"ד זצ"ל :

שיר לכבוד ומשכיל כמר יוסף פרנקו סראוו יצ"ו :

ירדתי אל גן ספרך **שפתי חכמים** שמעתי אומרים אכלו פריו ממנו כי טוב הוא לנפש · וגם בתוכו ראיתי נטעי נעמנים אשר הם ללב משיחים · כל איש ואיש ילקוט ממנו פרי מגדים אשר באכלם יהיו בפיהם מתוקים מדבש ונופת צופים · גם כל אחד ואחד כוהר כהם במדרש אשר הם טוים עקב רב · על כן שפתי אפתח ופי יגיד תהלתך:

יפה וגם נאה ליודעי דעת	פרוש למאור רב אשר עשית
מכל מפרש דת ופה נובעת	חוקר וגם אוסף הלא היית
לכן תהלתך תהי נשמעת	תוך עם נבוני לב שמן קנית
דואים יקר חכמה בזה הספר	כי בו תבונת כל ואמרי שפר

הצעיר יוסף פראנקו סראוו

בקדמין
ברא יי ית שמיא וית ארעא: וארעא הות צדיא
וריקניא

בראשית
ברא אלהים את השמים ואת הארץ: והארץ

ב' רבתי

בראשית ברא בג"י בראש השנה נברא העולם:

בראשי' ברא אלהים סופי תיבות אמת מלמד שברא העול' באמת כמו שכ' ראש דברך אמת.

רש"י

בראשית אמר רבי יצחק לא היה צריך א להתחיל את
התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה
שנצטוו ב ישראל ומה טעם פתח ג בבראשית משום
* כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים תהלים
שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטי' אתם קי"א
ד שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם
כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר
ישר בעיניו וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו:
בראשית ברא. אין המקרא הזה אומר אלא ה דורשני
כמו שדרשו רז"ל בשביל התורה שנקראת * ראשית משלי ח'
דרכו ו ובשביל ישראל שנקראו * ראשית תבואתו ירמיה ב'
ואם באת לפרשו ז כפשוטו כך פרשהו בראשית בריית
שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים
יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר
שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה
ברא את השמים וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו
דבוק לתיבה של אחריו כמו * בראשי' ממלכת יהויקים שם כ"ו
ראשית ממלכתו * ראשית דגנך אף כאן אתה דברים י"ח
אומר בראשית ברא אלהים וגומר כמו בראשית ח
ברוא ודומה לו * תחלת דבר ה' ט כלומר תחלת דבורו הושע א'
של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגומר.
וא"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו י ופירושו
בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים
לשונם וממעטים תיבה אחת כמו * כי לא איוב ג'
סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסוגר. וכמו
* ישא את חיל דמשק ולא פירש מי ישאנו וכמו ישעיה ח'
* אם יחרוש בבקרים ולא פירש אם יחרוש אדם עמוס ו'
בבקרים וכמו * מגיד מראשית אחרית ולא פירש ישעיה מ"ו
מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן
תמה על עצמך כ שהרי המים קדמו שהרי כתיב
ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא
גלה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרים בריית
המים

שפתי חכמים

בראשית א דבא התורה לא ניתנה לישראל אלא בשביל המצות הכתובים בה שיקיימו אותן (ועל כן נקרא בלשון תורה) וא"כ כל הני סיפורי דברים לא היה לו לכתוב בתורה אלא לעשות ספר בפני עצמו כמו ספר יהושע או ספר שופטים: ב מקשה"כ מילה וגיד הנשה שלא נצטוו בהם אלא יחידים. (בצעדם ובעד כל ישראל). וכל זמן שלא נצטוו בם כל ישראל אינה נחשבת מכלל מצוותיה דתורה בזה לכו משה כתיב: ג בלשון ניחותא ותירץ הוא ר"ל הפסוק בתהילים הוא מפרש הטעם למה התחיל בבראשית והכי משמע מן הפסוק כח מעשיו פי' דהוא מעשה בראשית ולכך הגיד לעמו משום שרצה לתת להם נחלת גוים. דבשביל אברהם שהבטיחו הקב"ה שיתן לזרעו את ארץ כנען (והירושה היא משכר מצות וחשיבה כמצות) ואם כן צריך להודיע שהבריאה הוא כח מעשיו א"כ י"ל היה לו לכתוב ספר בראשית אחר האזינו ולא להתחיל בו כאן ומתרץ משום כח מעשיו וכו' ר"ל אם היה כותב ספר בראשית בסוף הספר לא היתה הוכחה שהכתוב בא להעיד שאין בני ישראל כלסטים אלא היינו אומרים זה שנכתב ספר בראשית הוא להגיד שאין העולם קדמון שהוא עיקר האמונה וכמו שכתב הרמ"בן אבל עכשיו מה שהתחיל בראשית ע"כ צריכין אנו לומר ולפרש משום כח מעשיו וכו' והכתוב עצמו מעיד על זה ודו"ק: ד משמע דבתחילה היה הארץ של ז' אומות (שהם תבניתם) וא"ת והא בפרשת לך לך כתיב והכנעני אז בארץ ופרש"י שם שהיה הולך וכובש את א"י מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח לבניו את הארץ ואם כן מה שייך ליסטנות בזה (כשהם מחזיקים בנחלתם) וכ"ל אע"פ שהקרקע אינה נגזלת וברשות דמרא קמא קיימא מ"מ הוי כגזלן כמי שירד לתוך שדה חבירו שלא ברשות להשביח הקרקע שצריך ליתן לו היציאה אם השבח יתר על ההוצאה וישראל לקחו א"י עם שבחה ולא נתנו אפילו ההוצאה ומ"ה פתח בבראשית וכו' לומר שהארץ ומלואה של הקב"ה לעשות בה כרצונו וראה ויתר גוים שהתיר חמוכם לישראל ועי"ל ליסטים אתם דלשם היו גם כן שאר בניו וגם להם היה חלק בארץ. אך קשה אפילו א"ת דרבי יצחק סבר דהכל ביד חם והוא נתן לכנען בנו מ"מ הרי כתיב ארור כנען עבד עבדים וכו' א"כ היה חם עבד לשם ומה שקנה עבד קנה רבו וי"ל כתיב לאחיו שגם ליפת יהיה עבד א"כ גם ליפת יש חלק בו (ועי"ל דדוקא גבי קנייה וזכייה מיד אחרים או מן ההפקר אמרינן יד עבד כיד רבו אבל לא אבל ירושה דק"ל גוי יורש את אביו דבר תורה וכנען ירש את הארץ מחם אביו (נחלת יעקב) ע"פ: ה דלפי פשוטו משמע שבא להורות סדר הבריאה וזה אינו כמו שפר"שי בסמוך שאין לך ראשית וכו': ו ולא הוה מלשון התחלה שצריך להיות סמוכה וה"פ של בראשית בשביל התורה וישראל (ושימושה של ב' כמו בעבור): ז (ר"ל שיהא בראשית מלה סמוכה אזי ממלת ברא שהוא פעל עבר צריך אתה לעשות שם כאלו נכתב במקום ברא בריית) דהיא דבוק דיש אם למסורת וכיון דנכתב בלא נקודה יוכל לקראת ברוא כמו ברא: ח דבראשית כמו בתחילת בריאתה וכו' וכאותו תחילת הבריאה וכאשר היתה הארץ תוהו ובוהו וחשך ומתוך שהיה חושך לכך ויאמר אלהים יהי אור וכל הענין מוסב על ויאמר אלהים: ט שלא תאמר היאך מפרש בראשית בריאת השמים וכו' ויהיה הכל כמשך אל ויאמר אלהים וכן ויאמר אלהים כמשך למעלה והא ויאמר אלהים יהי אור משמע דיבור בפני עצמו כמו ויאמר אלהים יהי רקיע וכו' לכך מביא ראיה ר"ל דהתם נ"כ לא יתכן לומר התחלת דיבורו של הקב"ה שדיבר עם שום אדם היה עם הושע דהא קודם הושע דיבר עם כמה נביאים אלא ה"פ תחילת דבורו של הקב"ה עם הושע מה היה ויאמר ה' אל הושע וגו' ומוסב על הענין ויאמר ה' כמו כן הכא: י ודקשיא לך שאין לך ראשית שאינו דבוק י"ל פירושו בראשית הכל וא"כ שפיר הוי דביקות למלת הכל: כ דבשלמא אם אתה אומר דלאו להורות סדר מוקדמים ומאוחרים בא אתי שפיר דלא פי' בריאת המים מתי היה משום דלא רצה לפרש אלא ענייניס שנבראו אחר בריאת שמים וארץ אבל

ורוח אלהים מרחפת
בגימטרי' זו רוחו
של משיח :
את האור בגימ'
בתורה ובעולה מכין
תר"יג :
את האור כי טוב
סופי תיבו ברית :

וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם
וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ ג וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃ ד וַיַּרְא אֱלֹהִים
אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין
הַחֹשֶׁךְ׃ ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ
קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ
ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי
מבדיל'

אונקלוס

וריקניא וחשוכא פריש על אפי תהומא ורוחא
מן קדם יי מנשבא על אפי מיא : ואמר יי יהא
נהורא והוה נהורא : וחזא יי ית נהורא ארי טב
ואפריש יי בין נהורא ובין חשוכא : וקרא יי
לנהורא יממא ולחשוכא קרא ליליא והוה רמש
והוה צפר יום חד : ואמר יי יהא רקיעא
במציעות מיא ויהי מפריש בין מיא למיא :
ועבד

רש"י

המים מתי היתה הא למדת א שקדמו המים לארץ • ועוד שהשמים מאש ומים נבראו ע"כ לא לימד המקר' בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום : ברא אלהים ולא אמר ברא ה' ב שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למ"הד והיינו דכתיב ג ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים : (ב) תהו ובהו • תהו לשון תמה ושממון שאדם תוהא ומשתומ' על בהו שבה : תהו אשטורדי"מן בלעז : בהו • ד לשון רקות וצדו : (סא"א) : על פני תהום • ה על פני המים שעל הארץ : ורוח אלהים מרחפת • ו כסא כבוד עומד ז באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ח וכמאמרו כיונה המרחפת על הקן אקוב"טיר בלעז : (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה ט ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא • ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשי' בערבוביא י וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה : (ה) יום אחד • לפי סדר לשון הפרש' היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי • למה כתב אחד לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני ל כך מפורש בב"ר : (ו) יהי רקיע • מ יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום א' עדיין לחים היו וקרשו בשני מגער' הקב"ה באומרו יהי רקיע וז"ש * עמודי שמים נ ירופפו כל יום ראשון ובשני ס יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם עומד מגיערת המאיי' עליו : בתוך המים • באמצע המים ע שיש הפרש בין מים העליונים לתחתונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ הא למדת שהם
תלוי'

שפתי חכמים

אם להורות בא קשה למה לא מפרש כמי בריאת המים : א והא שמתרץ הכא ולא הביא זה התירוץ לעיל גבי ולא בא המקר' וכו' היה לו לומר א"כ תמה על עצמך וכו' י"ל דלעיל יכול לדחות דלא חשיב במוקדמים לא מכריח' שמים וארץ ואילך ומה שהיה קודם זה לא קחשיב אבל כאן דפירוש בראשית הכל למשמע שלא ברא כלום קודם שמים וארץ אם כן קשה תמה וכו' : ב אין דעתו שיאמר ה' ולא יאמר אלהים אם כן עדיין תקשה למה לא נאמר ג"כ אלהים אלא רצונו לומר היה לו לומר ג"כ ה' כמו שאמר ביום עשות ה" אלהים וגו' ומפרש פי' דקשה לרש"י דהא אי היה העולם נברא במדת הדין א"א לקיים אפילו שעה אחת אלא ודאי במדת הרחמים ברא וא"כ ולמה לא נאמר ה' : (כת"י ה"ל ברא ה' בשם העצם שלו שעצמות' הוא הרחמים ולא בשם אלהים שהוא שם התואר על השופט כי עדיין לא עשה משפט בארץ לכן מתרץ עלה וכו') : ג ואפשר כמי שרצונו של רש"י לפרש עוד שלא תקשה מנא לן דמשום שראה שאין העולם מתקיים במ"הד שיתף וכו' דלמא משום טעם אחר דכתיב עולם בחסד יבנה או משום טעם אחר וע"ק למה הקדים מדה"ד למה"ר וע"ז אמר והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים היה לו לומר שמים וארץ כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ אלא להורות דמה ששיתף מדה"ר למה"ד העיקר הוא משום הארץ ותולדותיה שהם אין יכולין לעמוד במה"ד ומ"ה הקדים ארץ לשמים והקדי' מדה"ר למה"ד משום ארץ שיתגב' מדה"ר על מדה"ד משא"כ השמים יכולין לעמוד במה"ד : ד נראה דרש"י סובר שהם מן שמות הנרדפין ר"ל שניהם לשון שממה אי נמי ר"ל ריקות הוא לשון מקרא וצדיא הוא לשון ארמי ושניהם הם לשון ריקן לאפוקי מן התרגום שתירגם על תהו ובהו לשון צדיא וריקנין לכן פי' בהו לשון צדו וריקנין ופירושו תהו לשון תימא שיתמה על בהו כלומר על הסממון שבו ואלוי ני"ו ובהו מתחלף בב' כמו וה' שלחני ורוחו דהוה כמו ברוחו : ה כ"ל היה לו לכתוב על תהום מאי על פני אלא שקאי על המים שהם על הארץ והם פני הארץ והיינו דכתיב נמי ורוח אלהים וכו' דהיינו החושך דכתיב לעיל וחושך על פני תהום וע"ל דהוכחתו הואיל וכל הכי עשרה מאמרות האמורות כאן משום דקודם לכן לא היה כן לכך הוצרך לומר יהי דבר זה כגון בתחלה כתיב בראשית וכו' משמע שלא היה אלא הארץ לבד ולא היה על הארץ כלום לכן אמר אחר כך ויאמר אלהים תדשא הארץ ואם כן מה דכתיב ויאמר אלהים יהי אור צריך להיות דקודם מאמר זה היה חשך והיכא כתיב שהיה חושך ע"כ צ"ל מה שכתיב וחשך על פני תהום שהם המים שפירש תהום בכל מקום מורה על המים ש"מ דהמים היו על הארץ וכן משמע מתוך פר"שי דויהי אור קאי על וחושך על פני תהום דלעיל פי' בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחושך על פני תהום וגו' ויאמר אלהים יהי אור מדלא הביא הפסוק כולו או לא היה לו להביאו לו כלל משמע דקאי עליו כי אלו לא היה חושך על פניה לא גזר על האור : ו דקשה היה לו לכתוב סתם ורוח מרחפת: ז דקשה דאי קאי על כסא הכבוד לתה אמר מרחפת לא לכתוב אלא ורוח אלהים על המים או קשה מפני מה נקרא כסא הכבוד ר"ח אלהים : ח ומרחפת קאי על מאמרו ורוח פיו של הקב"ה : ט דלפי פשוטו של מקרא משמע דבתחילה היו מעורבין יחד דלשון הבדלה שייך בדבר המעורב יחד וזה א"א כיון שיש אור אין חושך דאור וחושך אינם אלא קנין והעדר וא"א חיבורם יחד בעת מן העתים (כת"י דקשה דאין אפשר לפרש שקבע לזה תחומו בלילה והלא לא נעשה ההבדלה עד יום ד' דכתיב ביה להבדיל בין היום ובין הלילה לכך צריכין אנו לדברי אגדה) : י לצדיק שהוא טוב לכך ויבדל ר"ל כדי שיהיה הפרש בין הצדיק שהוא אור ובין הרשע שהוא חושך : כ ר"ל במדינה זו יש אור ובמדינה זו יש חושך או ר"ל לפי שעות כגון שעה אחת יום וב' שעות לילה ואחר כך להיפך הייכו ערבובי' אבל אין לפרש בפעם אחת ממש זה א"א כדפרי' לעיל ואם כן יהיה פירש ויבדל הבדל זמניי לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה : ל והא דכתיב לקמן גבי ד' נהרות שם האחד פישון אף על פי דכתיב בתר הכי שני שלישי וכו' י"ל דאי כתב ראשון היה עולה על הדעת דמה שנאמר משם יפרד והיה לד' ראשים לא שנתפרדו במקום אחד לד' ראשים אלא הפירוד הוא בזה אחר זה בד' מקומות מחולקות ד"מ מתחלה נפרד נהר אחד ואחר כך בכמה פרסאות נהר שני וכן כולם ע"ד זה לכך כתב אחד ולא ראשון להוציא מן הטעות ולומר שכולם במקום אחד מתפרדים ולא זה אחר זה ויהיה שני שלישי במעלה ולא במקום : מ דקשה הא כבר ברא שמים אף על גב דר"שי פי' לעיל לפי פשוטו בראשית ברוא דמשמע דעדיין לא ברא שמים לאו למימרא דלא ברא ביום ראשון אלא ה"ק בתחילת בריאת וכו' ובאמת בריאת שמים וארץ היה ביום ראשון : נ פי' שהיו רפויין : ס פי' שהיו מתמוסין ויתחזקו : ע לאו למימרא דהוכחתו הוא מדכתיב בתוך המים
שהוא

ועבד יי ית רקיעא ואפריש בין מיא דמלרע
לרקיעא ובין מיא דמעל לרקיעא והוה כן:
וקרא יי לרקיעא שמיא והוה רמש והוה
צפר יום תנין: ואמר יי יתכנשון מיא
מתחות שמיא לאתרא חד ותתחזי יבשתא
והוה כן: וקרא יי ליבשתא ארעא ולבית
כנישת מיא קרא ימי וחזא יי ארי טב:
ואמר יי תדאית ארעא דיתאה עיסבא דבר
זרעיה מזדרע אילן פירין עבד פירין לזניה דבר
זרעיה

מבדיל בין מים למים: ז ויעש אלהים את
הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין
המים אשר מעל לרקיע ויהי כן: ח ויקרא
אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום
שני: ס פ ט ויאמר אלהים יקוו
המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה
היבשה ויהי כן: י ויקרא אלהים ליבשה
ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי
טוב: יא ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא
עשב

כתנין ויבדל מבדילין בשנה במונחי שבתות

ב' במסרה כאן ואיד' ויהי קול מעל לרקיע וכמו שאין דורשין במעשה בראשית ברבי' כך אין דורשין במעש' מרכבה :

רש"י

תלוי' במאמרו של מלך : (ז) ויעש אלהים את הרקיע . א תקנו על עמדו והיא עשייתו כמו ב ועשתה את צפרניה : מעל לרקיע . על הרקיע לא נאמר אלא מעל הרקיע לפי שהן תלויין באויר . ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני ג לפי שלא היה נגמר מלאכת המים עד יום שלישי והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר איננו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל ונגמר מלאכה אחרת כפל ■ כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ד ואחת לגמר מלאכת היום : (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים . שא מים ה שם מים ו אש ומים שערבן ■ בזה ועשה מהם שמים : (ס"א שמים . שם מים . ד"א אש ומים) : (ט) יקוו המים . היו שטוחין על פני כל הארץ והקוום באוקיינוס הוא הים הגדול שבכל הימים : (י) קרא ימים . והלא ים אחד הוא ז אלא איננו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מן הים ■ באספמיא : (יא) תדשא הארץ דשא עשב . ■ לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומר תעשיב הארץ שמיני דשאין מחולקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון למדבר לומ' דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים : תדשא הארץ . תתמלא ותתכסה לבוש עשבים בלשון לעז נקרא דשא ארב"מזי כלן בערבוביא וכל שורש לעצמו נקרא עשב : מזריע זרע . י שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו כ במקו' אחר : עץ פרי . שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ ל פרי
לפיכך

שפתי חכמים

שהוא לשון אמצע דהא כתיב ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ואכנו באמצע אלא הוכחתו הוא מדכתיב ויהי מבדיל בין מים למים וגו' דמלתא דפשיטא הוא דכיון שהוא בתוך המים שהוא מבדיל בין מים למים אלא להכי כתיב בין מים למים ונומר שיהא הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש הפרש מן הרקיע למים התחתונים שעל הארץ והיינו באמצע : ■ דקשה והלא כבר נברא השמים : ב משמע שר"ל שהוא נ"כ לשון תיקון וא"ת והא בפרשת כי תבא פרש"י תגלח כדי שתתנוול ש"מ שהוא לשון ניוול ולא לשון תיקון וי"ל התם ר"ל שהוא ניוול לאשה אבל מ"מ הגדילה תיקון לציפורן וא"כ שפיר מביא ראיי' על שהוא נ"כ לשון תיקון שהוא תיקון האשה דהא בלאו הכי אסורה לינשא אלא ע"י ניוול זה מותרת להנשא . (כח"י ולי נראה דל"ק ולא מידי דכ"ע מודו דלשון עשייה הוא לשון תיקון כדמייתי בגמרא ראייה ממפיבושת לא עשה רגלו ולא עשה את שפמו והא דפליגי ר"א ור"ע אי תקון אי תגלח היינו כדמפרש טעמייהו בגמרא וע"ש יותר) : ג וא"ת והאיך תלי' זה בכאן וי"ל דבלא זאת הייתי אומר דמשום דרקיע לא קיימא ביווי של הקב"ה כי הקב"ה אמר יהי רקיע ונומר דמשמע שיהיה הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש מרקיע עד מים התחתונים והרקיע לא עשה כן אלא מים העליונים היו ממש על הרקיע כמו שמצינו שהארץ גם כן לא עשתה ציווי של הקב"ה כמו שפירש רש"י גבי עץ פרי בסמוך לכך לא נאמר בו כי טוב אבל עכשיו פירש רש"י על הרקיע לא נאמר אלא מעל וכו' משמע דעשה הרקיע ציווי של הקב"ה אם כן למה לא נאמר כי טוב . א"כ משום שיש קנאה בין מים תחתונים לעליונים כי העליונים נוגעי' ברקיע ומים התחתונים אינם נוגעין מ"ה לא נאמר כי טוב אבל עכשיו שפיר' דאף המים עליונים אינן נוגעין קשה למה לא נאמר כי טוב (כח"י בשלמא עד הכא ה"א דלהכי לא נאמר כי טוב לפי שלא נגמרה עדיין מלאכת המים דהא עדיין לא נברא אותו דבר שהמים ינוחו עליו אבל השתא דשמעינן שהם תלוים באויר ונמצא שכבר כלה ונגמרה מלאכת המים קשה למה לא נאמר בכן כי טוב) : ד וא"ת היה לו לומר כי טוב בשני מפני גמר מלאכת הרקיע שעמד בשני כמו שפי' לעיל דלמים היו וקרשו בשני וי"ל שקבוצות המים אף על פי שהוא גמר מלאכה ת"מ היא נ"כ מלאכה בפני עצמה אבל קרישת הרקיע אינה אלא גמר מלאכה ואין שייך לומר כי טוב בעבור גמר מלאכה לבדה . ועי"ל דהוא לאו עשייה הוא כיון שלא נשתנה מכמות שהיה בתחילה אלא בתחילה לחין היו ובשני קרשו אבל לא נשתנו ממראיתו לא שייך לומר כי טוב .] וא"ת היה לו לומר ב' פעמים כי טוב ביום שלישי אחת לגמור מלאכת היום ואחת לגמר יום שני ואחת לגמר מלאכת הארץ כדכתיב ותראה היבשה וכמו שפירש רש"י בסמוך דהשתא נשתנה מכמות שהיה בתחילה וי"ל דזה לא נקרא השתנות דהארץ כמו שהיתה מתחילה היתה גם כן עכשיו אך ורק שלא היתה נראית : ה ר"ל דאין חילוק בין ימין לשמאל כיון שיש אם למסורת אם כן כאלו נכתב שמים בשמאל בהדיא וכל קמץ מביא אלף היינו שא מים : ו מ"ה נקט שם מים דלא תקשה איך מפרש שא מים דמשמע שהוא נושא המים ולעיל פירש רש"י שיש הבדל בין מים למים ועי"ז פירש שם מים כלומר לאו דוקא שהוא נושא את המים עליו אלא כיון ששם מים על גביו ובהבדלתו הוי כאלו הוא נושא את המים אבל באמת ששם מים ותו קשה לרש"י ולמה לא קרא אותו שם מים כדי שלא יבוא לידי טעות לומר שהוא נושא מים ומתרץ אש ומים כלומר משום הכי כתיב שמים דפירש שא מים ושא אותיות אש דהיינו אש ומים שערבן יחד וא"ת דלמא משום הכי נקראו שמים ומנ"ל לפרש שם מים א"כ היה לו לקראת אש מים ואין להקשות למה לא פירש רש"י זה לעיל גבי שמים וי"ל דשמים הוא שם העצם אבל הכא כתיב ויקרא אלהים לרקיע שמים ש"מ דשמים הוא שם התואר ולא שם העצם מ"ה פירש רש"י הכא : ז ר"ל דהא כל שאר ימים יניקה שלהם מים הגדול כמ"ש כל הנחלים וגומר : ח דבאספמיא הדגים טובים יותר מ
ט ק"ל למה לא נאמר תדשא הארץ דשא תזריע זרע אי תעשיב הארץ עשבים : י ק"ל דמזריע הוא לשון מפעיל שהוא פעיל את אחרי' כ
כ כלומר שהאדם יכול לזרוע במקום ולשון מפעיל קאי על האדם : ל הקשה מהרש"ל מאי טעמא של האדמה שיסכת' וי"ל דכך היה כוונתה משום שהקב"ה צוה לאדמה שתוציא עץ פרי דומה לעשב שקלחיו ועליו שוים אף זה יהיה עצמו ופריו שוה ולא האדמה לקחה סברא ■ ומה עשב שטבעו הוא שקלחיו ועליו יהיה שוים אפ"ה א"א לאכלם אלא שצריך מעט תיקון אילנות שאין טבען כן ואינו סברא להיות שוה ק"ו אם יהיו כן שצריכין שנוי ותיקון ומ"ה לא עשתה כן ובזה מתורץ נ"כ למה כתיב בציווי חד למינהו ועל
פרונייהו

עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר
זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ
דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי
אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יג
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ ○ פ יד
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל
בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים
וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃ טו וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ טז וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר
הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן
לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים׃ יז וַיִּתֵּן
אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ׃
יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר
וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יט וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃ פ כ
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף
יעופף

ב' נ' מלא וא' חסר:

מזריע זרע למינהו ר"ת מזל שאין לך עשב שאין לו מזל:

שני

מארת חסר · שלא נבראת להאיר אלא השמש · וירח לא נבראת אלא כדי שלא יעבדו לחמה אם תהיה יחידה:

לאתת ב' חסר בתורה ה'

מכאן שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו:

אונקלוס

זרעיה ביה על־ארעא והוה־כן: ואפיקת ארעא
דיתאה עסבא דבר־זרעיה מזדרע לזנוהי ואילן
עביד פירין דבר זרעיה ביה לזנוהי וחזא יי ארי־
טב: והוה־רמש והוה־צפר יום
תליתאי: ואמר יי יהון נהורין ברקיעא
דשמיא לאפרשא בין יממא ובין ליליא ויהון
לאתין ולזמנין ולמימני בהון יומין ושנין:
ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא לאנהרא
על־ארעא והוה־כן: ועבד יי
ית־תרין נהוריא רברביא ית־נהורא רבא
למשלט ביממא וית־נהורא זעירא למשלט
בליליא וית כוכביא: ויהב יתהון יי ברקיעא
דשמיא לאנהרא על־ארעא: ולמשלט ביממא
ובליליא ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא
וחזא יי ארי־טב: והוה־רמש והוה־צפר יום
רביעאי: ואמר יי ירחשון מיא רחיש נפשא
חיתא ועופא דפרח על־ארעא על־אפי רקיע
שמיא

רש"י

לפיכך כשנתקלל אדם על עוונו א נפקדה גם היא (על עוונה) (ס"א איכו ודו"ק) ונתקללה: (יב) אשר זרעו בו · הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח ב כשנוטעין אותו: ותוצא הארץ וגו'· אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאין בצווייהן שמעו שנצטוו האילנות על כן ונשאו ק"ו בעצמן ג כדמפרש באגדה בשחיטת חולין: (יד) יהי מאורות וגו'· מיום * ראשון נבראו ד וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה: יהי מאורת חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא * ששנינו בכ' מתענים על אסכרה שלא תפול בתינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה · משנגנז האור הראשון ה אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאותות· כשהמאורות לוקין סי' רע הוא לעולם שנ' * מאותות השמים אל תחתו בעשותכם רצון הק"בה אין אתם צריכין לדאג ו מן הפורענות: ולמועדים · על שם העתיד שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד ז הלבנה: ולימים · שמוש החמה חצי יום ח ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם: ושנים · לסוף שס"ה ימים (ס"א ורביע יום) יגמרו מהלכתם בי"ב מזלות ט המשרתי' אותם והיא שנה: (ס"א) והוא שס"ה יום ורביע יום וחוזרים ומתחילי' פעם שנייה לסבב בגלגל כמהלכן הראשון (טו) והיו למאורות · י עוד זאת ישמשו שיאירו כ לעולם: (טז) המאורות הגדולים · שוים נבראו ל ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבים· על ידי מ שמיעטה את הלבנה * הרבה צבאיה להפיס דעתה: (כ) נפש חיה · שיהא בה נ חיות:

שרץ

חגיגה דף י"ב

תענית

ירמיה י'

ב"ר פ"ו

שפתי חכמים

תרווייהו ובעשבי' כתיב למינהו על כל חד וחד בפני עצמו אלא י"ל שבשעת שהק"בה צוה שיהא העשב ועץ פרי שוה מ"ה כתיב חד למינהו אתרווייהו כלומר שיהא בחד מין אבל הארץ לא עשתה כן לכן כתיב תרי למינהו: א והא דפי' אבל ארורה האדמה משל ליוצא לתרבות רעה וכו' דמשמע שלא בעוונה נתקללה י"ל דהא והא גרמה ומה שהכריח רז"ל לומר גבי ארורה האדמה משל ליוצא וכו' משום דס"ל דממלת בעבורך משמע ולא בעבורה: ב (ועי"ל ק"ל למה כתוב כאן באילנות אשר זרעו בו וגבי עשב כתב מזריע זרע לכך פי' וכו' ר"ל כי עקר של אילנות במיתתן מיצנף של אילן אחר שמרכיבין או שנוטעין אותו לכן נקט כאן אשר זרעו בו שעיקרו של זרעו דהיינו הגרעינין אינן זריעתו לאפוקי גבי עשבים צומחין דק מן הזרע): ג ומה אילנות שהם גדולים וענפיהם מרובים וגדולים ואינן יכולין לעמוד רצופין ואפילו אם יתערבו יחד יש היכר ביניהם דזה מין פלוני ואפ"ה יצאו לתיכם אנו שקטנים אנחנו ואם היינו מעורבים יחד אין היכר בינינו עאכ"ו שצריכין אנו לצאת למינינו: ד ק"ל דהוה לו לומר קודם לכן ויעש אלהים את הרקיע ואח"כ יהי מאורות: ה ק"ל והא כבר כתיב ויבדל אלהים וגו': ו ס"מ שיש חתה באם שילכו בדרכי הגוים: ז שהוא מחיבור שני המאורות כידוע לחכמי העיבור ולכן תלה המועדים בשניהם: ח ר"ל יום שלם שלו דהיינו י"ב שעות: ט שס"ה ימים קאי על החמה ושנת הלבנה שהם שנ"ד ימים מובלעים בשנת החמה ולפי ששנת החמה היא מגד מהלכתה לסבב כל הי"ב מזלות ושנת הלבנה היא מחברת עם השמש בכל אחד מהי"ב מזלות לכן תלה השנה בשניהם יחד ואף על פי שהלבנה גומרת מהלכתה בכ"ט ימים ושעות ידועות: י כלומר ועוד נוסף על פסוק להבדיל וגומר שיאירו וכו': כ וה"פ והיו ר"ל החמה והלבנה למאורות להאיר לבריות ולכך נקט רש"י מלת לעולם ולא נקט לארץ כמו שכתוב בקרא להורות שפירושו על הארץ על אנשי הארץ כי הארץ אינה צריכה לאור: ל דק"ל דבתחילה כתיב שני המאורות הגדולים ואחר כך אמר את המאור הגדול וגומר: מ (כת"י והשתא אתי שפיר דלא כתיב יהי כוכבים או ויעש את הכוכבים): נ ק"ל נפש חיה משמע דמים הוציאו נפש החיה ולקמן כתיב ויברא אלהים וגו' לכך פירש נפש שיהא בה חיות כלומר שהמים יכינו את הגוף שיקבל את נפש החיוני שיתן בו הק"בה וזה שפירש רש"י לקמן ואת כל נפש החיה נפש שיש בה חיות וק"ל (ועי"ל דק"ל והלא החיות אחר כך נבראו מן האדמה לכך פי' על נפש שיהא בה חיות) ומה שהוצרך לפרש כן עוד פעם שני נפש חיה

י"ל

אונקלוס

שְׁמַיָּא׃ וּבְרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא רַבְרְבַיָּא
וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרַחְשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ
מַיָּא לִזְנֵיהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא דְּפָרַח לִזְנוֹהִי
וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃ וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימָר
פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוֹ יָת מַיָּא בְּיַמְמַיָּא וְעוֹפָא יִסְגֵּי
בְּאַרְעָא׃ וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם
חֲמִישָׁאי׃ וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּיק אַרְעָא נַפְשָׁא
חַיְתָא לִזְנַהּ בְּעִיר וּרְחֵישׁ וְחַיַּת אַרְעָא לִזְנַהּ
וַהֲוָה כֵן׃ וַעֲבַד יְיָ יָת חֵיוַת אַרְעָא לִזְנַהּ
וְיָת בְּעִירָא לִזְנַהּ וְיָת כָּל דְּרַחְשָׁא דְאַרְעָא
לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃ וַאֲמַר יְיָ נַעְבֵּיד
אֱנָשָׁא בְּצַלְמַנָא כִּדְמוּתַנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא
וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל
רִחְשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא׃ וּבְרָא יְיָ יָת
אדם

יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃ כא
וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ
הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת
כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כב
וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־
הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃ כג וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ
כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃
כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ
וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כו וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת
הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־
הרמש

יעופף שניה בישורית הא ואידך וב שתים יעופף
התנינם ג' חסר

שלישי

והעוף ג' והעוף ירב והעוף אוכל אותם · וזאת תורת הבהמה והעוף · ריוז למה שאמר שיעופות טהורות מרובין על הטמאי' זהו והעוף ירב פי' שהן מרובין איזה והעוף אוכל אותם פי' אותם טהורין וכן זאת תור' איירי בטהורים :

רש"י

שרץ · כל דבר חי[א] שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ: בעוף כגון זבובים: בשקצים · כגון נמלים[ב] וחיפושית ותולעים[ג] בבריות · כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים: (כא) התנינים · דגים גדולים שבים ובדברי * אגדה הוא[ד] לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלח' לצדיקים לעתיד לבא[ה] שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם · התנינם כתיב: נפש חיה · נפש שיש בה חיות: (כב) ויברך אותם · לפי שמחסרים אותם וצדין מהם[ו] ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללה לכך לא ברכן[ז] שלא יהא הוא בכלל: פרו · לשון פרי כלומר עשו פירות · ורבו · אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד[ח] הרבה: (כד) תוצא הארץ · הוא שפירשתי שהכל נברא מיום ראשון[ט] ולא הוצרכו אלא להוציאם: נפש חיה · שיש בה[י] חיות: ורמש · הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאלו נגררים שאין הלוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשונו קונמו"בריה: (כה) ויעש · תקנם[כ] בצביונם בתיקונן[ל] בקומתן: (כו) נעשה אדם · ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכי' ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה * ראיתי את ה' יושב על כסא וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילין לחובה · וכן * בגזרת עירין פתגמא[מ] ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית: נעשה אדם · [נ] אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו · לא נמנע הכתוב מלמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן · ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר
עם

פ' הספינ'

מלכים א' כ"ב

דניאל ד'

שפתי חכמים

י"ל לפי שכתב גבי ה"א הידיעה משמע שהוא חיה ממש לכן פיר' פעם שנית שאין פיר' כן מדכתיב אשר שרצו המים ומה שפירש גם כן ביום הששי לפי שנפי' נכתב אחר כך וחיתו ארץ אם כן נפש חיה קאי אשרצים: [א] ויש שמהפך רש"י ומפרש בתחילה נפש חיה ואחר כך שרץ ר"ל גם בקרא צריך להיות כן ישרצו המים נפש חיה ומה הן נפש חיה ומפרש שרץ ועוף וכן כתיב אחר כך ותוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש: [ב] הם התולעים הנמצאים באשפה וגם בימות החמה כשירד גשם על הארץ: [ג] ר"ל גבי בהמות וחיות: [ד] (ועי"ל דק"ל למה פרטם יותר משאר הבריות ולמה הוצאם מכלל כל נפש החיה בה"א הידיעה ל"פ וכו'): [ה] דק"ל דכתיב התנינם חסר יו"ד אחרונה דמשמע לשון יחיד וקרינן תנינים לשון רבים לכ"כ בראם זכר ונקבה לכן קרינן התנינים ואחר כך הרג לנקבה לכן כתיב חסר יו"ד: [ו] ולא כדי שיתרבו כי מאחר שהם יגיע כפיו מתברכים הם מעליהם: [ז] א"כ י"ל אמאי החיות עומדים בריבויים כיון שמחסרים אותם ולא בירך אותם הקב"ה וי"ל מברכות של האדם נתברכו גם החיות כיון שהם מולידים כמו האדם ודלא כתירץ מהר"אם שהם בעלי נפש חיה נתברכו כל בעלי נפש חיה בדרך כלל · והא דנתברך האדם אף על פי שאין מחסרים אותם ולא הספיק להם רבון יוגרם אפשר משום דגלוי לפני הקב"ה הוא שיאכל מעץ הדעת ויטיל הנחש בהם זוהמא וילבישו אותם ביצר הרע ויתרבה מלחמות בעולם: [ח] (נה"י ר"ל בפעם א' דהיינו תאומים ואין להקשות יאמר רבו בלבד ולא יאמר פרו כלל י"ל לפי שאז לא היינו יודעים במה ורבו אם בריבוי התולדה או בריבוי הקומה ונמצא כזה בפרש"י בחקותי על פסוק והרביתי אתכם ופי' בקומה זקופה · אבל השתא דכתי' פרו ורבו וממילא דהריבוי קאי על הפריה דהיינו בולדות): [ט] דק"ל ה"ל לכתוב ויברא אלהים וגו' ולשון תוציא מורה שכבר נברא אלא שהוא מכוסה בו · ואין להוכיח מתוציא הארץ לעיל שהכל נברא ביום ראשון י"ל שתוציא הארץ מורה שהוציאה אל הפועל מה שנותה בו במאמר תדשא וגו' שהצווי בו הוא הווית הכח בה · ומלת תוצא הארץ אינו כן כי הוא בעצמו הצווי ויתחייב שיהיה הכח קדום בה קודם הצווי הזה: [י] מה שחזר רש"י לפרש כאן כמו לעיל גבי ישרצו פי' נפש שיש בה חיות כ"ל משום דגבי חיות הארץ כבר היה הכל נברא ביום הראשון עם נפש החיונה כיון דכתיב תוצא וגו' אבל גבי דגים ועופות לא נבראו ביום ראשון אלא הכח שיכול להשריץ הגוף בלא נפש החיונית מדכתיב ויברא וגו': [כ] לצביונם שאם היו שואלים אותו מתחילה אם הרצה להיות נוצר כן היה מתרצה להיות כן: [ל] י"ל שעמדה כל קומתן מתחילה דק"ל כיון שכתיב ויהי כן ל"ל למכתב ויעש אחר כך ובדשאים נאמר ותוצא אחר ויהי כן להורות שלא עשתה כן ככ"ל וביאורות שאמר ויעש אחר ויהי כן לומר שהקטין א' מהן:

[מ] י"ל כמו שנגזרין המלאכים ומדברים לפני הקב"ה כך עומדת הפתגמא וכו' אם כן ש"מ שהקב"ה נמלך במלאכים: [נ] (נה"י אע"ג דלעיל פירש שלא יתקנאו וכו' י"ל דה"ק שאע"פי שיש בה כח ביד הקב"ה שלא להשגיח בקנאת המלאכי' אפ"ה הראה ענוותנותו
לימלך

הארץ שאותיות אדמה שבראו מן האדמה :
זכר בגימט' ברכה נקבה לשון קללה :
א מצות פרי' ורבי' וכפלה מצוה זו בפרש' כח ואתם פרו וגו' והרבה מצות כמו כן כפלו בתור' וכלן לצורך :
יום הששי ויכלו השמים ר"ת יהוה שחתם בו מעשה בראשית :
ויכל תרגום ירושלמי ותוגד זש"ה חמדת ימים אותו קראת :

הרמש הרמש על הארץ : כז ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם : כח ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ : כט ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה : ל ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן : לא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי : פ

א ויכלו השמים והארץ וכל צבאם : ב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר

אונקלוס

אדם בצלמיה בצלם אלהים ברא יתיה דכר ונוקבא ברא יתהון : וברך יתהון יי ואמר להון יי פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו עלה ושלוטו בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכל חיתא דרחשא על ארעא : ואמר יי הא יהבית לכון ית כל עיסבא דבר זרעיה מזדרע דעל אפי כל ארעא וית כל אילנא דביה פירי אילנא דבר זרעיה מזדרע לכון יהון למיכל : ולכל חית ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל דרחיש על ארעא דביה נפשא חיתא ית כל ירוק עיסבא למיכל והוה כן : וחזא יי ית כל דעבד והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום שתיתאי : ואשתכללו שמיא וארעא וכל חיליהון : ושיצי יי ביומא שביעאה עיבידתיה דעבד ונח ביומא שביעאה מכל עיבידתיה דעבד : וברך

רש"י

עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובתו [א] כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו : בצלמנו · בדפוס [ב] שלנו · כדמותינו · להבין [ג] ולהשכיל : וירדו בדגת הים · יש בלשון הזה לשון רידוי [ד] ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמו' לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו : (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו · בדפוס העשוי לו [ה] שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר * ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קוני"ו וכן הוא אומר * תתהפך כחומר חותם : בצלם אלהים ברא אותו · פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא : זכר ונקבה ברא אותם · ולהלן הוא אומר * ויקח אחת מצלעותיו וגו' : מדרש אגדה שבראו שני פרצופים בבריה ראשונה ואחר כך חלקו · ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פי' לך כיצד ברייתן ופירש לך במקום אחר : (כח) וכבשה · חסר וי"ו [ו] ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאני' ועוד למדך שהאיש שדרכו [ז] לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה : (כט) לכם יהיה לאכלה וכל חית הארץ · השוה להם בהמות וחיות [ח] למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה [ט] ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם [י] וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל : (לא) יום הששי · הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת [כ] שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה · דבר אחר יום הששי כלם [ל] תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון (ס"א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירת בראשית ונחשב כאלו נברא העולם עתה וזהו יום הששי שאותו יום ששי בסיון) : המוכן למתן תורה : (ב) ויכל אלהים ביום השביעי · רבי שמעון אומר [מ] בשר ודם שאינו

תהלים קל"ט
איוב ל"ח
בראשית ב'

שפתי חכמים

לימלך בהן כדי שלא יהיה להם פתחון פה להתקנאות) : [א] ר"ל שלא יטעו המינים : [ב] ר"ל בדפוס שהכינו לו לאדם אבל אין לפרש בדפוס של הק"בה דהא אין להק"בה שום דפוס ותמונה כדכתיב בפר' ואתחנן ותמונה אינכם רואים לכך לא תפרש בדפוס העשוי לנו כמו שפירש בסמוך על מלת בצלמו בדפוס העשוי לו והא דפירש רש"י בסמוך צלם דיוקן יוצרו ה"פ שאותו דיוקן שנראה להם לנביאים כשנגלה להם כן ברא את האדם ויצ"ל משום כתב לשון פרש"י כאן צלם דיוקן יוצרו משום דכתיב בצלמו בצלם אלהים אלא ודאי בצלמו קאי על הדפוס העשוי לו ובצלם אלהים קאי על דמות דיוקן ודו"ק ועיין בהר"אם : [ג] דק"ל והא לאדם יש גוף ולמלאכים לא יש גוף : [ד] ר"ל איקרינן בתיליק או אי קרינן בצירי הוא לשון ירידה (כמ"י כ"ל דכאן כתיב וירדו שהוא לשון ירידה ובסמוך כתיב ורדו שהוא לשון רדיה אלא שכשדבר עם המלאכים הקטין אותו לומר שהוא ירוד אפי' בדגת הים ולא הוצרך להזכיר חית הארץ דכ"ש הוא · אבל כשדבר עם האדם הגים דעתו שאם יזכה ויהיה צדיק יהיה רודה בחיות ובהמות) : [ה] (דצ"ט) ק"ל הלא כבר כאמר נעשה אדם בצלמנו אם כן בצלמו ל"ל : [ו] אם כן קרינן בקמץ תחת השי"ן וכבשה : [ז] ר"ל שדרכו לכבוש במלחמה הוא מצווה על פריה וע"ל שהאיש דרכו לכבוש את הנקיבה לתשמיש אף אם היא אינה רוצה אבל האשה אינה יכולה לכבוש את האיש לתשמיש דאין קישוי אלא לדעת והכי משמע מן הפסוק פרו ורבו וכבשה מי שדרכו לכבוש (מהר"של) והוצרך רש"י לשני טעמים דאי לטעם הראשון לבד היה קשה מה ענין זה אבל ברכה ל"פ ועוד וכו' ואי משום טעם שני לבד קשה דא"כ הל"ל וכבשה ופרו ורבו ורדו : [ח] (מזרחי) פי' מאחר שהשוה אותם הכתוב למאכל שנה כמו שלא הותר לחיה לאכול רק העשבים והאילנות ולא את האדם מדכתיב ורדו בדגת הים אתם רודים בהם ולא הם בכם · כן לא הותר לאדם לאכול ירק העשבים והאילנות ולא להמית בריה וקרא דורדו בדגת הים ובעוף וגו' לא להתיר אכילה קמיירי אלא למלאכה (ועיין בפ' ד' מיתות : [ט] משמע דוקא להמית בריה לא התיר להם אבל מתה מאליה מותר לאכול להם וס"ת מגליה לרש"י דהא כתיב הנה נתתי לכם כל עשב וגו' וי"ל דהוכחתו הואיל וצריך לאסור לו אבר מן החי כדאמרינן בפ' ד' מיתות ואי גם בהמה שמתה מאליה אסורה להם למה צריך להזהירו על אבר מן החי פשיטא שאסור לו אבל אם נאמר דנבלה שמתה מאליה מותר לו הואיל ולא המיתה ה"א כמו כן אבר מן החי כמי מותר הואיל ולא הפרים ממנו וגם אינה מתה בכך : [י] כלומר והא ראיה על שהבשר נאסר לאדם הראשון שהרי כשבאו בני נח הוצרך להתיר הבשר ונראה כאלו כלה בו ביום : [כ] פי' לכך ברא שמים וארץ : [ל] ע"ז דף ג' · שבת דף פ"ח ע"ב : [מ] דק"ל

דויכל אלהים ביום השביעי משמע שעדין עשה מלאכה ביום השביעי אלא שכלה בו ואח"כ כתיב וישבות ביום השביעי משמע שלא היה

עושה

אשר עשה ׃ וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו
אשר עשה ׃ ג ויברך אלהים את יום השביעי
ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר
ברא אלהים לעשות ׃ פ
ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם
ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים ׃ ה
וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב
השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על
הארץ

אונקלוס

ובריך יי ית יומא שביעאה וקדיש יתיה ארי ביה
נח מכל עבידתיה דברא יי למעבד ׃ אילין
תולדת שמיא וארעא כד אתבריאו ביומא דעבד
יי אלהים ארעא ושמיא ׃ וכל אילני חקלא עד
לא הוו בארעא וכל עסבא דחקלא עד לא צמח
ארי לא אחית יי אלהים מטרא על ארעא ואינש
לית למפלח ית ארמתא ׃ ועננא הוה סליק
מן ארעא ומשקי ית כל אפי אדמתא ׃ וברא

ויכבת ב' חסר
ויכבת המן והיינו
דכתיב הוא אשר
דבר ה' שבתון שבת
קודש ולא מגיל'
שאו' להם משה זה
מקודם אלא כרמז
לכאן ׃

ה' זעירא ׃
בהבראם אותיות
באברהם בזכות
אברהם נבראו
שמים וארץ ׃

רש"י

אינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש הק"בה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה [ב] כאילו כלם ביום ׃ ד"א מה היה העולם חסר מנוחה [ג] באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה ׃ (ג) ויברך ויקדש ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד [ה] כלל בשבת והמקרא כתוב על [ו] העתיד ׃ אשר ברא אלהים לעשות ׃ המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בבראשית רבה ׃ (ד) אלה ׃ האמורים [ח] למעלה ׃ תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' ׃ למדך שכלם [ט] נבראו בראשון ׃ ד"א בהבראם בה' בראם שנאמר * ביה ה' צור עולמים בשתי אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה [י] נברא בה"א ׃ יפעיה כ"ו
(ס"א רמז כמו שה' פתוחה למטה כך העולם פתוח לשבי' בתשובה ועולם הבא נברא ביו"ד לומר שצדיקי' שבאותו זמן מועטים כמו י' שהיא קטנה באותיות ׃) רמז שירדו למטה לראות שחת [ל] כה"א זאת שסתומה מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם ׃
(ה) טרם יהיה בארץ ׃ כל טרם שבמקרא לשון עד לא [מ] הוא ואינו לשון קודם ואינו כפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה [נ] מוכיח ועוד אחר [ס] * כי טרם תיראון עדין לא תיראון [ע] ואף זה תפרש עדין לא היה בארץ כשנגמרה בריית ט'

שפתי חכמים

עושה בו מלאכה כלל ׃ [א] י"ל המלאכה נכנסת בשבת ׃ [ב] ר"ל לבני אדם נראה כאלו כלה אבל האמת אינו כן ויהיה ויכל אלהים ביום השביעי לפי הנראה ולא לפי האמת ׃ [ג] וא"ת וכי אי אפשר לעולם בלא מנוחה וכי בלא מנוחה לא יתקיימו שמים וארץ וי"ל דאין ה"כ כדפירש לעיל בראשית בשביל התורה שנקראו ראשית דרכו ברא אלהים וגו' ואי לא היתה מנוחה בעולם אין פנאי להם לישראל כל ששה ימים לעסוק בתורה לכן ברא השבת שאסור לעשות בו מלאכה הלכך עוסקים בתורה בשבת א"כ נמצא דבשביל מנוחה קיימים שמים וארץ ׃ [ד] וא"כ אתי שפיר הא דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי שהמנוחה נבראת ביום השביעי ואז היו כלין כל המלאכות וזאת מנוחה אינה מלאכה במורה אלא דרך העברה ׃ ולפי הד"א קשה למה אמר לשון מלאכה משמע שעשה מלאכה ממש לכך צריך לטעם הראשון ׃ ולטעם הראשון קשה מ"מ לכתוב ויכל אלהים ביום הששי לכך צריך לשני טעמים האלו (מהרש"ל) (כת"י וז"ל ואע"פ שאין שייך לומר בריאה ומלאכה על המנוחה שהיא העדר הפעולה שהוא דבר שאינו גוף ומוש מ"מ כ"ל דה"פ דאלו לא בירך את יום השביעי לימי הבריאה היה טבע האדם והנבראים לעמול ולעבוד יום ולילה לא ישבות ולא היה בטבע לנוח ולנוח וא"כ הגוף כלה מאליו והעולם חרב מאין יושב אבל השתא שבירך את יום השביעי וכו' שבת וינפש אז ירד הטבע לעול' לשבות ולנוח ולמצוא מרגוע על נפשו עד אשר תשוב נפשו עליו) ׃ [ה] וא"ת מה ברכה זו הא לא מקרי ברכה אלא אם היה בשבת יותר מבשאר ימים אבל הכא לא היה בשבת יותר מבשאר ימים רק עומר לגלגלת ׃ וי"ל דמה שירד המן בכל יום הוא ברכה וכתיב ויקדש שקדשו במן שלא ירד בו כלל ואפ"ה ברכו בברכת המן וא"ת בששי נכפלה בו ברכתו ופי' ברכו לא פסקת ברכתו (רא"ם) ועי"ל ברכו במן פי' שלא הבריח דהא בשאר ימים אם היה נותר היה מבריח ליום המחרת כדכתיב ויותירו וגו' וירם תולעים ויבאש ואף אם לא היו אוכלין אלא חצי העומר והניחו עומר וחצי לגלגלת ליום השבת לא היה מסריח וזהו תוספת ברכה ׃ [ו] (כת"י ודבר תמוה הוא בעיני שבשביל ירידת המן שהוא לזמן מועט דהיינו ארבעים שנה יכתוב הכתוב במעשה בראשית ויברך ויקדש לפיכך כ"ל כוונת זה הדרוש שהש"י קידש את יום השבת שלא לעשות בו דבר מצרכי העה"ז כגון מלאכה ומשא ומתן ואפילו הלוך ודבור לא יהא כבחול ולפי שדברה תורה כנגד יצה"ר שיעלה על לב האדם לומר הן לא נזרע ולא נאסוף וכו' א"כ יחסר לחמו ולא יוכל לעמוד עצמו על ממנו לזה הקדים לומר ויברך וגומר ר"ל שכפל ברכתו ביום הששי כדי לקדש יום השבת ושלא לעשות בו מלאכה ולאו דוקא במן היה ברכה וקדושה ולא בזמנים אחרים אלא בכל שבת ושבת הק"בה אומר לוו עלי ואני פורע ושייך ברכה וקדושה ונקט מן לפי שראינו בעינינו הנס הגדול שהממעיט לא החסיר ולפי שבזמן הבריאה לא היו שומרי שבת בעולם שהרי עדיין לא נבראו לפיכך מסיים רש"י ואמר שהמקרא נאמר על העתיד שישמרו בני ישראל את השבת ולאו דוקא על זמן ירידת המן וע"ש ׃ [ז] דלעשות להבא משמע דהיה לו לכתוב אשר ברא אלהים ועשה ׃ [ח] דק"ל הלא לא מפרש א"כ שום דבר אלא קאי אדברים האמורים למעלה ׃ [ט] ר"ל אף תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון כדמפרש בקרא בהבראם ביום עשות וגו' וא"ת והלא כבר כתב רש"י לעיל במאמר יהי מאורות את השמים לרבות תולדותיה ואת הארץ לרבות תולדותיה וי"ל דאי לא קרא דבהבראם ה"א דלבריאת שמים היה מאמר וכן לתולדות השמים לכל תולדה ותולדה היה מאמר מיוחד כמו שהיו וחולקים בפועל כשיצאו מן הכח אל הפועל לכן כתיב אלה תולדות וגו' ללמד כי במאמר בריאת שמים נבראו גם התולדות כמו דזורע חיטים ביום אחד וא"כ יוצא כל חיטה וחיטה בפני עצמה ביומיה ׃ [י] וא"ת מאי דבר אחר הוא זה בפירוש הראשון לא דרש כלל ולא מפרש בהבראם כלל א"כ יכול להיות שדורש נ"כ כד"א וי"ל דלפי פי' הראשון קאי בהבראם אסיפא דקרא בהבראם ביום עשות וגו' אבל לפי ד"א קאי ארישא דקרא השמי' והארץ בהבראם ר"ל בה"א בראם ׃ [כ] אבל בלא זה לא הייתי יודעין איזה בה"א ואיזה ביו"ד ולכן צריך לשני טעמי' לפי הד"א קשה למה נאמר ביום עשות לכן פי' למדך שכלם וכו' ולטעם ראשון קשה למה נאמר בהבראם בה"א לכך פי' ד"א ׃ [ל] עיין במנחות דף כ"ט ׃ [מ] פי' בתקוה שתי תיבות עדיין לא ר"ל הוא שם דבר ואינו נגזר מהנו פיעל ׃ [נ] פי' אם יהיה פירושו קודם ויהיה דבק עם מלת יהיה ויצאת הכתובים אחריו איך יתן טעם בו לומר כי לא המטיר שהוא נתינת הסיבה שלא המטיר ׃ ואם אינו דבק רק עם מלת זה שחבר כאלו אמר וכל שיח השדה קודם זה היה בארץ וכל שיח השדה קודם זה צמח שוב לא יפול עליו כי לא המטיר ׃ פי' עוד יש מוכיח אחר על זה ׃ [ע] הר"אם האריך בזה ומהר"שאל פי' מפני שאי אפשר לפרש בענין אחר כי אם נאמר טרם פירושו

קודם

בראשית ב

הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ ו וְאֵד
יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה׃
ז וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־
הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם
לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן
מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר׃ ט
וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד
לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ
הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ י וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת
אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים׃
יא שם

ב׳ יודין שיש לו שני יצרים יצ״ט ויצה״ר : האדם לנפש חיה ר״ת חלה שהיה חלתו של עולם :

ב׳ במסרה מרעהו יפרד :

אונקלוס

יְיָ אֱלֹהִים יָת־אָדָם עַפְרָא מִן־אַרְעָא וּנְפַח
בְּאַפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוָת בְּאָדָם לְרוּחַ
מְמַלְּלָא׃ וּנְצַב יְיָ אֱלֹהִים גִּנְתָא בְּעֵדֶן
מִלְּקַדְמִין וְאַשְׁרֵי תַמָּן יָת־אָדָם דִּבְרָא׃
וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן־אַרְעָא כָּל־אִילָן דִּמְרַגַּג
לְמֶחֱזֵי וְטָב לְמֵיכַל וְאִילַן דְּחַיֵּי בִּמְצִיעוּת גִּינְתָא
וְאִילַן דְּאָכְלֵי פֵּירוֹהִי חַכְּמִין בֵּין טַב לְבִישׁ׃
וְנַהֲרָא הֲוָה נָפֵק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת־גִּינְתָא
וּמִתַּמָּן מִתְפָּרַשׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי נַהֲרִין׃
שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל־אֲרַע חֲוִילָה
דְּתַמָּן

רש״י

בריית עולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח ובשלישי שכתוב תוצא הארץ לא יצאו על פתח קרקע עמדו עד יום ששי ולמה כי לא המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם [א] התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנות והדשאים: ה׳ אלהים. ה׳ הוא שמו [ב] אלהים שהוא שליט ושופט [ג] על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה׳ שהוא אלהים: (ו) ואד יעלה. לענין [ד] ברייתו של אדם העלה התהום [ה] והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה אף כאן והשקה ואחר כך וייצר: (ז) וייצר. שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה [ו] לתחיית המתים. אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודי״ן: עפר מן האדמה. צבר עפרו מכל [ז] האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו [ח] לקבורה. ד״א נטל עפרו ממקום שנאמר בו * מזבח אדמה תעשה לי. הלואי תהא לו כפרה ויכול לעמוד. ויפח באפיו. עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ: בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תראה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים. בחמישי ישרצו המים לתחתונים. הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריית יום אחד: לנפש חיה. אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור: (ח) מקדם. במזרחו [ט] של עדן נטע את הגן. וא״ת הרי כבר כתב [י] ויברא את האדם וגו׳. ראיתי בברייתא של ר״א בנו של ר׳ יוסי הגלילי מל״ב מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון. ויברא את האדם זהו כלל סתם ברייתו מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה׳ אלהים וגו׳ ויצמח לו גן עדן ויניחהו בגן עדן ויפל עליו תרדמה. השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון. וכן אצל בהמה חזר וכתב ויצר ה׳ מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק: (ט) ויצמח. לענין [כ] הגן הכתוב מדבר: בתוך הגן. [ל] באמצע: (י) פישון. הוא נילוס נהר מצרים וע״ש שמימיו [מ] מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו (חבקוק א׳) ד״א פישון שהוא
מגדל

שמות כ׳

שפתי חכמים

קודם אם כן אין נופל עליו מילת תרגום שהוא לשון עתיד: [א] ר״ל דודאי הקב״ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ויודע שאדם מכיר בטובתן של גשמים ויתפלל עליהן (ועיין חולין דף ס׳ ע״ב): [ב] שם העצם שלו יהוה ר״ל יש בו אותיות היה הוה ויהיה דהיינו שהוא א״כ שם העצם כלומר אות וסימן על עצמותיו ית׳ ושמות האחרים הם שמות התוארי׳ מורה על תואר מתוארי ית׳. והא דלא מפרש פי׳ זה לעיל דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים משום דלעיל צריך לכתוב ה׳ אלהים כדפירש רש״י לעיל ע״ש: [ג] ר״ל תקיף ואמיץ כח כמו ואת אילי הארץ: [ד] דק״ל דהא לעיל כתיב כי לא המטיר ה׳ כיון שעדין לא נברא האדם וכאן כתיב ואד יעלה וגו׳ משמע שהיה מטר אע״פי שעדין לא נברא האדם: [ה] הא דדחיק רש״י ולא מפרש סתם מטר דהיינו המים שעל הארץ משקים העננים היינו משום דכתיב כי לא המטיר דהייני סתם מטר שהוא ממים שעל הארץ ש״מ דקודם שנברא האדם לא המטיר והאי אד יעלה קודם שנברא האדם שהרי אח״כ כתיב וייצר אלהים וגו׳ ואי הוה מטר סתם הוה הפסוקים כסותרין אהדדי וק״ל: [ו] (כתי׳ וכ״ל דה״פ שהקב״ה נותן מענשין כח חיוני באדם שגם לאחר שימות יוכל לחיות ולחזור כרצון הש״י): [ז] דאל״כ מן האדמה ל״ל בחד סגי אבל קשה הל״ל מכל הארץ לכן אמר ד״א וכו׳ ולד״א קשה הל״ל מאדמה תלת מן ל״ל לכך פי׳ מד׳ רוחות: [ח] (ועי״ל לתרץ הקושיא הלא גם הבהמה נקברת אע״פי שלא נכבר אפרה אלא רוצה לומר קולטת ושמורה בתוכם עד תחיית המתים): [ט] לאפוקי מתרגום אונקלוס שפי׳ מקודם דהא מפשט המקרא משמע שלא צמחו עשבים ואילנות לא של גן ולא של שאר מקומות והא דהאריך רש״י לומר נטע את הגן שלא תטעה לומר דמקדם קאי על וישם שם את האדם: [י] אע״פי שמקדם הקושיא הוא על וייצר ה׳ אלה׳ את האדם מ״מ המתין הקושיא עד פה אחר שפי׳ ויטע וגו׳ במזרחו של עדן ואז יהיה גם זה מפרטי האדם ויצדק מה שהשיב עליה סתם בריאתו מהיכן וכולי חזר ופי׳ וייצר ה׳ עפר מן האדמה וגו׳ ויצמח לו גן עדן אבל אם תפרש מקדם לשון קדמון כלומר מקודם וא״כ לא היתה הצמיחה בעבורו וא״כ אין זה מפרטיו והיה קשה על הקרא למה הפסיק במה שאמר ויטע ה׳ אלהים כיון שכבר נטעו אלא על כרחך מקדם פי׳ במזרח ויש לפרש נמי אפכא בשלמא אי הוה מקדם פי׳ מלקדמין כתרגומו ניחא מה שכתוב כאן ויטע וגו׳ גבי ויצר וגו׳ כמדרש וייצר יצירה לעולם הבא ויצירה לעולם הזה להודיע שהאדם נברא לתענוגי עולם הבא ולתענוגי עולם הזה דאל״כ תקשה למה נטע גן בענין מלקדמין אם לא בשביל תענוגי האדם אבל עכשיו שפירש מקדם במזרחו של גן ולא בא להורות אלא באיזה מקום היה חנייתו של אדם ולא להודיע על תענוגי עולם הזה ואדרבה נימא איפכא חלילה שיברא את האדם בשביל שיתענג בתענוגי עולם הזה וא״כ קשה למה סמך ויטע וגו׳ לקרא דוייצר ולא אל ויברא וע״ז פי׳ ראיתי וכו׳: [כ] דאי אכלל הארץ קאי למה לא צוה השם בשעת הציווי להוציא עץ נחמד וגו׳: [ל] דאל״כ ל״ל למיכתב בתוך הגן דהא כתיב ויצמח וגו׳ לענין הגן קאמר: [מ] דק״ל דכיון שהוא נילוס היה לו להזכיר בשם היותר מפורסם שהוא נהר מצרים. ותירוץ ע״ש שלא נטעה לומר שהוא נהר אחר וארץ אחרת ולא ארץ מצרים וכו׳ כלומר מ״ה קרא בשם פישון משום דבשם זה מזכיר שבחו של נהר ותו קשה למה בנהר זה בא להודיע את גדולתו יותר מבשאר נהרות בזמות שלהם ומפרש אין ה״נ דבשאר נהרות נמי מפורש בשמותיהן השבח שלהם
גיחון

יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־
אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וּזֲהַב הָאָרֶץ
הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: יג
וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ
כּוּשׁ: יד וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ
קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת: טו
וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן
לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ: טז וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־
הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: יז וּמֵעֵץ
הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ
מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:
יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת
הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם
לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם
נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת
לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה
וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: כא וַיַּפֵּל יְהוָה
אלהים

דְּתַמָּן דַּהֲבָא: וְדַהֲבָא דְּאַרְעָא הַהִיא
טָב תַּמָּן בְּדוֹלְחָא וְאַבְנֵי בּוּרְלָא:
וְשׁוּם נַהֲרָא תִנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל־אֲרַע
כּוּשׁ: וְשׁוּם נַהֲרָא תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּיךְ
לְמַדִּינְחָא דְּאָתוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא פְּרָת:
וּדְבַר יְיָ אֱלֹהִים יָת־אָדָם וְאַשְׁרְיֵיהּ בְּגִינְּתָא דְעֵדֶן
לְמִפְלְחַהּ וּלְמִטְּרַהּ: וּפַקֵּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל־אָדָם
לְמֵימַר מִכֹּל אִילַן גִּינְּתָא מֵיכַל תֵּיכוֹל: וּמֵאִילַן
דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכְמִין בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵיכוֹל
מִינֵּיהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְתֵיכוֹל מִינֵּיהּ מְמַת תְּמוּת:
וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקִּין דִּיהֵי אָדָם בִּלְחוֹדוֹהִי
אַעֲבֵיד־לֵיהּ סְמַךְ כְּקִבְלֵיהּ: וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן־
אַרְעָא כָּל־חֵיוַת בָּרָא וְיָת כָּל־עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאַיְתִי
לְוַת־אָדָם לְמִחְזֵי מַה־יִּקְרֵי־לֵיהּ וְכֹל דַּהֲוָה קָרֵי־
לֵיהּ אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵיהּ: וּקְרָא אָדָם
שְׁמָהָן לְכָל־בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְכֹל חֵיוַת בָּרָא
וּלְאָדָם לָא־אַשְׁכַּח סְמַךְ כְּקִבְלֵיהּ: וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים
שִׁינְתָא עַל־אָדָם וּדְמוּךְ וּנְסֵיב חֲדָא מֵעִלְעוֹהִי
ומלי

ג' חסר

ב חסר כל עין הבדח מלמד שאנכי' טובות ילדו עם המן:

חמישי

ויצר קרי' בתלשא גדולה ותד פסק סימן ויתפש בגדול החל ובקטן כלה

ט' מלאים בתורה נ'הכא ואיד' ויפל עליו וימות י ויפל בקרב מחנהו זהו שארז"ל באחד שהרג שוגג ואחד מזיד שהק"בה מזמנם לפונדק אחד:

תולדת אהרן

יומא ע"ד

כתובו' י' ברכות ס"א

בכורות נ"ה

סנה' נ"ו שם

זוה' תזריע

יבמות ס"א ס"ג כתובו' ס"ו

נדה כ"ב

סנהד' ל"ט זוהר נשא

רש"י

מגדל פשתן שנאמר (ישעיה) אבל מצרים * נבושו עובדי פשתים: (יג) גיחון. שהיה הולך והומה והמייתו גדולה מאוד כמו כי יגח שמנגח והולך והומה: (יד) חדקל שמימיו חדין וקלין: פרת. שמימיו פרין ורבין ומבריין את האדם: כוש ואשור עדיין לא היו א וכתב המקרא ע"ש עתיד: קדמת אשור. למזרחה ב של אשור: הוא פרת. החשוב על כולם ג הנזכר ע"ש א"י: (טו) ויקח. לקחו ד בדברים נאים ה ופתהו * ליכנס: לא טוב היות ובו'. * שלא יאמרו שתי רשויות הן הק"בה בעליונים יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא זכה ו כנגדו להלחם: (יט) ויצר מן האדמה. * היא יצירה היא עשייה האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגומר אלא בא ופי' שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו. ועוד למדך כאן שבשעת ז יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה * יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו * כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם: כל אשר יקרא לו האדם נפש חיה. וגו' סרסהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם ח הוא שמו לעולם: (כ) ולאדם לא מצא עזר. ויפל יי' אלהים תרדמה. * כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל: (כא) מצלעותיו. * מסטריו ט כמו * ולצלע המשכן ז"ש * שני פרצופין י נבראו: ויסגור. כ מקום החתך

סימן י"ט

שמות כ"א

נ"ל

נ"ל

חולין כ"ז

נ"ל

דברי' כ"ד

נ"ל

נ"ל

שמות כ"ו ערובין י"ח

שפתי חכמים

ב יחון שהיה הולך וכו' ובזה יתורץ למה מהפך רש"י הכתוב דמתחילה מפרש שמות הנהרות ואח"כ קדמת אשור וכו' א והא דלא פירש כן גבי פישון דכתיב נמי הוא הסובב את כל ארץ החוילה ומצאנו שם איש חוילה בפרש' נח וי"ל דחוילה דהכא י"א שם המחוז ולא על שם איש דהא היא הולך בארץ מצרים א"כ איך קראו אותו בשם האיש חוילה ועוד כיון שכתב הארץ בה"א הידיעה החוילה ע"כ שם המחוז הוא ובזה יתורץ נמי דמוקשי' מכ"ל לרש"י דכוש ואשור ע"ש העתיד דלמא שם המחוז הוא כמו ארץ החוילה שהוא שם המחוז י"ל דא"כ היה לו נ"כ להזכיר בה"א הידיעה כמו החוילה: ב ר"ל קדמת כמו קדמה בה"א דבכמה מקומות מצינו שכתב תי"ו במקום ה"א אלא לכך נכתב קדמת. לפי שהוא דבוק למלת אשור וכיון שהוא קדמה א"כ הוה כאלו כתיב לקדם כי כל תיבה הצריכה למ"ד בתחילתה הטיל ה"א בסופו והוה כאלו כתיב למזרח של אשור: ג ר"ל דדריש מדכתיב הוא פרת א"עפי שכתב בכולהו הוא' הוא הסובב א"מ גבי שם הנהר לא כתיב הוא אלא גבי פרת: ד דק"ל דכל היכא דכתיב לקיחה משמע שקודם שלקחו לא היה ברשותו והא הכל ברשות הק"בה הוא: ה (כק"י) והא דלא פירש הרב פי' זה לעיל על פסוק ויגש כ"ל משום שהוא קרוב יותר לפשוטו לפי שלשון לקיחה שייך דוקא בדבר החומרי או הב"א שאין בהם דעה ובינה אבל האדם עיקרו המדע והשכל ולא הגוף ואין לשון לקיחה שייך על המדע שהוא דבר שאין בו ממש א"כ הפיתוי שמפתה את דעתו ממחשב' אחרת כעין הלקיחה הגשמי שמעתיקו ממקום למקום: ו דק"ל דבתחילה כתיב עזר ואחר כך כתיב כנגדו משמע להיות נגדו להלחם עמו: ז כראה דזה לא קאי אלא על בריאת בהמות וחיות שהיו ביום הששי לאפוקי עופות בריאתן היו ביום החמישי והוצרך טעם ראשון להורו' שמרקק נבראו העופות וטעם שני להורות שביום יצירתן וכו': ח הפך הקרא והוסיף מלת שם אחר האדם ומלת לעולם אחר שמו כי בזולת תוספת שם יהיה פי' יקרא לו כמו קראן לו ויאכל לחם לא קריאת שמות ואז אין טעם למאמר הוא שמו דליכא למימר הוא שמו קודם קריאתו של אדם שהרי על ידו נקרא להם שמות ובזולת ההפוך יהיה פי' כל מה שיקרא לו האדם בשם נפש חיה הוא שמו וזה איננו אמת שבזולת קריאת האדם נפש חיה הוא כי נפש חיה כולל בהמות וחיות ועופות ועוד אין כאמר ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וגומר והלא אין כאן כ"א נפש חיה לבדו: ט פי' מצדדיו: י דר"ל דלפי פי' זה צ"ל מצלעותיו מסטריו אבל לפי פשוטו של מקרא דלעיל הוא צלע ממש: כ כתב הרא"ם זה אליבא דמ"ד ויבן ה' את הצלע זנב שלא נחסר תואר

אֱלֹהִ֛ים ׀ תַּרְדֵּמָ֛ה עַל־הָאָדָ֖ם וַיִּישָׁ֑ן וַיִּקַּ֗ח אַחַת֙
מִצַּלְעֹתָ֔יו וַיִּסְגֹּ֥ר בָּשָׂ֖ר תַּחְתֶּֽנָּה׃ כב וַיִּ֩בֶן֩ יְהוָ֨ה
אֱלֹהִ֧ים ׀ אֶֽת־הַצֵּלָ֛ע אֲשֶׁר־לָקַ֥ח מִן־הָֽאָדָ֖ם לְאִשָּׁ֑ה
וַיְבִאֶ֖הָ אֶל־הָֽאָדָֽם׃ כג וַיֹּאמֶר֮ הָֽאָדָם֒ זֹ֣את
הַפַּ֗עַם עֶ֚צֶם מֵֽעֲצָמַ֔י וּבָשָׂ֖ר מִבְּשָׂרִ֑י לְזֹאת֙ יִקָּרֵ֣א
אִשָּׁ֔ה כִּ֥י מֵאִ֖ישׁ לֻֽקֳחָה־זֹּֽאת׃ כד עַל־כֵּן֙ יַֽעֲזָב־
אִ֔ישׁ אֶת־אָבִ֖יו וְאֶת־אִמּ֑וֹ וְדָבַ֣ק בְּאִשְׁתּ֔וֹ וְהָי֖וּ לְבָשָׂ֥ר
אֶחָֽד׃ כה וַיִּֽהְי֤וּ שְׁנֵיהֶם֙ עֲרוּמִּ֔ים הָֽאָדָ֖ם
וְאִשְׁתּ֑וֹ וְלֹ֖א יִתְבֹּשָֽׁשׁוּ׃ ■ ג וְהַנָּחָשׁ֙ הָיָ֣ה עָר֔וּם
מִכֹּל֙ חַיַּ֣ת הַשָּׂדֶ֔ה אֲשֶׁ֥ר עָשָׂ֖ה יְהוָ֣ה אֱלֹהִ֑ים וַיֹּ֙אמֶר֙
אֶל־

ב' חסר כתוב ;
ינאה כתיב חסר הוא עולה כ"ד שקשטה בכ"ד קשוטים והביאה לו :
ב' מלא ודגש :

אונקלוס

תולדות אהרן: ברכות ס"א; שבת כ"ה; נדה מ"ה; יבמות ס"ג; סנה' כ"ח; שם כ"ז; שם כ"ח

וּמְלִי בִּסְרָא תְחוֹתַהּ: וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יָת עִלְעָא דִנְסֵיב מִן אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתְיַהּ לְוָת אָדָם: וַאֲמַר אָדָם הָדָא זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלַהּ נְסִיבָא דָא: עַל כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר בֵּית מִשְׁכְּבֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵיהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חָד: וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עַרְטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵיהּ וְלָא מִתְכַּלְמִין: וְחִוְיָא הֲוָה עָרִים מִכֹּל חֵיוַת בָּרָא דִּי עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילָן גִּנְּתָא: וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן

אמר

שפתי חכמים

כלום וכו' אבל למ"ד פרצוף יהיה כמשמעו למלאות החסרון וכו' ואכי אומר אפילו למ"ד פרצוף לא היה חסר מגופו כלום כי היו כמין ב' פרצופין עם גופן מדובקי' זה בצד זה ולא נחסר אלא מקום החתך וק"ל כ"ל · ואף על פי דקאמר בגמרא בשלמא למ"ד ב' פרצופין היינו דכתיב ויסגור אלא למ"ד זנב מאי ויסגור והשכי מקום החתך י"ל דאי כמי הוה ב' פרצופין הוה מחוברין קצת ביחד : (כח"י) ולפי פשוט יותר אליבא דמ"ד פרצוף לפי שהיה כל חלל הגוף פתוח שלא ה"ל גב הוצרך לומר ויסגור כמו שסוגרין בית פתוח או תיבה פתוחה אבל למ"ד זנב לא אתי שפיר כל כך לפיכך המשיך ופירש המקרא גם לדעתו ור"ל חתך : א (כח"י) ב"ר וסנהדרין דף ל"ט ופרש"י שלא יראה בחתיכה קודם גמר תיקונה ושם מוכח שזה התירוץ אליבא דמ"ד זנב ולפיכך הקדים הרב לפרש ויסגור מקום החתך שהוא נ"כ אליבא דמ"ד זנב כדי ללמוד שזה התירוץ נ"כ אליביה וכ"כ הרא"ם : ב דק"ל ויבן את הצלע איכו משמע שברא את האשה מן הצלע אלא משמע שבנה את הצלע לאשה להיות לה לשום דבר לכך מפרש להיות אשה וכן קרא שמביא רש"י ויעש אותו גדעון לאפוד אין פירושו שתיקן אותו לצורך אפוד אלא תקנו שהוא עצמו יהיה אפוד : ג לאו בתשמיש מיירי אלא אין זה אלא רמז ועיקרו מן והאדם ידע את חוה אשתו נפיק מה"רם ועי"ל שהיה משיב בשכלו טבע כל בהמה וחיה דאי לא היה יודע טבעם לא היה יודע לקרות להם שמות ד לכך לשון נופל על לשון אבל בלשון אחר אין טעם בלשון שלכך נקראת אשה · כי אין שם אשה נגזר משם איש בשום לשון חוץ מלשון הקודש : ה ר"ל דאדם איננו יכול לומר כן דהא לא היו לו אב ואם וגם לא היו לו בנים בעת הזאת ולמה הוצרך לכך : ו ודבק באשתו ולא באשת חבירו דהא מהאי קרא נפקי עריות כאלו אמר על כן יעזוב איש את אשת אביו ואת אמו שלא ישגש עימהם הר"אם · וא"ל אכ"נו בזה שרוח הקודש אמרה וכו' לאפוקי שלא תאמר בטבע הוא כן דא"כ הל"ל יעזוב ולא יעזוב מהרש"ל · (כח"י) ונראה לפרש תיבת על כן דה"ק הואיל ועשיתי לו טובה כזאת ובניתי לו אשה על מנת כן עשיתי שיקיים אלו העריות כמו שנאמר לישראל אשר הוצאתיך מארץ מצרים ופירושו על מנת כן הוצאתיך שתקיים המצות : ז ב"ר למעוטי בהמה וחיה שאינם נולדים מן האדם· (כח"י) וכ"ל דס"ל להרב דזה הוא כמו נתינת טעם על איסור העריות כדי שלא להרבות ממזרים אף על פי שהביאה אסורה אפילו בילדה וזקנה שאינם ראויים להוליד וגם עם בבהמה וחיה שאינם מתעברות מן האדם מ"מ יותר נראה וניכר האיסור כשמוליד ממזר והוא מצות שאינו יוכל לתקון : ח (נדה לדרך) יש לומר שלא היו יודעים דרך צניעות כלל ולא מחמת חיסרון חכמה אלא מחמת שלא היו צריכין לידע דרך צניעות כיון שלא היה להם יצר הרע : ט כתב הרא"ם ומכ"ל לומר שהכתונות הללו בתחילת בריאתן מיד נעשו מפני הצינה והחום עד שיקשה עליו מה ענין זה לכאן וכו' דילמא לא נעשו הכתונות הללו אלא לאחר שחטאו ואכלו מן העץ והכתנות הללו היו מפני הבושה שהיו ערומים ויהיו המקראות כסדרן וכו' וכ"ל דהוכחתו מדכתיב ויקרא האדם שם אשתו חוה וגומר וסמיך ליה ויעש ה' אלהים וגומר ופיר"שי דקרא האדם תוד לענין ראשון וכו' וא"כ קריאת שם חוה קודם החטא היה וסמיך ליה ויעש ש"מ דבתחילת בריאתן עשה להם הכתנות ולא אחר שחטא מפני הבושה ועי"ל מדכתיב בקרא ויעש להם כתנות עור וילבישם דמשמע הק"בה הלבישם וכי מפני שחטאו הוכרח הק"בה להלבישם ולמה לא הלבישו את עצמם כמו שעשו להם חגורות מעצמם והיה לו לכתוב ויעש להם כתנות עור ללבוש אלא ע"כ בתחילת בריאתן עשה מפני הקור והחום · ועל מה שהקשה הר"אם איך היו ערומים וכו' י"ל דלמ"ד שפירש כתנות עור חלקים כצפורן מדבקין לעורן אם כן היו ערומים רק על העור היה מדובק כעין ציפורן אבל הכל בגלוי היה וגם אחר התשמיש וק"ל · ואפילו למ"ד שעשאן מצמר ארנבת והיו כעשים לו מפני הצנה והחום כיון שבריאתן היה בתשרי לדעת ר"א או בניסן לדעת ר"י ובשני חדשים אלו אין בהם לא קור ולא חום לא היו מלובשים בהן אלא ערומים היו בלי לבוש כי לא יתבוששו מזה שהיו ערומים כי לא אכלו עדיין מן העץ לידע בין טוב ובין רע יכיון שהיו ערומים והיו משמשים לעין כל נתמיה הכתם וכו' וא"ל למה לקחו עלי תאנה ויעשו להם חגורות היה להם ללבוש הכתנות אין ה"כ אך ורק שבאותו פעם לא היו מזויין אצלו ולא רצו להיות עומדים ערומים אפילו רגע אחד · (כח"י) נמ"מ כ"ל שבמחלוקת שנויה (פסחים דף נ"ד) והכי איתא התם עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות וכו' וי"א אף בגדיו של אדם הראשון ואם כן לי"א נבראו אחר החטא דאיכבו קרתו בעשירית דהייגו קודם בין השמשות ולת"ק דס"ל דקודם בין השמשות נבראו

רש"י

פרובין י"ח; שופטי' ח'; יבמות ס"ג; ב"ר; סנה' כ"ו; שם כ"ח; ב"ר; ב"ר

החתך · ויישן ויקח שלא יראה חתיכה הבשר א שממנו נבראת ותתגנה עליו : (כב) ויבן · * כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו : ויבן את הצלע לאשה · להיות ב אשה כמו * ויעש אותו גדעון לאפוד להיות אפוד : (כג) זאת הפעם · * מלמד ג שנתקרב דעתו בחוה : לזאת יקרא אשה כי מאיש וגומר · לשון נופל על לשון מכאן ד שנברא העולם בלשון הקדש * : (כד) על כן יעזוב איש · רוח הקדש ה אומרה כן לאסור על בני נח ו העריות*: לבשר אחד · הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה ז בשרם אחד * : (כה) ולא יתבוששו · שלא היו יודעים דרך ח צניעות להבחין בין טוב לרע * ואף על פי שנתנה בו דיעה לקרוא לו שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע * : (א) והנחש היה ערום · מה ענין זה לכאן היה לו לסמו' ויעש לאד' ולאשתו ט כתנו' עור

אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ
הגן: ב ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ
הגן נאכל: ג ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר
אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון:
ד ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון:
ה כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו
עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: ו ותרא
האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים
ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן
גם לאישה עמה ויאכל: ז ותפקחנה עיני
שניהם

ז כלג חסר וי"ו קדמא במ"א :

אונקלוס

תולדת אהרן

גינתא ניכול: ומפירי אילנא די במציעות גינתא
סנה' כ"ט אמר יי לא תיכלון מיניה ולא תקרבון ביה דילמא
תמותון: ואמר חיויא לאיתתא לא ממת תמותון:
ארי גלי קדם יי ארי ביומא דתיכלון מיניה
ויתפתחון עיניכון ותהון כרברבין חכמין בין טב
לביש: וחזת איתתא ארי טב אילנא למיכל וארי
אסו הוא לעינין ומרגג אילנא לאסתכלא ביה
ונסיבת מאיביה ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה
ואכל: ואיתפתחא עיני תרויהון וידעו ארי
ערטילאין אינון וחטיטו להון טרפי תאנין ועבדו
להון

רש"י

עור וילבש ללמדך מאיזו עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועוסקים בתשמיש [א] לעינין כל ונתאוה להם: ערום מכל. לפי ערמתו
ב"ר וגדולתו [ב] היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל *: אף כי אמר וגו'. שמא [ג] אמר לכם לא תאכלו מכל וגו'. ואף על פי שראה אותה אוכלים [ד] משאר פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: (ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על
תהלי' נ' הצווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנא' * אל תוסף על דבריו: (ד) לא מות תמותון. דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה
ב"ר [ו] כך אין מיתה באכילה *: (ה) כי יודע. כל אומן שונא את בני [ז] אומנותו מן העץ אכל וברא
ב"ר את העולם *: והייתם כאלהים. יוצרי עולמות: (ו) ותרא האשה. ראתה דבריו [ח] של נחש
ב"ר והנאו לה והאמינתו *: כי טוב העץ. להיות [ט] כאלהים. וכי תאוה הוא לעינים. כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם. ונחמד להשכיל. כמו שאמר לה יודעי טוב ורע. ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא [י] וישא אחרת: גם. לרבות בהמה [כ] וחיה: (ז) ותפקחנה. וגו' לענין החכמה [ל] דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי ערומים הם. אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי ערומים הם מצוה אחת
ב"ר היתה בידם ונתערטלו הימנה *: עלה תאנה.
סנה' ע' הוא העץ שאכלו ממנו [מ] בדבר שנתקלקלו בו נתקנו *
אבל

שפתי חכמים

[א] (אב"א) וא"ת נבראו אפשר כמי דס"ל דנבראו קודם החטא: ותשמיש היכן רמיזא י"ל לא היה צריך לומר רק ויהיו שניהם ערומים מה תלמוד לומר האדם ואשתו אלא הכוונה מלבד שהיו ערומים היו מתיחדים בדרך איש ואשתו: [ב] דקשה לרש"י למה נאמר מכל אלא לפי ערמתו וכו' ר"ל מתוך שהיה ערום מכל לכך היה ארור מכל: [ג] שאי אפשר לפרשו כ"ש מפני שהוא תחילת דבור: [ד] כ"כ הרא"ם אע"פ שלא נודע זה מן הכתוב מוכרח הוא דא"כ מה היו אוכלין. ואין זה ראייה דלמא היו אוכלים ממיני עשבים וזרעונים גינה ונראה דהוכחת רש"י מדכתיב בקרא לא תאכלו מכל עץ הגן לא היה לו לכתוב אלא לא תאכלו מעץ הגן כיון שראה אותם שאכלו עשבים וזרעונים אם כן כל ל"ל אלא ודאי ראה אותם אוכלים פירות אך שראה אותם אוכלים בסירוגין ר"ל מהתאנים אכלו ומהגפן לא אכלו ומאילן אחר שהיה עומד אצלם אכלו ואז שאל אותה כיון שראה אותם מקצת פירות אכלו ומקצתם לא אכלו היה לה מקום שאל אם זה הוא משום בחיר בעולם שאין טובים כשאר פירות מ"ה אין אתם אוכלים אותם או מפני ציווי הש"י שצוה לכם לא תאכלו מכל עץ הגן ולכן אין אתם אוכלים ממקצתן וממקצתן אינכם אוכלים וק"ל: [ה] דא"לכ היאך האמינה לו במה שאמרה לא תמותו ולא עמדה להכחישה: [ו] ותימא והלא עדיין היתה יכולה למות שהרי היום גדול עדיין והקב"ה אמר ביום אכלך ממנו מות תמות ויש עוד להקשות אם על הנגיעה ימותו כ"ש על האכילה דאי אפשר לאכילה בלא נגיעה ואם כן למה לה למימר לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. ונראה דה"פ על האכילה ימותו ועל הנגיעה יפלו בחולה מיד ואחר כך יהיה הולך ופוחת וימות גם כן באותו יום ואם כן כשראתה שלא חלתה על הנגיעה ודאי לא תמות יעיד ויש מקשים תאי ראייה הוא זה לנחש שדחפה את האשה עד שנגעה בעץ ולא מתה הא באמת לא הוזהרו לא על אכילה ולא על הנגיעה והאשה עצמה למה לא יראה נפשה כיון שהיא ידעה בעצמה שלא צוה השם כי אם על האכילה לבד וע"ק מאי דעתה דאשה שהוסיפה לומר על הציווי וי"ל הציווי היה אל האדם ולא אל חוה אך אדם צוה לחוה ובשעת צוה לחוה הזהירה גם על הנגיעה כי ידיע שנשים דעתן קלות הם והאשה היתה סבורה באמת שהש"י צוה גם על הנגיע' ומה שפר"שי הוסיפ' על הציווי והא לפי מה שצוה לה אדם נשם הקב"ה לא הוסיפ' כ"ום אע"פי כן לא היה לה להשיב לנחש יותר ממה ששאלה מתכה שהיא לא שאלה אותה אלא על אכילה ולא על הנגיעה ואם כן כשראתה האשה שלא מתה בנגיעה לפי סברתה וציוויה מן בעלה אז לקחה גם מן הפרי ואכלה ודו"ק: ויש מקשים עוד מה ראייה היא מן הנגיעה על האכילה בשלמא הנגיעה היה באונס שהיא דחפה אותה עד שנגיעה אבל האכילה יהיה ברצון. וי"ל דהאשה סברה שהעץ הוא כמו סם המות שכל מי שיאכל ממנו הוא ימות כמו מי שיאכל מעץ החיים שהפרי עצמו הוא הנותן בו חיים כך הפרי זה הוא סם המות ולכך אמרה לא תגעו בו כי הוא מושב בחוש שיש סם המות חריפים שאף בנגיעה ימית וסברה האשה זה הפרי כן ומ"ה דחפה אותה הנחש ואמרה כשם שאין מיתה וכו' תגאתי: [ז] דקשה לרש"י אדרבה היה לו להקב"ה להאכילם כדי שיהיו חכמים ויודעים טוב ורע ומתרץ כל אומן שונא בני אומנותו: [ח] דקשה לרש"י מה ראתה עכשיו שלא ראתה מקודם לכן דהא לא אכלה עדיין מן העץ: ותרא פי' ותתבונננה: [ט] וא"ת למה לא מפרש רש"י כסדר שאמר לה הנחש ונפקחו עיניכם בתחילה ואחר כך להיות כאלהים וי"ל לפי שכתוב אחר כך בהדיא וכי תאוה הוא לעינים דהיינו ונתפקחו עיניכם ונחמד להשכיל דהיינו מה שאמר לה יודעי טוב ורע לכך צריך לומר דמה שכתוב כי טוב העץ למאכל היינו מה שאמר לה הנחש להיות כאלהים: [י] הוכחתו מדכתיב עמה: [כ] דאל"כ למה נקנסה עליה' מיתה אבל לא היה כוונתה מיתתו: [ל] כלומר לענין החכמה של ידיע כאמר שנודע להם עכשיו מה שאבדו ר"ל היא מצות ומעץ הדע' וגו' (כמ"י וכ"ל דלענין החכמ' של דעת טוב ורע הכתוב מדבר וכמ"ש הרב לעיל ואע"פ שנתנה בו דעה לקרות שמות לא כיתן בו יצה"ר עד שאכלו מן העץ ומ"ש וסוף המקר' מוכיח הטעם שלא אמר הכתוב וירא כי ערומי' הם אלא וידעו פ"א שנתחד' בהם ידיע' וכו': [מ] הוכחתו לפי

ליה

שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה
ויעשו להם חגרת: ח וישמעו את קול
יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום
ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך
עץ הגן: ט ויקרא יהוה אלהים אל האדם
ויאמר לו איכה: י ויאמר את קלך שמעתי
בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא: יא ויאמר
מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתיך
לבלתי אכל ממנו אכלת: יב ויאמר האדם
האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ
ואכל: יג ויאמר יהוה אלהים לאשה מה זאת
עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל: יד
ויאמר יהוה אלהים אל הנחש כי עשית זאת
ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על
גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך: טו ואיבה
אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה
הוא

ב' כתיב ה' ג' תגל

כ' חסר

אין נ' במס' הכא ואיד' אין הסלע׳ אין הנודן כמ"ד אילן שאכל אד"ה חטה היה וכמו שנקנסה אשה על האין העץ כן נקנס על אין הסלע:

נאכל כלה חסר

אונקלוס

להון זרזין: ושמעו ית קל מימרא דיי
אלהים מהלך בגינתא למנח יומא ואטמר
אדם ואתתיה מן קדם יי אלהים בגו אילן גינתא
: וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה אן את: ואמר
ית קל מימרך שמעית בגנתא ודחלית ארי
ערטילאי אנא ואטמרית: ואמר מן חוי לך ארי
ערטילאי את המן אילנא דפקידתך בדיל דלא
למיכל מניה אכלת: ואמר אדם איתתא דיהבת
עמי היא יהבת לי מן אילנא ואכלית: ואמר יי
אלהים לאיתתא מה דא עבדת ואמרת איתתא
חויא אטעיני ואכלית: ואמר יי אלהים לחויא
ארי עבדת דא ליט את מכל בעירא ומכל חית
ברא על מעך תיזיל ועפרא תיכול כל יומי חייך:
ודבבו אשוי בינך ובין איתתא ובין בנך ובין בנהא
הוא יהי דכיר לך מה דעבדת ליה מלקדמין ואת
תהי נטר ליה לסופא: לאיתתא אמר אסגאה
אסגי

תולדות אהרן
ברכות מ׳
סנהד ע׳
סנהד׳ ל״ח
חולין קל״ט
ע״ז כ׳
זוה׳ קדושי׳
סוטה ט׳
בכורות ח׳
סוטה ט׳
זוהר ח״ג
ש״ס ל״מ
ב״ר
ברכות׳ ד׳
במדב׳ כב׳
ע״ז ה׳
ישעי׳ ל״ו
סנה׳ כ״ט
דף ח׳

רש"י

אבל שאר העצים מונעים מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרסם העץ [א] שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו מדרש רבי תנחומא: (ח) וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו. מה שמעו שמעו את קול הקב"ה [ב] שהיה מתהלך בגן. לרוח היום. לאותו רוח שהשמש באה משם: (ס"א לשם ודוק כי כן עיקר) וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשירית *: (ט) איכה. יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום * וכן בקין אמר לו * אי הבל אחיך וכן בבלעם * מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים [ג] וכן בחזקיה בשלוחי מרודך בלאדן: (יא) מי הגיד לך מאין לך לדעת [ד] מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ. [ה] בתמיה: (יב) אשר נתת עמדי. כאן כפר בטובה *: (יג) השיאני. הטעני כמו * אל ישיא אתכם חזקיהו: (יד) כי עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד [ו] דברי מי שומעין *: מכל הבהמ׳ ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקללה מחיה. [ז] לא כל שכן העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורו׳ * ללמד שימי עיבורו של נחש [ח] שבע שנים: על גחונך תלך. רגלים היו לו [ט] ונתקצצו: (טו) ואיבה אשית. אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא

שפתי חכמים

ליה למיכתב תאנה היה לו לכתוב ויתפרו עליה ויעשו להם חגורות ותו קשה לרש"י ולמה לקח אדם העלין מן אותו העץ שחטא בו ולא מן האחרים כדי שלא יבינו באיזה עץ חטא כי נגלה הוא לפרסם חטאו במה שחטא כמה דאמר אניף עלי מאן דמפרסם חטאו ומשני אבל שאר עצים וכו׳: [א] פי׳ כיון דכתיב ויתפרו עלי תאנה שאין ת"ל אלא להודיע במה שקלקלו א"כ קשה למה לא פירסם בפי׳ איזה עץ הוא ולמה לו ברמזים וק"ל: [ב] הוסיף מלת היה כי בזולת זה תורה על הזמן ההוה והוסיף שי"ן ואמר שהיה שמלת מתהלך חסרה שי"ן: [ג] ר"ל דהקב"ה היה חפץ ממנו שיאמר חטאתי ויהרהר תשובה בלבו דהקב"ה רוצה בתשובתן ואינו חפץ במיתתן וא"ת דכאן פי׳ וכן בבלעם מי האנשים וגו׳ כדי ליכנס עמו בדברים ובפרשת בלק פי׳ כדי להטעותו וי"ל דהתם נמי הוא כדי ליכנס עמו בדברי׳ אבל מה שהכשיל לדבר עמו מי האנשי׳ וגו׳ זה היה כדי להטעותו [ד] וא"ת למה לא מפרש רש"י נ"כ מי הגיד לך שערום אתה מן המצוה כמו שפירש לעיל וי"ל דמה שאמר הקב"ה מי הגיד לך שערו׳ אתה קאי אדברי׳ של אדם שאמר ואירא כי ערום אנכי משמע דבשביל שהיה ערום לכך ירא לכך לא מצי לפרש מאין לך שערום אתה מן המצות דבשביל שאין לאדם מצוה אין לו לירא לפי שאינו חייב לקיים רק מה שנצטוה לו אבל מה שלא נצטוו׳ לו אין לו לירא שמא יענש עליו אם עובר עליו ואם בשביל שנצטווה לו ועבר עליו ירא דאם כן היה לו לומר כן בפי׳ ואירא כי עברתי על המצוה אבל מה שערום היה מן המצוה לא היה לו לירא לכך מפרש מאין לך לדעת וכו׳. ועי"ל דכאן אי אפשר לפרש מי הגיד לך שערו׳ אתה מן המצו׳ דודאי היה יודע שעבר על המצוה: (בדה לדרך) ואני שמעתי פירוש אחר כלומר מי הגיד לך אם אתה ערום אם לאו למה אתה משיב לי יותר ממה ששאלתי אותך כי כשאמרתי לך איכה לא שאלתי אותך למה אתה ערום איני אומר לך אלא אם חטאת ואכלת הן העץ וגו׳: [ה] דא"ל כי היה לו להשיב כן על שאלתו אבל כשהוא לשון בתמיה השיב על תמיהתו של הקב"ה האשה וגומר וק"ל: [ו] ואם תאמר כל מסית שבעולם יפטיר עצמה בטענה זו וי"ל דדוקא נחש שלא נצטווה שלא להסית ולא נענשה אלא לפי שבאה תקלה על ידה לפיכך שייך לומר דברי הרב וכו׳ אבל מסית שנצטוה בתורה שלא להסית כתנא כשהסית עובר על מצות השם שצוה שלא להסית ובזה יש קצת ישוב לתמיהת הר"אם מכתיבנת יד אבא מורי ז"ל וכן מצאתי בשם מהר"של (תזקוני) ואם תאמר הא קי"ל דאין מסית אלא לע"ז ואלא מדאמר לה והייתם כאלהים ש"מ ביינו דע"ז: [ז] פירוש שנתקללה בימי עיבור שלה יותר מבהמה שימי עיבורה של בהמה יותר מעיבורה של חיה: [ח] פירוש דימי עיבורה של חתול כ"ב ימים וימי עיבורה של חמור שנה אם כן בהמה גרוע מחיה ז׳ פעמים כך יהא הנחש ארורה מבהמה שבעה פעמים כמנה שימי עיבורה שבע שנים וא"ל מכל החיה ר"ל ארי או אפיעה שעיבורם ל"ב שנה ול"ע שנה דאם כן ליכתוב מכל החיה שיתזיק מכל הבהמה: [ט] דאם לא היה לה רגלים מאי קללה היא על גחונך תלך הלא מעיקרא נמי לא היה לה רגלים הרא"ם:
נ וא"ת

הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב: ס | ג' חלא
טז אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך | ל' וחסל
בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא
ימשל בך: ס יז ולאדם אמר כי שמעת | ב' ומלא
לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר | ל' ומלא
לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון
תאכלנה כל ימי חייך: יח וקוץ ודרדר תצמיח
לך ואכלת את עשב השדה: יט בזעת אפך | ב' ומלא
תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת
כי עפר אתה ואל עפר תשוב: כ ויקרא האדם
שם

אונקלוס

תולדת אהרן

אסגא אסגי צערייכי ועידוייכי בצער תלדין בנין ולות בעליך תהי תיאובתיך והוא ישלט ביך: ולאדם אמר ארי קבילתא למימר איתתך ואכלת מן אילנא די פקידתך למימר לא תיכול מניה ליטא ארעא בדילך בעמל תיכלינה כל יומי חייך: וכובין ואטדין תצמח לך ותיכול ית עיסבא דחקלא: בזיעתא דאפך תיכול לחמא עד דתיתוב לארעא דמינה איתבריתא ארי עפרא את ולעפרא תתוב: וקרא אדם שום אתתיה חוה ארי היא הות אמא דכל בני אנשא: ועבד יי אלהים לאדם ולאתתיה
לבושין

זוהר ויקהל
ערובין ק'
פסחי' קי"ח
יבמות ס"ג
פסחי' קי"ח
שם
ברכות כז'
פסחי' שם
שבת קכ"ג

רש"י

הוא [א] תחלה ותשא את [ב] חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית *: ישופך · יכתתך: כמו * ואכות אותו ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו עקב · לא יהא לך קומה [ג] ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו [ד] ולשון תשופנו כמו נשף בהם כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון [ה] כתב לשון נשיפה בשניהם: (טז) עצבונך · זה צער גידול בנים * והרנך · זה צער העבור: בעצב תלדי בנים · זה צער הלידה: ואל אישך תשוקתך · לתשמיש ואף על פי כן אין לך [ו] מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו [ז] ולא ממך: תשוקתך · תאותך כמו * נפש שוקקה: (יז) ארורה האדמה בעבורך · תעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים [ח] משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים [ט] שיניק מהם: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך · הארץ כשתזריענה מיני זרעי' תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות [י] והן נאכלין על [כ] ידי תקון *: ואכלת את עשב השדה · ומה קללה זו היא והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמר כאן בראש הענין ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזריענה קטנית או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרי' ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם: (יט) בזעת אפיך · לאחר שתטריח [ל] בו הרבה: (כ) ויקרא האדם · חזר הכתוב לענייני הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה: חוה · נופל על לשון חיה [מ] שמחי' את ולדותיה כאשר תאמר מה הוה לאדם בלשון היה: (כא) כתנות עור · יש דברי אגדה אומרי' [נ] חלקים כצפורן

סוטה ט'
בכורי' ט'
ערובין ק'
ישעי' כ"ט
נדה נ"ד

שפתי חכמים

[א] וא"ת למה לא ירא הנחש שמא תאכל חוה תחילה דהא לא נתן בתחילה וי"ל דנחש סבור דדרך הנשים שמכבדות את בעליהן ונותנין להם תחילה וחוה גם היא תתן לאדם תחילה וימות וכיון שתראה חוה שימות הוא לא תאכל היא או הנחש היה סבור שלא יניחה הוא לאכול · ועי"ל דסבר הנחש אדם מצווה שלא לאכול מעץ לכך ימות הוא אבל האשה אינה מצווה שלא תאכל מן העץ כי דוקא לאדם אמר הקב"ה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל לכן אף אם תאכל היא לא תמות: [ב] דאל"כ מאי ואיבה אשית דמשמע דקפיד אאהבתם: [ג] מכיכו לתרץ דק"ל הא הקדוש ברוך הוא קלל אדם בפני עצמו ואם כן למה מערב כאן קללתו של אדם בקללתו של נחש ומתרץ דהכל קללתו של נחש הוא ונגאי שלו כלומר לא יהיה לך קומה וכו' והר"אם פירש דאל"כ מה ענין ואתה תשופנו עקב בקללתו של נחש הא לאו קללה היא זו ומיגל בחוכך תלך לא נפקא דהתם לקציצת רגלים הוא דאת' אבל אם רוצה לקום בקומה יקו' כתב רחמנא תשופנו: [ד] דקשה לרש"י כתיב הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב משמע שאין חילוק בין אדם לנחש אלא הוא יכתת ראשו והנחש ישופנו עקב והרי עוד יש הפרש ביניהן שאדם ממית הנחש והנחש אינה ממית את האדם אלא ע"כ צריך לומר אף משם תמיתנו הר"אם · א"כ י"ל דקשה לרש"י דכיון דלעיל כתיב ישופך ראש ובודאי מיתה כאן כתיב תשופנו שהוא גם כן מלשון ישופך וא"כ אם יכתת הראש ודאי מת הנחש ואם ישכנו יעקב אינו מת והא הכל לשון א' הוא ולמה משמע כאן לשון מיתה וכאן אינו לשון מיתה וע"ז פירש ואף משם וכו': [ה] פירש דקשה לרש"י למה לא נאמר בפי' תשכנו והר"אם פירש אף על פי שישופך הוא לשון כתית' והיא אינה נופלת אלא בראש ותשופנו לשון שריקה שאינה נופל רק בנחש מ"מ מנהג הכתוב מדרך הצחות להשוות הלשונות אף שהם מוחלפים בפירוש: [ו] ואף על פי שזו מדה יפה בנשים י"ל דהא דקאמר בגמרא זו מדה יפה כלומר מדה יפה לה שלא תיכתב מגווי המקום ואינה תובעו לתשמיש מאחר שקללה הש"י (מהר"של): [ז] הא דנצריך רש"י אף על פי שלא לצורך היא שהרי כבר פירוש אין לך מצח וכולי אלא לכך נקטו לומר לך דהכל תלוי בו אף על פי שהיא אינה רוצה אלא הוא רוצה יכול לכופה או אם הוא אינו רוצה אף על פי שהיא רוצה אינה יכולה לכופו וזהו שנקט רש"י ממנו ולא ממך: [ח] הכי גרסינן דבר אחר משל ליוצא לתרבות רעה וכו' דלפירוש הראשון הקללה היה לאדם על ידי האדמה אבל לפי המשל היתה הקללה לאדמה: [ט] אף כאן האדם נברא מן הארץ לכך קלל האדמה אבל קשה דהכא משמע דלכך קלל האדמה ולעיל פירש רש"י משום דלא עשתה ציווי של מקום ויש לומר הא והא גרמא (דאי הוה נתקללה כיון עצמה היה להתקללה שיעשה פירות על חד תלת אבל בקוצים ודרדרים זה היה בשביל עון שניהם):

[י] פירוש בעל הערוך ירקות מרים מתקנים על ידי האור ברותחין · וקנדים בלשון לע"ז קר"די: [כ] ר"ל לפי שנאמר אחר כך את עשב השדה כלומר על כרחך מהם תיזון מאחר שלא תצמיח מכל מיני זרעונים שזורעים אלא אלו לכך צריך לפרש דנאכלין על ידי תיקון קוצים ודרדרים ושאר עשבי השדה פירוש קוץ ודרדר לאו דווקא דאם לא כן מאי זה דכתיב ואכלת עשב השדה והלא אין שם אלא קוץ ודרדר: [ל] לא שתאכל לחם מעורב בזיע: [מ] רוצה לומר דקשה לרש"י היה לו לקראתה חיה ועל זה פירוש נופל וכו': [נ] חלקים לשון חלוק רוצה לומר כתוכות כעין ציפורן מדובקים לעורו:

שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי: כא
ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור
וילבשם: פ כב ויאמר יהוה אלהים
הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה
פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי
לעלם: כג וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן
לעבד את האדמה אשר לקח משם: כד ויגרש
את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים
ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ
החיים: ס א והאדם ידע את חוה
אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את
יהוה: ב ותסף ללדת את אחיו את הבל ויהי
הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה: ג ויהי
מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה:
ד והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן
וישע יהוה אל הבל ואל מנחתו: ה ואל קין
ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו:

ו ויאמר

חוה ע"פ שמחוה
ו"ע י'קנין שיסה
ירדו לעולם
תשעה נטלו נשים

ששי

וילבשם ב' במס'
סכה ואידך גבי
אהרן מלמד
שעשה הקב"ה
לאדם הראשון
בגדי כהונה:

ד

לעלם ג' חסר

הכרבים כל
התורה חסר

לשמר כותרי'
לילין שדין מזיקין
רוחין:

אונקלוס

לבושין דיקר על משך בשריהון ואלבשינון:
ואמר יי אלהים הא אדם הוה יחידי בעלמא
מניה למידע טב וביש וכען דילמא יושיט ידיה
ויסב אף מאילן חייא ויכול ויחי לעלם:
ושלחיה יי אלהים מגינתא דעדן למפלח ית
אדמתא דאתנסיב מתמן: ותריך ית אדם ואשרית
מלקדמין לגינתא דעדן ית כרוביא וית שנן חרבא
דמתהפכא למטר ית אורח אילן חייא: ואדם
ידע ית חוה איתתיה ועדיאת וילידת ית קין
ואמרת קניתי גברא מן קדם יי: ואוסיפת למילד
ית אחוהי ית הבל והוה הבל רעי ענא וקין הוה
גבר פלח בארעא: והוה מסוף יומין ואיתי קין
מאיבא דארעא תקרובתא קדם יי: והבל אייתי
אף הוא מבכירי ענה ומשמיניהון והות רעוא
מן קדם יי בהבל ובתקרובתיה: ובקין
ובתקרובתיה לא הוה רעוא ותקיף לקין לחדא
ואתכבישו אפוהי: ואמר יי לקין למה תקיף לך

ולמא

תולדת אהרן
כתובו' ס"ט
סוטה כ"ד
נדה כ"ה
זוה' ותקו'
סנה' ס"ט
זוהר נשא
יבמות ס"ב
זוהר תצוה
זבחי' קי"ו

רש"י

כצפורן היו מדובקים על עורן *· ויש אומרים דבר הבא מן הצמר כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו *: (כב) היה כאחד ממנו · הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים *מה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו · ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה *: ויש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על פשוטו: (כד) מקדם לגן עדן · במזרחו ב של גן עדן חוץ לגן *: את הכרובים · מלאכי חבלה: החרב המתהפכת · ולה ג להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן תרגום להט שנן כמו שלף שננא בסנהדרין ובלשון לעז לא"מא · ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו:

(א) והאדם ידע · כבר קודם ענין של מעלה ד קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד ה היו לו בנים: קין · על שם קניתי · את ה' · כמו עם ה' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפי' ו אנו עמו *: את קין את אחיו את הבל · ז אתים רבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ח ותוסף *: (ב) רועה צאן · לפי שנתקללה האדמה ח פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה · מן הגרוע ט ויש אגדה שאומרת זרע י פשתן היה (דבר אחר מפרי אחיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר) (ד) וישע · ויפן: (וכן לא שעה אל מנחתו לא פנה וכן *אל ישעו אל יפנו) וכן *שעה מעליו פנה

ב"ר
ב"ר
ב"ר
ב"ר
ב"ר
נדה ל"א
ב"ר
שמות ה'
איוב י"ד

שפתי חכמים

א ולי נראה דה"ק כשם שאני יחיד בעליונים בידיעה שידיעת הקב"ה ית' ויתעלה מקיף הכל הן מה שהוא שכל ומדע שהוא הידיעה של אמת ושקר וגם ידיעה טוב ורע שהוא ידיעת נאה ומגונה כי ידיעת הקב"ה מקיף בכל כמו כן האדם אשר בארץ מכח השכל שיש לו מן העליונים יודע להבחין בין האמת והשקר שהוא השכל והמדע ומכח אכילתו מעץ הדעת יודע להבחין בין הנאה והמגונה משא"כ בבהמה וחיה אף שאכלה מעץ הדעת אין לה הבחנה בין הנאה והמגונה אך בין המועיל והמזיק יש לה הבחנה לברוח מן המזיק לה ולקרב אל המועיל אם כן הוא יחיד בתחתונים כמו שאני בעליונים שהמלאכים אינן יודעים להבחין בין הנאה והמגונה רק בין האמת ושקר שהוא שכל ומדע ועתה פן ישלח וכו' הוא קרוב להטעות לבריות וכו' ודו"ק כ"ל: ב ויהיה מ"ס מקדם פירושה מפאת קדם והיינו במזרחה של גן חוץ לגן ר"ל הכרובים היו חוץ לגן דאלו היה במזרחו של גן ולפנים ממנו היה האדם נכנס לגן עד שיבא סמוך להם אבל בשהוא חוץ לגן לא יכול לכנס כלל וק"ל: ג דלהט היינו כמו מראה מלוטש ומראה בלא חרב לא משכחת לכך פירש וחרב המתהפכת ולה להט באלו אמר ואת החרב המתהפכת שיש לה להט בהפיכתה: ד דקשה לרש"י דהיה לו לכתוב וידע בג"רי תחת היו"ד: ה הא דנקט רש"י היו לו בנים ולא נקט אחר שנטרד ידעה משום דהוה משמע שאחר שנטרד ידעה הא קודם לכן לא ידעה והרי לעיל כתיב זאת הפעם ונומר ופירש רש"י מלמד שבא וכו' משמע דאף קודם לכן בא עליה ובזה נמי ניחא מנ"ל לרש"י דהאדם ידע כבר קודם שנטרד קאי אף על ההריון והלידה דלמא על תשמיש לחודה קאי אלא יש לומר דאם כן ל"ל קרא דהאדם ונומר והא בכבר שמעינן ליה מקרא דזאת הפעם ונומר: ו כי ג' שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו: ז רוצה לומר הוסיפה עוד את כלומר דשני אתים משמעו שתים לכך מיושב נמי הטיב מה שכתוב ותוסף: ח דקשה לרש"י למה היה רועה צאן הא לא הרשה להם להמית בריה · וא"ל דקשה לו למה היה רועה צאן מאחר שאין לו הנאה מהן די"ש לומר משום החמאה והחלב והגבינה והצמר דהוא מותר מ"מ היה עוסק במלאכה: ט דקשה לרש"י דהיה לו לכתוב מראשית פרי האדמה כמו שכתוב אבל בהבל מבכורות צאנו ומחלביהן: י דקשה למה כתוב מפרי האדמה היה לו לכתוב מן האדמה או מפרי העץ אלא שהביא פרי מדבר שהוא כמו אדמה שאין גזעו מחליף דאמרינן בגמרא שאין גזעו מחליף בקרא אדמה ופשתן נמי אין גזעו מחליף ונקרא גם כן עץ שנאמר ותטמנם בפשתי העץ לכן אמר מפרי האדמה שהוא פרי כמו מן העץ והוא אדמה שאינו עץ הא כנך אלא מה זרע פשתן שהוא אדמה ועץ מהרש"ל:

ב בלומר

תולדות אהרן

אונקלוס

ולמא אתכבישו אפך: הלא אם תוטיב עובדך
ישתביק לך ואם לא תוטיב עובדך ליום דינא ברכות כ"א
חטאך נטיר דעתיד לאתפרעא מנך אם לא יומא כ"ב
תתוב ואם תתוב ישתביק לך: ואמר קין להבל קידו' ס"א
אחוהי והוה במהויהון בחקלא וקם קין על הבל יומא כ'
אחוהי וקטליה: ואמר יי לקין אן הבל אחוך ואמר קידושין ל'
לא ידענא הנטר אחי אנא: ואמר מה עבדתא סנה' נ"א
קל דם זרעין דעתידין למיפק מן אחוך קבלין נדה ל'
קדמי מן ארעא: וכען ליט את מן ארעתא סנה' ל"ז
דפתחת ית פומה למיסב ית דמי אחוך מן ידך:
ארי תפלח ית ארעתא לא תוסיף למיתן חילה
לך מטלטל וגלי תהי בארעא: ואמר קין קדם יי סגי
חובי מלמשבק: הא תריכתא יתי יומא דין מעל סנה' ק"א
אפי ארעא ומן קדמך לית אפשר לאסתתרא ואהי ערובי' ט"ו
מטלטל וגלי בארעא ויהי כל דישכחינני סנהד' ל"ז נדרי' מ"א
יקטליני

ו ויאמר יהוה אל קין למה חרה לך ולמה נפלו
פניך: ז הלוא אם תיטיב שאת ואם לא י"ב מלא' בתור'
תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה
תמשל בו: ח ויאמר קין אל הבל אחיו ■ כ"ח פסוקים
ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו פסקי' באמצע
ויהרגהו: ט ויאמר יהוה אל קין אי הבל אחיך פסוק:
ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: י ויאמר ב' וחסר
מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה
: יא ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה
את פיה לקחת את דמי אחיך מידך: יב כי
תעבד את האדמה לא תסף תת כחה לך נע ונד ג' חסר מלרע
תהיה בארץ: יג ויאמר קין אל יהוה גדול עוני
מנשא: יד הן גרשת אתי היום מעל פני ל' וחסר:
האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה
כל מצאי יהרגני: טו ויאמר לו יהוה
לכן

רש"י

פנה מעליו: וישע. ירדה אש [א] וליחכה מנחתו:
(ז) הלוא אם תטיב. כתרגומו פירושו:
לפתח חטאת רובץ. לפתח קברך [ב] חטאך שמור:
ואליך תשוקתו. של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק
ומתאוה להכשילך. ואתה תמשול בו. אם תרצה
תתגבר עליו: (ח) ויאמר קין. נכנס עמו
בדברי ריב ומצה [ג] להתעולל עליו להרגו ויש בזה
מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא: (ט) אי
הבל אחיך. להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב
[ד] ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך: לא ידעתי.
נעשה כגונב [ה] דעת העליונה: השומר אחי.
לשון תימה וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח: (י)
דמי אחיך. דמו ודם זרעיותיו ד"א שעשה בו פצעים
הרבה [ו] שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה *: מן סנה' ל"ז
האדמה. יותר ממה שנתקללה היא כבר [ז] בעונה
וגם בזו הוסיפה [ח] לחטוא: (יא) אשר פצתה
את פיה. לקחת את דמי אחיך ונאמר והנני מוסיף
לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה: (ס"א הכל
דבור אחד מן האדמה ע"כ): (יב) נע ונד.
אין לך רשות לדור במקום אחד: (יג) גדול
עוני מנשוא. בתמיה [ט] אתה טוען עליונים ותחתוני'
[י] ועוני אי אפשר לטעון *: (טו) לכן כל ב"ר
הורג קין. זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם
ורמזו [כ] ולא פירשו. לכן כל הורג קין. לשון גערה
כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו:
שבעתים יוקם. איני רוצה להנקם מקין עכשיו
לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד
למך מבני בניו ויהרגהו. וסוף המקרא שאמר שבעתים
יוקם והיא נקמ' הבל [ל] מקין לאחר התחלת מקרא
לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו
* ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש שמואל ב ה'
מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז [מ] כל מכה יבוסי
ויגע בצינור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים
[נ] ונאמר וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח
לא יבא דוד אל תוך הבית המכה את אלו אני אעשנו
ראש ושר כאן קצר דבריו ובדברי הימים פירש
יקיה

שפתי חכמים

[א] כלומר במה ידע שפנה אליו ומפ' ירדה אש וכו': [ב] דקשה לרש"י מה לפתח דהא לגבי דינא דגיהנם אין שייך פתח ועל זה תירץ לפתח קברך דהיינו בעת קיבוט הקבר: [ג] (ק"ל שלא מפרש בקרא מה היא האמירה אלא ש"מ נכנס וכו'): [ג] בב"ר מפרש לפי שקין עובד אדמה היה והבל היה רועה צאן היה קין אמר שהאדמה שלו ואם כן לא היה להבל מקום בכל עולם ולא הניחו לרעות צאנו ועי"כ באו לידי ריב: [ד] והא דלא פירש רש"י כן לעיל גבי אדם יש לומר דגבי אדם לא שייך לומר אולי יאמר חטאתי דהא כבר התודה בזה שהיה כחנא' ועוד יש לומר דאדם צדיק גמור היה שהוא היה יכיר כפיו של הקדוש ברוך הוא ובודאי יודה על חטאו משא"כ קין מ"ה היה צריך ליכנס עמו בדברים כדי שישיב וכו' מהרש"ל: [ה] שחושב שאין הכל צפוי לפניו דאם לא כן לא היה מכחישו: [ו] (סנהדרין דף ל"ז ומסיים שם עד שהגיע לצוארו): [ז] פיר' בעון שהוציאה עץ עושה פרי וכשנתקלל אדם נפקדה גם היא על עונה אבל לא על עון זה שפצתה את פיה שעדיין לא נתקללה על עון זה ואיך יאמר ארור אתה יותר מקללת האדמה: [ח] (כת"י) נראה דס"ל להרב דלשון פצתה היינו פתיחה יתירה וזהו החטא וכמ"ש התוס' סנהד' ל"ז שאין רישומו ניכר כלל: ■ וחסר ה"א התימה כי לא יתכן בניחות' ופי' ומנשוא על עצמו פיר' שחטאו חטא גדול שאין ראוי לסליח' דא"כ היה מגדיל החטא על עצמו ואיך יאמר הן גרשת אותי הרי הודה על חטאו וראוי לזה: [י] (נדה לדרך) בשם מהרש"ל ע"ד כי עמך הסליחה למען תורא ר"ל ואחר שעמך הסליחה ואין אצלך שום העדר וגונע למען זה תורא אבל אצל בשר ודם אין בידו למחול רק כפי' דת נימוסו הוכרח לעשות אזמיד כשחטא יתשוב כאשר אבדתי אבדתי ויוסף לחטא וכן אמר קין אתה שוען וכו' והכל ברשותך ואין מי מוחה בידך ועוני אי אתה יכול לטעון ותגרום לומר ח"ו שהעדר הסליחה מחמת שהוא כנגד הנימוס ואין הסליחה בידך: [כ] (דהל"ל אעשה לו כך וכך): [ל] אין פירושו על הורג קין שבעתים יקם דהא למך הרג את קין ולא נעשה בו נקמה שיהרג לאחר שבעתיים אלא תחילת המקרא לכן כל הורג קין לשון גערה הוא ושבעתיים יקם קאי אקין ר"ל כי לא יקבל הבל נקמתו מקין אלא עד שבעה דורות וכמו מוכיח סיף המקרא ושבעתים יקם קאי אקין ולא אהורג את קין. ועי"ל דאם כן איך פירש כל הורג קין יוקם שבעתים אם כן היה קשה למה יוקם שבעתים יותר משאר רוצחים אלא על כרחך מלת שבעתים יקם הוא ענין בפני עצמו שהקב"ה יקם מקין עד ז' דורות וע"כ זה א' מן המקראות שקצרו וכו': [מ] ר"ל דכאן דבר הכתוב ברמז ובמקום אחר מפרש בהדיא כל מכה וכו': [נ] ועורים ופסחים צלמי עכו"ם היו ופסח כנגד יעקב ועיור כנגד יצחק והיה כתוב עליהן את השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שלא
יעשה

לכן כל־הרג קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין
ו' חסר אות לבלתי הכות־אתו כל־מצאו: טז ויצא קין
ל' ומלא מלפני יהוה וישב בארץ־נוד קדמת־עדן: יז
וידע קין את־אשתו ותהר ותלד את־חנוך ויהי
בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך: יח
ויולד לחנוך את־עירד ועירד ילד את־מחויאל
ומחייאל ילד את־מתושאל ומתושאל ילד את־
למך: יט ויקח־לו למך שתי נשים שם האחת
עדה ושם השנית צלה: ס ותלד עדה את־יבל
הוא היה אבי ישב אהל ומקנה: כא ושם
ב' מ' חסר אחיו יובל הוא היה אבי כל־תפש כנור ועוגב:
כב וצלה גם־הוא ילדה את־תובל קין לטש כל־
חרש נחשת וברזל ואחות תובל־קין נעמה: כג
ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי
לכך

אונקלוס

יקטלינני: ואמר ליה יי בכין כל־דיקטול קין
סנה' לג' לשבעא דרין יתפרע מניה ושוי יי לקין אתא בדיל
דלא למקטל־יתיה כל־דישכחיניה: ונפק קין
מן־קדם יי ויתיב בארעא גלי־ומטלטל דהות־
עבירא עלוהי מלקדמין בגנתא דעדן: וידע קין
ית־אתתיה ועדיאת וילידת ית־חנוך והוה בני
קרתא וקרא שמא דקרתא כשום בריה חנוך:
ואתיליד לחנוך ית־עירד ועירד אוליד ית־
מחויאל ומחייאל אוליד ית־מתושאל ומתושאל
אוליד ית־למך: ונסיב ליה למך תרתין נשין
שום חדא עדה ושום תניתא צלה: וילידת עדה
ית־יבל הוא הוה רבהון דיתבי משכנין ומרי
סנה' לה' בעיר: ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל־
דמנגן על־פום נבלא וידעי־זמר כינורא ואבובא:
וצלה

רש"י

יהיה לראש ולאסר: וישם ה' לקין אות. חקק לו אות משמו ח במצחו: (ס"א דבר אחר כל מוכאי יהרגני הבהמות והחיות אבל בני אדם עדיין לא היו שייר' מהם רק אביו ואמו ומהם לא היה ירא שיהרגוהו אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות כמ"ש ומוראכם וכו' ועכשיו בשביל עון זה לא יירא ממני החיות ויהרגוני מיד וישם ה' לקין אות החזיר מוראו על הכל: (טז) ויצא קין. יצא בהכנעה ב כגונב דעת העליונה: בארץ נוד. בארץ שכל הנולים נדים שם: קדמת עדן. שם גלה אביו כשנורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא הגן שים ללמוד שהיה אדם שם ג ומקום רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחי' שנאמר * אז יבדיל משה וגומר מזרחה שמש. דבר
דברי' ל' אחר בארץ נוד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו ד והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו: (יז) ויהי. קין בונה עירו ה ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך: (יח) ועירד ילד. יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלידה משמשת שתי לשונות לידת האשה נייס"טרא בלעז וזריעת האיש אינג"ינדר בלעז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלעז אנגי"ניר: (יט) ויקח לו למך. לא היה לו לפרש כל זה ו אלא ללמדנו מסוף העניין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין זהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי ונומר: שתי נשים. * כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין:
איוב כ"ד (ס"א איכו) כדי שתיעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב * רועה עקרה לא תלד אלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק: עדה. היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרה מאצלו (ס"א מאכלו) עדה תרגום של סורה: צלה. היא של תשמיש ז על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה: (כ) אבי יושב אהל ומקנה. הוא היה הראשון ח לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה
יחזקאל המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר. ומדרש אגדה בונה בתים לע"א כמה דאת אמר * סמל הקנאה המקנה וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לע"א: (כב) תובל קין. תובל אומנותו של קין תובל לשון תבלין תבל והתקין אומנותו של קין
איוב י"ו לעשות כלי זיין לרוצחים: לוטש כל חורש נחושת וברזל. מחדד אומנות נחושת ברזל כמו * ילטוש עיניו לי. חורש איכו לשון פועל אלא לשון פועל בגזרי שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות ט נחשת וברזל: נעמה. היא אשתו של י נח בב"ר: (כג) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן: שמען קולי. להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי לפצעי
פוא

שפתי חכמים

יעשה עמו מלחמה וכן אבימלך לו אבל בימי דוד כבר בטלה השבועה: א פירש אות משמו של קין וכו' אות תי"ו רמז בו תחיה כלומר שלא יהרגנו אי כמי אות משמו של הקב"ה והיא אות ה"א רמז על כל הורג קין מהרש"ל: ב הוכחתו מלשון יצא דהיה לו לכתוב וילך דלשון יציאה לא שייך אלא מתי שיצא מדבר המוקף אבל הכא כתיב מלפני ה' דלא שייך דבר המוקף דיה כי מלא כל הארץ כבודו: ג דאם לא כן למה היו המלאכים במזרח ולא ברוח אחרת: ד ופירוש הד"א לא לבד יכול להיות דאם כן למה אמר קדמ' לכן צריכים אנו גם כן לפשט הראשון כי שם גלה אביו ופשט הראשון לבד איכו יכול להיות דאם כן למה נאמר בארץ נוד היה לו לומר במדינה מהרש"ל: ה כלומר דבא לפרש דויהי בונ' עיר קאי על קין ולא על חנוך הסמוך לו דאם לא כן מאי כשם בנו חנוך: ו אלא כך היה לו לכתוב ומתושאל ילד את למך ולמך ילד את יובל למה לי למיכתב ויקח לו למך שתי נשים: ז פירוש שהשקה אותה כוס של עקרין כדי שתהיה עקרה ולא יכחיש את יפיה. ואם תאמר והלא כתיב וצלה גם היא ילדה וי"ל דילדה קודם ששתה כוס של עקרים. ועי"ל דמה שאמר וצלה גם היא ילדה דבותא נקט אף על פי ששתה כוס של עקרים אפילו הכי ילדה ולא הזיק לה כלום (רא"ם): ח וכן פירוש אבי כלו' ראשון יושב אהל במקנה ואמר במדברות כלומר לא כהבל שהיה רועה בישוב וזו אומנות גדולה ■ ט רבותנו בזה לפרש שהמקרא מסורס הוא והכי קאמר לוטש וחורש כל כלי נחושת וברזל והוסיף מלת כל כלי אומנות כלומר כלי אומנות הם כלי המחרישה והחיתוך ודומיהם שכופל בם הלטישה ולשונות אלו ■ י וא"ת מכ"ל לר"ש יוש לומר דהא לכך נקרא' נעמה על שם שמעשיה נעים והיתה
בכועה

לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד
לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן וְלֶמֶךְ
שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת
אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת לִי
אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן: כו
וּלְשֵׁת גַּם הוּא יֻלַּד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז
הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת
אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה
אֹתוֹ: ב זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא
אֶת שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם: ג וַיְחִי אָדָם
שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא
אֶת שְׁמוֹ שֵׁת: ד וַיִּהְיוּ יְמֵי אָדָם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
ובנות

כלם מלא
ה

אונקלוס

תולדות אהרן

וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל
יָדְעֵי עֲבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵיהּ דְּתוּבַל קַיִן
נַעֲמָה: וַאֲמַר לֶמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעָן
קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אַצֵּיתָא לְמֵימְרִי לָא גַבְרָא קְטָלִית
דְּבְדִילֵיהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִין לְמֵמַת וְאַף לָא
עוּלֵימָא חַבֵּילִית דִּבְדִילֵיהּ יִשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי: אִרֵי
לְשִׁבְעָה דָרִין אִתְּלִיאוּ לְקַיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵיהּ
שִׁבְעִין וְשִׁבְעָא: וִידַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵיהּ
וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵיהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמָרַת יְהַב לִי יְיָ
בַּר אוֹחֲרָן חֲלַף הֶבֶל דִּקְטָלֵיהּ קָיִן: וּלְשֵׁת אַף
הוּא אִתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן
בְּיוֹמוֹהִי חֲלוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַיְיָ: דֵּין
סְפַר תּוּלְדָת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים
עבד

בכה' נ"ס
יבמות ס"ב
סנה' נ"ח
ע"ז ח'
ברכות ס"א
ערובין י"ח

רש"י

הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמיה והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי: פצע. מכת חרב או חץ מקא"דורה בלשון לעז: (כד) כי שבעתים יוקם קין. קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה: שבעים ושבעה. לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דרש רבי תנחומא. ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה א לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבטלה למחר המבול בא ושוטף את הכל ב והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו ק"ו של שטות ג אם כן אין הקב"ה נושה את חובו ומקיים את דברו: (כה) וידע אדם וגו'. בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום ד אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו'. ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה ה על תאותו בב"ר: (כו) אז הוחל. לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות: (א) זה ספר תולדות אדם. זו היא ספירת תולדות אדם ומדרש אגדה יש רבים: ביום ברוא וגו'. מגיד שביום שנברא הוליד: (ג)
שלשים ומאת שנה. עד כאן פירש ו מן האשה א: כ"ל
ויתהלך חנוך. * צדיק היה וקל (ס"א וקנה) בדעתו ב"ל
ח לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו
קודם

שפתי חכמים

בנוער והואיל וכן הוא אם כן למה מתה במבול ולא ניצלה כנח אלא על כרחך היא אשת נח והרי אשת נח ניצלה מן המבול וי"ל דהוכחתו הוא דלמה נזכרה נקבה זו יותר משאר נקבות אלא ודאי משום זה לפי שמצינו שלנעמה היו שלשה אחין יבל ויובל ותובל קין היה רשע כמו שפירש רש"י שהיה עושה כלי זיין לרוצחים ויבל היה צדיק יושב אוהלים לפי פירש אחד שפירש רש"י ויובל גם כן צדיק היה ונמצא דשנים היו צדיקים ואחד היה רשע וגם לנח היו שלשה בנים שם חם ויפת ושם ויפת היו צדיקים כמו שפירש רש"י בפרשת נח ואח' היה רשע כדמשמע. גם כן שם ואם כן אל יקשה לך למה היו שני צדיקים ואחד רשע לכך פיר' ונעמה היא אשתו של נח ורוב בנים הולכים אחר אחי האם וק"ל: א (כח"י) אין זה בב"ר שלפנינו ולכן שהרב הוסיף זה מדעתו לתרץ ולמה עסקו בפריה ורביה והוליד עד הנה ועל זה תירץ כדי לקיים המצוה ועיין בהר"אם: ב ר"ל כלם ימותו: וא"ת בתחלה פירש רש"י לכך פירשה הימנו לפי שנגזרה גזירה על זרעו של קין וכאן משמע דבשביל המבול היו פורשות וי"ל דנשיו היו יודעות שיבא המבול בימי למך וסוברות היו שבימי למך בן מתושאל על זרעו של קין יהיה אבל טעות היה שלא בא אלא בימי למך בן מתושלח וק"ל: ג אבל לפי מדרש רבי תנחומא אינו של שטות משום שאותו ק"ו אינו מבטל שבעתים יוקם קין שהק"ו אינו אלא בעבור החטא שלו. ומהר"של כתב וא"ת מה דעתו של למך ויש לומר שאחר שנבראה קין שהרג במזיד והיה ראוי למות מיד שנאמר שופך דם האדם וגו' אפילו הכי עכב הגזירה בתפילתו לז' דורות אני שהרגתי שוגג על אחת כמה וכמה שתעכב הגזירה בתפילה: ד וקשה לפי פירש הראשון שפירשו ממנו משום רביתה מה השיב להם אדם יש לומר דהשיב להם וכי מפני שעשה עבירה אחת שהרג יעשה עוד עבירה ויבטל פריה ורביה אלא מעתה מי שאכל שום וכו' מהר"של: ה פירוש בתחלה לא היתה לו תאוה אלא כשראה את חוה אבל עתה שנוסף לו תאוה על תאותו דגם כשלא היתה לפניו נתאוה והיתה עליו התאוה: נ"ל נראה דהוכחת רש"י הוא למה לא אמר בקרא ותהר עוד אשתו ולהורות על הקללה שנתקללה חוה בעיבור היינו ולמה כתב עוד גבי וידע דמילתא דפשיט' הוא דאין הריון בלא תשמיש אלא לדרשה שנתוספה לו תאוה וכו': ועי"ל דלא שייך ליכתב דעוד אלא כשהפעולה השנייה סמוכה לפעולה הראשונה כתב עוד להורות על תכיפת הפעולה כמו גבי לאה דכתיב ותהר עוד תכף אחר לידה ראשונה אבל הכא שפירש היה מאשתו ק"ל שנים לא היה לו לכתוב שם עוד אלא וידע אדם את אשתו וגו' או לקוחים שניים כמו גבי עמרם שפי' שהחזיר אשתו וכתיב ביה לקוחים שניים וגו' כ"ל: ו שהרי כתיב זה ספר תולדות אדם ביום ברא וגו' משמע דביום שנברא היו לו תולדות ויהיה ביום ברא דבק עם תולדות אדם ולא עם בדמות אלהים הבא אחריו דאם לא כן ביום ברא למה לי לא היה לכתוב אלא תולדות האדם בדמות אלהים עשה אותו שבי יתויב מזה שזה ספר תולדות אדם שב אל והאדם ידע את חוה אשתו ותלד את קין והבל: ז דקשה לרש"י והלא ביום שנברא הוליד ואם כן למה לא היו לו בנים עד עכשיו: ח ר"ל כיון דכתיב ויתהלך חנוך
את

ונפח: ה ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע
מאות שנה ושלשים שנה וימת: ס ו
ויחי שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את אנוש:
ז ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים
ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ח
ויהיו כל ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות
שנה וימת: ס ט ויחי אנוש תשעים שנה
ויולד את קינן: י ויחי אנוש אחרי הולידו את
קינן חמש עשרה שנה ושמנה מאות שנה
ויולד בנים ובנות: יא ויהיו כל ימי אנוש
חמש שנים ותשע מאות שנה וימת: ס יב
ויחי קינן שבעים שנה ויולד את מהללאל:
יג ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל ארבעים
שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: יד
ויהיו כל ימי קינן עשר שנים ותשע מאות שנה
וימת: ס טו ויחי מהללאל חמש שנים
וששים שנה ויולד את ירד: טז ויחי מהללאל
אחרי הולידו את ירד שלשים שנה ושמנה
מאות שנה ויולד בנים ובנות: יז ויהיו כל
ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות
שנה וימת: ס יח ויחי ירד שתים וששים
שנה ומאת שנה ויולד את חנוך: יט ויחי
ירד אחרי הולידו את חנוך שמנה מאות שנה
ויולד בנים ובנות: כ ויהיו כל ימי ירד שתים
וששים שנה ותשע מאות שנה וימת: ס כא
ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את
מתושלח: כב ויתהלך חנוך את האלהים
אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה
ויולד בנים ובנות: כג ויהי כל ימי חנוך חמש
וששים שנה ושלש מאות שנה: כד ויתהלך
חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים:
כה ויחי מתושלח שבע ושמנים שנה
ומאת שנה ויולד את למך: כו ויחי
מתושלח אחרי הולידו את למך שתים
ושמנים שנה ושבע מאות שנה ויולד בנים
ובנות: כז ויהיו כל ימי מתושלח
תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת: ס
כח ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת
שנה ויולד בן: כט ויקרא את שמו נח
לאמר

כל אורייתא חסר
חד מן ה' בטעם
שביעי
ו' מלא

עבד יתיה: דכר ונוקבא ברא אנון ובריך יתהון וקרא
ית שמהון אדם ביומא דאתבריאו: וחיא
אדם מאה ותלתין שנין ואוליד בדמותיה
דדמי ליה וקרא ית שמיה שת: והוו יומי אדם
בתר דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד
בנין ובנן: והוו כל יומי אדם דחיא תשע מאה
ותלתין שנין ומית: וחיא שת מאה וחמש שנין
ואוליד ית אנוש: וחיא שת בתר דאוליד ית
אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד בנין ובנן:
והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתא עשרי שנין
ומית: וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן:
וחיא אנוש בתר דאוליד ית קינן תמני מאה
וחמש עשרי שנין ואוליד בנין ובנן: והוו
כל יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית:
וחיא קינן שבעין שנין ואוליד ית מהללאל:
וחיא קינן בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה
וארבעין שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי
קינן תשע מאה ועשרא שנין ומית: וחיא
מהללאל שתין וחמש שנין ואוליד ית ירד:
וחיא מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה
ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי
מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית:
וחיא ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית
חנוך: וחיא ירד בתר דאוליד ית חנוך תמני
מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי ירד
תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית: וחיא
חנוך שתין וחמש שנין ואוליד ית מתושלח:
והליך חנוך בדחלתא דיי בתר דאוליד ית
מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו
כל יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמש שנין:
והליך חנוך בדחלתא דיי וליתוהי ארי לא אמית
יתיה יי: וחיא מתושלח מאה ותמנין ושבע
שנין ואוליד ית למך: וחיא מתושלח בתר
דאוליד ית למך שבע מאה ותמנין ותרתין שנין
ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי מתושלח תשע
מאה ושתין ותשע שנין ומית: וחיא למך מאה
ותמנין ותרתין שנין ואוליד בר: וקרא ית שמיה
נח למימר דין ינחמיננא מעובדנא ומלאות ידנא
מן ארעא דלטה יי: וחיא למך בתר דאוליד
ית

שפתי הכמים

את האלהים א״כ צדיק היה ולמה מת קודם זמנו אלא שקל בדעתו היה וכו': ה דקשה לרש״י למה נאמר כאן שפי בן מבשאר תולדות ולא כתיב ויולד

רש״י

קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו: (כד) כי לקח אותו לפני זמנו כמו * הנני לוקח ממך את מחמד עיניך: יחזקאל כ״ד

(כח) ויולד בן * שממנו נבנה ה העולם *: (כט) זה ינחמנו * ינח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה
והוא

לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן־
ג' מפיק ה' האדמה אשר אררה יהוה׃ ל ויחי־למך
אחרי הולידו את־נח חמש ותשעים שנה וחמש
מאת שנה ויולד בנים ובנות׃ לא ויהי כל־ימי
ב' חכל למך שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה
חד מן ה' בטעמ וימת׃ ס לב ויהי־נח בן־חמש מאות
ו שנה ויולד נח את־שם את־חם ואת־יפת׃ ■
כלם חס' בר מן א' ויהי כי־החל האדם לרב על־פני האדמה ובנות
לרוב חתיו ילדו להם׃ ב ויראו בני־האלהים את־בנות
האדם

אונקלוס

סנה' קי"ג יַת־נֹחַ חֲמֵשׁ־מְאָה וְתִשְׁעִין וְחַמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבְנָן׃ וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע־מְאָה
וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃ וַהֲוָה־נֹחַ בַּר־חֲמֵשׁ
מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יַת־שֵׁם יַת־חָם וְיַת־יָפֶת׃
וַהֲוָה כַּד־שְׁרִיאוּ בְנֵי־אֱנָשָׁא לְמִסְגֵי עַל־אַפֵּי
סנה' ס"ט אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן׃ וַחֲזוֹ בְנֵי־
רַבְרְבַיָּא יַת־בְּנָת אֱנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנּוּן וּנְסִיבוּ
מגילה י' לְהוֹן נְשִׁין מִכֹּל דְּאִתְרְעִיאוּ׃ וַאֲמַר יְיָ לָא יִתְקַיַּם
ב"ב י"ז דָּרָא בִישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלַם בְּדִיל דְּאִנּוּן
בִּשְׂרָא

רש"י

ונח הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך א אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם : (לב) בן חמש מאות שנה · א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות · אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע (ס"א זרע של צדיק זה) לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות ב תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול
ב"ר שבבניו ראוי לעונשין ג לפני המבול * דכתיב * כי
ישעי' ס"ס הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני ד מתן תורה : את שם את חם ואת יפת · והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש ה את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו' בב"ר : (א) בני האלהים · בני השרים והשופטים · דבר אחר בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם · כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח
שמות ד' * אתה תהיה לו לאלהים * ראה נתתיך אלהים :
שם ז' כי טובות הנה · אמר רבי יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין ו אותם מקושט' ליכנס לחופה היה גדול
ב"ר נכנס ובועלה תחלה * : מכל אשר בחרו · אף
ב"ר בעולת בעל ז אף הזכר והבהמה * : (ג)
לא ידון רוחי באדם · לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל ח האדם : לעולם · לאורך ימים ט הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם י לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים : בשגם הוא בשר · כמו בשגם בשג"ול כ כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואף על פי כן אינו נכנע לפני
שופטים ה' ומה אם יהיה אש או דבר קשה · כיוצא בו * עד שקמתי דבורה כמו שקמתי · וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם : והיו ימיו וגו' · עד ק"ך שנה אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליהם מבול · וא"ת משנולד יפת עד המבול אינו
אלא

שפתי חכמים

ויולד את נח אלא בן לשון בנין : א אלא תרצה לפרש לשון נחמה אין טעם השם נופל על שם נח דקרא משמ' ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו דלכן נקרא נח משום זה ינחמנו ונח אין לשון נחמה ואין טעם השם נופל על השם אלא היה לקרא את שמו מנחם דאז הוי שפיר טעם השם נופל על השם · והא דלא קאמר יניח ממנו את מעשינו דהא עדיין לא ינוחו ממעשי ידיהם דהא עדיין יצטרכו לחרוש ולזרוע ולדוש לכן קאמר זה ינחמינו זה יניח ממנו את עצבון ידינו שלא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והא דלא נקט רש"י ממעשינו ומעצבון ידינו כמו דכתיב בקרא ולמה הקדים עצבון ידינו למעשה ידינו י"ל דעצבון קאי על מה שהוציאה הארץ קוצים ודרדרים ומיד כשנולד נח פסקה מיד אותה קללה אבל תיקון המחרישה לא היה אלא עד שגדל נח מ"ה הקדים רש"י והורה בזה שכן ראוי להיות כמו בקרא וק"ל : ב הקשה מהר"ם יפה ז"ל אדרבה אם יהיה צדיקים היו הם ונשיהם יותר מעשרה והיו מגינים על כל העולם ולא היו צריכין לתיבות שהרי כן פירש רש"י בפרשת וירא גבי תפילת אברהם ועל פחות מעשרה לא ביקש שהרי דור המבול ח' היו נח ובניו ונשיהם ולא הצילו משמע שאם היו עשרה היו מצילין (כד"ל) י"ל דעשרה צדיקים לא שיצילו שלא יבא מבול בלל רק יצילו על עירם וזהו שאמר אטריח לעשות תיבות הרבה לכל יושבי עירם אבל המבול עכ"פ יבא לשטוף שאר העול' : ג והא דלא הספיק לו במה שאמר אם היה מוליד קודם ת"ק אם היו רשעים וכו' אלא מפני שבזול' זה עדיין יש להקשות מה הרויח נח בהמתנתו דהא עדיין אם יהיו רשעים יאבדו משום הכי צריך לטעם אחר כי מבן ת"ק ומעלה כל הנולדים לא יהיו בני עונשים ויועיל להם זכותו של נח שאף אם יהיו רשעים יוצלו בזכותו מש"אכ בשאר התולדות שלא הגיעו לעונשים ונאבדו במבול משום שלא היה להם זכות ומ"ה לא צריך אלא לתיבה אחת אף על פי שלא היו בני עונשים לאו לצדיקים היו נחשבים אך ורק בזכותו ניצלו מ"ה לא בנה לכל אחד מהם תיבה בפני עצמו וק"ל : ד (כח"י) וקשה דלקמן פרשת חיי שרה פירש בת ק' שנה כבת כ' לחטא משמע דלאחר כ' שנה הויא בת עונשין ועוד דוחק לומר דיעקב אבינו ע"ה ובניו כל אחד מהם לא הגיע לימי ק"כ שנה ואין יעלה על הדעת לומר ששני חלקי חייהם לא יהיו בני עונשין ועי"ש : ה וקשה ליחשוב יפת אחר שם י"ל שלא רצה לשנות כ"כ כי שם ואם נולדו בזה אחר זה מ"ה לא רצה להפסיק מהרש"ל : ו מלשון מטיבין את הנרות פירוש דטבת משמע דעתה היו טבת ר"ל מקושטות כמו עפרון יושב שישב עתה ועוד טבת חסר הוא לשון יחיד כלומר דלא היה טבת אלא נשים יחידות דהיינו הכלות שהן מקושטות ולא כו' אבל אי כתיב טובת מלא וי"ו היה משמע שתמיד היו טובת ר"ל מקושטות כיון דכתיב מלא לשון רבים וק"ל : ז (הא"ם) דא"לכ נשים מכל אשר בחרו נ"ל אלא נשים לבעולה · אשר בחרו · לזכר ולבהמה (כח"י) הקשה הרא"ם דנפ"ק דקידושין דף י"ג ומשמע שלא נכשלו באשת איש וכ"ל דבני אלהים שהם השרים חטאו בא"א ולא שאר העם דהא קאי אוירהו בני אלהים לפיכך נקט הרב היה גדול נכנס והרא"ם אמר שמא אגדות חלוקות הם : ■ ויהיה פי' בי"ת באדם כמו ויעבוד יעקב ברחל שפי' בשביל רחל : ט וא"ת לשלם מחש וי"ל דזה אי' אפשר דמשמע לא ידון רוחי באדם לעול' דמשמע לא לעול' אבל מ"מ לזמן ארוך ידון וא"כ כתיב והיו ימיו ק"ך שנה ש"מ שנזר הגזרה לאלתר לכך פי' רש"י לאורך ימים ר"ל לא ידון לאורך ימים אלא לאלתר : י משמע דעדיין לא עלתה במחשבה להשחית ודאי ולמה לא פי' לא אמתין לו עוד וכו' ועוד הנ"ל לרש"י זה י"ל משום דאי פירושו כן היה משמע שכבר עלה במחשבה להשחית ודאי וזה אינו שהרי אח"כ כתיב ויאמר יי' אמחה את האדם דהיינו אמיר' ראשונ' אבל קודם לכן לא עלה במחשב' להשחית וק"ל : כ ר"ל הסי"ן בשג"ול שהוא לשון וגם וכן שקמתי בפת"ח כמו שקמתי בשג"ול תחת הסי"ן שאתה כמו שאת' והוסיף מלת אלת בו משום דבזאל' זה היה משמע שפיר בשבי"

שגם

בראשית ו

האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר
בחרו: ג ויאמר יהוה לא ידון רוחי באדם
לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים
שנה: ד הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם
אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות
האדם וילדו להם המה הגברים אשר מעולם
אנשי השם: פ ה ויורא יהוה
כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו
רק רע כל היום: ו וינחם יהוה כי עשה את
האדם בארץ ויתעצב אל לבו: ז ויאמר יהוה
אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני
האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף
השמים כי נחמתי כי עשיתם: ח ונח מצא חן
בעיני יהוה:

קמ"ו · אמצי"ה · יחזקי"הו ·

הנפלים כאן חסר שם ראיכו את הנפילים בני ענק מן הנפילים שכיהם מלאים ו זה סימן ויעוג וכו' כדאית' בנדה. סימון ויעוג בני שמחזאי ועזאל ונפלו מן השמים בימו דור המבול לכן כתיב כאן הנפלים היו בארץ חסר:

אונקלוס

בשרא ועובדיהון בישיא ארכא יהיבנא להון מאה ועשרין שנין אם יתובון: גברייא הוו בארעא ביומיא האינון ואף בתר כן דעללין בני רברביא לבנת אנשא וילידן מנהון אינון גיבריא דמעלמא אנשין דשמן: וגלי קדם יי ארי סגיאת בישת אנשא בארעא וכל יצרא מחשבת לביה לחוד ביש כל יומא: ותב במימריה ארי עבד ית אדם בארעא ואמר במימריה למתבר תוקפיהון כרעותיה: ואמר יי אמחי ית אינשא די בראתי מעל אפי ארעא מאינשא עד בעירא עד רחשא ועד עופא דשמיא ארי תבית במימרי ארי עבדתינון: ונח אשכח רחמין קדם יי:

סנה' ק"ז
ק"ח
חולין קל"ט
מגילה י'
סנה' ק"ח
סוכה נ"ב
קידושין ל'
סנה' ק"ח
שם
שם

ומפטירין כה אמר בישעיה סימן מ"ב:

אלין

אלה

שפתי חכמים

שגם הוא בשר כמו אחר ואין שם אחר לכך הוסיף זאת בו וק"ל: א ב"ר ר"ל כהרגנו: ב ר"ל ורעם למדו ממעשיהם הרעים ונהרגו ג"כ כלומר שהנפילי' אשר היו בימים ההם כלומר בימי דור אנוש ובני קין נפלו מן המבול כשהציף עליהם את מי האוקיינוס: ובלשון עברי לשון ענקים הוא פיר' דלשון הנפילים וגו' פירושו שהפילו בני אדם בגבורתן מהרש"ל: וגם אחרי כן בימי דור המבול היו נ"כ ומתי היו הרי כלם שטפם המבול של מי אוקיינוס ומפרש אשר יבאו בני אלהים ומהם ילדו הענקים ההם וק"ל: ג (נח"י) לכ"ל העיקר כמו שפי' בפר' שלח לך בפסוק ושם ראינו את הנפילים וז"ל ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש עכ"ל ולפי זה שנפלו מן העולם ר"ל מהעולם העליון שהם השמים: ד ר"ל גם אחרי כן היו רעים וחטאים: ה (נח"י) יש מקשין דכפ' עקב על פסוק ואבדת מהרה פי' הרב דור המבול לא היו להם ממי ללמוד וע"ש: ו הייכו מחויל והתשו הייכו מתושאל דא"כ למה קרא אותן אנשי השם והם היו אנשי בליעל:
ז שהרי המריד כל בהמה וחיה שכולן קלקלו ואלו היה בעליונים היה ממריד גם את העליונים: ח דא"כ קשה הרי כתיב וינחם מלשון נחמה כלומר ויתעצב הוא מלשון נתעצב ואלא כלומר נתעצב האדם אל לבו של מקום להכריתו · ומהרש"ל פי' אל לבו של מקום פי' מאחר שפי' שהי' נחמה לפניו מוכרח את לומר שקאי ויתעצב על האדם אבל לד"א שנהפ' ומד"הר למ"הד קאי ויתעצ' על הק"בה ט כלומר מתחיל' לא עלה במחשבתו לעשו' באדם מאות' ועכשיו עלה במחשבתו לחקור עליו מה לעשו' בו לא שנהפכ' מחשבתו לרעה ופסק עליו המבול שהרי אחר זה כתוב ויאמר יי' אמחה את האדם שהוא תחיל' דיבורו ואיכו פי' ההפוך לומר שהפוך מחשבתו ממד"הר למד"ה הוא מה שאחר אמחה את האדם דא"כ ויאמר אמחה את האדם מבעי ליה ולמה נאמר ויאמר יי' אמחה וגו' אלא ודאי תחילת דיבור הוא וכיון שהוא תחילת הדיבור משמע שעדיין לא פסק עליהן את הדין אלא שנכנס לחקור מה לעשות בהם: י ר"ל שמחתי בעצמי ושמחתי גם את אחרי': כ וק' היאך מדמה מעשה הק"בה למעשה ב"ו י"ל שזה היה לדחו' המין אבל באמת הוא בשביל הצדיקים וכו' מהרש"ל: ל ר"ל ועוד בשביל צדיקים דא"לכ לא היה המשל דומה לנמשל כי הבן איכו לשון תועלת אלא בשעת חדוה חדוה והרשעי' לתועל' שיעמדו צדיקים מהם אלא ע"כ צ"ל שהוא כמו ועוד וק"ל: מ ולפי זה קשה הל"ל אדם ובהמה ל"פ ד"א וכו' ולפי הד"א קשה היה לו לומר אדם וגם בהמה ל"פ אף הן וכו' מהרש"ל:
א (נח"י)

חסלת בראשית

רש"י

אלא מאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה * כבר היתה הגזירה גזרה עשרים שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מציכו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה הוא צחצוח פשוטו: (ד) הנפלים · על שם שנפלו א והפילו ב את העולם * ובלשון עברי לשון ענקי' הוא: בימים ההם · בימי דור אנוש ג ובני קין: וגם אחרי כן · אע"פי ד שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ה ללמוד מהם: אשר יבואו · היו יולדות ענקים כמותם: הגבורים · למרוד במקום: אנשי השם · אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו ע"ש אבדן ו שנימוחו והותשו: דבר אחר אנשי שממון ששממו את העולם: (ה) וינחם ה' כי עשה · נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה ז ממרידן בב"ר: ויתעצב · האדם אל לבו של מקום ח עלה במחשבתו של מקום להעציבו זה תרגום אונקלוס · ד"א וינחם נהפכ' מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם ט שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות *ובן אדם ויתנחם ועל עבדיו יתנחם *וינחם ה' על הרעה *נחמתי כי המלכתי כלם לשון מחשבה אחרת הם: ויתעצב אל לבו · נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו *נעצב המלך על בנו: וזו כתבתי לתשובת אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהק"בה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי י את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא כ אמר לו כך מעשה הק"בה אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן (עיין בר"אם) בשביל הצדיקים ל העתידים לעמוד מהם: (ו) ויאמר ה' אמחה את האדם · הוא עפר ואבי' עליו מים ואמחה אותו לכך נאמ' לשון מחוי: מאדם ועד בהמה · אף הם מ השחיתו דרכם * ד"א הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו: כי נחמתי כי עשיתים · חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים אלה:

פסחים ו'
ב"ר
במדב' כ"ה
דברי' ל"ב
שמוא' א' ט'
שם ב' י"ט
שם
ב"ר

חסלת בראשית

אונקלוס

ע"ז כ"ה זבחי' קי"ו

אלין תולדת נח נח גבר זכאי שלים הוה בדרוהי בדחלתא דיי הליך נח: ואוליד נח תלתא בנין ית שם ית חם וית יפת: ואתחבלת ארעא קדם יי ואיתמליאת ארעא חטופין: וחזא יי ית ארעא והא איתחבלת ארי חבילו כל בסרא אינש ית ארחיה על ארעא: ואמר יי לנח קיצא דכל בסרא על לקדמי ארי איתמליאת ארעא

סנה' כ"ו · סס ק"א חולין כ"ג בכורות כ"ז תמורה כ"ח

בראשית

ט אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח: י ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת: יא ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס: יב וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: ס יג ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם

ג' פיעמי' נח בפסוק שרמז שלשה עולמות

חמס בגימ' מי נח מדה כנגד מדה רמז לימי המבול מ' ימים של מטר וק"נ של תגבורת והוא מכין קץ:

רש"י

אלה (ט) תולדות נח נח איש צדיק • הואיל והזכירו ספר בשבחו [א] שנאמר * זכר צדיק לברכה דבר אחר ללמדך שעקר תולדותיהם [ב] של צדיקים מעשים טובים: בדורותיו • * יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי [ג] לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהים התהלך נח • ובאברהם [ד] הוא אומר * אשר התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לתמכו אבל אברה' היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו: התהלך • לשון עבר [ה] וזהו שמושו של ל' בלשון כבד [ו] משמשת להבא ולשעבר בלשון א' * קום התהלך להבא התהלך נח לשעבר * התפלל בעד עבדיך להבא * ובא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהו"ו שבראשו [ז] הפכו להבא: (יא) ותשחת • לשון ערוה [ח] וע"א * (ס"א ערוה כי השחית כל בשר את דרכו וע"א) כמו * פן תשחיתון: ותמלא הארץ חמס • [ט] גזל: (ס"א * שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם): (יב) כי השחית כל בשר • אפילו בהמה חיה ועוף [י] נזקקין לשאינן מינן: (יג) קץ כל בשר • כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרלומוסיא באה [כ] לעולם והורגת [ל] טובים ורעים: כי מלאה הארץ חמס • לא נחתם גזר דינם [מ] אלא על הגזל *: את הארץ • כמו מן הארץ ודומה לו ■ כצאתי את העיר מן העיר * וחלה את רגליו מן רגליו • דבר אחר את הארץ

עם

מגלי' י' · ט"ה' ק"ט · ראשי' כ"ד · סס י"ב שמוא' א' י"ב מלכי' א' ח' · סנה' נז' ק"ח דברים ד' יונה ג' · סנה' ק"ח שמות ט' מלכי' א' טו

שפתי חכמים

א (נח"י) כתב הר"אם ואף על פי שכבר הזכירו תולדותיו בפרשה העוברת חזר והזכירם כאן להודיע שלא הוליד רק אלה ולא שהוליד אחריהם בנים ובנות ולא היה ראוים לבא אל התיבה עכ"ד ולא נהירא דהא לעיל פי' הרב דלכך כנס את מעיינו שאף על פי שיהיו רשעים לא יאבדו במים לפי שאינן ראוין ליענשין לפני המבול אלא לכך חזר והזכירם להורות שהיו צדיקים שנאמר כאן אלה פוסל את הראשונים דור המבול ולכך קראן תולדות אבל דור המבול לא נקראו תולדות: [ב] וכ"ל דר"ל מדכתיב אלה תולדות נח ומפרש נח איש צדיק ש"מ דמעשים טובים איקרי נמי תולדות ומדכתב בתחילה איש צדיק ואחר כך ויולד נח וגו' ש"מ דמעשים טובים עיקר תולדותיהם: [ג] כתב מהר"של וקשה היאך דורשין לגנאי כיון שהיה צדיק ויש לומר שהיה בוטח על את האלהים כמו שפירש רש"י ז"ל ואידך שדורש לשבח מפרש לקרא אדרבה גבי אברהם כתוב התהלכתי ולא בתמידות לפי שהיה לו עסק כדי להכניס הבריות תחת כנפי שכינה אבל נח לא היה עסק עם בני דורו לפי שהיו רשעים גמורים כתב את האלהים כלומר שלא היה לו שום עסק כ"א עם אלהים מהר"של: (נח"י) ואפשר נמי דהוקשה דהל"ל בדורו ומדאמר בדורותיו משמע בכל העשרה דורות שמאדם עד נח היה צדיק תמים לכך אמר מ"ם לשבח ומ"ם לגנאי לפי מעשה אלו עשרה דורות היה צדיק אבל וכו' ואפשר נמי דבהא פליגי • דמ"ם דבדורותיו קאי על עשרה דורות שמאדם עד נח ומ"ם על עשרה דורות מנח עד אברהם הא בדורו של אברהם וכו' וכתב הר"אם ואע"פ ששניהם מודים שלא היה צדיק גמור אלא לפי דורו דאל"כ מאי כ"ש דקאמר מ"ם בפירוש בדורותיו קמיפלגי מ"ם בדורותיו לשבוחי הוא דאתי לומר אף בדורותיו שהיו רשעים והיה לו ללמוד ממעשיהם אפ"ה היה צדיק כ"ש אם היה וכו' ומ"ם לגנותו הוא דאתי וכו' כדפירש לעיל אבל כ"ע מודו שאלו היה בדור צדיקים והיתה צדקתו כמו שהיתה עכשיו לא היה נחשב לכלום וכ"ע מודו שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר לפי שאינו דומה מי שגדל בתוך צדיקים למי שגדל בתוך רשעים והא דדרש בדורותיו חד מינייהו לגנאי וחד מינייהו לשבח אף על פי שאין להם הכרע אם לגנאי אם לשבח משום דחד מינייהו סבר דבדורותיו קאי אהיה דסמיך ליה לומר שזה היה בזמן דורותיו שהיו רשעים וכ"ש וכו' וחד מינייהו סבר דבדורותיו קאי אצדיק דלעיל מיניה כאלו אמר צדיק בדורותיו מפירש צדיק לפי דורו וזהו לגנאי בלי ספק הר"אם: [ד] דעת רש"י דאת אלהים התהלך נח משמע דלא היה הליכתו של נח אלא במקום שאין אדם שם כי אם אלהים לבד והיה פורש מבני אדם לפי שהיו כולם רשעים וירא שמא ילמד ממעשיהם הרעים דנח לא היה צדיק כל כך אלא צריך סעד לכך את אלהים התהלך נח כלומר במקום שאין שם אלא אלהים לבד אבל אברהם מתחזק בצדקו מאליו לפי שהיה צדיק גמור והולך בין הרשעים והוכיחן ומגיירן ולא היה ירא שמא ילמד ממעשיהם לפיכך לא צריך סעד: [ה] מבנין התפעל: [ו] ר"ל שהלמ"ד דמלת התהלך דגושה זהו לשון כבד: [ז] ר"ל אם לא היה הוי"ו של והתפלל היה פירושו ג"כ לשעבר (קיצור מזרחי) ואני קבלתי שפירוש הוי"ו שבראשו הוא וי"ו של ובא שאם כתב בא והתפלל ע"כ לפרש אותו עבר כמו פעל ועשה יצר ונברא אבל עכשיו דכתוב ובא מהפכו לעתיד: [ח] רצה לומר כיון דשניהם במשמעות ותשחת אם כן הי מנייהו מפקת: [ט] לאפוקי חמס דרבנן שיש חילוק בין חמס לגזלן דחמסן יהיב דמי וגזלן לא יהיב אבל בחמסן דתור' אין חילוק דחמסן הוא כמו גזלן ועיין בב"ק דף ס"ב: [י] ר"ל מדכתי' את דרכו ולשון דרך גילוי עריות כדכתיב דרך גבר בעלמה הא דלא נקט נמי דנים משום דכתיב על הארץ ולא דנים שניה: [כ] איכו ר"ל שעל כל פנים תבא אלא כשתבא עליהם גזירת מות איכו אלא מזה המין: [ל] פי' דרכה להרוג רעים וטובים שהרי עכשיו לא הרגה רעים וטובים מהר"של: ■ ואת והרי לעיל פירש כל מקום שאתה מוצא זנות וכו' משמע דמשום זנות מתו ויש לומר דהא והא גרם דאי לא היה אלא גזל לחוד לא היה נחתם אלא על רעים ולא על טובים ואי לא היה אלא זנות לחוד לא היה נחתם כלל אפילו על הרעים אבל השתא דהיו שניהם נחתם על הרעים ועל הטובים ומוכרח אתה לחלק כן דאי לאו הכי הפסוקים קתני אהדדי דבתחילה אמר כי השחית כל בשר את דרכו

על

משחיתם את הארץ: יד עשה לך תבת עצי
גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית
ומחוץ בכפר: טו וזה אשר תעשה אתה
שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה
רחבה ושלשים אמה קומתה: טז צהר תעשה
לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה
בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה: ס יז
ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ
לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים
כל אשר בארץ יגוע: יח והקמתי את בריתי
אתך

צהר בגימ' לאור
כאבן
ושלשים תעשה ב'
במס' הכא ואידך
ושלשים יסיעו רמז
למ"ד שהדגלים
נסיעו כתיבה
מרובעת ד"א
שבזכות הדגלים
ניצולו

אונקלוס

ארעא תטופין מן קדם עובדיהון בישיא והא — סנה' ק"ח
אנא מחבילהון עם ארעא: עביד לך תיבותא
דאעין דקדרוס מדורין תעביד ית תיבותא
ותחפי יתה מגיו ומברא בכופרא: ודין
דתעביד יתה תלת מאה אמין אורכא דתיבותא — סס
חמשין אמין פותיה ותלתין אמין רומה:
נהור תעביד לתיבותא ולאמתא תשכללינה
מלעילא ותרעא דתיבותא בסטרה תשוי מדורין — סס
ארעאין תנינין ותליתאין תעבדינה: ואנא הא
אנא מייתי ית טופנא מיא על ארעא לחבלא כל
בסרא

רש"י

עם הארץ שאף ג' טפחים א של עומק המחרישה נמוחו ונשטשטו: (יד) עשה לך תיבת. הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומ' להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו: עצי גפר. כך שמו ולמה ממין זה על שם גפרית ב שנגזר עליהם למחות בו: קנים. מדורים מדורים לכל בהמה וחיה*: — ב"ר
בכפר. זפת בלשון ארמי. ומצינו בגמרא כופרא. — סנ' ק"ח
בתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשים ג די לה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ. ועוד ד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: (טז) צהר. ה י"א חלון וי"א אבן טובה המאירה להם*: ואל אמה — ב"ר סס
תכלנה מלמעלה. כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי ו שיזובו המים למטה: (ספרים אחרים אינו) מכאן ומכאן: בצדה תשים. שלא יפלו ז הגשמים בה: תחתים שנים ושלישים. ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם — סס
אמצעים למדור. תחתיים לזבל*: (יז) ואני הנני מביא. הנני מוכן ח להסכים עם אותם ט שזרזוני ואמרו לפני כבר* מה אנוש כי תזכרנו: — תהלים
מבול. שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך י וזהו לשון אונקלוס שתרגם טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה לכך נקראת שנער שננערו שם כל מתי מבול (ב"א מיחי-וכן הגיה מהרש"ל בח"ש במסכת שבת): (יח) והקמתי את בריתי. *ברית היה — ב"ר
צריך

שפתי חכמים

על הארץ וכתיב אחריו ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני משמע בשביל זכות הביא המבול ואחריו כתיב כי מלאה הארץ חמס משמע בשביל גזל הביא המבול אלא ע"כ צריך אתה לחלק כן והשת' א"ש הא דמפרש רש"י לעיל ותשחת הארץ לשון אלילים וגילוי עריות אע"ג דקרא לא מפרש אחר כך אלילים אלא גילוי עריות בלבד כדכתיב כי השחית כל בשר דרכו דהיינו גילוי עריות כדפירש אלא משום דאין עונש מיתה על אלילים ואינו הורגת טובים ורעים. וי"ל משום שגזלו כל אחד את נשותיהם של חבריהם דהיינו שניהם גזל ועריות לכך נחתם על שניהם. כתב מהרש"ל קשה למה לא אחר גם כן גזל כמו שאמר ערוה ועבודת אלילים וי"ל דלעיל כתוב וירא אלהים דמשמע העבירות שבין אדם למקום אבל גזל היא עביר' שבין אדם לחבירו עכ"ל: א פירש דג' טפחים עומק נקרא ארץ ומכאן ואילך נקרא אדמה וכאן כתיב את הארץ. ד"א את הארץ וכו' דק' לפי פירש רא"ש למה לא כתיב מארץ נ"פ ד"א עם הארץ רק קשה כיון דמלת את לאו שם תואר הוא למה לא כתי' עם לכן צריך גם לפיר' ראשון מהרש"ל: ב ר"ל מים רותחין אינו אלא מגפרית שבארץ ובאותן מים חמין מחה את העולם ועיין בפר' חלק ובפ"ק דר"ה וא"ת מנ"ל דמים חמין היו י"ל מדכתי' הכא וישכו המים ובאחשורוש כתיב וחמת המלך שככה מה להלן שכח מחום דהא כתוב לפניו וחמתו בערה בו אף וישכו דכתיב כאן שכח מחימתן ג וא"ת והיאך תלי זה בכאן וי"ל דבלא פירש דלעיל ונעשו קלים: לא היה קשה למה היה כאן כופר מבפנים ומבחוץ ותיבתו של משה לא היתה אלא זפת מבחוץ לפי שבלאו הכי כמי מחולקים היו שהרי הכא היה כופר והת' היה זפת אבל עתה שפירש רש"י דכפר היינו זפת א"כ ש"מ דגם הכא היה זפת כמו התם א"כ למה לא היה נ"כ התם מבפנים ומבחוץ כמו הכא. וע"ל דבלא זאת הייתי אומר דכפר טוב יותר מחומר ונרוע הוא מזפת הלכך חומר בפני' וזפת מבחוץ טוב הוא כמו כפר מבפני' ומבחוץ אבל כיון שפי' רש"י דכפר זפת הוא א"כ קשה למה לא היו שוין: ד וכ"ל דמה שפירש לעיל תיבתו של משה ע"י שהמים דפין די בחומר מבפני' וזפת מבחוץ ה"פ דודאי המים היו דפין הילכך דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ועוד כיון שהמים היו רפין די בזפת מבחוץ כדי שלא יריח וכו' אבל בזאת התיבה וכו' צריך לזפותה מבית ומבחוץ ועוד כדי שלא יריח דק' לו וכי ינרע בזה שיעשה גם במשה כך ומפרש ועוד וכו' ותוקשה והלא נח גם כן צדיק היה לכך פירש אבל כאן וכו' מהרש"ל: ה צהר לשון צהרים דהיינו דבר המאיר יש אומרים חלון מדכתיב ויפתח נח את חלון התיבה: ו ר"ל ואל יפלו לתוכו וא"ת ולימא לא היה עושה אותה שוה ויעשיה אותה חוק ועבה כל כך עד שלא יכנסו בו המים וי"ל דמה שפירש רש"י ועומד על אמה היינו אוי' אמה לפי שבית בלא אויר אי אפשר לדור בתוכו ואם יעשה אותה כולה אויר יפלו בה הגשמים אבל עתה לא עשה אותה כולה אויר אלא אמה באורך וברוחב היה קצר מאוד ואין ברחבו אלא שש' שבאמה והוא עפ"ת דאורך התיבה למטה שלשה מאות אמות ולמעלה אדכה אמה דהיינו חלק אחת מג' מאות אמות וא"כ למטה ברחבה לא היתה כי אם חמשים אמות אם כן רחבו למעלה ששית שבאמה והוא טפח שהוא חלק אחד מחמשים אמה שהוא שלש מאות טפחים: ז דבונו לתרץ והא כל פתחי הספינה למעלה הם: ח דקשה לרש"י דכן משמע לשון ואני כלומר הוא דוגה וגם אני וכלפי מעלה לא שייך זה ח"ו שאחר יסייעו ומתרץ דואני קאי על הסכמות המלאכים שהסכימו כבר כן אני מסכים עמהם אי נמי דקשה לרש"י למה כתיב ואני הנני כפל לשון וק"ל: ט ר"ל שבמלך הייתי במלאכים אם אעשה את האדם והיו אומרים מה אנוש כי תזכרנו וגו' ועכשיו מסכים אני עמהם: י וא"ת מנ"ל לרש"י אלו ב' פירושים וי"ל דבי"ת מחלת מבול דנושה וכל דנוש מביא יו"ד או נו"ן תי"ת התועל או אות כפל ואם כן לפי' ראשון שפי' בלה את הכל ר"ל דהוה כאלו כתיב נבול דהוא לשון נבול תבול ולפי' ב' שפירש שבלבל את הכל דהוי באלו בתיב אות מבול כפל דהיינו בלבל ולפי' אחרון שפירש שהוביל את הבל ר"ל שמביא את הכל מגבוה לנמוך דהוי באלו

אונקלוס

בסרא דביה רוחא דחיי מתחות שמיא כל
דבארעא ימות: ואקים ית קימי עמך ותיעול
לתיבותא את ובנך ואתתך ונשי בנך עמך:
ומכל דחי מכל בסרא תרין מכולא תעיל
לתיבותא לקימא עמך דכר ונוקבא יהון: מעופא
לזנוהי ומן בעירא לזנה ומכל רחשא דארעא
לזנוהי תרין מכולא יעלון לותך לקימא: ואת
סב לך מכל מיכל דמתאכיל ותכנוש לותך ויהי
לך ולהון למיכל: ועבד נח ככל דפקיד יתיה יי
כן עבד: ואמר יי לנח עול את וכל אינש ביתך
לתיבותא ארי יתך חזיתי זכאי קדמי בדרא הדין:
מכל בעירא דכיא תיסב לך שבעא שבעא דכר
ונוקבא ומן בעירא דליתוהי דכי תרין דכר
ונוקבא: אף מעופא דשמיא שבעא שבעא דכר
ונוקבא לקימא זרעא על אפי כל ארעא: ארי
לזמן יומין עוד שבעא אנא מחית מיטרא על
ארעא ארבעין יממין וארבעין לילון ואמחי

ית

בראשית

אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי
בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם
מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה
יִהְיוּ׃ כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ
מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ
לְהַחֲיוֹת׃ כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר
יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ כב
וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃

שני

ז

א וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־
הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה׃
ב מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה ב' מלא
שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה
הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ ג גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־
הָאָרֶץ׃ ד כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי
מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה
וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי ג' מלא

האדמה

להחיות אתך בגימ' לא טריפה ולא מחוסר אבר

מהעוף למינהו רמז לו שהעוף ישכון אצלו וזהו שנאמר וישלח את היונה מאתו מלמד שהיתה שכונה אצלו

רש"י

צרין על הפירות [א] שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו [ב] רשעים שבדור: אתה ובניך ואשתך · האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו [ג] בתשמיש המטה *: (יט) ומכל החי · אפילו [ד] שדים *: שנים מכל · מן הפחות שבהם [ה] לא פחתו משנים אחד זכר ואחד נקבה: (כ) מהעוף למינהו · * אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהם באו [ו] וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה: (א) ויעש נח · זה בנין [ז] התיבה *: ראיתי צדיק · ולא נאמר צדיק תמים · מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו *: (ב) הטהורה · העתידה להיות טהורה לישראל למדנו [ח] שלמד נח תורה: שבעה שבעה · כדי שיקריב [ט] מהם קרבן בצאתו: (ג) גם מעוף השמים וגו' · בטהורים הכתוב מדבר ולמד [י] סתום מן המפורש: (ד) כי לימים עוד שבעה · * אלו ז' ימי אבלו של מתושלח הצדיק [כ] שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות צא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת תר"ר שנה לחיי נח:

כי

שפתי חכמים

[א] כאלו אמר כאלו כתיב יובל דהוא לשון מביא כמו יובל שי למורא: [ב] וא"ת והקמותי בריתי אתך ואז ובאת אל התיבה ולולא זה לא תוכל: ולאו להאי טעמא לחוד וי"ל דה"ל למימר ואוקים את בריתי וכו' והוא"ל וכתיב והקמותי פי' כבר כשנבראתי אותם הקמותי את בריתי אתם שיקיימו דברי · מהרש"ל: [ג] והוכחתו מדשינה ביאת התיבה ליציאה דביציאה כתיב צא אתה ואשתך ואין להקשות והא כתיב ויבא נח ובניו ואשתו לקמן אפרש בע"ה: [ד] דהא כתיב אחריו מכל בשר דמשמע את הכל שיש בו בשר אלא לכך נאמר ומכל החי להביא אפילו שדים דלא הוי בכלל מכל בשר דהא לאו בשר נינהו: [ה] דקשה לרש"י דהא כתיב בסמוך תקח שבעה שבעה: [ו] ר"ל כלם באו אף אותם שהשחיתו דרכם אלא שכל שהתיב' וכו': [ז] דקשה לרש"י דויעש נח משמע שבא אל התיבה כמו שאמר הקב"ה וזה אינו דהא אח"כ נאמר ויאמר יי' אל נח בא אתה ואשתך וגו' ש"מ דעדיין לא בא אל התיבה אלא זה בנין התיבה: [ח] דא"לכ מנא ידע טהורים וטמאים בלאו שינתה מי היה (קנ"ח) וא"מ הוצרכו לומר בגמרא שהתיבה קולטתו ומאליהן באו דא"לכ האיך היה יכול לבדוק אותם שהרי אחד מן סמני טהרה הוא קורקבן נקלף ואין לידע אלא לאחר שחיטה (בשם גור ארי'): וא"ת מנא ליה לרש"י דלמד נח תורה דלמא מה שלקח שבעה משום שהתיבה לא קלטה אלא שבעה זוגות כ"ל לרש"י דחוק דמפשוטו של מאמר משמע דכל שלא דבקו במינן אין התיב' קולטתן ואי אפשר שממין הטמאין לא היו אלא שנים וממין הטהורין לא היו אלא שבעה אלא ודאי הרבה זוגות היו ומשבי החיכין ונח לקח מן הטהורין שבעה ומן הטמאים שנים ומהיכן ידע אלא שלמד תורה ודיקא נמי קרא דכתיב תקח לך משמע הקיחה היתה ביד נח ודו"ק כ"ל: [ט] דמה שנאמר בקרא שבעה שבעה היינו ר"ל דבין כולן היו שבעה דהיינו ג' זוגות וא' נשאר בלא זוג והא דכתיב בקרא שבעה שבעה לאו למימרא שיהיו ז' זוגות אלא ז' עופות ואותן שבעה יהיו איש ואשתו כמו גבי שנים שנים איש ואשתו דהיינו שני עופות ואותן שנים יהיו איש ואשתו ה"נ גבי שבעה שבעה וא"כ נשאר א' בלא זוג וע"ז קשה לרש"י למה נשאר אחד בלא זוג אלא כדי שיקרב וכו' ואותו היה זכר · מנאתי: (קנ"ח) קבלתי הטעם שנח ביציאתו מן התיבה הוצרך להקריב ד' עולות לד' זוגות שנצלו מן התיבה הוא ואשתו וג' בניו עם נשותיה' אולי חטאו במחשבה וז' נקבות בשביל ד' זוגות הנ"ל לקרבן תודה כי ד' צריכין להודות וכו' וחם ואשתו שחטאו בשימוש בתיבה הקריב עליהם חטאת לכל אחד ואחת ויצאו בזה ו' זוגות וזוג אחד לקיים המין כמו בטמאים (ומהר"ן ובגור אריה) כתבו בזה דברים אחרים והרואה יבחר: [י] אין להקשות ולמה לא כתיב גבי עופות טהור וגבי בהמות סתם וילמוד בהמות מעופות שהרי גם לעיל הקדים עופות לבהמות דכתיב מן העוף למינהו ומן הבהמה למינה י"ל דלכך הקדים בהמו' טהורין וכתב בהן שבעה שבעה לרמוז לו דמשום הכי ציוה שיקח טהורין ז' כדי שיקריב קרבן אבל אי הוה כתיב עופות ברישא לא הוה ילפינן דמשום קרבן ציוה ליקח שבעה דהוה אמינא בהמות דומיא דעופות ובעופות כתיב להחיות זרע על פני כל הארץ אם כן ה"א דבהמות נמי משום להחיות זרע ציוה ליקח שבעה מ"ה נקט בהמות ברישא וק"ל ומהר"אי תירץ בענין אחר ע"ש: [כ] (קנ"ח) דא"לכ מה ענין של השבעה ימים שזכרן הכתוב בפירוש:

א נראה

תולדות אהרן
שם
ע"ז ה' כ"א
זבחי' קי"ז
שם
סנה' כ"ז
זוהר ויקהל
ערובין י"ח
סנה' ק"ח
ע"ז ה' ו
כ"א
זבחי' קי"א
שם
חגיגה י"ז
ב"ר
סנה' ק"ח
ב"ר
ערובין י"ח
סנה' ק"ח

הָאֲדָמָה׃ ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה׃
ו וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם
עַל־הָאָרֶץ׃ ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו
אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל׃ ח מִן־
הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה ב' מלא
טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃
ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר
וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ י וַיְהִי
לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃ יא
בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־
מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃ יב
וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לָיְלָה׃ יג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם
וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־
הַתֵּבָה׃ יד הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־
הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃
טו וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־
הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים׃ טז וְהַבָּאִים זָכָר
ונקבה

ב' חסר דחס' ובכלים ב' נחסר' הכא ואידך הכלים עם זרובבל ילומר כמו בכאן באו מאליהם כן התם כמו עלו מאליהם כחד מ"ד ולא במ"ד שיצורא העלם :

אונקלוס

ית כל יקומא דעבדית מעל אפי ארעא׃
ועבד נח ככל דפקדיה יי׃ ונח בר שית מאה
שנין וטופנא הוה מיא על ארעא׃ ועאל נח
ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה לתיבותא מן
קדם מי טופנא׃ מן בעירא דכיא ומן בעירא
דליתהא דכיא ומן עופא וכל דרחיש על ארעא׃
תרין תרין עאלו עם נח לתיבותא דכר ונוקבא
כמא דפקיד יי ית נח׃ והוה לזמן שבעא יומין
ומי טופנא הוו על ארעא׃ בשנת שית מאה
שנין לחיי נח בירחא תנינא בשבעה עשר יומא
לירחא ביומא הדין איתבזעו כל מבועי תהומא
רבא וכוי שמיא איתפתחו׃ והוה מיטרא נחית
על ארעא ארבעין יממין וארבעין לילון׃ בכרן
יומא הדין עאל נח ושם וחם ויפת בני נח ואתת
נח ותלת נשי בנוהי עמהון לתיבותא׃ אינון וכל
חיתא לזנה וכל בעירא לזנה וכל רחשא
דרחיש על ארעא לזנוהי וכל עופא לזנוהי כל
ציפר כל פרח׃ ועלו עם נח לתיבותא תרין
תרין מכל בשרא דביה רוחא דחיי׃ ועליא
דכר ונוקבא מכל בשרא עלו כמה דפקיד יתיה

תולדת אהרן
סנה' כ"ט
פסחי' נ' ב"ב קכ"ג
זבחי' קי"ג

רש"י

כי לימים עוד · א מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על ק"כ שנה : ארבעים יום · כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים :
(ה) ויעש נח · זה ביאתו לתיבה : נח ובניו · האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה א מפני שהעולם שרוי בצער :
(ז) מפני המבול · אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים : (ט) באו אל נח · ב מאליהן : שנים שנים · כלם השוו במנין זה ג מן הפחות היו שנים : (יא) בחדש השני · רבי אליעזר אומר זה מרחשון רבי יהושע אומר זה אייר * : נבקעו · להוציא ד מימיהן : תהום רבה · מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה : (יב) ויהי הגשם על הארץ · ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול : ארבעים יום וגו' · אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות נמצאו ארבעים יום כלים בכ"ח בכסלו לרבי אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסליו : (יג) בעצם היום הזה · * למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה ה אנו שוברין אותה והורגין אותו אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום : (יד) צפור כל כנף · דבוק הוא ו צפור של כל מין כנף לרבות חגבים : (כנף לשון נוצה *ופסוק אותו בכנפיו שאפילו נוצתה עולה אף כאן צפור כל מין מראות נוצה) : (טז) ויסגור ה' בעדו · הגין עליו ז שלא שברוה הקיפו התיבה דובים ואריות והיו הורגות בהם ופשוטו של מקרא סגר כנגדו ח מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא * בעד כלהם · בעדיך ובעד בניך · * עור בעד עור · * מגן בעדי * התפלל בעד עבדיך · כנגד עבדיך :

(יז) ויהי

ר"ה י"א
ב"ר
ויקרא א'
ראשית ב'
איוב ב'
תהלים נ'
שמות א'

שפתי חכמים

א נראה לי דקשה לרש"י למה סמך ויבא נח וגו' לקרא דלעיל מיניה ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ ויבא נח וגו' אלא להודיע הטעם למה נאסרו בתשמיש המטה מפני שהמבול היה והעולם היה שרוי בצער וה"ה כתיב אחריו ויבא נח ובניו וגו' כלומר מ"ה באו האנשים לבד והנשים לבד ולא שמשו ומה שאמר ביציאתו גם כן הכי אף על פי שמותר בתשמי' היה הייכו לפי שנח היה דואג לעסוק בפריה ורביה אחר המבול כדפירש רש"י לקמן עד שנתן לו הקב"ה אות שלא יביא עוד מבול ולכן כתיב גם כן ויבא נח ובניו וגו' וק"ל כ"ל : ב דא"כ ה באו מביעי ליה : ג דא"כ תקשה לך הא כתיב מן הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה : ד (קנ"מ) לא כשתם בקיעה שמולא על קלקול הנבקע ושבירתו אבל הבקיעה הזאת היתה לתגבורת המעיינות : (דא"ל ביום הזה מביעי ליה דומיה דביום הזה דלעיל) : ו כלומר אל תאמר צפור בפני עצמו וכנף בפני עצמו דהא גם לצפור יש כנף א"כ דאי כל כנף הוא בפני עצמו אם כן איך קאמר שכל כנף באו עמו לתיבה כי לא יתכן להיות כנף בלתי עוף אלא דבוק הוא וכו' ומפרש והולך למה צריך למכתב כנף דפשיטא הוא שיש לעוף כנף ועוד איך שייך לומר כל כנף וכי יש לצפור כל הכנפים שבעולם ומתרץ כל מין כנף לרבות חגבים דגם להם יש כנף אבל במשמעות צפור לא משמע חגבים דהא לאו צפור הוא ומהר"של פירש אלו לא היה דבוק הוי דרשינן כמו כל צפור כנף והוה ממעטינן דבר שאין לו כנף וחגבים גם כן הוי ממועט מפני שלא נקרא צפור מהר"של : ז (קנ"מ) דא"כ מאי ויסגור ה' בעדו הרי כבר עשה התיבה ונכנס בתוכו כמו שצוהו כדי להינצל על ידה אלא ע"כ שזהו מ"ש מתחילה והקמותי וגו' ולולי זה לא תוכל : ח (נח"י) פירושו על ידי שציווהו לעשות התיבה ונכנס לתוכה זו היא שגירתו מן המים :

א דקשה

אונקלוס

זבחי' קי"ג — יי ואגין יי במימריה עלוהי : והוה טופנא ארבעין יומין על ארעא וסגיאו מיא ונטלו ית תיבותא ואתרמת מעל ארעא : ותקיפו מיא וסגיאו לחדא על ארעא ומהלכא תיבותא על אפי מיא : ומיא תקיפו לחדא לחדא על ארעא ואיתחפיאו כל טוריא רמיא דתחות כל שמיא : חמש עשרי אמין מלעילא תקיפו מיא ואתחפיאו

יומא כ"א — טוריא : ומית כל בשרא דרחיש על ארעא בעופא ובבעירא ובחיתא ובכל רחשא דרחיש על ארעא וכל אינשא : כל דנשמת רוחא

יומא כ"ה, סוטה מ"ה, קידושי י"ג, זבחי' קי"ג, בכורות מ"ו, ברכות ס"א, שבת קי"ג, ערובי י"ח — דחיי באפוהי מכל די ביבשתא מיתו : ומחא ית כל יקומא די על אפי ארעא מאינשא עד בעירא עד רחשא ועד עופא דשמיא ואתמחיאו מן ארעא ואשתאר ברם נח ודעמיה בתיבותא : ותקיפו מיא על ארעא מאה וחמשין יומין :

ודכיר יי ית נח וית כל חיתא וית כל בעירא דעמיה בתיבותא ואעבר יי רוחא על ארעא ונחו מיא : ואסתכרו מבועי תהומא

וכוי

נח ז

ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים
ויסגר יהוה בעדו : יז ויהי המבול ארבעים
יום על הארץ וירבו המים וישאו את התבה
ותרם מעל הארץ : יח ויגברו המים וירבו מאד
על הארץ ותלך התבה על פני המים : יט
והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל
ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים : כ
חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו
ההרים : כא ויגוע כל בשר הרמש על
הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ
על הארץ וכל האדם : כב כל אשר נשמת
רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו : כג
וימח את כל היקום אשר על פני האדמה
מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים
וימחו מן הארץ וישאר אך נח ואשר אתו
בתבה : כד ויגברו המים על הארץ חמשים
ומאת יום : ח א ויזכר אלהים את
נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו
בתבה

בעל הטורים

ב' חסר

שלישי

ג' מ"א

וישאר אך נח אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבו' לומר שאף עוג נשאר :

רש"י

(יז) ותרם מעל הארץ. משוקעת היתה ה במים י"א אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה במים ומקראות שלפנינו יוכיחו : (יח) ויגברו. ג מאליהן : (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה. של כל גובה כל ההרים ג לאחר שהשוו המים לראשי ההרים : (כב) נשמת רוח חיים. נשמה ד של רוח חיים : אשר בחרבה. ולא ה דגים

פסח' ק"ח — שבים * : (כג) וימח. לשון ויפעל ו הוא ואינו לשון ויפעיל והוא מגזרת ז ויפן ויבן. כל תיבה ח שסופה ה"א כגון בכה מחה קנה כשהוא כותב ויו יו"ד בראש נקוד בחיריק תחת היו"ד. אך

ב"ר — נח. לבד נח זהו פשוטו ומדרש אגדה * גונח וכוהה דם ט מטורח הבהמות והחיות. וי"א שאיחר מזונות

משלי י"א — לארי והכישו ועליו נאמר * הן צדיק בארץ ישולם : (א) ויזכור אלהים. זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין

בראשית ו' — שנאמר * וירא ה' כי רבה רעת האדם ויאמר ה' אמחה והוא מדת רחמים : ויזכור אלהים את נח וגו'. מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן י ושלא שמשו בתבה : ויעבר אלהים רוח. רוח תנחומין כ והנחה עברה לפניו : על הארץ. על עסקי הארץ : (וישכו. כמו

כשוך

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י לאחר ארבעים יום כבר גדלו המים ולמה לא נתנשא התיבה כבר אלא משוקעת וכו' : ב דא"כ אלא היה התגברות המים מפני המבול שהיה בתוך מ' יום א"כ היה לו להפך ולכתוב נקרא ויהי המבול ארבעים יום על הארץ ויגברו המים וירבו מאוד על הארץ וישאו את התיבה ויכס מעל הארץ ותלך וגו' אלא ודאי להכי כתב ויגברו המים לבסוף לומר שהתגבורת לא היה מפני המבול שבתוך המ' יום אלא מאליו כלומר שהיה התהום עולה מאליו ומפני זה התגברו המים וזו"ק והר"א מזרחי כעניין אחר שהרי כבר פסקו גשמים מסוף ארבעים יום ואי אפשר לומר בתוך ארבעים יום היה התגבור' זה שהרי כתיב ויגברו המים על הארץ ק"ן יום ואין סברא לומר תגבורת הראשון היה מימי המבול והשני מן התהום. עכ"ל : ג וא"ת מנ"ל לרש"י דליאו למעלה מן הארץ ט"ו אמה וי"ל דא"כ הרים הגבוהים לא נתכסו מן המים ובקרא כתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים ל"פ למעלה וכו' : ד (הרא"בינ) כל אשר נשמת רוח חיים שב אל האדם לבדו : הנירפה היא נשימה של רוח חיים כלומר כל שיש בו נשימה של רוח חיים אבל א"ל לנשמה דהא אין לבהמות נשמה דדוקא גבי אדם כתיב ויפח באפו נשמת חיים אבל לא גבי בהמות וחיות ועופות : ה (קנ"מ) ושמא לזה כיון רש"י באמרו כי השחית כל בשר אפי' בהמה וחיה ואלו דגים לא קתני וקרא הכי נמי דייקי דכתיב על הארץ אבל לא דגים שבים : ו ויפעל מבנין קל על משקל וירא ויחן רק שהם עומדים וזה יוצא ולא לשון ויפעל מבנין נפעל כמו וימחו מן הארץ : ז דקשה לרש"י כיון שהוא לשון ויפעל למה נקוד וימח בחירק שהוא מבניין הכבד ולא נקוד וימח בקמץ שהוא מבניין הקל ותירץ שהוא מגזרת ויפן ויבן דנקוד כן יו"ד בחירק ודלא כפי' הר"א שהוא ממשקל ויפן והא דמ"ס בפתח מפני ה"א שהוא גרונית : ח דקשה לרש"י מה טעם בכולהו למה נקוד חירק תחת היו"ד : ט וא"ת מנ"ל לרש"י כל אלא וי"ל דכתיב אך נח ואך מיעוט הוא ואין כאן שום דבר למעט אלא נח עצמו היה מתמעט מחיותו שהיה גונח וכו' : י (קנ"מ) מהכא משמע שאלו הבהמות השחיתו מעצמן לא ע"י המזיקין דא"כ מאי זכות של אלו וכן משמע ממה שאמר אחריו שלא שמשו בתיבה שזהו פירוש על עצמן. (כח"י) והא דאיצטריך לשני מיני זכות י"ל דבזה שלא השחיתו דרכם קודם לכן לא סגי משום דאין זה פעולת מצוה אלא מניעת עבירה (ואף על גב דאמרינן במסכת מכות דף כ"ג כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה הא אמרינן בקידושין דף ל"ט דמיירי כשבא לידו עבירה וניצול ממנה) לכן איצטריך גם כן לזכות שלא שמשו בתיבה שזהו פרישות סיגוף במותר להם. ובהאי טעמא לחוד נמי לא סגי משום דהוי קצת כמי שאינו מצווה ועושה דלא מצינו שנאסרו בתשמיש התיבה דלכת ובנית לחוד אזהר למשנ'. והא דכתב הרב וסרכו בארץ מגיד שאף הבהמה וחיה נאסרו בתשמיש י"ל דמעצמם קבלו האיסור ולא בגזירת הש"י : כ דקשה לרש"י דאי הוה רוח ממש הא כתיב אח"כ וישוכו המים וזה אינו דהא כתיב ישב רוחו יזלו מים. א"כ סובבתו דאי רוח ממש הא כתיב על הארץ והרי היו המים על הארץ והיאך עבר הרוח על פני הארץ אבל אם תפרש רוח תנחומין אתי שפיר דעל הארץ פירוש על עסקי הארץ ר"ל דלכן העביר רוח תנחומין בשביל בני אדם שעל הארץ :

בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ
הַמָּיִם׃ ב וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת
הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃ ג וַיָּשֻׁבוּ
הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם
מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ ד וַתָּנַח הַתֵּבָה
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל
הָרֵי אֲרָרָט׃ ה וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד
הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ
רָאשֵׁי הֶהָרִים׃ ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם
וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ז
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת
המים

אונקלוס

וְכַוֵּי שְׁמַיָּא וְאִתְכְּלִי מִטְרָא מִן שְׁמַיָּא׃ וְתָבוּ
מַיָּא מֵעַל אַרְעָא אָזְלִין וְתָיְבִין וַחֲסַרוּ מַיָּא מִסּוֹף
מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין׃ וְנָחַת תֵּבוּתָא בְּיַרְחָא
שְׁבִיעָאָה בְּשִׁבְעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא עַל טוּרֵי
קַרְדוּ׃ וּמַיָּא הֲווֹ אָזְלִין וְחָסְרִין עַד יַרְחָא
עֲשִׂירָאָה בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַד לְיַרְחָא אִתְחֲזִיאוּ
רֵישֵׁי טוּרַיָּא׃ וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וּפְתַח
נֹחַ יָת כַּוַּת תֵּבוּתָא דִּי עֲבַד׃ וְשַׁלַּח יָת עוֹרְבָא
וּנְפַק מִיפַּק וְתָאִיב עַד דִּיבִישׁוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא׃
וְשַׁלַּח יָת יוֹנָה מִלְּוָתֵיהּ לְמֶחֱזֵי אִם קַלּוּ מַיָּא מֵעַל
אַפֵּי אַרְעָא׃ וְלָא אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנָח לְפַרְסַת
ריגלה

רש"י

* כשוך חמת המלך) לשון הנחת חמה : (ב) ויסכרו מעינות · כשנפתחו כתיב כל מעיינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם צורך לעולם א כגון חמי טבריא וכיוצא בהן : ויכלא · וימנע כמו * לא תכלא רחמיך * לא יכלא ממך : (ג) מקצה חמשים ומאת יום · התחילו לחסור ב והוא אחד בסיון · כיצד בכ"ז בכסלו פסקו ג הגשמים הרי ג' מכסליו וכ"ט מטבת הרי ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי ק"נ : (ד) בחדש השביעי · סיון והוא שביעי לכסליו שבו פסקו הגשמים : בשבעה עשר יום · מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקע' במים י"א אמה · שהרי כתיב בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם היו גבוהים על ההרים חמש עשרה אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד אחד באב חמש עשרה אמה לששים יום הרי אמה לד' ימים נמצא שבי"ז בסיון לא חסרו אלא ד' אמות ונחה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת י"א אמה במים שעל ראשי ההרים :

(ה) בעשירי נראו ראשי ההרים · זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם · ואם תאמר הוא אלול ד ועשירי לכסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי איפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו ארבעים יום של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי איפשר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה · ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן : (ו) מקץ ארבעים יום · משנראו ו ראשי ההרים : את חלון התיבה אשר עשה · ז לצהר * ולא זה פתח ח התיבה העשוי לביאה ויציאה : (ז) יצוא ושוב · הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק * : עד יבשת המים · פשוטו כמשמעו · אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים ט בימי אליהו שנאמר * והעורבים מביאים לו לחם ובשר :

ח וישלח

שפתי חכמים

א ואת כיון דבורך עולם הם למה לא נבראו מששת ימי בראשית ויש לומר דקודם המבול לא היה צריך לעולם לפי שאין הבריות היו צריכים להן לפי שהיו בריאים וחזקים אבל אחר המבול נעשו חלשים וק"ל : ב דלא תימא שאז כבר היו חסלים וזה אי אפשר דכימא שבסוף ק"ן יום כלו לחסור שהרי המים היו הלוך וחסור עד כ"ז לחדש השני שבו יבשה הארץ אלא התחילו לחסור : ג ואם תאמר והא לעיל פירש רש"י בכ"ח בכסליו פסקו גשמים ויש לומר דמה שפירש לעיל בכ"ח בכסליו לפי שאין יום ראשון מן המנין הייכו לא חשבון כיום שלם לפי שאין לילו עמו דכתיב ביום הזה נבקעו וגו' ביום ולא בלילה אבל מ"מ יום א' הוא נחשב אם כן כשאר ממרחשון י"ב יום ויום חסר לילה ומכסליו כ"ז ימים ולילה כי לא פסק הגשם עד לבקרו של כ"ח יום ותצטרף אותה לילה ליום ראשון הרי ארבעים יום לכן קרוי כ"ח לפי שהיו עדיין גשמים יורדין בליל כ"ח וקרוי כ"ז לפי שפסקו ביום כ"ח הרי ג' מכסליו רבה לומר עם לילה שלאחריו וכן כ"ט מטבת עם לילה של אחריו והוא ז' לכסליו שבו פסקו גשמים דאי אפשר לומר לירידה שהרי לא כלו ארבעים יום של גשמים וק"ן יום של תגבורת עד אחד בסיון ואין סברא שהק"ן יום היו מ' של ירידה וק"י של תגבורת אלא או כלם של גשם או כלם של תגבורת ואי אפשר שיהיו של גשם אם כן יתחייב שיהיו כולן מאליהן אם כן ארבעים יום לחוד וק"ן יום לחוד ולא כלו עד אחד בסיון : ד ואם תאמר הוא אלול ואם כן לא תוכל גם כן ללמוד שהתיבה היתה משוקעת י"א אמות כיון דבעשירי באחד לחדש הוא אלול אם כן מאחד בסיון עד אחד באלול צ' יום הרי אמה לה' או ו' ימים ואם כן לפי זה היתה משוקעת י"ב אמות ושליש : ה והתיבה לא נחה אלא לאחר שכלה ארבעים יום של גשמים וק"ן יום של תגבורת המים וזה היה בסיון ולא באייר הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים וכו' שהרי פירושו יקץ ארבעים יום תחילת ארבעי' יום שהם שלשים ותשעים שלמים ובצרופם עם אחד ועשרים שהוחיל בשליחות יונה יעלו ששים ומפני שאב ואלול אינם כ"א חמשים ותשעה יום הוכרח שר"ת תשרי ממנין האחד ועשרים יום : ו שאין לומר משנחה התיבה ועשירי עשירי להפסקה דומיא דשביעי שהוא שביעי להפסקה ויהיה שקוע י"ב אמות ושליש אם כן היה לו לעיל לכתוב מקרא זה ולא לסמוך אל נראו ראשי ההרים· כתב הר"א אך קשה מאחר ששילוח יונה היה אחר מ"ז יום משנראו ראשי ההרים מדוע לא מצאה יונה מנוח לכף רגלה הרי לא נשארו עד שחרבו המים רק י"ד יום ומסתמא נראו כל ראשי ההרים הגבוהים והשפלים וגם קצת מהאילנות הגבוהים וכו' ונראה אף שנראו ראשי ההרים כיון שלא חרבו קצת מ"ה לא יכלה לעמוד על הארץ וגם האילנות הגבוהים נעקרו ונמחו בימי המבול כדאיתא במדרש ודו"ק כ"ל : ז ר"ל דחלון א עשויה כדי להאיר : ח רצונו לתרץ למה כתיב לעיל פתח וכאן חלון ומתרץ ולא זהו פתח וכו' · (קנ"א) ואף על פי ששם פירש אותו במסופק יש אומרים חלון ויש אומרים אבן טובה מהאי קרא משמע שהוא חלון וי"א לצוהר לאורה מגזרת צהרים כאלו אמר אשר עשה לאורה כלומר לא לביאה וכו' ואם תאמר א"ה למה קורין לאורו של אבן טוב וי"ל בעבור הלילות ובעבור הימים שהחלון היה בגור כלמשמע ויפתח וגו' : ט ורמז לזה שהרי מלת יבשת כתיב חסר לפי

שיש

בעל הטורים

ויכלא · וחיד' ויכלא הגשם מהבית · לומר שבזכות ישר' כלא הגש' ותכח ב' במס' ותכח עליה' הרות לומר שרות הקודש נחה על אותן שנשארו בתיבה :

אררט ג' במסור' ב' בני סנחריב ויהי וגו' בית נסרוך אלהיו וגו' והמה נמלטו ארץ אררט ואמרו חכמי' ז"ל לקח נסר א' מן התיבה ואמר דין הוא אלהא דשיזבי' לנח מטופנ' נסרך לשון נסר :

תולדת אהרן
ר"ה י"ב
סנה' ק"ח
זבחי' קי"ג
אה' כהעלת'
זוכ' פנחס
סנה' ק"ח
אסתר ב'
תהלים פ'
בראשי' כ"ג
ב"ר
סנה' ק"ח
מלכי' א' י"ז

המים מעל הארץ: ■ • וישלח את היונה
מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה: ט
ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו
אל התבה כי מים על פני כל הארץ וישלח ידו
ויקחה ויבא אתה אליו אל התבה: י ויחל
עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה
מן התבה: יא ותבא אליו היונה לעת ערב
והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים
מעל הארץ: יב וייחל עוד שבעת ימים
אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו
עוד: יג ויהי באחת ושש מאות שנה
בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ
ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פני
האדמה: יד ובחדש השני בשבעה ועשרים
יום לחדש יבשה הארץ: ס טו וידבר
אלהים אל נח לאמר: טז צא מן התבה
אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך: ■ כל
החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה
ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך ושרצו
בארץ ופרו ורבו על הארץ: יח ויצא נח
ובניו ואשתו ונשי בניו אתו: יט כל החיה
כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ ל
למשפחתיהם

אונקלוס

פכה' סס רגלה ותבת לותיה לתיבותא ארי מיא על אפי כל
ארעא ואושט ידיה ונסבה ואעיל יתה לותיה
לתיבותא: ואוריך עוד שבעא יומין אחרנין
ואוסיף שלח ית יונה מן תיבותא: ואתת
לותיה יונה לעידן רמשא והא טרף זיתא תביר
בפומה וידע נח ארי קלו מיא מעל ארעא:
ואוריך עוד שבעא יומין אוחרנין ושלח ית יונה
ערכין י"ח ולא אוסיפת למיתב לותיה עוד: והוה בשית
מאה וחד שנין בקדמאה בחד לירחא נגיבו מיא
מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתיבותא וחזא
ר"ה י' והא נגיבו אפי ארעא: ובירחא תנינא בעשרין
ושבעא יומא לירחא יבישת ארעא: ומליל
יי עם נח למימר: פוק מן תיבותא את
ואיתתך ובנך ונשי בנך עמך: כל חיתא דעמך
מכל בשרא בעופא ובבעירא ובכל רחשא
פנה' ק"ס דרחיש על ארעא אפיק עמך ויתילדון בארעא
ויפשון ויסגון על ארעא: ונפק נח ובנוהי
ואתתיה ונשי בנוהי עמיה: כל חיתא כל
רחשא וכל עופא כל דרחיש על ארעא
לזרעיתהון נפקו מן תיבותא: ובנא נח מדבחא
קדם יי ונסיב מכל בעירא דכיא ומכל עופא דכי
ואסיק עלון במדבחא: וקביל יי ברעוא ית
קורבניה

בעל הטורים

יצוא ושוב וגו' והחיו' רצוא ושוב זה הוא שאמרו שמזיעת החיות יוצא נהר דינור כמו ושוב דהכא:

יבשת אותיות תשבי שהי' מזומן לשליחות אחרת בימי אליהו:

טרף ב' במס' כי הוא טרף וירפאנו מה התם לשון שביר' אף ה"כ שהיא שברתו ■ האילן. לא מצאה אותו צף על המים ובזה הכיר כי קלו המים:

סיגא קרי'
רביעי

רשי

(ח) וישלח את היונה. לסוף ז' ימים שהרי כתיב ויחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים: וישלח. אין זה לשון שליחות [א] אלא לשון שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו: (י) ויחל. לשון המתנה וכן * לי שמעו ויחלו (איוב כ"ט) והרבה יש במקרא: טרף בפיה. אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון [ב] נקבה כמו * כיונים על אפיקי מים (שיר ה') * רוחצות כיונות הגאיות כלם הומ' (יחזקאל ז') וכמו * כיונה פותה (הושע ז'): (יא) טרף. חטף [ג] ומדרש אגדה לשון מזון ודרשו * בפיה לשון מאמר (ערובין י"ח) [ד] אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם: (יב) וייחל הוא לשון ויחל אלא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל ויחל ■ וימתן וייחל ויתמתן: (יג) בראשון. לר"א הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן * (ר"ה י"ב): חרבו. נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה: (יד) יבשה. נעשה גריד כהלכת': בשבעה ועשרים. וירידתן בחדש השני בי"ז אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה: (טז) אתה ואשתך וגו'. איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה: (יז) הוצא. הוצא כתיב היצא קרי [ו] היצא אמור להם שיצאו הוצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה: ושרצו בארץ. ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש: (יט) למשפחותיהם. קבלו עליהם
על

שפתי חכמים

שיש בו אותיות תשבי דהוא אליהו. ועוד מדכתיב יבשת המים ולא כתיב יבשת הארץ אלא יבשת המים שביתי אליהו מהרש"ל: [א] דלא שייך לשון שליחות אלא בבר דעת ולעיל לא רצה רש"י לפרש זה שהרי כתיב בהדי' דלאו שליחות היה שהרי כתיב יצא ושוב ופירש רש"י הולך ומקיף וכו': (קנ"ח) דלכך לא פירש כלום בשליחות העורב דק"ל למה לא אמר בשליחות העורב לראות הקלו המים כ"ש בשליחות היונה לכך אפשר לומר דלא שלחו לראות הקלו המים אלא שלחו לילך באשר ימצא בשביל שמאס בתיבה ומה שלא שלחו מיד אחר המעשה לפי שהיו מים על פני כל הארץ ואם היה שלחו אז היה מינו בעדר ובזה מתורץ נמי למה הוחיל ז' ימים עד ששלח היונה ה"ל לשלוח מיד כיון שלא הלך העורב בשליחותו כלל. אלא שלא היה בדעתו לשלחו לראות ולפ"ז יהיה פירושו וישלח כמו וישלח משה את חותנו ודומיהם שאין הכוונה להשיב שולחו דבר לכך לא פירש בו כלום אבל בשליחות היונה ששלחו לראות שהוא כעין שליחות וכו': [ב] כלומר וגם אי הוה כתיב טריפה בפיה אכל מקום היה הלשון משמע גם על זכר והואיל וזה זכר היה ניחא לו לכתוב טרף לשון זכר. [ג] לא מלשון הדינה כזאב יטרוף אף מפני שכל טורף סותך נקרא המועף טורף: נבא דשלח את הזכר והלא יש לחוש שלא יחשדוהו כמו שחשדו העורב ויש לומר כל הפוסל במומו פוסל והעורב שימש בתיבה משום הכא חשדו שישמש גם כן אבל נח כוונתו היה לגלות זה לכל שהרי היונה גם כן זכר היה והלך בשליחתו מפני שהיונה גם כן לא שימשה בתיבה מ"ה לא יחשוב גם את נח שישמש עם בת זוגו. מהרש"ל: [ד] וכך משמע כלשון של קרא וה"פ עלה זית רוצה לומר מרורים כזית טרף מזונתי בפיה כן אמרה בפיה: [ה] רוצה לומר כי היה דבר שמצייר השכל ואינו צריך עיון על זה מאחר שיבשו בשבעת ימים שיתחין עוד שבעת ימים וייבשו יותר מהרש"ל: [ו] ומהר"של פירש כי גם בלא וי"ו הוא הוצא והוי הוי"ו פועל בה לכך אמר שיקרא אותו בוי"ו כי וי"ו ויו"ד מתחלפים והוי היוצא: (קנ"ח) כי פירש היצא שיעשה שיצאו מעצמם אבל הוצא פירש שיוציאם בעצמו:

כתב

למשפחתיהם יצאו מן התבה: כ ויבן נח
מזבח ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל
העוף הטהור ויעל עלת במזבח: כא וירח
יהוה את ריח הניחח ויאמר יהוה אל לבו לא
אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר
לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את
כל חי כאשר עשיתי: כב עד כל ימי הארץ
זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא
ישבתו: ט א ויברך אלהים את נח ואת
בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ:
ב ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל
כל

אונקלוס

קורבניה ואמר יי במימריה לא אוסיף למילט עוד
ית ארעא בדיל חובי אנשא ארי יצרא לבא
דאנשא ביש מזעיריה ולא אוסף עוד למקטל
ית כל חי כמא דעבדית: עוד כל יומי ארעא
זרועא וחצדא וקורא וחומא וקיטא וסיתוא
ויממם ולילי לא יבטלון: וברך יי ית נח
וית בנוהי ואמר להון פושו וסגו ומלו ית ארעא:
ודחלתכון ואימתכון תהי על כל חית ארעא
ועל כל עופא דשמיא בכל די תרחיש ארעא
ובכל נוני ימא בידכון יהון מסירין: כל
רחשא דהוא חי לכון יהי למיכל כירוק
עשבא

בעל הטורים

וירח ב' במס' הכא ואידך וירח את ריח בגדיו וז"ש רז"ל אפי' פושעי ישראל עתידי' שיתכו ריח וזהו וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו: ד"א רמ"ז שנכנס עמו ריח גן עדן כשהריח ריח בגדיו אז וירח ה':

ט

רש"י

על מנת לידבק במינן: (כ) מכל הבהמה הטהורה. אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו ז' ז' אלא [א] כדי להקריב קרבן מהם *: (כא) מנעוריו. מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע: לא אוסף ולא אוסף. כפל הדבר לשבועה [ב] הוא שכתוב אשר נשבעתי מעבור מי נח [ג] ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והוא שבועה וכן * דרשו חכמים במסכ' שבועו': (כב) עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו. ו' עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי כסליו וטבת וחצי שבט [ד] קור כו' בב"מ *(ס"א עוד כל ימי. כלומר תמיד כמו עוד טומאתו בו): קור. קשה מחורף: חורף. עת זרע שעורים וקטנית החריפין להתבשל מהר [ה] קור הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן: (מהר"של) קציר חצי ניסן ואייר וחצי סיון: קיץ. הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשים אותן בשדות ושמו קיץ כמו * הלחם והקיץ לאכול הנערים: חום. הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת יומא שלהי קיטא [ו] קשי מקיטא: ויום ולילה לא ישבותו. מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו [ז] המזלות [ח] ולא נכר בין יום ובין לילה *: לא ישבותו. לא יפסקו כל אלה [ט] מלהתנהג כסדרן: (ב) וחתכם. ואימתכם כמו תראו חתת. ואגד' לשון חיות * שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשומרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן העכברים

שפתי חכמים

[א] כתב הרא"ם שלא כיון רש"י בזה אלא מנא ידע שצריך להקריב קרבן והלא לא מצינו שצוה הקב"ה לנח ועל זה פירש רש"י שהסברה מוכחת ע"ז שלא צוה הקב"ה להכניס וכו' אלא דקשה לפי זה שראוי היה לפרש על ויבן מזבח או על ויעל עולות ונראה לי לפרש דודאי יודע היה נח שיקריב קרבן לה' כמו כבל שהקריב קרבן על הטובה שהיה לו מאת הש"י וכ"ש נח שניצול ממבול שיביא קרבן במקום תודה דארבעה צריכין להודות אך קשה לרש"י מ"ש שהביא עולה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור די לו שיביא קרבן בשבילו ובשביל אשתו ובניו וכלותיו ולמה הביא מכל המינים וע"ז תירץ אמר לא צוה וכו' ובזה יתורצו קושיות הרא"ם וק"ל: [ב] דא"ל דלא אוסיף חד לקללת האדמה להשחית שלשה טפחים של מחרישה וחד להכות כל חי דהיה לו לכלול בחד לא אוסיף והיה לו לכתוב לא אוסיף עוד לקלל את האדמ' ולהכות את כל החי אלא כפל לא אוסיף דשבועה כן נ"ל ודלא כהר"אם שפיר' לא אוסיף לקלל משמע להשחית ג' טפחים של מחרישה וגם משמע להכות כל חי אלא כופלו לשבועה: [ג] כתב הר"אם וא"ת ולמה לא הביאו לראייה על שכפל השבועה מקרא דוהקמותי את בריתי דהכא משמע דהכל כרת ברית ורוצה לקיימו אבל הוכרחו להביא לראייה מדברי קבלה דאשר נשבעתי וכו' וצ"ע. ושמא י"ל דמלשון ברית לא משתמע שהוא לשון שבועה אלא הבטחה בעלמא ומ"ה הוכרחו להביא לראייה מקרא דאשר נשבעתי דשפיר משמע דלאו לאו תרי זימנא הוא שבועה וק"ל כ"ל: [ד] הכי גרסינן חצי כסליו טבת וחצי שבט חורף: (כח"י) ולי נראה דאין לשבש הספרים אלא כמו שפירש הרב וע"ש: [ה] ה"נ מהר והוא חצי כסליו טבת וחצי שבט: [ו] לפי שכל הקיץ הבריות עדיין קרין הן מחמת קור של חורף אלא שבסוף הקיץ נתחממו ונמצא שסוף הקיץ קשה מעיקרו של קיץ וכן הקור קשה מחורף גם כן על זה הדרך דהא בפ' המקבל משמע שהחורף הוא תוקף ותוקפו של סתיו וימי ניסה יואין כתב הכא שקור קשה מחורף אלא שתפרש גם כן על"ז הדרך וכן משמע מדברי הר"אם: [ז] הא דנקט רש"י דוקא שלא שמשו המזלות ולא נקט מכלל שלא נזרע ולא נקצר שהרי קאי על כל ב' עיתים משום דמילתא דפשיטא הוא דכל אותן שש עיתים תלוין בארץ והרי המים היו על כל פני הארץ אלא נקט אפילו יום ולילה שאינן תלוין בארץ לא הוי לפי שלא שמשו וכו': [ח] שלא שמשו המזלות כל ימי המבול פירש כל הי"ב חדש וכו' כתב הר"אם וכו' ואם כן אין יוכל לראות באחד בתשרי אם חרבו המים שהוא תוך י"ב חדש ועוד מהיכן הוא ידע מספר ימים שאמר ויהי מקץ מ' יום וגו' ועוד וישלח את היונה וגו' אין פרחה בלתי אור ואיך ראתה אם יש מקום לנוח ומה תועלת התיבה בחלון אם לא היה אור וכו' והניח הדבר בקושיא ולי נראה דיה שאמרו שלא שמשו המזלות היינו שלא היתה תנועות הגלגלים אלא במקום שהיה השמש עומד שם היה אור כל י"ב חדש ולא היו יום ולילה כשאר ימים שהוא י"ב שעות יום וי"ב שעות לילה אלא חצי הכדור היה אור וחצי כדור היה חושך כל י"ב חדש כמו שהיה מתחילת הבריאה קודם שנתלו המאורות בגלגלים ונח כשנכנס בתיבה מפני מי המבול היה השמש על הארץ כדכתיב בעצם היום הזה וגו' וכן דייקו ליש"כ שאמרו שלא שמשו המזלות ולא אמרו שלא האירו המאורות אלא ודאי המאורות האירו אך יום ולילה לא היו כשאר ימים וזה שנקט רש"י ולא ניכר בין יום ובין לילה כלומר במקום אחד היה כולו יום ובמקום אחד היה כולו חשך ומפני שהשמש היה על הארץ חרבו פני האדמה מחום השמש. אך שהיה בתוך י"ב חדש ובזה יתורצו כל קושיות הר"אם אדמה שהקשה מאין ידע מספר הימים וכו' אפשר שהיה משער הימים ע"י שיעור הזמן כמו שפירש בעל העקדה בפרשת בראשית או ע"י כלי שיעור שקורין בל"א (אנן זייגר) שהיה לו כיון שהחמ' היתה זורחת בחלון התיבה כי לא נחסם עצמו כי לא היה נח יושב בחושך למ"ד צהר היינו חלון או על ידי בעלי החיים כמו דאמרינן משמרה דאשוכה חמור נוער וכו' או על ידי עורבים ותרנגולי' כמ' דאמר המתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה או ע"י סגולות אבן טוב או ד"א וכמו שאמר גבי משה רבינו ע"ה מכין היה יודע אימת יום ואימת לילה וכו' ודו"ק וה' יראנו נפלאות מתורתו: דעת רש"י שלא תפרש שבותו לשון שביתה ומנוחה משום דלא שייך לשון מנוחה אלא על הפועל שעושה דבר בו שייך לשון מנוחה ששבת מלאכה זו אבל הפעולה

עצמה

תולדות אהרן

ס"פ זבחי' ק"ט
שם קט"ז
ערובין ס"ה
זבחים מ"ג
סוכה נ"ב
חגיגה י"ג
קדושין ל'
סנה' נ"ח
שבת קכ"א
ב"ר פ"לג ופ"לד
שבועות דף ל"ג
דף ק"ו
שמוא' א' י"ו
ב"ר פ"כה ופ"לד
סנהד' נ"ח
שבת קכ"ח

כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל
דגי הים בידכם נתנו: ג כל רמש
אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב
נתתי לכם את כל: ד אך
בשר בנפשו דמו לא תאכלו: ה ואך
את דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה
אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש
את נפש האדם: ו שפך דם האדם באדם
דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם:
ז ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה:
ס ח ויאמר אלהים אל נח ואל
בניו אתו לאמר: ואני הנני מקים את
בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם:
ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה
ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל
חית הארץ: יא והקמתי את בריתי אתכם
ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה
עוד מבול לשחת הארץ: יב ויאמר אלהים
זאת

אונקלוס

עשבא יהבית לכון ית כולא: ברם
בשרא בנפשיה דמיה לא תיכלון: וברם
ית דמכון לנפשתיכון אתבעיניה מיד כל חיתא
אתבעיניה ומיד אנשא מיד גבר דישוד ית
דמא דאחוהי אתבע ית נפשא דאנשא:
דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניא
דמיה יתשד ארי בצלם אלהין עבד ית אנשא:
ואתון פושו וסגו אתילידו בארעא וסגו בה:
ואמר יי לנח ולבנוהי עמיה למימר:
ואנא הא אנא מקים ית קימי עמכון ועם
בניכון בתריכון: ועם כל נפשא חיתא
דעמכון בעופא בבעירא ובכל חית ארעא
דעמכון מכל נפקי תיבותא לכל חית ארעא:
ואקים ית קימי עמכון ולא ישתיצי כל בשרא
עוד ממי טופנא ולא יהי עוד טופנא לחבלא
ארעא: ואמר יי דא את קים די אנא
יהב בין מימרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא
דעמכון לדרי עלמא: ית קשתי יהבית
בעננא

סנה' כ"ו · שם כ"ו כ"ט · ז"ק · סנה' כ"ו · יבמות ס"ג · סנה' כ"ו · ברכות ס"א · יבמות ס"ג · אבות פר"ג · יבמות ס"ג · סנה' כ"ו כ"ט · ע"ז ה' · שבועות ל"ו שם

בעל הטורים

ואך ב' במס' הכא
ואידך ואך אם טמאה
אחוזתכם ואך את
הדבר לומר כמו
שאסור להרע עצמו
כן אסור לקלל עצמו
והוא אך את דמכם ·
ואך את הדבר ·
שאפי' הדבור אדרש
ואך אם טמאה לומר
שמכל מקום אדרשנו:

חמישי

מקים את בריתי
אתכם ס"ת מתים
רמ"ז לתחיי' המתי'
שהשם מקים להם
בריתו להחיותם:

רש"י

כעשבים שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה · אימתי
יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים:
(ג) לכם יהיה לאכלה · * שלא הרשיתי לאדם
הראשון בשר אלא ירק עשב א ולכם כירק עשב
שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: בשר
בנפשו · אסר להם אבר מן החי ב כלומר כל זמן
שנפשו לא תאכלו הבשר: (ד) בנפשו דמו ·
בעוד נפשו בו: בשר בנפשו לא תאכלו · הרי אבר
החי ואף בנפשו דמו לא תאכלו הרי דם מן החי:
(ה) אך את דמכם · אף על פי שהתרתי לכם
נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש מהשופך ג דם
עצמו: לנפשותיכם · אף החונק עצמו ד אע"פ
שלא יצא ממנו דם *: מיד כל חיה · לפי שחטאו
דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן
שנאמר * נמשל כבהמות נדמו לפיכך הוצרך להזהיר
עליהן את החיות: מיד האדם · מיד ההורג
במזיד ואין עדים אני אדרוש · ומיד איש אחיו ·
שבא אוהב לו כאח והרג שוגג אני אדרוש אם לא
יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה
ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה
דורש ממנו · כמו שדרשו רבותינו והאלהים אנה
לידו במסכת מכות הקב"ה מזמן לפונדק אחד וכו':
(ו) באדם דמו ישפך · אם יש עדים המיתוהו
אתה למה כי בצלם אלהים וגו': עשה את האדם ·
מקרא חסר וצריך להיות עשה העושה את האדם
וכן הרבה במקרא: (ז) ואתם פרו ורבו · * לפי
פשוטו ה הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו
להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים *:
(ט) ואני הנני · מסכים אני עמך שהיה נח
דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה · ובאחרונה י אמר לו הנני מסכים לעשות קיום
וחזוק ברית להבטחתי ואתן לך אות: (י) חית הארץ אתכם · הם המתהלכים עם הבריות · מכל יוצאי התיבה · להביא שקצים
ורמשים: חית הארץ · להביא המזיקין שאינן בכלל החיה: אשר אתכם · שאין הלוכן עם הבריות: (יא)
והקמותי · אעשה קיום ק לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמסיים והולך: (יב) לדרת עולם · נכתב חסר שיש דורות
שלא

בנה' כ"ט · פ"ק כ"א · תהלי' מ"ט · בתובות ה' · יבמות ס"ה

שפתי חכמים

עצמה כגון הכא על יציאתם אין שייך לומר שפתו אלא פועל שלהן דהיינ
הקב"ה אלא פי' לשון הפסקה: א (קנ"א) וזה שהתיר לנח הבשר יותר
מלאדם כנ"עד לפי שקודם היה האדם והבהמה שוין כלם מעשה ה' יברם מן
האדמה ואין לזה יתרון על זה ולמה ימית האחד את חבירו אבל בזמן המבול
שחטאו כולם והיה ראוי שיאבדו כולם אלא שנתקיימו בזכות נח ובזה היה לנו
יתרון על הב"ח וכו': ב כתב הר"אם הנוסחה הנכונה שמצאתי בנפשו בעוד
נפשו בו לא תאכלנו הרי אבר מן החי בעוד נפשו בדמו לא תאכלו הרי דם מן
החי ובי"ת מן בנפשו במקום עם כאלו אומר הבשר בעודו עם הנפש לא תאכלהו
ומיתורא דדמו דרשו שמלת בנפשו כדרש לפניו ולאחריו בשר בנפשו בנפשו
דמו ופשוטו הבשר בעודו עם נפשו וכן נשמת נפשו דמו כלומר כשדמו עודנו
עם נפשו לא תאכלו וזה שהוצרך לומר בעוד נפשו בו ולא אחר כלשון הכתוב
בשר עם נפשו כמו כן ממלת נפשו הוא מפני שבשר עם נפשו לא תאכלו מורה
שלא תאכלו הנפש עם הבשר יחד לפיכך פירש בנפשו בעוד נפשו בו וכו':
ג (קנ"א) דאי משופך דם אשר הא כבר כתוב ומיד האדם: ד דאם לא כן
לנפשותיכם למה לי: ה (קנ"א) שסובר דפסוק ויאמר אלהים פרו ורבו
הוא פי' של ויברך אותם אלהים וכן נמי קרא דויאמר להם פרו ורבו דבני נח
הוא פירוש של ויברך אלהים אבל מצות פריה ורביה לא למדנו אלא מקרא
דואתם פרו ורבו דלא כתיב ביה ברכה: ו וכן עשה באחרונה ר"ל וכן עשה
בפעם שנית כלומר אע"פי שהבטיחו כבר לעיל מ"מ היה דואג לפי שהבטחתו
של הקב"ה על תנאי הוא אם עושין רצונו מקיים הבטחתו ואם לאו אין מקיי'
הבטחתו ולכך היה דואג עד שהבטיחו הקדוש ברוך הוא שלא להביא מבול
עוד כב"ל ובזה יתורץ גם כן למה בזה לנח על מצות פריה ורביה הא כבר
בזה לאדם אלא משום שהיה נח דואג מ"ה היה צריך לצוות לו ואין להקשות לאה
היה דואג הא כבר נשבע הקב"ה כדפירש רש"י לעיל לא אוסיף כפל הדבר
לשבועה די"ל לפי שכתוב ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף וגו' ר"ל כן עלה בלבו
של הקדוש ברוך הוא אבל נח לא ידע כלום בדבר: ז שקצים הם עופות
טמאים שנאמר בהם שקץ הם ורמשים כמשמען · מהר"של: ח דקשה
לרש"י והלא כבר כתוב ואני הנני מקים את בריתי:
א ואת

בראשית ט

יב זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם
ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם:
יג את קשתי נתתי בענן והיתה
לאות ברית ביני ובין הארץ: יד והיה
בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן:
טו וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם
ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיה עוד
המים למבול לשחת כל בשר: טז והיתה
הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין
אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על
הארץ: יז ויאמר אלהים אל נח זאת
אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר
אשר על הארץ: פ יח ויהיו
בני נח היצאים מן התבה שם וחם ויפת וחם
הוא אבי כנען: ס יט שלשה אלה בני נח
ומאלה נפצה כל הארץ: כ ויחל נח איש
האדמה ויטע כרם: כא וישת מן היין
וישכר ויתגל בתוך אהלה: כב וירא חם
אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו
בחוץ

אונקלוס

בעננא ותהי לאת קים בין מימרי ובין ארעא:
ויהי בעננותי עננא על ארעא ותתחזי קשתא
בעננא: ודכירנא ית קימי די בין מימרי וביניכון
ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא ולא יהי עוד
מיא לטופנא לחבלא כל בשרא: ותהי קשתא
בעננא ואחזינה למדכר קים עלם בין מימרא
דיי ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא די על
ארעא: ואמר יי לנח דא את קים די אקימית
בין מימרי ובין כל בשרא די על ארעא:
והוו בני נח די נפקו מן תיבותא
שם וחם ויפת וחם הוא אבוהי דכנען:
תלתא אילין בני נח ומאילין אתבדרו בכל
ארעא: ושרי נח גבר פלח בארעא
ונציב כרמא: ושתי מן חמרא ורוי
ואתגלי בגו משכניה: וחזא חם אבוהי דכנען
ית ערייתא דאבוהי וחוי לתרין אחוהי
בשוקא: ונסיב שם ויפת ית כסותא
ושויאו על כתף תרויהון ואזלו מחזרין וכסיאו
ית ערייתא דאבוהון ואפיהון מחזרין ועריתא
דאבוהון

(margin: שבועות ל"ט; סנה' ע'; ברכות מ'; סנה' ע'; פס)

בעל הטורים

ששי

ויטע ג' במסו' ויטע ה' אלהים גן בעדן ויטע אשל דרשו ז"ל מהיכן לקח מגן עדן וכן אברהם לקח האשל מ"ע: היין בני' יללה: ויתגל אותיו' גליות שגלו בראש גולים ע"י היין:

רש"י

שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי*: (יד) בענני ענן. כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם: (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה. בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין כפש חיה. אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם אני רואה את האות ונזכר: (יז) זאת אות הברית. הראהו הקשת ואמר לו הרי אות שאמרתי: (יח) וחם הוא אבי כנען. למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען: (כ) ויחל. *עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת: איש האדמה. אדוני האדמה כמו *איש נעמי: ויטע כרם. כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים*: (כא) אהלה. אהלה כתיב רמז לי' שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי היין שנאמר *השותים במזרקי יין: ויתגל. לשון ויתפעל: (כב) וירא חם אבי כנען. *יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו.

(margin: ב"ר; ב"ר; רות א'; ב"ר; עמוס ו'; ב"ר)

שפתי חכמים

א וא"ת היאך כשתצ דרש זה ממה שכתוב חסר וכ"ל דכן פירש לדורות עולם את קשתי נתתי בענן ר"ל בזמן שהדורות חסרים שהן רשעים צריכין לאות הקשת ובזמן שהדורות מלאים שהם צדיקים אין צריכין לאות הקשת וק"ל וי"ל דהכי משמע הואיל וכתיב לדרת חסר קרינן לדרת בקמץ תחת הד"לת ופתח תחת הרי"ש לשון דירה והוא לשון יחיד וה"פ לדרת עולם ר"ל לאותן משפחות הדרין בעולם את קשתי נתתי בענן והא כיצד הא לכל עולם הוא נותן אלא פי' דורות וכו' רא"ם. ומהר"של פירש אלו נכתב לדורות מלא ה"א כל הדורות לעולמי עד הוצרכו לאות אבל עכשיו שכתיב לדרת חסר לדורות שהם לע"הז הם צריכים לאות אבל לדורות שהם לע"הב הדרים בעולם אין צריכין לאות מהר"של: ב דעת רש"י לפ' דהאי בענני ענן לאו עננים ממש קאמר כלומר אם ראוים אתם למבול ותעלה במחשבה לפני להביא חושך ואבדון בעולם ונראה הקשת בענן וזכרתי וגו' ולא יהיה עוד וגו' אבל אי פיר' עננים ממש למה אמר ולא יהיה עוד המבול למים וכי בשביל שיהיה עננים על הארץ ראוים הם למבול: (מהר"מש) כ"ל דיוקו דרש"י הוא מדכתיב ענן על הארץ שייחס הענן אל הארץ וכי מה שייכות יש לענן אל הארץ הל"ל בענני ענן בשמים ל"פ שאינו לשון ענן ממש אלא חושך וכו' על הארץ ר"ל על העולם: ג (קנ"מ) דא"כ ויחל ל"ל לא הל"ל אלא ויטע כרם: ד (קנ"מ) דאין לפרש איש של נעמי מפני שאין האיש קנוי לאשתו כמו האשה קנוי לבעלה עד שיאמר איש אשה כמו שיאמר אשת איש כי סמיכות אשת איש הוא על דרך הקנין: ה וא"ת מנ"ל לרש"י שהכניס עמו זמורות של תאנים בשלמא זמורות של גפן שהכניס עמו מדכתיב ויטע כרם ואין נטיעה אלא זמורות דזריעת הזרע של אילן שהוא הגרעינין שבתוך הפרי אינו נקרא נטיעה אך זמורות של תאנים מנ"ל. ורבי אישריל בביאורים שלו תירץ דהוכחתו מדכתיב ויחל ופירש עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחילה בנטיעה אחרת כדפירש רש"י משמע שהיה לו גם כן שאר נטיעות ואנו לא ידעינן מאיזה מין אילן היה לו נטיעות אלא הואיל ולא הוזכר בתורה עד כאן מין אחר אלא תאנים כדכתיב בפרשת בראשית ויתפרו תאינה לכך אנו אומרים מין תאנים היה לו: ונראה לי כיון דחם בנו סרסו כדי שלא יוליד בן רביעי ומהיכן ראה חם שמבקש להוליד עוד בן רביעי אלא מדנטע נטיעות המביאין לידי תאוה ולא תמיכו שום פרי המביאה לידי תאוה כמו התאנה כמו שאמר ז"ל עץ שאכל ממנו אדם הראשון תאנה היה שנאמר ויתפרו עלה תאנה וגו' במה שקלקלו בזה נתקנו ומכח אותו עץ נכנס בתאות הגופנית כמו שנאמר וידע אדם עוד אשתו ופירש רש"י הוסיף תאוה על תאותו מ"ה פירש רש"י כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורו' ויחורי תאנים והר"אם מביא תירץ אחר בשם ר"ת מאורלייגש לפי שזמורות ויחורי תאנים מקלקלין שפי מתים לפיכך הכניסם יותר משאר אילנות: ו (קנ"מ) ביחזקאל ותלדכה בנים ובנות ושמותיהן שמרון אהלה ירושלים אהליבה ומדכתב כאן אהלה במקום אהלו רמז לגלות שמרון: ז ולפי זה ניחא לשון ויתגל שהוא לשון גלות:

אונקלוס

תולדת אהרן

סנהד׳ ע׳ דאבוהון לא חזו: ואתער נח מחמריה וידע ית
דעבד ליה בריה זעירא: ואמר ליט כנען עבד
ברכות כ״ה פלחין יהי לאחוהי: ואמר בריך יי אלהיה
שבת קי״ח דשם ויהי כנען עבדא להון: יפתי יי ליפת
סנהד׳ ע׳ וישרי שכינתיה במשכניה דשם ויהי כנען עבדא
להון: וחיא נח בתר טופנא תלת מאה
סנהד׳ נ״ח וחמשין שנין: והוו כל יומי נח תשע מאה
יומא ט׳ וחמשין שנין ומית:
מגילה ט׳ ואילין תולדת בני נח שם חם ויפת
ואתילידו להון בנין בתר טופנא:
בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך
ותירס: ובני גומר אשכנז וריפת ותוגרמה:
יומא י׳ ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודדנים:
מאילין אתפרשו נגות עממיא בארעתהון גבר
ללישניה לזרעיתהון בעממיהון: ובני חם
כוש ומצרים ופוט וכנען: ובני
כוש

נח ט י

בחוץ: כג ויקח שם ויפת את השמלה
וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את
ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא
ראו: כד וייקץ נח מיינו וידע את אשר
עשה לו בנו הקטן: כה ויאמר ארור כנען
עבד עבדים יהיה לאחיו: כו ויאמר ברוך
יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו: כז
יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען
עבד למו: כח ויחי נח אחר המבול שלש
מאות שנה וחמשים שנה: כט ויהיו כל
ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת:
פ א ואלה תולדת בני נח שם
חם ויפת ויולדו להם בנים אחר המבול: ב
בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך
ותירס: ג ובני גמר אשכנז וריפת
ותגרמה: ד ובני יון אלישה ותרשיש
כתים

בעל הטורים

עבד עבדים יהיה. יהיה עולה ל׳ רמז לדמי שקלים של עבד

רש״י

סנהד׳ ע׳ אביו. יש אומרים [א] סרסו *: (כג) ויקח שם
ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח * למד על שם
שנתאמץ במצות יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של
ב״ר ציצית ויפת זכה לקבורה לבניו שנאמר * אתן לגוג
מקום שם קבר. וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו
יחזקאל ל״ט * כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש
נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי [ב] שת וגו׳:
ופניהם אחורנית. למה נאמר פעם שנייה מלמד
שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו
ישעיה כ׳ פניהם אחורנית: (כד) בנו הקטן. * הפסול
ב״ר [ג] והבזוי כמו * הנה קטן נתתיך בגוים בזוי: (כה)
ירמיה מ״ט ארור כנען. אתה גרמת לי [ד] שלא אוליד בן רביעי
אחר לשמשני ארור בנך רביעי להיות משמש את זרעם
של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה.
ומה ראה חם שסרסו [ה] אמר להם לאחיו אדם הראשון
שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם
ואבינו יש לו ג׳ בנים ועודנו מבקש בן רביעי:
(כו) ברוך ה׳ אלהי שם. [ו] שעתיד לשמור
הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען: ויהי.
להם כנען למס עובד: (כז) יפת אלהים
ליפת. מתורגם יפתי ירחיב: וישכון באהלי
שם. ישרה שכינתו בישראל. ומדרש חכמים
אף על פי שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני
יפת בית שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה
במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם
ויהי כנען עבד. אף משגלו [ז] בני שם
ימכרו להם עבדים מבני כנען: (ב)
ב״ר ותירס. [ח] זו פרס *:

שפתי חכמים

[א] יש אומרים סרסו ר״ל רבינו בסמוך אפרשנו בע״ה: [ב] וחשופי לשון
גילוי שת לשון ערוה כלומר בגילוי ערוה שיהיו ערומים ולא יהיה להם בגד
לכסות ערותן אבל יפת שכסה זכה גם כן לכיסוי דהיינו קבורה ושם שנתאמץ
במצוה יותר וכסה בשמאל׳ זכה לטלית של ציצית והא דאמר בגמרא במסכת
סוטה בשכר שאמר אברה׳ אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשני מצות
לחוטין של תכלת ולרצועות של תפילין דמשמע דמצות ציצית לא זכו בה אלא
מדבור החוט ולא משום כיסוי של שם וי״ל דטלית של ציצית לחוד ותכלת לחוד
דמשום כיסוי של שם זכו לטלית עם ציצית של לבן ומשום דיבורו של אברהם
זכו לתכלת: [ג] דאם לא כן למה קרא אותו קטן והלא גדול
מיפת הוא שהרי הקרא מונה אותו קודם יפת ואין לומר משום חשיבתו
מנה אותו קודם יפת כמו שמונה את שם ראשון משום חשיבתו כמו
שכתוב רש״י גבי ויולד את שם ואת חם ואת יפת דהא חם הוא הפחות
שבכלם. ומהר״של פירש דקשה ליה והלא שם היה הקטן דכתיב ויהי נח בן
חמש מא״ת שנה וגו׳ וכתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה וגו׳ וכתיב שם בן
ק׳ שנה שנתים אחר המבול ש״מ שנולד בן תק״ב שנה לאביו ש״מ שהוא הקטן.
עכ״ל: [ד] מ״ד סרסו הוכחתו מכאן מדכתיב ארור כנען למה קלל כנען
אלא משום שחם סירס את אביו לכך אמר אתה גרמת לי וכו׳ ומ״ד רבעו הוכחתו
מדכתיב וירא חם וכתיב התם וירא אותה שכם מה להלן שרבעה אף כאן
שרבעה והא דקלל את כנען הא והא הואי רבעו וגם סרסו ופירשו התו׳ מה
שלא קלל חם בעצמו לפי שכתיב ויברך אלהים את נח ואת בניו ואין קללה
במקום ברכה. מהר״של: [ה] וא״ת מהיכן ראה חם שמדק׳ נח בן רביעי
ויש לומר משום דכתיב ויתגל בתוך אהלה אהלו קרי ואהלה כתיב ופירש רש״י
ויתגל לשון ויתפעל כלומר שנח התפעל את עצמו כאלו שמש עם אשתו כלומר
בקישוי אבר כאלו שמש ובזה הכיר בו שמבקש בן רביעי וק״ל עיין לעיל
שכתבתי ישוב אחר על זה ושניהם כאחד טובים: [ו] הא דמפרשים
הקרא על זרעו של שם ולא על שם עצמו כ״ל משום דכתיב ויהי כנען עבד
ואי קאי על שם היה לו לכתוב ויהי כנען עבד לו. א״נ משום דכתיב אלהי
שם ולא מצינו שנאמר אלהי גבי יחיד אלא דוקא גבי אומה מייחד שמו כגון
אלהי ישראל אלהי העברים לכך מפרשו על זרעו של שם: [ז] דאי בזמן
[ח] להיות
המלכות הרי כבר כתיב ברוך ה׳ אלהי שם וגו׳ מה ת״ל פעם שנייה ויהי כנען עבד למו אלא אף משיגלו וכו׳. ואם תאמר בשביל
יפת אם כן הוה ל״ל יפת אלהים ליפת ויהי כנען עבד למו ואחר כך וישכון באהלי שם אלא לומר לך אף משיגלו וכו׳: [ח] ואם
תאמר למה מפרשים יותר תירס מי הוה יותר ממה שמפרש האחרים ויש לומר לפי שפירש לעיל אף על פי שיפת אלהים ליפת שבנה
כורש שהיה מבני יפת וכו׳ שאל תקשה לי מנ״ל דכורש מבני יפת היה לכך מפרש תירס זה פרס ש״מ דפרס היה מבני [illegible] כורש היה.
מלך פרסיים ומסתמא גם הוא היה פרס וק״ל. ועי״ל משום דכתיב כאן מדי ולא כתי׳ פרס אם כן תקשי הרי בכל המקרא מצינו מדי ופרס
יחד ל״פ תירס זה פרס הר״אם: (נדהלדרך) ואני אומר וכו׳ שהוא גמרא בפרק ק׳ דיומא ופרכאי מנ״ל דמיפת קאתו דכתיב בני יפת
גומר וגו׳ תני רב יוסף תירס ■ פרס:

בראשית

כתים ודדנים: ה מאלה נפרדו איי הגוים
בארצתם איש ללשנו למשפחתם בגויהם:
ו ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ז
ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא
ובני רעמה שבא ודדן: ח וכוש ילד את
נמרד הוא החל להיות גבר בארץ: ט הוא
היה גבר ציד לפני יהוה על כן יאמר כנמרד
גבור ציד לפני יהוה: י ותהי ראשית
ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער:
יא מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את
נינוה ואת רחבת עיר ואת כלח: יב ואת
רסן בין נינוה ובין כלח הוא העיר הגדלה: יג
ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים
ואת נפתחים: יד ואת פתרסים ואת
כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת
כפתרים: ס טו וכנען ילד את
צידן בכרו ואת חת: טז ואת היבוסי
ואת האמרי ואת הגרגשי: יז ואת
החוי ואת הערקי ואת הסיני: יח ואת
הארודי ואת הצמרי ואת החמתי ואחר
נפצו משפחות הכנעני: יט ויהי גבול
הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה באכה סדמה
ועמרה ואדמה וצבים עד לשע: כ אלה
בני חם למשפחתם ללשנתם בארצתם בגויהם:
ס כא ולשם ילד גם הוא אבי כל בני
עבר אחי יפת הגדול: כב בני שם
עילם

אונקלוס

כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני
רעמה שבא ודדן: וכוש אוליד ית נמרוד
הוא שרי למהוי גבר תקיף בארעא: הוא הוה
גבר תקיף קדם יי על כן יתאמר כנמרוד גבר
תקיף קדם יי: והות ריש מלכותיה
בבל וארך ואכד וכלנה בארעא דבבל: מן
ארעא ההיא נפק אתוראה ובנא ית נינוה וית
רחבת קרתא וית כלח: וית רסן בין נינוה
ובין כלח היא קרתא רבתא: ומצרים אוליד
ית לודאי וית ענמאי וית להבאי וית נפתוחאי:
וית פתרוסאי וית כסלוחאי דנפקו מתמן
פלשתאי וית קפוטקאי:
וכנען אוליד ית צידון בוכריה
וית חת: וית יבוסאי וית אמוראי
וית גרגשאי: וית חיואי וית
ערקאי וית אנתוסאי: וית
ארודאי וית צמראי וית חמתאי ובתר כן
איתבדרו זרעית כנענאי: והוה תחום
כנענאי מצידון מטי לגרר עד עזה מטי לסדום
ועמורה ואדמה וצבוים עד לשע: אילין
בני חם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון
בעממיהון: ולשם איתיליד אף הוא אבוהון
דכל בני עבר אחוהי דיפת רבא:
בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם:
ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: וארפכשד
אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר:
ולעביד

כתוב' קי"ג
סוטה ל"ו
ערובין נ"ג
יומא י'
סנה' פ"ט

בעל הטורים

יאמר ב' במס' ככא · על כן יאמר בספר מלחמו' ה' ולכיון יאמר איש ואיש יולד בה · מלמד שהיה כמרוד איש מלחמה ולוכד עיר' כדכתיב ותהי ראשי' ממלכתו וזה הוא על כן יאמר בספר מלחמו' ולכיון יאמר שיהא כל הילוד בה גבור וגבה קומה כנמרוד ויהא ניכר ויאמרו הכל זה יולד בה:

רש"י

(ח) להיות גבור · להמריד א כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה: (ט) גבור ציד · צד דעתן של בריות בפיו וטוען למרוד במקום: לפני ה' · מתכוין ב להקניטו על פניו: על כן יאמר · על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד: (יא) מן הארץ · כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא מתוכם: (יב) העיר הגדולה · היא ג נינוה שנאמר *ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים: יונה ג'
(יג) להבים · שפניהם דומים ד ללהב:
(יד) פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים · משניהם היו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם ה אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים: (יח) ואחר נפוצו · מאלה נפוצו ו משפחות הרבה: (יט) גבול · סוף ארצו כל גבול לשון סוף וקצה: בואכה · שם דבר ול"נ כאדם האומר לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני: (כ) בארצותם · אף על פי שנחלקו ללשונות וארצות כלום בני חם הם:
(כא) אבי כל בני עבר · הנהר ז היה שם:
אחי יפת הגדול · איני יודע אם יפת הגדול אם
שם

שפתי חכמים

א (קנ"א) דא"כ החל ל"ל שהרי כוש לא היה מתחיל למרוד בהק"בה שעדיין בימי אנוש הוחל וכו' אלא שהוא מענין חילול שחילל השם בפרהסי' (כח"י) ונראה לי דמוכרח הוא לפרשו מענין התחלה דאי הוה מלשון מרד תרתי ל"ל והכי הל"ל הוא החל להיות גבור ציד לפני ה' אבל אם הוא מלשון התחלה א"ש וה"פ הוא החל רוצה לומר שהוא היה המתחיל להיות גבור להמריד והוא היה גבור ביד לפני ה' מתכוין להקניטו וע"ש: ב דקשה לר"שי הא בכל מקום שהוא הוא לפני יי': ג משום דלא ידעינן אי העיר הגדולה קאי על נינוה או על כלח: (כח"י) בשם תוספות דיומא דף י' דא"כ דכלח הגדולה הל"ל ובין כלח העיר הגדולה היא ל"ל וע"ש: ד כל היכא שהשם הוא מלה עברי' מפרש' למה נקרא כן אלא מורה על דבר זה אבל היכא שאין השם מלה עברית לא פירש כלום: ה (כח"י) דא"כ מכסלחים לבד הל"ל וכסלחים ילד את פלשתים ולא לומר אשר יצאו משם גם אין לפרש כוונת המקר' שמתן סימן והבדל שזהו הכסלחי' אשר יצאו דהא לא מצינו כסלחים אחר מוזכר במקרא: ו דא"ל ואחר נפוצו קאי על אותן הנזכרים לעיל שהם בני כנען דאם כן לא ה"ל לכתוב אלא ואחר נפוצו דודאי קאי על אותן דלעיל למה ליה למיכתב משפחות הכנעני אלא מאלה נפוצו משפחות הרבה רוצה לומר שאר משפחות וקאי על שלשה בני נח הר"אם: ז דלפי פשוטו של קרא משמע דעבר שם אדם הוא ואם כן למה אמר אבי כל בני. עבר והי לא היה שם אלא אבי בני עבר לבד והלא גם שאר בנים היו לו לשם ל"פ דעבר לאו שם אדם הוא אלא עבר הנהר ולא כפי' הרא"ם שפי' לאו בני עבר בן בנו דמאי רבותא דעבר והוא כל אחד אחד אבי כל משפחה ומשפחה היוצאות ממנו אם כן עבר ר"ל עבר הנהר:

א ואם

אונקלוס

תולדת אהרן

ולעבר איתיליד תרין בנין שום חד פלג ארי
ביומוהי איתפליגת ארעא ושום אחוהי
יקטן: ויקטן אוליד ית אלמודד וית
שלף וית חצרמות וית ירח: וית הדורם וית
אוזל וית דקלה: וית עובל וית אבימאל
וית שבא: וית אופיר וית חוילה
וית יובב כל אילין בני יקטן: והוה
מותבניהון ממשא מטי לספר טור מדינחא:
אילין בני שם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון
בעממיהון: אילין זרעית בני נח לתולדתהון
בעממיהון ומאילין איתפרשו עממיא בארעא
בתר טופנא: והוה כל
ארעא לישן חד וממלל חד: והוה
במיטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא בארעא
דבבל ויתיבו תמן: ואמרו גבר
לחבריה הבו נרמי לבנין ונוקדינון יוקדתא והות
להון לבינתא לאבנא וחימרא הוה להון מגילה י'
לשיע: ואמרו הבו נבני לנא קרתא ומגדלא שבת קי"ג
ורישיה מטי עד צית שמיא ונעביד לנא שום
דילמא

נח

עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: כג ובני
ארם עוץ וחול וגתר ומש: כד וארפכשד
ילד את שלח ושלח ילד את עבר: כה
ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו
נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן: כו
ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצרמות
ואת ירח: כז ואת הדורם ואת אוזל
ואת דקלה: כח ואת עובל ואת אבימאל
ואת שבא: כט ואת אופר ואת חוילה
ואת יובב כל אלה בני יקטן: ל ויהי
מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם:
לא אלה בני שם למשפחתם ללשנתם
בארצתם לגויהם: לב אלה משפחת
בני נח לתולדתם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים
בארץ אחר המבול: פ ויהי כל
שביעי יא
הארץ שפה אחת ודברים אחדים:
ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער
וישבו שם: ג ויאמרו איש אל רעהו
הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם
הלבנה

בעל הטורים

ג' פסוקי' בספר את ואת ואת ואת ואת • ל' ומלא • ב' מלא • ג' מלא • ל' ומלא • ל' חסר •

ספה בני' לשון הקדש: ספה אחת ודברים אחדי' והבלי' ודברי' הרבה שהרגו לדור הבלים הרבה: בנסעם מקדם ב' במסרה הכא

רש"י

אם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה [א] ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול: אחי יפת • ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו: (כה) נפלגה • נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו [ב] נתפלגו שא"ת בתחלת ימיו [ג] הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו' • ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו: (כח) יקטן • שהיה עניו ומקטין [ד] עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: חצרמות • על שם [ה] מקומו. דברי אגדה * : (א) ספה אחת • לשון [ו] הקדש: דברים אחדים • באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה • דבר אחר על יחידו [ז] של עולם • דבר אחר ודברים אחדים (ס"א דברים חדים) אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמוכות ב"ר: (ב) בנסעם מקדם • שהיו יושבים שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום [ח] להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער: (ג) איש אל רעהו • אומה לאומה [ט] מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען: הבה • הזמינו עצמכם • כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא • הבה הזמינו אפר"קלייר בלע"ז: לבנים

אבן

שפתי חכמים

[א] וא"ת ומה הוכחה זו דלמא חם היה בן מאה שנה כשבא המבול ושם היה בן ק"ב שנה אחר המבול ויפת היה בן ק"ג או ארבע שנה אחר המבול ויש לומר משום דבדורות הראשונים כל בנים שהולידו היה מולידין שנה אחר שנה כדאמרינן בפרק בן סורר ומורה ואחר שהודיענו שנולד שם בשנת תק"ב שהוא שנתים אחר המבול למדנו ששם היה האחרון כי יפת נולד בשנת תק"א ושם נולד בשנת ת"ק לחיי נח וק"ל: [ב] והיאך ידע אלא נביא היה [ג] רוצה לומר ולא נביא היה אלא כן היה המעשה בתחילת ימיו וקראו כן על שם המעשה הרי יקטן וכו' ואם תאמר באמצע ימיו רוצה לומר וקודם לכן היה לו שם אחר אלא כשאירע המעשה קרא שמו כן לא בא הכתוב וכו' אלא בסוף ימיו נתפלגו והשתא א"ל דילמא קודם לכן היה לו שם אחר אלא כשאירע המעשה נקרא פלג דכיון שהיה בסוף ימיו אין דרך לקרא למת שם אחר בעבור המקרה שקרה בשעת מותו או סמוך למיתה אלא וודאי בתחילת ימיו וקרא אותו ע"ש העתיד: [ד] דקשה לרש"י כיון דמשני הקרא בלידת בנין של עבר דכתיב ולעבר יולד שני בנים ולא נקט הקרא כמו בשאר הנולדי' כמו וארפכשד ילד את שלח ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף וגו' אלא להכי שינה וכתב ולעבר ילד שני בנים וקרא את שמותם ע"ש המאורע ואם כן קשה בשלמא פלג נתן הכתוב טעם למה נקרא פלג אלא יקטן מאי טעמא אלא על שם שהיה מקטין את עצמו וכל זה ראה עבר ברוח הקודש אשר עליו והר"א כתב טעם מפני שזה כשם נגזר מהקטנות פירש שם זה יותר משאר שמות: [ה] דכל אנשי המקום שהיו שם מצפים בכל יום על המיתה שאוכלים כרישין: [ו] דאי לשון אחר היה לא היה שפה אחד דהא הכל מודים דבלשון הקודש נברא העולם כדפירש רש"י לעיל בפרשת בראשית בפסוק ויאמר האדם זאת הפעם וגו' ואם כן ע"כ היה לשון הקודש אותו לשון וק"ל: [ז] דלפירש ראשון קשה אם כן הל"ל בדברים אחדים מ"ה קאמר ד"א וכו' ותו קשה הוה ליה למימר ודברים אחד מהו אחדים מ"ה פר' ד"א וכו' ר"ל דברים חדים וכו' מהר"ש"ל: [ח] דבשביל זה נסעו שהרי כתיב אחר כך וימצאו בקעה משמע דמתחילה בקשו זה: [ט] וי"ל דהוכחתו מדכתיב אחריו ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש את רעהו והתם ע"כ צ"ל שפירש אומה באומה דאי שפת רעהו ממש נמצא שיותר מע' לשונות הם אלא ע"כ צ"ל אומה באומה וזה קאי אויאמרו איש אל רעהו דלעיל ש"מ דלעיל נ"כ פירושו כן ודלא כפי' הר"א שפירש כי העצה היתה בין האומות לא בין איש אל רעהו:

חלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר: ד
ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו
בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל
הארץ: ה וירד יהוה לראת את העיר ואת
המגדל אשר בנו בני האדם: ו ויאמר
יהוה הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם
לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו
לעשות: ז הבה נרדה ונבלה שם
שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו:
ח ויפץ יהוה אתם משם על פני כל הארץ
ויחדלו לבנת העיר: ט על כן קרא
שמה בבל כי שם בלל יהוה שפת כל הארץ
ומשם הפיצם יהוה על פני כל הארץ: פ
י אלה תולדת שם שם בן מאת שנה
ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול:
יא ויחי שם אחרי הולידו את ארפכשד
חמש מאות שנה ויולד בנים ובנות:
יב וארפכשד חי חמש ושלשים
שנה ויולד את שלח: יג ויחי ארפכשד
אחרי הולידו את שלח שלש שנים וארבע
מאות שנה ויולד בנים ובנות: ס יד
ושלח חי שלשים שנה ויולד את עבר:
טו ויחי שלח אחרי הולידו את עבר שלש
שנים

בעל הטורים

יאידן בכסיפס מן במתכ׳ זה הוא שדל׳ ז״ל אותו היום סרו מאחרי ה׳ משל לתינוק שבורח מן הספ׳ פי׳ בכסיב׳ מקל׳ מקדמונו של עולם:

איש אל רעהו בגה ב״ת שלוה ומפני שלוה יתירה שהיה להם חטאו:

ויפץ ג׳ במס׳ הכא ויפץ העם בכל ארץ מצרים ויפץ העם מעלין גבי שאול. וזהו שאר״ל ראוין אנשי מגדל ואנשי מצרי׳ לפורענו׳ אחת ואלו נפוצו מן המגדל ואלו ממצרי׳ וזהו ויפץ העם מעליו:

ויחדלו ב׳ במס׳ הכא ואיד׳ ויחדלו הקולו׳ והברד שלמד שאף אלו כדונו בקולות וברד: שנתים אחר המבול ב׳ דסמיכי שנתים אחר הרעב שגם במבול היה רעב גדול:

אונקלוס

דילמא נתבדר על אפי כל ארעא: ואתגלי יי
לאתפרעא על עובד קרתא ומגדלא די בנו בני
אנשא: ואמר יי הא עמא חד ולישן חד לכולהון
ודין דשריאו למעבד וכען לא יתמנע מנהון כל
דחשיבו למעבד: הבו נתגלי ונבלבל תמן
לשנהון דלא ישמעון גבר לישן חבריה:
ובדר יי יתהון מתמן על אפי כל ארעא
ומנעו למבני קרתא: על כן קרא
שמה בבל ארי תמן בלבל יי לישן כל ארעא
ומתמן בדרינון יי על אפי כל ארעא:
אילין תולדת שם שם בר מאה שנין
ואוליד ית ארפכשד תרתין שנין בתר טופנא:
וחיא שם בתר דאוליד ית ארפכשד חמש
מאה שנין ואוליד בנין ובנן:
וארפכשד חיא תלתין וחמש שנין
ואוליד ית שלח: וחיא ארפכשד
בתר דאוליד ית שלח ארבע מאה ותלת
שנין ואוליד בנין ובנן:
ושלח חיא תלתין שנין ואוליד ית עבר:
וחיא שלח בתר דאוליד ית עבר ארבע מאה
ותלת שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא עבר תלתין וארבע שנין ואוליד
ית פלג: וחיא עבר בתר דאוליד ית
פלג

תולדות אהרן

מגילה י׳
יג״ז י״ו
חולי׳ ע״ו
סנה׳ ק״ט
מגילה ט׳
סנה׳ נ״ח
שם ק״ו
שם כ״ד
שם ק״ט
שם ק״ז
שם ס״ט

שפתי חכמים

א זה קאי דווקא אמלת עיר שכתוב לפניו אבל לא קאי אמלת מגדל דא״כ סותר זה מה שפירש לעיל שהרי לעיל פירש דברים אחדים באו בעצה אחת וכו׳ משמע כדי למרוד בהקב״ה בנו המגדל וכאן פירש שלא יבא עלינו וכו׳ אלא ודאי זה קאי אמלת עיר: (נור אריה) פירש שהוא טעם על המגדל שאם יביא עליהם שום מכה להפיצם יעלו במגדל לרקיע ללחום כנגד הש״י וכן ללשון השני שרצו לעשות סמוכים לרקיע וכו׳: ב פירוש שהוא מקור והכנוי בא על הפועל כמו כי אמרם הוא כמו אמר הם עשות הם אף כאן החל הם: ג פירש וכי לא תמנע מהם זאת המחשבה והלא אנחנו נרד ונבלבל שפתם וגו׳ ובהכרח שתמנע המחשבה אבל א״א לפרש בניחותא שהרי באמת נמנע מהם: ד (נור אריה) דאם לא כן הבה שפירשו לשון הזמנה נ״ל הרי כבר הכל מוכן לפניו ית׳: ה כלומר אל תאמר מדכתיב ונבלה בה״א ולא כתיב ונבל ודאי לאו לשון רבים הוא אלא הכי הוא כמו נפלה שאף על פי שכתוב בנו״ן מ״מ אינו לשון רבים אלא נו״ן היא פ״א הפועל והה״א היא ה״א הנקבה ולא שהנו״ן היא נפעל לרבים אם כן ה״נ נימא הכי לכך פירש וה״א אחרונה וכו׳ כלומר דלא דמי אלא ונבלה למלת ונפלה אלא הרי הוא כאלו כתיב ונבל בלא ה״א שהוא לשון רבים דה״א אחרונה וכו׳ והראיי׳ שהנו״ן של ונבלה היא נו״ן הרבים מדכתיב בתר הכי כי שם בלל ה׳ שפת כל הארץ ש״מ דנבלה לאו נו״ן הנפעל היא אלא היא נו״ן הרבים ודו״ק כ״ל ודלא כפירש הר״אם שפי׳ כי אין טעם לומר נרד ונתבלבל לשונם שלא נבלה לשונם בעבור הירידה: ו (נ״א) דא״כ אלא מפני שלא היו מבינים אחד לשון חבירו חדלו לבנות אם כן למה נפוצו ולא היו דרים יחד אף

רש״י

שאין אבנים בבבל שהיא בקעה: ונשרפה לשריפה. כן עושין הלבנים שקורים טוול״ש שורפים אותן בכבשן: לחמר. לטוח הקיר: (ד) פן נפוץ. שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו א מכאן: (ה) וירד ה׳ לראות. לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו. במדרש רבי תנחומא: בני האדם. אלא בני מי שמא בני חמרים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול: (ו) הן עם אחד. כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר זה החלו לעשות: החלם. כמו אמרם עשותם ב להתחיל הם לעשות: לא יבצר מהם וגו׳ לעשות. ג בתמיה. יבצר. לשון מניעה כתרגומו ודומה לו יבצור רוח נגידים: (ז) הבה נרדה. בבית דינו מענותנותו יתירה: הבה. מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר ד הבה נרדה: ונבלה. ונבלבל נו״ן משמש בלשון רבים וה״א אחרונה יתירה ה כה״א של נרדה: לא ישמעו. זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ו ופוצע מוחו: (ח)

ויפץ ה׳ אותם משם. בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם הוא שאמר שלמה * מגורת רשע היא תבואנו: ומשם הפיצם. משלי י׳
למד שאין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו. ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום:

נח

שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות:
ב יו ויחי עבר ארבע ושלשים שנה
ויולד את פלג: יז ויחי עבר אחרי
הולידו את פלג שלשים שנה וארבע מאות שנה
ויולד בנים ובנות: ס יח ויחי פלג
שלשים שנה ויולד את רעו: יט ויחי
פלג אחרי הולידו את רעו תשע שנים ומאתים
שנה ויולד בנים ובנות: ס כ ויחי
רעו שתים ושלשים שנה ויולד את שרוג:
כא ויחי רעו אחרי הולידו את שרוג
שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות:
ב כב ויחי שרוג שלשים שנה ויולד
את נחור: כג ויחי שרוג אחרי הולידו
את נחור מאתים שנה ויולד בנים ובנות:
ס כד ויחי נחור תשע ועשרים שנה
ויולד את תרח: כה ויחי נחור אחרי
הולידו את תרח תשע עשרה שנה ומאת שנה
ויולד בנים ובנות: ס כו ויחי
תרח שבעים שנה ויולד את אברם את
נחור ואת הרן: כז ואלה תולדת תרח
תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן
והרן הוליד את לוט: כח וימת הרן
על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים:
כט ויקח אברם ונחור להם נשים שם
אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה
בת

אונקלוס

פלג ארבע מאה ותלתין שנין ואוליד בנין
ובנן: וחיא פלג תלתין
שנין ואוליד ית רעו: וחיא פלג
בתר דאוליד ית רעו מאתן ותשע שנין
ואוליד בנין ובנן: וחיא רעו
תלתין ותרתין שנין ואוליד ית שרוג:
וחיא רעו בתר דאוליד ית שרוג
מאתן ושבע שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית
נחור: וחיא שרוג בתר דאוליד ית
נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא נחור עשרין ותשע שנין
ואוליד ית תרח: וחיא נחור בתר דאוליד
ית תרח מאה ותשע עסרי שנין ואוליד בנין
ובנן: וחיא תרח
שבעין שנין ואוליד ית אברם ית נחור
וית הרן: ואלין תולדת תרח
תרח אוליד ית אברם ית נחור וית הרן
והרן אוליד ית לוט: ומית הרן על
אפי תרח אבוהי בארע ילדותיה
באורא דכשדאי: ונסיב אברם
ונחור להון נשין שום איתת אברם שרי
ושום איתת נחור מלכה בת הרן אבוהא
דמלכה ואבוהא דיסכה: והות
שרי עקרה לית לה ולד: ודבר תרח ית אברם
בריה.

ד' מלא
ד' פסוקים את את
ואת את

שרה בא"ת ב"ש ב"נ ך שהוא בגי' יסכה זו הוא רמז שאמרו ז"ל יסכה זו שרה:

רש"י

ג (י) שם בן מאת שנה · כשהוליד את ארפכשד
שנתים א אחר המבול: (כח) על פני תרח אביו·
בחיי אביו · ומדרש אגדה י"א שעל ידי אביו מת
שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את
צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומר בלבו אם
אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו
וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם
הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף
וזהו אור כשדים · ומנחם פירש אור בקעה וכן
ישעיה כ"ד באורים כבדו ה' וכן מאורת צפעוני כל חור
ובקע עמוק קרוי אור: (כט) יסכה · זו שרה על שם י"א
שם שסוכה ב ברוח הקודש ושהכל סוכין ביופיה (ס"א
כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה · ועוד יסכה
לשון נסיכות וכן הוא בסנהדרין להד"א) כמו שרה ד"ך נ"ט
לשון שררה: (לא) ויצאו אתם · ויצאו תרח
ואברם אתם עם לוט ושרי: (לב) וימת תרח
בחרן · לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען
והיה שם יותר משש שנים שהרי כתוב ואברם בן
חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן שבעים
שנה היה כשנולד אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא
אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה ולמה
הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של
אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ג ויאמרו לא קיים
אברם

שפתי חכמים

א רמב"ן שאין א' מבין לשון האחר אלא מפני שנפל בהם ריב וכו': ב דקשה
לפרש דמה שכתוב שנתיים אחר המבול קאי אהוליד את ארפכשד וגם קאי
אשם בן מאת שנה: ג ואע"ג דלא מכ"ל לרש"י וע"ק מאי נפקותא בזה שפירש
יסכה זו שרה וי"ל דהוכחתו ממה שכתיב לפניו אבי מלכה ואבי יסכה אם כן
הקרא מונה בני הרן ואם כן לזה לא מנה גם שרה שגם הוא היתה בת הרן
לכך פי' דיסכה זו שרה ועי"ל דשרה בא"ב דא"ת ב"ש שהוא בג"ך שה"א כמנין
יסכה וק"ל ותא דפי' רש"י נפס יסכה ב' טעמים משום דהימניייהו מפקינן
א"כ דהתם בגמרא בפרק בן סורר ומורה דורש שני טעמים לכן הביא רש"י
והא דמוסיף רש"י על לשון הגמרא וכתב עוד לשון נסיכות משום דק"ל למה
לא קרא אותה בש' העצם שלה שרי אלא יסכה גם כן לשון נסיכות שהוא לשון
שרי מגלתי: ג כתב הר"אם לא הבינותי בעד איזה זמן הוא חושש אם
חושש בזמן אברהם מהו לפיכך קראו הכתוב מת והא בימיו לא נכתבה התורה
ואם בזמן שאחר כתיבת התורה מאי ויאמרו לא קיים אברהם כבוד אב ואם
דקאמר והלא בגדו כתיב ויאמר ה' אל אברם לך לך ולא היה יכול לעמוד
עם אביו ולבטל גזירת הש"י עכ"ל ולי נראה דקאי אחר זמן כתיבת בתורה
והעיקר שיאמרו על אברהם שלא קיים כבוד וכו' היא מפני שלא לקח את
אביו עמו כמו שלקח אותו מאור כשדים מ"ה יאמרו עליו שלא קיים אברהם
כבוד אביו וכו' והטעם שלא לקח עמו משום שהיה רשע ועובד עבודת
אלילים ואף על פי ששב בתשובה היינו בסוף ימיו קודם מותו אבל
בהליכת אברהם ממנו מחרן אז היה רשע וק"ל: (בדה לדרך) ולי נראה
שלא הבין דברי הר"אם וכו' כי כל עצמו לא אמר הש"י לאברהם לך לך וגו'
ומבית אביך אלא בעבור זה שאין אכירוזה שתקח את אביך עמך שלא תיעבה
עצמך טפל לאביך כמו בהליכה ראשונה דכתיב ויקח תרח את אברם בנו וגו'

בעל הטורים

פתח באמירה בלשון שנברא בו העולם שבעשרה מאמרות נברא העול' וכולו לא נבר' אלא בזכו' אברה' לכך כתיב עליו מאת' לך לך רמז לו כשתהי' בן ק' כמנין לך לך אז ואעשך לגוי גדול שנולד לו יצחק: ד"א רמז לו שלאחר שתלך מארצך תחיה כמנין לך לך שהרי בן ע"ה שנה כשיצא וכל שנותיו קע"ה שנה· ד"א רמז לו הגליות השני' ששני פעמי' ילכו ישראל בגולה:

בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה: ל ותהי שרי עקרה אין לה ולד: לא ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם: לב ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן:

פ פ פ

ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך: ב ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה

אונקלוס

תולדות אהרן

ברתיה ויית לוט בר הרן בר בריה וית שרי כלתיה אתת אברם בריה ונפקו עמהון מאורא דכשדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד חרן ויתיבו תמן: והוו יומי תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח בחרן:

מגילה י"ד
יבמות ס"ד
זוה'שלח לך

קכ"ג · בנלא"ל · סימן א'בי יסכ"ה נ"וס ומפטירין רני עקרה בישעיה בסימן כ"ד:

פ פ פ

ואמר יי לאברם איזיל לך מארעך ומילדותך ומבית אבוך לארעא דאחזינך: ואעבדינך לעם סגי ואבריכנך וארבי שמך ותהא מברך: ואברך

ר"ה י"ו
פסחי' קי"ז

רש"י

אברהם את כבוד אביו שכתיבו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתוב מת · (ס"א ועוד) שהרשעי' אף בחייה' קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן קרוי' חיים שנא' ובניהו בן יהוידע בן איש חי: בחרן · הנו"ן הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום:

שפתי חכמים

ומה שכתב המת בר כמו שלקח אותו מאור כשדים זה אינו שהרי אדרבה תרח לקח את אברהם כנ"ל ולכך יפה הקשה הר"אם: (ועיין בנח"י ושם תמצא תירוץ הגון לקושי' הנ"ל):

חסלת אלה תולדות נח

לך לך

(א) להנאתך ולטובתך ושם אעשך [א] לגוי גדול · כאן אי אתה זוכה לבנים · ועוד שאודי' טבעך בעולם: (ב) ואעשך לגוי גדול · לפי שהדרך גורמת [ב] לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם לכך הוזקק לשלשה ברכות הללו שהבטיחו על הבנים [ג] על הממון ועל השם (ס"א וזהו ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה רמ"ח כנגד איבריו של אדם פרש"י ישן): ואברכה בממון ב"ר: והיה ברכה · הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה מברך את אשר תחפוץ ב"ר · דבר אחר ואעשך לגוי גדול זה שאומר' אלהי [ד] אברהם ואברכך זה שאומר' אלהי יצחק · ואגדלה שמך זה שאומר' אלהי יעקב: יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם:

(ג) מארצך

א רוצה · לומר דר"שי קאי אלעיל שפירש להנאתך ולטובתך ועל זה פירש מה היא הטובה שאעשה לך ששם אעשך לגוי גדול ועוד שאודיע טבעך בעולם רוצה לומר ומהו ההנאה שאודיע טבעך בעולם וכו' ור"ל הואיל ואחר כך יפרש הפסוק ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך אם כן בתחילה כשאמר לו לך לך שמע מינה שעל מנת כן אמר לו · כתב הר"אם אף שלך לך אינו קושיא דהא כתיב הנשם חלף הלך לו אם כן ה"כ כימא אורחא דקרא הוא אפילו הכי היכא דאיכא למדרש דרשינן אבל נ"כ שקושיא הוא בכל מקום וגבי הגשם חלף הלך לו ר"ל לטבעו לרצונו אבל כאן הקדוש ברוך הוא אמר לו לך לך והוא אין רצונו בכך לכן אמר ולך לך להנאתך וכו' כתב מהר"של לפי פירוש ראשון קשה דצריכין אנו להני' ושם לכן מפרש רש"י ועוד וכו' ולפי זה קשה מאי ואעשך לגוי גדול לכן צריך לשני פשטים: [ב] דקשה לרש"י למה ברכוהו בשלשה ברכות הללו ולא בשאר ברכות: [ג] משמע שר"ל לפי שהדרך ממעט פריה ורביה לכן הבטיחו על הבנים ואמר לו הדרך אינו מזיק לך אלא כמו שאם לא הייתי בדרך היו לך בנים כך הדרך אינו מזיק לך וקשה הא לעיל פירש רש"י וכאן אי אתה זוכה לבנים וכן מה שפירש כאן שהבטיחו על השם משמע לפי שהדרך ממעט את השם לכך הבטיחו שהדרך אינו מזיק לו כלום אלא כמו שאם לא היה בדרך היה בעל שם כך תהא עכשיו וזה סותר מה שפירש לעיל ועוד שאודיע טבעך בעולם משמע דבח"ל אין לו שם כלל · ועו"ק למה מפרש מתחילה מלת והיה ברכה ואחר כך מפרש דבר אחר ואעשך לגוי גדול וכו' שלא על סדר הקרא: ועוד קשה למה מפרש בתחילה מלת ואעשך לגוי גדול ואחר כך מפרש מלת מארצך וממולדתך שלא על סדר קרא והר"אם פירש דרש"י כתב באחרונה ב"ר כלו' שהוא מורה שחולק על מה שפירש להנאתך ולטובתך ויש לומר בדרך הפלפול דה"פ דמה שאמר ואעשך לגוי גדול וגו' לפי שהדרך וכו' לא בא לפרש על ואעשך לגוי גדול אלא רש"י מקשה קושיא על פירושו שפירש לעיל וכאן אי אתה זוכה לבנים והא בבראשית רבה אמר ואעשך לגוי גדול לפי שהדרך וכו' אם כן משמע שכאן היה נמי זוכה לבנים · וא"ל דהמדרש רבה משובש הוא לפי שבנים ושם מפורשים בקרא אבל ממון אינו מפורש ל"פ ממון כמי מפורש ואברכך בממון ואם תאמר והא עדיין י"ל דהמדרש משובש דהא המדרש רוצה לדרוש כל היתורים שבקרא ומה הוא דורש במלת והיה ברכה ועל זה פירוש והיה ברכה כתי למדרש אתא הברכות נתונים בידך וכו' אם כן ש"מ שאינו משובש ואם כן קשה על פירושו דלעיל ומתרץ דבר אחר ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים וכו' רוצה לומר בבראשית רבה יש עוד פירוש אחר על ואעשך לגוי גדול ואם כן מאי דפירש לעיל וכאן אי אתה זוכה לבנים אליבא ד"א פירשתי וק"ל: [ד] פירש דהכי משמע מקרא לפי שאין אומרים אלהי אלא על רבים כמו אלהי ישראל אלהי העברים אלהי העמים אבל על יחיד אין אומר' אלהי שלא מצינו בשום מקום שנכתב על יחיד אלהי לכך אמר לו הק"בה ואעשך לגוי גדול ר"ל שאתה תהיה כמו גוי גדול ואומרים עליך אלהי אברהם כמו על גוי גדול ומפני שמלת ואברכך מורה על תוספות ברכה אמרו שאף בנו יזכה לאותה ברכה שאמר עליו אלהי יצחק ולפי שמלת ואגדלה שמך מורה עוד על תוספות גדולה אמרו שאף בן בנו יזכה לאותו מעלה שיאמרו אלהי יעקב והא דתלי זה בהליכתו לא"י ולא בח"ל י"ל משום דאמר כל הדר בח"ל כאלו אין לו אלוה ולכך אין לו ליחיד לומר אלהי אברהם אלא כשיל' לא"י וק"ל · דבר אחר ואעשך לגוי גדול וכו' דלפי פירו' היה לו לומר והיה מבורך שקאי על אדם המברך לכן פי' ד"א וכו' ואגב זה פי' חיבור הפסוק ומה שכתב והיה ברכה וקיה בני' שם של ד' כלומר בך יהא החתימה שאומרים בא"י מגן אברהם מהר"של:

ג ואגדלה שמך והיה ברכה: ג ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה: ד וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן: ה ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען: ו ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ:

ז וירא

אונקלוס

תולדת אהרן

ברכות כ"ה ואברך מברכך ומלטטך אילוט ויתברכון בדילך
סוטה נ"ח כל זרעית ארעא: ואזל אברם כמא דמליל
יבמות ס"ב עמיה יי ואזל עמיה לוט ואברם בר שבעין וחמש
חולין מ"ט שנין במפקיה מחרן: ודבר אברם ית שרי
סנהד' צ"ט איתתיה וית לוט בר אחוהי וית כל קנינהון
ע"ז ט' די קנו וית נפשתא דשעבידו לאוריתא בחרן
ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא
דכנען: ועבר אברם בארעא עד אתר שכם עד
סוט' ל"ב ל"ג מישר מורה וכנענאה בכין בארעא:

ואיתגלי

בעל הטורים

ואעשך לגוי גדול ברכו כאן ז' ברכו': ואעשך לגוי גדול והיא הגדולה שבכל שיעשוהו לגוי שעם זאת בכלל השעבוד והשחרור. והב' שנה ות אברם טרם הכנסו בברי' ברכהו ברכת ממון כמ"ש ואברם כבד מאד והב' שיגדל שמו שאברם לאברהם וה"ד שיהיה הוא בעצמו ברכה.

רש"י

(ג) מארצך. והלא כבר יצא משם עם אביו ובא לחרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם [א] ובא
מבית אביך: אשר אראך. לא גלה לו הארץ מיד
כדי לחבבה [ב] בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור
בראשי' כ"ב ודבור כיוצא [redacted] * את בנך את יחידך אשר אהבת את
שם יצחק כיוצא בו * על אחד ההרים אשר אומר אליך
יונה ג' כיוצא בו * וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר
אליך: (ד) ונברכו בך. יש אגדות רבות
וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם וכן כל
שם מ"ח ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח * בך יברך ישראל
לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: (ה)
אשר עשו בחרן. שהכניסן תחת כנפי השכינה
אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים
[ג] ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום (לכך כתיב
אשר עשו) ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו
שם י"ב להם כמו * עשה את כל הכבוד הזה (לשון קנין)
במדבר כ"ד * וישראל עשה חיל לשון קונה וכונס: (ו)
ויעבור אברהם בארץ. נכנס [ד] לתוכה: עד
מקום שכם. להתפלל על בני יעקב [ה] כשיבאו
להלחם בשכם: אלון מורה. הראהו הר גריזים
והר עיבל [ו] ששם קבלו ישראל שבועת התורה:
והכנעני אז בארץ. היה הולך וכובש [ז] את
ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה
שם י"ב כשחלק נח את הארץ לבניו שנאמר * ומלכי צדק
[ח] מלך שלם לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את
הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם
מזרעו של שם:

(ז) וירא

שפתי חכמים

[א] מפני שמלת לך מבית אביך שהיה עומד שם שייך ל' יציאה ואבל מארצך שכבר יצא משם שייך ל' התרחק עוד הוכרח לפ' מלת לך מלשון הרחקה ומלשון יציאה: [ב] רצונו לתרץ למה מאריך כל כך וכתב יציאתו מהיכן היה וכי לא ידענו שיצא ממקום שהיה שם שהוא מבית אביו ואם כן היה לו לכתוב לך לך אל הארץ וגו' ועל זה פירש לא גילה לו מיד כדי לחבבה בעיניו וכו' כלומר כדי לחבב את ארצו בעיניו כדי ליתן לו שכר טוב על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה פסיעה כי ברבוי החיבה והתוארים שמחבב את ארצו שילך משם ירבה צערו בעזיבת המקום ההוא וככה יהיה שכרו ולפום צערא אגרא ע"ה כתיב מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו' כדי לחבב עליו ארצו ברבוי תוארים והשתא א"ש מה שכתב רש"י אחריו מיד כיוצא בו את בנך וכו' שהאריך ברבוי תוארים כדי לחבב את בנו בעיניו כדי שיתן לו שכר טוב על דבור ודבור כי כפי ריבוי תוארים כן יהיה צערו בזביחתו והפרדו ממנו ולזה נמי לא גילה לו המקום אשר יביא אותו שמה כדי שלא ידע את המקום ההוא ושמא הוא גרוע ממקומו שיצא משם ויצטער יותר וגזה יהיה שכרו יותר הר"א ם. ומהר"של פירש שמקשה תרי קושיות חדא למה לו להאריך בכל הסיפורים הללו הל"ל מיד מבית אביך ועוד למה לא גילה לו מיד ומתרץ מה שהאריך כדי לחבבה וכו' ומה שלא גילה כדי לתת שכר וכו' כיוצא בו וכו' האריך בסיפור כדי לחבב לו את יצחק בעיניו ולא גילה לו המקום מיד כדי לתת לו שכר וכו' עכ"ל: (נדה לדרך) וכ"ל גם כן בפירוש זה רק הדין עם מורי מהר"ר ס יפה שהכינוי של לחבבה קאי על הארץ הנזכר מקודם דהיינו לא גילה לו הארץ דאלו ארצו שיצא משם אין דכר שייך שיפול עליו לחבבה גם גבי קא כא את בנך יחידך וכו' מלת לחבב עליו את המצוה שהזכיר רש"י ד היינו מצות העקידה: [ג] הוכחתו מדכתיב הנפש אשר עשו בחרן בלשון רבים היינו אברהם ושרה: [ד] משום דכל ויעבור שבמקרא משמע דעבר הארץ ולא דר שם הוצרך לפרש דזה אין פירושו כן אלא נכנס לתוכה ומנ"ל לרש"י לפרש כן י"ל דדייק מדכתיב בארץ ולא כתיב הארץ או י"ל דדייק מדכתיב עד מקום שכם ושכם היא בארץ כנען: [ה] דקשה לרש"י למה לא השמיענו הכתוב שבא לסוכות שהיא ראשונה בגבול א"י כדמשמע לקמן בפרשת וישלח ועל זה פירש להתפלל א"כ דקשה לרש"י למה נאמר עד מקום שכם ולא כתיב עיר שכם כדכתיב גבי יעקב ויבא עיר שכם ועל זה פי' שבא להתפלל וכו' ומ"ה נקט מקום דכל המתפלל צריך לקבוע מקום לתפלתו ודלא כפי' הר"א ם שפי' דא"כ עד מקום שכם למה לי. (מהר"ן) וא"ת כיון שאברהם ידע זה בנבואה א"כ למה אמר אח"כ ואנכי הולך ערירי הן לי לא נתת זרע וגו' שהיה חושש שימות בלי זרע וי"ל שמ"מ היה דואג שימשך הדבר שלא יוליד עד הזקנה ויקח אליעזר את ממנו ע"ש: [ו] דקשה לרש"י הא כתיב עד מקום שכם עד אילון מורה וכיון דשכם הוא למה קרא אילון מורה ומפרש הראהו הר גריזים והר עיבל ושם כתיב אילון מורה בפרשת ראה. ששם קבלו וכו' כי אילון לשון אלה ומורה לשון הוראה וזהו תורה. מהר"של: [ז] דקשה לרש"י דאז מיעוט הוא משמע דבימי אברהם היה אבל אח"כ לא היה בארץ והא בימי משה עדיין היה בארץ מ"ה הוכרח לפרש דאז ולא קודם אלא היה הולך וכובש: [ח] מלכי צדק היינו שם בן נח כדפירש רש"י לקמן ומלך שלם זה מלך ירושלים שבחלקו של שם נפלה אע"פ שזה סותר מה שפירש רש"י גבי וחברון שבע שנים נבנתה אין זה קושיא דאיכא למימר אגדות חלוקות הן וליכא למימר שבכל א"י בחלקו של שם נפלה חוץ מירושלים וגבוליה שנפלה בחלקו של שם דמלשון היה הולך וכוב' את ארץ ישראל מזרעו של שם משמע במשמעות הלשון כל ארץ ישראל בחלקו של שם נפלה הר"א ם אבל יותר כ"ל שירושלים וגבוליה בחלקו של שם נפלה והא דנקט רש"י היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם אין במשמעות הלשון כל ארץ ישראל אלא במשמעות הלשון הוא שהיה הולך וכובש את מקצת ארץ ישראל שלא היה בידו של כנען בן חם ממה שנפרש שהם מדרשות חלוקות וק"ל: (מהר"א אשכנזי) בודאי בחלקו של שם נפל כל א"י כמשמעות רש"י כאן ומה שאמר בפרשת שלח ה"פ כי ידוע אם אדם אחד הוא הבנאי יש להכיח סי' שבנה העיר האחת לפני השנית ואם היה חם הבנאי בודאי יש להכיח סי' שבנה העיר הזו לפני האחרת ואז הוא הסימן שפיר הקדימה אבל זה א"א שיהיה חם הבנאי תכח זה הקושיא אפשר שבנה חברון וכו' אלא ששם בנה חברון ואח בנה צוען אם כן א"א כלל ליתן סימן שזה העיר חברון נבנה משם שבע שנים לפני צוען שבנה חם מאחר ששני אנשים הבנאים ועל זאת לא צריך להביא סתירה אא ודאי פירושו שהיתה מבונה וכו':

א דקשה

ז ויֵרא יהוה אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו: ח ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה: ט ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה: פ י ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ: יא ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את: יב והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו: יג אמרי נא אחתי את למען ייטב לי

אונקלוס

ואיתגלי יי לאברם ואמר לבנך אתן ית ארעא הדא ובנא תמן מדבחא קדם יי דאיתגלי ליה: ואיסתלק מתמן לטורא ממדנח לבית אל ופרסיה למשכניה בית אל ממערבא ועי ממדינחא ובנא תמן מדבחא קדם יי וצלי בשמא דיי: ונטל אברם אזיל ונטיל לדרומא: והוה כפנא בארעא ונחת אברם למצרים לאתותבא תמן ארי תקיף כפנא בארעא: והוה כד קריב למיעל למצרים ואמר לשרי אתתיה הא כען ידענא ארי אתתא שפירת חיזו את: ויהי כד יחזון יתיך מצראי ויימרון אתתיה דא ויקטלון יתי ויתיך יקימון: אמרי כען אחתי את בדיל דיוטב לי בדילך ותתקיים נפשי

ב"ק פ'

ב"ב י"ו

מהר תול'

בעל הטורים

הה' שיברך השם אנורכיו · ו' שיאור כל מבקשי רעתו · ז' שיתברכו בו כל משפחות האדמה: והיה ה' במסרה והיה ברכה · והיה תמים. והיה נכון לבקרי · עלה אלי ההרה והיה שם · והיה לי לאב · אם תהיה תמים ובכן אז תהי' ברכה ועלית אלי והיה לי לאב: הנראה ב' במס' הכא ואיד' ביעקב לומר בשם שנראה לאברהם בשגלה כך נראה

ספתי חכמים

א וק"ל למה בנה עכשיו מזבח דאי משום גילוי שכינה כשמשמע נקרא אם כן היה לו לבנות ג"כ מזבח בחרן כי שם נראה לו השם יתברך. גם כן באמרו לו לך לך ואף על פי שלא נכתב לשם וירא ה' מ"מ גילוי שכינה היה ולכן פי' רש"י על הזרע ר"ל על הבנים ועל הארץ שאמר לזרעך אתן הארץ הרי שניהם בשורת הבנים ובשורת הארץ · ועי"ל דהוכחתו הוא מדכתיב לה' הנראה אליו דקשה לו למה לי למיכתב הנראה אליו לא היה לו לכתוב אלא לה' אלא להכי כתב הנראה אליו כי בנין המזבח היה על המראה שנראה אליו עכשיו דהיינו בשורת הבנים והארץ וק"ל: ב דקשה לרש"י דהעתקה לא שייך בגוף שיש בו רוח חיים אלא לשון יציאה כמו שכתב לעיל ויקח אברהם וגו' או לשון נסיעה כמו שכתב ויסע אברהם וגו' ועל זה פי' רש"י אהלו היה מעתיק משם: ג רצונו לפרש שאת מקדם דבוק הוא לאלת ההרה ומפר' באיזה מקום היה ההר אבל אינו חוזר על ויעתק משם לפרש מאיזה מקום היה נסיעתו והוכחתו מדכתיב אחריו בית אל מים והעי מקדם פירש הוא על נסיעתו מהיכן היה למה היה בית אל מים כיון שנסע מקדם לבית אל אדרבא קודם שנסע היה בית אל מים כיון שהיה במזרחו של בית אל אבל כיון שנטע משם לרוח אחרת לא היה כן אלא ע"כ מקדם דבוק לאלת ההרה וזהו שנקט רש"י במלת בית אל מים כלומר דעכשיו אתא שפיר אהי דכתיב בית אל מים ואין להקשות כיון דמקדם פירש במזרחו היה לו לכתוב בקדם דמקדם משמע דקאי על ההר שהיה עומד מקדם לבית אל לכן פירש רש"י במזרחו של בית אל ויהיה מ"ם דמקדם כמ"ם כעדן יקדם שפירושו במזרחו: ד ואם תאמר מנא לן לרש"י דלמא איפכ' וי"ל הואיל ואמרינן בגמרא דחייב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו אם כן ודאי שלה נטע בראשונה: ה רצונו לתרץ למה בנה עוד מזבח דהא כבר בנה מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת הארץ: (קנ"ת) נ"ל עד דהק"בה הראה לו גרם בו יותר משאר גרות להוי כמו שאלה במתנתו שאמר לו לזרעך אתן את הארץ שהוא על תנאי שאם יחטאו בניו כמו עכן שיפלו בידם: ו דקשה לרש"י משמע שנסע תמיד ולעיל כתיב ויעתק אהלה משמע אחנה בכתיי' וע"ק לרש"י דכתיב הלוך ונסוע הנגבה משמע שהיה נוסע לנגבה של עולם שהוא אח"ל וזה אינו דהא היה נוסע מתחלה לא"י ולכן פי' רש"י לפרקים יושב וכו' וכל מסעיו לנגבה כל מה שהיה נוסע לנגבה של א"י היה נוסע: ז רוצה לומר שהיו עוברים בנהר ובריכה היתה להגביה בגדיה וראה שהיתה יפת מראה · ומדרש אגדה שהכיר בה ע"י מעשה פירוש דאה בבואה שלה במים שעברו דרך הים וראה בבואה שהיה יפה מאוד דבר אחר מנהג העולם וכו' משום דעדיין קשה הלשונות סותרים זה את זה הנה נא משמע לשון הוה וידעתי לשון עבר מהר"של: ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע שעה שיש לדאוג כלו' רוצה לומר לפי זה צריך לחלוק הכתוב הנה נא הגיע השעה וכו' ומלת ידעתי הוא התחלת ענין ידעתי זה מימים רבים ולזה פייתי דאייה רש"י שמחלקין הכתוב ודומה לו הנה נא אדוני סורו נא הנה נא הגיע שעה שצריכין אתם לתת לב על רשעים וכו': ח ואף על פי שבאבימלך לא היו אנשים שחורים ואע"פ כן אמר אמרי נא אחותי את כבר תירץ אברהם בעצמו זה באמרו רק אין יראת אלהים במקום הזה ופי' רש"י אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אחותך היא ולא כתירוץ הר"א שתירץ שכבר יצא הקול שהיא אחותו: ■ דקשה לו הא אין שייך כאן הטבה רק שלא יהרגוהו וזהו הגלה ולא הטבה ולכן פי' יתנו לי מתנות אם כן משמע שאברהם רוצה במתנות והא לקמן גבי מלך סדום אמר מחוט ועד שרוך נעל אם אקח אע"פ שמן הדין היה שלו שהרי כפלו מן המלכים אפילו הכי לא רוצה במתנות וכ"ש במתנות חנם שאינו רוצה דכתיב שונא מתנות יחיה וי"ל מתנה שמגיע ע"ד כל הרוצה ליהנות יהנה כאלישע דהיינו אכילה ושתיה ונפונדיק והא דאייה דלקמן כתיב והרכוש קאי אן והשיב לו אברהם הרימותי

רש"י

(ז) ויבן שם מזבח · על בשורת הזרע ועל בשורת א ארץ ישראל: (ח) ויעתק משם · ב אהלו · מקדם לבית אל · במזרחה של בית אל ג כמלאת בית אל במערבו הוא שנאמר בית אל מים: אהלו · אהלה כתיב בתחילה נטה את אהל ד אשתו ואחר כך את שלו כ"ר: ויבן שם מזבח · ה נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם: (ט) הלוך ונסוע · ו לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (פירש ירושלים היה באמצע העולם וסוף ארץ ישראל ה"פ בישעיה) שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיא נחלתו בראשית רבה: (י) רעב בארץ · באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחרי דבריו של הק"בה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה: (יא) הנה נא ידעתי · מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכיר בה על ידי ז מעשה · דבר אחר מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביופיה · ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאג על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ח ומכוערים אחיהם של כושים ולא הורגלו באשה יפה · ודומה לו * הנה נא אדוני סורו נא: (יג) למען ייטב לי · בעבורך · יתנו לי ט מתנות: (יד) ויהי

לך לך יב

לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ: יד וַיְהִי
כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־
הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: טו וַיִּרְאוּ אֹתָהּ
שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה: טז וּלְאַבְרָם הֵיטִיב
בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים
וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים: יז וַיְנַגַּע יְהוָה
אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי
אֵשֶׁת אַבְרָם: יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם
וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי
אִשְׁתְּךָ הִוא: יט לָמָה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי
הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח
וָלֵךְ: כ וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ
אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:
וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ
וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה: ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד
בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב: ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו
מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם
אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי: ד
אל־

אונקלוס

נפשי בפתגמיכי: והוה כד עאל אברם
למצרים וחזו מצראי ית אתתא ארי
שפירא היא לחדא: וחזו יתה רברבי
פרעה ושבחו יתה לפרעה ואדברת אתתא
לבית פרעה: ולאברם אוטיב בדילה ב"מ נ"ט
והוו ליה עאן ותורין וחמרין ועבדין ואמהן
ואתנן וגמלין: ואיתי יי על פרעה מכתשין ערכין י"ו
רברבין ועל אנש ביתיה על עיסק שרי אתת
אברם: וקרא פרעה לאברם ואמר מה דא
עבדת לי למא לא חויתא לי ארי אתתך היא:
למא אמרת אחתי היא ודברית יתה
לי לאנתו וכען הא איתתך דבר ואיזיל:
ופקיד עלוהי פרעה גוברין ואלויאו סוטה מ"ו
יתיה וית אתתיה וית כל דליה:
וסליק אברם ממצרים הוא ואתתיה וכל דליה
ולוט עמיה לדרומא: ואברם תקיף לחדא
בבעירא בכספא ובדהבא: ואזל למטלנוהי ערכין י"ו, זוה נרלח'
מדרומא ועד בית אל עד אתרא דפרסיה תמן
משכניה בקדמיתא בין בית אל ובין עי: ערכין טס
לאתר

בעל הטורים

ליעקב כסגלה: יחיו ב' במס' הכא ואיד' יחיו דגן ויפרחו כגפן:

אחותי את ב' במס' אמור לחכמה אחותי את:

ולך ה' במס' הכא וד' הנה אשתך קח ולך כהנ ולך באכישב השונמית מלמד שהיתה צדקת כמו האמהות. קח משענתי בידך ולך המגלה אשר קראת בה קחנה בידך ולך מלמד שאע"פ שאינו מפורש בכאן שנתן לו מתנות כמו באבימלך ודאי נתן לו וזהו קחנה בידך ולך שנתן לו דבר הניתן מיד ליד:

יג

רש"י

(יד) ויהי כבוא אברם מצרימה. היה לו
לומר כבואם[א] מצרימה אלא למד שהטמין אותה
בתיבה ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה:
(טו) ויהללו אותה אל פרעה. הללוה ביניהם
לומר[ב] הגונה זו למלך: (טז) ולאברם היטיב.
פרעה בעבורה: (יז) וינגע ה' וגו'. במכת
ראתן לקה[ג] שהתשמיש קשה לו בראשית רבה:
(ואת ביתו כתרגומו ועל אינש ביתיה ומדרשו לעבדיו
כותליו ועמודיו כלין ברש"י ישן) על דבר שרי.
על פי[ד] דבורה. אומרת למלאך הך והוא מכה:
(יט) קח ולך. לא כאבימלך שאמר לו הנה
ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים
שטופי זמה הם שנאמר * וזרמת סוסים זרמתם: יחזקאל כ"ג
(כ) ויצו עליו. על אודותיו[ה] לשלחו
ולשומרו: וישלחו. כתרגומו ואלויאו: (א)
כבד מאד. טעון משאות: (ב) ויעל אברם
הנגבה. לבא לדרומה של ארץ ישראל[ו] כמו שאמר
למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה ומכל מקום
כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא
מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו
שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ: (ג) וילך
למסעיו.[ז] כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך
ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים. למדך דרך
ארץ[ח] שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר
בחזרתו * פרע הקפותיו: ב"ר

מנגב

שפתי חכמים

הרימותי ידי וגו' ולא תאמר אני העשרתי את אברהם וע"ל דהכא' אומרת ממון ולכך אמר לה אמרי נא וגו' כדי לפייס' אבל לא היה בדעתו ליקח ממנו וי"ל דעכשיו לא היה לו עושר לכך היה נוטל מתנות כמו שפי' רש"י לקמן בפסוק וילך למסעיו לפרוע הקפותיו אבל גבי מלך סדום היה לו עושר א"כ אפילו מה שהיה מן הדין ליטול לא נטל משום שונא מתנות יחיה וק"ל: יש מקשים והיאך היה אברהם רוצה להכשילם באיסור א"א במה שיאמר להם שהיא אחותו ויש לפרש שיאמר להם שהיא אחותו אבל מ"מ היא אשת איש ובעלה במדינת כים ובזה יתורץ נמי מה שאמר וחיתה נפשי בגללך לא היה לו לומר אלא ותיתם נפשי אלא הכי היה אומר אברהם לשרה אני אדבר שאת אחותי וא"א את ובעלך הלך ממך ואני אחזר ומבקש אותו אולי אמצא אותו ויתן לך גט או שמא מת הוא ותנשא לאיש אחר ומ"ה יחיו אותי שלא יכשלו באיסור א"א ומ"ה נתרצת נמי לזה כיון שאמר להם שהיא ספק א"א בודאי לא ישכבו אצלה כ"ל. עיין בחזקוני: [א] וקשה למה לא פי' רש"י זה לעיל על וירד אברהם מצרימה ועל ויהי כאשר הקריב לבא היה לו להקשות למה לא כתיב וירדו ויקרבו אלא משום דפשיטא ליה כיון שמזכיר אברהם גם שרה וכל אנשי ביתו בכלל כיון שהוא עיקר כנים א"כ ה"נ נימא הכי וי"ל דלעיל לא קשה מידי משום שאברה' היה עיקר ולכן תלה הכל באברהם אבל הכא היתה שרה עקרת שהרי היה אברהם מבקש מהם אמרי נא אחותי את א"כ היא היתה עכשיו עקרת הבי' והיה לו לומר כבואם כלומר לכל הפחות להשוות שרה לאברהם וק"ל ומהר"אי תירץ דודאי הכא שייך לאידך אמאי לא קאמר כבואם משום דהאי קרא איירי בשרה דכתיב ויראו המצריים את האשה דלא איירי באברהם מידי אבל קרא קמא איירי באברהם ועוד דאיהו חשיב טפי: [ב] דא"כ היה לו לכתוב לפני פרעה או לפרעה: [ג] כ"ד תימי שאין הן ואין לך רע מכולם לתשמיש אלא ראתן ובו לקה פרעה דא"כ מנא ידע שהוא אשתו שמיד קרא לאברהם: [ד] רצונו לתרץ דהיה לו לכתוב על אודות שרי: [ה] דק"ל אי צוה אותו שום דבר אם כן הל"ל על מה צוה אותו לכך פי' רש"י על אודותיו לשלחו ולשמרו. אבל אכתי קשה מנ"ל לרש"י שצוה אותו דילמא ציוה שיניחוהו לילך לשלום ולא יעכבוהו ומנ"ל לשמרו ולכך פי' רש"י וישלחו כתרגומו ואלויאו פי' לשומרו ואכתי קשה מנ"ל לתרגום לפרש כן ולכך פי' רש"י כבד מאוד טעון משאות אם כן הו"אל והכתוב מספר והולך בשבחו ודאי יציאתו היה גם כן דרך כבוד וזהו שמפרש רש"י מלת כבד מאוד קודם מלת ויעל אברהם שלא על סדר הקרא: [ו] דק"ל דהא אברהם בדרום היה דארץ מצרים בדרומו של א"י היא ובדרומה של עולם ואם כן היה לו לכתוב ויעל אברהם צפונה דהא מדרום לצפון היה נוסע ועל זה פירש לבא לדרום של א"י וכו' וק"ל: [ז] ולפי פי' זה ק' א"כ הל"ל במסעיו לכן אמר ד"א בחזרתו פרע הקפותיו ואם כן הל"ל ויתעל למסעיו מהו וילך לכן צריך נ"כ לפי הראשון מהר"של:

א דקשה

אל־מקום המזבח אשר־עשה שם בראשנה
ויקרא שם אברם בשם יהוה׃ ה וגם־
ללוט ההלך את־אברם היה צאן־ובקר ואהלים׃
ו ולא־נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי־היה
רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו׃ ז ויהי־
ריב בין רעי מקנה־אברם ובין רעי מקנה־לוט
והכנעני והפרזי אז ישב בארץ׃ ח ויאמר
אברם אל־לוט אל־נא תהי מריבה ביני וביניך ובין
רעי ובין רעיך כי־אנשים אחים אנחנו׃ ט
הלא כל־הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם־
השמאל ואימנה ואם־הימין ואשמאילה׃ י
וישא־לוט את־עיניו וירא את־כל־ככר הירדן כי
כלה משקה לפני ׀ שחת יהוה את־סדם ואת־
עמרה כגן־יהוה כארץ מצרים באכה צער׃
יא ויבחר־לו לוט את כל־ככר הירדן ויסע
לוט

אונקלוס

לאתר מדבחא דעביד תמן בקדמיתא וצלי תמן אברם בשמא דיי׃ ואף ללוט דאזיל עם אברם הוו ען ותורין ומשכנין׃ ולא סוברת יתהון ארעא למיתב כחדא ארי הוה קנינהון סגי ולא יכלו למיתב כחדא׃ והות מצותא בין רעו בעירה דאברם ובין רעו בעירה דלוט וכנענאה ופריזאה בכן יתיב בארעא׃ ואמר אברם ללוט לא כען תהי מצותא בינא ובינך ובין רעותי ובין רעותך ארי גוברין אחין אנחנא׃ הלא כל ארעא קדמך אתפרש כען מלותי אם את לציפונא אנא לדרומא ואם את לדרומא אנא לציפונא׃ וזקף לוט ית עינוהי וחזא ית כל מישר ירדנא ארי כולה בית שקיא קדם דחבל יי ית סדום וית עמרה כגנתא דיי כארעא דמצרים מטי לצוער׃ ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט

בקדמיתא

תולדת אהרן: ב"ק נ"ג. יבמות ל"ו. נזיר כ"ג. הוריות י'. כתוב' קי"א. סוטה ל"ד. ב"ר. ב"ר.

רש"י

מנגב. ארץ מצרים [א] בדרומה של ארץ כנען: (ד) אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם. ואשר קרא שם [ב] אברם בשם ה'. וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה': (ה) ההולך את אברם. מי גרם שהיה לו זאת [ג] הליכתו עם אברם: (ו) ולא נשא אותם. לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם. ולשון קצר הוא וצריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ [ד] לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר: (ז) ויהי ריב. לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים. ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר [ה] והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה [ו] אברם עדיין *: (ח) אנשים אחים. [ז] קרובים. ומדרש *אגדה דומין בקלסתר פנים: (ט) אם השמאל ואימנה. בכל אשר תשב (ואשב) לא אתרחק [ח] ממך. ואעמוד לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו': ואימנה. איימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי. ואם תאמר היה לו לינקד ואימינה כך מיכנו במקום אחר אם יש להימין ואין נקוד להימין: (י) כי כלה משקה. ארץ [ט] נחלי מים: לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה. היה אותו מישור [י] כגן ה'. לאילנות: כארץ מצרים. לזרעים *: באכה צער. עד צוער: ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם במסכת הוריות: (יא) ככר. מישור כתרגומו: מקדם. נסע מאצל [כ] אברם (מזרחה) והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב. ומדרש

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י והא לעיל כתיב הנגבה ואם כן הכא מאי היה לו לכתוב וילך למסעיו הנגבה ועל זה פירש ארץ מצרים וכו' כלומר הנגב קאי על מצרים וק"ל: ב רש"י רצה לתרץ שלא תקשה כאן דכבר עשה מזבח וקרא שם אם כן למה נאמר גם כן ויקרא שם אברהם וגו' ל"פ ואשר קרא שם וכו' רוצה לומר דקרא רוצה להודיעך לאיזה מקום הולך למקום דקרא שם כבר בשם: ג דקשה לרש"י דהא לעיל כתיב ויעל אברם וגו' ולוט עמו הנגבה: ד דקשה לרש"י דהרי הארץ לשון נקבה ואם כן לא הל"ל נשא לשון זכר וע"ק וכי אפשר זה שהארץ אינה יכולה לסבול ולישא בני אדם ל"פ להספיק מרעה רוצה לומר דנשא קאי אמרעה ומרעה לשון זכר: ה ורש"י רוצה לפרש למה היה הריב ולמה נאמר עתה והכנעני יושב בארץ ל"פ שהיו וכו' והכתוב אומר והכנעני פירש הק' בה היה משיב זה ואין להק' היה לשם לומר עדיין אברהם מוליד יורש דיש לומר דעדיפא מיניה קאמר דאפילו לדידהו שלא ידעו שסופו להוליד מ"מ הרי הכנעני וכו': ו (נ"א) דא"כ יתן להם אברם רשות לרעות בכל מקום שירצו: ז דקשה לרש"י והא לאו אחים היו אלא קרובים ומדרש אגדה נקראו אחים שהיו דומים וכו' ולפי מדרש צ"ל דאחים כמו כאחים: ח דקשה לרש"י דאברהם אמר אנשים אחים ועכשיו אמר אם השמאל ואימנה דמשמע שרצה להתרחק כי יש איזה שנאה ביניהם וקשה מי מוליד השנאה והלא לא היה ריב ביניהם לכן פירש לא אתרחק וכו' (רי"ק) אחר זה לפי שנראה שאלו המלות מיותרות שדי שיאמר הפרד נא מעלי לכ"פ לא אתרחק וכו' ואם תאמר מה היה צריך להבטיחו על זה לז"א ליעמוד למגן וכו' (רש"א) דק"ל פשיטא אם הוא ילך אל השמאל ישאר הוא בימין לז"א שיהיה לימינו ממנו שלא יתרחק וכו': ט דקשה לרש"י דמשקה לשון מפעיל הוא ומאי מפעיל שייך הכא ועוד שאין הכונה פה על ההשקאה רק על הנחלים שבו ועל זה פירש ארץ נחלי מים וקראם בלשון השקאה מפני שמהם תהיה ההשקאה: י רצונו לפרש דהאי לפני שחת ה' וגו' הוא דבוק עם כגן ה' כארץ מצרים דאין לפ' דלפני שחת דבוק עם כלה משקה דמה בא להודיענו דהא כבר כתיב וישא לוט את עיניו וירא וזה היה לפני שחת ה' אלא ע"כ דבוק הוא למטה (הרא"ם) ורש"י דייק מדכתיב בפ' בראשית ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ וגו' בתוך הגן אם כן ש"מ היכא דכתיב גן מיירי בן לאילנות. ומה שפירש כארץ מצרים לזרעים זה דייק מדכתיב בפ' עקב לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך אם כן ש"מ שארץ מצרים ארץ זרעים היא (רי"ק) לפי שנראה שאלו הדמיונות הם לדבר אחד ואם כן די שיאמר הטוב שבכלם ואם ירצה לו שניהם הל"ל היפה באחרונה כארץ מצרים כגן ה' שאם הוא כגן ה' פשיטא שהוא כארץ מצרים לז"א שהדמיון הוא בשני דברים וכו': כ דקשה לרש"י כי בית אל בצפון היה כדכתיב לעיל ויסע אברהם הלוך ונסוע הנגבה שמע מינה דבית אל בצפון היה ואם כן היה לו לכתוב ויסע לוט מצפון לכן פי' וכו' כתב הר"א ותימא שמגבולי הארץ נראה שככר הירדן במזרחה של ארץ ישראל ובית אל תוך ארץ ישראל ונמצא שהולך מבית אל שהיה אברהם דר שם אל ככר הירדן הולך ממערבו למזרחו הוא וצריך עיון וי"ל כי ככר הירדן היה מישור גדול והולך

בעל הטורים

שני

קכ"ב פסוקי' דאית בהון ולא לא. ולא נשא ב' במס' הכא ואידך ולא נשא דוד מספרם שהיה להם רכוש הרבה אין מספר: רעי ב' במסר' ולא דרשו רעי את צאני מלמד שהוכיחם על שלא היו רועים הצאן כראוי ועל זה היה הריב וזהו ולא דרשו רעי את צאני. ז' פסוקים דאית בהון אם ואם באמצע פסוק חד מן ד' אלפין דנסין. ז' פסוקים דאית בהון את את את ואת.

אונקלוס

בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְפְּרַשׁוּ גְּבַר מִלְּוָת אֲחוּהִי׃
אַבְרָם יְתֵיב בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וְלוֹט יְתֵיב בְּקִרְוֵי ‏יומא ל"ח
מֵישְׁרָא וּפְרַס עַד סְדוֹם׃ וַאֲנָשֵׁי סְדוֹם בִּישִׁין
בְּמָמוֹנְהוֹן וְחַיָּבִין בְּגוּיַתְהוֹן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא׃ וַיְיָ ‏סנ' ק' וק"ט ע"ו י"ט
אֲמַר לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְפְּרַשׁ לוֹט מֵעִמֵּיהּ זְקוֹף
כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מִן אַתְרָא דְּאַתְּ תַּמָּן לְצִפּוּנָא ‏יומא ל"ח
וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא וּלְמַעַרְבָא׃ אֲרֵי יָת
כָּל אַרְעָא דְּאַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָךְ עַד
עָלְמָא׃ וְאֲשַׁוֵּי יָת בְּנָךְ סַגִּיאִין
כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר ‏שבת קי"ח
לִגְבַר לְמִמְנֵי יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא אַף בְּנָךְ לָא ‏נ"ב ט"ו
יִתְמְנוּן׃ קוּם הַלֵּיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ וּלְפוּתְיַהּ ‏סנה' קי"א
אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ׃ וּפְרַס אַבְרָם וַאֲתָא וִיתֵיב ‏קי"ו
בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא דִּי בְּחֶבְרוֹן וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא
קֳדָם יְיָ׃ וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל ‏ערובין כ"ב
אַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסָר כְּדָרְלָעוֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם ‏מגילה י'
וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמִין׃ סַדָּרוּ קְרָבָא עִם ‏שם
בֶּרַע מַלְכָּא דִּסְדוֹם וְעִם בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַּעֲמוֹרָה
שִׁנְאָב מַלְכָּא דְּאַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מַלְכָּא דִּצְבוֹיִים
וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צוֹעַר׃ כָּל אִלֵּין
אִתְכַּנָּשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא אֲתַר יַמָּא דְמִלְחָא׃ ‏שבת י"א
תַּרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין פְּלָחוּ יָת כְּדָרְלָעוֹמֶר וּתְלַת ‏חולין ס"ה
עַשְׂרֵי

לך לך

לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃ יב
אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי
הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃ יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם
רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד׃ יד וַיהוָה
אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא
נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם
צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃ טו כִּי
אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה
וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ טז וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר
הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ יז קוּם הִתְהַלֵּךְ
בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃
יח וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא
אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃ פ
א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ
אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃
ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־
בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב ׀ מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר
מֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃ ג כָּל־אֵלֶּה
חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃
ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר
וּשְׁלֹשׁ

בעל הטורים

ויפרדו איש מעל אחיו אבר' ס"ת שלו' לומר כדי לעשו' שלו' נתפרדו וגם רמז שיהי' שלום לבניו וזהו שנ'אל תגור את מואב :
חטאי' ד' במס' הכא ואידך ושבר פושעי' וחטאי' ועוזבי ה' יכלו וחטאים אליך ישובו ותוא' בעד'נדיקי' פי' רעים וחטאים על כן פושעי' וחטאי' יחדיו יכלו אבל אם יעשו תשוב' כדכתיב וחטאים אליך ישובו יהיו בעדת צדיקים כדכתיב וחטאים בעדת צדיקים :

רביעי
יד

צפונה ונגבה וגו' וליעקב אמר ימה וקדמה · לאברהם התחיל להראות זכו' הקרבנות שנשחטים בצפון וליעקב הרא' שבזכותו יתבר' הים והיינו דכתיב וירא ישראל את היד הגדולה ישרא' באת

רש"י

ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי איפשי לא באברם ולא באלהיו : (יב) ויאהל · נטע אהלים ב לרועיו ולמקנהו עד סדום : (יג) ואנשי סדום רעים · ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם · ורבותינו * למדו ג מכאן * שם רשעים ירקב : רעים * · בגופם ד וחטאים בממונם : לה' מאד · יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו : (יד) אחרי הפרד לוט · כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו : (ולעיל שהיה לוט אצלו וכתיב וירא ה' אל אברם באותה שעה ה כשר היה וק"ל) : (טז) אשר אם יוכל איש · כשם שאי אפשר לעפר לימנו' כך זרעך לא ימנה : (יח) ממרא · שם ו אדם : אמרפל · הוא נמרוד שאמר לאברהם ז פול לתוך כבשן האש * : מלך גוים · מקום יש ששמו גוים על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומו' והמליכו איש עליהם ושמו תדעל בראשית רבה : (ברע רע לשמים ורע לבריות · ברשע שנתעלה ברשע) : (ב) שנאב · שונא אביו שבשמים : שמאבר · שם ח אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה : בלע · שם ט העיר : (ג) עמק השדים · כך שמו על שם שהיה בו שדות י ומדרשו אגדה הרבה : הוא ים המלח · לאחר זמן נמשך הים כ לתוכו ונעשה ים המלח : ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו ל יאורים לתוכו : (ד) שתים עשרה שנה עבדו · משה מלכים הללו את כדרלעומר ובארבע עשרה שנה לקרבן מ בא כדרלעומר לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי הקורה :

ב והמלכים

יומא ל"ח · אבות ט' · סנה' ק"ט · ב"ר · ערובין כ"ב

שפתי חכמים

והולך ומתפשט לתוך א"י עד שהיה סמוך לירושלים שהוא רחוק מבית אל והוא תוך ארץ ישראל כי ככר הירדן היה סמוך לסדום שאינו רחוק כל כן מירושלים ודו"ק כנלאה לי : א (קנ"מ) דאם לא כן ויסע לוט מאברהם מבעיא ליה שהרי היו יושבין יחד ונסע לוט ממנו : ב דקשה לרש"י למה כאמר ויאהל עד סדום לכן פי' נטע אהלים לרועיו כלומר דהרבה אהלים היה לו ונטע מן הככר עד סדום : ג רוצה לומר מדכתיב הכא ואנשי סדום רעים וחטאים ולא נריך לכתוב כלל אלא משום דצריך להזכיר אנשי סדום כדכתיב ויאהל עד סדום כתוב כמי ואנשי סדום רעים וחטאים ומזה למד שלמה ע"ה דשם רשעים ירקב דצריך לזכור אותם לרעה : ד ופי' היפך מתרגום אונקלוס שתרגם בישין בממוניהן וחייבים בגופיהן ואם תאמר מנ"ל לרש"י וי"ל דגבי יוסף כתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת והתם מיירי בגוף ה"נ רעים מיירי בגופם וכתיב בספר' כי תנא בני שכיר ולא יקרא עליך אל יי' והיה בך חטא והתם מיירי בממון : ▪ כמו שמוכח מתוך פי' רש"י שפי' לעיל על שהיו שטופי זמה בחר לוט וכו' וזה בא לו שהיה שטוף בזמה מפני שהיה בחברים שהיו שטופי זמה לאחד מהם ועוד פי' רש"י הסיע עצמו מקדמונו של עולם משמע דקודם לכן צדיק היה : ו כלומר ולא שם מקום כדכתיב ענר אשכול וממרא : ז דק"ל והא כמרוד מלך שנער היה : ח שם אבר ר"ל דעשה לו כנפים לעופף : ט דדייק רש"י מדכתיב בלע היא צוער דאם הוא שם אדם לא שייך למימר היא צוער וא"ל מנ"ל לרש"י שהכתוב הזכיר שמותם של מלכים אלו להודיע רשעתם דדריש שנאב שונא אביו שבשמים וכו' וי"ל מדלא הזכיר בקרא גם כן שמו של מלך צוער אלא ודאי מה שהזכיר הכתוב שמות של מלכים אלו להורות על רשעתם ואפשר שמלך צוער לא היה רשע ושמו לא היה מוכיח על רשעתו כמו שנא' בלוט אמלטה נא וגו' כדפי' רש"י שם : י (רש"א) ר"ל לפי שנכתב השדים בה"א הידיעה ולא פי' הכתוב באיזה מקום היה זה עמק השדים לכ"פ וכו' (כת"י) וכ"ל דהרב פי' שם העצם שלו על שם התואר שבו וה"ת עמק השדים כן שמו ואין לא שם עצם אחר : כ כי לא יתכן שיהיה עמק וים בזמן אחד : ל פי' כי מלת הוא מורה שבוא עצמו · בים לא שנמשך ים לתוכו דאם כן בו ים מבעיא ליה : מ ר"ל באלת לאחרון שלא תפרש המקרא כן שנים עשר שנה עבדו ובשלש עשרה לעבדן מרדו ובארבעה

בעל הטורים

בליסב' כתיב תיבה חדא ולתרין סניין לה לפסקינן :
ל' ומלא :
ב' מלאים :
ב"מ' מלא וא' חסר :
בנוים קרי :
ויבא הפליט בפרקי רבי אליעזר נשעה שהפיל הקב"ה לסמא ממקומו אחז בכנפו

ושלש עשרה שנה מרדו : ה ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשוה קריתים : ו ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר : ז וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר : ח ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צביים ומלך בלע הוא צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים : ט את כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה : י ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים הרה נסו : יא ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו : יב ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדם : יג ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי ברית

אונקלוס

עשרי שנין מרדו : ובארבע עשרי שנין אתא כדרלעמר ומלכיא דעמיה ומחו ית גיבריא די בעשתרות קרנים וית תקיפיא דבהמתא וית אמתני דבשוה קריתים : וית חוראי די בטוריא דשעיר עד מישר פארן דסמיך על מדברא : ותבו ואתו למישר פלוג דינא היא רקם ומחו ית כל חקלי עמלקאה ואף ית אמוראה דיתיב בעין גדי : ונפק מלכא דסדום ומלכא דעמורה ומלכא דאדמה ומלכא דצבויים ומלכא דבלע היא צוער וסדרו עמהון קרבא במישר חקליא : עם כדרלעומר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממין ואמרפל מלכא דבבל ואריוך מלכא דאלסר ארבעה מלכין לקביל חמשא : ומישר חקליא בירין בירין מסקן חמרא ועריקו מלכא דסדום ועמורה ונפלו תמן ודאשתארו לטורא ערקו : ושבו ית כל קנינא דסדום ועמורה וית כל מיכלהון ואזלו : ושבו ית לוט וית קניניה בר אחוהי דאברם ואזלו והוא יתיב בסדום : ואתא משיזבא וחוי לאברם עבראה והוא שרי במישרי ממרא אמוראה אחוהי דאשכול

נדה ס"א
נדה ס"א

רש"י

(ה) והמלכים אלה שלשה מלכים : זוזים * הם [א] זמזמים : (ו) בהררם · בהר שלהם : איל פארן כתרגומו מישור : ואומר אני שאין איל לשון מישור [ב] אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטי' וכן בעל גד בעל שמו וכלם מתורגמין מישור וכל א' שמו עליו : על המדבר · אצל המדבר כמו * ועליו מטה מנשה : (ז) עין משפט היא קדש · על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה · ואונקלוס תרגומו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט : שדה העמלקי · עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד : בחצצון תמר · הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים * ביהושפט : (ט) ארבעה מלכים וגו' · ואף על פי כן [ג] נצחו המועטים להודיעך שגבורי' היו ואף על פי כן לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם : (י) בארות בארות חמר · בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה [ד] לטיט של בנין · ומדרש אגדה שהיה הטיט מובלל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם [ה] לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדי' מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברה' למפרע * : הרה נסו · להר נסו · כמו להר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : ויש לחלוק בין הרה להרה שה"א שבסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבראש' אבל (ס"א זו) אינה עומדת במקום למ"ד (ס"א לנקוד) נקודה פתח תחתיה והרי הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאיזה הר אלא שכל אחד כמו באשר מצא הר תחלה וכשהוא נותן ה"א בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו כמו אל ההר או כמו להבר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה : (יב) והוא יושב בסדום · מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום : (יג) ויבא הפליט · לפי פשוטו זה עוג שפלט מן [ו] המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים והוא נשאר [ז] שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים תנחומא · ומדרש בראשית רבה זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים שנאמר הנפילים היו בארץ וגו' ומתכוין שיהרג אברם [ח] וישא את שרה : העברי · שבא מעבר

במדבר ב'
ד"ה ב' כ'
ב"ר

שפתי חכמים

עשר שנה לעבדן בא כדר לעומר וגו' דאם כן היה לו לומר וכי"ג כמו שנקס אחר כך ובארבעה עשר שנה לכך מפרש למרדן ר"ל דזה שכתיב וכי"ג שנה מרדו לא קאי אאותן י"ג שנה דלעיל אלא י"ג שנה בפני עצמן מרדו ועל אותן י"ג שנה אמר אחר כך וכי"ד שנה : [א] רוצה לומר דרש"י דייק מדכתיב הכא רפאים ואימים וכתיב בנייהו כוזיס ונפרשת ואלה הדברים כתיב רפאים ואימים וזמזומים ודאי הזוזים היינו זמזמים : [ב] דקשה לרש"י והלא על אלת אלוני ממרא כמי מתרגם מישור ואם כן אם חד מינייהו פירושו מישור ודאי השני לאו פירושו מישור ל"פ ואומר אני וכו' : [ג] דקשה לרש"י למה צריך למימר ד' וכי לא ראינו דארבע הם ל"פ אף על פי וכו' : [ד] דק"ל למה נאמר בארות בלשון רבים וע"ק כיון דבארות של חמר היו שם אם כן למה כתיב וינסו מלך סדום ועמורה ויפלו שמה הל"ל ויטבעו שמה דהרי לשון טביעה שייך בחמר וע"ק כיון דחמר היה למה לא מתו שם כשטבעו בחמר דהיינו טיט ל"פ הרבה בארו' וכו' א"כ מתורץ נמי למה לא כתיב ויטבעו דלא היה הטיט רך : [ה] דק' לו אם כן למה קרא אותן בארות חמר והלא נוטלין כל החמר מהן ובארות חמר משמע שתמיד היו מלאים טיט לכן אמר מו"א וכו' מהר"של · [ו] לא שפלט מדור המבול דהא כתיב וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה : [ז] שנ' הנפילים היו בארץ רצה לומר דרפאים היינו ענקים ונפילים הם גם כן ענקים שהיו בדור המבול והוא נשאר מאותן ענקי' שבדור המבול ופי' וישאר אך נח שסיה נוכח כדפירש רש"י ואשר אתו מטורא בבהמות ואשר אתו בתיבה : [ח] רוצה לפרש לפי המדרש מה טעם היה לעוג שבא לאברהם ואמר לו שנשבה לוט בשלמא לפי פירש ראשון שפלט מהמלחמה בא והגיד לאברהם בשביל שיעשה נקמה באמרפל וחביריו שהרגו אבותיו

בעל הטורים

מיכאל והפילו עמו ופלטו הקב"ה מידו וכן ביחזקאל בא אלי הפליט לאמר הכתה העיר:
לדמשק שכים במס' הכא אשר משמאל לדמשק. והגלתי אתכ' מהלא' לדמשק. בשביל חטא שיצאו בדמשק גלו וזה מוב' אשר משמאל לדמשק:
מלך שלם ר"ת שם לומר לך שזה שם בן נח:

חמישי

הרמתי ב' במס' הכא ואיד' כאשר הרמתי קולי ואקר' וז"ש חז"ל שאם פוסיפר' נתכונ' לטובה כמו שנתכוין אברהם לשם שמים:

בְּרִית־אַבְרָם׃ יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם
כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ
שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן׃ טו
וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם
עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק׃ טז וַיָּשֶׁב
אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב
וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם׃ יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־
סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר
וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא
עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם
הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ יט
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ כ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן
צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל׃ כא וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־
לָךְ׃ כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹתִי
יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃
כג אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־
אשר

אונקלוס

נדרים ל"ב דְּאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְּעָנֵר וְאִינוּן אֱנָשֵׁי קְיָמֵיהּ
דְּאַבְרָם׃ וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרֵיז
סנה' צ"ו יָת עוּלֵימוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵיהּ תְּלַת מְאָה וְתַמְנֵי עֲסַר
סנהד' שם וּרְדַף עַד דָּן׃ וְאִתְפְּלֵג עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא
וְעַבְדוֹהִי וּמְחָנוּן וּרְדָפִינוּן עַד חוֹבָה דְּמִצִּפּוּנָא
לְדַמֶּשֶׂק׃ וְאָתֵיב יָת כָּל קִנְיָנָא וְאַף יָת לוֹט בַּר
אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵיהּ אָתֵיב וְאַף יָת נְשַׁיָּא וְיָת עַמָּא׃
וּנְפַק מַלְכָּא דִסְדוֹם לְקַדָּמוּתֵיהּ בָּתַר דְּתָב
מִלְּמִמְחֵי יָת כְּדָרְלָעֹמֶר וְיָת מַלְכַיָּא דְּעִמֵּיהּ
לְמֵישַׁר מְפַנָּא הוּא אָתַר בֵּית רֵיסָא דְמַלְכָּא׃ וּמַלְכִּי
נדרי' ל"ב צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם אַפֵּיק לְחֵם וַחֲמַר וְהוּא
שם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם אֵל עִלָּאָה׃ וּבָרְכֵיהּ וַאֲמַר בְּרִיךְ
סנה' פר"ו אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דְּקִנְיָנֵיהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ וּבְרִיךְ
נדרים שם אֵל עִלָּאָה דִּמְסַר סַנְאָךְ בִּידָךְ וִיהַב לֵיהּ חַד מִן
נדרים שם עַסְרָא מִכּוֹלָא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא דִסְדוֹם לְאַבְרָם הַב
פסח' ד' לִי נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא סַב לָךְ׃ וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא
פסחי' פ"ז דִסְדוֹם אֲרֵימִית יְדִי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ אֵל עִלָּאָה
סוטה י"ז דְּקִנְיָנֵיהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ אִם מֵחוּטָא וְעַד עַרְקַת
חולין פ"ט מסנא

רש"י

ב"ר מעבר הנהר: בעלי ברית אברם. שכרתו עמו ברית (ס"א ד"א שהשיאו לו עצה על המילה כמו שמפורש במקום אחר): (יד) וירק. כתרגומו [א] וזריז וכן * והריקותי אחריכם חרב. אזיין בחרבי עליהם וכן * אריק חרבי וכן * והרק חנית וסגור. חניכיו. חנכו כתיב (ס"א קרי) זה אליעזר שחנכו למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה וכן * חנוך לנער * חנכת המזבח * חנכת הבית ובל"עז קורין לו אינ"צנייר: שמנה עשר וגו'. * רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה [ב] והוא מנין גימטריא של שמו: עד דן. שם תשש כחו שראה [ג] שעתידין בניו להעמיד שם עגל *: (טו) ויחלק עליה'. לפי פשוטו סרס המקר' ויחל' הוא ועבדיו עליה' לילה כדרך הרודפי' שמתפלגי' אחר הנרדפי' [ד] כשבורחין זה לכאן וזה לכאן: לילה. כלומר אחר שחשכ' לא נמנעו מלרדפם. ומ"א שנחלק הלילה ובחצו' הראשון נעשה לו נס ובחציו השני נשמר ובא לו לחצו' לילה של מצרים. עד חובה. אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם ע"א שעתיד' להיו' שם: (יז) עמק שוה. כך שמו כתרגומו למישר מפנא פנוי מאילנו' ומכל מכשול: עמק המלך. בית ריסא דמלכא בית ריס א' שבוא ק' קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם: ומ"א עמק שהשוו שם כל האומו' והמליכו את אברה' עליה' לנשיא אלהים ולקצין: (יח) ומלכי צדק. מ"א הוא [ו] שם בן נח *: לחם ויין. כך עושים ליגיעי מלחמ' והראה לו שאין בלבו עליו על [ז] שהרג את בניו: ומ"א רמז לו על המנחו' ונסכי' שיקריבו שם בניו: (יט) קונה שמים וארץ. כמו * עושה שמים וארץ על ידי עשייתן קנאן להיות שלו: (כ) אשר מגן. אשר הסגיר. וכן * אמגנך ישראל: ויתן לו. אברם [ח] מעשר מכל אשר לו לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש (הגופים תן) השבי שלי שהצלת החזר לי לבדם: (כב) הרמותי ידי. לשון [ט] שבועה. מרים אני את ידי לאל עליון וכן * בי נשבעתי נשבע אני וכן * נתתי כסף השדה קח ממני נותן אני לך כסף השדה וקחנו ממני: (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. מעכב לעצמי מן השבי. ואם אקח מכל אשר לך. ומ"ת לתת לי שכר. מבית גנזיך לא אקח: ולא תאמר וגו'

ויקרא כ"ו
שמות ט"ו
תהלים ל"ה
משלי כ"ב
במדבר ז'
תהלים נ'
נדרי' ל"ב
נדרי' ל"ב
תהלי' קל"ד
הושע י"א
בראשי' כ"ג
ירמיה כ"ב

שפתי חכמים

אבותיו אלא לפי המדרש לתם אחר לו אלא צריך לומר מתכוין וכו': [א] והא דפי' רש"י בפ' בשלח ואין לדחוק ולפ' אריק חרבי מלשון וירק את חניכיו אזיין בחרבי נראה כוונת רש"י דהכא א"א לפר' אלא לשון זיין מדכתיב את חניכיו דבוכו כמי לדחוק ולפר' כל אריק בלשון זיין כדי שלא תקשה בתחילת המחשבה על פירושו מאותן המקראות אבל באמת פשוטו בכל מקום הוא לשון ריקה לבד מהכא וזהו דנקט רש"י בפ' בשלח ואין לדחוק ולפרש וכו' ודו"ק (ועיין (בהר"אם) פי' אחר: [ב] (מה"רן) והא אין מקרא יוצא מידי פשוטו שכ' שמנה עשר וגו' ותירץ בשם רבינו בחיי כי כל מספר הזה היו בני ביתו ולאחר שנודרו למלחמה מיעטן וריקנן ובזה שיחזרו כל החוטאים כדין תורה דכתיב מי האיש הירא וגו' ונשאר הוא ואליעזר לבדו: (נ"א) ודאי כל השי"ח הלכו עמו בדי להבהיל המלכים שלא יתחזקו כנגדו ולענ"ד דהוא לבדו היה נ"כ מכנה אותם כי אין מעצור לה' מ"ת לקמוס כדי להסתיר הנס שיהא לו התחזקות מן הטבע כענין שים לך אורב וגו' ולכן לקח כמנין אליעזר לרמז שהכל היה בשביל אליעזר: [ג] (קנ"מ) דא"כ וירדוף עד דן ל"ל הרי כתי' וירדפם עד חובה: [ד] (קנ"מ) אבל בלתי שרוס יהיה החלוק ללילה ושוב אין טעם להורות ועבדיו הבא אחריו: [ה] והוא ועבדיו קאי אבל חטה הוא ועבדיו ויכום וירדפם וגו': [ו] ר"ל דמלך שלם ר"ת למפרע שם: [ז] דכתיב אחרי הכותו את כדר לעומר וכדר לעומר היה מלך עילם ועילם הוא מבני שם ומשפחה גם עמו מבני שם היו והא דפי' רש"י כך עושין ליגיעי מלחמות פי' שאם תאמר כדי להאכילו כדרך האורחים אם כן למה לא הוציא להם בשר ונתן לשתות להם ולהאכילם והר"אם פי' דאם כן למה הזכיר שהוציא לחם ויין דהא כן דרך בכל מקום שלא הזכיר אלא לחם לבד כמו ואקחה פת לחם ויבאו אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו' ומ"ה לי יין אלא שהם צריכין ליגיעי מלחמה: [ח] דק"ל מי נתן למי ומפרש אברם נתן לו וכו' ומה טעם נתן לו ול"פ לפי שהיה כהן וכו': [ט] ואע"פ שאין כאן זכר שבועה כיון נ"כי פי' נשאה אל שמים ידי דכתיב בתרי' ואמרתי חי אנכי לעולם קבר הכתוב פה ופירש על המבין הר"אם ועי"ל דנשא כמו לשון הרמ' הוא וכמו שמביאו בהאם שהוא לשון שבועה ה"נ בלי הרימותי שהוא לשון אבל כמו לשון שבועה אף שאינו מפורש בהדיא: [י] ר"ל דרש"י דייק מדכתיב ואם אקח משמע מחוט ועד שרוך ניצל מילתא בפני עצמו כגון מעכב לעצמי מן השבי ואם אקח
לתת

אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם׃
כד בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם
יִקְחוּ חֶלְקָם׃ ס א אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־
תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃
ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יְהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי
וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק
אֱלִיעֶזֶר׃ ג וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה
זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃ ד וְהִנֵּה דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא
מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃ ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה
וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־
תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃
ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה׃
ז ויאמר

אונקלוס

מסנא ואם אסב מכל די לך ולא תימר אנא
עתרית ית אברם: בר מדאכלו עולמיא וחולק
גבריא דאזלו עמי ענר אשכל וממרא אינון
יקבלון חולקהון: בתר פתגמיא האלין הוה
פתגמא דיי עם אברם בנבואה למימר לא תדחל
אברם מימרי תקוף לך אגרך סגי לחדא: ואמר
אברם יי אלהים מה תתן לי ואנא אזיל בלא
ולד ובר פרנסא הדין דבביתי הוא דמשקאה
אליעזר: ואמר אברם הא לי לא יהבת ולד
והא בר ביתי ירית יתי: והא פתגמא דיי
עמיה למימר לא ירתנך הדין אלהין בר דתוליד
הוא ירתנך: ואפיק יתיה לברא ואמר
איסתכי כען לשמיא ומני כוכביא אם תיכול
למימני יתהון ואמר ליה כדין יהון בנך: והימין
במימרא דיי וחשבה ליה לזכו: ואמר ליה
אנא

רש"י

שהקדוש ברוך הוא שבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך
וגו': (כד) הנערים · עבדי [א] אשר הלכו
אתי · ועוד ענר אשכול וממרא וגו' אף על פי
שעבדי נכנסו למלחמה שנאמ' הוא ועבדיו ויכם וענר
וחביריו ישבו על הכלים [ב] לשמור אפילו הכי הם
יקחו חלקם · וממנו למד דוד שאמר * כחלק היורד
למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ולכן
נאמר * ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק
ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי
אברם: (א) אחר הדברים האלה · כל מקום
שנאמר אחר סמך אחרי מופלג · ב"ר אחר הדברים
האלה · אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים
והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי
לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן
העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה
שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאוד:
(ב) הולך ערירי · מנחם בן סרוק פירשו
לשון יורש וחבר לו ער ועונה * ערירי בלא יורש
כאשר שאמר * ובכל תבואתי תשרש תעקר שרשיה כך
לשון ערירי חסר בנים בלעז דושפנסין · ולי נראה
עיר ועונה מגזרת * ולבי ער וערירי לשון חרבן וכן
* ערו ערו וכן * ערות יסוד וכן * ערער תתערער
וכן כי ארזה ערה: ובן משק ביתי · כתרגומו שכל
ביתי נזון על פיו כמו * ועל פיך ישק אפוטרופא
שלי ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי:
דמשק · לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש
אגדה שרדף המלכים עד דמשק · ובגמרא
שלנו דורשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו
לאחרים: הן לי לא נתת זרע · ומה
תועלת בכל אשר תתן לי: (ה) ויוצא
אותו החוצה · לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ
לראות הכוכבים · ולפי מדרשו אמר לו צא
מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד
להעמיד בן אברם אין לו בן אבל [ג] אברהם
יש לו בן · שרי לא תלד אבל שרה תלד אני קורא להם שם אחר וישתנה המזל · דבר אחר הוציאו מחללו של עולם
והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה [ד] מלמעלה למטה: (ו) והאמין בה' · לא שאל לו אות על
זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע: ויחשבה לו צדקה · הקדוש ברוך הוא חשבה לאברם
לזכות ולצדקה על האמונה שהאמינו · דבר אחר במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזו זכות יתקיימו

בס

שפתי חכמים

לתת לי שכר וגו' א"כ דק"ל הא כבר היה בידו ולא היה לו לומר ואם אקח אלא
ע"כ ואם אקח ממה שתתן לי מבית גנזך וק"ל: [א] ר"ל דצריך לחלק הקרא
לב' חלקים וכן פירושו בלעדי רק אשר יאכלו הנערים היינו עבדים אשר
הלכו אתי כדכתיב לעיל הוא ועבדיו וזה אשר הלכו אתי לשון רש"י הוא ומה
דכתיב בקרא וחלק האנשים אשר הלכו אתי גם כן בפני עצמו ר"ל חניכיו
דאמר לעיל הם האנשים אשר הלכו אתו וענר אשכול וממרא נמי בפני עצמו
דוקא לומר הם יקחו חלקם והוכחתו מדכתיב בקרא עוד פעם שנית הם יקחו
חלקם ודאי קאי על ענר אשכול וממרא דאי קאי על האנשים אשר הלכו אתו
לא הוה ליה למיכתב חלקם דהא כבר כתיב וחלק האנשים אלא ודאי הם יקחו
חלקם קאי על ענ' אשכול וממרא לחוד: [ב] הוכחתו מדכתיב לעיל והוא
שוכן באלוני ממרא וגו' וכתיב בתריה וישמע אברהם וגו' וירדוף וגו' אלו
ענר וחביריו לא קאמר ש"מ שנשארו שם לשמור את הכלים: [ג] אף על גב
שיהיה לו ישמעאל ביעוד שנקרא אברם דבנך הבא מן העובדי אלילים אינו
קרא בנך ואינו ראוי לירש אותו: [ד] ואם תאמר והא כתיב והביט אל
נחש הנחשת ומי וי"ל דה"פ והביט אליו הנחש והא דכתיב הביטו אליו ונהרו
דגם זה מלמטה למעלה וי"ל מלא כל הארץ כבודו מצאתי והר"אם פי' דה"פ
אין הבטה האמור פה אלא מלמעלה למטה: [ה] ר"ל וכי תעלה על דעתך
שאברהם לא האמין בהק"בה ובנבואת עצמו והלא אברהם נביא היה וא"כ ל"ל
למכתב והאמין בה' ומתרץ ולא שאל לו אות ואין להקשות למ' לא בקש אות
על בשורת הבנים כמו על ירושת הארץ כב' תירץ הרמ"בן ורא"ם תירץ כי
בירושת הארץ לא היה עתה הבטחה אלא ספור דברים בעלמא אני ה' אשר
הוצאתיך מאור כשדים על דעת לתת לך את הארץ הזאת לרשתה מ"ה בקש
ממנו אות על ספק הבטחתו אבל על הבנים היה הבטח' גמורה מ"ה לא בקש
שום אות · ול"נ דבני בנים לא שאל או' לפי מדרש רז"ל שהוציא אותו
החוצה ואמר לו צא מאצטגנינות שלך וכו' אברם אינו מוליד וכו' וזה ראה
אברהם מ"ה לא בקש אות כי אין לך אות גדול מזה מש"אכ גבי הבטחה הארץ
מ"ה בקש ממנו אות על זה ועי"ל דמ"ה נכנס ספק לאברהם על הבטחת ירושת
הארץ כיון שלא כלל הבטחת ירוש' הארץ עם הבטחת הבנים אלא חלקן לשנים
מ"ה נכנס ספק בלב אברם על ירושת הארץ נראה לי וק"ל: (רי"ק) אמר
זה לפי שבראה שמלת והאמין הוא מיותרת שאחר שאברהם לא דבר כלום על
מה שאמ' לו הש"י כה יהיה זרעך פשיט' שהאמין לז"א שמלת והאמין לאו לגופי'
איצטרך אלא למידק מינה ר"ל על זה דוקא האמין ולא שאל אות אבל וכו':
פי' דמלת ויחשבה וגו' שבה על הש"י ומלת לו שבה אל אברם לא שמלת
ויחשבה

בעל הטורים

כ"א פסוקים
טו

ד' בתורה
ערירי ב' במס' הכא
ואידך כי כתבו את
האיש הזה ערירי
ביהויכין שהראוהו
לו גלות יהויכין
שאברהם יצא מאור
כשדים וה' גלו לכשדים
הוא בבל.
י"ב אלפים:

ששי
כה יהיה פי'

תולדת אהרן

חולין שם
יומא כ"ט
שבת קכ"ו
שבת קנ"ו
שם
נדרים ל"ב
שבת נ"ו
זוהר נשא
שמואל ל"א
שם
שבת כ"ה
מלכים
איוב ל"א
שיר ה'
תהלים קל"ז
חבקוק ב'
ירמיה כ"א
חבקוק ב'
בראשי' מ"ו

בעל הטורים

פי כשיהיו לו עו"כ יה שני' כמנין כ"ה יהיה לו זרע שהרי בברי' בין הבתרים היה בן ע"ה שנה:
יהיה בג' מט' שלשים לומר לך שאין דור שאין בו ל' צדקי' וכן כאמר כמנין יהיה צדיקים יהיה בזרעך שנאמ' ויאמר לו כה יהיה זרעך:
כלם חסר בר מן ב':
כלם חסר בר מן ל' אלה:
כי גר קופו תיבות עולה למנין רד"ו:

ז ויאמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה:
ח ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה:
ט ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגוזל:
י ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר:
יא וירד העיט על הפגרים וישב אתם אברם:
יב ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו:
יג ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה:
יד וגם את הגוי אשר

אונקלוס

אנא יי דאפקתך מאורא דכשדאי למתן לך ית ארעא הדא למירתה:
ברכות ז' תעני' כ"ז מגילה ל"א — ואמר יי אלהים במה אדע ארי אירתינה:
ואמר ליה קריב קדמי עגלין תלתא ועזין תלת ודכרין תלתא ושפנינא ובר יונא:
מגילה שם — וקריב קדמוהי ית כל אלין ופליג יתהון בשוי ויהב פלגיא פלג לקבל חבריה וית עופא לא פליג:
ונחת עופא על פלגיא ואפרח יתהון אברם:
והות שמשא למיעל ושינתא נפלת על אברם והא אימתא קבל סגי נפלת עלוהי:
שבת פ"ט סוטה י"א — ואמר לאברם מידע תידע ארי דיירין יהון בנך בארעא דלא דילהון ויפלחון בהון ויענון יתהון ארבע מאה
ברכות ט' סוטה מ"ו בנה' נ"ט — שנין

רש"י

ב"ר — א בה אמר לו הקדוש ברוך הוא בזכות הקרבנות: (ט) עגלה משלשת. * שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה: ועז משלשת. רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר ב חטאת יחיד: ואיל משולש. אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד: ותור וגוזל. תור ובן יונה: (י) ויבתר אותם. חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה לו כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להורי' לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר וגו' ודרך כורתי ברית לחלק
ירמיה ל"ד — בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנאמר להלן * העוברים בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש: ואת הצפור לא בתר. לפי שהאומות
תהלים כ"ב דניאל ח' — ע"א נמשלו לפרים ואלים ושעירים שנאמר * סבבוני פרים רבים וגו'. ואומר * האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס. ואומר הצפיר השעיר מלך
שיר ב' — יון. וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר * יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמות רמז על האומות ע"א: ואת הצפור לא בתר. רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם: (יא) העיט. הוא עוף ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל
שמואל ט"ו — כמו * ותעט אל השלל: על הפגרים. על ג הבתרים: ס"א הפגרים יתרגמינן פוגליא אלא מתוך שהורגלו לתרגם איש בתרו ויהב פלגיי' נתחלף להם תיבת פגליא לפלגיא ותרגומו הפגרים פלגיא וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרים לפגרים שבתרים תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו פגליא לשון פיגול כמו פיגול הוא לשון פגר:
תהלי' קל"ו — וישב. לשון נשיבה והפרחה כמו * ישב רוחו רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמי' עד שיבא מלך המשיח: (יב) והנה אימה וגו'. רמז לצרות וחשך של גליות: (יג) כי גר יהיה זרעך. משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה. כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב. ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ ובמצרים היו מאתים ועשרה כמנין רד"ו הרי ארבע מאות שנה. ואם תאמר במצרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצא ישראל ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ד ושחי עמרם אחר לידת משה: בארץ
תהלי' ק"ה — לא להם. ולא נאמר בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק ה ויגר אברהם וגו' ויגר יצחק בגרר * ויעקב גר בארץ חם * לגור בארץ באנו: (יד) וגם את הגוי. וגם לרבות ד' מלכיות שאף הן כלים על ששעבדו את ישראל:

שפתי חכמים

ויחשבה שבה אל אברהם ומלת לו שבה אל השם והוכחתו כי מלת צדקה איננה נופל אלא מהגדול להקטן שהגדול מתחסד עם הקטן ולא מהקטן אל הגדול (רי"ק) א"ז לפי שאם היה חוזר לאברהם פשיטא שאפילו שלא היה רואה במזלו שאינו מוליד היה מחשבה לצדקה ולא שהיה לאוי לכך כ"ש שמזלו מגבד לו לזה אמר הקדוש ברוך הוא וכו': וכך פי' של קרא אידע במה אירשנו כלומר בשביל איזה זכות. כתב הר"אם אבל איני יודע איך יתיישב לפי זה והאמין בה' וגו' כי תפול הקושיא דלעיל איך לא יאמין בנבואתו הוא בעצמו ותירץ שהאמין שיזכה בזרע ולא נשארה בו מבוכה מ"מ בירושת הארץ שנאמר נבין באיזה זכיות יתקיימו בה ול"נ דנבי זרעו האמין שיתקיי' זרעו אף שלא יהיה בהם שום זכות וכמו שדרשו ואת הצפור לא בתר רמז לישרא' שיתקיימו לעולם וכמו דכתיב חצי אכלה בם ודרשו רז"ל חצי כלין אבל בירוש' הארץ אף על פי שהאמין שירשו אבל אם יתקיים בידם היה ספק אצלו באיזה זכות יתקיים בידם כי היה יודע אם לא יהיה להם זכות בידם אף על פי שהיה יודע שעל כל פנים ירשוה אף שלא יהיה להם זכות כי כדאי זכות אבות שירשו את הארץ וכמו שפי' רש"י בתחילת פרשת וארא לכן אמר במה אדע וגו' ודוק כ"ל: ב כתב הר"אם אף על פי שאינה בא לכפרת כל ישראל דומיא דפרים ושעירים דלעיל מ"מ מאחר שהיא באה על כל חוטא מישראל בפר' כל ישראל מקרי ולי נראה משום דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא מ"ה כפרת כל ישראל מקרי: ג (רי"ק) אמר זה לפי שסבר לא נקרא אלא ב"ח שהוא שלם וכאן לא היו שלמי' לפי שבתר אותם בתוך לז"א הפגרים הבתרים וכונת הרב שלא כאמר שירד העיט גם על הצפור וכר' שגם כן יבא לכלות גם לישראל לפי שהצפור הוא רמז לישראל לז"א הבתרים רמז לאומות: ד וגם השנים שהיו לקהת קודם שירד למצרים ואם כן הואיל ולא היה השיעבוד ארבע מאו' שנה למה כתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וי"ל דארבע מאות שנה קאי אגר יהיה זרעך בארץ לא להם דהרי משנולד יצחק הוו נכרים בשאר ארצות כדכתיב ויגר יצחק שהוא לשון גירו' ולא קאי על ועבדום וענו אותם דעבדו' לא היה אלא רד"ו שנה אבל הגירות היה משנולד יצחק: ה ולכך כתיב בארץ לא לה' שהרי לא באו מיד למצרים אלא בסוף ימי יעקב: ו והם מרומזים בפסוק דלמעלה והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו אימה זו בבל חשיכה זו מדי שהחשכה עיניהם של ישראל בצום ובתענית גדולה זו יון נופלת זו אדום:

א לאפוקי

בראשית טו

אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:
טו ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר
בשיבה טובה: טז ודור רביעי ישובו
הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה: יז
ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן
ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה: יח
ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר
לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד
הנהר הגדל נהר פרת: יט את הקיני
ואת הקנזי ואת הקדמני: כ ואת החתי
ואת הפרזי ואת הרפאים: כא ואת האמרי
ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי: ס

טז

א ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה
מצרית ושמה הגר: ב ותאמר שרי אל
אברם הנה נא עצרני יהוה מלדת בא נא אל
שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול
שרי: ג ותקח שרי אשת אברם את הגר
המצרית

בעל הטורים

ודור ד' במס' הכא ואיד' דור הולך ודור בא פי' דור הולך כי עדין יגלו בניך מהארץ ודור אחר בא לרשת את הארץ ודור רביעי ישובו הנה דור שניה יהיו שמה ואז ישובו הנה:

ועלטה היה והנ' תנור ר"ת נהפוך תוהו שהראה לו גלות שדומי' לתוהו:

טז

שרי ב' במס' הכא ואיד' ושרי ביששכר עם דבורה מלמד שהיתה חשובה באמהות:

אונקלוס

שגיא: ואף ית עמא דיפלחון דאנא דאין אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגי: ואת תתכניש לות אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא: ודרא רביעאה יתובון הכא ארי לא שלים חובא דאמוראה עד כען: והות שמשא עלת וקבלא הוה והא תנור דתנן ובעור דאשא דעבר בין פלגיא האלין: ביומא ההוא גזר יי עם אברם קים למימר לבנך יהבית ית ארעא הדא מנהרא דמצרים ועד נהרא רבא נהרא פרת: ית שלמאי וית קניזאי וית קדמונאי: וית חיתאי וית פריזאי וית גבראי: וית אמוראי וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי: ושרי אתת אברם לא ילידת ליה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר: ואמרת שרי לאברם הא כען מנעני יי מלמילד של כען לות אמתי מאים אתבני מינה וקביל אברם למימר שרי: ודברת שרי אתת אברם ית הגר מצריתא

רש"י

דן אנכי. בעשר מכות: ברכוש גדול. בממון גדול כמו שנ' וינצלו את מצרים: (טו) ואתה תבא. ולא תראה כל אלה: אל אבותיך. אביו עע"ז והוא מבשרו שיבא אליו למדך שעשה תרח תשובה: תקבר בשיבה טובה. בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו: (טז) ודור רביעי. לאחר שיגלו למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן ירד יעקב למצרים צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה: כי לא שלם עון האמורי. להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה: (יז) ויהי השמש באה. כמו ויהי הם מריקים שקיהם ויהי הם קוברים איש כלומר ויהי דבר זה: השמש באה שקעה: ועלטה היה. חשך היום והנה תנור עשן וגו'. רמז לו שיפלו המלכיות עיין: באה. טעמו במעלה כך הוא מבואר שבא כבר ואם היה טעמו למטה באלף היה מבואר כשהיא שוקעת. ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתיב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מכאן היתה נמצא שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה לשון נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה לשון שעבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה. קמה אלומתי. הנה שבה יבמתך וכשטע' למטה הוא לשון הווה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן בערב היא באה ובבוקר היא שבה: (יח) לזרעך נתתי. אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה: הנהר הגדול. (הוא פרת) לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת. משל הדיוט ועבד מלך מלך הדבק לשחור ישתחוו לך: (יט) את הקיני. עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום מואב ועמון והם קיני קניזי קדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר מואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: (כ) ואת הרפאים. ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים: (א) שפחה מצרית. בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: (ב) אולי אבנה ממנה. לימד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס. אבנה ממנה בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי: לקול שרי. לרוח הקודש שבה: (ג) ותקח שרי. לקחה בדברים אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה:

שפתי חכמים

א לאפוקי דין כמשמעו כי לא מצינו שעמד עמה' בדין: ב לא כשאר רכוש שנמקרא המור' על קנין כי זה הממון שהשאילם אינו מקנייהם: ג פי' העבדות והעינוי אבל הגרו' גם הוא היה בכלל גרו' כי מיד כשנולד יצחק התחילו הד' מאו' שנה וכמ"ש רש"י: ד בגיותה ולא בתמיה מדלא אמר בתר הכי אלא למדך וכו' מהר"של: ה (קנ"מ) דכתיב ויבא עשו מן השדה והוא עיף ודר"ז ברכיתה ואותו יום מת אברהם ע"ש ו ואם תאמר והרי דור חמישי היה שהרי יעקב מיולדי מצרים היה יעקב יהודה פרץ חצרון כלב ויש לומר דיעקב זקן היה ולא חשיב דור אלא כחשב כמת ועי"ל דבימי יעקב לא היה שיעבוד כלל אבל בימי יהודה התחיל קצת השיעבו' כמו שפירש רש"י בפרשת ויחי ויהיה ועבדום וענו אותם דבק עם דור רביעי: ז דבונו לפרש למה כתיב ויהי ל' זכר והשמש לשון נקבה מדכתיב באה והוה ליה ליכתב ותהי השמש ומתרץ וה"פ ויהי דבר זה השמש באה וגו' מלת ויהי קאי אדבר זה וכמו כן ויהי הם מריקים וגו' כאלו אמר ויהי דבר זה שהם מריקים: ח כ"ל דעוג שהיה אמורי דכתיב שני מלכי האמורי מלך על החוי שהם רפאים והוא היה מבני האמורי ונקרא יתר רפאי' מפני שמלך עליהם דאי תימא ואת הרפאים זה עוג והם אומרים כולם מאי ואת החוי הא כבר חשב האמורי שנאמר ואת הרפאים והוא עוג שהוא אמורי הל"א: ט הוכחתו מדכתיב לה שפח' והא כל מה שקנה אשה קנה בעלה אלא ודאי בת פרעה היתה ונתן לה בתו כשראה וכו' מ"ה כתיב ולה למוז על זה כלומר שראה מעשים שנעשו לה לשר' וק"ל: י ר"ל וכי אם הגר תלד תהא היא בנויה ומתרץ דממנה פי' בשבילה: כ הוכחתו מדכתיב לקול שרי היה לו לכתוב לשרי אלא ה"פ לקול הבא לשרי דהיינו רוח הקודש: ל כיון דעיקר האדם הוא דעתו ולא יוכל לקחת דעתו כ"א בדברים

ברכות ס"ז
מ"ק כ'
עדיות פט

יבמות ס"ד

שמות י"ב

ישעי' כ"ז
בראשית י"ב
מלכי' ב' י"ג

ש"י

ב"ר
ישעיה י"א
דברים ג'

ב"ר
ב"ר

המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם
בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו
לאשה: ד ויבא אל הגר ותהר ותרא
כי הרתה ותקל גברתה בעיניה: ה ותאמר
שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי
בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט
יהוה ביני וביניך: ו ויאמר אברם אל שרי
הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה
שרי ותברח מפניה: ז וימצאה מלאך יהוה
על עין המים במדבר על העין בדרך שור:
ח ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה
באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי
ברחת: ט ויאמר לה מלאך יהוה שובי אל
גברתך והתעני תחת ידיה: י ויאמר לה מלאך
יהוה הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב: יא
ויאמר לה מלאך יהוה הנך הרה וילדת בן וקראת
שמו ישמעאל כי שמע יהוה אל עניך: יב
והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל
פני כל אחיו ישכן: יג ותקרא שם יהוה
הדבר

אונקלוס

מצריתא אמתה מסוף עשר שנין למיתב אברם
בארעא דכנען ויהבת יתה לאברם בעלה ליה
לאינתו: ועאל לות הגר ועדיאת וחזת
ארי עדיאת וקלת רבונתה בעינהא: ואמרת
שרי לאברם דין לי עלך אנא יהבית אמתי
לך וחזת ארי אעדיאת וקלית בעינהא יתגלי קדם יי דיני
ובינך: ואמר אברם לשרי הא אמתיך
בידיך עבידי לה כדתקין בעיניכי ועניתה שרי
וערקת מן קדמהא: ואשכחה מלאכא דיי על
עינא דמיא במדברא על עינא באורחא דחגרא:
ואמר הגר אמתא דשרי מנן את אתיא ולאן
את אזלא ואמרת מן קדם שרי רבונתי אנא
ערקא: ואמר לה מלאכא דיי תובי לות
רבונתיך ואשתעבידי תחות ידהא: ואמר לה
מלאכא דיי אסגאה אסגי ית בניכי ולא יתמנון
מסגי: ואמר לה מלאכא דיי הא את מעדיא
ותלדין בר ותקרין שמיה ישמעאל ארי קביל יי
צלותיך: והוא יהא מרוד באנשא הוא יהא
צריך לכולא ואף אנשא יהון צריכין ליה ועל
אפי כל אחוהי ישרי: וצליאת בשמא דיי
דאיתמלל

רש"י

מקץ עשר שנים · מועד הקבוע לאשה ששהתה
יבמות ס"ד א עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת *:
לשבת אברם וגו' · מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ
עולה מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול
עד שיבא לא"י: (ד) ויבא אל הגר ותהר ·
ב"ר מביאה ב ראשונה *: ותקל גבירתה בעיניה ·
אמרה שרי זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאילו
היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים
ב"ר הללו ואני נתעברתי ג מביאה ראשונה *: (ה)
חמסי עליך · חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש
ד כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי
לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו
והייתי אני נפקדת עמך · ועוד דבריך אתה חומס
ב"ר ממני שאתה שומע ה בזיוני ושותק *: אנכי נתתי
שפחתי וגו' · ביני וביניך · כל ביניך שבמקרא חסר
ו וזה מלא קרי ביה ובנך (ר"ל נוכח לנקבה)
שהכניסה עין הרע בעיבורה והפילה עוברה הוא
שהמלאך אומר להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא
מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון:
ב"ר (ו) ותענה שרי · היתה משעבדה בה בקושי *:
(ח) אי מזה באת · אהיכן באת · יודע היה אלא
ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים · ולשון אי מזה
איה המקום שתאמר עליו מזה ז אני באה: (ט)
ויאמר לה מלאך וגו' · על כל אמירה היה שלוח לה
מלאך אחר לכך נאמר מלאך בכל אמירה ואמירה:
(יא) הנך הרה · כשתשובי תהרי ח כמו הנך
הרה דאשת מנוח: וילדת בן · כמו וילדת ט ודומה
לו יושבת בלבנון מקוננת בארזים: וקראת שמו · צווי
הוא י כמו שאומר לזכר וקרא את שמו יצחק: (יב) פרא אדם · אוהב מדברות כ לצוד חיות כמו שכתוב וישב במדבר פארן ויהי רובה קשת:
ב"ר ידו בכל · לסטים: ויד כל בו · הכל שונאין אותו ומתגרין בו: ועל פני כל אחיו ישכון · שיהיה זרעו גדול *: (יג)
אתה

שפתי חכמים

בדברים שונים מושך דעתו לרצונו: א דא"ל מקץ עשר שנים ל"ל אלא
וכו': ב וא"ת מנ"ל לרש"י וי"ל מדכתיב ויבא אל הגר ותהר לו היה
לכתוב ותהר הגר ל"ל אלא למדרש שהיתה יעוד שמה הגר ותהר הא כיצד אלא
שנתעברה מביאה' ראשונה והיה כאילו היתה עוד בתולה ונתעברה · א"כ
מדסמך הגר אל ותהר איכא למדרש הגר ותהר אבל לא שאר נשים הא כיצד
לא נתעברה מביאה ראשונה משא"כ שאר נשים שאין מתעברין כלומר שכיצא
לה גם דהא אין אשה מתעברת מביאה' ראשונה אלא ע"י כם וק"ל ודלא כהר"א
שפי' שלטה בעצמה ומיעכה באצבעה ובשרו בתוליה: ג וא"ל מנ"ל
דמשום שמביאה ראשונה נתעברה מ"ה ותקל וכו' דלמא חסידת הריון הוא
ותקל ולא מסיבת ביאה ראשונה וי"ל דא"לכ הל"ל ותהר ותקל וגו' · ועי"ל
דאי מסיבת הריון למה ותקל דלמא עקרה היא מ"ה לא זכתה להריון בשלמא
אי משום מביאה ראשונה נתעברה א"ש דאמרה הגר וודאי אינה צדקת דאי
צדקת היתה למ' לא הועיל לה זכות דהא אני נתעברתי מביאה ראשונ' שאין
שום אשה מתעברת אלא ודאי אין לה זכות מהר"של: ד לא חמס שאני
עושה כי יו"ד הכינוי של חמסי מור' פה על הפועל והיא שרה · ועוד דברים
אתה חומס זהו פי' אחר: ה ר"ל מסגר כמו שמפר' הקרא אנכי נתתי וגו':
ו ר"ל יו"ד שנייה והכ"ף נקוד בק"מץ והנו"ן בשו"א שהוא נוכח הזכר וכאן
שאין יו"ד בין הנו"ן ובין הכ"ף קרי ביה ביניך הנו"ן בצר"י כי יו"ד הנח מורה
על הצר"י והכ"ף נקוד בשו"א שהוא נוכח לנקבה ויהיה לנוכח הגר שאף להגר
אמרה כן וכו': ז דא"לכ האי אי מזה מאיזה מבעי ליה כי המ"ם בתחלת
התיבה מורה על השאלה כמו מאין תבא: ח לא שבשרה על ההריון שע כבר
שהרי כבר הפילה כדפי' רש"י לעיל: ט בקמ"ץ תחת התי"ו שהוא בינוני
ואל תתמה על השו' שתחת התי"ו כי כמוהו לשבת בלבנון ומקוננת בלבנון שהם
ג"כ בינוני ונקוד שו"א תחת התי"ו: י ר"ל אע"פ שנקוד וקראת ולא נקוד
בשו"א תחת התי"ו מ"מ ל' ציווי הוא כמו שאמר לזכר וקראת: כ וקרא
פרא כדכתיב פרא' במדבר: (כמ"י) ב"ר כר"י ולפי זה א"ש ידו בכל ליסטים
אבל לר"ל שפי' פרא אדם בוזז נפשות א"כ צריך לדחוק ולפר' פי' אחר על ידו
בכל

בעל הטורים

הרתה ב' בפרשה
רמז לפרש"י
שהכניסה בה עין
הרע והפילה וחזרה
ונתעברה:
ב' אלא בתורה:
חד מן יוד נקודות
בתורה:
ביניך ב' א' קמץ
וא' פתח:
על עין המים ב'
במס' הכא ואידך הנה
אנכי נצב על עין
המים שטוב הוא
להתפלל על המים
כדכתיב מקול
מחצצים בין
משאבים שם יתנו
צדקות ה' וכן
התפלה נמשלו למים ·
דכתי שפכי כמים
לבך:
ברחת ב' במס' הכא
ואידך מקול פרש
ורומי קשת בורחת
כל העיר מפני
שפרה הבריחה את
ישמעאל לפיכך

בראשית יז

הדבר אליה אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם
ראיתי אחרי ראי: יד על כן קרא לבאר
באר לחי ראי הנה בין קדש ובין ברד: טו
ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם שם בנו אשר
ילדה הגר ישמעאל: יו ואברם בן
שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את
ישמעאל לאברם: ס
א ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע
שנים וירא יהוה אל אברם ויאמר אליו אני אל
שדי התהלך לפני והיה תמים: ב ואתנה
בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד:
ג ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים
לאמר: ד אני הנה בריתי אתך והיית
לאב המון גוים: ה ולא יקרא עוד את שמך
אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים
נתתיך: ו והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך
לגוים ומלכים ממך יצאו: ז והקמתי את
בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם
לברית

אונקלוס

ואיתמליל עמה אמרת את הוא אלהא חזי כולא
ארי אמרת הכא שריתי חזיא בתר דאתגלי
לי: על כן קרא לבירא בירא דמלאך קימא
אתחזי עלה הא היא בין רקם ובין חגרא:
מגלה י"ז — וילידת הגר לאברם בר וקרא אברם שום בריה
דילידת הגר ישמעאל: ואברם בר תמנן
ושית שנין כד ילידת הגר ית ישמעאל לאברם:
חגיגה י"ג — והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי
נדרים ל"א — יי לאברם ואמר ליה אנא אל שדי פלח קדמי
והוי שלים: ואתן קימי בין מימרי ובינך
נדרים ל"ג — ואסגי יתך לחדא לחדא: ונפל אברם על
אפוהי ומליל עמיה יי למימר: אנא הא גזר
נדרים סב — קימי עמך ותהי לאב סגי עממין: ולא יתקרי
ברכות י"ג — עוד ית שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי לאב
נדרים סב — סגי עממין יהבתיך: ואפיש יתך לחדא לחדא
שבת ק"ס — ואתנינך לכנשן ומלכין דשלטין בעממיא מינך
יפקון: ואקים ית קימי בין מימרי
ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי
לך

בעל הטורים

גרשו ישראל מפניו כי רואי קשת הוא ישמעאל דכתי' ביה רובה קשת:
וקראת ד' במסרה הכא וקראת אתכם הדיעה וקראת שמו עמנואל וקראת ישוע' חומותיך שע"י קריאת ישמעאל קרא' הדיעה אבל ע"י קריאת עמנואל קרא' ישועה:

יז

ב' פעמים אב המון בפלשה ועול' כחשבון יצחק. וכן ארבה בגימט' יצחק:

שפתי חכמים

בכל ודוחק שם: א (ג"א) בשלמא בבית אברהם ראיתי מלאכי' בשביל צדקת אברהם ושרה אבל במדבר לא כמנא לי אם לא שהוא רואה בעלבון וגו': ב (ג"א) דאי מתכה שמע אחר שהיא מצווה ולא הוא היתה לה לקראותה ישמעאל אלא שסרתה עליו רוח הקודש והשתא הוא כמו מצווה: ג שהרי אברהם היה בן צ"ט כשמל אותו וכשנולד היה בן פ"ו שכשאתם תאמר והא לקתן בהדיא כתב וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה וי"ל דמ"ה סכפל ללמד שהכתוב עצמו מעיד על זה שעשה זה משום מצות השם ולא משום יראת אביו שהכריחו לזה וק"ל כ"ל ומהר"אי תירץ דמההוא לא הוה שמעינן דהוה בן י"ג שנה מעת לצאת דזהו שיעור ימי גדלותו ומ"ה לא עיכב ומהאי קרא שמעינן שפיר: ד פירש אברהם אמר להקב"ה רבונו של עולם אם אמול אז אהיה כתאם ביעיני הבריות לכן אמר לו הקב"ה אני הוא שאמר לעולמי די וכו' מהרש"ל: ה רוצה לומר דהא כתיב התהלך לפני ואח כן והיה תמים ל"ל ומפרש דאף זה פירושו תעשה דביווי אחר ציווי הוא כלומר היה שלם בכל נסיונתי: ו כתב הר"אם הם האיברים המסלקים העבירה ואין מבירים ביד אדם ומלוב נדקתו מאלם בידו דכתיב רגלי חסידיו ישמור כשאדם מתגבר על יצרו סוף שהקב"ה מסרו בידו עכ"ל: ז ויש לומר דודאי היו לו אבל אינם ברשותו וכאלו היה חסר והם דהיינו ה' איברים ואמר לו הקב"ה דהכל יהיה ברשותו וק"ל וקשה והלא היה חסר גם כן הלב דהא ערל לב היה ויש לומר דלא חשיב רק איברים הגלוים ועי"ל דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפנין ואחר כן וכרות עמו הברית וגו' אלמא דאפילו לפני המילה לא היה לו כ"כ ערל לב מהרש"ל: ח והא דכתיב לעיל וירא ה' אל אברם ולא כתיב שנפל על פניו וי"ל דלעיל נמי היה נופל ותכאן אתה למד והא דלא נכתב הנפילה עד השתא ללמד על ההפרש שקוד' שנימול ולאחר שנימול שהרי אחר שנימול כתיב ואברהם עודנו עומד לפני ה': ט רבונו לתרץ למה לא נקרא שמו אבהם והיה לו להמיר ה' תחת ר' ולמה לא זזה הר' ממקומה ומתרץ כדי שלא תתרעם על הקב"ה שהרי אף יו"ד של שרה נתרעמה והא דזזה היו"ד משרה אפשר משום דעתידים ליתן בשמו של יהושע מ"ה זזה וק"ל ועי"ל שהיו"ד היתה יכול' להתקיים אף בם שהרי חלקה ונתנה חציה לשרה וחציה לאברהם אבל הר' אי אפשר לקיימה בשמם מהרש"ל: א (מהר"ן)

רש"י

אתה אל רואי. כקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה שרואה א בעלבון של עלובין (ס"א ד"א אתה אל רואי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו). הגם הלם. לשון תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי ראותי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא חרדה: (יד) באר לחי. כתרגומו: (טו) ויקרא אברם שם וגו'. אף על פי שלא שמע דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש ב עליו וקראו ישמעאל: (יו) ואברם בן שמונים וגו'. לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג שנה ג כשנמול ולא עכב: (א) ואני אל שדי. אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה ד לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו והכל לפי הענין: התהלך לפני. כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי: והיה תמים. אף זה צווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי ה ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני. ד"א והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' איברים ו ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה ז שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין איבריך: (ב) ואתנה בריתי. ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו: (ג) ויפול אברהם על פניו. ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ח ורוח הקדש נצבת עליו וזהו שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר"א מצאתי כן: (ה) כי אב המון גוים. לשון נוטריקון של שמו ורי"ש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם ואפילו רי"ש שהיה בו מתחלה לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה ט עד שהוסיפה ליהושע שנאמר י ויקרא משה להושע בן נון יהושע: (ו) ונתתיך לגוים. ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשר עליו: (ז) והקמותי את בריתי. ומה היא הברית להיות לך לאלהים:

אונקלוס

לך לאלהא ולבנך בתרך: ואתין לך ולבנך בתרך ית ארע תותבותך ית כל ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלהא: ואמר יי לאברהם ואת ית קימי תיטר את ובנך בתרך לדריהון: דין קימי דתטרון בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך למגזר לכון כל דכורא: ותגזרון ית בשרא דעורלתכון ויהי לאת קיים בין מימרי וביניכון: ובר תמניא יומין יתגזר לכון כל דכורא לדריכון יליד ביתא וזבין כספא מכל בר עממין דלא מבנך הוא: אתגזרא יתגזרון יליד ביתך וזבין כספך ותהי קימי בבשרכון לקיים עלם: וערל דכורא דלא יגזר ית בשרא דעורלתיה וישתיצי אנשא ההוא מעמיה ית קימי אשני: ואמר יי לאברהם שרי אתתך לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: ואברך יתה ואף אתין מינה לך בר ואברכינה ותהי לכנשן ומלכין דשליטין בעממיא מינה יהון: ונפל אברהם על אפוהי וחדי ואמר בלביה הלבר מאה שנין יהי ולד ואם שרה הבת תשעין שנין תליד: ואמר

אברהם

יבמות מ״ב ס״ד | סנה׳ כ״ט ע״ז כ״ו מנחות מ״ב | שבת קל״ז קידושין כ״ט | שבת פס | יבמות ע״ב ע״ז כ״ז שבת כ״ח קידו׳ כ״ט | יבמות ע״ב סנה׳ נ״ח | ברכות י״ג ר״ה י״ו | סנה׳ ס״ט ב״מ פ״ז

לך לך

לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: ח ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים: ט ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם: י זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר: יא ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם: יב ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא: יג המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: יד וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר: ס טו ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה: טז וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו: יז ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת

תשעים

שביעי

ב מצות מילה: ג׳ וא׳ והיתה וקימן מילה בזכר:

הפר ב׳ במס׳ הכא ולידך ואת מצותי הפר שדורש אותו במדרש על המושך ערלתו כמו הפר דהכא בברית מילה אף מצותי הפר בברית מילה:

חד וין י״ב פתח דקמ׳ באתנח:

רש״י

לאחזת עולם. ושם אהיה לכם לאלהים אבל (בר ישראל) הדר בחוצה לארץ א כמו שאין לו אלוה: (ט) ואתה. וי״ו זו מוסף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו המול לכם וגו׳: (י) ביני וביניכם וגו׳. אותם של עכשיו ובין זרעך אחריך. העתידין להולד אחריך: המול. כמו להמול ב כמו שאתה אומר עשות כמו לעשות: (יא) ונמלתם. כמו ומלתם ג והנו״ן בו יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כגון נ׳ של נושך ונ׳ של נושא ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יתפעל ד כמו יעשה ה יאכל: (ברש״י ישן איכו) (יב) יליד בית. שילדתו השפחה בבית: מקנת כסף. שקנאו משנולד: (יג) המול ימול יליד ביתך. כאן כפל עליו ו ולא אמר לשמ׳ ימים ללמדך שיש יליד בית נמול לאחד (פ״א לאחד) שמנה ימים ח כמו שמפורש במסכת שבת: (יד) וערל זכר. כאן למד שהמילה באותו מקום ט שהוא ניכר בין זכר לנקיבה: אשר לא ימול. משיגיע לכלל עונשין י ונכרתה. אבל אביו אין ענוש עליו כרת אבל יעובר בעשה: ונכרתה הנפש. הולך ערירי ומת קודם זמנו: (טו) לא תקרא את שמה שרי. דמשמע שרה לי ולא לאחרים כי שרה סתם שמה שתהא שרה על כל: (טז) וברכתי אותה. ומה היא הברכה שחזרה כ לנערותיה שנאמר היתה לי עדנה: וברכתיה. בהנקת שדים כשנצרכה לכך ל ביום משתה של יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנם הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא שנאמר הניקה בנים שרה ב״ר המצו במקנתן: (יז) ויפול אברהם על פניו ויצחק. זה ת״א לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הקב״ה על שרה ולא הקפיד על אברהם: הלבן. יש תמיהות שהן קיימות מ כמו הבגלה נגליתי הרואה אתה אף זו היא קיימא וכן אמר בלבו הניעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה לי: ואם שרה הבת תשעים שנה. היתה כדי לילד

דף נ״א | כ״ל | שבת כ״ד | ברכות ... | ... י״ח | שמות א׳ ב׳ | ש״ב ב׳ ע׳

שפתי חכמים

א (מהר״ן) לפי שא״י נחלת ה׳ ולקחה לחלקו כמבואר בכמה פסוקים וח״ל חלק לשרים ולכך כל הדר בח״ל דומה כאלו הוציא את עצמו מתחת רשותו של הקדוש ברוך הוא כב יכול וכן הם דברי הב״א: ב אף על פי שהוא לשון ציווי אי אפשר שהוא ציווי שהרי כתיב אחריו ונמלת׳: ג כלומר שאף על פי שמשמעותו איכו לשון ציווי מ״מ ציווי הוא: ד כלומר שהוא הנימול עצמו לא המל את אחרים כמו ונמלתם שאם כן יחסר בקלא הפועל: ה יאכל יעשה בבר״י תפת היו״ד: ו דהא למעלה גם כן כתיב כל זכר לדורותיכם יליד ביתו וגו׳ וכתיב בן ח׳ ימים וגו׳ ובאן כפל עוד יליד ביתך ולא כתיב סתם: ז רוצה לומר ליום א׳ כמו שמפורש שם כשחלקו שניה ספסה מיעוברת זה שפחה וזה עוברה: ח כגון שקנה שפחה משנתעברה וילדה בשבת איכו דוחה את השבת: ■ (רא״ם) דא״כ זכר ל״ל (כח״י) ול״כ דה״פ דהל״ל וזכר ערל אלא ודאי להכי לא כתב וזכר ערל משום דהוה משמע דהציווי היא לזכר ולא לנקבה ואף על פי שהמצוה שייך גם בנקבה ולא להורות מקום הערלה אבל השתא דכתיב וערל זכר משמע דבעי להורות מקום הערלה וה״פ שהערלה היא במקום שמבדיל בין זכר לנקבה וע״ש: י ר״ל והרי עדיין קטן ולאו בר עונשין ולמה יתחייב כרת וק״ל: כ דא״לכ מאי וברכתי אותם ואח״כ וגם נתתי לך ממנה בן אלא ודאי קאי על הברכה שקודם לבן והוא הנערות: ל דא״לכ מאי וברכתיה אחר לידת הבן דהא כל יולדת מניקה את בנה וה״ה שר׳ כשחזר׳ לנערותי׳ לכן פי׳ כשנצרכה לכך וכו׳: מ כלומר שאין באין להכחיש העניין כלו׳ יש בכח השם לעשות אף שהוא נגד הטבע אך אין כל אדם זוכה לזה שיתחסד עמו השם כמו שעושה ואע״פ שכתב רש״י יאמר זה וכן אמר בלבו הניעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה

תשעים שנה תלד: יח ויאמר אברהם אל־
האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך: יט ויאמר
אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת
את־שמו יצחק והקמתי את־בריתי אתו לברית
עולם לזרעו אחריו: כ ולישמעאל שמעתיך
הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו
במאד מאד שנים־עשר נשיאם יולד ונתתיו לגוי
גדול: כא ואת־בריתי אקים את־יצחק אשר
תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת: כב
ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם: כג
ויקח אברהם את־ישמעאל בנו ואת כל־ילידי
ביתו ואת כל־מקנת כספו כל־זכר באנשי בית
אברהם וימל את־בשר ערלתם בעצם היום הזה
כאשר דבר אתו אלהים: כד ואברהם בן־
תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו: כה
וישמעאל בנו בן־שלש עשרה שנה בהמלו את
בשר

בעל הטורים

חסר י' בתר"י בתורה אך יש נוטריק' אשר קדש ידיד מבטן:

מפטיר

אונקלוס

אברהם קדם יי לוי ישמעאל יתקיים קדמך: ואמר יי בקושטא שרה אתתך תליד לך בר ותקרי ית שמיה יצחק ואקים ית קיימי עמיה לקיים עלם לבנוהי בתרוהי: ועל ישמעאל קבילית צלותך הא ברכית יתיה ואפשית יתיה ואסגית יתיה לחדא לחדא תרין עשר רברבין יוליד ואתניניה לעם סגי: וית קיימי אקים עם יצחק דתוליד לך שרה לזמנא הדין בשתא אוחרנתא: ושצי למללא עמיה ואסתלק יקרא דיי מעלוהי דאברהם: ודבר אברהם ית ישמעאל בריה וית כל ילידי ביתיה וית כל זביני כספיה כל דכורא באנשי בית אברהם וגזר ית בשרא דעורלתהון בכרן יומא הדין כמא דמליל עמיה יי: ואברהם בר תשעין ותשע שנין כד גזר בשרא דעורלתיה: וישמעאל בריה בר תלת עשרי שנין כד גזר ית בשרא דעורלתיה: בכרן יומא הדין איתגזר

אברהם

שפתי חכמים

פוסה לו אם כן גם זה מאותן שבא להבחי' יש לומר דאין זה הבחט' העגין שיה' א מ' מן הבחנינות אבל הוא בתיבת שבח להם"י שמתחסד עמו יותר מינם את' ודוק כ"ל ודלא כפי' הר"אם: א כתב הר"אם לא הבנותי דבריו בזה כי אף על פי שנתמעטו השני' בימי אברהם עדיין הקושיה במקומה עומדת שלא היה לו לתמוה על זה כי יחס הק'אל קע'ה שהם שנותיו של אברה' כיחס הת"ק אל תתק"כה שהם שנותיו של נח בקרו' וכו' והאריך בקושיא ונראה כי עיקר תמיהת אברהם היה על שהיו שניהם זקינים דאפשר שיולד זקן אם אשתו ילדה אבל ששניהם זקינים וילדו הו' דבר תמוה ובזה יתיישב קושי הר"אם ודו"ק ועוד הקשה מה פריך רש"י מנח והרי גבי נח על פי הגזירה היתה שנסתמו מעיינו כדי שלא יוליד בן שיגיע לעונשין קודם למבול יש לומר כי לא היה בגזירה אלא שנסתם מעיינו אבל מה שהוליד אחר ה' מאות שנה לא בגזירה היה אלא בטבע ודו"ק: ב פירוש כי הק' שנים בתחילה לא היו ראוין להוליד מיד אלא לאחר ק' שנים כי באותן שנים היה בן מאה כנער כבן י"ג עכשיו ואחר כך נתמעטו השנים והתחילו להוליד לשלשים שנה ואף שהוליד אברהם שהיה בן ק' שנה ל"ק מידי כי עיקר התימה הוא שזקן שבחלש הטבע שלו יוליד עם זקנה ובזה יתורצו כל תמיהות הר"אם ודו"ק וכעין זה מצאתי בשם מהר"של: ג לא שלא היה חפץ בבשורה יצחק: ד ואם תאמר והיאך יתפלל על יראת שמים הא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ויש לומר דהכי פירש לו ישמעאל יחיה רוצה לומר שהתפלל עליו שיחיה ומה שאמר לפניך דהיינו ביראתך לא שהיה מתפלל על זה אלא כך אמר בטוב שיחיה ביראתך ויהיה שני בקשות האחת שיחיה והשנית ביראתו דאם לא כן לפניך למה לי: (כמ"י) דה"ק ביראתך באם יהיה צדיק אבל אם יהיה רשע איכני מליץ על הרשעים ואין זו בקשה: ה (גור אריה) וצריך לשני הפירושים דאי משום הבחוק ה"ל למקרי בחוק דמאי ענין היו"ד אלא ע"ש הי' נסיונות ואין לפרש הי' נסיונות רק עם ח' של מילה וצ' וק' של אברהם ושרה ובהאי טעמא לחוד לא סגי דקאמר בקרא בפירוש באוך עשה ונראה דמשום בחוק נקרא כן: ו (קנ"מ) דאם לא כן למה לא קרא אותם שבטים כבני יעקב שהוא לשון גבורה או שריש וראשים וכו' אלא נשיאים וכו': ז כלומר אף על פי שהוא בדג"ש אינו מבנין הכבד אלא מבנין הקל כלומר שמל את אחרים: ח מבנין נפעל שקבל המילה כמו בהבראם שקיבל הבריאה והוא גם כן לשון נפעל: ט דכל אתין ונמי' רבויין הן: (קנ"מ) ואף על גב דאמרינן פרק הערל לא ניתנה פריעה לאברהם קיימה הוא מעצמו כמו שקיים כל התורה אבל מילה משום דיודע היה שעתיד להצטוות עליה לא קיים עד שנצטווה ואז יהיה מצווה ועושה:

א ואם

רש"י

ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים א כבר ובא תשוש כח בעולם וצא ולמד מעשרה דורות מנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן ב בני ס' ובני ע': (יח) לו ישמעאל יחיה. הלואי שיחיה ישמעאל איני כדי לקבל ג מתן שכר כזה: יחיה לפניך. יחיה ביראתך ד כמו התהלך לפני פלא קדמי: (יט) אבל. לשון אמתת דברים וכן * אבל אשמים אנחנו * אבל בן אין לה: וקראת את שמו יצחק. על שום הצחוק. וי"א על שם העשרה נסיונות ה וצ' שנה של שרה וח' ימים שנמול וק' של אברהם: (ס"א ואת בריתי למה נאמר כבר כתיב ואתה בריתי תשמור אתה וזרעך וגו' אלא לפי שאומר הקימותי וגו' יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום ת"ל והקימותי את בריתי אתו ולא עם אחרי' ואת בריתי אקים את יצחק למה נאמר אלא למד שהיה קדוש מבטן. דבר אחר אמר רבי אבא מכאן למד ק"ו בן הגביר' מבן האמה כתיב כי הנה ברכתי אותו והרבתי והפרתי אותו זה ישמעאל וק"ו ואת בריתי אקים את יצחק: את בריתי. ברית המילה תהא מסורה לזרעו ליצחק: (כ) שנים עשר נשיאם. כעננים יכלו ו כמו * נשיאים ורוח: (כב) מעל אברהם. לשון נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו * שהצדיקים מרכבתו של מקום: (כג) בעצם היום. בו ביום שנצטווה ביום ולא בלילה לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אלו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום: וימל. לשון ז ויפעל: בהמולו. בהפעלו. כמו ח בהבראם: (כד) בהמולו את בשר ערלתו: (כטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורצה לחתוך והיה מתיירא שהיה זקן מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו שנאמר וכרות עמו הברית לא נאמר לו אלא עמו ב"ר רש"י ישן) באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך ע"י תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוצרך לחתוך ערלה ט ולפיכך נאמר

לכן

אברהם וישמעאל בריה: וכל אנשי ביתיה ילידי ביתא וזביני כספא מן בני עממיא אתגזרו עמיה:

בשר ערלתו: כו בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו: כז וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו:

ל' חלה
ב' ר"פ בספר
ג' ותקל

קכ"ו · כמל"ו · סימן ד' · מככד"ב סימן:

ומפטירין בישעיה סימן מ' ותאמר ציון עזבני יי':

יח

פ פ פ

סוטה י"ד
ב"מ פ"ו

ואתגלי ליה יי' במישרי ממרא והוא יתיב בתרע משכנא כמיחם יומא:

וזקף

וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום: ב וישא

ח' חסרים
נמלו אתו וסמיך ליה
והוא יושב פתח
האהל כחם היום
וזהו שאמרו חז"ל
שאברהם יושב על

ברכות כ"ו
ב"מ פ"ו

רש"י

לכך נאמר את ב"ר: (כו) בעצם היום הזה · שמלאו לאברהם צ"ט שנה א ולישמעאל י"ג שנים · נמול אברהם וישמעאל בנו:

חסלת לך לך

ב"מ פ"ו

וירא (א) אליו · לבקר א את החולה · אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ב ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו: באלוני ממרא · הוא שנתן לו עצה על המילה ג לפיכך נגלה עליו בחלקו: · יושב · * ישב כתיב בקש

ב"ר
ב"ר

שפתי חכמים

א ואת תאמר והרי לעיל גם כן כתיב בעצם היום הזה ופי' רש"י בו ביום שנצטווה וכתיב אחריו ואברהם בן תשעים ותשעה שנה וגו' וי"ל דאי לא כתיב עוד בעצם היום הזה ה"א דעדיין לא כלתה לו שנת צ"ט שנה והא דכתיב ואברהם בן תשעים ותשעה שנה היינו דמקצת שנה ככולה לכך צריך למיכתב עוד בעצם היום הזה ללמדך שבו ביום מלאו לאברהם צ"ט שנה ולישמעאל שלש עשרה שנה:

חסלת לך לך

ואם תאמר מכ"ל לרש"י וי"ל דרש"י דייק מדכתיב וירא אליו ה' ולא כתיב וירא ה' אל אברהם בהדיא אלא ודאי לכך לא נאמר אל אברם דקאי אפרשת מילה דלעיל והתם כתיב בהדיא אל אברם ואם כן למה נראה אליו ואין לומר שנגה לו המילה דהא כבר צוה לו וכבר מל את עצמו ובני ביתו אלא ודאי לבקר את החולה: ע"ל דרש"י דייק מדלא מפרש אחר כך הפסוק למה נראה אליו אם כן תסתמ' ודאי לבקר את החולה: (רי"ק) י"ל למה פיר"שי לבקר את החולה ולא אמר לבקרו לפי שמכאן אנו למדין מצות ביקור חולים כמחז"ל לכך אמר לבקר את החולה ולא להיותו אברהם בלבד: ב כיון דמשום זה נגלה אליו כדי לבקרו אם כן סברא הוא דביום ג' הוא נגלה אליו דאז היא חולה ביותר כמו שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים · מהר"אם הקשה לאדרבה סכנת דביום ג' פת:תה מסכנת ב' ימים הראשונים כדתניא בפרק ר"א דמילה מרחיצין את הקטן וכו' וע"ש ומכ"ל לרב חמא בר חנינא שיום ג' למילתו היה דלמא ביום ב' היה נהי דביום ראשון לא היה מפני שהיה טרוד במילתו ובמילת עבדיו אבל מ"מ דלמא ביום שני היה וכו' וכ"ל דלא ק' מידי דע"כ לא פליגי אלא במילת קטן ואין ה"כ דבמילת קטן יום ראשון ושני יותר הם בסכנה מיום ג' דס"ל לת"ק דבשר של קטן סליק הייא ור"א אינו מחלק ומביא ראייה מן המקרא אף על פי שאין כ"כ ראיה לדבר זכר לדבר אבל במילת גדול כ"ע לא פליגי דיום ג' הוא יותר סכנה מיום ראשון ושני וכמו שהעיד הכתוב ויהי ביום השלישי וגו' ותרגום אונקלוס כדתקיפו להון כיבהון וכדפירש הרמ"בם כי הליחות כיברות ויורדות ומתהוה מהן מבורה וירבו היכאובות ואפשר דזה לא שייך בקטן שאין בו ליחות כ"כ אך סכנה דיליה היא המכה עצמה ומ"ה יום ג' ליכא סכנה כולי האי כיון דסליק בשרו הייא משא"כ בגדול דמתחילה אינן מתגברין ויורדין הליחות והמכה עצמה אין בו סכנה כיון שהוא בעל כח ויכול לסבול למכת חרב והוא דבר הנראה לעינים והמפורסמו' אין צריכין ראיה (כמ"י) וכ"ל לתרץ כדק"ל דאין נכנסין לבקר את החולה בג' ימים הראשונים: הר"אם הקשה דבב"ר אמרו לוטי ועשי עגות הלא אמרה ערב פסח היה וכן לקמן ומצות אפה פי' הרב פסח היה וכו' ואם כן יצ"כ לומר דהב"ר ס"ל דהביקור היה ביום המילה שהוא בט"ו בניסן ורבי חמא ס"ל דהביקור היה בי"ז בניסן ויש לתמוה על הרב שהביא אגדות חלוקות וכו' והאריך שם ולא נהירא וכו' ע"ש וכ"ל פשוט הוא דכ"ע ס"ל דהמילה היתה בי"ג בניסן והביקור היה בט"ו בניסן והשריטה בכותל היה בט"ו בניסן כשאמר לו הקב"ה למועד אשוב אליך ואף יעל גב דלמועד הזה נאמר ביום המילה וביום הביקור נאמר סתם למועד ולא נאמר הזה מ"מ הואיל והרב פי' שם למועד שקבעתי לך אתמול איכא למימר כמי איפכא דכשא"ל ביום המילה למועד הזה נתכוון ליום הביקור וכן פי' הרב לקמן למועד אשר דבר אותו אלהים וע"ש: ג נראה דרש"י אינו מתרץ למה נראה אליו שם כי שמא מעשה שהיה כך היה דבאותו זמן היה אברהם שם אלא רוצה לתרץ מה צריך הקרא להודיע ששם נראה אליו דהא כבר נאמר לעיל שהוא שוכן באלוני ממרא ומסתמא שם נגלה כי שם מל את עצמו ובני ביתו ובודאי שלא יצא משם שהיה עדיין חולה ממילתו כיון שהקב"ה בא לבקרו · כתב הר"אם ואם תאמר מי הכריחו לרש"י דממרא נתן לו עצה דלמא לא נגלה לו שם אלא משום דשם היה אהלו באותו יום וכו' ותירץ דמיתורא דקרא קדריש לה דלא ה"ל למי כתב אלא וירא אליו ה' והוא וגו' כמנהג בשאר נבואותיו ויצ"ל והוא כיצין מה שפירשתי לעיל · א"כ כך משמע ממילת אמורי ר"ל שאמר לאברהם עשה מה שציוה לך הקב"ה אך ק' דהיאך יתכן לומר דאברהם אבינו יטול עצה אם לקיים מצות בוראו אם לאו והא כדיק גדול היה ועמד בעשרה נסיונות · והר"אם מפרש דודאי גם בלאו הכי נמי היה מקיים מצות המילה שהיא מצות בוראו אלא דבשביל זה נטל עצה לפי שאשכול ענר וממרא היו בעל ברית אברהם ובפה היו נראים לו כאלו הם אוהבים אותו ואברהם היה רוצה לשקול דעתם אם איכם אתו בפה ואחד בלב עמו ואם היו אומרים לו שימול ודאי בלב נמי אוהבים אותו וסוף דב' אשכול וענר נתנו לו עצה שלא ימול אלא ממרא לבד נתן לו עצה שימול ובזה היה מכיר אברהם בהן · ויעי"ל דמשום זה נטל עצה אברהם לפי שהיה סבר ודאי יתנו לו עצה שלא ימול ואף על פי כן ימול את עצמו ואז יהיה שכרו יותר גדול ע"כ לשון הר"אם · ועי"ל דנטל עצה אם ימול את עצמו בצינעה אם בפרהסיא לפי שאברהם אמר שמא לא יניחוהו לימול והוא אמר מול בפרהסיא שלא יהיה בהם כח לעכב את הדבר כדכתיב לעיל בפרשת לך לך בעצם היום וגו' מהר"אם: (מהר"אם) ול"כ ששאל אם ימול עצמו בפרהסיא כי לא נצטוה למול בפרהסיא דוקא וא"כ ענר ואשכול היו מוחין בידו כדמשמע במדרש אבל ממרא החזיק לבו למול בפרהסיא ולא יחוש למונאיו כלל לכך נפרע לו מדה כנגד מדה לכך נגלה בחלקו נגלה דייקא ומה שפירש רש"י לעיל שהק"בה אמר לו אל תירא זה היה אחר שנתן לו ממרא העצה והקשים הק"בה עמו

בראשית יח

ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ

בעל הטורים

פתח נהיכם ואינו מכיח אלא למי שנימול ליכנס שם חוץ ממי שנא על הנויה שכמשך ערלתו ואינו מכירו:

אונקלוס

וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְּלָתָא גֻבְרִין קָיְמִין עִלָּוֹהִי וַחֲזָא וּרְהַט לְקָדָמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל אַרְעָא: וַאֲמַר יְיָ אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין

רש"י

בקש לעמוד, א אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים. ב והן יושבין שנאמר * אלהים נצב בעדת אל: פתח האהל · לראות אם יש עובר ושב ג ויכניסם בביתו: כחום היום · * הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה ד שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטע' שלא היו אורחי' באים הביא המלאכים עליו ה בדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים · אחד לבשר את שרה ו ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות * · תדע לך ז שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים ויאכלו ויאמרו אליו ובבשור' נאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי · * ורפאל שרפא את אברהם ח הלך משם להציל את את לוט הוא שנאמר ויהי בהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו · ט לפניו (כמו * ועליו מטה מנשה) · אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא · מהו וירא וירא שני פעמים · הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הגירסא ברש"י ישן) בב"מ מביא' *כתיב נצבי' עליו וכתיב וירץ לקראתם י כד חזיוה דהוה שרי ואסר פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם: (ג) ויאמר ה' אם נא וגו' · לגדול שבהם כ אמר וקראם כלם אדונים. ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא חול (*ד"א קודש הוא * והיה אומר להקב"ה להמתין לו

שפתי חכמים

ויעוד יש מדר' אגדה שמל את אשכול ואת ענר וממרא אמר לו ממרא לא יתקיימו אותם עד שימול עצמך שנאמר המול ימול והוא חבר וי"ו לומר המל עצמו ימול אחרים בא אברהם התחיל ומל את עצמו ולא היה יכול מתו' הצער בא הק"בה וסייעו שנאמר וכרות עמו הברי' ולפי שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו אבל תימא אם לא יגלה עליו בחלקו היכן יגלה כי בחלקו היה דר וי"ל כי האלהים אנה לידו שידור שם כדי לגלגל זכות עליו: (גד"ל) וכ"ת למה לקח עצה יותר על מצות מילה מבשאר מצות שבכל התורה י"ל דנפלאה שאר מצות לא היה צריך ליקח עצה אם ימתין עד שיהא מצווה מפי הקדוש ברוך הוא מפני שיודע שלא יהיה מצווה על שום מצוה אחרת · א"כ אף אם יהיה מצווה אח"כ מפי הקב"ה על איזה מצוה אפ"ה לא כנוכע מלקיימה אותה מקודם שנצטוה שהרי הוא יכול לחזור ולקיים אותה אח"כ ויהיה מצווה ועושה משא"כ במצות מילה שאם כשמל פעם אחד שוב אין יכול לחזור ולמול עצמו פעם שנית שוב שמעתי שתירוץ זה כתוב בספר משפטי שמואל עכ"ל: א ר"ל דיושב הוא בינוני משמע דישב כבר קודם לכן וגם עתה אבל ישב משמע פועל עבר שכבר ישב ולא עתה א"כ ולמה עמד לכן פי' בקש לעמוד מפני כבוד השכינ' ואמר לו הקב"ה שב וכו' ודלא כהר"אם וכו': (נח"י) נ"ל דה"פ מדכתיב ישב חסר משמע שהיתה ישיבה חסירה והיינו לפי שביקש לעמוד וכן הוא הפירוש של ותפרון ישב שהיתה ישיבה חסרה לפי שבאותו יום מינוהו וע"ש: ב (נדה לדרך) נ"ל דק"ל דהא אמרינן בס:ף מ"ק לכל אומרים שב חוץ מלאבל ולחולה דמשמע שב באבלותך שב בחולי שלך וכאן בא הקב"ה לבקר את החולה איך אמר לו שב אלא ל"פ ואתה סימן וכו': ג קשה לרש"י וכי דרכה של חולים לישב על הפתח באהל דרכם לישב או לשכב על המטה ומפרש לראות וכו': ד וא"ת מנ"ל לרש"י דלאו בלאו הכי היה החום גדול וי"ל דרש"י דייק מדכתיב כחם ולא כתיב בחם היום אלא ודאי ה"פ כחם המפורש במקום אחר דכתיב הנה יום ה' בא בוער כתנור לכך הוצרך לפרש שהוציא וכו': (נח"י) ול"נ דא"סד דבא להורות על הזמן ה"ל לאברהם להקדים עצמו לישב פתח האהל אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו דהא דאמרינן בברכות דף כ"ז. ובב"ר כחום היום ו' שעות ואז השמש ארבע שעות ואלו זמן סעודה בד' שעות כדאמרינן בשבת דף י' ובפסחי' דף י"ב יע"כ לומר דבא להורות הטעם על ישיבת אהל: ה דק"ל והא בלאו הכי נמי צריך להביאם כדמפר' ואזיל' ומפרש ודאי בלאו הכי נמי צריך להביאם אבל לא בדמות אנשים ובשביל אברהם הביא בדמות אנשים: ו דק"ל למה הביא שלשה אנשים היה לו להביא מלאך אחד ומתרץ דהא בלאו הכי צריך להביא ג' מלאכים אחד לבשר את שרה וכו': ז הקשה מהר"של והרי זה תדע מן הקשי' דדילמא מלאך אחד עושה שתי שליחות ולמה כתב גבי כל מעשה ומעשה חד וקבלתי מאמ"ו שה"ק דילמא לעולם לאו משום שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות אלא משום שלשה היו נזקקים לשליחות אחד ועל זה אמר תדע וכו' · עכ"ל: ח וקשה למה צריך רש"י להביא זה לכאן וי"ל לפי שפי' לעיל אין מלאך אחד עושה שתי שליחות דהא גבי בשורה נאמר לשון יחיד וכן גבי הפיכת סדום אבל גבי רפואה של אברהם לא מצינו לשון יחיד ויק"ל לרש"י למה לא הביא ארבע מלכים אחד להציל את לוט וכו' י"ל דלכך צריך להביא שאל תקשי לו הא לקמן גבי הפיכת סדום כתיב ויבאו שני המלאכים סדומה וגו' ש"מ שצריך להפיכת סדום שני מלאכים ואע"פ שכבר עשה המלאך שליחתו ועל זה פי' ורפאל שריפא את אברהם ר"ל אותן שני המלאכים דכתיב בקרא אחד מהם היה רפאל והלך משם והציל את לוט ולא סייע לזה שהפך את סדום: (הר"א) פי' רש"י רפאל שריפא את אברהם הלך להציל את לוט וא"ת איך ייחס עצמו באמרו משחיתים אנחנו י"ל זה שבא להציל את לוט בעצם והשחתת סדום היה במקרה כמ"ש ולוט בא צוערה ויי' המטיר על סדום אם כן הצלת לוט היתה סבת ההפכה במקרה וע"כ יצדק מאמר מלאך המוכה לטוב אין עושה רע וכן להיפך: ויש ספרים שגורסין ושליחות של רפואה והצלה אחת היא דקשה לרש"י אם כן למה הביא ג' מלאכים הא בשנים סגי דאותו שנים שרפאו את אברהם ובשרו את שרה הם ילכו אל סדום ואחד יהפוך את סדום והאחד יציל את לוט לכן פי' הצלה ורפואה אחת היא אבל בשורה והצלה שני דברים הם ובמקב' פירוש' אינו והטעם דאין מלאך אחד עושה שני שליחות להודיע שאין מספר לגדודיו של הקב"ה אין ענין' במקום עשירו' מנאתי: (נח"י) האריך שם בפלפול וסיים וכ"ל דודאי הביא ג' שלא יבטיל אחר אורחים ואפילו אם היה יכול מלאך אחד לעשות ג' שליחות ומ"מ למה פרט הכתוב שהיו ג' מה לי אם היו פחות או יותר וע"ז תירץ שהכתוב בא להודיענו שהיו ג' לקיים ג' מיני שליחיות: ט ואין להקשות לפי' זה אמאי לא כתיב לפניהם וי"ל משום דשימש אותם בסעודה שייך למכתב והוא עומד עליהם כלומר נשמו' להם ממש כדי שיהא מוכן מיד לשמש אותם מש"כ גבי נצבים דלא שייך האי טעמא וה"כ מצינו בתלמוד בפ' ערבי פסחים והוי קאי עלייהו רב ייבא סבא לשמש לצרכי סעודה וכו' מהר"אי: י יש מקשים לפי מדרש אגדה שעמדו אצלו ואח"כ פירשו ממנו והלכו להם לפי פי' זה היה לו לכתוב בקר' וירץ אחריהם וי"ל דבביתו של אברהם היו ארבע פתחים וכיון שהלכו לדרכם היה רץ אברהם מפתח זה שהיה עומדים אצלו אל פתח שהיתה ברוח צפונית או דרומית לעכב אותם לכך כתיב לקראתם וק"ל: (תולדות יצחק) ויש לומר דאין נב למלאכים כמ"ש לא ישבו בלכתם ואע"ג שבאו אליו בדמות אנשים מ"מ לא נשתנו ממדת לראות אחור וקדם: כ דק"ל למה אמר מתחילה אדוני לשון רבים ואח"כ אמר אם נא מצאתי חן בעיניך לשון יחיד ועל זה פי' לגדול שבהם אמר ואין חילוק בין קמ"ץ לפ"תח כי כלם לשון רבים הם · וא"ת והיאך ידע אברהם איזה הגדול י"ל לפי שסבור שהיו אנשים רב ושני תלמידים ודין הוא שהרב הולך באמצע וגדול מן התלמידים לימינו וקטן לשמאלו:

שבת קכ"ז ב"מ פ"ו · תהלי' פ"ב · ב"מ פ"ו · ב"ר שם · ב"ר · במדבר ב' · שם · שבועו' ל"ה ב"מ פ"ו · שבת קכ"ז

אונקלוס

שבועות ל"ה חמין קדמך לא כען תעבר מעל עבדך: יסבון
ב"מ פס כען זעיר מיא ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות
אילנא: ואסב פיתא דלחמא וסעודו לבכון
ב"מ פט בתר כן תעברון ארי על כן עברתון על עבדכון
נדרי' ל"ז ואמרו כן תעביד כמא דמלילתא: ואוחי
ב"מ פ"ו ופ"ז אברהם למשכנא לות שרה ואמר אוחי תלת
סאין קמחא דסולתא לושי ועבידי גריצן:
ולות תורי רהט אברהם ונסיב בר תורי רכיך
פס פ"ו פ"ז וטב ויהב לעולימא ואוחי למעבד יתיה: ונסיב
קידושין ל"ב ב"מ פ"ו שמן וחלב ובר תורי דעבד ויהב קדמיהון והוא משמש

וירא

בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ׃ ד יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃ ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃ ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃ ח וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם

בעל הטורים

ואקחה הוה ליה למימר קחו מכאן רמז שבעל הבית בוצע: ואקחה ר"ת למפרע התר מגולה קודם אכיל' ותשו... ואל הבקר רץ דב"ת רץ למעלה:

רש"י

לו עד שירדו ויכנים את האורחים ואף על פי שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אבל לא ידון רוחי
סדר עולם באדם שנכתב אחר ויולד נח וא"א לומר אלא * אם כן קודם גזירת כ' שנה א ושתי הלשונות בב"ר:
(ד) יוקח נא. על ידי שליח ב והקב"ה שלם
מדבר כ' לבניו על ידי שליח ד שנאמר * וירם משה את
ב"מ פ"ו ידו ויך את הסלע: ורחצו רגליכם. * כסבור
שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא
ב"ר להכניס ע"א לביתו. * אבל לוט שלא הקפיד
ה הקדים לינה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם:
תחת העץ. תחת ו האילן: (ה) וסעדו
לבכם. בתורה בנביאים ובכתובים מצינו דפתא
סעדתא דלבא. בתורה וסעדו לבכם. בנביאים
שופטי' י"ט * סעד לבך פת לחם. בכתובים * ולחם לבב אנוש
תהלים ק"ד יסעד אמר רבי חמא לבבכם אין כתיב אלא לבכם
ב"ר ז מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים *: אחר
תעבורו. אחר כן ח תלכו: כי על כן עברתם.
כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם ט עלי
לכבודי: כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על
בראשית ל"ג כן שבמקרא כי על כן באו בצל קורתי * כי על כן
שם ל"ח ראיתי פניך. * כי על כן לא נתתיה. * כי על
במדבר י' כן ידעת חנותנו: (ו) קמח סלת. סלת
לעוגות קמח לעמילן של טבחים. י לכסות את הקדר'
לספוג את הזוהמא: (ז) בן בקר רך וטוב.
ב"מ קכ"ז ג' פרים היו כ כדי להאכילן ג' לשונות ל בחרדל *:
ב"ר אל הנער. זה ישמעאל מ לחנכו במצות *:
(ח) ויקח חמאה וגו'. ולחם לא הביא
ב"מ [redacted] נ לפי שפירסה שרה נדה ס שחזר לה אורח נשים *
אותו היום ונטמאת העיסה: חמאה. שומן
החלב שקולטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה.
אשר

שפתי חכמים

א (קנ"מ) ר"ל שתי הלשונות של קודש ושל חול הם בב"ר ולא אשתי לשונא של לא ידון וכו': ב (הר"א) אין הודעה של רש"י על מלת יוקח שפי' ע"י שליח דזה הוא דבר פשוט דא"כ הל"ל אקחה אלא ההודעה הוא על ששלם לבניו וכו': ג אבל הלחם שלקח הוא בעצמו שנאמר ואקחה פת לחם הקב"ה נתן להם גם כן בעצמו והמטיר להם המן מהר"ש: ד (כח"י) תמיה בעיני דזה הפסוק נאמר בפרשת חקת והוא לפורענות ואלו בב"מ דף פ"ו הביאו פסוק מפרשת בשלח והכית בצור וגו' והוא של ברכה שזהו בארה של מרים כדפי' רש"י שסובן בב"ר הביא פסוק עלי באר ענו לה שהוא ג"כ פסוק של ברכה וע"ק למה הביא זה הדרש כל עיקר והוא אינו צורך לפשוטו של מקרא: ה דק"ל למה שינה הכתוב כאן מבלוט דהכא אמר רחיצה קודם לינה וגבי לוט נאמר לינה קודם רחיצה אלא ודאי משום עבוד' אלילים וזה הקפיד וזה לא הקפיד ולכן נקיט רש"י כאן ולוט לא הקפיד וכו': (כח"י) וקשה לי דילמא לוט נמי היה מקפיד והא דאמר לינו ורחצו לפי שלא נדמו לו כערביים ע"ש: ו לא בקעת עץ כמו ונשל הברזל מן העץ והוא עץ תלוש דאם כן אין שייך לומר תחת עץ תלוש לכן פ' אילן וכן התרגום מתרגם כאן תחות אילנא ולא תחות אעא: ז (נח"י) ויעל ב' בני אדם שייך לומר לבבכם לפי שאין דעתיהם שוות כדא' בסנה' דף ל"ח והטעם מפני הנגלים והמחשבים והיינו היצ"הר ששולט באדם אבל המלאכים אין להם יצ"הר אם כן שוים הם בדעתיהם שייך לומר לבכם: ח דק"ל דבפסוק משמע אחר שתלכו תאכלו. לכך מפרש אחרי כן תלכו דהיינו אחר האכילה ותעבורו פי' ותלכו: ט ר"ל אשמיע דכוונתם היה לאכול אבל והוא סותר מה דכתיב לעיל אם נא וגו' משמע שלא באו אצלו לאכול אלא ע"פ בקשתו ול"פ כי דבר זה וכו' וק"ל ועל כן כמו על אשר: י ק"ל דמשמע שילוש אותם ביחד ויעשה מהן עוגות וכי היה אברהם רע עין שלא צוה לעשו' עוגות מסולת לבד ל"פ סולת לבד לעוגות וקמח וכו': כ וא"ת מנ"ל לרש"י דג' פרים. דילמא לא היה אלא בקר אחד וי"ל דרש"י דייק מדכתי' בן בקר ודאי הוא רך בשנים ולמה כתיב רך ועוד קשה מאי וטוב ולא כתיב טוב אלא ש"מ דג' היו בן בקר אחד רך ב' וטוב ג' ומהר"א פי' רך טוב מבעי ליה ש"מ לדרשא. ומדוסוב לדרשא רך נמי לדרשה והו' גמר' פרק הפועלים: ל וא"ת מנא לי לרש"י דלשונות היו וי"ל דק"ל למה שחט ג' בשביל ג' אנשים והלא איבוד ממון הוא וכ"ת לכבוד' עשה והלא גם בבקר אחד יש כבוד גדול ויעוד דבשחיטת ג' בקרים נראה שהם זוללים ואין זה כבוד אלא קלון לכן תירץ שרצונו היה להאכילם ג' לשונות ואין להק' ולמה ג' יש לומר כי טעם הלשון אינו שוה כי חתיכה האמצעית היא יותר טובה והחתיכה התחתונה היא יותר שמינה לכן רצה להאכיל אותם ג' לשונות כדי שיאכל כ"א מה שירצה או מה שאכל חבירו וק"ל: (נ"א) דא"כ היה צריך לחתכן ולא הוי חתיכה הראוי להתכבד לפני אורחים חשובים ומ"ש בחרדל כמו שפי' רש"י בב"מ דף קכ"ז לפי שמעדן מלכים ושרים הוא ע"ש: (עקידה) ג' פרים היו כדי להשוות המנות שלא להטיל קנאה בסעודה שכבוד שלשתן שוה בעיניו: מ רש"י דייק מדכתיב הנער משמע הנער הנזכר לעיל דהיינו ישמעאל: (רי"ק) כ"ל שאמר שהוא בעצמו רץ אל הבקר לנוה הכית קיום המצוה לאחר לזה אמר שהוא בנו ולחנכו: (דב"ט) דק"ל למה לא תכינו שנענש יעל זה כמו גבי יוקח נא מעט מים לכ"פ וכו' וא"כ ראוי לקבל שכר: נ וא"ת מנ"ל לרש"י דילמא מה שלא הביא משום שלא נאפה עדיין וי"ל דעיקר הסעודה הוא הלחם כדכתיב עבד לחם רב ואי לא נאפה הלחם לא היה מכין שאר צרכי סעודה וק"ל: ס לאו דוקא שפירסה נידה דהא כתוב אחרי בלותי היתה לי עדנה ש"מ שלא היה לה עדן וסת אלא שחזר לה אורח נשים דהיינו שראשה ואיבריה היו כבדין עליה וחששה בשיפולי מעיה והיתה יראה שמא תהיה נדה ותטמא את העיסה ואברהם היה אוכל חולין בטהרה ולכך פירש' מן העיסה והלכה לה ומתוך כך קודם שבא אחר אל העיסה כחמץ ואותו זמן פסח היה ואסור בחמץ וק"ל. א"כ יש לומר דבאמת פירסה נידה והא דכתיב אחרי בלותי היתה לי עדנה והא היה לה ומה תמיהתה יש לומר דסבורה היתה מקרה בעלמא הוא והיא ידעה שאברהם היה אוכל חולין בטהרה כן פי' בר"אם וא"ת והיאך נתן להם חמאה וחלב ובן הבקר והא בשר בחלב הוא י"ל דמתחילה נתן להם חמאה וחלב ואחר כן נתן הבשר להם

אי

בעל הטורים

ויאכלו והדר ויאמרו רמז למה שאמרו אין משיחין בסעודה ·

בראשית יח

עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ: ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל:
י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן
לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא
אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים
בַּיָּמִים

אונקלוס

מְשַׁמֵּשׁ עִילָוֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ: וַאֲמַרוּ
לֵיהּ אָן שָׂרָה אִתְּתָךְ וַאֲמַר הָא בְמַשְׁכְּנָא: וַאֲמַר
מֵיתַב אֵיתוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין וְהָא בַר
לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שָׁמְעַת בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא
אֲחוֹרוֹהִי: וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עָאלוּ בְּיוֹמִין
פסק

תולדות אהרן

קידושין ל"ב
יבמות ע"ו

רש"י

אשר תקן קמא קמא שתיקן [א] אמטי ואייתי קמייהו: ויאכלו · נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה [ב] אדם מן המנהג *: (ט) ויאמרו אליו · נקוד על אי"ו שבאליו ותניא רבי שמעון בן אליעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקוד' [ג] שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו · לאיש על האשה ולאשה על האיש · בבבא מציעא אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה · אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס [ד] של ברכה: הנה באהל · צנועה [ה] היא: (י) כעת חיה · כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה [ו] ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן כעת [ז] אלא כעת · כעת חיה כעת הזאת שתהא חיה להם שתהיו כלכם שלמים וקיימים: שוב אשוב · לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום [ח] אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה והא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן ב"ר: (אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה וגו') והוא אחריו · הפתח היה [ט] אחר המלאך: (יא) חדל להיות ·
פסק

ב"מ פו ב"ל

שפתי חכמים

אי כמי דס"ל כה"ג דבקנות והלחה מותר: [א] ר"ל הא נ' לשונות הוי וקרא משמע שלא הביא אלא אחד מדכתיב בן הבקר לשון יחיד: (מהר"ש) ק"ל והלא חמאה וחלב לא נזכר מקודם וא"כ הל"ל ויקח בן הבקר ואחר כך חמאה שהוא הכוסף לי"פ קמא קמא וכו' ר"ל שחמאה וחלב היו מוכני' לפניו קודם עשיית בן הבקר ודו"ק ויצ"ל מאשר עשה דייק שהוא מיותר לי"פ קמא וכו' ר"ל אשר תיקן בראשון הביא מיד: [ב] וא"ת מנ"ל לרש"י דילמא מ"ה כתיב ויאכלו למשום שהיו מלאכים ואין שייך בהם אכילה ומ"ה כתיב ויאכלו ולהראות לאברהם שהם אורחים ולא מלאכים וי"ל דא"כ מה בא הכתוב להשמיענו לא לכתוב כלל ויאכלו דפשוטה הוא דלא אכלו או מאי נפקא מינה בזה אם אכלו או עשו עצמן כאלו אכלו לכך פירש מכאן וכו' וק"ל: [ג] ואם תאמר לא היה לו לנקוד רק ל' לחוד ויהי הכתב מרובה ותדרוש הכתב · וי"ל דבכל מקום דורשין הכתב קודם הנקודה ואלו היה נקוד הל' א"כ לא היה הכרית הכתוב למי שאלו מתחילה אי שאלו לשרה תחילה על אברהם או לאברהם תחילה על שרה כיון דלא נקוד אלא הל' הוה כאלו כתיב בקרא איו איה א"כ לא הוינו יודעין על מי שאלו תחילה ואדרבה מן הכתוב היה משמע דשאלו תחילה לשרה על אברהם דהא להכי לא נקוד אלא הל' למדרש איו תחילה אבל עכשיו שנקוד איו א"כ אנו דורשים הכתוב קודם דהיינו איה דכתיב בקרא כלומר ששאלו מתחילה לאברהם איה שרה אשתך ואחר כך שאלו לשרה איו אברהם וא"ת מאי נפקא מינה בזה יש לומר ללמדך דדך ארץ ששואלים מתחילה לאיש על האשה ואח"כ לאשה על האיש וק"ל: (רש"א) והתירוץ הנכון הזה הוא שמאחר שהתורה עצמה על עניניה ע"פ הכתב הוא הנה מן המחויב שאם נכיח הכתב רבה שיהיה אותו הכתב הנדרש נודק בקשורו עם השאר שהכל כתב וזה לא ימצא בכאן כי איו הוא רומז אל זכר בסתר ואיך ימשך לו אומרו שרה אשתך והביא ראייה לזה מפסוק או בדרך רחוקה שנקוד על הה' ע"ש ואולם כשנקנקד אי"ו ותדרשהו לא כתוש אל הכתב האחר הבא בפסוק אך נקח מלת אי"ו מופשט לעצמו אחר שהכתב והנקודה הם שני דברים מתחלפים: ועי"ל לכך נקוד אי"ו כי כל הנקודות באו לעקור האותיות והנה כשאמרה הל"מד לבדה כדי שתקח הל' ותשים על איה והוי כמו אליה פירש שאף אליה שאלו על אברהם דא"כ היכן מצינו ששאלו לשרה על אברהם דילמא לאחר שהיה בבית שאלו איו אברהם משום הכי נקוד על איו למדרש זה כן מצאתי מכתיבת יד אבא מורי ז"ל ובזה מתורץ כמי מה ששמעתי להקשות מנא ליה לרש"י ששאלו לאברהם על שרה דילמא לאדם אחר שאלו עליו וק"ל · כתב הר"אם והלא אין שואלין בשלום אשה כבר תרצו בגמרא דוקא כששואלין לאשה עצמ' אבל ע"י בעלה מותר וע"ש: (ג"א) וא"ת אימתי שאלו לשרה איה אברהם הא בתחילה ראו אברהם והוא הכניסם לביתו וי"ל בעת שהיה אברהם רץ אל הבקר ועוסק בסעודה:
[ד] ר"ל דאחר שהיו אוכלין היו מברכין ברכת המזון על הכוס ושרה לא היתה אצלם ואברהם לא היה רוצה לשלוח לה לפי שפירס' נדה ולא תטמא המשקין עם הכוס והוא לא רצה לגלות שפירסה נדה לכן לא רצה לשפוך לכוס אחר ולשלוח לה אי נמי י"ל דעיקר מצוה הוא שתשתה מאותו כוס שברכו עליו ולפי זה יש לפרש מה שהשיב אברהם הנה באהל רמז להם שפירסה נדה מ"ה יושבת בדד כדרך נשים נדות · וק"ל: [ה] זה קאי אפירושו שפי' לעיל אלא להודיע שצנועה היתה וכו' ר"ל לכך שאלו כדי שישיב הוא הנה באהל ומתוך זה יראה שהיא צנועה ופירושו להודיע לאברהם שהיא צנועה: [ו] וא"ת מנ"ל לרש"י דפסח היה וכ"ל דלשנה אחרת נולד יצחק וכתיב בפרשת בא ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו וגו' והד' מאות שנה היו מתחילין מיום שנולד יצחק כשהיה זרע לאברהם ובאותו יום שהתחילו ארבע מאות שנה בו היו בלים וביום שכלו בו יצאו כדפי' רש"י שם והם היו יוצאים בט"ו בניסן הוא יום דאשון ש"פ א"כ הבשורה והלידה של יצחק היה כמי בפסח · ועי"ל דרש"י דייק מדכ' גבי לוט ומצו' אפה ש"מ דפס' היה וזה היה באותו היו' שב' המלא' כן: [ז] מדלא קרינן כעת בשו"א לא כיעתבק"מץ דכי' בש"וא דבוק לחיה ואין זמן מפור' אחריו לכך צ"ל שהוא כמו בעת כלומר בעת הזאת וחיה דבור בפני עצמו כדמופרש והולך שתהיה חיה וכו': (מהר"מ) כ"ל כעת בק"מץ משמע עת הרמוז כמו הכא שרט לו שריטה לפי שהוא כאלו נכתב כהעת אבל כעת בש"וא לא נראה בו איזה עת וק"ל: [ח] וא"ת מנ"ל לרש"י (מהר"מ) כ"ל ק' מעיק' לית' כי ה"פ לא בשרו המלאך שהוא ישוב אליו אלא בשליחתו של מקום ר"ל שהקב"ה ישוב אליו וכמ"ש אח"כ למועד אשוב אליך וגו' והיצ"ב שאמר שוב אשוב כמדבר בעדו דרך השליח לדבר כן בשם משלחו כמו אני חותנך יתרו למ"ד שליח שלח לו ודייק רש"י זה דלמה יתלה המלאך הגדולה בעצמו שוב אשוב והרי מצינו שנענשו על זה זה במ"ש כי משחיתים אנחנו וכו' אלא בשליחתו של מקום אמר: ועי"ל דא"כ שמה הש"י ישלח אותו בשליחות אחר' ולא יהיה לו פנאי לבא עם הקב"ה וכמצא שקרן בדבריו אלא ודאי בשליחתו של מקום אמר לו זה ובזה מתורץ למה פי' כעת קודם שוב אשוב שלא בדרך המקרא: [ט] וא"ת מנ"ל לרש"י דילמא איפכ' (מהר"מ) וי"ל דא"כ הל"ל והוא לפניו ר"ל המלאך היה לפני הפתח דאז שפיר משמע שהמלאך לא היה תוך האהל אלא לפני פתח האהל כאשר הוא קמא' שאברהם ישב פתח האהל ודיבר המלאך עמו אבל אי קאי אחריו על הפתח דהיינו הוא המלאך היה אחר הפתח אם כן יהיה הפיל' שהמלאך ·

בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים׃ יב
וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־
לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם
אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃ יד הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר
לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן׃ טו
וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה
וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃ טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם
לְשַׁלְּחָם׃ יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי
מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃ יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ
יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃
יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־
בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־
דִּבֶּר עָלָיו׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה
כי

אונקלוס

מגילה ט' | פסק למהוי לשרה אורח כנשיא: וחייכת שרה
ב"מ פ"ז | במעהא למימר בתר דסיבית תהי לי עולימו
יומא פ"ב | ורבוני סיב: ואמר יי לאברהם למא דנן חייכת
ב"מ שם | שרה למימר הברם בקושטא אוליד ואנא סבית:
יבמות ס"ה | היתכסי מן קדם יי פתגמא לזמן איתוב לותך
ב"מ פ"ז | כעידן דאתון קיימין ולשרה בר: וכדיבת
ר"ה י"א | שרה למימר לא חייכית ארי דחילת ואמר לא
ברם חייכת: וקמו מתמן
גובריא ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם אזיל
יומא ל"ח | עמהון לאלויותהון: ויי אמר המכסי אנא
מאברהם דאנא עביד: ואברהם מהוא יהי
ב"מ פ"ו | לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה כל עממי ארעא:
יבמות ע"ט | ארי גלי קדמי בדיל דיפקיד ית בנוהי וית
כתובות ח' | אנש ביתיה בתרוהי ויטרון אורחן דתקנן קדם
סנה' כ"ו כ"ז | יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דייתי יי על
מכות כ"ד | אברהם ית דמליל עלוהי: ואמר יי קבילת
סדום
יומא שם
סנה' ק"ט

בעל הטורים

כלם רכר:
ארח כנשים סופי תיבות וראשי תיבות בגימ' נדה:
חד מי"א פתחי' דס"פד בראשית:

שני

על פני סדום סופי תיבות מיל דשיעור לויה מיל:
הולך עמם לשלחם וה' מלמד שהשכינה מלוה לצדיקי':
ואברהם ג' ראשי פסוק. ואברהם ושרה זקני'. ואברה' היו יהיה. ואברהם זקן. פי' אע"פי שאברהם ושר' זקני' אברהם היו יהיה לגוי גדול:
אשר יצוה את בניו

רשי

פסק א מחנה: אורח כנשים. אורח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבי' הללו טעונין ולד השדים הללו שצמקו מושכין חלב תמיהא: עדנה. צחצוח בשר ולשון משנה מישיר את השער ומעדן את הבשר. דבר אחר לשון עידן זמן וסת נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד: ואני זקנתי. שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן: (יד) היפלא. כתרגומו היתכסי וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני ב מלעשות כרצוני: למועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד כזה בשנה האחרת: (טו) כי יראה כי צחקה: הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה והשני משמש בלשון אלא ויאמר לא כדברך הוא אלא צחקת. שאמרו רבותינו כי משמש בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא: (טז) וישקיפו. כל השקפה שבמקרא לרעה

דברים כ"ו | חוץ * מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים: לשלחם. ללוותם ג כסבור אורחים ד הם: (יז) המכסה אני. בתמיה אשר אני עושה בסדום לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדיעתו. אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן שנאמ' גבול הכנעני מצידון בואכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי אותו אברהם ה אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי: (יח) ואברהם היו יהיה. מ"א זכר צדיק לברכה הואיל והזכירו ברכו. ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ:

רות ג' | (יט) כי ידעתיו. לשון חבה כמו * מודע
שמואל ב' ג | לאישה הוא בועז מודעתנו * ואדעך בשם ואמנ' עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו ידע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון:
איוב א' | יצוה. לשון הווה כמו * ככה יעשה. ע"פ ה' יחנו למען הביא. כן הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת: (כ) ויאמר ה' אל אברהם. זעקה
כאשר

שפתי חכמים

שהמלאך היה אחר הפתח והוא תוך האהל וק"ל: א וא"ת והלא פי' רש"י לעיל שאותו יום פירסה נדה ונטמאה העיסה ש"מ דהיה לה אורח כנשים וי"ל שהיתה סבורה שמקרה הוא ולא חזרת וסת וזה שאמר' היתה לי עדנה אמרה כן כמסופקת כלומר הדם שראיתי כבר מסופקת אני בזה אם הוא וסת שלי או לא כי אם מקרה בעלמא מכח מהירת הלישה שאמר אברהם מהרי שלש סאים קמח וכו' ודלא כפי' הר"אם שפי' גבי שינה הכתוב מפני השלום אמרה שרה אני אחרי בלותי כבר היתה לי עדנה אבל אדוני זקן וכו'. וכתב מהר"של ומ"ה נתן לה הקב"ה שנה ללידה כדי שיהיה לה ג' חדשים שתקבע לה וסת כיון שפסקה מלראות ועכשיו חזרה לנערותיה ותשעה חדשים ללידה אבל לפי מה שאמרו בר"ה נפקדה שרה משמע דלא ילד אלא לז' חדשים וצ"ע וק"ל: ב (מהר"מש) רש"י נשמר שלא נפרש היפלא לשון פלא ותימה ור"ל וכי יש לתמוה ולהתפלא מן הש"י שיעשה דבר חידוש ושלא כתרגומו וכו' דלתרגום ק' איך יצדק מ"ש הקב"ה היפלא ור"ל היתכסי על צחיקת שרה לפי שהיא אמרה ואדני זקן משמע שהוא דבר נמנע שאלד וא"כ הל"ל היבצר מה' דבר אוהיד ה' תקבר מש"אכ לפי' לשון פלא ותימה א"ש. ל"פ לעולם היפלא כתרגומו היתכסי ואפ"ה א"ש לתשובה על דברי שרה שהוא נמנע ר"ל וכי יש דבר וכו' מלעשות כרצוני כי כל דבר המכוסה מאדם הוא מופרד ממנו מליעשותו כשירצה שאם יכול לעשותו כשירצ' יכול לומר אני יודע שיהיה זה. ומה שלא בחר רש"י בפי' לשון פלא ותימה משום דא"כ הל"ל היפלא על ה' וגו' דגבי תימה שייך לומר יותר לשון על ותו הא שרה לא אמרה בל' תימה רק החליטה דבריה שהוא נמנע ואיך יתכן על זה תשובת היפלא ודו"ק: ג (מהר"מש) רצה לפרש שלא תטעה לומר ממלת לשלחם הוא כמו בשלח פרעה ששלחם מרשותו ואם כן יהיה המקרא מסורס דהא כבר כתיב וילכו משם ואיך אמר אח"כ הלך עמם לשלחם ועו"ק שהרי הם לא היו ברשות אברהם כי הוא ביקש מהם אל נא תעבורו וגו' ל"פ לויה וכו': ד וא"ת והא בלא' קרא דלשלחם אנו ידענו שסבור אורחים הם כיון שהכין להם סעודה לאכול ונתן להם מים לרחוץ וי"ל כי ע"י הבשורה והרפואה הוה אמינא שהרגיש בדבר שהם מלאכים לכן קאמר כסבור שהם אורחים וכו' הר"אם: ה דאי לא פי' אלא טעם ראשון לבד ה"א מה שימנא הוא שלו ומה שלא ימנא לא היה שלו ולכן פי' קראתי אותו וכו' ואלו אמר זה הטעם לבד ה"א מה שהוא בארצו הוא שלו אבל הארבע כרכים הללו אינם שלו לכך צריך לשני הטעמים. מהר"של:

א לאו

בראשית יח

בעל הטורים

סופי תיבות תורה :
כי רבה בגי' בחט' ריבה :
י"ח מלין תקון סופ' היו יהיה לגוי בג ימ' ק' פי' כסיהי' בן ק' אז יהיה לגוי גדול וזהו שנא' כי כן יבורך גבר :
ב' חסר המטאת
ג' וחסר

כי־הזה חטאתם כי כבדה מאד: כא
ארדה־נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי
עשו ׀ כלה ואם־לא אדעה: כב ויפנו משם
האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עמד לפני
יהוה: כג ויגש אברהם ויאמר האף תספה
צדיק עם־רשע: כד אולי יש חמשים צדיקם
בתוך העיר האף תספה ולא־תשא למקום למען
חמשים הצדיקם אשר בקרבה: כה חללה
לך מעשת ׀ כדבר הזה להמית צדיק עם־רשע
והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל־הארץ
לא

אונקלוס

סדום ועמורה ארי סגיאת וחובתהון ארי תקיפת לחדא: איתגלי כען ואידון הכקבלת קבילתהון דעלת לקדמי עבדו אעביד גמירא אם לא חייבין ואם תייבין לא אתפרע: ואתפניאו מתמן גובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כען משמש בצלו קדם יי: וקריב אברהם ואמר הברגז תשיצי זכאה עם חייבא: מאים אית חמשין זכאין בגו קרתא הברגז תשיצי ולא תשבוק לאתרא בדיל חמשין זכאין די בגוה: (ע"ז ד') קושטא אינון דינך מלמעבד כפתגמא הדין
לשיצאה

שפתי חכמים

א לאו למימר דאלשון וארא' מפיק לה אלא אלשון ירידה כאדם שיורד מכסאו ללכת ולראות ולחקור בדבר דאל"כ מאי ד"א ארדה. לסוף מעשיהם קאי בראיה ואומר ד"א ארדה נא ועוד שלא היה לו לפרש לימד על הדיינים על מלת ארדה נא אלא על מלת אראה. והא דהוצרך לשני טעמים משום דלטעם ראשון ק' והא עדיין לא דן אותם אלא הירידה היתה לראות אם עשו העבירה לכך מביא ד"א וכו' ולפי' ד"א קשה ה"ל לומר אראה נא וארדה לכך צריך גם לטעם ראשון. מהרש"ל: ב רבותינו לתרץ דהיה לו לכתוב הכצעקתם כמו שכתוב לעיל וחטאתם ולמה כתב לשון נקבה אלא וכו': ג דאל"ב מאי אם עשו הא כבר כתיב וחטאת' כי כבדה מאוד דמשמע שכבר עשו: ד שהפשיטוה ערומה וכיו טשין אותה בדבש והדבורים נשכו אותה עד שמתה ומנ"ל דריבה היתה י"ל מגזירה שוה על דבר אשר לא צעק' צעיר בבי נערה המאורסה. משום דלטעם ראשון קשה ומאי איכא ספיקא קמי קודשא ב"ה שאם עשו אעשה בהם כלה לכן פירש צעקה ריבה וכו' אם הוא כדברים שאמרה שלא כדין הרגוה ואע"פ שהרגוה כדין אדעה מה אעשה וכו' אבל המעשה היה ידוע וגלוי לפניו מהרש"ל: ה אין הכוונה חלילה שהוסיפו או שהותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חלילה אלא לענין תיקון סופרים הוא שהם דקדקו ומצאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנראה ממה שנכתב בספר אלא לכוונה אחרת ולא היה לו לכתוב ואברהם עודנו עומד לא היה לו לומר אלא וה' עומד אלא שכינה הכתוב ולא קראם תקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירשו שהם כינויים לשון הרשב"א: ו (כת"י) רבים מקשים על ראיה' זו דהא הרב גופיה פירש לקמן שדבר אליו קשות ובאמת שט"ס הוא וצ"ל ויגשו בני יהודה והוא פסוק ביהושע י"ד: ז דאינו נקראים רבים אלא עשרה דנקראין עדה: ח ר"ל שנראה שמקרא סותר אהדדי דבתחילה אמר ולא תשא למקום משמע שאף על הרשעים התפלל ואח"כ אמר חלילה לך וגו' להמית צדיק עם רשע משמע שלא התפלל אלא על הצדיקים ומתרץ ה"ק ואת"ל לא יצילו וכו': ט ואע"פ שבדור המבול נשארו נח ובניו ואין יאמרו שכך הוא אומנתו שממית צדיק עם רשע וגם בדור הפלגה לא המית כולם אלא ויפץ אותם וי"ל כי יאמרו בדור המבול היו גם יותר צדיקים ושטפם אך נח ובניו נשארו לקיים המין אבל בלאו הכי היה שוטף הכל אפי' נח ובמקום שאין שוטף הכל ואחרון אפו יצא על איזה אקלי' לבד אזי הוא מכלה כל האקלי' צדיקים ורשעים וכן היה בזולתי בדור הפלגה עיין בהר"אם מה שהקשה ויש לתמו' שא"כ יאמר לו השם תאמ' שאין אומנתו כן ואע"פכ הם אומרים כן א"כ אפילו אם לא אמי' הצדיק עם הרשע אלא שיכלו הצדיקים עדיין יאמרו כך היא אומנותו לשטוף הכל וכו' ופי' גם דהאי חלילה אדלעיל קאי חלילה לך מעשות שלא תשא למקום בזכות הצדיקים הנמצאים כי יאמרו העולם כך היא אומנותו ששוטף הכל צדיקים ורשעים יחד כי אינם יודעים שהיה רשעים רק חשבום שגם הצדיקים נשטפו עמהם ואח"כ כדי לתקן מאמ' להמית צדיק עם רשע שאין לו קשר עם מה שלמעלה הימנו שהרי לא אמר עד כאן אלא שיצילו הצדיקים את המקום לא שיכלו הצדיקים עצמ' הוסיף ואת"ת והוא נמשך עד חלילה לך האחרון ואת"ל לא יצילו הצדיקים את הרשעים אבל תרצה לעשות כלייה בכללות חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט ואחר שתיקן פי' המקראות שב לפ' מלת חלילה עכ"ל ויש קצת ישוב גם כן במה שכתבתי וק"ל: י דק"ל דפשוטו של קרא משמע דאברהם לא היה מתפלל אלא שלא יעשה עוד כיוצא בזה ולא היה מתפלל על אנשי סדום וא"כ איך אמר בתפילתו אולי יש חמשים צדיקים ש"מ על אנשי סדום היה מתפלל לכן פירש לא הוא ולא כיוצא בו דלשון הזה כולל שניהם כולל לעת ולהבא ר"ל היה מתפלל גם על ישראל כשיהיו חוטאין שלא ימות צדיקים עם רשעים והנו שפי' אחרי כן חלילה לך לעולם הבא ר"ל לדורות הבאין: כ י"ל כדאמרינן בחלק דאנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא חלילה לך לעה"ב. תמה על פירש כן הוא בעולם הזה הרי יש חילול השם ואפילו לעה"ב שאין שייך חילול השם א"מ לא נמצא טעם לדבר
למה.

רש"י

כאשר אחר שלא יכסה ממנו: כי רבה. כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבי"ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתרגם גדלה כבר כמו שפירש ויהי השמש באה הנה שבה יבמתך: (כא) ארדה נא. למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראי' א הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה. דבר אחר ארדה נא לסוף מעשיהם: הכצעקתה. של ב מדינה: הבאה אלי עשו. וכן עומדים במרדם ג כלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו במרדן אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו במקום אחר * ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. (שמות ל"ג) ולפיכך יש הפסק נקודות פסיק בין עשו לכלה כדי להפרידה תיבה מחברתה ורבותינו דרשו הכצעקתה. צעקת ריבה אחת שהרגו מיתה משונה ד על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק: (כב) ויפנו משם. ממקום שאברהם ליום שם: ואברהם עודנו עומד לפני ה'. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמור' כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון ה סופרים הוא זה *: (ב"ר) (כג) ויגש אברהם. מצינו הגשה למלחמה * ויגש יואב וגו'. (שמואל ב' י') הגשה לפיוס ו ויגש אליו יהודה. והגשה לתפלה * ויגש אליה הנביא. (מלכים א' י"ח) ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה: האף תספה. הגם תספה לתרגום של אונקלוס שתרגומו לשון רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע: (כד) אולי יש חמשים צדיקים. עשרה צדיקים לכל כרך ז וכרך כי ה' מקומות יש: חלילה לך. ואם תאמר לא יצילו ח הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים: (כה) חלילה לך. חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנותו שוטף צדיקים ורשעים כך עשית לדור ט המבול ולדור הפלגה: כדבר הזה. לא הוא ולא י כיוצא בו: חלילה לך. לעולם כ הבא: השופט כל הארץ.
נקוד

אונקלוס

סנה' כט לשיצאה זכאה עם חייבא ויהי זכאה כחייבא
קושטא אינון דינך דדאין כל ארעא לא יעביד
סוטה י"ז דינא: ואמר יי אם אשכח בסדום חמשין
זכאין בגו קרתא ואשבוק לכל אתרא בדיליהון:
ואתיב אברהם ואמר הא כען אסגיתי למללא
קדם יי ואנא עפר וקטם: מאים יחסרון מחמשין
זכאין חמשא התחבל בחמשא ית כל קרתא
ואמר לא אחבל אם אשכח תמן ארבעין וחמשא:
ואוסיף עוד למללא קדמוהי ואמר מאים
ישתכחון תמן ארבעין ואמר לא אעביד גמירא
בדיל ארבעין: ואמר לא כען יתקף קדם יי
ואמליל מאים ישתכחון תמן תלתין ואמר לא
אעביד גמירא אם אשכח תמן תלתין: ואמר
הא כען אסגיתי למללא קדם יי מאים ישתכחון
תמן עסרין ואמר לא אחבל בדיל עסרין: ואמר
לא כען יתקף קדם יי ואמליל ברם זמנא הדא
מאים ישתכחון תמן עסרא ואמר לא אחבל בדיל
עסרא: ואסתלק יקרא דיי כד שצי למללא עם
אברהם

וירא

לא יעשה משפט: כו ויאמר יהוה אם אמצא
בסדם חמשים צדיקם בתוך העיר ונשאתי לכל
המקום בעבורם: כז ויען אברהם ויאמר הנה
נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר:
כח אולי יחסרון חמשים הצדיקם חמשה
התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא
אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה: כט
ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שם
ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים: ל
ויאמר אל נא יחר לאדני ואדברה אולי ימצאון
שם שלשים ויאמר לא אעשה אם אמצא שם
שלשים: לא ויאמר הנה נא הואלתי לדבר
אל אדני אולי ימצאון שם עשרים ויאמר לא
אשחית בעבור העשרים: לב ויאמר אל נא
יחר לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם
עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה: לג
וילך יהוה כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם
שב

בעל הטורים

וא"כי עפר ואפר תכלאן זכה לאפר פרה ואפר סוטה עפר בגימ' לבונה ואפר נפרה:

עפר ואפר ב' במס' הכא ואידך באיוב וכתמתי על עפר ואפר וזהו מה שאמרו גדול מה שיאמר באיוב יותר שנאמר באברהם:

שלישי

רש"י

כקוד בחטף פתח ה"א של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה [ב] משפט אמת: (כו) אם אמצא בסדום וגו'. לכל המקום ולכל הכרכים לפי שסדום היתה מטרופולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב: הואלתי. רציתי [ג] כמו ויואל משה: (כז) ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרוד לולי רחמיך אשר עמדה לי: (כח) התשחית בחמשה. והלא הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם: (כט) אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו [ד] ד' הכרכים. וכן ל' יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או י' יצילו אחד מהם: אולי ימצאון שם עשרה. על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו ח' נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם ועל ט' על ידי צרוף כבר בקש [ז] ולא מצא: (לג) וילך ה' וגו'. כיון שנשתתקה הסניגור הלך לו כדיין: ואברהם שב למקומו. נסתלק הדיין נסתלק הסניגור [ה] והקטיגור מקטרג. ולפיכך ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית: (אחד להשחית את סדום ואחד להציל את לוט והוא אותו שבא לרפאות אברהם) והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: המלאכים. ולהלן קראם אנשים [ו] כשהיתה שכינה עמהם קראם

שפתי חכמים

למה תשחית צדיק עם רשע עכ"ל: [א] ומה שהוצרך לפרש ה"א התימה הזה לומר וכי מי שהוא שופט וכו' ולא הספיק לו מה שפי' ה"א של השופט לשון תימה הוא שרוצה להודיע שה"א התימה מזה אף על פי שהוא במלת השופט בתמיה הוא על מלת לא יעשה משפט: [ב] אין להק' למה לא פי' מיד כן אהואלתי ראשונה וי"ל דא"כ היו דבריו של רש"י סותרין זה את זה. דהא לקמן בפרשת אלה הדברים כתיב הואיל משה ופי' רש"י שם התחיל כמו הנה נא הואלתי אם כן ש"מ הואלתי פי' התחיל אלא ודאי הואלתי ראשונה פי' התחיל כמו שפי' רש"י והואלתי הב' פירושו רציתי וק"ל: [ג] (נח"י) וזהו לשון מהר"י קלון בשורש קכ"ב פי' שאברהם ביקש שאם ימצא בעיר אחד חמשים צדיקים אפ"ה ינצל כמקום ר"ל שם כולל לה' עיירות וכ"ש אם ימצא בכל עיר ועיר והקב"ה הודה לדבריו והוסיף לומר ונשאתי לכל המקום ר"ל אף לכפרים ועי"כ שמר פעם אחד עיר ופעם מקום ופעם לכל המקום יע"ש: [ד] דכיון שמצינו גבי חמשים שביקש ע"י צירוף כמו שנאמר לעיל אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה אם כן ביקש על ט' וע"י צירוף אבל לא צריך עוד לבקש בודאי אם ימצא הש"י ט' צדיקים לא ישחית עיר אחת אך שהקב"ה לא מצא. הוא מדברי רש"י כלומר כיון שלא הציל אפילו עיר אחת ודאי לא מצא וכו'. יש מקשים על פי' רש"י ז"ל לרש"י לפרש חמשים צדיקים לחמשה וארבעים לארבע ושלשים לשלשה וכ' לשנים וי' לאחד מי הכניסו לדוחק זה ודילמא על כל החמשה ערים היה מתפלל ומתחילה היה מתפלל על חמשים לתת חשבון שלם של י' לכל אחד ואחד מן הכרכים וחזר ופחת כמו שיוכל להציל הכל היה כוונתו וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל ולא ידעתי מי הכניסו להרב בזה שאמר וכו' ונראה דרש"י דייק מדשני הכתוב בלשונו דלפעמים כתיב לא אעשה ולפעמים כתיב לא אשחית אלא ודאי ה"ק דמתחילה שביקש על מ"ה ע"י צירוף על ה' כרכים כתיב לא אשחית ר"ל לא אשחית אותם לגמרי אבל מ"מ יסורין אביא עליהם כיון דע"י צירוף הוא וכשביקש אח"כ על מ' בלא צירוף על ד' כרכים כתיב לא אעשה משמע לא אעשה לגמרי אפילו יסורין לא אביא עליהם וכן גבי ל' כמו כתיב לא אעשה כיון דבלא צירוף היה ואח"כ כשביקש על כ' ועליה כתיב לא אשחית בשניהם משמע אבל יסורין אביא אע"פ שביקש בלא צירוף מ"מ כיון דהכרכים לא היו אלא ה' והנ' ההם היו רשעים וכיון דהרוב היו רשעים אע"ג דההן שנים היו בכ"א וא' י' בלא צירף כתיב לא אשחית אבל יסורין אביא א"כ ש"מ דמתחילה ביקש על כל הערים ואח"כ על ארבע ואח"כ על שלשה ואח"כ על שני' ואח"כ על אחת וק"ל: [ה] פירש בא ללמדינו שהשם יתברך מבקש דברי הסניגור מפני שאינו חפץ במות הרשע וכשנשתתק אז הלך לו דאל"כ מ"ש הכא מכל הנבואות שאין כתב בם וילך: [ו] רצונו לתרץ בזה דמשמע מן הקרא שהיו מלאכים ממש שלבשו לבוש מלאכו' וזה אי אפשר שהרי לוט מבות אפה ואם כן נראים לו בדמות אנשים לכן פירש קראם אנשים וכו' כלומר בקריאת השם לבד לא שנתפשטו מהגשמות ומה שקראם גבי אברהם אנשים הוא מפני כבוד השכינה אבל גבי לוט שלא היתה השכינה קראם מלאכים:

שב למקמו: א ויבאו שני המלאכים סדמה
בערב ולוט ישב בשער סדם וירא לוט ויקם
לקראתם וישתחו אפים ארצה: ב ויאמר
הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו
ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם
ויאמרו לא כי ברחוב נלין: ג ויפצר בם מאד
ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה
ומצות אפה ויאכלו: ד טרם ישכבו ואנשי
העיר אנשי סדם נסבו על הבית מנער ועד זקן
כל העם מקצה: ה ויקראו אל לוט ויאמרו
לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם
אלינו ונדעה אתם: ו ויצא אלהם לוט
הפתחה והדלת סגר אחריו: ז ויאמר אל נא
אחי תרעו: ח הנה נא לי שתי בנות אשר
לא ידעו איש אוציאה נא אתהן אליכם ועשו להן
כטוב בעיניכם רק לאנשים האל אל תעשו דבר
כי על כן באו בצל קרתי: ט ויאמרו גש
הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט
עתה נרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו
לשבר

אונקלוס

אברהם ואברהם תב לאתריה: ועאלו תרין
מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא דסדום
וחזא לוט וקם לקדמותהון וסגיד על אפוהי על
ארעא: ואמר בבעו כען רבוני זורו כען לבית
עבדכון וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון ותהכון
לאורחתכון ואמרו לא ארי בפתאה נבית:
ואתקיף בהון לחדא וזרו לותיה ועלו לביתיה
ועבד להון משתיא ופטיר אפא להון ואכלו: עד
לא שכיבו ואנשי קרתא אנשי סדום אקיפו
על ביתא מעולימא ועד סבא כל עמא מסופיה:
וקרו ללוט ואמרו ליה אן גבריא דאתו לותך
בליליא אפקינון לותנא ונדע יתהון: ונפק
לותהון לוט לתרעא ודשא אחד בתרוהי: ואמר
בבעו כען אחי לא תבאישון: הא כען לי
תרתין בנן דלא ידעו גבר אפיק כען יתהין
לותכון ועבידו להין כדתקין בעיניכון לחוד
לגבריא האלין לא תעבדון מדעם ארי על כן
עלו בטלל שריתי: ואמר קריב להלאה ואמרו
חד אתא לאיתותבא והא דאין דינא כען נבאיש
לך

מסל' הטורים

כל אורייתא חסר:

יט

פלס קמץ בר מן א' פתח והוא זה:
ב' פתח:
ד' מלא:
מצות אפה ב' במס' הכא ואידך גבי אש מצות מלמד שנפסח היה דילפינן ומצות דהכא ממצות דהתם:
מקצה ב' במס' הכא כי גלגל'צידו מקצה גבי כוכב נאמר לומר לך שרמזין אלו לריפולת כאלו ועוד כשנקהו בכאן גלגל' גם ע ירם מקצה:
וחילופ' גם פניע בו:

ב"מ פ"ו

שם פ"ז

רש"י

א קראם אנשים * ד"א אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים ואצל לוט קראם מלאכים: בערב · וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא: ולוט יושב בשער סדום · ישב כתיב אותו היום ב מינוהו שופט ג עליהם: וירא לוט וגו' · מבית אברהם למד ד לחזר על האורחים: (ב) הנה נא אדוני · הנה נא אתם אדונים ה לי אחר שעברתם עלי · דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה *: סורו נא · עקמו את הדרך ו לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו בראשית רבה: ולינו ורחצו רגליכם · וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך רוחץ ועוד שהרי אברהם אמר ליה תחילה רחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיבאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהם שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואחר כך רחצו: ויאמרו לא · ולאברהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול *: כי ברחוב · הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו · עקמו את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה · פסח ז היה: (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום · כך נדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע ח נסבו על הבית על שהיו רשעים נקראו' אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה · מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם ט שאפילו צדיק אחד אין בהם: (ה) ונדעה אותם · במשכב זכור י כמו אשר לא ידע איש *: (ח) האל כמו האלה: כי על כן באו · כי הטובה הזאת תעשו לכבודי כ על אשר באו בצל קורתי תרגום בטלל שריתי תרגום של קורה שריתא: (ט) ויאמרו גש הלאה · קרב להלאה ל כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו * זרה הלאה הנה הקטי ממך והלאה * גש הלאה המשך לכן

ב"ר

ב"ר

ב"ר

ב"ר

שמואל א' ל

ישעיה מ"ט

שפתי חכמים

א וקשה לפי פירוש זה והא פשיטא הוא שהמלאכים אינם כחשובים לגבוס נגד השכינה לכן אמר ד"א ולד"א ק' אם כן לקראום בכל מקום אנשים מהוא דתימא לא הייתי יודעים שהיו מלאכים אם כן לקראום מלאכים ואי משום להודיע שהיו תדירים וכו' וכי לא ידעינן שאברהם צדיק גמור הוא יותר מלוט לכן צריך גם כן לטעם ראשון · מהרש"ל: ב דק"ל למה כתיב חסר דאין לדרוש כאן כמו גבי אברהם ואם כן למה כתיב חסר וי"ל זה פירש באותו יום כלומר שישיבתו היה חסרה קודם לכן: ג וא"ת מנ"ל לרש"י שהיה שופט לגמרי ויש לומר מדכתיב יושב בשער וסתם שער הוא מקום שדנין בו כדאשכחן גבי בועז ועוד י"ל מדכתיב אחר כך וישפוט שפוט משמע שהיה שופט: ד וא"ל שהיה מדקדק במצות שהרי לא היה מדקדק על עבודת אלילים ומדקדק ליכה לרחיצה: ה ופירושו עתה שעברתם עלי אתם אדוני לי: ו ופירושו בבקשה מכם סורו וכו' דאל"כ למה אמר סורו נא היה לו לומר ובאו אל בית עבדיכם: ז והא דאמר גבי אברהם לושי ועשי עגות ולא אמר מצות שהרי פסח היה והיה לו לומר עגות מצות י"ל דאברהם נ"ה שיעשה אנה עשירה לפי כבוד האורחים וק"ל: ח אנשי רשע כלומר כשרוצה לומר רשעים אומר אנשי סדום שאנשים רשעים היו: ט ר"ל וכי אפשר דבר זה שמקום קטן כזה דהיינו הפתח של הבית יחזיק כל אנשי העיר ומתרץ שאין אחד מהם מוחה בידם וכיון שלא מיחו הרי הן כאילו עמהן עשו: י וא"ת מנ"ל לרש"י וי"ל מדכתיב אח"כ הנה נא לי שתי בנות וגו' משמע דגם הם היו מבקשים מתחילה בעניין הזה דהיינו משכב זכור: כ (נ"א) דאל"כ וכי בשביל זה באו אצל לוט שלא יעשו להם דבר הרי לא היו נרדפים קודם לכן מאנשי סדום: ל ר"ל דלשון גש משמע שיקרב אליהם והלאה משמע שיתרחק מהם לכך מפרש קרב להלאה כלומר לך מאתנו ונגש שהוא מתקרב לאותו מקום שהולך לשם א יחידי

לשבר הדלת: וישלחו האנשים את ידם
ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת
סגרו: יא ואת האנשים אשר פתח הבית
הכו בסנורים מקטן ועד גדול וילאו למצא
הפתח: יב ויאמרו האנשים אל לוט עד מי
לך פה חתן ובניך ובנתיך וכל אשר לך בעיר
הוצא מן המקום: יג כי משחתים אנחנו
את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני יהוה
וישלחנו יהוה לשחתה: יד ויצא
לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו צאו
מן המקום הזה כי משחית יהוה את העיר ויהי
כמצחק בעיני חתניו: טו וכמו
השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום
קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאת פן
תספה בעון העיר: טז ויתמהמה ויחזיקו
האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנתיו
בחמלת יהוה עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר:
יז ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר
המלט על נפשך אל תביט אחריך ואל תעמד
בכל הככר ההרה המלט פן תספה: יח ויאמר
לוט

אונקלוס

לדמדילהון ואתקיפו בגברא בלוט לחדא וקריבו
למתבר דשא: ואושיטו גוברא ית ידיהון
ואעילו ית לוט לותהון לביתא וית דשא אחדו:
וית גובריא דבתרע ביתא מחו בשברריא
מזעירא ועד רבא ולאיאו לאשכחא תרעא:
ואמרו גובריא ללוט עוד מאן לך הכא חתנא ובנך
ובנתך וכל דלך בקרתא אפיק מן אתרא:
ארי מחבלין אנחנא ית אתרא הדין ארי סגיאת
קבלתהון קדם יי ושלחנא יי לחבלותה: ונפק
לוט ומליל עם חתנוהי נסבי בנתיה ואמר קומו
פוקו מן אתרא הדין ארי מחבל יי ית קרתא
והוה כמחאיך בעיני חתנוהי: וכמיסק צפרא פסחי' ל"ד
הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית
אתתך וית תרתין בנתך דאשתכחא מהימנן
עמך דילמא תלקי בחובי קרתא: ואתעכב ואתקיפו יבמות ע"ז
גובריא בידיה וביד אתתיה וביד תרתין בנתיה
ברחם יי עלוהי ואפקוהי ואשרוהי מברא לקרתא:
והוה כד אפיקו יתהון לברא ואמר חוס על
נפשך לא תסתכי לאחורך ולא תקום בכל
מישרא לטורא אשתיזב דלמא תלקי: ואמר
לוט

בעל הטורים

י"ז מלאים בתורה:

י"ד חסר
מי לך פה בג' י' צוען רמז לבועז שילא:

ג' דגש בנדי
קומי צאו מן המקום
ג' במס' הכא · ואידך קומו צאו מתוך עמי · מלמד שנתחלקה ישראל לכיתות ומהם שלא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפילה:

נ' כ' חסר:

רש"י

להלן בלשון לעז טרי"טי דנ"ש ודבר נזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו *קרב אליך אל תגש בי · וכן *גשה לי ואשבה כמשך לצדדין בעברי ואשב אצלך · אתה מלין על האורחין אין מלאך לכך · על שאמר להם על הבנות אמרו לו גם הלאה לשון כתת ועל שאתה מלין על האורחים האחד בא לגור · אדם נכרי [א] יחידי ביניכו שבאת לגור ישפוט שפוט ונעשית מוכיח [ב] אותנו: דלת · הסובבת לנעול ולפתוח: פתח · הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין: (יא) בסנורים · מכת עורון: מקטן ועד גדול · *הקטנים התחילו בעבירה תחלה שנא' מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענו' מהם: (יב) עוד מי לך פה · פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת [ג] חוץ מאשתך ובנותיך שבבית: חתן ובניך ובנותיך · אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום: ובניך · בני בנותיך [ד] הנשואות · ומ"א עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ [ה] עליהם טובות קרי ביה מי לך פה: (יד) חתניו · שתי בנות נשואות היו לו בעיר: לוקחי בנותיו · שאותן שבבית [ו] ארוסות להם: (טו) ויאיצו · כתרגומו ודחיקו מהרוהו: הנמצאות · המזומנות לך בבית להציל ומ"א יש ואין זה ישובו של מקרא: תספה · תהיה כלה עד תום כל הדור מתורג' עד דסף כל דרא: (טז) ויתמהמה · כדי להציל את ממונו: ויחזיקו · *א' מהם היה שליח להצילו וחבירו להפוך סדום לכך כתי' ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו: (יז) המלט על נפשך · דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אל תביט אחריך · אתה הרשעת עמהם [ח] ובזכו' אברהם אתה נצול [ט] אינך כדי לראות בפורענותם

ישעיה ס"ה
ישעיה מ"ט
ב"ר
ב"ר

שפתי חכמים

[א] יחידי מדכתיב האחד · ככלי מדכתיב האחד בא לגור שהוא לשון גרות:
[ב] מדכתיב וישפוט שפוט שאין לפרש משפט שאין כאן טוען ונטען:
[ג] כי עוד מי לך פה משמע שלא ידעו ומתן בניך ובנ' עם הכנוי משמע שידעו לכן פירש אם יש לך וכו': [ד] ואם תאמר מנא ליה לרש"י דילמא בניו היו ולא בני בניו ויש לומר מדכתיב חתן תחילה ואח"כ בניך ובנותיך משמע דקאי בניך ובנותיך על חתן דהיינו בנות הנשואות: [ה] והא דפירש לעיל שאמר לוט שרובם רשעים יש לומר מתחילה אמר כן אבל אחר כן שראה שמלאכים רוצים להשחית היה מלין עליהם מהרש"ל: [ו] אבל אין לומר חתניו לקחי בנותיו הכל אחד היו דזה פשיטא אם חתניו היו ודאי לקחו בנותיו ולמה היה צריך לכתוב: [ז] כמו שפירש רש"י בעצמו בסמוך גבי המלט על נפשך: [ח] וא"ת והא לעיל מיניה כתיב פן תספה בעון העיר משמע שלא הרשע עמהם: (מהרמ"ש) ולק"מ דה"ק פן תספה בעון העיר אם תשאר בעיר עמהם ולזה לא יועיל זכות אברהם דהא אפילו זכות של צדיק עצמו אינו מועיל לזה כדמוכח שעל פחות מעשרה צדיקים לא ביקש וכו' להציל כל העיר בשבילם ונספו בעון העיר כיון שנשארו עמהם ומ"ש רש"י ובזכות אברהם אתה ניצול ר"ל שתהיה נחשב כאלו לא הרשעת עמהם וכאלו אין אתה ראוי ליענש בשביל עצמך ולכן תצא משם ואתה ניצול אבל אם תשאר בעיר אגלם אפשר שתספה עמהם בעון העיר ולא יועיל לזה זכות אברהם ועי"ל דלמ"ש רש"י הכא אינך כדי להסתכל וכו' ממילא לק"מ דלפי' לעיל נמי ה"ק פן תספה בעון העיר לפי שאינך כדי להסתכל בפורענותם ואח"כ תהיה נענש אם תשאר בעיר כמו שאירע לאשתו וק"ל:
[ט] מקשים העולם הא פירש רש"י גבי ויזכור אלהים את אברהם שזכר לו שהיה יודע ששרה אשתו וכו' ואם כן ה"ה מצי לפרש משום האי טעמא כי"ל שהוא זכות עצמו וק' נמי למה הזהירו שלא יביט אחוריו: (מהרמ"ש) וי"ל דאי לאו זכות אברהם כ"כ צדיק גדול שהוא כדאי להציל לוט ממיתה מדה כנגד מדה שהצילו לוט מן המיתה במה שלא גילה וכו' לא היה לוט כדאי להנצל מתוך ההפיכה בשביל טובה זו אלו עשה טובה זו לאדם אחר שאינו צדיק גדול כ"כ כאברהם ואם כן תלוי זכותו בטובה זו בזכות אברהם דווקא מ"ש ויזכור אלהים את אברהם דהצי"ל את לוט לפי פירש רש"י הנ"ל אלא כדפירש רש"י וק"ל:

בראשית יז

לוט אליהם אל נא אדני: יט הנה נא
מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר
עשית עמדי להחיות את נפשי ואנכי לא אוכל
להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי: כ
הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא
מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי
נפשי: כא ויאמר אליו הנה נשאתי פניך
גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר
דברת: כב מהר המלט שמה כי לא אוכל
לעשות דבר עד באך שמה על כן קרא שם העיר
צוער: כג השמש יצא על הארץ ולוט בא
צערה

ב' מסר

רביעי

ל' וחסר בתורה

נ' סבירי' ינפה:

אונקלוס

לוט להון בבעו כען רבוני: הא כען אשכח
עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך די עבדת
עמי לקימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל
לאשתזבא לטורא דלמא תערענני בישתא
ואימות: הא כען קרתא הדא קריבא למערק
לתמן והיא זעירא אשתזיב כען לתמן הלא זעירא
היא ותתקיים נפשי: ואמר ליה הא נסיבית
אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית
קרתא דמלילתא עלה: אוחי אשתזיב לתמן ארי
לא איכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן
קרא שמא דקרתא צוער: שמשא נפק על
ארעא

שבועו' לה | שם | שבת י' | שם

שפתי חכמים

א (מהרמ"ש) ולפ"ז נ"ל כדפירש רש"י אח"כ אל נא אל תאמרו אלי וכו' נא לשון בקשה ור"ל דסכינא חריפא פסקי' להאי קרא וה"פ ויאמר לוט אליהם אל ור"ל אל תאמרו אלי וכו' ואח"כ מתחיל תפילתו להקב"ה נא ה' הנה מצא עבדיך וגו' להחיות נפשי וגו' וז"ש רש"י נא לשון בקשה ר"ל במלת נא מתחיל בקשתו וכת"ש ק דס זה ותרגומו בבעו וכו' רוצה לומר בבעו הוא תרגום של נא לשון בקשה ולכן מהפך רש"י הסדר לפרש תחילה מלת ה' שהוא קודש שהוא מאוחר בפסוק ואח"כ אל נא שהם מוקדמים בפסוק אלא כדפירש רש"י שבא לומר מאח' שרבותינו אמרו שם קודש וכו' לכן צריך לומר שמלות אל נא מחולקי' ואל פירושו אל תאמרו אלי וכו' ונא לשון בקשה ודוק: ב (נח"י) ואף על גב דלעיל פירש אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול י"ל שהאמת הוא כן אבל לוט טעה בזה והיה סבור שבזכות עצמו הוא ניצול והא דפירש הרב בסמוך אף כל העיר אציל בגללך לאו למימר בזכותך אלא כדי שתנצל אתה ומ"מ הכל בזכות אברהם (מהרמ"ש) אבל ק' איך טעה לוט והא כבר שמע ממלאך אל תבט לפי שהרשע' וכו' ואתה ניצול בזכות אברה' וכו' אלא י"ל דלא על הצלתו ממהפיכת סדום קאמר אלא על שהיה דר בסדום קאמר שהיה כדאי להנצל מיצונש על מעשיו בהיותו נחשב צדיק נגדם וק"ל: ג וא"ת מנ"ל לרש"י דשאר מקומות היה ישיבתן נ"ב שנה דילמא הרבה שנים המתינו מלבנות אחר הפלגה: (מהרמ"ש) ולק"מ דהא פירש רש"י תחלת דבור זה וז"ל ומה היא קריבתן מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש במקומו וכו' ומשם ועד כאן נ"ב שנה וכו' הרי שרש"י עצמו פי' הוכחתו דכשנתפלגו האנשים תיכף התחילו לבנות ולהתישב איש במקומו וכן הדעת נותנת באמת שמתחילה רצו לבנות העיר והמגדל להתישב שם ואח"כ כשנפוצו משם ע"פ כל הארץ ויחדלו לבנות המגדל בנו כ"א במקומו ונתישבו שם · אבל מאמלטה נא גי' נ"א אין הוכח' כלל שאינו פשוטו של מקר' רק רמזבעלמא לסיוע וכן מוכח מ"ל רש"י הרי מדור הפלגה וכו' ואח"כ אמר הוא שנ'אמלטה נא וגו' פ"א נבי' וכן מבואר בפי' רש"י ותוספות בפ"ק דשבת ונם (בעין יעקב) כתב שם וכן פירש רש"י לתורה ודלא כמנחת יהודה: ד הר"אם הקשה לא ידעתי איך יתוקן קושית רבותינו שהקשו הא קמזי לה והלא כל עגמן של רבותינו ז"ל שהוציאו מפשוטו אינה אלא מפני קושיא זו כדמפרש בפר"ק דשבת: (מת"ש) לק"מ דפשוטו של מקר' שמפר' רש"י הוא אסיפי' דקרא הלא מצער היא ולא אתחיל' הפסוק הנה נא וגו' קרובה וגו' והיא מצער וה"פ הנה העיר הזאת קרובה וגו' ודאי נ"ל כמדרשו ישיבתו קרובה · והיא מצער ר"ל עונותי' מועטי' וכו' אבל הלא מצער סיפ' דקרא שפי' רש"י תחילה נ"כ על פי מדרשו וז"ש אח"כ ופשוטו של מקרא ר"ל מצער השיני יכול להיות כפשוטו עיר קטנה · אין לך להקפיד וכו' ומה שהכריח רש"י להביא הפשו' של מקרא על סיפי' דקרא דהא ע"כ נ"ל דרישא דקרא הוא לפי מדרשו כנ"ל י"ל שנראה שלפי מדרשו ק' הלא מצער השני כפול הוא · דל"ל לומר ב' פעמים שעונותי' מועטי' לכך הביא הפשוטה שהלא מצער פי' עיר קטנה: ה (מת"ש) שלא תטעה לפרש הופך אותי שזה נ"כ פי' א' על מדבר בעדו אבל לא יתכן כאן: ו אבל מדלעיל דכתיב ויאמר המלט על נפשך ולא כתיב ויאמרו אין ראייה דילמא בהצלה לא היה אלא אחד אבל בהפיכה היו שניהם יחד: ז כלומר דעל כן א היא מצער קאי ולא אדסמיך ליה:

א כלומר

רש"י

בפורענותם ואתה נצול: בכל הככר · ככר הירדן: ההרה המלט · אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנ' ויעתק משם ההרה · ואף עכשיו היה יושב שם שנא' אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ואע"פ שכתוב ויאהל אברהם וגו' אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון: המלט לשון השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אשמוצי"ר בלעז וכן * והמליטה זכר שנשמט העובר מן הרחם · כצפור נמלטה: (יח) אל נא אדוני · * רבותינו אמרו שםזה קדש א שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמי' ולהחיות ותרגומו בבעו כען ה': אל נא · אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא · לשון בקשה: (יט) פן תדבקני הרעה · כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעש' בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי ב להנצל · וכשאבא אצל צדיק אני כרשע · וכן אמרה הצרפית לאליהו * כי באת אלי להזכי' את עוני עד שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדק' ביניהם ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה: (כ) העיר הזאת קרובה · * קרובה ישיבתה נתיישבה מקרוב לפיכך לא נתמלא' סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשי' והתחילו להתיישב איש איש במקומו והיא היתה בשנ' מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנ' מ"ח לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה צא מהם ל"ב כשנול' שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי צ"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה וכשנחרב' סדום היה אברה' בן צ"ט שנה הרי מדור הפלג' עד כאן נ"ב שנה ג ונוער איחר' ישיבת' אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת הוא שנ' אמלטה נא · נא בגימטריא נ"א: הלא מצער היא · והלא עונותיה מועטין ויכול אתה להניח' · ותחי נפשי בה זהו מדרשו · ופשוטו של מקר' הלא עיר ד קטנה היא ואנשי' בה מעט אין לך להקפי' אם תניחנ' ותחי נפשי נה: (כא) גם לדבר הזה · לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגללך: הפכי · הופך אני ה כמו עד בואי אחרי רואי מדי דברו: (כב) כי לא אוכל לעשות · זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן: כי לא אוכל · לשון יחיד מכאן אתה למד שהא' הופך והא' מציל ו שאין ב' מלאכי' בשליחו' לדב' א': על כן קרא שם העיר צוער · על שם ז והיא מצער: (כד) וה'

ישעיה ס"ו | שבועו' ל"ו | מלכ' י"ב י"ז | שבת פ"י

אונקלוס

אַרְעָא וְלוֹט עָאל לְצוֹעַר: וַיָי אַמְטַר עַל סְדוֹם פסח' נ"ח
וְעַל עֲמוֹרָא גָּפְרִיתָא וְאֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מִן ק"ד
שְׁמַיָּא: וַהֲפַךְ יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל ב"מ פו
מֵישְׁרָא וְיָת כָּל יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְאַרְעָא: ברכות כ"ד
וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵיהּ מִבַּתְרוֹהִי וַהֲוָת קָמָא דִמְלַח:
וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְּשַׁמֵּשׁ תַּמָּן ברכות ו' כ"ה
בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ: וְאִסְתְּכִי עַל אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה כח
וְעַל כָּל אַפֵּי אֲרַע מֵישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלֵיק תְּנָנָא
דְאַרְעָא כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא: וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת יְיָ יָת מנחות כ"ו
קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יָת אַבְרָהָם וְשַׁלַּח יָת לוֹט כ"ד
מִגּוֹ הֲפֵכְתָּא כַּד הֲפַךְ יָת קִרְוַיָּא דַּהֲוָה יָתֵיב בְּהֵן
לוֹט: וּסְלֵיק לוֹט מִצּוֹעַר וִיתֵיב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין
בְּנָתֵיהּ עִמֵּיהּ אֲרֵי דְחֵיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וִיתֵיב
בִּמְעַרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵיהּ: וַאֲמַרַת רַבְּתָא
לִזְעֵירְתָּא אֲבוּנָא סִיב וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל
עֲלַנָא כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא: אִיתָא נַשְׁקֵי יָת אֲבוּנָא
חמרא

וירא

צֹעֲרָה: כד וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה
גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם: כה
וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־
יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה: כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ
מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח: כז וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם
בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה:
כח וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי
אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר
הַכִּבְשָׁן: כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי
הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט
מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֵן
לוֹט: ל וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי
בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה
הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו: לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה
אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ: לב לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה
עמו

בעל הטורים

השמש יצא הפסוק הזה מתחיל בה"א ומסיים בה"א ללמד שיצא ה' אילן קודם שיצא השמש:

ה' נלישנא חד:

ותבט אשתו בגי' היא עירית:

ל' חסר וחד בקיטור: כלם חסר במ"ב מלא: י"א ט"ו קמץ ג' פתחין:

רשי

(כד) וה' המטיר · כל מקום שנאמר וה' הוא ובית[א] דינו: המטיר על סדום · בעלות השחר[ב] כמו שנאמר וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום[ג] יהיו עובדי לבנה אומרים אלו היתה בלילה כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין · ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין לכך כתוב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים · המטיר גפרית ואש · בתחלה מטר[ד] ונעשה גפרית ואש: מאת ה' · דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשי · וכן אמר דוד קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא אמר עבדי · וכן אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי · אף כאן אמר מאת ה' ולא אמר מאתו: מן השמים · והוא שאמר הכתוב כי בם ידין עמים וגו' כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום · וכשבא להוריד המן מן השמים הנני ממטיר לכם לחם מן השמים: ויהפוך את הערים וגו' · ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנאמר בחלמיש שלח ידו וגו': (כו) ותבט אשתו מאחריו · מאחריו[ה] של לוט: ותהי נציב מלח · במלח חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה: (כח) קיטור · תימור של עשן שורק"א בלע"ז: כבשן · חפירה ששורפין בה את אבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה: (כט) ויזכור אלהים את אברהם · מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר[ו] שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר[ז] שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה: (ל) כי ירא לשבת בצוער · לפי שהיתה קרובה לסדום: (לא) אבינו זקן · ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מהוליד: ואיש אין בארץ · סבורות היו שכל

מלכים א' א' · איוב ל"ו · שמות י"ו · איוב כ"ח · ב"ר · ב"ר

שפתי חכמים

[א] כלומר בית דינו וה' הסכימו לדבר זה וא"ת למה הקדים הב"ד קודם ה' (מהרש"ם) ולק"מ דהב"ד לא נכתב בפסוק בפירוש רק נרמז בוא"ו ויו"ד וזה וא"כ אין אפשר להקדים ה' קודם הב"ד במלה א': ואין להקשות למה לא מפר' נ"כ לעיל גבי וה' אמר המכסה אני מאברהם וכן לקמן גבי וה' פקד את שרה הרא"ם כתב טעם לכלם ע"ש באורך: (מהרש"ם) ולק"מ דכ"מ שנאמר וה' הוא ובד"י, ל כשאינו נמשך משלפניו דוקא דאל"כ הל"ל הפעול' קודם ה' כשהוא תחילת דבור וענין כגון הכא וימטר ה' ולא וה' המטיר דמשמעות אמצע ענין והרי הוא באמת תחלת ענין לכך צריך לומר לרמז בו הוא וב"ד אבל וה' אמר המכס' הוי וי"ו החיבור נמשך משלפניו ויקמו משם וגו' שהלכו להשחיתו ועי"כ ה' אמר המכסה וגו' כדפי' רש"י שם אני כתתי וכו' עד ולא אודיע לאב וכו' וכן וה' פקד וגו' פירש רש"י סמך פר' זו לכאן ללמד כל המבקש וכו' ש"מ דרש"י מפ' וי"ו של וה' פקד להורות שנמשך למעלה אבל הכא לא נמשך משלפניו כלל ואדרבה כתיב השמש יצא וגו' ואח"כ המטיר וגו' ובאמת המטיר קודם שיצא השמש כמ"ש וכמו השחר עלה וגו' ופי' רש"י בזמן שהחמה ולבנה שולטי' וכו' ודו"ק: [ב] כלומר דוה' המטיר לא קאי אקרא שלפניו השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה · ואחר כך כשבא לצוער המטיר אלא ה"ק וה' המטיר כלומר כבר קודם שבא לוט לצוער אלא מעלות השחר קודם שיצא השמש על הארץ: [ג] וקשה והלא כולם יהיו נשחתים ומה יכולים לדבר וי"ל דהקב"ה היה רוצה להראות שאע"פ שלא יהיה להם פתחון פה אפ"ה לא יחזרו בתשובה מהר"של · (מהר"מש) ולק"מ דר"ל עובדי חמה ולבנה שבשאר מקומות יאמרו כן ולא עובדי חמה ולבנה שבסדום שנשחתים וכה"ד דפי' רש"י לא היינו חרבין כלנו דמשמע שאותן שבסדום יאמרו כן על עצמן י"ל דגם על אותן שבשאר מקומות שייך לשון זה כאלו מדברים על עצמן ע"ד ויחד יתלונבצה בטרו תדודין: [ד] דקשה לרש"י למה כתיב המטיר ולא כתיב השליך: (מת"ש) ק"ל המטיר וגו' דברים סותרים זה את זה ונפרית אינו מטר ל"פ בתחילה וכו': [ה] דק"ל למה לא כתיב מאחריה אלא הכי פי' כשהיתה מאחריו היתה מבטת ומהר"של פי' מאחריו של לוט שהיתה סוברת מאחר שהיא נצלת בעבורו דאית היא לראות מאחוריו אך מאחוריה לא תביט עכ"ל: [ו] (ממ"ש) דכל מקום שנאמר ויזכור צ"ל שהזכירה נאמר' על אותו שהוצרך לישועה והצלה כמו ויזכור אלהים את רחל וגו' וגם בחנה ויזכר' ה' אבל כאן יהיה הזכירה לאברהם וישועה ללוט ל"פ ויזכור אלהים את לוט שצריך לישועה · וא"ש את אברה' כ"ל זכר ללוט הטובה שעשה עם אברהם ואת אברם כמו עם אברם וק"ל: [ז] והקשה מהר"אם אבל על כל זה יש לשאול מדוע לא נזכר הטובה שעשה לוט לאברהם שעזב ארצו ומקום מולדתו והלך אחריו בכל מקום שהלך · ול"נ שאין זו טענה לרבותינו ז"ל די"ל דמה שהלך לוט עם אברהם לא היתה לטובת אברהם

בראשית יט

עמו ונחיה מאבינו זרע: לג ותשקין את אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה ולא ידע בשכבה ובקומה: לד ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע: לה ותשקין גם בלילה ההוא את אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא ידע בשכבה ובקמה: לו ותהרין שתי בנות לוט מאביהן: לז ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי מואב עד היום: לח והצעירה גם הוא ילדה בן ותקרא שמו בן עמי הוא אבי בני עמון עד היום: ס

א ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר: ב ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי הוא וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה: ג ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת והוא בעלת בעל: ד ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גם צדיק תהרג: ה הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא

אונקלוס

חמרא ונשכוב עמיה ונקיים מאבונא בנין: ואשקיאה ית אבוהן חמרא בליליא הוא ועלת רבתא ושכיבת עם אבוהא ולא ידע במשכבה ובמקימה: והוה ביומא דבתרוהי ואמרת רבתא לזעירתא הא שכיבית רמשא עם אבא נשקיניה חמרא אף בליליא ועולי שכובי עמיה ונקיים מאבונא בנין: ואשקיאה אף בליליא ההוא ית אבוהן חמרא וקמת זעירתא ושכיבת עמיה ולא ידע במשכבה ובמקימה: ועדיאה תרתין בנת לוט מאבוהן: וילידת רבתא בר וקרת שמיה מואב הוא אבוהון דמואבאי עד יומא הדין: וזעירתא אף היא ילידת בר וקרת שמיה בר עמי הוא אבוהון דבני עמון עד יומא הדין: ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויתיב בין רקם ובין חגרא ואתותב בגרר: ואמר אברהם על שרה אתתיה אחתי היא ושלח אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה: ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה הא את מאית על עיסק איתתא דדברתא והיא אתת גבר: ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול: הלא הוא

בעל הטורים

בדרך ב' במס' הכא׳ ואידך כדרך יום כה גבי שליו מה כאן תשמיש המטה אף התם וזה׳ שאמרו חז״ל שנתאוו לעריות בשאלות השליו: ובקומה נקוד על בוי״ו לומר ששכבה עמו קודם ו׳ שעות וקודם חצות בעוד ששכתו חזק ועל כן לא ידע בקומה אבל בזו לא שכבה עמו בזמנו אלא לאחר שש שעות והיינ׳ דכתיב בטרם יכיר איש את רעהו בוי״ו שלא קיוה עד לאחר שש שעות ע״כ ידע בקומה:

כ

ב׳ ורעי׳

רש"י

שכל העולם נחרב כמו בדור המבול בראשית רבה: (לג) ותשקין וגו׳. יין נזדמן להן במערה א להוציא מהן שני אומות: ותשכב את אביה. ובצעירה כתיב ותשכב עמו. צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה חסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה. אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש: ובקומה של בכירה נקוד (והרי כאלו נכתב ובקומה) לומר שבקומה ידע ב ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשתות: (אמר רבי לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו): (לו) ותהרין וגו׳. אף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ג ערותן (ספרים אחרים עדותן) לחוץ ונתעברו מביאה ראשונה: (לז) מואב. זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה היא. אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלו שכר בימי משה שנאמר בבני עמון אל תתגר בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אבל לצערן התיר לו: (א) ויסע משם אברהם. כשראה שחרבו הכרכים ד ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם. דבר אחר להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: (ב) ויאמר אברהם. כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקח׳ לבית פרעה ע״י כן: אל שרה אשתו. על שרה אשתו: וכיוצא בו אל הלקח ארון וגו׳. ואל מות חמיה. שניהם בלשון על: (ד) לא קרב אליה. ה המלאך מנעו

ה כמו שנאמר לא נתתיך לנגוע אליה: הגוי גם צדיק תהרג. אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כן דרכך לאבד האומות חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני:

שפתי חכמים

אלא לטובתו שלא ימות אברהם יודע הוא אותו כמו שפי׳ רש״י גבי ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וגו׳ אבל מה שלא גילה אותו ששרה אשתו היא זה חשבו לטובה לו כיון שהליכתו לא היה אלא לירש היה לו לגלות ששרה אשתו היא ויהרגו את אברהם ויירש את אברהם כיון שנתן עיניו בממון לכן חשבה לו לטובה ודו״ק: א כתב הרא״ם אבל יש לתמוה איך הביא דעת מי שאמר בבראשית רבה זמניין היה להם יין במערה אלא מתוך שהיה להם הרבה היו כונסים אותו למערות ותפס דעת רבי יודן בר סימון שאמר כעין להם מעיין וכו׳ שנראה מזה דלשם שמים נתכוונו ודעת רש״י פיר׳ בכירה שפתחה בזנות ש״מ לשם זנות נתכוונו ולא לשם שמים ותירץ דעת רש״י אפי׳ לדברי האומר לדבר זנות נתכוונה זימן להם הקב״ה יין כדי להוציא מהם ב׳ אומות והנ״ל כתבתי: ב וא״ת והא כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה ויש לומר מתחילה לא ידע בשכבה ובקומה ואח״כ בליל שנייה כשהתחיל לשתות יין היה נזכר מה שעשה ואפ״ה שתה׳ מהרש״ל: (ג״א) וא״ת למה כתיב ובקומה מאחר שידע וי״ל פודאי בקומה ממטתו ידע אבל לא ידע שבעלה: (מהרמ״ש) אבל ק׳ ע״ז דלפ״ז ידע בקומה ממטתו והדקדק לדוכתא הא כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה אלא ה״פ בשעת קימה ממטתו לא ידע והנקוד בהלומר שאח״כ נודע לו משכיבה וקימה כמו שנ״ל ג״כ לפשוטו שבשע׳ קימה נודע לו דמתחלה נודע לו גם משכיב׳ שאין קימה בלא שכיב׳ ומ״ש רש״י לומר שבקומה ידע ר״ל לאפוקי בין שכיבה לקימה לא ידע ודו״ק: ג פי׳ רבעו דמתרגמינן לרביעה למשלט כלומר רבעו את עצמן והוציאו את בתוליהן והיינו והוציאו את ערותן. ויש גורסין עדותן בדל״ת והיא היא דהוי כמו בתוליהן דהן עדותן להם שהיא בתולה דכתיב אלה בתולי בתי ות״י אלה עדות בתי: ד ועל הפי׳ הזה קשה למה הלך לגרר שהוא רחוק הרבה ומ״ה הביא הד״א וכו׳ ומאחר שהיה רוצה להתרחק ממנו נסע לגרר למקום ישוב. מהרש״ל: ה (כח״י) הוצרך לפ׳ כדי שלא תקשי קראי אהדדי דכתיב בסמוך ואחשוך דמשמע שמניע׳ היה מהש״י ואילו הכא משמע דמעצמו לא

כזיר כ״ג הוריות י׳

ב״ק ל״ח הורי׳ י״א

ב״ק שם הורי׳ שם

זוה׳ קדוש׳ סוכה ט׳ כתובו׳ ס״א קידוש׳ ט״ו ב״ק נ״ג מכות ט׳

ב״ק שם מכות שם

דברים ב

ב״ל

שמואל ב

אונקלוס

תולדת אהרן

הוא אמר לי אחתי היא והיא אף היא אמרת
אחי הוא בקשיטות לבי ובזכאות ידי עבדית
דא: ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי גלי
מכות שם ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא
יתך מלמחטי קדמי על כן לא שבקתך למקרב
ב"ק שם לותה: וכען אתיב אתת גברא ארי נביא הוא
מכות שם ויצלי עלך ותיחי ואם ליתך מתיב דע ארי ממת
תמות את וכל דלך: ואקדים
אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי ומליל ית כל
פתגמיא האילין קדמיהון ודחילו גובריא לחדא:
וקרא אבימלך לאברהם ואמר ליה מה עבדת
לנא ומה חבתי לך ארי איתיתא עלי ועל מלכותי
חובאה רבתא עובדין דלא כשרין לאתעבדא
עבדת עמי: ואמר אבימלך לאברהם מה חזית
ארי עבדת ית פתגמא הדין: ואמר אברהם ארי
אמרית לחוד לית דחלתא דיי באתרא הדין
סנה' כ"ט ויקטלנני על עיסק אתתי: וברם בקושטא אחתי
בת אבא היא ברם לא בת אמי והות לי לאנתו:
והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון יתי
קריב יי לדחלתיה מבית אבא ואמרית לה דין
טיבותיך דתעבדין עמי לכל אתרא דנהך לתמן
אמרי עלי אחי הוא: ודבר אבימלך עאן ותורין
ועבדין

וירא

והיא גם הוא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקין
כפי עשיתי זאת: ו ויאמר אליו האלהים בחלם
גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך
גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגע
אליה: ז ועתה השב אשת האיש כי נביא
הוא ויתפלל בעדך וחיה ואם אינך משיב דע כי
מות תמות אתה וכל אשר לך: ח וישכם
אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר את
כל הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים
מאד: ט ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו
מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי
ועל ממלכתי חטאה גדלה מעשים אשר לא
יעשו עשית עמדי: י ויאמר אבימלך אל
אברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה:
יא ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת
אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי:
יב וגם אמנה אחתי בת אבי היא אך לא בת
אמי ותהי לי לאשה: יג ויהי כאשר התעו
אתי אלהים מבית אבי ואמר לה זה חסדך אשר
תעשי עמדי אל כל המקום אשר נבוא שמה
אמרי לי אחי הוא: יד ויקח אבימלך צאן
ובקר

בעל הטורים

הגוי גם צדיק תהרג פי' אם תהרג אותי גם אברהם הצדיק תהרג כי הוא פשע וגרם לי זאת:

ויתפלל ב' במס' הכא ואידך ויסגוד וישתחוו ויתפלל · ויתפלל בעדו תמיד מלמד שהיה אבימלך צריך לפייס לאברה' שיתפלל בעדו וזהו ויסגוד לו וישתחו ויתפלל ולא באותה שעה לבד אלא תמיד היה צריך לתפילתו כדכתי' התפלל בעדו תמיד:

והרגוני ב' במס' הכא והרגוני ושבו אל רחבעם גבי ירבעם שמשוה ישרא' שבאותם הימים לאומו' העולם ומיהו הכא כתיב מלא והת' חסר שאינם רשעים כל כך כמו אומות העולם:

רש"י

גם היא · לרבות עבדים וגמלים וחמרים א שלה (שומרי גמלים ורועי חמרים) את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה היא: בתם לבבי · שלא דמיתי לחטוא: ובנקיון כפי · נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו' · אמת שלא דמית מתחילה ב לחטא אבל נקיון כפים ג אין כאן (הדא אמרה משמיש ידים יש כאן) · לא נתתיך · לא ממך היה שלא נגעת בה אלא משכתי אני אותך מחטוא: ולא נתתי לך כח ·
בראשית ל"א וכן * לא נתנו אלהים וכן * לא נתנה אביה לבא:
שופטי' ט"ו (ז) השב אשת האיש · ואל תהא סבור שמא תתגנה בעיניו ד ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך (א"ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה א"ל) · כי נביא הוא · ויודע שלא נגעת בה
ב"ק צ"ב לפיכך ויתפלל בעדך *: (ט) מעשים אשר לא יעשו · מכה אשר לא הורגל' לבא על בריה ה באו לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל
קטנים ורעי ואזנים וחוטם: (יא) רק אין יראת אלהים · אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על
ב"ק שם עסקי אשתו שואלין אותו * אשתך היא או אחותך היא: (יב) אחותי בת אבי היא · ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות
לגוי יעי"א · וכדי לאמת דבריו ו השיבם כן · ואם תאמר והנה בת אחיו היתה · בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכן
הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו: אך לא בת אמי · הרן מאם אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אותי וגו' ·
אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישב עוד דבר דבור על אופניו · כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום וידעתי
בראשית כ"א שאעבור במקום רשעים ואמר לה זה חסדך: כאשר התעו · לשון רבים ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי
תלים קי"ט לשון רבים · אשר הלכו אלהים · אלהים חיים · אלהים קדושים · וכל לשון אלהים לשון רבים · וכן ויקח אדוני יוסף:
איוב ל"ח אדוני האדונים · אדוני הארץ · וכן בעליו עמו · והועד בבעליו · ואם תאמר מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו והולך מיושב
בראשית כ"ו קרוי תועה · כמו * ותלך ותתע · * תעיתי כשה אובד · * יתעו לבלי אוכל יצאו ויתעו לבקש אוכלם: אמרי לי · עלי וכן * ויאמרו
שמות י"ד אנשי המקום לאשתו · על אשתו · וכן * ואמר פרעה לבני ישראל · כמו על בני ישראל · * פן יאמרו לי אשה הרגתהו: (יד) ויתן לאברהם:
שופטים ט'
כדי

שפתי חכמים

לא קרב: א כן היא הגירסא וקאי על אנשים אבהיני הגמלים והחמורים וק"ל: ב רצונו לתרץ דהיה לו לכתוב גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך ובנקיון כפיך עשית זאת כמו שאמר אבימלך בעצמו: ג ואם תאמר סוף סוף הוא נקי מן החטא שהרי לא עשה העבירה ויש לומר כך אמר הקדוש ברוך הוא נקיית החטא לאו ממך היא כאשר אמרת אלא ממני הוא כי אתה סככת עמה אף שאם הגידה לך שהיא אשתו: ד רצונו לפרש דנקרא משמע ועתה השב אשת איש כי נביא הוא דמשמע דווקא אם"ה צריך לחזור שהוא נביא והיא אשת איש אבל אי לא היה נביא לא היה מחזר לו ואף שהיא אשת איש והרי גם בני נח הוזהרו על עריות ומתרץ דמה דכתיב כי נביא הוא ה"פ אל תהיה וכו' וק"ל: ה אבל אין לפרש דמעשי' אשר לא יעשו קאי על אברהם דהא לא עשה שום מעשה אלא דיבור דעלמא: ו כלומר היה לו לומר בת אחי הוא ולא היה צריך לומר בת אמי אלא כדי לאמת את דבריו הראשונים שאמר אחותי היא אמר כן ואם תאמר לעיל גבי פרעה למה לא השיב אברהם כלום ויש לומר דפרעה לא שאל אותו אלא פעם אחת מ"ה לא השיבו אבל אבימלך שאלו שני פעמים מ"ה הוצרך להשיב לו מהרש"ל:

א דאי

ובקר ועבדים ושפחת ויתן לאברהם וישב לו את
שרה אשתו: טו ויאמר אבימלך הנה ארצי
לפניך בטוב בעיניך שב: טז ולשרה אמר
הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות
עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכחת: יז
ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את
אבימלך ואת אשתו ואמהתיו וילדו:
יח כי עצר עצר יהוה בעד כל רחם לבית
אבימלך על דבר שרה אשת אברהם: ס
א ויהוה פקד את שרה כאשר אמר ויעש
יהוה לשרה כאשר דבר: ב ותהר ותלד
שרה לאברהם בן לזקניו למועד אשר דבר אתו
אלהים: ג ויקרא אברהם את שם בנו
הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק: ד וימל
אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה
אתו

אונקלוס

ועבדין ואמהן ויהב לאברהם ואתיב ליה ית שרה אתתיה: ואמר אבימלך הא ארעי קדמך בדתקין בעינך תיב: ולשרה אמר הא יהבית אלף סלעין דכסף לאחוך הא הוא ליך כסות דיקר חלף דשלחית ודברתיך וחזית יתיך וית כל דעימיך ועל כל מה דאמרת איתוכחת: וצלי אברהם קדם יי ואסי יי ית אבימלך וית אתתיה ואמהתיה ואתרוחו: ארי מיחד אחד יי באפי כל פתח ולדא לבית אבימלך על עיסק שרה אתת אברהם: ויי דכיר ית שרה כמא דאמר ועבד יי לשרה כמא דמליל: ועדיאת וילידת שרה לאברהם בר לסיבתוהי לזמנא דמליל יתיה יי: וקרא אברהם ית שום בריה דאתיליד ליה דילידת ליה שרה יצחק: וגזר אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין

בעל הטורים

ולשרה אמר ב' במס' הכא ואידך ולשרה בן· לפי שכתוב כאן הנה הוא לך כסות עינים רמז שיהיה בן לשרה יהיה לו כסות עינים· דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות:

כל ליסנא חסר מ"ב מלאים

כא

פקד את שרה בגימט' אף כל העקרות פקד ב' וחסר:

מג יל' ש"ו
ב"ק נ"ג
ב"ק צ"ב
תעני' ח'
ב"ק שם
ר"ה יא לג
תענית ח'
מגילה י"א
ב"ק צ"ב
קידושי' כ"ט
שם

רש"י

(טו) הנה ארצי לפניך· אבל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך· לפי שנתיירא שהמצריים שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל אשר אתך· יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה· עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייס יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל· ועם כל באי עולם: ונוכחת· יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלעז אספרו"פיר"ו ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא כן הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי שנשלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגומו וחזית יתיך וית כל דעמך· ויש מדרש אגדה אבל ישוב לשון המקרא פירשתי: (יז) וילדו· כתרגומו ואיתרווחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם: (יח) בעד כל רחם· כנגד כל פתח: על דבר שרה· על פי דבורה של שרה: (א) וה' פקד את שרה וגו'· סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה שנאמר ויתפלל וגו' וסמיך ליה וה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם שריפא את אבימלך: פקד את שרה· כאשר אמר בהריון: כאשר דבר· בלידה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור· אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו' דבור היה דבר ה' אל אברם בברית בין הבתרים שם נאמר לא יירשך זה וגו'· והביא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר· לאברהם: (ולאברהם בן וגו') למועד כאשר דבר· דבר יודן

שפתי חכמים

א דאי על לקיחת אשתו הרי לא נגע בה וכאלו לא לקחה: (כא"י) הא דאבימלך הוצרך לפיים את אברהם ולא כן פרעה י"ל דפרעה אונס גמור היה כי אברהם יעצתו התחכם ואמר לשרה אמרי נא אחותי את וכו' אבל בכא שאלו אשתך היא או אחותך היא וירא שמא יהרגוהו והיה מוכרח לומר אחותי היא ולפיכך לא נלקה פרעה רק במכת. ראתן שהתשמיש קשה לו ואחר שהשיבה לא הוצרך יעוד לרפואה אבל אבימלך גם אחר שהשיבה ופייסה ונתן מתנות אפ"ה כי עצור עצר לפי שהיה קרוב למזיד במה ששאלוהו אשתך היא וכא"ש אכספי' נא לעיר וכו': ב כלומר וא"ת שאבימלך לא נתן לאברהם אלא כדי שיתפלל עליו כמו שפי' לעיל ואין אמר לשרה שלכבודה נתנם לו לא היפך הדברים אלא כדי לפייסה והקשה מהר"אם וא"ת מנ"ל לרש"י שנתנם לאברהם כדי לפייסו דילמא כשנתנם לאברהם ע"מ כן נתנם שיהיו לכבודה ותירץ שמדברי השם שאמר לו השב את אשת איש כי נביא הוא ויתפלל בעדך ידענו שכל כוונתו של אבימלך לא היה אלא לפייסו כדי שיתפלל עליו ומתמה המתנות כמי נתן לו בשביל זה וכ"ל דאי משום כבודה למה היה נתנם לאברהם לשרה היה לו לתנה ולא לאברה' כי זה היה לו לכבוד יותר לפי דברי אבימלך אלא ודאי עיקר נתינה לאברהם היה כדי להתפלל עליו ודבריו עם שרה לא היה אלא לכבודה ולפייסה אמר כן וק"ל: ג ואין לומר שפירושו על אודות שרה כמו על דבר אשר לא קדמו תומר שהרי כתיב לעיל גם אנכי ידעתי וגו' ואחשוך מחטא לי דמשמע שלא נתן הקב"ה כח לשום אלא לאבימלך בלבד והכא כתיב כי עצר ה' בעד כל רחם וגו' אלא ע"כ צ"ל ע"פ דבורה של שרה עשה זה ומעתה מה שפי' רש"י לעיל גבי וינגע ה' את פרעה וגו' על פי דבורה של שרה ההכא נפקא כנ"ל: ד וא"ת מה הוכחה יש מכאן דלמא מה שפקדה עתה לפי שעתה היה המועד שקבע לו הקב"ה דאם לא עכשיו אימתי דהא לפסח צריך לילד ובראש השנה היתה הפקידה וי"ל דרש"י בעצמו תירץ זה במה שכתב פקד כבר קודם שריפ' את אבימלך וק' מה בא להשמיענו שקודם שריפא את אבימלך ריפ' את שרה אלא ודאי שבא להשמיענו כל המבקש כו' רא"ם: כתב הר"אם תימא דווכא משמע שאין כאן מקומו דאל"כ מאי סמך פרשה זו דקאמר ואין בדבר כן שהרי בט"ו בניסן בשר המלאך את שרה ובט"ז בו נהפך סדום ונצל לוט עם בנותיו וכשנעשה מעשה לוט עם בנותיו מיד נסע אברהם וישב לו בגרר ושם נלקחה שרה ועצר השם בעד כל רחם לבי' אבימלך והתפלל אברהם עליה ונתרפאו ובראש השנה נפקדה שרה הרי כל הסיפורים הללו נמשכים זה אחר זה על הסדר ומה זה שאמר סמך פרשה זו וכו' ותירץ· כיון דכתיב וה' פקד את שרה דמשמע שפקד אותה קודם שריפא את אבימלך אם כן לא היה להקדים אלא ללמד וכו': ה קשה מהר"אם אבל יש לתמוה למה לא פירש גבי כאשר אמר לאברה' ולא לשרה ותירץ ואפשר מפני שאמר אמירה ויאמר אבל שרה וגו' שאמירה לאברהם באמירה לא רצה לפרש וגבי כאשר דבר כמי לא היה צריך לפרש מכיון שאמר גבי דבר ה' היה אל אברהם אלא כדי להודיע הפרש שבין ויעש ה' לשרה כאשר דבר ובין למועד אשר דבר שהראשון שב לאברהם והשני למועד כמו שכתב אחר זה: ו וא"ת ל"ל לרש"י לפרש זה וי"ל כ"ל אף ע"פ שלא אמר הקב"ה לא ירשך זה וגו' אלא לאברהם אבל לא כבטיחו שיהיה היורש משרה

אונקלוס

מגילה י"ז פס

יומין כמא דפקיד יתיה יי: ואברהם בר מאת
שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה: ואמרת
שרה חדוא עבד לי יי כל דשמע יחדי לי: ואמרת
מאן מהימן דאמר לאברהם קיים דתוניק בנין
ב"מ פ"ז פסחי' קי"ט
שרה ארי ילידית בר לסיבתוהי: ורבא רביא
ואתחסיל ועבד אברהם משתיא רבא ביומא
דאתחסיל ית יצחק: וחזת שרה ית בר
הגר מצריתא דילידת לאברהם מחאיך: ואמרת
לאברהם תריך אמתא הדא וית ברה ארי לא
ירית בר אמתא הדא עם ברי עם יצחק: ובאיש
פתגמא לחדא בעיני אברהם על עיסק בריה:
מגלה י"ד
ואמר יי לאברהם לא יבאיש בעינך על עולימא
סנה' כ"ט
ועל אמתך כל דתימר לך שרה קביל מנה ארי
נדרי' ל"א
ביצחק יתקרון לך בנין: ואף ית בר אמתא
קיד' ב"ט
לעמא אשוייניה ארי ברך הוא: ואקדים אברהם
בצפרא ונסיב לחמא ורוקבא דמיא ויהב להגר
שוי על כתפה וית רביא ושלחה ואזלת וטעת
במדברא

וירא

אתו אלהים: ה ואברהם בן מאת שנה
בהולד לו את יצחק בנו: ו ותאמר שרה
צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחק לי: ז
ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי
ילדתי בן לזקניו: ח ויגדל הילד ויגמל ויעש
אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק:
ט ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר
ילדה לאברהם מצחק: י ותאמר לאברהם
גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן
האמה הזאת עם בני עם יצחק: יא וירע
הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו: יב
יב ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך
על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה
שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע: יג
וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא:
יד וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת
מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד
וישלחה

רש"י

יודן ור' חמא רבי יודן אומר מלמד שנולד ל"ט חדשים
שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא ורבי חמא אומר
ל"ז חדשים · למועד אשר דבר אתו · דמליל יתיה
את המועד א דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב
אליך שרט לו שריטה בכותל אמר לו כשתגיע חמה
לשריטה זו בשנה האחרת תלד: (לזקניו שהיה
זיו איקונין שלו דומה לו): (ו) יצחק לי ·
ישמח עלי ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה
הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו
עמה ורב שחוק היה בעולם: (ז) מי מלל
לאברהם · לשון שבח וחשיבות ב כמו מי פעל
ועשה מי ברא אלה) ראו מה הוא ומי הוא שומר
הבטחתו הקב"ה ומבטיח ועושה: מלל · שינה
הכתוב ולא אמר דבר גימטריא שלו ק' כלומר לסוף
מאה לאברהם: היניקה בנים שרה · ומהו בנים
לשון רבים ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן
והניקה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי
הביאה מן השוק: (ח) ויגמל · לסוף ג כ"ד
חדש *: משתה גדול · שהיו שם גדולי הדור
ניטין נ"ה כ"ר
ד שם ועבר ואבימלך *: (ט) מצחק · לשון
סוטה ג"ב
ע"א כמו שנאמר * ויקומו לצחק · דבר אחר לשון
גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי: ד"א לשון
שמות כ"ב
רציחה כמה דתימא * יקומו נא הנערים וישחקו
לפנינו וגו' · (עם בני וגו' · מתשובת שרה כי
לא יירש בן האמה עם בני אתה למד) שהיה מריב עם
יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים
ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כדאמרת
*כמתלהלה היורה זקים וגו' ואמר ה הלא מצחק אני:
משלי י"ט
עם בני עם יצחק · * מכיון שהוא בני אפי' אם אינו
ב"ר
הגון כיצחק ו או הגון כיצחק אפי' אינו בני אין זה
כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק ששתיהן בו:
(יא) על אודות בנו · * ששמע שיצא ז לתרבות רעה:
ב"ר
ופשוטו על שאומר לו לשלחו: שמע בקולה · (בקול ר"ה
שבה) למדנו ח שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לחם וחמת
מים ולא כסף וזהב לפי שהי' שונאו ט על שיצא לתרבות

שפתי חכמים

משרה מ"מ ויעש ה' לשרה אף על פי שלא דבר אלא לאברהם · מהר"של:
א דק"ל למה כתיב אתו בתו"לס היה לו ליכתב בחי"רק תחת הא"לף דהא עם
אברהם היה הדיבור ועל זה פי' דאתו קאי אמוע' ולפי שאין כופל ל' דבור
על המועד מ"ה הוצרך להוסיף אשר קבעו וכו' כדי שיפול הדבור על קביעת
המקום וק"ל: ב שאלת מי כאלת מה והיא משמשת גם למעלה וכבוד
כמו מה רב טובך מה גדלו מעשיך וא"ס · ול"כ דאי כפשוטו מה אמרה מי
מלל הלא הקב"ה מלל אלא ל' שבח וכו': ג מהר"של למה לא כתיב
והגמל אלא ויגמל הילד מעצמו לפי שהיה לסוף כ"ד חדשים שתינוק מיגמל
פוסק מליכק שמאס וחלב אמו עד כאן לשונו: ד פי' הר"אם דבגביא
מאי כ"מ אם היתה הסעודה גדולה בימים או באנשים רבי המספר אלא
להודיע שגדולי עולם היו שם: ה (מ"מש) דאי רק אחד הל"ל
בהדיא מהו אלא אמר לשון כולל מצחק דמשמע כולהו בהדדי הוו ביה וק"ל:
והקשה הר"אם ואמר אם כדברי הרב הא דאמר הקב"ה עכשיו מה הוא צדיק
או רשע והא אין רשע כמוהו וי"ל שבל אותו עון שקטרגו עליו אמר מכן וכו'
ומה שאין זה דומה לבן סורר ומורה משום דבן סורר ומורה התחיל לעשות
דברים המביאים אותו לידי חיוב מיתה לבסוף אבל ישמעאל לא עשה ענין
המביא אותו למות בגמא עכ"ל: ו (מ"מש) דאל"כ ב"פ עם ל"ל הל"ל
עם בני יצחק אלא בא לומר מעלת בני בלבד כדאי שלא לירש ישמעאל עמו
וכן מעלת יצחק בלבד כדאי וק"ל ודלא כמ"י: ז (מ"מש) הביא
מדרש ופשוטו · דלפשוטו לבד ק' שהקב"ה א"ל אל ירע בעיניך על הנער
ועל אמתיך ש"מ שירע בעיניו ג"כ על אמתו ולמה אמר וירע וגו' על אודות
בנו לבד לכן פי' וכו' ר"ל שיצא לת"ר דזה לא שייך גבי אמתו ואי לאו פשוטו
ק' מאי קאמר הב"ה אל ירע וגו' על הנער וגו' כל אשר תאמר אליך שרה וגו'
מאי שייך אמירת שרה לשמוע בקולה לענין יצא לת"ר גם כ"ט כי ביצחק וגו'
אינו שייך לשלא ירע בעיניו ושיצא לת"ר לכן הוצרך גם לפשוטו וכו' ונראה
מזו שכיהא במ"ש על אודות בנו שהוא כפול כי תיבת אודות גם כן פירושו
במו על וב"פ על ל"ל והל"ל על בנו כמ"ש אחר כך אל ירע על הנער ולא כתיב
על אודות הנער אלא להורות שהרע בעיניו ב' דברים ועל הגרושי' לבד אמר
הקב"ה אל ירע וגו': ח (מ"מש) דייק הל"ל שמע לדבריה כמ"ש
כל אשר תאמר או שמע אליה כדרך המקרא והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי
וע"ק דקול בלא דיבור הוא רק הברת קול בעלמא ומה שייך לגיות להברת
קול לכך ל"פ בקול רוח הקודש להורו' שהיא לא דברה מעצמה כלום אלא מקבל
רוח הקודש ודומה לו קצת שימוש לשון יצאה בת קול מ"ה כמו דרשו גבי אד"כר
על פסוק לקול אשתיך שהיתה מיללת עליו בקולה וכו' וק"ל: ט ולפשוטו
שלא יצא לתרבות רעה למה לא נתן לו כסף וזהב י"ל דאברהם היה סבור

בעל הטורים

חמשי
וה' פקד כל מקום
שנא' וה' הוא ובית
דינו שלמדו עליה
סניגוריא ואמרו אם
לא תתן לה עתה בן
א"כ תאחר את הקץ
שגזרת ויענו אותם
ת' שנה משיהי' לו
זרע והוא בן ק' עתה
צריך שיתחיל מעתה
ד"א אמרו בנות לוט
שנתעברו בביאת
איבר מאביהן ושרה
לא תתעבר מבעלה
מ"ל ב' בתרי לשנ' חד
חבר וחד מלא:
ת' מלא בליש'
חד מן י"ב פתחין
באתנח' דס"ג:
מצחק בגי' להרגו זה
שא"ל שהי' יור' בו
חץ כדי להרגו:
גרש ב' במס' הכא

וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע: טו ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת אחד השיחם: טז ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך: יז וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם: יח קומי שאי את הנער והחזיקי את ידך בו כי לגוי גדול אשימנו: יט ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער: כ ויהי אלהים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת: כא וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים: פ

ויהי

במדברא באר שבע: ושלימו מיא מן רודיא ורמת ית רביא תחות חד מן אילניא: ואזלת ויתיבת לה מקביל ארחיקת כמיגד בקשתא ארי אמרת לא אחזי במותיה דרביא ויתיבת מקביל וארימת ית קלה ובכת: ושמיע קדם יי ית קליה דרביא וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה ליך הגר לא תדחלין ארי שמיע קדם יי לקליה דרביא באתר דהוא תמן: קומי טולי ית רביא ואתקיפי ית ידך ביה ארי לעם סגי אשוייניה: וגלא יי ית עינהא וחזת בירא דמיא ואזלת ומלת ית דוקבא מיא ואשקיאת ית רביא: והוה מימרא דיי בסעדיה דרביא ורבא ויתיב במדברא והוה רבי קשתא: ויתיב במדברא דפארן ונסיבת ליה אמיה אתתא מארעא דמצרים: והוה בעידנא ההיא

ואמר

בעל הטורים

ילידך גרש לך כלה גרש יגרש גרש את האמה הזאת ואת בנה ולא תגרש הלך וב׳ כיל שנרשה פלה להגר מבימתה נעכנסה ונשתעבדו בניה והוצרכו להגרש משם:

ויכלו ב׳ במס׳ הכא ואידך ויכלו באפס תקוה ויכלו בכשת ימי כיון שכלו המים ימי כלו ויכלו בבשת שמיתת נתה מנונה מאוד:

ג׳ וכל שאר מלאך האלהים:

ג׳ וחסר

שפתי חכמים

שמיעוט זין אחר שינא הרוגז משרה אשיבנו אבלי מהרש״ל: ולפי פירוש (מהר״מש) לעיל בסי״א לק״מ לפי שאין הפשוטו חולק על המדרש והוצריך לשניהם ע״ש אבל תירץ מהר״של אינו נכון דא״כ ה״ל לרש״י לכתוב טעם מהר״של שרצה להשיבו וכו׳ דמספיק לפשוטו ולמדרשו ולא הל״ל לכתוב רק הטעם שמספיק למדרשו לבד ודו״ק: א דקרא ואת הילד קאי אדסמיך ליה ולא על ויתן אל הגר דאם לא כן שם על שכמה אף הילד הוי ליה למכתב בהדיא ותשאהו והדר ותשלך את הילד וגו׳: ב (מ״מש) דייק ותלך ותתע משמע לדעתה ולרצונה כהוראת לשון הליכה בכל מקום ואח״כ אחר ותתע משמע שלא ידיעה להיכן תלך שהיתה תועה במדבר וא״כ תרי מילי דסתרי אהדדי וא״ל מתחילה ותלך קודם שהיתה תועה ואח״כ ותתע וגו׳ דא״כ ותלך ל״ל פשיטא שהלכה מתחילה בלא תעות הדרך עדיין ותו דכונת הפסוק לומר שתעתה במדבר ועי״כ לא היה לה מים ושאר הסיפור אבל אנ״ל שהלכה בדרך ל״פ שותתע היה נכונה וז״ש ותלך ותתע שהלכה לתעות בכונה דהיינו שחזרה וכו׳ ומ״ש ותתע הוא ע״ז ולא על ויהי כאשר התעו וגו׳ לפי שת״א כד טעו עממיא בתר ע״ז וכו׳: ג (מ״מש) דייק דהל״ל ויכלו הלחם והמים כמ״ש תחילה ויקח לחם וחמת מים ויתן וגו׳ דמסתמא נתן אברהם האכילה והשתיה לפי ערך הראוי וא״כ היה ראוי להיות שניהם כלים בפעם אחד בשוה ל״פ שבא להורות ששתה יותר מדאי ולא לפי ערך האכילה והיינו לפי שדרך חולי וכו׳ ולכ״א ויכלו המים ולא הלחם: (כא״י) כ״ל דס״ל מדלא כתיב ולא היה יעוד מים לשתות דלשון ויכלו משמע פתאום שלא בעונתו: ד לא לשון נגד כפשוטו דמאי נ״מ בזה דבשלמא לפי׳ מרחוק א״ש שכתן הפסוק א״כ הטעם כי אמרה וגו׳ אל אראה וגו׳ ותו מצינו שויתי ה׳ לנגדי תמיד שהוא לשון נוכח ועי״כ הוא לשון קירוב וכאן אמר אח״כ הרחק וגו׳ והם דברי׳ סותרי׳ ל״פ דמנגד במ״ס הוא בהיפך כמו מן נגד שהמ״ס בחי״רק פי׳ כמו מן ור״ל שלא ישנה נוכח הילד בקרוב אלא מרחוק הרחק כמטחוי וגו׳ ודו״ק: ה ר״ל הא גם היא בכתה כדכתי׳ ותשא קולה ותבך ולמה לא שמע לקולה והא דאמרינן בפ״ק דברכו׳ ולוקי ר״י אכפשי׳ ומשני אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין נ״ל משום דלא מני׳ מכוין אבל אי מני מכוין טפי עדיף׳ רא״ם: ו מה שקשה מכאן על בן ס רר ומורה שהוא נידון על שם סופו בפ׳כי תבא אפרשנו בע״ד׳ כתב הר״אם אבל יש לתמוה למה לא קטרגו עליו מאותן עבירו׳ שבידו וקטרגו עליו מאותן עבירו׳ שעתיד לעשות׳ ולא הוא לא בניו ותירץ ושמא י״ל שהאגדה הזאת אתיא אליבא דר״ש דפליג עלייהו אדר״ע ושאר הדורשין שדרשו קרא דמצחק לגנאי אבל בעיני נראה שדחוק הוא שכ׳מדרשות חלוקות הן אם לא שהוא מפור׳ב הדיא שהוא כן לכן נראה שלא היו יכולין לקטרג עליו ממעשי׳ שבידו כי אין בית דין מעניסין אבן כ׳שנה ומעלה ולישמעאל לא היה כי אם י״ז שנה והא דלא קטרגו ממעשי׳ שבידו ע״ש העתיד י״ל דמעשים שבידו עכשיו עשה תשובה בסוף ימיו כמו שפי״רשי לקמן בפ׳חיי שרה גבי ויקברו אותו יצחק וישמעאל ודו״ק נ״ל: ז וא״ת והא כתיב לא יומתו אבות על בנים וי״ל שהקב״ה שאל למלאכי השרת אם עשה עבירה במים כלומר אם הוא צדיק

רש״י

ב״ר רעה: ואת הילד. אף הילד שם על שכמה א שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול
ב״ר לילך ברגליו: ותלך ותתע. חזרה ב לגלולי
ב״ר בית אביה: (טו) ויכלו המים. לפי שדרך
ב״ל חולים ג לשתות הרבה: מנגד. ד מרחוק:
(טז) כמטחוי קשת. כטפי טיחות והוא לשון
יריית חץ בלשון משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע
יורה כחץ. ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת
שיר ב׳ משפט הוי״ו ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע מגזרת
ישעיה י״ט והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ומגזרת ויחוגו
תהלים ק״ז וינועו כשכור וכן קנוי ארץ מגזרת קנה: ותשב
ישעיה ס׳ מנגד. כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק:
(יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת
ב״ר החולה ה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל:
ב״ר באשר הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו
ר״ה ט״ו הוא נדון ו ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי
שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של
עולם מי שעתיד זרעו ז להמית בניך בצמא אתה
מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או
רשע אמרו צדיק (ר״ל בענין זה שאינו ראוי לענוש
מיתה בצמא ודו״ק) אמר להם לפי מעשיו של עכשיו
אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל
ישעיה כ״א בצמא כשהגלם נבוכדנצר שנאמר משא בערב וגו׳
לקראת צמא התיו מים וגו׳ כשהיו מוליכין אותן אצל
ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבקשה מכם
הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו
שם כ״ו שנאמר אורחות דדנים אל תקרי דדנים אלא דודים
ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח
ונודות נפוחים כסבורים ישראל שהם מלאים מים
וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו
ומת: (כ) רובה קשת. יורה חצים בקשת:
קשת. על שם האומנות כמו חמר גמל צייד לפיכך
השי״ן דגושה היה יושב במדבר ומלסטם את העוברים
הוא שנאמר ידו בכל וגו׳: (כא) מארץ מצרים.
ממקום גדוליה שנאמר ולה שפחה מצרית וגו׳:
היינו

אונקלוס

ואמר אבימלך ופיכל רב חיליה לאברהם למימר
מימרא דיי בסעדך בכל דאת עביד:
וכען קיים לי במימרא דיי הכא דלא תשקר בי
ובברי ולבר ברי כטיבותא די עבדית עמך תעביד
עמי ועם ארעא דאיתותבתא בה: ואמר
אברהם אנא אקיים: ואוכח אברהם
ית אבימלך על עיסק בירא דמיא דאנסו עבדי
אבימלך: ואמר אבימלך לא ידעית מאן עבד
ית פתגמא הדין ואף את לא חוית לי ואף אנא
לא שמעית אלהין יומא דין: ודבר אברהם
ען ותורין ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון קיים:
ואקים אברהם ית שבע חורפן דען בלחודיהן:
ואמר אבימלך לאברהם מה אינון שבע חורפן
אילין דאקימתא בלחודיהן: ואמר ארי ית
שבע חורפן תקביל מן ידי בדיל דתהי לי לסהדו
ארי חפרית ית בירא הדין: על כן קרא
לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן קיימו תרויהון:
וגזרו קיים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל רב
חיליה ותבו לארע פלשתאי: ונצב נצבא בבאר
שבע וצלי תמן בשמא דיי אלהא דעלמא: ואתותב
אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין: והוה
בתר פתגמיא האילין ויי נסי ית אברהם ואמר
ליה

סוטה י' חולין ס'
סוטה שם שם
סנ' ה"ט

כב ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל
שר צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל
אשר אתה עשה: כג ועתה השבעה לי
באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד
אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר
גרתה בה: כד ויאמר אברהם אנכי אשבע:
כה והוכח אברהם את אבימלך על אדות
באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך: כו ויאמר
אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם
אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי
היום: כז ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך
ויכרתו שניהם ברית: כח ויצב אברהם את
שבע כבשת הצאן לבדהן: כט ויאמר אבימלך
אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר
הצבת לבדנה: ל ויאמר כי את שבע כבשת
תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את
הבאר הזאת: לא על כן קרא למקום
ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם: לב
ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר
צבאו וישבו אל ארץ פלשתים: לג
ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יהוה אל
עולם: לד ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים
רבים: ס פ א ויהי אחר הדברים
האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו
אברהם

ששי

ל' וחסר:
לנכדי בגימ'
בן בני:
ל' ומלא:
ל' חסר:

ל' חסר:
ג' חסר:
הצבת ב' במס' הכא
ואידך אתה הצבת
כל גבולות ארץ
שבזכות אברהם
נבראו כל גבולות
ארץ:

שביעי

כב

ב' חד חסר
וחד מלא:

רשי

דיינו דאמרי אינשי דזוק חוטרא לאוירא אעיקריה
קאי: (כב) אלהים עמך · לפי שראו שיצא
משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו
ונפקדה אשתו לזקניו: (כג) ולניני ולנכדי ·
עד כאן רחמי האב על הבן: כחסד אשר עשיתי
עמך תעשה עמדי · שאמרתי לך הנה ארצי לפניך *:
(כה) והוכיח · נתוכח עמו על כך: · (ל)
בעבור תהיה לי · זאת · לעדה · לשון עדות של
נקיבה כמו ועדה המצבה: כי חפרתי את
הבאר · מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים
אנחנו חפרוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על
הבאר ג ויעלו המים לקראתו שלו היא ויעלו לקראת אברהם: (לג) אשל · רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות
לאורחים · וחד אמר פונדק לאכסניא בו כל מיני פירות · ומצינו לשון נטיעה באהלים שנאמר * ויטע אהלי אפדנו: ויקרא
שם וגו' · ע"י אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים
אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם *: (לד) ימים רבים · מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה
וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה כשיצא מחרן · אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שככל
מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך שנאמר ויעבור אברם · ויעתק משם · ויהי רעב · וירד אברם מצרים · ובמצרים לא
עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום
מיד ויסע משם אברם מפני בושה של לוט ובא בארץ פלשתים ובן צ"ט שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ"ה שנה
וכאן כתוב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרש
ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו ג של יצחק ל"ז שנים ·
כן נסדר עולם: (א) אחר הדברים האלה · יש מרבותינו אומרים * אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה
שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה
מעכב · וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו
אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב: הנני · כך היא ענייתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון:

פ"ר
דניאל י"א
תענית י'
ב"ר
סנהד' פ"ט

שפתי חכמים

צדיק במים או רשע והשיבו לו צדיק הוא בתים אבל רשע הוא ממקום אחר
ועוד שבכיון ימיתו נכיך נכאה ואתה מעלה לו את הבאר והקב"ה השיב להם
כיון שעתה הוא צדיק בעניין זה מעלה אני לו את הבאר · מהר"ש:
ס והא דלא כתיב לעד וכתב לעדה מפני שהוא לשון נקיבה כי עדה לנקיבה
כמו עד לזכר: ג דאל"כ איך הוכיח זה דאין לומר ע"י עדים אם כן
אי טעם דעבדי אברהם שלא תבעו לפני אבימלך שהרי היה להם עדים
וק"ל: ג מה שצריך לפרש זאת משום פסיק שלאחריו שכתיב ויהי אחר
הדברים האלה וגו' שהוא סמוך דכל מקום שכתיב אחר הוא סמוך כדפי' רש"י
בפ' לך לך וזה היה י"ב שנה אחרי כן ואם כן למה נאמר אחר לכך מפרש אחר
דבריו של שטן וכו' ולא אחר הדברים שהיו בין אברהם לאבימלך דסמיך ליה:
א פירוש

אברהם ויאמר הנני: ב ויאמר קח נא את
בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך
אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד
ההרים אשר אמר אליך: ג וישכם אברהם
בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו
ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל
המקום אשר אמר לו האלהים: ד ביום
השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את
המקום מרחק: ה ויאמר אברהם אל נעריו
שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד
כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ו ויקח אברהם
את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו
את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו:
ז ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי
ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה
השה לעלה: ח ויאמר אברהם אלהים יראה
לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ט
ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן
שם אברהם את המזבח ויערך את העצים
ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל
לעצים: י וישלח אברהם את ידו ויקח את
המאכלת

אונקלוס

ליה אברהם ואמר הא אנא: ואמר דבר כען
ית ברך ית יחידך דרחימתא ית יצחק ואיזל לך
לארעא פולחנא ואסקיה קדמי תמן לעלתא על
חד מן טוריא דאימר לך: ואקדים אברהם
בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין עולימוהי
עמיה וית יצחק בריה וצלח אעי לעלתא וקם
ואזל לאתרא דאמר ליה יי: ביומא תליתאה
וזקף אברהם ית עינוהי וחזא ית אתרא מרחיק:
ואמר אברהם לעולימוהי אוריכו לכון הכא עם
חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד כא ונסגוד
ונתוב לותכון: ונסיב אברהם ית אעי דעלתא
ושוי על יצחק בריה ונסיב בידיה ית אשתא וית
סכינא ואזלו תרויהון כחדא: ואמר יצחק
לאברהם אבוהי ואמר אבא ואמר הא אנא ברי
ואמר הא אשתא ואעיא ואן אימרא לעלתא:
ואמר אברהם קדם יי גלי ליה אימרא לעלתא
ברי ואזלו תרויהון כחדא: ואתו לאתרא
דאמר ליה יי ובנא תמן אברהם ית מדבחא
וסדר ית אעיא ועקד ית יצחק בריה ושוי יתיה
על מדבחא עיל מן אעיא: ואושיט
אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא
למיכס

בעל הטורים

ארץ המוריה בגימ' בירושלים : את המקום בגימ' זה ירושלים מרחוק חסר קרי ביה מרחיק שהשטן היה מרחיק המקום מלפניהם : ונשובה ז' בתו' הכא ב' נתנה ראש ונשובה · לכו ונשובה אל יי' נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה השיבנו ה' אליך ונשובה לכו ונשוב' עד ה' בזכות שאמר אברהם נשתחוה ונשובה זכה ישראל לעשות תשובה והיינו לכו ונשובה נחפשה דרכינו השיבנו יי' אליך ונשובה ובזכות הגליות מתקבצות לכו ונשובה אל עיר ה' ואם לא זכה אומר נתנה ראש ונשובה הכל בזכות אברהם:

רש"י

(ב) קח נא · אין נא אלא לשון בקשה א אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש * : את בנך · אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק · ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ב ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור : ארץ המוריה · ירושלים וכן בדברי הימים * לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה · ורבותינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל · ואונקלוס תרגמו על שם הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים : והעלהו · לא אמר לו שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו : אחד ההרים · הקב"ה מתהא הצדיקים · (ס"א משהא לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן * אל הארץ אשר אראך וכן * ביונה וקרא עליה את הקריאה : (ג) וישכם · נזדרז למצוה * : ויחבש · הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה : את שני נעריו · * ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך ג בלא ב' אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו : ויבקע · תרגום וצלח כמו * וצלחו הירדן ד לשון ביקוע בינדר"א בלע"ז : (ד) ביום השלישי · למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו ועירבבו פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה : וירא את המקום · ראה ענן קשור אל ההר : (ה) עד כה · כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך : ונשובה · נתנבא שישובו שניהם : (ו) המאכלת · סכין · על שם שאוכלת את הבשר כמה דתימא * וחרבי תאכל בשר · ושמכשרת בשר לאכילה : ד"א זאת נקראת מאכלת ה על שם שישראל אוכלים מתן שכרם : וילכו שניהם יחדיו · אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר : (ח) יראה לו השה · כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה בני · ואע"פ שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה : (ט) ויעקד · * ידיו ורגליו מאחריו

מגילה ל"א · זוה' וירא · פסחי' ד' · סנהד' פ"ט · חולין צ"א · יבמות ס"ב · כתובי' ק"י · ב"ק מ"ט · נדה י"ג · מ"ק י"ח · סנה' פ"ט · ברכות ס"ב · זבחי' נ"ג · מנחות פ"ב · חולין י"ב · סנהד' פ"ט · ד"ה ב' ג · ראשית י"ג · יונה ג' · פסחים ד' · יומא כ"ג · ב"ר · שמות כ"ג · דברים ל"ב · שבת נ"ב

שפתי חכמים

א פי' אין נא האמור כאן אלא לשון בקשה דהא מצינו בכמה מקומות נא שאינו לשון בקשה כר"אם: ב כדי שלא יאמרו הקב"ה הטריף דעתו דעתו ולכך עשה אבל אי לא היה מטורף בדעתו לא היה עושה : (כ"י) וצ"ל דבטעמא קמא לא סגי דא"כ הל"ל את בנך יחידך אשר אהבת ומדאמר את את ש"מ לחלק אתא והיינו שבכל פעם השיב הקב"ה על שאלת אברהם ובטעמא בתרא לחוד לא סגי דא"כ הל"ל איפכא קח את יצחק את בנך את יחידך אשר אהבת דהוי כמי חיבוב מצוה : ג וכי לא היו לו אלא שני נערים אלא נעריו המיוחדים לו שהם ישמעאל ואליעזר עיין לקמן בפרשת בלק וזה שפירשפי גבי שני נערים דבלעם למה שינה רש"י פירושו דהתם מהכא · ומהר"של פיר' דבלעם שהיה רוחו גבוה והיה צריך לשימוש פירו' שהיו משמשים זה את זה אבל אברהם שהיה רוחו נמוכה לא היה צריך לשימוש שהיה משמש את עצמו רק שלא יהא יחידי שאם יצרך אחד מנעריו לנקביו משום הכי לקח שני נערים עמו לכך פירש טעם זה עד כאן לשונו : ד ונראה לי דאינו מביא ראיה מן התרגום אלא בא לפרש דלא נימא לשון ביקוע כדאשכחן וצלחו את הירדן : ה והא דצריך ל"ב טעמים דלפי טעם אחד ק' ליקרי[ה] [ל]תו אוכלת נ"פ שמכשרת ולטעם זה לחוד ק' ליקרי אותו סכין כמשמעו ל"פ עוד יע"ש שישראל וכו' (חמ"ש) והא דלא סגי בפי' בתרא לחוד דלפי זה א"ש שנקרא מאכלת ולא אוכלת ולא סכין דא"כ ק' דה"א הידיעה של המאכלת מורה על דבר ידוע ככל והא עד הנה לא היה לסכין שם של מאכלת כלל מעולם רק עכשיו ע"י מעשה זה קורא אותו הפסוק
כך

אונקלוס

למיכס ית ברה: וקרא ליה מלאכא דיי מן
שמיא ואמר אברהם אברהם ואמר הא אנא:
ואמר לא תושיט ידך לעולימא ולא תעביד ליה
מדעם ארי כען ידענא ארי דחלא דיי את ולא
מנעת ית ברך ית יחידך מיני: וזקף אברהם
ית עינוהי כתר אילין וחזא והא דכרא חד
אחיד באילנא בקרנוהי ואזל אברהם ונסיב ית
דיכרא ואסקיה לעלתא חלף בריה: ופלח
וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר קדם יי
הכא יהון פלחן דריא בכן יתאמר ביומא הדין
בטורא הדין אברהם קדם יי פלח: וקרא
מלאכא דיי לאברהם תנינות מן שמיא:
ואמר במימרי קיימית אמר יי ארי חלף די עבדתא
ית פתגמא הדין ולא מנעתא ית ברך ית יחידך:
ארי ברכא אברכינך ואסגאה אסגי ית בנך
ככוכבי שמיא וכחלא די על כיף ימא ויירתון בנך
ית קירוי סנאיהון: ויתברכון בדיל בנך כל
עממיא דארעא חלף דקבלתא למימרי: ותב
אברהם לות עולימוהי וקמו ואזלו כחדא לבאר
שבע ויתיב אברהם בבאר שבע: והוה בתר
פתגמיא האילין ואתחוי לאברהם למימרא
ילידת מלכה אף היא בנין לנחור אחוך: ית
עוץ בוכריה וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי
דארם: וית כשד וית חזו וית פלדש וית
ירלף

זה' כסא
פיסה ל"ה
ב"ב ט"ו
זבחי' נ"ז
מנחות פ"ב
ברכות ס"ב
עקתי' פ"ו
ב"ב ז'

וירא

המאכלת לשחט את בנו: יא ויקרא אליו
מלאך יהוה מן השמים ויאמר אברהם אברהם
ויאמר הנני: יב ויאמר אל תשלח ידך אל
הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא
אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך
ממני: יג וישא אברהם את עיניו וירא
והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם
ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: יד
ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה
אשר יאמר היום בהר יהוה יראה: טו
ויקרא מלאך יהוה אל אברהם שנית מן
השמים: טז ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי
יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את
בנך את יחידך: יז כי ברך אברכך והרבה
ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר
על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: יח
והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת
בקלי: יט וישב אברהם אל נעריו ויקמו
וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר
שבע: פ כ ויהי אחרי הדברים
האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם
הוא בנים לנחור אחיך: כא את עוץ בכרו
ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם: כב
ואת כשד ואת חזו ואת פלדש ואת ידלף
ואת

בעל הטורים

לשחוט ב' במס' הכא ואידך לשחוט את העולה בספר יחזקאל. גבי קרבנות שאנו לומדים ענייני קרבנות מאברהם כדאמרין כופתין היו: תמיד יד ורגל כעקדת יצחק בן אברהם:

אתה יוד מלעיל: בסבך שתיהן קמץ: ב' אכ"ך שעולין לה' יי' בשלש רגלים:

ב' וכחול ארבה ימים. וזה כי כימי העץ ימי עמי שהבטיחו ג"כ על אריכות ימים:

וירש ו' חסר: עקב אשר שמעת בקולי ס"ת ברית:

רש"י

אחריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר: (יא) אברהם אברהם לשון חבה הוא שכופל את שמו: (יב) אל תשלח לשחוט אמר לו א"כ לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם א"ל אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי אמר רבי אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזר' ואמרת קח נא את בנך עכשיו ואתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הק"בה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסקתיה אחתיה: כי עתה ידעתי מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל מוכן היה לכך מו' ימי בראשית: אחר אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי בתר אילין (ס"א ולפי ההגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם) בסבך אילן: בקרניו שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות: תחת בנו מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא נקטר ונעשה דשן: (יד) ה' יראה פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הק"בה לעמו: היום הימים העתידין כמו עד היום הזה על היום שעומדים בו ומ"א ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום בכל דורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה: (יז) ברך אברכך אחת לאב ואחת לבן: והרבה ארבה אחת לאב ואחר לבן: (יט) וישב אברהם בבאר שבע לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שנאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים משל חברון הראשונים והם ו' וכ' שנה כמו שפירשנו למעלה: (כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו' בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר

שפתי חכמים

כך לכך הוצרך לפרש ג"כ לטעם א' שאוכלת ושמכשרת וכו' וא"כ הוא שם לכל סכין: וקשה וכי הוצאת דם מום הלא י"ל אברהם אמר אוציא ממנו דם ואקריב אותו א"ל הק"בה אל תוציא ממנו דם ואברהם סבר שלא די בהוצאת הדם א"ל א"כ אקריב ממנו אבר א' א"ל אל תעשה בו מום מהר"של [ב] דהיה לו לכתוב וירא איל אחר כאחז והנה למה לו אלא מלמד שהיה מוכן לכך וכו': [ג] כלו' דאחר קאי אלעיל ואין כאן מקומו וה"ק וישא אברה' עיניו אחר קרא וירא והנה איל כאחז ועל זה מביא ראייה מן התרגום שהרי תירגם וזקיף אברהם עינוהי בתר אילן ור"ל אחר אלה: [ד] (ממ"ש) כיון שאמר כאחז ל' יחיד וע"כ צ"ל דקאי על האיל א"כ בקרניו ל"ל ל"פ להורו' שהיה פני האיל דהיינו קרניו לקראת פני אברה' שהיה רץ כדי להקריבו והשטן סבכו כדי לעכבו ואפש' שגם מהר"ש כאן לזה וע"ש: [ה] (כת"י) וכ"ל דה"פ ששני הברכות ליצחק אחד
בזכות

ג' שום בר כב

וְאֶת בְּתוּאֵל׃ כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם׃ כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה׃

קמ"ו · אמנו"ן סימן:
ומפטירין ואשה אחת · במלכים ב' סימן ד':

פ פ פ

כג

כתיב לעיל מיניה ובתואל ילד את רבקה עד שלא שקיע' שמשה של שרה זרחה שמשה של רבקה:

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ • וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה ולבכתה

אונקלוס

יְלֵידַת וְיָת בְּתוּאֵל׃ וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יָת רִבְקָה תְּמָנְיָא אִלֵּין יְלֵידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי דְאַבְרָהָם׃ וּלְחֵינָתֵיהּ וּשְׁמַהּ רְאוּמָה וִילֵידַת אַף הִיא יָת טֶבַח וְיָת גַּחַם וְיָת תַּחַשׁ וְיָת מַעֲכָה׃

פ פ פ

וַהֲווֹ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה וְעַשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ וּמִיתַת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתָא אַבְרָהָם לְמִסְפַּד לְשָׂרָה ולמיבכה

עמודין ל"ב ר"ה י"ו ב"ק ג"ב

רש"י

עבר אשכול וממרא נתבשר שהקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים האלה [א] הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה: גם היא. אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם. מה אברהם י"ב שבטים שיצאו מיעקב ח' בני הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני גבירות וד' בני פלגש: (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה:

שפתי חכמים

בזכות עצמו ואחד בזכות אברהם וזהו אחד לאב ואחד לבן: [א] כתב הרא"ם ולא ידעתי מי הכריחו לרש"י ז"ל להוציא פשוטו של מקרא שהוא מורה על הדברים האחורים למעלה כנראה מתוך האלה שהם דברי המלאך שהבטיחו בהרבה ארבה ונתבשר אחרי הדברים ההם בבת זוגו של יצחק וללכת אחרי המדרש של הרהורי דברים שלא נזכרו בכתוב כלל וכו' עד ובשרו הקב"ה שנולדה רבקה דמשמע מיד אע"פי שכתוב בו אחרי ורש"י ז"ל פסק בכונה בכמה מקומות כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא יש לומר דקרי מופלג כל זמן שלא יהיה תכף ממש בלי שום איחור עכ"ד:

חסלת פרשת וירא

חסלת פרשת וירא

רש"י

ויהיו (א) חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו [א] בת ק' כבת כ' לחטא [ב] מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין [ג] אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי: שני חיי שרה. כלן שוין לטובה: (ב) בקרית ארבע. על שם ארבע ענקים [ד] שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם. דבר אחר על שם ארבע זוגות שנקברו [ה] שם איש ואשתו · אדם וחוה · אברהם ושרה · יצחק ורבקה · יעקב ולאה: ויבא אברהם · מבאר [ו] שבע: לספוד לשרה ולבכותה · ונסמכה

ב"ר עירובין נ"ג

שפתי חכמים

א פירש ולא כלל האחדים עם העשרות לחוד והמאות לחוד כדלעיל בפרשת בראשית ופרשת נח וא"ל דקשה לרש"י למה נאמר גבי מאה שנה וגבי עשרים שנה דהא בפרשת בראשית ובפרשת תולדות אדם כתיב בכולן גבי מאה שנה וכן גבי השנים הפחותים ממאה נמי כתוב בהו שנים אלא שנה אתנעי קשה לרש"י שכתוב גבי עשרים דלא תניכו לכולן שנכתב ג' פעמים שנה וע"כ צריך לומר דאתי למדר' וכיון דחד אתי למדר' כולן נמי אתי לדרשה שכל אחד נדר' בפני עצמו פיר' כל כלל מתפר' לעצמו ואינו מתחבר עם הכללים האחרים עד שיהיו שלשתן יחד סך אחד כמנהג המספרים מאחדים מעשרות וממאה משום דשנה ושנה לחלק ומחלק האחדים לחוד והעשרות לחוד והמאות לחוד · ולפ"ז העשרים ושבע אינם הנוספים על המאה אלא הראשונים שבתוך המאה: [ב] משמע שר"ל דמזה היקש אנו לומדין שכל ימיה היו טובים ובסמוך פי' רש"י שני חיי שרה כולן שוין לטובה משמע דמשני חיי שרה לומדין אנו שכל ימיה היו טובים ואם כן דבריו סותרין זה את זה · ולק"מ דאדרבה לפי דהקש דבת ק' כבת כ' לחטא לא ידענו שהיתה בת ק' ליופי כבת כ' שכל כלל נדר' לעצמו למעלה לבד לכך צריך שני חיי שרה כולן שוים וכו': (ממ"ש) ועי"ל דלפי שנכתב שנה שנה להקי' זה לזה בת ק' כבת ק' ר"ל כ' שנים מלידתה וא"כ הכ"ז שנים שבפסוק הם אותן הכללים בתוך המאה ולא אותן הנוספים על המאה כפשוטו של מקרא וא"כ אפשר לומר שהכ"ז שנים שאחר המאה היה בה חטא ולא היתה יפה לכך הוצרך שני חיי שרה כולם שוים · ומשני חיי שרה לבד לא הייתי יודעים רק במעלה אחד כולם שוים ל"פ ג"כ שנה בכל כלל להורות ההקש ב"ב מעלות חטא ויופי ועל שניהם קאי שני חיי שרה ודו"ק: [ג] דהכא משמע דמיד אחר כ' היתה בת עונשין ולעיל בפרשת בראשית גבי ויולד את שם ונו' פי' רש"י בעצמו דקודם מ"ת עד ק' לא הוה בר עונשין וי"ל דמה שמשמע כאן דמיד אחר כ' היתה בת עונשין היינו משום דהם קבלו עליהם את התורה ולאחר מתן תורה העונשים היא מכ' שנים ולמעלה בא הכתוב להודיענו שאפילו לפי הזמן שאחר מתן תורה שבני עונשים הם מבני עשרים שנה ולמעלה לא חטאה הרא"ם: [ד] כתב הרא"ם אבל לא ידעתי מי הכריחו למדרש קרית ארבע על שם ארבע ענקים וכו' כי אחר שמצאנו שנקרא מושל העיר ארבע כדכתיב ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם הגדול בענקים היו ראוי לומר קרית האדם שנקרא ארבע ויפרשו למה נקרא ארבע ולא למה נקרא שם העיר ארבע ושמא י"ל משום שמצאו הטעם לקריאת העיר למה נקרא שמה ארבע ולא לקריאת אדון העיר בשם ארבע מ"ה פיר' שהעיר נקרא על שם ארבע זוגות וכו' ומושל העיר ג"כ נקרא ארבע על שם עירו עכ"ל: [ה] (ממ"ש) הוצרך לב' טעמים כי כל אחד מהטעמים לבדו ק' דהי"ל לקרות העיר ע"ש הענין עצמו שהוא שנה לשם העיר לפי' ד' ענקים הי"ל קרית ענקים ולפי' ב' הי"ל קרית זוגות ולא קרית ארבע דאין שייך לקרות שם העיר אחר המספר שאינו שנה לשם העיר דאין בו נפקות' אם היו ד' או פחות או יותר וכן בזוגות ל"פ שניהם ור"ל דקרית ארבע נקרא על שם שיש בה איזה דברים של מספר ארבע ארבע והיינו ד' ענקים וד' זוגות ולא ע"ש ענין אחד לבדו ותו' אפילו את"ל שסבת שם העיר הוא הענין עצמו מ"מ קראו ע"ש המספר כדי לקצר לכלול ולרמוז במלת ארבע ב' ענינים שהיו שם כל אחד של מספר ד' דקי תרוייהו מפקת ודו"ק: [ו] וא"ת מנא ליה לרש"י וי"ל הואיל וכתיב ויבא ולא מפרש מהיכן בא ודאי קאי אמקום שישב שם ולא נזכר בפסוק שישב בשום מקום אחר העקידה אלא בבאר שבע כדכתיב לעיל בפרשת וירא:

ולבכתה: ג ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר
אל בני חת לאמר: ד גר ותושב אנכי עמכם
תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני:
ה ויענו בני חת את אברהם לאמר לו: ו
שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו
במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את
קברו לא יכלה ממך מקבר מתך: ז ויקם
אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת: ס
ח וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר
את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן
צחר: ט ויתן לי את מערת המכפלה אשר
לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם
לאחזת קבר: י ועפרן ישב בתוך בני חת
ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת
לכל באי שער עירו לאמר: יא לא אדני
שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך
נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך:
יב וישתחו אברהם לפני עם הארץ: יג
וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם
אתה

אונקלוס

ולמבכה: וקם אברהם מעל אפי מיתיה
ומליל עם בני חתאה למימר: דייר ותותב
אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא עמכון ואקבר
מיתי מן קדמי: ואתיבו בני חתאה ית
אברהם למימר ליה: קביל מננא ריבוננא
רב קדם יי את בינגא בשפר קברנא קבר ית מיתך
אינש מננא ית קבריה לא ימנע מנך מלמקבר
מיתך: וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא
לבני חתאה: ומליל עמהון למימר אם
אית רעוא בנפשכון למקבר ית מיתי מן קדמי
קבילו מני ובעו לי מן עפרון בר צחר:
ויתן לי ית מערת כפלתא דיליה די בסטר חקליה
בכסף שלים יתנינה לי ביניכון לאחסנת קבורא:
ועפרון יתיב בגו בני חתאה ואתיב עפרון חתאה
ית אברהם קדם בני חתאה לכל עאלי תרע
קרתיה למימר: לא רבוני קביל מיני
חקלא יהבית לך ומערתא דביה לך יהבתה
לעיני בני עמי יהבתה לך קבר מיתך: וסגיד
אברהם קדם עמא דארעא: ומליל עם
עפרון

ערכין י"ח

עירובין נ"ג

רש"י

ונסמכה מיתת שרה א לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה ב שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה ג נשמתה ממנה ומתה: (ד) גר ותושב אנכי עמכם. גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם. ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את ד הארץ הזאת: אחזת קבר. אחוזת קרקע לבית ה הקברות: (ו) לא יכלה. לא ימנע ו כמו לא תכלא רחמיך. וכמו ויכלא הגשם: (ח) נפשכם. רצונכם: ופגעו לי. לשון בקשה כמו אל תפגעי בי: (ט) המכפלה. בית ועליה על גביו. ד"א שכפולה ז בזוגות *: בכסף מלא. שלם כל שויה וכן דוד אמר לארונה * בכסף מלא: (י) ועפרן ישב. כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם ח מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה: לכל באי שער עירו. שכולן בטלו ממלאכתן ט ובאו לגמול חסד לשרה: (יא) לא אדני. לא תקנה אותה בדמים: נתתי לך. הרי היא כמו שנתתיה לך: (יג) אך אם אתה לו שמעני. אתה אומר לי

עירובין נ"ג

ד"ה כ"א

בעל הטורים

ולבכתה כ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט לפי שזקנה היתה א"נ שהיתה כמו גורמת מיתתה שסברה דין ע"כ נענשה תחילה. המאבד עצמו לדעת אין מספידין אותו:

מעל פני מתו תלמד שאסור לספר לפני המת:

לא יכלה ב' הכא ואידך ושבט עברתו לא יכלה. על כן לא יכלה ממך מקבר מתך כי צריך כל אדם לירא מן המות ואם לא יתן לו מקום קבורה גם לו לא יהיה מקום קבורה:

מתך כולם חסרים בר מן א' מלא יחיד מתין:

שפתי חכמים

א (הר"אם) לאו בסמיכות פרשיות קאמר דא"כ הל"ל זה בתחילת הפרשה ועוד מנ"ל שאין זה מקומו אלא בסמיכות ומכיות דקבלה היתה בידם שמתה סמוך לעקידה ומסמיך ליה אקרא ויבא אברהם: ב דאל"כ למה"מ כתב רחמנא ויבא שבא מהר המוריה אלא ל"ל שע"י וכו': ג ואם תאמר וכיוצא שנשחט הוה ליה למנקט. וי"ל דה"פ שלית הבא מהר המוריה והגיד לה ענין העקידה והתחיל להגיד לה שנזדמן בנה לשחיטה ואיחר המגיד לסיים דבריו ולומר לה שניצל ולא נשחט וכיוצא שאמר לה שלא נשחט ר"ל שעה מועטת קודם לכן נבהלה כל כך מדבריו ופרח רוחה ונשמתה מהר"רמי: ד וא"ת והלא בפרשת לך לך כתיב והכנעני והפריזי אז בארץ ושם פירש"י ולא זכה בה אברהם עדיין ש"מ דעדיין לא היה לאברהם חלק בה וי"ל דלעיל לא היה עדיין זרע לאברהם אבל עתה היה לו זרע ולכן נקט הכא שאמר לו הקב"ה לזרעך אתן וגו' ועתה יש לו זרע ולכך לכל הפחות תני לי אחוזת קבר אף שעדיין אינו ראוי זרעו לרשת את הארץ כיון שעדיין מעוטים הם: ה דק"ל דאין ל' אחוזה נופל על קבר שהוא בור חלולה ואין לשון אחוזה שייך אלא בדבר שיש ממש לכן פירש רש"י אחוזת קרקע לקבר ואחוזה קאי אקרקע והר"אם פי' דאחוזה שייך על קרקע שהיא תחת רשות האדם ולא כן קבר שהוקנה למת לכן פירש שיתנו לו קרקע לאחוזה לעשותן קברות: ו (מהר"ש) לא ימנע כמו לא תכלא אע"פ שזה בה' לם ף וזה באלף מ"מ ה"כ פי' לא ימנע כמו בא' לבסוף אבל אין פי' ל' כליון כמו יעשו כלה וגו' כלה ונחרצה וגו' שהם בה' לבסוף כמו הכ' לא יכלה. דכאן אין לו שום משמעות אם הוא ל' כליון וק"ל: ז (מהר"ש) ב' פי' אלו הם ב' מ"ד בעירובין פ' כיצד מעברין וכוכתם שלא נשעה לפרש מער' עצמה כפולה מערה לפנים ממערה או מערה ע"ג מערה דא"כ מערה הכפולה מיבעי ליה דאז פי' מערה שהיא כפולה מאחר שלא היה תי"ו המורה על הסמיכות והדביקות ה' הנקיבה של תיבה כפולה היה מוסב על המערה אבל השתא דכתיב מערת בתי"ו הסמיכות והדביקות גם המכפלה הוא שם דבר של כפלות פי' מערה של כפלות אחר שהיה בה למר ע"ש כפלות הבנין בית ועליי' ע"ג ולמר ע"ש כפלות הזוגות ורש"י לא הכריע ביניהם איזה מהם קרוב יותר לפשוטו של מקרא ולכן הביא גם שניהם כי שניהם כאחד טובים. ועי"ל דרש"י ס"ל דיעל כל אחד לבדו ק' למ"ל לקרות המערה שם מכפלה ע"ש זה שאינו עיקר הסיבה הי"ל לקרותו טפי בשם סיבה העיקרית למר מערה בי' ועליי' או מערה זוגות או מערה זוגות כפולים לכן פי' שניהם ור"ל שנקראת כן ע"ש שיש בה איזה ענינים של כפלות בנין וזוגות ולא ע"ש הענין עצמו או כדי לקבר ולכלול במלת מכפלה ב' ענינים דהי מינייהו תפקת ועי"ן ה"כ גבי קרית ארבע וק"ל: ח דאם היה כתיב בוי"ו יושב היה בינוני והיה משמעתו שישב כבר וגם יושב עכשיו בתוך בני חת בשוה אבל אם כתיב חסר ישב הוא עבר משמע שכבר ישב בתוך בני חת עמהם בשוה ולא היום לפי שאותו היום וכו': ט (מה"י) ונראה שדקדק זה משנוי לשון דכאן כתיב באי שער עירו ובפר' וישלח במעשה דשכם כתיב יוצאי שער עירו אלא דהכי והתם רבותא קמ"ל דהכא קמ"ל שאפילו מי שהיה לו מלאכה ביטל מלאכתו ובא לגמול חסד והתם קמ"ל שאפילו מי שהיה

בראשית כג

אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני
ואקברה את מתי שמה: יד ויען עפרון את
אברהם לאמר לו: טו אדני שמעני ארץ
ארבע מאת שקל כסף ביני ובינך מה הוא ואת
מתך קבר: טז וישמע אברהם אל עפרון
וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר
באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר:
ס יז ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר
לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ
אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: יח
לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער
עירו: יט ואחרי כן קבר אברהם את
שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני
ממרא הוא חברון בארץ כנען: כ ויקם
השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר
מאת בני חת: כד א ואברהם זקן
בא בימים ויהוה ברך את אברהם בכל:

ויאמר

בעל הטורים

ג' חסר עפרן ד' חסר כנגד רע עין ונטל מ' כנגד מ' סקלי' שלקח:

שני

ה' מסל:

ל' דמס' חסר ומטעין ביה

כד

בשנה בשנים כמנין ימים ברכו כנן:

אונקלוס

עפרון קדם עמא דארעא למימר ברם אם את
עביד לי טיבו קביל מיני אתן כספא דמי חקלא
סב מיני ואקבר ית מיתי תמן: ואתיב עפרון
ית אברהם למימר ליה: רבוני קביל מיני
ארעא שויא ארבע מאה סלעין דכסף מנא
ובינך מה היא וית מיתך קבר: וקביל אברהם
מן עפרון ותקל אברהם לעפרון ית כספא דמליל
קדם בני חתאה ארבע מאה סלעין דכסף מתקבל
סחורא בכל מדינתא: וקם חקל עפרון די
בכפלתא די קדם ממרא חקלא ומערתא די ביה
וכל אילני די בחקלא די בכל תחומיה סחור
סחור: לאברהם לזבינוהי לעיני בני חתאה
בכל עאלי תרע קרתיה: ובתר כן קבר אברהם
ית שרה אתתיה במערת חקל כפלתא על אפי
ממרא היא חברון בארעא דכנען: וקם חקלא
ומערתא די ביה לאברהם לאחסנת קבורא מן בני
חתאה: ואברהם סיב עאל ביומין וי' בריך ית

אברהם

תולדות אהרן

קידו' ב' ול'
ב"מ פ"ז
שם
בכורות ל'
ב"ב פ"ט
יומא כ"ח
קידו' פ"ב
מגילה פ"ז
סוטה ה'
ב"ב י"ו וי"ז
יומא כ"ח

רש"י

לי לשמוע לך וליקח בחנם אני אי אפשי בכך (א) אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני: נתתי דונ"יש בלע"ז מוכן הוא אצלי והלואי נתתי (ב) לך כבר: (טו) ביני ובינך. בין שני אוהבים כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את המכר (ג) ואת מתך קבור: (טז) וישקל אברהם לעפרן. חסר וי"ו לפי (ד) שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה *שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנאמר עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין בכתיא"רש בלע"ז: (יז) ויקם שדה עפרון. תקומה היתה לו (ה) שיצא מיד הדיוט ליד מלך ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל עץ (ו) לאברהם למקנה וגו': (יח) בכל באי שער עירו. בקרב כלם ובמעמד כלם (ז) הקנהו לו: (א) ברך את אברהם בכל. בכל עולה

בגימטריא

שפתי חכמים

כיון לנאת אפ"ה לא יצא עד שאל תחילה כדי לדבק בזרע יעקב: (א) הוצרך לזה בעבור מלת אך שליצולם הוא בא למיעט והדברים האמורים למעלה אף כאן למעט בא אני אי אפשי וכו': (ב) דהכא קאי על הכסף שצריך נתינה מיד ליד לאפוקי קרקע הרי הוא ברשותו כמו שנתתי לך כי אינו מחוסר גוביינא מהרש"ל: (ממ"ש) הא דשינ' לפר' מלת נתתי כסף וגו' שהוא עבר והל"ל לי עתיד אתן כסף וגו' דר"ל הלואי שנתתי כבר מדלעיל השדה נתתיה וגו' שהוא ג"כ ל' עבר והיל"ל עתיד ופר"ש הרי היא כמו שנתתיה וכו' משום דכאן אמר אח"כ קח ממני וגו' ואם פי' הרי הוא כמו שנתתי כבר לא יפול עליו שוב לומר קח ממני שאם הוא כאלו כבר נתן לעפרון א"כ ע"כ הוא כאלו כבר קיבל עפרון שאין כתיב' שייך אלא ליד המקבל לכן פי' הלואי שנתתי וכו' ולפ"ז א"ש שאמר אח"כ ולכן עת' קח ממני וגו' ולעיל לא מני לפר' כדהכ' דכאן כתיב לו שמעני נתתי וגו' דלו פי' הלואי ואפשר לומר דקאי על שמעני הלואי ותשמעני ויעל נתתי הלואי שנתתי וכו' מש"כ לעיל ומ"מ אילו לא כתיב הכא קח ממני וגו' לא הייתי צריכים לדחוק דלא קאי כמי על נתתי רק על מלת שמעני לחוד והיינו מפרשי' שפי הרי הוא כמו שנתתי וכו' כדלעיל ודו"ק: (ג) ר"ל למה אמר ביני ובינך מ"ש הוא משאר בני אדם ומתרץ בין שני אוהבים ותו קשה ליה למה אמר ואת מתך קבור וי"ו של ואת למה לי ומתרץ דכך אמר לו הנח את המכר ואת מתך קבור אם כן ואת קאי אהנח את המכר: (ד) אע"ג דיעקב ואהרן גם כן חסרים וי"ו מ"מ הואיל ועפרון אלא הוא בכל הפרשה אלא זה חסר בלבד אתי למדרש אבל יעקב ואהרן בכל מקום חסרין הם ובמקום שהם מלאים למדרש אתא: (ה) לא מל' קנין כמו וקם הבי' אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו שפי"רשי יצא מכוחו של מוכר ועומד בכוחו של קונה דהתם הקונה כתיב אחר הקימה והכי לא כי לאברה' למקנה אינו דבוק עם פסוק הקודם מפני פיסוק הטעמים: (ו) (ממ"ש) ולכאורה ק' מת"כ אי פשוטו א"ש ולק"מ אין דרך רש"י להביא דרש בחינם ואי פשוטו לא א"ש א"כ למה הביא הפשוטו וכה"ג צריך לדקדק בכל מקום שמביא רש"י שניהם וי"ל דלפשוטו לבד ק' ויקם שדה עפרון וגו' עד השדה אשר בו וגו' מיותר היל"ל ויקם השדה והמערה וגו' לאברהם למקנה וגו' למ"ל שדה עפרון אטו עד השתא לא ידענו שהיה שדה עפרון לכן צריך לומר תקומה היתה לשדה של עפרון דייקי שמתחילה היה ביד הדיוט דהיינו עפרון ולמדרש תקומה לבד וכו' ק' כיון דכבר אמר ויקם שדה עפרון למה הזכיר פעם ב' השדה והמערה וגו' היל"ל ויקם שדה עפרון וגו' והמערה וכל העץ וגו' גם לפי תקומה וכו' אין לו חיבור עם סיפי' דקרא לאברהם למקנה לכן צריך לומר גם פשוטו שבא להורות שקם השדה והמערה וכל העץ לאברהם למקנה ולהורות ב' פירושים הללו לכן אמר שדה עפרון ואח"כ פעם ב' השדה והמערה דויקם קאי אתרווייהו על שדה עפרון ר"ל תקומה וכו' ועל השדה והמערה וגו' ר"ל שקם לאברהם למקנה ולפשוטו פי' ויקם ר"ל שיצא מכוחו של מוכר ועומד בכוחו של קונה כדפי' רש"י גבי וקם הבית וכו' ולק"מ מה שהקשה הר"אם ומנחת יהודה אתריו ואין צריך לתירוצים דחוקים שלהם אלא הכא והתם פי' א' להם דלפשוטו בכאן הוא ויקם כדלעיל שעמד בכוחו של קונה והוא כדפי"רשי התם וקם הבית וגו' לקונה שעומד בכוחו של קונה כי רש"י מפרש וקם הבית ר"ל עמידה עומד הבית ומ"ש בכחו של קונה מדכתיב אחרי' לקונה וה"כ הכא ויקם ל' עמידה שעמד השדה לאברהם והר"אם ומ"י הבינו דוקס הבית ל' קנין לפ"רשי דהתם ואינו כן ותימה מכין להם זה: (ז) מפני שבי"ת בכל מקום מורה אל תוך ומפני שאין תוך וקרוב שייך במקום הזה אמר במעמד כלם כאן לא רצה לפרש רש"י כמו שפיר' לעיל שכולן בטלין ממלאכתן וכו' דא"כ הוה ליה למיכתב כמו לכל כמו שכתב לעיל ולמה כתב בכל משמע שבא בתוכן אלא ודאי אתי למדרש במעמד כולן:

חיי שרה

ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל
בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי: ג
וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר
אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: ד כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל
מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק: ה
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת
אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצָאתָ מִשָּׁם: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה:
ז יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית
אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־
לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא
יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם:
ח וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ
מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה: ט
וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו
וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה: י וַיִּקַּח הָעֶבֶד
עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו
בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר:
יא וַיַּבְרֵךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם
לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת: יב וַיֹּאמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֵה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם
וַעֲשֵׂה

אונקלוס

אַבְרָהָם בְּכוֹלָא: וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעַבְדֵּיהּ סָבָא דְבֵיתֵיהּ
דְּשַׁלִּיט בְּכָל דִּילֵיהּ שַׁוִּי כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי:
וַאֲקַיֵּים עֲלָךְ בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָא דִשְׁמַיָּא וֶאֱלָהָא
דְאַרְעָא דְּלָא תִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִבְּנָת כְּנַעֲנָאֵי דִּי
אֲנָא יָתֵיב בֵּינֵיהוֹן: אֱלָהֵין לְאַרְעִי וּלְיַלָּדוּתִי
תֵּיזֵיל וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי לְיִצְחָק:
וַאֲמַר לֵיהּ עַבְדָּא מָאִים לָא תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי
בַּתְרַי לְאַרְעָא הָדָא הַאֲתָבָא אָתֵיב יָת בְּרָךְ לְאַרְעָא
דִּי נְפַקְתָּא מִתַּמָּן: וַאֲמַר לֵיהּ אַבְרָהָם
אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תָתֵיב יָת בְּרִי לְתַמָּן: יְיָ
אֱלָהָא דִשְׁמַיָּא דְּדַבְּרַנִי מִבֵּית אַבָּא וּמֵאַרְעָ
יַלָּדוּתִי וּדְמַלֵּיל לִי וּדְקַיֵּים לִי לְמֵימַר לִבְנָךְ אֶתֵּן
יָת אַרְעָא הָדָא הוּא יִשְׁלַח מַלְאֲכֵיהּ קֳדָמָךְ וְתִסַּב
אִתְּתָא לִבְרִי מִתַּמָּן: וְאִם לָא תֵיבֵי
אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרָךְ וּתְהֵי זַכָּאָה מִמּוֹמָתִי דָא
לְחוֹד יָת בְּרִי לָא תָתֵיב לְתַמָּן: וְשַׁוִּי עַבְדָּא
יָת יְדֵיהּ תְּחוֹת יַרְכָּא דְאַבְרָהָם רִבּוֹנֵיהּ וְקַיֵּים לֵיהּ
עַל פִּתְגָמָא הָדֵין: וּדְבַר עַבְדָּא עַשְׂרָא גַמְלִין
מִגַּמְלֵי רִבּוֹנֵיהּ וַאֲזַל וְכָל שְׁפַר רִבּוֹנֵיהּ בִּידֵיהּ וְקָם
וַאֲזַל לַאֲרַם דְּעַל פְּרָת לְקַרְתָּא דְנָחוֹר:
וְאַשְׁרֵי גַמְלַיָּא מִבָּרָא לְקַרְתָּא עַם בֵּירָא דְמַיָּא
לְעִדָּן רַמְשָׁא לְעִדָּן דְּנָפְקָן מַלְיָתָא: וַאֲמַר
יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם זַמֵּין כְּעַן קֳדָמַי יוֹמָא
דֵין

יומא כ"ח
שבועו' ל"ח
קידושין ס"א

בעל הטורים

כא ידך בגימ' מילה שהשביעו במילה : י"ז מלא בתורה : ה' פסוקים דמטעין בהו אם : כלם חלאים בר מן א' ואומר אל אדני :

ג' מלא : ג' וחסר :

וכל טוב ב' במס' הכא ואיד' וכל טוב דמשק אליעזר לקח גם מטוב דמשק :

ג' וחסר : ד' חסר :

רש"י

בגימט' בן ומאחר שהיה לו בן היה א צריך להשיאו אשה : (ב) זקן ביתו · לפי שהוא דבוק כקוד זקן : תחת ירכי · *לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין · והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה : (ר"ל מה שלא אמר תחת ידיכן וה"ל להשביע העבד במילתו לפי שאל אברהם היתה ראשונה לו קודם מלת העבד א"כ שבאה לו ע"י צער והיתה חביבה לו וק"ל) : (ז) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי · ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר ב ואשביעך וגו' · אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו בני עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ : מבית אבי · מחרן : ומארץ מולדתי · מאור ג כשדים : ואשר דבר לי · לצרכי · כמו אשר דבר עלי · וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בלשון על · ותרגום שלהם (רצונו שדרך התרגום להשתמש למ"ד במקום בעבור וק"ל) עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם : ואשר נשבע לי · בין הבתרים : ונקית משבועתי וגו' · וקח לו אשה מבנות ד ענר אשכול וממרא * : רק את בני וגו' · רק מיעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור : (י) מגמלי אדוניו · * ניכרין היו משאר גמלי' שהיו יוצאין זמומין ה מפני הגזל שלא ירעו בשדו' אחרים : וכל טוב אדוניו בידו · * שטר מתנ' כתב ליצחק י על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם: ארם נהרי' · בין שתי נהרו' יושבת : (יא) ויברך הגמלי' הרביצ' : (יב) הקרה

שבועו' ל"ח
קידוש' ס"א
ב"ר
ב"ר

שפתי חכמים

א (ב"א) דאל"כ מה ענייננו לכאן ושא דלא כתב בן כפירו' הוא להודיענו שהבן נחשב כל שעד שלא היה לו בן אמר ה' מה תתן לי וגו' אבל עכשיו כל הברכות שלו ברכות שלמות : ב כלומר שלמעלה נאמר אלהי הארץ : ג (כח"י) הר"אם והרמ"בן האריכו ודבר פשוט הוא שהרב סובר דארץ מולדתו היינו אור כשדים ומולדתו היינו בני משפחתו עיר חרן עכ"ש (וזהו מבית אבי) : ד מדכתיב אשר אנכי יושב בקרבו א"כ מ"ש דאכנעני היושב בקרבו בזה שלא ליק' דהיינו מבנות ענר ואשכול וממרא דהיו בעלי בריתו אם כן מאי קא כמי הא דכתיב הכא ונקית משבועתי אם לא תאבה ללכת אחריך וגו' קאי כמי על ענר אשכול וממרא : ה מדכתיב ויפתח את הגמלים משמע דעד עכשיו היו זמומין וק"ל · ואע"ג דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים כדאיתא בחולין דף ז' וי"ל דפשיטא דאין הקב"ה מביא תקלה וכו' אלא דזמם אותם שלא יאכלו אפילו מצידי רשות הרבים והוא הפקר כי מסתמא הבעלים מתייאשין מהן אך אליעזר עבד אברהם מרוב חסידתו שהיה בו לא רצה ליהנות משל אחרים אפילו מן המותר והר"אם תירץ שאין סומכין על הנס א"כ היכא דבריא הזיקא שהלכו בין שדות אחרים שאני : ו דהפסוק דקאמר וילך וכל טוב אדוניו בידו משמע דרבותא קאמר א"כ שהולך עדיין היה כל טוב אדוניו בידו ואי היה פי' ברשותו מה בא ללמדנו שכל טוב אדוניו עוד בידו כי מאי רבותא איכא וע"ל למה לא הודיענו הקרא בפרשה שלפני זה שכל טוב אדוניו ברשותו אלא ודאי שט' מתנ' כתן ליצחק והר"אם כתב דאל"כ אין היה בידו דודאי לא נתן כל ממונו ברשות אליעזר ואין להקשות והא כתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק דמשמע דעד השתא לא נתן לו מתנה ליצחק דכבר פי' רש"י בשם ר' נחמיה ברכת דאיתיה
שאמר

בראשית כד

ועשה חסד עם אדני אברהם: ס יג הנה אנכי
נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב
מים: יד והיה הנער אשר אמר אליה הטי
נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה
אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית
חסד עם אדני: טו ויהי הוא טרם כלה לדבר
והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן מלכה
אשת נחור אחי אברהם וכדה על שכמה: טז
והנער טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה
ותרד העינה ותמלא כדה ותעל: יז וירץ העבד
לקראתה ויאמר הגמיאיני נא מעט מים מכדך:
יח ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה
על ידה ותשקהו: יט ותכל להשקתו ותאמר
גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתת: כ
ותמהר ותער כדה אל השקת ותרץ עוד אל
הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו: כא והאיש
משתאה לה מחריש לדעת ההצליח יהוה דרכו
אם לא: כב ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות
ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים
על ידיה עשרה זהב משקלם: כג ויאמר
בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו
ללין:

אונקלוס

דין ועיבד טיבו עם רבוני אברהם: הא אנא
קאים על עינא דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן
למימלי מיא: ותהי עולימתא דאימר לה ארכיני
כען קולתיך ואשתי ותימר אשתי ואף גמלך
אשקי יתה זמינת לעבדך ליצחק ובה אידע ארי
עבדת טיבו עם רבוני: והוה הוא עד לא שיצי
למללא והא רבקה נפקת דאתילידת לבתואל
בר מלכה אתת נחור אחוהי דאברהם וקולתה על
כתפה: ועולימתא שפירת חזו לחדא
בתולתא וגבר לא ידעה ונחתת לעינא ומלת
קולתה וסליקת: ורהט עבדא לקדמותה ואמר
אשקיני כען זעיר מיא מקולתיך: ואמרת
אשתי רבוני ואוחיאת ואחיתת קולתא על ידה
ואשקתיה: ושיציאת לאשקותיה ואמרת אף
לגמלך אמלי עד דיספקון למשתי: ואוחיאת
ונפצת קולתה לבית שקיא ורהטת עוד לבירא
למימלי ומלת לכל גמלוהי: וגברא שהי הוה
מסתכל שתיק למידע האצלח יי אורחיה
אם לא: והוה כד ספיקו גמליא למשתי ונסיב
גברא קדשא דדהבא תקלא מתקליה ותרין שירין
על ידהא מתקל עשר סלעין דדהבא מתקלהון:
ואמר בת מאן את חוי כען לי האית בבית אבוך
אתר

בעל הטורים

שלישי
עם אדני אברהם ס"ת מים לומ' בשכר יוקח נא מעט מים ענהו על המים וכשתוסיף ד' של חסד יהי' ס"ת דמים שאמר בזכות דמו שנשפך בפחד העקידה עוני: ובה ב' במס' הכא ואידך ובה ייחסו עניי עמו ובה אכן פי' ובה אדע כי עשית חסד אם תהי' צדקת גומלת חסדי' ובה אבן יקרה שנתן לה כלי כסף וזהב ואבן יקרה · והכי איתא ב"ר ר' הונא בשם ר' אסי אומר אבן יקרה היתה משקלה בקע: ותכל ב' במס' הכא ואיד' ותכל דוד לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת · ותכל דוד לצאת. למה. ותכל

שפתי חכמים

אמר לו הקב"ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורים בידך ואברהם מסרם ליצחק · ועי"ל שהנכסים אשר קנה לאחר שנתן המתנה ליצחק באותן עשר שנים לאחר מיתת שרה אותן נכסים נתן לו לאחר מותו וק"ל: ח לא שע"י בסי' ידיע זה אלא הוא התחלת דבור שהתחנן לה' שיודיע לו בה כי עשה חסד ומהר"של פי' דאל"כ ה"ל ביחוס ממש: ב דק"ל למה נאמר לקראתה כיון שכבר מלאה הכד ועלתה מן הבאר הל"ל וירץ אחריה שהרי גם העבד היה עומד על הבאר אלא כדכתיב הנה אנכי נצב על עין המים אלא לקראתה ה"פ שרץ העבד אחריה בשביל שהמים עלו לקראתה בן מנחתי בשם מהר"ל אברהם מפראג · ומהר"של פי' ח"ל ונראה שכך הפשט שלא היה עומד אצל המעיין ממש אלא רחוק ממנו ולפ"י דייק מדכתיב וירץ העבד וגו' עבד דכתב קרא למה לי ולמה לא כתיב וירץ סתם כמו לעיל אלא בעבור שהיה עבד אברהם וידע שאברהם הורגל באלו נסים כדלעיל גבי שבע כבשות האלה היה רץ לקראתה ואמר ראויה היא לבית אברהם שהרי גם המים עולים לקראתה כמו לאברהם · עכ"ל: ג ולא מל' כלייה כי תרגום כלה גמירא: ד ר"ל ליזה לי הא"לף בשלמא לפי התרגום שפירש לשון שהייה השורש הוא שהי או שהה ונתבא הא"לף תחת הי"וד למ"ד הפועל או תחת ה"א למ"ד הפועל אבל אם הוא לשון שאייה שהשורש שלו הוא שתה הא כל שלשה אותיו' שרשיות כן מפורשות במלת משתאה ודו"ק: ה דאל"כ בקע משקלו למה לי הרי לא היה משקלו מופלג וכן עשרה זהב משקלם ושני צמידים דרשו מה שדרשו משום דקשה להם שני למה לי הא מיעוט צמידים שנים:
א רא"ם

רשיי

הוכחת · ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי ליכנ' בביתו של אברה'. ולשון הוכח' בירר' אפרוביר"א בלע"ז: ובה אדע · לשון תחנה ח הודע לי בה כי עשית חסד · אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו: (טז) בתולה · ממקום בתולים *: ואיש לא ידעה · שלא כדרכה לפי שבנות הנכרים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד על זו שנקייה מכל: וירץ העבד לקראתו · לפי שראה שעלו ב המים לקראתה *: הגמיאיני נא · לשון גמיעה הומי"ר בלע"ז: (יח) ותרד כדה · מעל שכמה: (יט) עד אם כלו · הרי אם משמש בלשון אשר אם כלו די ספקן שזו היא גמר שתייתן ג כששתו די ספקן: (כ) ותער · לשון נפיצה והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה * אל תער נפשי * אשר הערה למות נפשם: השקת · אבן חלולה ששותים בה הגמלים: (כא) משתאה לשון שאיה כמו שאו ערים · תשאה שממה: משתאה · משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצלי' אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו · ואל תתמה בתי"ו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומדברת בלשון מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין שתי אותיות של עקר היסוד כגון מסתולל מגזרת סלל ויסתומם מגזרת שממה * וישתמר חקות עמרי מגזרת וישמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה וכשם שאתה מוצא לשון משומם באדם כבהל וכאלם ובעל מחשבות כמו * על יומו נשמו אחרונים * שומו שמים * אשתומם כשעה חדא כך תפרש לשון שאייה באדם בהול ובעל מחשבות · ואונקלוס תרגם לשון שהייה ונבהל שהי שוהא ועומד במקום אחד לראות ההצליח ה' דרכו ואין לתרגם שתי שהרי איננו לשון שתייה שאין ד אלף נופלת בלשון שתייה · משתאה לה · משתומם אליה כמו * אמרי לי אחי הוא וכמו * אנשי המקום לאשתו: (כב) בקע · רמז לשקלי ישראל ה בקע לגלגלת: ושני צמידים · רמז לשני לוחות מצומדות: עשרה זהב משקלם · רמז לעשרת הדברות שבהן: (כג) ויאמר בת מי את ·
לאחר

ב"ר
ב"ר
תהלי' קמ"א
ישעיה נ"ג
מיכה ו'
איוב י"ח
ירמיה ב'
דניאל ח'
ראשית כ'
פ"ג כ"ו

אחר כשר למבת: ואמרת ליה בת בתואל
אנא בר מלכה די ילידת לנחור: ואמרת ליה אף
תבנא אף כסתא סגי עמנא אף אתר כשר למבת:
וכרע גברא וסגיד קדם יי: ואמר בריך יי
אלהיה דרבוני אברהם די לא מנע טיבותיה
וקושטיה מן רבוני אנא באורח תקנא דברני יי
בית אחוהי דרבוני: ורהטת עולימתא וחויאת
לבית אמה כפתגמיא האלין: ולרבקה אחא
ושמיה לבן ורהט לבן לות גברא לברא לעינא:
והוה כד חזא ית קדשא וית שיריא על ידי
אחתיה וכד שמע ית פתגמי רבקה אחתיה
למימר כדין מליל עמי גברא ואתא לות גברא
והא קאים עלוי גמליא על עינא: ואמר עול
בריכא דיי למא את קאים בברא ואנא פניתי
ביתא ואתר כשר לגמליא: ועאל גברא לביתא
ושרא גמליא ויהב תבנא וכסתא לגמליא ומיא
לאסחאה רגלוהי ורגלי גובריא דעימיה: ושויו
קדמוהי למיכל ואמר לא איכול עד דאמליל
פתגמי ואמר מליל: ואמר עבדא דאברהם ב"ק נ"ב
אנא: ויי בריך ית רבוני לחדא ורבא ויהב
ליה ען ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין
וחמרין: וילידת שרה איתת רבוני בר לרבוני
בתר דסיבת ויהב ליה ית כל דיליה: וקיים
עלי רבוני למימר לא תסב איתתא לברי מבנת
כנענאי די אנא יתיב בארעהון: אלהן לבית
אבא

ללין: כד ותאמר אליו בת־בתואל אנכי בן־
מלכה אשר ילדה לנחור: כה ותאמר אליו
גם־תבן גם־מספוא רב עמנו גם־מקום ללון:
כו ויקד האיש וישתחו ליהוה: ○ כז ויאמר
ברוך יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא־עזב
חסדו ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נחני יהוה
בית אחי אדני: כח ותרץ הנער ותגד לבית
אמה כדברים האלה: כט ולרבקה אח ושמו
לבן וירץ לבן אל־האיש החוצה אל־העין: ל
ויהי כראת את־הנזם ואת־הצמדים על־ידי
אחתו וכשמעו את־דברי רבקה אחתו לאמר כה־
דבר אלי האיש ויבא אל־האיש והנה עמד על־
הגמלים על־העין: לא ויאמר בוא ברוך יהוה
למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום
לגמלים: לב ויבא האיש הביתה ויפתח
הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ
רגליו ורגלי האנשים אשר אתו: לג ויישם
לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם־דברתי דברי
ויאמר דבר: לד ויאמר עבד אברהם אנכי:
לה ויהוה ברך את־אדני מאד ויגדל ויתן־לו
צאן ובקר וכסף וזהב ועבדם ושפחת וגמלים
וחמרים: לו ותלד שרה אשת אדני בן לאדני
אחרי זקנתה ויתן־לו את־כל־אשר־לו: לז
וישבעני אדני לאמר לא־תקח אשה לבני מבנות
הכנעני אשר אנכי ישב בארצו: לח אם־לא
אל

להשקותו כי שתה כוס תנחומין על אחכון:

רביעי

ולרבקה ב' במסו' הכא ריש פסוק ואי' סוף פסוקו והיינו מורה רוח ליצחק ולרבקה רמז למה שאמרו הכונס אשה יבדוק באחי' שרוב בני' דומין לאחי האם בשביל שהי' אחיה רשע ילדה עשו הרשע והוו ולרבקה אח ושמו לבן ותהיינה מרת רוח ליצחק ולרבקה:

ויושם כתיב מלמד שנתן לו סם המות בקער' ומיהרו עלי' לאכל כדי שלא ירגיש:

ויסם ב' דסמכי הכא ואי' ויסם בארון רמז שרצו להמיתו וליתנו בארון והוא הרגיש ואמר לא אוכל עד וגו' כי עבד אברהם אנכי הכהנתי נביאתו שלא לאכל עד שאגגל

רש"י

לאחר שנתן לה שאלה [א] לפי שהיה בטוח בזכותו של אברה' שהצליח הק"בה דרכו: ללין. לינה [ב] אחת. לין שם דבר [ג] והיא אמר' ללון כמה לינות: (כד) בת בתואל. השיבתהו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: (כה) מספוא. כל מאכל הגמלי' קרוי מספוא כגון תבן ושעורי': (כז) בדרך. דרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך וכן כל בי"ת ולמ"ד וה"א המשמשי' בראש התיבה ונקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר וניכר באיזה הוא מדבר (כח) לבית אמה. דרך הנשים היתה להיו' להן בית ליושב בו למלאכתן ואין הבת [ד] מגד' אלא לאמה: (כט) וירץ. למה רץ ועל מה רץ [ה] ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון: (ל) על הגמלי'. לשמרן' כמו והוא עומד עליה' לשמשם: (לא) פניתי הבי'. מעבוד' [ו] אלילים: (לב) ויפתח. התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדו' אחרי': (לג) עד אם דברתי. הרי אם משמ' בלשו' אשר ובלשון כי [ז] כמו עד כי יבא שילה וזה שאמרו ז"ל כי משמש בד' לשונו' והא' אי והו' אם: (לה) ויתן לו את כל אשר לו. שטר מתנ' כתב' להם: (לו) אשר לו

ב"ר
ב"ר דאשית מ"ט

שפתי חכמים

[א] רא"ם ואע"פ שנסיפו' העבד ללבן כתב ששא' תחיל' ואח"כ נתן כבר פי' רש"י שלא יתפסו אותו בדבריו וכו' וליכא למימר שסיפורו ללבן היה עיקר והכא אינו מוקדם ומאוחר בתורה דבחד עניין מאי דמוקד' מוקדם וכו' אבל קשה לדברים דהא לעיל ריש פר' וירא פי' רש"י גבי ויאמר אדני וגו' דאמ' אין מוקד' ומאוחר אפי' בחד עניין וכמו שפי' רש"י גבי לא ידון רוחי באדם ע"ש: [ב] דאל"כ לא אמר בשפיהם ללין או בשניהם ללון: [ג] שם דבר על משקל שיר ניר וללון מקור הכולל לינות רבות ולינה אחת וכו': [ד] והא דכתיב גבי רחל ותגד לאבי' משום שמת' אמה כנ"ר: [ה] (ממ"ס) אין כוונת רש"י להקשו' למה רץ וכו' ולתרץ הקושי' במ"ש אמר עשיר וכו' רק רוצה ליישב ולתקן לשון הפסוק שהוא מסורס ומהופך דהל"ל תחילה ויהי כראותו וכשמעו וגו' ואח"כ וירץ כסדר דאה ושמע מאחותו ואח"כ רץ גם לא יתכן לומר רץ מתחילה ואח"כ ראה הנזם ושמע מרבקה ואח"כ ויבא אל האיש וגו' וגדולה מזו שאמר ויהי כראו' באמצע העניין דהל"ל ולהסמיך וירץ ויבא ולא להפסיק במ"ש ויהי כראות וגו' ל"פ וירץ דהל"ל רץ וי"ל לכך נכתב הפסוק כסדר זה ליתן בעצמו טעם למה וירץ כלל ותו יש כאן ב' סיבות על הריצה דהיינו ויהי כראו' וגו' וכשמעו וגו' וז"ש ועל מה רץ כלומר על איזה סיבה רץ ובא הכתו' מה שסמך ויהי כראו' לוירץ וגו' לפר' ויהי הרינ' כראו' הנזם וגו' אמר עשיר וכו' ולא היתה מחמ' שתיע' דברי רבקה לדוכו לזכו' שעשה לכבוד אליעזר או מחמת סיבה אחרת ולא מחמת ממון מא"כ אם היה נכתב ויהי כראו' וגו' וכשמעו וגו' קודם לוירץ וגו' לא היינו יודעי' על איזה סיבה רץ או אם על שניה' ודו"ק וזה מדוקדק ברש"י שהזכיר בדבריו ל' הפסו' למה וירץ וכו' ויהי כראו' את הנז' אמר עשיר וכו' שניכרין בזה דברי אמת שכוונתו לתקן ל' הפסוק שיהי' לו סדר וחיבור ככון ומתקנו בהוספתו באמצע איזה תיבו' כדרכו ברוב המקומו' לבקי בדרכי רש"י דאלו היה כוונתו פה להקשו' ולתרץ כהפכת המפרשי' הי"ל למה רץ וכו' אמר עשיר וכו' ומ"ש ויהי כראות את הנזם קודם מ"ש אמר עשיר וגו' אין לו שחר ובכב' כלל: [ו] דאל"כ רוכב מבעי ליה: [ז] דאל"פ די בומר ומקום לגמלי' או מקום לכו ללון: [ח] דקשה ליה דאם משמש

דפקפ

בראשית כד

אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה
לבני: לט ואמר אל אדני אלי לא תלך האשה
אחרי: מ ויאמר אלי יהוה אשר התהלכתי
לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת
אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי: מא אז
תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא
יתנו לך והיית נקי מאלתי: מב ואבא היום
אל העין ואמר יהוה אלהי אדני אברהם אם
ישך נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה:
ס מג הנה אנכי נצב על עין המים והיה
העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני
נא מעט מים מכדך: מד ואמרה אלי
גם אתה שתה וגם לגמליך אשאב היא האשה
אשר הכיח יהוה לבן אדני: מה אני טרם
אכלה לדבר אל לבי והנה רבקה יצאת וכדה על
שכמה ותרד העינה ותשאב ואמר אליה השקיני
נא: מו ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר
שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים
השקתה: מז ואשאל אתה ואמר בת מי
את ותאמר בת בתואל בן נחור אשר ילדה לו
מלכה ואשם הנזם על אפה והצמידים על
ידיה: מח ואקד ואשתחוה ליהוה ואברך
את יהוה אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך
אמת לקחת את בת אחי אדני לבנו: מט
ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני

הגידו

אונקלוס

אבא תיזיל ולזרעיתי ותיסב איתתא לברי:
ואמרית לרבוני מאים לא תיתי איתתא בתרי:
ואמר לי יי די פלחית קדמוהי ישלח מלאכיה
עמך ויצלח אורחך ותיסב איתתא לברי מזרעיתי
ומבית אבא: בכן תהי זכאי ממומתי ארי תהך
לזרעיתי ואם לא יתנון לך ותהי זכאי ממומתי:
ואתית יומא דין לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני
אברהם אם איתך כען רעוא קדמך לאצלחא
אורחי די אנא אזיל עלה: הא אנא קאים על
עינא דמיא ויהא עולימתא דתיפוק למימלי
ואימר לה אשקיני כען זעיר מיא מקולתיך:
ותימר לי אף את אשתי ואף לגמלך אמלי היא
איתתא דזמין יי לבר רבוני: אנא עד לא
שיציתי למללא בלבי והא רבקה נפקת וקולתה
על כתפה ונחתת לעינא ומלת ואמרית לה
אשקיני כען: ואוחיאת ואחיתת קולתה מינה
ואמרת אשתי ואף גמלך אשקי ושתיתי ואף
גמליא אשקיאת: ושאילית יתה ואמרית ברת
מן את ואמרת ברת בתואל בר נחור די ילידת ליה
מלכה ושויתי קדשא על אפה ושיריא על ידהא:
וכרעית וסגידית קדם יי ובריכית ית יי אלהיה
דרבוני אברהם דדברני באורח קשוט למיסב ית
בת אחוהי דרבוני לבריה: וכען אם
איתכון עבדין טיבו וקשוט עם רבוני חוו לי

ואם

בעל הטורים

דברי בברכת נטילת ידי' ונברכ' הזוגיא וזהו חשב כי יכנל שכוס של ברכ' לטוב' מצטרף ולא לרעה וכן היה לו שנא מלאך והחזיר שם המות לכד בתואל ואכל ומת: תבוא כל אורייתא חסר בת"ו: ה' חסר:

קדמאה הנמיאיני תנייגא השקיני: ג' ותקרו'

ג' מלא וב' חסר

מ' חסר: כלם מלאים ב"מ א' חסר י' קדמאה: ואשם הנזם חסר י' לומר שלא נגע בבשרה מחמת צניעות:

רש"י

לא תקח אשה מבנות הכנעני · אם לא תלך תחילה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך: (לט) אולי לא תלך האשה · אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך: (מב) ואבא היום · היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ * אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה: (מד) גם אתה · גם לרבות אנשים שעמו: הוכיח · בירר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא ברור דבר: (מה) טרם אכלה · טרם שאני מכלה וכן כל לשון הווה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר כמו טרם כליתי ופעמים כמדבר בלשון עתיד כמו * כי אמר הרי לשון עבר · ככה יעשה איוב הרי לשון עתיד ופירוש שניהם הווה כי אמר איוב אולי בני וגו' והיה עושה כך: (מז) ואשאל ואשים · שנה הסדר שהרי הוא תחילה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: (מט) על ימין מבנות ישמעאל: על שמאל · מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב"ר:

(נ) ויען

שפתי חכמים

דספק לו אם דבר והא דבר העבד ומתרץ אם משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו עד כי יבא שילה דהיינו אם פירש משמש בלשון אשר דכיון דאם כמו כי הא כי איכו משמש אלא בד' לשונות והם אלא דילמא אי דהא אבל לא אם ואם כן מכ"ל דאם משמש בלשון אשר ומתרץ וכו' אם כן ש"מ דכי משמש בלשון אם אף כאן אם כמו כי דהיינו אשר: א תקן בזה ג' ענייכים הא' שהדביק מלת תלך אל מלת לא כאלו כתיב אם לא תלך אל בית אבי שמלת לא אין קשר עם מלת אלא והב' ולא תאבה האשה וכו' שבזולת זה היה משמע שאם תלך אל בית אבי מיד תפטור משבועתי של לא תקח אשה וגו' בין תאבה בין לא תאבה והוסיף מלת תחילה מפני שבזולת זה משמע שאם תקח מבנות הכנעני ואחר כך ת[illegible] ולא תאבה אתה פטור גם כן ואינו כן שאין לו היתר כלל אם לא שילך תחילה ולא תאבה ולקחת אשה לבני הוא תחילת דבור כאלו אמר אבל תקח אשה לבני ממשפחתי הנזכרים למעלה:
ב ואם תאמר ולמה לא כתיב אולי דלעיל חסר מתחילה כשאמר העבד לאברהם אולי לא תאבה כדי לידרש ויש לומר משום דלעיל כתיב אח"כ ההשב אשיב וגו' לא משמע שהיה מחזיר למצא עילה אלא שאל אותו אם לא תאבה לילך עמי אם יכול להשיב יצחק שמה אבל כאן לא כתיב אח"כ הכי מדרש שפיר הכי מהר"אי · ויש"ל כשאמר לו לבן בא ברוך ה' אמר אליעזר מעכשיו אני ברוך ושמא יקח יצחק את בתי לכן חסר באחרונה למדרש הכי ולא בראשונה כי עדיין לא היה ברוך · ומהר"של תירץ כי מעולם לא עלתה על לבו שיתחתן באברהם כיון שהוא ברוך והוא ארור אלא אליעזר היה מתירא כיון שהגיד להם שהשביעהו אברהם שלא ישא אשה אלא מבני משפחתו שיענשוהו שיתן להם ממון הרבה מ"ה אמר להם אלי רמז להם שבת יש לו עכ"ל: ג ר"ל דאליעזר בא מכנען דכתיב בהו ארור כנען וגו' וא"ת והלא עבר אשכול וממרא

נמי

קידו' ס"א
סנה' נ"ה
ע"ז כ"ט
ב"ר
סנה' צ"ה
איוב א'

חיי שרה

הגידו לי ואם-לא הגידו לי ואפנה על-ימין או
על-שמאל: נ ויען לבן ובתואל ויאמרו
מיהוה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או-
טוב: נא הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי
אשה לבן-אדניך כאשר דבר יהוה: נב ויהי
כאשר שמע עבד אברהם את-דבריהם וישתחו
ארצה ליהוה: נג ויוצא העבד כלי-כסף
וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה
ולאמה: נד ויאכלו וישתו הוא והאנשים
אשר-עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני
לאדני: נה ויאמר אחיה ואמה תשב
הנער אתנו ימים או עשור אחר תלך: נו
ויאמר אלהם אל-תאחרו אתי ויהוה הצליח דרכי
שלחוני ואלכה לאדני: נז ויאמרו נקרא
לנער ונשאלה את-פיה: נח ויקראו לרבקה
ויאמרו אליה התלכי עם-האיש הזה ותאמר
אלך: נט וישלחו את-רבקה אחתם ואת-
מנקתה ואת-עבד אברהם ואת-אנשיו:
ויברכו את-רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי
לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו:
סא ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על-
הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את-
רבקה וילך: סב ויצחק בא מבוא באר לחי
ראי והוא יושב בארץ הנגב: סג ויצא יצחק
לשות

אונקלוס

ואם-לא חוו לי ואתפני על-ימינא או על שמאלא:
מ"ק י"ח ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן-קדם-יי נפק
פתגמא לית-אנחנא יכלין למללא עמך ביש או-
טב: הא-רבקה קדמך דבר ואיזיל ותהי
אתתא לבר-רבונך כמא דמליל יי: והוה
כד שמע עבדא דאברהם ית-פתגמיהון וסגיד
על-ארעא קדם-יי: ואפיק עבדא מנין-דכסף
ומנין דדהב ולבושין ויהב לרבקה ומגדנין יהב
לאחוהא ולאמה: ואכלו ושתיאו הוא וגובריא
די-עמיה ובתו וקמו בצפרא ואמר שלחוני לות-
כתובו' כ"ז רבוני: ואמר אחוהא ואמה תתיב עולימתא
נדרי' ל"ז עמנא עידן בעידן או עסרא-ירחין בתר כן תיזיל:
ואמר להון לא-תאחרון יתי ויי אצלח אורחי
שלחוני ואיהך לות-רבוני: ואמרו נקרי
לעולימתא ונשמע מה דהיא אמרה: וקרו לרבקה
ואמרו לה התיזלי עם-גברא הדין ואמרת איזיל:
ושלחו ית-רבקה אחתהון וית-מינקתה
וית-עבדא דאברהם וית-גברוהי:
ובריכו ית-רבקה ואמרו לה אחתנא את הוי
לאלפין ולרבון ויירתון בנייכי ית קרוי סנאיהון:
פסחי' נ' וקמת רבקה ועולימתהא ורכיבא על-גמליא
ברכות ס"א ערכין י"ח ואזלת בתר גברא ודבר עבדא ית-רבקה
ואזל: ויצחק אתא במתוהי מבירא דמלאך-
קימא אתחזי עלה והוא יתיב בארע דרומא:
ברכות כ"ו פסחים ע"ז ז' ונפק יצחק לצלאה בחקלא למפני רמשא וזקף
עינוהי

בעל הטורים

על ימין או על שמאל
ר"ת בנימין ישמעאל
או בנימ' בנימין
ומואב:
חד מן יא פתחין:

ששי

י"ב מלאים
ב' מד חסר:
ודחזקי' מלא:
ב' מלא:

הנערה ק'

אל תאחרו אותי וה'
ס"ת לויה שליוהו:

לנערה ק'
עם האיש הזה ס"ת
משה הלך כדת משה
וישראל:

ה' חסר וא' מלא:
רבבה ד' הכא ושכיס
ינוסו רבבה. ומאה
מכם רבבה ירדפו
רבבה כצמח השדה
נתתיך. שאמרו לה
שתהיי מאותם שכי'
ינוסו רבבה. ורבבה
כצמח השדה:

רש"י

(נ) ויען לבן ובתואל. רשע היה וקפץ להשיב
לפני אביו: לא נוכל דבר אליך. למאן בדבר הזה לא
ע"י תשובת דבר רע ולא ע"י תשוב' דבר הגון וניכר
ב"ר לפי שמה' יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך *: (נב)
ב"ר וישתחו ארצה. מכאן שמודים [א] על בשורה טובה *:
(נג) ומגדנות. לשון מגדים שהביא עמו ומיני
פירות של א"י: (נד) וילינו. כל לינה שבמקרא
לנת לילה אחד: (נה) ויאמר אחיה ואמה.
ובתואל היכן היה הוא רוצה לעכב [ב] ובא מלאך והמיתו:
ויקרא כ"ב ימים. שנה כמו * ימים תהיה גאולתו שכן נותנין
כתובו' כ"ז לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס עצמה בתכשיטים *:
או עשור. י' חדשים וא"ת ימים ממש אין דרך המבקשי'
לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה:
(נז) ונשאלה את פיה. מכאן שאין משיאין את [ג] האשה
ב"ר אלא מדעתה *: (נח) ותאמר אלך. מעצמי ואף אם
[ד] אינכ' רוצים: (ס) את היי לאלפי רבבה. את וזרעך
תתקבלו אות' ברכה שנ' לאברה' בהר המורי' הרב' ארב'
את זרעך וגו' יה"ר שיהא אותו הזרע ממך [ה] ולא מאשה
אחר': (סב) מבוא באר לחי ראי. שהלך להביא הגר
ב"ר לאברה' אביו שישאנ'*: יושב בארץ הנגב. קרוב לאותו
באר שנ' ויסע משם אברה' ארצה הנגב וישב בין קדש
ובין שור ושם היה הבאר שנ' הנה בין קדש [ו] ובין ברד:
ב"ר (סג) לשוח. * לשון תפלה [ז] כמו * ישפוך שיחו:
תהלים ק"ב (סד) ותרא

שפתי חכמים

כמו ארורים היו דהיו אמוריים וי"ל מ"מ ■ היתה הקללה מקויימ' כיון דהיה
עבד וא"כ היה ארור טפי מהם ובזה יתורץ תמיהו' מהר"אם ע"ש: [א] וא"ת
למה לא פי' רש"י כן לעיל גבי ויקוד האיש וישתחו וי"ל דלעיל כתיב אחריו
ויאמר ברוך ה' אלהי וגו' דאיכא למימר לכך השתחוה לפי שאמר ברכה והזכיר
השם דברוך לשון ברך אבל הכא לא כתיב אחריו ברכה. (קנ"מ) בב"ר
כתוב על ויקוד האיש ורש"י כתבו כאן שהרי אין לומר שמודים על בשורה
טובה עד שאמרו קח ולך אבל בדברו עם רבקה עדיין לא ידע אם תאבה:
[ב] ר"ל היה נותן סם המות בקערה באכילה ומיהרו עליו לאכול כדי שלא
ירגיש בדבר דכאן כתיב ויסם לפניהם לאכול וגבי יוסף נמי כתיב ויישם
בארון אף כאן כן שרצו להמיתו וליתנו בארון והוא הרגיש בדבר ואמר לא
אוכל עד כי אם דברת דברי ובתוך כך סבב המלאך הקערה ובא סם המות
לפני בתואל ואכל ומת מנחתי: [ג] וקשה והא לעיל אמר לא נוכל וגו'
וניכר שמה' יצא הדבר וכו': [ד] דק"ל למה כתיב אלך ולא כתיב הן אנ
כן דהא הם שאלו אותה התלכי עם האיש הר"אם: [ה] לכן נקט וזרעך
דהא הברכה ליצחק נתנה ולא לה והא דכתיב את וה"א לא היתה בכלל ברכה
אלא מכיון שזרעה זוכה בה הוי כאילו היא עצמה זכתה בה: [ו] ברד
ושור חדא היא דהתרגום מתרגם על שניהם חגרא ומאחר שבאחד מהם
כתיב ארצה הנגב ובאחר כתב ששם היה הבאר למדנו שארץ הנגב קרוב
לאותו באר: [ז] וקשה דעל ישפוך שיחו פי' כמו לשוח בשדה והתוספות
תירצו כי כן סוגיית הגמרא שהרי תניא גבי אסתר שמביא ראייה שהיא
צדקת מדכתיב ויהי אומן את הדסה וכתיב והוא נב בין ההדסים מה הדס
צדיקים אף כאן וכו' ובגג מביא ראייה מאסתר וכו': אבל אין כ"ל וי"ל
דתרוויהו צריכה דאי מהתם ה"א דיבורי ולא תפילה דהא לעיל כתיב תפלה
לעני.

בראשית כד

לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה
גְמַלִּים בָּאִים׃ סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ
וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ סה וַתֹּאמֶר
אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה
לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף
וַתִּתְכָּס׃ סו וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃ סז וַיְבִאֶהָ יִצְחָק
הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ
לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃ ○ פ

כה

א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ
קְטוּרָה׃ ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן
וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃
ג וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן
הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים׃ ד וּבְנֵי
מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה
בְּנֵי קְטוּרָה׃ ה וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
לוֹ לְיִצְחָק׃ ו וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם
נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ
בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃ ז וְאֵלֶּה יְמֵי
שְׁנֵי

אונקלוס

עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַמְלַיָּא אָתְיָן׃ וּזְקַפַת רִבְקָה יָת
עֵינָהָא וַחֲזַת יָת יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַּמְלָא׃
וַאֲמַרַת לְעַבְדָּא מָאן גַּבְרָא דִּיכֵי דִּמְהַלֵּךְ בְּחַקְלָא
לְקַדְמוּתַנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסֵיבַת עִיפָא
וְאִתְכַּסִּיאַת׃ וְאִשְׁתָּעִי עַבְדָּא לְיִצְחָק יָת כָּל־
זוה' פקודי פִּתְגָמַיָּא דַּעֲבַד׃ וְאַעֲלַהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא וַחֲזָא וְהָא
ב"ק צ"ב תַּקְנָן עוֹבָדַהָא כְּעוֹבָדֵי שָׂרָה אִמֵּיהּ וּנְסֵיב יָת רִבְקָה
וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ וְרַחֲמַהּ וְאִתְנְחֵם יִצְחָק בָּתַר
דְּמִיתַת אִמֵּיהּ׃ וְאוֹסֵיף אַבְרָהָם וּנְסֵיב אִתְּתָא
ב"ק סה וּשְׁמַהּ קְטוּרָה׃ וִילֵידַת לֵיהּ יָת זִמְרָן וְיָת יָקְשָׁן
זבחי' ס"ב וְיָת מְדָן וְיָת מִדְיָן וְיָת יִשְׁבָּק וְיָת שׁוּחַ׃ וְיָקְשָׁן
אוֹלֵיד יָת שְׁבָא וְיָת דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הֲווֹ לְמַשִּׁירִין
וְלִשְׁכוּנִין וְלִנְגָוָן׃ וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָא וְעֵפֶר וַחֲנוֹךְ
וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל אִלֵּין בְּנֵי קְטוּרָה׃ וִיהַב
אַבְרָהָם יָת כָּל דִּי לֵיהּ לְיִצְחָק׃ וְלִבְנֵי לְחֵינָתָא
סנה' צ"א דִּי לְאַבְרָהָם יְהַב אַבְרָהָם מַתְּנָן וְשַׁלְּחִינוּן מֵעַל
יִצְחָק בְּרֵיהּ בְּעוֹד דְּהוּא קַיָּים קְדוּמָא לַאֲרַע
סנה' סח מַדִּינְחָא׃ וְאִלֵּין יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם
דחיא

בעל הטורים

בארץ הנגב וסמיך ליה ויצא יצחק לשוח רמז לת"ש הרונה שיתקנים עליו :

האהלה ח' נמס' רמז שבשתנה מקומות שרתה שכינה משכן בגלגל שילה · נוב · גבעון · בית ראשון · בית שני · לעתיד לבא :

כה שביעי

כולם חסר בתורה וזהו שאמרו שיתין תכלי מטו לכבי דקל תבריה שמע דאכיל ואיהו לא אכיל : את ו' פסוקי' דאית בהן את ואת ואת ואת ואת ואת :

ב' חסר וסונא :

שפתי חכמים

ליצני אבל לשוח בשדה עם מי דבר אלא ע"כ תפילת קבע ואי תהכא היא לשוח הוי מלשון בכות שוח כלומר שהלך לטייל בין האילנות שבשדה מ"ה מביא ראייה מישפוך שיחו עכ"ל מהר"של : א דאל"כ אין ידעה שהוא יצחק שנפלה מעל הגמל : ב מדכתיב ותפול מעל הגמל ולא כתיב מהגמל אלא ותפל לארץ אלא משמע מעל גב הגמל נפלה אבל לא על הארץ : ג אע"פ שיפול לא יושלך לארץ כמו שמפר' והולך לא יגיע וכו' : ד שהן מקבלין הפעולה מאחר שהן מבנין נפעל כך מלת ותתכס היא מתפעלת ומקבלת פעולה מאחר : ה דהי"לל ויביאה לאהל שרה אמו דאהל דבק הוא לשרה אבל האהלה דבור באנפי נפשיה הוא : ו (נ"א) כנגד ג' מצות שהנשים מצוות בהן כנגד חלה ברכה מצויה כנגד הדלקה נר דלוק וענן קשור הוא ענן השכינה וזהו לכבוד קדושת טהרה שהיתה זהירה בנדתה לטהר עצמה כי הטהרה מביא לידי רוח הקודש : ז דאל"כ אחרי אמו ל"ל : ח אבל קשה למה לא קרא אותה קטורת מ"ה פי' שקשרה מעשיה ולפי' האחרון קשה היה לו לקרותה קשורה לכן פי' פי' הראשון · מהרש"ל : ט (נ"א) והא דפי' רש"י שחזרה לגלולי בית אביה כ"ל שהיתה בדעת לחזור לגלולי וכו' דסברה כיון שנטרד' מבית אברהם גם אלהיו הסתיר פניו ממנה וכו' וכשראת' הנס שנעשה לה בבאר שנגלה לה המלאך לא הניחה עצמה מתחת כנפי השכינה : י ר"ל האחד מבניו נתייחסו אליו כל האשורים וכן להשני דאל"כ אשור ולטוש מביעי ליה (נ"א) דאל"כ זכבי דדן היו אשורי' ולטושי' תאי היו דקאמר אלא שם וכו' : כ ר"ל והלא כבר נתן כל אשר לו ליצחק · ודייתיקו פי' מלשון עתיק יומין כלו' זה הק"בה · א"כ ג' מלות הן דא תהא קאי כלומר שתהא המתנה קיימת שהחזיק אותו בנכסים שנתן לו כבר וק"ל : ל כלומר שלא כתבו האחרים אלא הגר מבואשי : מ דק"ל דלפי זה שהפלגש דכתיב הכא היינו הגר הא לעיל קרא לה אשה · וי"ל דהא דקרי לה אשה לפי שהיה לה כתובה כמו אשה והא דקרי לה פילגש י"ל שלא לקחה אלא לשכיבה בעלמא ולא לפריה ורביה ולשון פלגש פלג אשה כלומר לשכיבה ולא לפריה ורביה ודו"ק : נ דהא כבר נתן ליצחק כל ממונו : ס פי' מעשה שדים א"כ שם שרשאי' להזכירו בטומאה דיודע היה דבנים הללו לא יהיו

רש"י

(סד) ותרא את יצחק · ראתה אותו הדור א ותוהא (ס"א ותמהה) מפניו * : ותפול · השמיטה עצמה לארץ ב כתרגומו ואיתרכינת הטתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וארכין לשון מוטה לארץ ודומה לו * כי יפול לא יוטל ג אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע : (סה) ותתכס לשון ותפעל כמו ותקבר ד ותשבר : (סו) ויספר העבד · * גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו : (סז) האהלה שרה אמו · ויביאה האהלה ונעשית דוגמת ה שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ו ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו בראשית רבה : אחרי אמו · דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ז ומשמתה הוא מתנחם באשתו : (א) קטורה · * זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ח ושקשרה פתחה שלא נזדווגה ט לאדם מיום שפרשה מאברהם : (ג) אשורים ולטושים · שם ראשי י אומות * : ותרגום של אונקלו' אין לי ליישבו על לשון המקרא : (שפירש למשירין לשון מחנה · וא"ת שאינו כן מפני הא"לף שאינה יסודית הרי לנו תיבות שאין בראשם אל"ף והוסיפה אל"ף כמו תומת אכך שהוא מן נכה רגלים וכמו אסוך שמן שהוא מן ורחצת וסכת · ולטושים הם בעלי אהלים המתפזרים אנה ואנה וכיסעים איש באהלי אפדנו וכן הוא אומר * והנה הם נטושים על פני השדה שכן למ"ד ונו"ן מתחלפות זו בזו : (ה) ויתן אברהם וגו' · * א"ר נחמי' ברכה דאתיקי כ שאמר לו הק"בה לאברה' והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצ' ואברה' מסרן ליצחק : (ו) הפילגשים · * חסר כתיב ל שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה : נשים בכתובה · פלגשים מ בלא כתובה · כדאמרינן * בסנהדרין בנשים ופלגשים דדוד : נתן אברהם מתנות · פי' שם נ טומאה מסר ס להם * : ד"א מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם :

ב"ר
תהלים ל"ז
ב"ר
ב"ר
שמואל א' ל'
ב"ר
ב"ר
דף כ"א
סנהד' צ"א

(ז) ואלה

חיי שרה

שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה
וחמש שנים: ח ויגוע וימת אברהם
בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו: ט
ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת
המכפלה אל שדה עפרן בן צחר החתי אשר על
פני ממרא: י השדה אשר קנה אברהם
מאת בני חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו:
יא ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים
את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי ראי:
פ יב ואלה תלדת ישמעאל
בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה
לאברהם: יג ואלה שמות בני
ישמעאל בשמתם לתולדתם בכר ישמעאל נבית
וקדר ואדבאל ומבשם: יד ומשמע ודומה
ומשא: טו חדד ותימא יטור נפיש וקדמה:
טז אלה הם בני ישמעאל ואלה שמתם
בחצריהם ובטירתם שנים עשר נשיאם לאמתם:
יז ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים
שנה ושבע שנים ויגוע וימת ויאסף אל עמיו:
יח וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני
מצרים באכה אשורה על פני כל אחיו נפל:

פ פ פ

ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם
הוליד את יצחק:

ויהי

אונקלוס

דחיא מאה ושבעין וחמש שנין: ואתנגיד
ומית אברהם בסיבו טבא סיב ושבע יומין
ואתכניש לעמיה: וקברו יתיה יצחק
ב"ב י"ו וישמעאל בנוהי במערת כפלתא בחקל עפרון בר
צוחר חתאה די על אפי ממרא: חקלא די
קידושין כ' זבן אברהם מן בני חתאה תמן אתקבר אברהם
ושרה אתתיה: והוה בתר דמית אברהם
קידוש' י"ד ובריך יי ית יצחק בריה ויתיב יצחק עם בירא
דמלאך קימא אתחזי עלה: ואלין תולדת
סנה' נ"א ישמעאל בר אברהם די ילדת הגר מצרתא אמתא
דשרה לאברהם: ואלין שמהן בני ישמעאל
בשמהתהון לתולדתהון בוכרא דישמעאל נביות
וקדר ואדבאל ומבשם: ומשמע ודומא
ומשא: חדד ותימא יטור נפיש וקדמה:
אלין אינון בני ישמעאל ואלין שמהתהון
בפצחיהון ובכרכיהון תרין עסר רברבין לאומיהון:
ואלין שני חיי ישמעאל מאה ותלתין ושבע
מגלה י"ז שנין ואתנגיד ומית ואתכניש לעמיה: ושרו
מחוילה עד חגרא דעל אפי מצרים ממטי לאתור
על אפי כל אחוהי שרא:

ק"ה יהוי"לע סימן:
ומפטירין והמלך דוד זקן במלכים בסימן א'

פ פ פ

סנה' נא ואילין תולדת יצחק בר אברהם
ב"מ פ"ו אברהם אוליד ית יצחק:

והוה

בעל הטורים

ה' מלעיל וה' מלרע.

ד' חסר:

לית
לית וחד ואברהם ושרה זקנים:
ד' וסי' אבא רעיא שמשא מלכא:

ז' חסר בתורה: חד מן י"ד פסוקים בתורה מן ג' מלין:

מפטיר

באכה ו' כתיב ה"י: על פני כל אחיו נפל וסמיך ליה אלה תולדות יצחק לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימי' אז יצמיח בן דוד שהוא מתולדת יצחק:

הוליד בגימ' דומה שהיה זיו איקונין של יצחק דומה לאברהם:

רש"י

(ז) מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים. בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא: (ט) יצחק
ב"ר וישמעאל. * מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו [ה] והיא שיבה טובה שנאמר בא' בנבר'ה:
(יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו'.
סוטה י"ד כאמו [ב] תנחומי אבלים * ד"א אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק [ג] מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו:
(יג) בשמותם לתולדותם. סדר לידתן [ד] זה אחר זה: בחצריהם. כרכים שאין להם חומה ותרגומו בפצחיהון שהם מפוצחים לשון פתיחה פצחו ורננו: (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו'. אמר רבי חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל [ה] כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבית עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש
ד"ק י"ו יעקב מאביו מת ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת *: (ורש"י הביאו סוף פ' תולדות)
ב"ב י"ו ויגוע. לא נאמרה גויעה [ו] אלא בצדיקים: (יח) נפל. שכן. כמו מדין ועמלק ובני קדם חונים בעמק. כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן אמר על פני כל אחיו ישכון: עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל:

שפתי חכמים

היו נזהרין בטהרה ולכן לא מסר להם שם טהרה זק"ל: [א] ר"ל למה הזכיר יצחק קודם ישמעאל כיון שהיה הגדול: [ב] (כ"י) דאם"ד ברכו כפשוטו למה אמר הכתוב אחרי מות מה לי אם ברכו בחייו או לאחר מותו: [ג] וא"ת והא לעיל פי' רש"י דאברהם נתן ליצחק הברכות וי"ל דנתן לו הברכות שיברך את אחרים אבל יצחק בגופיה לא היה מתברך וכן היא דעת (כ"י): [ד] לסדר תולדותם דאל"כ לתולדותם ל"ל וז"ש אח"כ בכור ישמעאל נביות: [ה] פי' לא נכתב שנה בכלל אלא לדרשה שלא נכתבו אלא כדי ליחס וכו' ולא בכולם שוים לטובה. מהרש"ל: [ו] וא"ת והלא בדור המבול שהיו כולם רשעים נאמר בהן גויעה וי"ל היכא דכתיב גויעה גבי ויאסף דווקא בצדיקים משתעי ולעיל בדור המבול לא נאמר ויאסף:

חסלת פרשת חיי שרה

א פירוש דכל מקום דכתיב ואלה מוסיף על עניין ראשון וכמו שאברה' הולי' צדיק ורשע כך יצחק הולי' צדיק ורשע: א (כ"י)

חסלת פרשת חיי שרה

ואלה (יט) תולדות יצחק. יעקב ועשו [א] האמורים בפרשה: אברהם הוליד את יצחק. (לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחר כך הוליד את יצחק. (ד"א) ועל ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את.

בראשית כה

כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ
אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת
לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ כא וַיֶּעְתַּר יִצְחָק
לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ
יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ כב וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים
בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ
אֶת־יְהוָה׃ ס כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גֹיִים
בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם
יאמץ

בעל הטורים

אשתו בגי' קש ואש בית יעקב אש וכו' עשו לקש׃
גוים גיים כתיב רמז לעשרה אומות שבאו להחריב בית המקדש אלו אדם וישמעאלי וכו' ושם עשרה׃

אונקלוס

והוה יצחק בר ארבעין שנין כד נסיב
ית רבקה בת בתואל ארמאה מפדן ארם אחתיה
דלבן ארמאה ליה לאנתו׃ וצלי יצחק קדם יי
לקביל איתתיה ארי עקרה היא וקביל צלותיה
יי ועדיאת רבקה אתתיה׃ ודחקין בניא
במעהא ואמרת אם כן למה דנן אנא ואזלת
למתבע אולפן מן קדם יי׃ ואמר יי לה תרין
עממין במעיכי ותרתין מלכון ממעיכי יתפרשן
ומלכו

תולדות אהרן

יבמות ס"ד
סוכה י"ד
יבמות שם
ב"ר פ"ד
ברכות כ"ז
ע"ז י"א
פסחי' מ"ב
מגלה ו'

רש"י

את יצחק א לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק׃
(כ) בן ארבעים שנה. שהרי ב כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה ובת צ' היתה כשנולד יצחק ובת קכ"ז כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה ג המתין לה עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ד ונשאה׃ בת בתואל מפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן מפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ה ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם *׃ פדן ארם. על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן לשון צמד בקר תרגום פדן תורין ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם כלשון ישמעאל קורין לשדה פדן׃
(כא) ויעתר. הרבה והפציר בתפלה׃ ויעתר לו. נתפצר ונתפתה לו ו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה וריבוי ז הוא וכן * עתר ענן הקטורת מרבית עלית העשן וכן * העתרתם עלי דבריכם וכן * נעתרות נשיקות שונא דומות למרובות ח והנם למשא אנקרי"שא בלע"ז׃ לנכח אשתו. זה עומד בזוית זו ט ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת *׃ ויעתר לו. ולא לה י שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה *׃
(כב) ויתרוצצו. ע"כ המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו כ וכתב אם כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתח ע"א ועשו מפרכס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות׃ ותאמר אם כן. גדול צער העבור׃ למה זה אנכי. מתאוה ומתפללת על הריון׃ ותלך לדרוש. לבית מדרשו ל של שם׃ לדרוש את ה'. שיגיד לה מה תהא בסופה׃
(כג) ויאמר ה' לה. * על ידי שליח לשם נאמר ברוח הקודש והוא אומר לה׃ שני גוים בבטנך. גוים כתיב
כמו

שפתי חכמים

א (במ"י) כתב הרא"ם מה שהוקשה לאמת שיצחק הוא בן אברהם הוא לפי שליצני הדור וכו' ולא נהירא דא"כ לא לכתוב לו וי"ו ולא ה"א רק לכתוב ואלה תולדות יצחק כמו אלה תולדות נח או אלה תולדות יעקב. לכן נ"ל דה"פ ע"כ לפר' על עשו ויעקב האמורים בפרשה שהיה אחד צדיק ואחד רשע והשתא א"ש מש"י שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לחזק ולומר וכו' ואל תקשה לא לכתוב לא זה וזה לפי שהיו ליצני הדור אומרים מזמן לידת יצחק מאבימלך וכו' שהרי שהתה וכו' ועכשיו מצאו מקום לחזק דבריהם שהרי אחד היה צדיק כמו שרה ואחד רשע כמו אבימלך ואלו היו מאברהם היו שניהם צדיקים לכן הוצרך לומר בן אברהם ולחזק כתב אברהם וכו' וזהו שסיים הרב וזהו שכתוב כאן וכו' שאילולי אחד צדיק ואחד רשע לא היה כותב זה כאן אלא במקום אחר ודו"ק׃ ב אין המקרא צריך סעד לדבריו שהיה בן ארבעים שנה אלא ה"ק מפני מה לא נשא ל"ח או כ' שנה שקיים כל התורה ויחיד וחביב לאביו ולאמו ה"ל להשיאו משהיה ראוי לזרע וע"ז פי' שהרי וכו'׃ ג דא"כ למה שהה כ"כ ולא נשא' תיכף לבשורה ר"ל דאין הדין היה לו לישא כבר אשה אבל לא היה יכול מפני שלא רצה אברהם להשיאו אשה מבנות כנען כמו שפי"רשי לעיל בפסוק ויהי אחר הדברים האלה אחרי הרהורי דברים וכו'׃ ד ואע"פ שאינה ראויה להריון אפ"ה נשאה כדי שלא יהיה בהרהורי עבירה׃ ה וא"ת והא עדיין לא מתורצת הקושיא דהא זה הלימוד כמי כבר שמעינן כיון שכתוב בת בתואל אחות לבן כמי לעיל וי"ל דה"א שהכתוב כתב כאן כאילו מעיד הכתוב בעצמו דאמת הוא דצדק' היתה ולא למדה ממעשיה׃ ו כי אי אפשר לפרשו מענין רבוי כי אם הפצרה הקרוב לרבוי ולכן פירשו קודם לנוכח אשתו וגם כי לא יאמר להקב"ה לשון נתפצר ולכן הוסיף על מלת ויעתר לו כ' מלת נתפתה כלומר שהקב"ה היה מתרצה לו׃ ז ר"ל שכן אומר רש"י דמלת ויעתר דאין משמעותו לשון תפילה אלא לשון הפצרה הוא כלומר שהפציר והרבה בתפילה׃ ח ר"ל דנעתרות כמי לשון ריבוי הוא אם כן קשה היאך שייך לומר שינשק הרבה ועל זה פי' דומות למרובות והנם למשא ר"ל אע"פ שאינו נושק אלא פעם אחד מ"מ דומה בעיניו כאלו נשק הרבה פעמים והנשיקה האחת היא כמשא עליו והא דלא הביא האי זכן נעתרות וגו' לעיל גבי ויעתר שהוא כמי לשון ריבוי י"ל דלעיל הוה מצי למימר מלת ויעתר משמש שני לשונות לשון הפצרה ולשון ריבוי כמו שפי"רשי גבי לשבור אוכל שמשמש ג' לשונות לשון מכר ולשון קנין וגבי ויעתר לו פי' של ויעתר לשון הפצרה הוא דלא שייך גבי הקב"ה לשון לומר שנתרבה א"נ ואם כן פי' של נעתרות נשיקות שונא כמי לשון הפצרה הוא כלומר שצריכי' להפציר בשונא שישק לשונאו אבל עכשיו שפי' שגם ויעתר לו פירושו לשון ריבוי וא"כ כל לשון ויעתר הוא לשון ריבוי וא"כ צריכין אנו לפרש קרא דנעתרו' נשיקו' שונא לשון דומות למרובות. וק"ל׃ ט לפי שאין דרך המתפללים זה לעומת זה׃ י דק"ל ויעתר להם מבעי ליה דהא שניהם התפללו ומתרץ לו ולא לה וכו'׃ כ ר"ל כיון שסתם מה היא רציצה זו א"כ משתמא היא רציצה כדרך שאר נשים מעוברת וא"כ למה כתיב אח"כ א"כ למה זה אנכי וכי איכה יודעת שיהיה לה צער העיבור אלא ודאי כמו שדרשו רז"ל שהיא לשון ריצה דאין דרך להיות כן בשאר נשים ועל זה פי' רש"י אח"כ ותאמר א"כ צער העיבו' שלי יותר משאר נשים אם כן למה זה אנכי׃ ל דאל"כ ותדרוש את ה' מבעי ליה מאי ותלך והלא מלא כל הארץ כבודו אין סברא שהלכה לבית מדרשו של עב' בזמן שהיה שם קיים דהוא היה בן בנו של שם. וא"ל למה לא הלכה אצל אברהם שהדי גם הוא היה נביא. וי"ל דהקב"ה העלים מאברהם ענין ההריון שלא יצטער שהרי ידע אברהם קודם שיצא עשו לתרבות רעה כדי שתהא מיתתו בשיבה טובה׃ מ דאין שייך לומר דהוא עצמו קאמר לה כיון שהיא לא היתה עניתה מדברת אל השכינה וגו' וי"ל דרש"י דייק מדכתיב ויאמר ה' לה ולא כתיב ויאמר לה ה' כמו שנאמר גבי הגר ויאמר לה מלאך או ויאמר לה בועז אלא ודאי ה"פ ויאמר ה' לשליח שיאמר לה׃

א והוא

צָרִים יִבְנֵי מֵחָם אֶבְיוֹנִים... וְאֻמִּ֣ץ וְרַ֣ב יַעֲבֹ֣ד צָעִֽיר׃ כד וַיִּמְלְא֥וּ יָמֶ֖יהָ לָלֶ֑דֶת וְהִנֵּ֥ה תוֹמִ֖ם בְּבִטְנָֽהּ׃ כה וַיֵּצֵ֤א הָֽרִאשׁוֹן֙ אַדְמוֹנִ֔י כֻּלּ֖וֹ כְּאַדֶּ֣רֶת שֵׂעָ֑ר וַיִּקְרְא֥וּ שְׁמ֖וֹ עֵשָֽׂו׃ כו וְאַֽחֲרֵי־כֵ֞ן יָצָ֣א אָחִ֗יו וְיָד֤וֹ אֹחֶ֙זֶת֙ בַּעֲקֵ֣ב עֵשָׂ֔ו וַיִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ יַעֲקֹ֑ב וְיִצְחָ֛ק בֶּן־שִׁשִּׁ֥ים שָׁנָ֖ה בְּלֶ֥דֶת אֹתָֽם׃ כז וַֽיִּגְדְּלוּ֙ הַנְּעָרִ֔ים וַיְהִ֣י עֵשָׂ֗ו אִ֛ישׁ יֹדֵ֥עַ צַ֖יִד אִ֣ישׁ שָׂדֶ֑ה וְיַעֲקֹב֙ אִ֣ישׁ תָּ֔ם יֹשֵׁ֖ב אֹהָלִֽים׃ כח וַיֶּאֱהַב

אונקלוס

ברכות ה' וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ יִתְקַף וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבִּיד לִזְעִירָא׃
וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא תְיוֹמִין בִּמְעָהָא׃
פסחי' ה' וּנְפַק קַדְמָאָה סְמוֹק כּוּלֵּיהּ כִּגְלִים דִּשְׂעַר וּקְרוֹ
שְׁמֵיהּ עֵשָׂו׃ וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי וִידֵיהּ
מגלה י"ז אֲחִידָא בְּעִקְבָא דְעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵיהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בַּר שִׁתִּין שְׁנִין כַּד יְלֵידַת יָתְהוֹן׃ וּרְבִיאוּ
ב"ב קכ"ג סוטה י"א עוּלֵימַיָּא וַהֲוָה עֵשָׂו גְּבַר נַחְשִׁירְכָן גְּבַר נָפֵיק חַקְלָא

בעל הטורים

ולאם מלאם יאמץ יגבור על תבירו ויחריבו והיינו דכת' אמלאה החרבה:

תומם חסר יוד ואל"ף שחסרה י"א כנגד י"א שבטי' שהיתה ראוי' להוליד כדאית' במדרש:

רש"י

א כמו נאים אלו אנטוניכוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת ב לא בימות החמה ולא
ע"ז י"א בימות הגשמים *: ושני לאומים · אין לאום ג אלא מלכות: ממעיך יפרדו · מן המעים הם
נפרדים זה לרשעו ד וזה לתומו: מלאום יאמץ · לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל ה וכן הוא אומר
יחזקא' כ"ו * אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים: (כד) וימלאו ימיה · אבל בתמר
כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם: והנה תומים · חסר · (לפי שאחד רשע)
ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים: (כה) אדמוני · סימן הוא שיהא שופך דמים ו, כלו
ב"ר כאדרת שער · מלא שער כטלית ז של צמר המלא' שער פלוקי"רא בלע"ז: ויקראו שמו עשו · הכל
קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו' · שמעתי
מ"א ח לדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השנייה צא ולמד
משפופרת שפיה קצרה תן לה שתי אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה
תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו
שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין: (בעקב עשו ·
סימן שאין זה מספיק ט לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו): ויקרא שמו יעקב · י הקב"ה
(אמר אתם קריתון לבכוריכם שם אף אני אקרא לבני בכורי שם הה"ד ויקרא שמו יעקב) · דבר אחר
אביו קרא לו יעקב על שם כ אחיזת העקב: בן ששים שנה · י' שנים משנשאה עד שנעשית בת
י"ג שנה וראויה להריון וי' שנים הללו צפה והמתין לה ל כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע
יבמות ס"ד שהיא עקרה ויתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה *:
(כז) ויגדלו · ויהי עשו · כל זמן מ שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה
זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"א: יודע ציד · לצוד ולרמות את אביו נ בפיו
תנחומא ושואלו אבא היאך מעשרין ס את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות *: איש
שדה · כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו א חיות

שפתי חכמים

א והוא לשון נאים כי היו"ד בא במקום אל"ף: ב פירש דאנטוניכוס בא מעשו ורבי בא מיעקב וקשה הא אמרינן בכתובות בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה וכו' ואמר לא נהניתי מעולם הזה אפי' לפי האצבע קטנה · וי"ל דנכי ביתו היו אוכלין ולא פסקו משלחנו וזה הוא גאות אבל רבי עצמו לא היה אוכל רא"ם · ועיין (בנח"י): ג דאל"כ ושני לאמים ל"ל (מהר"ן) דיוקו מדלת יאמץ דלא שייך אלא במלכי' וכן פרש"י בהדי' ע"ז דף ב': ד כתב הר"אם פי' רש"י יפרדו במקום בינוני וכתב הם נפרדים לומר שאין הכוונה בזה להודיע לה מה שיש במעיה שהרי כבר אמר שני גוים בבטנך רק הכוונה בזה להודיע לה איכות הגוים שבבטנה מה היא ואומר שבעודם במעים בטרם באתם לאויר העולם הם נפרדים זה מזה שלא כמכתב זה לרשעו וזה לתומו בעודם במעים ולכן כתב בינוני יפרדו שהוא לשון עתיד נפרדים שהוא לשון בינוני לומר שכבר הם נפרדים במעים: וא"ת הרי מצינו בספרי שאין יצר הרע שולט באדם במעי אמו כדכתיב מנעוריו פירש משננער ממעי אמו · (הג"א) תירץ שאין האדם מתאוה בינ"הר לחטוא קודם שנולד אבל מה שעשו רץ ומפרכס בעברה לפני ע"ז זה היה בטבעו רצה להתדבק במינו ע"ש: ה כלומר לא יהיו שניהם בגדולה בזמן א' אלא וכו' ומ"ש מלאום כמו מכל מלאדי שהוא כמו מן ולא יותר ממנו כלו' שהאחד יקח האומן מחבירו וגזל היא מלכות עשו: ו פירש לא נכתב זה פה אלא לסי' דאל"כ מה בא להודיענו שהוא אדמוני בשלמא כאדרת שער בא לתת טעם למה שמו עשו: והא דכתיב גבי דוד והוא אדמוני כבר פי' הראשונים בדוד כתיב עם יפה עינים שפיכות דמים שלו היה על פי סנהדרין הנקראים עינים: ז דק"ל רוצה לומר דשער דכתיב בקרא לא קאי על אדרת אלא הכי קאמר כולו שער כאדרת שהוא כלו צמר: (כח"י) הר"אם שכח פסוק מלא בזכריה י"ג ולא ילבשו אדרת שער הרי דשער קאי אאדרת וה"פ דקרא' כולו היה מלא שער כאדר' המלאה שער והל"ל כולו שער כאדרת שער לא שכ"ף הדמיון מורה ע"ז וכן פי' הר"דק כשורש שער האדרת בעלת שער ע"ש: ח כיון דכתיב ויצא הראשון היה לו לכתוב כמי ויצא השני ומתרץ שמעתי מדרש אגדה וכו' פי' מ"ה לא כתיב שני דמן הדין היה לו לצאת ראשון כמו שהיה ביצירה ראשון וכו': ט דאל"כ וידו אוחזת בו קשי: י דקשה לרש"י למה לא כתיב מי קרא אותו ועוד כיון דכתיב ויצחק בן ששים שנה ש"מ דעד השתא לאו ביצחק משתעי קרא לכן פי' הקב"ה קראו ד"א אביו קראו ולמה לא כתיב יצחק שלא יאמרו העובדי אלילים אביו קראו יעקב כי ידע שיעקבהו תפתים מהר"של: כ וצ"ל לפי פי' ראשון שפירש ויקרא שמו יעקב הקב"ה א"כ לפי זה קשה למה צריך למכתב בעקב עשו מאי נפקא מיניה אלא בשביל סימן אין זה מספיק וכו' אבל לפירש ד"א שפירש אביו קרא לו אם כן בעקב עשו אין יותר לגמרי כי צריך למכתב כדי ליתן טעם מפני מה קרא לו אביו שם יעקב: ל דק"ל למה המתין כל כך מלהתפלל עד שנעשה בן ששים שנה יותר מאברהם שלא המתין אלא עשרה שנים כמו שפי' רש"י לעיל בפרשת וירא והוא המתין כ' שנה ל"פ וכו' וכי תימא נילף מהכא דאם המתין עשרה שנים אז צריך להתפלל ולא ליקח אשה לכן אמר ושפחה וכו' ולאו דוקא שפחה: מ דה"ל והא ממעים היו נפרדים זה לרשעו וזה לתומו ועל זה פי' כל זמן וכו' כלומר אף על פי שהיה עשו עושה רעה היו תולין בנערותו והבריות לא הכירו בו עד שנעשה בן י"ג שנה וא"ת והא עשו לא יצא לתרבות רעה עד שהיה בן ט"ו שנה וא"ה נתקצרו ימי אברהם ה' שנים כמו שפי' רש"י לקמן וי"ל דאותן שתי שנים עשה בצנעה ואחר כך עשה בפרהסיא: נ מדכתיב יודע משמע דבר שצריך חכמה דאל"כ הייני איש שדה ועוד י"ל דאיש ציד הוא היפך של איש תם כמו שאיש שדה היפך של יושב אוהלים ואי הוה פי' צד חיות לא הוה היפך של איש תם דאפשר הוא דאיש תם נמי יכול לצוד חיות: ס כלומר שאינו חייב במעשר אפילו מדרבנן והוא מדקדק במצות וק"ל · (קנ"א) ומ"ש שהבטיעה אותו במצות המעשר כ"ל משום דהמצוה הזאת מצינו בפירוש שהתחיל אברהם שנאמר

בראשית כה

כח ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אהבת את יעקב: כט ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף: ל ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום: לא ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי: לב ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה: לג ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב: לד ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכרה: פ

א ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה: ב וירא אליו יהוה ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: ג גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך: ד והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ: ה עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי

אונקלוס

ויעקב גבר שלים משמש בית אולפנא: ורחים יצחק ית עשו ארי מצידיה הוה אכיל ורבקה רחימת ית יעקב: ובשיל יעקב תבשילא ואתא עשו מן חקלא והוא משלהי: ואמר עשו ליעקב אטעימני כען מן סמוקא סמוקא הדין ארי משלהי אנא על כן קרא שמיה אדום: ואמר יעקב זבין כיום דילהין ית בכרותך לי: ואמר עשו הא אנא אזיל לממת ולמה דנן לי בכרותא: ואמר יעקב קיים לי כיום דלהון וקיים ליה וזבין ית בכרותיה ליעקב: ויעקב יהב לעשו לחים ותבשיל דטלופחין ואכל ושתי וקם ואזל ושט עשו ית בכרותא: והוה כפנא בארעא בר מכפנא קדמאה דהוה ביומי אברהם ואזל יצחק לות אבימלך מלכא דפלשתאי לגרר: ואתגלי ליה יי ואמר לא תיחות למצרים שרי בארעא דאימר לך: דור בארעא הדא ויהי מימרי בסעדך ואבריכנך ארי לך ולבנך אתן ית כל ארעתא האילין ואקיים ית קימא דקיימית לאברהם אבוך: ואסגי ית בנך ככוכבי שמיא ואתן לבנך ית כל ארעתא האילין ויתברכון בדיל בנך כל עממי ארעא: חלף דקביל אברהם במימרי ונטר מטרת מימרי פיקודי

בעל הטורים

וידו ג' בים' הכא ואיד' וידו חלקת להם בישעי' ביפלת האומות שבשעת לידתן רמז שיפלו בידו האומות: איש תם ס"ת שם שישב באהלי שם ללמוד ת"ם שני' יושב משנכנסו לארץ עד שנבנה הבית רמז לאחר ת"מ שני' יושב אוהלים של שכינה: יושב אוהלים עולה ת"י שכן שרתה שכינה באהל:

כו

ויהי רעב סמוך לויבז עשו וזהו שנ' בא רשע בא גם בוז: הארצות כל אורייתא מסר במ"א רמז שיתכנה לו לאחר ו' דורות יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה:

רש"י

א וחיות ועופות: תם. אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יושב אהלים. אהלו של שם ואהלו של עבר: (כח) בפיו. כתרגומו בפיו של יצחק. ומדרש בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו: (כט) ויזד. לשון בישול כתרגומו: והוא עיף. * ברציחה ב כמה דתימא *כי עיפה נפשי להורגים: (ל) הלעיטני. אפתח פי ושפוך הרבה לתוכ' כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדום האדום. עדשים אדומות ג ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבו' רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיח הקב"ה לפיכך קצר הקב"ה ה' שנים משנותיו ד שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאבלות גלגל החוזר בעולם: ו ועוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להברות האבל בתחלת מאכלו בבים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל בתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' בר"ש"י ישן: מכרה כיום. כתרגומו כיום דילהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה: (לא) בכורתך. לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה: (לב) הנה אנכי הולך למות. (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא יהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותם ועוד) אמר עשו מה טיבה ה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות ועונשי' ומיתות תלויין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה אם כן מה חפץ לי בה: (לד) ויבז עשו. העיד הכתוב על רשעו ו שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה ז שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך: (ג) האל. כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך. אדם אומר לבנו יהא ח זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישראל לאמר ישימך וגו' ואף לענין הקללה מצינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלונית וכן *והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקולי. כשנסיתי אותו: וישמור משמרתי. גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת *: מצותי. דברים שאילו לא נכתבו ראוין הם להכתוות

שפתי חכמים

ויתן לו מעשר מכל ודאי החזיק בכיו אח"כ גם במצוה זאת כדלקמן ביצחק בפסוק מאה שערים וכן ביעקב עשר אעשרנו לך ודו"ק: א לא עובד בשדה דא"כ איש אדמה מבעי ליה כמו נח או עובד אדמה כמו קין: ב דאל"כ והוא רעב מבעי ליה: ג דכתיב הכא ויזד יעקב נזיד ובסמוך כתיב נזיד עדשים מה נזיד דלהלן עדשים היו אף כאן עדשים היו ומה לעיל אדומות דכתיב הלעיטני נא מן האדום האדום אף למטה אדומות: ד וא"ת דלמא הגיעו עת שנותיו למות וי"ל מדכתיב גבי אברהם זקן ושבע ולא כתיב ימים כמו גבי יצחק זקן ושבע ימים וכן בשאר צדיקים: ה דאל"כ הנה אנכי מת מבעי ליה אם מפני הרעב אומר כן: ו ר"ל כיון שכתיב שמכר בכורתו ליעקב ש"מ שלא רצה בה וא"כ ל"ל למיכתב ויבז אלא העיד וכו' ר"ל דבלא זה כמי ידעינן שרשע היה אלא שזה הוא כאילו העיד הכתוב וכו' כדתי' לעיל גבי בת בתואל מפדן ארם: ז ר"ל דעולה היינו קדשי קדשים שאין רשאין להוציאן לחוץ לעזר' אף א"י עזרה שלך היא ואין אתה רשאי לצאת לחוץ לארץ: ח רבונו לפרש והתברכו בזה לא שיתברכו בשבח זרעיך דא"כ היה לו לומר והתברכו מזרעיך:

א וא"ת

סנהד' ס"פ, ב"ב י"ו
סוטה י"ב, ב"ב י"ו
ברכות ז'
ב"ב שם
סנה' ק"ח
שבת קי"א
יומא כ"ח, נדרי' ל"ב, קידוש' פ"ב
ב"ל ירמיה ד'
ישעיה ס"ה
יבמות כ"א

משמרתי מצותי חקותי ותורתי: ס ו וישב
יצחק בגרר: ז וישאלו אנשי המקום לאשתו
ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני
אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה הוא:
ח ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף
אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה
יצחק מצחק את רבקה אשתו: ט ויקרא
אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא ואיך
אמרת אחתי הוא ויאמר אליו יצחק כי אמרתי
פן אמות עליה: י ויאמר אבימלך מה זאת
עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך
והבאת עלינו אשם: יא ויצו אבימלך את כל
העם לאמר הנגע באיש הזה ובאשתו מות יומת:
יב ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה
ההוא מאה שערים ויברכהו יהוה: ס יג
ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד:
יד ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה
ויקנאו אתו פלשתים: טו וכל הבארת אשר
חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום
פלשתים וימלאום עפר: טז ויאמר אבימלך
אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד: יז
וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם:

יח וישב

אונקלוס

פיקודי קימי ואוריתי: ויתיב יצחק בגרר:
ושאילו אנשי אתרא על עיסק אתתיה ואמר
אחתי היא ארי דחיל למימר אתתי דלמא
יקטלונני אנשי אתרא על רבקה ארי שפירת
חיזו היא: והוה כד סגיאו ליה תמן יומיא
ואסתכי אבימלך מלכא דפלשתאי מן חרכא
וחזא והא יצחק מחאיך עם רבקה אתתיה:
וקרא אבימלך ליצחק ואמר ברם הא אתתך היא
ואיכדין אמרת אחתי היא ואמר ליה יצחק ארי
אמרית דלמא אתקטיל עלה: ואמר אבימלך
מה דא עבדת לנא כזעיר פון שכיב דמיחד
בעמא עם אתתך ואיתיתא עלנא חובא: ופקיד
אבימלך ית כל עמא למימר דינזק לגברא הדין
ולאתתיה אתקטלא יתקטל: וזרע יצחק
בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על חד
מאה בשעורוהי וברכיה יי: ורבא גברא ואזל
אזיל ורבי עד די רבא לחדא: והוה ליה
בית עאן ובית תורי ופולחנא סגי וקניאו ביה
פלישתאי: וכל בירי דחפרו עבדי אבוהי
ביומי אברהם אבוהי טמונין פלשתאי ומלונין
עפרא: ואמר אבימלך ליצחק איזיל מעמנא
ארי תקיפתא מיננא לחדא: ואזל מתמן יצחק

ושרא

בעל הטורים

שני

עקב י' תיבו' כנגד י' דברות שבהם תיבת עקב וכנגדם כשנקה עשר נסיונו' וקיים עולם שנברא בי' מאמרות

ותק"ג שנים שמע בקולי דבן ג' שנים הכיר בוראו:

עקב אשר שמע אברהם בגימט' קיים אף עירוב תבשילין:

וכיתוסף לו ה"א על שמו כנגד בקולי משמרתי מצותי חקתי ותורתי:

שלישי

ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל ג' גדולות כנגד ג' ברכות שנתברך בעקידה כי ברך אברכך והתברכו בזרעך:

רש"י

להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים: חקותי • דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו: ותורותי • להביא תורה שבעל פה ■ הלכה למשה מסיני *: ב"ר
(ז) לאשתו • על אשתו [ג] כמו *אמרי לי אחי הוא: בראשית כ'
(ח) כי ארכו • אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו [ג] ולא נזהר להיות נשמר: וישקף אבימלך וגו' • שראהו [ד] משמש מטתו: (י) אחד העם • המיוחד [ה] בעם זה המלך: והבאת עלינו אשם • אם שכב כבר הבאת [ו] אשם עלינו: (יב) בארץ ההיא • אף על פי שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ [ז] שבעה גוים *: בשנה ההיא • ב"ל
אף על פי שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון * ■ ב"ר
בארץ ההיא בשנה ההיא • שניהם למה לומר שהארץ קשה והשנה קשה: מאה שערים • שאמדו' כמה ראויה לעשות [ח] ועשתה על אחת שאמדוה מאה • ורבותינו אמרו אומד זה [ט] למעשרות:
(יג) כי גדל מאד • שהיו אומרים זבל פרדותיו • של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך *: ב"ר
(יד) ועבודה רבה • פעולה רבה בלשון לעז אובריי"נא עבודה משמע עבודה אחת • עבודה משמע פעולה רבה: (טו) סתמום פלשתים • מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגיסות הבאות [כ] עלינו טמונין פלשתאי לשון סתימה [ל] ובלשון התלמוד מטמטם את הלב: (יז) בנחל גרר • רחוק מן [מ] העיר: וישב ויחפור • הבארות

אשר

שפתי חכמים

[א] וא"ת כיון שקיימו כל התורה למה נשא יעקב שתי אחיות ושמעון דינה אחותו ועמרם יוכבד אחות אביו • וי"ל דלא קיבלו עליהם לקיימם אלא בא"י והם היו בח"ל הרמ"בן: [ב] דמשמע בפסוק ששאלו את רבקה ויצחק השיב והיאך שייך זה אלא וכו': [ג] ופירש וישקף הכית מקום ההשקפה פתוח ולא חשש לכן וישקף אבימלך: [ד] דאל"כ מנא ידע דאשתו היתה וג"ע דילמא גפוף ונשוק ראה • (נח"י) נראה דדייק תיבת אשתו מיותר הוא מלמד שהיה מצחק מינשה אשתו דהיינו שימוש ומה שפירש רש"י על וישקף ולא על וירא דלא תימא שראהו ממש משמש דחלילה לצדיק כמוהו להניח חלון פתוח אלא שסגר החלון ומכח זה הבין אבימלך וזהו וישקף ר"ל השגחה והבנה בעד החלון ר"ל כנגד החלון כמו כל בעד שבמקרא (וע"ש שסותר דברי הרא"ם): ■ דרש"י דייק מדכתיב והבאתה עלינו אשם ואי קאי אמלך אתי שפיר דהא גבי מלך כמי אבינו לשון רבים וכן גבי אדם חשוב וק"ל: (נח"י) כ"ל דדייק מדהל"ל אחד בסג"ול תחת האל"ף ולא בפ"תח וכן פירש בפסוק דן ידין עמו כאחד: [ו] (נח"י) א"א פרשו ל' עתיד דהא אמר שכב שהוא עבר ועוד דהא נוה לנכרים שהיא אשתו ומתחלה לא ישכבו אצלה: [ז] דקשה לו דהא גרר נמי א"י היה כדפירש לעיל: ■ ומאה שערים פירושו לשון שיעור שעירה נפשם: ■ דקשה לרש"י למה אמדוהו והא קיימא לן דאין ברכה מצויה בדבר המנוי והמדוד אלא בדבר שסמוי מן העין ל"פ שהיה רוצה ליתן מעשר וק"ל דאין מעשרין אומדות: [י] דאל"כ עד כי גדל מאוד למה לי ולהכי נקט פרידותיו דרבותא קאמר דגבי פרידות אין כ"ברכ' מצויה כלל כדפי' רש"י לקיין בפר' ראה וק"ל: [כ] ואין לומר מפום קנא' דאל"כ ויקנאו אותו פלשתי' ויסתמו את כל בארו' אבר מפרו מביעי ליה: (נח"י) ידעתי מה שאמר הרא"ם ול"נ דמפני הקנא' סתמו ובדי שלא בהראות הקנא' אמרו תקלה וכו' דאל"כ ה"ל להסמיך ויקנאו וגו' ויאמ' אבימלך לך מעמנו וגו' ואח"כ וכל הבארו' וגו' ואח"כ וישב ויחפור וגו' ולמה סמך וכל הבארו' וגו' לפסו' ויקנאו ש"מ מפני הקנא' סתמו ומשבו שירבי' בקנאת' וילך מה' וכמ"ש רשה אבימל' שלא נתקיימ' מחשבתו א"ל כפי' לך מעמנו: [ל] רש"י כשמר שלא תפר' התרגו' כמו טמוני חול שהוא ל' מטמון ל"פ דהוא ג"כ ל' סתימ': [מ] דק"ל דהא

אבימלך

בראשית כו

יח וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו
בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות
אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן
אביו: יט ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו
שם באר מים חיים: כ ויריבו רעי גרר עם
רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק
כי התעשקו עמו: כא ויחפרו באר אחרת
ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה: כב
ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה
ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב יהוה
לנו ופרינו בארץ: ס כג ויעל משם באר שבע:
כד וירא אליו יהוה בלילה ההוא ויאמר אנכי
אלהי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי
וברכתיך והרביתי את זרעך בעבור אברהם
עבדי: כה ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה
ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר:
כו ואבימלך הלך אליו מגרר ואחזת מרעהו
ופיכל שר צבאו: כז ויאמר אלהם יצחק
מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני
מאתכם: כח ויאמרו ראו ראינו כי היה
יהוה עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו
ובינך ונכרתה ברית עמך: כט אם תעשה
עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך
רק טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יהוה:
ל ויעש להם משתה ויאכלו וישתו:

וישכימו

אונקלוס

ושרא בנחלא דגרר ויתיב תמן: ותב יצחק
וחפר ית בירי דמיא דחפרו ביומי אברהם אבוהי
וטמונין פלשתאי בתר דמית אברהם וקרא להן
שמהן כשמהן די קרי להן אבוהי: וחפרו עבדי
יצחק בנחלא ואשכחו תמן בירא דמיין נבעין:
ונצו רעותא דגרר עם רעותא דיצחק למימר די
לנא מיא וקרא שמא דבירא עסק ארי אתעסקו
עמיה: וחפרו בירא אוחרי ונצו אף
עלה וקרא שמה שטנה: ואסתלק מתמן
וחפר בירא אוחרי ולא נצו עלה וקרא שמה
רחובות ואמר ארי כען אפתיא יי לנא וניפוש
בארעא: וסליק מתמן לבאר שבע:
ואתגלי ליה יי בליליא ההוא ואמר אנא
אלהיה דאברהם אבוך לא תדחל ארי בסעדך
מימרי ואברכינך ואסגי ית בנך בדיל אברהם
עבדי: ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי
ופרסיה תמן למשכניה וכרו תמן עבדי יצחק
בירא: ואבימלך אתא לותיה מגרר וסיעת
מרחמוהי ופיכל רב חיליה: ואמר להון יצחק
מה דין אתיתון לותי ואתון סניתון יתי ושלחתוני
מלותכון: ואמרו מחזא חזינא ארי הות
מימרא דיי בסעדך ואמרנא תתקיים כען מומתא
דהות בין אבהתנא בינגא ובינך ונגזר קיים
עמך: אם תעביד עמנא בישא כמא דלא
אנזיקינך וכמא דעבדנא עמך לחוד טב ושלחינך
בשלם את כען בריכא דיי: ועבד להון משתיא
ואכלו ושתיאו: ואקדימו בצפרא וקיימו גבר
לאחוהי

רש"י

אשר חפרו בימי אברהם אביו · ופלשתים סתמום
וקודם א שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן: (כ)
עשק · ב ערער: כי התעשקו עמו · נתעסקו
עמו עליה במריבה וערער: (כא) שטנה
נוסימנ"ט: (כב) ופרינו בארץ · תרגומו
וניפוש ג בארעא: (כו) ואחזת מרעהו ·
כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהבין * :
ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה כמו שלשים
מרעים דשמשון כדי שתהיה תיבת ואחזת דבוקה
אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהבין
שאם כן כל סיעת אוהבין הוליך עמו ולא היה לו אלא
סיעה אחת של אוהבים לכן יש לפותרו בלשון הראשון
ואל תתמה על תי"ו של אחזת ואף על פי שאין
תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא * עזרת מצר
* ושכורת ולא מיין: אחזת · לשון קבוצה
ואגודה שנאחזין יחד: (כח) ראה ראינו · ראה
באביך ראינו בך: תהי נא אלה בינותינו וגו' ·
האלה אשר בינותינו מימי אביך ד תהי גם עתה
בינינו וביניך: (כט) לא נגענוך · כשאמרנו
לך מעמנו: אתה · ה גם אתה (ספרים אחרים
עתה) עשה לנו כמו כן:
(לג) שבעה

שפתי חכמים

אבימלך היה אומר לו לך מעמנו דהיינו מגרר ולמה יחן בנחל גרר כיון שהוא
קרוב לעיר: א רצונו לתרץ דהא כבר הלך יצחק משם והיאך חפרן
ועוד קשה כיון שחפרן אברהם למה חזר יצחק וחפרן ועוד קשה למה כתיב
ויסתמום פלשתים למשמע שחזר יצחק וחפרן וחזרו פלשתים וסתמום ואין
העניין כן כי לא מצינו שסתמום אחר חפירת יצחק · ומתרץ ופלשתים
(כמ"י) האריך בזה ונראה ופלשתים סתמום קודם שנסע יצחק מגרר חזר
וחפרן להראות שאמר שנסע מגרר ויחן בנחל גרר רחוק מן העיר וחזר וחפר
הבארות וכו' יע"ש: ב רצונו לתרץ בזה שלא תפרש עסק לשון ערעור
אלא הוא עסק ממש כלו' עסק של ערעור: ג דלא יתכן לומר שהוא
לשון עבר כיון שאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ואין יאמר ופרינו כבר בארץ
אלא לשון עתיד ורש"י פליג על התרגום שלנו שמתרגם ויפשינה והוא לשון
עבר לכן פי' רש"י שתרגומו צריך להיות וניפוש וק"ל: ד דקשה לרש"י
כפל לשון דקאמר בינותנו בינינו וביניך ועל זה קאמר תהי נא וכו' רצונו
לומר דהמקרא כאלו הוא מסורס וכן צריך להיות תהי אלה בינותינו נא בינינו
וביניך וה"פ תהי האלה אשר וכו' והוסיף ה"א על מלת אלה ומלת אשר מפני
שהוא ביפור דברים מה שהיה עם אברהם וגם הוסיף מלת גם מפני שאותו
ברית שעשה כבר עם אברהם רוצה היא לעשות גם עם יצחק לכן הוסיף מלת
גם עתה ומפירושו מוכח דמלת עתה שהוא נא במקום נא: ה והוסיף מלת
גם כאילו אמר שמלת אתה הכתוב בתור' פירושו גם אתה ולפי גירס' זו שהיא
ברוב ספרים שנ"ל דעתה ברוך ה' מלתא באפי נפשה היא והכי פירושו שהוא
כתיב' טעם אשל מעל' למה אנו מבקשי' ממך כן לפי שעת' ראינו שברוך ה' אתה:
דאם

בעל הטורים

עשק כנגד בבל שעשקו את בית יהודה ומיד עשקיה' כת · שטנה כנגד המן שכתב שטנה על ירושלי' ולכן שטנה ב' דהכא והאי דהתם : רחובות כנגד יון שגזרו שלא יטבלו לאוכעה מפרי' ורבי' ונעש' לה' נס ונזדמן להם מקוה לכל א' וא' וזהו ופרינו בארץ :

רביעי

נתיקון ספר תורה אהלו בוי"ו אבל בעל המסרה אומר אהלה בה"א :
ומתוך מסרה קטנה נראה שצ"ל בוי"ו : ל' ומלא :

חמישי

ז' ב' כתוב וי"ו וב' כתיב ה"א תד מן :

ברכות כ"ו
סס
סנה' קי"א
ג"ש
תהלים ס'
ישעיה כ"א

לא וישכימו בבקר וישבעו איש לאחיו
וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום: לב ויהי
ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על אדות
הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים: לג
ויקרא אתה שבעה על כן שם העיר באר שבע
עד היום הזה: ס לד ויהי עשו
בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת
בארי החתי ואת בשמת בת אילן החתי: לה
ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה: ס
ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת
ויקרא את עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר
אליו הנני: ב ויאמר הנה נא זקנתי לא
ידעתי יום מותי: ג ועתה שא נא כליך
תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה:
ד ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי
והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם
אמות: ה ורבקה שמעת בדבר יצחק אל
עשו בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא:
ו ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה
שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר:
ז הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה
ואברככה לפני יהוה לפני מותי: ח ועתה
בני

אונקלוס

לאחוהי ושלחינון יצחק ואזלו מלותיה בשלם:
והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו ליה
על עיסק בירא דחפרו ואמרו ליה אשכחנא
מיא: וקרא יתה שבעה על כן שמא דקרתא
בארא דשבע עד יומא הדין: והוה עשו
בר ארבעין שנין ונסיב אתתא ית יהודית בת
בארי חתאה וית בשמת בת אילון חתאה:
והואה מסרבן ומרגזן על מימר יצחק ורבקה:
והוה כד סיב יצחק וכהיאה עינוהי מלמחזי
וקרא ית עשו בריה רבא ואמר ליה ברי ואמר
ליה הא אנא: ואמר הא כען סיבית לית
אנא ידע יומא דאמות: וכען סב כען זינך
סייפך וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא:
ועביד לי תבשילין כמא דרחימית ותעיל לי
ואיכול בדיל די תברכינך נפשי עד לא אימות:
ורבקה שמעת כד מליל יצחק עם עשו בריה
ואזל עשו לחקלא למיצד צידה לאיתאה:
ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר הא שמעית
ית אבוך ממליל עם עשו אחוך למימר:
איתי לי צידה ועביד לי תבשילין ואיכול
ואבריכנך קדם יי קדם מותי: וכען
ברי

תולדות אהרן

יומא כ"ח
מגלה ט"ו
וכ"ת
ב"ק נ"ב

בעל הטורים

שבעה כנגד אדום
ע"כ בכולם כתיב
שמה או שם וכאן
כתיב ויקרא אותו
שבעה ולא כתיב שם
משום קטן נתתיך
בגוים ולא שם לו על
פני חוץ:

כז

ותכהן עיניו מראות
משום דכתיב כי
השוחד יעור והוא
לקח שוחד מעשו:
צידה ה"א כתי' ולא
קרי חד מן כ"א
תיבין כתיב ה' בסוף
תיבות ולא קרי:
ה"א יתירה שלמד לו
חמש סימני טהרה
בעוף וחמש סימני
בהמה טהורה:
ל' מלא בה"א
וחד חסר ואברכך ז
ואגדלה שמך:

רש"י

(לג) שבעה. ע"ש הברית: (לד) בן ארבעים
שנה. עשו היה נמשל לחזיר שנא'* יכרסמנה חזיר
מיער החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו
שאני טהור כך אלו גוזלים וחומסים מראים עצמם
כשרים כל מ' שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן
ומענה אותם כשהיה בן מ' אמר אבא בן מ' שנה נשא
אשה אף אני כן: (לה) מורת רוח. לשון
המראות רוח כמו ממרים הייתם א כל מעשיהן היו
להכעיס ולעצבון: ליצחק ולרבקה. שהיו ב עובדות
ע"א*: (א) ותכהין. בעשנן ג של אלו (שהיו
מעשנות ומקטירות לע"ז): ד"א כשנעקד ע"ג המזבח
והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים
וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם
ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דבר אחר כדי
שיטול יעקב את הברכות: (ב) לא ידעתי
יום מותי. אמר רבי יהושע בן קרחה אם מגיע
אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניהן וחמש
לאחר כן ויצחק היה בן קכ"ג (כי יעקב בן ס"ג
כשנתברך דוק ברש"י סוף הסדר) אמר שמא לפרק
אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ"ז והריני בן ה' שני'
סמוך לפרק לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק
אמי שמא לפרק אבא: (ג) תליך. חרבך שדרך
לתלותה: שא נא. לשון השחזה כמותה שנינו
*אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי
חברתה חדד סכינך ושחוט יפה ד שלא תאכילני
נבלה*: וצודה לי. מן ההפקר ה ולא מן הגזל: (ה)
לצוד ציד להביא. מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא
מן הגזל: (ז) לפני ה'. ברשותו ו שיסכים על ידי:
(ט) וקח

תהלים פ'
ב"ר
ביצה כ"ח
ב"ר

שפתי חכמים

א דאם הוא לשון מרידות איכו נופל בו תי"ו הדגיקות כיון ששרשו מרד
אבל לשון ממרים שרשו מרה ונפלה תי"ו הדגיקות תחת ה"א למ"ד הפועל
ופירש כל אחת ואחת היה ממרת הרצון אבל לשון מרידות אין נופל על
הרצון וק"ל: ב ונראה לי דרש"י דייק מדכתיב יצחק קודם רבקה לומר
דליצחק היה הצער יותר גדול לפי שלא היה רגיל כל ימיו בעבודת אלילים
אבל רבקה היתה רגילה באביה ובאחיה שהיו עובדי עבודת אלילים:
ג כמשמעו שעשן קשה לעינים אבל רבקה היתה רגילה בו כדפירש
(מהרש"ל) ונראה לי דצריך רש"י לשלשה טעמים אלו דבתחילה מפרש
משום עשן והוא מכת סמיכות ואחר כך ק"ל ואיך הביא הקדוש ברוך הוא
תקלה לידו אלא מפני הברכה לא מנעו הקדוש ברוך הוא מן הסבה וקשה
סוף סוף מאחר שהיה העשן למה רבקה איכה נכמת ע"כ פירש שכבר כהו
עיניו במקצת על ידי העקדה ובא זה ואיבד את הכל: ד פירש כדי
שלא יהיה בסכין פגימה כתב הרא"ם ואם תאמר נהי דעשו הוי מהימן לן
ליצחק דבחזקת כשר הוה בעיניו סוף סוף כיון דהוה שחיט ליה לעופות
בהדי דפרח ליחוש דילמא עביד ליה תלדה ותירץ כמו שתירצו בגמרא
דחולין דף ל' (נח"י) ואין צורך לאריכות הרא"ם דהא יצחק לא ביקש
שיביא לו עופות אלא חיות וכדפירש רש"י בסמוך כי טעם הגדי כטעם הצבי
ויצוד וכו' ואף על גב דקרא הזכיר גם קשתך דמשמע קנת לירות עופות מ"מ
איכא למימר דקשת קאי על החיה ר"ל יורה בחיה במקום שאינה עושה
טריפה כדי שלא תוכל לברוח ואחר כך ישחטנה בחרב: ה דאל"כ
לי ל"ל הא כתיב והביאה לי ל"פ וכו': ו וקשה ואיך אמרה רבקה
לפני ה' מה שלא אמר יצחק: (נח"י) דהוקשה לרש"י מאחר שעשו היה
צדיק בעיני יצחק למה הוצרך להזהירו היום כ"ב שלא תאכילנו נבלה ושלא
יביא מן הגזל ועל זה תירץ כוונת יצחק היתה שהברכות יהיו ברשות ה'
ושיסכים על ידו לפיכך זרזו היום יותר וע"ז אמרה רבקה שהלך לצוד
חיה להביא ואפילו מן הגזל ומתחילה שהי"ס לא ישגיח בדברי אביו ויאכלנו
נבילה אם כן בוודאי הקדוש ברוך הוא לא יסכים על ידו לכן אמרה קח לי
משם ולא מן הגזל:

בראשית כז

בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך: ט לך
נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים
ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב:
י והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך
לפני מותו: יא ויאמר יעקב אל רבקה אמו
הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק: יב
אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע
והבאתי עלי קללה ולא ברכה: יג
ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך
שמע בקלי ולך קח לי: יד וילך ויקח
ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב
אביו: טו ותקח רבקה את בגדי עשו בנה
הגדל החמדת אשר אתה בבית ותלבש את
יעקב בנה הקטן: טז ואת ערת גדיי העזים
הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו: יז
ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה
ביד יעקב בנה: יח ויבא אל אביו ויאמר אבי
ויאמר הנני מי אתה בני: יט ויאמר יעקב
אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת
אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני
נפשך: כ ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת
למצא בני ויאמר כי הקרה יהוה אלהיך לפני:
כא ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך
בני האתה זה בני עשו אם לא: כב ויגש
יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול
יעקב והידים ידי עשו: כג ולא הכירו כי היו
ידיו כידי עשו אחיו שערת ויברכהו: ס כד
ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: כה

ויאמר

אונקלוס

ברי קביל מיני למא די אנא מפקדא יתך: איזיל
כען לות ענא וסב לי מתמן תרין גדיי בר עזין
טבין ואעבד יתהון תבשילין לאבוך כמא דרחים:
ותיתי לאבוך וייכול בדיל די יברכינך קדם מותיה:
ואמר יעקב לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שער
ואנא גבר שעיע: מאים ימושנני אבא ואיהי
בעינוהי כמתלעב ואיתי עלי לוטין ולא ברכן:
ואמרת ליה אמיה עלי איתאמר בנבואה דלא
ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל מיני ואזיל סב לי:
ואזל ונסיב ואיתי לאמיה ועבדת אמיה תבשילין
כמא דרחים אבוהי: ונסיבת רבקה ית לבושי
עשו ברה רבא דמרגגן די עמה בביתא
ואלבישת ית יעקב ברה זעירא: וית משכי
גדיי בר עזי אלבישת על ידוהי ועל שעיעות
צואריה: ויהבת ית תבשיליא וית לחמא
די עבדת בידא דיעקב ברה: ועל לות אבוהי
ואמר אבא ואמר הא אנא מאן את ברי:
ואמר יעקב לאבוהי אנא עשו בוכרך עבדית כמא
דמללתא לי קום כען אסתחר ואיכול מצידי בדיל
די תברכינני נפשך: ואמר יצחק לבריה מה
דין אוחיתא לאשכחא ברי ואמר ארי זמין יי
אלהך קדמי: ואמר יצחק ליעקב קריב כען
ואמושינך ברי האת דין עשו אם לא:
וקריב יעקב לות יצחק אבוהי ומשיה ואמר קלא
קליה דיעקב וידיא ידוהי דעשו: ולא
אשתמודעיה ארי הוו ידוהי כידי עשו אחוהי
שעירן וברכיה: ואמר את דין ברי עשו ואמר
אנא: ואמר קריב לי ואיכול מצידא דברי

בדיל

בעל הטורים

לך נא אל הצאן ר"ת לנא"ה נאה לך ונאה לבניך כי פסח היה ולקח ב' א' לפסח ואחת לחגיגה: וקח ליה משם שני ר"ת משלי שכן כתב לה בכתובתה: חסר יו"ד: י' חסר בלישנא:

ב' חסר במ"א: ג' חסר: ד' חסר: ה' ומלא:

צואריו יתא בתלי ליסני: כל קריין ואת הלח' בר מן א' את הלחם:

בכורך ב' אנכי הורג את בנך בכורך שאמר יעקב אני הוא שב' בני בכורי ישראל אבל עשו בנך בכרן כנאמר עליו הנני הורג את בנך בכורך:

ה' חסר בלישנא: ג' חסר בלישנא: ד' חסר בלישנא:

ששי

תולדות אהרן

זוה' אחרי

מכות כ"ד סנה' נ"ב

חולין ק"ב

גיטין נ"ז

שפתי חכמים

א ונראה לי דבפסח כ"ל יצחק כמו שפירש רש"י בפרשת וירא והקדוש ברוך הוא ממלא ימיהם של צדיקים באותן הימים שנולדין באותן הימים הם מתים דכתיב בני מאה ועשרים שנה אנכי היום שפ"רש"י היום אנכי אמות ומדאמר יצחק לא ידעתי יום מותי שמא היום אנכי אמות ודאי פסח היה: ב פירש שהבגדים היו בהן ציורין של כל מיני חיות וכשלובשן נמרוד ויצא לשדה בין החיות סוברין שהן חיות ובאין אצלו ועשו הרג את נמרוד ולקחן: ג דאם לא כן היה יעקב מדבר שקר: ואם תאמר והלא עדיין היה משקר כיון שעשו מכר לו הבכורה ואיך אמר עשו הוא בכורך. ויש לומר דהוא לא לקחן מעשו אלא לענין עבודה אבל הבכורה כשהיא עדיין לעשו לענין נחלה פי שנים. ועוד יש לומר דעשו היה בכור ללידה וקל להבין: ד ואם תאמר והא יצחק היה מחזיק את עשו כצדיק גמור. ויש לומר דהיא כותנת כיון שהצדיק גמור הוא לכך אינו מוציא שם שמים לבטלה ואף על פי דכ"ש הוא ביעקב דהא היה מחזיקו יותר צדיק מעשו כדפירש לעיל מכל מקום סבר כיון שעשו אינו יכול ליזהר שלא ילך במקום טינופת מזהר זהיר שלא להזכיר שם שמים יותר מיעקב מפני שיעקב יושב אוהלים ולא בא למקום מטונף: ה דאי בתחינות ובטביעות דקלא קאי מיד הו"ל למימר כשאמר לו אנכי עשו בכורך. ועוד לעיל כשאמר לאמו אולי ימשני אבי למה לא פחד שיכיר אותו בטביעת קולו אלא קולם היה שוה ל"פ וקאי על דברי תחנונים: ו אע"פ שהיה מחזיקו כצדיק גמור מכל מקום אין זה מורה על רשעתו כי יש הרבה בני

אדם

רש"י

(ט) וקח לי. משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום ב"ר: שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היה מאכל של יצחק אלא (פסח היה) האחד הקריב א לפסח והאחד עשה מטעמים בפרקי' רבי אליעזר: כאשר אהב. כי טעם הגדי כטעם הצבי: (יא) איש שעיר. בעל שער: (יב) ימושני. כמו ממשש בצהרים: (טו) החמודות. הנקיות כתרגומו דכייתא. דבר אחר שחמד אותן מן ב נמרוד: אשר אתה בבית. והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן: (יט) אנכי עשו בכורך. אנכי המביא לך ג ועשו הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים כאשר דברת אלי: שבה. לשון מיסב על השלחן לכך מתורגם אסתחר: (כא) גשה נא ואמשך. אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו ד וזה אמר כי הקרה ה' אלהיך: (כב) קול יעקב. שמדבר בלשון תחנונים ה קום נא אבל עשו בלשון קנטוריא דבר ו יקום אבי: (כד) ויאמר אני. לא אמר אני

עשו

אונקלוס

בדיל דיתברכינך נפשי וקריב ליה ואכל ואיתי
ליה חמרא ושתי: ואמר ליה יצחק אבוהי
קריב כען ונשק לי ברי: וקריב ונשק ליה
סנה' ל"ז וארח ית ריחא דלבושוהי וברכיה ואמר חזו
זוהר ויחי ריחא דברי כריחא דחקלא די ברכיה יי: ויתן
תעני' כ"ט לך יי מטלא דשמיא ומטובא דארעא וסגיאות
סנה' ע' עיבור וחמר: יפלחונך עממין וישתעבדון
לך מלכון הוי רב לאחוך ויסגדון לך בני אמך
ליטיך יהון ליטין ומברכך יהון בריכין: והוה
כד שיצי יצחק לברכא ית יעקב והוה ברם מיפק
סנהד' ה' נפק יעקב מן קדם יצחק אבוהי ועשו אחוהי אתא
מציריה: ועבד אף הוא תבשילין ואעיל
לאבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא וייכול מצידא
דבריה בדיל דיתברכינני נפשך: ואמר ליה
יצחק אבוהי מן את ואמר אנא ברך בוכרך עשו
ותוה יצחק תוהא רבא עד להדא ואמר מאן הוא
ב"ב ט"ז דיכי דצד צידא ואעיל לי ואכלית מכולא עד לא
סוטה ה' תיעול וברכתיה אף בריך יהי: כד שמע
ב"ב י"ז עשו ית פתגמא אבוהי וצוח צוחא רבתא ומרירא
עד לחדא ואמר לאבוהי ברכני אף אנא
אבא

תולדת

ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכך
נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: כו
ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני:
כז ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו
ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר
ברכו יהוה: כח ויתן לך האלהים מטל
השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: כט
יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים הוה גביר
לאחיך וישתחוו לך בני אמך אררך ארור
ומברכך ברוך: ל ויהי כאשר כלה יצחק
לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני
יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו: לא ויעש
גם הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם
אבי ויאכל מציד בנו בעבר תברכני נפשך: לב
ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנך
בכרך עשו: לג ויחרד יצחק חרדה גדלה עד
מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל
מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה:
לד כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה
גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני
אבי

בעלהטורים

ג' חסר: י"ד בטיעמא נתרין תרין: וירח ב' במסר' וירח ה' ריח את ה' ניחו' מלמד שנכנס' עמו ריח גן עדן: ויתן לך י' תיבות בפסוק וי' ברכות כתבלקבלג י' דברו': יש בזה הוברכה כ"ו תיבו' לומר לך שברכו בשם המכבד שעולה כ"ו: וישתחוו קרי: י' חסר: ב' חסר: ה' וסימנך קם יעשב לחמ' וכפר בכנתי': כל' אורייתא חסר במ"ד מלא:

שביעי

ואברכהו ב' כי אחד קראתיו ואברכהו בני אברהם ברך את יעקב וכתיב כמי ניתן לך את ברכת

רש"י

עשו אלא אני: (כז) וירח וגו'. והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ח ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו ה'. שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים ב כן דרשו רז"ל*: (כח) ויתן לך. יתן ויחזור ג ויתן ב"ר. ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגו'. מטל השמים כמשמעו ומדרשי אגדה יש להרבה פנים: (ד"א מהו האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הבית סידור תפלתו ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך *ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל נכרי מחוסר אמנה לפיכך אמר ואתה תשמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר ברש"י ישן מדויק): (כט) בני אמך. ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת ד אומר בני אמך*: אורריך ארור ומברכיך ברוך. ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור* הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלוה ואורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם ה לפיכך יצחק מקדים קללת אוררים לברכת מברכים והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדי' ברכה לקללה: (ל) יצוא יצא. זה יוצא ו וזה בא: (לג) ויחרד. כתרגומו ותוה לשון תמיה. ומדרשו ראה ז גיהנם פתוחה ח מתחתיו: מי איפא. לשון לעצמו משמש עם כמה ט דברי' איפה איה פה מי הוא ואיפה הוא הצד ציד: ואוכל מכל. מכל טעמים שבקשתי י לטעום טעמתי בו*: גם ברוך יהיה. שלא תאמר אילולי שרמה יעקב לאביו לא נטל את כ הברכות לכך הסכים

מלכי' א' ח'

ב"ר

ב"ר

ב"ר

ב"ר

שפתי חכמים

אדם שבגדיהם בלשון קנטורין אע"פ שהם כשרים: א לפי שיצאו אחר הבגדים האלו מנמרוד ונמרוד ירשן מאדם הראשון ואדם היה לובשן בגן עדן: ב ואשר ברכו ה' שב אל השדה כאלו אמר כריח השדה אשר נתן בו ה' ריח טוב והוא שדה של תפוחים: ג דק"ל למה כתיב ויתן בוי"ו אלא פי' ויתן לך ואם יפסוק הברכה מפני החטא אפ"ה יחזור ויתן ופי' ויתן על ויחזור ויתן הייכו לפי מ"ר ז"ל דלפי פשוטו חוסיף על ענין ראשון ר"ל כתן לך ברכה אחת לכן קאמר ויתן לך עוד ברכה והיכא מצינו לעיל שברכו יש לומר מדכתיב אשר ברכו ה' שנתן לו הקב"ה ברכה כי אשר ברכו ה' שב אל בני הכתוב למעלה כאלו אמר ראה ריח בני אשר ברכו ה' כריח השדה שנתן לו הקב"ה ריח טוב: ד (נ"א) שלא רצה לתלות הקללה בעצמו לומר שבניו יהיו עבדים: ה כלומר יסורין וצרות שלהם באין תחילה לפיכך יצחק מקדים קללות אוררים וכו' והרמ"בן טען למה כתיב בפרשת לך לך ואברכה מברכיך ומקללך אאור ותירץ שהרי כתיב אחריו ונברכו וגו' הרי גם קללות אוררים קודם לברכת מברכים: ואע"פ שבלעם אמר לישראל מברכך ברוך וגו' לא אמר זה אלא למה שהורגל לדבר עם הרשעים א"כ שהיה מברך אותם שיגיע להן כמעשה הרשעים שיהיה להם גם כן תחילה שלוה וק"ל: ו דאל"כ שתי יציאות למה לי אלא שזה יצא מאהל אביו וזה יצא מן השדה ובא אל הבית והר"אם פירש דאך מיעט היציאה: ז וא"כ לפי המדרש רב"ז יהיה פירוש של ויחרד איכו כמשמעו לשון תמיהה אלא לשון פחד על פתיחת גהינם ואע"פ דלפי פשוטו כמי ויחרד אינו לשון תמיה אלא לשון חרדה אלא ר"ל דהחרדה היה כמשמעו על דבר התמיה של מי איפה ולאפוקי לפי המדרש החרדה הוא בגיהנם: ח (נ"א) פירוש מתחתיו תחת עשו כי עם יעקב נכנס גן עדן ועם זה גיהנם: ט פי' שאינו מלה מורכבת מאיה ומפה רק הוא לשון בפני עצמו והוא משמש לכמה ענינים וכו': י דאל"כ מכל ל"ל: כ וקשה והלא מקרא דויעקבני הוא אחר הפסוק גם ברוך וצ"ל בודאי עשו צעק מיד בקול רם מה עשה לי האח זה ויעקבני זה פעמי' ושמע אביו ואמר גם ברוך יהיה והנה כשמוע עשו דברי אביו שאמר גם ברוך יהיה אחר שאמר ויעקבני פעמים ולא השגיח בו אז אמר לו הכי קרא שמו יעקב כלומר אני משיב שאהוב בעיניך עקיבתו ורמאותו ומשום הכי קראת יעקב לשון עתיד ולא עקב שיעקבני פעמים מהר"של:

א דאל"כ
ו ברכו

בראשית כז

אבי: לה ויאמר בא אחיך במרמה ויקח
ברכתך: לו ויאמר הכי קרא שמו יעקב
ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה
לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה: לז
ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת
כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו
ולכה אפוא מה אעשה בני: לח ויאמר עשו
אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם
אני אבי וישא עשו קלו ויבך: לט ויען יצחק
אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה
מושבך ומטל השמים מעל: מ ועל חרבך
תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד
ופרקת עלו מעל צוארך: מא וישטם עשו
את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר
עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את
יעקב אחי: מב ויגד לרבקה את דברי עשו
בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן
ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך:
מג ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל
לבן אחי חרנה: מד וישבת עמו ימים
אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך: מה
עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו
ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם שניכם
יום אחד: מו ותאמר רבקה אל יצחק קצתי
בחיי מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מבנות
חת

אונקלוס

אבא: ואמר על אחוך בחוכמא וקביל
ברכתך: ואמר יאות קרא שמיה יעקב
וחכמני דנן תרתין זמנין ית בכירותי נסיב והא
כען קביל ברכתי ואמר הלא שבקת לי ברכתא:
ואתיב יצחק ואמר לעשו הא רב שויתיה לך וית
כל אחוהי יהבית ליה לעבדין ועיבור וחמר
סעדתיה ולך כען מא אעביד ברי: ואמר עשו
לאבוהי הברכתא חדא היא לך אבא ברכני אף
אנא אבא וארים עשו קליה ובכא: ואתיב
יצחק אבוהי ואמר ליה הא מטובא דארעא יהי
מותבך ומטלא דשמיא מלעילא: ועל חרבך
תחי וית אחוך תפלח ויהי כד יעברון בנוהי על
פתגמי אוריתא ותעדי ניריה מעל צוארך:
ונטר עשו דבבו ליעקב על ברכתא די ברכיה
אבוהי ואמר עשו בלביה יקרבון יומי אבלא
דאבא ואקטול ית יעקב אחי: ואתחויאת
לרבקה ית פתגמי עשו ברה רבא ושלחת וקרת
ליעקב ברה זעירא ואמרת ליה הא עשו אחוך
כמין לך למקטלך: וכען ברי קביל מני וקום
איזיל לך לות לבן אחי לחרן: ותתיב עמיה
יומין זעירין עד דתתוב חימתא דאחוך: עד
דיתוב רוגזא דאחוך מנך ויתנשי ית דעבדת ליה
ואשלח ואדברינך מתמן למה אתכל אף תרויכון
יומא חד: ואמרת רבקה ליצחק עקית בחיי מן
קדם בנת חתאה אם נסיב יעקב אתתא מבנת
התאה

רש"י

א וברכו מדעתו *: (לה) במרמה · ב בחכמה:
(לו) הכי קרא שמו · לשון תימה הוא כמו
הכי אחי אתה ג שמא לכך נקרא שמו יעקב על שם
סופו שהוא עתיד לעקבני · תנחומא למה חרד
יצחק אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול
ושניתי סדר היחס התחיל עשו מצעק ויעקבני זה
פעמים · אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו בכורתי
לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על
שורת הדין עכשיו לבכו' ברכתי גם ברוך יהיה:
ויעקבני · כתרגומו וכמני ארבני וארב וכמן ויש
מתרגמין וחכמני נתחכם לי: אצלת · לשון הפרשה
כמו ויאצל (ס"א ויצל): (לז) הן גביר · ברכה
זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה אלא אמר
לו מה תועלת לך בברכ' אם תקנה נכסים שלו הם
שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו:
ולך איפוא מה אעשה · איה איפא אבקש מה לעשות לך: (לח) הברכה אחת · ה"א זו משמשת לשון תמיה כמו *הבמחנים
הסמכה היא * הכמות נבל: (לט) משמני הארץ וגו' · זו איט"ליאה ד שליון *: (על חרבך · כמו בחרבך יש על שהוא במקום את
ב' כמו * עמדתם על חרבכם בחרבכם על צבאותיכם בצבאותיכם): (מ) והיה כאשר תריד · לשון צער כמו אריד בשיחי
כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך ה פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו': (מא) יקרבו ימי אבל
אבי · כמשמעו שלא אצער את אבא ו ומ"א לכמה פנים יש: (מב) ויגד לרבקה · ברוח הקודש הגיד לה מה שעשו מהרהר
בלבו: מתנחם לך · נחם על האחוה לחשב מחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך · ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומים·
ולפי פשוטו לשון תנחומים ז מתנחם הוא על הברכות בהריגתך: (מד) אחדים · מועטים: (מה) למה אשכל · אהיה שכולה משניכם ·
(לימד על) הקובר את בניו קרוי שכול כן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם · אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו
ויהרגוך ורוח הקודש נזרקה בה ונתנבאה שביום א' ימותו כמו שמפורש פ' הנושא את אשתו *: (מו) קצתי בחיי · מאסתי בחיי:
(ב) פדנה

שפתי חכמים

א דאל"כ גם ברוך יהיה ל"ל הא כבר ברכו: ב דאל"כ מאי ברוך יהיה:
ג שהוא מבואר אחריו מה שאמר ויעקבני ופי' שאינו מה שנקט ממנו שהרי
מיד אמר כקנה שברך עלי: ד לאפוקי ממה שנאמר לעיל מטל השמים
ומשמני הארץ דלעיל קאי אפירות הארץ שהתבואה והפירות שבארץ יהיו
שמנים וטובים אבל כאן נאמר על המקום שיהיה המקום ממקום השמן שבארץ
וזה שנאמר מושבך המורה על המקום שיושב שם דאל"כ קשה הא בירך את
יעקב בברכת משמני הארץ: ה (מהר"ן) ואם תאמר שלא כתנאה
שנתן יצחק ליעקב הברכות על תנאי וי"ל דכתיב ויתן לך האלהים מלת
האלהים משמע בדין שאם אתה ראוי וכו': ו אף על פי שהיה רשע
את זה לא עשה שיהא מצער את אביו כי היה כוהב בו כבוד באביו והא ראיה
ממה שנאמר וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וגו':
ז ומ"ת והלא לפי המדרש גם הוא לשון תנחומין י"ל דהכי פירושו אם באנו
לפרש מלשון המדרש שהוא לשון תנחומין ואינו לשון מחשבה אז תוכל לפרשו
שמתנחם על הברכות בהריגתך ואין צריך לפרשו על כוס של תנחומים:
ע דאל"כ

בעל הטורים

פנרכם:

במרמה ב' במס' ויענו בני יעקב במרמ' בשביל שהוא בא אל אביו במרמה נטלו בניו במרמה:

ה' כתיב ה' בסוף:

כל אורייתא חסר בר מן א'

חצי הספר בפסוקים

אחירה גלבו י':
ד' דס' קריבת מיתה:

ק' זעירא על שראת' שעתיד ליחרב הבית שנוכהו ק' אמה וק'

ברכות ז'
סנה' ק"א
שבת פ"ט
ברכות ז'
סוטה י"ב
ב"ר
במדבר י"ב
שמואל ב' ב'
ב"ר
יחזקאל ל"ב
דף י"ג

כח

התאה כאילין מבנת ארעא למא לי חיין:
וקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה ופקדיה ואמר ליה
לא תיסב איתתא מבנת כנען: קום איזיל
לפדן ארם לבית בתואל אבוהא דאמך וסב לך
מתמן איתתא מבנת לבן אחוהא דאמך: ואל שדי
יברך יתך ויפשינך ויסגינך ותהי לכנשת שבטין:
ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך ולבנך עמך
למירתך ית ארע תותבותך די יהב יי לאברהם:
ושלח יצחק ית יעקב ואזל לפדן ארם לות
לבן בר בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אמיה
דיעקב ועשו: וחזא עשו ארי בריך
יצחק ית יעקב ושלח יתיה לפדן ארם למסב ליה מגלה י"ז
מתמן איתתא בברכיה יתיה ופקיד עלוהי למימר
לא תיסב איתתא מבנת כנען: וקביל יעקב
מן אבוהי ומן אמיה ואזל לפדן ארם: וחזא
עשו ארי בישן בנת כנען בעיני יצחק אבוהי:
ואזל עשו לות ישמעאל ונסיב ית מחלת בת מגילה י"ז
ישמעאל בר אברהם אחתיה דנביות על נשוהי ב"ק ג'
ליה לאתו:

ק"ו סימן ע"לו:

חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים:
א ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו ויצוהו
ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: ב קום
לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך
משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ג ואל
שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל
עמים: ד ויתן לך את ברכת אברהם לך
ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן
מפטיר אלהים לאברהם: ס ה וישלח יצחק את יעקב
וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי
רבקה אם יעקב ועשו: ו וירא עשו כי
ברך יצחק את יעקב ושלח אתו פדנה ארם
לקחת לו משם אשה בברכו אתו ויצו עליו לאמר
לא תקח אשה מבנות כנען: ז וישמע יעקב
אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם: ח וירא
עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו:
ט וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת
בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו
לו לאשה:

הפטרת תולדות בת"ע משא דבר ה' במלאכי בסי"א:

רש"י

(ב) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה [א] הטיל לה ה"א בסופה *: (ג) ואל שדי. מי שדי בברכותיו [ב] למתברכין מפיו יברך אותך: (ד) את ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול. והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך [ג] ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: (ה) אם יעקב ועשו. איני יודע [ד] מה מלמדנו: (ו) וישמע יעקב. מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: (ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעד' לעשו קודם נישואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפר' בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב פי"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ס' שנה בלדת אותם הרי ע"ד שנותיו היו קל"ז שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו' כמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה [ה] ואחר כך הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנאמר עבדתיך י"ד שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הכאן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן ל' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים ז' של שבע וב' של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה [ו] צא וחשוב י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משמלך עד שבא יעקב הרי ס"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי"ז והוא אומר ל' ומאת שנה הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים [ז] (אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ז עד ל"ט כנגד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבדו והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך כדכתיב ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ופי' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח בדרך דבית הוא בימות הגשמים וסכות הוו בימות החמה ולחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל משפיר' מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים שפס אנו מוצאים עוד י"ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה מדה כנגד מדה ע"כ מנחתי ובדרש"י ישן): על נשיו. הוסיף רשעה על רשעתו. (ר"ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו כבר וק"ל) שלא גרש את הראשונות:

יבמות י"ג ב"ר

שפתי חכמים

[א] לאו דוקא כל תיבה דלא כמצא כלל זה דוקא בשמות המקומו' והארצות כמו בבלה אברונה וקנת הכלים המוזכתה: [ב] דאל"כ מה ענין זה השם לכאן: [ג] דאל"כ ויתן לך ברכת אברהם מבעי ליה לא את ברכת אברהם דמשמע שנטלה ממנו ונתנו לזה ומה שלא פירש את ברכת אברהם לירושת הארץ שיזכה בה הוא יותר מכל שאר בניו משום דירושת הארץ מתנה היא ולא ברכה הר"אם: [ד] (קנ"מ) מקשים מה בא להודיענו שאינו יודע אם לא ידע ישתוק וי"ל דרש"י ידע שיש ליישב בכווה אפי' בפירושי המפרשי' וע"ש אבל לא ידע איזה הוא אמתי ליישב הפשוטות של מקרא ועיין (בגד"ל): [ה] וקשה דמ"ש דנקט הכא עבר ולעיל גבי לדרו' את ה' נקט שם ובני ויתרוצנו נקט שם ועבר וי"ל דכיון שנקט סתם ויתרצנו ללמד ולהורות דכשהלכה על בתי מדרשות היה יעקב מפרכס לצאת ושם ועבר שתי בתי מדרשות היו דכתיב ויעקב איש תם יושב אוהלים וכו' משמעה על שניהם נאמר וגבי ותלך לדרוש את ה' הואיל והלכה אל א' ודאי הלכה לשם דהוא היה אבי אביו של עבר והיה גדול ממנו ומה שנקט הכא עבר לבד משום דשם כבר מת היה באותה שעה:

סליק פרשת תולדות

השלם פרשת ואלה תולדת

ס ס ס

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃
יא וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־
בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם
וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ יב
וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ
הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים
בּוֹ׃ יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי
יְהוָה

ס ס ס

וּנְפַק יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא דְשָׁבַע וַאֲזַל לְחָרָן׃
וַעֲרַע בְּאַתְרָא וּבָת תַּמָּן אֲרֵי עָאל
שִׁמְשָׁא וּנְסֵיב מֵאַבְנֵי אַתְרָא וְשַׁוִּי
אִיסָדוֹהִי וּשְׁכֵיב בְּאַתְרָא הַהוּא׃ וַחֲלַם וְהָא
סוּלְמָא נְעִיץ בְּאַרְעָא וְרֵישֵׁיהּ מָטֵי עַד צֵית
שְׁמַיָּא וְהָא מַלְאֲכַיָּא דַיְיָ סָלְקִין וְנָחֲתִין בֵּיהּ׃
וְהָא יְקָרָא דַיְיָ מְעַתַּד עִלָּווֹהִי וַאֲמַר אֲנָא יְיָ
אֱלָהֵיהּ

סנה' נה
חולין נ"א
ברכו' ס"א
חולין נ"א
שם
שם

בעל הטורים

יעקב מבאר שבע ס"ת עבר מבאר שבע ראשי תיבות שם שכטן וכני' שם ועבר: שבע במסר' חד מן פתחי' בספר וצ"ל שב"ל פת' קטון שהוא סגול בלשון שהוא סגול בלשון היוונים. וכן בכתו' ותרא שרה ונומר שצחק פתח דספרא ובכמ' דוכתי נקרא במסר' פתח

שפתי חכמים

א (קצ"מ) פי' מתחלה ק"ל למה חזר וכתב ויצא יעקב והלא כבר כתיב וישלח יצחק את יעקב וגו' ותירץ ע"פ שהפסיק בפרשתו של יעקב בענין עשו ונתן הסבה למה הפסיק שבשביל וגו' וכהשלים סבת ההפסקה שב להשלי' סבת החזרה ואמר ומשנאמר וכו' וע"ש: ב דהא כתיב וילך פדנה ארם ולא כתב קודם לכן ויצא יעקב אלא שכיון שהלך פדנה ארם ודאי יצא מבאר שבע וא"כ ה"ל לא היה צריך לכתוב אלא וילך: ג ר"ל דהוי כאלו נכתב שתי יציאות ויצא יעקב וגם וילך חרנה אלא אחד שיצא גופו ואחד שיצא זיווה הדלה הודה הר"אם. וכתב עליו מהר"ש"ל ופירש דלא כפי' הב"ר דפי' מדכתיב ויצא ולא כתי' ויצאו שהרי נמלים ושאר בהמו' כמי יצאו אלא מגיד לך שפנה זיוה וכו' וצ"ל דצריכים לדברי הר"אם ולדברי הב"ר וכן הפשט מדכתיב ויצא וגם וילך יתורא הוא אלא מגיד הוא יצא ולא אחר ואחר כן קשה והלא גמלים ג"כ יצאו אלא כשהוא יצא אז פינה הודה וזיוה כו' ולא כשהיה אחר יוצא. עכ"ל) ד ר"ל בעוד שהצדיק בעיר האנשים והעם גם כן צדיקים לפי שמתביישין מן הצדיק וגם הוא מוכיחן: ה ר"ל העם שבעיר עושין עבירות. ואין להק' והא יצחק היה עדיין נשאר בעיר כבר תירצו בב"ר אינו דומה צדקת של צדיק אחד לצדקות ב' צדיקים: ו וק' דהכא הביא ראייה מהתם לכאן והתם גבי נעמי ורות מביא ראייה מכאן וי"ל דאי לא הביא ראייה מהתם הייתי אומר דלמא שתי יציאות האמורי' כאן בא לאשמועינן דאחד יציאת גופו ואחד יציאת ממונו וצאנו ובקרו שיצא עמו לכך צריך להביא ראייה מהתם שיציאת צדיק עושה רושם כמו שפירש שכא דהתם אי אפשר לפ' על יציאת ממונם דהא התם כתיב דאמרה וריקם השיבני שמע מינה שלא הוה לה שום ממון. והתם מביא ראייה מהכא דאי מהתם ה"א דוקא התם עשה רושם משום שלא נשאר שום צדיק זולת' אבל במקום צדיקים מנא ליה דעושה רושם משום הכי מביא ראייה מהכא דהא נשארו יצחק ורבקה וא"ה עשה רושם יציאת יעקב וק"ל (ועיין בנד"ל ושם האריך מאוד לישב זה): ז דק"ל וילך חרנה משמ' שבא לחרן וזה א"א שהרי אח"כ כתיב ויפגע במקום וזה היה קודם ביאתו לחרן ודוחק לומר שיהיה וילך כמשמעו שבא לחרן אחר כך שב לבאר מה שפגע לו בדרך כי אין זה דרך המקרא לכן פירש יצא ללכת: ח דק"ל והלא בא הכתוב לפרש ולא לסתום והכתי' אינו מפרש באיזה מקום ל"ת במקום כו': ■ שפי' לשון תחייה ולא פגישה: י פרוש ויפגע במקום בהק"בה שקראו מקו' על ידי שהוא מקומו של עולם. רא"ם: כ בשלמא אל תפגע בי פירש אל תגש בי להפצר אבל הק"בה לא שייך למימר הכי אם כן קשה למה שינה וכו' מהר"ש"ל אלא שלכך כתיב ויפגע שהוא נמי לשון פגישה כדי שתלמד ממנו גם כן קפיצת הדרך ואי הוה כתיב ויפגוש לא הייתי לומד ממנו תפילה לכך כתב הפסוק ויפגע דמשמע ביה תרווייהו: ל אף על פי שאין הפרש בין ויבא וילן ובין וילן שם כי בא השמש מכל מקום היה לו לסדר העניינים כפי הסדר וכמו דכתיב הנה נא רפה היום לערוב לנו נא ונומר אלא ודאי על שקיעת הפתאומיות נאמר. ועוד י"ל מדכתיב כי בא השמש משמע אבל אי לא בא היה הולך עוד ואם כן שמע מינה שהיה עוד היום גדול וא"כ מאי כי בא השמש אלא ששקיעה וכו' כך פירש רש"י בפרק חלק: מ דאל"כ ויקח אבן מאבני ליה: נ דאם לא כן היו הכתובי' מכחישין זה את זה דכאן כתיב ויקח מאבני המקום משמע שהיו אבנים הרבה ובסיפך כתיב ויקח את האבן לכך צריכין לתרץ דודאי מתחלה היו אבנים הרבה אלא התחילו מריבות כו' ואם תאמר מנ"ל שלקח אבנים הרבה דלמא ויקח אבן אחת מאבני המקום הוא דקאמר והיינו דכתיב ויקח את האבן אש' שם מראשותיו ותרצו התוספות דהיה לו לכתוב ויקח אבן כמו ויקח אבן וישימו תחתיו שהרי הכתוב לא בא לסתום אלא לפרש אלא מדכתיב מאבני שתם מ"מ אבנים טובא הוי: ס ק"ל דה"ל יורדי' תחילה דהא דירת המלאכי' בשמים היא: ע דא"כ האמלא כל הארץ כבודו ומאי כבב עליו אלא עליו קא' על יעקב מדכתי' עולים. תחלה וא"ת ולמה היה צריך לשמרו באותו שעה ולא קודם לכן. וי"ל לפי שדיוקנו של יעקב חקוק בכסא כבוד ונבסין ראו המלאכים את יעקב וידעו שדיוקנו הוא ונתקנאו בו הואיל שהוא קרוב לכסא כבוד יותר מהם והיו בדעת' להזיקו לכך שמרו הק"בה וצ"ל

רש"י

ויצא (י) יעקב. על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו' ומשנגמר חזר א לענין הראשון: ויצא. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ב ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם ג שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה ד הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה ה פנה זיוה פנה הדרה. וכן * ותצא מן המקום ו האמור בנעמי ורות: וילך חרנה. יצא ללכת ז לחרן: (יא) ויפגע במקום. לא הזכיר הכתוב באי זה מקום ח אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנ' בו וירא את המקום מרחוק: ויפגע. כמו ופגע ביריחו ■ ופגע בדבשת * ורבותינו פירשו לשון תפלה י כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבי' ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך כ שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה *: כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם ל כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: וישם מראשותיו. עשאן כמין מרזב מ סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו נ זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הק"בה אבן אחת וזהו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: וישכב במקום ההוא. לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה: (יב) עולים ויורדים. עולים תחלה ס ואחר כך יורדים. מלאכים שליוהו בארץ אין יוצאין חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו: (יג) נצב עליו. ע לשמרו *: ואלהי יצחק. אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד הק"בה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנא' * הן בקדשיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא
כמת

רות א׳
ב"ר
ברכות כ"ו
חולין צ"א
שם
איוב ט"ו

אונקלוס

סנה' קי"א חולין שם
אלהיה דאברהם אבוך ואלהיה דיצחק ארעא
דאת שכיב עלה לך אתנינה ולבנך:
ויהון בנך סגיאין כעפרא דארעא ותתקף
שבת קי"א — למערבא ולמדינחא ולציפונא ולדרומא ויתברכון
ברכות ד' — בדילך כל זרעית ארעא ובדיל בנך: והא מימרי
סנהד' נ"ח — בסעדך ואטרינך בכל אתר דתהך ואתיבינך
לארעא הדא ארי לא אשבקינך עד די אעביד
ית דמלילית לך: ואתער יעקב משנתיה
ואמר בקושטא אית יקרא דיי שרי באתרא הדין
ואנא לא הויתי ידע: ודחיל ואמר מה דחיל
אתרא הדין לית דין אתר הדיוט אלהין אתרא
דרעוא ביה מן קדם יי ודין תרע קביל שמיא:
חולין צ"א — ואקדים יעקב בצפרא ונסיב ית אבנא דשוי
איסור

ויצא כח

יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ
אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך:
יד והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה
וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת
האדמה ובזרעך: טו והנה אנכי עמך
ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה
הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את
אשר דברתי לך: טז וייקץ יעקב משנתו
ויאמר אכן יש יהוה במקום הזה ואנכי לא
ידעתי: יז ויירא ויאמר מה נורא המקום
הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער
השמים: יח וישכם יעקב בבקר ויקח את
האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה
ויצק

בעל הטורים

קטן שנקרא אבל רוב העול' שגול פתח סתם: עלם בגימט' ממון ובג' עוני כי זה ישפיל וזה ירים ובגימט' סיני שהראהו מעמד הר סיני ומתנו' ולמס שרמז לו את הגלות: ואלהי יצחק תימה למה לא אמר יצחק אביך כמו באברהם וי"א לפי שאמר באברהם אני ה' אמר אלהי אברהם אבי וביצחק שלא אמר אני ה' לא אמר אלהי אביך:

רש"י

ב"ר — כמת ויצר הרע פסק ממנו. תנחומא: שוכב עליה. * קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו א רמז לו
חולין שם — שתהא נוחה ליכבש לבניו (כ"ד אמות שזה מקומו של אדם): (יד) ופרצת. וחזקת ב כמו וכן יפרוץ: (טו) אנכי עמך. לפי שהיה ירא ג מעשו ומלבן: עד
גיטין נ' — אשר אם עשיתי. אם משמש ד בלשון כי: דברתי לך. לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר ה קודם לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי שאם ידעתי לא ישנתי ו במקום קדוש כזה: (יז) כי אם בית אלהי' א"ר אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ז ואמצע שפועו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין ובית אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף נמצא שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל ואמצע שפועו נגד ירושלים ולפי שאמרו רבותינו שאמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה. ועוד אמרו יעקב קראו לירושלים בית אל וזו לוז היא ולא ירושלי' ומהיכן למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר המורי' ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקו' וא"ת וכשעב' יעקב על בית המקדש ח מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב ליביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנה כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו. יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ. (בית אל לא זה היא הסמוך לעי אלא לירושלים וע"ש שהיתה עיר האלהים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן בגמרא לכו ונעלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית אל ע"כ פרש"י מדוייק): מה נורא. תרגומו מה דחילו ט אתרא הדין. דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו וכסו למלבש: וזה שער השמים. מקום תפלה לעלות תפלתם. שמיה. ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון:

שפתי חכמים

ויצ"ל הואיל שהמלאכי' של א"י היו עולים ומלאכים של ח"ל היו יורדים בין כך ובין כך לא היו המלאכים אצלו לכך שמרו הקב"ה בעצמו רא"ם: א דאל"כ מאי רבותי' הוא שנתן לו את הארץ אשר שכב עליה שהוא רק ד' אמות ועל זה קאמר קיפל הקב"ה וקשה למה קיפל אותה לו בתוך ד' אמות. וי"ל כדי שתהיה נח לכבוש כל א"י כד' אמות אשר הו' שוכב עליה: ב לא כמו פן יפרוץ בם שהוא ל' הריסה: ג דאל"כ מא' אנכי עמך דמשמע מגן לך (כה"י) ירא בהליכה מעשו שלא ירדוף אחריו. ובחזרתו מלבן כמעשה שהי' וזהו ששמים ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך: ד דקשה לרש"י כי לא אעזבך עד אשר משמע שודאי לא אעזבך עד אשר עשיתי ומלת אם משמע הוא ספק אם יעשה אם לא לכך מפרש אם משמש בלשון כי דהוא כמו לשון ודאי כלומ' כיון שכי משמש לשון אם גם אם משמש לשון כי: ה וא"ת דלמא אשר דברתי לך קאי על הדיבור דלעיל דדבר עם יעקב שנאמר ויאמר אני ה' וגו'. וי"ל דאי קאי על הדיבור דלעיל הכי הוה ליה למימר כל אשר אני מדבר עמך ולא לשון דברתי שהיא לשון עבר כיון דהדא נבואה היא והכל בחלום אחד ולא הקיץ משנתו בנתים וק"ל: ו דאל"כ מאי נפקא מינה אם לא ידע: ז דק"ל כיון שאמר יעקב כי אם בית אלהים משמע שהיה בבית אל כמו שכתיב ויקרא את שם המקו' ההוא בית אל אם כן משמע שהסולם היה עומד בבית אל ולעיל היה משמע שהיה עומד בבאר שבע מדכתיב לעיל ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וגו' ולא מפ' באיזה מקום של ארץ היה א"כ ודאי קאי אמאי דכתיב לפניו בתחילה דהיינו באר שבע דדרשינן סמיכות א"כ קשיא קראי אהדדי לכך מפרש הסול' הזה עומד בבאר שבע כדמשמע הפסוק ואמצע שיפועו כנגד ב"ה דהיינו ירושלי' וראשו בבית אל כדמשמע בפסוק דאין לומר סוף שיפועו היה כנגד ב"ה אם כן היה יעקב חוץ מהסולם שהרי באר שבע בדרומו של יהודה ובית המקדש בצפונו ואם כן מה היה מעלות לוז שקרא לו בית אלקי' ושער השמים הרי לא היה שם רגלי הסולם ולא ראשה לכן פי' שאמצע שיפוע היה כנגד ב"ה דסוף הסולם היינו ראשה היה נגד בית אל שהוא לוז. כתב מהרש"ל כך נ"ל פי' הפסוק והגה' רש"י ולפי שאר"זל שאמר הקב"ה צדיק בא לבית מלוני יפטור בלא לינה ובית מלונו של הקב"ה היינו ירושלים וכאן משמע שלן בבית אל ועוד אמרו יעקב קראו לירושלים בית אל וזהו לוז כדכתיב ואולם לוז שם העיר כו' ואפי' אם אתה יכול לתרץ הכתוב שתוכל לומר לוז היא ירושלי' עדיין קשה ומהיכן למדו לומר כן אני אומר וכו' ואז קראו לוז שהוא שם העיר לראשונ' וירושלי' שקפץ לשם קראום ביחד בית אל ובזה יתורץ ד"א שפירש לאפוקי דעת הרא"ם דלפי פירושו שבנוסחאות שלנו כתיב יעק' קראו לירושלי' בית אל ויעק' שלדבריו זהו לוז ולא ירושלי' ג"כ מדברי חכמים הוא וזה לא מצאתי בשום מקו' ועוד לפי התירוץ ג"כ קשה דלמא לוז היינו ירושלים וקפיצת הארץ היינו כשבא לאמצעית הדרך בא לוז כנגדו אלא ודאי שהיה ברור לרש"י שירושלי' לא לוז היא כדמוכח קרא כדפרשתי. עכ"ל: ח ר"ל כך הוא המאמר התם בגמרא ולשון קושיא הוא למה לא עכבוהו שם ומתרץ איהו לא יהיב וכו' עד מן השמים יעכבוהו ר"ל כיון דהוא עצמו לא התפלל מעצמו מן השמים יעכבוהו בתמיה אין כופין אדם לדבר מצוה: ט ר"ל דרש"י רוצה להביא ראיה

בראשית כח

וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ: יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־
הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר
לָרִאשֹׁנָה: כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה
אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ
וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ: כא וְשַׁבְתִּי
בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים:
כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה
בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:
א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְנֵי־קֶדֶם:
ב וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה־שָׁם שְׁלֹשָׁה
עֶדְרֵי־צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן־הַבְּאֵר הַהִוא יַשְׁקוּ
הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר: ג
וְנֶאֶסְפוּ־שָׁמָּה כָל־הָעֲדָרִים וְגָלֲלוּ אֶת־הָאֶבֶן
מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת־הַצֹּאן וְהֵשִׁיבוּ אֶת־
הָאֶבֶן עַל־פִּי הַבְּאֵר לִמְקֹמָהּ: ד וַיֹּאמֶר לָהֶם
יַעֲקֹב אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן אֲנָחְנוּ: ה
וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־נָחוֹר וַיֹּאמְרוּ
יָדָעְנוּ: ו וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ
שלום

אונקלוס

אימרוהי ושוי יתה קמא וארק משחא על רישה: וקרא ית שמא דאתרא ההוא בית אל וברם לוז שמא דקרתא מלקדמין: וקיים יעקב קיים למימר אם יהא מימרא דיי בסעדי ויטרינני באורחא הדא דאנא אזיל ויתן לי לחמא למיכל וכסו למלבש: ואתוב בשלם לבית אבא ויהי מימרא דיי לי לאלהא: ואבנא הדא דשויתי קמא תהי דאהי פלח עלה קדם יי וכל דתתן לי חד מן עשרא אפרשיניה קדמך: ונטל יעקב רגלוהי ואזל לארעא בני מדינחא: וחזא והא בירא בחקלא והא תמן תלתא עדרי דען רביעין עלה ארי מן בירא ההיא משקין עדריא ואבנא רבתא על פומא דבירא: ומתכנשין תמן כל עדריא ומגנדרין ית אבנא מעל פומא דבירא ומשקין ית ענא ומתיבין ית אבנא על פומא דבירא לאתרא: ואמר להון יעקב אחי מנן אתון ואמרו מחרן אנחנא: ואמר להון הידעתון ית לבן בר נחור ואמרו
ידעין

זוהר כ"ח

רש"י

א מכוון כנגד בית המקדש של מטה: (כ) אם יהיה אלהים עמדי. אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי ב כמו שאמ' לי והנה אנכי עמך: ושמרני. כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך: ונתן לי לחם לאכול. כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא כעזוב שנ' * ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: (כא) ושבתי. כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום. שלם מן החטא שלא אלמד ג מדרכי לבן: והיה ה' לי לאלהים. שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי כמ"ש אשר דברתי לך והבטחה זו הבטחה לאברהם שנ' להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: (זרעך מיוחס שלא ימצא בו שום פסול): (כב) והאבן הזא' כן מפורש וי"ו זו של והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגומר. כתרגומו אהא פלח עלה קדם ה' וכן עשה ד בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויסך עליה נסך: (א) וישא יעקב רגליו. משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש בבראשית רבה: (ב) ישקו העדרים. משקים הרועים את העדרים והמקרא דבר בלשון ה קצרה: (ג) ונאספו. רגילים היו ליאסף לפי שהיתה ו האבן גדולה: וגללו. וגוללין ותרגומו ומגנדרין. כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר ז לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות: והשיבו. תרגומו ומתיבין: באה עם הצאן. הטעם בא"לף ותרגומו אתיא. ורחל באה. הטעם למעלה בבי"ת ותרגומו אתת. הראשון לשון עושה והשני לשון
עשתה

תהלי' ל"ז

שפתי חכמים

ראייה כאן שהתרגום התרגום על כורח דחילו בוי"ו לאו לשון רבים הוא אלא דרך של תרגום הוא כמו תבונה דהוא נמי שם דבר ואפילו הכי תרגומו סוכלתנו בוי"ו וכן בגד ללבוש נמי שם דבר הוא ותרגומו וכסו בו"יו א"כ ש"מ שדרך התרגום כן: א (נח"י) כ"ל דמדרש אינ' חולק אלא שמפרש הטעם למה דוק' זה המקום הוא שער לעליית התפלה לפי שהוא מכוון כנגד ב"ה שלמעלה ומ"מ שער השמים הוא דרך משל כי א"ל לשמים שער או חלון: ב רצונו לתרץ דהא ליכא דקרא כפל הוא דכתיב אם יהיה אלקים עמדי היינו ושמרני ועל זה פירש אם ישמור לי וכו' כלומר דהאי אם יהיה אלקים עמדי קאי אשמירת הבטחות וא"ת איך יתכן לומר שיעקב היה מסופק אם יקיים הקב"ה הבטחתו אם לא וי"ל שהיה ירא שמא יגרום החטא ולא ישמור לו. ועי"ל דיעקב היה סבור שמא חלום הוא ואין חלום בלא דברים בטלים מ"ה אמר אם וגו' וק"ל: וא"ת כיון שרש"י בא להוכיח ההבטחו' מן המקרא היכן הבטיחו נמי על בגד ללבוש וי"ל כיון שהבטיחו על הלחם ודאי שהבטיחו נמי על בגד ללבוש כמו שאמר ז"ל עשוק לגבין ושוי לכריסון פיר"ו זבין בגדים יקרים ועשוק מתוכך בשביל בגדים. ושויה לכריסך פי' אבל לכריסך אל תזבין אלא בשויה ולא ביוקר מכדי דמיה ואמ' נמי בפרק כיסוי הדם לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה יותר ממה שיש לו וכיון שהקב"ה הבטיחו על הלח' לאכול אם כן ודאי הבטיחו נמי על בגד ללבוש דאל"כ היה צריך לו לכנוס ממאכל כדי ליקח בגדים ונמצא שלא יהיה לו לחם לאכול והקב"ה הבטיחו על הלחם לאכול מהרא"י: ג (נח"י) וזהו נ"כ מכלל ההבטחות של הש"י דהא אמר את אשר דברתי לך ופרש"י לברכך ועליך ואם לא שלם מן החט' וילמוד מדרכי לבן בוודאי שלא יתקיים מה שנא' עליו כמו כל הבטחות של הקב"ה שהן על תנאי שלא יגרום החטא: ד רצה לומר לכך הייתי רש"י וכן עשה וכו' שלא תיקשי על התרגום מנא ליה שתרגומו כן דדוקא על מצבה זו יפלח לפני הקב"ה ותירץ דהא לבסוף כן עשה א"כ מ"מ שגם מתחילה היה דעתו כן ויהיה והי' ה' לי לאלהי' על תנאי ולא נדר ולכן תרגם אהא פלח עלה קדם ה' ר"ל ודאי הוא שיקריב קרבנות אפילו אם לא ישמור הבטחתו אבל לא על המזבח זה לכך נתרגם אהא וכו' כמו על אבן זה: וא"ת הא נ"כ כתיב וכל אשר תתן לי וגו' משמע אבל אם לא תשמור לי הבטחתי לא אעשר. וי"ל דה"ק אבל כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך אף אם לא תשמור הבטחתי ומהרש"ל כתב וקשה והלא חיוב הוא ומאי רבותא דיעקב מבואר הוא בהרא"ם ול"נ שכן אמ' יעקב אם תשמור הבטחתי אז עש' אעשרנו שתי מעשרות אם לאו אעשר פעם אחת וכן עשה עכ"ל: ה שפירושו היו משקים והיינו כאספי נמי בוללין תמיד: ו ר"לת ולומר שאל' ונאספו שמה היא ג"כ מלשון הוה ולא מלשון עבר ועוד רוצה לתרץ שהיה לו לעיל לפרש גבי והנה שלשה עדרי צאן רובצים עליה ולמה רובצים משום ונאספו שמה וכו' לכן פי' לפי וכו' כלומ' שהו' נתינת טעם על והאבן הגדולה על פי הבאר: ז הא דלא מפר' רש"י זה מיד לעיל גבי וישקו משקים הרועים שהוא לשון הוה ועוד למה לא מבי'
התרגום

בעל הטורים

וזה שער השמים ויסכם לומר שבעלות השחר פותחי' שער השמי' והיא זמן טוב לתפילה: וידר ג' במס' וידר ישראל וידר יפתח לומר שצדיקים היו נודרין וראשון שנדר היה יעקב וזה אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב:

שני

כט

ז"פ באר בפר' כנגד ימי החג שמנסכין בהן מים וכנגד ז' שקורין בתור' בשבת וחמשה מהם הבאר כנגד ה' שקורין בי"ט וג' מהם על פי הבאר כנגד ג' שקורין בחול: ויאמרו שלום ולא
אמרו

ויצא

שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן: ז
ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה
השקו הצאן ולכו רעו: ח ויאמרו לא נוכל עד
אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל
פי הבאר והשקינו הצאן: ט עודנו מדבר עמם
ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רעה הוא:
י ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן
אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל
את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי
אמו: יא וישק יעקב לרחל וישא את קלו
ויבך: יב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי
בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה: יג ויהי
כשמע לבן את שמע יעקב בן אחתו וירץ
לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו
ויספר ללבן את כל הדברים האלה: יד ויאמר
לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו חדש
ימים: טו ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה
ועבדתני חנם הגידה לי מה משכרתך: טז
וללבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם
הקטנה רחל: יז ועיני לאה רכות ורחל היתה

אונקלוס

ידעין: ואמר להון השלם ליה ואמרו שלם
והא רחל ברתיה אתיא עם ענא: ואמר הא
עוד יומא סגי לא עידן למיכנש בעיר אשקו ענא
ואזילו רעו: ואמרו לא ניכול עד דיתכנשון כל
עדריא ויגנדרון ית אבנא מעל פומא דבירא
ונשקי ענא: עד דהוא ממליל עמהון ורחל
אתת עם ענא די לאבוהא ארי רעיתא היא: והוה
כד חזא יעקב ית רחל בת לבן אחוהא דאימיה
וית ענא דלבן אחוהא דאימיה וקריב יעקב
ונגיד ית אבנא מעל פומא דבירא ואשקי ית
ענא דלבן אחוהא דאימיה: ונשק יעקב לרחל
וארים ית קליה ובכא: וחוי יעקב לרחל ארי בר
אחת אבוהא הוא וארי בר רבקה הוא ורהטת
וחויאת לאבוהא: והוה כד שמע לבן ית שמע
יעקב בר אחתיה ורהט לקדמותיה וגפיף ליה
ונשיק ליה ואעליה לביתיה ואשתעי ללבן ית
כל פתגמיא האילין: ואמר ליה לבן ברם קריבי
ובשרי את ויתיב עמיה ירח יומין: ואמר לבן ליעקב
המדאחי את ותפלחינני מגן חוי לי מה אגרך:
וללבן תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא
רחל

בעל הטורים

שלום לו כי אין שלום אמר ה' לרשעים : רעה ב' במס' שן רעה ורגל מועדת אותו פסוק כדרש בגלות אף כי רעה היא דומה בג"ר בגלות :

ויגל ב' במס' ויגל כבודו שכיון שראה אותה שרתה עליו רוח הקודש וזה ויגל כבודו כדכתי' עורה כבודי · ד"א אימתי ויגל כבודי כשיתקיים ויגל את האבן כשיסיר יצר הרע שדומה לאבן : כל אורייתא חסר בר מן א' :

ח' מלא בגימט' תבקו לגזול מה שעליו :

רש"י

עשתה : (ז) הן עוד היום גדול · לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום · ואם הבהמ' שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו' · ב"ר : (ח) לא נוכל · להשקות לפי ב שהאבן גדולה : וגללו · והמתורגם ויגנדרון לפי שהוא לשון עתיד : (י) ויגש יעקב ויגל · כמי שמעביר הפקק מעל פי צלוחית ג להודיעך שכחו גדול * : (יא) ויבך · לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת ד עמו לקבורה · (ד"א לפי שבא בידים ריקניות) : אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת : (יב) כי אחי אביה הוא · קרוב לאביה כמו אנשים אחים אנחנו ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה : ותגד לאביה · * לפי שאמה מתה ה לא היה לה להגיד אלא לו : (יג) וירץ לקראתו · * כסבור ממון הוא טעון ו שהרי עבד הבית בא לכאן בעשר' גמלים טעונים : ויחבק · כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים ז הביא והם בחיקו * : וינשק לו · אמר' שמא מרגליות הביא ח והם בפיו * : ויספר ללבן שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ט ושנטלו ממונו ממנו : (יד) אך עצמי ובשרי · מעתה אין לי לאספך הביתה י הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים כ וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו : (טו) הכי אחי אתה · לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה ל תעבדני חנם : ועבדתני · כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסף וי"ו בראשה והיא הופכת התיבה להבא : (יז) רכות · * שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו מ ובוכה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול נ

שפתי חכמים

התרגום מיד לעיל על ישקו העדרים משום דכאן כתיב וגללו ומתרגם מגנדרין דהוא לשון הוה ובסמוך כמי כתיב וגללו ומתרגם ויגנדרון דהוא לשון עתיד אם כן מוכח בהדיא מן התרגום דכל הפסוק מדבר לשון הוה אבל גבי וישקו לא מוכח מתוך התרגום דלא כתיב ב' פעמים ישקו אלא לעיל כתיב ישקו וכאן כתיב והשקינו וכן כל הלשונות אינן שוין הון מן וגללו : א דק"ל דהפסוק כופל הענין כיון שאמר הן עוד היום גדול לא היה צריך למכתב לא עת האסף המקנה דודאי הוא לכך מפרש דשתי ענינים הן ב פירש ואי אפשר לגוללה כדפיר' רש"י לעיל מרוב כבדה ולא שכן הסכימו ביניהם : ג פי' כיסוי מהצלוחית ור"ל שלא גלל האבן כמו הרועים אך בקל ודייק זה מדכתיב ויגל שהוא לשון גלוי ולא כתיב ויגלל : ד ולהכי טעמא קשה צאם כשהיתה אומרת לו למה אתה בוכה בודאי לא הזכיר לה מיתתה וא"כ מה השיב לה לכן פי' ד"א ולד"א נמי קשה אין צדיק כזה יבכה על חסרון ממון · מהר"של : ה דברבקה כתיב ותגד לבית אמה לכן פי' אמה מתה : ו דאל"כ למה רץ : ז כלומר כיון שלא רץ אלא בשביל הממון אם כן למה חבק אותו לכן פירש וכו' : ח מהרש"ל אין דרך להביא אבנים טובות בפיו אלא י"ל שדרך העולם כשאדם מביא אבנים טובות הביאם בסתר ואין מגלה אותם לכן אמר אנשק אותו ואפייסנו כדי שיגלה לי מה שבפיו עד כאן לשונו : ט דאל"כ מאי את כל הדברים האלה : י ר"ל כי כל אך הוא מיעוט וכו' זה פי' מעתה וכו' : כ וא"ת מנ"ל לרש"י שדווקא חדש ימים וי"ל כיון שעשה כן כמו שנאמר וישב עמו חדש ימים ודאי מתחילתו נמי כך היה : ל פי' אין התימא הזה נופל על אחי אתה כי באמת אחים היו כמו כי אנשים אחים אנחנו ועוד האחי אתה מבעי ליה אלא התימא נופל על ועבדתני חנם : מ ר"ל וכי בא הפסוק לספר בגנות של הצדקת לכך פי' לפי שהיתה וכו' ומתוך גנותה תלמוד שבחה וא"ת דמשמע אבל גם לאה היתה יפת תואר אלא שעיניה היו רכות וא"כ אין זה ההיפך של ורחל היתה יפת תואר וגו' אלא כך הל"ל ועיני רחל יפות וי"ל כיון שעיניה לא היו יפים גם היא לא היתה יפה כדאמר בגמ' כלה שעיניה יפות כל גופה אינה צריך בדיקה וא"כ כופל שפיר עליו ורחל היתה יפת וגו' וק"ל : נ דאל"כ

תולדות אהרן

זוה' ואתחנן

שנלה ו'

מ נלה י"נ
ב"ב קכ"ג

ב"ב פס

ב"ר
ב"ר

ב"ר
ב"ר

ב"ב קכ"ו
ב"ר

שלישי

יפת תאר ויפת מראה: ס יח ויאהב יעקב
את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך
הקטנה: יט ויאמר לבן טוב תתי אתה לך
מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי: כ ויעבד
יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים
אחדים באהבתו אתה: כא ויאמר יעקב אל
לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה
אליה: כב ויאסף לבן את כל אנשי
המקום ויעש משתה: כג ויהי בערב ויקח
את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה: כד
ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו
שפחה: כה ויהי בבקר והנה הוא לאה
ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל
עבדתי עמך ולמה רמיתני: כו ויאמר לבן
לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני
הבכירה: כז מלא שבע זאת ונתנה לך גם
את זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד שבע
שנים אחרות: כח ויעש יעקב כן וימלא
שבע זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה:
כט ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו
לה לשפחה: ל ויבא גם אל רחל ויאהב
גם את רחל מלאה ויעבד עמו עוד שבע שנים
אחרות: לא וירא יהוה כי שנואה
לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה:
לב ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן
כי

ועיני לאה רכות ג' פסוקי' הכא ועיני ישראל כבדו מזוקן ועיני רשעי' תכלינה לאה היו עיניה רכות לפי שהיתה ירואה שלא תכנס לעשו וכן ועיני ישראל כבדו מזוקן לפי שראה ירבעם ואחאב יצאו מתנו וזהו ועיני לאה רכות ועיני ישראל כבדו נשכיל ועיני רשעים:

אונקלוס

רחל: ועיני לאה יאין ורחל הות שפירא
בריוא ויאיא בחיזוא: ורחים יעקב ית רחל
ואמר אפלחינך שבע שנין ברחל ברתך זעירתא:
ואמר לבן טב דאתן יתה לך מדאתן יתה לגבר
אוחרן תיב עמי: ופלח יעקב ברחל שבע שנין
והוו בעינוהי כיומין זעירין דרחים יתה: ואמר
יעקב ללבן הב ית איתתי ארי שלימו יומי פולחני
ואעול לותה: וכנש לבן ית כל אינשי אתרא
ועבד משתיא: והוה ברמשא ודבר ית לאה
ברתיה ואעיל יתה לותיה ועאל לותה:
ויהב לבן לה ית זלפה אמתיה ללאה ברתיה
לאמהו: והוה בצפרא והא היא לאה ואמר
ללבן מה דא עבדת לי הלא ברחל פלחית עמך
ולמא שקרת בי: ואמר לבן לא יתעביד כדין
באתרנא למתן זעירתא קדם רבתא:
אשלים שבועתא דדא ונתן לך אף ית דא
בפולחנא דתפלח עמי עוד שבע שנין אוחרנין:
ועבד יעקב כן ואשלים שבועתא דדא ויהב
ליה ית רחל ברתיה ליה לאנתו: ויהב לבן
לרחל ברתיה ית בלהה אמתיה ליה לאמהו:
ועאל אף לות רחל ורחים אף ית רחל מלאה
ופלח עמיה עוד שבע שנין אוחרנין: וגלי
קדם יי ארי שניאתא לאה ויהב לה עדוי ורחל עקרא:
ועדיאת לאה וילידת בר וקרת שמיה ראובן
ארי אמרת ארי גלי קדם יי עולבני ארי כען
ירחמנני

מגלה שם | ב"ב שם

רש"י

לגדול והקטנה לקטן: תואר. הוא צורת הפרצוף לשון * יתארהו בשרד קונ"פאס בלע"ז: מראה. הוא זיו קלסתר: (יח) אעבדך שבע שנים. * הן ימים אחדים שאמרה לו אמו א וישבת עמו ימים אחדי' ותדע שכן הוא שהרי כתוב ויהיו בעיניו ב כימים אחדים: ברחל בתך הקטנה. כל הסימנין הללו למה לפי שהוא יודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק תלמוד לומר בתך ושמא תאמר אחליף לאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ג ואף על פי כן לא הועיל שהרי רימהו: (כא) מלאו ימי. שאמרה לי אמי. ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד י"ב שבטים וזהו שנאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן ד אלא להוליד תולדות אמר כן: (כה) ויהי בבקר והנה היא לאה. אבל בלילה לא היתה לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים*:

ישעי' מ"ד | ב"ר | מגילה י"ג | ב"ב קכ"ג | ב"ר | ברכות ז'

שפתי חכמים

א דאל"כ אין עבר על מצות אמו: ב כלומר הסברא נותנת משום שאהב את רחל יהיו ימים מועטים כמו זמן ארוך כמו דכתיב תוחלת ממושכה מחלת לב אלא על כרחך צריך לומר כימים אחדים שאמרה לו אמו וק"ל: ג וא"ת לא היה לו לומר רק בתך הקטנה וכ"ל דאי לא היה אמר רחל היה נותן לו זלפה דהיתה נמי בתו מפלגש כדפי' רש"י לקמן והיתה נמי קטנה יותר מרחל וא"ל למה לא היה ירא יעקב שמא ישנה שם זלפה בשם רחל ויתן לו זלפה ששמה רחל ובתו הקטנה וי"ל דזלפה אינו בתו ממש כיון דהיתה מפלגש וגם אין שמה רחל אלא ששינה את שמה רחל ומשום שני ריאות לא היה ירא ויש"ל שאם לא אמר רק בתך הקטנה שמא תלד אשתו עוד בת ויתן אותה ליעקב כיון שהנשואין לא היו אלא אחר שבע שנים של עבודה ואף שתהיה קטנה לא תהא ראויה לביאה שהרי יצחק נשא רבקה שהיתה רק בת שלש שנים ולא יעשה שום למאות בעולם שהרי התנאי הוא שיתן לו בתו הקטנה לכן אמר ברחל בתך הקטנה וק"ל: ד שאין עדרך מוסר שיאמר השכיל תכף שהגיעו שני עבודתו הבה את שכרי: ה שכ"כ וימלא שבוע זאת ויתן לו וגו': ו דייק מדכתיב אחרות דיתור הוא. א"כ מדכתיב עוד משמע עוד אחרות הדומות לראשונות מה הראשונות באמונה דהא עדיין לא רמאו אף האחרונות באמונה אף על פי שרמאו וק"ל:

א וא"ת

(כז) מלא שבוע זאת. דבוק הוא שהרי נקוד בחטף (פי' בשו"א) שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בגמרא ירושלמית במועד קטן: (וא"א לומר שבוע ממש שאם כן היה צריך לינקד בפתח השי"ן. ויעוד ששבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות תספור לתיכן אין ונתנה וגו'. משמע שבוע אלא שבועה שמיי"נא בלע"ז) ונתנה לך. לשון רבים כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה לשון ונתן גם את זאת. מיד לאחר שבעת ימי המשתה ה ותעבוד לאחר נישואה: עוד שבע שנים אחרות. * אחרות הקישן לראשונות ו מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה ואף על פי שברמאות בא עליו: (לב) ותקרא שמו ראובן. * רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור:

כי אמרה כי ראה יהוה בעניי כי עתה יאהבני
אישי: לג ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי
שמע יהוה כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה
ותקרא שמו שמעון: לד ותהר עוד ותלד בן
ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו
שלשה בנים על כן קרא שמו לוי: לה ותהר
עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את יהוה על
כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת: א ותרא
רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחתה
ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה
אנכי: ב ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת
אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן: ג
ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על
ברכי ואבנה גם אנכי ממנה: ד ותתן לו את
בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב: ה
ותהר בלהה ותלד ליעקב בן: ו ותאמר רחל
דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על כן
קראה שמו דן: ז ותהר עוד ותלד בלהה
שפחת רחל בן שני ליעקב: ח ותאמר רחל
נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם יכלתי
ותקרא שמו נפתלי: ט ותרא לאה כי עמדה
מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה
ליעקב

אונקלוס

ירחמנני בעלי: ועדיאת עוד וילידת בר
ואמרת ארי שמיע קדם יי ארי שנואתא אנא
ויהב לי אף ית דין וקרת שמיה שמעון:
ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זימנא
יתחבר לי בעלי ארי ילידית ליה תלתא בנין על
כן קרא שמיה לוי: ועדיאת עוד
ברכות ז' וילידת בר ואמרת הדא זימנא אודי קדם יי על כן
קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד:
וחזת רחל ארי לא ילידת ליעקב וקניאת רחל
נדרי' ס"ד ע"ב באחתה ואמרת ליעקב הב לי בנין ואם לא מיתא
אנא: ותקיף רוגזא דיעקב ברחל ואמר
המיני את בעיא הלא מן קדם יי תבעין דמנע
מניך ולדא דמעין: ואמרת הא אמתי בלהה
עול לותה ותליד ואנא אירבי ואתבני אף אנא
מנה: ויהבת ליה ית בלהה אמתה לאנתו
ועאל לותה יעקב: ועדיאת בלהה וילידת
ליעקב בר: ואמרת רחל דנני יי ואף קביל
צלותי ויהב לי בר על כן קרת שמיה דן:
ועדיאת עוד וילידת בלהה אמתא דרחל בר תניין
ליעקב: ואמרת רחל קביל יי בעותי
באתחננותי בצלותי חמידת דיהי לי ולד באחתי
ואף אתיהיב לי וקרת שמיה נפתלי: וחזת
לאה

בעל הטורים

ג' פסוקים כי כי כי:

כי ילדתי לו שלשה. ובזבולן כתי' כי ילדתי לו ששה כשילדה ג' אמרה הרי ילדתי ג' שהם חלקי וכשילדה ו' אמרה הרי ילדתי ב' חלקי':

הנה אמתי בלהה ולא אמר שפחתי כדכתי' בהגר לפי שהיתה בת לבן מפלגש:

דן יהודה יעבץ וסימנך ידי:

רש"י

ב"ר (לד) הפעם ילוה אישי. * לפי שהאמהות נביאות היו [ח] ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים: על כן. כל מי שנאמר בו ע"כ מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שאהרן היה [ב] מכלה בהם: קרא שמו לוי. בכולן כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: (לה) הפעם אודה. שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: (א) ותקנא רחל באחותה. קנאה במעשיה הטובים [ג] אמרה אלולי שצדקה ממני לא
ב"ר זכתה לבנים *: הבה לי. וכי כן עשה אביך לאמך [ד] והלא התפלל עליה: מתה אנכי. מכאן
ב"ר למי שאין לו בנים [ה] שחשוב כמת *: (ב) התחת. וכי במקומו אני: אשר מנע ממך. את אומרת שאעשה כאבא אני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע [ו] ולא ממני: (ג) על ברכי. כתרגומו ואנא אירבי: ואבנה גם אנכי. מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר [ז] וחגר מתניו כנגד שרה. אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי. ואבנה גם אנכי ממנה
ב"ר כשרה: (ו) דנני אלהים. דנני וחייבני [ח] וזכני *: (ח) נפתולי אלהים. מנחם בן סרוק פירשו במחברת [ט] צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים. ואני מפרשו לשון עקש ופתלתל נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי: גם יכולתי. הסכים על ידי ואונקלוס תרגם לשון תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונתעתרתי כאחותי: נפתלתי נתקבלה תפלתי ומ"א יש רבים בלשון נוטריקון:

שפתי חכמים

[א] וא"ת והא בפרק קמא דמגילה לא חשיב אלא ז' נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל וחולדה ואסתר וי"ל שרה הקרא מעיד עליה דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה מלמד שאברהם היה טפל לשרה בנביאות וכן כולם אבל גבי אמהות לא מצינו שהיו מתנבאות כי אפשר לפרש הקרא דהכא כפשוטו. ומהרש"ל תירץ שהאמהות לא היו מתנבאות כ"א על עצמן שהיו יודעות מה שיבא עליהן אבל מה שיבא לעתיד על האחרים לא היו יודעות מ"ה לא חשיב בכלל שאר נביאות עכ"ל: [ב] כלומר דשבט לוי היו נושאין ארון הקדש והם לא היו יכולין להיזהר בו כ"כ ומתוך כך מתו הרב' מינייהו: [ג] שהרי אסור לקנאות: [ד] דהוכחתו מתשובתו של יעקב שהשיב לה אשר מנע ממך ולשון ממך משמע כמו שפי' רש"י בסמוך שהשיב לה אתה אמרת שאעשה כאבי אני איני כאבא וכו' אלא ממך מנע ולא ממני משמע שהיא הזכירה לו אביו: [ה] דאל"כ למה בקשה בנים ומלת מתה הוא תואר לא בינוני ועומד ולא יוצא: [ו] מהרש"ל יש להקשות והלא כמה נביאים היו מתפללים על האחרים כמו אלישע על האשה הצרפית ואף יעקב היה לו להתפלל אף שהיו לו בנים וע"ק למה ויחר לו יעקב היה לו להשיב בנחת כי דברי חכמים בנחת נשמעים לא י"ל דיעקב אמר לה שהתפלל עליה והתפילה אינה מקובלת דיצחק המקום אמרה לו א"כ רשע אתה לכן חרה אפו בה שהחזיקה אותו לרשע ואמר לה איני דומה לאבא כי אבא היה ג"כ עקור והיה תפילתו נשמעת מחמת זכות שניהם אבל אני איני עקור כי ממך מנע ולא ממני ואין כאן אלא זכות של א' ולכן אין תפילתי נשמעת עכ"ל: [ז] כלומר אף על פי שהיו לו בנים מהגר וכו' ואף גם אתה אף על פי שיש לך בנים עשה כן עמי: [ח] (קנ"מ) ב"ר דנני וחייבני ורחל עקרה דנני וזכני ויתן לי בן וא"כ יהיה דנני אלוקי' וגם שמע בקולי שני ענינים (ועיין בהר"אם): [ט] פי' בחיבור שלו שמחבר התיבות הדומין זה לזה היא מחבר נפתולי אלהים נפתלתי עם צמיד פתיל:

א וגד

בראשית

לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה: י וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה
לְיַעֲקֹב בֵּן: יא וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד וַתִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ גָּד: יב וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שֵׁנִי
לְיַעֲקֹב: יג וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי
בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אָשֵׁר: ס
יד וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא
דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר
רָחֵל אֶל־לֵאָה תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ: טו
וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם
אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ
הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאֵי בְנֵךְ: טז וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן
הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי
תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ
בַּלַּיְלָה הוּא: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה
וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי: יח וַתֹּאמֶר
לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי
לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר: יט וַתַּהַר עוֹד
לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב: כ וַתֹּאמֶר לֵאָה
זְבָדַנִי אֱלֹהִים ׀ אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי
כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן:
כא וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה:
כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ
אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ: כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד
בֵּן

אונקלוס

לְלֵאָה אֲרֵי קָמַת מִלְּמֵילַד וּדְבָרַת יָת זִלְפָּה אַמְתַּהּ
וִיהַבַת יָתַהּ לְיַעֲקֹב לְאִנְתּוּ: וִילֵידַת זִלְפָּה אַמְתָּא
דְלֵאָה לְיַעֲקֹב בַּר: וַאֲמַרַת לֵאָה אֲתָא גָדָא וּקְרָת
יָת שְׁמֵיהּ גָּד: וִילֵידַת זִלְפָּה אַמְתָּא דְלֵאָה בַּר
תִּנְיָן לְיַעֲקֹב: וַאֲמַרַת לֵאָה תּוּשְׁבַּחְתָּא הֲוָת לִי — סנה' נ"ט
אֲרֵי בְכֵן יְשַׁבְּחוּנַנִי נְשַׁיָּא וּקְרָת יָת שְׁמֵיהּ אָשֵׁר:
וַאֲזַל רְאוּבֵן בְּיוֹמֵי חֲצַר חִטִּין וְאַשְׁכַּח יַבְרוּחִין
בְּחַקְלָא וְאַיְתִי יָתְהוֹן לְלֵאָה אִמֵּיהּ וַאֲמַרַת רָחֵל
לְלֵאָה הַבִי כְעַן לִי מִיַּבְרוּחֵי דִבְרִיךְ: וַאֲמַרַת לַהּ
הַזְעֵיר דִּדְבַרְתְּ יָת בַּעְלִי וּלְמִסַּב אַף יָת יַבְרוּחֵי
דִבְרִי וַאֲמַרַת רָחֵל בְּכֵן יִשְׁכּוּב עִמִּיךְ בְּלֵילְיָא חֲלָף — ערוכין ק'
יַבְרוּחֵי דִבְרִיךְ: וַאֲתָא יַעֲקֹב מִן חַקְלָא בְּרַמְשָׁא — נדה ל"א
וּנְפַקַת לֵאָה לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לְוָתִי תֵּיעוּל
אֲרֵי מֵיגַר אֲגַרְתָּךְ בְּיַבְרוּחֵי דִבְרִי וּשְׁכֵיב עִמַּהּ
בְּלֵילְיָא הוּא: וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתַהּ דְלֵאָה וְעַדִּיאַת
וִילֵידַת לְיַעֲקֹב בַּר חֲמִישָׁאי: וַאֲמַרַת לֵאָה יְהַב
יְיָ אַגְרִי דִיהָבִית אַמְתִּי לְבַעְלִי וּקְרָת שְׁמֵיהּ
יִשָּׂשכָר: וְעַדִּיאַת עוֹד לֵאָה וִילֵידַת בַּר שְׁתִיתָאי
לְיַעֲקֹב: וַאֲמַרַת לֵאָה יְהַב יְיָ יָתִי לִי חוּלַק טָב
הָדָא זִמְנָא יְהֵי מְדוֹרֵיהּ דְבַעְלִי לְוָתִי אֲרֵי יְלֵידִית — ברכות ס'
לֵיהּ שִׁתָּא בְנִין וּקְרָת יָת שְׁמֵיהּ זְבוּלֻן: — ר"ה י"א
וּבָתַר כֵּן יְלֵידַת בְּרַתָּא וּקְרָת יָת שְׁמַהּ דִּינָה:
וְעָאל דּוּכְרָנַהּ דְרָחֵל קֳדָם יְיָ וְקַבִּיל צְלוֹתַהּ יְיָ — תעני' ב'
ויהב

בעל הטורים

בא גד קר' חד מט"ו מילין דכתיב מלה מ"א וקריא תרין:

רביעי

דודאי בני בא"ם: בכל שמות השבטים אין שין אלא ליוסף רמז שהו' שטנו של עשו:

בכלם אין עין אלא בשמעון ע"ש ועין כואף שמרה כסף משום מעשה דזמרי:

יד מן פתחין באתנ' דספ':

רש"י

נוטריקון: (י) ותלד זלפה. בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון נכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לב, ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכן מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנה לקטנה: (יא) בא גד. בא מזל טוב כמו גד גדי וסנות לא * כעורכים לגד שלחן. ומדר' אגדה שנולד א מהול — ישעיה מ"ה
כמו * גודו אילנא ולא ידעתי על מה נכתב תיבה — דניאל ב'
אחת. דבר אחר למה נקראת תיבה אחת בגד כמו בגדת כי בשנאת אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורים: (יד) בימי קציר חטים. להגיד שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו: דודאים. * סיגלי עשב הוא ובלשון — ברכות מ"ב
ישמעאל יסמי"ן: (טו) ולקחת גם את דודאי בני. בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב: לכן ישכב עמך הלילה. שלי היתה שכיבת לילה ב זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ג' ליקבר עמו *: (טז) שכר שכרתיך. נתתי — נ"ר
לרחל שכרה: בלילה הוא. הקדוש ברוך הוא — נדה ל"א
סייעו ד שיצא משם יששכר *: (יז) וישמע — ב"ר
אלהים אל לאה. שהיתה מתאוה ומחזרת ה להרבות

שפתי חכמים

א וגד הוא לשון חיתוך כלומר שמזלתו היה נחתך: ב דאל"כ מאי תחת דודאי בנך דקאמר דמשמע חליפין גמורים שזה נותן שלו וזה נותן שלו: ג ואף על פי שאמרו כדי שתהא ליעזרה לבניה כשיגלם כבוזר אדן וכמו שפי' רש"י לקמן בפרשת ויחי וי"ל דאלו לא זלזלה היתה לאה נקברת במקום שהיתה היא לעזרה לבניה ומפני שזלזלה לא זכתה לקבור עמו וק"ל: ד ר"ל דהוא היינו הק"בה דאם לא כן ההוא מיבעי ליה והיאך סייעו י"ל שיעקב בא מן השדה ורוכב על החמור והיה רוצה לרכוב באהל רחל והק"בה נתן דעה בחמור והיה נוער כדי שתשמע לאה ותצא לקראתו כדי שילך באהל לאה וכן היה והלך שם באהל לאה ובאותה לילה יצא מביניהם יששכר וזהו מה שאמר יששכר חמור גרם ר"ל היאך בא שנולד יששכר חמור גרם ר"ל שהחמור היה הגורם כדפי': ה ר"ל דאין לשון וישמע שייך אלא במי שמתפלל והכא לא מצינו שהתפללת על הבנים לכן פירש וכו' וכיון שהיתה מתאוה ומחזר' להרבות שבטים בחשב לה כאלו התפללה ונתן הק"בה רצונה: ו פי' שבית זבולו יהיה עמי וכנוי ויזבלני הוא במקום עמי לא שפירש שיקח אותי לבית זבולו: ז כתב הר"אם ולא ידעתי למה אמר בלשון שלילה לא תהא וכו' ולא אמר מעתה תהא עיקר דירתו וכו' יע"ש: ח דאל"כ מה זכר לה דבכל מקום זכירה נופל על מעשה שעשה כמו ויזכור אלהים את נח וגו' וכמו שפי' רש"י שלא שמשו בתיב' וכמו זכירה דגבי לוט שלא הגיד שסרה אשתו של אברהם וכו': ט (ב"א) שהוא מדה כנגד מדה היא עשתה שלא תהא אחותה בחרפה מביעלה לכן אין ראויה שלא תלד ותבא בחרפה מביעלה: י האדמון עשו בנט כשהבין שלא תלה התפלל יעקב בעדה • צבה תשק לקחתה לו לאשה ונבהלה היא:

א לא

שבטים: (כ) זבד טוב. כתרגומו: יזבלני. לשון זבול הירבירי' ליאה בלע"ז בית ו מדור מעתה לא תהא עיקר — ברכות ס'
דירתו אלא עמי ז שיש לי בנים כנגד כל נשיו: (כא) דינה. פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל — ב"ר
אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפכה לנקבה *: (כב) ויזכור אלהים את רחל. * זכר לה שמסרה ח סימניה לאחותה
ט ושהיתה מצירה שמא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה
בנים. הוא שייסד הפייט. האדמון כשל שלא תלה. צבה לקחתה לו ונבהלה:

(כג) אסף

ויצא

כג בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ כד
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃
כה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי
וּלְאַרְצִי׃ כו תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר
עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן
אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה
בִּגְלָלֶךָ׃ כח וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי
וְאֶתֵּנָה׃ כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקְנְךָ אִתִּי׃ ל
כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וַיְבָרֶךְ
יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי
לְבֵיתִי׃ לא וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה
אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ לב אֶעֱבֹר בְּכָל־
צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־
שֶׂה־חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃
ועתה

אונקלוס

ויהכלה עידוי׃ ועדיאת וילידת בר ואמרת כנש
יי ית חיסודי׃ וקרת ית שמיה יוסף למימר
יוסף יי לי בר אוחרן׃ והוה כד ילידת רחל — נ' נ' קכ"ג
ית יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני ואיהך לאתרי
ולארעי׃ הב ית נשי וית בני די פלחית יתך
בהן ואזיל ארי את ידעת ית פולחני דפלחתך׃
ואמר ליה לבן אם כען אשכחית רחמין בעינך
נסיתי ובריכני יי בדילך׃ ואמר פריש אגרך עלי — ברכות מ"ב
ואתין׃ ואמר ליה את ידעת ית דפלחתך וית — סנה' נ"ט
דהוה בעירך עמי׃ ארי זעיר די הוה לך קדמי — נדה נ"א
ותקיף לסגי ובריך יי יתך בדילי וכען אימתי
אעביד אף אנא לביתי׃ ואמר מה אתן לך
ואמר יעקב לא תתן לי מדעם אם תעביד לי
פתגמא הדין אתוב ארעי ענך אטר׃ אעבר
בכל ענך יומא דין אעדי מתמן כל אימר נמור
ורקוע וכל אימר שחום באמריא ורקוע ונמור
בעזיא ויהי אגרי׃ ותסהד בי זכותי ביומא
דמחר

י"א בליטנא וכולהו תוספי חסר בר א"ג מלא

חמישי

י"א חסר את בליטני

רש"י

(כג) אסף. הכניסה במקום שלא תראה א ומן
אסיף חרפתינו ולא יאסף הביתה * אספו נגהם
*וירחן לא יאסף ולא יטמן׃ חרפתי. שהייתי לחרפה
שאני עקרה והיו אומרים עלי שתעלה לחלקו של עשו
הרשע. ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי
לתלות ב סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי
בנך מי אכל תאנים אלו בנך׃ (כד) יוסף ה' לי
בן אחר. יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד
להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יהי רצון שאותו
שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא נתפללה אלא
על בן אחר׃ (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף.
משנולד שטנו של עשו שנ' * והיה בית יעקב אש ובית
יוסף להבה ובית עשו לקש. אש בלא להבה אינו שולט
למרחוק משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורוצה לשוב׃
(כו) תנה את נשי וגומר. איני רוצה לצאת כי
אם ברשות׃ (כז) נחשתי. מנחש הייתי נסיתי
בניחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה. כשבאת לכאן
לא היה לי בנים שנאמר והנה רחל בתו באה עם הצאן
אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו ג אצל הרועים.
עכשיו היו לו בנים שנ' וישמע את דברי בני
לבן׃ (כח) נקבה. כתרגומו פרש אגרך׃ (כט)
ואת אשר היה מקנך אתי. את חשבון מיעוט מקנך שבא
לידי מתחלה כמה היו׃ (ל) לרגלי. * עם רגלי
בשביל ביאת רגלי באת אצלך הברכה כמו * העם
אשר ברגליך * לעם אשר ברגלי הבאים עמי׃ גם
אנכי לביתי. לצורך ביתי ד עכשיו אין עושין לצרכי
אלא בני וצריך אני להיו' עושה גם אני עמה' לסומכן
והו גם׃ (לב) נקוד. מנומר בחברבורות דקות
כמו נקוד' פונטור"א בלע"ז׃ טלוא. לשון טלאים
חברבורות רחבות׃ חום. שחום ו דומה לאדום
רוס"ו בלע"ז. לשון משנה שחמות ונמצאת לבנה
לפני התבואה׃ והיה שכרי. אותן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים יהו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש
מהם והפקיד' ביד בניך ח שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחל' ועוד שלא תאמר לי ע"י הזכרים שהן נקודי'
וטלואים תלדנה הנקבות דוגמתן מכאן ואילך׃

יואל ד' / ישעי' ח'

ב"ר / עובדי' א'

ב"ר / שמות י"א / שופטי' ח'

שפתי חכמים

א לא שקבץ אותה במקום אחד כי זה הוא לדעתה שלא תראה חרפתה
יותר׃ ב ופי' חרפתי קלחוני וקטלתני על שבירת כלי בית בעלי׃
ג וא"ת דלמא היו לו בנים קטנים וי"ל דמ"מ לא היה לו לשלוח
רחל בתו מאשתו נשואה אלא או בלהה או זלפה מפילגש בשלמא אי לא
היו לו בנים א"ש דשלח רחל לפי שאין לו בנים אם כן היא בת יורשת ובודאי
היא תשמור יפה אבל אי היו לו בנים אם כן היא לא תירש מנכסים כלום
דלענין הבנים קודמין לבנות ובנות מאשתו נשואה קודמין לבנות מפלגש אם
כן לא היה לו לשלוח רחל אלא ודאי לא היו לו בנים כללי מהר"אי׃ ד פירש
שאין הכוונה שידע שהיה מקנו אתו רק מיעוט כמותו וכו׃ ה רצ"ל
דאי במשמעו שיעקב אמר לביתי אלך אל בית אבי ואעשה שם שהרי כתיב
אחריו ויאמר מה אתן לך וגו' אשובה ארעה וגו' משמע שלא היה בדעתו לילך
מעמו אלא לשמור כאן אלא לביתי פיר' לצורך ביתי׃ ו רצ"ל גם אנכי
משמע דקודם לכן היה אחר שעשה לצורך ביתו ל"פ עכשיו וכו'׃ ז ר"ל
התרגום מתרגם על חום שחום דהוא לשון אדום׃ ח הקש' הרא"ם א"כ
הסי' היה בעיזים נקו' וטלוא ולא בכבשי' והכתוב אמר הסר משם כל שה
נקוד וטלוא ומתרץ דשה דאמר קרא הוא תיש מדכתי' שה כבשי' ושה עיזי'
ש"מ עז נמי קרוי שה׃ פיר' הר"אם שק' לפי טעם ראשון יפנו אותם
במה הם עכשיו ומניל' ידעינן מה שיהיו יותר שנולדו אחר כך ועל זה אמר
רש"י שלא תאמר וכו' (מהרש"ל) וקשה לי על דברי הר"אם שאמר שזה הוא
תייש והביא ראיה משה כבשים וגו' אדרבה מדהוצרכה התורה לפרש בו
עיזים ש"מ כל מקום שנ' שה סתם שה הוא ולא תייש וע"ק לפי דבריו היה לו
למנקט בחד כללא ולא ה"לל אלא נקוד וטלוא בעזים וע"ק למה התחיל הכתוב
בתיים וסיים בשה וע"ק פעם קרא שה פעם קרא תייש שנ' ויסר ביום ההוא
את התיישים וגו' לכן נ"ל ששה הוא שה ממש ולא תייש והסימן היה נקוד
וטלוא בעזים וחום בכשבים ומה שאמר הסר משם כל שה נקוד וטלוא כן אמר
יעקב על כל פנים תסיר נקוד וטלוא בעזים וחום בכשבים ואפילו נקוד
וטלוא בכשבים שראוים להיות שלי גם אותם תסיר שלא יהיו לי עכשיו לא
עזים נקוד וטלוא ולא כשבים נקוד ועקוד וטלוא רק אותן שילדו מכאן
ואילך נקוד וטלוא בעזים וחום בכשבים יהיו שלי ומה שלא אמר להסר
חום בעזים מפני שאינם בנמצא ומעתה הותרו כל הקושיות. כנ"ל׃
ם והתי"ו

בעל הטורים

ביום מחר ה' במסר'
הכא ואידך אל תתהל'
ביום מחר אמר
הקב"ה ליעקב וכי
אתה יודע מה יהיה
ביום אל תתהלל ביום
מחר לאח' בתך דינה
יוצאת ממך:

ב' ב' חסר ו' בתר'
וא' מלא:

בראשית

לג וענתה בי צדקתי ביום מחר כי
תבוא על שכרי לפניך כל אשר איננו נקד
וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי:
לד ויאמר לבן הן לו יהי כדברך: לה
ויסר ביום ההוא את התישים העקדים
והטלאים ואת כל העזים הנקדות והטלאת
כל אשר לבן בו וכל חום בכשבים ויתן ביד
בניו: לו וישם דרך שלשת ימים בינו ובין
יעקב ויעקב רעה את צאן לבן הנותרת: לז
ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל
בהן פצלות לבנות מחשף הלבן אשר על
המקלות: לח ויצג את המקלות אשר פצל
ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן
לשתות לנכח הצאן ויחמנה בבאן לשתות:
לט ויחמו הצאן אל המקלות ותלדן הצאן
עקדים נקדים וטלאים: מ והכשבים הפריד
יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל חום בצאן לבן
וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן:
מא והיה בכל יחם הצאן המקשרות ושם
יעקב את המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה

במקלות

אונקלוס

דמחר ארי תיעול על אגרי קדמך כל דליתוהי נמור ורקוע בעזיא ושחום באימריא גניבא הוא עמי: ואמר לבן הא לוי יהי כפתגמך: ואעדי ביומא ההוא ית תישיא רגוליא ורקועיא וית כל עזיא נמורתא ורקועתא כל די חיור ביה וכל דשחום באמריא ויהב ביד בנוהי: ושוי מהלך תלתא יומין בינוהי ובין יעקב ויעקב רעי ית ענא דלבן דאשתארא: ונסיב ליה יעקב חוטרין דלבן רטיבין ודלוז ודדלוב וקליף בהן קלפין חיורין קילוף חיור די על חוטריא: ונעץ ית חוטריא די קליף ברהטיא אתר בית שקיא דמיא אתר דאתין ענא למשתי לקבלהון דענא ומתיחמן כמיתיהן למשתי: ואתיחמא ענא בחוטריא וילידן ענא רגולין נמורין ורקועין: ואימריא אפריש יעקב ויהב בריש ענא כל דרגול וכל דשחום בענא דלבן ושוי ליה עדרין בלחודוהי ולא ערבינון עם ענא דלבן: ויהי בכל עידן דמתיחמן ענא מבכירתא ושוי יעקב ית חוטריא לעיני ענא ברהטיא ליחמותהן

בחוטריא

תולדות אהרן

שפתי חכמים

א והתי"ו תבא לנקבה נסתרת לא הנוכח והוכחתו מדכתיב לפניך ר"ל הצדקת כאלו אמר כי תבא לפניך צדקתי וענתה בי על שכרי: ב הוצרך לפרש גנוב הוא אתי שלא תחשב שפירושו אני בהיתר קניתי ונמצא שהיה גנוב ואני לא ידעתיו לכ"פ וכו' לא שבא לידי בהיתר ואחר כך נמצא שהוא גנוב ביד המוכר אותו לי: ג לא כמו הן לי לא כתת זרע שפירש לשון הנה: ד פי' אע"פ שאמרו בפיו חשב לבן אולי לא אמרו בלבו או יתחרט: ה לא יעקב שהרי כתוב אחריו ויתן ביד בניו וישם ג' ימים בינו ובין יעקב: ו דאל"כ היה לו לנקוד בק"מץ תחת הבי"ת והנו"ן (רא"ם) דאי העץ היה לבן למה צריך יעקב לפצלה כדי שיהיה לבן בלאו הכי נמי הוה לבן: ז דק"ל אם לבנה הוא לאו לוז הוא לכן פי' ועוד וכו' והר"אם פי' דאלת לא מפסיק בין לבנה ולוז א"כ ולוז היה כמו ענין אחר: ח דתרגום וירץ ורהט: ט דאשר תבאן הצאן דבוק הוא לשקתות המים כדי שיהא נוכח הצאן שב אל ויצג המקלות כלו' שהציג המקלות ברהטים בשיקתות המים כדי שיהא נוכח הצאן בשעת שתיה ויחמנה: י דאל"כ מאי ויחמנה דאין דרך המים לחמם הבהמות ולדעת ר' אושעיא המים הוא העיבור: כ כי לא המקלות הם סיבה שילדו הצאן עקודים נקודים וטלואים כי אם מראיהן והוא מחשוף הלבן וא"ת היאך עשה יעקב רמאו' כזה במקלות ורבו בו הדיעו' ונ"ל אותן שנולדו מצאן יעקב אף שלא היו להם סימנים הנ"ל מן הדין היו של יעקב כיון שנולדו מהצאן שלו ולבן רצה ליקח ממנו אף הנולדים מצאנו אמר יעקב אעשה מקלו' כדי שיולידן הצאן שלי כולם עקודי' נקוד וטלוא כדי שאירוח את מה שהוא שלי. מהרי"של: ל פי' צאן שבכאן הם העזים כי כל חום בכשבים הפריד לבן כמו שכתוב לעיל אבל חום בעיזים לא הסיר לבן מפני שלא היו שכרו כמו שלא הסיר העקדים הטלאים מן הכשבים רק מן העזי' כמו שכתבתי לעיל מפני שלא היו שכרו ודו"ק עיין בר"אם שהאריך כאן ועוד כתב ויתכן שאלת הנולדים שאבל עקודים נקודים חשובשת בדברי הרב אם לא תפרש הנולדים כבר קודם ההסרה כאלו אמר הרב העקודים נקודים שכבר נולדו

בצאן

רש"י

(לג) וענתה בי וגו'. אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי כי תבא צדקתי א ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאין נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא ב שרוי אצלי: (לד) הן. לשון הן ג קבלת דברים: לו יהי כדברך. הלואי ד ותחפוץ בכך: (לה) ויסר. לבן ביום ה ההוא וגו': תישים. עזים זכרים: כל אשר לבן בו. כל אשר היתה בו חברבורת לבנה: ויתן. לבן ביד בניו: (לו)

ב"ר הנותרת. * הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שיריים אותן מסר לו: (לז) מקל

הושע ד' לבנה. עץ הוא ושמו לבנה ו כמה דתימא * תחת אלון ולבנה ואומר אני הוא שקורין טרימבל"א שהוא לבן: לח. כשהוא רטוב: לוז. ועוד לקח ז מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים קולדר"י בלע"ז: וערמון. קשטני"ר בלע"ז: פצלות. קילופים קילופים שהיה עושהו מנומר: מחשף הלבן. גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף: (לח) ויצג. תרגומו [illegible] לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי והרבה יש בגמרא דצה ושלפה דץ בית מידי דצה כמו דעצה אלא שמקצר את לשונו: ברהטים. בתרוגות המים ח בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הצאן: אשר תבאן וגו'. ברהטים אשר תבאנה הצאן לשתות שם הציב המקלות ט לנכח הצאן: ויחמנה

ב"ר וגו'. * הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה י והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו. רבי אושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו': (ור"ל בתיבה זו התחברו לשון זכר ונקבה כמ"ש הרא"בע) אל המקלות. אל מראות כ המקלות: עקודים. משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם: (מ) והכשבים הפריד יעקב. הנולדים עקודים נקודים הבדיל והפריש לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא ל בצאן לבן: וישת לו עדרים כמו שפירשתי: (מא) המקושרות. כתרגומו המבכירות

שמואל ב' ט"ו אין לי עד במקרא * ומכחש סבורו עם אחיתופל בקשרים * ויהי הקשר אמיץ אותן המתקשרות יחד למהר עיבורן:

שמואל ב' ט"ו

(מב) ובהעטיף

במקלות: מב ובהעטיף הצאן לא ישים
והיה העטפים ללבן והקשרים ליעקב:
מג ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן
רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים: לא א
וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את
כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה
את כל הכבד הזה: ב וירא
יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול
שלשום: ג ויאמר יהוה אל יעקב שוב אל
ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך: ד
וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל
צאנו: ה ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן
כי איננו אלי כתמל שלשם ואלהי אבי היה
עמדי: ו ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי
את אביכן: ז ואביכן התל בי והחלף את
משכרתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע
עמדי: ח אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך
וילדו כל הצאן נקדים ואם כה יאמר עקדים
יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים: ט ויצל
אלהים את מקנה אביכם ויתן לי: י ויהי
בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה
העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים
וברדים: יא ויאמר אלי מלאך האלהים
בחלום יעקב ואמר הנני: יב ויאמר שא
נא עיניך וראה כל העתדים העלים על הצאן
עקדים נקדים וברדים כי ראיתי את כל אשר
לבן

אונקלוס

בחוטריא: ובלקשות ענא לא משוי והואה
לקשיא ללבן ובכיריא ליעקב: ותקיף גברא
לחדא לחדא והוו ליה ען סגיאן ואמהן
ועבדין וגמלין וחמרין: ושמע
ית פתגמי בני לבן דאמרין נסיב יעקב ית כל די
לאבונא ומדי לאבונא קנא ית כל נכסיא האלין:
וחזא יעקב ית סבר אפי לבן והא ליתנין עמיה
כמאתמלי ומדקדמוהי: ואמר יי ליעקב
תוב לארע אבהתך ולילדותך ויהי מימרי
בסעדך: ושלח יעקב וקרא לרחל וללאה
לחקלא לות ענה: ואמר להן חזי אנא
ית סבר אפי אבוכן ארי ליתנון עמי כמאתמלי
ומדקדמוהי ואלהיה דאבא הוה בסעדי: ברכות ה'
ואתין ידעתין ארי בכל חילי פלחית ית
אבוכן: ואבוכן שקר בי ואשני ית אגרי
עסר זמנין ולא שבקיה יי לאבאשא עמי:
אם כדין הוה אמר נמורין יהי אגרך וילדן כל
ענא נמורין ואם כדין הוה אמר רגולין יהי אגרך
וילדן כל ענא רגולין: ואפריש יי
מן בעירא דאבוכן ויהב לי: והוה בעדן
דאתיחמא ענא וזקפית עיני וחזית בחלמא
והא תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין
ופציחין: ואמר לי מלאכא דיי בחלמא
יעקב ואמרית הא אנא: ואמר זקוף כען
עינך וחזי כל תישיא דסלקין על ענא רגולין
נמורין ופציחין ארי גלי קדמי ית כל די לבן
עביד

רש״י

(מב) ובהעטיף· לשון איחור כתרגומו
בלקושיא· ומנחם חברו עם * המחלפות פסחי' ג'
והמעטפות. לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות
בעורן ובצמרן ואינן מתאוות להתיחם ע"י
הזכרים: (מג) צאן רבות· פרות
ורבות א משאר צאן: ושפחות ועבדים·
מוכר צאנו בדמים יקרים ב ולוקח לו כל
אלה: (א) עשה· כנס כמו * ויעש חיל ויך שמואל י"ד
את עמלק: (ג) שוב אל ארץ אבותיך· ושם
אהיה עמך ג אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר
להשרות ד שכינתי עליך: * (ד) ויקרא לרחל ב"ר
וללאה· לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה
עקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה
של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט
יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן ונומר
הקדימו רחל ללאה: (ז) עשרת מונים· אין
מונים פחות ה מעשרה: מונים· לשון סכום כלל
החשבון והן עשיריות למדנו שהחליף תנאו ו ק'
פעמים: (י) והנה העתודים· אף על פי
שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דומתן היו
המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר
שביד יעקב *: וברודים· תרגומו ופציחין כלי
פייש"ר בלעז חוט של לבן מקיף את גופו סביב
וברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו ז (ס"א
מזו אל זו) ואין לי להביא עד מן המקרא:
(ע)

שפתי חכמים

שבאן לבן שלא הסירם לבן מפני שאינם שכרו: א דאין לפ' כמשמעו שהיו לצאן הרבה הלא כבר כתי' ויפרץ האיש מאוד מאוד ובודאי הוא דקאי על הצאן דכתיב לעיל מיניה אלא שהיו פרות וכו' רא"ם: ב דאל"כ קאי בצאן ומזכיר שפחות ועבדי' (ממ"ש) דאל"כ היה מהראוי להקדי' אדם לבהמה ועוד דאח"כ חוזר והזכיר בהמה גמלי' וכו' לכ"פ שמכר וכו' ר"ל לכך הקדי' הצאן שהיו לו מתחלה ואח"כ נקט מה שקנה בדמיהן וסדרן כסדר אדם קודם בהמה זלפ"ז שהן כסדר א"כל כמו בצאן שמכר ג"כ עבדי' ושפחות ולוקח מהן גמלים וחמורי' ע"ש ר"ש ולוקח לו כל אלה ר"ל מדמי הצאן: ג לא שהוא תנאי שאם תשוב אהיה עמך ואם לאו לא אהיה עמך: ד אבל אין לפרש ואהיה עמך לשמרך בדרך כי כבר הובטח על זה והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו' אלא ר"ל שם אשרה שכינתי עליך ויחויב מזה שיונטח שלא יהרג בדרך ויתורץ בזה מה שפר"ש בפרשת וישלח שתי הבטחות וכו' שנראה מזה שאהי' עמך האמור פה ר"ל לשמרך בדרך: ה דמונין הוא לשון מניין דהוא עשרה וכתי' עשרת מונים משמע עשרה פעמים י"ד דהיינו ק' אבל מונים אין פירושו פעמים: ו הא דנקט רש"י תנאו ולא נקט משכרתו משום דאין הפסד בזה אם מחליף משכורתו כגון אם היה חייב ליתן לו מעות ונתן לו מטלטלין אין הפסד בזה לכן נקט תנאו עיקר התנאי היה מחליף כלפי רש"י בסמוך היה מחליף תנאי שביכינו מנקוד וטלוא וכו': ז כלומר מה שכתוב והנה העתודים העולים על הצאן נקדים וברודים ודאי לא קאי על אותן שנולדו לו ליעקב דא"כ מה אתא לאשמועינן אלא מוכרח אתה לומר שבאן לבן היו והיאך באו לשאן ועל זה פי' אע"פ וכו': ח יר"ל משמש בן ביד באותה חוט הלבן [illegible] שאין עקור מעכבו ופתוחה סביב כל גופו אותו חוט של לבן:

ת פי

בעל הטורים

ף רבתי

לא

העטופי' שני' במ' העטופ' ברעב פ' שנתן לו הכתובי' שמתו ברעב א"כ שעשה יעקב דבר שנראה כרמאות גרם לבניו שנתעטפו ברעב:

ואתנה ב' ואתנה באנו ובאן מרעיתי' נשם שטף ואנכי אלנבים תכלינה מה באן מרעיתי דלהלן מדבר בישראל אף באן האמור כאן דורש במד' על הגלות נשם שוטף ואנכי אלנבים שאמר להם אתן ידעתן שהיא נשם שוטף ואנכי' יורדי' עלי בהיותי בשדה עם הצאן:
כלם ב' חסרים בכ מן ב':

בראשית לא

לבן עשה לך: יג אנכי האל בית־אל אשר
משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה
קום צא מן־הארץ הזאת ושוב אל־ארץ
מולדתך: יד ותען רחל ולאה ותאמרנה
לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו: טו
הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם־
אכול את־כספנו: טז כי כל־העשר אשר
הציל אלהים מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל
אשר אמר אלהים אליך עשה: ס יז ויקם יעקב
וישא את־בניו ואת־נשיו על־הגמלים: יח
וינהג את־כל־מקנהו ואת־כל־רכשו אשר רכש
מקנה קנינו אשר רכש בפדן ארם לבוא אל־יצחק
אביו ארצה כנען: יט ולבן הלך לגזז את־
צאנו ותגנב רחל את־התרפים אשר לאביה: כ
ויגנב יעקב את־לב לבן הארמי על־בלי הגיד לו
כי ברח הוא: כא ויברח הוא וכל־אשר־לו ויקם
ויעבר את־הנהר וישם את־פניו הר הגלעד:
כב ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב:
כג ויקח את־אחיו עמו וירדף אחריו דרך
שבעת ימים וידבק אתו בהר הגלעד: כד
ויבא אלהים אל־לבן הארמי בחלם הלילה
ויאמר לו השמר לך פן־תדבר עם־יעקב מטוב עד־
רע: כה וישג לבן את־יעקב ויעקב
תקע את־אהלו בהר ולבן תקע את־אחיו בהר
הגלעד: כו ויאמר לבן ליעקב מה עשית
ותגנב את־לבבי ותנהג את־בנתי כשביות חרב:
כז למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא־
הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף
ובכנור: כח ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי
עתה הסכלת עשו: כט יש־לאל ידי לעשות

עמכם

אונקלוס

עביד לך: אנא אלהא דאתגליתי עלך בבית־אל די משחתא תמן קמא דקיימתא קדמי תמן קיים כען קום פוק מן־ארעא הדא ותוב לארע ילדותך: ואתיבת רחל ולאה ואמרא ליה העד כען לנא חולק ואחסנא בבית אבונא: הלא נוכראן איתחשבנא ליה ארי זבננא ואכל אף מיכל ית־כספנא: ארי כל עותרא דאפריש יי מאבונא דילנא הוא ודבננא וכען כל דאמר יי לך עביד: וקם יעקב ונטל ית בנוהי וית־נשוהי על־גמליא: ודבר ית־כל־גיתוהי וית־כל־קנינה דקנא גיתוהי וקנינה דקנא בפדן ארם למיתי לות־יצחק אבוהי לארעא דכנען: ולבן אזל למיגז ית־ענה ונסיבת רחל ית־צלמניא דילאבוהא: וכסי יעקב מן־לבן ארמאה על־דלא חוי ליה ארי אזל הוא: ואזל הוא וכל־דליה וקם ועבר ית־פרת ושוי ית־אפוהי לטורא דגלעד: ואיתחוה ללבן ביומא תליתאה ארי אזל יעקב: ודבר ית־אחוהי עמיה ורדף בתרוהי מהלך שבעה יומין וארביק יתיה בטורא דגלעד: ואתא מימר מן־קדם יי לות־לבן ארמאה בחלמא דליליא ואמר ליה אסתמר לך דילמא תמליל עם־יעקב מטב עד־ביש: וארביק לבן ית־יעקב ויעקב פרס ית־משכניה בטורא ולבן אשרי ית־אחוהי בטורא דגלעד: ואמר לבן ליעקב מה עבדת וכסיתא מיני ודברת ית־בנתי כשבית חרבא: למה אטמרת למיזל וכסיתא מיני ולא־חויתא לי ושלחתך פון בחדוא ובתושבחן בתופין ובכנרין: ולא שבקתני לנשקא לבני ולבנתי כען אסכלתא למעבד:

אית

בעל הטורים

י"ב מלא בתורה:
ה' מלא בתורה:

ששי

ל' וחסר:
כלם חסר בר
מן א':
כלם חסרים:
כי ברח ג' במ' כי ברח הוא ואידך במל' שעמלק הגיד ללבן על בריחת יעקב גם לפרע' על בריח' ישראל כי ברח בני' עמלק:
ד' חסר:

ד' חסר ו' קדמאה:

ד' חסר בליסנא:
עשה ד' במ' הסכלת עשה למען עשה ביו' הזה עשה שטים שאלתי עשה צדקה

יבמות ק"ג
נזיר כ"ג
מנחות ס"ב

רש"י

(יג) האל בית אל · כמו אל בית אל הה"א יתירה ודרך מקראות לדבר כן כמו * אתם באים אל הארץ כנען: משחת שם · לשון רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך יציק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח: אשר נדרת לי · וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות: (יד) העוד לנו · למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכר: (טו) הלא נכריות נחשבנו לו · אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נישואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (שעבדת אותו בי"ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר הפעולה: את כספנו · שעכב דמי שכר [א] פעולתך: (טז) כי כל העושר · כי זה משמש בלשון אלא · כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב"ה מאבינו שלנו הוא: הציל · לשון הפריש וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן הרעה ומן האויב: (יז) את בניו ואת נשיו · הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים [ב] שנאמר * ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגומר: (יח) מקנה קנינו · מה שקנה מצאנו [ג] עבדים ושפחות וגמלים וחמורים: (יט) לגזז את צאנו · שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים [ד] ביניו ובין יעקב: ותגנב רחל את התרפים · להפריש את אביה [ה] מע"א נתכוונה *: (כב) ביום השלישי · שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם: (כג) את אחיו · קרוביו: דרך שבעת ימים · כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ששה ימים ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים [ו] הלך לבן ביום אחד (שנאמר וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו ז' ימים): (כד) מטוב ועד רע · כל טובתן [ז] של רשעים רעה היא אצל הצדיקים *: (כו) כשבויות חרב · כל חיל הבא למלחמה קרוי [ח] חרב: (כז) ותגנוב אותי · גנבת את דעתי:

(כט) יש

ויקרא י"ד
ראשי' ל"ז
ב"ר
יבמות ס"ב

שפתי חכמים

[א] פי' של אותן שש שנים שעבדת אותו בשכר: [ב] מפני שהיה שטוף בזימה והיו נשיו עיקר רא"ם: [ג] פי' המקנה של קניינו שקנאו ע"י מכירת צאנו ופי' וינהג את כל מקנהו המקנה שנולד לו בשכרו: [ד] אמר זה משום קרא שאחריו שכתיב ויהי ביום השלישי וגו' למה לא נודע עד יום השלישי אלא וכו': [ה] ר"ל מדכתיב אשר לאביה דהוא מיותר תרפין מבעי' ליה אלא וכו': [ו] כלומר אלו היה אצל מקום נאן לבן: [ז] וכ"ל דהק"ק שאל תדבר עמו מה שהוא טוב בעיניך כלומר שישוב עמך לחרן והוא רעה אצלו כי בל זמן שהיה מחובר אצל רשע אין השכינה שורה עליו וק"ל: [ח] דהא לא נופל לשון שביה גבי חרב אלא ה"ל כשבויות חיל:

ט ר"לת

אונקלוס

אית חילא בידי למעבד עמכון ביש ואלהא
דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך
מלמללא עם יעקב מטב עד ביש: וכען מיזל
אזלת ארי חמדא חמידתא לבית אבוך למה
נסיבתא ית דחלתי: ואתיב יעקב ואמר ללבן
ארי דחילית ארי אמרית דילמא תנוס ית בנתך
מני: עם דתשכח ית דחלתך לא יתקיים קדם
אחנא אשתמודע לך מה דעמי וסב לך ולא ידע
יעקב ארי רחל נסיבתינון: ועל לבן במשכנא
דיעקב ובמשכנא דלאה ובמשכנא דתרתין
להינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא דלאה
ועל במשכנא דרחל: ורחל נסיבת ית צלמניא
ושויתינון בעביטא דגמלא ויתיבת עליהון ומשש
לבן ית כל משכנא ולא אשכח: ואמרת
ע"ז כ"ד לאבוהא לא יתקוף בעיני רבוני ארי לא איכול
למיקם מן קדמך ארי אורח נשין לי ובלש ולא
אשכח ית צלמניא: ותקיף ליעקב ונצא בלבן
ואתיב יעקב ואמר ללבן מה חובי מה סורחני
ארי רדפתא בתרי: ארי משמשתא ית כל מני
פס ט' מה אשכחתא מכל מני ביתך שוי הכא קדם
אחי ואחך ויוכחון בין תרוונא: דנן עסרין שנין
ב"ק ס"ה אנא עמך רחלך ועזך לא אתכילו ודכרי ענך לא
אכלית: דתבירא לא איתיתי לותך דהוה
ב"מ צ"ג שגיא ממנינא מן ידי את בעי לה נטרית בימםא
ונטרית בליליא: הויתי בימםא אכלני שרבא
וגלידא נחית עלי בליליא ונדת שינתי מעיני:
דנן

ויצא

עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר
השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע:
ל ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית
אביך למה גנבת את אלהי: לא ויען יעקב ויאמר
ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך
מעמי: לב עם אשר תמצא את אלהיך לא
יחיה נגד אחינו הכר לך מה עמדי וקח לך ולא
ידע יעקב כי רחל גנבתם: לג ויבא לבן
באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהת
ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל:
לד ורחל לקחה את התרפים ותשמם בכר
הגמל ותשב עליהם וימשש לבן את כל האהל
ולא מצא: לה ותאמר אל אביה אל יחר בעיני
אדני כי לוא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי
ויחפש ולא מצא את התרפים: לו ויחר
ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה
פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי: לז כי
משמשת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך
שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו:
לח זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך
לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי: לט טרפה
לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה
גנבתי יום וגנבתי לילה: מ הייתי ביום
אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני:
מא זה

בעל הטורים

הכא איירי ברמאות של לבן וכן ביוסף שבזוהו אחיו ברמאות. נכתיב ואתם חשבתם עלי רעה וכן עשה שטים שנאמר אותן שעושין רמאות ללבן וכיונת בו עשה צדקה זה שעשה צדקה עם אחיו שהם חשבוהו לרעה והוא חשבה לטובה:
לוא ב' במס' מלואי' לוא אוכל לקום אם לוא יגיד ונשאיעונו לומ' לוא אוכל לקום מפני מפני התרפי' אבל מפני אחר אקו' כי היכי דרשינן התם אם לא יגיד פי' לדיינ' ונשא עונו אבל אחר אם לא יגיד בשביל זה לא ישא עונו:
ג' ומלא:
ג' ומלא:
כולם מלאים בר מן ג':
י"ז חסר בליבנא:

רש"י

(כט) יש לאל ידי. יש כח וחיל בידי לעשות
עמכם רע וכל אל שהוא לשון קדש על שם עוז ורוב
אונים הוא: (ל) נכספת. חמדת והרבה יש
תהלים מ"ד במקרא *נכספה וגם כלתה נפשי *למעשה ידיך
איוב י"ד תכסוף: (לא) כי יראתי וגו'. השיבו על
ראשון ראשון שאמר לו ותנהג את בנותי וגו':
(לב) לא יחיה. ומאותה קללה מתה רחל
ב"ר בדרך*: מה עמדי. משלך: (לג) באהל
יעקב. הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה
א וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר
אשת יעקב: ויבא באהל רחל. כשיצא מאהל
לאה חזר לו לאהל רחל ב קודם שיחפש באהל האמהו'
דף י"ז (ספרים אחרים השפחות) וכל כך למה לפי שהיה
מיכה ד' מכיר בה שהיא ממשמשת: (לד) בכר הגמל.
שמואל י"ז לשון כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא
הושע ע' מרדעת העשויה כמין כר. *ועבירתין שכינו הקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים בלע"ז: (לו) דלקת. רדפת
איוב כ"א כמו *על ההרים דלקונו וכמו *מדלוק אחרי פלשתים: (לז) ויוכיחו. ויבררו ג עם מי הדין אפרובי"ר בלע"ז: (לח)
ב"ק ס"ה לא שכלו. לא הפילו עיבורם כמו *רחם משכיל *תפלט פרתו ולא תשכל: ואילי צאנך. *מכאן אמרו איל בן יומו ד קרוי איל שאם
שופטים כ' לא כן מה שבחו אילים לא אכל אבל כבשים אכל אם כן גזלן הוא: (לט) טרפה. ע"י ארי וזאב: אנכי אחטנה. לשון *קולע
מלכי' א' א' אל השערה ולא יחטיא *אני ובני שלמה חטאים חסרים. אנכי אחסרנה אם חסרה ה חסרה לי מידי תבקשנה: אנכי אחטנה.
במדב' ל"א תרגומו דהות שגיא ממנינא שהיתה כפרדת ומחוסרת כמו *ולא נפקד ממנו איש תרגומו לא שגא: גנבתי יום וגנבתי
מיכה א' לילה. גנובת יום או גנובת לילה הכל שלמתי: גנובתי. כמו *רבתי בגוים שרתי במדינות *מלאתי משפט אוהבתי לדים:
ישעיה א' (מ) אכלני חרב. לשון אש אוכלה: קרח. כמו *משליך קרחו תרגומו גלידא: שנתי. לשון שינה:
תהלי' קע"ג (מא) ותחלף

שפתי חכמים

א רצונו לתרץ למה נאמר אהל יעקב וכי היה חשוד בעיניו לעבוד עבודת אלילים ובפרט בשובו אל בית אביו שגם הוא עצמו אמר כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי והלא בבית אביך לאו עובדי אלילים הם לכן פירש הוא אהל רחל וכו': ב ר"ל הא אהל יעקב הוא אהל רחל כדפירש רש"י וא"כ למה ליה למיכתב ויבא באהל רחל הא כבר חפש בו וע"ק למה כתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל היה לו לכתיב ויצא מאהל שתי אמהות ויבא באהל רחל דהא כבר יצא מאהל לאה ובא לאהל שתי אמהות לכן פירש כשיצא וכו': ג אין פירש כמו הוכיח אברהם את אבימלך דהא לא כן ויוכיחו אותנו מבעי ליה: ד וקשה והא בפרשת שלח לך פירש רש"י בתוך שנתו קרוי כבש ולי"ב חדשים קרוי איל ועיין בתוספות בב"ק דף ס': ה הוסיף מלת אם חסרה שלא תאמר כיון שאמר עדיין לא שכלו וכו' א"כ מאי זה דכתיב אנכי אחטנה לכן פירש אם תחסר כלומר אם קרה מקרה בשום פעם שתחסרה שום בהמה אנכי אחטנה פירש עלי להשלים חסרונה: ו שהוא לשון כלייה:
א וקשה:

בראשית לא

מא זֶה־לִּ֞י עֶשְׂרִ֣ים שָׁנָה֮ בְּבֵיתֶךָ֒ עֲבַדְתִּ֜יךָ
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵ֤ה שָׁנָה֙ בִּשְׁתֵּ֣י בְנֹתֶ֔יךָ וְשֵׁ֥שׁ שָׁנִ֖ים בְּצֹאנֶ֑ךָ
וַתַּחֲלֵ֥ף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּ֖י עֲשֶׂ֥רֶת מֹנִֽים׃ מב
לוּלֵ֡י אֱלֹהֵ֣י אָבִי֩ אֱלֹהֵ֨י אַבְרָהָ֜ם וּפַ֤חַד יִצְחָק֙ הָ֣יָה
לִ֔י כִּ֥י עַתָּ֖ה רֵיקָ֣ם שִׁלַּחְתָּ֑נִי אֶת־עָנְיִ֞י וְאֶת־יְגִ֧יעַ כַּפַּ֛י
רָאָ֥ה אֱלֹהִ֖ים וַיּ֥וֹכַח אָֽמֶשׁ׃ ס מג וַיַּ֨עַן לָבָ֜ן
וַיֹּ֣אמֶר אֶֽל־יַעֲקֹ֗ב הַבָּנ֨וֹת בְּנֹתַ֜י וְהַבָּנִ֤ים בָּנַי֙ וְהַצֹּ֣אן
צֹאנִ֔י וְכֹ֛ל אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה לִי־ה֑וּא וְלִבְנֹתַ֞י מָֽה־
אֶעֱשֶׂ֤ה לָאֵ֙לֶּה֙ הַיּ֔וֹם א֥וֹ לִבְנֵיהֶ֖ן אֲשֶׁ֥ר יָלָֽדוּ׃
מד וְעַתָּ֗ה לְכָ֛ה נִכְרְתָ֥ה בְרִ֖ית אֲנִ֣י וָאָ֑תָּה
וְהָיָ֥ה לְעֵ֖ד בֵּינִ֥י וּבֵינֶֽךָ׃ מה וַיִּקַּ֥ח יַעֲקֹ֖ב אָ֑בֶן
וַיְרִימֶ֖הָ מַצֵּבָֽה׃ מו וַיֹּ֨אמֶר יַעֲקֹ֤ב לְאֶחָיו֙ לִקְט֣וּ
אֲבָנִ֔ים וַיִּקְח֥וּ אֲבָנִ֖ים וַיַּעֲשׂוּ־גָ֑ל וַיֹּ֥אכְלוּ שָׁ֖ם עַל־
הַגָּֽל׃ מז וַיִּקְרָא־ל֣וֹ לָבָ֔ן יְגַ֖ר שָׂהֲדוּתָ֑א וְיַעֲקֹ֕ב
קָ֥רָא ל֖וֹ גַּלְעֵֽד׃ מח וַיֹּ֣אמֶר לָבָ֔ן הַגַּ֨ל הַזֶּ֥ה עֵ֛ד
בֵּינִ֥י וּבֵינְךָ֖ הַיּ֑וֹם עַל־כֵּ֥ן קָרָֽא־שְׁמ֖וֹ גַּלְעֵֽד׃ מט
וְהַמִּצְפָּה֙ אֲשֶׁ֣ר אָמַ֔ר יִ֥צֶף יְהוָ֖ה בֵּינִ֣י וּבֵינֶ֑ךָ כִּ֥י
נִסָּתֵ֖ר אִ֥ישׁ מֵרֵעֵֽהוּ׃ נ אִם־תְּעַנֶּ֣ה אֶת־
בְּנֹתַ֗י וְאִם־תִּקַּ֤ח נָשִׁים֙ עַל־בְּנֹתַ֔י אֵ֥ין אִ֖ישׁ עִמָּ֑נוּ
רְאֵ֕ה אֱלֹהִ֥ים עֵ֖ד בֵּינִ֥י וּבֵינֶֽךָ׃ נא וַיֹּ֥אמֶר
לָבָ֖ן לְיַעֲקֹ֑ב הִנֵּ֣ה ׀ הַגַּ֣ל הַזֶּ֗ה וְהִנֵּה֙ הַמַּצֵּבָ֔ה אֲשֶׁ֥ר
יָרִ֖יתִי בֵּינִ֥י וּבֵינֶֽךָ׃ נב עֵ֚ד הַגַּ֣ל הַזֶּ֔ה וְעֵדָ֖ה
הַמַּצֵּבָ֑ה אִם־אָ֗נִי לֹֽא־אֶעֱבֹ֤ר אֵלֶ֙יךָ֙ אֶת־הַגַּ֣ל הַזֶּ֔ה
וְאִם־אַ֠תָּה לֹא־תַעֲבֹ֨ר אֵלַ֜י אֶת־הַגַּ֥ל הַזֶּ֛ה וְאֶת־
הַמַּצֵּבָ֥ה הַזֹּ֖את לְרָעָֽה׃ נג אֱלֹהֵ֨י אַבְרָהָ֜ם
וֵאלֹהֵ֤י נָחוֹר֙ יִשְׁפְּט֣וּ בֵינֵ֔ינוּ אֱלֹהֵ֖י אֲבִיהֶ֑ם וַיִּשָּׁבַ֣ע
יַעֲקֹ֔ב בְּפַ֖חַד אָבִ֥יו יִצְחָֽק׃ נד וַיִּזְבַּ֨ח יַעֲקֹ֥ב
זֶ֙בַח֙ בָּהָ֔ר וַיִּקְרָ֥א לְאֶחָ֖יו לֶאֱכָל־לָ֑חֶם וַיֹּ֣אכְלוּ לֶ֔חֶם
וַיָּלִ֖ינוּ בָּהָֽר׃ נה וַיַּשְׁכֵּ֨ם לָבָ֜ן בַּבֹּ֗קֶר וַיְנַשֵּׁ֛ק
לְבָנָ֥יו וְלִבְנוֹתָ֖יו וַיְבָ֣רֶךְ אֶתְהֶ֑ם וַיֵּ֛לֶךְ וַיָּ֥שָׁב לָבָ֖ן
לִמְקֹמֽוֹ

בעל הטורים

שביעי

ד' וחלא

בגלם חסרים בו מן ג':

מפטיר

ב' מלאים: ב' חסרים:

אונקלוס

דְּנַן לִי עַסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פְּלַחְתָּךְ אַרְבַּע עַסְרֵי שְׁנִין בְּתַרְתֵּין בְּנָתָךְ וְשִׁית שְׁנִין בְּעָנָךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת אַגְרִי עֲסַר זִמְנִין: אִילוּלָא פוֹן אֱלָהָא דְאַבָּא אֱלָהֵיהּ דְאַבְרָהָם וּדְדָחֵיל לֵיהּ יִצְחָק הֲוָה בְּסַעְדִּי אֲרֵי כְעַן רֵיקָן שַׁלַּחְתַּנִי יָת עַמְלִי וְיָת לֵיאוּת יְדַי גְּלֵי קֳדָם יְיָ וְאוֹכַח בְּרַמְשָׁא: וַאֲתֵיב לָבָן וַאֲמַר לְיַעֲקֹב בְּנָתָא בְּנָתִי וּבְנַיָּא בְּנַי וְעָנָא עָנִי וְכֹל דְּאַתְּ חָזֵי דִּילִי הוּא וְלִבְנָתִי מָה אַעְבֵּיד לְאִלֵּין יוֹמָא דֵין אוֹ לִבְנֵיהֶן דִּילִידָא: וּכְעַן אִיתָא נִגְזַר קְיָם אֲנָא וְאַתְּ וִיהֵי לְסָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ: וּנְסֵיב יַעֲקֹב אַבְנָא וּזְקָפַהּ קָמָא: וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲחוֹהִי לְקוּטוּ אַבְנִין וּנְסִיבוּ אַבְנִין וַעֲבַדוּ דְגוֹרָא וַאֲכַלוּ תַמָּן עַל דְּגוֹרָא: וּקְרָא לֵיהּ לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קְרָא לֵיהּ גַּלְעֵד: וַאֲמַר לָבָן דְּגוֹרָא הָדֵין סָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ יוֹמָא דֵין עַל כֵּן קְרָא שְׁמֵיהּ גַּלְעֵד: וְסַכּוּתָא דַּאֲמַר יְסֵךְ מֵימְרָא דַיְיָ בֵּינָא וּבֵינָךְ אֲרֵי נִתְכַּסֵּי גְּבַר מִחַבְרֵיהּ: אִם תְּעַנֵּי יָת בְּנָתִי וְאִם תִּסַּב נְשִׁין עַל בְּנָתִי לֵית אֱנָשׁ עִמַּנָא חֲזִי מֵימְרָא דַיְיָ סָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ: וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב הָא דְּגוֹרָא הָדֵין וְהָא קָמְתָא דַּאֲקֵימִית בֵּינָא וּבֵינָךְ: סָהִיד דְּגוֹרָא הָדֵין וְסָהֲדָא קָמְתָא אִם אֲנָא לָא אֶעְבַּר לְוָתָךְ יָת דְּגוֹרָא הָדֵין וְאִם אַתְּ לָא תֶעְבַּר לְוָתִי יָת דְּגוֹרָא הָדֵין וְיָת קָמְתָא הָדָא לְבִישׁוּ: אֱלָהֵיהּ דְאַבְרָהָם וֵאלָהֵיהּ דְּנָחוֹר יְדִינוּן בֵּינָנָא אֱלָהָא דַאֲבוּהוֹן וְקַיֵּים יַעֲקֹב בִּדְדָחֵיל לֵיהּ אֲבוּהִי יִצְחָק: וּנְכַס יַעֲקֹב נִכְסְתָא בְּטוּרָא וּקְרָא לַאֲחוֹהִי לְמֵיכַל לַחְמָא וַאֲכַלוּ לַחְמָא וּבָתוּ בְּטוּרָא: וְאַקְדֵּים לָבָן בְּצַפְרָא וְנַשֵּׁיק לִבְנוֹהִי וְלִבְנָתֵיהּ וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן וַאֲזַל

ותב

תולדות אהרן

יבמות ס"ב

שבת קט"ו מגלה ט'

יומא ע"ב כתובות מ"ג

יומא ע"ז

ב"ר

ב"ר

שפתי חכמים

א וקשה והא בפרשת ויצא כתיב אלהי יצחק וי"ל דה"פ שיעקב אמר איך שהקב"ה אמר אלהי יצחק: ב לא שאל ליעקב מה תרנה שאעשה להן שזה לא ביקש ממנו: ג הואיל וכתיב שתמא ולאי קאי אדלמעלה אלהי אבי ועי"ל דאי על הברית והיתה מבעי ליה: ד ר"ל דהא דמכינו שהר הגלעד נקרא מצפה כמו שמביא רש"י הפסוק דכתיב מצפה ולמה נקרא כן ומתרץ הפסוק בעצמו בשביל זה כמי לקרא מצפה לפי שאמר אשר יצף ה' וגו': ה ר"ל דאם ומשמע לשון ספק וכאן אי אפשר לפרשו כן ל"פ אם משמש בלשון אשר פירש במקום אי"ן כאלו אמר עדה המצבה שאני לא אעבור וכו': ו ואיכו רשאי למחקו: ז כאן לא פי' רש"י כמו נבי ויאמר יעקב לאחיו פי' רש"י הם בניו דכאן אין שייך לומר שעשה משתה לבניו והא דלא פירש לעיל כמו הכא ג"ל דלעיל אמר יעקב לקטו אבנים שהוא לשון ביזוי ולא שייך לבזות

רש"י

(מא) ותחלף את משכרתי: היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא מעקודים לברודים:
(מב) ופחד יצחק: לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואף על פי שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת. ויעקב נתיירא לומר אלהי ואמר ופחד: ויוכח: לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה:
(מג) מה אעשה לאלה: איך תעלה על לבי להרע להן:
(מד) והיה לעד: הקב"ה:
(מו) לאחיו: הם בניו שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה:
(מז) יגר שהדותא: תרגומו של גלעד: (מח) גלעד: גל עד:
(מט) והמצפה אשר אמר וגו': והמצפה אשר בהר הגלעד וכמו שכתוב ויעבר את מצפה גלעד ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה' ביני ובינך אם תעבור את הברית: כי נסתר: ולא נראה איש את רעהו:
(נ) בנותי בנותי: שני פעמים אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש: אם תענה את בנותי: למנוע מהן עונת תשמיש:
(נא) יריתי: כמו ירה בים כזה שהוא יורה חץ:
(נב) אם אני: הרי אם משמש בלשון אשר כמו עד אם דברתי דברי: לרעה: לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא:
(נג) אלהי אברהם: קדש: אלהי נחור: חול: אלהי אביהם: חול:
(נד) ויזבח יעקב זבח: שחט בהמות למשתה: לאחיו: לאוהביו שעם לבן: לאכול לחם: כל דבר מאכל קרוי לחם

ויצא

למקומו: א ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ב ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים:

קמ"ח פסוקים חלקי מחנים סימן
ומפטירין ויברח יעקב בהושע בסימן י"ב:

פ פ פ

וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל־עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום: ד ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם־לבן גרתי ואחר עד־עתה: ה ויהי־לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא־חן בעיניך: ו וישבו המלאכים אל־יעקב לאמר באנו אל־אחיך אל־עשו וגם הלך לקראתך וארבע־מאות איש עמו: ז ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את־העם אשר־אתו ואת־הצאן ואת הבקר

אונקלוס

חולין י"ח / זהר מגור / נרכו' ס"ב

ותב לבן לאתריה: ויעקב אזל לאורחיה וערעו ביה מלאכיא דיי: ואמר יעקב כד חזנון משריתא מן קדם יי דא וקרא שמא דאתרא ההוא מחנים:

פ פ פ

וישלח

יעקב אזגדין קדמוהי לות עשו אחוהי לארעא דשעיר חקליה דאדום: ופקיד יתהון למימר כדין תימרון לרבוני לעשו כדנן אמר עבדך יעקב עם לבן דרית ואוחרית עד כען: והוו לי תורין וחמרין ען ועבדין ואמהן ושלחית לחואה לרבוני לאשכחא רחמין בעינך: ותבו איזגדיא לות יעקב למימר אתינא לות אחוך לות עשו ואף אתי לקדמותך וארבע מאה גברין עמיה: ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה ופליג ית עמא דעמיה וית ענא וית תורי

ברכות ד' / פנהד' צ"ח

בעל הטורים

ו' פסר את:

מחנים נוטריקון מאותן חיילים נטל יעקב מלאכים:

ואח' עד אתה וא"ת א"כ שקיימת המצו' בא והלחם עמי ואת' עד עתה כלו' אני צריך להתאחר עד שיעברו עתה ע' של בבל ות' של מצרי' וחמשת אלפי' ויבא אלף הששי שהם ימו' המשיח וא"כ ועלו מושיעים בהר ציון לשפו' את הר עשו:

וירא יעקב א"צ"פ שנא' לו והיה זרעך כעפר הארץ אפשר שיתקיים בזרע אחר שיוליד א"כ:

רש"י

דניאל ה' / ירמיה י"א / ב"ר ותנחו'

קדוי לאס ■ כמו * עבד לאס רב * נשתיתה עץ בלחמו: (א) ויפגעו בו מלאכי אלהים. מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ: (ב) מחנים. שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן. ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו *:

שפתי חכמים

לוות לאנשים שאינן סרין למשמעתו לכן פירש על בניו: א ר"ל דהיה צ"ל לאכול בשר שהרי שחט להם בהמות: ב וקשה והא בתחילה הפרש' בני עולים ויורדים פי' רש"י שלא הוו שניהם יחד אלא זו עולים תחילה וזו אח"כ יורדי' ולפי שפי' רש"י בסמוך בפרש' וישלח יעקב מלאכים ממש וב"ל דה"פ דודאי המלאכים של א"י רבו כמי לעלות קודם שירדו מלאכי א"י אלא יעקב עיכבן בעל כרחן לפי שרצה לשלחן לעשו אם כן ש"מ מלאכים ממש היו:

חסלת פרשת ויצא

וישלח

ב"ר

(ג) יעקב מלאכים. מלאכים ממש *: ארצה שעיר. לארץ שעיר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה: (ד) גרתי. לא נעשיתי שר וחשוב ב אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על ברכו' אביך שברכני הוה גביר לאחיך לא נתקיימה בי. דבר אחר גרתי בגימטריא תרי"ג. כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ג ולא למדתי ממעשיו הרעים: (ה) ויהי לי שור וחמור. אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא מן ד הארץ: שור וחמור. דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים: ואשלחה להגיד לאדוני. להודיע ה שאני בא אליך: למצוא חן בעיניך. שאני שלם עמך ומבקש אהבתך: (ו) באנו אל אחיך אל עשו. שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו ו הרשע עודנו בשנאתו *: (ז) ויירא ויצר. ויירא שמא ז יהרג * ויצר לו אם יהרוג הוא את ח אחרים: (ס"א שמא יהרוג אחרים. ועוד

ב"ר / ב"ר ותנחו'

חסלת פרשת ויצא

א דאם

לא כן מלת לפניו צ"ל וה"פ וישלח יעקב מלאכים לפניו ר"ל אותן דכתיב לפניו דהיינו ויפגעו בו מלאכי אלהים וגו' (ועוד דברים רבים כאמרו בזה עיין בג"א ובמה"רן ומנ"י): ב דאל"כ עם לבן אחרתי היה לו לומר: ג כלומר ואין אתה יכול לי דהא דבירך אותך אביך ועל חרבך תחיה היינו דווקא בזהיה כאשר תריד אבל אני קיימתי את כל התורה ומהר"של פירש ר"ל לפי שק"ל מה אמר לו בתחילה לא נעשתי שר וכו' אדרב' בזה יהיה לו לאותו רשע פתחון פה לומר אם כן אין הברכות מקוימות בך בודאי לא קיימת מצות ויש לי לקיים בך והיה כאשר תריד וגו' לכן אמר כל תרי"ג מצו' שמרתי ואע"פכ לא נעשיתי כו': ד כלו' שהוויתן אינו מן הארץ אע"פ שנידונין מן הארץ דאל"כ מעיקרא אמר גרתי להודיע שלא נתקיימו הברכות והדר אמר ויהי לי שור וחמור כדרך בני אדם לומר על שורי' הרבה שור ומוכח זה דהא שלח ליה דורון כל אותה המחנה הרי ימצא שקרן בדבריו שאמר ויהי לי שור אחד. ולפי ד"א י"ל דהכי קאמר ליה ע"פ שתרי"ג מצות שמרתי עדיין לא נתקיימה בי ברכת אבי שהרי אין לי אלא שור וחמור ולא קבלתי שכר ברכת אבי שהוא משמני הארץ ולכן אין אני ירא ממך וק"ל: ה דאם הוא שולח לו בשביל זה להגיד לומר לבן גרתי ויהי לי שור וגו' א"כ למצא חן בעיניו כמו קאי על זה וזה אי אפשר דה' אין ההגדה הזאת סיבה למציאת חן אלא שלא ישטמנו לכן מפרש להודיע שאני בא אליך ולהשתעבד לך ובזה אמצא ג"כ חן בעיניך. ומהר"של כתב דק"ל והלא אמר למעלה כה תאמרון מהו אח"כ דכתוב להגיד וגו' אלא לומר שאני בא וכו' ובזה יהיה לי מציאות חן לפי שדרך של בני אדם כששולחים לפיי' אין באים בעצמן אבל אני ג"כ בעצמי בא ואף זה בעבור שאני שלם עמך: ו דאל"כ עשו ל"ל והלא אין לו אלא אח אחד אלא עשו המפורסם בתכלי' הרשעה רא"ם ועי"ל דק"ל הל"ל באנו אל עשו אחיך ולא אל אחיך עשו כמו דכתיב בתחילת הפרשה אל עשו אחיו וגו'. וק"ל: ומהר"של פי' אל אל ל"ל וא"ל למה אמר לאדוני לעשו י"ל הוא בזה להם לעשות תואר ללשון אבל כשהשיבו לו תשובה מה להם לתאר הלשון לכך מדקדק וכו' עכ"ל: ז וא"ת והלא כבר הבטיחו הק"בה בגלותו מבית אביו והשיבותיך אל האדמה הזאת כבר תירצו בגמרא (ברכו' ד' וסנה' צ"ח) שמא יגרום החטא ועי"ל דהבטחה לא היתה אלא והשיבותיך אל האדמה הזאת כלומר להביאו אל א"י אבל לא הבטיחו שיבא אל בית אביו (ועיין בהר"אם והר"ן ובג"א ומ"י): ח י"ל דיעקב היה ירא שמא יהרוג את עשו ויצחק יצטער ביותר לפי שהיה א' הב לעשו כי בחזקת כפרות היה עשו בעיני יצחק ויקלל את יעקב תנחומא. א"נ י"ל דיעקב ודאי לא היה ירא שמא יהרוג את

הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ ח וַיֹּאמֶר
אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׃ ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר
אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ׃
י קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ יא הַצִּילֵנִי
נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא
וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃ יב וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב
אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־
יִסָּפֵר מֵרֹב׃ יג וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח
מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃ יד עִזִּים

מאתים

קטנתי יו"ד כפופה אע"פ שנתברכתי בי' ברכות ירא אני שמא יגרום לי החטא:

והכי ב' בת' הכא אם יוכל להלחם בו והכי גבי גליות

שלישי

לומר מה יעקב בתיירא אף דוד בתיירא מה יעקב

אונקלוס

תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לְתַרְתֵּין מַשְׁרְיָן׃ וַאֲמַר
אִם יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא חֲדָא וְיִמְחֵינַהּ וִיהֵי
מַשְׁרִיתָא דְּאִשְׁתְּאָרָא לְשֵׁיזָבָא׃ וַאֲמַר יַעֲקֹב
אֱלָהֵיהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהֵיהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ
דַּאֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלָּדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ׃
זְעֵירָן זָכְוָתִי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל טַבְוָן דִּי עֲבַדְתְּ
עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידַי עֲבָרִית יָת יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן
הֲוֵיתִי לְתַרְתֵּין מַשְׁרְיָן׃ שֵׁיזְבִנִי כְעַן
מִיְּדָא דְּאָחִי מִיְּדָא דְּעֵשָׂו אֲרֵי דָחֵיל אֲנָא מִנֵּיהּ
דִּילְמָא יֵיתֵי וְיִמְחִינַנִי אִמָּא עַל בְּנַיָּא׃ וְאַתְּ
אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוֵּי יָת בְּנָךְ סַגִּיאִין
כְּחָלָא דְּיַמָּא דְּלָא יִתְמְנוּן מִלְּמִסְגֵּי׃ וּבָת תַּמָּן
בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסֵיב מִן דְּאַיְתִי בִידֵיהּ תִּקְרוֹבְתָּא

לעשו

רש"י

נילסות אחרות וכ"ע במזרחי. הפירש שביניהם): (ח) המחנה האחת והכהו. מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה. * אם תחנה עלי מחנה הרי נקבה. * המחנה הזה לשון זכר. וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה * השמש יצא על הארץ * מקצה השמים מוצאו הרי לשון זכר. * והשמש זרחה על המים הרי לשון נקבה. וכן רוח * והנה רוח גדולה באה הרי לשון נקבה * ויגע בארבע פנות הבית הרי לשון זכר. * רוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי לשון זכר ולשון נקבה. וכן אש * ואש יצאה מלפני ה' לשון נקבה. * אש לוהט לשון זכר: והיה המחנה הנשאר לפליטה. על כרחו כי אלחם עמו. א התקין עצמו לשלשה דברים ב לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון. ותעבור המנחה על פניו. לתפלה. * אלהי אבי אברהם. למלחמה. והיה המחנה הנשאר לפלטה: (ט) ואלהי אבי יצחק. ולהלן הוא אומר ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו'. אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך. ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ג ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו'. בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך: (י) קטנתי מכל החסדים. * נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת ד שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ה ויגרום לי להמסר ביד עשו: ומכל האמת. אמיתת דבריך ו שמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני: כי במקלי. לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן ז ונבקע הירדן: (יא) מיד אחי מיד עשו. מיד אחי שאין נוהג עמי כאח ח אלא כעשו הרשע: (יב) היטב איטיב. היטיב בזכותך איטיב ט בזכות אבותיך *: ושמתי את זרעך כחול הים. והיכן א"ל כן והלא לא א"ל אלא * והיה זרעך כעפר הארץ. אלא שא"ל * כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך י ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים: (יג) הבא בידו. כ ברשותו.

וכן

סנהד' ל"ט · תענית כ' · תהלים כ"ז · שם כ' · ראשית י"ט · תהלים י"ט · מלכי' ב' ג' · איוב א' · מלכי' א' י"ט · ראשית י"ו · תהלי' קנ"ט · ראשית כ"ח · שבת ל"ב · ב"ר · שם כ"ו כ"ח · שם כ"ד

שפתי חכמים

את עשו דקיימא לן הבא להרגך השכם להרגו והלא יעקב היה מתירא שמא יהרוג האנשים של עשו שהם לא באו להרוג את יעקב אלא אנשים של יעקב אלא עשו בא להרוג את יעקב ואע"פ שאנשיו של עשו היו רודפין אחר אנשיו של יעקב וכל אדם ניתן להציל את הנרדף בנפשו של רודף מ"מ אם יכול להציל באחד מאבריו והרגו נהרג עליו ויעקב היה ירא שמא יהרוג אותן מכח בלבול המלחמה אע"פ שהיה יכול להציל באחד מאבריהם. יש מקשים למה ירא יעקב שמא יהרג והא עשו אמר יקרבו ימי אבל וגו' ויצחק היה עודנו חי ועי"ל יש להקשות היאך שלח עשו את אליפז שירדוף אחר יעקב ויהרגהו. לכן נראה שמה שאמר עשו יקרבו ימי אבל וגו' אבל כל זמן שהיה אביו חי לא יהרגנהו היינו כשיהיה אצל יצחק אבל כשיהיה במקום אחר יהרגנהו (עיין במ"י): א ר"ל כי אלחם עמו אז בוודאי יהיה פנאי למחנה שנייה למלוט. ומהרש"ל כתב נראה למדקדק מדלא כתיב אולי וכתיב והיה משמע דבע"כ וכל זה מדקדק כדי לקיים הדרש שהתקין עצמו לג' דברים: (נח"י) דא"א לפרש אולי דא"כ יותר היה מסתברא לקבץ הכל למחנה א' ולהלחם עמו אולי יתגבר עליו ברוב עם בשלמא אם המחנה הנשאר בעל כרחו תהיה לפלטה שפיר עבד שחלק לשני מחנות כי מוטב לתפוס את ודאי ההצלה למחנה הנשאר אע"פ שהמחנה הא' תהיה יותר בסכנה מלכנוס בספק סכנה לכולם ולספק הצלה לכלה: ב ונופ' שלשתן מן המקראות ומלחמה מפרש מן המחנה הנשאר לפליטה א"כ ש"מ דקאי על מלחמה להכי מפרש אלחם עמו: ג וכך אמר לו כיון שהבטחתני להיות עמי כשאבא אל ארץ אבותי אם כן כשאמות בדרך נמצא שלא נתקיימה בי הבטחתך: ד ר"ל מכל החסדים היינו בשביל החסדים ואת עבדיך היינו שעשית עמי ומפ' דאת פי' עם: ה דאי היה טעם בשביל מיעוט זכיות לחוד בשביל זה לא היה צריך לירא דקי"ל אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון לכך הוצרך לפר' נמי הטעם של שמא יגרום החטא ומי הוה טעם של שמא יגרום החטא לחוד ה"א דמשום זה נמי לא היה לו ליר' דזכיותיו יהיו מכריעין לו על חובותיו לכך הוצרך נמי לפרש הטעם של מיעוט זכיות וא"כ בשביל שתי טעמים הללו היה ירא: ו קשה נמי לרש"י וכי בשביל שהקב"ה אמת יתמעטו זכיותיו כלפי' רש"י לעיל גבי זכיותי וכו' וגם מה שפי' שאמרת לי במקום ועשית משום דבדבור אינו נופל לשון עשייה אלא לשון שמירה ושמירתו היא עשייתן: ז ולפי זה עשה לי שתי טובות אחד שנבקע לו הירדן והשני ב' מחנות משא"כ לפשוטו אין כאן אלא חסד אחד: ח הכי נמי מדקדק מדכתיב תרי זמנא מיד מיד שאין שייך לומר תואר הלשון כשמדבר עם הקב"ה. מהרש"ל: ט ואע"ג דאמרינן דברה תורה כלשון בני אדם הכא מוכח דלדרשה בא דהל"ל היטב תיטב לנוכח כמו הינק תינק וכו' ולא כהר"א שפירש היכא דאיכא למדרש דרשינן וא"ת והא לעיל פי' רש"י שיעקב היה אמר נתמעטו זכיותי. וי"ל דכאן ודאי לא היה מתפלל בשביל זכיותיו אלא בשביל זכות אבותיו לכך מפרש נמי איטיב בזכות אבותיך וק"ל: י מכאן נמי משמע את אשר דברתי לך קאי על אברהם כלפי' בפר' וירא דא"כ הוה קשה והלא לא אמר ליעקב כן: כ וקשה א"כ למה אמר בידו לכן פי' וא"ת אבנים טובות כל אחד בשמו לכך אמר ד"א מן החולין ובטעם זה לבד נמי לא יתכן דא"כ

וישלח

מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים
עשרים: טו גמלים מיניקות ובניהם
שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת
עשרים ועירם עשרה: טז ויתן ביד עבדיו
עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני
ורוח תשימו בין עדר ובין עדר: יז ויצו את
הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר
למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך:
יח ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה
לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו: יט ויצו
גם את השני גם את השלישי גם את כל
ההלכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה
תדברון אל עשו במצאכם אתו: כ ואמרתם
גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה
פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה
פני

אונקלוס

חולין קל"ז

לעשו אחוהי: עזי מאתן ותישיא עסרין רחלי
מאתן ודכרי עסרין: גמלי מינקתא ובניהון
תלתין תורתא ארבעין ותורין עסרא אתנן עסרין
ועילי עסרא: ויהב בידא דעבדוהי עדרא
עדרא בלחודוהי ואמר לעבדוהי עברו קדמי ורוחא
תשוון בין עדרא ובין עדרא: ופקיד
ית קדמאה למימר ארי יערעינך עשו אחי
וישאלינך למימר דמן את ולאן את אזיל ולמאן
אילין קדמך: ותימר דעבדך דיעקב תקרובתא
היא דמשלחא לריבוני לעשו והא אף הוא אתי
בתרנא: ופקיד אף ית תנינא אף ית תליתאה
אף ית כל דאזלין בתר עדריא למימר כפתגמא
הדין תמללון עם עשו כד תשכחון יתיה: ותימרון
אף הא עבדך יעקב אתי בתרנא ארי אמר
אנחיניה לרוגזיה בתקרובתא דמהלכא קדמי
ובתר

בעל הטורים

כרדף אף דוד כרדף וכשם שיעקב ניצל מעשו אף דוד ניצל מגולית וזכות יעקב עמד לדוד:

שלוחה ב' במ' הכא נפתלי אילה שלוחה והכא יד שלוחה גב · דכיאל פי' מה התם שפר אף כאן שע"י המנחה נתן לו אמרי שפר וכבדו ואמר לו מנחה היא שלוחה לאדני לעשו כה אמ' עבדך יעקב וכמו התם יד שלוחה אף כאן אע"פ שלא רצה בפיו לקבל' הנה ידו שלוחה לקבלה:

רשי

במדבר כ"א וכן * ויקח את כל ארצו מידו · ות"א מן הנא בידו אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאם בידו · דבר אחר מן הבא בידו מן החולין שנטל מעשר כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה: (יד) עזים מאתים ותישים עשרים · מאתים עזים צריכות עשרים תיישים וכן בכלם הזכרים כדי צורך הנקבות · ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילים בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון · אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה א אינה מקבלת זכר · ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר · ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר: (טו) גמלים מניקות שלשים · ובניהם ב עמהם · ומדרש אגדה ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ג ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב*: עירם · חמורים זכרים: (טז)

ב"ר
ב"ב נ"ג עדר עדר לבדו · כל מין ומין לעצמו: עברו לפני · דרך יום או פחות ד ואני אבא ה אחריכם: ורוח תשימו · עדר לפני חברו ו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון: (יז) למי אתה · של מי אתה מי שולחך ותרגום דמאן את: ולמי אלה לפניך · למי המנחה הזאת · ז שלוחה לאד' משמשת בראש התיבה במקום

בראשי' ל"א של כמו * וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא * לה'
תהלי' כ"ד הארץ ומלואה של ה': (יח) ואמרת לעבדך ליעקב · על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגומו דעבדך דיעקב וששאלת ולמי אלה לפניך
ישעיה כ"ח מנחה היא שלוחה וגו' · והנה גם הוא אחרינו · ח יעקב: (כ) אכפרה פניו · אבטל רוגזו וכן * וכופר בריתכם את
פס' י"ח מות * לא תוכלי כפרה · ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה בגמרא וכפר ידיה · בעי לכפורי ידיה בההוא גברא וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק:

שפתי חכמים

דאל"כ לא הל"ל מן הבא בידו דמולין כבר הן בידו ל"נ לכל הפירושי' מפרש"י: א (כח"י) כוונת הרב דדרך הטבע לכל בעל חי להרבו' בתשמיש לפי הנאתו ולפי הפנאי שלו לכך התיש ואיל יש להם פנאי כל היום נתן להם עשר נקבו' או למלאות תאוותו או להרבות וולדות לבעליהם וכן לכלם לפי הפנאי שלהם וא"כ הוקשה להרב והלא התיש והאיל אף שיש להם פנאי כל היום מ"מ לאו בר דעת הוא שיבין שיש לבעלי' ריוח כשישמש עם הרבה נקבות ואולי ימלא תאותו עם נקבה אחת וישמש עמה אף פעמים וע"ז תירץ ובהמה וכו' ומוכרח לפרוש מהנה וילך אל השני' ולשלישי' וכו' והרא"ם דרך אחרת לו וכו' והאדם ירא' לעינים ויבחר בין דברי לדבריו ועיין בכתובות דף ס"ב דבפנאי תליא מילתא: ב ר"ל גם בניהם היו שלשים דאל"כ הרי בא להגדיל הדורון ולמה כוללן במספר יחד עם הבנים ואין הבנים נחשבים אצל אמותיהן אלא כרש המקרא כאלו כתוב גמלים מניקות שלשים וכו': ג א"כ אתי שפיר דכתיב ל' אחד בניהם להורות שבין הכל היו ל' והא דלא הזכיר מניין הזכרים בפירוש ומספר הנקבות בפי' משום שצנועין בתשמיש וכו' · (מהר"של) ובניהם עמהם ר"ל גם בניהם ל' וקשה א"כ היה לו למימר גבי בניהם ג"כ של"י כמו גבי גמלים ע"כ הביא ומ"א שכלם היו שלשים וא"ל א"כ למה לא מפר' לן כמה היו הנקבות וכמה היו הזכרים ל"פ ולפי נכו' וה"ל ט"ו זכרים וט"ו נקבות: ד לא לפניו ממש מדכתיב בסמוך ותעבור וכו' והוא לן ואי לא היה מיעקב אלא דרך מועט אז היו לנין כולן במלון אחת · וזה כמי אינו שהיה יותר מדרך יום דהא בו ביום היה יעקב נותן לעשו את המנחה כמו שמוכח מן המקראות הבאים אחרי כן: ה מדיעקב צוה להם לאמור והנה גם הוא אחרינו א"כ ודאי גם להם אמר כן עברו לפני ואני הבא אחריכם: ו ר"ל עדר אחר עדר באורך דאלו ברוחב מאי ראשון שני ושלישי שייך ביה הא כולם ראשונים נקראו: ז ר"ל למי השני כפשוטו כמש"רשי ואמר' לעבדך ליעקב על ראשון ראשון וכו' ואי הוה הראשון גם כן כפשוטו היה לו לומר לאדוני לעשו שהוא היה תשובה על שאלתו: ח מדכתיב וגו' וגם את כל ההולכים אחריו אם כן האחרון גם כן אמר כך והא אחריו לא היה כלום אלא ע"כ צריך לומר דקאי על יעקב ונלמוד ממנו על כולם והא דקאמר בקר' אחרי כן ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו למה ליה והא כבר אמרו זה כל העבדים וי"ל דה"ק להו יעקב מה שאני מצוה אתכם שתאמרו לו והנה גם הוא אחרינו אל תאמרו זה סתם בסתר שמי אלא כך תאמרו לו בפירוש גם הנה עבדך יעקב וגו' כלומר שתזכירו לו העבדות: א (נ"א)

פניו אולי ישא פני: כא ותעבר המנחה על
פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה: כב
ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת
שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את
מעבר יבק: כג ויקחם ויעברם את הנחל
ויעבר את אשר לו: כד ויותר יעקב לבדו
ויאבק איש עמו עד עלות השחר: כה וירא
כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב
בהאבקו עמו: כו ויאמר שלחני כי עלה
השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: כז
ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב: כח
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי
שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל: כט
וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר
למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם: ל
ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים
פנים אל פנים ותנצל נפשי: לא ויזרח לו
השמש כאשר עבר את פנואל והוא צלע על
ירכו

אונקלוס

ובתר כן אחזי אפוהי מאים יסב אפי: ועברת
תקרובתא על אפוהי והוא בת בליליא ההוא
במשריתא: וקם בליליא הוא ודבר ית תרתין
נשוהי וית תרתין לחינתיה וית חד עסר בנוהי
ועבר ית מעבר יובקא: ודברינון ואעברינון ית
נחלא ואעבר ית דליה: ואשתאר יעקב בלחודוהי
ואשתדל גברא עמיה עד דסליק צפרא: וחזא
ארי לא יכיל ליה וקריב בפתי ירכיה וזע פתי ירכא
דיעקב כאשתדלותיה עמיה: ואמר שלחני ארי
סליק צפרא ואמר לא אשלחינך אילהין ברכת
לי: ואמר ליה מה שמך ואמר יעקב: ואמר
לא יעקב יתאמר עוד שמך אילהין ישראל ארי
רב את קדם יי ועם גובריא ויכלתא: ושאל
יעקב ואמר חוי כען שמך ואמר למה דנן את
שאיל לשמי ובריך יתיה תמן: וקרא יעקב
שמא דאתרא פניאל ארי חזיתי מלאכא דיי אפין
באפין ואשתזיבת נפשי: ודנח ליה שמשא
כד עבר ית פנואל והוא מטלע על ירכיה:

בעל הטורים

ויעברם ב' במ' הכא ואידך ויעבירם ביבשה מלמד שנבקע לו מעבר יבק ועבר ביבשה:
ויאבק ב' במס' כסא הכבוד מלמד שעלה האבק עד כסא הכבוד:
איש עמו בגימ' עשו אדום:
ויגע בכף ירכו לראו' אם הוא מלאך כמותו אם היה לו קפצים שהמלאכים אין להם קפצי' א"כ לפוסלו מן העבודה לפי שקנה מעשו הבכור' שב' העבוד':
שלישי

ג' וחסר

שפתי חכמים

א (ב"א) מדכתיב על פניו שהוא כמו על אפי ולא כתיב לפניו:
ב וא"ת מנ"ל לרש"י דילמא דינה היתה מאחד עשר ילדיו ואחד משבטיו היה חסר. וי"ל מדכתיב לקמן בפרשת מקץ אלהים יחנך בני פי' יוסף אמר כן לבנימין ופי' רש"י שם דבשאר י"א שבטים שמענו לשון חנינה דכתיב אשר חנן אלהים וגו' ובנימין עדיין לא היה נולד לכך ברכו יוסף בחנינה א"כ ש"מ בהדיא די"א ילדים קאי אי"א שבטי' ונ' מדינה דאל"כ הדרא קושיא לדוכת':
ג כלומר לכך אנו צריכין לפרש שדינה היתה חסרה ושם אותה בתיבה מפני עשו דאל"כ למה נענש יעקב בדינה אלא ודאי מפני זה נענש שהיה מתיירא מפני עשו ושם אותה בתיבה וק"ל. ובזה יתורץ קושיא דלעיל: ד וא"ת והרי לקמן כתיב קום עלה בית אל ופי' רש"י שם לפי שאיחרת בדרך נענשת וכו' וי"ל דזה וזה גרמו וק"ל: ה דאל"כ הוה ליה לכתוב עוד פעם א' ויעבור שחזר אבל בפסוק עי"ל דרש"י דייק מדכתיב ויקחם ויעבירם דלא הל"ל אלא ויעבירם אלא ודאי עשה עצמו כגשר וכו': ו (קנ"מ) לפי שכל הכלים חשובי' כבר העביר דכתיב ויעבור את כל אשר לו ולולאו דוקא פחי' אלא כלים שאינה חשובים נקראים פחי' וככר נאמרו בזה דברים רבים בג"א ובהר"ן אבל רש"י פי' כן בב"ק דף ע"ז: ז כדמוכח רש"י לקמן גבי אם נא מצאתי חן בעיניך וגו' וכתב מהרש"ל ואם תקש' לומ' למה צריך רש"י לדחוק ולפר' שהוא מל' ארמי ולא תי' כפי מנחם י"ל לפי שפיר' רז"ל שהוא שרו של עשו לפיכך פי' פירו' אחר משום שאין שייך לומר שהעלו עפר על כסא כבוד כיון שהוא שרו של עשו וק"ל: ח וא"ת דילמ' ביקש ממנו שיברכו ותמ' וי"ל מדהשיב לו המלאך לא יעקב וגו' היאך באה תשוב' זו לזה אלא ודאי ה"פ כדמפר' רש"י לא יאמרו עליך וכו' א"כ ש"מ שיעקב היה מבקש ממנו דבר זה שיודה לו על הברכ' והוא היה מסיבו שפיר רא"ם: ט ר"ל לא שהחליף המלאך כאן שמו אלא היה אומר לו שהקב"ה עתיד להחליף את שמך ואמר לו שאותו חילוף שהק"בה יחליף אני מפר' אותו עליך על הברכות וכו': י לא שכעס כשאלו זה ממנו שהרי גם הוא שאל כזה מיעקב: כ דק"ל אפי' אם זרחה בשבילו מ"מ מה זה לו וכי לו לבדו זרחה וכו': ל ר"ל כשהתחילה השמש לזרוח היה צולע אבל מיד אחר

רש"י

ירמיה ו' | ישעיה ס"ה

(כא) על פניו. כמו לפניו וכן* חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד וכן* המכעיסים אותי על פני ומדרש אגדה אף על פניו אף הוא שרוי בכעס א שהיה צריך לכל זה*: (כב) ואת אחד עשר ילדיו. *ודינה היכן היתה ב נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ג ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו ד שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם. יבק. שם הנהר: (כג) את אשר לו. הבהמה והמטלטלים עשה עצמו כגשר ה נוטל מכאן ומניח כאן*: (כד) ויותר יעקב. שכח פכים קטנים ו וחזר עליהם*: ויאבק איש. מנחם פי' ויתעפר איש לשו' אבק שהיו מעלי' עפר ברגליה' ע"י נענועי'. ול"נ שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק לשון עניבה שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו שחובקו ואובקו בזרועותיו ופירשו רז"ל שהוא ז שרו של עשו*: (כה) ויגע בכף ירכו. קולית הירך התקוע בקלבוסית קרוי כף ע"ש שהבשר עליה כמין כף של קדירה): ותקע. נתקעקעה ממקום מחברתה ודומה לו* כן תקע נפשי ממך לשון הסרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן: (כו) כי עלה השחר. וצריך אני לומר שירה ביום*: ברכתני. הודה לי על הברכות ח שברכני אבי שעשו מערער עליהן: (בכאן קשה לרש"י ותברכני הל"ל אלא הודה וכו' איתא בהדיא בזוהר פרשת תזריע עמוד ע"ח ודוק): (כח) לא יעקב. לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ט ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזה שכתוב* וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו בכה המלאך ויתחנן לו ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים. עשו ולבן: ותוכל. להם: (כט) למה זה תשאל. *אין לנו שם קבוע משתנים שמותינו י הכל לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים: (לא) ויזרח לו. לצרכו. *לרפאות את צלעתו כמו דתימא *שמש צדקה ומרפא בכנפיה ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כ כשיצא מבאר שבע מיהר לזרוח בשבילו: והוא צולע. היה ל צולע כשזרחה השמש: ויזרח לו השמש. לשון בני אדם הוא כשהגיענו למקום פלוני האיר לנו השחר זה פשוטו:

ירכו: לב • על־כן לא־יאכלו בני־ישראל את־
גיד הנשה אשר על־כף הירך עד היום הזה כי
נגע בכף־ירך יעקב בגיד הנשה: • א
וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו
ארבע מאות איש ויחץ את־הילדים על־לאה ועל־
רחל ועל שתי השפחות: ב וישם את־
השפחות ואת־ילדיהן ראשנה ואת־לאה וילדיה
אחרנים ואת־רחל ואת־יוסף אחרנים:
ג • והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע
פעמים עד־גשתו עד־אחיו: ד וירץ עשו
לקראתו ויחבקהו ויפל על־צוארו וישקהו
ויבכו: ה • וישא את־עיניו וירא את־הנשים
ואת־הילדים ויאמר מי־אלה לך ויאמר הילדים
אשר־חנן אלהים את־עבדך: ■ ו ותגשן
השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ז ותגש
גם־לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל
וישתחוו: ■ ויאמר מי לך כל־המחנה הזה
אשר פגשתי ויאמר למצא־חן בעיני אדני: ■
ויאמר עשו יש־לי רב אחי יהי לך אשר־לך:
• ויאמר יעקב אל־נא אם־נא מצאתי חן
בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על־כן ראיתי
פניך

אונקלוס

פסחי׳ כ״ב | חולין צ״ב | חולין צ״ו | כריתו׳ כ״א | קידוש׳ כ״א | הוריו׳ י״ב | חולין צ״א

על־כן לא־אכלין בני־ישראל ית־גידא דנשיא די
על־פתי ירכא עד יומא הדין ארי קריב בפתי־
ירכא דיעקב בגידא דנשיא: וזקף
יעקב עינוהי וחזא והא עשו אתי ועמיה ארבע
מאה גברא ופליג ית־בניא על־לאה ועל־רחל ועל
תרתין לחינתא: ושוי ית־לחינתא וית־
בניהן קדמיתא וית־לאה ובנהא בתראין וית־
רחל וית־יוסף בתראין: והוא עבר קדמיהון
וסגיד על־ארעא שבע זמנין עד־מיקרביה עד־
אחוהי: ורהט עשו לקדמותיה וגפפיה
ונפל על־צואריה ונשקיה ובכו: וזקף
ית־עינוהי וחזא ית־נשיא וית־בניא ואמר מן־
אילין לך ואמר בניא דחן יי ית־עבדך:
וקריבא לחינתא אינון ובניהן וסגידא:
וקריבת אף־לאה ובנהא וסגידו ובתר־כן קריב
יוסף ורחל וסגידו: ואמר מא לך כל־
משריתא הדא דארעית ואמר לאשכחא
רחמין בעיני רבוני: ואמר עשו
אית־לי סגי אחי אצלח בדילך: ואמר
יעקב בבעו אם־כען אשכחית רחמין בעינך
ותקבל תקרובתי מן־ידי ארי־על־כן חזיתינון
לאפך

פכחים ז׳ | סוכה נ״ט | מגילה כ״א | נדה ס״ג

רש״י

ירמיה כ״א | ראשי׳ מ״ט

(לב) גיד הנשה • ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי
שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה וכן *נשתה
גבורתם וכן *כי נשני אלהים את כל עמלי: (ב)
ואת לאה וילדיה אחרונים • אחרון אחרון חביב:
(ג) עבר לפניהם • אמר אם יבא אותו רשע
להלחם ילחם בי תחילה: (ד) ויחבקהו •
נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות
הללו: וישקהו • נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה
בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה ■ א לומר שלא
נשקו בכל לבו*: א״ר שמעון בן יוחאי הלכה היא
בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה
שעה ונשקו בכל לבו*: (ה) מי אלה לך • מי
אלה ב להיות שלך: (ז) נגש יוסף ורחל • בכלן
האמהות נגשות לפני הבנים אבל ברחל יוסף נגש
לפני׳ אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו
רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן
זכה יוסף לברכת עלי עין: (ח) מי לך כל המחנה •
מי כל המחנה אשר פגשתי ג שהוא שלך כלומר למה
הוא לך פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה • ומדרשו
כתות של מלאכים פגעו ד שהיו דוחפין אותו ואת
אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של
עשו והן אומרים הכו הכו ואלו אומרים הניחו בנו של
יצחק הוא ולא היו משגיחים עליו • בן בנו של אברהם
הוא ולא היו משגיחין • ואלו אומרים אחיו של יעקב
הוא אומרים להם אם כן משלנו אתם: (ט)
ב״ר | ב״ר | ב״ר
יהי לך אשר לך • כאן הודה לו ה על הברכות*:
(י) אל נא • אל נא ו תאמר לי כן: אם נא
מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי
פניך וגו׳ • כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך ז והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי ח שר שלך ועוד
על שנתרצית למחול סורחני • ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול איני יכול לו מעתה:
ותרצני • נתפייסת לי ט וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס אפייזימנ״ט בלע״ז •

בעל הטורים

ג • שלא לאכל גיד הנשה:

לג

וישתחו ארצה ז״פ ע״ש כי שבע יפול צדיק וקם ולהעביר שבע תועבות בלבו: וישקהו בג׳ לנשכה: מי לך ב׳ במ׳. כאן מי לך פה כי חצבת לך קבר • עוד מי לך פה מתן וכנין ז״ש במדרש שהיו כתות של מלאכי השרת פוגעים בעשו ובאנשיו ומכין בהם וזהו מי לך כל המחנ׳ שהיו מכין בהם עד שהיו חוצבי׳ להם קברים לקבור המתי׳ וכשפגע בו וראה לו בכי׳ ובכו׳ אמר מי לך פה בכי׳ ובכו׳ לא כך אמרת כשהיינו בבטן אמכו מריבין על ב׳ עולמות

שפתי חכמים

אחר כך נתרפא: א ר״ל אלא וישקהו נקוד לגבי השי״ן שבו איננה נקודה והוי כאלו כתיב ויק״הו לשון הקהה את שיניו שהיו בדעתו לנשכו: ב ר״ל דמי אלה משמע שלא ידע של מי היו ואחר כך אמר לך לכן פי׳ להיות שלך כלומר מי הם אם הם בניך או עבדיך או שכיר׳: ג דאין לפ׳ כמו גבי מי אלה לך כלו׳ עבדים או בניך דהכא אי אפשר לפרש כן דהא היה יודע עשו שהם מוליכי המנחה ובודאי עבדיו הם ועוד מה השיב למצא חן בעיני׳ אלא וכו׳ כלומר למה שלחת לכל זה: ומהרש״ל כתב כי בודאי פי׳ של מי לך פירושו של מי הם וא״ל א״כ מה השיב לו למצוא חן בעיניך ה״ל להשיב תחילה שהם שלו אין זה קושיא כי כך שאל אותו עשו מי לך כל המחנה כלומר למי הם כל המחנה שפגשתי שאני צריך לומר למה הוא לך לכך השיב לו יעקב למצא חן בעיני׳ כי עיקר שאלתו היה על למה הוא לך וכו׳ עכ״ל: ד דאל״כ מאי כל המחנ׳ דהא מוליכי המנחה לא היו כ״א חמשה ותו שהשיב ויאמר למצוא חן בעיני אדוני וכי בשביל שהכו אותו המלאכים ימצא חן בעיניו • וי״ל דכיון שממהו אחיו של יעקב הוא היה משגיחין א״כ ראה שיעקב היה חשוב בעיניהן של מלאכים לכך ימצא חן בעיניו כלומר להודיע שיש לו הרבה אוהבים ושגם אתה תהיה מאוהביו: ה ר״ל רש״י דייק מכפל לשון יהי לך אשר לך ביש לי רב פני: ו שאלת אל תמיד לעולם דבק עם אזהרה לכן אמר אל תאמר לי כן פירושו בבקשה • מהרש״ל שלא תאמר אל נא קאי על הודאתו שהודה לו על הברכות וזה לא יתכן אלא אל האמירה שא״ל יש לי רב ואינו רוצה לקבלה לאוד קאי: ז הוצרך לתוספ׳ הזה מפני שפי׳ על כן הוא על אשר כן א״כ היה די בא׳ מהם או שיכתוב על אשר ראיתי פניך וגו׳ או כי ראיתי פניך לפיכך הוצרך להוסיף תוספת זה כדי שתהיה מלת כי שיעור על ולקחת מנחתי מידי שלמעלה הימנו כאלו אמר ולקחת את מנחתי מידי כי כדי והגון לך שתקבלנו ומלת על כן דבקה עם ראיתי פניך וכו׳: ח לא שכראות כ״ף ההשואה כלו׳ ראיתי פניך כמו שראיתי נ״כ פני אלהים שאין השואת הראיה בזה לבתינת המנחה ל״פ חשובים וכו׳: ט ה דיעגו בזה שהוי״ו של ותרצני הוא ניתק׳ ועוד סיבה שנייה לקבלת המנחה דאל״כ אין נופל ותרצני על ראות פני אלהים

בעל הטורים

שאתה היית' בומר בעה"ב שאין בו פריה ורביה א"כ מי לך אלו הבנים:

כ' חסר: אבא אל אדוני שעיר' סופי תיבות אליה. אבא עולה ד' רמז אחר ד' גליות יבא אליה לפני בא יום ה' הגדול והנורא ואז יעלו מושיעים לשפוט את הר עשו:

בראשית לג

פניך כראת פני אלהים ותרצני: יא קח נא
את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי
יש לי כל ויפצר בו ויקח: יב ויאמר נסעה
ונלכה ואלכה לנגדך: יג ויאמר אליו אדני
ידע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי
ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן: יד יעבר
נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל
המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר
אבא אל אדני שעירה: טו ויאמר עשו אציגה
נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה
אמצא חן בעיני אדני: טז וישב ביום
ההוא עשו לדרכו שעירה: יז ויעקב נסע
סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על
כן קרא שם המקום סכות: ס יח ויבא
יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו
מפדן

אונקלוס

לאסבר כחיזו אפי רברביא ואתרעיתא לי: קביל כען ית תיקרובתי דאיתותיאת לך ארי רחם עלי קדם יי וארי אית לי כולא ואתקיף ביה וקביל: ואמר טול ונהך ואהך לקבלך: ואמר ליה ריבוני ידע ארי ינוקיא רכיכין ועאנא ותורי מיניקתא עלי ואם אדחוקינון יומא חד וימותון כל ענא: יעיבר כען ריבוני קדם עבדיה ואנא אדבר בניח לרגל עובדתא די קדמי ולרגל ינוקיא עד דאיתי לות ריבוני לשעיר: ואמר עשו אשבוק כען עמך מן עמא דעמי ואמר למא רנן אשכח רחמין בעיני ריבוני: ותב ביומא ההוא עשו לאורחיה לשעיר: ויעקב נטל לסכות ובנא ליה ביתא ולבעיריה עבד מטלן על כן קרא שמא דאתרא סכות: ואתא יעקב שלים לקרתא דשכם די בארעא דכנען

במיתוהי

שפתי חכמים

אלהים: א פי' מאחר שלא טרחת בה כאותי ראוי שתקבלנ' ופי' עד שבאה לידך על הזמן הזה שכבר באה לידך: ב כמו שמעה סלחה שהשי"ן היא מן היסוד והה"א היא נוספת אף כאן הנו"ן היא מהיסוד והה"א נוסף והוא מבנין הקל ולא מבנין נפעל ולא נו"ן האי"תן דאי הוה נו"ן האי"תן הוה ליה למימר ב' נוני"ן חד נו"ן מן היסוד וחד נו"ן מן השימוש והיה ראוי לכתוב ננסעה. רא"ם: ג ר"ל דהתרגום כמו מוכיח כן שמתרגם על נסעה טול משמע שהוא שם דבר כיון שלא מתרגם נטל אבל נלכה קאי גם על עשו לכך תרגומו ונהך וק"ל: ד כלומר לא שילך הוא לפניו והוא אחריו וק"ל: ה ולמ"ד לרגל הוא במקום כפי רגל ועתה ר"ל כפי מה הולכת הרגלי לא כפי צורך הרגל להיות רגל: ו דק"ל דפסוק ויאמר למה זה אמצא חן משמע שלא רצה למצא חן והוא שלא לו מנחה גדולה כדי למצוא חן בעיניו ועל זה פירש תעשה לי וכו' ואמצא חן בעיניך מאמר בפני עצמו הוא: ז וא"ת והלא אע"ג דכתיב עשו לחוד בקרא אנשיו נמי במשמע כדכתי' בסמו' ויעקב נסע סכותה ה"ה נמי נשיו ובניו אלא שנקט העיקר ה"ה ה"נ. וי"ל מפני שאמר עשו אציגה נא וגו' ונפעה לומר שנשארו גבי יעקב משום הכי היה לו לכתוב בהדיא שהלכו עמו. רא"ם. ועוד יש לומר כיון שכתוב מתחילה וירא והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו אם כן הוא טפל אצלם כיון שהזכירם אם כן גבי וישב עשו וגו' היה לו גם כן להזכירם עמו מטעם זה משא"כ ביעקב וק"ל: ח והקשה רא"ם ולא ידעתי למה הביא רש"י ז"ל זה המדרש והלא הבית והסכות שניהן היו בזמן אחד הבית לעצמו והסכו' לבהמתו כדכתיב בקרא ורש"י בפי' כתב ואני לא באתי לפרשו אלא לפי פשוטו ע"כ. ומהרש"ל פירש לפי שכתוב בקרא ב' פעמים סכות ופעם אחת בית ר"ל סכות קיץ בית חורף וכו'. (קנ"מ) הביא זה המדרש כדי לכוון חשב' הכ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם כ"ש בפרש' וישב על פסוק ויתאבל על בנו: ט מהרש"ל. מדכתי' שלם סתם משמע בכל שלימותיו ומה כתיב בעניין זה למעלה שהיה לו מקנה ולמטה ויקן חלקת השדה משמע שהיה לו ממון ושל' בתורתו מדכתיב בקרא בבואו מפדן ארם למה לי אלא לומר לך שאפי' בא מפדן ארם שכולה עם הארץ אפ"ה לא שכח תלמודו:

א כאלו

רש"י

כי לא לרצון יהיה לכם הקרבנות באות' לפיים ולרצות וכן * שפתי צדיק ידעון רצון יודעים לפיים ולרצו': (יא) ברכתי. מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים אינה באה אלא לשאלת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה * עשו אתי ברכה דסנחריב וכן * לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כולם לשון ברכ' שלום הן שקורין בלע"ז שלו"דאר אף זו ברכתי מו"ן שלו"ד: אשר הובאת לך. לא טרחת בה ואני יגעתי א להגיע עד שבאה לידך *: חנני. נון ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני נוני"ן שהיה לו לומר חננני שאין חנן בלא שני נו"נין והשלישית לשימוש כמו עשני זכרני: יש לי כל. כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי: (יב) נסעה. כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע והנו"ן יסוד בתיב' ב ותרגום של אונקלוס טול וכהן עשו אמר ליעקב ג נסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך. בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהליכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך: (יג) עלות עלי. הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט: עלות. מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק עול ימים. שתי פרות עלות ובלע"ז אנפיטיש: ודפקום יום אחד. (ואם ידפקום יום אחד) לייגעם בדרך במרוצה ומתו כל הצאן. ודפקום. כמו * קול דודי דופק נוקש בדלת: (יד) יעבר נא אדוני. אל תאריך ימי הליכתך עבור ד כפי דרכך ואף אם תתרחק: אתנהלה. אתנהל ה"א יתירה כמו ארדה אשמעה: לאטי. לאט שלי לשון נחת * ההולכים לאט. * לאט לי לנער. לאטי. הל"מד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל בנחת שלי: לרגל המלאכה. לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת ה עלי להוליך: ולרגל הילדים. לפי רגליהם שהן יכולין לילך: עד אשר אבא אל אדוני שעירה. הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות ואמר עד אשר אבא אל אדוני שעירה. אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך * ואימתי ילך בימי המשיח שנ' * ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. ומ"א יש לפרשה זו רבים: (טו) ויאמר למה זה. תעשה לי טובה זו ו שאיני צריך לה: אמצא חן בעיניך. ולא תשלם לי עתה שום גמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו. * עשו לבדו וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד ז והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שנ' * כי אם ד' מאות איש אשר רכבו על הגמלים: (יז) ויבן לו בית. * שהה שם י"ח חדש ח קיץ וחורף וקיץ: סכות קיץ. בית חורף. (יח) שלם. שלם בגופו ט שנתרפא מצלעתו *. שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון. שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן: עיר שכם. כמו לעירו וכמוהו עד בואכה בית:

בבאו

תולדות אהרן
סוכה ה'
סוטה מ"א
סוטה ה'
ב"ב י"ז
חגיגה ה'
ע"ז ס'
ע"ז שם
שם כ"ט
מגילה י"ז
ע"ז כ"ה
שבת ל"ג
משלי י'
מלכים ב' י"א
שמואל א' י"ב
ב"ר
שיר ה'
ישעיה ח'
שמואל י"א
ב"ר
עובדיה א'
ב"ר
שמואל ל'
ב"ר
מגילה י"ז
ב"ר
שבת ל"ג
רות א'

אונקלוס

פס במיתוהי מפדן דארם ושרא לקביל אפי קרתא : וזבן
ית־אחסנת חקלא דפרסיה תמן למשכניה מידא
ר"ה כ"ו דבני־חמור אבוהי דשכם במאה חורפן : ואקים תמן
מגילה י"ח מדבחא ופלח עלוהי קדם אל אלהא דישראל :
ונפקת דינה בת־לאה דילידת ליעקב למחזי
נזיר כ"ג בבנת ארעא : וחזא יתה שכם בר־חמור חואה
סנה' ע' הורי' י' רבא דארעא ודבר יתה ושכיב יתה ועניה :
ואתרעיאת נפשיה בדינה בת־יעקב ורחם ית־
יומא ע"ז עולימתא ומליל על־לבא דעולימתא : ואמר
שכם לחמור אבוהי למימר סב־לי ית־עולימתא
הדא לאתו : ויעקב שמע ארי סאיב ית־דינה
ברתיה ובנוהי הוו עם־גיתוהי בחקלא ושתיק
יעקב עד־מיתהון : ונפק חמור אבוהי דשכם
לות־יעקב למללא עמיה : ובני יעקב עאלו מן־
חקלא כד־שמעו ואתנסיסו גובריא ותקיף להון
לחדא ארי קלנא עבד בישראל למשכב ית־ברת־
ב"ב ט"ו יעקב וכן לא כשר לאתעבדא : ומליל חמור
סנה' מ"ד עמהון למימר שכם ברי אתרעיאת נפשיה
בברתיכון הבו כען יתה ליה לאתו : ואתחתנון
בנא בנתכון תתנון לנא וית־בנתנא תסבון לכון :
ועמנא תתבון וארעא תהי קדמיכון תיבו ועבידו
בה סחורתא ואחסינו בה : ואמר שכם לאבוהא
ולאחהא אשכח רחמין בעיניכון ודתימרון לי
אתן : אסגו עלי לחדא מהורין ומתנן ואתן
כמא דתימרון לי והבו לי ית־עולימתא לאיתו :
ואתיבו בני־יעקב ית־שכם וית־חמור אבוהי
בחוכמא ומלילו דסאיב ית דינה אחתהון :
ואמרו להון לא ניכול למעבד פתגמא הדין
למיתן ית־אחתנא לגבר דליה עורלא ארי חיסודא
היא לנא : ברם בדא נתפס לכון אם תהון

בוותנא

וישלח

מפדן ארם ויחן את־פני העיר : יט ויקן את־
חלקת השדה אשר נטה־שם אהלו מיד בני־
חמור אבי שכם במאה קשיטה : כ ויצב־
שם מזבח ויקרא־לו אל אלהי ישראל : ס
לד א ותצא דינה בת־לאה
אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ : ב
וירא אתה שכם בן־חמור החוי נשיא הארץ ויקח
אתה וישכב אתה ויענה : ג ותדבק נפשו
בדינה בת־יעקב ויאהב את־הנער וידבר על־לב
הנער : ד ויאמר שכם אל־חמור אביו
לאמר קח־לי את־הילדה הזאת לאשה : ה
ויעקב שמע כי טמא את־דינה בתו ובניו היו
את־מקנהו בשדה והחרש יעקב עד־באם :
ו ויצא חמור אבי־שכם אל־יעקב לדבר
אתו : ז ובני יעקב באו מן־השדה כשמעם
ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי־נבלה עשה
בישראל לשכב את־בת־יעקב וכן לא יעשה : ח
וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו
בבתכם תנו נא אתה לו לאשה : ט והתחתנו
אתנו בנתיכם תתנו־לנו ואת־בנתינו תקחו
לכם : י ואתנו תשבו והארץ תהיה
לפניכם שבו וסחרוה והאחזו בה : יא ויאמר
שכם אל־אביה ואל־אחיה אמצא־חן בעיניכם
ואשר תאמרו אלי אתן : יב הרבו עלי מאד
מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו־לי
את־הנער לאשה : יג ויענו בני־יעקב את־
שכם ואת־חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא
את דינה אחתם : יד ויאמרו אליהם
לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את־אחתנו
לאיש אשר־לו ערלה כי־חרפה הוא לנו :

בעל הטורים

חמישי

לד

ב' ותלא · בבנות ב' במס' הכא בבנות אתיין אשה גבי שמשון לומר בשביל שלא רצה ליתן לאחיו מבנותיו כדאי' במד' הטמינו בתיבה מפניו נענש שיצא לראות בבנות הארץ ונעלה שכם ועמאה :
הנערה קרי כל אורייתא חסר בר מן א' ונענשו אותו מאה :
ו' חסר בלישנא :

הרבו ב' והנ לב' הרבו לפשע אעפ"י שהרבו במהר כמה שהרבה בגלגל דהיינו בע"ז הרבו גם אלו לפשוע שבתנה עמם שלא לעבוד בע"ז
י"ב חסר את
ב' חסר דתבר :

רש"י

בבאו מפדן ארם · כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם · אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך : (יט) קשיטה · מעה · אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה : (ותרגומו חורפן טובים חריפים בכל מקום כגון עובר לסוחר) : [ב] (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל · לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי
שמות י"ז ששמי ישראל · וכן מצינו במשה * ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הנס קרא שם המזבח
מגלה י"ח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי · ורבותינו דרשו שהקב"ה קראו [א] ליעקב אל * · ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה
ב"ר טעמים · ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי : (א) בת לאה · ולא בת יעקב · אלא ע"ש יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית
ב"ר היתה * שנ' ותצא לאה לקראתו : (ועליה משלו המשל כאמה כבתה) : (ב) וישכב אותה · כדרכה : ויענה · שלא כדרכה * :
יומא ע"ז (ג) על לב הנערה · דברים המתיישבים על הלב : ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבז אני אשיאך ותקנה העיר וכל
ב"ר שדותיה : (ז) וכן לא יעשה · לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות [ב] על ידי המבול * : (ח) חשקה ·
ב"ר חפצה : (יב) מהר · כתובה * : (יג) במרמה · בחכמה : אשר טמא · הכתוב אומר שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה
ב"ר אחותם * : (יד) חרפה הוא · שמן פסול הוא אצלנו הבא לחרף חבירו היה אומר לו ערל אתה או בן ערל · חרפה בכל מקום גדוף

(טו) נאות

שפתי חכמים

אך

[א] כאלו אמר ויקרא אלקי ישראל ליעקב אל וה"פ הקב"ה אל בעליוני' ויעקב אל בתחתוני' ר"ל כיון שהשכינה שרויה בשבילו על הארץ א"כ הוא דומה כאלו הוא בעצמו אל : [ב] והע"ב יהא נדון במיתה כן קבלו עליה' אף שלא מן הדין כדפירש לעיל בפרשת חיי שרה וכן דייק הלשון היו גודרין וכו' עשו הנדר לא שהוא צווי מפי השם ודו"ק וא"ת הא פנוייה מותרת לבני נח · י"ל כיון שגזל אותם ובא עלי' הוה כמו ערוה ונתחייב עליה הריגה רא"ם : (נח"י) הקשה על זה התירוץ ואמר דהפנוי לא נאסרו לבני נח רק ע"י נדר ושיב ומה שנתחייב שכם מיתה היינו משום גזל אליבא דהרמ"בם או משום שאר מעשיו הרעים אליבא דהרמ"בן והא דהרב לא הזכיר א' מאלו הב' טעמי' לפי שהרב לא ביקש למצא טעם לחיוב מיתתו אלא לפ' לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה אפי' בפנוי' והוקשה לו קושי' דר"אם וע"ז תירץ שהאומות גדרו וכו'

טו אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל
לכם כל זכר: טז ונתנו את בנתינו לכם
ואת בנתיכם נקח לנו וישבנו אתכם והיינו לעם
אחד: יז ואם לא תשמעו אלינו להמול
ולקחנו את בתנו והלכנו: יח וייטבו דבריהם
בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור: יט ולא
אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב
והוא נכבד מכל בית אביו: כ ויבא חמור
ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל אנשי עירם
לאמר: כא האנשים האלה שלמים הם
אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה
רחבת ידים לפניהם את בנתם נקח לנו לנשים
ואת בנתינו נתן להם: כב אך בזאת יאתו
לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד
בהמול לנו כל זכר כאשר הם נמלים: כג
מקניהם וקנינם וכל בהמתם הלוא לנו הם
אך נאותה להם וישבו אתנו: כד וישמעו
אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירו
וימלו כל זכר כל יצאי שער עירו: כה ויהי
ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני
יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו
על העיר בטח ויהרגו כל זכר: כו ואת
חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את
דינה מבית שכם ויצאו: כז בני יעקב באו
על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם:
כח את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם
ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו: כט
ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו
ויבזו ואת כל אשר בבית: ל ויאמר
יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני

בישב

אונקלוס

כותנא למגזר לכון כל דכורא:
ונתן ית בנתנא לכון וית בנתיכון ניסב לנא
וניתב עמכון ונהי לעמא חד: ואם לא תקבלון
מננא למגזר ונדבר ית ברתנא ונזיל: ושפרו
פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר חמור:
ולא איחר עולימא למעבד פתגמא ארי
איתרעי בברת יעקב והוא יקיר מכל בית
אבוהי: ואתא חמור ושכם בריה לתרע
קרתהון ומלילו עם אנשי קרתהון למימר:
גובריא האלין שלמין אינון עמנא ויתבון בארעא
ויעברון בה סחורתא וארעא הא פתיות
ידין קדמיהון ית בנתהון נסב לנא לנשין וית
בנתנא ניתן להון: ברם בדא יתפסון לנא
גובריא למיתב עמנא למהוי לעמא חד במיגזר
לנא כל דכורא כמא דאינון גזירין:
גיתיהון וקנינהון וכל בעיריהון הלא דילנא אינון
ברם נתפס להון ויתבון עמנא: וקבילו
מן חמור ומן שכם בריה כל נפקי תרע קרתיה
וגזרו כל דכורא כל נפקי תרע קרתיה: והוה
ביומא תליתאה כד תקיפו עליהון כביהון
ונסיבו תרין בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר
חרביה ועאלו על קרתא דיתבא לרוחצן וקטלו
כל דכורא: וית חמור וית שכם בריה קטלו
לפתגם דחרב ודברו ית דינה מבית שכם ונפקו:
בני יעקב עלו לחלצא קטיליא ובזו קרתא דסאיבו
אחתהון: ית ענהון וית תוריהון וית חמריהון
וית די בקרתא וית די בחקלא דברו: וית
כל נכסיהון וית כל טפלהון וית נשיהון שבו
ובזו וית כל די בביתא: ואמר יעקב
לשמעון וללוי עכרתון יתי למיתין דבבו בינא

ובין

רשי

(טו) נאות לכם. נתרצה א לכם לשון * ויאותו (הכהנים ביהוידע): להמול. להיות נמול ב שאינו לשון לפעול אלא לשון להפעל: (יז) ונתנו. נו"ן שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נו"נין ונתננו: ואת בנותיכם נקח לנו. אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתינו ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר נחפוץ. וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול: (כא) שלמים. בשלום ובלב שלום: והארץ הנה רחבת ידים. כאדם שידו רחבה וותרנית. כלומר אל תפחדו כלום פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים: (כב) בהמול. בהיות נמול: (כג) אך נאותה להם. לדבר זה ועל ידי כן ג ישבו אתנו: (כה) שני בני יעקב. בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים ד שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו *: אחי דינה. לפי שמסרו עצמן עליה ה נקראו אחיה: בטח. שהיו כואבים. ומדרש אגדה בטוחים היו על כחו ו של זקן *: (כז) על החללים. להפשיט החללים: (כט) חילם. ממונם. וכן * עשה לי את החיל הזה * וישראל עושה חיל. * ועזבו לאחרים חילם: שבו. לשון שבייה לפיכך ז טעמו מלרע: (ל) עכרתם. לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו. ואגדה צלולה היתה החבית ועכרתם אותה * מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ח ונחלת את הארץ לפיכך היו ט שותקין:

מתי

שפתי חכמים

בו' וע"ש באריכות: א ר"ל אל תפרשנו מלשון נוי או נאוה ויפה דאל"כ אך בזאת יאותו לנו מבעי ליה שהוא לשון נוי: ב פיר' מבניין נפעל ואינו לשון לפעול שפרשו מול דאם כן היה ראוי להיות למול הל"מד בקמ"ץ ומ"ם בחלופים ואם פרשו נמול לנמול מבעי ליה: ג רצונו לתרץ דבתחלה משמע שבני יעקב היו מבקשים להם להניחם לישב אתם והא איפכא הוה: ד הל"ל שמעון ולוי שני בני יעקב ל"ל אלא וכו'. מהרש"ל: ה דאל"כ אחי דינה ל"ל אלא לומר שמצד האחוה עשו זה ולא מכח שהיו אנשי דמים: ו ר"ל יעקב א"כ על תפילתו של אברהם שהתפלל עליהם כדמפורש בפרשת לך לך. מהרש"ל: ז ופרשו שבה אבל אם היה טעמו מלעיל על משקל קמו שבו היה פרשו שוב והיה מלשון שובה: ח פסוק הוא בפרשת כי תשא רוצה לומר לאחר שפרה ורבה ונחלת: ט אבל עכשיו והיו סבורין דהזמן עתה ובאין עלינו:

א דקשה

בעל הטורים

ד' נ' חסר וא' מלא:

י"ב חסר את

ד' חסר
י"ב מלאים
ג' ומלא

חד מן פתחי' באתנח דספרא: טמאו ב' במס' טמאו אחותם טמאו את מקדשי טמאו את היכל קדשך כולם למדים מזה טמאו קדשי לעשות מעשה שכם וכן טמאו את היכל קדשך כדכתי' בשי' בבנין עכו: טמאו אחותם וסמך את נחם ל"ל שעשו מעשה בהמה:

תולדת אהרן

סנה' פ"ו
קל"ד
נדרי' ל"א

מלכי' ב' י"ב

ב"ר
ב"ר
דברים ח'
מדבר כ"ל
תהלי' מ"ט
ב"ר

בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר
ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי: לא
ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו:

א ויאמר אלהים
אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה
שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו
אחיך: ב ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר
עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו
והחליפו שמלתיכם: ג ונקומה ונעלה בית
אל ואעשה שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי
ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: ד ויתנו אל
יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים
אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה
אשר עם שכם: ה ויסעו ויהי חתת
אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו
אחרי בני יעקב: ו ויבא יעקב לוזה אשר
בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר
עמו: ז ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל
בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני
אחיו: ח ותמת דבורה מינקת רבקה
ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו
אלון בכות: פ

אונקלוס

ובין יתבי ארעא בכנענאה ובפריזאה ואנא
עם דמנין ויתכנשון עלי וימחונני ואשתיצי אנא
ואנש ביתי: ואמרו הכנפקת ברא יתעביד
ית אחתנא: ואמר יי ליעקב קום סק לבית
אל ותיב תמן ועביד תמן מדבחא לאלהא
דאתגלי לך במערקך מן קדם עשו אחוך:
ואמר יעקב לאנש ביתיה ולכל דעימיה אעדו
ית טעות עממיא די ביניכון ואדכו ושנו
כסותכון: ונקום ונסק לבית אל ואעביד תמן
מדבחא לאלהא דקביל צלותי ביומא דעקתי והוה
מימריה בסעדי באורחא דאזלית:
ויהבו ליעקב ית כל טעות עממיא די בידיהון פנהל׳ נ״ח
וית קדשיא די באודניהון וטמר יתהון יעקב
תחות בוטמא דעם שכם: ונטלו והות
דחלא מן קדם יי על עממיא די בקרוי סחרניהון
ולא רדפו בתר בני יעקב: ואתא יעקב ללוז די
בארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא די
עמיה: ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא פסחים פ״ח
אל בית אל ארי תמן איתגליו ליה מלאכיא דיי
במערקיה מן קדם אחוהי: ומיתת דבורה פנהד׳ פס
מינקתא דרבקה ואתקברת מלרע לבית אל
בשפולי מישרא וקרא שמיה מישר בכותא:

ואתגלי

רש״י

מתי מספר. אנשים מעטים: (לא) הכזונה. [א] הפקר: את אחותינו. ית [ב] אחתנא: (הביא התרגום על מלת אחתנא שהוא נראה מתוך הפסוק בלשון רבים מדכתיב כאן אחותינו מלא ביוד מש״כ גבי רבקה אחותנו את היי לאלפי רבבה שם חסר יו״ד ולכן תפרש שכאן הוא לשון רבים וקאי על כל נשי ישראל אחותיהם הכזונה יעשה ולכן תביא רש״י התרגום שמתרגם ית אחתנא כאן כמו להלן להורות שהוא לשון יחיד. (ודוק) (א) קום עלה.
תנחומא *לפי שאחרת בדרך נענשת [ג] ובא לך זאת מבתך: (ב) הנכר. שיש בידיכם משלל של שכם: והטהרו. מעבודת אלילים: והחליפו שמלותיכם. שמא יש בידיכם כסות של ע״ז: (ד) האלה. מין אילן [ד] סרק: עם שכם. אצל שכם: (ה) חתת. פחד: (ז) אל בית אל. הקב״ה בבית אל [ה] גילוי שכינתו בבית אל יש תיבה חסרה
שמו״ב ט׳ בי״ת המשמש בראשה כמו *הנה הוא בית מכיר בן עמיאל כמו בבית מכיר. בית אביך כמו בבית אביך: נגלו אליו האלהים. במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף אם בעליו עמו ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר מלשון רבים אבל אחד מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים: (ח) ותמת דבורה. מה ענין דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך. מדברי רבי משה הדרשן למדתים: מתחת לבית אל. העיר יושבת בהר וקברוה ברגלי ההר: תחת האלון. בשיפולי משרא שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה
ב״ר ומישור של בית אל היו קורין לו [ו] אלון. ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו [ז] שמתה*. ואלון בלשון יוני אחר. ולפיכך העלימו (ס״א ולפי שהעלימו) את יום מותה שלא יקללו הבריות [ח] כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה:

שפתי חכמים

ט וירא

[א] דק״ל דלא נקראה זונה אלא מי שמפקר׳ עצמה לזנות לכל אדם וא״כ למה כתיב הכזונה יעשה היאך יכול הוא לעשותה זונה כיון שהיא אינה מפקרת עצמה לכך מפ׳ הפק׳ ר״ל שעשה כאלו הפק׳: [ב] דק״ל דילמא ה״פ הכזונה שאחר בית והוי כאלו נכתב הכבזונה עשה את אחותינו ואת פי׳ עם וה״פ של הפסוק הכמו שעושין עם הזונה יעשה עם אחותינו והוה פירש זונה ממש לכך מביא התרגום שמתרגם ית ש״מ שלאו פי׳ עם ועל כן פירש הכזונה הפקר: [ג] דאל״כ למה הוצרך לצוותו קום עלה הלא כבר נדר יעקב על זה אלא ה״ק ליה מהר ועלה ואל תתאחר עוד וכו׳ אבל על איחורו בבית לבן לא נענש לפי שלא אל שנדר עליו אלא משיבא לשוב כדכתיב ושבתי בשלום וגו׳: [ד] ר״ל שאינו עושה פירות. סרק פי׳ ריק מן הפירות: (כח״י) יעקב לא רצה לעכב שיולך אותם לים המלח כי רצה למהר לקיים נדרו ע״כ נתחכם לטומנה בעפר וכדי שלא ירגיש איזה אדם לאחר זמן שיש כאן חפירה לפיכך טמנה תחת אילן סרק: [ה] כי אל אינה מלה קושרת כיון שהוא נקוד בצי״רי וגם הטעם שתחת אל שהוא טפחה מורה שהוא מוכרת: [ו] ר״ל דאלון אין פי׳ מישור אלא אלון שמו של מישור כדפי״רשי בפרשת שלנו איל פארן וע״ש: [ז] דכיון דקודם לכן לא מתה שהרי שלחה דבורה אצלה ש״מ שעדיין לא מתה וכשבא יעקב אל בית אביו לא כתיב אלא ויבא יעקב אל יצחק אביו ולא כתיב אל רבקה אמו שהרי על ידי ששלחה לו דבורה בא לא ש״מ שמתה וכיון שעכשיו נתבשר לו על אבילות שני דכתיב אלון בכות ר״ל אבילות אחר א״כ ודאי הוגד לו על אמו שמתה: [ח] ויצחק היה כלוא בביתו כיון שלא יכול לראות ויעקב היה בפדן ארם ולא היה עדיין אצלה אלא עשו לבד ולכך העלימו את יום מותה כדי שלא יעסוק עשו בקבורתה כי ע״י זה יקללו את הכרס שיצא ממנו. יש מקשין למה יקללו אותה לאחר מיתה יותר מבחייה. וי״ל כי קודם מיתתה לא ראו אותו כי היה שם אבל תמיד בארץ שעיר שהרי יעקב שלח לשם המנחה אבל עכשיו שיבא לקברה ולא יהיה שם אלא הוא מ״ה יקללו אותה. ומהרש״ל פי׳ דמ״ה העלימו מיתתה
כדי

(ט) עוד

ג׳ קמץ זקף

ז׳ רבתא ומלא בתורה:

לה

ג׳ חסר בתורה

ונקומה ג׳ הכא שלח הנער אתי ונקומה ונקומ׳ עלי׳ למלחמ׳ שאמר יהודה בזכות ונקומה ונעלה בית אל שלחה הנער ונקימה וכן בחותם זכות ונקומה עליה למלחמה:

ויסעו ג׳ במס׳ חד׳ ריש פסוק וחד סוף פסוק אלה מסעי ישראל ויסעו מלמד שהיו הדגלי׳ נוסעי׳ כעין מטתו של יעקב. מה כאן חתת אלהי׳ על הערי׳ אף להלן היו כל אומות יראי׳ מהם:

בראשית לה

ט וירא אלהים אל־יעקב עוד בבאו מפדן
ארם ויברך אתו: י ויאמר־לו אלהים שמך
יעקב לא־יקרא שמך עוד יעקב כי אם־ישראל
יהיה שמך ויקרא את־שמו ישראל:
יא ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה
גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו:
יב ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק
לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את־הארץ:
יג ויעל מעליו אלהים במקום אשר־דבר
אתו: יד ויצב יעקב מצבה במקום אשר־דבר
אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן:
טו ויקרא יעקב את־שם המקום אשר
דבר אתו שם אלהים בית־אל: טז ויסעו
מבית אל ויהי־עוד כברת־הארץ לבוא אפרתה
ותלד רחל ותקש בלדתה: יז ויהי בהקשתה
בלדתה ותאמר לה המילדת אל־תיראי כי־גם־
זה לך בן: יח ויהי בצאת נפשה כי מתה
ותקרא שמו בן־אוני ואביו קרא־לו בנימין:
יט ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא
בית לחם: כ ויצב יעקב מצבה על־קברתה
הוא מצבת קברת־רחל עד־היום: כא
ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל־עדר:
כב ויהי בשכן ישראל בארץ ההוא וילך
ראובן

אונקלוס

ואתגלי יי ליעקב עוד במיתוהי מפדן ארם ובריך
יתיה: ואמר ליה יי שמך יעקב לא־יתקרי
שמך עוד יעקב אלהין ישראל יהי שמך וקרא ית־
שמיה ישראל: ואמר ליה יי אנא אל שדי פוש
וסגי עם וכנשת שבטין יהון מנך ומלכין
דשלטין בעממיא מנך יפקון: וית ארעא
די יהבית לאברהם וליצחק לך אתנינה ולבנך
בתרך אתן ית ארעא: ואסתלק מעלוהי
יקרא דיי באתרא די מליל עמיה: ואקים
יעקב קמתא באתרא די מליל עמיה קמתא
דאבנא ונסך עלה נסכין ואריק עלה משחא:
וקרא יעקב ית שמא דאתרא די מליל עמיה
תמן יי בית אל: ונטלו מבית אל והוה עוד
כרוב ארעא למיעל לאפרת וילידת רחל וקשיאת
במלדה: והוה בקשיותה במילדה ואמרת
לה חייתא לא תדחלין ארי אף דין ליך בר:
והוה במיפק נפשה ארי מיתת וקרת שמיה
בר דויי ואבוהי קרא ליה בנימין: ומיתת רחל
ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם:
ואקים יעקב קמא על קבורתה היא קמת
קבורתא דרחל עד יומא דין:
ונטל ישראל ופרסה למשכניה מלהלאה
למגדלא דעדר: והוה בד שרא ישראל בארעא
ההיא

ברכות י"ב
יבמות ס"ה
סוטה ל"ו
מגלה כ"ה

בעל הטורים

ששי

אני אל שדי פרה ורבה הוא יעל שם של פדי' ורבי' כי הנעלם שלו ש"ין דל"ת יו"ד עולה ת"ק כאכין אברי' שבאדם ושבאשה: גוי וקהל גוים בני' ירבעם ויהוא:

כלם מלא בר מן ט' חסר: ג' וחסר

ו' פסוקים דאית בהין ה' מלין דמוכין מן כ"ג אותיות:

ג' חד מנהון מלא:

רש"י

(ט) עוד · פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו: ויברך אותו · ברכת אבלים*: (י) לא יקרא שמך עוד יעקב · לשון אדם הבא במארב [א] ועקבה אלא לשון שר ונגיד: (יא) אני אל שדי · שאני כדי לברך [ב] שהברכות שלי: פרה ורבה · על שם שעדיין לא נולד בנימן ואע"פ שכבר נתעברה ממנו*: גוי · בנימן: גוים · *מנשה ואפרים [ג] שעתידים לצאת מיוסף והם במנין השבטים: ומלכי' · *שאול ואיש בשת שהיו משבט [ד] בנימין שעדיין לא נולדו (ופסוק זה דרשו אבנר כשהמליך איש בושת ואף השבטי' דרשוהו וקרבו בנימין דכתיב *איש ממנו לא יתן את בתו לבנימי' לאשה וחזרו אמרו אלמלא היה עולה מן השבטי' לא היה הקב"ה אמר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו גוי וקהל גוים שבנוי עתידים בניו ליעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות וכן כל הסנהדרין שבינים · ד"א שעתידים בניו להקריב איסור במות בגוים בימי אליהו · ברש"י ישן): (יד) במקום אשר דבר אתו · איני יודע [ה] מה מלמדנו: (טז) כברת ארץ · מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב · ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה *שהגריד מצוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא [ו] ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן [ז] מצינו *וילך מאתו כברת ארץ · ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת שדה [ח] כן בההלך אדם נותן שם מדה (קרקע כמו מהלך מיל) כברת ארץ: (יז) כי גם זה · נוסף לך על יוסף · ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: (יח) בן אוני · בן צערי: בנימין · נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנ' בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה · בנימין · בן ימין לשון * נפון וימין אתה בראתם לפיכך הוא מלא: (כב) בשכן ישראל בארץ ההיא · עד שלא בא לחברון ▪ אצל יצחק ארעוהו

ב"ר
ב"ר
ב"ר
ב"ר
שופטי' כ"א
ב"ר
מלכי' ב' ה'
תהלי' פ"ט

שפתי חכמים

כדי שיהיו סבורים שהיא עודה חיה ואין רשאין לקלל אותה משום לא תקלל חרש וזה דוקא מתיים: [א] לשון וארב וקם עליו: [ב] דק"ל למה נאמר אני ועוד למה נאמר שם של שדי ולא אחד משאר שמות: [ג] כתב הרא"ם צריך לגרוס וקהל גוים מנשה ואפרים דדרים גוי חד וקהל חד כי היכי דלא תוקשה אמאי דפי' בפ' ויחי בשרכי שעתידים לצאת ומני עוד קהל ועמים אי צריך לגרוס התם קהל עמים בלא וי"ו והכא גרסינן גוים מנשה ואפרים ועיין בג"א פר' ויחי שמשנה הגירס': [ד] פי' דכתיב מחלציך יצאו משמע שעדיין הם בתוך חלציו דאין זה אלא משבט בנימין שעדיין לא נולד: [ה] (כ"מי) אע"ג דכ"כר למדו מזה הפסוק האבות הן הן המרכבה והרב ס"ל להאי דרוש דכא הביאו סוף פר' לך לך מ"מ ס"ל דאלו התיבות במקום אשר דבר אתו מיותר' דהל' גבי אברהם כתיב ויעל מעליו אלהים ולא סיים במקום אשר דבר אתו: [ו] שאע"פ שזמן יפה היה ואם כן לא היה לו לקוברה בדרך אלא היה לו לשאת אותה לאפרת אע"פ כן לא עשה כדפי' רשי' בפרשת ויחי · אף על פי שפי' שם דעת הגריד היה משמע כשאמינא הקיץ היה אם כן י"ל דלכן מנע להוליכ' ליקבר בא"י כיון שהיה החום גדול: וי"ל דמה שפי' שם עת הגריד היה שהארץ חלולה כו' לא היה כשאמינא הקיץ אלא בתחיל' הקיץ והארץ היתה חלולה ע"י ברזל של מחרישה' שהגריד היה מצוי: [ז] ר"ל והתם מאי רבותיה הוא אם היא ככברה והסתיו עבר והשרב עדיין לא בא למאי נפקא מינה אלא ודאי מהלך מועט היה ומיד רדף אחריו גחזי: [ח] ר"ל כשאדם מוכר לחבירו כרם אומר לו אני מוכר לך צמד כרם וכשמוכר לו השדה אומר לו חלקת השדה כלומר שהיא מידה הידוע להם: [ט] ר"ל לפי שאיחר ביאתו ללבא אצל יצחק אביו לכך אירע לו כל זאת:
[י] לפי

היא ואזל ראובן ושכיב עם בלהה לחינתא
שבת נ"ה דאבוהי ושמע ישראל: ס ■ והוו בני יעקב
תרי עסר: בני לאה בוכריה דיעקב ראובן
ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבולון:
בני רחל יוסף ובנימן: ובני בלהה אמתא
דרחל דן ונפתלי: ובני זלפה אמתא דלאה גד
ואשר אלין בני יעקב דאתילידו ליה בפדן ארם:
ואתא יעקב לות יצחק אבוהי לממרא קרית
ארבע היא חברון דדר תמן אברהם ויצחק:
והוו יומי יצחק מאה ותמנן שנין:
ואתנגיד יצחק ומית ואתכניש לעמיה סיב ושבע
ב"ב י"ו יומין וקברו יתיה עשו ויעקב בנוהי:
ואלין תולדת עשו הוא אדום:
עשו נסיב ית נשוהי מבנת כנען ית עדה בת
אילון חתאה וית אהליבמה בת ענה בת
צבעון חואה: וית בשמת בת ישמעאל
אחתיה דנביות: וילידת עדה
לעשו ית אליפז ובשמת ילידת ית רעואל:
ואהליבמה

ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע
ישראל: ס פ ויהיו בני יעקב שנים
עשר: כג בני לאה בכור יעקב ראובן
ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון: כד
בני רחל יוסף ובנימן: כה ובני בלהה שפחת
רחל דן ונפתלי: כו ובני זלפה שפחת לאה
גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד־לו בפדן ארם:
כז ויבא יעקב אל־יצחק אביו ממרא קרית
הארבע הוא חברון אשר־גר־שם אברהם
ויצחק: כח ויהיו ימי יצחק מאת שנה
ושמנים שנה: כט ויגוע יצחק וימת ויאסף
אל־עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו ויעקב
בניו: פ א ואלה תלדות עשו
הוא אדום: ב עשו לקח את־נשיו מבנות
כנען את־עדה בת־אילון החתי ואת־אהליבמה
בת־ענה בת־צבעון החוי: ג ואת־בשמת
בת־ישמעאל אחות נביות: ד ותלד עדה
לעשו את־אליפז ובשמת ילדה את־רעואל:
ואהליבמה

כ"ה פסוקים
פסוקים מגעות
פסוק:
ל' ונח יששכר
וזבלון:

לו

זקן ושבע ימים ב'
במס' ביצחק ובאיוב
שניהם היו צדיק' וכן
באברה' זקן ושבע
ובצדיקי' כאחר כן
לשבח וברשעי'
לגנאי:

רש"י

שבת נ"ה ארעוהו כל אלה: וישכב. מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה. ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלי' ונתנה באהל בלהה א בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל: (כב) ויהיו בני יעקב י"ב. מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין נשלמה המטה ומעת' ראויים למנות ומנאן. ורבותינו דרשו ללמדנו בא שכלן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן: (כג) בכור יעקב. אפי' בשעת הקלקלה קראו בכור: בכור יעקב. בכור לנחלה בכור לעבודה ב בכור למנין ג ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים: (כז) ממרא. שם ד המישור: קרית הארבע. שם העיר ממרא ה קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע. וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם אבי עזר בית אל. אם הוצרך להטיל בו ה"א נותנה בראש תיבה השניה* בית הלחמי בעפרת אבי העזרי* בנה חיאל בית האלי: (כט) ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בתורה. מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה שנא' ויצחק בן ששים שנה וגו' ויצחק מת בשנת ק"כ ליעקב אם תוציא ששים מק"פ נשארו ק"כ ויוסף נמכר בן י"ז שנה ואותה שנה שנת מאה ושמנה ליעקב כיצד בן ששים ושלש נתברך ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי שבעים ושבע וארבע עשר' עבד באשה ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף שנ' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ונו' הרי תשעים ואחת וי"ז עד שלא נמכר יוסף הרי מאה ושמנה (עוד מפורש מן המקרא שכשנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה כ"ב שנה שנ' ויוסף בן שלשים שנה ונו' ונו' שני' שובע ושנתי' רעב הרי כ"ב וכתיב ימי שני מגורי שלשי' ומאה שנה נמצא יעקב במכירתו ק"ח:) (ב) עדה בת אילון. היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמי' לע"ז: אהליבמה. היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע"ז כדי להטעות את אביו: בת ענה בת צבעון. אם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנא' ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניה' והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרו' היו: (ג) בשמת בת ישמעאל. ולהלן קורא לה מחלת. מצינו באגדת מדרש ספר שמואל ג' מוחלים להן עונותיהן גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו: אחות נביות. על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקרא על שמו:

שופטי' ו' מלכי' א' י"ו

שפתי חכמים

א לפי שהיתה שפחת רחל. מהר"ש של וא"ת מ"מ דיעקב ולמה לא נתן באהל לאה וי"ל לפי שיעקב היה סבור שלאה אינה תרצה ליקח משום שלא נתנ מטתו בחיי רחל באהלה ג"כ עכשיו אינה תרצה ליקח אבל ראובן שהיה רגיל אצל אמו ויודע שתקח מ"מ הלך ובלבל. עכ"ל: ב י"ל כשנעשה כ"ג עבודה היה מלובש בחשן ובאפוד והיו שמות השבטים בחשן ועל כתפות האפוד לראובן היה ראשון: ג כשנמנו שמו' השבטים הוא נמנה תחילה. מצאתי: ד וא"ת דכתיב לעיל בפרשת לך לך וישב באלוני ממרא אשר בחברון ופי' רש"י שם אדם י"ל דהתם כתיב באלוני ממרא ואלונים שם המישור. וא"ל דשית שני שמות יש לו אלון וממרא וקראן בשני שמותיו דהיינו אלון וממרא א"כ ה"ל באלוני במאמר להורו' ששני שמות יש למישור אלא ע"כ מדלא כתיב הכי ש"מ שם אלונים הוא והרא"ם פי' לא שם האדם מדכתיב אחריו קרית הארבע: ה פי' שמה של עיר היא קרית הארבע ולא קרית של ארבע שהוא שם אדם מדכתיב ותמת שרה בקרית ארבע ש"מ שקרית ארבע הוא שם המקו' והה"א שבתחל' הארבע דכתיב הכא היא במקום של כלומר אל מישור של קרית ארבע וכמו שמפרש רש"י בעצמו אחר זה וק"ל: ו וקשה ולבשמת למה לא כינ' לה טוב כדי לרמאות את אביו והיה לו לעיל בפרשת תולדות להזכיר אותו שם כינוי אם היה לה וי"ל שעשו קרא לה שם אחר שאינה של עבודת אלילים אלא הכתוב קראה כן בשם עבודת אלילי' לפי שכתי' לעיל אח"כ ותכהן עיניו מראו' ופי' רש"י בעשנן של אלו ואם היה משנה שמה היה קשה היכן מצינו שהיו מקטרו' לכך קראה לעיל בשם זה כדי להראות את זה שלכך נקראת בשמת ע"ש וכו' מהרש"ל: ולע"פ שיהודית היא בת בארי החתי ואהליבמה היא בת ענה החוי י"ל הוא ענה הוא בארי דשני שמות היו לו והא דתיחס אותו פעם למשפחות החוי ופעם למשפחות החתי אפשר דאביו היה משפחות החתי ואמו היתה משפחות החוי לכן מיחסו פעם אחד למשפחות החתי ופעם לחוי. ואת"ל מנ"ל לרש"י דיהודית היא אהליבמה דלמה יהודית היא מתה ואהליבמה אשה אחרת היתה תירץ הרא"ם מדכתיב את נשיו ולא כתיב נשים:

(ה) ואהלי'

בראשית לו

ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־יַעְלָם
וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־
בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־
בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ
אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: ז כִּי־הָיָה
רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם
לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: ח
וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם: ט
וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר: י
אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו
רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי
אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז: יב
וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה
אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו
וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:
טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז
בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ
אַלּוּף קְנַז: טז אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם
אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה
בְּנֵי עָדָה: יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־
עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף
מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה
בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יח וְאֵלֶּה בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם
אלוף

אונקלוס

וְאָהֳלִיבָמָה יְלִידַת יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דְּאִתְיְלִידוּ לֵיהּ בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן: וּדְבַר עֵשָׂו יָת־נְשׁוֹהִי וְיָת־בְּנוֹהִי וְיָת־בְּנָתֵיהּ וְיָת־כָּל־נַפְשָׁת בֵּיתֵיהּ וְיָת־גֵּיתוֹהִי וְיָת־כָּל־בְּעִירֵיהּ וְיָת כָּל־קִנְיָנֵיהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וַאֲזַל לְאַרְעָא־אוֹחֲרִי מִן־קֳדָם יַעֲקֹב אֲחוּהִי: אֲרֵי־הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְּמִיתַב כַּחֲדָא וְלָא יְכֵילַת אֲרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבָרָא יָתְהוֹן מִן־קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן: וִיתֵיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְּשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם: וְאִלֵּין תּוֹלְדָת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דַּאֲדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְּשֵׂעִיר: אִלֵּין שְׁמָהָת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר־עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר־בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו: וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז: וְתִמְנַע הֲוָת לְחֵינְתָּא לֶאֱלִיפַז בַּר־עֵשָׂו וִילֵידַת סנה' ג"פ לֶאֱלִיפַז יָת־עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי־עָדָה אִתַּת עֵשָׂו: וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וְזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו: וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילֵידַת לְעֵשָׂו יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח: אִלֵּין רַבְרְבֵי בְנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְּעֵשָׂו רַבָּא תֵימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז: רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְּנֵי אֱלִיפַז בְּאַרְעָא דֶּאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה: וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר־עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו: וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם
רבא

בעל הטורים

א' חסר: יעוש קרי: ותלדה לבני יעקב כשמייחסי' אומר בני לאה בני רחל וכן ככול' לפי שה' בנייני של עולם ולכך נקראו בנים אבל בני עשו אינם נקראים בנים אלא בנות כמו ולד בהמה: ולא יכלה ב' הכא ולא יכלה עוד הכתיבו לפי שיעקב שרתה עליו השכינה ומכרי' עובדי ע"ז לא היה יכול לסבול: כל לישנא פתח:

יעוש קרי יעיש כתי' שקבץ י' אומות לבא על ישראל בחורבן הבי' והם אהלי אדום וכו' י' גלות גלו ישראל על ידו:

רש"י

(ה) ואהליבמה ילדה וגו' · קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה [א] שבא על אשת אביו אל אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין*: (ו) וילך אל ארץ · לגור [ב] באשר ימצא: ג"ר (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם · להספיק מרעה לבהמות שלהם ומדרש אגדה* מפני יעקב ג"ר אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני [ג] הבוש' שמכר בכורתו: [ד] (ט) ואלה התולדות שהולידו בניו משהלך לשעי': (יב) ותמנע היתה פילגש · להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאיבים לידבק בזרעו תמנע זו בת אלופים היתה שנאמר ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש · ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז [ה] מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע מביניהם וכשגדלה נעשית פילגשו וזהו ואחות לוטן תמנע שלא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: (טו) אלה אלופי בני עשו · ראשי [ו] משפחות: יושבי הארץ · שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם

שפתי חכמים

כשים ש"מ הן הן נשים האמורים למעלה: [א] כתב הר"אם וא"ת מנ"ל דלמא תרי קרח הוו וי"ל כיון דלא חשיב אותו בבניו אלא בבניו של אהליבמה ואחר כן חשיב אותו באלופים של אליפז ש"מ ממזר היה: [ב] דא"ל למה אינו מפרש לאיזה ארץ הלך: [ג] כלומר ועוד טעם אחר: [ד] (מת"ש) דא"כ ל"ל ותמנע היתה פלגש וגו' ה"ל גם עמלק בני אליפז בכת' למה יזכיר שם אמו טפי מבני אליפז האחרי' גם מאי כ"מ שהית' פלגש אי אשתו ל"פ להודיע וכו' עד הלואי ואהי' פלגש וכו' לכן פיר"שי בסמוך דמש"ה הוזקק לכתו' משפחו' החורי וק"ל: [ה] כתב הר"אם וא"ת יכ"ל דיש שם מסורת דלמא לאחר שמת שעיר החורי נשא אליפז אשת שעיר והוליד ממנה תמנע · ומהר"של תירץ דא"כ היאך שייך לומר שהיתה בתו פלגשו בפרהסיא בשלמא כשבא אליפז על אשת שעיר באיסור לא היו יודעין העולם שתמנע היתה בתו של אליפז · וכ"ל דאם היתה בתו של אליפז למה כתב הרא ואחות לוטן תמנע התינח אי לאו בתו של אליפז היתה אלא מכח ממזרת שבא אליפז על אשת שעיר בעוד שהיה חי והיו העולם סבורין שהיתה בתו של שעיר ואחות לוטן מן האב ומן האם בא לאשמועינן גדולתו של אברהם אבל אי היה תמנע בתו של אליפז בהיתר וא"כ כשהיה אליפז לפילגש כי בן בת יותר בנ תי למ"כ בא להודיע הכתוב שהיא אחות לוטן אי להודיע גד לתו ש' אברהם וכו' והא היא ה תה מזרעו של אברהם ביציי כל שהרי בהיתר נשא אליפז אשת שעיר והוליד ממנה תמנע ודו"ק כ"ל והר"אם תירץ משו דכל המשפחות הללו לא נכתבו כאן א"א להודיע קלונם ופסולתם משום הכי כל היכא דאיכא מיתלא בהו קלקולא תלינן: [ו] כלומר היו נשיאים וראשים כל אחד מהם על משפחה אחת לא שמהם נולדו המשפחות:

וא"ת

אונקלוס

רבא קרח אילין רברבי אהליבמה בת ענה אתת עשו: אילין בני עשו ואילין רברבניהון הוא אדום: אילין בני שעיר חוראי דיתבי ארעא לוטן ושובל וצבעון וענה: ודישון ואצר ודישן אילין רברבי חוראי בני שעיר בארעא דאדום: והוו בני לוטן חורי והימם ואחתיה דלוטן תמנע: ואילין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם: ואילין בני צבעון ואיה וענה הוא ענה דאשכח ית גבריא במדברא כד הוה רעי ית חמריא לצבעון אבוהי: ואילין בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה: ואילין בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן: אילין בני אצר בלהן וזעון ועקן: אילין בני דישן עוץ וארן: אילין רברבי חוראי רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה: רבא דישן רבא אצר רבא דישן אילין רברבי חוראי לרברבניהון בארעא דשעיר: ואילין מלכיא דמלכו בארעא דאדום קדם דימלוך מלכא לבני ישראל: ומלך באדום בלע בר בעור ושום קרתיה דנהבה: ומית בלע ומלך תחותוהי יובב בר זרח מבצרה: ומית יובב ומלך תחותוהי חושם מארע דרומא: ומית חשם ומלך תחותוהי הדד בר בדד דקטל ית מדינאי בחקלי מואב ושום קרתיה עוית: ומית הדד ומלך תחותוהי שמלה ממשרקה: ומית שמלה ומלך תחותוהי שאול מרחובות דעל

וישלח

יח אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה בת ענה אשת עשו: יט אלה בני עשו ואלה אלופיהם הוא אדום: ס
כ אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה:
כא ודשון ואצר ודישן אלה אלופי החרי בני שעיר בארץ אדום:
כב ויהיו בני לוטן חרי והימם ואחות לוטן תמנע:
כג ואלה בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם:
כד ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את החמרים לצבעון אביו:
כה ואלה בני ענה דשן ואהליבמה בת ענה:
כו ואלה בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן:
כז אלה בני אצר בלהן וזעון ועקן:
כח אלה בני דישן עוץ וארן:
כט אלה אלופי החרי אלוף לוטן אלוף שובל אלוף צבעון אלוף ענה:
ל אלוף דשן אלוף אצר אלוף דישן אלה אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר: פ
לא ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל:
לב וימלך באדום בלע בן בעור ושם עירו דנהבה:
לג וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה:
לד וימת יובב וימלך תחתיו חשם מארץ התימני:
לה וימת חשם וימלך תחתיו הדד בן בדד המכה את מדין בשדה מואב ושם עירו עוית:
לו וימת הדד וימלך תחתיו שמלה ממשרקה:
לז וימת שמלה
וימלך

בעל הטורים

שביעי

ישבי הארץ בגי' היו מריחין הארץ: ב' חסר י' וב' מלא דחסר סימן כל דכתב אצר דישן וכל דסמיך לענה דישון. כל יומא דס"ת דישון ומתחיל בשבת:

ואלה המלכי' בשביל שאמר יעקב לעשו ע"פ אדני מלכו ח' מלכים קודם ישראל וכנגדו מלכו ח' מלכי' עד יהורם ובימיו פשע אדום: מבצר' ב' הכא ואידך חיזון בגדי' מבצרה לעתיד לבא תלקה בצרה עם אדום לפי שהעמידה להם מלך שהמליכה מלך וזהו חמוץ בגדים מבצרה תלקה בצרה שב' יובב בן זרח מבצרה: ושם אשתו מזכיר שם אשתו מלמד שמלך על ידה מהיות בת גדולי' ועשירי':

רש"י

שבת פ"ה לשם ורבותינו * דרשו שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראוי לו: (כד) ואיה וענה. וי"ו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא * תת וקדש וצבא מרמס * ורכב ופרשים: הוא ענה. האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה: את הימים. פרדים. הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם * ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה. והא אנן קחזינן דחיה אימא וחיתה כי המכה לא תרפא לעולם (בפרש"י ישן) ולא הוזקק לכתוב לנו משפחת המלכים אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפירשתי למעלה: (לא) ואלה המלכים וגו'. שמונה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם ואלו הן שאול איש בשת דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט ובימי יורם בנו כתיב * בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתיב אין מלך באדום נציב מלך: (לג) יובב בן זרח מבצרה. בצרה מערי מואב היא שנא' ועל קריות ועל בצרה וגו' ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנא' * כי זבח לה' בבצרה: (לה) המכה את מדין בשדה מואב. שבאו מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל:

דניאל ח' · נחום ג' · פסחי' כ"ד · מלכי' ב' ח' · ישעי' ל"ד

שפתי חכמים

א וא"ת מנ"ל דצבעון בא על אמו דהיא אשתו של שעיר דלמא שעיר אביו של צבעון בא על אשתו של צבעון והוליד את ענה והעולם היו סבורין דבנו של צבעון היה אבל באמת בנו של שעיר היה אחיו של צבעון וי"ל דסברא הוא דנתלינן קלקלה במקולקל ולעיל כתיב דצבעון היה המקולקל דבא על כלתו אשתו של ענה ואין סברא לומר דשני מקולקלין היו וא"ת לעיל גופיה מנ"ל דצבעון היה המקולקל ובא על כלתו דלמא ענה היה המקולקל ובא על אמו אשתו של צבעון וי"ל א"כ היו כמו שני מקולקלין ענה ושעיר וכיון שיכ לין לתלות הכל בצבעון תלינן הר"אם. והקשה מהרש"ל למה נעשה שתי נשים מקולקלין אשת ענה כלתו של צבעון ואשת שעיר אמו של צבעון וי"ל שהנשים אינן נראות מקולקלין שהן אינן עושין מעשה כלל אבל האיש שעושה מעשה נקרא מקולקל. א"כ הנשים יכולים לומר אנוסים היינו אבל האיש אינו יכול לפטור עצמו בטענה זו לפי שאין קשוי אלא לדעת: ב ר"ל דרבי חנינא היה רופא ואמר מימי לא שאלני אדם על רפואת מכת פרדה ונתתי לו רפואה: ג ר"ל כיון דכתיב ולא היה מלך ביהודה משמע דלא ישיו בגדולה ולכך כשהמליכו מלכי ישראל בטל המלכות של עשו כל אותו זמן שמלכו כדפרש ואזיל: ד דהוא היה אחרון מיד בימיו התחיל מלכות של עשו וכו' בימי שאול שהיה המלך ראשון מיד בטלה מלכות של עשו: ה (מ' היכל.) ד"ל ל"ל לייחסו אחר אביו כיון שייחסו ע"ש מקומו כמו שמלה ממשרקה וכו' ותירץ שלא היה ידוע וניכר ע"פ מקומו ולא ייחסו ע"ש מקומו אלא להודיע שעתידה ללקות וכו':

וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר: לח וימת
שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן עכבור:
לט וימת בעל חנן בן עכבור וימלך תחתיו
הדר ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת
מטרד בת מי זהב: מ ואלה שמות אלופי
עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע
אלוף עלוה אלוף יתת: מא אלוף אהליבמה
אלוף אלה אלוף פינן: מב אלוף קנז אלוף
תימן אלוף מבצר: מג אלוף מגדיאל אלוף
עירם אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם
הוא עשו אבי אדום:

קנ"ד קליטה סימן

פ פ פ

אונקלוס

דעל פרת: ומית שאול ומלך תחותוהי בעל
חנן בר עכבור: ומית בעל חנן בר עכבור
ומלך תחותוהי הדד ושום קרתיה פעו ושום
אתתיה מהיטבאל בת מטרד בת מצרף דהבא:
ואילין שמהת רברבי עשו לזרעיתהון לאתריהון
בשמהתהון רבא תמנע רבא עלוה רבא יתת:
רבא אהליבמה רבא אלה רבא פינון:
רבא קנז רבא תימן רבא מבצר: רבא
מגדיאל רבא עירם אילין רברבי אדום
למותבניהון בארע אחסנתהון הוא עשו אבוהון
דאדומאי:

ומפטירין חזון עובדיה בת"ע:

פ פ פ

בעל הטורים

דאוכייש' מגלה דד"ה תבל:

אונה כאן שמנה מלכי' וי"א אלופי' וכנגדן כאמרו בישראל י"א שופטי' מיהושע עד שמואל ושמנה מלכי' עד יורם וזהו ואלכה לנגדן:

לז

מגורי ב' במס' הכא ואיל' מגורי אל חרב תעפי' שהי' מגורי אל חרב ישב לו ביניה' משל לא' שרואה כת של כלבי' ורבו

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ
כנען: אלה תלדות יעקב
יוסף בן שבע עשרה שנה
היה

ויתיב יעקב בארע תותבות אבוהי
בארעא דכנען: אילין תולדת
יעקב יוסף בר שבע עסרי שנין
בר

סנהד' ק"ו
ברכו' נ"ה
סוטה ל"ו
ב"ב קכ"ב

שפתי חכמים

א (מא"ם) ר"ל ז"ש הכתוב למקומותן בשמות' פי' שנקראו שמותן ע"ש מקומות' וז"ש אח"כ והראשונים וכו' הם השמות תולדות' שלא תיקשי הא כבר מנה לעיל אלופי בני עשו גם שם מנה אחרים • והא ראייה שאלו נקראי' ע"ש מדינותיה' דהא מגדיאל היא רומי כדאי' במד"ר שנקראת לו' בחלום היום מלך מגדיאל אבל באחרים כגון אלוף קנז וכו' אפשר שהן נקראים ע"ש תולדות' מאחר שנזכרים למעלה בשמות אלו ג"כ וכן אלוף אהליבמה אלוף תמנע י"ל שמות תולדות' שפי מאחר דמצינו לעיל שהם שמות אדם ואינך ג"כ אין הכרח שהם שמות מדינה לכך מביא ראייה ממגדיאל שהוא שם מקום ולכן י"ל שכולם נקראו ע"ש מדינותיהם שבא זה וגילה על זה:

רש"י

(לט) בת מי זהב • מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום: (מ) ואלה שמות אלופי עשו • שנקראו על שם מדינותיהם א לאחר שמת הדד ופסקה מהם מלכות והראשונים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו': (מג) מגדיאל • היא רומי:

חסלת פרשת וישלח

וישב (א) יעקב וגו' • אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה א שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם אין הורישו את החרי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם • וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו • וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברהם האריך בו • משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגליות ומשמצאה הוא משליך הצרורות מידו ונוטל המרגליות: (דבר אחר וישב יעקב הפשתני הזה כנכנו גמליו טעונים פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה פיקח אחד משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף דכתיב * והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם: ב ברש"י ישן) (ב) אלה תולדות יעקב • ואלה של תולדות ג יעקב אלו יישוביהם וגלגוליהם ג עד שבאו לכלל יישוב • סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו' על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב בפשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ד ביוסף מפני כמה
דברים

חסלת פרשת וישלח

א פירש רא"ם דקשה לרש"י דהיה לו לכתוב מקודם ואלה תולדות יעקב ואח"כ היה לו לכתוב וישב יעקב כמו שמצינו לעיל גבי עשו דחשי' מקוד' תולדותיו ואח"כ היכן נתיישבו • ומתרץ אחר שכתב וכו' כלומר שלא בא הכתוב למנות תולדותיו של יעקב אלא בא לפרש ישובו וישוב תולדותיו היאך נתיישבו שהרי גם בפרשתו של עשו מפר' ישובו וישוב תולדותיו שהרי כתיב וישב עשו בהר שעיר הרי ישובו ואח"כ מפר' תולדותיו כדכתיב ואלה תולדות עשו וגו' ותולדות נשיו ואח"כ מפרש ישובו בניו כדכתיב ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם למקומתם וגו' אלה אלופי אדום למושבותם: וזהו שנקט אחר שכתב לך ישובי עשו ר"ל שגם בפרשתו מפרש ישובו תולדותיו א"כ כאן גבי יעקב נ"כ מפרש ישובו וישוב תולדותיו והיינו הא דכתיב וישב יעקב הרי ישובו ואח"כ כתיב ואלה תולדות יעקב ר"ל ואלה ישובי של תולדות יעקב גם הם כמו תולדות עשו והתחיל לספר המקרי' שקרו להם עד בואם של ותחילת העקרות יוסף בן שבע עשרה שנה נמכר למצרי' ונשתעבדו שם ויצאו וכן וכן עד בואם לארץ כושנת: ב זה הפי' קאי אדלעיל וה"פ ק"ל כיון שפירש לעיל דהפסוק בא לפרש ישובי של יעקב וישובי של תולדותיו א"כ היאך מצינו שפירש ישובי תולדותיו והא כתיב אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ועל זה פירש ואלה של תולדות יעקב כלומר ואלה גילגולי ושבית ישובי התולדות של יעקב דהיינו השבטים יוסף בן י"ז שנה וגו' • ועי"י יוסף באו למצרים ואח"כ יצאו משם ובאו לארץ ישראל ואע"פ שמצינו כיוצא בזה באלה תולדות יצחק שהתחיל הכתוב באלה תולדו' יצחק והתחיל במקרים שקרו לו קודם לידתם ולא הוקשה זה לרש"י י"ל דעיקר קושית רש"י הכא שהתחיל בישובי יעקב ואח"כ כתב אלה תולדות יעקב וגו' היה לו להפיך: ג והר"א"ב פי' מפני שאין ישוב של תולדותיו נזכרי' בתור' רק של ב' שבטים ואלי ולכן נקט רש"י וגלגוליה': ד ר"ל שלא בא לפר' אלא
תולדות

היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: ג וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: ד ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם

פנכ׳ ק״ו כד הוה רעי עם אחוהי בענא והוא רבא עם בני בלהה ועם בני זלפה נשי אבוהי ואיתי יוסף ית דבהון בישא לאבוהון: וישראל רחים ית יוסף מכל בנוהי ארי בר חכים הוא ליה ועבד ליה כיתונא דפסי: וחזו אחוהי ארי יתיה רחים אבוהון מכל אחוהי וסנו יתיה ולא צבן למללא עמיה

בעל הטורים

לנסכו וישב ביניה׳ ישב לו יעקב בין עשו ולבן: בן זקנים הוא לו ס״ת המין שמסר לו סתרי תורה סכ׳ גם והוי׳ אלו אין: זקנים כתיב שמסר לו כל מה שקבל מזקנים שהם שם ועבר:

רש״י

דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל[א] ושהיה זיו איקונין[ב] של יוסף דומה לו[ג] וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף· זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב״ר· ועוד נדרש בו וישב[ד] ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף[ה] צדיקים מבקשים לישב בשלוה אמר הקב״ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה: והוא נער· שהיה עושה מעשה נערות[ו] מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה: את בני בלהה· כלומר ורגיל אצל בני בלהה[ז] לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן: את דבתם רעה· כל רעה שהיה רואה[ח] באחיו בני לאה[ט] היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודים על העריות[י] ובשלשתן לקה וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא[כ] אכלוהו חי· ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף· ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו׳: דבתם· כל לשון דבה פרלרי״ן בלע״ז כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר: דבה· לשון* דובב שפתי ישנים: (ג) בן זקונים· שנולד לו לעת זקנתו:[ל] ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה[מ] כל מה שלמד משם ועבר מסר לו· דבר אחר שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: פסים· * לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון ומדרש אגדה על שם צרותיו[נ] שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום·

ב״ר

ב״ר

שיר ז׳

שבת י׳

שפתי חכמים

תולדות של יעקב ולא ישובי תולדותיו· ומה שכתוב אלה תולדות יעקב יוסף לומר שכל תולדותיו נקרא על שם יוסף שהרי מפני אהבתו של רחל שיולד בן ממנה עבד שבע שנים הראשוני׳ ואח״כ רימה אותו ונתן לו את לאה והוליד ממנה בנים ואח״כ נתנה לו רחל בלהה שפחתה לאשה כיון שראתה שאין לה בנים והוליד גם מבלהה בנים ואח״כ נתנה לו לאה גם זלפה שפחתה לאשה וגם הוליד ממנה בנים ואח״כ ילדה רחל את יוסף ומיד כשנולד יוסף אמר יעקב ללבן לחזור אל מקום אבותיו וא״כ נמצא שכל תולדותיו לא היה אלא בשביל יוסף הנולד מרחל: [א] וא״ת והא בנימין נמי בא מרחל ולמה נקט יוסף· וי״ל מ״מ עיקר עבודתו לא היה אלא בשביל יוסף כמו שנאמר לעיל ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב שלחני וגו׳ כדפירשתי לעיל: [ב] והא דלא נקט רש״י קלסתר פנים כמו שנקט לעיל בפרשת ואלה תולדות בני יצחק משום דרש״י דייק שהיה דומה לו מדכתיב זקנים כדפירש רש״י בסמוך לכך נקט זיו אקונין דזקנים נוטריקון זיו איקונין וק״ל: [ג] כאלו אמר התולדות שהכל מעידים עליהן שהן של יעקב הוא יוסף כמו שפירש רש״י לעיל גבי ואלה תולדות יצחק בן אברהם אותם שהוא לבדו ארעו לו מה שארע ליעקב ומפני זה ידעו הכל שהוא בנו: [ד] דקשה לו למה לא כתיב ויהי יעקב בארץ וגו׳: [ה] (נח״י) אף על גב דבכל מקום שמפרש הרב כן הוא משום שכתיב חסר כמו והוא ישב פתח האהל או ולוט ישב וכו׳ מש״כ ככה שאין מקום לדרוש ניקש י״ל דמדכתי׳ אחר כן אלה תולדות יעקב יוסף שאין לו קשר עם וישב יעקב או הל״ל אלה תולדות יעקב ראובן וכו׳ ע״כ לפרש שאלה תולדות יעקב יוסף נראו שלא נתקיימה המחשבה של וישב וכו׳ ומ״ש קפץ עליו רוגזו פי׳ התחלוקת וריב שלו כמו אל תרגזו שתרגומו אל תנצון: [ו] דאל״כ והוא נער למה לי: [ז] (נח״י) דה״א לפרש שהוא ענין אחד שהיה עושה מעשה נערות אצל בני בלהה וכי חוץ להם לא היה עושה אלא וכו׳: [ח] ורש״י דייק מדלא כתיב ויוצא יוסף דבתם כמו שכתוב גבי מרגלים ויוציאו דבת הארץ אלא ודאי אמת היה לכך כתיב כאן ויבא יוסף את דבתם ר״ל שהביא את הדברים בהווייתן בפני אביו כאשר שמע וראה ולא היה אמר דבר מה שלא ראה אבל גבי מרגלים כתיב ויוצא ר״ל שהיו מוציאין דברים שקרים מלבן: [ט] אף על פי דבקרא סתם כתיב את אחיו י״ל דכיון שיוסף היה מקרב את בני השפחות ואם היו רשעים בעיניו אין היה מקרבן ועוד שהוא היה אוהב שלהן בודאי לא היה הדבה עליהן:

מתוך

[י] וקשה דהיאך יתכן לומר שבני יעקב יהיו חשודין על זאת ואי היו חשודין למה נענש יוסף על זה· וי״ל דודאי לא היו חשודין על זה אלא שיוסף היה טועה בדבר לכך נענש שהיה לו לעיי׳ בדבר על מה שחשדן על אמ״ה שהיה רואה אותן שאכלו מבהמה שנשחטה ועדיין מפרכס׳ דמותר לאוכלה דכיון שנשחטה שחיטה מתירה או שהיה רואה שאוכלין בן פקועה שמותר בשחיטת אמו ואפי׳ שהוא שור גדול אין צריך שחיטה מן הדין אלא מפני מראית עין והוא היה סבור שאבר מן החי הוא כיון דצריך שחיטה משום מראית עין ועל מה שזלזלו בבני השפחות ה״פ מפני שהיו קוראין לבני בלהה וזלפה בני השפחות וזה אמת הוא שהיו בני השפחו׳ שהרי גם הפסוק קראם כן אבל הוא היה סובר מדקרו להו בני השפחות א״כ בניהם של שפחות היינו עבדים כנעניי׳ והיה טועה בזה שלא היו עבדים כנעניי׳ דהא בלהה וזלפה משוחררים היו אלא שהיו משועבדי׳ לרחל ולאה ומה שהיו חושדן על העריות הכי פירושו דק״ל אין מתמתשין באשה ר״ל שאדם אחר אסור להתמתש באשת איש ויוסף היה רואה שהיו מתמשמשין באשת איש או בעסקי משא ומתן לכך חושדן על העריות אבל טעות היה בידו דהא דאמרי׳ אין משתמשין באשה היינו דוקא דברים של חיבה כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה אבל שאר דברים שאינן של חיבה או ליטא וליתן עמהם מותר· וא״ת מנ״ל לרש״י שהיה חושדן על כל ג׳ דברי׳· וי״ל דרש״י בעצמו מתרץ קושיא זו כיון שמצינו דבשלשתן לקה· ועוד י״ל דילפינן רעה רעה לג״ש· כתיב הכא דבתם רעה וכתיב לקמן חיה רעה אכלתהו מה להלן אמ״ה דחי׳ דורסת ואוכלת כשהוא חי אף כאן מן החי· ועבדים ילפינן מדכתיב לקמן בפר׳ אלה המשפטים אם רעה בעיני אדוניה מה רעה דלהלן קאי על עבדות אף כאן עבדות ועריות ילפינן מדכתיב לקמן גבי יוסף ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת מה רעה דלהלן קאי על העריות· אף כאן קאי על עריות: [כ] כלומר דלא הוי ליה למכתב כלל וישחטו דהא לא היו אוכלין אותו אלא לומר לך אע״פ שלא היו דוכין לאוכלו אפי׳ הכי שוחטין אותו: [ל] וא״ת והלא בנימין נולד לו יותר לעת זקנתו מיוסף· וי״ל משום דכל בניו של יעקב נולדו לו תיכף בשבע שנים נולדו כולם חוץ מבנימין שהפסיק בו זמן ארוך והיו העולם סבורין שלא יולד ממנה עוד בן והיו קורין ליוסף בן זקנים ואפילו אחר שנולד בנימין קראו אותו בן זקנים מתו׳ שהורגלו בו: [מ] דלפיר׳ ראשון קשה מאי כ״מ אם נולד לעת זקנתו או בימי ילדותו לכן אמר ואונקלו׳ תרגם וכו׳ ועדיין קשה הל״ל בן זקנותו מאי זקנוי׳ אלא בא לומר שהיה זיו איקונים וכו׳ מהרש״ל: [נ] דלפי׳ ראשון קשה א״כ אמר קרא שעשה לו כתונת פסים אי משום להורות שאל ישנה אדם לבן בין הבנים שהרי בשביל שני סלעי׳ שהיה כתוב׳ של יוסף יותר

בראשית לז

לשלם: ה ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו
ויוספו עוד שנא אתו: ו ויאמר אליהם
שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי: ז
והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה
והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה
אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי: ח ויאמרו
לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל
בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל
דבריו: ט ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו
לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה
השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים
לי: י ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו
אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת
הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך
ארצה: יא ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את
הדבר: יב וילכו אחיו לרעות את צאן
אביהם בשכם: יג ויאמר ישראל אל יוסף
הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם
ויאמר לו הנני: יד ויאמר לו לך נא ראה
את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר
וישלחהו

אונקלוס

עמיה שלם: חלם יוסף חלמא וחוי לאחוהי
ואוסיפו עוד סנו יתיה: ואמר להון
שמעו כען חלמא הדין דחלמית:
והא אנחנא מאסרין אסרן בגו חקלא והא
קמת אסרתי ואף איזדקפת והא מסתחרן
אסרתכון וסגדן לאסרתי: ואמרו
ליה אחוהי המלכו את מדמי למלך עלנא או
שולטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו
יתיה על חלמוהי ועל פתגמוהי: וחלם עוד
חלמא אוחרנא ואשתעי יתיה לאחוהי ואמר הא
חלמית חלמא עוד והא שמשא וסיהרא וחד עשר
ברכות נ"ה כוכביא סגדין לי: ואשתעי לאבוהי ולאחוהי
ונזף ביה אבוהי ואמר ליה מה חלמא הדין די
חלמתא המיתא ניתי אנא ואמך ואחך למסגד
ב"ר פ"ד לך על ארעא: וקניאו ביה אחוהי ואבוהי נטר
תנ"ה כ"ב ית פתגמא: ואזלו אחוהי למרעי ית ענא
שבועות י"ו דאבוהון בשכם: ואמר ישראל ליוסף
הלא אחך רען בשכם איתא ואשלחינך לותהון
חולין צ"א ואמר ליה הא אנא: ואמר ליה איזיל כען חזי
ית שלם אחך וית שלם ענא ואתיבני פתגמא
ושלחיה

בעל הטורים

י"ז מלא בת רה

נצבה ב' במ' הכא ואי' בית כתיבות נצבה לומר שע"י זה החלו' הציב ביתן של ישראל שקלקלו בשנת רעבון:

ויגער ב' הכא ואיד' ויגער בים סוף ויחרב ל"ל מה ויגער דהכא יעקב אף התם יעקב שבזכות יעקב חרב וז"ש וירא ישראל ישראל סבא:

שני

חד מן ט"ו נקוד בתורה:

י"ב מלא בתורה: לך נא ראה לומר שלא ינא אלא בכי ט.ב בשעה שיוכל לראות:

רש"י

מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב: דברו. לדבר עמו: (ז) מאלמים אלמים. כתרגומו מאסרין איסרן עמרין וכן * נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות נוטל ומכריז: קמה אלומתי. נזקפה: וגם נצבה. לעמוד על עומדה א בזקיפה: (ח) ועל דבריו. על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם: (י) ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו ב לאביו בפניהם: ויגער בו. לפי שהיה מטיל ג שנאה עליו: הבוא נבוא. והלא אמך כבר מתה * והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה ד שגדלתו כאמו * ורבותינו למדו מכאן ה שאין חלום בלא דברים בטלים * ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב ו בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א לאמך כך השאר הוא בטל *: (יא) שמר את הדבר. היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן * שומר אמונים וכן * לא תשמור על חטאתי לא תמתין: (יב) לרעות את הצאן. נקוד על את שלא הלכו ז אלא לרעות את עצמן *: (יג) הנני. לשון ענוה וזריזות ח נזדרז למצות אביו ואף על פי שהיה יודע באחיו ששונאין אותו:

(יד) מעמק

תהלים קכ"ו | ב"ר | ב"ר | ברכות נ"ה | ב"ר | ישעיה כ"ו | איוב י"ד | ב"ר

שפתי חכמים

שזה היו מתקנאים בו אחיו דא"ן זה משמעות הקרא דהא לא כתיב ויראו אחיו כי עשה לו כתונת פסים אלא ודאי בשביל חלומותיו ודבריו היו מתקנאים בו לכן מביא ומדרש אגדה וכו' מהר"של: ר"ל פסים נוטריקון פוטיפרע סוחרים ישמעאלים מדינים וצ"ל לפי זאת האגדה שחסר וי"ו מן סוחרים בפסוק ויעברו אנשים מדינים סוחרים שצריך להיות וסוחרים ואף שבעלם בקרא מכירת יוסף לסוחרים דהא נעלם כמי מכירתו למדינים דאל"כ סוחרים למה לי: א (מא"ש) כוונתו לפרש חילוק בין קמה לנצבה שלאכורה הוא כפול שהוא ענין אחד ל"פ קמה ר"ל נזקפה משכיבת' לפי שעה וגם נצבה לעמוד תמיד כן על עמדת בזקיפה וק"ל: ב וקשה לזה בחלום הראשון לא ספר אותו לאביו וי"ל שיוסף היה יודע כי רוב החלומות הולכים אחר הפה וכיון שאחיו פתרו אותו לטובה מ"ה לא רצה לספר אותו לאביו אבל בחלום השני שלא פתרו לו אחיו כלומר שלא רצו לפתור אותו לטובה כי גם הם הרגישו הדבר דמ"ה אמר להם חלומותיו כדי שיפתרו לו לטובה הוצרך לספר אותו לאביו כדי לפתור לו וכן עשה וגער בו כדי שלא יטילו אחיו שנאה עליו: מהרש"ל: ג ר"ל יוסף היה מטיל שנאה על עצמו לכך לכך גער בו ולא משום שהוקשה בעיניו אם החלום יהיה אמת שהרי אחריו כתיב ואביו שמר את הדבר: ד וא"ת מנ"ל דילמא לעולם היה יודע והא דקא מתמה היינו טעמא כדפירש רש"י לעיל כדי שלא יטילו קנאה עליו: ומהרש"ל תירץ דא"כ דהיה יעקב יודע שהדברים מגיעים אבל בלהה בודאי גם בניו היו יודעים מפני שזה תלוי בסברא וא"כ מה הוציא מלבם שאמר הבא נבא וגו' ומה שאמר אחר כך ואביו שמר את הדבר רוצה לומר שהיה קבלה בידו שאין חלום בלא דברים בטלים וזה היה קבלה בידו ובניו לא ידעו הקבלה: ה רצונו לפרש למה קא מתמה יעקב ואמר הבא נבא וגו' וכי לא ידע זה שאין חלום בלא דברים בטלים אלא להוציא וכו' והרא"ם כתב אבל יש לתמוה למה גבי הדברים מגיעים לבלהה אמרו שיעקב לא היה יודע זה שאלו היה יודע זה לא היה אומר והלא אמך מתה כי היה לו לחוש שמא ירגישו בניו ואלו לגבי אין חלום בלא דברים בטלים לא פחד שמא ידעו גם בניו שאין חלום בלא דברים בטלים ויאמרו שאין דברי יעקב אלא דרך תחבולה בעלמא ודו"ק: ו שהם סוברים שפירש אחך אינו נופל אלא על אמו משום אלא שאין חלום וכו': ז פירש דאי לא היה נקוד על את היה את דבוק לצאן והוי פירושו לרעות את הצאן. אבל עכשיו דנקוד על את אם כן הוי כאלו איננו נכתב לגמרי את ואם כן לא הוי לרעות דבוק לתיבה שלאחריו והוי פירש הכי הלכו לרעות היינו את עצמן וצאן אביהם בשכם מילתא באפיה נפשיה היא. ואי לא הוי נכתב לגמרי מלת את לא הוה מוכיח מידי דודאי יכולין למימר לרעות את עצמן. אבל ת"מ יותר סברא הוא לומר דדבוק הוא להדדי דכולה חדא מילתא הוא אף על פי שלא כתיב את הוה. מתרצינן דמקרא קצר הוא אבל השתא דכתיב את ונקוד עליו כאלו הוא כמתק לומר לך דלא דביקות הוא אלא שני דברים הם דאל"כ למה נקוד עליו: ח וא"ת ולמה לא פי' כן לעיל דכמה פעמים כתיב גבי אברהם יצחק יעקב הנני. וי"ל דכאן אין צריך לומר הנני בלשון ענוי' דהא כבר דבר עמו כדכתיב ויאמר ישראל אל יוסף הלא וגו':

אונקלוס

סוטה י"א וְשַׁלְחֵיהּ מִמֵּישַׁר חֶבְרוֹן וַאֲתָא לִשְׁכֶם׃
וְאַשְׁכְּחֵיהּ גַּבְרָא וְהָא תָּעֵי בְּחַקְלָא וְשַׁאֲלֵיהּ
ב"ר ט"ו גַּבְרָא לְמֵימַר מָה אַתְּ בָּעֵי׃ וַאֲמַר יָת אַחַי
אֲנָא בָּעֵי חַוִּי כְעַן לִי אֵיכָא אִנּוּן רָעַן׃
וַאֲמַר גַּבְרָא נְטַלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית
דְּאָמְרִין נֵיזֵיל לְדוֹתָן וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אֲחוֹהִי
וְאַשְׁכְּחִינוּן בְּדוֹתָן׃ וַחֲזוֹ יָתֵיהּ מֵרָחִיק עַד
לָא קְרֵיב לְוָתְהוֹן וְאִתְכַּסִּיאוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵיהּ׃
וַאֲמַרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי הָא מָרֵי חֶלְמַיָּא דֵּיכִי
אָתֵי׃ וּכְעַן אִיתוֹ וְנִקְטְלִינֵיהּ וְנִרְמִינֵיהּ בְּחַד
מִן גּוּבַיָּא וְנֵימַר חַיְתָא בִּישְׁתָא אֲכַלְתֵּיהּ וְנֶחֱזֵי
כלכו' ז' מַה יְהֵי בְּסוֹף חֶלְמוֹהִי׃ וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁיזְבֵיהּ
מִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נִקְטְלִינֵיהּ נְפָשׁ׃ וַאֲמַר לְהוֹן
רְאוּבֵן לָא תֵישְׁדוּן דְּמָא רְמוֹ יָתֵיהּ לְגוּבָּא הָדֵין
דִּי בְמַדְבְּרָא וִידָא לָא תוֹשְׁטוּן בֵּיהּ בְּדִיל לְשֵׁיזָבָא
די

וישב

וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה׃ טו
וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו
האיש לאמר מה תבקש׃ טז ויאמר את אחי
אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים׃
יז ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי
אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו
וימצאם בדתן׃ יח ויראו אתו מרחק ובטרם
יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו׃ יט
ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה
בא׃ כ ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד
הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה
יהיו חלמתיו׃ כא וישמע ראובן ויצלהו מידם
ויאמר לא נכנו נפש׃ כב ויאמר אלהם ראובן
אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה
אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו
ירם

בעל הטורים

עמק בג' מ' רד"ו שנים: חברון ליו"ו עד חברון א"ל אבא חזור בקא"ל כתי' דיכו לא שפכה את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא לויה ובזו כפטר ממנו ומתוך כך זכר והיינו דכתיב וירא את העגלות חסר שלא יוסף וז"ש אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דברי תורה שמתוך כך זכרו: זה בגימט' י"ב ר"ל כסעו להחסי' המנין מזה וזה שפירש רש"י הסיעו עצמן מהאחוה דהוה י"ב:

רש"י

(יד) מעמק חברון. והלא חברון [א] בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנ' לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך: ויבא שכמה. מקום מוכן לפורענות [ב] שם קלקלו השבטים שם ענו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנאמר וילך רחבעם שכם: (טו) וימצאהו איש. זה [ג] גבריאל שנאמר והאיש גבריאל: (יז) נסעו מזה. הסיעו עצמן [ד] מן האחוה: נלכה דותינה. לבקש לך נכלי דתות [ה] שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: (יח) ויתנכלו. נתמלאו נכלים וערמומיות: אותו. כמו אתו עמו כלומר [ו] אליו: (כ) ונראה מה יהיו חלומותיו. אמר רבי יצחק מקרא זה אומר דרשני רוח הקודש אומרת כן הם אומרים נהרגהו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי וא"א שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו: (כא) לא נכנו נפש. מכת נפש [ז] זו היא מיתה: (כב) למען הציל אותו. רוח הקודש מעידה על ראובן [ח] שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור [ט] וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי: (כג) את

מדבר י"ג, ב"ר, ראשי' ט"ו, סוטה י"א, תנחומא, מלכי' א' י"ב, דניאל ט', תנחומא, ב"ר

שפתי חכמים

[א] כתב רא"ם כ"ל שאין זו ראיה שחברון היתה בהר שהם מפני שכתב בה לשון עלייה ויעלו בנגב ויבאו עד חברון דלמא הא דכתב בה ל' עלייה מפני שא"י גבוה מכל הארצות כדפירש רש"י בפסוק מהרו ועלו אל אבי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות וכו' ויש לומר דראייתם הוא כיון שהקבורה לבית הקברות ואין מקברין לבית הקברות אלא מקום טרשין כמו שאמרו בשלהי כתובות ומקום טרשין אינו אלא בהר. עכ"ל: א"נ מדכתיב ויעלו ויתורו את הארץ וגו' וכתיב בתריה ויעלו בנגב ויבא עד חברון למה כפל הקרא וכתיב ויעלו תרי זימני היה לו לכתוב ויעלו בנגב ויתורו את הארץ ממדבר צין עד לבא חמת ויבאו עד חברון וגו'. אלא להכי כתיב עוד ויעלו בנגב ויבאו עד חברון דהאי ויעלו קאי על חברון שהיתה יושבת בהר ודו"ק כ"ל:
[ב] דאל"כ ויבא שמה מבעי ליה שהרי כבר כתי' רועים בשכם אלא שכם הידוע: (מהרש"ל) דלא הל"ל אלא וישלחו מעמק חברון וימצאהו אלא וכו':
[ג] מדלא אמר יוסף לאיש הידעת את אחי איפה הם רועים רק אמר הגידה נא לי ש"מ שהיה מלאך ומדכתיב איש ש"מ שהוא גבריאל ולא אחר: (ג"א) דאל"כ שהיה מלאך ל"ל כל הסיפור שהיה תועה בדרך מה לי אם הלך בתחל' אליהם בלא תעות הדרך או לא אלא שהיה מלאך והקב"ה שלחו להביאו אל אחיו כדי לקיים גזירתו דאל"כ היה חוזר משכם כיון שלא מצאו אותם:
[ד] דקשה לרש"י מה ענין תשובה זו על שאלתו דהא יוסף לא בקש אלא שיגיד לו איפה הם והמלאך השיב לו נסעו מזה ועוד הא יוסף נמי היה יודע שנסעו מזה כיון שלא מצאן שם לכך פירש הסיעו עצמן מן האחוה פירש ורוצין להרגך ואל תלך לשם ומנ"ל לרש"י לפרש כן י"ל זה בגימ' י"ב והכי פירושו נסעו מי"ב ר"ל אינם רוצים שיהיה י"ב ורוצין להרגך ולא יהיו אלא י"א דהיינו נסעו מזה א"כ הוכחת רש"י ממלת מזה כלומר נסעו מזה שאתה אומר את אחי אנכי מבקש אבל הם נסעו מן האחוה:
[ה] דק"ל כיון שאמר לו המלאך נסעו מזה כלומר נסעו מן האחוה מאי כי שמעתי אומרים וגו' והא כל כי נתינת טעם הוא והכא מאי נתינת טעם איכא ולפיכך פי' נכלי דתו' איך יהרגוך:
[ו] דק"ל דאין הלשון של אתו בחו"לם נופל על ויתנכלו שהוא לשון התפעל שענייני נתמלאו נכלים ואינו דבק למלת אתו בשלמא אי הוה כתיב ויכנלו הוה שפיר ל' אתו אבל על הל' של ויתנכלו אין נופל הלשון של אתו אלא אליו ועל זה פירוש אותו כמו אתו בתי"רק ר"ל אם הולכין אחר מסורת אם כן או הוה קרינן אותו בתי"רק דהא כתיב חסר וי"ו אי נמי כיון שתרגמו אתנכו שהוא כמו אתנו אם כן איתו כמי כמו איתו. ואתו היינו עמו ועמו כלומ' אליו פי' התרגום של אליו עמו כדפי' רש"י בפרשת חיי שרה א"כ הוי כאלו כאמר אליו. רא"ם. ומהרש"ל פירש כמו אתו לפי שקשה ליה למה אמר ויתנכלו אתו להמיתו ולא הוה ליה לומר אלא ויתנכלו להמיתו אלא רצה לומר כמו אתו פירש עמו שגם יוסף היה בדעתו שיהרגוהו ועדיין בא לך להורות דל"ת שהוא והם היה דעתו להרוג את אדם אחר לכך אמר כלומר אליו ליוסף שהוא והם היה דעתם להרוג את יוסף. עכ"ל: ויש עוד גירסא אחרת:
[ז] (מהרמ"ש) דאל"כ קשה מלת נכנו בחולם מיבעי על יוסף ולפ"ז אין חיבור כלל למלת נפש שאחריו ל"פ דה"ל כאלו נכתב מכת נפש וק"ל:
[ח] דקשה לרש"י היאך יתכן לומר שראובן עצמו אמר השליכו אותו בבור כדי שהוא ישיב אותו אל אביו דאם היו יודעין לא היו מניחין את ראובן להצילו. ועוד דאי קאי על ראובן היה לו לכתוב למען אציל ולמה כתב למען הציל. כתב הרא"ם לא שמעתי למה הוצרך לכתוב זה כי ידוע הוא מעצמו שאין זה מדברי ראובן וכו': ■ וקשה מנא ליה לרש"י שבשביל כך היה רוצה להציל אותו דילמא חסיד גדול היה ולא היה רוצה להכות נפש ויש לומר דכתיב לקמן בפרשת ויחי בברכות שבירך יעקב את בניו בירך את יהודה שאמר מה בצע ולמה לא בירך את ראובן שהיה רוצה להצילו מכל וכל והיה בדעתו להשיבו אל אביו ואדרבא יהודה היה נותן עצה למכור אותו אלא ודאי ראובן לא היה כוונתו לשם שמים כי אם שלא יתלו הסרחון בו כלומר אתה בכור וכו'. מהרש"ל:

א כתב

מידם להשיבו אל אביו: כג ויהי כאשר
בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו
את כתנת הפסים אשר עליו: כד ויקחהו
וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים:
כה וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם
ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד
וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים
להוריד מצרימה: כו ויאמר יהודה אל
אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את
דמו: כז לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו
אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו
אחיו: כח ויעברו אנשים מדינים סחרים
וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את
יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף
מצרימה: כט וישב ראובן אל הבור והנה
אין

אונקלוס

יתיה מידהון לאתבותיה לות אבוהי: והוה
כד אתא יוסף לות אחוהי ואשלחו ית יוסף ית
כיתוניה ית כתונא דפסי דעלוהי: ונסבוהי
ורמו יתיה לגובא וגובא ריקן לית ביה מיא:
ואסחרו למיכל לחמא וזקפו עיניהון וחזו
והא שיירת ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון
טעינין שעוה וקטף ולטום אזלין לאחתא
למצרים: ואמר יהודה לאחוהי
מה ממון ניתהני לנא ארי נקטול ית אחונא
ונכסי על דמיה: איתו ונזבניניה לערבאי וידנא
לא תהי ביה ארי אחונא בסרנא הוא וקבילו
מניה אחוהי: ועברו גברי מדינאי תגרי
ונגידו ואסיקו ית יוסף מן גובא וזבינו ית
יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיו ית יוסף
למצרים: ותב ראובן לגובא והא לית
יוסף

בעל הטורים

שני
כתנתו ב' בת' הכא ואיד' קרוע את כתנתו לומר ש"ס בכאן קרעו את כתנתו מעליו למכר הדבר:
ויקחהו כתיב חסר וי"ו שלא לקחו אלא א' והוא שמעון וע"כ ויקח מאתם את שמעון:
מה בצע ב' במ' מה בצע בדמי וזהו מה בצע בדמי אם אהרג את אחי:
וימשכו ב' במס' הכא ואיד' וימשכו ויעלו את ירמי' שנפרע מירמי' מה שעשו ליוסף:

רש"י

(כג) את כתנתו · זה חלוק: את כתנת הפסים · היא שהוסיף לו אביו א יותר על אחיו *:
(כד) והבור רק אין בו מים · ממשמע שנאמ' והבור רק איני יודע שאין בו מים מה תלמוד לומר אין בו מים · מים אין בו אבל ב נחשים ועקרבים יש בו *:
חגיג' ג'
שבת כ"ב
(כה) ארחת · כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח: וגמליהם נושאים וגו' · למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע:
ב"ר
שבת כ"ב
נכאת · כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת וכן * ויראם את כל בית נכותה · מרקחת בשמיו ואנקלוס תרגם לשון שעוה: צרי · שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סמני הקטורת: ולוט · לוטיתא שמו בלשון משנ' יור"פי' פרח יעשב ושמו אשטרול' ונזכר במסכת נדה:
מלכי' ב' כ'
(כו) מה בצע · מה ממון ג כתרגומו: וכסינו את דמו · ונעלים את ד מיתתו:
(כז) וישמעו · וקבלו מיניה וכל שמועה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו כעשה ונשמע מתרגם וקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן ודבקה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתרגם ושמעו ושמעת ישמע שמיע קדמוי:
(כח) ויעברו אנשים מדינים · זו היא שיירה אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה: וימשכו · בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו ה לישמעאלים וישמעאלים למדינים והמדינים למצרים:
(כט) וישב ראובן · ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש ו את אביו ד"א
עסוק

שפתי חכמים

א כתב מהרש"ל פירש הר"ש שהכל אחד הוא שלא היה עליו אלא כתונת אחד של פסים וכן אמר הכתוב את כתנתו ואיזה זה כתונת הפסים שעליו דאין לומר שהיו לו שני כתונות זה על גב זה דאין נקרא כתונת אלא זה שעל גבי בשרו · אבל לא נראה לי אלא שהיו לו שני כתונות זה על גב זה ואם תאמר למה לי שנים אחד על גבי בשרו משום הזיע שלא יקלקל את כתונת הפסים · והם הפשיטו שניהם כאחד שהיו אוחזין בתחתונה והיו מפשיטים שניהם כאחד ולכך אמר אשר עליו רוצה לומר הכתונת הפסים אשר על האחר והטעם שהיו אוחזין בתחתונה כדי להראות לו שלא יעלה מה שהוסיף לו אביו הכתונת פסים עשו זאת אלא בשביל דבתו רעה ובשביל חלומותיו · עכ"ל: ב דרש"י דייק מדכתיב והבור רק ואי הוה בו דבר כגון עפרים ואבנים אין זה נקרא רק בשלמא אי היו בו נחשים ועקרבים אתי שפיר דכתיב רק דנחשים ועקרבים דרכן ליכנס בחורין ובסדקין והוה כאלו רק אבל מ"מ היו בו · וילפינן ג"ש כתיב הכא אין בו מים ולהלן בפרשת עקב כתיב נחש ושרף ועקרב וצמאון אשר אין בו מים מה אין בו מים דכתב להלן איירי שיש בו נחשים ועקרבי' אף דאין בו מים אף הכא איירי שיש בו נחשים ועקרבים · (ממ"ש) ולי נראה דאין בו מים נ"ל לדיוק' דעפרים ואבנים היו בו דמ"מ כזה אלא בא להורות הא שאר דברי מזיקים היו בו ואפ"ה השליכוהו בו וק"ל · ג ואין להקשות כיון דנחשים ועקרבים יש בו אם כן הצלת ראובן איכה הצלה שימיתוהו הנחשים והעקרבים יש לומר שהם לא ידעו מזה אלא שהיו סבורים שאין בה אפילו נחשים ועקרבים דאם לא כן אין רצו למכור אותו כיון שראו הנס שעשה לו הקב"ה שלא הזיקו ולא המיתו אותו רא"ם: ג כתרגומו אבל לא תפרשיהו לשון גזילה: ד רצונו לתרץ הא לאו חיה ועוף היה ועו' הא השליכו אל הבור ואין כאן דם שצריך לכסותו: ה ואם תאמר מנ"ל כל זה לרש"י · ר"ל דרש"י דייק מדכתיב וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו ואי היו המדינים היאך רשאין למוכרו והא עדיין לא היה שלהם ועוד דאי המדינים משכו אותו מן הבור בלא ידיעת האחים ומכרו אותו אם כן מאי זה דכתיב אני יוסף אשר מכרתם אותי הנה והא לא מכרו אותו ועוד ל"ל לאכתב לכו ונמכרנו לישמעאלים והא לא מכרו אותו אלא וימשכו קאי על בני יעקב והם מכרוהו לישמעאלים וישמעאלים למדינים ואין להקשות מנ"ל לרש"י דישמעאלים מכרו אותו למדינים דילמא מכרו אותו למדינים שהיה אומה אחרת כדכתיב ואת מדן ואת מדין דהא לא כן למאי כ"ת הזכיר הכתוב ויעברו אנשים מדינים סוחרים אלא ע"כ לענין מכירת יוסף הזכיר הכתוב שישמעאלים מכרו אותו למדינים ומדינים למצרים ומצרים לפוטיפרע וק"ל כ"ל: ו כתב הרא"ם אבל קשה מפסוק ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים ויש לפרש אף על פי שנמכר פעמים רבות אבל עדיין לא נתנו לישמעאלים מחיר כספם שנתנו בעדו ומכח זה היה עוד ביד הישמעאלים שלק הריוח יותר על כספם לא היה של ישמעאלים אלא של מדינים ומכח זה נשאר עדיין ביד ישמעאלים וק"ל כ"ל: ז הא דדחיק רש"י לפרש כן וכן לפי ד"א עסוק היה בשקו וכו' דילמא הלך לו לעסקיו י"ל דאי הלך לדבר רשות היאך רשאי לו לילך הא ידע שאחיו מבקשים להמית את יוסף ולמה לא ירא כשילך לו שימיתו אותו אלא צריך לומר לדבר מצוה הלך שהגיע יומו לילך וכו' וקשה אם כן מהו וישב הוה ליה למימר ויבא ל"פ ד"א לשון תשובה וטע' אהרן לכך לא יתכן דאם כן היה לו להמתין עד יום אחד בשביל יוסף ל"פ שהגיע יומו וכו' ולא היה יכול להמתין · מהרש"ל:

אונקלוס

יוסף בגובא ובזע ית לבושוהי: ותב
לות אחוהי ואמר עולימא ליתוהי ואנא לאן
זבחי' פ"ח אנא אתי: ונסיבו ית כיתונא דיוסף ונכסו
ערכין י"ו צפירא בר עזי וטבלו ית כיתונא בדמא:
ושלחו ית כיתונא דפסי ואיתיו לאבוהון
ואמרו דא אשכחנא אשתמודע כען הכיתונא
סוטה י' דברך היא אם לא: ואשתמודעא ואמר כיתונא
דברי היא חיתא בישתא אכלתיה מיקטל קטיל יוסף:
ובזע יעקב לבושוהי ואסר שקא בחרציה
ואיתאבל על בריה יומין סגיאין: וקמו כל
בנוהי וכל בנתיה לנחמותיה וסריב לקבלא
תנחומין ואמר ארי איחות לות ברי כד אבילא
לשאול

וישב סא

ל וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו:
אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא:
לא ויקחו את כתנת יוסף וישחטו שעיר
עזים ויטבלו את הכתנת בדם: לב
וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם
ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתנת בנך הוא
אם לא: לג ויכירה ויאמר כתנת בני חיה
רעה אכלתהו טרף טרף יוסף: לד ויקרע
יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על
בנו ימים רבים: לה ויקמו כל בניו
וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי
ארד אל בני אבל שאלה ויבך אתו אביו:
לו והמדנים

בעל הטורים

ואני אנה בא' ב' דאין לא
יתלה הכרתין אלא
בי כי יאמר קנאתי
לבכורה שנתנו לו:

כלם קמץ בר מן ד'
פתחין:

ס' תקל

רש"י

ב"ר עסוק היה בשקו [א] ובתעניתו על בלבול יצועי אביו:
(ל) אנה אני בא · אנה אברח [ב] מצערו של
אבא: (לא) שעיר עזים · דמו דומה לשל
אדם: (לב) הכתנת · זה שמה וכשהיא דבוקה
לתיבה אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת
בד נקוד כתנת: (לג) ויאמר כתנת בני
[ג] היא זו: חיה רעה אכלתהו · נצנצה בו רוח
ב"ר הקודש *סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר [ד] ולמה
לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי
תנחומא שיגלה ושתפו להקב"ה [ה] עמהם *אבל יצחק היה
יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה
לגלות לו: (לד) ימים רבים · כ"ב שנה
[ו] משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנאמר
יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשים שנה היה
בעמדו לפני פרעה ושבע שני השבע ושנתים הרעב
כשבא יעקב למצרים הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה
מגילה י"ז שלא קיים יעקב [ז] כבוד אב ואם * · כ"ב שנה שהיה
בבית לבן וב' שנה בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי
בסכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמר ללבן זה לי
עשרים שנה בביתך לי הן עלי וסופי ללקות כנגדן:
(לה) וכל בנותיו · רבי יהודה אומר אחיות
תאומות נולדו עם כל שבט ושבט [ח] ונשאום: רבי
נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו
כלותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו
ב"ר בתו: וימאן להתנחם · *אין אדם מקבל תנחומין
על החי וסבור שמת [ט] שעל המת נגזר' גזרה שישתכח
מן הלב ולא על החי: ארד אל בני · כמו על
שמואל ב' כ"א בני [י] והרבה אל משמשין בלשון על *אל שאול ואל
שמואל א' ד' בית הדמים *אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה
ואשה: אבל שאלה · כפשוטו לשון קבר הוא
באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי [כ] ומדרשו גיהנם
סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות
אחד מבני בחיי מובטח אני [ל] שאיני רואה גיהנם:
ויבך אותו אביו · יצחק בוכה היה מפני צרתו של
יעקב

שפתי חכמים

[א] דייק מדכתיב הכא וישב ראובן אל הבור וכאמר להלן גבי מרדכי וישב מרדכי אל שער המלך בלבוש שק מה להלן בשק ובתענית א"כ כאן: וצ"ל דהא דעשה תשובה היינו בכניעה עשה מ"מ לא היה בשעת מכירה דאם לא כן היו דברי רש"י סותרים אהדדי דהא בפרשת וזאת הברכה פירש וזאת ליהודה כיון שהודה יהודה על מעשה תמר הודה נמי ראובן על מעשה בלהה ועשה תשובה אלא מתחילה עשה בכניעה ואחר כך עשה בפרהסיא: [ב] דאל"כ ואנה אני בא מבעי ליה שר"ל לבקשו ועוד וכי מפני שהילד איננו נפסק לו המקום ולא נשאר לו מקום לברוח שם אלא ה"ק מאחר שהילד איננו אני צריך לברוח מפני צערת אבא ואנה אברח: [ג] והרי הוא מקרא קצר כי בזולת היא זו אין לו מובן: [ד] דאל"כ לא היה לו למכתב אלא טרף טורף יוסף · וע"קמנא ידע יעקב שחיה רעה טרפתהו דלמא לסטים באו עליו: [ה] בודאי לא היה מוכרח לכך אלא מעצמו היה מסכים עמהם מפני כמה דברים חדא כדי שיתקיים כי גר יהיה זרעך דאי היה יודע יעקב לא הולך למצרים כי היה פודה את יוסף בכל ממון שבעולם · ועוד דאי היה יודע יעקב היה מקלל אותם למחות את שמם ואז יכלה זרעו של ישראל והקב"ה רצה שיפרו וירבו ולכך פירש בסמוך והקב"ה אינו רצה לגלות לו משמע שלא היה מוכרח לכך ואם רצה היה מגלה אלא שהקב"ה הסכים עמהם כדי שיתקיים הגזירה של ויעבדום ועינו אותם · ועוד י"ל כדפי' רש"י בסמוך ימים רבים כ"ב שנה וכו' · וקשה מאי כ"מ אם כ"ב שנה או יותר הוא אלא ודאי דקשה לרש"י למה לא הגיד לו הקב"ה ליעקב ולמה היה מצערו כ"ב שנה אלא משום זה היה עושה כנגד כ"ב שנים שלא קיים כיבוד אב ואם שאם הגיד לו הקב"ה היה יעקב עושה תשובה והיה מבטל מה שנגזר עליו שיהיה בצער כ"ב שנה והקב"ה רצה לשלם לו על שביטל כיבוד אב ואם ולכך הסכים עמהם בחרם כדי שלא יהיו רשאים לגלות · דחרם הוא כמו שבועה וכשהקב"ה נשבע אין התשובה מבטלת כדפי' רש"י בפרשת חקת לכן לא תביאו בשבועה נשבע בקפידה כדי שלא ירבה בתפיל' על כן ה"כ החרם הוא כמו שבועה לכן הסכי' עמהם: [ו] (כח"י) כתב מהרי"ק שורש ל"ז דהוצרך הרב להביא זה אף על פי שאינו קרוב לפשוטו כדי ליתן טעם למה הסכים הקב"ה עם החרם ולא גילה ליעקב · לפי שנגזר על יעקב להצטער כ"ב שנה ע"כ: [ז] וא"ת למה נענש על כך והא יצחק ורבקה ציוו לו לילך לשם וליקח אשה (קכ"מ) ותירץ רבינו בחיי בפרשת תולדות שי"ל כי דעתם היה שיקח לאה ויחזור מיד אבל הוא נתן עיניו ברחל מחמת יופי' ואמר אעבדך ז' שני' ברחל וא"כ כל הזמן ששהה היה ברצונו: [ח] ר"ל כל אחד נשא התאומה שנולדה עם אחיו והיתה אחותו מן האב ולא מן האם דלבני נח אחות מן האב לא הוי ערוה: [ט] שמיתני להקשות וכי יעקב לא היה יודע שאין מקבלין תנחומין על החי וסבור שהוא מת ואם כן למה היה מתאבל· על יוסף הא היה יודע שהוא חי · י"ל דהא שאמרו חז"ל דאין מקבלין תנחומין על החי וסבור שהוא מת דבר זה לא למדו אלא מיעקב כיון דגזירה היא שהמת נשכח מן הלב ומקבל תנחומין עליו ויעקב לא קבל ש"מ דאין מקבלין תנחומין על החי וכו' ואין הכי נמי דיעקב לא ידע זה · ומהרש"ל תירץ כשאדם מצער את עצמו אינו יודע שהוא מצער עצמו יותר מדאי שהוא סבור שכל הצער הזה אינו כתבו לכלום: [י] פי' בעבור בני שלא יצדק לפרשו אבל או לו כמו ואבימלך הלך אליו מגרר וכמו ויאמר אליו אני ה': [כ] פי' שאבלותי זאת תתקיים בי עד שאקבר ולא שתהיה אבל בקבר כי אין שם לא אבילות ולא שמחה: [ל] כי שאלה היא אחד מז' שמות שיש לגיהנם · (ב"א) הטעם הוא כי דין האדם בגיהנם י"ב חדש ואם כל בניו קיימים שהם כנגד י"ב חדשי השנה שהוא דין האדם בגיהנם אז אין הגיהנם שולט בו:

לו והמדנים מכרו אתו אל־מצרים לפוטיפר
סריס פרעה שר הטבחים: פ ויהי
בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד־איש
עדלמי ושמו חירה: ב וירא־שם יהודה בת־
איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: ג
ותהר ותלד בן ויקרא את־שמו ער: ד
ותהר עוד ותלד בן ותקרא את־שמו אונן:
ה ותסף עוד ותלד בן ותקרא את־שמו שלה
והיה בכזיב בלדתה אתו: ו ויקח יהודה
אשה לער בכורו ושמה תמר: ז ויהי ער
בכור יהודה רע בעיני יהוה וימתהו יהוה:
ח ויאמר יהודה לאונן בא אל־אשת אחיך
ויבם אתה והקם זרע לאחיך: ט וידע
אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם־בא אל־אשת
אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן־זרע לאחיו: י
וירע בעיני יהוה אשר עשה וימת גם־אתו:
יא ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה
בית־אביך עד־יגדל שלה בני כי אמר פן־ימות
גם־הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה:
יב וירבו הימים ותמת בת־שוע אשת־
יהודה וינחם יהודה ויעל על־גזזי צאנו הוא
וחירה רעהו העדלמי תמנתה: יג ויגד
לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו:
יד ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס
בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על־
דרך

בעל הטורים

ו׳ בכירין מגרימה:

רביעי

לח

ה׳ רפ׳ וכלהן חסר בח״ג מלא: ל׳ מלא נ׳ מלא

כולם חסר בר מן ה׳ מלא:

ה׳ וסימן אבאס דולב לנבלים וקטל כוכית:

בפתח עינים אשר ב״ת רמ״ח כמני׳ אברהם שאמרה יהי רצון שאוקן לזרע אברהם:

אונקלוס

תולדת אהרן

סוטה י״ב — לשאול ובכא יתיה אבוהי: ומדינאי זבינו יתיה
סנה׳ ק״ב — למצרים לפוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא: והוה
בעידנא ההיא ונחת יהודה מלות אחוהי וסטא
פסחי׳ נ׳ — עד גברא עדלמאה ושמיה חירה: וחזא תמן
יהודה בת גבר תגרא ושמיה שוע ונסבה ועאל
לותה: ועדיאת וילידת בר וקרא ית שמיה ער:
ועדיאת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה אונן:
ואוסיפת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה שלה
והוה בכזיב כד ילידת יתיה: ונסיב יהודה
אתתא לער בוכריה ושמה תמר: והוה ער
בוכרא דיהודה ביש קדם יי ואמיתיה יי:
ואמר יהודה לאונן עול לות אתת אחוך ויבם
יתה ואקים זרעא לאחוך: וידע
אונן ארי לא על שמיה מתקרי זרעא והוה כד
יבמות ל״ד — עליל לות אתת אחוהי ומחבל אורחיה על
נדה י״ג — ארעא בדיל דלא לקיימא זרעא לאחוהי: ובאיש
יבמות ל״ב — קדם יי דעבד ואמית אף יתיה: ואמר יהודה
לתמר כלתיה תבי ארמלא בית אבוך עד דירבי
שלה ברי ארי אמר דילמא ימות אף הוא
סוטה י״ב — כאחוהי ואזלת תמר ויתיבת בית אבוהא: וסגיאו
יומיא ומיתת בת שוע אתת יהודה ואתנחם
יהודה וסליק על גזזי עניה הוא וחירה רחמיה
שם י׳ — עדולמאה לתמנת: ואתחואה לתמר למימר הא
זוהר אחרי — חמוך סליק לתמנת למיגז עניה: ואעדיאת
ופ׳ ויקהל — לבושי ארמלותא מנה ואתכסיאת בעיפא
ואיתקנת

רש"י

יעקב אבל לא היה מתאבל [א] שהיה יודע שהוא חי:
(לו) הטבחים. שוחטי בהמות [ב] המלך:
(א) ויהי בעת ההיא. למה נסמכה פרשה זו
לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו
מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת
למכרו אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך: ויט.
ב״ר — מאת אחיו: עד איש עדולמי. נשתתף עמו:
פסחי׳ נ׳ — (ב) כנעני. [ג] תגרא*: (ה) והיה בכזיב.
ב״ר — * שם המקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא
ירמי׳ ט״ו — כזיב לשון * היו תהיה כמו אכזב. * אשר לא יכזבו
ישעי׳ נ״ה — מימיו ואם לא כן מה בא להודיענו. ובב״ר ראיתי
ותקרא שמו שלה וגו׳ פסקת: (ז) רע
בעיני ה׳. כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר
באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן
ולמה היה ער משחית זרעו [ד] כדי שלא תתעבר
ויכחיש יפיה: (ח) והקם זרע. הבן יקרא [ה] ע״ש המת:
ב״ר — (ט) ושחת ארצה. דש מבפנים וזורה מבחוץ*:
יבמות ל״ד — (יא) כי אמר וגו׳. כלומר דוחה היה אותה
בקש [ו] שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן
יבמות ס״ד — ימות. מוחזקת היא זו שימותו אנשיה*: (יב) ויעל
על גוזזי צאנו. ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי
שופטי׳ י״ד — צאנו: עולה תמנתה. ובשמשון הוא אומר * וירד
שמשון תמנתה [ז] בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה
מכאן ויורדין לה מכאן: (יד) ותתעלף. כסתה
פניה [ח] שלא יכיר בה: ותשב בפתח עינים.
בפתיחת

שפתי חכמים

א דק״ל דלא היה לכתוב אלא ויבך אותו כמו שכתוב לעיל כל בניו וכל בנותיו לנחמו. וע״ק למה נאמר ויבך ולא נאמר ויתאבל כמו שכא׳ לעיל ויתאבל על בנו ועל זה פי׳ זה יצחק ובני יצחק אין יתכן לכתו׳ ויתאבל דהוא לא היה מתאבל דיודע הוה שיוסף חי. וא״ל מנא ידע זה ושמא י״ל שהקב״ה גילה לו שלא יצער את עצמו לפי שלא החרימו רק שלא לגלות ליעקב: ב (נ״א) דאי הזמין לו נשאי נרי ולוט שלא יוזק מריח רע של זפת וכל כ״ש שלא יביא אותו לידי הורג נפשות שהוא מאוס יותר והתרגום ס״ל אעפ״י דהוה ממונה על ההורגים מחויבי מיתה הוא עצמו לא הורגם: ג וא״ת מנ״ל לרש״י דלאו כנעני ממש. וי״ל דזה אינו דהא מצינו שאברהם לא היה רוצה ליקח ליצחק כנענית וכן יצחק היה מצוה ליעקב שיהא נזהר בהם לא הי בניו נזהרין וא״ת והא לעיל פירש״י דבי נחתיה אמר כנעניות היו ש״מ שהיו נושאין כנעניות. וי״ל דלעיל איירי כגון אווה אחרת שבא על כנענית דאיתה בת אינה כנעני׳ דהולכין אחר האב אבל כאן א״א לפ׳ כן דהא כתיב איש כנעני משמע שהאיש היה כנעני וק״ל: ד בשלמא מה שהיה אונן משחית כמו שמפ׳ הפסוק הטעם דהבן נקרא על שם אחיו המת וזה לא היה רוצה לעשות: ה (נח״י) הצריך שם לסתור דברי הרמב״ן והרא״ם ע״ש וה״פ הבן יהא נקרא על שם המת כאלו המת הוא אביו וז״ש הקם זרע לאחיך ולא שם לאחיך דלא שמא נרים ע״ש: ו דקשה לרש״י דהפסוק סותר עצמו להדדי דמתחילה כתיב עד יגדל שלה בני משמע שהיה בדעתו ליתנה לשלה ואח״כ כתיב כי אמר פן ימות וגו׳ משמע שלא רצה ליתנה עוד הא כי מאי נתינת טעם הוא אצלמינה שמאחר שהוחזקה לקטלנית איך אפשר שיתננה לו אחר שיגדל וע״ז פי׳ דוחה היה אותה בקש ר״ל מה שאמר עד כי יגדל שילה בני דוחה היה אותה שלא היה בדעתו לנשיאו לה ומה שאמר כי אמר פן ימות הוא נתינת טעם על זה למה לא היה בדעתו וכו׳ ומפרש כי אמר פן ימות וכו׳: ז ואע״ג דלעיל כתיב ויעל ופי׳ רש״י דויעל דבוק עם תמנתה ואם כן למה לא פירש זה לעיל. וי״ל דלמא ויעל קאי על גוזזי צאנו כלומר עלה להר מקום שהיו הרועים לעמוד על גוזזי צאנו. וק״ל ח מדכתיב בשמשון כי כסתה פניה דמשמע שכבר הוזכר זה למעלה:

א לפי

אונקלוס

ואיתקנת ויתיבת בפרשות עינין די על אורח
מגילה י׳ תמנת ארי חזת ארי רבא שלה והיא לא
סוטה י׳ איתיהיבת ליה לא תו : וחזאה יהודה וחשבה
כנפקת ברא ארי כסיאת אפאה : וסטא לותה
לאורחא ואמר הבי כען איעול לותיך ארי לא ידע
ארי כלתיה היא ואמרת מה תתן לי ארי תיעול
לותי : ואמר אנא אשלח גדיא בר עיזי מן ענא
ואמרת אם תתן משכונא עד דתשלח : ואמר
מה משכונא דאיתן ליך ואמרת עזקתך
ושושיפך וחוטרך דבידך ויהב לה ועאל לותה
חולין קי״ג ועדיאת ליה : וקמת ואזלת ואעדיאת עיפה
מינה ולבישת לבושי ארמלותה : ושדר יהודה
ית גדיא בר עיזי ביד רחמיה עדולמאה למסב
משכונא מידא דאתתא ולא אשכחה : ושאיל
ית אנשי אתרה למימר אן מקדשתא דהיא
בעינין על אורחא ואמרו לית הכא מקדשתא :
ותב לות יהודה ואמר לא אשכחתה ואף אנשי
אתרא אמרו לית הכא מקדשתא : ואמר יהודה
תסב לה דילמא נהי לחוך הא שדרית גדיא הדין
כלה מ׳ ואת לא אשכחתה : והות כתלתות ירחיא
ואתחוה

וישב

דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והוא לא
נתנה לו לאשה : טו וירא יהודה ויחשבה
לזונה כי כסתה פניה : טז ויט אליה אל
הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע
כי כלתו הוא ותאמר מה תתן לי כי תבוא
אלי : יז ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן
הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך : יח
ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר
חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן לה ויבא
אליה ותהר לו : יט ותקם ותלך ותסר צעיפה
מעליה ותלבש בגדי אלמנותה : כ וישלח
יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי
לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה : כא
וישאל את אנשי מקמה לאמר איה הקדשה
הוא בעינים על הדרך ויאמרו לא היתה בזה
קדשה : כב וישב אל יהודה ויאמר לא
מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה
בזה קדשה : כג ויאמר יהודה תקח לה פן
נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא
מצאתה : כד ויהי כמשלש חדשים ויגד
ליהודה

בעל הטורים

כי גדל ג׳ בת׳ הכא וא״ד׳ עד כי גדל מאוד כי גדל הכאב מאוד בשביל שראת׳ כי גדל שלה גדל הכאב שלה מאוד ובזכות זה יצא ממנ׳ מלכות בית דוד שהיה הולך וגדל עד כי גדל מאוד : כלם מלא : ל׳ וחסר :

מנחה ב׳ במס׳ הכא וא״ד׳ ועם נשדה מנחה לומר בשביל שנשדה מנחה תחי׳ ועתה חורה לביתה ע״כ לא מנחה : לבוז ב׳ במס׳ וכנגו לב יהיה לבוז בשביל שעיוה לב אביו לומ׳ הכר נא הכתונת בנך היא היה לבוז שאמרו לו הכר נא למי החותמת :

רש״י

בפתיחת עינים פרשת דרכים [א] שעל דרך תמנתה
ב״ר ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו [ב] שכל
סוטה י׳ עינים מצפות לראותו : כי ראתה כי גדל שלה
וגו׳ . לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה
מתאוה [ג] להעמיד ממנו בנים : (טו) ויחשבה
לזונה [ד] לפי שיושבת [ד] בפרשת דרכים : כי
כסתה פניה . ולא יכול לראותה ולהכיר׳ ומדרש
רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה
צנועה [ה] לפיכך לא חשדה : (טז) ויט אליה
אל הדרך . מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא
בה ובלשון לע״ז דשטורני״ר : הבה נא . הכיני
עצמך ודעתך לכך . כל לשון הבה הזמנה היא חוץ
ממקום שיש לתרגם בלשון נתינה ואף אותן של הזמנ׳
קרובים ללשון נתינה הם : (יז) ערבון .
משכון : (יח) חותמך ופתילך . עזקתך
ושושיפך טבעת שאתה חותם בה ושמלתך [ו] שאתה
מתכסה בה : ותהר לו . גבורים כיוצא בו
[ז] צדיקים כיוצא בו : (כא) הקדשה . מקודשת
ומזומנת לזנות : (כג) תקח לה . יהיה שלה
[ח] מה שבידה : פן נהיה לבוז . אם תבקשנה
עוד [ט] יתפרסם הדבר ויהיה בגאי כי מה עלי
לעשות עוד [י] לאמת דברי : הנה שלחתי את הגדי
הזה . ולפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים
שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוהו גם הוא בגדי
ב״ר עזים* : (כד) כמשלש חדשים . * רובו של
נדה מ״ג הראשון ורובו של האחרון [כ] והאמצעי שלם [ל] ולשון כמשלש
מכתר ט׳ חדשים כהשתלש החדשים כמו * ומשלות מכות משלוש
ידם וכן תרגם אונקלוס כתלתות ירחיא :
הרה

שפתי חכמים

[א] לפי ששני דרכים מתפשטות זה לכאן וזה לכאן וצריך לפתוח עינים ולהתבונן באיזה דרך ילך דהיינו פתח עינים פתיחת עינים : [ב] פי׳ בקברו של אברהם אבינו והתפללה שיזדמן לה איש מזרע אברהם כדי להיצמי׳ בנים ממנו והוא מאמר רז״ל בפ״ק דסוטה : [ג] שהרי אח״כ חזרה ולבשה בגדי אלמנותה ואם בשביל זנות היתה עושה לא היתה חוזרת ולבשה בגדי אלמנותה . מהרש״ל : [ד] דק״ל מה נתינת טעם זה לזה וכי בשביל שכסתה פניה תהיה זונה אדרבה צנועה היא כיון שכסתה את פניה ל״פ לפי שיושבת וכו׳ ואח״כ אמר כי כסתה פניה ומפני זה לא הכירה שאלו הכירה לא היה חשבה לזונה וא״ת יהודה אין נא על הזונה הא האבות ובניהם קיימו וקבלו עליה׳ התורה וא״כ היאך עבר על לאו דלא תהיה קדשה והר״א תירץ אפשר שקדשה בכסף או בשטר והגדי הוא לפיוס ביצלא אי נמי דקידש אותה בביאה ולשם קידושין בא עליה והא דאמר בגמרא מקיף עלי מאן דמקדש בביאה היינו בעדים אבל בינו לבינה מותר והכא לאו עדים היו אלא רעהו שהוא ככפשו או שלא בפניו היה וזה שאמר הכתוב הבה נא ופי׳ רש״י הכינו עצמך ודעתך כלומר להתקדש לי בביאה . אי נמי כבירא ליה דלאו לא תהיה קדשה בישראל וישראלית כאמר דגויה אינה אסורה אלא מדרבנן : [ה] (דב״ט) דאם לא כן הוה ליה להכירה בשעת הדיבור ובשעת התשמיש כי ודאי לאח״כ גלתה פניה לכך אמר ומ״ר וכו׳ : [ו] דקשה לרש״י לנוה מתרגם התרגום על חותמך עזקתך דהיינו הטבע׳ והא חותם כתיב ועל זה פירש טבעת שאתה חותם בה . ומה שמתרגם כאי על פתילך שושיפך דהיינו שמלתך והא פתילך כתיב ועל זה פירש ושמלתך שאתה מתכסה בה . ר״ל גבי פתילך דכתיב גבי ציצת כתיב ביה אשר תכסה ואם כן ה״כ כסיתך שאתה מתכסה וכו׳ : [ז] פי׳ דק״ל למה כתיב ותהר לו היה לו לכתוב ממנו כמו נדקה ממני ופי״רשי ממנו נתעברה אלא דומה לי דקאמר שדומה לו במדותיו וכו׳ ואין להקשות אמאי דגבורים וצדיקים י״ל דהי מינייהו מפקית : [ח] דקשה לרש״י דהא כבר נתן לה ולמה כתיב תקח לה ועל זה פי׳ יהי שלה : [ט] ולא בשביל שניות לה הערבון יהא זה ביזיון להם : [י] רצונו לפרש מה שכתי׳ הנה שלחתי מה טעם אשל מעלה ומפרש דה״ק א״ת שהרי מוכרח אני לכך שהרי אמרתי שאשלח לה גדי עזים כי מה עלי וכו׳ הנה שלחתי וגו׳ . והוכרח להוסיף כי מה עלי לעשות קודם הנה שלחתי מפני שבזולת זה אין טעם הדביקות מאמר תקח לה למאמר הנה שלחתי וק״ל : [כ] אף על פי שה לד אינו ניכר אלא עד ב׳ חדשים דהא שליש של ימי עיבורה ה״מ היכא דילדה לט׳ אבל תמר ילדה ל״ז חדשים מדכתיב ויהי בעת לדתה ולא כתיב וימלאו ימיה כמו גבי רבקה וכדפי״רשי בפרשת ואלה תולדות לכך היה הולד ניכר קודם ג׳ חדשים : [ל] נ״א מנ״ל לרש״י דלמא איפכא הראשון והשני שלם והאחרון לא היה שלם או הראשון לא היה שלם והשני והשלישי היו שלימי׳ וי״ל דא״ב

ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה
לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף: כה
היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר
לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר
נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה:
כו ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן
לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה:
כז ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה:
כח ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת
ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה:
כט ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר
מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ: ל ואחר
יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח: ס

ויוסף

חמישי

אונקלוס

ואתחוה ליהודה למימר זניאת תמר כלתך ואף הא מעדיא מזנותה ואמר יהודה אפקוהא ותתוקד: היא מתפקא והיא שלחת לות חמוהא למימר לגבר דאלין דיליה מיניה אנא מעדיא ואמרת אשתמודע כען דמן עזקתא ושושיפא וחוטרא האלין: ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מני מעדיא ארי על כן לא יהביתה לשלה ברי ולא אוסיף עוד למידעה: והוה בעידן מילדה והא תיומין במעהא: והוה במילדה ויהב ידא ונסיבת חיתא וקטרת על ידיה זהוריתא למימר דין נפק קדמאה: והוה כד אתיב ידיה והא נפק אחוהי ואמרת מה תקוף סגי עלך למתקף וקרא שמיה פרץ: ובתר כן נפק אחוהי די על ידיה

זהוריתא

נ"ז ע"ז
ברכו' מ"ב
כתוב' מ"ז
סוטה י'
ב"מ כ"ט
סוטה ז'
מכות כ"ג
סוטה י'

בעל הטורים

ג' ומלא: ב' ומלא י"א בתי' יוד כתור':

הכר נא למי החותמ' ס"ת תירא שאמרה לו תירא את השם ותודה:

ג' חסר ב' ומלא

פרץ רמז שאין פורץ גדל לעשות לו דרך ואין ממחין בידו:

רש"י

הרה לזנונים · שם דבר מעוברת[א] כמו אשה הרה וכמו נרה כתמה: ותשרף · אמר אפרים מקשאה משום רבי מאיר בתו של שם היתה[ב] שהוא כהן לפיכך דנוה[ג] בשריפה: (כה) היא מוצאת · לישרף: והיא שלחה אל חמיה · לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה כזה לי אם יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו · מכאן אמרו נוח לו לאדם[ד] שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים: הכר נא · אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד[ה] שלש נפשות: (כו) צדקה[ו] בדבריה: ממני · היא מעוברת ורבותינו ז"ל דרשו שיצתה בת קול ואמר' ממני ומאתי יצאו הדברי' לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישרא': כי על כן לא נתתיה · כי בדין עשתה על אשר לא[ז] נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד · יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא[ח] פסק (ותבירו גבי אלדד ומידד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו): (כז) בעת לדתה · וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים· והנה תאומים · מלא ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: (כח) ויתן יד · הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה[ט] על ידו השני החזירה: פרצת · חזקת עליך חוזק: (ל) אשר על ידו השני · ארבע ידות כתובות כאן כנגד ארבע חרמים[י] שמעל עכן שיצא ממנו · ויש אומרים כנגד ארבע דברים שלקח אדרת שנער ושני חתיכות כסף של מאתים שקלים ולשון זהב · בראשית רבה: ויקרא שמו זרח · על שם זריחת[כ] מראית השני:

(א) ויוסף

שפתי חכמים

לא יהיה רק ב' חדשים ועשרה ימים שהרי מחודש אחד לא יהיה רק י' ימים שהוא שליש של חודש זה אינו נקרא חדש כיון שהוא מיעו' של חדש וקרא קא' כמשלש חדשים כלומר ג' חדשים שלימים · והרא"ם פירש דאפשר שאין העובר ניכר בשליש ימי עיבור רק שרוב ראשון ואמצעי שלם ורוב שליש בג' חדשים שלמים דרובו ככולו משום דחדשים גורמים: [א] ר"ל לפי שמצאנו הרה לשון עתיד כמו הנך הרה ויולדת בן והכא לא שייך למימר הכי שהוא לשון עתיד דמי יאמר להם שהיא עתידה להיות הרה ל"פ שהוא שם דבר: [ב] לאו דווקא בתו דהא שם כבר מת כשהיה יעקב חמשים שנה ועתה הוא יותר מבן ק"י שנה אלא ממשפחתו: [ג] ואם תאמר ולמה מחייבה בשריפה הא לאו נשואה היא וגם לא מאורסה היתה ובת כהן אינה בשריפה אלא כשהיא נשואה או ארוסה ומה שהיתה זקוקה ליבם לא בת מיתה היתה אלא לאו שלא תהיה אשת המת החוצה · י"ל דלכך דנוה במיתה כדי לאיים על הבריות שלא יפרצו הדור ויקלקלו וכיון דדנוה במיתה דנה בשריפ' דהא מצינו בשאר מקום דבת כהן דנה בשריפה · וזה גם כן דעת רש"י שפירש לפיכך דנוה בשריפה וכמו שפירש הרא"ם · ומהרש"ל כתב וקשה והלא פנויה היתה ויש לומר דשומרת יבם היתה: [ד] ואם תאמר מכאן דילמא מה שתאמר לא היתה מודה משום . דעדיין לא הפילוה לאש ולא היה אש בוער אבל אם היה האש בוער היתה מודה ויש לומר דפי' ר"ת בתוספות פ' הזהב מדכתיב והיא מוצאת חסר א' שהוא מלשון ויצת אש בציון אם כן ש"מ שהאש היה בוער ואפילו הכי לא היתה מודה לכך מכאן אמרו וכו': [ה] היא לא היתה יודעת שג' נפשות היו אלא רש"י נקט זה לפי האמת שהיה ג' אבל היא לא אומרה רק שתי נפשות · ומהרש"ל פירש דהוכחת רש"י הוא מדכתיב הכר נא וגו' ולמה כתב נא באמצע ה"ל לכתוב או בתחילה או בסוף ולכן מלדקדק רש"י מתחילה אמרה הכר שאני הרה ממך ועוד אמרה נא כלומר בקשה אחרת שלא תאבד הנפש היתרה כלומר שלא תאבד שלשה נפשות עכ"ל: [ו] דקשה לרש"י דצדקה ממני משמע שהיא היתה צדקת יותר ממנו ומאי נ"מ בזה כאן אי היא יותר צדקת או לא · (נח"י) צדקה בדבריה ולא צדקה במעש' הזנות דהא קרא אחר ולא ידע כי כלתו היא משמע הא אם ידע לא היה בא עליה ומאח' שהיא ידעה איך התירה עצמה לו ואשכויי דחיקי לא ש:כיכן מ"מ כדקה בדבריה שאני מכיר שהסימני' הם שלי ומסתמא ממני היא מעוברת כי שאמרו לא היתה בזה קדשה וגם התשבון כמשלש חדשי' תוכיח מאי אמרת שמא גם אחרים באו עליה ונתעברה מהם זה הוא ספק והסימנים הם וודאי: [ז] דכי ועל כן ל"ל בחד סגי: [ח] ה"פ מ"ד לא הוסיף סבר דעתו של יהודה לא היה שיבא אליה אלא כדי להקים זרע על שם המת וכיון שקיים לא בא עליה יעוד · ומ"ד לא פסק סבר כיון שראה יהודה שמתאוותה להוליד בנים ממנו והיא כוונתה לש"ש לכך לא פסק מלידעתה: [ט] שמלת ויתן יד משמע שהעובר כיון לתת לה יד לכך אמר הוציא ומפני שלא פירש המקרא מי נתן יד ולא אמר המוציא מי הנותן · לכ"א האחד שפירושו האחד משניהם · ומפני שלא יתכן לומר כמשיב ידו אלא אם כן שהחזירה לכ"א והוסיף ולאחר שקשרה וכו': [י] כנגד ארבע דברים שלקח וכו' ר"ל ארבע דברים שלקח עכן ומה הן אדרת שנער אחד וב' חתיכות כסף של ארבע שקלים הרי ג' ולשון זהב הרי ד' · (נח"י) הרא"ם הקשה דבסנהדרין דף מ"ג איכא מ"ד שמעל ב"נ חרמים ואיכא מ"ד שמעל ב"ה ד' בימי משה וא' בימי יהושע אמא בין למ"ד ובין למ"ד אינן ד' ותירץ ההיא דב"ר לא קמיירי אלא באותן ד' שהיו בימי משה ע"כ ולא נהירא דהא בב"ר קחשיב הד' חרמים חרמו של עמלק וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של יריחו וחרמו של מדין ע"כ ואם כן קחשיב ג' בימי משה וא' בימי יהושע ועיין שם התירוץ באריכות · ובעל חידושי אגדות הגיה שם בגמרא רבי יוחנן אמר ד' חרמות וכו': [כ] דומיא דשם פרץ שהיה משום מעשה:

ס ■ ויוסף הורד מצרימה
ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש
מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה:
ב ויהי יהוה את יוסף ויהי איש מצליח
ויהי בבית אדניו המצרי: ג וירא אדניו כי
יהוה אתו וכל אשר הוא עשה יהוה מצליח
בידו: ד וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אתו
ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו: ה ויהי
מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו
ויברך יהוה את בית המצרי בגלל יוסף ויהי
ברכת יהוה בכל אשר יש לו בבית ובשדה:
ו ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו
מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף
יפה תאר ויפה מראה: ס פ ז ויהי אחר
הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה
אל יוסף ותאמר שכבה עמי: ■ וימאן ויאמר
אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית
וכל אשר יש לו נתן בידי: ט איננו גדול
בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם
אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה
הגדלה הזאת וחטאתי לאלהים: י ויהי
כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב
אצלה להיות עמה: יא ויהי כהיום הזה
ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי
הבית

אונקלוס

זחוריתא וקרא שמיה זרח: ויוסף איתחת
למצרים וזבניה פוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא — סוטה י"ג
גברא מצראה מיד ערבאי די אחתוהי תמן:
והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף והוה גבר
מצלח והוה בבית רבוניה מצראה: וחזא
רבוניה ארי מימרא דיי בסעדיה וכל דהוא עבד
יי מצלח בידיה: ואשכח יוסף רחמין בעינוהי
ושמש יתיה ומניה על ביתיה וכל דאית ליה מסר
בידיה: והוה מעידן דמני יתיה בביתיה ועל כל — ברכו' מ"ב
דאית ליה ובריך יי ית בית מצראה בדיל יוסף — פנה' ל"ט
והוה ברכתא דיי בכל דאית ליה בביתא ובחקלא:
ושבק כל דליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה
מדעם אלהן לחמא די הוא אכיל והוה יוסף
שפיר בריוא ויאי בחזוא: והוה בתר פתגמיא
האלין וזקפת אתת רבוניה ית עינהא לות יוסף — נזיר כ"ג
ואמרת שכוב עמי: וסריב ואמר לאתת רבוניה — הוריות י'
הא רבוני לא ידע עמי מה בביתא וכל דאית
ליה מסר בידי: ליתוהי רב בביתא הדין מני
ולא מנע מני מדעם אלהן יתיך בדיל דאת — ערוכין ט"ו
אתתיה ואיכדין אעביד בישתא רבתא הדא ואחוב — סנה' כ"ט
קדם יי: והוה כד מלילת עם יוסף יום יום — יומא ל"ה
ולא קביל מנה למשכב לותה למהוי עמה: — סוטה ג'
והוה כיומא הדין ועאל לביתא למבדק בכתבי — ע"ז ד'
חושבניה ולית אינש מאנשי ביתא תמן בביתא: — שבת מ"ט
ואחדתיה — סוטה ל"ו

בעל הטורים

לט

הורד ב' במס' הכא
ואידך הורדהו. אלו
בגימטריא נטביל שגרם
יהודה ליוסף שרדהו
שמה למצרים הורדך
גם היא להוריד
בגימטריא זה:
ל' חסר
וכל יש לו נתן בידו
ס"ת לשונו מלמד
שבאו בריאל ומלמד
לו שבעים לשון ולכך
הצלחת בידו:
כי אם הלחם אשר
הוא אוכל בגימטריא
היא אשתו:

ששי

ו' מרע מין ופסק:

י"א ומלא כלשון
נקבה:

להיות עמה בגי'
לתוך גיהינם

רש"י

(א) ויוסף הורד. חוזר לענין ראשון אלא
שהפסיק בו כדי א לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו
של יוסף לומר שבשבילו הורידוהו מגדולתו. ועוד
כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר
ב לומר לך מה זו לשם שמים אף ■ לשם שמים שראתה
באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו
ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה: (ג) כי ה'
אתו. שם שמים שגור בפיו: (ד) וכל יש — ב"ר
לו. הרי לשון קצר חסר אשר: (ו) ולא ידע
אתו מאומה. לא היה נותן לבו לכלום: כי אם
הלחם. היא אשתו ג אלא שדבר בלשון נקייה: ויהי
יוסף יפה תואר. כיון שראה עצמו ד מושל התחיל
אוכל ושותה ומסלסל בשערו. אמר הקב"ה אביך — ב"ר
מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את
ה הדוב מיד: (ז) ותשא אשת אדוניו וגו'.
כל מקום שנאמר אחר סמוך: (ט) וחטאתי
לאלהים. בני נח נצטוו על העריות: (י)
לשכב אצלה. אפילו ו בלא תשמיש: להיות
עמה. לעולם הבא: (יא) ויהי כהיום הזה.
כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד. יום צחוק יום — תנחומא
איד שלהם שהלכו כלם לבית ע"א אמרה אין לי יום
הגון ליזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני
ואיני יכולה לילך: לעשות מלאכתו. רב ושמואל
חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה
אלא ז שנראית לו דמות דיוקנו ח של אביו וכו'
כדאיתא
מאנשי הבית לא היו בבית אבל איש אחר היה בבית.

שפתי חכמים

א (נ"א) דאל"כ הרי כבר כתיב והמדינים מכרו אותו אלא שהפסיק וכו':
ב וא"ת למה לא פי' זה הטעם לעיל נמי בתחילת הפרשה למה הפסיק
בפרשתו של יהודה ולא פי' שם אלא שהורידוהו מגדולתו ולא פירש ועוד כדי
לסמוך וכו' וי"ל דלעיל ה"א מכליה דתמר טיתה כוונתה לשם שמים אבל
עכשיו הוכיח רש"י מן הפסוק נדקה ממני שכוונתה היה לש"ש לכך מפרש פה
הטעם. (קנ"א) אבל כאן קשה דאי מטעם א' לחוד לא ה"ל להפסיק אלא
עד וירבו הימים שזהו מעשה אחר ושם היה להשלים ענינו של יוסף ותירץ כדי
לסמוך מעש' אשתו' ואי מטע' זה לחוד היה לו להתחיל וירבו הימים ותמת אשת
יהודה וכו' ולמה התחיל בוירד יהודה אלא שהורידוהו לכך שם פלא בא ליתן
טעם על סמיכות וירד למכיר' כתב ההיא טעמא לחוד אבל כאן בא ליתן טעם
על הפסק' כולו לכ"א ב' הטעמים: ג וא"ת דלמא לחם ממש הוא. וי"ל
דרש"י דייק מדכתיב בדבריו של יוסף ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך
משמע דכל דבר הפקיד בידו חוץ מאשתו לכך צ"ל דלחם היא אשתו:
ד דאל"כ מה ענין זה לכאן. (כמ"י) ק"ל דכל מקום פירושו שכתחיה
עכשיו ולא קודם לכן ויוסף משעת לידתו היה יפה תואר ומסתמא גם יפה
מראה וע"ז תירץ כיון שראה עצמו מושל ולא עשה זה קודם לכן:
ה מדכתיב לעיל חיה רעה אכלתהו והיינו דקאי על אשתו של פוטיפרע
כדפי' רש"י לעיל לכך קרי לה בלשון חיה: ומה שכינה אותה בשם דוב כי
מה הדוב הזה אין לו מנוחה כי תמיד מנענע את עצמו כך אשת פוטיפרע לא
היה לה מנוחה כי היתה מחזרת אחר יוסף להבעל לו: ו דאל"כ למה לא
כתיב לשכב עמה כמאמר שכבי עמי. (כמ"י) וקשה דאם לא ישכב אצלה
אפילו בלא תשמיש מאי זה דקאמר להיות עמה לעה"ב על מה יענש ואפשר
דה"ק ולא שמע אליה לשכב אצלה אפילו בלא תשמיש שהיה מתירא שמא יתגברו
יצרו עליו לשמש עמה וילך בגיהנם: ז תירצו שם תוספות מדכתיב
ויבא הביתה שהוא מלשון ביאה דהל"ל ויהי כהיום ואין איש וגו': ח תוספות
בשם רבי משה הדרשן מדכתיב ואין איש מאנשי הבית שם בבית משמע דאיש
וע"כ צריך לומר דיעקב היה כו' משמע כפרש"י ועיי בפירוש רש"י וק"ל:
א (נ"א)

בראשית לט

הבית שם בבית: יב ותתפשהו בבגדו לאמר
שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה:
יג ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס
החוצה: יד ותקרא לאנשי ביתה ותאמר
להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו
בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול: טו
ויהי כשמעו כי הרימתי קולי ואקרא ויעזב בגדו
אצלי וינס ויצא החוצה: טז ותנח בגדו
אצלה עד בוא אדניו אל ביתו: יז ותדבר
אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד
העברי אשר הבאת לנו לצחק בי: יח ויהי
כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס
החוצה: יט ויהי כשמע אדניו את דברי
אשתו אשר דברה אליו לאמר כדברים האלה
עשה לי עבדך ויחר אפו: כ ויקח אדני
יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר
אסורי המלך אסורים ויהי שם בבית הסהר:
כא ויהי יהוה את יוסף ויט אליו חסד ויתן
חנו בעיני שר בית הסהר: כב ויתן שר
בית הסהר ביד יוסף את כל האסירם אשר
בבית הסהר ואת כל אשר עשים שם הוא היה
עשה: כג אין שר בית הסהר ראה את
כל מאומה בידו באשר יהוה אתו ואשר הוא
עשה יהוה מצליח: ס פ ■ ויהי
אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים
והאפה לאדניהם למלך מצרים: ב ויקצף
פרעה על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר
האופים: ג ויתן אתם במשמר בית שר
הטבחים אל בית הסהר מקום אשר יוסף אסור
שם: ד ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם
וישרת

אונקלוס

ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב עמי ושבקיה ללבושיה בידה וערק ונפק לשוקא: והוה כד חזת ארי שבקיה ללבושיה בידה וערק לשוקא: וקרת לאנשי ביתה ואמרת להון למימר חזו איתי לנא גברא עבראה לחיכא בנא עאל לותי למשכב עמי וקרית בקלא רמא: והוה כד שמע ארי ארימית קלי וקרית ושבקיה ללבושיה לותי וערק ונפק לשוקא: ואחתתיה ללבושיה לותה עד דעאל רבוניה לביתיה: ומלילת עמיה כפתגמיא האלין למימר עאל לותי עבדא עבראה די איתיתא לנא לחיכא בי: והוה כד ארימית קלי וקרית ושבקיה ללבושיה לותי וערק לשוקא: והוה כד שמע רבוניה ית פתגמי אתתיה די מלילת עמיה למימר כפתגמיא האילין עבד לי עבדך ותקיף רוגזיה: ודבר רבוניה דיוסף יתיה ויהביה בבית אסירי אתרא דאסירי דמלכא אסירין והוה תמן בבית אסירי: והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף ונגד ליה חסדא ויהביה לרחמין בעיני רב בית אסירי: ויהב רב בית אסירי בידא דיוסף ית כל אסיריא די בבית אסירי וית כל דעבדין תמן על מימריה הוה מתעבד: לית רב בית אסירי חזי ית כל סורחן בידיה במימרא דיי בסעדיה ודי הוא עביד יי מצלח: והוה בתר פתגמיא האילין סרחו שקיא דמלכא דמצרים ונחתומא לרבונהון למלכא דמצרים: ורגיז פרעה על תרין רברבנוהי על רב שקי ועל רב נחתומי: ויהב יתהון במטרת בית רב קטוליא בבית אסירי אתרא די יוסף אסיר תמן: ומני רב קטוליא ית יוסף עמהון ושמש יתהון והוו יומין

סוטה לו

רש"י

כדאיתא במסכת סוטה*: (יד) ראו הביא לנו. ה"ז לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן: עברי. *מעבר הנהר מבני עבר (ס"א מעבר הנהר): (טז) אדניו. של יוסף: (יז) בא אלי. לצחק בי העבד העברי אשר הבאת לנו: ויהי כשמוע אדניו וגו'. בשעת תשמיש אמרה לו כן וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך עניני תשמיש כאלה: (כא) ויט אליו חסד. שהיה מקובל לכל רואיו לשון כלה נאה וחסודה שבמשנה: (כב) הוא היה עושה. כתרגומו במימריה הוה מתעביד: (כג) באשר ה' אתו. בשביל שה' אתו: (א) אחר הדברים האלה. לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כלם לדבר בו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם: חטאו. זה נמצא זבוב בפיילי פוטירין שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו: האפה. את פת המלך ואין לשון אפייה אלא בפת ובלע"ז פיסטו"ר: (ד) ויפקד שר הטבחים את יוסף. להיות אתם:

ויהיו

ק"ד ג"ו

ב"ר

א דיין

בעל הטורים

ג' מלא

ג' בג' כתי' וסי' הרימתי ידי אבל דאסר ודין כ"כ הרימותי בחור כ"כ: י"ג מלא:

ג' מלא:

אסירי קרי מלמד שנעשר שני' היה אסור על שהביא דבה על אחיו ועוד ב' שני' על שאמר לשר המשקי' כי אם זכרתני:

מ

שביעי

לאדניהם ג' במס' דין האומרות לאדוניהם הביא' ונשת' לומר אף כאן על עסקי שתייה כמו שדרשו רז"ל שנמצא זבוב בכוס שלו:

שפתי חכמים

א (ב"א) אע"ג דלעיל פר' לך לך נפסו' ויגד לאברהם העברי פר"שי שבא מעבר הנהר לבד ולא פי' מבני בני בניו של עבר י"ל כיון שאברהם עצמו בא משם די לו במה שבא מעבר הנהר אבל בזרעו לא די זה שהם לא באו מעבר הנהר' אבותיהם וכן במה שהם מבני עבר לא די דלמה יתייחסו לעבר ולא לשם: ב ר"ל דרש"י מהפך הפסוק דכתיב בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי דאי כדכתיב אינו מיושב דהוא לא הביא אותו כדי לצחק בה: ג ר"ל שהיה לו עבדים תחתיו והוא היה אומר להם שיעשו והיינו במימריה היה מתעביד לא שהיה עושה מה שהיו הם צריכים לעשות דא"כ היה אשמת שלהם ומאי ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר: ד שלא יתכן לפרש כב"ת כמשמעו כי אחריו ואשר הוא עושה ה' מצליח בידו שפירושו וכל אשר הוא עשה ה' מצליח לא שיש מהן שה' אתו ויש מהם שאין ה' אתו: ה פיילי כוס בלשון תרגום וא"כ פי' מלת פיילי בלשון יון כוס פוטרים: ו וא"ת דלמא איפכא היה וי"ל דע"כ צ"ל דכך הוה המעשה דאי איפכא הוה המעשה אם כן הוה קשה למה נתלה זה וזה אינו נתלה בשלמא אי נמצא לשר המשקי' זבוב אתי שפיר דלא נתלה דאנוס הוא דאינו יכול לשמור את עצמו מזבוב שנפל לכוס פתאום אבל לאופה שנמצא צרור בגלוסקין שלו פושע הוא דהיה לו לכבד התנור יפה שלא ישאר בו צרור: ז ר"ל דקרא משמע ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם שהיה ממנה אותן נ"כ על דבר ואי הוה כתיב בתחילה שהיה ממנה שר המשקה ושר האופה על דבר היה נופל עליו ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם אבל השתא שאינו כן מאי אתם לכן פי' להיות אתם וכו':

וישרת אתם ויהיו ימים במשמר: ה ויחלמו
חלום שניהם איש חלמו בלילה אחד איש
כפתרון חלמו המשקה והאפה אשר למלך
מצרים אשר אסורים בבית הסהר: ו ויבא
אליהם יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים:
ז וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר
בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום:
ח ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו
ויאמר אלהם יוסף הלוא לאלהים פתרנים
ספרו נא לי: ט ויספר שר המשקים את
חלמו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני:
י ובגפן שלשה שריגם והוא כפרחת עלתה
נצה הבשילו אשכלתיה ענבים: יא וכוס
פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם
אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה:
יב ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת השרגים
שלשת ימים הם: יג בעוד שלשת ימים
ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת
כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית
משקהו: יד כי אם זכרתני אתך כאשר
ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל
פרעה והוצאתני מן הבית הזה: טו כי גנב
גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה
כי שמו אתי בבור: טז וירא שר האפים כי
טוב פתר ויאמר אל יוסף אף אני בחלומי והנה
שלשת

חד מן י"ז מלא בתורה:
זעפים ב' במס' הכא ואידך למה יראה את פניכם זעפים מה התם על עסקי אכילה של' רצו לאכול היו פניהם זעפים אף הכא זעפו פניה' על עסקי אכילה כמגא זבוב וכו':
ספרו ג' הכא ואידך ספרו בגוי' את כבודו חד בתהלי' וחד בדברי הימים שעל הסיפור שספרו ספרו בגוים כבוד יוסף ששבחוהו לפני פרעה:
שריגם כתיב חסר בג' אבות העולם דליכא מ"ד אלא האבות:
ל' מלרע וסימ' שמתני בבור תחתיות:

אונקלוס

יומין במטרא: וחלמו חלמא
תרויהון גבר חלמיה בליליא חד גבר
כפושרן חלמיה שקיא ונחתומא די למלכא
דמצרים דאסירין בבית אסירי: ואתא
לותהון יוסף בצפרא וחזא יתהון והא אינון
נסיסין: ושאיל ית רברבי פרעה דעמיה במטרת
בית רבוניה למימר מה דין אפיכון בישין יומא
דין: ואמרו ליה חלמא חלמנא ופשר לית ליה
ואמר להון יוסף הלא מן קדם יי פושרן
חלמיא אשתעו כען לי: ואשתעי רב שקי ית
חלמיה ליוסף ואמר ליה בחלמי והא גופנא
קדמי: ובגופנא תלתא שבשין והיא כד אפרחת
אפקת לבלבין ואניצת נץ בשילו אתכלהא ענבין
: וכסא דפרעה בידי ונסיבית ית ענביא ועצרית
יתהון לכסא דפרעה ויהבית ית כסא על ידא
דפרעה: ואמר ליה יוסף דין פושרניה תלתא
שבשין תלתא יומין אינון: בסוף תלתא יומין
ידכרינך פרעה ויתיבנך על שמושך ותתן כסא
דפרעה בידיה כהלכתא קדמיתא דהויתא משקי
ליה: אלהן תדכרינני עמך כד יוטיב לך
ותעביד כען עמי טיבו ותדכר עלי קדם פרעה
ותפקינני מן בית אסירי הדין: ארי מיגנב
גניבנא מארע עבראי ואף הכא לא עבדית
מדעם ארי שויאו יתי בבית אסירי: וחזא רב
נחתומי ארי יאות פשר ואמר ליוסף אף אנא
בחלמי

חולין נ"ב
זוהר ויחי
סוטה ט'
חולין נ"ב
ברכות נ"ה

רש"י

(ה) ויהיו ימים במשמר. [א] שנים עשר חדש: ויחלמו חלום שניהם. ויחלמו שניהם חלום [ב] זהו פשוטו ומדרשו כל א' חלם חלום שניהם [ג] שחלם את חלומו ופתרון חברו. וזה שנאמר וירא שר האופים כי טוב פתר: איש כפתרון חלומו. כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון שעתיד לבא עליהם: (ו) זועפים. עצבים כמו *סר וזעף *זעף ה' אשא: (י) שריגים. זמורות ארוכות שקורין וידי"ץ: והיא כפורחת. דומה לפורחת [ד] והיא כפורחת כדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת [ה] ואחר הפרח עלתה נצה [ו] כענין שסדר אשכנ"יר בלע"ז ואח"כ הבשילו והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין ע"כ תרגו' של פורחת. נץ גדול מפרח כדכתיב *ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב *ויוצא פרח והדר ויצץ ציץ: (יא) ואשחט. כתרגומו ועצרית והרבה יש בלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם. סימן הם לך [ז] לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרבה*: (יג) ישא פרעה את ראשך. לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת בסעודה ימנה אותך עמהם: כנך. בסיס שלך ומושבך: (יד) כי אם זכרתני אתך. אשר אם זכרתני אתך [ח] מאחר שייטב לך כפתרוני הרי ועשית נא עמדי חסד: (טז) סלי

מלכי' א' כ'
מיכה ז'
ישעיה י"ח
במדבר י"ז
חולין נ"ב

שפתי חכמים

[א] דייק מדכתיב לקמן בפרשת בהר ימים תהיה גאולתו ימים לגזרה שוה ממש. ואין לומר דילמא שני ימים היה במשמר ובליל שני חלמו החלום אם כן למה ליה ליוסף לומר כי בעוד שלשה ימים לא היה לו לומר רק אחר ב' ימים: [ב] פירש שכל אחד משניהם ראה חלום ולא שכל אחד רואה חלום של שניהם דהיינו חלומו וחלום חבירו: [ג] חלום של שניהם אך במקום שהיה להם לומר שחלם חלום חבירו אמרו פתרון חלום. ואין להקשות מנא להו דקאי אפתרון חלמא דילמא כמשמעו לכל אחד חלם חלום שלו ושל חבירו. יש לומר מדכתיב בתריה איש חלומו בלילה אחד ולעיל כתיב חלום שניהם שבי חלומות חלמו להם אם כן סתרי קראי אהדדי אלא ע"כ צריך לומר חלום שלו ופתרון חבירו וזה שכתב איש חלומו כפתרון חלום חבירו. פירש חלום הדומה לדבר העתיד לבא עליהם ולא כפי המובן שגם הפתרון דמה בחלום אם כן מה פתר יוסף: [ד] פירש כ"ף של כפורחת היא כף הדמיון ולא כף כאשר כי לא תמצא כף כזאת כ"א על המקור ולא על הפעל ופירש ויהי כמשיב ידו כדמות משיב ידו ופירש שלא היה לו כוונה בזה רק מפני שהוציא ידו ואחר כך קשרה בחוט השני הכניסה מיד ונראה כאלו היה זה בכוונה כנה הוצאת יד בשם כתיבה והכנסתה בשם השבה והתרגום שתרגם כד אפרחת תרגם הענין ולא המלות והראייה שתרגם פורחת שהוא בינוני אפרחות שהוא לשון פועל עבר עכ"ל הרא"ם: [ה] כלומר שנראה לו בחלומו שהיתה פורחת ממש כפריחת הגפן בלי שום שינוי ודמיון: [ו] כלומר ולא שראה הכל ביחד כמובן מן הכתוב דאין מראין לו לאדם פיל דקאי אקופא דמחטא: [ז] לא שהם עצמם שלשת ימים כמובן מן הקרא: [ח] רוצה לומר שפרעה ישא את ראשך והיית כ"כ חשוב עד אשר אם זכרתני יכול אתה להוציאני ויהי מלת כי במקום כאשר משום דכי משמש בד' לשונות והאחד מהם אם והוא אשר והוסיף הרב מאחר שייטב לך מפני שאין דרך המוסר שיזכרוהו מיד בעת שיטיב לו רק אחר כך בעת שיעמוד ומשרע לכן פירש הרב כאשר ייטב לך:

א פירש

בראשית מ

שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי׃ יז וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי׃ יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ יט בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ׃ כ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ שַׂר הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו׃ כא וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃ כב וְאֵת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף׃ כג וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ׃

הפטרת וישב בת"ע בעמוס ב' כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל:

פ פ פ

מא

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר׃ ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃ ג וְהִנֵּה שבע

אונקלוס

בְּחֶלְמִי וְהָא תְּלָתָא סַלִּין דְּחִיָּרוּ עַל רֵישִׁי׃ וּבְסַלָּא עִלָּאָה מִכֹּל מֵיכְלָא דְפַרְעֹה עוֹבַד נַחְתּוֹם וְעוֹפָא אָכִיל יָתְהוֹן מִן סַלָּא מֵעִלָּוֵי רֵישִׁי׃ וַאֲתֵיב יוֹסֵף וַאֲמַר דֵּין פּוּשְׁרָנֵיהּ תְּלָתָא סַלִּין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן׃ בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַעְדֵּי פַרְעֹה יָת רֵישָׁךְ מִינָּךְ וְיִצְלוֹב יָתָךְ עַל צְלִיבָא וְיֵיכוּל עוֹפָא יָת בִּשְׂרָךְ מִינָּךְ׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה יוֹם בֵּית וַלָּדָא דְפַרְעֹה וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל עַבְדּוֹהִי וְאַדְכַּר יָת רֵישׁ רַב שָׁקֵי וְיָת רֵישׁ רַב נַחְתּוֹמֵי בְּגוֹ עַבְדּוֹהִי׃ וַאֲתֵיב יָת רַב שָׁקֵי עַל שַׁקְיוּתֵיהּ וִיהַב כָּסָא עַל יְדָא דְפַרְעֹה׃ וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי צְלַב כְּמָא דְפַשַּׁר לְהוֹן יוֹסֵף׃ וְלָא אַדְכַּר רַב שָׁקֵי יָת יוֹסֵף וְאַנְשְׁיֵהּ׃

קי"ב יב"ק סימן

פ פ פ

וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵים עַל נַהֲרָא׃ וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשַׂר וְרַעְיָן בְּאַחְוָא׃ וְהָא שְׁבַע תורן

נזיר ה'

בעל הטורים

ולא זכר שר המשקי' ב' במס' הכא ואידך ולא זכר יואש המלך את החסד ולא זכר הדוס רגלין של המשקי' היה כפה טובה ולא זכר הט.ב' שעשה לו יוסף וכן היה יואש כפה טוב' ולא זכר הטוב' שעשו לו יהוידע הכהן והרג לזכרי' בנו ועל זה נהרגו כמה נפשו' מישראל שהי' דמו תוסס עד שנחרב הבית וזהו ולא זכר הדו' רגלין בין'אפו:

מא

שפתי חכמים

א פירש יום הלידה בלשון יון: ב (קכ"מ) דאל"כ מנ"מ דכתב ולא זכר אם בא לומר שלא עשה עמו חסד זה נכתב כבר ויהי מקץ שנתים אלא לומר שסבה היתה מאת הש"י שלא הזכירו עד אחר שתי שנים ומפני שתלה בטחונו בשר המשקים · (כח"י) · מבואר הוא בב"ר פ"ז אתה מוצא שלא היה יוסף ראוי להיות בבית האסורים אלא עשר שנים מפני שהוציא דבה על עשרה אחיו וע"י שאמר לשר המשקים וכו':

חסלת פרשת וישב

א דבר פשוט דלשון קץ כתרגומו מסוף הוא אבל קשה ימים דכתיב בקרא למה לי בשלמא אי לשון מקץ לאו לשון סוף הוא אלא לשון מקצת כמו מקצה אחיו משום הכי צריך בקרא למכתב ימים לומר שתי שנים שלימים היו מיום ליום ולא מקצת שתי שנים אבל כיון דמקץ לשון סוף הוא א"כ ימים דכתיב בקרא למה לי ומתרץ דה"א מקץ לשון מקצת הוא והא דכל לשון קץ כמי לשון מקצת הוא אלא היכא שהוא יוכח מן הקרא שהוא לשון סוף להכי כתב הקרא הכא ימים ללמוד שהוא לשון סוף ולא מקצת ומעתה כל לשון קץ סוף וזה שנקט רש"י וכן כל לשון קץ סוף הוא כלומר כיון דהיכא הכא דמקץ לשון סוף אנו למידין מהכא דכל לשון קץ סוף הוא דקץ קץ לג"ם ודו"ק כ"ל ודלא כהר"אם שכתב דמ"ה נקט כל לשון קץ סוף מש"כ מלת קצה שפעמים מתפרש סוף כמו מקצה ג' שנים ופעמים קצה כמו כרוב אחד מקצה ופעם קצת כמו ומקצה אחיו ואף שכתב כתה פעמי' קודם זה בכמה מקומות אין זה קושיא כי כמוהו רבים עכ"ל וכת ב הרא"ם וליכא לאקשויי מקרא דמקץ שבע שנים תעשה שמיטה שפירושו מתחילת השנה השביעית כדכתיב ובשביעית תשמטנה · דקרא דמקץ שבע שנים תעשה שמיטה בהשמטת כספים מיירי והשמטת כספים אינה משמטת אלא בסופה רא"ם · וק"ל: ב ה"פ דקי"ל למה כתיב על היאור בה"א הידיעה אלא ודאי ה"פ היאור הידוע הנזכר לעיל וקאי על הד' נהרות שכתובים בפרשת בראשית וא"כ למה לא כתיב בכאן נהר כמו שכתוב לעיל אלא ודאי אי הוה כתיב נהר לא הייתי יודע על איזה נהר קאי של' נהרות כתובים לעיל לכן כתוב יאור כלומר הנהר שיצאו יש יאורים דכל שאר נהרות אינן קרויין יאורין חוץ מנילוס כמו שמפרש ואזיל ונילוס היינו פישון הנזכר לעיל בפרשת בראשית כדפירש רש"י שם וכל שאר נהרות דנקט רש"י קאי אשאר ג' נהרות הכתובים בבראשית: ג דקשה לו כיון דקאי אאחד מד' נהרות הנזכרים בבראשית למה לא הזכיר אותו בשמו המיוחד אלא לפי שעשוי יאורים יאורים על ידי בני אדם לכן קראו בשם יאור וכל שאר הנהרות אינם עשויים כן: ד דק"ל למה לא פתר יוסף את זה למה היו הפרות יפות מראה דלקמן כתיב בהדיא בקרא שפתר בריאות בשר ולא מצינו שפתר זה ומתרץ כיון שמצינו שפתר דשבע פרות הטובות הם פיר' לשבע ימי השובע אם כן ה"פ בזה שפתרון כמי פתר יוסף דיפות

רש"י

(יז) סלי חורי · סלים של נצרים קלופים חורין חורין במקומות הרב' ודרך מוכרי פת כסנין שקורין אובל"יש לתתם באותם סלים: (כ) יום הלדת את פרעה · יום לידתו וקורין לו יום גיניסיא א ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא על ידי אחרים שמילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן * ומולדתך ביום הולדת אותך וכן * אחרי הוכבס את הנגע שכיבוסו על ידי אחרים: וישא את ראש וגו' · מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש לשון מנין: (כג) ולא זכר שר המשקים · בו ביום: וישכחהו · לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזוכרו ב הוזקק להיות אסור שתי שנים שנ' * אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מצרים הקרוים רהב:

יחזקאל י"ו

ויקרא י"ג

תהלים מ'

חסלת פרשת וישב

ויהי · (א) מקץ · כתרגומו מסוף וכל לשון א קץ סוף הוא: על היאור · כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים ב חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויין יאורים בידי אדם ג ונילוס עולה בתוכה ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות: (ב) יפות מראה · סימן הוא לימי שובע ד שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה: באחו · באגם מריס"ק כמו ישגא אחו:

מקץ

שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות
מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת
היאר: ד ותאכלנה הפרות רעות המראה
ודקת הבשר את שבע הפרות יפת המראה
והבריאת וייקץ פרעה: ה ויישן ויחלם
שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד
בריאות וטבת: ו והנה שבע שבלים דקות
ושדופת קדים צמחות אחריהן: ז ותבלענה
השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות
והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום: ח ויהי
בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל
חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם
את חלמו ואין פותר אותם לפרעה:
ט וידבר שר המשקים את פרעה לאמר
את חטאי אני מזכיר היום: י פרעה קצף
על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים
אתי ואת שר האפים: יא ונחלמה חלום
בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו
חלמנו

אונקלוס

תורן אחרנין סלקן בתריהן מן נהרא בישן למחזי
וחסירן בשר וקמא לקבליהן דתורתא על כיף
נהרא: ואכלא תורתא בישן למחזי וחסירן בשר
ית שבע תורתא שפירן למחזי ופטימתא
ואתער פרעה: ודמוך וחלם תנינות
והא שבע שבלין סלקן בקניא חד פטימן
וטבן: והא שבע שבלין לקין
ושקיפן קדום צמחן בתריהן: ובלעא
שבליא לקיתא ית שבע שבליא פטימתא
ומליתא ואיתער פרעה והא חלמא: והוה
בצפרא ומטרפא רוחיה ושלח וקרא ית כל
חרשי מצרים וית כל חכימהא ואשתעי פרעה
להון ית חלמיה ולית דפשר יתהון לפרעה:
ומליל רב שקי עם פרעה למימר ית סורחני
אנא מדכר יומא דין: פרעה רגז על
עבדוהי ויהב יתי במטרת בית רב קטוליא
יתי וית רב נחתומי: וחלמנא חלמא
בליליא חד אנא והוא גבר כפושרן חלמיה
חלמנא

רש"י

אחו: (ג) ודקות בשר. סיגכא"ז בלע"ז לשון[א] דק: (ד) ותאכלנה. סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת[ב] בימי הרעב: (ה) בקנה אחד. טוד"ל[ג] בלע"ז: בריאות. שאנו"ש[ד] בלע"ז: (ו) שדופות. הלייא"ש בלע"ז[ה] שקיפן קידום חבוטות לשון משקוף המבוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו: קדים. רוח מזרחית שקורין ביש"א: (ז) הבריות. פיי"נש בלע"ז: והנה חלום. והנה נשלם חלום לפניו[ו] והוצרך לפותרים: (ח) ותפעם רוחו. ומטרפת רוחיה מקשקשת בתוכה כפעמון[ח] ובנבוכד נצר אומר* ותתפעם רוחו: לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו*: חרטמי. הנחרים בטומי מתים שואלים בעצמות טומי הן עצמות בלשון ארמי[ס] ובמשנה בית שהוא מלא טומיא מלא עצמות: ואין פותר אותם לפרעה. פותרים היו אותם אבל לא לפרע' שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח[י] בפתרונם שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר*: (יא) איש כפתרון חלומו חלום

לג ואל ב'
נ"ר
נ"ר

בעל הטורים

ויהי מקץ נאמר כאן מקץ ונאמר בהכרה' מקץ עשר שני' מה להלן עשר אף כאן לסוף עשר שני' ופי' ויהי מקץ דהיינו לסוף עשר ועוד שנתיים:
בקנה א' ב' במס' תרי הכא ואידך גבי מנורה שהשובע היא אור לעולם לכך ראה בטובות בקנה אחד ובשדופות לא ראה בקנה א':
כולם חסר:
ש"ל מלא באורייתא וסי' שראשי כמלא של:

שפתי חכמים

דיפות מראה סימן הוא לימי השובע והפתרון קאי כמי על זה דבימי השובע נראות הבריות יפות אילו לאילו דהיינו יפות מראה כלומר שמקבל זה את זה בספר פנים יפות ונותן לו די מחסורו אשר יחסר לו: [א] דקשה לרש"י דהיאך שייך לומר דק אבהמה והבשר דבכי הוה למיכתב כיחוש בשר ועל זה פירש טיכנ"ש בלע"ז כלומר דהא בלשון לע"ז קורין לבהמה כחושה טיכנ"ש ולע"פ שטיכנ"ש הוא לשון דק אפ"ה קורין לבהמ' כחושה טיכנ"ש א"כ בלשון עברי נמי קורין לבהמ' כחוש' דקות בשר ולשון דק דנקט רש"י קאי אסיכנ"צוש בלע"ז: [ב] דקשה לרש"י דותאכלנה הפרות יש לפרש בשתי פירושים האחד שתהא כל שמחת השובע נשכחת בימי הרעב והשני שהוא סימן שיהא לבריות מאכל בימי הרעב וזה סימן טוב הוא ואיכי יודע איזה מהן ועל זה פירש הוא סימן שתהא וגו' וזה הפי' אמת דהא מצינו לקמן בהדיא שיוסף פתר אותו כן. ומהרש"ל פי' דקשה לרש"י למה אמר ותאכלנה הל"ל ותבלענה כי אין לשון אכילה שייך לומר על ב"ח זה את זה לכך מפרש סי' וכו'. עכ"ל: [ג] ר"ל באו בלשון לע"ז קורין לקש של שיבולים טוד"יל שהוא כמו שם קנה של עץ וא"כ בלשון עברי נמי כן הוא: [ד] דק"ל דאין שייך לומר בריאו' אשיבולים אלא דווקא אבעלי חיים כגון לעיל גבי פרות ומתרץ דהא בלע"ז שקורין לשבלים טובות שייכ"ש שהוא בל"א תפ"יש אם כן ה"ה בלשון עברי שייך לשון בריאות גבי שבילים: [ה] רצ"ל דשידפון היינו חולי של שידפון ולא שייך אלא גבי אדם אבל לא גבי תבואה. ומתרץ דבלשון לע"ז קורין לו הייל"יש אף על פי שהוא חולה אדם אם כן ה"ה בלשון עברי. אבל אונקלוס לא תרגם לשדופות הוא ל' שידפון אלא שקיפין שהוא לשון תכסה כך פי' הרא"ם וכתב עליו מהרש"ל ואין כ"ל דהא לקמן בפרשת כי תבא פי' רש"י בהדיא על שדפון שהוא מכת תבואה וי"ל שיש חילוק בין שדפון ובין שדופות שהרי רש"י מביא שתי לשונות של לע"ז שהכא פירש כעניין אחר ממה שפירש התם וא"ל שהכא פירש על הרוח דהא התם פירש פירוש אחר על רוח: [ו] דק"ל דכאן משמע שרוח מזרחית רע הוא ובמקום אחר אמרינן דרוח מזרחית הוא טוב יותר מכל הרוחות וסימן ברכה הוא לעולם ל"פ וכו'. ר"ל דלרוח מזרחית יש ב' רוחות ואותו רוח שקורין בוס"א הוא רע: [ז] כי בפעם ראשון חשב לישן עוד דילמא יחלום עוד כאשר אירע באמת אבל בהקץ השני שהיה קרוב לבוקר שלא ישן יעוד אז נשלם החלום ונצרך לפתור. (כת"י) מפני שמלת והנה מורה על הזמן לומר שעכשיו הוא כך ולא קודם לכן והכא ליכא לפרש והנה חלום כשראה השבלים בלעו האחרים וכו' ל"צ לפרש כשחלום הראשון אע"פ שלדעת פרעה אפשר שהיה נגמר מ"מ לפי האמת איכו נגמר כמ"ש ועל השנות החלום פעמיים כי נכון הדבר וגו' ע"ש: [ח] פי' ותפעם הוא מל' פעמון שהיה מקשקש כפעמון כלומר כמו העינבל המקשקש בתוך הזג: [ט] י"ל דלכך צריך לפרש מתחילה בלשון ארמי משום שר"ל חרטומי הם ב' תיבות חר מלשון נחירים טומי מלשון טימי ויש לפרשו בלשון נחירים של אף שהיו נותנים העצם של מת בנחירים של אף והיה מדבר וגם לפרשו שהוא לשון חוס מלשון והעצמות יחרו שהיו נותנין העצמות תחת בית השחי ומחמין אותו והיה מדבר על ידי מכשף: [י] אבל כשאמר לו יוסף שיהיה רעב בארץ היה לו קורת רוח לפי שאמר לכך הראה לו הקב"ה כדי לעשות תקנה למדינה שלא ימותו ברעב. מהרש"ל: (עקידה) שהחלומות המלכים אינם דברים פרטיים רק דברים כוללים כל מלכותו או כל העולם כחלומותיו של נבוכד נצר לכן לא היה לו קורת רוח:

בראשית מא

חֲלֹמֵנוּ: יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר
הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ
אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ
כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד
וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר
וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה: טו
וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין
אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם
לִפְתֹּר אֹתוֹ: טז וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר
בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה: יז
וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת
הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת
בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:
יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי
כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ: כ וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת
הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: כב וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי
וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאֹת
וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת
דקות

אונקלוס

מגלה י"ג | חֶלְמָנָא: וְתַמָּן עִמַּנָא עוּלֵים עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב
קְטוֹלַיָא וְאִשְׁתָּעֵינָא לֵיהּ וּפַשַּׁר־לָנָא יָת־חֶלְמָנָא
ברכות נ"ה | גְּבַר כְּחֶלְמֵיהּ פַּשַּׁר: וַהֲוָה כְּמָא דְּפַשַּׁר־לָנָא כֵּן
שם | הֲוָה יָתִי אֲתֵיב עַל־שִׁמּוּשִׁי וְיָתֵיהּ צְלַב: וּשְׁלַח
פַּרְעֹה וּקְרָא יָת־יוֹסֵף וְאַרְהֲטוּהִי מִן־בֵּית־אֲסִירֵי
שם נ"ו | וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵיהּ וְעָאל לְוָת־פַּרְעֹה:
וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵימִית וּפָשַׁר לֵית
לֵיהּ וַאֲנָא שְׁמָעִית עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ שָׁמַע חֶלְמָא
וּמְפַשַּׁר יָתֵיהּ: וַאֲתֵיב יוֹסֵף יָת־פַּרְעֹה לְמֵימַר
לָא מִן־חוּכְמְתִי אֱלָהֵן מִן־קֳדָם יְיָ יִתָּתַב יָת־שְׁלָמָא
דְּפַרְעֹה: וּמַלֵּיל פַּרְעֹה עִם־יוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא־אֲנָא
קָאֵים עַל־כֵּיף נַהֲרָא: וְהָא מִן־נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע
תּוֹרָן פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעְיָן בְּאַחֲוָא:
וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אוּחֲרָנְיָן סָלְקָן בַּתְרֵיהֶן חֲסִיכָן
וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחֲדָא וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא־חֲזֵיתִי
דִּכְוָתְהֶן בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְבִישׁוּ: וַאֲכַלָא
תּוֹרָתָא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרָתָא
קַדְמָיָתָא פַּטִּימָתָא: וְעָלָא לִמְעֵיהֶן וְלָא
אִתְיְדַע אֲרֵי־עָלוּ לִמְעֵיהֶן וּמֶחֱזֵיהֶן בִּישׁ כַּד
בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעָרִית: וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי
וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלִין סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מַלְיָן
וְטָבָן: וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלִין נָצָן לָקְיָן
שקיפן

רש"י

(יב) חלום הראוי לפתרון שנפתר לכו ודומה לו: נער עברי עבד · ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה מזכירו בלשון בזיון · נער שוטה א ואין ראוי לגדולה · עברי אפילו לשוננו אינו מכיר · עבד וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ב לא לובש בגדי שרים *: (ס"א שרים וכן גרס רא"ם)

ב"ר | איש כחלומו · לפי החלום וקרוב לענינו: (יג) השיב על כני · פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פי' מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר: מן הבור · מן בית הסוהר ד שהוא עשוי כמין גומא ה וכן כל בור שנתקרא לשון גומא הוא ואף אם אין בו מים ו קרוי בור פוש"א בלע"ז: ויגלח · מפני ז כבוד המלכות *:

ב"ר | (טו) תשמע חלום לפתור אותו · תאזין ותבין חלום לפתור אותו: תשמע · לשון הבנה והאזנה כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו אנטינ"דרא בלע"ז: (טז) בלעדי · אין החכמה משלי ח אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה: (יט)

שמות ב' י"ב | דלות · ט כחושות כמו * מדוע אתה ככה דל דאמנון: ורקות בשר · כל לשון רקות שבמקרא חסרי י בשר ובלע"ז בלו"שש: (כג) צנומות · צונמא בלשון ארמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקיין כ כנן אין בהן אלא הכן לפי שנתרוקנו

שפתי חכמים

א ר"ל נער בניית' שוטה: ב (נח"י) וכ"ש שאר לשונות וכתיב בנימוסי מצרים שצריך שהמושל יהא מכיר שבעים לשון עיין בסוטה דף ל"ו: ג דעבד כתי מיותר דכיון שאמר ושם אתנו נער עברי ובודאי שלא היה בבית הסוהר שום נער עברי כי אם יוסף ואם כן למאי נפקי מיני קאמר שהוא עבד לשר הטבחים אלא ודאי לדרשא: ד הכא צריך לפרש כן דלא תימא אחר שיצא שר המשקה מבית הסהר שמו את יוסף בבור לכן פירש שהוא בית הסוהר ואין לומר מנ"ל לרש"י דילמא בור ממש מדכתיב וירצהו מן הבור ובבור אין שייך לשון ריצה כ"א משיכה כדכתיב וימשכו את יוסף מן הבור שמוהו בבור הראשונה ואחר כך בבית הסוהר: ה פי' לפי שלמעלה כתיב ששמו את יוסף בבית הסוהר וכאן כתיב וירצהו מן הבור לכן מפרש שהוא עשוי וכו' שהרש"ל: ו (נח"י) דאל"כ היו בגדיו נאים ופשיטא שהיו צריך להחליפם גם בלא כבוד המלכות ולמה הוצרך לומר ויחלף שמלותיו ל"פ בור הוא היינו בית הסוהר א"כ לא היה בו מים ולמה החליף שמלותיו אלא משום כבוד מלכות: ז דאי משום שמחה הא לא ידע עדיין איך דינו יצא שעדיין לא בא לפני פרעה ומי יודע אם יכול לפתור אותו או לא: ח רוצה לומר דבלעדי אשר אכלו הנערים שהתם פירושו חוץ מהם שאכלו אבל כאן איך שייך לפרשו כן דהיאך שייך לומר חוץ מאלהים וגם אין לומר שפירושו אלא אלהים שהרי דעתו של יוסף לפתור לו חלומו · אלא הכי פירושו בלעדי הם שתי תיבות בלי עדי ועדי פירוש משלי כמו שמפורש ואזיל: ט ולא מלשון עניי: י פי' משום דאמרי' כל אכין ורקין מיעוטין הן ורקות דהכא כמי מיעיט הוא ומאי ממעט ממעט בשר אבל אין פירוש כמו רק בכירי ומצלותי הע"ין: כ וקשה למה מביא התרגו' והלא הביא התרגו' של יבש כסלע · לכ"ל דק"ל שפרעה אמר ליוסף שהשבלי' צנומות ויוסף לא פירש על זה כלום אלא על רעות ורקות וגם בחלומו לעיל לא אמר צנומות אלא ע"כ צריך אתה לומר שפרעה היה רוצה לבדוק את יוסף אם הוא יבין את זה יפתור או לא ואמר ליה דבר שלא ראה מעולם ואמר אם הוא יבין את זה יבין החלום לפתור ויוסף הבין את הדבר ולא פתר לו כלום על זה כך צריך אתה לפרש פשוטו של קרא וקשה לרש"י על זה מהיכן ידע יוסף את זה וכי נביא היה לכן מביא התרגום הראשון של צנומות שהוא יבש כסלע ויוסף היה מבין זה מכח סברא שזה הדבר לא היה בחלומו כי אם היה זה לא היה קיום לעולם שיהיה קללה כ"כ שיהיה יבש כסלע אלא נראה לי שיהיה לו לחלוחית מעט ועדיין קשה מנלן שצנומות הוא לשון סלע דילמא הוא לשון כנן לקיין ל"ע שבזה התרגום ג"כ משמע שאין בו לחלוחית כי כנן הוא לשון שאין בו אלא

בעל הטורים

כאשר פתר בגימט' שהחלומות: גולכין אחר הפה:

שני

מהנה ב' במס' הכא ואידך ואם מעט ואוסיפה לך כהנה שאמר הכתוב מובא אכי מר ממות את האשה וזהו ואוסיפה לך כהנה שאם היתה רעה לא ראיתי כהנה לרוע:

מקץ

דקות ושדופות קדים צמחות אחריהם: כד
ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים
הטבות ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי:
כה ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד
הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה:
כו שבע פרת הטבת שבע שנים הנה
ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום
אחד הוא: כז ושבע הפרות הרקות והרעת
העלת אחריהן שבע שנים הנה ושבע השבלים
הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב:
כח הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר
האלהים עשה הראה את פרעה: ס כט הנה
שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים:
ל וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל
השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ:
לא ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא
אחרי כן כי כבד הוא מאד: לב ועל השנות
החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם
האלהים וממהר האלהים לעשתו: לג
ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על
ארץ מצרים: לד יעשה פרעה ויפקד פקדים
על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני
השבע: לה ויקבצו את כל אכל השנים
הטבת הבאת האלה ויצברו בר תחת יד
פרעה אכל בערים ושמרו: לו והיה האכל
לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ
מצרים ולא תכרת הארץ ברעב: לז וייטב
הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: לח
ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר
רוח

אונקלוס

שקיפן קדום צמחן בתריהן: ובלעא
שבליא לקיתא ית שבע שבליא טבתא
ואמרית לחרשיא ולית דמחוי לי:
ואמר יוסף לפרעה חלמא דפרעה חד הוא
ית דיי עתיד למעבד חוי לפרעה:
שבע תורתא טבתא שבע שניא אינין
ושבע שבליא טבתא שבע שניא אינין
חלמא חד הוא: ושבע תורתא חסיכתא ובישתא
דסליקא בתריהן שבע שניא אינין ושבע שבליא
לקיתא דשקיפן קדום יהוין שבע שני כפנא:
הוא פתגמא די מלילית עם פרעה דיי
עתיד למעבד אחזי לפרעה: הא שבע
שניא אתיין שובעא רבא בכל ארעא דמצרים:
ויקומון שבע שני כפנא בתריהן ויתנשי כל
שובעא בארעא דמצרים וישיצי כפנא ית עמא
דארעא: ולא יתידע שובעא בארעא מן קדם
כ"ה כפנא ההוא דיהי בתר כן ארי תקיף הוא לחדא:
ועל דאיתני חלמא לפרעה תרתין זמנין ארי תקין
פתגמא מן קדם יי ומוחי יי למעבדיה: וכען
יחזי פרעה גבר סוכלתן וחכים וימניניה על
ארעא דמצרים: יעביד פרעה וימני מהימנין
על ארעא ויזרזון ית ארעא דמצרים בשבע שני
שובעא: ויכנשון ית כל עבור שניא
טבתא דאתיין האילין ויצברון עבורא תחות יד
מהימני פרעה עבורא בקירויא ויטרון: ויהי
עבורא גניז לעמא דארעא לשבע שני כפנא די
יהוין בארעא דמצרים ולא ישתיצי עמא דארעא
בכפנא: ושפר פתגמא בעיני פרעה ובעיני כל
עבדוהי: ואמר פרעה לעבדוהי הנשכח
כדין

בעל הטורים

ג' אם כתיב בענין:
ב' חד מלאודין חסר:

ג' חסר:

ד' חסר בליסנא:
ג' חסר:

שלישי
ג' ומלא

שבע ב' במס' וימלאו אכמיך שבע לומר כל כן יהיה השובע שיתמלאו כל אוצרו': ד' ב' חסר וב' מלא:

ויפקד ב' בס' הכא ואידך ויפקד המלך פקידים אחשורוש הפקד פקידי' לקבץ לו נשים ע"כ נתרומם כמ"ש חז"ל ויסם המלך אחשורוש מס שכינס' רש והיינו דכתי' אל תתן לנשים חילך אבל יוסף הפקד פקידי' לקבץ בר ע"כ העשיר וליקט כל הכסף:

רש"י

שנתרוקנו מן הזרע: (כו) שבע שנים ושבע שנים. כלן אינן אלא שבע ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות [א] החלום וגו': בשבע שנים הטובות כאחר הגיד לפרעה לפי שהיה קרוב. ובשבע שני רעב כאחר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה: ונשכח כל השבע. הוא פתרון הבליעה: ולא יודע השבע. הוא פתרון ולא נודע [ב] כי באו אל קרבנה: נכון [ג] מזומן. (ס"א נכון. מזומן. בשבע שני' הטובות וכו' הנ"ל שייך הכל לכאן): (לד) וחמש. כתרגומו ויזרז וכן [ד] חמושים: (לה) את כל אכל. שם דבר הוא לפיכך טעמו באל"ף נקוד בפתח קטן [ה] ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו בכף ונקוד קמץ קטן: תחת יד פרעה. ברשותו ובאוצרותיו: (לו) והיה האוכל. הצבור כשאר פקדון הגנוז [ו] לקיום [ז] הארץ: (לח) הנמצא כזה. [ח] כדין אם נלך ונבקשנו [ט] הנמצא כמוהו. הנמצא

שפתי חכמים

כז. מהר"של: [א] דק"ל למה פתר יוסף שחלום אח' הוא כיון שחלם אותו ב"פ בפרות ובשיבלים ואי ב' חלומות הם וע"ז פירש ועל וכו': [ב] וא"ת ולמה לא פיר' על ונשכח השובע הוא פתרון האכילה הפרו' הטובות ולמה מפר' הבליעה דהיינו בליעת שבלים. י"ל משום דלשון ולא נודע ולשון ולא יודע תרווייהו הם מלשון הודעה מ"ה פירש על מלת ולא יודע הוא פתרון ולא נודע מה שאין כן מלת ונשכח שאין פירושו לשון הודעה מ"ה פי' על פתרון הבליעה וק"ל: [ג] ולא כמו אמת נכון הדבר שפירושו מכוון: [ד] לא שיקח החומש לפי שלא נזכר רק הקבוץ והוא הזרוז: [ה] פתח קטן הוא סגול קמץ קטן הוא צירי: [ו] ר"ל מה שרוצין להניח נאוצר כשאר הפקדון הגנוז ר"ל לא שיתנו לאיש אחר אלא יהיה גנוז כשאר פיקדון כמו כסף וזהב: [ז] ר"ל לא לאדמה אלא לבריות: [ח] לא כמו הנהיה כדבר הגדול או הנשמע כמוהו שפירושו הנהיה כדבר הגדול הזה בכל העולם כולו: [ט] דאם כן הוה ליה לתרגם האשתכח כהדין ומדתרגו' הנשכח משמע אם נלך כו' ויהיה הנו"ן כו"ן האיתן מלשון עתיד ולא כו"ן הנפעל מלשון עבר וע"ל דאי הוה פירושו הנמצא בכל העולם הזה קשה למאי נפק' מיני' אמר פרעה זה בשלמא אי פירושו אם נלך כו' אתי שפיר דיוסף היה אמר לפרעה ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וגו'. והיה אמר פרעה לעבדיו אם נלך ונבקשנו כלום נוכל למצא כמותו לכך אנו צריכין לתפקוד את יוסף על זה: ולהכי מביא התרגום לפרש הנמצא כזה ר"ל עתה אם נמצא כזה ולא שיהיה פירש מיצולם שהרי היה אברהם יצחק ויעקב לכן צריך לפרש עתה וזה מבואר בתרגום יותר מבמקרא דבתרגום אם בא לומר אם נמצא כבר הל"ל אם אשתכח כדין אבל במקרא אין חילוק בין לשון כבר בין לשון עתיד שהוא מלת הנמצא וכו' והתרגום מדקדק גם כן מן הקרא שוז אינו לשון עבר מדכתיב הנמצא כזה ונקוד' היה לו לומר הנמצא איש אשר רוח אלהים

רוח אלהים בו: ס לט ויאמר פרעה אל־יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את־כל־זאת אין־נבון וחכם כמוך: מ אתה תהיה על־ביתי ועל־פיך ישק כל־עמי רק הכסא אגדל ממך: מא ויאמר פרעה אל־יוסף ראה נתתי אתך על כל־ארץ מצרים: מב ויסר פרעה את־טבעתו מעל ידו ויתן אתה על־יד יוסף וילבש אתו בגדי־שש וישם רבד הזהב על־צוארו: מג וירכב אתו במרכבת המשנה אשר־לו ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל־ארץ מצרים: מד ויאמר פרעה אל־יוסף אני פרעה ובלעדיך לא־ירים איש את־ידו ואת־רגלו בכל־ארץ מצרים: מה ויקרא פרעה שם־יוסף צפנת פענח ויתן־לו את־אסנת בת־פוטי פרע כהן אן לאשה ויצא יוסף על־ארץ מצרים: מו ויוסף בן־שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך־מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה

ויעבר

אונקלוס

כדין גבר די רוח נבואה מן קדם יי ביה: ואמר פרעה ליוסף בתר דהודע יי יתך ית כל דא לית סוכלתן וחכים כותך: את תהי ממנא על ביתי ועל מימרך יתזן כל עמי לחוד כורסי מלכותא הדין איהי יקיר מינך: ואמר פרעה ליוסף חזי דמניתי יתך על כל ארעא דמצרים: ואעדי פרעה ית עזקתיה מעל ידיה ויהב יתה על ידא דיוסף ואלביש יתיה לבושין דבוץ ושוי מניכא דדהבא על צואריה: ואַרכיב יתיה במרתיכא תנינתא די ליה ואכריזו קדמוהי דין אבא למלכא ומני יתיה על כל ארעא דמצרים: ואמר פרעה ליוסף אנא פרעה ובר ממימרך לא ירים גבר ית ידיה למיחד זין וית רגליה למרכב על סוסיא בכל ארעא דמצרים: וקרא פרעה שום יוסף גברא דמטמרן גלין ליה ויהב ליה ית אסנת בת פוטי פרע רבא דאון לאנתו ונפק יוסף שליט על ארעא דמצרים: ויוסף בר

תלתין

ב"ב ד׳

סוטה ל"ו

ברכות נ"ה
מגלה י"ו

בעל הטורים

רביעי

ישק ב׳ הכא ואידך שפתי׳ ישק משיב דברי׳ נכוחי׳ בשביל שהשיב דברי׳ נכוחי׳ זכה על פיך ישק כל עמי:

ג׳ חסר:

ב׳ ומלא:

צפנ׳ פענח בגימטרי׳ צדיק פטפט כפש תאוה פוטיפר ענה נפשו תכס ל"א נופה פודה נביא תוחן פותר ענו נבון חוזה

רש״י

הכמנא לשון תמיהה וכן כל ה"א המשמש בראש תיבה ונקודה בחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמוך. לבקש איש נבון וחכם שאמרת א לא נמצא כמוך: (מ) ישק. יתזן יתפרנס כל צרכי עמי ב יהי נעשים על ידך כמו בן משק ביתי וכמו * נשקו בר גרני׳ שון בלע"ז: רק הכסא. שיהיו קורין לי מלך: כסא. לשון של המלוכה כמו * ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך: (מא) נתתי אותך. מניתי יתך ג ואף על פי כן לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו כמו * נתתי אתכם נבזים ושפלים: (מב) ויסר את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש. דבר חשיבות הוא ד במצרים: רביד זהב. ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד וכן * רבדתי ערשי רצפתי ערשי מרבפו׳ בלשון משנה מוקף רובדין של אבן על הרובד שבעזר׳ ה והיא רצפה: (מג) במרכבת המשנה. השניי׳ למרכבתו המהלכת אצל שלו: אברך כתרגומו דין אבא למלכא ו רך בלשון ארמי מלך בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא. ובדברי אגדה * דרש רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובי׳ ז אין אברך אלא לשון ברכים שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו ח כענין שנאמר ונתון אותו וגו׳: (מד) אני פרעה. שיש יכולת בידי לגזור גזר׳ על מלכותי ואני גוזר שלא ירי׳ איש ידו: בלעדיך. שלא ברשותך. דבר אחר אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגו׳ וזהו דוגמת רק הכסא: את ידו ואת רגלו. כתרגומו: (מה) צפנת פענח. מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא: פוטיפרע. הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע ט על שנסתרס מאליו י לפי שחשק את יוסף כ למשכב זכור *: (מו) ותיעש

תהלים ב׳

מלכים א׳ א׳

מלאכי ב׳

משלי ז׳

ספרי פ׳ דברים

סוטה י"ג

שפתי חכמים

אלהים בו כזה אלא מ"ה אמר כזה בתחילה כדי שיבא מוסב איש אשר רוח אלהים על כזה כלומר שאין איש כזה ברוח אלהים וכו׳ וכל זה כדי להורות לנו שקאי על נלך ונבקשנו עתה. ודו"ק מהרש"ל: א אי לספר בשבחו של יוסף בא למה תשבחו בפניו ועוד למה לא היה משבח אותו כבר כשהשיב לו חלומו אלא ודאי זאת היא תשובה למאמר יוסף שאמר ירא פרעה כלומר מאחר שרוח אלהים בך שאתה יודע ענין הרעב ואם כן תדע גם כן איך ומה לעשות בזה לאסוף התבואה: ב פי׳ כך תרגומו ופי׳ יתפרנס זהו דלא כתיב יתזן יש לומר דהייתי אומר דלא מכה אלא על מזונות לכך כתיב ישק שפירש כל צרכי עמי וכו׳: ג דקשה לרש"י אם הוא נתינה מאי אתי על ארץ מצרים היה לו לכתוב בארץ מצרים ועוד הא כבר היה בארץ מצרים: ד פי׳ דמצרים היו עובדין לנילוס ונילו׳ הוא פישון ולכך נקרא פישון משו׳ שהיה מגדל פשתן כדפיר׳ לעיל בפרשת בראשית הלכך בגדי פשתן חשובין להן וק"ל. (דבק טוב) והנה בא אלי חכם מארץ ישראל ואמר לי שאין פירושו פשתן כי בגדי שש הוא דבר חשוב כעשה מגביעונים הרבה מאשי והוא אלמים שלובשין על כל הבגדים ואיכו השש הנזכר במלאכת המשכן ודברי רש"י מתאימות כדבריו שפירש דבר חשיבות הוא במצרים ואלו היה רוצה לומר שהוא פשתן לא הל"ל לפרש רק בגדי שש חשיבות הוא במצרים וגם בתרומה פירש שש פשתן וכאן לא פירש שהוא פשתן רק שהוא דבר חשוב: ה רוצה לומר דכך אמר שם על הרובד והוא רצפה: ו זה חבר למלך: ז פירש לדידך צריך אתה לחלק את התיבה לשתי תיבות וזה דוחק. ואם תאמר למה לא פריך נמי אליביה שתרגום דין אבא למלכא צריך נמי לפרש אב דהיינו אבא ורך היינו מלך כדפירש רש"י לעיל. ויש לומר דלעיל לא צריך לחבר אליו תיבה אחרת. אבל לפי׳ זה צריך לחבר אל אב בחכמה ואל רך צריך לחבר אליו בשנים וזה דוחק: ח וה"פ של אברך דהכל היו באין אליו ואומרים לו אברך לך: ט דרש"י דייק מדכתיב ויקרא פרעה שם יוסף וגו׳. ויתן לו את אסנת וגו׳. רוצה לומר פרעה נתן ליוסף את אסנת ומאי נפקא מינה בזה. ואם כן על כרחך צריך לומר דפוטיפרע הוא פוטיפר ויש נפקותא גדולה בזה שפרעה היה רוצה לית[ן] גדולה ליוסף ולבושי בגדי מלוכה ופרעה ירא כיון דעבד הוא לא יכילו לו גדולה זו ועוד בנימוסי מצרים כתיב אין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים לכך רוצה פרעה ליתן ליוסף בת אדוניו של יוסף דאם האדון נתן לעבדו אשה הוא משוחרר וכל שכן אם נותן לו בתו שהוא משוחרר אם כן ש"מ דפוטיפרע ה"א פוטיפר וק"ל: י והפירוש כלומר מלשון פרע ולא מלשון פוטיכר כנ"ל: כ ואם תאמר הא לעיל כתיב כדברים האלה עשה לי עבדך ופירש רש"י פס נשעת תשמיש אמרה לו כן וזה היה אחר שקנה את יוסף: ויש לומר דלא היה משמש עמה ממש אלא היה מנפף ומנשק ומשום הכי נקט נמי רש"י עניני תשמיש כאלה רוצה לומר אומרת שיוסף היה רוצה גם כן לעשות לה כמה שאת עושה לי ענייני תשמיש כאלה ולא תשמיש ממש ועי"ל שהיה קרים ביצים ולא סריס גיד כמו שפירש הר"דק:

א פירש

מקץ

ויעבר בכל ארץ מצרים: מז ותעש הארץ
בשבע שני השבע לקמצים: מח ויקבץ את
כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים
ויתן אכל בערים אכל שדה העיר אשר
סביבתיה נתן בתוכה: מט ויצבר יוסף בר
כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין
מספר: נ וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא
שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע
כהן און: נא ויקרא יוסף את שם הבכור
מנשה כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל
בית אבי: נב ואת שם השני קרא
אפרים כי הפרני אלהים בארץ עניי: נג
ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ
מצרים: נד ותחלינה שבע שני הרעב
לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל הארצות
ובכל ארץ מצרים היה לחם: נה ותרעב
כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם
ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר
יאמר לכם תעשו: נו והרעב היה על כל פני
הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר
למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים: נז
וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי
חזק הרעב בכל הארץ: מב א וירא יעקב כי יש
שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו:

ב ויאמר

אונקלוס

תלתין שנין כד קם קדם פרעה מלכא דמצרים
ונפק יוסף מן קדם פרעה ועבר שליט בכל ארעא
דמצרים: וכנשו דיירי ארעא בשבע שני שובעא
עיבורא לאוצרין: וכנש ית כל עבור שבע
שניא די הואה בארעא דמצרים ויהב עיבורא
בקירויא עיבור חקל קרתא די בסחרנהא יהב
בגוה: וכנש יוסף עיבורא כחלא דימא סגי
לחדא עד די פסק מלממני ארי לית מנין: (תענית י"א)
וליוסף אתיליד תרין בנין עד לא עאלת שתא
דכפנא דילידת ליה אסנת בת פוטי פרע רבא
דאון: וקרא יוסף ית שום בוכרא מנשה ארי
אנשני יי ית כל עמלי וית כל בית אבא: וית
שום תנינא קרא אפרים ארי אפשני יי בארע
שעבודי: ושלימא שבע שני שובעא די הואה
בארעא דמצרים: ושריאה שבע שני כפנא
למיתי כמא די אמר יוסף והוה כפנא בכל
ארעתא ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא: וכפינת
כל ארעא דמצרים וצוח עמא קדם פרעה על
לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לות יוסף
די יימר לכון תעבדון: וכפנא הוה על כל אפי
ארעא ופתח יוסף ית כל אוצריא די בהון עיבורא (פסחים קי"ט)
וזבין למצראי ותקיף כפנא בארעא דמצרים: (יבמות י"ג)
וכל דיירי ארעא אתו למצרים למזבן עיבורא (זוה' אמור)
מן יוסף ארי תקיף כפנא בכל ארעא: וחזא (תענית י"א)

יעקב

בעל חטורים

וליוסף ב' במס' הכא. ואיד' וליוסף אמר ה' מבורכת ה' ארצו כדאמרין כל המסתפק עצמו עם הצבור בצרתן זוכה ורואה בנחמת צבור:

חמישי

נ' ומלא
ל' מלא בתורה:

לכם תעשו
בגימטריא המילה
תעשו שבוה אותם
למול:

מב

ל' מלרע

רש"י

(מז) ותעש הארץ. כתרגומו ואין לשון כעקר[א] מלשון עשייה: לקמצים. קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרים: אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה. שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה[ב] ונותנין בתבואה מעפר המקום[ג] ומעמיד את התבואה מליקרב: (כ"ל שהוא דעת רבי נחמיה ואם כן כלל להגיה ברש"י כאשר יעלה בדעת קצתם): (ב"ר)

(מט) עד כי חדל לספור. עד כי חדל לו הסופר[ד] לספור וה"ז מקרא קצר: כי אין מספר. לפי שאין מספר והרי כי משמש[ה] בלשון דהא:

(נ) בטרם תבא שנת הרעב. *מכאן שאדם אסור לשמש מטתו[ו] בשני רעבון: (תענית י"א) (נה) ותרעב כל ארץ מצרים. *שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף: (ב"ר) אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו[ז] וכשבאו אצל פרעה ואומרי' כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם ששני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות: (נו) על פני כל הארץ. מי הם פני הארץ אלו[ח] העשירים*: (ב"ר) את כל אשר בהם. כתרגומו די בהון עיבורא: וישבור למצרים. שבר לשון מכר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מכר. שברו לנו מעט אוכל לשון קנין. ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו[ט] ולכו *שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (ישעיה נ"ה) (וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשביר ואם תדרשהו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף): (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנאמר הנה שמעתי וגו' ומהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפי' שזה יוסף: למה תתראו.

שפתי חכמים

[א] פי' ותעשה הארץ שעשתה אוצרות ופי' הארץ אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא: [ב] ר"ל דבפסוק משמע שכל האוכל הגדל סביב העיר היה נותן בתוך אותה העיר ולא בעיר אחרת וטעמא מאי ועל זה פי' שכל ארץ וארץ וכו': [ג] י"א פי' אחר וה"פ כל האוכל היו מוליכין אותו למצרים במקום שהיה יוסף והא דכתיב בקרא אכל שדה העיר וגו' נתן בתוכה ה"פ שצריך ליתן מעפר שגידלה שם בתוכה אבל אחר כך היו מוליכין אותה למצרים וק"ל: [ד] אבל כי חדל לספור משמע לשון אשר כדפי' רש"י על אשר חדל לו הסופר לספור: [ה] משמע שמעצמו חדל ולמה לא ספר יותר כי אין מספר כלו' שהוא יודע שבודאי לא יהיה לו מספר שכל כך הרבה יהיה וחדל מתחילה הסופר לספור. מהרש"ל: [ו] ואע"ג דכתיב ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם צריך לפ' ויהי רעב בכל הארצות אפילו באוצרות אבל בכל ארץ מצרים היה לחם באוצרות והא דיצחק שימש מטתו בשנת רעבון בפרשת תולדות פירשתי. כתב רא"ם וא"ת והא לוי היה משמש מטתו בשנת רעבון דהא יוכבד נולדה לו בין החומות כדפי' רש"י בפרשת ויגש ובאותו זמן רעב היה. וי"ל דחשוכי בנים מותר לשמש מטתו אפילו בשנת רעבון: [ז] דרש"י דייק מדכתיב אשר יאמר לכם תעשו למה כתיב בלשון אמירה ולא כתיב אשר יצוה אלא ודאי אמירה היינו מילה כדכתיב גבי דוד שם אנכי על אמרתיך והמפרשים הרבו בזה יעויין משם: [ח] אבל העניים כובשין את פניהם לארץ ואין נושאין פניהם: [ט] ר"ל שלא תאמר אף על גב שהוא לשון מכר מ"מ הוא כמו לשון דיגון כיון דנכתב בלשון שבר וא"כ דווקא גבי תבואה שייך לכתוב לשון שבר גבי קנין כיון דלשון מכר ולשון דיגון שייך בתבואה אבל גבי יין או שאר משקים לא שייך לכתוב לשון שבר כיון דאין שייך בהו לשון דיגון ומתרץ שאף ביין וכו':

א פירש

ב ויאמר הנה שמעתי כי יש־שבר במצרים
רדו־שמה ושברו־לנו משם ונחיה ולא נמות:
ג וירדו אחי־יוסף עשרה לשבר בר ממצרים:
ד ואת־בנימין אחי יוסף לא־שלח יעקב את־
אחיו כי אמר פן־יקראנו אסון: ה ויבאו בני
ישראל לשבר בתוך הבאים כי־היה הרעב בארץ
כנען: ו ויוסף הוא השליט על הארץ הוא
המשביר לכל־עם הארץ ויבאו אחי יוסף
וישתחוו־לו אפים ארצה: ז וירא יוסף את־
אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות
ויאמר אלהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען
לשבר־אכל: ח ויכר יוסף את־אחיו והם לא
הכרהו: ט ויזכר יוסף את החלמות אשר
חלם להם ויאמר אלהם מרגלים אתם לראות
את־ערות הארץ באתם: י ויאמרו אליו לא
אדני ועבדיך באו לשבר־אכל: יא כלנו בני
איש־אחד נחנו כנים אנחנו לא־היו עבדיך
מרגלים: יב ויאמר אלהם לא כי־ערות
הארץ באתם לראות: יג ויאמרו שנים עשר
עבדיך

בעל הטורים

כלם חסר נר מן ד' : וישתחו לו גבי' כנען נתקיי' החלו' ויכירם וכן ? לקבלם בסבר פני' יפו' נגלה המלך שמכא תוע' והזכירו מיד ויתנכר אליהם לכן כתי' אח"כ ויכר לשון יחיד :
בני איש אחד נחנו ולא אחר אנחנו רמז שא' מתנו חסר ונחנו פשענו :
נחנו ג' במ' הכא ואיד' נחנו כעבור אלוני' נחנו פשענו וז"ש נחנו נהרוג כל העיר אם לא יתנו לנו זהו בשביל שנח : כעבור אלוני' אם לא יתנהו לנו לפדותו :

אונקלוס

ויעקב ארי אית עיבור מזדבן במצרים ואמר יעקב
לבנוהי למא תתחזון: ואמר הא שמעית ארי
אית עיבורא מזדבן במצרים חותו לתמן וזבונו
לנא מתמן וניחי ולא נמות: ונחתו אחי יוסף
עסרא למזבן עיבורא ממצרים: וית בנימין
אחוהי דיוסף לא שלח יעקב עם אחוהי ארי
אמר דילמא יערעיניה מותא: ואתו בני ישראל
למזבן עיבורא בגו עליא ארי הוה כפנא בארעא
דכנען: ויוסף הוא דשליט על ארעא הוא מזבין
עיבורא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף וסגידו
ליה על אפיהון על ארעא: וחזא יוסף ית אחוהי
ואישתמודעינון וחשיב מה דמליל עמהון
ומליל עמהון קשיין ואמר להון מנן אתיתון ואמרו
מארעא דכנען למזבן עיבורא: ואשתמודע יוסף
ית אחוהי ואינון לא אשתמודעוהי: ואדכר
יוסף ית חלמיא דהוה חלים להון ואמר להון
אלילי אתון למחזי ית בידקא דארעא אתיתון:
ואמרו ליה לא רבוני ועבדך אתו למזבן עיבורא:
כולנא בני גברא חד נחנא כיני אנחנא לא הוו
עבדך

רש"י

למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים א באותה שנה עדיין היה להם תבוא'*: (ול"נ פשוטו למה תתראו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומתמיהי' בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם) · ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב · ודומה לו * ומרוה ב גם הוא יורה : (ב) רדו שמה · ולא אמר לכו רמז למאתים ג וי' שנים שנשתעבדו למצרי' כמנין רד"ו : (ג) וירדו אחי יוסף · ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטי' במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם : עשרה · מה ת"ל והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לי' שלא היתה אהבת כלם ושנאת כולם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם בנ"ר : (ד) פן יקראנו אסון · ובבית לא יקראנו אסון א"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה * : (ה) בתוך הבאים · מטמינין עצמן שלא יכירום לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח א' אלא שיכנס כל א' בפתחו כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכול' נאים וכולם גבורים : (ו) וישתחוו לו אפים · נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלים הוא * : (ז) ויתנכר אליהם · * נעשה להם כנכרי ד בדבריו לדבר קשות * : (ח) ויכר יוסף וגו' · לפי שהניחם חתומי זקן * : והם לא הכירוהו · שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו בא בחתימת זקן · ומ"א ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה : (ט) אשר חלם להם · עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו : ערות הארץ · גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש · כמו * את מקורה הערה * ערום ועריה · וכן כל ערוה שבמקר' לשון גלוי · ות"א בדקא דארע' כמו בדק הבית ה רעוע הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקר' : (י) לא אדוני · לא תאמ' כן ו שהרי עבדיך באו ז לשבור אוכל : (יא) כלנו בני איש אחד נחנו · נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם' שאף הוא בן אביהם : כנים · אמתיים כמו כן דברת · * כן בנות צלפחד דוברות * ועברתו לא כן בדיו : (יב) כי ערות הארץ באתם לראות · * שהרי נכנסתם בי' שערי העיר ח למה לא נכנסתם בשער א' : (יג) ויאמרו י"ב עבדיך וגו' · ובשביל אותו א' שאינכ' בתפורנו

שפתי חכמים

א פי' דאי אתם מראי' עצמיכם בפניהם שאתם שבעים ויש לכם תבואה כיון שהם קרובים שלכו אזי יבואו אליכו ולבקש ליתן להם אוכל לכך הלכו וקנו אוכל כדי שיסברו שאין להם אוכל אבל באמת בזמן הזה היה להו אוכל וכו' · ולפי זה תתראו הוא לשון שביעה : ב ויתחלף האל"ף באות תתראו לוי"ו שנדרש רוה וכמוהו רבים ופי' הקרא כן הוא ומרוה תלמודו בע"הז גם הוא יורה לע"הב וא"ת מאי ראייה זה לפי' אחרון שפי' שהוא ל' כחיש' אדרבה הא מייתי ראייה שהוא לשון שביעה וי"ל דאתרווייהו מייתי ראייה דלפירוש ראשון הוה שפיר ראייה כפשוטו ולפי' אחרון נ"כ ראייה ויהיה תתראו כמו תתרוו והוא מלשון בלא שביעה כמו הולך ערירי מפ' רש"י בלא בני' אע"פ שפירש יורשים הייכו יש לו בנים וכן ודשנו את המזבח דכתיב בפרשת במדבר שפירש דשן ואפ"ה מפרש רש"י יטלו את הדשן וא"כ ה"כ כן הוא והוה כאלו כתיב תתרוו דא"לף מתחלף בוי"ו דאותיות אהוי מתחלפים זה עם זה ואפשר דמרוה הוא נ"כ יש לפ' מלשון דלא שביעה ויהיה דומה ממש לתתראו ויהיה פי' הפסוק ומר ה כלומר מי שהוא בלא שביעה בע"הז גם יהיה שבע לע"הב וק"ל : ג אבל ל"ב ולא אמר לכו דמרדו לא שמעינן מידי דצריך לכתוב רדו כיון שא"י גביה מכל הארצות וההולך מא"י למצרים שייך לכתוב רדו וכמו שכתב הר"אם וכן כתב בכל הפרשה כולה לשון ירידה אלא ל"ב ליה והכי קשה לרש"י למה צריך למיכתב שמה דהא אח"כ כתיב משם ואם כן הל"ל רדו ושברו לנו משם וגו' אלא לכך כתב שמה ר"ל רד"ו שנים יהיו שיה אבל בלא מלת שמה לא מבינן למדרש מידי · ועי"ל דגרסינן ולא אמר לכו והכי פירושו דק"ל למה כתיב רדו שהוא לשון ירידה ה"ה לו לומר לשון מיגליא לכו אע"פ שא"י גבוה מכל הארצות אפ"ה לא היה לו לומר לשון ירידה אלא וכו' :
ד ופי' ויתנכר הראה עצמו נכרי : ה פי' סדק של עיר : ו ר"ל למה לא כתיב אל אדוני כיון שפסק עליהם שהם מרגלים לא תפול על זה כי אם מלת אל כמו שאמרינו גבי חנה שחשב אותה עלי לשכור' והשיב' לו אל תתן אמתך לפני בת בליעל וגו' : ז ואין זה הוכח' שיוסף אמר לא כי שא לרגל הארץ באתם לא הכי פירושו שלא תאמ' כן לא הרי עבדיך וכו' והוא כמו אבל עבדיך וכו' : ח שיוסף היה יודע שאחיו באין לשבור אוכל והיה מצוה לשומרי השע' שכל

סנה' צ"ב
יבמות פ"ח
כתובו' כ"ז
ב"מ ל"ט
יבמות י"ן
תענית י"
משלי י"א
ב"ר
שבועות
ב"ר
ב"ר
ב"מ ל"ט
כתובו' כ"ז
ויקרא כ'
יחזקאל י"ו
מדבר כ"ז
ישעיה י"ג
ב"ר

עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען
והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו:
יד ויאמר אלהם יוסף הוא אשר דברתי
אלכם לאמר מרגלים אתם: טו בזאת
תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא
אחיכם הקטן הנה: טז שלחו מכם אחד ויקח
את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם
האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים
אתם: יז ויאסף אתם אל משמר שלשת
ימים: יח ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי
זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא: יט
אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית
משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם:
כ ואת אחיכם הקטן תביאו אלי
ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו כן: כא
ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על
אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו
ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת:
כב ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי
אליכם

אונקלוס

עבדך אלילי: ואמר להון לא אלהין בדקא
דארעא אתיתון למחזי: ואמרו תרי עסר עבדך
אחין אנחנא בני גברא חד בארעא דכנען והא
זעירא עם אבונא יומא דין וחד ליתוהי: ואמר
להון יוסף הוא דמלילית עמכון למימר אלילי
אתון: בדא תתבחרון חי פרעה אם תפקון מיכא
אלהין במיתי אחוכון זעירא הכא: שלחו מנכון
חד וידבר ית אחוכון ואתון תתאסרון ויתבחרון
פתגמיכון הקשוט אתון אמרין ואם לא חי פרעה
ארי אלילי אתון: וכנש יתהון לבית מטרא תלתא
יומין: ואמר להון יוסף ביומא תליתאה דא
עבידו ואתקיימו מן קדם יי אנא דחיל: אם
כיוני אתון אחוכון חד יתאסר בבית מטרתכון
ואתון איזילו אובילו עיבורא דחסיר בבתיכון:
וית אחוכון זעירא תיתון לותי ויתהימנון פתגמיכון
ולא תמותון ועבדו כן: ואמרו גבר לאחוהי
בקושטא חייבין אנחנא על אחונא די חזינא
בעקת נפשיה כד הוה מתחנן לנא ולא קבילנא
מניה על כן אתת לנא עקתא הדא: ואתיב
ראובן

בעל הטורים

מרגלים אתם פי' ולא אני שיהושע שיצא ממני לא היה בעצת מרגלים והם אמרו לא היו עבדיך

ששי

מרגלים פי' יהודה שהושיבו כי הוא ראש המדברים גם ממני יצא כלב שלא היה בעצ' המרגלים:

- ו' מלא:

י"ג מלא בתורה:

רש"י

נתפזרנו בעיר לבקש: (יד) הוא אשר דברתי. הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים[א] הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו. ומדרשו א"ל ואלו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה תפדוהו. אמרו לו הן. א"ל ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו. אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג. אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם מנחש אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם: (טו) חי פרעה. אם יחיה[ב] פרעה. כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה: אם תצאו מזה. מן המקום הזה: האמת אתכם. אם אמת[ג] אתכם. לפיכך ה"א נקוד פתח שהוא כמו בלשון תימה. ואם לא תביאוהו חי פרעה[ד] כי מרגלים אתם: (יז) משמר. בית[ה] האסורים: (יט) בבית משמרכם. שאתם אסורים בו[ו] עכשיו: (יט) ואתם לכו הביאו. לבית אביכם: שבר רעבון בתיכם. מה שקניתם לרעבון[ז] אנשי בתיכם: (כ) ויאמנו דבריכם. יתאמתו ויתקיימו כמו אמן אמן[ח] וכמו* יאמן נא דבריך: (כא) אבל. כתרגומו בקושט'. וראיתי בב"ר לישנא דרומאה הוא אבל ברם: באה אלינו. טעמו בבית לפי שהוא בלשון עבר שכבר באה ותרגומו אתת לנא: (כב) וגם

*מלכי' א' ח'

שפתי חכמים

שכל מי שיצא לעיר ויכתוב שמו ושם אביו ויבאו ויראו לו ועשרה שומרי שער באו ובכל מקום היה מוצא בזה ראובן בן יעקב ובזה שמעון בן יעקב ובזה היה יודע שבעשרה שערים נכנסו. וא"ת למה לא פירש רש"י זה לעיל גבי שאמר ערות הארץ וגו'. ויש לומר דבכאן מוכח טפי מדכתיב אחר כך ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו' מה ענין תשובה זו על מה שאמר להם מרגלים אתם אלא על כרחך צריך לומר שיוסף מתחילה אמר להם שהרי נכנסתם בי' שערי העיר והם השיבו לו לא כי אלא כלנו בני איש אחד וגו' וכאחד איננו ובשביל אותו אחד נתפזרנו: [א] דק"ל הוא אשר דברתי משמע דהם נמי אמרו שמרגלים הם ולכך קאמר יוסף הוא אשר דברתי ואין זה אמת כי הם אמרו לאו מרגלים אנחנו ומתרץ דהוא היה ראוי לכתוב בסוף כלומר אשר דברתי וגו' מרגלים אתם הוא אמת. יש מקשין במה תפס אות' יוסף שהם מרגלים עד שאמר להם הוא הדבר וגו' וע"ק במאי יתאמת זה שאם יביאו את בנימין שאינם מרגלים ונראה לפרש דה"פ מתחילה אמר להם מרגלים אתם שהרי נכנסתם בעשרה שערי עיר כדפי' רש"י והשיבו לו בני איש אחד אנחנו ואין איש שולח כל בניו כאחד לרגל שמא יתעשו ויהרגו כלם אמר להם א"כ כ"ש שמרגלים אתם כי איך ישלח אדם כל בניו ממנו ולא ישאר שנים או אחד לשמשו אלא ודאי מרגלים אתם ואביכם שלח אתכם לרגל את הארץ ומכח יראה שמא יתפשו לא רציתם להכנס בספק עד שאביכם הוכרח לשלוח את כלכם וגם כדי שתקחו עצה מעשרה כי תשוע' ברוב יועץ ועל זה השיבו שני' עשר עבדיך וגו' והנה אחד נשאר אצל אביו לשמשו ואנחנו עשרה הלכנו לחקור ולדרוש אחר אחינו שנאבד ואין מי שיעשה זה באמונה כאחיו ולשום נפשינו בכפינו ולהביא אותו אל אביו ומפני זה נכנסנו בי' שערים והשיב להם הוא מאחר שאתם אומרים שנאבד אחיכ' זה כמה שנים ולא חקרתם אחריו עד עכשיו בודאי שקר אתם דוברים אין זה כ"א לרגל את הארץ באתם וגם זה שקר שאמרתם שנשא' אחד מכם אצל אביו לשמשו לכן בזאת תבחנו אם יבא אחיכם עמכם אז יש להסתפק אם מרגלים אתם אבל אם לא יבא ב ודאי מרגלים אתם בלי ספק אבל הטענות שיש לשנות כאשר הזכרתי ובזה יתיישבו כל הקושיות ודו"ק וקצת כענין זה מצאתי בשם מהרש"ל: [ב] פי' לפי פשוטו של קרא אין לו הבנ' בלא מלת אם חי פ"ה הוסיף מלת אם ויהיה טעמו אם חיה פרעה לא תצאו מזה ויהיה אם במקו' לא כמו אם לדור אכזב שר"ל לא אכזב ומיושב מזה שאם תצאו לא יחיה ובאמת ינאי אלא כשהיה נשבע לשקר וכו': [ג] דק"ל דמלת האמת מורה שהוא הודה להם שהאמת אתם והוא סותר למאמר תבחנו דכתיב שמילה שהוא מסופק מהם לפיכך הוצרך לומר שזה הוא ה"א התימא שהיא כמו האם כן הוא: [ד] שאי אפשר לומר ואם לא תבחנו חי פרעה וכו' שאף אם לא יבחנו לא יתחייב שהם מרגלים: [ה] פירש ולא ששם שומרים עליהם דהא כתיב אחריו יאסר בבית משמרכם והא דלא פירש רש"י זה לעיל בפרשת וישב שאמר בית האסורים משום דלעיל כתיב בהדיא שהוא בית הסוהר דכתיב ויתן אתו בית הסוהר וגו': [ו] שלא נחשוב שביכוי מלה שמתחלה נעשה בשבילם: [ז] ומלת שבר מורה על קנייה לא מכר ומפני שהרעבון אינו לבתיהם הוצרך להוסיף אנשי בתיכם: [ח] אין ויאמנו מלשון אמונה אלא כמו ואמרה האשה אמן וכו' שפירש אמת שאמר הכהן יתן וכו' ועליו כתיב ואמרה האשה אמן ולא יפול בו לשון אמונה רק אמת יהיה זה שתהיה

אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם
וגם דמו הנה נדרש: כג והם לא ידעו כי
שמע יוסף כי המליץ בינתם: כד ויסב
מעליהם ויבך וישב אליהם וידבר אלהם ויקח
מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם: כה
ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב
כספיהם איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך
ויעש להם כן: כו וישאו את שברם על
חמריהם וילכו משם: כז ויפתח האחד
את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את
כספו והנה הוא בפי אמתחתו: כח ויאמר
אל אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא
לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה
אלהים לנו: כט ויבאו אל יעקב אביהם
ארצה כנען ויגידו לו את כל הקרת אתם
לאמר: ל דבר האיש אדני הארץ אתנו
קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ: לא
ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים:
לב שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד
איננו והקטן היום את אבינו בארץ כנען:
לג ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת
אדע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי
ואת רעבון בתיכם קחו ולכו: לד והביאו
את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים
אתם כי כנים אתם את אחיכם אתן לכם
ואת הארץ תסחרו: לה ויהי הם מריקים
שקיהם והנה איש צרור כספו בשקו ויראו
את צררות כספיהם המה ואביהם וייראו:
לו ויאמר

אונקלוס

ראובן יתהון למימר הלא אמרית לכון למימר
לא תחובון בעולימא ולא קבילתון ואף דמיה
הא מתבעי: ואינון לא ידעין ארי שמע יוסף
ארי מתורגמן הוה ביניהון: ואסתחר מלותהון
ובכא ותב לותהון ומליל עמהון ודבר מלותהון ‏— זוה' אחרי
ית שמעון ואסר יתיה לעיניהון: ופקיד יוסף
ומלו ית מניהון עיבורא ולאתבא כספיהון גבר
לסקיה ולמתן להון זודין לאורחא ועבד להון כן:
ונטלו ית עיבורהון על חמריהון ואזלו מתמן:
ופתח חד ית סקיה למיתן כיסתא לחמריה בבית
מבתא וחזא ית כספיה והא הוא בפום טועניה:
ואמר לאחוהי איתותב כספי ואף הא בטועני
ונפק מדע לבהון ותוהו גבר לאחוהי למימר מה
דא עבד יי לנא: ואתו לות יעקב אבוהון ‏— תענ' ע'
לארעא דכנען וחויאו ליה ית כל דארעא יתהון
למימר: מליל גברא רבונא דארעא עמנא קשין ‏— מכות י"א
ויהב יתנא כמאללי ית ארעא: ואמרנא ליה כיוני
אנחנא לא הוינא אלילי: תרי עסר אנחנא
אחין בני אבונא חד ליתוהי וזעירא יומא דין עם
אבונא בארעא דכנען: ואמר לנא גברא רבונא
דארעא בדא אדע ארי כיוני אתון אחוכון חד
שבוקו לותי וית עיבורא דחסיר בבתיכון סבו
ואיזילו: ואיתיו ית אחוכון זעירא לותי ואדע
ארי לא אלילי אתון ארי כיוני אתון ית אחוכון
אתן לכון וית ארעא תעברון בה סחורתא:
והוה אינון מריקין סקיהון והא גבר צרר
כספיה בסקיה וחזו ית צררי כספיהון אינון
ואבוהון ודחילו: ואמר להון
יעקב

בעל הטורים

ל' ומלא

עשה אלה' ג' במס' הכא ואיד' אשר עשה אלהים לפרעה ולמצרים:

ל' חסר דחסר ואל אלא הקורות והסיפים דד"ה:

ולכו ג' במס' הכא ואיד' גם צאנכם גם בקרכם קחו ולכו ואי' ר לכם ולכו אמר שהרשה אותם להוליך צאן ובקר ואע"פי שאין יוצאה ממצרים וזהו גם צאנכם גם בקרכם קחו ולכו ואמר להם שלא יצאו אלא בכי טוב וזהו ואור לכם ולכו:

רש"י

(כב) וגם דמו · אתין ונמין רבויין דמו וגם דם הזקן: (כג) והם לא ידעו כי שומע יוסף · מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן: כי המליץ בינותם · כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם [א] היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי: המליץ · זה מנשה בנו: (כד) ויסוב מעליהם · נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה: ויבך · לפי ששמע שהיו [ב] מתחרטין: את שמעון · הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי [ג] הנה בעל החלומות הלזה בא · דבר אחר נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו: ויאסור אותו לעיניהם · לא אסרו אלא לעיניהם [ד] וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו: (כז) ויפתח האחד · הוא לוי שנשאר יחיד [ה] משמעון בן זוגו: במלון · במקום שלנו [ו] בלילה: אמתחתו · הוא [ז] שק (כח) וגם הנה באמתחתי · גם הכסף בו עם התבואה: מה זאת עשה לי אלהים לנו · להביאנו לידי עלילה זו [ח] שלא הושב אלא להתעולל עלינו: (לד) ואת הארץ תסחרו · (לה) צרור כספו · קשר כספו (לו) אותי

שפתי חכמים

[א] רוצה לומר דבכל פעם כשדברו עמו שתהיה ידכה נופלת וכו': קודם לכן היה מליץ ביניהן ועתה לא היה המליץ ביניהם והיו סבורין שיוסף אינו מבין לשון הקודש: [ב] דקשה לרש"י למה בכה היה לו לרגז עליהם כששמע שהם עצמם מתודים אין שלא טוב עשו לכן פירש מ"ה בכה משום ששמע שהיו מתחרטים מהרש"ל: [ג] דרש"י דייק מדכתיב לעיל בפרשת וישב ויאמר איש אל אחיו הנה בעל החלומות וגו' וכתיב שמעון ולוי אחים · רא"ם · והא דכתיב לעיל ויקחהו דמשמע רבים · יש לומר ויקחהו חסר ו"ו האמצע · כתיב נקרינן ויקחהו בני"רי תחת הסי"ת שהוא לשון יחיד: [ד] דאם לא כן לעיניהם ל"ל: [ה] דאם לא כן מאי האחד נה"א: [ו] ולא תפרש במלון במקום המיוחד למלון לכל העוברים ושבים כיון דכתיב במלון בפתח דא"כ לא כן היה לו לכתוב ויבואו למלון ואחר כן ויפתח וגו' במלון: [ז] והא דנקט רש"י הוא שק ולא נקט שק משום דקשה לרש"י דבראש הפסוק כתיב ויפתח האחד את שקו ואחר כן כתיב והנה הוא בפי אמתחתו משמע דלא היה שק ועל זה פירש הוא שק רוצה לומר אמתחתו דהכא היינו שק דלעיל: [ח] ופירש מה זאת מה רעה היה זאת ולא טובה דאם לא כן מאי ויחרדו: [ט] ואם תאמר והיכן מצינו שאמר להן יוסף כן · ויש לומר דכיון שיוסף אמר להם שהם מרגלים לא היו מניחין לילך בעיר שלא ירגלו לכך אם יביאו את בנימין ולא יהיו חשודין בעיניו מרגלים אז יהיו רשאין לילך ולסבב בעיר וזהו ויאמנו דבריכם · ותסחרו מלשון סיבוב ולא מלשון סחורה דא"כ מאי ענין לכאן:

[א] רא"ם

[ט] שגבנו · וכל לשון סוחרים סחורה על שם שמחזרים וסובבים אחר הפרקמטיא:

לו ויאמר אליהם יעקב אביהם אתי שכלתם
יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי
היו כלנה: לז ויאמר ראובן אל אביו לאמר
את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה
אתו על ידי ואני אשיבנו אליך: לח ויאמר
לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו
נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה
והורדתם את שיבתי ביגון שאולה: לט
והרעב כבד בארץ: א ויהי כאשר
כלו לאכל את השבר אשר הביאו ממצרים
ויאמר אליהם אביהם שבו שברו לנו מעט
אכל: ב ויאמר אליו יהודה לאמר העד העד
בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם
אתכם: ג אם ישך משלח את אחינו אתנו
נרדה ונשברה לך אכל: ד ואם אינך
משלח לא נרד כי האיש אמר אלינו לא תראו
פני בלתי אחיכם אתכם: ה ויאמר ישראל
למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח:
ו ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו
לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו
על פי הדברים האלה הידוע נדע כי יאמר
הורידו את אחיכם: ז ויאמר יהודה אל
ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה
ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם
טפנו

אונקלוס

יעקב אבוהון יתי אתכלתון יוסף ליתוהי חולין צ"ה
ושמעון לא הוה הכא וית בנימן תדברון עלי
הואה כולהן: ואמר ראובן לאבוהי למימר כ"נ קיג"נ
ית תרין בני תמית אם לא איתיניה לך הביתיה
על ידי ואנא אתיביניה לך: ואמר
לא יחות ברי עמכון ארי אחוהי מית והוא
בלחודוהי אשתאר ויערעיניה מותא באורחא די תוכ' נ'
תהכון בה ותחתון ית שיבתי בדוונא לשאול:
וכפנא תקיף בארעא: והוה כד
שיציאו למיכל ית עיבורא דאיתיו ממצרים
ואמר להון אבוהון תובו זבינו לנא זעיר
עיבורא: ואמר ליה יהודה למימר אסהדא
אסהיד בנא גברא למימר לא תחזון אפי אלהין
כד אחוכון עמכון: אם איתך משלח ית אחונא
עמנא ניחות ונזבן לך עיבורא: ואם ליתך
משלח לא ניחות ארי גברא אמר לנא לא תחזון
אפי אלהין כד אחוכון עמכון: ואמר ישראל
למא אבאשתון לי לחואה לגברא האית לכון
אחא: ואמרו שאלא שאיל גברא לנא
ולילדותנא למימר העד כען אבוכון קיים האית
לכון אחא וחוינא ליה על מימר פתגמיא האילין
המידע הוינא ידעין ארי יימר אחיתו ית אחוכון:
ואמר יהודה לישראל אבוהי שלח עולימא עמי
ונקום וניזיל וניחי ולא נמות אף אנחנא אף את
אף

בעל הטורים

כולנה ב' במס' הכא ואי' ואת עלית על כולנה לומר מה שאני על בכיית עלה עלכל הנער שבכטער יוס' משמעון ויוסף לפי שהוחזק בו ג' פעמי' ואמרינן תינו' אגעפי' שאין כתם יש סימן:

מג

נרדה ג' במס' הכא ואיד' נרדה ונבלה שם שפתי' נרדה אחרי פלשתים לילה שאמר אם ישך משלח נרדה מיד ונרדה ביום ובלילה למהר הדב' כמול התם נרד' ליל' וג' רמז לת"שר' שירדו להרוג ארץ מצרים כדכתיב נרדה ונבלה שם שפתם:

על פי ג' במס' הכא ואי' על פי שנים עדי' שהוצרכו להגי' גו הדברי' האלה כאלו היו עדים בדבר:

רשי

(לו) אותי שכלתם. מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו א כיוסף: שכלתם. כל מי שבניו אבודים קרוי שכול: (לח) לא ירד בני עמכם. לא קבל דבריו ב של ראובן. אמר בכור שוטה הוא זה הוא אומר להמית בניו וכי בניו הם ולא בני: ב"ר (א) כאשר כלו לאכול. יהודה אמר להם ג המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית: ב"ר כאשר כלו. כד שציאו: (והמתרגם כד ספיקו טועה כאשר כלו הגמלים לשתות מתרגם כד ספיקו כששתו די ספקם הוא גמר שתייתם. אבל זה כאשר כלו לאכל כאשר תם האוכל הוא ומתרגמינן כד שציאו): (ג) העד העיד. לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים. וכן העידותי באבותיכם. רד העד בעם: דברי' ל"א שמות י"ט לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם. לא תראוני בלא אחיכם ד אתכם. ואונקלוס תרגם אלהין כד אחוכון עמכון. ישב הדבר על אופנו ולא דקדק לתרגם ה אחר לשון המקרא: (ז) לנו ולמולדתנו. למשפחותינו. ומדרשו אפילו עצי (יש מפרשים לשון עצה שהדברים ביחידות וזהו עצי עריסותינו) עריסותינו ו גלה לנו: ב"ר ונגד לו. שיש לנו אב ואח: ע"פ הדברים האלה. על פי שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד: כי יאמר. אשר יאמר כי משמש בלשון אם. ואם משמש בלשון אשר ה"ז שמוש א' מארבע לשונותיו שמשמש כי והוא אי שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי: (ח) ונחיה. נכנסה בו רוח הקודש ז על ידי הליכה זו תחי לומר שנאמר ותחי רוח יעקב אביהם: ולא נמות. ברעב:

שפתי חכמים

א (רא"ם) תימה דהכא משמע שיעקב אבינו כודע לו עכשיו שהיו מבקשים שירד בנימין עמהם שמכרו את יוסף ואם כן איך אמר להם אחר כך אתם ידעתם וגו' ויצא האחד מאתי וגו'. (נר"ל) הקושיא מעיקרא ליתא כי לא מצינו שיעקב אמר לבניו אתם ידעתם וגו' רק יהודה אמר כן ליוסף בשם אביו ואפשר לומר שיהודה בדה זאת מלבו כדי שיכמרו יוסף רחמיו עליו כשם שאמר ואחיו מת ופרש"י מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו ה"נ באמרו אך טרף טורף יוסף ולא ראיתיו וגו' שהרי יעקב אמר עכשיו לא ירד בני עמכם כי אחיו מת ולא אמר טורף כנ"ל: ב לא משום שמא יקראהו אסון בדרך לא רצה שילך בנימין עמהם כמו שמפורש בקרא דאם כן כשאמר יהודה אנכי אערבנו וגו' למה לא טען הפחד של וקראהו אסון אלא ודאי טענת וקראהו אסון אינו אלא דחייה בעלמא היא שלא רצה לבייש מה שאינו מקבל דבריו. פי' שלא קבל דבריו של ראובן שירא שיק' אותו אדוני האר' במאסר כמו שלקח את שמעון ואין מידו מציל אבל כשלקח אותו יהוד' על ידיו נתן אותו לילך כי ידע יעקב כיון שיהודה מבפנים ימסור את עצמו עליו עד שיציל אותו מידו: ג דאל"כ יענה יהודה לבדו על שבו שברו וזה כאמר לכלם אלא וכו': ד דק"ל דכל בלתי שבמקרא פירושו אלא וא"כ הוה ליה למכתב נמי בלתי כאשר אחיכם אתכם. לכך נ"ל דבלתי דכאן פירושו בלא. (מהרש"ל) שלא תאמר שכן פירש שלא תראוני בלתי אחיכם לבד יראוני לכך פירש שאינו כן רק שלא תראוני בלתי אחיכם אתכם: ה רוצה לומר שתירגם האי בלתי אלא אלא שמגיה מלת כד שהיה כאשר היינו מפני שלא דקדק אחר לשון המקרא דדוחק הוא להגיה תיבה בפסוק: ו ר"ל אפילו הילדים הקטנים השוכבים בעריסה מדכתיב ולמולדתנו שפי' העריסות שהילדים מונחים בהם: ז פע"פ הדברים האלה רוצה לומר על פי שאלותיו ואם כן ונגד לו כך וכך לפי שאלותיו. שאלו היה פירש ונגד לו הדברים האלה ששאל היש לכם אב וכו'. ונגד לו את הדברים האלה מבעי ליה: ח דמדאמר ולא נמות פשי' דנחיה ונ"ל אלא וכו':

א דק"ל
בנימין

בראשית מג

טפנו: אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים:

ט כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים:

• ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים:

יא וכסף משנה קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו בידכם אולי משגה הוא:

יב ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש:

יג ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי:

יד ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף לקחו בידם ואת בנימן ויקמו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף:

טו וירא יוסף אתם את בנימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים:

יז ויעש האיש כאשר אמר יוסף ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף:

יז וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים

אונקלוס

ב"ב קע"ב
את טפלנא: אנא מערבנא ביה מן ידי תבעניה אם לא איתיניה לך ואקימיניה קדמך ואהי חטי לך כל יומיא: מכות י"א
ארי אלולא פון כרנא איתעכבנא ארי כען תבנא דנן תרתין זמנין: ב"ב ט"ג
ואמר להון ישראל אבוהון אם כן הוא דא עיבידו סבו מדמשבח בארעא במניכון ואחיתו לגברא תקרובתא זעיר קטף וזעיר דבש שעף ולטום בוטנין ושגדין: וכספא על חד תרין סבו בידכון וית כספא דאיתותב בפום טועניכון תתיבו בידכון דילמא שלו הות: וית אחוכון דברו וקומו תובו לות גברא: ואל שדי יתן לכון רחמין קדם גברא ויפטר לכון ית אחוכון אוחרן וית בנימין ואנא כמא דאתכלית תכולית: ונסיבו גובריא ית תקרובתא הדא ועל חד תרין כספא נסיבו בידיהון ודברו ית בנימין וקמו ונחתו למצרים וקמו קדם יוסף: וחזא יוסף עמהון ית בנימין ואמר לדממנא על ביתיה אעיל ית גובריא לביתא וכוס נכסתא ואתקין ארי עמי ייכלון גובריא בשירותא: חולין פ"א / וזק נ"א
ועבד גברא כמא דאמר יוסף ואעיל גברא ית גובריא לבית יוסף: ודחילו גובריא ארי איתעלו לבית יוסף ואמרו על עיסק כספא דאיתותב בטוענא בקדמיתא אנחנא מיתעלין לאתרברבא עלנא ולאסתקפא עלנא ולמקני יתנא

בעל הטורים

ד' כתיבי א': כי עת' שבנו זה פופי תיכו' שם בן ל' לומר שכפסמלוה לצדיקי':

מעט צרי ומעט דבש ז' מיני' הביאו לו מנחה כנגד ז' בני הנכירו' כל א' מין א': ב' א' פתח וא' קמץ בפ' נשא האשם המושב: וסימנך נקו' המלות אשר לפניהם: ומשנה כסף ב' במס' ומשנה שברון לומר לך ק"ו מה הכא שבשגגה בא הכסף ליד אחי יוסף בא לשלמו בכפלי' כ"ש שעתידין אומות לשל' כל הכסף שלקחו מישרא' כפלי כפלים:

ל' מלא

בולם חסר

ג' וחסר

שפתי חכמים

א דק"ל מה מהדר ליה ולא כמות דהא מ"ס שולח אותם לקנות תבואה ותל' זה פירש בנימין ספק וכו' לכן אמר ולא כמות. מהרש"ל: ב דאל"כ מאי נפקא מינה אם היו שבים פעמים אלא על כרח' עם שמעון היינו שבים והיית מרויח הצער שנצטערת עד הנה: ג אבל לא תפרש כסף המשנה חוץ מכסף המושב אם כן ואת הכסף וגו' מלת ואת ל"ל וק"ל: ד פירש כך אמר יעקב לבניו אם הוא מעצמו מרגז עליכם לומר אתכם אם כן הוא מצד הטבע תפייסוהו בפירות הללו שהן מזומ' ואם לא יתפייס בזה בודאי סיבה הוא מאת השם ואז אין חסר אלא תפילה ואתפלל ואל שדי המספד וכו'. מהרש"ל: ה לא שאני שכול מעתה דאם כן מאי ואל שדי יתן לכם רחמים וגו': ו על משקל פלא לך. פלא היעז שהוא בווי: ז פירש בשחרית אבל לא פירשו כשאר צהרים שבמקרא משום דדרך העולם לאכול ארבע שעות על היום ואפילו ת"ח דרכם לאכול בתחילת שעה ששית כדאמרינן בגמרא בשבת: ח ר"ל על ולהתנפל תירגם כן א לאיתרבלא

רשי

ב"ר
* בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים א ברעב אם לא נלך. מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי: והצגתיו לפניך. שלא אביאנו אליך מת כי אם חי: וחטאתי לך כל הימים לעה"ב *: (ט) לולא התמהמהנו. על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת ב כל הימי' הללו: (י) אפוא. לשון יתר הוא לתקן מלה בלשון עברי אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו עמכם צריך אני לחזור ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכ' ואומר אני זאת עשו: מזמרת הארץ. מדמשבח בארעא שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם: נכאת. שעוה כראשית רבה: בטנים. לא ידעתי מה הם. ובפירושי א"ב של רבי מכיר ראיתי פיסט"ציאש ודומה לי שהם אפרסקין: ב"ר

ב"ר
(יא) וכסף משנה. פי שנים כראשון *: קחו בידכם. לשבור אכל שמא ב הוקר השער: אולי משגה הוא. שמא הממונה על הבית שכחו שוגג: (יג) ואל שדי. מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה ד הריני מתפלל עליכם. אל שדי. בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו. ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן צרת עשו צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין: ושלח לכם. ויפטר לכון כתרגומו יפטרנו מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום לשון וישלח שהרי עמם הם הולכים אצלו: את אחיכם. זה שמעון: אחר. רוח הקודש נזרקה בו לרבות יוסף *: ואני. עד שובכם אהיה ה שכול מספק: כאשר שכלתי. מיוסף ומשמעון: שכלתי. מבנימין: ב"ר
(יד) ואת בנימין. מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי בדבר הנקח ביד מתרגמינן ונסיב ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינן ידבר: (טו) וטבוח טבח והכן. כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין וטבוח לשון צווי שהיה לו לומר ו וטבח: בצהרים. זה מתורגם בשירותא והוא לשון סעודה ראשונה ז בלשון ארמי ובלעז דיש"נר. ויש הרבה בגמרא שרא לכלבא שירותיה. בגע אכולא שירותיה. אבל כל תרגום של צהרים טיהרא: (יז) וייראו האנשים. כתוב הוא בשני יוד"ין ותרגומו ודחילו: כי הובאו בית יוסף. ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר: ויראו. שאין זה אלא לאספם אל משמר: אנחנו מובאים. אל תוך הבית הזה: להתגולל. להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואונקלוס שתרגם ולאסתקפא ח עלנא הוא לשון להתעולל כדמתרגמינן עלילות דברים תסקופי מלין:

ולא

אונקלוס

יתנא לעבדין ולמדבר ית חמרנא: וקריבו לות
גברא די ממנא על בית יוסף ומלילו עמיה בתרע
ביתא: ואמרו בבעו רבוני מיחת נחתנא
בקדמיתא למזבן עיבורא: והוה כד אתינא
לבית מבתא ופתחנא ית טוענא והא כסף גבר
בפום טועניה כספנא במתקליה ואתיבנא יתיה
בידנא: וכספא אוחרנא אחתנא בידנא למזבן
עיבורא לא ידענא מן שוי כספנא בטוענא:
ואמר שלם לכון לא תדחלון אלהכון ואלהא
דאבוכון יהב לכון סימן בטועניכון כספכון אתא
לותי ואפיק לותהון ית שמעון: ואעיל
גברא ית גובריא לבית יוסף ויהב מיא ואסחו
רגליהון ויהב כיסתא לחמריהון: ואתקינו ית
תיקרובתא עד דעאל יוסף בשירותא ארי
שמעו ארי תמן ייכלון לחמא: ועאל
יוסף לביתא ואעילו ליה ית תיקרובתא די
בידהון לביתא וסגידו ליה על ארעא: ושאיל
להון לשלם ואמר השלם אבוכון סבא די
אמרתון העד כען קיים: ואמרו שלם
לעבדך לאבונא עד כען קיים וכרעו וסגידו:
וזקף עינוהי וחזא ית בנימן אחוהי בר אמיה
ואמר הדין אחוכון זעירא די אמרתון לי ואמר
מן קדם יי יתרחם עלך ברי: ואוחי יוסף
ארי איתגוללו רחמוהי על אחוהי ובעא למבכי
ועאל לאדרון בית משכבא ובכא תמן: ואסחי
אפוהי ונפק ואתחסן ואמר שוו לחמא: ושויאו
ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין
עמיה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל
עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין
ליה

מקץ

לעבדים ואת חמרינו: יח ויגשו אל האיש
אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית:
יט ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה
לשבר אכל: כ ויהי כי באנו אל המלון
ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי
אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו:
כא וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל לא
ידענו מי שם כספנו באמתחתינו: כב
ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי
אביכם נתן לכם מטמון באמתחתיכם כספכם
בא אלי ויוצא אלהם את שמעון: כג ויבא
האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן מים
וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם:
כד ויכינו את המנחה עד בוא יוסף
בצהרים כי שמעו כי שם יאכלו לחם: כה
ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר
בידם הביתה וישתחוו לו ארצה: וישאל
להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר
אמרתם העודנו חי: כו ויאמרו שלום
לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחו: כח
וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו
ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי
ויאמר אלהים יחנך בני: כט וימהר יוסף
כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא
החדרה ויבך שמה: ל וירחץ פניו ויצא
ויתאפק ויאמר שימו לחם: לא וישימו לו
לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם
כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם
כי תועבה הוא למצרים: לב וישבו לפניו
הבכר

בעל הטורים

ג׳ ופתח דג׳ ומד רפי

ג׳ ומלא
י״ב מלא

י״ב מלא
יחנך ב׳ במס׳ הכא ואיד׳ חנן יחנך לקול זעקך וזהו שיש במדרש ששאל כמה בנים יש לך מה ומה שמם ואמר לו שכלם קרא שמות ע״ש הצרות שאירעו לאחיו וזהו לקול זעקך שאמר לו שהי׳ מצטער על אחיו ככמרו רחמיו ואמר לו אלהי׳ יחנך בני:

שביעי

ויתאפק ב׳ במס׳ הכא ואי׳ ויתאפק המן ויבא אל ביתו מה הכא תחילה צער וסופו שמחה כשהודיעם שהוא יוסף אף התם תחילה צער וסופו שמח׳ וששון ליהודי׳:

רש״י

ולא תרגמו אחר לשון במקרא ולהתגולל שתרגם לאתגרבבא [א] הוא לשון * גלא הזהב * והבג גלתה העלתה שהוא לשון מלכות: (יט) בי אדוני * לשון בעיא ותחנונים הוא בלשון ארמי בייא בייא: ירוד ירדנו * ירידה [ב] היא לנו * רגילים היינו לפרנס אחרים עכשיו אנו צריכים לך: (כג) אלהיכם * בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי אלהי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון: (כג) ויבא האיש * הבאה אחר הבאה לפי שהיו דוחפים אותו חוץ עד שדברו אליו פתח הבית. ומשאמר לכם שלום לכם נמשכו ובאו אחריו: (כד) ויכינו * הזמינו עטרוהו בכלים נאים: (כה) הביתה * מפרוזדור לטרקלין: (כראה דיוקו דרש״י מהביתה בתראה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה דק״ל הלא כבר הובאו ביתו של יוסף אלא ע״כ מפרוזדור לטרקלין ודוק): (כז) ויקדו וישתחוו * על שאלת שלום * קידה כפיפת קדקד [ג] השתחוואה משתטח לארץ: (כח) אלהים יחנך בני * בשאר שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים את עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה: (כט) כי נכמרו רחמיו * שאלו יש לך אח מאם אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמר לו יש לי י׳ אמר לו ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו׳ אמר לו מה טיבן של שמות הללו אמר לו כלם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו: בלע שנבלע בין האומות * בכר * שהיה בכור לאמי * אשבאל * ששבאו אל * גרא * שנתגייר באכסניא * ונעמן * שהיה נעים ביותר * אחי וראש * אחי היה וראשי היה * מופים * מפי אבי למד * וחופים שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו * וארד * שירד לבין האומות כדאיתא במסכת סוטה מיד נכמרו רחמיו: נכמרו * נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זתים ובלשון ארמי מש״ם מכמר בשרא ובמקרא עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב * כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכווץ: (ל) ויתאפק * נתאמץ * והוא לשון * אפיקי מגינים חוזק וכן * ומזיח אפיקים רפה: (לב) כי תועבה הוא * דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את

שפתי חכמים

[א] לאיתרגגא פי׳ ל׳ אלכית * וקשה והלא זה כנגד פירושו ועוד למה תרגם לאסתקפא אינו אחר לשון המקרא וי״ל שמתחילה פירש על להתגולל לאתרגרבא שהוא אחר ל׳ המקרא גלת זהב ואז לא נופל עליו לשון להתנפל א״ל שפירשנו לאיסתקפא עלנא פירש להתעולל בשלמא אי הוה פירש של התגולל לשון גלילי׳ דבר כפשוטו אז היה נופל לשון התנפל שפיר אבל עכשיו שהתגולל הוא לשון איתרגרבא צריך לומר להתנפל לשון עלילות דברים * מהרש״ל: [ב] דייק מדכתי׳ כפל ל׳ אבל לא דיי׳ מדכתיב ל׳ ירידה ולא כתיב לשון הליכה כדפירש על רד״ו שמה ע״ש וא״ב דדבר׳ תורה בלשון בני אדם היכא דאיכא למדר׳ דרשינן ר״לס: [ג] מדכתי׳ לעיל וישתחו אפים ארצה
[א] דייק

קהלת י״ב
כתוס נ׳
יבמות ג״ו
סנהד׳ ס״ד
ב״ר
תנחומא

ב״ב קכ״ג

סוט׳ ל״ב
שם מ״ם

בראשית מג

הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו
אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ
יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים
אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי
אַמְתַּחְתּוֹ: ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים
בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר
יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים
שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־
הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא
זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ
הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר
אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ
מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ
בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ
נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר
יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי
לַעֲבָדִים: י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְדִבְרֵיכֶם
כֶּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם
תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־
אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ: יב
וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ
בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם
וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה: יד
וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם
וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה: טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־
הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־
נחש

בעל הטורים

מר
משאת ב' במס' הכא ואי' משאת שוא ותלוני כדאי' במדרש שהי' מכה בגביע ואומ' פלוני ואם א' ישבו ביחד ואני אין לי את מאחי ובנימין אין לו את מאחיו נשב ביחד וזה היה משאת שוא ותלוני' :
ג' ונסל

י"ב מלא בת"רה :

ס' חסר בליסגא :

ספקו' ובכמה ספרי' הסיבנו בח"פ :

י' חסר יוד :

ג' ונסל :

י"ב מלא בתורה :

אונקלוס

לֵיהּ עִימְרָאֵי אָכְלִין: וְאַסְחַרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא
פסחי' ד"ו כְּבֵיוּרְתֵיהּ וּזְעִירָא כִּזְעֵירוּתֵיהּ וּתְמַהוּ גּוּבְרַיָּא גְּבַר
ב"מ כ"ב לְחַבְרֵיהּ: וּנְטַל חוּלָקִין מִן קֳדָמוֹהִי לְקֳדָמֵיהוֹן
מכות י"ט וּסְגֵי חוּלָקָא דְבִנְיָמִן מֵחוּלָקֵי דְכוּלְּהוֹן חַמְשָׁא
שבת קל"ט חוּלָקִין וּשְׁתִיאוּ וּרְוִיאוּ עִמֵּיהּ: וּפַקֵּיד יָת דְּ
מְמַנָּא עַל בֵּיתֵיהּ לְמֵימַר מַלִּי יָת טוּעֲנֵי גוּבְרַיָּא
עִיבוּרָא כְּמָא דִי יָכְלִין לְמִטְעַן וְשַׁוִּי כְּסַף גְּבַר בְּפוּם
טוּעֲנֵיהּ: וְיָת כַּלִּידִי כַּלִּידָא דְכַסְפָּא תְשַׁוִּי בְּפוּם
פסחי' כ' טוּעֲנָא דִזְעֵירָא וְיָת כְּסַף זְבִינוֹהִי וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא
תעני' י' דְיוֹסֵף דִי מַלִּיל: צַפְרָא נְהַר וְגוּבְרַיָּא אִיתְפַּטַּרוּ
זהר ויקהל אִינוּן וַחֲמָרֵיהוֹן: אִינוּן נְפַקוּ מִן קַרְתָּא לָא
אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵיהּ קוּם
רְדוֹף בָּתַר גּוּבְרַיָּא וְתַדְבְּקִינוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָא
שַׁלֶּמְתּוּן בִּישְׁתָּא חֲלָף טַבְתָּא: הֲלָא דֵין דְשָׁתֵי
רִבּוֹנִי בֵּיהּ וְהוּא בַּדָּקָא מְבַדֵּק בֵּיהּ אַבְאֵישְׁתּוּן דִּי
עֲבַדְתּוּן: וְאַדְבְּקִינוּן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן יָת פִּתְגָמַיָּא
הָאִילֵין: וַאֲמַרוּ לֵיהּ לְמָא יְמַלֵּיל רִבּוֹנִי כְּפִתְגָמַיָּא
הָאִילֵין חַס לְעַבְדָּךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָמָא הָדֵין: הָא
כַּסְפָּא דִי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוּעֲנַנָּא אֲתֵיבְנוּהִי לָךְ
מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְאֵיכְדֵין נִגְנוּב מִבֵּית רִבּוֹנָךְ מָנִין
דִכְסַף אוֹ מָנִין דִּדְהַב: דִי יִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ מֵעַבְדָּךְ
יִתְקְטֵיל וְאַף אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִין: וַאֲמַר
אַף כְּעַן כְּפִתְגָמֵיכוֹן כֵּן הוּא דִי יִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ יְהֵי
לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין: וְאוֹחִיאוּ וְאַחִיתוּ גְּבַר
יָת טוּעֲנֵיהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוּעֲנֵיהּ: וּבַלֵּשׁ
פסחי' ז' ות' בְּרַבָּא שָׁרֵי וּבִזְעֵירָא שֵׁיצֵי וְאִישְׁתְּכַח כַּלִּידָא
בְּטוּעֲנָא דְבִנְיָמִן: וּבְזַעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוֹ גְּבַר
עַל חֲמָרֵיהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא: וְעַל יְהוּדָה
וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד כְּעַן תַּמָּן וּנְפַלוּ
קֳדָמוֹהִי עַל אַרְעָא: וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף
מָה עוּבָדָא הָדֵין דִי עֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי
ברקא

רש"י

(לג) את העברים ואנקלוס נתן טעם לדבר : (לג)
ב"ר הבכור כבכורתו · *מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיכם וכן כלם · כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי :
תנחומא (לד) משאות · מנות : חמש ידות · *חלקו ועם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים :
ב"ר וישכרו עמו · *ומיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו : (ב) גביעי · כוס ארוך [א] וקורין לו מדיל"כו : (ז) חלילה לעבדיך · חולין הוא לנו לשון גנאי : ותרגום חס לעבדיך חס מאת הקב"ה יהי עלינו [ב] מעשות זאת והרבה יש בגמרא חס ושלום : (ח) הן כסף אשר מצאנו · זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה · וכלן מנויין בבראשית רבה : (י) גם עתה כדבריכם · אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים בדבר [ג] שכשנמצאת גניבה ביד א' מהם כלם נתפסים · אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד : (יב) בגדול החל · שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא : (יג) ויעמס איש על חמורו · בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את זה לטעון : וישובו העירה · מטרופולין היתה והוא אומר העירה העיר כל שהיא אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של י' בני אדם לענין המלחמה : (יד) עודנו שם · שהיה ממתין להם : (טו) הלא ידעתם כי
נחש

שפתי חכמים

[א] דייק מדכתיב גביע גביע שני פעמים משמע דכוס ארוך הוא ואין להקשו' דהיא לא היה מתייר' שיאמרו שלכו הוא י"ל כיון דמנחש' בו ודאי שאם יוסף הוא כי לא נחש בבית יעקב וק"ל כ"ל : [ב] כיון שלא עשינו דבר זה · הקשה הר"אם דלעיל בפרשת וירא בפסוק חלילה לך מעשות כדבר הזה תרגם אותו קושטא ותירץ מפני שלא יפול אבל השם לשון חס כי אינו נופל בו שירחמו עליו ע"כ דברי הר"ס : [ג] פי' ומאמר כדבריכם כן הוא אינו שב על אשר ימצא מעבדיך ומת כי י' שנמצא גניבה אבל אחד מהם כלם שוים בעונש שהיה מה שיהיה ולכן אמר הרב שכלם חייבים ומה שאמרו הם אשר ימצא אתו מעבדיך ומת היה ע"ד גוזמא מרוב מרידותן ומפני שיובן שאשר ימצא אתו מעבדיך ומת הוא ביאור כדבריכם כן הוא וגו' ואין הדבר כן שהרי הם לא אמרו כן לפי' הוצרך הרב להוסיף אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אותו לבדו יהיה לי לעבד וכו' שסגנו מן הדין רק לפנים משורת הדין :
א כלומר

אונקלוס

פנת ק"ס בכסא מברק גברא דכותי: ואמר יהודה מה נימר לרבוני מה נמליל ומה נזכי מן קדם יי אשתכחת ית חובא דעבדך הא אנחנא עבדין לרבוני אף אנחנא אף דאשתכח כלידא בידיה: ואמר חס לי מלמעבד דא גברא די אשתכח כלידא בידיה הוא יהי לי עבדא ואתון סקו לשלם לות אבוכון:

מקץ

נחש ינחש איש אשר כמני: יו ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו: יז ויאמר חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם:

בעל הטורים

כל אורייתא תגר

הפטרת מקץ במלכים א' בסימן ג' ויקץ שלמה:

קמ"ו · יחזקיהו · אמניה · יהיה לי עב"ד סימן ותיבות אלפים כ"ה:

פ פ פ

וקריב לותיה יהודה ואמר בבעו רבוני ימליל כען עבדך פתגמא קדם רבוני ולא יתקף רוגזך בעבדך ארי כפרעה כן את: רבוני שאיל

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה: יט אדני שאל את עבדיו לאמר

ויגש אליו יהודה ס"ת סוה שאמר לו אני סוה לך שכמו שאתה מלך גם אני מלך ועל זה דורש במד' כי הנה נועדו:

רש"י

כמה ינחש וגו' · הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא ובינה א כי אתם גנבתם הגביע: (יו) האלהים מצא · יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו: מה נצטדק · לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסודה צדי והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי"ת במקום תי"ו ואינה נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר כגון נצטדק מגזרת צדק ויצטבע מגזרת צבע ויצטירו מגזרת ציר אמונים הצטידנו מגזרת צדה לדרך · ותיבה שתחילתה סמך כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות העיקר כגון * ויסתבל החגב * מסתכל הוית בקרניא · * וישתמר חקות עמרי · מגזרת שמר · * וסר מרע משתולל: מגזרת מוליך יועצים שולל · משתולל בעיני מגזרת * דרך לא סלולה:

דניאל ז' · מיכה ו' · ישעי' נ"ט · ירמיה י"ח · קהלת י"ב

שפתי חכמים

א כלומר אף על פי שגנבתם הכוס שאני מנחש ■ ואסכן מהיכן יש לי לידע שאתם גנבתם אפ"ה מסברא היה לכם לידע זה כי איש כמוני וכו' וק"ל:

חסלת פרשת מקץ

ויגש אליו · דבר באזני אדוני · * יכנסו דברי א באזניך: (יח) ואל יחר אפך · מכאן אתה למד שדבר אליו ב קשות: כי כמוך כפרעה · חשוב אתה בעיני כמלך ג זה פשוטו · ומדרשו ד סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ה על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה * · דבר אחר מה פרעה ו גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן · וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו · דבר אחר כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ז ואת אדניך *: (יט) אדוני שאל את עבדיו · * מתחילה בעלילה באת עלינו ח למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה ■ מבקש * אף על פי כן ונאמר

ב"ר · ב"ר · ב"ר · ב"ר · ב"ר

חסלת פרשת מקץ

א דהא לא היו מדברים עם יוסף אלא על ידי מליץ כדכתיב לעיל בפרשת מקץ דהא לא היו יודעין שמבין לשון עברי ואם כן איך יוכל לדבר עם יוסף בעצמו זק"ל · עי"ל דאין כבוד למלך שאדם שפל ילחוש לו באוזן · רא"ם: ב ולא בלשון רך ובשפה רפה כדרך המדברים עם המלך דאם לא כן למה יכעס: ג צריך לפרש דכי כמוך כפרעה נתינת טעם הוא אתה שקאמר לו בי אדוני שהוצרכתי לחלות פניך ולבקש בלשון בקשה ותחנונים ויוסף לא היה מלך לכן צריך לאמור לו כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך · אבל אין לומר שהוא נתינת טעם למאמר ואל יחר האמון לו משום דא"כ היא הנותנת שכיון שהוא חשוב כמלך לא היה לו לדבר אליו קשות: ד פירש המדרש לא רצה לפרש שהיה מדבר עמו דברים רכים רק שהיה מדבר אתו קשות מ"ה פירש ד"א סופך וכו' ולהדרש אגדה קשה דהל"ל כי אתה תהיה כפרעה לכן פירש דבר אחר מה פרעה וכו' כלומר של עת הזאת דומה אתה לפרעה ולפירש זה קשה אתה כפרעה הל"ל לכן צריך שני הפירושים ולכל הפירושים קשה היה לו לומר כפרעה כמוך כיון שהוא מדמה יוסף לפרעה ל"פ דבר אחר אם תקניטני וכו' שהיה מדמה לענין הריגה פרעה ליוסף · וטעם זה לבדו אי אפשר דאם כן איך אמר אל יחר אפו כי איך לא יחר אפו שהוא אומר שיהרגנוהו לכן צריך גם כן לטעמים דלעיל · מהרש"ל: ה ולפי פירש זה צריך לומר דכי כמוך כפרעה קאי אמה שאמר לו ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואהו הדבר שאדבר לך כי כמוך כפרעה כלומר שסופך ללקות וכו': ו פירש שהרי כתב בפנקסו שאין עבד מולך ולא לובש בגדי חפשי ולא קיים שהרי המליך אותך שאתה היית עבד ומבטיח ואינו עושה כלומר ומה הגזירה שגוזר שאין בה חסרון כיס אפילו הכי לא קיים מכל שכן הבטחה שיש בה חסרון כיס שאינו מקיים אף אתה כן שמבטיח ואינו עושה וכי זו וכו' אבל אינו קאי אנוזר ואינו מקיים כי לא מצינו שיוסף גזר שום דבר ולא קיים וכן לא מצינו שפרעה הבטיח בשום דבר ולא קיים הבטחתו · וקשה מה היה לו עם פרעה ותפכי מה זלזל הוא את המלך ויש לומר שכך אמר יהודה ליוסף על מה אתה בוטח על פרעה אתה תולה בטחון שלך שהרי פרעה עצמו גוזר ואינו מקיים שהרי כתב בנימוסי מצרים שלא יהא עבד מולך ולא קיים · מהרש"ל: ז ויש לומר לפי פירוש זה קאי כי כמוך אולי יחר אפך בעבדך שאם יחר אפך אהרוג אותך ואת אדוניך: ח דקשה לרש"י למה אמר לו היאך דיבר לו יוסף וכי לא ידע יוסף מה שדיבר ומתרץ דלכן חזר הדברים ואמר לו מתחילה וכו': ט משום דאין דרך לשאול על הבנים ועל הבנות ועל האבות ועל

בראשית מד

לאמר היש לכם אב או אח: כ ונאמר אל
אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת
ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: כא
ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני
עליו: כב ונאמר אל אדני לא יוכל הנער
לעזב את אביו ועזב את אביו ומת: כג
ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן
אתכם לא תספון לראות פני: כד ויהי כי
עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני: ס
כה ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט אכל:
כו ונאמר לא נוכל לרדת אם יש אחינו
הקטן אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש
ואחינו הקטן איננו אתנו: כז ויאמר עבדך
אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי
אשתי: כח ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף
טרף ולא ראיתיו עד הנה: כט ולקחתם גם
את זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את
שיבתי ברעה שאלה: ל ועתה כבאי אל
עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה
בנפשו: לא והיה כראותו כי אין הנער ומת
והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבינו ביגון
שאלה: לב כי עבדך ערב את הנער מעם
אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי
כל

בעל הטורים

היש לכם אב או אח ואל אחים לא שאל כי ידע שכבר מתה: וילד ב' במס' הכא ואי' וילד לחבורתי שאם כנוי לבנימין כאן הרי כאלו הרגתי איש דהיינו יעקב לפצעי ויל' לחבורתי דהיינו בנימין כי א"א להם להיות זה בלא זה:

לא תספון לראות פני ב' במס' הכא ואי' לא תספון לשוב עוד בדרך הזה שאמ' להם ולא די שלא תראו עוד את פני אלא בכל הדרך לא תספון לשוב עוד:

והורדתם ב' במ' הכא ואי' והורדתם את אבי הנה משל לפרה שאינה רוצה לשחוט' הכניסו את ולדה והיא נכנסת כך יעקב לא רצה לירד למצרי' וכששמע שיוסף שם נכנס מיד:

אונקלוס

שאיל ית עבדוהי למימר האית לכון אבא או אחא: ואמרנא לרבוני אית לנא אבא סבא ובר סיבתין זעיר ואחוהי מית ואשתאר הוא בלחודוהי לאמיה ואבוהי רחים ליה: ואמרת לעבדך אחתוהי לותי ואשוי עיני עלוהי: ואמרנא לרבוני לא יכול עולימא למשבק ית אבוהי ואם ישבוק ית אבוהי ימות: ואמרת לעבדך אם לא יחות אחוכון זעירא עמכון לא תוספון למחזי אפי: והוה כד סליקנא לות עבדך אבא וחוינא ליה ית פתגמי רבוני: ואמר אבונא תובו זבונו לנא זעיר עיבורא: ואמרנא לא ניכול למיחת אם אית אחונא זעירא עמנא וניחות ארי לא ניכול למחזי אפי גברא ואחונא זעירא ליתוהי עמנא: ואמר עבדך אבא לנא אתון ידעתון ארי תרין ילידת לי אתתי: ונפק חד מלותי ואמרית ברם מיקטל קטיל ולא חזיתיה עד כען: ותדברון אף ית דין מן קדמי ויערעיניה מותא ותחתון ית סיבתי בבישתא לשאול: וכען במיתי לות עבדך אבא ועולימא ליתוהי עמנא ונפשיה חביבא ליה כנפשיה: ויהי כד יחזי ארי לית עולימא וימות ויחתון עבדך ית סיבת עבדך אבונא בדוונא לשאול: ארי עבדך מערב בעולימא

רש"י

ונאמר אל אדוני א לא כחדנו ממך דבר: (כ) ואחיו מת. * מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים ב יאמר הביאוהו אצלי: לבדו לאמו. מאותו האם ג אין לו עוד אח: (כב) ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו ד בדרך מתה: (כט) וקראו אסון. * שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: והורדתם את שבתי וגו'. * עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם ה בו על אמו ו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי ששלשתן ז מתו ביום א': (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת. אביו מצרתו: (לב) כי עבדך ערב את הנער. וא"ת למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כלם מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה ח בב' עולמות: (לג) ישב

ב"ר
ב"ר
ב"ר

שפתי חכמים

וי"ל האמהות אלא נאמנין וא"ת ולמה נקט רש"י גבי יוסף נתן וגבי אחיו אחותינו ולא נקט איפכא דהא הם היו זקנים יותר מי שיש משום דיוסף היה חשוב בעיניהם כמלך לכך היו אומרים נתן היינו מקפידים בדרך של מתן לכהוב כבוד באחיו · וכן אחותינו אתה מבקש וצריכים אנו לכהוב בו כבוד כדי שיטיב לאחותינו · אבל איפכא היה נראה לי שש דאז היה יוסף צריך לכהוב כבוד בהם וזה יהיה נראה לאלץ: א רצונו לפרש שלא תאמר הואיל ויודע היה יהודה שביקש עלילה למה השיבוים לנו אב זקן וגו' ומתרץ והכי קאמר אע"פ וכו': ב ואם תאמר אדרבה בזה היה מכחיש את עצמו דהא דלעיל בפרשת מקץ כתיב כשבאו אל יוסף אמרו לו שעדיין חי אלא נמכר שכאמר והאחד איננו וי"ל דבירידה ראשונה אמרו האחד איננו אבל בירידה שנייה היו אומרים לו שמת וזה מיירי בירידה שנייה · ואף שלא נכתב בהדיה ששאל לו על אחיו שכאבד מה היה בו מ"מ יכולנו לומר ששאל לו דבלאו הכי אנו מוכרחים לומר כן דהא כתיב הכא אין שיוסף אמר להם הורידהו אלי ואשימה עיני עליו ולעיל לא מצינו שיוסף היה אומר להם כן אלא ע"כ צריך לומר דהיה אמר להם כן אף על פי שלא נכתב לעיל מידי אם כן הכי נמי צריכים אנו לפרש כן שבירידה שנייה כששאל על אביהם שאל נמי על אחיהם שכאבד ואז השיבו לו שמת מפני היראה: כיון שראו שצוה להם להביא את בנימין שמא יצוה להם שיחפשו אחר הכאבד ויביאו לו ומשום הכי השיבו לו שבאה להם השמועה אחר החיפוש שהוא מת וק"ל: ג רוצה לומר דהאי לאמו פירושו מאמו שלא יתכן לומר לאמו אלא בהיות אמו קיימת אבל לאחר מיתת' צריך אתה לומר שנאמר הוא מאמו: ד (כח"י) קשה לי דא"כ למה תלה בעזיבת אביו שהרי גם אם אביו ירד עמו לא יבא מפני טרחת הדרך שהרי רחל מתה על פני יעקב · וצ"ק למה הזכיר יהודה עזיבת אביו ויעקב אמר פן יקראהו אסון: ה דקשה לרש"י דלכאן כתיב בשביל בנימין והורדתם את שבתי ברעה שאולה ולעיל בפרשת וישב כתב כן בשביל יוסף דכתיב כי ארד אל בני אבל שאולה · ומתרץ דודאי כבר בשביל יוסף הורידו שיבתו ברעה שאולה אלא עכשיו כשהוא וכו' · א"כ דק"ל למה היה מצטער על בנימין יותר מרחל או יוסף או שמעון: ו היאיל וכתיב בקרא שנים ילדה לי אשתי וגו' ולי נראה דכתיב והורדתם את שיבתי ברעה שאולה ובפ' וישב כתיב ביגון שאולה יש לומר דהכי קאמר כבר הייתי מתנחם על אמו ועתה לא יהיו לי ניחומין על אמו וארד ברעה שאולה כמו שאמרו ז"ל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה ומאילא הוא שורה ברעה · מהרש"ל: ז וא"ת מנ"ל לרש"י שקאי ע"כ ארחל והא רחל לא נזכרה בקרא · וי"ל מדכתיב לעיל שנים ילדה לי אשתי ה"פ שנים ילדה לי והיא אשתי ר"ל המיוחד' לי לפי שעיקר דירתו היה אבל רחל משמע שהיה מתאבל על רחל וע"י יוסף הוה מתנחם וכשמת יוסף וכשאר בנימין הייתי מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי כאלו שלשתן מתו ביום אחד: ח וא"ת והא פי' רש"י לעיל וחטאתי לך כל הימים בעולם הבא והכא פירש בשני עולמות · וי"ל דהא יהודה בכלל היה מספר הדברים שדבר עם יעקב וא"כ כן היה לו למנקט בקרא מעט אבי לאמור אם לא אביאנו אליך וחטאתי לך כל הימים

אלא

כל־הימים׃ לג ועתה ישב־נא עבדך תחת
הנער עבד לאדני והנער יעל עם־אחיו׃ לד
כי־איך אעלה אל־אבי והנער איננו אתי פן
אראה ברע אשר ימצא את־אבי׃ ■ ולא־
יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא
הוציאו כל־איש מעלי ולא־עמד איש אתו
בהתודע יוסף אל־אחיו׃ ב ויתן את־קלו
בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה׃
ג ויאמר יוסף אל־אחיו אני יוסף העוד אבי
חי ולא־יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו׃
ד ויאמר יוסף אל־אחיו גשו־נא אלי ויגשו
ויאמר אני יוסף אחיכם אשר־מכרתם אתי
מצרימה׃ ה ועתה אל־תעצבו ואל־יחר
בעיניכם כי־מכרתם אתי הנה כי למחיה
שלחני אלהים לפניכם׃ ו כי־זה שנתים
הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין־
חריש וקציר׃ ז וישלחני אלהים לפניכם
לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם
לפליטה גדלה׃ ■ ח ועתה לא־אתם
שלחתם אתי הנה כי האלהים וישימני
לאב לפרעה ולאדון לכל־ביתו ומשל בכל־ארץ
מצרים׃ ט מהרו ועלו אל־אבי ואמרתם
אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל־
מצרים רדה אלי אל־תעמד׃ י וישבת
בארץ־גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך
וצאנך ובקרך וכל־אשר־לך׃ יא וכלכלתי
אתך שם כי־עוד חמש שנים רעב פן־תורש אתה
וביתך וכל־אשר־לך׃ יב והנה עיניכם
ראות ועיני אחי בנימין כי־פי המדבר אליכם׃
יג והגדתם

אונקלוס

בעלימא מן אבא למימר אם לא איתיניה לותך
ואהי חטי לאבא כל יומיא׃ וכען יתיב כען
עבדך חלף עולימא עבדא לרבוני ועולימא יסק
עם אחוהי׃ ארי אכדין אסק לות אבא
ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבישתא
דתשכח ית אבא׃ ולא יכיל יוסף לאתחסנא
לכל דקימין עלוהי וקרא אפיקו כל אנש מעלוי
ולא קם אנש עמיה כד אתידע יוסף לאחוהי׃
ויהב ית קליה בבכיתא ושמעו מצראי ושמע
ויגש ד׳ אנש בית פרעה׃ ואמר יוסף לאחוהי אנא
יוסף העד כען אבא קיים ולא יכילו אחוהי
לאתבא יתיה פתגם ארי אתבהילו מן קדמוהי׃
ואמר יוסף לאחוהי קריבו כען לותי וקריבו
ואמר אנא יוסף אחוכון דזבינתון יתי למצרים׃
צ"ו ט׳ וכען לא תתנססון ולא יתקף בעיניכון ארי
זבינתון יתי הלכא ארי לקימא שלחני יי
לקדמיכון׃ ארי דנן תרתין שנין כפנא בגו ארעא
ועוד חמש שנין דלית זרועא וחצדא׃ ושלחני יי
קדמיכון לשואה לכון שארא בארעא ולקימא
לכון לשיזבא רבא׃ וכען לא אתון שלחתון יתי
הלכא אלהן מן קדם יי ושויני לאבא לפרעה
ולרבון לכל אנש ביתיה ושליט בכל ארעא
דמצרים׃ אוחו וסקו לות אבא ותימרון ליה כדנן
אמר ברך יוסף שויני יי לרבון לכל מצראי חות
לותי לא תתעכב׃ ותתיב בארעא דגשן
ותהי קריב לי את ובנך ובני בנך וענך ותורך וכל
דלך׃ ואזון יתך תמן ארי עוד חמש שנין
מגלה י"ו כפנא דלמא תתמסכן את ואנש ביתך וכל
דלך׃ והא עיניכון חזין ועיני אחי בנימן ארי
בלישנכון

רש״י

ב"ר (לג) ישב נא עבדך וגו׳ * לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה א ולמלחמה ולשמש׃ ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים׃ לא היה יכול לסבול שיהיו מצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו ב מתביישין כהודעו להם׃ (ב) וישמע בית פרעה׃ ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו׃ ואין זה לשון בית ממש ג אלא כמו בית ישראל׃ בית יהודה מישנ"דה בלע"ז׃ (ג) נבהלו מפניו׃ מפני הבושה׃ (ד) גשו נא אלי׃ ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם
ב"ר בלשון רכה ותחנונים והראה להם ד שהוא מהול * ׃ (ה) למחיה׃ להיות לכם למחיה׃ (ו) כי זה שנתים הרעב׃ עברו משני הרעב׃ (ח) לאב׃ ולפטרון׃ (ט) ועלו אל אבי׃ א"י גבוה מכל הארצות׃ (יא) פן תורש׃ דלמא תתמסכן לשון מוריש ה ומעשיר׃ (יב) והנה עיניכם רואות׃ בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ככם׃
ב"ר ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש * ׃ ועיני
מגלה י"ו אחי בנימין׃ * השוה את כלם׃ יוקל לומר שכשם
שאין

שפתי חכמים

א אלא ע"כ צ"ל וחטאתי לאבי הוא בעולם הזה בהיותו אבי קיים וגם לעולם שכולו יום דהיינו בעולם הבא ואין לומר ולמה צריך יהודה עתה להתגלגל את עצמו אין שנתקשר את עצמו בנידוי שני עולמות וי"ל משום דסבר שמא יוסף איכו מאמין בעונש ע"הב מ"ה הוצרך לו לומר גם עונש עולם הזה משא"כ בני יעקב שהאמין בעונש עולם הבא וק"ל׃ א קשה מא"כ מהו גבורה אם הוא גבור לו למלחמה הרי כתיב אח"כ למלחמה אם הוא לשימוש הרי גם כן כתיב לשימוש צ"ל למכתב גבורה אלא י"ל למלחמה לשימוש הוא פירוש של לגבורה כלומר למה אני גבור למלחמה לשימוש׃ ב והכי משמע הפסוק ולא יכול יוסף לסבול שיהיו אחיו מתביישין לכל העם הנצבים עליו ר"ל נגד כל העם לפיכך צוה להוציאם דאל"כ למה הוציאם׃ ג דאם כן לא היה לו לינקוד וישמע בשו"א תחת השי"ן אלא בק"מץ היה לינקוד תחת השי"ן מהרש"ל׃ ד וא"ת מנא ליה לרש"י משום דהראה להם המילה היה אומר להם גשו שמא משום שראה אותם נסוגים לאחור היה אומר להם גשו׃ וי"ל דרש"י דייק מדכתיב גשו ולא כתיב קרבו אלי אלא מדכתיב לשון הגשה משמע הגשה קרובה ולמה היו צריכין ליגש כל כך קרוב לו אלא שהראה להם המילה׃ ואין להקשות מנא ליה לרש"י דראה אותם שנסוגו אחור דילמא מ"מ להכי גשו איכו אלא מש"ס שהראה להם שהוא מהול׃ אם כן לא למה ליה׃ בשלמא אי ראה אותם שנסוגים אחור מ"ה הוצרך לומר להם נא לדבר עמהם בלשון רכה וכו׳ כדי שלא יתביישו אבל אם עמדו על מקומם למה דבר עמהם בלשון תחנונים וק"ל׃ ה ולא מלשון הכרת ושלוח כמו אכנו בדבר ואורישנו כי לא יתכן זה שהרי היה ליוסף להאכיל לכל כעם בשבע שני הרעב׃

מה

חריש וקציר ב׳ במס׳ הכא ואידך עוד כל ימי הארץ זרע וקציר ודאי לא בא יוסף לבטל גזירת הזקן׳ זרע וקציר לא ישבותו ע"כ אמר אזר אין חרי׳ וקציר כי ודאי לא ישבותו זרע קציר וכשיזרעו יקצרו וכאן לא רנה ל׳רוע שאמרו מוטב שנאכל מה שבידינו ממה שנזרע אותו ואולי לא נחי׳ עד שנקצר ע"כ אמר חריש וקציר ולא אמר זרע וקציר׃ רדה אלי ב׳ במס׳ הכא ואידך רדה והשכבה את ערלים בני נבוכ׳נצר שירד לגהינם לומר לך ששקל הגלות כנגד גהינם׃
פן תור׳ ב׳ במס׳ הכא ואי׳ אל תאהב שינה פן ת׳ לו"ש וקרעי׳ הלבים כוזה ללמדך כל הישן בבית המד׳ תורתו נעשי׳ קרעי׳ קרעי׳ וזהו אל תאהב שינה בב"המ פן תורש מלמודך וכן אמר יוסף ליעקב מוטב שתבא בכאן אף לל׳ חובה לארץ פן תירש מתורה כי לא תוכל ללמד שם מפני הרעב׃

בעל הטורים

י"ג חסר בתורה :

ב' מלא :

ב' חסר בלישנא :

ב' חסר :
ומזון ב' במ' הכא ואידך ומזון לכלא ביה אע"פי שאמר ומזון לאביו ומזון לכולא ביה ששלח מזון לפרנס כולם : אל תרגזו י"ת אל תסמכו עלי לומר א יכו גזול הארץ לעשות עול לשום אדם אלא על תרגזו לשו' אדם בדרך לילך על שדה זרועה :

בראשית מה

יג והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים
ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את
אבי הנה: יד ויפל על צוארי בנימן אחיו
ויבך ובנימן בכה על צואריו: טו וינשק
לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו
אתו: טז והקל נשמע בית פרעה לאמר באו
אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו:
יז ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת
עשו טענו את בעירכם ולכו באו ארצה כנען:
יח וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי
ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את
חלב הארץ: יט ואתה צויתה זאת עשו
קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם
ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם: כ
ועינכם אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ
מצרים לכם הוא: כא ויעשו כן בני ישראל
ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם
צדה לדרך: כב לכלם נתן לאיש חלפות
שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש
חלפת שמלת: כג ולאביו שלח כזאת עשרה
חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת
נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך: כד
וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם אל תרגזו
בדרך

אונקלוס

בלישנכון אנא ממליל עמכון: ותחוון לאבא ית כל יקרי במצרים וית כל די חזיתון ותוחון ותחתון ית אבא הלכא: ונפל על צורא דבנימן אחוהי ובכא ובנימן בכא על צואריה: ונשיק לכל אחוהי ובכא עליהון ובתר כן מלילו אחוהי עמיה: וקלא אשתמע בית פרעה למימר אתו אחי יוסף ושפר בעיני פרעה ובעיני עבדוהי: ואמר פרעה ליוסף אימר לאחך דא עיבידו טעינו ית בעירכון ואזילו אובילו לארעא דכנען: ודברו ית אבוכון וית אנש בתיכון ואיתו לותי ואתן לכון ית טוב ארעא דמצרים ותיכלון ית טובא דארעא: ואת מפקד דא עיבידו סבו לכון מארעא דמצרים עגלן לטפלכון ולנשיכון ותטלון ית אבוכון ותיתון: ועינכון לא תחוס על מניכון ארי טוב כל ארעא דמצרים דילכון הוא: ועבדו כן בני ישראל ויהב להון יוסף עגלן על מימרא דפרעה ויהב להון זודין לאורחא: לכולהון יהב לגבר אצטלין דלבושין ולבנימן יהב תלת מאה סלעין דכסף וחמשא אצטלין דלבושין: ולאבוהי שלח כדא עסרא חמרין טעינין מטוב דמצרים ועסר אתנן טעינן עבור ולחם וזודין לאבוהי לאורחא: ושלח ית אחוהי ואזלו ואמר להון לא תתנצון
באורחא

מגלה שם

שם

שם

שפתי חכמים

א (כת"י) ותימה לי מאי קישור יהיה לזה עם כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש: ב מדכתיב כאן צוארי ולא כתיב צואריו ונאמר בשיר השירים צוארי' כמגדל השן מה להלן מקדש אף כאן מקדש: ג וא"ת דילמא כפשוטו כשלמא מה שפירש לעיל גבי יוסף משום דכתיב צוארי דהוא לשון רבי' ולא כתיב צואריו אבל כאן כתיב צוארו דילמא כפשוטו • (כת"י) כר"אם וכו' האריך שם • גם במתכונת כהנה כתב צואריו לשון יחיד ולא דאו הגמרא בפ"ק דמגלה ואיתא נמי התם כמה צוארים היו לו לבנימין ופירש רש"י דל"ג ליה שכן דרך הכתוב לקרות צואר לשון רבים וכו' וכל מה שטרח הר"אם הוא לריק ולבהלה ול"ג דשנוי לשון קדרש מדכתיב גבי אחים ויבך עליהם ואלו גבי יוסף ובנימין הזכיר לשון צואר ש"מ לדרשא קאתי לרמוז על ב"ה שנקרא צואריך כנ"ל ומה שדרשו גבי בנימין שני מקדשות וגבי יוסף א' לפי שהאמת היה כך ולא מלשון רבים ויחיד דרשו כן: ד וא"ת מ"ש לעיל גבי וישמע בית פרעה שפי' שם שאינו בית ממש אלא אנשי ביתם • (ממ"ש) ולק"מ דלעיל א"א לפרש בית ממש מדכתיב וישמע בית פרעה השי"ן בפ"וא לשון ויפעל דמשמע הבית שמע וזה אי אפשר דהל"ל וישמע השי"ן בק"מץ דמשמע שפיר שנשמע בבית פרעה כמו הכא דכתיב והקול נשמע בית פרעה לשון נתפעל: ה והוא פ על יונא לשליש כלומר שיטענו הבהמה בתבואה לאפוקי שלא תפרש שיטענו את בעירכם כלומר שיאכילו את בהמתם דא"כ מאי נפקא ליה מינה • רא"ם: ו פירוש דבתים עמוקים אין דגים בצומקי אלא למעלה הולכים: ז דק"ל למה לא כתיב מי צוה לו כן וע"ק למה כתיב אחריו זאת עשו בלשון רבים הל"ל זאת עשה שהרי גם לעיל נאמר בלשון יחיד ואתה צויתה ל"פ מפי וכו': ח כתב מהרש"ל מדלא כתיב בקרא מהו הטוב ששלח לו שמע מינה הוא דבר שאינו חשוב ולמה שלח לו לפי שליעקב הוי היה טוב לכל מכי' שהוא יין ישן שזה אינו דבר חשוב כל כך וליעקב היה דבר חשוב לפי שדעת זקנים נוחה ממנו וכו' עכ"ל: ט פירש אם אתם עוסקים בדבר הלכה צריכים אתם לעיין בו יותר ואין דעתיכם על הדרך ומתוך כך
טועה

רש"י

שאין לי שנאה על בנימין אחי א שהרי לא היה במכירתי כך אין בלבי שנאה עליכם: (יד) ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך • על שני מקדשות ב שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב: ובנימין בכה על צואריו • על משכן שילה ג שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב: (ולע"ד דיוקו של רש"י דביוסף כתיב ויפול ויבך תרתי משמע אשני מקדשות ולכן עשה ב' פעולות ע"ז הרמז • משא"כ בבנימין דלא כתיב רק ובנימין בכה פעולה אחת שלא רמז רק על חרבן אחד ועיין בביאור ת"י שם הוא בדרך דרש): (טו) ואחרי כן • מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם: דברו אחיו אתו • שמתחילה היו בושים ממנו: (טז) והקול נשמע בית פרעה • כמו בבית פרעה וזה לשון בית ד ממש: (יז) טענו את בעירכם • ה תבואה: (יח) ואת טוב ארץ מצרים • ארץ גושן • כנא ואינו יודע מה כנא שופס לנעשית" כמצולה ו שאין בה דגים: חלב הארץ • כל חלב לשון מיטב הוא: (יט) ואתה צויתה מפי ז לומר להם: זאת עשו • כך אמור להם שברשותי הוא: (כג) שלח כזאת • כחשבון הזה • ומהו החשבון י' חמורים וגו': (רבותי שמלת כזאת המיותרת ובכף הדמיון תורה על כי מעולם לא שלח לו י' חמורים וי' אתונות רק הכי קאמר קרא ולאביו שלח בעגלות כזאת וגו' כלומר כחשבון הזה שהוא ימצא י' חמורים וי' אתונות והשתא א"ש דלא מצינו דכתב אלא וירא את העגלות ולא שום חמורי' ואתונו' ק"ל בשם הגאון מהר"ל): מטוב מצרים • מצינו בגמ' ששלח לו יין ישן שדעת זקנים ח נוחה הימנו • ומ"א גריסין של פול *: בר ולחם • כתרגומו • ומזון • ליפתן (כן גירסת רא"ם) (כד) אל תרגזו בדרך • אל תתעסקו בדבר הלכה ט שלא תרגז עליכם הדרך *:

מגלה י"ז
ב"ק
תענית י'

ד"א:

אונקלוס

תענית י' באורחא: וסליקו ממצרים ואתו לארעא דכנען לות יעקב אבוהון: וחויאו ליה למימר עד כען יוסף קים וארי הוא שליט בכל ארעא דמצרים והוו מליא פיגן על לביה ארי לא הימין להון: ומלילו עמיה ית כל פתגמי יוסף די מליל עמהון וחזא ית עגלתא דשלח יוסף למטל יתיה ושרת רוח קודשא על יעקב אבוהון: ואמר ישראל סגי לי חדוא עד כען יוסף ברי קים איזיל ואחזיניה עד לא אמות: ונטל ישראל וכל דליה ואתא לבאר שבע ודבח דבחין לאלהא דאבוהי יצחק: (ברכות י"ג) ואמר יי לישראל בחזוא דליליא ואמר יעקב יעקב ואמר הא אנא: ואמר אנא אל אלהא דאבוך לא תדחל מלמיחת למצרים ארי לעם סגי אשוינך תמן: (ברכ ית כ"ו שבת פ"ט) אנא איחות עמך למצרים ואנא אסקינך אף אסקא ויוסף ישוי ידוהי על עינך: (זה"ס לח לך) וקם יעקב מבארא דשבע ונטלו בני ישראל ית יעקב אבוהון וית טפלהון וית נשיהון בעגלתא די שלח פרעה למטל יתיה: (חולין ק"א) ודברו ית גיתיהון וית קנינהון די קנו בארעא דכנען ואתו למצרים יעקב וכל בנוהי עמיה: בנוהי ובני בנוהי עמיה בנתיה ובנת בנוהי וכל זרעיה.

ויגש

בדרך: כה ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען
אל יעקב אביהם: כו ויגדו לו לאמר עוד
יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו
כי לא האמין להם: כז וידברו אליו את כל
דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות
אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב
אביהם: כח ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני
חי אלכה ואראנו בטרם אמות: ויסע ישראל
וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים
לאלהי אביו יצחק: ב ויאמר אלהים לישראל
במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר
הנני: ג ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל
תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך
שם: ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי
אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך:
ה ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל
את יעקב אביהם ואת טפם ואת נשיהם
בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו: ו
ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר רכשו בארץ
כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו: ז
בניו ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו וכל זרעו
הביא

בעל הטורים

ב' כבירין ארצה:

חסר י' שלא הגידו לו עד שהתירו החרם שהחרימו בעשרה:

ב' מלא בתורה:

רביעי

כן

ז' תגין בז"ין על שם כי שבע יפול צדיק וקם שבאו עליו ז' צרות וניצל מהם עשו לבן מלאך דינה יוסף שמעון ובנימין: ישית ידו וגו' יעצים עיניך כשתמות הבטיחו שלא ימות בחיו:

ד' חסר בתורה:

ב' בעניין

רש"י

דבר אחר אל תפסיעו פסיעה גסה [א] והכנסו בחמה לעיר ולפי פשוטו של מקר' יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו: (כו) וכי הוא מושל. ואשר הוא [ב] מושל: ויפג לבו. נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל הדברים [ג] לשון מפיגין טעמן בלשון משנה. וכמו *מאין הפגות *וריחו לא נמר מתרגמינן וריחיה לא פג: (כז) את כל דברי יוסף. סימן מסר להם במה היה עוסק [ד] כשפירש ממנו בפר' עגלה ערופה והו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה: ותחי רוח יעקב. שרתה עליו שכינה [ה] שפירשה ממנו: רב לי. רב לי שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני חי: (א) באר שבע. כמו לבאר שבע ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילה: לאלהי אביו יצחק. *חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו [ו] לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם: (ב) יעקב יעקב. לשון חבה: (ג) אל תירא מרדה מצרימה. לפי שהיה מצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ: (ד) ואנכי אעלך. הבטיחו להיות [ז] נקבר בארץ: (ו) אשר רכשו בארץ כנען. אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי וזהו אשר כריתי לי העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו: (ז) ובנות בניו. סרח בת אשר ויוכבד [ח] בת לוי: (ח) הבאים

איכה ב' ירמיה מ"ב · ב"ר

שפתי חכמים

טועה את כם הדרך. כלומר תתעו רש"י פ"ק דתענית ודווקא לעיין ולעסוק זוה להם אבל שלא לעסוק לא נזה להם דהא אמרו רבותינו ז"ל שנים שהיו מהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה וכו' בגמרא פ"ק דתענית: [א] כתב מהרש"ל הפירוש הראשון הוא אליבא דמ"ד בגמרא ושוב פירש רש"י דבר אחר אליבא דברייתא ופירש גם כן שתכניסו חמה לעיר ושני פירושים פירשה הברייתא לפי שהברייתא ס"ל שפירש אל תרגזו הוא לשון התגברות הליכה ולא ידעה הברייתא אם הוא הליכה שאדם פוסע פסיעה גסה או כשאדם מהלך זמן ארוך כלומר עד הלילה לכך אלו שני פירושים אחד של פסיעה ואחד שלא תכנסו בחמה לעיר · רוצה לומר שאדם רוגז פוסע פסיעות גסות ואמרינן פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם: [ב] לפי שפירש של כי הוא אם ואם הוא אשר · מהרש"ל: [ג] (כת"י) דהוקשה לו למה לא האמין שהוא חי והלא הוא עצמו היה מיצר שמא מכרוהו ועל זה תירץ מכיון שאמרו שהוא מושל וזה אין הדעת סובלת להאמין שאיש נכרי ימשול וכ"ש במצרים שאין עבד מולך ומדהא ליתא הא נמי ליתא · ל"א לא היה פונה אל הדברים ודו"ק: [ד] דקשה לרש"י דכתיב וידברו אליו דברי יוסף אחר כי לא האמין להם דמשמע שבאו לדבר אליו ולהוכיח לו שיאמינו דבריהם ומה היא הוכחה שהוכיחו אלא סימן מסר להם עד בפרשת עגלה ערופה לכך לומר העגלות דכתיב בקרא קרינן עגלות במ"ב"ול תחת סגין ושב"א תחת הג' · ויש לומר כשיוסף פירש מיעקב היה יעקב מלוה אותו עד עמק חברון כדפירש רש"י לעיל בפרשת וישב בפסוק וישלחהו מעמק חברון ויוסף אמר לו חזור בך ואמר לו יעקב איני רשאי לחזור שחייב אדם ללות חבירו כדכתיב בפרשת עגלה ערופה בפסוק וידינו לא שפכה לא פטרנוהו בלא לויה כדפירש רש"י שם ומתוך כך למדו אותו פרשה עגלה ערופה ויהיה פירש וירא את העגלות לשון הבנה שהבינו לו פרשה עגלה ערופה או התבונן שאמת הוא: [ה] רוצה לומר דרוח היינו כבודה כדכתיב ורוח לבשה את עמשי: [ו] דק"ל דהל"ל לאלהי אבותיו או הל"ל לאלהי אברהם דהא הוא היה העיקר בפרסום אלהות ולא כן יצחק שקבל מאברהם: [ז] דייק מדכתיב אעלך משמע שארץ ישראל הוא שהיא גבוה מכל הארצות וק"ל: [ח] וא"ת והרי גם כתיב ובנותיו לשון רבים והרי לא היתה לו רק דינה · ואין לומר כרבי יהודה דאמר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט דהא לפני ירידתן מתו כדפירש רש"י בפסוק וגם אין לומר כרבי נחמיה דאמר כנעניות היו אלא מהו בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרות לחתנו בנו ולכלתו בתו ולעיל בפרש'

בראשית

הביא אתו מצרימה: ס ח ואלה שמות
בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו בכר
יעקב ראובן: ט ובני ראובן חנוך ופלוא
וחצרן וכרמי: י ובני שמעון ימואל וימין
ואהד ויכין וצחר ושאול בן הכנענית: יא
ובני לוי גרשון קהת ומררי: יב ובני יהודה
ער ואונן ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ
כנען ויהיו בני פרץ חצרן וחמול: יג ובני
יששכר תולע ופוה ויוב ושמרון: יד ובני
זבלון סרד ואלון ויחלאל: טו אלה בני לאה
אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו
כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש: טז
ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבן ערי וארודי
ואראלי: יז ובני אשר ימנה וישוה וישוי
ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר
ומלכיאל: יח אלה בני זלפה אשר נתן
לבן ללאה בתו ותלד את אלה ליעקב שש עשרה
נפש: יט בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן:
כ ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה
לו אסנת בת פוטי פרע כהן אן את מנשה
ואת אפרים: כא ובני בנימן בלע ובכר
ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים
וארד: כב אלה בני רחל אשר ילד ליעקב
כל נפש ארבעה עשר: כג ובני דן חשים:
כד ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם:
כה אלה בני בלהה אשר נתן לבן לרחל
בתו ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבעה:
כו כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי
ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים
ושש: כז ובני יוסף אשר ילד לו במצרים
נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה
מצרימה

אונקלוס

זרעיה איתי עמיה למצרים: ואלין שמהת
בני ישראל דעאלו למצרים יעקב ובנוהי בוכריה
דיעקב ראובן: ובני ראובן חנוך ופלוא
וחצרון וכרמי: ובני שמעון ימואל וימין
סנה' פ"ב ואהד ויכין וצחר ושאול בר כנעניתא:
ובני לוי גרשון קהת ומררי: ובני יהודה
ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית ער ואונן בארעא
סוטה י"ג דכנען והוו בני פרץ חצרון וחמול: ובני
יששכר תולע ופוה ויוב ושמרון: ובני זבלון
סרד ואילון ויחלאל: אלין בני לאה
דילידת ליעקב בפדן ארם וית דינה ברתיה כל
ב"ב קכ"ג נדה ל"א נפש בנוהי ובנתיה תלתין ותלת: ובני גד
צפיון וחגי שוני ואצבון ערי וארודי ואראלי:
ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרת
אחתהון ובני בריעה חבר ומלכיאל:
אלין בני זלפה דיהב לבן ללאה ברתיה וילידת
ית אלין ליעקב שתא עשר נפשן:
בני רחל אתת יעקב יוסף ובנימין:
ואתילידו ליוסף בארעא דמצרים דילידת
ליה אסנת בת פוטיפרע רבא דאון ית מנשה
סוטה ל"ו וית אפרים: ובני בנימן בלע ובכר ואשבל
גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד:
אלין בני רחל דאתילידו ליעקב כל נפשתא
ב"ב קמ"ג ארבעת עשר: ובני דן חשים: ובני
נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: אלין
בני בלהה דיהב לבן לרחל ברתיה וילידת
ית אלין ליעקב כל נפשתא שבע:
כל נפשתא דעלא ליעקב למצרים נפקי
ירכיה בר מנשי בני יעקב כל נפשתא שתין
ושית: ובני יוסף דאתילידו ליה במצרים
נפשתא תרתין כל נפשתא לבית יעקב דעלא
למצרים

בעל הטורים

חמישי
ו' חסר
ואו' לא תעבד בבכר שורך ובמספר עליו:
ל' וחסר:
על אוריית' חסר בר מן א':
ובס' מדויקים כתבא וקהת:
ב' בתרי ליסנא:
ל' ר"פ בטעם בעבין
ב' מלא:
ל' ומלא:
ל' וחסר וא' אבבן:
כולם כתיב שין בר מן א' דספרת העודף:
ג' חסר:
אחי וראש ב' במס' הכא ואי' זכור עניי ומרודי לענה וראש בלאי' במדרש שקרא בנימן וכל בניו ע"ש בכרו שאירעו ליוסף וזהו ע"ש וראש אזכור עניי ומרודי לענה וראש:
ב' מלרע:
ב' מלעיל

רש"י

(ח) הבאים מצרימה. על שם השעה קורא להם הכתוב באים. ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו: (י) בן הכנענית. בן דינה שנבעלה לכנעני. כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה כ"ר: (טו) אלה בני לאה. ואת דינה בתו. הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחילה יולדת זכר איש מזריע תחילה יולדת נקבה*: שלשים ושלש. ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים: (יט) בני רחל אשת יעקב. ובכלן לא נאמר בן אלא שהיא היתה עיקרו של בית: (כו) כל הנפש הבאה ליעקב. שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו * בערב היא באה וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה באל"ף לפי שכשיצאו לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש. והשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים הוא לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בב"ית לפי שכשבאו שם היו ע' שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות. (ועיין בביאור לת"י ומשם תמצא לרוות במאוכך ברש"י).

נדה ל"א | אסתר ג'

ולדברי

שפתי חכמים

ויישב הביא רש"י הפלוגתא בפסוק ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ואם כן בנותיו היינו כלותיו זה אינו דהא יוצאי ירכו קתני כאן. (כת"י) ולי נראה ליישב שדרך הכתוב כשדבר ביחוסי הרבים יאמר ביחיד לשון רבים ובני דן חושים ובני פלוא אליאב ואם כן דאף על גב דבנותיו קאי אדינה לחוד אפ"ה היכא דאיכא לרבויי מרבינן ולא סמכינן אשנויי דחיקא ולכן פיר' פרט ויוכבד וכן משמע בב"ב דף קמ"ג ואין להקשות איפכא בפסוק ויקומו לנחמו מנ"ל לר"י לומר תאומות ולרבי נחמיה כלותיו דילמא דינה לבדה היתה כמו הכא דשאני התם דכתיב וכל בנותיו א"כ שאני הכא דאיכא יחוסי דרבי' כנ"ל: א דק"ל הא משה רבינו כתב לנו את התורה ובימיו כבר באו אם כן הל"ל באו ועל זה פירש וכו': ב דקשה לרש"י הל"ל בכולל בני כנעניות למ"ד דכנעניות היו ולמה כתיב בני שאול כנעניות יותר מבכולן ובין למ"ד שעם כל אחד נולדה תאומה עמו ואותן אחיות היו נושאין אם כן לא הל"ל כנענית כלל ולעיל בפרשת וישב הביא רש"י הפלוגתא. ומתרץ בן דינה וכו' והשתא מתורץ לתרווייהו:

א ומהרש"ל

אונקלוס

לְמִצְרַיִם שִׁבְעִין: וְיָת יְהוּדָה שְׁלַח
קֳדָמוֹהִי לְוָת יוֹסֵף לְפַנָּאָה קֳדָמוֹהִי לְגֹשֶׁן וַאֲתוֹ
לְאַרְעָא דְגֹשֶׁן: וְטַקֵּים יוֹסֵף רְתִיכוֹהִי וּסְלֵיק
לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי לְגֹשֶׁן וְאִתַּחְזֵי לֵיהּ וּנְפַל
עַל צַוְּרֵיהּ וּבְכָא עַל צַוְּרֵיהּ עוֹד: וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל
לְיוֹסֵף אִילּוּ אֲנָא מָאִית זִמְנָא הָדָא מְנַחֵם אֲנָא
בָּתַר דַּחֲזֵיתִינוּן לְאַפָּךְ אֲרֵי עַד כְּעַן קַיָּים אַתְּ:
וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי וּלְבֵית אֲבוּהִי אֶסַּק וְאֶחַוֵּי
לְפַרְעֹה וְאֵימַר לֵיהּ אַחַי וּבֵית אַבָּא דִּי בְאַרְעָא
דִכְנַעַן אֲתוֹ לְוָתִי: וְגֻבְרַיָּא רָעֵי עָנָא אֲרֵי גֻבְרֵי
מָרֵי גֵיתֵי הֲווֹ וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל דִּלְהוֹן
אַיְתִיו: וִיהֵי אֲרֵי יִקְרֵי לְכוֹן פַּרְעֹה וְיֵימַר מָה
עוֹבָדֵיכוֹן: וְתֵימְרוּן גֻּבְרֵי מָרֵי גֵיתֵי הֲווֹ עַבְדָּךְ
מִזְּעֵירָנָא וְעַד כְּעַן אַף אֲנַחְנָא אַף אֲבָהָתָנָא
בְּדִיל דְּתִיתְּבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן אֲרֵי מְרַחֲקִין מִצְרָאֵי
כָּל רָעֵי עָנָא: וַאֲתָא יוֹסֵף וְחַוִּי לְפַרְעֹה וַאֲמַר
אַבָּא וְאַחַי וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל דִּלְהוֹן אֲתוֹ
מֵאַרְעָא דִכְנַעַן וְהָא אִנּוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן: וּמִקְצָת
אֲחוֹהִי דְּבַר חַמְשָׁא גֻבְרִין וַאֲקֵימִנּוּן קֳדָם
פַּרְעֹה.

ויגש

מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים: ס
כח וְאֶת יְהוּדָה
שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה וַיָּבֹאוּ
אַרְצָה גֹּשֶׁן:
כט וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל
לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל
צַוָּארָיו וַיֵּבְךְּ עַל צַוָּארָיו עוֹד:
ל וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
אֶל יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת פָּנֶיךָ
כִּי עוֹדְךָ חָי:
לא וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו וְאֶל
בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה וְאֹמְרָה אֵלָיו
אַחַי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי:
לב וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן כִּי אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ
וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ:
לג
וְהָיָה כִּי יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה וְאָמַר מַה מַּעֲשֵׂיכֶם:
לד וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ
מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲבֹתֵינוּ
בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל
רֹעֵה צֹאן:
א וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיַּגֵּד לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר
אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ
מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:
ב וּמִקְצֵה
אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה:
ויאמר

בעל הטורים

ששי

ג' מלעיל וסימן והוא עבר לפניהם: כלם כתוב כן: ב' וח' ובענין:

ל' ומלא: ל' ומלא:

ח' ר"פ

ב' מלא

מז

חד מן ד' קמץ כתיב ה' בסוף תיבה: ומקצה אחיו לקח בגימטרי' החלשים:

רש"י

ע"דברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו לומר שמתו א לפני ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן · ב מצאתי בויקרא רבא עשו שש נפשות ב היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה · יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד: (כח) להורות לפניו · כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתישב בה: לפניו · קודם שיגיע לשם · ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד ג שמשם תצא הוראה: (כט) ויאסור יוסף מרכבתו · הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה ד להזדרז לכבוד אביו: וירא אליו · יוסף נראה ה אל אביו: ויבך על צואריו עוד · לשון הרבות בכיה וכן * כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו ו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא ז את שמע: (ל) אמותה הפעם · פשוטו כתרגומו ח ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ולעולם הבא שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומר שיתבעני הקב"ה מיתתך עכשו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: (לא) ואומרה אליו אחי וגו' · ועוד אומר לו ט והאנשים רועי צאן וגו': (לד) בעבור תשבו בארץ גושן · והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם: כי תועבת מצרים כל רועה צאן · לפי שהם להם י אלהות: (ב) ומקצה אחיו · מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו · ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין · אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן · אבל שמות הגבורים כפל · וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן וכן לזבולן וכן לאשר זהו לשון ב"ר שהיא אגדת א"י · אבל בגמרא בבלית שלנו * מצינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשים ואותן הביא לפני פרעה ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא

איוב ל"ד

זוהר פ' נכתם

ב"ק נ"ב

שפתי חכמים

א מהרש"ל דאם לא כן ליתה לא היה מושב אותן במשבון שאר בנים ולכן אמר מלבד נשי וגו' כלומר שאתו ואלו נשים נבריות הם ואינן בכלל יוצאי ירך יעקב והכתוב מפרש בעצמו הטעם: ב כדכתיב לעיל בפרשת וישלח ויקח עשו את נשיו וגו' ואת כל נפשות ביתו צריך לומר דטעות יש ברש"י דהא נפשות עשו לא היו אלא חמשה והמדרש מביא ששה וצריך עיון: ג רוצה לומר מדכתיב להורות חסר וי"ו שכי יש בו אותיות תורה: ד דאם לא כן וירכב במרכבתו תבעיא ליה: ה מהרש"ל · דאין שייך לומר שיעקב נראה ליוסף שהרי יעקב לא הלך להראות לו אלא לראות הלך ועוד שהלך לארץ מצרים לגור שם אבל יוסף הלך לקראתו להיראות לו לאביו: ו רוצה לומר פירש הוא על הפסוק שהביא כי לא על איש ישים עוד לפסוק זה קאי כשהקב"ה נפרע מן הרשעים אינו נפרע מהם יותר ממה שחטאו דהיינו אינו שם עליו וכו': ז תקשי' העולם דילמא היה עומד ומתפלל · ונראה לי דהא אמר' רבותינו ז"ל אסור לעבור לפני המתפלל כדי שלא יבטל כוונתו וכ"ש יוסף איך נפל על צוארו שמא יבטל כוונת יעקב וכו' אבל ק"ש עיקר הכוונה היא בפסוק ראשון דהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים והוא נפל עליו לאחר שקרא פסוק ראשון · ואם תאמר ולמה יוסף לא קרא גם כן את שמע · ויש לומר דיוסף היה עוסק במצות כיבוד אביו ועוסק במצוה פטור מן המצוה · וע"ל דיוסף היה פוטר עצמו בפסוק ראשון מפני שהיה טרוד כדאמרינן שמע ישראל וגו' זה היה ק"ש של רבי יהודה הנשיא מפני שהיה טרוד בגירס' עם התלמידים: ח כלומר לא שביקש למות מאחר שזכה לראות פניו כפי המובן ממבורך דאדרבה מאחר שזכה לראות פניו ראוי להתפלל שיחיה כדי לשמוח עם בנו כימי עכויין: ט דעתו של רש"י שלא תאמר הוא יל וכתיב והאנשים רועי צאן וגו' שדבר באנפיה נפשיה הוא ולאחיו אמר כן והאנשים וגו' רוצה לומר אנשים אחרים אבל לא לפרעה לכן פירש ואומרה אליו דבר זה והאנשים וגו': י לפי שהם יודעין שהרועים רועי הצאן יודעין הויתן לפי שהם תמיד אצלן הילכך יודעין שאין בה ממש הלכך שונאין כל רועי צאן · א"נ לשון תועבה שבקרא הוא לשון עבודת אלילים כלומר שהמצרים נוהגים כבוד גדול ברועי צאן והם כחשבים בעיניהם כעבודת אלילים עצמה מ"ה יושב אותם במיטב הארץ:

א כל

ג וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם
וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־
אֲבוֹתֵינוּ׃ ד וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ
בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד
הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ
גֹּשֶׁן׃ ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ
וְאַחֶיךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ׃ ו אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא
בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֶשׁ־בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל
וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי׃ ז וַיָּבֵא
יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ
יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה׃ ח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב
כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ׃ ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־
פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה מְעַט
וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי
שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם׃ י וַיְבָרֶךְ
יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַרְעֹה׃ ס יא וַיּוֹשֵׁב
יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה
פַרְעֹה׃ יב וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו
וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף׃ יג וְלֶחֶם
אֵין בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ
מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב׃ יד וַיְלַקֵּט
יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ
כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־
הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ טו וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף
לֵאמֹר הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי אָפֵס
כָּסֶף׃ טז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה
לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף׃ יז וַיָּבִיאוּ
אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם
בסוסים

בעל הטורים

כן כתיב בלשון רבים

ה׳ מלא׃

ב׳ ומלא׃

ושמתם ג׳ במס׳ ושמתם בארון מלמד שהיו מזוני׳ ושרי׳ על דאשי החיילים והיו שמם כתובי׳ ומונחי׳ בארגז המלך וזהו׳ ושמתם בארון׃

ג׳ ומלא

שביעי

ה׳ דין מלרע׃

ב׳ ותפיק׃

ביתה פרעה ב׳ במ׳ הכא ואי׳ ערוב ככד ביתה פרעה בשביל שלא זכר הטובות שעש׳ לו יוסף והבי׳ כל הכסף לביתו על זה בא ערוב תחילה ביתה פרעה ד״א לומר כמו שמכניסי׳ הכסף חדר בחדר ביתה תרגום מלגו כן בא הערוב בחדר פרעה שהיה לפני׳ חדר בחדר׃

אונקלוס

פַּרְעֹה׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה לַאֲחוֹהִי מָה עוֹבָדֵיכוֹן וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה רָעֵי עָנָא עַבְדָךְ אַף אֲנַחְנָא אַף אֲבָהָתָנָא׃ וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה לְאִתּוֹתָבָא בְּאַרְעָא אָתֵינָא אֲרֵי לֵית רַעְיָא לְעָנָא דִּי לְעַבְדָךְ אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וּכְעַן יִתְּבוּן כְּעַן עַבְדָךְ בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף לְמֵימַר אֲבוּךְ וַאֲחָךְ אֲתוֹ לְוָתָךְ׃ אַרְעָא דְמִצְרַיִם קֳדָמָךְ הִיא בִּדְשַׁפִּיר בְּאַרְעָא אוֹתֵיב יָת אֲבוּךְ וְיָת אֲחָךְ יִתְּבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאִם יְדַעְתְּ וְאִית בְּהוֹן גֻּבְרִין דְּחֵילָא וּתְמַנֵּינוּן רַבָּנֵי גֵיתֵי עַל דִּילִי׃ וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת יַעֲקֹב אֲבוּהִי וַאֲקִימֵיהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּבָרֵיךְ יַעֲקֹב יָת פַּרְעֹה׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיַעֲקֹב כַּמָּה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּיךְ׃ וַאֲמַר יַעֲקֹב לְפַרְעֹה יוֹמֵי שְׁנֵי תּוֹתָבוּתִי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין זְעִירִין וּבִישִׁין הֲווֹ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלָא אַדְבִּיקוּ יָת יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבָהָתַי בְּיוֹמֵי תּוֹתָבוּתְהוֹן׃ וּבָרֵיךְ יַעֲקֹב יָת פַּרְעֹה וּנְפַק מִן קֳדָם פַּרְעֹה׃ וְאוֹתֵיב יוֹסֵף יָת אֲבוּהִי וְיָת אֲחוֹהִי וִיהַב לְהוֹן אַחְסָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בִּדְשַׁפִּיר בְּאַרְעָא בְּאַרַע רַעְמְסֵס כְּמָא דְפַקֵּיד פַּרְעֹה׃ וְזָן יוֹסֵף יָת אֲבוּהִי וְיָת אֲחוֹהִי וְיָת כָּל בֵּית אֲבוּהִי לַחְמָא לְפוּם טַפְלָא׃ וְלַחְמָא לֵית בְּכָל אַרְעָא אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא לַחְדָּא וְאִשְׁתַּלְהִי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן מִן קֳדָם כַּפְנָא׃ וְלַקֵּט יוֹסֵף יָת כָּל כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דִכְנַעַן בְּעִבּוּרָא דִּי אִנּוּן זָבְנִין וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת כַּסְפָּא לְבֵית פַּרְעֹה׃ וּשְׁלִים כַּסְפָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ כָּל מִצְרָאֵי לְוָת יוֹסֵף לְמֵימַר הַב לָנָא לַחְמָא וּלְמָה נְמוּת לָקְבְלָךְ אֲרֵי שְׁלִים כַּסְפָּא׃ וַאֲמַר יוֹסֵף הָבוּ גֵיתֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן בְּגֵיתֵיכוֹן אִם שְׁלִים כַּסְפָּא׃ וְאַיְתִיאוּ יָת

רש״י

אלא טעם יש בדבר א כדאיתא בב״ק ׃ ובבריתא דספרי שביכו בה בואת הברכה כמו נמרא שלנו ׃ (ו) אנשי חיל ׃ בקיאין באומנותן ב לרעות צאן׃ על אשר לי ׃ על צאן ג שלי ׃ (ז) ויברך יעקב ׃ היא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלו״דיר בלע״ז׃ (ט) שני מגורי ׃ ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ ולא השיגו בטובה׃ (י) ויברך יעקב ׃ כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים רשות ומה ברכה ברכו ד שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא על נילוס והוא עולה ומשקה את הארץ תנחומא׃ (יא) רעמסס ׃ מארץ גושן היא ׃ (יב) לפי הטף ׃ לפי הצריך ה לכל בני ביתם׃ (יג) ולחם אין בכל הארץ ׃ חוזר לענין הראשון ו לתחלת שני הרעב ׃ ותלה כמו ותלאה לשון עייפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה ז היורה זקים׃ בשבר אשר הם שוברים ׃ נותנין לו ח את הכסף׃ (טו) אפס ׃ כתרגומו שלים׃ (יז) ויגהלם

שפתי חכמים

א כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגלגלין בארון וכו׳ והביאו רש״י בזאת הברכה׃ ב רוצה לומר אין חיל זה לשון חסידות או לשון ממון׃ ג תלכתיב והאנשים רועי צאן עבדיך וכיון שלא אמרו לפרעה אלא שהם רועי צאן ודאי מקנה דכתיב בקרא גם כן קאי על צאן׃ ד זה הוא ממדרש תנחומא ויברך הוא ברכה ממש כמו שמסיק בסוף׃ דלפירוש ראשון לאו ברכה ממש אלא כדפירש כל הנפטרים נוטלים רשות ומ״ה פריך ומה ברכה ברכו ׃ א״כ לפירוש ראשון גם כן סבירא ליה דברכה ממש הוא דדרך כל הנפטרים מלפני השרים מברכין אותו רוצה לומר ברכה ממש ועל זה קאי ומה ברכה ברכו׃ ה כלומר דרך הטף הוא לפרר הלחם שלא לצורך ואחר שאף לפי הצריך הטף שדרכן לפרר שהוא יותר מכדי צרכן כלכל אותן כל שכן שכלכל לפי הצורך לבני ביתם׃ ו דהיינו שנה ראשונה דהא משבא יעקב למצרים כלה הרעב כדפירש רש״י בסמוך ומתרץ דחוזר אתחילת שני הרעב שהיה קודם שבא יעקב למצרים׃ ז שהה״א הוא תמורת הא״לף כי אותיות אהוי מתחלפים׃ ח רוצה לומר שלא תאמר דשבר הוא לשון מכירה דאי לשון מכירה הוא היה לו לכתוב בשבר אשר הוא שובר ואז היה קאי על יוסף שמכר להם אכל עכשיו דכתיב בשבר

ברכות ס״ב
מגילה י״ז
שם
נזיר ג׳
פסח׳ קי״ט
משלי כ״ז

אונקלוס

יַת גֵּיתֵיהוֹן לְוַת יוֹסֵף וִיהַב לְהוֹן יוֹסֵף לַחְמָא
בְּסוּסָוָתָא וּבְגֵיתֵי עָנָא וּבְגֵיתֵי תוֹרֵי וּבַחֲמָרַיָא
וְזַנֵּינוּן בְּלַחְמָא בְּכָל גֵּיתֵיהוֹן בְּשַׁתָּא הַהִיא׃
וּשְׁלֵימַת שַׁתָּא הַהִיא וַאֲתוֹ לְוָתֵיהּ בְּשַׁתָּא
תִּנְיֵתָא וַאֲמָרוּ לֵיהּ לָא נְכַסֵּי מִן רִבּוֹנִי אֱלָהֵין
שְׁלִים כַּסְפָּא וְגֵיתֵי בְעִירָא לְוָת רִבּוֹנִי לָא אִשְׁתְּאַר
קֳדָם רִבּוֹנִי אֱלָהֵין גְּוִיָּתַנָא וְאַרְעָנָא׃ לְמָה נְמוּת
לְעֵינָךְ אַף אֲנַחְנָא אַף אַרְעָנָא קְנֵי יָתַנָא וְיַת
אַרְעָנָא בְּלַחְמָא וּנְהֵי אֲנַחְנָא וְאַרְעָנָא עַבְדִין
לְפַרְעֹה וְהַב בַּר זְרַע וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת וְאַרְעָא
לָא תְבוּר׃ וּקְנָא יוֹסֵף יַת כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם
לְפַרְעֹה אֲרֵי זַבִּנוּ מִצְרָאֵי גְּבַר חַקְלֵיהּ אֲרֵי תְקֵיף
עֲלֵיהוֹן כַּפְנָא וַהֲוָת אַרְעָא לְפַרְעֹה׃ וְיַת עַמָּא
אַעְבַר יָתֵיהּ מִקְרֵי לְקִרֵי מִסּוֹף תְּחוּם מִצְרַיִם וְעַד
סוֹפֵיהּ׃ לְחוֹד אַרְעָא כוּמְרַיָּא לָא קְנָא אֲרֵי
חוּלָקָא לְכוּמְרַיָּא מִן קֳדָם פַּרְעֹה וְאָכְלִין יַת
חוּלָקְהוֹן דִּיהַב לְהוֹן פַּרְעֹה עַל כֵּן לָא זַבִּינוּ יַת
אַרְעֲהוֹן׃ וַאֲמַר יוֹסֵף לְעַמָּא הָא קְנֵיתִי יַתְכוֹן
יוֹמָא דֵין וְיַת אַרְעֲכוֹן לְפַרְעֹה הָא לְכוֹן בַּר זְרַע
וְתִזְרְעוּן יַת אַרְעָא׃ וִיהֵי בְּאַעוֹלֵי עֲלַלְתָּא
וְתִתְּנוּן חַד מִן חַמְשָׁא לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע חוּלָקִין
יְהוֹן לְכוֹן לְבַר זְרַע חַקְלָא וּלְמֵיכַלְכוֹן וּלְאֱנָשׁ
בָּתֵּיכוֹן וּלְמֵיכַל לְטַפְלְכוֹן׃ וַאֲמָרוּ קַיֶּימְתָּנָא
נִשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי עַבְדִין לְפַרְעֹה׃
וְשַׁוִּי יָתַהּ יוֹסֵף לִגְזֵרָא עַד יוֹמָא הָדֵין עַל אַרְעָא
דמצרים

חולין ס׳

פינה י״ן

ויגש

בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים
וַיְנַהֲלֵם בַּלֶּחֶם בְּכָל מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא׃
יח וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה
הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם תַּם
הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי
אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ׃ יט לָמָּה
נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אַדְמָתֵנוּ קְנֵה
אֹתָנוּ וְאֶת אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ
וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן זֶרַע וְנִחְיֶה וְלֹא
נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם׃ כ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת
כָּל אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי מָכְרוּ מִצְרַיִם
אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ
לְפַרְעֹה׃ כא וְאֶת הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים
מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קָצֵהוּ׃ כב רַק
אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת
פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה
עַל כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת אַדְמָתָם׃ כג וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת
אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת
הָאֲדָמָה׃ כד וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם
חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע
הַשָּׂדֶה וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל
לְטַפְּכֶם׃ כה וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא חֵן
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה׃ כו וַיָּשֶׂם
אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל אַדְמַת מִצְרַיִם
לפרעה

בעל הטורים

ב׳ ותפוק ונפסיק ב׳

ג׳ ג׳ קמצים

ג׳ וחד גוויתינו:

ו׳ דגשי׳

י״ג חסר בתורה:

האלכם זרע ג׳ במס׳ הכא ע״ש ונתתם חמישית לפרעה. ואידך ביחזקאל הא דרכן בראש נתתי על שם תחללו על זקן ובחור ובתולה וטף ונשים הרי חמש׳ ואידך בדניאל הא כדי פרזלא דהבא כסף חרסא ונחש הרי חמשה דברי׳:

מפטיר

ג׳ והוא חד מן ג׳ חסר בליסנא: ב׳ וחסר

רש״י

ישעיה כ״ט
תהלים כ״ג

(יז) וינהלם. כמו וינהגם ודומה לו אין מנהל לה. על מי מנוחות ינהלני: (יח) בשנה השנית. שניה לשני הרעב: כי אם תם הכסף וגו׳. כי אשר תם הכסף והמקנה [א] ובא הכל אל יד אדוני בלתי אם גויתנו. כמו אם לא [ב] גויתינו: (ה״ג רא״ם וכן בדפו׳ ישן ועיין בג״א מייסב בירס׳ שנייה): (יט) ותן זרע. לזרוע האדמה [ג] ואף על פי שאמר יוסף ועוד ה׳ שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרי׳ באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב [ד] וכן שנינו בתוספת׳ דסוטה: לא תשם. לא תהא שממה לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש: (כ) ותהי הארץ לפרעה. קנויה [ה] לו: (כא) ואת העם העביר אותו. יוסף מעיר לעיר [ו] לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ והשי׳ של עיר זו בחברתה ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים: מקצה גבול מצרים וגו׳. כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים [ז] מקצה גבולה ועד קצה גבולה: (כב) הכהנים. הכומרים כל לשון כהן משרת לאלהות הוא [ח] חוץ מאותן שהם לשון גדולה כמו כהן מדין כהן און: חוק לכהנים. חק כך וכך לחם ליום: (כג) הא. כמו הנה (כמו גם אני הא דרכך ברא׳ נתתי): (כד) לזרע השדה. שבכל [ט] שנה: ולאשר בבתיכ׳. ולאכול העבדי׳ והשפחו׳ אשר בבתיכ׳: לטפכם. בנים קטני׳: (כה) נמצא חן. לעשות לנו זאת [י] כמו שאמר׳ [כ] והיינו עבדים לפרעה
להעלות

חולין ק״

שפתי חכמים

[א] דסבר אשר הם שנריס קאי על העם שקונה התבואה מיוסף: [א] הוסיף מלת אשר במקום אם תפני שמלת אם מורה על תנאי ואין ענין תנאי נופל כאן והיה כדאה מפשוטו שתם הכסף מיוסף לכן הוסיף מלת ובא ממנו ליד אדוני כלומר כי על הכסף שהיה לנו לא הניחנו אותם לשום דבר כי הכל בא ליד אדונינו: [ב] דבלתי זה אי אפשר לפרש לשון אלא וגם לשון לא שהרי לא נתקשר עמו מלת אם ל״פ דלעולם לשון לא הוא ומקרא מסורס הוא אם לא גויתינו וזהו שנקט רש״י אם לא גויתנו הייינו בלתי ופירושו אלא גויתינו: [ג] דאם לא כן ותן לחם או בר מבעי ליה: [ד] וא״ת אם כן יאמרו שיוסף נביא הוא שהרי הוא פתר ז׳ שנים יהיה רעב ויש לומר דלא כלה הרעב רק במצרים אבל לא שאר ארץ מצרים והוא פתר בארץ מצרים: [ה] פירש ולא תאת ממשלתו שגם קודם זה כן היה: [ו] שלא תאמר פרעה הסמוך לו פי׳ שקונה והעביר והנותן זרע הכל יוסף: [ז] פירש שלא תאמר דוקא מקצה זה היה מחליף לקצה האחר אבל באמצע המדינה לא היה מחליף לכך אמר כל הערים וכו׳: [ח] (כמ״י) דכל מקום שנאמר כהן סתם ולא פירש לאיזה דבר הוא כהן מסתמא הוא כהן לאלהות וכ״ש כשהוא פירש כהן להשם או כהן לעכו״ם אבל כהן נידון כהן און שמזכיר שם המדינה או שם העיר פ״א שר ונשיא שלהם ולכן ת״א שכאן כומריא ואלו כהן און וכהן מדין רבא דאון רבא דמדין: [ט] לא בשנה ראשונה לבדה והא דלא פירש זה לעיל גבי והיא בתבואות הארץ שבכל שנה שאז היה שב לכל הכתובים שאחריו כמו שהקשה רא״ם: (כמ״י) יש לומר דכאן מוכח שפיר דעל שנה זו כבר אמר הא לכם זרע וכו׳ ואם כן לזרע השדה ל״ל אלא ה״פ דאם״ד דלא יעשה חוק זה אלא לשנה ראשונה בלבד ובשאר השנים לא יצטרכו ליתן החומש אם כן מה איכפת ליה אם יזרעו או לא אלא שהחוק היה לכל שנה וא״כ הוצרך להזהיר שיזרעו כדי שלא יגרע החומש: [י] משום דכתיב אחר כך בהדיא לטפכם דהיינו בנים קטנים: [כ] רצונו לפרש דפשוטו של מקרא משמע שכך אמרו נמצא חן בעיני אדוני לפי שנתרצנו להעת עבדים לפרעה
והא

בעל הטורים

בתומה לגמרי כאין פסוק לפסוק וכדהוא בספר תיליפ' שלא היה ימי' טובי' בלא צינר לא כמכין וימי י"ז שנה משגול' יוסף עד שנמכר וי"ז שנה במצרים: בא יקן בני' מילה: ויהי ימי יעקב בכל מקום שנ' ויהי ימי לא הגי' לימי אבותיו ויהי ימי חנוך וכן לוין וכן בכל מקום שנ' בו קריבה: שבע שני' וגו' מנה המיעט תחילה מה שלא יעש' כן באברהם ויצחק בשביל שהיו ימיו מעטי' ורעי':

בראשית מז

לפרעה לחמש רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה: כז וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד:

ומפטירין ביחזקאל סי' ל"ז ואתה בן אדם קח לך עץ:

ס ס ס

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה: כט ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: ל ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר

אונקלוס

דמצראי דיהון יהבין חד מן חמשא לפרעה לחוד ארעא דכומריא בלחודיהון לא הות לפרעה: ויתיב ישראל בארעא דמצרים בארעא דגשן ואחסינו בה ונפישו וסגיאו לחדא: סנה' ק"ו

ק"ו יהללאל סימן

ס ס ס

וחיא יעקב בארעא דמצרים שבע עשרי שנין והוו יומי יעקב שני חיוהי מאה וארבעין ושבע שנין: וקריבו יומי ישראל לממת וקרא לבריה ליוסף ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך שו כען ידך תחות ירכי ותעביד עמי טיבו וקשוט לא כען תקברינני במצרים: ואשכוב עם אבהתי ותטלינני ממצרים ותקברינני בקבורתהון ואמר סנה' ק"ו זוהר ויכא ז.הר תרומ"

שפתי חכמים

והא כבר היו לו לעבדים: א לא שיהיו עבדים קנוים לו קנין הגוף דהא כתיב לעיל ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה וגו': ב (נ"א) שלא תאמר שישבו בשתי ארצות במצרים ובגושן:

רשי

להעלות לו המס הזה בכל שנה א לחק שלא יעביר: (כז) וישב ישראל בארץ מצרים. והיכן בארץ גשן ב שהיא מארץ מצרים: ויאחזו בה. לשון אחוזה:

הסלת פרשת ויגש

א כלומר קבלה הוא בידינו מעזרא ע"ה שפרשת ויחי הוא תחלת פסקא ולא חלה פרשה היא עם וישב ישראל וכו' ודרך פרשה סתומה שיעורה ט' אותיות. והכא כולה סתומה ואין בה ריוח כלל: ב רוצה לומר שלא היה להם שיעבוד ממש אלא צרות השיעבוד שהיה מבקש מהם שיעבדו לו כדאמרינן במסכת סוטה בפרק כפה רך שהיו מעבידים אותם מתחילה בפה רך כדפירש: ג וא"ת לפי פירש ראשון היה לו לסתום לקמן בפסוק פ' כתבו שאת יעקב ולפי דבר אחר היה לו לסתום בפסוק האספו ואגידה לכם ויש לומר דבאתביג הסדר' אינו ניכר אם נסתמה שדרכו להיות נסתם ולא הייתי יודע הדרשות הללו וכאן הוא מוכח כל שנותיו והוי מקום מיתתו וכן ליענין גלות הקץ דיסתמא לא היה ונגלה להם הקץ אלא סמוך למיתתו וכאן ה.א מקום מיתתו כדפירש' לכך מוכח שפיר מיניה. ומהרש"ל כתב דלפי טעם ראשון קשה היה לו לסתום פרש' שמות שהרי בפרש' זו לא הזכיר השיעבו' לכן פירש ד"א וכו' ולפי ד"א קשה היה לו לסתום הפרשה של ויקרא יעקב לבניו וכו' לכן צריך גם לטעם א': ד דקשה למה נאמר ויקרבו ימי בלשון רבים וגם למה נאמר ימי דמשמע דקריבה קאי איימים הל"ל ויקרב ישראל למות ומפרש דאמת ה.א דקריבה קאי איימים: ה דעת רש"י שלא תאמר דשימת יד היא השבועה והוכחתו מדכתיב גבי אברהם לעיל בפרשת חיי שרה שים נא ידך תחת ירכי וכתיב אחריו ואשביעך בה' וגו'. וכיון שאברה' היה עושה כך היה הוא גם כן עושה כך (רא"ם): ו דלאו דווקא נקט רש"י חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת אלא רוצה לומר כל היכא דאינו מצפה לתשלום גמול אף על גב שהוא חי שייך ביה חסד ואמת וה.ה אליעזר אמר להם שתתנו להם רבקה בחינם ואל תצפו לשום תשלום גמול לא ממנו שיתן להם מתנות כסף וזהב וכל שכן שאברהם לא יתן להם מתנות כיון שהוא רחוק מהם. ואם תאמר למה לא פירש רש"י לעיל גבי אליעזר שהוא חסד של אמת. ויש לומר שהרי מצינו ששילם יעקב ליוסף על מה שנשבע לו להוליכו לארץ ישראל שאמר לו ואני נתתי לך שכם אחד וגו' וכמו שפירש רש"י לקמן. לכן פירש רש"י כאן לומר עם כל זה בשינה שבקש יעקב מיוסף שיקבור אותו בארץ ישראל לא הבטיחו ליתן לו כלום וגם לא היה בדעתו ליתן לו שכם ומשום הכי נאמר כאן חסד ואמת: ז (מהרש"ל) י"ל דצריך לג' טעמים הללו דאי משום כנים לחוד היה לו לצוות לעשות ארון ברזל לכך פירש בגלגול מחילות ואי משום הכי תרי טעמים לחוד א"כ עדיין למה יטריח אותו להעלות לא"י מיד יצוה להם שיעלו עצמותיו עמהם כשיצאו מארץ מצרים כמו שצוה יוסף לכן פירש הטעם שלא יעשוני עבודת אלילים וא"ל והא טעם ע"א לחוד סגי י"ל דא"כ קשה למה צוה להעלותו לא"י כיון מצוה להשליכו אל נילוס לכן צריך לטעם בגלגול מחילות ואין להקשות דילמא הכי תרי טעמי לחוד א"כ היה לו להשביע אותו כמו שהשביע יוסף לכן צריך לטעם עפרה כנים: ח משום דרש"י פירש בסמוך ושכבתי היא הגויעה היה לו לומר שימות ואח"כ היה לו לומר אל נא תקברני וגו' לפ"ר וי"ו זו וכו': ט שהיא לשון קבורה מאם ומפני שושכבתי מורה ע"י עצמו וקבורתו היא ע"י אחרים הוכרח לפרש ושכבתי כמו כשיבני לכך מת' כמי מלת במערה כיון ושכבתי עם אבותיה לא קבורה מאם שפיר תפור' עם אבותי שהק' השכיבני עם אבותי במער': י ר"ל דשני שם רות הם חלא דהיה לו לכתוב בתת ילה ונשאתני ממצרים ואח"כ ושכבתי דהא מתחילה צריך לישא ואחר כך קבורין אותו

עוד

ויחי יעקב. * למה פרשה זו סתומה א לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד ב שהתחילו לשעבדם. דבר אחר שבקש לגלות את הקץ ג לבניו ונסתם ממנו בב"ר: ב"ר

(כט) ויקרבו ימי ישראל למות. * כל מי שנאמרה בו קריבה ד למות לא הגיע לימי אבותיו (יצחק חיה ק"פ ויעקב קמ"ז בדוד נאמר קריבה ת' שנים והוא חיה ע'): ב"ר

ויקרא לבנו ליוסף. * למי שהיה יכולת בידו לעשות: שים נא ידך. ה והשבע: ב"ר

חסד ואמת. * חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה ו לתשלום גמול: ב"ר

אל נא תקברני במצרים. סופה להיות עפרה כנים (ומרחשין תחת גופי) ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני ז מצרים עבודת אלילים *: ב"ר

(ל) ושכבתי עם אבותי. וי"ו זו מחובר למע"ה לתחילת המקרא ח שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי. ואתה תשאני ממצרים ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במער' ט שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיב' עם אבותיו היא הגויע' ולא

אונקלס

ואמר אנא אעביד כפתגמך: ואמר קיים לי וקיים ליה וסגיד ישראל על ריש ערסא:
והוה בתר פתגמיא האילין ואמר ליוסף הא אבוך שכיב מרע ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית מנשה וית אפרים: וחוי ליעקב ואמר הא ברך יוסף אתי לותך ואתקף ישראל ויתיב על ערסא: ואמר יעקב ליוסף אל שדי איתגלי לי בלוז בארעא דכנען ובריך יתי: ואמר לי הא אנא מפיש לך ואסגינך ואתנינך לכנשת שבטין ואתן ית ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת עלם: וכען תרין בנך דאיתילידו לך בארעא דמצרים עד מיתי לותך למצרים דילי אינון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון קדמי: ובנין דתוליד בתריהון דילך יהון על שום אחוהון יתקרון באחסנתהון: ואנא במיתי מפדן מיתת עלי רחל בארעא דכנען באורחא בעוד

כתוב' ק"א נזיר ס"ה מגילה י"ו
ב"מ כ"ז מנחו' ק"י
הוריות ה' ודף ו'
נדרי' ל' כתוב' ע"ב סאין' ו'
ובמות כ"ד פורי' ו'

ויחי

ויאמר אנכי אעשה כדברך: לא ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה: פ

ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים: ב ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה: ג ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי: ד ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: ה ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: ו ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם: ז ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת

בעל הטורים

מח

ח' ו' חסר ואחד מלא ומתה איכן חולה:

רביעית התורה וסי' ד' שמות שבפסוק כנגד ד' רביעיות של תורה וכאן רביע אחד:

יקראו ב' א' הכא ואי' בני' יקראו על שבט הלוי כמו שבכאן נקראו בנחלתם ע"ש אחיהם שהיו להם. עדי המגרש מכל שבטי ישראל:

רש"י

ולא הקבורה כמו * וישכב עם אבותיו ואחר כן ויקבר [א] בעיר דוד: (לא) וישתחו ישראל. תעלא בעידניה [ב] סגיד ליה *: על ראש המטה. הפך עצמו לצד השכינה [ג] מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של [ד] חולה *: דבר אחר על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע [ה] שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו: (א) ויאמר ליוסף. אחד מן המגידים [ו] והרי זה מקרא קצר ויש אומרים אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמודו [ז] וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו: ויקח את שני בניו עמו. כדי שיברכם יעקב לפני [ט] מותו: (ב) ויגד. המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות [י] קצרי לשון: ויתחזק ישראל. אמר אף על פי שהוא בני מלך הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות [כ] וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי [ל] וכן אליהו וישנס מתניו וגו': (ד) ונתתיך לקהל עמים. בשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים ואף על פי שאמר לי גוי וקהל גוים גוי אמר לי על בנימין קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק [מ] ועתה אותה מתנה אני נותן לך: (ה) הנולדים לך עד באי אליך. לפני באי אליך [נ] כלומר שנולדו משפרשת מיני עד שבאתי אצלך: לי הם. בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו: (ו) ומולדתך וגו'. אם תוליד עוד [ס] לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואף על פי שנחלקה הארץ למנין גלגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו [ע] שבטים אלא אלו (להטיל גורל הארץ למנין שמות השבטים ונשיא לכל שבט ושבט ודגלים לזה ולזה): (ז) ואני בבאי מפדן וגו'. ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם: כברת

מלכי' א' ב'
מגילה י"ו
שבת י'
נדרים מ'

שפתי חכמים

ועוד דכפל לשון הוא דהא כתיב אחריו וקברתני בקבורתם: [א] ע"כ שכיבה דגבי דוד היא מיתה דאי שכיבה היא קבורה א"כ היה משמע דקברו אותו אצל אביו דהיינו בבית לחם שהיה דר שם אביו של דוד ואחר כן כתיב ויקבר בעיר דוד משמע בציון שהוא עיר דוד אלא ע"כ צ"ל דשכיבה היא גוייה דהיינו מיתה: [ב] (קנ"א) מצאתי בס' שיש אדם שהשועל הוא מלך על החיות ועל אותו אדם אמר תעלא בעידניה: [ג] וא"ת והא בסמוך פי' תעלא' בעידניה סגיד ליה משמ' שהשתחוה ליוסף וי"ל דאי לא השתחוה אלא בשביל יוסף למ' דווקא על ראש המטה ואי לא השתחוה אלא בשביל שכינה היה לו לכתוב וישתחו ישראל אל ה' או אל אלהים אלא דבשביל שכינה ובשביל יוסף היה משתחוה: [ד] אף על פי שלא היה חולה מ"מ תשש כחו והיה כחולה דאל"כ למה בקש מקום קבורתו: [ה] (מהרש"ל) וא"ל דלצד השכינה לחוד א"כ היה לו לומר לראש המטה אלא היה משתחוה גם ליוסף רק שהוא דוחק לפרש הקרא שהשתחוה ליוסף הפך לצד השכינה לכן פירוש ד"א על שהיתה וכו' וזה לבד לא יתכן א"כ למה ליה לגמר על ראש לכן צריך לטעם ראשון. עכ"ל: [ו] שפי' ויאמר ליוסף הוא כמו ויגד ליוסף כי יען החדשות נופל לשון הגדה ולא לשון אמיר' כי מה שהיה יעקב חולה קודם מיתה היה חידוש בעולם כי עד שלא בא יעקב לא הוה חולשא ביעול' והא דלא כתיב ויגד כי אצל המגיד לא היה כל כך חידוש כי המגיד היה אפרים והוא רגיל אצל יעקב וראה בחליו: [ז] וא"ל נמצא ליה שאפרים היה רגיל. וי"ל מדכתיב לקמן וישלח ישראל את ימינו וגו' שכל את ידיו הוה לו לומר הפך את ידיו אלא רמז לו בזה משום שאפרים היה בעל תורה והשכל יותר ממנשה מ"ה השכיל ג"כ את ידיו ומנין ידע יעקב זה אלא משום שאפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד. וק"ל: [ח] דאל"כ מה צורך להזכיר זה: [ט] דהיה יודע שתש כחו של יעקב. ועכשיו הגידו לו שהוא חולה אמר יוסף בלבו בודאי הגיע יום מותו ולכן לקח בניו עמו: [י] אבל הכא לא מצי רש"י לפרש דאפרים היה כדפירש לעיל דהא ויקח את שני בניו עמו משמע דהיה אצל יוסף והלך עמו אל יעקב: [כ] שהרי יוסף היה צריך ליעקב ואף על פי כן השתחוה לו אבל לעיל פירש רש"י תעלא בעידניה וכו' לפי שיעקב היה צריך ליוסף: [ל] ובאמת משה ידע שגם פרעה ירד כמו שאירע בסוף אלא משום כבוד מלכות אמר כן: [מ] כלומר וחלוקו לשנים כחשב כאלו השני בנים אחרים: [נ] דעד בואי משמע לאחר שבא אליו היו נולדים ולעיל בפרשת מקץ כתיב וליוסף ילד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב וכשבא יעקב ליוסף היו כבר שני שנים של רעב עוברים כדכתיב לעיל בפרשת ויגש ועל זה פירש לפני באי וכו': [ס] דמלשון אשר משמע דודאי הוא שיוליד לכן פירש אם תוליד דאשר הוא אם הואיל ומצינו דאם הוא אשר כדפירש רש"י בפרשת חיי שרה גם אשר הוא אם: [ע] דאותה נחלה שירשו השבטים היו נקראים על שמם כמו נחלת ראובן או נחלת שמעון וכן כולם וגם לנחלת מנשה אפרים

כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ
אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם: ח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־
בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה: ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר
קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם: ס י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל
כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו
וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי
אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ: יב וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם
מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה: יג וַיִּקַּח
יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ
אֵלָיו: יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת
עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־
רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:
טו וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים
הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: יו

המלאך

אונקלוס

כְּעוֹר כְּרוּב אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וּקְבַרְתַּהּ תַּמָּן
בְּאוֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם: וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת
בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מַן אִלֵּין: וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי
בְּנַי אִינּוּן דִּיהַב לִי יְיָ הָכָא וַאֲמַר קָרֵיבִנּוּן
כְּעַן לְוָתִי וַאֲבָרְכִנּוּן: וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל יְקַרָן
מִסֵּיבוּ לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי וְקָרֵיב יָתְהוֹן לְוָתֵיהּ וְנַשֵּׁיק
לְהוֹן וְגַפֵּיף לְהוֹן: וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף
מֶחֱזֵי אַפָּךְ לָא סְבָרִית וְהָא אַחֲזֵי יָתִי יְיָ אַף יָת
בְּנָךְ: וְאַפֵּיק יוֹסֵף יָתְהוֹן מִן קֳדָמוֹהִי
וּסְגִיד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא: וּדְבַר
יוֹסֵף יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת אֶפְרַיִם בִּימִינֵיהּ מִסְּמָאלָא
דְיִשְׂרָאֵל וְיָת מְנַשֶּׁה בִּסְמָלֵיהּ מִיַּמִּינָא דְיִשְׂרָאֵל
וְקָרֵיב לְוָתֵיהּ: וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יָת יַמִּינֵיהּ וְשַׁוִּי
עַל רֵישָׁא דְאֶפְרַיִם וְהוּא זְעֵירָא וְיָת סְמָלֵיהּ עַל
רֵישָׁא דִמְנַשֶּׁה אַחְכְּמִינוּן לִידוֹהִי אֲרֵי מְנַשֶּׁה
בּוּכְרָא: וּבָרֵיךְ יָת יוֹסֵף וַאֲמַר אֱלָהָא דִּי
פְּלַחוּ אֲבָהָתַי קֳדָמוֹהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יְיָ דְּזָן
יָתִי מִדְּאִיתַנִי עַד יוֹמָא הָדֵין: מַלְאָכָא

די

יומא כ"ח · מנחות נ"ג · זוהר דברי' · פסחי' קי"ח

בעל הטורים

ט' חסר:

שני

אותן כתיב חסר ע"ש ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו תלאות כפס פרימה יעקב לאביו בברכתו כשכהו עיניו כך עשו לו בניו בברכו אותם שהחליף לו יוסף מנשה באפרים:

והוא הצעיר בגי' הוא הקטן עצמו לכך זכה ויצא ממנו יהושע שהוא מלא חכמה:

רש"י

כברת ארץ • מדת ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי רבי משה הדרשן • ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת בגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבה א ככברה: ואקברה שם • ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ ב וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתי' שם שתהא לעזר' לבניה כשיגלה אותם נבוזר אדן והיו עוברי' דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר * קול ברמה נשמע ונו' והק"בה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם • ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שיעור חרישת יום (שפרים אחרים ארך) ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה אחת קוריא"דא בלע"ז כדאמרינן כרוב ותני ד כמה דמסיק תעלה מני כרבא: (ח) וירא ישראל את בני יוסף • בקש לברכם ה ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה • מהיכן יצאו אלו שאינן ראוין לברכה: (ט) בזה • הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה ו ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש: ויאמר קחם נא אלי ואברכם • זה שאמר הכתוב * ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו תרגלתי רוח ביעקב בשביל אפרים על שלקחן על זרועותיו: (יא) לא פללתי • לא מלאני לבי לחשוב מחשבה ז שאראה פניך עוד: פללתי • לשון מחשבה כמו * הביאי עצה עשי פלילה: (יב) ויוצא יוסף אתם • לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטבם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם: וישתחו לאפיו • כשחזר לאחוריו ח מלפני אביו: (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל • הבא לקראת חברו ימינו כנגד כנגד שמאל חברו וכיון שהוא הבכור מזומן לברכה: (יד) שכל את ידיו • כתרגומו אחכמינון בהשכל ובחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואף על פי כן ט לא שת ימינו עליו:

(יז) המלאך

ירמיה ל"א · הושע י"א · ישעיה

שפתי חכמים

יקרא הנחלה על שמם נחלת מנשה נחלת אפרים כלומר כל אחד ואחד תחום לעצמו כמו שיטול כל אחד מן השבטים אבל לא על נחלת יוסף • וזהו שנקט רש"י לעיל ולא יהיה להם שם בשבטים רוצה לומר ולא יקרא הנחלה על שמם: א ואף על פי שפירש כברת מ"ל מדה מ"מ מדאפקי בלשון כברת ש"מ תרתי: ב וא"ת והא בפסוק בהדיא כתיב שנקברה בארץ ישראל דכתיב מתה עלי רחל בארץ כנען וכנען הוא א"י • ויש לומר דהא ודאי נקברה בא"י אלא לארץ פירושו לעיר שבני אדם יושבים כמו ארץ נושבת: ג וקשה והא לעיל בפרשת וישב פירש רש"י בשביל שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה לקבור עמו וי"ל שאותה דבר היה גורם לה שלא נקברה עמו במערת המכפלה אבל עדיין קשה למה לא זכתה לילך ולקבור בעיר ולא בשדה אלא כדי שתהא לעזר' וכו' וא"ל שזה הטעם לגל גורם ולא משום שזלזלה דא"כ למה רחל לא נקברה עם יעקב יותר משאר אמהות אלא ודאי מפני שזלזלה כמי הוא ואין להקשות למה אמר יעקב עכשיו ליוסף שעל פי הדיבור היה שקברה שם: ד פי' חורש ונונה: ה דקשה לרש"י דמה זה דכתיב מי אלה וכי יעקב לא היה מכירין שהם מנשה ואפרים • א"כ דקשה לרש"י וירא ישראל והא בסמוך כתיב ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות ועל זה פירש בקש לברכ' וכו' וע"כ האי וירא ברוח הקודש קאמר כמו וירא ישראל כי יש שבר במצרים: ו וקשה למה הראה לו שטר אירוסין ואחר כך בקש רחמים ולמה לא עשה זה להיפך ויש לומר שמתחילה היה סבור דמ"ה אינו רוצה לברך אותן משום שאינן בני קידושין והם ממזרים לכך הראה לו שטר וכו' שאינן ממזרים וכיון שראה שעדיין לא בירך אותם אמר בודאי נסתלקה ממנו רוח הקודש ובקש רחמים • מהרש"ל: ז דקשה לרש"י פשיטא כיון שסבר שטורף טורף איך יחשוב מחשבה לראות אותו ועל זה פירש לא מלאני לבי כלומר לא עלתה על דעתי מחשבה אחרת ולומר שמא לא נטרף ואראה אותך חי: ח (נא"י) נ"ל דאזיל לטעמי' שפי' בפרשת ויקן דכל השתחואה שבמקרא הוא פשוט ידים ורגלים ומתל' ביעודו יעומד לפני אביו לא היה יכול להשתט' אלא ודאי שחזר וכו': ט דק"ל דכל כי שבמקרא הוא בתיבת טעם אלמעלה ולפי' התרגום דמפרש שכל לשון חכמה אין זה בתיבת טעם ועל זה פי' אף על פי כלומר אע"פ שהיה יודע כי מנשה הבכור וכו' והיינו חכמה כמו שמפרש הפסוק בסמוך כי יודע וכו' • וכתב מהרש"ל רבים פרשו כי כמו אע"פ אבל אין נ"ל אלא כך הוא המובן שכל את ידיו ונתן טעם למה שכל ולמה לא אמר לו שיהפוך שיעמי' אפרים מימינו ומנשה משמאלו כי מנשה הבכור ר"ל בשביל שהיה מנשה הבכור לא היה רוצה לבייש אותו • עכ"ל:

א שלא

אונקלוס

פסחי' סס / ברכות כ' / סוטה ל"ו / ב"מ ע"ד / ב"ב קי"ו

די פרק יתי מכל בישא יברך ית עולימיא ויתקרי בהון שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק וכנוני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא: וחזא יוסף ארי שוי אבוהי יד ימיניה על רישא דאפרים ובאיש בעינוהי וסעד ידא דאבוהי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה: ואמר יוסף לאבוהי לא כן אבא ארי דין בוכרא שוי ימינך על רישיה: וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יהי לעם ואף הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי מיניה ובנוהי יהון שליטין בעממיא: ובריכינון ביומא ההוא למימר בך יברך ישראל למימר ישוינך יי כאפרים וכמנשה ושוי ית אפרים קדם מנשה: ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא דיי בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון: ואנא יהבית לך חולק חד יתיר על אחך די נסיבית מידא

מנחות נ"ז / ע"ז נ"ה / זוה' מדבר / ב"ב קכ"ג

ויהי

המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: ס

יז וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה:

יח ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכר שים ימינך על ראשו:

יט וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים:

כ ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה:

כא ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבתיכם:

כב ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי:

ויקרא

בעל הטורים

כלם חסר בר מן ב' מלא:

שלישי

לאחור ג' תלת שכו מקומו הקדי' אפרים למנס' ככנגד ו' בדיקי' שופטי' שעמדו ממנו ועל כן אם מסול תמש ל בנו מלא וי"ג אבל אם הולך תהלוך חסר ג"ס כלה מלכי' שעמדו מתנו היו רשעים:

רביעי

רש"י

(יז) המלאך הגואל אותי · מלאך הרגיל להשתלח א אלי בצרתי כענין שנאמר ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' אנכי האל בית אל: יברך את הנערים · מנשה ב ואפרים: וידגו · כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם: (יז) ויתמך יד אביו · הרימה מעל ראש בנו ג ותמכה בידו: (יט) ידעתי בני ידעתי · שהוא ד הבכור: וגם הוא יהיה לעם · ויגדל שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו · שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: זרעו יהיה מלא הגוים · כל העולם יתמלא בצאת ה שמעו ושמו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון: (כ) בך יברך ישראל · הבא לברך את בניו יברכ' בברכתם ויאמר איש לבנו ו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את אפרים · בברכתו לפני מנשה ז להקדימו בדגלים ובחנוכת הנשיאים: (כב) ואני נתתי לך · לפי שאתה טורח להתעסק ח בקבורתי וגם אני נתתי לך ט נחלה שתקבר בה ואי זו זו שכם שנאמר * ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם: שכם אחד על אחיך · שכם ממש היא תהיה לך י חלק א' יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי · כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן · ד"א שכם אחד הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשון חלק ה"א והרבה יש לו דומים במקרא אחלקה שכם * תשיתמו שכם · תשית שונאי לפני כ לחלקים · * דרך ירצחו שכמה · איש חלקו * לעבדו שכם אחד: אשר לקחתי מיד האמורי · מיד עשו שעשה מעשה ל אמורי · ד"א שהיה צד אביו באמרי פיו: בחרבי ובקשתי · היא חכמתו מ ותפלתו: ועיין ברא"ם שכתב דא"א לפרש על חמצם של שמעון ולוי דהא לא עשו מדעתו שהרי כעס עליהם ע"ז · ולעד"ן דלאו הכי א"א לפרש עליה' דמה נתינת שנים יהיה על שנתנו ליוסף מפני שלקחה שמעון ולוי בחרבם ובקשתם והלא אדרבה מזה הטעם לאוי שיותן לשמעון ולוי ולא ליוסף (וד"ק)

יהושע כ"ד / תהלי' כ"ח / הושע ו' / צפניה ג'

שפתי חכמים

א שלא יש למלאך כח לגאול שום אדם בלא רשות הקב"ה: ב דאי לא היה מפרש רש"י בהדיא הייתי אומר דעל כרחך צ"ל דלאו מנשה ואפרים היא דהא כתיב בסמוך בהדיא דבירך אותם ומה צריך לו לברך פעם אחרת וה"א דנערים הם בנים קטנים של יוסף לכך צריך רש"י לפרש למנשה ואפרים הוא דהא לא היו לו בנים אחרים והא דבירך אותם שני פעמים · יש לומר דהכא כתוב ויברך את יוסף וכלל אותם בברכתו של יוסף אבל לא בירך א' מהם בפני עצמן ולקמן ברכן בברכה בפני עצמן · (קנ"מ) ולעד"ן נראה לי מפני שכתיב הנערים בה"א הידיעה הנזכרים לעיל ולא נזכרו כ"א מנשה ואפרים גם לא נודע ליוסף שאר נערים דהא פי' לעיל אשר הולדת אם תולד: ג הוצרך לפרש כן מפני שהלשון בכל מקו' מורה על הסרה ומלת ויתמוך מורה על הסמיכה: ד הוצרך לפרש שלא תאמר ידעתי בני ידעתי שגם הוא יהיה לעם הוא משמע שגם יוסף היה יודע שמנשה יהיה לעם רק שיוסף חשב שיעקב אינו יודע וא"כ קאמר לי יעקב שגם הוא יודע כמוהו שיגדל וגם יהיה לעם · וזה לא מפורש בקרא כי יוסף לא קאמר אלא כי מנשה הוא הבכור לזה פירש ידעתי בני ידעתי כמותך כי הוא הבכור ועוד יודע אני מה שאין אתה יודע שגם הוא יהיה לעם שגם זאת אני יודע שיגדל וכו': ה דקשה לרש"י וזרעו יהיה מלא גוים משמע שזרעו יהיו מפוזרים בכל העולם ואדרבה זה קללה הוא · ויגז"פ שמעו וכו' ר"ל שם שלו כאלו אחר ישם זרעו היה בכל העולם דהיינו על ידי ירח וחמה שנראין בכל העולם: ו כי מאמר ישראל הוא כלל ישראל והוא לשון רבים ואין אמר ישימך שהוא לשון יחיד לכן הוסיף ויאמר איש לבנו וכו': ז שהשימה הזאת אינה מקומות שלא לקח את אפרים ושם אותו לפני מנשה אלא השימה הזאת היא שימת מע'ה שהוא קודם במעלה לדגלים וכו': ח הוצרך לומר אתה טורח וכו' מפני שאין לו שום קישור למעלה: ט פירש נתתי לך כבר לפי שבאותן ברכות שברכו אחר כך יהיה הכל שוין בו לכך אמר ליה בזו נתתי רוצה לומר נתתי לך ולא יהיה בכלל אותן ברכות · והרש"ל: י (מהרש"ל) פי' דקשה לו שכם היא שכם ממש העיר ולמה כתיב אחד לשון זכר אלא ע"כ אחד לאו העיר קאי אלא ה"פ העיר שכם יהיה לך חלק אחד: כ רוצה לומר פירש הוא על כי תשיתמו שכם: ל אבל קשה לפי טעם זה למה דמהו דוקא לאמורי לכ"פ דבר אחר ולפירוש אחרון קשה היה לו לומר אחרי ולא אמורי לכן צריך לשני טעמים · מהרש"ל: מ רוצה לומר בחרבי היינו חכמה כמו שחרב מציל את בעליו כך החכמה מצילה את בעלה כענין שנאמר החכמה תחיה את בעליה ובקשתי ה"א לשון בקשה והפילה: נ ה"א וכתיב האספו והקבצו שתי לשונות רמז לקץ דכתיב ונפוצו' יהודה יקבץ וכתיב והנדחה יקבץ שהוא רמז לגלות אחרון · ועי"ל מדכתיב

(מט) ואגידה לכם · * בקש לגלות את הקץ נ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל

מט

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ ב הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם׃ ג רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז׃ ד פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה׃ פ
ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם׃ ו בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר׃ ז אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ ס

יהודה

אונקלוס

מֵידָא דַאֲמַרְאָה בִּצְלוֹתִי וּבְבָעוּתִי׃ וּקְרָא יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנַשׁוּ וְאַחֲוֵי לְכוֹן יָת דִּיעָרַע יָתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא׃ אִתְכַּנַשׁוּ וּשְׁמַעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבִּילוּ אוּלְפָן מִן־יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן׃ רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וְרֵישׁ תּוּקְפִּי לָךְ הֲוָה חָזֵי לְמִסַּב תְּלָתָא חוּלָקִין בְּכֵירוּתָא כְּהוּנְתָּא וּמַלְכוּתָא׃ עַל דַּאֲזַלְתָּא לְקֳבֵל אַפָּךְ כְּמַיָּא בְּרַם לָא אֲהַנִּיתָא הוּלָק יַתִּיר לָא תִסַּב אֲרֵי סְלֵיקְתָּא בֵּית מִשְׁכְּבֵי אֲבוּךְ בְּכֵן אַחֵילְתָּא לְשׁוּוּיֵי בְּרִי סְלֵיקְתָּא׃ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִין גּוּבְרִין גִּבָּרִין בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְבוּרָא׃ בְּרָזֵיהוֹן לָא הֲוָת נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנוּשֵׁיהוֹן לְמֵהַךְ לָא נְחָתִית מִן־יְקָרִי אֲרֵי בְרוּגְזֵיהוֹן

בעל הטורים

ויקרא יעקב בקש לגלות להם הקץ ונכסה ממנו אמר יעקב שמא יש בכם פסול אמרו לו תבדקן בשמותינו ולא תמצא בהם חית וטית לפי שאין בהם אותיות קץ׃ ג' חסר בליסנא׃ אחד ב' במס' הכא ואי' לא תחד אתה בקבורה שבקש יעקב שאף לאחר הקבורה לא יהיו מזכירין אותו במעשה קרח

שפתי חכמים

אדכתיב באחרית הימים ל"ל אלא רמז לקץ הימין שיהיה באחרית הימים׃ א דאלת אוני יתור הוא שהרי כבר כתיב כחי ואוני היינו כחי כדפירש רש"י ואף על פי דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה אפשר דלאה מוכת עץ היתה׃ והרא"ם תירץ שמעכ' באצבע ויש עוד תירוצים אחרים ע"ש (נח"י) ואילולי דבריהם הייתי מפרש שלא נתעברה מטיפה ראשונה אלא שכל הטיפות של יעקב היו לו לראובן שלא ראה קרי מחמת בהור עיין שם מה שאמר׃ ב דחלל קאי על השם דשייך לומר חילל על הקדוש ברוך הוא כמו חלל השם אבל לא שייך ל' חילל על המטה והמפרשו כן טועה׃ ג ואין להקשות למה לא אמר הטעם משום שלא היו מדבריה לפני אחיהם הגדולים מהם׃ וי"ל שכיון שאמר לאביהם שהיו קורים לבני השפחות עבדים א"כ הוא הוציא שם רע עליהם והיה להם פתחון פה שהרי יוסף קרא אותן עבדי' לכך נתן טעם בדוד וכו' מהרש"ל׃ ד וא"ת והאיך היו מדברי' שמעון ולוי בפני ראובן תירץ מהרש"ל שלא היה ראובן באותו פעם שם שהרי הלך לשמש את אביו׃ ה לפי שהכ"ף בולת מכורותיה' כחלפת בגי"מל שהם מאותיו' גיכ"ק׃ ו וא"ת ולמה היה באמ' מותר למשה מדינית וי"ל דצפורה גיורת היה׃ עוד י"ל דמשה נשאה קודם מתן תורה׃ ז וי"ל דלכך הביאו רש"י דל תקש' מנא ליה לפרש כן דילמ' מה שלא מנה יעקב במעש' זמרי ובקרח דאין דרך של קרא לייחס אלא עד השבטים לכך הביא זה דהא מצינו שייחס עד אחר יעקב ואם כן למה לא יחסו בני קרח אלא על לוי וקשיא קראי אהדדי אלא ע"כ צריך לומר דיעקב בקש על זה שלא ליחסו שם׃ ובזה נראה שיתורץ קושית הרא"ם שהקשה אדרבה יקשה בל"ה למה הוזכר שם שמו של יעקב שלא כמנהג ועוד כתב הר"אם אך קשה א"כ גבי זמרי בן סלוא שלא מצינו שנזכר שמו של יעקב על זמרי כיוא שמה שלא נאמר לשמעוני בן יעקב הוא מפני שראשי המשפחות אינן עולין רק עד השבטים ונראה כיון שמצינו בני קרח שלא יחסו אותו עד יעקב מפני תפילתו כמו שכתבתי דאל"כ היה קשיא קראי אהדדי אם כן גבי זמרי נמי כיוא מפני תפילתו של יעקב הוא דהא גבי הדדי נקטי להו דכתיב בסודם ובו' וק"ל׃ ח כי נכח לזכר הוא נסתר לנקבה כמו הכא דאלת תבא הוא לשון נסתר לנקבה גם כן נוכח לזכר וק"ל׃ ט לא שעקרוה שהרי יוסף מלך אלא מפני שמחשבתן היו לעקור נקראו עוקרים וכמ:הו ארמי אובד אבי׃ י ר"ל אלהיכו יעקב כדפירש רש"י שם בפרשת בלק׃ כ דלפירוש ראשון קשה מהו ואפיצם בישראל לכן פירש ד"א ואין לומר ואם הד"א פיר' של ואפיצם הוא א"כ מאי ד"א הא בפירוש ראשון לא פי' כלום על ואפיצם׃ וי"ל לפי הד"א נמי פירש הוא על אחלקם וה"פ אחלקם זה מזה ובמה אחלקם ואפיצם כלומר ואפיצם הוא

רש"י

ובקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים׃ ראשית אוני היא טפה ראשונה שלו שלא ראה א קרי מימיו׃ אוני כוחי כמו מצאתי און לי נמרץ אונים ולאין אונים׃ יתר שאת ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאות כפים׃ ויתר עז במלכות כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה׃ (ד) פחז כמים הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך׃ אל תותר אל תרבה ליטול כל היתרו' הללו שהיו ראויות לך ומהו הפחז אשר פחזת׃ כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שם ב שעלה על יצועי׃ שהשכינה דרכה להיות עולה על יצועי׃ פחז שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה׃ יצועי לשון משכב ע"ש שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינין והרבה דומים לו אם אעלה על ערש יצועי אם זכרתיך על יצועי׃ (ה) שמעון ולוי אחים בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו מי הם א"ת ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו א"ת בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה ג שנאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם ד על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחים׃ כלי חמס אומנות זו של רציחה חמס היא בידיהם מברכת עשו היא זו אומנו' שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו׃ מכרותיהם לשון כלי זיין הסייף בלשון יוני מכי"ר תנחומא דבר אחר מכרותיהם בארץ מגורתם ה נהגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדתיך וזהו תרגום של אונקלוס׃ (ו) בסודם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדיני' לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת א"ת אסורה בת יתרו מי התירה לך ו אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב׃ ובקהלם כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן׃ אל תחד כבודי שם אל יתיחד עמהם שמי שנ' בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן ז נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל׃ אל תחד כבודי כבוד לשון זכר הוא וע"כ אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד איתם בקבורה׃ כי באפם הרגו איש אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין כלם אלא כאיש אחד וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים זהו מדרשו׃ ופשוטו הרבה אנשים קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל׃ וברצונם עקרו שור רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו׃ עקרו אשרי"טיר בלע"ז לשון את סוסיהם תעקר׃ (ז) ארור אפם כי עז אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל׃ אחלקם ביעקב אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים׃ דבר אחר אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי עשאו מחזור

פסחי' כ"ו
יבמות ע"ו
שבת כ"ד
שם
פנה' ק"ט
מגלה ט'
יומא כ"ב
ב"ר
יבמות ע"ו
הושע י"ב
ישעיה מ'
שמוא' א' ב'
תלי' קל"ב
שם ס"ב
ב"ר
ב"ר
יחזקאל י"ו
ב"ר
ד"ה א' ו'
ישעיה י"ו
שופטים ו'
יחזקא' י"ט
יהושע י"א

ח יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך: ט גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו: י לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: יא אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה: יב חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב: ס יג זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אניות וירכתו על צידן: פ יד יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים: טו וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו

לסבל

אונקלוס

ברגזיהון קטלו קטול וברעותהון תרעו שור סנאה: ליט רוגזיהון ארי תקיף וחמתהון ארי קשיא איפלגינון ביעקב ואבדרינון בישראל: יהודה את אודיתא ולא בהיתתא בך יודון אחך ידך תתקף על בעלי דבבך יתבדרון סנאך יהון מחזרין קדל קדמך ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני אבוך: שלטון יהי בשירויא ובסופא יתרבא מלכא מדבית יהודה ארי מדין קטלא ברי נפשך סליקתא ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא לית מלכו דתזעזעניה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא

דדיליה

תולדת אהרן

זה' משפטי'
מגלה י"ו
ע"ז כ"ה
סוטה י"א
סנה' ה'
הורי' י"א
סנה' צ"ח
ברכות כ"ו
כתוב' קי"א
כתוב' קי"א
נדרי' כ'
פסחי' ד'
ב"ק י"א
כלה ל"א

בעל הטורים

וזהו' בקהלם שנ' שם ויקהל עליהם קרח: ביה שמו צריך להיות בראש הדף בי"ת בראשי' יו"ד יהודה אתה יודוך ה"א הבאים' אחריהם שי"ן שני השעירים מ"ם מה טובו וי"ו ואגידה בס: יבא שילה בגימטרי' משיח:

חמישי

בין המשפתי' ב' במס' הכא ואי' למה ישבת בין המשפתי' כמו שאמו' כוס' כל המשא כן היה יששכר נושא

שפתי חכמים

א אחלקם ביעקב קאי אשמעון הוא פירש על ואחלקם • מהרש"ל: ואפיצם בישראל קאי על לוי לכן כתיב בישראל דהוא לשון חשיבות: ב דה"ל ליעקב לברך אותו שתמשול בגוים או תמלוך אתה ולכן אמר ידך בעורף לרמז על דוד • מהרש"ל: ג ר"ל בני קאי על יהודה ולא על יוסף תדע דהא יהודה גם הוא בנו • ועוד דהא מטרף תמר נ"כ סלק עצמו וכמו שפי' רשי ואם כ סלק עצמו משתיהן ולמה כתב בני על יוסף אלא ודאי בני קאי על יהודה: ד דק"ל הא עד שאול לא היה מלך בישראל ועל זה פי' מדוד ואילך שהוא משבט יהודה: ה (כת"י) וקאי אדלעיל לא יסור שבט מושלים מיהודה ואפילו בזמן הגלות תהיה להם שררה מועטת וכל זה יתנהג עד כי יבא שילה מי שהשבט שלו והרב נקט המלוכה תמורת השבט והיא היא: ו ר"ל דהוא כאי מפרש שילה קאי אגואל אבל לא מפרש שהוא לשון שלו אלא שני תיבות הם שי לו פירש מנחה לו: ז מביא ראייה דיקהת בחד יו"ד לשון אסיפה: ח מקהילים קהילות שכינס הבאים ושומעים דבריהם ע"ש: ט והכי משמע הקרא אוסרי לגפן עירה ישכנון ישראל עיר ירושלים ולשורקה בני אתונו וישראל יבנון בית המקדש: י ר"ל דקאי פסוק זה את"ח ובאחורות פי' לבנות ת"ח של כשים בנדים לבנים א"כ רוכבים על אתונות לבנות ממקום למקום כדי ללמוד תורה: כ דכתיב ישכון דמשמע שכונתו על חוף ימים היינו ארצו אבל הוא יצמא לחוף האניות כלו' במקום הנמל במקום שהאניות מביאות סחורה שם יהא מצוי • (כת"י) דמה כל זה ואמר שארץ זבולן היתה בסוף הים מקום המבדיל בין א"י ובין ארצות העמים וממילא כל הספינות עוברי' דרך ארצו יע"ש:

א כלומר

רש"י

מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרו' נתן לו תפונתו א דרך כבוד: (ח) יהודה אתה יודוך אחיך • לפי שהוכיח את הראשוני' בקנטורים התחיל יהודה נסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי רצוי לא אתה כמותם * ידך בעורף אויבך • בימי ב דוד * ואויבי תתה לי עורף: בני אביך • על שם שהיו מנשי' הרבה לא אמר כדרך שאמר יצחק: (ט) גור אריה • על דוד נתנב' בתחילה גור * בהיות שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם • וזהו שתרגם אנקלוס שלטון יהא בשרויא בתחלתו: מטרף • ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו שיהודה שנמשל לאריה: בני עלית • סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו' • וכן בהריגת תמר ג שהודה צדקה ממני לפיכך כרע שכב וגו' בימי שלמה * איש תחת גפנו וגו': (י) לא יסור שבט מיהודה • מדוד ואילך ד אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות *: ומחוקק מבין רגליו • תלמידים אלו נשיאי א"י: עד כי יבא שילה • מלך המשיח שהמלוכה ה שלו • וכן תרגמו אנקלוס • ומדרש אגדה שילו ו שי לו * שנא' יובילו שי למורא: ולו יקהת עמים • אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא כיסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בלשון זה והם נקראים עיקר נופל כגון נון של נוגף ושל נושך ואל"ף * שבאחותי באזניכם (והוא לשון חוה) * ושבאבחת חרב (ופי' אימת חרב והוא לשון זיין) אסוך שמן • אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנאמר * אליו גוים ידרשו ודומה לו * עין תלעג ז לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמרא דיתביה ומקהו אקהתא בשוקי ח דנהרדעא במסכת יבמות * ויכול היה לומר קהיית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה • מתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעיין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד: שורקה • זמורה ארוכה קורי"דא בלע"ז: כבס ביין • כל זה לשון רבוי יין: סותה • לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא • אוסרי כמו אוסר דוגמת * מקימי מעפר דל * היושבי בשמים וכן בני אתונו כענין זה • ואנקלוס תרגם כאלך ט המשיח • גפן הם ישראל • עירה זו ירושלים • שורקה ישראל * ואנכי נטעתיך שורק: בני אתונו • יבנון היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל * ועוד תרגמו בפנים אחרים • גפן אלו צדיקים • בני אתונו עבדי אורייתא באולפן על שם רוכבי אתונות י צחורות • כבס ביין ארגוון טב שלבושו דומה ליין ובנעוכין הוא בלשון סותה שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה • ואף רבותינו פירשו בגמרא לשון הסתת שכרות במסכת כתובות * ועל היין שמא תאמר איני מרוה ת"ל סותה: (יב) חכלילי • לשון אודם כתרגומו וכן * למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין: מחלב • מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן • וכן פירש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב • ולפי תרגומו עינים לשון הרים שמשם צופים למרחוק • ועוד תרגמוהו בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח היקבים כעוותי יקביה שלו ולשון ארמי הוא במסכת ע"א * כיווא ארתחו ואוירן בקינפיה תרגום שנים לשון שני הסלעים: (יג) לחוף ימים • על חוף ימים תהיה כ ארצו *: חוף כתרגומו ספר מרק"א בלע"ז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר * והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה * שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך זבולן יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים: וירכתו על צידון • סוף גבולו יהא סמוך לצידון ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן: (יד) יששכר חמור גרם • חמור בעל עצמות סובל עול תור' כחמור חזק שמטעינין אותו משאוי כבד • רובץ בין המשפתים: כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לינוח לן בתחומין בתחומי העיירות שהוליך שם פרקמטיא: (טו) וירא מנוחה כי טוב • ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות: ויט שכמו לסבול • עול תורה ויהי לכל אחיו ישראל לאס עובד לספק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין שנאמר

ב"ר
שמואל כ"ב
שמואל ב' ה'
מלכי' ב ד'
ב"ר
תהלי' ע"ו
איוב י"ב
יחזקאל כ"א
ישעיה י"א
משלי ל'
ב"ק ק"ו
תלי' קי"ג
שם קכ"ג
ירמיה ב'
יחזקאל מ'
דף קי"א
משלי כ"ג
דף ע"ד
יבמות מ"ח
תנחומא
דברי' ל"ג

ומבני

לסבל ויהי למס־עבד: ס
16 דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל:
17 יהי־דן נחש עלי־דרך שפיפן עלי־ארח הנשך עקבי־סוס ויפל רכבו אחור:
18 לישועתך קויתי יהוה: ס
19 גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב: ס
20 מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני־מלך: ס
21 נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי־שפר: ס
22 בן פרת יוסף בן פרת עלי־עין בנות

אונקלוס

דדיליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא: ... יסחר ישראל לקרתיה עמא יבנון היכליה יהון צדיקיא סחור סחור ליה ועבדי אוריתא באולפן עמיה יהי ארגון טב לבושוהי כסותיה מילא מילא צבע זהורי וצבעונין: יסמקון טורוהי בכרמוהי יטופון נעווהי בחמר יחוורן בקעתיה בעיבור ובעדרי ענא: זבולן על ספר ימיא ישרי והוא יכבש מחוזין בספינן וטוב ימא ייכול ותחומיה יהי מטי על צידון: יששכר עתיר בנכסין ואחסנתיה בין תחומיא: וחזא חולקא ארי טב וית ארעא ארי מעבדא פירין ויכבש מחוזי עממיא וישיצי ית דיריהון וראישתארון בהון יהון ליה פלחין ומסקי מסין: מדבית דן יתבחר ויקום גברא ביומוהי יתפריק עמיה ובשנוהי ינוחון כחדא שבטיא דישראל: יהי גברא דיתבחר ויקום מדבית דן אימתיה תתרמי על עממיא ומחתיה תתקף בפלשתאי כחיוי חורמן ישרי על אורחא וכפתנא יכמון על שבילא יקטיל גברי משרית פלשתאי פרשין עם רגלאין יעקר סוסון ורתיכין ויממגר רוכביהון לאחורא: לפורקנך סברית יי: מדבית גד משרית מזיינין כד יעברון ית ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין יתובון לארעהון: דאשר טבא ארעיה והיא מרביא בתפנוקי מלכין: נפתלי בארע טבא יתרמי עדביה ואחסנתיה תהי מעבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון: ברי דיסגי יוסף ברי דיתברך כגופן דנציב על עינא דמיא תרין

פסחי' ד' / סוטה י' / סוטה ט' ודף יח / סנה' ק"ה / סוטה י"א / ברכות כ"א / סוטה ל"ו / ב"ק י"ג / ב"מ ס"ד

בעל הטורים

י"ד פסוקי' מן ג' מלות:

ששי

ינודנו ב' במ' הכא ואי' נעלות לינס ינודנו פי' שבני גד לקחו נחלה מעבר לירדן והיו באי' עליו גדודי' מהגוים שסביביו וזהו פי' גדוד ינודנו:

שפתי חכמים

א כלו' כאלו היא הפי' ופירושו כל ישראל יחד שהרי שמשון נקם נקמות כל ישראל יחד היה ואין לפרש ידין לשפוט כי לא מצינו זה בשום מקום: ב נוסף הוא כמין סריקה וכן פר"שי בפר' בראשי': ג ויש לומר דלכך מביא על הפסוק זה ראייה ממשה רבינו שאל תקשה ליה מנא ליה לפרש דשיננה דכתיב כאן הוא לשון שין דלמא מתגל שלו יהיה טוב ושומן לכך מביא ראייה ממשה רבינו עליו השלום זה פשיטא הוא דבעינן זה שבירכן יעקב ברכן מר"עה והתם כתיב נהדי' וטובל בשמן רגלו וק"ל: ד כתיב אילה שלוחה שהיא לשון נקבה וא"כ כתיב הנותן שהוא לשון זכר ועל זה פירש דבורה וברק: ה רצה לומר התרגום מתרגם כן על פסוק זה ולפי התרגום פירושו כן מה שאמר הנותן אמרי שפר רצה לומר על חלקו הוא יודה אמרי שפר ומה שכתב רש"י לעיל הנותן אמרי שפר כתרגומו צריך לפרש לפי פי' דלע"ל שפירש אילה שלוח' על פירות נבוכר או פירוש אמרי שפר לפי התרגו' שהיו מברכים ברכה הראויה להם ודו"ק: ו דק"ל דבנות משמע שהיו הרבה בנות וצעדה משמ' אחת היתה ועל זה פירש בנות כו': ז כלומר לא תי"ו הנקבה כי על הזכר הוא מדבר: ח דק"ל

רש"י

* ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיה' מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויט שכמו הספיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם: ואנקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס עובד: (טז) דן ידין עמו ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה' עמו: כאחת שבטי ישראל כל ישראל יהיו כאחד עמו א ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה: (יז) שפיפון הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהו' ב נושף * ואתה תשופנו עקב: הנושך עקבי סוס כן דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס: ויפול רוכבו אחור שלא נגע בו ודוגמתו מצינו בשמשון * וילפת את שני עמודי התוך ונומר ושיצל הגג מתו: ואונקלוס תרגום כחוי חורמן שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם וכפיתנא כמו פתן יכמון יארוב: (יח) לישועתך קויתי ה' נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר * זכרני וחזקני אך הפעם וגו': (יט) גד גדוד יגודנו כלם לשון גדוד הם וכן חברו מנחם ואם תאמ' אין גדוד בלא שני דלתין י"ל גדוד שם דבר צריך שני דלת"ין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן אחר * כצפור לנוד תנודת * שבעתי נדודים * שם נפל שדוד מגזרת ישוד צהרי' אף ינוד יגודנו ונדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כמו ינוד ירום ישוד ישוב וכשהו' מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתבולל יתעודד ובלשון מפעיל * יתום ואלמנה יעודד לא בב"יעקב אליו * משובב נתיבות יגודנו האמור כאן אין לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו ינוד הימנו כמו בני יצאוני יצאו ממני גד גדוד יגודנו גדודים יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא יגוד עקב כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב בדרכן ובמסילותם שהלכו ישובו כמו * עקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הצאן בלשון לעז טרציא"ש: (כ) מאשר שמנה לחמו מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין. וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות * פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו': (כא) אילה שלוחה זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל פירותי' כאילה זו שהיא קלה לרוץ אילה שלוחה אילה משולח' לרוץ: הנותן אמרי שפר כתרגומו ד"א על מלחמת סיסרא כתיב * ולקחת עמך עשרת אלפי' איש מבני נפתלי וגו' והלכו שם בזריזו' וכן נאמר שם לשון שלוח * בעמק שלח ברגליו: הנותן אמרי שפר על ידם שרו דבורה וברק שירה ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשעירער עשו על המערה במסכת סוטה * ותרגומו יתרמי עדביה יפול חבלו והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושבח: (כב) בן פרת בן חן והוא לשון ארמי אפריין כתעייה לרבי שמעון בסוף בבא מציעא *: בן פורת עלי עין חנו נטוי על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם (ד"א כצ"ל כי לפי' ראשון הוא שור חומה וק"ל) עלי שור על ראייתו כמו * אשורנו ולא קרוב ויש"א יש רבים וזה נוטה לייטב המקרא פורת תי"ו שבו הוא תקון הלשון כמו * על דברת בני האדם: שור כמו לשור ד"א יצליח ר' בשביל לפותא ותרגום של אנקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו' וכתב בנית על שם בנות משה בנות צלפחד

ד"ה א י"ב / בראשית ג' / שופטי' י"ג / שופטי' י"ז / משלי כ"ו / איוב ז' / שופטי' ה' / תהיל' קמ"ו / ישעי' ב"ח / תהלי' ע"ז / דף פ"ה / שופטי' ד' / שם ה' / דף י"ב / דף קי"א / מדבר כ"ד / קהלת ג'

אונקלוס

סוטה ל"ו תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא: ואתמררו עמיה ונקמוהי ואעיקו ליה גברין גברין בעלי פלגותא: ותבת בהון נביאותיה על דקיים אורייתא בסתרא ושוי בתוקפא רוחצניה בכן יתרמא דהב על דרעוהי ואחסין מלכותא ותקף דא הות ליה מן קדם אל תקיפא דיעקב דבמימריה זן אבהן ובנין זרעא דישראל: מימר אלהא דאבוך יהי בסעדך וית שדי ויברכנך ברכן דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ברכן דנגדן ממעמקי ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך: ברכתא דאבוך יתוספן על ברכתא דילי דבריכו אבהתי דחמידו להן רברביא דמן עלמא יהוין כל אילין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי:

זוה' בראשי' פנת קל"ט

ויחי

בנות צעדה עלי שור: כג וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים: כד ותשב באיתן קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל: כה מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם: כו ברכת אביך גברו על ברכות הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: פ כז בנימין זאב יטרף

בבקר

בעל הטורים

רובצת ג' במס' הכא ואידך גבי ביוסף ומתה' רובצת תחת והאם רובצת והיינו דאמר' בפ"ג דתעני' אין לך טפה שיורד' מלמע' שאין טפחיי' עולה מלמטה חן התהו' היינו ומתהו' רובצת תחת והאם רובצת יליף רובצת רובצת מתהו' רובצת לאפרוחים, שמניה קן ביס שחייב בשילוח:

רש"י

בלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן בני דיסני יוסף פרת לשון פריה ורביה א ויש מ"א בני היתישבי' על הלשון בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו. אמר יוסף רשע הזה עיניו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה: בנות צעדה עלי שור. להסתכל בך בצאתך על מצרים. ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע. ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולטת בהם: (כג) וימררהו ורבו. וימררוהו ב אחיו. וימררהו פוטיפר ואשתו ג למאסרו לשון וימררו את חייהם: ורבו. נעשו לו אחיו אנשי ריב ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו ליקוד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו'. ואף אם לשון רביית חצים הוא כן היה לו ליקוד אינו אלא לשון פעלו כמו שמו שמים שהיא לשון הושמו וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו על ידי אחרים ולשון שמו רמו מעליהם הוא משוממים את עצמ' נתרוממו מעצמם נעשו אנשי ריב. וכן דומו יושבי אי כמו נדמו. וכן תרגם אונקלוס ונקמוהי: בעלי חצים. שלשונם כחץ. ותרגומו לשון ותהי המחצה אותן שהיו ראויים לחלוק עמו נחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו. נתישבה בחוזק: קשתו. חוזקו: ויפוזו זרועי ידיו. זו היא נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה לה' ית רועה אבן ישראל עיקרן של ישראל לשון האבן הראשה לשון מלכות ואונקלוס אף הוא כך תרגמו: ותשב. ותבת בהון נביאותיה התלומות אשר חלם להם על דקיים אורייתא בסתרא תוספת הוא ד ולא מלשון עברי שבמקרא ושוי תוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו וכן לשון התרגום על העברי ותשב כנואתו בשביל שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח בכן יתרמא דהב על דרעוהי וכו': ויפוזו זרועי ידיו. לשון פז: אבן ישראל. לשון נוטריקון אב ובן אבהן ובנין ה יעקב ובניו: (כה) מאל אביך. היתה לך זאת והוא יעזרך: ואת שדי. ועם הקב"ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך: ברכות שדים ורחם. ברכתה לאבא ולאמא. כלומר יתברכו המולידים והיולדות שהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקיבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן: שדים. ירה יירה מתרגמינן אישתדלא משתדי אף שדים כאן ו על שם שהזרע יורה כחץ: (כו) ברכות אביך גברו וגו'. הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שברך את הורי: עד תאות גבעות עולם. לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים מגעת עד ד' קצות העולם שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק. לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד. ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' זהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם: תאות. אשמו"לץ כך חברו מנחם בן סרוק: הורי. לשון הריון שהורוני במעי אמי ז כמו הרה גבר: עד תאות. עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה מתאו לבא חמת: תהיין. כלם לראש יוסף נזיר אחיו. פרישא דאחוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל. נזורו אחור. ור"ד ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ: ויפוזו זרועי ידיו כמו ויפוצו ח שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו: מידי אביר יעקב. שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא בסוטה ואונקלוס תרגם תאות עולם לשון תאוה וחמדה ט ונבעות לשון מגוקי ארץ שחמד זו אמו י והזקיקתו לברכו: (כז) בנימין זאב יטרף. זאב הוא אשר יטרף כ נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבעה ובגא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב שנאמר ושאול לכד המלוכה וילחם בכל אויביו ובאדום וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד. לשון בזה ושל המתורגם עדאה. ועוד יש לו דומה בלשון עברית אז חולק

ישעיה כ"ח
במדבר ל"ד
שם
דף נ"ה
שופטי' כ"א
שמואל א' י"ד

שפתי חכמים

א דק"ל מנא ליה לתרגום כן ועל זה פירש פורת לשון פריה ורביה. ושירנב פירש והנדיל: ב מדכתיב בסיפא דקרא בעלי חצים מלשון ותהי המחצה אותן הראויין לחלוק עמו נחלה: ג דאין לומר דקאי על אחיו לחוד דהוה ליה למיתר ורבו וימררו דאין למרד תחילה ואחר כך לרוב אלא ודאי דקאי גם אפוטיפר ואשתו: ד ר"ל שתרגום הוסיף על הקרא: ה ר"ל התרגום מתרגם על אבן אב ובנין ומנא לי' לתרגום כן ועל זה פירש לשון נוטריקון אב ובן: ו דעתו לפרש היאך הוא מילת שדים לשון אב: ז דעתו לפרש היאך שייך מילת הורי ללשון אב: ח ר"ל דזיי"ן וצדי"ק מתחלפין בכמה מקומות כמו זעקת שהוא כמו צעקת: ט וכן משמע הפסוק עד תאות גבעות עולם פירש ברכות שברכני אבא גברו כל מה טובים על הברכות שבירך את הורי לפי שהברכות שלי חמדו גדולי עולם ומפרש רש"י ומי חמדו שחמדתן אמו וכו' מנאתי: י דק"ל לפי התרגום דמפרש תאות לשון חמדה. אם כן מה שכתוב בתחילה ברכות אביך גברו וגו'. שהוא פירושו הברכות שלי שנתן לי הק"בה גברו יותר מברכות שבירך את אבותי כדפירש רש"י לעיל אם כן לפי התרגו' היאך מיושב מה שכתוב אחריו עד תאות גבעות עולם ועל זה פירש שחמדתן אמו וכו' ר"ל לפי התרגום קאי תאו' על רבקה שהיא אמו של יעקב שהוא חמדה לאותן ברכות והזקיקה את יעקב לקבלן ולכן הלבישה את יעקב בגדי עשו החמודות בשביל שיקבל יעקב הברכות: כ ויטרוף אינו דבק עם זאב שכל זאב טורף אלא טורף שב אל בנימין. ור"ל בנימין זאב הוא מפני שטורף כמ"ש ומהרש"ל פירש דמקרא משמע שבנימין יטרוף את הזאב ואין שייך באדם לשון טרף.

עד

בראשית

בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל: כח כל־
אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר־דבר
להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו
ברך אתם: כט ויצו אותם ויאמר אלהם
אני נאסף אל־עמי קברו אתי אל־אבתי אל־
המערה אשר בשדה עפרון החתי: ל
במערה אשר בשדה המכפלה אשר־על־פני
ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את־
השדה מאת עפרן החתי לאחזת־קבר: לא
שמה קברו את־אברהם ואת שרה אשתו שמה
קברו את־יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברתי
את־לאה: לב מקנה השדה והמערה אשר־
בו מאת בני־חת: לג ויכל יעקב לצות את־
בניו ויאסף רגליו אל־המטה ויגוע ויאסף אל־
עמיו: נ א ויפל יוסף על־פני אביו ויבך עליו
וישק־לו: ב ויצו יוסף את־עבדיו את־
הרפאים לחנט את־אביו ויחנטו הרפאים את־
ישראל: ג וימלאו־לו ארבעים יום כי כן
ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים
יום: ד ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל־
בית פרעה לאמר אם־נא מצאתי חן בעיניכם
דברו־נא באזני פרעה לאמר: ה אבי
השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר
כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה
אעלה־נא ואקברה את־אבי ואשובה: ו
ויאמר פרעה עלה וקבר את־אביך כאשר
השביעך: ז ויעל יוסף לקבר את־אביו

ויעלו

בעל הטורים

כולם פתחין וג' באתנחתא ס"ל מלא בתורה :

ד' ב' פתחין דין קמץ :

ג' חסר :

נ

וימלאו ב' במס' הכא ואידך וימלאו ימיה ללדת רמז לם ק מ' יום הולד נוצר :

אנכי מת ב' במס' חדא ביעקב ואידך במשה ואידך ביוסף אע"ג שאמרו יעקב לא מת כיון שאמר משה אנכי מת שאמר אותו גם הוא ובלשון שאמר יעקב אמר גם יוסף :

אונקלוס

תולדות אהרן ז

בנימין בארעיה תשרי שכינתא באחסנתיה
יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין
כהניא קורבנא ובעידן רמשא יהון מפלגין
מותר חולקהון משאר קודשיא: כל אילין
שבטיא דישראל תרין עסר ודא דמליל להון
אבוהון ובריך יתהון גבר דכברכתיה בריך
יתהון: ופקיד יתהון ואמר להון אנא מתכניש
לעמי קברו יתי לות אבהתי במערתא דבחקל
עפרון חיתאה: במערתא דבחקל
כפילתא די על אפי ממרא בארעא דכנען דיזבן זוה' שלח ל"ג
אברהם ית חקלא מן עפרון חיתאה לאחסנת
קבורה: תמן קברו ית אברהם וית שרה
אתתיה תמן קברו ית יצחק וית רבקה אתתיה
ותמן קברית ית לאה: זבני חקלא ומערתא די
ביה מן בני חיתאה: ושיצי יעקב לפקדא ית
בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתכניש
לעמיה: ונפל יוסף על אפי אבוהי ובכא עלוהי
ונשיק ליה: ופקיד יוסף ית עבדוהי ית אסותא
למחנט ית אבוהי וחנטו אסותא ית ישראל:
ושלימו ליה ארבעין יומין ארי כן שלמין יומי
חנטיא ובכו יתיה מצראי שבעין יומין: ועברו
יומי בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר סוטה ל"ו
אם כען אשכחית רחמין בעיניכון מלילו כען ר"ה כ"ו
קדם פרעה למימר: אבא קיים עלי למימר הא סוטה י"ב
אנא מאית בקברי דאתקנית לי בארעא דכנען חולין נ"ב
תמן תקברינני וכען איסק כען ואקבר ית אבא סוטה ל"ו
ואיתוב: ואמר פרעה סק וקבור ית אבוך כמא סוט' ט' ודף י"ב

דקיים

שפתי חכמים

טרף לכן פירש זאב הוא וכו' : א (מהר"ן) ואי לאו קרא דוזאת אשר דבר להם אביהם ה"א דיעקב כיחס על דבריו לגמרי וחזר ומה שקנתר שכן ויברך אותם כלם במשמע לכך הוצרך לומר וזאת אשר וכו' להודיע שמה שאמר בעיניו יהא עומד בחזקתו אלא שחזר וכללם וכו' : ב לא מצאתי זה בשום מדר' וגם תמוה בעיני היכן מצינו זה שבירך לראובן שמעון ולוי אי משו' שכלל' כולם בברכה א' הלא זה למדנו שבירך אותם א"כ ויברך אותם נ"ל : ג שם בבמ"ר מקום 'והלא חנטו אותו הרופאי' וכתיב כמי בסמוך שנשאו בניו ממצרי' וקברו בארץ כנען · י"ל לא טינם טעם מיתה היינו שלא היה לו ציער מיתה ועוד כאמרו בזה דברים וכו' : ד ר"לת כי לא תבא לשון מלוי רק על מספר הקצוב מתחילה כמו את מספר ימיך אמלא כלומר ימים הקצובים לו וימלאו ימיה ללדת כלו ימים הקצובי' לימי לידתה וכן רבים במקר' וכאן לא היה מספר קצוב מתחילה לכך הוצרך הרב לומר השלימו לימי חניטתו מפני שימי החניטה הם ימים הקצובים להם כלומר לחניטות ארבעים יום וזהו אמרו עד שמלאו מ' יום ואמר השלמה במקום וימלאו לה די"ע שזה המילוי הוא מענין השלמה לא מהמלוי שהוא הפוך הריקות הר"ם : ה לאפוקי דפסיק יתיב וימלאו לו מ' יום ואח"כ ויבכו אותו עוד שבעים יום : ו דאל"כ למה בכו וא"ל משום כבוד יוסף כי הבכי אינו פועל רבוני עד שיבכ' בשירבה ; ז כרי הוא ל' עברי ודגור

רש"י

עד שלל ויעל שאול הוא אומר שעמד בתחל' בקרן (ס"א פריקתן) וזריחתן של ישראל : ולערב יחלק שלל · אף משתשקע שמשן של ישראל ע"י נבוכד נצר שיגלם לבבל : יחלק שלל · מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנ' הנה בית המן נתתי לאסתר · ואנקלוס תרגם על שלל הכהנים בקדשי הקדשים :

(כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם · והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם א מה שאמר בעניין · יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם ב כלם במשמע · אשר כברכתו · ברכה העתיד' לבא על כל א' וא' ברך אותם לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותם ברך אותו מה ת"ל לברך אותם לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כלם בכל הברכות ת"ל ברך אותם : (כט) נאסף אל עמי · על שם שמכניסין הנפשות למקום גניזתן יש אסיפ' בלשון עברי שהיא לשון הכנסה כגון *ואין איש מאסף אותי הביתה · ואספתו אל תוך ביתך באספכם את הארץ · הכנסתם לבית מפני הגשמים · באספכם את מעשיכם · וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה : אל אבותי · עם אבותי : (לג) ויאסף רגליו · הכניס רגליו : ויגוע ויאסף · ומיתה לא נאמרה בו ואמ"ו יעקב אבינו לא ג מת * : (ב) לחנוט את אביו · ענין מרקחת בשמים הוא : (ג) וימלאו לו · השלימו לו ימי חניטתו עד ד שמלאו לו מ' יום : ויבכו אותו מצרים שבעים יום · מ' לחניטה ול' לבכי ה לפי שבאה להם ברכה לרגלו ו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין : (ה) אשר כריתי לי · כפשוטו כמו כי יכרה איש · ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי · אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה · * ועוד מדרשו לשון כרי דגור ז שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה : כאשר השביעך · ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר אם כן

אעבור

שופטי' י"ט

תענית ה'

נ"ב

אונקלוס

דקיים עלך: וסליק יוסף למקבר ית אבוהי
סוטה י"ג וסליקו עמיה כל עבדי פרעה סבי ביתיה וכל
סבי ארעא דמצרים: וכל בית יוסף ואחוהי
שם ט' ובית אבוהי לחוד טפלהון וענהון ותוריהון
שם י"ג שבקו בארעא דגשן: וסליקו עמיה אף רתיכין
שם אף פרשין והות משריתא סגיאה לחדא: ואתו
שבת קנ"ב עד בית אידרי דאטד דבעיברא דירדנא וספדו
תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אבלא
שבעא יומין: וחזא יתיב ארעא כנענאה ית
אבלא בבית אידרי דאטד ואמרו אבל תקיף דין
למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים די בעיברא
סוטה י"ג דירדנא: ועבדו בנוהי ליה כן כמא די פקידנון:
חולין ק"א ונטלו יתיה בנוהי לארעא דכנען וקברו יתיה
זוה' ברלאשי' במערת חקל כפלתא דזבן אברהם ית חקלא
סוטה י"ג לאחסנת קבורא מן עפרון חיתאה על אפי ממרא:
ותב יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו
עמיה למקבר ית אבוהי בתר דקבר ית אבוהי:
וחזו אחי יוסף ארי מית אבוהון ואמרו דילמא
יבמות ס"ה יטר לנא דבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל
יומא פ"ז בישתא דגמלנא יתיה: ופקידו לות יוסף
יבמות ס"ה למימר אבוך פקיד קדם מותיה למימר: כדין
יומא ע"ז תימרון ליוסף בבעו שבוק כען לחובי אחך
ולחטאיהון ארי בישתא גמלוך וכען שבוק כען
לחובי

ויחי

וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי
אֶרֶץ־מִצְרָיִם: ז וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית
אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:
ח וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי
הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד: ט וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד
אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד
מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים:
וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל
בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־
כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:
יא וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם: יב
וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת
שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה
לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא:
יג וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־
הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־
אָבִיו: יד וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם
וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־
הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ: טו וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף
לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: יו כֹּה־
תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם
כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי
אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו: יז וַיֵּלְכוּ גַּם־
אחיו

בעל הטורים

וכל זקני ב' במס' הכא ואידך ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וכל זקני ההיא בני עגלה ערופה וז"ש לא שפכו שלא פטרנוהו בלא מזון דהיינו וכל זקני ישראל וכו' ולא פטרנו' בלא לוי' דהיינו וכל זקני פרעה שליוו לארונו של יעקב:

כאשר צום ב' במס' הכא ואי' הקים את דברי יונדב אשר צוים תאמר עשני עשה ופסלי ונסכי צום לאמר מה זה מדבר בע"ז ונסכי ופסלי צום אף יונד' צוה לבניו שלא יעבדו לע"ז וכן יעקב כשביקש לגלו' הקץ לבניו ונעלם מתנו אמ' שמא יש בכם עובדי ע"ז אמרו לו שמע ישראל וגו':

רש"י

אעבור על שבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר ועודף על ע' לשון א ואתה אינך מכיר בו כדאיתא במסכת סוטה*: (י) גרן האטד. מוקף אטדין היה. ורבותינו דרשו *על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כלן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרים כגרן המוקף סייג של קוצים: (יא) כאשר צום: מהו אשר צום: (יב) וישאו אותו בניו. ולא בני בניו שכך צום אל ישאו מטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען* אלא אתם וקבע להם מקום ג' למזרח וכן לד' רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך. מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותות באות שמסר להם אביהם לישא מטתו: (יג) הוא ואחיו וכל העולים אתו. בחזרתן כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואח"כ כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: (יד) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב ב לא קרבן*: לו ישטמנו. שמא ישטמנו לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי כגון לו יהי כדברך לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו. ויש לו משמש בלשון אם אולי כגון לו חכמו לו הקשבת למצותי. ולו אנכי שוקל על כפי. ויש לו משמש בלשון שמא. לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא ג והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא. ויש אולי בקשה ד כגון אולי יראה ה' בעניי. אולי ישיב ה' אותי הרי הוא כמו לו יהי כדברך. ויש אולי לשון אם אולי יש נ' צדיקים: (טו) ויצוו אל יוסף. כמו ויצום אל בני ישראל ציוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל. אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן. ואת מי צוו את בני בלהה ה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה: אביך צוה. *שנו בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אם אביך מת אלוהו קיים והם עבדיו: (יח) וילכו גם אחיו. מוסף על השליחות:

דף ל"ב
סוטה י"ג
במ"ר
ב"ר
ב"ר
יבמות ס"ה

שפתי חכמים

ודביר הוא לשון ארמי: א (ר"אם) ויש לתמוה אם כן איך הורשה לדבר עם אחיו בלשון הקודש כדפירש רש"י בכי פי המדבר אליכם וכו' י"ל שהתנה עמו שלא ידבר עם המצרים דווקא וכשידבר יוסף עם אחיו לא היה שום אדם אתו בבית ולא יודע הדבר שדבר עמהם. (כח"י) ואי קשיא הא קשיא והא כל דברי המליץ היה בלשון הקודש ושם היו הרבה מצרי' וע"ק מדידיה אדידיה דבפסוק כי פי המדבר כתב שהרבה ממצרים היו יודעי' אותו וא"כ מה תועלת בשבוע שיוסף לא ידבר בו והרבה מהמצרים ידברו בו וע"ש שהאריך: ב בב"ר א"ר תנחומא הוא לא נתכוון אלא לשם שמים אמר לשיעבר אבא מושיב לי למעלה מיהודה שהוא מלך ולמעלה מראובן שהוא בכור עכשיו אינו בדין שאשב למעלה מהן וכו' ע"כ ולמשה גם כן לא היה רוצה לישב מפני כבוד המלכות: ג ר"ל אף על פי שאין לו דומה במקרא מ"מ מצינו לומר דלו לשון שמא דהואיל ומצינו דלו הוא לשון אולי כמו שהביא רש"י לעיל פסוקים אולי מצינו כמי שהוא לשון שמא אם כן לו כמי לשון שמא דהא לו ואולי הכל לשון אחד: ד ר"ל מזה כמי מוכח דלו ואולי הכל אחד ה"א דהא לו בכמה מקומות לשון בקשה ויש אולי כמי לשון בקשה ואם כן מצינו למימר שלו כמי לשון שמא כמו אולי ויש אולי לשון אם כמו שהביא רש"י לעיל הם כן לו ואולי הכל אחד הוא: ה דא"ל שהיה אחד שאינן מן האחים דאז בודאי לא יאמין בדבר כי היה יודע יוסף שלא יחשדו אותו הביו על זה. (ג"א) דאין סברא שהיו מגלים סוד זה וחרפתם לנכרי שמכרו אחיהם ויותר היה ראוי להם לדבר עמו בינתם:

א (ג"א)

בעל הטורים

א' חסר בליסנא :
ד' חסר :
שביעי
ט"ל מלא בתורה :

מ"ס רבתא
יפקוד לשון חסרון
לא כמו נפקד רמז
שתכין פקוד יחס' מן
ת'שכה ויסא' רל"ו :
אנכי מת ואלהי'
פקד יפקוד אתכם
פי' אנכי נשר ודס
היו' כאן ומחר בקבר
אבל מלך א חי וקיים
הוא יפקד אתכם
ורמז ב' פעמים
פ' כשם שאלכתי פ'
שני' כך יבא לכם
גואל בן פ' שני' :

אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים׃
יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת
אֱלֹהִים אָנִי׃ י וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה
אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה
לְהַחֲיֹת עַם־רָב׃ ס כ וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי
אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר
עַל־לִבָּם׃ כא וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית
אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ כב וַיַּרְא
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף׃ כג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם
וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ כד
וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד
אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה׃ כה
וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ
וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃ חזק

אונקלוס

לחובי עבדי אלהא דאבוך ובכא יוסף במללותהון
עמיה: ואזלו אף אחוהי ונפלו קדמוהי ואמרו
הא אנחנא לך לעבדין: ואמר להון יוסף לא
תדחלון ארי דחלא דיי אנא: ואתון חשבתון עלי
בישא מן קדם יי אתחשבת לטבא בדיל למעבד
כיומא הדין לקיימא עם סגי: וכען לא תדחלון
אנא אזון יתכון וית טפלכון ונחם יתהון ומליל
תנחומין על לבהון: ויתיב יוסף במצרים הוא
ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועסר שנין: וחזא
יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר
מנשה אתילידו ורביה יוסף: ואמר יוסף לאחוהי
אנא מאית ויי מדכר דכיר יתכון ויסק יתכון
מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק
וליעקב: ואומי יוסף ית בני ישראל למימר
מדכר דכיר יי יתכון ותסקון ית גרמי מכא:
ומית יוסף בר מאה ועסר שנין וחנטו יתיה
ושמוהי בארונא במצרים : חזק

תולדות אהרן

מגלה י"ג
סנה' ק"א

כתוב' קי"א
זוה' תרומ'

זוה' ויקהל

הפטרת ויחי · ויקרבו ימי דוד למות · במלכים א' בסימן ב' : פ"ה סי' פה אל פה

שפתי חכמים

א (כ"א) כי י"ב שבטים כנגד י"ב כוכבים המאירים את כל העולם גלכ"א להם יעשרה נירות רוצה לומר אף שהיו חושבים להרוג אותו היה ניכול מידם וכו' ומפני שהיה אחד מן השבטים דומה למזל ברקיע אשר א"א ליאבד כ"ש שהוא יחיד שלא יוכל לאבד וכו' אבל א"ל דאין אחד יכול להרוג עשרה דזה אין ראיה דיוסף היה מלך והיה יכול לצוות על אלף אנשים להרוג אותם :

חסלת פרשת ויחי

רש"י

(יח) כי התחת אלהים אני · שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול הלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקדוש ברוך הוא חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: (כ) וידבר על לבם · דברים המתקבלים על הלב · עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים על שאני עבד על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם יש לך אח שהרג את אחיו · דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות א' נר אחד וכו' :
(כב) על ברכי יוסף · כתרגומו גדלן בין ברכיו :

חסלת פרשת ויחי וספר בראשית ב"ה

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן א"ך ל"ד ·
וחציו ועל חרבך תחיה · ופרשיותיו י"ב אחאב סימן · ומנין
הפתוחות מ"ג והסתומות מ"ח הכל צ"א פרשיות : וסדריו
מ"ג ידי"דיה סימן · ואותיותיו ארבע אלפים
ושלש מאות ותשעים וחמשה סי' פה ימ"לה :

ואלין

שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ לְמִצְרָיִם עִם יַעֲקֹב
גְּבַר וֶאֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ עָלוּ: רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי
וִיהוּדָה: יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִין: דָּן וְנַפְתָּלִי
גָּד וְאָשֵׁר: וַהֲוָה כָּל נַפְשָׁתָא נָפְקֵי יַרְכָא
דְיַעֲקֹב שַׁבְעִין נַפְשָׁן וְיוֹסֵף דַּהֲוָה בְמִצְרָיִם: וּמִית
יוֹסֵף וְכָל אֲחוֹהִי וְכֹל דָּרָא הַהוּא: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נְפִשׁוּ וְאִתְיַלָּדוּ וּסְגִיאוּ וּתְקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא
ברכות ז' · וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא מִנְּהוֹן: וְקָם מַלְכָּא חַדְתָּא
חולין נ"ג · עַל מִצְרַיִם דְּלָא מְקַיֵּים גְּזֵירַת יוֹסֵף: וַאֲמַר
לְעַמֵּיהּ הָא עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סַגָּן וְתַקִּיפִין מִנַּנָא:
ערובין כ"ג סוטה י"א · הָבוּ נִתְחַכַּם לְהוֹן דִּלְמָא יִסְגּוֹן וִיהֵי אֲרֵי
שם · יְעָרְעִנָּנָא קְרָב וְיִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל סַנְאָנָא
שם · וִיגִיחוּן בָּנָא קְרָב וְיִסְּקוּן מִן אַרְעָא: וּמַנִּיאוּ
עליהון

ואלה

א שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת
יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:
ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה:
ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן:
ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר:
ה וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים
נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם:
ו וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל
אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא:
ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ
וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
אֹתָם:
ח וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר
לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף:
ט וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:
י הָבָה נִתְחַכְּמָה
לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף
גם

בעל הטורים

שמות בני ישראל הבאים ר"ת שביה שאף כשהיו בשביה שמו' בני ישראל לא שנו שמותן שבשביל ג' דברי' נגאלו ממצרים בשביל שלא שנו שמות' וכו' וג"כ ואלה וי"ו מוסיף על ענין וימת יוסף ולא שמות שצוה להם שלא ישנו שמותם ואמר להם אעפ"י ששנו שמו צפנת פענח אתם אל תשנו שמותיכם: ישראל הבאים ר"ת וסופי תיבות מילה: את יעקב איש ס"ת שבת לומר שבשביל שבת ומילה ששמרו במצרים נגאלו:
ד' ומלא:
פרו וישרצו וכו' ולשונות כנגד ו' שהיו יולדות ו' בכרס אחד:
ג' ב' פתחי' וא' קמץ: הבה עול' י"ב כלומר שנתחכם על י"ב שבטים:
והיה כי תקראנה

רש"י

ואלה שמות בני ישראל. אף על פי שמנאן בחייהן א בשמותם חזר ומנאן במיתתן ב להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים ג שמוציאן ומכניסן במספר ובשמות' ד שנא' * המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא *. (ה) ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ה ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים ו שהוא היה במצרים. אלא להודיעך צדקתו של יוסף. הוא יוסף הרועה ז את צאן אביו. הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו: (ז) וישרצו. שהיו יולדות ששה ח בכרס אחד: (ח) ויקם מלך חדש. רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו ט גזירותיו *: אשר לא ידע. עשה עצמו כאלו לא ידע (כ"נ י רא"ם): (י) הבה נתחכמה. כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך: נתחכמה לו. לעם כ נתחכמה מה לעשות ל לו * ופ"ד נתחכם למושיען של

ש"ר פ"א
ש"ר סוטה י"א
ש"ר

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י למה מנאן פעם אחרת הא כבר מנאן לעיל בפרשת ויגש וא"ל דלעיל מנאן בחייהן ועכשיו מנאן אחר מיתתן מכ"מ בין מניין דקודם מיתה בין לאחר מיתה כיון דכבר מנאן ועל זה פירש להודיע וכו' א"כ ק"ל דואלה ל"ל דלא הו"ל אלא אלה שמות וגו' וא"ל דקאי על מספר של מעלה דבפרשת ויגש והתם כתיב ואלה דקשה למאי כ"נ קאמר דקאי על מספר דלעיל וא"ל דקאי על מספר דלעיל ולהודיע שזה מספר אחר המיתה היה ולהכי כתיב ואלה כלומר אלה שמות בני ישראל המספר של בחייהם ואלה מספר שמותיהם לאחר מיתה אבל עדיין קשה למה ליה למספר דלאחר מיתה כיון שכבר מנאן מחיים ועל זה קאמר אע"פ וכו' וק"ל: ב ולא נקט בשמותם גבי מיתתן דלעיל בחייהם מנאן בשמותן ובפרטן אבל גבי מיתתן לא מנאן אלא ראשי השבטים כדכתיב הכא ע' נפש וגו': ג ואין להקשות מה הוא החיבה שהמשיל אותם לככבים י"ל כמו שהככבים קיימין ומאירים ביום ובלילה אך ביום אינם נראים משום שרגא בטיהרא מאי אהני כך הם ישראל קיימין בע"הז ובע"הב וק"ל: ד רא"ס שמלת ובשמותם לא קאי אלא על מ"ת ומכניסן אבל בהוצאה דווקא במספר ולא בשמותם כמו שנ' בקרא המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא גבי הוצאה כתיב במספר ובהכנסה כתיב בשם: ה ואם כן למה לא הוזכר שמו של יוסף בכללם כלומר קודם של יוצאי ירך יעקב: ו את"ל דראיה אינו קושיא דצריך למכתב יוסף משום שהיה במצרים מ"מ קשה וכי לא היינו יודעים וכו'. (כמ"י) הרא"ם האריך במקום שא"צ להביא דהרב ס"ל דחוזר למע"ה הא דקאמר ויוסף ר"ל עם יוסף היו ע' וכן הוא בסמ"ר ועל זה מקשה והלא וכו' ולמה אחר יוסף לחוד בש' מה שאר השבטים נכללו במאמר איש וביתו אבל יוסף לא נכלל בזה וא"כ ממש שהזכיר יוסף הל"ל גם את בניו ואם תפרש שאינו חוזר אדלעיל ולא צריך להזכיר יוסף ובניו שהם בכלל ע' נפש אלא להורות שיוסף היה במצרי' ע"ז קשה ומה בא ללמדינו: ז ר"ל דהא שמא מתוך שהיה שפל ועני כ"כ שמא עשה עבירה כי העוני מעביר דעתו של אדם או מתוך שהיה מלך שמא עבר עבירה כיון שהוא חשוב כל כך. ולפי שהמניין שבכאן הוא אחר מיתתן וא"ה הודיע צדקתו במניין הזה משום לאחרו רבותינו ז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך: ח (כמ"י) הרא"ם כתב דאיתא בש"ר דמפיק לה משפה לשונות ול"כ דאיתא כמ"ר בילקוט לגדול שבשרצים אתה מדמה אותן דהא עכברא ילדה שיתא ונראין דברי מדרש הרב בחלת וישרצו משמע דממלת וישרצו לחוד הוא דמפיק לה והיינו מדהפסיק הכתוב בחלת וישרצו בין פרו ובין וירבו שלא כתכנב אא ודאי להכי הפסיק כי פרו פירושו אחד מוליד א' ורבו משמע אחד מוליד הרבה וכמו שפירש הרב פר' בראשית ולכך הפסיק בחלת וישרצו להודיע שפן הרבים היתה כגדול שבשרצים: (ועיין (בנ"א) דברים ככותים): ט דאל"כ ויקם וימלוך תבעי ליה: י כי גלא וי"ו משמע שזה הוא פירושו לכ"ע יאמר הדבר כן אבל ואשר בו"יו יהיה הפירוש עשה עצמו וכו': כ דמלת לו קאי אעם ולא אבני ישראל: ל פי' כי לא רצו שיהיו יותר חכמים ממנו רק שהתחכמות הוא מה לעשות להם. (מהרש"ל) דק"ל דה"ל נתחכם עליו ר"ל יותר מהם ומהו לו לכן פירש מהו לעשות לו:

שמות א

נם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן
הארץ: יא וישימו עליו שרי מסים למען
ענתו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את
פתם ואת רעמסס: יב וכאשר יענו אתו כן
ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל:
יג ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:
יד וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר
ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם
אשר עבדו בהם בפרך: טו ויאמר מלך מצרים
למילדת העברית אשר שם האחת שפרה
ושם השנית פועה: טז ויאמר בילדכן את
העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן
אתו ואם בת הוא וחיה: יז ותיראן המילדת את
האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך
מצרים ותחיין את הילדים: ס יח ויקרא מלך
מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן
הדבר הזה ותחיין את הילדים: יט

ותאמרן

אונקלוס

סס עליהון שלטונין מבאשין בדיל לענואיהון
סס בפולחנהון ובנו קירוי בית אוצרא לפרעה ית
פיתם וית רעמסס: וכמא דמענן להון כן
סס סגן וכן תקפין ועקת למצראי מן קדם בני
ישראל: ואפלחו מצראי ית בני ישראל
סס בקשיו: ואמרו ית חייהון בפולחנא קשיא
סס בטינא ובלבני ובכל פולחנא בחקלא ית כל
פולחנהון דאפלחו בהון בקשיו: ואמר מלכא
סס דמצרים לחייתא יהודייתא דשום חדא
שפרה ושום תנייתא פועה: ואמר כד תהויין
סס מולדן ית יהודייתא ותחזיין על מתברא אם
י"ב סס בר הוא תקטלן יתיה ואם ברתא היא
י"ח סס תקיימינה: ודחילא חייתא מן קדם יי ולא
עבדא כמא דמליל עמהן מלכא דמצרים
וקיימא ית בניא: וקרא מלכא דמצרים
לחייתא ואמר להן מה דין עבדתין ית
פתגמא הדין וקיימתין ית בניא: ואמרא

חייתא

רש"י

של ישראל [א] לדונם במים [ב] שכבר נשבע שלא יביא [ג] מבול לעולם (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא אבל הוא מביא על אומה אחת כרש"שין) : ועלה מן הארץ · על כרחנו · ור"ד כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה : (יא) עליו · על העם : מסים · לשון מס שרים שגובין מהם המס · ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה : למען ענותו בסבלותם · של [ד] מצרים : ערי מסכנות כתרגומו · וכן *לך בא אל הסוכן הלז ג זבר הממונה על האוצרות *: את פיתום ואת רעמסס · שלא היו ראויות מתחילה לכך ועשאום [ה] חזקות ובצורות לאוצר : (יב) וכאשר יענו אותו · בכל מה שהם נותנין לב לענות [ו] כן לב הק"בה להרבות ולהפריץ · ד"א כן ירבה · כן רבה [ז] וכן פרץ · ומדרשו רוח הקודש אומרת כן *· אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה : ויקוצו · קצו [ח] בחייהם · (ויש מפרשים המצרים כעיני עצמם וק"ל) · ור"ד כקוצים היו בעיניהם : (יג) בפרך · בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו *: (טו) למילדות · הוא לשון מולידות · אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד [ט] כמו שובר ומשבר [י] דובר ומדבר · כן מוליד ומילד : (טז) בילדכן · כמו בהולידכן : שפרה · יוכבד · על שם שמשפרת את הולד : פועה · מרים · [כ] על שם שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה* · פועה · לשון צעקה · כמו *כיולדה אפעה : על האבנים · מושב האשה היולדת ובמקום אחר קוראו משבר · וכמוהו *עושה מלאכה על האבנים · מושב כלי אומנות יוצר חרש : אם בן הוא ונו' · לא היה מקפיד אלא על הזכרים שאמרו אצטגניניו [ל] שעתיד להולד בן המושיע אותם : וחיה · [מ] ותחיה : (יח) ותחיין את הילדים · מספקות להם [נ] מים ומזון* · תרגום הראשון וקיימא והשני וקיימתון לפי שלשון עברית לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון [ס] פעלתם · כגון ותאמרנה איש מצרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים · ותדברנה

סס
סס
ישעיה כ"ב ט"ו
סוטה סס
סוטה י"א
סס
ישעיה מ"ב
ירמיה י"ח
סוטה סס

בעל הטורים

מלחמה שהיה ירא
אולי יבואו אליו מלכי
כנען למלחמה על
הכסף שליקט יוסף :
ב' וחסר :
ג' מ"א :
ג' וחסר :
ג' חסר :
ג' וחסר
בפה רך שאמר להם
בנו לכם ערי' לשבת:
וימררו את חייהם
ונו' ארבע מיני
עינויין נפ"ק לכן
היתה כל מכה ומכה
של ד' מכות ולמ"ד של
ה' מכות השיב נמי
וייעבידו מצרי' את
בני ישראל בפרך :

שני

על האבנים ב' נמס'
הכא ואי' ואורד אל
בית היוצר והנה הוא
עושה מלאכה על

שפתי חכמים

[א] (כת"י) ולפי זה קאי לו אהק"בה ולכך כתב ב"כרב ועמוס וכל הפרשה בלשון יחיד : [ב] וא"ת והא מיד בזה למילדות להמית כל הבן הילוד וי"ל דזה ההמתה כמות היה שלא תדעת מצרים אלא פרעה עצמו בזה להם ולא היה ירא מן העונש משום שהמילדות יעשו זאת : [ג] שהקדוש ברוך הוא אינו משלם אלא מדה כנגד מדה : [ד] ק"ל דה"ל ענותו בסבלותו · או ענותם בסבלותם : [ה] דק"ל דה"ל ויבן את פיתום ואת רעמסס לערי מסכנות לפרעה ומדכתיב ויבן ערי מסכנות לפרעה ש"מ שבנויות היו אלא וכו' (רא"ם) : [ו] ר"ל דק"ל דבפסוק משמע מתוך שהיה מענין אותן לכך היו מרבין וכי לא סגי בלאו הכי ויצ"ק דאדרבא עינוי ממעט פריה ורבי' ועל זה פי' בכל · ר"ל לא היו מענין אותן אלא מחשבתן היה כן : [ז] כיון דכן ירבה קאי אמחשבת המקום ומחשבת המקום שירבו תמיד וא"כ קשה למה כתיב ירבה לשון עתיד לכן פי' כן רבה וכן פורץ שהיא לשון הוה תמיד : [ח] שאמרו מפני בני ישראל והלא לא היו ישראל בפניהם כל שעה הלא בארץ גושן היו רחוק מפרעה ועמו לכן פי' קצו בחייהם של עצמן כשהיו מזכירין את שם ישראל · מהרש"ל · והיותר נ"ל דרש"י דייק מדכתיב מפני דלא הל"ל אלא ויקצו בבני ישראל : [ט] שיש דב"וש בלמד מוליד ת ולשון קל שהוא בלא דגישת למ"ד : [י] שובר לשון קל ומשבר לשון כבד ופירושם שוין וכן דובר ומדבר נמי כן הוא : [כ] דכתיב בסמוך ויעש להם בתים ופי' רש"י בתי כהונה ובתי לויה ומלכות ולא מצינו שיצאו מאשה אחרת אלא מיוכבד ומרים והואיל וכן הוא ע"כ צריכים נמי לומר דשפרה היינו יוכבד דהיא היתה אמו של מרים דאין סברא ליכתוב בתחילה הבת ואחריה האם ופועה היינו מרים : [ל] וא"ת דילמא כדי שלא יפרו וירבו · וי"ל דא"כ היה לו להמית הנקיבות שאף אם ימית הזכרים וישארו הנקיבות אם ישאר זכר אחד יכול לעבר כמה נקיבות · (כת"י) ול"נ דאם"ד משום פרי' ורבי' לחוד הוא א"כ למה אידם גזרת המילדות לטעמא מאי הקפיד על פריה ורביה משום טענת ונלא בנו והא כבר נתבטלה בגזרת שרי מסים אלא שרא וכו' ע"ש באריכות : [מ] פי' וחיה הוא לשון זכר כדמצינו בהרבה מקומו' והאי וחיה לשון נקבה הוא כמו ותחיה ויש חילוק כי זה הטעם למעלה בחי"ת כגון וחיה והוא ל' נקבה · אבל כשטע' למטה בי"וד אז הוא לשון זכר כדמצינו בגילת אסתר דכתיב את שרביט הזהב וחיה ונם בקהלת אם חיה מאה שנים · א"כ מדכתיב וחיה בוי"ו הופך את התיבה להבא : [נ] מדכתיב ולא עשו כאשר דבר אליהם מלך מצרים ש"מ לא היזיקן אם כן ל"ל תו ותחיין את הילדים וכו' אלא וכו' : [ס] ר"ל אין הפרש בין הנסתרות ובין הנמצאות בלשון עתיד ונראה דה"פ דרש"י מקשה על עצמו לפי מה שפירשתי ותחיין הראשון שהיו מספקות להם מזון א"כ ק' על התרגום למה שינה בלשונו דהראשון פי' וקיימא והשני פירש וקייתתון בשלמא בלא זה הייתי אומר דוקיימתון פי' שמספקות להם מזון מ"ה שינה אבל לפי מה שפירשתי דותחיין הא' פי' מספקות להם א"כ למה תרגום

ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים
המצרית העברית כי חיות הנה בטרם תבוא
אלהן המילדת וילדו: ■ וייטב אלהים
למילדת וירב העם ויעצמו מאד: כא ויהי
כי יראו המילדת את האלהים ויעש להם
בתים: כב ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל
הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון:
פ ■ וילך איש מבית
לוי ויקח את בת לוי: ב ותהר האשה ותלד
בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה
ירחים: ג ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו
תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה
את הילד ותשם בסוף על שפת היאר: ד
ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו: ה
ותרד בת פרעה לרחץ על היאר ונערתיה
הלכת על יד היאר ותרא את התבה בתוך
הסוף ותשלח את אמתה ותקחה: ו

ותפתח

אונקלס

חייתא לפרעה ארי לא כנשיא מצריתא שם
יהודייתא ארי חכימן אינון עד לא עלת
לותהן חייתא וילידן: ואוטיב יי
לחייתא וסגי עמא ותקיפו לחדא: והוה שם
כד דחילא חייתא מן קדם יי ועבד להן בתין:
ופקיד פרעה לכל עמיה למימר כל ברא שם י"ב
דיתילד ליהודאי בנהרא תרמונה וכל ברתא שם י"ג סנה' ק"א
תקיימון: ואזל גברא מדבית לוי ונסיב סוטה י"ב
ית ברתא דלוי: ועדיאת אתתא וילידת ב"ב קי"ט
בר וחזת יתיה ארי טב הוא ואטמרתיה תלתא סוטה שם
ירחין: ולא יכלת עוד לאטמרותיה ונסיבת מכות כ"ג
ליה תיבותא דגומא וחפתה בחמרא ובזפתא סוטה שם
ושויאת בה ית רביא ושויתה ביערא על כיף
נהרא: ואתעתדת אחתיה מרחיק למידע מה מגלה י"ד
יתעביד ליה: ונחתת בת פרעה למסחי על סוטה ט'
נהרא ואולימתהא מהלכן על כיף נהרא וחזת מגלה י"ג
ית תיבותא בגו יערא ואושיטת ית אמתה סוטה י"ב

ונסיבתה

בעל הטורים

האבנים כדאי' בפ"ק דסוטה סימן גדול מסר להם בשעה שאשה כורעת לילד ירכותיה מצטננות כאבנים :

עשיתן ב' במס' הכא ואיד' מדוע עשיתן את התועבות

ב

ביחזקאל כדאי' בפ"ק דסוטה שפרעה תבע למילדות שיהיו נשמעות לו ומבינו נבי עריות כדכתי' כי את כל התועבות האל :

וילך איש ב' במס' הכא ואיד' וילך איש מבית לחם יהודה ע"י הליכה זו בא גואל הראשון וע"י אותה הליכה יבוא

רש"י

בפיכם לשון דברתם כמו ותדברו [א] לזכרים · וכן ותחללנה אותי אל עמי לשון עבר · חללתם כמו ותחללו לזכרים : (יט) כי חיות הנה · בקיאות כמילדות · תרגום מילדות חייתא · ור"ד הרי הן משולות לחיות השדה [ב] שאינן צריכות מילדות · והיכן משולות לחיות · גור אריה · זאב יטרף · בכור שורו · אילה שלוחה · ומי שלא כתב בו הרי הכתוב כוללן ויברך אותם ועוד כתיב * מה אמך [ג] לביאה : (כ) וייטב · הטיב להם · וזה חלוק בתיבה שיסודה ב' אותיות ונתן לה וי"ו יו"ד בראשה כשהיא באה לדבר לשון ויפעיל הוא נקוד היו"ד בציר"י שהוא קמ"ץ קטן כגון וייטב אלהים למילדות · * וירב בבת יהודה תאניה · וכן * ויגל את השארית דנבוזר אדן הגלה את השארית · * ויפן זנב אל זנב הפנה הזנבות זו לזו · כל אלו לשון הפעיל את אחרים · וכשהוא מדבר בלשון ויפעל [ד] הוא נקוד היו"ד בחיר"ק כגון וייטב בעיניו לשון הוטב · וכן וירב העם נתרבה העם · ויגל יהודה הגלה יהודה · ויפן כה וכה הפנה לכאן ולכאן · ואל תשיבני וילך וישב וירד ויצא [ה] לפי שאינן מגזרתן של אלו שהרי היו"ד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך יו"ד אות שלישית בו : וייטב אלהים למילדות · מהו הטובה : (כא) ויעש להם [ו] בתים · בתי כהונה ולויה ומלכות שקורין בתים · ויבן את בית ה' ואת בית המלך · כהונה ולויה מיוכבד · ומלכות ממרים כדאיתא במסכת סוטה * : (כב) לכל עמו · אף עליהם גזר [ז] יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיען ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על המצרים שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה : (א) ויקח את בת לוי · פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה (וחזר לקחה וזהו וילך שהלך בעצת בתו שאמרה לו גזירתך קשה משל פרעה אם פרעה גזר על הזכרים ואתה גם על הנקבות כרש"י ישן) והחזירה ועשה בה ליקוחין [ח] שניים · ואף היא נהפכת להיות [ט] נערה · ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בבואם למצרים בין החומות · ומאתים ועשר נשתהו שם · וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה · א"כ כשנתעברה ממנו היתה בת מאה ול' וקורא אותה בת לוי : (ב) כי טוב הוא · כשנולד נתמלא הבית [י] כלו אורה * : (ג) ולא יכלה עוד הצפינו · שמנו לה המצריים מיום שהחזירה והיא ילדתו לו' חדשים ויום אחד שהיולדת לז' יולדת למקוטעין [כ] והם בדקו אחריה לסוף ט' : גמא · גמי בל' משנה ובלע"ז יונ"קו רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה : בחמר ובזפת · זפת מבחוץ וטיט מבפנים [ל] כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת : ותשם בסוף · הוא לשון אגם רוז"יל בלע"ז · ול' מה לו קנה וסוף קמלו : (ה) לרחוץ על היאור · סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו : על יד היאור · אצל היאור כמו * ראו חלקת יואב על ידי והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו ור"א * הולכות לשון מיתה הולכות למות לפי [מ] שמיחו בה · והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות : את אמתה · את [נ] שפחתה ·

ורבותינו

(מראי מקומות בגליון: סוטה שם ס"ר · יחזקאל י"ט · איכה ב' · ד"ה ב' ל"ו · שופטי' ט"ו · שם · סוטה י"ב ס"ר · סוטה שם ס"ר · שמואל ב' י"ד · סוטה שם)

שפתי חכמים

על ותחיין הראשון וקיימא לכן פירש לפי שלשון עברי וכו' : [א] כמו שמצינו ותאמרנה במקום אחר מצינו ותדברנה שתיבה זו כמו ותאמרנה כי הוא על משקל אחד ואפ"ה פי' לשון דברתם ל' עבר אם כן גם הכא ותחיין ראשון לשון הוה והשני לשון לשעבר והוא על משקל אחד : [ב] כי לפי פי' ראשון קשה שאף אם הם בקיאות וכי מילדת אינה צריכה מילדות לאולדם רא"ם : [ג] ר"ל שמדמה כנסת ישראל ללביאה : [ד] ר"ל לעצמו : [ה] ר"ל שהם כמו נקודים בציר"י ואפי' הכי פירושן לשון ויפעל : [ו] לא ויטב לחוד ויעש לחוד : [ז] מקשים העולם אם כן מאי דכתיב הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל שסבר נשבע וכו' מאי נתחכמה שייך הא משום איצטגניני היה זה שציוה להשליך היאורה משום שעתיד ללקות במים וי"ל דלעיל לא גזר אלא על העבריים ועל אותו ציווי נאמר מאיר הבה נתחכמה לו למושיען על ישראל אבל אותו יום שנולד משה היה ציווי אחר אף על המצריים שישליכו אותן לנהר כל הנולדים באותו יום לבד וזה היה בעבור שהאצטגניניו אמרו שילקה במים ולא יודעים אם מצרי הוא כדפירש רש"י ז"ל : [ח] דהא מיד אחר ליקוחין זו נתעברה וילדה את משה · והלא אהרן ומרים היו גדולים יותר ממשה ואם כן מתי ילדתן אלא וכו' : ■ [ט] ר"ל מדכתיב בת לוי משמע שהיתה בת דהיינו נערה : [י] כתיב הכא כי טוב ולהלן הוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב מה להלן א"ר אף כאן אור : [כ] פירש אף על פי שאינן ז' חדשים שלימים אלא מקוטעין הן ואינן אלא ששה חדשים ויום אחד אפ"ה הוא חי : [ל] ומה שפירש רש"י לעיל בפרשת נח ונתיבתו של נח על ידי שהיו המים תשים דיה בחומר מבפנים ומבחוץ ע"ש : [מ] ר"ל השפחות מיחו בבת פרעה שלא להציל את משה : [נ] וא"ת והא רש"י עצמו פי' לעיל לפני זה לפי' רבותינו שגבריאל המית כל השפחות שהולכות עמה

ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה
ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה: ז
ותאמר אחתו אל בת פרעה האלך וקראתי לך
אשה מינקת מן העברית ותינק לך את הילד:
ח ותאמר לה בת פרעה לכי ותלך העלמה
ותקרא את אם הילד: ט ותאמר לה בת
פרעה היליכי את הילד הזה והינקהו לי ואני
אתן את שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו:
י ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה
לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים
משיתהו: ס יא ויהי בימים ההם ויגדל
משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש
מצרי מכה איש עברי מאחיו: יב ויפן כה
וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו
בחול: יג ויצא ביום השני והנה שני
אנשים

אונקלוס

ונסיבתה: ופתחת וחזת ית רביא והא עולימא סוטה שם
בכי וחסת עלוהי ואמרת מבני יהודאי הוא דין:
ואמרת אחתיה לבת פרעה האיזיל ואיקרי ליך שם
איתתא מיניקתא מן יהודיתא ותוניק ליך ית רביא:
ואמרת לה בת פרעה איזילי ואזלת עולימתא שם
וקרת ית אמיה דרביא: ואמרת לה בת פרעה שם
הא ליכי ית רביא הדין ואוניקיהי לי ואנא אתן
ית אגריך ונסיבת איתתא ית רביא ואוניקתיה:
ורבא רביא ואיתיתיה לבת פרעה והוה לה
לבר וקרת שמיה משה ואמרת ארי מן מיא
שחלתיה: והוה ביומיא האינון ורבא משה
ונפק לות אחוהי וחזא בפולחנהון וחזא גבר
מצראי מחי לגבר יהודאי מאחוהי: ואיתפני לכא סנהד' נ"ח
ולכא וחזא ארי לית גברא ומחא ית מצראה
וטמריה בחלא: ונפק ביומא תנינא והא תרין נדרי' ס"ד
גברין

תולדות אהרן

רש"י

ורבותינו דרשו א לשון יד · אבל לפי דקדוק לשון
הקדש היה לו לינקד אמתה מם דגושה · והם דרשו
את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה *: סוטה שם
(ו) ותפתח ותראהו · את מי ראתה הילד
זהו פשוטו · ומדרשו שראתה עמו ב שכינה *: ש"ר
והנה נער בוכה · קולו ג כנער: מן העבריות · סוטה שם
שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי
שהיה עתיד לדבר עם השכינה *: (ח) ותלך ש"ר
העלמה · הלכה בזריזות ועלמות כעלם: (ט) סוטה שם
היליכי · נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה ד הי
שליכי *: (י) משיתהו · שלתיה הוא לשון ש"ר
הוצאה בלשון ארמי כמשחל ביניתא ה מחלבא · סוטה שם
ובלשון עברי משיתיהו לשון הסירותיו כמו לא ימוש
לא משו כך חברו מנחם · ואני אומר שאינו ממחברת
מש וימוש אלא מגזרת משה ולשון הוצאה הוא כמו
* ימשני ממים רבים · שאלו היה ממחברת מש לא שמואל ב' כ"ב
יתכן לומר משיתיהו אלא המישותיהו כאשר יאמר
מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי או
משיתיהו כמו * ומשתי את עון הארץ · אבל משיתי זכריה ג'
אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בה"א
בסוף התיבה · כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבא
לומר בהם פעלתי תבוא היו"ד במקום ה"א כמו
עשיתי בניתי צויתי: (יא) ויגדל משה ·
והלא כבר כתב ויגדל הילד · אמר רבי יהודה בר"א
הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על
ביתו: וירא בסבלותם · * נתן עיניו ולבו להיות ש"ר
מצר עליהם: איש מצרי · * נוגש היה ו ממונה ש"ר
על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות ז הגבר
למלאכתם: מכה איש עברי · מלקהו ורודהו ש"ר
ח ובעלה של שלומית בת דברי ט היה * ונתן עיניו
בה י ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר
ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה
וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי
שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום:
(יב) ויפן כה וכה · ראה מה עשה לו בבית
ומה עשה לו בשדה · ולפי פשוטו כמשמעו:
וירא כי אין איש · עתיד לצאת ממנו כ שיתגייר:
(יג) שני אנשים עברים · דתן ואבירם ל הם ש"ר
שהותירו מן המן *:

נצים

בעל הטורים

גואל האחרון שהוא
משיח בן דוד:
והנה נער בוכה זה
אהרן שהניחו אצל
התיבה:
נער בוכה בגי' זה
אהרן:
האלך ג' במסר' הכא
ואידך האלך והכתי
פלשתי' גבי דוד ואי'
האלך אל רמות גלעד
לומר שדברי נביאים
מתקיימים כדברי
אורים ותומים שאמרי'
נתנבאת על משה
קודש שנולד כמו
שפי' רז"ל:

שלישי

שפתי חכמים

שזה כבר תירצו בגמרא דגבריאל לא המיתן כולם אלא הניח לה שפחה אחת בשביל כבוד מלכות כדי שלא תשאר בת פרעה לבדה ולזו שפחה שהשאיר לה שלחה: א הלא כתיב ותשלח את אמתה או שפחתה והלא כתיב בהדיא ידה דרשו ונשתרבבה אמתה אמות רבות או משום שבאה המ"ם בלא דגו"ש דרשו כן: ב דא"כ ותראה מבעי ליה ואם כן הוי"ו שבתיבת ותראהו מורה על השם וזו"ק: ג וק"ל למה קרא אותו נער והא לא היה בן י"ג שנים ולא נקרא נער אלא בן י"ג שנה: ד ואף על גב דדרך הלשון כך כמו הא לכם זרע מ"מ מדלא כתיב הא לך דרשו כן אף על פי דליכי לשון נקבה הוא מ"מ מדנקט גבי נקבה גם כן לשון לך כדכתיב הלא אנכי טוב לך דגבי חנה: ה פירש כהוצאת שערה מן החלב: ו מדסמיך ענין ההכאה לאחי דכתיב וירא בסבלותם למשמע ההכאה נמי מענין הסבלות לכך פירש נוגש היה וכו': ז פירש שאיד שקולין התרנגולין היו צריכים לעמו' ולעשות מלאכתן: ח אין להקשות מנ"ל לרש"י לפרש שמלקיהו ולא המיתהו ממש דילמא מה שכתיב מכה איש עברי וכו' פי' שהרג אותו ממש · י"ל דלקמן פי' רש"י ראה שאין איש טוב לצאת ממנו ולכן הורגו הא אם היה רואה שיצא איש טוב ממנו לא היה הורגו ואי אמרת דמה שכתוב מכה איש עברי פירוש שהורגו ממש א"כ למה היה צריך למשה לראות שאין עתיד איש טוב לצאת ממנו כהי דיצא איש ממנו אפ"ה היה לו מן הדין להרוג דכיון שהוא הרג את העברי דכתיב בהדי' נפש תחת נפש אלא ע"כ צ"ל דמה דכתי' מכה איש עברי פירושו לוקה ורודה ולא המיתו ממש ולפיכך היה צריך לראות אם עתיד איש טוב לצאת ממנו דאם היה רואה שיצא שום אדם טוב ממנו לא היה הורגו דמן הדין לא היה חייב מיתה ואת"ל ואם כן היאך רשאי משה להרוג אותו · ויש לומר דבני נח מוזהרין זו מיתתן והן מוזהרין אהכאה כישראל ואפ"ה אי היה רואה שיצא ממנו איש טוב לא היה הורגו כי היה דן אותו כדין ישראל ולא כדין בן נח: ט דלקמן בפרשת אמור על פסוק שלומית בת דברי פירש רש"י שבחן של ישראל שפירסמה לכן הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה וא"כ אי אמרת דאשה אחרת היתה נמצא שבני זונות היו בישראל: י דאם לא כן לא היה משה הורגו דאטו משום שהיה מכהו היה חייב מיתה אלא משום שבא על אשתו ובודאי חייב מיתה דהא משבע מצות בני נח הוא דכתיב ודבק באשתו · וזה נמי מתורץ קושיא דלעיל: כ (מהרמ"ש) וירא כי אין איש עתיד וכו' דהו"ל וירא כי אין אדם וגו' לפשוטו שפנה כה וכה שהיה מתיירא שלא יראה אותו שום אדם מה לי איש או אשה ל"פ איש עתיד וכו' להתגייר וכו' ולכ"א איש רוצה לומר צדיק שעתיד להתגייר וע"ד שפירש רש"י פרשת שלח לך ופרשת דברים אנשים צדיקים ולא לאפוקי נשים ע"ש · ואם תאמר ולקמן בפרשת אמור פירש רש"י עצמו על פסוק בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר וקאי על המצרי דכתיב הכא שהוליד עם שלומית בת דברי · ויש לומר דבשעה שהרג משה את המצרי היתה כבר מעוברת ממנו אבל היה רואה שאין עוד לצאת איש ממנו שיתגייר: ל דכתיב הכא שני אנשים וכתיב התם קולו בא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה:

סיב

גברין יהודאין נצן ואמר לחייבא למה את מחי
סנה' שם לחברך : ואמר מן שוייך לגבר רב ודיין
עלנא הלמקטלי את אמר כמא דקטלתא ית
מצראה ודחיל משה ואמר בקושטא איתידע
פתגמא : ושמע פרעה ית פתגמא הדין ובעא
למקטל ית משה וערק משה מן קדם פרעה
ויתיב בארעא דמדין ויתיב על בירא : ולרבא
דמדין שבע בנן ואתאה ודלאה ומלאה ית
רהטיא לאשקאה ענא דאבוהן :
ואתו רעיא וטרדונין וקם משה ופרקינין ואשקי
ית ענהן : ואתאה לות רעואל אבוהן ואמר
מה דין אוחיתין למיתי יומא דין : ואמרא
גברא מצראה שיזבנא מיד רעיא ואף מדלא
דלא לנא ואשקי ית ענא : ואמר לבנתיה
סנה' ק"ל ואן הוא למה דין שבקתין ית גברא קרן ליה
נדרי' ס"ה וייכול לחמא : וצבי משה למתב עם גברא
ויהב

אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה
רֵעֶךָ: יד וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט
עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־
הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר:
טו וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ
לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב
בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר: טז וּלְכֹהֵן
מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה
אֶת־הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן: יז
וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ
אֶת־צֹאנָם: יח וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן
וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם: יט וַתֹּאמַרְןָ
אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה
לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן: כ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו
וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל
לָחֶם: כא וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ
ויתן

נצים ב' הכא וגבי סנחריב להשאות גלים נצים ערים בצורות חד במלכי' וחד בישעי' לומר שהרשעים ישאו שממה וחרב יהרגנו דכתיב כי מתו כל האנשי' המבקשים את נפשך ודרשו חז"ל דהיינו דתן ואבירם שירדו מנכסיה' וחרבו בתיהם :
ולכהן ג' במס' הכא ושני פעמי' גבי פסל מיכה לאב ולכהן · יתרו היה כומר לע"ז וכנסה בתו משה הוצרך משה לגדלו שבן הראשון

רש"י

נצים · מריבים : למה תכה · אע"פ שלא הכהו
ש"ר א נקרא רשע בהרמת יד * : רעך · רשע ב כמותך :
ש"ר (יד) מי שמך לאיש · והרי עודך נער : הלהרגני
סנה' כ"א אתה אומר · מכאן אנו למדים שהרגו ג בשם
ש"ר המפורש * : ויירא משה · כפשוטו ומדרשו דאג לו
על שראה בישראל רשעים ד דלטורין אמר מעתה
ש"ר שמא אינם ראויין ליגאל * : אכן נודע הדבר ·
כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו
מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים ה
ש"ר בעבודת פרך · * אבל רואה אני שהם ראויים לכך :
(טו) וישמע פרעה · הם הלשינו ו עליו : ויבקש
ש"ר להרוג את משה · * מסרו לקוסטינר להרוג ולא
ד"ר שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה:
(וישב בארץ מדין נתעכב שם כמו וישב יעקב) וישב
על הבאר · למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן הבאר :
(טז) ולכהן מדין · רב שבהן ופירש לו מע"א ונידוהו
ש"ר ז מאצלם *: את הרהטים · את בריכות מרוצות המים
העשויות בארץ : (יז) ויגרשום · מפני הנדוי :
(כ) למה זה עזבתן · הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב
ש"ר שהמים עולים ח לקראתו *: ויאכל לחם · שמא
ישא אחת ■ מכם · כד"א כי אם הלחם אשר הוא
אוכל : (כא) ויואל כתרגומו · ס"א כמשמעו ודומה
שופט' י"ט לו* הואל נא ולין · ולו הואלנו · הואלתי ט לדבר · ומדרשו
לשון

שפתי חכמים

א היה לו לומר למה אתה מכה רעיך כמו שאמר לעיל מכה איש עברי אלא ודאי פיר' למה תרצה להכות רעיך : ב דק"ל רעיך למה לי רעיך והלא זה היה רשע וזה לא היה רשע לכן פיר' שגם כן חבירו היה רשע · מהר"של : ג דהואיל וכתיב אומר ולא כתיב הלהרגני אתה מבקש אלא ודאי באמירה הרגו · (ר"אם) ואין לתמוה מי הגיד לאותו רשע שהרגו בשם המפורש דאיכא למימר כיון שרוצה לטומנו בחול ולא ראה אותו שעשה חבטה בידים שפט בשכלו שהרגו בשם עכ"ל : ד פירש מלשינים : ה ואע"ג דכבר נגזרה גזירה על זרעו של אברהם אבינו ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה מכל מקו' היה קשה למשה שהרי אמרה תורה לא יומתו אבות על בנים וגו' (מהרא"י) א"כ הרי גם שאר בנים היו לו לאברהם וליצחק ולמה לא נגזר השיעבוד עליהם · אי נמי אף ע"פ שנגזר עליהם ועבדום וענו אותם מ"מ בעבודת פרך לא נגזר עליהם וזה היה תמיה בעיניו : ו (כא"י) והא דכתיב כי מתו כל האנשי' המבקשי' וגו' הם היו דתן ואבירם כדמשמע פ"ט דנדרי' : ז דק"ל לרש"י כיון שיתרו היה כהן מדין א"כ למה גרשו הרועים את בנתו ועל זה פירש פירש לו מע"א כו' (מהר"של) פרוש היה מע"א אבל לא נתגייר לגמרי דהא אחר כך כששמע קריעת ים סוף בא ונתגייר (מהרמ"ש) ושמעתי דה"פ פירש מע"א של מדין לע"א אחרי' כמשרז"ל שלא הניח ע"א שלא עבד' וא"כ ע"כ צ"ל שפיר' מע"א א' לע"א אחר' וכזה א"ש הא דפרש"י שהתנה עם משה בן א' יהי' לע"ז וכו' וק' הא כשבא משה אצלו כבר פירש לו מע"ז וק"ל : ח (מהר"של) נ"ל שמדקדק רש"י מדשאל יתרו לבנותיו למה זה מהרתן כו' וקשה מה היה שואל אותן אם היה יודע שבכל יום באים הרועים ומגרשי' אותם אם כן למה היו הולכים מתחילה קודם שהשקו הרועי' ואם היה יודע דלאו בכל יום באים הרועים תחילה א"כ למה היה שואל אותן דלמא ביום ג"כ לא באו הרועים אלא ע"כ צ"ל שבאו היום כל כך מהרה שאף אם לא באו הרועים לא היו באים כ"כ מהרה לכך שאל אותן למה מהרתן והם השיבו לו שבא אח' ושאב לנו ועלו המים לקראתו שלא הוצרכנו לשאוב ומנא ליה שהם השיבו כן י"ל מדכתיב ותמלאנה הרהטי' וגו' משמע שלא היו משקי' את הצאן אלא מן הרהטי' שמופכים מים לשם והם השיבו שבא איש ודלה להם והשק' את הצאן משמע שלא היה שופך אל הרהטים אלא כן היה משקה אותם אלא על כרחך צ"ל שעלו המים לקראתו ולא היה צריך לשפוך עכ"ל (כאן יש לחדש ג"כ ואין הפנאי מספקת עכשיו) : ■ (מהר"חש) וי"ל דק' לרש"י למה אמר ויאכל לחם וכי לא הי"ל ליתרו לכבדו על טובה כזו אלא בלחם בשלמא אלו דיבר כן בפניו הי' שייך לומ' שדיבר מעט ועשה הרבה כלפרש"י גבי ואקח' פת לחם גו' אע"ג דאברה' הי' צדיק ודרך צדיקי' שאומרי' מעט כו' משא"כ ביתרו אבל כאן דיבר יתרו שלא בפניו של משה אין שייך זה כלל דאברה' דיבר כן בפני המלאכי' ותו דמשמ' קראן לו רק בשביל אכילת לחם לבד ואח"כ ילך לדרכו וכי כל החרדה הזאת שאמ' למה עזבתן גו' קראן לו גו' כדאי בשביל זה לבד ל"פ שמא ישא וכו' וז"ש ויואל משה לשב' גו' לישאר אצל יתרו ע"י ויתן את צפור' גו' לחם ג' גו' וא"ש ל' ויואל פי' ויתרצה דמשמע בהדי' שיתרו ביקש ממנו זה ומשה נתרצה למלאת בקשתו וא"כ ע"כ צ"ל שזה נרמז במ"ש קרא' לו ויאכל לחם שמא ישא כו' דחש"ה שלא אחר משה ודוק : ט צ"ל דמייתי הכא ראייה מלשון הואלתי שהוא לשון רציתי מהואלתי האחרון דכתיב לעיל בפרשת וירא דב' פעמים כתיב שם הואלתי דהא הואלתי ראשון דכתיב שם אינו לשון רציתי אלא לשון התחלה כלפי' רשי שם בפרשת וירא ע"ש :

ותלד בן ויקרא את שמו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה : כג ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה :
כד וישמע אלהים את נאקתם ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב :
כה וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים : ס ס א ומשה היה רעה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים חרבה :
ב וירא מלאך יהוה אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל : ג ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה : ד
וירא יהוה כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני : ה
ויאמר אל תקרב הלם של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא :
ו ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים : ז ויאמר יהוה ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו :
ח וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי : ט ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם :
י ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים : יא ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את

אונקלוס

וילידת בר ויהבית ית צפורה ברתיה למשה : וקרא ית שמיה גרשם ארי אמר דייר הויתי בארע נוכראה : והוה ביומיא סגיאיא האינון ומית מלכא דמצרים ואתאנחו בני ישראל מן פולחנא דהוה קשי עליהון וזעקו וסליקת קבילתהון לקדם יי מן פולחנא : ושמיע קדם יי ית קבילתהון ודכיר יי ית קימיה דעם אברהם דעם יצחק ודעם יעקב : וגלי קדם יי שעבודא דבני ישראל ואמר במימריה למפרקהון יי : ומשה הוה רעי ית ענא דיתרו חמוהי רבא דמדין ודבר ית ענא לאתר שפר רעיא למדברא ואתא לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב : ואתגלי מלאכא דיי ליה בשלהובית אשתא מגו אסנא וחזא והא אסנא בער באשתא ואסנא ליתוהי מתאכיל : ואמר משה איתפני כען ואחזי ית חיזונא רבא הדין מה דין לא מיתוקד אסנא : וחזא יי ארי איתפני למחזי וקרא ליה יי מגו אסנא ואמר משה משה ואמר הא אנא : ואמר לא תקרב הלכא שרי סינך מעל רגלך ארי אתרא דאת קאים עלוהי אתר קדיש הוא : ואמר אנא אלהא דאבוך אלהא דאברהם אלהא דיצחק ואלהא דיעקב וכבשינון משה לאפוהי ארי דחיל מלאסתכלא בצית יקרא דיי : ואמר יי מגלא גלי קדמי ית שעבוד עמי דבמצרים וית קבלתהון שמיע קדמי מן קדם מפלחיהון ארי גלי קדמי ית כיביהון : ואתגליתי לשיזבותהון מידא דמצראי ולאסקותהון מן ארעא ההיא לארע טבא ופתיא לארע עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי וחיתאי ואמוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי : וכען הא קבילת בני ישראל עלת לקדמי ואף גלי קדמי ית דוחקא דמצראי דחקין להון : וכען איתא ואשלחינך לות פרעה ואפיק ית

בעל הטורים

כי גר לו יהיה כומר לע"ז זה כוונתו כי ידע שיחזיר את שמין למוטב כמו שעש' שהרי כתב יער מ"מ נעשה שבן בנו כתשה כומר לע"ז שנ' ויהונתן בן גרשון בן מנשה ולרשו חז"ל בן משה היה אלא שתולין הקללה במקולל :

רביעי

ג

ל' וחסר ומלעיל ל' וחסר :

ויסתר משה פניו ב' במס' הכא ואיד' ויסתר עצו מעיני שאלו היה מביט בזיו השכינה בתוך הסנה והיה מבקש רחמי' על ישראל לא היו גולים יותר כי הסנה הוא שיתן עצמי אנכי בצרה וזהו ויסתר משה ויסתר עמל מעיני שאם לא היה מסתי' פניו היה מסתיר עמל מעיני :

מי אנכי ב' במס' הכא ואידך מי אנכי כי הביאותני יעד הלום גבי דוד אמר שבקש משה מלכו' לו ולזרעו לא רצה הק"בה ליתן לו שנ' אל תקרב הלו' ואין הלו' אלא מלכו' אמר משה כיון שמלכו' פוסקת מתני ואיכן לבני שלח נא ביד תשלח :

תולדות אהרן

שבת פ"ו ב"ק ס'

שבת ס"ז

שם זה' דברי' ל"א

שבת שם ב"ב ק"י זבחי' ק"ב ברכו' פ"ב

ברכות ז'

זוהר האזינו

שפתי חכמים

א דאי פירושו שמת למה נעקו שמא המלך שיהיה אחר פרעה יהיה טוב אלא ודאי נצטרע ומצורע חשוב כמת : ב דק"ל אדמת לשון נקבה והוא ל' זכר לכך פי' המקום ר"ל הוא קאי על המקום ומקום לשון זכר וק"ל : ג דק"ל דה"ל לך ואשלחך אל פרעה להוציא אבל והוציא משמע דבר בפני עצמו לכן הוסיף מלת וא"ת וכו' ותהיה תשובתו והוציא את וכו' : ד ומי במקום מה כי לא יתכן לפרשו על ההנאה שהרי כתיב אח"כ וכי אוציא ולהיות שמה שאינו חשוב לדבר עם פרעה הוא להיותו מלך אמר הרב לדבר עם המלכים :

א מתשובת

רש"י

לשון אלא כשב"נ לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו : (ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרי' והוצרכו ישראל לתשועה ומשה היה רועה וגו' ובאת תשועה על ידו ולכך נסמכו הפרשיות הללו בר"י) : (כג) וימת מלך מצרים · *נצטרע א והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם : (כד) נאקתם · צעקתם · וכן *מעיר מתים ינאקו : את בריתו את אברהם · עם אברהם : (כה) וידע אלהים · נתן עליהם לב ולא העלים עיניו : (א) אחר המדבר · להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים : אל הר האלהים · על שם העתיד · (ב) בלבת אש · בשלהבת אש לבו של אש כמו לב השמים · *לב האלה · ואל תתמה על הת"ו יש לנו כיוצא בו · *מה אמולה לבתך : מתוך הסנה · ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה : אכל · נאכל כמו לא עבד בה אשר לקח משם : (ג) אסורה נא · אסורה מכאן להתקרב שם : (ה) של · שלוף והוצא · כמו ונשל הברזל · כי ישל זיתך : אדמת קדש הוא · ב המקום : (ז) (כי ידעתי את מכאוביו · כמו וידע אלקים כלומר כי שמתי לב להתבונן לדעת את מכאוביו ולא העלמתי עיני ולאטום אזני מצעקתם : (י) ועתה לך ואשלחך אל פרעה · ואם תאמר מה תועיל · ג והוצא את עמי יועילו דבריך ותוציאם משם : (יא) מי אנכי · ד מה אני חשוב לדבר עם המלכים · וכי אוציא את בני ישראל ·

ש"ר

איוב כ"ד

שמו"ב י"ח

יחזקאל י"ו

את בני ישראל ממצרים: יב ויאמר כי אהיה
עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את
את העם ממצרים תעבדון את האלהים על
ההר הזה: יג ויאמר משה אל האלהים
הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם
אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה
שמו מה אמר אלהם: יד ויאמר אלהים
אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר
לבני ישראל אהיה שלחני אליכם: טו
ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני
ישראל יהוה אלהי אבתיכם אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי
לעלם וזה זכרי לדר דר: טז לך ואספת
את זקני ישראל ואמרת אלהם יהוה אלהי
אבתיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב
לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם
במצרים: יז ואמר אעלה אתכם מעני
מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי
והחוי והיבוסי אל ארץ זבת חלב ודבש:
יח ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל
אל

אונקלוס

ית עמי בני ישראל ממצרים: ואמר משה קדם
יי מאן אנא ארי איזיל לות פרעה וארי אפיק ית
בני ישראל ממצרים: ואמר ארי יהי מימרי
בסעדך ודין לך אתא ארי אנא שלחתך באפקותך
ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי על טורא הדין:
ואמר משה קדם יי הא אנא אתי לות בני ישראל
סנה' קי"א ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני לותכון
ברכות ט' ויימרון לי מן שמיה מה אימר להון: ואמר יי
זה' אחרי למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני
ישראל אהיה שלחני לותכון: ואמר עוד יי
למשה כדנן תימר לבני ישראל יי אלהא
פסחים נ' דאבהתכון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק
קדושי' ע"א ואלהיה דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם
יומא כ"ח ודין דוכרני לכל דר ודר: איזיל ותכנוש
ית סבי ישראל ותימר להון יי אלהא
ר"ה ל"ב דאבהתכון איתגלי לי אלהיה דאברהם יצחק
ויעקב למימר מדכר דכירנא יתכון וית דאתעבד
לכון במצרים: ואמרית אסיק יתכון משעבוד
כתוב' קי"ב מצראי לארע כנענאי וחיתאי ואמוראי ופריזאי
וחואי ויבוסאי לארע עבדא חלב ודבש:
ויקבלון

רש"י

ואף אם חשוב אני [א] מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים: (יב) ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך [ב] ותצליח בשליחותי וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך ניזק. ששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים [ג] שיצאו ממצרים. ד"א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר שתקבלו תורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל. ודוגמת לשון זה מצינו בישעיה סי' ל"ז וזה לך האות [ד] אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנחריב תהיה לך אות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים: (יד) אהיה אשר אהיה. אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות *. אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו *. אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגו'. (לא שהפכיל חלילה משה ביותר אלא שלא הבין דברי השם ית' וכי לא מחשבותו מחשבת השי"ת שמאז כן היתה דעתו באומרו ית' אהיה אשר אהיה למשה לבדו הגיד ולא שיגיד לישראל וזהו יפה אמרת שגם ידעתי מתחילה כך היתה שלא הגיד לבני ישראל כדברים האלה אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה פעם אחת וכן משמע ברכות ודו"ק): (טו) זה שמי לעלם. חסר וי"ו לומר העלימהו שלא יקרא [ה] ככתבו *: וזה זכרי. [ו] למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור: (טז) את זקני ישראל. מיוחדים לישיבה. ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ס' רבוא: (יח) ושמעו לקולך. מאליהן מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף [ז] שבלשון זה הם נגאלים. יעקב אמר להם ואלהים פקד יפקד אתכם. יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם:

ברכות ט' ע"ב
פסחים נ'

שפתי חכמים

[א] מתשובת השם בהוציאך את העם כדי שיקבלו התורה משמע שאמר לו משה כן: [ב] פירש ולא תחשוב כי הוא חזיון בעלמא אלא אות אמת מהשם: [ב] דאל"כ לך למה לי הלא לך האות שאין אתה ניזוק כשתלך בשליחותי כאשר ראית הסנה שאינו אכל ודו"ק: [ג] וא"ת מהיכן הוא מתחיל למנו' אי משעת דיבור זה והרי העשר מכות היו בנתיים וכל מכה משמשת רביע החודש וג' חלקים היה מעיד ומתרה בו כדפירשתי בפרשת וארא בפסוק וימלא ז' ימים ואם כן היה עשר חדשים וגם המכות לא התחילו מיד אחר דיבור זה ואי משעת יציאת מצרים מוכח הרי לא היו אפילו שני חדשים ניסן ואייר ושבו בסיון קבלו התורה וי"ל דלא מיירי בתורה שבכתב לחוד אלא גם בתורה שבעל פה שאחר קבלת התורה עלה להר והיה שם ארבעים יום וארבעים לילה וקבל תורה שבע"פ ואחר שירד בי"ז בתמוז היו ג' חדשים שלימים והם נגאלו בשביל תורה שבעל פה כדכתיב על פי הדברים האלה כרתי וגו' על פי היינו התורה שבע"פ תגלאתי. א"נ פי' לסוף נגה לש השלישי שהוא סיון כד"א היו נכונים לשלשת ימים שהוא כמו ליום השלישי כדפירש רש"י שם: [ד] פירש דרונה להביא ראייה שהקב"ה תולה הבטחתי בהבטחה אחרת דאף על פי שאותה הבטחה עצמה עדיין אינה נעשית וה"ה הכא כמי אף ע"פ שהבטחת השליחות עצמו הוא מסופק ואם כן אין תהיה הבטחת השליחות שעדיין היא מסופקת ראייה ואות על הבטחת קבלת התורה שהיא הבטחה אחרת וזהו דוגמת לשון שמצינו בישעיה הבטחת מפלת סנחרב שהוא עדיין מסופקת תהיה אות על הבטחה אחרת שהוא ברכת הספיחים: [ה] (נח"י) כל מה שהאריך הר"אם מבואר הוא בש"ס ונעלם מעיני הרא"ם: [ו] וא"ת א"כ גם משה ידע כמו הם ומה הוכחה זו דילמא משה היה משקר וי"ל דבאותו זמן לא היה משה כי אם בן י"ב שנה והם לא מסרו הסימן אלא לגדול: [ז] ותימא הא לא מצינו פסוק זה בבני יעקב ושמא י"ל כיון דבבני יוסף פסוק זה נכתוב ב' פעמים י"ל אחד אמר משמו ואחד אמר משום יעקב אביו כלומר שכן קבל יוסף מאביו והשני ליוסף אף על פי שסכיהם דברי יוסף. רא"ם (נח"י) כן איתא בפרקי ר"א פ' מ"ח וכ"כ תוספות בסוטה דף י"ג וכן ה.א בב"ר כאן ובפ' ה':

א (רא"ם)

בעל הטורים

ב' מלא
ג' ומלא

ואמרו לי מה שמו מה ס"ת שם בן ד' אותיו' שמסר לו שם וכתיב בתרי' לך ואספת את זקני ישראל שאין מוסרין אותו אלא לזקנים שבדור:

י"מ חסר

פקד פקדתי אתכם כמנין פקד מסרתי לכם מלשון ולא נפקד ממנו איש:

העשוי ב' במס' הכא ואי' כל הזהב העשוי למלאכה בכל הזהב הבא להם במצרים היו מיחדים אותו למלאכת המשכן

שמות

אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
יט וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃ כ וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי
וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ כא וְנָתַתִּי
אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי
תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃ כב וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה
מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב
וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם
וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃ ד א וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר
וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ
לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה
מַזֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ ג וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ
אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה
מִפָּנָיו׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ
וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה
בְּכַפּוֹ׃ ה לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי
יַעֲקֹב׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ
בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת
כַּשָּׁלֶג׃ ז וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב
ידו

אונקלוס

וִיקַבְּלוּן מִנָּךְ וְתֵיתֵי אַתְּ וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְתֵימְרוּן לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי אִתְקְרֵי עֲלָנָא וּכְעַן נֵיזִיל כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ וּקֳדָמַי גְּלֵי אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק יָתְכוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמֵיזַל וְלָא מִן קֳדָם דְּחֵילֵיהּ תַּקִּיף׃ וְאֶשְׁלַח יָת מַחַת גְּבוּרְתִי וְאֶמְחֵי יָת מִצְרָאֵי בְּכֹל פְּרִשְׁוָתִי דְּאַעְבֵּיד בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן יְשַׁלַּח יָתְכוֹן׃ וְאֶתֵּין יָת עַמָּא הָדֵין לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי וִיהֵי אֲרֵי תְהָכוּן לָא תְהָכוּן רֵיקָנִין׃ וְתִשְׁאַל אִתְּתָא מִשְּׁבַבְתַּהּ וּמִקָּרִיבַת בֵּיתַהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין וּתְשַׁוּוֹן עַל בְּנֵיכוֹן וְעַל בְּנָתֵיכוֹן וּתְרוֹקְנוּן יָת מִצְרָיִם׃ וַאֲתֵיב מֹשֶׁה (שבת צ"ז) וַאֲמַר וְהָא לָא יְהֵימְנוּן לִי וְלָא יְקַבְּלוּן מִנִּי אֲרֵי יֵימְרוּן לָא אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ מָה דֵין בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטְרָא׃ (נ"ב ק"ו) וַאֲמַר רְמֵיהִי לְאַרְעָא וּרְמָהִי לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוְיָא וְעָרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָמוֹהִי׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אוֹשֵׁיט יְדָךְ וְאַחוֹד בְּזַנְבֵיהּ וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וְאַתְקֵיף בֵּיהּ וַהֲוָת לְחוּטְרָא בִּידֵיהּ׃ בְּדִיל דִּיהֵימְנוּן אֲרֵי אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְהוֹן אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ דְּיִצְחָק וֵאלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב׃ (שבת צ"ז) וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עוֹד אָעֵיל כְּעַן יְדָךְ בְּעִטְפָּךְ וְאָעֵיל יְדֵיהּ בְּעִטְפֵּיהּ וְאַפְּקַהּ וְהָא (סנהד' ק"י) יְדֵיהּ חֲוָרָא כְּתַלְגָּא׃ וַאֲמַר אָתֵיב יְדָךְ לְעִטְפָּךְ וְאָתֵיב (שבת שם)
ידיה

בעל הטורים

ג' ומלא בב' יודין: ואני כו"ן עקומה רמז לחמשים מכות:

להלך ג' במס' הכא ואני כי יתאן ה' לתתי להלך עימכם שלשה היו באות ענה יתרו איוב בלעם אמר הקב"ה יודע אני כי לא יתן אתכם להלך בעצת בלעם וע"כ אני צריך להראות ידי לבטל עצתו ואת' בלעם מאן ה' לתתי להלך עמכם לקלל העם:

ד

מזה בידך מ' זה שביד' שאמר בצ' שמה משקלו אמר לו הקב"ה למשה אם אין אתה עושה שליחותי המטה הזה עושה שליחותי: הבא ב' במ' הכא ואי' הבא האנשי' הביתה לך הבא הציר גבי יונתן ביוסף כתיב הבא האנשים הבית' שעל ידו באו למצרי' ובמשה: כאמר הבא ידך שעל ידו יבאו

שפתי חכמים

א (רא"ם) אבל בפר' ויקרא כתב אבל לנביאי עובדי אלילים נגלה עליהם בלשון טומאה ושמא י"ל שפירש ויקר לעולם לשון מקרה הוא אלא שלשון מקרה פעם מתפרש על המקרה וההזדמן כמו כי יקרא קן ציפור ופעם על השכבת זרע שהוא ל' טומאה כמו מקרה לילה: ב לא שהיה נקרא אליו כמו ויקר אלהים אל בלעם שהשם נקר אליו כי בלעם לא היה נקר אל השם אלא נקר והשם ואמר הלום להודיע שפירש כה הלום כמו לא שמעת עד כה לא ככה כיע כה אמר ה' שאם יהיה פירש כה ככה אפשר שיהיה פירש אקרה שנם אני אקרה אל אחר ככה כמו שיקרה השם אלי ואין זה הכוונה כאן רא"ם: ג כלומר דה"פ של קרא כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא בשביל שידו חזקה שהרי אם שלחתי את ידי והכתי וגו' כלומר ואלו היתה ידו החזקה לא היה שולחם: ד פי' ולא מפני שבח הוא חזק וזה שתלה הפי' הזה לר' יעקב ולא לאונקלוס המתרגם אינו רק על הפי' של ושלחתי את ידי שפירש אותו כי מאז אשלח את ידי והכתי מיד ישלח אתכם כתב הרא"ם אבל לא ידעתי איך יפרשו הוי"ו של ואחרי כן ישלח אתכם [illegible] שהיא כו"ו דואלה בני צבעון ואיה וענה: ה פי' בתיבות שאות דאשון ביסוד הוא הנד"י ויהיה שרשו נל וא"כ לדבריו אין הנו"ן יסוד: ו פי' ויעוד דאייה שנו"ן וינצלו היא שרשית: ז כ"ש הכא נו"ן של ונצלתם שכופלת לגמרי שהרי איננו בי יסוד כלל לדברי מנחם היה לו לנקוד בש"בא והואיל ונקודה בחי"ריק לכך אני אומר וכו': ח אין זה כנגד הדרש אלא בא לתרץ על מה ששאל מה זה

רש"י

(אלהי העבריים יו"ד יתירה רמז לי' מכות גרש"י ישן): נקרה עלינו לשון מקרה וכן * ויקר אלהים (מדבר כ"ב) * ואנכי א אקרה כה (שם) אהא נקרה מאתו ב הלום: (יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלך אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך: לא יתן לא ישביק כמו על כן לא נתתיך * לא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשית ל"א) וכלן לשון נתינה הם וי"מ ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה ג כי מאז אשלח את ידי והכתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה ד תקיף מפי שמעו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי: (כ) ומגרת ביתה מאותה שהיא גרה אתה בבית: ונצלתם כתרגומו ותרוקינון וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני ישראל את עדים והנו"ן בו יסוד ומנחם חברו במחברת צד"י ה עם ויצל אלהים את מקנה אביכן אשר הציל אלהים מאבינו ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחי"רק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם כמו ונסחתם מן האדמה ונתתם ביד אויב ונגפתם לפני אויביכם * ונתכתם בתוכה ואמרתם נגלנו לשון נפעלנו וכל נו"ן שהיא באה בתיבה לפרקים ו ונופלת ממנה כנו"ן של נוגף (יחזקאל כ"ב) כי שא כ"תן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד בש"בא בחטף כגון ונשאתם ז את אויביכם ונתתם להם את ארץ הגלעד ונמלתם את בשר ערלתכם לכך אני אומר שזאת הנקודה בחי"רק מן היסוד היא ויסוד שם דבר נצול והוא מן הלשונות הכבדים כמו דבור כפור למוד כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחי"רק כמו ודברתם אל הסלע * וכפרתם את הבית (יחזקאל מ"ה) ולמדתם אותם את בניכם: (ב) מזה בידך לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים * (ש"ר) ופשוטו ח כאדם שאומר לחבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אומר לו הן * אמר לו הריני עושה אותה עץ: (ג) ויהי לנחש רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל (באומרו לא יאמינו לי) ותפש אומנותו של נחש: (ד) ויחזק בו לשון אחיזה היא והרבה יש במקרא ויחזיקו (גיטין כ"ו) האנשים בידו * והחזיקה במבושיו * והחזקתי בזקנו כל לשון חוזק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה הוא: (ו) מצורעת כשלג (דברים כ"ה) דרך צרעת להיות לבנה אם נהרות לבנה היא אף באות זה רמז שלשון הרע ספר באומרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה (שמואל י"ו) מרים

יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃
ח וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל
הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן׃
ט וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר
וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־
הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃ י וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם
מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ
כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי׃ יא וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם
אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה׃
יב וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ
אֲשֶׁר תְּדַבֵּר׃ יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא
בְּיַד־תִּשְׁלָח׃ יד וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר
הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח
בְּלִבּוֹ׃ טו וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים
בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי
אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ טז וְדִבֶּר־הוּא לְךָ
אֶל

ידיה לעטפיה ואפקה מעטפיה והא תבת הות
כבשריה׃ ויהי אם לא יהימנון לך ולא יקבלון
לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא בתראה׃
ויהי אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האילין
ולא יקבלון מנך ותיסב ממיא דבנהרא ותשוד
ליבשתא ויהון מיא דתיסב מן נהרא ויהון לדמא
ביבשתא׃ ואמר משה קדם יי בבעו
יי לא גבר מלול אנא אף מאתמלי אף
מדקדמוהי אף מעידן דמלילתא עם עבדך ארי
יקיר ממלל ועמיק לישן אנא׃ ואמר יי
ליה מן שוי פומא לאנשא או מן שוי אלמא או
חרשא או פתיחא או עוירא הלא אנא יי׃
וכען איזיל ומימרי יהי עם פומך ואלפינך
דתמליל׃ ואמר בבעו יי שלח כען ביד מן
דכשר למשלח׃ ותקיף רוגזא דיי במשה
ואמר הלא אהרן אחוך ליואה גלי קדמי ארי
מללא ימליל הוא ואף הא הוא נפיק לקדמותך
ויחזינך ויחדי בלביה׃ ותמליל עמיה ותשוי ית
פתגמיא בפומיה ומימרי יהי עם פומך ועם
פומיה ואליף יתכון ית דתעבדון׃ וימליל הוא
לך

זבחי' ק"כ
שם
שבת קל"ט

משם · הכא העיר רמז שעל ידו יתקבצו ויבאו לעיר שהיא ירושלים כדכתיב כעיר שחברה לה יחדו׃

מי שם פה לאדם או מי ישום אלם שם לא נאמר אלא ישום לעתיד תאלמנה שפתי שקר לין'הדי, של' יומנא מענה׃

יצא ב' במס' חסר הכ' ואידך יצא המימה אחת דבר אלהי שתי' זו שמעתי כשהקב"ה אמר למשה לך שוב מצרים' נתלק הדבר לשני' ונשמע למשה

רש"י

מריס על לשון הרע׃ (ז) מחיקו · שבה כבשרו · מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו *׃ (ח) והאמינו לקול האות האחרון · משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך א שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה׃ (ולקחת ממימי היאור רמז להם שבמכה ראשונה נפרע מאלהיהם פי' כשהקב"ה נפרע מן האומות נפרע מאלהיהם תחילה שהיו עובדים לנילוס המחיה אותם והפכו לדם ברש"י ישן)׃ (ט) והיו המים וגו' · והיו והיו שני פעמים · נראה בעיני אילו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואף כשירדו לארץ יהיו בהוייתן אבל עכשיו מלמדנו שלא יהיו לדם ב עד שיהיו ביבשת׃ (י) גם מתמול וגו' · למדנו שכל ז' ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז דברך הרי ג' ושלשה גמין רבויין הם הרי ו' והוא היה עומד ביום הז' כשאמר לו זאת ועוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו · * וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר (הלא אהרן אחיך הלוי וגו' ועוד נאמר לעלי הכהן) * הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים ועלי הוא אהרן וכן * ואודיע לכם בארץ מצרים ואומר לכם איש שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה׃ כבד פה · בכבידות אני מדבר ובלשון לע"ז בלב"ו׃ (יא) מי שם פה וגו' · מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי׃ א מי ישום אלם · * מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו חרשים ב שלא שמעו בצוותו עליך * ולאספקלטורים ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת · הלא אנכי שמי ה' ד עשיתי כל זאת׃ (יג) ביד תשלח · ביד מי שאתה רגיל לשלוח ה והוא אהרן · ד"א ביד אחר שתרצה לשלוח שאין סופי להכניס לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה׃ (יד) ויחר אף · * רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון · אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם · הלא אהרן אחיך הלוי שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי שנ' ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי׃ הנה הוא יוצא לקראתך · כשתלך למצרים׃ וראך ושמח בלבו · לא כשאתה סבור שיהיה מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה · ומשם זכה אהרן לעדי ו החשן הנתון על הלב׃ (יז) ודבר הוא לך · בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח ז על כל לך ולו

ס"ל

ס"ל

שמות ג' ג'
יחזקאל כ'

תנחומא
שבת ק"ח

זבחים ק"ב

שפתי חכמים

זה בידך וכי לא ידע מה בידו והלא ראה שהוא מקל׃ א דאל"כ מאי אולמי דאות האחרון מאות הראשון · הקשה רא"ם אבל לא ידעתי מה יאמר באות הדם דמאי אולמיה משני האותות הראשונים וכ"ל דשני אותות הראשונים כיון שלא ראו אותם משום הכי לא יאמינו בו אבל אות הג' בעיניהם משום הכי יאמינו בו והא שלא בזה ליעשות אותות הראשונים משום דאותות הראשונים היו ג"כ לעונשו של משה כמו שפי' רש"י ומהרש"ל תירץ מש"כ אם היה הטעם שמ"ה היה נצטרע משום לשון הרע וכו' א"כ פעם ראשון כשעשה לפני הקב"ה שקל ליסורין שלו ולמה לו לחזור ולהצטרע ואם לא היה בשביל החטא של משה מכ"ש שלא יצטער אותו פעם אחרת בחנם׃ ב וא"ת מ"מ למה צריך למיכתב והיה ראשון וי"ל דאורח' דקרא הוא לפתוח במילת והיו · רא"ם׃ ג הקשה רא"ם אם פרעה נעשה אלם שלא נתאמץ בהריגתו אם כן למה לו לעשות משרתיו חרשים וגם עורים ותירץ כשהוגד לו שברח בזה לרדוף אחריו להביאו בהכרח ואז כל משרתיו נעשו כחרשים כשראה פרעה שלא הביאוהו חשב שרדפו אחריו ולא מצאוהו ולא נתאמץ אז לשלוח כמה וכמה משרתים מפה ומפה שימצאו אותו ולהביאו בהכרח להרגו אלא לא נתאמץ כלל בהריגתו ושתק והלך לו׃ ד לא שעצמותי י"י כי כן כתיב ושמי ה' לא נודעתי להם והא דאמר שמי ה' ולא נקט שמי ה' מפני שאילו אמר שמי ה' היה המובן שבא להודיענו את שמו שהוא ה' ואם כן איך נופל על זה מי שם פה לאדם וגו' אבל בתוספת השי"ן יהיה פירש מי שם פה לאדם וגו' אנכי שמי ה' וזה שהוסיף עוד עשיתי כל זאת וכו' מוסב על מי שם פה לאדם וגו'׃ ה ולפי זה קשה למה לא אמר בהדיא שלח ביד אהרן לכן אמר ד"א וכו' ולפי ד"א קשה דא"כ שייך לומר שהיה מ"ה ביא תפיו דבר רע עצמו לכן צריך גם לטעם ראשון · מהרש"ל׃ ו לצדי לשון קישוט ז כלומר שזה אחד מן המוכיחי' כי יש לו הרבה הוכחות שכלם לשון עליהם פירש

שמות ד

אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה
תהיה לו לאלהים: יז ואת המטה הזה
תקח בידך אשר תעשה בו את האתת:
פ יח וילך משה וישב
אל יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל
אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר
יתרו למשה לך לשלום: יט ויאמר יהוה
אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל
האנשים המבקשים את נפשך: כ ויקח
משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר
וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה
האלהים בידו: כא ויאמר יהוה אל משה
בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המפתים
אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני
אחזק את לבו ולא ישלח את העם: כב
ואמרת אל פרעה כה אמר יהוה בני בכרי
ישראל: כג ואמר אליך שלח את בני
ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הרג את
בנך בכרך: כד ויהי בדרך במלון ויפגשהו
יהוה ויבקש המיתו: כה ותקח צפרה צר
ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי

חתן

אונקלוס

לך עם עמא ויהי הוא יהי לך למתורגמן ואת תהי ליה לרב: ית חוטרא הדין תיסב בידך דתעביד ביה ית אתיא: ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל כען ואיתוב לות אחי דבמצרים ואחזי העד כען אינון קימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם: ואמר יי למשה במדין איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא דבעו למקטלך: ודבר משה ית אתתיה וית בנוהי וארכבינון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי בידיה: ואמר יי למשה במהכך למתב למצרים חזי כל מופתיא דשויתי בידך ותעבדינון קדם פרעה ואנא אתקיף ית ליביה ולא ישלח ית עמא: ותימר לפרעה כדנן אמר יי ברי בוכרי ישראל: ואמרית לך שלח ית ברי ויפלח קדמי ומסריב את לשלחותיה הא אנא קטיל ית ברך בוכרך: והוה באורחא בבית מבתא וערע ביה מלאכא דיי ובעא למקטליה: ונסיבת צפורה טינרא וגזרת ית עורלת ברה וקריבת לקדמוהי ואמרת בדמא דמהולתא הדין אתיהב

חתנא

בעל הטורים

לך שוב ולאהרן לך לקראת משה ויצא מיד לכך ה"א אומר שכבר יצא וכן יצא המימה אחר שעשה

ששי

עצתו זה שאינו לומ' צריך לנקביו ומשכ' בבוקר ויוצא המימה לנקביו וז"ש לו כבר יצא והנה שם:

שב ב' תגרי' הכא ואי' שב שבת פעמי' ואי' במדרש ששבעה פעמים הלך משה למצרי' וחזר:

ויפגשהו ב' במס' הכ' ואי' ויפגשהו בהר האלהים לומר כשעה שנתרשל משה מן המילה בא לו אף וחמה לבלעו ולא היה יכול להם עד שבא אהרן וסייעו שנ' ויפגשהו בהר האלהי' ונושקו כי"ל:

רשי

ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון עליהם: יהיה לך לפה. למליץ לפי שאתה כבד פה: לאלהים. לרב ולשר: (יח) וישב אל יתר חותנו. ליטול רשות שהרי נשבע לו. (שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו) * וז' שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו': (יט) כי מתו כל האנשים. מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם [א] והעני חשוב כמת*: (כ) על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר* עני ורוכב על חמור: וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה. אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים [ב] במקרא: (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על ג' אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו. ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרי' כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו'. ואל תתמה על אשר כתב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך: (כב) ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן: בני בכורי. לשון גדולה כמו * אף אני בכור אתנהו זהו פשוטו. ומדרשו כאן חתם הק"בה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו: (כג) ואמר אליך. בשליחותו של מקום: שלח את בני. הנה אנכי הורג וגו'. היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה. וזה הוא שאמר באיוב* הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה. בשר ודם המבקש להנקם מחבירו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הק"בה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב: (כד) ויהי בדרך במלון. [ג] משה. ויבקש המיתו. למשה לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל נענש מיתה*. תניא אמר רבי יוסי חס ושלום לא נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד ג' ימים אמול ואשהה ג' ימים הק"בה צוני לך שוב מצרים ומפני מה נענש מיתה לפי שנתעסק [ד] במלון תחילה* במסכת נדרים והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה צפורה [ה] שבשביל המילה הוא: ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה: ותאמר. על בנה: כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך הורג

אישי

שפתי חכמים

פירש לשון בשביל שאז היה פה פירש כמשמעו שידבר לך ממש מה טעם אל העם הבא אחריו ולכן נתוייב שפירש הוא בשבילך כלומר במקומך: [א] מצ"ג דאמרינן התם דארבע חשובין כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים הכא ודאי בעניות קאמר דאין לומר שנסמאו דהא כתיב במחלוקתו של קרח העיני האנשים ההם תנקר וליכא למימר נמי שהיו מצורעים דהא כתיב בקרב המחנה וליכא למימר שנתרפאו במתן תורה דהא אמרינן שחזרו למומן במעשה העגל וליכא למימר משום שלא היה להם בנים אמר כי מתו דאם כן היכא אמור לו מפני זה שוב מצרימה וכי מפני שלא היו להם בנים לא היו דבריהם נשמעים למלכות להלשינו אל פרעה אלא ודאי מפני שירדו מנכסיהם ולא היו דבריהם נשמעים כך פירש רבינו ניסים במסכת נדרים בפ"ק דף ז': [ב] דהא ויקח משה את מטה היה לו ליכתוב בתחילה קודם ויקח משה את אשתו שהרי לא במצרים לקחו אלא במדין: [ג] ר"ל מלת ויהי הוא כמו ויהי בימי אמרפל ויהי השמש יבא המורה על הענין ולא על השם: מדכתיב בתר הכי ויפגשהו ה' ואם כן למה לא פירש הכתוב למי פגש אלא על כרחך ויהי קאי אמשה: [ד] וא"ת והא רש"י עצמו פירש קודם זה ומפני שסכנה הוא לתינוק עד שלשה ימים וא"כ מפני מה נענש וי"ל דמלון זה שהיה לן משה עכשיו בו היה מלון אחרונה שלא היה לו עוד מלון עד מצרים ולא היה מלון זה ממצרים רק מהלך יום ובדרך קצר כזה לא היה שום נזק וסכנה לתינוק רא"ם: [ה] דאל"כ היאך הבינה ציפורה שעל דבר המילה היה מבקש המלאך להמית את משה אבל אין להקשות דילמא אמר לה בהדיא שעל דבר המילה היה רוצה להמיתו וי"ל דבסמוך כתיב אז אמרה חתן דמים למולות משמע דאז הבינה אבל עד עכשיו לא הבינה ואי אמרת דבהדיא אמר לה

המלאך

ברכו' ס"ד | נדרי' ס"ח | נדרי' ס"ד | ע"ז ה' | פסחי' נ' | מגלה ט' | שבת ל"א | סנה' מ"ג | ע"ז נ' | סנה' מ"ב | נדרים ל"ב | ע"ז כ"ז | נדרי' סס

מכילתא | נדרים ק"ד | כ"ז ה' | זכריה ט' | תהלי' פ"ט | סימן ל"ו | נדרים ל"א ס"ב

אונקלוס

חתנא לנא: ונח מיניה בכן אמרת אילולי דמא
דמהולתא הדין אתחייב חתנא קטול: ואמר
יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל
וערעיה בטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי ונשיק
ליה: וחוי משה לאהרן ית כל פתגמיא דיי
דשלחיה וית כל אתיא דפקדיה: ואזל משה
ואהרן וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ומליל
אהרן ית כל פתגמיא דמליל יי עם משה ועבד
אתיא לעיני עמא: והימין עמא ושמעו ארי דכיר
יי ית בני ישראל וארי גלי קדמוהי ית שעבודהון
וכרעו וסגידו: ובתר כן עלו משה ואהרן
ואמרו לפרעה כדנן אמר יי אלהא דישראל שלח
ית עמי ויחגון קדמי במדברא: ואמר פרעה
שמא דיי לא אתגלי לי דאקבל למימריה
לשלחא ית ישראל לא אתגלי לי שמא דיי ואף
ית ישראל לא אשלח: ואמרו אלהא דיהודאי
אתגלי עלנא נזיל כען מהלך תלתא יומין
במדברא ונדבח קדם יי אלהנא דילמא
יערעיננא במותא או בקטול: ואמר לחון מלכא
דמצרים למא משה ואהרן תבטלון ית עמא
מעיבידתהון איזילו לפולחנכון: ואמר פרעה הא
סגיאין כען עמא דארעא ותבטלון יתהון
מפולחנהון: ופקיד פרעה ביומא ההוא ית
שלטוני עמא וית סרכוהי למימר: לא תוספון
למיתן תיבנא לעמא למרמי לבנין כמאתמלי
ומדקדמוהי

שמות ד

חתן דמים אתה לי: כו וירף ממנו אז אמרה
חתן דמים למולת: פ
כז ויאמר יהוה אל אהרן לך לקראת משה
המדברה וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו:
כח ויגד משה לאהרן את כל דברי
יהוה אשר שלחו ואת כל האתת אשר צוהו:
כט וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני
בני ישראל: ל וידבר אהרן את כל הדברים
אשר דבר יהוה אל משה ויעש האתת לעיני
העם: לא ויאמן העם וישמעו כי פקד
יהוה את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו
וישתחוו: ה א ואחר באו משה ואהרן
ויאמרו אל פרעה כה אמר יהוה אלהי ישראל
שלח את עמי ויחגו לי במדבר: ב ויאמר
פרעה מי יהוה אשר אשמע בקלו לשלח את
ישראל לא ידעתי את יהוה וגם את ישראל לא
אשלח: ג ויאמרו אלהי העברים נקרא
עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר
ונזבחה ליהוה אלהינו פן יפגענו בדבר או
בחרב: ד ויאמר אלהם מלך מצרים למה
משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו
לסבלתיכם: ה ויאמר פרעה הן רבים עתה
עם הארץ והשבתם אתם מסבלתם: ו ויצו
פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת
שטריו לאמר: ז לא תאספון לתת תבן לעם
ללבן הלבנים כתמול שלשם הם ילכו וקששו
להם

ה
שביעי

בעל הטורים

ויאמן העם ב' במס' הכא ויאמן אכיש בדוד שני פרנסי' טובי' עמדו לישראל משה ודוד משה אמר מאמיני בא ודוד אמר תהי כא ידך בי ואלה הנאמן מה עשו שני פרנסי' נאמני' הין לכן האמינו בהם:

נקרא בגי' שנה רמז עשר מכות יהיו בו שנה אחת:

ללבן הלבנים ב' במס' הכא מתכונת הלבני' מקטרי' על הלבנים פי' אותו שיצא מעל הלבני' דהיינו מיכה היה מקטר לע"ז כדאי' בזל' יצא מיכה מתחת הלבנים:

מכת נ"ז · תנחומא י' · סנה' נ"ד · חולין פ"ט · ידים ע"ו · שמ"ר · משלי י"ד · שם ס'

רש"י

אישי אתה לי: (כו) וירף. המלאך ממנו אז הבינה שעל המילה בא להורגו: אמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרצח על דבר המילה: (שיטה רש"י בלשונו לעיל כתב אתה היית גורם דקשה לרש"י מה זה או אמרה חתן דמים והלא גם לעיל אמרה חתן דמים. אלא מתחלה סברה דזה וזה גורם חטא המילה וחטא אחר אח"כ כשראתה וירף לגמרי אז הבינה דעל דבר המילה לבד בא ובזה מתורץ נ"כ שינוי לשון בתרגום אונקלוס בחתן דמים ודוק. כנ"ל) למולות. על דבר המולות שם דבר הוא והלמד משמש' בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישראל. ואונקלוס תרגם דמים על דם המילה: (א) ואחר באו משה ואהרן וגו'. אבל הזקנים נשמטו א' א' מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו והם לא נגשו החזירם לאחוריהם: (ג) פן יפגענו. פן יפגעך היו צריכים לומר אלא שחלקו כבוד למלכות פגיעה זו לשון מקרה מות הוא: (ד) תפריעו את העם ממעשיו. תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם ששומעין לכם וסוברים לנוח מן המלאכה. וכן פרעהו אל תעבור בו רחקהו. וכן ותפרעו כל עצתי. כי פרוע הוא נרחק ונתעב: לכו לסבלותיכם. לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם. אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי. תדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות: (ה) הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה: (ו) הנוגשים. מצריים היו והשוטרים היו ישראל הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה: (ז) תבן. אסטו"בלא היו גובלין אותו עם הטיט: לבנים. טיו"לש שעושים מטיט ומייבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן: כתמול שלשום. כאשר הייתם עושים עד הנה: וקוששו. ולקטו:

שפתי חכמים

האלקין כן א"כ למה לא הבינה עכשיו: א וא"ת הא לעיל פירש"י ובלעו מראשו ועד ירכיו וכו' עד הבינה ציפורה שבשביל המילה בא וכאן פי' בשביל שהרף ממנו עתה וכן הקשה במי הר"א ז שכתב לא הבנתי דעת הרב בזה וכו' עיין שם כי האר"יך עוד בקושי' והניח הדבר בקושיא: ב אבל לפי פירש"י לשון מקרה מות הוא ולשון רכיכה: ג רא"ם תימה למהכא משמע דהאי קרא דוהם לא נגשו הזקנים לחודיהו קאי ואין זה אמת שהרי לעיל מיניה כתב ע"ה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל ואחר זה כתיב ונגש משה לבדו אל ה' וגו' ואם היה זה בעבור הפרעון אהרן מה חטא וכן נדב ואביהו שאינם מכלל הזקינים וכולו' והניח הדבר בצ"ע. (קנ"מ) ולע"ד אין צריך עיון גדול שהרי כתב הרב בפר' ויושמע יתרו אתה ומחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והעם אל יהרסו כל עיקר ולא היה להם לזקנים מחיצה בפני עצמם אלא עמדו בתוך העם וזה מפני הפרעון ובדב ואביהו אפשר שנחלו עם אהרן במחיצה אחת: ד פי' משום שלא מניחו שירחיקו אותם ממלאכתן ולא כנטוו להרחיקם: ה דאל"כ למה השוטרים נועקים אל פרעה ולא הנוגשים ולמה היו השוטרים מוכים ולא הנוגשים: ו כלומר לא כתמול שלשום בלבד ויהיה פירש כתמול כמו תמול אתמול ולא כדע ולא היה צריך לומר שלשום אחר שכל זמן העבר הוא בכלל

בעל הטורים

שמות ה

אונקלוס

להם תבן: ■ ואת מתכנת הלבנים אשר הם
עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו
ממנו כי נרפים הם על כן הם צעקים לאמר
נלכה נזבחה לאלהינו: ט תכבד העבדה
על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר:
י ויצאו נגשי העם ושטריו ויאמרו אל העם
לאמר כה אמר פרעה אינני נתן לכם תבן: יא
אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין
נגרע מעבדתכם דבר: יב ויפץ העם בכל
ארץ מצרים לקשש קש לתבן: יג והנגשים
אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו
כאשר בהיות התבן: יד ויכו שטרי בני
ישראל אשר שמו עלהם נגשי פרעה לאמר
מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם
תמול גם היום: טו ויבאו שטרי בני ישראל
ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך:
טז תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו
עשו והנה עבדיך מכים וחטאת עמך: יז
ויאמר נרפים אתם נרפים על כן אתם אמרים
נלכה

ומדקדמוהי אינון ייזלון ויגבבון להון תיבנא: וית סכום לבניא די אינון עבדין מאיתמלי ומדקדמוהי תמנון עליהון לא תמנעון מיניה ארי בטלנין אינון על כן אינון מצוחין למימר ניזיל נדבח קדם אלהנא: תתיקר פולחנא על גבריא ויתעסקון בה ולא יתעסקון בפתגמין בטלין: ונפקו שלטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא למימר כדנן אמר פרעה לית אנא יהיב לכון תיבנא: אתון אזילו סבו לכון תיבנא מאתר דתשכחון ארי לא איתמנע מפולחנכון מדעם: ואיתבדר עמא בכל ארעא דמצרים לגבבא גילי לתיבנא: ושלטוניא דחקין למימר אשלימו עיבידתכון פתגם יום ביומיה כמא דהויתון עבדין כד מתיהב לכון תיבנא: ולקו סרכי בני ישראל דמניאו עליהון שלטוני פרעה למימר מה דין לא אשלימתון גזרתכון למרמי לבנין כמאיתמלי מלי ומדקדמוהי אף תמלי אף יומא דין: ואתו סרכי בני ישראל וצוחו קדם פרעה למימר למא תעביד כדין לעבדך: תבנא לא מיתיהב לעבדך ולבניא אמרין לנא עיבידו והא עבדך לקן וחובין עליהון עמך: ואמר בטלנין אתון בטלנין על כן אתון אמרין ניזיל נדבח קדם יי:
ובען

צעקים אלי ב' במס' הכא ובפרש' כראשי' שאמ' להם פרעה מה שחסר לכם מסכום הלבנים תקבצו עצמכם נבכין וזה הוא צעקים אלי מן הצלתה: ישעו ב' במס' הכא ואי' ישעו ואין מושיע אותם שאין מכוונ' בתפלתם וישעו בדבר שקר עליהם נאמר ישעו ואין מושיע: י"ג חסר בתרה: גם תמול גם היום ב' הכא ואידך מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום מלמד שלא כלו חלק' ללבן הלבני' כתבתו כדי שלא יוכו כדרך שעתנה ד.ד:

שפתי חכמים

כל"ל בולת תמול אך כדי שלא נטעה לומר שפירש תמול הוא כמו פירש כל תמול שבמקרא משום הכי נקט כמו שלשום: א וקשה והא לעיל בפרשת בראשית פירש על וישע אל הבל ויפנה כמו אל ישעו בדברי שקר וי"ל שכך אמר התם וישע לשון ויפנו שהרי אל ישעו בדברי שקר אין פירש של ויפנו אלא אל יהגו כמו שמוכיח כאן אפילו הכי מדינו מ"ד שסבר שגם זה לשון אל יפנו וכו': (מהרש"ל): ב דק"ל מה שכתיב אחריו כי אין כתיבת טעם למעלה הדרכה כיון שהם יקחו להם תבן בודאי יגרעו מעבודתם לכ"פ דאתם לכו קחו וגו' פי' צריכים אתם לילך בזריזות ועל זה הוא נותן טעם כי אין נגרע וגו': ג ר"ל כדי שלא תפרש אותו לשון מהירות: ד דק"ל דאשר שמו עליהם נגשי פרעה וגו' משמע לשוטרי בני ישראל שמו עליהם נגשי פרעה לכך פירש דנגשי פרעה שמו אותן שוטרים על ישראל: ה מפני שכל לאמור ואמירה הבאים אחר דבור הוא כלל ואמירה היא פרטו והכא א"א לפרש כן וגם אי אפשר לפרש כאן לאמור לאחרים הוכרח לפרש למה יכו שהיו אומרים וכו': ו בא דמפרש ויוכו וגו' אחר מה שפיר' לעיל למה ויכו מפני שטעם של מדוע לא כליתם הוא טעם המכים דהיינו הנוגשים כי מה שהוכו השוטרים הוא מפני שלא כלו חקם ללבון לבנים לפיכך הוצרך לפרש שמלת ויוכו לשון ויפעלו שהוא מיד אחרים כלומר הנוגשים הכו את השוטרי' ולמה הכום וכו' וזהו שאמר ולמה ויוכו וכו': ז דא"ל למה נתרעמו על עשיית הלבנים ית זיעתו מן החק הקצוב אלא תלעומתן היה על עשיית מכיין הראשון: ■ ר"ל חטאת של מצרים: ס ר"ל על ישראל אבל

רש"י

(ח) ואת מתכונת הלבנים · סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים · מן העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו': מתכונת · ותוכן לבנים · * ולא נתכנו עלילות · שמואל א' ב' * ואת הכסף המתוכן · כלם לשון חשבון הם: מלכי' ב' י"ב נרפים · המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה רטר"יש בלע"ז: (ט) ואל ישעו בדברי שקר · ואל יהגו א וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה · ודומה לו * ואשעה בחקיך תלי' קי"ט תמיד · למשל ולשכיכה מתרגמינן לשועין · ויספר' ואשתעי · וא"א לומר וישעו לשון ויישע אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפ' אל ישעו אל יפנו שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם * שעה האדם אל עושהו · * לא שעה ישעיה י"ז אל קדוש ישראל * ולא שעה אל המזבחות · ולא שם ל"א מצאתי שמוש של בי"ת סמוכה לאחריהם אבל אחר שם י"ז לשון דבור כותעם' לדבר בדבר נופל לשון שמוש בי"ת כגון הנדברים בך · ותדבר מרים ואהרן במשה · המלאך הדובר בי · לדבר בם · ואדברה בעדותיך · אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי: (יא) אתם לכו קחו לכם תבן · וצריכים אתם לילך בזריזות ב כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך: (יב) לקשש קש לתבן · לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט: קש · לשון לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות: (יג) אצים · ג דוחקים: דבר יום ביומו · חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן: (יד) ויכו שוטרי בני ישראל · השוטרים ישראל היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימין הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה · לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנ' אספה לי ע' איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו: ויכו שוטרי בני ישראל אשר שמו נוגשי פרעה אותם ד לשוטרים עליהם ה לאמר מדוע וגו' · למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן להם: ויכו · לשון ויופעלו הוכו מיד אחרים ו הנוגשים הכום: (טז) ולבנים אומרים לנו עשו · הנוגשים אומרים עשו לנו לבנים ז כמנין הראשון: וחטאת עמך · אלו היו נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא ס עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא וכן פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך ט כאלו כתוב וחטאת לעמך כמו * כבאנה בית לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: רות א'

(יח) והתבן

אונקלוס

ובען איזילו פלחו ותיבנא לא מתיהיב לכון וסכום לבניא תתנון: וחזו סרכי בני ישראל יתהון בביש למימר לא תמנעון מלבניכון פתגם יום ביומיה: וערעו ית משה וית אהרן קיימין לקדמותהון במיפקהון מלות פרעה: ואמרו להון יתגלי יי עליכון ויתפרע דאבאשתון ית ריחנא בעיני פרעה ובעיני עבדוהי למיתן חרבא בידיהון למקטלנא: ותב משה קדם יי ואמר יי למא אבאשתא לעמא הדין ולמא רנן שלחתני: ומעידן דעלית לות פרעה למללא בשמך איתבאש לעמא הדין ושיזבא לא שיזבתא ית עמך: ואמר יי למשה כען תחזי דאעביר לפרעה ארי בידא תקיפא ישלחינון ובידא תקיפא יתרכינון מארעיה:

כדרי' ס"ד
סנהד' מ"ד
סנה' קי"א
סנהד' שם
סנהד' שם

קכ"ד · ויק"ח סימן · מע"די סימן:

וארא

נלכה נזבחה ליהוה: יח ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו: יט ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע לאמר לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו: כ ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה: כא ויאמרו אלהם ירא יהוה עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו: כב וישב משה אל יהוה ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני: כג ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך: א ויאמר יהוה אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו:

הפטרת ואלה שמות דברי ירמיהו סימן א':

בעל הטורים

לבנים ג' ותוכן לבני' תתנו נלבנה לבנים לבני' כפלו זה שדרשו כל מה שהיו בונים בין' היה נופל בלילה וזהו לבנים כפלו וכן בהכשי המגדל אמרו שלישו נפל ושליש נשקע בארץ ושליש עודנו קיים:

ו

והצל ב' במס' הכא ואיד' נבי' דוד והצל תציל דאיתקש דוד למשה כדפרשינן גבי' ויאמן:

ס ס

ומליל יי עם משה ואמר ליה אנא יי: ואיתגליתי לאברהם ליצחק וליעקב באל שדי ושמי

ס ס

וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה: ג וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל

והרא' בניקוד' יצחק כלאיתא במדרש ליצחק שיצחק נגרש לישראל שיצאו ממצרים:

רש"י

(יח) ותכן לבנים · חשבון הלבנים וכן * את הכסף המתוכן המנוי כמו שאמר בענין * ויצורו ויתנו את הכסף: (יט) ויראו שוטרי בני ישראל · את חבריהם הנרדים על ידם: ברע · ראו אותם ברעה וצרה המוצאות אותם בהכבידם העבוד' עליל' לאמר לא תגרעו וגו': (כ) ויפגעו · אנשים מישראל א את משה ואת אהרן וגו' · ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו שנאמר בהם יצאו נצבים: (כב) למה הרעותה לעם הזה · ואם תאמר מה אכפת לך קבל אני על ששלחתני * (כג) הרע לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם · ותרגומו אבאיש: (א) עתה תראה וגו': * הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי מדותי לפיכך עתה תראה · העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבע' אומות ב כשאביאם לארץ: כי ביד חזקה ישלחם · מפני ידי חזקה ג שתחזק על פרעה וישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו · על כרחם של ישראל יגרשם ד ולא יספיקו ליעשות להם צידה · וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו':

מלכי' ב' י"ב שם
ש"ר
סנה' קי"א ש"ר

שפתי חכמים

א אבל לא מהשוטרים כי שוטרי בני ישראל כשרים היו כדלעיל · (נח"י) ול"נ דודאי מהשוטרים היו דהא כתיב בצאתם מאת פרעה וא"א לפרש דקאי אמשה ואהרן דהא לו היו עכשיו אצל פרעה וכו' וכן הוא בש"ר ע"ש: ב וא"ת דהכא משמע מתוך פירש רש"י שהיה מרמז עכשיו שלא יכנס משה לארץ ולקמן בפרשת בהעלותך על פסוק נוסעים אנחנו מן המקום פירש רש"י בעצמו דסבר משה שיכנס לארץ וי"ל שהיה סבר שיהיה נכנס שם וימות קודם שיכבשו שבעה אומות דזמן ארוך היו ישראל לוחמים קודם שכבשו מלכי אומות · אבל מ"מ קשה דהא רש"י פירש לעיל על פסוק שלח נא ביד תשלח אין סופם להכניסם לארץ אם כן משמע בהדיא שהיה יודע משה שלא יכנס שם וי"ל שהיה סבר כהי דלא יכבשו על ידו ולא אהיה שר ומושל עליהם אבל מ"מ אכנס שם כשאר ישראל אבל מ"מ קשה דהא לקמן בפרשת בשלא תביאמו ותטעמו פירש רש"י נתנבא משה שלא יכנוס לארץ ויש לומר דודאי הוא שנתנבא אבל לא בדרך נבואה ממש נתנבא אלא ניבא ולא ידע מה ניבא: ג אבל לא תפרש שפרעה ישלחם ביד חזקה: ד (נח"י) נ"ל דה"פ בשביל יד חזקה של הקב"ה שתתחזק על מצרים יגרשם אבל הרא"ם פירש ביד חזק' של פרעה שתתחזק על העם יגרשם לא נהירא ע"ש:

הסלת פרשת בראשית

דייק מדכתיב אלהים שהוא מדת הדין · א"כ י"ל דרש"י דייק מדכתיב וידבר לשון ק' הוא · רא"ם · ואל תקשי לו דהא הרבה פעמים כתיב בתורה וידב' ה' אל משה לאמר ואין פירושו לשון קשה · ויש לומר דהתם כתיב אחריו לאמור ואם כן וידבר הוי כלל ולאמור הוא פרט שמפרש מה הוא הכלל דהיינו הדיבור אבל כאן אין כתיב אחריו לאמור דויאמר אליו אני ה' דכתיב כאן לאו פרט של וידבר הוא אלא מילתא באפיה נפשיה הוא דקאי על מה שאמר משה למה זה שלחתני כדמפרש רש"י · (מהרש"ל) מדכתיב אחריו אני ה' היפך זה לכך דרשו פה ולא במקומות אחרים: ב ר"ל דאת אמרת למה זה שלחתני וקאמר לא לחנם שלחתיך · והנה דברי הר"אם בפירוש זה ארוכים מאוד ונלאתי לכותבם ונ"ל שאין זו תשובה על מה שלמעלה כמו שחשב הר"אם רק הכי פירושו דבר אתו משפט ר"ל בלשון קושי ולא בלשון נחת על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה שהוא התחלת הדבור של למה זה שלחתני שהיה חס על כבוד עצמו כמו שפירשתי למעלה ומה שפירש לא לחנם שלחתיך גם איכה תשובה

הסלת פרשת שמות

וידבר (ב) אלהים אל משה · דבר אתו משפט א על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה' · נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפניו · ולא לחנם שלחתי' ב כי אם לקיי' דברי שדברתי לאבו' הראשוני' · ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה' וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרת' מצותי ועשית' אותם אני ה' נאמן ליתן שכר: (ג) וארא · אל

בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ ד וְגַם
הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ
כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ ה וְגַם
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם
מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ ו לָכֵן
אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם
וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃
ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם
לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃ ח
וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי
לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי
אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃ ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר
רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ פ י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
משה

בעל הטורים

לכן אמור ב' במס' הכא ואידך לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום שדורש בספרי כל מה שעשה משה עשה פנחס משה נעשה שליח להוציא ישראל ממצרים ופנחס יהיה שליח להוציא ישראל מגלות וכן כל הדברים שעשה משה עשה נ"כ פנחס:

אונקלוס

לָא אוֹדַעִית לְהוֹן׃ וְאַף אֲקֵימִית יָת קְיָמִי
עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן יָת אֲרַע
תּוֹתָבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתַבוּ בַהּ׃ וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ
יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִצְרָאֵי מַפְלְחִין בְּהוֹן
וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי׃ בְּכֵן אֵימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲנָא יְיָ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי
וְאֵשֵׁיזֵיב יָתְכוֹן מִפּוּלְחַנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָע
מְרָמַם וּבְדִינִין רַבְרְבִין׃ וַאֲקָרֵב יָתְכוֹן קֳדָמַי
לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי׃
וְאַעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דְּקַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן
יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתַהּ לְכוֹן
יְרוּתָא אֲנָא יְיָ׃ וּמַלֵּיל מֹשֶׁה כֵּן עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מֵעָקַת רוּחַ
וּמִפּוּלְחָנָא דַּהֲוָה קְשֵׁי עֲלֵיהוֹן׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ עוּל מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא
דמצרים

תולדות אהרן

סנהד' נ'
זוה' הא זו'
סנה' קי"א
ברכו' נ"ח
סנה' קי"א
ב"ב קי"ז קי"ט
ירושה ז'

רש"י

אל האבות. באל שדי. הבטחתים הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם. לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי [ב] שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתי [ג] ולא קיימתי: (ד) וגם הקימותי את בריתי וגו'. וגם כשנראתי להם באל שדי [ד] הבנתי והעמדתי ברית ביני וביניהם: לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' את הארץ אשר וגו' הרי שנדרתי [ה] להם ולא קיימתי: (ה) וגם אני. כמו שהבנתי והעמדתי הברית [ו] יש עלי לקיים. לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל [ז] הנואקים: אשר מצרים מעבידים אותם: ואזכור. את הברית. כי בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי: (ו) לכן. על פי אותה השבועה: אמור לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: סבלת. טורח משא [ח] מצרים: (ח) נשאתי את ידי. הרימותיה לישבע [ט] בכסאי: (ט) ולא שמעו אל משה. לא קבלו [י] תנחומין: מקוצר רוח. כל מי שהוא מצר רוחו ונשימתו קצרה [כ] ואינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי פרשה זו מרבי ברוך בר' אליעזר והביא ראיה ממקרא זה *הנני בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה'. למדנו כשהקב"ה מאמין את דבריו אפילו לפורענות מודיע ששמו ה' וכל שכן [ל] האמנה לטובה. ורבותינו

שפתי חכמים

תשובה אחה שלמעלה אלא הכי קאמר הקב"ה למשה שמא תאמר לא תגלית בשליחותיך לא לפנם שלחתיך וכו'. עכ"ל מהרש"ל: [א] מה שנקט רש"י אל האבות ולא נקט אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב כמו שכתב בקרא משום דרש"י נקט לה בלשון קצר הר"א"ם: [ב] דק"ל והלא כתיב בפ' לך לך אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ועל זה פי' לא הודעתי וכו': [ג] דרש"י עצמו מפרש מה הפרש יש בין ה' או באל שדי ועל זה פי' שהרי הבטחתי ולא קיימתי ר"ל עדיין לא קיימתי הבטחתי משום שעדיין לא זכו מצד מעשיהם א"כ יש הפרש כדפירשתי שהרי הבטחתים ולא קיימתי: [ד] דק"ל איך מיושב הלשון של וגם אתה שכתיב לעיל בשלמא אי כתיב לעיל ושמי ה' נודעתי להם הוה פירושו וגם דבר זה עשיתי להם א"כ אי כתיב כאן וגם לא שקיימותי הוה נמי שפיר אבל עכשיו דכתיב לעיל ושמי ה' לא נודעתי להם מאי וגם הקימותי ועל זה פי' וגם כשנראתי וכו' וה"פ שאל תאמר כיון שלא נראתי להם אלא באל שדי ולא בה' א"כ לא צריך אני לקיים הבטחתי אל תאמר כן שהרי גם הבנתי והעמדתי להם ברית ובשביל ב' דברים הללו דהיינו אל שדי והברית צריך אני לקיים דברי דהרי הן כמו שהבטחתי לכן בה' וגם הקימותי לפי' זה קאי אוקרא אל אברהם וגו' באל שדי: [ה] ר"ל מהפסוקים הללו אתה רואה שנדרתי להם אבל עדיין לא קיימתי אבל מה שלא קיים לא מוכח מקרא אלא בלא הוכחה רש"י נקט ליה לתרץ למה שלחתני משום שעדיין אני לא קיימתי הוכרחתי אני לשלוח אותם כדי לקיים דברי לאבות הראשונים: [ו] דק"ל מאי וגם אני שמעתי דמשמע שאחר שמע וגם הקב"ה שמע ועל זה פי' כמו שהבנתי את הברית וכו' ר"ל דוגם אני מוסב אלמעלה כיון שנראיתי להם באל שדי והבנתי להם ברית וגם אני צריך לקיים. ושמעתי מילתא באפיה נפשיה היא ר"ל לפיכך שמעתי וכו' וה"פ של פרשה זו בתחילה וידבר אלהים אל משה דבר אתו משפט ויאמר אליו וגו' קאי אמה שאמר משה למה זה שלחתני ואמר לו הקב"ה אני ה' שנאמן לקיים הבטחתי שהבטחתי ואת אמר למה זה שלחתני א"ת למה צריך אני לקיים הבטחתי אע"פ שלא הבטחתי בשם ה' אלא וארא אל אברהם וגו' אבל שמי ה' לא נודעתי להם א"כ לא מוכרח אני לכך אבל וגם הקימותי וגו' לכך וגם אני צריך לקיימו. הילכך שמעתי וגו': [ז] (נח"י) כי א"א לקיים הבטחת הארץ רק אחר יציאתם ממצרים וא"א להוציאם הא"כ יקיים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לפיכך האריך הפסוק אשר מצרים מעבידים אותם וזהו ואזכור את בריתי ר"ל שע"י שזכרתי ברית בין הבתרים של הארץ ממילא נזכרתי גם דן אנכי כי בפעם אחד ובמאמר אחד נאמרו אלו ב' הבטחות ועכשיו נשלמה התשובה על למה זה שלחתני ומאז באתי הרע. ועי"ש תבין שהאריך: [ח] כאן ק"ל דהיאך מיושב הלשון של מתחת סבלות דמתחת סבלות משמע שהסבלות למעלה פרוש עליהן והוא מוציא אותו מתחת ועל זה פי' טורח משא ר"ל כאדם שנושא משא שמוציאין את האדם מתחת משא ה"נ העבודה של מצרים דומה עליהן כמשא והוי כאלו מוציא אותן מתחתיו אבל לעיל לא כתיב תחת בני סבלות: [ט] (ג"א) כאלו אומר לישבע במלכותי כי הכסא מורה על המלכות כמו רק הכסא אגדל ממך: [י] ושיעור זו לשון קבלה היא. ר"ל שנתיישבו מן הגאולה לפי שסברו הא"א לגאלם משה מעבוד קשה כזו ואל משה פי' אל תנחומי משה: [כ] והוי כאלו נכתב ולא שמעו אל משה מצרה גדולה ומעבודה קשה. אלא בשביל זה נקט מקוצר רוח דדרך של מיצר להיות נשימתו קצרה: [ל] ר"ל שמביא לו ראייה את שפי' לעיל ויאמר אליו אני ה' שפירושו כאן נאמן לשלם שכר ט' שהרי אפילו לפורענות מודיע ששמו ה' מכל שכן האמנה לטובה דנוה לומר שהא מדה טובה מרובה ממדת פורענות:

אונקלוס

דמצרים וישלח ית בני ישראל מארעיה: ומליל משה קדם יי למימר הא בני ישראל לא קבילו מני ואיכדין יקביל מיני פרעה ואנא יקיר ממלל: ומליל יי עם משה ועם אהרן ופקידינון לות בני ישראל ולות פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני ישראל מארעא דמצרים: אילין רישי בית אבהתהון בני ראובן

וארא

משה לאמר: יא בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו: יב וידבר משה לפני יהוה לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים: פ יג וידבר יהוה אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים: ס יד אלה ראשי בית אבתם בני ראובן בכר ישראל

שני

ו' חסר בתורה

רש"י

ש"ר * ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה למה
פנהד' קי"א הרעותה [א] אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם: (ג) באל שדי. ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר [ב] אליהם: (ד) וגם הקימותי וגו'. וכשבקש אברהם לקבור את שרה [ג] לא מצא קרקע עד שקנה [ד] בדמים מרובים. וכן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר. וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעותה ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי [ה] ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו [ו] הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. ועוד היאך הסמיכה נמשכת [ז] בדברי' שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו'. לכן אמור לבני ישראל. לכן אני אומר יתישב המקרא על
ירמיה כ"ג פשוטו דבר על אופניו והדרשה תדרש שנאמר * הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק [ח] לכמה ניצוצות: (יב) ערל שפתים. אטום שפתים. וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום.
שם ו' שם כ' * ערלה אזנם אטומה משמוע. * ערלי לב אטומים
חבקוק ב' מהבין. * שתה גם אתה והערל והאטם [ט] משכרות כוס הקללה. ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה.
ויקרא י"ט * וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל
שם בפני אכילתו. * ג' שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו: ואיך ישמעני פרעה.
ב"ר פ"ב זה אחד מי' ק"ו שבתורה *: (יג) וידבר
צ"ב ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה אני ערל שפתים צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה
ש"ר ולמליץ: ויצום אל בני ישראל. * צום עליהם להנהיגם בנחת [י] ולסבול אותם: ואל פרעה מלך מצרים. צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זה מדרשו. ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו [ל] אל פרעה. ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שנייה לאחר סדר היחס. אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין כאלה ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתיחסו: (יד) אלה ראשי בית אבותם. מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם

שפתי חכמים

[א] ר"ל שוידבר אלהים קאי על ענין שלמעלה דלפי' רש"י וידבר אלהים אל משה קאי אלמה הרעות' אבל ויאמר אליו אני ה' וכל הפרשה קאי אלמה זה שלחתני כדפירש נמי לעיל. אבל לפי פי' רבותינו קאי הכל אלמה הרעותה. וא"ת והא אח"כ מפרשים שקאי אמה שאמר משה מה שמו מה אומר אליהם. וי"ל דבשביל תרווייהו דבר אתו משפט והא דנקט בתחילה שקאי אלמה הרעותה משום דלמה הרעותה עיקר ונרם הכל ואגב תוכחת העיקר הוכיחו גם על ואמרו לי מה שמו ותדע לך שהרי לא דבר אתו משפט אלא אחר שאמר למה הרעותה ולמה לא דבר אתו משפט מיד כשדבר אליו מה שמו מה אומר אליהם אלא ודאי זה גרם הכל: [ב] (נח"י) שמעתי ולא אבין דילמא היא הכותבת בשלמא משה שלא ידע שום שם משמותיו ית' הוצרך לשאול אבל האבות הרבה פעמים נגלה להם מהי תיתי שישאלו וע"ק שהרי גם משה לא שאל בשביל עצמו אלא בשביל ישראל מה אומר אליהם וע"ש. וכ"ל דה"פ דש"ם ודש"ר ומה אבות הראשונים שלא נודעתי להם בשמי ה' שהוא שם העצם ששמי הגדול רק באל שדי שהוא שם התואר אפ"ה לא הרהרו אחר מדותי ולך ע"י ששאלת מה אומר אליהם כ דיעתיך ששמי ה' ואפ"ה הרהרת וע"ש: [ג] כ"ל שמיישב הפסוק לפי פי' רבותינו: [ד] ר"ל וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את הארץ ולא קיימתי בימיהם שהיו צריכין לקנות בדמים יקרים ואפילו הכי לא הרהרו וכו': [ה] ר"ל כיון שפירושו של וארא אל אברהם וגו' הוא הרבה פעמים נגלתי להם באל שדי ולא שאלו לי מה שמך הל"ל ושמי ה' לא שאלו לי כמו שאתה שואלני דנודעתי קאי עליהם: [ו] דהשתא קשיא להו מת"כ שאם יפרשו לא נודעתי להם כמו לא שאלו לי אבל הוא הודיעם שכך שמו הל"ל ושמי ה' לא שאלו לי ואם יפרשו לא נודעתי כשמשמעו אלא שהוסיפו עליו ולא שאלו לי אבל הוא הודיעם שכך שמו הרי תחילה כשנגלה לאברהם בין הבתרי' נאמר לו אני ה' וגו' וא"א לר"ל לפרש לא נודעתי לא נכרתי כמו שמפרש רש"י דמשמע אבל שמו הודיע להם ש"ב לא יתכן להוסיף עליו ולא אמרו לי מה שמך שמכיון שהודיעם שכך שמו שוב לא היה להם לשאול הר"אם: [ז] (הר"אם) ויש לתמוה דילמא ה"ק מאחר שהאבות חביבים עלי שלא הרהרו אחרי גם אני שמעתי את נאקת בני ישראל נעבורם אע"פ שאינם כוהנים כשורה לכן אמור לבני ישראל וכו'. ונראה דלפי' זה שפי' דעיקר הגאולה הי' משום חביבות האבות אע"פ שישראל אינם הגונים א"כ לעיל כשאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא את בני ישראל וגו' ופי' ואע"פ שאם חשוב אני מה זכו ישראל שיעשה להם נס וכו' היה לו להשיב חביבות האבות הוא נ דם שיעשה להם נס זה אף שאינם הגונים: [ח] ר"ל מתחלק הסלע ע"י הפטיש לכמה ניצוצות כך פי' רש"י כמו בגמרא דשבת בפרק אמר ר"ע דף פ"ח והתוספות הקשו על פירושו ומפרשים בענין אחר ע"ש: [ט] ר"ל זהו פי' על והערל שמביא רש"י: [י] ר"ל שאל תאמר דהאי איך ישמעני פרעה מילתא בפני עצמו הוא כלו' וגם פרעה לא ישמע אלי מסבה אחרת דהיינו ואני ערל שפתים לכן פירש זה אחד מעשרה קל וחומר והכל חדא היא. ובזה ניחא מה שהיפך רש"י ופירש ערל שפתים קודם ואיך ישמעני פרעה שלא על סדר המקרא. והקל וחומר הוא הכי ומה ישראל שמועה טובה היא להם והוה להון לקבל דברי ואפ"ה לא שמעו לי פרעה שמועה רעה היא לו כ"ש שלא ישמע וא"ת איכא למיפרך דמה שלא שמעו ישראל למשה היינו כמו שמפרש הפסוק לעיל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו'. וי"ל דמשה לא היה ידע שלא שמעו לו בשביל קוצר רוח אלא הוא כבד דבשביל שהוא ערל שפתיים לא שמעו לו ומה שכת' לעיל בקרא כן היינו התורה כתבה לפי האמת אבל לפי דעתו שהיה סובר משום שהיה ערל שפתיים לא שמעו אליו הוי שפיר ק"ו. ואין להק' אעפ"כ ה"ל למשה להבליע הפירכא אף שנעלם לו הקב"ה שלא שמעו אליו הוא מקוצר הרוח והק"ו שלו הוא כפרך כמו שמצינו בכמה מקומו' בתלמודי י"ל דהיה פירכא הכתובה בתורה הוא שהכתוב מעיד שזה שלא שמעו הוא מפני הקוצר רוח ואין להבליע הפירכא כן כתב הר"אם: [כ] דק"ל דפסוק משמע שציוה את ישראל עצמן שיוציאו את עצמן ועז"פ שציוה עליהם וכו' ר"ל לדיבוס קאי על משה ואהרן להנהיג ישראל בנחת ולסבול אותם ובפרעה יכבדו כבוד ומה שכתוב אחריו לה ביא את בני ישראל מילתא באפיה נפשיה היא: [ל] ומלת להוציא קאי אצויהם צוה על דבר ישראל שיאמר להם שהוא יוציאם ממצרים ועל שליחתו אל פרעה שיאמרו לו להוציא את בני ישראל וגו' ויתרו בו שאם לא ישלחם שייסר אותו ביסורים:

שמות ו

ישראל חנוך ופלוא חצרן וכרמי אלה משפחת
ראובן: טו ובני שמעון ימואל וימין ואהד
ויכין וצחר ושאול בן הכנענית אלה משפחת
שמעון: יו ואלה שמות בני לוי לתלדתם
גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי שבע ושלשים
ומאת שנה: יז בני גרשון לבני ושמעי
למשפחתם: יח ובני קהת עמרם ויצהר
וחברון ועזיאל ושני חיי קהת שלש ושלשים
ומאת שנה: יט ובני מררי מחלי ומושי אלה
משפחת הלוי לתלדתם: ויקח עמרם את
יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת
משה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת
שנה: כא ובני יצהר קרח ונפג וזכרי: כב
ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי: כג ויקח
אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו
לאשה ותלד לו את נדב ואת אביהוא את
אלעזר ואת איתמר: כד ובני קרח אסיר
ואלקנה ואביאסף אלה משפחת הקרחי: כה
ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו
לאשה ותלד לו את פינחס אלה ראשי אבות
הלוים למשפחתם: כו הוא אהרן ומשה
אשר אמר יהוה להם הוציאו את בני ישראל
מארץ מצרים על צבאתם: כז הם המדברים
אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל
ממצרים

אונקלוס

ראובן בוכרא דישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי אילין זרעית ראובן: ובני שמעון ימואל
וימין ואהד ויכין וצוחר ושאול בר כנעניתא
אילין זרעית שמעון: ואילין שמהת בני לוי
לתולדתהון גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי
מאה ותלתין ושבע שנין: בני גרשון לבני
ושמעי לזרעיתהון: ובני קהת עמרם ויצהר
וחברון ועזיאל ושני חיי קהת מאה ותלתין
ותלת שנין: ובני מררי מחלי ומושי אילין
זרעית לוי לתולדתהון: ונסיב עמרם ית
יוכבד אחת אבוהי ליה לאיתו וילידת ליה
ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה
ותלתין ושבע שנין: ובני יצהר קרח ונפג
וזכרי: ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי:
ונסיב אהרן ית אלישבע בת עמינדב אחתיה
דנחשון ליה לאיתו וילדת ליה ית נדב וית
אביהוא ית אלעזר וית איתמר: ובני קרח אסיר
ואלקנה ואביאסף אילין זרעית קרח: ואלעזר
בר אהרן נסיב ליה מבנת פוטיאל ליה לאיתו
וילידת ליה ית פנחס אילין רישי אבהת ליואי
לזרעיתהון: הוא אהרן ומשה די אמר יי להון
אפיקו ית בני ישראל מארעא דמצרים על
חיליהון: אינון דממללין עם פרעה מלכא
דמצרים לאפקא ית בני ישראל ממצרים הוא
משה

בעל הטורים

ב' חסר דחסר:

בל אורייתא חסר
בר מן א':
חד מן ה' פסוקי'
דמיין בשמההו'
ומתחלפין באתיהון:

אסיר ב' אסיר וקב'
להוציא ממסגיר
אסיר זהו שאמר על
בני קרח מקו' כתבנ'
להם בניהכם וזהו
להוציא ממסגיר
אסיר:

רש"י

ליחסם דרך תולדותם [א] מראובן: (ובפסיקתא גדולה ראיתי לפי שקנתרם יעקב אביהם לג' שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם): (טז) ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים [ב] על כולם: (יח) ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו'. מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ד' מאות שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק. שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמנים של משה לא תמצאם ארבע מאות והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות: (כ) יוכבד דודתו. אחות אביו [ג] בת לוי אחות קהת: (כג) אחות נחשון. *מכאן למדו הנושא אשה צריך לבדוק [ד] באחיה: (כה) מבנות פוטיאל. מזרע יתרו שפטם [ה] עגלים לע"א. ומזרע יוסף שפטפט [ו] ביצרו*: (כו) הוא אהרן ומשה. אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם הוא אהרן ומשה אשר אמר ה'. *יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדי' משה לאהרן לומר ששקולין כא': על צבאותם. בצבאותם [ז] כל צבאם לשבטיהם. יש על שאינו אלא במקום אות אחת. על חרבך תחיה כמו בחרבך. *עמדתם על חרבכם כמו בחרבכם: (כז) הם המדברים וגו'. הם שנצטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן. הם בשליחות' ובצדקתם

ב"ב ק"י וס"ל
ב"ב ק"ט
ב"ר פ"א
יחזקאל ל"ג

סנהד' נ"ח
מגלה י"א
ב"ב ק"י
סוטה מ"ג ב"ב ק"ט

שפתי חכמים

[א] וא"ת עדיין יש להק' למה לא התחיל משבט לוי ותירץ הרמ"בן א"כ היה נראה שלוי היה בכור הייחס מכאן ואילך לכבוד משה לכך התחיל מראובן להודיע שנשאר ראובן בכור לייחס ונמנה לוי שלישי לשבטים: [ב] ואם כן נמצא שלא עבדו אלא קי"ו שנה דהא יוסף בן ל' שנה בעמדו לפני פרעה ובאותו זמן היה לוי בן ל"ד דהא בששה שנים נולדו כולם חוץ מבנימין הוציא מהם ג' שנים שנולד לוי שהוא שלישי לראובן נמצא שהיה לוי גדול מיוסף ד' שנים ואח"כ היה ז' שנים השובע ושנתים משני הרעב וכשעברו ב' שנים משני הרעב באו למצרים ובאותו זמן היה לוי בן מ"ג וקל"ז שנים היה כשמת צא מהן מ"ג או נשארו עדיין צ"ד שנים מלוי שלא התחיל השיעבוד ורד"ו שנים היו במצרים צא מרד"ו צ"ד שנים של לוי שלא התחיל השיעבוד נמצא שלא נשתעבדו אלא קי"ו: [ג] ר"ל שלא תפרש כמו דודתך הנאמר בפר' עריות ואל דודתך אל תקרב דהתם פירושו אשת דודו דהא יוכבד היתה בת לוי וא"כ היתה כמו אחות קהת דהא קהת היה בן לוי וקהת היה אביו של עמרם וא"כ נמצאה שהיתה אחות אביו: [ד] (רא"ם) אבל גבי לבן דדרשו להגיד שבחה משום דלא שייך לומר שבדק בלבן, ועוד דלא הל"ל לא את אביה ולא אחיה ולא מקומה שכבר הוזכרו למעלה וע"כ כלם באים לדרשא וליכא למימר דילמא הה"נ שצריך לבדוק בכלם אלא דבשלמא באחיה שייך הטעם משום דרוב בנים דומים לאחי האם משא"כ באביה וכ"ש באנשי מקומה ועוד דא"כ למה בדק אהרן באחיה בלבד דהא לא נכתב שם אביה מיותר: [ה] סוטה דף מ"ג ר"ל שאביו היה משבטו של יוסף ואמו היתה משבטו של יתרו או להיפך. ר"ל דהש"י דייק מדכתב פוטיאל ביו"ד דמשמע לשון רבים. א"כ מדכתיב מבנות דמשמע כמי לשון רבים ר"ל שייחסם בשביל שני יחוסים. ואין להקשות דילמא שם אדם הוא ששמו פוטיאל וי"ל דדייק מדכתיב לעיל ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון ש"מ דבא הכתוב. לייחסם וה"נ פוטיאל בא לייחסו: [ו] י"מ שמדד וי"מ שזילזל: [ז] דעל בצבאותם משמע שהוציאו את ישראל יותר מצבאותם. א"כ דמשמע שהוציאו את צבאותם בתחילה וזה אינו:

ממצרים הוא משה ואהרן: כח ויהי ביום
דבר יהוה אל־משה בארץ מצרים: ס
כט וידבר יהוה אל־משה לאמר אני יהוה
דבר אל־פרעה מלך מצרים את כל־אשר אני
דבר אליך: ל ויאמר משה לפני יהוה הן
אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה:
פ א ויאמר יהוה אל־משה
ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה
נביאך: ב אתה תדבר את כל־אשר אצוך
ואהרן אחיך ידבר אל־פרעה ושלח את־בני־
ישראל מארצו: ג ואני אקשה את־לב פרעה
והרביתי את־אתתי ואת־מופתי בארץ מצרים:
ד ולא־ישמע אלכם פרעה ונתתי את־ידי
במצרים והוצאתי את־צבאתי את־עמי בני־
ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים: ה
וידעו מצרים כי־אני יהוה בנטתי את־ידי על־
מצרים והוצאתי את־בני־ישראל מתוכם: ו
ויעש משה ואהרן כאשר צוה יהוה אתם כן
עשו: ז ומשה בן־שמנים שנה ואהרן בן־
שלש ושמנים שנה בדברם אל־פרעה: ס
פ ח ויאמר יהוה אל־
משה ואל־אהרן לאמר: ט כי ידבר אלכם
פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל־אהרן קח
את

אונקלוס

מגלה י"א משה ואהרן: והוה ביומא דמליל
יי עם משה בארעא דמצרים:
ומליל יי עם משה למימר אנא יי מליל עם
פרעה מלכא דמצרים ית כל דאנא ממליל
עמך: ואמר משה קדם יי הא אנא
יקיר ממלל ואיכדין יקביל מני פרעה:
ואמר יי למשה חזי דמניתך רב לפרעה
ואהרן אחוך יהי מתורגמנך: את
תמליל ית כל דאפקדינך ואהרן אחוך ימליל
עם פרעה וישלח ית בני ישראל מארעיה:
ואנא אקשי ית ליבא דפרעה ואסגי ית אתותי
וית מופתי בארעא דמצרים: ולא
יקביל מנכון פרעה ואתן ית מחת גבורתי
שנוי' נ"ה במצרים ואפיקית חילי ית עמי בני ישראל
מארעא דמצרים בדינין רברבין: וידעון
מצראי ארי אנא יי כד ארים ית מחת
גבורתי על מצרים ואפיק ית בני ישראל
מביניהון: ועבד משה ואהרן כמא דפקיד יי יתהון
כן עבדו: ומשה בר תמנן שנין ואהרן בר
תמנן ותלת שנין במללותהון עם פרעה: ואמר
יי למשה ולאהרן למימר: ארי ימליל
עמכון פרעה למימר הבו לכון אתא ותימר
לאהרן סב ית חוטרך ורמי קדם פרעה יהי
לתנינא

בעל הטורים

שלישי
ו' בטעם ר"פ
ל' ד' ר"פ בתורה:
ל' לטעמי' ביה:
ואני אקשה ועליו נאמ' עם עקש תתפל עקש נבי' מלך מצרים:
ל' חבר:
ל' וחד ובשפטים גדולים:
ל' וחסר:
חד מן ז' ר"פ:
רביעי
ו' חסר בתורה:

רש"י

בצדקתם מתחילה ועד סוף: (כח) ויהי ביום דבר וגו'. מחובר למקרא של אחריו: (כט) וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה [א] בא דבר אל פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו: אני ה'. כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי: (א) נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין: יהיה נביאך. כתרגומו מתורגמנך. וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים ינוב חכמה * ויכל מהתנבות (שמואל י') דשמואל ובלע"ז קורין לו פרידי"ציר: (ב) אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי [ב] ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה: (ג) ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתריס כנגדי [ג] וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עכו"ם לתת לב שלם לשוב [ד] טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי. ותכירו את [ה] גבורתי. וכן מדתו של הקדוש ברוך הוא מביא פורענות על האומות עכו"ם כדי שישמעו ישראל וייראו שנאמר * הכרתי גוים נשמו פנותם (צפניה ג') אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר אף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר [ו] ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה: (עיין בר"ם שגורס כאן דבור המתחיל בלכתך לשוב עד כבר שמתי בידך וכדלעיל פרשת שמות בפסוק בלכתך לשוב יע"ש): (ה) את ידי. יד ממש להכות בהם: (ט) מופת. אות [ז] להודיע שיש צורך [ח] במי ששולח אתכם: (י) לתנין

שפתי חכמים

[א] פירש האמירה של ואני ערל שפתיים הבא אחר הן בני ישראל לא שמעו אלי שזו היא האמירה דראשונה ושנאה בפרשה שנייה לא האמירה של ולא שמעו כי זו לא נשנית בפרשה שנייה רא"ם. ואני אומר על כל מה שנאמר בפרשה ראשונה קאי והא דלא נשנית בפרשה שנייה הדבור של ולא שמעו אלי הדיבור ההוא גם כן מרומז בפרשה שנייה דקשה למה מהפך הכתוב ממה שנאמר למעלה בפרשה ראשונה דלעיל כתיב ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים ובפרשה שנייה כתיב הן אני ערל שפתיים איך ישמע אלי פרעה אלא ודאי הכי קאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי אף על פי שכל השליחות הוא לטובתם אפילו הכי לא שמעו אלי בסבה שאני ערל שפתיים אם כן איך ישמע אלי פרעה וזהו הוא הק"ו בעצמו שנאמר בפרשה ראשונה: [ב] פירש דלכן אמר את כל אשר אצוך שאתה תדבר לפני פרעה כל דבור ודבור פעם אחת בקצרה ולא יותר כמו ששמעת מפי ואהרן אחיך ידבר כל דבור ודבור פעמים ושלש עד שיטעימנו וימליצנו באזני פרעה. מהרש"ל: [ג] דודאי הוא שפרעה ימרוד בו מאחר שהוא מחזיק את לבו וכי דרך של הקדוש ברוך הוא כן שיתן בדעתו של אדם שיעבור על רצונו ל"פ וכו': [ד] רוצה לומר ואי לא הייתי מקשה את לבו אז בודאי שיעשה תשובה וגלוי לפני שלא יעשה תשובה שלימה בלב שלם ואם אביא מכות ופורענות עליו אז יאמרו הבריות כן מדתו של הקב"ה שמביא פורענות על מי שחוזר בתשובה והם לא יודעין שאינו חוזר בתשובה בלבב שלם לכך אקשה את לבו כדי שלא יחזור בתשובה ואז יכול אני להרבות מופתי ולהביא פורענות עליו לעיני כל אדם: [ה] דייק מדכתיב בקרא והרבתי את אותותי דמשמע מן הקרא שיבוא עליו מכות ועונשין יותר על מה שחטא ואם כן קשה למה הוא רוצה להביא עליו מכות יתירות יותר על מה שחטא ועל זה פירש רש"י כדי שתכירו אתם את גבורתי ועל זה מביא ראיה וכן מדתו וכו' וק"ל: [ו] פי' אע"פ שלפי זה היה ראוי שיקשה ה' את לבו גם בחמש מכות הראשונות אף על פי כן רצה ה' שיפרסם רשעתו להודיע שאף בלתי החיזוק של הקב"ה הוא מתחזק מעצמו לפיכך לא חיזק ה' את לבו אלא אחר חמש מכות הראשונות: [ז] לפי שפירש בפרשת ואתחנן על מופתים הם מכות מופלאות לכן פירש כאן אות: [ח] ר"ל שיש כח וממשלה באי ששולח אתכם כמו דכתיב בפרשת האזינו יזבחו לשדים לא אלה ומתרגמינן דלית בהון צרוך:

אונקלוס

לתנינא: ועל משה ואהרן לות פרעה ועבדו
כן כמא דפקיד יי ורמא אהרן ית חוטריה
קדם פרעה וקדם עבדוהי והוה לתנינא:
וקרא אף פרעה לחכימיא ולחרשיא ועבדו
אף אינון חרשי מצרים בלחשיהון כן: ורמו
גבר חוטריה והוו לתנינין ובלע חוטרא סנה' ס"ז
דאהרן ית חוטריהון: ואיתקף לבא
דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: שבת צ"ז
ואמר יי למשה איתקף ליבא דפרעה סריב
לשלחא עמא: איזיל לות פרעה בצפרא זבח' ק"ב
הא נפיק למיא ותתעתד לקדמותיה על כיף
נהרא וחוטרא דאיתהפיך לחויא תיסב בידך:
ותימר ליה יי אלהיה דיהודאי שלחני לותך
למימר שלח ית עמי ויפלחון קדמי במדברא והא
לא קבילתא עד כען: כדנן אמר יי בדא תידע
ארי אנא יי הא אנא מחי בחוטרא דבידי
על מיא דבנהרא ויתהפכון לדמא: ונוני
דבנהרא ימותון ויסרי נהרא וילאון מצראי נדרי' נ"א
למשתי מיא מן נהרא: ואמר יי למשה
אימר לאהרן סב חוטרך וארים ידך על מיא
דמצראי על נהריהון על אריתיהון ועל
אגמיהון ועל כל בית כנישת מימיהון ויהון
דמא ויהי דמא בכל ארעא דמצרים ובמני
אעא ובמני אבנא: ועבדו כן משה ואהרן
כמא דפקיד יי וארים בחוטרא ומחא ית
מיא דבנהרא לעיני פרעה ולעיני עבדוהי
ואיתהפיכו כל מיא דבנהרא לדמא: ונוני
דבנהרא מיתו וסרי נהרא ולא יכלו מצראי
למשתי מיא מן נהרא והוה דמא בכל ארעא
דמצרים: ועבדו כן חרשי מצרים
בלחשיהון ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון סנה' ס"ז
כמא

שמות ז

את־מטך והשלך לפני־פרעה יהי לתנין:
ויבא משה ואהרן אל־פרעה ויעשו כן כאשר
צוה יהוה וישלך אהרן את־מטהו לפני פרעה
ולפני עבדיו ויהי לתנין: יא ויקרא
גם־פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם־
הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן: יב
וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינם ויבלע מטה־
אהרן את־מטתם: יג ויחזק לב פרעה ולא
שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ס
יד ויאמר יהוה אל־משה כבד לב פרעה
מאן לשלח העם: טו לך אל־פרעה בבקר
הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על־שפת היאר
והמטה אשר־נהפך לנחש תקח בידך: טז
ואמרת אליו יהוה אלהי העברים שלחני
אליך לאמר שלח את־עמי ויעבדני במדבר והנה
לא־שמעת עד־כה: יז כה אמר יהוה בזאת תדע
כי אני יהוה הנה אנכי מכה במטה אשר־בידי על־
המים אשר ביאר ונהפכו לדם: יח והדגה
אשר־ביאר תמות ובאש היאר ונלאו מצרים
לשתות מים מן־היאר: ס יט ויאמר
יהוה אל־משה אמר אל־אהרן קח מטך ונטה־
ידך על־מימי מצרים על־נהרתם על־יאריהם
ועל־אגמיהם ועל כל־מקוה מימיהם ויהיו־דם
והיה דם בכל־ארץ מצרים ובעצים ובאבנים:
כ ויעשו־כן משה ואהרן כאשר צוה יהוה
וירם במטה ויך את־המים אשר ביאר לעיני
פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל־המים אשר־
ביאר לדם: כא והדגה אשר־ביאר מתה
ויבאש היאר ולא־יכלו מצרים לשתות מים מן־
היאר ויהי הדם בכל־ארץ מצרים: כב
ויעשו־כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב־
פרעה

בעל הטורים

יהי ולא אמ' ויהי לא אמר אחר שתשליך את יו אמור למשה יהי תנין כדי שישמע פרעה שע"פ דבורך יהי לתנין:

ולמה לתנים לפי שפרעה אמר לענתו התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו ורמז לו בשם שזהו היה תנין נחזר להיות עץ יבש כן יחזור פרעה להיות עפר רמה ותולעה:

ד' מלאים:

ב' חסר יו"ד בתראה: ב' חד חסר וחד מלא דין חסר אמרז"ל משל למלך שבחיות שמכו המזור לגבות המכס וכו' כך פרעה שוטה זה אין לו לבו היינו דכתי' כבד לב פרעה שלבו נעשה כבד:

על המים ה' במס' על המים אשר ביאר ר' · ויחנו שם על המים · בד' הכיפור השתוטה על המי' המי' והשמש זרחה על המי' ויראו את המי' אדומי' כדם זהו שאמרז"ל צריך שיתן מים כדי שיהא הל' ניכר במים וזהו שאמרו רז"ל ויראו המים אדומים כדם שיהא נראה בתי' אודם הדם וכן נמכ' היאור נראה הדם במים ובזכות המנוה שנענשו במי' תכלו י"ב עינות מים:

רש"י

(י) לתנין · א נחש: (יא) בלהטיהם · בלחשיהון ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו * להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת ע"י ב לחש: (יב) ויבלע מטה אהרן · * מאחר שחזר ונעשה מטה ג בלע את כלן: (יד) כבד · תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר כמו * כי כבד ממך הדבר: (טו) הנה יוצא המימה · לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו *: (טז) עד כה · עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בכה ד אמר ה' כחצות הלילה: (יז) ונהפכו לדם · לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם: (יח) ונלאו מצרים · לבקש רפואה לחי היאור שיהיו ראוין לשתות: (יט) אמור אל אהרן · לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן: נהרותם · הם נהרות המושכים כעין נהרות שלנו: יאוריהם · הם בריכות נגרים מבריכות העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות · ונילוס מימיו מתגברים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם · קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקום אחד וקורין לו אשטנ"ק: בכל ארץ מצרים · אף במרחצאות ובאצבאות שבבתים: ובעצים ובאבנים · מים שבכלי עץ ה ובכלי אבן: (כב) בלטיהם · לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי · * רבותינו אמרו בלטיהם מעשה שדים ו בלהטיהם מעשה כשפים: ויחזק לב פרעה · לומר על ידי מכשפות אתם עושים כן

תכן

(margin: בראשית ג' · שבת צ"ז · ש"ר · שמות י"ח · ש"ר · סנהד' ס"ז)

שפתי חכמים

א כי שם התנים ניבשה הוא נחש ובמים הוא דג וכן פירש הרד"ק בשרש תנן: ב ר"ל אותו חרב מתהפך מאליו ואדם הרואה אותו סובר שמתהפך על ידי לחש אם כן משמע דלהט דהתם לשון לחש הוא: ג ר"ל מדלא כתיב ויבלע תנין אהרן משמע מאחר שחזר וכו' והיה נס בתוך נס אלו היה נחש לא היה רק נס אחד אבל לאחר שנעשה מטה חזר ובלע היה נס בתוך נס · הר"אם: ד בשאר מכות כתיב כה גבי התראה אבל גבי מכה לא כתיב כה לאפוקי גבי מכות בכורות כתיב גבי מכה גופה כה אמר ה': ה פירש לא היתה מכה רק במים שבכלי עצים ואבנים לא בתוך העץ והאבן עצמן: ו ר"ל שדים הולכים בלט אמר רבי איבא בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא בלטיהם מעשה שדים · בלהטיהם מעשה כשפים · וכן הוא אומר ואת להט החרב וכו' ופירש רש"י בלטיהם כמו ותבא בלט:
א דה"ל

אונקלוס

כמא דמליל יי: ואתפני פרעה ועאל
לביתיה ולא שוי לביה אף לדא: וחפרו
כל מצראי סחרני נהרא מיא למשתי ארי לא
יכילו למשתי ממיא דבנהרא: ושלימו
שבעא יומין בתר דמחא יי ית נהרא:
ואמר יי למשה עול לות פרעה ותימר ליה כדנן
אמר יי שלח ית עמי ויפלחון קדמי: ואם
מסרב את לשלחא הא אנא מחי ית כל
תחומך בעורדעניא: וירבי נהרא עורדעניא
ויסקון ויעלון בביתך ובאידרון בית משכבך ועל (פסחי' כ"ג)
ערסך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובאצותך:
ובך ובעמך ובכל עבדך יסקון עורדעניא:
ואמר יי למשה אימר לאהרן ארים ית ידך
בחוטרך על נהרא על אריתא ועל אגמיא (סוטה י"א)
ואסיק ית עורדעניא על ארעא דמצרים:
וארים אהרן ית ידיה על מיא דמצראי וסליקו
עורדעניא וחפו ית ארעא דמצרים: ועבדו (סנה' ס"ז)
כן חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית עורדעניא על
ארעא דמצרים: וקרא פרעה למשה ולאהרן
ואמר צלו קדם יי ויעדי עורדעניא מני ומעמי
ואשלח ית עמא וידבחון קדם יי: ואמר
משה לפרעה שאל לך גבורא יהב לך זמן
לאימתי י אצלי עלך ועל עבדך ועל עמך
לשיצאה עורדעניא מנך ומבתך לחוד
דבנהרא ישתארון: ואמר למחר ואמר
כפתגמך

וארא

פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ס
כג ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו
גם לזאת: כד ויחפרו כל מצרים סביבת
היאר מים לשתות כי לא יכלו לשתת ממימי
היאר: כה וימלא שבעת ימים אחרי הכות
יהוה את היאר: פ כו ויאמר יהוה
אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר
יהוה שלח את עמי ויעבדני: כז ואם
מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את כל גבולך
בצפרדעים: כח ושרץ היאר צפרדעים ועלו
ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית
עבדיך ובעמך ובתנוריך ובמשארותיך: כט
ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים:
ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן
נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים
ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ
מצרים: ב ויט אהרן את ידו על מימי מצרים
ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים: ג ויעשו
כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים
על ארץ מצרים: ד ויקרא פרעה למשה
ולאהרן ויאמר העתירו אל יהוה ויסר הצפרדעים
ממני ומעמי ואשלחה את העם ויזבחו ליהוה:
ה ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי
אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים
ממך ומבתיך רק ביאר תשארנה: ו ויאמר
למחר

בעל הטורים

חמישי

חד מן ד' חסר:

ב' מלא בתור' בליש' ועלו ובאו בביתך ובבי' עבדיך ובעמך הרי הקדים עבדים לעם ובתר הכי כתי' ובכה ובעמך ובכל עבדיך והיינו טעמ' דכסלקו בגופן כדדרשינן מובכה שהיו מקלקלי' בגופן אז לקו העם תחילה שהיו בעצ' כדכתי' ויאמר אל עמו ואח"כ בעבדיה' אבל כשעלו ככנס תחילה בביתו ובבי' עבדיו ואח"כ בעמו:

רש"י

* תנן אתם מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים: (כג) גם לזאת. למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם: (כה) וימלא. מנין שבעת ימים [א] שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה משמשת רביע חדש [ב] וג' חלקים היה מעיד ומתרה בהם*: (כז) ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם הפועל [ג] כמו שלו ושקט סר וזעף: נוגף את כל גבולך. מכה וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה. וכן *ונגפו אשה הרה אינו מיתה. וכן *בטרם יתנגפו רגליכם. *פן תגוף באבן רגליך *ולאבן נגף: (כח) ועלו. מן היאור: בביתך. ואחר כך בבית עבדיך. היא התחיל בעצה תחילה ויאמר אל עמו ומתנו התחילה הפורענות*: (כט) ובכה ובעמך. *בתוך מעיהם נכנסין [ד] ומקרקרין: (ב) ותעל הצפרדע. *צפרדע אחת היתה והיה מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו. ופשוטו י"ל שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידית. וכן ותהי הכנם הרחישה פדו"ל ייראה בלע"ז. ואף ותעל הצפרדע גרינול"י ירא"ה בלע"ז: (ה) התפאר עלי. כמו *היתפאר הגרזן על החוצב בו מתפאר לומר אני גדול ממך וכט"יר בלע"ז. וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולשאל דבר גדול ולומר [ה] שלא אוכל לעשותו: למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על איזה זמן תרצה שיכרתו [ו] ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. אלו נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל. עכשיו שנאמר למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו: אעתיר. העתירו ואעתרתי. ולא נאמר אעתר העתרו [ז] ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרבות פלל הוא וכאשר יאמר הרבו הרבה והרביתי לשון מפעיל וכן יאמר העתירו העתירו אעתיר [ח] ואף לכולם *העתרתם עלי [ט] דבריכם בכביתם: (ו) ויאמר למחר.

(תנחו' פ"ה) (בש"ר) (שמות כ"א) (ירמיה י"ב) (תהלי' צ"א) (ישעיה ח') (סוטה י"א) (ש"ר) (סנהד' ס"ז) (ש"ר) (ישעיה י') (יחזקאל ל"ה)

שפתי חכמים

[א] דק"ל דה"ל למיכתב ויחלאו ועל זה פירש מנין ל' ימים ר"ל דוימלא קאי על מניין ולא על שבעת ימים: [ב] ר"ל ז' ימים וא"ת והא החושך לא היה כי אם ו' ימים כדמשמע בפרש' בא וי"ל דלקמן בפרשת בשלח כתיב ויהי הענן והחושך ויאר את הלילה ר"ל הענן והחושך היה למצרים ויאר את הלילה לישרא' ולמה היה חושך למצרים לא הק"בה מפרע להם אותו יום ז' שלא הביא בתחילה עליהם: [ג] דאל משמע שהיה מאן בכל שעה וזה אינו שייך דאם הוא עתה מסרב א"ה יהיה תמיד מסרב וע"ז פירש אלא כינה וכו'. כמו שלו ושקט אף על פי שהוא כמו לפי שעה ושלו משמע לעולם וסר וזעף ר"ל כולם משמע לעולם אינן אלא לפי שעה אלא כינה וכו': [ד] ומקרקרים לשון צעקה והומה: [ה] ר"ל אם אתה תוכל לשאול אותו דבר שלא אוכל לעשותו שתוכל אתה להתפאר עלי לאמור שאני לא אוכל לעשותו: [ו] וא"ת מה שאלו משה ודאי היה מתרצה שיכרתו היום לאלתר וי"ל לפי שהיה סביר משה אם יתפלל שיכרתו מיד אז מיד היה צריך לשלח את ישראל כמו שאמר למשה וזה היה רע לו לפיכך לא ידע משה באיזה יתרצ' ולפי מה שתירץ כלמ"ך בשם הכניד יתורץ ג"כ קושי' זו: [ז] לשון אעתיר העתירו והעתרתי משמע לשון זה התפעל שהוא פועל יוצא והוה ליה למכתב לשון אפעיל כמו אעתיר עתרו ועתרתי כין שהוא לשון תפילה והתפילה אינו פועל יוצא ל"פ מפני זכו': [ח] ר"ל דלשון התפעיל קאי אדברים והוה כאלו כתיב דברים: [ט] רוצה לומר דכתיב ביה בהדיא דבריכם:

למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כיהוה
אלהינו: ז וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך
ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארנה: ח
ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל
יהוה על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה:
ט ויעש יהוה כדבר משה וימתו הצפרדעים
מן הבתים מן החצרת ומן השדת: י
ויצברו אתם חמרם חמרם ותבאש הארץ:
יא וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד
את לבו ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה:
ס יב ויאמר יהוה אל משה
אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר
הארץ והיה לכנם בכל ארץ מצרים: יג
ויעשו כן ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר
הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל עפר
הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים: יד
ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את
הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה:
טו ויאמרו החרטמם אל פרעה אצבע
אלהים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם
כאשר דבר יהוה: יו ויאמר יהוה אל משה
השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא
המימה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח עמי
ויעבדני: יז כי אם אינך משלח את עמי
הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את
הערב ומלאו בתי מצרים את הערב וגם
האדמה אשר הם עליה: יח והפליתי ביום
ההוא

אונקלוס

כפתגמך בדיל דתידע ארי לית כיי אלהנא:
ויעדון עורדעניא מנך ומבתך ומעבדך ומעמך
לחוד דבנהרא ישתארון: ונפק משה
ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם יי על
עסק עורדעניא דשוי לפרעה: ועבד יי
כפתגמא דמשה ומיתו עורדעניא מן בתיא
מן דרתא ומן חקלתא: וכנשו
יתהון דגורין דגורין וסריאו על ארעא:
וחזא פרעה ארי הות רוחתא ויקר ית לביה ולא
קביל מנהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה
אימר לאהרן ארים ית חוטרך ומחי ית עפרא
דארעא ויהי לקלמתא בכל ארעא דמצרים:
ועברו כן וארים אהרן ית ידיה בחוטריה ומחא
ית עפרא דארעא והות קלמתא באנשא
ובבעירא כל עפרא דארעא הוה קלמתא
בכל ארעא דמצרים: ועברו כן
חרשיא בלחשיהון לאפקא ית קלמתא ולא
יכילו והות קלמתא באנשא ובבעירא:
ואמרו חרשיא לפרעה מחא מן קדם יי היא
ואתקף ליבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא
דמליל יי: ואמר יי למשה אקדים בצפרא
ואתעתד קדם פרעה הא נפיק למיא ותימר ליה
כדנן אמר יי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי
אם ליתך משלח ית עמי הא אנא משלח
בך ובעבדך ובעמך ובבתך ית ערובא
ויתמלון בתי מצראי ית ערובא ואף ארעא
דאינון עלה: ואפריש ביומא ההוא
ית

סנהד' ס"ז
נ"ה
מ"ק י"ח

בעל הטורים

ומן השדות אבל לא מן האגורים לפי שמסרו עצמן למיתה על קידוש השם ע"כ נמלטו כדאיתא בפסחים חנניה וכו' כשאו ק"ו
מהצפרדעים: חמרי' ב' הכא תרי ואידך אסף עשרה חמרים מלמד שאף כאן הממעיט אסף עשרה חמרי':
ד' בטעם זרקא בספר:
ל' תסר:
ד' סבירין וכל: פי' כנים כנס כל דגבי אדם ובהמה כנם ושאר עפרה כנים:
ב' חפרים: ולא יכלו ב' דמס' הכא ויחתרו האנשי' להשיב אל היבשה ולא יכלו וירא מואב כי חזקה עליו המלחמה להבקיע אל מלך אדם ולא יכלו מלמד שאף אם היו בורחי' אל הים מפני הכנים שם היו באי' להם ונלחמי' עמה':

שפתי חכמים

א שהרי השאלה היה מתי יכרתו וכ"ל שהתשובה גם כן לא היתה רק על זמן הכרתת הצפרדעים כך פירש הר"א ויקשה ולמה לו לעיכר הזה עד למחר ולמה לא אמר שיכרתו אותו מיד וי"ל שפרעה היה מחזיק את משה בחזקת מכשף וסבר שיודע לכוין השעות ובודאי עכשיו היא השעה שיכרתי וכשתעבו' השעה לא יכול להסירם ולכן אמר למחר להראות שינוי' מכשפות הוא עושה כן אבל משה מתי שהתפלל נשמע תפילתו · מהרש"ל: מקשים העולם למה שינה הכתוב בצפרדעים ויצעק משה אל ה' ובשאר מכות כתיב ויעתר משה אל ה' וי"ל משום דאמרינן המתפלל צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו וכאן היו הצפרדעים צועקים כמו שפירש רש"י בסמוך והוצרך להרים קולו בתפילתו כדי שישמיע לאזניו את תפילתו: ב וא"ת ולמה לא פי' רש"י לעיל גבי מכות דם דכתיב ויחזק לב פרעה וגו' וכן גבי מופת בליע' מטה אהרן את מטותיהם · וי"ל דלעיל כיון שעדיין המכה לא סרה ממנו והוא עודנו מחזיק בטומאתו בודאי הוא בשביל דבורו של ה' שדבר להם ולא ישמע אליכם פרעה אבל הכא כתיב וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד לבו ולא שמע אליהם כאשר דבר ה' קשה לרש"י היכן דבר ה' אף אם יהיה להם הרווחה שלא ישמע אליהם מ"ה מביא קרא ולא ישמע אליכם מדכתיב ולא ישמע אליכם פרעה ואחר כך כתיב ונתתי את ידי וגו' מאי זה דכתיב ונתתי וגו' הא עדיין המכה לא סרה אלא ודאי הכי קאמר קרא ונתתי כלומר וכשיהיה לו הרווחה לא ישמע אליכם ונתתי את ידי וגו': ג לא להוציאם מעליהם ודייק רש"י מדכתיב ויעשו כן החרטומים שפירושו שעשו ג"כ כמשה ואהרן: ד דק"ל למה ה' הביא עליהן הערוב כיון דנתקן להם מזה תועלת בעורות ובבשרן ושאר הנאות ולכן פירש רש"י שיש טעם בדבר · מצאתי בשם מהר"ד:
א דק"ל

רשי

התפלל היום א שיכרתו למחר: (ח) ויצא ויצעק · מיד שיכרתו למחר: (י) חמרים חמרים · צבורים צבורים כתרגומו דגורין דגורין:
(יא) והכבד את לבו · לשון פעל הוא כמו הלוך ונסוע · וכן והכות את מואב ושאול לו באלהים הכה ופצוע: כאשר דבר ה' · והיכן דבר ולא ישמע ב אליכם פרעה: (יב) אמור אל אהרן · לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן:
(יג) ותהי הכנם · הרחישה פדול"ירא בלעז:
להוציא את הכנם · לבראתם (נ"א ולהוציאם) ג ממקום אחר: ולא יכולו · שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה*: (טו) אצבע אלהים היא · מכה זו אינה על ידי כשפים אלא המקום היא: כאשר דבר ה' · ולא ישמע אליכם פרעה:
(יז) משליח בך · מגרה בך · וכן * ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי אנטיי"ציר בלע"ז: את הערוב · כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם · ויש טעם בדבר ד ואגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו · בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרה על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואחר כך תוקע עליהם ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם · וכן הצפרדעים מקרקרים והמים וכו' כדאיתא במדרש רבי תנחומא: (יח) והפליתי · והפרשתי וכן הפלא ה' וכן * לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומופרשת

סנהד' ק"ו
דברים ל"ב
דברים ל'

ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב למען תדע כי אני יהוה בקרב הארץ: ס יט ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה: כ ויעש יהוה כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב: כא ויקרא פרעה אל משה ולאהרן ויאמר לכו זבחו לאלהיכם בארץ: כב ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח ליהוה אלהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו: כג דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר אלינו: כד ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי: כה ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל יהוה וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר רק אל יסף פרעה התל לבלתי שלח את העם לזבח ליהוה: כו ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל יהוה: כז ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר אחד: כח ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את העם: פ

ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני: ב כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם: ג הנה יד יהוה הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד: ד והפלה יהוה בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר: ה וישם

יהוה

אונקלוס

ית ארעא דגשן דעמי שרי עלה בדיל דלא למהוי תמן ערובא בדיל דתידע ארי אנא יי שליט בגו ארעא: ואשוי פורקן לעמי ועל עמך איתי מחא למחר יהי אתא הדין: ועבד יי כן ואתא ערובא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוהי ובכל ארעא דמצרים איתחבלת ארעא מן קדם ערובא: וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר איזילו דבחו קדם אלהכון בארעא: ואמר משה לא תקין למעבד כן ארי בעירא דמצראי דחלין ליה מיניה אנחנא נסבין לדבחא קדם יי אלהנא הא נדבח ית בעירא דמצראי דחלין ליה ואינון יחזון הלא ימרון למרגמנא: מהלך תלתא יומין ניזיל במדברא ונדבח קדם יי אלהנא כמא דיימר לנא: ואמר פרעה אנא אשלח יתכון ותדבחון קדם יי אלהכון במדברא לחוד ארחקא לא תרחקון למיזל צלו אף עלי: ואמר משה הא אנא נפיק מעמך ואצלי קדם יי ויעדי ערובא מפרעה ומעבדוהי ומעמיה מחר לחוד לא יוסף פרעה לשקרא בדיל דלא לשלחא ית עמא לדבחא קדם יי: ונפק משה מן קדם פרעה וצלי קדם יי: ועבד יי כפתגמא דמשה ואעדי ערובא מפרעה מעבדוהי ומעמיה לא אשתאר חד: ויקר פרעה ית ליביה אף בזמנא הדא ולא שלח ית עמא: ואמר יי למשה עול לות פרעה ותמליל עמיה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא ועד כען את מתקיף בהון: הא מחא מן קדם יי הויא בבעירך דבחקלא בסוסותא בחמרי בגמלי בתורי ובענא מותא סגי לחדא: ויפריש יי בין בעירא דישראל ובין בעירא דמצראי ולא ימות מכולא דבני ישראל מדעם:

ושוי

בעל הטורים

ששי

פדת ג' בחס' ושמתי פדת חבל ותרתי מלאים פדות שלח לעמו והרב' עמו פדו' כי זה לא היה פדות שלם אלא מפני ערוב אבל עתיד הרבה עמו פדות ויה' גאולה שלימה: ל' וחסר:

ט' מלא:

י"א בליטנא מ'חסר וג' מלא:

והפלה ב' במ' הכא ואידך והפלה ה' את מכותך לומר מה התם מכה בגוף אף הכא מכה בגוף

ט

דלהכי כתי' הכא בה"א דלאחר ה' מכות לקו בשחין שהיא מכה ששית והתם כתיב בא"לף מלמד שמ פלא שבדייני' קורא וילפינן התם מהכא דמי שלקה ושנ' שאין מתרין בו דבכל מכה ג' היתה בלא התראה:

רש"י

ומופרשת היא וומן: למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. אף על פי ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים: (יט) ושמתי פדות. שיבדיל בין עמי ובין עמך: תשחת הארץ. נשחתה הארץ א מתחבלת אריגא: (כא) זבחו לאלהיכם בארץ. במקומכם ב ולא תלכו במדבר: (כב) תועבת מצרים. יראת מצרים כמו *ולמלכם תועבת בני עמון ואצל ישראל קורא ג אותה תועבה. ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים ד זביחה שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים: ולא יסקלונו. תמיה: (כה) התל. כמו להתל: (כז) ויסר הערב. ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים ה שאם מתו יהיה להם הנאה בעורות: (כו) ויעתר אל ה'. נתאמץ בתפלה. וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה. עכשיו כשהוא אומר בלשון ויפעל משמע וירבה להתפלל: (נס בפעם הזאת אף על פי שאמר אנכי אשלח אתכם לא קיים הבטחתו): (ב) מחזיק בם. אוחז בם כמו *והחזיקה במבושיו: (ג) הנה יד ה' הויה. לשון הוה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה: (ד) והפלא. והבדיל:

*מלכי' כ"ג

*דברי' כ"ה

שפתי חכמים

א דק"ל דתשחת הארץ משמע לשון עתיד הא כבר היתה נשחתה לכן הביא ראייה מתרגום שמפרש אתחבלת שהוא לשון עבר: ב דק"ל וכי בשמים יזבחו ועל זה פי' ולא תלכו למדבר ר"ל שהם היו אומרים לילך במדבר ולזבוח שם: ג רוצה לומר לישראל היה אסור כן ולא למצרים: ד רוצה לומר תועבה פירש שנאה ולפי זה מני למימר דלמצרים עצמן אמר כן: ה ואם תאמר היה לו לעיל לפרש כן דכתיב וסר הערוב מפרעה ויש לומר דדרך של משה לומר לשון הסר' בתפילתו שהרי לעיל כשהתפלל על הצפרדעי' אמר וכרו הצפרדעים וגו' אף על פי כן כתיב וימותו הצפרדעים ומפני שמלת ויסר הוא פירש וכר לעיל מיניה שהוא קודם ויעתר פירש מלת ויסר קודם מלת ויעתר אף על פי שבוא אחריה: (הר"אם):

א (רא"ם)

(ח) מלא

יהוה מועד לאמר מחר יעשה יהוה הדבר הזה
בארץ: ו ויעש יהוה את הדבר הזה
ממחרת וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני
ישראל לא מת אחד: ז וישלח פרעה והנה
לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה
ולא שלח את העם: פ ויאמר
יהוה אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא
חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה לעיני
פרעה: ט והיה לאבק על כל ארץ
מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פרח
אבעבעת בכל ארץ מצרים: י ויקחו
את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק
אתו משה השמימה ויהי שחין אבעבעת פרח
באדם ובבהמה: יא ולא יכלו החרטמים
לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין
בחרטמם ובכל מצרים: יב ויחזק יהוה
את לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר
יהוה אל משה: ס יג ויאמר יהוה
אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה
ואמרת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים
שלח את עמי ויעבדני: יד כי בפעם הזאת
אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך
ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ:
טו כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת
עמך

י"א חסר את בתורה:
ל' בתורה:
ל' פתח:
ד' בטע' בספר'
יב' חסר וכינוין
ב' חסר
ז' ר"פ בספר'
ב' חסר יו"ד בלישנא וכינוין:
ל' וחסר
ג' בלישנא

ושוי יי זמנא למימר מחר יעביד יי פתגמא הדין
בארעא: ועבד יי ית פתגמא הדין
ביומא דבתרוהי ומית כל בעירא דמצראי
ומבעירא דבני ישראל לא מית חד: ושלח פרעה
והא לא מית מבעירא דישראל עד חד ואתיקר
לבא דפרעה ולא שלח ית עמא: ואמר
יי למשה ולאהרן סבו לכון מלי חפניכון פיח
דאתונא ויזרקיניה משה לצית שמיא קדם
פרעה: ויהי לאבקא על כל ארעא
דמצרים ויהי על אנשא ועל בעירא לשיחנא
סגי אבעבועין בכל ארעא דמצרים: ונסיבו
ית פיח דאתונא וקמו קדם פרעה וזרק יתיה
משה לצית שמיא והוה שיחנא אבעבועין סגי
באנשא ובבעירא: ולא יכילו חרשיא נ"ק פ'
למיקם קדם משה מן קדם שיחנא ארי הוה
שיחנא בחרשיא ובכל מצראי: ואתקיף יי
ית לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל
יי עם משה: ואמר יי למשה אקדים
בצפרא ואתעתד קדם פרעה ותימר ליה
כדנן אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית עמי
ויפלחון קדמי: ארי בזמנא הדא
אנא שלח ית כל מחתי בלבך ובעבדך ובעמך
בדיל דתידע ארי לית דכותי שליט בכל ארעא:
ארי כען קריב קדמי דשלחית פון ית מחת
גבורתי

רש"י

(ח) מלא חפניכם. ילוי"ניש בלע"ז: פיח כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן ובלע"ז אול"בש. פיח לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריחן: וזרקו משה. וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת [א] הרי נסים הרבה. אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל [ג] אהרן. ואחד שהלך האבק על כל ארץ [ב] מצרים: (ט) לשחין פורח אבעבועות. כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בועות: שחין לשון [ד] חמימות. והרבה יש בלשון משנה שנה שחונה: (י) באדם ובבהמה. ואם תאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנה אשר בשדה והירא את דבר ה' הכניס [ה] את מקנהו אל הבתים. וכן שנוייה במכילתא אבל ויקח שש מאות רכב בחור: (יד) את כל מגפותי. למדנו מכאן שמכת בכורות [ו] שקולה כנגד כל המכות: (טו) כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אלו רציתי כשהיתי ידי במקנך שהכיתי בדבר שלחתיה והכיתי אותך ואת עמך עם [ז] הבהמות ותכחד מן הארץ אבל בעבור זאת העמדתיך וגו':

(יז) עודך

שפתי חכמים

א (רא"ם) לא ידעתי מאין הוציא שזרק משה בכח ואפשר לומר מדכתיב השמימה ולא כתיב על השמים כדלקמן גבי מכת ברד ומדמשני קרא ודאי פירושו הוא שהפליג בהגבהתו עד לשמים. (נח"י) ונ"ל דה"ק וכל דבר הנזרק היינו בכח דסתם זריקה היא בכל כחו והיינו בידו אחת ועיין בב"ר פ"ה ובויקרא רבה פ' י': ב ר"ל מדכתיב לעיל מלא חפניכם: ג וא"ת והוא"ל זה נס היה אם כן ה"ל לפרש שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן דילמא לא היה מחזיק ומשה זרק בשתי ידיו. ויש לומר דמה שפירש רש"י ואחד שהלך וכו' אינו ר"ל דזה היה נס שהלך כל כך לארץ כיון שלא זרק בכח אלא מה שקומץ אחד שהוא מעט אבק היה הולך ומתפשט על כל ארץ מצרים היה נס. ולפי מה שפירשתי לעיל דרש"י דייק מתיבת השמימה שזרק משה בכח יתירץ גם כן קושיא זו. דכיון שהכתוב תלמדנו במלת השמימה שזרק בכח א"כ בודאי זרקו ביד אחד שלא סמך על הנס: ד דבקרא משמע דמשחין הוה פורח אבעבועות וזה אינו ועז"פ לשון חמימו' ר"ל מחמת חמימות היה פורח אבעבועות: ה מקשין העולם למה לא נאמר כאן הירא דבר ה' ועוד למה לא התרה גם לומר ועתה שלח העז וגו'. (מהר"ן) שבדבר לא היה צריך להתרות שהרי נאמר בפי' הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה ומשמע שהגזרה לא היתה אלא בשדה ומאליו כל הירא וגו' יכניס מקנהו לפי שהדבר דרכו להמית ב"ח אבל במכת הברד דאין דרך הברד להמית ב"ח אי לא אמר להם שלח העז וגו' לא היו מקפידין להכניס בשדה ועיין (בקצ"מ) תירוצים אחרים: ו אין לפרש מכות בכורות דאם כן מה בא להשמיענו כאן ל"פ ר"ת מאורל"יינש מכת בכורו' פירש מלשון ביכורי' והכי קאי בברד לא לקה רק התבואה שבכרה ונשלה כל צרכיה כדכתיב כי השעורה אביב והפשתה גבעול כדפי' רש"י שבכרו. וא"ת ובפרש' ואלה שמות פי' רש"י בפסוק הנה אנכי הורג את בנך בכורך שמכ' בכורות קשה מכולן. וי"ל דודאי בעיני פרעה קשה מכת בכורות מכולן. אבל בעיני העם מכת ברד קשה להם יותר שלא היה להן מה לאכול. וע"ל שה"א שקולה כנגד כל המכות שעברו כי המכות האחרונות היו קשים מאותה המכה. כ"כ מהרש"ל וקשה לי על פי' ר"ת מאורליינש דל"ל בפעם הזאת וכו' ע"ש. כ"ל דהכי מתישב הא על איפכא אל תאמר מאחר ששלחתי עליך הדבר שזה מכה חמורה יותר א"כ השחין שהיא מכה קלה אין יכולתי להמיתך דא"כ למה לא המיתך בדבר כי בפעם הזאת ר"ל עד יבא הפעם להיות שאשלח כל מגפותי דהיינו מכת בכורות תדע שאין כמוני בכל הארץ ותאמר אתה בעצמך אז רציתי כשהיה יד בם זקן וכו': ז ופי' ואך אותך וגו' גם את עמך

א (נ"א)

אונקלוס

בכורתי ומחית יתך וית עמך במותא ואשתיציתא
מן ארעא : וברם בדיל דא קיימתך בדיל
לאחזיותך ית חילי ובדיל דיהון משתען גבורת
שמי בכל ארעא : עד כען את כביש
ליה לעמי בדיל דלא לשלחותהון : הא אנא
מחית כעידנא הדין מחר ברדא תקיף לחדא
דלא הוה דכותיה במצרים למן יומא
דאשתכללת ועד כען : וכען שלח כנוש ית
בעירך וית כל דלך בחקלא כל אנשא ובעירא
דישתכח בחקלא ולא יתכניש לביתא ויחות
עליהון ברדא וימותון : דדחיל מפתגמא
דיי מעבדי פרעה כניש ית עבדוהי וית בעיריה
לבתיא : ודלא שוי ליביה לפתגמא דיי שבק ית
עבדוהי וית בעיריה בחקלא : ואמר יי למשה
ארים ית ידך על צית שמיא ויהי ברדא בכל
ארעא דמצרים על אנשא ועל בעירא ועל כל
עשבא דחקלא בארעא דמצרים : וארים משה
ית חוטריה על צית שמיא ויי יהב קלין וברדא
ומהלכא אישתא על ארעא ואמטר יי ברדא על
ארעא דמצרים : והוה ברדא ואישתא
משתלהבא בגו ברדא תקיף לחדא ולא הות
דכותיה בכל ארעא דמצרים מעידן דהות לעם :
ומחא ברדא בכל ארעא דמצרים ית כל דבחקלא
מאנשא ועד בעירא וית כל עשבא דחקלא מחא
ברדא וית כל אילני דחקלא תבר : להוד בארעא
דגשן דתמן בני ישראל לא הוה ברדא : ושלח
פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חבית
זמנא הדא יי זכאה ואנא ועמי חייבין : צלו
קדם יי וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין
דלוט כאלין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון
ולא תוספון לאתעכבא : ואמר ליה משה
כמפקי מן קרתא אפרוש ית ידי בצלו קדם יי
קליא

וארא

עמך בדבר ותכחד מן הארץ : טז ואולם
בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי
ולמען ספר שמי בכל הארץ : ס יז עודך
מסתולל בעמי לבלתי שלחם : יח הנני ממטיר
כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא היה כמוהו
במצרים למן היום הוסדה ועד עתה : יט
ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך
בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה
ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו :
כ הירא את דבר יהוה מעבדי פרעה הניס
את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים : כא
ואשר לא שם לבו אל דבר יהוה ויעזב את
עבדיו ואת מקנהו בשדה : כב
ויאמר יהוה אל משה נטה את ידך על השמים
ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל
הבהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים :
כג ויט משה את מטהו על השמים ויהוה
נתן קלת וברד ותהלך אש ארצה וימטר יהוה
ברד על ארץ מצרים : כד ויהי ברד ואש
מתלקחת בתוך הברד כבד מאד אשר לא היה
כמהו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי : כה
ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה
מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה
ואת כל עץ השדה שבר : כו רק
בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברד :
כז וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן
ויאמר אלהם חטאתי הפעם יהוה הצדיק
ואני ועמי הרשעים : כח העתירו אל יהוה
ורב מהית קלת אלהים וברד ואשלחה אתכם
ולא תספון לעמד : כט ויאמר אליו משה
כצאתי את העיר אפרש את כפי אל יהוה
הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע
כי

בעל הטורים

ל' וחסר :

שביעי

ספר ב' במס' הכא ספר שמי ואי' הזכרני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק כשהקב"ה עושה דין ברשעי' שמו מתעלה וזהו נשפטה יחד ספר שמי בכל הארץ ששמו מתעלה בכך : יאסף ב' במ' הכ' ואי' עשי' ישכב ולא יאסף שמי שהיה עשיר והיה לו מקנה רב לפי שעה שכב ולא יאסף שהכהו הברד :

ל' חסר דחסר : וימטר ב' במ' וימטר עליהם כעפר שאר נבי שליו אמר שעליו היה יורד בכח ומכה לרשעי' כדרך שהברד מכה במצרים :

ואש מתלקחת ב' במס' ואש מתלקחת ונגה לו סביב נס בכאן בתוך הברד היה האש יוצא ממנו כנוגות ומאור וזהו ונוגה לו סביב :

ב' חסר :

הקלות יחדלון והברד לא יהי' עוד לא אמר עד הקולות שלא יהיו כי יהיו במתן תורה :

רש"י

(יז) עודך מסתולל בעמי · כתרגומו כביש ביה בעמי והוא מגזרת מסלה* דמתרגמינן אורח כבישא ובלעז קנק"יר · וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן הת"יו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון וכנון* ויסתבל החגב מגזרת סבל * כי תסתרר עלינו מגזרת שר וכגיד * משתכל הוית : (יח) כעת מחר · כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן [א] ירד הברד : הוסדה · שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הו"יו במקום היו"ד כמו הוסדה הולדה ויודע ויולד ליוסף · * נלכרים לא יוסר עבד : (יט) שלח העז · כתרגומו שלח כנוש וכן * יושבי הנבים העיזו בני בנימין : ולא יאסף הביתה · לשון הכנסה הוא : (כ) הניס · הבריח לשון ויכם : (כב) על השמים · לצד השמים ומדרש אגדה הגביהו הקב"ה למשה למעלה [ב] מן השמים : (כד) מתלקחת בתוך הברד · נס בתוך [ג] נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם * : (כח) ורב · די לו במה שהוריד כבר : (כט) כצאתי את העיר ·

שפתי חכמים

[א] (נ"א) דא"ל למה אמר כאן כעת מחר ובדבר אמר מחר יהי' סתם והטעם אל הדבר שהבהמות היו בשדה נפוצות אחת הנה ואחת הנה ומי יאמר לפרעה שדוקא בעת ההיא התחיל הדבר א"כ לא היה תועלת בפרישא אמר סתם מחר יהי' : [ב] ר"ל בתחילה לא היה לו ממשלה על מה שבארץ ועכשיו נתן לו למעלה שהיה לו ממשלה על מה שבשמים והביא מכה משמים : [ג] ר"ל שדרך הלהב של אש לילך למעלה והכא היתה יורדת למטה וזהו נס אחד ונס השני שלא כבה זה את זה (כמ"י) ולא נהירא חדא דכ"פ מצינו שירדה האש למטה מן השמים לארץ הן לטובה והן לרעה ולא נחשב לנס' ועוד דהא עדיין לא נכתב פסוק ותהלך אש ארצה ול"נ דבמחלוקת שנויה' בש"ר וכו' ולר' נחמי' היו האש והברד פתוכי' ומעורבי' זה בזה והאש מתלקחת בגוף הברד ושניהם היו דולקי' ולדידי' הנס השני היה שהברד היה דולק ולזה נתכוון הרב שהרי כתב האש והברד היו מעורבין ולפ"ז צריך לפרש הא דמסיים עשו שלום ר"ל ששניהם דלקו : [א] (כמ"י)

שמות ט

כי ליהוה הארץ: ל ואתה ועבדיך ידעתי
כי טרם תיראון מפני יהוה אלהים: לא
והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב
והפשתה גבעל: לב והחטה והכסמת לא
נכו כי אפילת הנה: לג ויצא משה מעם
פרעה את העיר ויפרש כפיו אל יהוה ויחדלו
הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה: לד
וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף
לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו: לה ויחזק לב
פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר יהוה
ביד משה:

ומפטירין כה אמר ה' ה' בקבצי את בית ישראל
ביחזקאל סימן כ"ח:

אונקלוס

קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתידע
ארי דיי ארעא: ואת ועבדך ידענא ארי עד
כען לא את דחלתון מן קדם יי אלהים: וכיתנא
וסערי לקו ארי סערא אביב וכיתנא גבעולין:
וחטיא וכונתיא לא לקאה ארי אפלתא אנין:
ונפק משה מלות פרעה ית קרתא ופרש ידוהי
בצלו קדם יי ואתמנעו קליא וברדא ומטרא
דהוה נחית לא מטא על ארעא: וחזא פרעה
ארי אתמנע מטרא וברדא וקליא ואוסיף
למחטי ויקריה לליביה הוא ועבדוהי: ואתקף
לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא
דמליל יי בידא דמשה:

קכ"א • גיב"עול סימן. יעי"אל סימן •

בעל הטורים

תיראון ב' במס' לא תערצון ולא תיראון שאמר להם משה ידעתי כי עד שתבוא הזכה תראון אבל כשיהיה הדותה לא תערצון ולא תיראו: ויחדלו ב' במס' ויחדלו לבנות העיר אלמא שנס נדי"ר הפלגה היתה השם בקולו' ויערבים עד שחדלו לבנות וגם בכאן חדלו לבנות ע"י הקולות שיבאו מתח' קבלו' מגרי':

פ פ פ

ויאמר

יהוה אל משה בא אל פרעה
כי אני הכבדתי את לבו
ואת לב עבדיו למען שתי
אתתי אלה בקרבו: ב ולמען תספר באזני בנך
ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי
אשר

ואמר יי למשה עול לות פרעה ארי
אנא יקרית ית ליביה וית ליבא
דעבדוהי בדיל לשואה אתי
אלין בניהון: ובדיל דתשתעי קדם ברך
ובר ברך ית נסין דעבדית במצרים וית אתותי

י

כא בני' ג' רמז לו ג' מכות יבוא עוד עליו:
שיתי כתיב חסר קרי ביה שתי רמז לב' מכות חוץ ממכת בכורו' שכבר רמזו לו

רשותי

רש"י

אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולי':* (ל) טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא ואינו לשון קדם * טרם ישכבו עד לא שכיבו טרם יצמח עד לא צמח אף זה כן ה א ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלקולכם: (לא) והפשתה והשעורה נכתה. נשברה לשון פרעה נכה. נכאים. וכן לא נכו ולא יתכן לפרשה לשון הכאה שאין נו"ן במקום ה"א לפרש נוכתה כמו הוכתה נכו כמו הכו אלא הנו"ן שורש בתיבה והרי היא מנזרת * שפו ג עצמותיו: כי השעורה אביב. כבר ביכרה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו. וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה: השעירה אביב. עומדת באביה לשון * באבי הנחל: (לב) כי אפילות הנה. מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. ואע"פ שנ' את כל עשב השדה הכה הברד * יש לפרש פשוטו של מקרא כעשבים העומדי' בקלחם הראוים ליל'קות כבדר. ומדרש רבי תנחומא יש מדבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: (לג) לא נתך. לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו * ותתך עלינו האלה והשבועה' דעזרא ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חברו בחלק * כהתוך כסף ג לשון יציקה' תתכת. ורואה אני את דברי' כתרגומו ויצק ואתיך. לנקת לאתכא: אף זה לא נתך ולא הוצק לארץ:

שפתי חכמים

א (כא"י) אע"פי שגם בזמן מכת הצפרדע ומכת ערוב היתה ג"כ מלאה גלולים וא"כ מקשה לא היה מתפלל בתוך העיר וה"ל גם כצאתי את העיר י"ל דשם היה מתפלל על למחר והיה לו שהות להתפלל ולא היה צריך לצאת לפרעה כצאתי את העיר אבל כאן שאמר פרעה ורב מהיו' קולות והיה מבקש הברד לא יתן ארצה וה"ל שלא להתמהמה ולכן הוצרך לצאת כצאתי את העיר ולא בתוך העיר: ב דק"ל כיון דהנו"ן שורש א"כ אין פעולה כאן כלומר ה' הפעל והוה ליה למיכתב הנכתה ועל זה פי' מגזרת שפו ר"ל כיון שנכתב בשורק הוה כאלו נכתב ה"א: ג רוצה לומר באותו חלק הייינו ביסוד של כהתוך כסף מכתיבת יד דמה"ררן"ל:

הסלת פרשת וארא

א מרכתיב כי אני הכבדתי את לבו וכו' כי כל כי שבמקרא כתיבת טעם הוא אלמעלה ואי לאו פירושו להתרות נו מה זה כתיבות טעם אלתעלה •

(כא"י) וה"ק הש"י למשה שאע"פ שכבר הודה ואמר חטאתי הפעם ואפ"ה ולא שלח את בני ישראל א"כ פשיטא דלא תהני התראה וע"ז נותן טעם כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו ר"ל דצריך ההתראה משום עבדיו דעד עתה לא הכבידו את לבם והא דלא הכביד לבם קודם לזה היינו משום דעבשיו כאת' הירא דבר ה' הניס ונו' ואילולי שהכבי' גם לב עבדיו היו מפצירין בו לשלוח את בני ישראל לפיכך הכביד לב עבדיו למען שיתי אותותי ואע"ג שאמרו שלח את האנשים ונו' הא לא היתה תשובתם שלימה שהרי לא אמרו רק שישלח האנשים וכמו שאמר פרעה לכו נא הגברי' ועי"ש באריכות: ב אין להקשות דהא בפר' ויבא כתיב וישת לו עדלים ובפר' וארא כתיב כמי ולא שת ולא פירש שם כלום די"ל מדכתי' שתי בחי"רק חסר יו"ד הוה אתיכא שאין פירו' שימי שא מלה אחריתי היא כמו כי השתו' יהרסון נדיק מה פעל שפיר שו ל' יסוד או ל' מלחמה כמו שות שתי השערה לכן צריך לפרש שימי אבל לעולם פשיטא ליה שהוא לשון שימי דלעיל כתיב שת אבל לא כתיב שתי ומה שמפרש אח"כ שאשית אני ר"ל אע"פ שפי' שימי מ"מ יש לפרשו בשתי פנים כמו תיתי דמכינו שמשמש בשני פנים כמו תיתי דכתיב גבי לבן בפר' ויצא יעקב טוב תיתי אותך לך שפירושו שאתן אותם לך או כמו בפרשת בלק דכתיב כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם שפירושו תת אותי לכן פירש דשתי דהכא שאשית אני או יש לומר לכן מפרש רש"י שאשית אני דיכול לפרש שתי לשון עבר לכך פירש שאשית אני שהוא להבא:

הסלת פרשת וארא

ויאמר (א) ה' אל משה בא אל פרעה • א והתרה בו: שיתי • שימי שאשית ב אני: (ב) התעללתי • שחקתי *כמו כי התעללת בי * הלא כאשר התעולל נהם האמו' במצרים ואינו לשון פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב

ברכות נ"ד
מנחו' ס"ח פ"ד
פ"ל
ראשית י"ס
איוב ל"ב
שיר ז'
ש"ר
דניאל ט'
יחזקאל כ"ב
במדבר כ"ב
שמואל א' ו'

אשר שמתי בם וידעתם כי אני יהוה:
ג ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו
כה אמר יהוה אלהי העברים עד מתי מאנת
לענת מפני שלח עמי ויעבדני: ס ד כי אם
מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה
בגבלך: ה וכסה את עין הארץ ולא יוכל
לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה
הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ
הצמח לכם מן השדה: ו ומלאו בתיך ובתי
כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך
ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד
היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה: ס ז ויאמרו
עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש
שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אלהיהם
הטרם תדע כי אבדה מצרים: ח ויושב
את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אליהם
לכו עבדו את יהוה אלהיכם מי ומי ההלכים:
ט ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו
ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג יהוה לנו:
י ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר
אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד
פניכם: יא לא כן לכו נא הגברים
ועבדו את יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש
אתם מאת פני פרעה: ס יב ויאמר
יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה
ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ
את כל אשר השאיר הברד: ויט משה
את מטהו על ארץ מצרים ויהוה נהג רוח קדים
בארץ כל היום ההוא וכל הלילה הבקר היה
ורוח

אונקלוס

דשויתי בהון ותדעון ארי אנא יי: ועל משה
ואהרן לות פרעה ואמרו ליה כדנן אמר
יי אלהא דיהודאי עד אימתי מסרב את
לאתכנעא מן קדמי שלח עמי ויפלחון
קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא ית
עמי הא אנא מיתי מחר גובא בתחומך:
ויחפי ית עין שמשא דארעא ולא יכול למחזי
ית ארעא וייכול ית שאר שיזבתא דאשתארת
לכון מן ברדא וייכול ית כל אילנא דאצמח
לכון מן חקלא: ויתמלון בתך ובתי כל
עבדך ובתי כל מצראי דלא חזו אבהתך
ואבהת אבהתך מיום מהויהון על ארעא עד
יומא הדין ואתפני ונפק מלות פרעה:
ואמרו עבדי פרעה ליה עד אימתי יהי דין
לנא לתקלא שלח ית גובריא ויפלחון קדם יי
אלההון העד כען לא ידעת ארי אבדת מצרים:
ואתותבית משה וית אהרן לות פרעה ואמר
להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן אזלין:
ואמר משה בעולמנא ובסבנא ניזיל בבננא
ובבנתנא בענא ובתורנא ניזיל ארי חגא קדם יי
לנא: ואמר להון יהי כן מימרא דיי בסעדכון כד
אשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא דאתון
סבירין למעבד לקביל אפיכון לאסתחרא: לא כן
איזילו כען גובריא ופלחו קדם יי ארי יתה אתון
בען ותריך יתהון מלות אפי פרעה: ואמר יי
למשה ארים ידך על ארעא דמצרים וייתי גובא
ויסק על ארעא דמצרים וייכול ית כל עסבא
דארעא ית כל דאשאר ברדא: וארים משה ית
חוטריה על ארעא דמצרים ויי דבר רוח קידומא
בארעא

בעל הטורים

בזהבה לא שמעת עד כה:
באזני בנך ובן בנך שעד כאן דחמי האב על הבן א"כ כנגד ג' שהיו במצרים:
ל' וחסר:
כל אורייתא חסר בר מן ג' מלאים:
ג' חסר בליסנא:

היינו משה דכתיב כי זה משה האיש:
האנשים בגי' גדולי' עם קטנים:

מי ומי ההולכי' אמר פרעה למשה מה אתם מבקשים כ"כ ללכת וכי אתם סבורי' ליכנס לארץ מי ומי ההולכים ליכנס לארץ כי כולם ימותו במדבר חוץ יהושע וכלב:

שני

י"ן חסר את

רש"י

איכה א' לכתוב עוללתי כמו * ועולל למו כאשר עוללת לי אשר עולל לי: (ג) לענות. כתרגומו להתכנעא והוא מגזר' עני [א] אמאנת להיות עני ושפל מפני: (ה) את עין הארץ. את מראה [ב] הארץ: ולא יוכל ונומר. הרואה לראות את הארץ ולשון קצרה דבר: (ז) הטרם תדע. העוד לא ידעת [ג] כי אבדה מצרים: (ח) ויושב. הושבו ע"י שליח [ד] ששלחו אחריה' והושיבו' אל פרעה: (כאשר אשלח אתכם וגו' אף כי [ה] אשלח גם הצאן והבקר כאשר אמרתם): (י) ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו. ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סי' דם והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם. וזהו שנא' * היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר: (יא) לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה': כי אותה אתם מבקשים (אותה [ו] עבודה) בקשתם עד הנה [ז] נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר [ח] ולא פי' מי המגרש: (יב) בארבה. בשביל מכת הארבה:

יהושע ה'

שפתי חכמים

[א] פי' אבל לא מענין שיעבוד כמו והתעני תחת ידיה והוסיף הרב' מאנת להיות עני ושפל לפי שתילת עני בכל מקום הוא נאמר על הממון וכאן תורה על השפלות: [ב] פי' מתוך זריחת השמש יש מראה על הארץ שיוכל לראות על הארץ ואותה מראה דהיינו השמש נתכסה ואם כן מתוך כך לא תוכל לראות את הארץ וגם אונקלוס תרגום כן עין שמשא דארעא: [ג] דטרם לשון עדיין לא כמו שפיר' בפר' בראשית בפסוק וכל שיח השדה טרם יצמח ובפר' וארא בפסוק טרם תיראון ולא תפרשו לשון קודם ויהיה תדע עתיד במקום עבר: [ד] דק"ל דהוה לו לכתוב וישובו אלא ויושב הוא מבנין הופעל במקבל הפעולה מאחר: [ה] פי' שצאן' ובקר היו חשובין בעיני פרעה יותר מטפם דהא בסמוך אחר מכת חושך אמר רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם ילך עמכם משמע אף על פי שרוצה שילך עמהם טפם מכל מקום לא רצה שילכו עמהם צאנם ובקרם ואם כן הכי פירושו של פסוק ויאמר אליהם אתם אמרת' לשלוח טפכם וצאנכם ובקרכם יהי ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם מכ"ש כי אשלח גם את הצאן וכו' דאף כי היינו כמו כמו שכתו' בפר' וילך אף כי אחרי מותי (ויש עוד כ"א עיין בק"נמ): [ו] (מהר"של) פירש העבוד' אין לומר שאמר אותה על האנשי' א"כ ה"ל אותם וכו': [ז] דא"ב אותה אתם מבקשי' עכשיו שהרי בקשו גם הטף והצאן והבקר: [ח] דאין לומר פרעה עצמו גרש אותם אם כן מאי זה דכתיב מאת פני פרעה אלא וכו':
(נח"י)

שמות

ורוח הקדים נשא את הארבה: יד ויעל
הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול
מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו
ואחריו לא יהיה כן: טו ויכס את עין כל
הארץ ותחשך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ
ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא נותר
כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים: טז
וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן ויאמר
חטאתי ליהוה אלהיכם ולכם: יז ועתה
שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה
אלהיכם ויסר מעלי רק את המות הזה: יח
ויצא מעם פרעה ויעתר אל יהוה: יט
ויהפך יהוה רוח ים חזק מאד וישא את הארבה
ויתקעהו ימה סוף לא נשאר ארבה אחד בכל
גבול מצרים: כ ויחזק יהוה את לב פרעה
ולא שלח את בני ישראל: פ
כא ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על
השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך:
כב ויט משה את ידו על השמים ויהי
חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים:
כג לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש
מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור
במושבתם

אונקלוס

בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קידומא נטל ית גובא: וסליק גובא על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף לחדא קדמוהי לא הוה כן גובא דכותיה ובתרוהי לא יהי כן: וחפא ית עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארעא ואכל ית כל עסבא דארעא וית כל פירי אילנא דאשאר ברדא ולא אשתאר כל ירוק באילנא ובעסבא דחקלא בכל ארעא דמצרים: ואוחי פרעה למיקרי למשה ולאהרן ואמר חבית קדם יי אלהכון ולכון:
וכען שבוק כען חובי ברם זמנא הדא וצלו קדם יי אלהכון ויעדי מני להוד ית מותא הדין:
ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי: והפך יי רוח מערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא ורמהי לימא דסוף לא אשתאר גובא חד בכל תחום מצרים: ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל: ואמר יי למשה ארים ידך על צית שמיא ויהי חשוכא על ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא: וארים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך קבל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין: לא חזו גבר ית אחוהי ולא קמו אנש מתחותוהי תלתא יומין ולכל
בני

בעל הטורים

וינח ב' במס' הכא וינח ביום השביעי מלמד שנח הארבה בשבת:
ד' פסו' אית בהון פני' ואחור:

ב' בלישנא:
ויסר ב' במס' הכא ויסר מעליו הכתם מלמ' שע' הצפרדעי' וע' הארב' היו נחשי' והיו ממיתי' בהם ע"כ אמר ויסר מעלי המות:

י"ו חסר את בלישנא

ג' ונענין

שפתי חכמים

א (כת"י) הרמב"ן והרא"ם האריכו בכוונת הרב ואני אומר יגיד עליו ריעו וז"ל הרב גם יואל אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים ע"כ משמע כדברי הרא"ם שהארבה של משה היה גדול מהארבה של יואל ושל יואל גדול משל משה בריבוי המינים עכ"ל ויש מקשין אף על פי דגבי משה היה גם ג' מינים כדכתי' בתהלים ע"מ ארבה חסיל וגזם והאריכו בזה אבל נראה שעשה כן ליפות המליצה כמו ויהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל וכן דבר ורשפים: ב דק"ל והא אין שייך גבי עץ לשון ירק דהא כתוב כירק עשב והעשב השדה נקראים ירקות ומפרש עלה ירוק וכאלו כתיב עלה ירוק ועל זה מבי' וירדו"רא בלע"ז כלו' כמו בלע"ז קורין לירק וירדו"רא כמו שקורין לעלה ירוק כן הוא בלשון הקדש: ג ר"ל מדכתיב לעיל וישא את הארבה ל"ל עוד לא נשאר אלא וכו' ובגי ערוב לא הוצרך הקרא להראו' שאף המלוחים לא נשארו כיון שהיו חיות טורפים בודאי לא היו נדין אותן מפחד:
ד פי' ויאמש תוסף משמע שאותו אמש היה כיון ובקרא משמע שהיתה מכה מחודשת בחושך ולא של לילה וע"ו פירש וכו': ה ר"ל כמו אמש דהיינו לילה דיעל יום שעבר אומרים אתמול ועל לילה שעברה אומרים אמש:
ו פי' אחר שהסי' חשך של לילה והתחיל היום באותו זמן התחיל אותו חשך:
ז דק"ל למה לא כתיב שלשה ימים דשלשת כתי"ו משמע לדיקות. ועוד אין כופל הדביקות על ימים כי ימים לשון זכר ושלשת לשון נקבה ועז"פ וכו':
ח וא"ת והא לעיל בפ' וארא פי' רש"י הטע' שבכל מכה ומכה בסכסיפי מלחמו' וכו' בפסוק כי אם אינך משלח את עמי וגו' והוא במ"ר תנחומ' וא"כ רש"י לא פליג עליו. וע"ק למה לא הקשה זה על הקראי' וי"ל דק"ל ולמה הביא עליהם חושך ואפילה כ"כ ובזה היה די במה שהבי' עליהם חשך שלא ראו איש את אחיו ועז"פ לפי שהיו וכו': ט (מהר"של) כ"ל שבתחילה הקשה רש"י למה היה חשך ר"ל למה היה מכה כך שבתחילה לא היה חשך כ"כ כמו לנס ק ע"כ פירש שבתחילה

רש"י

(יד) ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנא' * כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה (כי של יואל היה) ע"י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל של משה מין אחד (כ"נ רא"ם ע"ש) כמוהו לא היה א ולא יהיה: (טו) כל ירק. עלה ירוק ב וירדו"רא בלע"ז: לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים ג שמלחו מהם*: (יג) ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארבה. לפי שבא כנגדו שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: (יט) רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארב' בימא סוף כנגדו. וכן מצינו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח שנא' מים סוף ועד ים פלשתי' מזרח למערב' שים פלישתי' במערב היה שנא' בפלשתים * יושבי חבל הים גוי כרתים: (כא) וימש חשך. ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה יאמש ד ויחשך עוד: וימש. כמו ויאמש ה יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הבר' האלף נכרת כ"כ אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון * לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן * ותזרני חיל כמו ותאזרני. ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימיש בתר דיעדי קבל ליליא ו כשיגיע סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב על הו"ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בצהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש:
(כב) שלשת ימים. שלוש של ימים ז טרציי"נא בלע"ז. וכן ז' ימים בכל מקום שטיי"נא של ימים: (כג) ויהי חשך אפלה שלשת ימים. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן ג' ימים. * ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו. יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב. * ולמה הביא עליהם חשך ח שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם ט וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא:

יואל ב'
ש"ר
צפניה ב'
ישעיה י"ג
ש"ב כ'כ"ב
בש"ר
בש"ר ע"פ

יונב

בא צד

במושבתם: ס כד ויקרא פרעה אל־משה
ויאמר לכו עבדו את־יהוה רק צאנכם ובקרכם
יצג גם־טפכם ילך עמכם: כה ויאמר משה
גם־אתה תתן בידנו זבחים ועלת ועשינו ליהוה
אלהינו: כו וגם־מקננו ילך עמנו
לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את־יהוה
אלהינו ואנחנו לא־נדע מה־נעבד את־יהוה עד־
באנו שמה: כז ויחזק יהוה את־לב פרעה
ולא אבה לשלחם: כח ויאמר־לו פרעה לך
מעלי השמר לך אל־תסף ראות פני כי ביום
ראתך פני תמות: כט ויאמר משה כן דברת
לא־אסף עוד ראות פניך: פ א
ויאמר יהוה אל־משה עוד נגע אחד אביא על־
פרעה ועל־מצרים אחרי־כן ישלח אתכם מזה
כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה: ב דבר־
נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה
מאת רעותה כלי־כסף וכלי זהב: ג ויתן
יהוה את־חן העם בעיני מצרים גם האיש משה
גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי־פרעה
ובעיני העם: ס ויאמר משה
כה אמר יהוה כחצת הלילה אני יוצא בתוך
מצרים

אונקלוס

בני ישראל הוה נהורא במותבניהון: וקרא
פרעה למשה ואמר איזילו פלחו קדם יי לחוד
ענכון ותוריכון שבוקו אף טפלכון ייזיל עמכון:
ואמר משה אף־את תתן בידנא נכסת־קודשין
ועלוון ונעביד קדם יי אלהנא: ואף בעירנא ייזיל
עמנא לא נשאר מניה מדעם ארי מניה אנחנא
נסבין למפלח קדם יי אלהנא ואנחנא לית־
אנחנא ידעין מה נפלח קדם־יי עד מיתנא
לתמן: ותקיף יי ית־לבא דפרעה ולא אבא
לשלחותהון: ואמר ליה פרעה איזיל מעלוי
אסתמר לך לא־תוסיף למחזי אפי ארי ביומא
דתיחזי אפי תמות: ואמר משה יאות מלילתא
לא־אוסיף עוד למחזי אפך: ואמר יי למשה עוד
מכתש חד איתי על־פרעה ועל־מצרים בתר
כן ישלח יתכון מכא כשלחותיה גמירא תרכא
יתריך יתכון מכא: מליל כען קדם עמא
וישאלון גבר מן חבריה ואתתא מן חברתה
מנין דכסף ומנין דדהב: ויהב יי ית עמא
לרחמין בעיני מצראי אף גברא משה רב לחדא
בארעא דמצרים בעיני עבדי־פרעה ובעיני
עמא: ואמר משה כדנן אמר יי כפלגות
ליליא

חג ינה י׳ ע״ז כ״ד

ברכות ט׳

ערכין ד׳

בעל הטורים

שלישי

ו׳ חסר ו׳נתראה: זבחי׳ ועולות ב׳ במס הכא ואיד׳ ויבא לעשות זבחי׳ ועולות גבי יהוא כשהרג נביאי הבעל מה התם עשה בהם שפטים ובאלהיהם שנתן מגבת הבעל. והרג׳ אף ה״כ עשה בהם. ובאלהיהם שפטים:

יא

לא אוסיף ב׳ בכא ואיד׳ לא אוסף עוד להכות שרמז לו שכבר כלה המכות ולא יוסף להכותו אלא מכות בכורות:

רביעי

נ׳ וחסר:
ע׳ מלאים:

רש״י

(כד) יצג. יהא מוצג א במקומו: (כה) גם אתה תתן. לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן: (כו) פרסה. פרסת ב רגל פלנ״טא בלע״ז: לא נדע מה נעבוד. כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ג ממה שיש בידינו: (כט) כן דברת. יפה דברת ובזמנו דברת אמת ד שלא אוסיף עוד ראות פניך*: (א) כלה. גמירא כלה כליל ה כולכם ישלח: (ב) דבר נא. * אין נא אלא לשון בקשה ו בבקשה ממך הזהירם על כך ז שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם: (ד) ויאמר משה כה אמר ה׳. בעמדו לפני פרעה נאמרה לו ח שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו: כחצות הלילה. כהחלק הלילה כחצות כמו כחצות בחרות אפם בנו זהו פשוטו לישבו על אופניו שאין חצות שם דבר ט של חצי * ור״ד כמו כחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו י או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה כ בדאי הוא. אבל הקדוש ברוך הוא יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות:

ה ע״ד

ס״ר ברכות ט׳

ברכות ד׳

שפתי חכמים

שבתחילה לא היה רוצה לשכות הטבע כ״כ משום שלא היה צריך כ״א כדי שלא יראו ביאפלתן ובחושך כל דהו היה די ולבסוף ג׳ ימים שמתו כלם והיו נקברים היה מביא עליהן חשך מאוד כדי שלא יוכלו לעמוד כדי שילכו ישראל לבתיהם ויראו כליה׳ וא״ל למה צריך לכל זה והא כתיב שהשם נתן חן העם בעיני מצרים שאפי׳ בעל כרח׳ השאילו׳ די״ל דבזה נתן להם חן לפי כשראו מצרי׳ שיהי׳ ביכול׳ בידם ליקח כל אשר לנם בימי אפילה ולא היה שם שימח׳ בידם ולא לקחו בעבור זה היו נושאין חן בעיניהם והשאילום בעל כרחם: א לא מכאן ואילך שהרי כבר היה מוצג: ב דק״ל דפרסה משמע שמשה לא היה מבקש אלא בהמות מפרסת פרסה וזה אינו דהא אמר בתחילה וגם מקננו משמע הכל לכן פי׳ פרסת רגל ר״ל פרסה פי׳ פרסת רגל ובלע״ז פלנ״טא: ג לא שלא היו יודעין העבודה דהא היו אומרים וגם מקנינו וגו׳ כי ממנו נקח לעבוד את ה׳ וכן לעיל הרבה פעמים אמרו לזבוח לה׳: ד (מהרש״ל) פי׳ יפה דברת פירושו של כן דברת כתרגומו יאות מללת ואח״כ נתן טעם למה דברת יפה לפי שבזמנו דברת מ״ה יפה הוא לפי שאמרת שלא אוסיף וכו׳: ה לא מלשון כלייה ר״ל כמו גבי כליל תקטר תרגם כמו שמתרגם גמירא והתם א״א לפרש לשון כליון אלא לשון כולו: ו פי׳ אין נא האמור כאן אלא לשון בקשה: ז וא״ת פשיטא כיון שאמר הקב״ה למשה ודאי יאמר לישראל וי״ל דמשה לא היה בדעתו להזהיר׳ על זה דהוי כעין גזילה בידם והקב״ה ס״ל דשכר עבודה קא שקלו כדאיתא בסנ׳ דף צ״א. ועוד שמא יהיו המצרים בהולים על ממונם וירדפו המצרים אחריהם לכן צריך להזהירו: ח וא״ת הפרשה שלפני זה ויאמר ה׳ אל משה עוד נגע וגו׳ היה לו גם לרש״י לפר׳ זה שהרי לפניו כתיב לא אוסיף עוד ראות פניך וכתיב אח״כ ויאמר ה׳ אל משה וגו׳ וי״ל דפרשה דלעיל כבר אמר לו דבר זה דהא כתיב לעיל בפרשת שמות וכתתי את חן העם הזה וגו׳ אלא שכישכית כאן בעבור שעתה הגיע העת אשר יעדם בה מאז אבל הפ׳ הזאת בפרטות ושיצאו בה מארץ מצרים ושתהיה בחצות הלילה שלא רמז בו בשום מקום בהכרח הוא בעמדו לפני פרעה נאמרה לו כנואה זו וא״ת הא אפי׳ תפילה קלה לא התפלל משה בתוך העיר וכל שכן דבור חמור וי״ל משום כבוד משה ואי לא נאמר לו בעמדו לפני פרעה היה מוכרח לילך בשליחותו של מקום לפני פרעה והיה בדאי. א״כ דהק״בה הגביהו למעלה מי׳ טפחים ודבר עמו כיון שהוא ברשות אחר. הרא״ם: ט ר״ל דחצות הייגו שם דבר כמו חצות לילה אקום להודות לך כמו שאומרים חצי לילה אבל זה אינו כן דא״כ הל״ל חצות בלא כ׳ שאין הכ׳ נופל על לשון זה ועוד דבחצות משמע שספק הוא מתי חצות והלילה שספק הוא קמיה הקב״ה אלא ודאי כחצות כהחלק הלילה: י ר״ל שהם אומרים חצות שם דבר הוא כמו בחצי הלילה והקב״ה אמר למשה בחצות הלילה שהוא משמע באמצע הלילה ממש אלא וכו׳: כ וא״ת וכי בשביל השוטי׳ שיטעו ישנה דברו של מקום (בתמיה) י״ל מפני שמן המכה השלישי׳ ואילך הודו החרטומים בנבואת משה שכל דבריו אמת לכן נתיירא משה שלא יתקלל השם ח״ו בחתום כי שמא יטעו עכשיו ויכחישו נבואותו למפרע:

שמות יא

מצרים: ■ ומת כל־בכור בארץ
מצרים מבכור פרעה הישב על־כסאו עד בכור
השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה:
ו והיתה צעקה גדלה בכל־ארץ מצרים
אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף:
ז ולכל ׀ בני ישראל לא יחרץ־כלב
לשנו למאיש ועד־בהמה למען תדעון
אשר יפלה יהוה בין מצרים ובין ישראל:
ח וירדו כל־עבדיך אלה אלי והשתחוו־לי
לאמר צא אתה וכל־העם אשר־ברגליך ואחרי־
כן אצא ויצא מעם־פרעה בחרי־אף: ס
ט ויאמר יהוה אל־משה לא־ישמע אליכם
פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים:
ומשה ואהרן עשו את־כל־המפתים האלה
לפני פרעה ויחזק יהוה את־לב פרעה ולא־שלח
את־בני־ישראל מארצו: ס

יב

א ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים
לאמר: ב החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה: ג

דברו

אונקלוס

ליליא אנא מתגלי בגו מצרים: וימות כל
בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד
למתב על כורסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא
דבתר ריחיא וכל בוכרא דבעירא: ותהי
צוחתא רבתא בכל ארעא דמצרים דכותה לא
הות ודכותה לא תוסיף: ולכל בני ישראל לא ינזק
כלבא בלישניה למנבח למאנשא ועד בעירא
בדיל דתדעון דיפריש יי בין מצראי ובין ישראל:
ויחתון כל עבדך אילין לותי ויבעון מני למימר
פוק את וכל עמא דעמך ובתר כן אפוק ונפק
מלות פרעה בתקוף רגז: ואמר יי למשה לא
יקביל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא
דמצרים: ומשה ואהרן עבדו ית כל
מופתיא האילין קדם פרעה ואתקיף יי ית לבא
דפרעה ולא שלח ית בני ישראל מארעיה:
ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים
למימר: ירחא הדין לכון ריש ירחיא
קדמאה הוא לכון לירחי שתא: מלילו עם
כל כנישתא דישראל למימר בעסרא לירחא

תרין

בעל הטורים

ומת כל בכור ג' פעמים בכור בפסוק חוץ מבכור בהמה כנגד בכור לאיש ובכור לנהמה וגדול הבית:

וכמוהו ב' בתם הכא ואיד' וכמוהו לא היה לפניו גבי' יאשיהו לומר שגם אחריו לא קם כמוהו כדכתיב הכא ואחריו לא קם כמוהו:

ב' מלא: ו' ר"פ: ב' חד ר"פ וחד ס"פ:

ד' מנות קדש החד':

שפתי חכמים

א וא"ת והא לא כתיב הכא בכור השבי לא לקמן גבי מכה כתיב בכור השבי
וי"ל הא דנקט רש"י הכא שלא תקשי קושיא אלעיל לפי רבותינו שאמרו שאמ'
משה כתבות וכו' על שמא יטעו ויאמרו משה בדאי והא השתא מכ"ש יאמרו
משה בדאי הוא שהוא אמר מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה
משמע כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל הא
הפחותים מבכיר השפחה לא היו בכלל ולקמן כתיב גבי מכה עד בכור השבי
משמע שגם שבויים לקו ושבויים פחותים מבכור השפחה כדפי' רש"י לקמן ועל
זה פי' בכור השבי למה לקו השבויים וכו' ר"ל זו איכא קושיא שהמצרים יודעין
שמשה לא התרה שילקו הבכורים אלא מאותן שמשתעבדין את ישראל דהיינו
מבכור פרעה עד בכיר השפחה אבל השבויים שלא נשתעבדו את ישראל לא
היה מתרה בהם ומ"מ איכו מוכח בהדיא מדברי משה שאין שבויים בכלל דגם
הם בכלל דבכור שפחה פי' הפחותים ובכור השבי גם הוא פחותי ויש"ל ה"פ
שמביא ראיה על מה שפי' לעיל שמא יטעו וכו' ואל תאמר היאך שייך שמשה
ישכה בשביל שלא יאמרו י"ל"פ בכור השבי למה לקו וכו' שהרי מן הדין לא היו
לנקות שהרי לא נשתעבדו בישראל אלא כדי שלא יאמרו ה"כ כן הוא:
ב (מהר"של) טעם השעבוד לחוד לא יתכן לפי שלא היה שעבוד באור
ובשמחה לא יתכן לחוד לפי שלא היו עושים מעשה לכן צריכים ב' טעמים:
ג דק"ל מה איכפת ליה לפרעה שיצא הוא לבד ועוד אף אם יצא עם כל
ישראל הא לא יצאו אלא חוץ לעיר ויזבחו ויחזרו לכן פי' וכו': ד והיינו
כל הפרשה של מכות הלילה ואז יצא ואף שאמר לו פרעה שיצא מלפניו א"ה
לא יצא: ה דק"ל אדרבא פרעה היה לו לקצוף על משה לפי שמשה
התרה בו ודבר אליו קשה ויעז"פ וכו': ו (כת"י) קשה לי דהכתוב
אומר בארץ מצרים ואלו המופתים היו חוץ לארץ מצרים: ז (כת"י)
ברא"ם האריך לפלפל וכו' ודבריו אין להם קישור וכו' אבל ל"נ מבואר הוא
שצריך חכמה ובינה יתירה לעיני העמים מהא דאמרינן בר"ה דף כ' אמר ר'
זירא אמר רבי נחמן כ"ד שעי מכסי סיהרא לדידן שית מעתיקי ותמני כרי
מחלפתא ולידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא הרי שבזה השיעור היה
מתקפה אם בשית לאחר המולד אם בתמני סרי לאחר המולד וכו' ע"ש:
א (רא"ם)

רש"י

(ה) עד בכור השבי · למה לקו השבויים א כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים: מבכור פרעה עד בכור השפחה · כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל · ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדי' בהם ושמחים ב בצרתם: וכל בכור בהמה · לפי שהיו עובדין לה · כשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה *: (ז) לא יחרץ כלב את לשונו · אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן וכן *לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו לא שנן אז תחרץ תשתנן *למורג חרוץ שנון *מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון *ויד חרוצים תעשיר חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה · יבדיל: (ח) וירדו כל עבדיך · חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחילה וירדת אלי והשתחוית לי *: אשר ברגליך · ההולכים אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא · עם כל העם ג מארצך: ויצא מעם פרעה · כשגמר דבריו ד יצא מלפניו: בחרי אף · על שאמר לו אל תוסף ה ראות פני: (ט) למען רבות מופתי · מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער ו את מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו וגו' · כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאם כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן · שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים · *חוץ לכרך או איכו אלא בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו' · ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גילולים דבור חמור כזה לא כ"ש: (ב) החדש הזה · *הראהו לבנה בחדושה ואומר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ר"ח · ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש לסדר מני' החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה · נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש ז והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש · וכיצד הראהו והלא לא היה נדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' ביום בואתו מן היום אשר צוה ה' והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה:

תולדות אהרן: ברכות כ"ו · זבחי' ק"ב מנחות כ"ח · זבחי' ק"ב · ר"ה כ"ב כ"ה סנה' מ"ב מנחו' כ"ט עיין בת"א · מכילתא הושע כ' ישעיה מ"א משלי כ"א שם ו' · זבחים ק"ב מנחות כ"ח · מכילתא · מכילתא ס"ר

אונקלוס

פסחי' נ"א הדין ויסבון להון גבר אימר לבית אבא אימרא
נ"ו לביתא: ואם יזעיר ביתא מלאתמנאה
עיין נת"א על אימרא ויסב הוא ושיבביה דקריב לביתיה
פסחי' פ"ט במנין נפשתא גבר לפום מיכליה תתמנון על
נ"ט אימרא: אימר שלים דכר בר שתא יהי
תמורה ל' לכון מן אימריא ומן עזיא תסבון:
עיין נת"א ויהי לכון למטרא עד ארבעת עשרא יומא לירחא
זבחי כ"ה הדין ויכסון יתיה כל קהלא כנשתא דישראל בין
בכור' י"ב שמשיא: ויסבון מן דמא ויתנון על תרין
עיין נת"א ספיא ועל שקפא על בתיא דייכלון יתיה בהון
עיין נת"א
פסחי' פ"ו וייכלון ית בסרא בליליא הדין טוי נור ופטיר
על

בא

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש
הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית:
ד ואם ימעט הבית מהית משה
ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על השה: ה
שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים
ומן העזים תקחו: ו והיה לכם למשמרת
עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל
קהל עדת ישראל בין הערבים: ז
ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזת ועל
המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם:
ואכלו

בעל הטורים

החדש הזה לכם הפסוק משולש יש בו שלשה פעמים חדש וכנגד ג' תיבות לומר באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים ולחדש יש וקשבון חדש בניסן לרגלים:

איש לפי אכלו בגי' אכל כזית לומר לך שאם אכל כזית יצא: ה' מנית שחיטת הפסח:

לית וחד על המשקוף וחד אל המשקוף:

רש"י

מכילתא (ג) דברו אל כל עדת. *וכי אהרן מדבר והלא ככר נאמר אתה תדבר א אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים: דברו אל כל עדת ישראל בעשור
מכילתא לחדש. *דברו היום בר"ח ב שיקחוהו בעשור לחדש
פסחים נ"ו הזה ג פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות*: שה לבית אבות. *משפחה אחת ד הרי שהיו מרובין יכול שה א' לכלן ת"ל שה לבית: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה א' שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפי פשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה
פסחי' פ"ט קיים בהיות בחיים ה ולא משנשחט*: מכסת. חשבון וכן *מכסת הערכך: לפי אכלו. הראוי
ויקרא כ"ז לאכילה פרט לחולה וזקן ו שאינו יכול לאכול כזית*:
מכילתא
פסחי' נ"א תכסו. ז נתחשבון: (ה) תמים. בלא מום: בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה ח כלו' שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים. ט או מזה או מזה י שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים: (ו) והיה לכם למשמרת. זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ד' ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים כ מה שלא צוה כן בפסח דורות היה ר' מתיא בן
יחזקאל י"ו חרש אומ' הרי הוא אומר *ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם
שם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר *ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות
שם דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר *מתבוססת
זכריה ט' בדמיך בשני דמים ואומ' *גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו שהיו שטופים באלילים ל אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אותו. וכי כלן
מכילתא שוחטין אלא מכאן ששלוחו מ של אדם כמותו*:
קדושין מ"א קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל. מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו' כדאיתא
דף ס"ד בפסחים*: בין הערבים. משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה
ישעיה כ"ד בתחלת הלילה. ערב לשון חשך וחשך כמו *ערבה כל שמחה: (ז) ולקחו מן הדם. זו קבלת הדם יכול ביד נ ת"ל אשר בסף: המזוזות. הם הזקיפות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף. הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו לינט"יל בלע"ז. ולשון
ויקרא כ"ו שקיפה חבטה כמו *קול עלה נדף מרפא דשקיף. חבורה משקופי: על הבתים אשר יאכלו אותו בהם. ולא על משקוף ומזוזות שבבית

שפתי חכמים

א (רא"ם) ואיני מבין דבריו דדלמא אתה תדבר לאהרן הוא דקאמר אבל לישראל שניהם נאמר היו מדברים. ועוד אפי' את"ל שפיר' אתה תדבר לפרעה הוא דוקא דלמא לפרעה אתה תדבר ולא אהרן אבל לישראל שניהם מדברים וי"ל שמא דכתיב ואתה תדבר וגו' ר"ל אע"פי שאהרן אחיך יהיה נביאך מ"מ אתה תדבר פעם אחת בקיבוץ השליחות לפרעה כפי ששמעת מפי ואהרן ימליצנו ויטעימנו אח"כ וכמו שהוא גבי פרעה ככה הוא גבי ישראל דכתיב ודבר הוא לך אל העם וגו' ר"ל אע"פ שאהרן יהיה לך לפה לדבר עם העם עם כל זה צריך אתה לדבר אל העם בכל שליחות פעם אחת בקיבוץ כמו שמפורש לעיל: ב ר"ל בעשור לחדש הזה לא קאי אאמירה אלא אויקחו דאי קאי אאמירה הל"ל בעשר לחדש הזה לאמור ויקחו וגו' דהוה משמע דאמירה יהיה בעשרה לחדש אבל השתא שכתוב לאמור קודם בעשר לחדש קאי אאמירה דלעיל אר"ח: ג מדכתיב הזה דמיעוט הוא. ומהרש"ל פי' דהל"ל ויקחו להם בעשור לחדש וגו' שהיה משמע שהצווי של לקיחה קאי על יום העשור אלא לכן כתב הכי לומר שהשתא יהיה הלקיחה בעשור ולא לדורות: ד מדכתיב בסמוך כשאמר משה לישראל ויקחו לכם צאן למשפחותיכ' וא"כ בית אבות היינו משפחה ולכן פי"רשי שם למשפחותיכ' שה לבית אבות: ה ר"ל מהיות משה קרינן מחיותו דשה אותיות אחיעהר מתחלפות: ו דמדפשיו הוא נאכל על השובע א"כ מאי כפקות' בין בעל אכילה לשאינו בעל אכילה אלא לפי אכלו היינו הראוי לאכילה: ז י"ל משום הכי הביא התרגום שלא תאמר תכוסו את האחרים לכך הביא התרגום תתמנון ע"י אחרים. (כח"י) ול"נ עיקר כוונת הרב למעוטי שלא תפרש לשון שחיטה לא תשחטו תרגום לא תכסון וכן דעת הש"ס: ח (כח"י) ואתא למעט דלאחר שעבר עליו שנה אע"פ שעדיין לא נתמלאו שתי שנים פסול לקרבן פסח כדאמר בפסחים דף נ"ז ברש"י זכר בן שתי שנים אינו ראוי לפסח ע"ש מה שהאריך בראיות: ט דכתיב ושה עזים ואי אתרת א' מן הכבשים וא' מן העזים הל"ל שיים לשון רבים כיון דעז נמי קרוי שה אלא וכו': י והא דלא הקפה לעיל גבי בעשור לחדש ויקחו להם וגו' וכ"ל דלעיל הייתי אומר מפני ביקור ממום צריך ארבע ימים ואין הכי נמי דפסח דורות נמי צריך ארבע ימים לביקור ולא בא הזה למעט מביקו' ד' ימים אלא פסח שני אבל הכא דכתיב והיה לכם למשמרת וגו' וזהו ל' ביקור ש"מ דויקחו דכתיב לעיל קיחה ממש הוא א"כ קשה למה לקיחתו ד' ימים קודם לשחיטתו כלו' לקיחתו לשם פסח ופסח דורו' לקיחתו לשם פסח כל זמן שירצ'. אך קשה היאך מתורץ הקושיא במה שמביא בשם ר' מתיא בן חרש וכו' ולמה ד' ימים לא פחות ולא יותר וצ"ע: כ פי' ועוד טינם אחר שהיו וכו': ל (רא"ם) וא"ת המאי לא יליף מקרא איש לבית אבו' שה לוקח לכל המשפח' ויש לומר דילמא שאני הכא שיש לו ולאפוקי שתפות בגויה י"ל דנפקא ליה מהני תרי דאם אינו ענין להיכא דאית ליה שותפות בגויה תניהו ענין להיכא שאין לשליח חלק בגויה כדאיתא שם בקידושין. (כח"י) ואגב חורפיה לא עיין יפה והאריך שם ע"ש ומסיים ול"נ דה"ל ושחטו אותם דהוי משמע דהרבה אנשים שוחטים להרבה פסחים או הל"ל ושחטו אותו השתא דכתיב שחטו א"ת ומ"מ קשה וכי כלם שוחטים אלא וכו': מ דלא הל"ל אלא יתנו מן הדם ולקחו נ"ל אלא זו קבלה: נ (כח"י) וה פי' אמר שולקחי היינו המרבל את הדם ולא כתיב לתוך מה יקבל יכול אף ביד ת"ל להלן בפרשת משכו אשר בסף:
מדכתיב

בעל הטורים

ז מנין אכילת הפסח: הפסוק מתחיל ומסיים באכילה רמז שצריך ב' אכילות אכילת פסח ואכיל' חגיגה: ז שלא לאכול הפס' נא ומבושל: ח שלא להותיר מהפסח: וככה ב' במס' הכא ואיד' וככה יהיה בציר נבי עזרא כשהשביע לבני הגולה לעזוב המשא דאיתק' ביאה שנייה לביאה ראשונה כמו שדרשו ראויה היה ליעשות להם נס בימי עזרא כמו שנעשה בימי משה אלא שגרם החטא:

שמות יב

ח וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־
אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:
ט אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם
כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ:
י וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר
וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ:
יא וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים
נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ
בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה: יב וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־
מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: יג וְהָיָה הַדָּם
לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־
הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית
בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: יד וְהָיָה הַיּוֹם
הזה

אונקלוס

עַל־מְרָרִין יֵיכְלוּנֵיהּ: לָא־תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ
כַּד־חַי וְאַף־לָא־בַשְּׁלָא מְבַשַּׁל בְּמַיָּא אֱלָהֵין טְוֵי
נוּר רֵישֵׁיהּ עַל־כְּרָעוֹהִי וְעַל־גַּוֵּיהּ:
וְלָא־תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד־צַפְרָא
וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַד־צַפְרָא בְּנוּרָא תּוֹקְדוּן:
וּכְדֵין תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ חַרְצֵיכוֹן יְהוֹן
אֲסִירִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן וְחוּטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן
וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בִּבְהִילוּ פִּסְחָא הוּא קֳדָם יְיָ:
וְאֶתְגְּלֵי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא הָדֵין
וְאֶקְטוֹל כָּל־בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מֵאֱנָשָׁא
וְעַד־בְּעִירָא וּבְכָל־טַעֲוָת מִצְרָאֵי אַעְבֵּיד דִּינִין
אֲנָא יְיָ: וִיהֵי דְמָא לְכוֹן לְאָת עַל בָּתַּיָּא
דְּאַתּוּן תַּמָּן וְאֶחֱזֵי יָת־דְּמָא וְאֵיחוֹס עֲלֵיכוֹן
וְלָא־יְהֵא בְכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא
דְמִצְרָיִם: וִיהֵי יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן לְדוּכְרָנָא
ותחגון

עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · יבמות ע"ד · תמורה ד' · עיין בת"א · עיין בת"א · נדרים כ"ה

שפתי חכמים

א מדכתיב אשר יאכלו אותו בהם · וא"ל דדיקא כתיב על הבתים אשר יאכלו אותו בהם אבל בית שאין אוכלין בתוכו אע"פ שראויין לדור בתוכו אין נותנין שם דם שהרי כתיב בסיפך יהיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם משמע אם ראוי לדור בהם אע"פ שאין אוכלין בתוכו נותנין שם דם:
ב דוקא בגידין שהן קשין שאינן נאכלין מחמת קושיין קמיירי דאל"כ לכתוב ואכלו אותו הבשר ל"ל (ג"א): ג מדכתיב מצות על מרורים הקיש מרור למצה מה מצה מין זרעים וכל דבר הבא לידי חימוץ יצא ידי מצה אף מרור מין זרעים וכל עשב מר יצא ידי מרור: ד ר"ל הואיל וכתיב מים ה"א דוקא מים ל"ל למכתב ובשל מבושל לרבות כל משקים וא"ת ולא יכתב לא מים ולא מבושל אלא לכתוב נא ובשל ותו לא · ותירץ הר"א כיון דמבושל כולל גם הצלי כדכתיב ובשלתם ואכלתם ופי' רש"י דאף הצלי קרוי בישול הוצרך לכתוב ולפר' במים לאפוקי צלי אע"ג דכתיב כ"א צלי אש וע"כ דמבושל לאו בצלי קמיירי:
ה תקן בזה שלא תאמר דהראש עם כרעיו ועם קרבו צלאם לבדם והכבש לבדו ל"פ עם ראשו וכו' כלו' כל הכבש במשלם צלא: ו וכתב הר"א זה אינו אלא אליבא דר' יוסי הגלילי אבל ר"ע פליג עליה בזה ואומר כמין בישול הוא זה אלא תולין חוצה לו ותמיה לי איך הכי' דברי ר"ע שהלכה כמותו מחבירו ותפס דברי ר"י הגלילי עכ"ל · (נח"י) ול"נ דאס"ד דכוונת הרב לפסוק הל' כר"י למה הזכי' בני מעיו בלאו' שנותן לתוכו הל"ל כמי נותן כרעיו לתוכו אא דס"ל דכמו דבראשו כ"ע ל"פ דנותן לתוכו ולא פליגי אלא בכרעיו לאוד וכו' ע"ש:
ז (נח"י) תימה לי דבכמה מקומו' בש"ס מוכח שהוא עמוד השחר וכן פר"שי בהדי' בברכו' דף ט' ובפסחי' דף ק"כ: ח הא דלא נקט בלשון הכתיב משום דלא תימא שורף והולך מיום ראשון עד יום שני לכן אמר תעמוד ותשרפנו יורה שתחיל' עמידתו לשורפו לא יהא אלא עד בוקר שני (רא"ם) · (נ"א) שלא תאמר שלא ישרפנו עד בקר השני אבל אם לא ירצה לשרפו הרשות בידו להניחו כך לכ"א תעמוד ר"ל שהוא מצות עשה לשרפו: ט ר"ל לאו דווקא שימגרו מתניהם אלא שיהיו ממהרים כמו שרוצים לילך לדרך: י דרצונו של רש"י לפרש פסח הוא לה' משמע שהוא נותן טעם למה ואכלתם אותו בחפזון: כ ה"נ ואת' עשו כל עבודותיו לש"ש דרך דילוג וקפיצה זכר לשמו וכו' ולא גרסי' ד"א אלא ה"נ לפי בדרך דילוג וקפיצה וכולו · מהרש"ל:
ל כלו' כמו מלך שעובר דרך ישרה ואינו פונה לכאן ולכאן ביזואות העיר כך הק"בה היה עובר בתבוי' בלבד ובאותו העבר'לקו בכורי מצרים בין באותו מבוי בין במבוי אחרי' דאל"כ ועברתי ל"ל רא"ם: מ דאל"כ בארץ מצרים ל"ל: נ מדכתיב אעשה שפתים נל"ל אני ה' והא דכתיב וה' הכה כל בכור
ופירש

רש"י

שבנית התבן ובבית הבקר שאין א דרין בתוכו:
(ח) את הבשר · ולא גידים ב ועצמות*: על מצות ומרורים · כל עשב מר נקרא מרור ג וצוה לאכול מר זכר לוימררו את חייהם: (ט) אל תאכלו ממנו נא · שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בלשון ערבי: ובשל מבושל · כל זה באזהרת לא תאכלו*: במים · מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל ד מכל מקום*: כי אם צלי אש · למעלה גזר עליו במצות עשה כאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו · צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו ה ובני מעיו נותן לתוכו ו אחר הדחתן* · ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאות'כמו בצבאות'כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם: (י) והנותר ממנו עד בוקר · מה ת"ל עד בקר פעם שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר משעת הנץ החמה ז ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו · ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף בי"ט אלא ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ח ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים · מזומנים ט לדרך: בחפזון · לשון בהלה ומהירות כמו* ויהי דוד נחפז ללכת · *אשר השליכו ארם בחפזם: פסח הוא לה' · הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג י והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט כ ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש · ד"א דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסח"א לשון פסיעה: (יב) ועברתי · כמלך העובר ממקום למקום ל ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין*: כל בכור בארץ מצרים · אף בכורות אחרים מ והם במצרים · ומנין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרי' ת"ל * למכה מצרים בבכוריהם: מאדם ועד בהמה · מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו מתחלת הפורענו': ובכל אלהי מצרים · של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ: אעשה שפטים אני ה' · אני בעצמי ולא על ידי נ שליח: (יג) והיה הדם לכם לאות · לכם ולא לאחרים לאות · מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים: וראיתי את הדם · הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם: ופסחתי · וחמלתי ודומה לו * פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה לשון דולג וקפיצה · ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה · וכן * פוסחים על שתי הסעיפים וכן כל הפסחים הולכים כקופצים · וכן פסוח והמליט מדלג וממלטו מבין המומתים: ולא יהיה בכם נגף · אבל הווה הוא במצרים · * הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצריים שבבתיכם · הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל

מכילתא · פסחי' פ"ג · מכילתא · פסחי' מ"א · פסחי' שם · פסחי' ע"ד · שמוא"א כ"ב · מלכי' ב' ז' · מכילתא · תהלי' קל"ו · ישעיה ל"א · מלכי' א' י"ח · מכילתא

תולדות אהרן

פסחי' ל"ח
פסחים ד'
ה' י' כ"ו
פסחי' מ"ג
ערכין י"ח

עיין נת"ח
פסח' ל"ח ת'
חגיגה י"ח
מנחות כ"ג

פסחים ה'
כ"ה ק"ג
סוכה כ"ז
ערכין י"ח
עיין נת"ח

אונקלוס

ותחגון יתיה חגא קדם יי לדריכון קיים
עלם תחגוניה: שבעת יומין פטירן
תיכלון ברם ביומא קדמאה תבטלון חמירא
מבתיכון ארי כל דייכול חמיע וישתיצי אנשא
ההוא מישראל מיומא קדמאה עד יומא
שביעאה: וביומא קדמאה מערע
קדיש וביומא שביעאה מערע קדיש יהי
לכון כל עבידא לא יתעביד בהון ברם מה
דמתאכיל לכל נפש הוא בלחודוהי יתעביד
לכון: ותטרון ית פטירא ארי בכרן יומא
הדין אפיקית ית חיליכון מארעא דמצרים ותטרון
ית יומא הדין לדריכון קיים עלם: בניסן בארבעה
עסרא יומא לירחא ברמשא תיכלון פטירא עד יומא
חד ועסרין לירחא ברמשא: שבעת יומין
חמירא לא ישתכח בבתיכון ארי כל דייכול
מחמעא

בא

הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם
חקת עולם תחגהו: טו שבעת ימים
מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר
מבתיכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא
מישראל מיום הראשון עד יום השבעי:
טז וביום הראשון מקרא קדש וביום
השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא
יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא
לבדו יעשה לכם: יז ושמרתם את
המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את
צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום
הזה לדרתיכם חקת עולם:
יח בראשן בארבעה עשר יום לחדש
בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש
בערב: יט שבעת ימים שאר לא ימצא
בבתיכם

בעל הטורים

ט מצות השבת' חמץ

ב' חבר בלישנא:

ל' מלא בתורה:
בערב תאכלו מצת
חסר ו' שאת ימים
רשות לאכול מצה אך
ביום הראשון אך
בני' חובה שאין
חובה אלא ביום
ראשון:
י מצות אכילת
מצה ליל ט"ו:

רש"י

ת"ל ולא יהיה בכם נגף: (יד) לזכרון. א לדורו': וחגותם אותו. * יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ב ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואי זה יום יצאו ת"ל ממחר' הפסח יצאו הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו: לדורותיכם. שומע אני מיעוט דורות שנים ת"ל חקת עולם ג תחגהו *: (טו) ז ימים. שטי"נא של ימים: ז' ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר ו' ימים תאכל מצות * למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ד ובלבד שלא יאכל חמץ. מכין אף ששה רשות ת"ל ז' ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא ה מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששי רשות יכול אף לילה הראשו' רשות ת"ל בערב תאכלו מצות ו הכתוב קבעו חובה *: אך ביום הראשון תשביתו שאור. מע"יט וקרוי ראשון שהוא לפני השבע' ומצינו מוקדם קרוי ראשון * הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת אי אינו אלא ראשון של ז' ת"ל לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים *: הנפש ההיא. כשהיא בנפשה ובדעתה ז פרט לאנוס מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי: (טז) מקרא קדש. מקרא שם לדבר קרא אותו קדש ח לאכיל' ושתיה וכסות *: לא יעשה בהם. אפי' ע"י אחרים: הוא לבדו (יכול אף לגוים ת"ל הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגוים) הוא ולא מכשיריו ט שאפשר לעשותן מע"יט * לכל נפש. אפי' לבהמה יכול אף לנכרי' י ת"ל אך *: (יז) ושמרתם את המצות. שלא יבאו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח כ תלטוש בצונן. רב יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצו' ל כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצו' אלא אם באה לידך עשה אותה מיד: ושמרתם את היום הזה. ממלאכה: לדורותיכם חקת עולם. לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור: (יח) עד יום האחד ועשרים. למה נאמר והלא כבר נאמר ז' ימים לפי שנ' ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגו': (יט) לא ימצא בבתיכם. מנין לגבולין כ ת"ל בכל גבולך. מה ת"ל בבתיכם

מכילתא
מכילתא
פסחי' ק"ך
פסחי' כ"ח
איוב ט"ו
מכילתא ועיין פסח' ה'
מכילתא
ביצה כ"ח ב"ר

שפתי חכמים

ופירש רש"י הוא וכית דינו ר"ל כיון שהוא עצמו היה המכה אע"פ שב"ד עמו אינו נקרא ע"י שליח: א (כת"י) שלא תאמר מדכתיב לכם לדור הזה ל"פ לדורות ולא הוצרך הרב לזה שהרי כתיב אחריו לדורותיכם אלא כדי לסמכו לו תגותם וכו': ב שהרי לתעלה הוזכרו יום החודש ועשור וארבעה עשור: ג (כת"י) וא"ל נ"ל השתא לדורותיכם י"ל דאי לאו לדורותיכם ה"א לזה הדור יהיה לחקת עולם שיחוגו בכל שנה ושנה וכו': ד מדכתיב וביום הז' עצרת לה' אלהיך משמע דלא היה רק עצרת אבל אינו חובה לאכול בו מצה דאם היה חובה הל"ל בפי' וביום הז' תאכל מצות ועצרת תהיה כדי שלא כתוב דיצא מן הכלל דלעיל כתב ו' ימים למשמע ולא ז' גא"לה ק' לא נכתב לא בערב תאכלו מצות ז' ימים לא יאכל חמץ וממילא ידעינן דבערב ראשון חובה וכל הז' רשות. וי"ל דה"א בערב תאכלו מצות ר"ל בערב תתחיל לאכול מצה ותאכל אותה כל ז' ולא תאכל חמץ. וק"ל. עיין במזרחי כי האריך הרבה אבל אינו צריך כ"כ לפי' רש"י מ"ה לא הארכתי: ה פי' רש"בם (פסחים ק"ך) דשבע' בכלל ז' ימים מצות תאכלו היה ויצא מן הכלל וכתב וביום הז' עצרת לה' אלהיך ולא נאמר בו תאכלו מצות ללמד לעצמו שהוא רשו' ולא חובה ומן המדה הזאת למדנו שלא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא גם על הכלל כלו והר"אם דחה פי' זה ופירש בענין אחר: ו פי"רשי (פסחים כ"ח) קרא יתירה הוא דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו דאל"כ בערב למה לי והלא בכלל ז' ימים מצות תאכלו הוא דימי' אף לילות במשמע כדנפקא לן מקרא דעד יום הכ"א לחדש: ז פי' מזידה וכן הוא בהדי' במכילתא: ח שפירושו קריאת קדש ר"ל תקראנו לכסות ולאכילה ולשתייה ואין לפרש מקרא שם דבר כלו' שפי' קרוי מן הקב"ה קדש דא"כ היום היום עביציה ליה ולא וביום וביום: ט מדכתיב הוא דמשמע הוא ולא מכשיריו וכתיב לכם משמע לכל צרכיכם הא כיצד אלא כאן שאפשר כאן שאי אפשר וכו': י וא"ת דילמא איפכא וי"ל דמרבה אני את הבהמות שמזונות הן עליך ומוציא אני את הגוים שאין מזונת' עליך: כ פירש אם תמנה תפחה ורוצה להחמיץ אע"פ שאין בתפיחה משום חימוץ תתן ידיה בצונן וטמה פני המצה כדי שתצטנן משום חיוב ושמרתם: ל (דבק טוב) דלפי פשוטו אין זה מקומו דהל"ל אחר שבעת ימים מצות תאכלו ושמרתם את המצות שלא יבואו לידי חימוץ והפסיק ביניהם בשאר ענינים לומר דלאו דוקא על המצות קאי וכו': מ וא"ת דהכ' משמע דכל ז' ימים חוב' הוא ולעיל פי"רשי בהדי' דכל ז' רשות הוא וי"ל הא דפי"רשי לעיל דרשות הוא היינו אכילת מצה דפסוק משתעי באכילת מצה והכא מיירי לענין השבתת שאור זהא דנקט למה נאמר והלא כבר נאמר שבעת ימים לא ר"ל קרא דלעיל שבע' ימים תאכל מצות אלא קרא דכתיב הכא שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וקרא דלעיל מיניה עד האחד ועשרים יום לחדש בערב מיירי נמי לענין השבתות שאור ואי לא הוה נאמר אלא ז' ימים ה"א דקרא ביום אתה מזוה על השבתות שאור אבל לא על הלילה עיין ברא"ם שהאריך כאן: נ פי' חוץ מן הבתים כגון שדות וכרמי וכיוצא

בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש
ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ:
כ כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם
תאכלו מצות: ס כא ויקרא
משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו
וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח:
כב ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם
אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי
המזוזת מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש
מפתח ביתו עד בקר: כג ועבר יהוה לנגף את
מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי
המזוזת ופסח יהוה על הפתח ולא יתן המשחית
לבא אל בתיכם לנגף: כד ושמרתם
את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם:
כה והיה כי תבאו אל הארץ אשר
יתן יהוה לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה
הזאת: כו והיה כי יאמרו אליכם
בניכם מה העבדה הזאת לכם: כז
ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על
בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת
בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:
כח וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה
יהוה את משה ואהרן כן עשו: ■ כט ויהי בחצי הלילה ויהוה הכה כל בכור בארץ
מצרים

בעל הטורים

חמישי

משכו וקחו רמז לנה וה לקה שנקני' באשיכה:
ב' עתחין:
ב' מלא בתורה:
מן הדם בגי' דמי עולה:
כל לשון מזוזות על בר מן ב' אל:
ט' מקרים:
ה' בטעם גריש ר"פ בתורה:
ב' בטעם פזר:
ב' עשייות בפסוק אחת לפסח ואחת למילה:

אונקלוס

מחמעא וישתיצי אנשא ההוא מכנישתא
דישראל בגיורא ובציבא דארעא: כל מחמעא
לא תיכלון בכל מותבניכון תיכלון פטירא:
וקרא משה לכל סבי ישראל ואמר להון
אתנגידו וסבו לכון מן בני ענא לזרעיתכון
וכוסו פסחא: ותיסבון איסרת איזובא
ותטבלון בדמא דבמנא ותדון לשקפא ולתרתין
ספיא מן דמא דבמנא ואתון לא תפקון אנש
מתרע ביתיה עד צפרא: ויתגלי יי למחי
ית מצראי ויחזי ית דמא על שקפא ועל תרתין
ספיא ויחוס יי על תרעא ולא ישבוק מחבלא
למיעל לבתיכון למימחי: ותטרון ית פתגמא
הדין לקים לך ולבנך עד עלמא: ויהי ארי
תיעלון לארעא דיתן יי לכון כמא דמליל ותטרון
ית פולחנא הדין: ויהי ארי יימרון לכון
בניכון מא פולחנא הדין לכון: ותימרון
דבח חיס הוא קדם יי דחס על בתי בני ישראל
במצרים כד מחא ית מצראי וית בתנא שיזיב
וכרע עמא וסגידו: ואזלו ועבדו בני ישראל
כמא דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו:
והוה בפלגות ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא
דמצרים

פסחי' נ"ו　סוכ' י"א ע"ב　חולין ס"ב　מנחות נ"ד　ב"ק ס'　פסחי' מ"ב　זבחי' ז' י'　יבמות ע"ב

רשי

בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהו' אצל ישראל א ולא קבל עליו * כי כל אוכל מחמצת · לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ ב אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו · ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרי' ענש עליו שאינו מחמץ אחרי' לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם ג * בגר ובאזרח הארץ · לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים: (כ) מחמצת לא תאכלו · אזהרה ג על אכילת שאור: כל מחמצת · להביא את ד תערובתו: בכל מושבותיכ' תאכלו מצות · ה זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכ' פרט למעש' שני ו וחלות תודה * (שאינם ראויים ליאכל בכל מושבות אלא בירושלים): (כא) משכו · מי שיש לו צאן ז ימשיך משלו * וקחו · מי שאין לו יקח מן השוק: למשפחותיכ' · שה לבית אבות: (כב) אזוב · מין ירק שיש לו גבעולין: אגודת אזוב · ג' קלחין קרויין ח אגודה: אשר בסף · בכלי כמו * ספות כסף: מן הדם אשר בסף · למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנו' לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגיעה טבילה: ט ואתם לא תצאו וגו' · * מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנ' * בו תרמוש כל חיתו יער: (כג) ופסח · וחמל וי"א ודלג: ולא יתן המשחית · ולא יתן לו יכולת לבא כמו * לא נתנו אלהים להרע עמדי: (כה) והיה כי תבואו · תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו בדבר אלא בפסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור: כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ ונומר: (כז) ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת י הבנים שיהיו להם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל · * וכי כבר עשו והלא מר"ח נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו: וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשיה: כאשר צוה ה' את משה ואהרן · להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו כ דבר מכל מצות משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ל ואהרן כן עשו: (כט) וה' · * כל מקום שנ' וה' הוא ובית דינו מ שהוי"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני: הכה כל בכור

אף

מכילתא　עיין פסחי' דף ה'　מכילתא ביצה ז'　מכילתא ע"ב　מכילתא　מלכי' ב' י"ב　מכילתא　ב"ק ס'　תהלי' ק"ד　ראשי' ל"א　מכילתא　ויק"ר פכ"ד

שפתי חכמים

וכיוצא בהן: א פי' שאינו עובר בבל יראה ובל ימצא ומיניה ילפי' דגבולך כמי איירי שאינן לא ברשותך וכל אחד מיתור' דביתך לאפוקי חמצו של נכרי וכו': ב כלומר ותיתי שאור מק"ו מחמץ שאין חימוצו קשה שאין מחמץ אחר' חייבי' עליו כרת שאור ק"ו לכ"ש: ג דעונש שמענו מכל אוכל מחמצת: ד (כמ"י) הר"אם האריך בכאן עד ולבי מגמגם בו עכ"ל עיין בחולין ד"ף מ"ג במשנה דלא כשרו' בר"שי ותוספ' ולפי שהר"אם שכח זה כתב ולבי מגמג' בו: ה דק"ל זה פשיט' דהא חובת הגוף היא וחוב' הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל ומתרץ דזה בא כו': ו כלו' ואפילו בירושלים אין יוצא בו חובת מצה כיון דלא נאכל בכל מושבותכם: ז והא דלא פיר' כמו הכא משכו ידיכם מעבוד' אלילים כו' וי"ל דהתם לאו בפירו' המקר' קאי אלא בטע' המצו' ובטע' המצוה שני אפילו במילתא דאגדתא אבל הכא איירי בפירוש המקרא לכן פי' אותו היותר לפי פשוטו רא"ם: ח (כמ"י) לאפוקי שלא תפרש ה' קלחי' ועיין מזה בתוספו' דסוכה דף י"ג: ט לא ר"ל משחית של מצרי' דהא הכה כל בכור אף שלא יצא לחוץ אלא משחית סתם שיוצא בכל לילה כמו שמפרש והולך רשות למחבלי' הוא והא דציוה להם לילה זו לא כל לילות שבשנה משום שלא יאמרו המצרים כשם שאני לוקין כך הם לוקין ויאמרו משה בדאי הוא והם לא ידעו שמשחית של כל לילה הוא ומשה לא דבר אלא ממשחי' שהכה בכוריה' לכך ציוה להם שלא יצאו: י דייק כל אלו הב' מדכתיב ויקוד העם וישתחוו דהל"ל ויקדו כמו שנאמר וישתחוו אלא להורות שחד קידה היה ושני השתחוו אות מהרש"ל: כ אעפ"י שהי' סכנה בדבר לזבוח תועבת מצרים לעיניהם: ל דס"ד דמשה ואהרן שאינן בכלל הגאול' לא נצטוו ולא עשו ת"ל כן עשו דל"ל בוילכו ויעשו שני: מ הרא"ם כתב טעם אחר מקומו' שנאמ' וה' הוא ובי' דינו בפל' וירא בפסוק א הא ונה' המטיר:

אונקלוס

דשויתי בהון ותדעון ארי אנא יי: ועל משה ואהרן לות פרעה ואמרו ליה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי עד אימתי מסרב את לאתכנעא מן קדמי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא ית עמי הא אנא מיתי מחר גובא בתחומך: ויחפי ית עין שמשא דארעא ולא יכול למחזי ית ארעא וייכול ית שאר שיזבתא דאשתארת לכון מן ברדא וייכול ית כל אילנא דאצמח לכון מן חקלא: ויתמלון בתך ובתי כל עבדך ובתי כל מצראי דלא חזו אבהתך ואבהת אבהתך מיום מהויהון על ארעא עד יומא הדין ואתפני ונפק מלות פרעה: ואמרו עבדי פרעה ליה עד אימתי יהי דין לנא לתקלא שלח ית גובריא ויפלחון קדם יי אלההון העד כען לא ידעת ארי אבדת מצרים: ואתותב ית משה וית אהרן לות פרעה ואמר להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן אזלין: ואמר משה בעולמנא ובסבנא ניזיל בבננא ובבנתנא בענא ובתורנא ניזיל ארי חגא קדם יי לנא: ואמר להון יהי כן מימרא דיי בסעדכון כד אשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא דאתון סבירין למעבד לקביל אפיכון לאסתחרא: לא כן אזילו כען גובריא ופלחו קדם יי ארי יתה אתון בען ותריך יתהון מלות אפי פרעה: ואמר יי למשה ארים ידך על ארעא דמצרים וייתי גובא ויסק על ארעא דמצרים וייכול ית כל עסבא דארעא ית כל דאשאר ברדא: וארים משה ית חוטריה על ארעא דמצרים ויי דבר רוח קידומא בארעא

בא

אשר שמתי בם וידעתם כי אני יהוה:

ג ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה אמר יהוה אלהי העברים עד מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדני: ס

ד כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבלך:

ה וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמח לכם מן השדה:

ו ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה: ס

ז ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אלהיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים:

ח ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את יהוה אלהיכם מי ומי ההלכים:

ט ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג יהוה לנו:

י ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם:

יא לא כן לכו נא הגברים ועבדו את יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה: ס ס

יב ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הברד:

יג ויט משה את מטהו על ארץ מצרים ויהוה נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה הבקר היה

ורוח

בעל הטורים

נוהגה לא שמעת על כה:

כאזני בנך ובן בנך שעד כאן רחמי האב על הבן א״כ כנגד ג׳ שהיו במצרים: ל׳ וחסר:

כל אורייתא חסר בר מן ג׳ מלאים: ג׳ חסר בליסנא:

זה היינו משה דכתיב כי זה משה האיש:

האנשים בני׳ גדולי׳ עם קטנים:

מי ומי ההולכי׳ אמר פרעה למשה מה אתם מבקשים כ״כ ללכת וכי אתם סבירי׳ ליכנס לארץ מי ומי ההולכים ליכנס לארץ כי כולם ימותו במדבר חוץ יהושע וכלב:

שני

י״ו חסר את

רש״י

איכה א׳

לכתוב עוללתי כמו * ועולל למו כאשר עוללת לי אשר עולל לי: (ג) לענות. כתרגומו לאתכנעא והוא מגזר׳ עני א מאנת להיות עני ושפל מפני: (ה) את עין הארץ. את מראה ב הארץ: ולא יוכל ונו׳ הרואה לראות את הארץ ולשון קצרה דבר: (ז) הטרם תדע. העוד לא ידעת ג כי אבדה מצרים: (ח) ויושב. הושבו ע״י שליח ד ששלחו אחריה׳ והושיבו׳ אל פרעה: (כאשר אשלח אתכם ונו׳ אף כי ה אשלח גם הצאן והבקר כאשר אמרתם): (י) ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו. ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכ׳ במדבר והוא סי׳ דם והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב״ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה׳ על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם. וזהו שנ׳ * היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר: (יא) לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה׳: כי אותה אתם מבקשים (אותה ו עד כה) בקשתם עד הנה ז נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר ח ולא פי׳ מי המגרש: (יב) בארבה. בשביל מכת הארבה:

יהושע ה׳

שפתי חכמים

א פי׳ אבל לא מצינו שיעבוד כמו והתעני תחת ידיה והוסיף הרב מאנת להיות עני ושפל לפי שמילת עני בכל מקום הוא נאמר על המיון וכאן מורה על השפלות: ב פי׳ מתוך זריחת השמש יש מראה על הארץ שיוכל לראות על הארץ ועתה מראה דהיינו השמש נתכסה ואם כן מתוך כך לא תוכל לראות את הארץ וגם אונקלוס תרגם כן עין שמשא דארעא: ג דטרם לשון עדיין לא כמו שפיר׳ בפר׳ בראשית בפסוק וכל שיח השדה טרם יצמח ובפר׳ וארא בפסוק טרם תיראון ולא תפרשו לשון קודם ויהיה תדע עתיד במקום עבר: ד דק״ל דהוה לו לכתוב ויושבו אלא ויושב הוא מבנין הופעל המקבל הפעולה מאחר: ה פי׳ שצאן ובקר היו חשובין בעיני פרעה יותר מטפם דהא בסמוך אחר מכת חושך אמר רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם ילך עמכם משמע אף על פי שרוצה שילך עמהם טפם מכל מקום לא רצה שילכו עמהם צאנם ובקרם ואם כן הכי פירושו של פסוק ויאמר אליהם אתם אמרתם לשלוח טפכם וצאנכם ובקרכם יהי ה׳ עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם מכ״ש כי אשלח גם את הצאן וכו׳ דאף כי הייני כמו כמו שכתו׳ בפר׳ וילך אף כי אחרי מותי (ויש עוד נ״א עיין בק״נמ): ו (מהר״של) פירש העבוד׳ אין לומר שאמר אותה על האנשי׳ א״כ ה״ל אותם וכו׳: ז דא״ל א״ת אתם מבקשי׳ עכשיו שהרי בקשו גם הטף והצאן והבקר: ח דאין לומר פרעה עצמו גרש את אתם אם כן מאי זה דכתיב מאת פני פרעה אלא וכו׳: א (נח״י)

ורוח הקדים נשא את הארבה: יד ויעל
הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול
מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו
ואחריו לא יהיה כן: טו ויכס את עין כל
הארץ ותחשך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ
ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא נותר
כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים: טז
וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן ויאמר
חטאתי ליהוה אלהיכם ולכם: יז ועתה
שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה
אלהיכם ויסר מעלי רק את המות הזה: יח
ויצא מעם פרעה ויעתר אל יהוה: יט
ויהפך יהוה רוח ים חזק מאד וישא את הארבה
ויתקעהו ימה סוף לא נשאר ארבה אחד בכל
גבול מצרים: כ ויחזק יהוה את לב פרעה
ולא שלח את בני ישראל: פ
כא ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על
השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך:
כב ויט משה את ידו על השמים ויהי
חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים:
כג לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש
מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור
במושבתם

אונקלוס

בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קידומא נטל ית גובא: וסליק גובא על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף לחדא קדמוהי לא הוה כן גובא דכותיה ובתרוהי לא יהי כן: וחפא ית עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארעא ואכל ית כל עסבא דארעא וית כל פירי אילנא דאשאר ברדא ולא אשתאר כל ירוק באילנא ובעסבא דחקלא בכל ארעא דמצרים: ואוחי פרעה למיקרי למשה ולאהרן ואמר חבית קדם יי אלהכון ולכון: וכען שבוק כען חובי ברם זמנא הדא וצלו קדם יי אלהכון ויעדי מני לחוד ית מותא הדין: ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי: והפך יי רוח מערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא ורמהי ליַמא דסוף לא אשתאר גובא חד בכל תחום מצרים: ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל: ואמר יי למשה ארים ידך על צית שמיא ויהי חשוכא על ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא: וארים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך קבל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין: לא חזו גבר ית אחוהי ולא קמו אנש מתחותוהי תלתא יומין ולכל
בני

בעל הטורים

וינח ב' במס' הכא וינח ביום השביעי מלמד שנח הארבה בשבת:
ד' פסו' אית בהון פני' ואחור:

ב' בלישנא:
ויסר ב' במס' הכא ויסר מעליו הכתנ' מלמ' שע' הצפרדעי' וע' הארב' היו כחשי' והיו ממיתי' בהם ע"כ אמר ויסר מעלי המות:
י"ו חסר את בלישנא
ב' ונעניין

רש"י

(יד) ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנא' * כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה (כי של יואל היה) ע"י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל של משה מין אחד: (כ"נ רא"ם ע"ש) כמוהו לא היה א ולא יהיה: (טו) כל ירק. עלה ירוק ב וירדו"רא בלע"ז: לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחי' ג שמלחו מהם: (יג) ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארבה. לפי שבא כנגדו שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: (יט) רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארב' בימה סוף כנגדו. וכן מצינו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח שנא' מים סוף ועד ים פלשתי' מזרח למער' שים פלשתי' במערב היה שנא' בפלשתים * יושבי חבל הים גוי כרתים: (כא) וימש חשך. ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה ו וחשך של לילה יאמיש ז ויחשך עוד: וימש. כמו ויאמש ה יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הבר' האלף נכרת כ"כ אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון * לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן * ותזרני חיל כמו ותאזרני. ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימיש בתר דיעדי קבל ליליא י כשיעד סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב על הוי"ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בצהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש: (כב) שלשת ימים. שלוש של ימים י טרציי"נא בלע"ז. וכן ז' ימים בכל מקום שביעי"נא של ימים: (כג) ויהי חשך אפלה שלשת ימים. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן ג' ימים. * ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו. יושב אין יכול לעמוד. ועומד אין יכול לישב. * ולמה הביא עליהם חשך ח שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם ט וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא:

יואל ב' | ש"ר | צפניה ב' | ישעיה י"ג | ש"ב כ"ב | ב"ר | ב"ר ע"ש

שפתי חכמים

א (כת"י) הרמב"ן והרא"ם האריכו בכוונת הרב ואני אומר יגיד עליו ריעו וז"ל הרב בס' יואל אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים ע"כ משמע בדברי הרא"ם שהארבה של משה היה גדול מהארבה של יואל ושל יואל גדול משל משה בריבוי המינים עכ"ל ויש מקשין אף על פי דגבי משה היה גם ג' מינים כדכתי' בתהלים ע"מ ארבה חסיל וגזם והאריכו בזה אבל נראה שיעשה כן ליפות המליצה כמו ויהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל וכן דבר ורשפים: ב דק"ל והא אין שייך גבי עץ לשון ירק דהא כתוב כירק עשב והעשב השדה בקראים ירקות ומפרש עלה ירוק וכאלו כתיב עלה ירוק ועל זה מבי' וירדו"רא בלע"ז כלו' כמו בלע"ז קורין לירק וירדו"רא כמו שקורין לעלה ירוק כן הוא בלשון הקדש: ג ר"ל מדכתיב לעיל וישא את הארבה נ"ל יעוד לא נשאר אלא וכו' וגבי ערוב לא הוצרך הקרא להראו' שאף המלוחים לא נשארו כיון שהיו חיות טורפים בודאי לא היו בדין אותן מפחד: ד פי' ויאמש חושך משמע שאותו אמש היה כיון ובקרא משמע שהיתה מכה מחודשת בחושך ולא של לילה וע"ז פירש וכו': ה ר"ל כמו אמש דהיינו לילה דיעל יום שעבר אומרים אתמול ועל לילה שעברה אומרים אמש: ו פי' אחר שהסי' חשך של לילה והתחיל היום באותו זמן התחיל אותו חושך: ז דק"ל למה לא כתיב שלשה ימים דשלשת בתי"ו משמע לדיקות. ועוד אין כופל הדיקות על ימים כי ימים לשון זכר ושלשת לשון נקבה ויגז"פ וכו': ח וא"ת והא לעיל בפ' וארא פי' רש"י הטע' שבכל מכה ומכה בטכסיסי מלחמו' וכו' בפסוק כי אם אינך משלח את עמי וגו' והוא במ"ר תנחומ' וא"כ רש"י לא פליג עליו. וע"ק למה לא הקשה זה על הקרא' וי"ל דק"ל ולמה הביא עליהם חושך ואפילה כ"כ ובזה היה די במה שהבי' עליהם חשך שלא ראו איש את אחיו ועז"פ לפי שהיו וכו': ט (מהר"של) כ"ל שבתחילה הקשה רש"י למה היה חשך ר"ל למה היה מסבב כן שבתחילה לא היה חשך כ"כ כמו לבסוף ע"כ פירש שבתחילה

במושבתם: ס
כד ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את יהוה רק צאנכם ובקרכם יצג גם טפכם ילך עמכם:
כה ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועלת ועשינו ליהוה אלהינו:
כו וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את יהוה אלהינו ואנחנו לא נדע מה נעבד את יהוה עד באנו שמה:
כז ויחזק יהוה את לב פרעה ולא אבה לשלחם:
כח ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תסף ראות פני כי ביום ראתך פני תמות:
כט ויאמר משה כן דברת לא אסף עוד ראות פניך: פ
יא ויאמר יהוה אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה:
ב דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב:
ג ויתן יהוה את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם: ס
ד ויאמר משה כה אמר יהוה כחצת הלילה אני יוצא בתוך
מצרים

אונקלוס

בני ישראל הוה נהורא במותבניהון: וקרא פרעה למשה ואמר אזילו פלחו קדם יי לחוד ענכון ותוריכון שבוקו אף טפלכון יזיל עמכון: חג יגה י' ע"ז כ"ד
ואמר משה אף את תתן בידנא נכסת קודשין ועלון ונעביד קדם יי אלהנא: ואף בעירנא יזיל עמנא לא נשאר מניה מדעם ארי מניה אנחנא נסבין למפלח קדם יי אלהנא ואנחנא לית אנחנא ידעין מה נפלח קדם יי עד מיתנא לתמן: ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא אבא לשלחותהון: ואמר ליה פרעה איזיל מעלוי אסתמר לך לא תוסיף למחזי אפי ארי ביומא דתיחזי אפי תמות: ואמר משה יאות מלילתא לא אוסיף עוד למחזי אפך: ואמר יי למשה עוד מכתש חד איתי על פרעה ועל מצרים בתר כן ישלח יתכון מכא כשלחותיה גמירא תרכא יתריך יתכון מכא: ברכות ט'
מליל כען קדם עמא וישאלון גבר מן חבריה ואתתא מן חברתה מנין דכסף ומנין דדהב: ויהב יי ית עמא לרחמין בעיני מצראי אף גברא משה רב לחדא בארעא דמצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני עמא: ברכות ד'
ואמר משה כדנן אמר יי כפלגות ליליא

בעל הטורים

שלישי

ו' חסר ו' בתרתה: זבחי' ועולות ב' במס' הכא ואיד' ויבא לעשות זבחי' ועולות בני יהוא כשהרג נביאי הבעל מה התם עשה בהם שפטים ובאלהיהם שכפן מזבחת הבעל והרג' אף ה"כ עשה בהם ובאלהיהם שפטים:

יא

לא אוסיף ב' הכא ואיד' לא אוסף עוד להכות שרמז לו שכבר כלה המכות ולא יוסף להכותו אלא מכות בכורות:

רביעי

ל' וחסר: ע' מלאים:

רש"י

(כד) יוצג · יהא מוצג א במקומו: (כה) גם אתה תתן · לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן: (כו) פרסה · פרסת ב רגל פלנ"טא בלע"ז: לא נדע מה נעבוד · כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ג ממה שיש בידינו: (כט) כן דברת · יפה דברת ובזמנו דברת אמת ד שלא אוסיף עוד ראות פניך*: (א) כלה · גמירא כלה כליל ה כולכם ישלח: (ב) דבר נא · *אין נא אלא לשון בקשה ו בבקשה ממך הזהירם על כך ז שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם: (ד) ויאמר משה כה אמר ה' · בעמדו לפני פרעה נאמרה לו ח שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו: כחצות הלילה · כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות בחרות אפם בנו זהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות שם דבר ט של חני · *ור"ד כמו כחצות הלילה ואתרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו י או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה כ בדאי הוא · אבל הקדוש ברוך הוא יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות:
ה על

שפתי חכמים

שבתחילה לא היה רוצה לשכות הטביע כ"כ משום שלא היה צריך כ"א כדי שלא יראו בתפלתן ובחושך כל דהו היה די ולבסוף ג' ימים שמתו כלם והיו נקברים היה מביא עליהן חשך מאוד כדי שלא יוכלו לעמוד כדי שילכו ישראל לבתיהם ויראו כליה' וא"ל למה צריך לכל זה והא כתיב שהשם נתן חן העם בעיני מצרי' שאפי' בעל כרח השאילו' די"ל דבזה נתן להם חן לפי כשראו מצרי' שיהי' ביכול' בידם ליקח כל אשר להם בימי אפילה ולא היה שם שימח' בידם ולא לקחו ביענו' זה היו נושאין חן בעיניהם והשאילום בעל כרחם: א לא מכאן ואילך שהרי כבר היה מוצג: ב דק"ל דפרסה משמע שמשה לא היה מבקש אלא בהמות מפרסת פרסה וזה אינו דהא אמר בתחילה וגם מקנינו משמע הכל לכן פי' פרסת רגל ר"ל פרסה פי' פרסת רגל ובלע"ז פלנ"טא: ג לא שלא היו יודעין העבודה דהא היו אומרים וגם מקנינו וגו' כי ממנו נקח לעבוד את ה' וכן לעיל הרבה פעמים אמרו לזבוח לה': ד (מהרש"ל) פי' יפה דברת פירושו של כן דברת כתרגומו יאות מללת ואח"כ נתן טעם למה דברת יפה לפי שבזמנו דברת מ"ה יפה הוא לפי שאמרת שלא אוסיף וכו': ה לא מלשון כלייה ר"ל כמו גבי כליל תקטר תרגם כמו התרגם גמירא והתם א"א לפרש לשון כליון אלא לשון כולו: ו פי' אין נא האמור כאן אלא לשון בקשה: ז וא"ת פשיטא כיון שאמר הק"בה למשה ודאי יאמר לישראל וי"ל דמשה לא היה בדיעתו להזהיר' על זה דהוי כעין גזילה בידם והק"בה ס"ל דשכר עבודה קא שקלו כדאיתא בסנ' דף צ"א · ועוד שמא יהיו המצרים בהולים על ממונם וירדפו המצרים אחריהם לכן צריך להזהירו: ח וא"ת הפרשה שלפני זה ויאמר ה' אל משה עוד נגע וגו' היה לו גם לרש"י לפר' זה שהרי לפניו כתיב לא אוסיף עוד ראות פניך וכתיב אח"כ ויאמר ה' אל משה וגו' וי"ל דפרשה דלעיל כבר אמר לו דבר זה דהא כתיב לעיל בפרשת שמות וכתתי את חן העם הזה וגו' אלא שכישכית כאן בעבור שעתה הגיע העת אשר יעדם בה מאז אבל הפ' הזאת בפרעות ושיצאו בה מארץ מצרים ושתהיה בחצות הלילה שלא רמז בו בשום מקום בהכרח הוא בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו וא"ת והא אפי' תפילה קלה לא התפלל משה בתוך העיר וכל שכן דבור חמור וי"ל משום כבוד משה ואי לא כאמור לו בעמדו לפני פרעה היה מוכרח לילך בשליחותו של מקום לפני פרעה והיה בדאי · א"כ דהק"בה הנביהו למעלה מי' טפחים ודבר עמו כיון שהוא ברשות אחר · הרא"ם: ט ר"ל דחצות הייגו שם דבר כמו חצות לילה אקום להודות לך כמו שאומרים חצי לילה אבל זה איני כן דא"כ הל"ל חצות בלא כ' שאין הכ' נופל על לשון זה ועוד דבחצות משמע שספק הוא מתי חצות ולילה שספק הוא קמיה הקב"ה אלא ודאי כחצות כהחלק הלילה: י ר"ל שהם אומרים חצות שם דבר הוא כמו בחצי הלילה והק"בה אמר למשה בחצות הלילה שהוא משמע באמצע הלילה ממש אלא וכו': כ וא"ת וכי בשביל השוטי' שיטעו ישנה דברו של מקום (בחיי) י"ל מפני שמן המכה השלישי' ואילך הודו החרטמים בנבואת משה שכל דבריו אמת לכן נתיירא משה שלא יתחלל השם ח"ו בחתום כי שמא יטעו עכשיו ויכחישו נבואתו למפרע:

מצרים: ■ ומת כל בכור בארץ
מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור
השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה:
ו והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים
אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף:
ז ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב
לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון
אשר יפלה יהוה בין מצרים ובין ישראל:
ח וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי
לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי
כן אצא ויצא מעם פרעה בחרי אף: ס
ט ויאמר יהוה אל משה לא ישמע אליכם
פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים: י
ומשה ואהרן עשו את כל המפתים האלה
לפני פרעה ויחזק יהוה את לב פרעה ולא שלח
את בני ישראל מארצו: ס ■
יב א ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בארץ מצרים
לאמר: ב החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה: ג

דברו

בעל הטורים

ומת כל בכור ב' פעמים בכור נפסוק חוץ מבכור בהמה כנגד בכור לאיש ובכור לבהמה ובגדול הבית:

וכמוהו ב' במס הכא ואיד' וכמהו לא היה לפניו בבי' יאשיהו לומר שגם אחריו לא קם כמוהו כדכתיב הכא ואחריו לא קם כמהו:

ב' מלא:
ו' ר"פ:
ב' חד ר"פ וחד ס"פ:

יב
ד' מצות קדש החד':

אונקלוס

ליליא אנא מתגלי בגו מצרים: וימות כל
בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד
למתב על כורסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא
דבתר ריחיא וכל בוכרא דבעירא: ותהי
צווחתא רבתא בכל ארעא דמצרים דכותה לא
הות ודכותה לא תוסיף: ולכל בני ישראל לא יגזק
כלבא בלישניה למינבח למאינשא ועד בעירא
בדיל דתדעון דיפריש יי בין מצראי ובין ישראל:
ויחתון כל עבדך אלין לותי ויבעון מני למימר
פוק את וכל עמא דעמך ובתר כן איפוק ונפק
מלות פרעה בתקוף רגז: ואמר יי למשה לא
יקביל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא
דמצרים: ומשה ואהרן עבדו ית כל
מופתיא האלין קדם פרעה ואתקיף יי ית לבא
דפרעה ולא שלח ית בני ישראל מארעיה:
ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים
למימר: ירחא הדין לכון ריש ירחיא
קדמאה הוא לכון לירחי שתא: מלילו עם
כל כנישתא דישראל למימר בעשרא לירחא
הדין

תולדות אהרן

ברכות נ"ו
זבחי' ק"ב
מנחות נ"ח
זבחי' ק"ב
ר"ה כ"ב
כ"ה
סנה' מ"ב
מנחו' כ"ט
עיין נת"א

שפתי חכמים

א וא"ת והא לא כתיב הכא בכור השבי אלא לקמן גבי מכה כתיב בכור השבי וי"ל הא דנקט רש"י הכא שלא תקשי קושיא אלעיל לפי רבותינו שאמרו שאמ' משה כחצות וכו' על שמא יטעו ויאמרו משה בדאי והא השתא מכ"ש יאמרו משה בדאי הוא שהוא אמר מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה משמע כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל הא הפחותים מבכור השפחה לא היו בכלל ולקמן כתיב גבי מכה עד בכור השבי משמע שגם שבויים לקו ושבויים פחותים מבכור השפחה כדפי' רש"י לקמן ועל זה פי' בכור השבי למה לקו השבויים וכו' ר"ל זו אינה קושיא שהמצרים יודעין שמשה לא התרה שילקו הבכורים אלא מאותן שמשתעבדין את ישראל דהיינו מבכור פרעה עד בכור השפחה אבל השבויים שלא נשתעבדו את ישראל לא היה מתרה בהם ומ"מ איכו מוכח בהדיא מדברי משה שאין שבויים בכלל דגם הם בכלל דבכור שפחה פי' הפחותים ובכור השבי גם הוא פחות' ויש"ל ה"פ שמביא ראייה על מה שפי' לעיל שמא יטעו וכו' ואל תאמר היאך שייך שמשה ישנה בשביל שלא יאמרו י"ל"פ בכור השבי למה לקו וכו' שהרי מן הדין לא היו ללקות שהרי לא נשתעבדו בישראל אלא כדי שלא יאמרו ה"נ כן הוא: ב (מהר"של) טעם השעבוד לחוד לא יתכן לפי שלא היה שעבוד בחור ובשמחה לא יתכן לחוד לפי שלא היו עושים מעשה לכן צריכים ב' טעמים: ג דק"ל מה איפכת ליה לפרעה שיצא הוא לבד ועוד אף אם יצא עם כל ישראל הא לא יצאו אלא חוץ לעיר ויזבחו ויחזרו לכן פי' וכו': ד והיינו כל הפרשה של כחצות הלילה ואז יצא ואף שאמר לו פרעה שיצא מלפניו א"ה לא יצא: ה דק"ל אדרבא פרעה היה לו לקצוף על משה לפי שמשה התרה בו ודבר אליו קשה ויעז"פ וכו': ו (נח"י) קשה לי דהכתוב אומר בארץ מצרים ואלו המופתים היו חוץ לארץ מצרים: ז (נח"י) הרא"ם האריך לפלפל וכו' ודבריו אין להם קישור וכו' אבל ל"נ מבואר הוא שצריך חכמה ובינה יתירה לעיני העמים מהא דאמרינן בר"ה דף כ' אמר ר' זירא אמר רבי נחמן כ"ד שעי מכסי סיהרא לדידן שית מעתיקי ותמני סרי מחדתא ולדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא הרי שבזה השיעור היה מתקשה אם נראית לאחר המולד אם בתמני סרי לאחר המולד וכו' ע"ש:
א (רא"ם)

רש"י

(ה) עד בכור השבי. למה לקו השבויים א כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביא פורענות על מצרים: מבכור פרעה עד בכור השפחה. כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדי' בהם ושמחים ב בצרתם: וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין לה. כשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה*: (ז) לא יחרץ כלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן וכן *לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו לא שנן אז תחרץ תשתנן *למורג חרוץ שנין *מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון *ויד חרוצים תעשיר חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה. יבדיל: (ח) וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחילה וירדת אלי והשתחוית לי*: אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא. עם כל העם ג מארצך: ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו ד יצא מלפניו: בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף ה ראות פני: (ט) למען רבות מופתי. מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער ו את מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאם כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה בצווי ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים. *חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו'. ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גילולים דיבור חמור כזה לא כ"ש: (ב) החדש הזה. *הראהו לבנה בחדושה ואומר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ר"ח. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה. נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש ז והראהו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו והלא לא היה נדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' ביום צוותו מן היום אשר צוה ה' והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה:

מכילתא
הושע כ'
ישעיה מ"א
משלי כ"א
שם ו'
זבחים ק"ב
מנחות נ"ח
מכילתא
מכילתא
ס"ל

אונקלוס

פסחי' כ"א — הדין ויסבון להון גבר אימר לבית אבא אימרא
כ"ו — לביתא: ואם יזעיר ביתא מלאתמנאה
עיין בת"א — על אימרא ויסב הוא ושיבביה דקריב לביתיה
פסחי' פ"ט — במנין נפשתא גבר לפום מיכליה תתמנון על
כ"ט — אימרא:
תמורה ל' — אימר שלים דכר בר שתא יהי
עיין בת"א — לכון מן אימריא ומן עזיא תסבון:
זבחי כ"ה — ויהי לכון למטרא עד ארבעת עסרא יומא לירחא
בכור' י"ב — הדין ויכסון יתיה כל קהלא כנשתא דישראל בין
עיין בת"א — שמשיא: ויסבון מן דמא ויתנון על תרין
עיין בת"א — ספיא ועל שקפא על בתיא דייכלון יתיה בהון
פסחי' פ"ו — וייכלון ית בסרא בליליא הדין טוי נור ופטיר
על

בא

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש
הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית:
ד ואם ימעט הבית מהית משה
ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על השה:
שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים
ומן העזים תקחו: ו והיה לכם למשמרת
עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל
קהל עדת ישראל בין הערבים: ז
ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזת ועל
המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם:
ואכלו

בעל הטורים

החדש הזה לכם הפסוק משולש יש בו שלשה פעמים חדש וכנגד כל ה' ימי' ג' תיבות לומר כאחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים ולחדש יש וחשבון חדש בניסן לרגלים:
איש לפי אכלו בגי' אכל כזית לומר לך שאם אכל כזית יצא:
ה' מנת שחיטת הפסח:
לית וחד על המשקוף וחד אל המשקוף:

רש"י

מכילתא — (ג) דברו אל כל עדת · *וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר [א] אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניה' כאלו שניהם מדברים: דברו אל כל עדת ישראל בעשור
מכילתא — לחדש · *דברו היום בר"ח [ב] שיקחוהו בעשור לחדש
פסחים כ"ו — הזה [ג] פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות*:
שם — שה לבית אבות · *משפחה אחת [ד] הרי שהיו מרובין יכול שה א' לכלן ת"ל שה לבית: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה · ואם יהיו מועטין מהיות משה א' שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפי פשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה
פסחי' פ"ט — קיים בהיות בחיים [ה] ולא משנשחט*: במכסת · חשבון וכן *מכסת הערכך: לפי אכלו · הראוי
ויקרא כ"ז — לאכיל' פרט לחולה וזקן [ו] שאינו יכול לאכול כזית*:
מכילתא — תכסו · נתמנון: (ה) תמים · בלא מום:
פסחי' כ"א — בן שנה · כל שנתו קרוי בן שנה [ח] כלו' שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים · או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים: (ו) והיה לכם למשמרת · זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ד' ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים [ט] מה שלא צוה כן בפסח דורות היה ר' מתיא בן
יחזקאל י"ו — חרש אומ' הרי הוא אומר *ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם
שם — שאגאל בני' *ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות
שם — דם פסח ודם מילה שמלו באותו הליל' שנ' *מתבוססת
זכריה ט' — בדמיך בשני דמים ואומ' *גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו שהיו שטופים באלילים אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אותו · וכי כלן
מכילתא — שוחטין אלא מכאן ששלוחו [י] של אדם כמותו*:
קדושין מ"א — קהל עדת ישראל · קהל ועדה וישראל · מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו נכנס' כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו' כדאיתא
דף פ"ד — בפסחים*: בין הערבים · משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו ליערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחילת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה
ישעיה כ"ד — בתחילת הלילה · ערב לשון נשף וחשך כמו *ערבה כל שמחה: (ז) ולקחו מן הדם · זו קבלת [מ] הדם יכול ביד [נ] ת"ל אשר בסף: המזוזות · הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף · הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו לינט"יל בלע"ז · ולשון
ויקרא כ"ו — שקיפה חבטה כמו *קול עלה נדף מרפא דשקיף · אבילה משקופי: על הבתים אשר יאכלו אותו בהם · ולא על משקוף ומזוזות
שבבית

שפתי חכמים

[א] (רא"ם) ואיכי מבין דבריו דדלמא אתה תדבר לאהרן הוא דקאמר אבל לישראל שניהם באחת היו מדברים · ועוד אפי' את"ל שפיר' אתה תדבר לפרעה הוא דוקא דלמא לפרעה אתה תדבר ולא אהרן אבל לישראל שניהם מדברים וי"ל שמא דכתיב ואתה תדבר וגו' ר"ל אע"פי שאהרן אחיך יהיה נביאך מ"מ אתה תדבר פעם אחת בקיבור השליחות לפרעה כפי ששמעת מפי ואהרן ימליכנו ויטעימנו אח"כ וכמו שהוא גבי פרעה ככה הוא גבי ישראל דכתיב ודבר הוא לך אל העם וגו' ר"ל אע"פ שאהרן יהיה לך לפה לדבר עם העם עם כל זה צריך אתה לדבר אל העם בכל שליחות פעם אחת בקיבור כמו שמפורש לעיל: [ב] ר"ל בעשור לחדש הזה לא קאי אאמירה אלא אויקחו דאי קאי אאמירה הל"ל בעשר לחדש הזה לאמור ויקחו וגו' דהוה משמע דאמירה יהיה בעשרה לחדש אבל השתא שכתוב לאמור קודם בעשר לחדש קאי אאמירה דלעיל אר"ח: [ג] מדכתיב הזה דמיעוטא הוא · ומהרש"ל פי' דהל"ל ויקחו להם בעשור לחדש וגו' שהיה משמע שהבוי של לקיחה קאי על יום העשור אלא לכן כתב הכי לומר שהשתא יהיה הלקיחה בעשור ולא לדורות: [ד] מדכתיב בסמוך כשאמר משה לישראל ויקחו לכם צאן למשפחותיכ' וא"כ בית אבות היינו משפחה ולכן פי' רש"י שם למשפחותיכ' שה לבית אבות: [ה] ר"ל מהיות משה קרינן מחיותו דשה אותיות אח"ע הר מתחלפות: [ו] דמדפסיו הוא נאכל על השובע א"כ מאי כפקות' בין בעל אכילה לשאינו בעל אכילה אלא לפי אכלו היינו הראוי לאכילה: [ז] י"ל משום הכי הביא התרגום שלא תאמר תכוסו את האחרים לכך הביא התרגום תתמנון ע"י אחרים · (כח"י) ול"נ עיקר כוונת הרב למעוטי שלא תפרש לשון שחיטה לא תשחטו תרגום לא תכסון וכן דעת הש"ס: [ח] (כח"י) ואתא למעט דלהאי שעבר עליו שנה אע"פ שעדיין לא נתמלאו שתי שנים תפסול לקרבן פסח כדאמר בפסחים דף נ"ז ברש"י זכר בן שתי שנים אינו ראוי לפסח ע"ש מה שהאריך בראיות: [ט] דכתיב ושה עזים ואי אמרת א' מן הכבשים וא' מן העזים הל"ל שיים לשון רבים כיון דעז נמי קרוי שה אלא וכו': [י] והא דלא הקשה לעיל גבי בעשור לחדש ויקחו להם וגו' וכ"ל דלעיל הייתי אומר מפני ביקור ממום צריך ארבע ימים ואין הכי נמי דפסח דורות נמי צריך ארבע ימים לביקור ולא בא הזה למעט מביקו' ד' ימים אלא פסח שני אבל הכא דכתיב והיה לכם למשמרת וגו' וזהו ל' ביקור ש"מ דויקחו דכתיב לעיל קיחה ממש הוא א"כ קשה למה לקיחתו ד' ימים קודם לשחיטתו כלו' לקיחתו לשם פסח ופסח דורו' לקיחתו לשם פסח כל זמן שירצ'· אך קשה היאך מתורץ הקושיא במה שהביא בשם ר' מתיא בן חרש וכו' ולמה ד' ימים לא פחות ולא יותר וצ"ע: [כ] פי' ויעוד טינם אחר שהיו וכו': [ל] (רא"ם) וא"ת אמאי לא יליף מקר' איש לבית אבו' שא' לוקח לכל המשפח' ויעוד דילמא שאני הכא שיש לו ולאלית שתפות בגויה י"ל דנפק' ליה מהני תרי דאם איתו עניין להיכא דאית ליה שותפית בגויה תניהו תנין להיכא שאין לאלית חלק בגויה כדאיתא שם בקידושין · (כח"י) ולנב חורפיה לא עיין יפה והאריך שם יע"ש ותסיים ול"נ דה"ל ישחטו את תם דהוי משמע ד' רבה איש שוחטים להרבה פסחים או הל"ל ושחט אותו השתא דכתיב ישחטו אותו וא"כ קשה וכי כלם שוחטים אלא וכו': [מ] דלא ר"ל אלא יכהנו הדם ולקחו ר"ל אלא זו קבלה: [נ] (כח"י) וא"פ מאחר שלוקחו היינו שמקבל את הדם ולא כתיב לתוך מה יקבל יכול אף ביד ת"ל לקמן בפרשת משכו אשר בסף:
מדכתיב

בעל הטורים

ו מצות אכילת הפסח: הפסוק מתחיל ומסיים באכילה רמז שצריך ב' אכילות אכילת פסח ואכיל' חגיגה:
ז שלא לאכול הפס' נא ומבושל:
ח שלא להותיר מהפסח:
וככה ב' במס' הכא ואיד' וככה יהיה בעיר גבי עזרא כשהשביע לבני הגולה לעזוב המשא דאיתק' ביאה שנייה לביאה ראשונה כמו שדרשו ראויה היה ליעשות להם נס בימי עזרא כמו שנעשה בימי משה אלא שגרם החטא:

ח וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־
אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃
ט אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם
כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃
י וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר
וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃
יא וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים
נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ
בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃ יב וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־
מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ יג וְהָיָה הַדָּם
לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־
הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית
בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד וְהָיָה הַיּוֹם
הזה

אונקלוס

עַל־מְרָרִין יֵיכְלֻנֵּיהּ׃ לָא־תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ
כַּד־חַי וְאַף־לָא־בַשָּׁלָא מְבַשַּׁל בְּמַיָּא אֱלָהֵין טְוֵי
נוּר רֵישֵׁיהּ עַל־כְּרָעוֹהִי וְעַל־גַּוֵּיהּ׃
וְלָא־תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד־צַפְרָא
וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַד־צַפְרָא בְּנוּרָא תוֹקְדוּן׃
וּכְדֵין תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ חַרְצֵיכוֹן יְהוֹן
אֲסִירִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן וְחוּטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן
וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בִּבְהִילוּ פִּסְחָא הוּא קֳדָם יְיָ׃
וְאֶתְגְּלֵי בְאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא הָדֵין
וְאֶקְטוֹל כָּל־בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מֵאֱנָשָׁא
וְעַד־בְּעִירָא וּבְכָל־טַעֲוָת מִצְרָאֵי אַעְבֵּיד דִּינִין
אֲנָא יְיָ׃ וִיהֵי דְמָא לְכוֹן לְאָת עַל בָּתַּיָּא
דְּאַתּוּן תַּמָּן וְאֶחֱזֵי יָת־דְּמָא וְאֵיחוֹס עֲלֵיכוֹן
וְלָא־יְהֵא בְכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ וִיהֵי יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן לְדוּכְרָנָא
ותחגון

תולדות אהרן

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
יבמות ע"ד
תמורה ד'
עיין בת"א
עיין בת"א
נדרים כ"ה

שפתי חכמים

א מדכתיב אשר יאכלו אותו בהם · וא"ל דדוקא כתיב על הבתים אשר יאכלו אותו בהם אבל בית שאין אוכלין בתוכו אע"פ שראוי לדור בתוכו אין נותנין שם דם שהרי כתיב בסמוך והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם משמע אם ראוי לדור בהם אע"פ שאין אוכלין בתוכו נותנין שם דם: ב דוקא גידין שהן קשין שאינן נאכלין מחמת קושיין קמיירי דאל"כ לכתוב ואכלו אותו הבשר נ"ל (ג"א): ג מדכתיב מצות על מרורים הקיש מרור למצה מה מצה מין זרעים וכל דבר הבא לידי חימוץ יצא ידי מצה אף מרור מין זרעים וכל עשב מר יצא ידי מרור: ד ר"ל הואיל וכתיב מים ה"א דוקא מים ל"צ למכתב ובשל מבושל לרבות כל משקים וא"ת ולא יכתב לא מים ולא מבושל אלא לכתוב נא ובשל ותו לא · ותירץ הר"א כיון דמבושל כולל גם הצלי כדכתיב ובשלתם ואכלתם ופי' רש"י דאף הצלי קרוי בישול הוצרך לכתוב ולפר' במים לאפוקי צלי אע"ג דכתיב כ"א צלי אש וע"כ דמבושל לאו בצלי קמיירי: ה תקן בזה שלא תאמר דהראש עם כרעיו ועם קרבו צולאם לבדם והכבש לבדו ל"פ עם ראשו וכו' כלו' כל הכבש במשלם צלא: ו וכתב הר"א זה אינו אלא אליבא דר' יוסי הגלילי אבל ר"ע פליג עליה בזה ואומר כמין בישול הוא זה אלא תולין חוצה לו ותמיה לי איך הני' דברי ר"ע שהלכה כמותו מחבירו ותפס דברי ר"י הגלילי עכ"ל · (כה"י) ול"נ דאם"ד דכוונת הרב לפסוק הלכ' כר"י למה הזכי' בני מעיו בלחו' שנותן לתוכו הל"ל כמי נותן כרעיו לתוכו אלא דס"ל דכמו דבראשו כ"ע ל"פ דנותן לתוכו ולא פליגי אלא בכרעיו לחוד וכו' ע"ש: ז (כה"י) תימה לי דבכמה מקומו' בש"ס מוכח שהוא עמוד השחר וכן פרש"י בהדי' בברכו' דף ט' ובפסחי' דף ק"כ: ח הא דלא נקט בלשון הכתיב משום דלא תימא שורף והולך מיום ראשון עד יום שני לכן אמר תעמוד ותשרפנו יורה שתחיל' עמידתו לשורפו לא יהא אלא עד בוקר שני (רא"ם) · (ג"א) שלא תאמר שלא ישרפנו עד בקר השני אבל אם לא ירצה לשרפו הרשות בידו להניחו כך לכ"א תעמוד ר"ל שהוא מצות עשה לשרפו: ט ר"ל לאו דווקא שיתגרו מתניהם אלא שיהיו ממהרים כמו שרוצים לילך לדרך: י דרצונו של רש"י לפרש פסח הוא לה' משמע שהוא נותן טעם למה ואכלתם אותו בחפזון: כ ה"נ ואת' עשו כל עבודותיו לש"ש דרך דילוג וקפיצ' זכר לשמו וכו' ולא גרסי' ד"א אלא ה"נ לפי בדרך דילוג וקפיצה וכולו · מהרש"ל: ל כלו' כמו מלך שעובר דרך ישרה ואינו פונה לכאן ולכאן בינוניות העיר כך הק"בה היה עובר במכות א' בלבד ובאותו העבר' לקו בכורי מצרים בין באותו מכה בין במכ' אחרי' דאל"כ ועברתי ל"ל רא"ם: מ דאל"כ בארץ מצרים ל"ל: נ מדכתיב אעשה שפטים נל"ל אני ה' והא דכתיב וה' הכה כל בכור
ופירש

רש"י

שבבית התבן ובבית הבקר שאין [א] דרין בתוכו: (ח) את הבשר · ולא גידים [ב] ועצמות *: על מצות ומרורים · כל עשב מר נקרא מרור [ג] וצוה לאכול מר זכר לוימררו את חייהם: (ט) אל תאכלו ממנו נא · שאינו צלוי כל צרכו קורהו נא בלשון ערבי: ובשל מבושל · כל זה באזהרת לא תאכלו *: במים · מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל [ד] מכל מקום *: כי אם צלי אש · למעלה גזר עליו במצות עשה כאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו · צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו [ה] ובני מעיו נותן לתוכו [ו] אחר הדחתן * · ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאותם כמו בצבאותם כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם: (י) והנותר ממנו עד בוקר · מה ת"ל עד בקר פעם שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר משעת הנץ החמה [ז] ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו · ועוד מדרש אחר לומר שאינו נשרף בי"ט אלא ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד [ח] ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים · מזומנים [ט] לדרך: בחפזון · לשון בהלה ומהירות כמו * ויהי דוד נחפז ללכת · * אשר השליכו ארם בחפזם: פסח הוא לה' · הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג [י] והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט [כ] ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש · ד"א דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסק"א לשון פסיעה: (יב) ועברתי · כמלך העובר ממקום למקום [ל] ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין *: כל בכור בארץ מצרים · אף בכורות אחרים [מ] והם במצרים · ומנין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרי' ת"ל * למכה מצרים בבכוריהם: מאדם ועד בהמה · מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו מתחלת הפורענו': ובכל אלהי מצרים · של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ: אעשה שפטים אני ה' · אני בעצמי ולא על ידי [כ] שליח: (יג) והיה הדם לכם לאות · לכם ולא לאחרים לאות · מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים: וראיתי את הדם · הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עוסקים במצותי ופוסח אני עליכם: ופסחתי · וחמלתי ודומה לו * פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה · ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה · וכן * פוסחים על שתי הסעיפים · וכן כל הפסחים הולכים כקופצים · וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים: ולא יהיה בכם נגף · אבל הווה הוא במצרים · * הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצריים שבבתיכם · הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו
ת"ל

מכילתא
פסחי' פ"ג
מכילתא
פסחי' מ"א
פסחי' שם
פסחי' ע"ד
שמואל א' כ"ג
מלכי ב' ז'
מכילתא
תהלי' קל"ו
ישעיה ל"א
מלכי' א' י"ח
מכילתא

אונקלוס

וְתֵחֲגוּן יָתֵיהּ חַגָּא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלַם תְּחַגְּנֵיהּ: שִׁבְעַת יוֹמִין פַּטִּירָן תֵּיכְלוּן בְּרַם בְּיוֹמָא קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן חֲמִירָא מִבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוֹל חֲמִיעַ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קַדְמָאָה עַד יוֹמָא שְׁבִיעָאָה: וּבְיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידָא לָא יִתְעֲבֵיד בְּהוֹן בְּרַם מַה דְּמִתְאֲכֵיל לְכָל נַפְשׁ הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי יִתְעֲבֵיד לְכוֹן: וְתִטְּרוּן יָת פַּטִּירָא אֲרֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיקִית יָת חֵילֵיכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְתִטְּרוּן יָת יוֹמָא הָדֵין לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלָם: בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָה עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא עַד יוֹמָא חַד וְעַסְרִין לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא: שִׁבְעַת יוֹמִין חֲמִירָא לָא יִשְׁתְּכַח בְּבָתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוֹל מְחַמְּעָא

פסחי' ל"ח · פסחים ל' · כ' י' כ"ז · פסחי' מ"ג · ערכין י"ח · עיין בת"א · פסח' ל"ח מ' · חגיגה י"א · מנחות כ"ג · פסחים ה' · כ"ה ק"ג · סוכה כ"ז · ערכין י"ח · עיין בת"א

בא

הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ: טו שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי:
יו וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם: יז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:
יח בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב: יט שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם

בעל הטורים

מצות השבת' חמץ ג' חסר בל"שנא: ג' מלא בתורה בערב תאכלו מצות חסר ו' שבת ימים רשות לאכול מצה אך ביום הראשון אך בני חובה שאין חובה אלא ביום ראשון: מצות אכילת מצה ליל ט"ו:

רש"י

ת"ל ולא יהיה בכם נגף: (יד) לזכרון · א לדורו': וחגותם אותו · * יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ב ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואי זה יום יצאו ת"ל ממחר' הפסח יצאו הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו: לדורותיכם · שומע אני מיעוט דורות שנים ת"ל חקת עולם ג תחגהו *: (טו) ז ימים · שטי"נא של ימים: ז' ימים מצות תאכלו · ובמקום אחר הוא אומר ו' ימים תאכל מצות· * למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ד ובלבד שלא יאכל חמץ · מכין אף ששה רשות ת"ל ז' ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא ה מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששי רשות יכול אף לילה הראשו' רשות ת"ל בערב תאכלו מצות ו הכתוב קבעו חובה *: אך ביום הראשון תשביתו שאור · מע"יט וקרוי ראשון שהוא לפני השבע' ומצינו מוקדם קרוי ראשון * הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת או אינו אלא ראשון של ז' ת"ל לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים *: הנפש ההיא · כשהיא בנפשה ובדעתה ז פרט לאנוס מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל מלפני בכל מקום שהוא רשותי: (טז) מקרא קדש · מקרא שם דבר קרא אותו קדש ח לאכיל' ושתייה וכסות *: לא יעשה בהם · אפי' ע"י אחרים: הוא לבדו (יכול אף לגוים ת"ל הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגוים) הוא ולא מכשיריו ט שאפשר לעשותן מע"יט * לכל נפש · אפי' לבהמה יכול אף לנכרי' י ת"ל אך *: (יז) ושמרתם את המצות · שלא יבואו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח כ תלטוש בצונן · רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצו' ל כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצו' אלא אם באה לידך עשה אותה מיד: ושמרתם את היום הזה · ממלאכה: לדורותיכם חקת עולם · לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה' לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור: (יח) עד יום האחד ועשרים · למה נאמר והלא כבר נאמר ז' ימים מ לפי שנ' ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגו': (יט) לא ימצא בבתיכם · מנין לגבולין נ ת"ל בכל גבולך · מה ת"ל בבתיכם

מכילתא · מכילתא · פסחי' ק"ך · פסחי' כ"ח · איוב ט"ו · מכילתא ועיין פסח' ה' · מכילתא · ביצה כ"ח ב"ר

שפתי חכמים

ופירש רש"י הוא ובית דינו ר"ל כיון שהוא עצמו היה המכה אע"פ שב"ד עמו אינו נקרא ע"י שליח: א (כח"י) שלא תאמר מדכתיב לכם לדור הזה ל"פ לדורות ולא הוצרך הרב לזה שהרי כתיב אחריו לדורותיכם אלא כדי לסתכו לן מגותם וכו': ב שהרי לתעלה הוזכרו יום החודש ועשור וארבעה עשור: ג (כח"י) וא"ל ל"ל השתא לדורותיכם י"ל דאי לאו לדורותיכם ה"א לזה הדור יהיה לחקת עולם שיחגו בכל שנה ושנה וכו': ד מדכתיב וביום הז' עצרת, לה' אלהיך משמע דלא היה רק עצרת אבל אינו חובה לאכול בו מצה דאם היה חובה הל"ל בפי' וביום הז' תאכל מצות ועצרת תהיה כדי שלא כתשוב דיצא מן הכלל דלעיל כתב ו' ימים למשמע ולא ז' וא"להק' לא נכתב אלא בערב תאכלו מצות ז' ימים לא יאכל חמץ וממילא ידעינן דבערב ראשון חובה וכל הז' רשות · וי"ל דה"א בערב תאכלו מצות ר"ל בערב תתחיל לאכול מצה ותאכל אותה כל ז' ולא תאכל חמץ · וק"ל · עיין במזרחי כי האריך הרבה אבל אינו צריך כ"כ לפי' רש"י מ"ה לא הארכתי: ה פי' רש"בם (פסחים ק"ך) דשביע' בכלל ז' ימים מצות תאכלו היה ויצא מן הכלל וכתב וביום הז' עצרת לה' אלהיך ולא נאמר בו תאכלו מצות ללמד לעצמו שהוא רשו' ולא אתא בה זמן המדה הזאת למדנו שלא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא גם על הכלל כלו והר"אם דחה פי' זה ופירש בענין אחר: ו פי"רשי (פסחים כ"ח) קרא יתירה הוא דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלהו דאל"כ בערב למה לי והלא בכלל ז' ימים מצות תאכלו הוא בימי' אף לילות במשמע כדנפקא לן מקרא דעד יום הכ"א לחדש: ז פי' מזידה וכן הוא בהדי' במכילתא: ח שפירושו קריאת קדש ר"ל תקדשנו לכסות ולאכילה ולשתייה ואין לפרש מקרא שם דבר כלו' שפי' קרוי מן הק"בה קדש דא"כ היום הוציה ליה ולא וביום וביום: ט מדכתיב הוא דמשמע הוא ולא מכשיריו וכתיב לכם משמע לכל צרכיכם הא כיצד אלא כאן שאפשר כאן שאי אפשר וכו': י וא"ת דילמא איפכא וי"ל דמרבה אני את הבהמות שמזונות הן עליך ומוציא אני את הגוים שאין מזונת' עליך: כ פירש אם חמצה תפחה ורוצה להחמיץ אע"פ שאין בתפיחתה משום חימוץ, תתן ידיה בצונן וטחה פני המצה כדי שתצטנן משום חיוב ושמרתם: ל (דבק טוב) דלפי פשוטו אין זה מקומו דהל"ל אחר שבעת ימים מצות תאכלו ושמרתם את המצות שלא יבואו לידי חימוץ והפסיק ביניהם בשאר דינים לומר דלאו דוקא על המצות קאי וכו': מ וא"ת דהכ' משמע דכל ז' ימים חוב' הוא ולעיל פי"רשי בהדי' דכל ז' רשות הוא וי"ל הא דפי"רשי לעיל דרשות הוא הייכו אכילת מצה דפסיק תשתעי באכילת מצה והכא מיירי לענין השבתת שאור · והא דנקט למה נאמר והלא כבר נאמר שבעת ימים לא ר"ל קרא דלעיל שבע' ימים תאכל מצות אלא קרא דכתיב הכא שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וקרא דלעיל מייתי עד האחד ועשרים יום לחדש בערב מיירי נמי לענין השבתות שאור ואי לא הוה נאמר אלא ז' ימים ה"א דקאי ביום אתה מזהר על השבתת שאור אבל לא על הלילה עיין ברא"ם שהאריך כאן: נ פי' חוץ מן הבתים כגון שדות וכרמי' וכיוצא

שמות יב

בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ:
כ כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם תאכלו מצות: פ
כא ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח:
כב ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזת מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר:
כג ועבר יהוה לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזת ופסח יהוה על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף:
כד ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם:
כה והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן יהוה לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת:
כו והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם:
כז ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:
כח וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה ואהרן כן עשו: ס
כט ויהי בחצי הלילה ויהוה הכה כל בכור בארץ מצרים

אונקלוס

מחמעא וישתיצי אנשא ההוא מכנשתא דישראל בגיורא וביציבא דארעא: כל מחמעא לא תיכלון בכל מותבניכון תיכלון פטירא: וקרא משה לכל סבי ישראל ואמר להון אתנגידו וסבו לכון מן בני ענא לזרעיתכון וכוסו פסחא: ותיסבון איסרת איזובא ותטבלון בדמא דבמנא ותדון לשקפא ולתרתין ספיא מן דמא דבמנא ואתון לא תפקון אנש מתרע ביתיה עד צפרא: ויתגלי יי למימחי ית מצראי ויחזי ית דמא על שקפא ועל תרין ספיא ויחוס יי על תרעא ולא ישבוק מחבלא למיעל לבתיכון למימחי: ותטרון ית פתגמא הדין לקים לך ולבנך עד עלמא: ויהי ארי תיעלון לארעא דיתן יי לכון כמא דמליל ותטרון ית פולחנא הדין: ויהי ארי יימרון לכון בניכון מא פולחנא הדין לכון: ותימרון דבח חיס הוא קדם יי דחס על בתי בני ישראל במצרים כד מחא ית מצראי וית בתנא שיזיב וכרע עמא וסגידו: ואזלו ועבדו בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו: והוה בפלגות ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא דמצרים

פסחי' נ"ו | סוכ' ל"ב | חולין ס"ב | מנחות ל"ד | ב"ק ס' | פסחי' מ"ב | זבחי' ז' י' | יבמות ע"ב

בעל הטורים

חמישי

משכו וקחו ז רמז לנה וה' לקה שנקני' במשיכה : ב' פתחין : ג' מלא בתורה : מן הדם בגי' דמי מילה : כל לשון מזוזות מל בר מן ב' אל : ט' חסרים : ה' נטעים גריש ר"פ בתורה : ב' בטעם פזר : ב' עשיות בפסוק אחת לפסח ואחת למילה :

שפתי חכמים

וכיוצא בהן : א פי' שאינו עובר בבל יראה ובל ימצא ומיניה ילפי' דנבולך כמי מיירי שאינן לא ברשותן וכ"אחד מיתור' דביתך לאפוקי חמצו של נכרי וכו': ב כלומר ואיתי שאור מק"ו מחמץ שאין חימוצו קשה שאין מחמץ אחר' חייבי' עליו כרת שאור ק"ו לכ"ש : ג דעינכש שמענו מכל אוכל מחמצת : ד (כח"י) הר"אם האריך בכאן עד ולבי תגמגם בו יע"כ · עיין בחולין ד"ף מ"ג במשנה דלא כשרו' בר"שי ותוספ' ולפי שהר"אם שכח זה כתב ולבי מגמג' בו : ה דק"ל זה פשיט' דהא חובת הגוף היא ותוב' הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל ומתרץ דזה בא כו' : ו כלו' ואפילו בירושלים אין יוצא בו חובת מצה כיון דלא נאכל בכל מושבותכם : ז והא דלא פיר' כמי הכא משכו ידיכם מעבוד' אלילים כו' וי"ל דהת' לאו בפירו' המקר' קאי אלא בטע' המצו' ובטע' המצוה שני אפילו במילתא לאגדתא אבל הכא מיירי בפירוש המקרא לכן פי' אותו היותר לפי פשוטו: רא"ם : ■ (כח"י) לאפוקי שלא תפרש ה' קלחי' ועיין מזה בתוספו' דסוכה דף י"ג : ט לא ר"ל משחית של מצרי' דהא הכה כל בכור אף שלא יצא לחוץ אלא משחית שהוא שיוצא בכל לילה כמו שמפרש והולך רשות למחבלי' הוא והא דציוה להם לילה זו · לא כל לילות שבשנה משום שלא יאמרו המצרים כשם שאנ' לוקין כך הם לוקין ויאמרו משה בדאי הוא והם לא ידעו שמשחית של כל לילה הוא ומשה לא דבר אלא ממשחי' שהכה בכוריה' לכך ציוה להם שלא יצאו : י דייק כל אלו הג' אלכתיב ויקוד העם וישתחו דהל"ל ויקדו כמו שנאמר וישתחוו אלא להורות שחד קידה היה ושני השתחוו אות יתהדש"ל : כ אעפ"י שהי' סכנה בדבר לזבוח תועבת מצרים לעיניהם : ל דס"ד דמשה ואהרן שאינן בכלל הגאול' לא כבטוו ולא עשו ת"ל כן עשו: שלי"ל בוילכו ויעשו שני : מ הרא"ם כתב טעם לשאר מקומו' שנאמ' וה' הוא ובי' דינו בפל' וירא בפסוק וה' המטיר :

רשי

בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל א ולא קבל עליו * כי כל אוכל מחמצת · לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ ב אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו · ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרי' ענש עליו שאינו מחמץ אחרי' לא ייענש עליו לכך נאמרו שניהם * בגר ובאזרח הארץ · לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים : (כ) מחמצת לא תאכלו · אזהרה ג על אכילת שאור : כל מחמצת · להביא את ד תערובתו : בכל מושבותיכ' תאכלו מצות · ה זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכ' פרט למעשר שני ו וחלות תודה * (שאינם ראויים ליאכל בכל מושבות אלא בירושלים) : (כא) משכו · מי שיש לו צאן ז ימשיך משלו * וקחו · מי שאין לו יקח מן השוק : למשפחותיכ' · שה לבית אבות : (כב) אזוב · מין ירק שיש לו גבעולין : אגודת אזוב · ג' קלחין קרויין ח אגודה : אשר בסף · בכלי כמו * ספות כסף : מן הדם אשר בסף · למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנו' לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה : ואתם לא תצאו וגו' · מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית ט לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנ' * בו תרמוש כל חיתו יער : (כג) ופסח · וחמל וי"ל ודלג : ולא יתן המשחית · ולא יתן לו יכולת לבא כמו * לא נתנו אלהים להרע עמדי : (כה) והיה כי תבואו · תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו בה דבר אלא בפסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור : כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו' : (כז) ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת י הבנים שיהיו להם : (כח) וילכו ויעשו בני ישראל · * וכי כבר עשו והלא מר"ח אמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו : וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה : כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן · להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו כ דבר מכל מצות משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ל ואהרן כן עשו : (כט) וה' · * כל מקום שנ' וה' הוא ובית דינו מ שהו"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני : הכה כל בכור · אף

מכילתא | עיין פסחי' דף ה' | מכילתא | ביצה ז' | מכילתא | מכילתא | מלכי' ב' י"ב | מכילתא | ב"ק ס' | תהלי' ק"ד | בראשי' ל"א | מכילתא | ויק"ר פכ"ד

דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על
כורסי מלכותיה עד בוכרא דשביא דבבית
אסירי וכל בוכרא בעירא: וקם פרעה ליליא
הוא וכל עבדוהי וכל מצראי והות צוחתא רבתא
במצרים ארי לית ביתא דלא הוה תמן מיתא:
וקרא למשה ולאהרן ליליא ואמר קומו פוקו מגו
עמי אף אתון אף בני ישראל ואיזילו פלחו קדם
יי כמא דהויתון אמרין: אף ענכון אף תוריכון
דברו כמא דמלילתון ואיזילו וצלו אף עלי:
ותקיפו מצראי על עמא לאוחאה לשלחה ותהון
מן ארעא ארי אמרו כולנא מייתין: ונטל עמא
ית לישהון עד לא חמע מותר אצותהון צריר
בלבושיהון על כתפיהון: ובני ישראל עבדו
כפתגמא דמשה ושאילו ממצראי מנין דכסף
ומנין דדהב ולבושין: ויי יהב ית עמא לרחמין
בעיני מצראי ואשאלונון ורוקינו ית מצראי:
ונטלו בני ישראל מרעמסס לסכות כשית
מאה אלפין גברא ריגלאה בר מטפלא: ואף
גובראין

מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור
השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה:
ל ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו
וכל מצרים ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין
בית אשר אין שם מת: לא ויקרא למשה
ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם
אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את יהוה
כדברכם: לב גם צאנכם גם בקרכם
קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אתי:
לג ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם
מן הארץ כי אמרו כלנו מתים: לד
וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארתם צררת
בשמלתם על שכמם: לה ובני ישראל
עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי
זהב ושמלת: לו ויהוה נתן את חן העם
בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים:
לז ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש
מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף: לח וגם
ערב

בכה' נ"כ ברכות ט' פסחי' קי"ט

קומו צאו ב' במס' הכא' ואיד קומו צאו מן המקום הזה גבי לוט מה הת' הוכיחו המלאכי' בעל כרחם אף כאן כמי: למהר ב' במס' הכא וכנבאים על ההרי' למהרי' למהר שלל חש בז שהמצריים היו ממהרים לשלחם כנבאים וישראל היו ממהרי' לשלל ולבוז בז:

ששי

ג' מסר ויעקב נס ע סכתה שבזכות יעקב

רש"י

אף של אומה אחרת והוא במצרים: מבכור פרעה. בכור היה ונשתייר מן* הבכורות ועליו הוא אומר בעבור זאת העמדתיך: עד בכור השבי. שהיו שמחין לאידם א של ישראל. ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות ובכור השפח' חשוב מבכור השבי: (ל) ויקם פרעה. ממטתו: לילה. ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום: הוא. תחילה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר ב על בתי עבדיו ומעמידן: כי אין בית אשר שם מת. יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר* אף אני בכור אתנהו. דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ג ויולדות מרווקים ד פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה מחזר ה על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי: גם אתם. הגברים: גם בני ישראל. הטף: ולכו עבדו כדברכם. הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל גם אתם וגם מקניכם ילך גם צאנכם גם בקרכם קחו. ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות: (לב) קחו כאשר דברתם. וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות ו שאני בכור*: (לג) כלנו מתים. אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמר ומת כל בכור וכאן אף הפשוטים מתים ה' או י' בבית אחד*: (לד) טרם יחמץ. המצריים לא הניחום ז לשהות כדי חמוץ: משארותם. שירי מצה ח ומרור*: על שכמם. אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצות*: (לה) כדבר משה. שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו: ושמלות. אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב ט והמאוחר בפסוק חשוב*: (לו) וישאלום. אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים כ להם אתה אומר לאחד טול שנים ולך: וינצלו. ורוקינו: מרעמסס סכתה. ק"כ מיל היו ובאו שם ל לפי שעה שנ' ואשא אתכם על כנפי נשרים: הגברים. מבן כ' ומעלה:

מכילתא
מגלי' פ"ט
מכילתא
מכילתא
מכילתא
מכילתא
מכילתא

שפתי חכמים

א הא דצריך לשני טעמים אלו עיין לעיל ושם מפורש: ב (נח"י) והא דעבדיו לא היו מעמידין את פרעה אע"פ שבהם היתה עיקר המכה דכתי' אין בית וגו' י"ל לפי שהם אמרו כבר שלח את האנשי' וגו' הטרם תדע וגו' ולא שמע אליהם לכך הוצרך הוא להעמידם: ג וקשה והלא גם עתה יאמרו משה בדאי הוא שהרי גם אחרים שאינם בכורים מתים וי"ל הכא היינו טעמא שעשה הקב"ה כדי שיאמרו וכו' ומשה יאמר להם שכול בכורים היו לפי שהיו נשותיהן מזנות וכו' וכל זה כדי להראות שפלותם וטומאותם. מהרש"ל: ד ר"ל רש"י מפרש מהו פירושו של מרווקים ופי' פנויים: ה דאל"כ ויקרא אל משה מבעי ליה כמו ויקרא אל משה וידבר ה' אליו כי למשה פירושו בעבור משה: ו דאל"כ מה היה צריך לברכתם של אלו כיון ששלח את העם: ז אבל לא בשביל איסור חמץ שהרי בפסח מצרים לא היו מוזהרים אלא ביום חמץ בבית. א"כ דק"ל לנ"ל טרם יחמץ הל"ל טרם שאפו על זה פירש המצרים וכו' כלו' מ"ה כתיב טרם יחמץ להודיע אותנו כי כ"כ היו המצרים ממהרים וכו': ח אבל לא שירי פסח דא"כ הוה נותר וחייב שריפה: ■ דא"כ ושמלות למה לי דאם כסף וזהב השאילום כ"ש שמלות אלא וכו'. ומהר"ש פי' מדלא צוה הקב"ה שישאלו שמלות ש"מ שלא היו חשובות לכך לא אמר הקב"ה שישאלו אלא כסף וזהב כדי לקיים ואחר כן יצאו ברכוש גדול וישראל מעצמם היו שואלים מהם הבגדים לפי שהעני שלא היה לו בגד על גופו לא היה נותן עיניו על כסף וזהב אלא לשאול מהם קוט או כתונת ועל זה פי' רש"י שחשובות היו כו' ר"ל בעיני מצרים היה זה דבר גדול. וחשוב להשאיל להם לפי שהיו מובדלין מישראל במלבושיהן ובמנהגים לפיכך כשהיה המצרי שואל הבגד לישראל היה יודע בודאי שלא יחזיר לו לפי שהישראל ישנה הבגד ואפילו הכי שאלום לכן פירש שהיו חשובות לכן ר"ל למצרים ולא לישראל אבל כסף וזהב לא היה כל כך חשוב בעיניהם לפי שהיו סבורים שיחזרו להם: י וקשה והלא אבל מטה ושעיר מוכח המחשוב קודם וי"ל דכאן אין לומר החשוב קודם דאז הוה זו ואין צריך לומר זו שהרי הלוה להם החשוב מכל שכן שילוה להם הזבל. מהרש"ל: ■ מדכתיב בתחילה וישאלו ממצרים וגו' ואחר כך כתיב וה' נתן את חן העם וגו' רוצה לומר שנתן להם חן בעיניהם וישאלום למה צריך תו למכתב וישאילום אלא לרבות אף מה וכו': ל דלא היה צריך למכתב מרעמסס דהא הם היו ברעמסס כדכתיב בפרשת ויגש אלא לומר לך ק"כ מיל היו וכו': ■ דהא בפרשת במדבר מכאן מבן כ' ולמעלה ולא היו יותר לא כמו הכא והכל היה בשנה אחת ואי אמרה דהכא מכאן מי"ג שנה א"כ התם כשמנאן מבן כ' לא יהיה כל כך הרבה כמו הכא דהכא בשנה אחת לא הגיעו כולן לכ' שנה אלא המניין דהכא היה מבן כ' ולמעלה: א פי'

שמות יב

ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד מאד:
לט ויאפו את הבצק אשר הוציאו
ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו
ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה
לא עשו להם: מ ומושב בני ישראל
אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע
מאות שנה: מא ויהי מקץ שלשים
שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום
הזה יצאו כל צבאות יהוה מארץ מצרים:
מב ליל שמרים הוא ליהוה
להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה
ליהוה שמרים לכל בני ישראל לדרתם:
פ מג ויאמר יהוה אל משה
ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל
בו: מד וכל עבד איש מקנת
כסף ומלתה אתו אז יאכל בו: מה
תושב ושכיר לא יאכל בו: מו
בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר
חוצה ועצם לא תשברו בו:
מז כל עדת ישראל יעשו אתו:
וכי

אונקלוס

נוכראין סגיאין סליקו עמהון ועאן ותורי בעירא
תקיף לחדא: ואפו ית לישא דאפיקו
ממצרים גריצן פטירן ארי לא חמע ארי אתרכו
ממצרים ולא יכילו לאתעכבא ואף זוודין לא
עבדו להון: ומותב בני ישראל דיתיבו
במצרים ארבע מאה ותלתין שנין: והוה מסוף
ארבע מאה ותלתין שנין והוה בכרן יומא הדין
נפקו כל חיליא דיי מארעא דמצרים:
ליל נטיר הוא קדם יי לאפקותהון מארעא
דמצרים הוא ליליא הדין קדם יי נטיר לכל
בני ישראל לדריהון: ואמר יי למשה
ולאהרן דא גזירת פסחא כל בר ישראל
דאסתלק לא ייכול ביה: וכל עבד גבר
זביני כספא ותגזריה בכן ייכול ביה:
תותבא ואגירא לא ייכול ביה:
בחבורא חדא יתאכל לא תפקון מן
ביתא מן בסרא לברא וגרמא לא
תתברון ביה: כל כנישתא דישראל
יעבדון יתיה: וארי יתגייר עמך
גיורא ויעבד פסחא קדם יי יגזר ליה
כל

תנ"ה ט'
סנה' כ"א
ר"ה י"א
פסחי' פ"ה
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
פסחי' פ"ו
עיין נת"א

בעל הטורים

כל אוריית' חסר ופ"ל קרי' תלא בר מן ב' חסרים:

ב' ומלאים:
שמרים ב' במס' ליל שמרים שמרים לכל בני ישראל שחלק הקב"ה ליל ט"ו לשני' החצי' ליציאת מצרי' והחצי' השני' לגאול' לעתיד לבא:

יג יד טו יו

שלא להאכיל הפסח לישראל מומר:
ושלא להאכיל לתושב
ושלא להוציא מבשרו מהחבורה:
ושלא לשבור עצם מהבשר:

שפתי חכמים

א פי' נביאים נקרא קבלה: ב עיין לעיל פר' לך לך שפס מבואר שאברהם היה בן ע' שני' בגזרת בין הבתרי' וכן איתא בסדר עולם: ג דק"ל לרש"י כתיב שמורי' לכל בני ישראל ולדורותם וכי לילה זו של יציאה יהיה לעולם ומתרץ משומר ובא כלומר כל לילה כזו שבא בכל שנה משומר מן המזיקין: ד דאי בר"ח נאמרה להם היה לו לכותב' לעיל גבי החדש הזה לכם שהרי שתיהן נאמרו בפעם אחת: ה הרא"ם המרין בשני הדיבורי' להקשות מסוני' דנמר' ולישנא ע"ש באריכו': ו וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא איפוך אנא בבית אחד יאכל כשמשיעו כלפי' רש"י לעיל וקרא דעל הבתי' אשר יאכל אותו בהם אלמד שיעשה הנימנים עליו לשתי חבורות ויחלקהו ויאכלו אותו בשתי בתים ותירץ הרא"ם כיון דקרינן יאכל בגירי משמע דקאי על הפסח אבל אי קאי על בית ה"ל לנקוד יאכל בחול' ופתח דהנימנים עליו יאכלו בבית אחד: ז פירש יאכל דרישא לקרא קאי כמי אעצם לא תשברו בו ובאלו כתיב ועצ' הנאכל לא תשברו: רא"ם: ח פי' אתי' אינן ממשפחה אחת:
ט וא"ת

רשי

(לח) ערב רב. תערובו' אומות של גרים: (לט) עוגו' מצות. חררה של מצה בבצק שלא החמיץ קרוי מצה: וגם צדה לא עשו להם. לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו הוא שמפורש א בקבלה * זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל לה' וגו': (מ) אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה ות' שנה. בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ת' משהי' לו זרע לאברה' נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים ב עד שנולד יצחק. וא"א לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה בא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא' לביאת מצרים והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבו' נקראו גרות ואפי' בחברון כענין שנ' אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריה' אשר גרו בה לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע. וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י וזה אחד מן הדברים ששנו לתלמי המלך: (מא) ויהי מקץ ל' שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה * מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו בט"ו בניסן נולד יצחק בט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרים: (מב) ליל שמורים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך: שמורים לכל בני ישראל לדורות'. משומר ובא ג מן המזיקין כענין שנ' ולא יתן המשחית וגו': (מג) זאת חקת הפסח. בי"ד בניסן נאמרה ד להם פרשה זו: כל בן נכר. * שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. וא' גוי וא' ישראל מומר במשמע: (מד) ומלתה אותו אז יאכל בו. * מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע. ר"א אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. א"כ מה ת"ל אז יאכל בו. העבד: (מה) תושב. זה גר תושב: ושכיר. זה הגוי ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול ה והוא תושב או שכיר: (מו) בבית אחד יאכל. * בחבורה אחת שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו. אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית תלמוד לומר על הבתי' אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל ו בשני מקומות: לא תוציא מן הבית. מן החבורה: ועצם לא תשברו בו. הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם ז אין עליו כזית בשר או מוח אין בו משום שבירת עצם: (מז) כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמר לפי שה"א אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל ח יעשו אותו:

מכילתא
ירמי' ב'
מכילתא
פסחי' כ"א
מכילתא
יבמות ע"א
מכילתא
מכילתא

אונקלוס

כל דכורא ובכן יקרב למעבדיה ויהי
כיציבא דארעא וכל ערלא לא ייכול
ביה: אוריתא חדא תהי ליציבא
ולגיורא דאיתגייר ביניכון: ועבדו
כל בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה
וית אהרן כן עבדו: והוה בכרן
יומא הדין אפיק יי ית בני ישראל מארעא
דמצרים על חיליהון: ומליל יי עם
משה למימר: אקדיש קדמי כל
בוכרא פתח כל ולדא בבני ישראל באנשא
ובבעירא דילי הוא: ואמר משה
לעמא הוו דכירין ית יומא הדין דנפקתון
ממצרים מבית עבדותא ארי בתקוף ידא אפיק יי
יתכון מכא ולא יתאכל חמיע:
יומא הדין אתון נפקין בירחא
דאביבא: ויהי ארי יעלינך יי
לארע כנענאי וחתאי ואמוראי וחואי
ויבוסאי דקיים לאבהתך למתן לך
ארע עבדא חלב ודבש ותפלח ית
פולחנא הדין בירחא הדין:
שבעא יומין תיכול פטירא וביומא
שביעאה חגא קדם יי: פטירא
יתאכיל

פסחי' צ' כ"ח ס"א צ"ו יבמות ע' ע"א | מנחות ל"ד בכורות ג' י"ט מ"ו ומ"ז | שבת פ"ו | עיין בת"א פסחים כ"ח צ"ו מנחות ל"ד פסחים צ"ו מנחו' פ"ב | מנחות ס"ו

בא

מח וכי יגור אתך גר ועשה פסח
ליהוה המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה
כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו:
מט תורה אחת יהיה לאזרח ולגר
הגר בתוככם: נ ויעשו כל בני
ישראל כאשר צוה יהוה את משה ואת
אהרן כן עשו: ס נא ויהי
בעצם היום הזה הוציא יהוה את בני ישראל
מארץ מצרים על צבאתם: ס

פ א וידבר יהוה אל משה
לאמר: ב קדש לי כל בכור פטר
כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי
הוא: ג ויאמר משה אל העם
זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים
מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם
מזה ולא יאכל חמץ: ד
היום אתם יצאים בחדש האביב: ה
והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני והחתי
והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך
לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את
העבדה הזאת בחדש הזה: ו
שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג
ליהוה: ז מצות יאכל את שבעת
הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר
בכל

בעל הטורים

יז שלא יאכל ערל בשר פסח :
וכל ערל לא יאכל בו וסמיך ליה תורה אחת רמז לק"ו שכתב משה במעשה עגל ומה פסח שהיא מצוה אחת אמר' תורה וכל ערל לא יאכל בו וכו':

שביעי
יג

יח לקדש כל בכור :

יט שלא לאכול חמץ בפסח :
כתמוס סימן :

כ שלא יראה חמץ כל שבעה ימי הפסח :

רש"י

(מח) ועשה פסח · יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ · מה אזרח בי"ד אף גר בי"ד : וכל ערל לא יאכל בו · להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו נאכל מכן ככר לא יאכל בו : (מט) תורה אחת וגו' · * להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות א שבתורה : (ב) פטר כל רחם · שפתח את הרחם ב תחילה כמו * פוטר מים ראשית מדון · וכן * יפטירו בשפה יפתחו שפתים : לי הוא · לעצמי ג קניתים על ידי שהכיתי בכורי מצרים : (ג) זכור את היום הזה · למד שמזכירין יציאת מצרים ד בכל יום : (ד) בחדש האביב · וכי לא היינו יודעין באי זה חדש אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים · וכן הוא אומר * מוציא אסירים בכשרות חדש שהוא כשר לצאת : (ה) אל ארץ הכנעני וגו' · * ואף על פי שלא מנה אלא חמשה עממין כל ז' גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם ה אלא כנעני : נשבע לאבותיך · באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו' · ו וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת · וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' : זבת חלב ודבש · חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים *: את העבודה הזאת · * של פסח והלא כבר נאמר למעלה · והיה כי תבאו אל הארץ וגו' · ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה · בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל · וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול · והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב :

מכילתא | משלי י"ז | תלים כ"ב | תהלי' ס"ח | תנחומא | מגילה י' | כתובו' קי"א | פסחים צ"ו | מכילתא

שפתי חכמים

א וא"ת מהיכא תיתי לחלק והא גר ישראל גמור הוא בשלמא לעיל דכתיב כאזרח הארץ להשוות את הגר לאזרח הארץ בהקרבת פסח בי"ד דה"א מיד שנתגייר היה חייב בקרבן פסח מ"ה כתיב כאזרח הארץ כדפי"רשי לעיל אבל שאר מצות שבתורה מנ"ל לחלק · (רא"ם) וי"ל מדאיצטריך קרא להשוות הגר לישראל לענין הקרבת פסח בי"ד ה"א שאין הגר שוה לישראל בשאר מצות : ב דק"ל הא כל עובר פותח את הרחם לכן פירש תחילה : ג דק"ל הא כל דבר שבעול' שלו הוא ועל זה פי' לעצמי קניתי כלו' אף אם לא תקדיש אותו הוא קדוש אך קדש לי כל בכור כדי שתקבל שכר : ד מדכתיב זכור בקמץ משמע זכור תמיד כמו שפי"רשי בפרשת יתרו על פסוק זכור את יום השבת · (כ"י) הארכתי שם לסתור דברי הר"אם וסוף דבריו לכ"ל דממילת הזה יליף דהל"ל זכור את היום אשר יצאתם ממצרים כמו למען תזכור את יום צאתך וגו' אלא הזה משמע בכל יום יהיה בעיניך כאלו היום יצאתם וכמו ביום הזה כהיית ליעם פי"רשי בכל יום יהיה בעיניך כאלו באת היו' בברית וכו' והשתא א"ש אין לי אלא ביום מאחר דיליף ממל' ביום הזה ע"ש : ה דק"ל דבשאר מקום מנה כולן וחשוב כנעני בהדייהו והתם אין צריך לכלול בו משפחת רבות ל"פ ואחת וכו' · רא"ם · א"נ דק"ל כיון דכולם בכלל כנעני לנ"ל החתי והאמורי וגו' לא הל"ל רק כנעני ומתרץ ואחת ממשפחת כנען וכו' ואי לא כתיב אלא כנעני ה"א שלא מרבה כלום לכן כתיב הכנעני ואחר כך החתי וגו' כדי שיקשה לך למה לא מנ' אלא ה' ויוכרח אתה לומר שכולם בכלל כנעני הם : ו וא"ת והלא בפרשת וארא פי"רשי לא נודעתי להם אלא באל שדי · וי"ל שזה לא היה אלא בשורה בעלמא וא"ת א"כ היכא נשבע · וי"ל שכפל דבריו וזו היא שבועה כדכתיב אשר נשבעת מעבור מי נח ופירש רש"י לא מצינו בו שבועה אלא שכפל בו דבריו וזו היא שאמר לא אוסיף לא אוסיף

שמות יב

בכל גבלך: ח והגדת לבנך ביום
ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי
ממצרים: ט והיה לך לאות על ידך
ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך
כי ביד חזקה הוצאך יהוה ממצרים: י
ושמרת את החקה הזאת למועדה
מימים ימימה: פ יא והיה כי יבאך
יהוה אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך
ונתנה לך: יב והעברת כל פטר רחם ליהוה
וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים
ליהוה: יג וכל פטר חמר תפדה בשה
ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך
תפדה: יד והיה כי ישאלך בנך
מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד
הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים:
טו ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו
ויהרג יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר
אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליהוה
כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה:
טז והיה

בעל הטורים

בא לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו: תורת ה' בפיך בגי' זו קריאת שמע: הוצאך חסר יו"ד שהמכה עשירית הוציאם: למועדה מלא וי"ו כו' ימים בשבוע חייב בתפילין ויש ו' ימי מועד שאין בהם תפילין והם פסח ועצרת ר"ה ויה"כ כות שמיני עצרת: כב כג לפדות פטר חמור ולערוף אותו אם לא רצה לפדותו:

הקשה ב' במס' הכא ואידך מי הקשה אליו וישלם שדורש במדר' זה הפסוק על פרעה

אונקלוס

יתאכיל ית שבעת יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך: ותחוי לברך ביומא ההוא למימר בדיל דא עבד יי לי במפקי ממצרים: ויהי לך לאת על ידך ולדכרנא בין עינך בדיל דתהי אוריתא דיי בפומך ארי בחיל תקיפא אפקך יי ממצרים: ותיטר ית קימא הדין בזמניה מזמן לזמן: ויהי ארי יעלינך יי לארע כנענאי כמא דקיים לך ולאבהתך ויתנינה לך: ותעבר כל פתח ולדא קדם יי וכל פתח ולד בעירא דיהון לך דכרין תקדיש קדם יי: וכל פתח בוכרא דחמרא תפרוק באימרא ואם לא תפרוק ותנקפיה וכל בוכרא דאנשא בבנך תפרוק: ויהי ארי ישאלינך ברך מחר למימר מא דא ותימר ליה בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים מבית עבדותא: והוה כד אקשי פרעה לשלחנא וקטל יי כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא על כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולד

עיין בת"א · פסחי' קי"ו · עיין בת"א · עיין בת"א · ערכי' כ"ט · מנחות ל"ו · נזיר ה' · בכורו' ד' ה' · עיין בת"א · עיין בת"א · בכורו' ה' ו' · בכורות ד' · ט' י"ב י"ב · בכורות י'

רש"י

(ח) בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו כגון [א] פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי. רמז תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם [ב] לא היית כדאי ליגאל*: (ט) והיה לך לאות. יציאת מצרים תהיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך רוצה לומר שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע. על ידך. שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בה [ג] יד שהיא כהה*: (י) מימים ימימה. משנה לשנה*: (יא) והיה כי יבאך. יש מרבותינו שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים במדבר והאומר קדשו מפרש ביאה זו אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם): (יא) כאשר נשבע לך. *והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ [ד] אשר נשאתי וגו': ונתנה לך. *תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום [ה] ואל תהי בעיניך כירושת אבות: (יב) והעברת. אין והעברת אלא לשון הפרשה*. וכן הוא אומר *והעברתם את נחלתו לבתו: שגר בהמה. נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך. אבל זה לא בא אלא ללמדך על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם. וא"ת אף בכור בהמה טמאה במשמע [ו] בא ופירש במקום אחר בבקרך ובצאנך. לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם [ז] הכתוב מדבר: (יג) פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה גזרת הכתוב היא [ח] לפי שהמשילו בכורי מצרים לחמורים. ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) ממצרים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים: תפדה בשה. נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין [ט] ביד כהן: וערפתו. עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו. הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו*: וכל בכור אדם תפדה. חמש סלעים פדיונו קבוע במקום אחר: (יד) כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה. כגון* ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו דבני גד ודבני ראובן: מה זאת. זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד ארבע בנים תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה: (טז) ולטוטפת. תפילין ועל שם ארבע בתים קרויין טטפת טט בכתפי שתים [י] פת באפריקי שתים*. ומנחם חברו עם *הטף אל דרום אל תטיפו

מכילתא · מכילתא · מנחות ל"ז · שם ל"ו · מכילתא · מכילתא · מכילתא · מדבר כ"ד · מכילתא · יהושע כ"ב · סנהד' ד' · יחזקאל כ"א

שפתי חכמים

אוסיף ב' פ' בפסוק אחד בפרשת ואלה תולדות נח: [א] מדכתיב זה משמע שמרמז לו מידי: [ב] וא"ת ולמה רומז לו לרשע תשובה כאן בתשובת בן שאינו יודע לשאול. וי"ל דגם היא תשובה לו דהק"בה לא עשה נסים אלא בשביל צדיקים שיודעים את התורה אבל בשביל עמי הארץ לא זכו לעשות להם את הניסים ולא היו כדאי לגאול בשביל עצמם אלא בשביל זכות הצדיקים. וא"ל ודלמא הכל להכי הוא דאתא ומנ"ל רמז לתשובת הרשע. וי"ל מדכתיב לי דמשמע לי ולא לו דמשמע שלא היה נגאל כלל ועל כרחך בבן רשע הכתוב מדבר דאילו בשאינו יודע לשאול קשה למה לא היה נגאל בזכות הצדיק אבל הרשע לא היה נגאל כי גם הוא היה מת בשלשת ימי אפילה ודו"ק כ"ל: [ג] פי' לשון תושש שיד ימינו חשובה היא יותר משמאלו: [ד] (נחי) דבפרשה הקודמת כתיב אשר נשבע לאבותיך וכאן כתיב כאשר נשבע לך משמע דב' פעמים נשבע פעם אחד לאבותיך ופעם אחד לך והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' ואותה שבועה היתה לך דהא בראש הפרשה הזכיר שבועת האבו' ועלה מסיים לכן אמור לבני ישראל וגו' ופי' הרב לכן ע"פ אותה שבועה וא"כ למה הוצרך שנית לומר אל הארץ אשר נשאתי וכו' יצ"ל דזאת השבועה היתה להם. ומהר"ש פי' נשבע בעבורך ואותה שבועה היתה עם אבותיך ופעם תקרא שבועת הבני' מצד שהיתה בעבורם: [ה] דק"ל ל"ל ונתנה לך דודאי אם יביאם לארץ ככר תהיה נתונה להם ל"פ תהא בעיניך וכו': [ו] פי' וא"ת לעולם שור דהכא היינו שאינו נפל כמו שגר דהתם והא דאמר' הרי ככר כתיב כל פטר רחם דילמא שגר מרבה אף בכור וכו': [ז] ר"ל ולפי זה שגר היינו שאינו נפל: [ח] (כח"י) בפ"ק דבכורות והרב הוסיף ביאור מדעתו לפי שהמשילו וכו': [ט] לא שהשה אסור בהנאה במקום פטר חמור רק הוא חולין כרבונו: [י] בכתפי שהמקום שקורין לשנים טט. וכן באפריקי שם מקום שקורין לשנים טט. (כח"י) ועיין בתוספות דסנהדרין דף ד' ולפי שהוקשה השינוי לשון דכאן כתיב ולטטפות ובפר' קדש כתיב ולזכרון לכך הביא זה הדרוש וא"ת

תולדת אחרון

סנה׳ ד׳ זבחי׳ ל״ז זוה׳ פנחס

אונקלוס

ולד דמדיא וכל בוכרא דבני אפרוק:
יהי לאת על ידך ולתפילין בין עינך ארי בתקוף יד
אפקנא יי ממצרים:

ק״ה · ימנה · סימ״ן:

ס ■ ■

מגלה נ״א
והוה כד שלח פרעה ית עמא
ולא דברינון יי אורח ארע
פלשתאי ארי קריבא הוא ארי אמר יי דילמא
יזועון עמא במחזיהון קרבא ויתובון למצרים:
ואסחר יי ית עמא אורח מדברא לימא דסוף
ומזרזין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים:
פסחי׳ כ״ז נזיר מ״ח סוט׳ ע׳י״ג
ואסיק משה ית גרמי יוסף עמיה ארי אומאה
אומי ית בני ישראל למימר מדכר יִדכַר יי
יתכון

טז והיה לאות על ידכה ולטוטפת
בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה
ממצרים:

מפטירין הדבר אשר דבר ה׳ אל ירמיהו · בירמיה בסימן מ״ו:

ס ס ס

ויהי בשלח פרעה את העם ולא
נחם אלהים דרך ארץ
פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן
ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה:
יח ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים
סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים:
יט ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי
השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד
יפקד

בעל הטורים

ולטוטפת בין עיניך ב׳ בני׳ אלו הרבעה בתים:

ב׳ ב׳ חסר ואחד מלא אנ״ך:

ויסב אלהים וגו׳ שערך להם שלחן והיסבן לאכול כד״א היוכל אל לערוך שלחן במדבר:

רש״י

תטיפתו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האומר בפרשה ראשונה שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו:

שפתי חכמים

וא״ת לפי זה היה לו לעשות י״ב פרשיות דג׳ פעמים כתיב טטפת ויש לומר דחד איצטריך ליה לגופו ואחד משמע בכתפי ב׳ ובאפריקי ב׳ ואחד מלמד בכתפי צריך ד׳ בתים ובאפריקי צריך ד׳ ואי לא כתיב אלא ב׳ לא היו אלא ב׳ ועי״ל דמה דכתיב ג׳ פעמים טטפות לא ציווי הוא אלא כפרשה שנאמרה ותורה וכיסכית וכן הרבה פרשיות וק״ל:

הסלת פרשת בא

ויהי בשלח פרעה: (יז) ולא נחם · נהגם א כמו * לך נחה את העם · * בהתהלכך תנחה אותך: כי קרוב הוא · * ונוח לשוב באותו הדרך למצרים ב ומדרשי אגדה יש ג הרבה: בראותם מלחמה · כגון מלחמת * וירד העמלקי ד והכנעני וגו׳ * · אם הלכו דרך ישר היו חוזרים ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ה ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה: (לפי סדר הכתוב נראה רשימות מהופכים ועיין ברא״ם ובג״א ובמ״י ייסוב נכון יע״ז) · פן ינחם · יחשבו מחשבה על שיצאו ו ויתנו לב לשוב: (יח) ויסב · הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף · כמו לים סוף וסוף הוא לשון אגם ז שגדלים בו קנים · כמו ותשם בסוף * קנה וסוף קמלו: וחמושים · אין חמושים אלא מזויינים (לפי שהשיבתן במדבר גרם להם שיעלו חמושים שאלו היה דרך יישוב לא היו מחומשים להם כל מה שצריכים אלא כאדם שעובר ממקום למקום ובדעתו לקנות שם מה שיצטרך אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן כל הצורך וכתוב זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן שלא תתמה במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זיין שהכו ישראל לחרב ברש״י ישן) וכן הוא אומר * ואתם תעברו חמושים · וכן תרגמו אנקלוס מזרזין כמו * וירק את חניכיו וזריז · דבר אחר חמושים אחד מחמשה ח יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפלה: (יט) השבע השביע · השביעם שישביעו ט לבניהם · * ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען י מיד כמו שהשביע יעקב · אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו *:
והעליתם

שמות ל״ב משלי ו׳ תנחומא · מדבר י״ד מכילתא · ישעיה י״ט · יהושע א׳ בראשית י״ד · מכילתא · סוטה י״ג

א ומ״ם נחם הוא כנוי ולא למ״ד הפועל והוא מענין הנהגה ולא מלשון מכות ולא מענין נחמה: ב דק״ל דכל כי שבמקרא נתינת טעם והכא מאי טעם הוא אלמילא אדרבא היה לו להנחות בדרך קרוב ל״פ ונח לשוב בו כמו שמפרש כמי אחריו הפסוק כי אמר אלהים כלומר ומה הוא הסיבה שיפנו כי אמר אלהים וגו׳ בראותם מלחמה והמלחמה היא הסיבה: ג ר״ל שהם פרשו על כי קרוב הוא בע״א ולפי׳ צ״ל כי אמר אלהים וגו׳ לא קאי על כי קרוב הוא אלא על ולא נחם אלהים וגו׳ כלומר ועוד סיבה אחרת שלא נחם אלהים כי אמר אלהים וגו׳ מ״ה לא נחם: ד ולא סתם מלחמה שבלי לאו מלחמת עמלק ואף על פי שבנחוהו היה להם לחזור בהיותם קרובים למצרים מפחד שאר מלחמות הרא״ם בש׳ מכילתא · ומהרש״ל פירש והא דלא נקט ויבא עמלק דבסמוך משום דבאותה מלחמה נצחו ישראל את עמלק ולא היה לחוש כל כך ליתן לב לשוב למצרים אבל גבי וירד העמלקי כתיב ויכים ויכתום היה לחוש שיתנו לב שוב: ה כלומר בשביל חסרון ראש הם אינם חוזרין כיון שהדרך רחוק צריכים לראש אבל כשיהיה להם ראש פשיטא שהיו חוזרין אף על פי שהיו רחוקים מארץ מצרים כ״ש כשיהיו קרובים ובדרך פשוטו שאין צריכים לראש היו חוזרין · ומהרש״ל פי׳ מה אם כשהקיפם אמרו נתנה ראש וכו׳ אפילו משמיעתו של עמלק לבד שמצינו מרגלים אם הוליכו בפשוט ומלחמה עצמה על אחת כמה וכמה שיחזרו לגמרי: ו דמלת ינחם הפוך מחשבה הוא והייכו לפי ד״א שפי׳ לעיל בפרשת בראשית אבל לפי פירש ראשון ינחם לשון נחמה הוא כמו שיפרש שם: ז דל״ת שהוא לשון קץ והוי פירושו כדכתיב שכסינו לסוף הים לכן פירש סוף לשון אגם וכו׳ ימא הוא מלא אגם לכך צ״ל ים סוף כמו לים סוף · מהרש״ל: ח דלפי׳ ראשון ק׳ אין מביא ראייה דהתם אי אפשר לפרש בענין אחר לכן פירש ד״א ואמר אין המקרא יוצא מידי פשוטו שגם הוא לשון זירוז: ט (כת״י) דליכא למימר דברה תורה בלשון בני האדם וכי עלתה על דעת שאותו הדור יעלו ממצרים והלא היה להם להיות במצרים ארבע מאות שנים ולפחות רד״ו שנים ועוד מאי נתינת טעם הוא אלא שהשביעם וכו׳ ולא כהרא״ם: י פי׳ ולא היה צריך להשביעם שישביעו אחרים ותירץ אמר יוסף וכו׳ ובזה מיושב למה לא הקשה רש״י הקושיא על הפסוק ולא על פירושו ועוד למה לא הקשה זה בפרשת ויחי במקום עיקר השבועה · (דבק טוב):
א פי׳

בעל הטורים

וחמשים מזויני' ע"ש חמשה כלי זיין הנזכרי' בפסוק מגן וצנה ורומח וחנית ומקל יד:

יד

חסר לאמר ב' חסרי' ג' חסר וי"ו:

וחזקתי ב' הכא ואידך וחזקתי את זרועות מלך בבל שהקב"ה מחזיק לב הרשעי' לטורדן מן העולם:

יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה
אתכם: כ ויסעו מסכת ויחנו באתם
בקצה המדבר: כא ויהוה הלך לפניהם
יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד
אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: כב לא ימיש
עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם: פ
וידבר יהוה אל משה לאמר: ב דבר אל
בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין
מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על
הים: ג ואמר פרעה לבני ישראל נבכים
הם בארץ סגר עליהם המדבר: ד וחזקתי
את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה
ובכל חילו וידעו מצרים כי אני יהוה ויעשו
כן: ה ויגד למלך מצרים כי ברח העם
ויהפך

אונקלוס

יתכון ותסקון ית גרמי מכא עמכון: ונטלו
מסכות ושרו באתם בסטר מדברא: ויי מדבר
קדמיהון ביממא בעמודא דעננא לדברא ותהון
באורחא ובליליא בעמודא דאשתא לאנהרא להון
למיזל ביממא ובליליא: לא יעדי עמודא דעננא
ביממא ועמודא דאשתא בליליא קדם עמא: ומליל
יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל ויתובון
וישרון קדם פום חירתא בין מגדול ובין ימא קדם
בעל צפון לקבליה תשרון על ימא: ויימר
פרעה על בני ישראל מערבלין אינון בארעא
אחד עליהון מדברא: ואתקף ית לבא דפרעה
וירדוף בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משריתיה
וידעון מצראי ארי אנא יי ועבדו כן: ואתחוה
למלכא דמצרים ארי אזל עמא ואתהפיך לבא
דפרעה

תולדות אהרן

קידושין ל"ג
ב"ק ב"א
ע"ז י"א
שבת כ"ג

רש"י

והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע
כן א למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם
שנאמר אתכם: (כ) ויסעו מסכות. ביום השני
שהרי בראשון באו מרעמסס לסכות: (כא)
לנחותם הדרך. נקוד פתח שהוא כמו לנחותם
* לראותכם בדרך אשר תלכו בה: שהוא כמו להראותכם
אף כאן לנחותם ע"י שליח ב ומי הוא השליח עמוד
הענן והקב"ה בכבודו ג מוליכו לפניהם. ומ"מ
את עמוד הענן הכין לנחותם על ידו שהרי על ידי
עמוד הענן הם הולכים. עמוד הענן אינו לאורה
ד אלא להורותם הדרך: (כב) לא ימיש.
הקדוש ברוך הוא ה את עמוד הענן יומם ועמוד
האש לילה: מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד
האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן *. שעד שלא
ישקע זה ו עולה זה: (ב) וישובו. לאחוריהם
לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות
את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר
פרעה לבני ישראל וגו': ויחנו לפני פי החירות.
* הוא פיתום ז ועכשיו נקרא פי החירות על שם
שנעשו שם בני חורין ח והם שני סלעים גבוהים
זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני
בעל צפון. * הוא נשאר מכל אלהי מצרים ט כדי
להטעותן שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש איוב
* משגיא לגוים ויאבדם: (ג) ואמר פרעה.
כשישמע שהם שבים לאחוריהם: לבני ישראל.
על בני ישראל. וכן ה' ילחם לכם עליכם * אמרי
לי אחי הוא אמרי עלי: נבוכים הם. כלואים
ומשוקעים ובלע"ז שירי"ד כמו * נבכי ים * עמק הבכא
* מבכי נהרות. נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן
יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו: (ד) ואכבדה
בפרעה. כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל
ומתכבד. וכן הוא אומר * ונשפטתי אתו וגו' ואח"כ
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' ואומר * שמה
שבר רשפי קשת ואחר כך נודע ביהודה אלהים ואומר
* נודע ה' משפט עשה: בפרעה ובכל חילו.
הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות *:
ויעשו כן. להגיד שבחן ששמעו י לקול משה ולא אמרו
היאך נתקרב אל רודפנו אנו צריכים לברוח אלא
אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם *: (ה) ויגד
למלך מצרים. איקטורין שלח עמהם כ וכיון שהגיעו
לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי *. ובחמישי ובששי ל רדפו אחריהם.
ובליל שביעי ירדו לים. * בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי מ של פסח. לכן אנו קורין השירה ביום השביעי:
ויהפך

דברים א'
שבת כ"ב
מכילתא
מכילתא
איוב י"ב
בראשית כ'
איוב ל"ח
תלים פ"ד
איוב כ"ח
יחזקאל ל"ח
תהלים ע"ו
שם ט'
מכילתא
מכילתא
מכילתא
פ"ק ד[illegible]

שפתי חכמים

א פי' בני ישראל בני יעקב ולאמר פקוד יפקוד ה' אתכם את בניכם שהם
במקומכם. דאם לא כן אתכם ל"ל ל"פ לאחיו השביע כן ואתכם
קאי על עצמות אחיו וה"פ פקוד יפקוד אלהים אתכם ר"ל בנים שלכם
והעליתם בניוי קאמר שישביעו הם את בניה שישאו את עצמותי עם עצמות
שלכם: ב כלומר שהוא פועל יוצא לשלישי ומביא ראייה מן לראותכם
שהוא כמו להראותכם דאל"כ היה לראותכם מן הקל ופירושו לראות אתכם
ואין זה המכוון מן הקרא אלא ע"כ שהוא כמו להראותכם אף כאן לנחותם כמו
להנחותם (אבל אין זה כוונת הר"אם): ג דק"ל הא כתיב וה' הולך
לפניהם ולא העמוד ענן ולכן פירש הקב"ה בכבודו וכו' ר"ל הקב"ה מוליך
את עמוד הענן לפניהם ואין להקשות כיון שהקב"ה היה הולך לפניהם למה
צריך לעמוד הענן ומפרש והולך ומ"מ את עמוד הענן וכו': ד (כא"י)
דהא ביום א"צ לאורה אלא להורותם וכו' והא דכתיב להאיר להם קאי אעמוד
אש בלבד ומ"מ עמוד האש גם כן היה להורותם דכתיב ללכת יומם ולילה:
ה כי הוא תבנין הפעיל דאל"כ ה"ל לינקד ימוש בחולם וכו': ו דאם
לא כן לא ימוש ל"ל דהא כתיב וה' הולך וגו': ז דהא הפסוק רוצה
להגיד לנו באיזו גבול היו חונים ועדיין אין אנו יודעין פי החירו' דלא הוזכר
פי החירות במקרא אלא ודאי הוא פיתום: ח לפי שבאותו מקום היה
עבודת אלילים שלא היה מניח לברוח אפילו עבד ולכן נקרא פיתום שהוא
כוטרי"קון פה סתום ועכשיו נעשו בני חורין שם ע"י שהקב"ה היה מהפך
הכנב מצרים בשמים ועכשיו הוא נקרא פי החירות ע"ש החירות ואין להק'
למה לא יהא נקרא חירות וגם קודם לכן למה לא יהא נקרא תום ולמה נקרא
פיתום ומפרש והולך שהיו שני סלעים וכו' והגיא שביניהם הוא כמו פה:
ט ר"ל אע"פ שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים מ"מ היה נשאר וכו':
י דק"ל למה לא כתיב בכל המכות ויעשו כן אלא ודאי פשיטא ליה שעשו כן
אם כן בהא נמי פשיטא הוא ל"פ להגיד שבחן וכו' ר"ל דהכתוב מגיד על
צדקתן. (כא"י) ולכ"ל דהא כתיב אחריו וישיגו אותם חונים על הים על פי
החירות לפני בעל צפון הרי מוכח דחזרו וא"כ ויעשו כן מיותר ש"מ להגיד
שבחן וכו': כ דק"ל הא פרעה שלח ישראל מדעתו וידע שיצאו ממצרים
ומה ויוגד אלא וכו': ל וא"ת והא ביום הראשון ושני נסעו ישראל
ובשלישי חזרו מה שנסעו ביום השני כמו שכתיב לעיל וישובו וגו' נמצא שלא
היו ממצרים אלא מהלך יום אחד ולמה לא הגיען פרעה אלא בשני ימים וי"ל
מ"ש לעיל וישובו כלומר שהולכין באלכסון וזהו נמי שנקט רש"י לעיל לצד
מצרים היו מקרבים איכו ר"ל שחזרו ממש אלא נוטין מן הדרך על הצד שזו
אינה חזרה ממש אלא מבוכה לא שחזרו בדרך שבאו בו ואם לא חזרו כתועים
לא היה רדף פרעה אחריהם שהרי הוא שלחם חפשי לחשבו שהיא גזירת
אלהים ובזו החזרה ידין שלא היתה גזירה היה מוליכן דרך ישרה:
מ וא"ת והא רש"י פי' בפרשה שלחך שאמרו שירה ביום ח'. וי"ל אם
תמצא לומר ע"פ שהוא יום שחיטת הפסח בין הערבים ומתן דמו על המשקוף וב'
המזוזות דלאו יום שלם הוא כיון שאין לילו עמו דכבר עברו ק"ד שעות שחטו
אלא

בשלח

ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה
זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו: ו
ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו: ז ויקח
שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשים
על כלו: ח ויחזק יהוה את לב פרעה מלך
מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל
יצאים ביד רמה: ס ט וירדפו מצרים אחריהם
וישיגו אותם חנים על הים כל סוס רכב
פרעה ופרשיו וחילו על פי החירת לפני בעל
צפן: י ופרעה הקריב וישאו בני
ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם
וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יהוה:
יא ויאמרו אל משה המבלי אין
קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת
עשית לנו להוציאנו ממצרים: יב
הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר
חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד
את מצרים ממתנו במדבר: יג ויאמר

אונקלוס

דפרעה ועבדוהי לעמא ואמרו מא דא עבדנא
ארי שלחנא ית ישראל מלמפלחנא: וטקיס
ית רתיכיה וית עמיה דבר עמיה: ודבר שית
מאה רתיכין בחירן וכל רתיכי מצראי וגברין
ממנן על כולהון: ואתקף יי ית לבא דפרעה
מלכא דמצרים ורדף בתר בני ישראל ובני
ישראל נפקין בריש גלי: ורדפו מצראי בתריהון
ואדביקו יתהון כד שרן על ימא כל סוסות
רתיכי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על פום
חירתא דקדם בעיל צפון: ופרעה קריב וזקפו
בני ישראל ית עיניהון והא מצראי נטלין
בתריהון ודחילו לחדא וזעיקו בני ישראל קדם
יי: ואמרו למשה המדלית קברין במצרים
דברתנא לממת במדברא מא דא עבדתא
לנא לאפקותנא ממצרים: הלא דין פתגמא
דמלילנא עמך במצרים למימר שבוק מננא
ונפלח ית מצראי ארי טב לנא דנפלח ית
מצראי מדנמות במדברא: ואמר משה לעמא
לא

רש"י

ויהפך · נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו [א] לרדוף אחריהם בשביל [ב] ממונם שהשאילום: מעבדנו · מעבוד אותנו: (ו) ויאסור את רכבו · הוא בעצמו *: ואת עמו לקח עמו · משכם בדברים לקינו ונטלו ממוננו ושלחנו בואו עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים · דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו · דרך מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר אני אשוה עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל: (ז) בחור · נבחרים [ג] בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמחנה זה היה בחור: וכל רכב מצרים · ועמהם כל שאר [ד] הרכב · *ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים · ואם משל ישראל והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו משל מי היו מהירא את דבר ה' מכאן היה רבי שמעון אומר כשר שבמצרים הרוג · טוב שבנחשים רצוץ את מוחו: ושלישים על כלו · שרי צבאות כתרגומו: (ח) ויחזק ה' את לב פרעה · שהיה תוהא אם לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף: ביד רמה · *בגבורה גבוהה ומפורסמת: (י) ופרעה הקריב · היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם: נוסע אחריהם · בלב אחד כאיש אחד · דבר אחר והנה מצרים [ה] נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים תנחומא: ויצעקו · *תפשו אומנות אבותם · באברהם הוא אומר * אל המקום אשר עמד שם · ביצחק * לשוח בשדה · ביעקב * ויפגע במקום: (יא) המבלי אין קברים · וכי מחמת חסרון קברים שאין קברים במצרים [ו] ליקבר שם לקחתנו משם · שפ"יר פליג"שה דינ"ן פוס"יס: (יב) אשר דברנו אליך במצרים · *והיכן דברו ירא ה' עליכם [ז] וישפוט: ממותנו · מאשר נמות ואם היה נקוד מלא פום (ר"ל חולם כנודע לבעלי דקדוק שקראו חולם מלא פום ועיין לקמן פרשת יתרו ברש"י פסוק פן יפרוץ): היה נאמר ממיתתנו · עכשיו שנקוד בשורק נאמר מאשר נמות · וכן מי יתן מותנו שנמות וכן *מי יתן מותי דאבשלום שאמות · כמו * ליום קומי לעד עד יום שובי בשלום שאקום שאשוב:

(יג) כי

שפתי חכמים

אלא לענין קדשים חשוב יום שלם דלילה שהוא אחר היום נחשב מן היום אם כן כשתמנה יום השחיטה נמצא יום ז' של פסח הוא יום ח' לשחיטת הפסח והתם מיירי כשתמנה יום השחיטה והכא כשלא תמנה והר"אם פירש ושמא י"ל שרבי משה הדרשן שאמר זה חולק עם האגדה האומרת בז' אמרו שירה: א יש מקשים מה"כ אי דעתו של פרעה היה שיצאו ישראל ממצרים ולא ישובו עוד וכלפירש רש"י ויהפוך ה' וגו' שנהפוך ממה שהיה וכו' אם כן קשה למה שלח איקטורין אלא ודאי היה דעתו שיחזרו שלשים ימים במדבר ואח"כ ישובו וכלמשמע קרא צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם וכו' אם כן מה זה שפי' רש"י ויהפוך ה' · וי"ל דשליחות ישראל היה מתחילה שיצאו מתוך עמו הן שישובו הן שלא ישובו ואוקטורין שלא שאם יצאו מכל וכל יתנו לאוקטורין הממון או שישובו להחזיר מה ששאלו ולפי זה ניחא נ"כ מה שפי' רש"י ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם וכיון שראו שרוצים לילך ולברוח ואז הודיעו הדבר לפרעה ולעבדיו ויהפך ה' את לבם לרדוף אחריהם ולהשיב אותם לארצם ולעבוד כבתחילה אף שמתחילה לא היה בדעתם שישובו: ב (מהרש"ל): וקשה מנ"ל לרש"י דילמא הטעם כמו דכתיב כי שלחנו את ישראל מעבדנו וי"ל דבשלמא אצל פרעה הטעם כן הוא כי מעולם לא רצה לשלוח את ישראל אמרנו כ"א בשביל העבודה אבל עבדי פרעה מעולם אמרו עד מתי וגו' ועכשיו אמרו מה זאת עשינו וכו' אלא ודאי בשביל ממונם · ועי"ל מלכתיב אל העם משמע בשביל העם שהשאילום ממונם · עכ"ל: ג דהל"ל בחורים שהוא כמו לשון רבים · ואי הוה נקט בחורים הייתי אומר שהוא מלשון גם בחור גם בתולה לאפוקי הכי לכך נקט לשון בחור שהוא לשון בחירה כל השש מאות היו נבחרים מ"ה נקט רש"י גם כן לשון רבים שבחור מוסב על השש מאות שהוא לשון רבים: ד דק"ל דמתחילה כתיב שלי' לקח עמו כ"א שש מאות ואחר כך כתיב וכל רכב מצרים ועוד כיון דכתיב וכל רכב מצרים לל"ל שש מאות רכב ל"פ ועמהם וכו' · ר"ל דודאי הפקודים לא היו כי אם שש מאות ולאותן שש מאות היו גם כן עבדים שגם כן הם הלכו עם פרעה מעצמם: ה דקורהו מצרים ולא קראו בשמו הייתו משום דשר של מצרים נקרא מצרים: ו דלא הל"ל שלא המבלי קברים במצרים וגו' ועל זה פי' המבלי וכי מחמת וכו': ז וה"פ עכשיו אנחנו רואים שדברנו אז על ככון ירא ה' וכו' שהרי לפי מה שאנחנו רואים עכשיו יותר טוב היה לנו לעבוד את מצרים ממותינו עתה במדבר רא"ם: א (הר"אם)

בעל הטורים

ויהפך ב' הכא ואי' ויהפך להם לאויב שפרעה נהפך להם לאויב: ביד רמה ב' הכא ואי' בפר' מסעי ג' והנפש אשר תעשה ביד רמה בפרשת שלח לך אנשי' בני ע"ז מלמד שפסל מיכה עבר עמהם כאן שדרשו ועבר בים צרה: ופרעה ב' במס' ופרעה הקריב ופרעה חולם כאשר כבדו את לבם מצרים ופרעה. הלא כאשר התעולל בהם פי' אע"פי שפרעה חלם ופתר לו יוסף חלומותיו לא זכר לו זו הטובה ופרעה הקריב להלחם עם ישראל ע"כ התעולל בהם:

פסחי' קי"ח
ערכין ט"ו
מכילתא
מכילתא א'
מכילתא
מכילתא
דשבת י"ט
שם כ"ד
שם כ"ח
מכילתא
שמו"ר כ"ט
זבחים נ'

שמות יד

ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו
את ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום כי
אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו
לראתם עוד עד עולם: יד יהוה
ילחם לכם ואתם תחרשון: פ
טו ויאמר יהוה אל משה מה תצעק
אלי דבר אל בני ישראל ויסעו: טז
ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים
ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה:
יז ואני הנני מחזק את לב מצרים
ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו
ברכבו ובפרשיו: יח וידעו מצרים
כי אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו:
יט ויסע מלאך האלהים ההלך
לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד
הענן מפניהם ויעמד מאחריהם:
כ ויבא בין מחנה מצרים ובין
מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה
ולא קרב זה אל זה כל הלילה:
כא ויט משה את ידו על הים
ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל
הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים:
כב ויבאו בני ישראל
בתוך הים ביבשה והמים להם חומה
מימינם ומשמאלם: כג וירדפו
מצרים

אונקלוס

לא תדחלון אתעתדו וחזו ית פורקנא דיי
דיעביד לכון יומא דין ארי כמא דחזיתון ית
מצראי יומא דין לא תוספון למחזיהון עוד עד
עלמא: יי יגיח לכון קרב ואתון תשתקון:
ואמר יי למשה קבילית צלותך מליל עם בני
ישראל ויטלון: ואת טול ית חוטרך וארים
ית ידך על ימא ובזעהי ויעלון בני ישראל
בגו ימא ביבשתא: ואנא
הא אנא מתקיף ית לבא דמצראי
ויעלון בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל
משריתיה ברתיכוהי ובפרשוהי: וידעון
מצראי ארי אנא יי באתיקרותי בפרעה
ברתיכוהי ובפרשוהי: ונטל מלאכא דיי
דמדבר קדם משריתא דישראל ואזל מבתריהון
ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא
מבתריהון: ועאל בין משריתא
דמצראי ובין משריתא דישראל והות
עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר כל
ליליא ולא אתקריבו דין לות דין כל
ליליא: וארים משה ית ידיה על
ימא ודבר יי ית ימא ברוח קידומא תקיפא
כל ליליא ושוי ית ימא ליבשתא ואתבזעו
מיא: ועאלו בני ישראל בגו ימא
ביבשתא ומיא להון שורין מימינהון
ומשמאלהון: ורדפו מצראי ואעלו
בתריהון

בעל הטורים

ב' פתחין:

שלישי

תחרישון ב' הכא ואי' מי יתן החרש תחרישון; שאמר להם משה מי יתן החרש תחרישון כי ה' נלחם לכם ואין לכם לצעק אלא תחרישון ותהי לכם לחכמה כי תבטחו בה':

הרם ב' במס' הכא ואי' בסופ' הרם קולך מלמד שהמים נערב' אותם בקולו ואיד' ואתה הרם לך גבי אלישע כשנקף דמו הכא נעשה נס ע"י מים אף התם נעשה נס ע"י מים:

ויאר ב' במס' הכא ואי' אל ה' ויאר לנו וזהו ויהי הענן והחשך במצרים שלא סר עמוד הענן כמו בשאר הלילות אלא היה הולך לאחוריה' כדי להחשיך למצרי' אבל לישראל היה אור דכתיב אל ה' ויאר לנו:

רש"י

(יג) כי אשר ראיתם וגו'. נזירתי: את מצרים וגו'. מה שראית' אותם אינו אלא היום. היום הוא שראיתם אותם ולא תוספו עוד: (יד) ילחם לכם. בשבילכם. וכן כי ה' נלחם לכם. וכן *אם לאל תריבון. וכן אשר דבר לי. וכן *האתם תריבון לבעל: (טו) מה תצעק אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל. אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה שישראל נתונין בצרה: ד"א מה תצעק אלי. עלי הדבר תלוי ולא עליך כמו שנ' להלן *על בני ועל פועל ידי תצוני: (טז) דבר אל בני ישראל ויסעו. *אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם האמונה שהאמינו בי ויצאו לקרוע להם הים: (יט) וילך מאחריהם. להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל לקבל חצים ובליסטראות של מצרים. בכל מקום הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים: (כ) ויבא בין מחנה מצרים. משל להמלך בדרך ובנו מהלך לפניו. באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו. בא זאב מאחריו נתנו לפניו. באו לסטים לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם. כך אנכי *תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו: (יט) ויסע עמוד הענן. כשחשיכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבי' לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים: (כ) ויהי הענן והחשך. למצרים: ויאר. עמוד האש את הלילה לישראל והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לצד מצרים: ולא קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה: (כא) ברוח קדים עזה. ברוח קדים שהיא עזה שברוחות היא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר *ברוח קדים אפיצם *יבא קדים רוח ה' *רוח קדים שברך בלב ימים *הגה ברוחו הקשה ביום קדים: ויבקעו המים. כל מים שבעולם:

(כג) כל

שפתי חכמים

א (הר"אם) כלו' ולא ביום אחר ולכן אני מזהירכם שלא תוספו ולכן הוסיף הרב הוי"ו ולא תוספו דאל"כ מאי נתינת טעם שאמר אשר ראית' וכו' (כת"י) וכל דבריו איפכא מסתברא שאם היה אזהרה א"כ הם ב' דברי' הא' אשר ראית' וכו' אינו אלא היום והב' אזהרה שלא תוספו א"כ אין צורך לוי"ו החיבור אלא ודאי שאינו אזהרה אלא הבטחה לא תוספו' לראותם כי כלם יטבעו בים ורוב הפוסקים לא מנו זה בחשבון הלאוין: ב פירש כי הכנויים שתחת תצעק הוא טפחא להורות שאינו סמוך למלת אלי לומר דאלי פירש עלי הדבר וכו'. מהר"של: ג (כת"י) וה"פ שע"י שיסעו יועיל הרמת מטך שיבקע הים אם אכ אם לא יסעו לא יקרע הים אע"פ שתרום מטך על הים כי כדאי זכות אבותיהם וכו' ולפ"ז יהי' הפירוש מה תצעק אלי ספור אתה להועיל בתפלתך ואין הדבר כן אלא ויסעו וע"ש: ד (הר"אם) פי' שנסיעת המלאך היה מיד כשבאו מצרים עליהם כדי להבדיל בין מחנה מצרי' למחנה ישרא' ולקבל החצי' ובליסטראות והעמוד ענן היה להחשיך למצרים ונסיעת המלאך לאחור ונסיעת הענן לאחוריה לאור יעב"ל אך ק' לקמן בפ' יתרו בפסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים פירש רש"י שהענן היה מקבל החצים וכו' וי"ל אחר כשבאו המצריים נסתלק המלאך לפניהם ונסע לאחוריהם להבדיל בינם כדי לקבל החיצי' וכו' והענן עדיין הולך לפניהם והשלי' את המחנה לעמוד האש ואח"כ הלך הענן לאחוריהם להחשיך על המצריים ואז נסתלק המלאך. ובמכילת' אמר שהענן והמלאך היו מקבלין החיצי' וכו' והמפרשי' מישבי' והועיין (בקנ"מ): ה כאלו אמר ויאר המאיר שהוא העמוד ולא המלאך: ו מהר"של) לאפוקי ממדרש שפי' ולא קרב זה אל זה הייני המלאכי' שלא אמרו שירה: ז דהא כבר נאמר וישם את הים לחרבה. א"כ מהו"ל ויבקע הים:

סוטה ל"ז
שם
ברכות נ"ד
יומא ד'
זוהר בהעלותך
ונגלה פ' סנה' נ"ט

איוב י"ב
שופטי' נ'
ישעי' ה"ס
מכילתא
הושע י"א
מכילתא
מכילתא
ירמי' י"ח
הושע י"ב
יחזקאל כ"ז
ישעי' כ"ז
מכילתא

מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים: כד ויהי באשמרת הבקר וישקף יהוה אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים: כה ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים: ס

כו ויאמר יהוה אל משה נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו: כז ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער יהוה את מצרים בתוך הים: כח וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד: כט ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם: ל ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: לא וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים וייראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו: פ

א אז ישיר משה ובני ישראל את

השירה

אונקלוס

בתריהון כל סוסות פרעה רתיכוהי ופרשוהי לגו ימא: והוה במטרת צפרא ואסתכי יי למשריתא דמצראי בעמודא דאשתא ועננא ושגיש ית משריתא דמצראי: ואעדי ית גלגלי רתיכיהון ומדברין להון בתקוף ואמרו מצראי נערוק מן קדם ישראל ארי דא היא גבורתא דיי דעבד להון קרבין במצרים: ואמר יי למשה ארים ית ידך על ימא ויתובון מיא על מצראי על רתיכיהון ועל פרשיהון: וארים משה ית ידיה

סוטה י"א סנה' ל"ז על ימא ותב ימא לעידן צפרא לתוקפיה ומצראי ערקין לקדמותיה ושניק יי ית מצראי בגו ימא: ותבו מיא וחפו ית רתיכיא וית פרשיא לכל משרית פרעה דעלו בתריהון בימא לא אשתאר בהון עד חד: ובני

יומא ד' ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא להון שורין

פסחי' קי"ח מימיניהון ומשמאלהון: ופרק יי ביומא

ערכין ס"ו ההוא ית ישראל מידא דמצראי וחזא ישראל

ברכו' כ"ח ית מצראי מיתין על כיף ימא: וחזא ישראל

סנה' נ"ח ית גבורת ידא רבתא דעבד יי במצראי ודחילו עמא מן קדם יי והימינו במימרא דיי ובנביאות משה עבדיה: בכן שבח

ר"ה ל"א משה ובני ישראל ית תושבחתא הדא

קדם

בעל הטורים

בכבדות על שאמר תכבד העבודה:

רביעי

לפנות בקר ב' הכא ואידך יעזרה אלהים לפנות בקר שעוזרם אלהי' לפנות בקר:

ובמשה עבדו ב' במס' הכא ואיד' וידבר העם באלהי' ובמשה לומר החולק על רבו כחולק על השכינה והמאמין בדברי חכמ' כמאמין בשכינה:

רש"י

(כג) כל סוס פרעה • וכי סוס אחד היה [א] מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד:

ברכות ג' (כד) באשמורת הבקר • * שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורה ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר • ואומר אני לפי שהלילה חלוק לאשמורות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לג' חלקים לכך קרוי אשמורת וזהו שתרגם אנקלוס [ב] מטרת: וישקף • ויבט כלומר פנה אליהם [ג] להשחיתם • ותרגומו

מדבר כ"ג ואסתכי אף הוא לשון הבטה כמו * שדה צופים חקל סכותא: בעמוד אש וענן • עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו [ד] וטלפי סוסיהם

מכילתא משתמטות * : ויהם • לשון מהומה אשטורדי"שון בלע"ז ערבבם נטל [ה] סגניותם שלהם • ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום

שמוא' א' ז' שנאמר בו מהומה הריצת קול הוא וזה אב לכלן * וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם: (כה) ויסר את אופן מרכבותיו • מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואיבריהן מתפרקין: וינהגהו בכבדות • בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות: נלחם להם במצרים • במצריים • דבר אחר במצרים בארץ מצרים • שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים: (כו) וישובו המים • שזקופין ועומדים כחומה ישובו [ו] למקומם ויכסו על מצרים: (כז) לפנות בקר • לעת שהבקר פונה לבא: לאיתנו • לתקפו הראשון: נסים לקראתו • שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים: וינער ה' • כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהן חיות לקבל הייסורין • וינער ושניק הוא לשון טרוף בלשון ארמי והרבה יש במדרשי אגדה: (כח) ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה • כך דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת • וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותיו ומתריהם לכל כליהם ואינה אלא תקון לשון: (ל) וירא ישראל את מצרים מת • שפלטן הים על שפתו [ז] כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולים מצד אחר רחוק מתנו וירדפו אחרינו: (לא) את היד הגדולה • את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקדוש ברוך הוא • והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד ממש הן והמפרש

יהושע י' יתקן הלשון אחר ענין הדבור: (א) אז ישיר משה • אז כשראה הנס עלה בלבו [ח] שישיר שירה • וכן * אז ידבר יהושע •

מלכי' א' ח' וכן * ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה •

שפתי חכמים

[א] דמלת כל הוא מורה על דבר שהוא רבים וסוס הוא לשון יחידי ולא הקשה רש"י זה לעיל גבי כל סוס רכב פרעה דהתם קאי אכל סוס ורכב כלומר כלם יחד אבל הכא קשה דלא כתיב אלא סוס לשון יחיד וכו' ובזה יתירץ תמיהת הר"אם שכתב וכו': [ב] שהוא לשון המתנה: [ג] שכל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנת עניים וכו':

[ד] שבין בקיעת המים הנקופים היתה ארץ יבשה שהרי ישראל עברו הים ביבשה אם כן היענן מלחלח הארץ שבתוך הים שיעשה כטיט אחר שעברו ישראל ואחר כך בא עמוד האש והרתיח אותו: [ה] פירש שכל שלהם לשון שבכון אחד עולה וכו': [ו] דלשון וישבו משמע וישיבו עוד על רכבו ופרשיו וזה אינו דהא עדיין היו זקופין עד אחר שנטה ידו על הים ל"פ וכו': [ז] דאם לא כן אין היו יכולין לראותן הא נטבעו בים: [ח] דק"ל דהל"ל אז שר דישיר משמע לעתיד ולאו לשון ה"ה הוא דלאו שר ומתרץ או כשראה הנס כלומר דישיר קאי אמחשבה:

א ר"ל

בעל הטורים

עזי ג' הכא ואיד' בהלל ואיד' עזי וזמרת יה : יהי לי לישועה ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה ז"ש ז"ל שתים מתוקי' והיו נוזלי' ומקרקין הי' ושאבו מי' בששון : מבחר ב' ומבחר בו ריו ירדו שלאחר שטבעו בי' ירדו לטב' אי' יהם כסלעים שנים : תגלת ה' תגל' תרכך

שמות טו

השירה | א אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים :

ב עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו :

ג יהוה איש מלחמה יהוה שמו :

ד מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף :

ה תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו אבן :

ו ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב :

ובסגי

אונקלוס

קדם יי ואמרו למימר נשבח ונודי קדם יי ארי אתגאי על גיותניא וגיותא דליה היא סוסיא ורכביה שדי בימא : תוקפי ותושבחתי דחילא יי אמר במימריה והוה לי לפריק דין אלהי ואבני ליה מקדש אלהא דאבהתי ואפלח קדמוהי : יי מרי נצחן קרביא יי שמיה : רתיכי פרעה ומשריתיה שדי בימא ושפר גברוהי אטבעו בימא דסוף : תהומיא חפו עליהון נחתו לעומקיא כאבנא : ימינך יי אדירא בחילא ימינך יי תברת סנאה :

ובסגי

ר"ה ל"א
סוטה ל"ו
סנה' נ"א
ע"ז כ"ד
עיין בת"א
עיין בת"א
סוטה מ"ב
מ"ח
סנה' ג"נ
צ"ו
ע"ז כ'
ע"ז ד'

שפתי חכמים

א ר"ל דהא מיד כתיב אחריו השירה : ב פירש ישיר משמע לעתיד : ג ופירש בתוקפתי ובתושבחתי : ד פירש בחטף קמץ : ה ר"ל אות אמצעי מן עזי דהוא זי"ן או אות אמציעי מחק וכו' : ו ואי הוה פירש של וזמרת וזמרתי מהו ויהי לי לישועה וכי היה לו הסבה לישועה מהרש"ל : ז ולפי התרגום א"ש דה"פ עזי וזמרת פי' עזי ושבחי הוא יה ויהי לי לישועה תלתא אחריתי היא : ח הוסיף מלת זה דל"ת אלהי אבי מלה בפני עצמו הוא והוה משמעתו שאל אביו אל אחר הוא ל"פ כאלו אמר זה אלי ואלהי אבי ואנוהו וארוממנהו וק"ל : ט שלא תאמר מ"ם פעולה היא והוה כמו ומן מבחר :

א ולא

רש"י

אז ישיר משה. אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן אז ידבר יהושע וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר א אשירה לה' וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לה · * אז יבנה שלמה במה פרשו בו (מלכי' א' י"א) חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהי"ד על שם המחשבה כאמרה זהו ליישב פשוטו · אבל מדרשו אמרו רבותינו ז"ל מכאן ב רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה ואין לומר ולישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והם מיד כגון * ככה יעשה איוב · * על פי ה' יחנו · ויש אשר ישכון הענן · לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו (סימן א') בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה איני יכול ליישבו בלשון הזה : כי גאה גאה · כתרגומו · (דבר אחר בא (מדבר ע') הכפל לומר שעשה דבר שא"א לב"ו לעשות כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס והסוס ורכבו רמה בים וכל שא"א לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות יעשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כולם ברש"י ישן) : דבר אחר כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שמקלס בו עוד יש תוספת ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו : סוס ורוכבו · שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותן ומורידין לעומק ואינן נפרדין : רמה · השליך וכן * ורמו (דניאל ג') לגו אתון נורא · ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו * מי ירה אבן (איוב ל"ח) פנתה מלמעלה למטה : (ב) עזי וזמרת יה · אנקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי עזי כמו עוזי בשורק וזמרת כמו וזמרתי ג ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו ד במקרא אלא בג' מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק * ה' עזי ומעזי * עזי אליך אזמרה · וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפום כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה (ירמיה י"ו) בשבא נקודה בחטף ה הראשונה נקודה בשורק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי על עלו ישיר עולו כל כלו ושלישים על כלו ואלו ג' עזי וזמרת (תהלים כ"ט) של כאן ושל ישעיה ושל תהלים נקודים בחטף קמץ · ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה ו לכן אני אומר ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו * היושבי בשמים * שוכני (שם קכ"ג) בחגוי סלע * שוכנה סנה · וזהו הסבת יעזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתיבת השם כמו * לעזרת השם בעברת (עובדיה א') ה' * על דברת בני האדם · ולשון וזמרת לשון לא תזמור * זמיר עריצים לשון כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה · (דברים ל"ב) ואל תתמה על לשון ויהי שלא כאמר היה ז שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמת * את קירות הבית סביב להיכל ולדביר (שופטים ה') ויעש צלעות סביב היה לו לומר עשה צלעות סביב · וכן בדברי הימים * ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (קהלת ג') היה לו לומר מלך עליהם רחבעם · מבלתי יכולת ה' וישחטם היה לו לומר שחטם והאנשים אשר שלח משה וימותו מתו היה לו לומר (ישעיה כ"ח) ואשר באה עם לבו אל דבר ה' ויעזב היה לו לומר עזב : זה אלי · בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה (מלכי' א' נ') על הים מה שלא ראו נביאים : ואנוהו · אנקלוס תרגם לשון נוה * כוה שאנן · * לנוה כאן : דבר אחר ואנוהו לשון נוי (סימן י') אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום וכל הענין : אלהי אבי · הוא זה ח וארוממנהו · אלהי (במדבר י"ב) אבי · לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי : (ג) ה' איש מלחמה · (ישעיה ל"ב) בעל מלחמות כמו * איש נעמי וכל איש ואיש מתורגמין בעל וכן * וחזקת והיית לאיש לגבור : ה' שמו · מלחמותיו לא (שם ס"ה) בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם כמ"ש * ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות · דבר אחר ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו (רות א') אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים (מלכי' א' כ') ואין בו כח לעשות זו וזו : (ד) ירה בים · שדי ביה שדי לשון ירייה · וכן הוא אומר * או ירה יירה או אשתדאה (שמואל א' י"ז) אישתדי וה נ"ון משמש באלו במקום יתפעל : ומבחר · שם דבר ט כמו מרכב משכב מקרא קדש : טבעו · * אין טביעה (שמות י"ט) אלא במקום טיט כמו * טבעתי ביון מצולה · * ויטבע ירמיה בטיט · מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששיעבדו את ישראל (מכילתא) בחומר ובלבנים : (ה) יכסיומו · כמו יכסום והיו"ד האמצעית יתירה בו ודרך מקראות בכך כמו * מחיל ירביון (תהלי' ס"ט) ירויון מדשן ביתיך והיו"ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן · יכסיומו אין (ירמיה נ"א) דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות בנקודתו יכסיימו מלאפום (גם כאן מוכח להיות חולם כמ"ש) : כמו אבן · ובמקום (תהלים ל"ו) אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש · הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין ויורדין · בינונים כאבן · והכשרים כעופרת שנחו מיד : (ו) ימינך ימינך · שני פעמים כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין : ימינך נאדרי בכח · להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב · ול"נ אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שא"א לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת (ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו * כי הנה אויביך (תהלי' צ"ב) ה' כי הנה אויביך יאבדו ודומיהם) · נאדרי היו"ד יתירה כמו רבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום : תרעץ אויב · תמיד

היא

ז וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: ח וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים: ט אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: י נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: יא מי כמכה באלם יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: יב נטית ימינך תבלעמו ארץ: יג נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: יד שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת:

אז

אונקלוס

ובסגי תוקפך תברתנון לדקמו על עמך שלחת
תוגזך שיציתנון כנורא לקשא:
ובמימר פומך חכימו מיא קמו כשור אזליא קפו
תהומי בלבא דימא: דהוה אמר סנאה
ארדוף ארעיק איפלג ביזתא תשבע מנהון נפשי
אשלוף חרבי תשיצינון ידי:
אמרת במימרך חפא עליהון ימא אשתקעו
מנח׳ נ״ג כאברא במין תקיפין: לית בר מנך את הוא
ר״ה ל״ח אלהא יי לית בר מנך אלהא את אדיר
גיין כ״ו בקודשא דחיל תושבחן עביד פרישן:
ארימת ימינך בלעתנון ארעא: דברתי
בטבותך לעמא דנן דפרקתא סוברתי בתוקפך
גיטין נ״ח לדירא דקודשך: שמעו עממיא זעו דחלא
אחדתנון לדהוו יתבין בפלשת: בכין

איתבהילו

בעל הטורים

מבנריה׳ תשלח חלמה
כמו שלקו הם על
הים כך לקו במצרים
והרס מבנריהם •
ואי׳ שלח תשלח את
האם תשלח רוחך
יבראון אבל ישראל
עברו ביבשה בים
כדכתי׳ תשלח קציריה
עד ים ומ״מ לא
נכנסו לארץ כדכתי׳
שלח תשלח את האם
ואת הבני׳ תקח לך
ששלח האבות מעל
פניו והמיתם במדבר
ולקח הבני׳ והכניס
לארץ ומ״מ יש להם
חלק לעה״ב כדכתיב
תשלח רוחך יבראון :

רש״י

היא רועצת ומשברת האויב א ודומה לו וירעצו
סימן י׳ וירוצצו את ישראל * בשופטים : (דבר אחר
ימינך הנאדרת בכח היא משבר ומלקה אויב •
וברוב גאונך את היד בלבד רועצת האויב כשהוא
מרום׳ ברוב גאונו אז יהרס קמיו ואם רוב גאונו
לבד אויביו נהרסי׳ ק״ו כשש׳ח בם חרון אף יאכלמו) :
(ז) תהרוס • תמיד אתה הורס קמיך הקמים
כנגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל
תהלי׳ פ״ג וכן הוא אומר * כי הנה אויביך יהמיון ומה היא
ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם
אויביו של מקום : (ח) וברוח אפיך • היוצא
מפני נחירים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה
דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אוזן הבריות כפי
תהלי׳ י״ח ההוה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן * עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמרו * למען שמי אאריך אפי
ישעיה מ״ח ב כשזעפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה * ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשי׳ חטם ג באפי לסתום נחירי בפני
שם מ״ח האף והרוח שלא יצאו לך בשבילך אחטם כמו ד נאקה בחטם במסכת שבת * כן נראה בעיני • וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן
דף נ״א חרה אף כמו * ועצמי חרה מני חורב לשון שרפה ותוקד שהנחרי׳ מתחממי׳ ונחרים בעת הקצף וחרון מגזרת חרה ה כמו רצון מגזרת רצה
איוב ל׳ וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומר * בערה בו ובכות החמה אומר נתקררה דעתו : נערמו מים • אנקלוס תרגם לשון
אסתר ד׳ ערמימות ולשון החות המקרא כמו * ערמת חטים ונכדו כמו נד יוכיח : נצבו • ממוקד רוח שיצא מאפך יבשו המים והם נעשו
שיר ז׳ כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים : כמו נד • כתרגומו כשור כחומה : נד לשון צבור וכנוס כמו * נד קציר ביום
ישעיה י״ז נחלה כונס כנד לא כתב כונס כנאד אלא כנד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכניס כנאד מי הים אלא
יהושע ג׳ כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן * קמו נד אחד ויעמדו נד אחד ואין לשון קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות ובצורים ולא מצינו נאד
תהלים כ״ו נקוד אלא בתלת פום כמו * שמה דמעתי בנאדך * את נאד החלב : קפאו • כמו * וכגבינה תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים
שופטים ד׳ והמים זורקים את המצריים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי : בלב ים • בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן עד לב
איוב י׳ השמים • * בלב האלה • לשון עקרו ותקפו של דבר : (ט) אמר אויב • לעמו כשפיתם בדברים ארדף ואשיגם
שמואל ב׳ ט״ו ואחלק שלל עם שרי ועבדי : תמלאמו • יתמלא מהם נפשי • רוחי ורצוני ו ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים
שופטים א׳ ז תמלאמו תמלא מהם יש הרבה בלשון הזה * כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי • ולא יכלו דברו לשלום כמו דבר עמו • * בני
ירמיה י׳ יצאוני כמו יצאו ממני • * מספר צעדי אגידנו כמו אגיד לו • אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם : אריק חרבי • אשלוף ועל
איוב ל״א שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל לשון הרקה כמו מריקים שקיהם • * וכליו יריקו • ואל תאמר אין לשון ריקות
ירמיה מ״ח נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון * וירק את
בראשית י״ד חניכיו אזיין בחרבי ח מצינו הלשון מוסב אף על היוצא שמן תורק • * ולא הורק מכלי אל כלי • לא הורק הכלי אין כתיב כאן
ירמיה שם אלא לא הורק היין מכלי אלא כלי מצינו הלשון מוסב על היין • וכן * והריקו חרבותם על יופי חכמתך דהרים : תורישמו • לשון
יחזקאל כ״ח רישות ודלות כמו * מוריש ומעשיר : (י) נשפת • לשון הפחה וכן * וגם נשף בהם : צללו • שקעו עמקו לשון מצולה •
ישעיה מ׳ כעופרת אבר עופר״ת בלע״ז : באלים • בחזקים כמו * ואת אלי הארץ לקח • * אילותי לעזרתי חושה : (יא) נורא
יחזקאל י״ז תהלות • יראוי מלהגיד תהלותיך פן יחסרו על כן לך ■ דומיה תהלה : (יב) נטית ימינך • כשהקב״ה נוטה
תהלי׳ כ״ב ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר * וה׳ יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור משל לכלי
ישעיה ל״א זכוכית הנתונים בידי אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין : תבלעמו ארץ • מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה׳ הצדיק :
(יג) נהלת • לשון מנהל ואנקלוס תרגם לשון נשא וסיבל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית : (יד) ירגזון • ט מתרגזין :
סימן ז׳ יושבי פלשת • מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ כ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים * והרגום אנשי גת :

אלופי

שפתי חכמים

א ולא תפרש לשון עתיד וכן פירש על תהרוס : ב רוצה לומר שלא אכיצים לכשזעפו נחה וכו׳ ■ ג פירש כזה כמו שמפרש והולך לסתום נחירי בפני וכו׳ : ד פירש נערון נוקבים חוטמא ומשימין טבעת לתוכו ונותנים רצועה בתוכו ומנהיגים אותה בו וכן נראה מפרש״י שם : ה ר״ל שמביא ראייה מפסוק דחרה לשון שריפה הוא אם כן וחרון נמי לשון שריפה הוא דחרון מגזרת חרה : ו דגבי רצון שייך לומר לשון מלא כמו מלאות רצון אביך שבשמים וכמו למלאות רצון חבירו : ז רוצה לומר לחד תיבה הוא והוא כמו שתי תיבות : ח עיין לעיל בפרשת לך לך גבי וירק את חניכיו וגו׳ : ■ ולכן כשאדם מתפלל עד נורא יפסיק כדכתיב אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא וכן כולם : י כלומר לשון הוה ולא לשון עתיד : כ שהם חשבו משנגזר גזירות בין בין הבתרים שהוא שלשים שנה קודם שנולד יצחק :

במכילתא

שמות טו

טו אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃
טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל
זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר
עַם־זוּ קָנִיתָ׃ יז תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר
נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ
אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ יח יְהוָה יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד׃ יט כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה
עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃
פ כ וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת
אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ
בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת׃ כא וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם
שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃
ס כב וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ
אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־
מָצְאוּ מָיִם׃ כג וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ
לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ
מָרָה׃ כד וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה׃ כה וַיִּצְעַק אֶל־
יהוה

אונקלוס

אִתְבְּהִילוּ רַבְרְבֵי אֱדוֹם תַּקִּיפֵי מוֹאָב אַחֲדִינוּן
רְתֵיתָא אִתְבַּרוּ כֹּל דְּיָתְבִין בִּכְנָעַן׃
תִּפֵּיל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא וְדַחַלְתָּא בִּסְגֵי תּוּקְפָךְ
יִשְׁתְּקוּן כְּאַבְנָא עַד דְּיִעְבַּר עַמָּךְ יְיָ יָת אַרְנוֹנָא
עַד דְּיִעְבַּר עַמָּא דְּנָן דִּי פְרַקְתָּא יָת יַרְדְּנָא׃
תַּעֲלִינוּן וְתַשְׁרִינוּן בְּטוּרָא דְּאַחְסַנְתָּךְ אֲתַר
מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ אַתְקֵינְתָּא יְיָ מַקְדְּשָׁא יְיָ
אַתְקְנוּהִי יְדָךְ׃ יְיָ מַלְכוּתֵיהּ קָאֵים לְעָלַם
וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא׃ אֲרֵי עָלוּ סוּסָוָת פַּרְעֹה
בִּרְתִיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי בְּיַמָּא וְאָתֵיב יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת
מֵי יַמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלִיכוּ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא׃
וּנְסֵיבַת מִרְיָם נְבִיאֲתָא אֲחָתֵיהּ דְּאַהֲרֹן יָת תּוּפָּא
בִּידַהּ וּנְפָקָא כָל נְשַׁיָּא בַּתְרַהָא בְּתוּפִּין
וּבְחִנְגִּין׃ וּמְעַנְיָא לְהֶן מִרְיָם שַׁבַּחוּ וְאוֹדוּ
קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאִי עַל גֵּיוְתָנַיָּא וְגֵיאוּתָא דִילֵיהּ
הִיא סוּסְיָא וְרָכְבֵיהּ שְׁדָא בְיַמָּא׃ וְאַטֵּיל מֹשֶׁה
יָת יִשְׂרָאֵל מִיַּמָּא דְסוּף וּנְפָקוּ לְמַדְבְּרָא דְחַגְרָא
וַאֲזָלוּ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַיָּא׃
וַאֲתוֹ לְמָרָה וְלָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִמָּרָה אֲרֵי
מְרִירִין אִנּוּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ מָרָה׃
וְאִתְרַעֲמוּ עַמָּא עַל מֹשֶׁה לְמֵימַר מַה נִּשְׁתֵּי׃
וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וְאַלְפֵיהּ יְיָ אָעָא וּרְמָא לְמַיָּא וּבְסִימוּ
מיא

תולדות אהרן

סוטה ל"ו
עיין כת"א
כתובו' ס"ב
ב"ב קי"ט
עיין כת"א
ערכין י"ז
ר"ה ל"ב
מכות י"ב
מגלה י"ד
סוטה י"ב
ב"ק פ"ב
ערכין ט"ו
זוה' בשלח
שם

בעל הטורים

ב' המשל
חד מן א' דנש' כתר יה"וא בלא מבטל כדי שלא יראה כמחרף ידמו דאבן :

ה' ימלך פסק לומר לך כש בא העת שיאמרו ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד אז תפסוק מלכות א"ה משה הקדי' ה' למלכות ודוד הקדי' מלכות לה' שנא' ימלוך ה' לעולם לפי שהיים ודרך רשעי' יעות לא רנה להזכיר השם על הרעה :

מרתה ב' הכא ואידך בירמי' כי מרתה מה התם היו ממרים בה' אף הכא נמי :

שפתי חכמים

א במכילתא שנווי אל תצר ואל תתגר בם מלחמה נגעוה שני' הרבה קודם שנכתבו ואף אם נכתבו בשנת הארבעי' לצאתם · ועוד עיין בתוספות בב"ק דף ל"ח : ב (מכילתא) וכתירא שמא יעשו עמהם מריבה על ריב שבין רועה אברהם ולוט ושבין יעקב ועשו : ג דאל"כ תרתי ל"ל : ד דק"ל והלא כל העולם כולו קנוי לו כמו שנאמר לאל עליון קונה שמים וארץ אלא וכו' : ה (ג"א) מדכתיב מכון ולא כתיב מקום · (נח"י) וה"פ תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ואותו הר הוא מכוון לשבתך של מעלה אשר פעלת ומלת פעלת קאי אלשבתך דהייני' כסא שלמעלה ולאו כל ההר מכוון אלא המקדש אשר כוננו ידיך הוא יכון ר"ל מכוון ע"ש : ו ר"ל היינו שגול שהוא פתח קטן תחת העי"ן של ועד : ז ר"ל צירי שהוא קמץ קטן ולשון היא קאי על המלה של ועד : ח (נח"י) וה"ק מפני שבא סוס פרעה לפיכך ותקח מרים ולזה נתכוון הרב כאשר בא אז ותקח מרים : ט אע"פי שלא נכתב בנשים רק פסוק הראשון מ"מ קצר וסמך על השירה הנזכרת : י דאל"כ ויסע משה ל"ל הרי תמיד היו נוסעין ע"פ הגבורה : כ ואת"ת והא כתיב וינצלו את מצרים ופי' רש"י שעשאוה כמצולה שאין בה דגים י"ל דהכא מיירי בחטמוניות שהיה להם : ל ר"ל תורי הזהב היינו ביזת הים ונקודת הכסף היינו ביזת מצרים כדאיתא במדרש : מ ר"ל על האדם שמתלונן אבל כשהוא אומר לונן אינו מסיבו כל כך על האדם שלונן :
א י"ל

רש"י

(טו) אלופי אדום אילי מואב · * והלא לא היה להם ליראה כלום שהרי לא עליהם א הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם ב של ישראל : נמוגו · נמסו כמו * ברביבים תמוגגנה · אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו : (טז) תפול עליהם אימתה · * על הרחוקים : ופחד · על הקרובים ג כענין שנ' * כי שמענו את אשר הוביש וגו' : עד יעבר עד יעבר · כתרגומו : קנית · חבבת משאר אומות ד כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם : (יז) תביאמו · נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו : (נראה שלא יכנסו לארץ וכו' והכי איתא בהדיא פ"ק כותלין דף קי"ט ובמכילתא הבני' יכנסו ולא האבות אף שלא כנזר גזרת מרגלים עדיין מ"מ ניבא ולא ידע מה ניבא מהר"של) מכון לשבתך · מקדש של מטה מכוון ה כנגד כסא של מעלה אשר פעלת : מקדש ה' · הטע' עליו זקף גדול להפרידו מתיבת השם שלאחריו · המקדש אשר כוננו ידיך ה' חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר * אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו · לעולם ועד לשון עולמות הוא והו"יו בו יסוד לפיכך הוא פתוחה ו אבל * אנכי היודע ועד שהו"יו בו שמוש ז קמוצה היא : (יט) כי בא סוס פרעה · * כאשר בא : (כ) ותקח מרים הנביאה היכן נתנבאה כשהיא אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאי' בסוטה *: ד"א אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו : את התף · כלי של מיני זמר : בתפים ובמחולות · מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים : (כא) ותען להם מרים · משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה ט לנשים * : (כב) ויסע משה ·) * הסיען בעל כרחם · שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות כ והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדול' היתה ביזת הים מביזת מצרים שנ' * תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף ל לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם : (כג) ויבאו מרתה · כמו למרה · ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה והת"יו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך לת"יו בסמיכה כמו * חימה אין לי · * ואמתי נערה בו · הרי ה"א של שרש נהפכה לת"יו מפני שנסמכה אל הו"יו הנוספת וכן עבד ואמה · הנה * אמתי בלהה · לנפש חיה · * ואותו אותו לאם · בין בריה ואשיבתי האיתה : (כד) וילנו · לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם מ מת'ונן ומתרעם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר הלועז דקונ"ל שיג"ט ש"י מסב הדבור אליו באמרו

מכילתא
תהלי' ס"ה
מכילתא
יהושע ב'
ישעי' מ"ח
ירמי' כ"ט
גיטין נ"ו
דף י"ב
מכילתא
מכילתא
שיר א'
ישעי' כ"ז
מגילה א'
ראשי' ל'
איוב ל"ב

יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו׃ כו ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך׃ ס כז ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים׃ ס

א ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים׃ ב וילינו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר׃ ג ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב׃ ד ויאמר יהוה אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא׃ ה והיה

אונקלוס

סנה' כ"ו | תמן גזר ליה קים ודין ותמן נסיה׃ ואמר אם קבלא תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר בעינוהי תעביד ותצית לפקודוהי ותטר כל קימוהי כל מרעין דשויתי במצרים לא אשוי עלך ארי אנא יי אסיך׃

ברכות ה"א סנה' ק"א הורי' ח'

ואתו לאילים ותמן תרתי עסרי מבועין דמין ושבעין דקלין ושרו תמן על מיא׃

סנה' נ"ז ע"א יבמו' י"ג

ונטלו מאילים ואתו כל כנשתא דבני ישראל למדברא דסין דבין אילים ובין סיני בחמשא עסרא יומא לירחא תנינא למפקהון מארעא דמצרים׃

שבת פ"ז

ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל על משה ועל אהרן במדברא׃ ואמרו להון בני ישראל לוי דמיתנא קדם יי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי בסרא כד הוינא אכלין לחמא וסבעין ארי אפקתון יתנא למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא׃

ערכין ט"ו

ואמר יי למשה הא אנא מחית לכון לחמא מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומיה בדיל דאנסינון היהכון באוריתי אם לא׃ ויהי ביומא שתיתאה

תעני' ט' ב"מ פ"ו יומא ע"ה

ויתקנון

בעל הטורים

חק ומשפט ג' במס' הבא. ואי' ביהושע ויסם לו בישרא' חק ומשפ' כשכרת ברית עם ישראל ללמד בישראל חק ומשפט בעזרא מה התם נתנו להם חקים ומשפטי' אף ביהוש' כאלו בו ביום נתנה להם תורה שקבלו לעבוד את ה' וכן בעזרא נתחדש להם כתב של תורה׃ וילונו ק'

חמישי
ין

אנסנו הילך בתורתי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן׃

רש"י

באמרו ש"י׃ (כה) שם שם לו. במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה[א] ודינין*׃ ושם נסהו לעם וראה קשי ערפו שלא נמלכו במשה בלשון יפה[ב] בקש עלינו שיהיו לנו מים לשתות אלא נתלוננו׃ (כו) אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם׃ תעשה. הוא עשייה׃ והאזנת. תטה אזני' לדקדק בהם׃ כל חקיו. דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצ"הר מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם׃ לא אשים עליך. ואם אשים הרי הוא כלא הושמה[ג] כי אני ה' רופאך זהו מדרשו* ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי וזהו איזון מצות וכן ה"א *רפאו' תהי[ד] לשרך׃ (כז) שתים עשרה עינות מים. כנגד י"ב שבטים[ה] נזדמנו להם[ו] ושבעים תמרים כנגד ע' זקנים׃ (א) בט"ו יום. נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק (או משירי המצה) ששים ואחת סעודות[ז] וירד להם מן בט"ו באייר ויום א' בשבת היה[ח] כדאי' במסכת שבת*׃ (ב) וילונו. לפי שכלה הלחם׃ (ג) מי יתן מותנו שנמות ואינו שם דבר כמו מותנו אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו לעשות אנחנו לחנות אנחנו למות אנחנו. תרגומו לוי[ט] דמיתנא׃ לו מתנו. הלואי והיינו מתים׃ (ד) דבר יום ביומו. צורך אכילת יום ילקטו ביומו' ולא היום לצורך מחר*׃ למען אנסנו הילך בתורתי[כ] אם ישמרו מצות התלויות

שפתי חכמים

א וי"ל שבת מפרש הקרא מיד אחריו. א"נ מדכתיב בדברות אחרונות כאשר צוך תנין ופי"רשי כאשר צוך במרה. ופרה אדומה מדכתיב חק ונבי פרה אדומה כתיב נמי חקת. והמפרשי' האריכו בזה דבמכילתא ובגמ' בזכרו מצות אחרי' יעויין משם׃ ב כת' הר"אם לא ידעתי מי הכרי' לרש"י לפ' ושם נסהו על התלוננות שאי' ענין לו עם חק ומשפט שנתן להם ולא פירש על המצות שנתן להם לנסותם אם יקבלו בשמח' אם לאו שאז יתיישב יותר ומה שכת' אחריו מיד והיה אם שמוע תשמע וגו' וי"ל דאי קאי ושם נסהו על המצו' שציוה להם ה"ל שם שם לו חק ומשפ' ונסהו ושם ל"ל דושם משמע ענין אחר מהה שכת' לעני זה לכן פיר' ושם נסהו לעם על התלונה וכו'׃ ג ק"ל דאם לא ישים היאך אמר אני י"י רופאך ל"פ ואם אשי' וכו' ה"פ אם שמוע תשמעו וגו' אז לא אשים אבל אם לא תשמע אז אשים עליך אבל הרי היא כלא הושמה וכו'׃ ד ר"ל שמזה נשמע שהיא רפואה ומונעת החולי לבא׃ ה דק"ל ל"ל מניין׃ ו ר"ל שהן היו מוכנין אותן אבל אין לפרש שנזדמנו להן שעכשיו נבראו דהא כתיב אין כל חדש תחת השמש׃ ז אע"פ שנשארו י"ו ימים מניסן ומאייר היו ט"ו ימים עד ירידת המן וא"כ הוא ס"ב סעודות סעודה ראשונ' היו אוכלי' בתנרי' דהיינו ליל ט"ו וכט"ז שחרית יצאו׃ ח מדכתיב ששת ימים תלקטו אותו וביום השביעי לירידתו שבת הוא ולא יהיה בו. הקשה הר"אם שמוכח מהאי קרא שט"ו באייר שנסיעו מאלים ובאו למדבר סין יום שבת היה וקשה והא כבר נצטוו במרה על השבת וכו' ושמא י"ל דבפסוקה עשר יום לחדש השני דכתיב בקרא לא קאי אלא אביאתו אבל נסייעתן לא היה אלא בששי בשבת דהיינו כי"ד יום ועיין מזה (בכת"י)׃ ט פי' דהא התרגו' מתרגם על מי יתן מותינו לוי דמתנא כמו שתרגום על לו מתנו ולו מתנו פשיטא שפירש הלואי והיינו מתים אם כן מי יתן מותינו נמי פירש הלואי היינו מתים דהיינו שנמות׃ י פירש דבר ענין וצורך. ומפני שצורך היום הוא לכמה דברים פירש המכוון פה צורך אכילת היום גם הוסיף מלת ילקטו בין מלת יום ובין מלת ביומו להודיע שמלת ביומו דבקה עם מלת ילקטו לא עם יום הסמו' לו שאז יהי' פירושו צורך היום שבאותו יום ואין לו טעם. גם לא נודע מזה זמן לקיטתו לכן הוסיף הרב ואמר ילקטו ביומו ולהודיע גם כן שאין כוונת הכתוב שחובה ללקוט רק שלא ילקטו היום לצורך מחר. הר"אם׃ כ ויתירש למען אנסנו הוא דבק בלחם מן השמי' פירש עם שמצות התלויות בו דהיינו שמירת שבת ושלא ילקטו היום לצורך מחר לא עם הסמוך לו שהוא ללקוט דבר יו' ביומו שאז יובן שמה שהזהרתי שלא ילקטו היום לצורך מחר הוא למען אנסנו אם יקיים מצותי בזה אם לא וזה לא יתכן למה ירכה לנסותו במצות לא תותירו ולא במצות השבת׃

רש"י margin: סנה' כ"ו ע"ב · מכילתא סנה' ק"א · משלי ג' · דף פ"ז · מכילתא

אבל

ויהי ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה
משנה על אשר ילקטו יום יום: ו
ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב
וידעתם כי יהוה הוציא אתכם מארץ מצרים:
ז ובקר וראיתם את כבוד יהוה
בשמעו את תלנתיכם על יהוה ונחנו מה כי
תלונו עלינו: ח ויאמר משה בתת
יהוה לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע
בשמע יהוה את תלנתיכם אשר אתם מלינם
עליו ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם כי על יהוה:
ט ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת
בני ישראל קרבו לפני יהוה כי שמע את
תלנתיכם: י ויהי כדבר אהרן
אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה
כבוד יהוה נראה בענן: פ יא וידבר יהוה אל
משה לאמר: יב שמעתי את תלונת בני
ישראל דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו
בשר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני יהוה
אלהיכם: יג ויהי בערב
ותעל השלו ותכס את המחנה ובבקר היתה
שכבת הטל סביב למחנה: יד
ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק
מחספס

אונקלוס

ויתקנון ית דייתון ויהי על חד תרין על
דילקטון יום יום: ואמר משה ואהרן לכל
בני ישראל רמשא ותדעון ארי יי אפיק יתכון
מארעא דמצרים: וצפרא ותחזון ית יקרא
דיי כד שמיע קדמוהי ית תורעמתכון על יי
ונחנא מה ארי תתרעמון עלנא: ואמר משה
כד יתן יי לכון ברמשא בסרא למיכל ולחמא
בצפרא למסבע כד שמיען קדם יי ית
תורעמתכון דאתון מתרעמין עלוהי ונחנא מה
לא עלנא תורעמתכון אלהן על מימרא דיי:
ואמר משה לאהרן אימר לכל כנשתא דבני
ישראל קריבו קדם יי ארי שמיע קדמוהי ית
תורעמתכון: והוה כד מליל אהרן עם כל
כנשתא דבני ישראל ואתפניאו למדברא
והא יקרא דיי אתגלי בעננא:
ומליל יי עם משה למימר: שמיע קדמי
ית תורעמת בני ישראל מליל עמהון למימר
בין שמשיא תיכלון בסרא ובצפרא תשבעון
לחמא ותדעון ארי אנא יי אלהכון: והוה
ברמשא וסליקת שליו וחפת ית משריתא
ובצפרא הות נחתת טלא סחור סחור
למשריתא: וסליקת נחתת טלא והא על
אפי

בעל הטורים

והיה משנה כל מעז' שבת כפול שני כבשי' שני ככרים שני נרו"ת. זכור ושמור:

ויהי כדבר אהרן ולא משה כי בזכות אהרן היו העננים לכך סמך והנה כבוד ה' וגו':

ששי

ב' וכתיב כן ובספר אחר כמסר ב' מלא השליו:

תולדות אהרן

שבת קי"ז פסחי' מ"ו ביצה ב'

שבת פ"ז

ברכות כ' יומא ע"ה

חולין פ"ט סנהד' ק"י

יומא ע"ה

סס

מדבר י"א

יומא ע"ה

מדבר י"א

יומא ע"ה

מכילתא

רש"י

התלויות בו א שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע ב אומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה לקיטתו היה כמנא לחם משנה. וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכ' פוי"ס בבית למלאות העומר פעמים ללחם יומים: (ו) ערב כמו ג לערב. וידעתם כי אני ה' הוציא אתכם ממצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שיגיז להם את השליו: (ז) ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן נאמ' ד אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאוותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם ה ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שעו' להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא: את תלונותיכם על ה'. כמו אשר ו על ה': ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם נשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דג"ש ואין בו יו"ד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים *וילינו עליו את כל העדה: (ח) בשר לאכל. ולא לשובע. למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שא"א לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מלינים עליו. את האחרים השומעים אתכם מתלוננים: (ט) קרבו. למקום שהענן ירד: (יג) השליו. מין עוף ושמן מאד*: היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן ובמקו' אחר הוא אומר *וברדת הטל וגו'.* הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונ' בקופסא: (יד) ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת חמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניח בחמה היא עולה מאליה באויר ור"ל (ועיין בס"ר פל"ח) שהטל עולה מן הארץ ז באויר ובעלו' שכב' הטל נתגלה

שפתי חכמים

א אבל לא כמו שפירש בפרשת יתרו גבי לנסותכם לדעת התשמור מצותיו שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו דהתם דבוק הנסיון עם הענוי דלעיל מיניה והנסיון שאצל הענוי פירושו שלא תהרהר אחריו אבל הכא דלא נזכר שום ענוי ונער שיכול עליו לפרש הנסיון שלא יהרהר אחר מדותיו. (נ"א) דכאן אי אפשר לפרש אם תהרהר שאין אומרים לאדם אנסה אותך אם לא תהרהר שאם כן לא היה נסיון אבל יתכן לומר אנסה אותך אם תשמור מצותי אם לא אבל לקמן הם דברי משה אמר ויענך וגו' לנסותך אם תהרהר אחריו ית"ש: ב דקשה למה קרוי משנה דילמא דרכו לירד כשיעור זה ומתרץ דנקרא משנה כנגד מה שהיו רגילין ללקוט יום יום וכו' כלומר ולא משנה של כל השביעי דהיינו עשרה עומרים כמובן מן הכתוב: ג כמו בערב נדשינן כמו שכתוב אחריו ויאמר משה בתת ה' לכם בערב: ד שהרי לא כתיב והנה כבוד ה' נראה בענן בבוקר: ה ר"ל ששאלתם אותו שלא לצורך כי האדם יכול להיות בלא בשר. ועוד ששאלתם מכרס מלאה ר"ל דהא הרבה בהמות יש להם: ו דפשוטו של בשמעו את תלונותיכם על ה' משמע שעתה ישמע שתלונותיכם עליו והרי הקב"ה מקודם לכן גם כן היה יודע אלא רק לא הודיע התלונות ההן על מי הן אותן שעל ה': ז רוצה לומר אף על פי שסדר העולם דלחם עולה מן הארץ ומים יורד מן השמים כאן היה היפוך שהמן הוא לחם יורד מן השמים וטל עולה מן הארץ כדאיתא בתנחומא:

א ר"ל

בשלח

מחספס דק ככפר על הארץ: טו
ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן
הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה
אלהם הוא הלחם אשר נתן יהוה לכם
לאכלה: טז זה הדבר אשר צוה
יהוה לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת
מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו:
יז ויעשו כן בני ישראל וילקטו
המרבה והממעיט: יח וימדו בעמר
ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש
לפי אכלו לקטו: יט ויאמר משה
אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר:
כ ולא שמעו אל משה ויותרו
אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש
ויקצף עלהם משה: כא וילקטו
אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחם השמש
ונמס: כב ויהי ביום הששי לקטו
לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל נשיאי
העדה ויגידו למשה: כג ויאמר
אלהם הוא אשר דבר יהוה שבתון שבת
קדש ליהוה מחר את אשר תאפו אפו ואת
אשר

אונקלוס

ספ אפי מדברא דעדק מקלף דעדק כגיר כגליתא
על ארעא: וחזו בני ישראל ואמרו גבר
לאחוהי מנא הוא ארי לא ידעין מה הוא
ואמר משה להון הוא לחמא דיהב יי לכון
למיכל: דין פתגמא דפקיד יי לקוטו מניה
גבר לפום מיכליה עומרא לגולגלתא מנין
נפשתיכון גבר לדי במשכניה תסבון:
ועבדו כן בני ישראל ולקטו דאסגי ודאזער:
וכלו בעומרא ולא אותר דאסגי ודאזער
לא חסר גבר לפום מיכליה לקטו:
ואמר משה להון אינש לא ישאר מניה עד
ערכין ט"ו צפרא: ולא קבילו מן משה ואשארו
ספ גוברין מניה עד צפרא ורחיש ריחשא וסרי
ורגיז עליהון משה: ולקטו יתיה בצפר
ברכות כ"ז בצפר גבר כפום מיכליה ומה דמשתאר
מניה על אפי חקלא כד חם עלוהי שמשא
ספ פשר: והוה ביומא שתיתאה לקטו לחמא
שבת קי"ז על חד תרין תרין עומרין לחד ואתו כל
רברבי כנישתא וחויאו למשה: ואמר להון
הוא דמליל יי שבא שבתא קודשא קדם
ביצה ט"ו יי מחר ית דאתון עתידין למיפא איפו וית די
אתון

בעל הטורים

מחספס ל' וח ר ויעולה בגי' רמ"ח שהיה המן נבלע ברמ"ח אברים: זה הדבר בזה הפסו' יש כל האלפא ביתא לומר כל המקיי' את התו' הקב"ה מזמין לו פרנסתו בלא טורח כאוכלי המן: ה'מס' יו"ד בלישנ': ב' והוא חד מן פתחי דספרא: ויותירו ב' במס' הכא ואי' ויותירו כדבר ה' התם שהותירו כדבר ה' נשתלחה בו ברכ' והכא שעברו על דבר ה' והותירו נשלח בו קללה: ונמס ב' הכא ואידך שיניו יחרוק ונמס שהיה המן נימס ושותין ממנו החיו' ואו"ה צדין אותן ואוכלין וטועמין בהם טעם מן והיו חורקי' את שיניהם ונמס על טובתן של ישראל:

רש"י

נתגלה המן וראו א והנה על פני המדבר וגו': דק מחוספס · מגולה ואין דומה לו במקרא · וי"ל מחוספס ל' חפיסא ודלוסקמא · ב שבלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל · ואונקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן: ככפור · כפיר ירלי"דא בלע"ז דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזרנין · דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ג ושוכב מגליד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד · דק טיכ"נש בלע"ז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה' וכגיר שתרגם אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק: (טו) מן הוא · הכנת מזון הוא כמו *וימן להם המלך: דניאל א' כי לא ידעו מה הוא · שיקראוהו בשמו: (יז) עמר · שם מדה: מספר נפשותיכם · כפי מנין נפשות שיש לאיש באהל תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה והממעיט · יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט ד וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו: (כ) ויותירו אנשים · *דתן ה ואבירם: וירם תולעים · לשון ו רמה: ויבאש · ה"ז מקרא הפוך ז שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: (כא) וחם השמש ונמס · הנשאר בשדה ח נעשה נחלים ושותין ממנו איילים וצבאים ואומות העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל *פשר לשון פושרין ט ע"י השמש מתחמם ומפשיר: ונמס · ליסטנ"פריר · ודוגמתו בסנהדרין בסוף ד' מיתות: מכילתא (כב) לקטו לחם משנה · כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים י שני העומר לאחד · ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו *(שאם להגיד שהיו והלא כתוב שני העומר לאחד אלא משונה בטעם וריח): מכילתא ויגידו למשה · שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: (כג) את אשר תאפו אפו · מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום. כ הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל מאכל במים בשלו היום · לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל:

למשמרת

שפתי חכמים

א ר"ל לפי שפירש לעיל כשהחמה זורחת עולה הטל כו' מפרש עכשיו והכי משמע הקרא וכשעלות כו' נתגלה וראו אותו לא שבעלייתו נתגלה אבל לפי מדר' רב"ז ל שפירושו העלייה מן הארץ צ"ל שפיר' והנה על פני המדבר מורה על הוייתו שבעלית הטל מן הארץ ירד המן על פני המדבר: ב פירש מיני כודות וחמת הם: ג ר"ל לא שהמן דומה למראה גיר שהרי גיר הוא שחור לא דק היה כגיר אבל באת' המן היה לבן: ד לא שהיו שם אנשי' שעברו על גזירתו של משה רבינו והרבו והמעיטו מעומר לגלגול' שא"כ תאי ויעשו כן: ה מדכתיב אנשים דבכל מקום שנאמר אנשים או נצים הוא דתן ואבירם: ו כאלו אמר והתליעו תולעים ולא לשון הורמה ופירשו הנביא תולעים כי לא מכינו וירם פועל יוצא · ז כ"ל שאין להפכו כי הוא לאם אבירים ואין דרכו להבאיש אלא התולעים היו בו תחילה ומחמת התולעים הבאיש · מהר"של · ואין דבריו נראין שהרי כתיב בקר' כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו: ח לא שהנלקט נמס דא"כ מה יאכלו: ט פושרין תרגום של ונמס שע"י השמש נעשו פושרין: י לא שכוונו הם ללקוט כפלים בעבור היום ומחר ומפני שידעו שאין המן יורד למחר שא"כ למה באו הנשיאים כשראו שהיה להם לחם משנה להגיד הדבר למשה והשיבם הוא אשר דיבר יי' וגו': כ דק"ל מה יש בין תאפו לבשלו הא כפל לשון הוא · ומדקאמר את אשר שהוא לשון ודאית דאם לא כן היה לו לומר אם תאפו אפו אלא ודאי מהלשון אשר תאפו ותבשלו משמע שכבר אפו ובשלו ולמה יאפו ויבשלו עוד · לכן פי' מה שאתם וכו' ויהי' אשר תאפו פירושו אשר תרצו לאפות:

כמו

אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל הָעֹדֵף הַנִּיחוּ
לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר: כד
וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא
הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בּוֹ: כה
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה
הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: כו
שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא
יִהְיֶה בּוֹ: כז וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יָצְאוּ מִן הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ:
ס כח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה
עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי:
כט רְאוּ כִּי יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת
עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ
אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:
ל וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי: לא
וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד
לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ: לב
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא
הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ
אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי

אתכם

אונקלוס

אתון עתידין לבשלא בשילו וית כל מותרא אצנעו לכון למטרא עד צפרא: ואצנעו יתיה עד צפרא כמא דפקיד משה ולא סרי ורחשא לא הות ביה: ואמר משה אכלוהי יומא דין ארי שבתא יומא דין קדם יי יומא דין לא תשכחניה בחקלא: שתא יומין תלקטניה וביומא שביעאה שבתא לא יהא ביה: והוה ביומא שביעאה נפקו מן עמא למלקט ולא אשכחו: ואמר יי למשה עד אימתי אתון מסרבין למטר פקודי ואוריתי: חזו ארי יי יהב לכון שבתא על כן הוא יהב לכון ביומא שתיתאה לחם תרין יומין תיבו אנש תחותוהי לא יפוק אנש מאתריה ביומא שביעאה: ונחו עמא ביומא שביעאה: וקרו בית ישראל ית שמיה מנא והוא כבר זרע גדא חיור וטעמיה כאסקריטון בדבש: ואמר משה דין פתגמא דפקיד יי מלי עומרא מניה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא דאוכלית יתכון במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים: ואמר משה לאהרן סב

צלוחית

תולדות אהרן

שבת קי"ז
קי"ח
ז"ה האזינו
שבת פ"ז
שבת קי"ח
ערכין ט"ו
ב"ק נ"ח
סנה' י"ח
ערובין מ"ח
שם י"ז נ"א
ערכין ט"ו
יומא ע"ה

בעל הטורים

רמה ב' במס' הכא ואיד' ורמה תכסה עליה' ב"פ אונקלוס' שולטות בית בשבת ואין רמה שולטת באוכלי המן כדאית' בהמוכל את הספינה: ללקט ב' במס' הכא ואיד' ותקם ללקט מה התם ילפינן ב' לקט ב' אינו לקט אף הכא ב' לקטו ביו' הששי ומצאו ביום השבת יצאו ללקוט בששי ולא מצאו:

רש"י

למשמרת • א לגניזה: (כה) ויאמר משה אכלוהו היום וגו' • * שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו ב אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו לצאת ג אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו מה ת"ל היום היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: (כו) וביום השביעי שבת • שבת הוא המן לא יהיה בו • ולא בא הכתוב אלא לרבות ד יום הכפורי' וימים טובים *: (כח) עד אנה מאנתם • משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקיא כרבא ה ע"י הרשעים מתגנין הכשרין *: (כט) ראו • בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס ו נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים • שבו איש תחתיו • מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום ז ג' לגופו וא' לפישוט ח ידיו ורגלים: אל יצא איש ממקומו • אלו אלפים אמה של תחום שבת ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: (לא) והוא כזרע גד לבן • עשב ששמו קוליינדר וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין בעגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת • בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגום של אונקלוס: (לב) למשמרת • לגניזה: לדורותיכם • בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחן' למה אין אתם עוסקין בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא צנצנת המן אמר להם אתם ראו דבר ה' שמעו לא נאמר אלא ראו זה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו:

צנצנת

מכ לתא
מכילתא
ב"ק נ"ב

שפתי חכמים

א כיון והיתה לעדת בני ישראל למשמרת ולא כמו ושמרתם את משמר' הקדש ואת משמרת המזבח: ב דק"ל דכי כתיבת טעם הוא אמה שלמעלה וא"כ הכי"ל אי שאלתם היה אם יצאו ללקוט כמנהגם יום יום וכו' והשיב להם את שבידכם אכלו כי שבת היום ואסור ללקוט היום לא תמצאוהו אבל אם היתה' שאלתם אם רשאים לאכלו היה די במה שהשיב אכלוהו היום אבל כי שבת ליה ליה נתינת טעם אלא ודאי השאלה לא היתה על האכילה אלא על היציאה • ואפשר כי דברי משה הטעה אותם שאמר להם ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת ופירש רש"י לגניזה והיו סבורים לגניזה כמשמעו ולא לאכלה ליום המחר כמו והיה לכם למשמרת לדורותיכם משום הכי שאלו לו על היציאה ולא על האכילה: ג כי היו סבורים שמא לצורך סעודת שבת אין לנו לצאת ללקוט אבל לסעודת הלילה שהוא צריכי' לצאת כי הששי מכין לשבת ואין מכין לחול לכך חזרו לשאול: ד דאל"כ הא כבר נאמר כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו אלא וכו': ה פי' דכך משל הדיוט כשנותנין בסלה קוצים ומיני עשבים בירק טוב באו לתלוש אותן קוצים ופעמים בא בתלושין מן הכרוב הטוב וכמנא בהדי הוצא לקיא כרבא כך זה בהדי ישראל שחטאו לקו אף מי שלא חטאו וא"ת דלעיל פי' רש"י בעצמו משו' זה תלוי הסרחון במשה מפני שלא הגיד לישראל פרשת המן עד ששאלו • וי"ל דהא יהא נראה דאי משום טעם שלא הגיד להם מצות שבת לחוד לאו לא הוכיח הק"בה את משה מיד שלא הגיד להן ולמה המתין עד כאן אלא ודאי משום משל הדיוט ואי טעם משום משל הדיוט לחוד נמי הכל אותו כאן יותר מבשאר מקומות שחטאו ישרא' אלא משום טעם השני גם כן: ו כלומר ראו בעיניכם כי ה' נותן לכם בערב שבת לחם משנה • כתב הרא"ם אבל לא ידעתי מאי ראייה היא זו על קדושת שבת וכו' דילמא ברכת הששי היה מרובה ונתן בו לחם משנה כי כל ברכה תוספות טובה היא ואם בעבור שביום השביעי שובת בו המן ואינו יורד היה לו לכתוב על כן לא ירד המן ביום השבת וכו' ותירץ מה שתירץ • ונראה לי כיון שלקטו אותם ביום הששי אחד המרבה הרבה מאוד מאלם אחד ובשאתם מודדים בבתיכם לא מצאתו כי אם לחם משנה שני עומרים לגלגלת ואם ברכת היום הששי היא תעשיר למה לא נמצא כי אם לחם משנה ותו לא אלא ודאי משום הכי יורד לחם משנה ביום הששי כדי שיאכלו ביום הששי וביום השביעי וזה שכתב רש"י שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת להם לחם יומים כלומר דוקא לחם יומים ותו לא: ז מדכתיב שבו משמע שלא יצא ממקומו ש"מ דלאסור לילך וזה אינו דהא כתיב וימצאו איש מקושש ש"מ דהלכו ש"מ דמותר לילך ל"פ מכאן וכו' • ח כיון דכתיב שבו איש תחתיו פירש תחתיו כמה תחתיו ארבע אמות גופו שלש אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו:

א דהא

הוריות י"ב כריתות ה' שם
צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מנא ואצנע יתיה קדם יי למטרא לדריכון: כמא דפקיד יי למשה ואצנעיה אהרן קדם סהדותא למטרא: ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד מיתיהון לארע יתיבתא ית מנא אכלו עד מיתיהון לסיפי ארעא דכנען: ועומרא חד מן עסרא בתלת סאין הוא: ונטלו כל כנישתא דבני ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי ושרו ברפידים ולית מיא למשתי עמא: ונצא עמא עם משה ואמרו הבו לנא מיא ונשתי ואמר להון משה מה אתון נצן עמי מה אתון מנסן קדם יי: וצחי תמן עמא למיא ואתרעם עמא על משה ואמר למא דנן אסיקתנא ממצרים לקטלא יתי וית בני וית בעירי בצחותא: וצלי משה קדם יי למימר מה אעביד לעמא הדין עוד זעיר פון וירגמנני: ואמר יי למשה עבר קדם עמא ודבר עמך מסבי ישראל וחוטרך דמחיתא ביה ית נהרא סב בידך ותיזיל: הא אנא קאים קדמך תמן על טינרא בחורב ותמחי בטינרא ויפקון מניה מיא וישתי עמא ועבד כן משה לעיני סבי ישראל: וקרא שמא דאתרא נסיתא ומצותא על דנצו בני ישראל ועל דנסיאו קדם יי למימר האית שכינתא דיי בינא אם לא: ואתא עמלק ואגח קרבא עם ישראל ברפידים: ואמר משה ליהושע בחר לנא גוברין ופוק אגח קרבא בעמלק מחר אנא קאים על

קידושין ל"ח
ערכין ט"ו סנה' ק"ז בכורות ה'
ערכין ט"ו שם
פסח' נ"ח
ב"מ פ"ו שם
זוה' כשה
שבת קי"ח מגל' כ"ט

אתכם מארץ מצרים: לג ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם: לד כאשר צוה יהוה אל משה ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת: לה ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען: לו והעמר עשרית האיפה הוא: ס פ א
יז א ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי יהוה ויחנו ברפידים ואין מים לשתת העם: ב וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את יהוה: ג ויצמא שם העם למים וילן העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא: ד ויצעק משה אל יהוה לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני: ה ויאמר יהוה אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת: ו הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישראל: ז ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם אין: ■ ■ ח ויבא עמלק וילחם עם

בעל הטורים

והנח ב' במס' הכא ואי' והנח אל הסלע דבגדעון מה התם כתעכל מאליו גם המן נבלע באברים וכעכל מאליו: תריבון ב' הכא ואי' האת' תריבון לבעל אם לאל תריבון וכאו מריב בלשון עבודה זרה וזהו אם תריבון

שביעי יז

לנעל: העליתנו ב' במס' הכא ואיל' המעט כי העליתנו ביחלקותו של קרח לומר שאות' עצמם הם שדברו בכאן: אם אין ד' ב' הכא ואי' אם אין דבר גבי אבשלום כשיעץ לו לצאת למלחמה עם ד"ד אם אין אתה שומע ליהיה בה עץ אם אין פי' אני אמרתי כי היא ארץ טובה ורחב' אם אין שומע לי ושלחתי מרגלי' לראות אם יש בה עץ אם אין חייך שאתה צריך להלחם כההיא אם אין דאבשלו' דמיירי במלחמה כמ"ש רבותינו אם לא

רש"י

(לג) צנצנת צלוחית של חרס כתרגומו: והנח אותו לפני ה' לפני הארון א ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן: (לה) מ' שנה והלא חסר ל' יום שהרי ט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ו בניסן פסק ב שנאמר וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן: אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן *(יש אותה שעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ותרגום של נושבת יתבתא ר"ל מיושבת. רש"י ישן) אל קצה ארץ כנען בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה אלא ערבות מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן שנ' *ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח: (לו) עשירית האיפה. האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' בצים נמצא עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה ג והוא שיעור לחלה ולמנחות: (ב) מה תנסון. לומר היוכל לתת מים בארץ ציה: (ד) עוד מעט. אם אמתין עוד מעט ד וסקלוני: (ה) עבור לפני העם. ורואה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני: וקח אתך מזקני ישראל. לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאר. מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאר אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורעניות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר אשר הכית בו את היאור יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן: (ו) והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק וסנפרינון שמו והצור נבקע מפניו: (ח) ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה ה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני.

קידושין ל"ח
יהושע ה'

שפתי חכמים

א דהא בכל מקום שמונח לפני יי' הוא דכל העולם שלו: ב וא"ת הא רש"י בעצמו פי' לעיל דבט"ז ירד להן המן תחילה. וי"ל מה שנקט רש"י לעיל ט"ז ר"ל תחלת ט"ז ומה שנקט הכא ט"ו הוא סוף ט"ו יום לפי שאנו הולכין אחר היום שעבר הוי סוף ט"ו כיון שירד המן מיד למחר כאמור: ג כי הכל ביחד רל"ב בצים והמעשר מת' ארבעי' והמעשר משלשים שלא בצים עוד נשארו ב' תחלוק כל ביצה ה' חלקי' נמצא שני בצים יעשה חלקים והמעשר חומש ביצה מהרש"ל: ד הוסיף מלת אם אמתין דבזול' זה משמע דבודאי יסקלוהו אחר זמן מעט אם ימתין או לא ימתין: ה ואע"פ שאינו נוהג בפירושו מדרש הסמיכות אלא במקום שהפרשיות נכתבים שלא על הסדר אבל הכא הוא בהכרח שתסמוך זו לזו להיותך שניהן במקום א' (ג"א) דק"ל דבל"ל ויבא עמלק ופי' כדכתיב ויבא פיהון לקראתינו לכך דרשו כי הפרשה הזאת סמוכה למעלה עד יבא הכתוב וכו' כי הם אמרו היש ה' בקרבנו ולכן ויבא עמלק ע"ל (נח"י): לפי מה שכתבתי כ"פ דהרב לא מיירי בסמיכות הכתיבה אלא בסמיכות יתור לשון א"ש דהכי קשה לרש"י דמלת ברפידים הוא מיותר דהא לעיל

בעל הטורים

שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין וכן בכאן בשביל שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין בא עליה' עמלק:

מזכיר זכות אבות אמונה זה אברהם דכתיב והאמין בה'. עד בא זה יצחק דכתיב ויצחק בא מבא · השמש זה יעקב דכתיב ביה כי בא השמש:

ג' וחסר:

שמות יז

עם ישראל ברפידים: ט ויאמר
משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם
בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה
האלהים בידי: י ויעש יהושע כאשר
אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור
עלו ראש הגבעה: יא והיה כאשר
ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר
עמלק: יב וידי משה כבדים ויקחו
אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו
בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד
בא השמש: יג ויחלש יהושע את
עמלק ואת עמו לפי חרב: פ יד
ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בספר
ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר
עמלק מתחת השמים: טו ויבן משה מזבח
ויקרא שמו יהוה נסי: טז ויאמר כי יד על
כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר:

וישמע

ומפטירין ודבורה אשה נביאה · בשופטים סימן ד'

אונקלוס

תולדות אהרן

יומא כ"ב · על ריש רמתא וחוטרא דאתעבידו ביה נסין מן
קדם יי בידי: ועבד יהושע כמא דאמר
ליה משה לאגחא קרבא בעמלק ומשה אהרן
וחור סליקו לריש רמתא: והוה כד מרים
משה ידוהי מתגברין דבית ישראל וכד מנח ידוהי
ר"ה כ"ט · מתגברין דבית עמלק: וידי משה יקרן
ונסיבו אבנא ושויאו תחותוהי ויתב עלה ואהרן
ברכות כ"ד · וחור סעדין בידוהי מכא חד ומכא חד והואה
תעני' י"א · ידוהי פרישן בצלו עד דעאל שמשא: ותבר
יהושע ית עמלק וית עמיה לפתגם דחרב:
זבחים קי"ו · ואמר יי למשה כתב דא דוכרנא בספרא ושוי
קדם יהושע ארי מימחא אימחי ית דוכרנא
מגלה י"ח · דעמלק מתחות שמיא: ובנא משה מדבחא
ופלח עלוהי קדם יי דעבד ליה נסין: ואמר
בשבועה אמירא דא מן קדם דחילא
ברכות כ"ח · דשכינתיה על כורסי יקרא דעתיד דיתגח קרבא
סנהד' כ' · קדם יי בדבית עמלק לשיציותהון מדרי עלמא:

ושמע

קי"ו · י"ד אמונה סי"מן · סכ"אה סי"מן:

רש"י

משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שנייה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו ובא הכלב ונשכו: (ט) בחר לנו. לי ולך השוה לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך מניין שנאמר ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו כרבו. ומורא רבך כמורא שמים שנא' * אדני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאלו מרדו בהקב"ה *: וצא הלחם. צא מן הענן והלחם בו *: מחר. בעת המלחמה א אנכי נצב: בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן. דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו: (י) ומשה אהרן וחור. מכאן לתענית שצריכים שלשה לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים: (יא) כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה נוצחות היו המלחמה וכו' כדאיתא בר"ה: (יב) וידי משה כבדים. בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו:

מדבר י"ב · מכילתא · מכילתא

שפתי חכמים

לעיל כתיב ויחנו ברפידים ובפרשת יתרו כתיב ויסעו מרפידים ממילא כל הסיפור דביני וביני היה ברפידים אלא לכך נכתב ברפידים ל"ל שמיעוט רפידים גרם ויבא עמלק ולכן אמר הרב סמך פר' זו למקר' זה ולא אמר לפרשה זו היינו שתירוץ הסמיכות הוא על זה הפסוק לבד: א דאל"כ למה מחר דוקא אלא שהוא עת המלחמה ואמר אנכי נצב וגו' הודיענו בזה שאלת מחר דב"ה עם אנכי נצב וגו' ובא להשמיענו שמחר בעת המלחמ' אנכי נצב ואתפלל עליך כדי לזרז את יהושע ולחזקו בעת המלחמה שיהא בטוח בתפילתו של משה שהוא מתפלל בעת המלחמה שיצליח על כל פנים אבל אי קאי אלמעלה מה בא להשמיענו: ב דק"ל ויהיו מבעי ליה ופירש ויהי של אל משה ולא על ידיו: ג פי' מכוונת · רש"ל: ד דק"ל דכתיב ויחלוש יהושע וגו' לפי חרב אם הרגו לפי חרב לא נעשו חלשים אלא נהרגו · נ"פ ולא השאיר וכו': ה פי' לפי שלא הוזכרו בתחילת המלחמה דבר הש"י אלא כתיב ויאמר משה אל יהושע משמע שמעצמו ולכן לכך הוצרך רש"י לפרש שעל פי הדבור היה עושה ומוכח מזה דאם לא על פי הדבור היה לא היה לו ליהושע להניח החלשים אלא היה לו להרוג את כולם: ה תקן בזה כמה עניינים האחד שאמר ידו של הקב"ה לא יד סתם שמשמעו יד של משה כמובן מן הכתוב ועוד שאמר הורמה לא שידו של הקב"ה על כסאו תמיד אלא שהורמה אליו לפי שעה כמו כי אשא אל שמים ידי וכו' וע"ש (נק"מ):

חסלת פרשת בשלח

א פירש

ויקחו. אהרן וחור: אבן וישימו תחתיו. ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער: ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ב ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ג ונכונה: עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטגנו'לוגיא באיזו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה ועירבב את השעות: (יג) ויחלוש יהושע. * חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ד ולא הרגם כלם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה: (יד) כתב זאת זכרון. שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות *: ושים באזני יהושע. המכניס את ישראל לארץ שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ: כי מחה אמחה. לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו: (טו) ויקרא שמו. של מזבח: ה' נסי. הקדוש ברוך הוא עשה לנו כאן נס. לא שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו: (טז) ויאמר. משה: כי יד על כס יה. ידו של הקדוש ברוך הוא הורמה לישבע ה בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר * האויב תמו חרבות לנצח זהו עמלק שכתוב בו * ועברתו שמרה נצח * וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב הרי השם שלם וכוננו למשפט כסאו הרי כסאו שלם:

תנחומא · מכילתא · תהלים ט' · עמוס א' · תהלים ט'

חסלת פרשת בשלח

פ פ פ פ פ פ פ

אונקלוס

וזבחי' קי"ו **ושמע** יתרו רבא דמדין חמוהי דמשה ית כל דעבד יי למשה ולישראל עמיה ארי אפיק יי ית ישראל ממצרים: ודבר יתרו חמוהי דמשה ית צפורה אתת משה בתר דפטרה: וית תרין בנהא דשום חד גרשם ארי אמר דייר הויתי בארע נוכראה: ושום חד אליעזר ארי

וישמע

פ **וישמע** יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא יהוה את ישראל ממצרים: ב ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה: ג ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה: ד ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי

בעל הטורים

אמרו רבותינו ששמע קריעת ים סוף שכשנקרא הים נהם נהמה גדולה עד ששמעו כל מלכי מזרח ומערב וזה שנא' וינהום עליו כנהמ'ים ואמרו ג"כ ששמע מלחמת עמלק

רשי

וישמע יתרו. מה שמועה שמע ובא [א] קריעת ים סוף ומלחמת עמלק*: יתרו. שבע שמות נקראו לו [ב] רעואל יתר יתרו חבב חבר קני פוטיאל*. יתר ע"ש שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה. יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות [ג] אחת על שמו. חובב שחבב את התורה*. [ד] שנאמר* מבני חבב חותן משה. וי"א רעואל אביו של יתרו [ה] והיה אומר* ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי: חותן משה. *כאן היה יתרו מתכבד במשה [ו] אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמר וישב אל יתר חותנו: למשה ולישראל. שקול משה כנגד [ז] כל ישראל*: את כל אשר עשה להם. [ח] בירידת המן בבאר ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה [ט] על כולם*: (ב) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרים ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים [י] אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך [י] נטלה שני בניה והלכה לה: ויילכי

מכילתא · שופטי' ד' · ספרי · שמות ב' · מכילתא · מכילתא · מכילתא

שפתי חכמים

א פירש שבשבילה נתעורר לבא. (נח"י) ולאביי קשה דילמא בשביל כל השמועות בשוה בא ולא עדיף חדא מחבירתה וכו'. ונראה דס"ל להני תנאי דוישמע יתרו פירושו ששמע שמועה אחרת שלא נכלל במאמרים הבאים דאל"כ כל"ל ויתרו שמע את וכו' אלא שמע ענין אחר והא דכתיב את כל אשר עשה פירש ואת כל וכו' כמו כי הוציא פירושו וכי הוציא לכך זה אמר שמע קריעת ים סוף וזה אמר שמע מלחמת עמלק ומה שהקשה הרא"ם למה השמיט הרב דעת מ"ד שמע מתן תורה ובא ותירץ וכו' ונראה דאשמטייתיה להר"אם הפלוגתא בזבחים (דף קי"ו) אי יתרו בא קודם מ"ת או לאחר מ"ת והרב סתם כ"פ שלאחר מ"ת בא לא הוצרך כאן להזכיר מ"ת ויצ"ע. (מהרש"ל) דק"ל למה לא כתיב וירא יתרו כמו וירא בלק או וידע יתרו. ומתרץ לפי ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק שהן דברים שהיו לפי שעה ולא שייך למכתב וירא או וידע שהרי כשבא לישראל לא ראה שנקרע הים או מלחמת עמלק והשתא אתי שפיר דלא פי' ששמע ירידת המן ובאר ותורה דא"כ הל"ל וירא שהרי ירידת המן ובאר ותורה היה לה ז כמה שנים ואז הוי שייך למיכתב בו וירא אבל כיון ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק לא יכול לכתוב וירא או וידע וק"ל: ב אבל בפרשת בהעלותך כתב ושני שמות היו לו כמו שכינו בספרי: ג (הרא"ם) תימא א"כ אין כאן כ"א שבעה שמות מכיון דקודם גירותו היה נקרא יתר לא היה נקרא יתרו אחר גירותו נהיה נקרא יתרו לא היה נקרא יתר ולא היה ראוי למנותם לשני שמות כמו שאין ראוי למנות אברם אברהם לב' שמות וכו' והניח הדבר בצ"ע. (מהרש"ל) כ"ל דלא קשה מידי דהא לא כתב רש"י ז' שמות יש לו אלא ז' שמות נקראו לו משמע נקראו לו קצת לפני גרותו וקצת לאחר גרותו עכ"ל. ולי נראה דאין זה ראייה שאם יתרו קודם שנתגייר היה יתר דילמא שם אחר היה לו וכמו שפירש הכא ולעיל בפרשת ואלה שמות גבי וישב משה אל יתר חתנו שם פי' רש"י גם כן כי ז' שמות נקראו לו וזה היה קודם שנתגייר וקודם שיתר פרשה בתורה אלא ע"כ צ"ל דשם אחר היה לו אלא התורה קראה אותו בשם יתר על שם העתיד ואית' הוא מיד כשבא למחרתו כשישב משה לשפוט את העם ונתן לו עצה בדבר המשפט מיד נקרא שמו יתר ע"ש שיתר הפרשה זו בתורה ועדיין לא נתגייר ואחר שנתגייר הוסיפו לו עוד אות וי"ו ולא היה שמו של ע"א יתר אלא שם אחר היה לו וז' שמות נקראו לו בלא שם ע"א ולא תקשי והא לעיל בפרשת שמות גבי וישב משה אל יתר חתנו דמשמע ששם ע"א הוה יתר אין ראייה דהא התם בפרשת שמות כתיב נמי ומשה היה רועה את צאן יתרו אלא ודאי על שם העתיד וכדפירשתי לעיל ודו"ק כ"ל: ד שלא תאמר חובב בנו של יתרו היה וכן פי' בהדיא לקמן בפסוק ויהי ממחרת וגו': ה (מהרש"ל) וקשה א"כ לא היה לו אלא ו' שמות ויו"ל דרש"י מפרש המכילתא דתניא במכילתא שלא היה לו רק שני שמות חובב ויתרו ומכתמא הוא סובר שנקרא ג"כ בשם יתר כדכתיב וישב משה אל יתר חתנו אלא שהוא סובר שיתר ויתרו אחד הוא כמו אברם אברהם וא"כ קשה והא כתיב ותבאנה אל רעואל אביהן א"כ משמ' בהדיא שנקרא רעואל בשלמא שאר שמות י"ל דמשפחתו נקראת כך דלא כתיב אלא אביהן אבל רעואל קשה' לכ"פ וי"א רעואל אביו וכו': ו אע"פ שאין הפרש בין וישמע יתרו חותן משה ובין וישב משה אל יתר חתנו שבשניהם יחד יתרו הוא הנודע עם משה לא משה עם יתרו שפי' חתנו כמו חותן משה מ"מ יש הפרש מצד הסיפור שאם הסיפור על משה ומזכיר את יתרו בשם חתנו נראה שכוונת המספר לכבד את משה ואם הספור הוא על יתרו ומזכיר את יתרו בשם חותן משה שנראה שכוונת המספר הוא לכבד את יתרו: ז דאל"כ לא הל"ל רק לישראל שהרי משה בכלל ישראל הוא אלא לומר לך שקול וכו'. ח וי"ל דק"ל דודאי את כל אשר עשה קאי על אשר הוציא אותן ממצרים והוצאה שייך להקדים ישראל דהא ההוצאה מהשיעבוד היה לישראל ולא למשה ולשבטו דהא לא היו המצרים משעבדים בשבטו של לוי כמו שפי' רש"י בפ' שמות בשלמא אי הוה אמרינן דמשה היה חשוב יותר מכל ישראל הוה אתי שפיר דהקדים משה לישראל אבל השתא דאמר' דהיה שקול כנגד כל ישראל ולא היה חשוב יותר א"כ היה לו להקדים ישראל להיות עיקר ההוצאה היתה לישראל כדפירש וא"ל דאיצטריך להקדים משה לישראל ללמד ששקול משה כנגד כל ישראל דהא יש ללמוד זה מדהוציא משה מכלל ישראל כדפי"ל לתירוץ ראשון. ומתרץ רש"י דאת כל אשר עשה לא קאי הוצאה אלא קאי אירידת המן וכו' דשייך לכולהו למשה כמו לישראל דהא בהויא טובה היו כולם שוים ולכך הקדים משה לישראל כי עיקר התפלה היא למשה שהסיר השם תלונת ישראל מעליו במן ובבאר ובעמלק שבכחו משה שהוא היה ביש... בתפילתו ובלבל לו ... כדאיתא במדרש וק"ל: ט כתב להם בזיקום למשה ולישראל יחד כדי שלא יאריך בדביר כ"ש בפרשת וארא אל האבות בזיקום אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב: (נ"א) פירש כדי שלא תאמר למשה בפני עצמו עשה נסים וישראל גם כן בפני עצמם. לכ"א להם לכלל יחד שזה שעשה לזה עשה לזה: ס דקשה לרש"י למה הוציא יציאת מצרים מן הכלל אלא להגיד וכו'. ויזה שהכריח רש"י לזה הוא מתוך שפתח בלא כל אשר עשה וסיים כי הוציא דמשמע שעשה גם שאר נסים דאל"כ מאי כל: י משום דמשה לא הקפיד אלא על אשתו שלא ישתעבד בה מצרים אבל בבניו לא הקפיד דאף אם היו בניו שם לא היו משתעבדין בהן שהרי לא היה של השיעבוד על שבט לוי כדפי' רש"י בפרשת שמות ויאמר אליהם מלכונו'

שמות יח

אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ ה
וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל־
הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃
ו וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ
בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ ז
וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ
אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃
ח וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ
וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃ ט וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ
מִיַּד מִצְרָיִם׃ י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה
אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם׃
יא עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה
מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃
יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה
וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
לאכל

אונקלוס

אֲרֵי אֱלָהֵיהּ דְּאַבָּא הֲוָה בְּסַעֲדִי וְשֵׁיזְבַנִי מֵחַרְבָּא דְּפַרְעֹה׃ וַאֲתָא יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵיהּ לְוָת מֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא דְּהוּא שָׁרֵי תַמָּן לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַּיְיָ׃ וַאֲמַר לְמֹשֶׁה אֲנָא חֲמוּךְ יִתְרוֹ אָתֵי לְוָתָךְ וְאִתְּתָךְ וּתְרֵין בְּנַהָא עִמַּהּ׃ וּנְפַק מֹשֶׁה לְקַדָּמוּת חֲמוּהִי וּסְגִיד וְנַשֵּׁיק לֵיהּ וּשְׁאִילוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לִשְׁלָם וְעָלוּ לְמַשְׁכְּנָא׃ וְאִשְׁתָּעִי מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי יָת כָּל דַּעֲבַד יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי עַל עֵיסַק יִשְׂרָאֵל יָת כָּל עַקְתָא דְּאַשְׁכַּחְתִּנּוּן בְּאוֹרְחָא וְשֵׁיזְבִנּוּן יְיָ׃ וַחֲדִי יִתְרוֹ עַל כָּל טָבְתָא דַּעֲבַד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל דְּשֵׁיזְבִנּוּן מִידָא דְמִצְרָאֵי׃ וַאֲמַר יִתְרוֹ בְּרִיךְ יְיָ דְּשֵׁיזֵיב יָתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִידָא דְפַרְעֹה דְּשֵׁיזֵיב יָת עַמָּא מִתְּחוֹת מָרוּת מִצְרָאֵי׃ כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי רַב יְיָ וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנֵּיהּ אֲרֵי בְּפִתְגָּמָא דַּחֲשִׁיבוּ מִצְרָאֵי לְמִידַן יָת יִשְׂרָאֵל בֵּיהּ דָּנִינוּן׃ וְקָרֵיב יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַאֲתָא אַהֲרֹן וְכֹל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵיכַל לַחְמָא עִם חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה
קדם

סנה' צ"ד
ברכות נ"ד
סנה' שם
סוטה י"א
ע"ז פ"ד
זבחים קי"ו

בעל הטורים

ז' חסר בלישנא :

חנה ב' במס' הפא וחי' חנה מלאך ה' סביב ליראיו מלמד שלא הוצרך יתרו לשאול על אהל משה אלא ראה ענן קשר עליו ובזה הכירו וזהו חנה מלאך ה' סביב ליראיו אל המדבר אשר הוא חנה שם :

ויחד יתרו שיחד לבו לאל אחד וכינסה יהודי ד"א מלמד שנעשה בשרו חדודי' חדודי' על אבדן מצרים :

ויחד יתרו על בגימ' אן העלה בשרו חדודי' חדודי' :

ג' ומלרע :

שפתי חכמים

א עיין לעיל בפרשת שמות על פסוק מי שם עיר וכו' : ב מדכתיב אחריו ויצא משה לקראת חתנו · והא דכתיב אני חתנך בא י"ל דכה אמר יתרו לשליח שיאמר בשמו כן : ג דאל"כ היה לו לכתוב אני חותנך יתרו ואשתך וגו' באים אליך ולמה הפסיק בין יתרו ואשתך וגו' אלא הכי קאמר לו אני בא אליך וצא בגיני ואם אין וכו' : ד י"ל כיון דצריך לדרוש כן לעיל גם הכא צריך לדרוש כן הרא"ם · (כמ"י) ול"נ דמלשון אני דייק : ה דק"ל מה כבוד הוא ליתרו שמשה לבד יצא לקראתו הרי משה מלך ונשיא היה ובנאי בזיון הוא למלך ליצא יחידי ל"פ וכיון שיצא משתמא יצא אהרן וכו' ומסברא דנפשיה קאמר הכי : ו קשה הרי מצינו שגם יתרו נקרא האיש שנאמר ויואל משה לשבת את האיש · (כמ"י) ול"נ דהאיש דגבי משה מיותר דהל"ל ומשה ענוו מאוד אלא להראות שמשה נקרא איש · אבל ויואל משה לשבת את האיש הוה כאלו כתיב את רעואל : ז דאל"כ למה ספר לו הא כבר שמע הכל כדכתיב וישמע יתרו : ח פי' קמטין קמטין והוכחתו מלשינה מלת וישמח וכתיב ויחד : ט דאל"כ בויחד יתרו לחוד סגי כיון דקאי אדלעיל דכתיב ויספר משה וכו' · אבל מויצילם ה' דלעיל לא שמעינן לה דהתם באה שנעשה לפרעה ולמצרים שעל ידם היתה הגלה קמ"ל : י לא כמו מיד מצרים שפירושו מרשות כמו ויקח כל ארצו מידו שפי' ברשותו דא"כ תרתי ל"ל : כ דק"ל דעתה משמע עכשיו וידעתי משמע לשעבר · ויגז"פ מכיר הייתי לשעבר · ועי"ל דק"ל דהא בפ' שמות משמע שפי' מעבודת אלילי' וא"כ מאי עתה ידעתי אלא עכשיו ביותר · והרא"ם פי' מדלא אמר עתה ידעתי את ה' וכי גדול וכו' ש"מ שהכירו לשעבר אבל לא הכיר גי' דל פעולתו על כל פעולת אלהים רק עכשיו כל המעשי' הללו אחר כל : ל דאל"כ מנא ידע וא"ת גבי דוד נמי כתיב כי אני ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים · ותירץ הרא"ם דגבי דוד איכא למימר דידע זה מכח ראיית מופתי' ואין צריך אפוס אבל גבי יתרו כתיב עתה ידעתי וגו' דמשמע מכל הנסים שנעשה ה' ידע זה ולא מצד המופתים א"כ במה ידע זה אלא מצד החיפוש : וע"ל דהכא כתיב מכל האלהים בה"א הידיעה דפי' מכל האלהים הידועים לי ולא לאחר וא"כ מנא ידע זה יתרו דילמא גם אחר היה כמותו חוקר וידע זה אלא ע"כ צריך לפרש וכו' : מ מדלא כתיב אשר הרשיעו · ול"נ דק"ל למה לקחו ר"ל המשל בלשון קדיר' שבשלו וכו' ולא לקחו המשל ע"ד הכתוב בל' חופר גומץ בו יפול והל"ל בגומץ שחפרו בו נפלו אלא מפני שדרשו מלת זדו מל' ויזד יעקב נזיד : נ שהרי הבעלים אוכלי' ממנו והיינו שלמי'
שאין

רש"י

(ד) ויצילני מחרב פרעה · כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקשו להרוג את משה כשנ' כמו שאמרו א כעמוד של שיש * : (ה) אל המדבר · אף אנו יודעי' שבמדב' היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה : (ו) ויאמר אל משה · ע"י ב שליח * : אני חותנך יתרו וגו' · * אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ג ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין ד שני בניה : (ז) ויצא משה · כבוד גדול נתכבד יתרו באות' שעה כיון שיצא משה ה יצא אהרן נדב ואביהו ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא : וישתחו וישק לו · איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה ו שנ' והאיש משה * : (ח) ויספר משה לחתנו · למשוך את לבו ז לקרבו לתורה * : את כל התלאה · שעל הים ושל עמלק * : התלאה · למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה והתי"ו ה"א תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנואה : (ט) ויחד יתרו · וישמח יתרו זהו פשוטו · * ומ"א נעשה בשרו חידודין חידודין ח מצר על אבוד מצרי' היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה : על כל הטובה · טובת המן והבאר והתור' * ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים ט עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא * : (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים · אומה קשה : מיד פרעה · מלך קשה : מתחת יד מצרים · כתרגומו לשון רדוי ומרות היד י שהיו מכבידים עליהם היא העבודה : (יא) עתה ידעתי · מכירו הייתי לשעבר כ ועכשיו ביותר * : מכל האלהים · מלמד שהיה מכיר בכל ע"א שבעולם שלא הניח ל ע"א שלא עבדה * : כי בדבר אשר זדו עליהם · כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים : אשר זדו · אשר הרשיעו · * ורבותינו דרשו הו לשון * ויזד יעקב נזיד מ בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו : (יב) עולה · כמשמעה שהיא כולה כליל : וזבחים · נ שלמים : ויבא אהרן וגו' · ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם :
לפני

ש"ר פ"א
מכילתא
מכילתא
מכילתא
מכילתא
מכילתא
סנה' צ"ד
מכילתא
מכילתא
מכילתא
סוטה י"א
ראשי' כ"ה
זבחי' קי"ו

לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים:
יג ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב:
יד וירא חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב:
טו ויאמר משה לחתנו כי יבא אלי העם לדרש אלהים:
טז כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו:
יז ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה:
יח נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך:
יט עתה שמע בקלי איעצך

אונקלוס

קדם יי: והוה מיומא דבתרוהי ויתב משה למידן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה מן צפרא עד רמשא: וחזא חמוהי דמשה ית כל דהוא עביד לעמא ואמר מה פתגמא הדין דאת עביד לעמא מה דין את יתיב בלחודך וכל עמא קיימין עלך מן צפרא עד רמשא: ואמר משה לחמוהי ארי אתן לותי עמא למתבע אולפן מן קדם יי: כד הוי להון דינא אתן לותי ודאין אנא בין גברא ובין חבריה ומהודענא להון ית קימיא דיי וית אוריתיה: ואמר חמוהי דמשה ליה לא תקין פתגמא דאת עביד: מילאה תילאי אף את אף עמא הדין דעמך ארי יקיר מנך פתגמא לא תיכול למעבדיה בלחודך: כען קביל מני אמלכינך ויהי מימרא

בעל הטורים

שני

ממחרת ב' במ' למחר יום הכיפורי' ולמטה אומר מן בקר עד ערב ה' יתיר' לומר כל הדן דין אמת לאמיתו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנברא בה' מאמרות: לדרש אלהים הכא ואי' בשמואל כאשר ילך איש לדרש אלהי' בענין שאול כשהלך לבקש האתונות ולא יכול דוד ללכת לדרש אלהי' בדברי הימי' בעני' הדבר כשראה המלאך המכה בעם ויהי לדרוש אלהים בענין עוזיהו שדרש אהים במלחמה מלמד

רש"י

לפני האלהים · מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו שכינה *: (יג) ויהי ממחרת · מוצאי יום הכפורים היה כן שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת א רדתו מן ההר · ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן תורה א"א לומר והודעתי את חקי וגו' · ומשנתנה תורה עד יוה"כ לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בי"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביוה"כ · ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא ב שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה ג שהרי נאמר כאן וישלח משה את חתנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה * נוסעים אנחנו אל המקום וגו' · אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו ד שחזר · ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב · ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב * מבני חובב חותן משה: וישב משה וגו' ויעמוד העם · יושב כמלך וכולן עומדי' · והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו ה על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים *: מן הבקר עד הערב · * אפשר לומר כן ו אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפי' שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה ז במעשה בראשית שנאמר בו ויהי ערב וכו' *: (טו) כי יבא · כי בא ח לשון הווה · לדרוש אלהים · כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: (טז) כי יהיה להם דבר בא · מי שהיה לו הדבר ט בא אלי: (יז) ויאמר חותן משה · דרך כבוד קוראו הכתוב י חתנו של מלך: (יח) נבול תבול · כתרגומו · ולשונו לשון כמישה פליישטר"א · כמו * והעלה נבל · כנבול עלה מגפן שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכותשין אותו וכלאה: גם אתה · כ לרבות אהרן וחור וע' זקנים: כי כבד ממך · כובדו רב יותר מכחך:

איעצך

שפתי חכמים

שאין נקטר ממנו א' את האימורים: א דא"ל מתחלת שאכלו ושתו דאם סימן כתן כזה והרי עדיין אין אנו יודעין אותו יום מתי הוה אלא ע"כ צ"ל למחרת רדתו מן ההר וירידת ההר מפורש בהדיא בקרא: ב פי' לדברי האומר יתרו אחר מתן תורה בא פשיטא שלא כסדר הוא שהרי אתילו מן ראש הפרשה כלו' ביאתו של יתרו שלא כסדר הוא שהרי הוא סובר דלאחר מתן תורה בא אלא אף לדברי האומר קודם מתן תורה בא א"כ מן ראש הפרשה עד ויהי ממחרת כסדר הוא מ"מ מן ויהי ממחרת ואילך שלא כסדר הוא: ג פי' למנין שנות העולם כי שנות העולם מתחילי' מתשרי ר"ל שרוצה עוד להוכיח דמן ויהי ממחרת ואילך נכתב שלא כסדר כמו שמפורש והולך שהרי נאמר וכו': ד הכיחא אם לאחר מתן תורה שולחו מ"ה לא הזכי' חזרתו שאין בזה נפקות' שהרי כבר קיבל התורה והמצות אבל אי שולחו אל ארצו היה קודם מתן תורה א"כ היה צריך להזכיר חזרתו שבא לקבל התורה שהיה עיקר ביאתו שלא יאמרו לזונות יתרו לא היה שבא מתחילה אלא להביא אשת משה ובניו שהרי לא הוזכ' חזרתו עיין כל זה בהר"אם כי האריך שם הרבה והביא כמה גירסאו' והקשה כמה קושיות על הגירסות והעיקר הוא כמו שכתבתי: ה והר"א בן עזרא טען שאין זלזול בזה כי דרך השופטים לעולם להיות יושבים ובעלי דינים עומדים וכו' אבל אני אומר שאין טענתו טענה על רש"י כיון שחשב יתרו דיוה שכולן עומדין אף מי שאין לו שום דין והם עומדים לפניו לתפארת כמנהג השרים מפני כן הוקשה בעיני יתרו · ומהרש"ל כתב וצ"ל דלא קשה כי מה דכתיב ועמדו שני האנשים היינו בשעת דין אבל נבי משה היו עומדין אף שלא בשעת דין כי היה דן יחיד ולא היו יכולין לפניו לבא א"כ לפעמים היו עומדין עד הערב והיו מצפין לבא לפניו ועל זה הוכיחו יתרו עכ"ל: ו לפי דפרשה זו כאורה ממחרת יום כיפור וא"כ היאך אפשר לומר כן שישב ודן מן הבקר עד הערב הא ה"ה צריך להקהיל את כל עדת בני ישראל ולצוות להן על מלאכת המשכן: ז לפי שהעולם קיים על הדין שהרי המבול בא לעולם שלא היה דין ביניהם וגוזלין וחומסין זה את זה כדכתיב ותמלא הארץ חמס וא"כ מי שדן דין אמת גרם שהעולם מתקיים על ידו והוי כאלו נעשה שותף: ח פי' ולא ל' עתיד דא"כ לא היה לו לישב כל יעוד שלא באו לדרוש: ט דק"ל דפתח בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד בא אלי ועז"פ מי שהיה וכו' ומפני שתשובת משה ליתרו במה שהיה חושב שהוא יושב לבדו כמנהג השרים איננה רק מן ושפטתי בין איש וגו' שהשיב לו שאין בעמידה הזאת לתפארת אלא למשפט ולא מן הכתיב חקי האלהי' ותורותיו שהיה מלמדן כי בלימוד הרב והתלמיד בעמידה לכן מפרש כי יבא וכי יהיה להם דבר שניהם על המשפ' ולא כתרגום: י וזה דלא פי' רש"י זה לעיל גבי וירא חתן משה וגו' י"ל משום דכתיב לעיל מיניה ויאמר משה לחתנו כי יבא וגו' א"כ היה נ"כ כאן לכתוב ויאמר חתנו ולא להזכיר משה לכך פירש דרך כבוד וכו' מ"ה פירש הכא ולא פירש זה לעיל: כ וקשה והלא חור כבר היה נהרג במעשה העגל וזה היה אח"כ · וי"ל יש אגדה אחרת שסובר' שלא נהרג חור במעשה העגל ולפי' אותה אגדה מפרש רש"י חור' ולפי אגדה אחרת אינו בא לרבות אלא אהרן וע' זקני' מהרש"ל:

דתתוה

תולדת אהרן

ברכות ס"ד
שביעית ל'
ברכות י'
ברכות ס"ד
במדבר י'
שופטי' ד'
מכילתא
שבת י'
מגילה י'
ירמיה ח'

שמות יח

אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם
מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים
אֶל־הָאֱלֹהִים׃ כ וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ
יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃
כא וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־
חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ
עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים
וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ כב וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם
בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ
וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ
וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ כג אִם אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם כָּל־
הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃ ס
כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ
כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃ כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־
חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם
שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי
עֲשָׂרֹת׃ כו וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת
אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר
הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם׃ כז וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה
אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃ פ

יט

א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי׃

ויסעו

אונקלוס

ממרא דיי בסעדך הוי את לעמא תבע אולפן
מן קדם יי ותהי מייתי את ית פתגמיא
לקדם יי: ותזהר יתהון ית קימיא — מ"ק ה'
וית אוריתא ותהודע להון ית אורחא דיהכון — קידושין ל'
בה וית עובדא דיעבדון: ואת תחזי — ב"ק נ"ט / ב"מ ל'
מכל עמא גברין דחילא דחלין דיי גוברין
דקשוט דסנן לקבלא ממון ותמני עליהון
רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין ורבני — סנה' י"ח
עישורייתא: וידונון ית עמא בכל — סנה' ל"ד
עידן ויהי כל פתגם רב ייתון לותך וכל פתגם — סנה' ו' וי"ח
זעיר ידונון אינון ויקלון מנך ויסוברון עמך:
אם ית פתגמא הדין תעביד ויפקדינך — סנה' י"ח
יי ותיכול למיקם ואף כל עמא הדין על — שם ז'
אתריה יהך בשלם: וקביל משה
למימר חמוהי ועבד כל דאמר: ובחר
משה גברין דחילא מכל ישראל ומני יתהון
רישין על עמא רבני אלפין רבני מאותא רבני
חמשין ורבני עישורייתא: ודיינין ית עמא
בכל עידן ית פתגם קשי מייתן לות משה
וכל פתגם זעיר דיינין אינון: ושלח משה
ית חמוהי ואזל ליה לארעיה: בירחא
תליתאה למפק בני ישראל מארעא דמצרים
ביומא הדין אתו למדברא דסיני: — ר"ה ג'

ונטלו מרפידים

בעל הטורים

שכל צרכיהם היו באים לו לדרוש אלהי' כההי' דשאול שדרש אלהים על אבידתו וכההיא דדוד שהתפלל על הדב' וכההי' דעוזיהו שהתפלל על אויביו: איעצך ב' במס' הכא ואידך דבלעם לכה איעצך דאתק"ש נבואה דבלעם לנבוא' דמשה ואמרו חז"ל לא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומות העולם קם: והזהרת ה"א יתירה אלו ה' מנין דיני ממונ' לדיני נפשות:

שלישי

קדמא ישפטו תניינא ישפוטו הקשה הכא ואי' ערפן מלמד שהי' דן דין אלהי' שהיו קשי עורף: ביום הזה על אותה יו' שכ' למשה תעבדון אלהי' על ההר הזה:

רש"י

(יט) איעצך ויהי אלהים עמך * · בעצה אמר לו צא המלך בגבורה: היה אתה לעם מול האלהים · שליח ומליץ ביניהם למקום ושואל משפטים מאתו: את הדברים · דברי ריבותם: (כא) ואתה תחזה · ברוח הקדש א שעליך: אנשי חיל · עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים: אנשי אמת · אלו בעלי הבטחה שהן כדאי לסמוך על דבריהם שע"י כן יהיו דבריהם נשמעין: שנאי בצע · ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא ב לאו דיינא הוא *: שרי אלפים · הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף *: שרי מאות · שש אלפים היו: שרי חמשים · י"ב אלף: שרי עשרות · ששים אלף: (מה שפי' רש"י על כל השרים כמה היו והוא לכאורה ללא צורך והנה באמת תקן בזה ותירץ קושיא בפסוק דקחשיב מלמעלה למטה ר"ל המספר מרובה קודם ממספר המועט ולא הל"ל אלא מתחילה שרי עשרות ברישא והדר כן בהדרגה כולם ולפי פירושו שהזכיר ופרט שכום מנין השרים לא נחשוב וכשתדקדק במניינם ולנבייהו אתי שפיר מספר המועט תחילה ואח"כ בהדרגה בנכון ודו"ק): (כב) ושפטו · וידונון ג לשון צווי: והקל מעליך · ד דבר זה להקל מעליך · והקל · כמו והכבד את לבו והכות את מואב לשון ה הווה: (כג) וצוך אלהים ויכלת עמוד · ו המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן ה תוכל עמוד * · ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה · אהרן נדב ואביהוא וע' זקנים ו הנלוים עתה עמך *: (כו) ושפטו · ודיינין ית עמא: יביאון · מייתן: ישפוטו הם · כמו ישפטו וכן לא תעבר כמו לא תעברי · ותרגומו דאינון אינון מקראות העליונים היו לשון צווי לכך מתורגמין וידונון ייתון ידונון ומקראות הללו לשון עשייה: (כז) וילך לו אל ארצו · לגייר ז בני משפחתו *: (א) ביום הזה י* · בר"ח ח לא היה צריך לכתוב אלא ביום

ההוא

מכילתא / ב"ב כ"ח / סנה' י"ח / מכילתא / מכילתא / מכילתא / שבת פ"ז

שפתי חכמים

א דתחזה מלשון חזיון דאל"כ הל"ל תבחר א"כ דאל"כ איך יכול משה לברר מהם מאות אלף אנשי חיל ואנשי אמת: ב והר"אם כתב על רש"י ז"ל דלא דק כי אין הכדין דומה לראייה · וי"ל כגון שבאו שניים לפניו ואמר אחד מהם אם אין אתה מזכה הריני שורף את ביתך ודיין זה ירא מפניו ומזכהו ויודע דין זה שבעל דין חבירו יתבענו לדין על שחייבו שלא כדין ויתחייב לשלם לו מה שהפסידו ועל זה קאמר כל דיינא וכו' · כלומר כל דין שחייב לשלם משום שזיכה את החייב אפילו הכי לאו דיינא הוא שלא היה לזכות את החייב שהרי כתיב לא תגורו מפני איש: ג פירש ויהיו דנין בכל ונקרא עתיד כלו' שידונו בכל עת אבל ושפטו השני מתרגם ודייני' שהיו דנין בכל עת ונקרא ביכולי עבר: ד פירש דאי אפשר לפורשו לשון צווי משום דבמנוי הדיינים הנזכרים כבר הגיע הקלות ואין צריך פעולה אחרת לעשות כדי להקל ופירושו ובזה תוכל להקל מעליך ולא בסבה אחרת: ה פירש כאלו אמר ואם יצוך אלהים ויכלת עמוד · דאל"כ מאי וצוך אלהים מהיכן ידע שיצוהו השם כיון שהוא טוען לו: ו דא"א לפרשו על הבעלי דינים כיון שבמדבר לא היו עובד אדמה ולא בעלי מלאכות · ואף על גב דנראה מן הכתובים שישב משה לבדו מ"מ לדעת רז"ל שכלו עמו אף קודם עצת יתרו מדכתיב גם אתה גם העם · (מהרש"ל) גם לרבות אהרן כל לרבות נדב ואביהו ובכלל הרבוי של אהרן הם הזקנים אבל נדב ואביהו אינם בכלל זה שהרי עדיין לא היו זקנים לכך מרבה אות' ברבוי אחר אבל לא רצה לחשוב הגא חור כיון דיש מדר' שכב' מת א"כ מה תועיל לחשוב אותו: ז דאל"כ למה תלה השליחות בזמה אלא ע"כ לגייר בני משפחתו וזהו שבח למשה דכתיב ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וגו' וילך וישב את העם: ח כתיב הכא ביום הזה וכתיב התם החודש הזה לכם מה להלן בר"ח אף כאן בר"ח · (כת"י)

ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי
וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר:
ג וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו
יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב
וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי
נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי: ה וְעַתָּה
אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי
וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־
הָאָרֶץ: ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת
כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ז וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא
לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ כָל־
הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה
וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה: ס

ט ויאמר

אונקלוס

תולדות אהרן

שבת פ"ו מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא
סס פ"ע וּשְׁרָא תַמָּן יִשְׂרָאֵל לָקֳבֵל טוּרָא: וּמשֶׁה סְלֵיק
סוכה ס' קֳדָם יְיָ וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כִּדְנַן תֵּימַר
פסח' כ"ח לְבֵית יַעֲקֹב וּתְחַוֵּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אַתּוּן חֲזֵיתוּן
דַּעֲבָדִית לְמִצְרָאֵי וְאַטֵּלִית יָתְכוֹן כְּדְעַל גַּדְפֵּי
נִשְׁרִין וְקָרֵיבִית יָתְכוֹן לְפוּלְחָנִי: וּכְעַן
אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְתִטְּרוּן יָת
קְיָמִי וּתְהוֹן קֳדָמַי חַבִּיבִין מִכָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי
דִילִי כָּל אַרְעָא: וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי
שבת פ"ו מַלְכִין כָּהֲנִין וְעַם קַדִּישׁ אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּתְמַלֵּיל
פ"ז עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַאֲתָא משֶׁה וּקְרָא
זבחי' י"ח לְסָבֵי עַמָּא וְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין דְּפַקְּדֵיהּ יְיָ:
וַאֲתִיבוּ כָל עַמָּא כַּחֲדָא וַאֲמָרוּ כֹּל
דְּמַלֵּיל יְיָ נַעְבֵּיד וַאֲתֵיב משֶׁה יָת פִּתְגָּמֵי עַמָּא
שבת פ"ו קדם

בעל הטורים

ג' מלא בליסנא:
ד' ר"פ אתם:
בק"ספרי'במצרי':

ואביא אתכם אלי מה משה קנה בכסף בספר ובביאה אף ישראל כן בכסף זו ביזת מצרים בשטר זו תורה שנ' תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרא מורשה אלא מאורשה בביאה ז"ש ואפרוש כנפי אליך ואבא בברית אתך לכן אחר הושע ב"פ וארשתיך לי ואביא בני' בביאה:

רש"י

ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנם: (ב) ויסעו מרפידים. מה ת"ל לחזור ולפרש מהיכן נסעו א והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה ב אף נסיעתן מרפידים בתשובה*: ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת*: נגד ההר. *למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד ג פנים למזרח: (ג) ומשה עלה. ביום השני ד וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר וישכם משה בבקר: כה תאמר. בלשון הזה ה וכסדר הזה*: לבית יעקב. אלו הנשים תאמר להם ו בלשון רכה: ותגד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פרש לזכרים דברים הקשין כגידין*: (ד) אתם ראיתם. *לא מסורת הוא בידכם ז לא בדברים אני משגר לכם לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם אשר עשיתי במצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. *זה יום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס. ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלי' יתכון תיקן את הדבר דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כנשר הנושא ח גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני. אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו'. ויבא בין מחנה מצרים וגו'. והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם: ואביא אתכם אלי. כתרגומו: (ה) ועתה. אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות*: ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת י התורה: סגלה. אוצר חביב כמו וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם. כך אתם לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דאת אמר *ובני דוד כהנים היו: אלה הדברים. לא פחות ולא יותר: (ח) וישב משה את דברי העם וגו'.

מכילתא
מכילתא
מכילתא
שבת פ"ו
מכילתא
שבת פ"ו
מכילתא
מכילתא
מכילתא
שמות ר' ת'

שפתי חכמים

א (כת"י) כ"ל דה"פ בחדש השלישי ביום הזה ולא כתב באיזה יום היה הוי אומר לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ר"ח היה כי ר"ח נקרא חדש כמו מחר חדש וכן לא חדש ולא שבת וכו' וז"ש בחדש השלישי ולכן פריך הרב א"כ לא ה"ל אלא ביום ההוא כיון שכשמע שהיה ר"ח גלוי נ"ש אלא וכו' ובזה יתורצו קושיות הרא"ם: ב דכתי' ויחן ישראל נגד ההר כאיש אחד: ג איכו ר"ל כל מקום שנאמר מנגד שהוא מזרח דהא כתיב מנגד סביב לאהל מועד יחנו ואין פי' למזרח אלא ר"ל כל מקום שנ' מנגד על פיאה מיוחד' שהוא מנגד מול על הנוכח ונוכח האדם תמיד מורה על הפנים ומזרח נקרא פני' רא"ם: ד דלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ומדהשכמ' במקום אחר שכל עליות של משה בהשכמ' היו וא"א לומר שעלה מעצמו ביום ביאתו וא"א לומר שהיה ביום השלישי דהא כתיב וישב משה דברי העם ביום המחרת שהוא ב' לחדש וכתיב ויגד משה את דברי וגו' הוא רביעי בחדש כמו שפי' רש"י לקמן ואי הוה עלייתו ביום ג' לביאתן לא הוי נתינת התורה בששי בחדש לפי החשבון: ה היינו שיאמ' לנשים תחילה ואח"כ לאנשי': ו ול"כ כיון שמצינו דדבור היא לשון קשה כדכתיב דבר האיש אדוני הארץ קשות ש"מ שאמירה הוא לשון רכה. ועוד מדכתיב ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף ונבהלו וכתיב נמי ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא ונגשו. וכתיב נמי בסוף סדר ויחי ויאמר עליהם יוסף אל תיראו וגו' מכל אלה נראה דלשון ויאמר לשון רכה הוא: ז דק"ל למה הוצרך לומר אתם ראיתם ועוד שלא תפול ראייה אלא על הדברים הכנעשים לא על עשיי' ועוד בקרא משמע דהמאמר הזה אינו אלא להודיעם שהם חביבים לו כדמסיים ואשא אתכם על כנפי נשרים ומה חיבה הראה להם בזה דלמא לא עשה להם מה שעשה אלא בעבור שחטאו ולא בעבור חיבתן ל"פ וכו' הרא"ם: ח הע"פ דנתפרשת בא בפסוק ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה פי' רש"י ק"כ מיל היה ובאו שם לפי שעה הוא שנ' ואשא אתכם על כנפי נשרי' וכאן פי' שכולם נקבצו לרעמסס כו' דהא והא איתה: ט כר"א גורס ד"א כנשר וכו' וכן הוא במכילתא והם ב' פירושים פי"כ האחד על הקלות והשני' כנשר הנושא וכו'. ע"ש: י מה שהוסיף רש"י מלת אם שכתב אם עתה מפני שכל מלה שהוא תנאי כמו מלת אם שכתוב בקרא מורה על הזמן לכן נקט רש"י אם עתה כאלו הכתוב הוא מסורס ופירושו אם עתה בזמן ההוא תקבלו עול התורה יערב לכם בעתיד. ולפי משמעו' הקרא יהיה מלת אם שהיא מלה תנאי' קאי על קבלת המצות ויהיה פי' אם תקבלו ולא יובן ממנו שיערב להם מכאן ולהבא המורה על זמן העתיד. עכ"ל: כ פי' לא אותו הברית. שכרתי כבר דהיינו ברית

ביום

פ ויאמר יהוה אל־משה הנה
אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם
בדברי עמך וגם־בך יאמינו לעולם ויגד משה
את־דברי העם אל־יהוה:
ויאמר יהוה אל־משה לך אל־העם וקדשתם
היום ומחר וכבסו שמלתם: יא והיו
נכנים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד יהוה
לעיני כל־העם על־הר סיני: יב
והגבלת את־העם סביב לאמר השמרו לכם
עלות בהר ונגע בקצהו כל־הנגע בהר מות
יומת: יג לא־תגע בו יד כי־סקול יסקל
או־ירה יירה אם־בהמה אם־איש לא יחיה
במשך היבל המה יעלו בהר: יד
וירד משה מן־ההר אל־העם ויקדש את־
העם ויכבסו שמלתם: טו ויאמר
אל־העם היו נכנים לשלשת ימים אל־תגשו
אל־אשה: טז ויהי ביום השלישי
בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על־
ההר

אונקלוס

קדם יי: ואמר יי למשה הא אנא מתגלי
לך בעיבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי
עמך ואף בך יהימנון לעלם וחוי משה ית
פתגמי עמא קדם יי: ואמר יי למשה
איזיל לות עמא ותזמנינון יומא דין ומחר
ויחורון לבושיהון: ויהון זמינין ליומא
תליתאה ארי ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני
כל עמא על טורא דסיני: ותתחם ית עמא
סחור סחור למימר אסתמרו לכון מלמיסק
בטורא ומלמקרב בסופיה כל דיקרב בטורא
אתקטלא יתקטל: לא תקרב ביה ידא
ארי אתרגמא יתרגם או אשתדאה ישתדי אם
בעירא אם אינשא לא יתקיים במיגד שופרא
אינון מרשן למסק בטורא: ונחת
משה מן טורא לות עמא וזמין ית עמא וחורו
לבושיהון: ואמר לעמא הוו זמינין
לתלתא יומין לא תקרבון לצד אתתא:
והוה ביומא תליתאה במהוי צפרא והוו קלין
וברקין

נדרי' ל"ח
קידושין ל'
שבת פ"ז
שבת שם
יבמות מ"ו ס"ב
סנה' מ"ה
ב"ק כ"ד
סנה' ע"ו ס"ו
ביצה ה'
תענ' כ"א
שבת פ"ו פ"ז
יבמות ס"ב
ברכות כ'

בעל הטורים

רביעי

והייתם לי סגלה מכל העמים סופי תיבות מילה:
ב' מלא בתורה:
ג' חסרים:
חסר י':

ל' בתורה:

סקול יסקל ב' במס' הכא ואי' סקול יסקל הם ר ויליפינן לדורו' מכאן כאן בדחיי' ובסקילה אף לדורו' דחייה וסקילה:

רש"י

ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב: (ט) בעב הענן. במעבה הענן [א] וזהו ערפל: וגם בך. גם בנביאים הבאים אחריך: ויגד משה את דברי וגו'. וביום המחרת שהוא [ב] רביעי לחדש: את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך [ג] רצוננו לראות את מלכנו: (ויאמר ה' אל משה אם כן שמזקיקין לדבר עמהם לך אל העם): (י) וקדשתם. וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר: (יא) והיו נכונים. מובדלים [ד] מאשה*: ליום השלישי.* שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה: לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא [ה] שנתרפאו כולם*: (יב) והגבלת. קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה: לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאה ואתה הזהירם [ו] על כך: ונגע בקצהו. אפילו [ז] בקצהו: (יג) ירה יירה.* מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי [ח] קומות: יירה. יושלך למטה לארץ כמו ירה בים: במשך היובל. כשימשוך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת הקול [ט] כיון שנסתלק הם רשאין לעלות: היובל. הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו של [י] יצחק היה: (יד) מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם: (טו) היו נכונים לשלשת ימים. לסוף ג' ימים שהוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי רבי יוסי* ולדברי האומר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל ג' ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך ג' ימים שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משששהה ג' ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את [ל] הפולטת: (טז) בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד.

נבן

מכילתא
מכילתא
מכילתא
סנה' מ"ה
שבת פ"ז

שפתי חכמים

ברית שבת וברית מילה כי פשט הכתוב מורה על ברית התורה שעתיד לכרות בה שזה עיקר הכוונה במקום הזה: [א] דק"ל ל"ל כפל לשון דהא עב נמי שם ענן הוא כמו דכתיב הנה יי רוכב על עב קל והנה עב קטנה ככף איש וגו' ועל זה פי' שאלת עב דהכא לשון עובי הענן וזהו ערפל שהוא עב יותר מענן: [ב] שהרי כל עליותיו בהשכמה היו: [ג] ותשובתו של הקב"ה שהשיב למשה אכו למידין שמשה אמר לו כן שהרי השיב למשה כי ביום ה"ג ירד יי' וגו' ע"כ צ"ל שהם בקשו ממנו והרא"ם פי' דא"כ מה אמרו ישראל לתאב לאמור למקום: [ד] דמלפינן ג"ש נכוני' נכוני' כתיב הכא והיו נכוני' וכתיב התם היו נכוני' אל תגשו אל אשה: [ה] וזה היה תשובה על מה שאמרו רצוננו לראות מלכינו: [ו] (הרא"ם) פי' שלא יתכן לומר והגבל' את העם שתא' השמרו כי ההגבל' מקומיית לחוד והזהר' לחוד לכן לאמור מחובר עם הגבול לא עם משה ומפני שלא עכש אלא א"כ הזהיר לכן הוסיף רש"י ואתה תזהירם על כן שגם משה אומר להם השמרו ואע"פ שאין לאמור דבוק עם משה מכל מקום כיון שמשמעות הכתוב מורה על אזהרת משה א"כ בהכרח שאלת לאמור תבוב על הגבול וגם על משה: [ז] דא"ל כי עלות בהר"ל דהא א"א לעלות אם לא יגע בקציהו (מהר"של) שמעתי מחכם אחד דק"ל שלא תפרש עלות בהר ונגוע בקציהו שלא תעלה ותגיע לתעלה בקצהו לכן פי' אפילו בקצהו. א"כ צ"ל דק"ל דכתיב השמרו לכם עלות משמע לא תעלה אבל לעמוד ברחוק וליגע בו על זה לא הזהיר לכן פי' ונגע בקציהו אפילו לעמוד ברחוק וליגע בקציהו. ענ"ל: [ח] מדכתיב ירה שני פעמים: [ט] שכן דרך המנגנים אם בפה אם בכלי שיאריכו הקול וימשיכו בעת ההפסק' והפסקת הקול היא הוראה על סילוק שכינה שהרי לא באה אלא בקולות וברקים וקול שופר ונתינת הרשות לעלות היה אחר סילוק השכינה הר"אם: [י] (מהר"של) מדכתיב במשוך היובל משמע שופר המיוחד והיינו שופר של אילו של יצחק דכתי' ביה ביום ההוא יתקע בשופ' הגדול ומה שהקשה הד"בן והא אילו של יצחק עולה הקריבו אותו והקרנים והטלפים נשרפו תירץ הר"אם די"ל דמחיים פירשו דלאו בני הקטרה נינהו אף שיש בו מעילה ואי לאחר זריקת דמן לית ביה משום מעילה: [כ] מדלא כתיב ליום השלישי כמו שצוה לו הקב"ה אלא לשלשת ימים משמע לסוף שלשת ימים: [ל] וא"ת מ"ש דהקפידה התורה על טמאו' קרי יותר מבזב ומצורע ובועלי נידות כבר תירצו התוספות בברכות כ"א ע"ש:
[א] פי'

אונקלוס

וברקין ועננא תקיף על טורא וקל שופרא תקיף
לחדא וזע כל עמא די במשריתא: ואפיק
שבת פ"ח ע"ז ב' משה ית עמא לקדמות מימרא דיי מן משריתא
ואתעתדו בשפולי טורא: וטורא דסיני
תנן כוליה מן קדם דאתגלי עלוהי יי
באשתא וסליק תנניה כתננא דאתונא וזע כל
ברכות ו' טורא לחדא: והוה קל שופרא אזיל ותקיף
זה קדוש' לחדא משה ממליל ומן קדם יי מתעני ליה
עיין כת"א בקל: ואתגלי יי על טורא דסיני לריש
סוכה ה' טורא וקרא יי למשה לריש טורא וסליק
שבת פ"ט משה: ואמר יי למשה חות
אסהיד בעמא דילמא יפגרון קדם יי למחזי
תמיד קט"ו ויפיל מנהון סגי: ואף כהניא דקריבין
לשמשא קדם יי יתקדשון דילמא יקטול בהון
יי: ואמר משה קדם יי לא ייכול עמא
למיסק לטורא דסיני ארי את אסהידת בנא
למימר דתחים ית טורא וקדשהי: ואמר
שבת פ"ו ליה יי איזיל חות ותיסק את ואהרן עמך וכהניא
ועמא

יתרו

ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל העם אשר
במחנה: יז ויוצא משה את העם
לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית
ההר: יח והר סיני עשן כלו
מפני אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו כעשן
הכבשן ויחרד כל ההר מאד:
יט ויהי קול השפר הולך וחזק מאד
משה ידבר והאלהים יעננו בקול: כ
וירד יהוה על הר סיני אל ראש ההר ויקרא
יהוה למשה אל ראש ההר ויעל משה:
כא ויאמר יהוה אל משה רד העד
בעם פן יהרסו אל יהוה לראות ונפל ממנו
רב: כב וגם הכהנים הנגשים
אל יהוה יתקדשו פן יפרץ בהם יהוה:
כג ויאמר משה אל יהוה לא
יוכל העם לעלת אל הר סיני כי אתה העדתה
בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו: כד
ויאמר אליו יהוה לך רד ועלית אתה ואהרן
עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל יהוה
פן

בעל הטורים

בתחתית ההר והר סיני מלמד שנתלש ההר ממקומו ונעשה כהר ע"ג הר: הולך וחזק ב' במ' הכא ואי' ויהי דוד הולך וחזק כדאי' בעירובי' דוד גלי מסכת' הולך וחזק שאול לא גלי מסכתא דכתיב

חמישי

הולכים ודלי' וזהו דוד הולך וחזק בתורה דכתיב ביה הולך וחזק מאוד: וקדשתו ב' במס'מל ר"פ ואד ס"פ וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב אבל הגבל את ההר וקדשתו · וקדשתו גבי כהן ר"פ לפי שקדושתו ראשון לפתוח ראשון ולברך ראשון ולטול מנה יפה ראשון ות"א קדושתו בסוף כדכתיב לקדושים

רש"י

סימן נ"ו וכן מצינו ביחזקאל *קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד: (יז) לקראת
מכילתא האלהים · *מגיד שהשכינה יוצאה לקראתם א כחתן
דברים ל"ג היוצא לקראת כלה וזה שאמר *ה' מסיני בא ולא
נאמר לסיני בא: בתחתית ההר · לפי פשוטו ברגלי
ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם
שבת פ"ח ב כגיגית*: (יח) עשן כולו · אין עשן זה שם
דבר שהרי נקוד הש"ין פתח אלא לשון פועל כמו אמר
שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם תננא
ג וכל עשן שמקרא נקודי' קמץ מפני שהם שם דבר:
הכבשן · של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר ת"ל בוער
באש עד לב השמים · ומה ת"ל כבשן לשבר את האזן
מה שהיא יכול לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם
כיוצא בו *כאריה ישאג וכי מי נתן כח בארי
הושע י"א לא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין
אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכול לשמוע·
יחזקאל מ' כיוצא בו *וקולו כקול מים רבי' וכי מי נתן קול למים
אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי
לשבר את האזן: (יט) הולך וחזק מאד · מנהג
הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה'
אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע: משה ידבר כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי
לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייעתו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע: יעננו בקול · יעננו על דבר
מלכי' א' י"ח הקול כמו *אשר יענה באש על דבר האש להורידו: (כ) וירד ה' אל הר סיני · יכול ירד עליו ממש ת"ל כי מן השמים דברתי עמכם·
מכילתא *מלמד שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם: (כא) העד בעם · התרה
בהם ד שלא לעלות בהר: פן יהרסו וגו' · שלא יהרסו את מצבם ה ע"י שתאותם אל ה' לראות ויקרבו לצד ההר: ונפל ממנו רב ·
מכילתא *כל מה שיפול מהם ואפי' הוא יחידי ו חשוב לפני רב: פן יהרסו · כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף המפרדין ממצב אנשים הורסים
זבחי' קט"ו את המצב: (כב) וגם הכהנים · אף הבכורות שהעבודה בהם: *הנגשים אל ה' · להקריב קרבנות אף הם אל יסמכו על חשיבותם
לעלות: יתקדשו · יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפרץ · לשון פרצה יהרג בהם וישים בהם פרצה: (כג) לא יוכל העם ·
מכילתא איני צריך להעיד בהם שהרי מותרים ועומדין הם היום שלשת ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: (כד) לך רד · *והעד בהם שניית
שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים · יכול אף הם ז עמך ת"ל
ועלית אתה · אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והם מחיצ' לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהנים·
והעם כל עקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה':

שפתי חכמים

א פי' דלשון לקראת לעולם לא נאמר אלא על ההולכי' זה כנגד כמו הנה יוצא לקראתיך: ב וא"ת והא כבר אמרו נעשה ונשמע כבר תרצו התוספ' דשמא היו חוזרין כשיראו האש הגדול שיצתה נשמתן · ועי"ל דמה שאמרו נעשה ונשמע היינו על התורה שבכתב ומה שכפה עליהן הר כגיגית כדי לקבל תורה שבע"פ (מהרא"י) דהא דאמרן הקב"ה היינו לטובת, כדי שלא יסתלק שכינה מעליהם ולא יכול לשלחם כמו אנוכה דכתיב ולו תהיה לאשה ולא יוכל לשלחה כל ימיו: ג כתרגומו על כעשן הכבשן: ד כמו העד העיד בנו האיש וקראת התראה בלשון עדות מפני שאתם התראה כעשה בעדים: ה מפני שלא יפול לשון הריסה רק על הפרדת דבר מדבר כמו הפרדת בנין או הפרדת איש מאנשי המצב: ו דאל"כ היה ל"ל ונפלו לכ"פ כל מה וכו' ג ז (כח"י) זה"פ יכול אף הם ר"ל הכהנים מדרשם הרב והכהנים ולא רשם והעם דא"א לומר דגם העם עמך א"כ ק' על מי קאי אל יהרסו אלא וכו' וה"ק דאם"ד דהכהנים הם בכלל אל יהרסו ה"ל אתה ואהרן עמך והעם אל יהרסו ומדלא כתיב דגם הכהנים אל יהרסו ומדפרט והכהנים יכול דקאי אדלעיל וגם הם עמך וכו' ת"ל ועלית אתה למעט בא וה"ל שהמיעוט אתה כתוב קודם ואהרן ש"מ למיעט גם את אהרן ת"ל עמך ש"מ דאהרן היה עמו בחיצת א' ולא עם הכהנים לכן אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ולא עם אהרן ואהרן מחיצה לעצמו ולא עם הכהנים דהא כתיב עמך והם ר"ל הכהני' מחיצה לעצמן ולא עם העם: ונרשה אחרת כודמנה להר"אם בדברי הרב עכ"ם: לפי

בעל הטורים

אשר בארץ המה כלו׳ לאחר מיתתו שיהי׳ בארץ נכרת קדושתו כי בחייה הן בקדושי׳ לא גאון וגם גדולת ת״ת בסוף הקריאה שגדול שבכולן גולל: ב״ה לידע שיש שם מנוי בעולם: ב״ו שלא כאותן אלהי׳ זולתו הש״י לבדו: ב״ז ב״ח ב״ט שלא לעשות פסל שלא להשתחוות לאלילים שלא לעבדם כדברי׳ הרכה לעבדה:

שמות כ

פן־יפרצ־בם: כח וירד משה אל־העם
ויאמר אלהם: ס א וידבר אלהים את
כל־הדברים האלה לאמר: ס ב אנכי יהוה
אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית
עבדים: ג לא־יהיה לך אלהים אחרים
על־פני: ד לא־תעשה־לך פסל
וכל־תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ
מתחת ואשר במים מתחת לארץ: ה
לא־תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה
אלהיך אל קנא פקד עון אבת על־בנים על־
שלשים ועל־רבעים לשנאי:

ועושה

אונקלוס

ועמא לא־יכלון למיסק קדם יי דילמא־
יקטול בהון: ונחת משה לעמא
ואמר להון: ומליל יי ית כל פתגמיא
האילין למימר: אנא יי אלהך דאפיקתך
מארעא דמצרים מבית עבדותא: לא־
יהוי לך אלהא אוחרן בר מני: לא־
תעביד לך צלם וכל־דמות די בשמיא
מלעילא ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע
לארעא: לא תסגוד להון ולא תפלחינון
ארי אנא יי אלהך אל קנא מסער חובי
אבהן על־בנין מרדין על־דר תליתי ועל דר־

רביעי

שפתי חכמים

א והא דקאמר ברא שית ברא אלקים: ובני כח וידבר אלקים אל כח ובסנה וירא אלקים מתוך הסנה עיין כל זה נה״ראם ובפר׳ וארא: ב פי׳ דהיינו שלא בעידן ריתחא אבל בעידן ריתחא אין שום מצוה שאין מענישין עליה וראיה מפרק התכלת ע״ש: ג כלומ׳ הואיל וכולן בדיבור אחד כאמרו למה כתיב במקום אחר אחת דבר אלקים שתים זו שמענו דמשמע דוקא אנכי ולא יהיה לך כאמרו בדבור אחד והא כולן בדבור אחד כאמרו ומתרץ שחזר ופי׳ כו׳ כלומר דודאי כולן בדבור אחד כאמרו כו׳ ובפרישה שפירש לנו הקדוש ברוך הוא לא שמענו מפי הקדו׳ ברוך הוא כי אם שתים והשאר משה פרשן: ד דק״ל שכתוב וידבר הוא הכלל ולאמור הוא הפרט והכא הפרט כתיב בהדיא את כל הדברים האלה אם כן למה אור וכתב לאמור שמורה על דבר פרטי אלא לדרוש רא״ם: ה דק״ל למה תלה אלהותו ביציאתו ממצרים ולא בבריאת שמים וארץ ולכתוב אנכי י״י אלהיך אשר ברא שמים וארץ: ו פירש לא מפני שתלה שאלוהותו ביציאת מצרים תלה אלוהות׳ בו מכל פעולותיו אלא מפני׳ כשנגלה על הים וכו׳ שנאמר ותחת רגליו וגומר רצונו להביא בזה שמשתנה לפי הענין ומה שכתיב בקרא יציאת מצרים ור״שי פירש לפי שנגלה בים וכו׳ משום שהיא תכלית יציאת מצרים: ז ה״פ כשם שאתם מודים שהייתי יחיד בקריעת ים סוף כדכתיב זה אלי ואנוהו כן תאמינו שאותו אלהים אני ולכך קאמר אנכי הוא בהוצאתיך מארץ מצרים (מהר״של) פי׳ דק״ל לפי פי׳ לא ה״לל אלא הוציאך מבית עבדים מצרים ל״ל לכ״פ ד״א ולפי שני פשטי׳ האלו ק׳ שנתחיל׳ אמר אנכי והד׳ אחר לא יהיה לך ואין זה כסדר שמתחילה היה לו לצוות שלא יהי׳ שום אלקות והדר ה״ל אנכי ר״ל אני לבדי לפי שאין דרך לצוות תחילה לעשו דבר ובתר הכי לאסו׳ דב׳ שכנגד׳ לכ״פ ד״א שהיו שומעין כו׳ והיו סבורי׳ מיד שהם הרבה לכך הוצרך להזהי׳ בתחילת הענין על זה ר״ל אנכי בו׳ ר״ל אלא אנכי: ח כלומר שלא יעשה לא הוא ולא אחרים יעשו לו אלא שהיה עשוי מתחילה והוא מוכאו או קנאו מניין שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך מ״מ הר״אם: ט מקשין העולם וחא בפר׳ ואתחנן פירש ר״שי על אלת על פני בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם כולו דבר אחר כל זמן שאני קיים וי״ל משום דר״שי רוצה לתרץ אגב פירושו קושיא אחרת דכתיב שם וכו׳ נכנתם בארץ ועשיתם לכם פסל ותמונה וגו׳ דמשמע דע״א היא מצוה התלויה בארץ דכתיב קודם עשרת הדברות אשר שם לא את אבותינו וגו׳ כי אתנו אנחנו וגו׳ דמשמע שהיא מצוה התלויה בגוף ונוהגת בין בארץ בין בח״ל א״כ סתרי אהדדי לכן פי׳ על פני כל מקו׳ וכו׳ מ״ה נקט פי׳ זה נריש׳ כדי לתרץ הקושיא והא דכתי׳ ונושנתם בארץ וגו׳ משום דאנשי א״י יותר מקולקלים מעכויי ע׳ א משאר אומות ולכן נקט בקרא בארץ כדי להזהירים ביותר על א״י שהם מקולקלים ביותר: י מלשון פסל לך: כ ר״ל שלא תפר׳ שהז עבודת אלילים תמונה ועו׳ שבשמים אין תמונה כי התמונה שהיא הכורה היא מקרה צריכים לנושא וא״א לעשו׳ תמונ׳ עומדת ל״פ דבר שבשמים דהיינו כוכבים שהן בדיוק טלה או שור: ל ר״ל שדעתו ליפרע ואם פרע פרע כדי קנאה לפניו דעל יד קנאה הוא פרע לו: מ דא״לכ הרי כתיב לא יומתו אבות על בנים:

וקשה

רש״י

פן יפרץ בם • אע״פ שהוא נקוד חטף קמץ אינו מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפום כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ: (כה) ויאמר אליהם • התראה זו: (א) וידבר אלהים • אין אלהים אלא דיין א לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל ב עליהם פורענות • יכול אף עשרת הדברות כן ת״ל וידבר אלהים דיין ליפרע: את כל הדברים האלה • מלמד שאמר הקב״ה עשרת הדברות בדיבור א׳ מה שא״א לאדם לומר כן • א״כ מה ת״ל עוד אנכי ולא יהיה לך ג שחזר ופי׳ על כל דבור ודבור בפני עצמו: (קושיית א״כ כו׳ פי׳ לפי׳ זה שמוכיח מאת כל הדברים האלה שגם שאר עשר דברות כולם אמר הק״בה בדבור אחד • א״כ מה ת״ל אנכי וכו׳ ר״ל מה בא להודיענו במה שפרט לשון ב׳ דברות אלו מהשאר מלהוציאה בלשון זה שהאשמיעות דוקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה יצאו והלא לפ״ז כולם כמוהם הק״בה בכבודו ובעצמו דיברם • ותירץ שחזר ופי׳ וכו׳ ור״ל כאותה החורה לא החזיר ללמד על הכלל יצא אלא הפרט אלו ב׳ דברות ראשונות ביחוד ודוק): לאמר • מלמד שהיו עונין על הן הן ד ועל לאו לאו *: (ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים • כדאי היא ההוצאה ה שתהיו משועבדים לי • * ד״א לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ו ונגלה כאן כזקן מלא רחמי׳ שנ׳ * ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ▪ היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמי׳ משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויו׳ הם אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים • ד״א לפי שהיו שומעין קולות ז הרבה שנ׳ את הקולות קולות מד׳ רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה שאמר למה ה׳ יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים • מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים ת״ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים: (ג) לא יהיה לך • למה נאמר לפי שנ׳ לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעש׳ העשוי כבר מנין ח שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך *: אלהים אחרים • שאינן אלוהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם * ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי כלפי מעלה לקראותם אלוהות אצלו: ד״א אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונים אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני • כל זמן שאני קיים ט שלא תאמר לא נצטוו על ע״א אלא אותו הדור *: (ד) פסל • על שם י שנפסל: כל תמונה • תמונת כל דבר כ אשר בשמים: (ה) אל קנא • * מקנא ליפרע ל ואינו עובר על מדתו לימחול על עבו׳ אלילים כל לשון קנא אנפרי״מנט בלעז נותן לב ליפרע: לשונאי • כתרגומו כשאוחזין מעשה מ אבותיהם בידיהם *: (ו) נוצר

תולדות אהרן

חגיגה ג׳
שבת ק״א
עיין בת״א
עיין בת״א
סנה׳ ס״א
ע״ז מ״ג
סנה׳ ס״א
ע״ז כ״ד
מכילתא
מכילתא
מכילתא
מכילתא
שמות כ״ד
מכילתא
מכילתא
מכילתא
מכילתא
סנה׳ כ״ז

ו וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי
מִצְוֹתָי׃ ס ז לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־
יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ פ ח
זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ ט שֵׁשֶׁת
יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ י וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ
וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ יא כִּי
שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס יב כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ
וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס יג
לֹא תִרְצָח׃ ס יד לֹא תִנְאָף׃ ס
טו לֹא תִגְנֹב׃ ס טז לֹא־
תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס יז
לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ
ואמתו

אונקלוס

רביעאי לשנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון׃ ועביד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי פקודי׃ לא תימי בשמא דיי אלהך למגנא ארי לא יזכי יי ית דיימי בשמיה לשקרא׃ הוי דכיר ית יומא דשבתא לקדשותיה׃ שתא יומין תפלח ותעביד כל עבידתך׃ ויומא שביעאה שבתא קדם יי אלהך לא תעביד כל עבידא את ובנך וברתך עבדך ואמתך ובעירך וגיורך די בקרוך׃ ארי שתא יומי עבד יי ית שמיא וית ארעא ית ימא וית כל די בהון ונח ביומא שביעאה על כן בריך יי ית יומא דשבתא וקדשיה׃ יקר ית אבוך וית אמך בדיל דיורכון יומך על ארעא דיי אלהך יהב לך׃ לא תקטול נפש׃ לא תגוף׃ לא תגנוב׃ לא תסהיד בחברך סהדותא דשקרא׃ לא תחמיד ביתא חברך לא תחמיד איתת חברך ועבדיה ואמתיה
ותוריה

תולדות אהרן

עיין כת"א
סוטה ל"א
עיין כת"א
תמורה ג'
עיין כת"א
שבת קי"ז
קכ"ג ק"ד
פסחי' מ"ז
מ"ח
ב"ק כ"ד
זה' ויקרא
שבת פ"ט
כתוב' ק"ג
קידוש ל'
ל"ב
ב"מ. ל"ב
שבת פ"ט
עיין כת"א
סנה' ו'
מכות ב'ד'
שבועו' ל"ד
ב"מ כ'

בעל הטורים

ל' שלא נשב' לבטלה:
ל"א לקדש יו' השבת לכניסה בדברים:
ל"ב שלא לעשות מלאכה בשבת:
ל"ג לכבד האב והאם:
ל"ד שלא להרוג נפש:
ל"ה שלא לבא על אשת א"ש:
ל"ו שלא לגנוב נפש:
ל"ז שלא להעיד ש"ר
ל"ח שלא לחמד דבר של חבירו:

רשי

(ו) נוצר חסד. שאדם עושה [א] לשלם שכר עד לאלפים דור נמצא' מדה טובה יתירה [ב] על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים*: (ז) לשוא. (הראשון לשון שקר כתרגומו כמא דתימר) אי זהו שבוע' שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב (השני לשון מגן כתרגומו זה הנשבע לחנם ולהבל) [ג] על של עץ עץ אבן אבן*: (ח) זכור ושמור. בדבור אחד נאמרו [ד] וכן מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן* לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך* וכן ערות אשת אחיך* יבמה יבא עליה הוא שנ'* אחת דבר אלהים שתים זו שמענו. זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתה הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת [ה] שאם נזדמן לך חפץ יפה תזמינו [ו] לשבת*: (ט) ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה*: (י) אתה ובנך ובתך. אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על הקטנים וזהו ששנינו* קטן שבא לכבות אין שומעי' לו מפני [ז] ששביתתו עליך: (יא) וינח ביום השביעי. כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד היאך קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נח בשבת: ברך ויקדשו. ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה [ח] וקדשו במן שלא היה יורד בו: (יב) למען יאריכון ימיך. * אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו [ט] ומכלל לאו הן: (יד) לא תנאף. אין ניאוף אלא באשת איש שנ'* מות יומת הנואף והנואפת ואומר* האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים: (טו) לא תגנב. בגונב נפשות הכתוב

סוטה י"א
שבועו' כ"ט
מכילתא
דברי' כ"ב
ויקרא י"ח
דברי' כ"ב
תהלי' ס"ב
מכילתא
מכילתא
שבת קי"ד
מכילתא
ויקרא כ'
יחזקאל ט"ז

שפתי חכמים

[א] וקשה דהביא האי קרא נוצר חסד שכתיב לקמן בפ' כי תשא והכא כתי' ועוש' חסד וגו' וי"ל כדי שלא תטעה לפר' הקרא דהכא האי דכתי' ועושה שב אל הק"בה כלומר שהק"בה עושה חסד לאלפים ותו לו יהא כתיב חסדי י"י כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו לכן הביא קרא דנוצר חסד וגו' שפי' חסד שהאדם עושה נוצר לו הק"בה שכרו עד אלפי' דור ה"נ האי קרא ועושה חסד שמלת ועושה שב אל האדם כלומ' האדם שעושה חסד הק"בה משלם שכרו עד אלפים דור: [ב] (קנ"ח) תימה וכי חשבונם אתא ר"שי לאשמועינן וי"ל דק"ל האדכתיב נוצר חסד לאלפים א"א שיהיו' כפשוטו כיון שאין כל ימי עולם כ"א ששת אלפים לא יגיע העולם מתחילתו ועד סופו אפי' לאלף דור' ל"פ דלא אתא קרא לאשמועינן אלא שיעורא דמדה טובה: [ג] (נ"א) כוונת ר"שי שלא תאמר שלשון התרגום למגנא שהי' חנם ר"ל שאין בו הנאה אבל אם היה לו בו הנאה יהא מותר ל"פ להבל דעיקר הכוונה להבל שאין בו ממש זה נקרא חנם: (ועיין בשבועות דף כ"ט ע"א תמנא ד' מיני שבועות שוא): [ד] וא"ת פסוקי' דהכי לא דומין לזו דכל הני סותרין זה לזה אבל הכא לא סותר כלום וי"ל דגם הכא סותרי זה את זה דזכור היינו עשה ושמור דהיינו לא תעשה כדאמרינן בכל מקום שנאמ' השמר לך ופן ואל אינו אלא לא תעשה רמב"ן. ועי"ל דזכיר משמע זכור ואל תעשה מלאכה כי מלת זכור הוא לשון עשה משמע שהוא מקפיד על העבד' ששבות אבל אינו מקפיד אם נעשית המלאכה ושמור משמע שישמר שלא תיעשה מלאכ' וי"ל שלא יהא מלאכה נעשית. אלא בדבור אחד נאמרו: [ה] כלומר שתהא תמיד בו הזכירה לא כפירש זכור ברית אברהם שפירש זכור עתה אלא שתהא הזכירה של שבת מתחלת וה לכת תמיד: ומלת זכור לא מקור ולא ציווי שאם היה מקור לא היה מורה על הפעולה כ"א על המחשבה ואם היה ציווי לא היה הזי"ן בקמץ. אלא הוא ממוצע בין המחשבה והפועל ל"פ תנו לב וכו': [ו] הקשה הרא"ם שזהו נגד הלכה שהרי הלכה כב"ה וז"ל הגמרא (ביצה דף ט"ז) שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת היה מוצא בהמה נאה כו' היה מניחה לשבת מצא נאה הימנה היה אוכל את הראשונה ומניח את האחרונה ליום השבת אבל הלל מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר ברוך י"י יום יום עכ"ל ותירץ דל"פ ב"ש וב"ה אלא לענין מאכלות ובזה הלכה כב"ה אבל בחפץ מודה הלל וכאן קאי על החפץ עכ"ל ול"נ שאין צריך לכל זה דבכל מקום הלכה כב"ה חוץ ממי שהלל הזקן היה אומר זה הדין ולא פליג עם שמאי הזקן על זה וכן מוכח שלא היה פליג שאמר אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו משמע דלא ה"ל שהדין כן אלא שהיה לו מדה אחרת. מהרש"ל: [ז] דהיינו אם עושה הקטן על דעת גדול אבל כשאינו על דעת אביו אין אומרי' לו כבה ולא אל תכבה רק הנדו' מצוה של אפרושי מאיסורא דבעי' הר"אם. (נח"י) ול"נ מדהביא הרב המשנה בגמרא משיב דתיזהרין אפי' לאפרושינהו והרב ניאר דין זה דפ' שמיני גבי שלני' בתר' אחרי נס דס ור"פ את ד' בני טומאת' ככל [illegible]
[ח] עיין בפרשת בראשית ובפרשת בשלח: [ט] דכל העשרת דברות לא תעשה הן חוץ מכבד את אביך ל"פ דגם זו לא תעשה הוא מכלל

שמות כ

וְאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ
יח וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת
וְאֶת הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הָהָר עָשֵׁן
וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃
יט וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אַתָּה עִמָּנוּ
וְנִשְׁמָעָה וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת׃
כ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַל תִּירָאוּ כִּי
לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר
תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׃
כא וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל
הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים׃ ס
כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי
עִמָּכֶם׃ כג לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף
וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם׃ כד מִזְבַּח
אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ
וְאֶת שְׁלָמֶיךָ אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרֶךָ בְּכָל
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ
וּבֵרַכְתִּיךָ

אונקלוס

וְאַמְתֵּיהּ וְתוֹרֵיהּ וַחֲמָרֵיהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ׃ וְכָל עַמָּא חָזַן יָת קָלַיָּא וְיָת בָּעוּרַיָּא וְיָת קָל שׁוֹפָרָא וְיָת טוּרָא תָּנֵן וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק׃ וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּיל אַתְּ עִמָּנָא וּנְקַבֵּיל וְלָא יִתְמַלַּל עִמָּנָא מִן קֳדָם יְיָ דִּלְמָא נְמוּת׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה יַתְכוֹן אִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא דַּיְיָ וּבְדִיל דִּתְהֵי דַּחַלְתֵּיהּ עַל אַפֵּיכוֹן בְּדִיל דְּלָא תְחוּבוּן׃ וְקָם עַמָּא מֵרָחִיק וּמֹשֶׁה קְרֵיב לְצֵית אַמִּיטְתָּא דְּתַמָּן יְקָרָא דַּיְיָ׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּדְנַן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן חֲזֵיתוּן אֲרֵי מִן שְׁמַיָּא מַלֵּילִית עִמְּכוֹן׃ לָא תַעְבְּדוּן קֳדָמַי דַּחֲלָן דִּכְסַף וְדַחֲלָן דִּדְהַב לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן׃ מַדְבַּח אֲדַמְתָּא תַּעְבֵּיד קֳדָמַי וּתְהֵי דָּבַח עֲלוֹהִי יָת עֲלָוָתָךְ וְיָת נִכְסַת קוּדְשָׁךְ יָת עָנָךְ וְיָת תּוֹרָךְ בְּכָל אֲתַר דִּי אַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי לְתַמָּן אֶשְׁלַח בִּרְכְתִי לָךְ וַאֲבָרֵיכִנָּךְ׃ וְאִם

מדבח

בעל הטורים

שביעי

חסר י': לבעבור נ' במס' הכא ואי' לבעבור סבב הדבר את פני הדבר' גבי דוד בענין האש' התקיעי' · לבעבור הביא ה' הרעה על אבשלום פי' לבעבור נסות אתכם ואם תעמדו בנסיון תהיו כדוד כת"ש בענין ואדני חכם כמלאך האלהים ואם לאו לבעבור הביא ה' הרעה:
ל"ט שלא לעשות פוס נורה

כפטיר

שפתי חכמים

א וא"ת והא כבר דרשינן זה מקרא דלעיל הן אתה שומע לאו · רא"ס: לעיני כל העם כדפרש"י · וי"ל מכל מקום צריכין להאי קרא לומר שלא היה עיניהם כהות וה"ה לאחר מתן תורה דאפילו המסתכל בשעת שהכהנים פורסין ידיהם. אמר ר"מ בירושלמי דעיניו כעשן כהות מפני שהשכינה שרוי עליהן כ"ש כאן שראו גילוי שכינה ביותר: ב דק"ל דוכל העם רואים את הקולות וגומר על כרחך זה היה קודם מתן תורה כדכתיב לעיל ויהי קולות וברקים וגומר ואם כן הא דכתיב הכא וינועו ויעמדו מרחוק קאי אקולות דלעיל וא"כ למה לא כתב זה לעיל קודם עשרת הדברות לכן פירש דקאי אקולות של עשרת הדברות: ג מלשון זיע ורתת ולא מלשון נע ונד דהא אח"כ כתיב ויעמדו מרחוק: ד (נח"י) וא"ת מנ"ל שהיה י"ב מיל ולא פחות · וי"ל מדכתיב ויעמדו מרחוק משמע דעד עכשיו היו עומדים בקרוב ואורך מחניהם היתה י"ב מיל ש"מ דגם אותו שהיה עומד בסוף המחנה היה נקרא קרוב ואס"ד דלא היו נרתעים י"ב מיל א"כ זה שהיה עומד בראש המחנה גם אתה עמד בתוך י"ב מיל ואיך אמר ויעמדו מרחוק ודוק: ה ר"ל דע"ס זה נקרא נס שהוא זקוף ומורם הכי כמי נסות שיהיו מורמים: ו אבל כאן לא פי' וכבד' הזה דאין נפקותא בזה הסדר: ז (מהר"ן) דא"כ למה קורהו מזבח אדמה הלא היה מעצי שטים ומצופה נחשת כדכתי' בפר' תרומה: ח הוסיף מלת אשר כדי שיהיה מאמר את צאנך ואת בקרך פירש למאמר את עולתיך ואת שלמיך ופירש מלת את במקום מן כאלו אמר וזבחת את עולתיך ואת שלמיך מן צאנך ומן בקרך: ט ואזכיר יונא לשליטי דאל"כ תזכיר שמי מבעי ליה · ופירש שמי המיוחד לי שהוא שם המפורש שלא ניתן רשות להזכירו רק בבית המקדש שהשכינה בא שם ולא כן שאר שמות הקודש שנזכרים בכל מקום:
א כלומר

רש"י

הכתוב מדבר לא תגניבו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין*: (יח) וכל העם רואים · מלמד שלא היה בהם אחד סומא א ומנין שלא היה בהם אלם תלמוד לומר ויענו כל העם ומניין שלא היה בהם חרש ת"ל נעשה ונשמע*: רואים את הקולות · רואין את הנשמע שא"א לראות במקום אחר*: את הקולות · היוצאין ב מפי הגבורה: וינועו · אין נוע אלא ג זיע*: ויעמדו מרחוק · *היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ד ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם שנאמר * מלאכי צבאות ידודון: (כ) לבעבור נסות אתכם · לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליהם: נסות · לשון הרמה וגדולה כמו * הרימו נסי * כנס על הגבעה שהוא ה זקוף: ובעבור תהיה יראתו על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: (כא) נגש אל הערפל · לפנים משלש מחיצות חושך ענן וערפל שנ' * וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שנ' לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (כב) כה תאמר · בלשון ו הזה: אתם ראיתם · יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו שמה שאחרים מסיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין: כי מן השמים דברתי · וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם *מן השמים השמיען את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמי' ואשו וגבורתו על הארץ* · ד"א הרכין שמים ושמי השמי' והציען על ההר וכן הוא אומר *ויט שמים וירד: (כג) לא תעשון אתי · לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרו' *: אלהי כסף · בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות: ואלהי זהב · בא להזהיר שלא יוסיף על ב' שאם עשית ד' הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם · לא תאמר הריני עושה כר בים כבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: (כד) מזבח אדמה · מחובר באדמה ז שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כפים*: ד"א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן: תעשה לי · שתהא תחלת עשייתו לשמי: וזבחת עליו · אצלו כמו * ועליו מטה מנשה · * או אינו אלא עליו ממש ת"ל הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ואין שחיטה בראש מזבח: את עולותיך ואת שלמיך · אשר תאכל ח ומבקרך: את צאנך ואת בקרך · פירוש לאת עולותיך ואת שלמיך: בכל מקום אשר אזכיר את שמי · אשר אתן לך ט רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך יכלא אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים ולברך את העם:

(כה) ואם

ברכות ו'
יבמו' ע"ט
נדרים כ'
זוהר לך לך
ר"ה כ"ד
סנה' ז'
ע"ז מ"ג
עיין בת"א
עיין בת"א
סנה' פ"ו
מכילתא
ברכות נ'
מכילתא
שבת פ"ח
תהלי' ס"ח
ישעי' מ"ב
שם מ"ט
שם ד'
דברי' ד'
דברים ד'
מכילתא
תהלי' י"ח
מכילתא
מכילתא
מדבר כ"ב
מכיל' ע"ש
זבחי' כ"א
נ"ט

זבחים ס"א
כויר מ"ה
סנה' ו' כ'

מַדְבַּח אַבְנִין תַּעְבֵּד קֳדָמַי לָא תִבְנֵי יָתְהוֹן פְּסִילָן דִּילְמָא תָרִים חַרְבָּךְ עֲלַהּ וּתְחַלְּלִנַּהּ : וְלָא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מַדְבְּחִי דְּלָא תִתְגְּלֵי עֶרְיְתָךְ עֲלוֹהִי :

וּבֵרַכְתִּיךָ : כה וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ : כו וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו :

ע"ב · יוכד"ב · סימן :

ומפטירין בשנת מות המלך עזיהו · בישעיה בסי' ו' :

עחנין כ"ד
גיטין פ"ח
קידוש' ל"ה
ב"ק ט"ו
סנה' כ"ז
זוהר בהל
עיין בת"א
מכילתא

פ פ פ

וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן : אֲרֵי תִזְבּוֹן עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שִׁית שְׁנִין יִפְלַח וּבִשְׁבִיעֵתָא

פ פ פ

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם : ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יצא

בעל הטורים

מ' שלא לבנו' המזבח מאבני גזית שנא' לא תבנה אתהן · מ"א שלא לעלות במעלות המזבח : מ"ב לדון בדיני עבד : **בא** ואלה נוטריקון וחייב אדם לחקור הדין : המשפטים הדיין המבוו' שיעש' פשרה טרם יעשה משפט : אשר אס' שניהם רוצים : תשים תשמיע שניה'

רש"י

(כה) ואם מזבח אבנים · *רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' אם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם זה משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנ' *אבני שלמות תבנה וכן *אם כסף תלוה חובה הוא שנא' *העבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר וכן *אם תקריב מנחת ביכורים זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו תלויין אלא ודאי ובלשון כאשר הם משמשים : גזית · לשון גזיזה שפוסלין ומכתתין בברזל : כי חרבך הנפת עליה · הרי כי זה משמש בלשון פן שהוא דילמא פן תניף חרבך עליה : ותחלליה · הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם *והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך · ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והרי דברים קל וחומר א ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעות ולא מדברות ע"י שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות : (כו) לא תעלה במעלות · כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות ב מעלות אשקלונ"ש בלעז אלא חלק יהא ומשופע : אשר לא תגלה ערותך · שע"י המעלות אתה צריך להרחי' פסיעותך ואע"פ שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתי' ועשה להם מכנסי בד מ"מ הרחבת הפסיעו' קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים ק"ו ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה :

דברים כ"ז
שמות כ"ב
דברים ט"ו
ויקרא ב'

משנה בפ"ג דמידות

חסלת פרשת וישמע יתרו

שפתי חכמים

א כלומר אל תאמר מה איכפת ליה לאבן אם מביא עליו כורת ומחבל ומתרץ כדי ללמדך ק"ו וכן צ"ל בסמוך וק"ל : ב דק"ל מה"ב אם עשו מעלות למזבח מוכרח הוא הכהן לעלות ואם לא יעשו מעלות מהיכא תיתי שיעלו לכ"פ וכו' ואזהרה הוא לבונה כשיבנה מזבח שלא יעשהו מעלות :

חסלת פרשת וישמע יתרו

א ואת והא בפ' בחקותי כתיב אלה המצות וגו' ובפ' מסעי כתיב אלה המצו' והמשפטי' ובפ' מטות כתיב אלה החקים ובפ' כי תבא אלה דברי הברי' וגו' ולא דרשינן שם שפסק את הראשוני' וי"ל דלא דרשו כן אלא גבי אלה תולדות השמי' משום דקשה להם דהא כבר חשב התולדות לאיעלה א"כ למה נאמר אלה תולדות השמים ופרט אותם וכן גבי אלה תולדו' נח דחשיב כמי תולדו' נח לעיל בפ' בראשי' ואם כן למה חשב אות' פעם שנית אלא לפסול וכו' אבל בכל אלה דלעיל אלה המצות לא חשיב כלום מ"ה אין לפרש שהוא פסל את הראשוני' וכן בפ' ואלה הדברים ליכא למימר דפסל את הראשוני' דהא אלה הדברים משנה תורה הוא : ב והרבה יש להקשות אלא דהיה לו להקשות קשיא זו על הקרא דואלה המשפטים · וע"ק שמא כסדר הזה נאמרו לו · וע"ק בתחילת פרשת בהר פירש רש"י בפשיטות שכל התורה כולה נאמרה מסיני וע"ק הל"ל וי"ו מוסיף על ענין ראשון · וע"ק קשה דהיה לו לפרש זה בפ' בראשית גבי ואלה תולדו' השמים והארץ וגומר אי גבי אלה תולדות נח · וי"ל ה"פ דכל מקום שנאמר אלה מיעוט הוא כלומר אלה הם טובי' וחשובים במעלה אבל שלפניהם אין כ"כ חשובים במעלת וכשרות כלו' שפסל את הראשונים וכן אלה תולדות השמים מפורש בב"ר כמי כן וכן אלה תולדות נח ואם כן ה"כ אי כתיב אלה ה"א שפוסל וכו' אבל עתה שכתוב ואלה לאו מיעוט הוא אלא מוסיף וכו' שניתנו במעמד כל ישראל ובקולות וברקים כמו שנתנו עשרת הדברות לאפוקי שאר מצות ניתנו למשה לבדו בהר סיני באותן מ' יום שהיה בהר וא"כ תקשה לך למה נסמכה כו' הואיל ומוסיף על עשרת דיברות דלעיל אמאי למה הפסיק בפרשת מזבח (רא"ם) והאריך שם · ג משום דרוב מצות כתיב בהיה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם דבר ואמרת משמע לכל הפחות ב' פעמים ואם כן למה ליה להק"בה לומר שתשים לפניהם אלא ע"כ להבינם טעמי תורה רא"ם : ד ר"ל לפניהם קאי אשבעי' זקני' הנזכרים לעיל בפרשת יתרו שעלו עמו להר קודם מתן תורה כן היא לפי שיטת רש"י דפ"ק דסנהדרין והתוספו' פרשו דלפניהם קאי אשלמטה אאלקים דכתיב בסמוך עד האלקים יבא דבר שניהם יסוף דבר בין לפירש רש"י ובין לפירש התוספות קאי דוקא אמומחין ולא אהדיוטות · וא"ת דילמא לפניהם ולא לפני הדיוטות וכ"ש לפני עובדי אלילים · וי"ל דרש"י עצמו מתרץ הקושיה זו באמר שפי' ואפי' ידעת כו' ר"ל הקרא ממיעט אותו לגמרי אפי' ידעת בדין כו' · אבל בהדיוטות אם ידעת שיודעין בדין אחד כמומחין רשאי לבא לפניהם : ה ואם היה בפי' עבד כנעני וכו' יהיה פי' כי תקנה מהעברי שמכרו לך ולא מב"ד שמכרוהו בגניבתו לכן הקדים הרב פירושו של עבד עברי קודם לפי' כי תקנה שלא על הסדר שבזה יתחייב שנמכרוהו ב"ד הכתוב מדבר :

ורביעית

פ'ל **ואלה** המשפטים · *כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים א ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני · ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח ב לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש : (פ"א המזבח ופי' בעזרה) אשר תשים לפניהם · אמר לו הק"בה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים · ג עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם : לפניהם · *ולא לפני עו"א ד ואפילו ידעת בדין א' שהם דנין אותו כדיני ישראל לא תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר שם האלילים להחשיבם שנא' *כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים וכו' עד' לעלוי יראתם : (ב) כי תקנה עבד עברי · *עבד שהוא עברי ה או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל עליו הוא

גיטין פ"ח
דברי' כ"ב
מכילתא

א אר

בעל הטורים

יחד חלדרים: לפניה לא תני נדיב ילד המתגבר מ"ס:

מ"נ מ"ד מלות יעוד אמה העבריה ומכית פדיונה:

יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ
יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ
עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ
בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה
לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: ה וְאִם־
אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי
אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:
ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ
אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־
אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס ז
וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא

כצאת

אונקלוס

וּבִשְׁבִיעֵתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן: אִם־
בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם־בַּעַל
אִתְּתָא הוּא וְתִיפּוֹק אִתְּתֵיהּ עִמֵּיהּ: אִם־רִבּוֹנֵיהּ
יִתֵּן־לֵיהּ אִתְּתָא וּתְלִיד־לֵיהּ בְּנִין אוֹ בְנָן אִתְּתָא
וּבְנַהָא תְּהֵי לְרִבּוֹנַהּ וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי:
וְאִם־מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא רְחֵימְנָא יָת־רִבּוֹנִי
יָת־אִתְּתִי וְיָת־בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין:
וִיקָרְבִינֵּיהּ רִבּוֹנֵיהּ לִקְדָם דַּיָּנַיָּא וִיקָרְבִינֵּיהּ
לְוָת דַּשָּׁא דִּלְוָת מְזוּזְתָא וְיִרְצַע רִבּוֹנֵיהּ יָת־
אוּדְנֵיהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי לֵיהּ עֲבַד פָּלַח לְעָלַם:
וַאֲרֵי־יְזַבֵּין גְּבַר יָת־בְּרַתֵּיהּ לְאַמְהוּ לָא תִפּוֹק

כמפקנות

תולדות אהרן

עיין בת"א

קידו' ס"ו

י"ז כ"ב

שס כ"א

שס כ"ג

שס י"ד

י"ו כ"א

עיין בת"א

עיין בת"א

שפתי חכמים

א ורציעת האזן תהיה לפי זה גזירת הכתוב לא מטעם אזן ששמע בהר סיני לא תגנוב וכי לי בני ישראל עבדים: ב ה"פ דילפינן עברי עברי לג"ש נאמר כאן עברי ונאמר להלן אחיך העברי א"כ כיון שכתב אחיך העברי למה לי אלא לג"ש מה להלן אחיך אף כאן אחיך כן פירש הרא"ם: ג כי תרגום כנף גפו: ד לפי שפי' בגפו בכנף בגדו ואין זה מורה על היחידות עכשיו מזה שלא היה נשוי לכך פי' שבכנף בגדו הוא בתוך לבושו כאלו אמר שלא בא אלא בתוך לבושו שהמכוון לומר על היחיד אין לו אלא לבושו: ה דאם לא כן בגפו יבא כן יצא מבעי ליה אלא ע"כ בגפו בתרא בכנענית מדבר ואינו דומה לראשון שמדבר בישראלית דאי בכנעני' הא כתיב כאן וילדיה תהיה לאדוניה ונקט לשון מגיד וכו' משום דדיוקי דקרא נפקא ולא מפשטיה: ו מדכתיב אחריו ויצאה אשתו עמו ואי מיירי בכנענית הא כתי' האשה וילדיה תהיה לאדוניה. והרא"ם פי' ע"פ המכילתא אם בעל אשה הוא בישראלית וקאי אבגפו יבא דמיירי בישראלית ולא אבגפו יצא דסמיך ליה דמיירי בכנענית זע"ש ודו"ק: ז (הרא"ם) א"נ דמהכא לא נפקא אלא אשתו מ"מ קרא אחרינא כתיב ויצא מעמך הוא ובניו ונוקטיהו הכא אגב מזונות אשתו ובמזונות בניו קטנים מיירי ובמסכת קדושין מתרץ לה כמאמר תלווייהו: ח וא"ת דלמא אסור לו בשפחה כנענית משום לא יהיה קדש בבני ישראל והא דכתיב ואם אדוניו יתן לו אשה היינו ישראלית גדולה שמכרה עצמה. וי"ל דס"ל דאין אשה מוכרת את עצמה דהא כתיב וכי ימוך אחיך ונמכר לך דמשמע אחיך ולא אחותך: ט וא"ת והלא צריך ליעד' לו או לבנו ולא לעבדו. וי"ל דה"א דיכול למוסרה לעבדו בתורת זנות ולא בתורת אישות והא דכתיב לא ימשול למוכרה וגו' אאב קאי לתודיה ולא אאדון אם הביאה: י זהו חוזר ושב אמה שקאמר שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש: כ ע"כ בשפחה קיירי שנאמרת אבל אם היה ולא יהיה אהבת האדון ואהבת אשתו ובניו שוים שאין רוצה להפרד מהם אא"כ באשת הישראלי: ל ואפילו למ"ד מוכר עצמו אף הוא נרצע אפ"ה קרא דוהגישו וגו' במכרוהו ב"ד בגניבתו קמיירי דהא קרא דכי תקנה לכולי עלמא במכרוהו ב"ד בגניבתו קמיירי והמוכר עצמו שנרצע ילפינן בג"ש דשכיר שכיר וטעי' הרציעה באזן גבי מוכר עצמו משום טעם כי לי בני ישראל וגו' הרא"ם: מ מדכתיב ועבדו לעולם ולא כתוב עולם אלא משום דאי כתיב עולם הוה משמע שיהא עובדו כ' שנה אבל השתא שכתוב לעולם משמע עד היובל: נ פירש אף ליובל דאי לשש הא בהדיא כתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וגו': ס וא"ת

רש"י

אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים * והתנחלתם אותם בלקוחות מן הנכרי אבל הלקוח מישראל יצא בו' ת"ל * כי ימכר לך אחיך העברי ב לא אמרתי אלא באחיך: כי תקנה. מיד ב"ד שמכרוהו בגנבתו כמו שנ' * ואם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בו' כשהוא אומר * וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין: לחפשי. לחירות: (ג) אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו ג שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו ד בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית ה להוליד ממנה עבדים *: ואם בעל אשה הוא. ו ישראלית *: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ז ובניו *: (ד) אם אדוניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית ח להוליד ממנו עבדים. או אינו אלא בישראלית ט ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העברי' אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנ' * אחיך העברי י או העברי' מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: (ה) את אשתי. כ השפחה: (ו) אל האלהים. * לבית דין צריך שימלך במוכריו ל שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל * ונתת באזנו ובדלת בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד *: ורצע אדניו את אזנו במרצע. הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו ונאמר במצורע * תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראה אזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף * אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר נר ר מבוסם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי * כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעולם. עד היובל או אינו אלא לעולם * כמשמעו ת"ל * ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שנ' שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל נ' שנה אלא עובדו עד היובל מ בין סמוך בין מופלג: (ז) נ וכי ימכור איש את בתו לאמה. * בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימנים אמרת קל וחומר ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאינו מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תצא כצאת העבדים. כיציאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שינה. או אינה אלא לא תצא כצאת עבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש ס וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי איברים כעבדים

כנענים

ויקרא כ"ה

דברי' ט"ו

שמות כ"ב

ויקרא כ"ה

קידושין כ'

מכילתא

קידוש' כ"ב

דברים פ"ו

מכילתא

דברים ט"ו

קידוש' כ"ב

שמות כ"ט

מכילתא

ויקרא כ"ה

קידוש' ט"ו

ויקרא כ"ה

מכילתא

ערוב' כ"ט

קידושין י"ט
בכורות י"ג
קידושין י"ח
בכורו' נ"ד
קידו' ט"ו
כריתות ל"ו
גיטין פ"ב
עיין כת"מ
ה' פ"ד

אונקלוס

במפקנות עבדין: אם בישא בעיני רבונה דקיימה ליה ויפרקינה לגבר אוחרן לית ליה רשו לזבונה במשלטיה בה: ואם לבריה יקיימינה כהלכת בנת ישראל יעביד לה: אם אוחרנתא יסב ליה זיונה כסותה ועונתה לא ימנע: ואם תלת אלין לא יעביד לה ותפוק מגן בלא כסף: דימחי אנש ויקטלינה אתקטלא יתקטל: ודלא כמן ליה

משפטים

בצאת העבדים: ח אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: ט ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה: י אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע: יא ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: ס יב מכה איש ומת מות יומת: יג

ואשר

בעל הטורים

לוק' מ"ה שלא למכור אמה העבריה: מ"ו שלא למכו' אמ' העבריה וה"ה משא' בנות ישראל שאר כסות ועונה: ועונת' חסר וי"ו לומ' שאקר עונה בשבת ולא בשאר שש ימי השבוע.

רש"י

בצאת העבדים. יכול העבדי יוצא בראשי איברים ת"ל העבדי או העבריה מקיש עברי לעבריה[א] מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים אף הוא אינו יוצא בראשי איברים: (ח) אם רעה בעיני אדוניה * שלא נשאה חן בעיניו לכונסה: אשר לא יעדה. שהיה לו לייעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה[ב] קדושין אחרים: והפדה. יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונ'[ג] ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו. כיצד הרי שקנא' במנה ועשתה אצלו ב' שנים אומרי' לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך ב' שני' הרי שלישי' המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך: לעם נכרי לא ימשול למכרה. שאינו רשאי למוכרה לאחר לא האדון[ד] ולא האב*: בבגדו בה. אם בא לבגוד בה שלא קיים בה מצות ייעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה: (ט) ואם לבנו ייעדנה. האדון[ה] מלמד שאף בנו קם תחתיו לייעדה אם ירצה אביו. ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים[ו] אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך: כמשפט הבנות. שאר כסות[ז] ועונה: (י) אם אחרת יקח לו. עליה*: שארה כסותה ועונתה לא יגרע. מן האמה[ח] שייעד לו כבר: שארה. מזונות*: כסותה. כמשמעו: עונתה. תשמיש: (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת משלש אלה לא יעשה לה[ט] והן הן השלש' יעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה: ויצאה חנם. ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימנין ותשהא עמו עד שתביא סימנין[כ] ואם הגיעו שש שני' קוד' סימנין כבר למדנו שתצא בשש' העבדי או העבריה' ויעבדך שש שנים ומהו האומר כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא בהן. * או אינו אומר שתצא אלא בבגרות ת"ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: (יב) מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש: מכה איש ומת. *למה נאמר לפי שנ'* ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומע אני הכאה בלא מיתה[ל] ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה ואת הקטן מנין ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפילו קטן ואפילו אשה ועוד אלו נאמר ומכה איש שומע אני אפי' קטן שהרג ושהכה יהא חייב[מ] ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים במשמע[נ] ת"ל ומכה איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש:

(יג) ואשר

מכילתא
קידושין י"ח
מכילתא
כתובו' מ"ז
קידושין ד'
מכילתא
סנה' פ"ד
ויקרא כ"ד
מכילתא

שפתי חכמים

[א] וא"ת תאמר שהוקש העברי לעבריה אם כן אף הוא יוצא בסימנים: וי"ל דעברי בסימנים לא משכחת ליה דאי במוכ' עצמו אין במעשה קטן כלום ואי במוכרוהו ב"ד בקטנות לאו בר עונשים הוא ואי במוכרו אביו בקטנות לאו בר מכירה הוא דכתיב וכי ימכור איש את בתו לאמה ולא את בנו עיין כל זה בהר"אם: [ב] פירש מדקאמר אם רעה שנכנסת זה לא יעדה מכלל שהיה לו לייעדה אם אינו רעה ומדקא קרא קידושין בלשון יעוד ולא אמר אשר לא קדשה ש"מ שאינה צריכה קדושין אחרים וכו': [ג] פירש דמדלא כתיב ונפדת אלא והפדה משמע שאף האדון מסייע בפדיונה שמחשב עמה: [ד] מדכתיב שצריך האדון לייעד או לבנו יעדנה אם כן מהיכא תיתא שרשאי למכור ע"כ צריך לומר לא ימשול למוכרה פיר' אפילו האב: [ה] שהרי האב אינה רשאי ליתנה לאחר וצריך רש"י לפרש האדון שלא נטעה לומר כשם שלענין מכירה דאינו רשאי למוכרה לא האדון ולא האב וה"ה לענין ייעוד מ"ה פי' האדון והוכחתו מדכתי' אחרי' ואם שלש אלה לא יעש' לה ובגרעון והייעוד לו אינו תלוי אלא באדון הר"אם: [ו] פירש כמו האב שאין צריך קדושין אחרים אלא כסף קנייתו הוא כסף קדושיה דאל"כ ה"ל ואם לבנו יקדשנו או יקחנו: [ז] פירש כמשפט בנות ישראל בשאר כסות ועונה ואע"פ שלא נזכר מיוחס לבנו' ישראל בשום מקו' הרי זה בא ללמד ונמצ' למ' במכילת': [ח] פי' דלא יגרע משמע מאותה שהיתה לה כבר כדכתיב כמשפט הבנו' יעש' לה קודם שלק' עליה האחר': רא"ם: [ט] דאי כל שלשתן דוקא למה אזר ויצאה חנם אין כסף אם מיעדו לו או לבנו הרי אשתו היא וצריכה גט או אם מגרע לה מפדיונ' הרי צריכה לתת השאר א"כ דאין אפשר שיעש' שלשתן יחד לייעדה לו ולבנו. רא"ם: [י] דאי קאי אשאר כסות ועונה למה יצא' חנם הלא תצטרכת גם כיון שיעדה לאשה: [כ] לא שתצא מיד כשלא עשה בה אחד משלש אלה: [ל] הק' הר"אם יש לתמוה היאך יהא נהרג בהכאה בל' מיתה והכתיב ונקה המכה רק שבתו יתן והניח הדבר בצ"ע. וי"ל כיון שתפיסו גבי אביו ואמו שחייב מיתה על ההכאה אפילו שלא המי' א"כ ה"א אפילו אחר נמי ועל אביו אפילו הכא' בלא חבור' אבל אחר דוק' הכא' בחבור' והא דכתיב פצע תחת פצע ופירש רש"י פצע מכה שמוציא דם היינו בשלא בכוונה אבל בכוונה חייב מיתה והא דכתיב והאלהי' אנה לידו דמשמע דבלא כוונה חייב גלות היינו במכוין להכות את זה והכה את זה אבל בלא מתכוין כלל אינו חייב גלות וקרא ולא ימות ה"א הכאה דלא שייך בו מיתה דהיינו בלא חבורה ודו"ק (ק"נת) ועי"ל דה"א דהיכא דלא רצה לשלם חייבה התורה מיתה דכה"ג אמרינן פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) גבי כופר ע"ש ובזה מיושב כל קושיות הרא"ם: [מ] (הר"אם) וא"ת והיכן אשכחן דענש הכתוב את הקטן דהא"נ פריך בפרק בן סורר ומורה ומשני אטו בן סורר ומורה על שם חטאו הוא נהרג אינו נהרג אלא ע"ש סופו ה"א אפילו קטן נמי אבל הכא מאי איכא למימר כו' (נח"י) ול"נ דס"ד כיון דכתיב מכה איש אתא לרבות אפי' קטן שיהא חייב על הריגה אע"ג דבעלמא קטן פטור מכל המצות לפיכך איצטרין מיעוטי ואיש כי יכה להוציא את הקטן וקושיא זו ותירוץ זה שייך בכל הני דנסמוך: [נ] (הר"אם) גם זה קבלה בידם לדרוש כך דאם לא כן נמיעט מאיש את הקטן ונרבה מכל נפש אשה וטומטום ואנדרוגינוס. וכן גבי ואיש כי יכה שאינו אלא בהכאה שיש בו מיתה דאל"כ למה לא דריש איפכא לומר לפי שנאמר מכה איש ומת שומע אני שאינו חייב אלא בהכאה של מיתה ת"ל ואיש כי יכה אפי' הכאה בלא מיתה וכו' ע"ש באורך ולא הבאתי דבריו אלא הכרחים לפי' רש"י לכן קצרתי במקום שאין צריך להאריך. אבל תימא א"כ היאך חייב דאי וגלות הא מחייב מיתה

וי"ל

בעל הטורים

מ"ז מ'מת"ע שלא להכות אב ואם ושלא לקללם ויצ'ד בכלל מות יומת מכו' להרוג בחנק' המחוייב :
כ'לדין דיני קנסות :

ב' מד ר"פ וחד ס"פ יכה יגוח: ל'וכ"כ : ב' בתורה: כ'רש"י:

פלוגתא
דבין אשר ובין נפתלי
דין ליבא דבן אשר :

וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי
לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ ס יד וְכִי
יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי
תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃ ס טו וּמַכֵּה
אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃ ס טז
וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת׃
ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃
ס יח וְכִי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה
אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל
לְמִשְׁכָּב׃ יט אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ
בחוץ

אונקלוס

לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְסַר לִידֵיהּ וְאֶשַׁוֵּי לָךְ
אַתְרָא דִּי יֵעֲרוֹק לְתַמָּן: וַאֲרֵי
יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ בִּנְכִילוּ מִן
מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּיהּ לְמִקְטַל: וּדְיִמְחֵי אֲבוּהִי
וְאִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל: וּדְיִגְנוֹב נַפְשָׁא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִזְבְּנִנֵּיהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל: וּדְיְלוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל: וַאֲרֵי יִנְצוֹן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי
גְּבַר יָת חַבְרֵיהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת
וְיִפּוֹל לְבוּטְלָן: אִם יְקוּם וִיהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל
בורית

תולדת אהרן

ב"ק כ"ו
מכות ז' י'
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
סנה' ס'
קידושין ל'
ב"ק ב'
כתובו' ל"ג
סנה' ע"ח

שפתי חכמים

ו"ל היכא דלא נתכוין לוולדות כדאשכחן לר' שדרש ונתת נפש תחת נפש ממון אם כן דהא דמחייב אנפל היינו לאחר שנולד אבל קודם שנולד לא מחייב וכו' תוספות סנהד' דף פ"ד : א כי תרגום של וארב לו וכמן ליה והכא כמי תרגם על ואשר לא צדה דלא כמן ש"מ דלשון ארב הוא : ב פירש עולה וכופל על זה בירידתו ולא בעלייתו דכגון זה אינו גולה (מכות דף ז') והא דנקט הכא עולה מפני שלא יתכן ליפול דרך ירידתו ואם לא שקדמה לו עליה · הרא"ם : ג וא"ת והרי עדיין לא כפרע לו שגג הראשון וי"ל בגברא קטיל' קטול וגלוי הוא לפני הק"בה של' חייב גלו' בשביל זה אף אנו לא ידעינן זה : ד נ"ל כגון שהיה סייף בידו וכפל עליו להורגו · דאל"כ לא מתקיי' בזה מיתתו שהרי רוצח נידון בסייף וזה נופל עליו דהוי כדין סקילה : ה מדכתיב ושמתי לך מקום דהיינו במחנתך משה לוי היה וא"כ אשמיע במדב' ובמחנה לויה למדבר היה מחנתו של משה קולט : ו וא"ת כל חייבי מיתות צריכים עדות והתראה ושוגג אין שייך בו התראה דאי התרו בו אין זה שוגג · וי"ל דמיירי בחב' שאין צריך התראה וק"לי וא"ת ולמה לי מיעוט לשוגג והלא כתיב ואשר לא צדה וגו' · (הר"אם) י"ל דמיירי בשוגג קרוב למזיד כגון שנתכוין להרוג את זה והרג את זה שאין גלות מכפרת לו מפני שהוא פושע : ז דכתיב מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה בהמה עד שיעשה בה חבורה אף מכה אדם נמי עד שיש בו חבורה : ח ואף על גב דו"יו מוסיף על ענין ראשון דמשמע נמי אחד מהם עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו כדרך שהוצרך לפרוט בו לא תחרוש בשור ובחמור וכו' ופרט בו יחדיו וכו' : ט (רא"ם) תימה דגבי קרא דמכה איש ואשה כי יכה אמאי לא דרוש הכי לומר לפי שנאמר ואיש כי יכה אין לי אלא איש שהכה אשה או טומטום או אנדרוגינוס מניין תלמוד לומר ומכה וכו' ותירץ לעיל ושמא קבלה היתה וכו' ע"ש ועוד י"ל שהתנא לא בא לפרש כל הדינים היוצאים מן המקראות ההם עד שיודיענו הכל רק לתקן יותר המקראות וכשהודיענו לנו מקצת מהדינים שגילה זה מה שחיסר זה ולפיכך הוצרכו שני המקראות עכ"ל : י (רא"ם) לאפוקי מכרו ואחר כך גנבו וממילא שדין גונב נפש כדין שאר גנבים בממון שאם טבח ומכר ברשות בעלים פטור וכן הבין הרמב"ן דברי רש"י שגנ"ם וכו' : כ אבל לעיל לא צריך לפרש כן הואיל והפסיק בקרא דגונב איש ומכרו וגו' בין מכה למקלל דאי לא הפסיק הוה ילפינן מכה ממקלל וכו' מה מקלל בסקילה כדפירש רש"י אף מכה וכו' לכך הפסיק בקרא דגונב איש מה גונב נפש בחנק אף מכה אביו בחנק ואם תאמר גונב נפש יגנבנו תכ"ל דבחנק ועל זה פירש כל מיתה וכו' מצאתי : ל אבל לענין ונשק למדין אותו מפרשיו' אחרות לכך נקט שבת ורפוי · הר"אם :
א ודאי

רש"י

(יג) ואשר לא צדה · לא ארב לו ולא נתכוון : צדה · לשון ארב וכן הוא אומר * ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אין נופל ה"א בפועל שלה ושם דבר בו ציד וזה שם דבר בו צדיי' ופועל שלו צודה וזה כפועל שלו צד · ואומר אני פתרונו כתרגומו א ודלא כמין ליה · ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלוקות של צד נחברו בחלק * על צד תנשאו * צדה אורה * ומילין לצד עילאה ימלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מית' ואף יש זה לגרה'עליו סוף דבר לשון אורב הוא: והאלהים אנה לידו · זמן לידו לשון לא תאונה אליך רעה * לא יאונה לצדיק כל און * מתאנה הוא לי מזדמן למצוא לו עילה : והאלהים אנה לידו · ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד * כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו בזה הכתו' מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמן לפונד' אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסול' ונופל על זה ב שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה ג וזה שהרג במזיד ד נהרג : ושמתי לך מקום · אף במדבר שינוס שמה ומי זה מקום קולטו זה מחנה ה לויה * : (יד) וכי יזיד · למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפילו גוי ורופא שהרג ושליח ב"ד שהמית במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג ת"ל ו וכי יזיד ולא שוגג על רעהו ולא על גוי להרגו בערמה ולא שליח ב"ד והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין : מעם מזבחי · * אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות : (טו) ומכה אביו ואמו · * לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה ז חבורה : אביו ואמו · או זה או ח זה * : מות יומת · בחנק : (יז) וגונב איש ומכרו · למה נאמר לפי שנאמר * כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש ט אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין תלמוד לומר וגונב איש ומכרו · ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש · גונב אשה מנין תלמוד לומר * וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גלה זה : ונמצא בידו · שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר קודם י מכירה * : מות יומת · בחנק כל מיתה האמורה בתורה סתם חנק היא כ הפסק הענין וכתב עוד וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו · ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר לא מקשינן * : (יז) ומקלל אביו ואמו · למה נאמר לפי שהוא אומר * איש איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה אם כן למה נאמר איש אשר יקלל להוציא את הקטן : מות יומת · בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב לכלם * באוב וידעוני באבן ירגמו אותם דמיהם בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו * : (יח) וכי יריבון אנשים · למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו ל לכך נאמרה פרשה זו * : ונפל למשכב · כתרגומו ויפול לבטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו :

שמואל כ"ד
ישעיה ס"ו
שמוא' א' כ'
דניאל ז'
משלי י"ב
מלכי' ב' ה'
שמוא' א' כ"ד
מכות י"ב
זבחי' קי"ז
סנה' נ"ו
ת"כ
סנהד' פ"ד
דברים כ"ד
דברים כ"ד
סנהד' פ"ה
סנהד' סס
ויקרא כ'
ויקרא כ'
ת"כ קדושי'
מכילתא
מכילתא

יש על

בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃ ס
כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם׃
כא אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא׃ ס
כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים׃
כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃
כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל׃
כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס
כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃

ואם

אונקלוס

בְּבָרְיָיה וִיהֵי זַכָּאָה מַחְיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵיהּ יִתֵּן וַאֲגַר אַסְיָא יְשַׁלֵּם׃ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּיהּ אוֹ יָת אַמְתֵיהּ בְּשׁוּלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵיהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן׃ בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיַּם לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּיהּ הוּא׃ וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוֹן אִתְּתָא מְעַדְּיָא וְיִפְּקוּן וַלְדַהָא וְלָא יְהֵי מוֹתָא אִתְגְּבָאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִּישַׁוֵּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן מִן מֵימַר דַּיָּנַיָּא׃ וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא׃ עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רַגְלָא חֲלָף רַגְלָא׃ כְּוָאָה חֲלָף כְּוָאָה פִּדְעָא חֲלָף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפֵי חֲלָף מַשְׁקוֹפֵי׃ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְבַר יָת עֵינָא דְּעַבְדֵּיהּ אוֹ יָת עֵינָא דְּאַמְתֵיהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּיהּ חֲלָף

עיניה

תולדות אהרן

עיין בת"א
ברכות ס'
ב"ק פ"ד
סנה' כ"ב
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
מגלה ט"ו
סנה' קי"א
עיין בת"א
ב"ק פ"ג פ"ד
שם כ"ו ע"א
שם פ"ד
קידושי' כ"ד
עיין בת"א

בעל הטורים

שני

כ"א להיות ב"ד הורגין בסייף כמחוייב: אם יקום וגו' הפסוק הזה מתחיל באלף ומסיי' באלף לומר לך שק"בה שולח יסורין על האדם וגוזר עליהם שילכו לאותו יום ולאותה שעה: ג' ב' פתח וא' קמץ: כל ליסנא תלא נר מן ב': ג' בליסנא ב' חסר יו"ד קדמאה וא' חסר דחסר: כ"ב לדון בדיני בהמה:

רש"י

(מכילתא) (יט) על משענתו. על בוריו א וכחו*: ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה: רק שבתו. בטול מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא. (ב"ק פ"ה) כתרגומו ישלם שכר ב הרופא*: (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי תלמוד לומר כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת ג אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים ד שאם לא מת תחתיו ושהה מעת לעת פטור: בשבט. כשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אפילו אין בו כדי להמית תלמוד לומר בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה (או בכלי עץ יד וגו' רא"ם) הכהו והלא דברים ק"ו מה ישראל חמור אין (סנה' ע"א) חייב עליו אא"כ הכהו בדבר שיש בו כדי להמי'* ועל אבר שהוא כדי למות ה בהכאה זו עבד הקל לא כ"ש: נקום ינקם. (מכילתא) *מיתת סייף וכן הוא אומר *חרב נוקמת נקם ברית: (ויקרא כ"ו) (כא) אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם. אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כ"ש אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת*: (מכילתא) לא יקום כי כספו הוא. הא אחר שהכהו אף על פי ששהה מעת לעת ו קודם שמת חייב: (מכילתא) (כב) וכי ינצו אנשים. *זה עם זה ז ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה: ונגפו. אין נגיפה אלא לשון (תהלי' צ"א) דחיפה והכאה כמו *פן תגוף באבן רגלך* בטרם יתנגפו רגליכם (ירמי' י"ג) *ולאבן נגף: ולא יהיה אסון. ח באשה: ענוש יענש. (ישעי' ח') לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה: ענוש יענש. יגבו ממון ממנו ט כמו *וענשו אותו מאה כסף: (דברי' כ"ב) כאשר ישית עליו וגו'. כשיתבענו הבעל בב"ד י להשית עליו עונש על כך: ונתן. המכה דמי כ ולדות: בפלילים. על פי הדיינים: (כג) ואם אסון יהיה. באשה: ונתת נפש תחת נפש. *רב תנאי חולקים (סנה' ע"ט) בדבר יש אומרים נפש ממש ויש אומרים ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: (כד) עין תחת עין. סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כלם ולא (ב"ק פ"ד) נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפר' החובל*: (כה) כויה תחת כויה. מכו' אש ועל עכשיו דבר נאמר שיש בה פחת דמים ועכשיו כשאין בה פחת דמים אלא צער כגון כוואו בשפוד על צפרניו אומדים כמה אד' כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך: פצע. היא מכה המוציאה דם שפצע את בשרו בפר"דור בלע"ז הכל לפי מה שהוא אם יש בה פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת וצער ומקרא זה יתר הוא ובהחובל דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאף על פי שנותן דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה בכל מה שירצה אלא אומרים יש לו לחתכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וציערו: חבורה. היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שאודם הבשר כנגדו לשון חבורה דק"א בלע"ז כמו (ירמי' י"ג) *ונמר חברברותיו ותרגומו משקופי לשון חבטה בטדו"רא בלע"ז. וכן שדופות קדים שקיפן קדים חבוטות ברוח וכן על המשקוף על שם שהדלת נוקש עליו: (כו) את עין עבדו. כנעני אבל עברי אינו יוצא בשן ובעין כמו שאמרנו לא תנא ל כנאת העבדים: (מכילתא) תחת עינו. *וכן בכ"ד ראשי אברים מ אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד דאמה. ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנבראת עמו אף כל שנבראת עמו והרי שן לא נבראת עמו. ואם נאמר שן ולא נאמר

שפתי חכמים

א דאי משענתו ממש אם כן עדיין חולי הוא ושמא ימות ולמה כתיב ונקה המכה: ב אפילו אם הוא רופא יכול לומר לו לא ניחא לי שתרפאני דכאריא דמית עלי וגם אם אמר לו יודע אני רופא שירפא אותך חנם יכול לומר לו אסיא דמסיא במגן מגן שויא מגן תרגומו של חנם: ג דסף ע"א במשנה כל שכן עבד דחייב במזות ולא נתמעט ע"א אלא הכא דכתיב רעהו: ד וא"ת על הקרא היה לו להקשות. וי"ל כדי שלא תימא אי הכי כאן דגלי קרא בעבד כנעני לידון בדין יום או יומים הוי אמינ' גם עבד עברי במדה דדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו' מש"ה הקדים רש"י או אינו אלא בעבד עברי וכו' והוה דברי רש"י כמו השתא א"ש: ה מדכתיב והרג לו וקם עליו עד שיתכוין לו כדי להמיתו ואם לא היה האבר כדי להמיתו א"כ לא נתכוין הוא להמיתו. וא"ת דשבט ל"ל. תיפוק ליה מק"ו מישראל וי"ל דאין עונשין מן הדין: ו דק"ל לא הל"ל אלא וכי יכה את עבדו וגו' או את אמתו קניין כספו וגו' כי כספו הוא ל"ל. ועל זה פירש כי הכתוב פה כתיבת טעם הוא אדלעיל לומר האדון נידון בדין יום או יומים אבל אחר לא וק"ל: ז אבל לא שניהם עם אשה דאם כן אפילו אחד נמי. ועוד ונתנו בפלילים מבעי ליה: ח ואין לומר בולדות דהא כתיב ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש ואי בולדות דהא כתיב מכה איש ולא נפל: ט מדכתיב ונתן בפלילים משמע שעדיין לא פרע לכן אמר לשון ינבה ולא יפרע: י דאי פירושו כפי מה שישית הוא מאי ונתן בפלילים: כ לאפוקי דמים של אשה שמוכה והרי זה מקרא קצר: ל ויליף מהקישא דהעברי או העבריה: מ הוא נכון אב משנזעין וכו' הגד השוה שבהן שהן מומין קבועים וראשי איברים ובגלוי ונתכוין אף כל וכו' יצא חנך ממנו בשר שחוזר עכ"ל:

א ילפינן

עין

בעל הטורים	שמות כא	אונקלוס	תולדות אהרן

בעל הטורים

כ"ח שלא לאכול שור הנסקל :
כל אם ואם ליגיונים במקק כל מן דין וסי' שור פר מקרין ל' חסר וחד מלא ויקר פדיון :
כ"ד לדון כנזק הבור :

שמות כא

כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃
כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃
כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת׃
ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו׃
לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ׃
לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל׃ ס
לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר׃
לד בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס
לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃
לו אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר

אונקלוס

עֵינֵיהּ׃ וְאִם שִׁנָּא דְעַבְדֵּיהּ אוֹ שִׁנָּא דְאַמְתֵּיהּ יַפֵּיל לְבַר חוֹרִין יְפַטְּרִנֵּיהּ חֲלָף שִׁנֵּיהּ׃ וַאֲרֵי יִגַּח תּוֹר יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכִיל יָת בִּסְרֵיהּ וּמָרֵיהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה׃ וְאִם תּוֹר נַגָּח הוּא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי וְאִתַּסְהַד בְּמָרֵיהּ וְלָא נַטְרֵיהּ וְיִקְטוֹל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵיהּ יִתְקְטֵל׃ אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי׃ אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יִגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יִגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵיד לֵיהּ׃ אִם לְעַבְדָּא יִגַּח תּוֹרָא אוֹ אַמְתָא כַּסְפָּא תְּלָתִין סִלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵיהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם׃ וַאֲרֵי יִפְתַּח גְּבַר גּוֹב אוֹ אֲרֵי יִכְרֶה גְּבַר גּוֹב וְלָא יְכַסֵּינֵיהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא׃ מָרֵיהּ דְּגוּבָא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתֵיב לְמָרוֹהִי וּמִיתָא יְהֵי דִילֵיהּ׃ וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דִּגְבַר יָת תּוֹרָא דְחַבְרֵיהּ וִימוּת וִיזַבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וְיִפַלְּגוּן יָת כַּסְפֵּיהּ וְאַף יָת דְּמִיתָא יְפַלְּגוּן׃ אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תוֹר נַגָּח הוּא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי וְלָא נַטְרֵיהּ

תולדות אהרן

עיין בת"א
קידושין סט
עיין בת"א
קידושין כ"ג
ב"ק מ"א
מ"ב
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
וזבחי' פ"ג
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

רש"י

עין הייתי אומר אפי' שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין : (כח) וכי יגח שור · * א' כל בהמה וחיה ועוף א אלא שדבר הכתוב בהווה : ולא יאכל את בשרו · ממשמע שנ' סקול יסקל השור איני יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל ולא יאכל את בשרו שאפי' שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה * · בהנאה מנין ת"ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום · זהו מדרשו · ופשוטו כמשמעו לפי שנ' במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי : (כט) מתמול שלשום · הרי שלש ב נגיחות * : והועד בבעליו · * לשון התראה בעדים כמו * העד העיד בנו האיש : והמית איש וגו' · לפי שנ' כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתו בנשיכה · דחיפה · בעיטה · מנין ת"ל ג והמית : וגם בעליו יומת · בידי שמים · יכול בידי אדם ת"ל * מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו* : (ל) אם כפר יושת עליו · אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אשר ד זה משפטו שישיתו עליו ב"ד כפר : ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי רבי ישמעאל · ר"ע אומר דמי מזיק * : (לא) או בן יגח · בן שהוא קטן : או בת · שהיא קטנה לפי שנ' והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים ת"ל או בן יגח לחייב על ה הקטנים כגדולים * : (לב) אם עבד או אמה · ו כנענים * : שלשים שקלים יתן · גזרת הכתוב היא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר ז והשקל משקלו ד' זהובים שהם חצי אונקיא למשקל היישר של קולוני"יא : (לג) וכי יפתח איש בור · שהיה מכוסה וגלהו : או כי יכרה · למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה ח שהוא חייב * : ולא יכסנו · הא אם כסהו פטור ט ובחופר ברשות הרבים י דבר הכתוב * : שור או חמור · הוא הדין לכל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור כ ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא ל אדם חמור ולא מ כלים * : (לד) בעל הבור · בעל התקלה אע"פ שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקין : כסף ישיב לבעליו · ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין * : (והא דכתיב מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין מן עידית תירץ בגמ' דב"ק דרב הונא בריה דרב יהושע דזהו אם בא לגבות קרקע אבל מטלטלי כל מילי מיטב היא דאי

מכילתא
ב"ק כ"ד
סנה' ב'
ב"ק מ"א
מכילתא
ב"ק כ"ב
ראשי' מ"ב
מדבר ל"ה
סנה' ט"ו
ב"ק כ"ז מ'
מכילתא
מכילתא
ב"ק כ"ח
ב"ק כ"ט
ב"ק כ"ב
ב"ק ו'

שפתי חכמים

א ולפינן שור שור משבת כו' שפ"רשי על פסוק שור או חמור : ב תמול ושלשום ונגיחה שכנגד היום (כ"קי) ובא ללמד שאינו חייב אלא בנגיחה רביעי' ג דקרא יתירא הוא שכבר כתוב וכי יגח שור את איש וגו' ומת ומיד אחריו ואם שור נגח הוא את"ל יעוד והמית לרבות בכל מדי שהמית דומיא דקרן (קנ"ס) והא דלא נקט רביצה י"ל דכייליה בלחיפה : ד וא"ת והא רש"י פוק תרשת וישמע יתרו גבי אם מזבח אבנים הביא דברי ר' ישמעאל דג' אם הם אינם תלוים ולא הביא זה אם כופר יושת · וי"ל דאם כופר אע"ג דלא תלוי הוא' והוא חובה מ"מ תלוי הוא בדבר את'שאם יגח שום אדם והמיתו אזי חייב בכופר ואם לאו אינו חייב בכופר מ"ה לא חשיב (רא"ם) : ה וא"ת א"כ איש או אשה ל"ל וי"ל איצטריך דאי לאו איש ואשה ה"א לבן או בת בגדולים איירי · א"כ דאין עונשין מן הדין : ו מדכתיב כסף ל' שקלים יתן וגו' אי בעבד עברי איירי כופר בעי שלומי : ז וכלאה דרש"י בא לתרץ הא דפירש אם עבד או אמה כנענים או אינו אפילו בעברים וא"ל דהא דינן בכופר · שמא בא הכתוב להחמיר עליו וכימא אם הכופר הוא יותר מ"ל שקלים יתן הכופר ואם ה"ל שקלים הם יתירים על נתיב' הכופר יתן ה"ל שקלים לכן פי' שלשים שקלים גזירת הכתו' הוא וכו' וא"כ אין לחלק בנ' שקלי' ולחלק בעבד עברי כדפי' : ח פי'שאם חפר א' בור תשעה ובא אחר והשלימה לעשר האחרון חייב בין מת בו השור בין הוזק מפני שבתשלו' העשרה יש בו מית' ונזקים והראשון פטור מכול'אף מן הנזקין דאי ממית' לא איצטריך קרא דהא לא עבד שיור מיתה ופשיט' דפטר ממית' : ט פי' ולא תימא דלא סגי ליה בכסוי אלא עד דשתים. ליה בעפרה קמ"ל : י דאי ברה"ר היחיד מכי אמר לו מזיק לניזק תורך ברשותי מאי בעי וה"ה בחופר בור בכל מקום שלא יוכל לומר תורך ברשותו מאי בעי והרב לא בא למעט אלא בחופר בור ברשות היחיד (בב"ק דף מ"ט) : כ (רא"ס) תימא דב בז דף כ"ד מפרש תלמוד' לכפילת הבור כסף ישיב לבעליו כל דאית ליה בעלים וכו' · וי"ל הא דבעי הכא למוד דכסף ישיב לבעליו דאי לאו קרא ה"א ונפל שמה היא כלל חמור או שור הוא פרט ואין בכלל אלא מה שנפרט שור וחמור אין מידי אחרינא לא ואין הג"ש יכולה לבטל הכלל ופרט קמ"ל ככף ישיב לבעליו כל דאית ליה בעלים והכלל ופרט בטל ולפי זה לא יצטרך א"כ ג"ש דשור שור משבת וה"ל למכתב ונפל שמה הנופל שור וחמור ל"ל אלא שור ולא אדם וכו' : ל גזירת הכתוב ל"ש בר דיעה ול"ש לאו בר דעה ואפי' בלילה ואפי' סומא : מ פי' כגון שנפל בבור חמור עם כליו ונתקרעו הכלים חייב על הבהמ' ופטור מן הכלים :

א דאלו

אונקלוס

עיין בת"א / עיין בת"א — נַטְרֵיהּ מָרֵיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֲלַף תּוֹרָא וּמִיתָא יְהֵא דִּילֵהּ: אֲרֵי יִגְנוֹב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִימַּר וְיִכְסְנֵיהּ אוֹ יְזַבְּנִנֵּיהּ חַמְשָׁא תוֹרִין יְשַׁלֵּם חֲלַף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלַף אִימְּרָא: אִם בְּמַחְתַּרְתָּא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵיהּ דְּמָא: אִם עֵינָא דְסָהֲדַיָּא נְפַלַת עֲלוֹהִי דְּמָא לֵיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵיהּ וְיִזְדַּבַּן בִּגְנוּבְתֵיהּ: אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵיהּ גְּנוּבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמָר עַד אִימַּר כַּד אִינוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם

(יומא פ"ה / סנה' ח' / סנה' ע"ב / עיין בת"א / עיין בת"א)

משפטים קיד

הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס

לז כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה:

כב

א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים:

ב אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ:

ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם

בעל הטורים

כ"ה לדון כליגי הגנב במיתה או בתשלומין:

רש"י

לא מוזבן הכא מוזבן הכא): והמת יהיה לו. לניזק: א ושמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו: (לה) וכי יגוף. ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין שנשכו בשניו כלן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה: שור איש. שור של ב איש: ומכרו את השור וגו'. בשוים הכתוב מדבר שור שוה מאתים שהמית שור שוה ר' בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל א' מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב יחצו את שניהם אם אמרת כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה לימכר לנכרים הרבה יותר מדמי שור המזיק ואי איפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמד לשאינן שוין שהמשלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המית' נוטל חצי הפחת והולך ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם איננה מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות וזו איננו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה: (לו) או נודע. או לא היה תם אלא נודע ג כי שור נגח הוא היום ותמול שלשום הרי ג' נגיחות: שלם ישלם שור. נזק שלם: והמת יהיה לו. לניזק ד ועליו ישלים המזיק עד שיִשתלם ניזק כל נזקו: (לז) חמשה בקר וגו'. אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה' שה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו. אר"מ בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו ה' שה שלא בטלו ממלאכתו ד': תחת השור תחת השה. *שכאן הכתוב ה לומר שאין מדת תשלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלבד: (א) אם במחתרת. *כשהיה מחתר ו את הבית: אין לו דמים. אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו כאן למדתך תורה אם בא להורגך השכם להורגו וזה להורגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ודואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו: (ב) אם זרחה השמש עליו. *אין זה אלא כמין משל אם ברור ז לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש ח הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות: דמים לו. כחי הוא חשיב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית: שלם ישלם. הגנב ט ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואנקלוס שתרגם ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית כנגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון: (ג) אם המצא תמצא. ברשותו שלא טבח י ולא מכר: משור עד חמור. *כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר מקרא' א' על שה על שלמה ועל כל אבדה ישלם כ שנים לרעהו: חיים שנים ישלם. *ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים:

(מכילתא / ב"ק ז' / ב"ק כ"ו / ב"ק ס"ז / סנה' ע"ב / מכילתא / סנה' ע"ב / ב"ק ס"ב / מכילתא)

שפתי חכמים

א דאלו למזיק לכתוב רחמנא בעל הב"ר ישלם. ולשתוק או המת יהיה לו אלא לניזק וכו': ב פי' לא שור את איש שהרי כתיב אחריו את שור רעהו: ג הא דלא פי' האי או כמו אם י"ל דהיה צריך לוי"ו היציטוף ולכתוב ואם וכו' ובזה יש ליישב קושיות הרא"ם שהקשה למה לא פי' או אם כמו שפירש בפסוק או הודיע אליו חטאתו שאז יתיישב על בוריו גם לא יצטרך להוסיף מלת לא והכיח הדבר בצ"ע ועל מה שהקשה הרא"ם ועוד שהוא עצמו בפסוק או הודיע אליו חטאתו פירש שהוא כמו אם ואמר וכן או נודע כי שור נגח הו' שיכה פה וצ"ע: ד וא"ת והא כבר פירש כזה לעיל. וי"ל דמהכא הוא עיקור הלימוד דבעלים מטפלים בנבילה. א"כ שלא נטעה לומר כיון שהמזיק משלם נזק שלם ה"א דהמזיק יטפל ג"כ בנבילה לכן פי' וכו': ה פירש דאלו לא שכאן הוה ילפינן שור שור משבת לחייב ד' וה' אף לכל חיה ועוף ופי' שכאן פי' בגמ' דלא הל"ל אלא כי יגנוב איש שור וטבחו או מכרו ה' בקר ישלם תחתיו וד' צאן תחת השה שור דרישא ושה דסיפא ל"ל אלא ש"מ שור ושה אין מידי אחרינא לא: ו לאפוקי של' תפרש אם ימצא הגנב במחפירה כי המחפירה אינה מורה על מקום עד שיאמר בו אם ימצא בו לפיכך פי' שימצא בעת החפירה: ז כלומר אם הסברא מוכחת שיש לו שלום וכו' כגון האב החותר לגנוב מן הבן וכו' הא אם הסברא מוכחת שבא להרוג שהרי יודע שאין אדם מעמיד עצמו יעל ממונו שנוטלים בפניו ושותק השכם והורגו רא"ם: ח (הרא"ם) יש לתמוה על רש"י היאך הביא המכילת' והניח הברייתא דפרק בן סורר ומורה דפירשו אם ברור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך וכו' דמשמ' דאם זרח' לא קאי אלא על בורור דברי' ולא על שלום וכו' ונראה דק"ל למה לא כתיב אם יאיר עליו כיום או היום כמו מכרה כיום שהוא מורה על ברור דברים ל"פ מה שמש שלום בעולם וא"ל מ"מ ל"ל להביא המכילתא י"ל כיון שהמכילתא קרובה לפשוטו וגם יתורץ קושיות הקרא: ט הוסיף מלת הגנב דלת תימא שלם ישלם בעל הבי' ליורשי הגנב אע"פ שיש לו דמים איכו כהרג אלא משלם דמי כפרו זה אי אפשר שהרי כתיב אחריו ואם אין לו ונמכר בגנבתו ש"מ דבגנב משתעי קרא: י משום דכתיב ברישא וטבחו ומכרו וכו' לכך נקט נמי רש"י שלא טבחו ולא מכרו ולאו דוקא נקט שניהם: כ ואע"ג דהאי קרא בטוען טענת גנב הוא דכתיב והאי קרא בגנב איירי י"ל כיון דהשוה אותה הכתוב לענין תשלומי כפל בודאי דין אחד להם לשלם הכפל על כל דבר בין שיש בו רוח חיים ובין שאין בו רוח חיים: ל לומר

שמות כא

ישלם: ס ד כי יבער איש שדה או כרם
ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו
ומיטב כרמו ישלם: ס ה כי תצא אש
ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה
שלם ישלם המבער את הבערה: ס ס
ו כי יתן איש אל רעהו כסף או
כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא
הגנב ישלם שנים: ז אם לא ימצא
הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא
שלח ידו במלאכת רעהו: ח על כל
דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה
על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד
האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען
אלהים ישלם שנים לרעהו: ס
ט כי יתן איש אל רעהו חמור או
שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר
או נשבה אין ראה: י שבעת
יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו
במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם: יא
ואם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו: יב אם טרף
יטרף

אונקלוס

ישלם: ארי יוכיל גבר חקל או כרם וישלח ית | עיין נת"א
בעיריה וייכול בחקל אחרן שפר חקליה ושפר | עיין נת"א
כרמיה ישלם: ארי יתפק נור | עיין נת"א
וישכח כובין ויתאכלון גדישין או קמתא או
חקל שלמא ישלם דאדליק ית דליקתא: ארי יתן | עיין נת"א
גבר לחבריה כסף או מנין למיטר ויתגנבון מבית | עיין נת"א
גברא אם ישתכח גנבא ישלם על חד תרין:
אם לא ישתכח גנבא ויתקרב מריה דביתא | עיין נת"א
לקדם דיניא אם לא אושיט ידיה במא דמסר
ליה חבריה: על כל פתגם דחוב על | עיין נת"א
תור על חמר על אימר על כסו על כל אבדתא | עיין נת"א
די יימר ארי הוא דין לקדם דיניא ייעול דין | עיין נת"א
תרויהון די יחייבון דיניא ישלם על חד תרין
לחבריה: ארי יתן גבר לחבריה חמר או תור | עיין נת"א
או אימר וכל בעירא למיטר וימות או אתבר | עיין נת"א
או אשתבי לית דחזי: מומתא דיי תהי בין
תרויהון אם לא אושיט ידיה במא דמסר ליה | עיין נת"א
חבריה ויקבל מריה מניה מומתא ולא
ישלם: ואם אתגנבא יתגניב מעמיה ישלם | עיין נת"א
למריה: אם אתברא יתבר ייתי סהדין | עיין נת"א
דתביר

בעל הטורים

כ"ו. לדון בנזקי הבער:
כ"ו לדון בנזקי האש:

שלישי

כ"ח לדון בדיני שומר חנם:

כ"ט לדון בדיני טוען וכופר:

ס' לדון בדיני שומר שכר והשוכר:
אם לא ימצא הגנב. ונקרב ר"ת מהמלות אליהו רמז ל"ב שהפקידו אצל א' זה מאתים וזה ק' זה אומ' ר' שלי וזה אומר ר' שלי יהא מונח: על שיבא אליה':

רש"י

(ד) כי יבער. את בעירה. ובער כולם לשון בהמ' כמו אנחנו ובעירנו. כי יבער. יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשלוח בערה א או בביעור. ופירוש רבותינו שלוח הוא נזקי מדרך כף רגל ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת*: בשדה אחר. בשדה של איש ב אחר: | ב"ק כ"ב
מיטב שדהו ישלם. שמין את הנזק ג ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו ד אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעידי' שיש לו. למדך הכתוב שהנזיקין שמין להם בעדית*: (ה) כי תצא | ב"ק ז'
אש. אפילו ה מעצמה: ומצאה קוצים. קרדו"נש בלע"ז: ונאכל גדיש. שלחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע: או השדה. שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שנייה: שלם ישלם המבעיר. אע"פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה ע"י קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק: (ו) ונגנב מבית האיש. לפי ו דבריו: אם ימצא הגנב ישלם. הגנב שנים לבעלים*: (ז) ואם לא ימצא הגנב. ובא השומר הזה שהוא בעל הבית: | ב"ק ס"ב
ונקרב. אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו: (ח) על כל דבר פשע. שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: ישלם שנים לרעהו. למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואח"כ באו עדים שכן ד"ל: ונקרב בעל הבית אל האלהים. קריבה זו שבועה היא. אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו. נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה: אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדי' שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר. *ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת ז לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב מימני: (ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. *פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם ח לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתוב ונגנב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בשומר שכר לפיכך אינו פוטר אם נגנב' כמו שכתוב אם גנוב יגנב מעמו ישלם אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה ע"י לסטים ואין רואה שיעיד בדבר: (י) שבועת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואח"כ נאנסה חייב ט באונסים: ולקח בעליו. השבועה: ולא ישלם. לו השומר י כלום: (יא) אם טרף יטרף. ע"י חיה רעה: | ב"ק ק"ו | ב"מ נ"ד

שפתי חכמים

א לומר ששני מינים נזק אמורים כאן האחד השולח והוא הרגל והא' הוא הביעור והוא השן לא ששלח אותו כפרס והלך וביער שאין כאן אלא נזק השן
ב (מהר"של) הוסיף מלת של איש מפני ששדה הוא לשון נקב' ואחר לשון זכר:
ג לא שיתן לו כל מיטב שדהו אפי' היה יותר משיעור הנזק גם לא מאיזה שדה שירצה רק שיהיה מהמיטב שבשדה ההוא. גם לא שישלם דוקא ממיטב קרקעותיו ולא בכסף רק ששמין הנזק: ד אבל במטלטלין אם בא לשלם אפי' סובין דבמטלטלין כל מילי מיטב הוא: ה מדלא כתיב יבעיר כדכתיב בסמוך כי יבעיר וכתב המבעיר את הבעירה. ו דק"ל הא כתיב אחריו ונקרב בעל הבית אל האלקים להשבע ועוד מאי אם לא ימצא הגנב שדרשו שא הוא עצמו גנבו וכאן הוא אומר ונגנב דמשמע דולאי הוא שנגנב ולא הוא:
ז דאסר יאמר כי הוא זה משמע שאמר לו לבעל הבית אין לך בידי כי אם זה:
ח פי' אבל ליכא למימר איפכא שהרי מסתברא שכן הוא וכו': ט וא"כ למה לי לישבע שלא שלח בו יד לפטור מאונסים. אלא בשומר שכר איירי והשבועה על קיום טענתו לפטור באונסים ואימתי יפטור באונסים כשלא שלח בו יד: י שלא תבין ולא ישלם הכפל הנזכר למעלה אבל הקרן ישלם לכך פי' פטור מכלום:

אונקלוס

דִּתְבִיר לָא יְשַׁלֵּם׃ וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ וְיִתְבַּר אוֹ יְמוּת מָרֵיהּ לֵית עִמֵּיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם׃ אִם מָרֵיהּ עִמֵּיהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אֲגִירָא הוּא עָל בְּאַגְרֵיהּ׃ וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתוּלְתָּא דְּלָא מְאָרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִינַהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ׃ אִם מְצָבָא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵיהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמֹהַר בְּתוּלְתָא׃ חָרַשָׁא לָא תְחֵי׃ כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ דִּדְבַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵיל אֱלָהֵין לִשְׁמָא דַּיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי׃

תולדות אהרן: עיין בת"א — עיין בת"א כתובו' כ"ט — שם ל"ה — שם מ' — קידושין מ"ו — עיין בת"א — עיין בת"א — עיין בת"א — עיין בת"א

משפטים

יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃ פ

יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃

יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ׃

טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה׃

טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת׃

יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה׃

יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃

יט זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ׃

כ וגר

בעל הטורים

ס"א לדון בדיני ש"א

ס"ב לדון בדיני מפתה: מכשפה אותיות המכשף אחד האיש ואחד אשה:

ס"ג שלא להחיות מכשפה

רש"י

יביאהו עד. יביא עדים [א] שנטרפה באונס ופטור: הטרפה לא ישלם. [ב] אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משל' טרפת חתול ושועל ונמיה משלם. טרפה זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך לדון כן [ג] שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל: (יג) וכי ישאל. בא ללמד על השואל שחייב באונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו עם השואל [ג] במלאכתו*: (יד) ואם בעליו עמו. בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו [ד] בשעת שבירה ומיתה*: אם שכיר הוא. אם השור אינו שאול אלא שכיר [ה] בא בשכרו ליד השוכר הזה [ו] ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונס ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם ר"מ א' כשומר חנם רבי יהוד' אומר כשומר שכר: (טו) וכי יפתה. מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגם ארי ישדל. שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה. יפסוק לה מוהר [ז] כמשפט איש לאשתו [ח] שכותב לה כתוב' ונושאה: (טז) כמהר הבתולות. שהוא קצוב נ' כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנ' *ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף: (יז) מכשפה לא תחיה. *אלא תומת בב"ד [ט] ואחד זכרים ואחד נקבות [י] אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשי' מצויות מכשפות: (כל שוכב עם בהמה מות יומת. בסקילה רובע כנרבעת הכתוב בהן דמיהן בם): (יט) לאלהים. לע"א אלו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד בצירי) היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים שכל למ"ד וב"ית וה"א המשמשת בראש תיבה אם נקוד' בחטף כגון לאלך למדבר לעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזה עיר וכן למלכי' ולרגלים בחירק צריך לפרש לאיז' ואם אינו מפרש כל מלכים במשמ' וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפי' קודש אבל כשהוא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר פתח וקמץ ענין אחד בענין זה וגם י"ל בדרך אחר כמ"ש בדקדוקי רש"י (ועיין בי) ביוד' באיז' מלך ידבר וכן לעיר כידוע באיז' עיר ידבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרת עליה' ממקו' אחר כיוצא בו *אין כיוצא באלהים לפי שלא פירש הוצרך לינקד פתח: יחרם. יומת [כ] למה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה במקו' אחר *והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה ועבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפני' וחייבים עליהם לכל ע"א בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה ליעבד בכך [ל] אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמנשק והמגפף אינו במיתה [מ] אלא באזהרה:

ב"מ נ"ד — ב"מ שם — דברי' כ"ב — סנה' ס"ז — תהלי' פ"ו — דברי' י"ז

שפתי חכמים

[א] יש מקשים נ"ל שני עדים דהא עד אחד פוטר אותו מן השבועה וממילא הוא פטור ג"כ מן התשלומין ויש דס"ל לרש"י עד המסייע אינו פוטר ומ"ה צריך שני עדים עיין בח"מ סימן פ"ז: [ב] (והא"ה) פי' ומי לחשך לחלק בין ארי לחתול הא סתמא כתיב קרא אם טרף יטרף ואע"ג דכתיב הטרפה בה"א שבאה לחלק אכתי ליכא למשמע באיזה מין טריפה חייב ובאיזה מין טריפה פטו' לפיכך הוצרכו הקישא: [ג] הוסיף מלת מלאכתו דלא תימא עמו פירושו במקו' אחר לכן פירש במלאכתו בין שעושין מלאכה במקו' אחר בין באותו מקום בין שהוא עמו במלאכה אחר' דהואיל וכתיב אם בעליו עמו משמע בכל מלאכה שהוא עמו: [ד] שהרי אמר וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו וגו' משמע שאינו עמו לא בשעת שאלה ולא בשעת שבירה ומתה שהרי בעליו אין עמו קאי אשניהם לכך שלם ישלם הא היה עמו באחד מהם לא ישלם וכתיב אם בעליו עמו לא ישלם טעמא דאיתא בתרווייהו הא איתא בחדא וליתא בחדא חייב אם כן סתרי להדדי אלא ע"כ צ"ל הא דפטר לעיל אם היה באחת מהן היינו אם היה עמו בשעת שאלה אע"פ שלא היה עמו בשעת שבירה ומיתה והא דחייבו למטה היינו אם היה עמו בשעת שבירה ומתה ולא היה עמו בשעת שאלה ואיפכא ליכא למימר דהכי מסתברא דשאלה עדיפא שכן חייב במזונותיה על ידה: [ה] הוסיף השור להורות שהוא מוסב על שכיר כלו' השור הנרמז ביכי ישאל כדלעיל ומפני שמלת שכיר הוא מורה על השור הנרמז במאמר וכי ישאל וא"כ איך יהיה השור שאול ושכיר לפיכך הוסיף לומר איננו שאול אלא שכיר להורות שכוונת הכתוב בזה איני רק לשלול המובן הראשון שהוא השאול לומר שאינו שאול אלא שכיר: [ו] מפני שהביאה מורה על ביאת דבר בדבר והכתוב קיצר בלשונו והוצרך לפרש שבא ליד השוכר ולהודיע הטעם למה לא יהיה דינו של זה כדין השואל להתחייב באונסין לכן פי' שלא בא לידו בתורת שאלה אלא נשכרו בא ולפי זה יהיה בא בשכרו הפך שהיה ראוי להיות בשכרו בא כדי שיובן מזה ולא בשאלה ומפני שכוונת בא בשכרו הנאמר בקרא הוא לפטרו מן האונסים הוא בא ולא להודיע משפטו לפיכך נחלקו חכמי ישראל מה משפטו אם כשומר חנם אם כשומר שכר: [ז] פי' דאם לשון מהירות היה לו לינקד בפ"תח תחת המ"ם שהרי המהירות לא בא בכל המקום אלא מבניין פיעל הדגש: [ח] ולא שיתננה לה מנכסיו בדרך קנס דא"כ מאי אם מאן ימאן ונומר הא כבר נתן לה הקנס: [ט] ולא כמו לא תחיה כל נשמה שכל אדם מותר להורגו אלא תומת בב"ד ונחלקו בו חכמי ישראל י"א בסייף כמו לא תחיה כל נשמה וי"א בסקילה כמו אם בהמה אם איש לא יחיה: [י] דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חילק בין איש לאשה דכתיב איש או אשה ירש"י סוף פרק ד' מיתות: אם נקודית בחטף ר"ל בשב"א: [כ] כדכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת רש"י פ"ד מיתות: [ל] ודלא כתיב ביה עובד אלהים בזביחה יחרם ש"מ אפילו אין העבודה שלו קאמר ע"כ לשון רש"י שם: [מ] פי' בשלא כדרכה אבל בכדרכה פירש שעבודתה בכך מאיכה יעבדו הגוי' נפקא שהן כולן במיתה כמו שפי' רש"י בפ' ראה בפסוק דאיכה יעבדו וגו':

א וכי

(כ) וגר

וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא
תְעַנּוּן׃ כב אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־
צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ כג
וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם
אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים׃ פ כד אִם־
כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה
לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ כה אִם־
חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ
לוֹ׃ כו כִּי הִוא כְסוּתֹה לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ
לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי
כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס כז אֱלֹהִים
לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃ כח
מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃
כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים
יהיה

אונקלוס

בִּלְחוֹדוֹהִי׃ וְגִיוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵיהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כָּל אַרְמְלָא וְיַתָּם לָא תְעַנּוּן׃ אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵיהּ אֲרֵי אִם מִקְבַּל יִקְבּוֹל קֳדָמַי קְבָלָא אֲקַבֵּיל קְבִילְתֵיהּ׃ וְיִתְקוֹף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהוֹן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלָן וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין׃ אִם כַּסְפָּא תוֹזֵיף לְעַמִּי יָת עַנְיָא דְעִמָּךְ לָא תְהֵי לֵיהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא׃ אִם מִשְׁכּוֹנָא תִסַּב כְּסוּתָא דְחַבְרָךְ עַד מֵיעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבִנֵּיהּ לֵיהּ׃ אֲרֵי הִיא כְסוּתֵיהּ בִּלְחוֹדַהּ הִיא תּוֹתְבֵיהּ לְמַשְׁכֵּיהּ בְּמָא יִשְׁכּוּב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וַאֲקַבֵּיל קְבִילְתֵיהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא׃ דַּיָּנָא לָא תְקִיל וְרַבָּא בְעַמָּךְ לָא תְלוּט׃ בִּכּוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחַר בּוּכְרָא דִבְנָךְ תַּפְרֵישׁ קֳדָמָי׃ כֵּן תַּעְבֵּיד לְתוֹרָךְ לְעָנָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּיהּ בְּיוֹמָא
תמינאה

תולדות אהרן

ב"מ נ"ח
נ"ט
ב"מ ל"ה
ב"מ ע"א
שם ס"ט ע"ה
כתוב' מ"ו ע"ה
ב"מ קי"ד
סנ' ס"ו
עיין בת"א
בכורות כ"ו
תמורה ד'
עיין בת"א

בעל הטורים

ס"ד ס"ה שלא להונות הגר בדברים ולא בממון:
רביעי
ס"ו שלא לענות יתום ואלמנה:
ס"ז להלוות לעניי ישראל:
ס"ח שלא יתבע חוב מעני שאין לו במה לפרוע:
ס"ט שלא להשים יד בין לוה למלוה ברבית:
כסותו קרי:
ע' ע"א ע"ב שלא לברך ה' ושלא לקלל הדיין ושלא לקלל הנשיא:
ע"ד שלא לאכול טרפ':
ע"ה שלא לשמוע טענת בעל דין:

רש"י

(כ) וגר לא תונה. אונאת דברים קונטר"ר בלע"ז כמו *והאכלתי את מוניך את בשרם: ולא תלחצנו. בגזילת ממון: כי גרים הייתם. אם הוניתו אף הוא יכול להונותך[א] ולומר לך אף אתה מגרים באת. מום שבך אל תאמר לחבירך. כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה[ב] אלא בא ממדינה אחרת לגור שם: (כא) כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם: (כב) אם ענה תענה אותו. הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש[ג] עונשו. (והא דכתיב והיו נשיכם וגו' זהו אם צעק יצעק אבל באם לא צעק לא פי' וק"ל) כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש עונשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו': (כג) והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנ' והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשי' צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: (כד) אם כסף תלוה את עמי. *רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה א' מהן: את עמי. *עמי ונכרי עמי קודם[ד] עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזהו משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לנכרי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך: לא תהיה לו כנושה. לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הלויתו כלומר לא תכלימהו: נשך. רבית שהיא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו. כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: (כה) אם חבל תחבל. כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה[ס] כשמגיע הזמן ואינו פורע *(חביל תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמים אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה אצלי כל לילה ולילה ונותנת דין ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך אף אתה טול והשב טול והשב): עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום[ו] הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה*. (כו) כי היא כסותה. זו טלית: שמלתו. זה חלוק: במה ישכב. לרבות את המצע: (כז) אלהים לא תקלל. *הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה[ז] לקללת דיין: (כח) מלאתך. *חובה המוטלת עליך כשתתמלא[ח] תבואתך להתבשל הם בכורי': ודמעך. *התרומ' ואיני יודע מהו לשון דמע: לא תאחר. לא תשנה סדר הפרשתן[ט] לאחר את המוקד' ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה: בכור בניך תתן לי. לפדותו בחמש סלעים[י] מן הכהן ולא כבר הוא עליו בזקו' אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאחר ל' יום פודהו שנ' *ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה דקה מטפל בו ל' יום ואח"כ נותנו לכהן: (כט) שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמנה[ל] לפי שהוא מחוסר זמן:
וביום

ישעי' מ"ט
מכילתא
ב"מ ע"א
ב"מ קי"ד
ב"מ קי"ד
מכילתא
סנה' ס"ו
מכילתא
מכילתא
במדבר י"ח

שפתי חכמים

א וכי גרים הייתם קאי אלא תונו לבדו שהוא בהונא' דברים אבל אינו טעם על לא תלחצנו שהוא גזלת ממון שאין גרות סיבה אל המניעה: ב בא לפרש שכל ישראל גרים היו אף אברהם יצחק ויעקב דכל לשון גר כו' ונביאה כתיב ויגר שהוא לשון גר: ג דוכל כי כתיבת טעם הוא אשלמעלה וע"כ צ"ל למקרא קצר הוא וכאלו אמר אם ענה תענה אותו סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק וגו' כמו שפי' רש"י בעצמו: ד וי"ל דאע"פ שעו"א נותן רבית והעני אינו נותן רבית אפ"ה עמי קודם: ה ולפיכך כתוב אחריו עד בא השמש וכו'. אבל משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר: ו (נח"י) מפני שכתוב במה ישכב וגו' מוכן שבכסות לילה מדבר והא דכתיב עד בא השמש תשיבנו פירושו קודם ביאת השמש כמו עד בואי אליך או עד בא השמש יהי' בידך ואח"כ תשיבנו ל"פ בכסות יום וכו' לפי שכסות יום כמבואר בפר' כי תבא ושכב בשמלתו והא דמסיים במה ישכב לרבות גם כסות לילה (ב"מ קי"ד) וא"ת ולמה ממשכנין אותו כיון שצריך להחזיר לו משכונו כבר תירצו בגמרא דהמלוה על המשכון אין שביעי' משמטתו ושלא יעשו מטלטלין אצל בניו דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח: ז (נח"י) סנה' ס"ו ר' סבר אלהים חול ואזהרה לדיין ור"ע סבר אלהים קדש ואזהרה לברכת השם ובין לת"ק חול ובין לת"ק קדש גמרינן תרווייהו מדלא כתיב לא תקל ופרש"י תקלל שפי' קללות בתשמיש ואלהים כמי שתי לשונות יש בו הלכך דרשינן תקלל אתרווייהו ע"ש: ח לא שכל אדם לא יאחר לכן פי' כשתמלא וכו' ר"ל כשיהיה לך: ט דא"ל לא תאחר מליתן הביכורים דהלי זמן מפורש בתורה אלא צ"ל לא תאחר אותה למצוה שאח"כ וכו': י פירש לא שתתן עצמו לי שהרי בפרשת קדש כתיב אך פדה תפדה בכור האדם וגו': כ (נח"י) טעות הוא וצ"ל לצאן חדא דהא הרב מסיים בהמה דקה ועוד ע"ש: ל אבל המקדיש יכול להקדיש אפי' אם אינו רק יום אחד והאזהר' היא לאו הבא מכלל עשה דוהיה שבעת ימים וגו':
א כלומר

אונקלוס

תמינאה תפרשיניה קדמי: ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר תליש מן חיוא חיא לא תיכלון לכלבא תירמון יתיה: לא תקביל שמע דשקר לא תשוי ידך עם חייבא למהוי ליה סהיד שקר: לא תהי בתר סגיאי לאבאשא ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר סגיאי שלמדינא: ועל מסכינא לא תרחים בדיניה: ארי תערע תורא דסנאך או חמריה דטעי אתבא תתיביניה ליה: ארי תחזי חמרא דסנאך רביע תחות מוניה ותתמנע מלמשבק ליה משבק תשבוק מה דבלבך עלוהי ותפריק עמיה: לא תצלי דין מסכינך בדיניה: מפתגמא דשיקרא הוי רחיק ודיזכי ודיפוק זכי מן דינא לא תקטול ארי לא אזכי חייבא: ושוחדא
לא

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
חולין נ"א
ב"מ ל"ב
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

משפטים

יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי: ל ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אתו: ס

כג

א לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להית עד חמס: ב לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת: ג ודל לא תהדר בריבו: ס

ד כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו: ס ה כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו: ס

ו לא תטה משפט אבינך בריבו: ז מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: ח ושחד לא תקח כי
השחד

בעל הטורים

ע"ו שלא יעיד נגעל עבירות:
ע"ז שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשו' בשביל יחיד':

כג

ע"ח שלא ילמד חוב' מי שלמד זכו' בדיני נפשות:
ע"ט מצות הטיית אחרי רבים:
פ' שלא לרחם עני בדין:
פ"א מצות פריקת משא:

חמישי

פ"ב שלא להטות משפט חוטא מחמת רשעו:

רש"י

וביום השמיני תתנו לי. יכול יהא חובה לנו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן* ומיום השמיני והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו א וביום שמיני אתה רשאי ליתנו לי*: (ל) ואנשי קדש תהיון לי. אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות ב וטרפו' הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי: ובשר בשדה טרפה. * אף בבית כן ג אלא שדבר הכתו' בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן * כי בשדה מצאה וכן * אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדבר הכתוב בהווה. ובשר דתליש מן חיות חית' בשר שנתלש ע"י טרפת זאב או ארי או מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחיה: לכלב תשליכון אותו. * אף הוא ככלב. או אינו אלא כלב כמשמעו ת"ל בנבילה או מכור לנכרי ק"ו לטריפ' שמותרת בכל הנאות. אם כן מה ת"ל לכלב ללמדך שהכלב נכבד ממנו ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנ' * ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הק"בה תנו לו שכרו: (א) לא תשא שמע שוא. כתרגומו לא תקביל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו: אל תשת ידך עם רשע. הטוען את חבירו תביעת שקר שהבטיחהו להיות ד לו עד חמס: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. * יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקר' דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו לא תענה על רב על ריב שאין חולקין על מופלא שבב"ד לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שואלין תחילה שיאמרו את דעתם. * ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן: אחרי רבים להטות. ויש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין ומשמע שנ' לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמה' לטובה מכאן אמרו דיני נפשות על פי עד אחד לזכות ועל פי שנים לחובה ואנקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דמתבעי לך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא כלדש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו לא תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם ולא תענה על ריב לנטות וגו' ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי ה בצואר הרבים: (ג) לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא אזכנו ו ואכבדנו: (ה) כי תראה חמור שונאך וגו'. הרי כי משמש לשון דלמא שהוא אחד מד' לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו: וחדלת מעזוב לו. בתמיה: עזוב תעזוב עמו. עזיבה זו לשון עזרה וכן * עזור ועזוב וכן * ויעזבו את ירושלים עד החומה מלאוה עפר ליעזב ולסייע את חוזק החומה. כיוצא בו * כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם ומדרש כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת נכרי ומשאוי ישראל וחדלת*: עזוב תעזוב עמו. לפרק המשא מלמסקל ליה מליעול חמרא מתכו: (ו) אביונך. לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה*: (ז) ונקי וצדיק אל תהרג. מניין ליוצא מב"ד חייב ואמר א' יש לי ללמד עליו זכות שמחזירים אותו ת"ל ונקי אל תהרג והע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בב"ד מ"מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו. ומניין ליוצא מב"ד זכאי ואמר א' יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לב"ד ת"ל וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בב"ד: כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: (ח) ושחד לא תקח. * אפי' לשפוט אמת וכ"ש כדי להטות הדין נאמר כבר לא תטה משפט:

ויקרא כ"ב
מכילתא
מכילתא
דברי' כ"ב
דברי' כ"ג
מכילתא
שמות י"א
סנה' ב'
סנה' מ'
מלכ"א י"ד
נחמי' ג'
דברים ז'
מכילתא
ב"מ ל"ב
ב"מ קי"ח
מכילתא

שפתי חכמים

א כלומר כיון דליכא נ"ש לשמיני א"כ משמע דביום השמיני תתנו לי הוא רשות ולא חובה וק"ל: ב מפני שאחריו כתיב ובשר בשדה טריפה והוסיף אלא אם כדי שלא תפרש ואנשי קודש הוא לשון צווי וכן תהיו לי שיש כמה דברים בין אם תעשו בין אם לא תעשו ארחיק אתכם מלהיות שלי לכך הוצרך כאן לומר שאם לא תהיה פרושי' משקוצי נבילו' לא תהיו לי והוא הוא העיקר המאמר שאין כוונתו רק על הלאו: ג שהרי במקום אחר כתיב נבילה טריפה בהדדי להקישן להדדי מה נבילה ל"ש בבית ול"ש בשדה אף טרפה כן: ד ר"ל שהיה לו כבר עד אחד שהוא עד שקר קמזהיר ליה זה שאל תשתתף עם אותו עד שקר שהוא רשע: ה ר"ל אל תאמר מה בכך אם אדון את הדין לאמתו כיון שהם רבים ואני יחיד ולא ישמעו לי אלא יעשה את שלך וקולר וכו': ו הוצרך הרב לפרש שההידור של דל על הטיית הדין לזכותו מפני שאין דרך הדיין להדר אלא העשיר כמו שנאמר לא תשא פני גדול אלא הכבוד הוא שמזכה אותו בדין ועל ידי הדין הוא מתכבד שאם לא כן יצטרך לפרוע ואין לו והוא מזולזל:
א ר"ל

בעל הטורים

פ"ב שלא לחתוך הדין כאומד הדעת׳: פ"ג שלא ליקח שוח׳

פ"ה שתיט׳קלנו׳: ב׳כאסור׳דין ויתרם אכלה אם לויור שנירות שביעית אסורין בהנאה: פ"ו מצות שביתת שבת:

פ"ז פ"ח שלא לישב׳ בשם אלילים ושלא לדית אחריהם: פ"ט לחוג ברגלים:

שמות כג

השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים׃
ט וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את
נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים׃
ושש שנים תזרע את ארצך ואספת
את תבואתה׃ יא והשביעית תשמטנה
ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית
השדה כן תעשה לכרמך לזיתך׃ יב
ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי
תשבת למען ינוח שורך וחמרך וינפש בן אמתך
והגר׃ יג ובכל אשר אמרתי אליכם
תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע
על פיך׃ יד שלש רגלים תחג לי בשנה׃
טו את חג המצות תשמר שבעת
ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש
האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם׃
טז וחג הקציר בכורי מעשיך אשר
תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך
את מעשיך מן השדה׃ יז שלש
פעמים

אונקלוס

לא תקביל ארי שוחדא מעור עיני חכימין ומקלקל פתגמין תריצין׃ וגיורא לא תעיקון ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים׃ ושית שנין תזרע ית ארעך ותיכנוש ית עללתה׃ ושביעתא תשמטינה ותרטשינה וייכלון מסכיני עמך ושארהון תיכול חיות ברא כן תעביד לכרמך לזיתך׃ שיתא יומין תעביד עובדך וביומא שביעאה תנוח בדיל דינוח תורך וחמרך וישקוט בר אמתך וגיורא׃ ובכל די אמרית לכון תסתמרון ושום טעות עממיא לא תדכרון לא ישתמע על פומך׃ תלת זימנין תחגון קדמי בשתא׃ ית חגא דפטיריא תיטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא דפקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי ביה נפקתא ממצרים ולא יתחזון קדמי ריקנין׃ וחגא דחצדא בכורי עובדך די תזרע בחקלא וחגא דכנשא במיפקא דשתא במיכנשך ית עובדך מן חקלא׃ תלת זמנין בשתא יתחזון

תולדות אהרן

ב"מ כ"ט / זהר נסבא / סוכה מ"ד / מ"ק ג׳ / ב"מ ל"ט / יבמות מ"ח / שבת י"ח / סנה׳ ס"ג ק"ט / חגיג׳ ב׳ ג׳ / בכורות ב׳ / חגיגה י"ח / חגיגה ז׳ / עיין בת"א / עיין בת"א / סנה׳ ד׳ / חגיגה ז׳

שפתי חכמים

א ר"ל דין תורה כדכתיב משפטי ה׳ אמת וגו׳: ב י"מ כמו שאור דהיינו היצ"הר כלומר שיגבר הרע שלו קשה ורע וכח לפתות • וי"מ כיון שבר מן הדרך טוב אינו חוזר על ידי פיתוי דברים: ג פיר׳ משום שהשמטה והנטישה בכל מקום השמטת ונטישת דבר מדבר: ד במועד קטן פירש רש"י שחורשין תחת האילנות כדי שיצמח ובגמ׳ מציעא מפרש רש"י שמכסין בקש בזבל שרשין של אילנות בימות החורף שלא יתקלקל מחמת הקור: ה דאל"כ למה נאמר ויתרם וגו׳ הא לא שייך לומר להתיר אכילתו לחיה בשביעית דהא החיה לא ברשותו הוא: ו פי׳ האי כן תעשה ארישא דקרא קאי כלומר כמו שעשית בשדה הלבן כן תעשה לכרמיך וגו׳: ז דאל"כ למה נסמך לשביעית אף שנ׳ לדבר שנתחדש דהעבד והערל והגר והתושב שיהיו שובתים ביום שבת אפ"ה יש ללמוד זה כמי: ח דאל"כ למה נאמר למען ינוחו וגו׳ הא כבר נאמר בדברות אי משום שלא תאמר הואיל וכו׳ היה די לומר וביום הז׳ תשבית: ■ דלעיל בעשרת הדברו׳ מדבר בעבד כנעני שהוא כימול וכאן בעבד כנעני שהוא ערל והוא עדיין בתוך שנ"ב עשר חדש משקנאו אבל יותר מכן ואינו רוצה לימול אינו רשאי לקיימו ערל: י דאי גר צדק הא ככל כתיב וגר אשר בשעריך אי נמי דאי גר צדק הא ישראל גמור הוא: כ לכך אמרינן בכל מקום דעשה דוחה את לא תעשה לפי שכל עשה יש בו לא תעשה • ואם כן יש בו תרתי עשה ולא תעשה משום הכא דוחה לא תעשה גרידא: ל דאל"כ נ"ל קרא וכי תעלה על דעתך שיזכור שם עבודת אלילים שהוא מכחיש בה ומוזהר עליו לאבדו: מ וא"ל בכספים מדכתיב פני ואין מקבלין פני אלון אלא בקרבן ובמכילת׳ דריש נאמר שזהו באד׳ ונאמר שמחה בשלמים מה של אדם דבר הראוי לבא בידי אדם אף של שלמים דבר הראוי לבא בידי שמים והיינו עולות כי אינו דין שיהא שלחנך מלא ושלחן קונך ריקם • הרא"ם: נ כמו שפירש רש"י והולך שנאמר וביום הביכורים וגו׳ בשבועותיכם וגו׳ וכאן נמי כתיב וחג הקציר בכורי מעשיך מה ביכורים להתם חג השבועות אף ביכורים דהכא הוא נמי חג השבועות: ס ומנחת העומר הקרבה בי"ו בניסן היתה של שעורים ואף מנחת קנאות הבאה מן השעורים אינה נקרבת מן החדש קודם הקרבת שתי הלחם הבאים מן החטים: ע דקשה לרש"י הרי לעיל כתיב שלש רגלים • (כת"י) וכ"ל דה"פ הואיל והרגלים תלויין במלאכת התבואה חג האביב חג הקציר

רש"י

יעור פקחים • אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרוף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו: ויסלף • כתרגומו ומקלקל: דברי צדיקים • דברים המצודקים משפטי אמת א וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים: (ט) וגר לא תלחץ • בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני ב שסורו רע: את נפש הגר • כמה קשה לו כשלוחצים אותו: (י) ואספת את תבואתה • לשון הכנסה לבית כמו ואספת אל תוך ביתך: (יא) תשמטנה • ג מעבודה: ונטשתה • מאכילה אחר זמן הביעור ד"א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה ונטשתה • מלזבל ד ומלקשקש: ויתרם תאכל חית השדה • *להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר ה מכאן אמרו אין מעשר בשביעית: ו כן תעשה לכרמך • ותחלת המקרא בשדה הלבן ז כמו שאמר לתחלה שש שנים תזרע את ארצך: (יב) וביום השביעי תשבות • * אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך וחמורך • * תן לו ניח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע ח או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה ניח אלא צער: בן אמתך • * בעבד הערל ט הכתוב מדבר: והגר • י גר תושב: (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו • *לעשות כל מצוה עשה באזהרה כ שכל שמור שבתור׳ אזהרה היא במקום לאו: לא תזכירו • * שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"א פלונית ל או תעמוד עמי ביום ע"א פלונית • ד"א בכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים לא תזכירו ללמדך שקולה ע"א כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן: לא ישמע מן הנכרי: על פיך • שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בע"א שלו נמצאת שאתה גורם שיזכר על ידך: (יד) רגלים פעמים • וכן * כי הכיתני זה ג׳ רגלים: (טו) חדש האביב • שהתבואה מתמלאת בו באביה אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות: ולא יראו פני ריקם • כשתבאו לראות פני ברגלים הביאו מ לי עולות *: (טז) וחג הקציר • הוא חג נ שבועות: בכורי מעשיך • שהוא זמן הבאת בכורים שהשתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החדש ס למנחות ולהביא בכורים למקדש שנאמר * וביום הבכורים וגו׳: וחג האסיף • הוא חג הסוכות: באספך את מעשיך • שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים: (יז) שלש פעמים וגו׳ • לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך ללמד ע שלא יתעקרו רגלים ממקומן * כל

מכילתא / ב"מ כ"ט / דברי׳ כ"ב / מכילתא / מכילתא / מכילתא / מכילתא / מכילתא / מכילתא / מכילתא / מדבר כ"ט / חגיגה ז׳ / ויקרא כ"ג / מכילתא

אונקלוס

יִתַחֲזוֹן כָּל דְכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ: לָא
תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן
מַדְבְּחָא תַרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא: רֵישׁ
בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַיְתֵי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא
תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב: הָא אֲנָא שָׁלַח
מַלְאֲכָא קֳדָמָךְ לְמִטְּרָךְ בְּאוֹרְחָא וּלְאַעֲלוּתָךְ
לְאַתְרָא דְאַתְקֵינִית: אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי
וְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ לָא תְסָרֵב לְקִבְלֵיהּ אֲרֵי לָא
יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִשְׁמִי מֵימְרֵיהּ: אֲרֵי אִם
קַבָּלָא תְקַבֵּיל בְּמֵימְרֵיהּ וְתַעֲבֵד כֹּל דַאֲמַלֵּל וְאַסְנֵי
יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לִדְמְעִיקִין לָךְ: אֲרֵי יְהָךְ מַלְאֲכִי
קֳדָמָךְ וְיַעֲלִינָךְ לֶאֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי
וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וְאֵשֵׁיצִינוּן: לָא תִסְגּוֹד
לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִפְלְחִינוּן וְלָא תַעֲבֵיד כְּעוֹבָדֵיהוֹן
אֲרֵי פַגָּרָא תְפַגְּרִינוּן וְתַבָּרָא תְתַבַּר קָמָתְהוֹן:
וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת
מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ: לָא תְהֵי
מַתְכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָךְ אַשְׁלֵים:
יָת

פסחי' ס"ג כ"ה · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · ב"ק נ"ג · סנה' נ"ח · ב"ק נ"ה · ב"מ ק"ז

משפטים קיז

פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן
יְהוָה: יח לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם
זִבְחִי וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר:
יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: ס
פ כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ
לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
הֲכִנֹתִי: כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל
תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ:
כב כִּי אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל
אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת צֹרְרֶיךָ:
כג כִּי יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ
וֶהֱבִיאֲךָ אֶל הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כד לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה
לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם
כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם:
כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת
לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס
■ כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ
אֶת

בעל הטורים

ב' ב"א שלא לשחוט הפסח בעוד החמץ ברשותינו: שלא להלין אמוריו: ב"● מצות הבאת ביכורים בבית הבחירה:

ששי

ב"נ שלא לבשל בשר בחלב:

ל' ומלא:

ל' וחסר דחסר:

מתפכים סי' בשם החכם מהר"ר שמ אוזידא י"ן ועבדת' וגו' בכנס בלשון רבים ויצא בלשון יחיד

שביעי

רש"י

כל זכורך · הזכרים א שבך: (יח) לא תזבח על חמץ וגו' · לא תשחט את פסח ב בי"ד בניסן עד שתבער החמץ*: ולא ילין חלב חגי וגו' · חוץ ג למזבח: עד בקר · יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל *על מוקדה על המזבח כל ד הלילה: ולא ילין · אין לינה אלא בעמוד השחר שנ' עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח: (יט) ראשית בכורי אדמתך · אף השביעית חייבת ביכורי' לכך נאמר אף כאן ה בכורי אדמתך · כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ו ומקדישה ואין בכורים אלא משבעת המינין ז האמורין במקר' *ארץ חטה ושעור' וגו': לא תבשל גדי · אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך ממה שאתה מוצא בכמ' מקומו' בתור' ח שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון *אנכי אשל' גדי עזים את גדי העזים *שני גדיי עזים ללמדך שכל מקום שנ' גדי סתם אף עגל וכבש במשמע ובג' מקומו' נכתב בתורה א' לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסור בישול*: (כ) הנה אנכי שולח מלאך · כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם *כי לא אעלה ט בקרבך: אשר הכינותי · אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו. ומדרשו של מקום אשר הכינותי כבר מקומי ככר כנגדו י וזה א' מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה: (כא) אל תמר בו · לשון המראה *אשר ימרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם · אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו · מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו · ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגי' שדי: (כב) וצרתי · כתרגומו כ ואעיק: (כד) הרס תהרסם · לאותם ל אלוהות: מצבותיהם · אבנים שהם מציבין להשתחוות להם: (כו) לא תהיה משכלה · אם תעשה מ רצוני:

משכלה · מפלת נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלה:

מכילתא · פסחי' ס"ג · ויקרא ו' · דברים ח' · בראשי' ל"ח · שם · פסחי' כ"ו · חולין קט"ו · שמות ל"ג · יהושע א'

שפתי חכמים

הקדיר מן האסיף ובשביעי' אסורי' קצירה ואסיפה סד"א דהרגלים נ"כ לא יהבו קמ"ל: א אמר הזכרים להורות שזכורך בקמץ הוא כמו זכר ואמר שבך להורות הכנוי של זכורך הוא במקום בך ולא במקום שלך כמו אפוס כי אין הבן קנוי לאב כמו ביתך ושדך ופי' של זכורך כלומר הנמצאים בך ובעמך:
ב אמר את הפסח במקום דם זבחי להורות שאין זבחי האמור כאן אלא הפסח בלבד לאפוקי חגיגה ואמר בי"ד בניסן להורות שאין זה הלאו אלא בי"ד בניסן בלבד ולא בשאר ימות השנה ואמר עד שתבער החמץ במקום על חמץ מפני שעל חמץ משמע על החמץ ממש לכן אמר עד שתבער החמץ: ג פי' כשנזרק דמו ביום שאם היו החלבים על גבי הרצפה דהיינו חוץ למזבח עד שעלה עמוד השחר נפסלו בלינה (מגילה דף כ'): ד פי' היא העולה כל הלילה לאו למעוטי להקטרה מן הבוקר ואילך אלא לומר שאם העלו על המזבח אפי' רגע אחד קודם אור הבוקר כשר להקרבה אפי' אחר אור הבוקר ואין להקשות אם כן תרי קראי ל"ל י"ל דעיקר קרא דעל מוקדה וגו' בא ללמד שזכה להעלותן על המזבח מעת שקיעת החמה ויניח שם כל הלילה כדי שיתעכלו יפה ואגב נלמוד נ"כ שאם היו על המערכה כשרים להקטרה אפילו אחר אור הבוקר וכדמשמע מקרא דלא ילין ובזה יתורצו קושיו' של הרא"ם: ה ונקטת נוסחאו' אינו רק כתי' בכורי אדמתך אדם נכנס וכו' · וכ"כ (הג"א) דאין השביעית חייב בכורי' דאין יכול לומר ועתה הנה הבאתי וגו' אשר נתת לי דהא לא לו נתן אלא הוא הפקר לכל: ו דאל"כ היאך הוא יודע איזה ראשית או לא: ז כדילפינן מג"ש דארץ ארץ והוצרך לפרש זה משום דהא קשה א"כ היה צריך כל הימים ולחפש ביערי' ובשדות אחר כל המינים איזה פרי נתבשל בתחילה כדי להביא אותה ביכורים: ח כדי שלא יקשה לך דלמא מה שכתיב גדיי העזים · בנין אב הוא ללמדך שכל מקום שנ' גדי היינו גדי עיזים לכך פי' שאתה מוצא בכמה מקומות והוו להו שני כתובים הבאי' כאחד ואין מלמדין ואפי' למ"ד ב' כתובים הבאים כא' מלמדין הכא דכנ' פ' וקים אין מלמדין: ט ואע"פ שאח"כ בטל אותה גזירה שנ' פני ילכו וגו' מ"מ בימי יהושע חזר שנאמר אני שר צבא ה' עתה באתי עיין בהרמב"ן:
י דאל"כ אשר הכינותי לך מבעי ליה אבל הכינותי סתם משמע לעצמו:
כ ולא תפרש כמו וצרת הכסף: ל ולא לעובדיהם כמ"ש כמעשיהם שנידו:
■ כלומר כל המקרא מוסב על האמור ועבדת' את ה' אלהיכם כאלו אמר עבדו את ה' ובזה יברך את לחמך ומימך וגו' ולא תהיה משכלה וכו' דאל"כ לא יתכן שלא יפרש הפסוק התנאי אם תעשו רצונו לא תהיה משכלה אלא ע"כ וכו':
כדי

את מספר ימיך אמלא: כז את אימתי
אשלח לפניך והמתי את כל העם אשר תבא
בהם ונתתי את כל איביך אליך ערף:
כח ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה
את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך:
כט לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן
תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה:
ל מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר
תפרה ונחלת את הארץ: לא ושתי את
גבלך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד
הנהר כי אתן בידכם את ישבי הארץ וגרשתמו
מפניך: לב לא תכרת להם ולאלהיהם
ברית: לג לא ישבו בארצך פן יחטיאו
אתך לי כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך
למוקש:
כד ואל משה אמר עלה אל
יהוה אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני
ישראל והשתחויתם מרחק: ב ונגש
משה לבדו אל יהוה והם לא יגשו והעם לא
יעלו עמו: ג ויבא משה ויספר לעם
את כל דברי יהוה ואת כל המשפטים ויען כל
העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר
יהוה נעשה: ד ויכתב משה את כל
דברי יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר
ושתים

אונקלוס

ית אימתי אשלח קדמך ואיחבר ית כל עמא דאת
אתי לאנחא קרביהון ואימסר ית כל בעלי
דבבך קדמך מחזרי קדל: ואשלח ית
ערעיתא קדמך ותתרך ית חואי ית כנענאי
וית חתאי מן קדמך: לא אתריכינון מן
קדמך בשתא חדא דילמא תהי ארעא צדיא
ותסגי עלך חית ברא: זעיר זעיר אתריכינון
מן קדמך עד דתסגי ותחסין ית ארעא
ואשוי ית תחומך מימא דסוף ועד ימא
דפלשתאי וממדברא עד פרת ארי אמסר בידכון
ית יתבי ארעא ותתרכינון מן קדמך: לא תיגזר
להון ולטעותהון קים: לא יתבון בארעך
דילמא יחייבון יתך קדמי ארי תיפלח ית
טעותהון ארי יהון לך לתקלא: ולמשה
אמר סק קדם יי את ואהרן נדב ואביהוא ושבעין
מסבי ישראל ותסגדון מרחיק: ויתקרב
משה בלחודוהי לקדם יי ואינון לא יקרבון ועמא
לא יסקון עמיה: ואתא משה ואשתעי לעמא
ית כל פתגמיא דיי וית כל דיניא ואתיבו כל
עמא קלא חד ואמרו כל פתגמיא דמליל יי
נעביד: וכתב משה ית כל פתגמיא דיי
ואקדים בצפרא ובנא מדבחא בשפולי טורא
ותרתא

עיין בת"א סוטה ל"ו
שם
גיטין מ"ה
סנה' ל"ח

בעל הטורים

השמיענו שבינוני תפלה טובי' התרובו' כי ברוב עם הדרת מלך ועכול"ז תפלה אמנם בינוני המשכל חיצולם לא יתקבלו לאכל א' עם חברו כי לא ימשך מזה שום דבר טוב ולרמוז על זה אתקי' בלשון יחיד ואחר ובירך את ונותר:

כד

ל"ל ב"ה שלא לכרות ברית לשבע עממין וכן לכל ע"א שלא להושיבן בארצנו: כל אורייתא חסר:

ד' פסוקים ויען ויאמרו:

שפתי חכמים

א כדי שלא תקשה לנו מה שפירש והיתה מכה אותם וכו' והם מתים והא יהושע עשה מלחמה עמהם שבע שנים ויצ"ל זה פי' והצרעה וכו': ב וא"ת ולמה לא פי' רש"י הכא כמו שפירש לקמן נפלשת עקב פן תרבה עליך וגו' והלא אם עוסים רצונו אין מתיראין מן החי' וכו' שלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטאה וכ"ל דהכא כתיב פן תהיה הארץ שממה ורבה וגו' דמשמע דטעמא הוא משום שוממות הארץ תרבה חית הארץ וי"ל דהכא כתיב הנה אנכי שולח מלאך וכו' ופי' רש"י כאן כתבשרו שעתידין לחטא וכו' ומ"ה א"צ רש"י לפרש עוד: ג ותגרשם שהוא לשון עתיד ולשון רבים: ד דק"ל הרי כי איכו משמש אלא ב"ל לשונות אי דילמא אלא דהא אבל לא משמש בלשון אשר ומתרץ דכי זה משמש בלשון אי דהיינו אם דמצינו בכמה מקומות דאם משמש בלשון אשר כמו אם תקריב וגו': ה מדכתיב אחריו ויספר לעם ופי' רש"י בו ביום את כל דברי ה' ז' מצות פרישה ומצות פרישה בד' בסיון היה כדפי' רש"י לעיל בפרשת יתרו: ו מדכתיב אחריו וישכם בבוקר ויבן מזבח תחת ההר וגו' וע"כ זה היה ביום ה' כדפירש רש"י לעיל בפרשת וישמע יתרו וזה הדבור שדבר לעם היה יום אחד לפניו דהיינו יום ד' ולעיל כתיב דביום ד' נאמר להן מצות פרישה כדפירש רש"י שם · והקשה הר"אם תימא דפרק רבי עקיבא (דף פ"ו) אמרו בהדיא דלכ"ע מצות הגבלה בתלתא בירחא אמר להו ובד' בירחא עביד פרושא ומדברי הרב משמע דתרוייהו בד' בירחא הוו וצריך עיון · (נ"א) ולא עיין דוודאי האמירה היתה בג' בחודש אבל הפרישה עצמה היתה בד' בחודש והביא ראיה על זה ע"ש: ז כתב זה להודיעמו שעליית משה להר עם נדב ואביהו וזקנים לקבלת התורה היו ביום

רש"י

(כז) והמותי · כמו והממתי ותרגומו ואשגש · וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונ' כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי יש מקומות שכופל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלאפום כגון והמותי מגזרת * והמם גלגל עגלתו · וסבותי מגזרת * וסבב בית אל דלותי מגזרת * דללו וחרבו · * על כפים חקותך מגזרת * חקקי לב * את מי רנות מגזר'* רנן עוז ללים · והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא · שאלו מגזר' מיתה היה אין ה"א שלו בפתח ולא מ"ם שלו מודגשת ולא נקודה מלאפום · אלא והמתי כגון * והמתה את העם הזה והתי"ו מודגשת לפי שתבא במקום ב' תוי"ן · האחת כשרשת לפי שאין מיתה בלא תי"ו · והאחרת משמשת כמו אמלתי מטלתי עשיתי · וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך ג' תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת * מתת אלהים היא והשלישי לשמוש: ערף · שיכוסו מפניך ויהפכו לך ערפם: (כח) הצרעה · מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים · * והצרעה לא עברה א את הירדן והחתי וכנעני הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו · וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה: (כט) שממה · ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה · ורבה עליך · ותרבה ב עליך: (ל) עד אשר תפרה · תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו: (לא) ושתי · לשון השתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין שיתה בלא תי"ו והאחת לשמוש: עד הנהר · פרת: וגרשתמו · ג ותגרשם: (לג) כי תעבוד וגו' · הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות וזהו לשון אי ד שהוא א' מד' לשונות שהכי משמש · וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר כמו * אם תקריב מנחת ביכורים שהוא חובה: (א) ואל משה אמר · פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות בד' בסיון ה נאמר לו: (ב) ונגש משה לבדו · אל הערפל: (ג) ויבא משה ויספר לעם · בו ביום: את כל דברי ה' · מצות ו פרישה והגבלה: ואת כל המשפטים · * ז' מצות שנצטוו בני נח · ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שנתנו להם במרה: (ד) ויכתוב משה · * מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה: וישכם בבקר · בחמשה ז בסיון
(ה) את

ישעיה כ"ח
שמוא' א' ו'
ישעיה י"ט
שם מ"ט
שופטים ה'
שמוא' א' י"ב
איוב ב'
במדבר י"ד
קהלת ג'
סוטה ל"ו
ויקרא ב'
מכילתא בפרש' יתרו
ניסין

משפטים

ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל:
ה ויְשלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת
ויזבחו זבחים שלמים ליהוה פרים: ו ויקח
משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על-
המזבח: ז ויקח ספר הברית ויקרא באזני
העם ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע:
ח ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר
הנה דם הברית אשר כרת יהוה עמכם על כל-
הדברים האלה: ט ויעל משה ואהרן
נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל:
י ויראו את אלהי ישראל ותחת
רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים
לטהר: יא ואל אצילי בני ישראל לא
שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: ס
יב ויאמר יהוה אל משה עלה
אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן
והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם:
יג ויקם משה ויהושע משרתו ויעל
משה אל הר האלהים: יד ואל-
הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם
והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש
אלהם

אונקלוס

ותרתא עשרי קמן לתרין עסר שבטיא דישראל:
ושלח ית בוכרי בני ישראל ואסיקו עלון ונכיסו
נכסת קודשין קדם יי תורין: ונסיב משה
פלגות דמא ושוי במזרקיא ופלגות דמא זרק על
מדבחא: ונסיב ספרא דקימא וקרא קדם
עמא ואמרו כל די מליל יי נעביד ונקביל:
ונסיב משה ית דמא וזרק על מדבחא לכפרא
על עמא ואמר הא דמא דקימא דגזר יי עמכון
על כל פתגמיא האילין: וסליק משה
ואהרן נדב ואביהוא ושבעין מסבי ישראל:
וחזו ית יקר אלהא דישראל ותחות כורסי
יקריה כעובד אבן טבא וכמחזי שמיא לבריו:
ולרברבי בני ישראל לא הוא נזקא וחזו ית יקרא
דיי והוו חדן בקורבניהון דאתקבלו כאלו
אכלין ושתן: ואמר יי למשה סק לקדמי
לטורא והוי תמן ואתן לך ית לוחי אבנא ואוריתא
ותפקידתא דכתבית לאלפותהון: וקם משה
ויהושע משומשניה וסליק משה לטורא דאתגלי
עלוהי יקרא דיי: ולסביא אמר אוריכו לנא
הכא עד דנתוב לותכון והא אהרן וחור עמכון
מן דאית ליה דינא יתקריב לקדמיהון:

וסליק

רשי

(ה) את נערי. [א] הבכורות: (ו) ויקח משה חצי הדם. * מי חלקו מלאך [ב] בא וחלקו: באגנות. שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם. * ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה: (ז) ספר הברית. מבראשית ועד מתן תורה [ג] ומצות שנצטוו במרה: (ח) ויזרק. ענין הזאה [ד] ותרגומו וזרק על מדבחא [ה] לכפרא על עמא: (י) ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו והציצו [ו] ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנכת המשכן ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבמחנה: כמעשה לבנת הספיר. * היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים: וכעצם השמים לטהר. משנגאלו היה אור וחדוה לפניו: וכעצם. כתרגומו לשון מראה: לטוהר. לשון ברור וצלול: (יא) ואל אצילי. הם נדב ואביהוא והזקנים: לא שלח ידו. מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד: ויחזו את האלהים. היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתייה כך מדרש תנחומא ואונקלוס לא תרגם כן. אצילי לשון גדולים כמו * ומאציליה קראתיך. ויאצל מן הרוח. * שש אמות אצילה: (יב) ויאמר ה' אל משה. לאחר מתן תורה: עלה אלי ההרה והיה שם. ארבעים יום: את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל [ז] עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: (יג) ויקם משה ויהושע משרתו. לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן. ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ' יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם: (יד) ואל הזקנים אמר. בצאתו [ח] מן המחנה: שבו לנו בזה. והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה [ט] להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו: חור. בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפונה שנאמר * ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. אפרת. זו מרים כדאיתא בסוטה: מי בעל דברים. מי שיש [כ] דין ודברים

שפתי חכמים

[א] (כת"י) לפי שהעבודה היתה בבכורות עד שהוקם המשכן ואע"פ שהלוים נבחרו בחטא העגל ודלא כהר"א ס"ע: [ב] דאל"כ הוי ליה למכתב בתחילה שחלקו ואח"כ שלקח חציו: [ג] לכך נכתב בה"א הידיעה שהיא הנזכר לעיל בויכתוב משה: [ד] ל' וזרקתי עליכם מים טהורים ולא מלשון ויזרוק אותם משה השמימה שהוא לשון זריקה ממש: [ה] ולא על העם ממש משום דכתיב זרק על המזבח: [ו] ר"ל נסתכלו בלב כדפי' רש"י בסמוך אבל לא ראייה ממש שהרי כתיב כי לא יראני האדם וחי. ונתחייבו מיתה על שנכנסו לפנים ממחיצתן: [ז] מדכתיב אשר כתבתי להורתם לא יתכן לפרשו על ספר התורה דהא כתיב הספר לא היתה על ידי הקב"ה אלא על ידי משה דכתיב ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם אלא על כרחם עשרת הדברות קא': [ח] דאל"כ היאך היו הזקנים כאן הרי לא יצאו מן המחנה אלא משה ויהושע כדכתיב ויקם משה ויהושע משרתו וגו': [ט] תיקן בזה כמה ענינים תקן שהישיבה הזאת אינה כמשמעה אלא מל' עיכוב גם מלת בזה מורה על מקום לא על דבר הרמוז ולא שיש בו נגדם רק עם שאר העם שהרי לא יצאו הזקנים מן המחנה ולהודיע שאין הישיבה הזאת כ"א לשפוט את העם כי בזולת המחנה הזאת שנתן לזקנים יהיו כל ישראל משותפים בה: [י] דק"ל והא שנים שדנו אין דיניהם דין ולמ"ד שדיניהם דין מ"מ נקראו ב"ד חצוף לכן פי' רש"י חור בנה של מרים היה כלומר ע"כ לאו שניהם ביחד היו יושבים ודנים דהא קרובים היו שהיו ראשון בשני ולדברי הכל פסולים הם אלא ודאי כל אחד היה דן בפני עצמו ביחיד מומחה שהוא דן יחידי: [כ] לא שאלת מי לשון שאלה. גם לא בעל דברים בעל לשון וצריך להוסיף מלת שהוא הנרמז במלת שיש:

בעל הטורים

פלונתא עלות: ג' וחד מלא הנכות ומלא ודין חסר:

ג' ב' פתח ואחד קמץ:

ויחזו ב' הכא ואידך ויחזו לך משאות שוא ומדוחים הם אמרו ויחזו את האלהים זה היה משאת שוא ד"א ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו מה הכא אכילה ושתיה אף ויחזו משאת שוא ע"י אכילה ושתייה דכתיב ותתהוללנה אותי בשעלי שעורים לחם בשביל אכילה ושתייה שנתנו להם אמרו לה נבואת שקר:

עיין בת"א זבחי' ב"ז מנחו' ע"ב כריתות ט'
שבת פ"ח פ"ט גיטין ז' יבמות מ"ו ר"ה פ"ה
חולין פ"ט
עיין בת"א ברכות י"ז זוה' שמיני
ברכות ה' מ"ח
ב"ק מ"ו
ויקרא ו'
בריתו' י"ט
ויקרא י"ב ירושל' ב"ד
ישעיה מ"א יחזקא' מ"א
ד"ה א' ב'

ויכבהו
ולא

בעל הטורים

ה' ד' חסר וא' מלא:

מפטיר

וישכן ה' במס' הכא וישכן הענן במדבר פארן וישכן ישראל בטח בדד וישכן בירושלים עד עולם וישכן ערים כחדו' לומר שכבוד ה' ששכן על הר סיני היה עמהם לעולם כל זמן שלא הרשיעו

כה

במעשיהם אבל משהרשיעו וישכן ערים כחדו ונחרב הבית ונסתלקה השכינה:

שמות כד

אלהים: טו ויעל משה אל ההר ויכס
הענן את ההר: טז וישכן כבוד יהוה
על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל
משה ביום השביעי מתוך הענן: יז
ומראה כבוד יהוה כאש אכלת בראש ההר לעיני
בני ישראל: יח ויבא משה בתוך
הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום
וארבעים לילה:

ומפטירין הדבר אשר היה אל ירמיהו בירמי' בסי' ל"ד:

פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר:
ב דבר אל בני ישראל ויקחו
לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו
את תרומתי: ג וזאת התרומה אשר
תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת: ד
ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: ה
ועֹרת

אונקלוס

וסליק משה לטורא וחפא ענגא ית טורא:
ושרא יקרא דיי על טורא דסיני וחפהי ענגא
שיתא יומין וקרא למשה ביומא שביעאה מגו
ענגא: וחיזו יקרא דיי כחיזו
אישתא אכלא בריש טורא לעיני בני ישראל:
ועל משה בגו ענגא וסליק לטורא והוה משה
בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון:

קי"ח · עזי"אל · סימן · חנ"כי סימן ·

פ פ פ

ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל ויפרשון
קדמי אפרשותא מן כל גבר דיתרעי לביה
תסבון ית אפרשותי: ודא אפרשותא
דתסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא: ותכלא
וארגוונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ומשכי
דדיכרי

תולדות אהרן

ב"ק מ"ו
יומא ג' ד'
תעני' כ"ח
יומא שם
תעני' שם
זוהר שם
סנה' ל"ט
ע"ז, ס"ג

שפתי חכמים

א ולא למשה מפני שאחריו מיד כתיב ויקרא אל משה לומר עשרת הדברות ולא יתכן לומר שהיה משה מכוסה כל השבע' ימים שהרי משה היה עולה ויורד כל היום כמו שכתוב בפר' וישמע יתרו אבל לת"ד ויקרא אל משה לאחר עשרת הדברות היה בתחלת ארבעים יום יהיה פירש ויכסהו למשה משום שכל הנכנס למחנה וכו': ב אע"פ שעלה אלי ההרה לאחר מתן תורה היה שיכא דב"ע כדכתב רש"י לעיל חזר אחר זה וכתב על הסדר וכתב תחלה הסיפור של עשרת הדברות ואח"כ הסיפור של הלוחות ויהי משה בהר וכו': ג ר"ל כמו כ"ג שטעון פרישה ז' ימים קודם יום כיפורים לפי שנכנס לפני ולפנים כל שכן מי שנכנס למחנה שכינה:

רש"י

ויכסהו הענן · *רבותינו חלוקין בדבר · יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמר"ח (עד עצרת יום מתן תורה רש"י ישן): ויכסהו הענן · א להר: ויקרא אל משה ביום השביעי · לומר עשרת הדברות ב ומשה וכל ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה* · וי"א ויכסהו הענן למשה ו' ימים לאחר עשרת הדברו' והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון ג פרישה ששה ימים: (יח) בתוך הענן · *ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הק"בה למשה שביל בתוכו:

יומא ד'
יומא שם
יומא שם

חסלת פרשת משפטים

א דהא כל דבר שבעולם שלו הוא: ב בא לומר שאל תפרשהו לשון תרומה והגבהה כמו שוק התרומה רא"ם: ג דק"ל כיון דתרומה דהכא הוא הפרשה וא"כ כאיזה שהוא דבר שיש לו קצבה כמו תרומות גורן ויקב לכן פירש ממונם ואין כאן שום קצבה · א"כ דקשה לרש"י כיון שפירוש תרומה הפרשה הל"ל בתחלה ענין הפרשתם ואח"כ היה לו לכתוב ויקחו לי תרומה ומלת ממונם שמוסיף רש"י על הפסוק משום דקשה ליה דפשוטו של פסוק משמע שה תרומה יהיה מגוף האיש כדכתיב תרומה מאת כל איש ומתרץ יפרישו לי ממונכם נדבה ובזה מתורץ הכל דויקחו פי' הפרש' כמו שכ' יפרישו ואל תאמר כמו שהתרומה באה מגוף האיש אלא ממונכם ומאת כל איש לא קאי אמלת תרומה דליציל מיניה אלא קאי אידבנו דלמטה ומפני שאפרש' אפשר שתהיה בחיוב אמר שהיא נדבה כברמז מאשר ידבנו לבו · רא"ם: ד כאלו אמר ידבנו והכ"ן מובלעת בדג"ש הלל"ת: ה ולא פי' מהן כי אם תרומות המשכן שהיא נדבת כל אחד ואחד דאל"כ תרומתי וזאת התרומה ל"ל הוה ליה למכתב ויקחו לי וגו' ידבנו לבו זהב וכסף וגו': ו דתכלת וארגמן ותולעת שני כולן של צמר היו לא שחלוקין בצבעין · ועי' ל' דאבני שוהם ואבני מילואי' הנשיאים הביאו ורש"י לא קחשיב לא מה שהצבור נדבנו: ז להואיל ואינו דומה לשאר נדבה למה כתיב כאן כסף וא"ל דלמא לעולם הכסף כמי בא בנדבה כמו שאר נדבה ומחצית השקל הוא כסף אחר שהביאו בפיצתים כסף · זה אינו דלא מצינו בכל מלאכת המשכן כו' ומתרץ לעולם שני מיני כספי' היו ודלא דאחרת הא לא הוצרך שם כסף יותר זה אין קושיא דשאר כסף כו': ח וכן פי' של וארגמן צמר צבוע · דהוכחת רש"י מבגדי כהונה שבע זו מל'מיכין הללו תכלת וארגמן ותולעת שני ומשש ולא כתיב בהו מאיזה מין היה אלא ביחזקאל גבי לבישת כהנים ביום הכיפורים כתיב בגדי פשתן ילבשו ובגדי צמר לא יעלו עליהם ומשמע דבכל השנה היו לובשים בגדי פשתי' ובגדי צמר ולא שום מין אחר ובמכנסים כתיב ואת מכנסי בד שש משזר ובד הוא פשתים ש"מ דשש פשתים ומדשש פשתים תכלת צמר דאין לומר איפכא דהא מצינו בהדי' דשש פשתי' ע"כ תכלת צמר הואיל שמצינו בבגדי כהונה דתכלת צמר ודאי ארגמן נמי מין צמר צבוע: ט ואי קאי אעורות היה לו לכתוב

חסלת ואלה המשפטים

ויקחו לי תרומה · לי א לשמי: תרומה · הפרשה ב יפרישו לי ממונכם ג נדבה · ידבנו לבו · לשון נדבה ד והוא לשון רצון טוב פיישנ"ט בלע"ז: תקחו את תרומתי · א"ר ג' תרומות ה אמורות כאן · אחת תרומות בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי · ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופו' לקנות מהן קרבנות צבור · ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד · י"ג דברים האמורים ו בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: (ג) זהב וכסף ונחשת וגו' · כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד · ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנא' *וכסף פקודי העדה וגו' · בקע לגלגלת וגו' ושאר הכסף הבא ז שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת: (ד) תכלת · *צמר צבוע ח בדם חלזון וצבעו ירוק*: וארגמן · צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן: ושש · הוא פשתן: ועזים · נוצה של עזים ט לכן ת"א ומעזי הנא מן העזים ולא עזים עצמם שתרגום של עזים עזיא:

(ה) מאדמים

שמות ל"ח
יבמות ד'
מנחו' מ"ד

ועורות

משפטים

וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים:
ו שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי
מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי
מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל
אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת
תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: ס
י וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ:
יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת
וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב:
יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב
וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: יג
וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: יד
וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן
לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם: טו בְּטַבְּעֹת
הארן

אונקלוס

שבת כ"ח | וּדְיִכְרֵי מְסַמְקֵי וּמַשְׁכֵי דְסַסְגוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין:
מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא בּוּסְמַיָּא לִמְשַׁח רְבוּתָא
וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: אַבְנֵי־בוּרְלָא וְאַבְנֵי
ע"ין בת"א | אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא:
סנה' י"ז שבועו' י"ד | וְיַעַבְדוּן קֳדָמַי מַקְדַּשׁ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן:
כְּכֹל דִּי אֲנָא מַחְזֵי יָתָךְ יָת דְּמוּת מַשְׁכְּנָא וְיָת
דְּמוּת כָּל־מָנוֹהִי וְכֵן תַּעְבְּדוּן: וְיַעְבְּדוּן
ע"ין בת"א | אֲרוֹנָא דְאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין־אַמִּין וּפַלְגָּא אֻרְכֵּיהּ
וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא פּוּתְיֵיהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ:
וְתַחֲפֵי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי מִגָּיו וּמִבָּרָא תַּחֲפִינֵּיהּ
וְתַעְבֵּיד עֲלוֹהִי זֵיר דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר: וְתַתִּיךְ
לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע זִוְיָתֵיהּ
וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל־סִטְרֵיהּ חַד וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל־
סִטְרֵיהּ תִּנְיָנָא: וְתַעְבֵּיד אֲרִיחֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין
וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא: וְתָעֵיל יָת־אֲרִיחַיָּא
בְּעִזְקָתָא עַל סִטְרֵי אֲרוֹנָא לְמִטַּל יָת־אֲרוֹנָא
יומא ע"ב | בְּהוֹן: בְּעִזְקַת אֲרוֹנָא יְהוֹן אֲרִיחַיָּא לָא יְעִידוּן
מינה

בעל הטורים

יקחו לי לי עולה מ' היינו עין יפה מ' מת': מאת כל · כל עולה חמשים היינו בינוני מ' מחמשים: מאת כל ר"ת עולה ס' היינו עין רעה אחד מששים: תקחו את תרומתי ולא אמר תקח שאין גובין צדקה באחד משנים: ושכנתי רמז לבית ראשון ושכן ת"י שנים ושני ת"כ: ב"ן לבנות בית הבחירה: ארון בגימט' נזר ולכן כתיב בשלחן ועשית עליו לומר שכתר תורה עולה על גביהן: כל אורייתא חסר:

רש"י

(ה) מאדמים · צבועים היו אדום לאחר [א] עבודן:
שבת כ"ח | תחשים · *מין חיה ולא היתה אלא לשעה [ב] והרבה גוונים היו לה לכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו: ועצי שטים · ומאין היו להם במדבר [ג] פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים: (ו) שמן למאור · שמן זית זך [ד] להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה · שנעשה למשוח כלי המשכן [ה] והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא: לקטורת הסמים · שהיו מקטירין בכל ערב ובקר כמו שמפורש בואתה תצוה [ו] ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרות עשן: (ז) אבני שהם · שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה: מלואים · על שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנין האבן שם לִמלאות הגומא קרוים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת: לאפוד ולחשן · השהם לאפוד ואבני המלואים לחשן [ז] וחשן ואפוד מפ' רש"י בואתה תצוה והם מיני תכשיט: (ח) ועשו לי מקדש · ועשו לשמי [ח] בית קדושה: (ט) ככל אשר
מנחות כ"ט | אני מראה אותך · *כאן את תבנית המשכן [ט] המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש
סנה' י"ו שבוע' י"ד | ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו · *לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה
תוספות שבת כ"ח | כתבנית אלו תעשו אותם *· ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו את כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: (י) ועשו ארון · כמין ארונות שעושים בלא רגלים עשויים כמין ארגז שקורין אישקרי"ן יושב על שוליו:

יומא ע"ב תנחומא שיר רבה יומא ע"ב | (יא) מבית ומחוץ תצפנו *· ג' ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה · נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב [י] נמצא מצופה מבית ומחוץ *: זר זהב · כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה מנו משהו וכשהכפרת מונח על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהוא וזה הוא סימן לכתר תורה: (יב) ויצקת · לשון התכה כתרגומו: פעמותיו · כתרגומו זויתיה ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו נותנים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון [כ] והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכך מפורש במנחות בפ' שתי הלחם: ושתי טבעות על צלעו האחד · הן הן ד' טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והוא"ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך לשנות כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת: צלעו · צדו: (יג) בדי · מוטות:

שפתי חכמים

ועורות של עזים ולכך כתב עזים במקום נוצה של עזים מפני שטוו אותן מן העזים עצמן: [א] דאלו תחלת ברייתן הל"ל אדומים: [ב] ותחש דיחזקאל אין חיה טמאה היה וקאי אילן שמו כמו שאחר בנ"מ פ' במה מדליקין: [ג] (מהר"ן) פי' מלכתי' ביטעי' אתן במדבר ארז שטה וגו' משמע דלעתיד יהיה אבל עכשיו לא: [ד] דק"ל למאור ל"ל לכך פי' שמן זית זך שהיה שמן זה משובח מאחר שמני' כמו שמפורש מנרגרו בראש הזית וע"ק ולמה היה זה השמן משובח מאחר שאינם שמדליקין בו הנרות ומתרץ להעלות נר תמיד שיוכל להעלות תמיד שלא יכבה: [ה] פי' משום שהבשמים של שמן המשחה אינ' סתם בשמים אלא בשמים מיוחדים שהם מר דרור וכו' וא"ת לומר שלא פי' להם משה אותן בשמים הם מר דרור וכו' אלא שהכתוב קצר וכתב לשמן המשחה סתם והר"אם הארין ע"ש: [ו] כלומר ששם מפורש שצריכי להקטיר ערב ובקר · כי הבשמים עצמן אינן מפורשין בואתה תצוה אלא בכי תשא והר"אם האריך בפי' ע"ש: [ז] שלא תאמר אבני שהם ואבני מלאים לאפוד וכן לחשן הוצרך רש"י לפ' כן וכתב הר"אם שאף ע"פ שהיה אבני שוהם גם בחשן כיון שאלת מלואים כוללת כל אבני החשן הנה גם השהם בכלל וא"כ לא אמר אבני שהם רק בעבור אות' אבני שהם שבאפוד לבד: [ח] דק"ל קדא למה כתיב לי הא בתחיל' כמי של הק"בה הוא ועוד דועשו לי מקדש משמע שיעשו שום דבר קודש אפי' אם אין לו תוך וא"כ היאך כתיב אחריו ושכנתי בתוכם היאך יכול להשרו' שכינה בדבר שאין לו תוך ומתרץ ועשו לשמי בית שיש לו תוך: [ט] דעת רש"י שלא תאמר ככל אשר אני מראה אותך בעשיית המשכן אלא אשר אני מראה אותך כאן דא"כ ארכא מניעי' ליה: [י] וא"ת מנ"ל לרש"י דלמ' לא היה רק א' והי' מצופה מבית ומבחוץ בזהב כדרך שצורפי' עושים (מהר"ן) וי"ל דנפרש' זו של עשיית הארון שהיו מונחין בו הלוחות בו כל אותיות של א"ב בי"ת לפי שבלוחות יש כל התורה ולכך רומז בפרשה זו הא"לף בית שה א"כל התור' לבד מן הגי"מל שאין בו ומ"ט אין בו גימ"ל אלא ודאי לא צריך לרמז הג' לפי שהארון עצמו היה ג' א"כ לכן כתב הקר' תצפינו יתירה שא"כ תצפ' שפתו העליונה מלות' ג' ארונות היו והיו נותנין זה לתוך זה ומתחלה היה מציף' מבית ומבחוץ לבד שפה העליונ' וא"כ היה מצפה את שפתו: [כ] אבל אי היה ב' מכאן וב' מכאן לעביו של ארון לא היה יכולין שני בני אדם הנשואין לילך זה בצד זה לפי שלא יהיה ביניהם אלא אמה וחצי: מדכתיב

הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃ טז
וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ ס
יז וְעָשִׂיתָ כַפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ יח
וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם
מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ יט וַעֲשֵׂה כְּרוּב
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־
הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו׃
כ וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם
לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם
אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃
כא וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן
מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן
אֵלֶיךָ׃ כב וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי
אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־
אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ פ כג וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים
אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃
כד וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב
סָבִיב׃ כה וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב

ועשית

אונקלוס

מִנֵּיהּ׃ וְתִתֵּן בַּאֲרוֹנָא יָת סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן — יומא שם
לָךְ׃ וְתַעְבֵּיד כַּפּוּרְתָּא דִּדְהַב דְּכֵי תַּרְתֵּין — מכות כ"ב
אַמִּין וּפַלְגָּא אוּרְכַּהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא פּוּתְיַהּ׃
וְתַעְבֵּיד תְּרֵין כְּרוּבִין דִּדְהַב נְגִיד תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן
מִתְּרֵין סִטְרֵי כַּפּוּרְתָּא׃ וְעָבֵיד כְּרוּבָא חַד — חגיגה י"ג
מִסִּטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא מִן
כַּפּוּרְתָּא תַּעְבְּדוּן יָת כְּרוּבַיָּא עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי׃
וִיהוֹן כְּרוּבַיָּא פְּרִיסָן גַּדְפֵיהוֹן לְעֵילָא מְטַלִּין
בְּגַדְפֵּיהוֹן עַל כַּפּוּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד לָקֳבֵיל חַד — סוכה ה'
לָקֳבֵל כַּפּוּרְתָּא יְהוֹן אַפֵּי כְרוּבַיָּא׃ וְתִתֵּן יָת
כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא מִלְּעֵילָא וּבַאֲרוֹנָא תִּתֵּן יָת — כ"ב נ"ט
סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ׃ וְאִזְדַּמַּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן — סוכה שם
וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ מֵעִלַּוֵי כַּפּוּרְתָּא מִבֵּין תְּרֵין
כְּרוּבַיָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא יָת כָּל דִּי אֲפַקֵּיד — ר"ה ל"א
יָתָךְ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְתַעְבֵּיד פָּתוֹרָא דְּאָעֵי — סנה' ז'
שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא פּוּתְיֵהּ — הורי' י"ב
וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ׃
וְתַחְפֵּי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי וְתַעְבֵּיד לֵיהּ זֵיר דִּדְהַב סְחוֹר
סְחוֹר׃ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ גְּדָנְפָא רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָּא — סוכה ה'

סחור

רש"י

(טו) לא יסורו ממנו · * א לעולם: (יז) — יומא שם
ונתת אל הארן · כמו בארון: העדות · התורה
שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם ב מצות
הכתובות בה: (יז) כפרת · כסוי על הארון
שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים
וחצי ארכה · כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון
ומונחת על עובי הכותלים ארבעתם · ואף על פי
שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה ג עוביה
טפח *: (יח) כרובים · דמות פרצוף ד תינוק — סוכה ה'
להם: מקשה תעשה · שלא תעשם בפני עצמם
ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים
שקורין שולדר"ץ אלא הטיל זהב הרבה בתחלת
עשיית הכפר' והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין
בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו:
מקשה · בטד"ין בלע"ז וכמו * דא לדא נקשן: קצות — דניאל ה'
הכפרת · ראשי ה הכפרת: (יט) ועשה כרוב
אחד מקצה · שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה
וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה מן
הכפרת עצמה תעשו את הכרובים זהו פירושו של
מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחבר'
לכפרת: (כ) פורשי כנפים · שלא תעשה
כנפיהם שוכבים אלא פרוסים ו וגבוהים למעלה
אצל ראשיהם שיהא י' טפחים בחלל ז שבין הכנפים
לכפרת כדאיתא בסוכה *: (כא) ואל הארן תתן את העדות · לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את — סוכה ה'
העדות ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים את
המשכן נאמר * ויתן את העדות אל הארון ואחר כך וישם את הכפרת על הארון מלמעלה: (כב) ונועדתי · כשאקבע מועד — שמות מ'
לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת · ובמקום אחר הוא אומר * וידבר ה' — ויקרא א'
אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם * ובבא משה — במדבר ז'
אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין
הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל · הרי וי"ו יתירה ח וטפלה וכמוה הרבה
במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא: (כג) קומתו · גובה רגליו עם עובי
השלחן *: (כד) זר זהב · סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים: (כה) מסגרת · — פסחי'ק"ט
כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר · יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שלחן שרים ויש אומרים
למטה

שפתי חכמים

א מדכתיב בתחלה בטבעת הארון יהיו הבדים למה לי למכתב אחר כך ולא
יסורו ממנו: ב כי הנה בסיפור הקמת המשכן בפרשה פקודי כתיב
ויקח ויתן את העדות אל הארון ושם פירש את העדות הלוחות ועוד והלא לא
נכתב ספר תורה אלא עד סוף הארבעים שנה וכו' · וכנראה לי מדכתיב
אשר אתן אליך שהוא לשון עתיד והא עשרת הדברו' כבר נתן ואף אם נשתברו
הלוחות משתמא היה משה כתבו או היה מתפלל שיחזרו הלוחות כמו שהיו
אלא ודאי על התורה כלה קאי שהוא עתיד לכתוב: ג מדכתיב לקמן
בפרשת אחרי מות פני הכפורת וכל פנים לכל הפחות טפח: ד מדכתיב
כרובים קרינן כרביא פירש כמער · כי תרגום תינוק הוא רביא וכ"ף של
כרובים הוא כף הדמיון: ה שהם קצות האורך ולא קצות הרוחב כי אז
יתחייב שיהיה אחורי הכרוב האח' לצד אהל מועד ואין זה נכון ועוד כי כתיב
ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים · ואם יהיו
אחורי הכרוב האחד אל אהל מועד יהיה גופו מבדיל בין מקום יציא' הדיבור
ובין האהל: ו ויהיה פירשו כמו פרושי לא פורשים כי אינם בעלי
חיים והיה לו לומר פורשי כמו פרושי מפני שפירש פורשי שב אל הכרובים
ופירש פרושים שב אל הכנפים לפיכך הוצרך לומר שלא יעשה כנפיהם שוכבי'
שישוב אל הכנפים: ז לפי שהיו עושין המשכן כשיעור המקדש ומקדש
היה גובהו ל' אמות והכרובים מגיעים עד שליש שהוא עשרה אמות והמשכן
גובהו י' אמות שהן ששים טפחים לכן צריכין הכרובים להגיע עד שליש
המשכן שהוא עשרים טפחים וארון גובהו אמה וחצי שהוא תשעה טפחים
וטפח של כפורת הרי י': ח אף על פי שאין כתיב ואת בוי"ו בס"ת
של רש"י היה כתיב בוי"ו על פי המסורת:

א כלומר

בעל הטורים

צ"ז שלא להוצי' בדי הארון ממנו:

שני

שנים כרבים ופניה' איש אל אחיו כמו שני חברי' שנושאי' ונותנין בדבר תורה:

כל משכנא פרשי כנפים וכל קרייא חליף פרשי' כנפי':
ג' מלא:
ג' מלא וחד חסר:

מבין שני הכרבים ר"ת מחא:

כל אוריית' חסר:

אונקלוס

סחור סחור ותעביד דיר דדהב לגדנפיה סחור
סחור: ותעביד ליה ארבע עזקן דדהב
ותתן ית עזקתא על ארבע זויתא די לארבע
רגלוהי: לקביל גדנפא תהוין עזקתא
לאתרא לאריחיא למיטל ית פתורא: ותעביד
ית אריחיא דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא
ויהון נטלין בהון ית פתורא: ותעביד
מגיסוהי ובזיכוהי וקסותיה ומכילתיה דיתנסך
בהין דהב דכי תעביד יתהון: ותתן על פתורא
לחם אפיא קדמי תדירא: ותעביד מנרתא
דדהב דכי נגיד תתעביד מנרתא שידה וקנה
כלידהא חזורהא ושושנהא מנה יהון: ושתא
קנין נפקין מסטרהא תלתא קני מנרתא
מסטרה חד ותלתא קני מנרתא מסטרה
תנינא:

מנחות נ"ז
מנחו' נ"ו
עיין בת"א
מנחות כ"ח
שם כ"ח

תרומה

ועשית זר־זהב למסגרתו סביב: כו ועשית לו
ארבע טבעת זהב ונתת את־הטבעת על ארבע
הפאת אשר לארבע רגליו: כז לעמת המסגרת
תהיין הטבעת לבתים לבדים לשאת את־
השלחן: כח ועשית את־הבדים עצי שטים
וצפית אתם זהב ונשא־בם את־השלחן: כט
ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר
יסך בהן זהב טהור תעשה אתם: ל ונתת
על־השלחן לחם פנים לפני תמיד: פ לא
ועשית מנרת זהב טהור מקשה תיעשה
המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה
ממנה יהיו: לב וששה קנים יצאים מצדיה
שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני
מנרה

בעל הטורים

נ"ח מנות סידור לחם הפני' ולבונה:

ועשית מנורה ז"פ כתיב מנורה כנגד ז' רקיעי' ושבעה ארצות ואין נפר' מנור' סין וכן נפר'

שלישי

בראשית לומר במקו' נר אין שטן ואין מזיק ובזכות נר מצוה ותורה אור סותם פיו של שטן מלהשטין:

רשי

למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר האמור למעלה ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה: (כז) לעמת המסגרת תהיין הטבעות. ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים: לבתים. לצורך א בתים: לבדים. כתרגומו אתרא ב לאריחיא: (כח) ונשא בם. לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: (כט) ועשית קערותיו וכפותיו. קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולים לו למטה וזוקף מכאן ומכאן כלפי מעלה ג כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפת השלחן ד והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל ה בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו. בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים למערכת שנאמר * ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו. הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר ג' על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קס"וא: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה הן סניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה (הרבה גורס חמשה) פצולים זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל. אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים * קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר: ומנקיותיו. אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אנקלוס שתרגם מכילתיה היה סובר כדברי האומר מנקיות הן סניפין: אשר יסך בהם. אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך שהיו עליו כמין סכך וכסוי ו וכן במקום אחר הוא אומר * ואת קשות הנסך וזה וזה לשון סכך וכסוי הם: (ל) לחם הפנים. שיש לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם וסדר מערכותיו מפורשים באמור אל הכהנים: (לא) מקשה תיעשה המנורה. שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כן ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולדר"ין אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך: מקשה. תרגומו נגיד לשון המשכה שמשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטד"ין בלע"ז כמו * דא לדא נקשן: תיעשה המנורה. * מאליה לפי שהיה משה מתקשה ז בה. אמר לו הקדוש ברוך הוא השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה: ירכה. הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשה הרגלים יוצאין הימנה ולמטה: וקנה. הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה: גביעיה. הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדיר"נש ואלו עשויין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי: כפתוריה. כמין תפוחים היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להם פומי"לש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק בין כפתור לכפתור: ופרחיה. ציורין עשויין בה כמין פרחין: ממנה יהיו. הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם לבדם וידביקם: (לב) יוצאים מצדיה. לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובה של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה קנים:

ויקרא כ"ד
מנחות נ"ו
במדבר ד'
דניאל ה'
תנחומא
מנחות כ"ט

שפתי חכמים

א כלומר שהם יהיו לצורך בתים לבדים: ב הרא"ם פירש אתרא לאריחיא שאין הטבעות בעבור בתים והבדים אלא הטבעות בעבור בתים והבתים בעבור בדים: ג פירש הבצק היה זקוף מכאן ומכאן כמין כתלים ובאמצע היה אויר ביניהם והא כמין ח' הפוכה: ד כלומר היה נותן לחם הפני' ממש בשפת השלחן כדי שיהא עובי השלחן נמשך בשוה למעלה עם לחם הפנים וכן בשפת השני נמצא שרואין לצידי הבית מכאן ומכאן לאורך של שלחן עומד ברוחב של משכן שהוא אוהל מועד מחוץ לפרוכת: ה רוצה לומר מדכתיב קערותיו משמע שהי קערות וכן בכולהו צריך לומר שהיו יותר מאחד: ו פירש אותן חצי קנים שהיו מונחים בין לחם ללחם היו כמין סכך על הלחם ואף שאין נזכר לחם כאן ור"ל שפירוש' אשר יכוסה בהן מי שצריך לכיסוי והיינו הלחם: ז והקדוש ברוך הוא כשראה שנתקשה בה הראהו מנורת אש ואף על פי כן נתקשה בה א"ל השלך את הככר לאור וזה היה על ידי בצלאל והיא נעשית מאליה כפועל אבל לא אמר הקב"ה למשה בפירוש שתעשה מאליה ודרשו כן מדכתיב תיעשה בי"וד ולא תעשה הר"אם האריך כאן ואני קצרתי:

א פירש

משוקדים

מנרה מצדה השני : לג שלשה גבעים
משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה
גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן
לששת הקנים היצאים מן המנרה : לד
ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה
ופרחיה : לה וכפתר תחת שני הקנים ממנה
וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת
שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים מן
המנרה : לו כפתריהם וקנתם ממנה יהיו כלה
מקשה אחת זהב טהור : לז ועשית את נרתיה
שבעה והעלה את נרתיה והאיר על עבר פניה :
לח ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור :
לט ככר זהב טהור יעשה אתה את כל
הכלים האלה : מ וראה ועשה בתבניתם
אשר אתה מראה בהר : ס
כו א ואת המשכן תעשה עשר יריעת
שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני כרבים
מעשה

אונקלוס

תנינא : תלתא כלידין מצירין בקניא חד חזור
ושושן ותלתא כלידין מצירין בקניא חד חזור
ושושן כן לשתא קנין דנפקין מן מנרתא :
ובמנרתא ארבעא כלידין מצירין חזורהא
ושושנהא : וחזור תחות תרין קנין דמנה וחזור
תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין
דמנה לשתא קנין דנפקין מן מנרתא : חזוריהון
וקניהון מנה יהון כלה נגידא חדא דדהב
דכי : ותעביד ית בוציניא שבעא ותדליק
ית בוצינהא ויהון מנהרין לקביל אפהא :
וציבתהא ומחתיתהא דדהב דכי : ככרא
דדהב דכי יעביד יתה ית כל מניא האלין :
וחזי ועביד בדמותהון דאת מתחזי בטורא :
וית משכנא תעביד עשר יריען דבוץ שזיר
ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת כרובין עובד
אומן תעביד יתהון : אורכא דיריעתא
חדא

בעל הטורים

ה׳ מלין דלית להון הכרע :

כלם חסר יו״ד קדמאה :

וראה ג׳ ראשי פסוקי׳ הכא ואי׳ וראה אם דרך עוצב

רביעי
כו

בי ואידך וראה בני׳ לבניך פי׳ אם דרך

תולדות אהרן

שם
יומא כ״ב
מנחות כ״ח
מנחות פ״ח
מנחות שם
מנחות כ״ח פ״ח
שם כ״ט
שבת נ״ח

שפתי חכמים

א פירש אין מלות והאיר אל עבר פניה ולא חלת והעלה כרותיה מורה על הדלקה ומפני שאין הפרשה הזאת מדברת בהדלקתה לא בעשייתה ולכך יחוייב שיהיה פירש והעלה וגם האיר אזהרה על האומן שיעשה נירותיה באופן שכשידליק המדליק את כרותיה יאירו אל עבר פניה ואיך יהיה זה שיעשה פי׳ ששת הנירות שכשאת הקנים מסובבים כלפי האמצעי הר״אם : ב פירש מקרא קצר הוא שהיה לו לכתוב וראה התבנית אשר אני מראה אותך ועשה כתבנית׳ אשר אתה מראה בהר דאם לא כן מאי ועשה כתבניתם ונומר והלא לא הגיד לנו הכתוב בשום מקום שהראהו את תבניתם והוסיף ואמר הרב ראה כאן בהר כלומר בהר שאמר הכתוב צריך לפרש בהר שאמור תורה על ההר שהיה עומד בו לא על מקום מיוחד מן ההר דאם לא כן לא היה לו לומר אשר אתה מראה בהר שהוא דרך כללות אלא במקום המיוחד ממנו הריוו בוולת כאן הרא״ם : ג כאן משמע שמשה עשה את המנורה ואם תאמר והא לעיל פירש רש״י תיעשה מאליה וי״ל דגם זה לא היה מועיל עד שנעשית מאליה וכדפירש לעיל : ד פירש שכולן היה שזורין יחד כדכתיב משזר וי״ו ותכלת במקום ב׳ כאלו אמר שש משזר בתכלת וארגמן וגו׳ בוי״ו ה׳ שלחני ורוחו כמו ברוחו ה׳ וכלי זיינו כמו בכלי זיינו :
שהפרציף

רש״י

(לג) א משוקדים ׳ כתרגומו מצויירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניילי״ר : שלשה גביעים ׳ בולטין מכל קנה וקנה כפתור ופרח היה לכל קנה וקנה : (לד) ובמנורה ארבעה גביעים ׳ בגופה של מנורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והג׳ למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה : משוקדים כפתוריה ופרחיה ׳ * זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה : (לה) וכפתור תחת שני הקנים ׳ מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך ׳ * כך שנינו במלאכת המשכן גובהה של מנורה י״ח טפחים הרגלים והפרח ג׳ טפחים הוא הפרח האמור בירך שנאמר * עד ירכה עד פרחה וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהארבע גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה שנ׳ משוקדים כפתורי׳ ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן הג׳ כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגומר וטפחים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולין כנגד גובהה של מנורה וטפחיים חלק נשתיירו שם ג״ט שבהם ג׳ גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ״ב י״ח לששה קנים ג׳ לכל אחד ואחד וארבעה בגופה של מנורה הרי כ״ב ואחד עשר כפתורים ו׳ בששת הקנים וג׳ בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד נאמר במנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך והאחד בג״ט העליונים עם ג׳ הגביעים ותשעה פרחים היו לה ו׳ לששת הקנים שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק בתשובה זו הכתובה למעלה תמצאם כמנייניהם איש איש במקומו : (לז) את נרותיה ׳ כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות : והאיר על עבר פניה ׳ עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל נגד פני הקנה האמצעי א שהוא גוף המנורה : (לח) ומלקחיה ׳ הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן ליישבן ולמשכן בפי הנרות ועל שם שלוקחים בהם קרויים מלקחים ובכתה א פנ״א לשון צבת טנלייי״ש בלע״ז : ומחתותיה ׳ הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ולשון מחתה פויישדל״א בלע״ז כמו * לחתות אש מיקוד : (לט) ככר זהב טהור ׳ שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול ק״ך מנה והמנה היא ליטרא שזוקלין בה כסף לאשקל קולוניא והם ק׳ זהובים כ״ה סלעים והסלע ארבע זהובים : (מ) וראה ועשה ׳ ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך ב מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב״ה מנורה ג של אש : אשר אתה מראה ׳ כתרגומו דאת מתחזי בטורא אלו היה נקוד מראה בפתח היה פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי לאחרים מראית לך שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה) : (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות ׳ להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלוים מאחוריהן לכסותן : שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני ׳ הרי ארבע מינין בכל חוט וחוט ד אחד של פשתן וג׳ של צמר וכל מין ומין חוטו כפול ו׳ הרי ד׳ מינין כשהן שזורין כ״ד כפלים לחוט * :

יומא כ״ב
מנחו׳ כ״ט
במדבר ח׳
ישעיה ל׳
יומא ע״ב

כרובים

מעשה חשב תעשה אתם ׃ ב ארך היריעה האחת שמנה ועשרים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לכל היריעת ׃ ג חמש היריעת תהיין חברת אשה אל אחתה וחמש יריעת חברת אשה אל אחתה ׃ ד ועשית ללאת תכלת על שפת היריעה האחת מקצה בחברת וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית ׃ ה חמשים ללאת תעשה ביריעה האחת וחמשים ללאת תעשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללאת אשה אל אחתה ׃ ו ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את היריעת אשה אל אחתה בקרסים והיה המשכן אחד ׃ ז ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת תעשה אתם ׃ ח ארך היריעה האחת שלשים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעת ׃ ט וחברת את חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל ׃

ועשית

אונקלוס

יומא ע"ב · שבת צ"ח

חדא עשרין ותמני אמין ופותיא ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לכל יריעתא ׃ חמש יריען יהוין מלפפן חדא עם חדא וחמש יריען מלפפן חדא עם חדא ׃ ותעביד ענובין דתכלא על שפתא דיריעתא חדא מסיטרא בית לופי וכן תעביד בשיפתא דיריעתא בסטרא דבית לופי תנינא ׃ חמשין ענובין תעביד ביריעתא חדא וחמשין ענובין תעביד בסטרא דיריעתא דבבית לופי תנינתא מכוונן ענוביא חדא עם חדא ׃ ותעביד חמשין פורפין דדהב ותלפיף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא ויהי משכנא חד ׃ ותעביד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדא עשרי יריען תעביד יתהין ׃ סס

סנה' כ"ט · שבת כ"ח

אורכא דיריעתא חדא תלתין אמין ופותיא ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עסרי יריען ׃ ותלפיף ית חמש יריען לחוד וית שית יריען לחוד ותעיף ית יריעתא שתיתיתא לקביל אפי משכנא ׃ סס

ותעביד חמשין ענובין על שיפתא דיריעתא חדא

בסיטרא

בעל הטורים

עושה בי וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר שתבנה להר הבית לבית המק' להתפלל ולהודות ויתכפר לך כמו שסידר שלמה בתפילתו אם יחטא איש לאיש וגו' ובא אל המקום הזה ואם תעשה כן ורואה בנים לבנין ׃

כל אורך דכו' במנות ולעשיה בגרש ׃

רש"י

כרובים מעשה חושב ׃ כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה א מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן ׃ ארי מצד זה ונשר מצד זה ב כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלע"ז פיישי"ש ׃ (ג) תהיין חוברות ׃ תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד ׃ אשה אל אחותה ׃ כן דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים ופניהם איש אל אחיו ׃ (ד) לולאות ׃ לצו"לש בלע"ז וכן ת"א ענובין לשון עניבה ׃ מקצה בחברת ׃ באותה יריעה שבסוף החבור קבוצת חמשת היריעות קרויה חוברת ׃ וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית ׃ באותה יריעה שהיא קיצונה לשון קצה כלומר לסוף החוברת ׃ (ה) מקבילת הלולאות אשה אל אחותה ׃ שמור שתעשה הלולאות במדה אחת מכוונות הבדלתן זו מזו וכתלתן כיריעה זו כן יהא במחברתה כשתפרוש חוברת אצל חוברת היו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד של זו ג וזהו לשון מקבילות זו כנגד זו תרגומו של כנגד לקבל ׃ היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ' וכן החוברת השנית. והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב ׃ רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו' ושני קרשים למקצעות הרי עשר ובמקום אפרש למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה נשתיירו י"ו אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות ׃ רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברת שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ד' (ברש"י ישן חמשה) עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין וילון נשתיירו ח' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות זו מצאתי בברייתא דמסכת מדות ׃ אבל במסכת שבת * אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט' אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב בפרשה זו מסייענו ונתת את הפרוכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרשים ד ולמערב אמה ׃ (ו) קרסי זהב ׃ פירמי"ש בל"עז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן האחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן ׃ (ז) יריעות עזים ׃ מנוצה של עזים ׃ לאהל על המשכן ׃ לפרוש אותן על היריעות התחתונות ׃ (ח) שלשים באמה ׃ שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנותן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה ׃ (ט) וכפלת את היריעה הששית ׃ העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות ה אל מול פני האהל ׃ חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה

שבת כ"ח

שפתי חכמים

א שהפרציף שזה מצ' כדין זה דומה לזה ׃ ב כתב הרא"ם ולפי זה האי דנקט ארי מצד זה ונשר מצד זה לאו דווקא אלא צורות בעלמא וכו' ׃ אבל לא ידעתי אין כנה הכתוב שאר צורות בשם כרובים אם פירש כרובים הוא צורות ילדים שתרגומו כרביא כמו שכתב רש"י ז"ל וכמו שהוא מבואר בפרק אין דורשין עכ"ל ׃ וכ"נ שלא היו מצויירין ביריעות המשכן שום צורות רק צורות המרכבה שהם ד' אדם אריה שור נשר והא דנקט רש"י ארי מצד זה ונשר מצד זה הוא דווקא וכו' ׃ ג לולאות של זו מכוונות כנגד לולאות של זו והקרסים מחברין יחד ׃ ד פירש הפרוכת מפסיק בין קדשי קדשים לאהל מועד ומושך מן המערב י' אמות כאורך של קדשי קדשים נמצא פרוכת עד מזרח היה עוד ד' אמות ואי אמרת שהיריעו' היו מכסות את עמודי המזרח שהיו עובין אמה ואחר כך מכסין היריעות עוד ד' אמות על הפרוכת שבין קדשי קדשים נמצא פרוכת משוכה מן הקרסים ולמעלה אמה דהא הקרסים היו באמצע היריעות בסוף של מחברת וכל מחברת לא היו לחבו כ"א ד' אמות ועתה מכסין היריעות כ"א אמות ׃ ה כיון דכתיב וחצי היריעה תסרח על אחורי המשכן נמצא שחצי' האחד תסרח על פני

נקרא

ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה האחת
הקיצנה בחברת וחמשים ללאת על שפת היריעה
החברת השנית: יא ועשית קרסי נחשת חמשים
והבאת את הקרסים בללאת וחברת את האהל
והיה אחד: יב וסרח העדף ביריעת האהל חצי
היריעה העדפת תסרח על אחרי המשכן:
יג והאמה מזה והאמה מזה בעדף
בארך יריעת האהל יהיה סרוח על צדי המשכן
מזה ומזה לכסתו: יד ועשית מכסה
לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה ערת תחשים
מלמעלה: ס פ טו ועשית את
הקרשים למשכן עצי שטים עמדים:
טז עשר אמות ארך הקרש ואמה
וחצי האמה רחב הקרש האחד: יז
שתי ידות לקרש האחד משלבת אשה אל
אחתה כן תעשה לכל קרשי המשכן: יח
ועשית את הקרשים למשכן עשרים קרש
לפאת נגבה תימנה: יט וארבעים

ארני

אונקלוס

בסיטרא דבית לופי וחמשין ענובין על סיפתא
דיריעתא דבית לופי תנינא: ותעביד
פורפין דנחשא חמשין ותעיל ית פורפיא
בענוביא ותלפיף ית משכנא ויהי חד:
וסירחא דיתיר ביריעת משכנא פלגות יריעתא
טס דיתירא תסרח על אחורי משכנא: ואמתא
נס מכא ואמתא מכא ביתיר באורכא יריעתא
דמשכנא יהי סריח על סיטרי משכנא מכא
ומכא לכסיותיה: ותעביד חופאה
למשכנא דמשכי דכרי מסמקי וחופאה דמשכי
יומא ח ע"ב ססגונא מלעילא: ותעביד ית דפיא
סוכה ה' למשכנא דאעי שיטין קיימין: עשר אמין
סוכה ה' אורכא דדפא ואמתא ופלגות אמתא פותיא
[illegible] דדפא חד: תרין צירין לדפא חד משלבין
[illegible] חד לקביל חד כן תעביד לכל דפי משכנא:
ותעביד ית דפיא למשכנא עשרין דפין לרוח
עיבר דרומא: וארבעין סמכין דכסף

תעביד

בעל הטורים

הששית ב' בתורה הכא וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששי' בזכות השלחן שהיה במשכן נשלח הברכה בכל העולם:

כ"ד פעמי' שטי' בפרש' כנגד כ"ד [illegible]

חמישי

שכפלו בשטי' ומ"ח קרשי' כנגד מ"ח נביאי' ומ"ח משמרו' כהונה ולויה והיו ז' בריחי' כנגד ז' דורות מאברהם עד עד משה ושבעה רועים והבריח התיכון הוא דוד שמבריח האומות מן הקצה:

שפתי חכמים

פני המשכן: א לאו דווקא מגולות בקרשים שהרי אמה אחד נכנסו באדני' אלא ר"ל שתי אמות שהיו מגולות אמה של קרשים ואמה של אדנים וצ"ל כמי דהא דפירש רש"י שתי אמות מגולות היינו אליבא דברייתא דמסכ' מדות אבל אליבא דגמרא דמסכת שבת שהיו ט' אמות על אחורי המשכן לא היו מגולות למערב אלא אמה של האדנים ואליבא דכ"ע יריעות העזים היו מכסות גם אדנים ואליבא דמסכת שבת צריכים אנו לומר שהיה אמה של יריעות מכסות האמה של העמודים ושתי אמות היו נכפלים על מסך פתח האהל. א"נ שהיה אמה אחד כפל על מסך פתח האהל ואמה אחת היה סרוח על אחורי המשכן ומונח ומושכ' על הארץ וק"ל: ב כלומר על הגג ולא על הדפנות ומיהו כמי שהי"א יריעות עזים נקראו אהל כדכתיב ועשית יריעות עזים לאהל המשכן: ג ומפני שהארזים היו מיוחדים מתחילה לקרשים כנה הארזים בשם קרשים וכתב הקרשים בה"א הידיעה במקום הארזים: ד שהן בד הפנימי ובד חיצוני בעוביו והבד של רוחב הקרש מבד אחד: ה כלומר בחריצי הידות שמג' רוחותיו ולא על חריצי הקרשים ויהיה אשה אל אחותה שב אל הידות לא על הקרשים: ו ואם כן לא היה יכול לכוין הקרשים יחד אלא עומדים בשיפוע:

א דילפינן

רש"י

(יב) וסרח העודף ביריעות האהל. על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שאמר בהם לאהל על המשכן וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג שמאהילו' ומסככו' על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי למערב שהחצי של יריעה אחת היתירה עשרה היתירה היה נכפל אל מול פני האהל נשארו שתי אמות לחצי' עודף על רוחב התחתונה: תסרח על אחורי המשכן. לכסות שתי אמות שהיו א מגולות בקרשים: (יג) והאמה מזה והאמה מזה. לצפון ולדרום: בעודף. באורך יריעות האהל שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות: יהיה סרוח על צדי המשכן. לצפון ולדרום כמו שפירש למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה: אחורי המשכן. הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לימין ולשמאל: (יד) מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים יעשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ב ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן ל' ורחבן י' אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים: (טו) ועשית את הקרשים. הל"ל ועשית קרשים כמה שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם ג הוא שיסד הבבלי בפיוט שלו טס מטיס מזורזים. קורות בתינו ארזים. שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: עצי שטים עומדים. איסטנטי"ש בלע"ז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש*: (טז) עשר אמות ארך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו ארכו של משכן לך' קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב ל' אמה: (יז) שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע (רוצה לומר קרש נקרא מה שנאמר לאחר שחרץ מכאן ומכאן. ולא נשאר רוחב אמה. כמנא חצי רוחב הקרש שבאמצע הוא חצי אמה. *וכן פירש רש"י בהל"א בפרק הזורק שהחריץ באמצע רחב חצי אמה. והיה חורץ רביעית אמה מכל צד. וכל יד היה רחב רביעית אמה. וכן כל שפת אדן היה רחב רביעית אמה. ודוק היטב. ואז סרה תלונת הרא"בן ותמיהתו מסולקת) ואותן הידות מכניס באדנים שהיו חלולים והאדנים גובהן אמה ויושבים רצופים מ' זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשת צידיהן ד רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה: משלבת. עשויות כמין שליבת סולם ומובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם: אשה אל אחותה. מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו ה כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ ו בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן: (יח) לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא:

יומא ע"ב סוכה מ"ה שבת צ"ח

ולירכתי

אדני כסף תעשה תחת עשרים הקרש שני
אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני
אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו:
כ ולצלע המשכן השנית לפאת צפון
עשרים קרש: כא וארבעים אדניהם
כסף שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים
תחת הקרש האחד: כב ולירכתי
המשכן ימה תעשה ששה קרשים: כג
ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים:
כד ויהיו תאמים מלמטה ויחדו יהיו
תמים על ראשו אל הטבעת האחת כן יהיה
לשניהם לשני המקצעת יהיו: כה
והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר
אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד ושני
אדנים תחת הקרש האחד: כו ועשית בריחם עצי
שטים חמשה לקרשי צלע המשכן האחד: כז
וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית
וחמשה

אונקלוס

תעביד תחות עסרין דפין תרין סמכין תחות:
דפא חד לתרין צירוהי ותרין סמכין תחות דפא
חד לתרין צירוהי: ולסטר משכנא תנינא
לרוח ציפונא עסרין דפין: וארבעין
סמכיהון דכסף תרין סמכין תחות דפא חד
ותרין סמכין תחות דפא חד: ולסייפי
משכנא מערבא תעביד שיתא דפין: ס"נ כ"ע
ותרין דפין תעביד לזוית משכנא בסופיהון:
ויהון מכוונין מלרע וכחדא יהון מכוונין על- סב
רישיה לעזקתא חדא כן יהי לתרויהון לתרין זויין סב
יהון: ויהון תמניא דפין וסמכיהון דכסף
שיתא עשר סמכין תרין סמכין תחות דפא חד
ותרין סמכין תחות דפא חד:
ותעביד עברי דאעי שיטין חמשא
לדפי סטר משכנא חד:
וחמשה עברין לדפי סטר משכנא תנינא
וחמשא

בעל הטורים

כלם חסר :

ד' וח סר :

ויחדיו ב' במס' הכא וחבירו ויחדיו כלם יכליון לומר שהיו הקרשי' כלים זה עם זה שלא היו זה נכנס וזה יוצא א"כ רמז לת"ד שהיו כלים עד כאצבע וזהו ויחד יו כלם יכליון שהיו כלי' והולכין :

רש"י

(כב) ולירכתי · לשון סוף כתרגומו ולסיפי [ו] לפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים והמערב אחורי' וזהו סוף שהפנים הוא הראש : תעשה ששה קרשים · הרי ט' אמות רחב : (כג) ושני קרשים למקצעות · אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן · אלא שאלו השתים אינם בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר [א] והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה : ויהיו תאומים מלמטה · כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקם זו מזו וזהו שפירשתי שיהיו בידי הידות חרוצים מצדיהן שיהא רחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חרץ של [ב] [ד] קרש הצפוני והדרומי [ג] כדי שלא יפרידו האדנים [ב] ביניהם : (כד) ויחדיו יהיו תמים · כמו תאומים : על ראשו · של קרש : אל הטבעת האחד · כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני צדדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו · אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן [ג] אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי · ורוצה לומר שהדרומי וצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו ומה שכתב היה טבעת בעובי קרש רוצה לומר בעובי קרש המערבי ודוק) · שהדרומי וצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני [ד] הכתלים מחוברים : כן יהיה לשניהם · לשני הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי [ה] וכן לשני המקצועות : (כה) והיו שמנה קרשים · הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים תעשה למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע [ו] ועשה לו שתי ידות כמין שני חווקין · [ז] ולי נראה שהגרסא כמין שני שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסין לתוך שתי אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך טבעת אחד של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה ונוחר כך היא המשנה והפירוש שלה הבאתי למעלה בסדר המקראות : (כו) בריחים · כתרגומו עברין ובלע"ז אשפ"ריש : חמשה לקרשי צלע המשכן · אלו ה' נ' הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבע אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו שנאמר והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצה אל הקצה שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים ליכנס בתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע

שפתי חכמים

[א] דילפינן מבית עולמים שהיה רחבו כשליש ארכו דארכו היה ששים אמות רחבו עשרים אמות הכי נמי במשכן רחבו כשליש ארכו וארכו היה שלשים אמות : [ב] ולא דמי לדעיל דבשאר הקרשים עושין החריצים ברחבן ולכן שיהיו שטחי האדנים ושפתי הקרשים שוים ולא יהיו עודפים זה לזה אבל באלו הקרשים חייב לעשותן בארכן משום שנאמר ויהיו תאומים למטה הר"אם : [ג] רוצה לומר אם היו טבעות קבוע באחד מן הקרשים שמחברין הקרשים והטבעות ביחד · (נח"י) לאפוקי הטבעות המוזכרים בסוף הפרשה שהבריחים נכנסות בהן היו קבועות כדאיתא בשבת דף צ"ח : [ד] פירש דאמה מזו ואמה מזו באות כנגד עובי הקרש הצפון והדרום הלכך היה הטבעת בתוך עובי הקרש שבצפון ושבדרום ונכנס בתוך ראש הקרש המקצוע שבסדר המערב : [ה] מדכתיב יהיו יתירא על כרחך כן יהיה לשניהם דבור לעצמו ורוצה לומר כמו שכל הקרשים היו חרוצים למעלה ברחבו שני חריצים מפני הטבעות כן יהיה לשניהם לקרש שבסוף בד צפון והקרש המערבי הדבוק לו וכן לשני המקצעות יהיה גם כן דבור בפני עצמו הוא · רוצה לומר כמו זה הדרך יהיה לשני המקצעות שהם מקצוע צפונית מערבית ומקצוע דרומית מערבית ובזה יהיו כל הקרשים קשורים זה בזה : [ו] פירש חורץ את הקרש מלמטה באופן שמניח רביע הקרש מכאן ורביע הקרש מכאן והחריץ היה כדי חצי הקרש באמצע דאם לכן לא ישאר כלום מכל רוחב הקרש ומתי ויעשה לו שתי ידות כמין ב' חווקים דקא' :
א והא

שמות כו

וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם
יָמָּה׃ כח וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ
הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃
כט וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב
וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם
וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃ ל וַהֲקֵמֹתָ
אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר׃ ס
לא וְעָשִׂיתָ פָרֹכֶת תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב
יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ לב וְנָתַתָּה אֹתָהּ
עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם
זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף׃ לג
וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ שָׁמָּה
מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה
הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃
לד וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת
בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ לה וְשַׂמְתָּ אֶת־
הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן
עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע
צָפוֹן׃ לו וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה
רקם

בעל הטורים

כל צלע דמשכנא טעמו למעל' ופתח: כלם כתיב כן במסרה אחרת כמספר ב' חסר וא' מלא:

ששי

הראית ב' במס' הכא ואי' אתה הראית לדעת פי' בהר הראית לדעת כי ה' הוא האלהים ואין עוד שהרכין שני שמים על ההר והראך שהוא לבדו מושל בעליוני' ובתחתונים: כ"ע חסר ה':

אונקלוס

וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא: וְעַבְרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דַפַּיָא מַעֲבַר מִן סְיָפֵי לִסְיָפֵי: וְיָת דַּפַּיָא תַּחֲפֵי דַהֲבָא וְיָת עִזְקָתְהוֹן תַּעְבֵּיד דַּהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָא וְתַחֲפֵי יָת עַבְרַיָא דַּהֲבָא: וּתְקִים יָת מַשְׁכְּנָא כְּהִלְכְתֵיהּ דִּי אִתַּחֲזֵיתָא בְּטוּרָא: וְתַעְבֵּיד פָּרוּכְתָּא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן יַעְבֵּיד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין: וְתִתֵּן יָתַהּ עַל אַרְבְּעָא עַמּוּדֵי שִׁטִּין מְחַפַּן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא עַל אַרְבְּעָא סַמְכִין דִּכְסַף: וְתִתֵּן יָת פָּרוּכְתָּא תְּחוֹת פּוּרְפַיָּא וְתַעֵיל תַּמָּן מִגָּו לְפָרוּכְתָּא יָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְתַפְרֵישׁ פָּרוּכְתָּא לְכוֹן בֵּין קוּדְשָׁא וּבֵין קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא: וְתִתֵּן יָת כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא בְּקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא: וּתְשַׁוֵּי יָת פָּתוֹרָא מִבָּרָא לְפָרוּכְתָּא וְיָת מְנַרְתָּא לָקֳבֵיל פָּתוֹרָא עַל סְטַר מַשְׁכְּנָא דָרוֹמָא וּפָתוֹרָא תִּתֵּן עַל סְטַר צִפּוּנָא: וְתַעְבֵּיד פְּרָסָא לִתְרַע מַשְׁכְּנָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר:
חמשא

סס · מנחו' כ"ט · יומא נ"א · מנחות כ"ז · יומא נ"ב · חגיג' כ"ה · מנחות נ"ח · מנחות סס · יומא ע"ב · שבת נ"ח

שפתי חכמים

א והא דלקחו החילוק הזה שלו היו משולשים ולא החילוק שמראש הקרש עד הבריח כמבריח ראשון עד השני לו ומבריח השני עד הג' כמשליש עד סוף הקרש שהוא כחלק לד' חלקים הוא מפני שהשני בדדין של בריח העליון שכל אחד הוא מראש הקרש עד הבריח הראשון והכל השני מבריח ההוא עד בריח התיכון הם חלקים שוים מב' בדדים והחלקים ההם נקראים של בריח העליון וכן הבריח התיכון מב' בדדיו עד בריח התחתון והעליון הם שוים ונקראים שלו וכן בשני בדדיו של בריח התחתון מבריח התיכון ומבריח התחתון עד סוף הקרש הם שוים ונקראים שלו לכן חלק אותו לג' חלקים ולא לד'. הרא"ם: ב פירש הסדקי קנים לא היו מכסים הטבעות אלא מגיעין מטבעת לטבעת הלכך לכל קרש צריך חצי קנה אחד דלכל קרש היו ב' טבעות: ג פירש צווי למשה שיקיימוהו הוא בעצמו. (כת"י) בספרי' ה"פ אחר שינמר כל מלאכת המשכן וכל כליו אז הקימו בפעם אחד ולא שתקימהו לפרקים כל אחד שיהיה נגמר אלא דווקא כולו כאחד: ד פירש קודם הקמתו שאע"פ שעכשיו עדיין לא הראה לו והיה ראוי לומר כמשפטו אשר תראה בהר בלשון עתיד מ"מ הכתוב מדבר בלשון עבר מפני שבעת הקמתו כבר הראה לו בהר: ה הר"אם ולא ידעתי למה יהיה ארכו לרחבו ורחבה לגבהו ולא בהיפוך שיהיה רחבה לרחבו וארכה לאורכו וע"ד מאחר שהיא מורבעת איך יפול אורך ורוחב לא ידעתי מקומו וכו'. (כת"י) ולי נראה ליישב דהצורות שהיו בפרוכת היו ארכן לרוחב המשכן ולהיליך הצורות הוא קורא אורך:

א דמלת

רש"י

אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת א כדי שיהיו כל הטבעות מכוונין זה כנגד זה אבל להבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה וזהו שנ' בתוך הקרשים. הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום אורך כל אחת ט"ו אמה והתיכון ארכו ל' אמה וזהו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וה' בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים ו' אמות והתיכון ארכו י"ב כנגד רחב ח' קרשים כך היא מפורשת במלאכת המשכן*: (כט) בתים לבריחים. הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים ליכנס בהן הבריחים: וצפית את הבריחים זהב. לא שהיה הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום צפוי אלא בקרש היה קובע כמין ב' פיפיות של זהב כמין ב' סדקי קנה חלוק וקובען אצל הטבעת לכאן ולכאן ב ארכן ממלא את רחב הקרש מן הטבעת לכאן ומתנה לכאן והבריח נכנס לתוכו וממנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני נמצאו הבריחים מצופי' זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחים הללו מבחוץ היו בולטות הטבעו' והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים: (ל) והקמות את המשכן. לאחר שינמור ג הקימהו: הראית בהר. קודם לכן ד שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: (לא) פרכת. לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ו' חוטין: מעשה חשב. כבר פירשתי שזו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה: כרובים. ציורין של בריות יעשה בה: ד' עמודים. תקועים בתוך ד' אדנים ואונקליות קבועין בהן עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך בה והאונקליות הן הווין שהרי כמין ווין הן עשויים והפרכת ארכה י' אמות לרחבו של משכן ורחבה י' אמות כגבהן של קרשים ה פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ כ' אמה נמצא בית קדש הקדשים עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתי חוברות של יריעות המשכן רחב החוברת כ' אמה וכשפרשה על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שליש של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: (לה) ושמת את השלחן. שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי המזרח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד ארך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות:

ועשית

אונקלוס

חַמְשָׁא עַמּוּדֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יַתְהוֹן דַּהֲבָא
וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא וְתַתִּיךְ לְהוֹן חַמְשָׁא סָמְכִין
דִּנְחָשָׁא׃ וְתַעְבֵּיד יַת מַדְבְּחָא דְּאָעֵי שִׁטִּין
חֲמֵשׁ אַמִּין אוּרְכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָא מְרַבַּע יְהֵי
מַדְבְּחָא וּתְלָת אַמִּין רוּמֵיהּ׃ וְתַעְבֵּיד קַרְנוֹהִי עַל זבחי' כ"ט
אַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ מִנֵּיהּ יְהֶוְיָן קַרְנוֹהִי וְתַחֲפֵי יָתֵיהּ ס' ס"ב
נְחָשָׁא׃ וְתַעְבֵּיד פְּסַכְתְּרָוָתֵיהּ לְמִסְפֵּי קִטְמֵיהּ שם
וּמַגְרוּפְיָתֵיהּ וּמַזְרְקוֹהִי וְצִנּוֹרְיָתֵיהּ וּמַחְתְּיָתֵיהּ
לְכָל מָנוֹהִי תַּעְבֵּיד נְחָשָׁא׃
וְתַעְבֵּיד לֵיהּ סְרָדָא עוֹבַד מְצַדְתָּא דִּנְחָשָׁא וְתַעְבֵּיד
עַל מְצַדְתָּא אַרְבַּע עִזְקָן דִּנְחָשָׁא עַל אַרְבַּעַת
סִטְרוֹהִי׃ וְתִתֵּן יָתַהּ תְּחוֹת סוֹבְבָא דְּמַדְבְּחָא זבחי' ס"ג
מִלְּרַע וּתְהֵי מְצַדְתָּא עַד פַּלְגוּת מַדְבְּחָא׃ זבחי' כ"ג
וְתַעְבֵּיד אֲרִיחַיָּא לְמַדְבְּחָא אֲרִיחֵי קי"ט
דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יַתְהוֹן נְחָשָׁא׃ יומא ע"ב
וְיָעֵל יַת אֲרִיחוֹהִי בְּעִזְקָתָא וִיהוֹן אֲרִיחַיָּא עַל
תְּרֵין סִטְרֵי מַדְבְּחָא בְּמִיטַל יָתֵיהּ׃ חֲלִיל ב"ב י"ב
לוּחִין תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ כְּמָא דִּי אַחֲזֵי יָתָךְ בְּטוּרָא כֵּן
יעבדון

תרומה קכג

וְקָם׃ לז וְעָשִׂיתָ לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה
עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב
וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי נְחֹשֶׁת׃ ס

כז

א וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים
חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה
הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ ב
וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ
קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃ ג וְעָשִׂיתָ
סִּירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו
וּמַחְתֹּתָיו לְכָל כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃
ד וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת
וְעָשִׂיתָ עַל הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע
קְצוֹתָיו׃ ה וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ
מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ׃
ו וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ
אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ ז וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת
וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת
אֹתוֹ׃ ח נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
הֶרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ׃ ס ס ט וְעָשִׂיתָ
את

בעל הטורים

ל' דגש וחד פרש עכן למסך׃

כ"ח קמצין׃ כל אורייתא חסר׃ ג' חסר׃ ל' וחסר׃ חסר י' חסר׃

כלם חסר׃ ל' קמץ וה' פתח׃

כלם מלא׃

נביב עולה ששים שעד ס' אמות יכולין להוסיף על המזבח׃

שביעי

רש"י

(לז) ועשית מסך · וילון הוא מסך כנגד הפתח כמו
*סכת בעדו לשון מגין׃ מעשה רוקם · הצורות שעשוי' איוב א'
בו מעשה מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר
זה׃ רוקם · שם האומן ולא שם האומנות תרגומו
עובד צייר ולא עובד צייר · מדת המסך כמדת הפרכ'
י' אמות על י' אמות׃ (א) ועשית את המזבח וגו'.
וג' אמות קומתו · *דברים ככתבן דברי רבי יהודה ר' זבחי' כ"ט

שפתי חכמים

א דמלת רבוע כאן ולהלן מופנה הוא לג"ש מכדי כתיב ה' אמו' אורך וה' אמות
רוחב רבוע ל"ל אלא ש"מ לאפנויי ומגז השני נמי מופנה דכתיב אמה ארכה
ואמה רחבה רבוע ל"ל אלא ש"מ לאפנויי וכיון שמופנה מב' צדדין אי"ל למדרש
ולהוציא ממשמעו' הקרא׃ ב כלומר שהכלים עצמן תעשה נחושת לא הדברי'
שהם לכלים כי אין שם זולתם ול"מ יתירא והוא לתיקון הלשון׃ ג פירש
הד' קלנותיו היו משוכין לפנים מהן מעט׃ ד כדי להקריב עליו קרבנו'׃
א כלומר

יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע א מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים ג' אמות
קומתו משפת סובב ולמעלה׃ (ב) ממנו תהיינה קרנותיו · שלא יעשה לבדם ויחברם בו׃ וצפית אותו נחשת · לכפר על עזות מצח שנ'
*ומצחך נחושה׃ (ג) סירותיו · כמין יורות׃ לדשנו · להסיר דשנו לתוכה והוא שת"א לאספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלות ישעי' מ"ח
בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו *ותשרש שרשיה *אויל משריש ואחלותו *וכל תבואתי תשרש · וכמוהו תהלי' פ'
*בסעיפיה פוריה ואחלותו מסעף פורה מפשח סעיפיה וכמוהו וזה האחרון עצמו סבר עצמיו וכמוהו *ויסקלוהו באבנים ואחלותו סקלו מאבן איוב ה'
הסירו אבניה וכן *ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז אדשנכדר"יר׃ ויעיו · כתרגומו מגרפו' שבותלב הם הדשן והן כמין שם ל"א
כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז וד"יל׃ מזרקותיו · לקבל בהם דם הזבחים׃ ומזלגותיו · כמין אונקליות כפופים ומכה ישעי' י"ז
בהם בבשר ונתחבים בו ומתהפכין מהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע"ז קרוכי"ש ובלשון חכמים צנוריות׃ ומחתותיו · יהושע ז'
בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם חתייתן קרויים מחתות כמו *לחתות אש מיקוד ישעי' ה'
לשון שאיבת אש ממקומה וכן *היחתה איש אש בחיקו׃ לכל כליו · כמו כל ג כליו׃ (ד) מכבר · לשון כברה שקורין קרי"בלא כמין ישעי' ל'
לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקר' זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחושת מעשה רשת׃ (ה) כרכב המזבח · משלי ו'
סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכב כמו שסביבו בהכל שוחטין אלו הן גלמי כלי עץ כל שעתי' לשוף ולכרכב והוא כמו שעושים
חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ אף למזבח עשה חריץ סביבו והיה רחבו אמה בדפנו לכוי והוא לסוף שלש (ס"א שם)
אמות של גבהו כדברי האומר גבהו פי שנים בארכו הא מה אני מקיים ג' אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהנים לא
היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שניכו בזבחים אי זהו כרכוב בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של
הלוך רגלי הכהנים ב שתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקנו שם והכתי' תחת כרכוב המזבח ולמט' למדנו שהכרוב בדפנו הוא ולגיש
המכב' תחתיו · ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו וזה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחב ועל
חצי המזבח נמצא שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית
עולמים דוגמת חוט הסקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו אע"פ שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפ' מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה
במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא · ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו
ממלאין חללו אדמה ד במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי
החצר שבדרום כדברי האומר י' אמות קומתו · ולדברי האומר דברים ככתבן ג' אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא י' אמות כך
מצאתי במסכת מ"ט מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח מלא החוט במס' זבחים למדנוה מן המקרא׃ (ז) בטבעות · בארבע טבעות
שניעשו למכבר׃ (ח) נבוב לוחות · כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ א' שיהא עביו
ה' אמות על ה' אמות כמין סדן׃ (ט) קלעים · עשויין כמין קלעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגום
כלדין כתרגומו של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מנוקבין ככברה׃

בעל הטורים

כלם חסר כד מן ד' מלא:

ג' חסר דחסר:

חסר ו':
כל משכנא קדמא חסר תניינא ד' מלא:
כול' מלא כד מן ד': ד' מלא:

מפטיר

ג' חסר וחד מלא:
ה' דמטעי' דסבירין כל:
אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשי' בחמשי' פי' בחלק א' מחמשי' שבחצר הבית כדפרישי' לעיל:

[פסוקים]

את חצר המשכן לפאת נגב תימנה קלעים
לחצר שש משזר מאה באמה ארך לפאה
האחת: י ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים
נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף: יא וכן
לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדו
עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמדים
וחשקיהם כסף: יב ורחב החצר לפאת-
ים קלעים חמשים אמה עמדיהם עשרה
ואדניהם עשרה: יג ורחב החצר לפאת
קדמה מזרחה חמשים אמה: יד וחמש
עשרה אמה קלעים לכתף עמדיהם שלשה
ואדניהם שלשה: טו ולכתף השנית חמש
עשרה קלעים עמדיהם שלשה ואדניהם
שלשה: טז ולשער החצר מסך עשרים אמה
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה
רקם עמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה: יז
כל עמודי החצר סביב מחשקים כסף וויהם
כסף ואדניהם נחשת: יח ארך החצר מאה
באמה ורחב חמשים בחמשים וקמה חמש
אמות

אונקלוס

יעבדון: ותעביד ית דרת משכנא לרוח
עבר דרומא סרדין לדרתא דבוץ שזיר מאה
באמין אורכא לרוחא חדא: ועמודוהי
עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף: וכן לרוח צפונא באורכא
סרדין מאה אורכא ועמודוהי עסרין וסמכיהון
עשרין נחשא ווי עמודיא וכיבושיהון כסף:
ופותיא דדרתא לרוח מערבא סרדין חמשין
אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון עסרא:
ופתיא דדרתא לרוח קידומא מדינחא חמשין
אמין: וחמש עסרי אמין סרדין לעיברא
עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא:
ולעיברא תנינא חמש עסרי סרדין עמודיהון
תלתא וסמכיהון תלתא: ולתרע דרתא
פרסא עשרין אמין תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר עובד צייר עמודיהון ארבעא
וסמכיהון ארבעה: כל עמודי דרתא סחור
סחור מכבשין כסף וויהון דכסף וסמכיהון
נחשא: אורכא דדרתא מאה באמין
ופותיא חמשין בחמשין ורומא חמש אמין דבוץ
שזיר

תולדות אהרן

סנה' כ"ג
ערכין ג'
ערכין כ"ג כ"ח
זבחים כ"ט
שופטי' י"ט

רש"י

לפאת האחת. כל הרוח קרוי פאה: (י) ועמודיו עשרים. חמש אמו' בין עמוד [א] לעמוד: ואדניהם. של העמודים [ב] נחשת האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועים לתוכן היה עושה כמין קונדסין [ג] שקורין פלא"ש ארכן ו' טפחים ורחבן ג' וטבעת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקלי שבעמו' העשוי כמין וי"ו ראשו זקוף למעל' וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להציב דלתות שקורין גונז"יש ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר: ווי העמודי' הם האונקליות: וחשוקיהם. מוקפין היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשן אם באמצעם. אך יודע אני שחשוק לשון חגורה שכן מצינו בפילגש בגבעה ועמו צמד חמורי' חבושים תרגומו חשוקים: (יג) לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קדם לשון פנים אחור לשון אחורים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כד"א הים האחרון ימא מערבא: חמשים אמה. אותן נ' אמה לא היו סתומים כלם בקלעים לפי שם הפתח אלא ט"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השני נשאר רחב חלל הפתח בינתים כ' אמה וזהו שנ' ולשער החצר מסך כ' אמה וילון למסך כנגד הפתח כ' אמה ארך כרחב הפתח: (יד) עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומי' מזרחית על עמוד שהוא מן הג' שבמזרח ה' אמות וממנו לשני ה' אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית וארבע עמודים למסך הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב: (יז) כל עמודי החצר סביב וגומר. לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ומערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן: ארך החצר. הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה: (יח) ורחב חמשים בחמשים. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים [ד] שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח שפתו בשפת נ' החיצוני' של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימיים וכלה ארכו לסוף ל' נמצאו כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב

שפתי חכמים

[א] כלומר עם רוחב העמוד שהיה אמה וא"ת כיון שלא היה כ"א ה' אמות בין עמוד לעמוד והעמודים לא היו כ"א עשרים לא יהיה אלא כ"ה אמות וי"ל דה"פ עשרים עמודים היה ברוח דרום ועשרה עמודים שיה ברוח מערב היה שעמיד עמוד הראשון כנגד העמודי' שבנגד דרום אותו עמוד היה מעמו' אחרי' כמנא שבנגד דרום היו כ"א עמודים וחמשה אמות בין עמוד לעמוד שהן ק' אמות וכן לרוח צפון כשהיה מעמיד העמודים של מזרח היה מעמיד עמוד הראשון נגד העמודים שהיו לרוח צפון והיו נ"כ כ"א עמודים ולפי שהוא מעמודי הרוחב ואינו מן המניין של עמודי האורך לפיכך כתב ועמודיו עשרים ולא כ"א וכן עמודי הרוחב העמוד הראשון שבתחילת עמודי האורך הצפוני היה על סדר עמודי הרוחב והוו להו י"א עמודים ברוחב ויש להם עשרה אוירים וכן לכל רוחות. ותחילת שער החצר הוא מעמוד רביעי עד עמוד ח' שהם ד' עמודים ותהעמוד הראשון עד העמוד הד'נ' עמודים מפני שעמוד הד הוא מד' עמודי' הפתח והם ג' אוירי' שהם ט"ו אמה לכתף הראשון ומהעמוד הד' עד עמו' הח' הם ד' עמודי פתח ובהם ד' אוירים שהם ך' אמה של פתח מפני שעמוד ה"ח הוא בכלל ג' עמודי הכתף השני ומהעמו' ה"ח עד העמוד העשירי הם שלשה עמודים ובהם שלשה אוירי' שהם ט"ו אמה לכתף השני ואע"פ שהג' עמודי' אין להם כי אם שני אוירים מ"מ מפני שהעמוד העשירי לא היה על הסדר עמודי האורך יהי' לכו בזה אויר אחד נוסף בין העמוד העשירי של עמודי הרוחב ובין עמוד הראשון של עמודי האורך וכזה יתיישב מאמר רש"י ז"ל על נכון רא"ם. וכן מפרש רש"י בהדיא בסמוך ודו"ק אחריו: [ב] דאל"כ למה כתיב ועמודיו לשון יחיד אלא ע"כ הכינוי של עמודיו שב אל החצר ואדניהם שהוא לשון רבים שב אל העמודים הסמוכים לו: [ג] ר"ל לקח עץ אחד ועשה אותו כמין קונדיסין וארכו שש טפחים: [ד] דק"ל לרש"י דבפסו' משמע כ' בחמשי' שלא היה ארכו אלא כ' מדכתיב ורחבו חמשים בחמשים ומתרץ אותו חלק חצר שהיה במזרח שלפני הפתח היתה מרובעת חמשים על חמשים: וא"ת

אונקלוס

שְׁזִיר וְסַמְכֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא: לְכֹל מָאנֵי מַשְׁכְּנָא בְּכֹל פּוּלְחָנֵיהּ וְכָל סִכּוֹהִי וְכָל סִכֵּי דַרְתָּא דִּנְחָשָׁא:

אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: יט לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל יְתֵדֹתָיו וְכָל יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת:

נ"ו יע"ו סימן סל"ו ביון:

ומתעידין וה' נתן חכמה לשלמה׳ במלכים בסימן ה':

מגילה כ"ט ברכות כ"ז מנחות פ"ו שבת כ"א

וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: כא בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם

מנחות פ"ו שם כ"ח

וְאַתְּ תְּפַקֵּיד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מְשַׁח זֵיתָא דַּכְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינָא תְּדִירָא: בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לְפָרוּכְתָּא דְּעַל סָהֲדוּתָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מֵרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ קְיָם עָלַם

רש"י

שבמערב א ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר כשתצא לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות

ערובי' כ"ג המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו*: וקומה חמש אמות׳ גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים: ואדניהם נחשת׳ להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאן: (יט) לכל כלי המשכן׳ שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות ב לתקוע יתדותיו ועמודים: יתדות׳ כמין נגרי ג נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא יכועו ברוח ואומר אני שמן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתדות

ישעיה ל"ג ומקרא זה מסייעני* אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח:

חסלת פרשת תרומה

ואתה תצוה: (כ) זך׳ בלי שמרים א כמו ששנינו במנחות

מנחות פ"ו מגרגרו ב בראש הזית וכו'*: כתית׳ הזתים כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהו בו שמרים ג ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים ד וטוחנן׳ והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות ה שנאמר כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד׳ מדליק

שבת כ"א עד שתהא ו שלהבת עולה מאליה*: תמיד׳

במדבר כ"ח כל לילה ולילה קרוי תמיד ז כמו שאתה אומר* עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום׳ וכן במנחת חבתין

ויקרא ו' נאמר תמיד ואינה אלא* מחציתה בבוקר ומחציתה בערב׳ אבל תמיד האמור בלחם הפנים ח משבת לשבת הוא: (כא) מערב עד בקר׳ תן לה מדתה שתהא דולקת ט מערב ועד בקר: ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום:

שפתי חכמים

א ואם תאמר והא המשכן היה חלל שלו שלשים אמות באורך וי' אמות ברוחב וגם הקרשים היה עובין אמה ואם כן לא יהיה אלא י"ט אמות ריוח לאחר רינ וגם חצר המשכן לא יהיה חמשים אלא מ"ט וגם מן הצדדין לצפון ולדרום לא יהיה כ"א י"ט אמות׳ ויש לומר שגם העמודים של חצר המשכן היה עובין אמה כמו עובין של קרשים והקלעים לא היו תלוין לפנים מן העמודים אלא תלויין לחוץ מן העמודים ולכן נקט רש"י החשבון על הקלעים ולא על העמודים: ב כמין פטים: ג נגר כמין בריחים:

חסלת פרשת תרומה

א פירש שאל תתמה היאך מכינו שמן שאין בו שמרים דהא תנן בפרק המפקיד ר"ש אומר אף המוכר שמן מזוקק כל ימות השנה מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה ש"מ שאין שמן בלי שמרים ומפרש כמו ששנינו וכו': ב פירש לוקט אותן זתים הגדלים בראש הזית בגרגיר אחד מכאן ובגרגר אחד מכאן לפי שאותן זתים מבושלין היטב ואין בהם שמרים: ג דכשטחנן ברחיים יש בו שמרים אף על פי שמגרגרו: ד דאי מוציא מהן יותר יהא בו שמרים ולכן שמן השני פסול משום שיש בו שמרים: ה ואם תאמר מנ"ל לרש"י דשמן שני כשר למנחות והא כתיב עשרון סולת כתית רביע ההין וכימא דווקא כתית׳ ויש לומר דאם כן למאור דהכא למה לי אלא ע"כ למאור דהכא למיעט בא כתית למאור ולא כתית למנחות אלא אפילו שמן שני כשר למנחות׳ וא"ת אם כן כתית למנחות למה לי י"ל דאי לא כתיב כתית למנחות ה"א למנחות דווקא שאין שני כשר ולא שמן ראשון מ"ה כתיב כתית במנחות כדי להכשיר אף שמן ראשון למנחות׳ ואם תאמר למאור למה לי לישתוק קרא מלמאור והכא ידענא דהא דכתיב כתית במנחות אף כתית במשמע דאי דווקא הוא כתית למנחות ולא שמן שני א"כ לישתוק מכתית דמנחות ונילף משמן דמאור כתית אין שני לנויו"ל דאי לאו למאור שבא למעט דלמנחות אף שמן שני כשר ה"א אף למנחות כתית דווקא וא"ל לשתוק מיניה ונילף משמן המאור דאיכא למיפרך מה לשמן המאו' כיון דלהאיר אנו צריכין מ"ה כתית דווקא מפני שהוא נמשך אחר הפתילה אבל למנחות שני דווקא משום שיש בו יותר מתיקות מ"ה כתיב כתית גבי מנחו' להכשיר אף כתית והא דנקט רש"י כתית למאור ולא כתית למנחות פירש אין צריך כתית למנחות אלא אף טחון כשר וק"ל: ו דקשה לרש"י היה לו לכתוב להדליק וגו' וכתב להעלות שלא יניחנה וילך כשהדלקה אף על פי שאין השלהבת עולה: ז כלומר אע"פ שאינו דולק ביום אלא מלילה עד היום מ"מ קרוי תמיד כמו שאתה מוצא בספר דברים שאינם תמיד בכל זמן ואע"פ כן קרויין תמיד כמו שמביא רש"י׳ וכן במנחת חבתים דכתיב תמיד ואינו אלא מיום ליום וע"ד שביום עצמו חלוקים שהרי מחציתה בבקר ומחציתה בערב ואפ"ה אומרים בו תמיד כיון שהוא כן לעולם ודו"ק: ח כלומר אבל בתמיד האמור בלחם הפנים

(א) ואתה וכו' אין להביא מיניה ראייה שנאמר תמיד יע"ש שהוא לעולם אע"פ שיש בו הפסק שהראשון נסתלק והשני מצריכין על השלחן לפי שהיום תמיד ממש שהיה מונח משבת לשבת ואף כשהיו מסירין אותו ומשימין אחר תחתיו לא היה שם הפסקה אלא אלו מושכין ואלו מניחין האחר טפח של זה לתוך טפח של זה: ט דק"ל דבפסוק משמע דשיעור העריכה הוא מערב עד בוקר דכל הלילה יעריך במערכה א"כ מתי הוא דולק לכן פירש תן לה כמידתה שתהא דולקת וכו' והוי כאלו אמר יעריך אותו אהרן ובניו בערך שיהא דולק מערב

בעל הטורים

תצוה בגימטריא נשים זוה רמז להדלקת הנר לנשי׳ בשבת: כתית ת"י ת"כ שנים יהא כוהנ הדלקת המנורה דהיינו רמז לומר שני מקדשים: נר תמיד בגי' בשבת

בעל הטורים

כח

נ"ט מלות עריכת נרות המקדש : ק' מלות לבישת בגדי הכהנים : ל' תניין חבר :

שמות כח

לדרתם מאת בני ישראל: ס א ואתה
הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך
בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר
ואיתמר בני אהרן: ב ועשית בגדי
קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת:
ג ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר
מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו
לכהנו לי: ד ואלה הבגדים
אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ
מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך
ולבניו לכהנו לי: ה והם יקחו את הזהב
ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני
ואת השש: ו ועשו את האפד זהב תכלת
וארגמן

אונקלוס

עלם לדריהון מן בני ישראל: ואת קרב פסחי' כ"ט
לותך ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה מגו יומא ט"ו
בני ישראל לשמשא קדמי אהרן נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר בני אהרן: ותעביד לבושי
קודשא לאהרן אחוך ליקר ולתושבחא:
ואת תמליל עם כל חכימי לבא דאשלמית
עמהון רוח חוכמתא ויעבדון ית לבושי אהרן
לקדשותיה לשמשא קדמי: ואילין לבושיא
דיעבדון חושנא ואיפודא ומעילא וכיתונא
מרמצא מצנפתא והמיינין ויעבדון לבושי
קודשא לאהרן אחוך ולבנוהי לשמשא קדמי: כ"ב ח'
ואינון יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא
וית צבע זהורי וית בוצא: ויעבדון ית אפודא
דהבא

רש"י

(א) ואתה הקרב אליך · לאחר שתגמור מלאכת את המשכן : (ג) לקדשו לכהנו לי · לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא א בלעז שנטרי"אה : (ד) חשן · תכשיט כנגד הלב : אפוד · לא שמעתי (שהוא לבוש) ולא מצאתי בברייתא פי' תבניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רוחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצי"נט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה ב שנאמר * ודוד חגור אפוד בד לאדכו שהאפוד ג חגורה היא · וא"א לומר (שמואל ב' ו') אין בו אלא חגורה לבדה שהרי נאמר * ויתן עליו את ה האפוד ואח"כ ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגם (ויקרא ח') אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי אפוד ע"ש שאופדו ו ומקשטו בו כמו שנא' * ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה והימנו (ויקרא ח') והכתפות קבועות בו · ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ · ותרגם כמו כן מעילים ז כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום * כי כן תלבשנה בנות (שמואל ב' י"ג) המלך הבתולות מעילים : מעיל · הוא כמין חלוק ח וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון : תשבץ · עשויין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעות אבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב בלעז קורא אותו קשטו"נש בלעז : מצנפת · כמין כיפת כובע ט שקורין קופ"יא שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן י כובעין * : ואבנט · היא חגורה על (יומא כ"ה ע"א) הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתונת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו המעיל ויתן עליו את האפוד : בגדי קדש · מתרומה המקודשת לשמי כ יעשו אותם : (ה) והם יקחו · אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים ל את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים : (ו) ועשו את האפוד · אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים ויטעה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואח"כ אפרש על סדר המקראות : האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו מ ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תוקעין במשבצת לימין וכן שני ראשי השרשרות נ השמאלית תוקעין

במשבצת

שפתי חכמים

מערב עד בוקר לא שיערכנו מערב עד בקר ואף על פי שאין שיעור אלא לפי הפתילות שאם היו עבות לא יספיק אפילו לוג · וי"ל לפי שהיה לכל בית קיבול לפתילות אי אפשר שיהיה עובי הפתילות אלא לפי שיעור הזה רא"ם : א כלומר ולא מעכשיו שהרי הקרבתם לא היתה רק על ידי הבגדים והמשכן כדכתיב ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך וגו' · רא"ם : ב ולכהנו איננו ר"ל שיעשנו כהן רק להכניסו בכהונה ע"י לבישת הבגדים וכדי להדביקו עם מלת לי הוסיף שיהא כהן לי וכדי לפרש ג"כ מלת לקדשו לומר שפירש לקדשו הוא לכהנו כאלו אמר ואיך יקדשנו כשיכנס בו לכהונה וכו' מ"ה לא פי' זה לעיל גבי לכהנו לי : ג ר"ל לגד רגליו ולא לגד הראש ומה שפי' רחבו כרחב גב האיש ולא יותר לאו דווקא דהא לקמן פי' שהיה ג"כ מעט מכאן ומכאן : ד ר"ל שהאפוד מלבוש הוא : ה ר"ל על המעיל כדלקמן : ו דעת רש"י שהאפוד הוא לשון קישוט · ר"ל לכן ואיפוד מלשון קישוט כל איפוד לשון קישוט וכל חשב שכתו' בבגדי כהונה פי' חגור הוא : ז ומעילים בודאי לבוש הוא אם כן אף אפוד לבוש הוא : ח רש"י נקט מלת מעיל שבפ' ומפ' לה : ט דעת רש"י בזה שלא תפרש מצנפת מה שקורין בל"א הויבן שהוא שוכב על הראש ושל זה אין לו כיפה אלא מצנפת דקרא כעין כובע שהוא קשה ויש בחללו כיפה : י פירש שהמגבעות של כהנים הדיוטים גם כן מצנפת הם כדאיתא בפרק אמר להם הממונה נטל מצנפת של אחד מהן הרי שהמצנפת קורין להם מגבעות גבי כהנים הדיוטים ובא מצנפת במקום מגבעות ומאחר שהמצנפ' הן המגבעות והמגבעות מתרגמינן כובעים לאדכו שהמצנפת כמין כובעין הן ופעמים נקראת מצנפת על שם שצונף ראשו כצניף ופעמים מגבעות על שם שמכסה ראשו ככובע · רא"ם : כ דק"ל דבגדי קדש משמע דמשעת עשייתן הן קדש והא לא הוי קדש אלא לאחר לבישתן שהרי לשם אהרן ובניו נעשו ומתרץ התרומה וכו' : ל פי' וכנוי והם לא ישוב על אהרן ובניו הסמוכי' לו אלא על חכמי לב האמור למעלה ומפני שמלת יקחו המורה על קניין אינו נופל על האומנים כי הם אינם עושים אלא מלאכתן הוצרך לפרש הלקיחה הוא לשון קבלה שיקבלו מהם לעשות הבגדים ומפני שאין מקבל בלתי נותן הנותן לו הוסיף מן המתנדבים את הזהב וכו' : מ פי' המשבצות היו נתונות בכתיפות במקום שהיו קבועות אבני השוהם : נ פירש הן העבותות הזהב ונשתומחין בטבעת כמנא שיש לכל אחד שני ראשין והוא

כפל

וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב:
ז שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר: ח וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר: ט וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם: יא מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: יב וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־ שתי

אונקלוס

דַהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא צְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָּן: תַּרְתֵּין כַּתְפִין מְלַפְּפָן יְהוֹן לֵיהּ עַל־תְּרֵין סִטְרוֹהִי וְיִתְלַפַּף: וְהֶמְיַן תִּקּוּנֵיהּ דִּי עֲלוֹהִי כְּעוֹבָדֵיהּ מִנֵּיהּ יְהֵא דַהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר: וְתִסַּב יָת־תַּרְתֵּין אַבְנֵי־
סוטה ל"ו בוּרְלָא וְתִגְלוֹף עֲלֵיהֶן שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שִׁיתָּא מִשְּׁמָהַתְהוֹן עַל אַבְנָא חֲדָא וְיָת־שְׁמָהַת שִׁתָּא
שם דְּאִשְׁתָּאֲרוּ עַל־אַבְנָא תִּנְיֵתָא כְּתוֹלְדָתְהוֹן:
שם מ"ח עוֹבַד אוּמָּן אֲבַן טָבָא כְּתַב מְפָרַשׁ כִּגְלַף דְּעִזְקָא תִּגְלוֹף יָת־תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל־שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁקְּעָן מְרַמְּצָן דִּדְהַב תַּעְבֵּיד יָתְהֶן: וּתְשַׁוֵּי יָת־תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל כַּתְפֵי אֵפוֹדָא אַבְנֵי דָכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת־שְׁמָהַתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל־

בעל הטורים

ג' תניין חבר:

ששה משמותם על ר"ת שמע שאמר שמע ישראל וגו':

ז' חסר בליסנא:

ג' מלאים

ג' חסרים:

ג' מלא דין והלא שמותם:

רש"י

במשבצת שבכתף שאצל כנגד החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתית וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה א ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעת האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא כד ונבדל הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. חמשת מינים הללו שזורין בכל חוט וחוט היו מרדין את הזהב כמין טסים דקין וקוצצין פתילים מהם וטווין אותו חוט של זהב עם חוטים של תכלת וחוט של זהב עם שש חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול שש וחוט זהב עם כל אחד ואחד ואחר כך שוזר את כלם כאחד נמצא חוטן כפול כ"ח וכן מפורש במס"י ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגומר. למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה חושב. כבר פירשתי שהיא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו: (ז) שתי כתיפות וגו'. הסינר מלמטה וחשב האפוד היא החגורה ומודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחד כנגד כל כתף וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו ויצד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבנים שהם קבועות בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו. אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד
יחזקאל כ"ד האצילים שקורין קודי"ש שנאמר * לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם: וחבר. האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואחר כך מחברם: (ח) וחשב אפודתו. והחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו: אשר עליו. למעלה בשפת הסינר היא החגורה: כמעשהו. כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חשב ומחמשת מינין: ממנו יהיה. עמו היה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו: (י) כתולדותם. כסדר שנולדו ב ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת. ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו כ"ה אותיות בכל אחת ואחת: (יא) מעשה חרש אבן. מעשה אומן של ג אבנים חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פתח
ישעיה מ"ד שם בסופו. וכן * חרש עצים נטה קו חרש של עצים. וכן * חרש ברזל מעצד כל אלה דבוקים ופתוחים: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפורש כגלף דעזקא ד חרוצות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ככר ומפורש: על שמות. כמו ה בשמות: מוסבות משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב ו שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקיע במשבצות נמצאת המשבצת סובבת את האבן סביב ומחבר המשבצת בכתפות האפוד: (יב) לזכרון. שיהא רואה הקדוש ברוך הוא השבטים כתובים לפניו ז ויזכור צדקתם: (יג) ועשית משבצות. מיעוט משבצות שתי ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ח ונפרשת החשן גומר לך פירושן: (יד) שרשרות זהב. שלשלאות מגבלות. לסוף גבול החשן תעשה אותם:

שפתי חכמים

כפל במשבצות האפוד פי' במשבצות שבכתיפות לפי שכל מה שמחובר לאפוד קרוי אפוד והכתיפות גם הם מחוברין לחשב האפוד: א פי' הטבעת שבכתיפות היה לצד חוץ וטבעת שבחושן היה לצד פנים ואחר כך מרכסין פירש מחברין בפתיל תכלת כדי שלא יהא נד ונבדל: ב תקן בזה שלא תפרש כתולדותם ככל תולדות שבמקרא ויהיו פירושו מי שהעמיד תולדות תחילה או מי שמספר תולדותיו לכן פירש כסדר שנולדו והוא פירש כתולדותם כהולדם: ג תקן בזה שחרש הוא סמוך לאבן שפירושו חרש אומן של אבן ואמר של אבנים במקום של אבן להורות שמלת אבן הוא שם המין לא של אבן אחת כי האומן לא נקרא אומן בעבור אבן אחת: ד ופירש כגלף כחקוקה. ופירש עזקא טבעת והודיענו בזה שפירש פתוחי חותם פתוחי הטבעת שבהם כעין החותמות שהחקיקה אינה אלא על הטבעת ולא על החותם והוסיף כ"ף הדמיון שלא תאמר שתחתום על האבנים פתוחי טבעת החותם ואין הדבר כן אלא הדמיון הוא כתב מפורש היכר האותיות כמו האותיות החרוצות בטבעת הם ניכר ומפורש כך האותיות החרוצות על שתי האבנים בשמות בני ישראל יהיה ניכר ומפורש: ה פירש שתפתח האבנים עם השמות שהרי אין האבנים חקוקין על השמות: ו פירש כאלו אמר מוסבות משבצות לא שהאבנים מסבות המשבצות: ז לא שיהא אהרן נושא כדי שיזכור את השם תמיד כי פתוחי השמות הם סיבה שיהא השבטים נזכרים ולא שיהיה השם זכור. (כמ"י) והא דלא פירש רש"י כן על אבני זכרון לבני ישראל. משום דהתם י"ל דזכרון קאי אאבני אבל הכא כתיב שמותם לפני ה' לזכרון משמע שפיר שיהא הקב"ה וכו': ח והוא שיהיו השרשרות תחובות בהן אבל לא פירש שיהיו ראשי השרשרות תחובות במשבצות שעל שתי כתיפות האפוד מלמעלה ותהיינה תחובות על טבעות החשן מלמטה כדי שלא יזח החשן מן האפוד. רא"ם:

א למלאת

מעשה

שמות כח

שתי כתפיו לזכרן: ס
יד ועשית משבצת זהב:
טו ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת העבתת על המשבצת: ס
טו ועשית חשן משפט מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר תעשה אתו:
טז רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו:
יז ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד:
יח והטור השני נפך ספיר ויהלם:
יט והטור השלישי לשם שבו ואחלמה:
כ והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם:
כא והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט:
כב ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור:
כג ועשית על החשן שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן:
כד ונתתה את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעת אל קצות החשן: ואת

אונקלוס

על תרין כתפוהי לדכרנא: ותעביד מרמצן דדהב: ותרתין תכין דדהב דכי מתחמן תעביד יתהן עובד גדילו ותתן ית תכיא גדילתא על מרמצתא: ותעביד חושן דינא עובד אומן כעובד אפודא תעבדיניה דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר תעביד יתיה: מרבע יהי עיף זרתא אורכיה וזרתא פותיה: ותשלים ביה אשלמות אבנא ארבעא סדרין דאבן טבא סידרא קדמאה סמקן ירקן וברקן סידרא חד: וסידרא תניינא איזמרגדין שבזיז וסבהלום: וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עגלא: וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנטירי מרמצן בדהב יהון כאשלמותהון: ואבניא יהוין על שמהת בני ישראל תרתי עסרי על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעיזקא גבר על שמיה יהוין לתרי עסר שבטין: ותעביד על חושנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי: ותעביד על חושנא תרתין עיזקן דדהב ותתן ית תרתין עיזקתא על תרין סיטרי חושנא: ותתן ית תרתין גדילן דדהב על תרתין עיזקתא בסיטרי חושנא: וית תרתין

בעל הטורים

שני

כלם חסר בר מן ב': כלם חסר בר מן ב': כלם חסר בר מן א' בעניינות אהבה: אפוד בגימט' מלאך שהי' מלובש כמלאך: היצרך ערך אצבע כתב שאצבע קטנה שאוחזים ומכה עד גודל למדת החשן דכתיב היה זרת ארכו כו' וע"ש: ל' וחסר: כלם מלא במ"א חסר: ד' טורי' כנגד ד' דגלי' וד' אמהות בכל אבן היה שש אותיות כי שמות ב' האבות ושבטי ישורון מצטרף עם כל אחד וא' עד שהיו ו' אותיות כמו ראובן א' שמעון ב' לוי רה"ס יהודה י' יששכר ב' זבולון א' דן ק' יעקב נפתלי ב' גד שבטי אשר ישו רן יוסף ובנימין לא היה צריך כי"ק:

רש"י

מעשה עבות · מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבי' וכפלי' כאותן שעושין לבורות [א] אלא כאותן שעושי' לעדדקסאות [ב] שקורין אנסשי"ירש *: ונתת את שרשרות · של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צואת עשייתן של שרשרות ולא צואת קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור כאן לשון צווי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוה על עשייתן ועל קביעתן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשו' עם האפוד וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יזוקקו לך לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתכם על המשבצות הללו: (טו) חשן משפט · שמכפר על קלקול הדין · ד"א משפט · שמברר דבריו והבטחתו אמת [ג] דריש'נמט בלעז שהמשפט משמש ג' לשונות דברי טענות הבעלי דיני' ונמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכו' אם עונש ממון וזה משמש לשון בירור דברי' [ד] שמפורש ומברר דבריו: כמעשה אפוד · מעשה חושב ומחשבת מינין: (יו) זרת ארכו וזרת רחבו · כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנ' והיו על לב אהרן תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין: (יז) ומלאת בו · על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים: (כ) משובצים זהב · יהיו הטורי' במילואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשיעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר: (כא) איש על שמו · כסדר תולדותם סדר האבנים [ה] אודם לראובן פטדה לשמעון · וכן כלם: (כב) על החשן · בשביל החשן לקבעה בטבעותיו [ו] כמו שמפורש למטה בענין: (כב) שרשת · לשון שרשי אילן המאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצו' ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר שהרי"ש יתרה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת [ז] בלשון משנה: גבלות · הוא מגבלות האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קצה אשומי"ל בלעז: מעשה עבות · מעשה קליעה: (כג) על החשן · לצורך החושן כדי לקבעם בו · ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר כתובים בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב [ח] ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן: ועל שני קצות החשן · לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: (כד) ונתת את שתי עבותות הזהב · והן הן שרשרות גבלות הכתובות למעלה ולא פי' מקום קביעתן בחשן עכשו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפ' אלה פקודי לא [ט] הוכפלו: (כה) ואת

שפתי חכמים

[א] למלאת חים: [ב] פי שקין שקושרין במגל קטן: [ג] פי' כל דבר שהיה מסופק בידו אם לעשות אם לא הולך אצל חשן המשפט ובו היו כל האותיות אא"לף ב"ית וא' רוכי' לומר לו לעשות היו בולטין האותיות ונעשו תיבה ובאותו תיבה היה נכתב אם לעשותם אם לאו · [ד] ר"ל משפט משמש ג' דברים ואחד מן הלשונות גמר דין ומשפט דכתיב גבי חשן המשפט גמר דין דהיינו לשון בירור דברים: [ה] ר"ל כסדר שילדו האמהות כלומר אי שהיתה תחילה בלידה ולא כמנין על הסדר שגוללו השבטים שהוא ראובן שמעון לוי ויהודא כפיר' תולדותם האמור בחשן ויהי' לפי זה יששכר וזבולן קודמים לדן ולנפתלי ויבא ששם דן יהיה כתוב על האבן ששמו לשם כמו דכתיב בספר יהושע ויקרא ללשם דן בשם דן אביהן רא"ם האריך וקצרתי: [ו] שלא תאמר שלא לעשותן את על החשן אבל לא לעשותן במקו' אחר ולתקנן בו כמו שמפרש רש"י בסמוך: [ז] וה"פ שעשה שלשלות להיות לו לשרשרות: [ח] אלא דלאי פי' לצורך החשן ואף כו': [ט] פי' בפרשת מלאכת החשן שם לא נזכרו העבותות:

לאפיקי

יומא ע"א
יומא ע"ב
זבחי' פ"ח
ערכין י"ו
מגלה י"ט
סוטה ל"ו
ביצה כ"ה

כה ואת שתי קצות שתי העבתת תתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות האפד אל מול פניו: כו ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה: כז ועשית שתי טבעות זהב ונתתה אתם על שתי כתפות האפוד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו ממעל לחשב האפוד: כח וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעת האפוד בפתיל תכלת להיות על חשב האפוד ולא יזח החשן מעל האפוד: כט ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש לזכרן לפני יהוה תמיד: ל ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד: ס

לא ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת: לב והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע: לג ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם

אונקלוס

תרתין גדילן דעל תרין סיטרוהי תתן על תרתין מרמצתא ותתן על כתפי אפודא לקבל אפוהי: ותעביד תרתין עיזקן דדהב ותשוי יתהון על תרין סיטרי חושנא על סיפתיה די לעברא דאפודא לגיו: ותעביד תרתין עיזקן דדהב ותתן יתהון על תרין כתפי אפודא מלרע מלקביל אפוהי לקביל בית לופי מעלוי להמיין אפודא: ויחדון ית חושנא מעזקתיה לעזקתא דאפודא בחוטא דתכלתא למהוי על המיין אפודא ולא יתפרק חושנא מעלוי אפודא: ויטול אהרן ית שמהת בני ישראל בחשן דינא על לביה במעליה לקודשא לדכרנא קדם יי תדירא: ותתן בחשן דינא ית אוריא וית תומיא ויהון על לבא דאהרן במעליה קדם יי ויטול אהרן ית דין בני ישראל על לביה קדם יי תדירא: ותעביד ית מעילא דאפודא גמיר תכלא: ויהי פומיה כפיל לגויה תורא יהי מקף לפומיה סחור סחור עובד מחי כפום שריין יהי ליה לא יתבזע: ותעביד על שפולוהי רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי על שפולוהי

יומא ע"ב · מכות כ"ב · חולין ז' · ערכין י"ו · יומא ע"א · מנחות כ"ב · יומא ע"א · זבחי' פ"ח · יומא ע"ב

בעל הטורים

ב' מלא: דין ברביע ודבתרי' בזוקא וסימן ר"ז: טבעותיו ק': ט' מלא ג' בפסוק: ג' מלא:

ק"א שלא יזח החשן מעל האפוד: ח' ו' מלא וב' חסר: חשן המשפט בגימט' מכפר על הרהור הלב: חושן המשפט שמכפ' על עוונות משפט ומה משפט ביום אף שאלת אורים ביום:

שלישי

את האורים ואת התומים בגימטריא שם של שבעי' ושתי' ט' אלפים: ב' כתיב א': ק"ב שלא לקרוע המעיל:

רש"י

(כה) ואת שתי קצות · של שתי עבותות ראשיה' של כל אחת: תתן על שתי המשבצות · הן הכתובו' למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותו' התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרות הימנית תוקע במשבצות של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית: ונתת · המשבצות על כתפות האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד ב' טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך: אל מול פניו · של אפוד א שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: (כו) על שני קצות החשן · הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה · הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שה"א כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבע' בעבר החושן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן וקפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו על שתי כתפות האפוד מלמטה שהמשבצות כיתנו בראשי כתפו' האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות הוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד ב והוא שכ' לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה ג ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפו' הוא שכ' ממעל לחשב האפוד זהן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות וכטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה: (כז) ממול פניו · בעבר החיצון: (כח) וירכסו · לשון חבור וכן *מרוכסי איש חבורי חבלי רשעים וכן *והרכסים לבקעה הרים הסמוכים זה לזה שא"א לירד לגיא שביניה' אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעה מישור ונוחה לילך: להיות על חשב האפוד · להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא יזח · לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: את האורים ואת התומים · הוא כתב שם המפורש שהיה נתנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו *ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר *ושאל לו במשפט האורים: את משפט בני ישראל · דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט ע"ש סליחת המשפט: (לא) את מעיל האפוד · שהאפוד נתון עליו ד למגורה: כליל תכלת · כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו: (לב) והיה פי ראשו · פי המעיל בגבהו הוא פתיחת בית הצואר: בתוכו · כתרגומו כפול לגויה כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרא · למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע · כדי שלא יקרע ה והקורעו עובר בלאו *שזה מונין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו האמור בבדי הארון: (לג) רמוני · עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת: ופעמוני זהב · זגין עם ענבלין שבתוכם:

תהלי' נ"א · ישעי' מ' · יומא ע"ב · במדבר כ"ז · יומא ע"ב

שפתי חכמים

א לאפוקי שלא יהיה כלפי המעיל: ב ר"ל לחשב שבאפוד: ג פירש הכתיפות היו מחוברים על החשב ברוחב והטבעות נתוני' למעלה מהן בסוף החשב ונמצא שהיה סוף החשן מגיע לתחילת החשב משום שכא' ממעל לחשב האפוד: ד דאם לא כן היה קשה הרי מעיל ואפוד כל אחד מלבוש בפני עצמו הוא ומאי זה דכתי' מעיל האפוד דמשמע שהוא מלבוש אחד: ה ר"ל אף על פי שפשוטו של קרא משמע שהוא טעם אלעיל מ"מ מדלא כתיב שלא יקרע אלא ולא יקרע משמע שלאו בפני עצמו הוא דבכל בכי שמביא רש"י דאיכא מהם נמי כן הוא:

כתנם סביב: לד פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על־שולי המעיל סביב: לה והיה על־אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל־הקדש לפני יהוה ובצאתו ולא ימות: ס לו ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש ליהוה: לז ושמת אתו על־פתיל תכלת והיה על־המצנפת אל־מול פני־המצנפת יהיה: לח והיה על־מצח אהרן ונשא אהרן את־עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל־מתנת קדשיהם והיה על־מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה: לט ושבצת הכתנת שש ועשית מצנפת שש ואבנט תעשה מעשה רקם: מ ולבני אהרן תעשה כתנת ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת: מא והלבשת אתם את־אהרן אחיך ואת־בניו אתו ומשחת אתם ומלאת את־ידם וקדשת אתם וכהנו לי: מב ועשה להם מכנסי־בד לכסות בשר ערוה

אונקלוס

שפולוהי סחור סחור וזגין דדהב בגיניהון סחור סחור: זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא ורמונא על־שפולי מעילא סחור סחור: ויהי על־אהרן לשמשא וישתמע קליה במעליה לקודשא קדם יי ובמפקיה ולא ימות: ותעביד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי כתב מפרש קודש ליי: ותשוי יתיה על־חוטא דתכלתא ויהי על־מצנפתא לקביל אפי־מצנפתא יהי: ויהי על־בית־עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית־עוית קודשיא די יקדשון בני ישראל לכל־מתנת קודשיהון ויהי על־בית־עינוהי תדירא לרעוא להון קדם יי: ותרמץ כתונא דבוצא ותעביד מצנפתא דבוצא והמין תעביד עובד צייר: ולבני אהרן תעביד כתונין ותעביד להון המינין וכובעין תעביד להון ליקר ולתושבחא: ותלביש יתהון ית־אהרן אחוך וית־בנוהי עמיה ותרבי יתהון ותקרב ית־קורבנהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי: ועביד להון מכנסין דבוץ לכסאה בסר עיריא

בעל הטורים

פ' חסר בליש' סימן קול רס:

ו' ל' מלא בתורה וכל נביאים וכתובים דכוותיה בר מן ה' חסר:

ונשמע ג' במס' הכא כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ונשמע פתגם המלך והיינו דאמרינן במגילה אמר רבה מקרא מגילה ותלמוד תור' מקרא מגילה עדיף מקרא מגילה ועבוד' מקרא מגילה עדיף והיינו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע דהיינו תלמוד תור' ועבודה דכתיב בהו ונשמע קולו ונשמע פתגם המלך והיינו קריאת מגילה ובין כי רבה היא' אלמא דעדיף טפי:

תולדות אהרן

סוטה ט'

שבת ס"ג
סוכה ה'

חולין קל"ח

זבחי' פ"ח
ערכי' י"ז

עיין בת"א

זבחי' פ"א
ערכין י"ז
נדה י"ג
יומא ע"א

סוכה ה'

זבחי' פ"ח

מנחו' כ"ה

שפתי חכמים

א הודיענו בזה שאין המכוון פה על שלילות המיתה רק על מיונה המתחייבת מן הלאו ושלא ימות דקרא אכולהו בגדי כהונה קאי ולא אמעיל האפוד דסמיך ל' לאודי' קאי ומחוסר אחד מן הבגדים הללו דקאמר בשביל כל הבגדים הנזכרים לעיל הוא דקאמר וכו' ובפרק ב' דזבחים דף י"ח מפיק להן מקרא דוהייתה להם כהונה לחקת עולם בזמן שבגדיהם עליה' כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוה להו במיתה ואמר מר אי שמשו במיתה: ועיין עוד בהרא"ם: ב כיון שתותכין הפתילים דרך הנקב היה כ"א כפול ומשלש היה ששה והפתיל האמצעי היה באמצע הציץ וחוט אחד ממנו היה מלמעלה מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו והו שאמר כאן על פתיל תכלת ובמקום אחר אמר ונתנו עליו פתיל תכלת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל דאי לא היה פתיל אמצעי היה נשמט הציץ למטה: ג כלומר שאין פירושו שתעשה לאלה כתונת ואבנט ומצנפת ומכנסים ולא לאהרן שהרי גם לאהרן עשה כאלו אלא הכי פירושו מכל אותן ח' בגדים של אהרן תעשה ד': ד לא הכתנת ומצנפת ואבנט הכתובים בגידו לבדם: ה רוצה לומר מכנסים קאי אכ"ג ואהדיוטות: ו שהם הכתונות והמצנפת ואבנט עם המכנסים האמור למטה: ז לאפוקי דלא קאי אבגדים כמו אותם דלעיל מיניה דקאי אבגדים ואמר בשמן המשחה ולא בשמן זית או בזולתו שכן כתוב בפרשה שאחריה ולקחתם את הבגדים ולקחת את שמן המשחה וגו: ח פירש שימלא ידם בבית יד לסימן שיש לו כח חזקה בדבר שיתמנה עליו כי כל תופס בידו הוא בחזקתו והתופס במילוי יד יותר מוחזק מאלו תפסו בקצת ידו

רש"י

בתוכם סביב. ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: (לד) פעמון זהב ורמון. פעמון זהב ורמון אצלו: (לה) ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו אלו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב א מיתה בידי שמים: (לו) ציץ. כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן: (לז) על פתיל תכלת. ובמקו' אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן. ונשתיירה קדשים שנינו שיערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוק' ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו נקבים ותלויין בו בשני ראשים ובאמצעו ששה בג' מקומות הללו ב פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילי' מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשין מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור על ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: (לח) ונשא אהרן. לשון סליח' ואע"פ אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשי': את עון הקדשי'. לרצות על הדם והחלב שקרבו בטומא' כמו ששנינו אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב' טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. א"א לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפי' אינו על מצחו שלא היה כהן גדול יעובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: (לט) ושבצת. עשה אותם משבצות משבצות וכולם של שש: (מ) ולבני אהרן תעשה כתנות. ד' בגדים הללו ולא יותר ג כתונת ואבנט ומגבעת הוא מצנפת ומכנסים כתובים למטה בפרשה: (מא) והלבשת אותם את אהרן. אותם האמורין באהרן ד חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסים הכתובים למטה ה בכולם: ואת בניו אתו. אותם הכתובים ו בהם: ומשחת אותם. את אהרן ואת בניו ז בשמן המשחה: ומלאת את ידם. כל מלוי ידים לשון חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא ובלשון לעז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גוואנ"ט ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותו מסירה ריוו"סטיר ח והוא מלוי ידים: (מב) ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסי בד. הרי ח' בגדים לכ"ג וד' לכהן הדיוט:

(מג) והיו

עַד יַרְכָּן יְהוֹן: וִיהוֹן עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּנוֹהִי בְּמֵעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אוֹ בְּמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא וְלָא יְקַבְּלוּן חוֹבָא וְלָא יְמוּתוּן קְיָם עָלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי בָּתְרוֹהִי: וְדֵין פִּתְגָּמָא דְּתַעְבֵּיד לְהוֹן לְקַדָּשָׁא יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי סַב תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי וְדִכְרִין תְּרֵין שַׁלְמִין: וּלְחֵם פַּטִּיר וּגְרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוֹגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח סוֹלֶת דְּחִטִּין תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן: וְתִתֵּן יָתְהוֹן עַל סַלָּא חַד וּתְקָרֵב יָתְהוֹן בְּסַלָּא וְיָת תּוֹרָא וְיָת תְּרֵין דִּכְרִין: וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא: וְתִסַּב יָת לְבוּשַׁיָּא וְתַלְבֵּישׁ יָת אַהֲרֹן יָת כִּתּוּנָא וְיָת מְעִיל אֵיפוֹדָא וְיָת אֵיפוֹדָא וְיָת חוּשְׁנָא וְתַתְקֵין לֵיהּ בְּהִמְיַן אֵיפוֹדָא: וּתְשַׁוֵּי מִצְנֶפְתָּא עַל רֵישֵׁיהּ וְתִתֵּן יָת כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא עַל מִצְנֶפְתָּא: וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וּתְרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ: וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב וְתַלְבֵּשִׁנּוּן כִּתּוּנִין: וּתְזָרֵז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין אַהֲרֹן

יומא ה' · זבחי' י"ט · ערכין ג' · יומא ה' ו' · סנה' פ"ג · זבחי' י"ז

עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ: מג וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם ׀ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֺן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו: ס

כט א וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם: ב וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ג וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם: ד וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם: ה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד: ו וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנָפֶת: ז וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ: ח וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת: ט וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אהרן

בעל הטורים

ב' במסור' דין ואידך לא תקרבו לגלות ערוה רמז שבגדי כהונה מכפרים על העריות:

רביעי

כט

כל ביצירא חסר בר מן א' תמימים יעשו:

ט"ל מלא בתורה: לקח ב' במס' הכא ואיד' לקח בגדו כי ערב זר בשביל שאהרן עשה העגל אמר הקב"ה להסיר מעליו בגדי הכוהנים לפי שבגדי ע"ז מטמאי' והו שאמר לקח בגדו פי' מעליו ערב זר:

רש"י

(מג) והיו על אהרן · כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו ועל בניו · האמורין בהם: בבואם אל אהל מועד · להיכל וכן א למשכן: ומתו · הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים ב במיתה: חקת עולם לו · כל חקוס שנאמר חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו: (א) לקח · כמו קח ושתי גזירות הן ג אחת של קיחה ואחת של לקיחה ולהן פתרון אחד: פר אחד · לכפר על מעשה העגל ד שהוא פר: (ב) ולחם מצות וחלות ורקיקי מצות הרי אלו ג' מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מצות היא הקרויה למטה בענין חלת לחם ה שמן על שם שנותן שמן ברבוכ' כנגד החלו' והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר ו חלות *: בלולות בשמן · כשהן קמח יוצק בהן ז שמן ובוללן *: משוחים בשמן · אחר אפייתן מושחן כמין כ"י (כ"ף יוונית) שה א עשויה ככו"ן שלנו *: (ג) והקרבת אותם · אל חצר המשכן ביום ח הקמתו: (ד) ורחצת · זו טבילת כל ט הגוף: ואפדת · קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו: (ו) נזר הקדש · זה הציץ: על המצנפת · כמו שפי' למעלה ע"י הפתיל האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין שלשתן מאחרי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע: (ז) ומשחת אותו * · אף משיחה זו כמין כ"י נותן שמן י על ראשו ובין ריסי עיניו

מנחות ע"ו · שם ע"ה · מנחו' ע"ה · כריתות ה'

שפתי חכמים

ידו ולכן ככה המחזיק כדבר בתוה"מ מלוי יד: א פירש כשיכנה המקדש קאי אהל מועד אהיכל ואף על פי שאהל מועד מורה על המשכן לבד ההיכל יצא מק"ו דמשכן · (נח"י) ולא כהירא דנהדיא אמרינן בשבועות דף י"ו אלו נאמר משכן ולא נאמר מקדש הייתי אומר וכו' ואילו נאמר מקדש ולא נאמר משכן הייתי אומר וכו' ומשמע דלא נוכל ללמוד לא בק"ו ולא במה מצינו ל"כ שהרב למד זה מהא דאמרינן בת"כ פרשת שמיני בני יין ושכר באהל מועד אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חוקת עולם ע"כ ולזה נתכוון הרב במה שכתב בסמוך בפסוק חוקת עולם: ב ומשום דמקרא דולא ימות לא למדנו רק השסה בגדים דלעיל מיניה אבל לא על המכנסים והנין הכתובים אחריו אך קשה למה לא כתב שני בגדים הללו ג"כ למעלה ולכלול אותם עם שאר בגדי כהונה כדי דקרא דולא ימות אכולהו קאי ולשתוק מקרא ולא ישאו עון ומתו · ושמא י"ל שלא תאמר דווקא אם יש לו כל השמונה בגדים ועבד העבודה ולא לבש כל הח' בגדים חייב אבל אם לא היה לו כל השמנה בגדים כגון שנאבדו או נטמאו ה"א דיכול לעבוד עבודה בבגדי' הנותרים שיש לו כדי שלא לבטל הקרבן מפני שמחוסר בגדים לכן כתב ומתו יתירא ללמד שאם עבד עבודה בחוסר בגדים חייב מיתה: ג פירש ב' שרשים אחת של קיחה ואחת של לקיחה: ד דק"ל למה לקח פר ולא מין אחר דפר כמו עגל היכא דלא כתיב בני' בן שנה והא דאין קטיגור נעשה סניגור הר"א תירץ דווקא בעבודת פנים ולא בעבוד' חוץ ולקמן בפר' כי תשא פרשנו עוד א"ה: ה רצונו בזה להוכיח שלחם מצות היא רבוכה מפני שלחם כולל כל המינים מ"ה פירש דלחם דהכא הוא רבוכה והוכחתו מקרא דזה קרבן אהרן ובניו ביום המשח וגו' וכי מה למדנו לבניו מיום המשח אותו אלא מקיש חינוכו של הדיוט לדורות לקרבן של כה"ג שהוא חביתין מה קרבן דחביתין אהרן שהוא מקריב בכל יום שהוא רבוכה כדכתיב מרבכת תביאנה אף יום חינוך של בניו כהנים הדיוטים רבוכה והרבוכה היא חלה חליטה ברותחין כל ברכה בעודה בצק ואחר כן נאפת בתנור ואחר כן מטגנה במחבת והחלה והרקיק נאפים בתנור לבד והחלה בלולה בשמן בעיל' סולת והרקיק משוח בשמן אחר אפייתו כמין כי יונית ושאר השמן נאכל לכהנים וי"א מושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל השמן שבלוג רא"ם: ו דבחידי מלחמי תודה מה להלן עשר אף כאן עשר ולחמי תודה בהדיא כתוב עשר דכתיב ביה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ואמרינן בפ' התודה דף ע"ח נאמרה כאן תרומה ונאמר התם בתרומת מעשר תרומה מה להלן אחד מעשרה אף כאן אחד מעשרה: ז ר"ל למה משנה הקרא ולא כתב בלולה או משוחים בכולן: ח ולא אל המזבח כי אינם קריבים לגבוה אלא אחד מכל מין ומין כדכתיב למטה בענין ומה שהוסיף לומר ביום הקמתו פי' בעת הקמתו ולא קודם והקמת המשכן לא היה רק בר"ח ניסן כי כל שבעת ימי המילואים היה בונה וסותר בכל יום: ט ולא קידוש ידים ורגלים מדכתיב במים בפתח הבית דמשמע במים הידועים במקום אחד דהיינו מי מקוה אם מ' סאה ש"מ דטבילת כל גופו הוא: י רוצה לומר טיפת שמן

אהרן ובניו וחבשת להם מגבעת והיתה להם כהנה
לחקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו:
והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך
אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר: יא
ושחטת את הפר לפני יהוה פתח אהל מועד:
יב ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת
המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך אל יסוד
המזבח: יג ולקחת את כל החלב המכסה
את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי
הכלית ואת החלב אשר עליהן והקטרת
המזבחה: יד ואת בשר הפר ואת ערו ואת
פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא:
טו ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן
ובניו את ידיהם על ראש האיל: טז
ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על
המזבח סביב: יז ואת האיל תנתח לנתחיו
ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו:
יח והקטרת את כל האיל המזבחה עלה
הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא:
יט ולקחת את האיל השני וסמך
אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: כ
ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על
תנוך אזן אהרן ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל
בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית וזרקת
את הדם על המזבח סביב: כא ולקחת
מן

בעל הטורים

כל ליסנא חסר:
כל אורייתא חסר
ברמן ז':
י"ד
ג' חסר [illegible]
תשרף באש ג' הכא
ואיד' ואת מרכבתיו
תשרף באש ביהושע
ואת העיר הזאת
תשרף באש גבי
צדקי' שוכ"ת
הקרבנות [illegible] עתיד
ליהוש' לכנס האות'
אבל כשבטלו
הקרבנות נשרפו על
ירושלי' כחרב העיר
הזאת ואת העיר
הזאת תשרף באש:
וסמכו קדמאה
ותליתא' ג' מן אהרן
ובניו תנייתא וסמכו
אהרן ובניו וסימן
יחיד אחד רבים
שנים ס"א ואול
יחידי:

אונקלוס

אהרן ובנוהי ותתקין להון כובעין ותהי להון
כהונתא לקים עלם ותקריב קורבנא דאהרן
וקורבנא דבנוהי: ותקריב ית תורא לקדם משכן
זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש
תורא: ותכוס ית תורא לקדם יי בתרע משכן
זימנא: ותסב מדמא דתורא ותתן על קרנת — זבחי' כ"ד
מדבחא באצבעך וית כל דמא תשוד ליסודא
דמדבחא: ותסב ית כל תרבא דחפי ית — חולין מ"ט
גווא וית חצרא דעל כבדא וית תרתין כליין
וית תרבא דעליהן ותסיק למדבחא:
וית בסר תורא וית משכיה וית
אוכליה תוקד בנורא מברא למשריתא חטאתא
הוא: וית דכרא חד תסב ויסמכון אהרן
ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא:
ותכוס ית דכרא ותסב ית דמיה ותזרוק על
מדבחא סחור סחור: וית דכרא תפליג לאברוהי
ותחליל גויה וכרעוהי ותתן על איברוהי ועל
רישיה: ותסק ית כל דכרא למדבחא עלתא — זבחי' ד"ב
הוא קדם יי לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם
יי הוא: ותסב ית דכרא תנינא ויסמוך
אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא:
ותכוס ית דכרא ותסב מדמיה ותתן על
רום אודנא דאהרן ועל רום אודנא דבנוהי
דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון
ריגלהון דימינא ותזרוק ית דמא על מדבחא
סחור

רש"י

עיניו ולאבדן באבנטו: (ט) והיתה להם • מלוי ידים זה לכהונת א עולם: ומלאת • ע"י הדברים ב האלה: יד אהרן ויד בניו • במילוי ג ופקוד' הכהונה: (יא) פתח אהל מועד • בחצר המשכן שלפני ד הפתח: (יב) על קרנות • למעלה בקרנות ה ממש: ואת כל הדם • שירי ו הדם: אל יסוד המזבח • כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: (יג) החלב המכסה את הקרב • הוא הקרום שעל הכרס שקורין טי"לא: ואת היותרת • היא טרפ"שא דכבדא שקורין אייבר"יש: על הכבד • אף מן הכבד ז טול עמה *: (יד) תשרף באש • לא מצינו ח חטאת חיצונה נשרפת אלא זו: (טז) וזרקת * בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד אבל שאר זבחים ט אין טעונין קרן ולא אצבע שאין דמם מתני המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק: סביב • כן מפורש בשחיטת קדשים שאין סביב אלא ב' מתנות שהן ד' אחת בקרן זוית והאחת שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בד' רוחות סביב לכך קרוי סביב: (יז) על נתחיו • עם נתחיו כ מוסף על שאר הנתחים: (יח) ריח ניחוח • נחת רוח לפני ל שאמרתי ונעשה רצוני: אשה • לשון אש מ והיא הקטר' איברים שעל האש: (כ) תנוך • * הוא הסחוס האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנדר"ס: בהן ידם • הגודל
דומיא

זבחים כ"ג
פ"ג' דמדו'
ת"כ
זבחים כ"ג
ת"כ פל"ג

שפתי חכמים

א ואף על פי שדרשו אותו רז"ל בזבחים י"ז ובסנה' דף פ"ג ללבישת הבגדים ודרשו והיתה להם לבישת הבגדים הללו לכהונ' עולם שבזמן שהבגדי' עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להו זרים • י"ל שרש"י ז"ל סובר כיון שאין המקרא דלעיל והיו על אהרן ועל בניו וגו' למדנו שהמחוסר אחד מן הבגדים הכתובים לעיל חייב מיתה הוכרח מפני זה לפרש המקרא הזה כפי פשוטו ולא כפי מדרשו שלא יהא נראה ככתב פעמים: ב ע"י הדברים האלה הכתובים אחריו והקרבת ושחטתה וכו' לא שמלוי ידיהם לחוד והכתובים הנאים אחריו לחוד: ג מפני שכל מלוי ידים הוא חינוך הודיענו על איזה דבר הוא החינוך בזה: ד כדמפרש בפרשת צו פי' ולא בפתח אהל מועד ממש דהא שחיטת חטאת בצפונה של מזבח הוא אלא כנגד הפתח קאמר: ה פי' ולא שיעמוד למטה ויזרוק בכותל המזבח מחוט הסיקרא ולמטה כנגד הקרן כמו שעושה בקרבן עולה ושאר כל הזבחים: ו שהרי נותן דם גם כן על הקרנות ואיך אמר ואת כל הדם ישפוך אלא כאלו אמר ואת כל הדם הנשאר: ז כדכתיב לקמן בפרשת שמיני היותרת מן הכבד ש"מ שיטול מעט מן הכבד על היותרת ועל הוא במקום עם: ח ואף על פי שיש חיצונה אחרת נשרפת חוץ מזו שהוא עגל הקטאת שבפרשת צו י"ל דה"פ אלא זו כלומר של מילואים דעגל דהתם נמי כן של מילואים הוא שבו היתה תחילה חינוכו בכהונה גדולה וזו דהכא לאו דווקא הוא כלומר זו וכיוצא בזו: ט או אינו אלא באצבע ת"ל וזרקת הא כיצד לא ודאי אוחז במזרק וכו': י כלו' וגם זאת: כ לא מוסיף על הנתחים דהא הקרב והכרעיים גם מכלל נתחיו הם ומאחר עם נתחיו מורה שהקרב והכרעיי' אינן בכלל נתחים לכן כתב ועל שאר נתחי' וא"ל מנ"ל לרש"י דעל עם דילמא על כמשמעו די"ל מדכתיב על נתחיו ועל ראשו וקשה לומר כ"כ דאם הוא על נתחי' איך הוא על ראשו ואם הוא על ראשו איך הוא על הנתחי' לכן פי' עם וק"ל: ל לא שהריח יתן לו מנוח שהרי כתיב אם אריח לא אמר לך וכו' • (דב"ט) דק"ל והלא אין לך ריח רע מזאת ששורפים הבשר והעצמות לכ"פ נחת רוח וכו': מ ואשה הוא תואר השם של העולה ונקראת כן מפני שכל אברי העולה נתנו באש:

מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו: כב ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא: כג וככר לחם אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד מסל המצות אשר לפני יהוה: כד ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני יהוה: כה ולקחת אתם מידם והקטרת המזבחה על העלה לריח ניחוח לפני יהוה אשה הוא ליהוה: כו ולקחת את החזה מאיל המלאים אשר לאהרן והנפת אתו תנופה לפני יהוה והיה לך למנה: כז וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל המלאים מאשר לאהרן ומאשר לבניו: כח והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה: כט ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם.

אונקלוס

סחור סחור: ותסב מן דמא דעל מדבחא וממשחא דרבותא ותדי על אהרן ועל לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה ויתקדש הוא ולבושוהי ובנוהי ולבושי בנוהי עמיה: ותסב מן דכרא תרבא ואליתא וית תרבא דחפי ית גווא וית חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון וית שקא דימינא ארי דכר קורבניא הוא: ופתא דלחם חדא וגריצתא דלחם משח חדא ואספוג חד מסלא דפטיריא דיקדם יי: ותשוי כולא על ידי דאהרן ועל ידי דבנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי: ותסב יתהון מידהון ותסיק למדבחא על עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי קורבנא הוא קדם יי: ותסב ית חדיא מדכר קורבניא די לאהרן ותרים יתיה ארמא קדם יי ויהי לך לחולק: ותקדש ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא דאתרם ודאתפרש מדכר קורבניא מדי לאהרן ומדי לבנוהי: ויהי לאהרן ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא היא ואפרשותא יהי מן בני ישראל מנכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי: ולבושי קודשא דלאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון.

בעל הטורים

ובגדיו ד' הכא ואידך ובגדיו קרועים ובגדיו לא יפרום ובגדיו לא תשרפנה אע"פי שאבל חייב בקריעה דכתי' ובגדיו קרועים שמתאבל על הרינה שאול כ"ג לא יקרע

חמישי

דכתי' ובגדיו לא יפרום וקדש הוא ובגדיו ועל כן ובגדיו לא תשרפנה שלא נשרפו בגדי כהונ' כשנשרפו נדב ואביהו כמ"ד שנשרפו גופן ובגדיהן קיימין:

תרומה הוא ד' דמטעי' ביה דסבירין היא:

רש"י

מולין מ"ט · ויקרא ג' · ת"כ · מנחות כ"ט ע"ה · מנחות ע"ו · מנחות ס"ב · מדבר י"ח ד"א פ' י"ז

הגודל ונפרק [א] האמצעי: (כב) החלב· זה חלב הדקים [ב] או הקיבה*: והאליה· מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר *לעומת העצה מקום שהכליות יועצות ובאמורי הפר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה: ואת שוק הימין· לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האימורים [ג] אלא זו בלבד: כי איל מלואים הוא· לשון שלמות שהושלם בכל [ד] מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים (עיין במזרחי) לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: (כג) וככר לחם· מן החלות: וחלת לחם שמן· ממין [ה] הרבוכה*: ורקיק· *מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: (כד) על כפי אהרן והנפת· שניהם עסוקים בתנופה [ו] הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה· *מוליך ומביא [ז] למי שד' רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכב' טללים רעים: (כה) על העולה· על האיל הראשון [ח] שהעלית עולה: לריח ניחוח· לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו: אשה· לאש נתן: לה'· לשמו של מקום: (כז) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'· קדשם לדורו' להיות נוהגת תרומתם והנפתם [ט] כמזה ושוק של שלמי' אבל לא להקטר' אלא והיה לאהרן ולבניו לאכל: (כח) חק עולם מאת בני ישרא' שהשלמי' לבעלי' ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן: (כו) תנופה· לשון הולכה והובאה ויטלי"ר בלע"ז: (כז) הורם· לשון מעלה ומוריד: (כח) כי תרומה היא· החזה ושוק הזה: (כט) לבניו אחריו· למי שבא בגדולה [י] אחריו: למשחה· להתגדל בהם [כ] שיש משיחה לשון שררה כמו *לך נתתים למשחה *אל תגעו במשיחי: ולמלא בם את ידם· ע"י הבגדי' הוא מתלבש [ל] בכהונ' גדולה:

שפתי חכמים

[א] דומיא דתנוך שהוא האמצעי האוזן: [ב] פלוגתא דר"ע ורבי ישמעאל היא חד סובר חלב הדקים וחד סובר חלב הקיבה: [ג] וכן לא מצינו תרומ' לחם הבא עם שלמים נקטרת כזו שהרי הם נתנים לכהנים שלא הוראת שעה היתה: [ד] פירש שהמלואים האמור כאן הוא במקום שלמים האמור במקו' אחר ונקרא מילואים מפני שבל מלא-שלם וכן הוא קריאת שם שלמים כי שלמים הוא לשון שלימות שמושלי' בכל והא דשינה הקרא וקראן בשם מילואים ולא בשם שלמים מגיד שהמילואים שלמים כלומר שהם ממולאים בכל שמשימי' שלום וכו': [ה] מדכתיב חלת לחם שמן שה"א מורה על רבוי שמן שנותן בתוכה דהיינו לרבוכה משום שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקים: [ו] מדכתיב ונתת על כפי אהרן והנפת ואם הם על כפי אהרן איך היה משה מניף דכתיב והנפת אלא ע"כ שניהם היו מניפים: [ז] דלשון תנופה מלשון הנפה ומעלה ומוריד מדכתיב ואשר הורם והרמה היא למעלה ולא עליה בלא הורדה: [ח] כלומר דהקטר' אימורי שלמים יהיו אחר הקרבת העולה ושלא תפרש על העולה שישים אימורים שלמים והשוק והחזה על העולה ויקטירם ביחד: [ט] לא שיקדש החזה והשוק עצמם האמורים כאן שאילו כבר הונפו והורמו והוקטר השוק והחזה כתן למשה למנה ואין להם קדושה אחרת אלא ע"כ לדורות קאמר ופי' להיות נוהגת בם תנופה והרמה בחזה ושוק של מילואי' אבל לא להקטרה כלו' אבל לא שתקדשם לדורות אף להקטרה אלא והיה לאהרן וכו': [י] כלו' להיות במקומו כהן גדול דהא כהן הדיוט אסור ללבוש שמונה בגדים המיוחדים לכ"ג: [כ] דאין שייך לשון משיחה עם הבגדים דאין משיחה לבגדים: [ל] שכן כתיב וחבשת להם מגבעות והיתה להם כהונת עולם הא אם אין בגדיהם עליהם הוו כזרים: א דאל"כ

שמות כט

בָּם אֶת־יָדָם׃ ל שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם
הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ׃ לא וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח
וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקֹם קָדֹשׁ׃ לב וְאָכַל
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ לג וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר
כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־
יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃ לד וְאִם־יִוָּתֵר מִבְּשַׂר
הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־
הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא׃ לה
וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי
אֹתָכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם׃ לו וּפַר
חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃
לז שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ
יִקְדָּשׁ׃ לח וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם
תָּמִיד

אונקלוס

בְּהוֹן יָת־קוּרְבָּנְהוֹן׃ שִׁבְעַת יוֹמִין יִלְבְּשִׁינּוּן
כַּהֲנָא תְחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי דְּיֵעוֹל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא
לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא׃ וְיָת דְּכַר קוּרְבָּנַיָּא תִּסַּב
וּתְבַשֵּׁל יָת־בִּסְרֵיהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ׃ וְיֵיכוּל
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת־בְּסַר דִּכְרָא וְיָת־לַחְמָא
דִּבְסַלָּא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וְיֵיכְלוּן יָתְהוֹן
דְּאִתְכַּפַּר בְּהוֹן לְקָרָבָא יָת־קוּרְבָּנְהוֹן לְקַדָּשָׁא
יָתְהוֹן וְחִילוֹנַי לָא־יֵיכוּל אֲרֵי־קוּדְשָׁא אִינוּן׃ וְאִם־
יִשְׁתָּאַר מִבְּסַר קוּרְבָּנַיָּא וּמִן־לַחְמָא עַד־צַפְרָא
וְתוֹקֵיד יָת־דְּאִשְׁתָּאַר בְּנוּרָא לָא יִתְאֲכִיל אֲרֵי
קוּדְשָׁא הוּא׃ וְתַעְבֵּיד לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי כְּדֵין כְּכֹל
דְּפַקֵּדִית יָתָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין תְּקָרֵיב קוּרְבָּנְהוֹן׃
וְתוֹרָא דְחַטָּאתָא תַּעְבֵּיד לְיוֹמָא עַל־כִּפּוּרַיָּא וּתְדַכֵּי
עַל־מַדְבְּחָא בְּכַפָּרוּתָךְ עֲלוֹהִי וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ
לְקַדָּשׁוּתֵיהּ׃ שִׁבְעָא יוֹמִין תְּכַפַּר עַל מַדְבְּחָא
וּתְקַדֵּישׁ יָתֵיהּ וִיהֵי מַדְבְּחָא קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא כָּל־
דְּיִקְרַב בְּמַדְבְּחָא יִתְקַדַּשׁ׃ וְדֵין דְּתַעְבֵּיד עַל־
מַדְבְּחָא אִמְּרִין בְּנֵי־שְׁתָּא תְּרֵין לְיוֹמָא תְּדִירָא׃
יָת־

בעל הטורים

ל' חסר׃
י"ג חסר׃
כל קריי ואת הלחם בר מן א' את הלח'׃

קי"ג לאכול כהנים בשר חטאת׃

על המזבח כבשים בני ש"ת לתמי׃ שנה שנא"ת וש"ת השמש שהן שוחטין אותן כנגד השמש בתיב הכא שנים ליום תמיד ובפנחס הוסיף לומר שנים ליום עולה תמיד קרי ביה ליום עולה פי' כנגד שהיום עולה דהיינו כנגד השמש׃

רש"י

(ל) שבעת ימים · [א] רצופין׃ ילבשם הכהן · אשר יקום מבניו תחתיו [ב] לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול׃ אשר יבא אל אהל מועד · *אותו כהן המוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים [ג] וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו׃ תחתיו מבניו · מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו [ד] ימנוהו כהן גדול תחתיו*׃ הכהן תחתיו מבניו · מכאן ראיה כל לשון כהן פועל עובד ממש [ה] לפיכך ניגון תביר כמשך לפניו׃ (לא) במקום קדוש וגו' · בחצר אהל מועד [ו] שהשלמים הללו קדשי [ז] קדשים היו׃ (לב) פתח אהל מועד · כל החצר [ח] קרוי כן׃ (לג) ואכלו אותם אהרן ובניו · לפי שהם בעליהם׃ אשר כופר בהם · בם כל זרות [ט] ותיעוב׃ למלא את ידם · באיל ולחם [י] הללו׃ לקדש אותם · שעל ידי המלואים הללו [כ] נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה׃ כי קדש הם · [כ] קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהר' לזר האוכל קדש קדשים [ל] שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם׃ (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה · שנה הכתוב וכפל ליעכב [מ] שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה׃ אותכה · כמו אותך׃ שבעת ימים תמלא וגו' · בענין הזה ובקרבנות הללו [נ] בכל יום׃ (לו) על הכפורים · בשביל הכפורים׃ לכפר על המזבח · מכל זרות ותיעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא דבר הבא בשבילם [ס] כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה ומדרש ת"כ אומר כפרת המזב' הוצרכ' [ע] שמא התנדב איש דבר גזל במלאכ' המשכן והמזבח׃ וחטאת · זו תנה דכוי לשון מתנת דמים באצבע קרוי חטוי׃ ומשחת אותו · בשמן המשחה וכל המשיחות כמין [פ] כ"י׃ (לז) והיה המזבח קדש · ומה היא קדושתו

שפתי חכמים

[א] דאל"כ מאי שבעת ימים דהא בכל העבודה צריך ללובשן ולהפשיטן אחר כן אלא על כרחך על ז' ימים המלואים קאי והם היו רצופים׃ [ב] הודיענו בזה שתחתיו מבניו הפוך ולאוי להיות מבניו תחתיו ויהיה פי' הכהן מבניו אשר יקום תחתיו לכהונה גדולה׃ [ג] (כת"י) יומא ע"ב וע"כ לפרש כן דאין לפרש על המשכן ככל אהל מועד שבתורה דהא כל הכהנים ראוים לבא אל המשכן ואם כן מה סימן נותן הפסוק אותו כהן שראוי לבא אל אהל מועד אלא דמיירי בלפני ולפנים והרא"ם לא ידע הסוגיא הנ"ל׃ [ד] מדכתיב בפרשת אחרי מות ואשר ימלא את ידו כלומר בזמן שהוא מילא מקום אבותיו׃ [ה] דע"כ מלת כהן דבק לתחתיו מבניו דאי דבק למלת ילבשם כלומר ילבשם הכהן אם כן ישאר מלת תחתיו בלי טעם כלומר בלא פי' ענין מה אלא ע"כ הכהן ותחתיו דבוקים זה לזה ואם כן מוכח שמלת כהן פועל עובד ממש דאי מלת כהן כמו כהן מדין כהן און וכמו ובני דוד כהנים היו שפירושו לשון שררה וגדולה איך נמשך אחריו מלת תחתיו כי אין דרך הלשון לומר המלך תחתיו או השר תחתיו כי זה אינו במבטא · אלא המלך אשר יהיה תחתיו או ימלוך תחתיו ויהיה אם כן מקרא חסר וקצר אבל אם פי' של כהן עובד ממש ועניינו כמו המשרת והוא הע"בד א"ש דמלת הכהן דבק עם מלת תחתיו וזה שפירש רש"י ולפיכך ניגון תביר נמשך לפניו כלו' למטה למלת תחתיו ולא למלת ילבשם כי התביר אינו דבק לדר"גא · ועיין בקצ"מ׃ [ו] כדכתיב בפרשת צו במקום קדוש בחצר אהל מועד׃ [ז] דאם לא כן למה זר לא יאכל והא קדשים קלים דהיינו שלמים נאכלין לכל אדם׃ [ח] לא פתח אהל ממש דת"ש הכי מכל שאר קדשי קדשים הנאכלים בחצר אהל מועד׃ [ט] כלומר על ידי איל המילואים הזה והלחם הזה כפר לאהרן ובניו ר"ל זרות ותיעוב אשר עשו דאם לא כן אשר כופרו בהם מיבעי ליה׃ [י] לא על ידי אכילתם השמוך רק בעשיית האיל והלחם כמשפט או יתחזקו בכהונה׃ [כ] פירש ויהיה חסר וי"ו ממלת לקדש אותם ובזולת זה יורה שמלוי ידם יקדשום לכהונה ואין הענין כן רק עשיית המילואים הן סיבה למלוי ידם לעבודה ולקדשם לכהונה׃ [ל] פירש מכל מין ומין של קדשי קדשים לא תקל זו הקדשים הללו בלבד שכיון שנתן המקרא טעם לאזהר' זר לא יאכל׃ [מ] פי' דאי מהתם ה"א למצוה הוא כאמר אבל אם לא יעשה כל האמור אין נפסלין מן הכהונה ואין עבודתם פסולה לכך שנה ליעכב׃ [נ] כלו' שלא תחשוב שדי בפעול' אחת ותחלק אותו לז' חלקי' ובכל יום מה"ז ימים חלק א' מהפעולו' הנאמר להם לקדש אותם אלא שבכל יום ויום מה"ז ימים יעשה כל הפעולו' וכל הקרבנו' האמורו' בענין׃ [ס] דאל"כ למה לי קרא לומר חטאת תעשה ליום הרי כבר כתיב ז' ימים תמלא את ידם ומלוי ידם הוא פר החטאת עם שני אלים׃ [ע] כלומר ולא כפרתו מכל זרות ותיעוב כדפירש גבי כפרת אהרן ובניו שאין שייכים כאן׃ [פ] פירש נוטריקון כ"ף יונית והוא כצורת כ' שלנו׃

יומא סט ע"ב
עיין ב"תא
עיין ב"תא
עיין בת"א
יומא ה'
סנה' נ"ד
זבחי' פ"ב פ"ז
עיין בת"א
יומא ע"ג
ת"כ

ית אימרא חד תעביד בצפרא וית אימרא
תנינא תעביד בין שמשיא: ועשרונא
מנחות פ"ו סולתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא ונסכא
פסחי' נ"ט רבעות הינא חמרא לאימרא חד: וית
תמיד ל"א אימרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא
וכניסכה תעביד לה לאתקבלא ברעוא קורבנא
קדם יי: עלתא תדירא לדריכון בתרע משכן
זמנא קדם יי דאזמין מימרי לכון תמן למללא
זבחי' קט"ו עמך תמן: ואזמין מימרי תמן לבני ישראל
ואתקדש ביקרי: ואקדש ית משכן זמנא
וית מדבחא וית אהרן וית בנוהי אקדש
לשמשא קדמי: ואשרי שכינתי בגו בני ישראל
ואהוי להון לאלה: וידעון ארי אנא יי
אלההון דאפקית יתהון מארעא דמצרים
לאשראה שכינתי ביניהון אנא יי אלההון:
מגלה ג' ותעבד מדבחא לאקטרא עלוהי קטרת בוסמין
דאעי שטין תעביד יתיה: אמתא אורכיה
זבחי' נ"ט ואמתא פותיה מרבע יהי ותרתין אמין רומיה
מניה קרנוהי: ותחפי יתיה דהב דכי ית
איגריה וית כתלוהי סחור סחור וית קרנוהי
ותעביד ליה זיר דדהב סחור סחור: ותרתין עזקן
דדהב

תמיד: לט את הכבש האחד תעשה בבקר
ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: מ
ועשרן סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך
רביעת ההין יין לכבש האחד: מא ואת
הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר
וכנסכה תעשה לה לריח ניחח אשה ליהוה:
מב עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד
לפני יהוה אשר אועד לכם שמה לדבר אליך
שם: מג ונעדתי שמה לבני ישראל
ונקדש בכבדי: מד וקדשתי את אהל
מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש
לכהן לי: מה ושכנתי בתוך בני ישראל
והייתי להם לאלהים: מו וידעו כי אני
יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ
מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם:

ל

פ א ועשית מזבח מקטר קטרת
עצי שטים תעשה אתו: ב אמה ארכו
ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו
קרנתיו: ג וצפית אתו זהב טהור את גגו
ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ועשית לו זר
זהב סביב: ד ושתי טבעת זהב תעשה לו
מתחת

ה"ב' תגהון חסר:
ל' וחסר וחד מלא:
ד' בליטנא ב' חסר וב' מלא:

רש"י

קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנ' כל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון כרובע והנרבע א ומוקצה ונעבד והטריפה וכיוצא בהן ת"ל וזה
ת"כ פר' צו אשר תעשה הסמוך אחריו *מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ב ושנשחט במחשבה חוץ לזמנו וחוץ למקומו
זבחי' כ"ו פ"ד וכיוצא בהן*: (מ) ועשרון סלת · עשירית האיפה מ"ג בצים ג וחומש ביצה: בשמן כתית · לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחו' ת"ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למיעט מנחות שאין צריך כתית שאף השמן הכשרים כשר
מנחו' כ"א פ"ג בהן: רבע ההין · שלשה לוגין*: ונסך · לספלים ד כמו ששנינו במסכת סוכה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין ה במזבח בית עולמי' ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ: (מא) לריח ניחוח · על המנחה נאמר ו שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבת האיברים בתחילה ואח"כ המנחה שנא' עולה ומנחה: תמיד · מיום אל יום לא יפסיק יום בנתים: (מב) אשר אועד לכם · כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא ז ויש מרבותינו
שמות כ"ה למדים מכאן שמעל מזבח הנחש' היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן וי"א מעל הכפורת כמו שנאמר *ודברתי אתך מעל הכפרת* ואשר אועד לכם האמור כאן איננו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא: (מג) ונועדתי שמה · אתועד עמם בדבור
זבחי' קט"ו כמלך הקובע מקום מועד ח לדבר עם עבדיו שם: ונקדש · המשכן בכבודי ט שתשרה שכינתי בו · *ומ"א אל תקרי בכבודי אלא
ויקרא י' בכבדי במכובדים שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה *הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי: (מו) לשכני בתוכם · על מנת לשכון אני בתוכם: (א) מקטר קטרת · להעלות עליו י קטור עשן סמים: (ג) את גגו · זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתן: זר זהב · סימן לכתר כהונה: (ד) צלעותיו · כאן הוא לשון זויות כתרגומו כ לפי שנאמר על שני צדיו ל שתי זויותיו שבשני צדיו:

שפתי חכמים

א שכל אלו נפסלו קוד' שהביאו לעזר' והם אינן ראויין: ב שכל אלו לאחר שהביאו לעזר' נפסלו ופי' הלן שלן הדם ולא נזרק ביום שנשחט' הבהמה או לן הבשר והאמורים · והיוצא שיצא הדם או הבשר או אימורים של עולה וחטאת ואשם חוץ לקלעים · ושנשחט חוץ לזמנו שחשב בשעת שחיטה להקטיר אימוריו או איבריו או לאכול הבשר ביום האיסור וחוץ למקומו שחשב בשחיט' לאכול בשר קדשים חוץ למקומו דהיינו חוץ לקלעים או חוץ לחומה:
ג כמו שמפורש בפרשת פנחס ועשירית האיפה סולת למנחה · שהאיפה שלש סאין והסאה ששה קבין והקב ד' לוגין והלוג ששה ביצים נמצא האיפה תל"ב ביצים ועשירתו מ"ג ביצים וחומש ביצה: ד פי' אגנות כמו בספל אדירים וגו': ה פי' נקבים ביסוד מזבח כמו כי השתות יהרסון:
ו כלומר ולא תפרש שהמנחה הוא כשאר מנחות שאינן כולן כליל ויהיה פירש של ריח ניחוח המורה על עלייתו כלו לגבוה שהוא שב על כבשי העולה ולא על המנחה: ז לא שאועד לך שמה ענין לחוד ולדבר לך ב"כ ענין לחוד ולפיכך השמיט רש"י מלת שמה מן הפסו' כדי שיהיה לו במלת שם שבסוף הפסוק: ח הוצרך לפרש כדבור משום שלא פירש בקרא במאי יתועד לכן פי' בדבור ותו קשה לרש"י ולמה לא כתיב ודברתי ומתרץ כמלך שקובע וכו' שפירושו מפני שמכבד המלך לקבוע מקום לדבור אמר ונועדתי במקו' ודברתי·
ט כלומר ע"י השראות שכינתי יהא מקודש המשכן ופי' אפילו לדברי האומר שאשר אועד לכם שמה הוא מקום מיוחד במקדש שהו' מזבח הנחשת מ"מ כלם מודים שמלת ונקדש שב אל כל אהל מועד כלומר שתשרה שכינתו בו:
י מדלא נקוד בי"ת של מזבח בפתח כמו מזבח העול' בהכרח הוא שמזבח אינו דבוק למקטר קטרת ואין לו דבוק אלא בתוספות להעלות כאלו אמר מזבח כדי להעלות עליו מקטר קטור' שפי' קטורת של עשן סמים: כ פי' ובכל מקום מורה על פאה וצד: ל פירש מכלל דצלעותיו לאו צדיו הוא ולכן הוציאו

אונקלוס

ודהב תעביד ליה זיר דדהב סחור סחור: ותרתין עזקן דדהב תעביד ליה מלרע לזיריה על תרתין זויתיה תעביד על תרין סטרוהי ויהי לאתרא לאריחיא למיטל יתיה בהון: ותעביד ית אריחיא דאעי שיטין ותחפי יתהון דהבא: ותתין יתיה לקדם פרוכתא דעל ארונא דסהדותא לקדם כפורתא דעל סהדותא דאזמין מימרי לך תמן: ויקטר עלוהי אהרן קטורת בוסמין בצפר בצפר באתקנותיה ית בוציניא יקטרנה: ובאדלקות אהרן ית בוציניא בין שמשיא יקטרנה קטורת בוסמין תדירא קדם יי לדריכון: לא תסקון עלוהי קטורת בוסמין נוכראין ועלתא ומנחתא ונסכין לא תנסכון עלוהי: ויכפר אהרן על קרנתיה חדא בשתא מדם חטאתא דכפוריא חדא בשתא יכפר עלוהי לדריכון קודש קודשין הוא קדם יי:

מתחת לזרו על שתי צלעתיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה:
ה ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב:
ו ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד לך שמה:
ז והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה:
ח ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם:
ט לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו:
וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה:

בעל הטורים

בהמה ג' במס' הכא ואי' אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה כי בהמה שמן חלקו זהו שנתונ והחכמה תחיה בעלי' חכמה ותבונה בהמה כי בהמה שמן חלקו ועוד שהיא מגדלתו ומרוממתו דכתי' בשלח אותו בהמה:

מפטיר

ק"ד מצות הקטרת קטורת:
ק"ה שלא להעלות קטרת זרה ולא שום עבוד' במזבח הזהב:

ומפטירין אתה בן אדם הגד את בית ישראל ביחזקאל בסימן מ"ג:

קי"א · מיכאל סימן:

ומליל

יי עם משה למימר: ארי תקבל ית חושבן בני ישראל למניניהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי כד תמני יתהון ולא

וידבר

יהוה אל משה לאמר:
יב כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד אתם ולא יהיה

ב"ר"ת בשעם מוכח לפני גרש:
ק"ו לתת מחצית שקל בכל שנה:

רש"י

והיה · מעשה הטבעות [א] הללו: לבתים לבדים · בית תהיה [ב] הטבעת לבד: (ו) לפני הפרכת · שמא תאמר מסיך מכנגד הארון לצפון או לדרום [ג] ת"ל לפני הכפורת מכוון כנגד הארון מבחוץ: (ז) בהטיבו · לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר: הנרות · לו"ש בלע"ז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה: (ח) ובהעלות · כשידליקם להעלות להבתן: יקטירנה · בכל יום פרס [ד] מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים: לא תעלה עליו · על מזבח [ה] זה: קטורת זרה · שום קטורת של נדבה כלן זרות לו חוץ מזו: ועולה ומנחה · ולא עולה ומנחה [ו] עולה של בהמה ועוף מנחה היא של לחם: (י) וכפר אהרן · מתן דמים: אחת בשנה · ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות * ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו: חטאת הכפורים · הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש [ז] וקדשיו: קדש קדשים · המזבח מקודש לדברים הללו [ח] בלבד ולא לעבודה אחרת:

חסלת פרשת תצוה

כי (יב) תשא · לשון קבלה כתרגומו [א] כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגולת [ב] אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם: ולא יהיה בהם נגף · שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו

שפתי חכמים

הוציא כאן ממשמעותו והוסיף יסוד מלת שתי זויותיו שבשני צדיו כלומר אל תחשוב שעל שני צדיו תוספות ביאור לצלעותיו כאלו אמר על שתי צלעותיו דהיינו על שני צדיו ואגב פירש גם כן שעל מקום ב"ת מפני שהזויות בצדיו לא על צדיו: [א] פירש מלת והיה שב אל המעשה החסר מן המקרא דאל"כ והיו מבעי ליה: [ב] לא שהטבעת יהיו בעבור בתים ובדים רק הטבעת בעבור שתהיה בית לבד: [ג] פירש הא דחזר וכתב לפני הכפורת אחר לפני הפרוכת הוא כדי שלא תאמר שהמזבח אע"פ שהיה לפני הפרוכת לא היה באמצע ממש אלא היה נוטה לצד כותל דרומי או כותל צפוני שהרי הפרוכת היה ככל רוחב המשכן מ"ה חזר וכתב לפני הכפורת וגו': [ד] כלומר חצי מנה בבוקר וחצי מנה בין הערבים דהיינו בכל יום מנה שלם: [ה] כלומר אבל על המזבח הנחשת אתה מקריב: [ו] ר"ל שמלת ולא דכתיב ברישא דקרא קאי נמי אעולה כאלו כאמר ולא עולה ומנחה: [ז] פי' כשידע הכהן שהוא טמא ונכנס למקדש בשוגג כסבור שהוא נכנס לבית של חולין ולא של מקדש או שאכל קדשים וסבור שהוא אוכל בשר חולין או שהוא שוגג בטומאה ויודע שזה בית המקדש ובשר קדשים על זה היה מכפר פר ושעיר של יום הכפורים: [ח] דאל"כ מה ענין זה לכאן:

חסלת פרשת תצוה

א מלשון לא תשא את שמע שוא ולא לשון הרמה מלשון ישא פרעה את ראשך ומפני שצפה הקב"ה שעתיד לגזור גזירה עליהם במדבר הזה יתמו כתב כאן שאו את ראש וגו' אבל בלוים שלא נגזרה הגזירה עליהם כתב בהן לשון פקוד: [ב] דעת רש"י שלא תפרש לאחר שקבלת סכום מניינם ונתנו איש כופר ונומר לכן פירש כלומר כשתרצה לידע מניינם אז יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה מהלי שקלים ותדע מניינם אבל לא תמנה אותם לגלגלותם וכו' והא דנקט רש"י לשון שלילה אל תמנה לגלגלותם ולא נקט לשון חיוב ולומר כשתחפוץ וכו' יתנו כ"א מחצית השקל ותמנה השקלים ותדע מנייכם כמו שכל' בקרא לומר לא שהוא מצוה למנות' במחצית השקלים כדי שיעשו שהרבים שלא תתבולה שלא ישלטו בהם עין הרע וה"פ

כמו

על

כריתות ה'
עיין בת"א
עיין בת"א
מנחות נ'
יומא נ"א
שבועות י'
יומא ס"א
ברכות ס"ב
מגלה כ"ט
ב"ב י'
ויקרא ט"ז

אונקלוס

ולא יהי בהון מותא כד תמני יתהון: דין יתנון כל דעבר על מניניא פלגות סלעא בסלעי קודשא עסרין מעין סלעא פלגות סלעא אפרשותא קדם יי: כל דעבר על מניניא מבר עסרין שנין ולעילא יתן אפרשותא קדם יי: דעתיר לא יסגי ודמסכן לא יזער מפלגות סלעא למיתן ית אפרשותא קדם יי לכפרא על נפשתיכון: ותסב ית כספא דכפוריא מן בני ישראל ותתן יתיה על פולחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל לדכרנא קדם יי לכפרא על נפשתיכון: ומליל יי עם משה למימר: ותעביד כיורא

דנחשא

בכורות נ'

ברכות ס"ב

תשא

יהיה בהם נגף בפקד אתם: ד יג זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה ליהוה: ה יד כל העבר על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת יהוה: טו העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת יהוה לכפר על נפשתיכם: ו טז ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על נפשתיכם: פ יז וידבר יהוה אל

משה

בעל הטורים

ונתנו אם תקרלבו למפרע יהיה גם כן ונתנו לומר לך כל מה שאדם נותן לצדקה יחזו' אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום: זה יתנו כל העובר על נגימ' זה היה כמין מטבע של אש: זה יתנו כמנין זה פי' י"ב שבטי' יתנו דאיכא לת"ד שבט לוי לא נמנו:

רש"י

כמו שמצינו א בימי דוד: (יג) זה יתנו • * הראה לו כמין מטבע של אש ב ומשקלה מחצית השקל ואומר לו כזה יתנו: העובר על הפקודים • דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן * כל אשר יעבור תחת השבט וכן * תעבורנה הצאן על ידי מונה: מחצית השקל בשקל הקדש • במשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש ג כגון שקלים האמורין בפ' ערכין ושדה אחוזה: עשרים גרה השקל • עכשיו פירש ד לך כמה הוא: גרה • לשון מעה וכן בשמואל * יבא להשתחוות לו לאגורת ה כסף ולככר לחם: עשרים גרה השקל • שהשקל השלם ו ד' זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו שתות ז והעלהו לשש מעה כסף ומחצי' השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה': (יד) מבן עשרים שנה ומעלה • למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ח ונמנה בכלל אנשים: (טו) לכפר על נפשותיכם • שלא תנגפו ט על ידי מנין • ד"א לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן ג' תרומות שנכתב כאן תרומת ה' ג' פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר שנאמר * וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהן נעשו האדנים שנאמר ויהי מאת ככר הכסף וגו' והשנית אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים * באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באים והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנאמר * כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו: (טז) ונתת אותו על עבודת אהל מועד • למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן י אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמו שנאמר * ויגוף ה' את העם משל לצאן החביבה על בעליה שנפל דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו וא"א לומר שהמנין הזה היא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו * באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנא' * ביום החדש הראשון באחד לחדש הקים וגו' ומהמנין הזה נעשו האדנים מהשקלים שלו שנאמר * ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו' הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן • ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות וכ' שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן * ויהיו כל הפקודים ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות וכ' והלא בשתי שנים היו וא"א שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני כ' תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ראש השנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשנייה שנתחדשה שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שניהם המנינים בשנה אחת המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר: על עבודת אהל מועד • הן אדנים שנעשו בו:

במד' ד'
ויקרא כ"ז
ירמיה ל"ג
שמואל א' ב'
שמות ל"ח
במדבר א'
שמות ל"ה
שמות ל"ב
במדבר א'
שמות מ'
שמות ל"ח
במדבר א'

שפתי חכמים

על ידי דבר אחר חוץ מחצאי שקלים שהיה יכול למנותם אלא שעל ידי חצאי שקלים יעשו מהם האדנים ואגב אלא תרתי רא"ם: א כמו שמצינו בימי דוד שמנה אותם בלא חצאי שקלים שחשב שהיו על עבודת אהל מועד לעשות מהם אדנים והיתה הגזירה לפי שעה ולא לדורות לקנות מהם קרבנות וחשבו גם כן שפירוש ולא יהיה בהם נגף הוא נגף הבא לעולם ועל דרך ונלקה תציל ממות • וא"ת כשפקד דוד את העם ושלח שלישׁ ביד יואב ושליש ביד אבישי בן צרויה והשליש ביד אתי הגתי למה לא היה בהם נגף וצמח י"ל שמה שהמנין שולט בהם עין הרע היינו לזוקא כשמונה כל ישראל וכו' רא"ם: ב מדכתיב זה משמע שריאהו לו על דבר: ג דקשה לרש"י דמחצית השקל בשקל הקודש משמע דיביאו חצי השקל עם שקל שלם ואם כן היה לו לכתוב שקל וחצי ועל זה פירש כמשקל ר"ל בשקל הקדש וכו': ד כלומר לעיל בפרשת משפטים כתיב כמי שקל ולא פירש לנו הכתוב כמה הוא ועכשיו פירש לך כמה הוא: ה שהוא כמו לשון מעה: ו דקשה לרש"י דבתחילה כתיב מחצית השקל ואחר כך כתיב עשרים גרה השקל דמשמ' שקל שלם יתנו ומתרץ השלם ר"ל השלם עשרים גרה והם יתנו חציו שהם עשרה גרה: ז הוצרך להוסיף זה משום דלא תקשה לקרא קאמר שהשקל עשרים גרה והיה ראוי להיות עשרים וארבע שהרי השקל השלם ד' זוזי והזוז שש מעה ועל זה פירש והוסיפו עליהן וכו': ח מדכתיב מבן עשרים שנה ל"ל כל העובר על הפקודים לא הל"ל אלא בן עשרים שנה וגו' אלא למדך כאן וכו' כלומר להכי נקט לשון פקודים להודיע שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא דמצינו לשון פקודים גבי חיל כדכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל וכתיב ויפקוד שאול את העם ופיר' של קרא כך הוא כי תשא את ראש בני ישראל לצאת בצבא המלחמה יהיו מבן עשרים שנה ומעלה • ואם תאמר ל"ל להורות שאין נמנה וכו' הא כבר הודיענו זה בספר במדבר דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא • וי"ל דה"א דווקא במלחמות מצוה הקפיד הקרא אבל לא במלחמות הרשות לכן כפל הענין אף למלחמות הרשות אינו יוצא כ"א מבן עשרים שנה ומעלה: ט ולא לכפר על חטאתיכם כשאר כפרות שבתורה דמה ענין כפרה אצל המנין: י פירש אף על פי שמצות כי תשא היא כללית לכל זמן ולא נזכר שימנה עתה מכל מקום ונתת אותו על עבודת אהל מועד שהם אדני המשכן מורה שנצטווה בפרטים שימנם קודם הקמת המשכן: כ ואין יכול לבא לכלל שנה אלא עד ראש השנה וגם אותן שנולדו קודם ראש השנה כשבא ראש השנה באין לכלל שנה:

א דק"ל

מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ
נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: יט וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן
וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם: כ
בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ
בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה
לַיהוָה: כא וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא
יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם:
פ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
כג וְאַתָּה קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר דְּרוֹר
חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם
וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: כד
וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין:
כה וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ רֹקַח
מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה:
כו וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן
הָעֵדֻת: כז וְאֶת הַשֻּׁלְחָן וְאֶת כָּל כֵּלָיו
וְאֶת הַמְּנֹרָה וְאֶת כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: כח
וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת
כנו

אונקלוס

דִּנְחָשָׁא וּבְסִיסֵיהּ דִּנְחָשָׁא לְקִדּוּשׁ וְתִתֵּן יָתֵיהּ בֵּין
מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא: וִיקַדְּשׁוּן
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מִנֵּיהּ יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן:
בְּמֵיעֲלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יִתְקַדְּשׁוּן מַיָּא וְלָא
יְמוּתוּן אוֹ בְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא לְאַסָּקָא
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: וִיקַדְּשׁוּן יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן וְלָא
יְמוּתוּן וּתְהֵי לְהוֹן קְיָם עָלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי
לְדָרֵיהוֹן: וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
וְאַתְּ סַב לָךְ בּוּסְמִין רֵישָׁא מֵירָא דַכְיָא מַתְקַל
חֲמֵשׁ מְאָה וְקִנְּמָן בְּשָׂם פַּלְגוּתֵיהּ מַתְקַל מָאתַן
וְחַמְשִׁין וּקְנֵה בוּסְמָא מַתְקַל מָאתַן וְחַמְשִׁין:
וּקְצִיעֲתָא מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
וּמְשַׁח זֵיתָא מְלֵא הִינָא: וְתַעְבֵּיד יָתֵיהּ מְשַׁח
רְבוּת קוּדְשָׁא בּוּסַם מְבַסַּם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְשַׁח
רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵי: וּתְרַבֵּי בֵיהּ יָת מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְיָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא: וְיָת פָּתוֹרָא וְיָת
כָּל מָנוֹהִי וְיָת מְנָרְתָּא וְיָת מָנַהָא וְיָת מַדְבְּחָא
דִּקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא: וְיָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא
וְיָת

בעל הטורים

שקל בנימטרי' כתם
שבא לכפ' על הכתם:
עשרי' בני' עשיר ודל
ר"ל שהיו כלם שוים
בנה: מבן עשרים
שנה ס"ת כמן שבא
לכפרות שקלים של
המן:

שני

סיון פרשת כיור
לפרשת שקלים
לומר שהנשים
נעצרים בשביל
פוסקי צדקה ואיכם
כותבין:
קי"ז לקדש הכהן
ידו ורגליו לעבודה:

רש"י

(יח) כיור · כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו · כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור: לרחצה · מוסב על [א] הכיור: ובין המזבח · מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתים משום שנאמר ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד כא כיצד משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים: (יט) את ידיהם ואת רגליהם · בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו [ב] וכן שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש: (כ) בבאם אל אהל מועד *להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת [ג] או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע"א: ולא ימותו · הא אם לא רחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות [ד] ומכלל לאו אתה שומע הן: אל המזבח · החיצון [ה] שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר: (כא) ולא ימותו · לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידים ורגלים שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: (כג) בשמים ראש · חשובים: וקנמון בשם · לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמון בשם מן הטוב: מחציתו חמשים ומאתים · מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים [ו] נמצא כלו חמשה מאות כמו שיעור מר דרור א"כ למה נאמר בו מחצין גזירת הכתוב היא להביאו למחצין להרבות בו [ז] וכן שנויה בכריתות *: וקנה בשם · קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם [ח] הוצרך לומר בשם: חמשים ומאתים · סך משקל [ט] כולו: (כד) וקדה · שם שרש עשב בלשון חכמים קציעה: הין · *י"ב לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל ר' מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו ר' יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא שרוחצם [כ] במים שלא יבלעו את השמן ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן [ל] מעל העקרין: (כה) רקח מרקחת · רקח שם לדבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה [מ] והרי הוא כמו רקח רגע [נ] ואינו כמו *רוגע הים וכמו *רוקע הארץ שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה [ס] או ריח או טעם קרוי מרקחת: רקח מרקחת · רקח עשוי ע"י אומנים ותערובות: מעשה רוקח · שם האומן בדבר: (כו) ומשחת בו · כל המשיחות כמין כ"י [ע] חוץ משל מלכים שהן כמין נזר:

שפתי חכמים

[א] דק"ל היאך יכולין לרחוץ מן הכן· ל"פ מוסב על הכיור: [ב] כלומר בשעה שמקדש ידיהם צריכים לקדש גם רגליהם עמהם פירש דאת בא לרבות וכו' ואת רגליהם כאילו אמר את ידיהם יהיו רגליהם ואת רגליהם יהיו ידיהם דהיינו שניהם בבת אחת: [ג] (כת"י) דס"ל להרב דלא מחייב אביאה ריקנית וכן איתא בזבחי' י"ט דלשרת קאי על בבואם אל אהל מועד: [ד] כראה דרש"י רוצה לתרץ למה לא נאמר ואם לא ירחצו ימותו לזה זירוז יותר ממה שנאמר ולא ימותו ועל זה פירש הא אם לא וכו' שהתורה נאמר כללות וכו'· והר"א פירש לפי שמנהג הכתוב להזכיר העונש המתחייב לא הבלתי מתחייב לכן אמר שהתורה נאמרה כללים ומכלל לאו אתה שומע הן וכו' וק"ל והרי הו' כאלו אמר אם לא ירחצו ימותו ואפשר שבכלל דברי הם דבריו: [ה] דק"ל הא פשיטא מלאסר לככס אל אהל מועד בלא רחיצה היאך יכול ליכנס למזבח· ל"פ החיצון וכו': [ו] לא מחצית שעורו דא"כ ה"ל למיכתב חמש מאות ולא"צריך שתי הבאות ש"מ דאית ביה הכרעה אבל אין לפרש לכנוי מחציתו שב אל מור דרור ופיר' וקנמון מחציתו של מור דרור שהוא ר"ן א"כ לכתוב וקנמון בוש' חמשים ומאתים מחציתו ל"ל אלא ע"כ כנוי מחציתו אקנמון קאי: [ז] פי' שאין יכול לשקול שוה בשוה בלא הכרע: [ח] אלא עץ גמור: [ט] שלא תפרש מחציתו של קנה בשם הוא חמשים ומאתים כמו קנמון בשם דא"כ נכתב קנמון בשם וקנה בשם מחצה ומחצה ר"ן והשתא משמע מחציתו דקנמון אקנמון נופא קאי וכולו ת"ק ומחציתו דקנה אקנמון קאי דלעיל מיניה כאו אמר וקנה בשם מחציתו של קנמון שכולו אינו אלא חמשים ומאתים: [י] פי' אינו די: [כ] לשון שרייה: [ל] כלו' שופכו וקיבצו השמן מעל העיקרין: [מ] כלומר נראה כתיבה: [נ] רגע בסגול תחת הריש ואינו כמו רוגע הים שהוא לשון פועל: [ס] כלומר זה כוטל מזה: [ע] פירש כף יונית שהוא כמו כנ"ף שלנו: ופירש.

מגלה ל'
זבחי' כ"ב
זבחי' כ"א
סנה' פ"ג
זבחי' י"ט
עיין בת"א
זבחי' פס
מגלה י'
עיין בת"א
מנחו' פ"ט
ת"כ פר' שמיני
זבחי' י"ט
כריתות ה'
כריתות ה'
ישעי' כ"א
שם מ"ב

אונקלוס

ית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה:
זבחי' פ"ז ותקדש יתהון ויהון קודש קודשין כל דיקרב
בהון יתקדש: וית אהרן וית בנוהי תרבי
עיין בת"א ותקדש יתהון לשמשא קדמי: ועם בני ישראל
כריתו' ו' תמליל למימר משח רבות קודשא יהי דין לי
שם ה' לדריכון: על בסרא דאנשא לא יתסך ובדמותיה
כריתות ו' לא תעבדון כותיה קודשא הוא קודשא יהי לכון:
מעילה י"ט גבר דיבסם דכותיה ודי יתן מניה על חילוני
יומא נ' וישתיצי מעמיה: ואמר יי למשה סב לך בוסמין
כריתות ו' נטופא וטופרא וחלבנתא בוסמין ולבונתא
כריתות ה' דכיתא מתקל במתקל יהי: ותעביד יתה
יומא מ"ה קטורת בוסמין בוסם עובד בוסמנו מערב דכי
כריתות ו' קודשא: ותשחוק מנה ותדיק ותתן מנה
קדם סהדותא במשכן זמנא די איזמן מימרי לך
כריתות ה' תמן קודש קודשין תהי לכון: וקטורת בוסמין
שם די תעביד בדמותה לא תעבדון לכון קודשא
תהי

תשא קלא

בנו: כט וקדשת אתם והיו קדש קדשים כל הנגע בהם יקדש: ל ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אתם לכהן לי: לא ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם: לב על בשר אדם לא ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמהו קדש הוא קדש יהיה לכם: לג איש אשר ירקח כמהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו: ס

לד ויאמר יהוה אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: לה ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: לו ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: לז והקטרת אשר תעשה במתכנתה לא תעשו לכם קדש תהיה לך ליהוה: לח איש אשר יעשה
כמוה

בעל הטורים

ק"ח מצות משיחת כהני' גדולים בשמן המשחה:

ק"ט ק"י שלא ימשח זר בשמן המשחה ושלא יעשה כמוהו: קי"א שלא לעשות כמתכנתה הקטור':

רש"י

(כט) וקדשת אותם · משיחה זו מקדשתם א להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף לפסל ביוצ' ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אם דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין ושנוי' היא משנ' שלימ' אבל מזבח שנ' *כל הנוגע במזב' יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשים מה כבשים ראויי' אף כל ראוי כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתו ושאר משיחות כגון רקיקין משוחין באשית שמני' ימשחו לשון אריחת בהן כלשון עברית: (לא) לדרתיכ' · *מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא: ב זה · בגי' תריסר ב לוגין הוו: לא ייסך · בשני יוד"ין לשון לא יפעל כמו למען ייטב לך: (לב) על בשר אדם לא ייסך · מן השמן הזה עצמו: ובמתכנתו לא תעשו כמוהו · *בסכום סמניו לא תעשו אחר כמוהו במשקל סמנין הללו לפי מדת הין שמן ג אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מות' ואף העשוי במתכנתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו: מתכנתו · לשון חשבון כמו *מתכנת הלבנים וכן במתכנתה של קטרת: (לג) ואשר יתן ממנו · מאותו ד של משה: על זר · שאינו צורך כהונה ה ומלכותו*: (לד) נטף · הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלע"ז גו"מא והצרי קורין לו טרי"אקה: ושחלת · שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון המשנ' קרוי צפורן וזהו שתרגם אנקלוס וטופרא: חלבנה · בשם שריחו רע וקורין לו גלב"נה ומנאה הכתוב בין סמני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל שיהיו כ נמנין עמנו: סמים · אחרים: ולבונה זכה · *מכאן למדו רבותינו י"א סמנין נאמרו לו למשה בסיני מיעוט סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה ג' הרי ה' סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשר ולבונה הרי י"א ואלו הן הצרי והצפור' החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי ט' שהשבלת ונרד אחד שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה וקנה והקנמון הרי י"א · בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה: בד בבד יהיה · אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שאינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל ע' ע' מנה ולשון בד נראה בעיני שהו' לשון יחיד אחד באחד יהיו זה כמות זה: (לה) ממלח · כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו *וייראו המלחי' *מלחיך וחובליך על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה מהפכו באצבע או בכוש: ממלח טהור קדש · ממולח יהיה ט וטהור יהיה וקדש יהיה: (לו) ונתת ממנו וגו' · היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד: אשר אועד לך שמה · כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום: (לז) במתכנתה · במנין סממניה: קדש תהיה לך לה' · שלא תעשה ל אלא לשמי: (לח) להריח

מראי מקומות בגליון: שמות כ"ט · כריתו' י"א · כריתו' ה' · כריתו' שם · שמות ה' · כריתות ו' · כריתו' שם · יונה א' · יחזקאל כ"ז

שפתי חכמים

א ופירש תמשחם ובזה מתקדשים לא שימשכם וגם יקדשם שהקדוש אינו דבר בפני עצמו · והא דלא פירש זה לעיל גבי כל המשיחות וכו' ע"ש במ"י: ב ומ"ת לא מ"מ הפך רש"י הפסוק וי"ל שסתירה הוא ארבותינו שפירשו שכולו קיים לעתיד לבא ומשמעה הם דורשים מדכתיב זה לי לדורותיכם ולא כתי' כזה משמע הגוף של שמן יהיה לי לדורותיכם אבל אין זה ראייה ודרשה גמורה דזה צריך לדרשה זו לומר דתריסר לוגי הוי · א"כ איפכא דראייה היא לרבותינו כלו' לדורותיכם יהיה קיים כמנין זה דהיינו י"ב לוגין וק"ל: ג פי' שאלו לא כתב אלא ובמתכנתו ה"א כיון שעשה בו במדת סכום סממניו אע"פ שפחת או רבה סמניו לפי מדת הין שמן יהא חייב לכך חזר וכתב לא תעשו כמוהו כלומר שאם פיחת או רבה אינו חייב: ד דק"ל דלעיל הזהי' עליו והם לחוץ וכתב ואשר יתן ממנו וגו' והא כבר נזכר לעיל על בשר אדם לא ייסך וי"ל דמשום הכי חזר וכתב לחייב עליו כרת וכאן כתב ואשר ייסך על אדם ונכרת מעמיו אבל הניעשה בחשבנתו לא מצינו שהזהי' עליו הכתוב שלא ייסך על בשר אדם ואין עונשין אלא מזהירין: ה פי' כהונה גדולה ואפילו כהן הדיוט נקרא זר ואפי' כ"ג ומלך שגם הם עצמם אחרי המשחתן לכהונה ולמלכות נקראו זרים: ו דאל"כ לחשוב חלבנה בראש או בסוף ולא בתוכם: ז (נ"א) כדי שירא הש"י שגם הפושעים חוזרים בתשובה וירחם עלינו: ח וא"ת מנא ליה לרבות כאלו דלמא לא מרבה אלא שנים כמו סמים הראשון דאינו מרבה אלא תריין"ל דהוכח רש"י מדלא כתיב סמים סמים גבי הדדי בתחילה או בסוף ולמה כתיב כאן אלא לרבות עוד כמו אלו: ט דק"ל דל' ועשיתם אינו נופל על מלת טהור קדוש מפני שהטהרה והקדושה הן ההעדר שלא ישתמשו בהן בטומאה ולא ישתמשו בהן בחול ועל זה פי' ממלח יהיה וטהור וקדוש יהיה כלומ' ממלח ע"י עשייה וטהור וקדוש יהיה מאליו: י כלומר לא שצריך שיניח ממנה לפני העדות למשמרת אלא להקטיר וכו': כ כאלו אמר ולמה נקרא אהל מועד לפי שכל מקום ועד זמן שאינו קובע לך לדבר עמך אינו אלא שמה: ל כלומ' לא לצי' כמשמעו כיון דכתיב אם לרעב לא אומר לך וכן לי דכתיב גבי תרומה:
(נ"א) ומה

כָּמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ פ
א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ ג
וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה
וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ ד לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת
לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ ה וּבַחֲרֹשֶׁת
אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃
ו וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־
אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי
חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃ ז אֵת
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר
עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃ ח וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן
וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ
וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ ט וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ י וְאֵת בִּגְדֵי
הַשְּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי
בָנָיו לְכַהֵן׃ יא וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת
הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־
שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃

ושמרתם

בעל הטורים

לא

ג' קמץ: חסר וי"ו שבששה ימים יש לחשוב ולעשו' ולא בשביעי:

ג' מלא בתורה:

שלישי

אך מיעוט למעט פקוח נפש וקרבנות צבור שכל אלו דוחין שבת:

אונקלוס

תולדות אהרן

תהי לך קדם יי: גבר דיעביד דכותה לארחא בה
וישתיצי מעמיה: ומליל יי עם משה למימר:
ברכו' נ"ה סנה' ס"ט — חזי דרביתי בשום בצלאל בר
אורי בר חור לשבטא דיהודה:
ברכו' נ"ה — ואשלמית עמיה רוח נבואה מן קדם יי
בחוכמתא ובסוכלתנו ובמדע ובכל עבידא:
לאלפא אומנון למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא:
ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא
ערכין ט"ו — למעבד בכל עבידא: ואנא הא יהבית עמיה ית
אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן ובלב כל
ברכו' נ"ה — חכימי לבא יהבית חוכמתא ויעבדון ית כל די
פקידתך: ית משכן זמנא וית ארונא לסהדותא
וית כפורתא די עלוהי וית כל מני משכנא:
וית פתורא וית מנוהי וית מנרתא דכיתא וית
כל מנהא וית מדבחא דקטורת בוסמיא: וית
מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית
בסיסיה: וית לבושי שמושא וית לבושי
מנחות כ' — קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:
וית משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא לקודשא
יומא פ"ה — ככל די פקידתך יעבדון: ואמר יי למשה
למימר: ואת מליל עם בני ישראל למימר ברם
שבת י' ביצה ט"ו — ית יומי שביא די לי תטרון ארי את היא בין
מימרי וביניכון לדריכון למידע ארי אנא יי
מקדשכון:

רש"י

(לח) להריח בה · אבל עושה אתה במתכנתה משלך כדי למוכרה לצבור: (ב) קראתי בשם · לעשות מלאכתי [א] את בצלאל: (ג) בחכמה · מה שאדם שומע מאחרים ולמד: תבונה · מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: דעת · רוח הקודש: (ד) לחשוב מחשבות · אריגת מעשה חשב: (ה) חרשת · לשון אומנות כמו חרש חכם ואנקלוס פירש ושנה בפירושין שאומן אבני קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר: למלאות · להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה: (ו) ובלב כל חכם לב וגו' · ועוד שאר חכמי לב יש בכם ועל אשר נתתי בו חכמה [ב] ועשו את כל אשר צויתי: (ז) ואת הארון לעדות · לצורך לוחות העדות: (ח) הטהורה · על שם זהב [ג] טהור*: (י) ואת בגדי השרד · אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר אצלם [ד] ואת בגדי הקודש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות * ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני ונראין דברי שנאמר * ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר שש עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש: בגדי השרד · י"מ לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר [ה] שהיו ארוגים במחט עשויים נקבים נקבים לגי"דין בלע"ז: (יא) ואת קטרת הסמים לקדש · לצורך הקטרת היכל [ו] שהוא קדש: (יג) ואתה דבר אל בני ישראל · ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן [ז] אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אך את שבתותי תשמורו · אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מיעוטין [ח] למעט שבת [ט] ממלאכת המשכן: כי אות היא ביני וביניכם · אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: לדעת · האומות בה כי אני ה' מקדשכם:

מנחות כ"ט
במדבר ד' שמות ל"ט

(יד) מות

שפתי חכמים

(ל"ח) ומה שפירש זה כאן ולא גבי שמן המשחה דכתיב גם כן לי משום שכאן ק"ל קראי אהדדי דלעיל כתיב קודש קדשים תהיה לכם וקודש תהיה לך וכתיב לה' לכך הוצרך לפרש שקודש תהיה לך לשמי: [א] דקשה לרש"י דהל"ל קראתי שם לבצלאל ומפרש שה"פ קראתי בשם לעשות מלאכתי אתי קראתי את בצלאל: [ב] שלא תאמר שכולם יהיו עם בצלאל לעזרה · דא"כ למה פירש את אהליאב יותר משאר חכמי לב לכן פירש וכו' לומר שאהליאב יעזור את בצלאל בכל מלאכה שהוא יעוסק בעצמו אבל שאר חכמי לב יהיו עושין מכל המלאכה אשר יתנו להם בצלאל ואהליאב ושיעור הכתוב כן הוא ראה קראתי בשם בצלאל וכו' וגם נתתי אתו את אהליאב וכו' ועוד כל שאר חכמי לב הנמצאים ביניהם עם כל אותן שנתתי חכמה בלבם ועשו את כל אשר צויתיך: [ג] דקשה לרש"י דמשמע דשאר הכלים לא היו טהורה · אי נמי שפירושו מחקק לא טהור מטומאה רא"ם: [ד] כלומר הא מיד אמר כן [illegible] כן שמע מיניה שאלו אחרים הן: [ה] שמתורגם סרדין על [illegible] אורגים וכו' אם כן סרד נמי פירש כן: [ו] (נ"א) והל"ל היכל במקום בצבור · ולא פירש דלא לקדש קאי גם כן על שמן המשחה כמשמעות המקרא וכו' משום שעל ידי השמן נעשה קדש והל"ל לקדש בפתח תחת הקו"ף ומלת לקודש משמע שכבר הוא קודש: [ז] דק"ל היאך בא פרשה זו לכאן: ואם תאמר לעיל ממעט זה מדסמיך פרשה זו לכאן · וי"ל דלעיל לא הוי מיעוט אלא ציבור כמו הבאת הנדבה שהיתה בציבור אבל יחיד ה"א שמותר לעשות מלאכה לכך צריך למכתב אך:

תלוככלת

תורה

יד ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם
מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה
ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה: טו
ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת
שבתון קדש ליהוה כל העשה מלאכה ביום
השבת מות יומת: טז ושמרו בני
ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם
ברית עולם: יז ביני ובין בני ישראל
אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה יהוה את
השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:
ס יח ויתן אל משה ככלתו לדבר
אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים
באצבע אלהים: ■ א וירא העם כי בשש
משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן
ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו
לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ
מצרים לא ידענו מה היה לו:

אונקלוס

מקדשכון: ותטרון ית שבתא ארי קודשא
היא לכון דיחלינה אתקטלא יתקטיל ארי כל
דיעביד בה עבידתא וישתיצי אנשא ההוא מגו
עמיה: שיתא יומין תתעביד עבידתא וביומא
שביעאה שבת שבתא קודשא קדם יי כל
דיעביד עבידתא ביומא דשבתא אתקטלא
יתקטיל: ויטרון בני ישראל ית שבתא למעבד
ית שבתא לדריהון קים עלם: בין מימרי ובין
בני ישראל את היא לעלם ארי שיתא יומין עבד
יי ית שמיא וית ארעא וביומא שביעאה שבת
ונח: ויהב למשה כד שיצי למללא עמיה
בטורא דסיני תרין לוחי סהדותא לוחי אבנא
כתיבין באצבעא דיי: וחזא עמא ארי אוחר משה
למיחת מן טורא ואתכניש עמא על אהרן ואמרו
ליה קום עביד לנא דחלן דיהכון קדמנא ארי
דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים
לא ידענא מה הוה ליה:

תולדות אהרן

חגיגה י"ח עיין כת"א שבת ע'

שבת ס"ט יומא פ"ה

זוהר ויקהל ביצה י"ו

ביצה שם תעני' כ"ז

נדרים ל"ח

נדרים כ"ל שבת פ"ט

שבת שם מנחו' כ"ב

בעל הטורים

ג' ושאר מקרב עמה:

ינפש' בויקהל תינשא: סימן זכר ונקבה בראם:

י"ח חסרים:

ביום השביעי שבת וינפש ס"ת שתים ששתי נפשו' יש לאד' בשבת ועל כן פ' דוינפש כפולה שגופ' שתי נפשות:

לב

כי זה משה עד סוף הפסוק בגי' שהראה להם השטן מטתו של משה רבינו:

רש"י

ואמר

(יד) מות יומת. אם יש עדים [א] והתראה: ונכרתה. בלא התראה: מחלליה. הנוהג בה חול בקדושתה: (טו) שבת שבתון. מנוחת מרגוע [ב] ולא מנוחת עראי: קדש לה'. שמירת קדושתה לשמי ובמצותי: (יז) וינפש. כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו * לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר [ג] הכתיב מנוחה לעצמו [ד] לשבר האוזן [ה] מה שהיא יכולה לשמוע:

(יח) ויתן אל משה וגו'. אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה [ו] שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן (נ"ע סוגא דילמא הכל כסדר וצווי הקדוש ברוך הוא למשה היה בארבעים ימים הראשונים טרם עשותם העגל וקודם רדתו מההר עשו את העגל. ומשה לא הגיד לישראל צווי המשכן עד למחרת יום הכפורים שהיו ישראל מרוצים להקדוש ברוך הוא. וכן הוא כהדיא בזוהר ויקהל אשר על כן בצווי הק"בה כתיב מאת כל איש דהיינו גם ערב רב כמו שדרשו רבותינו ז"ל איש איש מלמד וכו'. ומשה בציווי אמר לישראל קחו מאתכם דייקא ולא מערב רב לפי שהם גרמו בנזקי' וק"ל): ככלותו. ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן [ז] מועט כזה. דבר אחר מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין הן האמורים בספר ישעיה אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים: לדבר אתו. החקים והמשפטים [ח] שבאלה המשפטים: לדבר אתו. מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין [ט] את ההלכה שניהם יחד: לוחות. לחת כתיב שהיו [י] שתיהן שוות: (א) כי בושש משה. כתרגומו לשון איחור וכן * בשש רכבו ויחילו עד בוש כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף * ארבעים יום אני בא בתוך ו' שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים ארבעים יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו בז' בסיון עלה נמצא יום ארבעים בששה עשר בתמוז בי"ו בא שטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם. אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות [כ] ולא בא כולי כדאיתא במ"ס וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו. אלהות הרבה איוו להם: כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו דרך [ל] אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלוהות אשר ילכו לפנינו:

ישעיה מ'

שופטים ה' שבת פ"ט

שפתי חכמים

ויאמר

[א] מדוכרת דבתריה בידי שמים אם כן יומת הוא בידי אדם ואין מיתה בידי אדם אלא בעדים והתראה. (ועיין (בנח"י) טעם למה במיתה בידי אדם כתיב מות יומת): [ב] כלומר מנוחת מרגוע חשובה: [ג] לשון קושיא היא ר"ל הקדוש ברוך הוא שכתוב [illegible] לא ייעף וכו': [ד] ר"ל הוא אומר לכתוב מנוחה על עצמו: [ה] מסקנא דתירוצא הוא: [ו] דאם לא כן אין ידע משה אם נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל על מעשה המשכן עד שצוה להם משה על נדבת המשכן שיא לא נתרצה הקב"ה רק על כתיבת הלוחות לישראל שאמר לו בפירוש פסל לך שני לוחות אבנים וגו' והוכרח לזה מפני קיום הדת שאי אפשר לדחותן מן הדת מאחר שכבר נתגיירו וקבלו עליהם עול תורה ומצות ואף על פי שחזרו לסורן הראשון הרי הן כישראל שמומר שהוא כישראל לכל דבריו וכל שכן ישראל שכבר חזרו בתשובה כדכתיב ויתנצלו את עדים וגו' שהוא מן הדין ליתן להם את הלוחות אבל לעשות גם המשכן לשכון בתוכו שהוא שבה יתירה שמא לא נתרצה לזה אלא ודאי וכו': [ז] לכך מסרה לו ככלה כלומר שהיא לו קנוייה: [ח] פירש דק"ל דליכא למימר מדבר צווי של משכן דהא מעשה העגל קודם לכן היה כדפירש רש"י לעיל ל"פ כשכלה לדבר אתו החקים והמשפטים שבואלה המשפטים. וכתב הרא"ם ולכן זאת הפרשה דבקה בסוף פרשת משפטים דכתיב ביה ויבא משה בתוך הענן ויהי משה בהר ארבעים יום וגו' ודלא כרבי ישמעאל דאמר ואלה המשפטים ו' מוסיף על הראשונים וכו' ופירושו כמו שהדברות נאמרו בקולות ובפקים בתימגל כל ישראל אף משפטי' כן עכ"ל: [ט] פירש דדייק מדכתיב לדבר אתו ולא כתיב לדבר אליו אלא מלמד שהיה משה וכו': [י] כאלו לא היו רק אחד. כלומר בשם שכתיב בקרא פירש כאו שם: [כ] לקשה לרש"י מדכתיב בתחילה עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו היה לו לכתוב אחר כך כי זה משה האיש שהלך רוצה לומר זה משה האיש שהלך בתחילה לפנינו ועכשיו מת לכך עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו ולמה כתיב אשר העלנו וגו' ומפרש דבאמת כך פירושו אשר העלנו אינו כמשמעו מארץ מצרים אלא היה מורה לנו דרך [ל] וזהו:

ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי: ג וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן: ד וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ה וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר: ו וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: פ ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ח סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא: י וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם

ואעשה

אונקלוס

ואמר להון אהרן פריקו קדשי דדהבא די באודני נשיכון בניכון ובנתיכון ואיתו לי: ואתפריקו כל עמא ית קדשי דדהבא די באודניהון ואיתיאו לות אהרן: ונסיב מידיהון וצר יתיה בזיפא ועבדיה עגל מתכא ואמרו אילין דחלתך ישראל דאסקוך מארעא דמצרים: וחזא אהרן ובנא מדבחא קדמוהי וקרא אהרן ואמר חגא קדם יי מחר: ואקדימו ביומא דבתרוהי ואסיקו עלון וקריבו נכסין ואסתחר עמא למיכל ולמשתי וקמו לחייכא: ומליל יי עם משה איזיל חות ארי חבילו עמך דאסיקתא מארעא דמצרים: סטו בפריע מן אורחא די פקידתינון עבדו להון עגל מתכא וסגידו ליה ודבחו ליה ואמרו אילין דחלתך ישראל די אסקוך מארעא דמצרים: ואמר יי למשה גלי קדמי ית עמא הדין והא עם קשי קדל הוא: וכען אנח בעותך מן קדמי ויתקף רוגזי בהון ואשיצינון ואעביד יתך לעם סגי: וצלי

משה

ע"ז כ"ג
סנה' ס"ג
סנה' ז'
ברכו' ל"ב
סנה' ל"ו
שם ס"ג
ברכו' ל"ב

בעל הטורים

מזבח לפניו בגימט' זה חור דדרשינן מזבוח לפניו:

ויעלו עולות בגימט' בכורות שהבכורות העלו עולות לפניו: י"ס ושותה: קדמא העלית בגירי ענין העלי' בתורה ואפ"ס וייטב אלהי' למילדות וירב:

הניחה ב' במסו' הנח ואידך הניחה אתי והישני אתו העמודי' גבי שמשון לומר לך שהרג בהם במותו יותר ממה שהמי' בחיו וזה הוא הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם שכולם והמית כל שריהם:

שפתי חכמים

א וזהו שפי' רש"י אח"כ את נזמי מן נזמי שהת"יו מתפעל' אבל אם היה כתיב ויפרקו או לא צריך לפ' את נזמי מן נזמי ועיד מלאתי שהיה נזם קטן באזנם ובו היו תלוים תכשיטותיהן: ב פי' כשהיו ישראל במצרים והיו בונים את פיתום ואת רעמסס וכשלא היו עושין שיעור עבודתן מה שאמרו להן באו המצרים ונטלו הילדים ונתנו בחומה של בניין ומכתי האבני' סביבותיהן ועליהן כדי שיהא השיעור של עבודה מלא ואמר משה רבינו עליו השלום לפני הק"בה רבינו של עולם למה יענשו הקטנים במיתה זו ואמר לו הק"בה אין סופן של ילדים אלו לטובה שילכו לתרבות רעה כשיגדלו מוטב שימותו זכאים והלך משה והוציא אחד מתוך שורת הבניין שנמעך בו ונקרא מיכה: ג הואיל והיה כתוב עליו עלה שור לכך עלה העגל שהוא היה שור: ד וזהו מה שנאמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך וגו' · רוצה לומר ערב רב אמר כן לישראל: ה על העגל קאי: ו שהשטן עירבב את העולם בשעה ששית והבליע בעיניו שנמר מה שהיה בלבו: ז פירש חור מוכיחן על מעשה העגל והרגוהו ויירא אהרן אלהוכיחן שמא יהרגוהו ואם תאמר והא לעיל פירש רש"י ויבן מזבח לדחותם ופירש אחר כך זהו פשוטו וכו' ואם כן המדרש והפשוטו חדא הוא · וי"ל דקשה ליה למה בנה אהרן מזבח חדש והא היה שם מזבח בנוי כדכתיב לעיל בסוף פרשת משפטים ועל זה פירש לדחותם זהו פשוטו והמדרש דורש על מה דקשה לו למה בנה אהרן ולא אחר: ח אבל וידבר ה' אל משה לאמר אין לשון קושי הוא הואיל וכתיב אחריו לאמור וידבר הוא הכלל ולאמר הוא הפרט אבל כאן אין כתיב לאמור אחריו וכתיב וידבר ולא כתיב ויאמר ש"מ לשון קושי הוא רא"ס:

א דקשה

רש"י

(ב) באזני נשיכם · אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו · לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: (ג) ויתפרקו · לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים א מנזמיהם דישקרי"ר בלע"ז: את נזמי · כמו מנזמי כמו כמו * כצאתי את העיר מן העיר: (ד) ויצר אותו בחרט · יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קשירה בחרט לשון סודר כמו * המטפחות והחריטים * ויצר ככרים כסף בשני חריטים · והב' ויצר לשון צורה בחרט כלי אומנות הצורפין שחורטין וחורתין בו צורות בזהב כעט סופר החורת אותיות בלוחות ופנקסין כמו * וכתוב עליו בחרט אנוש וזהו שת"א וצר יתיה בזיפא לשון זייף הוא כלי אומנות שחורטין בו בזהב אותיות ושקידים שקורין בלע"ז ניי"ל ומזייפין על ידו חותמות: עגל מסכה · כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין ב שנתמעך בו במצרים והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך כבור ג ויצא העגל *: מסכה · לשון מתכת דבר אחר קכ"ה קנטרין זהב היו בו כגימטריא של מסכה: אלה אלהיך · ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ד ואחר כך הטעו את ישראל אחריו: (ה) וירא אהרן · שהיה בו רוח חיים שנאמר * כתבנית שור אוכל עשב ה וראה שהצליח מעשה שטן ו ולא היה לו פה לדחות' לגמרי: ויבן מזבח · לדחות': ויקרא חג לה' מחר · ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו · ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחן והרגוהו ז וזהו ויבן (לשון בינה) מזבח לפניו ויבן מזבוח לפניו ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם מביאים אותו המזבח זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן עשויה בבת אחת מתוך שאני בונה אותו ואני מתעצל במלאכתי ובין כך ובין כך משה בא: חג לה' · בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום: (ו) וישכימו · השטן זרזם כדי שיחטאו: לצחק · יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר לצחק בי ושפיכות דמים כמו שנאמר * יקומו הנערים וישחקו לפנינו אף כאן נהרג חור: (ז) וידבר · לשון קושי הוא ח כמו * וידבר אתם קשות: לך רד · * מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם עכשיו שחטאו אתה למה לי באותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה: שחת עמך · שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירת' ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו: (ט) קשה עורף · מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע: (י) הניחה לי · עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו

שהדבר

שמות פ'
ישעיה ג'
מלכי' א' ה'
ישעיה ח'
בהעל' ק"א
תהלים ק"ו
שמואל ב' ב'
בראשית כ"ב
ברכות ל"ב

ואעשה אותך לגוי גדול: יא ויחל
משה את־פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה
יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים
בכח גדול וביד חזקה: יב למה יאמרו
מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים
ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך
והנחם על־הרעה לעמך: יג זכר לאברהם
ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך
ותדבר אלהם ארבה את־זרעכם ככוכבי השמים
וכל־הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם
ונחלו לעלם: יד וינחם יהוה על־הרעה
אשר דבר לעשות לעמו: פ טו ויפן
וירד משה מן־ההר ושני לחת העדת בידו לחת
כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים:
טז והלחת מעשה אלהים המה והמכתב
מכתב אלהים הוא חרות על־הלחת: יז
וישמע יהושע את־קול העם ברעה ויאמר אל־
משה קול מלחמה במחנה: יח ויאמר
אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול
ענות אנכי שמע: יט ויהי כאשר קרב
אל־המחנה וירא את־העגל ומחלת ויחר־אף
משה

אונקלוס

משה קדם יי אלהיה ואמר למא יי יתקיף רוגזך
בעמך די אפיקתא מארעא דמצרים בחיל רב
ובידא תקיפא: למא יימרון מצראי למימר
בבישא אפיקינון לקטלא יתהון ביני טוריא
ולשיצי יתהון מעל אפי ארעא תוב מתקוף רוגזך
ואתיב מן בשתא דחשיבתא למעבד לעמך:
אדכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדך די
קיימתא להון במימרך ומלילתא עמהון אסגי
ית בניכון ככוכבי שמיא וכל ארעא הדא די
אמרית אתן לבניכון ויחסנון לעלם: ותב
יי מן בשתא די מליל למעבד לעמיה:
ואתפני ונחת משה מן טורא ותרין לוחי
סהדותא בידיה לוחי כתיבין מתרין עבריהון
מכא ומכא אנון כתיבין:
ולוחיא עובדא דיי אנון וכתבא כתבא דיי הוא
מפרש על לוחיא: ושמע יהושע ית קל
עמא כד מיבבין ואמר למשה קל קרבא
במשריתא: ואמר לא קל גברין דנצחין
בקרבא ואף לא קל חלשין דמתברין קל דמחייכין
אנא שמע: והוה כד קריב למשריתא
וחזא ית עגלא וחינגין ותקיף רוגזא דמשה
ורמא

בעל הטורים

י"ג מלא

זכור לאברה' ליצחק ולישרא' עבדיך כאן הקדי' אבות לעבדך וכתיב התם זכור לעבדיך וכו' לומר כי היו עבדיו מתחילה ועד סוף כיוצא בו דוד עבדי ועבדי דוד:

רביעי

ברעו ק' וכתי' בה"א שבשביל ה' דברים שעשו אכלו ושתו ויקומו לצחק • וישתחוו • ויזבחו • ומחולות:

רש"י

שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם*:
(יא) למה ה' יחרה אפך • כלום מתקנא אלא חכם בחכם א גבור בגבור: (יב) והנחם • התעשת מחשבה אחרת ב להטיב להם: על הרעה • אשר חשבת להם: (יג) זכור לאברהם • *אם עברו על עשרת הדברות אברהם אביהם ג נתנסה בעשר נסיונות ועדין לא קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר: לאברהם ליצחק ולישראל • *אם לשרפה הם זכור לאברהם ד שמסר עצמו לישרף עליך באור כשדים אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה אם בגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה' אותך לגוי גדול ואם כסא של ג' רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא ה של רגל אחד*: אשר נשבעת להם בך • לא נשבעת להם בדבר שהו' כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנ' *בי נשבעתי נאם ה' וליצחק נאמר *והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר *אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי: (טו) משני עבריהם • היו אותיות נקראות ומעשה נסים ו הוא*: (טז) מעשה אלהים המה • שמשמעו הוא בכבודו עשאן • ד"א כאדם האומ' לחברו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הק'בה בתורה: חרות • לשון חרת וחרט אחד הוא שניה' לשון חיקוק אנטלי"ר בלעז: (יז) ברעה • בהריעו שהיו מריעים ושמחים וצוחקים: (יח) אין קול ענות גבורה • אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים ווי אוי ניסה: קול ענות • קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו: (יט) וישלך מידו וגו' • *אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כלה כאן וכל ישראל משומדים ואתננה להם:

שפתי חכמים

א דק"ל וכי לא היה לו להק'בה לקנוף עליהם על שעשו העגל אלא הכי אמר משה להק"בה כלום מתקנא כו' • אבל בפרשת יתרו גבי אנכי ה' אלהיך פי' רש"י אלהים לשון יחיד לתת פתחון פה למשה וכו' וזה שאמר למה יחרה אפך בעמך לא להם נווית אלא לי לבדי זה וזה יכשר: ב פי' התפעל להם לעשו' השתנו' מתחשבה רעה למחשבה טובה דכל לשון ניחום לשון מחשבה אחר'הן: ג דאם לא כן מאי זכור לאברהם אם היה הוא צדיק הרי קבל שכר ושוב אינו מחוייב בעבירו לבניו כלום: ד דאל"כ למה נזכרו שלשתן באברהם בני רא"ם: א"כ דק"ל למה כתיב זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם איפכא הל"ל זכור אשר נשבעת לעבדך לאברהם וכו' דהא הזכירה אשבועה קאי • ועוד שבועה גבי אברהם הוא דכתיב שנאמר בי נשבעתי וגו' • ל"פ זכור לאברהם עשר נסיונות וכו' ולא קאי הזכירה על השבועה אלא על צדקת אברהם וכו' ותו ק"ל א"כ מאי זכירה שייך לגבי יצחק ויעקב ל"פ אם לשריפה וכו': ואין להקשות למה פירש גבי אברהם עשר נסיונות דלמא שריפה לחוד • יש לומר להי מיניייהו מפיק דכיון דתרווייהו איתניהו גבי אברהם: ה יש מקשים מאי ק"ו הוא זה והא משה גם כן יש לו זכות אבות דהא הוא מבני בניהם כדפי' רש"י בפרשת בשלח ואעשה אותך לגוי גדול ולא כתיב ואעשה את זרעך ונומר שאתה מזרעם • ומתרצים אלו לא חטאו בעגל היו נכנסין לארץ כמו שהבטיח הק'בה את אברהם לזרעך אתן את הארץ ועכשיו שיכלם ש"מ א"כ דהחטא גרם שלא יתקיים הבטחת אברהם ואם כן במה יודע איפה שתתקיים הבטחת משה שיהיו בניו לגוי גדול אולי יחטאו בניו ולא התקיים גם כן ההבטחה וא"ת שזכות משה תתקיים על כל פנים אף אם יחטאו בניו וא"כ ק"ו הוא הרי זכו' של ג' אבות לא הועיל זכותם להגין בשביל החטא ולהביאם לארץ ק"ו זכותו לבד: ו פי' כגון נבוב כקרא בוכן וכן כל התיבות ומעשה נסים הוא פירש שהכתב היה חקוק משני עבריהם וא"כ מ"ם וסמך שבו היו כמו חקוק בכיב והיקף שבאמצע לא היה בשום צד מחובר ולא נפל ובבראשית רבה מפורש כמו שהכתב נקראת ביצבר זה כן היה נקראת בעבר שני וזה היה מעשה נסים:

דק"ל

תולדות אהרן: ברכו' ל"ב • ברכו' י' ל"ב • שבת ל' • זה' ויקרא • סנה' ק"ח • מגלה ט"ו • אבות י"ב • זה' משפט' • ערוכין כ"ד • זה' ויקהל • תענית כ"ה • שמ"ר • ש"ר • ש"ר • ברכו' ל"ב • ש"ר • ירמי' כ"ב • ראשית כ"ו • שמג"ה • שבת ק"ד • שבת פ"ב • פ"ז

משה וישלך מידו את הלחת וישבר אתם תחת
ההר: כ ויקח את העגל אשר עשו
וישרף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני
המים וישק את בני ישראל: כא ויאמר
משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי
הבאת עליו חטאה גדלה: כב ויאמר
אהרן אל יחר אף אדני אתה ידעת את העם כי
ברע הוא: כג ויאמרו לי עשה לנו
אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש
אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו:
כד ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו
לי ואשלכהו באש ויצא העגל הזה: כה
וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה אהרן
לשמצה בקמיהם: כו ויעמד משה
בשער המחנה ויאמר מי ליהוה אלי ויאספו אליו
כל בני לוי: כז ויאמר להם כה אמר
יהוה אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו
עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש
את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו:
כח ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן
העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש:
כט ויאמר משה מלאו ידכם היום ליהוה
כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה:
ל ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם ס
אתם

חמישי

בעל הטורים

מידו ק' חסר יו"ד שכפרו בי"ד הדברות:

פרע אותיות ערב שערב רב גרמו להם נעשותו:

פרע ב' כי פרע הוא ראשו יהיה פרוע זה שנרע חטאת אף ע"א מטמא:

ל' ומלא:
ג' וקבל:

ג' מטעים סבירין אלפים:

אונקלוס

ורמא מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשפולי טורא: ונסיב ית עגלא די עבדו ואוקיד בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא ואשקי ית בני ישראל: ואמר משה לאהרן מא עבד לך עמא הדין ארי איתיתא עלוהי חובא רבא: ואמר אהרן לא יתקיף רוגזא דרבוני את ידעת ית עמא ארי בביש הוא: ואמרו לי עביד לנא דחלן דיהכן קדמנא ארי דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים לא ידענא מא הוה ליה: ואמרית להון למאן דהבא פריקו ויהבו לי ורמיתיה בנורא ונפק עגלא הדין: וחזא משה ית עמא ארי בטיל הוא ארי בטילינון אהרן לאסבותהון שום ביש בדריהון: וקם משה בתרע משריתא ואמר מאן דחליא דיי ייתון לותי ואתכנישו לותיה כל בני לוי: ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל שוו גבר חרביה על ירכיה עיברו ותובו מתרע לתרע במשריתא וקטולו גבר ית אחוהי וגבר ית חבריה ואנש ית קריביה: ועבדו בני לוי כפתגמא דמשה ונפל מן עמא ביומא ההוא כתלתא אלפין גברא: ואמר משה קריבו ידכון קורבנא יומא דין קדם יי ארי גבר בבריה ובאחוהי ולאיתאה עליכון יומא דין ברכן: והוה ביומא דבתרוהי

ע"ז מ"ד זוה' משפט

מגלה כ"ס

שס

שבת קי"ט

יומא ס"ו

רש"י

תחת ההר • לרגלי [א] ההר: (כ) ויזר • לשון נפוץ וכן *יזורו על נוהו גפרית וכן *כי חנם מזורה הרשת שזורין בה דגן וקטנית: וישק את בני ישראל • *נתכוון לבודקן כסוטות [ב] שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין [ג] עדים בלא התראה במגפה שנ' ויגוף ה' את העם לא עדי' ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים ונפחו בטניהם: (כא) מה עשה לך העם הזה • כמה יסורים סבלת שיסרוך [ד] עד שלא תביא עליהם חטא זה: (כב) כי ברע הוא • בדרך רע הם הולכין תמיד [ה] ובנסיונות לפני המקום: (כד) ואומ' להם • דבר אחד [ו] והם מהרו והתפרקו: ואשליכהו באש • ולא ידעתי שיצא [ז] העגל הזה ויצא: (כה) פרוע • מגולה שחטו וקלונו כמו *ופרע את ראש האשה: לשמצה בקמיהם • להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם: (כו) מי לה' אלי • יבא [ח] אלי • כל בני לוי • *מכאן שכל השבט כשר: (כז) כה אמר וגו' • והיכן אמר *זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא: אחיו • מאמו [ט] והוא ישראל: (כט) מלאו ידיכם • אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו [י] להיות כהנים למקום*: כי איש • מכם ימלא ידו [כ] בבנו ובאחיו: (ל) אכפרה

איוב י"ח
משלי א'
יומא ס"ו
במדבר ה'
יומא ס"ו
שמות כ"ב
זבחי' קט"ו

שפתי חכמים

[א] דק"ל דתחת ההר משמע שהיה תוך וחלול בהר לכן פי' לרגלי ההר: [ב] והטעם שבדק אותם כסוטה הוא כי הזונה אחר ע"א היא כאשה המזנה תחת בעלה כמו שאמרו במדרש והביאו רש"י בשיר השירי' בפסוק שני שדייך מ"ה בדק אותם כסוטות וק"ל: [ג] כלומר שמיתתן בסייף ולא בסקילה כיחיד העובד שמיתתו בסקילה: [ד] כלו' כמה יסורין עשו לך שהוכרח אתה לעשו' להם העגל בתמי' ולרבותא אמר שהרי אפי' יסורין בעלמא לא עשו לך: [ה] דק"ל למה לא כתיב כי רע הוא אם הדבר שב לישראל • ל"פ ברע קאי על הדרך הרע ומשום הכי הוצרך להוסיף ולומר הם הולכים כיון דבדרך נופל לשון הליכה ואמר תמיד מפני שבזולת זה היה משמע שאמר בעבור הדרך הזה שכוונת בו לרעה וזה א"א שאם היה יודע משה זה היה לו לנדור גדר מתחילה טרם שיעשו הרעה לפיכך הוצרך להוסיף מלת תמיד כלומר בכל מעשיהם הם תמיד ברע: [ו] דאל"כ כל החטא היא שלו ומפרש דאהרן לא אמר התפרקו אלא אמר למי הזהב בלבד והם מיהרו והתפרקו: [ז] פי' ויצא העגל הזה מבלתי שיבור אותו בחרט דאם לא כן מאי ויצא העגל הזה מאחר שהשליך אותו באש והתיך אותו בחרט שבר בו צורת העגל בהכרח הוא שיצא העגל הזה • כתב הר"א אם אבל מה השעיד עליו הכתוב שאמר אהרן פרקו נזמי נשיכם וגו' וכתיב ויצר אות' בחרט וגו' וא"כ איך אמר אהרן ואומר להם דבר אחד וכו' וגם מ"ש ואשליכהו באש וגומר לתשמיע שמעצמו יצא הא הוא לקח את הזהב ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה • נראה שמפני יראתו של משה הוציא שקר מפיו עכ"ל ואין קשה איך הוציא אהרן קדוש ה' דבר שקר מפיו ועיין (בכ"חי): [ח] פי' מי שהוא לה' שירא ממנו יבא אלי ויחסר מלת יבא דאל"כ משמע מי שהוא לה' וירא ממנו הוא קרוב אלי מאי ויאספו אליו כל בני לוי: [ט] דק"ל כיון שכל שבט לוי היה כשר למה אמר שיהרגו איש את אחיו ומתרץ אחיו מאמו שאין לוי אלא ישראל: [י] פי' מתחילה היו הבכורי' כהנים למקום אח"כ חטאו בעגל והקריבו קרבן לעבודת אלילים לכך הרגו אותם ואתם תהיו תחתם כהנים למקום ואחר תתחנכו כי מלוי יד מורה על החינוך כשנכנס לדבר להיות מוחזק מאותו יום והלאה כדפירש רש"י לעיל בפרשת תרומה: [כ] ואף על פי שלא הוזכר בהריגה רק אחיו וקרובו מישראל ורעהו אמר בבנו לרבותא שאפילו אם היה בנו היה הורגו לקדושת השם:

אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל־
יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם׃ לא
וישב משה אל־יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה
חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב׃ לב
ועתה אם־תשא חטאתם ואם־אין מחני נא
מספרך אשר כתבת׃ לג ויאמר יהוה
אל־משה מי אשר חטא־לי אמחנו מספרי׃
לד ועתה לך נחה את־העם אל אשר־
דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי
ופקדתי עליהם חטאתם׃ לה ויגף
יהוה את־העם על אשר עשו את־העגל אשר
עשה אהרן׃ פ א וידבר יהוה
אל־משה לך עלה מזה אתה והעם אשר
העלית מארץ מצרים אל־הארץ אשר נשבעתי
לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה׃
ב ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי
את־הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי
והיבוסי׃ ג אל־ארץ זבת חלב ודבש
כי לא אעלה בקרבך כי עם־קשה־ערף אתה פן־
אכלך בדרך׃ ד וישמע העם את־
הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא־שתו איש עדיו
עליו׃ ה ויאמר יהוה אל־משה אמר
אל־בני־ישראל אתם עם־קשה־ערף רגע אחד
אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך מעליך
ואדעה

אונקלוס

דבתרוהי ואמר משה לעמא אתון חבתון חובא
רבא וכען אסק קדם יי מאים אכפר על חוביכון׃
ותב משה לקדם יי ואמר בבעו חב עמא הדין
חובא רבא ועבדו להון דחלן דדהב׃ (יומא פ"ז / ערכין ט"ו)
וכען אם שבקת לחוביהון ואם לא מחיני כען
מספרך די כתבתא׃ ואמר יי למשה (ברכות ל"ב / ר"ה י"ז / סוטה י"ד)
מן די חב קדמי אמחיניה מספרי׃
וכען איזיל דבר ית עמא לאתר די מלילית לך
הא מלאכי יהך קדמך וביום אסערותי ואסער
עליהון חוביהון׃ ומחא יי ית עמא על (סנה' ק"ב)
די אשתעבדו לעיגלא די עבד אהרן׃
ומליל יי עם משה איזיל סק מכא את ועמא
דאסקתא מארעא דמצרים לארעא די
קיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך
אתנינה׃ ואשלח קדמך מלאכא
ואתריך ית כנענאי אמוראי חתאי ופריזאי
חיואי ויבוסאי׃ לארעא עבדא חלב ודבש
ארי לא אסליק שכינתי מבינך ארי עם קשי
קדל את דילמא אשיצינך באורחא׃
ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין ואתאבלו
ולא שויאו גבר תקון זיניה עלוהי׃
ואמר יי למשה אימר לבני ישראל אתון עם
קשי קדל שעא חדא אסלק שכינתי מבינך
ואשיצינך וכען אעדי תקון זינך מנך גלי קדמי (סנה' בח)
מה

בעל הטורים

אכפרה ב' במס' הכא ואיד' אכפרה פניו במנחה זהו שאמר לו יהא אדם זהיר בתפילת המנחה. אכפרה בעד חטאתכם להתפלל עליכם מתי אכפרה פניו במנחה׃

הנה מלאכי אותיות מיכאל שהוא מלאכי המיוחד לי׃

לג

העלית ג' במס' הכא ואיד' ושמנו מצרים כי העלית בכחך העלית מן שאול נפשי מלמד ששקול שעבוד מלכות כנגד גיהנם וזהו העלית מארץ מצרים העלית מן שאול נפשי׃ עדיו ג' במס' הכא ובני עדיו לנאוץ שמהו במסב ורפי עדיו לבלום בשביל שנתנאו בבני עדים כמו שדר' רז"ל בשבי' רוב זהב וכסף שנת' להם עשו עגל זהב על כן לא שתו

רש"י

(ל) אכפרה בעד חטאתכם. אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד א חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא׃ (לא) אלהי זהב. *אתה הוא שגרמת להם ב שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהי' מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא׃ (לב) ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב איני אומר לך מחני ואם אין מחני. וזה מקרא קצר וכן הרבה׃ מספרך. *מכל התורה כולה ג שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדי לבקש עליהם רחמים׃ (לד) אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אצל דבור במקום אליך ד וכן *לדבר לו על אדניהו׃ הנה מלאכי. ולא ה אני׃ וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל׃ (לה) ויגוף ה' את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה׃ (א) לך עלה מזה. א"י גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה׃ אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך׃ (ב) וגרשתי את הכנעני וגו'. שש אומות הם והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו׃ (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש. אני אומר לך ו להעלותם׃ כי לא אעלה בקרבך. לכן אני אומר לך ז ושלחתי לפניך מלאך׃ כי עם קשה עורף אתה. וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי ח מרבה אני עליכם זעם׃ אכלך. לשון כליון׃ (ד) הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומהלכת עמם׃ איש עדיו מהר חורב. *כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע׃ (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמו שנ' *חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך׃ ועתה. פורענות זו תלקו מיד שתורידו ט עדיכם מעליכם׃ ואדעה

(ברכות ל"ב / יומא פ"ז / ברכות ל"ב / מלכי' א' ב' / שבת פ"ח / ישעי' כ"ו)

שפתי חכמים

א פירש דרש"י סבר כל בעד שבמקרא פירש נגד וכאן אין נופל לשון אכנגד ל"פ דהאי אכפרה אין לשון כפרה אלא לשון קינוח וסתימה וכו'. ואם כן שפיר נופל בו לשון נגד׃ ב דק"ל למה אמר משה אלהי זהב ולא אמר אלהים סתם אלא כך היה כוונתו אתה הוא שגרמת להם׃ ג ואף שלא נתנה התורה כבר כתב משה מבראשית עד מתן תורה כדפירשתי. אי נמי התורה העתידה להכתב מידו׃ ד פירש אע"פ שכל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דיבור מפורשים בלשון עלי עליך עליהם כמו שאומר לעיל בפר' חיי שרה גבי פסוק ואשר דבר לי הכא פירושו אין חמש משום דלא מצינו שדבר לאדם אחר על משה וכן לדבר לו דנבי אדוניהו פירושו כמו אליו מחמת אבל אין פירושו עליו׃ ה דק"ל הא הקב"ה רוצה לייסרן וכשאמר הנה מלאכי ילך לפניך זה היה טובה להן ולא היה לו לומר אלא לך נחה את העם אל אשר דברתי לך וביום פקדי וגו' לכן פי' ולא אני ר"ל דזה רעה היה דמתחילה היה השכינה עצמה עמהן׃ ו שקשי' אלעיל שאמר לך עלה מזה וכו' ולא על דסמיך ליה תרשתי את הכנעני וגו' אל ארץ זבת חלב וגו'׃ ז שטעם הוא אלעיל שאמר הנה מלאכי ילך לפניך ולמה כי לא אעלה וכו' ולא שב אל הסמוך לו רק על לך עלה מזה׃ ח והא דכתיב ילך ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא דמשמע דאדרבא משום שהוא קשה עורף ראוי שילך השם ביניהם והוא סותר מה שנאמר כאן. כבר תקן רש"י ז"ל ואמר כי מלת כי שם במקום אם ופי' אם עם קשה עורף הוא וימרה בך וכו' אתה תסלח לעונינו וגו' הרא"ם׃ ט כלומר זה אעשה לכם מיד כלומר לא שמלת ועתה מתחיי' מתה שקדם כמו ועתה הנה אשתקקת ולך ועתה שבי בניך וגו' כי אי אפשר לפרש כן כי המאמר הקודם הוא לטובתם ששולח המלאך ואינו הולך

שמות לג

ואדעה מה אעשה לך: ו ויתנצלו
בני ישראל את עדים מהר חורב: ז
ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה
הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד והיה כל
מבקש יהוה יצא אל אהל מועד אשר מחוץ
למחנה: ח והיה כצאת משה אל
האהל יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו
והביטו אחרי משה עד באו האהלה: ט
והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח
האהל ודבר עם משה: י וראה כל העם
את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם
והשתחוו איש פתח אהלו:
יא ודבר יהוה אל משה פנים אל
פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה
ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך
האהל: פ יב ויאמר משה אל
יהוה

אונקלוס

מה אעביד לך: ואעדיאו בני ישראל ית תקוף זיניהון מטורא דחורב: ומשה נסיב ית משכנא ופרסיה ליה מברא למשריתא ארחיק מן משריתא וקרי ליה משכן בית אולפנא ויהי כל דתבע אולפן מן קדם יי נפק למשכן בית אולפנא דמברא למשריתא: והוה כד נפק משה למשכנא קיימין כל עמא ומתעתדין גבר בתרע משכניה ומסתכלין אחורי משה עד דעליל למשכנא: והוה כד עליל משה למשכנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משכנא ומתמליל עם משה: וחזן כל עמא ית עמודא דעננא קאים בתרע משכנא וקיימין כל עמא וסגדין גבר בתרע משכניה: ומליל יי עם משה ממלל עם ממלל כמא דממליל גבר עם חבריה ותב למשריתא ומשומשניה יהושע בר נון עולימא לא עדי מגו משכנא: ואמר משה קדם יי חזי
ראת

בעל הטורים

איש עדיו ונפתחה פיהם שלא היה להם פתחון פה כמו מסגרסן שעולם עדיו של סוס:
והיה כל מבקש כו' יצא מכאן שצריך אדם לגלות כדי שילמוד תורה:
ב' מלא בתורה:
ו' חסר בליסנא:
ידבר איש אל רעהו ב' במ' שהוא מסביל לו פנים:

תולדת אהרן

זוה' כ"ח
שבת פ"ח
שם פ"ט
ברכו' ס"ג
שבת פ"ט.
סנה' ק"י
זוה' ברא"ש'
ובחוקותי'
קידוש' ל"ג
ברכו' ס"ג
זוהר
ואתחנן
ברכות שם
פסחי' ק"ט
מנחות נ"ט
תמורה י"ו
יהושע ג'
יחזקאל א'
תעני' כ"ט
שמות ל"ב
דברים ט'
דברים י'

רש"י

ואדעה מה אעשה לך. נפקודת שאר העון אני יודע מה א שבלבי לעשות לך: (ו) את עדים מהר חורב. את העדי שהיה בידם ב מהר חורב: (ז) ומשה. מאותו עון והלאה: יקח את האהל. לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה לרב ג מנודה לתלמיד: הרחק. אלפים אמה ד כענין שנאמר *אך רחוק יהיה ביניכ' וביניו כאלפים אמה במדה: וקרא לו. והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה: כל מבקש ה'. מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה: יצא אל אהל מועד. כמו יוצא. ד"א והיה כל מבקש ה' אפילו מלאכי השרת ה כשהיו שואלים מקום שכינה חביריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: (ח) והיה. לשון הווה: כצאת משה מן המחנה ללכת אל ו אהל: יקומו כל העם. עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם: והביטו אחרי משה. לשבח אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: (ט) ודבר עם משה. כמו ומדבר עם משה ז תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו *וישמע את הקול מדבר ח אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהו' קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט: (י) והשתחוו. ט לשכינה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה. לאחר שנדבר עמו י היה משה שב אל המחנ' ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר כ שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים *ובי"ט עלה ל שנא' *ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנא' *ואתנפל לפני ה' וגו' ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל האחרונות ועשה שם מ' יום שנא' בהם *ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס. בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחות אחרונו' וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: ושב אל המחנה. תרגומו ותאיב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכל הענין וראה כל העם וחזן וכבנו וקיימין והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין. ומדרשו דבר ה' אל

שפתי חכמים

הולך הוא בעצמו ותסוק ועתה הורד עדיך הוא לפורענות וא"ת הא לעיל כתיב שהם עצמן הורידו עדים מעליהם דכתיב ולא שתו איש עדיו עליו. וי"ל דלעיל לא הורידו אלא לפי שעה כדרך האבלים אבל הקב"ה אמר להם שיורידו לעולם: א לא שע"י הורדת עדים ידע מה לעשות להם כמובן מן הכתוב כי אין הורדת העדי סבה שידע מה לעשות להם: ב לא שהוסירו עדים בעוד שהיו בהר חורב שהרי לא הוסרו עדים אלא אחר מעשה העגל ויתסר סי"ן שהיה: (קב"מ) וא"ת הא כבר כתיב ולא שתו איש עדיו עליו ואם כן למה הוצרך הקב"ה לצוות ועתה הורד וכו'. (בחיי) כי מיגמא' כמניעו ולא שתו כל עדים עליה' אלא קצת וכשנצטוו מפי הש"י סלקו כל העדי לגמרי והפשיטוהו מהם ועיין שם עוד תירוצי' אחרים: ג פי' ישרא' מנודי' לרב שהוא הקב"ה נם מנודים לתלמיד כלו' לי שאני תלמיד של הק"בה: ד והטעם כדי שיהיו רשאין כל מבקשי ה' לצאת אל האהל ביום השב' כמו בירידתו בימי יהושע: ה מריבוי דכל מרבה ליה: ו דק"ל למה כתיב כצאת משה אל האהל הל"ל כשנכנס משה אל האהל. ומתרץ דכצאת קאי איציאה שיצא מן מחנה ישראל ולא קאי אאהל של משה: ז כלומר שהוא לשון היה: ח בדב"ש ובחי"רק תחת המ"ם ואינו קרוי מדבר בש"בא תחת המ"ם משום דמדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט. אבל מדבר פתרונו הקול מדבר בינו וכו': ט לא לפתח אהלו של משה כמובן מאיש פתח אהלו רק בעבור שעמו' ענן שם אמר איש פתח אהלו: י דאם לא כן למה היה שב אל המחנה אחר שדבר השם יתברך עמו פנים אל פנים והלא במקום שדבר השם עמו שם היתה דירתו כדכתיב והיה כבא משה האהלה וגו': כ אבל לא היה נוהג כן קודם לכן משום שלא היה פנאי ללמוד ולא ללמד מפני טרדות העגל ושהתפלל עליהם וקבלת לוחו' אחרונו': ל וא"ת והלא בפר' יתרו כתב שהרי בי"ז ירד ושבר הלוחות ולמחר בהשכמה עלה שהוא י"ח בתמוז וי"ל משום דבשילהי מסכת תענית תירץ אביי על קושיא שהקשו שם תמוז דההוא שתא מלויי מלויה ורש"י ז"ל כשרונה לפרש החשבון של מ' יום ומ' לילה לפי מנהג החדשים א' חסר וא' מלא שחסר תמוז לעולם אומר בי"ח בתמוז עלה וכשרוצה לפרש החשבון לפי מה שאמרו תמוז דההי שתא מילויה מליה אמרו בי"ט עלה. (כח"י) ול"נ דבין תמוז לתמוז נתחלף לו דהא אביי אמר על אותו תמוז של שלוח מרגלים וזהו בשנה שניה ואילו תמוז של העגל הוא בשנה ראשונה ע"ש. א"כ שהעליי' היתה בי"ח אבל חשבון של מ' יום לא היה כ"א בי"ט כי יום י"ח לא היה לילו עמו:
א כתב

אונקלוס

דאת אמר לי אסיק ית עמא הדין ואת לא
הודעתני ית די תשלח עמי ואת אמרת
רביתך בשום ואף אשכחת רחמין קדמי:
ברכות ז' וכען אם כען אשכחית רחמין קדמך הודעני
כען ית אורח טובך ואדע רחמך בדיל
דאשכח רחמין קדמך וגלי קדמך ארי עמך
ברכות שם עמא הדין: ואמר שכינתי תהך ואניח
סנה' נ"ח לך: ואמר קדמוהי אם לית שכינתך
ב"ב ט"ו מהלכא בינגא לא תסקיננא מכא:
ובמה יתידע הכא ארי אשכחית רחמין
קדמך אנא ועמך הלא במהך שכינתך
ברכות ז' עמנא ויתעבדן לנא פרישן לי ולעמך משני
ב"ב ט"ו מכל עמא די על אפי ארעא:
ואמר יי למשה אף ית פתגמא הדין די
מלילתא אעביד ארי אשכחתא רחמין
קדמי ורביתך בשום: ואמר אחזיני
כען ית יקרך: ואמר אנא אעבר
כל

תשא קלה

יהוה ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה
ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה
אמרת ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני:
יג ועתה אם נא מצאתי חן
בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך למען
אמצא חן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה:
יד ויאמר פני ילכו והנחתי לך:
טו ויאמר אליו אם אין פניך
הלכים אל תעלנו מזה: טז ובמה
יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך
הלוא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל
העם אשר על פני האדמה: פ
יז ויאמר יהוה אל משה גם
את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת
חן בעיני ואדעך בשם: יח
ויאמר הראני נא את כבדך: יט
ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך
וקראתי

בעל הטורים

כולם מ'עיל כר מן ב' רב שקה סגבלט:

אכל יו"ד:

ל' כתוב' וחסר ש

י"ג מלא בתורה:

ששי

ויאמר אני אעביר כל טובי עלפניך וקראתי בשם ה' לפניך בגימט' שהק"בה נתעטף כשליח ציבור:

רש"י

אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס אם כן מי יקריבם: (יג) ראה אתה אומר אלי. ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגו' ואתה לא
שמות כ"ג הודעתני וגו' ואשר אמרת לי * הנה אנכי שולח מלאך א אין הודעה שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתיך. הכרתיך משאר בני אדם בשם
שמות י"ט חשיבות ב שהרי אמרת לי * הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם: (יג) ועתה. אם אמת שמצאתי חן ג בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן ד למוצאי חן בעיניך: ואדעך למען אמצא חן בעיניך. ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן ה שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אכיר ו כמה שכר מציאת החן: וראה כי עמך הגוי הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאי' מחלצי שיתקיימו ואת תשלו' השכר שלי בעם הזה ז תודיעני
ברכות ז' ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות * ואני לייסב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי: (יד) ויאמר פני ילכו. כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו. בזו אני חפץ ח כי ע"י מלאך אל תעלנו מזה: (טז) ובמה יודע איפא. יודע מציאות החן הלא בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל ממך ט שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם ע"א: ונפלינו אני ועמך. ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו
שמות ט' * והפלה ה' בין מקנה מצרים וגו': (יז) גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על ע"א אעשה ואין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל
איוב ד' וגלוי עינים כגון * ואלי דבר יגונב שומעין על ידי שליח: (יח) ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל כ הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד מקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה וקראתי

שפתי חכמים

א כתב הר"אם לפי דעתי שיבוש נפל בספרים והיה לו לכתוב שאמרת ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי וכו' כי מאמר הנה אנכי שולח וגו' קודם מעשה העגל נאמר ואע"פ שפי"רשי שם כאן נתבשר שעתידין ישראל לחטא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך וכו' מ"מ מאמר ושלחתי לפניך מלאך שהוא אחר מעשה העגל הוא העיקר. (נח"י) נ"ל שנ"ל הנה מלאכי ילך לפניך שהוא מוקד' להסוק ושלחתי לפניך וגם שזה הפסוק קרוב יותר לומר שטעות נפל בספרי' ונתחלף בין הנה מלאכי ילך ובין הנה אנכי שולח וכו': ב דק"ל דמשמע מן הקרא דידיעת השם למשה לבד הוא בפרטות אבל שאר בני אדם אין ידיעת השם והשגחתו בפרטות אלא בכללות וחלילה זה כי השגחות השם בפרטות על כל ברואיו מקרני ראימים עד ביצי כינים ל"פ בשם חשיבות חשיבות וכו': ג דק"ל דבפסוק משמע שהיה ספק למשה אי אמר הק"בה שמצא חן בעיניו והא אמר משה מתחילה להק"בה איך שאמר אליו מצאת חן בעיני. ומתרץ שודאי משה ידע באמת שמצא חן בעיני הק"בה וה"פ אם אמת הוא שמצאתי חן דילמא מה שאמרת מצאת חן בעיני מצחק היית בי כדרך בני אדם: ד דא"כ מה ענין זאת הבקש' כאן: ה פי' והוא דבק עם הודיעני נא את דרכיך כלו' הודיעני מה שכר שאתה נותן למוצאי חן בעיניך אז אדע מציאת חן שמצאתי בעיניך מה הוא: ו כלו' למען אכיר ואדע התועלת של מציאת החן מה הוא ובזה אדע מדת תגמולך למציא' החן שמצאתי בעיניך: ז פי' כמו שאני אבקש שתודיעני מה שכר אתה נותן לי במציא' החן אשר מצאתי חן בעיניך כך אני מבקש ג"כ שתודיעני מה שכר תתן לי בהנהגת העם הזה אשר אני מנהיג אותם דא"כ מה ענין זה לכאן וכו' הר"אם: ח אע"ג שכבר נתרצה הק"בה לו באמרו פני ילכו מ"מ רצה להודיע לו חיבתן של ישראל להליכתו עמהן ואמר שאם מ"ו לא היה מתרצה ללכת עמהם לא היו עולים משם עד שימותו הם ובניהם וכל אשר להם: ט דעת רש"י בזה שרצה לפרש הפי' על ונפלינו אני ועמך כלו' שאין הבקשה בזו מענין הבקשה הראשונה שהוא מידיעת השכר מציאת החן ושכר אהבת העם כי זאת הבקשה היא שלא ישרה שכינתו בשאר אומות אלא בישראל: י דא"כ אין ענין לבקשה זו כאן: כ (רא"ם) שאכל זה משמע שבלאו בקשתו היה צריך להראותו וללמודו בדר התפילה לפי שאני אעביר כל טובי וכו' ואיכה תשוב' לבקשתו שהיא ראיית הכבוד לכן אמר שבלאו הכי היה צריך ללמדו סדר התפילה מפני שנרא' מדברי משה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקנה לכל שואל מ"ו מפני שאמר זכור לאברהם וגו' לכן צריך אני ללמדך בדר תפילה לכל שואל שבי תקובל שאלתו ומאותו הסדר תוכל כמי להשיגה בקשת ראיית הכבוד כמה שאראה אותך והיא ראיית אחוריים והיא קש' של תפילין ולא ראיית הפנים כי לא יראני האדם וחי:
א פירש

וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהֹוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר
אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ כ
וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי
הָאָדָם וָחָי׃ כא וַיֹּאמֶר יְהֹוָה הִנֵּה מָקוֹם
אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ כב וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי
וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־
עָבְרִי׃ כג וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־
אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ

לד

א וַיֹּאמֶר
יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים
כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ ב
וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ
לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה
עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן
וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ ד
וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה
בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֹתוֹ
וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ ה וַיֵּרֶד יְהֹוָה
בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהֹוָה׃ ו
וַיַּעֲבֹר יְהֹוָה עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהֹוָה יְהֹוָה אֵל
רחום

אונקלוס

כל טובי על אפך ואקרי בשמא דיי קדמך ואחון
למאן דאחון וארחם על מאן דארחם׃
ואמר לא תכול למחזי ית אפי שכינתי ארי לא
יחזינני אנשא ויתקיים׃ ואמר יי הא אתר
מתקן קדמי ותתעתד על טנרא׃ ויהי במעבר
יקרי ואשוינך במערת טנרא ואגין במימרי עלך
עד דאעבר׃ ואעדי ית דברת יקרי ותחזי ית
דבתרי ודקדמי לא יתחזון׃ ואמר יי
למשה פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי
ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא די הוו על לוחיא
קדמאי די תברתא׃ והוי זמין
לצפרא ותסק בצפרא לטורא דסיני ותתעתד
קדמי תמן על ריש טורא׃ ואנש לא יסק
עמך ואף אנש לא יתחזי בכל טורא אף ענא
ותורי לא ירעון לקבל טורא ההוא׃
ופסל תרין לוחי אבניא כקדמאי ואקדם משה
בצפרא וסליק לטורא דסיני כמא דפקיד יי יתיה
ונסיב בידיה תרין לוחי אבניא׃ ואתגלי יי
בענגא ואתעתד עמיה תמן וקרא בשמא דיי׃
ואעבר יי שכינתיה על אפוהי וקרא יי יי אלהא
רחמנא

בעל הטורים

חד מן פתחין דספרא׃

ל' וחסר׃

י' פסוקי' וגם גם׃ וגם איש ב' הכא וגם איש היה מתכוין לומר אפילו אם יהיה נביא לא יסמוך על נביאותו לעבור על הציווי׃

תולדות אהרן

ברכו' שם
מגלה י"ט
יבמות מ"ט
ברכות ז'
מנחות ל"ה
נדרים ל"ח
שבת פ"ז
יבמות ס"ב
ב"ב י"ד
ביצה ה'
תענית כ"ח
שבת פ"ו
ר"ה י"ז
ערובין כ"ב
ב"ק נ'
סנה' קי"א
ר"ה י"ז
ר"ה שם
במדבר י"ז
משלי ל'
ישעיה נ"ז
ת"כ ב' ויק'
ר"ה י"ז
תהלי' כ"ב
סנה' קי"א
ר"ה י"ז

רש"י

וקראתי בשם ה' לפניך· ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות * וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון כי לא רחמי' א לא כלים׃ וחנותי את אשר אחון· אותן פעמים שארצה ב לחון׃ ורחמתי· עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענ' אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם*׃ (כ) ויאמר לא תוכל וגו'· אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני׃ (כא) הנה מקום אתי· בהר אשר אני מדבר עמך תמיד ג יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תזיק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהקדוש ברוך הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו׃ (כב) בעבור כבודי· כשאעבור ד לפניך׃ בנקרת הצור· כמו * העיני האנשים ההם תנקר * יקרוה עורבי נחל * אני קרתי ושתיתי מים נקרה אתת להם׃ נקרת הצור כריית ה הצור׃ ושכותי כפי· * מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי ו כנוי הוא לדרך כבוד של מעל' שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש ז ואעדי ית דברת יקרי ח כשתסתלק הנהגת כבודי תכנגד פניך ללכת משם ולהלן׃ (כג) וראית את אחורי· הראהו קשר של תפילין׃ (א) פסל לך· הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך משם נתעשר משה הרבה׃ פסל לך· אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כן המלך זה הקדוש ברוך הוא השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקב"ה ישראל לכך נאמר פסל לך׃ (ב) נכון· ט מזומן׃ (ג) ואיש לא יעלה עמך· הראשונות על ידי שהיו בתשואות י וקולות וקהלות שלטה בהן עין רעה אין לך יפה מן הצניעות׃ (ה) ויקרא בשם ה'· מתרגמינן וקרא כ בשמא דה'׃ (ו) יי' יי'· * מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא ל ואחת היא לאחר שיחטא וישוב׃ אל· אף זו מדת רחמים מ וכן הוא אומר * אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא׃ ארך אפים· * מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא נ יעשה תשובה׃ ורב חסד· לצריכי חסד שאין להם ס זכיות כל כך*׃
ואמת

שפתי חכמים

א פירש מסא"כ זכות אבות יש לחוש שמ' תכלה׃ ב לא כמו שמתן מן הכתיב שאחון וארחם לאותן שארחם כי אותו שחננו השם אינו צריך חינון ואותו שמרחם עליו אין צריך רחמי' רק עתים אענה ועתים לא אענה וכו׃ ג הודיע לנו שהמקרא קצר והיה ראוי לכתוב בהר ומפני שהחסרון ראוי שיהיה בכח המאמר אשר בהר אמר אשר אני מדבר עמך תמיד כלומר ומשתמא המקום ההוא בהר מכיון ששם כדיבור תמיד ולפי שמלת אתי מורה עמי שלא בהר אמר יש מקום מוכן לי לצרכך שהוא בכח מלת אתי׃ ד ומלת וכבודי מורה על עצמו והראיה על זה שהרי אחרי זה כתיב עד עברי במקום עד עבור כבודי׃ ה פירש חקיקת הצור מל' כי יכרה׃ ו זה התרגום של ושכותי כפי׃ ז אלא במאמרו יכול להגיל עליו׃ ח זה תרגומו של והסירותי את כפי ורש"י מפרש ליה כשתסתלק וכו'׃ ■ כמו שלחו מכות לאין נכון לו לאפוקי שפיר' מכוון כמו הנה אמת נכון הדבר׃ י לשון הרמת קול׃ כ דתיכא מן התרגום שהיה משה הקורא שאלו היה השם הקורא מתורגם וקרא בשם ה' שפירושו ויקרא ה' בשם׃ רא"ם׃ ל כלומר אף על פי שגלוי לפניו שעתיד הוא שיחטא אפ"ה מרחם עליו מאחר שלא חטא עדיין׃ מ אבל אינו רחמים פשוטות כמו מלת השם בן ד' כי מד' הרחמים מלרנות לבות ■ נ אף על פי שמדה השנית של ה' מרחם עליה אחר שיחטא' היינו כשעושה תשובה מיד שמרחם עליהם אבל מדה זו מאריך להם ומצפה שמה יעשה תשובה׃ ס כלומר מדכתיב ורב חסד משמע שעושה עבירות ואין זכיותיו יכולין להכן עליהן לפני שהן מועטות הוא מטה כלפי חסד ומרחם עליהם

רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת׃ ז נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים׃ ח וימהר משה ויקד ארצה וישתחו׃ ט ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו׃ י ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יהוה כי נורא הוא אשר אני עשה עמך׃ יא שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי׃ יב השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך׃ יג כי את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת אשריו תכרתון׃ יד כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא הוא׃ טו פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו׃ טז ולקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן׃ יז אלהי מסכה לא תעשה לך׃ יח את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים׃ כל־

אונקלוס

יומא נ"ו / שבועו׳ ל"ט / יומא פ"ו / סנה׳ קי"א / ר"ה י"ו

רחמנא וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט׃ נטר טיבו לאלפי דרין שביק לעוין ולמרוד ולחובין סלח לדתייבין לאורייתיה ולדלא תייבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין ועל בני בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי׃ ואוחי משה וכרע על ארעא וסגיד׃ ואמר אם כען אשכחית רחמין קדמך יי תהך כען שכינתא דיי ביננא ארי עם קשי קדל הוא ותשבוק לחובנא ולחטאנא ותחסננא׃ ואמר הא אנא גזר קיים קדם כל עמך אעביד פרישן דלא אתבריאו בכל ארעא ובכל עממיא ויחזי כל עמא דאת ביניהון ית עובדא דיי ארי דחיל הוא דאנא עביד עמך׃ טר לך ית דאנא מפקדך יומא דין הא אנא מתריך מן קדמך ית אמוראי וכנענאי וחתאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי׃ אסתמר לך דילמא תגזר קיים ליתיב ארעא די את עליל עלה דלמא יהי לתקלא בינך׃ ארי ית אגוריהון תתרעון וית קמתהון תתברון וית אשיריהון תקצצון׃ ארי לא תסגוד לטעות עממיא ארי יי קנא שמיה אל קנא הוא׃ דלמא תגזר קיים ליתיב ארעא ויטעון בתר טעותהון וידבחון לטעותהון ויקרון לך ותיכול מדבחיהון׃ ותסב מבנתהון לבנך ויטעין בנתהון בתר טעותהן ויטעין ית בנך בתר טעותהן׃ דחלן דמתכא לא תעביד לך׃ ית חגא דפטיריא תטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא דפקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי בירחא דאביבא נפקתא ממצרים׃

גיטין כ"ו / סנה׳ ס"ב / הוריות ד׳ / חולין ס"ב / ע"ז ח׳ / פסחי׳ קי"ח / מכות כ"ג / פסחי׳ שם / מכות שם

בעל הטורים

ל׳ נוצרתי׃ ל׳ וחד וחטאת בחטף פתח׃

ל׳ ותקבר יו"ד׃

ל׳ וחסר׃

בראש הדף תקון עזרא׃ מכתפים סימן׃ י"ו מלא בתורה׃

ל׳ רי"ש רבתי׃

ליושב מלא וי״ דפסח היו שאזהירו עליה׳ שגרגשי עמד ופנה׃ קי"ב שלא לאכול ולשתות מתקרובת ע"א׃ סיך את חג המצות לאלהי מסכה לומר שע"א אסורה בהנא׳ כחמץ בפסח׃

רש"י

ואמת • לשלם שכר טוב לעושי רצונו׃ (ז) נוצר חסד • שהאדם עושה א לפניו׃ לאלפים • לשני אלפים דורות׃ עונות • אלו הזדונות׃ פשעים • אלו המרדים שאדם עושה להכעיס׃ ונקה לא ינקה • לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ור"ד מנקה הוא לשבים ולא ינקה ב לשאינן שבים *׃ פוקד עון אבות על בנים • כשאוחזים מעשה אבותיהם בידם שכבר פירש במקרא אחר לשנאי׃ על רבעים • דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות ג שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים׃ (ח) וימהר משה • כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו׃ (ט) ילך נא ה׳ בקרבנו • כמו שהבטחת מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא ויחרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו׳ יש כי ד במקום אם׃ ונחלתנו • ותתנו לך לנחלה מיוחדת ה זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא תשרה שכינתך אל האומות ע"א׃ (י) כורת ברית׳ על ו זאת׃ אעשה נפלאות לשון ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומו׳ ע"א שלא תשרה שכינתי עליהם׃ (יא) את האמורי וגו׳ • ו׳ אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם׃ (יג) אשריו • * הוא אילן שעובדים אותו׃ (יד) קנא שמו • מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו׃ (טו) ואכלת מזבחו • כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך ז כמודה בעבודתם שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך *׃ (יח) חדש האביב • חדש הבכיר שהתבוא׳ מבכרת בבישולה׃ (יט) כל

גמרא פ"ז / פ"ז מ"ד / ע"ז ח׳

עליהם • ומדה הראשונה של ה׳ ה׳ שעדיין לא חטאו וזו אע"פ שחטאו כבר מטה כלפי חסד רא"ם׃ א לא החסד שיש להקב"ה לעשות עמו כי נוצר לא יפול רק על העשוי כבר׃ ב ואע"פ שהמדה שנית משתי המדות ה׳ ה׳ יש לה׳ מדה זו שהיא מרחמת לשבים • י"ל דהמדה הזאת מותרת לו את העון ומנק׳ אותו כאלו לא עשה אבל אינו עושה לו שום טובה משא"כ במדה השנית וזהו ההפרש שבין פשוטו למדרשו שמפשוטו משמע שאינו מוותר העון לגמרי אלא נפרע מעט מעט ומדרשו הוא שמוותר העון לגמרי רא"ם׃ ג פירש דור אחת במדה פורענית הוא ה׳ מאות דורות במדה טובה כמנא׳ הד׳ דורות שבמדת פורענ׳ הם ב׳ אלפים במדה טובה׃ ד דק"ל אדרב׳ בשביל שהם עם קשה עורף לא היה לילך עמהם כמו שכתיב לעיל אתם עם קשה עורף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך • ומפרש דהאי כי כמו אם כמו שתפרש והולך׃ ה (ס"א) שתתן לנו נחלה מיוחדת וכו׳ פי׳ שהיא השראת שכינתך בנו בלבד ולא בשאר אומות ולפי שכבר השיב לו ה׳ על זה אמר זאת בקשת ונפלינו אני ועמך וכו׳ כלומר שהזכיר פה מה שביקש בראשונה׃ ו פירש על בקשות ונפלינו הכתוב אחריו נגד כל עמך אעשה נפלאות שהוא פירש ונפלינו׃ ז מפני שהוא עונש אלעיל כלומר שמא תעלה על דעתך לומר שאין האיסור והאזהרה אלא בעבודות שלהן בלבד כיון שהזהרתין את מזבחותיהם וגו׳ אבל שתכרות להם ברית כדי שתהיה אוכל מזבחו

יט כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר
שׁוֹר וָשֶׂה׃ כ וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־
לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־
יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ כא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃
כב וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים
וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ כג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ
וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ
בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ כה לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־
זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃ כו
רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לא

אונקלוס

ממצרים: כל פתח ולדא דילי הוא וכל בעירך דכרין תקדיש בכור תור ואימר: ובוכרא חמרא תפרוק באימרא ואם לא תפרוק ותנקפיה כל בוכרא דבנך תפרוק ולא יתחזון קדמי ריקנין: שתא יומין תפלח וביומא שביעאה תנוח בזרועא ובחצדא תנוח: וחגא דשבועיא תעביד לך בכורי חצד חטין וחגא דכנשא במפקא דשתא: תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם רבון עלמא יי אלהא דישראל: ארי אתריך עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמיד אנש ית ארעך במסקך לאתחזאה קדם יי אלהך תלת זמנין בשתא: לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון לצפרא בר ממדבחא תרבי נכסת חגא דפסחא:

ריש

בעל הטורים

ל' קמץ זקף:

ד' סבירין וכל: ולא יראו פני ריקם וסמיך ליה ששת ימים לומר דאין בזריס ונדבות קריבין ביום טוב:

קי"נ לסכו' מעבודת הארץ בגי' השמיט':

ב' חסר:

ב' חד מלא וחד חס':

חמץ דם זבחי בגי' מתני היום:

תולדות אהרן

בכורו' נ' ו'
שם ה' ו'
קידושי' ס"ט
בכורו' כ"א
עיין בת"א
מנחות פ"ד
סנהד' י"ג
חגיגה ד'
קיד' סי' ל"ד
פסחים ס"ח
פסחים ה'
שם ס"ד
שם כ"ט ע'

רש"י

(יט) כל פטר רחם לי · באדם: וכל מקנך תזכר וגו' · וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה [א] אשר יפטור זכר את רחמה: פטר · לשון פתיחה וכן *פוטר מים ראשית מדון תי"ו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת: (כ) ופטר חמור · ולא שאר בהמה [ב] טמאה: תפדה בשה · נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן [ג] ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים: וערפתו · עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו: כל בכור בניך תפדה · חמשה סלעים פדיונו קצוב שנא' * ופדויו מבן חדש תפדה: ולא יראו פני ריקם · לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצוה בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולה ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים [ד] מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין: (כא) בחריש ובקציר · למה כזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית [ה] ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש * וכך משמעו * ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ו' הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר * שדך לא תזרע וגו' וי"א שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכ' בו לומר לך מה חריש רשות [ו] אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת: (כב) ביכורי קציר חטים · שאתה מביא בו שתי הלחם [ז] מן החטים *: בכורי · שהיא מנחה לאשונה הבאה מן החדש חטים למקדש כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא: וחג האסיף · בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו לשון הכנסה לבית כמו * ואספתו אל תוך ביתך: תקופת השנה · שהוא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה: תקופת · לשון מסיבה והקפה: (כג) כל זכורך · כל הזכרים [ח] שבך · הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולענוש על מכין לאוין שבהם ועל מכין עשה שבהם: (כד) אוריש · כתרגומו אתריך וכן * החל רש וכן * ויורש את האמורי לשון גרושין: והרחבתי את גבולך · ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך [ט] שלש הרגלים הללו: (כה) לא תשחט ונו' · לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים [י] אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד [כ] מבני חבורה *: ולא ילין · כתרגומו אין לינה מועלת [ל] בראש המזבח ואין לינה אלא [מ] בעמוד השחר: זבח חג הפסח · אימוריו [נ] ומכאן למד לכל הקטר [ס] חלבים ואברים: (כו) ראשית בכורי אדמתך · משבעה המינין האמורים [ע] בשבח ארצך * ארץ חטה ושעורה וגפן וגו'

משלי ח'
במדבר י"ח
ר"ה ט'
שמות כ"ג
ויקרא כ"ה
יו'
ר"ה כ"א
סנהד' י"ג
דברים כ"ג
דברים ב'
במדבר ל"ב
פסחי' ס"ג
דברים ח'

דבש

שפתי חכמים

מזבחו יחד עמהם בחבורה אחת כבכור אתה שאין בכך כלום אל תיגלה על דעתך בזה כי אני מעלה עליך וכו': [א] חסר מלת אשר מן תזכר וכו' וכית' תפטר כאלו אמר וכל מקניך אשר תזכר בפטר שור ושה והוסיף בי"ת על פטר מפני שתזכר שב על המקנה שהיא היולדת לא על הפטר ופירושו וכל מקניך אשר יפטור זכר את רחמה: [ב] דווקא חמור ולא שאר בהמה טמאה ובסיף פר' בא מפרש רש"י הטעם: [ג] משא"כ בשאר פסולין המוקדשים שנפדו שהם ותמורתן אסורים בגיזה ועבודה כיון שנכנסו במקומן: [ד] דכתיב הכא ריקם גבי פדיון בכור ולהלן בפר' ראה כתיב ריקם גבי הענקה של ע"ע מה פדיון בכור חמש סלעי' אף הענקה חמש סלעים ומד כתיב ריקם דהענקה ברישא דהוה ליה למכתב בסיפא שדי ריקם אכאן ריקם איקב ריקם אגורן שיהא מכל מין ומין חמש סלעין: [ה] פי' דאי אשבת קאי הא שאר מלאכות כמי אסורי' ופרש"י שלא יחרוש שדה לבן ושדה אילן חרישה שיועיל לשביעית וקציר של שביעית תבואה שהביאה שליש בשביעית אותו נוהג בו מכה בשביעית בשמינית: [ו] פי' מה חריש אין לך של מצוה אפי' לחרוש לצורך לדיגת עומר ושתי לחם אני אסרו לך בשבת אף קציר שאני אוסר לך של רשות ולא של מצוה שאפי' מצאו קציר מצוה לקצור ויש לך ללמד מכאן שהיא דוחה שבת: [ז] פי' לא שהוא זמן ביכורי קציר חטים רק מפני שמתחילין לקצור להקריב מנחה מן החטין: [ח] לא הזכרים שלך שהרי אף זכרים הקטנים אינם שלך פי' אינם ברשותך כ"ש הגדולים שחייבים במצות רק פירושו הזכרים הנמצאים בך כלו' ביניך: [ט] דא"כ מאי כי אוריש וגו' מאי כתיבת טעם יש בו: [י] וסרס את הפסוק ודרשוהו לא תשחט את זבחי ולא תזרוק דמו על החמץ כלו' שעדיין החמץ קיים ולא עליו ממש: [כ] כלו' לא שהאיסו' לשוחט או לזורק אלא אם לאחד מאלו יש לו חמץ בביתו יעובר בלאו אבל לא שפי' מי הוא העובר או השוחט או הזורק או שניהם כאחד: [ל] ופי' מועלת ל' מעילה הוא כלו' אין לינה פוסל בראש המזבח כלו' אם עלו איבריו בראש המזבח קודם עלות השחר אע"פ שלא נקרבו אינם נפסלים: [מ] כלומר לא מפסילי בלינה אלא עד שילין בעמוד השחר אבל אי לן כל הלילה וקודם שעלה עמוד השחר מקטיר אין זה לינה: [נ] דהא הפסח אינו נקרב אלא אמוריו: [ס] כלומר שלא יקריב אחר עמוד השחר ומדכתיב זבח ולא כתיב ולא ילין לבוקר חג פסח אלא לרבות כל הזבח שנפסלים בלינה וכו': [ע] אינו רוצה לומר דמאדמתך מפיק ליה דהא בפרשת כי תבא מפיק מג"ש דארצך ארצך אלא רוצה לומר דהא דכתיב הכא אדמתיך לאו למימר דמכל הפירות שבארצך מחויב להביא הביכורים אלא דווקא משבעת המינים בלבד] נגילפינן מג"ש דארץ ארץ:

א דקשה

אונקלוס

עיין בת"א
ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא דיי אלהך
לא תיכלון בשר בחלב: ואמר יי למשה כתב לך
ית פתגמיא האלין ארי על מימר פתגמיא
סוטה י"ג
האלין גזרית עמך קים ועם ישראל: והוה
תמן קדם יי ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא
לא אכל ומיא לא אשתי וכתב על לוחיא ית
פתגמי קימא עשרא פתגמין: והוה כד נחת
משה מטורא דסיני ותרין לוחי דסהדותא בידא
שבת י'
דמשה במיחתיה מן טורא ומשה לא ידע ארי
סגי זיו יקרא דאפוהי במללותיה עמיה: וחזא
ברכות ז'
אהרן וכל בני ישראל ית משה והא סגי זיו
יקרא דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותיה:
וקרא להון משה ותבו לותיה אהרן וכל רברביא
בכנישתא ומליל משה עמהון: ובתר כן
אתקריבו כל בני ישראל ופקידנון ית כל דמליל
יי עמיה בטורא דסיני: ושיצי משה ממללא
עמהון ויהב על אפוהי בית אפי: וכד עליל
משה לקדם יי למללא עמיה מעדי ית בית
אפוהי עד מפקיה ונפיק וממליל עם בני ישראל
ית דמתפקד: וחזן בני ישראל ית אפי משה
ארי סגי זיו יקרא דאפי משה ומתיב משה ית
בית

לא תבשל גדי בחלב אמו: ס פ
כז ויאמר יהוה אל משה כתב לך את הדברים
האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך
ברית ואת ישראל:
כח ויהי שם עם יהוה
ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים
לא שתה ויכתב על הלחת את דברי הברית
עשרת הדברים:
כט ויהי ברדת משה מהר
סיני ושני לחת העדת ביד משה ברדתו מן
ההר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו:
ל וירא אהרן וכל בני ישראל את משה
והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו:
לא ויקרא אלהם משה וישבו אליו אהרן וכל
הנשאים בעדה וידבר משה אלהם:
לב ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום את כל
אשר דבר יהוה אתו בהר סיני:
לג ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה:
לד ובבא משה לפני יהוה לדבר אתו יסיר את
המסוה עד צאתו ויצא ודבר אל בני ישראל את
אשר יצוה:
לה וראו בני ישראל את פני
משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את
המסות

בעל הטורים

שביעי

קי"ד שלא לאכול בשר בחלב:
כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית אלו דברים שבעל פה על כן בקהלת וכתוב יושר דברי אמת סופי תיבות ברית וסמיך ליה דברי חכמים: ג' ובענין:

מפטיר

ד' ב' חסר וב' מלא: זכה לקירון פני' מוסכותי כפי עליך וי"א מכתיב' הלוחו' זכה לקירון: קרנים מידו לו ושם חביון עוזו ראשי תיבות מלוח:

רשי

דבש הוא [א] תמרים: לא תבשל גדי. אזהרה לבשר בחלב [ב] ושלשה פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה [ג] ואחד לאיסור בישול *: גדי. כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש מה שהוזכר לפרש בכמה מקומות [ד] גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע: בחלב אמו. פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים: (כז) את הדברים האלה. ולא אתה רשאי לכתוב תורה [ה] שבעל פה: (כט) ויהי ברדת משה. כשהביא לוחות [ו] אחרונות ביום הכפורים: כי קרן. לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד [ז] רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו שנאמר ושכותי כפי: (ל) וייראו מגשת אליו. בא וראה כמה גדול כוחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעביר' מהו אומר * ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים: (לא) הנשיאים בעדה. כמו נשיאי העדה: וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום ולשון הוה הוא [ח] כל הענין הזה: (לב) ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל. * תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הן ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכו' כדאיתא בעירובין: (לג) ויתן על פניו מסוה. כתרגומו בית אפי לשון ארמי הוא בגמרא סוי לבא ויצוד בכתובות הוה קא מסוה לאפה לשון הבטה היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו ובבאתו יצא בלא מסוה: (לד) ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד בפניו ובשעה שהוא מסתלק מהם: (לה) והשיב את המסוה. על פניו עד בואו לדבר אתו.

חולין קט"ו · שמות כ"ד · ערובין נ"ד

שפתי חכמים

[א] דקשה לרש"י דבשבעת המינים חשיב כמו דבש ודבש אין פרי ובביכורים כתיב מפרי אדמתך משמע דווקא פרי ומתרץ הוא דבש תמרים שתמרים כמי פרי: [ב] פירש לא בחלב אמו דווקא אלא ה"ה בחלב עצמו וגם דנקט בחלב אמו לאפוקי עוף שאין לאמו חלב כמו שפירש רש"י בסמוך: [ג] והא דאיצטריך הכא גבי בשר בחלב שני פסוקים אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה יותר מכל איסורים שבתורה שבכולן כתיב בהו לשון אכילה וכולל בהו אכילה וגם הנאה. ויש לומר דהכא גבי בשר בחלב חייב על האכילה אף שאינו נהנה באכילתן כגון שנשרף גרונו באכילתו מה שאין כן בשאר אכילת איסורים: [ד] דאי לא הוי מפורש אלא במקום אחד גדי עזים הייתי אומר שבכאן נמי דווקא גדי עזים דבלמוד סתום מן המפורש אבל אם בכמה מקומות גדי עזים למדנו דווקא היכי דגלי גלי משום דשלשה פסוקים הבאים כאחד לכולי עלמא אין מלמדין והיכא דלא גלי כמו הכא דכתיב סתם כל יונקים במשמע: [ה] דאלה מיעוט הוא: [ו] אף על פי שגם שכשהביא לוחות ראשונות בשבעה עשר בתמוז כתיב נמי וירד משה מן ההר ושני לחות העדות בידו כמו שכתוב כאן מכל מקום כל הסיפורים הבאים אחר מקרא זה לא היו רק בלוחות אחרונות: [ז] כלומר שבלוחות אחרונות זכה לקרני הוד יותר מבלוחות הראשונות: [ח] פירש מכיון שאין כאן דבור מיוסד כלל על כרחך לומר שהדיבור הזה אינו אלא מה שנדבר עמו השם בהר סיני שהוא שליחותו של מקום לישראל שילמוד להם כל התורה כולה ואם כן על כרחך צ"ל שלשון הוה הוא כל הענין שהיה משה קורא להם בכל יום ולומד אותם התורה והמצות לנשיאים ואחר כך
לכל

הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ׃

ית אַפֵּי עַל אַפּוֹהִי עַד דְעָלֵיל לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ׃

ומפטירין ויעש חירם · בתלכים כאימן י״ח׃

קל״ס · תכנ״א · סימן׃

ס ■ ס

לה וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ ב שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת׃ ג לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ פ ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ ה קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ ו וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ ז וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ ח וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ ט וְאַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ י וְכָל־חֲכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ יא אֶת־

המשכן

לישנא אותיות ל״ט מלאכות · וחסר וי״ו לומר ל״ט מלאכות יעשו אותם בו' ימי' ולא בשבת: קט״ו שלא יעשו כ״ד משפט מות בשבת: לא תבערו אש אחר הק״בה א ר שלי פי' של ניקנס שוטו' בשבילכם גם אור שלכם יהא שובת השבת ויאמר ר״ת וס״ת תורה שעיקל התורה בשבת:

וּכְנַשׁ מֹשֶׁה יָת־כָּל־כְּנִישְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אִלֵּין פִּתְגָמַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן׃ שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְהֵי לְכוֹן קוּדְשָׁא שַׁבָּא שַׁבַּתָּא קֳדָם יְיָ כָּל־דְּיַעְבֵּיד בֵּיהּ עֲבִידְתָּא יִתְקְטִיל׃ לָא־תְבַעֲרוּן אִשָּׁתָא בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה לְכָל־כְּנִישְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֵימָר׃ סַבוּ מִנְּכוֹן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ כֹּל דְּיִתְרְעֵי לִבֵּיהּ יַיְתֵי יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא׃ וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמְעַזֵּי׃ וּמַשְׁכֵי דְדִכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי דְסַסְגוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין׃ וּמִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא וּבוּסְמַיָּא לִמְשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ וְאַבְנֵי בוּרְלָא וְאַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵיפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא׃ וְכָל־חַכִּימֵי לִבָּא דִּבְכוֹן יֵיתוֹן

ויעבדון

שבת ע״ | מגילה ג׳ | שבת ל״ג | שבת ע׳ | שבת כ״ד | שבת כ׳ ע׳ | יבמו׳ ו׳ ז׳ | סנה׳ ל״ה | חגיגה י׳ | שבועו׳ כ״ג

שפתי חכמים

לכל ישראל כמו שמפרש והולך וזה היה אף לאחר שהוקם המשכן:

רש״י

וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו:

חסלת פרשת כי תשא

א דלעיל פתיב נרדת משה מהר וגו׳ וזה היה ביום כיפורים וזה קאי עלי׳ דהא אחריו כתיב ויקהל משה ש״מ שהיה למחרת יום כיפורים · רא״ם · ועי״ל כיון דעיקר הקהל היה בשביל נדבת מלאכת המשכן ושתנא נדבת זהב למשכן לכפר על זהב העגל אם כן מסתמא היה זה מיד ברדתו מן ההר כדי שיהא להם כפרה מיד על מעשה העגל ושיסור חרון אף מישראל ועיין לעיל פרשת כי תשא על פסוק ויתן אל משה: ואם תאמר והא לא היה לו פנאי למשה להקהילם ולצוות על נדבת מלאכת המשכן דבמחר' יום כיפורים היה יושב ודן את העם כל היום כולו שנאמר בפרשה וישמע יתרו ויהי ממחרת וישב משה לשפוט וגו׳ ושם פירש רש״י ממחר' יום כיפורי׳ ומוכיח שם שכן הוא · וי״ל שרש״י בעצמו מתרץ שם דמה שכתוב מן הבוקר עד הערב למדנו כל דיין שדן דין אמת לאמיתו וכו׳: [ב] פירש דעיקר הוכחת רש״י הוא משום דנקוד הוי״ו בפ״תח ולא בחי״ריק והנקוד בפ״תח מורה שהוא לשון הפעיל כמו ויסע משה את העם וכמו אשר מליכים שהוא גם כן לשון הפעיל: [ג] בתב הר״אם לא הבינותי כוונת הרב בזה מה היא · (כח״י) ול״נ שכתב כן לפי שראה הרב שתי גרסות בהתרגום לפיכך הוכיח שהגירסא הישרה היא ואכניש ולא וכנש וכן הוא בפרשת קרח ויקהל עליהם קרח שתרגום שלו ואכניש אבל בפרשת חקת בפסוק ויקהילו אל פני הסלע ת״א ויזנתן וכנשו: [ד] דקשה לרש״י ל״ל להזהירם עוד על שבת הא כבר הזהירם אלא לומר וכו׳ · וא״ת דילמא אדרבא לכך הוכפלה לומר לך אע״פ שכתיב לא תעשו כל מלאכה מ״מ מלאכת המשכן דוחה השבת · ויש לומר כיון דכתב בתחילה פרשת שבת ואחר כך פרשת מלאכת המשכן ודאי אותו שנכתב תחילה היא עיקר והשני נדחית מפניו ותדע לך שכן הוא דאם לא כן קשה למה יתר״עה היפך העניין דבפרשת כי תשא בדבור הק״בה למשה היה אזהרת שבת לאחר מלאכת המשכן ולהכי כתיב שם אך את שבתותי וגו׳ ופירש רש״י כל אכין ורקין מיעוטין הן למיעוטי שבת ממלאכת המשכן אם כן קשה למה לא אמר משה לישראל העניין כמו שציוה לו הקדוש ברוך הוא אלא מ״ה הקדים כדי להודיע שאין מלאכת המשכן דוחה את השבת: [ה] דק״ל הא הבערה בכלל לא תעשה מלאכה היא: [ו] פי' שאינה אב מלאכה להתחייב עליה כרת וסקילה אלא לאו בעלמא הוא: [ז] דה״א שאם עשה ל״ט מלאכות בהעלם אחד שאינו חייב אלא חטאת אחת לכך יצאה לחלק: ■ דמקרא משמע זה הדבר צוה לכל ישראל לאמור לאחרי׳ נ״פ לי בזה שאומר לכם בהקהל לאפוקי שאר אמירות לא היו בהקהל: ■ דק״ל ולמה כתיב דווקא נדיב לב ומתרץ ע״ש שלבו נדבו: [י] דקשה לרש״י כיון שכתיב את המשכן ל״ל למכתב אחר כך את אהלו ואת מכסהו הא הכל בכלל משכן מפני

חסלת פרשת כי תשא

ויקהל משה · למחרת יום הכפורים [א] כשירד מן ההר והוא לשון הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים [ב] אלא הן נאספין על פי דבורו ותרגומו [ג] ואכניש: (ב) ששת ימים · הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר [ד] שאינו דוחה את השבת: (ג) לא תבערו אש · [ה] יש מרבותינו אומרים הבערה [ו] ללאו יצאת [ז] ויש אומרים לחלק [ח] יצאת: (ד) זה הדבר אשר צוה ה׳ · לי לאמר [ט] לכם: (ה) נדיב לבו · על שם שלבו נדבו [י] קרוי נדיב לב כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתם: (יא) את המשכן · יריעות התחתונות [י] הנראות בתוכו קרוי משכן

פסחים ה׳ | יבמות ו׳

אונקלוס

ויעבדון ית כל דפקיד יי : ית משכנא ית פרסיה וית חופאיה ית פורפוהי וית דפוהי ית עברוהי ית עמודוהי וית סמכוהי : ית ארונא וית אריחוהי ית כפורתא וית פרוכתא דפרסא : ית פתורא וית אריחוהי וית כל מנוהי וית לחים אפיא : וית מנרתא דאנהורי וית מנהא וית בוציניהא וית משחא דאנהרותא : וית מדבחא דקטורת בוסמיא וית אריחוהי וית משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא וית פרסא דתרעא לתרע משכנא : ית מדבחא דעלתא וית סרדא דנחשא דליה ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית בסיסיה : ית סרדי דרתא ית עמודוהי וית סמכהא וית פרסא דתרע דרתא : ית סכי משכנא וית סכי דרתא וית אטוניהון : ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא : ונפקו כל כנישתא דבני ישראל מן קדם משה : ואתו כל גבר דאתרעי לביה וכל דאשלמת רוחיה יתיה איתיאו ית אפרשותא קדם יי לעבידת משכן זמנא ולכל פולחניה וללבושי קודשא : ואתו גבריא על נשיא כל דאתרעי לביה איתיאו שירין ושבכין ועזקן ומחוך כל מן דדהב וכל גבר דארים ארמות דדהבא קדם יי : וכל גבר דאשתכח עמיה תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא איתיאו : כל דארים ארמות כסף ונחש איתיאו ית אפרשותא קדם יי וכל דאשתכח עמיה אעי שטין לכל עבידת פולחנא איתיאו :

וכל

שבת פ"ט יומא ס"ו

ויקהל

המשכן את אהלו ואת מכסהו את קרסיו ואת קרשיו את בריחו את עמדיו ואת אדניו :
יב את הארן ואת בדיו את הכפרת ואת פרכת המסך : יג את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו ואת לחם הפנים : יד ואת מנרת המאור ואת כליה ואת נרתיה ואת שמן המאור :
טו ואת מזבח הקטרת ואת בדיו ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך הפתח לפתח המשכן : טז את מזבח העלה ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו : יז את קלעי החצר את עמדיו ואת אדניה ואת מסך שער החצר :
יח את יתדת המשכן ואת יתדת החצר ואת מיתריהם : יט את בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן : ב
ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה : ס כא ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יהוה למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש : כב ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר הניף תנופת זהב ליהוה : כג וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים הביאו : כד כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת יהוה וכל אשר נמצא אתו עצי שטים לכל מלאכת העבדה הביאו : כה וכל

אשה

בעל הטורים

בריחיו קרי :

סימן לחמי מימי גמרי פשתי שמני ושקיי :

שני

ויבאו האנשים על ג הנשים כל נדיב לב הביאו בגי' זה אני ואשתו באים יחד

נ' וסימן כספא אמטיתו חכימי' ורישיא :

רש"י

משכן : את אהלו · היא אהל יריעות עזים א העשוי לגג : ואת מכסהו · מכסה עורות אילים ב והתחשים : (יב) ואת פרכת המסך · פרכת המחיצה כל דבר המגין ג בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן * סכת בעדו · * הנני סך את דרכך : (יג) לחם הפנים · כבר פירש על שם שהיו לו פנים ד לכאן ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה : (יד) ואת כליה · מלקחים ומחתות : נרותיה · לוציי"ש בלעז בזיכי' שהשמן והפתילות נתונין בהן : ואת שמן המאור · אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה משאר שמנים כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית זך : (טו) מסך הפתח · וילון שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא יריעות : (יז) את עמודיו ואת אדניה · הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה : ואת מסך שער החצר · וילון פרוש לצד המזרח עשרים אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב וסתומין הימנו לצד צפון ט"ו אמה וכן לדרום שנאמר ט"ו אמה קלעים לכתף : (יח) יתדות · לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח : מיתריהם · חבלים לקשור : (יט) בגדי השרד · לכסות הארון והשלחן והמנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות : (כב) על הנשים · עם הנשים ה וסמוכין אליהם (ומה שהתרגום הניח על כפשוטו משום דלא מתרגם ויבאו האנשים ואתו גבריא כמו שמתרגם לעיל אינכה רק מתרגם ואייתו · ורצה לומר שהביאו חח ונזם בעודו הנשים כמו שכתב רש"י על טוו את העזים) : חח · הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע ו והוא הצמיד : כומז · כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פירשו ז שם כומז כאן מקום זמה : (כג) וכל איש אשר נמצא אתו · תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים

איוב א' הושע ב'

שפתי חכמים

א מפני שמצינו ביריעות העזים שנקראים אהל שנאמר ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן : ב כי כן כתיב ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ועורות תחשים : ג דק"ל דפרוכת משמע וילון שהוא תלוי כנגד הפתח ומסך משמע שהוא סכך פרוש על הגג ל"פ דמסך פירש מחיצה והענין זה צריך לפרש כמה פעמים בפרשה זו כי מסך פעמים נאמר על הסכך ופעמים נאמר על המחיצה כמו כי הנה אתה סכתה בעדו הנה סך את דרכך : ד דק"ל והא כל אשה יכולה לאפות לחם ועל זה פירש כבר פירשתי וכו' ולכן צריך חכם לב : ה (כת"י) דק"ל שאין מקבלין נדבה מן הנשים אלא דבר מועט לפיכך אמר שבאו האנשים עם הנשים : ו דמתרגם על חח שירים וכן על אצעדה שבפרשת מדין מתרגם כמו שירין ועל צמידין מתרגם כמו שירין ופירושין של אלו פשיטא שהוא תכשיט על זרועו : ז דק"ל על פירושו דמשמע שכומז הוא שם העצם לדבר ערוה והלא לשונינו נקרא לשון הקודש לפי שאין בו מלה המורה על עצם הערוה לכן מביא ורבותינו וכו' :

א יש

בגלפ.

אונקלוס

שמות לה

בעל הטורים

וכל אשה ב' וא"ד' וכל אשה יודעת איש משכב זכר תחריתו אתם מבוה להריע. לעתים אבל כאן שהיו חכמות החיים והיינו שכ' והחכמה תחיה בעליה :

כל ספר' חסר גר מן ב' :

שלישי

שאין מעמידין פרנס על הצבור אלא מדעתם :

ב' חסר :

י"ב חבר :

ו' ד' מלא ב' חסר :

ולהורות ב' הכא ואיד' ולהורות את את בני ישראל שהיה בצלאל יודע להורות לבני ישראל בכל מיני חכמה :

ו' ג' חסר

אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש : כו וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה טוו את העזים : כז והנשאם הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן : כח ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים : כט כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה יהוה לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה ליהוה : פ

ל ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא יהוה בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה : לא וימלא אתו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה : ולחשב מחשבת לעשת בזהב ובכסף ובנחשת : לג ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת : לד ולהורת נתן בלבו הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן : לה מלא אתם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש וארג עשי כל מלאכה וחשבי מחשבת :

לו

א ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן יהוה חכמה ותבונה בהמה לדעת לעשת את כל מלאכת עבדת הקדש לכל אשר צוה יהוה : ב ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן יהוה חכמה בלבו כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשת אתה : ג ויקחו מלפני משה את כל התרומה אשר הביאו בני ישראל למלאכת עבדת הקדש לעשת אתה והם

הביאו

וכל אתתא חכימת לבא בידהא מעזלא ומיתן כד עזיל ית תכלא וית ארגונא ית צבע זהורי וית בוצא : וכל נשיא דאתרעי לבהן עמהן בחוכמא עזלן ית מעזיא : ורברביא איתיאו ית אבני בורלא וית אבני אשלמותא לשקעא באיפודא ובחושנא : וית בוסמא וית משחא לאנהורותא ולמשחא דרבותא ולקטורת בוסמיא : כל גבר ואתתא דאתרעי לבהון עמהון לאיתאה לכל עבידתא די פקיד יי למעבד בידא דמשה איתיאו בני ישראל נדבתא קדם יי : ואמר משה לבני ישראל חזו דרבי יי בשום בצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה : ואשלים עמיה רוח נבואה מן קדם יי בחכמתא בסוכלתנו ובמדע ובכל עבידא : ולאלפא אומנון למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא : ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא למעבד בכל עבידת אומנון : ולאלפא יהב בלביה הוא ואהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן : אשלים עמהון חכימות לבא למעבד כל עבידת נגר ואומן וצייר בתכלא ובארגונא בצבע זהורי ובבוצא ומחי עבדי כל עבידא ומלפי אומנון : ועבד בצלאל ואהליאב וכל גבר חכים לבא דיהב יי חוכמתא וסוכלתנותא בהון למידע למעבד ית כל עבידת פולחן קודשא לכל די פקיד יי : וקרא משה לבצלאל ולאהליאב ולכל גבר חכים לבא דיהב יי חוכמתא בלביה כל דיתרעי לביה למקרב לעבידתא למעבד יתה : ונסיבו מן קדם משה ית כל אפרשותא דאיתיאו בני ישראל לעבידת פולחן קודשא למעבד יתה ואנון מייתן ליה עוד נדבתא בצפר בצפר :

ואתו

שבת ע"ד
צ"ט
יומא ע"ה

רש"י

א כולם הביאו : (כו) טוו את העזים · * היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טוון אותם :

(כז) והנשיאים הביאו · אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחילה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחילה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבו' מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר * והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו' לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב : (ל) חור בנה של מרים ב היה :

(לד) אהליאב משבט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר * ולא נכר שוע לפני דל :

שבת צ"ט
שמות ל"ו
איוב ל"ד

(ה) מדי

שפתי חכמים

א יש מקשי' למה אינו מונה רש"י כלל' בקרא תכלת או ארגמן או תולעת שני או שש או עזים או עורות וכו' וכ"ל לייסב דברי רש"י דיש עוד להקשות על דברי רש"י שפי' דקרא או או קאמר היכא ס"ד לומר דוקא מי שיש לו כל הדברים יביא ומי שאין לו כל הדברים לא יביא ומה יעשה העני שאין לו אלא מין אחד והקרא קאמר כל איש אשר ידבנו לבו תקחו תרומתי אלא ע"כ צ"ל משום שמצינו כי ג' מינים הללו דהיינו תכלת וארגמן ותולעת שני שלשת' אלו הם תמיד בכל מלאכת המשכן ובבגדי כ"ג וכן עורות אלים מאדמים ועורות תחשים משניהם יחדיו עשו מכסה לאהל כמו שפי' רש"י לעיל בפרשת תרומה מ"ה ס"ד לכל מי שיש לו כל הדברים אלו דוקא יביאו ומי שאין לו אלא מין אחד לא יביא כיון דשלשתן צריכין למלאכה שאין עושין שום דבר מזה בלא זה אבל שש מצינו בבגדי כהנים הדיוטים שעשו משש לבד וכן אותן ד' בגדי כהן גדול שהיה עובד בהן בעבודת פנים ביום כפורים וגם בשאר עבודות וכן בכוכה של עזים לא היו עושין מהן שום דבר רק יריעות עזים פשיטא הוא דיביאו לבד ומ"ה לא נקט רש"י שש ועזים כיון דמלתא דפשיטא הוא שיביאו לבד ועוד דכתיב וכל הנשי' אשר נשאו לבן ונומר טוו את העזי' דמשמע מקרא את העזים לבד הביאו מדסמיך קרא שש אבל העזים דהא בכל הכתוב נקט ברישא והכא נקט שש בני עזים ללמד בא להקישו ליעזים שלבדו בא ת"ה לא צריך לפרש דשש ועזים לבדו בא : ב קק"ל למה לא יחסו אלא עד חור או לא הל"ל אלא בצלאל בן אורי למטה יהודה' ומתרץ ואמר חור בנה של מרים היה שהיתה נביאה לכן זכה לכל זה :

נ'

הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר:
ד ויבאו כל החכמים העשים את
כל מלאכת הקדש איש איש ממלאכתו אשר
המה עשים: ה ויאמרו אל משה
לאמר מרבים העם להביא מדי העבדה
למלאכה אשר צוה יהוה לעשת אתה:
ו ויצו משה ויעבירו קול במחנה
לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה
לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא: ז
והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה
והותר: ס ח ויעשו כל חכם
לב בעשי המלאכה את המשכן עשר יריעת
שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבים
מעשה חשב עשה אתם: ט ארך היריעה
האחת שמנה ועשרים באמה ורחב ארבע באמה
היריעה האחת מדה אחת לכל היריעת:
י ויחבר את חמש היריעת אחת אל
אחת וחמש יריעת חבר אחת אל אחת:
יא ויעש ללאת תכלת על שפת היריעה
האחת מקצה במחברת כן עשה בשפת היריעה
הקיצונה במחברת השנית: יב חמשים
ללאת עשה ביריעה האחת וחמשים ללאת עשה
בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת
הללאת אחת אל אחת: יג ויעש
חמשים קרסי זהב ויחבר את היריעת אחת אל
אחת בקרסים ויהי המשכן אחד: פ
יד ויעש יריעת עזים לאהל על המשכן
עשתי עשרה יריעת עשה אתם: טו
ארך היריעה האחת שלשים באמה וארבע
אמות רחב היריעה האחת מדה אחת לעשתי
עשרה יריעת: טז ויחבר את
חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד:
יז ויעש ללאת חמשים על שפת היריעה
הקיצנה במחברת וחמשים ללאת עשה על
שפת היריעה החברת השנית: יח ויעש
קרסי נחשת חמשים לחבר את האהל להית
אחד: יט ויעש מכסה לאהל ערת אילם
מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה:
ס כ ויעש את הקרשים למשכן עצי
שטים עמדים: כא עשר אמת ארך הקרש
ואמה

אונקלוס

ואתו כל חכימיא דעבדין ית כל עבידת
קודשא גבר גבר מעבידתיה דאנון עבדין:
ואמרו למשה למימר מסגן עמא לאיתאה
מיסת פולחנא לעבידתא דפקיד יי למעבד
יתה: ופקיד משה ואעברו כרוז במשריתא
למימר גבר ואתתא לא יעבדון עוד עבידתא
לאפרשות קודשא ופסק עמא מלאיתאה:
ועבידתא הות מיסת לכל עבידתא
למעבד יתה ויתרת: ועבדו כל חכימי
לבא בעבדי עבידתא ית משכנא עסר יריען
דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת
כרובין עובד אומן עבד יתהון: אורכא
דיריעתא חדא עסרין ותמניא אמין ופותיא
ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא
לכל יריעתא: ולפיף ית חמש יריען
חדא עם חדא וחמש יריען לפיף חדא עם
חדא: ועבד ענובין דתכלא על ספתא
דיריעתא חדא מסטרא בית לופי כן עבד
בסיפתא דיריעתא בסטרא בית לופי
תנינא: חמשין ענובין עבד
ביריעתא חדא וחמשין ענובין עבד בסטרא
דיריעתא דבית לופי תנינא מכוונן ענוביא
חדא לקבל חדא: ועבד חמשין
פורפין דדהב ולפיף ית יריעתא חדא עם חדא
בפורפיא והות משכנא חד: ועבד
יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדא עסרי
יריען עבד יתהין: אורכא
דיריעתא חדא תלתין אמין וארבע אמין
פותיא דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא
עסרי יריען: ולפיף ית
חמש יריען לחוד וית שית יריען לחוד:
ועבד ענובין חמשין על סיפתא דיריעתא בסטרא
בית לופי וחמשין ענובין עבד על ספתא
דיריעתא דבית לופי תנינא: ועבד פורפין
דנחש חמשין ללפפא ית משכנא למהוי חד:
ועבד חופאה למשכנא דמשכי דדכרי מסמקי
וחופאה דמשכי ססגונא מלעילא: ועבד ית
דפיא למשכנא דאעי שטין קימין: עסר
אמין אורכא דדפא ואמתא ופלגות אמתא
פותיא

בעל הטורים

ג' וחד ומרבים:

ד' ג' מלא וחד חסר:

ויצו משה ויעבירו קול במחנה בשבת נתנה התורה א"כ יום הכפורי' של אותו שנה היה בין ג' וביו' ד' אמר להם מלאכת

רביעי

המשכן וגם הביאו לו בבקר והיינו יום ה' ויום ו' ובשבת ויצו משה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכ':

והמלאכה ג' הכא ואיד' והמלאכה לא ליום ולא ליומים בעזרא והמלאכה היתה גדולה בענין בנין הבית אעפ"י שהמלאכה היתה גדולה לא ליום ולא ליומי' אעפ"כ היתה דים שנשתלח' ברכה במעשה ידיהם:

כולם חסר וי"ו ב"ח ה':

ל' דסמיך:

ה' חסר בליסנא:

חמישי

שלישי כשהן מחוברין:

ל' חסר קדמא מלא:

רש"י

(ה) מדי העבודה. יותר מכדי א צורך העבודה: (ו) ויכלא. לשון מניעה: (ז) והמלאכה היתה דים. לכל המלאכה ומלאכת ההבאה היתה ב דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ולהותר: והותר. כמו * והכבד את לבו ג * והכות את מואב:

ויעש

שפתי חכמים

א פי' של מ"ם זו בלשון יותר כמו ויאהב יעקב את רחל מלאה וכו' והוסיף מלת צורך כי הם לא הביאו רק צרכי העבודה לא העבוד' עצמה: ב כלומר והמלאכ' דפסוק' קאי אהבאות כדב' והמלאכה שלאחריה מלאכת המשכן מפני שאין טעם לו המלאכה היתה מספקת לכל המלאכה אם הוא ממין אחד גם כיכוי דים שב על עושי המלאכ': ג דק' ליה דוהות' משמע שמכוה הוא להותר וזה אינו דהא אינו מכוה להותיר לכך מפר' כמו ולהותיר וכן מצינו כמי תיבות שנקמרין אמ"ד כמו והכבד ולהכבד והכות א כו' ולהכות:

יומא ע"ה

שבת נ"ו

סנה' ס"ט

שבת נ"ו

ר"ה ל"ד

סוטה ג'

שבת מ"ט

נ"ו:

שבת נ"ב

שמות ח'

מלכים ב' ג'

ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד: כב
שתי ידת לקרש האחד משלבת אחת אל־
אחת כן עשה לכל קרשי המשכן: כג ויעש
את הקרשים למשכן עשרים קרשים לפאת נגב
תימנה: כד וארבעים אדני כסף עשה תחת
עשרים הקרשים שני אדנים תחת הקרש האחד
לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש האחד
לשתי ידתיו: כה ולצלע המשכן השנית
לפאת צפון עשה עשרים קרשים: כו
וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש
האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד:
ולירכתי המשכן ימה עשה ששה קרשים:
כח ושני קרשים עשה למקצעת המשכן
בירכתים: כט והיו תואמם מלמטה ויחדו
יהיו תמים אל־ראשו אל־הטבעת האחת כן
עשה לשניהם לשני המקצעת: ל
והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר
אדנים שני אדנים שני אדנים תחת הקרש
האחד: לא ויעש בריחי עצי שטים חמשה
לקרשי צלע־המשכן האחת: לב וחמשה
בריחם לקרשי צלע־המשכן השנית וחמשה
בריחם לקרשי המשכן לירכתים ימה: לג
ויעש את־הבריח התיכן לברח בתוך הקרשים
מן־הקצה אל־הקצה: לד ואת־הקרשים
צפה זהב ואת־טבעתם עשה זהב בתים לבריחם
ויצף את־הבריחם זהב: לה ויעש את־
הפרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר
מעשה חשב עשה אתה כרבים: לו
ויעש לה ארבעה עמודי שטים ויצפם זהב וויהם
זהב ויצק להם ארבעה אדני־כסף: לז
ויעש מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת
שני ושש משזר מעשה רקם: לח ואת־
עמודיו חמשה ואת־וויהם וצפה ראשיהם
וחשקיהם זהב ואדניהם חמשה נחשת: פ

לז

א ויעש בצלאל את־הארן עצי שטים אמתים
וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו:
ב ויצפהו זהב טהור מבית ומחוץ ויעש לו
זר זהב סביב: ג ויצק לו ארבע טבעת
זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על־צלעו
האחת ושתי טבעת על־צלעו השנית: ד
ויעש בדי עצי שטים ויצף אתם זהב: ה
ויבא את־הבדים בטבעת על צלעת הארן
לשאת

בעל הטורים

ג' חסר ב' יוסנא : ב' וחד חסר :

כלס חסר ו'

ו' פתחין וחד קמץ :

ג' דכמין :

ד' מלאים :

לא הזכיר בצלאל אלא על הארון לומר שהיה בצלאל יודע סוד הארון והמרכבה שהארון הוא כנגד כסא הכבוד ושלשה פעמים ארון בפרשה שני ארונות עשה ואין לארון השלחן אשר לפני ה' :

אונקלוס

פתיא דדפא חד: תרין צירין לדפא
חד משלבין חד לקביל חד כן עבד לכל דפי
משכנא: ועבד ית דפיא למשכנא
עסרין דפין לרוח עיבר דרומא: וארבעין
סמכין דכסף עבד תחות עסרין דפין תרין
סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי ותרין
סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי:
ולסטר משכנא תנינא לרוח ציפונא עבד עסרין
דפין: וארבעין סמכיהון דכסף תרין סמכין
תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד:
ולסיפי משכנא מערבא עבד שתא דפין:
ותרין דפין עבד לזוית משכנא בסופיהון:
והוו מכוונין מלרע וכחדא הוו מכוונין
ברישיהון בעזקתא חדא כן עבד לתרויהון
לתרתין זוין: והוו תמניא דפין וסמכיהון
דכסף שתא עשר סמכין תרין סמכין תרין סמכין
תחות דפא חד: ועבד עברי דאעי שטין
חמשא לדפי סטר משכנא חד: וחמשא עברין
לדפי סטר משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי
משכנא לסופיהון מערבא: ועבד ית עברא
מציעאה לאעברא בגו דפיא מן סיפי לסיפי:
וית דפיא חפא דהבא וית עזקתהון עבד
דהבא אתרא לעבריא וחפא ית עבריא דהבא:
ועבד ית פרוכתא דתכלא וארגונא וצבע זהורי
ובוץ שזיר עובד אומן עבד יתה צורת כרובין:
ועבד לה ארבעה עמודי שטין וחפנון דהבא
וויהון דהבא ואתיך להון ארבעא סמכין דכסף:
ועבד פרסא לתרע משכנא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר עובד צייר: וית עמודוהי
חמשא וית וויהון וחפי רישיהון וכבושיהון
דהבא וסמכיהון חמשא דנחשא:
ועבד בצלאל ית ארונא דאעי שטין תרתין
אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה
ואמתא ופלגא רומיה:
וחפהי דהב דכי מגיו ומברא ועבד ליה זיר
דדהב סחור סחור: ואתיך ליה ארבע עזקן
דדהב על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על
סטריה חד ותרתין עזקן על סטריה תנינא:
ועבד אריחי דאעי שטין וחפא יתהון דהבא:
ואעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי ארונא
למיטל

שפתי חכמים

א בכל הפרשה שכתיב ויעש ולא כתיב בצלאל כמו גבי ארון לפי שאין בהן קדושה כ"כ כמו ארון לא רצה בצלאל להטריח כ"כ בעשייתן אלא הניחם לשאר תלמידים שהיו לו והוא מראה להם והם עושין אבל הארון שהיה בו קדושה גדולה מ"ה בצלאל עצמו היה מטריח בו ונתן [illegible]ו על המלאכה יותר כו':

רש"י

(א) ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו:

כתוב

וה"ב

לשאת את הארן: ו ויעש כפרת זהב טהור
אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה: ז
ויעש שני כרבים זהב מקשה עשה אתם
משני קצות הכפרת: ח כרוב
אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן
הכפרת עשה את הכרבים משני קצותו:
ט ויהיו הכרבים פרשי כנפים
למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם
איש אל אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים:
פ י ויעש את השלחן עצי
שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי
קמתו: יא ויצף אתו זהב טהור
ויעש לו זר זהב סביב: יב ויעש לו
מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב למסגרתו סביב:
יג ויצק לו ארבע טבעת זהב ויתן
את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו:
יד לעמת המסגרת היו הטבעת
בתים לבדים לשאת את השלחן: טו
ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם זהב
לשאת את השלחן: טז ויעש את
הכלים אשר על השלחן את קערתיו ואת
כפתיו ואת מנקיתיו ואת הקשות אשר יסך
בהן זהב טהור: פ יז ויעש
את המנרה זהב טהור מקשה עשה את המנרה
ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה היו:
יח וששה קנים יצאים מצדיה שלשה
קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה
השני: יט שלשה גבעים משקדים
בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים
משקדים בקנה אחד כפתר ופרח כן לששת
הקנים היצאים מן המנרה: כ
ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה
ופרחיה: כא וכפתר תחת שני הקנים
ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר
תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים
ממנה: כב כפתריהם וקנתם ממנה
היו כלה מקשה אחת זהב טהור: כג
ויעש את נרתיה שבעה ומלקחיה ומחתתיה
זהב טהור: כד ככר זהב טהור עשה
אתה ואת כל כליה: פ כה
ויעש את מזבח הקטרת עצי שטים אמה ארכו
ואמה רחבו רבוע ואמתים קמתו ממנו היו
קרנתיו: כו ויצף אתו זהב טהור את גגו
ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ויעש לו זר זהב
סביב: כז ושתי טבעת זהב עשה לו מתחת
לזרו על שתי צלעתיו על שני צדיו לבתים לבדים
לשאת אתו בהם: כח ויעש את הבדים עצי

למיטל ית ארונא: ועבד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא אורכה ואמתא ופלגא פותיה: ועבד תרין כרובין דדהב נגיד עבד יתהון מתרין סטרי כפורתא: כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן כפורתא עבד ית כרוביא מתרין סטרוהי: והוו כרוביא פריסין גדפיהון לעילא מטלין בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד לקביל כפורתא הוו אפי כרוביא: ועבד ית פתורא דאעי שטין תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור: ועבד ליה גדנפא רומיה פושכא סחור סחור ועבד זיר דדהב לגדנפיה סחור סחור: ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב ויהב ית עזקתא על ארבע זויתא דלארבע רגלוהי: לקביל גדנפא הואה עזקתא אתרא לאריחיא למיטל ית פתורא: ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון דהבא למיטל ית פתורא: ועבד ית מניא דעל פתורא ית מגיסוהי וית בזיכוהי וית מכילתיה וית קשותא דמנסכין בהון דהב דכי: ועבד ית מנרתא דדהב דכי נגיד עבד ית מנרתא שדה וקנה כלידהא חיזורהא ושושנהא מנה הוו: ושתא קנין נפקין מסטרהא תלת קני מנרתא מסטרה חד ותלת קני מנרתא מסטרה תנינא: תלתא כלידין מציירין בקנא חד חיזור ושושן ותלתא כלידין מציירין בקנא חד חיזור ושושן כן לשתא קנין דנפקין מן מנרתא: ובמנרתא ארבעא כלידין מציירין חיזורהא ושושנהא: וחיזור תחות תרין קנין דמנה וחיזור תחות תרין קנין דמנה וחיזור תחות תרין קנין דמנה לשתא קנין דנפקין מנה: חיזוריהון וקניהון מנה הוו כולה נגידא חדא דדהב דכי: ועבד ית בוצינהא שבעא וצביתהא ומחתיתהא דדהב דכי: ככרא דדהב דכי עבד יתה וית כל מנהא: ועבד ית מדבחא דקטורת בוסמיא דאעי שטין אמתא אורכיה ואמתא פותיה מרבע ותרתין אמין רומיה מניה הואה קרנוהי: וחפא יתיה דהב דכי ית איגריה וית כותלוהי סחור סחור וית קרנוהי ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור: ותרתין עזקן דדהב עבד ליה מלרע לזיריה על תרתין זויתיה על תרין סטרוהי לאתרא לאריחיא למיטל יתיה בהון: ועבד ית אריחיא

כל אורייתא חסר:

קצותיו ק':

ד' כתיב יוד בתורה:

ד' ב' מלא וב' חסר:

שמות לח

שטים ויצף אתם זהב: כט ויעש
את שמן המשחה קדש ואת קטרת הסמים
טהור מעשה רקח: ס א ויעש את
מזבח העלה עצי שטים חמש אמות ארכו וחמש
אמות רחבו רבוע ושלש אמות קמתו: ב
ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו
היו קרנתיו ויצף אתו נחשת:
ג ויעש את כל כלי המזבח את
הסירת ואת היעים ואת המזרקת את
המזלגת ואת המחתת כל כליו עשה נחשת:
ד ויעש למזבח מכבר מעשה רשת
נחשת תחת כרכבו מלמטה עד חציו: ה
ויצק ארבע טבעת בארבע הקצות
למכבר הנחשת בתים לבדים: ו
ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם נחשת:
ז ויבא את הבדים בטבעת על
צלעת המזבח לשאת אתו בהם נבוב לחת
עשה אתו: ס ח ויעש את
הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראת הצבאת
אשר צבאו פתח אהל מועד: ס
ט ויעש את החצר לפאת נגב תימנה
קלעי החצר שש משזר מאה באמה: י
עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי
העמודים וחשקיהם כסף:
ולפאת צפון מאה באמה עמודיהם עשרים
ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם
כסף: יב ולפאת ים קלעים חמשים
באמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה ווי
העמדים וחשוקיהם כסף: יג ולפאת
קדמה מזרחה חמשים אמה: יד
קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף עמודיהם
שלשה ואדניהם שלשה: טו ולכתף

השנית

אונקלוס

דאעי שיטין וחפא יתהון דהבא: ועבד ית
משחא דרבותא קודשא וית קטורת בוסמיא
דכי עובד בוסמנו: ועבד ית מדבחא
דעלתא דאעי שטין חמש אמין אורכיה וחמש
אמין פותיה מרבע ותלתא אמין רומיה:
ועבד קרנוהי על ארבע זויתיה מניה הואה
קרנוהי וחפא יתיה נחשא:
ועבד ית כל מני מדבחא ית פסכתרותא וית
מגרופיתא וית מזרקיא וית צינוריתא וית
מחתיתא כל מנוהי עבד נחשא: ועבד
למדבחא סרדא עובד מצדתא דנחשא תחות
סובביה מלרע עד פלגיה: ואתיך ארבע
עזקתא בארבע זויתא לסרדא דנחשא אתרא
לאריחיא: ועבד ית אריחיא דאעי שטין
וחפא יתהון נחשא: ואעיל ית אריחיא
בעזקתא על סטרי מדבחא למיטל יתיה בהון
חליל לוחין עבד יתיה: ועבד ית כיורא
דנחשא וית בסיסיה דנחשא במחזית נשיא
דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא: ועבד
ית דרתא לרוח עיבר דרומא סרדי דדרתא
דבוץ שזיר מאה באמין: עמודיהון
עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף: ולרוח צפונא מאה אמין
עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי
עמודיא וכבושיהון כסף: ולרוח מערבא
סרדין חמשין אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון
עסרא ווי עמודיא וכבושיהון כסף: ולרוח
קדומא מדינחא חמשין אמין: סרדין חמש
עסרי אמין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון
תלתא: ולעברא תנינא מכא ומכא לתרע
דרתא סרדין חמש עסרי אמין עמודיהון תלתא
וסמכיהון

בעל הטורים

לח

רביעי כשהן מחוברין:

שביעי

ב' מלא בתורה: הצבאו ב' הכא ואידך אשר יסכבון הנשים הצבאות גבי בני עלי כמו התם יסכבון הנשים הצבאות גם בכאן על ידי מראות היו שוכבים הנשים כדאיתא במדרש שהיו מקשטות במראות ומשתדלות לבעליהן ונזקקין להם:

זבחים ס"ב

ערכין ג' זבחי' כ"ט

רש"י

(ז) נבוב לחת. נבוב הוא חלול וכן * ונבוב לחות. הלוחות שבא' עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: (ח) במראות הצובאות. בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע א"ל הקדוש ברוך הוא קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהם יגיעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר * תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר במראות הצובאות. ונעשה הכיור מהם שהוא לשים שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכן לאשה שקנא לה בעלה ונסתרה ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת של כיור הנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם אונקלוס במחזית נשיא והוא תרגום של מראות מירדורי"ש בלע"ז. וכן מצינו בישעיה * והגליונים מתרגמינן מחזיתא: אשר צבאו. לצבא כדנתן לנעומה

ירמיה כ"ג

שיר ח'

ישעיה ג'

שפתי חכמים

א ואם תאמר והא כומז שהו' דפוס של בית הרחם שהוא מיאוס ביותר למה לא היה משה מואס בו. וי"ל דגבי כומז כתיב שהביאו גם את וכו' וטבעת בהדי כומז ואחר כך התיכן ביחד באש והיה הכומז בטל ביניהם אבל הכא לא הביאו שום נחושת יותר אלא מראות הצובאות. ועי"ל דכומז היה כדי לבטל היצר הרע כלומר כדי למנוע שלא יוכל לבא לידי זימה אבל ע"י המראות באים לידי זימה מ"ה היה מואס בהן א"ל הק"בה קבל ר"ל תקבלם: ב כלומר הצובאות לשון צבאות וכן משמע הפסוק באותן מראות אשר באו מהן צבאות צבאות רבות: ג פיתוי דברים דתרגום כי יפתה אחרי ישדל: ד כלומר מי שמקנא לאשתו בודקה באותן מים המאררים כדכתיב לקמן בפרשת נשא: ה כלומר אונקלוס תרגום כמי שמראות הן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטין וכן תרגום על והגליונים מחזיית' והגליונים בודאי הם מראות המתקשטין בהם הנשים: ו כלומר צבאו לשון צבא שמתקבצין יחד למה קבצו יחד ומפרש שקבצו להביא נדבתן אל

פתח

אונקלוס

וסמכיהון תלתא: כל סרדי דרתא סחור סחור דבוץ שזיר: וסמכיא לעמודיא דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף וחפוי רישיהון דכסף ואנון מכבשין כסף כל עמודי דרתא: ופרסא דתרע דרתא עובד צייר תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר ועסרין אמין אורכא ורומא בפותיא חמש אמין לקביל סרדי דרתא: ועמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא דנחשא וויהון כסף וחפוי רישיהון וכבושיהון כסף: וכל סכיא למשכנא ולדרתא סחור סחור דנחשא:

קכ"ב · סבילה סימן :

ומפטירין וייעש חירום בתלכים בסימן ז' :

פ　פ　פ

אלין מנייני משכנא משכנא דסהדותא די אתמניאו על מימרא דמשה פולחן ליואי בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה עבד ית כל דפקיד יי ית משה: ועמיה אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן נגר ואומן וצייר בתכלא ובארגונא ובצבע זהורי ובבוצא: כל דהבא דאתעביד לעבידתא בכל עבידת קודשא והוה דהב ארמותא עסרין ותשע ככרין ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא: וכסף מנייני כנישתא מאה ככרין ואלף ושבע מאה ושבעין וחמש סלעין בסלעי קודשא:

תקלא

ויקהל

השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש
עשרה אמה עמדיהם שלשה ואדניהם שלשה:
טז כל קלעי החצר סביב שש משזר:
יז והאדנים לעמדים נחשת ווי
העמודים וחשוקיהם כסף וצפוי ראשיהם כסף
והם מחשקים כסף כל עמדי החצר: יח
ומסך שער החצר מעשה רקם תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר ועשרים אמה ארך
וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי החצר:
יט ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת
וויהם כסף וצפוי ראשיהם וחשקיהם כסף:
כ וכל היתדת למשכן ולחצר סביב נחשת:

פ　פ　פ

אלה פקודי המשכן משכן העדת
אשר פקד על פי משה עבדת
הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן: כב
ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את
כל אשר צוה יהוה את משה: כג ואתו
אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב
ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש:
כד כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת
הקדש ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר
ושבע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש:
כה וכסף פקודי העדה מאת ככר
ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל
הקדש

בעל הטורים

ב' חד מלא וחד חסר: והוא חד מן י"ב חסר:

מפטיר

ב' חד חסר וחד מלא:

פקודי' מלא וי"ו שפק' לכל ו' מאו' אלף שלא יחשדוהו שלקח מן הכסף: משכן עדות · כתיב משכן היה עדות שהשכי' שורה בישראל שנית ראשון עמד ת"י שנה כמנין משכן: הזהב ה' מיני זהב · חת · וכוס · וטבעת · וכומז · וכל כלי זהב · כנגד העשוי בהם חמשה עכויין · פרך מרר · עכוי לחן · עבודה קשה:

רש"י

(יח) לעומת קלעי החצר · כמדת קלעי א החצר:

חסלת פרשת ויקהל

אלה פקודי · בפ' זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן א לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן · שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חרבנין ב על עונותיהן של ישראל: משכן העדות · עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניה': עבודת הלוי' · פקודי המשכן וכליו היא עבוד' המסור' ללוים ג במדבר לשאת ולהוריד ד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו וכמו שאמור בפ' נשא: ביד איתמר · הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: (כב) ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה ה' את משה · אשר צוה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואחר כך משכן לא לענין צווי להתנדב קאמר דהא אדרבה להיפך צוה הקב"ה בפרשת תרומה מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות ואחר כך ציווי הקרשים וציווי עשה רבינו ע"ה ריש ויקהל תחלה המשכן ואהלו ואח"כ הכלים אלא איירי לענין צווי לפועל איך יפעיל בסדר · ותמצא בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם בצלאל וגו' הוזכר מתחלה את אהל מועד ואח"כ הכלי' אבל לענין להתנד' לככין מה שיהיו צריכין מה לי מה שיתנדב תחלה ועיין בתוספות פרק הרואה * · וא"ת תכלן שמרע"ה ציוה לבצלאל הפך הציוני · וי"ל דכתיב בפרשת ויקהל ויקרא משה לבצלאל ואל אהליאב וגו' ויקבר מה שדיבר עמה' · ובהאי קרא מדכתיב אשר ציוה את משה תזינן דהיה תניה להם בהיפך ודוק היטב) אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו אמר לו כך ש ועתי מפי הקב"ה אמר לו משה בצלאל היית כי בודאי כך צוה לי הקב"ה וכך עשה המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים: (כד) ככרי · ששים מנה ומנה של קדש כפול היה ה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככל

שפתי חכמים

פתח אהל מועד: א ולא שייך למכתב לעומת אלא מה שהוא בנגדו והקלעים לא היו כנגדם אלא בצדדיו · ל"פ כמדת כלומר שיהא כמדתו:

חסלת פרשת ויקהל

א **דק"ל** ה"לו ואלה הוי"ו מוסיף על הראשונים · ומתרץ וכו' דלא תטעה לומר דקאי דוקא אכלי המשכן דסמיך ליה ותקשה לך למה מנה מניין המשקלות כמה היו לכן כתב אלה בלא וי"ו המוסיף לומר דקאי נמי על משקלי נדבת המשכן כיה משקלות הוו ולאו דוקא על כלי המשכן: ב וא"ת הא לא מיותר לדרשא אלא חד משכן וחד איצטריך לגופה וי"ל אם משני הקרא בלשונו וכתב המשכן משכן ולא כתיב תרווייהו בה"א או בלא ה"א אלא ולאי הה"א קאי על המשכן המיוחד דהיינו בית עולמי' שהוא בית המקדש א"כ קשה למה מכנה אותו הכתוב בלשון משכן אלא רמז וכו': ג אבל הא דנתן להם הלוחות אינו עדות ד"יל דנתן להם שלא לתוכו בידים כיון שכתב ידיו וקבלו עליה' עול תורה והמצות ואע"פ שחטאו היו להם כישראל שנשתמ' דלא פקע מיניה שם ישראל כדכתיב חטא ישראל וגו' אע"פ שחטא ישראל הוא הרא"ס · ול"נ כיון שמי שחטא בעדי' ובהתרא' כבר נהרג על ידי בני לוי · בעדים ולא בהתראה מתו במגפה · בלא עדים ובלא התראה בדק אותם כסוטות א"כ הנשארו לא חטאו: ד דק"ל דפשוטו של קרא משמע דעבוד' הלוים הוא פקודי המשכן כלומ' מניין כלי המשכן לכן פי' לשאת ולהוריד: ה דק"ל דאי לא כפול היה אלא הככר לא היה כי אם

בכורות ה'

שבת' נ"ט

הקדש: כו בקע לגלגלת מחצית השקל
בשקל הקדש לכל העבר על הפקדים מבן
עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלשת
אלפים וחמש מאות וחמשים: כז
ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש
ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת הככר
ככר לאדן: כח ואת האלף ושבע
המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים
וצפה ראשיהם וחשק אתם: כט ונחשת
התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות
שקל: ל ויעש בה את אדני פתח
אהל מועד ואת מזבח הנחשת ואת מכבר
הנחשת אשר לו ואת כל כלי המזבח: לא
ואת אדני החצר סביב ואת אדני שער החצר
ואת כל יתדת המשכן ואת כל יתדת החצר
סביב: א ומן התכלת והארגמן
ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש
ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה
יהוה את משה: פ ב ויעש
את האפד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
משזר: ג וירקעו את פחי הזהב
וקצץ פתילם לעשות בתוך התכלת ובתוך
הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש
מעשה חשב: ד כתפת עשו לו חברת
על

אונקלוס

תולדות אהרן

תקלא לגולגלתא פלגות סלעא בסלעי קודשא
לכל דעבר על מניניא מבר עסרין שנין ולעילא
לשית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה
וחמשין: והואה מאה ככרין כספא
סס ה' לאתכא ית סמכי קודשא וית סמכי פרוכתא
מאה סמכין למאת ככרין ככרא לסמכא:
סס ה' וית אלף ושבע מאה ושבעין וחמשא עבד
ווין לעמודיא וחפי רישיהון וכבש יתהון:
סס ה' ונחש ארמותא שבעין ככרין ותרין אלפין
וארבע מאה סלעין: ועבד בה ית סמכי
תרע משכן זמנא וית מדבחא דנחשא וית
סרדא דנחשא דליה וית כל מני מדבחא
וית סמכי דרתא סחור סחור וית סמכי תרע
דרתא וית כל סכי משכנא וית כל סכי
דרתא סחור סחור: ומן תכלא וארגונא
וצבע זהורי עבדו לבושי שמושא לשמשא
בקודשא ועבדו ית לבושי קודשא דלאהרן
כמא דפקיד יי ית משה: ועבד ית איפודא
דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר: ורדידו ית טסי דדהבא וקציצו
יומא ע"ב חוטין למעבד בגו תכלא ובגו ארגונא ובגו
צבע זהורי ובגו בוצא עובד אומן:
כתפין עבדו ליה מלפפין על תרין סטרוהי
מלפפ

רש"י

של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים [א] שפחותין במכניס מג' אלפים שאין מגיעין לככר: (כו) בקע. ה"א שם משקל [ב] מחצית השקל: לשש מאות אלף וגו'. כך היו ישראל וכך עלה מניינם אחר שהוקם המשכן [ג] בספר וידבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין מחצית השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים כיצד שש מאות אלף מחצית הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים מחצית עולים אלף ושבע מאות וע"ה שקלים: (כז) לצקת. כתרגומו לאתכא: את אדני הקדש. של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני הפרכת ארבע הרי מאה וכל שאר האדנים נחשת כתוב בהם: (כח) וצפה ראשיהם. של עמודים הן [ד] שבכולן כתוב וצפוי ראשיהם וחשוקיהם כסף: (א) ומן התכלת והארגמן וגו'. שש לא נאמר כאן מכאן אני אומ' שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונ' היה שש אלא הם בגדים המכסים בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש: (ג) תהלי' קל"ו וירקעו. כמו *לרוקע הארץ כתרגומו ורדידו טסין היו מרדדין מן הזהב אשטנ"דרא בלעז טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדים הטסין דקין וקוצצין מהן פתילים לאורך הטס לעשות אותן פתילים מתערבות עם כל מין ומין בחשן ואפוד שנאמר בהן זהב חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינים
חוטן

שפתי חכמים

אם ששים מנה ומנה עשרים וחמשה סלעים שהם שקלים אז יהיו שני מאות ככר וככר דהא שלשה מאות אלף ואלף ושבעה מאות ושבעים וחמשה שקלים שלימים היו וחמשה עשר מאות שקלים עולין לככר כי עשרה מנה הם שני מאות וחמשים שקלים ועשרים מנה חמש מאות שקלים ולפי חשבון זה ששים מנה הם חמשה עשר מאות שקלים כמנא עשרה ככר הם חמשה עשר אלף שקלים ומאת הככר הם מאה וחמשים אלף שקלים כתנא לפי החשבון זה יהיה שני מאות ככר וככר. ומתרץ רש"י למנה של קודש כפול היה ואם כן שלשה אלפים שקלים עולין לככר ונמצא מאת ככר הם שלשת מאות אלף שקלים וק"ל: [א] פירש אם המנה של הקדש כפול אתי שפיר דמנה בפרוטרוט אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים יתירים שלא הגיעו לככר אבל אם אמרת דמנה לאו כפול היה כיון שחמשה עשר מאות שקלים עולין לככר למה חשיב אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שלא הגיעו לככר היה לו לחשוב שני מאות ככרים וככר אחד ושני מאות וחמשה ושבעים שקלים שלא הגיעו לככר אלא שמע מינה דכפול היה המנה וזה גם כן ראייה שמנה של קדש כפול ונמצא שככר נמי כפול: [ב] דקשה לרש"י דכל בקע שבמקרא הוא לשון ביקוע והכא אין שייך לשון ביקוע: [ג] דק"ל דע"כ היו יותר דהא בחומש הפקודים כשמנה ישראל היו שש מאות ושלשים אלפים ת"ק וחמשים לבד מן הלוים שלא התפקדו בתוך בני ישראל וכאן בנדבות המשכן שנתנו ישראל והלוים אם כן היו יותר ועל זה פירש כך היו ישראל כי בקע לגלגולת לא נתנו אלא ישראל שטעו בעגל והוצרכו ליתן הנדבה לצורך המשכן לכפר על מעשה העגל אבל הלוים אשר לא טעו לא לא היו צריכין ליתן וכיוצא בזה פירש גם רא"ם: [ד] דק"ל דפשוטו של קר' משמע דקאי על הווין שצריך לצפו' ראשיהן ולמה צריכין צפוי והלא הווין היו כולן כסף והוסיף מלת מהם להורות שיוכסף הזה נעשה הצפוי וגם הווין והחשוקים ולא הווין לבד וראייתי שהרי אין כסף אחר מכל כסף פקודי העדה רק מאת הככר שנעשו מהם האדנים והאלף והשבעה מאות שלא הגיעו לכלל ככר:
הוכרח

בעל הטורים

בקע ב' הכא בקע משקלו שרמז לה שעתידים בניה לשקול בקע לגלגו':

מאת אדנים כנגד מיוסדים על אדני פזוכנגדן תקנו ק' ברכות בכל יום:

לט

כל סדר הסד' כתוב בש"ין וקמצא:

שני

חמישי כשהן מחוברין:

וקצץ ב' הכא וקצץ חני' וחל וקצץ עבות רשעים שבזכות המשכן היו מתגברי' על אויביהם ומקצצי' מגיתותיה':

כלפף: והמין תקוניה דעלוהי מניה
הוא כעובדיה דהבא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר כמא דפקיד יי ית משה:
ועבדו ית אבני בורלא משקען מרמצן דדהב
גליפן כתב מפרש על שמהת בני ישראל:
ושוי יתהון על כתפי אפודא אבני דוכרנא
לבני ישראל כמא דפקיד יי ית משה:
ועבד ית חושנא עובד אומן כעובד אפודא
דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר: מרבע הוה עיף עבדו ית
חושנא זרתא אורכיה וזרתא פותיה עיף:
ואשלימו ביה ארבעא סדרין דאבן טבא סדרא
קדמאה סמקן ירקן וברקן סדרא חד:
וסדרא תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום:
וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עיגלא:
וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנתירין
משקען מרמצן דדהב באשלמותהון: ואבניא
על שמהת בני ישראל אנין תרתא עסרי
על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעזקא גבר
על שמיה לתרי עסר שבטין: ועבדו על
חושנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי:
ועבדו תרתין מרמצן דדהב ותרתין עזקן דדהב
ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין סטרי
חושנא: ויהבו תרתין גדילן דדהב על
תרתין עזקתא על סטרי חושנא: וית
תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי יהבו על תרתין
מרמצתא ויהבינון על כתפי אפודא לקביל
אפוהי: ועבדו תרתין עזקן דדהב ושויאו על
תרין סטרי חושנא על ספתיה דלעיברא
דאפודא לגיו: ועבדו תרתין עזקן דדהב
ויהבינון על תרתין כתפי אפודא מלרע מלקביל
אפוהי לקביל בית לופי מעילוי המין אפודא:
ואחידו ית חושנא מעזקתיה לעזקתא דאפודא
בחוטא דתכלא למהוי על המין אפודא ולא
יתפרק חושנא מעילוי אפודא כמא דפקיד יי
ית משה: ועבד ית מעילא דאפודא
זבחי' פ"ח עובד מחי גמיר תכלא: ופומיה דמעילא
כפיל לגויה כפום שריין תורא מקף לפומיה
יומא ע"א סחור סחור דלא יתבזע: ועבדו על שפולי
מעילא רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי שזיר:
ועבדו זגין דדהב דכי ויהבו ית זגיא בגו רמוניא
על שפולי מעילא סחור סחור בגו רמוניא:
זגא ורמונא זגא ורמונא על שפולי מעילא
סחור סחור לשמשא כמא דפקיד יי ית משה:
יומא סס ועבדו ית כתונין דבוצא עובד מחי לאהרן
ולבנוהי: וית מצנפתא דבוצא וית שבח
קובעיא

על שני קצותיו חבר: ס וחשב אפדתו
אשר עליו ממנו הוא כמעשהו זהב תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש משזר כאשר צוה
יהוה את משה: ס ויעשו
את אבני השהם מסבת משבצות זהב מפתחת
פתוחי חותם על שמות בני ישראל:
ז וישם אתם על כתפת האפד אבני
זכרון לבני ישראל כאשר צוה יהוה את משה:
פ ח ויעש את החשן מעשה
חשב כמעשה אפד זהב תכלת וארגמן ותולעת
שני ושש משזר: ט רבוע היה
כפול עשו את החשן זרת ארכו וזרת רחבו
כפול: י וימלאו בו ארבעה טורי
אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד:
יא והטור השני נפך ספיר ויהלם:
יב והטור השלישי לשם שבו
ואחלמה: יג והטור הרביעי תרשיש שהם
וישפה מוסבת משבצות זהב במלאתם:
יד והאבנים על שמת בני ישראל הנה
שתים עשרה על שמתם פתוחי חתם איש על
שמו לשנים עשר שבט: טו ויעשו על
החשן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב טהור:
טז ויעשו שתי משבצת זהב ושתי טבעת
זהב ויתנו את שתי הטבעת על שני קצות
החשן: יז ויתנו שתי העבתת הזהב על
שתי הטבעת על קצות החשן: יח ואת
שתי קצות שתי העבתת נתנו על שתי המשבצת
ויתנם על כתפת האפד אל מול פניו: יט
ויעשו שתי טבעת זהב וישימו על שני קצות
החשן על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה:
כ ויעשו שתי טבעת זהב ויתנם על שתי
כתפת האפד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו
ממעל לחשב האפד: כא וירכסו את החשן
מטבעתו אל טבעת האפד בפתיל תכלת להית
על חשב האפד ולא יזח החשן מעל האפד כאשר
צוה יהוה את משה: פ כב ויעש את מעיל האפד
מעשה ארג כליל תכלת: כג ופי המעיל
בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע:
כד ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת
וארגמן ותולעת שני משזר: כה ויעשו
פעמני זהב טהור ויתנו את הפעמנים בתוך
הרמנים על שולי המעיל סביב בתוך הרמנים:
כו פעמן ורמן פעמן ורמן על שולי המעיל
סביב לשרת כאשר צוה יהוה את משה:
ס כז ויעשו את הכתנת שש מעשה
ארג לאהרן ולבניו: כח ואת המצנפת
שש

קצותיו ק':
ב' פסוקי' דאית בהון
ין ד' אלין דמיין
קדמאה לא כתיב וי"ו
וב' כתבין וי"ו:
ל' וחסר:
ב' מלא בתורה:

כולם חסר בר מן א'
מלא:

פטדה ב' תרי גבי
אפוד ואידך בעדן
גן אלהים היית כל
אבן יקרה מסוכתך
אדם פטדה מלמד
שבזכותה להם אבני
אפוד מגן עדן:
ב' כ"ב חסר וי"ו
בתורה וב' מלא
דמלא כתי' ושארהון
חסר דחסר כתיב:

מטבעותיו ק':

שלישי

ספי כשהן מחוברי':

ב' דין מלא וא' חסר:
ל' חסר שש:
רמנים הרמנים כל
אורייתא ומלכים חסר
וי"ו בת"א מלא:
ט' חסר בלישנא:
ל' וחסר:
את. הכתנת את
הציץ כל הכן אתים
לרבות שהיה לכל
אחד וא' התיק שלג:

שמות לט

שש ואת־פארי המגבעת שש ואת־מכנסי הבד
שש משזר: כט ואת־האבנט שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם כאשר
צוה יהוה את־משה: ס ל ויעשו
את־ציץ נזר־הקדש זהב טהור ויכתבו עליו
מכתב פתוחי חותם קדש ליהוה: לא
ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על־המצנפת
מלמעלה כאשר צוה יהוה את־משה: ס לב
ותכל כל־עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני
ישראל ככל אשר צוה יהוה את־משה כן עשו:
פ לג ויביאו את־המשכן אל־
משה את־האהל ואת־כל־כליו קרסיו קרשיו
בריחו ועמדיו ואדניו: לד ואת־מכסה
עורת האילם המאדמים ואת־מכסה ערת
התחשים ואת פרכת המסך: לה
את־ארון העדת ואת־בדיו ואת הכפרת:
לו את־השלחן את־כל־כליו ואת
לחם הפנים: לז את־המנרה הטהרה
את־נרתיה נרת המערכה ואת־כל־כליה ואת
שמן המאור: לח ואת מזבח הזהב ואת שמן
המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח האהל:
לט את מזבח הנחשת ואת־מכבר הנחשת אשר
לו את־בדיו ואת־כל־כליו את־הכיר ואת־כנו:
מ את קלעי החצר את־עמדיה ואת־
אדניה ואת־המסך לשער החצר את־מיתריו
ויתדתיה ואת כל־כלי עבדת המשכן לאהל
מועד: מא את־בגדי השרד לשרת
בקדש

אונקלוס

קובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר:
וית המינא דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע
זהורי עובד צייר כמא דפקיד יי ית משה: ועבדו
ית ציצא כלילא דקודשא דדהב דכי וכתבו עלוהי
כתב מפרש קודשא ליי:
כגלוף דעזקא כתב מפרש קודשא ליי:
ויהבו עלוהי חוטא דתכלא למתן על מצנפתא
מלעילא כמא דפקיד יי ית משה: ושלימת
כל עיבידת משכנא משכן זמנא ועבדו בני
ישראל ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו:
ואתיאו ית משכנא לות משה ית משכנא
וית כל מנוהי פורפוהי דפוהי עברוהי
ועמודוהי וסמכוהי: וית חופאה דמשכי
דכרי מסמקי וית חופאה דמשכי ססגונא
וית פרוכתא דפרסא: ית ארונא
דסהדותא וית אריחוהי וית כפורתא:
ית פתורא ית כל מנוהי וית לחם אפיא:
ית מנרתא דכיתא ית בוציניהא בוציני סדרא
וית כל מנהא וית משחא דאנהורותא:
וית מדבחא דדהבא וית משחא דרבותא וית
קטורת בוסמיא וית פרסא דתרע משכנא:
ית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא דליה
ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית
בסיסיה: ית סרדי דרתא ית עמודהא
וית סמכהא וית פרסא לתרע דרתא ית
אטונוהי וסכהא וית כל מני פולחן משכנא
למשכן זמנא: ית לבושי שמושא
לשמשא

ג' מלאים:

ותכל כל מלאכת עבודת בני' בכ"ק בכסליו נגמר:

רביעי

בריחיו קרי: נתיקו' מלא י' כתיב

סימן דפסוק ואלה יעמדו וגו' ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי:

עת ליה ד' במס' הכא ואכי תכנתי עמודיה תכנה עמודיה עמודיה יתפלגון שעמודי המשכן הם עמודי עולם שבזכותם עולם עומד:

שפתי חכמים

א הוכרח לפירש זה כדי שלא נטעה לומר כי פארי מלשון תסעף פארת חערבהי ר"פ שהיא תפארת המגבעות ופארי שם רבים מן פאר שפירושו פארי' ואמר המפוארים שאם לא היו המגבעות ההם מפוארים לא היו להם פארי' ולא היה אומר פאר' המגבעות רא"ם: ב הוסיף מלת המלאכ' להודיע מאי ויעשו דהא כתיב ותכל כל עבודת המשכן א"כ שודאי עשו המלאכ' א"כ מאי ויעשו וגו' ופי' המלאכה כלו' לא שינוי המלאכה אלא עשו כל אשר צוה ה' את משה: ג דאל"כ לא היה להם להביא איברים אברים כי דרך האומנים שמקימי' את הבית ואח"כ מראין אז בנייכם וע"ז פי' מפני שלא היו יכולין להקימו · ותו ק"ל והא בשע' הנסיעות בכל מסע ומסע היו מקימי' א"כ היה להם ג"כ עכשיו להקימו · וע"ז פ' ולפי וכו' והוקם ע"י משה נפעם ראשונה אליו ומן היו' ההוא והלא' כיזקף מאיליו וע"י המקימין אותו בכל מסע ומסע · (כח"י) כאן משמע דגם משה הקים ע"פ הנס אבל בשבת דף כ"ב ובברכו' כ"ז ובבכורו' מ"א משמע למשה היה גבוה י' אמות לכך היה לו כח להקימו ע"ש: ד דק"ל מאי ברכה בירך אותם ל"פ ברכ' ויהי נועם שהיא ברכה שתיקן משה על השלמת הבניין בית זק"ל: ה (כח"י) נראה דהוצרך לראיה לפי שבת"כ ר"פ שמיני אמרו שהם א"ל ויהי נועם וכו' וכן הוא בילקוט:
א הא

רש"י

חושן כפול שהוא והאבנט שביעי עם כל א' וא': (כח) ואת פארי המגבעות · תפארת המגבעו' · המגבעות א המפוארין: (לא) לתת על המצנפת מלמעלה וע"י הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר וא"א לומר הציץ על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת למעל' והציץ למטה וזהו על המצנפת מלמעלה ועוד הקשיתי בה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצווא' היא אומר * ונתת אותו על פתיל תכלת · ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הדלקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ איגו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהיא בראשו ושני חוטין היו בכל קנה וקנה אחת ממעל ואחת מתחת לנגד מצחו וכן באמצעו שכך הוא נוח לקשו' ואין דרך קשיר' בפחו' משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיהם השנים כלן יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת ואל תתמה שלא נאמר פתיל תכלת הואיל ומרובין כן שהרי מציגו בחשן ואפוד וירכסו א ז החשן וגו' ועי"כ פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו ב' טבעות החשן ובב' כתפו' האפו' היו ב' טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשירה ד' חוטין היו ומ"מ פחות משנים א"א: (לב) ויעשו בני ישראל · את המלאכה ב ככל אשר צוה ה' וגו': (לג) ויביאו את המשכן וגו' · שלא היו יכולין להקימו ג ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הק"בה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה היעמידו אמר משה לפני הק"בה איך אפשר הקמתו ע"י אדם א"ל עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנ' הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש ר"ת: ויברך אותם משה · אמר להם יה"ר שתשרה השכינה במעשה ידיהם * ויהי נועם ד ה' אלהינו עלינו וגו' והוא אחד מי"א מזמורים ה שבתפלה למשה: (ג) וסכות על הארון · לשון הגנה שהרי מחיצה היה: (ד) וערכת את ערכו · שהיה מערכות של לחם הפנים: (יט) ויפרש את האהל · הן יריעות העזים: (כ) את העדות · הלוחות: (כב) על ירך המשכן צפונה · * בחצי הצפוני של רוחב הבית: ירך · כתרגומו בצדא כירך הזה שהוא בצדו של אדם: (כז) ויקטר עליו קטרת · שחרית וערבית כמו שנ' * בבקר בבקר בהטיבו את הנרות וגו': (כט) ויעל עליו וגו' · אף ביום השמיני

זהר ויחי

שם ס ע"ב

שמות כ"ח

תהלים צ'

יומא נ"ג

שמות ל'

לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן
כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:
ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו בני ישראל ית
כל פולחנא: וחזא משה ית כל עבידתא
והא עבדו יתה כמא דפקיד יי כן עבדו וברך
יתהון משה: ומליל יי עם משה למימר:
ביומא דירחא קדמאה בחד לירחא תקים ית
משכנא משכן זמנא: ותשוי תמן ית
זבחי׳ קי״ט ארונא דסהדותא ותטיל על ארונא ית
סוכה ז׳ פרוכתא: ותעיל ית פתורא ותסדר
סוטה ל״ז ית סדרוהי ותעיל ית מנרתא ותדליק ית
מנחו׳ ס״ב בוציניהא: ותתן ית מדבחא דדהבא
צ״ח
זבחי׳ כ״ח לקטורת בוסמיא לקדם ארונא דסהדותא
ותשוי ית פרסא דתרעא למשכנא: ותתן ית
מדבחא דעלתא לקדם תרע משכנא משכן
זבחי׳ כ״ח זמנא: ותתן ית כיורא בין משכן זמנא
ובין מדבחא ותתן תמן מיא: ותשוי ית
דרתא סחור סחור ותתן ית פרסא דתרע
דרתא: ותסב ית משחא דרבותא
ותרבי ית משכנא וית כל דביה ותקדש יתיה
זבחי׳ פ״ז וית כל מנוהי ויהי קודשא: ותרבי ית
מדבחא דעלתא וית כל מנוהי ותקדש ית
מדבחא ויהי מדבחא קודש קודשין:
ותרבי ית כיורא וית בסיסיה ותקדש יתיה:
ותקריב ית אהרן וית בנוהי לתרע משכן זמנא
ותסחי יתהון במיא: ותלבש ית אהרן
ית לבושי קודשא ותרבי יתיה ותקדש יתיה
וישמש קדמי: וית בנוהי תקריב ותלבש
יתהון כתונין: ותרבי יתהון כמא דרביתא
ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון
רבותהון לכהנות עלם לדריהון: ועבד משה
ככל דפקיד יי יתיה כן עבד: והוה בירחא
שבת פ״ז קדמאה בשתא תניתא בחד לירחא אתקם
ר״ה ג׳ משכנא: ואקים משה ית משכנא ויהב
תעני׳ כ״ח ית סמכוהי ושוי ית דפוהי ויהב ית עברוהי
מנחות צ״ט ואקים ית עמודוהי: ופרס ית
שבת כ״ח פרסא על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא
צ״ב עלוהי מלעילא כמא דפקיד יי ית משה:
סוכה כ״א ונסב ויהב ית סהדותא בארונא ושוי ית
נדרים ל״ח אריחיא על ארונא ויהב ית כפורתא על ארונא
בכורו׳ מ״ד מלעילא: ואעיל ית ארונא למשכנא ושוי
ית פרוכתא דפרסא ואטיל על ארונא דסהדותא
כמא דפקיד יי ית משה: ויהב ית פתורא
במשכן זמנא על שידא דמשכנא צפונא מברא
לפרוכתא: וסדר עלוהי סדרין דלחם
קדם יי כמא דפקיד יי ית משה: ושוי
ית מנרתא במשכן זמנא לקביל פתורא על
שידא דמשכנא דרומא: ואדליק ית
בוציניא

בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי
בניו לכהן: מב ככל אשר צוה יהוה
את משה כן עשו בני ישראל את כל העבדה:
מג וירא משה את כל המלאכה
והנה עשו אתה כאשר צוה יהוה כן עשו ויברך
אתם משה: פ א וידבר יהוה
אל משה לאמר: ב ביום החדש
הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל
מועד: ג ושמת שם את ארון העדות
וסכת על הארן את הפרכת: ד והבאת
את השלחן וערכת את ערכו והבאת את
המנרה והעלית את נרתיה: ה ונתתה
את מזבח הזהב לקטרת לפני ארון העדת
ושמת את מסך הפתח למשכן: ו
ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן אהל
מועד: ז ונתת את הכיר בין אהל
מועד ובין המזבח ונתת שם מים: ח
ושמת את החצר סביב ונתת את מסך שער
החצר: ט ולקחת את שמן המשחה ומשחת
את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אתו ואת
כל כליו והיה קדש: י ומשחת את
מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את המזבח
והיה המזבח קדש קדשים: יא ומשחת
את הכיר ואת כנו וקדשת אתו: יב
והקרבת את אהרן ואת בניו אל פתח אהל
מועד ורחצת אתם במים: יג והלבשת
את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת
אתו וכהן לי: יד ואת בניו תקריב
והלבשת אתם כתנת: טו ומשחת אתם
כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להית
להם משחתם לכהנת עולם לדרתם:
ויעש משה ככל אשר צוה יהוה אתו כן עשה:
ס יז ויהי בחדש הראשון בשנה השנית
באחד לחדש הוקם המשכן: יח ויקם
משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את
קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו:
יט ויפרש את האהל על המשכן וישם
את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה יהוה
את משה: ס כ ויקח ויתן את העדת
אל הארן וישם את הבדים על הארן ויתן את
הכפרת על הארן מלמעלה: כא ויבא את
הארן אל המשכן וישם את פרכת המסך ויסך
על ארון העדות כאשר צוה יהוה את משה:
ס כב ויתן את השלחן באהל מועד
על ירך המשכן צפנה מחוץ לפרכת: כג
ויערך עליו ערך לחם לפני יהוה כאשר צוה יהוה
את משה: ס כד וישם את המנרה באהל
מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה: כה
ויעל

מ
חמישי
שביעי כשהם מחוברים:
ה׳ מלא בתורה:
ג׳ ומלרע:
ג״ט חסרים:
כל אורייתא חסר בר מן ג׳:
משחתם ג׳ הכא ואי׳ כי משחת׳ בהם מום בם פי׳ לזמן שהם תמימים יהיה להם משחתם לכהונ׳ עולם אבל כשיהיה בהם מום לא לרצון יהיה:
ויקם את המשכן משכן לא נאמר אלא המשכן לרבות משכן של מעלה דאיתא בפסיק׳ שנו׳ הק״בה למלאכים שלמעלה להקים לו משכן למעלה:
ויסך ד׳ הכא ואידך ויסך אלוה בעדו ויסך בדלתים ויסך וירחץ בני דוד בזוכות ויסך על הארון שבא אל בית אלהים כל זמן שהיה אוכן לא נכנס למקדש:

בעל הטורים

ה זכיר על כל דבור ודבור כאשר צוה ה' וגומר והם י"ח פעמים וכנגדן תקנו י"ח ברכות ויש בהן קי"ג תיבות וכן בסיפי הברכות כמו בא"י מגן אברהם בא"י מחיה המתים יש קי"ג תיבות:

ולמזבח ב' הכא ובין האהל ולמזבח רמז למ"ד שנה שבנה מזבח הנחשת היה לכיור בא לאשה פי' למשכן ולמזבח ש-שכינה שורה על המזבח וכן כתיב בין האולם ובין המזבח וכו' ויאמרו חוסה ה' על עמך שבשם היו עומדים ומתפללי':

שמות מ

ויעל הנרת לפני יהוה כאשר צוה יהוה את משה: ס

כו וישם את מזבח הזהב באהל מועד לפני הפרכת:

כז ויקטר עליו קטרת סמים כאשר צוה יהוה את משה: ס

כח וישם את מסך הפתח למשכן:

כט ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר צוה יהוה את משה: ס

ל וישם את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה:

לא ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם:

לב בבאם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירחצו כאשר צוה יהוה את משה: ס

לג ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער החצר ויכל משה את המלאכה: פ

לד ויכס הענן את אהל מועד וכבוד יהוה מלא את המשכן:

לה ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד יהוה מלא את המשכן:

לו ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם:

לז ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו:

לח כי ענן יהוה על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם:

ויקרא

אונקלוס

בוציניא קדם יי כמא דפקיד יי ית משה: ושוי ית מדבחא דדהבא במשכן זמנא קדם פרוכתא: ואסיק עלוהי קטרת בוסמין כמא דפקיד יי ית משה: ושוי ית פרסא דתרעא למשכנא: וית מדבחא דעלתא שוי בתרע משכן משכן זמנא ואסיק עלוהי ית עלתא וית מנחתא כמא דפקיד יי ית משה: ושוי ית כיורא בין משכן זמנא ובין מדבחא ויהב תמן מיא לקדוש: ומקדשין מניה משה ואהרן ובנוהי ית ידיהון וית רגליהון: בעלנהון למשכן זמנא ובמקרבהון למדבחא מקדשין כמא דפקיד יי ית משה: ואקים ית דרתא סחור סחור למשכנא ולמדבחא ויהב ית פרסא דתרע דרתא ושיצי משה ית עבידתא: וחפא ענגא ית משכן זמנא ויקרא דיי אתמלי ית משכנא: ולא יכיל משה למיעל למשכן זמנא ארי שרא עלוהי ענגא ויקרא דיי אתמלי ית משכנא: ובאסתלקות ענגא מעלוי משכנא נטלין בני ישראל בכל מטלניהון: ואם לא מסתלק ענגא ולא נטלין עד יומא דאסתלקותיה: ארי ענגא דיי על משכנא ביממא ועמודא דאשתא הוי בליליא ביה לעיני כל בית ישראל בכל מטלניהון:

ויקרא

זבחי' י"ס כ"ח. זבחי' כ"ב

שפתי חכמים

א הא דכתי' הכא מקטר עליו קטורת קאי על משה שהקטיר בז' ימי המילואים קודם שנכנס אהרן ואף ביום שמיני למילואים שהתחיל אהרן להקטיר היה משה מקטיר חוץ מאותן שנצטוו לאהר, לבו ביום ואהרן ובניו הקריבו קרבנו' שנצטוו לבו ביום: ב לאפוקי עולת אהרן ועול' העם שביום השמיני הקריב אהרן ולא משה כמו שמפורש בפרשת שמיני: ג אע"פי שהרבה מנחו' הן מ"מ מדכתיב ואת המנחה סתמא מדבר במנחה של תמיד שאם היה מנחה בפני עצמה היה לו להזכירה בפני עצמה כיון שמנחה טפילה לשום קרבן אלא על כאן מיירי במנחת התמיד שהיא בכלל עולת התמיד דכתיב את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו' ועשירית האיפה סלת מנחה וגו': ד דק"ל הא כשנסעו ישראל לא חנה הענן אלא דוקא כשחנה הענן חנו שם בני ישראל ובהרא משיע בכל מסעיהם אף כשנסעו חנה הענן ומתרץ מקום חניית, וכו' והרי הוא כאלו אמר בכל חנייתם ולא במסעיהם ממש שאז לא היה הענן על המשכן: חסלת פרשת פקודי: דקשה

רש"י

ויקרא ס' — השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה ולא הקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוו בו ביום שנאמר * קרב אל המזבח וגו': (כט) את העולה. עולת ב התמיד: ואת המנחה. מנחת נסכים של

מדבר כ"ח — תמיד ג כמו שנאמר * עשרון סלת בלול בשמן וגו': (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואי' השוו כולם לכהונה ותרגומו ומקדשין מיניה בו ביום קדש משה עמהם: (לב) ובקרבתם. כמו ובקרבם כשיקריבו: ולא יכול משה לבא אל אהל מועד

ת"כ פ' ויק' — *וכתוב אחד אומר * ובבא משה אל אהל מועד בא

מדבר ז' — הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו: (לו) לעיני כל

ראשי' ל"ב — בית ישראל בכל מסעיהם. בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם מקום חנייתן אף הוא ד קרוי מסע וכן * וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות: חסלת פרשת פקודי:

ועתה אפרש יעשה האפוד לפי שפי' האפוד והחשן פרקים פרקים על פירושי המקראות ויש לטעות בצרופן אני כותב מעשיהן יחד. האפוד היה עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגרו מאחוריו כנגד לבו לעטה מאצילי ידיו רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא בחטו אלא מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולסגיר והכתפות מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל מרוחקות זו מזו שיעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר שכשזוקפן עומד' לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו לא זה יכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהן אחת על כתף הימין ואחת על כתף שמאל והמשבצו' נתונות בראשיהן לפני כתפיו של כהן וראשי שתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות החשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצות לימין וכן ראשי שרשרת השמאלית תקועין במשבצות שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעו' בשתי קצות החשן בתחתיתו וכנגדן שתי טבעות בשני כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשן וטבעות החשן מול טבעות האפוד שוכבין זה על זה ויורכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ומובדל והולך וחוזר:

חסלת ספר אלה שמות ב"ה

ויקרא

וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃

וקרא למשה ומליל יי' עמיה כמשכן זמנא למימר׃

רש"י

ויקרא אל משה · לכל דברו' ולכל אמירו' ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר * וקרא זה אל זה אבל לנביאי האומות עכו"ם נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה שנאמר * ויקר אלהים אל בלעם: ויקרא אל משה · * הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין * יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקו' ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרש' ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלמד מן ההדיוט: אליו · למעט את אהרן רבי יהודה אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמר י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין לדבר אתו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך כולן בתורת כהנים יכול ישמעו את קול הקריאה (הר"אם גורס הדיבור) ת"ל קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו (כ"כ גרס הר"ן שדיוקו דרש"י ממה שהתיב' המיוחדת הדיבור מורגש' בתבנית יותר מאלו היה כתוב לו שגם כן תורה על יחוד הדבור אבל אינו מורגש וכתב אליו שג"כ הוא תיבה המיוחדת הדיבור ואעפ"כ מורגשת בתבנית להורות יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו ודו"ק מצאתי): מאהל מועד · * מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך ת"ל * את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתלים * קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק · כיוצא בו * וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו א"כ למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמרי יכול מכל הבית ת"ל * מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כולה ת"ל * מבין שני הכרובי': לאמר · צא ואמור להם

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י נ"ל לתיכתב ויקרא וידבר שהוא כפל לשון ומפ' וכו' פי' שלא היה מדבר עמו פתאום אלא קראו תחילה משה משה ואמר הנני ואחר כך היה מדבר עמו: ב שנאהל מועד קדמה קריאה כלומר מכאן בנין אב דבכל מקום שנאמר וידבר ויאמר נו קודם לכן היה קריאה · דבור הא דאמרן · אמירה דכתיב בפרשת שמות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר · ציווי דכתיב בפרשת וישמע יתרו ויקרא ה' למשה אל ראש ההר וגו' ויאמר וכו' רד העד בעם וגו' והוא לשון ציווי שלא יהרסו אל ה' לראות אבל קשה למה לא פירש רש"י זה הפירוש לעיל בפרשת ואלה שמות או בפרשת וישמע יתרו ולמה המתין עד כאן · ע"ש (במ"י ובנח"י): ג פירש מענין קרי כמו מקרה לילה ואף ע"פ שאלת ויקר נופלת על הקב"ה כביכול נדמה להקב"ה בדברו עם בלעם כאלו קבל מיאוס וטומאה על ידו כמי שמקבל מיאוס על ידי הקרי: ד ר"ל הקול של משה משה כפי מה שהוא עם התוך אותיות · וכולהו צריכין ואיזה מהשלשתן שנכתב לבדו הוה מוקמינן ליה לישראל לבדו ואם נכתב ויקרא אל משה וידבר אליו לבד ה"א קול הברתו היו שומעים אהרן וכל ישראל ואם נכתב ויקרא אל משה וישמע את הקול לבד ה"א אהרן היה שומע אפילו הדבור עצמו ואם נכתב וידבר ה' אליו וגם וישמע את הקול יחד ה"א שאהרן שמע אפילו הדיבור עצמו וכן ישראל שמעו קריאת משה משה · ע"כ תורף דבריו של מהרא"ס: ה כלומר במקום שיש הפסקות פרשה ואין בהם לא דבור ולא אמירה ולא ציווי כמו הפסקות ואם מן הבקר קרבנו ואם מן העוף עולה קרבנו ונפש כי תקריב וגו' וכיוצא בזה · וא"ת למה לא אמר זה יכול לעיל אחר שסיים ויקר אלהים לבלעם וי"ל בשלמא לעיל ה"א שהכל היו שומעין הקול אפילו ישראל ואם כן לא היה למשה גדולה יותר מישראל שהרי גם הם היו שומעין כמו משה ופשוטה שאף להפסקות היתה קריאה כי זה היתה גדולה של משה יותר משל ישראל שאף להפסקו' היתה קריאה אבל עכשיו שפירשתי שמשה לבדו היה שומע קול הקריא' מעתה יש להסתפ' אם גדול' זו כמי היתה למשה שגם להפסקו' היתה קריאה או לא כיון דבלאו הכי היתה לו גדולה יותר מיש ראל שלא שמעו ישראל אפילו קול הקריאה ת"ל וכו': ו וא"ת והא בכל התורה כולה כתיב וידבר ה' אל משה ולמה לא הקשה רש"י זה לעיל · וי"ל דהכא הקריאה היתה משה משה אם כן לתה כתיב אל אלא הקול וכו' (הר"אס) פי' דק"ל למה כתיב אל משה הל"ל למשה ומתרץ הקול הולך וכו' ודרש כאן יותר תכשאר אל שבתורה לפי שבת"כ דרשו וידבר אליו למעט את אהרן מן הדבור מכ"ל דלמא לא בא רק למעט ישראל אבל אהרן שכתוב בדביר שמיע · אמ"כ צ"ל דאיכא מיעוט קודם לו שהוא מלת אל משה הממעט שלא שמעו ישראל ואפילו קריאת משה לא שמעו דהרי קאי על ויקרא כ"ש דבור של מנוה ונשאר מיעוט דאליו למעט אהרן מן הדבור עצמו ומיעוט דקול לו למעט את כלם אף מקול הדבור: ז בשלמא אי הוה שם קריאה ונבואה חדשה מ"ה הפסיק אבל אי לא היה שם קריאה הפסקה ■ נ"לי ומשני כדי ליתן ריוח וכו': ח העיקר הוא כדי ללמוד אותנו שאנו לומדים מפי הדיוטים שצריכין אנו בהכרית ריוח בין ענין לענין כדי להתבונן בהם וק"ל: ט פירש הדיבור המיוחד למשה לבדו ר"ל לישראל אין צריך מיעוט שהרי כתיב אל משה שבא למעט את ישראל אלא אליו בא למעט את אהרן: י (נח"י) נ"ל דלא פליגי אלא רבי יהודה מפרש דברי הת"ק שלא תפרש אליו למעט את אהרן מליבור דהכא אם עולה קרבנו דלזה לא איצטריך דהא לא הוזכר כאן אהרן שיצטרך מיעוט למעט אותו לא תכהו ענין להיכא דהוזכר אהרן דהיינו בי"ג מקומות וכן הגירסא בת"כ אמר רבי יהודה ומה שהאריך מהר"אם בכאן נראה שהוא ללא צורך: כ כלומר היה לו לכתוב קול לו ולמה כתיב קול אליו אלא משה שמע וכל ישראל לא שומעין כלומר ישראל פשיטא לא שומעין שהרי אפילו קריאה לא שומעין כאשר מתמעטים מאל משה וכ"ש שלא שמעו כדיבור אלא לימד על אהרן וקאי על דברי רבי יהודה הסמוך לו שמיעט מאליו את אהרן אפילו במקו' דכתיב אל משה ואל אהרן ומקשה יכול ישמעו את קול הדיבור בלא חיתוך אותיות וממעט מאליו אפילו אהרן · כן פירש הר"אם: ל מדלא כתיב ויקרא אל משה מאהל מועד וידבר אליו אלא ודאי לכך כתיב אליו מאהל מועד כלומר אליו למשה נשמע הקול לפי שהיה בתוך אהל מועד ואינו נשמע חוץ לאהל · (נח"י) ונ"ל כלל אלא דייק דאס"ד דקאי על מה שמתוכו יצא הקול תלכד הל"ל מבין שני הכרובים כדמסיק בת"כ ודכתב מאהל מועד ש"מ דקאי במי עד היכן מגיע הקול · אבל קשה אם כן נ"ל מיעוט דאליו שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו והא פשיטא שלא שמעו שהרי ישראל

בעל הטורים

אלף דויקרא זעירא שמשה לא רצה לכתוב אלא ויקר כאלו לא נראה לו אלא במקרה ואמר לו הק"בה לכתוב גם האלף וכתבה קטנה: ה' אלפין בפסוק כנגד חמשה חומשי תורה:

יומא ד' סנהד' ק"א אהף תפלה זוהר ויחי זוהר מכור' יומא שם

יומא ד' ויק' ר' ישעיה ו' במדבר כ"ג יומא ד' ת"כ

ת"כ במדבר ז' תהלי' כ"ט יחזקאל י'

במדבר ז' שם

ויקרא

ב • דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם
כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהֹוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־
הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם: • ג •
אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי
יְהֹוָה: ד • וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ
לכפר

בעל הטורים

קי"ז לעשות מעשה
פעולה כמשפטה:

אונקלוס

מַלֵּיל עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ אֲרֵי־ עיין בת"א
יְקָרֵיב מִנְּכוֹן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ מִן־בְּעִירָא מִן־
תּוֹרֵי וּמִן עָנָא תְּקָרְבוּן יָת־קוּרְבַּנְכוֹן: אִם־ עיין בת"א
עֲלָתָא קוּרְבָּנֵיהּ מִן־תּוֹרֵי דְּכַר שְׁלִים יְקָרְבִנֵּיהּ מנחות נ"א
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יְקָרֵיב יָתֵיהּ לְרַעֲוָא־לֵיהּ
קֳדָם יְיָ: וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל רֵישׁ עֲלָתָא עיין בת"א
ויתרעי

תולדות אהרן

רש"י

להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן
ת"כ מצינו * שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר א כמנודים
מכילתא מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנא'
דברים ב' * ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה'
אלי לאמר אלי היה הדבור • ד"א בא ואמור להן
שמות י"ט דברי והשיבני אם יקבלום ב כמה שנאמר * וישב
משה את דברי העם וגו': (ב) אדם כי יקריב
ת"כ מכם • *כשיקריב בקרבנות נדבה ג דבר הענין:
ביצה כ' אדם • למה נאמר ד מה אדה"ר לא הקריב מן הגזל
חולין ה' * שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו ה מן הגזל:
ויק' ל' הבהמה • * יכול אף חיה ו בכלל ת"ל ז בקר וצאן:
מן הבהמה • ולא כולה להוציא את הרובע ח ואת
ת"כ הנרבע *: מן הבקר • להוציא את ט הנעבד:
ת"כ מן הצאן • להוציא את י המוקצה: ומן הצאן •
תמור' פר"ו * להוציא את הנוגח שהמית כ כשהוא אומר למטה
תמור' שם מן העזים מן הבקר שאין ת"ל להוציא את ל הטריפה:
תקריבו • מלמד ששנים מתנדבים מ עולה בשותפו':
קרבנכם • מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת
קיץ המזבח נ הבאה מן המותרות: (ג) זכר •
ת"כ * ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה ס שאין ת"ל
בכורו' מ"א זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס *: תמים • ע בלא
ת"כ מום: אל פתח אהל מועד • * מטפל בהבאתו
עד העזרה פ מהו אומר יקריב יקריב צ אפילו
נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד
לשם מי שהוא יכול אפילו נתערבה בפסולין ק או
ת"כ בשאינו מינו ר ת"ל יקריבנו: יקריב אותו • *מלמד
שכופין אותו ש יכול בעל כרחו ת ת"ל לרצונו הא
כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: לפני ה'
ת"כ וסמך • אין סמיכה א בבמה *: (ד) על
זבחי' קי"ט ראש העולה • להביא עולת חובה לסמיכה ב ולהביא
עולת הצאן: העולה • פרט לעולת העוף: ונרצה
ת"כ לו • על מה הוא מרצה לו א"ת על כריתות ומיתות
ב"ד

שפתי חכמים

חוץ לאהל היו עומדים ותירץ הרא"כ שהוצרך המיעוט קודם הקמת המשכן
רא"ס: א האי שכן מצינו לאו דיוקא הוא דהא שילוח המרגלים לא
היה אלא לאחר ל' ח שנה והקמת המשכן היה באחד בניסן בשנה ראשונה
לצאת ישראל מארץ מצרים אלא ע"כ צ"ל דהאי שכן מצינו דקאמר אינו אלא
לפרש דברי כבושים מה הן • רא"ס • (נח"י) ואני אומר דה"פ הרש"י ציוה
למשה לומר להם בשבילכם הוא נדבר עמי ואלו הן הדברי כבושים ולא יותר
ובעלי המדרש נוטים ראיות לדבריהם שאין הק"בה מדבר עם הנביאים
אלא בשביל ישראל שכן מצינו וכו' זכיתו שהאריך בזה במכילתא: ב וא"ת
איך יתכן לומר שלא ידע הק"בה אם יקבלום אם לאו • וי"ל דלכך מביא
רש"י ראיה כמו שנאמר וכו' וגם פירש רש"י שדרך ארץ לדבר כן ולא בא
הכתוב אלא ללמד דרך ארץ וק"ל: ג וא"ת דלמ' בעולת חובה איירי •
ורא"ס תירץ ע"כ האי כי פירש אם הוא ולא אשר וכאלו אמר מפני שיקריב
קרבן לה' שפירש מפני שהזהרתי אתכם להקריב קרבן לה' אני אומר מן
הבקר גו' יקריבנו: דאין שייך לומר כן א"ל שהוזכרו קודם זה בשום מקום
אבל הקרבנות לא הוזכרו בשום מקום קודם לכן מ"ה אי אפשר לפרש אלא
בלשון אם ופיר' עיין שם כי האריך • וכ"ל מדכתיב תקריבו קרבנכם
לשון רבים מלמד ששנים מקריבים עולה בשותפות וזה ע"כ מיירי בקרבן
נדבה דאי בקרבן חובה איך שנים יקריבו בשותפות קרבן חובה שכל אחד
מהם חייב קרבן אלא ע"כ בקרבן נדבה וכו': ד דהל"ל איש • ולעיל
לא הוה קשה מידי דהייתי אומר אדם אתא למעט עו"ג כאשר דרשינן אתם
קרויים אדם ולא עובדי אלילים אבל עתה שפירש אדם כי יקריב בקרבן
נדבה דבר הענין • ונדבה כשירה אפילו מן עו"ג כאשר מרבינן מאיש איש
כי יקריב לרבות עובדי אלילים שנודבים נדבה קשה אדם ל"ל: ה משום
דכתיב שונא גזל בעולה: ו משום דחיה בכלל בהמה דכתיב זאת
החיה אשר תאכלו מכל הבהמה • (נח"י) בת"כ שנאמר זאת הבהמה
אשר תאכלו שור ושה וגו' איל וצבי וגו' והיא פסוק בפר' ראה ואת הנרפסא
בגמרא ג"כ בזבחים דף ל"ד: ז כלומר ל"ל דכתיב מן הבקר ומן
הצאן דהא סתם בהמה היא בקר וצאן אלא למעוטי אתו דווקא בקר וצאן ולא
חיה: ח וא"ת למה צריך למעטן והלא נסקלין • וי"ל כגון ע"פ עד א'
או שהוד' הבעל ועכשיו שאינו נסקל להכי איצטריך למעט וכן הנעבד או ש"ר
שהמית אדם צריך לתרץ כן: ט דגבי רובע כתיב בהמה דכתיב ואיש
אשר יתן שכבתו בבהמה וגו' ובנעבד כתיב וימירו את כבודם בתבנית שור
אוכל עשב • ובנעבד שיש בו רוח חיים מיירי המותר להדיוט ולית ביה
משום נעבד לע"א ולא משום מוקצה לע"א כדאיתא בתמורה: י פירש הוקצה ונבדל לע"א לא יקריבנו ומיירי כשהאכילוהו
כדפסיקי ע"א אבל באחירה לבדה לא כדאיתא בפרק כל הצלת': כ פירש שהמית אדם דוקא ולא כשהמית בהמה: ל זה מדבר
כשהיתה כשרה בשעה שהקדישה הבעל ואח"כ נטרפה א"כ הייתי אומר שמותר להקריב על המזבח הואיל והיתה כשירה בשעת שהקדישה
להכי צריך כאן למעט: מ דאל"כ יקריב קרבנו מבעי ליה • פירש לאו דווקא שנים אלא ה"ה עשרה או מאה או אלף כל זמן שלא
נשתתפו בו כל ישראל: נ פירש מאכל המזבח הבא מן המותרות פירש שנתותרו מן תנאי שקלים משנה שעברה מאותן מותרות
תנאי שקלים היו קונין כבשים לעולות והקריבו אותן על המזבח בשעה שלא היו קרבנות יחידים להקריב וכדי שלא יהא המזבח פנוי
בלא הקרבת קרבנות: ס הא דהביא רש"י הכא מיעוט דזכרים לאפוקי טומטום ואנדרוגינוס • ולא שאר המיעוטין דלקמן משום
שבא לפרש בתר הכי תמים בלא מום דלא תקשי ליה מנ"ל דתמים בלא מום דלמא תמים פירש שיהא תמים באיכותו דהיינו שלא יהא
טומטום ואנדרוגינוס להכי הביא רש"י זכר דלמטה שממעט מזכר דלמטה טומטום ואנדרוגינים ממילא פירש של תמים בלא מום:
ע כתב הר"אם וא"נ דכתב בתקום אחר כל אשר מום בו לא יקריב וא"כ תמים ל"ל כבר תירצו בת"כ ואחרו דהאי תמים דהכא
להקישא הוא דאתא כלומר כשם שאם אינו תמים אלא בעל מום אינו לרצון כדכתיב כל אשר מום בו וגו' כך אם אינו זכר אלא נקבה או
טומטום אנדרוגינוס אינו לרצון: פ ופירש יקריבנו משכין קורבה שפירש יביאנו והוכחתו אל פתח אהל מועד ל"ל ליכתוב זכר
תמים יקריב אותו לרצונו לפני ה' ותו לא: צ פירש היה לו לכתוב יקריבנו אל פתח אהל מועד לרצונו לפני ה' בשלמא בלא פי'
דמטפל עד העזרה ה"א יקריב יתירה בא ללמד שמחוייב לטפל בה עד לפני' מן העזרה אבל מאחר שפירש דאינו מחויב לטפל בה אלא
עד פתח העזרה יקריב ל"ל: ק פירש כגון רובע ונרבע ויוצא בהם: ר עם חטאת ואשם ובכור ומעשר ופסח ושלמים:
ש ולא מיקריב מפיק דהוא לרבוי דאם נתערבו עולה בעולה או עולה בחולין הוא דאתא אלא מיתורא דאותו מפיק ליה: ת כלומר
יכול אם כופהו שיקנה הוכח להקריב והוא בורנק תמיד איני רוצה לעשות אפ"ה עושה בעל כרחו ת"ל לרצונו כופין אותו עד שיאמר
רוצה אני ולא הוא מקריב: א דמקרא לדרש לפניו ולאחריו לפני ה' דהיינו באהל מועד בשם הארון והסכינה שרויה בו:
ב דק"ל העולה ל"ל דהא כדיפא דקרא כתיב עולה ועלין קאי אלא לרבות לסמיכה כל שנקרא עולה לסמיכה אפי עולת חובה ומדכתיב
העולה

לכפר עליו: ה ושחט את בן הבקר לפני
יהוה והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם
וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח
אהל מועד: ו והפשיט את העלה ונתח אתה
לנתחיה: ז ונתנו בני אהרן הכהן אש על
המזבח וערכו עצים על האש: ח וערכו בני
אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת
הפדר על העצים אשר על האש אשר על
המזבח: ט וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר
הכהן את הכל המזבחה עלה אשה ריח ניחח
ליהוה

אונקלוס

עיין בת"א ויתרעי ליה לכפרא עלוהי: ויכוס ית בר תורי
עיין בת"א קדם יי ויקרבון בני אהרן כהניא ית דמא
ויזרקון ית דמא על מדבחא סחור סחור
זבחים ק"ג דבתרע משכן זמנא: וישלח ית עלתא ויפלג
עיין בת"א יתה לאיברהא: ויתנון בני אהרן כהנא
עיין בת"א אישתא על מדבחא ויסדרון אעיא על אישתא:
ויסדרון בני אהרן כהניא ית איבריא ית רישא
וית תרבא על אעיא דעל אישתא דעל
עיין בת"א מדבחא: וגויה וכרעוהי יחליל במיא ויסק כהנא
עיין בת"א ית כולא למדבחא עלתא קורבן דמתקבל
ברעוא.

בעל הטורים

בן בקר עולה שנ"ד שצריך להיו' בן שנה:

וזרקו את הדם בבן בקר כתיב את הדם ובכאן כתיב את דמו לפי שדמו של כאן דומה לדם האדם לכך כתוב דמו שמעלה עליו כאלו הקריב דמו: ד' פתחין וא' קמץ: ג' מלא בתורה:

רש"י

בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענושן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו [א] שנתק לעשה: (ה) ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה (ת"כ) לימד על השחיטה [ב] שכשרה בזר: (זבחים ל"ב) לפני ה'. [ג] בעזרה: והקריבו. זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה (זבחים ד') [ד] ולמדנו שתיהן (ס"א ששתיהן בבני אהרן): בני אהרן. יכול חללים [ה] ת"ל הכהנים: (ת"כ) את הדם. וזרקו את הדם. מה ת"ל דם שני פעמים (זבחי' פר' ת) להוציא את שנתערב במינו [ו] או בשאינו מינו. יכול אף בפסולים או בחטאות [ז] הפנימיות או בחטאות החצוניות [ח] שאלו למעלה [ט] והיא למטה ת"ל במקום אחר [י] דמו: וזרקו. עומד למטה [כ] וזורק מן (ת"כ) הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות (זבח' פר' ה') לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בד' רוחות המזבח או יכול יקיפנו בחוט ת"ל וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן שתי מתנות [ל] שהן ד': אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן שהוא [מ] מפורק: (ת"כ) (ו) והפשיט. מה ת"ל העולה לרבות [נ] את כל העולות להפשט ונתוח: (ת"כ) אותה לנתחיה. ולא נתחיה [ס] לנתחים: (חולי' פר' א') (ז) ונתנו אש. אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה [ע] להביא מן ההדיוט: (ת"כ) בני אהרן הכהן. כשהוא בכיהונו [פ] הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: (ח) בני אהרן הכהנים. כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה: את הנתחים ואת הראש. (ת"כ) לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה [צ] לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת הפדר. (חולי' פר' ב') למה נאמר [ק] ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה: אשר על המזבח. שלא יהיו הגזירין [ר] יוצאין חוץ למערכה: (זבח' פר' ד') (ט) עולה. לשם עולה [ש] יקטירנו: אשה. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש [ת] וכל אשה לשון אש פוי"ר בלע"ז: ניחוח. נחת רוח [א] לפני שאמרתי ונעשה רצוני:

שפתי חכמים

העולה בה"א הידיעה ר"ל העולה הנזכרת מן הבקר, ומן הכא למעט עולת עוף לסמיכה: ולהביא עולת צאן פירוש גם כן לסמיכה: [א] כגון לא תקח האם על הבנים וכתיב שלח תשלח את האם וכן לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר באש תשרפו. וכן לא תגזול וכתיב והשיב את הגזילה שלא נכתב בהם שום עונש אבל אלו הנזכרים עונשם אמור בין על מזיד שהוא מיתת ב"ד או מלקות בין על שוגג שהוא כרת: [ב] מדכתיב ושחט סתם ואחריו כתיב והקריבו בני אהרן משמע דשחיטה כשרה בזר: [ג] אבל לא באהל מועד דא"כ ה"ל למיכתב לפני ה' את פני הכפורת או לפני ה' פתח אהל מועד: [ד] כלו' אע"פ שמשמעותה לשון הולכה למזבח מ"מ כיון שקבלת הדם היא ראשונה שאחר השחיטה וקודם להולכה ע"כ צריכין אנו לפרש על הקבלה ולמדנו גם ההולכה במכ"ש: [ה] ואם תאמר ליפתיק מבני אהרן כבר תירצו בגמרא אוציא חללים ולא אוציא בעלי מומין ת"ל בני אהרן מה אהרן כשר בלא מום אף בניו כשרים ואף על פי שבפרשת אמור מרבים מהכהנים בעלי מומים. עיין התירוץ במ"י: [ו] פירוש במינו דם עולת ראובן בדם עולת שמעון ושאינו מינו דם עולה בדם תמורה או בדם אשם או בדם כל הקרבנות שדמם נזרק למטה מחוט הסיקרא כמו דם עולה אין בכך כלום כיון שנזרקים כלם למטה מחוט הסיקרא אף על פי שדם העולה צריך שתי מתנות שהן ארבע ויש משאר דמים שאין בהם אלא מתנה אחת אין בכך כלום ויתן הכל מתנה אחת אבל לא בהיפך מפני שיש בהן דם שאין טעונה אלא מתנה אחת יעבור על בל תוסיף: [ז] שדמו נזרק על הפרוכת הפנימי ועל המזבח הפנימי: [ח] שדמו נזרק במזבח החיצון: [ט] פי' למעלה מחוט הסיקרא: [י] פי' למעט שנתערב דמו בדם חטאת הפנימי או החיצון וכיצד יעשה אם נתערבו ישפכו אל האמה וכן אם נתערב דם הנזרק למעלה מחוט הסיקרא בדם הנזרק למטה ישפכו ג"כ אל האמה: [כ] פירוש על הארץ ולא על הכבש: [ל] פירוש הזריקה היא מן הכלי שבו קיבל הדם וזורק בכותל המזבח כנגד חודו של מזבח בזוית מזרחית צפונית והדם מתפשט לשתי רוחות הזוית והוי כמין ג"ם יוונית והיא בכף פשוטה שלנו הפוכה ואחר כך בא לקרן מערבית דרומית שכנגדה באלכסון וזורק מן הכלי לחודו של זוית כמין ג"ם ונמצא שבשתי מתנות הללו שבקרן מזרחית צפונית ומערבית דרומית הדם הנזרק נראה בארבע רוחות המזבח וזהו שאמר סביב: [מ] דאם לא כן פתח אהל מועד למה ליה הא לעיל מיניה גם כן כתיב פתח אהל מועד: [נ] פירוש דהא בעולה קאי ה"ל למימר והפשיטה אלא וכו' לא שנא עולת כשים וגרים ועבדים וה"א העולה ממעט אם נשחטה חוץ לזמנה או חוץ למקומו: או שאר פסולים או עלתה על המזבח שלא תרד שמקטירה עם עורה ואין צריך הפשטה: [ס] והנתחים מפולשים כבר יהיו כדפרק ב' דיומא: [ע] לאו למימרא שבכל יום יורדת אלא האש שירד בימי משה לא נסתלק מן המזבח עד שבאו לבית עולמים ואז ירד מן השמים אש בבנין שלמה ולא נסתלק עד שנסתלק בימי מנשה וכדאיתא בשלהי פ"ק דיומא: [פ] דאל"כ כהן ל"ל וכן בני אהרן הכהנים ל"ל אי למעוטי חללים השתא מיעטינהו מקבלת דמים דהיא ראשונה לזריקת הדם שאר עבודות שלאחריה לא כ"ש אלא לומר לך שיהא כל עבודת כ"ג בדרך כ"ג וכהן הדיוט בדרך כהן הדיוט כהן גדול בשמונה בגדים וכהן הדיוט בארבע בגדים: [צ] דכיון שנחתכו הסימנים קרי ליה הותז מפני שכל חיותו תלוי בהן וכמונח בדיקולא דמיא ובכלל הפשטה אינו אלא קרב כמות שהוא עם העור: [ק] דבשלמא ראש איצטריך לרבויי משום שכבר הותז ואינו בכלל הפשטה אלא הפדר ל"ל: [ר] פירוש גזרים חתיכת עצים גסים שלא יצא חוץ למערכה מקום שמקטירים האברים של הקרבנות והיא אמה על אמה והיו הגזרי עצים גם כן ארכן אמה כדי שלא יצאו חוץ למערכה כדי שלא ימנעו רגלי הכהנים בהלוכם סביב המערכה: [ש] פירוש לאפוקי לשם שלמים: [ת] פירוש לשרפו באש לגמרי ולא לצלות שם בלבד כמו החתיכות הצלויים בגחלים ואם כן יטלם משם כצאת ליסון המזבח הרמב"ן ז"ל: [א] פירוש ולא שיקבל מנוחה מריח הקרבן דהא כתיב אם ארעב לא אומר לך וגו':

לַיהוָה׃ ס י וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־
הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים
יַקְרִיבֶנּוּ׃ יא וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ
צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יב וְנִתַּח אֹתוֹ
לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם
עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃
יג וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב
הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא
אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ יד וְאִם מִן־הָעוֹף
עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי
הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ׃ טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן
אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה
וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ׃ טז וְהֵסִיר אֶת־
מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה
אל

אונקלוס

ברעוא קדם יי׃ ואם מן ענא קורבניה מן אמריא עיין נת"א
או מן בני עיזיא לעלתא דכר שלים יקרבניה׃
ויכוס יתיה על צדא דמדבחא ציפונא קדם עיין נת"א
יי ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמיה על
מדבחא סחור סחור׃ ויפליג יתיה לאברוהי עיין נת"א
וית רישיה וית תרביה ויסדר כהנא יתהון על
אעיא דעל אישתא דעל מדבחא׃ וגווא וכרעיא
יחליל במיא ויקריב כהנא ית כולא ויסק עיין נת"א
למדבחא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא
קדם יי׃ ואם מן עופא עלתא קורבניה עיין נת"א
קדם יי ויקריב מן שפניניא או מן בני יונה קידושין כ'
ית קורבניה׃ ויקרביניה כהנא למדבחא עיין נת"א
וימלוק ית רישיה ויסיק למדבחא ויתמצי עיין נת"א
דמיה על כותל מדבחא׃ ויעדי ית זפקיה עיין נת"א
באוכליה וירמי יתיה בסטר מדבחא קידומא
באתר

בעל הטורים

צפונה כדי להגין ממה שנאמר מצפון תפתח הרעה כתיב צפון כאן כנגד יצחק שאפרו צפון וכן בעזים כנגד יעקב שנאמר בו ואת עורות גדיי העזים:

שני

בכן בקר לא נאמר הוא ובכאן ובעוף נאמר עולה הוא לפי שעולת עוף באה תחת הכבש בדלות יכול אם יעשאו בכבש יהא כשר ת"ל הוא:

רש"י

(י) ואם מן הצאן. * וי"ו מוסיף על ענין ראשון ת"כ
א ולמה הופסק ב ליתן ריוח למשה להתבונן בין זבחי' פר'
פרשה לפרשה: מן הצאן מן הכשבים ומן העזים. ה'
הרי אלו מיעוטין פרט לזקן ולחולה ג ולמזוהם*: ת"כ
(יא) על ירך המזבח. על צד ד המזבח בכ"י פר' ז'
צפונה לפני ה'. ואין צפון בבמה*: (יד) זבחי' קי"ט
מן העוף. ולא כל העוף ה לפי שנאמר תמים זכר
בבקר בכשבים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות
וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת"ל מהעוף*. קידוש' כ"ד
תורים. גדולים ו ולא קטנים: בני יונה.
קטנים ולא גדולים*: מן התורים או מן בני היונה. חולין כ"ב
פרט לתחלת הציהוב ז שבזה ושבזה שהוא פסול
שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: (טו)
והקריבו. * אפילו פרידה אחת ח יביא: הכהן חולין ס"ה
ומלק. * אין מליקה בכלי אלא בעצמו ט של כהן חולין שם
קוצץ בצפרנו ממול העורף י וחותך מפרקת עד חולין כ"א
שמגיע לסימנין וקוצצן*: ונמצה דמו. לשון * מיץ משלי ל'
אפים * כי אפס המיץ כוחש בית השחיטה על קיר ישעי' ט"ז
המזבח והדם מתמצה ויורד *: ומלק והקטיר ונמצה. זבחי' ס"ה
אפשר לומר כן כ מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא
מה הקטרת הראש בעצמו והגוף בעצמו וכו' אף
מליקה כן ל ופשוטו של מקרא יסורס הוא מ ומלק
והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר: (טז)
מראתו. מקום הרעי נ זה הזפק: בנוצתה.
* עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כמו * כי נצו ת"כ
גם נעו וזהו שתרגם אנקלוס באוכליה וזהו מדרשו איכה ד'
של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקורקבן עמה
ורבותינו ז"ל אמרו קודר סביב הזפק בסכין כמין
ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור. בעולת בהמה
שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה נאמר והקרב
והכרעים ירחץ במים: והקטיר. בגוף שנזון מן
הגזל נאמר והשליך את המעים שאכלו מן הגזל*: ויקר' ו'
אצל המזבח קדמה. במזרחו ס של כבש*: אל מקום ת"כ
הדשן. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשן
מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעין ע שם במקומן*: מעילה י"ב
ושסע

שפתי חכמים

א וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון שכן כאן צריך סמיכה הפשט וכיתוה
וכל הדברים המפורשים לעיל: ב וא"ת והא פרשי' לעיל יכול אף
להפסקות היתה קריאה וכו' אלא' אפילו בלא וי"ו מוסיף לענין ראשון.
וי"ל דלרבותא בעלמא הוא דקאמר כלומר כיון דכתיב ואם מוסיף על ענין
ראשון והוה כחדא פרש' אם כן כ"ש למה הפסיק הענין ותירץ כדי וכו'.
רא"ם: ג דאי למעט רובע ונרבע ושאר פסולים למיעוט לעיל ברא"ש
הפרש' כבר מיעטם הכתוב מקראי דלעיל ובא וי"ו דואם מן הצאן ומוסיף
על ענין ראשון וילמד תחתון מן העליון. ואין להקשות נ"ל ג' מיעוטי' לילף
מחדא כבר תירצו בגמרא דאי כילף מחולה במה מצינו ה"א דווקא חולה
פסול דלאו אורחיה אבל זקן דאורחיה לא לפסול קמ"ל ואי מזקן וחולה ה"א
דווקא הכי דכחישי אבל מזוהם לא קמ"ל ואי ממזוהם ה"א משום דמאיס אבל
זקן וחולה לא להכי איצטרך ג' מיעוטין: ד ונקרא הצד ירך מפני
שהירך הוא בצד וכן ולירכתי המשכן לירכתים ימה בגלה: ה פי' אף
על פי שעוף בעל מום כשר. מ"מ מחוסר אבר פסול אבל לא אמרינן ואם מן
העוף וי"ו מוסיף ויהא פסול אפילו בעל מום ושיהא דווק' זכר א"כ תמים זכר
שנ' בכאן נ"ל ילמוד תחתון מעליון אלא למיעוטי אתא: ו דאל"כ היה
לו לכתוב בני תורים כמו שכתיב בני יונה שהוא דווקא קטנים אלא וכו'
ולמדינן מבני יונה שאין לו אלא הכשר אחד דווקא קטני' שהרי כתיב בני אף
תורים אין לו אלא הכשר אחד וקטנים א"א כדפרישית לעיל א"כ ודאי דוקא
גדולים הוא: ז פי' תחילת הכונית להתאדם: ח פי' דאל"כ
היה לו לכתוב כתי והקריב הכהן נ"ל דכתיב והקריבו אלא ללמד בא שאם בא
להביא פרידה אחת הרשות בידו והא דכתיב לעיל והקריב מן התורים וגו'
דמשמע שני' למצוה שבל לא לעיכובא. א"כ דמן התורים קאי אמין תורים
אפילו אחת: ט דאל"כ הכהן נ"ל פשיטא דאין מליקה אלא בכהן דהא
אין זר מקריב על גבי המזבח ואי לאו קרא ה"א דאין מליקה אלא בסכין מק"ו
משחיטה ש. שירה בזר וצריך סכין כ"ש מליקה שפסולה בזר אינו דין דצריך
סכין. גמ' פר' קדשי קדשים: י ונלמד מתורים ובני יונה האמורים בסוף
הפר' והתם כתיב והבדיל ממול העורף פיר' מול הרואה את העורף לא עורף
ממש שהוא מה שכנגד הפנים מאחריו כדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים:
כ פי' והלא מוצה בראשונה שהרי אין איברי קרבן קרבים אלא לאחר הוצאת
דמים והיה לו לומר ומלק ונמצה ואח"כ והקטיר אלא נכנסה הקטרה ביניהם
להקיש לכם מליקה שבהקטרה גופה כתיב והקטיר אותו המזבחה הוא הגוף
וכתיב את ראשו והקטיר אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו גמ' פ' קדשי
קדשי': ל ואע"פ שהוא מחובר בעור. הבדלה חשיבא: מ כאילו כתיב
ומלק את ראשו ונמצה דמו ואח"כ והקטיר: נ פי' רש"י טינוף כמו ושתתיך
כראי ובלשון חכמים רעי בע"ין וא"לף בע"ין מתחלפים: ס דלא היה
לכתוב לא והשליך אל מקום הדשן ומקום הדשן נתפרש בפר' צו שהוא אצל המזבח אלא אצל דכתיב הכא קאי על הכבש ואצל משמע הכבש
שהיה אצל המזבח. שמזבח היה ל"ב אמה על ל"ב אמה והכבש נתון רחבו בדרומו של מזבח ורחבו י"ו אמה וארכו ל"ב ונשאר אחו' הכשארו'
עד תשלום הרוחה הדרומית של מזבח שהם מראו של כבש שם נתנו מראו' העוף ותרומו' הדשן וכן שנינו בפ"ק דתמיד: ע דלא הל"ל אלא
על

אל מקום הדשן: יז · ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: ס

א · ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליהוה סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה: ב · והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה: ג · והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה: ס ד וכי תקריב קרבן

מנחה

בעל הטורים

ב קי"ז לעשות מעשה המנחה כמשפטה: אמר נפש במנחה לפי שבנפש היא באה שהעני טורח בנפשו עד שהשיג להביאה: כלם מלא: י' חסר בלישנא:

אונקלוס

תולדות אהרן

זנחים ס"ה · שבת ק"ח · עיין בת"א · שבועו' ט"ו · מנחו' קי"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · שבועו' ט"ו · עיין בת"א · מנחו' ס"ג

באתר דמקדין קטמא: ויפריג יתיה בגדפוהי לא יפריש ויסק יתיה כהנא למדבחא על אעיא דעל אישתא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ואינש ארי יקריב קורבן מנחתא קדם יי סולתא יהי קורבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבונתא: וייתינה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסולתה וממשחה על כל לבונתה ויסיק כהנא ית אדכרתה למדבחא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ודאישתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קודש קודשין מקורבניא

דיי

רש"י

שופטי' י"ד · ויקרא ר' · שבת ק"ח · מנחו' קי"א · מנחו' ק"ד · ת"כ · ויקרא י"ד · ת"כ · מנחו' י"ד · מנחות י"א · ת"כ · מנחות ט' · מידות ל"ה · ויקרא ו' · ת"כ · מנחות י"א · ת"כ · יומא י"ד · ת"כ · מנחות ע"ו

(יז) ושסע · אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון *וישסעהו כשסע הגדי: בכנפיו · *עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו*: בכנפיו · *נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: לא יבדיל · אינו מפרקו לגמרי לב' חתיכות אלא קורעו מגבו · *נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: (א) כי תקריב · לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו: סלת יהיה קרבנו · *האומר הרי עלי מנח' א סתם מביא מנח' סלת שהיא הראשונה שבמנחות ב ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפור' בענין לפי שנאמרו כאן ה' מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכן קרויה מנחת סלת: סלת · *אין סלת אלא מן החטין שנא' סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנ' *ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה: ויצק עליה שמן · *על כולה: ונתן עליה לבונה · על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא ג למעט · ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה כמו שנ' וסלתה ומשמנה ד ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצ' עמה שנ' על כל לבנת' שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה *: ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה ה כשרים בזר*: (ב) הכהנים וקמץ · מקמיצה ואילך מצות כהונה *: וקמץ משם · ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישרא' *: מלא קמצו · יכול מבורץ מבובץ ו ויוצא לכל צד ת"ל במקו' אחר *וקרי' ממנו בקמצו לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקומצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה ג' אצבעותיו על פס ידו ז וזהו קומץ במשמע ל' העברית: על כל לבנתה · לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא: לבנתה והקטיר · אף הלבונה ח בהקטר' *: מלא קומצו מסלת' ומשמנ' · *הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה ט פסול': אזכרתה · הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: (ג) לאהרן ולבניו · *כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת י וההדיוט במחלוקת: קדש קדשים · היא להם מאישי ה' אין להם חלק בה אלא לאחר כ מתנת האישים *: (ד) וכי תקריב וגו' · *שאמר הרי עלי מנחת מאפה תנור ל ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין מ החלו' בלולו' והרקיקין משוחין נ ונחלקו רבותינו במשיחתן

שפתי חכמים

על הדשן אלא ודאי ללמד בא שהיו נבלעים שם ולא היה שם אלא המקום: א דאל"כ הל"ל ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' אם סולת יהיה קרבנו ואחר כך כי תקריב קרבן מנחה וכו' מאפה תנור וכו' כמו גבי קרבן עולה אם עולה קרבנו וגו' ואח"כ ואם מן העוף וגו' אלא ודאי לזה אמר בלשון פסק לומר האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סולת: ב אינו ר"ל לפי שהיא הראשונה דא"כ המתנדב עולה יהיה דווקא בן בקר אלא ה"כ מביא מנחת סולת שהיא הראשונה שבמנחות לא משאר הד' מנחות שגם הם מסולת ונותן טעם למה נקראת הראשונה מנחת סולת יותר משאר מנחות ואמר מפני שהיא נקמצת כשהיא סולת וכל שאר הד' מנחות אינן נקמצו' רק אחר אפייתן ואף דהלכתא כחכמים שאמרו מאיזה שירצה יקריב מפני שזה קרוב לפשוטו ודרך הרב לפרש אף שכנגד ההלכה: ג פי' כי כל עליה שבמקר' רבוי הוא ולפיכך דרשו מרבוי עליה קמא שיתן השמן על הסולת כלה ויבלל' עמה ומרבוי דעליה בתר' דה"ל רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט דרשו בו שמניח הלבונה על מקצתה ואינה טעונה על כלה שאין צריך לבללה אלא מניח על הסלת במקום אחד ובשעת הקטרת הקומץ מלקט הלבונה משם ומקטירה עמה: ד כלו' דכתיב וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה ש"מ שהוא נבלל עם הסלת לאפוקי גבי לבונה כתיב על כל לבונת' ש"מ שאינה נקמץ [?] זה שא"א לקמוץ את כל הלבונה אלא לאחר שקמץ וכו': ה ר"ל יציקה מוכח מדכתיב ויצק עליה שמן והביא אל כפי אהרן א"כ ש"מ קודם שהביאה לכהן מותר ליתן עליה שמן א"כ משמע אפי' זר' ובלילה מוכח מדכתיב במנחת מחבת בלולה בשמן וגו' והדר כתיב ויצקת עליה אם כן ש"מ שהכי' אחר בלילה ויציקה כשרה בזר כדפי' וכ"ש בלילה שהוא קודם יציקה שהיא כשרה בזר: ו פי' מבובץ וכו' הוא פי' של מבורץ שרש"י מפרש מהו מבורץ: ז פי' ובשתי אצבעות הנשארת שהן הגודל והזרת היה משוה שהיה מוחק באצבע קטנה מלמטה והגודל מלמעלה שלא יהא הקומץ מבורץ: ח דב"א דהקטרה אינה אלא לקמץ בלבד אבל לבונתה שאינה בכלל הקמיצה אינה בכלל הקטרה קמ"ל: ט פי' מכיון שהקומץ חסר פסול ש"מ שאם עלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה שאז הקומץ חסר משום הכי פסול והא למהפך רש"י דהיה לו לפרש מלא קמצו וכו' קודם לבונתה והקטיר וכו' משום דה"א דדווקא סלת ושמנה בהקטרה שהיא בקמיצה אבל לבונת' שאינה בקמיצה אינה בהקטרה אבל עכשיו שפי' לבונתה שאינה בקמיצה אפ"ה בהקטר' א"כ אייתר מלא קמצו וגו' ללמד שאם עלה בידו גרגיר מלח או קורט וכולי · ואין להקשות מנ"ל לרש"י דלבונה בהקטר' · י"ל מדסמיך והקטי' ללבונ' ש"מ דאף הלבונ' בהקטר': י דאל"כ מאי לאהרן ולבניו וכי הוא גרוע מבניו אלא ודאי שנוטל חלק בראש בלא מחלוקת: כ פי' הנותר מן המנחה אין להם חלק לאהרן ולבניו באכילתו אלא לאחר שהקטירו הקומץ לה' ונהיה אישה לה': ל שאם לא פי' אלא שאמר סתם הרי עלי מנחה מביא מנחת סולת כדלעיל: מ מדכתיב וכי תקריב קרבן משמע קרבן אחד והא דכתיב חלות מצות ורקיקי מצות וי"ו ורקיקי כמו או: נ פי' דווקא בלולו' ודווקא משוחים ושוב אין לשאול מה בין זו לזו עד שנחלקו בהם חכמים אבל מהא דכתיב בקרא חלות בלולות ורקיקים משוחים אין ראיה דה"א היינו בלולו' היינו משוחי' אלא דלגבי חלות שייך בלילה ולגבי רקיקי שייך משיח' ל"פ וכו' ומה בין בלילה למשיחה כבלילה בעודן סלת והמשיחה אחר אפייתן:

א ואף

ויקרא א

בעל הטורים

נ' ומלא :
ד' חסר :

ג' ומלא :
ד' חסר :

קי"ח שלא להקטיר שאור ודבש :
קי"ט שלא להשבית מלח מעל הקרבן :
ק"כ מצות מליחת הקרבנות :
לא תעשה חמץ לפי שיצר הרע דומה לשאו' ומטע' זה נ"כ הזהיר על הדבש שיצר הרע מתוק לאדם כדבש :

מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת
בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן : ס
ה וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה : ו פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים
וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא : ז וְאִם־
מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה :
ח וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה
לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ : ט וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־
אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה : י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה : יא כָּל־
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ
כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה
לַיהוָה : יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם
לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ :

וכל

אונקלוס

דַיָי : וַאֲרֵי תְקָרֵיב קוּרְבַּן מִנְחָתָא מַאֲפֵה תַנּוּר
עיין בת"א סוּלְתָא גְרִיצָן פַּטִירָן דְפִילָן בִּמְשַׁח וְאֶסְפּוֹגִין
עיין בת"א פַּטִירִין דִמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח : וְאִם מִנְחָתָא עַל־
מנחו' ע"ה מַסְרֵיתָא קוּרְבָּנָךְ סוּלְתָא דְפִילָא בִמְשַׁח פַּטִיר
מנחות ע"ד תְּהֵי : בְּצַע יָתַהּ בִּצוּעִין וּתְרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא
מִנְחָתָא הִיא : וְאִם מִנְחָתָא רְדָתָא קוּרְבָּנָךְ
מנחות ס' סוּלְתָא בִמְשַׁח תִּתְעֲבֵיד : וְתַיְתֵי יָת מִנְחָתָא
עיין בת"א דְיִתְעֲבֵד מֵאִלֵּין קֳדָם יְיָ וִיקָרְבִינַהּ לְכַהֲנָא
מנחו' ט'כא וִיקָרְבִינַהּ לְמַדְבְּחָא : וְיַפְרֵשׁ כַּהֲנָא מִן־
מִנְחָתָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּיק לְמַדְבְּחָא קוּרְבָּן
דְמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ : וּדְיִשְׁתְּאַר מִן־
מנחות נ"ז מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין
שבת קי"א מִקוּרְבָּנַיָא דַיָי : כָּל מִנְחָתָא דִתְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ לָא
תִתְעֲבֵד חֲמִיעַ אֲרֵי כָּל־חֲמִיר וְכָל־דְבַשׁ לָא־
עיין בת"א תַסְּקוּן מִנֵּיהּ קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ : קוּרְבַּן קַדְמַי
עיין בת"א תְּקָרְבוּן יַתְהוֹן קֳדָם יְיָ וּלְמַדְבְּחָא לָא יִתַּסְּקוּן
עיין בת"א לְאִתְקַבָּלָא

שפתי חכמים

א ואף יגל נב דלעיל בפרשת תצוה פרש"י כתית למאור אבל לא למנחות
אפילו שמן שני כשר ואם כן צ"ל שמן שמן · וי"ל ה"א דהא דבא להכשיר שמן
שני ה"מ למנחות נספים אבל במנחו' עצמן לבלול בשמן או למשוח בשמן פסול
משום הכי צריך קרא דשמן שמן : ב מדכתיב בפרשת צו גבי לחמי תודה
חלות ורקיקי תבות וכתיב בתריה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליי'
וגמרינן תרומה תרומה כתיב הכא תרומה וכתיב התם תרומת מעשר מה
תרומת מעשר דכתיב התם אחד מעשר אף תרומת דהכא אחד מעשר שאם
היו פחות מעשר או יותר מעשר אי אפשר שיהיה עשירית כל מין אלא פרוס
והתורה אמרה אחד מכל קרבן שיהא החלה או הרקיק שלם ולא פרוס :
ג פירש שאינה עמוקה אלא שוליה נפון אבל אוגניה ומתפזר השמן באוגני
הכלי ליפני אחריכא אמצעית קרקעית שהיא המקום שמניח בו את המנחה
היה לקבל מלמטה למעלה ובולט כעין כלי זכוכית שלנו שהיה גבוה כעין תל
באמצעית כשהיו נותנים המנחה על אותו מקום היה נראה כאלו היא
צפה כיון שהיה המקום גבוה : ד מדכתיב במנחת מחבת בלולות בשמן
ויצקת עליה שמן : ה מדכתיב במנחת מרחשת סלת בשמן תעשה דהיינו
מתן שמן והיינו קודם לעשייתן מדכתיב סלת בשמן ואחר כך כתיב תעשה
ולפיכך קרבנך המאור למעלה מקלבכך המאור למטה במנח' מרחשת ונותנין
מה שנאמר בזה לזה ומה שנאמר בזה לזה כמצא כולן צריכים בלילה ויציקה
ומתן שמן קודם עשייתן · וקודם לעשייתן ה"פ קודם שנעשה בו כל העיקל
דהא כתיב בלולה בשמן וגו' פתות אותה פיתים ואחר כך ויצקת אם כן ש"מ
דלאחר עשייתן יצוק עליה שמן אלא פירושו קודם להקריבתן : ו פי' לאו
מפתות אותה פיתים הוא דקא מרבה כל המנחות דהא הכא ליכא רבוי
דלגופיה איצטריך אלא מסיפא דקרא דכתיב מנחה היא הוא דקא לייק
דמנחה היא יתירה הוא לרבות כל המנחות לפתיתה והא דכתי' אותו ומשמע
מיעוט · דדרשינן אותו למעט שתי הלחם ולחם הפנים לפתיתה : ז ומה
שמיעטו ביציקה מנחת מאפה תנור ובפתיתה שתי הלחם ולחם הפנים מפרש
בפרק אלו מנחות משום דיציקה יש בו שני מיעוטים עליה והיא ממעט מנחת
מאפה תנור שיש בה שני מיני חלות ורקיקים ופתיתה שאין בה אלא חדא
מיעוט אותה ממעט שתי הלחם ולחם הפנים שאין צריכי' אלא חדא מיעוטא:
ח פירש שאין המנח' טעונה הגשה למזבח רק כשהיא אחד מהמיני' הנזכרי'
שהם מנחת הסלת ומאפה תנור והמחבת והמרחשת וכו' : ט לא שהמקריב
הוא המביא כוונן לאם כן מאי והקריבה אל הכהן כהן בהקריבה מאי
עביד ביה · י מדכתיב בפרשת צו הקרב אותה ונו' לפני יי' אל פני
המזבח ודרשינן מדכתיב לפני משמע שצריכה הגשה במערבו של מזבח שהוא כלפי פתח ההיכל שהוא לפני יי' ומדכתיב אל פני המזבח
משמע בדרום של מזבח שהכבש שם כי מקום פתח הבית הוא פני הבית והא כיצד ש"מ שהוא מגישה לקרן מערבית דרומית של מזבח :
כ מדכתיב לעיל מיניה והרים הכהן מן המנחה וכתיב בתריה את אזכרתה והקטיר המזבחה וגו' : ל מה שאמ' בסמוך שמביאי' ביכורי'
מתמרים ותאנים ואלו היה כל דבש לא תקטירו פירושו דבש דבורים מהו שנאמר אחר כך קרבן ראשית תקריבו כלו' אפילו מן הדבש והא
ביכורים אינן באים מדבש דבורים אלא ודאי כל מתיקות פירות קרוי דבש :

רש"י

י"א מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג
שכל המנחות טעונות לוג שמן וי"א מושחן כמין כ"י
ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים מה ת"ל בשמן
ת"כ בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי *היוצא מן
הזתים א ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנ' בו
מנחו' ע"ו זך ושניהם במנחו' כל המנחות *האפויות לפני קמיצתן
נקמצות על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות
ב והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין : (ה)
מנחו' ס"ט ואם מנחה על המחבת *שאמר הרי עלי מנחת מחבת
וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור
בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשה המנח' שבתוכו
קשין שמתוך שהיא צפה ג האור שורף את השמן
שם ע"ד *וכולן טעונות ג' מתנות שמן יציקה ובלילה ד ומתן
שמן ה בכלי קודם לעשייתן : סלת בלולה בשמן ·
מלמד שבוללן בעודן סלת : (ו) פתות אותה
פתים · לרבות כל המנחות ו *לנאפות קודם קמיצה
לפתיתה : ויצקת עליה שמן מנחה היא · ז לרבות
כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור
ת"ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין
ת"ל היא : (ז) מרחשת · כלי הוא שהיה במקדש
עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור
שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין ·
כל דבר רך ע"י משקה נראה כרוחש ומנענע : (ח)
אשר יעשה מאלה · מאחד מן המינים ח הללו :
והקריבה · בעליה ט אל הכהן : והגישה הכהן
אל המזבח · מגיעה לקרן דרומית מערבית י של
מזבח : (ט) את אזכרתה · הוא כ הקומץ :
(יא) וכל דבש · כל מתיקת פרי ל קרויה דבש :
(יב) קרבן ראשית תקריבו · מה יש לך להביא מן
השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם על עצרת
ויק' כ"ג הבאים מן השאור שנאמר *חמץ תאפינה וביכורים מן
הדבש כמו ביכורי תאנים ותמרים :
(יג) מלח

פירש

אונקלוס

עיין בת"א לאתקבלא ברעוא: וכל קורבן מנחתך במלחא
תמלח ולא תבטיל מלח קים אלהך מעל
עיין בת"א מנחתך על כל קורבנך תקרב מלחא: ואם
תקריב מנחת בכורין קדם יי אביב קלי בנור
עיין בת"א פירוכן רכיכן תקריב ית מנחת בכורך: ותתן
עיין בת"א עלה משחא ותשוי עלה לבונתא מנחתא
היא: ויסיק כהנא ית אדכרתה מפרוכה
עיין בת"א וממשחה על כל לבונתה קורבנא קדם יי:
ואם נכסת קודשיא קורבניה אם מן תורי
עיין בת"א הוא מקריב אם דכר אם נוקבא שלים יקרביניה
עיין בת"א קדם יי: ויסמוך ידיה על ריש קורבניה
חולין מ"ט ויכסיניה בתרע משכן זמנא ויזרקון בני אהרן
כהניא ית דמא על מדבחא סחור סחור: ויקריב
מנכסת קודשיא קורבנא קדם יי ית תרבא דחפי
בכורו' ל"ט ית גווא וית כל תרבא דעל גווא: וית תרתין
שם כוליין וית תרבא דעליהון דעל כסליא וית
פסחי' ס"ד חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה: ויסקון
קידושין ל"ו יתיה בני אהרן למדבחא על עלתא דעל
מנחו' ל"ט אעיא דעל אישתא קורבן דמתקבל ברעוא
עיין בת"א קדם יי: ואם מן ענא קורבניה לנכסת
עיין בת"א קודשיא קדם יי דכר או נוקבא שלים יקרביניה:
עיין בת"א אם אימר הוא מקריב ית קורבניה ויקריב יתיה
קדם יי: ויסמוך ית ידיה על ריש
קורבניה

ויקרא

וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית
מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך
תקריב מלח: ס יד ואם תקריב מנחת
בכורים ליהוה אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב
את מנחת בכוריך: טו ונתת עליה שמן ושמת
עליה לבנה מנחה היא: טז והקטיר הכהן את
אזכרתה מגרשה ומשמנה על כל לבנתה אשה
ליהוה: פ א ואם זבח שלמים קרבנו אם מן
הבקר הוא מקריב אם זכר אם נקבה תמים
יקריבנו לפני יהוה: ב וסמך ידו על ראש
קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו בני אהרן
הכהנים את הדם על המזבח סביב: ג
והקריב מזבח השלמים אשה ליהוה את החלב
המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על
הקרב: ד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר
עלהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד
על הכליות יסירנה: ה והקטירו אתו בני
אהרן המזבחה על העלה אשר על העצים אשר
על האש אשה ריח ניחח ליהוה: פ ו ואם
מן הצאן קרבנו לזבח שלמים ליהוה זכר או
נקבה תמים יקריבנו: ז אם כשב הוא
מקריב את קרבנו והקריב אתו לפני יהוה: ח
וסמך את ידו על ראש קרבנו ושחט אתו לפני
אהל

בעל הטורים

שלישי

במלח תמלח ג"פ הזכיר מלח בפסוק משום דבג' מקומות המלח נתון בלשכ' המלח ועל הכבש ועל המזבח:

ג

טנוף ובמנחה לא נאמר לפני ה' כמו בגן בקר לפי שעניים מביאין אותם ומתביישים להביא אותם לפני הכל לכן אמר לאהרן ולבניו שאינה בפרהסיא:

אם כשב והוא יותר גדו' מן הכאן כדכתי' והכשבים הפריד יעקב:

רש"י

(יג) מלח ברית · שהברית כרותה למלח מו' ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח א וניסוך המים בחג: על כל קרבנך · על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים כולן: (יד) ואם תקריב · הרי אם משמש בלשון כי ב שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן * ואם יהיה היובל וגו': מנחת בכורי' במנחת העומר הכתוב מדבר ד שהיא באה אביב בשעת בישול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי * השעורה אביב קלוי באש שמיבשין אותו על האור באביב של קלעים (פרש"י במנחות שם הקלי של אבוי קליות) שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: גרש כרמל · גרוסה בעודה לחה גרש לשון שבירה וטחינה גורסה כמו בריחים של גרוסות כמו * ויגרס בחצץ וכן * גרסה נפשי: כרמל · בעוד הכר מלא ה שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראי' המלילות כרמל וכן * כרמל בצקלונו: (א) שלמים · * שמטילים שלום בעולם · דבר אחר שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: (ג) ואת כל החלב וגו' · להביא חלב שעל הקבה ו דברי רבי ישמעאל רע"א להביא חלב שעל הדקין *: (ד) הכסלים · פלנקי"ן בלע"ז שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא' בגובה הכסלים והם מלמטה וזה החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז לונבי"לוש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו: היותרת · הוא דופן המסך ז שקורין איבר"יש ובלשון ארמי חצרא דכבדא: על הכבד · שיטול מן הכבד עמה מעט ▮ ובמקום אחר הוא ט אומר * ואת היותרת מן הכבד: על הכבד ועל הכליות · לבד מן הכבד ולבד מן הכליות י יסירנה לזו: (ה) על העולה · מלבד העולה למדנו שתקדים עולת תמיד כ לכל קרבן על המערכה: (ז) אם כשב · לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באימורי העז שהכשב אליתו קריבה לכן נחלקו לשתי ל פרשיות:

במדבר כ"ה ת"כ · שמות ט' · איכה ג' תהלים קי"ט · מלכי' ב' ד' ת"כ · חולין פר"ג · ויקרא ט'

שפתי חכמים

א פירש פ"י מלח המים נקרבים במזבח כי במלח מתולדות המים: ב ואז אני יכול לפרשו חובה: ג והא דלעיל סוף פרש' יתרו לא הביא כ"א ג' ולא הביא זה י"ל דלעיל פי' אליבא דרבי ישמעאל והכא פי' אליבא דרבי שמעון דפירש האי ואם יהיה היובל חובה: ד פירש שנתן שני סימנים האחד שבאה אביב שפירשו בשעת בישול התבואות דהיינו בתחילת הקציר והשני שהיא באה מן השעורים מגזרה שוה דאביב אביב: ה פיר' שמלת כרמל מלה מורכבת כר מלא: ו פי' וכ"ש שעל הדקים שיש בה שני סימנים של אסור שהן תותב וקרום ונקלף ולר"ע דווקא דקים משום שיש בה שני סימנים תותב וגם קרום ונקלף אבל שעל הקיבה אינו תותב שא חתיכו' חתיכות חלב יש ופי' תותב שאלה כמו היא שאלת מתרגמינן היא תותביה: ז פירש המסך המבדיל בין איברי הנשימה ובין הדקי' ונקט בלשון התלמוד אבר הכבד: ח ויהיה פירש על עם קצת מן הכבד דלא"ל כל הכבד א"כ יפירש מבעי ליה: ט פי' והראיה על זה שעל הכבד הוא מן הכבד וכו': י ומה שהקשה הר"אם דלמעלה פירש על עם וכאן פירש על לבד יש לומר דמלת על יש לו שני פירושים עם ולבד וגבי כליות ע"כ צריך לפרש לבד מן הכליות דהא כל הכליות היו מקטירים לגבי מזבח והא דפירש על הכבד לבד מן הכבד לאו למימרא דעל גבי הכבד פירוש לבד אלא בא לפרש שלא נטעה לומר שלא לקחו מן היותרת הדבוק בכבד אלא מה שדבוק עם מקצת הכבד שמקטירים המזבחה לכן פירש לבד מן הכבד כלומר שכל היותרת היו מקטירים עם אותו מקצת שדבק בכבד: כ לאו מעל העולה דייק שתקדים דהא לא משתמ' מעל שפירש לבד אם להקדים אם לאחר אלא מדכתיב בתריה אשר על העצים אשר על האש משמ' שכבר ערכו העולה על העצים אשר על האש: ל פירש ולא בפרשה אחת כמו בעולת נדבה דכתיב ביה ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העזים ונומר:

א שהרי

נוקבו

כל השורים:

אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב: ט וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה
לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה
יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת
כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב: י וְאֵת שְׁתֵּי (ג' חסרים בסדרא:)
הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים
וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: (כל אורייתא חסר בת"ב: ג' מלא:)
יא וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה
לַיהוָה: פ יב וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ
לִפְנֵי יְהוָה: יג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ
וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יד וְהִקְרִיב
מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב: (כל אורייתא חסר בת"ב:)
טו וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד
עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: טז וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה
לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה: יז
חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב
וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ: פ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־ (רביעי)
ד מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר
לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה: ג אִם
הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב
עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַיהוָה
לְחַטָּאת: ד וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַפָּר
ושחט

אונקלוס

קורבניה ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון (עיין בת"א)
בני אהרן ית דמיה על מדבחא סחור סחור:
ויקרב מנכסת קודשיא קורבנא קדם יי תרביה (עיין בת"א)
אליתא שלמתא לקביל שדרתא יעדנה וית (חולין י"א)
תרבא דחפי ית גווא וית כל תרבא דעל גווא:
וית תרתין כולין וית תרבא די עליהון דעל
גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא
יעדינה: ויסקיניה כהנא למדבחא לחים
קורבנא קדם יי: ואם מן בני עזיא קורבניה (כריתו' כ"ב)
ויקרביניה קדם יי: ויסמוך ית ידיה על רישיה (עיין בת"א)
ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן (קידוש' ל"ו כ"א)
ית דמיה על מדבחא סחור סחור: ויקריב
מניה קורבניה קורבנא קדם יי ית תרבא
דחפי ית גווא וית כל תרבא דעל גווא: וית
תרתין כולין ית תרבא די עליהון דעל גיססיא
וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה:
ויסקינון כהנא למדבחא לחים קורבנא (עיין בת"א)
לאתקבלא ברעוא כל תרבא קדם יי: קים
עלם לדריכון בכל מותבניכון כל תרבא וכל (עיין בת"א)
דמא לא תיכלון: ומליל יי עם משה למימר: (עיין בת"א)
מליל עם בני ישראל למימר אנש ארי יחוב (יומא ל"ו)
בשלו מכל פיקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא
ויעבד מחד מנהון: אם כהנא רבא יחוב (סנ' ע' ק"כ)
לחובת עמא ויקריב על חוביה דחב תור בר (מגילה ט')
תורי שלים קדם יי לחטאתא: וייתי ית (יבמות ט')
תורא לתרע משכן זמנא לקדם יי ויסמוך ית
ידיה על ריש תורא ויכוס ית תורא קדם יי:
ויסב

רש"י

(ח) וזרקו. שתי מתנות שהן ד' וע"י הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע א אלא בחטאת: (ט) חלבו. המובחר שבו ומהו זהו האליה תמימה: לעומת העצה. למעלה מן הכליות היועצות: (יא) לחם אשה לה'. לחמו של אש ב לשם ג גבוה: לחם. לשון מאכל וכן * נשחיתה עץ בלחמו. * עבד לחם רב. * לשחוק עושים לחם: חקת עולם. יפה מפורש בת"כ ד וכל הפסוק: (ב) מכל מצות ה'. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו ה לאו וכרת*: מאחת מהנה. * ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון ו נח מנחור דן מדניאל: (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. * מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת ז מעשה כמו שנ' לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא זה שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל: פר. * יכול זקן ח תלמוד לומר בן אי בן יכול קטון תלמוד לומר פר הא כיצד זה פר בן ג': (ה) אל

(ירמי' י"א · דניאל י' · קהלת י' · ת"כ · סנ' פ' י"ג · ת"כ הוריו' פ' ב' · ת"כ)

שפתי חכמים

א שהרי בחטאת הפנימי כתוב וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן הדם ובחטאת חיצונה כתיב ולקח הכהן מדם חטאת באצבעו ונתן על קרנות המזבח ומה שלא כתב זה לעיל גבי בקר ונתן השלמים תירץ (בג"א) מפני שלעיל אין כ"כ ראיה דשמא הוריקה באצבע אע"ג דלא כתיב ביה אצבע ילפינן סתום מן המפורש הכתוב בחטאת לכך המתין עד סוף כל הקרבנות וכיון שלא נכתב בשום קרבן באצבעו רק בחטאת ש"מ וכו': ב כי משקל פיעל בשם נקודות שוה בסמוך ובמוכרת ואינו כשאר סמוכים הנקודים בח"טף: ג כי פירש לה' לשם יי' לא שיתנהו לו כי כבר כתוב אם ארעב לא אומר לך: ד ולמדו מזה שאסור חלב אף בבית עולמים ובזמן הבית ושלא בזמנו בארץ ובחוצה לארץ וכן מפורש בפרק קמא דקדושין: ה לאפוקי מילה ופסח דאין בו אלא כרת ולא על דבר שיש בו לאו ומיתת ב"ד ולא כרת כגון מכה אביו ואמו וגונב נפש מישראל וזקן ממרא ולא על שזדונו לאו וכרת ואין בו מעשה כמו מקלל אביו ועדים זוממים ומגדף ומכשף והיסי' ומדית ונביא שקר ולמדו כל זה מדכתיב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה וכתי' והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה שנג' כל התורה לשגגת עבודת אלילים שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת: ו מדכתיב מאחת משמע אפילו מקצת וא"ל אפי' אות אחת דדרשינן ג"ב אחת כלו' כאלו כתיב אחת דמשמע שם כולו לכן אמרינן דאינו חייב אלא עד שיכתוב שם משמעון שהוא שם שלם והוא מקצ' השם: ז כלומר שתחילה נעלם ממנו הדין והורה שלא כהלכה ועשה הוא עצמו על פי שקול דעתו אבל אם הורה הכהן לאחרים ועשו על פי הוראתו פטור הכהן מדכתיב על חטאתו אשר חטא: ח פירש אלו לא כתיב אלא פר ה"א אפילו בן ד' וה' שנה קמ"ל בן בן דכל מקום שנא' בן בן שתי שנים הוא דכתיב קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים אף בשנים וכמו שאיל הוא בן שתי שנים כך עגל בן בקר הוא בן שתי שנים ואלו נאמר בן וכו' פי' והספת דכתיב פר ונגם בן בקר על כרחך בכך.

ושחט את הפר לפני יהוה: ה ולקח הכהן
המשיח מדם הפר והביא אתו אל אהל מועד:
ו וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן
הדם שבע פעמים לפני יהוה את פני פרכת
הקדש: ז ונתן הכהן מן הדם על קרנות
מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל
מועד ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח
העלה אשר פתח אהל מועד: ח ואת כל
חלב פר החטאת ירים ממנו את החלב המכסה
על הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב: ט
ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן אשר
על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכליות
יסירנה: י כאשר יורם משור זבח השלמים
והקטירם הכהן על מזבח העלה: יא ואת
עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו
וקרבו ופרשו: יב והוציא את כל הפר אל
מחוץ

אונקלוס

ויסב כהנא רבא מדמא דתורא ויעיל יתיה
למשכן זימנא: ויטבול כהנא ית אצבעיה
בדמא וידי מן דמא שבע זימנין קדם יי קדם
פרוכתא דקודשא: ויתן כהנא מן דמא
יומא כ"ח על קרנת מדבח קטורת בוסמיא קדם יי דבמשכן
זימנא וית כל דמא דתורא ישוד ליסודא
דמדבחא דעלתא דבתרע משכן זימנא: וית
כל תרב תורא דחטאתא יפריש מניה ית תרבא
דחפי על גווא וית כל תרבא דעל גווא:
וית תרתין כוליין וית תרבא די עליהון דעל
גססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא
יעדינה: כמא דמתפרש מתור נכסת קודשיא
ויסקינון כהנא על מדבחא דעלתא: וית
עיין בת"א משך תורא וית כל בסריה על רישיה ועל
עיין בת"א כרעוהי ובני מעוהי ואוכליה: ויפיק ית כל תורא
עיין בת"א מברא

בעל הטורים

י' מלא בתורה:

ד' מלא בתורה:

מזבח קטורת הסמי' בפרשת כהן משיח כתיב קטורת הסמי' ובפרשה שאחריה כתיב מזבח קטורת לפי שכ"ג מתעשר בקטור' הוסיף לומר סמים:

ג' מלא בתורה:

ל' ומלא:

בכל כפרות כתיב כפרה וסליחה חוץ מכהן גדול לפי ששגגת תלמוד עולה זדון:

רש"י

(ה) אל אהל מועד. למשכן ובבית עולמים
א להיכל: (ו) את פני פרכת הקדש.
תו"כ * כנגד מקום קדושתה מכוון. ב כנגד בין הבדים
יומא כ"ד לא היו נוגעים דמים בפרכת ג ואם נגעו נגעו *:
זבחים כ"ה (ז) ואת כל דם. ד שירי הדם *: (ח)
ואת כל חלב פר. חלבו היה לו לומר מה תלמוד
לומר פר לרבות פר של יום הכפורים לכליות
ת"כ ה ולחלבים ויותרת *: החטאת. להביא שעירי
ת"כ ע"א לכליות ו ולחלבים ויותרת *: ירים ממנו.
מנחות ע"ג * מן המחובר ז שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו
ת"כ: (י) כאשר יורם. מאותן אמורין
המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פירש בזבח
השלמים שלא פירש ח כאן אלא להקישו לשלמים
זבחים: ב' * מה שלמים לשמן ט אף זה לשמו ומה שלמים שלום
לעולם אף זה שלום לעולם. ובפחיתת קדשים
מצריכו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד
י בקדשים בפרק איזהו מקומן: על הכבד על
הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת
הן כמו מלבד: (יב) אל מקום טהור. לפי שיש
מחוץ לעיר מקום מוכן טומאה להשליך אבני מנוגעות
ולבית הקברות הוצרך לומר ומחוץ למחנה זה שהוא
חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מחוץ למחנה. חוץ
לשלש מחנות כ ובבית עולמים חוץ לעיר ל כמו
שפירשוהו רבותינו במסכת יומא ובסנהדרין:
אל

שפתי חכמים

צריך לפר' פר הגמור לבן דהיינו בן שלשה שנים. וא"ת והא פירש רש"י לעיל ומן הבקר פרט לזקן וכו' וי"ל ה"א לתעוטי קרא זקן גבי עולה אבל חטאת ה"א אפילו זקן כשר ת"ל בן ולא זקן: א דלאו דווקא משכן אלא ה"ה במקדש מדכתיב בפרשת חקת את משכן יי' טמא וכתיב בתר הכי את מקדש יי' טמא ודרשו רז"ל אם נאמר משכן לחוד נאמר מקדש ואם נאמר מקדש למה נאמר משכן אלא ליתן ושל זה בזה של זה בזה ש"מ שאין הפרש ביניהם אלא שתפס הכתוב בלשונו המשכן שהיתה בזמנו שעה והא דלא פירש זה לעיל גבי ואל פתח אהל מועד וגו' משום דהתם קאי על העזרה ושם העזרה אחד ה"א הן במשכן הן בבית עולמי' אבל גבי אהל מועד דלא שייך שם אהל מועד אלא במשכן וקדושת משכן מתחלף מקדושת בית עולמים דזה קדושתו לפי שעה וזה קדושתו קדושת עולמים: ב דאל"כ הקודש ל"ל אלא שאין הזיה כשירה בכל רוחב הפרוכת רק במקום שהוא כנגד בין בדי ארון הקודש: ג מדלא כתיב על פרוכת משמע אף אם לא יגע: ד וא"ת שכבר הזה ממנו קרי ליה כל הדם ללמד שהשוחט צריך שיקבל כל דמו של פר וכאלו אחר ואת כל הדם הפר יקבל ואח"כ יזה ואחר הזיה ישפך הנותר: ה כתב הר"א וכך שנו נ"כ גבי ואת כל דם הפר ישפך דמו הל"ל וכו' אלא לרבות פר יום כיפור לשפיכה ורש"י ז"ל לא הביא רק מה שדרשו בפסוק ואת כל חלב פר ולא ידעתי למה ונראה משום דפליגתא דר"ע ורבי ישמעאל היא והובא בילקוט בזאת הפרשה דף קכ"ו ע"ש. (נ"א) רש"י לא הביא זה מפני שבפרק ב' דזבחים דרש הך קרא לאיתויי אחריתי שהשוחט צריך לקבל כל דם הפר: ו כך היא הגירסא בת"כ אבל בנוסח שלנו לרבות שעירי ע"א לכל האמור בענין ולא"פ שאין בע"א אלא שעיר אחד בלבד הבא עם פר העולה כמ"ש בפ' שלח לך שהרי הכהן המשיח בשגגת ע"א שעיר הוא מביא כהדיוט י"ל מפני שהשבטים כלם היו מביאים כל אחד פר לעולה ושעיר לחטאת בשגגת הוראות כ"ד ביע"א וא"כ היו י"ב שעירים כדאית' בהוריות ז ופירש ממנו בעודו שלם: ח פירש והלא כי הכי דפירש בזבח השלמים לכולהו חלבים בפרט ה"כ פירש להו הכא גבי פר כהן משיח: ט מדכתיב ואם זבח שלמים וגו' ש"מ דקפיד רחמנא שיהא הזבח לשם שלמים: י פי' משום דבעי לאגמורי פר העלם של צבור לשעירי ע"א אייתר' הכבד ושתי כליות תלאייתקש להדדי לענין הקטרת אימורים כדאמרינן בזבחי' פר' בית שמאי ופר העלם צבור לא כתיב ביה כליות ויותר' לא תהקיש דפר כהן משיח דכתיב ועשה לפר כאשר עשית לפר החטאת ותכיא לפר זה פר העלם צבור לפר החטאת זה פר כהן משיח וזה פר כהן משיח יש באימורין כ' כליו' והיותר' אף פר העלם צבור כן ואיכן למלין לאחר מן הלמד הוצרך הכתוב לכתוב קרא כאשר יורם בפר כהן אע"פ שאין צריך ליה לגופ' לומר אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לפר העלם דבר של ציבור ולמדנו מזה שאם לא היה כתיב בי בפי' לא היה יכולים שעירי ע"ז ללמוד מפר העלם דבר מש"ס דבר הלמד בהקש אינו חוזר ומלמד בהיקש: כ מדכתי' כאן מחנה ולקמן בפ' ע כתיב כאשר עשה לפר החטא' כן יעשה לו וגו' ור הכי כפי' יהו נית את הפר אל מחוץ למחנ' ל"ל אלא ודאי מיותר הוא כדי לדרוש ממנו יעוד מחנה אחת ומחנ' ג' מחנה מדכתי' בד' כוהוציא את הדשן מחוץ למחנ' דלא הל"ל רק והוציא את הדשן ואנא ידענ' שחוץ למחנ' היא כדכתי' בפ' זו אל מחוץ למחנ' אל מקום שם ר"ל שפך הדשן והוא חוץ למחנ' אלא ודאי מיותר הוא לדרוש ממנו יעוד מחנ' אחת דהיינו חוץ לג' מחנו' וג' מחנו' הן מחנה שכינה היא מפתח העזרה ולפנים ומפתח העזר' עד פתח הר הבית היא מחנה לויה ומפתח הר הבית עד שער העיר היא מחנה ג' ומשער העיר ולחוץ הוא חוץ לג' מחנות: ל (כח"י) תימה לי והלא אין חילוק בין בית עולמי' ובין שילה ושאר מקומות ובכל מקום היכן שהיה הארון שם היו ג' מחנות ובהדיא אמרינן בפ' נגמר הדין וכו' ע"ש ותירץ ואולי הוא ט"ס וצ"ל בירושלים:

מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן
ושרף אתו על עצים באש על שפך הדשן ישרף:
פ יג ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם
דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות יהוה
אשר לא תעשינה ואשמו: יד ונודעה
החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר
בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל מועד:
טו וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש
הפר לפני יהוה ושחט את הפר לפני יהוה:
טז והביא הכהן המשיח מדם הפר אל אהל
מועד: יז וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה
שבע פעמים לפני יהוה את פני הפרכת:
יח ומן הדם יתן על קרנת המזבח אשר
לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל הדם ישפך
אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד:
יט ואת כל חלבו ירים ממנו והקטיר
המזבחה: כ ועשה לפר כאשר עשה לפר
החטאת כן יעשה לו וכפר עלהם הכהן ונסלח
להם: כא והוציא את הפר אל מחוץ למחנה
ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון חטאת
הקהל הוא: פ כב אשר נשיא יחטא ועשה
אחת מכל מצות יהוה אלהיו אשר לא תעשינה
בשגגה

אונקלוס

מברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד
קיטמא ויוקד יתיה על אעיא באשתא על (עיין בת"א)
אתר בית מישד קיטמא יתוקד: ואם כל
כנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא
מעיני קהלא ויעבדון חד מכל פקודיא דיי (יבמות ט')
דלא כשרין לאתעבדא ויחובון: ותתידע
חובתא דחבו עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי
לחטאתא וייתון יתיה לקדם משכן זמנא: (סוטה מ"ד)
ויסמכון סבי כנשתא ית ידיהון על ריש תורא
קדם יי ויכוס ית תורא קדם יי: וייתי כהנא
רבא מן דמא דתורא למשכן זמנא: ויטבול
כהנא אצבעיה מן דמא וידי שבע זמנין קדם
יי ית קדם פרוכתא: ומן דמא יתן על קרנת
מדבחא די קדם יי דבמשכן זמנא וית כל דמא (יומא מ"ח)
ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא דבתרע משכן (כ"ו כ"ס)
זמנא: וית כל תרביה יפריש מניה ויסיק (פסחי' ס"ח)
למדבחא: ויעביד לתורא כמא דעבד לתורא
דחטאתא כן יעביד ליה ויכפר עליהון כהנא
וישתביק להון: ויפק ית תורא למברא (סנה' מ"ב)
למשריתא ויוקד יתיה כמא דאוקיד ית תורא (יומא ס"א)
קדמאה חטאת קהלא הוא: אם רבא יחוב (סנה' מ"ב)
ויעביד חד מכל פקודיא דיי אלהיה דלא (עיין בת"א)
כשרין

בעל הטורים

צותה התורה לשרוף קרבנו של כהן משי' בפרהסיא בחוץ על שפך הדשן שלא יתביי' אדם להתודו' על חטאו שהרי כ"ג חטא והתודה להבי' קרבן על חטאו: קכ"א להקריב ב"ד קרבן שאם טעו בהוראה:

ד' ומלא:

ל' חסר את:

כולם חסר בר מן ד':

חטאת הקהל וסמיך ליה אשר נשיא יחט' לומר לך כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא חוטא:

רש"י

אל שפך הדשן · מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנ' והוצי' את הדשן [א] אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף · *שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו (ת"כ) אין [ב] שם דשן: (יג) עדת ישראל · *אלו [ג] סנהדרין: (ת"כ) ונעלם דבר · טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: הקהל ועשו · *שעשו צבור [ד] על (ת"כ) פיהם: (יז) את פני הפרכת · ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת *אף כאן כשחטא כהן (זבחי' מ"א) משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש משחטאו כולם ח"ו נסתלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד · *זה יסוד מערבי שהו' (ת"כ) כנגד [ה] הפתח: (יט) ואת כל חלבו ירים · (זבחי' ער"ה) ואף על פי שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה ונו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזע' על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: (כ) ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת [ו] כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות [ז] שפירש שם שלא פירש כאן ולכפול במצות העבודות [ח] ללמד שאם חסר אחת מכל המתנו' פסל לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון [ט] שנתנן במתנ' אחת כפר הוצרך לומר כאן במתנה אחת מהן מעכבת: (כב) אשר (ת"כ) נשיא יחטא · *לשון אשרי [י] הדור שהנשיא שלו (הורי' פ"ג) נותן

שפתי חכמים

[א] כלומר לא הדשן המסולק מן המאכולת הפנימיות שהוא הדשן אשר תאכל האש את העולה באותו יום כי אותו דשן אין שופכים אותו מחוץ למחנ' אלא היה מותה ממנו מלא המחת' בכל יום ונותנו בעזרה במזרחו של כבש כדכתיב והרים את הדשן וגו': [ב] וא"ת מנ"ל דלמא הא דכתי' לעכובא היא שאם אין שם דשן פסול· וי"ל דלא הל"ל אלא על הדשן ישרף מאי על שפך הדשן לא ודאי על מקום הדשן אף על פי שאין שם דשן כלל: [ג] משום שנא' כאן עדה ונאמר להלן עדה ושפטו העדה והצילו העדה מה עדה האמורה להלן ב"ד אף עדה האמורה כאן ב"ד ומדכתיב עדת ישראל ש"מ העדה המיוחדת שבישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית: [ד] ומלת והקהל נדרש לפניו ולאחריו ונעלם מעיני הקהל שהם סנהדרי גדול' והורו שלא כהלכה יאמרו לעם מותרים אתם הקהל · ועשו שעשו הקהל מעשה על פיהם ואז מביאים סנהדרי גדולה פר בן וגו': [ה] דאל"כ אשר פתח אוהל מועד ל"ל· וא"ת למה לא פי' רש"י זה לעיל בפר כהן משיח וי"ל דהא דפי' רש"י הכא אל יסוד מערבי ר"ל היינו לעכובא דלא תימא משום הכי שופך אל יסוד מערבית משום שפוגע תחילה באותו דוא כשבוא יוצא מאהל מועד אחר שהשלים ההזיה של פנים ומשום דאין מעבירין על המצות הוא לכן בא הכתו' השני ללמוד שמצוה בהכי הוא דוקא ולא משום אין מעבירין · ונפרק איזהו מקומן תירץ רש"י בענין אחר למה שינה פעם שנייה אל פתח אהל מועד ויש לייסב בענין אחר לפי תירוצו ודו"ק: [ו] הוסיף מלת זה על מלת לפר החטאת משום דאילו היה הראשון שעיר או כבש היה נכון לומר ועשה לפר כאשר יעשה לשעיר או לכבש אבל אינו נכון לומר ועשה לפר כאשר עשה לפר מ"ה הוסיף מלת זה · ואינו נכון כמו לומר ועשה לפר זה כאשר לפר חטאת כ"א בתוספו' מלת ראשון משום הכי הוצרך לו' כמו שמפורש בפר כהן משיח וכו' דלא נטע' לומר דלמא בפר אחר קמיירי דהיינו בפר יום כיפור א"צ שלא הוזכ' עדיין לכן הוסיף מלת ראשון: [ז] ומה שאמר להביא כליות ויותרת ולא הזכיר החלבי' שכולם בכללים בנאמר ואת כל חלבו יקטיר זה הוא אליבא דרבי יוסי וכבר פירשתיו לעיל במה שפירש רש"י ובשחיטת קדשים וכו' דאין למידין לחד מן הלמד · ומה שאמרו לכפול הוא אליבא דרבי ישמעאל: [ח] וה"פ ועוד למידין מתוך פירש מועשה לפר ונזהר שיזרוק דם כמו שיזרוק בפר אליבא דתנא קמא בת"כ ולא אליבא דרבי ישמעאל: [ט] כפר אפי' במתנה אחת פר' פר החטאת וכ"ת והלא בהדיא כתיב ביה שירוק הדם ל"פ לכפול אותה שני פעמים שאם חסר וכו': [י] פי' משום דשני קרא ולא כתב אם נשיא בדיקה אחת נעשית לו כפרה ואינו מעכב הכפרה אבל במזבח הפנימי לא נעשית לו כפרה: וא"ת כמו דכתיב אם הכהן המשיח ואם כל עדת וכו':

בשגגה ואשם: כג או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים: כד וסמך ידו על ראש השעיר ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה לפני יהוה חטאת הוא: כה ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח העלה: כו ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב זבח השלמים וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו: פ

חמישי

כז ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצות יהוה אשר לא תעשינה ואשם: כח או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא: כט וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט את החטאת במקום העלה: ל ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח: לא ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים והקטיר הכהן המזבחה לריח ניחח ליהוה וכפר עליו הכהן ונסלח לו: פ לב ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה: לג וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט אתה לחטאת במקום אשר ישחט את העלה: לד ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח: לה ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים והקטיר הכהן אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו: ס

ששי

ה

א ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו: ב או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או

בנבלת

אונקלוס

כשרין לאתעבדא בשלו ויחוב: או אתידע ליה חובתיה דחב בה וייתי ית קורבניה צפיר בר עזין דכר שלים: ויסמוך ידיה על ריש צפירא ויכוס יתיה באתרא דיכוס ית עלתא קדם יי חטאתא הוא: ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית דמיה ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא: וית כל תרביה יסק למדבחא כתרב נכסת קודשיא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה וישתביק ליה: ואם אינש חד יחוב בשלו מעמא דארעא כמעבדיה חד מפקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויחוב: או אתידע ליה חובתיה דחב וייתי קורבניה צפירת עזי שלמא נוקבא על חובתיה דחב: ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתרא דעלתא: ויסב כהנא מדמה באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא דאתעדא תרב מעל נכסת קודשיא ויסק כהנא למדבחא לאתקבלא ברעוא קדם יי ויכפר עלוהי כהנא וישתביק ליה: ואם אימר ייתי קורבניה לחטאתא נוקבא שלמא ייתינה: ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא ויכוס יתה לחטאתא באתרא דיכוס ית עלתא: ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא דמתעדא תרב אימר מנכסת קודשיא ויסק כהנא יתהון למדבחא על קורבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא על חובתיה דחב וישתביק ליה: ואינש ארי יחוב וישמע קל מומי והוא סהיד או חזא או ידע אם לא יחוי ויקבל חוביה: או אינש דיקרב בכל מדעם מסאב או בנבלת חיתא מסאבתא או

בנבלת

רש"י

מתן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: (כג) או הודע. כמו ואם הודע הדבר הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקום או וכן *או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: (כד) במקום אשר ישחט את העולה. *בצפון שהוא א מפורש בעולה: חטאת הוא. לשמו כשר ב שלא לשמו פסול: (כה) ואת דמו. שירי ג הדם: (כו) כחלב זבח השלמים. כאותן אימורין המפורשים בעז ד האמור אצל שלמים: (לא) כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: (לב) ושחט אותה לחטאת. שתהא שחיטתה לשם חטאת: (לה) כאשר יוסר חלב הכשב. שנתרבו אימוריו באליה אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האמורין: אשי ה'. כל מדורות האש ה הצבויות לשם פוא"י ילי"ש בלע"ז: (א) ושמעה קול אלה. *בדבר שבועה עד בו ו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו: (ב) או נפש אשר תגע וגו'. ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים ...

שפתי חכמים

א וא"ת והלא כבר נאמר בפ' צו במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת וי"ל לקבוע חובה שלא תהא שחיטתו אלא בצפון ואם לא נשחט בצפון יהא פסול: ב פי' מדכתיב הוא דרשינן הכי דהוא משמע בהווייתו כלומר להביאו תחילה לשם חטאת אבל אם אינו בהווייתו דכששחטו שחטו לשם עולה פסול לה לגמרי: ג לא כל דמו שכבר נתן ממנו על קרנות המזבח: ד אמר באותן אימורים במקום בא תו חלב המזבח מילת בחלב מפני שאין כוונת הכתוב לפרש החלב כי מאמר ואת כל חלבו כולל כל החלבים רק כוונת הפסוק הוא להוסיף איתרת והכליות שאינן נכללים במאמר כל חלבו ואמר המפורשים בעז האמור אצל השלמים לפי שזבח השלמים של כבש נכלל בו גם האליה בכלל אימורים וחטאת של נשיא היא עז ואין לו אליה: ה פי' ולא על האש היורדות מן השמים שהיא אש י"י ממש דאותה אש אחת היא ונקרא כתיב אשי לי"י שהם עשויות לשם ה': ו מוהא ועד יתירה יליף לאפוקי בעד מפי עד או קרוב או פסול אע"פ ששמע קול אלה פטור וללמד עוד והוא עד עתה בשעת השבועה שהוא עד בדבר וכו': א. שלא ...

בעל הטורים

כל פ' ויקרא הוא כר מן ד' היא:

קכ"ב להביא היתר קרבן קבוע על שגגת חיוב כרת:

צ' כאשר הוסר חלב ומעת הוסר התיר לומר שמעת הוסר התמיד ... הוסר כל חלב שבזכותו נשתל' ברכה בכל:

קכ"ג מצות עדות:

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
זבחי' מ"ט
זבחי' נ"ו
יומא נ"ו
זבחי' נ"ד
מנח' ד'
זבחי' נ"ח
עיין בת"א
עיין בת"א
זבחי' נ"ו
יומא נ"ו
זבחי' ב"ד
מנח' ד'
זבחי' ד'
ז' נ"ח
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
שמות כ"א
זבחי' מ"ט
זבחי' ו'

בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה
או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא
ואשם׃ ג או כי יגע בטמאת אדם לכל
טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע
ואשם׃ ד או נפש כי תשבע לבטא בשפתים
להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם
בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת
מאלה׃ ה והיה כי יאשם לאחת מאלה
והתודה אשר חטא עליה׃ ו והביא את
אשמו ליהוה על חטאתו אשר חטא נקבה מן
הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר
עליו הכהן מחטאתו׃ ז ואם לא תגיע ידו
די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים
או שני בני יונה ליהוה אחד לחטאת ואחד
לעלה׃ ח והביא אתם אל הכהן והקריב
את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו
ממול ערפו ולא יבדיל׃ ט והזה מדם

החטאת

בעל הטורים

אם לוא יגיד מלא וי"ו קרי ביה אם לו יגיד בוי"ו פי' שהגיד לו כבר שם טוב אינו חוזר ומגיד׃

ו' פתחין׃

קב"ד מצות קרבן עולה ויורד׃

י"ג מלא׃

קכ"ה שלא להבדי' הראש בחטא' העוף׃

ל' וקדמא לא יבדיל׃

אונקלוס

תולדות אהרן

בנבלת בעירא מסאבא או בנבלת רחיש מסאב
ויהי מכסא מניה והוא מסאב וחב׃ או ארי
עיין בת"א — יקרב בסואבת אנשא לכל סאובתיה דיסתאב
עיין בת"א — בה ויהי מכסא מניה והוא ידע וחב׃ או
עיין בת"א — אנש ארי יקיים לפרשא בספון לאבאשא או
עיין בת"א — לאוטבא לכל די יפרש אנשא בקיום ויהי
עיין בת"א — מכסא מניה והוא ידע וחב לחדא מאלין׃
עיין בת"א — ויהי ארי יחוב לחדא מאלין ויודי דחב עלה׃
עיין בת"א — וייתי ית חובתיה לקדם יי על חובתיה דחב
נוקבא מן ענא אימרתא או צפירת עזי לחטאתא
ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה׃ ואם לא תמטי
הוריות ט' — ידיה כמיסת אימרא וייתי ית חובתיה דחב
תרתין שפנינין או תרין בני יונה לקדם יי חד
לחטאתא וחד לעלתא׃ וייתי יתהון לות
עיין בת"א — כהנא ויקריב ית דלחטאתא קדמיתא וימלוק
ית רישיה מקביל קדליה ולא יפריש׃ וידי
זבחי' ס"ד — מדמא חטאתא על כותל מדבחא ודישתאר

בדמא

רש"י

שבועו' י"ד; ת"כ; ת"כ; שבועו' פ"ק; ת"כ; שבועות פר"ב; שבועו' כ"ו; זבחי' כ"ו; זבחי' ד'

א: או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במסכת שבועות נדרש כן׃ ונעלם ממנו ׳ [ב] הטומאה *׃ ואשם ׳ באכילת קדש או בביאת מקדש׃ (ג) בטמאת אדם ׳ [ג] טומאת מת *׃ לכל טומאתו ׳ *לרבות טומאת מגע זבין וזבות׃ אשר יטמא ׳ לרבות הנוגע בבועל נדה׃ בה ׳ *לרבות בולע נבלת [ג] עוף טהור ונעלם ולא ידע שנטמא [ד] הטומאה׃ ואשם ׳ באכילת קדש או [ה] בביאת מקדש׃ (ד) בשפתים ׳ ולא [ו] בלב *׃ להרע ׳ לעצמו או להטיב לעצמו [ז] כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן׃ לכל אשר יבטא ׳ לרבות לשעבר׃ ונעלם ממנו ועבר [ח] על שבועתו ׳ *כל אלה בקרבן עולה ויורד [ט] כמפורש כאן ׳ [י] אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם׃ (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה ׳ *חטאת קודמת לעולה לה"ד לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו *׃ ולא יבדיל ׳ אינו מולק אלא [כ] סימן א'׃ ערף ׳ הוא גובה הראש המשופע לצד הצואר׃ מול ערף ׳ מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר׃ (ט) והזה מדם החטאת ׳ בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח׃ חטאת היא ׳ לשמה כשרה [ל] שלא לשמה פסולה׃ (י) כמשפט

שפתי חכמים

א שלא תטעה לומר שמפני נגיעה בטומאה לבדה שנעלמה ממנו ואח"כ נודעה לו הוא מביא קרבן ולפי' אמ' ולאח' הטומאה אבל קדשים וכו' והוכחתו מדכתיב ואשם כלו' באכיל' קדשים או בביאת מקדש פי' לאחר טומאה זו לא"כ אמאי ואשם לפי שהוא כשוגג יביא קרבן ׳ ואין לומר מנא ליה לרש"י שיאכל קדשים או יכנס למקדש דלמא כשעושה עבירה אחרת חייב ׳ י"ל דהוכחת רש"י מדכתיב כאן לכל טומאתו ובפר' חקת כתיב עוד טומאתו בו מה להלן מיירי בטומאת מקדש אף הכא מיירי בטומאת מקדש כלומר שנכנס למקדש וכתיב כאן בטומאת אדם וכתיב בפרש' בו בטומאת אדם מה התם אכילת קדשים אף הכא אכילת קדשים׃ ב פיר' ולא המקדש וקדשיו מדכתיב ונעלם ממנו והוא טמא על העלם טומאה הוא חייב ולא על העלם מקדש׃ ג שמטמא בבית בליעה אדם לטמא בגדים שאם אכלה ונכנס למקדש חייב ׳ וא"ת והא מלת בה מיעוט הוא ׳ כבר תרצו בגמרא משום דהוא מיעוטא מיותר דהא כתיב בפרש' עולה ויורד או כי יגע בטומאת אדם אלמא דבר בנגיעה אין דלאו בר נגיעה לא ונבילת עוף טהור אינה מטמא בנגיעה אם כן בה דכתב רחמנא ל"ל והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות׃ ד (בח"י) נ"ל שהוא טעות סופר וצ"ל והוא ידע ששכח הטומאה והוא דבור בפני עצמו וה"פ והוא ידע ר"ל עכשיו נודע לו ששכח הטומאה כשאכל הקודש או נכנס למקדש וע"ש׃ ה מב"ש דלעיל ׳ אך קשה בשלמא התם א"ש דכתיב ונעלם ואשם שמפני שנעלם ממנו הטומאה נכנס למקדש אבל הכא כתיב והוא ידע ואשם וכי מפני שידע שהוא טמא אכל קודש או נכנס למקדש ׳ ושמא י"ל דמקרא מסורס הוא והכי קאמר ונעלם ממנו ואשם מפני שנעלם ממנו הטומאה נכנס למקדש ואחר כך נודע לו שהוא טמא הר"א ׳ ועי"ל י"ל דואשם ואשם לג"ש וילמד התחתון מעליון׃ ו כלומר אם גמר בלבו בשבועה שלא לאכול ולא הוציא בשפתיו השבועה ואוכל אינו חייב קרבן׃ ז לאפוקי אם נשבע להרע לאחרים כגון אכה את פלוני ושכח ולא הכה אינו חייב בקרבן והוכחתו מדכתיב להרע או להטיב מקשינא להדדי מה הטבה רשות אף הרעה רשות לאפוקי הרעה לאחרים אין לו רשות דכתיב ארבעים יכנו ולא יוסיף אבל הטבה אף לאחרים חייב והא דכתב רש"י הטבה לעצמו איידי דקאמר הרעה לעצמו קאמר נמי הטבה לעצמו ובאמת אפילו הטבה לאחרים נמי חייב כדמפרש בפר' ג' שבועות׃ ח ומקרא קצר הוא שהיה לו לכתוב ונעלם ממנו ועבר דאם לא כן על מה הוא מביא הקרבן וכי אם יעלים ממנו יביא קרבן ׳ והא דלא פירש כאן ואשם שעבר על שבועתו כדפיר' לעיל גבי ואשם דטומאה ׳ י"ל שמלת ואשם הכתובה פה כתיב אחריו לאחת מאלה דמשמע דאכולהו קאי הלכך צ"ל כדכתבנו נ"ל דקרא ונעלם ממנו מקרא קצר הוא וכאלו אמר ונעלם ממנו ועבר על שבועתו ׳ וה"א ידע פיר' ואחר כך נודע לו ואחר כך חזר ואשם לאחת מאלה וכו' והביא את אשמו וכו' הר"א׃ ט פיר' אם עשיר הוא מביא כשבה או שעירת עזים ואם דל הוא מביא שתי תורים או שני בני יונה ואם דלי דלות מביא עשירית האיפה לכן נקרא קרבן זה עולה ויורד׃ י אף על פי שאין צריך לכל זה דמקרא מלא הוא כמו שמפור' בפר' מ"מ אמר זה כדי שיאמר אבל שבועה וכו' כדכתיב בסוף הפרשה ונפש כי תחטא ומעלה מעל וגו'׃ כ בפ"ק דחולין פי' רש"י משום דכתי' ולא יבדיל ועוף הכשירו בסימן אח' וכל זה לעכב טפי מהכשר הבדלה הוא וכל הסימן הזה מצות שחיטה בעוף לכתחילה הלכך במליקה כי מלק לכוליה סימן לא הוי נבלה אבל סימן שני אפי' מצוה לכתחילה ליכא דלתקניה לחייבו בשני סימ' א"א שכבר פקעו לדנים עכ"ל׃ ל מפור' הוא לעיל בחטאת דכשבה והא דחזר וכתב לפי שזה מיירי בחטאת העוף ולעיל מיירי בחטאת בהמה ולא ראי זה כראי זה מ"ה חזר ופי' כאן׃

א פי

חטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה
אל יסוד המזבח חטאת הוא: י ואת השני
יעשה עלה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו
אשר חטא ונסלח לו: ס יא ואם לא תשיג
ידו לשתי תרים או לשני בני יונה והביא את
קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת לחטאת
לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי
חטאת היא: יב והביאה אל הכהן וקמץ
הכהן ממנה מלוא קמצו את אזכרתה והקטיר
המזבחה על אשי יהוה חטאת הוא: יג
וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת
מאלה ונסלח לו והיתה לכהן כמנחה: ס
יד וידבר יהוה אל משה לאמר: טו
נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי
יהוה

אונקלוס

עיין כת"א — כרמא יתמצי ליסודא דמדבחא חטאתא הוא:
עיין כת"א — וית תנינא יעביד עלתא כדחזי ויכפר עלוהי
עיין כת"א — כהנא מחובתיה דחב וישתביק ליה: ואם לא
הוריות ט' — תדביק ידיה לתרתין שפנינין או לתרין בני יונה
סוטה ט"ו — וייתי ית קורבניה דחב חד מן עסרא בתלת
זבחים ס"ג — סאין סולתא לחטאתא לא ישוי עלה משחא
מנחות ד' כ"ג — ולא יתן עלה לבונתא ארי חטאתא היא:
כ"ס ס"ק"א — וייתינה לות כהנא ויקמוץ כהנא מנה מלי
קומציה ית אדכרתה ויסק למדבחא על קורבניא
עיין כת"א — דיי חטאתא היא: ויכפר עלוהי כהנא על
חובתיה דחב מחדא מאלין וישתביק ליה ותהי
מנחו' ע"ג — לכהנא כמנחתא: ומליל יי עם משה למימר:
אינש ארי ישקר שקר ויחוב בשלו מקודשיא
עיין כת"א — דיי וייתי ית אשמיה קדם יי דכר שלים מן
ענא

בעל הטורים

ב' ואת השני:

שביעי

כולהון כתיב כן בר מן ב':
קכ"ו קכ"ז שלא ליתן ושלא ליתן לבונה במנח' חוטא:
ב' מלא:
ט' כתיב יו"ד:

רש"י

(י) כמשפט. כדת האמורה בעולת העוף של נדבה [א] בראש הפרשה: (יא) כי חטאת היא. ואין בדין שיהא קרבנו מהודר: (יב) חטאת היא. נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה [ב] פסולה: (יג) על חטאתו אשר חטא. כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו דקדקו רבותינו * מכאן (כריתות כ"ז) שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא מקצתן שתי תורים הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא מקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות האמורו' בענין [ג] או בעשירות או בדלות או בדלי דלות. ומה תלמוד לומר שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה [ד] והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה תלמוד לומר מאחת מאלה להשוות קלין לחמורים לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלין לעשירי' האיפה בדלי דלות *: (ת"כ) והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין [ה] זהו לפי פשוטו. * ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה (ת"כ) כהן הוא תהא כשאר מנחת נדבת כהן [ו] שהיא בכליל (מנחו' פר' ו') תהיה לא תאכל: (טו) כי תמעול מעל. * אין (ת"כ) מעילה בכל מקום אלא שנוי [ז] וכן הוא א' (ד"ה א' ה') * וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה * ומעלה בו מעל: [ח] וחטאה בשגגה (במדבר ה') מקדשי ה'. שנהנה מן ההקדש [ט] והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה * ולא ישאו עליו (ויקרא כ"ב) חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל [י] אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל תלמוד לומר תמעול מעל [כ] רבה: קדשי ה'. המיוחדים לשם יצאו [ל] קדשים קלים: איל.

שפתי חכמים

[א] פי' שהיא נחלקת בשני סימנים וככל התורות המפורשים בה ולאו כדת במקום כמשפט משום לא שייך בקרבן ש"ס דין ומשפט: [ב] פיר' כגון שאם הביאו מתחילה לשם מנחת מחבת ובעת הקמיצה קמצה לשם מנחת מרחשת או להיפך. ומה שחזר וכתבו פה מפני שזו היא מנחה ואותן דלעיל הן בהמה ועוף ולאו דאי זה כדאי זה: [ג] האחת כשבה או שעירה השני' שתי תורים או שני בני יונה השלישית עשירי' האיפה סולת: [ד] פירש החמורי' דהיינו טומאת מקדש וקדשיו שהם בכרת וקלין היא שבועות העדות שאין זדונו כרת. אבל השוה בה הכתוב המזיד לשוגג משום דבכולן כתיב ונעלם וכאן לא נכתב ונעלם. לחייב על המזיד כשוגג וקלי קלות היא שבועות ביטוי שאין זדונו כרת ולא השוה בה המזיד לשוגג. והא דכתיב אם לא תגיע ידו במעל קאמר כלומר שלא נגע ידו במעל שחייב בעבורה כשבה רק בעון יותר קל יביא שתי תורים ואם לא תגיע ידו במעל זה מה שיתחייב בעבורו שתי תורים אלא במעל קל מתכו יביא עשירית האיפה לפיכך כתב מאחת מאלה להשוות קלות לחמורות: [ה] ופי' כמנחה במנחת נדבה דלעיל שכל מנחות נדבה שיריהן נאכלין לכהנים: [ו] לכהן כדרש לפניו ולאחריו כלומר אם תהיה מנחה של חוטא לכהן תהא לכהן במנחת נדבתו וכל מנחת נדבה שיריה נאכלין לכהנים: [ז] כלומר שינה אותו מקודש לחול אף ע"פ שלא נהנה ממנו כגון אם נתן גזבר מעות של הקדש לחבירו והלך חבירו והוציאן מרשות הקדש הגזבר מעל כדתנן במסכת מעילה פר' הנהנה. והא ירס' הנהנה אין מעילה אלא שנוי ולא גרסינן בכל מקום ופירושו אין מעילה זו וכו' הר"ש: [ח] פירש דילפינן חטא חטא מתרומה בג"ש נאמר כאן וחטאה בשגגה ונאמר בתרומה ולא תשא עליו חטא ונומ' מה חטא האמור בתרומה שנהנה בה כדכתי' ואיש כי יאכל קודש בשגגה שהיא נהנה באכילתה אף חטא הנאמר כאן שנהנה מן ההקדש ואפי' לא שינהו מרשות הקדש לרשות הדיוט ולא פגם בו כגון ששתה בכוס של זהב או שנתן טבעת של הקדש בידו ופי' וחטאה או חטאה כלומר שינהו מרשות לרשות ולא נהנית או נהנית ולא שינתה מעל והביא אשמו ונומ': [ט] פי' כיוצא בזה משאר הנאות הכוללות באכילה ולא קפיד רחמנא אפגימה אף כאן כן שלא הזהיר רחמנא אלא על האוכל וכיוצא בזה ולא על הפגימה שאם לבש כסית של הקדש ונהנה בו ש"ה פרוטה אף על פי שלא פגם שוה פרוטה יהא מעל ת"ל תמעול מעל ריבה כלומר אם הוא דבר שדרכו לקבל פגם אע"פ שנהנה לא מעל עד שיפגום כדתנן הנהנה מן ההקדש אע"פ שלא פגם שוה פרוטה מעל דברי ר' עקיבא וחכ"א דבר שיש בו פגם לא מעל עד שיפגום וכל דבר שאין בו פגם כיון שנהנה מעל כיצד נתנה קטלה בצוארה וטבעת בידה ושתה בכוס של זהב מעל: [י] לאו דוקא ריבה דהא לאו מרבוי דרשינן אלא מדאקשיה לע"א דכתיב ביה מעילה וימעלו באלקי אבותם ומה ע"א דלית ביה שינוי דעד עכשיו קודם שהשתחוה לה היתה ברשותו ומותרת בהנאה ועכשיו נשתנה רשותה ונכנסה ברשות עבודת אלילים ונאסרה בהנאה שזו היא פגימה והיינו ריבה שהכתיב ריבה לה ע"י הקישה זו לאף כאן אם הוא דבר שדרכו לקבל פגם אף אם נהנה לא מעל עד שיפגום רא"ם: [כ] פי' שבשר קדשים קלים בין לפני זריקה בין לאחר זריקה אין בהם מעילה מפני שאינם מיוחדים לשם לבדו רק שאינם נאכלים אלא לפנים מן החומה והותרו להדיוט לאוכלן וכן בשר חטאת ואשמות קודם זריקה מועלין בהן אבל לאחר זריקה אין מועלין בהן כיון שהותרו לאוכלן לכהנים:

יהוה והביא את־אשמו ליהוה איל תמים מן
הצאן בערכך כסף־שקלים בשקל־הקדש לאשם:
טז ואת אשר חטא מן־הקדש ישלם ואת־
חמישתו יוסף עליו ונתן אתו לכהן והכהן יכפר
עליו באיל האשם ונסלח לו: פ יז ואם־
נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל־מצות יהוה
אשר לא תעשינה ולא־ידע ואשם ונשא עונו:
יח והביא איל תמים מן־הצאן בערכך לאשם
אל־הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר־שגג
והוא לא־ידע ונסלח לו: יט אשם הוא
אשם אשם ליהוה: פ כ וידבר יהוה אל
משה לאמר: כא נפש כי תחטא ומעלה
מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או־בתשומת
יד או בגזל או עשק את־עמיתו: כב או־
מצא אבדה וכחש בה ונשבע על־שקר על־אחת
מכל אשר־יעשה האדם לחטא בהנה: כג
והיה כי־יחטא ואשם והשיב את־הגזלה אשר
גזל

אונקלוס

ענא בפורסניה כסף סלעין בסלעי קודשא
לאשמא: ויתדחב מן קודשא ישלם וית — עיין בת"א
חומשיה יוסף עלוהי ויתן יתיה לכהנא וכהנא — עיין בת"א
יכפר עלוהי בדיכרא דאשמא וישתביק ליה:
ואם אינש ארי יחוב ויעביד חד מכל פקודיא — זבחי' מ"ט
דיי דלא כשרין לאתעבדא ולא ידע וחב ויקביל — עיין בת"א
חוביה: וייתי דכר שלים מן ענא בפורסניה — עיין בת"א
לאשמא לות כהנא ויכפר עלוהי כהנא על — עיין בת"א
שלותיה דאשתלי והוא לא ידע וישתביק ליה
אשמא הוא על חוביה דחוא חב אשמא — כריתו' י"ח
יקרב קדם יי: ומליל יי עם משה למימר: — עיין בת"א
אינש ארי יחוב וישקר שקר קדם יי ויכדיב — עיין בת"א
בחבריה בפוקדנא או בשותפות ידא או בגזלא
או אנס ית חבריה: או אשכח אבדתא ובדיב — עיין בת"א
בה ואשתבע על שיקרא על חדא מכל דיעביד — כתובו' י"ב
אינשא למיחב בהן: ויהי ארי יחטי ויחוב — ב"ק ק"ב ק"ח
ויתיב ית גזילא דגזל או ית עושקא דעשק או
ית

בעל הטורים

קכ"ח מצות הוספת חומש למעו' בקדשי': ג' אלא בלשון אוספי: קכ"ט מצות קרבן אשם תלוי:

בה' וכחש בעמיתו הואיל וכחש בין בי"י' ובין עמיתו שמכחש בדבר שאינו יודע אלא הקב"ה ותבירו:

רש"י

חלכי' ב' כ"ד

איל · לשון קשה כמו* ואת אילי הארץ לקח אף כאן קשה בן שתי [א] שנים: בערכך כסף שקלים · שיהא שוה [ב] שתי סלעים: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם · קרן וחומש [ג] להקדש*: (יז) ולא ידע ואשם והביא · הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור שתיהן היתר ואכל את האחד אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת: ולא ידע ואשם ונשא עונו · רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענש את שידע · רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה אם מדה פורענות מעוט' ראה כמה מיתו' נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענ' ביום הכפורים על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות · רבי עקיבה אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים וגו' אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב ג' אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והומה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה · ראב"ע אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו' קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה שלא ידע · אומר מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב"ה קובע לו ברכה: (יח) בערכך לאשם · בערך האמור [ד] למעלה: אשר שגג והוא לא ידע · הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: (יט) אשם הוא אשם אשם · הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו פתח שהוא לשון פיעל וא"ת מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בת"כ: אשם אשם · להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר [ה] ואשם מצורע תלמוד לומר הוא: (כא) נפש כי תחטא · אמר רבי עקיבה מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה' [ו] לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקי' אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם [ז] לפיכך כשהוא מכחש מכחש בג' שביניהם: (כב) וכחש בתשומת יד · ששם בידו ממון להתעסק או במלוה: או בגזל · שגזל [ח] מידו כלום: או עשק · הוא שכר שכיר: (כב) וכחש בה · שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא [ט] ולהשבע על שקר לכפירת ממון: (כג) כי יחטא ואשם · *כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה [י] ולדעת ולהודות כי יחטא ואשם:

שבועו' מ"ט

(כד) בראשו ·

שפתי חכמים

[א] עיין לעיל בפר' ויצא על פסוק ואילי צאנך וכו': [ב] הודיענו בזה שפי' בערכך הוא שוין ולא הערכה ממש שאינו נופל פה לשון הערכה ושומ' אלא שוין: [ג] הודיענו בזה שפי' את אשר חטא הוא הקרן כאלו אמר ואת הקרן אשר חטא עליו ישלם לו את החטא אשר חטא כמובן מן הכתוב שהחטא לא יפול בו תשלומי וכ"ש שיתנהו לכהן: [ד] שהוא שוה שתי סלעים של כסף משקלי הקודש: [ה] וא"ת אימא איפכא אשם נזיר ואשם מצורע בן שתי סלעים ואשם שפחה חרופה אפי' בן סלע אחד כבר תירצו בת"כ מרבה אני אשם שפחה שהו איל לומיה דאשם תלוי ומוציא אני אשם נזיר ואשם מצורע שהוא כבש ולא איל: [ו] (כת"י) בת"כ וה"פ והלא בפר' מעילות כתיב נפש כי תמעול מעל ולא כתיב בה': [ז] פי' הק"בה שהוא השלישי שביניה' ומ"ש אחר כן או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו אוכחש בעמיתו לחודיה קאי ולא אמעל בי"י: [ח] פי' דהאי או בגזל לא קאי אוכחש בעמיתו דלימא דאו בגזל דומיא לפקדון כלומר שנתן לו חבירו פקדון ששם בידו · ממון להתעסק בו · ונימא או בגזל כמי פי' הכא שנתן חביין בילו הגזילה אשר גזל וכחש באמירו באותו פיקדון דא"כ היינו או בגזל או בפקלון: [ט] הוסיף מלת אלה לומר כאשר יעשה וגומר אינו דבוק למלת מכל אשר לפניו אלא מכל אלה אשר נזכרים לעיל ומקרא קצר וחסר הוא ואשר יעשה וגומר היא מלת' באפי נפשיה הוא שהכתוב רוצה להודיע שאין זר שיכפור הא' בממון חבירו אע"פ דחוקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו כי זה הוא ענין כהוג ישבע לשקר לכפירת ממון חבירו: [י] דאל"כ אי יכרית אותו להשיב את הגזילה כיון שאין כאן עדים ואם מעצמו א"כ מתחלה מאי קאי

אונקלוס

ית פוקדנא דאתפקד לותיה או ית אבדתא דאשכח: או מכל דאשתבע עלוהי לשקרא וישלם יתיה ברישיה וחומשיה יוסף עלוהי לדהוא דיליה יתנניה ביומא דחובתיה: וית אשמיה ייתי קדם יי דכר שלים מן ענא בפורסניה לאשמא לות כהנא: ויכפר עלוהי כהנא קדם יי וישתביק ליה על חדא מכל דיעביד למיחב בה:

עיין בת"א ב"מ מ"ת
עיין בת"א כ"ק ס"ה ערכין ד'
זבחי' מ"ה כריתו' כ"ב

ויקרא

גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא:
כד · או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו:
כה · ואת אשמו יביא ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן:
כו · וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה:

בעל הטורים

ק"ל מנות הסב' גזל ב' וחסר: לאשר ב' במס' דינא והידך לאשר עמל בו יתככו חלקו והיינו כדאיתא בהגוזל הגוזל מחבירו אפילו ש"ה פרוטה יוליכנו אחריו אפילו למדי: קל"א מנות קרבן אשם ודאי:

ק"א דעולה · ציוה סימן

ומפטירין עם יכרתי בישעיה סימן מ"ג:

פ פ פ

אס' פקוד'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

ומליל יי עם משה למימר: פקיד ית אהרן וית בנוהי למימר דא אוריתא דעלתא היא עלתא דמתוקדא על מדבחא כל ליליא עד צפרא ואישתא דמדבחא תהי יקדא ביה: וילבש כהנא

פ פ פ

וידבר · יהוה אל משה לאמר: · צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: · ג · ולבש הכהן מדו בד ומכנסי

בו לומר שיהיו זריזין כתורה וכיתות שנג' תלמוד עולה וזון:

רש"י

(כד) בראשו · הוא הקרן א' ראש הממון: וחמשתיו · רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בה ונשבע והודה חוזר ומביא חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע בו בפחות מפרוטה: לאשר הוא לו · * למי ב שהממון שלו: כ"ק ק"ג

שפתי חכמים

קא סבר שכחש ונשבע לשקר אלא ודאי כשהכיר בעצמו לשוב בתשובה וכו' והיא מקרא קצר וכאלו אמר והיה כי יודה שחטא ואשם והשיב את הגזילה וכו': א פי' ונקרא הקרן ראש מפני שהוא ראש הממון שהוא עקר והשרש של כל הריוח היוצא ממנו ודומה לזה לראש הבעל חי שהוא עיקר והשרש לכל האברים: ב לאפוקי למי שה"א קרובו או אוהבו שהוא שלו דומיא דאיש את קדשיו לו יהיו שדרז"ל שבידו ליתנם לאיזה כהן שירצה כי טובת הנאה לבעלים וע"ל בפר' נשא:

חסלת ויקרא

ת"כ קידוס' כ"ט

צו את אהרן · * אין צו אלא א' לשון זרוז מיד ולדורות ב אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום ג שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העולה · הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר ד כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו ה לא ירד *: היא העולה · * למעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה: (ג) מדו בד · היא הכתונת ו ומה ת"ל מדו שתהא ז כמדתו *: על בשרו · שלא יהא דבר חוצץ בינתים *: ומכנסי

לדה מ"א אבקי' פ"ד
ת"כ
ת"כ
ערכין ג'

חסלת ויקרא

א פי' רשי בגמרא שיהא מהיר וזריז · וא"ת ולמה לא פי' רש"י זה לעיל אקרא דפרשה תצוה · די"ל דהזירוז בא משום שצריך אומנות יתירה לגרגרן בראש הזית ולכותשו במכתש שיהיה בלא שמרים: ב מדכתי' בו את יהושע וחזקהו ואמציהו זהו זירוז ולדורו' כתוב בפ' אמור צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן ונו' מערב עד בוקר לפני י"י תמיד חקת עולם לדורותיכם הרי לדורות · מיד כתיב בפרשת בהעלותך ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה יי' ונומר וזהו מיד: ג כלומ' דוקא במקו' שיש חסרון כיס צריך לכתוב בו לזירוז אבל במקום שאין חסרון כיס אינו צריך לכתוב בו אפילו אם הוא זירוז מיד ולדורות ורבי שמעון פליג · והא דכתיב הכא בו אע"פ שאין כאן חסרון כיס י"ל כיון שאין הכהנים נהנים מן העולה אלא עור העולה והריס
והיא גם היא אינה נלקחת אלא לכהן המקריב אותה מ"ה נקראת גם כן חסרון כיס · והר"א כתב שרבי שמעון לא בא לחלוק על דברי ת"ק אלא להוסיף בא ואמר שהסכנה היותר גדולה שאמר הכתוב לשון צווי אינה אלא מפני שיש בה חסרון כיס אבל כשאין בה חסרון כיס לא תבא שם אלא בו וה"ה אם אין בה זירוז מיד ולדורות אע"פ שיש שם חסרון כיס לא תבא עליו אלא בו וכו' ע"ש כי האריך · והא דכתיב בו את בני ישראל גבי חילוק של ארץ ישראל אע"פ שאין שם חסרון כיס · י"ל דכיון דכל ישראל היו שוין לענין כיבוש הארץ ושבט א' נקח חלק יותר גדול משל חבירו ויש שלקח חלקו בהרים ויש שלקח במישור נקרא כמי בגד מה חסרון כיס ודו"ק · והר"א פי' כל הענין בפיר' אחר עיין עליו ואתה תבחר: ד פי' הוכחתו מסיפא דקרא דכתיב ביה כל הלילה עד הבוקר הוא לקדייק: ה משום שהמזבח מקדש אותן וכתיב בתריה היא העולה למעוטי דמשמע היא ולא אחרת ופי' רשי היא העולה מיעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היו פסולם בקדש ר"ל שיכול להיות שהיו פסולים קודם הקדש אבל שאר פסולים כגון שנטמאו או שאר דברים א"א אלא לאחר הקדש ובת"כ חשיב לכולהו והר"א מביאן ע"ש · כתב הר"א ואת נ"ל האי מיעוטה דהיא העולה למיעט רובע ונרבע שאם עלו ירדו והלא כבר מעטן הכתוב מן הקרא דמן הבהמה וגו' בפרשת ויקרא וכיון דמיעטן מהתם דלא קדשו נ"ל למיעוטו הכא דאם עלו ירדו פשיט' כיון דלא קדשו חולין נינהו ופשיטא דירדו כבר תירצנו בגמר' פרק יוצא דופן דאיצטרי' קרא לבהמת קדשים אף ע"ג דקדש להו מעיקרא אם עלו ירדו עכ"ל: ו דק"ל למה כתיב ולבש הכהן מדו בד שהרי אינו כתיב לעיל גבי בגדיו של אהרן · ותירץ הוא הכתונת הנזכר בבגדי כהונה שהיא הסמוך לבשרו ועל בשרו דכתיב בקרא קאי אתרוויהו דאי על מכנסיים לבד היה לו לכתוב ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד על בשרו ילבש נ"ל אלא קאי כמי אמדו שהיא הכתונת: ז פי' לא ארוכה ולא קצרה מגופו דה"א כיון שהוא על גופו ויש לו בגדי' אחרים למעלה ממנה אם היתה קצרה מגופו לית לן בה קמ"ל דא"כ למה לא קראו הכתוב כתונת כמו בשאר מקומות:

וּמִכְנְסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן
אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ
אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: ○ ד וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ
בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר:
ח וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה
וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ
הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: ו אֵשׁ
תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: ○ ס ז
וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי
יְהוָה אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ■ וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ
מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר
על

בעל הטורים

קל"ב קל"ג מצות והרמת הדשן: מנו' הדלקת אש על המזבח: קל"ד שלא לכבות אש מעל המזבח: הקרבנות נקראו אשה ותורה נקראת אש שנאמר הלא כה דברי כאש מימינו אש דת למו אותיות תלמוד הקרבנות נקראו לחם את קרבני לחמי ותורה נקראת לחם לכו לחמו בלחמי כשם שאי אפשר לעולם בלא לחם כך א"א לעולם בלא תורה:

אונקלוס

כַּהֲנָא לְבוּשִׁין דְּבוּץ וּמִכְנְסִין דְּבוּץ יִלְבַּשׁ עַל בִּסְרֵיהּ וְיַפְרֵישׁ יָת קִטְמָא דְּתֵיכוּל אִישָׁתָא יָת עֲלָתָא עַל מַדְבְּחָא וִישַׁוְּנֵיהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא: וְיִשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִלְבַּשׁ לְבוּשִׁין אוֹחֲרָנִין וְיַפֵּק יָת קִטְמָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי: וְאִישָׁתָא עַל מַדְבְּחָא תְּהֵי יָקְדָא בֵיהּ לָא תִטְפֵי וִיבָעַר עֲלַהּ כַּהֲנָא אָעִין בִּצְפַר בִּצְפַר וִיסַדַּר עֲלַהּ עֲלָתָא וְיַסֵּק עֲלַהּ תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא: אִישָׁתָא תְּדִירָא תְּהֵי יָקְדָא עַל מַדְבְּחָא לָא תִטְפֵי: וְדָא אוֹרַיְתָא דְמִנְחָתָא דִּיקָרְבוּן יָתַהּ בְּנֵי אַהֲרֹן קֳדָם יְיָ לִקְדָם מַדְבְּחָא: וְיַפְרֵשׁ מִנֵּיהּ בִּקְמִצֵיהּ מִסּוּלְתָּא דְמִנְחָתָא וּמִמִּשְׁחַהּ וְיָת כָּל לְבוֹנְתָא
דעל

שפתי חכמים

א משום דכתיב והרים את הדשן שהוא לשון תרומה שמפריש מן הדשן ואם היה חותה כולה אין זה הפרשה: ב משום שהוא בגרא מה שסוכב באמצע האש כשרף מאוד לכך היו נוטלים הדשן הפנימיות: ג משום דכתיב אצל המזבח הכבש שהוא אצל המזבח ומכלן שהיה במזרחו של כבש מוכח משום דכתיב אצל המזבח קדמה בפ' ויקרא וגם שם משמע אצל הכבש וכתיב בהדיא קדמה אם כן ש"מ שמקום הדשן היה במזרחה דהיינו קדמה: ד תיקן בזה דפשוטו של קרא משמע שהדשן היא אוכלה האש לכן פירש ועשאתה דשן כלומ' האש שב אל העולה ופירש עוד מאותו דשן ירים שלא תאמר כל הדשן אשר יעשה מן העולה · והר"א פי' דאל"כ פתח בדשן וסיים באכילת את העולה · ויהיה פי' והרים את הדשן ואיזה דשן אותה שאכלה האש: ה אם היה כתיב ופשט את בגדיו ולבש אחרים הייתי אומר שהוא חובה אם היה לבוש עתה בגדי כהונה ילבש עתה בגדי חול או להיפך אבל עתה שכתוב ולבש בגדים אחרים משמע בגדים כמו הראשונים כלומר אם יהיו הראשונים חולין ילבש גם עתה בגדי חולין אם כן מ"ש בין הראשונים לאחרונים לכך פי' רש"י בגדים אחרים פחותים מהם אבל אלו ואלו בגדי קדש הם א"כ למה ופשט אלא ע"כ דרך ארץ וכו' ואין זה אלא דרך ארץ: ו דק"ל והא לעיל כתיב והרים והכא כתיב והוציא ועוד הכא כתיב אל מחוץ למחנה והתם כתיב אצל המזבח ועל זה פירש הצבור בתפוח וזה הוא ההפרש שבין והרים ובין והוציא וגומר: ז וה זכיין הגדול שבכלן בכל יום היו ד' מערכות אחת המערכה גדולה שהיה מקבל כל העולות ואחר כן היה מסדר עוד על אותה מערכה גדולה שני גזרי עצים והוא מערכה של קיום האש מפני שאם לא היתה מערכה גדולה מתגברת זאת המערכה של שני גזרי עצים שהיו מוסיפים עליה היה מקיימת אותה ומגברת ואח"כ היה מסדר עוד עליה מערכה אחרת כדי להקטיר עליה האברים שלא נתעכלו וקודם המערכה של שני גזרי עצים היה מסדר מערכה שנית של קטורת בצד המערכה הגדולה בקרן מערבית דרומית ומשוך מן הקרן ד' אמות לצד צפון וקורין אותה של קטורת מפני שמשם היו נוטלין גחלים להכניס למזבח הפנימי שחרית וערבית להקטיר עליהם קטורת: ח דק"ל בשלמא עולה היה בכל יום עולות התמיד אבל זה שמא אינו · ל"פ אם יבואו שם שלמים יקטירו אותם אחר התמיד של שחר: ט דהוקשה לרבותינו א"כ חלבי שלמים מבעי ליה מאי השלמים בה"א · ל"ש והוציאו ממשמעו ופי' אותו מענין השלמה: י וא"ת הרי לעיל הוא פי' רבה כאן יקידות הרבה וכולן נדרשו במסכת יומא וגם אש תמיד הביא לעיל · וי"ל דהכי פי' לעיל רבה כאן יקידות הרבה ול"ל · בשלמא אש תמיד צריך אני למדרש מזה אש שנ' בה תמיד אבל השאר ל"ל ועל זה פי' רש"י כולן נדרשו כו': כ דכתיב שני פעמים לא תכבה: ל פי' שבכל אלת תורה דכתיב נקרא לרבות בא כמו שפי' רש"י לעיל: מ ולא הקטרה כמשמעה שהרי לא היה מקטיר אלא אותו הקומץ בלבד ולא את כלה כדכתיב והרים ממנו בקמצו והקטיר המזבחה וגומר: נ ומפר' רש"י עצמו שהרי כתיב לפני יי' הוא מערב וכו' אל פני המזבח הוא דרום וכו': ס פי' שלא יעשה כלי שמחזיק קומץ וימדוד בו והוכחתו מדכתי' בקמצו ולא כתיב מלא קמצו: ע דאל"כ ומשמנה ל"ל הא כבר כתב בפרשת ויקרא שכל הסולת היא מעורבת עם השמן וכיון שהקומץ מסלת דקאי אם השמן בכלל והיו וי"ו ומשמנה וי"ו הביאור כאלו אמר ובאיזה מקום הוא קומץ ומשמנה שיש בו רוב השמן:

רש"י

והרים את הדשן · היה חותה מלא מחתה א מן המאוכלות הפנימיות · ב ונותנן במזרחו ג של כבש*: הדשן אשר תאכל האש את העולה · ועשאתה דשן מאותו דשן ירים ד תרומה ושמו אצל המזבח: על המזבח · אבל אברים שעדין לא נתאכלו מחזירין על מזבח לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות שנ' את העול' על המזבח כר"י: (ד) ופשט את בגדיו · *אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד ה בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם: והוציא את הדשן · *הצבור בתפוח ו כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה לכל יום אבל התרומה חובה בכל יום: (ה) והאש על המזבח תוקד בו · רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כולן נדרשו במס' יומא *שנחלקו רבותינו במנין המערכות ז שהיו שם*: וערך עליה העולה · עולת תמיד היא תקדים*: חלבי השלמים · אם יביאו שם ח שלמים ורבותינו למדו מכאן ט עליה על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים*: (ו) אש תמיד · *אש שנ' בו תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנ' בה *להעלות נר תמיד י אף היא מעל מזבח החיצון תוקד: לא תכבה · המכבה אש על המזבח עובר כ בשני לאוין: (ז) וזאת תורת המנחה · תורה אחת לכולם ל להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהנים שהי' כליל מנין ת"ל תורת: הקרב אותה · *היא הגשה מ בקרן מערבית נ דרומית*: לפני ה' · הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח · היא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: (ח) (והרים ממנו · מהמחובר שיהי' עשרון שלם בבת א' בשעת קמיצה כר"י): בקמצו · שלא יעשה ס מדה לקומץ *מסלת המנחה ומשמנה · מכאן שקומץ ממקום ע שנתרבה שמנה*: המנחה · שלא תהא מעורבת באחרת:
ואת

תולדות אהרן
שבת קי"ד
יומא מ"ה
עיין בת"א
עיין בת"א
יומא מ"ה
עיין בת"א
עיין בת"א
ערכין נ'
תמיד כ"ח
שם י"ב
ת"כ
יומא כ"ב
תמיד כ"ח
יומא כ"ח
תמיד כ"ט
פסחי' נ"ח
פסחי' שם
יומא מ"ד
שמות כ"ו
ת"כ
סוטה י"ד
יומא מ"ו
סוטה י"ד

ואם

אונקלוס

עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ
לַיהוָה׃ ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו
מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד
יֹאכְלוּהָ׃ י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי
אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃
יא כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃
פ יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ
לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת
מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃
יד עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת
תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ
לַיהוָה׃ טו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה
אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר׃ טז וְכָל־
מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל׃ פ יז
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יח דַּבֵּר אֶל־
אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ
יאכלנה

דעל מנחתא ויסק למדבחא לאתקבלא ברעוא
עיין נת"א אידכרתא קדם יי: ודישתאר מנה יכלון אהרן
עיין נת"א ובנוהי פטירא תתאכיל באתר קדיש בדרת משכן
עיין נת"א זימנא יכלונה: לא תתאפי חמיע חולקהון
עיין נת"א יהבית יתה מקורבני קודש קודשין היא כחטאתא
עיין נת"א
סוטה כ"ג וכאשמא: כל דכורא בבני אהרן יכלינה קים
זבחי' ק"כ עלם לדריכון מקורבניא דיי כל דיקרב בהון
זבחי' צ"ז יתקדש: ומליל יי עם משה למימר: דין
עיין נת"א קורבנא דאהרן ובנוהי דיקרבון קדם יי ביומא
דירבון יתיה חד מן עסרא בתלת סאין סולתא
עיין נת"א מנחתא תדירא פלגותה בצפרא ופלגותה
מנחות כ"א ברמשא: על מסריתא במשח תתעביד רביכא
תייתינה תופיני מנחת ביצוע תקריב לאתקבלא
עיין נת"א ברעוא קדם יי: וכהנא דאיתרבא תחותוהי
עיין נת"א מבנוהי יעביד יתה קים עלם קדם יי גמיר
תתסק: וכל מנחתא דכהנא גמיר תהי לא
עיין נת"א תתאכיל: ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם אהרן ועם בנוהי למימר דא אוריתא
זבחי' כ"ה דחטאתא באתרא דתתנכס עלתא תתנכס
חטאתא קדם יי קודש קודשין היא: כהנא
דמכפר

רש"י

ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר · שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו א ולפי שלא פי' כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצ' ך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: (ט) במקום קדוש · ואיזהו בחצר ב אהל מועד: (י) לא תאפה חמץ חלקם · אף השירים ג אסורים בחמץ*: כחטאת כאשם · *מנחת חוטא הרי היא כחטאת ד לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: (יא) כל זכר · *אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו' אלא לרבו' בעלי מומין ה למחלוקת*: כל אשר יגע וגומר · *קדשים קלים או חולין שיגעו בה ו ויבלעו ממנה: יקדש · *להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ז ואם כשרה יאכלו כחומר ח המנחה: (יג) זה קרבן אהרן ובניו · *אף ההדיוטו' מקריבין עשירית האיפה ט ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנ' מנחת תמיד וגו' והכהן י המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה חקת עול' וגומר: (יד) מרבכת · *חלוטה ברותחין כל צרכה: תופיני · אפויה אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור כ וחוזר ומטגנה במחבת: מנחת פתים · מלמד שטעונה ל פתיתה: (טו) המשיח תחתיו מבניו · המשיח מבניו מ תחתיו: כליל תקטר · אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה נ כליל וכן כל מנחת כהן ס של נדבה: כליל · כולה שוה ע לגבוה: (יט) המחטא אותה · העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנה · כראוי

מנחות כ"ה	
מנחות נ'	
ת"כ	
זבחי' צ"ז	
ק"נ · ת"כ	
ת"כ	
ת"כ	
מנחות נ"ב	
ת"כ	

שפתי חכמים

א כדכתיב והרים ממנו בקמצו ואח"כ כתיב ואת כל הלבונה משמע שאין הלבונה בכלל הקמיצה: ב ואם תאמר במקום קודש ל"ל · וי"ל לרבות לשכות הבנויות בחול ופתוחות לחצר אהל מועד שהן כשרים לאכילת המנחו' כדאיתא בפ' קמא דכלים דף ו' ובפרק איזהו מקומן דף נ"ו: ג וכ"ש תא שעולה לאישים דכתיב ביה בהדי' בפ' ויקרא והוכחתו מדסמיך לא תאפה חלקם: ד מדכתיב חטאת היא בהווייתה תהא שישחטו לשם חטאת אבל באשם לא נאמר אשם הוא אלא אחר הקטרת אימורים והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר כדלעיל בפרשת ויקרא: ה פי' שחולקי' את המנח' בהדי תמימי' חלק כחלק דה"א דוקא לאכילה הוא דשרי בקדשי' דכתיב לחם אלהיו מקדשי הקדשי' יאכל אבל לחל' עם התמימי' כיון דלא בני הקרב' נינהו לא קמ"ל: ו מדכתיב אשר יגע בהם ל"ל · אלא לומר לך יגע ויכנס בהם שיבלע בתוכו: ז דהיינו מקום נגיעתו ולא כולו: ח ר"ל שיאכל לפנים מן הקלעים ליום ולילה עד חצות: ט דמה ת"ל ובניו הרי כהנים גדולים אמורים כשהוא אומר והכהן המשיח וכו': י פי' שמנחה תמיד דבק עם כהן המשיח לא עם בניו א"כ מנחתם אינו תמיד רק ביום חינוכן לומיא דביום המשח הכהן גדול שהוא חנוכו לכ"ג וכתב ביו' המשח ולא מיום המשח לכלול גם חנוך הכהנים ההדיוטות דאל"כ מיום מבעי ליה שמאותו היום ואילך תמיד יקריב: כ מדכתיב תפוני שהוא תיבות תאפי נא משמע שהיא חיה למדנו שכשיאפה תהא חיה ולא מטוגנת לכך פי' רש"י שהי' אפוי' מתחילה ואחר כך מטגנה: ל אע"ג דמקרא מלא הוא זה בא לאפוקי מדר' שמעון דאמר מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהם פתיתה כלומר שלא יכפול אחד לשנים ושנים לארבע וכו' כיון שאין בהם קמיצה ולא כתיב הכא אלא פתים ולא פתות אותו פתים כמו במנחת ישראל: מ לכך פי' רש"י כן ושינה הקרא לפי שמבינו לפרש המשיח תחתיו המשיחו' יהיו תחתיו' או מבינו לפרש המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה קרבן כלומר הבן יעשה קרבן לכך פי' רש"י כן ושינה הקרא כדי שיהא תחתיו דבוק עם מבניו ולא עם המשיח שתחתיו לא יאמר אלא איש במקום איש · ועיין (בק"נ ומהר"ן וג"א וד"ט) כל א'יש לו בזה דרך בפני עצמו: נ לאפוקי שלא תפרש כליל כל המנחות ופירושו כל המנחות תקטר הקומץ ופירש כליל כולה נשרפת וכן וכל מנחות כהן של נדבה כלומר לא שמנחת כהן מתחלפת ממנחת כהן משיח לכך הוסיף וכן וכו' שגם היא כליל והוסף של נדבה שלולא זה משמע וכן מנחת כהן שהיא חובה דומיא דשל כהן המשיח אבל נדבה לא קמ"ל שתיהם כליל: ס הוכחת רש"י מדכתיב וכל מנחת כהן וגומר: ע כלומר מפני שאמר כליל תהיה ולא אמר אם לגבוה אם להדיוט מ"ה פירש כולה לגבוה כלומר לשרפה:

בעל הטורים

קלה שיאכלו כהני' שיורו המנחות:

קל"ו שלא ליעשות שיורו מנחות חמץ:

שני

קל"ז להקריב כהן גדול מנח' בכל יום:

עשירת בני' עשרן סלס שהיה מביא עשרן סלס וחוצהו ומביא מחצי בבקר ומחצי בערב:

קל"ח שלא תאכל מנחת כהן:

שלישי

קל"ט מנית מעשה בחטאת:

הוא

תאכלנה במקום קדש תאכל בחצר אהל מועד׃
כ כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר
יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס
במקום קדש׃ כא וכלי חרש אשר
תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומרק
ושטף במים׃ כב כל זכר בכהנים יאכל
אתה קדש קדשים הוא׃ כג וכל חטאת
אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש
לא תאכל באש תשרף׃ א וזאת תורת
האשם קדש קדשים הוא׃ ב במקום
אשר ישחטו את העלה ישחטו את האשם
ואת דמו יזרק על המזבח סביב׃ ג ואת
כל חלבו יקריב ממנו את האליה ואת החלב
המכסה את הקרב׃ ד ואת שתי הכלית
ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת
היתרת על הכבד על הכלית יסירנה׃ ה
והקטיר אתם הכהן המזבחה אשה ליהוה
אשם הוא׃ ו כל זכר בכהנים יאכלנו
במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא׃ ז
כחטאת כאשם תורה אחת להם הכהן אשר
יכפר

בעל הטורים

קדש שלא לאכול מכס' חטאות הנעשות בפנים:

קח"ת מכות נעשה האשם:

ז

בגי' מסך בר מן כ':

י"א זוגי' קדמאה כתיב וי"ו בינכין ותניין לא כתי' וי"ו:

אונקלוס

ומכפר כדמה ייכלינה באתר קדיש תתאכיל בדרת משכן זימנא׃ כל דיקרב בבסרה יתקדש ודידי מדמה על לבושא דידי עלה תחור באתר קדיש׃ ומן דחסף דתתבשל בה יתבר ואם במנא דנחשא תתבשל ויתמרק וישתטיף במיא׃ כל דכורא בכהניא ייכול יתה קודש קודשין היא׃ וכל חטאתא דיתעל מדמה למשכן זמנא לכפרא בקודשא לא תתאכיל בנורא תתוקד׃ ודא אוריתא דאשמא קודש קודשין הוא׃ באתרא דיכסון ית עלתא יכסון ית אשמא וית דמיה יזרוק על מדבחא סחור סחור׃ וית כל תרביה יקריב מניה ית אליתא וית תרבא דחפי ית גווא׃ וית תרתין כולין וית תרבא דעליהן דעל גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה׃ ויסיק יתהון כהנא למדבחא קורבנא קדם יי אשמא הוא׃ כל דכורא בכהניא ייכלינה באתר קדיש יתאכיל קודש קודשין הוא׃ כחטאתא כן אשמא אוריתא חדא להון כהנא דיכפר ביה דיליה יהי׃ וכהנא דמקריב ית עלת גבר

משך

עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | זבחי' נ' | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א

רש"י

הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים [א] שאינו חולק בבשר ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה: (כ) כל אשר יגע בבשרה. כל דבר אוכל אשר יגע [ב] ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד. ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם שבבגד [ג] אשר יזה עליה תכבס בתוך [ד] העזרה: אשר יזה. יהא נזה כמו לא יטה לארץ מנלם יהא נטוי: (כא) ישבר. לפי שהבליעה נבלעת בו נעשית נותר [ה] והוא הדין לכל הקדשים: ימורק. לשון תמרוקי הנשים אשקור"מנט בלע"ז: (כב) ומורק ושוטף. לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: כל זכר בכהנים יאכל אותה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: (כג) וכל חטאת וגו'. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה: וכל. לרבות שאר קדשים: (א) קדש קדשים הוא. הוא קרב ואין [ו] תמורתו קרבה: (ב) ישחטו. (ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בבכור נאמר ישחטו רבים ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון): (ג) ואת כל חלבו וגו'. עד כאן לא נתפרשו אימורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא: את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש [ז] ואיל וכבש נתרבו באליה: (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו ללמד על אשם שמתו בעליו [ח] או שנתכפרו בעליו [ט] אע"פ שעומד להיות דמיו עולה להיות הזובח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעייה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אימורין והוא עצמו שלא הוקטרו אימורין כשר *: (ו) קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש: (ז) תורה אחת להם. בדבר זה: לכהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה [כ] חולק בו פרט לטבול יום [ל] ומחוסר כפורים [מ] ואונן:

זבחים קא | ת"כ | איוב-ט"ו | אסתר ב' | זבחי' כ"ב | ת"כ | תמורה י"א | זבחים

שפתי חכמים

א והא דלא פי' קרא כפשוטו המחטא יאכל דהא כתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה. ואין להקשות דלמא הראוי לעבודה יאכלנה לאפוקי בעל מום שאינו ראוי דהא כתיב כל זכר לרבו' בעל מום אלא צ"ל בא לאפוקי טבול יום שאין לו חלק וא"ל אימא איפכא טבול יום יאכל לאורתא ובעל מום לא יאכל כלל משתבר בעל מום יאכל שהו' באכיל' לאלת' לאפוקי טבול יום אינו באכילה עד הערב שמש: ב (נח"י) בת"כ יכול אע"פ שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע וכו' וברייתא זו הובאה בזבחי' דף צ"ז: ג ומשמעות הקרא דצריך להזות על הבגד וזה א"א לכן פירש ואם ופי' ואשר יהא נזה כמו שפי' רש"י בסמוך: (בת"כ) יכול יהא בגד כולו טעון כבוס ת"ל אשר יזה עליה תכבס מקום הדם טעון כבוס ואין הבגד כולו טעון כבוס: ד כדכתיב במקום קדש בחצר אהל מועד ש"מ דחצר אהל מועד מקום קדוש הוא: ה לאחר יום ולילה הבא אחריו. וא"ת ולשהייה לאחר עיבוד הפחר דלמחר דלהוו כותן טעם לפגם ולא להוי בשבירה ומריקה וי"ל כיון שכשמוד הפחר דלמחר מיד חל עליהם חיוב שבירה ומריקה תו לא פקע אפי' לאחר תכן הר"אם:

ו פי' אינה קרבה היא בעצמה ומ"מ קדושה חלה עליה ולא נפקא לחולין ותרעה עד שיפול בה מום ואז תמכר ויפלו דמיה לנדבה: ז דק"ל למה לא כתיב ואם כבש הוא מקריב וכו' את עז הוא מקרי' וכו': ח דהיינו עד שלא הקריב את האשם דשוב אינו צריך להקריב לפי שהמיתה מכפר: ט כגון שהפרישו אשם ונאבד ממנו והקריב אשם אחר ואחר כך נמצא אשם ראשון אם כן כבר נתכפרו בעליו וצריך לרעות אשם זה עד שיסתאב ואחר כך מוכרים אותו וקונים בדמיו עולה. ופי' רש"י דוקא בא להודיענו אע"פ שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שניתק לרעייה אבל משניתק לרעייה אם שחטו סתם כשר. מדכתיב אשם הוא משמע אבל לא עולה ופשיטא שהוא אשם ולא עולה אלא משמע שפעמי' יכול הוא להיות עולה כגון שניתק לרעייה ושחטו סתם כשר לעולה: י כלומר ומכיון שלא הוקטרו אימוריו כשר תו לא שייך לומר לשמו כשר שלא לשמו פסול שאם תאמר כן יהא גם צריך הקטרת אימוריו לשמו מאחר שאשם הוא כתיב אחריו והרי אם לא הוקטרו אימוריו כשר דאין כפרה אלא בדם: כ פיר' תורה אחת להם לענין זה הכהן אשר יכפר וגו' הבא אחריו. שאם להשוות חטאת ואשם הא כבר כתיב כחטאת כאשם שהשוו זה כזה: ל פי' ואין לו הערב שמש: מ פי' שעדיין יש טומאה שצריך להקריב קרבן לטהר:

פרט

אונקלוס

עיין בת"א גְּבַר מְשַׁךְ עֲלָתָא דִּיקָרֵיב לְכַהֲנָא דִּילֵיהּ יְהֵי :
עיין בת"א וְכָל־מִנְחָתָא דְּתִתְאֲפֵי בְּתַנּוּרָא וְכָל־דְּתִתְעֲבֵיד
עיין בת"א בְּרַדְתָּא וְעַל־מַסְרֵיתָא לְכַהֲנָא דִּמְקָרֵיב יָתַהּ
עיין בת"א דִּילֵיהּ תְּהֵי : וְכָל־מִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח וּדְלָא
עיין בת"א פִּילָא לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תְּהֵי גְּבַר כַּאֲחוּהִי : וְדָא
עיין בת"א אוֹרָיְתָא דְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּיקָרֵיב קֳדָם יְיָ :
עיין בת"א אִם עַל־תּוֹדְתָא יְקָרְבִינֵּהּ וִיקָרֵיב עַל־נִכְסַת
עיין בת"א תּוֹדְתָא גְּרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוֹגִין
פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וְסוּלְתָא רְבִיכָא גְּרִיצָן
דְּפִילָן בִּמְשַׁח : עַל־גְּרִיצָן דִּלְחֵם חֲמִיעַ יְקָרֵיב
עיין בת"א קוּרְבָּנֵיהּ עַל־נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי : וִיקָרֵיב
עיין בת"א מִנֵּיהּ חַד מִכָּל־קוּרְבָּנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ
עיין בת"א לְכַהֲנָא דְּיִזְרוֹק יַת־דַּם נִכְסַת־קוּדְשַׁיָּא דִּילֵיהּ
עיין בת"א יְהֵי : וּבְסַר נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹם
קוּרְבָּנֵיהּ יִתְאֲכֵיל לָא־יַצְנַע מִנֵּיהּ עַד־צַפְרָא :
עיין בת"א וְאִם־נִדְרָא אוֹ נְדַבְתָּא נִכְסַת קוּרְבָּנֵיהּ בְּיוֹמָא
דִּיקָרֵיב

ויקרא

יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה : ח וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־
עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ
יִהְיֶה : ט וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר
וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב
אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה : י וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־
בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו :
פ יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים
אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה : יב אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ
וְהִקְרִיב עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת
בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת
חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן : יג עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ
יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו : יד
וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה
לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה : טו
וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־
יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר : טז וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח
קרבנו

בעל הטורים

ל'והי' חד מן פתחי' בלתנחתלו דספרלו:

שלישי

קמ"ב מצות מעשה השלמים :

סמך וזאת תורת לאיש כאחיו לומר שפנים שעוסקי' בתור' כיצד כאחי' ואף אם מקטרגין זה את זה הכדרש' את והב בסופה :

רש"י

(ח) עור העולה · אשר הקריב לכהן לו יהיה · פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין [א] חולקים בעורות* : (ט) לכהן המקריב אותה וגו' · יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה* · יכול לכולן ת"ל לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום [ב] שמקריבין אותה* : (י) בלולה בשמן · זו מנחת [ג] נדבה : וחרבה · זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן : (יב) אם על תודה יקריבנו · אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא' שהן צריכין להודות שכתוב בהן * יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונו' לחם האמו' בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן : והקריב על זבח התוד' · ד' מיני לחם חלות ורקיקין ורבוכה ג' מיני מצה וכתיב על חלת לחם חמץ וגו' וכל מין ומין י' חלות [ד] כן מפורש במנחו' * ושעורן ה' סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות [ה] כ' עשרון : מרבכת · לחם חלוט ברותחין [ו] כל צורכו : (יג) יקריב קרבנו על זבח · * מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף [ז] ליפסל ביוצא וטבול יום ולצאת' לחולין בפדיון עד שישחט הזבח* : (יד) אחד מכל קרבן · לחם אחד מכל מין ומין [ח] יטול תרומה לכהן העובד עבודתה והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופ' חזה ושוק בשלמי' והתוד' קרוי' שלמים : (טו) ובשר זבח תודה שלמיו · יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר חגיגת ארבע עשר [ט] שיהיו נאכלין ליום ולילי' * : ביום קרבנו יאכל · וכזמן בשר' [י] זמן לחמה : לא יניח ממנו עד בקר · אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו [כ] עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה : (טז) ואם נדר או נדבה · שלא הביאה

זבחי' ק"ג ת"כ
פסחי' כ"ז
מנחי' נ"ט
תהלי' ק"ז
מנחות י"ז
שם ת"כ
מנחו' ע"ח
ת"כ זבחי' נ"ו

שפתי חכמים

[א] פרט לטבול יום ואע"פ שמיעטן הכתוב מחלקו בבשר כדלעיל יה"א דוקא בשר דקאי לאכילה והם אינם ראויין לאכילה עכשיו לכך מיעטן הכתוב אבל עורות כיון דלא קאי לאכילה ה"א אע"ג דלא חזיין לעבודה חולקין בעורות קמ"ל וכו' למעטן מעורות : [ב] פי' הכהנים היו נחלקים לכ"ד משמרות כל משמר לשבת וכל משמר נחלקת לששה בתי אבות לששת הימים לכל יום בית אב אחד וביום שבת שמשו כל הששה בתי אבות ביחד : [ג] פיר' זו מנחת סלת של נדבה האמורה בפ' ויקרא דהא שאר מינים נמי חשב כדכתיב וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת וגו' ואם כן כשאר וכל מנחה בלולה בשמן בהכרח על מנחת סלת : [ד] נאמר כאן תרומה ליי' ונאמר בתרומת מעשר תרומה ליי' מה להלן אחד מעשרה אף כאן אח' מעשרה ולמדנו שכל מין ומין היו עשרה חלות שאם היו פחות מעשרה או יותר על עשרה א"א שיהא עשירית מכל מין אלא חתיכה מן החלה אחת או חצי החלה והתורה אמרה אחד מכל קרבן שפירושו אחד שלם מכל מין שלא יטול פחות : [ה] מדכתיב כאן לחם חמץ וכתיב גבי לחמי עצרת לחם תנופה שתים שני עשרונים ואם כן גמרינן לחם לחם מה לחם האמור גבי עצרת התם כל לחם ולחם היה עשרון א' וכאן היה י' ככרות של חמץ דכל מין היה עשר עשרונים וא"כ שיעור הלחם היה עשר עשרונים וכל שאר ג' מינים בכללן לא היו כי אם עשר עשרונים ומכלן דלמא כל מין היה עשר עשרונים · דא"כ היה לו לכתוב ולחם חמץ וגומ' מאי כ"א דכתוב על חלות לחם וגו' הרי ככר אמור לעיל הג' מינ' חלות אלא לומר לך שיהיו החלות דומות ללחם כלומ' כל החלות לא יהיה אלא י' עשרונים כמו לחם בלבד : [ו] אינו ר"ל שחלוטה ברותחים ואין אופים אותו אח"כ בתנור אלא צריכים אנו לאפות אחר חליטתה כמו במנחה שכתוב בה בהדית תופיני וילפי' מורבכ' מורבכ' לג"ש : [ז] דא"ל יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו ל"ל הא לעיל מיניה כתוב והקרי' על זבח התוד' חלות מצות וגו' אלא ש"מ אינו אלא לדרשא שאין הלחם קדוש וכו' ויהי חלת לחם חמץ נדרש לפניו ולאחריו לפניו חלת מצו' בלולו' בשמן וגו' וסול' מרבכ' בלולו' בשמן על חלת לחם וגו' ולאחריו על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תוד' שלמיו : [ח] דק"ל והכל אלא היה אלא קרבן אחד שלמי תודה י"ל ר"פ לחם אחד וכו' דכל מין ומין נקרא קרבן : ■ ואע"ג שרש"י פי' בפרשה ראה גבי ולא ילין מן הבשר בחגיגת י"ד הכתוב מדבר וליתד עליה שנאכלת לשני ימים ולילה אחת · י"ל שרש"י ז"ל פירש הכא אליבא דבן תימא דאמר דחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת ליום ולילה כמו הפסח והא דקאמר לשני ימים וכו' הוא אליבא דרבנן דפליגי עליה דבן תימא וס"ל דהא דשלמים הבאים מחמת הפס' אינן נאכלים אלא ליום ולילה היינו אותן שלמים שבאים ממותר הפסח כגון שהפרים מעות לפסחו וקנה בהן פסחו ונותרו מן המעות שמאותן מעות יביא שלמים וכיון דמכח פסח קאתו לינן כפסח לאכל ליום ולילי' ואין לתמוה היאך פירש כאן אליבא דבן תימא ולקמן אליבא דרבנן שכן דרכו של רש"י בכמה מקומות בפירושו לפי' החומש : [ט] מדכתיב קרבנו ולא כתיב ביומו יאכל אלא לומר לך שיהו החלות כמו הקרבן עצמן לענין אכילתו דהחלות כמו בקרבן דכתי' והקריב אחד מהם מכל קרבן : [כ] ר"ל למה אמרו חכמים שיאכל אותו עד חצות ולא יותר וכו' :

בעל הטורים

קמ"ג קמ"ד שלא להותיר מן הקדשים אחר זמן אכילתן ומצו' שריפ' הנותר:

קמ"ה קמ"ו קמ"ז שלא לאכו' פגול ושל' לאכול בשר קודש שנטמ' ומצ' שריפתן:

קרבנו ביום הקריבו את־זבחו יאכל וממחרת
והנותר ממנו יאכל: יז והנותר מבשר
הזבח ביום השלישי באש ישרף: יח ואם
האכל יאכל מבשר־זבח שלמיו ביום השלישי
לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה
והנפש האכלת ממנו עונה תשא: יט
והבשר אשר יגע בכל־טמא לא יאכל באש
ישרף והבשר כל־טהור יאכל בשר: כ
והנפש אשר־תאכל בשר מזבח השלמים אשר
ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא
מעמית

אונקלוס

דיקריב נכסתיה יתאכיל וביומא דבתרוהי עיין בת"א
ודישתאר מניה יתאכיל: ודישתאר מבסר עיין בת"א
נכסתא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: ואם עיין בת"א
אתאכלא יתאכיל מבסר נכסת קודשוהי ביומא
תליתאה לא יהי לרעוא דמקריב יתיה לא
יתחשב ליה מרחק יהי ואינש דייכול מניה עיין בת"א
חוביה יקביל: ובסר קודשא דיקרב בכל
מסאבא לא יתאכיל בנורא יתוקד ובסר קודשא עיין בת"א
כל דידכי לקודשא ייכול בסר קודשא: ואינש עיין בת"א
דייכול בסרא מנכסת קודשיא קדם יי וסאובתיה
עלוהי

רש"י

הביאה על הודאה של נס [א] אינה טעונה לחם ונאכל' לשני ימים כמו שמפורש בענין: וממחרת והנותר ממנו • בראשון [ב] יאכל • וי"ו זו יתרה היא ויש כמוהו הרבה במקרא *ואלה בני צבעון ואיה וענה (ראשי' ל"ו) *תת וקדש וצבא מרמס: (דניאל ה') (יח) ואם האכל יאכל וגו' • במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר [ג] יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע [ד] תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי *וכן פירושו בשעת הקרבתו לא (ת"כ) תעלה זאת במחשב' [ה] ואם חשב פגול [ו] יהיה: והנפש האוכלת ממנו • אפילו בתוך הזמן [ז] עונה תשא: (יט) והבשר • של קדש שלמים [ח] אשר יגע בכל טמא לא יאכל • והבשר לרבות אבר שיצא מקצתו [ט] שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר • מה תלמוד לומר לפי שנאמר *ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל (דברי' י"ב) יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים' לכך נאמר כל טהור יאכל בשר*: (כ) וטומאתו עליו • *בטומאת (פסחי' ע"ו) (זבחי' מ"ג) הגוף הכתוב מדבר [כ] אבל טהור שאכל את הטמ' אינו ענוש כרת אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' • ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת [ל] בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה [מ] שלש כריתות אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף [נ] ודרשוה רבותינו בשבועות *אחת לכלל ואחת (שבועות ו') לפרט

שפתי חכמים

[א] פי' הא דכתיב ואם נדר או נדבה לא ממרי דלעיל לא איירי בנדבות דהרי לעיל מיניה איירי נ"כ בנדבה • ל"פ רש"י שלא הביאה על הודאה כו' אבל עד השתא איירי דהביא על הודאה של נס: [ב] יאכל ביום שני שלא תפרש יאכל ביום ראשון וממחרת גם כן יאכל והנותר ממנו פי' ביום שני יאכל ביום שלישי אלא כך פי' וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל פי' מה שנותר ביום ראשון יאכל ביום שני ולפי זה יהיה הוי"ו מוהנותר יתירא והוכחתו מדכתיב בסמו' ואם אכול יאכל ונומר ביום השלישי וגו' • והא דלא פי' רש"י וי"ו והנותר כמו וי"ו ומשמנה דפר' ומאיזה מקום יהיה הקומץ ממקו' שנתרבה שמנה אף כאן פירושו ומתי הותר לאכול למחרת כשנותר מיום ראשון אבל לכתחיל' מצותו ביום ראשון לבדו כמו שרוצה הר"אם לפרש' משום דאם כן היה לו לכתוב יאכל והנותר ממנו ממחרת דלא נטעה לפרש והנותר מיום שני דעלי' קאי משכפרש דקאי על יום ראשון אלא ודאי הוא יתירא אבל לעיל אין מקום לטעות והכא בלא וי"ו אין מקוטעות מ"ה פירש וי"ו [illegible] יתירה ודו"ק ובזה יתורץ תמיהת הר"אם שתמה על רש"י שלא פירש וי"ו זו כו"ו ומשמנה: [ג] פירש אם חשב עליו בשעה שהכהן זורק את דמו מחשבת פסול דהיינו לאוכלו ביום שלישי שהוא חוץ לזמנו אז הוא פסול אבל לאחר הקרבתו שנעשה כל עבודתו בכשרות שאין שום מחשבה ולא שום פועל פוסל בו: [ד] ואין לתמוה כיון שקרבן נעשה בהכשרו אם כן איך אחר כך באכילתו יפסל כבר תירצו בת"כ אם מצינו בזב ובזב' ושומרת יום כנגד יום שהיו בחזקת טהרה ובשר או סתרו היום מחזקת טהרה אף זה כן: [ה] פירש לככי אפקיה קרא בלשון לא יחשב לומר לך דבמחשבה הוא נפסל וה"ק המקריב אותו דהיינו בשעת הקרבת הזבח לא יחשב לו פי' לא תעלה לזאת המחשבה של האכול יאכל ביום הג' האמור למעלה: [ו] פירש אם עבר וחשב • הרי שוניקן בזה כמה ענייכים שפיר' המקריב אותו בשעת הקרבת הזבח כדלעיל ולא הכהן המקריב כפי המובן גם פי לא יחשב לו מענייין מחשבה לא מענין חשיבות גם הוסיף מלת זאת להורות שהמחשבה שהיא מוזהר שלא תעלה לו היא זאת המחשבה של האכל יאכל ביו' השלישי שהוא מחשבת אכילת חוץ לזמנו אבל מחשבת אכילת חוץ למקומו הוא נדרש מפסוק ואם האכל יאכל ביום הג' שבפרשת קדושים באם אינו ענייין לחוץ לזמנו כדפי' רשי שם גם הוסיף ואם חשב קודם פיגול יהיה מפני שבוולת זה יהיה המובן ממנו שכאשר לא יעלה במחשבתו שיאכל חוץ לזמנו פיגול יהיה: [ז] דהרי בתוך הזמן גם כן פיגול הוא כיון שפוסלו במחשבה בשעת שחיטה או זריקה לכן מביא הפי' בתוך הזמן: [ח] לאפוקי של פיגול הסמוך לו שהוא אינו נאכל אף בלא נגיעת טומאה: [ט] פיר' שיצא חוץ לעזרה או קדשים קלים חוץ לחומת ירושלים דהיוצא אסור באכיל' משום בשר בשדה טרפה לא תאכלו והפנימי מותר אע"פ שנוגע בחיצון ולא אמרינן הנוגע בטמא טמא וכן לנפסל דהאי והבשר השני לרבות בא דהל"ל כל טהו' יאכל בשר ותו לא מאי והבשר אלא לרבו' שזה מותר: [י] וא"ת נ"ל קרא תיפוק ליה מדאיצטרי' למיכתו' גבי פסח דאינו נאכל אלא למנויין דהיינו בעלים מכלל דשלמים הנאכלים לשני ימים ולילה א' נאכלים לכל אדם דאל"כ שאינן נאכלים אלא לבעלים נ"ל השתא כולף משלמים שהם קלים שנאכלי' לב' ימים ובכל מאכל אפי' הכי אינן נאכלי' אלא לבעלי' פסח החמור שאינו נאכל אלא ליום ולילה ואינו נאכל אלא בצלי לא כל שכן • י"ל דאי לאו קרא ה"א שאר שלמים אינן נאכלים אלא לבעלים וקרא דפסח צריכי לגופיה דאין נקראים בעלים אלא שנמנו עליו קוד' שחיטתו אבל אחר שחיטתו לא לאפוקי שאר שלמים אפילו אם נשתתפו בו אפי' אחר שחיטתו מותרים לאוכלן אבל בלא שיתוף לא משום הכי איצטריך קרא נ"ל • והר"אם תירץ דאי לאו קרא דכל טהור ונומר הוי קשה קראי אהדדי כתיב בפסח תכוסו על השה מלמד שאין הפסח נאכל אלא לבעלים הא שלמים נאכלים אף שאינן בעלים דאי לבעלים דוקא תיתי פסח מק"ו דשלמים כדלעיל וכתי' ודם זבחך ישפך והבשר תאכל דמשמע דשלמי' אינן נאכלי' אלא לבעלים מ"ה כתב רחמנא קרא דכל טהור וגו' ללמד דקרא דוהבשר וגו' לאו דוקא בעלי' אלא כל טהור אף שאינו בעלים: [כ] דילפינן וטומאתו וטמאתו ג"ש כתיב הכא וטמאתו עליו וכתיב התם בפ' פרה ועוד טמאתו בו מה להלן טומאת הגוף דבהדיא כתיב ביה וכל נפש אשר יגע בטומאת מת אף הכא איירי בטומאת הגוף: [ל] רבותו בזה שלא תקש' והלא אין עונשין אא"כ מזהירין ל"פ אינה מפורשת וכו': [מ] ג"ש כתיב בפ' חקת כו' כדלעיל טומאתו בו וכתיב ביה כרת ואזהרתו בפרש' בשא דכתיב ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם דהיינו אזהרה שלא יבא בטומא' הגוף למקדש וילפינן טומאתו דהכא מטומאתו דהתם מה טומאתו דהתם יש בו אזהרה אף טומאתו דהכא יש בו אזהרה: [נ] אחת באמור אל הכהנים כל איש אשר יקריב מכל זרעיכם אל הקדשים וגו' • ואמרינן בזבחי' פרק ד' דהא יקריב אכילה היא ומהו יקריב בראוי להקריב שהוקדש בכלי כלומר שיהא ראוי להקריב היכי דמי שיהא כבר מקודש בכלי ועוד שתי כריתו' בפרש' זו והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים וסמיך ליה נפש כי תגע

בכל

עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: עיין בת"א
ואנש ארי יקרב בכל מסאב במסאבת אנשא
או בבעירא מסאבא או בכל שקץ מסאב וייכול
מבשר נכסת קודשיא דקדם יי וישתיצי אנשא עיין בת"א
ההוא מעמיה: ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל למימר כל תרב תור עיין בת"א
ואימר ועזא לא תיכלון: ותרב נבילא ותרב עיין בת"א
תבירא יתעבד לכל עיבידתא ומיכל לא עיין בת"א
תיכלוניה: ארי כל דייכול תרבא מן בעירא עיין בת"א
דיקרבון מנה קורבנא קדם יי וישתיצי אנשא עיין בת"א
דייכול מעמיה: וכל דמא לא תיכלון בכל
מותבניכון דעופא ודבעירא: כל אנש דייכול עיין בת"א
כל דמא וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: ומליל
יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל קידושין ל"ו
למימר דמקריב ית נכסת קודשוהי קדם יי מנחו' ס"א
ייתי ית קורבניה קדם יי מנכסת קודשוהי:
ידוהי ייתון ית קורבניא דיי ית תרבא דעל עיין בת"א
חדיא ייתיניה ית חדיא לארמא יתיה ארמותא
קדם

מעמיה: כא ונפש כי תגע בכל טמא
בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שקץ
טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליהוה
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: כב וידבר
יהוה אל משה לאמר: כג דבר אל בני
ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא
תאכלו: כד וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה
לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו: כה כי כל
אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה
ליהוה ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: כו
וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף
ולבהמה: כז כל נפש אשר תאכל כל דם
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: פ כח
וידבר יהוה אל משה לאמר: כט דבר אל
בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו
ליהוה יביא את קרבנו ליהוה מזבח שלמיו: ל
ידיו תביאינה את אשי יהוה את החלב על
החזה יביאנו את החזה להניף אתו תנופה
לפני

בה"נ מיימוני יש כאן פתוחה:

קמ"ח שלא לאכל חלב:

קמ"ט שלא לאכול דם:

להניף אותו בגימ' מוליך ומביא מעלה ומוריד: לכן נתרס' ב' ט' פעמי' תנוכ' ומ' מהם התנוכ' וה' אתי

רש"י

לפרט ואחד ללמד על קרבן עולה ויורד [א] שלא באת' אלא על טומאת מקדש וקדשיו: (והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר כל מה שאסרתי לך בחטאת ואשם שאם יצאו חוץ לקלעי' אסורה כמו שכתב בחצר אהל מועד יאכלוה בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפי' בכל העם): (כד) יעשה לכל מלאכה. *בא ולימד על החלב שאינו מטמא [ב] טומאת נבלות: (ת"כ) ואכל לא תאכלהו. אמרה תורה יבא איסור נבלה (פסחי' כ"ג) וטרפה ויחול על איסו' חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה [ג] ולא תאמר אין איסו' חל על איסור: (כו) לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים [ד] וחגבים*: (חולין ס') בכל מושבותיכ'. לפי שהי' חוב' הגוף ואינו חוב' קרקע נוהגת בכל מושבות [ה] ובמסכת* קדושין בפ"א מפרש (קידושי' ל"ז) למה הוצרך לומר: (ל) ידיו תביאינה וגו'. *שתהא (מנחו' ס"א) יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן [ו] מלמטה ומניפן: את אשי ה'. ומה הן האישים את החלב על החזה: יביאנו. *כשמביאו (מנחו' ס"ב) מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על (ויקרא י') אשי החלבי' יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמ' *וישימו (ויקרא ט') החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שג' כהנים זקוקין לה [ז] כך מפורש במנחות*: (מנחו' ס"ב) את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה למה מביא להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא הוא מן האישים [ח] לפי שנא' את אשי ה' את החלב על החזות יכול שיהא אף החזה לאישים לכך נאמר ואת החזה להניף וגומר:

(לא) והקטיר

שפתי חכמים

בכל טמא ובתרווייהו כתיב ונכרתה אחת לכלל ר"ל ההיא דאל הקדשים שבלל את הכל ואחת משתי' הללו הכתובים בפ' בו לפרט ומלה זו כדרשת בת"כ בתחלת הספר דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמוד לא ללמד על עצמו יצא אלא על הכלל כלו יצא כיצד והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים וגומר והלא השלמי' בכלל כל הקדשי' היו ולמה יצאו להקיש אליהם. מה שלמים מיוחדים קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח יצאו קדשי בדק הבית שאין חייבים עליהם משום טומאה: [א] דכתיב לעיל בפרשת ויקרא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם ולא ידענו אמאי ואשם וכי מפני שנו' טמא יהא באשם להביא קרבן עולה ויורד לפיכך הופנה כרת זה ללמדך שלכפר על כרת זה הוא בא שהוא טומאת קודש ואם אינו ענין לטומאת קודש דנפקא לן מג"ש דבקרבן עולה ויורד כתיב או בנבלת בהמה טמאה ונאמר באוכל קדשים בטומאת הגוף בפ' נו נפש כי תגע ונומר בבהמה טמאה ונומר ואכל מבשר וגו' מה להלן טומא' קודש אף כאן טומאת קודש תנהו ענין לטומאת מקדש: [ב] פי' דאי להתיר הנאה כיון דנבלה הותרה מדכתיב לגר אשר בשעריך וגו' חלב נמי בכלל ע"כ בא שאינה מטמא טומאת נבילות ואפילו לאסור בו עורו' קדשי בדק הבית מ"ה כתיב יעשה לכל מלאכה: [ג] וה"ה לאו של טרפה וצריכי לכתוב תרווייהו חלב נבילה וחלב טרפה דאי אשמועינן נבלה ה"א נבלה הוא איסור חל על איסור משום דמטמא טומאה חמורה אבל טרפה לא ואי אשמועינן טריפה הוא דאיסור חל על איסור משום דאיסור מחיים אבל נבלה לא מ"ה צריכי תרווייהו: [ד] דאל"כ לעוף ולבהמה ל"ל אבל אין לומר דממעט דם חיה זה אינו דחיה בכלל בהמה ולא דווקא דגים וחגבים ה"ה דם אדם מש' דהוי כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שנפרט עוף ובהמה אין אבל שאר דם שאינו דם עוף ובהמה לא: [ה] וא"ת למה מהפך רש"י ולא מפרש על סדר הקר'. וי"ל בלא זאת ה"א דכל מושבותיכם בא לרבות כל מה שבמושבותיכם יהא אסור אפילו דגים וחגבים אבל השתא דכתיב לעוף ולבהמה דממעט דגים וחגבים א"כ קשה ל"ל בכל מושבותיכם אלא בא ללמדנו שאף בחוצה לארץ יהא נוהג לפי שהוא חובת הגוף. וא"ת פשיטא כיון דחובת הגוף הוא נוהג בין בארץ וכו'. ל"פ רש"י ובמסכת קידושין וכו' והתם מפורש הכי אי לא כתיב בכל מושבותיכם סד"א הואיל ואיעניין דקרבנות כתיבי בזמן דאיכא קרבן נאסר חלב ודם בזמן דליכא קרבן לא קמ"ל: [ו] מדכתיב ולקח הכהן הטנא מידך מה התם יד הכהן אף הכא מיירי בידו של כהן וכתיב ידיו תביאנה למיירי בבעלים הא כיצד שתהא יד בעלים כו': [ז] ואע"פ שדי בנאהד משום דברוב עם הדרת מלך: [ח] פי' כיון דכתיב את החלב על החזה יביאנו לא היה צריך לכתוב עוד את החזה לכך פירש דהאי את החזה יתרא אלהניף אותו קאי כאלו אמר שאת החזה שמביא עם החלב אינה מביאה אלא כדי להניף אותו בלבד שלולא זה ה"א דאת אשה יי' דלעיל כולל החלב והחזה הנאמ' אחריו. וא"ת הא בהדיא כתיב אחר זה והקטי' הכהן המזבחה את החלב והיה החזה לאהרן ולבניו והיכא תיפוק אדעתין שיהא אף החזה לאישים. וי"ל דאי לאו קרא דאת החזה להניף ה"א דקרא והקטיר הכהן את החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו בא ללמד שלא תאמר דהא דכתיב את החלב על החזה ללמד שאף החזה לאישים אבל לא ללמד שאין הבשר נאכל בעזה

לפני יהוה: לא והקטיר הכהן את־החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו: לב ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם: לג המקריב את־דם השלמים ואת־החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה: לד כי את־חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני־ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק־עולם מאת בני ישראל: לה זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה: לו אשר צוה יהוה לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם לדרתם: לז זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים: לח אשר צוה יהוה את־משה בהר סיני ביום צותו את־בני ישראל להקריב את־קרבניהם ליהוה במדבר סיני: פ

רביעי

ח

א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב קח את־אהרן ואת־בניו אתו ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות: ג ואת כל־העדה הקהל אל־פתח אהל מועד: ד ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ותקהל העדה אל־פתח אהל מועד: ה ויאמר משה אל־העדה זה הדבר אשר־צוה יהוה לעשות: ו ויקרב משה את־אהרן ואת־בניו וירחץ אתם במים: ז ויתן עליו את־הכתנת ויחגר אתו באבנט וילבש אתו את־המעיל ויתן עליו את־האפד ויחגר אתו בחשב האפד ויאפד לו בו: ס ח וישם עליו את־החשן ויתן אל־החשן את־האורים ואת־התמים: ט וישם את־המצנפת על־ראשו וישם על־המצנפת אל־מול פניו את

צין

בעל הטורים

לרבויי עוד אחד ויהיו ד' שמוליך ומביא לד' רוחות ונפ' תרומה שמעלה ומוריד :

ה' סבירין כאשר וקרינן אשר :

ה' סבירין כאשר :

ד' מלא בתורה :

חצי התורה הפסוקים :

אונקלוס

קדם יי: ויסק כהנא ית תרבא למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי: וית שוקא דימינא תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון: דמקריב ית דם נכסת קודשיא וית תרבא מבני אהרן דליה יהי שוקא דימינא לחולק: ארי ית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא נסיבית מן בני ישראל מנכסת קודשיהון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל: דא רבות אהרן ורבות בנוהי מקורבניא דיי ביומא דיקרבון יתהון לכהנא קדם יי: דפקיד יי למתן להון ביומא דרבון יתהון מן בני ישראל קים עלם לדריהון: דא אוריתא לעלתא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולקורבניא ולנכסת קודשיא: דפקיד יי ית משה בטורא דסיני ביומא דפקיד ית בני ישראל לקרבא ית קורבניהון קדם יי במדברא דסיני: ומליל יי עם משה למימר: קריב ית אהרן וית בנוהי עמיה וית לבושיא וית משחא דרבותא וית תורא דחטאתא וית תרין דיכרין וית סלא דפטיריא: וית כל כנישתא כנוש לתרע משכן זמנא: ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה ואתכנישת כנישתא לתרע משכן זמנא: ואמר משה לכנישתא דין פתגמא דפקיד יי למעבד: וקריב משה ית אהרן וית בנוהי ואסחי יתהון במיא: ויהב עלוהי ית כתונא וזריז יתיה בהמיינא ואלביש יתיה ית מעילא ויהב עלוהי ית אפודא וזריז יתיה בהמין אפודא ואתקן ליה ביה: ושוי עלוהי ית חושנא ויהב בחושנא ית אוריא וית תומיא: ושוי ית מצנפתא על רישיה ושוי על מצנפתא לקבל אפוהי ית ציצא דדהבא כלילא דקודשא כמא דפקיד יי ית משה: ונסיב

משה

עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · חולין ק"ל · זוה' ויקרא · עיין נת"א · עיין נת"א · יומא ה' · יומא ס"ט

רש"י

(לא) והקטיר הכהן החלב · ואחר כך והיה החזה לאהרן * למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאימורי' למט' מן המזבח (לב) : שוק · מן הפרק של ארכובה הנמכר עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של ירך : (לג) המקריב את דם השלמי' וגו' * מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא * בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר * : תנופה · תרומה * מוליך ומביא א מעלה ומוריד : (לז) ולמלואים · ליום חינוך ב הכהונה : (ב) קח את אהרן · פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן ג שאין מוקדם ומאוחר בתורה : קח את אהרן · קחנו ד בדברים ומשכהו : ואת פר החטאת וגו' אלו האמורי' בענין צואת המל' אים בואתה תצוה ועכשיו ביו' ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת מעשה : (ג) הקהל אל פתח אהל מועד · זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה : (ה) זה הדבר · דברים שתראו ה שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא ו לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה כל הענין הזה (לפרשת המלואים פירשתי בואתה תצוה) : (ח) האורים · כתב של שם המפורש : (ט) וישם על המצנפת ·

ת"כ · פסחי' כ"ט · ת"כ · ברכו' י"ב · מנחות ס"ב

פתילי

שפתי חכמים

שהאימורים למטה מן המזבח השתא דכתיב את החזה להניף שלמדנו מזה שאין החזה מן האשים נשאר קרא דוהיה החזה לאהרן ולבניו ללמד שאין הבשר נאכל בעוד האימורים למטה מן המזבח הר"אם : (נ"א) דאי לאו האי קרא דאת החזה להניף ה"א דמקטרת החזה לאשים ומקטרת' לאהרן כדאמרינן גבי כבד יע"כ : א מדכתיב ואשר הונף ואשר הורם דפי' תנופה מלשון הנפה אילך ואילך ופירש תרומה לשון הרמה למעלה ומאילא מוריד : ב שכל חנוי יד בכל מקום איננה אלא לשון חינוך כדלעיל פר' תצוה : ג דהקמת המשכן היה בר"ח ניסן וזה היה בכ"ג דאדר ופי' ופתח אהל מועד ישבו שבעת ימים ר"ל במקום פתח אהל מועד לפי שכל שבעת הימים היה מעמידו ומפרקו ובר"ח הוקם המשכן ולא נפרק כ"א כצאת המסיגות : ד לא מלשון לקיחה דבר הוא מבואר בפרשת בראשית ובמקומות אחרים : ה כאן לא נזכר למעלה שום דבר שיאמר עליו זה הדבר ל"פ דברים שתראו : ו כי בכתוב לא הוזכר את מי צוה · הוצרך לפ' אותי צוה וכו' :

ועיין

ציץ הזהב נזר הקדש כאשר צוה יהוה את־
משה׃ י ויקח משה את־שמן המשחה
וימשח את־המשכן ואת־כל־אשר־בו ויקדש
אתם׃ יא ויז ממנו על־המזבח שבע פעמים
וימשח את־המזבח ואת־כל־כליו ואת־הכיר
ואת־כנו לקדשם׃ יב ויצק משמן המשחה
על ראש אהרן וימשח אתו לקדשו׃ יג
ויקרב משה את־בני אהרן וילבשם כתנת
ויחגר אתם אבנט ויחבש להם מגבעות כאשר
צוה יהוה את־משה׃ יד ויגש את פר
החטאת ויסמך אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש
פר החטאת׃ טו וישחט ויקח משה את־הדם ויתן
על־קרנות המזבח סביב באצבעו ויחטא את־
המזבח ואת־הדם יצק אל־יסוד המזבח
ויקדשהו לכפר עליו׃ טז ויקח את־כל־
החלב אשר על־הקרב ואת יתרת הכבד ואת־
שתי הכלית ואת־חלבהן ויקטר משה המזבחה׃
יז ואת־הפר ואת־ערו ואת־בשרו ואת־פרשו
שרף באש מחוץ למחנה כאשר צוה יהוה
את־משה׃ יח ויקרב את איל העלה ויסמכו
אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש האיל׃ יט
וישחט ויזרק משה את־הדם על־המזבח סביב׃
כ ואת־האיל נתח לנתחיו ויקטר משה
את־הראש ואת־הנתחים ואת־הפדר׃ כא
ואת־הקרב ואת־הכרעים רחץ במים ויקטר
משה את־כל־האיל המזבחה עלה הוא לריח־
ניחח אשה הוא ליהוה כאשר צוה יהוה את־
משה׃ כב ויקרב את־האיל השני איל המלאים
ויסמכו אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש האיל׃
כג וישחט ויקח משה מדמו ויתן על־תנוך אזן־
אהרן הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן
רגלו הימנית׃ כד ויקרב את־בני אהרן ויתן
משה מן־הדם על־תנוך אזנם הימנית ועל־בהן
ידם הימנית ועל־בהן רגלם הימנית ויזרק משה
את־הדם על־המזבח סביב׃ כה ויקח את־
החלב ואת־האליה ואת־כל־החלב אשר על־
הקרב ואת יתרת הכבד ואת־שתי הכלית
ואת־חלבהן ואת שוק הימין׃ כו ומסל המצות
אשר לפני יהוה לקח חלת מצה אחת וחלת
לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על־החלבים
ועל שוק הימין׃ כז ויתן את־הכל על כפי
אהרן

בעל הטורים

את שמן קדש ויקח משה את שמן המשחה תכיין ויקח משה משמן המשחה:

קדמאה דויתן ויחגר אתו באבנט ותניין דויקרב ויחגר אתם אבנט:

חמישי

קדמאה ויסמך אהרן ובניו בפסוק תניינא ותליתאה אהרן ובניו בשני גריסין וסימן יחיד אחד רבים שנים:

ששי

הוא חדא מן ז' בטעי' מלעיל:

כולם חסר:

יש ספרים אחד בטעם תביר:

אונקלוס

משה ית משחא דרבותא ורבי ית משכנא וית
כריתו' ה' כל דביה וקדיש יתהון׃ ואדי מניה על־
מדבחא שבע זמנין ורבי ית מדבחא וית כל
מנוהי וית כיורא וית בסיסיה לקדשותהון׃
ואריק ממשחא דרבותא על רישא דאהרן ורבי
פורי' י"א י"ב יתיה לקדשותיה׃ וקריב משה ית בני אהרן
כריתו' ה' ואלבשינון כיתונין וזריז יתהון המיינין ואתקין
להון קובעין כמא דפקיד יי ית משה׃ וקריב
יומא ה' ית תורא דחטאתא וסמך אהרן ובנוהי ית
ידיהון על ריש תורא דחטאתא׃ ונכס ונסב משה
ית דמא ויהב על קרנת מדבחא סחור סחור
באצבעיה ורבי ית מדבחא וית דמא אריק
ליסודא דמדבחא וקדשיה לכפרא עלוהי׃ ונסיב
ית כל תרבא דעל גוא וית חצר כבדא וית תרתין
כולין וית תרבהן ואסיק משה למדבחא׃ וית
תורא וית משכיה וית בסריה וית אוכליה
אוקיד בנורא מברא למשריתא כמא דפקיד יי
ית משה׃ וקריב ית דיכרא דעלתא
וסמכו אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש
דיכרא׃ ונכיס וזרק משה ית דמא על
מדבחא סחור סחור׃ וית דיכרא פליג
לאיברוהי ואסיק משה ית רישא וית איבריא
וית תרבא׃ וית גוא וית כרעיא חליל
במיא ואסיק משה ית כל דיכרא למדבחא
עלתא הוא לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא
קדם יי כמא דפקיד יי ית משה׃
וקריב ית דיכרא תנינא דכר קורבניא וסמכו
אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דיכרא׃ ונכיס
ונסיב משה מדמיה ויהב על רום אודנא
דאהרן דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל
אליון רגליה דימינא׃ וקריב ית בני אהרן
ויהב משה מן דמא על רום אודנהון דימינא
ועל אליון ידהון דימינא ועל אליון רגליהון
דימינא וזרק משה ית דמא על מדבחא סחור
סחור׃ ונסיב ית תרבא וית אליתא וית כל
תרבא דעל גוא וית חצר כבדא וית תרתין
כולין וית תרבהן וית שוקא דימינא׃ ומסלא
מנחו' ע"ה דפטיריא דקדם יי נסיב גריצתא פטירתא חדא
וגריצתא דלחים משח חדא ואספוג חד ושוי
על

רש"י

פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת · א כמו' הציץ תלוי במצנפת: (יא) ויז ממנו על המזבח · לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: (יב) ויצק · וימשח · בתחלה יוצק על ראשו ואחר כך נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה: (יג) ויחבש · לשון קשירה: (טו) ויחטא את המזבח · חטאו וטהרו מזרות ב ליכנס לקדושה: ויקדשהו · ג בעבודה זו: לכפר עליו · מעתה ד כל הכפרות: (יז) הכבד שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה: (כב) איל' המלואים · איל השלמים שהמלואים לשון שלמים ו שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם*: (כו) חלת לחם שמן · היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן ז כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות: (כח) ויקטר

שפתי חכמים

א עיין לעיל פר' תצוה: ב כלו' מי שמא את המזבח שצריך לטהרו ועל זה פי' מזרות וכו': ג דאל"כ במאי קדשו: ד כאלו אמר ויקדשהו להיו' מכפר עליו שפירושו מכאן ואילך: ו שמלואים דכתי' הכא איננו לשון איכון אלא לשון שלמים שממלאי' ומשלימי' וכו': ז דק"ל למה לא כתיב וחלת מנה שמן · בריסא לקרא או בסיפא דקרא ורקיק שמן והוה כמי קאי אכל מה דכתי' לעיל מיניה ומפרש וכו': כתב

אהרן ועל כפי בניו ויניף אתם תנופה לפני יהוה׃
כח ויקח משה אתם מעל כפיהם ויקטר המזבחה על העלה מלאים הם לריח ניחח אשה הוא ליהוה׃ כט ויקח משה את החזה ויניפהו תנופה לפני יהוה מאיל המלאים למשה היה למנה כאשר צוה יהוה את משה׃ ל ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו ויקדש את אהרן את בגדיו ואת בניו ואת בגדי בניו אתו׃ לא ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בשלו את הבשר פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו ואת הלחם אשר בסל המלאים כאשר צויתי לאמר אהרן ובניו יאכלהו׃ לב והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו׃ לג ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם׃ לד כאשר עשה ביום הזה צוה יהוה לעשת לכפר עליכם׃ לה ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת יהוה ולא תמותו כי כן צויתי׃
לו ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יהוה ביד משה׃

מפטירין כה אמר ה' נבאות · בישעי' בסימן ז'׃

בעל הטורים

כל דסמיך לה' לע' פתקין׃

שביעי

ונסדר תנוה ועל׃ כן הוא בכל קריי' בר מן א' ואת בגדיו לא כבם׃

מפטיר

חסר וי"ו דאמר' בת"ק דיומא לעשות זו מעש' פרה שהיו מזין עליו כל הס"ה הימים ולא היה מזין עליו בשבת׃

אונקלוס

על תרביא ועל שוקא דימינא׃ ויהב ית כולא על ידי דאהרן ועל ידי דבנוהי וארים יתהון ארמא קדם יי׃ ונסיב משה יתהון מעל ידיהון ואסיק למדבחא על עלתא קורבניא אינון לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא קדם יי׃ ונסיב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי מדכר קורבניא למשה הוה לחולק כמא דפקיד יי ית משה׃ ונסיב משה ממשחא דרבותא ומן דמא דעל מדבחא ואדי על אהרן על לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה וקדיש ית אהרן ית לבושוהי וית בנוהי וית לבושי בנוהי עמיה׃ ואמר משה לאהרן ולבנוהי בשילו ית בסרא בתרע משכן זמנא ותמן תיכלון יתיה וית לחמא דבסל קורבניא כמא דאתפקדית למימר אהרן ובנוהי ייכלוניה׃ ודישתאר בבשרא ובלחמא בנורא תוקדון׃ ומתרע משכן זמנא לא תיפקון שבעא יומין עד יום מישלם יומי קורבניכון ארי שבעא יומין יקריב ית קורבניכון׃ כמא דעבד ביומא הדין פקיד יי למעבד לכפרא עליכון׃ ובתרע משכן זמנא תיתבון יימם ולילי שבעא יומין ותיטרון ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארי כן אתפקדית׃ ועבד אהרן ובנוהי ית כל פתגמיא דפקיד יי בידא דמשה׃

זבחי' ק"ח
זבחי' פ"ט
יומ' ב' ג' ד'
סוטה ח"א

רש"י

(כח) ויקטיר המזבחה · משה שמש כל שבעת [א] ימי המלואים: על העלה · אחר העולה [ב] ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה: (לד) צוה ה' לעשות · כל שבעת [ג] הימים · ורבותינו דרשו לעשו' זה מעשה פרה: לכפר · זה מעש' יום הכפורי' וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים [ד] שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה: (לה) ולא תמותו · הא אם לא תעשו כן [ה] הרי אתם חייבים [ו] מיתה: (לו) ויעש אהרן ובניו · להגיד שבחן [ז] שלא הטו ימין ושמאל:

ויהי

חסלת צו את אהרן

שפתי חכמים

[א] כתב הר"אם לא ידעתי למה פי' כאן ולא בויקח משה את הדם וגו' וכל כמשכיב אחריו שכל השימושים היו על יד משה · ושמא י"ל שהמתין עד סוף שימושו של משה עכ"ל · ועי"ל דקשה לרש"י למה הקטירו השוק על המזבח כי לא מצינו בשום שוק של שלמים שהקטירו וכמו שכתב רש"י בסמוך · ומתרץ משה היה משמש וכו' ובני חזה ושוק כתיב לאהרן ובניו יהיו למנה מ"ה הקטיר המזבחה ולא נתנה לו למנה אלא החזה כדי לעשות היכר בינו ובין אהרן ובניו כי הם היו כהנים והוא היה לוי ולא שמש אלא בז' ימי המילואי' והיכר זה עשה הקב"ה בינו ובין הכהני' בני אהרן: [ב] ולא על ממש דהא ככל הקטיר את העולה קודם שחיטתו של זה האיל: [ג] פי' מקרא קצר הוא והיה צריך להיות כאשר עשה ביום הזה צוה יי' לעשות כל שבעת הימי' דאם היה כאשר עשה ביום הזה דבוק למעלה עם שבעת ימים ימלא את ידכם כאשר עשה ביום הזה א"כ כאשר צוה יי' לעשות ישאר לבדו ואין לו טעם · אבל רז"ל פי' לעשות זה מעשה הפרה לכפר זה מעשה יום כפורים וא"כ לפי מדרשם נ"ל שהם מדבקים כאשר עשה ביום הזה עם הקודם לו ומאמר צוה יי' לעשות מאמר בפני עצמו הוא שהם' צוה לעשות מעשה הפרה ולכהן גדול לכפר עליכם ביום הכפורים על ידי פרישת ז' ימים: [ד] כמו שצריך אלו דיכים בכאן כך צריך התם: [ה] דא"לכ שכבתו' לדיוקא נ"ל למכתב כלל ולא תמותו ודאי לא תמותו כשישמרו מצות השם אלא ודאי כיכתב לדיוקא: [ו] פירש שמכלל לאו אתה שומע הן ומפני שכוונת המקרא הזה איננו רק להעניש למי שלא יעשה כן ולא לומר שאם יעשה כן לא ימות כיון דעיקר הניזוק הא הויית הוצרך רש"י לומר כאן שמכלל לאו אתה שומע הן וכאלו אמר שאם לא תעשו כן תמותו: [ז] דא"לכ ל"ל למיכתב ויעש פשוטא בליק כוונתו מ"ו לא יעשה מה שצוה לו הק"בה: כתב הר"אם וכן דרשו בתכילתא בני דבר אל בני ישראל ויסעו ונומר ויעשו כן וכפר' אחרי בני ויעש כאשר צוה יי' את משה וגו' ובפרשת בא אל פרעה בני וילכו ויעשו בני ישראל ונומר ובפ' בהעלותך בני כאשר צוה יי' את משה וגו' וכולו אבל בפר' בהעלותך בני ויעשו את הפסח וגו' לא פרשו כלום · ושאל מפני שסמכו על מה שדרשו בפסח עצמו בפו בא עכ"לי ול"כ מה שלא פירש בפ' בהעלותך בני ויעשו את הפסח וגו' מפני שכל אותה פר' מדברת בגנותן של ישראל כמו שכ' רש"י שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא עשו פסח אלא זה וכו' מ"ה לא דרשו בני אותו ויעשו וגו' כמו בשאר וק"ל · עוד כתב הר"אם אך בפ' קרח בני ויעש משה כיצוין המטות שלא דרשו כלום לא ידעתי למה עכ"ל ונל"כ משום דלא שייך בו לדרוש התם להגיד שבחו דבגו' כיון שהוא שלוחו של מקום דמוקה שליח עשה שליחותו ואין זה שבח לשליח כשעושה שליח' השלוחו אבל ישראל ואהרן ובניו יעשו על פי דבורו של משה ולא שינו מכל אשר צוה להם והאמינו בשליחותו על זה שייך לעדרש להגיד שבחן כן נ"לי וק"ל:

מלכתיב

חסלת צו את אהרן

ס ס ס ס

מגילה י׳ והוה ביומא תמינאה קרא משה
לאהרן ולבנוהי ולסבי ישראל:
יומא כ׳ ואמר לאהרן סב לך עגל בר תורי לחטאתא
ודכר לעלתא שלמין וקריב קדם יי:
יומא שם ועם בני ישראל תמליל למימר סבו צפיר בר
עזין לחטאתא ועגל ואימר בני שנא שלמין
לעלתא: ותור ודכר לנכסת קודשיא
לדבחא קדם יי ומנחתא דפילא במשח ארי
יומא דין יקרא דיי מתגלי לכון:
ונסיבו ית דפקיד משה לקדם משכן זמנא
וקריבו כל כנישתא וקמו קדם יי:
ואמר משה דין פתגמא דפקיד יי תעבדון
ויתגלי לכון יקרא דיי: ואמר משה
לאהרן קרב למדבחא ועיבד ית חטאתך וית
עלתך

ט ויהי ביום השמיני קרא משה
לאהרן ולבניו ולזקני ישראל:
ב ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר
לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה:
ג ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו
שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם
לעלה: ד ושור ואיל לשלמים לזבח
לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי היום יהוה
נראה אליכם: ה ויקחו את אשר
צוה משה אל פני אהל מועד ויקרבו כל העדה
ויעמדו לפני יהוה: ו ויאמר משה
זה הדבר אשר צוה יהוה תעשו וירא אליכם
כבוד יהוה: ז ויאמר משה אל
אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת
עלתך

ויהי ביום השמיני קרא משה בגי' היה ביום ר"ח ניסן. אמר משה לפי שסרבתי ז' ימים בסנה לא זכיתי לשמש אלא ז':

ועגל וכבש לכנוס מעשה העגל ואיל ה המרקד לפני ה' כתיל וה"ד וירקיד כמו עגל:

ב' תנין יעל ר' שכיה כראה לו מזבח בקרני השור בשביל חטא העגל:

רש"י

ויהי ביום השמיני. למלואים[א] הוא ראש חדש ניסן שהוקם המשכן בו ביום[ב] ונטל עשר עטרות השנויות[ג] בסדר עולם*: ולזקני ישראל. להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס[ד] ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס: (ב) קח לך עגל. *להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה[ה] על מעשה העגל שעשה: (ד) כי היום ה' נראה אליכם. להשרות שכינתו במעשה ידיכם[ו] לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה: (ז) קרב אל המזבח. *שהיה אהרן בוש וירא לגשת[ז] אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת: את חטאתך. עגל בן בקר: ואת עולתך. איל: קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש[ח] כל מקום שנאמר עגל בן שנה

שבת פ"ז

תוספתא

תוספתא

שפתי חכמים

א מרכתיב בסוף פרשת צו ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים וגו' ויעש אהרן ובניו וגו' ואחר כך כתיב ויהי ביום השמיני ודאי קאי אמה שלפניו אאיתן שבעת ימים דרשינן סמיכות. ועי"ל דלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ולמה לא פירש איזה יום הוא אלא ודאי ח' למילואים הוא ולא צריך לפרש כיון דסמיך ליה: [ב] דק"ל כיון שהפסוק בא להגיד לנו באיזה זמן היה ענין זה באמרו ויהי ביום השמיני עדיין אין אנו יודעים באיזה חודש היה שמיני למילואים או בכתה לחודש ועל זה פירש הוא ראש חדש ניסן ור"ל דהפסוק לא צריך להגיד דודאי הוא ראש חדש ניסן דהא הוקם המשכן בו ביום כמו שמפורש באלה פקודי וכיון שמצינן דהיה קדושה בראש חודש ניסן ודאי זה היה גם כן בר"ח ניסן דתלינן קדושה ביום קדוש ועל זה סייך הפסוק לכך שתם זמנו. ותו קשה לרש"י אכ"ל דסברא הוא דתלינן קדושה ביום קדוש דהפסוק מן על זו הסברא ועל זה פירש ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם רוצה לומר דהא אמרינן בסדר עולם דאותו היום נטל עשר עטרות ולמה הכיח הקב"ה לו כל המעלות יותר משאר קדשים אלא לאו ש"מ מלזה היום היה מקודש כבר בהקמת המשכן תלינן קדושות ביום קודש: [ג] ות"ה קאמר בה"א הידיעה השמיני המיוחד משום היעפרה עטרות שנטל ואלו הן ראשון למעשה בראשית ראשון לחדשים ראשון לנשיאי' ראשון לכהונה לעבודה לירידת האש לאכילת קדשים לאיסור הבמות לשכון שכינה בישראל לברך את ישראל: [ד] דקשה לרש"י למה קרא זקני ישראל אין לומר שרצה לדבר להן שיאמרו לישראל להקריב קרבנם דהא כתיב אחריו ואל בני ישראל תדבר לאמר וגו' אבל להם לא היה משה מדבר כלום ועל זה פירש להשמיעם וכו' ואף על פי דלעיל בפר' הקודמ' כתיב ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' ופירש רש"י שלא תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה אם כן למה צריך להשמיעם שנית שעל פי הדבור נכנס לשמשים לומר דהכא בא לאשמועינן שעל פי הדבור נכנס לשמש אף בכהונה גדולה שהיא עבודה אחרת מעבודת כהן הדיוט. (כח"י) י"ל דהתם איירי במה שעשה תוך ז' ימי מלואים והכא איירי ביעד מה שעשה בשמיני וזהו דנקט לעיל לכבודי וכאן מדבר בעד אהרן לבדו: [ה] ואם תאמר הא אין קטיגור נעשה סנגור כדפירש רש"י בפרשת אחרי מות דלוקא בעבודת פנים כמו בבגדי כהונה כשהיה כהן גדול נכנס לפני ולפנים לא נכנס בבגדי' שהיה בהן זהב משום אין קטיגור וכו' ובעבודת חוץ לא היה הקפדה על זה. ואין להקשות כיון שאהרן היה חוטא בעגל ליכא למימר אין קטיגור נעשה סניגור כדפירש רש"י בפרשת חקת דשאני התם דהפרה היה מכפר על כל ישראל ואי היה אהרן המכפר איכא למימר לאין קטיגור נעשה סניגור אבל הכא לא היה מכפר אלא על עצמו אין שייך טעם זה. כתב הר"אם אבל מה שאמר להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה העגל לא ידעתי היאך הודיע זה אם בעבור שנראה להם כבוד ה' על ידי קרבנות אלו שמורים שמכפר להם הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה עגל אי הכי אפילו בלא עגל נמי ידענו מכיון שנראה להם כבוד ה' על ידי הקרבתו שהקריב ידענו שכבר נתכפר עונו וכו' ול"כ דדיוקא דרש"י הוא מדכתיב קח לך עגל וגו' לך ל"ל לא הוה ליה למימר אלא קח עגל כמו בני העם דכתיב קחו שעיר עזים וגו' אלא ע"כ מדכתיב קח לך עגל בן בקר לחטאת פירש הקיחה היא לך כלומר לטובתך היא להודיע וכו' י"א"כ להוכחתו הוא מה שצוה לו עגל לחטאת והלא חטאת של כהן משוח הוא פר כמ"ש בפרשת ויקרא ולמה צוה כאן עגל לחטאת אלא להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה העגל אשר עשה: [ו] (כח"י) להשרות שכינתו וכו' כדכתיב ותבא אש ותאכל וגו' וזהו במעשה ידיכם לפי שזה הוא חיבה יתירה שנתקבלו הקרבנות אבל לא נמה דכתיב וירא כבוד ה' אל כל העם דהא כ"פ כראה כבוד ה' ולא נכפוו על הבאות קרבנות ואפי' לרעה נראה לפעמים כב"ד ה': [ז] מדלא כתיב ויאמר משה אל אהרן עשה חטאתך וגו' ולמה צריך משה לאמר לו קרב אל המזבח ויעוד הרי כבר נאמר והקרב לפני ה' אלא וכו': [ח] כתב הרא"ם הוצרך לפרש קרבן העם שעיר עזים ועגל וכבש לאפוקי מוספי ר"ח שגם הם קרוים קרבן העם ואגבן פירש חטאתך ועולתך וכו' ע"ש. ואם תאמר מה צריך רש"י לפרש זה למלתא דפשיטא הוא דודאי קאי אלמעלה. וע"ק מה שפירש כל מקום וכו' למה לא פירש לעיל בפסוק שכתוב בו עגל וכמו שהקשה הר"אם. וע"ק דכבש נמי כלמד מכאן ולמה לא נקט כל מקום שנאמר עגל או כבש. וי"ל דהייתי אומר מדמשני הפסוק

ויקרא

עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את קרבן
העם וכפר בעדם כאשר צוה יהוה: ח
ויקרב אהרן אל המזבח וישחט את עגל
החטאת אשר לו: ט ויקריבו בני
אהרן את הדם אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן
על קרנות המזבח ואת הדם יצק אל יסוד
המזבח: י ואת החלב ואת הכלית
ואת היתרת מן הכבד מן החטאת הקטיר
המזבחה כאשר צוה יהוה את משה:
יא ואת הבשר ואת העור שרף
באש מחוץ למחנה: יב וישחט את
העלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם ויזרקהו
על המזבח סביב: יג ואת העלה
המציאו אליו לנתחיה ואת הראש ויקטר על
המזבח: יד וירחץ את הקרב ואת
הכרעים ויקטר על העלה המזבחה:
טו ויקרב את קרבן העם ויקח את
שעיר החטאת אשר לעם וישחטהו ויחטאהו
כראשון: טז ויקרב את העלה ויעשה
כמשפט: ס יז ויקרב את המנחה
וימלא

אונקלוס

עלתך וכפר עלך ועל עמא ועבד ית קורבן
עמא וכפר עליהון כמא דפקיד יי:
וקרב אהרן למדבחא ונכיס ית עגלא דחטאתא
דליה: וקריבו בני אהרן ית דמא ליה מ"ק כ"א
וטבל אצבעיה בדמא ויהב על קרנת מדבחא
וית דמא אריק ליסודא דמדבחא: וית
תרבא וית כוליתא וית חצרא מן כבדא מן
חטאתא אסיק למדבחא כמא דפקיד יי ית
משה: וית בשרא וית משכא אוקיד
בנורא מברא למשריתא: ונכיס ית
עלתא ואמטיאו בני אהרן ליה ית דמא וזרקיה
על מדבחא סחור סחור: וית עלתא
אמטיאו ליה לאיברהא וית רישא ואסיק על
מדבחא: וחליל ית גווא וית כרעיא
ואסיק על עלתא למדבחא: וקריב ית
קורבן עמא ונסיב ית צפירא דחטאתא דלעמא
ונכסיה וכפר בדמיה כקדמאה:
וקריב ית עלתא ועבדה כדחזי:
וקריב ית מנחתא ומלא ידיה מנה ואסיק
על

בעל הטורים

וכפר ג' זאי' וכפר
על העם גבי קטור'
וכפר על חטאותיכו
לומר כמו שקרבן
מכפר על החטא כן
הקטורת מכפר על
החטא:

ג' ומ"א:
ויעשה ב' ואידך
ויעשה לאיש הבא
אין גבי לוט בעכין
ולרש אין כל כי אם
כבשה פי' ויעשה
כמשפט שהו' בעצמו
ארץ אשפטו ואת
הכבשה ישלם
ארבעתים:

שני

זבחים ל'
מנחו' נ"ג

רש"י

ת"כ
ר"ה ו'

שנה הוא א ומכאן אתה למד *: (יא) ואת
הבשר ואת העור וגו' · לא מצינו חטאת חצונה
נשרפת אלא זו של מלואים. ב וכלן על פי הדבור:
(יב) וימציאו · לשון הושטה והזמנה:
(טו) ויחטאהו · עשהו כמשפט חטאת:
כראשון · כעגל ג שלו: (יז) ויעשה כמשפט ·
המפורש בעולת נדבה ד בויקרא *:
וימלא

מנחות נ"ג
ביצה כ'

שפתי חכמים

הפסוק בלשונו וכתב גבי אהרן חטאתך ועולתך דרך פרט וגבי עם כתיב
קרבן העם דרך כלל ולא כתיב חטאתם ועולתם אלא ודאי לא איירי בקרבנו'
דלעיל לכך הוצרך רש"י לפרש דאפ"ה איירי בקרבנות דלעיל ומה שמשנה
הפסוק בלשונו כבר רש"י דלא קשה מידי דגבי אהרן איכו יכול לכתוב
קרבנין דרך כלל דהייתי אומר דמיירי בסתם חטאת שמביא כהן גדול שהוא
פר כגון פר כהן משיח או פר יום הכיפורים לכך צריך לפרש חטאתך עגל
בן בקר וכו' אבל בעם ליכא טעות דחטאתם היה שעיר עזים וגם חטאת
ציבור סתם הוא שעיר עזים: א הוצרך לפרש שלא תאמר כיון דכתיב
גבי אהרן עגל בן בקר ולא סתם עגל היינו עגל בן בקר היינו פר דעגל בן בקר הוא כמו בן ב' שנה משום דסתם עגל בתורה הוא בן
ב' שנים לבד היכא דמפורש בהדיא בן שנה ומשו"ה הכא דכתיב עגל בן בקר הוא בן ב' שנה אם כן הקושיא דלעיל במקומה עומדת
למה שינה גבי אהרן ולא כתב סתם קרבניך ועל זה פירש כל מקום שנאמר עגל סתם היא בן שנה וממילא אתה למד דהיכא דכתיב בן
בקר הוא בן שתי שנים ומ"ה לא היה יכול לכתוב גבי אהרן קרבניך סתם שלא לבא לידי טעות לומר היינו עגל בן בקר היינו פר אלא
כל מקום שנאמר פר הוא בן ג' שנה ועגל בן בקר הוא בן שתי שנים ועגל סתם הוא בן שנה אף אם איכו מפורש בהדיא בן שנה ומכאן
אתה למד וכו' כלומר כיון דשני הכתוב גבי אהרן וכו' כדפרישית ודו"ק · ובזה יתורצו כל הקושיות הר"אם שהקשה למה לא כתב
אותו בפסוק ועגל וכבש בני שנה אבל המתין עד לכאן וכן למה לא אמר כל מקום שנאמר עגל בן בקר הוא בן שתי שנים דהא תרווייהו
דברי רבי שמעון הם וגם מה שהקשה מנ"ל דבכיון אב הוא דלמא כל מקום שנאמר סתם הוא בן שתי שנים לבד היכא שמפורש קרא
בהדיא ודו"ק כ"ל: ב דקשה לרש"י הא חטאת נאכלת · א"כ דקשה לרש"י כיון דהכל הוא עבודת עגל החטאת עד וישחט
את העולה היה לו לכתוב כאשר צוה ה' את משה אחר קרא דואת הבשר וגומר דאז הוא קאי אכל הפרשה · ומתרץ דשריפה זו לא כנטווה
לאשה קודש לכן אלא עכשיו דלא מצינו וכו' אלא זו ושל מילואים מ"ה לא כתיב לבסוף וק"ל והא דפירש רש"י לעיל בפרשת תצוה לא
מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו צריך לומר לאו דווקא זו אלא זו וכל כיוצא בו דהאי כמי של מילואים נקרא אלא שאותו של שבעת
ימי המילואים היתה לחינוך הכהונה שאז חל עליהם שם כהונה אף על פי שלא התחילו בעבודה עד יום שמיני למילואים ושל שמיני
למילואים היתה לחינוך העבודה וגם פר שני של לוים שנפרשת בהעלותך שפירש רש"י שני שני לעולה מה עולה איכה נאכל' אף חטאת
איכה נאכלת וכו' שגם היא של מילואים היא שבה נתחנכו הלוים לעבודת לויה · הר"אם: ג דקשה לרש"י כיון שקאי על
חטאת שהיא לשון נקבה היה לו לכתוב כראשונה · ומתרץ דראשון קאי על עגל שהוא כמי לשון זכר לכך לא נקט רש"י כחטאת שלו ·
א"כ י"ל דהכי ק"ל דלשון של ראשון משמע שקאי אמה שכתיב לפניו ולפניו כתיב עולה ואיך אחר שיעשה דין חטאת בעולה · ל"פ כעגל
שלו ר"ל לא קאי אשלפניו אלא אשלפני פניו דהוא חטאת דהיינו עגל שלו הר"אם: ד כתב הרא"ם במנחות ובפרק שתי
הזידות ובביצה פרק י"ט תני תנא קמי' דרבי יצחק בר אבא ויקרב וגו' ויעשה כמשפט כמשפט עולת נדבה למד על עולת חובה
שטעונה סמיכה וכו' ואין להקשות והא בפרשת ויקרא פירש רש"י גבי יעל ראש העולה לרבות עולת חובה לסמיכה ואם כן ל"ל כמשפט
ללמד על עולת חובה לסמיכה · ויש לומר דעולת חובה דהכא הוא עולת אהרן שהקריב ביום השמיני שהטיל הכתוב עליו חובה ליום ולעיל
בויקרא בא הכתוב ללמד על עולת חובה של יחיד לדורות שטעונים סמיכה והכא מיירי בעולת חובה לשעה ואין ילפינן קדשי שעה מקדשי
דורות · וא"ת מנ"ל לרש"י דילמא קאי כמי אעולה שכתיב כאן לעניין זריקת דמים על גבי המזבח סביב ולעניין נתוח איברים
דהכי' קרבו וכרעיו כמו חטאת שקאי אחטאת דכאן · וי"ל מדשני הכתוב בלשונו וכתיב בחטאת כראשון וכאן כמשפט ע"כ צריך לומר
ועשה

אונקלוס

על מדבחא בר מעלת צפרא:
ונכס ית תורא וית דכרא נכסת קודשיא
דלעמא ואמטיאו בני אהרן ית דמא ליה
וזרקיה על מדבחא סחור סחור: וית
תרביא מן תורא ומן דכרא אליתא וחפי
גוא וכוליתא וחצר כבדא: ושויאו
ית תרביא על חדותא ואסיק תרביא למדבחא:
וית חדותא וית שוקא דימינא ארים
אהרן ארמא קדם יי כמא דפקיד משה:
וארים אהרן ית ידוהי על עמא וברכינון
ונחת מלמעבד חטאתא ועלתא ונכסת
קודשיא: ועל משה ואהרן למשכן
זמנא ונפקו ובריכו ית עמא ואתגלי יקרא
דיי לכל עמא: ונפקת אישתא מן
קדם יי ואכלת על מדבחא ית עלתא וית
תרביא וחזא כל עמא ושבחו ונפלו על
אפיהון

מנחות ט' י"ט | מנחו' ס"ב | עיין בת"א | סוטה ל"ח

שמיני

וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִלְּבַד
עֹלַת הַבֹּקֶר:
יח וַיִּשְׁחַט אֶת־הַשּׁוֹר
וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
יט וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־
הָאַיִל הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת הַכָּבֵד:
כ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזוֹת
וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה:
כא וְאֵת
הֶחָזוֹת וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה:
כב
וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד
מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים:
כג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־
כָּל־הָעָם:
כד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי
יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־
החלבים

בעל הטורים

פי' שור כנח : ס"א משן תירא ס"א שור פר מקרין :
תנופה וסמיך ליה וישא ידיו שהכוס כפיו צריך להניף בידיו :
וישא אהרן את ידיו זכה במתנת כהנה : ויברכם ג' ברכות כנג' ג' מיני קרבנו' א' כנגד חטאת · שלישי
וישמרך מן החטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור · יאר כנגד עולה שנ' בעלות לראות · שלום כנגד שלמים :

רש"י

(יז) וימלא כפו · היא א קמיצה * : מלבד עולת הבקר · כל אלה עשה אחר ב עולת התמיד : (יט) והמכסה · חלב המכסה ג את הקרב : וישימו את החלבים על החזות · לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם ד נמצאו העליונים למטה : (כב) ויברכם · * ברכת כהנים יברכך ה יאר ישא : וירד · מעל ו המזבח : (כג) ויבא משה ואהרן וגו' · למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת ז או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת · ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל : ויצאו ויברכו את העם אמרו * ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ח יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשר' שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו : (כד) וירונו · כתרגומו : ותצא אש · * רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן ט אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן * רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש י תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרי' שלא יכנסו שתויי יין למקדש משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאיתא בויקרא רבה :
ה"א

מנחות ו' | ת"כ | סוטה ל"ח | תהלים צ' | ערובי' ס"ג | וי' קר' ר'

שפתי חכמים

ויעשה כמשפט הכהונ בעולה וזה אינו אלא בעולה דפרשת ויקרא שם נתפרש משפט העולה : א דאם לא כן למה נשתנה מנחה זו ממנחה דורות שנפרשת ויקרא יותר מעולה דעולת שעה היא שוה לעולת נדבה שהוא לדורות ומנחת שעה אינה שוה למנחת דורות : ב פירוש מלבד עולת הבקר דאי הוה פירש כל אלה עשה בלא עולת הבקר היה לו לכתוב בסוף הפרשה אחר שהקריב שלמים שגם שלמים הקריב בלא עולת הבקר או היה לו לכתוב בתחילת הקרבנה ואז היה משמע אכל הפרשה ומ"ש שכתב כאן בשלמא אי פירש כל אלה עשה אחר עולת הבקר אתי שפיר דכתיב דווקא כאן דבא ללמד דקרבנות הללו נקרבים אחר עולת הבקר ואי הוה כתיב בסוף היה משמע שגם שלמים דווקא אחר עולת הבקר וזה אינו די"ל דאין להם סדר לשלמים איזה מהן קודם והר"אם פירש דאם כן ומלבד עולת החודש מביעי ליה כמו במוספי שבתות וחדשים ומועדות : ג תקן בזה שהמכסה הזה אף על פי שהוא סתם אינו רק החלב המכסה את הקרב מפני שלא מצינו שיקרא בשם מכסה רק החלב המכסה את הקרב לא זולתו : ד דק"ל הא במקום אחר כתיב שוק התרומה וחזה התנופה על אישי החלבי' משמע שהחזה למעלה והחלב למטה ונפרשת בו בפירש רש"י מפורש היטב בפסוק המתחיל ידיו תביאנה : ה וא"ת מה צריך רש"י לנקוט יברכך יאר ישא כיון שנקט ברכת כהנים ודאי הוא יברכך יאר ישא · וי"ל שאל תקשי מ"ל דברכם בברכת כהנים כלל דילמא בברכה אחרת כמו ברכת שלמה שנאמר בו ויפרוש כפיו וגו' לכך נקט יברכך יאר ישא ר"ל משום מה ברכם משום שהקריבו חטאת ועולה ושלמים שאלו נרמזים בו יע"ש : ו (כח"י) לא שירד ממקום נשיאת כפים ולפ"ז יהיה הכתוב מהופך ואפ"ש לפרש וירד שכבר ירד ועיין במה שכתבתי בפרשת שמות בפסוק וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלהים בידו וכן אמרו בת"כ וז"ל הרי זה מקרא מסורס ואין ראוי לומר אלא וירד מעשות החטאת העולה והשלמים וישא אהרן את ידיו ויברכם וגו' ע"ש וכן אמרו במגילה דף י"ח : ז וא"ת היאך נתעכבה הקטורת אחר כל הקרבנות הללו הא תנן בפרק אמר להם הממונה קטרת של שחר היתה קריבה בין זריקת דם לקטרת איברים ועוד מה צריך ללמדו וכי בכל שבעת ימי המילואים לא הקטיר משה קטרת כדי ללמדו · וי"ל דכל שבעת ימי המילואים לא התיר להם הכתוב ליכנס לפנים מן הפתח כלל כדכתיב ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ולהיות שהקטרת היא מעבודת הפנימיות לכן לא היה יכול ללמדו בשבעת ימי המלואים הוצרך ללמדו ביום שמיני למילואים שכבר הוקם המשכן והותרו כל העבודות הפנימיות והחיצונות ומפני שאין מחנכים את מזבח הזהב אלא בקטורת של בין הערבים כדתנן בפרק התכלת אם כן הקטורת שהקטירו בבקר שעדיין לא חנכו את מזבח הזהב לא הקטיר אותו אלא כדי ללמד את אהרן כדי שידע להקטירו בין הערבים ומפני זה לא חשש להקטירו בזמנו והקטיר אותם אחר כל מעשה הקרבנות הרא"ם : ח וא"ת ברכת כהנים כבר בירך אותם אהרן ועוד והא משה לוי היה והיאך בירך ברכת כהנים : ט מה שקשה על זה והא אין עונש בלא אזהרה תפרשנו בסמוך : י ופירש אשר לא צוה אותם אינו סיבת מיתתם אלא להודיע שמעצמם התנדבו בו ולא שצוה אותם

ויקרא י

החלבים וירא כל־העם וירנו ויפלו על־פניהם׃
א ויקחו בני־אהרן נדב ואביהוא
איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת
ויקריבו לפני יהוה אש זרה אשר לא צוה
אתם׃ ב ותצא אש מלפני יהוה
ותאכל אותם וימתו לפני יהוה׃ ג
ויאמר משה אל־אהרן הוא אשר־דבר יהוה
לאמר בקרבי אקדש ועל־פני כל־העם אכבד
וידם אהרן׃ ד ויקרא משה אל־
מישאל ואל אלצפן בני עזיאל דד אהרן ויאמר
אלהם קרבו שאו את־אחיכם מאת פני־הקדש
אל־מחוץ למחנה׃ ה ויקרבו וישאם
בכתנתם אל־מחוץ למחנה כאשר דבר משה׃
ו ויאמר משה אל־אהרן ולאלעזר
ולאיתמר בניו ראשיכם אל־תפרעו ובגדיכם
לא־תפרמו ולא תמתו ועל כל־העדה יקצף

ואחיכם

אונקלוס

אפיהון׃ ונסיבו בני־אהרן נדב ואביהוא
גבר מחתיתיה ויהבו בהין אישתא ושויאו
עלה קטורת בוסמין וקריבו קדם יי אישתא
נוכרתא דלא פקיד יתהון׃
ונפקת אישתא מן קדם יי ואכלת יתהון ומיתו
קדם יי׃ ואמר משה לאהרן הוא — סנהד׳ נ״ב
דמליל יי למימר בקריבי אתקדש ועל אפי כל — זבחי׳ קט״ו
עמא אתיקר ושתיק אהרן׃ וקרא
משה למישאל ולאלצפן בני עזיאל אחבוהי — פס
דאהרן ואמר להון קרבו טולו ית אחוכון מן
קדם אפי קודשא למברא למשריתא׃
וקריבו ונטלונון בכתוניהון למברא למשריתא
כמא דמליל משה׃ ואמר משה
לאהרן ולאלעזר ולאיתמר בנוהי רישיכון — מ״ק י״ד
לא תרבון פירוע ולבושיכון לא תבזעון ולא — י״ט כ״ד
תמותון ועל כל כנישתא יהי רוגזא — פס ט״ו

ואחיכון

בעל הטורים

י

ותאכל אותם בנימ׳ זה הנפש׃

וידם ב׳ במסר׳ וידם אהרן · וידם השמש רמז למה שאמרו מאורות לוקין על אב בית דין שמת ובני אהרן היו אב בית דין׃

קר׳ קר״א שלא יכנסו כהני׳ למקדש מגודלי שער ושלא יכנס קרועי בגדים׃

רש״י

(ג) הוא אשר דבר וגו׳ · א היכן דבר ‏— זבחי׳ קט״ו
* ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי — שמות כ״ט
בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי
יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום
והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם
גדולים ממני וממך׃ וידם אהרן · * קבל שכר — ת״כ
על שתיקתו ב ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור — זבחי׳ קט״ו
שנאמרה לו לבדו ג פרשת שתויי יין׃ בקרובי ·
בבחירי׃ ועל פני כל העם אכבד · כשהקדוש
ברוך הוא עושה דין בצדיקים מתירא מתעלה
ומתקלס ג אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא
אומר * נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך — תהלי׳ ס״ח
אלא ממקודשיך׃ (ד) דד אהרן · עוזיאל אחי
ד עמרם היה שנאמר * ובני קהת וגו׳׃ שאו את — שמות ו׳
אחיכם וגו׳ · כאדם האומר לחברו העבר את המת
מלפני הכלה ה שלא לערבב את השמחה׃ (ה)
בכתנתם · של מתים ו מלמד שלא נשרפו בגדיהם
אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך
חוטמיהם *׃ (ו) אל תפרעו · אל תגדלו — סנהד׳ כ״ב
ז שער מכאן * שאבל אסור בתספורת ח אבל אתם — ת״כ
אל תערבבו שמחתו של מקום׃ ולא תמותו · — מ״ק ט״ו
הא אם תעשו ט כן תמותו׃

ואחיכם

שפתי חכמים

כמו שצוה את אהרן קא לן על וגו׳ ופירש בקרבתם בעת קרבתם ולא שבשביל אש זרה מתו אלא עיקר מיתתם היתה מפני שתויי יין ולולי שרצה הקב״ה להתקדש על ידם לא היתה מיתתם עכשיו אף על פי שנכשלו בגזרה עליהם מיתה בשגגה שהבינו וכן לא היו מתים ביום זה שהיה שמחה לישראל אם לא הורו הלכה ביום זה עיין עוד מזה לקמן · (ועיין בקנ״מ) כי שם הביא עוד לדעת רבי יוסי הגלילי שאמר על הקריבה שנכנסו לפני ולפנים מתו ורבי עקיבא שאמר על הקריבה שהקריבו אש זרה מתו ורבי אלעזר בן עזריה שאמר שאף כי שניהם מתו ודברי בר קפרא שאמר בשם רבי ירמיה בן אלעזר בשביל ארבע דברים מתו על הקריבה ועל ההקרבה שהקריבו קרבן שלא נצטוו ועל אש זרה אם מבית הכירים הכניסו ועל שלא נטלו עצה זה מזה׃ א ר״ל למה כתיב וידם אהרן מה היה לו לומר על גזירות הש״י בעם ה׳ יריבי ועל זה פירש קבל שכר על שתיקתו כלומר ומ״ה כתיב וידום משום שקבל שכר על שתיקתו מ״ה כתב הכתוב וידום וגו׳ · (נ״א) ומה שהפך לפרש וידום אהרן קודם בקרובי כדי להודיע למה שתק אהרן לפי שהיה שומע שבניו היו יראי שמים וקרובים ומיודעים להקב״ה לכך שתק וכן הוא במ״כ׃ ב כלומר תרתי קאמר מפני שתיקות זכה ששמע מפי השם מה שלא זכה עד עתה שי״ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכנגדן י״ג מעוטי׳ בלמדך שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן · ועוד זכה שנאמרה לו לבדו ולא נשתתף עם משה עד שירלא מפני זכותו של משה יזכה לשמוע הוא מפי הגבורה ואתי שפיר אפילו אליבא דרבנן דרבי יהודה שהביא רש״י לעיל ריש פרשת ויקרא׃ ג הא דלא פירש רש״י זה על בקרובי אקדש כיון שהביא ראיה מכולא אלהים ממקדשיך · עיין (בקנ״מ)׃ ד לאפוקי שלא תפרש דוד הוא איש של דודתו דבפרשת אחרי מות מצינו כמו דודתיך והוא אשת דודך · א״כ דלא נטעה לומר דוד אהרן אמישאל ואליצפן קאי לכן פירש עוזיאל אחי עמרם היה וק״ל׃ ה דאם לא כן קרבו שאו את אחיכם וקברום מבעי ליה מאי מאת פני הקודש אלא העבירו וכו׳׃ ו מדכתיב בכתנתם וכל כתנת דכתיב בת״כ איירי כתונת של בגדי כהונה ומישאל ואלצפן לא היו כהנים אלא לוים ומאין היו להם כתנות אלא ודאי קאי אמתים׃ ז פי׳ שהוא שער ראשו כלומר מי ששערותיו גדולים מתחלקים השערות אלו מאלו ונעשה פרע · והא דפירש רש״י לקמן בפר׳ סוטה ופרע ראש האשה פירש סותר קליעה שערה וכו׳ והכא פירש פרע לשון גידול · י״ל כי סתירת קליעת שערה הוא גידול שערה בגילוי עין כי עד עתה היה קלוע ונראה כאילו אין לה שער ובסתירת שערה נראית כאלו נתגדל שערה׃ ח כתב הרא״ם בפרק אלו מגלחים פירש רש״י מדאיצטריך קרא למשרי לבני אהרן מכלל דאחרים אסורים דס״ל לרש״י ז״ל דקרא דראשיכם אל תפרעו למשרי להו לבני אהרן הוא דאתא ומ״ה דייקי מיניה מכלל דכ״ע אסירי דאי לאזהורי א דאתא שלא יורשו לפרוע הכי מאי לאידק מיניה דאחרים אסורים שלא לפרוע וחייבים לפרוע הא ליכא למידק מיניה אלא מדאסר להו לפרוע מכלל דכ״ע שרי לפרוע · אך קשה דאי למשרי הוא דאתא שאינה מייבים לפרוע מאי ולא ימותו דכתיב בתריה למשמע שאם תפרעו תמותו כמו שפירש רש״י בעצמו הא אם תעשו תמותו ואם כן דברי רש״י סותרים זה את זה וצ״ע וכו׳ · עיין שם כי הארין בענין והאפשר שרש״י הרגיש בקושיא לכן פירש בפירוש החומש מכאן שהאבל אסור בתספורת וכו׳׃ ט הר״אם פירש הא דפירש זה כאן אף על פי שפשוט הוא מכלל לאו אתה שומע הן וכל התורה כדרשת כן· לא רות שכוונת הכתוב הוא הכן היוצא ממנו לא הלאו עצמו שהרי אף בכל שאר דברי הרשות שאין בהם חייב מיתה נופל בהם לומר שאם לא יעשה לא ימות וכן יש לפרש ולא תמותו דיין ושכר והרב סמך על זה ולא פירשו ומיתורא דלא תמותו דרש כן כיון שהתיר להם לספר ש״מ שלא ימות עכ״ל · ונלאה דרש״י דייק מכלל דכ״ע אסירי דאי ב״ע שרי ולא בא הכתוב אלא

אונקלוס

ואחיכון כל בית ישראל יבכון ית יוקדתא
דאוקיד יי׃ ומתרע משכן זמנא לא
תפקון דילמא תמותון ארי משח רבותא דיי
עליכון ועבדו כפתגמא דמשה׃
ומליל יי לאהרן למימר׃ חמר ומרוי לא
תשתי את ובנך עמך במיעלכון למשכן זמנא
ולא תמותון קים עלם לדריכון׃ ולאפרשא
בין קודשא ובין חולא ובין מסאבא ובין
דכיא׃ ולאלפא ית בני ישראל ית
כל קימיא דמליל יי להון בידא דמשה׃
ומליל משה עם אהרן ועם אלעזר ועם
איתמר בנוהי דאשתארו סבו ית מנחתא
דאשתארא מקורבניא דיי ואכלוהא פטיר
בסטר מדבחא ארי קודש קודשין היא׃

ותיכלון

שמיני קנח

ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר
שרף יהוה׃ ז ומפתח אהל מועד
לא תצאו פן תמתו כי שמן משחת יהוה עליכם
ויעשו כדבר משה׃ ס פ ח
וידבר יהוה אל אהרן לאמר׃ ט יין
ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל
אהל מועד ולא תמתו חקת עולם לדרתיכם׃ י
ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין
הטמא ובין הטהור׃ יא ולהורת
את בני ישראל את כל החקים אשר דבר יהוה
אליהם ביד משה׃ פ יב
וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר
בניו הנותרים קחו את המנחה הנותרת
מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל המזבח כי

קדש

בעל הטורים.

קנ"ב שלא יצאו הכהנים מן המקדש בשעת עבודה׃
רביעי
קנ"ג שלא יכנסו שתויי יין במקדש׃
תשת נוטריקון תפלת שכור תועבה׃
אין פסוק מתחיל ביין אלא זה שהביא יללה לעולם כמ"ד שתויי יין היו׃
יין ושכר וסמיך ליה ולהבדיל שמבדילין על היין׃

רש"י

ואחיכם כל בית ישראל · מכאן שצרתן של תלמידי חכמים [א] מוטלת על הכל להתאבל בה׃ (ט) יין ושכר · * יין דרך [ב] שכרותו׃ בבאכם אל אהל מועד · אין לי אלא בבאכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד *׃ (י) ולהבדיל · * כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת [ג] הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה׃ (יא) ולהורות · למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה [ד] תלמוד לומר אתה ובניך אתך ולא תמותו [ה] כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה׃ (יב) הנותרים · מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על עון העגל [ו] הוא שנאמר * ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמד אלא כלוי בנים שנאמר * ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר * ואתפלל גם בעד אהרן [ז] בעת ההיא׃ קחו את המנחה · אף על פי שאתם אוננין [ח] וקדשים אסורין לאונן׃ את המנחה · זו מנחת שמיני ומנחת נחשון׃ ואכלוה מצות · ומה ת"ל לפי שהוא מנחת צבור [ט] ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות

שפתי חכמים

אלא לאזהורי שלא יפריעו אם כן היה קשיא נ"ל לקדא לאזהורי להו כיון דלכולי עלמא שרי מהיכא תיתי שיגדלו פרע ולמה להו להחמיר ולערבב שמחתו של מקום · ועוד ל"ל לומר ולא תמותו הא אם תעשו כן תמותו למה ליה אזהרה אחר אזהרה כולי האי הכיחא אי דלכולי עלמא אסירי מ"ה צריך אזהרה אחר אזהרה שלא תאמרו אף על פי שהורשו לגלח שערותיהם מכל מקום יחמירו על עצמם ויעשו מידת חסידות כיון דלכולי עלמא אסירי מ"ה צריך קרא להזהיר אותו ולכתוב ולא תמותו הא אם תעשו כן תמותו · ונזה נראה לי שנתישבו כל תמיהות הרא"ם · כנ"ל ודו"ק׃ [א] ר"ל דהכל מחוייבים להתאבל אם ת"ח מצער עצמו כגון הכא שאהרן היה מצער עצמו · אבל אין לומר דילמא מכאן משמע שאם ת"ח מת מוטל על הכל להתאבל עליו מדכתיב כל בית ישראל יבכו וגו' דאם כן היה לו לכתוב ואחיהם ר"ל אחיהם של מתים דהיינו כל ישראל יבכו את השריפה ומדכתיב ואחיכם משמע אחיהם של אהרן ואלעזר ואיתמר אותן שהיה משה מדבר עמהם׃ [ב] פירש אם הפסיק בו או שנתן בו מים כל שהוא פטור · הא דכתב רש"י סתם דביאת אהל מועד יש בו מיתה ובת"כ משמע דווקא אם היה שיכור ועבד עבודה הוא במיתה · י"ל דכיון דיליף הג"ש מקידוש ידים בפרשת כי תשא כתיב בהדיא או בגשתם אל המזבח לשרת והוה דווקא בשעת עבודה לא הוצרך כאן לפרש וק"ל׃ [ג] כלומר שיהא הבדל בין עבודת הקודש למחוללת כי כל העבודות שהם בשכרות כולו מחוללות והיינו דפירש רש"י הא למדת שאם עבד פסל כיון דכתיב בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו וילפינן ג"ש מקידוש ידים ורגלים והתם דווקא כשיעבוד עבודה כדפירש וש"מ לעבודה שהיא בשכרות חייב מיתה עליהם אם כן כל עבודות שהם בשכרות הם מחוללות ואם כן מאי האי דכתיב ולהבדיל אלא על כרחך צ"ל כדי שיהא הבדל וכו' ואף דגבי ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור לא שייך לפרש כן שנאמר שאם תשתו לא יהיה הבדל בין טהורה לטומאה שכולן יהיו טמאות וכי שתוי שיעבד עבודה תהא טמאה הא מחוללת היא וע"כ צ"ל ולהבדיל בין הטמא וגו' שתדעו להבדיל ולא כדי שתבדילו וכו' אפ"ה הוכרח רש"י לפרש כן גבי עבודה ויהיה פירושו דמלת ולהבדיל פעם כדי שתבדילו וכו' גבי עבודה ופעם שתדעו לגבי טמאה וטהורה · ובזה נ"ל לתרץ קושית הרא"ם שהקשה והא גבי להבדיל בין הטמא ובין הטהור לא שייך לפרש כן ותירץ מה שתירץ ע"ש באורך׃ [ד] פירש ותהיה וי"ו ולהבדיל והוי"ו של ולהורות מוסיף על ענין ראשון שגם הם במיתה׃ [ה] דלא היה לו לכתוב אלא אתה ובניך אלא מדכתיב אתך הוי כאלו אמר אתך יהיו בניך למה לי והא כבר כתיב אתה ובניך אלא לאחד כהנים בעבודתם וכו' · ובזה יתורץ קושית הרא"ם מנא ליה למדרש הכי הא אתה ובניך לגופיה איצטריך דאף הבנים בכלל האזהרה · ואין לומר דמלת אתה קדריש דאתי למיעוטי דאם כן אתה במיתה מנ"ל ליה עכ"ל וק"ל׃ [ו] וא"ת והא לעיל מביא רש"י פלוגתא דתנאים דלחד משום שהורו הוראה בפני רבן · ולחד מפני שנכנסו למקדש שתויי יין · וי"ל דהא והא גרמא אי הוה מעשה עגל לחוד לא המתינ"ו עד עכשיו · אי נמי למה היתה כלב ואביהו ולא אלעזר ואיתמר · אלא דאי תלוי כמי בעון אחד למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ואי הוה טעם אחרון לחוד הייתי אומר הא אין עונשים בלא אזהרה לכך צריך נמי עון העגל דיש בו אזהרה׃ [ז] גם לרבות הבנים׃ [ח] דאל"כ למה הוצרך לומר להם זה הרי כבר נאמר בפרשת צו והנותרת ממנה יאכלו אותה אהרן ובניו דא"ס׃ [ט] השכים יעשר נשיאים התחילו להקריב קרבנם ונחשון היה הראשון אף על גב דהיה כמי שעיר ראש חדש והיו שלשה שעירים · מכל מקום לא רצה רש"י לפרש שעיר ר"ח לפי שיגל אותו מנחה לא בזה לו משה לאכול כמו שמשמע בסוף שאהרן אמר למשה אם שמעת בקדשי שעה וכו' ומשה הודה לדבריו ומשמע שלא אמר בתחילה בהדיא לאכלו׃ [י] וא"ת לעיל כמי למה לא מפרש קחו את המנחה מה ת"ל לפי שהיה וכו' · ולמה הוצרך לפרש אע"פ שאתם אוננים וקדשים אסורים לאונן · ועוד קשה בסמוך שמפרש כי כן צותי באנינות יאכלוהו דילמא כי כן צותי שיאכלו את המנחה מצות · וי"ל כי כן צותי משמע חידוש אע"פ שאין הדין כן בשאר מנחות ואי קאי אמה שאכלו את המנח' מצות

עיין נת"א
זבחים י"ח
עיין נת"א
שבועו' י"ח
כריתו' י"ג
ברכות ס"א
יומא פ"ו
תענית י"ו

ת"כ כריתו' י"ג
ת"כ
ת"כ זבחים י"ז
דברים ט'
עמוס ב' דברים ט'

בעל הטורים

בלס מלא כר מן נ׳ ה׳ כתיב יו"ד : אני התורה בתינו׳:

דרש מכה ודרש מכה ומ"ם לכתוב דרש בסוף השיטה ודרש בריש שיטה :

קדש קדשים הוא: יג ואכלתם
אתה במקום קדוש כי חקך וחק בניך הוא
מאשי יהוה כי כן צויתי: יד ואת
חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום
טהור אתה ובניך ובנתיך אתך כי חקך וחק
בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל: טו
שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים
יביאו להניף תנופה לפני יהוה והיה לך ולבניך
אתך לחק עולם כאשר צוה יהוה: טז
ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה
שרף ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן
הנותרים לאמר: יז מדוע לא
אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש
קדשים הוא ואתה נתן לכם לשאת את עון
העדה

אונקלוס

תולדות אהרן

ותיכלון יתה באתר קדיש ארי חולקך וחולק — זבחים ס׳
בנך היא מקורבניא דיי ארי כן אתפקדית:
וית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא — שם נ"ה
תיכלון באתר דכי את ובנך ובנתך עמך ארי — עיין בת"א
חולקך וחולק בנך אתיהיבו מנכסת קודשי בני — זבחים כ"ה
ישראל: שקא דאפרשותא וחדיא
דארמותא על קורבני תרביא ייתון לארמא — מנחו׳ ס"ב
ארמא קדם יי ויהי לך ולבנך עמך לקים עלם
כמא דפקיד יי: וית צפירא דחטאתא — יומא ה׳
מתבע תבעיה משה והא אתוקד ורגיז על — זבחים ק"א
אלעזר ועל איתמר בני אהרן דאשתארו — קיד סי׳ נ"א, פסחים כ"ד
למימר: מדין לא אכלתון ית — פסחי׳ פ"ג
חטאתא באתר קדיש ארי קודש קודשין — זבחים ק"א
היא ויתה יהב לכון לסלחא על חובי
כנישתא

רש"י

לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות: (יג) וחק בניך. אין לבנות חק בקדשים: כי כן צויתי. באנינות יאכלוה *: (יד) ואת — ת"כ
חזה התנופה. של שלמי א צבור: תאכלו במקום — זבחים ק"א
טהור. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי הקדשים הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל ב שהוא טהור מליכנס שם מצורעים * מכאן שקדשים קלים נאכלין — זבחים כ"ה
בכל העיר: אתה ובניך ובנותיך. אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות: (טו) על אשי החלבים. מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה ויישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן בצו את אהרן: (טז) שעיר החטאת. שעיר מוספי ראש חודש ג ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ראש חודש * ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרים מפני טומאה שנגעה בו נשרף — ת"כ
ויש אומרים מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות: דרש דרש. * שתי דרישות — זבחים ק"י
הללו מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו אלו ד כך היא בתורת כהנים: על אלעזר ועל איתמר. בשביל כבודו של אהרן ה הפך פניו כנגד הבנים וכעס: לאמר. * אמר להם ו השיבוני על — ת"כ
דברי: (יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ז ומהוא אומר במקום הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה: כי קדש קדשים היא. ונפסלין ביוצא והם אמרו לו לאו אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה: ואותה נתן לכם לשאת וגו׳. שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים: (והא דלא היו בעת ההיא בעלים דבעלים הם הכהני׳ באותו פעם מבואר בסיד הגלגול ע"פ בוצינא קדישא האלה׳ (מה"רר יצחק לוריא זל"הה): לשאת את עון העדה. מכאן למדנו ששעיר ר"ח היה שהוא מכפר עון טומא׳ מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון ■ לא לכפרה באו :
הן

שפתי חכמים

זה פשיטא הוא דכל מנחה אוכלים אותה מצות׳ לכך הוצרך לפרש באנינות יאכלוהו ולכן הוצרך כמו לפרש לעיל קחו את המנחה ואע"פ שאתם אוננים וכו׳ משום דכי כן צויתי קאי עלוין אבל אי הוה מפורש לעיל לפי שהוא מנחת צבור וכו׳ לא שייך לכתוב כי כן צויתי מש"ס דבציוי לחודיה שנוה להם במנחה שגם בזו המנחה תנהגו בה כתנהג המנחה היה די למה חזר ואמר כי כן צויתי אלא ע"כ בעבד אנינו׳ וזה שהוא בותר מה שקדם שאונן אסור לאכול קדשים: א כתב הרא"ם לא ידעתי למה לא כלל בזה גם החזה של שלמי נחשון שהיו באותו יום כמו שכלל מנחתו של נחשון עם מנחת שמיני של צבור וכו׳ (נ"א) דגבי מנחה שבא להתיר להם אנינות הוצרך לרבות מנחת נחשון שלא תאמר מנחת צבור דגלי קרא גלי מנחת נחשון דלא גלי לא גלי ואסורה באנינות אבל גבי חזה התנופה שלא למדנו בו חידוש שאינו בשאר שלמים למה צריך לרבות מנחת נחשון דמ"ש שלמי נחשון משלמי אלו :
ב פי׳ ואע"פ שטמאי מתים וכל שאר טמאים הולכי׳ שם והוכחתו מדלא כתב במקום קדוש ש"מ טהור במקצת קאמר ומדכתיב לעיל גבי מנחה ואכלו אותה במקום קדוש אותה ולא אחרת אפקה ממקום שכינה ואוקמיה אמחנה לויה ומדכתיב אח"כ במקום טהור משמע להקל עוד עליו ולאוכלו במחנה ישראל והא מילתא דפשיטא הוא דלא יאכלוהו בטומאה: ג שעיר מוספי ר"ח שבא בשביל חטאת הצבור דכתיב ביה ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה איזה שעיר נושא את עון העדה הוי אומר זה שעיר של ר"ח: ד ה"ג הרא"ם מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלים אלו כלו׳ שלא אכלו ביום מפני אנינות אלא הניחו לאוכלן עד בין השמשות שאז כלה זמן אנינות כר׳ יודא ור׳ שמעון שאמרו לא הותר אלא בלילה ואותו שנשר׳ לא הניחוהו לאוכלו משום טומאה שנגעה בו ולאליבא דר׳ נחמיה משום שהוא קדשי דורו׳ והאוננ׳ אסורים לאוכלו ביום ובלילה מדאורייתא משום הכי שרפו מיד׳ רא"ם אבל אי גרסינן מפני מה נאכל זה אז הכל דרישה אחת מפני מה נשרף זה וזה נאכל היה להם או שניהם לשריף או שניהם לאכול וזה דרישה אחת היא ולכן גרסינן מפני מה לא נאכל: ה דאל"כ למה קצף עליהם והלא אף אהרן הוא בכלל הכעס והוצרך להשיבה ותקראנה אותי כאלה וכן הוא בת"כ שאף על אהרן היה הקצף: ו הוכרח לפרש כן דכל לאמר שבתורה לאמר לאחרים הא"כ וידבר כלל לאמר פרט אבל הכא ליכא לפרשו כל הפירושים הנ"ל וע"כ צריך לומר לאמר השיבני על דברי: ז פי׳ דקא סלקא דעתך דשאלת מדוע דבקה עם במקום קודש כאלו אמר מדוע לא היתה אכילתכם אותה במקום קודש ומשום הכי ק"ל וכי חוץ לקודש אכלוהו׳ והשיב שמלת מדוע דבקה עם לא אכלתם אותה ונפירש במקום הקודש מאמר שהית׳ במקום הקודש שלא יצאה להפסל ומפני שמ"מ לומר זה אם לא שאל קודם אם יצאה והשיבו לו לאו הוסיף הרב לומר שמא חוץ לקלעים יצאתה ומאמר כי קדש קדשים הוא טעם על מאמר שמא חוץ לקלעים וכו׳: ח וא"ת הא בתחילת הפרשה כתוב וכפר בעדן דהיינו חטאת שמיני ש"מ שגם אלו באו לכפרה׳ וי"ל למה שכתוב וכפר בעדן לאו דוקא שהוא כפרה ממש אלא ל׳ קינוח והכשר בעלמא וכמו זה מצינו גבי מצורע שכתוב וכפר עליו הכהן וכי מה חטא שצריך כפרה אלא ולאי גם התם לשון הכשר הוא :
לא

אונקלוס

כנישתא לכפרא עליהון קדם יי׃
הא לא אתעל מדמיה לבית קודשא גואה מיכל תיכלון יתה בקודשא כמא דפקידית׃
ומליל אהרן עם משה הא יומא דין קריבו ית חטותהון וית עלותהון קדם יי וערעא יתי עקן כאילין אלו פון אכלית חטאתא יומא דין התקין קדם יי׃ ושמע משה ושפר בעינוהי׃
ומליל יי עם משה ולאהרן למימר להון׃
מלילו עם בני ישראל למימר דא חיתא דתיכלון מכל בעירא דעל ארעא׃ כל דסדיקא פרסתא ומטלפא טילפין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון׃ ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא ית גמלא ארי מסיק פשרא הוא ופרסתיה לא סדיקא

מסאב

(מראי מקומות: עיין נת"א · עיין נת"א · זבחי' ק"א · זבחי' י"ז ק"א · שם · שם ק"א · חולין מ"ב ע"א · שם ע"א · מכות י"ח · חולין שם · עיין נת"א)

שמיני

הֶעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃

יח הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי׃

יט וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חַטָּאתָם וְאֶת עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃

כ וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ פ

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃

ב דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ׃

ג כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃

ד אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה אֶת הַגָּמָל כִּי

מעלה

בעל הטורים

חמישי

י' מלא׃ כל אוריתא חסר בר מן א'׃

ששי

יא

קנ"ד מצות נליק' סימני בהמ' וחיה׃ קנ"ה שלא לכול בהמה טמאה׃

ממעלי הגרה מלא יו"ד י' מיני מעלה גרה של כבש ועז ו"ז מיני חיות׃

רש"י

(יח) הן לא הובא ונו' . שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר * וכל חטאת אשר יובא מדמ' וגו': אכל תאכלו אותה. היה לכם לאכלה [א] אף על פי שאתם אוננים: כאשר צויתי. לכם [ב] במנחה: (יט) וידבר אהרן. אין לשון דבור אלא לשון [ג] עז שנאמר * וידבר העם וגו' אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה אלא מדת כבוד. אמרו אינו כדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו כדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב ת"ל * ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בספרי של פנים שני: הן היום הקריבו. מהו אומר [ד] אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננין * שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטו' אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן: ותקראנה אותי כאלה. אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפ' כהנים שהכהן מטמא להם: ואכלתי חטאת. ואם אכלתי הייטב וגו'. היום. * אבל אנינות לילה מותר [ה] שאין אונן אלא יום קבורה: הייטב בעיני ה'. אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות: (כ) וייטב בעיניו. הודה ולא בוש לומר [ו] לא שמעתי: (א) אל משה ואל אהרן. למשה אמר [ז] שיאמר לאהרן: לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר. או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיי' לאמר אליהם לבני' לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו אל בני ישראל. את כלם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה: זאת החיה. לשון חיים [ח] לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות עו"א לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כולי כדאיתא במדרש רבי תנחומא: זאת החיה: * מלמד שהיה משה אוחז בחיה [ט] ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין ומראה להם וכן בעוף: את אלה תשקצו מן העוף. וכן בשרצים וזה לכם הטמא: זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה [י] בכלל חיה*: (ג) מפרסת. כתרגומו [כ] סדיקה: פרסה. פלאנ"טה בלעז: ושוסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנין כתרגומו ומטלפן טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואין שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה מאוחדות: מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויתכן לתתו לגזרת * מים הנגררים שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שע"י הגרה אוכל נפשר ונמוח: בבהמה.

(מראי מקומות: ויקרא ו' · במדבר כ"א · במדבר ל"א · זבחי' ק"א · זבחי' שם · ת"כ · חולין כ"ט · מנחות כ' · חולין ע"א · שמואל ב' ד')

שפתי חכמים

[א] לא שיאכלו אותה עתה כמוכן ממנו שהרי כבר נשרפה: [ב] שהיא קדש קדשים ואכילתה בקודש כמוה אבל א"ל כאשר צויתי לכם בחזה התנופה ושוק התרומה שאמר להם גם כן שיאכלו אותן. די"ל מפני שהן קדשים קלים ואכילתן במקום טהור מ"ה אין ללמוד קדשי קדשים מקדשים קלים: [ג] פי' היכא דכתיב אחריו לאמר כמו שפי' רש"י בפרשת וארא. א"נ כשיצא הדבור במקום פרטי כמו וידבר העם באלקים ובמש' למה העליתנו וגו' היה צריך לומר ויאמר מאחר שהוא דבור פרטי אף כאן היה לו לומר ויאמר אהרן וגו' כיון שהוא דבור פרטי הרא"ם. והיא היא מה שכתבתי בפרשת וארא: [ד] פיר' לאיזה צורך הוצרך לומר הן היום הקריבו וכו' היה די בותקראנה אותי כאלה ואכלתי היום וגו' אלא ה"ק א"ל משה שמא זרקתם דמו אוננים אחר מיתת אחיכם והאונן שעבד חילל ולפיכך לא אכלת' שמשה לא ראה מעשיה' מטרדתו עם השכינה באותו יום וחשש שמא מצאו דם שעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו. והשיב אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטו' עד שיחשבו שנפסלה אני הקרבתי שעלי מוטל דכתיב קרב אל המזבח וכ"ג מקריב אונן וכו"ן של הן היום במקום מ"ם כמו הלהן תשברנה הר"אם הצריך ואני קרבתי: [ה] ואם תאמר הא תשובה זו איכה אלא למאן דאמר משום טומאה שנגעה בו נשרף דאי משום אנינות כל שכן קשה למה שרפו אותו היה להם להמתין עד הלילה וכמו שכתב הרמ"בן ז"ל אם כן מאי כ"מ שהשיב לו אנינו' היום אסור ולא לילה כיון שנשרף משום טומאה שנגעה בה מה תשוב' השיב בזה. ויש לומר בדוחק כי משה לא היה חוקר על זה דלמא טומאה נגע' בה כי לפי סברתו שהיה להם לאכול מיד א"כ בודאי היה נשמר מליגע בטומאה בשעה קלה שהיא מדיקת הדם עד שעת אכיל' כי מכתמ' מיד יאכלוהו אותם כי זריזים מקדימין למצות והשיב לו אהרן היום כלו' אנינות היום אסו' והוכרחו להניחו עד הליל' ואפשר נגעה בו הטומאה ונשרף: [ו] לא כך שמעתי ושכחתי: [ז] די"ג דברות נאמרו בתורה אל משה ואל ואהרן וכנגדו כתי' י"ג מיעוט למע' שלא דבר הק"בה אם אהרן אלא עם משה לבדו כדלעיל פר' ויקרא: [ח] דא"לכ זאת חיה אשר תאכלו מכל הבהמה מביעי ליה: [ט] פי' משום דאלת זאת מורה באצבע על הרמוז אליו וכשדבר עמו ה' לא היה שם שום טמא. רא"ם הצריך וקנרתי: [י] דלא ה"לל רק זאת החיה ונומר אף על גב דמפיק מתילת החיה לשון חיים. י"ל דדייק מה"א יתירה דכתיבת החיה אלא דבא ללמד כו': [כ] ר"ל שאינו מגיזרת פרסה אלא לשון סדוקה היא ופרס' היא פלנ"טא בלע"ז ובלשון אשכנז בפ"וט והוכחת התרגו' הוא מדכתיב ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס והלא לכלם יש פרסה שדורסים בה על הארץ אלא ע"כ מפרסת ג' סדוקה הוא: [ל] דהא

בעל הטורים

שמאים הם לכם וסמיך ליה את זה תאכלו רמז לאמרא דימא שרי :
קנ"ו מנין בדיקת סימני דגים :
קדמא וכל אשר אין לו מנין כל אין לו :
קנ"ז קנ"ח שלא לאכול שרץ המים המים וש!א לאכול דגטמא :
קנ"ט שלא לאכול עוף טמא :
נשר נושר נוצתו דכתי' תתחדש כנשר נעורייכי :

ויקרא יא

מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא
לכם: ה ואת השפן כי מעלה גרה
הוא ופרסה לא יפריס טמא הוא לכם:
ו ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה
לא הפריסה טמאה היא לכם: ז ואת
החזיר כי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה
והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם: ח
מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו טמאים
הם לכם: ט את זה תאכלו מכל אשר
במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים
ובנחלים אתם תאכלו: י וכל אשר
אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל
שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם
לכם: יא ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו
ואת נבלתם תשקצו: יב כל אשר
אין לו סנפיר וקשקשת במים שקץ הוא לכם:
יג ואת אלה תשקצו מן העוף לא
יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס ואת
העזניה: יד ואת הדאה ואת האיה
למינה: טו את כל ערב למינו:
ואת

אונקלוס

מסאב הוא לכון: וית טפזא ארי מסיק
פשרא הוא ופרסתיה לא אסדיק מסאב הוא — בכור' ו'
לכון: וית ארנבא ארי מסקא פשרא
היא ופרסתא לא אסדיק מסאבא היא לכון: — שם
וית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ומטלפן — חולין שם
טילפין פרסתה והוא פשרא לא פשר מסאב — בכור' שם
הוא לכון: מבסרהון לא תיכלון ובנבילתהון
לא תקרבון מסאבין אנון לכון: ית דין
תיכלון מכל דבמיא כל דליה ציצין וקלפין במיא — ר"ה י"ז
ביממיא ובנחליא יתהון תיכלון: וכל — חולין ס"ו
דלית ליה ציצין וקלפין ביממיא ובנחליא — ס"ו / שבועו' כ'
מכל ריחשא דמיא ומכל נפשא חיתא דבמיא — עיין בת"א
שקצא אנון לכון: ושקצא יהון לכון
מבסרהון לא תיכלון וית נבילתהון תשקצון:
כל דלית ליה ציצין וקלפין במיא שקצא הוא — חולין ס"ו
לכון: וית אלין תשקצון מן עופא לא — שם
יתאכלון שקצא אנון נשרא ועד ועזיא: — חולין ס"א
ודיתא ושרפיתא לזנה: — עיין בת"א
ית כל עורבא לזניה:
ות — עיין בת"א

רש"י

תינה יתירה היא [א] לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו *; אותה תאכלו · ולא בהמה טמאה ולא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה [ב] ולא תעש'*: (ח) מבשרם לא תאכלו · אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר [ג] ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': (ח) מבשרם · על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידין וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו · יכול יהוא ישראל מוזהרים על מגע נבלה ת"ל* אמור אל הכהנים וגו' · כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה לא כל שכן ומה תלמוד לומר לא תגעו [ד] ברגל *: (י) סנפיר · אלו ששט בהם: קשקשת · אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר* ושריון קשקשים הוא לבוש · שרץ בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו · * לאסור את [ה] עירוביהן אם יש בו בנותן [ו] טעם *· מבשרם · אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו · * לרבות יבחושין [ז] שסיננן יבחושין מושעלוכם בלעו: (יב) וכל אשר אין לו וגומר · * מה תלמוד לומר [ח] שיכול [ט] אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מנין תלמוד לומר וכל אשר אין לו סנפיר וקשקש' במי' הא אם היו לו במי' אף על פי שהשירן [י] בעלייתו מותר: (יג) לא יאכלו · * לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה תלמוד לומר * לא תאכלו באכילה אסורין [כ] בהנאה מותרין: כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם [ל] וכולן מין אחד: (יו) הנן

Rashi margin citations (top to bottom): ת"כ · חולי' פר' ד' · זבחי' ל"ד · ויקר' כ"א · ת"כ · ר"ה י"ז · שמו"א י"ז · ת"כ · חולין ל"ג · חולין ס"ז · ת"כ · שבת קי"ד · דברי' י"ד

שפתי חכמים

[א] דהא כבר כתיב אשר תאכלו מכל הבהמה אלא תיבה יתירא כו' · ודומה כאלו כתיב אשר תאכלו מכל הבהמ' אשר בבהמה היינו השליל שנמצא בבהמה זה דאשר תאכלו מכל הבהמה קאי אכולה פרשה: [ב] דלאו הבא מכלל עשה עשה הוא · ולא תעשה כתיב בהדיא בסמוך את זה לא תאכלו ונאמר אבל לא בא ללמד לפשוטו שמותר לאוכלו דהא כבר אמר אשר תאכלו מכל הבהמה כו': [ג] ואם תאמר והא אין מזהירין מן הדין · וי"ל דשאני הכא דיש בו עשה אותה תאכלו פירש רש"י ולא בהמה טמאה וזה קאי על כל בהמה טמאה דהא כתיב אותה תאכלו משמע הם שכתובים בפרשה מותר לאוכלה אבל שאר בהמות שאין בהם סימנים אף שלא כתובים בפרשה אסור לאוכלה אם כן יש עשה אף על בהמות שאין בהם סימן טהרה מזהירין נמי מן הדין שיהא בו נמי לא תעשה אבל היכא דאין עשה אין מזהירין מן הדין · רא"ם: [ד] ברגל פי' ביים טוב כלומר שכל ישראל חייבין לטהר עצמן ברגל מפני עולת ראייה שחייב להביא לעזרה מה שאין כן בשאר ימות השנה: [ה] משום דקרא יתירא הוא דהא כתיב לעיל מיניה שקץ הם: [ו] היינו מין בשאינו מינו אבל מין במינו טמא אחד במאתים טהור מותר: [ז] פירש דבר שזתגדל במים שבכלים אין בו כל איסור ואת נבלתם תשקצו בא לרבות מיד שנתפרשה מן המי' כגון שסיננן מן המים אסורי' הם כיון שפירשו ממקו' רביתיהן: [ח] דקרא יתירא הוא שכתוב לעיל וכל אשר אין לו סנפיר וגומר: [ט] כלומר אלו לא נכתב מקרא זה ה"א אין לי וכו': [י] אבל מקרא קמא ליכא למשמע דא"כ בתים מבעי ליה ולא בימים ובנחלים אלא ללמד בימים ובנחלים שהם מושכים וכונ' הוא דאמרי אי לית ליה סימנים הא בכלים שיחין ומערות אעפ"י דלית בהו סימני' אכול ע"ש: [כ] מדשני משה רבינו עליו השלום במשנה תורה וכתב לא תאכלו ולא כתב לא יאכלו למשמע אחד אסיר אכילה ואחד איסור הנאה במשמ' כמו ששמע הדבור מפי הקדו' ברוך הוא · אף ודאי כך קבל מסיני דהאי לא יאכלו דכתיב גבי עופות טמאים לאו לאוסרן בהנאה הוא דאתא ונל כרחך לחייב ונל המאכילן לקטנים: [ל] ואם תאמ' היאך מוסב זה על עניין דפי' רשי לפניו · ויש לומר השתא דפירש לפניו העופות הטמאים שכתובי' בתורה בהדיא מותר בהנא' · מדכתיב לא תאכלם מכינו לפרש היכא דכתיב למינה למינו למינהו אף שאין דומין זה לזה לא במראיהן ולא בשמותיהן הכל מין אחד הוא אבל אם היה אותן שכתובים בהדיא בתור' אסורי' בהנאה מדכתי' לא יאכל היה מפרשינן היכא דכתי' למינ' למינו למיניהו לא ללמד בא שמינה ממש הוא אלא אלו שדומה במראה ובשמותיהן אסורים כמו אלו שכתובים בתורה אבל אלו שאין דומין להם במראן ובשמותן אותן אינן מינן ואינן אסורים באותן

אונקלוס

עיין נת"א וית בת נעמיתא וציצא וצפר שחפא ונצא
עיין נת"א לזנוהי: וית קריא ושלינונא וקיפופא:
חולין ס"ד ובותא וקאתא וירקריקא: וית חוריתא
חולין סס ואבו לזנה ונגר טורא ועטלפא: כל
חולין ע"א ריחשא דעופא דמהליך על ארבע שקצא הוא
לכון: ברם ית דין תיכלון מכל ריחשא
דעופא דמהליך על ארבע דליה קרסולין מעלוי
חולין ס"ה רגלוהי לקפצא בהון על ארעא: ית
ס"ו אלין מנהון תיכלון ית גובא לזניה וית
ב"ק נ"ח רשונא לזנוהי וית חרגולא לזנוהי וית הגבא
עיין נת"א לזנוהי: וכל ריחשא דעופא דליה
ארבע רגלין שקצא הוא לכון: ולאלין
חולין ס"ו תסתאבון כל דיקרב בנבילתהון יהי מסאב
עד רמשא: וכל דיטול מנבילתהון
יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא:
לכל בעירא דהיא סדיקא פרסתא וטלפין
לא איתהא מטליפא ופשרא לא איתהא
מסקא מסאבין אנון לכון כל דיקרב בהון יהי
מסאב: וכל דמהליך על ידוהי בכל
חיתא דמהלכא על ארבע מסאבין אנון לכון
חולין ע' כל דיקרב בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא:
ודיטול ית נבילתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב
עד רמשא מסאבין אנון לכון: ודין
לכון

שמיני

טז ואת בת היענה ואת התחמס ואת־
השחף ואת הנץ למינהו: יז ואת הכוס
ואת השלך ואת הינשוף: יח
ואת התנשמת ואת הקאת ואת הרחם:
יט ואת החסידה האנפה למינה
ואת הדוכיפת ואת העטלף: כ כל
שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לכם:
כא אך את זה תאכלו מכל שרץ
העוף ההלך על ארבע אשר לא כרעים ממעל
לרגליו לנתר בהן על הארץ: כב את
אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת
הסלעם למינהו ואת החרגל למינהו ואת
החגב למינהו: כג וכל שרץ העוף
אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם:
כד ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם
יטמא עד הערב: כה וכל הנשא
מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב:
כו לכל הבהמה אשר היא מפרסת
פרסה ושסע איננה שסעת וגרה איננה מעלה
טמאים הם לכם כל הנגע בהם יטמא:
כז וכל הולך על כפיו בכל החיה ההלכת
על ארבע טמאים הם לכם כל הנגע בנבלתם
יטמא עד הערב: כח והנשא את
נבלתם

בעל הטורים

תחמס חומס ואוכל: הנץ בעל כונת הרגה ומכנח שאל עופות ותופשם: הקאת דרכו להקיא מאכלו:

ה' כתיבין לא וקריין לו:

ק"ס מצות בדיקת סימני חגבים:

נ' ב' חסר וא' מלא:

רש"י

חולין ס"ג (טז) הנץ אישפר"ויר: (יז) שלך. *פירשו רבותינו זה השולה (פי' מגביה) דגים מן הים וזהו שתרגם אונקלוס ושלי נונא: כוס ויַנשוף. הם צואי"טש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד אחר דומה לו שקורין יי"בן: (יח) תנשמת. היא קל"בא סורי"ץ ודומה לעכבר ופורח' בלילה ותנשמת האמורה בשרצי' היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפא: (יט) החסידה. זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: האנפה. היא דיה רגזנית ונראה לי שקורין אותה הירו"ן: הדוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרו"פא ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין
גיטין ס"ח *בפרק מי שאחזו: (כ) שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים: (כא) על ארבע. על ד' רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעי' ופורח ויש מהן הרבה כאותן שקורין לנגו"סטא אבל אין אנו בקיאין בהן שארבע סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסולין אלו הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך ש"יהא שמו חגב
ת"כ ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהן: (כג) וכל שרץ העוף ונומר. *בא ולמד שאם יש לו א' חמש טהור: (כד) ולאלה. *העתידין לאמר בענין למטה תטמאו ב' כלומר בנגיעתם ג' יש טומאה: (כה) וכל הנושא מנבלתם. כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע ד' שהיא טעונה כבוס בגדים: (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה וביצנין שבסוף הפרשה ה' פי' על בהמה טהורה: (כז) על כפיו. כגון כלב ודוב ו' וחתול: טמאים הם לכם. למגע: (כט) וזה

שפתי חכמים

כאותן שכתובים בהדיא שהן אסורים בהנאה ואין בהם אלא איסור אכילה אבל השתא דאמרינן אפילו אותן שכתובים בהדיא אין בהם איסור הנאה אם כן אין יכולים לומר אותן שכתובים בהדיא חמור יותר ע"כ להורות בא שאין אחד הוא וק"ל: א דאל"כ ל"ל הא הא לעיל כתיב אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע ונומר משמע דהכי ארבע מינים ד קא אבל שאר שרצי העוף שיש להם ד' רגלים אסורים לאכול אלא ודאי ללמד בא וכו': ב ולא אדלעיל קאי אבהמה וחיה ועופו' ודגים.ותנבי': ג כלומר לא שמצוה את תם לטמאות אלא ה"פ שאם תגעו בם תהיו טמאים: ד כתב הר"אם לא שמעתי טעם נכון על זה מה בא להשמיענו בזה הכלל הרי בהדיא כתיב פה שבטומאות מגע אינו טעון כיבוס בגדים ובטומאות משא טעון כיבוס בגדי' ואם להודיע שבכל מקום הוא כמו שכתוב פה למאי נפק' מינה. ושמא י"ל שבא להשמיענו בזה שאין טומאות מגע לחלק מק"ו מטומאו' משא להטעינ' כיבוס בגדים ומה משא שאינה נוהגת בשרצים טעון כיבוס בגדים מגע שנוהג בכל מיני טומאות אינה דין שטעונה כיבוס בגדים ועל זה פי' רש"י כל מקום שנ' טומאות משא חמורה מטומאות מגע ולא תמנא בשום מקום טומאות מגע שחייב בה הכתוב כיבוס בגדים ואילו היה' טומאת מגע טעונה כיבוס בגדי' מק"ו לא לישתמיט קרא בשום דוכתא דליכתוב בטומאות מגע יכבס בגדיו וכה"נ איתא בפ"ק דחולין דף כ"ב וכו' הר"אם: ה כלומר חילקן הכתוב לשנים לומר ששחיטת בהמה טהור' אם היתה טריפה ושחטה שחיטתה מטהרת מידי נבילה ומ"ה כתיב התם וכי ימות וגו' דוקא מתה מטמא טומאות נבילה אבל טריפה אע"פי שסופה למות אם שחטה טהורה מטומאות נבילה אבל בהמה טמאה בין מתה בין שחוטה אין שחיטתה מטהרת מידי נבילה ולכן נכתב בה בנבלתה שהם בין ע"י מיתה בין ע"י שחיטה. הר"אם: ו פירש שאין כפות רגליהם מכוסות בטלפים:
כלומר

נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב טְמֵאִים
הֵמָּה לָכֶם׃ ה כט וְזֶה לָכֶם
הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר
וְהַצָּב לְמִינֵהוּ׃ ל וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ
וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ לא אֵלֶּה
הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם
בְּמֹתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ לב וְכֹל
אֲשֶׁר־יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־עֵץ
אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה
מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב
וְטָהֵר׃ לג וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־
יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ
תִשְׁבֹּרוּ׃ לד מִכָּל־הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל
אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל־מַשְׁקֶה אֲשֶׁר
יִשָּׁתֶה בְּכָל־כְּלִי יִטְמָא׃ לה וְכֹל
אֲשֶׁר־יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עָלָיו יִטְמָא תַּנּוּר וְכִירַיִם
יֻתָּץ

בעל הטורים

קס"א להיות שמנה שרצים מטמאים: השורץ בגי' כשעור' שסיעורו כשעורה:

כולם חסר גר מן כ':

ד' קמץ:

שביעי

כל נפילה יעל בר מן א' אל:

אונקלוס

לְכוֹן דִּמְסָאַב בְּרִיחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל־אַרְעָא חוּלְדָא וְעַכְבְּרָא וְצַבָּא לִזְנוֹהִי׃ וְיַלָּא וְכוֹחָא וְחַלְטָתָא וְחוֹמְטָא וְאַשּׁוּתָא׃ אִלֵּין דִּמְסָאֲבִין לְכוֹן בְּכָל־רִיחֲשָׁא כָּל־דְּיִקְרַב בְּהוֹן בְּמוֹתְהוֹן יְהֵי מְסָאַב עַד־רַמְשָׁא׃ וְכֹל דְּיִפֵּל־עֲלוֹהִי מִנְּהוֹן בְּמוֹתְהוֹן יְהֵי מְסָאַב מִכָּל־מָאן דְּאָע אוֹ לְבוּשׁ אוֹ־מְשַׁךְ אוֹ שַׂקָּא כָּל־מָאן דְּתִתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא בְּהוֹן בְּמַיָּא יִתָּעַל וִיהֵי מְסָאַב עַד־רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי׃ וְכָל־מָאן דַּחֲסַף דְּיִפֵּיל מִנְּהוֹן לְגַוֵּיהּ כָּל דִּבְגַוֵּיהּ יְהֵי מְסָאַב וְיָתֵיהּ תְּתַבְּרוּן׃ מִכָּל־מֵיכַל דְּמִתְאֲכִיל דְּיֵעֲלוּן עֲלוֹהִי מַיָּא יְהֵי מְסָאַב וְכָל־מַשְׁקֵי דְּיִשְׁתְּתֵי בְּכָל־מָאן יְהֵי־מְסָאַב׃ וְכֹל דְּיִפֵּל מִנְּבִילַתְהוֹן עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב תַּנּוּר וְכִירַיִם יִתָּרְעוּן מְסָאֲבִין אִנּוּן ומסאבין

תולדת אהד

עיין בת"א

חולין קכ"ו

חולין סס

עיין בת"א

עיין בת"א

עיין בת"א

עיין בת"א

עיין בת"א

עיין בת"א

עיין בת"א

שבת קכ"ח

רש"י

(כט) וזה לכם הטמא · כל טמאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים ולכנס במקדש: החלד · מושטילה · והעכבר פו"יט שדומ' לצפרדע: (ל) אנקה · הרי"צו: הלטאה · לייש"רדה: חומט · לימצ"ה: תנשמת · טל"פה: (לב) במים יובא · *ואף לאחר טבילתו טמא הוא א לתרומה עד הערב ואחר כך וטהר בהערב השמש: (לג) אל תוכו · אין כלי חרס מטמא ב אלא מאוירו*: כל אשר בתוכו יטמא · הכלי חוזר ומטמא ג מה שבאוירו: (ס"א כ"ל בתוכו) ואותו תשברו · *למד שאין לו טהרה ד במקוה: (לד) מכל האוכל אשר יאכל · מוסב על מקרא ה העליון: כל אשר בתוכו יטמא · *מכל האוכל אשר יאכל אשר בא עליו מים וה א בתוך כלי חרס הטמא יטמא למדנו מכאן דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב ו והיין והשמן וכל הנקר' משקה מכשור זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל ומשקה מטמאה ז מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שנייה ולא נאמ' רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחילה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה כנוגה בהן מבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו ח שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים ט אלא אם כן יש בו כביצה *שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת · ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: (לה) תנור וכירים · כלי

יבמות ע"ב

חולין כ"ד

ת"כ

פסחים כ'

ת"כ

יומא פ'

שפתי חכמים

א כלומר שלא תאמר שמפני שיבא במים להיותו שטבל יטמא עד הערב כפי מה שיובן מבמים יובא וטמא עד הערב לפיכך הוסיף אף לאחר טבילתו אינו מועיל לו לבאת מטומאתו עד שיעריב שמשו: ב כלומר אם הגיע טומא' לאוירו ולא נגעה בו טמא וגבי טהור אפילו נגעה בו טומאה ויליף לה מכל אשר בתוכו יטמא מה תוכו כשהכלי מטמא אוכלים שבתוכו אפילו אינו נוגע בהן הטומאה טמאים דהא אפי' אם היה הכלי מלא חרדל הכל טמא אע"פ שאין הכלי נוגע בכלם אלא מה שסמוך לדפנות שאי אתה יכול לומר שזה מטמא את זה שהרי אין אוכל מטמא אוכל ועוד א"כ זה שני וזה שלישי ואין שלישי מטמא רביעי אלא ע"כ מאויר כלי הם נטמאים אף תוכו האמור באזהרת טומאה לכלי אע"פ שלא נגעה טומאה בכלי אלא תלויה בו טמא הכלי: ג מדלא כתיב כל אשר יגיע בתוכו אלא אפילו לא נגע אלא שבא לאוירו טמא · א"כ לא שהכלי הוא כאלו מלא טומאה ומה שבתוכו נוגע בו דא"כ למה נתמעטו כלים מלטמא מאויר כלי חרס כדלקמן ברש"י אלא ודאי הכלי עצמו קבל טומא' מהשרץ שבאויר והכלי נעשה ראשון וחוזר ומטמא מה שבתוכו ליעשותו שני ונתמעטו כלים שאין כלי ראשון מטמא כלי הר"אם: ד כלומר אם אתה רוצה לטהרו מידי טומאתו שבריהו עד שלא יהא ראוי לתשמישו הראשון שאם יעשוי לאוכלין ינקבהו עד שיוציא זתים ואם למשקה עד שינקב בכונס משקה: ה ומפני שאין לו דבקות עם ואותו תשברו הסמוך לו ופי' אשר יבא עליו מים אשר באו עליו מפני שאשר יבא מור' אחר שהיה בתוך כלי חרס הטמא אם יבא עליו מים יטמא ואין הדבר כן שהרי התור' אמרה וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו ואז הוא טמא והוסיף עוד הרב לומר והוא בתוך כלי חרס שלא תאמר כיון שנכנס לתוך כלי הטמא ואחר שיבא מן הכלי אם בא עליו מים יטמא דנאמר שמוזר הטומאה וכיער אחר שיבא עליו מים לכן אמר והוא בתוך הכלי: ו שהרי לא תלה הכתוב את טומאתו אחר ביאת המים סתם לא שנא נגוב לא שנא לח: ז כתב הר"אם נראה לי דהאי ומשקה משבשתא הוא וצריך לגרוס אוכל מטמא מאויר כלי חרס לא אוכל ומשקה שהרי המשקה דכתיב בקרא כבר כתב רש"י לעיל שהוא בא להכשיר ואליבא דרבי אליעזר ולא ליטמא כרבי יודא וכרבי יוסי ואם כן איך יתכן לומר אח"כ ועוד למדו רבותינו וכו' ועוד בת"כ שלפנינו ובפסחי' דף כ' אינו כתוב רק אוכלין מטמאין מאויר כלי חרס ואין כלים מטמאי' מאויר כלי חרס: ח פירש משנתלשו האוכלים מן הקרקע דאם לא כן אין לך שלא באו עליו מים ומהו אשר יבא עליו מים: ט ר"ל בני אדם האוכלים אכילה שאין בה שיעור אינן טמאי'· אבל אין פירושו שאין אוכל מטמא דברים אחרים כשאין בו שיעור שהרי אפילו אם יש בו שיעור טומאה אין מטמא דברים אחרים שאין אוכל מטמא אוכל מן התורה תנאתי · והא דלא מטמא את אחרים ילפינן מדלא כתיב טמא אלא יטמא והוי כאלו אמר טמא הוא ולא לטמא אחרים:

דאי

חולין קי"ח
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

ומסאבין יהון לכון׃ ברם מעין וגוב
בית כנישת מיא יהי דכי ודיקרב בנבילתהון
יהי מסאב׃ וארי יפל מנבילתהון על
כל בר זרע זרוע דיזדרע דכי הוא׃
וארי יתיהבון מיא על בר זרעא ויפל
מנבילתהון עלוהי מסאב הוא לכון׃ וארי
ימות מן בעירא דהיא לכון למיכל דיקרב
בנבילתה יהי מסאב עד רמשא׃ ודייכול
מנבילתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא
ודיטול ית נבילתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב
עד רמשא׃ וכל ריחשא דרחיש על
ארעא שקצא הוא לא יתאכל׃ כל
כל

יֻתָּץ טְמֵאִים הֵם וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם׃
לו אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה
טָהוֹר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃
לז וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל כָּל זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ
טָהוֹר הוּא׃
לח וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל
זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס
לט וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִיא
לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעָרֶב׃
מ וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו
וְטָמֵא עַד הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס
בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד הָעָרֶב׃
מא וְכָל
הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל׃
כל

ל' ומלא׃
ל' וחסר׃
ל' ומלא׃
קס"ג להיות הנבלה מטמא כמגע וכמשא

רש"י

* כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך א ושופת על נקב החלל את הקדרה ושניהם פיהם למעלה׃ יותץ · שאין לכלי חרס טהרה בטבילה׃ וטמאים יהיו לכם · שלא תאמר מצוה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי׃ (לו) אך מעין ובור מקוה מים · המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ב ועוד יש לך ללמד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו׃ ונוגע בנבלתם יטמא · אפילו הוא בתוך מעין ובור ג ונוגע בטומאתם יטמא *· שלא תאמר קל וחומר ד אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא׃ (לז) זרע זרוע · זריעה של מיני זרעונין׃ זרוע שם דבר הוא כמו * ויתנו לנו מן הזרעונים׃ טהור הוא · ללמדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות ה אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים׃ (לח) וכי יותן מים על זרע · לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר׃ ו מים על זרע · בין מים בין שאר משקין ז בין הם על הזרע בין נופל לתוכן הכל כדרש בתורת כהנים׃ ונפל מנבלתם עליו · אף משנגב מן המים שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל ומשירד לו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו׃ (לט) בנבלתה · * ולא בעצמות וגידין ח ולא בקרנים וטלפים ולא בעור׃ (מ) והנושא את נבלתה · חמורה טומאת משא מטומאת מגע ט שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו׃ והאוכל מנבלתה · יכול תטמאנו אכילתו י כשהוא אומר בנבלת עוף טהור * נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה אם כן מה תלמוד לומר האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה כ והוא כזית *׃ וטמא עד הערב · אף על פי שטבל צריך ל הערב שמש׃ (מא) השורץ על הארץ · * להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו לא יאכל · לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא

בלים י"א
פ"כ
דניאל א'
חולין קכ"ח ת"כ
ויקרא כ"ב
נדה מ"ב
חולין ס"ז

שפתי חכמים

א דאי לאו כלים המטלטלים הם אלא מחוברים לקרקע אז לא מקבלים טומאה דכל המחובר לקרקע הרי היא כקרקע ומדכתיב יותץ דמשמע דאין להם טהרה במקוה משמע דשל חרס הם והואיל והוא כלי חרס צריך לומר שיש להם תוך דאין כלי חרס מטמא אלא מאוירו ולאו דווקא חרס שהרי אין שורפים אותו באש אלא כיון שעושים אותן מטיט ומיבשין אותן בחמה קורין אותו חרס ויש לו כל דין כלי חרס׃ ב ואם תאמר והא לעיל דרש רש"י וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא קאי אהכשר טומאה ולא על טומאה עצמה משום דסבירא ליה דאין טומאה משקה דאורייתא וזה אליבא דרבי אליעזר דס"ל הכי והכא פירש דווקא המחוברים לקרקע אינו מקבלין טומאה ש"מ טומאות משקים דאורייתא וזה אליבא דרבי יוסי דס"ל הכי · יש לומר זהו שפירש רש"י ועוד יש ללמוד וכו' ואליבא דרבי אליעזר והא דלא קאמר וי"מ יש לומר דאף רבי יוסי מ"ל כמי הכי דס"ל דתרווייהו יש ללמוד מזה דשקולים הם ויבאו שניהן הר"א ס׃ ג כלומר אם נגע בנבלה והיא בתוך מעיין או בור יטמא דקרא יתירה הוא למדרש הכי והכי דרשינן ליה אך מעיין ובור ומקוה מים הטמא הטובל בהן טהור אבל הטהור העומד בתוכן אם נגע בשרץ טמא׃ ד כתב הר"א ס אבל בתורת כהני' שנו הואיל והארץ מעלה את הטמאים מטומאתם שאם זרעו זרעים טמאים ונשרשו בארץ הם טהורים והמקוה נמי מטהרתם את הטמאים מה הארץ מצלת את הטהורים כלומר הזרעים הנשרשים בארץ מלטמא אף מים כך לכך נאמר והנוגע בנבלתם יטמא שאין המים מצילים מלטמא׃ ה פירש דמדכתיב בתריה וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא היא מכלל דקרא דלעיל מיניה דכתיב טהור הוא כשנפל מנבלתם עליו טרם שיבא עליו המים קאיירי · עיין בהר"א ס מה שהקשה הקושיות שהקשו בת"כ ובתלמוד דל"ל קרא תיפוק מלעיל והביא התירוצים שתרצו שם׃ ו דילפינן מים מים לג"ש ממים דלעיל דגבי כלי חרס ששם עשה בהן שאר משקים כמים׃ ז דכתיב וכי יותן מים על זרע וכתיב במקום ונפל ונו' קרי בו כתי ונפל על מה שכתיב לפניו ונופל זרע על מים׃ ח פירש כשפירשו ממקום חיבורן אבל כשהן מחוברים בבשר הנוגע בהן כנוגע בבשר אי משום יד אי משום שומר׃ ט פירשתי לעיל · והא דפירש רש"י הכא והא כבר פירש זה לעיל · יש לומר דמלכתב הכא והאוכל מנבלתם דליתן שיעור אוכל לנושא ולנוגע ה"א כיון דהשוה אותן הכתוב לשיעור טומאה ה"ה נמי ליבעין כיבוס בגדים מ"ה צריך רש"י לחזור ולפרש פה · וא"ל מנ"ל לרש"י כבר תירץ הר"א ס כיון דלא מיסתמיס קרא בשום דוכתא דליכתוב בטומאת מגע יכבס בגדיו׃ י מה שפירש אותו אחר והנושא את נבלתם שלא כסדר כדי שידבק הנושא עם הנוגע להודיע ההבדל שביניהם שטומאת משא חמורה מטומאת מגע וכלפירש לעיל מה בא להשמיענו׃ כ דהיינו מני ביצה · והא דפירש רש"י לעיל אוכל המאכל בבת אחת ושערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת דהיינו ביצה שלימה · זה מיירי על ידי הדחק והכא מיירי שלא על ידי הדחק׃ ל כבר פירש לעיל גבי במים יובא וטמא עד הערב · עיין עליו וכן פירש כאן · הר"א ס פירש בענין אחר שפירש אף על פי שטבל צריך הערב שמש דאם לא כן ואחר ירחץ במים וטהר מבעי ליה ובערב שמש · ב-ועוד לומר ביאת אורו דהיינו צאת הככבים דטהר יומא הוא דאם לא כן וטהר מבעי ליה פ"ק דברכות · ופירש זה בכאן ולא באחרונה

ויקרא יא

מב • כל הולך על גחון וכל ׀ הולך על־
ארבע עד כל־מרבה רגלים לכל־השרץ השרץ
על־הארץ לא תאכלום כי־שקץ הם: • מג •
אל־תשקצו את־נפשתיכם בכל־השרץ השרץ
ולא תטמאו בהם ונטמתם בם: • מד •
כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם
קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את־נפשתיכם
בכל־השרץ הרמש על־הארץ: מה
כי ׀ אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים
להית לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש
אני: מו • זאת תורת הבהמה
והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל־
נפש השרצת על־הארץ: מז • להבדיל
בין הטמא ובין הטהר ובין החיה
הנאכלת ובין החיה אשר
לא תאכל: •

וידבר

ומפטירין ויוסף עוד דוד • בשמואל בסימן ו':

אונקלוס

דמהליך על מעוהי וכל דמהליך על ארבע עד
כל סגיאות רגלין לכל רחשא דרחיש על
ארעא לא תיכלינון ארי שיקצא אנון:
לא תשקצון ית נפשתכון בכל רחשא דרחיש
ולא תסתאבון בהון ותסתאבון פון בהון:
ארי אנא יי אלהכון ותתקדשון ותהון קדישין
ארי קדיש אנא ולא תסאבון ית נפשתכון
בכל רחשא דרחיש על ארעא: ארי
אנא יי דאסיק יתכון מארעא דמצרים למהוי
לכון לאלהא ותהון קדישין ארי קדיש אנא:
דא אוריתא דבעירא ודעופא ולכל נפשא
חיתא דרחשא במיא ולכל נפשא
דרחשא על ארעא: לאפרשא בין
מסאבא ובין דכיא ובין חיתא
דמתאכלא ובין חיתא
דלא מתאכלא:

וידבר

ע"א עבדי"ה סימן

תולדות אהרן

קידושין ל'
חולין ס"ג
יבמו' קי"ד
עיין בת"א
יומא ל"ט
שבועו' י"ח
פסחי' מ"ט
זבחי' ס"ט
חולין כ"ז
שבועו' י"ח
חולין מ"ב

בעל הטורים

וי"ו דגחון חצי התורה באותיות והוא וי"ו רבתי:

קס"ד קס"ה קס"ו שלא לאכול שרץ הארץ • ולא אותם השרצים שנולדים בזרעים ובפירות ואף אותן המתהוין מן העפוש:

להבדיל וגו' סמוך אשה כי תזריע שצריך להמתין שלש' חדשים ולהבחין בין זרע לזרע ולפרוש סמוכה סמוך לוסתה:

רש"י

אלא דבר נמוך קצר רגלים א שאינו נראה אלא כרוחש וכו': (מב) הולך על גחון • זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו: כל הולך: להביא השלשולין ב ואת הדומה ג לדומה: הולך על ארבע • זה עקרב: כל • להביא את החפושית אשקר"בוט בלע"ז ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים • זה נדל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפי"דש: (מג) אל תשקצו • באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן אל תטמאו באכילתם: ונטמתם בם • אם אתם מטמאים בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: (מד) כי אני ה' אלהיכם • כשם שאני קדוש ד שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו ה עצמכם למטה: והייתם קדושים • לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא: ולא תטמאו וגו' • לעבור עליהם בלאוין הרבה ו וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: (מה) כי אני ה' המעלה אתכם • על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם • (דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תניא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות דיים ומעליותא היא גבייהו וזהו לשון מעלה): (מז) להבדיל • לא בלבד השונה ז אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהור • צריך לומר בין חמור לפרה ח והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה ט לך בין נשחט חציו של קנה י לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת • צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כ כשרה לנולד בה סימני ל טרפה פסולה:

שפתי חכמים

לפי שזה לא בא ללמד על שיטמאו עד הערב באחריני אלא ללמד שיעור לנושא ולנוגע פירש כי אף על פי שכתיב בפרשת אמור ובא השמש וטהר ההוא בשאר טומאות והאי בנבילת בהמה וכתבי' בהאי ובהאי עכ"ל • והנראה לי כתבתי ודו"ק: א ומ"ת היאך מוסב זה על מה שפירש רש"י לפניו היה לו לפרש על הקרא • וי"ל כדי שלא תאמר דילמא לא יאכל אתי לאסור שרצים בהנאה ולא תאכלם דשרצים אתי לאסור באכילה דבר נמוך וקצר רגלים אף על גב דלאו שרצים הוא ועל זה פירש ואין קרוי שרץ אלא כן דבר כמו ך הייני שרצים האמורים בתורה אם כן לא תאכלו לא אתי אלא לשרצים ומהשתא ע"כ לא יאכל לא אתי לאיסור הנאה דהא כתיב לא תאכלם • וכן הא דפירש לעיל כל עוף שנאמר לאינו בו צריך לפרש בעניין זה • מצאתי: ב הם התולעים הארוכים היוצאים מן הארץ שאין להם רגלים והם הנמצאים באשפות וביותר נמצאים בימות החמה אחר שיפסיק הגשם: ג כלומר שיש להם סימני רגלים מעט אלא שהם מתגלגלים על הבטן כמו הנחש: ד פירש משום דכל כי הוא נתינת טעם אשלמעלה ומ"ה פירש כשם וכו': ה דקרא יתירא הוא שהיה די לומר והתקדשתם כי קדוש אני אלא להכי איתיר למדרש הכי: ו דאל"כ הא כבר כתיב לעיל ולא תטמאו וגו': ז פירש הא דהזהיר להבדיל וגו' לא בלבד שילמוד וידע הלכותיהן אלא צריך גם כן להטריח עצמו להכירן איזהו טמא ואיזהו טהור: ח פי' והלא כבר נתפרשו סמניהון איזה טמא ואיזה טהור וא"כ למה נאמר להבדיל: ט פי' טמאה לך על ידי פעולתך • וטהורה לך ע"י פעולתך: י כלומר אם שחטת בבהמה כל הוושט וחציו של קנה בלבד טמאת אותה באכילה אע"פ שהיא טהורה • בין נשחט רובו של קנה טהרת אותה באכילה • (כח"י) אע"פ שהיתה עד כנה אסורה באכילה משום אבר מן החי: כ כגון נקבה הגרגרת או נפחתה הגלגולת ולא ניקב קרום של מוח וכיוצא בהן שהיא כשרה: ל והן כל י"ח טרפות שמנו חכמים עיין כל זה בפירוש חזקוני • (עכ"ל) כתב החזקוני וז"ל בין שנולדו לו סמני טריפה וכשרה כגון ששחט הקנה ונקבה הריאה קודם שחיטת הושט והיינו סמני טריפה וכשירה משום דתני ריאה תלויין נקבה בין שנולדו לו סמני טריפה ופסולה כגון שנקבו הריאה קודם שחיטת הקנה והכי איתא במסכת חולין עכ"ל ואני אומר לא זו העיר ולא זו הדרך כיון שרש"י ז"ל לא מפי עצמו אמר דברים הלל ואלא ברייתא היא בת"כ וכבר הסכימו רוב מנין ורוב בנין דלית הלכתא כריש לקיש ע"ש:

חסלת פרשת שמיני

חסלת פרשת שמיני

ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל למימר
עיין נת"א　אתתא ארי תעדי ותליד דכר
עיין נת"א　ותהי מסאבא שבעה יומין כיומי ריחוק סאובתה
עיין נת"א　תהי מסאבא: וביומא תמינאה יתגזר בסרא
עיין נת"א　דעורלתיה: ותלתין ותלתא יומין תתיב בדם דכו
עיין נת"א　בכל קודשא לא תקרב ולמקדשא לא תיעול
עד דמשלם יומי דכותה: ואם נוקבתא
עיין נת"א　תליד ותהי מסאבא ארבעה עסר כריחוקה
עיין נת"א　ושתין ושתא יומין תתיב על דם דכו:
ובמשלם יומי דכותה לברא או לברתא
כריתות ח'　תיתי אמר בר שתיה לעלתא ובר יונה או
בכורו' כ"ז　שפנינא לחטאתא לתרע משכן זמנא לות
ערכין י"ח　כהנא: ויקריביניה קדם יי ויכפר עלה
עיין נת"א　ותדכי מסואבת דמהא דא אורייתא דילדתא
לדכר

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה
זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ
תִּטְמָא: ג וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי
יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: ד וּשְׁלֹשִׁים
יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־
קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־
מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ: ה וְאִם־
נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם
וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה: ו
וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ
בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן: ז
וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר
דמיה

יב

קס"ז להיות היולד' מטמא: סמך והתקדשתם לאשה כי תזריע שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש וכתי' לעיל אל תשקצו את נפשותיכם דרשינן מיני' שלא ישהה את נקביו רמז לבנה מבית הכסא אל ישמש מטתו מיד: קס"ח שלא יאכל הטמא מן הקדשים: סימ' ימי מפיק דמי לא מפיק וסימן מים מגולין דמי' מכוסין: קס"ט מצות קרבן יולדת:

רש"י

ויקר"ר　**אשה** כי תזריע. * א"ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית א כן תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: ב כי תזריע. * לרבות שאפילו ילדתו ג מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע ג. אמו טמאה לידה *: כימי נדת דותה תטמא. ככל סדר כל טומאה האמורה בנדה ד מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזב ה מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה. ואיבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין תשב אלא לשון עכבה כמו * ותשבו בקדש. * וישב באלוני ממרא: בדמי טהרה. אף על פי שרואה ו טהורה: בדמי טהרה. לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א ימי טוהר שלה: לא תגע. אזהרה לאוכל ז וכולי כמו ששנויה ביבמות *: בכל קדש. * לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך ח שטבלה לסוף שביעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים של מחר תביא את כפרת טהרתה: (ו) והקריבו. * למדך שאין מעכבה

נדה כ"ו
נדה כ"ג
דברים א'
בראשית י"ג
יבמות ע"ה
מכות י"ד
יבמות סס
זבחים י"ט
כנכד' פ"ג

שפתי חכמים

א ואם תאמר והתם נופא מ"ט יצירתן של בהמה וחיה קודם ליצירתו של אדם' כבר תירצו בגמר' בסנה' ל"ת מפני מה נברא אדם בע"ש כדי שלא יהו אומרים שותף היה לקב"ה במעשה בראשית י"א שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך. ד"א כדי שיכנס למצוה מיד. ד"א כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך וכו'. וא"ת ואם נתפרשה התורה כסדר הבריאה היה לו להקדים סדר מצורע לפרשת כי תזריע דהא מצורע מדבר באיש ותזריע מדבר באשה ואדם נברא קודם חוה. וי"ל דיותר תדיר שאשה תלד ממה שאיש להיות מצורע. זעי"ל מ"ה הקדים תזריע למצורע דעיקר הצרעת בא כשמשמש עם אשתו נדה כדאיתא בגמרא. ועי"ל דאשה היא כמו קרקע עולם שמצמחת מה שזורעים בה והאדם מקרקע עולם נברא לכן כתב באשה כי תזריע וילדה זכר כלומר שהזכר נברא מן האשה שהיא קרקע עולם וק"ל: ב דלא הל"ל רק אשה כי תלד זכר אלא לרבות שאפילו מחוי. וא"ל דללמד אשה מזרעת תחילה וכו' הוא דאת'. דא"כ כי תזריע האשה וילדה זכר מבעי ליה אלא סיך הזריע ללידה וכתב וילדה זכר כוי"ו שמורה על הודאי ולא כתב אם דודאי דאם נקבה תלד ש"מ תרתי. והא דפירש רש"י לעיל בפרשת ויגש אלה בני לאה וגו' ואת דנה בתו תלה הכתוב הבנים בלאה ואת הבנות ביעקב ללמדך אשה מזרעה תחלה יולדת זכר וכו' נ"ל והא מהכא נפקא. י"ל דמהכא ליכא למילף אלא אשה כי תזריע וילדה אבל לא שנא' אם האיש מזריע תחילה או שהזריעו שניהם בבת אחת יולדת נקבה קמ"ל ואת דינה בתו ואם הזריעו בבת אחת בא זה ואיבד את זה. ומהתם לחודיה ליכא למילף דאיכא למימר דהא דתלי הזכרים בלאה לפי שלא היה יכול לתלות ביעקב שהיו לו זכרים אחרים ותלה הנקבה בו לפי שלא היה לו בת זולתה ומתרוייהו ילפינן שפיר הרא"ם הארוך וקצרתי: ג פירש רש"י משמ' שמתחילה קודם שנולד היה מקנת ולד ואחר כך נעשה מחוי מדכתיב כי תזריע דמשמע אפילו אם לא ילדה אלא דבר שהוא כעין זרע וכתיב וילדה זכר משמע שהוא ולד גמור הא כיצד אלא ע"כ צריך לומר דמתחילה היה ולד גמור ואחר כך נמחה ונעשה כעין זרע: ד שתטמא במשכב ומושב כנידה וכל שאר דיני נידה נוהג בה. ואם תאמר מנ"ל לרש"י דילמא ה"פ של קרא כימי נדת דותה שהיא שבעת ימים כן שיעור טומאה של לידה שבעת ימים. וי"ל דלזה לא צריך קרא שהרי בהדיא כתיב. וטמאה שבעת ימים אם כן כימי נדת דותה ל"ל אלא בא ללמד על שאר טמאה. ואל תאמר פשיטא הרי נדה היא שהרי בשעת קישויה ראתה דם. ל"פ אפילו נפתח הקבר בלא דם: ה לפי שזיי"ן מתחלפת בדלי"ת שהרי מתרגמינן זב דב ואם כן הוי כאלו נכתב זובתה: ו דאם לא כן בדמי ל"ל אי כמי דה"פ וכי לא סגי שלא תראה דם דכתב לשון תשב בדמי ועל זה פירש אף על פי: ז מדכתיב בסמוך ואל המקדש לא תבא והבא אל המקדש בטומאה בכרת הוא כדכתיב בתחילת פרשת חקת ונוטרינן בכל קדש לא תגע מביאת בית המקדש מה ביאת בית המקדש בכרת אף מה דכתיב בכל קדש לא תגע בכרת הוא וא"כ ע"כ צ"ל לא תגע אזהרה לאוכל הוא דאכילת קדשים בטומאה במיתה הוא כדכתיב ומתו בו כי יחללוהו. אבל מגיע קדשים בטומאה אין בו כרת רא"ם. ועי"ל דרש"י פיר' בסמוך בכל קודש לרבות וכו' דע"כ לא פי' זה על הקרא דהא בכל קדש כתיב לפני לא תגע ולמה מהפך רש"י אלא דמוסב על פירושו שפי' לפני בכל קודש וכן פי' לא תגע אזהרה לאוכל ומכלן דאזהר' לאוכל הוא ומפר' דהא בכל קודש לרבות את התרומה ולא תגע כתי קאי עליו א"כ אין לומר שהאי לא תגע אזהרה להנגעה ממש דהא מותר ליגע בתרומה מיד את' טבילה דהא היא טבלה מיד אחר ז' ימים וטבול יום מותר ליגע בתרומה אלא אזהרה לאכילה הוא: ח פי' אין להקשות דהא תרומה מותר באכילה בהערב שמש ולמה תהא אסורה באכילה מסוף שביעה ואילך. ומתרץ לפי שזו טבולת יום ארוך וגו'

ויקרא יג

דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃
ח וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה
שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד
לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ א
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃
ב אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת
אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע
צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד
מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃ ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה
הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ
הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ ד וְאִם־בַּהֶרֶת
לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־
הָעוֹר וּשְׂעָרָהּ לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי

בעל הטורים

יג

ק"ע מצות עניני טומאת המצורע:

סמך נגעים ליולדת לומר שכל מי שאינו שומר נדות הולד מצורע:

כולם חסר נר מן נ':

אונקלוס

לִדְכַר אוֹ לְנוּקְבָא׃ וְאִם לָא תַשְׁכַּח | עיין בת"א
יְדַהּ כְּמִיסַת אִימְרָא וְתִסַּב תְּרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ | כריתות כ"ח
תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה חַד לַעֲלָתָא וְחַד לְחַטָּאתָא וִיכַפַּר | עיין בת"א
עֲלַהּ כַּהֲנָא וְתִדְכֵּי׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ אֱנָשׁ אֲרֵי יְהֵי בִמְשַׁךְ
בִּסְרֵיהּ עֲמָקָא אוֹ עַדְיָא אוֹ בַהֲרָא וִיהֵי | עיין בת"א
בִמְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ לְמַכְתַּשׁ סְגִירוּ וְיִתֵּיתֵי לְוָת אַהֲרֹן
כַּהֲנָא אוֹ לְוָת חַד מִבְּנוֹהִי כַּהֲנַיָּא׃ וְיֶחֱזֵי
כַהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא בִּמְשַׁךְ בִּסְרָא וְסַעֲרָא | סנהד' ל"ד
בְמַכְתָּשָׁא אִתְהֲפִיךְ לְמִחַוַּר וּמֶחֱזֵי מַכְתָּשָׁא | נדה כ'
עֲמִיק מִמְּשַׁךְ בִּסְרֵיהּ מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא הוּא
וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא וִיסָאֵב יָתֵיהּ׃ וְאִם | שבועות ז'
בַּהֲרָא חִוָּרָא הִיא בִּמְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ וַעֲמִיק לֵית
מֶחֱזָהָא מִן מַשְׁכָּא וְסַעֲרַהּ לָא אִתְהֲפִיךְ
לְמִחַוַּר וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא שִׁבְעָא יוֹמִין׃
ויחזיניה

רש"י

מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם [א] ומי זה הוא חטאת שנ' וכפר עליה הכהן וטהר' מי שהוא בא לכפר [ב] הטהרה תלויה: וטהרה מכלל שעד כאן [ג] קרויה טמאה: (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה [ד] אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר*: (ב) שאת או ספחת וגו'. *שמות נגעים הם ולבנות זו מזו: בהרת. חברבורות טיי"אר בלע"ז וכן *בהיר הוא בשחקים: אל אהרן וגו'. *גזרת הכתוב היא שאין טומאת נגעים וטהרתן [ה] אלא ע"פ כהן*: (ג) הפך לבן. מתחילה שחור והפך ללבן בתוך הנגע [ו] ומיעוט שער [ז] שנים*: עמוק מעור בשרו. *כל מראה לבן עמוק הוא [ח] כמראה חמה עמוקה מן הצל: וטמא אותו. יאמר לו טמא אתה [ט] ששער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: (ד) ועמוק אין מראהו. לא ידעתי [י] פירושו: והסגיר. יסגירנו בבית א' [כ] ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימני' עליו: (ה) בעיניו עמד מראהו [ל] ובשיעורו הראשון: והסגירו

זב חי' כ"ט | נגעי' ע"א | איוב ל"ו | נגעי' ע"ו | ת"כ | ת"כ | ת"כ

שפתי חכמים

עד יום ארבעים שמקריבים בו קרבנות של לידה ובשקיעת החמה שלפני יום הארבעים מותרת לאכול בתרומה: [א] דק"ל דהיה לו לכתוב והקריבם דהא ב' קרבנות יש ללידה כבש בן שנתו ובן יונה או תר אלא למדך וכו': [ב] שבכל מקום כתיב אצל חטאת וכפר עליו הכהן ונסלח לו. והא דהביא רש"י קרא זה שבסוף הפרשה ולא הביא קרא הנאמר קודם לכן וכפר עליה וטהרה. י"ל דמקרא זה לאו הוכחה דחטאת בא לכפרה דילמא העולה בא לכפרה אבל מקרא זה מוכח שפיר שהרי כתיב ואחד לחטאת וגו' משמע דחטאת בא לכפרה. ועי"ל משום שהקדים עולה לחטאת ולא הקדים אלא למקראה וקשה למנ"מ הקדים אלא להסמיך וכפר לחטאת ללמד שהכפרה תלויה בחטאת: [ג] דעת רש"י בזה שלא תקש' לו על מה דפי' שאין מעכב' לאכול בקדשים אלא אחד מהם וכו' א"כ משמע דוקא קדשים אסורים ולא תרומה ולעיל פיר' בכל קודש לרבות תרומה שגם היא אסורה באכילה. ל"פ וטהרה מכלל שעד כאן קרויה טמאה וע"כ טומאה זו לענין לאסור בקדשים מיירי שהרי תרומה מותרת לאכול מהערב שמש של יום ארבעים ואילך מכלל בקדשים אסורה עד אחר כפרתה ל"פ לאכול בקדשים: [ד] ר"ל לענין קריאת התורה שהקורא בתורה יקרא מלת עולה תחילה אבל להקרבה וכו'. הא דלא פירש זה לעיל דכתיב תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת משום דלעיל דין הוא שתקדים לפי שמדבר בעשיר שמביא כבש לעול' ובן יונה או תור לחטאת ואפילו להקרבה עולה קודמת דכבש חשוב יותר אבל כאן בעני שמביא שתי תורים או שני בני יונה שכיהם שוין ה"א שגם להקרבה עולה קודם הואיל והקדימה וכו' ל"פ לא הקדימה הכתוב וכו': [ה] דעת רש"י הכי לפי שכתיב בסמוך והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים ל"ל למיכתב אחד וגם מבניו והכהנים לא היה לו למיכתב רק ואל בניו אלא אחד בא לרבות אף שאר אדם שאם היה הכהן עם הארץ מראה לאחד שהוא יודע סימני טומאה אע"פ שאין כהן ומה דכתיב בתר הכי מבניו הכהנים ללמד אע"פ שכהן לא ידע סימני הטומאה אלא צריך להראו' לתלמיד חכם אף שאינו כהן מ"מ לא רשאי הת"ח לאמר זה סימן טומאה וזה סימן טהרה אלא הוא ילמוד לכהן דין טומאה וטהרה כדי שהכהן יאמר לאדם שהנגע בו טהור אתה או טמא ועל זה פי' רש"י גזירת הכתוב וכו': [ו] מלשון שפ"רשי בתוך הנגע לומר לך אל תסבור לומר הפך לבן אם כשיש שער לבן סמוך לנגע סימן טומאה היא. ל"פ לך דוקא כשהן בתוך הנגע וגם שלא תאמר אם נהפכו ללבן קודם שיהיה בו נגע סימן טומאה הוא ל"פ בתוך הנגע. ותו קשה לרש"י כיון דכתיב קרא בתוך הנגע לומר דוקא שקידם הנגע לשער לבן אבל קידם שער לבן לנגע טהור ש"מ דלפעמים אף בלא נגע השער נהפך ללבן א"כ כשנהפך השער ללבן בתוך הנגע לא יהא טמא דילמא שלא מחמ' הנגע נהפך ללבן דילמא קרה לו שום מקרה שנהפך. ועז"פ ומיעוט שער שנים וכיון ששני שערות נהפכו ללבן בודאי אין זה מקרה כי אם מחמ' הנגע הוא דכל דבר שהוא הרבה אינו מקרה ודו"ק כ"ל: [ז] (הר"אם) לא ידעתי מנ"ל לרז"ל ששער מולה על רבוי שערות וכו' ועיין בתוספות יום טוב פ"ד דנגעים: [ח] דהא כתיב ומראה הנגע וגו' משמע למראה נראה שעמוק מבשרו ולא שהנגע ממש עמוק מבשרו ולמה נראה מראה לבן עמוק י"ל משום דעיקר ראייה של אדם בשחור שבעין ובשראה על דבר שיש בו שחור ולבן כגון חמה שהיה לבנה וצל שהוא שחור נראה לו שהשחור קרוב לו יותר מהלבן משום דשחור שבעין מקבל הראות ומדבר שחור יותר מדבר לבן: [ט] כלו' ולא שיטמא אותו בידים בשום טומאה מאבות הטומאה וזה שכתב רש"י ששער לבן סימן טומאה וכו': [י] משום דקשה לו כיון דבהרת לבנה היא למה איכה עמוקה מן העור דהא כל המראה לבנה עמוק מן השחור כמו שפירשתי ומשום קושיא זו לא ידע רש"י לפר' טעמא דקרא כן פי' הרמ"בן ז"ל. והרא"בן ז"ל תיקן קושיא זו לפי פי' שפי' דעת רש"י ז"ל: [כ] פי' שיסגיר את בעל הנגע וכמצא שגם הנגע נסגר לא שיכס' הנגע כל שביעה: [ל] ומה דפי' רש"י עוד ובשיעורו הראשון לא שפי' זה על בעיניו אלא על מה דכתיב בקרא לא פשה הנגע אלא דע"אין בשיעורו הראשון הוא יוא"ת מה צריך לפרש זה הא כתיב בהדיא לא פשה הנגע. ועוד על הקרא היה לו לפרש לא פשה ובשיעורו הראשון וע"ק מה דפי' רש"י והסגיר שנית הא פשה וכו' פשיטא מדכתיב והנה לא פשה והסגירו וכו' משמע הא פשה טמא מוחלט הוא.

וי"ל

ויחזניה כהנא ביומא שביעאה והא מכתשא קם כדהוה לא אוסיף מכתשא במשכא ויסגריניה כהנא שבעת יומין תנינות: ויחזי כהנא יתיה ביומא שביעאה תנינות והא עמא מכתשא ולא אוסיף מכתשא במשכא וידכיניה כהנא עדיתא היא ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא תוסיף עדיתא במשכא בתר דאתחזי לכהנא לדכותיה ויתחזי תנינות לכהנא: ויחזי כהנא והא אוספת עדיתא במשכא ויסאביניה כהנא סגירותא היא: מכתש סגירו ארי תהי באנשא ויתיתי לות כהנא: ויחזי כהנא והא עמקא חורא במשכא והיא הפכת שערא מחור ורושם בשרא חיא בעמיקתא: סגירות עתיקא היא במשך בסריה ויסאביניה כהנא לא יסגריניה ארי מסאב הוא: ואם מסנא תסגי סגירותא במשכא ותחפי סגירותא ית כל משך מכתשא מרישיה ועד רגלוהי לכל חיזו עיני כהנא: ויחזי כהנא והא חפת סגירותא ית כל בסריה וידכי ית מכתשא

כ״ונו׳ ע״ה מגילה ח׳

עיין נת״א

הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃

ו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃

ז וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃

ח וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ

ט נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃

י וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת׃

יא צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃

יב וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד־רַגְלָיו לְכָל־מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן׃

יג וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנֶּגַע כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן

בעל הטורים

שני

כולם מל׳ בר מן א׳: ל׳ וחסר: ה׳ קמץ:

י״א נפסוקים ריש״ כון וסופיה כון: באדם ד׳ הכא או באל׳ אשר יטמא אף היא בחתף תאה״ב וכונדים באדם תוסיף אשר שלט האל׳ באדם וכונדי׳ באדם תוסיף איירי באשה זרה שמפתה האדם עד שישמע לה וזהו אשר שלט האדם באדם שהיא שולטת בו בזנדים ואם ישמע לה סוף שילדה בצרע׳ ויטמא כמת:

רש״י

והסגירו שנית • הא אם פשה בשבוע ראשון א׳ טמא מוחלט: (ו) כהה • הוכהה ממראיתו הא אם עמד כמראיתו ב׳ או פשה טמא: מספחת • שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר • הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: (ח) וטמאו הכהן • ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן ג׳ האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת היא • המספחת ד׳ הזאת: צרעת • לשון נקבה: נגע לשון ה׳ זכר: (י) ומחית • שנימי״ט בלע״ז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ו ואע״פ שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן ז הוא סימן טומאה: (יא) צרעת נושנת היא • מכה ישנה היא זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה ח אטהרנה: (יב) מראשו • של אדם ט ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן • פרט לכהן שחשך מאורו: (יד) וביום

שפתי חכמים

וי״ל דדעת רש״י כזה כלומר כך צריך לדייק שהוא כמראה הראשון וגם שיעור הראשון שלא פשה הנגע אז צריך להסגיר שנית ועדיין לא טמא מוחלט הא פשה טמא מוחלט הוא אבל לא תדייק בעיניו דווקא שהוא במראה הראשון אז צריך להסגיר אבל לא עמד במראה ראשון כגון שהוא מתלבן ביותר טמא מוחלט הוא דזה אין שייך דהא כבר לבן הוא ואין שייך שיהיה מתלבן יותר אלא לדייק דווקא אם עמד במראה הראשון דהיינו כליבון ראשון וגם לא פשה היינו כשיעו׳ ראשון אז צריך להסגי׳ אבל אם היה פשה הנגע ועומד בליבון ראשון אז טמא מוחלט הוא אבל אם לא עמד בעיניו כגון שנתמעט בליבון אע״פ דפשה הנגע עדיין לא טמא מוחלט מדלא כתיב או לא פשה למשמע או זה או זה כך הוא כללא דפירושו של הרא״ס עיין שם במאורך ואך מה שהקשה שם למה שנו ב׳ סימני טומאה הם שער לבן ומחיה ופשיון הא ד׳ הם ועמד במראיתן • ויש ליישב דלא שנו במשנה אלא אותן סימני טומאה דבשבוע ראשון מה שאין כן נעמד במראיתן דבשבוע שנייה • ודו״ק כ״ל: א אע״פ שכל התורה כולה כללות היא שמכלל לאו אתה שומע הן • מפני שהדיוקי׳ היוצאים מזה הם שנים הא אם פשה והא אם העז הוצרך לומר שהדוקיא פה אינו אלא אחת הא אם פשה לא הא אם העז שאף אם העז מראיתו כיון שהמראה הראשון ואחרון שניהם מראה טומא׳ הן עומד בעיניו קרינן ביה: רא״ס: ב כלומר אל תדייק הוכהה ממראיתו אע״פ דפשה הנגע או לא פשה אע״ג דעמד בעיניו אין צריך להסגיר וטהור הוא אלא כך תדייק הוכהה וגם לא פשה אז אין צריך להסגיר וטהור הוא כדמשמע כהה ולא פשה וגומר הא אם עמד במראיתו אע״ג דלא פשה או פשה אע״ג דהוכהה צריך להסגיר וטמא הוא כדמשמע בסמוך ואם פשה תפשה וגומר ולא כתיב ועמד בעיניו משמע או זה או זה: ג כלומר מה שאין כן במצורע מוסגר שאין בו אחד מכל אלו ומפני שכאן הוזכרו טומאות מצורע מוחלט דבשכיה׳ הוזכרה טומאה דמוסגר כתוב וכבס בגדיו מכלל שהיה טמא ונבי המוחלט כתוב וטמאו הכהן וגו׳ הודיענו כאן גם כן ההבדל שביניהם: ד הוצרך לפרש זה פה מפני שמספח׳ הוא שם פרטי לנגע שהוא הוכרח לפרש שמלת היא שבה אל המספחת הזאת ופירושו שהנגע שהיינו מוסבים שהוא מספחת שהוא טהור אינו אלא צרעת שהוא טמא אבל לעיל גבי מספחת היא בודאי אצהרת דלעיל קאי והרת הוא שם כולל לכל נגע בהיר אתי שפיר לומר מספח׳ היא כלומר הבהרת דלעיל ואין צריך לפרש רש״י כלום לעיל • הרא״ס: ה ק״ל דלעיל כתיב נגע צרעת הוא ש״מ דצרעת לשון זכר וכאן כתוב נגע צרעת כי תהיה שהוא לשון נקבה • ועל זה פירש צרעת לשון נקבה ונגע הוא לשון זכר מ״ה לעיל דכתיב נגע צרעת הוא מלת הוא שב על הנגע שהוא לשון זכר: ו דלקמן בפרשה זו כתיב וביום הראות בו בשר חי יטמא משמע אם יש בשר חי שאת הוא אף כשאין הפך שער אם כן מה דכתיב הכא והיא הפכה שער לבן ומחיה פירושו הפך שער לבן בלא מחיה או מחיה בלא הפך שער לבן: ז דמרבינן ממה דכתיב נגע צרעת ל״ל למכת׳ נגע לא היה לו לכתוב רק צרעת וגו׳ • אלא לרבות לכל מראה נגע אם היה בו הסימנים דמפרש ואזיל סימן טומאה הוא: ח כתב הרא״ס תימה דמהכא משמע דהמחיה סימן טהרה הוא ולפיכך אמר אע״פ שעלתה בו מחיות בשר אטהרנו ולעיל כתב ומחיית בשר חי אף הוא סימן טומאה וכו׳ יונ״ל שרש״י בא לתרץ ל״ל לכתוב צרעת נושנת היא וגו׳ לא היה לו לכתוב אלא ומחית בשר חי בשאת וטמאו הכהן ומתרץ שהכתוב עצמו בא ליתן טעם למה מטמא אותו כשיש בו בשר חי אדרבה היה לו לטהר דכא התחיל הנגע להתרפאות כיון שיש בו בשר חי ועל זה פירש הכתוב כי צרעת נושנת היא • וק״ל כ״ל: ט לא מראשו של נגע ועד רגליו דלא שייך בו ראש ורגל: א פי׳

לבן טהור הוא: יד וביום הראות
בו בשר חי יטמא: טו וראה הכהן
את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא
צרעת הוא: טז או כי ישוב הבשר
החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן: יז
וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן
את הנגע טהור הוא: ס פ יח
ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא:
יט והיה במקום השחין שאת לבנה או
בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
כ וראה הכהן והנה מראה שפל מן
העור ושערה הפך לבן וטמאו הכהן נגע צרעת
הוא בשחין פרחה: כא ואם יראנה
הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה איננה
מן העור והיא כהה והסגירו הכהן שבעת
ימים: כב ואם פשה תפשה בעור
וטמא הכהן אתו נגע הוא: כג
ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה צרבת
השחין הוא וטהרו הכהן: ס כד
או בשר כי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית
המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה:
כה וראה אתה הכהן והנה נהפך שער לבן
בבהרת ומראה עמק מן העור צרעת הוא במכוה
פרחה וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא:
כו ואם יראנה הכהן והנה אין בבהרת
שער לבן ושפלה איננה מן העור והוא כהה
והסגירו הכהן שבעת ימים: כז וראהו
הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור
וטמא הכהן אתו נגע צרעת הוא: כח
ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור
והוא כהה שאת המכוה הוא וטהרו הכהן כי
צרבת המכוה היא: פ כט ואיש
או

מכתשא כוליה אתהפיך למחור דכי הוא: וביומא דיתחזי ביה בסרא חיא יהי מסאב: ויחזי כהנא ית בסרא חיא ויסאביניה בסרא חיא מסאב הוא סגירותא היא: או ארי יתוב בסרא חיא ויתהפיך למחור וייתי לות כהנא: ויחזיניה כהנא והא אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית מכתשא דכי הוא: ואנש ארי יהי ביה במשכיה שיחנא ואתסיא: ויהי באתר שיחנא עמקא חורא או בהרא חורא סמקא ויתחזי לכהנא: ויחזי כהנא והא מחזהא מכיך מן משכא ושערה אתהפיך למחור ויסאביניה כהנא מכתש סגירותא היא בשחנא סגיאת: ואם יחזינה כהנא והא לית בה שער חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגירניה כהנא שבעת יומין: ואם אוספא תוסיף במשכא ויסאב כהנא יתיה מכתשא היא: ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת רושם שיחנא היא וידכיניה כהנא: או אנש ארי יהי במשכיה כואה דנור ותהי רושם כואה בהרא חורא סמקא או חורא: ויחזי יתה כהנא והא אתהפיך שערא לחורא בבהרתא ומחזהא עמיק מן משכא סגירותא הוא בכואה סגיאת ויסאב יתיה כהנא מכתש סגירותא היא: ואם יחזינה כהנא והא לית בבהרתא שער חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגירניה כהנא שבעת יומין: ויחזיניה כהנא ביומא שביעאה אם אוספא תוסיף במשכא ויסאב כהנא יתיה מכתש סגירותא היא: ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת במשכא והיא עמיא עימק כואה היא.

עיין בת"כ
עיין בת"כ
שבועות ו'
תמור' כ"ו
פסחי' ע"ה
נ"כ פ"ד
שבועות ו'
חולין ס"ב
בכור' מ"א
קדוש' ל"ב
ת"כ
מ"ק ז' ח'
בכורו' ל"ד
חולין ח'
יחזקאל כ"ו

ד' מלא בליש:

ב' ונעגין וכל טוס בר מינס דכוותיה:

שלישי

קדמא לא מפיק ותגיין מפיק:

קדמא ואם פשה תפשה תגיין ואם פשה יפשה:

רביעי

שליסי כשהם מחוברים:

קדמ' או אשה במוכח תחת או· תגיין או אשה נמקץ ומאלכ':

רש"י

(יד) וביום הראות בו בשר חי · אם צמחה בו מחיה הרי כבר פי' שהמחיה סימן טומאה * אלא שהיא הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאים משום מחיה לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד שזופעין אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו א הכתוב שתטמא: וביום · * מה תלמוד לומר ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו ב מכאן אמרו חתן נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ג ולכסותו ולביתו וכן ברגל ד נותנין לו כל ימי הרגל: (טו) צרעת הוא · הבשר ההוא: בשר · לשון זכר: (יח) שחין * לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: ונרפא · השחין העלה ארוכה ו ובמקומו העלה נגע אחר: או בהרת לבנה אדמדמת · שאין הנגע לבן חלק א לא ז פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם: מראה שפל · ואין מעשה שפל אלא מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: (כב) נגע היא · השאת הזאת או הבהרת: (כג) תחתיה · במקומה: צרבת השחין · כתרגומו רשם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר · כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו * ונצרבו בה כל פנים דייטר"יד בלעז: צרבת · רייטו"ן בלעז: (כד) מחית המכוה · שנימכיע כשתיתה המכוה.

שפתי חכמים

א פי' וביום הראות לא בא ללמד שהמחי' סימן טומאה שהרי כבר פי' ותחית בשר חי בשאת צרעת נושנת בו אלא ללמד על ראשי אברים שהנגע אינו נראה בהם כאחת שזופעין אילך ואילך דכתיב ורואהו כלו וה"א מפני שבראשונה לא היה נראה כלו השתא כמי שכשמן ונתרחב ונראה כלו לא תהא המחיה סימן טומאה לו קמ"לן: ב דבהראות מבעי ליה: ג פי' לבושו דתרגו' של חמש חליפות וחמש אצטלוון: ד פי' לשאר אינשי נרגל לית ליה רשות לכהן לטמויינהו שיעבור: ה (נח"י) ונראה כוונתו דכ"ש שחין שאלה מאליו שלא מחמת מכה ולא בא אלא למעט הבא מחמת האש לפי שזה נקרא מכוה וכל זה פשוט בת"כ ובחולין דף ח' והרא"ם הביא הגמר' דחולין והת"כ ולא שת לבו דכ"ש הוא ולפיכך כתב מה שכתב: ו לא הבשר שהיה בו השחין שלא יאמר נרפא כל עוד שיש בו שאת אלא ונרפא השחין והבשר עדין חולה: ז פרש"י בשבועות דף ו' פתוך מעורב · א מוכתיב

או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן:
ל וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן העור ובו שער צהב דק וטמא אתו הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא:
לא וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמק מן העור ושער שחר אין בו והסגיר הכהן את נגע הנתק שבעת ימים:
לב וראה הכהן את הנגע ביום השביעי והנה לא פשה הנתק ולא היה בו שער צהב ומראה הנתק אין עמק מן העור:
לג והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן את הנתק שבעת ימים שנית:
לד וראה הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמק מן העור וטהר אתו הכהן וכבס בגדיו וטהר:
לה ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו:
לו וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא:
לז ואם בעיניו עמד הנתק ושער שחר צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן: ס
לח ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרת בהרת לבנת:
לט וראה הכהן והנה בעור בשרם בהרת כהות לבנת בהק הוא פרח בעור טהור הוא: ס ס
ואיש כי ימרט ראשו
קרח

אונקלוס

היא וידכיניה כהנא ארי רושם כואה היא:
גבר או אתתא ארי יהי ביה מכתשא ברישׁ או בדקן: ויחזי כהנא ית מכתשא והא מחזוהי עמיק מן משכא וביה שער סומק דעדק ויסאב יתיה כהנא נתקא הוא סגירות רישא או דיקנא הוא: וארי יחזי כהנא ית מכתש נתקא והא לית מחזוהי עמיק מן משכא ושער אוכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש נתקא שבעא יומין: ויחזי כהנא ית מכתשא ביומא שביעאה והא לא אוסיף נתקא ולא הוה ביה שער סומק ומחזי נתקא לית עמיק מן משכא: ויגלח סחרני נתקא ורעם נתקא לא יגלח ויסגר כהנא ית נתקא שבעא יומין תנינות: ויחזי כהנא ית נתקא ביומא שביעאה והא לא אוסיף נתקא במשכא ומחזוהי ליתוהי עמיק מן משכא וידכי יתיה כהנא ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא יוסיף נתקא במשכא בתר דכותיה: ויחזיניה כהנא והא אוסיף נתקא במשכא לא יבקר כהנא לשער סומק מסאב הוא: ואם כד הוה קם נתקא ושער אוכם צמח ביה אתסי נתקא דכי הוא וידכיניה כהנא: וגבר או אתתא ארי יהי במשך בסרהון בהרן בהרן חורן: ויחזי כהנא והא במשך בסרהון בהרן עמיין חורן בוהקא הוא סגי במשכא דכי הוא:
וגבר

קידושי׳ סס

בעלי הטורים

הזקן ג' הכא הזקן זקן אהרן גם הזקן תטפ' במפל' סנחר' מלמד שלקה בצרעת ונסביל שאהרן רואה את הנגעי' ומטהרן בלוב שמן הטוב שלשמן המשח' שיורד על זקנו: גיתל רבתי שב' בריכי' גילוח גדול בכל מקו' שיש שער נזיר ומצורע ולוים: קע"א שלא לגל' השער הנתק:

חמישי

כולם חסר בר מן ב' ל' דגם:

ששי

רביעי כשהן מחוברים: ד' ב' ספר ב' מלא:

רש"י

חולין ח׳ — המכוה הפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוין הם * ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה כולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס: בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שיער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהב: (ל) ובו שיער צהוב. שנהפך שער שחור [א] שבו לצהוב: נתק הוא. כך שמו של נגע [ב] שבמקום שיער: (לא) ושער שחור אין בו. הא אם היה [■] שיער שחור טהור [ג] ואין צריך להסגר שהשיער שחור סימן טהרה הוא בנתקי' כמו שנא' ושער שחור צמח בו וגו': (לב) והנה לא פשה וגו'* הא אם פשה או היה בו שער [ד] צהוב טמא: (לג) והתגלח. סביבו' הנתק: ואת הנתק לא יגלח. * מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח: (לה) אחרי טהרתו. אין לי אלא פושה לאחר הפיטור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה: (לו) ושער שחור. מנין אף הירוק והאדו' שאינו צהוב תלמוד לומר ושער ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב [ה] צהוב כמו זהוב או"רבל"א בלעז: טהור הוא וטהרו הכהן. הא טמא וטהרו [ו] הכהן לא טהר*: (לח) בהרות. חברבורות: (לט) כהות לבנות. שאין לובן שלהן עז אלא כהה: בהק. כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רו"ש בין חברבורו' אדמימותו קרוי בהק כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח: (מ) קרח הוא טהור הוא. טהור מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהן מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר בשער לבן ומחיה ופשיון:

ת״כ — ת״כ — נ״ק ו׳

שפתי חכמים

א מד כתיב וראה הכהן את נגע הנתק הקיש נגע לנתק מה שער לבן שבו אינו מטמא' אלא הפוך אף נתק שער צהוב שבו אינו מטמא' אלא הפוך וכאלו כתיב ושע' בנגע הפוך צהוב: ב דאל"כ למה שינה שם נגע טמא זה כאן משמו של נגע הטמ' דלעיל דכתיב נגע צרעת הוא. רא"ם: ג כדי שלא תפרש והנה אין מראיהו עמוק מן העור אפי' יש בו שער שחור והוה אמינא דשער שחו' הוא סימן טומא' או אין בו שער שחור אפילו מראיהו עמוק מן העו' צריך הסגר והוי וי"ו דושער שחור כמו או לכך פי' שהכל תלוי בשער שחור כמו שכ' ושער שחור וגו': ד שאל תדייק והנה לא פשה אע"פ שיש [■] שער צהוב או אין בו שער צהוב אע"פ שפשה צריך הסגר והוי הוי"ו דולא היה בו שער צהוב במקום או אבל אם היו שני סימנים טמא מוחלט אלא כך תדייק והנה לא פשה וגם שער צהוב אין בו אז צריך הסג' כדמשמע והנה לא פשה ולא היה בו שער צהוב וי"ו מוסיף על ענין ראשון אבל אם פשה אע"פ שאין בו שער צהוב או שיש [■] שער צהוב אע"פ שלא פשה טמא הג' כדלקמן בפרשה זו דכתיב בהדיא וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר וגו' משמע שטמא מיד שפשה אע"פ שאין בו שער צהוב ממילא אמרינן נמי להיפך אם יש בו שער צהוב אע"פ שלא פשה רא"ם: ה (דב"ט) מה שפר"שי זה כאן ולא למעלה בפסוק ובו שער צהוב מפני שלמעלה יוכל לפרש כל מה שאינו שחור נקרא צהוב אבל מאחר שפי' שאדום וירוק נתרבה במלת ושער שהוא בכלל שחור א"כ קשה א"כ מהו צהוב ל"פ וכו': ו דלא תימא כיון דגזיר' הכתוב הוא שאין טומאות וטהרות נגעי' אלא ע"פ כהן אע"פ שכל סימני טומאה יש בנגע אינו טמא כל זמן שלא יאמר הכהן טמא הוא ה"ה אם יש בו סימני טומאה וטיהרו הכהן יהא טהור קמ"ל טהור הוא וטהרו הכהן וכו':

א פי׳

(מא) ואם

ויקרא יג

קרח הוא טהור הוא: מא ואם מפאת
פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא:
מב וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע
לבן אדמדם צרעת פרחת היא בקרחתו או
בגבחתו: מג וראה אתו הכהן והנה
שאת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו
כמראה צרעת עור בשר: מד איש
צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו
נגעו: מה והצרוע אשר בו הנגע
בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שפם
יעטה וטמא טמא יקרא: מו כל
ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב
מחוץ למחנה מושבו: ס מז
והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או
בבגד פשתים: מח או בשתי או
בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל מלאכת
עור: מט והיה הנגע ירקרק או
אדמדם בבגד או בעור או בשתי או בערב
או בכל כלי עור נגע צרעת הוא והראה את
הכהן: נ וראה הכהן את הנגע
והסגיר את הנגע שבעת ימים: נא
וראה את הנגע ביום השביעי כי פשה הנגע
בבגד או בשתי או בערב או בעור לכל אשר
יעשה העור למלאכה צרעת ממארת הנגע טמא
הוא: נב ושרף את הבגד או
את השתי או את הערב בצמר או בפשתים
או את כל כלי העור אשר יהיה בו הנגע כי

צרעת

אונקלוס

וגבר ארי יתר שער רישיה קרח הוא דכי הוא:
ואם מקביל אפוהי יתר שער רישיה גלוש הוא
דכי הוא: וארי יהי בקרחותא או בגלושתא
מכתש חור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותיה
או בגלושותיה: ויחזי יתיה כהנא והא עמיק
מכתשא חור סמוק בקרחותיה או בגלושותיה
כמחזי סגירות משך בסרא: גבר סגיר
הוא מסאב הוא סאבא יסאביניה כהנא
ברישיה מכתשיה: וסגירא דביה מכתשא
לבושוהי יהון מבזעין ורישיה יהי פריע ועל
שפם כאבילא יתעטף ולא תסתאבון ולא
תסתאבון יקרי: כל יומין דמכתשא ביה
יהי מסאב מסאב הוא בלחודוהי יתיב מברא
למשריתא מותביה: ולבושא ארי יהי
ביה מכתש סגירו בלבוש עמר או בלבוש כתן:
או בשתיא או בערבא לכתנא ולאמרא
או במשכא או בכל עיבידת משך:
ויהי מכתשא ירוקי או סמוק בלבושא או
במשכא או בשיתיא או בערבא או בכל
מאן דמשך מכתש סגירותא הוא ויתחזי
לכהנא: ויחזי כהנא ית מכתשא
ויסגר ית מכתשא שבעא יומין: ויחזי
ית מכתשא ביומא שביעאה ארי אוסיף
מכתשא בלבושא או בשתיא או בערבא או
במשכא לכל דיתעביד משכא לעבידתא סגירות
מחסרא מכתשא מסאב הוא: ויוקיד
ית לבושא או ית שתיא או ית ערבא בעמרא

או

בעל הטורים

קע"ב שיתנהג המנורע בקריעה פרימה:

טמא ב' טמא יטמאנו הכהן למען טמא את מקדשי רמז לזר שמש שלוקה בצרעת פי' למען טמא את מקדשי שזר שנכנ' בו לעבוד טמא יטמאנו והיינו דכתיב בעוזיהו וכידו מקטר' להקטי' וצרע' זרחה במצחו:

קע"ג מנות ענין נגעי בגדים:
ל'וקל בירקרק:

כל לשון דמשא וחו' נקוד בסגול: וכל לשון ערוב לחטוה בכלי:
הפסוק מתחיל ומסיים בשריפה לומר שכל האסורים בהנאה טעונים שריפה:

שפתי חכמים

א פי' אין לי אלא נתקין שצריך שיהיו בגדיו פרומים ולאשו וגומר · וא"ת היה לו לרש"י לפרש כל זה על בגדיו יהיו פרומים · וי"ל דלדעת רש"י הכי אל תסבור לומר דהא בראשו נגעו יתירא הוא דכולה פרשה מדברת בראש ע"כ בא לרבות שאר נגעים · זה אין לומר דלא למדנו מראש נגעו אלא שאר המנוגעים שהן מנגעי הנתקי' דהא דומיא לקרחת וגבחת שפתיהם בראשו שיהיו בגדים פרומים וכל שאר דיני טמאי קרחת וגבחת ושיטמאנו הכהן מניין לרבות אף שאר המנוגעים שהן מנגעי צרעת עור ובשר שיהיו המנוג[ע]ים שבהם בבגדים פרומים ופרועי ראש ושאר האמורים ושיטמאנו הכהן ת"ל טמא יטמאנו שני פעמים לרבות את כולן והיינו דמסיים בסיפא שעל כולן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים · הר"אם: ב לא שיקרא את אחרים טמאים בפי המ בן מן המקרא: ג ולכך נקרא מצורע מוציא רע:
ד פי' מדכתיב בדד ישב למשמע אף שאר טמאין זב וטמא מת לא יש בו · א"כ ע"כ מחוץ למחנה הוא חוץ לג' מחנות דהא טמא מת מותר במחנה לויה ואסור במחנה שכינה וזב אסור במחנה לויה ומותר במחנה ישראל מדכתיב ולא יטמאו את מחניהם ולא כתיב את מחנם למשמע תן מחנה לזה ומחנ' לזה לטמא מת מחנה אחת ולזב מחנה אחת ועוד שכתוב מזה באי"ה:
ה והל"מד כלמ"ד למי אתה שפי' של מי אתה: ו פי' רשי לשון סילון ממאיר ופירושו קוץ מכאיב כי פסוק הוא ביחזקאל סימן כ"ח ופירש רד"ק קוץ מכאוב וכן הוא בשרשים שלו:

ולא

רש"י

(מא) ואם מפאת פניו · משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת: (מב) נגע לבן אדמדם · פתוך · מנין שאר המראות תלמוד לומר (מג) כמראה צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמו' בפרשת עור בשר: אדם כי יהיה בעור בשרו · ומה אומר בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשתי שבועות ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראו' שאת ותולדתה בהרת ותולדת' (מד) בראשו נגעו · אין לי אלא נתקין מנין לרבו' שאר א המנוגעי' ת"ל טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומ' בגדיו יהיו פרומי' וגומר: (מה) פרומים · קרועים: פרוע · מגודל שער: ועל שפם יעטה · כאבל: שפם · שער השפתים בלע"ז גרנו"ן: וטמא טמא יקרא · משמיע שהוא טמא ב ויפרשו ממנו *: (מו) בדד ישב · *שלא יהיו טמאי' יושבין עמו · ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאי' לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע ג בין איש לאשתו בין איש לרעהו אף הוא יבדל: מחוץ למחנה · חוץ לג' ד מחנות *: (מח) לפשתים ולצמר · של פשתים ה או של צמר: או בעור · זה עור שלא נעשה בו מלאכה או בכל מלאכת עור *שנעשה בו מלאכה: (מט) ירקרק · ירוק שבירוקין: אדמדם · אדום שבאדומים: (נא) צרעת ממארת · לשון סילון ו ממאיר פוני"ק בלע"ז · ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: (נב) בצמר או בפשתים · של צמר או של פשתים:

תולדות אהרן

זבחי' ע"ב
נדה י"ט
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
מגלה ח'
עיין בת"א
עיין בת"א
שבת כ"ח
יבמות ק"ג
מ"ק ה'
פסחי' ס"ז
פסחי' ס"ח
שבת כ"ח

אונקלוס

אוֹ בִכְתָנָא אוֹ יָת כָּל מָן דִּמְשַׁךְ דִּיהֵי בֵיהּ מַכְתָּשָׁא אֲרֵי סְגִירוּת מְחַסְרָא הִיא בְּנוּרָא תִתּוֹקַד: וְאִם יֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא לָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא אוֹ בִשְׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְּכָל מָן דִּמְשַׁךְ: וִיפַקֵּיד כַּהֲנָא וִיחַוְרוּן יָת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא וְיַסְגְּרִינֵּיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת: וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָת מַכְתָּשָׁא וְהָא לָא שְׁנָא מַכְתָּשָׁא מִן כַּד הֲוָה וּמַכְתָּשָׁא לָא אוֹסֵיף
זבחי' כ' | מְסָאָב הוּא בְּנוּרָא תּוֹקְדִינֵּיהּ תַּבְרָא הִיא
נדה י"ט | בִּשְׁחִיקוּתֵיהּ אוֹ בְחַדְתוּתֵיהּ: וְאִם חֲזָא כַהֲנָא וְהָא עַמְיָא מַכְתָּשָׁא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָתֵיהּ וְיִבְזַע יָתֵיהּ מִן לְבוּשָׁא אוֹ מִן מַשְׁכָא אוֹ מִן שִׁתְיָא אוֹ מִן עַרְבָא: וְאִם תִּתְחֲזֵי עוֹד בִּלְבוּשָׁא אוֹ בִשְׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְּכָל מָן
זבחי' נ"ד | דִּמְשַׁךְ סַגְיָא הִיא בְּנוּרָא תּוֹקְדִינֵּיהּ יָת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא: וּלְבוּשָׁא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא
חולין נ"א | אוֹ כָל מָן דִּמְשַׁךְ דְּיִתְחַוַּר וְיֶעְדֵּי מִנְּהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִצְטַבַּע תִּנְיָנוּת וְיִדְכֵּי: דָּא אוֹרָיְתָא דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְבוּשׁ עֲמַר אוֹ כִתָּנָא
נזיר ס"ה | אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא אוֹ כָל מָן דִּמְשַׁךְ לְדַכָּיוּתֵיהּ אוֹ לְסָאָבוּתֵיהּ:

ס"ז · בני"ה סימן:

תזריע

צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: נג וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל כְּלִי עוֹר: נד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית: נה וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ: נו וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן הַבֶּגֶד אוֹ מִן הָעוֹר אוֹ מִן הַשְּׁתִי אוֹ מִן הָעֵרֶב: נז וְאִם תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְכָל כְּלִי עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר בּוֹ הַנָּגַע: נח וְהַבֶּגֶד אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָל כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר: נט זֹאת תּוֹרַת נֶגַע צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל כְּלִי עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ:

ומפטירין ואיש בא מבעל שלשה במלכים ב' בסי' ד':

בעל הטורים

שביעי

אלו הפחתים שכשנשחק הבגד נושר השער ונעשה כמין קרח: זאת תורת נגע · תורת המצורע · תורת אשר בו · זאת התורה: תור' הנזכרת ה"פ כנגד ה' חומשי תור' לומר שהמספר לשון הרע כאלו עובר על ה' חומשי תורה:

רש"י

פשתים [א] זהו פשוטו: ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה ד"א עמה א"כ מה ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו [ב] שהן ממין אחר · *אומריות לשון שפה כמו אומרא: (נד) את אשר בו הנגע · יכול מקום הנגע בלבד [ג] ת"ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת"ל הנגע [ד] הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: (נה) אחרי הכבס · לשון העשות: לא הפך הנג' את עינו · לא כהה ממראיתו [ה] והנגע לא פשה · שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה [ו] הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו [ז] תלמוד לומ' והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים כולי כדאית' בת"כ כהנים למזתיה כאן ליתב המקרא על אופניו:
שבועות ו' | פחתת · היא לשון גומא כמו *באחת הפחתי' כלומר שפלה היא נגע שמראיו שוקעין: בקרחתו או בגבחתו כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה קרחתו · שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מכין לפריחה בבגדים שהיא טהורה כאמרה קרחת וגבח' באד' ונאמר' קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרח' וגבח' ולענין פירושו ותרגו' זהו משמעו קרחת לשון ישני' וגבחת לשון חדשי' כאלו כתב באחריתו או בקדמותו שהקרח' לשון אחורי' והגבח' לשון פנים כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו' והקרח' כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כן מפורש בתור' כהני': (נו) וקרע אותו · יקרע מקו' הנגע מן הבגד [ח] וישרפנו: (נז) פורח' היא · דבר החוזר וצומח: באש תשרפנו · את כל הבגד: (נח) וסר מהם הנגע · אם כשכבסוהו בתחילה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי: [ט] וכבס שנית · לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו ללבן אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע:

שפתי חכמים

[א] ולא שהבי"ת במקום של רק במקום מ"ס כמו והנותר בבשר ובלחם · [ב] והבית כמשמעו ודבק עם ושרף: [ג] פי' לא צריך לכבס אלא מקום הנגע ולא הבגד ששוכב עליה הנגע · ת"ל אשר בו הנגע כו': [ד] פי' לקמן בפרשה ■ כתיב גבי כבוס הנגע והנה כהה הנגע אחר הכבס אותו היינו הנגע: [ה] ותידוק מיניה הא כהה טהור לא שלא היה ותידוק הא העז טהור או מוסגר שהרי זה יותר קשה אלא הפך עינו שהוא טמא: [ו] שפשה יותר קשה אלא פשה שהוא טמא: [ז] שלא כמנא בשום מקום אם הפך יותר קשה אלא הפך אם לא: [ח] לא שיקרענו בלבד אלא ישרפנו ג"כ ואף שלא נזכרה שריפה כבר הוזכר לעיל וכאן חוזר לפרש אופן השריפה איך הוא:

וא"ת

חסלת אשה כי תזריע

חסלת אשה כי תזריע:

וידבר יהוה אל משה לאמר: ב
זאת תהיה תורת המצרע
ביום טהרתו והובא אל הכהן: ג
ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה
נרפא נגע הצרעת מן הצרוע:
ד וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים
חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב:
ה וצוה הכהן ושחט את הצפור
האחת אל כלי חרש על מים חיים:
ו את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ
הארז ואת שני התולעת ואת האזב וטבל אותם
ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה על
המים החיים: ז והזה על המטהר
מן הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את הצפר
החיה על פני השדה: ח וכבס
המטהר את בגדיו וגלח את כל שערו ורחץ
במים וטהר ואחר יבוא אל המחנה וישב מחוץ
לאהלו

אונקלוס

ומליל יי עם משה למימר: דא
תהי אוריתא דסגירא ביומא
דדכותיה ויתיתי לות כהנא: ויפוק
כהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא
אתסי מכתש סגירותא מן סגירא:
ויפקד כהנא ויסב למדכי תרתין צפרין חין
דכין ואעא דארזא וצבע זהורי ואזובא:
ויפקיד כהנא ויכוס ית צפרא חדא למן דחסף
על מי מבוע: ית צפרא חיתא יסב
יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית
אזובא ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא
דצפרא דנכיסתא על מי מבוע: וידי על דמדכי
מן סגירותא שבע זמנין וידכיניה וישלח ית
צפרא חיתא על אפי חקלא: ויצבע דמדכי
ית לבושוהי ויגלח ית כל שעריה ויסחי במיא
וידכי ובתר כן יעול למשריתא ויתיב מברא
למשכניה שבעא יומין: ויהי ביומא
שביעאה

יומא מ"א
כריתו' כ"ח
עיין נת"א
מגילה ח'
חולין ק"מ
מנחו' מ"ב
סוטה ט"ו י"ו
סוטה י"ו
קידושי' כ"ה
עיין נת"א

בעל הטורים

יד
קי"ד מצות טהרת המצורע בעץ א לז וכ' צפרים:
כולם מלא:
כול חסר וי"ו קדמ':
כל לשון צפור חסר במ"א נלין חד מנהון:
שבע פעמים כנגד ז' דברי' שנגעי' באין עליו:
קע"ה מצות תגלח' מצורע:

רש"י

(ב) **זאת** תהיה תורת וגו' * מלמד שאין מטהרין אותו א בלילה: (ג) אל מחוץ למחנה * חוץ לשלשה מחנות ב שנשתלח שם בימי חלוטו: (ד) חיות * פרט ג לטריפות: טהורו' פרט לעוף טמא ד לפי שהנגעים באין על לשון הרע * שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ ארז: לפי שהנגעים באין ה על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב מה תקנתו וישפיל עצמו מגאותו כתולעת כאזוב: ועץ ארז מקל ו של ארז: שני תולעת לשון של צמר ז צבועה זהורית *: (ה) מים חיים כותן אותן תחילה בכלי ח כדי שיהא דם צפור ניכר בהם ט וכמה הן רביעית: (ו) את הצפור החיה יקח אותה * מלמד שאינו אוגדה עמהם י אלא מפרישה לעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כ כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל אותם ואת הצפור הא הה החזיר את הצפור לכלל טבילה: (ח) וישב מחוץ לאהלו * שאסור בתשמיש ל המטה:
(ט) את

מגילה כ"ה
ת"כ
פסחי' ק'
חולין ק"מ
ערכין ט"ו
ב"מ כ"א
ת"כ

שפתי חכמים

א **וא"ת** למה לו לאכת' ביום טהרתו הא כתיב במקום אחר ביום צוותו ביום אבל לא בלילה וי"ל אי לא כתיב ביום טהרתו ה"א הואיל וקרבן שלו משום' אכל קרבן שצריך תנופה מחיים אף דיכו משונה לכך איצטריך ביום טהרתו: מנאתי: ב וא"ל למה לו לרש"י לפרש זה והא כבר פי' זה לעיל גבי מחוץ למחנה בפרש' תזריע די"ל דמ"ה פי' הכא שבית דלא תימא מדכתיב והובא אל הכהן דמשמע שיבא המצורע אל אחת המחנות ושם ירפאנו הכהן לכך הוכרח לפרש כן דהא כתיב ויצא אל מחוץ למחנה והא דכתיב והובא לאו אמצורע קאי אלא על טהרת המצורע כלומר והובא אל הכהן איך שהמצורע נטה' מצרעתו וק"ל: ג ר"ל למה לי חיות הא ציפור לאו חיה הוא דאין לומר דחיות ר"ל שיהא חיה ולא מת דהא אח"כ כתיב ושחט את הציפור האחת וכתיב ושלח את הציפור החיה על פני השדה ומתרץ פרט לטריפות ר"ל דבעינן ראוי להיות חי ולא טריפ' דטריפה אינו יכול לחיו' ואיצטריך מיעוטא לטריפות שלא תימא כיון דלאו קרבן הוא אלא מחוץ למחנה שחטוה ויתכשרו טרפות לטהרות מצורע קמ"ל: ד כתב הר"א פשמע דס"ל שאין שם ציפרים מורה על עוף טהור אבל הוא מורה על הטמא ועל הטהור וקשה דבפרק שלוח הקן שנו לעוף טמא פטור מלשלח מה כ"מ א"ר יצחק דכתיב בקרא כי יקרא קן ציפור לפניך עוף בין טמא בין טהור משמע ציפור טהור אשכחן לאקרי טמא לא אשכחן דאיקלי וכו' אלמא ציפרים דקרא בטהורים קמיירי ולא בטמאי' עכ"ל וכו' וכ"ל דרש"י הרגיש בקושי' זו ותרצה במה שכתב לפי שהנגעים באין וכו' וקשה למה לא פי' זה על שתי הציפורים והמתין עד כה אלא ודאי רש"י בא לתרץ נ"ל טהורות הא צפרים דקרא בטהורות קמיירי ומתרץ לפי וכו' א"כ ש"מ משום פטפוט קול מביא ציפרים ולא בהמות אם כן ה"א דכ"ש שיביא עופית טמאים שהם מצפצפים ומשמיעים קול יותר מעופות טה רים והא דכתיב בקרא צפרים לאו למעוטי טמאים הוא דאתא אלא לרבות אפילו עופות טהורים וכ"ש טמאים מ"ה כתב קרא טהורים א"כ מ"ה כתיב צפורים שהוא מורה על הציפצוף שהם מצפצפים מצפר' וציפור מלשון צפרא וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל וק"ל: ה מ"ה צריך ליקח עץ ארז שהוא גבוה ויפה מאד מכל אילנות: וא"ת גבי צרעת בתים נ"כ הוצרך הכתוב ליקח עץ ארז ומה גסות רוח יש בבית וי"ל דהצרע' שנתן הק"בה על הבתים משום שהטמינו האמוריים אוצרות בקירות הבתים לכן נתן הק"בה צרעת על הבתים כדי שיהיו צריכים לנתוץ הבתים וימצאו האוצרות כדפ"רש"י לקמן ומי שיש לו ממון הרב' נעשה גם רוח כמו שכ' בפרשת עקב פן ירום לבבך ושכחת ונומר לכך הוצרך הכתוב ליקח עץ ארז כלו' אל תהא גס הרוח מחמת רוב הממון שנתתי לך בקירו' הבית: ו לאו אילן של ארז כמלת עץ בכל מקום דהיאך יכול ליקח כל האילן: ז כלומר הצמר היה אדוך כמו לשון וצבוע זהורית: ח דבתחילה כתיב אל כלי חרס ואח"כ כתיב על מים חיים הא כיצד ומתרץ דהא והא איתא נותן אותו וכו': ט מדכתיב אחריו וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם השחוטה וגו' משמע שצריך שיהא הדם ניכר במים: י דק"ל דהיה לו לכתוב קיחה אחת אכולן את הצפור וגו' ואת האזוב יקח אותם: כ כלומר העץ ארז ואזוב וגם הלשון זהורית כרוכין יחד באגודה אבל אין הלשון זהורית כרוך סביב השניים אלא כרוך עמהן באגוד' ולא הזכיר בקרא במה הן כרוכין: ל דגמרינן אהלו מאהליכ' דכתיב גבי מתן תור' דכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם שהתיר להם תשמיש המטה:

א יגלח

לאחלו שבעת ימים : ט והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבת עיניו ואת כל שערו יגלח וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים וטהר :
י וביום השמיני יקח שני כבשים תמימם וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ולג אחד שמן :
יא והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יהוה פתח אהל מועד :
ס יב ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אתו לאשם ואת לג השמן והניף אתם תנופה לפני יהוה :
יג ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העלה במקום הקדש כי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא :
יד ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית :
טו ולקח הכהן מלג השמן
ויצק

אונקלוס

סוטה י"ו — שביעאה יגלח ית כל סעריה ית רישיה וית
עיין נת"א — דקניה וית גבני עינוהי וית כל סעריה יגלח
ויצבע ית לבושוהי ויסחי ית בסריה במיא
עיין נת"א — וידכי : וביומא תמינאה יסב תרין אמרין
שבת קל"ב — שלמין ואימרתא חדא בת שתה שלמתא ותלתא
יומא [illegible]"ב — עסרונין סולתא מנחתא דפילא במשח ולוגא חד
מנחות נ"א — דמשחא : ויקים כהנא דמדכי ית גברא
סוטה ח' — דמדכי ויתהון קדם יי בתרע משכן זמנא :
ויסב כהנא ית אימרא חד ויקרב יתיה לאשמא
יומא ס"א — וית לוגא דמשחא וירים יתהון ארמא קדם יי :
מנחו' ס"א — ויכוס ית אימרא באתר דיכוס ית חטאתא וית
יבמו' ז' — עלתא באתר קדיש ארי כחטאתא אשמא הוא
זבחי' כ' — לכהנא קודש קודשין הוא : ויסב כהנא
מדמא דאשמא ויתן כהנא על רום אודנא
עיין נת"א — דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון
יומא ס"א — רגליה דימינא : ויסב כהנא מלוגא
זבחי' מ"ז — דמשחא ויריק על ידא דכהנא דסמאלא :
מנחות ט' — ויטבול

בעל הטורים

קע"ז מצות טבילה לטמאים :
כל קריאה כבשה וכל שמואל כשבה :
ג' פ' מלא :
ואחד חסר :
קע"ז מצות קרבן מצורע :

שני

חמישי כשהן מחוברים :

כל ליטנא מלא :
כל ליטנא חסר :

רש"י

ת"כ — (ט) את כל שער וגו' · כלל ופרט וכלל להביא א כל מקום כנוס שער ונראה : (י) וכבשה אחת · ב לחטאת : ושלשה עשרונים · לנסכי שלשה כבשים
סוטה י"ו — הללו שחטאתו ואשמו של מצורע ג טעונין נסכים * : ולוג אחד שמן · להזות שבע וליתן ממנו על תנוך
מנחו' נ"א — אזנו ומתן ד בהונות : (יא) לפני יי' · * בשער
כלים נ' — נקנור ה ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים : (יב) והקריב אותו לאשם · יקריבנו לתוך העזרה ו לשם אשם : והניף · שהוא טעון תנופה חי : והניף אותם · את האשם ז ואת הלוג : (יג) במקום אשר ישחט וגו' · על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמו'
זבחי' כ' — לידון ח בהעמד' * יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמ' ושחט במקו' אשר ישחט וגו' : כי כחטאת · כי ככל החטאות האש' הזה הוא לכהן בכל עבודו' התלויות בכהן ט הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמ' הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמו' ליתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים ואמורי' לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה י כחטאת תלמוד לומר כ וכו' בתורת כהנים : (יד) תנוך · גדר אמצעי שבאוזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרים קורים לו טנדרו"ס : בהן · גודל : (יז)

שפתי חכמים

א ינ לא את כל שערו כלל את ראשו ואת זקנו ואת גבו' עינו פרט ואת כל שערו ינלח חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מקום כנוס שער ונראה אף כל מקום כנוס שער ונראה כגון שפתו לאפוקי שער של בית השחי ושל בית הערוה אף ע"פ שכנוס שער אינו נראה ולאפוקי שער שעל גבי הידים אע"פ שנראה אינו כנוס שער כמו הפרט : ב וכבש אחד בא לאשם דכתיב ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם אבל בכבש האחד וכבשה אחת לא פירש כלום רק סתם ואמר האחד לעולה והא' לחטאת וכבש השני ע"כ בא לעולה דאין מביאין נקבה לעולה כדכתיב בפרשת ויקרא וע"כ כבשה לחטאת : ג כלומר אע"פ שאר חטאת ואשמות אינן טעונים נסכים וילפי' להו מקרא דלפלא נדר או נדבה טעונין נסכים שאינו בא בנדר ובנדבה אינן טעונין נסכים א"כ ה"א דהני ג' עשרוני' דהכא במנח' הבאה בפני עצמה קמיירי ולא במנחת נסכים דא"כ לא היה צריך אלא עשרון אחד לעולה לכך הוצרך לפרש שהן באין לג' כבשים הללו : ד רש"י רוצה לתת טעם על הלוג הזה למה לא נזכר בשום אחד מן נסכי הבהמות ועל זה פי' להזות וכו' הרא"ס : וכרא' דנוכל לפרש דרש"י בא לפרש דלא נטע' לומר שהוא השמן למנחת נסכים ומה שהקש' הר"אם אין כטעה לומר וכו' י"ל דה"ק קרא מנחה בלולה בשמן ובכתה שמן הוא בולל את המנחה בלוג אחד שמן לכך הוצרך לפרש להזות וכו' :
ה נקנור שהוא למזרח העזרה וכי עומד שם אדם ופניו למערב הוא רואה פתח ההיכל והיינו פני ה' כו' ולא נתקדש אלא שער ניקנור בקדשת עזרה כדי שיוכל המצורע שהוא מחוסר כפורים לעמוד שם כדי שיוכל להכנים ידו לפנים להזות עליו ומחוסר כפורים שנכנס בעזרה חייב כרת לכך לא קדשוהו בקדושת עזרה · עיין בהרא"ס : ו מדכתיב אחר כך ושח' את הכבש משמע דעדיין חי והיאך מקריבין אותו אלא יקריבנו לתוך עזרה ונתן טעם בזה כדי להניף אותו חי לפי שהוא טעון תנופה חי לא כמו אמורי שלמי' וכו' : ז כלומר ולא שני כבשים וכבשה וג' עשרונים דרישא דקרא או נאמר שאין הכבש בכלל תנופה לפי שהקריבה מיוחד לכבש והניף ללוג ומאי את' שהוא לשון רבים לכלול הלוג והעשרונים אבל הכבש לא ק"מ כיון שכתב ואת לוג השמן אחריו והוה כאלו אמר והקריב אותו וגם את לוג השמן שפנים שהקרב' או וכשחזר ואמר והניף אותם אכבש ולוג קאי וכן כתב בהדיא גבי ואם דל הוא ולקח הכהן את הכבש וגו' · הרא"ס :
ח ולא"ת גבי חטאת ועולה נמי לאו לא גילה הקרא שטעון שחיטה בצפון דהא הס נמי יצאו מכלל חטאת ועולה לידון בהעמדה כדכתיב והעמיד הכהן וגו' דקאי על כל הקרבנות שצריך המטהר · וי"ל דמהיכא תיתי שלא צריך שחיטה בצפון בשלמא גבי אשם דצריך לגלות משום דשאני אשם דצריך ליתן מדמו על בהן ועל תנוך איש המטה' ה"א דמותר נ"כ לשחוט אשם במקום העמדת איש המטהר כיון שמוליך הדם לשם ליתן על הבהונות ועל תנוך אוזן אבל גבי חטאת ועולה לא צריך שם לדם כלל : ט פי' בכל העבודו' התלויות לכהן ומה חטאת בהמה מן החולין וביום וביד ימנית וטעונה כלי אף אשם כן לא כחטאת להנתן לכהן : י פיר' שכבר ידוע שגובה המזבח עשר אמות ובאמצע גובה היה חוט של סקרא חוגרו סביב המזבח להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים ובחטאת בהמה כתיב על קרנות המזבח ש"מ מן הכתנים למעלה הוא ובאשם לא כתיב קרנות ש"מ למטה הוא : כ ת"ל זאת תורת האשם שכל תורה לנבות שיהא כאשם מצורע מתן דמים שלו שהוא למטה מחוט הסיקרא אף ע"פ שהוקש לחטאת בשאר דברים :

ויקרא יד

וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃
טז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃
יז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃
יח וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃
יט וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃
כ וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר׃ ס
כא וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן׃
כב וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה׃
כג וְהֵבִיא אֹתָם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה׃
כד וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
כה וְשָׁחַט אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃
כו וּמִן־הַשֶּׁמֶן יִצֹק הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃
כז וְהִזָּה הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃
כח וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ
הימנית

בעל המסורה: כולם מלא בר מן א' : | כל ועשה דפרשה הפיך : ל"ב וכל הקטרת דכ ותי' בת"נ המזב' : | שלישי | כל ליעט' חסר : | קלאה' והניף אתם תנ פה לפני ה' תניין הניף אותם הכהן תנופה לפני ה' :

אונקלוס

וְיִטְבּוֹל כָּהֲנָא יָת אֶצְבְּעֵיהּ דְּיַמִּינָא מִן מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ דִּסְמָאלָא וְיַדֵּי מִן מִשְׁחָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ׃ וּמִשְּׁאָר מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ יִתֵּן כָּהֲנָא עַל רוּם אֻדְנָא דְּמִדַּכֵּי דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רִגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא עַל דְּמָא דַּאֲשָׁמָא׃ וּדְיִשְׁתְּאַר בְּמִשְׁחָא דְּעַל יְדָא דְכָהֲנָא יִתֵּן עַל רֵישָׁא דְּמִדַּכֵּי וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כָּהֲנָא קֳדָם יְיָ׃ וְיַעְבֵּד כָּהֲנָא יָת חַטָּאתָא וִיכַפַּר עַל דְּמִדַּכֵּי מִסּוֹאֲבְתֵיהּ וּבָתַר כֵּן יִכּוֹס יָת עֲלָתָא׃ וְיַסֵּק כָּהֲנָא יָת עֲלָתָא וְיָת מִנְחָתָא לְמַדְבְּחָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כָּהֲנָא וְיִדְכֵּי׃ וְאִם מִסְכֵּן הוּא וְלֵית יְדֵיהּ מַדְבְּקָא וְיִסַּב אִמַּר חַד דַּאֲשָׁמָא לַאֲרָמָא לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי וְעִשְׂרוֹנָא סֻלְתָּא חַד דְּפִיל בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא וְלֻגָּא דִמְשָׁחָא׃ וְתַרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה דְּתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וִיהֵי חַד חַטָּאתָא וְחַד עֲלָתָא׃ וְיַיְתֵי יָתְהוֹן בְּיוֹמָא תְמִינָאָה לְדָכוּתֵיהּ לְוָת כָּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם יְיָ׃ וְיִסַּב כָּהֲנָא יָת אִמְּרָא דַאֲשָׁמָא וְיָת לֻגָּא דִמְשָׁחָא וִירִים יָתְהוֹן כָּהֲנָא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ וְיִכּוֹס יָת אִמְּרָא דַאֲשָׁמָא וְיִסַּב כָּהֲנָא מִדְּמָא דַאֲשָׁמָא וְיִתֵּן עַל רוּם אֻדְנָא דְּמִדַּכֵּי דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רִגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא׃ וּמִן מִשְׁחָא יְרִיק כָּהֲנָא עַל יְדָא דְכָהֲנָא דִּשְׂמָאלָא׃ וְיַדֵּי כָּהֲנָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ דְּיַמִּינָא מִן מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ דִּשְׂמָאלָא שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ׃ וְיִתֵּן כָּהֲנָא מִן מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ עַל רוּם אֻדְנָא
דמדכי

תולדות אהרן: מנחות י' | יומא ס"א קידוש' ט"ו | יבמו' ק"ד מנחות י' | זבחים ח' | פסחי' נ"ט מנחות נ"ח | עיין בת"א | עיין בת"א | יבמות ק"ד | מנחות ט' | זבחים כ"ד

רש"י

ת"כ

(יז) לפני ה' * כנגד בית א קדשי הקדשים : (כ) ואת המנחה · מנחת נסכים ב של בהמה : (כא) ועשרון סלת אחד · לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון ג אחד לנסכיו : ולוג שמן · לתת ממנו על הבוהנות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק ד הכתוב לפרש : (כג) ביום השמיני לטהרתו · שמיני לצפרי' ולהזאת עץ ארז ה ואזוב ושני תולע' : (כה) על מקום דם האשם · אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם : (לד) ונתתי

שפתי חכמים

א דהא השתא לאו מחוסר כפורי' הוא ומותר לו ליכנס לעזרה ולפנים · ועוד דאין הזאות בשער ניקנור וע"כ האי לפני ה' כנגד בית קדשי קדשים : ב כלומר הבאה עם הבהמה שהיא מנחת נסכים לא מנחה הבאה בפני עצמה שהמנחה הבאה בפני עצמה היא נקמצת והנותר נאכל לכהנים ומנחה זו הוקשו לעולה שכולה כליל אף מנחה זו כולה כליל : ג (נ"א) דלא ה"ל אחד בשלמא הא דכתיב וכבש שפיר לפי שהעשיר מביא ג' בהמות אחד בעני אחד אבל גבי עשרון ליכא למימר הכא דכיון שהעשרון הזה טפל לבהמה לא ה"ל אלא ועשרון סולת לפיכך צ"ל שפי' הכתוב ועשרון סולת אחד לכבש זה שהוא אחד דהשתא הוא מחובר לכבש ועל אחד דכתיב גבי כבש קאי : ד וא"ת למה לא פי' רש"י זה לעיל גבי ג' עשרוני' לג' המנחות והתם נמי לא כתיב כמה שמן צריך לנסכי המנחות · וי"ל דמה שפי' רש"י ועשרון סלת לכבש זה וכו' מזה רוצה להוכיח מה שפי' לעיל בעשיר דלא תקשי מכליה דלא'ג' עשרונים לנסכי עולה לחוד אבל חטא' ואשם של מצור' כשאר חטאת ואשמות שלא טעונין נסכי' ומפרש שהרי בדל כאמר ועשרון סולת לכבש זה שהוא אחד לא יביא אלא עשרון אחד ומהשתא א"א לומר דלגבי עשיר שלשה עשרונים לעולה לחוד ולחטאת ולאשם לא כלום דא"כ דל למה לא מביא רק עשרון אחד כיון דבעשיר תלוי הכל בבהמה וצריך לבהמה אחת ב' עשרונים גבי דל נ"כ יהיו ב' עשרונים אלא כדפרישית חטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים ואם כן מביא ג' עשרונים אחד לחטאת ואחד לאשם : ה דק"ל דמשמע שזה יום ח' להבאת הכיפורים שהוא טהור וזה אינו דהא ביום ח' מביא הקרבנות וע"כ אינו טהור קודם לכן ע"ל זה פירש שמיני לציפורים כו' שזה גם כן נקרא טהרה מלטמ' משכב ומושב ואין להקשות מנ"ל שהיא ח' להזאה דלמא קאי איום הבאת עולת וחטאתו ואשמו · ויש לומר דכתיב לעיל והיה ביום השביעי יגלח ודאי בשמיני קאי על השביעי ואע"ג דלעיל נ"כ כתיב וביום השמיני יקח שני כבשים וגו' ושם לא פירש כלום משום דלעיל כתיב וישב מחוץ לאהלו שבע' ימים וכתב והיה ביום השביעי ומיד אח"כ וביום השביעי וביום השמיני ודאי קאי על שלפניו : דא"כ

אונקלוס

דמדכי דימינא ועל־אליון ידיה דימינא ועל־
אליון רגליה דימינא על־אתר דמא דאשמא:
עיין נת"א ודישתאר מן־משחא דעל־ידא דכהנא יתן
על־רישא דמדכי לכפרא עלוהי קדם יי:
ויעביד ית־חד מן־שפניניא או מן־בני יונה
מדתדביק ידיה: ית דתדביק ידיה ית־
חד חטאתא וית־חד עלתא על־מנחתא ויכפר
כהנא על דמדכי קדם יי: דא אוריתא
דביה מכתש סגירו דלא תדביק ידיה בדכותיה:
ערכין י"ז כריתו' ט' ומליל יי עם־משה ועם־אהרן למימר: ארי
תעלון לארעא דכנען דאנא יהיב לכון לאחסנא
יומא י"ב ואתן מכתש סגירו בבית ארע אחסנתכון:
עיין נת"א ויעול דדיליה ביתא ויחוי לכהנא למימר
עיין נת"א כמכתשא אתחזי לי בביתא: ויפקד
עיין נת"א כהנא ויפנון ית־ביתא עד־לא יעול כהנא
שבועו' י"ז למחזי ית־מכתשא ולא יסתאב כל־דבביתא
ובתר כן יעול כהנא למחזי ית־ביתא:
עיין נת"א ויחזי ית־מכתשא והא מכתשא בכותלי
ביתא פחתין ירקן או סמקן ומחזיהן מכיך
עיין נת"א מן־כותלא: ויפוק כהנא מן־ביתא
עיין נת"א לתרע ביתא ויסגר ית־ביתא שבעא
נדרי' כ"ו יומין: ויתוב כהנא
ביומא שביעאה ויחזי והא אוסיף מכתשא
עיין נת"א בכותלי ביתא: ויפקד כהנא וישלפון ית־
יבמות ק"כ אבניא דבהן מכתשא וירמון יתהן למברא
נגעי' מ"ד לקרתא לאתר מסאב: וית־ביתא
יקלפון מגיו סחור־סחור וירמון ית־עפרא
דקליפו למברא לקרתא לאתר מסאב: ויסבון
אבנין אוחרנין ויעלון לאתר אבניא ועפרא אוחרן
נגעי' מ"ד יסב וישוע ית־ביתא: ואם יתוב מכתשא
ויסגי

מצורע

הימנית ועל־בהן רגלו הימנית על־מקום דם
האשם: כט והנותר מן־השמן
אשר על־כף הכהן יתן על־ראש המטהר לכפר
עליו לפני יהוה: ל ועשה את־
האחד מן־התרים או מן־בני היונה מאשר
תשיג ידו: לא את אשר־תשיג ידו
את־האחד חטאת ואת־האחד עלה על־המנחה
וכפר הכהן על המטהר לפני יהוה:
לב זאת תורת אשר־בו נגע צרעת
אשר לא־תשיג ידו בטהרתו: פ
לג וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן
לאמר: לד כי תבאו אל־ארץ כנען
אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת
בבית ארץ אחזתכם: לה ובא אשר־
לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית:
לו וצוה הכהן ופנו את־הבית
בטרם יבא הכהן לראות את־הנגע ולא יטמא
כל־אשר בבית ואחר כן יבא הכהן לראות את־
הבית: לז וראה את־הנגע והנה
הנגע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או
אדמדמת ומראיהן שפל מן־הקיר: לח
ויצא הכהן מן־הבית אל־פתח הבית והסגיר
את־הבית שבעת ימים: לט ושב
הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע
בקירת הבית: מ וצוה הכהן וחלצו
את־האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל־
מחוץ לעיר אל־מקום טמא: מא
ואת־הבית יקצע מבית סביב ושפכו את־העפר
אשר הקצו אל־מחוץ לעיר אל־מקום טמא:
מב ולקחו אבנים אחרות והביאו
אל־תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את־
הבית

בעל הטורים

פי' וכל ד' לכותים
בר מן ו':

רביעי

שישי כשה'מחוברי':
קע"ח מכות טמאת
בתי', מכונגין:
ב' ואח"כן יבא הכהן
ואחר כן תבא אליה
ובעלתה כמו הבא
שמפנה כלים נאים
שלא יטמאו אף התם
כמי נריכם להסיל
כלים הנאים כדי
שתתבנה בעיניו
ולא יטמא בה:

ג' וחסר:

רש"י

ויקר' ר' (לד) ונתתי נגע צרעת · * בשורה היא להם
א שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים
מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה
שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן:
נגעי' פי"ב (לה) כנגע נראה לי בבית · * אפילו הוא חכם
ת"כ ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר
ב נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי: (לו) בטרם
יבא הכהן וגומר · שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם
ת"כ תורת טומאה: ולא יטמא כל אשר בבית · * שאם לא
יפנהו ויבא הכהן ויראה ג הנגע נזקק להסגר וכל
מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף
יטבילם ויטהרו אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי
טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם
ת"כ ד טהרה במקוה: (לז) שקערורות * שוקעין
ה מראיתן: (מ) וחלצו את האבנים · כתרגומו
דברי' כ"ה וישלפון יטלם משם ו כמו * וחלצה נעלו לשון הסרה:
ת"כ אל מקום טמא · * מקום שאין טהרות משתמשות שם
למדך הכתוב שאבני' הללו מטמאות מקומן בעודן בו:
ת"כ (מא) יקציע · רדוגי"ר בלעז ובלשון משנה יש הרבה:
מבית · * מבפנים ז סביב · סביבות הנגע ח בת"כ נדרש בן שיקליף
הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו · א לשון

שפתי חכמים

א דא"ל כי תהיה מבעי ליה מאי ונתתי · ואם תאמר תינח מנוגעים של
בתים אבל נגעים של בגדים למה הם באים · ויש לומר לפי שלא ידעו איזה
בגדים היו תשמישי ע"א ובאותו בגדים באו הנגעי' וצריך לשורפ' מצאתי:
ב דלמדה תורה ארץ שיאמר לשון ספק כמו שאמרו חכמים ז"ל למוד לשונך
לומר איני יודע: ג כלומר מיד שירא' הנגע מיד יטמא כל אשר בבית
אפי' לא שהה בבית בכדי אכיל' פרס דא"כ מה בא רש"י ז"ל להשמיענו
בזה דזיל קרי בי רב הוא: ד ואם תאמר כיון דאיכא למיחש בו בשעת טומאתו
כמו אוכלין טמאין דאמרינן דאיכא אוכלין בימי טומאתו · ויש לומר דשאני
אוכלין שהן נאכלין לזמן מועט ולא חיישי' לתקלה אבל כלי שיקיימו לזמן
מרובה חיישינן דלמא אתי בו לידי תקלה שישתמש בו בימי טהרתו או יגע
בתרומה וקדשים: ה כתב הר"א וקשה בעיני מאד שאם כן מהוא זה
שכתב אחר זה ומראיהן שפל מן הקיר · ונמצא י"ל דהכתוב מפרש בעצמו מהו
לשון שקערורות: ו כלומ' ומה פירש של וישלפון ומפר' יטלם משם וא"כ
מפרש מכ"ל לתרגום שפי' כן ומפרש כמו וחלצה נעלו אבל רש"י לא מצי לפר'
על הקרא יטלם משם דמכין לו: ז לאמן הבית כי יחסר ה"א · גם אין טעם
לומר שיקציע הבית מן הבית: ח דא"ל כביבות הבית מארבע
כותלים אם כן קביב ל"ל הא כבר כתיב ואת הבית יקציע מבפנים:
א חפני
א לשון

הבית: מג ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות את הבית ואחרי הטוח: מד ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת הוא בבית טמא הוא: מה ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: מו והבא אל הבית כל ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב: מז והשכב בבית יכבס את בגדיו והאכל בבית יכבס את בגדיו: מח ואם בא יבא הכהן וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטח את הבית וטהר הכהן את הבית כי נרפא

הנגע

בעל הטורים

ג' ומלא:

ג' מלא ואח' חסר:

ה' דסמיך:

ג' חסר וחד מלא וקרוי הו כנכין:

אונקלוס

ויסגי בביתא בתר דשליפו ית אבניא ובתר דקליפו ית ביתא ובתר דאתשע: ויעול כהנא ויחזי והא אוסיף מכתשא בביתא סגירות מחסרא היא בביתא מסאב הוא: ויתרע ית ביתא ית אבנוהי וית אעוהי וית כל עפר ביתא ויפק למברא לקרתא לאתר מסאב: ודיעול לביתא כל יומין דיסגר יתיה יהי מסאב עד רמשא: ודישכוב בביתא יצבע ית לבושוהי ודייכול בביתא יצבע ית לבושוהי: ואם מיעל יעול כהנא ויחזי והא לא אוסיף מכתשא בביתא בתר דאתשע ית ביתא וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי מכתשא: ויסב לדכאה ית ביתא תרתין

צפרין

תולדות אהרן

שם

עיין נת"א

יבמו' ק"ג נגעי' מ"ד

יבמות פ"ג שבועו' י"ג

שפתי חכמים

א מפני שלא הקנו על משקל המרו את רוחו והמכוון פה הוא הקניעה לא הקצה לכן אמר שהכוונה היא אשר קנעו בקנות הנגע סביב ואם היה אומר אשר קניעו לא ידעו בו אותה קליפה היכן היא: ב פי' מגביין כפיעל וכן הטוח בו משום דנקוד ה"א בחי"ריק לשון התפעל הוא כלומר שהבית קבל הקניעה בקנות הנגע אבל חלץ את האבנים כו': ג כלומר שהוא מן האותיות הדגושים לכן היה נקוד בחי"ריק כמו דבר שבר: ד פירש האי צריעת ממארת לא קאי אובא הכהן אלא אואם ישוב הנגע כאילו אמר ואם ישוב הנגע וכו' עד ואחרי הטוח צריעת ממארת היא בבית טמא הוא ונתץ את הבית וכו' עד והבא אל הבית וכו' עד והאוכל בבית יכבס את בגד ו ואחר כך ובא הכהן וראה והנה פשה חולץ וקוצה וטח כמו ושב הכהן דלעיל: ה פירש האי וראה והנה. פשה לאו אחוזר ופורח קאי דהא גמריכן ממארת בג"ש דלעיל דאפילו אם לא פשה טמא וא"כ במה הכתוב מדבר אי בפושה בראשון הרי כבר אמר ושב הכהן ביום השביעי והנה פשה אלא בבא בסוף שבוע ראשון ומצאו עומד בעיניו ופשה בשניה גמרינן ביאה משיבה בג"ש מה להלן קוצה וטח ונותן לו שבוע אף כאן וקרא דונתץ את הבית וגומר אואם ישוב ופרח קאי שלא דבר כלום הכתוב בו פירש כאן שהוא בנתיצה אבל עומד בשבוע ראשון ופשה בשבוע שניה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע:

ו פירש אין לי שהוא קוצה וטח ונותן שבוע ואם חזר ופרח נותץ אלא שפשה בסוף שבוע ראשון שיש בו פיסיון ואף שעמד בעיניו בשנייה או שעמד בראשון ופושה בשנייה חולץ וקוצה וטח דגמריכן ביאה משיבה כדלעיל אבל היכא שעמד בעיניו בשבוע ראשונה ושנייה מניין שאף בזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע כמו כשיש שם פיסיון ת"ל ובא. ואם בא יבא פירש שהיה לו לומר ובא ומאי אם בא יבא שני פעמים אלא לאקושי ביאות להדרי מה ביאה ראשונה חולץ וכו': ז כלומר שעדיין לא שמענו מזה הפסוק דבעומד בזה ובזה קמיירי מפני זה אמר במה הכתוב מדבר אם בפושה בראשון ולא חלץ ובסיף כשבא בשני לחלוץ פשה הרי חלץ וקוצ: וטח אף על פי שלא פשה בשני שהרי הוא אומר ושב הכהן ביום השביעי וגומר דמשמע כיון שפשה חולץ אף על גב דעמד בתר הכי ואם פשה בשני ולא חלץ ועמד בשלישי ובסוף שלישי מצאו שהוא עומד בפסיון בראשון כלומר בפיסיון שבשבוע שנייה כיון שפשה חולץ וכו' שהרי הוא אומר ובא הכהן וראה והנה פשה ואוקמיכן בפשה בשני ומשמע שחולץ וכו' אף על גב דעמד בשלישי: ח לא גרסינן הכא ובא ואם בא יבא וכו' אלא הכי גרסינן הא איכו אומר ואם בא יבא כו' אלא שבא בסיף שבוע ראשון אף על פי שלא פשה איכו טהור הסגירו ובא בסוף שנייה ולא פשה אף שלא פשה חולץ וכולו כמו שמפרש רש"י עצמו בעומד הר"אם האריך כאן וקבלתי ע"ש:

א פי'

רש"י

לשון קצה אשר קצעו בקצות א הנגע סביבו: (מג) הקצות. לשון העשות וכן הטוח ב אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא משקל לשון כבד ג כמו כפר דבר: ואם ישוב הנגע וגו' * יכול חזר בו ביום יהא טמא ת"ל ושב הכהן אם ישוב מה שיבה האמור להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה * יכול לא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אף על פי שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אף על פי שאינו פושה א"כ מה תלמוד לומר והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה שאו ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ד וראה והנה פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה ה שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפסיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ לא חזר טהור * ומניין עומד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ו תלמוד לומר ובא ואם בא יבא במה הכתוב מדבר ז אם בפושה בראשונה הרי אמור אם בפושה בשני הרי אמור הא איננו אומר ובא ואם בא יבא ח אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני: וראה והנה לא פשה. זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוי מה יעשה לו ביאה אמורה למעל' ביאה אמור' למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כן כולי כדאיתא בתורת כהנים גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פסיון וסדר המקראות כך הוא: (מה) ואם ישוב ונתץ: (מו) והבא אל הבית: (מז) והאוכל בבית: ובא הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: (מח) ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: וראה והנה לא פשה. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני מה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן הוא מקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ

ת"כ

ת"כ

ת"כ

מצורע

הנגע: מט ולקח לחטא את הבית
שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזב:
נ ושחט את הצפר האחת אל כלי חרש
על מים חיים: נא ולקח את עץ הארז
ואת האזב ואת שני התולעת ואת הצפר החיה
וטבל אתם בדם הצפר השחוטה ובמים החיים
והזה אל הבית שבע פעמים: נב וחטא
את הבית בדם הצפור ובמים החיים ובצפר
החיה ובעץ הארז ובאזב ובשני התולעת:
נג ושלח את הצפר החיה אל מחוץ
לעיר אל פני השדה וכפר על הבית וטהר: ס
נד זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק:
נה ולצרעת הבגד ולבית: נו ולשאת
ולספחת ולבהרת: נז להורת ביום הטמא
וביום הטהר זאת תורת הצרעת: פ
טו א וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר:
ב דברו אל בני ישראל ואמרתם אלהם איש
איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא:
ג וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו
את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו הוא:
כל

אונקלוס

צפרין ואע דארזא וצבע זהורי ואזובא:
ויכוס ית צפרא חדא למן דחסף על מי מבוע:
ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע
זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא
דצפרא נכיסתא ובמי מבוע וידי לביתא שבע
זמנין: וידכי ית ביתא בדמא דצפרא
חולין פ"ז נדה נ"א ובמי מבועא ובצפרא חיתא ובאעא דארזא
ובאזובא ובצבע זהורי: וישלח ית צפרא
חיתא למברא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על
נגעי' מ"ס ביתא וידכי: דא אוריתא לכל מכתש
סגירותא ולנתקא: ולסגירות לבושא
ולביתא: ולעמקא ולעריא ולבהרא:
שבת ס"ג לאלפא ביום מסאבא וביום דכיא דא אוריתא
סוטה ד' קידושי' ע' דסגירותא: ומליל יי' עם משה ועם אהרן
שבועו' ז' למימר: מלילו עם בני ישראל ותימרון
להון גבר גבר ארי יהי דאיב מבשריה דוביה
שבת פ"ג מסאב הוא: ודא תהי סובתיה בדוביה
עיין נת"א ריר בשריה ית דוביה או חתים בסריה
עיין נת"א מרוביה סאובתיה היא: כל משכבא
עיין נת"א דישכוב

בעל הטורים

ג' קדמה חסר ודין מלא:

כל אורייתא חסר בר מן ג':

חמישי

חד מן י"ד פסוקים מן ג' מלין בתורה:

טו

קע"ט מכות טומאת הזב:

החתים בשרו מזובו בגימט' זה בחתימת פי האמה:

רש"י

וקנוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר ככר פי' על החוזר שטעון נתיצה: (מו) כל ימי הסגיר אותו. ולא ימים שקלף את נגעו א יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו ב ת"ל כל ימי: יטמא עד הערב. מלמד שאין מטמא בגדים ג יכול אפי' שהה כדי אכילת ד פרס ת"ל (מז) והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מניין ת"ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מניין תלמוד לומר יכבס ריבה אם כן למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס: (נז) להורות ביום הטמא. איזה יום מטהרו ה ואיזה יום מטמאו: (ב) כי יהיה זב. יכול זב מכל מקום ו יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין ז טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה הקלה נדה ח מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב מקום שמטמא טומאה קלה קרי מטמאה טומאה חמורה זיבה: זובו טמא. למד על הטפה ט שהיא מטמאה. זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי י ודומה ללובן ביצה המוזר' כ שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: (ג) רר. לשון ריר שזב את בשרו: את זובו כמו ריר שיוצא בלול: או החתים. שיוצא

ת"כ · ת"כ · ערובין ד' פ"ב · ברכו' מ"א · ת"כ · נדה מ"ג · ת"כ · נדה נ"ה

שפתי חכמים

א פי' דכל ימי הסגיר ירלה עליו סומכה בהכרח ולאיכך הנכנס בו טמא אבל ימים שחולץ וקוצה וטח אינו מטמא בביאה שהטומאה הלכה לה עד שיתחיל למנות שבועות ההסגר: ב שהוא הבית שחזר ופרח בו הנגע אחר שחלץ וקוצה וטח וחזר הנגע ופרח וקלף נגעו והוציא האבנים שבהן הנגע שלא יטמא בביאה ת"ל כל ימי דהוה ליה למיכתב בימי הסגר אותו מאי כל לרבות המוחלט אף שקלף נגעו מטמא כיון דלנתיצה קאי הוי כל הבית טמא ומטמא' את האדם בביאה: ג דאל"כ היה לו לכתוב יכבס בגדיו וטמא עד הערב: ד פי' ד' בצים. פי' לא יטמא בגדים דהא סתמא כתיב והבא אל הבית יטמא עד הערב דמשמע אפי' שהה כל היום כולו אינו מטמא בגדים ומפרש ואזיל ת"ל והאוכל כלומר כי היכי דהאוכל שהה בו ומטמא בגדים ה"ה נמי הבא אל הבית דכתב קרא אם שהה כדי אכיל' דמטמ' בגדים אע"פ שלא אכל דא"ל אכילה דוקא אבל שוכב דאין בו אלא שהייה לא הרי ת"ל והשוכב דשמעינן מיניה דטומאה דאוכל לאו משום אכיל' אלא משום שהייה הוא וה"ה ביאה נמי אם שהה כדי אכילה טמא דאין לומר דוקא אם אכל או שכב קאמר דמטמאו. אבל לא שכב ולא אכל כגון ביאה לחוד אע"פ ששהה אינו מטמא בגדי' א"כ מה ת"ל יכבס יכבס תרי זמנא דה"ל למכתב והאוכל בבית והשוכב בבית יכבס בגדיו אלא ע"כ לרבות מי שבא ושהה אע"פ שלא אכל ולא שכב אלא שהה מטמא הבגדים והדר בעי א"כ כיון דבשהייה תלי' מלתא אם כן שוכב ל"ל בשלמא אוכל אצטרי לן ליתן שיעור שהייה כשיעור אוכל ואי משום יכבס יתירא דמרבה אפילו בשהייה לחודיה בלא אכילה ושכיבה לכתו' קרא במקום והשוכב והבא אכיון דביאה בכלל שכיבה היא מה ת"ל והאוכל והשוכב אלא ליתן שיעו' לשוכב פי' הכתוב הזה אחר ואם בא יבא שלא על הסדר כדי שידבק אם בא יבא עם ובא הכהן וראה שסכיהם מענין אחד הרא"ם האריך ואני קצרתי: ה וביו"ת ביום טהרתו הוי כבי"ת ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ שפירושו בענין חרישת אבן ה"נ להורות בענין ביום הטמא וביום הטהור דהיינו ביום ולא בלילה שאין מטמאין ולא מטהרין בלילה: ו פי' אפילו הזב אפיו או מחוטמו ואזנו יהא טמא: ז ואי לא חילק הכתוב ה"א לעולם ח"ת שזב ממנו טמא הוא אפי' זב מן הפה או מן האוזן או מן החוטם ואין לדון בנ"ש מאשה דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה טמאה וזבה אלא בג' ראיות שהם בג' ימים רצופים להיזקק ז' נקיים וקרבן אבל ג' ראיות ביום אחד אין בה דין זבה אבל בזב אפילו בג' ראיות ביום אחד יש לו דין זב א"כ ה"א שהוא טמא מ"מ שיצא זיבה ממנו אבל השתא דגלי קרא מבשרו ולא כל בשרו לזב אינו טמא מ"מ שיצא זיבה ממנו אלא דעדיין אין אנו יודעי' מאיזה בשר שזב ממנו שהוא טמא ומאיזו בשר שזב ממנו שהוא טהור זכיתי לדין כו': ח מה שקורא נדה טומאה קלה משום שאין צריכה ז' נקיים וקרבן משא"כ זבה גדולה שצריכה ז' נקיים וקרבן: ט וא"ת פשיטא והלא הזב נטמא מאות טיפה טומאה חמורה שמטמא אדם וכלים טיפה לכ"ש שתטמא. וי"ל דאי לא פי' כן הייתי אומר דטיפה אינה מטמאת דילפינן מנגעי' המשתלח שהמתעסק טמא ומטמא את האחרים והוא עצמו אינו טמא ה"א כמו כן גבי זיבה לכן פי' רש"י לימד על הטיפה וכו': י ודחוי פי' דק: כ ר"ל דספכא מארעא ולא בא מזכר. פי' אל תתמה הואיל וטומאתו חמורה דאפי' טיפה אחת של זיבה טמא היכי ידעינן אם יוצא ממנו טפה אחת דלמא ספת קרי הוא וטהור או זיבה הוא וטמא ועל זה פי' זוב דומה למי בצק כו': פי'

ד כל המשכב אשר ישכב עליו הזב
יטמא וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא:
ה ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו
ורחץ במים וטמא עד הערב: ו והישב
על הכלי אשר ישב עליו הזב יכבס בגדיו ורחץ
במים וטמא עד הערב: ז והנגע
בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד
הערב: ח וכי ירק הזב בטהור וכבס
בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: ט
וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא:
וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו
יטמא עד הערב והנושא אותם יכבס בגדיו
ורחץ במים וטמא עד הערב: יא וכל
אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וכבס
בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב: יב
וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ
ישטף במים: יג וכי יטהר הזב מזובו
וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ
בשרו

אונקלוס

דישכוב עלוהי דובנא יהי מסאב וכל מנא
דיתיב עלוהי יהי מסאב: וגבר דיקרב
במשכביה יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד רמשא: ודיתיב על מנא דיתיב
עלוהי דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד רמשא: ודיקרב בבשר דובנא
יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד
רמשא: וארי ירוק דובנא בדכיא ויצבע
לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא:
וכל מרכבא דירכב עלוהי דובנא יהי מסאב:
וכל דיקרב בכל דיהי תחותוהי יהי מסאב עד
רמשא ודיטול יתהון יצבע לבושוהי ויסחי במיא
ויהי מסאב עד רמשא: וכל דיקרב ביה
דובנא וידוהי לא שטף במיא ויצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: ומאן
דחסף דיקרב ביה דובנא יתבר וכל מאן דאע
ישתטף במיא: וארי ידכי דובנא מדוביה
וימני ליה שבעא יומין לדכותיה ויצבע לבושוהי
ויסחי

תולדות אהרן

עיין בת"א
עיין בת"א
חגיג' כ"ג
נדה מ"ט
שבת ט"ו
נדה ו'
נדה כ"ה
שם ל"ב
שם ל"ג
קידוש' כ"ה
חולין ק"ד
נדה מ"ג
מגילה ח'
נדה ל"ו

בעל הטורים

ישב ליסנא חסר כל מן ס':

חצי הספר

ג' ב' חסר וא' מלא

ידיו ומלא: ורחץ במים בגימט' ובארבעים סאה. ד"א במים במי מ' פי' מ' סאה:

רש"י

שיוצא עב וסתום את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו *מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקרא טמא שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקרא טמא טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד שתים לטומאה והשלישית א מזקיקתו לקרבן: (ד) כל המשכב. הראוי למשכב יכול אפי' מיוחד למלאכה אחרת ב ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרין לו ג עמוד ונעשה מלאכתנו: אשר ישב. ישב לא נאמר אלא אשר ישב הזב עליו במיוחד תמיד לכך: (ה) ואיש אשר יגע במשכבו. לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומא' לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ד ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין: (ו) והיושב על הכלי. *אפילו לא נגע אפילו עשרה כלים זה על זה כולן ה מטמאין משו' מושב ו וכן במשכב: (ח) וכי ירוק הזב בטהור. *ונגע בו או נשאו שהרוק ז מטמאו במשא: (ט) וכל המרכב. אע"פ שלא ישב עליו ח כגון התפוס של סרגא שקורין ארצו"ן טמא משו' מרכב והאוכף שקורין אל"וש טמא טומאת מושב: (י) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו. *של זב ט בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים והוא חומר במשכב מבמרכב: והנושא אותם. כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמא בגדים: (יא) וידיו לא שטף במים. בעוד שלא טבל מטומאתו י ואפי' פסק מזובו וספר שבעה ומחוס' טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים כ טעון ביאת מים אלא אשר הגלוי כמו הידים*: (יב) וכלי חרש אשר יגע בו הזב. יכול אפי' נגע בו מאחוריו כולי כלאית' בתורת כהנים על תנינו שהוא בכולו הוי אומר זה ל הסטו: (יג) וכי יטהר. כשיפסוק

מגילה ח'
נדה מ"ג
ת"כ
ת"כ
נדה כ"ה
ת"כ
ת"כ
נדה מ"ו

שפתי חכמים

א פי' אם ראה ראייה ראשונה הוא כרואה שכבת זרע שאינו מטמא רק במגע ובראייה שנייה מטמא אף במשא ומטמא משכב ומושב וטעון ספירת ז' נקיים ובשלישי' אף לקרבן כדאית' פרק קמא דמגילה אין בין ראייה שנייה לראייה ג' בזב אלא לקרבן: ב פירש כגון דף של נחתומים או עריבה גדולה: ג כלומר שאי אפשר בעת שהו' משתמש בו למלאכה אחרת שיהא שוכב עליו: ד כלומר שהמשכב שנגע בו הזב הוא אב הטומאה ומטמא אדם לטמא בגדים שעליו דכתיב ביה יכבס בגדיו ורחץ במים אבל דבר אחר שאינו מיוחד לשכיבה ונגע בו הזב אינו אב הטומאה אלא ולד הטומאה והוא ראשון בלבד ובשעת חיבורו מטמא כלי שטף במגעו ולא אדם וכלי חרס. ולאחר פרישתו אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין. ופירש חמור מן המגע רצה לומר שאינו של משכב: ה מדכתיב והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב מקיש ישיבה של טהור לישיבה של זב מה ישיבה של זב אף בשלא יושב הוא על הכלי כטמאין הכלים ממנו כגון אבן מסמא כך ישיבה של טהור שהוא כטמא מהכלי שנטמא מהזב אף בשלא נגע בו: אבן מוסמא הוא אבן שמוה ע"ג יתידות וכלים תחתיה כדכתיב והיתית אבן חדא ושומת על פום גובה. ונדה או זב יושבין עליה אף על פי שלא הכבידו על הכלים טמאי' הכלים כדכתיב כל אשר יהיה תחתיו רש"י פרק רבי עקיבא: ו דילפינן במה תנינו ממושב פירש שאם שכב טהור על אבן מוסמא והיה תחת האבן משכבו של זב הרי הוא טמא אף שמפסיק ביניהו האבן והאבן אינו מקבל טומאה אפילו הכי הוא טמא ואף על גב דגבי משכב לא הוא דכתיב. ילפינן מיניה אף למושב כיון דשוי משכב ומושב בקומר מגען לטמא בגדי' חדא מילתא היא: ז דהכי דרשינן ליה וכי ירוק הזב בטהור כלומר במה שביד טהור היינו כשירוק על המקל שביד טהור והוא נשאו הוא טמא: ח ר"ל לא שיושב ממש עליה היינו מושב דכתיב בקרא אבל כגון האוכף שהא עץ שלפניו ולאחריו שאינו יושב עליו אלא שהרוכב מחזיק בו שלא יחלוק מלפניו או לאחריו ולכן נקרא תפוס ע"ש שתופש בו: ט כלומר ולא תחתיו של מרכב הסמוך לו אלא אזב קאי כלומר שנגע במרכב שהיה תחתיו של זב וטמא ואינו טעון כבוס בגדים: י ואזב קאי ולא אנוגע בו לומר שקוד' שטבל הרי הוא טמא וטעון כבוס בגדים דאל"כ לא ה"ל למיכתב אלא וכל אשר יגע בו הזב וכבס בגדיו ורחץ במים וידיו לא שטף למה לי: כ כגון תוך פיו ופי האשה דלמטה ותוך הקמטי' דאע"ג דלא עלו נהי מיא טהור רק ראוי לביאת מים בעינן: ל פי' שנתנדנד והוסט כולו מכח הזב שאין הסט למקצתו אלא בכולו והא דאפקי קרא להסט בלשון מגיע למימרא דהסיטו דומיא דמגעו מה מגעו בידיו מאברא' אף הסיטו בידיו ומאברא' לאפוקי קנה בקומטו דזב דאם היה מגה בקומטו והסיט את הטהור טהור כיון שהסיטו לא בא אלא מגב בית הסתרים שלו: היינו

בשרו במים חיים וטהר: יד וביום
השמיני יקח לו שתי תרים או שני בני יונה
ובא לפני יהוה אל פתח אהל מועד ונתנם אל
הכהן: טו ועשה אתם הכהן אחד
חטאת והאחד עלה וכפר עליו הכהן לפני יהוה
מזובו: טז ואיש כי תצא ממנו שכבת
זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב:
יז וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו
שכבת זרע וכבס במים וטמא עד הערב:
יח ואשה אשר ישכב איש אתה
שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב:
פ יט ואשה כי תהיה זבה דם יהיה
זבה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל
הנגע בה יטמא עד הערב: כ וכל
אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תשב
עליו יטמא: כא וכל הנגע
במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד
הערב: כב וכל הנגע בכל כלי אשר תשב
עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב:
כג ואם על המשכב הוא או על הכלי
אשר הוא ישבת עליו בנגעו בו יטמא עד
הערב: כד ואם שכב ישכב איש
אתה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל
המשכב אשר ישכב עליו יטמא:
כה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים
רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה
כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה טמאה
הוא

אונקלוס

ויסחי בסריה במי מבוע וידכי: וביומא
תמינאה יסב ליה תרתין שפנינין או תרין בני
יונה וייתי לקדם יי לתרע משכן זמנא ויתנינון
לכהנא: ויעביד יתהון כהנא חד חטאתא
וחד עלתא ויכפר עלוהי כהנא קדם יי מדוביה:
וגבר ארי תפוק מניה שכובת זרעא ויסחי במיא
ית כל בשריה ויהי מסאב עד רמשא:
וכל לבוש וכל משך דיהי עלוהי שכובת זרעא
ויצטבע במיא ויהי מסאב עד רמשא:
ואתתא דישכוב גבר יתה שכובת זרעא ויסחון
במיא ויהון מסאבין עד רמשא: ואתתא
ארי תהי דיבא דם יהי דובה בבשרה שבעא
יומין תהי בריחוקה וכל דיקרב בה יהי מסאב
עד רמשא: וכל דתשכוב עלוהי בריחוקה
יהי מסאב וכל דתתיב עלוהי יהי מסאב:
וכל דיקרב במשכבה יצבע לבושוהי ויסחי
במיא ויהי מסאב עד רמשא: וכל
דיקרב בכל מאן דתתיב עלוהי יצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא:
ואם על משכבא הוא או על מנא דהיא
יתבא עלוהי במקרביה ביה יהי מסאב עד
רמשא: ואם משכב ישכב גבר יתה
ויהי ריחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעא יומין
וכל משכבא דישכוב עלוהי יהי מסאב:
ואתתא ארי ידוב דוב דמה יומין סגיאין בלא עדן
ריחוקה או ארי תדוב על ריחוקה כל יומי דוב
סאובתה

מגילה ח' · ערכין י"ד · נזיר מ"ד · יומא מ"א · מגילה ח' · עיין בת"א · ערכין ד' · עיין בת"א · יבמות ל"ד · נדה מ"א · מ"ב · שם ל"ג · מ"ד ע"ב · עיין בת"א · נדה כ"ד · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א

בעל הטורים

ד' חסר את:

ק"פ מנו' קרבן הזב:

ששי

שביעי כשהן מחוברין:

קפ"א מצות טומאת שכבת זרע:

קפ"ב מצות טומאת הנדה:

תהיה בנדתה בנ"י על שהיא תנא במים:

קפ"ג מצות טומאת הזבה:

רש"י

א כשיפסוק: שבעת ימים לטהרתו. שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה ב שלא יראה זוב וכולן רצופין: (יח) ורחצו במים. גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית ג הסתרים הוא: (יט) כי תהיה זבה. *יכול מאחד מכל אבריה תלמוד לומר והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור*: דם יהיה זבה בבשרה. אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן אדום: בנדתה כמו *ומתבל ינדוהו שהיא מנודה ממגע כל אדם: תהיה בנדתה. אפילו לא ראתה אלא ד ראייה ראשונה: (כג) ואם על המשכב הוא. *השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפילו לא נגע בה ה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדי': על הכלי לרבו' את המרכב: בנגעו בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: (כד) ותהי נדתה עליו. *יכול יעלה לרגלה ו שאם בא עליה בחמשה לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ז ימים: בלא עת נדתה.

נדה ס"ח · ת"כ · נדה י"ט · איוב י"ח · ת"כ · ת"כ · נדה ל"ג

שפתי חכמים

א היינו טהרת דמים לא טהרת טומאה דהא כתיב אחריו ורחץ במים חיים וטהר: ב פי' אלו ז' ימים צריכים להיות טהורים מטומאת זיבה. דאל"כ מאי וכי יטהר וספר לו נמי משמע אם לא פסק אינו סופר ואי לא יהיו טהורים מזיבה הא לא פסק ופי' עוד וכולן רצופים מדכתיב לטהרתו שתהא טהרתו אחת פירש דלא חזי זיבה באמצעי ואי חזי להו באמצעי סתר ליומי קמאי ומונה שבעה ימים טהורים מרישא: ג ומגע בית הסתרים טהור אפילו בזב ומיניה ילפינן דכל מגע בית הסתרים אינו מטמא מדאפקי' להסיטו של זב בלשון נגיעה ילפינן לכל נגיעות דמגע בית הסתרים אינן מטמאין דגזירת המלך הוא: ד דתהיה יתירה וה"ק ואשה כי תראה דם אפילו פעם אחת שבעת ימים תהא בנדתה: ה כמו שפירש רש"י לעיל על והיושב על הכלי אפילו לא נגע וראיותיו פירשתי לעיל שמשכב ומושב מטמא אף על פי שלא נגע בו ודעת רש"י הכי אל תסבור לאמור מה דכתיב אחר ואם על המשכב וגומר בנגעו בו יטמא עד הערב משמע אף כשנגעו בו במשכב ומושב ומרכב אין צריך כיבוס בגדים. ויהיה פירש בו בכל אחד מהם זה אינו דלא קאי על ואם על המשכב וגומר דהא אפילו לא נגע טעון כבוס בגדים. ואין להקשות על מה קאי בנגעו בו יטמא עד הערב לכן פי' רש"י על הכלים לרבות וכו' כלומר למה צריך למיכתב על הכלים לא לכתוב אלא אשר היא יושבת עליו אלא לרבות את המרכב אם כן מה דכתיב בנגעו בו וגומר קאי על המרכב כדפי' רש"י דאין טעון כבוס בגדים: ו פי' בשבילה להיות נכנס לימי טהרה בטבילה כלומר מיד שנכנסת לימי טהרה אף הוא יהא כן תלמוד לומר כו': ז וכן שנינו בת"כ ימים רבים שלשה. או אינו אלא עשרה אמר ימים ואמר רבים מה ימים מיעוט ימים שנים אף רבים מיעוט רבים שלשה. יכול שנים ושלשה הרי חמש וכי נאמר ימים רבים וכו':

פירש

ויקרא טו

הוא : כו כל המשכב אשר
תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה יהיה
לה וכל הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה
כטמאת נדתה : כז וכל הנוגע
בם יטמא וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד
הערב : כח ואם טהרה מזובה
וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר :
כט וביום השמיני תקח לה שתי
תרים או שני בני יונה והביאה אותם אל
הכהן אל פתח אהל מועד : ל ועשה
הכהן את האחד חטאת ואת האחד עלה וכפר
עליה הכהן לפני יהוה מזוב טמאתה :
לא והזרתם את בני ישראל מטמאתם
ולא ימתו בטמאתם בטמאם את משכני אשר
בתוכם : לב זאת תורת הזב ואשר
תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה :
לג והדוה בנדתה והזב את זובו
לזכר ולנקבה ולאיש אשר ישכב עם טמאה :
וידבר

ומפטירין וארבעה אנשים במלכים ב' סימן ז' :

אונקלוס

סאובתה כיומי ריחוקה תהי מסאבא היא :
כל משכבא דתשכוב עלוהי כל יומי דובה
כמשכב ריחוקה יהי לה וכל מנא דתתיב עלוהי
מסאב יהי כסואבת ריחוקה : וכל דיקרב
בהון יהי מסאב ויצבע לבושוהי ויסחי במיא
ויהי מסאב עד רמשא : ואם דכיאת
מדובה ותמני לה שבעא יומין ובתר כן תדכי :
וביומא תמינאה תסב לה תרין שפנינין או
תרין בני יונה ותיתי יתהון לות כהנא לתרע
משכן זמנא : ויעביד כהנא ית חד
חטאתא וית חד עלתא ויכפר עלה כהנא קדם יי
מדוב סאובתה : ותפרשון ית בני ישראל
מסואבתהון ולא ימותון בסואבתהון כסאביהון
ית משכני דביניהון : דא אוריתא דדובנא
ודתפוק מניה שכבת זרעא לאסתאבא בה :
ולדסאובתא בריחוקה ולדאיב ית דוביה
לדכר ולנוקבא ולגבר דישכוב
עם מסאבתא :
ומליל

נ"י · עי"רו סימן :

בעל הטורים

דמק' לזב כל המשכ' ברביע תכיין לזבה כל המשכב בשני נגישין וכו' אשה גרושה :

שביעי

קפ"ד מנות קרבן הזב :

לאים ג' במס' הכא וכו' ולאים שתי' מכות לכהנה ולאים נשת בן שאול כי הם שתי תיבות ולאים אשר ישכב יש לו

מפטיר

והתביים כדכתי' ג' לאים בושת וכיגל עשו שמניכו בר' אליעזר שהיה תנלה טפח ומכסה טפח ודומ' כתי שכפאו שד וזהו לאים ב' שתים נכסות :

רש"י

אחר שיצאו שבעה של ימי נדתה : או כי תזוב · אחר שלשת הימים [ב] הללו : על נדתה · * מופלג מנדתה יום אחד [ג] זו היא זבה ותשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונ' שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינ' רואה ודרשו בפרשה זו י"א יום שבין סוף נדה לתחל' נדה [ד] שכל שלשה רצופין שתרא' בא' עשר יום הללו תהא זבה : (לא) והזהרת' · אין נזירה אלא פרישה [ה] וכן * נזורו אחור וכן * נזיר אחיו : ולא ימותו בטומאת' · הרי הכרת של מטמא מקדש [ו] קרוי מיתה : (לב) זאת תורת הזב · * בעל ראיית אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טומאת ערב : (לג) והזב את זובו · בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות [ז] שתורתן מפורשת למעלה :
וידבר

חסלת זאת תהיה

שפתי חכמים

א פירש ואחר שביעה ראתה שלשה ימים רצופים אז היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן אבל אם ראתה שלשה ימים רצופים בתוך עת נדתה אינה אלא נדה ואינה טמאה אלא שבעה ומיד שפסקה אחר שבעה טובלת ומשמשת עם בעלה ואינה צריכה לא שבעה נקיים ולא קרבן ומשום הכי הוצרך הקרא לומר בלא עת נידתה ללמד את זה ופרשה ראשונה דכתיב בה ואשה כי תהיה זבה מיירי כשראתה יום אחד או שני ימים שהיא זבה קטנה · כתב הר"א אך קשה אנה מנא רש"י ז"ל להוציא המדרש כזה מקרא דבלא עת נידתה ולמה הניח הברייתא שבת"כ שהוציאה המדרש הזה מקרא דעל נדתה וכו' ותמהתי על הרב לאישתמיטתיה מאה שדרשו סוף מסכת נדה דף ע"ג ודברי רש"י ז"ל הם התלמוד וערוך למסכת נידה ע"ש :
ב כלומר לא כי תזוב סתמא אפילו יום אחד מפני שאותה שתזוב יום אחד אינה זבה גדולה אלא זבה קטנה ושומרת יום כנגד יום ולעת ערב טובלת את עצמה ומשמשת עם בעלה והללו דנקט רש"י כלומר הנזכרים לעיל כי היכי דלא תקש' עליו מדוע סתם הכתו' ולא פירש לפי שהם הנזכרי' למעל':
ג דאין לומר סמיך לנדתה כלומ' ש"א פסקה מלראו' כל שבעה ימי נדת' ובינ' שתנה לנדתה ראתה גם כן אם כן עדיין נדה הי' ואינה באה לכלל זבה עד שתפסק' ותטהר לכל הפחות יום אחד להראות שפסקה מלראות דם נדות ומעייני' מדם נדות הוא סתום ועתה נפתח מעיין אחר · גם בכאן הביא הרא"ס לדברי רש"י הם ממדרש ת"כ והקשה עליו ממדרש ת"כ עיין שם אבל דברי רש"י ממדרש אגדה דמסכת נדה (דף ע"ג) ושם דרש מקרא בלא עת נדתה סמוך לנדת' ומקרא דאו כי תזוב על נדתה מופלג מנדתה : ד פירש שכל ימי האש' מיום שתקב"ע לה וסת עד שתמות או עד שתיעקר הוסת ליום אחר היא סופרת שבעה בתחילת יום הוסת ואחר כן י"א יום ואחריהן שבעה וכן חוזר חלילה וכאותן שבעה ימים כל דם שתרא' בהן הן דמי הנדה ויושבת בנדתה שבעה ימים אפילו לא ראתה אלא יום אחד ואפילו שופעת דם כל ז' ימי נדתה ופסקה בסוף השבעה לערב טובלת ומשמשת עם בעלה ואינה צריכה לא שבעה נקיים ולא קרבן וכל דם שהיא רוא' בתוך י"א ימים שבין נדה לנדה הן דמי הזיבה וזה משפט אם תראה יום או יומיים באותן י"א יום היא שומרת יום כנגד יו' ואינה טמאה אלא יום הראייה לבד וביום המחרת אם לא ראתה כל היום לערב טובלת ומשמשת עם בעלה ואם ראתה ג' ימים רצופים באותן י"א יום אז צריכה שבעה ימים נקיים וקרבן : ה דהוא' נג' דיהודית ב דגוף' מביא כו"ן לפניה והוי כאלו כתי' והנזרתם ושורש דוהזרתם הוא נזר : ו דק"ל על מה דכתי' הכ' בטומא' מקדש מית' דמיתה פי' הוא נכרת ואין זרעו נכרת לאפוקי כרת הוא וזרעו נכרת והכתיב במקו' פרשת חקת טומאת מקדש בכרת כוא' ומתרץ הרי הכרת וכו' והרי מיתה נאמר על כללות מיתה בידי שמים ועל פרטות גם כן : ז דק"ל דהא מדמה ליה הזב לבעל קרי להודיע שטומאתו אינו אלא כבעל קרי שהוא טומאת ערב ואח"כ כתיב והדו' בנידתה וגו' ומר שמדמה אותו לנדה שהיא מטמא טומא' שבעה ויגל זה פי' שזה קאי על בעל שתי ראיות שהם מטמאין טומאה חמורה כמו שמפורש לעיל והבעל שתי ראיות הוא מקיש לנדה שאינה נוביאה קרבן ומדהזכיר הכתוב ג' זיבות מורה על בע"ל ג' ראיות מביא גם כן קרבן כמו שמפורש לעיל בפרשה :
א ומי'

חסלת זאת תהיה

תולדות אהרן: שבת פ"ד · נדה ע"ג · נדה נ"ז · כתוב' ע"ב · הוריות ד' · נדה ל"ג · נ"ז · ס"ו פ"ח · מ"ק ח' · שבוע' י"ח · נדה ס"ג · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · נדה ל"ב · ל"ד · נ"ה מ"ב · נדה ע"ג · יבמו' ח' · ברא"ס מ"ט · ת"כ

יומ' כ' נס"ח תב"ל ל'א' סוטה מ' שבועו י"ח	**ומליל** יי' עם משה בתר דמיתו תרין בני אהרן בקרוביהון אשתא נוכריתא קדם יי' ומיתו: ואמר יי' למשה מליל עם אהרן אחוך ולא יהי עליל בכל עדן לקודשא מגיו לפרוכתא לקדם כפורתא דעל ארונא ולא ימות ארי בענגא אנא מתגלי על בית כפורתא: בדא יהי עליל אהרן לקודשא בתור בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא: כתונא דבוצא דקודשא ילבש ומכנסין דבוץ יהון על בסריה ובהמינא דבוצא ייסר ומצנפתא דבוצא יחית ברישיה לבושי קודשא אנון ויסחי	**וידבר** יהוה אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני יהוה וימתו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל הַכַּפֹּרֶת: ג בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה: ד כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי בַד יִהְיוּ עַל בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי קֹדֶשׁ הֵם	ויאמר ה' אל משה והלא כבר נאמר וידבר אלא הדיבור ראשון לומר לו מיעוט פרה שנס היא נריכה פריש' ז' ימי' קודש: קפ"ה שלא יכנ' כ"ב בכל עת אל המקדש:
מנחות כ"ז יומא כ"ב שם י"ט כ"ג			
יומ' נ"ד כ' מנחות י"ו יומא ל"ב עיין בת"א			

רש"י

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן ונומר · מה תלמוד לומר היה רבי אליעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: (ב) ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא · שלא ימות כדרך שמתו בניו: ולא ימות · שאם בא הוא מת: כי בענן אראה · כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו · ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים: (ג) בזאת · גמטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון: בזאת יבא אהרן וגו' · ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה: פר · בחדש השביעי בעשור לחדש: (ד) כתנת בד וגו' · מגיד שאין משמש לפני' בשמונה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור · אלא בארבעה ככהן הדיוט וכולן של בוץ: קדש ילבש · שיהיו משל הקדש: יצנף · כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו ואתמתיה: ורחץ במים · אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו: וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים · ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: (ו) את

שפתי חכמים

א ופי' שתב כל מקום שהוא מקרר ותלחלח ויסיב האקרלו' כן הוא דקשה לרש"י מה צריך לכתוב וידבר יי' אל משה לא היה לו לכתוב רק ויהי אחרי מות ונומר ויאמר יי' אל משה דבר אל אהרן ימו היה לו לכתו' וידב' יי' אל משה אחרי מות וגו' דבר אל אהרן וגו' למה צריך לכתו' ויאמר יי' אל משה וגו' ועל זה פירש רש"י מה ת"ל כו' · ומבי' ע"ז משל דרבי אליעזר וכו': כלומר כך הוא פיר' הקרא דומיא דמשל זה וכו' · א"כ השני זירז יותר מהראשון ופירושו דקרא כמי כן הוא מה דכתיב וידבר יי' אל משה וגו' רצה לומר שלא יאמר משה לאהרן רק שלא יבא אל הקודש מבית לפרוכ' ולא יזכיר לו מיתה כדרך שמתו בניו ואחר כך כתיב אחרי מות וגו' ויאמר יי' אל משה וגו' כלומ' חזר הקדוש ברוך הוא ואמר למשה שיאמר לאהרן דבור אחר להזכי' אותו פעם שנית שלא יבא למקדש ולהזכיר לו גם מיתה כדכתיב אחרי מות שני בני אהרן ונומר ויאמר יי' אל משה דבר אל אהרן וגו' ולא ימות כלומר אם לא תבא אל המקדש אל תמות כדרך שמתו בניך אבל אם תבא אל המקדש כמו בניך תמות ג"כ כמו הם · והר"אם גורס בר"שי גרסא אחרת ע"ש ב הוצרך לפרש זה דלפי' דש"י הם משל משני רופאים והשני הזהירו יותר שלא תמות כדרך שמת וכו' ובקרא לא כתיב כי אם ולא ימות ולא כתיב שאם בא ימות אבל באל יבא ולא ימות משמע כדרך שלא באו בניו ולא מתו · לזה פירש שבאל' ולא ימות מרומז נמי שאם בא ימות כי מכלל לאו אתה שומע הן: ג ולפי זה יהיה כי טעם אלתצלה לסיבת מיתה למי שנכנס אל הקודש ומלתא כי משמש בלשון דהא ככל כי שבמקרא ויהיה פירש של בענן ענן ממש ומה שהוסי' לפרש תמיד אני נראה מפני שמלת אראה הוא לשון עתיד ותפרש מלת אראה אני נראה שהוא בינוני שאין כבת המיתה שירא: לעתיד: ד ולפירש רבותינו משמע כי דהכא בלשון אלא · כלומר אל יבא אל הקדש אלא בענן הקטור' ג"כ כי ענן הקטור' דומה לענן ולאפוקי פי' עמוד הענן דלעיל שפיר' שהשכינה שורה בו ולא שיכוון רש"י בפיר' זה שיבא עם ענן הקטורת מבחוץ שזה הוא דעת צדוקים אלא לאפוקי ממה שפירש תחיל' שהוא הענן שהשכינה שורה בו · ומה שפי' רש"י ג"כ בסמוך מפ' רש"י בעצמו דכולה פרשה זו משתעי ביה"כ: ה דק"ל למה צריך למכתב בזאת אין לומר דקאי אקרבנות שמפורש אח"כ דא"כ הו"ל באלו יבא אהרן לשון רבים דהא שני קרבנות הין · ועוד זאת לשון נקיבה והקרבנות המפורשים אח"כ זכרים הן ולא הו"ל למימר בזאת אלא הו"ל כי בענן אראה על הכפורת ובפר בן בקר לחטאת יבא אהרן וגו' אלא לרמז כמה שנים יש עמידת בית ראשון וא"ת וכי בבית ראשון לבד היו כהנים גדולים אבל בבית שני היו כהנים גדולים · וי"ל דלכך פי' של קרא גימטרי' של בזאת שנים יהיו כהני' דומיא אהרן שיהיו מושחין אותן בשמן המשחה אבל בבית ראשון לא כמו שהיו מושחין אותן בשמן המשחה דומיא דאהרן משום דבסוף עמידת הבית הראשון נגנז שמן המשחה' מיאשיה ואילך כדפי' רש"י לקמן: ו אע"פ שכבר פי' לעיל גבי בענן אראה שהיה ג"כ דלא תימא דקרא בענן לבדו אל יבא אלא ג"כ אבל בהבאת פר לחטאת ואיל לעולה אפי' בשאר ימות השנה יבא לפיכך פי' כאן ואף זו לא בכל עת וכו': ז דק"ל והלא כבר מפורש הלבשתן בפרשת ואתה תצוה ל"פ מגיד וכו': ח משמע כמי דהיה קשה לו מה דכתי' דוקא בגדים של כהן הגדול: ט דק"ל מה דכתיב קדש ילבש משמע קודש לבישה הן קדש וכי מה קדושה יש בהן קודם לבישה ואין לומר דכבר ביום כיפורים שעבר היה לובשן והיה יום כפורים שנה דהא מיד אחר לבישה טעוני גניזה ולא יעבוד בהן לעולם שהרי כתיב והניחם שם ועל זה פי' שיהיו משל קודש כלו' שיקנה אותן בממון של קודש לפי שתכינו שהפר בא משלו בא קמ"ל והטעם שהפר משלו בא לפי שהפר בא לכפרה שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו אבל בגדים היה מתפלל בעד כל ישראל מהאתי: י ויהיה בי"ת ובמצנפת כיסף כמו בי"ת ברוחו שהיא ספרה שהיא גם כן נוספת כאלו אמר ומצנפת בד יצנוף ויתפרש הבי"ת במקום עם כלו' עם מצנפת בד יסבב ראשו וכן תרגומו ומצנפת בלא בי"ת ואשר הביאו לזה מפני שאין בלשון הארמי בכיפה אבל בלשון הקרא תכינו בצוף יצנו' יתפרש הבי"ת בלשון עם כמו ובאבנט בד יחגור אף כאן עם מצנפ' בד יסבב ראשו וזה כר' להביא התרגו' להודיענו שהכניפ' הוא בראש ולא במקום אחר ואבנ' זה פי' מלת יחות שהוא לשון יניח: כ וזהו סדר העבודו' ביו' כפורי' בתקל' טבל ולבש בגדי זהב לתמיד של שחר שהוא עבודת חוץ ואח"כ פשט וטבל ולבש בגדי לבן

בעל הטורים

ולבשם אותיות בלו שם שטעוני גניזה: ק"פו מכות עבודת יום הכפורים:

כל ליסנא חסר י' בר מן ב' מלא דמלא:

ג' חסר בליסנא: ב' ומלא:

וכפר בעדו זה וידוי דברי' שמתודה על פרו:

הם ורחץ במים את בשרו ולבשם:
ה ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים
לחטאת ואיל אחד לעלה:
ו והקריב
אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד
ביתו:
ז ולקח את שני השעירם
והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל מועד:
ח ונתן אהרן על שני השעירם
גרלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל:
ט והקריב אהרן את השעיר אשר
עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת:
י והשעיר אשר עלה עליו הגורל
לעזאזל יעמד חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח
אתו לעזאזל המדברה:
יא והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר
בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר
לו:
יב ולקח מלא המחתה גחלי
אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו
קטורת

אונקלוס

תולדות אהרן

ויסחי במיא ית בסריה וילבשינון: ומן — עיין נת"א
כנשתא דבני ישראל יסב תרין צפירי עזין — עיין נת"א
לחטאתא ודכר חד לעלתא: ויקריב — עיין נת"א
אהרן ית תורא דחטאתא דליה ויכפר עלוהי — עיין נת"א
ועל אינש ביתיה: ויסב ית תרין צפירין — עיין נת"א
ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא:
ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין עדבא חד — עיין נת"א
לשמא דיי ועדבא חד לעזאזל: ויקריב
אהרן ית צפירא דסליק עלוהי עדבא לשמא — עיין נת"א
דיי ויעבדיניה חטאתא: וצפירא — עיין נת"א
דסליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם כד חי — עיין נת"א
קדם יי לכפרא עלוהי לשלחא יתיה לעזאזל
למדברא: ויקריב אהרן ית תורא — עיין נת"א
דחטאתא דליה ויכפר עלוהי ועל אינש ביתיה — עיין נת"א
ויכוס ית תורא דחטאתא דליה:
ויסב מלי מחתתא גומרין דאישא מעלוי — עיין נת"א
מדבחא מן קדם יי ומלי חופנוהי קטורת — עיין נת"א
בוסמין דקיקין ויעיל מגיו לפרוכתא: ויתן — עיין נת"א

ית

רש"י

(ו) את פר החטאת אשר לו · האמור למעלה ולמדך
כאן שמשלו הוא בא א ולא משל צבור: וכפר בעדו
ובעד ביתו · * מתודה עליו עונותיו ב ועונות ביתו: — יומא נ"ג
(ח) ונתן אהרן על שני השעירים גורלות · * מעמיד — ת"כ
אחד לימין ואחד לשמאל ג ונותן שתי ידיו בקלפי
ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את
שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל
משתלח לעזאזל: עזאזל * הוא הר עז וקשה גוק — יומא ס"ז
גבוה ד שנאמר ארץ גזרה חתוכה: (ט) ועשהו — ת"כ
חטאת · * כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ה ואומר — ת"כ
לה' חטאת: (י) יעמד חי · כמו יועמד חי על
ידי אחרים ותרגומו יתקם כד חי · * מה תלמוד — ת"כ
לומר ו לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע
שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי
עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששילוחו למיתה:
לכפר עליו · שיתודה עליו ז כדכתיב התודה עליו
וגומר: (יא) וכפר בעדו וגו' · * וידוי שני עליו — ת"כ
ועל אחיו הכהנים ח שהן כלן קרויים ביתו שנאמר
* בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרין — תהלים קל"ה
בו * וכל כפרתן איכה אלא על טומאת ט מקדש — ת"כ
וקדשיו כמו שנאמר וכפר על הקדש מטומאות וגו':
מעל המזבח · י החיצון *: (יב) מלפני ה' · — יומא מ"ה
מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי: דקה · מה
תלמוד לומר דקה והלא כל הקטורת דקה היא שנאמר
* ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה — שמות ל'
שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת:
(יג) על

שפתי חכמים

וקטורת של מחתה בפנים ואחר כך פשט בגדי לבן וטבל ולבש בגדי זהב לעשות עבודת איל שלו ואיל העם ומקצת המוספין בחוץ ואחר כך פשט בגדי זהב וטבל ולבש בגדי לבן לכנס לפנים ולהוציא הכף והמחתה · ואחר כך פשט בגדי לבן וטבל ולבש בגדי זהב לעשות עבודת חוץ להקריב שירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטורת סמים ודו"ק ותמצא · וכדפי' רש"י לקמן על קרא זה ורחץ במים וגומר משמע שהיה צריך לטבול קודם לבישת בגדי לבן ולקמן גם כן כתיב שצריך לטבול קודם לבישת בגדי זהב אמרינן דבכל פעם שמשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומלבן לזהב שצריך טבילה ומה שפירש עוד שצריך עוד שני קידושי ידים ורגלים משום הכי הטיל הקרא ורחץ במים בין ופשט ולבש וליתן רחיצה לפשיטה ורחיצה ללבישה ואם איכו ענין לטבילה דכבר אמכוה תנהו לענין קדוש: א דק"ל למה לי אשר לו והא אין פר אחר כזכר בפרשה זו אלא של אהרן כדכתיב בזאת יבא אהרן וגומר בפר בן בקר וגומר משמע להביא הקרבנות משלו וגם מדכתיב בסמו' ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירים וגומר משמע דקרבנות הכתובים למעלה בשביל עצמו הביא: ב דכפר' ממש אי אפשר לומר דאין כפרה אלא לאחר זריקת דמים כדכתיב בסמוך וכפר עליו ולקח מדם וגומר וכתן על קרנות המזבח וזה עדיין אי הוא שהרי אחר כך כתיב ושחט את פר החטאת לכך ילפינן מלכפר עליו שפירש ודוי · מגאתי: ג מדכתיב וכתן על שני השעירים וגומר דמשמע אכתינה אחת כתן על שניהם גורלות וזה אי אפשר אם לא אחד ביד ימין ואחד ביד שמאל: ד דבלשון עזאזל נשמינים תרווייהו שהוא מלה מורכבת עוז אל. ואל לשון חוזק הוא כמו ואת אילי הארץ לקח ומפרש עוד רש"י מכלן דהר היה שם משום שנאמר ארץ גזירה וגזירה לשון חתוכה שאם אתה מחתך חריץ בארץ מאילא נעשית הר שהרי העומד באותו חריץ הרי הוא כמי שעומד בעמק ההר: ה כלומר ועשהו חטאת היינו קורא עליו שם חטאת · וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא הקריבו לשם חטאת כדין חטאת י"ל דלקמן בפרשה כתיב ושחט שעיר החטאת וגומר משמע דעדיין לא הקריבו: ו פירש לפי שנאמר יעמוד ואין עמידה אלא מחיים אם כן מה ת"ל חי כו': ז אבל לא כפרת דמים שהרי השעיר הזה לא היה נקרב ואין בו קבלת דמים שהרי נשתלח לעזאזל: ח וגם זה איכו כפרת דמים שהרי עדיין לא נשחט פרו · וא"ת ולמה לא כפר אהרן על אחיו הכהנים בוידוי ראשון שהתודה בעדו ובעד ביתו · וי"ל משום דכתיב התקששו וקשו ואמר ר"ל קשט עצמך ואחר כך קשוט אחרים לכך התוודה אהרן מתחלה בעדו ובעד ביתו לבדו ואחר כך בוידוי שני התוודה נמי בעד אחיו ומלת ביתו באמרה גם על אחיו שנאמר בית אהרן וגומר: ט מזה רוצה גם כן להוכיח דמה שכתוב ובעד ביתו דקאי אכל אחיו הכהנים שהרי כל כפרתו איכו אלא על טומאת מקדש וקדשיו אם כן כל הכהנים צריכין כפרה על זה: י מדכתיב מעל המזבח מלפני ה' ופירש רש"י מצד שהוא לפני הפתח וה נקרא לפני ה' ואם כן ע"כ מזבח החיצון הוא דאי הפנימי מאי מלפני ה' משמע מהצד שלפני ה' והא כולו מזבח הפנימי לפני ה' אלא מזבח החיצון הוא וצד מערבי היה כנגד עזרת המקדש שהוא שם פתח המקדש שנקרא פנים:

א לאפוקי

קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת:
יג ונתן את הקטרת על האש לפני
יהוה וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר
על העדות ולא ימות: יד ולקח
מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה
ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם
באצבעו: טו ושחט את שעיר
החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית
לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר
והזה אתו על הכפרת ולפני הכפרת:
טז וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל
ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד
השכן אתם בתוך טמאתם: יז וכל
אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש
עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל
קהל ישראל: יח ויצא אל המזבח
אשר לפני יהוה וכפר עליו ולקח מדם הפר
ומדם השעיר ונתן על קרנות
המזבח סביב:

אונקלוס

תולדות אהרן

עיין בת"א — ית קטורת בוסמיא על אשתא קדם יי
יומא נ"ג — ויחפי ענן קטורתא ית כפורתא דעל
סהדותא ולא ימות: ויסב מדמא
דתורא וידי באצבעיה על אפי כפורתא קדומא
סם נ"ה — ולקדם כפורתא ידי שבע זמנין מן דמא
עיין בת"א — באצבעיה: ויכוס ית צפירא דחטאתא
יומא נ"ה — דלעמא ויעיל ית דמיה למגיו לפרוכתא
שבו' י"ג י"ד — ויעביד לדמיה כמא דעבד לדמא דתורא
ויַדי יתיה על כפורתא ולקדם כפורתא:
יומא נ"ה — ויכפר על קודשא מסואבת בני ישראל
סס — וממרדיהון לכל חוביהון וכן יעביד למשכן
עיין בת"א — זמנא דשרי עמהון בגו סואבתהון:
עיין בת"א — וכל אינש לא יהי במשכן זמנא במיעליה
עיין בת"א — לכפרא בקודשא עד מפקיה ויכפר עלוהי
יומא מ"ג — ועל אינש ביתיה ועל כל קהלא דישראל:
זוריו' י"ג
יומא נ"ח — ויפוק למדבחא דקדם יי ויכפר עלוהי ויסב
עיין בת"א — מדמא דתורא ומדמא דצפירא ויתן על
קרנת מדבחא סחור סחור:

ויזי

בעל הטורים

ד' וחד קטרת: דקה ב' הכא ואידך הלא קול דממה דקה ואינו נראה כבוד השם וזהו כי בענן אראה על הכפורת פי' בענן הקטורת שנ' בה דקה יהיה קול דממה דקה וירלה כבוד ה':

למה מזה א' למעלה וז' למטה כי די לתחתונים כשהיו אחד משב' מעליונים וכן אמר דוד ז' הללו את ה' מן השמים וא' הללו את ה' מן הארץ:

ל' וחסר: כל ליש"א חסר בר מן ב':

שני

ד' מלא בתורה:

רש"י

יומא נ"ג מ"ב — (יג) על האש. שבתוך[א] המחתה: ולא ימות. הא אם לא עשאה כתקנה[ב] חייב מיתה: (יד) והזה באצבעו. הזאה אחת[ג] במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה ושבע למטה: (טו) אשר לעם. מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל[ד] והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: כאשר עשה לדם הפר אחת למעלה[ה] ושבע למטה: (טז) מטמאות בני ישראל. על הנכנסין למקדש בטומאה

שבועו' ח' — [ו] ולא נודע להם בסוף[ז] שנאמר לכל חטאתם וחטאת היא[ח] שוגג ומפשעיהם. אף הנכנסין ▪ מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. כשם שהזה

ת"כ יומא נ"ו — משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טומאתם. אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם: (יח) אל המזבח אשר לפני ה'. זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל ומה תלמוד לומר ויצא[י] לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית*:

יומא נ"ח ת"כ — וכפר עליו. מה היא כפרתו ולקח מדם[כ] הפר ומדם השעיר מעורבין[ל] זה לתוך זה:

(יט) והזה

שפתי חכמים

[א] לאפוקי שלא תפרש שאש אחרת היתה לפני ה' ושם נתן הקטורת מ"ה פירש על האש שבתוך המחתה נתן הקטרת לפני ה' כלומר מבפנים ולא מבחוץ כלעת צדוקים: ▪ כלומר שלא נתן בה כל הסמנים במשקלם אע"פ שלא יעשה כצדוקים אלא לאחר שנכנס נתן הקטורת על האש אשר במחתה אפ"ה אם חסר מסממניה' הן סמנים או המשקל שלא יהא כתיקונו חייב מיתה מ"ה נקט רש"י הא אם לא עשאה וכו' דהא פשיטא מכלל לאו אתה שומע הן וק"ל: [ב] אינו ר"ל שלא והזה אחת במשמע דוהזה אינו משמע אם אחת אם יותר אלא ר"ל והזה באצבעו משמע הזאה אחת מכח נ"ש דכאמרו דמים למטה בשעיר וכאחר דמים למטה נפר מה למטה נפר שבע אף שעיר למטה שבע וכשם שלמעלה בשעיר אחת נדכתיב והזה אותו ודרז"ל אותו מיעוטא הוא פעם אחת יזה ולא יותר למדנו שדם השעיר למעלה על הכפירת אינו אלא אחת אף הזאת הפר למעלה אחת דדמים דמים לג"ש הר"אם:
[ד] כלומר להפר מכפר על הכהנים על טומאת מקדש כדפי' רש"י לעיל בסמוך כן שעיר נבור מכפר על טומאת מקדש. ▪ וה"פ דק"ל מה צריך לכתוב אשר לעם והא אין שעיר חטאת אחר אלא שעיר חטאת אשר לעם אלא לומר לך מה מכפר הפר על הכהנים מה שמכפר השעיר על העם ושעיר אשר לעם ודאי מכפר על טומאת מקדש כדכתיב נבי וכפר על המקדש מטומאת וגומר. כן ודאי מכפר פר דכהן על טומאת מקדש: [ה] פי' מה שצריך רש"י לפרש זה כדי שלא כילף דמים עליונים מתחתונים ותחתונים מעליונים וכיוצא למעלה ולמטה או אחד או ז' דה"א דכילף גופא מגופא קמ"ל כאשר עשה להקיש שעיר לפר לכל עשיותיו: [ו] פי' על שנכנסים בשגגת טומאת מקדש וקדשיו ולא על טומאת ע"א וגילוי עריות או שפיכת דמים הנקראים טומאות מדכתיב וכפר על הקדש ש"מ בטומאות מקדש וקדש קא מיירי. עיין בגמרא פ"ק דשבועות ושם מבואר היטב: [ז] דאי נודע בסוף למה בזה הקרא להקריב שעיר עזים והא לעיל בפרשת ויקרא כתיב ואם כל עדת וגו' ונודע החטאת אשר חטאו עליה והקריב הקהל פר בן בקר אלא ע"כ הכא מיירי בשוגג גמור מ"ה הקדימו שעיר עזים ולא פר וקרבן זה מביא לתלות עליו ולהגין עליו מן היסורים עד שיודע לו ויביא לכלל חטאת עולה ויורד המפורש בפרשת ויקרא: [ח] וכן הוא אומר נפש כי תחטא בשגגה ומפשעיהם הם המרדים ר"ל המזידים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי ומיירי נמי שאין ידוע להם בסוף: [ט] וא"ת יאמר לי שוגג צריך כפרה כל שכן מזיד. וי"ל דה"א מזיד שהוא חמור אין לו כפרה לעולם לכך נאמר ומפשעיהם. ומלאיצטריך מזיד א"כ ליפתוק משוגג. וי"ל דה"א מזיד החמור צריך כפרה אבל שוגג הקל אין צריך כפרה: [י] ר"ל דהא אהרן קודם לזה היה נבי פרוכת שם הזה ההזאות וכתיב ויצא משמע שיצא מהפרוכת לחוץ ומפר' רש"י דכל זה כמי שייך לומר ויצא דהוא היה אצל הפרוכת והפרוכת ממזבח ולפנים היא ממילא כשיחזור למזבח שייך לומר ויצא. ומה שפי' רש"י ויתחיל מקרן מזרחית צפונית ר"ל כשרצה להזות היה הופך פניו לצד המזבח נמצא צד ימינו הוא לצד צפון והולך מצד צפונו של מזבח כלאמרינן כל פניות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין הלכך כשחזר לחוץ על צד צפונית הוא הולך על פני המזבח שהוא מזרח ושם היה מתחיל תיכף בקרן מזרחית צפונית לפי שאין מעבירין על המצות: [כ] דא"ל שהוא וידוי דהא לעיל מיניה כתיב וכפר בעדו שהוא וידוי והוא כפרת דברים כמו שמפורש לעיל א"כ כפרתו הוא ולקח מדם וכו' כאלו אמר וכפר ומה היא כפרתו ולקח מדם הפר: [ל] מדכתיב בסוף פרש' תצוה וכפר על קרנותיו אחת בשנה משמע דלא נתן על קרנות המזבח הפנימי

יט והזה עליו מן הדם באצבעו
שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל:
כ וכלה מכפר את הקדש ואת
אהל מועד ואת המזבח והקריב את השעיר
החי: כא וסמך אהרן את שתי ידו על
ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת
בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן
אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי
המדברה: כב ונשא השעיר עליו את
כל עונתם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר
במדבר: כג ובא אהרן אל אהל מועד
ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש
והניחם שם: כד ורחץ את בשרו
במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה
את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם:
כה ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה: ס
כו והמשלח את השעיר לעזאזל
יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן
יבוא

אונקלוס

ויזי עלוהי מן דמא באצבעיה שבע זמנין ויכיניה ויקדשיניה מסואבת בני ישראל:
וישיצי מלכפרא על קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחא ויקריב ית צפירא חיא:
ויסמוך אהרן ית תרתין ידוהי על ריש צפירא חיא ויודי עלוהי ית כל עוית בני ישראל וית כל מרדיהון לכל חטאיהון ויתן יתהון על ריש צפירא וישלח ביד גבר דזמין למהך למדברא:
ויטול צפירא עלוהי ית כל עויתהון לארע לא יתבא וישלח ית צפירא במדברא:
וייעול אהרן למשכן זמנא וישלח ית לבושי בוצא דילבש במעליה לקודשא ויצנעינון תמן:
ויסחי ית בסריה במיא באתר קדיש וילבש ית לבושוהי ויפוק ויעביד ית עלתיה וית עלת עמא ויכפר עלוהי ועל עמא:
וית תרבי דחטאתא יסיק למדבחא:
ודמוביל ית צפירא לעזאזל יצבע לבושוהי ויסחי ית בסריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא

יומא כ"ט · יומא מ"ג · ס"ס"ח · זבחי' מ"ג · מנחות כ"ב · עיין בת"א · כרי' כ"ה · עיין בת"א · יומא ס"ו · שם · שם ל"ג ע"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · יומא ס"ז ע"א

בעל הטורים

קלמאה החי בסגול תחת הה"א תניין החי בפתח תחת הה"א וסי' ההסב:

והניחם שם אותיות י"ת מנה בבקר היה לבוש בגדי' של י"ח מנה:

כל סוף פסו' שם דר מי"ח שמה:

שלישי

ג' וחד את חלב:

כולם מלא:

רש"י

(יט) והזה עליו מן הדם · אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות א על גגו *: וטהרו · ממה ב שעבר: וקדשו · לעתיד לבא: (כא) איש עתי · * המוכן לכך מיום ג אתמול: (כג) ובא אהרן אל אהל מועד · אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם ד במסכת יומא * ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשית בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן: ובא אל אהל מועד · להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים: ופשט את בגדי הבד · אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות · תמיד של שחר בבגדי זהב · ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן · ואילו ואיל העם ומקצת המוספי' בבגדי זהב · והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן · ושירי המוספין ותמיד של בין הערבי' וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב · וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא · ושלח את השעיר במדבר · ורחץ את בשרו במים וגו' · ויצא ועשה את עולתו וגו' ואת חלב החטאת וגו' וכל הפרשה עד ואחר יבא אל המחנה ואח' כן ובא אהרן: והניחם שם · * מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ה ליום הכפורים אחר: (כד) ורחץ את בשרו וגו': * למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום וכאן למדנו שכשהוא משנה ו מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה: במקום קדוש · * המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה ז וכן ד' טבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונה היתה ח בחיל: ולבש את בגדיו · שמנה בגדים שהוא עובד בהן ט כל ימות השנה: ויצא · מן ההיכל אל החצר שמזבח העול' שם: ויעשה את עולתו · איל לעולה האמור' למעלה בזאת יבא אהרן וגו': ואת עולת העם · * איל לעולה האמור למעלה י ומאת עדת בני ישראל וגו': (כה) ואת חלב החטאת · אמורי כ פר ושעיר: יקטיר המזבחה · על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה:

ת"כ · ת"כ · יומא ל"ב · יומא כ"ד · ת"כ · יומא ל"ב · ת"כ · יומא שם · יומא ע"א

שפתי חכמים

הפנימי אלא פעם אחת בשנה וא"כ אי לא היו מעורבין זה בזה אלא נתן כל אחד בפני עצמו דם הפר ודם השעיר' היה כתיבת הדם על קרנו' המזבח הפנימי שני פעמים בשנה אלא ע"כ צ"ל במתנה אחת נותנין והא כיצד הא שתי דמים הם דם פר ודם שעיר אלא מעורבים זה בזה: א מלכתיב עליו משמע על גגו הוא כותן: ב פיר' וטהרו מן הטומאה שעברה וקדשו שיהיו מלטמא לעתיד: ג בת"כ עתי שיהי מזומן ונקרא עתי שהוא מורגל ללכת שם עיתי' הרבה כך פי' הר"דק בשרש עת: ד במסכת יומא דף ל"ב · ולמה הפסיק אמר רב חסדא גמיר' חמש טבילות ועשרה קידושין טובל ומקדש בו ביום ואלו כסדרן לא משכחת אלא שלש ופי' רש"י לא משכחת אלא ג' טבילות אחד לתמיד של שחר ואחת בינו ובין עבודת היום כולו עם הוצאת כף ומחת' ואחת בין הוצאת כף ומחת' לאילו ואיל העם ועשה' המוספי' ותמיד של בין הערבי' לפיכך צריך להפסיק אילו ואיל העם בין עבודת היום להוצא' כף ומחת' ובין עבודת היום והוציאתן תפסיק בין אילו ואיל העם לתמיד של בין הערבים הרי חמש טבילות תמיד של שחר בבגדי זהב עבודת היום להזות בבגדי לבן אילו ואיל העם בבגדי זהב על מזבח החיצון הוצאת כף ומחתה בבגדי לבן ומוספים ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב עכ"ל רש"י ובין כל לבישה צריך טבילה הרי ה' טבילות · ובכל טבילה צריך קדוש לפניה ולאחריה כדפרשתי לעיל הרי עשרה קדושין: ה פי' שלא ישתמש כ"ג אפי' לי"כ הבא ולא כהן הדיוט בכל ימות השנה דא"ל שיניח אותם במקום שהפשיטם ולא יוציאם מזה דהא לא כתב שום מקום לפני ה' דיעלה קאי והניחם שם אלא ללמד וכו': ו פי' ולכך הוצרכו שניהם (עיין יומא ל"ב): ז פר"שי בגמר' מכשף אחד בנה ושמו פרוה ועיין בערוך ערך פרוה: ח רא"ם היתה בחיל דהא כל יומא כתי' איתא · אבל ד' טבילו' חובה של יום כתיב בהו במקו' קדוש: ט לא בגדים שלו שלובשן כל ימות השנה שלא בשעת העבודה והם בגדי חולין ר"ל שהם בגדי קודש ומה שקורין בגדיו משו' שהוא עובד בהן כל ימות השנ': י כתב הרא"ם תימא למה הוצרך לפרש דבר שהוא מבואר בזה וכו' וי"ל דהא דפירש רש"י את עולתו איל לעולה כו' ללמד בא כשם שעולה של אהרן אינו אלא איל האמור למעל' כי אהרן לא היה מקריב אלא עולה אחת כן ואת עול' העם נמי האמור למעלה לאפוקי העולות הכתובים בפר' פנחס ובעשור לחדש וגו' והקרבתם עולה ליי' פר בן בקר אחד וגו' והוכחת רש"י הוא מדכיילנהו הקרא בהדא ולא כתיב ויעשה את עולתו וכפר בעדו ועשה את עולת העם וכפר בעדם אלא לומר שגם עולת העם ה"א ג"כ האמור למעלה כמו עולת אהרן ולא עולת האמו' ריש בפ' פנחס רא"ם: כ דאי היה אימורי פר חטאת

לבד

(כו) אשר

למשריתא: וית תורא דחטאתא וית צפירא דחטאתא דאתעל מדמהון לכפרא בקודשא יפיק למברא למשריתא ויוקדון בנורא ית משכהון וית בסרהון וית אוכליהון: ודמוקיד יתהון יצבע לבושוהי ויסחי ית בסריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא: ותהי לכון לקיים עלם בירחא שביעאה בעשרא לירחא תענון ית נפשתכון וכל עבידא לא תעבדון יציבא וגיורא דיתגיירון ביניכון: ארי ביומא הדין יכפר עליכון לדכאה יתכון מכל חוביכון קדם יי תדכון: שבא שבתא היא לכון ותענון ית נפשתכון קיים עלם: ויכפר כהנא דירבי יתיה ודיקריב ית קורבניה לשמשא תחות אבוהי וילבש ית לבושי בוצא לבושי קודשא: ויכפר על מקדש קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחא יכפר ועל כהניא ועל כל עמא דקהלא יכפר: ותהי דא לכון לקיים עלם לכפרא על בני ישראל מכל חוביהון חדא בשתא ועבד כמא דפקיד יי ית משה: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר להון דין פתגמא דפקיד יי למימר: גבר גבר מבית ישראל די יכוס תור או אימר או עזא במשריתא או די יכוס מברא למשריתא: ולתרע משכן זמנא לא אתייה לקרבא קורבנא קדם יי קדם משכנא דיי דמא יתחשב לגברא ההוא דמא אשד וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: בדיל דייתון בני ישראל ית דיבחיהון דאנון

דבחין

יומא כ' זבחי' פ"ג · עיין בת"א · יומא ע"ד כרתי' פ' · יומא ל"ה מ"א פ"ו · עיין בת"א · יומא ע"ד · יומא ה' · עיין בת"א · הוריו' ו' · עיין בת"א · יומא ס' ב' · זבחי' ק"ז · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א

יבוא אל המחנה:
כז ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקדש יוצא אל מחוץ למחנה ושרפו באש את ערתם ואת בשרם ואת פרשם:
כח והשרף אתם יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה:
כט והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם:
ל כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו:
לא שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשתיכם חקת עולם:
לב וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש:
לג וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר:
לד והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה יהוה את משה: פ

חמישי

א וידבר יהוה אל משה לאמר:
ב דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה יהוה לאמר:
ג איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה:
ד ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה לפני משכן יהוה דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו:

למען

ג' וחסר:
ו' מלא בתורה:
כולם חסר בר מן ד' י"א כתיב יו"ד בתורה:
אם קורא נתחובר אליהם מלא יו"ד לומר לך שצריך לפרש' הדבר כעשר':
קפ"ז שלא לשחוט קדשים בחוץ:

רש"י

(כז) אשר הובא את דמם · להיכל ולפני א ולפנים: (לב) וכפר הכהן אשר ימשח וגו' · *כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול ב לפי שנאמר' כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול כמוהו הבא אחריו שיהא כמוהו: ואשר ימלא את ידו · *אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין ג ת"ל ואשר ימלא את ידו ד וגו' והן כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה: לכהן תחת אביו *ללמד שאם בנו ממלא את מקומו ה הוא קודם לכל אדם: (לד) ויעש כאשר צוה וגו' · כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה ו ולהגיד שבחו של אהרן ז שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך*: (ג) אשר ישחט שור או כשב · *במוקדשין הכתוב מדבר שנאמר להקריב קרבן: במחנה* · חוץ לעזרה: (ד) דם יחשב · כשופך דם האדם י שמתחייב בנפשו: דם שפך · *לרבות את הזורק דמים בחוץ: (ה) אשר

תה"כ · פ"כ · ת"כ · ת"כ · ת"כ · זבחי' ק"ז · פ"כ

שפתי חכמים

לבד או שעיר לבד שהוא קרבן העם היה לו למיכתב אלב חטאת העם או אי הוה של פר לבד דהוא קרבן של אהרן היה לו למיכתב אלב החטאת אשר לו כדכתיב לעיל את פר החטאת אשר לו אלא ודאי מדכתיב אלב החטאת בתם של שני חטאת הוא: א לא כמו וכל חטאת אשר יובא מדמם אל אהל מועד לכפר בקדש שפירושו להיכל בלבד ולא לפני ולפנים אבל הכא בפר של יום כפור קאי שאותו הובא דמו להיכל לפני ולפנים: ב פירש דאשר ימשח לא שייך אלא בכ"ג כדכתיב והכהן הגדול מאחיו וגו': ג וא"ת א"כ ליפתוק מאשר ימשח אותו ומה אפילו מרובה בבגדים נעשה כ"ג מי שנמשח בשמן המשחה מכ"ש · וי"ל דהייתי אומר אפי' היכא שהיה שמן המשחה אינו צריך רק רבוי בגדים לכך איצטריך שניהם: ד פי' דלבישת בגדים הוא מלוי ידם כדכתיב בפ' תצוה והלבשת ותגרת אותם וגומר ומלאת יד אהרן ובניו ופי' רש"י ומלאת ע"י הבגדים האלה: ה מדכתיב בסמוך ואשר ימלא וכו' כ"ל ואשר ימלא מקום אביו אז הוא כהן תחתיו · אע"פ שרש"י דרש למעלה לדרשא אחריתי מ"מ מדסמכו נבי לכהן תחת אביו אתא ג"כ לדרש זה: ו לא מיד אחר הצואה עשה כן שהרי מתתן של בני אהרן היה בינ' ח' למילואי' ומבתמא היתה הצואה מיד כדי שלא יבא למקדש ושמיני למילואי' היה בר"ח ניסן כמו שפי' רש"י בריש פרשת שמיני ואיך עשה אהרן כאשר צוה משה והא לא בא הו הק"בה אלא דוקא בי"כ לכך פי' כשהגיע כו': ז לעיל בפ' שמיני פירשתי ע"ש: ח פי' בקדשים ששחט בחוץ הכתוב מדבר: ט ר"ל מה שכתוב הכא במחנה לא איירי מחנה כהונה דהיינו מעזרה ולפנים דאם שחט הזבח שלא במקומו דהיינו בצפונו של מזבח יהא בכרת דאף אם ישחט אותם בדרום חה צד איכור יש בזה כששחט מעזרה ולפנים אלא חוץ לעזרה: י כאלו אמר דם אדם יחשב לא ההוא · דאל"כ וכי לא ידענו שדם יחשב כששפך דם נשקיעה:

דאי

ה · למען אשר יביאו בני ישראל
את זבחיהם אשר הם זבחים על פני השדה
והביאם ליהוה אל פתח אהל מועד אל הכהן
וזבחו זבחי שלמים ליהוה אותם: · ו
· וזרק הכהן את הדם על מזבח יהוה פתח אהל
מועד והקטיר החלב לריח ניחח ליהוה: ·
ז · ולא יזבחו עוד את זבחיהם
לשעירם אשר הם זנים אחריהם חקת עולם
תהיה זאת להם לדרתם: · ח · ואלהם
תאמר איש איש מבית ישראל ומן הגר אשר
יגור בתוכם אשר יעלה עלה או זבח: ·
ט · ואל פתח אהל מועד לא יביאנו
לעשות אתו ליהוה ונכרת האיש ההוא מעמיו: ·
י · ואיש איש מבית ישראל ומן
הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני
בנפש האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב
עמה: יא · כי נפש הבשר בדם הוא
ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם
כי הדם הוא בנפש יכפר: · יב · על
כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל
דם והגר הגר בתוככם לא יאכל דם:
יג · ואיש איש מבני ישראל ומן
הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף
אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר: ·
יד · כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא
ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי
נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת ·

וכל

בעל הטורים

קפ"ו שלא לשחוט קדשים בחוץ ה' קמצין וסי' בר נשר אקרב בציר קמי תרעא:

ז' וחסר י"ד תכיין' וכל ליפנא חסרים דחסר בר ין ב' מלא דמלא:

ז' חסר את:

קדמא ובתרא היא וב' מניעת הוא וסימן נקבה תסובב גבר:

קפ"ח מצות כסוי הדם:

דם חיה או עוף שיצאים כסוי שאין מקריבים ממנו על המזבח שלא תהא מדת הדין מקטרגת אין דם יאכל דם אבן נוה לכסות:

אונקלוס

דבחין על אפי חקלא וייתינון קדם יי לתרע משכן זמנא לות כהנא ויכסון נכסת קודשין קדם יי יתהון: ויזרוק כהנא ית דמא על מדבחא דיי בתרע משכן זמנא ויסק תרבא לאתקבלא ברעוא קדם יי: ולא יכסון עוד ית דבחיהון לשידים דאינון טען בתריהון קיים עלם תהי דא להון לדריהון: ולהון תימר גבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא דיתגיירון ביניכון דיסק עלתא או נכסת קודשיא: ולתרע משכן זמנא לא ייתיניה למעבד יתיה קדם יי וישתיצי אינשא ההוא מעמיה: וגבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא דיתגיירון ביניכון דייכול כל דמא ואתן רוגזי באינשא דייכול ית דמא ואישיצי יתיה מגו עמיה: ארי נפש בסרא בדמא היא ואנא יהביתיה לכון על מדבחא לכפרא על נפשתכון ארי דמא הוא על נפשא מכפר: על כן אמרית לבני ישראל כל אינש מנכון לא ייכול דם וגיוריא דיתגיירון ביניכון לא ייכול דם: וגבר גבר מן בני ישראל ומן גיוריא דיתגיירון ביניכון דיצוד צידא חיתא או עופא דמתאכיל וישוד ית דמיה ויכסיניה בעפרא: ארי נפש כל בסרא דמיה בנפשיה הוא ואמרית לבני ישראל דם כל בסרא לא תיכלון ארי נפש כל בסרא דמיה היא כל דייכליניה ישתיצי: וכל אינש דייכול נבילא ותבירא ביציביא ובגיוריא ויצבע

לבושוהי

עיין כת"א
ע"ז כ"ט
זבחי' ק"ו
עיין כת"א
זבחי' ק"א
קי"ח
עיין כת"א
עיין כת"א
ב"ב ק"כ
עיין כת"א
עיין כת"א
זבחי' ק"ג
ק"ז ק"ס
חולין פ"ד
עיין כת"א
עיין כת"א
עיין כת"א
חולין פ"ד
עיין כת"א
עיין כת"א
חולין פ"ו

רש"י

(ה) אשר הם זובחים · אשר הם רגילים [א] לזבוח: (ו) לשעירים · לשדים כמו *ושעירים ירקדו שם: (ח) אשר יעלה · לחייב על המקטיר איברי' [ב] בחוץ (עיין בר"אם) כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין*: ונכרת · זרעו נכרת [ג] וימיו נכרתין: (י) כל דם · לפי שנאמר בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם [ד] המוקדשין ת"ל כל דם: ונתתי פני · *פנאי שלי [ה] פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: (יא) כי נפש הבשר · של כל בריה בדם היא תלויה [ו] ולפיכך נתתיו לכפ' על נפש האדם תבא נפש ויכפר על הנפש: (יב) כל נפש מכם · להזהיר גדולים על הקטנים: (יג) אשר יצוד · *אין לי אלא ציד אווזין ותרנגולין מנין תלמוד לומר ציד מכל מקום אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא [ז] בהזמנה זאת: אשר יאכל · פרט [ח] לטמאים: (יד) דמו בנפשו הוא · דמו הוא לו במקום הנפש [ט] שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו היא ·

הנפש

ישעי' י"ג
ת"כ
חולין ק"ס
ת"כ
ת"כ
חולין פ"ד

שפתי חכמים

[א] דאי זביח' ממש הוא היינו את זבחיה' ותרי קראי למה לי אלא אשר הם זובחי' אשר הם רגילים לזבוח וק"ל · א"כ דק"ל אשר הם זובחים משמע שכבר זבוח והרי אחר כך כתיב וזבחו זבחי שלמים רא"ם: [ב] דק"ל מה בא ללמד אשר יעלה עולה אם לאיסור שחיטה הקרבת חוץ והלא כבר נאמר איש איש אשר ישחט וגו' לעיל בפרשה זו ומפרש דבא ללמד לחייב על המקטי' איברים בחוץ כשוחט כלומר אע"פ ששחט אחר כבר בחוץ והפסיל הקרבן ה"א אם היה מקריב אחר שחיטת פסול איכו עובר עליו דכבר פסלוהו הראשון בא הכתוב ללמד ששניהם עוברים וחייבים: [ג] (כח"י) הא דלא פי' זה לעיל נראה משום דלעיל כתיב מעמו שהוא לשון יחיד אבל מעמיו הוא לשון רבים משמע קצת הרבה מיני כריתות: [ד] כתב הר"אם ויש לתמוה נ"ל כל לרבות אף דם חולין שלא לאוכלו תיפוק ליה מקרא דרק הדם לא תאכל דפרשת ראה שדרשו שם אע"פ שאין שם זריקת מזבח הוא באזהרה· ותירץ ושמא י"ל כתיב בהאי וכתיב בהאי כדאמרינן גבי חיוב תנא דהוה בזמן הזה עכ"ל: (כח"י) כנודו במקומו מונח שלא ירד לחלק בין לשון חייב שפילושו כרת ובין לשון לא תאכלו שהוא באזהרה וחילוק זה פשוט הוא ולשתמיטתיה להר"אם מה שאמרו פ"ק דכריתות אמר דבא שלש כריתות האמורות בדם לאתוי וכו' ע"ש: [ה] מפני שנתינת פניו של מקום בכל מקום הוא לטובה וכאן הוא לרעה: [ו] תיקן בזה דבשר דבקרא הוא לאו בשר ממש אלא כל בריה הוא בקרא בשם בשר כמו שנ' כי השחית כל בשר דרכו וגם נקט לשון תלויה להורות שאין הנפש מונחת בדם כי נפש אין בה ממש ואין שייך בה לשון הנחה כ"א לשון תלויה כלומר שקיומה איכו אלא בדם כי בהעדר הדם תפסד הנפש ואמר עוד ולפיכך במקום ואני דבקרא כלומר כיון שהנפש תלויה בדם לפיכך נתתי הדם לכפר על הנפש של אדם ולא שיהא ואני דבקרא סיפור בפני עצמו: [ז] פירש רש"י כאלו הוא בר שאינה מזומנת לו כלומר שלא יאכל בשר תדיר שלא יעני: [ח] וא"ת דלמא למעט טריפה הוא דאתא כגון שניקב קרום של מוח או ששחטו טריפה · וי"ל דהוכחתו מדכתי' בהמה ושפך את דמו וכסהו ולעיל כתיב דם שפך מה להלן שחיטה שאינה ראויה כגון ששחט טריפה ואפ"ה כתיב וכסהו בעפר א"כ ואשר יאכל נ"ל אלא פרט לטמאים הוא דאתא אליבא דר' מאיר ולא כחכמים דהלכתא כוותייהו נג"ע: [ט] לא שדמיו של אדם תלוין בנפשו אלא נפשו תלוי בדמו:

רבונו

וְכָל־נֶ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֨ר תֹּאכַ֤ל נְבֵלָה֙ וּטְרֵפָ֔ה בָּאֶזְרָ֖ח וּבַגֵּ֑ר וְכִבֶּ֨ס בְּגָדָ֜יו וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֛יִם וְטָמֵ֥א עַד־הָעֶ֖רֶב וְטָהֵֽר׃ טו	לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי: וְאִם לָא יְצַבַּע וּבִסְרֵיהּ לָא יַסְחֵי וִיקַבֵּיל חוֹבֵיהּ: וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּתְיֵבְתּוּן בַּהּ לָא תַעְבְּדוּן וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן דַּאֲנָא מַעֵיל יָתְכוֹן לְתַמָּן לָא תַעְבְּדוּן וּבְנִימוֹסֵיהוֹן לָא תְהָכוּן: יָת דִּינַי תַּעְבְּדוּן וְיָת קְיָמַי תִּטְּרוּן לִמְהַךְ בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: וְתִטְּרוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי דְּיַעְבֵּד יָתְהוֹן אֱנָשָׁא וִיחֵי בְהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא אֲנָא יְיָ: גְּבַר גְּבַר לְכָל קְרִיב בִּשְׂרֵיהּ לָא

טו וְכָל־נֶ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֨ר תֹּאכַ֤ל נְבֵלָה֙ וּטְרֵפָ֔ה בָּאֶזְרָ֖ח
וּבַגֵּ֑ר וְכִבֶּ֨ס בְּגָדָ֜יו וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֛יִם וְטָמֵ֥א עַד־הָעֶ֖רֶב
וְטָהֵֽר׃ יו וְאִם֙ לֹ֣א יְכַבֵּ֔ס וּבְשָׂר֖וֹ לֹ֣א
יִרְחָ֑ץ וְנָשָׂ֖א עֲוֺנֽוֹ׃ פ א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה
אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ ב דַּבֵּר֙ אֶל־בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃
ג כְּמַעֲשֵׂ֧ה אֶֽרֶץ־מִצְרַ֛יִם אֲשֶׁ֥ר יְשַׁבְתֶּם־
בָּ֖הּ לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ וּכְמַעֲשֵׂ֣ה אֶֽרֶץ־כְּנַ֡עַן אֲשֶׁ֣ר אֲנִי֩ מֵבִ֨יא
אֶתְכֶ֥ם שָׁ֙מָּה֙ לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶ֖ם לֹ֥א תֵלֵֽכוּ׃
ד אֶת־מִשְׁפָּטַ֧י תַּעֲשׂ֛וּ וְאֶת־חֻקֹּתַ֥י
תִּשְׁמְר֖וּ לָלֶ֣כֶת בָּהֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃
ה וּשְׁמַרְתֶּ֤ם אֶת־חֻקֹּתַי֙ וְאֶת־מִשְׁפָּטַ֔י
אֲשֶׁ֨ר יַעֲשֶׂ֥ה אֹתָ֛ם הָאָדָ֖ם וָחַ֣י בָּהֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָֽה׃
ס ו אִ֥ישׁ אִישׁ֙ אֶל־כָּל־שְׁאֵ֣ר
בְּשָׂר֔וֹ לֹ֥א תִקְרְב֖וּ לְגַלּ֣וֹת עֶרְוָ֑ה אֲנִ֖י יְהוָֽה׃

אונקלוס

זבחי' ס"ט ע' לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא
וְיִדְכֵּי: וְאִם לָא יְצַבַּע וּבִסְרֵיהּ
לָא יַסְחֵי וִיקַבֵּיל חוֹבֵיהּ:
וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:
כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּתְיֵבְתּוּן בַּהּ
לָא תַעְבְּדוּן וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן
דַּאֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן לְתַמָּן לָא תַעְבְּדוּן
עיין כת"א וּבְנִימוֹסֵיהוֹן לָא תְהָכוּן: יָת דִּינַי
יומא ס"ז תַּעְבְּדוּן וְיָת קְיָמַי תִּטְּרוּן לִמְהַךְ בְּהוֹן אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲכוֹן: וְתִטְּרוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי
עיין כת"א דְּיַעְבֵּד יָתְהוֹן אֱנָשָׁא וִיחֵי בְהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא
עיין כת"א אֲנָא יְיָ: גְּבַר גְּבַר לְכָל קְרִיב בִּשְׂרֵיהּ
לָא

בעל הטורים

ו' חסר דלישנא: וחי בהם סמי' ליה לא תקרבו וגו' לומר אף על פי שצויתי וחי בהם לא תקרבו לגלות ערוה כי בגלוי עריות יהרג ואל יעבור:

רש"י

הנפש[א] היא הדם: דם ונפש לשון זכר · נפש לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה · בנבלת עוף טהור דבר הכתוב [ב] שאין לה טומאה אלא בשעה *שנבלע' בבית [ג] הבליע' ולמדך כאן שמטמא באכילת' וטרפ' האמורה כאן לא נכתב אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת"ל טרפה מי שיש במינו [ד] טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: ונשא עונו · אם יאכל קדש או יכנס למקדש [ה] חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: (יז) ובשרו לא ירחץ ונשא עונו · על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס [ו] בגדים במלקות: (ב) אני ה' אלהיכם · אני הוא שאמרתי בסיני *אנכי ה' אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי ר' אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם · דיין ליפרע [ז] ונאמן לשלם שכר: (ג) כמעשה ארץ מצרים · *מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו [ח] ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה · מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל [ט] מקולקלים מכולם*: ובחוקותיהם לא תלכו · מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים המחוקקין להם כגון טרטיאו' [י] ואצטדיאו' רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (ד) את משפטי תעשו · אלו דברים האמורים בתורה [כ] במשפט שאלו לא נאמר היו כדאי לאמרן: ואת חוקותי תשמרו · דברים שהן גזרת המלך שיצר הרע משיב עליה' למה לנו לשומרן ואומות העול' היו משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נאמר אני ה' גזרתי עליכם אי אתה רשאי ליפטר: ללכת בהם · אל תפטר מתוכם [מ] שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האומות: (ה) ושמרתם את חוקותי · לרבות שאר דקדוקי הפרשה [נ] שלא פרט הכתוב · *דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים [ס] לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקי': וחי בהם · לעולם הבא ואם תאמר לעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני ה' · נאמן לשלם שכר: (ו) לא תקרבו · להזהיר הנקבה כזכר לכן נאמר [ע] לשון רבים: אני ה' נאמן לשלם

חולין ע"א

שמות כ'

ת"כ

ת"כ

ת"כ

שפתי חכמים

[א] רצונו לתרץ והרי הנפש והדם שניה' לשון זכר הם ולמה כתיב היא · ומתרץ הנפש הוא הדם ואלת היא קאי על הנפש שהיא לשון נקבה: [ב] פי' דכתיב ולא יאכל לטמאה בה כלומ' שאין לו בה טומאה אלא ע"י אכילתה יצאת נבל' בהמה טמאה שמטמאה במגע ובמשא ומ"ה כתיב כאן וכל אשר תאכל ללמדך שמטמ' באכילה ולא במגע ומשא ואין זה כ"א בנבילת עוף טהור דבהמה מטמא במגע ובמשא: [ג] לאפוקי קודם בליעה שבעודו' בפיו טהור ולאפוקי אחר הבליעה שעודנו בתוך מעיו אף שלא נתעכל עדיין וטבל אחר הבליעה שהוא טהור: [ד] כלומר קודם לכן היה כשר ועכשיו נטרף יצא זה שאין כן כלומר שלא היה לו שעת הכושר: [ה] דק"ל ה"ל עון ומפ' מא' עונו משמע בעונש המיוחד הנכ' בטומאה למקדש והיינו העונש הכתו' בשאר כל טומאו' שהוא בכרת רא"ם · א"נ דקשה לרש"י למה ישא עונו אם מטמא את עצמו: [ו] (מהר"אי) דק"ל ל"ל בשרו ה"ל ואם לא כבס בגדיו ולא רחץ במים כדכתיב בסמוך וכבס בגדיו ורחץ במים · ומתרץ דמ"ה כתיב ובשרו על רחיצת גופו כו' פירש אם לא טבל שהיא רחיצת הגוף עונש כרת אם אכל קודש או נכנס למקדש אבל אם לא כבס בגדיו וזורקן למקדש ואפילו כגעו בגדיו בעודנו עליו בחוץ ונכנס למקדש בעודן נוגעין בחוץ פטור מן הכרת וחייב מלקות: [ז] (רא"ם) דאלהים זה מדת הדין כלומר ליפרע על עונות · ה' זו מדת הרחמים כלומ' לכפר על עונות אם יעשה תשובה ולשל' שכר על המצות · (כ"חי) ולא זכר מ"ש הרב ליש פר' ואמר אני ה' וכו' הרי דמאני הוא מפיק לה בלא מלת אלהיכם ע"ש: [ח] פירש ארץ גושן דא"ל אשר ישבתם בה ל"ל: [ט] פי' אף מעשה ארץ גושן וכ"ש משל מצרים · דא"ל מאי וכמעשה ארץ כנען שהכתיב הולך ומוסף ממצרים לגושן ומגושן לכנען: [י] פ"ק דכתובות פיר' רש"י טרטאו' פלטי מלכי ע"א ושרים של עובדי אלילים: [כ] (נ"א) ואצטדיאות מקום שמושיבי' את השוורים ושאר חיות ליגחם ולהלחם זה עם זה: [ל] כגון גזל ושפיכת דמים: [מ] דאם לא כן ללכת בהם ל"ל שהרי תשמורו כתיב: [נ] דאם לא כן ושמרתם למה ליה הרי כבר כתיב ואת חקותי תשמרו: [ס] פירש דלעיל כתיב ואת חקותי תשמרו והכא כתיב אשר יעשה אותם דקאי אחקים ומשפטים ושמירה ועשיי' למשפטים דלעיל כתיב את משפטי תעשו והכא כתיב ושמרתם את חקותי ואת משפטי: [ע] ואם תאמר והא דרך הפסוק לדבר כן בלשון רבים ר"ל כל אחד מכם כמו בסמוך דכתיב תשמרו לא תעשו ולא תלכו · ויש לומר דשאני הכא הואיל ובתחילה כתב לשון יחיד דכתיב איש וגומ' ואחר כך כתיב תקרבו לשון רבים אלא ע"כ תקרבו לרבות נקבה · וא"ת למה איצטריך לרבית גבי עריות שהוא לא תעשה והא נקבה גם כן חייב' במצות לא תעשה דהא הקשה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה בקידושין דף ל"ה · וי"ל דעריות שאני בשלמא שאר איסורין שבתורה כגון אכילת איסור ונבילה וטרפה שאשה חייבת דהא היא עשתה האיסור כמו האיש אבל גבי עריות הבועל עושה מעשה והנבעלת לא עשתה כלום דהרי היא כקרקע עולם לכן איצטריך לרבנה

בעל הטורים

קט"ט שלא לקרב לעריות:

ק"ז קנ"א קנ"ב שלא לגלו' ערו' האב וכו:

קנ"ג קנ"ד קנ"ה קנ"ו שלא לגלות ערות אחותו וכו':

קנ"ז קנ"ח קנ"ט שלא לגלות ערות אחותו וכו':
כל סתומי בנירי:

ר' ר"א שלא לגלות ערו' אחי אביו וכו':

ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ו שלא לגלות ערו' אשת הבן וכו':

ויקרא יח

ס ז עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ
לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ:
ס ח עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא
תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: ס ט
עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת
אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן: ס
י עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא
תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה:
יא עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת
אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ס
יב עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר
אָבִיךָ הִוא: ס יג עֶרְוַת אֲחוֹת־
אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא: ס
יד עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־
אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא: ס
טו עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ
הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: יו
עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא:
ס יז עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה
את

אונקלוס

לא תקרבון לגלאה ערין אנא יי:
ערית אבוך וערית אמך לא תגלי אמך היא לא
תגלי עריתה: ערית אתת אבוך לא
תגלי עריתא דאבוך היא: ערית אחתך
בת אבוך או בת אמך דילידא מן אבוך מן
אתתא אוחרין או מן אמך מן גבר אוחרן לא
תגלי עריתהן: ערית בת ברך או בת
ברתך לא תגלי עריתהן ארי עריתך אנין:
ערית בת אתת אבוך דילידא מן אבוך אחתך
היא לא תגלי עריתה: ערית אחת אבוך
לא תגלי קריבת אבוך היא: ערית אחת
אמך לא תגלי ארי קריבת אמך היא:
ערית אחבוך לא תגלי לאתתיה לא תקרב אתת
אחבוך היא: ערית כלתך לא תגלי
אתת ברך היא לא תגלי עריתה:
ערית אתת אחוך לא תגלי עריתא דאחוך היא:
ערית אתתא וברתה לא תגלי ית בת ברה
וית בת ברתה לא תסב לגלאה עריתה
קריבין אנין עיצת חטאין היא:
ואתתא

תולדות אהרן: סנה' כ"ד; עיין נת"ה; שם כ"ל; יבמו' כ"ב כ"ג; שם כ"ב כ"ז; יבמו' כ"ב; שם כ"ד; נ"ב ק"ט; שם; סנה' כ"ח; יבמו' כ"ח; סנה' י"ב ע"ו; יבמו' כ"ה

רש"י

[א] לשלם שכר: (ז) ערות אביך. * זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו [ב] נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן * ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך. להביא אמו שאינה [ג] אשת אביו: (ח) ערות אשת אביך. לרבות לאחר מיתה: (ט) בת אביך. אף בת אנוסה [ד] במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ. * בין שאומר לו לאביך קיים את אמה ובין שאומר לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך וגו'. * בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר [ה] ובתו ובת בתו מאשתו [ו] אנו למדין מערות אשה ובתה שנאמר בהן לא תגלה בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר: (י) ערות בת בנך. קל וחומר לבתך [ז] אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה [ח] במסכת יבמות *: (יא) ערות בת אשת אביך. לימד שאינו חייב על אחות משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין: (יד) ערות אחי אביך לא תגלה. ומה היא ערותו אל אשתו [ט] לא תקרב: (טו) אשת בנך היא. לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה [י] פרט לאנוסה ושפחה ונכרית *: (יז) ערות אשה ובתה. * לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה לכך נאמר לא תקח לשון קיחה וכן לענין העונש אשה יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר [כ] לישא בתה: שארה הנה. קרובות זו לזו: זמה. עצה כתרגומו [ל] עצת חטאין שיצרך יועצך לחטא:
(יח) אל

סנה' כ"ד; ויקרא כ'; יבמו' כ"ג; יבמות כ"ג; יבמות נ'; סנה' ע"ה; סנה' ע"ה; יבמות כ"ד

שפתי חכמים

[א] אע"פ דאין כאן עשיית מצוה אלא הרחקת עבירה ואין שייך לומר לשלם שכר אלא במעש' י"ל כל מי שבא עבירה בידו וניצל הימנה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה. בקדושין דף ל"ט: [ב] ר"ל משכב זכור. וכתב הר"אם יש לתמוה על ר"י ורש"י ז"ל שהביאו דבריו למה לא הביאו הג"ש של אביך אביך מקרא דערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא שהיא בגידו ומיירי באזהרה כמוהו והביא הג"ש מקרא דפרשת קדושים דמיירי בעונש זהכית הדבר בתימה. (כה"י) ואני אומר דהיא הנותנת מערות אשת אביך הכתוב בגדו הוה קשה כלמקשה התם אין לי אלא באזהרה וכו' עונש מניין דהא זה הפסוק בסמוך מיירי נ"כ באזהרה וע"כ מוכרח ללמד מאשת אביו גלה ע"ש: [ג] ר"ל כגון שכולל מאנוסת אביו או ממפותת אביו: [ד] וקרא דערות בת אשת אביו ללמד מי שיש לו אישות לאביך בה פרט לאחותו שנולדה לאביו מן השפחה משום דלא תפסי בה קידושין כדכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור: [ה] ר"לת שלא תאמ' דלכתיב בת בנך ובת בתך הא בת בנה ובת בתה מאיש אחר מותר והא כתי' ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ובת בתה י"ל"פ שמיירי באנוס' דלאו אשתו ולפיכך אינו באזהרת לא תגלה אלא בבת בתו הבא מזרעו אבל בתו של אנוסתו הבא מזרע אחרי' אינו באזהרת לא תגלה וה"ה בת אשתו דלאו בתו: [ו] פי' וא"ת אחד שזה המקר' של ערו' בת בנך וגו' באונסי' קא מיירי א"כ בתו ובת בנו מנשואתו מניין ד"יכא למימר דאתיא בק"ו מאנוסתו דהא אין מזהירין ואין עונשין מן הדין והשיב בתו אנו למדין וכו': [ז] פירש ק"ו לבתך מן האנוסה דאלו מן הנשואין מערות אשה ובתה ילפינן: [ח] כתיב הכא בערות בת בנך הנה ולקמן כתיב ערות אשה ובתה וגו' והתם כתיב גם כן הנה מה הנה דכתיב ה"ס מיירי בבתה אף הנה דכתיב הכא מיירי בבתה: [ט] אבל גבי ערו' אביך לא הוצרך לכתוב אחריו אל אשתו לא תקרב להודיע מה היא ערותו משום דשמן הקרא על הגזרה שוה דלעיל: [י] והא דלא נקט רש"י גם לעיל גבי ערו' בת אשת אביך אנוסה. משום דלעיל מרבינן אנוסה לחיוב כדכתיב בת אביך ופירש רש"י אף בת אנוסה במשמע. ואם תאמר מ"ש הכא דממעט מקרא דאשת בנך אף האנוס' ואלו גבי בת אשת אביך אינו ממעט האנוסה אם מפני דלעיל ריבה הכתוב משום דכתיב בת אביך אף בת אנוסה במשמע ה"נ כתיב כלתך אף האנוסה במשמע. ותירץ הר"אם שאני התם דהא תרי קראי וכל אחד נדרש לעצמו וכיון שהאחד משמע אף האנוסה והאחד משמע למעט אנוסה כדי שלא יסתור זה את זה דרשו שלא בא למעט אלא השפחה והע"א בלבד כדי לקיים שני המקראות אבל הכא שהרבוי והמיעוט שניהם במקרא אחד אין כל אחד נדרש לעצמו אלא קבתו מבאר קבתו באיזה כלתך אמרתי באותה שיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה וכו' שאין לבנך אישות בה וכו': [כ] ומקרא של ערות בת בנך ונומר לאסר הקרא בת אנוסתו לא אסר אלא בתו ובת בתו מאנוסתו אבל בתה ובת בתה לא: [ל] כי דג"ש הא"ס מביא את הכפל והוי זמם שהוא לשון מחשבה:

אונקלוס

סמ"ג ל"ד וְאִתְּתָא עִם אֲחָתַהּ לָא תִסַּב לְאַעָקָא לַהּ
עיין נת"א לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ עֲלַהּ בְּחַיָּהָא: וּלְאִתְּתָא
עיין נת"א בְּרִיחוּק סְאוֹבְתַהּ לָא תִקְרַב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ:
עיין נת"א וּבְאִתַּת חַבְרָךְ לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְזַרְעָא
עיין נת"א לְאִסְתַּאָבָא בַהּ: וּמִבְּנָךְ לָא תִתֵּן
עיין נת"א לְאַעְבָּרָא לְמוֹלֶךְ וְלָא תַחֵיל יָת שְׁמָא
מגילה כ"ה דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ:
סנה' ס"ד וְיָת דְּכוּרָא לָא תִשְׁכּוֹב מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא
עיין נת"א תּוֹעֵבְתָּא הִיא: וּבְכָל בְּעִירָא לָא
סנה' כ"ד תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְאִסְתַּאָבָא בַהּ וְאִתְּתָא לָא
תְקוּם קֳדָם בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בַּהּ תִּבְלָא הוּא:
סנה' פ"א לָא תִסְתַּאֲבוּן בְּכָל אִלֵּין אֲרֵי בְכָל אִלֵּין
מכות כ"ד אִסְתַּאֲבוּ עַמְמַיָּא דַאֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן:
וְאִסְתַּאֲבַת אַרְעָא וְאַסְעָרִית חוֹבַהּ עֲלַהּ
שבת ל"ג וְרוֹקִינַת אַרְעָא יָת יָתְבָהָא: וְתִטְּרוּן
סנה' ס' אַתּוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי וְלָא תַעְבְּדוּן מִכָּל
תּוֹעֵבָתָא הָאִלֵּין יַצִּיבַיָּא וְגִיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן
בֵּינֵיכוֹן: אֲרֵי יָת כָּל תּוֹעֵבָתָא הָאִלֵּין
עיין נת"א עֲבַדוּ אֱנָשֵׁי אַרְעָא דְּקֳדָמֵיכוֹן וְאִסְתַּאֲבַת
אַרְעָא: וְלָא תְרוֹקֵין אַרְעָא יָתְכוֹן
שבת ל"ג כְּסָאוֹבֵיכוֹן יָתַהּ כְּמָא דְּרוֹקִינַת יָת עַמָּא
דְּקֳדָמֵיכוֹן: אֲרֵי כָּל דְּיַעְבֵּד מִכָּל תּוֹעֵבָתָא
עיין נת"א הָאִלֵּין וְיִשְׁתֵּיצוּן נַפְשָׁתָא דְּיַעְבְּדָן מִגּוֹ עַמְּהוֹן:
וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרִי בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד
מ"ק ה' מִנִּימוֹסֵי תּוֹעֵבָתָא דְּאִתְעֲבִידָא קֳדָמֵיכוֹן וְלָא
חגיג' י"א תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:
יבמו' כ"א
שבועות ז'

פ' כי כ"ל סימן · עד"ו סימן:
ומליל

אחרי מות

את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות
ערותה שארה הנה זמה הוא: 18
ואשה אל אחתה לא תקח לצרר לגלות ערותה
עליה בחייה: 19 ואל אשה בנדת
טמאתה לא תקרב לגלות ערותה: 20
ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע
לטמאה בה: 21 ומזרעך לא תתן להעביר
למלך ולא תחלל את שם אלהיך אני יהוה:
22 ואת זכר לא תשכב משכבי אשה
תועבה הוא: 23 ובכל בהמה לא
תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמד לפני
בהמה לרבעה תבל הוא: 24 אל
תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים
אשר אני משלח מפניכם: 25
ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ
את ישביה: 26 ושמרתם אתם
את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל
התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוככם:
27 כי את כל התועבת האל עשו
אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ:
28 ולא תקיא הארץ אתכם
בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר
לפניכם: 29 כי כל אשר יעשה
מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת
מקרב עמם: 30 ושמרתם את
משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר
נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יהוה אלהיכם:

ומפטירין ויהי דבר וגו' התשפוט ביחזקאל בסי' כ"ב:
וידבר

בעל הטורים

ר"ז ר"ח שלא לגלות ערות אחות אשתו וכו':

ר"ט שלא ליתן מזרעו למלך וכו':

שביעי

ר"י רי"א רי"ב שלא לבא על הזכרי ושלא לבא על הבהמה ושלא תביא האשה עליה את הבהמה ג' נחסר:

מפטיר

ח' לשון חול:

ג' ותלא:

ג' וחסר וה' חסר בלישנא:

רש"י

קידושין כ' (יח) אל אחותה · *שתיהן [א] כאחת: לצרור · לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה · למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה [ב] כל זמן שהיא בחיי':
סנהד' ס"ד (כא) למולך · ע"א היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים* ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: לא תתן · זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למולך · זו העברת האש: (כג) תבל הוא · לשון קדש וערוה וניאוף וכן ואפי על תבליתם · דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמה: (כח) ולא תקיא הארץ אתכם · משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל [ג] אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תרוקן לשון ריקון מריקה עצמה מהם: (כט) הנפשות העושות · הזכר והנקבה [ד] במשמע: ושמרתם את משמרתי · להזהיר בית דין [ה] על כך: ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם · הא אם תטמאו איני אלהיכם [ו] ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלייה לכך נאמר אני ה' אלהיכם:

שפתי חכמים

[א] כדתנן המקדש אשה ובתה או אשה ואחותו כאחת אינה מקודשת מדכתיב אשה אל אחותה לא תקח לא יהו לקוחים אפי' באחת מהן · ופי' אל אחותה כמו על ופי' כמו עם אחותה כמו על כשיו שפי' עם כשיו: [ב] (דנ"ט) דאל"כ בחייה ל"ל הא כבר כתיב אל אחותה דמשמע שתיהן כאחת: [ג] דלפי פשוטו של מקרא משמע שלא תקיא הארץ את ישראל אפילו אם יטמאו אותם כאשר קאה את הגוי שטימאה אותם וא"כ מה ניזם להם שישמרו את החקים והמשפטים לכן הביא המשל לבן מלכים וכו' כלו' שאתם תהיו כמו בן מלכים שאם יאכל דבר מאוס מיד מקי' מפני שהוא מפונק כך אם אתם תטמאו את הארץ מיד תקיא אתכם ולא תאריכו ימים על האדמה כמו הגוי אשר לפניכם שהאריכו ימים על האדמה אף שעשו כל התועבות האלה אבל אתם אם תעשו התועבות האלה מיד תקיא אתכם: [ד] עיין לעיל בפסוק לא תקרבו: [ה] דאי להזהיר את ישראל על כך הרי כבר אמ"ל ושמרתם את חקותי וגומר ולא תעשו מכל התועבות האלה: [ו] דק"ל והא בתחילת הפרשה כתיב אני ה' אלקיכם ילכן פירש רש"י דאני ה' אלקיכם דכתיב הכא הוא קבלות מלכות וגזרת · משום הכי הוצאתי אתכם ואם כן כשתטמאו את עצמיכם ולא תשמרו את גזרתי אם כן נפסלים אתם ממני ואם כן מה הנאה יהיה לעולם בכם כיון שאין אתם מקיימים גזירות ומשפטים של הקדוש ברוך הוא וכל שכן שאין אתם מקיימים גזירות ומשפטי' של שאר מלכי בשר ודם וממילא אתם חייבים כלייה כיון שאין צרוך בכם ובפרט שאתם עובדים עבוד' אלילים:

יט עדת בני ישראל. וסמיך ליה קדושים שכל שבקדוש' צריך עשרה דהיינו עדה וכן י"פ אני ה' אלהיכם בפרשה זו: ר"ג מצות יראת אב כו': רי"ד ר"ו שלא לפנות אחר עבודת אלילים כו':

וידבר יהוה אל משה לאמר:
ב דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם:
ג איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם:
ד אל תפנו אל האלילם ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם:
ה וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה לרצנכם

אונקלוס

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם כל כנשתא דבני ישראל ותימר להון קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון: גבר מן אמיה ומן אבוהי תהון דחלין וית יומי שביא דילי תטרון אנא יי אלהכון: לא תתפנון בתר טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון: וארי תכסון נכסת קודשין קדם יי לרעוא לכון תכסוניה: ביומא

עיין בת"א
עיין בת"א
שבת קמ"ט

שפתי חכמים

א **ואת** והא כל התורה כולה שנה משה לישראל כמו שפירש רש"י בפרשת כי תשא. וי"ל דפרשה זו נאמרה להן בהקהל נשים וטף דכתיב כל עדת בני ישראל כדכתיב בפרשת וילך הקהל את העם האנשים וטף אבל משה לא שנה אלא לאנשים. ועי"ל דמשה שנה להם כתות כתות זו אחר זו אבל פרשה זו היה במעמד כל ישראל וכ"מ שאינם יכולין לומר אי אפשי במצוה זו דיש לי לשאול תלי' מה שלא שאלתי מיד למשה לפי שלא היו שם כל ישראל ומ"ה היו כל ישראל ביחד שלא יכולין לאמור כזה: ב דכא אין קדושה שייך אלא במה שהם פרושים ונבדלים מן העמים במצוה כגון בציצית ותפילין ושאר מצות עשה אבל בשב ואל תעשה אין ניכר שום פרישות. ומתרץ היו פורשין וכו' ר"ל דקאי אפרשה של עריות דלעיל ומן העבירות דנקט רשי ר"ל כמי עבירו' של עריות: ג דקשה לרש"י דאיש לשון יחיד ותיראו לשון רבים: ד וא"ת והא אמרינן השוה הכתוב אשה לאיש. וי"ל דהיינו היכא דכתיב בלשון זכר אבל היכא דכתיב איש ממעטינן אשה אי לאו רבויי וכה"ג איתא בתוס' פרק ד' מיתות. מצאתי: ה ואין לה רשות א"כ למה מרבינן אשה. די"ל כגון גרושה או אלמנה דאין רשות אחרים עליה: ו פי' מפתה אותה כדמתרגמינן כי יפתה ארי ישדל: ■ דעת רש"י בזה שאל תקשה מנ"ל לפרש דלכך סמכו יחד כדי לומר שאף על פי שהזהרתיך על מורא אב ואם אין דוחה שבת הא רש"י סבירא ליה בפרשת ויקהל להיפך דמה שמוקדם בפסוק הוא עיקר כמו שמבואר שם. וכאן הקדים מורא אב ואם לשבת אם כן דלמא מורא אב ואם דוחה השבת. ועוד מנ"ל לפרש וכן בשאר כל המצות דלמא דוקא שבת אינו דוחה שהוא חמור ויש בו מצות עשה ולא תעשה אבל שאר כל המצות נדחין מפני מורא אב ואם לכך פי' אני ה' אלהיכם אתה ואביך כו': ח וא"ת והא בפרשה זו לא כתיב כבוד אלא מורא וגם לעיל פי' רש"י אם כן למה נאמר איש מפני שהאיש כו' משמע כמי שר"ל דפרשה ■ מדברת בכבוד דגבי מורא אין שייך לשון ספק ואין ספק. וי"ל כיון דלעיל מרבינן אשה מדכתיב תיראו ומ"ה איש מוזהר טפי מאשה מדכתיב איש כמו שפירש רש"י לעיל ואם איכי לענין מורא דאין שייך בה ספק ואין ספק תניהו לענין כבוד דשפיר שייך בו איכא ספק מפני שרשות אחרים עליה: ■ י"מ כל מקום שמיוחד לו בבית. וי"מ מקום מיוחד שיש לו אצל זקנים: י כגון שהזקנים מדברים זה אחר זה וכשיגיע הזמן שהוא מדבר לא ידבר הבן במקומו: כ וא"ת היאך תלי זה בכאן לעיל היה לו לפרשו וגם גבי כבוד היה לו לפרשו בפרשת ויתרו. וי"ל דבלא פי' זה הייתי אומר דמורא היינו לאפי' אומר לך חלל השבת תשמע לו ותחללו וכן בשאר כל המצות אם אומר לך עבור עליהם חייב אתה להשמע לו ולעבור עליהם וכבוד דכתיב במקום אחר הוא שלא ישב במקומו כו'. אבל השתא דפירש רש"י דמורא אב ואם אין דוחה המצות ע"כ מור' היינו לא ישב במקומו אם כן אי"ז הוא כבוד ומתרץ מאכיל אותו כו': ל פי' לא תפנה מחשבתך לעבדם ואין פי' לעבדם כמשמעו שזה כבר אמור אחת בעשרת הדברות ואחת בפרש' משפטי' וליכא דאף שלא כדרכה אסור לעובדן. ועוד הא כתב אחר זה אם אתה פונה סופך כו' והא כבר עושין אלהות כיון שעובדן אלא ע"כ ר"ל לא תפנה מחשבתך לעובדם. וא"ל אל תפנו לראות א"כ היה לו לכתוב לא תביטו: מ דא"כ למה קראן תחילה אלילים ואחר כך קראן אלהות: נ ר"ל דמחלקינן הפסוק לא תעשו פירש לאחרי' ולכם פירש ולא אחרים לכם והוא שתי אזהרות אחת לא תעשו ואחת לכם: ס ואין להקשות למה לא מקשה רש"י כמי וגם תעשו לאחרים. די"ל דזה אין מתורץ דלא משמע אלא יהיה לך אלא אם עושה הוא או אחרים לו שאסור לקיימו אבל שהוא לא יעשה לאחרים לא משמע מלך. וא"ת הואיל וכן היא דלמא הוא מותר לעשות לאחרים דדוקא כתיב לא תעשו לכם. וי"ל הואיל ומרבינן מלך לא שלך ולא של אחרים ע"כ לכם דכתיב כאן לא קאי אלא תעשו דהא של אחרים כמי אסיר לך וצריך לחלק הפסוק ואם כן לא תעשו ע"כ לא תעשו לאחרים משמע מכלי"ן: ע ב"ל שמתעסק בדבר אחר ובא שחיטה לידו כגון שזורק בכותל לכותלן ונזדקה ונשחטה הבהמה שלא כוונה:

רש"י

ויקרא כ' ת"כ **דבר** אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל א מפני שרוב גופי תורה תלויין בה: קדושים תהיו. הוו פרושים מן העריות ב ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. אשה זונה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם. ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו. קדושים יהיו אשה זונה וחללה: (ג) איש אמו ואביו תיראו. כל א' מכם תיראו ג אביו ואמו זהו פשוטו. ומדרשו אין לי אלא איש אשה מניין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים ד א"כ למה נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל אשה רשות ה אחרים עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו ו בדברים: ואת שבתותי תשמרו. סמך שבת למורא אב לומר אע"פ שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל מצות: אני ה' אלהיכם. אתה ואביך ז חייבים בכבודי ח לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. איזהו מורא לא ישב במקומו ט ולא ידבר במקומו י ולא יסתור את דבריו. ואי זהו כבוד מאכיל ומשקה כ מלביש ומנעיל מכניס ומוציא: (ד) אל תפנו אל האלילים. ל לעבדם. אלילים לשון אל כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה. תחילתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם מ סופך עושה אותם אלהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרי' ולא אחרים נ לכם וא"ת לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם ■ הרי כבר נאמר לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגומר. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר אם נדר או נדבה זבח קרבנו וגומר: לרצונכם תזבחוהו. תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצונכם. אפיימנט"ו זהו לפי פשוטו. ורבותינו למדו מכאן למתעסק בקדשים ע שפסול שצריך שיתכוין לשחוט:

(ו) ביום

א ר"ל

ויקרא כ'
ויקרא כ"א
שם
שם
ת"כ
קידושין ל"א
יבמות ה'
ב"מ ל"ב
קידושין ל"ב
ת"כ
שמות כ'
ויקרא ז'
חולין י"ג

אונקלוס

בְּיוֹמָא דְּיִתְנְכֵס יִתְאֲכִיל וּמִיּוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי
וּדְיִשְׁתְּאַר עַד־יוֹמָא תְּלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד׃
וְאִם מִתְאֲכָלָא יִתְאֲכִיל בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה מְרַחַק
הוּא לָא יְהֵי לְרַעֲוָא׃
וּדְיֵיכְלוּנֵיהּ חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל אֲרֵי יָת קוּדְשָׁא
דַּייָ אַחֵיל וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃
וּבְמֶחְצַדְכוֹן יָת־חֲצָדָא דְּאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי
פָּאתָא דְּחַקְלָךְ לְמֶחְצָד וּלְקָטָא דַּחֲצָדָךְ לָא
תְלַקֵּט׃ וְכַרְמָךְ לָא תְעַלֵּיל וְנִתְרָא
דְּכַרְמָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ לָא תִגְנְבוּן וְלָא תְכַדְּבוּן
וְלָא־תְשַׁקְּרוּן אֱנָשׁ בְּחַבְרֵיהּ׃ וְלָא־
תִשְׁתַּבְּעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא וְתַחֵיל יָת־שְׁמָא
דֶּאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ לָא־תַעְשׁוֹק יָת־חַבְרָךְ
וְלָא תֵינוֹס לָא־תְבִית אַגְרָא דַּאֲגִירָא לְוָתָךְ
עד

תולדות אהרן

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
פסחי' י"ו
יומא ז'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

קדושים

לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃ ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם
יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ
יִשָּׂרֵף׃ ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃
ח וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ
יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃
ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא
תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃
וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא
תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
יא לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־
תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ יב וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ
בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃
יג לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל
לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃

יד לא

בעל הטורים

שני

רי"ו שלא לאכול נותר:
רי"ז רי"ח רי"ט ר"כ רכ"א רכ"ב רכ"ג רכ"ד שלא לכלות הפיאה כו':
רכ"ה רכ"ו רכ"ז רכ"ח שלא לגנו' כו':
רכ"ט ר"ל רל"א רל"ב שלא לעשוק את חבירו כו':

רש"י

(ו) ביום זבחכם יאכל · כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם האכל יאכל וגו' · אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר * ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו א יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו ת"ל * והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשב' ב חוץ למקומו: (ח) ואוכליו עונו ישא · בנותר גמור הכתוב מדבר ג ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו * שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת כריתות למדוהו ד מגזרה שוה: (ז) פגול · מתועב כמו * ומרק פגולים כליהם: (ט) לא תכלה פאת שדך · שיניח פאה ה בסוף שדה *: ולקט קצירך · * שבולים הנושרי בשעת ו קצירה אחת או שתים אבל שלש ז אינן לקט *: (י) לא תעולל · לא תטול עוללות ח שבה והן ניכרות אי זהו עוללות כל שאין לו לא כתף ט ולא נטף *: ופרט כרמך · גרגירי ענבים י הנושרים בשעת בצירה: אני ה' אלהיכם · דיין כ ליפרע ואיני גובה מכם אלא ל נפשות שנאמר * אל תגזול דל וגומר כי ה' יריב ריבם וגו': (יא) לא תגנובו · אזהרה לגונב ממון לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מעניינו מ דבר שחייבין עליו מיתת בית דין: לא תכחשו * לפי שנאמר * וכחש בה ושלם קרן למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תכחשו: ולא תשקרו · לפי שנאמר * ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא תשקרו: לא תגנובו לא תכחשו לא תשקרו ולא תשבעו · אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר: (יב) לא תשבעו בשמי · למה נאמר לפי שנאמר * לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: לא תעשוק · * זה הכובש נ שכר שכיר: לא תלין · לשון נקבה מוסב ס על הפעולה: עד בקר · בשכיר יום הכתוב מדבר ע שיציאתו משקיעת החמה

ויקרא ז'
ויקר' שם
זבחי' כ"ח
ישעי' ס"ה
ת"כ
ת"כ
פאה ח'
פאה ו'
משלי כ"ב
ב"ק ק"ט
ויקרא ה'
שם
שמות כ'
ת"כ

שפתי חכמים

א ר"ל שאם חישב בזמן שחיטה על מנת לאכול חוץ למקומו ת"ל והנפש האוכל' בחוץ לזמנו כתיב: ב ר"ל בשחיטה היה מחשבתו לאכול חוץ למקומו · ר"ל חוץ לקלעים: ג דק"ל כיון דקרא דואם האכל יאכל וגו' מדבר במחשבת חוץ למקומו ואין עונש כרת עליו הא כתיב ואוכליו עונו ישא משמע דיש עליו עונש כרת · ומתרץ דזה מדבר בנותר גמור: ד נאמר כאן ואוכליו עונו ישא ולהלן בפרש' צו הוא אומר והנפש האוכלת ממנו עונו תשא מה להלן מדבר בנותר גמור אף כאן בנותר גמור: ה פירש רש"י בגמר קצירת שדהו ולא בתחילתו: ו פי' ולא בשעת קטוף מלילות שאם נושר מידו אינו לקט קציר במגל הוא כשדרכו בכך: ז דבפ' אמור כתיב נ"כ ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם ומיעוט רבים שנים · ועוד מצאתי שכ' ולקחתם לכם אגודות איזוב ופי' רש"י ג' קלחים נקראי' אגודה לכך פי' רש"י כאן אבל ג' אינן לקט אלא אגודה: ח לשון עולל ויונק · כלומר האשכלות הקטנות: ט פי' שאינן תכופים ושוכבין זה על זה כמו הצדיות שזה שוכב על כתף חבירו · נטף פי' כמו טיפות הנטופים זה אחר זה ואינן תכופין וסמוכין כמו הנטף זה מקרי נטף · פיר' האשכול יש שממנו יוצאים מהשדר' שלו פצילים מכאן ומכאן זו על גב זו ובאותן הפצולים תלויין גרגרי ענבים יחד בקיבוץ אחד ומחובר כל הפיצולים עם הגרגרים שלהם נקרא האשכו' ויש ממנו שאין פצולין יוצאין ממנו כלל אלא גרגרי ענבים תלוין מהשדרה שלו ויורדין מראש האשכול עד סופו וכל אחד משני המינים הללו אינו נקרא עולל אלא אשכול שמו אבל מי שאין לו משני המינים הנזכרי' לעיל אלא שהגרגרי' כלם מקובצי' יחד במקום אחד ואין שם שדרה כלל והרוב מזה המין נקראים בוסר ונמצאים בראשי הגפנים זה נקרא עולל ועליו הזהיר הכתוב שלא ליטול · הר"אם · עיין במס' פאה דף י"ד בפי' רבינו שמשון שהאריך שם בפי' כת' ונטף: י ר"ל דפרט לשון יחיד כמו פרט וכלל דהיינו גרגרי ענבים: כ דק"ל דכתיב לא תעולל וגומר לא תלקט כולן לשון יחיד וכתיב יי' אלקיכם לשון רבים אלא ה"פ אני ה' שאני דיין ליפרע וא"כ אתי שפיר הכתוב לשון רבים אלקיכם מאחר שיפרע נפשו' דהיינו נפשו של גזלן ובזה יקח גם נפש בניו של גזלן שישארו יתומים: ל (ב"א) דאל"כ למה נזכר כאן נאמן ליפרע יותר ממקו' אחר: מ ר"ל דהתם כתיב לא תרצח לא תנאף שהיא מיתת ב"ד אף לא תגנוב מדבר במיתת ב"ד ע"כ לא תגנובו דכאן אינו אלא לממון דא"כ תרתי ל"ל · וכתב הר"אם ויש לתמוה למה צריך רש"י להוכיח מהתם כיון דכאן מדבר בגונב ממון · ה"ל להוכיח דכאן נ"כ מוכי' דדבר הלמ' מעניינו הוא דכאן אינו מדבר אלא בממון · וי"ל דכאן נ"כ מדבר במיתה דכתיב אני ה' אלקיכם ופי' רש"י דיין לפרע ואינו גובה מכם אלא נפשות · ולכך הביא רש"י לעיל דרשה זו · ועוד נ"ל דהוכו לתרץ דלא תקשה ואימא איפכא דכאן מיירי בגונב נפשות ולעיל מיירי בגונב ממון ותירץ דבר הלמד מעניינו כו' ולא כפי' הר"אם דלעיל שפי' דקשה לו תרתי למה לי וק"ל: נ דכל לשון עושק כבישה שכר שכיר הוא וכן פרש"י בב"מ דף כ"א ס ופי' הר"אם דלאי הוי ת"ו הנוכח אם כן הוי פועל יוצא ולא מצינו המלה הזאת בשום מקום שהיא יוצאת אלא פועל עומ' כמו וילן שם ויליכו שם כי ברחוב נלין רק בפסוק ערום ילין בלי לבוש ויותר טוב לפ' על הפעולה ויהיה עומד וכ"ל דאי קאי אבעל הבית לא נתקשר עמו מלת אתך דלא כל"ע אלא לא תלין פעול' שכיר עד בוקר: ע דק"ל דמשמע כל הלילה מותר ללין רק עד הבוקר אם כ והא בפרש' כי תצא כתיב ולא תבא עליו השמש · ומתרץ דבשכיר יום הכתוב מדבר:

ענה

ויקרא יט

יד לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא
תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃
טו לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא
פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ׃
טז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד
עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה׃ יז לֹא־תִשְׂנָא
אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־
תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃ יח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־
תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי
יְהוָה׃ יט אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ
בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאַיִם
וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ׃ כ

ואיש

בעל הטורים

רל"ב שלא להכשיל
תם :
שלישי
רכיתי במחובר :
רל"ד רל"ה רל"ו
שלא לעול המשפט :
רל"ז רל"ח רל"ט
ר"מ רמ"א שלא
לרגל בחבר כו' :
רמ"ב רמ"ג שלא
לנקום ושלא לנטור :
רמ"ד לאהוב כל
אדם מישראל :
רמ"ה רמ"ו שלא
להרביע בהמה מין
עם שאינו מינו כו :

אונקלוס

עַד צַפְרָא: לָא תְלוּט דְּלָא שָׁמַע — עיין בת"א
וְקֳדָם דְּלָא חָזֵי לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל — עיין בת"א
מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: לָא תַעַבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין
לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּינָא וְלָא תְהַדַּר אַפֵּי רַבָּא — עיין בת"א
בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵיהּ לְחַבְרָךְ: לָא תֵיכוּל — עיין בת"א
קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ אֲנָא — סנה' ע"ב
יְיָ: לָא תִשְׂנֵי יָת אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא — עיין בת"א
תּוֹכַח יָת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּילֵיהּ חוֹבָא: — יומא כ"ג
לָא תִקּוֹם וְלָא תִטַּר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וּתְרַחֲמֵיהּ — עיין בת"א
לְחַבְרָךְ דִּכְוָתָךְ אֲנָא יְיָ: יָת קְיָמַי תִּטְּרוּן — עיין בת"א
בְּעִירָךְ לָא תַרְכֵּיב עֵירוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע
עֵירוּבִין וּלְבוּשׁ עֵירוּבִין שַׁעַטְנֵזָא לָא יִסַּק עֲלָךְ: — עיין בת"א

וגבר

שפתי חכמים

א עונה או יום או לילה שהוא י"ב שעות נקרא עונה : ב דלא הל"ל אלא ונשיא לא תאור בעמך למה לי אלא לרבות כל שבעמך · ומה שדרשו בעושה מעשה עמך היינו אלא משמיענו' מדסיך אזהרת נשיא לאזהרת עמך : ג דאי לאו מיעוטא ה"א דנס מת בכלל דהא לקמן כתיב אביו ואמו קלל לרבו' לאחר מיתה לכן איצטריך למיעוטא : ד וא"ת מכ"ל לרש"י שפירושו כן דלמא כמשמעו · וי"ל דרש"י בעצמו תירץ ויראת מאלהיך שהדבר הזה כו' · ואי אתרת לפני עור כמשמעו הא דבר זה מסר לבריות דדעתו של זה לרעה שהרי כאן תקלה לרגלי העור ואין שייך ויראת מאלהיך בדבר המסור לבריות אלא ודאי אין פירושו כמשמעו : ה כמו אל תבא עליו בעקיפין ולשון ערמה הוא דכפר'נהר ופרשי'רש"י בב"ק דף קי"א בעלילות והוא כמו עוקב לשון ויעקבני זה פעמים כי פ' מתחלף בב'כדבסמוך דפי"רשי בעצמו : ו ונם התועבה קרויה שוכא שנ'כי כל תועבת ה' אשר שנא בפרשת ראה : ז דאל"כ מאי לא תשא תני לל אטו הכי לאו בכל' לא תעשו עול במשפט : ח ר"ל דוקא כשהוא חבריך תדין אותו לכף זכות אבל אם רשע הוי דן אותו לחובה ועיין בפי' הרמ"בם פ"ק דמסכת אבות : ט ר"ל שישנו בקנת האותיות שמוציא הן בשפה וקצתן בלשון וקצתן בגרון : י למקיימים האזהרות : כ פי' לעוברי' בהם : ל וא"ת ולמה התחיל בתקום במגל ובתטור התחיל בקורדום · וי"ל דנבי נקמה נקט מגל ברישא לרבותא דאפי'אם לא רצה להשאילך אפי'מגל שהוא בת זוז אחד והא תנקם אמך קורדם שהוא בת חמש זוז אפ"ה לא תקום והשאילו ומ"ה גבי נטירה נקט קורדום ברישא כדי לדקדק ולפרש הרבותא דלעיל : מ ר"ל בתנוה זו נכלל כל התור'כמו שאמר הלל הזקן מאי דסני לך לחברך לא תעביד זהו כל התור' כולה ואידך פירושו הוא : נ הנמלל פי' משוך : ס ושזור מעורב : ע לשון כמש ר"ל כמש נתקשה כמו דבר שזור שהוא קשה : פ ר"ל שעטנז לשון חיבור שמחבר צמר לפשתי' :

אבל

רש"י

ממה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר
דברי' כ"ד הוא אומר *לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה
ב"מ ק"י שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר *לפיכך זמן
גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית
עונה א לבקש מעות : (יד) לא תקלל חרש · אין לי
שמות כ"ב אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל *בעמך לא תאור
ב א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהו' בחיים אף
ת"כ כל שהו' בחיי' יצא המת ג שאינו בחיים*: ולפני עור
ת"כ לא תתן מכשול · *לפני הסומ' בדבר לא תתן עצה שאינ'
הוגנת לו ד אל תאמר מכר שדך וקח לך חמור ואתה
עוקף עליו ה ונוטלה הימנו : ויראת מאלהיך ·
לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו
זה לטוב' או לרעה ויכול להשמט ולומ' לטוב' נתכוונתי
לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן
כל דבר המסו' ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריו'
מכירו' בו נאמר בו ויראת מאלהיך : (טו) לא תעשו
עול במשפט · מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי
עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעו"ל קרוי תועבה
דברי' י"ח שנאמר *כי תועבת ה' כל עושה עול ו והתועבה
שם ז' קרויה שקץ וחרם שנאמר *ולא תביא תועבה אל ביתך
והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו ונו' : לא תשא פני
ת"כ דל · *שלא תאמר עני הוא זה ז והעשיר חייב
לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות : ח ולא
תהדר פני גדול · שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים
הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר
לכך נאמ' ולא תהדר פני גדול : בצדק תשפט עמיתך ·
כמשמעו · דבר אחר הוי דן את חבירך ח לכף זכות *: (יז) לא תלך רכיל · אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע — שבועו' ל'
הולכים בבתי ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיי"מנט בלעז · וראייה
לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה בשיק תלך רכיל *הולכי רכיל נחושת וברזל ישאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה — ירמי' ו'
*מלשני בסתר ריעהו *לשון רמיה *לשון מדברת גדולו' לכך אני אומר שהלשון האלך ומרגל שה"כף נחלפת בגי"מל שכל האותיו' שמוצאיהם — תהלי' ק"א
ממקום אחד מתחלפותיו בזו בי"ת בפ"א וגי"מל בכ"ף זכו"ן בלא"ד וזי"ן בצ"די וכן *וירגל בעבדך רגל במרמה לאחר עלי ריעה וכן — שם ה"כ
לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר והרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא — שם י"ב
רוכל לשון רוגל ותרגום לא תיכל קרצין כמו ואכלו קרציהון די יהודאי אכל ביה קורצא בי מלכא כראה בעיני שהיה משפט לאכול בבית — שמוא' ב' י"ט
המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעטה נקרא' אכילת קורצין לשון קורץ — תהלי' ט"ו
בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקורץ בעיניהם ולרמוז לדברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים : לא תעמוד על דם ריעך · לרעות
במיתתו ואתה יכול להצילו *כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו : אני ה' · נאמן לשלם י שכר ונאמן כ ליפרע : (יז) — סנה' ע"ב
ולא תשא עליו חטא · לא תלבין את פניו ברבים : (יח) לא תקום · *לומר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני — ת"כ
קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימ' ואי זו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו — ת"כ
השאילני מגלך אמר לו הא לך ל ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם : ואהבת לרעך — יומא כ"ג
כמוך · *אמר רבי עקיבא זה כלל מ גדול בתורה : (יט) את חקותי תשמרו · ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים ונו' חקים אלו — ת"כ
גזרת מלך שאין טעם לדבר : ובגד כלאים · למה נאמר לפי שנאמר *לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר — דברי' כ"ב
ואניצי פשתן ת"ל בגד · מניין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר נ הנמלל ס ושזור זה עם
זה לתכידו מישט"יר בלעז *כמו חזיין לנאוי דאית בהון שאנו מפרשין לשון ע כמש פליסט"רא ולשון שעטנז פירש מנחם מחברת — מ"ק י"ב
פ צמר ופשתים :

(כ) נחרפת

ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והוא
שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או
חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא
חפשה: כא והביא את אשמו ליהוה
אל פתח אהל מועד איל אשם: כב
וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יהוה על
חטאתו אשר חטא ונסלח לו מחטאתו אשר
חטא: ס פ כג וכי תבאו אל
הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו
את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא
יאכל: כד ובשנה הרביעת יהיה
כל פריו קדש הלולים ליהוה: כה
ובשנה החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם
תבואתו אני יהוה אלהיכם: כו לא
תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו:
כז לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית
את

רביעי

רמ"ז שלא לאכל ערלה:
רמ"ח מצות קודשת נטע רבעי:
רמ"ט שלא לאכל אכילת בן סורר ומורה:
ר"נ רנ"א שלא לנחש ושלא לעונן:
רנ"ב רנ"ג רנ"ד שלא להקיף פאת הראש וכו':

אונקלוס

עיין נת"א | וגבר ארי ישכוב ית אתתא שכבת זרעא והיא
אמא אחידא לגבר ואתפרקא לא אתפרקת
עיין נת"א | בכספא או חירותא לא אתיהיבת לה בשטר
עיין נת"א | בקורתא תהי בה לא ימותון ארי לא אתחררה:
עיין נת"א | וייתי ית אשמיה קדם יי לתרע משכן זמנא
נ"ק קי"א | דכרא לאשמא: ויכפר עלוהי כהנא
זבחי' מ"ט | בדכרא דאשמא קדם יי על חובתיה דחב
כריתות י' | וישתביק ליה מחובתיה דחב: וארי תיעלון
עיין נת"א | לארעא ותצבון כל אילן דמיכל ותרחקון רחקא
עיין נת"א | ית אביה תלת שנין יהי לכון מרחק לאבדא לא
ר"ה י' | יתאכיל: ובשתא רביעתא יהי כל אביה
עיין נת"א | קודש תושבחן קדם יי: ובשתא חמישיתא
ר"ס י' | תיכלון ית אביה לאוספא לכון עללתיה אנא יי
ברכות ל"ה | אלהכון: לא תיכלון על דמא לא תנחשון
עיין נת"א | ולא תענון: לא תקפון פאתא דרישכון
עיין נת"א | ולא תחבל ית פאתא דדקנך: וחבול
עד

רש"י

(כ) נחרפת לאיש. מיועדת מיוחדת לאיש ואיני
כריתו' י"א | יודע לו דמיון במקרא [א] ובשפחה כנענית *חציה
שפחה וחציה בת חורין [ב] המאורסת לעבד עברי
[ג] שמותר בשפחה הכתוב מדבר: והפדה לא
נפדתה. פדויה ואינה פדויה ושתם פדיון בכסף*:
ת"כ גיטין ל"ט | או חפשה. [ד] בשטר: בקרת תהיה. היא לוקה
ולא הוא [ה] יש על בית דין לבקר את הדבר שלא
לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין
כריתו' י"א | ורבותינו למדו *מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה
דברי' כ"ח | [ו] שהדיינין המלקין קורין על הלוקה *אם לא תשמור
מכות כ"ג | לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו'*: כי לא חפשה.
לפיכך אין חייב עליה מיתה [ז] שאין קדושיה קדושין
גיטין ל"ט | הא אם חופשה קדושיה קדושין [ח] וחייב מיתה*:
כריתות ט' | (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. *לרבות את
המזיד כשוגג: (כג) וערלתם ערלתו. ואטמתם
אטימתו יהי אטום ונסתר מליהנות ממנו: שלש שני'
יהיה לכם ערלים. מאימתי מונה לו משעת נטיעתו
ת"כ | *יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר [י] ת"ל
יהיה [כ] בהוייתו יהא: (כד) יהיה כל פריו קדש.
ויקר' כ"ז | כמעשר שני שכתוב בו *וכל מעשר הארץ וגומר
קדש לה'. מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומו' ירושלים
קידוש' נ"ד | *אלא בפדיון אף זה כן ודבר זה הלולים לה' הוא
שנושאו שם [ל] לשבח ולהלל לשמים: (כה)
להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו תהיה
להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות
הנטיעה היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר
הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער
בו חנם לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו: אני ה'.
אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: (כו)
סנה' ס"ג ת"כ | לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין *
שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה
לאוכל מבהמת חולין עד שתצא נפשה ועוד הרבה:
סנה' ס"ו | לא תנחשו. *כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות
[מ] פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו.
לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל
מלאכה שעה פלונית קשה לצאת: (כז) לא תקיפו
מכות כ' | פאת ראשכם. *זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו
[נ] ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב שצל אחורי
אזניו עקרו שערו למעלה מצדעיו הרבה:
פאת

שפתי חכמים

[א] אבל במשנה יש לו דמיון כמו הרי את חרופתי ביהודא וכו' וזהו פשוטו.
אבל תדרשו בכריתות דף י"א: [ב] ר"ל מדכתיב בסמוך והפדה לא נפדתה
דסתר זה את זה אם נפדה היא למה אמר לא נפדתה ואי לא נפדתה למה
אמר והפדה אלא פדויה ואינה פדויה כמו שפי' רש"י בסמוך: [ג] ק"ל
דולאי מקודשת לאיש מדאיצטריך הכתוב לבועל להביא אשם ואי מקודשת
לבן חורין אסור להשתמש בכל עבודות שבה ואי מקודשת לעבד כנעני שחציו
בן חורין אסור בכל עבודות שבו לישתמש בצד חירות שבה אלא ע"כ צ"ל
שמקודשת לעבד עברי שהוא מותר בה: [ד] מדכתיב או חפשה לא נתן
לה ונמר לה לה ומאשה דכתיב וכתב ונתן לה: [ה] דלא תימא גלה הכתוב
מלקות באשה ואשם באיש וילמוד האחד מחבירו שתהי' האשה במלקות ואשם
וכן האיש מ"ה כתיב תהיה למעט האיש ממלקות: [ו] ר"ל מדכתיב
בקורת שהוא לשון קריאה שקורין על הלוקה אם לא וגו': [ז] כי כל כי
שבמקרא הוא נתינת טעם אדעיל: [ח] הוצרך לדוקיא הזאת לומר דאף
אם חופשה אפילו בכסף נעשית בת חורין להתירה לבן חורין וקידושיה
קדושין: [ט] ופי' רש"י בפרק ד' מחוסרי כפרה לעשות מזיד כשוגג שיביא
קרבן על המזיד דהא קרא יתירא הוא דהא לעיל מיניה כתיב על חטאתו
אשר חטא ונסלח לו ולמה חזר וכתב עוד מחטאתו אשר חטא לומר לך שאף
המזיד מביא קרבן: [י] והכי קאמר פריו שלש שנים יהיו ערלים ומשם
והלאה הן עצמן יהיו מותרין. (כח"י) וכ"ל בשלמא אי מכינן הג' שני' משעה
שמוציא פרי פשי' דהוי ידיעינן שכל מה שגדול בג' שנים אסור לעולם אבל
השתא דמונין מנטיעתו ואפי' שלא גדל כלום ומה שיגדל לאחר ג' שנים מותר
מיד ש"מ דלאו בפרי תליא מילתא אלא בשני' מעתה ה"א אפילו מה שגדל
בתוך ג' שנים מותר לאחר ג' שנים הואיל ובשני' תליא מלתא לכך ת"ל יהי':
[כ] כלומר בהוייתו שיש לו בשלשה שנים שהוא אסור יהא כן: [ל] דלכך
תלי' בתי' דלעיל שלא תקשי ליה מנא ליה לפר' דגמרינן קדש קדש ממעשר
לענין שמותר בפדיון דלמא גמרינן קדש קדש משביעית לענין שאין לו
פדיון שנאמר כי יובל היא קודש תהיה לכם. ומתרץ אי גמרינן קדש קדש
משביעית אין מתיישב מה שכתוב אחריו קדש הלולי' לה' כיון שאסור לפדותו
ולאכלו בשלמא אי קאי אמעשר א"ש דכתיב קודש הלולים דה"פ ודבר זה כו'
אבל בברכות דף ל"ה מפרש זה בענין אחר: [מ] או בקריאתן או בפגיעתן
אם היא לטובה או לרעה. ואליעזר עבד אברהם ויהונתן לא סמכו על
הדבר. אליעזר סמך על זכותו של אברהם כמו שפירשתי לעיל ויונתן בן
שאול לזרז את נערו אחר כן ובלאו הכי היה עולה. בחולין כ"ד: [נ] כלא ו
אחר לא תשחיתו בדעיכם. וקראם פאת ראש מפני שסוף הראש הוא סוף
עקרי השער שבפדחת וסוף עיקרי השער שבאחורי האזנים וסוף עיקר
השער שבאחורי הקדקד שמשם ולמטה שער העורף ליעורף להדי הגולגל
הוא ונמצא שכל עיקרי השער הם נטועים בסוף הראש בעיגול חוץ מן
הנדעים שיורדים מכאן ומכאן ולמטה ומעכבים העיגול וכשמקיפם
שער

אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃ כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ
לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם
אֲנִי יְהוָה׃ כט אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ
לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃
ל אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי
תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ לא אַל תִּפְנוּ אֶל
הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים אַל תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה
תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃
ס לג וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא
תוֹנוּ אֹתוֹ׃ לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה
לָכֶם הַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי גֵרִים
הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
לה לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה
בַּמִּשְׁקָל

בעל הטורים

רנ"ה מצות יראה מקדש׃
רנ"ו רנ"ז שלא לעשות מעשה אוב כו'׃
רנ"ח מצות כיבוד חכמים וכו'׃

חמישי

וכן במחובר׃

רנ"ט ר"ס שלא לעשות עול בתלות זמנו' צדק המאזני' והמשקלות והמדות׃

אונקלוס

עַל מִית לָא תִתְּנוּן בִּבְסַרְכוֹן וְרוּשְׁמִין חֲרִיתִין לָא
תִתְּנוּן בְּכוֹן אֲנָא יְיָ׃ לָא תַחֵיל יָת בְּרַתָּךְ
לְאַטְעָיוּתַהּ וְלָא תִטְעֵי אַרְעָא וְתִתְמְלֵי אַרְעָא
עֵיצַת חִיטְאִין׃ יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן
וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ׃
לָא תִתְפְּנוּן בָּתַר בִּידִין וּדְכוּרוּ לָא תִתְבְּעוּן
לְאִסְתַּאָבָא בְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ מִן קֳדָם
דְּסָבַר בְּאוֹרַיְתָא תְּקוּם וְתֶהְדַּר אַפֵּי סָבָא וְתִדְחַל
מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא
בְּאַרְעֲכוֹן לָא תוֹנוּן יָתֵיהּ׃ כְּיַצִּיבָא מִנְּכוֹן
יְהֵי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דְיִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן וְתִרְחַם לֵיהּ
כְּוָתָךְ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין
בִּמְשַׁחְתָּא בְּמַתְקְלָא וּבִמְכִילְתָּא׃

מאזנין

תולדות אהרן

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
זוה' רחשי
עיין בת"א
עיין בת"א
ב"מ כ"ס
ב"מ ס"א
ב"ב פ"ט
מכות כ"א
מדבר כ"ה
שמואל ב' כ"א
ירמי' ג'
יבמות ה'
סנה' ס"ה
ת"כ
קידו' ל"ב

שפתי חכמים

שער הצדעין בתער ויסוה אות' לאחורי אזניו ולפדחתו נשאר כל ראשו מוקף סביב בעיגול ולפיכך אמר לא תקיפו פאת ראשיכ' במקו' לא תשחיתו צדעיכם הר"אם׃ א ר"ל במקום חבור הלחי עם הצדע להדדי הן שני פאות והוא ראש היצנם שבלחי ואחת בסוף לוחב הלחי שהלחי רחב בראשו והן הנקראים תפוחים הפנים ויבא אותו הקנה באמצע הפני' והוא סוף רחב הלחי ואחת במקום חבור שני הלחיים יחד בסנטרו שבי שבולת הזקן רא"ם׃ ויש עוד פירושים אחרים עיין בטור יורה דיעה סי' קפ"א׃ ב דאל"כ מה עניינו לכאן אבל לא תכתבו ולא תינוכנו שהן מעשה האמוריים׃ ג הור' לנו בזה שאינו חייב אא"כ כת' ואינו חייב אא"כ קעקע וכן הוא במכו' דף כ"א׃ ד ר"ל האד' שנתלה עליו נראה כאלו הוא כתחב בקרקע והוקע לשון תחיבה׃ ה וא"ת היאך סלקא דעתך דבניין מקדש דוחה שבת הא מקדש עשה ושבת עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה׃ וי"ל דמי לאו קרא ה"א הואיל ומקריבין במקדש קרבנות שדוחין שבת לעבודה דוחה שבת אם כן ק"ו בבנין המקדש שתלה לכך איצטריך קרא׃ ואע"פ שהקדים שבת לבית המקדש ש"מ דבניין בית המקדש אינו דוחה שבת כמו שפי' רש"י בפרשת ויקהל אם כן למה נאמר אני יי'׃ וי"ל כיון דכתיב יראה גבי מקדש ה"א שהוא דוחה שבת שאין בה אלא שמירה בעלמא משום הכי כתיב אני ה' ובזה נמי יתורץ קושיי' דלעיל׃ ו לפי שנאמר בפ' שופטים לא ימצא בך וגומר והתם נ"כ אזהרה על זה ולא נאמר שם כרת והכא כתיב כרת שנא' והכרתי אותו מקרב עמו אם כן ודאי בכאן מדבר בבעל אוב עצמו והתם מדבר בשואל בבעל אוב׃ ז כתב רבינו שמשון בשם ר' מאיר בר קלונימוס שהיא חיה ששמה ידוע וכמין חבל גדול יוצא משורש שבארץ שמשם גדלה אותה חיה כעין קשואין ודלועין אלא שהידוע צורתה כצורת אדם בין בצורת פניו בין בצורת שאר אבריו ומטבורו הוא מחובר באותו חבל ואין כל בריה רשאי להקרב במלא החבל שטורפת והורגת את הכל ובמלא החבל רועה את כל סביבותיה וכשבאים לצוד אותה מורי' בחיצי' מרחוק אל החבל עד שיפסוק ומיד מתה סמ"ג ע"כ׃ ח דק"ל דפשיטא היא דאין אדם מטמא את עצמו מדעתו ומתרץ להיות עסוקים בו כו'׃ ט רש"י מפר' לשון אשם כלומר רשע שחייב הרבה אשמות׃ ור"ת מפרש שהוא בור לשון שלא תשם ומתרגמינן לא תבור ר"ל בור׃ י לאו מכוטריקון דזקן דרש לק מג"ש דזקן זקן מזקני ישראל דכתיב אשר ידעתם כי הם זקני העם ושוטריו כלומר שהם גדולי' וחכמי'׃ כ וא"ת היאך סלקא דעתך דיעצים עיניו פשיטא שעובר׃ וי"ל דה"פ יכול יעצים עיניו קודם שיבא לארבע אמות שלו דאינו חייב לקום מפניו אלא כשיבא לארבע אמות שלו׃ ל דהא בפרשת בהר כתיב לא תונו שמדבר באונאת ממון דשם מדבר במקח וממכר וא"כ לא תונו דכתיב כאן מדבר באונאת דברים׃ מ משום דכתיב משפט מלמד שהמודד נקרא דיין וכ"מ שאם שיקר במידה הרי הוא כו'׃ נ וקשה למה צריך משפט ללימוד זה הא גם כן בכאן כתיב עול משמע עול ששנוי כמו שפי' רש"י לעיל בבי דיין ועוד קשה למה פירש בכאן וגורם ל"ה דברים כו' למה לא פירש זה לעיל גבי דיין וי"ל דכך כוונת רש"י למה צריך למכתב משפט ללמד שהוא כדיין בבניין מאי אין לומר לענין שיהא קרוי עול ששנוי כו הא בכאן גם כן כתיב עול

רש"י

פאת זקנך׃ סוף הזקן ובגוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש א שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד׃ (כח) ושרט לנפש׃ כן דרכן של אמוריים ב להיות משרטין בשרם כשמת להם מת׃ וכתובת קעקע׃ כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם ג שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם׃ קעקע׃ לשון והוקע אותם והוקענום תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע ד פורפויינט בלעז׃ (כט) אל תחלל את בתך להזנותה׃ במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין׃ ולא תזנה הארץ׃ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו'׃ (ל) ומקדשי תיראו׃ לא יכנס לו במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמרו אין בנין בית המקדש ה דוחה שבת׃ (לא) אל תפנו אל האובות׃ אזהרה לבעל אוב ו וידעוני׃ בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו׃ וידעוני׃ המכניס עצם חיה ששמה ידוע ז לתוך פיו והעצם מדבר׃ אל תבקשו׃ להיות עסוקים בם ח שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם׃ אני יי' אלהיכם׃ דעו את מי אתם מחליפין במי׃ (לב) מפני שיבה תקום׃ יכול זקן ט אשמאי ת"ל וזקן אין זקן אלא שקנה י חכמה׃ והדרת פני זקן׃ איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כ כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך׃ (לג) לא תונו׃ אונאת דברים ל לא תאמר לו אמש היית עובד ע"א ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שניתנה מפי הגבורה׃ (לד) כי גרים הייתם׃ מום שבך אל תאמר לחבירך׃ אני ה' אלהיכם׃ אלהיך ואלהיו אני׃ (לה) לא תעשו עול במשפט׃ אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין מ שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין נ מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל

אונקלוס

סנה' נ"ט מאזנין דקשוט מתקלין דקשוט מכילן דקשוט
ב"מ מ"ט והינן דקשוט יהון לכון אנא יי אלהכון
דאפקית יתכון מארעא דמצרים:
ותטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון
יתהון אנא יי: ומליל יי עם משה
למימר: ולבני ישראל תימר גבר גבר
מבני ישראל ומן גיוריא דיתגיירון בישראל
דיתן מזרעיה למולך אתקטלא יתקטיל עמא
בית ישראל ירגמוניה באבנא: ואנא
חגיגה י"א אתן ית רוגזי בגברא ההוא ואשיצי יתיה מגו
סנה' כ"ד עמיה ארי מזרעיה יהב למולך בדיל לסאבא ית
מקדשי ולאחלא ית שמא דקודשי:
שבוע' ז' ואם מכבש יכבשון עמא בית ישראל ית
כתיב' ג' עיניהון מן גברא ההוא כד יהב מזרעיה למולך
בדיל דלא למקטל יתיה: ואשוי אנא
סנה' ס"ד ית רוגזי בגברא ההוא ובסעדוהי ואשיצי יתיה
שבו' נ"ט וית כל דטען בתרוהי למטעי בתר מולך מגו
פס נ"ו עמהון: ואינש דיתפני בתר בידין
ודכורו למטעי בתריהון ואתין ית רוגזי באנשא
ההוא

קדושים

במשקל ובמשורה: לו מאזני צדק אבני
צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהוה
אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים:
לז ושמרתם את כל חקתי ואת
כל משפטי ועשיתם אתם אני יהוה:
ששי
כ
וידבר יהוה אל משה לאמר:
ב ואל בני ישראל תאמר איש איש
מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן
מזרעו למלך מות יומת עם הארץ ירגמהו
באבן: ג ואני אתן את פני באיש
ההוא והכרתי אתו מקרב עמו כי מזרעו נתן
למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם
קדשי: ד ואם העלם יעלימו עם
הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו
מזרעו למלך לבלתי המית אתו: ה
ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו
והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי
המלך מקרב עמם: ו והנפש אשר
תפנה אל האבת ואל הידענים לזנת אחריהם
ונתתי את פני בנפש ההוא והכרתי אתו
מקרב

בעל הטורים

כולם חסר:

כלם כתובים כן:

ז' חסר בלישנא: ל' וחסר:

רש"י

ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: במדה · זו מדת א הארץ *: במשקל · כמשמעו: ובמשורה · היא (צ"מ ס"א) מדת ב הלח והיבש: (לו) אבני צדק · הם המשקולות (ב"ב פ"ט) ששוקלין כנגדן: איפה · היא ג מדת היבש: הין · זו היא מדת ד הלח: אשר הוצאתי אתכם · על מנת כן · ד"א אני הבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח ה להונות את הבריות שאין מכירין בהם: (ב) ואל בני ישראל תאמר · עונשין ו על האזהרות: מות יומת · *בבית דין ואם אין כח (ת"כ) בבית דין עם הארץ ז מסייעין אותן: עם הארץ · *שבגינו נבראת הארץ ח שעתידין לירש את הארץ (ת"כ) על ידי מצות הללו: (ג) אתן את פני · *פנאי (ת"כ) שלי ט פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: באיש · ולא בצבור שאין כל י הצבור נכרתין: כי מזרעו נתן (ת"כ) למולך · *לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש בן בנו (סנה' ס"ז) ובן בתו מניין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך זרע פסול כ מניין ת"ל בתתו מזרעו למולך: למען טמא את מקדשי · את כנסת ישראל שהיא ל מקודשת לי כלשון* ולא יחלל את מקדשי: (ד) ואם העלם (יוק' כ"א) יעלימו · אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברי' הרבה אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: (ה) ובמשפחתו · אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולן מ מחפין עליו: והכרתי אותו · למה נאמר לפי שנאמר במשפחה יכול יהיו כל המשפח' בהכרת תלמוד לומר אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין: לזנות אחרי המולך · *לרבות שאר ע"א (ת"כ) שעבד' בכך ואפילו אין זו נ עבודת': (ו) והתקדשת' · זו פרישות ע"א: (ט) אביו

שפתי חכמים

עול · ומתרץ דלענין זה הוקש לדיין לומר לך שנורם לה' דברי' האמורי' בדיין: א ר"ל שני אחים או שני שותפים לא ימדוד לזה חלקו בחבל בימות הגשמים מפני שאז החבל לח ונמתח ביותר ולזה בימות החמה שאז החבל קשה ואינו נמתח ונמצא שזה יפסיד · אי נמי אפי' אם ימדוד בעד לא ימדוד לזה בימות החמה ולזה בימות הגשמים מפני שבימות החמה הארץ יבשה ובקוע ובימות הגשמי' מחובר להדדי: ב ה"נ גרסינן במשורה מדת הלח ולא גרסינן מדת היבש דמשורה היא מדת הלח כדתנן באם ומים במשורה תשתה: ג שנא' ועומר עשירית האיפה: ד שנאמר רביעית ההין: ה י"מ הלוקח טומן משקלותיו במלח כדי שיהא כבד על ידי ליחלוחית המלח' וי"מ המוכר טומן משקלותיו במלח לפי שכח המלח חזק ומחריף וממעט את המשקל ונעש' קל ומוכר לבריות ושוקל במשקל זו: ו דק"ל הא לאוין הללו כתובין כולן כבר בפ' אחרי מות · ומתרץ לעיל כתובין האזהרות וכאן כתובין עונשין על אזהרות: ז דאס"ד שעם הארץ ירגמוהו ה"א פי' של מות יומת לשתוק קרא מיניה ולא לכתוב מות יומת: ח דא"כ הארץ נ"ל ה"ל העם ירגמו אותו וגו' · (מהר"רה) ובהאי לחוד לא סגי דא"כ ה"ל עם העולם ובהא לחוד נמי לא סגי דא"כ ה"ל לפרש דבא"י קא מיירי מדכתב סתם משמע כל העולם: ט דק"ל אדרבה זו טובה לו שהקב"ה נותן פניו אליו · ועוד דהא אין דרכו לשום פניו אלא בצדיקים · ל"פ שלא מענין פני' הוא: י (נח"י) בת"כ כ"ל דה"פ שאם כל הצבור נתנו מזרעם למולך אין נכרתין דא"ל שאין כל הציבור בהכרת מחמת חטא היחיד דהא מילתא פשיט' היא · דהא אפי' משפחתו אינן בהכרת ע"ש יותר: כ פרש"י בסנה' ס"ז דהכי תרי קראי כי מזרעו נתן למולך ובן בתתו מזרעו למולך יתירי כיכהו לכך דרשו חד לרבות בן בנו ובן בתו וחד לרבות זרע פסול: ל אבל לא מקדש ממש כי מה ענין טומאת מקדש אצל המולך · כתב הר"א אבל יש לתמוה איך יטמא כנסת ישראל באיש אחד אשר יחטא וכו' · ונ"ל כיון שעובד עבודת אלילים א"כ נסתלקה השכינה מן הארץ ובהסתלקות השכינה יבואו רוחות הטומאה בארץ וממילא יטמאו כל ישראל כמו שהאריך בעניינים כאלו בספר הזוהר ואין להאריך: מ ר"ל שכולן מחפכין בזכותו לפי שקרובין לו לפיכך כולן נזלכים · (נח"י) כ"ל שקאמר אלעיל ואם העל' יעלימו ומסתמ' מפני שמתיראין ממנו והמשפחה שמחפין עליו לפיכך ובמשפחתו וכו': נ מפני שכבר כתב והכרתי אותו מקרב עמו והכרתי אותו תו למה לי אלא להכי הדר כתביה דלכתוב ביה ואת כל הזוני' וגומר שפירוש לזנות אחר המולך לעשות כמו הנעבד עבודת אלילים שלע"פ שבינן שלא כדרכה שאם עבדה בכך חייב עליה כרת:

בעל הטורים

כי איש אשר יקלל לאקלל אביו ואמו לפי שהממזר אינו יודע מי אביו ומקללו :

רמ"ז שישרפו הבית דין מי שנתחייב שריפה :

באש סימן קלוי נא ש נרש : ב׳ דלא מפיק וחד מפיק :

זמה כתיב יו"ד בתורה :

מקרב עמו: ז והתקדשתם והייתם
קדשים כי אני יהוה אלהיכם: ח
ושמרתם את חקתי ועשיתם אתם אני יהוה
מקדשכם: ט כי איש איש אשר
יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו
קלל דמיו בו: י ואיש אשר ינאף
את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו
מות יומת הנאף והנאפת: יא
ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו
גלה מות יומתו שניהם דמיהם בם:
יב ואיש אשר ישכב את כלתו מות
יומתו שניהם תבל עשו דמיהם בם:
יג ואיש אשר ישכב את זכר משכבי
אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם
בם: יד ואיש אשר יקח את אשה
ואת אמה זמה הוא באש ישרפו אתו ואתהן
ולא תהיה זמה בתוככם: טו ואיש
אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת
הבהמה תהרגו: טז ואשה אשר תקרב
אל כל בהמה לרבעה אתה והרגת את האשה
ואת הבהמה מות יומתו דמיהם בם:
יז ואיש אשר יקח את אחתו בת
אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה
את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם
ערות אחתו גלה עונו ישא: יח
ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את
ערותה

אונקלוס

ההוא ואשיצניה מגו עמיה: ותתקדשון
ותהון קדישין ארי אנא יי אלהכון:
ותטרון ית קימי ותעבדון יתהון אנא יי
מקדשכון: ארי גבר גבר דילוט ית
אבוהי וית אמיה אתקטלא יתקטיל אבוהי
ואמיה לט קטלא חייב: וגבר דיגוף ית
אתת גבר דיגוף ית אתת חבריה אתקטלא
יתקטיל גיפא וגיפתא: וגבר דישכוב
ית אתת אבוהי עריתא דאבוהי גלי
אתקטלא יתקטלון תרויהון קטלא חייבין:
וגבר דישכוב ית כלתיה אתקטלא יתקטלון
תרויהון תבלא עבדו קטלא חייבין:
וגבר דישכוב ית דכורא משכבי אתתא
תועבא עבדו תרויהון אתקטלא יתקטלון
קטלא חייבין: וגבר דיסב ית אתתא
וית אמה עצת חטאין היא בנורא יוקדון
יתיה ויתהן ולא תהי עצת חטאין ביניכון:
וגבר דיתן שכובתיה בבעירא אתקטלא
יתקטיל וית בעירא תקטלון: ואתתא דתקרב
לות כל בעירא למשלט בה ותקטול ית אתתא וית
בעירא אתקטלא יתקטלון קטלא חייבין:
וגבר דיסב ית אחתיה ברת אבוהי או ברת
אמיה ויחזי ית עריתה והיא תחזי ית עריתה
קלנא הוא וישתיצון לעיני בני עמהון ערית
אחתיה גלי חוביה יקביל: וגבר דישכוב
ית אתתא מסאבא ויגלי ית עריתה ית קלנה
גלי

תולדות אהרן

ברכו׳ כ"ב יומא נ"ט יבמות ס׳ סנה׳ פ"ה שבועות כ"ז עיין בת"א קיד׳ י"ט סנה׳ נ"א סנה׳ נ"ד שם ע"א כריתו׳ ה׳ סנה׳ שם עיין בת"א עיין בת"א שם תמור׳ כ"ח סנה׳ ב׳ שבועות ט"ו עיין בת"א עיין בת"א עיין בת"א ת"כ סנה׳ פ"ה קידו׳ י"ט סנה׳ נ"ב סנה׳ נ"ה סנה׳ ע"ה דברים ח׳ סנה׳ נ"א תהלי׳ פ"ט אסתר ב׳ יבמ׳ מ"ז

שפתי חכמים

א דלא תקשה למכה אביו שחייב דוקא בחייו דאל"כ הרי כבר אמור איש אשר יקלל את אביו ואת אמו אלא כאן בא לרבות לאחר מיתה: ב וא"ת פשיטא הא לאו בר עונשין הוא: וי"ל דהא קמ"ל דקטן אינו נענש אבל היא נענשה אפילו אם בא קטן עליה: ג הוצרך רש"י להאריך פה ועל אשת איש וכו׳ ולא אמר אשת רעהו פרט לאשת עכו"ם כמו שאמר ואיש פרט לקטן אלא דק"ל למה ליה לקרא להאריך ולכתוב שני פעמים אשר ינאף לא היה לו לכתוב אלא אשר ינאף את אשת איש אשת רעהו למה לי מ"ה פירש דקרא עצמו פי׳ דבריו ועל איזה אשת איש וכו׳ ומה שפירש עוד למדנו כו׳ שלא תקשה לו מ"ש הא אשת היא ואע"פ שאין חייבים במצות מ"מ הא אשת איש היא לכן פיר׳ למדנו כו׳: ד מלכתיב מות יומת סתם והוא מיתה בידי אדם ומצינו כמי מיתה סתם שהוא מיתה בידי שמים גבי ער ואונן דכתיב וימת גם אותו מה מיתה בידי שמים אין בה רושם אף מיתה בידי אדם אין בה רושם ועיין כל זה בסנהדרין פרק ארבע מיתות: ה לפי׳ הראשון פירשו תבל ויבלול לשון גנאי וענין בללות כל הארכות ולפי׳ השני פירשו בלל: ו דאם לא כן משכבי אש׳ למה לי וכי יש לו לזכר משכב אח׳ עד שיאמ׳ משכבי אשה לאפוקי משכבי האח׳ מכחול פירש"י בב"מ דף נ"א כדרך שמכניסין קיסים או כף בשפופרת חלולה שהכחול בתוכו ומוציאין הכחול ומעבירין על העין עד כאן לשון (מה"רן):

א פירש

רש"י

(ט) אביו ואמו קלל * לרבות לאחר א מיתה: דמיו בו זו סקילה וכן כל מקום שנאמר דמיו בו דמיה׳ בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיה׳ בם ופשוטו של מקר׳ כמו דמו בנפשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג: (י) ואיש יפרט ב לקטן *: אשר ינאף את אשת פרט לאשת קטן למדנו שאין לקטן קדושין ועל איזו אשה איש ג חייבתי לך: אשר ינאף את אשת רעהו פרט לאשת נכרי למדנו שאין קדושין לנכרי: מות יומת הנואף והנואפת כל מיתה האמורה בתורה סתם ד אינה אלא חנק: (יב) תבל עשו גנאי ל"א מבלבלין ה זרע האב בזרע הבן: (יג) משכבי אשה * מכניס כמכחול ו בשפופרת: (יד) ישרפו אותו ואתהן * אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא חמותו ואמה ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ואמה אתהן את אחת מהן ולשון יווני הוא הן אחת: (טו) ואת הבהמה תהרגו אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחבירו לעביר עבירה · כיוצא בדבר אתה אומר * אבד תאבדון את כל המקומות הרי דברים ק"ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה המטה את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה: (יז) חסד הוא · לשון ארמי חרפה חסודא · * ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר * עולם חסד יבנה: (יח) הערה · גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוי"ו יולדת בתיבה לשם דבר כמו זיגוה מגזרת * לא קם ולא זע וכן אחוה מגזרת אח והערה זו נחלקו בה * רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה:

(יט) וערות

ויקרא כ

ערותה את מקרה הערה והוא גלתה את־
מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם:
יט וערות אחות אמך ואחות אביך
לא תגלה כי את־שארו הערה עונם ישאו:
כ ואיש אשר ישכב את־דדתו ערות
דדו גלה חטאם ישאו ערירים ימתו:
כא ואיש אשר יקח את־אשת
אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים
יהיו: כב ושמרתם את־כל־
חקתי ואת־כל־משפטי ועשיתם אתם ולא־
תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם
שמה לשבת בה: כג ולא תלכו
בחקת הגוי אשר־אני משלח מפניכם כי את־
כל־אלה עשו ואקץ בם: כד ואמר
לכם אתם תירשו את־אדמתם ואני אתננה
לכם לרשת אתה ארץ זבת חלב ודבש אני
יהוה אלהיכם אשר־הבדלתי אתכם מן־
העמים: כה והבדלתם בין־
הבהמה הטהרה לטמאה ובין־העוף הטמא
לטהר ולא־תשקצו את־נפשתיכם בבהמה
ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר־הבדלתי
לכם לטמא: כו והייתם לי
קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן־
העמים להיות לי: כז ואיש או־
אשה כי־יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו
באבן ירגמו אתם דמיהם בם:

ס"ד · זנ"כה · מ"י ז"הב סימן:

ואמר

אונקלוס

גלי והיא תגלי ית סואבת דמהא וישתיצון
תרויהון מגו עמהון: ועירית אחת אמך
ואחת אבוך לא תגלי ארי ית קריביה גלי
חוביהון יקבלון: וגבר דישכוב ית איתת
אחבוהי עריתא דאחבוהי גלי חוביהון יקבלון
בלא ולד ימותון: וגבר דיסב ית איתת
אחוהי מרחקא היא עריתא דאחוהי גלי דלא
ולד יהון: ותטרון ית כל קימי וית
כל דיני ותעבדון יתהון ולא תרוקן יתכון
ארעא דאנא מעיל יתכון תמן למתב בה:
ולא תהכון בנימוסי עממיא דאנא מגלי מן
קדמיכון ארי ית כל אלין עבדו ורחיק מימרי
יתהון: ואמרית לכון אתון תירתון ית
ארעהון ואנא אתננה לכון למירת יתה ארע
עבדא חלב ודבש אנא יי אלהכון דאפרשית
יתכון מן עממיא: ותפרשון בין
בעירא דכיא למסאבא ובין עופא מסאבא
לדכיא ולא תשקצון ית נפשתכון בבעירא
ובעופא ובכל דתרחיש ארעא דאפרשית לכון
לסאבא: ותהון קדמי קדישין ארי
קדיש אנא יי ואפרשית יתהון מן עממיא
למהוי פלחין קדמי: וגבר או אתא
ארי יהי בהון בידין או דכורו
אתקטלא יתקטלון באבנא
ירגמון יתהון קטלא
חיבין:

ומפטירין והרנעה אנשים · מלכים ב' סימן ז':

ואמר

רש"י

(יט) וערות אחות אמך. שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהם בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: (כ) אשר ישכב את דודתו. *המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה א שהיא בעונש הליכת ערירי: (כא) ערירים. כתרגומו בלא ולד ודומה לו *ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלא ערירים ימותו ערירים יהיו ערירי' ימותו אם יהיו לו בשעת עביר' לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו ערירים יהיו ואם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: נדה היא. השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותי' דרשו לאסור הערוה בה כנדה שהערוה מפורשת בה את מקורה הערה: (כג) ואקוץ. לשון מיאוס כמו *קצתי בחיי אדם שהוא קץ במזונו: (כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין ונכרין הם אלא בין טהורה לך ב לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: אשר הבדלתי לכם לטמא. ג לאסור: (כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכד נצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר החזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי תלמוד לומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים: (כז) כי יהיה בהם אוב וגו'. כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת:

שפתי חכמים

א פירש באחרי מות נכתב אחר כל העריו' ונכרתו וכו' שהוא בעונש ערירי. דשם כרת הוא נכרת וזרעו נכרת אבל לא ידעינן איזה זרע נכרת אם אותן שהיו לו קודם החטא שהם בכלל העונש ואם הם אותן שנולדו לאחר החטא ד קא שהם בני רשע ואתא קרא דעירירי' ימותו דמשמע דימותו כמו שהם ערירים עתה ואתא קרא דערירים יהיו דמשמע שבשעת מיתתן ס"פ נ לא לידי ערירי שאם יש לו בנים קוברן בין שהיו לו קודם החטא בין לאחר החטא כולן יהיו נכרתין אף על פי שבאיזה כום אחות יש הפוכות: ב פי' טהורה וטמאה ע"י פעולתך כגון שחט כל הושט ותצי הקנה בלבד טמא. שחט כל הושט ורוב הקנה טהור כלומר טהר' אותו לאכילה: ג דפי' לטמא דלא לן קאמר שהוא טמא על ידי פעולתך כדלעיל:

בעל הטורים

מקו' דמיה קרי ביה דמי ה' שהמש דמים טמאים לאשה:

קדמ' ערירי' ימתו תכייתא ערירים יהיו וא"פם והמת יהיה לו:

רס"ב שלא ללכת בחקות העמים ובמינעיהם:

מפטיר

הבדלתי אתכ' שבעי' מכות בפרש' קדושים כנג"ע' אומות שהבדלתי אתכם מהם:

ב' חסר וא' מל' וכל ידעני הידעני דכוותיה חסר:

חסלת קדושים תהיו

פ פ פ פ פ פ

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃
ב כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃
ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃
ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ׃
ה לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ

(בעל הטורים) רס"ג שלא יטמא כהן הדיוט וכו׳: רס"ד מצות טומאת הכהנים לקרובים וכו׳:

ואמר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי אַהֲרֹן וְתֵימַר לְהוֹן עַל מִית לָא יִסְתָּאַב בְּעַמֵּיהּ׃ אֱלָהֵן לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ לְאִמֵּיהּ וּלְאָבוּהִי וְלִבְרֵיהּ וְלִבְרַתֵּיהּ וְלַאֲחוּהִי׃ וְלַאֲחָתֵיהּ בְּתוּלְתָּא דְּקָרִיבָא לֵיהּ דְּלָא הֲוָת לִגְבַר לַהּ יִסְתָּאַב׃ לָא יִסְתָּאַב רַבָּא בְּעַמֵּיהּ לְאַחָלוּתֵיהּ׃ לָא יְמָרְטוּן מְרַט בְּרֵישֵׁיהוֹן וּפָאתָא דְּדִקְנְהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּבִבְשָׂרְהוֹן לָא יְחַבְּלוּן

עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | נזיר ס"ב | עיין בת"א | עיין בת"א

רש"י

(א) אמר אל הכהנים * אמור ואמרת להזהיר [א] גדולים על הקטנים: בני אהרן * יכול חללים תלמוד לומר [ב] הכהנים: בני אהרן: אף בעלי מומין במשמע: בני אהרן ולא בנות אהרן: לא יטמא בעמיו * בעוד שהמת בתוך [ג] עמיו יצא מת [ד] מצוה: **(ב)** כי אם לשארו * אין שארו אלא [ה] אשתו: **(ג)** הקרובה * לרבות את [ו] הארוסה *: אשר לא היתה לאיש * למשכב: לה יטמא * [ז] מצוה *: **(ד)** לא יטמא בעל בעמיו להחלו * לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעוד׳ עמו וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאיו׳ שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו: **(ה)** לא יקרחה קרחה * על מת [ח] והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנאמר בישראל * בין עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש תלמוד לומר בראשם וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש [ט] אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת: ופאת זקנם לא יגלחו * לפי

יבמו׳ פ"ה | ת"כ | קידוש׳ ל"ו | ת"כ | ת"כ | יבמות ס׳ | ת"כ | יבמות כ״ | ת"כ | קידוש׳ ל"ו | מנח׳ כ׳ | דברי׳ י"ד

שפתי חכמים

א דלא היה לו לכתוב אלא אמור אל הכהנים אלא אמור להזהיר את עצמן ואמרת אליהם להזהיר הגדולים על הקטנים׳ וא"ת למה לא מתרץ רש"י כמו דבר ואמרת דכתוב בפרשת קדושים וי"ל דדבור הוי כלל ולא מפר׳ מהו הדבור ואמרת הוי פרט ר"ל דבר זה אמור להם אבל הכא גבי אמור הוא פרט קשה לרש"י למה לי ב׳ פרטים: **ב** וקשה למה מהפך רש"י הפי׳ של פסוק בתחילה היה לו לפרש בני אהרן ואח"כ ואמרת אליהם ועוד קשה מנ"ל למילף כל הלימודים מבני אהרן וי"ל דה"פ כיון שפירשתי ואמרת אליהם להזהיר הגדולים על הקטנים קשה נ"ל הכהנים בני אהרן בשלמא בלא זה הייתי אומר אי כתי׳ הכהנים ולא בני אהרן ה"א דוקא גדולי׳ אבל לא קטנים לכך איצטרי׳ למכתב בני אהרן להזהיר הגדולים על הקטנים׳ אבל השתא דלמדתי זה מואמר׳ אליהם קשה נ"ל למכתב הכהנים׳ ומתרץ אי כתיב בני אהרן ולא הכהנים ה"א יכול אפילו חללים ת"ל הכהנים ר"ל שהוא כהן גמור׳ ותו מתרץ רש"י שאל תקשה לו מכאן לתרץ להכהנים ממעט חללים דלמא לכך איצטריך דאי לא כתיב הכהנים אלא בני אהרן ה"א דומיא דבני אהרן שהיו תמים לאפוקי בעלי מומין לכך איצטריך הכהנים לרבות בעלי מומין׳ ומתרץ דמן בני אהרן אף בעלי מומין במשמע ולא היה מתורץ ל"ל הכהני׳ אלא לכך איצטריך כמו שתרצתי לעיל למעט חללים׳ ותו קשה לרש"י בני אהרן למה לי דלא היה לו למכתב רק הכהנים ויכול אני למעט חללים ולרבות בעלי מומין שהרי שניה׳ נשמעין מאלת הכהנים׳ ומתרץ אי לא כתיב בני אהרן ה"א דגם בנות אהרן במשמעות של הכהנים דכל מקו׳ שנכתב בתורה בלשון זכר אף הנשים בכלל לכך איצטריך בני אהרן ולא בנות אהרן עיין במזרחי פירש בענין אחר והכי פירש איצטרכו תרוייהו דאלו מבני אהרן גרידא הוה אמינא אף חללים במשמע ואם כן אין מיעוט כאן המעט חללי׳ זיכולין להיות נכללין בבני אהרן תלמוד לומר הכהנים יצאו חללים והדר אמר ומכיין לרבות אף בעלי מומין תלמוד לומר בני אהרן כלומר דלא אתא שום מיעוט למעטינהו כמו שבא מיעוט הכהנים למעט חללים ונשאר בני אהרן אף בעלי מומין במשמע למעט בנות אהרן ואלו בכהנים גרידא הוה אמינא כהנת בכלל דהשוו לכל עונשין שבתורה לאיש וליכא למימר איפכא דהוה לתומרא הכהנים יכול ולא חללים תלמוד לומר בני אהרן דאם כן מיעוטא דהכהנים במאי אוקמית ליה: **ג** דאל"כ בעמיו למה לי אלא ר"ל שישנו בתוך עמיו שיש הרבה בני אדם שמתעסקין עמו לקבור אותו: **ד** ר"ל שאין לו קוברין שמותר לטמא לו ומת מצוה הוא כל שקורין ואין אחרים עונים אותו (ועיין בתוספת י"ט פרק יש נוחלין) וא"ת: **ה** ר"ל שאירו דכתיב הכא היה לו לכתוב הקרובה שהוא לשון נקיבה׳ ויש לומר דכל היכא דכתיב שאר היינו שאר בשר והוי כאלו כתיב שאר. בשר ובשר לשון זכר הוא לכך כתיב הקרוב בלשון זכר: **ו** יש מקשין ואימא איפכא למעט הארוסה שלא יטמא לה׳ ויש לומר דאם כן לישתוק קרא ולא יכתוב הקרוב׳ ואנו ידענו דארוסה ממועט מדכתיב אשר לא היתה דסתם הויה היא קידושין ואם כן ממילא אנו יודעין דארוסה אסורה מלטמא לה אלא יעל כרחך הקרובה לרבות בא שיטמא לה ואשר לא היתה פירש למשכב הוא כלפירש רש"י בסמוך׳ וא"ת מנא ליה לרבות ארוסה דלמא הא דכתיב שקרובה לרבות מוכת עץ הוא דלמא שלא תמעט מוכת עץ מדכתיב הבתולה ולא בעולה ואשר לא היתה בא למעט הארוסה׳ ויש לומר דאם כן לא לכתוב קרא לא הבתולה ולא הקרוב׳ ואנא ידענא דמוכת עץ מותר לטמאה אלא על כרחך צריך לומר להקרובה לרבות ארוסה הוא בא ואשר לא היתה לאיש פירש למשכב וממילא איתרבאי מוכת עץ כיון דבלא משכב נעשית בעולה׳ ואין להקשו׳ לישתוק קרא מבתולה ולא לכתוב כמי אשר לא היתה לאיש׳ אם כן הוה אמינא הקרובה למע׳ ארוסה הוא בא משום הכי הוצרך לכתוב ואשר לא היתה לאיש כדפירש רש"י לעיל ומהיל׳ ילפינן כמי למוכת עץ: **ז** מדכתיב לפניו לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וג׳ ולאחותו הבתולה וגו׳ משמע דכל הני דקחשיב רשאי לטמא להן ל"ל למכתב עוד לה יטמא אלא למצוה: **ח** כמו שמוכיח רש"י מגזירה שוה: **ט** וא"ת דלמא איפכא מה להלן בין עיניכם דוקא אף בכהנים בין עיניכם דוקא ולא על כל הראש׳ וי"ל דאין יכול למילף כהנים מישראל לענין זה דהא בהדיא כתיב הכא בראשם דמשמע כל הראש׳ ואין להקשו׳ השתא נמי היאך ילפינן בני ישראל נמי כל הראש הא כתיב בין עיניכם׳ די"ל דודאי כל הראש במשמע והא דכתיב בין עיניכם לג"ש אמרת איצטריך כדי שלא ת תפילין מיניה דכתיב והיו לטוטפות בין עיניכם שלא תאמר בין עיניכם ממש דילפינן ג"ש כתיב הכא בין עיניכם ולהלן כתיב לא יקרחה קרחה בין עיניכם מה להלן מקום שעושה קרחה אף גבי תפילין מקום שעושה קרחה׳ ואין להקשו׳ היאך ס"ד שילמוד כהנים מישראל דדוקא בין עיניכם דא"כ לא יקרחה קרחה ל"ל וגו׳ הא בכלל ישראל הם׳ די"ל דלכך איצטריך כדי שילמוד ממנו שאם קרח הרבה קריחו׳ בפעם אחת שחייב על כל קריחה וקריח׳ ובזה יתורץ קושיות רא"ם שהקשה היאך גנו רז"ל לדרוש לפי שנאמר לא תשימו

אונקלוס

יחלון הכול: קדישין יהון קדם אלההון
ולא יחלון שמא דאלההון ארי ית קורבניא
דיי קורבן אלההון אנון מקרבין ויהון קדישין:
אתתא מטעיא ומחללא לא יסבון ואתתא
ומתרכא מבעלה לא יסבון ארי קדיש הוא קדם
אלהיה: ותקדשיניה ארי ית קורבן
אלהך הוא מקריב קדיש יהי לך ארי קדיש אנא
יי מקדשכון: ובת גבר כהן ארי תתחל
למטעי מקדושת אבוהא היא מתחלא בנורא
תתוקד: וכהנא דיתרבא מאחוהי דיתרק
על רישיה משחא דרבותא ודיקרב ית
קורבניה למלבש ית לבושיא ית רישיה לא
ירבי פרוע ולבושוהי לא יבזע: ועל כל
נפשת מיתא לא ייעול לאבוהי ולאמיה לא
יסתאב: ומן מקדשא לא יפוק ולא יחל
ית מקדשא דאלהיה ארי כליל משח רבות
אלהיה

עיין בת"א · עיין בת"א · סנה' כ"א · עיין בת"א · עיין בת"א · סנה' כ' כ"א · פ"ו כ"ז · שם כ' י"ב ע"ו · עיין בת"א · הורי' י"ב י"ג · עיין בת"א · נזי' מ"ז מח · עיין בת"א · הורי' י"ב

אמור

ישרטו שרטת: ו קדשים יהיו
לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את אשי
יהוה לחם אלהיהם הם מקריבם והיו קדש:
ז אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה
גרושה מאישה לא יקחו כי קדש הוא לאלהיו:
ח וקדשתו כי את לחם אלהיך
הוא מקריב קדש יהיה לך כי קדוש אני יהוה
מקדשכם: ט ובת איש כהן כי תחל
לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף:
ס י והכהן הגדול מאחיו אשר
יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו
ללבש את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו
לא יפרם: יא ועל כל נפשת מת
לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא: יב
ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו
כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני יהוה:
והוא

בעל הטורים

רס"ה שלא ישיש כהן טבול יום כו': רס"ו רס"ז. רס"ח שלא יקח כהן אשה זונה: רס"ט לחלוק כבוד לזרע אהרן כו':

ר"ע רע"א שלא יכנס כהן גדול באהל המת:

רש"י

לפי שנאמר בישראל *לא תפאית יכול לקטה במלקט א ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער: ובבשרם לא ישרטו שרטת. לפי שנאמר בישראל *ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה ב שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: (ו) קדושים יהיו. *על כרחם יקדישום ג בית דין: (ז) זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר*: חללה. שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט * כן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים ד לכהונה: (ח) וקדשתו. על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ה ויסרהו עד שיגרש*: קדוש יהיה לך. נהוג בו קדוש לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה*: (ט) כי תחל לזנות. כשתתחלל על ידי זנות ו שהיתה בה זיקת ז בעל וזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין *ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. *חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל: (י) לא יפרע. *לא יגדל פרע על אבל ח ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום: (יא) ועל כל נפשות מת. באהל ט המת: נפשות מת. *להביא רביעית דם מן י המת שמטמא באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. *לא בא אלא להתיר כ לו מת מצוה: (יב) ומן המקדש לא יצא. *אינו הולך אחר המטה ויגוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן ל וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה:
ולא

ויקר' י"ט · ויקר' שם · ת"כ · יבמות ס"א · קידוש' ע"ז · יבמו' פ"ח · ת"כ · סנה' נ"א · סנה' נ"ב · ת"כ · סנה' ד' · ת"כ · ת"כ · נזיר מ"ז

שפתי חכמים

תשימו קרחה בין עיניכם אין לי אלא על בין עיניכם מנלן לרבות את כל הראש ת"ל בראשם והא בין עיניכם כתיב ואם קרא בראשם בא לרבות כל הראש קרא דבין עיניכם היכי מתוקמ' ואדרבה הוה ליה למידרש איפכ' לפי שנ' לא יקרחה קרחה בראשם שומע אני כל הראש ת"ל בין עיניכם לא אמרתי אלא על בין העינים בלבד דהשתא ליכא לאקשויי והא בראשם כתיב דבין העיניים נמי לראש הוא שאפילו מקנת ראשו לראש מקרי והא דהדר כתביה גבי כהנים אינו אלא משום קרחה יתירא דאית ביה לחייב על כל קרחה וקרחה וכו' והרב הביא הדבר בנ"ע ודו"ק: א ר"ל יהא נמי חייב וכו' וילפינן ישראל מכהנים דליכא בהן הכתוב מצות א"ה אינן חייבין אלא בגילוח כעין תער ישראל לכ"ש: ב וילפינן ישרא' מכהנים מג"ש דשריטה שריטה אבל א"ל דילפינן במה מצינו ישראל מכהנים שיהיו חייבים על כל שריטה דאיכא למיפרך מה לכהנים שרבה בהן מצות להכי צריכים אנו לג"ש ואף שלא הזכיר זה רש"י ז"ל מפני שסמך במה שכתב בג"ש דקרחה קרחה ולא חש להאריך: ג מדלא כתיב קדושים הם אלא קדושים יהיו משמע על כרחם: ד כגון אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שנתחללה היא מן הכהונה ונקראת חללה אע"פ שקודם לכן נ"כ היתה אסורה לכהן כ"מ אם בא כהן אח"כ עליה שחייב שני לאוין אחד משום גרושה וחלוצה ואחד משום חללה: ה וא"ת הא לעיל נמי כתיב קדושים יהיו על כרחו וי"ל דלעיל מיירי לענין שלא יטמא למתי' חייב ב"ד להפרישו בע"כ והכא מיירי באשה שפסולה וזהו שנקט רש"י הכא ואם לא רצה לגרש הלקיהו כו': ו דק"ל דמשמע ד קא כשתתחיל לזנות היא בשריפה הא אם כבר התחילה לזנות ולא היו יודעין ולבסוף יודע הדבר אינה בשריפה וזה אין לו שום טעם לכן פי' כשנתחללה ע"י זנות והודיענו שמלת תחל מלשון חלול ולא לשון התחלה: ז זיקה לשון קשירה ומלכיהם נהובים תרגום יונתן ומלכיהם זקוקין: ח דילפינן מבני אהרן דכתיב ראשיכם אל תפרעו מה להלן על האבל אף כאן על אבל ואיזה גידול פרע יותר משלשים יום דילפינן מנזיר דכתיב בו יהיה גדל פרע יהיה בגי' שלשים: ט ר"ל מדכתי' לא יבא ואין שייך ביאה אלא בדבר שיש לו תוך: י וא"ת והא בפ' חקת נ"כ כתיב במת בנפש ופירש רש"י בנפש זו רביעית דם ולמה לי תרי קראי. ויש לומר דכאן מדבר שמטמא באהל והתם מדבר שמטמא במגע: כ דהא כבר כתיב ועל כל נפשות מת לא יבא ועל כרחך זה בא ללמד שאינו מטמא אף לאביו ולאמו דאי דוקא לשאר בני אדם הוא דאתא פשיטא דהא אפילו כהן הדיוט היא אסור כדכתיב לנפש לא יטמא אלא על כל נפשות מת לא יבא לאסור בכ"ג אף מה שהתיר בכהן הדיוט דהיינו אביו ואמו ואם כן לאביו ולאמו לאיטמא למה ליה אלא ודאי לכך איצטריך דאי לאו לאביו ולאמו ה"א כיון דקרא דעל כל נפשות בנומר בא לאסור בכהן גדול אף מה שהתיר בכהן הדיוט ולעיל התיר לו גם כן מת מצוה ואביו ואמו וכאן בכהן גדול אסר לו הכל והו"אל ואסור לו מת מצוה בכהן ה"א אף באביו ואמו אם הם מת מצוה אסור לו ליטמא להן דדוחק הוא לחלק לכך חזר וכתב לאביו ולאמו לא יטמא לומר לך דאביו ואמו לא דמי כשאר אדם דלשאר אדם אסור ליטמא אפילו הוא מצוה ולאביו ולאמו כשהן מת מצוה מותר ליטמא להן כך מצאתי: ל פירש מקרא הזה ילפינן דהיינו מדכתיב ולא יחלל את מקדש אלהיו דאין לומר מדכתיב לא יצא דרשינן הכי איך יתכן לדרוש השתי דרשות מן המקרא הזה דהא שדרשו אינו הולך אחר המטה משמע בין בעבודה ובין שלא בעבודה ולפי המדרש האחר יחייב שיפרש בשעת עבודה:
וא"ת

יג · וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח :
יד · אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה
אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח
אִשָּׁה : טו · וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי
אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ : ס פ יז וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : יח · דַּבֵּר אֶל־
אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ
מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו :
יח כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב
אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ : · יט
אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד : ·
כ · אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ
גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ : · כא
· כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ
לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו
לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב : כב · לֶחֶם אֱלֹהָיו
מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל :
כג · אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ
לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי
יהוה

בעל הטורים

רע"ג רע"ד שלא יקח כ"ג אלמנ' וכו' : וכולא עולה י"ח רמז בן י"ח שנה לחופה : וכן וכולא כחתן יצא מחופתו :

שני

רע"ה רע"ו שלא יעבוד כהן בעל מום קבוע :

רע"ז שלא יכנס בעל מום בהיכל :

אונקלוס

יבמו' נ"ט אֱלָהֵיהּ עֲלוֹהִי אֲנָא יְיָ : וְהוּא אִתְּתָא
עיין בת"א בִּבְתוּלָהָא יִסַּב : אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא וְחַלִּילָא
מַטְעְיָא יָת־אִלֵּין לָא יִסַּב אֱלָהֵין בְּתוּלְתָּא מֵעַמֵּיהּ
עיין בת"א יִסַּב אִתְּתָא : וְלָא־יַחֵל זַרְעֵיהּ בְּעַמֵּיהּ אֲרֵי
עיין בת"א אֲנָא יְיָ מְקַדְּשֵׁיהּ : וּמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה
חולין כ"ד לְמֵימַר : מַלֵּיל עִם־אַהֲרֹן לְמֵימַר גְּבַר
מִבְּנָךְ לְדָרֵיהוֹן דִּיהֵי בֵיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא
קוּרְבָּנָא קֳדָם אֱלָהֵיהּ :
אֲרֵי כָל גְּבַר דְּבֵיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב גְּבַר עֲוִיר אוֹ
בכור' מ"ד חֲגִיר אוֹ חֲרִים אוֹ שְׂרִיעַ : אוֹ גְבַר דִּיהֵי
שם מ"ה בֵיהּ תְּבַר רַגְלָא אוֹ תְּבַר יְדָא : אוֹ גְבִין
עיין בת"א אוֹ דְוִקָא אוֹ חִלִּיז בְּעֵינוֹהִי אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן אוֹ
בכור' מ"א מְרִיס פַּחֲדִין : כָּל־גְּבַר דְּבֵיהּ מוּמָא
מ"ג מִזַּרְעָא דְאַהֲרֹן כַּהֲנָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא יָת־
שם מ"ג קוּרְבָּנַיָּא דַייָ מוּמָא בֵיהּ יָת קוּרְבַּן אֱלָהֵיהּ לָא
זבחי' ק"א יִקְרַב לְקָרָבָא : קוּרְבַּן אֱלָהֵיהּ מִקּוּדְשֵׁי
ק"ב קוּדְשַׁיָּא וּמִן־קוּדְשַׁיָּא יֵיכוּל : בְּרַם
ערוב' ק"ה לְפָרֻכְתָּא לָא יֵיעוֹל וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרַב אֲרֵי־
מוּמָא בֵיהּ וְלָא יַחֵל יָת־מַקְדְּשַׁי אֲרֵי אֲנָא יְיָ
מְקַדֵּשְׁהוֹן

שפתי חכמים

א וא"ת הא כבר פי' לעיל ואי רוצה לפרש גם כאן היה לו לפרש גם פי' שכי שפי' לעיל והיה לו לפרש ג"כ זונה דכתיב כאן · וי"ל כאן צריך לפרש הפי' של חללה דה"א דמיירי דוקא כשנתחללה מן הכהונה ע"י ביאת אחד מן הפסולים פי' אף שלא כדרכה · אבל בתולה שנולדה מן הפסולין לכהונה לא הוה חללה דדוקא כתיב וחללה זונה דמשמע חללה שהיא זונה דהא כתיב לפניו אלמנה וגרושה דמשמע אלמנה או גרושה א"כ גם בכאן היה לו לכתוב וזונה דמשמע או זונה או מדכתי' זונה בלא וי"ו משמע חללה שהיא זונה לכך הוצרך רש"י לפרש נולדה מפסולי כהונ' נ"כ מקרי חללה וזונה לא קאי אחלל' והא דלא כתיב וחללה וזונה ידלך המקרא לדבר כן כמו לעיל כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו היה לו לכתוב ולא זו : ב (כמ"י) ר"ל שבניו הזכרים מותרים ליטמא ולישא גרושה וכל כיוצא בזה : ג וא"ת למה לא פי' זה לעיל דכתיב לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קודש · וי"ל דלעיל ה"א כא דנקט לחם וגו' קאי על לחם הפנים שהיה בהיכל אבל הכא כתיב לא יקרב להקריב וגו' להקריב ל"ל אלא ע"כ בכל הקרבנות שמקריבים על תצא מיירי לכן הוצרך לפרש כל מאכל וכו' : ד דאל"כ לא יקרב למה לי דהא לעיל כתיב לא יקריב : ה פירש שחוטמו שקוע סמוך לעיניו עד שכשרוצה לכחול שתי עיניו אין חוטמו מעכבת מלכחול שתיהן יחד בכחילה אחת : ו וא"ל היינו פיסח · די"ל פיסח מיירי שאיבריו כשאר כל אדם אך שוק א' הוא יותר קצרה אבל שרוע הוא להיפך כי כל איבריו כשא' איברי' של אדם אך שוק אחד הוא יותר ארוך ולשון שרוע הוא מלשון כי קצר המצע מהשתרע : ז ר"ל שיש לו כעין חלזון או כמין נחש או כגרגיר של ענב בעיניו · יש שגורסין חלזון נחש ענבי ור"ל שיש לו כעין חלזון או נחש בעיניו וי"א ענב לשון ענבה דדרך של נחש שכורכת את עצמה ועניבה הוא לשון כריכה והכל הוא דבר א' : ח פחדים פירש ביצים : ט דאל"כ כל איש אשר בו מום שנית ל"ל הא לעיל כתיב איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום וגו' : י וא"ת והא רש"י פי' זה לעיל · וצ"ק דכאן מפרש כל מאכל ולעיל פי' דוקא מאכל אלהיו · וי"ל דלעיל מדבר בקרבן תמידין דהם נקראים להם שב' לחמי והכא מדבר בקדשי קדשים וה"א דלא מקרי לחם לכן פי' כל מאכל קרוי לחם : כ דאל"כ מה לו ולפרוכת עד שיזהיר הכתוב אלא שם : ל וא"ת תכ"ל לרש"י דלמא מזבח הפנימי · וי"ל דאי מדבר במזבח הפנימי אז לא צריך למכתב תו אל הפרוכת לא יבא דאם אסור ליקרב למזבח הפנימי

רש"י

ולא יחלל את מקדש · שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל : (יד) חללה · שנולדה מפסולי א כהונה : (טו) ולא יחלל זרעו · הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת ב כהונה : (יז) לחם אלהיו · מאכל אלהיו ג כל סעודה קרויה לחם כמו *עבד לחם רב : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב · אינו דין ד שיקרב כמו *הקריבהו נא לפחתך : חרום · *שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו ה כאחת : שרוע · שאחת מאבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה ו מחברתה : (כ) או גבן · שורצי"ליש בלעז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב : או דק · *שיש לו בעיניו דוק שקורים טילא כמו *הנוטה כדוק : או תבלל · דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ויפסק בסידה שהיא עוגל המקיף את השחור שקורי' פרוני"לא והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלול חיילין לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש ז ענבי* : גרב וילפת · מיני שחין הם גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ : ילפת · היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המית' והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקו' אחר קורא לגרב שחין לח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר *ובגרב ובחרס כשסומך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות* : מרוח אשך · לפי שתרגום מריס פחדין ח שפחדיו מרוססין שביצי' שלו כתותין פחדיו כמו *גידי פחדיו ישורגו : (כא) כל איש אשר בו מום · *לרבות שאר ט מומין : מום בו · בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו כשר : לחם אלהיו · כל מאכל י קרוי לחם : (כב) מקדשי קדשים · אלו קדשי הקדשים : ומן הקדשים יאכל · אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמר קדשים קלים *אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים : (כג) אך אל הפרכת · להזות שבע הזאות כ שעל הפרכת : ואל המזבח · החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ל ומפורש בתורת כהנים : ולא יחלל את מקדשי ·

דניאל א'
מלאכי א'
בכור' מ"ד
בכור' ל"ח
ישעי' מ'
בכור' נ"ח
דברי' כ"ח
בכור' מ"ד
איוב מ'
ת"כ
ת"כ
זבחי' ק"א

שאם

אונקלוס

תולדות אהרן

בכורו' מ"ג מקדשהון: ומליל משה עם־אהרן ועם־בנוהי ועם־כל־בני ישראל: ומליל יי עם־משה למימר: מליל עם־אהרן ועם־
עיין בת"א בנוהי ויתפרשון מקודשיא דבני־ישראל ולא יחלון ית־שמא דקודשי די אינון מקדשין קדמי אנא
זבחי' מ"ד יי: אימר להון לדריכון כל־גבר די־יקרב
מ"ה מכל־בניכון לקודשיא די יקדשון בני־ישראל
ב"כ ק"כ קדם־יי וסאובתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההוא
עיין בת"א מן־קדמי אנא יי: גבר מזרעא דאהרן והוא סגיר או דאיב בקודשיא לא ייכול
עיין בת"א עד די ידכי ודיקרב בכל־טמא נפשא או גבר די־
יבמו' ע"ד תפוק מניה שכבת זרעא: או גבר דיקרב
ע"ה בכל־ריחשא דיסתאב־ליה או באנשא דיסתאב־
עיין בת"א ליה לכל סאובתיה: אינש דיקרב ביה
עיין בת"א יהי מסאב עד־רמשא ולא ייכול מן־קודשיא
אלהן

אמור

יהוה מקדשם: כד וידבר משה אל־אהרן ואל־בניו ואל־כל־בני ישראל: פ

שלישי כב

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב דבר אל־אהרן ואל־בניו וינזרו מקדשי בני־ישראל ולא יחללו את־שם קדשי אשר הם מקדשים לי אני יהוה: ג אמר אלהם לדרתיכם כל־איש אשר־יקרב מכל־זרעכם אל־הקדשים אשר יקדישו בני־ישראל ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מלפני אני יהוה: ד איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל־טמא־נפש או איש אשר־תצא ממנו שכבת־זרע: ה או־איש אשר יגע בכל־שרץ אשר יטמא־לו או באדם אשר יטמא־לו לכל
טמאתו

בעל הטורים

רע"ח שלא יעבוד כהן טמא:

רע"ט שלא יאכל כהן טמא תרומה:

רש"י

שאם עבד עבודתו א מחוללת ליפסל: (כד) וידבר משה · המצוה הזאת: אל אהרן ובניו ואל בני ישראל · להזהיר בית דין על ב הכהנים*:
ת"כ (ב) וינזרו · אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר
יחזקאל י"ד *וינזרו מאחרי *נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי
ישעי' א' טומאתן ד"א וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי סרס המקרא ג ודרשהו: אשר הם מקדישים · לי לרבות קדשי כהנים עצמן: (ג) כל איש אשר יקרב · אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה ד וא"א לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמר כרת על האוכלין בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת"כ
זבחי' מ"ה *וכי יש נוגע חייב א"כ מה תלמוד לומ' יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבים עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתירו ה ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה ו כבר נדרשו במסכת שבועות אחת
שבועו' ז' לכלל אחת לפרט כו'*: וטומאתו עליו · וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתו' מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר על כרחך משמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו ז הכתוב מדבר וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה: ונכרתה · יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר ת"ל אני ה' בכל מקום אני: (ד) בכל טמא נפש · במי שנטמא במת: (ה) בכל שרץ אשר
ת"כ יטמא לו · בשיעור הראוי לטמא ח בכעדשה*: או באדם · ט במת: אשר יטמא לו · בשיעורו לטמא י וזהו כזית: לכל טומאתו · לרבות נוגע בזב וזבה כ נדה ויולדת: (ו) נפש

שפתי חכמים

הפנימי שהוא חוץ לפרוכת מכ"ש שאין רשאי ליקרב אל הפרוכת אבל אי מדבר במזבח החיצון שכיהם הוצרכו ליכתוב ומפרש כו':
א כלו' מקדשי שכ' בקרא אינו מקדש ממש אלא פירש עבודתו כי מלת מקדש נאמר על מקדש ממש וגם על העבודה הנעשה במקדש: ב דאל"כ מה לישראל כאן אבל אזהרת כהנים: ג ר"ל וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי אבל לא כמו שכתוב בקרא · ואי לא מסרס המקרא אלא אשר הם מקדישים לי כתוב אחר ולא יחללו ואשר הם מקדישים לי מרבה אני אפי' קדשי כהנים עצמן כדפי' רש"י בסמוך אם כן לפסוק אין הכרע דמצינו לפרש דלאו דולא תחללו קאי נ"כ על אשר הם מקדישים לי או אם אשר הם מקדישים לי קאי אאני ה' ויהיה פי' וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי אבל אותם אשר הם מקדישים לי אני ה' להפרע מהם אבל אינם בחילול וכו' הר"אם · ואני מצאתי בספר מוגה דהאי ד"א שגרם רש"י לעיל ט"ס וצריך להגיה האי ד"א למטה וכן היא הנירסא יפרשו מן הקדשי' בימי טומאתן וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישי' לי ולא יחללו את שם קדשי סרס המקרא ודרשוהו ד"א אשר וכו' ושמעתי לפ' דה"פ דלגירסא קמא פירש רש"י וינזרו מקדשי בני ישראל בימי טומאת' ולפי הד"א שפירש רש"י וינזרו וכו' פירש דקאי אבהמה שהקדיש' לקרבן הוזהרו הכהנים שלא יאכלו אותם אלא יקריבו אותן ע"ג מזבחו דל"ת מאחר דקדשים מותרים לכהנים אחר הקרבת מתיריו אם כן בהמה משהקדישה אותה תהא נמי מותרת לכן הזהיר על זה ולכן מסרס רש"י הקרא ודורש כאלו כתיב וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי דקאי על קריאת שם של הקדש: ד הכי גרסינן ולמדוה רבותינו בהיקש · ואי יש נוגע חייב אם כן כו' ר"ל אם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה אלא ע"כ צ"ל אין קריבה זו אלא אכילה: וא"ת לעולם אימא לך יקרב מיירי בנגיעה ודקשה לך אם כן לישתוק מן האכילה האמו' בצו את אהרן איצטרך דה"א אין עונשין מן הדין · וי"ל דוקא בעונש דיכי אד' אין עונשין מן הדין אבל בדיכי שאיס עונשין מן הדין: ה ר"ל אינו חייב אלא אם כן קירב דבר המתיר את הקרבן באכילה דהיינו חלב וזריקת דם: ו ר"ל לפי מה שפירשתי לעיל שהרי נאמר כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על וכו' · דמשמע דגם כרת זה מדבר באכילה וא"כ לפי זה מכ"ש קשה ג' כריתות למה לי הא כבר נדרשו: ז כלומר מדכתיב עליו כלומר שעדיין עליו שלא נטהר מטומאתה דאי אבשר קאי שאין לה טהרה במקוה היה לו לומר והוא טמא כלומר שאינו נטהר מטומאתו · והא דמקשה רש"י הכא אחר שפי' קריבה זו אכילה · י"ל בשלמא בלא זה היה לו לתרץ ג' כריתות חד לאיסור אכילה וחד לאיסור נגיעה וחד כרת לאוכלו קודם שקרב מתיריו · אבל השתא דפי' רש"י דאין חייב על הנגיעה ואין חייב אלא אחר שקרבו מתירו א"כ קשה ג' כריתות למה לי וכו': ח דאל"כ לא ליכתוב אלא או איש אשר יגע בכל שרץ ותו לא ואשר יטמא לו למה לי אלא דלא תימא דוקא נוגע בשרץ שלם: ט וא"ת והלא טומאת מת צריך שבעה וכאן כתיב שלא צריך אלא רק הערב שמש כמו טומאת שרץ שכ' וטמא עד הערב · וי"ל לא בא אלא ללמד טומאת מת מטומאת שרץ מה טומאת שרץ צריך הערב שמש שלא תאמר חשככם מקצת היום שבעה הוא טבול לפי שמקצת היום ככולו · מצאתי: י דאל"כ אשר יטמא לו למה לי מאו באדם לכל טומאתו שמעינן ליה: כ שאע"פ שאינם מטומאת מת שמיירי ביה קרא מ"מ הם בכלל לכל טומאתו שכל אלה טומאת אדם הם:

א ר"ל

ויקרא כב

טֻמְאָתוֹ : ו נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה
עַד־הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ
בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם : ז וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר
וְאַחַר יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא :
ח נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־
בָהּ אֲנִי יְהוָה : ט וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי
וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי
יְהוָה מְקַדְּשָׁם : י וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל
קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ :
יא וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא
יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ :
יב וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא
בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל : יג
וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ
וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ
תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ : יד
וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו
ונתן

בעל הטורים

ר"פ ר"פא רפ"ב רפ"נ שלא יאכל זר תרומה וקדשים ולא התושב והשכיר של כהן וכו' :

כנעוריה מלא וי"ו לומר לך שאין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים בלבד :

אונקלוס

תולדות אהרן

אֱלָהֵן אַסְחֵי בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא : וּבְמֵיעַל — עיין בת"א
שִׁמְשָׁא וְיִדְכֵּי וּבָתַר כֵּן יֵיכוֹל מִן קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי — יבמו' ע"ד
לַחְמֵיהּ הוּא : נְבִילָא וּתְבִירָא לָא יֵיכוֹל — עיין בת"א
לְאִסְתַּאָבָא בַהּ אֲנָא יְיָ : וְיִטְּרוּן יָת
מַטְּרַת מֵימְרִי וְלָא יְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא וִימוּתוּן — חולין ק'
בֵּיהּ אֲרֵי יְחַלְּלוּנֵיהּ אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁהוֹן : — נדה מ"ב / סנה' פ"ב
וְכָל חִלּוֹנֵי לָא יֵיכוֹל קוּדְשָׁא תּוֹתָבָא דְכָהֲנָא — עיין בת"א
וַאֲגִירָא לָא יֵיכוֹל קוּדְשָׁא : — עיין בת"א
וְכָהֲנָא אֲרֵי יִקְנֵי נְפַשׁ קִנְיַן כַּסְפֵּיהּ הוּא יֵיכוֹל — עיין בת"א
בֵּיהּ וִילִידֵי בֵיתֵיהּ אִנּוּן יֵיכְלוּן בְּלַחְמֵיהּ : — עיין בת"א
וּבַת כָּהֲנָא אֲרֵי תְהֵי לִגְבַר חִילוֹנַי הִיא — עיין בת"א
בְּאַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא לָא תֵיכוֹל : וּבַת — עיין בת"א
כָּהֲנָא אֲרֵי תְהֵי אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא וּבַר לֵית — עיין בת"א
לַהּ וּתְתוּב לְבֵית אֲבוּהָא כְּרַבְיוּתַהּ מִלַּחְמָא — עיין בת"א
דַאֲבוּהָא תֵּיכוֹל וְכָל חִילוֹנַי לָא יֵיכוֹל בֵּיהּ : — יבמו' פ"ט
וּגְבַר אֲרֵי יֵיכוֹל קוּדְשָׁא בְּשָׁלוּ וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ — עיין בת"א
עֲלוֹהִי

רשי

(ו) נפש אשר תגע בו · באחד מן הטמאים א הללו : (ז) ואחר יאכל מן הקדשי' · *נדרש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה ב בהערב השמש : מן הקדשים · ולא כל הקדשים : (ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה · לענין הטומאה הזהיר כאן ג שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא ד אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה : (ט) ושמרו את משמרתי · מלאכול תרומה ה בטומאת הגוף : ומתו בו · *למדנו שהיא מיתה ו בידי שמים : (י) לא יאכל קדש · *בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה : תושב כהן ושכיר · תושבו של כהן ושכירו ז לפיכך תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש ח בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו : (יא) וכהן כי יקנה נפש · עבד כנעני שקנוי ט לגופו : ויליד ביתו · אלו בני השפחות ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו ועוד למד ממקר' אחר כל טהור בביתך וגו' בספרי : (יב) לאיש זר · ללוי י וישראל : (יג) אלמנה וגרושה · מן האיש הזר : וזרע אין לה · כ ממנו * : ושבה · הא אם יש לה זרע ממנו ל אסור' בתרומ' כל זמן שהזרע קיים : וכל זר לא יאכל בו · לא בא אלא להוציא את האונן שמות' בתרומ' זרות אמרתי לך ולא אנינות : (יד) כי יאכל קדש · מ תרומ' : ונתן לכהן את הקדש · דבר

יבמו' ע"ד · סנה' פ"ג · סנה' פ"ב · יבמו' פ"ט

שפתי חכמים

א ר"ל דה"ל נפש אשר תגע בהם : ב פי' הא' מן הקדשים ולא כל הקדשים דמשמע מקצת קדשים בקדשי תרומה מיירי : ג דק"ל הא כבר כתיב נבילה וטריפה לא יאכל · והא דקאמר לענין טומאה הזהיר וכו' פירש לא בא להזהיר על אכילתה אלא רק לענין הטומאה לומר שאם אכל וכו' ומה שאמר אלא טומאות אכילה בבית הבליעה עיין לעיל בפרשת אחרי מות בפסוק אשר תאכל נבלה : ד וא"ת מה צריך רש"י לנקוט בהמה שאין מטמאה כן היה לו לומר שאם יאכל נבלות עוף טהור שיש לו טומאת אכילה בבית הבליעה · וי"ל שרש"י רוצה להוכיח מה שנקט נבילת עוף טהור ולא נקט נבלת בהמה משום דבקרא כתיב נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה באכילה ר"ל באכילתה מטמאה ואין מטמאה במגע ובמשא ואי מדבר בנבלת בהמה הא מטמא נ"כ במגע ובמשא בשלמא אי מדבר בנבילת עוף אתי שפיר דמטמא דוקא באכילה לפי שאם יאכל נבילות עוף טהור אין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה כו' : ה פי' ושמרו אלעיל קאי דמיירי בתרומה כדפי' רש"י לעיל : ו הקשה הרא"ם יש לתמו' מהיכן למדו שהיא במיתה בידי שמים והלא ק"ל כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק וכו' והניח הדבר בצ"ע · וי"ל דע"כ מיתה דהכא בידי שמים היא דהא קדשים שהם חמורים מתרומה דהא אסור לאכול קדשי' בהערב שמש אפ"ה אם אכל קדשי' בטומאת הגוף אינו חייב מיתה בידי אדם דילפינן אכילת קדשים מביאת מקדש בהיק' כדלעיל בפרשת כי תזריע וביאת מקדש בטומאה הוא בכרת דכתיב ונכרתה כי את מקדש ה' טמא תרומה הקל לא כ"ש שאין חייב מיתה בידי אדם · ועי"ל דרש"י פי' לעיל בפרשת כי תזריע בכל קודש לרבות את התרומה ש"מ מיתה שנ' בתרומה הוא כרת כמו אכילת קודש · ועי"ל דקרא דייקא דכתיב ומתו בו וגו' אני ה' דקשה למה לי אני ה' אלא אני ה' מוסב לתחילת המקרא על ומתו בו ונומר אני ה' כלומר ליפרע שאמית אותו והיינו מיתה בידי שמים : ז פי' לא תושב שהוא כהן וכן שכיר דאטו משום קניין שנים הפסיד כהונתו : ח ואין להקשות אם כן לכתוב תושב שקנוי לו על היובל ואפ"ה אין אוכל בתרומה ואז לא איצטריך למכתב שכיר שאינו אוכל כיון שיוצא בשש די"ל דאי לא כתיב שכיר היה מוקמינן קרא אמשתבר וה"א תושב זה הקנוי קנין שנים שיוצא בשש מ"ה אינו אוכל · אבל נרצע שקנוי לו עד היובל אוכל בתרומה לכך איצטריך תושב ושכיר : ט דק"ל הא בפסוק שלפניו משמע שאין גופו קנוי לו וכאן כתיב כי יקנה ונומר · ומתרץ דלעיל מדבר בעבד עברי וכאן מדבר בעבד כנעני : י דק"ל פשיטא תהיה לאיש זר דהא אסורה לקרוביה ומתרץ דלוי וישראל כקרא זר אצלה : כ כלומר אע"פ שיש לה זרע מאיש אחר שהוא כהן אפ"ה לא תאכל אם יש לה זרע ממנו : ל אף על פי שפשוט הוא הוצרך כאן מפני שאין כוונת התורה אלא להודיע ההיתר כמובן מן הקרא וכאלו אמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגו' ולה זרע ממנו לא תאכל בתרומה : אבל אחר מיתתו חוזרת אף על פי שלא יבמה אם מת בעלה ואחר כך מת הבן הרי הוא כמי ואינה חוזרת להזקק ליבם אפ"ה לענין התרומה אינה חוזרת ואינו נחשב כמי מלכתיב וזרע אין לה כך מפורש ביבמו' פ"ז : מ משום דכל הפרשה כולה בתרומה מיירי ולא כהרא"ם שפי' מג"ש דקדש קדש דכתיב גבי מעשר בערתי הקדש מן הבית :

דק"ל

אמור

ונתן לכהן את הקדש: טו ולא
יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו
ליהוה: טז והשיאו אותם עון
אשמה באכלם את קדשיהם כי אני יהוה
מקדשם: פ יז וידבר יהוה
אל משה לאמר: יח דבר אל אהרן
ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלהם
איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל
אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל
נדבותם אשר יקריבו ליהוה לעלה:
יט לרצנכם תמים זכר בבקר
בכשבים ובעזים: כ כל אשר
בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם:
כא ואיש כי יקריב זבח שלמים
ליהוה לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן
תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו:
כב עורת או שבור או חרוץ או
יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה
ליהוה ואשה לא תתנו מהם על המזבח
ליהוה: כג ושור ושה שרוע
וקלוט נדבה תעשה אתו ולנדר לא ירצה:
כד ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא
תקריבו ליהוה ובארצכם לא תעשו:

אונקלוס

עיין בת"א — עלוהי ויתין לכהנא ית קודשא: ולא
עיין בת"א — יחלון ית קודשיא דבני ישראל ית דיפרשון
יבמה' כ' — קדם יי: ויקבלון עליהון עוין וחובין
במיכלהון בסואבא ית קודשיהון ארי אנא
פסחי' מ"ג — יי מקדשהון: ומליל יי עם משה למימר: מליל
תמור' ו' — עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר
עיין בת"א — להון גבר גבר מבני ישראל ומן גיוריא בישראל
מנחו' ק"ד — דיקריב קורבניה לכל נדריהון ולכל נדבתהון
נזיר כ"ה — דיקרבון קדם יי לעלתא:
מנחו' ע"ג — לרעוא לכון
נזיר ס"א — שלים דכר בתוריא באימריא ובעזיא:
כל דביה מומא לא תקרבון ארי לא לרעוא
עיין בת"א — יהי לכון: וגבר ארי יקריב נכסת
קודשיא קדם יי לפרשא נדרא או לנדבתא
בתורי או בענא שלים יהי לרעוא כל מומא
לא יהי ביה: עויר או תביר או פסיק
מנחו' כ"ו — או יבלו או גרבן או חזזן לא תקרבון אלין
בכור' ל"ג — קדם יי וקורבנא לא תתנון מנהון על
נ"ט — מדבחא קדם יי: ותור ואימר יתיר
עיין בת"א — וחסיר נדבתא תעביד יתיה ולנדרא לא יתרעי:
יומא ס"ג — ודמריס ודריס ודשליף ודגזיר לא תקרבון
תמור' ז' — קדם יי ובארעכון לא תעבדון: ומיד
עיין בת"א — בר
עיין בת"א

בעל הטורים

רפ"ד שלא לאכול טבל וכו':

רביעי

י"א פעמים הזכיר קדשי' בזאת הפרשה כנגד י"א דברים שבין תרומה לקדש: ג' תלא בתו' ד' וחסר:

ר"פה שלא להקדיש בעלי מומי' להקריב למזבח וכו':

רפ"ו להיו' כל קרבן תמים:

רפ"ז שלא ליתן מום בקדשים:

רפ"ח רפ"ט ר"צ שלא לשחוט בעלי מומין לשם קרבן: רצ"א שלא לזרק וכו':

רש"י

ת"כ — *דבר הראוי להיות קדש [א] שאינו פורע לו מעות אלא
פירות של חולין והן נעשין תרומה: (טו) ולא
יחללו וגו' • להאכילם לזרים: (טז) והשיאו אותם •
את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם שהובדלו
לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהן • וא"ת באכלהן
בטומאה שלא לצורך [ב] תרגמו כן: והשיאו אותם •
זה אחד משלש' אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתור'
במדב' ו' — שמדברי' באדם עצמו וכן *ביום מלאת ימי נזרו יביא
דברי' ל"ד — אותו הוא יביא את עצמו וכן *ויקבור אותו בגיא
הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי: (יח) לנדריהם •
חולין כ' — *הרי [ג] עלי: נדבותם • הרי [ד] זו: (יט) לרצונכ' •
הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם
לרצון אפי"ימנטרליצו ואיזהו הראוי לרצון • תמים
זכר בבקר בכשבים ובעזים אבל בעולת העוף אין צריך
תמות זכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר:
(כא) לפלא נדר • להפריש [ה] בדיבורו: (כב) עורת •
שם דבר של מום [ו] עורון בלשון נקבה שלא יהא בו
מום של עורת: או שבור • לא [ז] יהיה: חרוץ •
בכורו' ל"ח — *ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה
או נפגמה: יבלת • ורו"ה בלעז: גרב • מין
תוספ' — חזזית וכן ילפ' ולשון ילפת כמו *וילפת שמשון שאחיזה
בו עד יום מיתה שאין לה רפואה: לא תקריבו •
שלשת פעמים להזהיר על הקדשתן ועל שחיטתן ועל
תמור' ז' — זריקת דמן *: ואשה לא תתנו • אזהרת הקטרתן:
(כג) שרוע • אבר גדול מחבירו: קלוט • פרסותיו
ת"כ — [ח] קלוטות: נדבה תעשה אותו • לבדק הבית: ולנדר • *למזבח: לא ירצה • אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה [ט] הקדש
בכור' ל"ט — המזבח: ומעוך וכתות ונתוק וכרות • בביצים או בגיד: (כד) מעוך • ביציו מעוכין ביד: כתות • כתושי' יותר ממעוך *נתוקי'
תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש: וכרות • כרותין בכלי ועודן בכיס:
שמות ך' — ומעוך • תרגום ודמריס זהו לשונו בארמית לשון כתישה: וכתות • תרגומו ודריס כמו *הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות
וכן קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו •

שפתי חכמים

[א] דק"ל הא כבר אכל התרומה כיון שצריך לשלם ולמה כתיב ונתן לכהן את הקדש: [ב] פי' נראה שלעת המתרגם היה. שלא יחללו מוסב למעלה אל וינזרו מקדשי בני ישראל כלומר יזהרו בהם שלא יחללום וישיאו את עצמן עון כשיאכלו' בטומאה ולפיכך כתב ואין צורך כי כבר אפשר שיפרש ולא יחללו על ענייננו שלא יאכילו לזרים הרא"ם: [ג] ר"ל ואם הפריש ונאבד קודם הקרבה חייב באחריותו: [ד] ואם נאבד אינו חייב באחריותו: [ה] שלא תאמר אם חשב בלבו להביא נדר יביא נדר • ל"פ להפריש וכו' וא"ת מ"מ למה לרש"י למנקט בדבורו כיון שפי' להפריש פשיטא שבדבורו הוא • וי"ל שלא תאמר שהפריש בהמה ואם כן לא יהיה הפרש בין נדר לנדבה ל"פ בדיבורו אם אומר הרי א או הרי עלי: [ו] פי' אין עורת תואר לנקבה כלומר בהמה עורת שהרי כל העניין הזה הוא בלשון זכר רק הוא שם דבר כמו עורון הוא בלשון זכר וגם עורת הוא בל' נקבה כאלו אחר לא יהא בו מום של עורת: [ז] והא דלא נקט רש"י לא יהא בו שבור כמו שנקט גבי עורת משום דשבור הוא שם התואר כלומר הקרבן לא יהיה שבור מ"ה אינו נופל עליו אלא לשון לא יהיה אבל כשיהיה שם דבר של עורון נופל עליו לשון בו לא יהיה כלומר לא יהיה בו המום של עורת: [ח] ר"ל בהמה שמפרסת פרסה וברגל אחד פרסותיו קלוטות ואינה סדוק' כשאר פרסות רגלים אלא שדומה רגליו לשל סוס ולשל חמור: [ט] רש"י רוצה להוכיח בזה שלא תקשה מנ"ל דנדבה תעשה אותה לבדק הבית ולנדר לא ירצה היינו למזבח דלמא איפכ' • ומתרץ איזה הקדש כו' הוי אומר זה הקד' המזבח הלכך מה שכתיב לא ירצה מדבר במזבח וממילא מה שכתיב נדבה תעשו מדבר בהקדש בדק הבית • והרא"ם פי' מפני שרוב נדבות הם לבדק הבית ורוב נדרי' למזבח לכן קרא בדק הבי' בשם נדבה ושל מזבח נדר:

[י] שלא

כה וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־
לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם
מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם: ס כו
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כז
שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים
תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן
אִשֶּׁה לַיהוָה: כח וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ
וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד: כט
וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ:
ל בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה: לא
וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֺתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה:
לב וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם:
לג הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה: ס פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
דבר

בעל הטורים

רנ"ב שלא להקריב קרבן וכו':

רנ"ג שיהיה הקרבן מבן ח' וכו':

רנ"ד שלא לשחוט בהמה ובנה כו':

רנ"ה רנ"ו שלא לעשות דבר שיתחלל שם שמים ומצות קדוש הש"י וכו':

כג
חמישי

אונקלוס

ומיד בר עממין לא תקרבון ית קורבן אלהכון מכל אלין ארי חבולהון בהון מומא בהון לא לרעוא יהון לכון: ומליל יי עם משה למימר: תור או אימר או עזא ארי יתיליד ויהי שבעא יומין בתר אמיה ומיומא תמינאה ולהלא יתרעי לקרבא קורבנא קדם יי: ותורתא או שיתא לה ולברה לא תכסון ביומא חד: וארי תכסון נכסת תודתא קדם יי לרעוא לכון תכסון: ביומא ההוא יתאכיל לא תשארון מניה עד צפרא אנא יי: ותטרון פקודי ותעבדון יתהון אנא יי: ולא תחלון ית שמא דקודשי ואתקדש בגו בני ישראל אנא יי מקדשכון: דאפיק יתכון מארעא דמצרים למהוי לכון לאלהא אנא יי: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם
בני

תולדת אהרן

עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
יומא ס"ב
עיין נת"א
עיין נת"א
סנה' ע"ד
ברכו' כ"א
מגילה כ"ג
סנה' ע"ד

רש"י

דבר זה לסרס שוס בהמה וחיה ואפילו טמאה [א] לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארצכם שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ [ב] שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: (כה) ומיד בן נכר· נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לו בעל מום [ג] ואע"פ שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות· * אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם * לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם· חבולהון: לא ירצו לכם· לכפר [ד] עליכם: (כז) כי יולד· פרט ליוצא דופן: אותו ואת בנו· * נוהג בנקבה לאסור לשחוט האם והבן או [ה] הבת ואינו נוהג בזכרים [ו] ומותר לשחוט האב והבן: (כח) אותו ואת בנו· * אף בנו ואותו [ז] במשמע: לרצונכם תזבחו· תחלת זביחתכם הזהרו שתהיו לרצון לכם ומהו הרצון ביום ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון· דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואף על פי שפרט לנאכלים לשני ימים [ח] חזר ופרט לנאכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן: (ל) ביום ההוא יאכל· לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לה זמן אכילה כבר כתוב * ובשר זבח תודה שלמיו וגו': אני ה'· דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך: (לא) ושמרתם· * זו [ט] המשנה: ועשיתם· זה המעשה: (לב) ולא תחללו· לעבור על דברי מזידין [י] ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי [כ] מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר * והן לא ידיע להוא לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוא לך וגו': (לג) המוציא אתכם· על מנת כן: אני ה'· נאמן לשלם שכר:
(ג) דבר

תמורה ז'
חולין י"ב
ת"כ
חולין ע"ח
חולין פ"ב
ויקרא ז'
ת"כ
דניאל ג'

שפתי חכמים

[א] שלא תקריבו בארצכם מצוה וכתות שהרי אין הקרבה בח"ל אלא מאי לא תעשו הסירוס לכל הוא לקאמר: [ב] פי' שאי אפשר לומר שפירש ובארצכם לא תעשו הוא שלא יכהגו באיסור הסירוס אלא בארץ ולא בח"ל אבל לא לרבות כל שבארציכם דהיינו אף הטמאה· דהא הסירוס חובת הגוף היא ואינה תלויה בארץ אלא ע"כ לא בא אלא לרבות אפילו בהמה טמאה רא"ם: [ג] פי' דוקא לקרבן יחיד שהביאו לכהן להקריבו אז לא יקבלו בעל מום אבל אם הם תמימים יקבלו כמו שפי' רש"י איש איש לרבות עובדי אלילים וכו': [ד] פי' דהלא ירצו לכם משמע שהם אינם מקובלים לכם ואינו נופל לומר על זה מלת לכם אם לא שיוסיף מלת לכפר גם שינה מלת לכם וכתב עליכם כי עם מלת כפרה אינם נופלת רק לשון על כמו ונרצה לו לכפר עליו: [ה] דילפינן משלוח הקן כדלקמן ומה התם אף הנקיבות בכלל דהא כתיב אם על האפרוחי' שכולל בין זכרים בין נקבות ה"ה ה"נ ל"ש זכרים ול"ש נקבו': [ו] דילפינן במה מצינו משילוח הקן דתנו' אותו ואת בנו נאמר' בבנים ובאבו' ומצות שלוח הקן נאמר' בבנים ובאבות מה להלן בבנים ואם דכתיב והאם רובצת אף הכא בנים ואם· וא"ת ה"ל אותה ואת בנה· וי"ל כיון שכתיב לפניו שור או שה לשון זכר נקט כמי אותו ואת בנו דסמיך ליה לשון זכר: [ז] ר"ל אם שחט בנה קודם הוא ג"כ חייב מלכתיב לא תשחטו משמע דמצינן שני שוחטי' חייבין בין השוחט האם בן השוחט הבת והיכן מצינו יע"כ צ"ל דמיירי כגון ששחט זה האם ושני' האחרים שחט כ"א בתה דזה פשיטא הוא דשנים אחרונים חייבים דהא תרווייהו אותו ואת בנו נינהו אלא ודאי כך מצינו כגון ששחט אחד פרה ואחד שחט אמה דהוא חייב ואח' שחט בתה אע"פ שהראשון ששחט בת' קודם ולמה יתחייב מי ששחט האם אלא לאו ש"מ אף אם שחט בנו קודם ואחר כך אותו חייב: [ח] בפר' צו דכתיב ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה· חזר ופר' בנאכלים וכו' שהשלמים האמורים כאן הם שלמים הנאכלין ליום אחד: [ט] ר"ל משנה ושומר כל המצות בלב ואח"כ ועשיתם זה המעשה בלב כי לעולם הפעולה אחר המחשבה דהיינו השמירה בלב: [י] ר"ל מי שרוצה להעבירך על הדת אל תשמע לו לעבור על דברי: [כ] בשלמ' בלא זה ה"א חלא על השוגג ומזהיר וקאי על האדם שיזהר שלא יבא לידי איסור חמור שהוא מזיד ולא לידי איסור קל כגון השוגג אבל השתא שפי' דמיירי בקרא במזידין אם כן ונקדשתי ל"ל:
א הכי

אמור

ב דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם מועדי יהוה אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי:
ג ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא ליהוה בכל מושבתיכם: פ
ד אלה מועדי יהוה מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם:
ה בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח ליהוה:
ו ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות ליהוה שבעת ימים מצות תאכלו:
ז ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו:
ח והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו: פ
ט וידבר יהוה אל משה לאמר:
י דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן:
יא והניף את העמר לפני יהוה לרצנכם ממחרת השבת יניפנו הכהן:
יב ועשיתם

אונקלוס

בני ישראל ותימר להון מועדיא דיי דתערעון יתהון מערע קדיש אלין אנון מועדיא:
ששתא יומין תתעביד עבידתא וביומא שביעאה שבא שבתא מערע קדיש כל עבידא לא תעבדון שבתא היא קדם יי בכל מותבניכון:
אלין מועדיא דיי מערע קדיש דתערעון יתהון בזמניהון:
בירחא קדמאה בארבעת עשרא לירחא בין שמשיא פסחא קדם יי:
ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין חגא דפטיריא קדם יי שבעא יומין פטירא תיכלון:
ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון:
ותקרבון קורבנא קדם יי שבעא יומין ביומא שביעאה מערע קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון:
ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תעלון לארעא דאנא יהב לכון ותחצדון ית חצדה ותייתון ית עומרא ריש חצדכון לכהנא:
וירים ית עומרא קדם יי לרעוא לכון מבתר יומא טבא ירימיניה כהנא:
ותעבדון ביום ארמתכון

תולדת אהרן: ג יו"ה כ"ד | ד חולין ק"א | ה ר"ה כ"א | כ"נ כ"ד | כ"ה | ז סוכה כ"ז | כ"ח | י מנחו' פ"ד | עיין בת"א | עיין בת"א | שמות י"ן | מנחו' ס"א | מנחות ס"ו

רש"י

(ב) דבר אל בני ישראל מועדי ה' · עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם שמעברים את השנה [א] על גליות שנעקרו ממקומ' לעלות לרגל ועדין לא הגיעו לירושלם: (ג) ששת ימים · מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתו' וכל המקיים את המועדו' מעלין עליו כאלו קיים את השבתות: (ד) אלה מועדי ה' · למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר [ב] בקדוש החדש: (ה) בין הערבים · משש שעות [ג] ולמעלה: פסח לה' · הקרבת קרבן [ד] ששמו פסח: (ח) והקרבתם אשה וגו' · הם המוספין האמורי' בפרשת פנח' ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספי' מעכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה' · מכל מקום אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשי': שבעת ימים · כל מקום שנאמר שבעת הם דבר הוא שבוע של ימים [ה] שטיינא בלעז וכן כל לשון שמונה שמת חמשת שלשת: מלאכת עבודה · אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה [ו] וכולי: (י) ראשית קצירכם · שתהא ראשונה [ז] לקציר: עומר · עשירית האיפה כך היתה [ח] שמה כמו *וימודו בעומר: (יא) והניף · *כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד [ט] מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור [י] טללים רעים: לרצונכם · אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם: ממחרת השבת · *ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית [כ] אי אתה [ל] יודע איזהו: (יב) ועשיתם

שפתי חכמים

[א] הכי גרסינן עשה המועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם ר"ל שיהיו רגילים לעלות לרגל ומפרש והולך כיצד שמעברין כו' · כיון שנעקרו ממקומן מעברין דאם לא יעברו לא יוכלו לעלות ולהגיע לירושלים אלא עד אחר הרגל ובשנה הבאה לא ירצו לעלות לרגל דסבורין שאינן יכולין לבא לירושלים קודם הרגל הלכך מעברין · ועיין בסנהדרין דף י"א: [ב] ר"ל לעיל כתיב מועדי ה' אשר תקראו אותם וקרינן אתם ר"ל דתלי הכל בב"ד אם מעברין השנה מעובר ואם לאו אינו מעובר וכאן נ"כ כתיב מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם משמע דתלי בב"ד שאם קדשוהו מקודש ואם לאו אינו מקודש: [ג] ר"ל דבתחילת היום עד שש שעות מאיר היום ביותר וכשיגיע משש שעות ולמעלה אינו מאיר כל כך כבתחילה וא"כ משש ואילך נקרא ערב וכשיקרב הלילה שהוא מאפיל ביותר זהו ערב ממש נמצא משש שעות ואילך עד הלילה נקרא הכל בין הערבים: [ד] דפסח לא קאי א"ט אלא אהקרבת כו': [ה] והכוונ' בזה כי שבעה הוא שם תואר לקבוץ שבע' שהם בעלי חומר או ב"ח או צמחים או דומם אבל השבוע מורה על השבעה המופשטים מן החומר כמו הגבורה והחכמה שהם מופשטים מהחומר לא כמו הגבור והחכם שהוא מורה על הכל עם החומר ומפרש אחריו ממה הוא הקבוץ מימים ועיין בפרש' בא: [ו] ומתרץ דבחול המועד מותר דבר האבוד משמע דבי"ט עצמו אפילו דבר האבוד אסור: [ז] כלומר שלא יהא רשו' לישראל לקצור שדותיהם עד שיקצור העומר תחילה לכל הנקצרים ולא שתפרש ראשי' קצירכם כלומר דוקא מראשית קציר השדה תקריבו העומר אבל לא מסוף קציר השדה או מאמצע: [ח] כלומר שם המדה המכולה בתוכה עשירית האפה קרוי עומר: [ט] וא"ת מנ"ל לרש"י דתנופה הוא כאמור נ"כ על מעלה ומוריד · יש לומר דילפינן ג"ש הניף הונף דכתיב בפרשת תצוה אשר הונף ואשר הורם והתם מוליך ומביא מעלה ומוריד דהונף הייננו מוליך ומביא דהוא לשון הנפה בסודרין שעשו להבריח הזבובים שמוליכים ומביאים אותו והורם היינו מעלה ומוריד דהור' לשון הרמה ואם תנביה צריך אתה להורידו אף כאן כן: [י] ר"ל שיהיה הטל לברכה ולא לקללה: [כ] כל שבת נקרא שבת בראשית ע"ש ששבת בו הקב"ה ממעשה בראשית: [ל] ואף ע"פ שזאת היא הראיה פרוכה והביא שם ראיות אחרות מ"מ הביא ראיה זו משום שהיא תשובה לדברי צדוקים וביתוסין מ"ה הביא ראיה זו:

בעל הטורים

רנ"ז רנ"ח רנ"ט ש' מצות שבית' ביום ראשון של פסח ומצו' שביתה ביו' ז' כו' ושלא לעשות מלאכ' וכו':

ש"א מצות הקרבת העומר וכו':

ויקרא כג

· ועשיתם ביום הניפכם את העמר
כבש תמים בן שנתו לעלה ליהוה: יג
· ומנחתו שני עשרנים סלת בלולה בשמן אשה
ליהוה ריח ניחח ונסכה יין רביעת ההין: ·
יד · ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד
עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם
חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם: ·
פ טו · וספרתם לכם ממחרת השבת
מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות
תמימת תהיינה: טז · עד ממחרת השבת
השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה
חדשה ליהוה: יז · ממשבתיכם
תביאו לחם תנופה שתים שני עשרנים סלת
תהיינה חמץ תאפינה בכורים ליהוה: ·
יח · והקרבתם על הלחם שבעת
כבשים תמימם בני שנה ופר בן בקר אחד
ואלים שנים יהיו עלה ליהוה ומנחתם ונסכיהם
אשה ריח ניחח ליהוה: · יט · ועשיתם
שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה
לזבח שלמים: כ · והניף הכהן אתם
על

אונקלוס

ארמותכון ית עומרא אימר שלים בר שתיה לעלתא קדם יי: ומנחתיה תרין עשרונין סולתא דפילא במשח קורבנא קדם יי לאתקבלא ברעוא ונסכיה חמרא רבעות הינא: ולחם וקלי ופירוכן לא תיכלון עד כרן יומא הדין עד איתואיכון ית קורבנא דאלהכון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון: ותמנון לכון מבתר יומא טבא מיום איתואיכון ית עומרא דארמותא שבע שבוען שלמן יהוין: עד מבתר שבועתא שביעתא תמנון חמשין יומין ותקרבון מנחתא חדתא קדם יי: ממותבניכון תייתון לחם ארמותא תרתין גריצן תרין עשרונין סולתא יהוין חמיע יתאפיין בכורין קדם יי: ותקרבון על לחמא שבעא אימרין שלמין בני שנה ותור בר תורי חד ודכרין תרין יהון עלתא קדם יי ומנחתהון ונסכיהון קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ותעבדון צפיר בר עזין חד לחטאתא ותרין אימרין בני שנה לנכסת קודשיא: וירים כהנא יתהון על לחם בכוריא ארמא קדם יי
על

בעל הטורים

ש"ב ש"ג ש"ד שלא לאכול לא מתבואה חדשה כו' :

ש"ה ש"ו מנו' ספיר' העומר ומנו' הקרבת שתי הלחם :

ל' ומלא וי"ו קדמאה:

על הלחם ב' במס' הכא ואידך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם ע"כ והקרבת' על הלחם שבעה כבשים כי אכילת מזבח מעין אכילת האדם כדאמרינן בני נסכי' מה אכיל' אדם אכילה מרובה משתיי' וכו' :

שפתי חכמים

א דק"ל הא בפרשת פנחס מנה הקרבנות המוספין כמו שפי' רשי ולמה לא מנה נ"כ כבש זה · ומתרץ דכבש זה לא בא למוספין אלא חובה לעומר בא : ב כלומר לא המנחה בפני עצמה האמורה בפרשת ויקרא מדכתיב בתריה ונסכו יין רביעית ההין וכיון דיין הוא יין הנסכים ודאי מנחה היא נ"כ מנחת נסכים אע"פ שהיא שני עשרונים ומנחת נסכים לכבש הוא עשרון אחד אפ"ה הוא מנחת נסכים אלא שהיא כפולה : ג דק"ל דאי שבת ממש א"כ שבע שבתות לא יהיה חמשים יום אלא מ"ט יום: ד ר"ל כיון שאין מונין אלא מ"ט יום כילך. מיום' מה שכתוב נקרא נ' יום · ומתרץ דחמשים לאו אספירה קאי אלא אהקרבה קאי ביום הנ' תקריבוהו ויחסר בי"ת כאלו אמ' ביום החמישי' הקריבוהו : ה ר"ל היא תחילה מן השעורין ועומר תחילה מן החטים : ו פי' אין התנופה הזאת מאותה תנופה שאמר מוליך ומביא וכו' · כי אותה תנופה היא אחר ההבאה וזאת התנופה היא קודם ההבאה כדכתיב מאלהם התנופה תביאו שהתנופה קודם ההבאה הלכך ע"כ צריך להיות תנופה דהכא מלשון הרמה והפרשה המורמת לשם גבוה : ז לא ראשונה לנקברים אלא היא עצמה היא בכורים להיות ראשונה לכל המנחו' דאל"כ בכורים ל"ל דהא לעיל כתיב והקרבתם מנחה חדשה לה' שהבי' מנחה מן החדש אלא להכי כתיב בכורים מלשון בכור כדי שתהא היא ראשונה לכל המנחות וכו' כלומר שאף מנחת קנאות שהי' מן השעורי' אינה באה אלא אחר המנחה הזאת ואע"פ שמנחת הקנאו' אינה באה מן החטים : ח ולא חובת היום שאם לא הביא הלחם אינו מביא כבשים כו' · ואחר בגלל הלחם כי לא יתכן להיות כמשמעו עליו ממש אלא על פי' בגלל שמצינו שיגל משמש במקום למ"ד המשמשת במקום בגלל · (כ"י) הרא"ם האריך לבאר כוונת הרב וכתב שאם לא הביא לחם אינו מביא כבשים והביא לראיה לדברי הת"כ ואישתמיטתיה הא דאמרינן במנחות דף מ"ה במשנה ויותר מבואר בסוגי' והכי אמרינן התם נדברי ר"ע : ט פי' אף על פי שמספר הכבשים והשעיר שבזאת הפרשה הם כמספר אותן שבפר' פנחס מ"מ מספר פרים ואלים שבזאת הפרשה אינן מכוון עם פר ואיל שבפרשת פנחס דכאן כתיב פר בן בקר אחד ואלים שנים ובפרש' פנחס כתיב פרים בני בקר שנים ואיל אחד :
א דילפינן

רש"י

(יב) ועשיתם כבש · חובה לעומר א הוא בא : (יג) ומנחתו · מנחת ב נסכיו : שני עשרונים · כפולה היתה : ונסכו יין רביעית ההין · *אע"פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים : (יד) קלי · קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור : כרמל · הן קליות שקורין גרניילי"ש : בכל מושבותיכם · *נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו : (טו) ממחרת השבת · ממחרת יום טוב : תמימות תהיינה · מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות : (טז) השבת השביעית · כתרגומו שבועתא ג שביעתא : עד ממחרת השבת השביעית תספרו · ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום : חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה' · ביום חמשים ד תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא : מנחה חדשה · היא מנחה הראשונה שהובאה מן החדש וא"ת הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה ה מן השעורים : (יז) ממושבותיכם · ולא מחוצה לארץ : לחם תנופה · לחם תרומה המורם לשם גבוה : ו וזו היא המנחה חדשה האמורה למעלה : בכורים · ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים · ז לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם : (יח) על הלחם · בגלל הלחם חובה ח ללחם : ומנחתם ונסכיהם כמשפט · מנחה ונסכים המפורשים בכלל בהמה בפ' נסכים *שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש : (יט) ועשיתם שעיר עזים · *יכול שבעת כבשי' ושעיר האמורים כאן הם ז' כבשים ושעיר האמורים בחומש הפקודים כשתגיע אצל פרים ואלי' אינן הן ט אמו' מעת' אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין : (כ) והניף אותם הכהן תנופה ·

מגילה כ' | מנחו' ס"ס | שם | פסחי' כ"ג | כריתות ה' | עיין בת"א | מנחו' פ' ד' | שם ס"ס | שם פ"ס | שם ס"ה ס"ו | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | מנחו' מ"ס | שם | זבחי' כ"ס | מנחו' ס"ב | מנח' פ"ס | קידוש' ל"ז | מדבר כ"ח | ת"כ | מנחו' מ"ב

על לחם הבכורים תנופה לפני יהוה על שני
כבשים קדש יהיו ליהוה לכהן: כא
וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה
לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם
בכל מושבתיכם לדרתיכם: כב
ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך
בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב
אתם אני יהוה אלהיכם: פ כג
וידבר יהוה אל משה לאמר: כד
דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד
לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא
קדש: כה כל מלאכת עבדה לא
תעשו והקרבתם אשה ליהוה: פ
כו וידבר יהוה אל משה לאמר:
כז אך בעשור לחדש השביעי הזה
יום הכפרים הוא מקרא קדש יהיה לכם
ועניתם את נפשתיכם והקרבתם אשה ליהוה:
כח וכל מלאכה לא תעשו בעצם
היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם
לפני יהוה אלהיכם: כט כי כל
הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה
ונכרתה מעמיה: ל וכל הנפש
אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה
והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה:
לא כל מלאכה לא תעשו חקת עולם
לדרתיכם בכל משבתיכם: לב
שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשתיכם
בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו
שבתכם: פ לג וידבר יהוה
אל משה לאמר: לד דבר אל בני
ישראל

אונקלוס

על תרין אימרין קודשא יהון קדם יי לכהנא:
ותערעון בכרן יומא הדין מערע קדיש יהי לכון
כל עבידת פולחן לא תעבדון קים עלם בכל
מותבניכון לדריכון: ובמחצרכון ית
חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך במחצדך
ולקטא דחצדך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק
יתהון אנא יי אלהכון: ומליל יי עם
משה למימר: מליל עם בני ישראל
למימר בירחא שביעאה בחד לירחא יהי לכון
נייחא דוכרן יבבא מערע קדיש:
כל עבידת פולחן לא תעבדון ותקרבון
קורבנא קדם יי: ומליל יי עם
משה למימר: ברם בעשרא לירחא
שביעאה הדין יומא דכפוריא הוא מערע
קדיש יהי לכון ותעינון ית נפשתיכון ותקרבון
קורבנא קדם יי: וכל עבידא
לא תעבדון בכרן יומא הדין ארי יומא
דכפוריא הוא לכפרא עליכון קדם יי אלהכון:
ארי כל אנש דלא יתעני
בכרן יומא הדין וישתיצי מעמיה:
וכל אינש דיעביד כל עבידא בכרן יומא
הדין ואוביד ית אינשא ההוא מגו עמיה:
כל עבידא לא תעבדון קים עלם לדריכון בכל
מותבניכון: שבא שבתא הוא לכון
ותענון ית נפשתכון בתשעה לירחא ברמשא
מרמשא עד רמשא תנוחון נייחכון:
ומליל יי עם משה למימר: מליל עם
בני ישראל למימר בחמשא עשרא יומא
לירחא.

בעל הטורים

ש"ו ש"מ מנו' שבית' ביום העצרת ושלא לעשות בו מלאכה:

ששי

ש"ט ש"י מנו' שבית' בראש השנה ושלא לעשות בו מלאכה:

אך בעשור וגו' אך מיעוט' הוא שמכפר לשבי' ואינו מכפר לשאינו שבי':

שי"א שי"ב מצות תענית בי"ה ושלא לאכול ולשתות כו':

ה"פ נפש במס' כנגד ה' עינויין אכילה שתיה רחיצ' וסיכה ונעיל' סנדל ותשמיש המטה וחמש טבילות לכהן גדול וחמש תפלות:

תולדות אהרן

מנחו' מ"ה / מ"ו ס"ב / ערכי' כ"ה / מגילה י"ז / שם / חולין קל"א / קל"ט / עיין בת"א / ב"ק כ"ד / תמורה ו' / מגילה ל' / ר"ה י"א / ש"ו כ"ח / כ"ט ל"ב / ל"ד / ר"ה כ"ט / עיין בת"א / עיין בת"א / יומא פ"א / שם / שם / שם פ"א ע"ב / יבמות מ' / יומא כ"א / יומא פ"ד / שם פ"ו / עיין בת"א / יומא פ"א

רש"י

* מלמד שטעונין תנופה חיים א יכול כולם ת"ל שני כבשים: קדש יהיו· לפי ששלמי יחיד קדשי' קלים. הוזקק לומ' בשלמי צבור ב שהן קדש קדשים: (כב) ובקצרכם· חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין אמר רבי אבדימי ברבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו: תעזב· * הנח לפניה' והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם *: אני ה' אלהיכם· נאמן לשלם שכר: (כד) זכרון תרועה·* זכרון פסוקי זכרון ופסוקי שופרות ג לזכור להם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: (כה) והקרבת' אשה· המוספין האמורין בחומש הפקודים: (כז) אך· כל אכין ורקין שבתור' מעוטי' מכפר הוא לשבין ואינו מכפר על שאינם שבין: (ל) והאבדתי· לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (לא) וכל מלאכה וגו'· לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה ד כמלאכת יום:

(לה) מקרא

מנחו' ס"ב / פר' ד' פאה / פר"ה פאה / ר"ה ל"ב

שפתי חכמים

א דילפינן ג"ש לאותם אותם כתיב הכא והניף הכהן אותם ולהלן בפרשת מצורע כתיב והניף אותם תנופה מה להלן מחיים שהרי כתיב אחריו ושחט אף כאן מחיים· והר"א פי' מלכתיב בשלמי יחיד את חזה התנופה ואת שוק התרומה. לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם דמשמע לשון רבים והוה ליה למימר בלשון יחיד. כיון דבשלמי יחיד מיירי לימד יצא שלמי צבור שטעונים תנופה אם כן והניף אותם תנופה לפני ה' דכתיב הכא ל"ל אלא ללמד שתנופה שלמי צבור תנופתם מחיים והוא בפרק כל המנחות:
ב דאל"כ קדש יהיו ל"ל דלא גרעי שלמי צבור משלמי יחיד שהם קודש אלא לומר שהם קדש קדשים: ג פי' דק"ל למה לא נאמר יום תרועה כמו בפרש' פנחס· ועל זה פי' זכרון פסוקי וכו'· ותו קשה ליה למה תזכיר פסוקי שופרו' בשלא' פסוקי מלכיו' שאומרים אותן משום דהק"בה דן בר"ה כל העולם כמלך אלא פסוקי שופרות למה אומר' אותן ומתרץ לזכור לכם וכו':
ד וא"ת למה איצטריך להכי מהיכי תיתי למעט לילה· וי"ל ה"א הואיל וכתיב בעצם היום דמשמע בעצומו של יום דוקא כמו בעצם היום הזה גבי נח: בעצם היום הזה ביחול אברהם דהוה דוקא בעצומו של יום אף אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה הוא דוק' בעצומו של יום לכך איצטריך כל מלאכה· רא"ם· א"כ הואיל ובעצם היום ממעט תוספת י"כ מה שהוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שאינו עברת אם עושה בה מלאכה ה"א דממעט לילה נמי ממלאכה לכך איצטריך רבויא:

א והא

פי"ג סי"ד שלא
לעשות מלאכ' בי"ה:
ומצות שבית' בו':
סט"ו סי"ו סי"ז
סי"ח מצות שביתה
ביום ראשון של
סכות ושבית' ביום
שמיני בו':
ושלא לעשות מלאכ'
בראשון ולא בשמיני:
כל דסמיך לה לע'
פתחין:
ד' ב' מלא:

ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי
הזה חג הסכות שבעת ימים ליהוה:
לה ביום הראשון מקרא קדש כל
מלאכת עבדה לא תעשו: לו
שבעת ימים תקריבו אשה ליהוה ביום
השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם
אשה ליהוה עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא
תעשו: לז אלה מועדי יהוה
אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה
ליהוה עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום
ביומו: לח מלבד שבתת יהוה
ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד
כל נדבותיכם אשר תתנו ליהוה: לט
אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם
את תבואת הארץ תחגו את חג יהוה שבעת
ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני
שבתון: מ ולקחתם לכם ביום
הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ
עבת וערבי נחל ושמחתם לפני יהוה
אלהיכם שבעת ימים: מא וחגתם
אתו חג ליהוה שבעת ימים בשנה חקת עולם
לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו:
מב בסכת תשבו שבעת ימים כל
האזרח בישראל ישבו בסכת: מג
למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי
את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים
אני יהוה אלהיכם: מד וידבר משה את
מעדי יהוה אל בני ישראל: פ

פי"ט מצות נטילת
לולב:
פרי עץ הדר
בגימטריא אתרוגי'
כפת תמרים היינו
לולב לולב בגימטרי'
חיים לכך יבש פסול
עץ חיים היינו לולב
שעולה כמנין חיים:
ש"כ מצות ישיבת
סוכה:
תנין על כף דבסכו'
דעד כ' אמות יודע
שיושב בצל סוכה:

שביעי

לירחא שביעאה הדין חגא דמטליא שבעא
יומין קדם יי: ביומא קדמאה מערע
קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון:
שבעא יומין תקרבון קורבנא קדם יי ביומא
תמינאה מערע קדיש יהי לכון ותקרבון קורבנא
קדם יי כנישין תהון כל עבידת פולחן לא
תעבדון: אלין מועדיא דיי דתערעון
יתהון מערעי קדיש לקרבא קורבנא קדם יי
עלתא ומנחתא נכסת קודשין ונסוכין פתגם
יום ביומיה: בר משביא דיי ובר
ממתנתיכון ובר מכל נדריכון ובר מכל
נדבתכון דתתנון קדם יי: ברם בחמשא
עשרא יומא לירחא שביעאה במכנשכון ית
עללתא דארעא תחגון ית חגא דיי שבעא
יומין ביומא קדמאה ניחא וביומא תמינאה
ניחא: ותסבון לכון ביומא קדמאה
פירי אילנא אתרוגין ולולבין והדסין וערבין
דנחל ותחדון קדם יי אלהכון שבעא יומין:
ותחגון יתיה חגא קדם יי שבעא יומין
בשתא קים עלם לדריכון בירחא שביעאה
תחגון יתיה: במטליא תתבון שבעא
יומין כל יציביא בישראל יתבון במטליא:
בדיל דידעון דריכון ארי במטלת ענני אותיבית
ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים
אנא יי אלהכון:
ומליל משה ית סדר מועדיא דיי ואליפינון
לבני ישראל: ומליל יי עם משה למימר:
פקיד

סוכה כ"ו
שם ט'
ביצה ל'
פסחים ה'
חגיגה י"א
שם
מנחו' מ"ד
עיין בת"א
שם
ר"ה ו'
פסחי' ה'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
פסחי' ע'
חגי' ט' י"א
חגיגה ט'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

וידבר

שפתי חכמים

א והא דמהפך רש"י הקרא דמקרא קדש דהיה לו לפרש לעיל קודם פירש והאבדתי וקודם כל מלאכה לא תעשו וי"ל דלעיל לא יכול לפרש קדשוהו בכסות נקייה וכו' דלמא הא דכתיב מקרא קדש לאסור הלילה כיום לענין עשיית מלאכה וכרת אבל עכשיו דכתיב כל מלאכה לא תעשו שהוא מיותר ובא ללמד ולהזהיר על מלאכת לילה כיום ע"כ האי מקרא קודש בא ללמד על קדשוהו בכסות נקייה וכו': ב דק"ל דהרבה מנחות כתובי' בפרשת ויקרא ולמה לא מפרש איזה מהן והרא"ם פי' אי מנחה בפני עצמה היא עולה זבח ונסכים ומנחה מבעי ליה: ג בפרשת פנחס ושם מפורש כל המוספים שיש יום שיש בו מוספים הרבה ויש שם שיש בו מוספים מועטי': ד וא"ת פלפל ארוך הוא שדר נס כן באילנו משנה לשנה וטעם עצו ופריו שוה כמי' וי"ל דמ"מ אין יוצאין בו אי שקלת חדא לא הוי כשיעורו ולא כגבר לקיחתו ואי שקלת ב' או ג' ולקחתם פרי כתיב פרי אחד במשמע ולא שניים: ה וא"ת אם כן היה לו לכתוב כף (נחוי) וי"ל דכפת היינו כד אחת וזה עלין הרבה אבל אי כתיב כף לא משמע אלא עלה אחת: ו ר"ל ישראל מדכתיב האזרח בה"א הידיעה לומר המיוחד שבאזרחים דהיינו ישראל וא"כ ל"ל בישראל אלא לרבות את הגרים כישראל:
א ר"ל

רש"י

(לה) מקרא קדש. קדשהו בכסות נקייה ובתפלה א ובשאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ובתפלה: (לו) עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם: כל מלאכת עבודה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשה יש חסרון כיס בדבר: לא תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה ת"ל היא: (לז) עולה ומנחה. * מנחת נסכים הקריבה ב עם העולה: דבר יום ביומו. חק הקצוב בחומש ג הפקודים: דבר יום ביומו. הא אם עבר יומו בטל קרבנו: (לט) אך בחמשה עשר יום תחגו. קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת תלמוד לומר אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה: באספכם את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא באמצע הקיץ או החורף: תחגו. שלמי חגיגה: שבעת ימים. * אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביא כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין: (מ) פרי עץ הדר. * עץ שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה ד וזהו אתרוג: כפות תמרים. חסר וי"ו לומר שאינה אלא ה אחת: וענף עץ עבות. שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה: (מב) האזרח. זה ו אזרח: בישראל. * לרבות את הגרים: (מג) כי בסוכות הושבתי. * ענני כבוד:

מנחו' מ"ד
חגיגה י'
סוכה ל"ה
ת"כ
ת"כ
סוכה י"א
ת"כ

אונקלוס

פקיד ית בני ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא
כתישא לאנהרא לאדלקא בוציניא תדירא:
מברא לפרוכתא דסהדותא במשכן זמנא
יסדר יתיה אהרן מרמשא עד צפרא קדם יי
זבחי' י"ב — תדירא קים עלם לדריכון: על מנרתא
מנחו' פ"ט — דכיתא יסדר ית בוציניא קדם יי תדירא:
מנחו' כ"ט — ותסב סולתא ותיפי יתה תרתא עשרי גריצן
מנחו' ע"ו — תרין עסרונין תהי גריצתא חדא: ותשוי
נ"ח — יתהין תרתין סדרין שית סדרא על פתורא
מנחו' נ"ד — דכיא קדם יי: ותתן על סדריא
שם — לבונתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרא קורבנא
עיין נת"ח — קדם יי: ביומא דשבתא ביומא
עיין נת"א — דשבתא יסדרניה קדם יי תדירא מן קדם בני
ישראל קים עלם: ותהי לאהרן ולבנוהי
יומא ל"ד — ויכלוניה באתר קדיש ארי קודש קודשין הוא
מנחו' כ"א — ליה מקורבניא דיי קים עלם: ונפק
עיין נת"א — בר איתתא בת ישראל והוא בר גבר מצראי
בגו בני ישראל ואתנציאו במשריתא בר איתתא
מנחו' ע"ו — בת ישראל וגברא בר ישראל: ופריש
בר

ויקרא כד

א וידבר יהוה אל משה לאמר: ב
צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך
כתית למאור להעלת נר תמיד: ג
מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו
אהרן מערב עד בקר לפני יהוה תמיד חקת
עולם לדרתיכם: ד על המנרה
הטהרה יערך את הנרות לפני יהוה תמיד:
ס ה ולקחת סלת ואפית אתה
שתים עשרה חלות שני עשרנים יהיה החלה
האחת: ו ושמת אתם שתים
מערכות שש המערכת על השלחן הטהר לפני
יהוה: ז ונתת על המערכת לבנה
זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה ליהוה:
ח ביום השבת ביום השבת יערכנו
לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם:
ט והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו
במקום קדש כי קדש קדשים הוא לו מאשי
יהוה חק עולם: ס י ויצא בן
אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני
ישראל

בעל הטורים

כד

ויקחו אליך שמן זית זך סמך שמן זית לסוכ' לומר שנומרי' הלל כל שמונת ימי חנוכה כדרך שגומרין אותו כל שמונת ימי החג: ס"ל מלא בתורה:

ל' וא' יערכנו:

ב' ב' חסר וא' מלא: סמך מקלל לביום השב' לומר לך שמקלל ומקושש היו בזמן א' ולומר לך שמחלל השב' ככופר בעיק':

שפתי חכמים

א ר"ל בתחילה בערב כשהדליק את הנרות הדליק הנר המערבי בתחילה כשבא להטיב את הנרות בשחרית היה מטיב כולן ועדיין נר מערבי דולק והניח פתיל' הדולקת לחוץ ומטיב אבל נר זו לא היה מטיב עד הערב ונותן בו שמן כמו בשאר נירות כך פי' רש"י בפרק במה מדליקין: ב והוא מקרא קצר וצריך להוסיף חלות אחר מלת שש להודיע אלו שש מה הן והוסיף מלת אחת להודיע שש חלות האחרות הן היו על המערכה שנייה: ג ופי' שהרו נבו ובלשון ישמעאל קורין הזהב טהור כשי"ת רפויה הנקר' בלשונו ל"ט הר"אם: ד כלומר הסניפין היו למעלה על השלחן ולחם הפנים מונח עליהם והיו בין כל לחם ולחם כמו שמבורש בפרשת תרומה כדי שלא יכבד משא העליונים על התחתונים וישברו אבל על השלחן לא היה קנה דהלחם התחתון שוכב על השלחן: ה פי' דילפינן מג"ש כתיב הכא מערכ' וכתיב גבי לחם הפנים מערכת יה מערכת האמירה גבי לחם הפנים שתים אף כאן שהיה נותן שני בזיכי לבונה כלומר על כל מערכה היה נותן לבונה ולא על הלחם היו הבזיכים אלא אצל המערכ' כדי שלא יבלעו הלחם מפני כובדן של בזיכין ופי' על המערכה אצל המערכה וסמוך לו כמו וסכות על הארון את הפרוכת: ו לפי שדרשינן סמיכות ולעיל כתיב חק עולם ויצא וגו' כלומר מעולמו יצא: ז כתב הר"אם מהכא משמע דמעשה המקלל בשנה שנייה היה שהרי לחם הפנים לא היה אלא לאחר שהוקם המשכן וכן מעשה הדגלים לא היה אלא עד שנה שנייה כדכתיב בפרשת במדבר וקשה דהא פי' רש"י ויכיחו במשמר ולא הניחו המקושש עמו וכו' והמקושש בשנה ראשונה היה כדפי' רש"י וימצאו איש מקושש עצים בגנותן של ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה וחללה וכו' אם כן מעשה דמקלל נ"כ בשנה ראשונה היה · ותירץ אף על פי שמעשה לחם הפנים לא היה אלא בשנה שנייה מכל מקום אפשר שצווי לחם הפנים היה בשנ' ראשונה ובשעת צווי כששמ' אותו רשע מיד לגלג וע"ש: ח לפי שפי' רש"י לעיל ויצא ומחוייב עמד וגידף קשה היאך תלי' זה בזה אלא כך פירש כשאמר לו בשמותם לבית אבותם כתיב אמר להו מי היה אבי אמרו לו מצרי היה אמר להו איזה מצרי אמרו לו אותו מצרי שהרג משה בשם המפורש מיד עמד וגידף:

רש"י

(ב) צו את בני ישראל · זו פ' מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמר' אלא על סדר מלאכ' המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך: שמן זית זך · שלשה שמנים יוצאים
מנחו' פ"ו — מן הזית הראשון קרוי זך והן מפורשין *במנחות ובת"כ: תמיד · מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום: (ג) לפרכת העדת ·
שבת כ"ב — שלפני הארון שהוא קרוי עדות · *ורבותינו דרשו על
ת"כ — נר מערבי שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה א היה מסיים: יערך אותו אהרן
פ"כ — מערב עד בקר · *יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת וארכה זו הוקבעה להם: (ד) המנורה הטהורה · שהיא זהב טהור · ד"א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר: (ו) שש המערכת · שש חלות המערכת ב האחת: השלחן הטהור · של זהב טהור · ד"א על טהרו של
מנחו' נ"ז — שלחן ג שלא יהו הסניפין מגביהין את הלחם מעל ד גבי השלחן *: (ז) ונתת על המערכת ·
ת"כ — *על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא ה קומץ לכל אחד: והיתה · הלבונה הזאת
ת"כ — ללחם לאזכרה שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטר' כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם · שעל ידה הוא נזכר למעלה בקומץ שהוא אזכרה למנחה: והיתה · המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה היא: (ט) ואכלוהו · מוסב על הלחם שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן אשה ישראלית · מהיכן יצא רבי לוי אומר מעולמו ו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר
ת"כ ב' — ביום השבת יערכנו ז דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה · ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחויב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו *איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחויב עמד וגדף: בן איש מצרי · הוא המצרי ח שהרג משה: בתוך בני ישראל ·
מלמד

ומ"ת

יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ
הַיִּשְׂרְאֵלִי: יא וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה
הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־
מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן:
יב וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם
עַל־פִּי יְהוָה: פ יג וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יד הוֹצֵא
אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ
כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה:
טו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ
אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ:
טז וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם
יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ־שֵׁם
יוּמָת: יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ
אָדָם מוֹת יוּמָת: יח וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־
בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: יט
וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה
לּוֹ: כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת
עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן
בּוֹ: כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה
אָדָם יוּמָת: כב מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה
לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

וידבר

בעל הטורים

ויניחהו מחוץ ב' במס' הכא ואידך ויניחהו מחוץ לעיר גבי לוט · ויניחהו מחוץ לעיר למה ויניחהו במשמר כדי לשמרו:

בנקבו שם וסמיך ליה ואיש כי יכה רמז לא"ש יכה יוסי את יוסי:

ד"א בנקבו סמיך שם ואיש כי יכה לו"ל כל האוסר לעו

מפטיר

של ישרא' כאלו סוטר לעו של שכינה: סמך מקלל ופר' בהר סיני ל"ל שהמקלל קלל השם ששמע בסיני:

אונקלוס

בר איתתא בת ישראל ית שמא וארגיז ואיתיאו יתיה לות משה ושום אמיה שלמית בת דברי לשבטא דדן: ואסרוהי בבית מטרא עד דיתפרש להון על גזירת מימרא דיי: ומליל יי עם משה למימר: אפיק ית דארגיז לברא למשריתא ויסמכון כל דשמעו ית ידיהון על רישיה ויריגמון יתיה כל כנשתא: ולבני ישראל תמליל למימר גבר גבר ארי ירגיז קדם אלהיה ויקבל חוביה: ודיפרש שמא דיי איתקטלא יתקטל מיתגם ירגמוניה כל כנשתא כגיורא כיציבא בפרשותיה שמא יתקטיל: וגבר ארי יקטול כל נפשא דאינשא אתקטלא יתקטיל: ודיקטול נפש בעירא ישלמינה נפשא חלף נפשא: וגבר ארי יתן מומא בחבריה כמא דעבד כן יתעביד ליה: תברא חלף תברא עינא חלף עינא שנא חלף שנא כמא דיהב מומא באנשא כן יתיהיב ביה: ודיקטול בעירא ישלמינה ודיקטול אינשא יתקטל: דינא חד יהי לכון כגיורא כיציבא יהי ארי

אנא

תולדות אהרן

סנה' נ"ו
שם מ"ב
מ"נ כ"ו
סוטה כ"ב
סנה' מ"ס
עיין בת"א
סנה' כ"ו
שבועו' ל"ו
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
ב"ק פ"ד
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
סנה' פ"ד
עיין בת"א

שפתי חכמים

א וא"ת והא בפרשת שמות כתיב וירא כי אין איש ופי' רש"י עתיד לצאת ממנו איש טוב · וי"ל דלכך נקט רש"י עתיד לצאת רוצה לומר דבאותו זמן כבר נולד היה זה אבל אחר כן אין איש לצאת ממנו שהוא טוב והא דאמר שנתגייר והא ע"א הבא על בת ישראל הולד כשר ומה צריך להתגייר · תירץ הרמב"ן שנכנס לברית מילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה והוא דבק באמו בתוך בני ישראל · והתו' תירצו קודם מתן תורה היה הולד הולך אחר אביו וכאשר נולד לא מ"ו אותו כי ה"א מצרי וכאשר גדל נתגייר לדינתו : ב ר"ל שלא הניחו ליטע אהלו שם : ג זה טעם הוא אלעיל למה לא הניחום ביחד ומפרש לפי שיודעין שזה במיתה אבל מקלל לא יודעין שהוא במיתה ושמא לא יהיה במיתה ויצטער זה שסבר הואיל ויושבין יחד : ד וא"ת כיון שהיו יודעין שמחלל שבת במיתה למה לא דנוהו בחנק דהא כל סתם מיתה שבתורה הוא חנק · וי"ל שסבורין שמחלל שבת כאלו עובד ע"א וכופר בהקב"ה כיון שאין מאמין ששבת הקב"ה במעשה בראשית אין מאמין שהקב"ה ברא העולם וכאלו מאמין בע"א ושמא כמו שע"א בסקילה כך מחלל שבת בסקילה או שמא חנק לכך היו מסופקים : ה וי"מ אין אנו נענשין לפי שהעדים צריכין להעיד כמו שמצינו אפי' במגדף אבל אין לפק רש"י משמע כן : ו פירש מה היה שוה בלא מום וכמה הוא שוה עם המום ומשלם הפחת : ז דאם לא כן מה ישלמנה מה חסרון עשה בה שישלמנה : ח פי' כיון דלא · כתיב הכא נפש ש"מ דבהכאה בלא מיתה מיירי

רש"י

מלמד א שנתגייר : ויכנו במחנה · על עסקי המחנה : ואיש הישראלי · זה שכנגדו שמיחה בו ב מטע אהלו : (יא) ויקב · כתרגומו ופריש שנקב שם המיוחד ונדף והוא שם המפורש ששמע מסיני : ושם אמו שלומית בת דברי · שבחן של ישראל שפרסמ' הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה : שלומית דהוה פטפטה שלם עלך שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת לשלום הכל : בת דברי למטה דן · מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצא *בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו : (יב) ויניחוהו · לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניה' היו בפרק אחד ויודעי' היו ג שהמקושש במית' *אבל לא פורש להם ד באי זו מית' לכך נאמר *כי לא פורש מה יעשה לו · אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו : (יד) השומעים · אלו העדים : כל · להביא את הדיינים : את ידיהם · אומר לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך ה שאתה גרמת לך : כל העדה · *במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו : (טו) ונשא חטאו · בכרת כשאין התראה : ונוקב שם אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי : (טז) ונוקב · לשון קללה כמו *מה אקב : (יז) ואיש כי יכה · לפי שנאמר *ומכה איש ונומר אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מניין ת"ל כל נפש אדם : (כ) כן ינתן ▒ · פירשו רבותינו שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד ו לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הנתון מיד ליד : (כא) ומכה בהמה ישלמנה · למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה ז בה חבורה : ומכה אדם יומת · אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ח ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף מכה אביו מחיים פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו חבורה : (כב) אני יי' אלהיכם · אלהי כלכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים :

סנה' נ"ו
שמות ל"א
סנה' ע"א
במדב' ט"ו
ת"כ
חלדר כ"ב
שמות כ"א

(כג) ויבני

אונקלוס

סנה' מ"ג מ"ג
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַפִּיקוּ יָת דְּאַרְגֵּיז לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגַמוּ יָתֵיהּ אַבְנָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבַדוּ כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:
שם

קנ"ד · עו"אל סימן:

בהר

כג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

מפטירין והכהנים הלוים · ביחזקאל בסימן מ"ד:

בעל הטורים

ועוד כאשר צוה ב' את משה ופסוק ליה בהר סיני לות' כאשר צוה למשה בסיני סקיל יסקל בו וירה יירה כן עשו לו:

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינַי לְמֵימָר: מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לְכוֹן וְתַשְׁמֵיט אַרְעָא
כדרי' ס"א
שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ: שִׁית שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ:
עיין בת"א ד"ה ס' מ"ק ג' מכות ח'
וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵיתָא נְיָח שְׁמִטְּתָא יְהֵי לְאַרְעָא דְּתַשְׁמֵיט קֳדָם יְיָ חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ לָא תִכְסָח: יָת כַּתָּא דַּחֲצָדָךְ לָא תִחְצַד וְיָת עִנְּבֵי שְׁבָקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת שְׁמִטְּתָא יְהֵי
עיין בת"א
לְאַרְעָא: וּתְהֵי שְׁמִטַּת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ

כה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה: ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: ה אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה

בעל הטורים

כה סיני מקלל לבי' סיני לפי שבסיני שמענו לא תשא וכולעזה כל העולם וזה שיצא ולא כזה' ועו' כדאי' נקל' סין שם בן ד' אותיו' שבתי' ומורי' אותם לתלמידים פעם א' בשבוע לכך סיון לו שמיטה: שכ"א שכ"ב שכ"ב ש"ו שלא לעבוד האדמ' בשנ' השביע' ולא האילנות ושלא נקצור ספיחי' ושלא

רש"י

(כג) ובני ישראל עשו · כל מצוה האמור' בסקילה במקום אחר דחייה דגימה ותליה:

שפתי חכמים

תיירי ואי באדם אחד מיירי והא כתיב ומכה איש ומת איד רחמנא ולא נבכלה בלבד · אלא ע"כ במכה אביו ואמו מיירי וכו':

חסלת פרשת אמור

(א) בהר סיני · מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ · ונ"ל שכך פירושה לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב: (ב) שבת לה' · לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית: (ד) יהיה לארץ · לעבודת · לשדות ולכרמים: לא תזמר · שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח · ודומה לו קוצים כסוחים שקוצצים אותם: (ה) את ספיח קצירך · אפי' לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור · להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל: נזירך · שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצר · אותם אינך בוצר אלא מן המופקר: (ו) והיתה שבת הארץ וגו' · אע"פ שאסרתים

חסלת פרשת אמור

א וא"ת · תנ"ל לרש"י דבולם נאמרו כללותיהן ודיקדוקיהן מסיני ודפי מכח יתור לשון של בהר סיני יש ללמוד שכללותיהן ודיקדוקיהן נאמרו בהר סיני מ"מ שמא בא ללמד על שמיטה עצמה ולא על שאר מצות וגם היא גופה תקשה לך מכלן דילמ' בהר סיני אתא דלא תימא במהל מועד דכתיב בריש דפ' ויקרא אכולהו פרשיות שאחר פר' ויקרא קאי מ"ה כתיב כאן בהר סיני · וי"ל דלכך פי' רש"י וכרא' לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנישנית בערבות מואב במשנה תורה שכללותיהן נאמרו בפ' משפטים אם כן יכול אני לבא לידי טעות ויכול לומר דכך נישנו כל המצות בערבות מואב משום פרטותיהן ודקדוקיהן אבל אינ' מסיני · א לכתיב לקמן בסוף הספר אלה המצות וגו' דמשמע דכל המצות נאמרו מסיני · דלמא הכללות של מצות קאי ולא על הפרטות אבל כיון דשמיטה לא נישנית שם אלא ברמיזה שמע מינה מ"כ גרין אני לומר שכללותיה ופרטי' נאמרו כולן מסיני וא"כ לא נאמר כאן בהר סיני אלא כדי ללמד כאן על כל דבור ודבור שנא' למשה שמסיני היו כללותיהן ודיקדוקיהן הרי בניין אב לכל התור' כולה: ב וא"ת ההולך תלוי זה בזה · וי"ל לפי שפעמים אדם אין חורש את האדמה אלא מפני טובתו כדי שתהא האדמה שמינה · לכן פי' רש"י בשם שנא' בפרשת בראשית כלומר דהתם כתיב ויום השביעי שבת לה' והטעם משום שהקב"ה שבת ביום ז' אף כאן הטעם לזכירה כלומר לעשות שמיטה בשנה השביעית להזכיר שהקב"ה שבת ביום השביעי ולא בא הכתוב להזהיר שלא יחרוש האדמה אלא בשביל השם ולא יהא כוונתו בשביל טובתו: ג דאל"כ הוה דהוי לאסור אף ליעשות בזמן דארץ · לכן פי' רש"י לשדות ולכרמים והנכחתו מדכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור משמע דוקא שדות וכרמים אסורים אבל ב' מה מותר · והא דלא פי' רש"י זה לעיל גבי ושבתה הארץ · וי"ל דה"א מכ"ל דילמ' אף אפירות קרקע אסור אבל הכא כתיב בהדיא שדה וכרם: ד והא דלא פי' רש"י זה לעיל גבי ושש שנים תזמור כרמיך י"ל דלעיל ה"א דתזמור לשון כטיעה הא כלומר שלא יטע ותור' מ להיות כרם אבל הכא כתיב וכרמך לא תזמור דכתיב כרמך ברישא ש"מ שהוא כרם נטוע כבר ואם כן מאי לא תזמור אלא ע"כ פירש לשון כריתה: ה והא דלא פירש כתרגומו · י"ל שאף הוא לשון מקרא הוגים כסוחים · וכן מצינו בפרשת ויצא · מיום פי' רש"י וכו' ר' לזמן כתרגומו · אלא משום שאף הוא לשון מ זכה שחמית כו' : ו דק"ל הדיוק למה לי לא הל"ל אלא את ספיח לא תקצור · ועל זה פירש להיות מחזיק וכו' · א"כ דק"ל ואיך כתיב לא תקצור והא כתיב והיתה לכם לאכלה לך וגומר ש"מ דמותר לאכול ואין סברא שיאכל מן השדה כבהמה בלא קצירה · י"ל זה פי' להיות מחזיק וכו': ז הר"אם פי' באזהרה ראשונה בשמיענו שאפילו בכפיקים שנמצו מענבים שבתוך בלא זמירה ושפירה ואוכלב מהם אלא מן ההפקר זה ה ענבים שנקיו בלא זמירה ושפירה ואוכלב

לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך
ולתושבך הגרים עמך: ז ולבהמתך
ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: ס
ח וספרת לך שבע שבתת שנים שבע
שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת
השנים תשע וארבעים שנה:
ט והעברת שופר תרועה בחדש
השביעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו
שופר בכל ארצכם: י וקדשתם את
שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל
ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל
אחזתו

אונקלוס

לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך ולתותבך דדירין
עמך: ולבעירך ולחיתא דבארעך תהי
כל עללתה למיכל: ותמני לך שבע שמיטן
דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון לך יומי שבע
שמיטן דשנין ארבעין ותשע שנין:
ותעבר שופר יבבא בירחא שביעאה בעשרא
לירחא ביומא דכפוריא תעברון שופרא בכל
ארעכון: ותקדשון ית שנת חמשין
שנין ותקרון חירותא בארעא לכל יתבהא
יובלא היא תהי לכון ותתובון גבר לאחסנתיה
וגבר

רש"י

שאסרתים עליך לא באכילה לא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית א אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. * מן השבות ב אתה אוכל ואי אתה אוכל מן ג השמור: לך ולעבדך ולאמתך. * לפי (ת"כ) שנאמר * ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים (שמות כ"ב) באכילה לעשירים ד ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן: ולשכירך ולתושבך. * אף ה הגוים: (ז) ולבהמתך (ת"כ) ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן ו שמזונותיה עליך מה ת"ל ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה ז לבהמתך מן הבית *: (ח) שבתות שנים. שמטות שנים (ת"כ) ח יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל (תענית ו') אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה *: והיו לך ימי שבע וגו' מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמטות (ת"כ) ט עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמטות למספר מ"ט:

(ט) והעברת. לשון * ויעבירו קול במחנ' (שמות ל"ו) לשון כ הכרזה: ביום הכפורי'. * ממשמע שנ' (ת"כ) ביום הכפורים איני יודע שהו' בעשו' לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחודש אלא לומר לך תקיע' בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכ' ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד:

(י) וקדשתם. * בכניסתה מקדשין אותה (ת"כ) בבית דין ל ואומרים מקודשת השנה: וקראתם דרור. לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר * אמר רבי יהודה מהו לשון דרור כמדייר (ר"ה ט') בי דיירא מ וכו' שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים:

(יא) יובל

שפתי חכמים

הבנייני' היא שאפילו הבנינים שהפריש בני אדם מהם או אפילו עבר וחרש וזרע וחזר והפקירם מותרים באכילה ויכול לבצור מהם גם הוא כאחד מן הבנייני' וה"ה בזרעים אם הפריש בני אדם מהם או אפי' עבר וחרש וזרע וחזר והפקיר' הם מותרי' באכילה ויכול מהם גם הוא לקצור כאחד מן הבנייני' הקונדרים: א וא"ת הרי גם לעיל פי' רש"י לא תבצור להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכם דמשמע מותר בהנאה ובאכיל' וי"ל דגם לעיל הוכחתו מכאן שאף לא כתיב קרא זה והיתה לכם לאכלה הייתי אומר לא תקצור אפילו באכילה ובהנאה אסור: ב שבות הוא לשון רשות כלומר מה שהוא רשות לכל אחד לאכול ממנו דהיינו הפקר אתה אוכל: ג פי' מן הפירו' של שביעי' שמור לעצמו ולא הפקרו לכל מדכתיב והיתה שבת הארץ ולא כתיב והיתה תבואות שבת הארץ וגו' אלא שבת לשון שבות ואע"ג דלעיל כתיב לא תבצור ופי' רש"י אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר י"ל דלעיל לא מיירי אלא בענבי' והכא כולל כל מיני אוכל מן הארץ א"כ היא גופא מהכא נפקא דאי לאו האי קרא ה"א לא תבצור כלל כדפי' לעיל: ד הא דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וקמ"ל כמו לדידיה ה"א דוקא אם הוא גם כן עני מדכתיב ואכלו אביוני עמך מ"ה כתיב לך ולעבדך וגו' היינו עשיר דאף הן' אוכלו. וא"ת למה כתיב כאן לעבדך ולאמתך לא היה לו לכתוב רק לך שהרי עניים כבר כתיב דכתי' ואכלו אביוני עמך. וי"ל דכאן מדבר קודם ביעור שיש עדיין תבוא' בשדה שאין בע"ה צריך ליתן על השדה משלו ובא להודיע שכולן אוכלין מן השדה והתם מדבר לאחר ביעור שבע"ה צריך ליתן על השדה ולהכי כתיב ואכלו אביוני עמך שהם אוכלין ואינן צריכים ליתן על השדה: ה (נח"י) דא"ת לומר ישראל ושכיר היינו קנין שני' ותושב היינו קנין עולם ככל שכיר ותושב שבמקרא דהא כבר כתיב ולעבדך ולאמתך שהם עבריים וקמ"ל שאע"פי שנקראת השנה קודש אפ"ה מותרין הפירות לגוים: ו (נח"י) וה"פ מאחר שכוונת הפסוק להתיר הפירות אפילו לגוים ולבהמות ולחיות אע"פי שהן קודש א"כ יותר יש סברא להתיר לבהמה שמצוה באכילתה שהיא ברשותך ומזונתיה עליך משא"כ חיה. לכן מת"ל ולבהמתך ולאפוקי ממה שהקשה הרא"ם ע"ש: ז כלומר מה שאסף מפירו' שביעית לבהמתך צריך אתה לבערם מן הבית כשכלה לחיה מן השדה וצריך להפקיר כל מה שאסף מן הפירות של שביעית לבית: ח פי' דשמיטה נקראת שבת כדכתיב או תרג' הארץ את שבתותיה וכן תרגום אונקלוס שבע שמיטין דשנין והוכחתו הוא מדכתיב שבע שנים שבע פעמים דמשמע דקאי אשנים ולא אשבועות שנים דומיא דשבע שבתות תמימות תהיינה שתרגום אונקלוס שבע שבועות שלימין: ט פי' ודרוש הקרא הכי והיה לך מ"ט שנים או והעברת שופר וגו' ותקרא יובל: י וא"ת וכי צריך הכתוב להודיע מניין. ותירץ הר"אם דמהכא הכתוב כך הוא בכמה מקומו'. וכ"ל לפי שבנת היובל עולה לכאן ולכאן כלומר שהוא שנת היובל וגו מתחילין לספור השמיטה אחר היובל. (ב"ב דף ל"ג) א"כ הייתי אומר גם שנ' השמיט' עולה לכאן ולכאן וא"כ לא יהיה חשבון השנים רק מ"ג לכך פי' רשי מ"ט. ועי"ל דכתיב שבע שבתות השנים ואחר כך כתיב והעברת שופר וגומר בעשר לחדש ביום הכיפורים ואם כן הייתי אומר מ"ט שנים כלים ביום הכפורים וא"כ יהיה עשרה ימים יתירים לכן פי' רשי מ"ט: כ לא העברה ביד (בר"ה דף ל"ד): ל כלו' ולא בעשור לחדש שבו העברו' השופר של יובל דא"כ את שנת הנ' שנה למה לי הא ממילא שמעינן דשנת החמשי' שנה מקדשין. ואין להקשות דמהכא משמ' דמתחיל' השנה כשבו בני חורי' ולעיל כתו' והעברת שופר וגומר בי' לחדש לעניין מה היא העברת שופר בי' ההא כבר מקודש השנה לכל מילי מתחילת השנה כבר תירצו בגמרא פ"ק דר"ה מר"ה עד י"ס הכפורים לא היו העבדים נפטרי' לבתיה' ולא משתעבדין לאדוניהם אלא אוכלים ושותים ועטרותיהן בראשיהן כיון שהגיע יום הכפורים תקעו ב"ד בשופר נפטרים עבדים לבתיה' ושדות חוזרות לבעליהן: מ ומוביל סחורתא בכל מדינתא. ופירש הערוך כמדי ר דיירא פי' פירוץ כושא הסבל השוחר ומולין סחורה בכל מקומות. מדור לשון דיירא לשון ולפי ריבה. בכל מדור בשני ווי"ן ולפי זה פי' כמדייר בי דייר' מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירצה:

בעל הטורים

כאסיף פירו' האילן וכו':

שכ"ה שכ"ו מצות ספירת ימי היוב' שהם ז' שמיטו':

שכ"ז מ"ע תקיע' שופר כו':

תולדות אהרן

פסחי' נ"ב
תענית ו'
ב"ק כ"א
נדה כ"א
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א

ת"כ
ת"כ
שמות כ"ב
ת"כ
ת"כ
תענית ו'
ת"כ
שמות ל"ו
ת"כ
ת"כ
ר"ה ט'

בהר

אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃
יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא
תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־
נְזִרֶיהָ׃ יב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה
לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃
יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ
אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃ ס יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר
לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו׃ טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל
תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־
לָךְ׃ טז לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ
וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר
תבואת

אונקלוס

קידושין ט"ו וּגְבַר לְזַרְעִיתֵיהּ תְּתוּבוּן׃ יוֹבְלָא
הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן
וְלָא תַחְצְרוּן יָת כַּתְּהָא וְלָא תִקְטְפוּן יָת
עיין נת"א שִׁבְקָהָא׃ אֲרֵי יוֹבְלָא הִיא קוּדְשָׁא
תְּהֵי לְכוֹן מִן־חַקְלָא תֵּיכְלוּן יָת עֲלַלְתַּהּ׃
עיין נת"א בְּשַׁתָּא דְיוֹבְלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃
עיין נת"א וַאֲרֵי תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ אוֹ תִזְבַּן מִן־יַד חַבְרָךְ
לָא תוֹנוּן גְּבַר יָת אֲחוּהִי׃ בְּמִנְיַן
עיין נת"א שְׁנַיָּא בָּתַר יוֹבְלָא תִּזְבּוֹן מִן־חַבְרָךְ כְּמִנְיַן
שְׁנֵי־עֲלַלְתָּא יְזַבֵּין לָךְ׃ לְפוּם
עיין נת"א סַגִּיּוּת שְׁנַיָּא תַּסְגֵּי זְבִינוֹהִי וּלְפוּם זְעֵירוּת
ערכין כ"■ שניא

בעל הטורים

שכוח שכ"ט פ"ל שלא לעבוד האדמה נשנ' היובל וכו':

שלישי

שני כשהן מחוברין: איש אל אחזתו וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לומר לך נכסי' שאין להם אחריות נקנין עם נכסין שיש להם אחריות:

רש"י

(יא) יובל היא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה יעל שם תקיעת שופר: ושבתם איש אל אחוזתו. שהשדות [א] חוזרות לבעליהן: ואיש אל משפחתו תשובו. לרבות את [ב] הנרצע: יובל היא שנת החמשים שנה. מה ת"ל לפי שנאמר וקדשתם וגומר כו' כלאיתא [ג] בראש השנה ובת"כ: את נזיריה. את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל [ד] נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמטה ושנת החמשים יובל: (יב) קדש תהיה לכם. * תופשת דמיה [ה] כהקדש יכול תצא היא לחולין [ו] ת"ל תהיה בהוייתה תהא: מן השדה תאכלו. * על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית [ז] כך נאמר ביובל: (יג) תשובו איש אל אחוזתו. והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו. אלא להביא המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל: (יד) וכי תמכרו וגומר. לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מניין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומניין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או קנה מיד עמיתך: אל תונו. * זו אונאת [ט] ממון: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על ההונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים [י] ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו * מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים [כ] שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שנים: (טז) תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר תמעיט מקנתו. תמעיט [ל] בדמיה: (יז) ולא

ת"כ ע"כ ת"כ ב"מ נ"ח ס ערכין כ"ט

שפתי חכמים

[א] ולפי זה מקרא מסורס הוא וצריכין לומר ושבה אחוזתו אל איש כלומר ולא שהבעלים חוזרים לשדות המובן מושבת' איש וגומר: [ב] פי' הנרצע שפגע בו יובל קודם שם לרציעתו כדתניא בת"כ ובקידושין דף ט"ו וא"ת והלא כבר כתיב וקראתם דרור ופי' רש"י לעבדי' בין נרצע וכו' ולמה כתב ואיש אל משפחתו. וי"ל דמה שפי' רש"י על וקראתם דרור עבדים בין נרצע כו' הוא יליף מאיש אל משפחתו תשובו כי זהו עיקר הפסוק ורא"יש לדברי שהרי פי' רש"י בואלה המשפטים על ולעולם בהם תעבודו עד היובל ומקשה או אינו אלא לעולם ממש ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו ולא מביא קרא דוקראתם דרור אלא ש"מ דזה עיקר. ועי"ל דאי לא כתיב אלא וקראתם דרור לבד ה"א ה"מ שיצא ביובל היכא שמכרו ב"ד אבל מכר עצמו לא לכך נאמר ואיש אל משפחתו תשבו או להיפך: [ג] כלומר כדאיתא בר"ה ובת"כ ר"ל כל מהוס דשיין לומר קודש כמו בי"ט ושבת מוסיפין מחול על הקודש והכא ביובל נמי כן כתיב וקדשתם ה"א ה"נ מוסיפין משנה שלאחר היובל ליובל לכך נאמר יובל היא שנת החמשי' דוקא שנה זו ולא יותר ואין צריך להוסיף משנה שלאחריה: [ד] וא"ת למה מפרש רש"י כשם שנאמר כו'. גבי לא תבציר את נזיריה יותר מגבי לא תזריע ולא תקצור. וי"ל דלכך פי' רש"י כשם כו' לפי שכתי' ביובל לא תבצור את נזיריה סתם ואיכא למימ' דלאו שאר פירות ולא ענבים לכך פי' רש"י כשם וכו' דהתם גבי שמיטה גמי נאמר ואת ענבי נזיריך לא תבצור וה"נ כתיב ואת נזיריה והתם קאי על ענבים דכתיב שם בהדיא ואת ענבי נזירי' לא תבצרו ה"נ קאי על ענבי' ולכך פי' רש"י כשם כו' כלומר דשנת שמיטה ושנת יובל שוין בכל דבר: [ה] פי' אי פרקינהו לפירות שביעית או דיובל בדמים הנהו דמים תפיסי קדוש' כמו הקדש שפדוהו בדמי' שהדמי' נתפסין ונעשו הקד': [ו] כמו הקדש שפדוהו בדמים שהדמים נתפסין במקומו והוא יוצא לחולין אף פירות שביעית כן ת"ל תהיה: [ז] וא"ת למה מפרש רש"י כשם כבר פר' לעיל גבי נזירה. וי"ל דראייה הוא לפירושו שפי' כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית. ואין להקשות מנ"ל דלמא אף ע"פי שכלה לחיה מן השדה אי אתה צריך לבער מן הבית והא דכתיב מן השדה תאכלו פירושו שיהא שאתה תביא מן השדה ביומו אתה תאכל ולא מה שאתה כנסת מתוך בבית די"ל אי אתה מודה כשם שנ' בשמיטה כך נאמר ביובל ובשמיטה כתיב ולבהמתך ולחיה ופי' רש"י אם חיה אוכלת בהמה לא כ"ש ומתרץ כלה לחיה מן השד' כלה לבהמתך מן הבית וה"ה גבי יובל נמי לכך פי' רש"י כשם שנאמר כו': [ח] כלומר ולא תאמר כיון דבנו יורש אותו אל ישוב השדה לאביו ביובל: [ט] ובפרשת קדושים פירשתי: [י] פי' פשוטו וכו' פירש קרא דמספר שני' היא מה שפי' אחריו לפי רוב השנים וכו' והוא דבק עם אל תונו ואף ע"פ שהפסו' הראשון תפס השנים שעברו אחר היובל תמורות השני' שנשארו עד היובל שבפסוק האחרון מפני שמתחייב זה מזה כי הקונה והמוכר אינם מביטין אלא על השנים הנשארי' עד היובל וכפי מספר' יהיה חשבון לכן פי' רש"י השני פסוקים על מספר השני' נשארו' רא"ם: [כ] משום דקשה להו לפרש שיהא הפסוק הראשון דבוק לאחרון: [ל] משו' דתרבה ותמעיט מקנתו תשקיע שירבה וימעיט קניותיו ואין זה כוונת הכתוב א"כ פי' תרבה מקנתו תקנה ביוקר ותמעיט מקנתו שיקנה בזול והא

בעל הטורים

של"א לדון בדיני מקח וממכר כו'·
של"ב של"ב שלא להונות חבירו במק' וממכר ולא בדברי' וכו' איש את עמיתו ויראת סופי תיבות שתות· לומר לך שאונאה עד שתות:
של"ד שלא למכור שדה בארץ ישראל כו':
של"ה מצות השבת קרקע לבעליהם ביובל וכו':

רביעי

ויקרא כה

תבואת הוא מכר לך: יז ולא תונו
איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יהוה
אלהיכם: יח ועשיתם את חקתי
ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם
על הארץ לבטח: יט ונתנה הארץ
פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה:
כ וכי תאמרו מה נאכל בשנה
השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו:
כא וצויתי את ברכתי לכם בשנה
הששית ועשת את התבואה לשלש השנים:
כב וזרעתם את השנה השמינת
ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעת
עד בוא תבואתה תאכלו ישן: כג
והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים
ותושבים אתם עמדי: כד ובכל ארץ
אחזתכם גאלה תתנו לארץ: ס כה
כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב
אליו

אונקלוס

ב"מ נ"ח שניא תזעיר זבינוהי ארי מנין עללתא הוא
כ"ט מזבין לך: ולא תונון גבר ית חבריה
סס נ"ח ותדחל מאלהך ארי אנא יי אלהכון:
ותעבדון ית קימי וית דיני תטרון ותעבדון
יתהון ותיתבון על ארעא לרוחצן:
ותתן ארעא אבה ותיכלון למשבע ותתבון
לרוחצן עלה: וארי תימרון מה ניכול
פסחי' נ"א בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית
עללתנא: ואפקיד ית ברכתי לכון
ר"ה י"ג בשתא שתיתיתא ותעביד ית עללתא לתלת
נדרי' ס"א שנין: ותזרעון ית שתא תמינתא
ר"ה סס ותיכלון מן עללתא עתיקא עד שתא תשיעתא
ב"נ נ"א עד מיעל עללתה תיכלון עתיקא:
סס וארעא לא תזדבן לחלוטין ארי דילי ארעא ארי
עיין בת"א דיירין ותותבין אתון קדמי: ובכל
קידו' כ"א ארע אחסנתכון פורקנא תתנון לארעא:
עיין בת"א ארי יתמסכן אחוך ויזבן מאחסנתיה וייתי פרקיה
דקריב

רש"י

ת"כ (יז) ולא תונו איש את עמיתו· * כאן הזהיר על אונאת דברי' שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך:
(יח) וישבתם על הארץ לבטח· שבעון שמטה ישראל
ויקר' כ"א א גולים שנאמר * אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמטות שבטלו היו: (יט) ונתנה הארץ וגו'· וישבתם לבטח עליה· שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם לשבע· אף בתוך המעים ב תהא בו ברכה: (כ) ולא נאסף· אל ג הבית את תבואתינו· כגון יין ופירות האילן וספיחין ד הבאים מאליהם: (כא) לשלש השנים· לקצת הששית מניסן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: (כב) עד השנה התשיעית· עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמיני לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ה ופעמים שהיתה צריכה לעשו' לארבע' שנים בששית שלפני השמטה השביעי' שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שני' רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כלן: (כג) והארץ לא
ת"כ תמכר· * ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה: לצמיתות· לפסיקה
ת"כ למכירה פסוקה עולמית: כי לי הארץ· * אל תרע עיניך בה ו שאינה שלך: (כד) ובכל ארץ
ת"כ אחוזתכם * לרבות בתים ועבד עברי ז ודבר זה
קידוש' כ"א מפורש * בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמוך לפרשה של אחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאח' שתי שני' ט או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב:
ת"כ (כה) כי ימוך אחיך ומכר· * מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני: מאחוזתו· ולא כלה למד דרך ארץ י שישייר שדה לעצמו:
ונאל

שפתי חכמים

דאמר תרצה מקנתו תמכרנה ביוקר ולא נקט תרצה בדמיה כמו שכק' תתעיע' נדת"ה כדי שלא נחשוב שפירש ירצה ויתעיס דמיהן יותר מכדי שוין אבל תתמכרנה ביוקר איכו משמע ביותר מכדי שוין אלא שוויו רב רא"ם:
א ופי' ועשיתם את חקותי ונומר דהתחלת הקרא איירי בחקות ומשפטים של שמיטה דא"כ מה ענין זה לכאן: ב ר"ל והלא בהדיא כתוב ונתנה הארץ את פריה וממילא שמעינן דאוכל לשובע ולמה כתיב ואכלת לשובע לכך פי' רש"י בתוך כו'· והא דמהפך רש"י לפרש תחילה מלת וישבתם לבטח שכתב אחר מלת ואכלת' לשובע משו' דרש"י פי' לעיל מיניה וישבתם על הארץ לבטח משום עון שמיטה ישראל גולין וכו' וקשה לו ולמה כתב עוד וישבתם לבטח עליה· ומתרץ שלא תדאגו משנת בצורת וכדי להודיע ההפרש שבין וישבתם על ונ"מר ובין וישבתם לבטח· הרא"ם: ג והיא הלשון כניסה אל הבית אבל אין לומר ולא נאסף בשדה אל הגדיש והוא הלשון קיבוץ אל מקום אחד אם כן מה תועלת בזה אם היה נאסף בשדה בגדיש ולא היה נאסף לבית: ד מדכתיב הן לא נזרע ממילא דלא נאסף התבואה ולמה כתיב ולא נאסף את תבואתנו אלא ודאי כך פירוש ולא נאסף את תבואתינו כגון יין ופירות וספיחים שאינם צריכים זריעה: ה משמע שלא היו אוכלין מן התבואה עד חג הסוכות ולעיל פירש רשי לשלש השנים קצת הששית מניסן עד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שיזרע בשמינית במרחשון ויקצור בניסן משמע שהיו אוכלין מיד בניסן וקשיא אהדדי· וי"ל לעיל כתיב כי תאמרו כלומר אם תאמר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף והשיב הקב"ה על דבריהם וצויתי את ברכתי ועשת את התבואה לשלש שנים כמו שפירש רשי שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן אבל באמת לא היו אוכלין עד שנה תשיעית שהוא חג הסוכות והא דכתיב ואכלת ונומר עד השנה התשיעית רבותא קמ"ל לא מיבעי לשלש שנים שמניסן של ששית עד ניסן של שמינית אלא אפי' עד סוף השמינית שהוא תחילת השנה התשיעית יספיק לכם הישן שתאכלו ממנו כמו בכל שנה ושנה שאוכלין מן הישן עד חג הסוכות של שנה הבאה וכו'· הרא"ם: ו כאלו אמר לא יכבשנה הלוקח תחת ידו מלהחזירה עד שמצא שנמכרת לצמיתות: ז והא דלא נקט רש"י כמו דכתיב בקרא שהיא שלו מפני כי אין טעם בדבר לאמור לא יכבשנה הלוקח בידו מלהחזיר לבעלים מפני שאלי הארץ אלא מפני שלא היא הארץ היה לו לומר או מפני הארץ אינה שלך ולכן אל ירע בעיניך מלהחזירה לכן נקט הרב שאינה שלך· הר"אם: ח דא"כ ובכל ל"ל אלא לרבית גאולה אף בקרובים לבתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל:
ט כתב הר"אם לא ידעתי מי הכריחו לומר שהוא סמוך לפר' שלאחריו ולא נראה הפרש' עמה ובא לומר כאן שאין הלוקח יכול לעכב אלא גאולה יתנו לארץ ע"כ· ונראה דהוכרח רש"י לפרש כן דקשה לו ל"ל קרא ובכל ארץ אחוזתכם וגו' והא בפרשה שנייה כתיב שאין הלוקח רשאי לעכב לכן פי' שאף המקרא הזה סמוך לפרשה של אחריו· ודו"ק: י דכיון שאין רשאי למכור אלא מפני דוחקו תאי האי דכתיב מאחוזתו כיון שהטעם דוחקו

אונקלוס

תולדות אהרן

קידושין כ"א יקריב פריקיה דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוהי׃
שם וגבר ארי לא יהי ליה פריק ותדבק ידיה וישכח
שם ב' כ"א כמיסת פורקניה׃ ויחשיב ית שני
ערכין ל' זבינוהי ויתיב ית מותרא לגבר דזבן ליה
שם ויתוב לאחסנתיה׃ ואם לא אשכחת
ידיה כמיסת דיתיב ליה ויהון זבינוהי בידא
שם י"ד כ"ט דזבן יתיה עד שתא דיובלא ויפוק ביובלא ויתוב
עיין בת"א לאחסנתיה׃ וגבר ארי יזבין בית
מותב קרתא מקפא שור ויהי פורקניה עד
עיין בת"א משלם שתא דזבינוהי עידן בעידן יהי פורקניה׃
עיין בת"א ואם לא יתפרק עד משלם ליה שתא
מגילה ב' פ' י' שלמתא ויקום ביתא דבקרתא דליה שורא
עיין בת"א לחלוטין לדזבן יתיה לדרוהי לא יפוק ביובלא׃
עיין בת"א ובתי פצחיא דלית להון שור מקף סחור סחור
עיין בת"א על חקל ארעא יתחשבון פורקנא יהי ליה
ערכין ל"ג וביובלא

בהר

אליו וגאל את ממכר אחיו׃
כו ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה
ידו ומצא כדי גאלתו׃ כז וחשב
את שני ממכרו והשיב את העדף לאיש אשר
מכר לו ושב לאחזתו׃ כח ואם לא
מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה
אתו עד שנת היובל ויצא ביבל ושב לאחזתו׃
ס כט ואיש כי ימכר בית
מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת
ממכרו ימים תהיה גאלתו׃ ל ואם לא יגאל עד
מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר
אשר לא חמה לצמיתת לקנה אתו לדרתיו לא
יצא ביבל׃ לא ובתי החצרים אשר
אין להם חמה סביב על שדה הארץ יחשב גאלה
תהיה לו וביבל יצא׃ לב וערי הלוים
בתי ערי אחזתם גאלת עולם תהיה ללוים׃
לג ואשר

בעל הטורים

חמישי

שליש כשהן מחוברי׳ עולין להיות גאולות בתי ערי חומה:

לו קרי

קדמה לצמיתות' דפי' תכין לצמיתות דגמ' פי' מיכר חלט קונה חזק:

רש"י

קידושין כ"א וגאל את ממכר אחיו ・ *ואין הלוקח א יכול לעכב: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גואל ・ *וכי יש לך אדם
שם ת"כ בישראל שאין לו ב גואלים אלא גואל שיוכל לגאול ג ממכרו: (כז) וחשב את שני ממכרו ・ כמה שנים היו עד היובל כך וכך וכמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה אכלת אותה שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר לו ・ המוכר הזה ד שבא לגאלה: (כח) די השיב לו ・ *מכאן
ערכין ל' ת"כ שאינו ה גואל לחצאין: עד שנת היובל ・ *שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום ו שהיובל משמט בתחלתו: (כט) בית מושב עיר חומה ・ *בית בתוך עיר
ת"כ המוקפת חומה ז מימות יהושע בן נון: והיתה גאולתו ・ לפי שאמר בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינו גואלה: והיתה גאולתו ・ של ■ בית: ימים ・ ימי שנה
ראש"י כ"ד שלמה קרויים ימים וכן *תשב הנערה אתנו ימים: (ל) וקם הבית לצמיתות ・ יצא מכחו של מוכר ועומד ט בכחו של קונה: לא יצא ביובל ・ אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: (לא) ובתי החצרים ・ כתרגומו פצחין עיירות
יהושע י"ג ראש"י כ"ה פתוחות אין חומה ויש הרבה בספר יהושע *הערים וחצריהם *בחצריהם ובטירותם: על שדה הארץ יחשב ・ הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין
ת"כ ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו ・ *מיד אם ירצה ובזה יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: וביובל יצא ・ י בחנם: (לב) וערי הלוים ・ מ"ח עיר שנתנו להם: גאולת עולם ・ גואל מיד אפי' לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדות המגרשות הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה: (לג) ואשר

שפתי חכמים

דוחקתו שצריך למכור אפי' כו' לכן פי' למה תורה כו' כלומ' אף אם השעה דוחקתו יכמנס את עצמו במה שיוכל ולא ימכור כולו אלא ישייר לעצמו וכו' ・ וק"ל: א כתב הר"אם כמ"ד וגאל רשות וכא הכתוב של וגאל לא' שאין הלוקח יכול לעכב דאל"כ וגאל למה לי בשלמא למ"ד חובה שפיר שבא הכא הכתוב לחייב היותר קרוב שיגאלנה אלא למ"ד רשות וגאל ל"ל וכי תעלה על דעתך שאם רצה לגאול שלא יהא רשאי לגאול אלא ע"כ הא קמ"ל שאין הלוקח יכול לעכב: ב כלומ' וכי יש לך בישראל מכושלי חלק בארץ שאין לו גואלים מזרע יעקב: ג כלומ' שהם עניים ・ כתב הר"אם אבל בקידושין שנו אלא זה שיש לו ואינו רוצה שהרשות בידו והכא העיתראליה ר' יהושע דהאי קרא דוגאל את ממכר אחיו רשות דקאמ' סתם אתה אומר רשות או אינו אלא חובה ת"ל איש כי לא יהיה לו גואל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא זה שיש לו ואינו רוצה ליקח שהרשות בידו ואם היה כדברי רש"י שאין לו גואל' שיכול לגאול שאין לו השגת יד ש"ב אין ראיה מן המקרא הזה דקרא וגאל את ממכר אחיו ברשות קמיירי דלמא בחובה קמיירי ומאי ואם אין לאיש גואל שאין לו גואל שיש לו השגת יד לגאול וא"כ לפי פי' הר"אם יהיו דברי רש"י סותרים זה את זה דלעיל פי' כמ"ד דברשות קמיירי כמו שפי' הר"אם והכא פי' כמ"ד חובה ואף כי הרב' פעמי' מצינו שרש"י פי' פעמי' כי האי מ"ד ופעמים כי האי מ"ד אע"פ ששניהם סותרים זה את זה היינו בשני מקומות אבל במקום א' כי הכא קשה ・ לכן נראה דרש"י סובר כמ"ד חובה ולעיל נמי בחובה איירי ודלא כהר"אם: וא"ת מה מתורץ בזה וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל שהוא עשיר שיכול ליגאל ממכרו ・ וי"ל דהכי פירושו אין לו גואל הקרוב שיכול לגאול ממכרו לפי שהמצוה מוטלת על הקרוב לו ביותר ואותו קרוב אינו עשיר כל כך שיוכל לגאול ממכרו: ד פי' לא הלוקח הראשון שמכר לפני שגם הוא נקרא מוכר (ערכין דף ל') דא"כ במאי דמוכר שדה אחוזתו לפעמים יפסיד דשמא קנה לוקח ראשון בזול ומכר בדמים: ה דאל"כ די ל"ל לא לומר שאם השיגה ידו כדי גאולת כל השדה הוא גואל ואם לאו לאו: ו בערכין דף ל' ופרש"י בין השמשות של ערב שנת היובל נפקא שביעית והיא שעתא תרוייהו משמטי' עכ"ל: ז פי' שבתחילה הוקפה ואח"כ נתיישבה ולאפוקי מימות יהושע וכו' דמכתמא אין הכתוב מדבר אלא בעיר המוקפת בשעת כיבוש שהוא תחילת ישיבתן בארץ: ■ כלומ' ולא של ממכרו דוחלא כדי גאולתו דלעיל דכת' עכ"ל גאולתו של ממכר לא גאולתו של אחוזה דאחוזה לשון נקבה אבל הכא דבית לשון זכר הוא וגם לא הוזכר פה ממכר יעד שיפול עליו כנוי של גאולתו על כל שפירושו גאולתו של בית רא"ם: ט כלומ' אע"פ שהיה בידו של קונה מ"מ היה נ"כ בכחו של מוכר שעדיין היה בידו לפדותו ועמד בידו של קונה. עכשיו אין יכול להוציאו מידו וכתב הר"אם אבל יש לתמוה למה לא פירש דמלת וקם לצמיתות' קאי דעד השתא היה בידו של קונה קנין של שנה וכו' וי"ל דדוקי' דרש"י יאות מדכתיב בקרא לצמיתות לקונה וכו' לקונה אי לאו הוא פשיטא דלקונה קאי אלא לקוני' דוקיא הוא לקונ' ולא למוכר כלומ' דעד השתא היה ברשות של מוכר לפדותו ועכשיו אחר שעברה השנ' יצא' מרשותו של מוכ' וכו': י כלומ' בלא תשלומי דגבי שדה אחוזה תניא אכלה שנה ופגע בו יובל תשלום לו עוד שנה אחר היובל להכי אי נצריך וביובל יצא קרא יתירא הוא לומר שיצא בחנם בלא תשלומי ・ בערכין דף כ"ט:

פירש

בעל הטורים

ש"ז שלא למכור מגרשי הלוים כו' :

וחי אחיך עמך וסמי' ליה אל תקח מאתו נשך ותרגו' רמז שכל המלוה בריבי' אינו חי וכן הוא אומר בנשך נתן חיה לא יחיה :

ששי פניעי כשהן מחוברין :

ויקרא כה

לג וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא
מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם
הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד
וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם
הוּא לָהֶם׃ ס לה וְכִי־יָמוּךְ
אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי
עִמָּךְ׃ לו אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ
וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃
לז אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ
וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃ לח אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת
לָכֶם לֵאלֹהִים׃ ס לט וְכִי־יָמוּךְ
אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת
עָבֶד׃ מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה
עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃

ויצא

אונקלוס

וביובלא יפוק: וקרוי ליואי בתי סס
קרוי אחסנתהון פורקן עלם תהי לליואי:
ודיפרוק מן ליואי ויפוק זביני ביתא וקרוי סס
אחסנתיה ביובלא ארי בתי קרוי ליואי היא סס
אחסנתהון בגו בני ישראל: וחקל רוח ססכ"חל"ד
קרויהון לא יזדבן ארי אחסנת עלם הוא עיין בת"א
להון: וארי יתמסכן אחוך ותמוט ידיה עמך עיין בת"א
ותתקף ביה דיר ותותב ויחי עמך: לא עיין בת"א
תסב מניה חבוליא ורביתא ותדחל מאלהך ב"מ ס"ס"א
ויחי אחוך עמך: ית כספך לא תתן ע"ה
ליה בחבוליא וברביתא לא תתן מיכלך:
אנא יי אלהכון דאפקית יתכון מארעא כתוב' ק"י
דמצרים למתן לכון ית ארעא דכנען למהוי קידוש' ב'
לכון לאלהא: וארי יתמסכן אחוך ב"מ ע"א
עמך ויזדבן לך לא תפלח ביה פולחן ערכין ל'
עבדין: כאגירא כתותבא יהי עמך עד עיין בת"א
שתא דיובלא יפלח עמך: ויפוק מעמך

הוא

רש"י

(לג) ואשר יגאל מן הלוים · ואם יקנה בית או עיר מהם : ויצא ביובל · אותו ממכר של בית או של עיר ישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולה זו לשון מכירה · ד"א לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים [א] יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם : ויצא ממכר בית · [ב] הרי זו מצוה אחרת [ג] ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל : כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם · לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות [ג] כדי שלא תפקע נחלתם מהם : (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר · מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים [ד] ביובל כמו שנאמר בישראל * ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעול' : ויקר' כ"ז (לה) והחזקת בו · אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו : [ה] גר ותושב · אף אם הוא גר או תושב [ה] ואי זהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלות : (לו) ויראת מאלהיך · [ו] לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך * או התולה מעותיו בנכרי להלוותם לישראל ברבית הרי ב"מ ס"א זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך : (לח) אשר הוצאתי וגו' · והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של נכרים הם : ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הם כבדות עליכם : לתת לכם את ארץ כנען · בשכר שתקבלו מצותי : להיות לכם לאלהים · * שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ת"כ ממנה כעובד ע"א : (לט) עבודת עבד · עבודה של גנאי שהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול מנעלו : (מ) כשכיר כתושב · עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים תתנהג בו : עד שנת היובל · אם פגע בו יובל לפני שש שנים · היובל מוציאו :

עבדיו

שפתי חכמים

[א] פירש ד"א ואשר יגאל גאולה ממש לשון פדיון ממש ולא לשון קנין ואדלעיל קאי דכתיב גאולת עולם תהיה ללוים בא הכתוב לומר שלא בישראל שקנה מלוי בלבד קאמר שיש ללוי לפדותו לעול' אלא אפי' לוי שקנה מלוי פודה המוכר גאולת עולם : [ב] היינו לפי פי' ד"א וכו' ולא גאולת עולם דלעיל מיניה קאי דמיירי בפדיון אבל לפי פי' ראשון כולה חדא מילתא היא · [ג] והא דקאמר ויש להם גאולה כשדות ולא קאמר כמו ויוצאין ביובל כשדות לאו דוקא אלא ה"ה ויוצאין ביובל וחד מינייהו נקט · כתב הרא"ם אך קשה כי זה הטעם כי בתי ערי הלוים וגו' לא שייך אלא בישראל הקונה מן הלוי אבל כשהקונים הם לוים דלא שייך האי טעמא שהרי כשאר בית לוי ולא יופקעו נחלתם דלאו דידהו כבתי ערי חומה של ישראל וכו' · ושמא י"ל משום שרוב הקונים מן הלוים הם ישראלים מפני שהם הרוב נתנה התורה הטעם בעבורם ולא חששה לטעם קונים שהם לוים · ולי נראה מיתורא דקרא יש ללמוד דאין לחלק בין הקונים הן שהן ישראל' או לוים דין אחד להם מדכתיב הוא אחוזת בתוך בני ישראל ל"ל בני ישראל ל"ל אלא לדרשא קאתא לומר שנחלת לוים תהיה בשלימות כמו שהיא בתחלת בתוך בני ישראל ואם אינו ענין לקונים ישראלים תנוהו לקונים לוים שיחזרו ביובל : [ד] כתב הרא"ם ויש לתמוה דמדהוצרך להביא ראייה מקרא דאחוזת עולם הוא להם שלא ימכור מכר עולם כדתניא בת"כ לא ימכר מכר גזבר או לא ימכר מכר עולם פיר' שאין הלוי יכול למוכרו ת"ל כי אחוזת עולם ולא הביא ממה שכתוב גאולת עולם תהיה ללוים ש"מ דס"ל דההוא קרא דלעיל בבתים וערים קמיירי ולא בשדה מגרש וכיון שכן הוא למה לא יפרשו לא ימכר שלא יוכל הלוי למכור השדה מגרש שלו וקרא דלעיל בבתים וערים בלבד קא מיירי ולא בשדה מגרש וכו' ונ"ע · ונ"ל דהכא הא יליף מקרא דכי אחוזת עולם כלומר אלו לא נאמר כי אחוזת עולם ה"א לא ימכר דכתיב בשדה מגרש פי' לא יוכל למכור הלוי שדה מגרש שלו וקרא דגאולת עולם מיירי בבתים ועריס ולא בשדה מגרש · אבל השתא דכתיב כי אחוזת עולם להם אם כן ילפינן אחוזת מבתים ועריס מה בתים יכולין למכור אף שדה מגרש יכולין למכור דומיא דבתים שלא ימכר ממכר עולם ואם כן כיון דילפינן דדין אחד להם לבתים ועריס ושדה מגרש א"כ לערבינהו קרא ולכתבינהו גבי הדדי אלא ע"כ לא ימכר למכר גזבר הוא דאתא וכזה יתורץ נמי הקושיא השניי' שהקשה הרא"ם על מתניתא דת"כ : [ה] פי' אבל לא גר ותושב דוקא דומיא דואל תונו את הגר ואהבתם את הגר משום דבריתא דקרא כתיב וכי ימוך אחיך ותושב לאו אחיך הוא כיון שהוא אוכל נבלות אף שמקיים ז' מצות בני נח ואינו עובד עבודת אלילים : [ו] פי' ד' קראי כתיבי חד עד שנת היובל יעבוד עמך ואוקמה במוכר עצמו

אונקלוס

עיין בת"א — הוא ובנוהי עמיה ויתוב לזרעיתיה ולאחסנת אבהתוהי יתוב׃
ארי עבדי אנון דאפקית יתהון מארעא
סנה' פ"ו — דמצרים לא יזדבנון זבון עבדין׃ לא
תפלח ביה בקשיו ותדחל מאלהך׃ ועבדך
ואמתך דיהון לך מן עממיא דבסחרניכון מנהון
תקנון עבדין ואמהן׃ ואף מבני תותביא
עיין בת"א — ערליא דדיירין עמכון מנהון תקנון ומזרעיתהון
דעמכון דאתילידו בארעכון ויהון לכון
עיין בת"א — לאחסנא׃ ותחסנון יתהון לבניכון
עיין בת"א — בתריכון למירת אחסנא לעלם בהון תפלחון
עיין בת"א — ובאחיכון בני ישראל גבר באחוהי לא תפלח
ביה בקשיו׃ וארי תדביק יד ערל ותותב
קידוש' י"ד — דעמך ויתמסכן אחוך עמיה ויזדבן לערל תותב
עיין בת"א — דעמך או לארמאי מזרעית גיורא׃ בתר
עיין בת"א — דיזדבן פורקנא תהא ליה חד מאחוהי
קידוש' כ"א — יפרקיניה׃ או אחבוהי או בר אחבוהי
יבמות כ"ל — יפרקיניה או מקריב בשריה מזרעיתיה
קידוש' ט"ו — יפרקיניה או דתדבק ידיה ויתפרק׃
כ"א — ויחשב עם זבניה משתא דאזדבן ליה עד

שתא

בהר קפח

מא ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ישוב׃
מב כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד׃
מג לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך׃
מד ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה׃
מה וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה׃
מו והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך׃ ס
מז וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר׃
מח אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו׃
מט או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל׃

וחשב

בעל הטורים

סל"ט פ"מ סמ"א' שלא לעבוד בעבד עברי עבודת בזיון׃

סמ"ג לעבוד בעבד כנעני לעולם׃

שביעי

בן דדו חסר וי"ו אותיו' דוד יגאלנו׃

רש"י

(מא) ובניו עמו · אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו׃ ת"כ — אל אחוזת אבותיו · *אל כבוד אבותיו א ואין לזלזלו מכות י"ג — בכך׃ אחזת · חזקת׃ כי עבדי הם · *שטרי קודם׃ ת"כ — לא ימכרו ממכרת עבד · בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח׃ (מג) לא תרדה בו בפרך · מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת׃ (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך · א"ת א"כ במה אשתמש בעבדי איני דברי' כ' — מושל באומות איני יכול שהרי הזהרתני *לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני׃ מאת הגוים · הם יהיו לך לעבדים · אשר סביבותיכם · ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה׃ קידושי"ס ז — (מה) וגם מבני התושבים · *שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד׃ מהם תקנו · אותם ב תקנו׃ (מו) והתנחלתם אותם לבניכם · החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם · ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שא"כ היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם׃ איש באחיו · להביא נשיא בעמו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך׃ (מז) יד גר ותושב · גר והוא תושב כתרגומו ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב׃ קידושין כ' — וכי תשיג יד גר ותושב עמך · מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך׃ ומך אחיך עמו · מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו׃ ב"מ ע"ס — משפחת גר · *זה הגוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לע"א עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים׃ (מח) גאולה תהיה לו · מיד אל תניחהו שיטמע ג עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובגוי שתחת ידך ב"ק קי"ג — הכתוב מדבר ד ואע"פ כן לא תבא עליו *בעקיפין מפני חלול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים׃

שפתי חכמים

עצמו שפגע בו יובל קודם שש ושב אל משפחתו בתוכו ב"ד שפגע בו יובל קודם שש ואיש אל משפחתו תשובו בנרצע שפגע בו יובל קודם שש לרציעתו ועבדו לעול' בנרצע שפגע בו יובל אחר שש לרציעתו' ברייתא פ"ק דקידושין דף כ'׃ א ולא אחוזת קרקעותיו מדכתיב אחוזת אבותיו דכתיב בקרא ל"ל יעוד הא לאו במוכר אחוזתו קמיירי אלא בכבוד אבותיו הוא כלומר שלא יזלזלו אותו שהוא עבד׃ ב וא"ת למה צריך רש"י לפ' אותם תקנו · וי"ל אם לא פירש כן הייתי אומר אם היו להם עבדים הנמכרים להם אותם עבדים תקנו מהם לכך פירש רש"י אותם תקנו כלומר הם עצמם תקנו · ועי"ל כך פי' רש"י אותם תקנו ר"ל האבות של בנים מותר לקנות וכ"ש בניהם שמותרים לקנות אבל אי פי' של מהם כמשמעו הייתי אומר פירש מן האבות מותר לקנות הבנים אבל האבות עצמן אסורין לקנו' לעבדי' ל"פ מהם תקנו אותם תקנו אפילו האבות עצמן מותר לקנות כמו הבנים · וא"ת ולמה לא פירש רש"י זה לעיל גבי מהם תקנו עבד ואמה · וי"ל דלעיל לא צריך רש"י לפרש מידי לפי שהכתוב גופיה מפרש והולך מהם תקנו עבד ואמה אבל כאן שלא כתיב בפסוק מידי בתריה ולא ידעינן היכא קאי מהם תקנו דלמא קאי אבהמות וה"פ מהם תקנו בהמות לכך צריך רש"י לפרש אותם תקנו · רא"ם · וא"ת מנ"ל לרש"י לפרש מהם תקנו דילמא אותם כמשמעו היא ולא מהם · וי"ל דלעיל בפרשת שמות כתיב וימלא הארץ אותם ופירש רש"י מהם וגם מוכרח שפירש אותם הוא מהם ש"מ דפירושו של אותם מהם · ה"נ דפירושו של מהם אותם׃ ג מצאתי בספר הערוך מטמון תרגום טמיע ובערוך הגדול מצאתי ויחפרו ממטמונים תרגום מן טומעיא · כי בא השמש תרגום ירושלמי טמועות שמשא · רצה לומר אל תניחהו עד שיהא טמון בין עבודת אלילים׃ ד מגבר' אומר כן דאי בעבודת אלילי' שאינו תחת ידו מה אתה יכול לעשו' לו עד שיאמר הכתיב עליו ויצא בשנת היובל וגו'׃

וא"ת

ויקרא כה

נ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ
עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים
כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃ נא אִם־עוֹד
רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃
נב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־
שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־
גְּאֻלָּתוֹ׃ נג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה
עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃ נד
וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא
וּבָנָיו עִמּוֹ׃ נה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ א
לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־
תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם
לְהִשְׁתַּחֲוֺת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי
תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃

אם

הפטרין ויאמר ירמיהו בירמיה בסי' ל"ב:

אונקלוס

וִיחַשֵּׁיב עִם זָבְנֵיהּ מִשַּׁתָּא דְּזַבִּין לֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבְלָא וִיהֵי כְּסַף זְבִינוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא כְּיוֹמֵי אֲגִירָא יְהֵי עִמֵּיהּ׃ אִם עוֹד סַגִּיאוּת בִּשְׁנַיָּא לְפוּמְהוֹן יָתֵיב פּוּרְקָנֵיהּ מִכְּסַף זְבִינוֹהִי׃ וְאִם זְעֵיר אִשְׁתְּאַר בִּשְׁנַיָּא עַד שַׁתָּא דְיוֹבְלָא וִיחַשֵּׁיב לֵיהּ כְּפוּם שְׁנוֹהִי יָתֵיב יָת פּוּרְקָנֵיהּ׃ כַּאֲגִיר שְׁנָא בִּשְׁנָא יְהֵי עִמֵּיהּ לָא יִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ לְעֵינָךְ׃ וְאִם לָא יִתְפְּרֵק בְּאִלֵּין וְיִפּוֹק בְּשַׁתָּא דְיוֹבְלָא הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּיהּ׃ אֲרֵי דִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדִּין עַבְדַּי אִנּוּן דְּאַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן טַעֲוָן וְצֶלֶם וְקָמָא לָא תְקִימוּן לְכוֹן וְאֶבֶן סִגְדָּא לָא תִתְּנוּן בְּאַרְעֲכוֹן לְמִסְגַּד עֲלַהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ׃

אם

כ"ז חסי"ל לאחו"ה סימן:

בעל הטורים

רבות בשני' יוצא בגרעון כסף: בגי' שלא להכות לנכרי לעבוד בעבד עברי בפרך: י"ד פעמים יובל כתיב בפרשה כנגד י"ד יובלות שהיו בא"י עד שגלו בימי הושע בן אלה:

כו

בגי' שלא נשתחוה על אבן משכית אפי' לשם:

את שבתותי תשמרו סמיך לע"א שקול שבת כנגד ע"ז וסמיך ליה את מקדשי תיראו שאין ב"ה דוחה שבת:

תולדות אהרן

סם י"ז י"ח ב"ק קי"ב
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
קידושין כ'
ערכין ל'
קידושין סס
סם
סם כ"ב
עיין בת"א
מגילה כ"ב

רש"י

(נ) כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המנין של כל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו: (נא) ואם עוד רבות בשנים. עד היובל: (נב) לפיהן. הכל כמו שפירש: לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה רואה: (נד) ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: (נה) כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: (א) אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה: לא תעשו לכם אלילים. *כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות ב אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"א אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו. ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על שביעית. אם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר. לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו. לא חזר בו סוף מוכר את ביתו. לא חזר בו סוף לוה בריבית. כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות. לא חזר בו סוף מוכר את עצמו. לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי: ואבן משכית. לשון כסוי כמו *ושכותי כפי. שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: להשתחות עליה. אפי' לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא. ג והתורה אסרה לעשות כן חוץ ד מן המקדש: (ב) אני ה'. נאמן לשלם שכר:

מ"כ

שמות ל"ג

אם

שפתי חכמים

א וא"ת והיאך אני יודע אם כוונתו לרדו בפרך שהרי לעיל פירש רש"י לא תרדה בפרך מלאכה שלא לצורך וזה אינו יכול לידע שמא הוא לצורך. ועוד קשה מה שפירש"י לעיל א"ת בחי אחשתים כו' ואחי קשה ליה לרש"י כו' והרי כל מה שהוא צורך לו מותר להשתמש בעבד עברי. וי"ל דמה שפירש רש"י לעיל לא תרדה בו כו' רק מלאכה שלא לצורך כדי לענותו ה"פ שלא תאמר לו החם לי כוס זה ואינו צריך לו או עדור תחת הגפן עד שאבא אפילו הוא לצורך שמא לא יבא לעולם אם כן אתה רודה הכל מה שפירש רש"י וא"ת אם כן בחי אחשתים שהרי אפילו מלאכה שאין לו רק אסור להשתמש כלפי רש"י וגם מתורץ מה שפירש רש"י ואתה רואה לפי שאתה יכול לראות אם אומר עשה לי מלאכ' זו עד שאבא אפי' הוא לצורך בקרא דרוי הואיל ואומר עד שאבא: ב וא"ת בשלמא עבודת אלילים ושבת כתיבי בקרא הכא בפרשת אלא גילוי עריות לא הוזכר בקרא למה נקט רש"י גילוי עריות. וי"ל אף שלא נזכר בקרא גילוי עריות רמז גם כן על גלוי עריות כיון שהזהיר עבודת אלילים כלאמר באל' שני שדין וכו' שהיו השני לוחות מכוונים לבור כנגד דבור לא תנאף כנגד לא יהיה לך דהיינו ע"ז. א"כ ע"ד שאמרו לא עבדו ישראל עבודת אלילים אלא כדי להתירם בעריות והא להזכיר שבת דהא כל המחלל שבת כאלו כפר בבריאת שמים וארץ. א"כ בבנין פיקנה הנגל לא שכב זכו' והיינו עריות: ג וא"ת יש"ל לרש"י שהשתחואה בפישוט ידים ורגלים וי"ל דלעיל בפרשת ויקהל כתיב להשתחוות לך ארצה ש"מ דהשתחואה בפישוט ידים ורגלים היא: ד וא"ת תנ"ל לרש"י דלמא אף במקדש אסור לעשות כן. וי"ל דכתיב בקרא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה אבל במקדש מותר [בארצכם אסרה] תורה אבל במקדש לא אסרה:

ה"כ

חסלת פרשת בהר

חסלת פרשת בהר

ג אם־בחקתי תלכו ואת־מצותי
תשמרו ועשיתם אתם:
ד ונתתי גשמיכם בעתם
ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו:
ה והשיג לכם דיש את־בציר ובציר
ישיג את־זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם
לבטח בארצכם: ו ונתתי שלום
בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה
מן־הארץ וחרב לא־תעבר בארצכם: ז
ורדפתם את־איביכם ונפלו לפניכם לחרב:
ח ורדפו מכם חמשה מאה ומאה
מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב:

שני

אונקלוס

קידו' ס"א ב"ב פ"א ע"ז ה' אם בקימי תהכון וית פקודי
תטרון ותעבדון יתהון:
ואתן מטריכון בעידנהון
תעני' כ"ב ותתן ארעא עללתה ואילן חקלא יתן אביה:
ויערע לכון דישא לקטפא וקטפא יערע לאפוקי
בר זרעא ותיכלון לחמכון למשבע ותיתבון
לרוחצן בארעכון: ואתן שלמא בארעא
תעני' סס ותשרון ולית דמגיד ואבטל חיתא בישתא מן
ארעא וקטלין בחרבא לא יעדון בארעכון:
סס ותרדפון ית בעלי דבביכון ויפלון קדמיכון
לחרבא: וירדפון מנכון חמשא
מאה ומאה מנכון לרבותא יערקון ויפלון בעלי
דבביכון

בעל הטורים

אם בחקתי תלכו ר"ת אבת שתלכו בדרכי אבת: סמך אם בחקת' לשב' שסקולי' הם ככל המצות והחקי' ועוד סמך שבתות לונתתי גשמיכם בעתם דהיינ' בלילי שבתות:

רש"י

ת"כ (ג) **אם** בחקתי תלכו. * יכול זה קיום המצו' כשהוא אומר מצותי תשמרו [א] הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים [ב] בתורה: ואת מצותי תשמרו. הוו עמלים בתורה ע"מ לשמור [ג] ולקיים כמו שנאמר * ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם:

דברי' ה' ת"כ (ד) בעתם. * בשעה שאין דרך בני אדם לצאת [ד] כגון (* בלילי רביעית רש"י ישן) בלילי [ה] שבתו': תענו' כ"ב ועץ השדה. * הן אילני סרק[ו] ועתידין לעשות פירו':

ת"כ (ה) והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר[ז] ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשובע. * אוכל קמעא והוא ת"כ מתברך במעיו: (ו) ונתתי שלום. שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול [ט] כנגד הכל וכן הוא אומר * עושה שלום ובורא [י] את הכל: תעני' מ"ב וחרב לא תעבור בארצכם. * אין צריך ת"כ לומר שלא יבאו למלחמה אלא אפילו לעבור [כ] דרך ת"כ ארצכם ממדינה למדינה: (ז) לפניכם לחרב. * איש בחרב [ל] רעהו: (ח) מכם. * מן החלשים ת"כ שבכם [מ] ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה ת"כ רבבה. * וכי כך הוא החשבון [נ] והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפי' ירדופו (יש מדקדקי' בלשון רשי שהוא כמו כפל ואריכו' וכי כך הוא החשבון והלא לא הנ"ל וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפורשי' ותש ביהם בלשון רש"י בפרשת בראשית לא היה צריך להתחיל ומה טעם פתח שגם כן כפל וע"ש בישובה וכאן נראה לפרש למורי הגאון המפלג מהר"ר משה פריף נר"ו שאלת רבבה סובל ש"פ פירש א' עשרת אלפים וע"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופירש ב' רבבה מספר מרובה ע"ש ריבוי וזה הפירש סובל רש"י באומרו והלא לא היה נ"ל וכו' ודו"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את [ס] התורה למרובין ת"כ העושין את התורה: ונפלו אויביכם וגו'. * שיהיו נופלין לפניכם [ע] שלא כדרך הארץ:

שפתי חכמים

א ה"ג כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי קיום מצות אמור וכו' ואם כן פירש ואם בחקותי תלכו בעמלין סתם ואת מצותי תשמרו בעמלים ע"מ לשמור ולקיים: [ב] מדכתיב תלכו ולא כתיב תלמדו אלא ללמד שתלכו אחר מדרש חכמים: [ג] רצונו בזה דהא אחרי כן כתיב ונתתי גשמיכם וגומר והוה משמע שיתעסקו בתורה ע"מ יקבלו שכר והלא אמרו רבו"ל אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס ל"פ ע"מ לקיים כו' כמו שנ' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם דמשמע שישמרו בלב בעת שעמלים בה לעשות כל האמור בה: [ד] וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא בעתה פי' בעת שצריכין אותם לגשמים וי"ל מדכתיב גשמיכם ולא כתיב גשם אלא גשמיכם משמע גשם שלכם ר"ל בעת שצריכין לו וא"כ בעתם ל"ל אלא בא ללמדך בשעה שאין כו': [ה] כדאמרינן בערבי פסחים דף קי"ב משו' דבעת' קאי אלעיל דכתיב בסוף פ' בהר את שבתותי תשמרו ודרשינן סמיכות עיין לקמן בפר' עקב עוד על זה: [ו] מדכתיב ועץ השדה דהוא מיותר אלא השדה משמע אילנו' שגדילין בשדה שאין דרכן לעשות פרי דהיינו אילן סרק: [ז] פי' דק"ל דאין זה מכלל ברכ' אם יתעכב הדיש עד סמוך לבצי' וע"ז פי' וכו': [ח] מדכתיב בתחיל' והשיג לכם דיש וגו' משמע שיהא לה' תבואה מרובה א"כ ל"ל לחכת' ואכלת' לשביע פשיט' שיאכלו לשובע כיון שיש להן הרב' תבוא' אלא רביתא קמ"ל אפי' אם אוכל קמעא כו': [ט] מדכתיב לעיל מיניה ונתנה הארץ יבולה וגומר שמדבר בענין תבואה ואחר ונתת שלו' כתיב ג"כ ואכלת' ישן נושן וגומר שמדב' בתבואה ונתתי שלום כתי' באמצע ולמה כתיב באמצע אלא ששקול כנגד הכל: [י] ואע"פ שאין במקר' כן אלא כתיב עושה שלו' ובורא רע אך שינו משו' לישנא מעליא כדאמר בברכות: [כ] דק"ל דה"לל וחרב לא יבא בארצכם ועוד הא כתיב וישבתם לבטח ונתתי שלו' אלא אין צ"ל שלא יבא חרב למלחמ' אלא אפי' כו': [ל] מדלא כתיב והפלת' לפניכ' בחרב או' והכיתם אותם בחרב מיבעי לי' לא שיפלו בחר' רעהו רא"ם. א"נ כי לדרך הנוצחי' כשמכי' אות' בחרב מכי' אותם מאחוריהם והם נופלים על פניהם ואם כן למה כתיב לחרב אלא לחרב רעהו: [מ] מדלא כתיב וירדפו חמשה מכם מאה כמו שכתיב אח"כ ומאה מכם רבבה אלא לכך שינה וכו' לומר לך דהאי מכם אין פירושו כמשמעו אלא מכם לשון מן כמו ומן אחין עמו דהיינו עכי וסתם עני הוא חלש: [נ] והלא שייך ה' מאות איש לרבבה לפי חשבון ה' אנשים למאה. ומצאתי בשם מהר"ר יעקב מאורל"י יניש שהוא מפר' הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה פעמים חמשה איש ירדפו רבבה מגלותי: כתב הר"אם ויש לתמוה דאם כן בעובדי אלילים דכתיב בהו איכה ירדוף א' אלף ושנים יניסו רבבה היה לו לומר ושנים יניסו שני אלפים. בספר אחרי כועס מקשה קושיא זו ותירץ בשם ר"ת דהכא רודפים והורגי' קאמר מדכתיב ונפלו אויביכם לפניכ' לחרב ולכך לא ירדוף ויהרג כ"א חמשה מאה אבל התם לא הריגה כ"א רדיפה. ולי נראה דכל רדיפה הוא הריגה ולא כן לשון נוסה ולכן גבי עובד אלילים דאחד ירדיף ויהרוג אלף ה"ה כמו דשנים יהרגו ב' אלפים ולא יותר וכן ב' נ' אלפים וכן לעולם ולא כן בני ישראל כדפי' רש"י וכי כך הוא החשבון וכו' אבל לענין ניסה יכול להיות ששנים יניסו עשרת אלפים איש ואפשר ששני אנשים מישראל ינוסו כפלים מהם כמו יונתן ונושא כליו ואפשר דבכלל דברי הס ג"כ דברי בעל אחרי כועס וק"ל ועיין בתוספות בסוטה דף מ"א: [ע] דקשה לרש"י ל"ל למכתב ב' פעמים ונפלו אויביכם הא לעיל נ"כ כתיב ונפלו לפניכם אלא וכו':

ופניתי

בעל הטורים

שלישי

שמיני כשהן מחוברין משכני מכין שני' של משכני עמד הבית שני:

והתהלכתי ב' והתהלכתי באמתך בזכות והתהלכתי באמתך והתהלכתי בתוככ':

אם בחקתי עד קוממיות כל האלפ' ביתא חוץ מס"מך ופ"א ונויתולך חסל ס"מך ופ"א כי אין בטן ולא אף וקצף ונגף לאנף בברכות אלו:

ג' חסל
ו' ומלא

ויקרא כו

וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם
וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃ י
וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי
חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃ יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי
בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ יב
וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם
תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃ יג אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם
עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם
קוֹמְמִיּוּת׃ ס יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי
וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה׃ טו
וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל
נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לְהַפְרְכֶם
אֶת־בְּרִיתִי׃ טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת
לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־
הַקַּדַּחַת

אונקלוס

דְּבַבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא׃ וְאֶתְפְּנֵי
בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּישׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן
וַאֲקִים יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן׃ וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא — ב"ב כ"א
דְּעַתִּיק וְעַתִּיקָא מִן קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן׃ — ערובין ט'
וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן׃ — שבועו' י"ו
וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וָאֱהֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְאַתּוּן
תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם׃ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דְּאַפֵּיקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן
עַבְדִּין וְתַבָּרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן — עיין בת"א
בְּחֵירוּתָא׃ וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי — מגילה ג"א
וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין׃
וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק — קידו' ס"א
נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדַי — ב"ב פ"ט
לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמִי׃ אַף אֲנָא — שבת ל"ב
אַעְבֵּיד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בְּהוּלְתָּא
שַׁחַפְתָּא

תולדות אהרן

ב"ב כ"א; ערובין ט'; שבועו' י"ו; עיין בת"א; מגילה ג"א; קידו' ס"א; ב"ב פ"ט; שבת ל"ב; ת"כ; ת"כ; ירמי' ל"א; ת"כ; שמוא"ב ו'; ירמי' כ"ו; בראש' י"ג; שם י'; ת"פ

רש"י

(ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל לה"ד למלך ששכר פועלים א וכו' כדאיתא בת"כ: והפריתי אתכם. *בפריה ב ורביה: והרביתי אתכם. *בקומה ג זקופה: והקימותי את בריתי אתכם. ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנאמר *וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדש' לא כברית וגו' : (י) ואכלתם ישן נושן. *הפירו' יהיו משתמרין וטובים ד להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהו הגרנות מלאות חדש ה והאוצרו' מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר ו לתת החדש לתוכן: (יא) ונתתי משכני. בית ז המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו *כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור: (יב) והתהלכתי בתוככם. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים: (יג) אני ה' אלהיכם. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסי' גדולים: מוטות. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו *עשה לך מוסרות ומוטות קביליי"א בלעז: קוממיות. בקומה זקופה: (יד) ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים ח יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגומר הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה תלמוד לומר לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומכוין למרוד בו וכן באנשי סדום *רעים וחטאים לה' מאד מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו וכן בנמרוד *גבור ציד לפני ה' שמכירו ומתכוין למרוד בו: ולא תעשו. *משלא תלמדו לא תעשו ט הרי שתים עבירות: (טו) אם בחוקותי תמאסו. מואס באחרים י העושים: משפטי תגעל נפשכם. שונא החכמים: לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי. כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי. כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושין שונא את חכמים מונע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר: (טז) והפקדתי עליכם. וצויתי כ עליכם: שחפת. חולי שמשחף את הבשר אנפ"ולים בלעז דומה לנפוח שהוקלה נפוחתו ומראית

שפתי חכמים

א ולא עבדו לו באמונה חוץ מאחד שעבד לו באמונה כשנכנסו הפועלים לטול שכרן נכנס עמהם גם הפועל ההוא אמ' לו המלך בני אפנה לך כי אלו עשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט אבל אתה חשבון רב יש לי עמך כך הק"בה עובדי אלילים משלם שכרם במהירו' וכשבא לישראל פונה מכל עסקיו ששכר' הרבה מאד וצריך פנאי לעשות עמהם חשבון לפרוע כל הזכיות (כה"י) ועיין במ"ש בפרש' כי תשא ובפרשת אחרי מות: ב וא"ת דלמא והפרתי והרביתי תרווייהו קאי אפריה ורביה כמו בכל מקום כתיב פריה רביה בהדלי' וי"ל מדלא כתיב והפריתי והרביתי אתכם אלא והפריתי אתכם למשמע דשני עניכם הם (מהר"אי) והא דלא דרשו כלום בני ישמעאל דכתיב ולישמעאל שמעתי והפרתי אותו ולא דרשו כלום בזאת אותו די"ל דבני ישמעאל מלת אותו מיעוט הוא אותו אתרן בברכת פריה ורבי' ולא בני קטורה שאף שהם ב"כ בני קטורה ודו"ק: ג הר"אם פי' מכיון שפרים ודאי מתרבין אלא ודאי אל' התרברבות הוא דהיינו קומה זקופה: ד דקש' לרש"י מה ברכה יש בזו שתאכלו ישן וכו': ה ר"ל ואין דרכו של חדש להיות נשאר בגורן אלא מרקבת אם נשאר בגורן הילכך צריכין לתתו באוצרות: ו אבל לא נקט רש"י שחרקין הישן לאיבוד דא"כ מה ברכה יש בה ועוד איך יאכלו ישן נושן וש"מ ישן נמי הוא יותר טוב מן החדש אלא עכ"ל להוציאו מן האוצר וליתן במקום אחר בבית שהאוצר שומר החדש שלא יתרקב והישן כיון שעברה עליו השנה אין נח להתקלקל: ז אבל איכו משכן כמשמעו דבא"י לא היה להן המשכן אלא דוקא במדבר במס' עירובין בשמעתא קמייתא גרסי' בשלמא מקדש דאקרי משכן דכתי' ונתתי משכני בתוככם ופי' רשי כשנא' קרא זה כבר הוקם המשכן שהרי בת"כ נכתב קרא זה וכל אותו הספר באהל מועד נאמר כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד ועל איזה משכן היה מבטיחן אם לא על המקדש כו' ע"כל: ח פי' דק"ל למה שינה הכתוב דלעיל כתי' אם בחקותי תלכו דהיינו שתהיו עמלים בתורה והכא כתיב ואם לא תשמעו לי דהל"ל אם בחקותי לא תלכו בשלמא אי מיירי נמי במדרש חכמים אתי שפיר דתלי בשמיע' מפני שמדרש חכמים היא נקראת קבלה שהם קבלו איש מפני איש: ט דק"ל כיון שלא למדו ודאי לא יודעין לעשות ומתרץ דאין הכי נמי דאמר הפסיק כן הואיל ולא תלמדו ודאי לא תעשו: י דא"כ דהא לעיל כתיב ולא תעשו דהיינו מאום המצות א"כ ואם בחקותי תמאסו צ"ל אלא מואס באחרי' וכן הוא פי' ואת משפטי תגעל נפשכם וכו': כ דק"ל דוהפקדתי משמע לשון פקדון ומה פקדון שייך הכא ל"פ שהוא לשון צווה:
א ר"ל

אונקלוס

שחפתא וקדחתא מחשכן עינין ומפחן נפש ותזרעון לריקנו זרעכון וייכלוניה בעלי דבביכון: ואתן רוגזי בכון ותתברון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותערקון ולית דרדיף יתכון: ואם עד אלין לא תקבלון למימרי ואוסף למרדי יתכון שבע על חוביכון: ואתבר ית יקר תוקפכון ואתן ית שמיא דעליכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא וארעא דתחותיכון תקיפא כנחשא מלמעבד פירין

בחקותי

הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלהו איביכם:
יז ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם:
יח ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם:
יט ושברתי את גאון עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה:
כ ותם לריק כחכם ולא תתן

בעל הטורים

ואם עד אלה. סופי תיבות מדה שאמדוד לכם מדה באלה: את גאון בגי' זה בית המקד' את גאון עזכם בגי' זה ירושלים:

רש"י

ומראית [א] פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבות נפש. העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחה כשימות כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח ואם תצמח [ב] ואכלוהו אויביכם: (יז) ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם: ורדו בכם שונאיכם. כמשמעו ישלטו בכם. אגדת ת"כ מפרשה זו: אף אני אעשה זאת. איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמכם בקרי: והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכ' אביא אחרת ואסמכנ' לה: בהלה. מכת המבהל' את הבריו' ואי זו זו מכת [ג] מותן: את השחפ' יש לך אדם שהו' חולה ומוטל במט' אבל בשרו שמו' עליו ת"ל שחפ' שהו' נשח' או יש' שהו' נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עיתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרי' סבורים שיחיה ת"ל ומדיבו' נפש: וזרעתם לריק זרעכ'. זורעה ואינה מצמח' ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים תלמוד לומר ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינ' מצמח' שנה שנייה מצמחת [ד] ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור [ה] והנכנסים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד: ד"א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנאמר אשר טפחתי ורביתי איבי כלם: ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי עליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: ונגפתם לפני אויביכם. שיהא המות הורג אתכם מבפנים [ו] ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ: ורדו בכם שונאיכם. שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם [ז] שבשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו': ונסתם. מפני [ח] אימה: ואין רודף אתכם. מבלי [ט] כח: (יח) ואם עד אלה. ואם בעוד אלה [י] לא תשמעו: ויספתי. עוד יסורין [כ] אחרים: שבע על חטאתיכם. שבע פורעניות [ל] על שבע עבירות האמורות למעלה: (יט) ושברתי את גאון עזכם. זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עזכם: ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחושת וגו' שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחושת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחושת מזיע והיא [מ] מאבדת פירותיה: (כ) ותם לריק כחכם. הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא [נ] נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון והלקה אותו [ס] הרי שניו של זה קהות:

שפתי חכמים

[א] ר"ל מראית פניו של בשר שכפויות זעופ' שאינו אדום כשאר בשר של אדם בריא: [ב] דק"ל דבתחילה אמר וזרעתם לריק זרעכם דמשמע שלא יצמח ואחר כך אמר ואכלוהו אויביכם דמשמ' שיצמח. או י"ל דק' לרש"י היאך יזרע הזורע לריק הא בקרקע הוא זורע. ומתרץ לריק כלום שלא יצמח וכו': [ג] י"מ שהוא ל' המתנה כלומר שהבריות ממתינין וצופות שכל שעה יקל ממנו החולי וירפא וכשמת נבהלים הבריו' שמת מיתה פתאומות. וי"מ אותו לשון מתניים ר"ל מכה המתחלת במתניים ואות' מכה מבהלת אותו ולשון מותן מלשון אוזן ששמע על הר סיני וכו' כלומר שהיה לו לומר אוכיים ה"ה כמו לשון מתניים: [ד] ר"ל וכשאירע פעם שנית שמצמחת: [ה] ר"ל ומאספין להן תבוא' כדי שיהא להם לאכול כשצרין על עיירות ישראל: [ו] וא"ת מנ"ל לרש"י לפרש כן הא כתיב ונגפתם לפני אויביכם משמע שיהיו הורגים אותם כשרבם. וי"ל דהוכחת רש"י מדכתיב ונתתי פני בכם משמע שהוא מיתה בידי שמים דהיינו כרת שמת על מטתו קודם זמנו כדכתיב בפ' קדושים ושמתי אני את פני באיש ההוא והכרתי אותו משמ' כל מקו' שכתיב פני שהוא כרת וכתיב אחריו ונגפתם לפני אויביכם משמ' מיתה בידי אדם בסייף. ומתרץ שה"פ הא דקאמר ונתתי את פני בכם היינו שתהא המות הורגת אתכם מבפנים שהוא כרת והא דקאמר ונגפתם לפני אויביכם ה"פ ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ ר"ל עומדין מבחוץ ושמחי' במיתתן כמאן שנתנגפו לפני אויביכם. א"כ מדכתיב ונגפתם שהוא לשון מגיפה שהיא מיתה בידי שמים: [ז] דק"ל בכם ל"ל דהא כתיב ונגפתם אלא ע"כ לדרשא אתי והוצרך לומר תרתי מכם ובכם משום דהמדרש משמע שהרודי' יהיו מכם ובקרא משמ' שירדו בהם מ"ה פי' תרווייהו: [ח] דהא כתיב אחריו ואין רודף א"כ למה ינוסו אלא מפני אימה: [ט] דק"ל הא זה נרב' הוא שאין רודף אותם ומתרץ משום שאין בכם שום כח לא צריכין לרדוף אתם דסבורין מה לנו לרודפם והא אין בהם כח למלחמה: [י] דק"ל דואם עד אלה משמע שקבע לה' זמן וה"ק ואם עבר הזמן ועדיין לא תשמעו לי ויספתי ליסרה וגומר וזה אין יתכן לומר שיקבע להם זמן לעבור על המכות לכן פירש דעד כמו בעוד דא"לכ ואם על אלא מבעי ליה: [כ] לא שאוסיף עוד להביא עליכם היסורי' הראשונים פעם שניי' שהרי יסורים שניים אינם ממין הראשונים: [ל] דק"ל דהפסוק משמע שהקב"ה יפרע להם ז' פעמים על העבירות וזה אינו. דאין נפרע מאדם יותר ממה שהרשיע כנגדו: [מ] כיון שהיא לחה הפירות נירקבין: [נ] נוכש שמלקט עשבים מתוך הזרעים. כסח קוצ'. עודר חופר: [ס] ופי' ותם לריק כחכם אחר העמל והטורח וכו' שאז שניו כהות שאם פי' כחכם על ממונם הבא מכות לא היה צריך למימר דכבר כתוב ונתתי שמיכם כברזל וגומר ומסתמא ותם לריק (ב"א) גם אין לומר שיתום כח גופם דא"כ לא ה"ל לריק אלא ותם כחכם:

ויקרא כו

תַּתֵּ֤ן אַרְצְכֶם֙ אֶת־יְבוּלָ֔הּ וְעֵ֣ץ הָאָ֔רֶץ לֹ֥א יִתֵּ֖ן פִּרְיֽוֹ׃
כא וְאִם־תֵּלְכ֤וּ עִמִּי֙ קֶ֔רִי וְלֹ֥א תֹאב֖וּ
לִשְׁמֹ֣עַֽ לִ֑י וְיָסַפְתִּ֤י עֲלֵיכֶם֙ מַכָּ֔ה שֶׁ֖בַע כְּחַטֹּאתֵיכֶֽם׃
כב וְהִשְׁלַחְתִּ֨י בָכֶ֜ם אֶת־חַיַּ֤ת הַשָּׂדֶה֙
וְשִׁכְּלָ֣ה אֶתְכֶ֔ם וְהִכְרִ֙יתָה֙ אֶת־בְּהֶמְתְּכֶ֔ם
וְהִמְעִ֖יטָה אֶתְכֶ֑ם וְנָשַׁ֖מּוּ דַּרְכֵיכֶֽם׃ כג
וְאִ֨ם־בְּאֵ֔לֶּה לֹ֥א תִוָּסְר֖וּ לִ֑י וַהֲלַכְתֶּ֥ם עִמִּ֖י קֶֽרִי׃
כד וְהָלַכְתִּ֧י אַף־אֲנִ֛י עִמָּכֶ֖ם בְּקֶ֑רִי
וְהִכֵּיתִ֤י אֶתְכֶם֙ גַּם־אָ֔נִי שֶׁ֖בַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶֽם׃
כה וְהֵבֵאתִ֨י עֲלֵיכֶ֜ם חֶ֗רֶב נֹקֶ֙מֶת֙ נְקַם־
בְּרִ֔ית וְנֶאֱסַפְתֶּ֖ם אֶל־עָרֵיכֶ֑ם וְשִׁלַּ֤חְתִּי דֶ֙בֶר֙
בְּת֣וֹכְכֶ֔ם וְנִתַּתֶּ֖ם בְּיַד־אוֹיֵֽב׃ כו
בְּשִׁבְרִ֣י לָכֶם֮ מַטֵּה־לֶ֒חֶם֒ וְ֠אָפוּ עֶ֣שֶׂר נָשִׁ֤ים לַחְמְכֶם֙
בְּתַנּ֣וּר אֶחָ֔ד וְהֵשִׁ֥יבוּ לַחְמְכֶ֖ם בַּמִּשְׁקָ֑ל וַאֲכַלְתֶּ֖ם
וְלֹ֥א תִשְׂבָּֽעוּ׃ ס כז וְאִ֨ם־בְּזֹ֔את לֹ֥א
תִשְׁמְע֖וּ לִ֑י וַהֲלַכְתֶּ֥ם עִמִּ֖י בְּקֶֽרִי׃ כח
וְהָלַכְתִּ֥י עִמָּכֶ֖ם בַּחֲמַת־קֶ֑רִי וְיִסַּרְתִּ֤י אֶתְכֶם֙ אַף־אָ֔נִי
שֶׁ֖בַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶֽם׃ כט וַאֲכַלְתֶּ֖ם
בְּשַׂ֣ר בְּנֵיכֶ֑ם וּבְשַׂ֥ר בְּנֹתֵיכֶ֖ם תֹּאכֵֽלוּ׃ ל
והשמדתי

אונקלוס

פירין׃ ויסוף לריקנו חילכון ולא תתן ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתן אביה׃ ואם תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון לקבלא למימרי ואוסיף לאיתאה עליכון מחא שבע כחוביכון׃ שבת ל"ג ואגרי בכון ית חית ברא ותתכיל יתכון ותשיצי ית בעירכון ותזעיר יתכון ויצדון אורחתכון׃ ואם באלין לא סס תתרדון למימרי ותהכון קדמי בקשיו׃ ואהך אף אנא עמכון בקשיו ואלקי יתכון אף אנא שבע על חוביכון׃ ואיתי עליכון סס דקטלין בחרבא ויתפרעון מנכון פורענותא סנה' כ"ג על דעברתון על פתגמי אוריתא ותתכנשון לקרויכון ואגרי מותנא ביניכון ותתמסרון ביד שבת ל"ב סנאה׃ בדאתבר לכון סעיד מיכלא פסחי' ל"ז ויפין עשר נשין לחמכון בתנורא חד ויתיבן לחמכון במתקלא ותיכלון ולא תשבעון׃ ואם בדא לא תקבלון למימרי ותהכון קדמי זוה' תרומ' בקשיו׃ ואהך עמכון בתקוף רגז ואדרי יתכון אף אנא שבע על חוביכון׃ ותיכלון
בשר

בעל הטורים

כחטאותיכם ב' במס' בין בשוגג בין במזיד :

נקם ב' במס' נקם ברית נקם אח' משתי עיני גבי שמשון כדאיתא בסוטה שעברו פלשתי' על שבועת' וזהו נקם ברית דהיינו שבועה דבשביל השבועה שעברו אנקמה נקם אחת :

כל אכי דעגין קתן בזקף :

רש"י

ת"כ ולא תתן ארצכ' את יבולה · * אף מה שאתה א מוביל לה בשעת הזרע : ועץ הארץ * אפי' מן הארץ יהא לקוי ב שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה : לא יתן · משמש למעלה ולמטה אילן ואפרי : לא יתן פריו · כשהוא מפרה משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות : (כא) ואם תלכו עמי קרי · רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא פרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש לשון מניעה וכן * הוקר רגלך וכן יקר רוח וקרוב לשון זה לתרגומו של אנקלוס לשון קושי שמקשים לבם לימנע מהתקרב אלי · שבע כחטאתיכם · שבע פורעניות אחרים כמספר שבע כחטאתיכם : (כב) והשלחתי · לשון ג גרוי : ושכלה אתכם · אין לי אלא חיה משכלת שדרכ' בכך בהמה מניין ת"ל * ושן בהמות אשלח ד בם הרי שתים ומניין שתהא ממיתה בנשיכתה ת"ל * עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים ה בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית : ושכלה אתכם · אלו ו הקטני' : והכרית' את בהמתכ' · מבחוץ : והמעיטה אתכ' · ז מבפני' : ונשמו דרכיכ' · שבילים גדולים ושבילי' קטני' הרי שבע פורעניות שן בהמה שן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכרית' והמעיט' ונשמו : (כג) לא תוסרו לי · לשוב ח אלי : (כד) נקם ברית · ויש נקם שאינו בברית ט כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו י של צדקיהו : ד"א נקם ברית נקמת בריתי אשר כ עברתם · כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת ל חיילות אויבים : ונאספתם · מן החוץ אל תוך הערי' מפני המצור : ושלחתי דבר בתוככם · על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליהם לפי שאין מלינין את המת בירושלם וכשהם מוציאי' את המת לקברו נתנין ביד אויב : (כו) מטה לחם · לשון משען כמו מטה עוז : בשברי לכם מטה לחם · אשבור לכם כל משען אוכל מ והם חלי רעב : ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד · מחוסר ס עצים : והשיבו לחמכם במשקל · שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם : ואכלתם ולא תשבעו · זהו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מאר' במעים ונתת' אינה מן המנין ע היא החרב:
(ל) במותיכם

ת"כ · משלי כ"ט · דברים ל"ב · סס

שפתי חכמים

א דק"ל נ"ל למכתב ארציכם היה לו לכתוב ולא תתן הארץ כמו שכתוב לעיל בברכה ונתנה הארץ יבולה אלא ארציכם משמע אף מה שאתם מביאים שם בשעת הזרע משלכ' אפילו זה אינו תוציא' א"כ דייק מדכתיב יבולה לשון מוביל שהוא מביא ירא"ס : ב דק"ל דה"ל נ"ל ועץ לא יתן פריו אבל הארץ לאה ליה : ג דאין שייך לשון שליחות אלא בבר דעת : ד וכאן כתיב גם כן והשלחתי בכם וגו' לגזרה שוה : ה רש"י מביא זה שאל תקשה ליה ותתמה היאך אפשר שבהמה ממיתה בנשיכתה ומביא מעשה דכבר היו כו' : ו ר"ל כשמתים בניו של אדם כשהם קטנים נקרא משכל כמו שמצינו ברבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם ביום אחד ובאותו זמן היו קטנים · עיין פרשת תולדות : ז והא דשינה רש"י הלשון ונקט מבפני' גבי אדם י"ל דק"ל למה לא כתיב והכריתה בהמתכם ואתכם אלא משום דבהמה שהיא מבחוץ בשדה יכריתו אותם מכל וכל אבל האדם שהוא בפנים בתוך העיר משום הכי לא יכרית כלם אלא ימעיט אותם : ח דלשון לא תוסרו אין מיושב בפסוק דודאי לא ירצו לקבל הייסורין · ל"פ שאם בכל אלה הייסורין לא תרצו לשוב אלי : ט ר"ל והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית משמע אותו חרב שכתוב בברית דהיינו תורה אבל יש עוד נקם שאינו בברית והוא סימת עינים : י סימת עינים אינו כתוב בתורה · אי נמי ה"פ נוקמת נקם ברית שהוא השבוע שנשבע צדקיהו ועבר על השבועה ושימה את עיני צדקיהו ופי' כשאר נוקמת כלומר אם עברו על דברי תורה כגון גזל ועריות וכדומה להן : כ ר"ל התורה : ל דק"ל ואיך אפשר שחרב יכה אותם מעצמו · והא דלא פירש רש"י זה לעיל גבי וחרב לא תעבור בארצכם · יש לומר משום דכתיב לעיל ונתתי שלום דאלת שלום הוא היפך המלחמות כדכתיב אני שלום אדבר והמה למלחמה בודאי קאי אחיל המלחמ' אבל הכא לא נזכר שום אויב אלא כדכתיב והבאתי עליכם חרב מ"ה פירש שהיא חרב יורה על חיל האויבים : מ דאל"כ מה ענין הדבר אצל ונתתם ביד אויב · ואף על פי שעשו כל ריעות לא היו מלינ' את המת לפי שהארץ אינה יכולה לסבול שמסריח מיד אם מלינין אותו : נ הוצרך לפרש מלת בשברי אשבור מפני שמלת בשברי פירש בינת שברי והמכוון פה שישבור ולא בינת שישבור : ס (נ"א) דא"א לומר מחמת חסרון לחם דהא כבר כתיב בשברי לחם וגו' : ע דאל"כ יהיו שמונה רק הוא החרב דכתי' ברישא דקרא ופי' רש"י החרב דהיינו חיילו' האויבי' אתם נתוני' ביד האויבי' ע"י הדבר :

תולדת אהרן

אתקלוס

בְּשַׂר בְּנֵיכוֹן וּבְשַׂר בְּנָתֵיכוֹן תֵּיכְלוּן: וְאֵישֵׁיצֵי יָת בָּמָתְכוֹן וַאֲקַצֵּץ יָת חֲנִיסְנֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת פִּגְרֵיכוֹן עַל פִּגְרֵי טַעֲוָתְכוֹן וִירַחֵיק מֵימְרִי יָתְכוֹן: וְאֶתֵּן יָת קִרְוֵיכוֹן חָרְבָא וְאַצְדֵּי יָת מַקְדְּשֵׁיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּיל בְּרַעֲוָא קוּרְבַּן כְּנִישָׁתְכוֹן: וְאַצְדֵּי אֲנָא יָת אַרְעָא וְיִצְדּוּן עֲלַהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּיָתְבִין בַּהּ: וְיָתְכוֹן אֲבַדַּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאַגְרֵי בָּתְרֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעֲכוֹן צַדְיָא וְקִרְוֵיכוֹן יְהוֹן חָרְבָא: בְּכֵן תִּרְעֵי אַרְעָא יָת שְׁמִטָּהָא כָּל יוֹמֵי דִּצְדִיאַת וְאַתּוּן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּכֵן תִּשְׁמַט אַרְעָא וְתַרְעֵי יָת שְׁמִטָּהָא: כָּל יוֹמֵי דִּצְדִיאַת תִּשְׁמַט יָת דְּלָא שְׁמַטַת בִּשְׁמִטֵּיכוֹן כַּד הֲוֵיתוּן יָתְבִין עֲלַהּ:

ודישתארון

שבת ל"ג סנה' ס"ג ס"ד שבת שם מגילה כ"ח שבת שם שם שבת ל"ג

וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

לא וְנָתַתִּי אֶת עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם:

לב וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

לג וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:

לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הָשַּׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ:

לה כָּל יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ:

לו והנשארים

בעל הטורים

ג' חסר וי"ו בליש':

כולם חסר וי"ו: אזרה הזי"ן עקומ' לומר לך שנתתי לכם ארץ ז' עממין לקיים התורה: ד' ג' חסר אחד מלא:

רש"י

(ל) במותיכם · מגדלים וטירניות: חמניכם · מין ע"א שמעמידין על הגגות וע"ש שמעמידין בחמה קרויין חמנים: ונתתי את פגריכם · תפוחי רעב היו ומוציאין יראתם מחיקם א ומנשקים אותם וכרסו נבקעת ונופל עליה: וגעלה נפשי אתכם · זה סילוק שכינה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה · יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשימותי את מקדשיכם · יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורענויו' אכילת בשר בנים ובנות והשמדת במות הרי שתים כריתת חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות דיכרתו: ונתתי את פגריכם וגו' · הרי שלש סלוק שכינה ארבע חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: (לב) והשימותי אני את הארץ · זו מדה טובה ב לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם ג שתהא שוממה מיושביה: (לג) ואתכם אזרה בגוים · זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את ומתנחמין ויש' נזרו כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה: והריקותי · כששולף החרב מתרוקן הנדן ד ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר ה כאדם שמריק את המים ואין ו סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה · שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראו' לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בתורת כהנים: (לד) אז תרצה · תפייס את כעס המקום ז שכעס על שמטותיה: והרצת · למלך את שבתותיה: (לה) את אשר לא שבתה · שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד ע' שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים שנה שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנאמר ביחזקאל * ואתה שכב על צדך השמאלית וגומר וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ח ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו ט מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמר באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדן לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם והם שש עשרה למאה י"ד שמיטין וב' יובלות הרי לארבע מאות שנה שים וארבע שלשים ושש שנה חמש שמיטות הרי שבעים חסר אחת ועוד יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב לכם · ועליכם

ת"כ

יחזקאל ד'

שפתי חכמים

א רש"י רוצה לפרש היאך בא מה שכתב בקרא ונתתי את פגריכם על פגרי גילוליכם דמשמע כשהם מתים הם נופלים על ע"א שלהם: ב דק"ל למה לא מנה אותן בכלל הפורענ' ויהיו שמונה · לכן פירש זו מדה טובה וכו' ואין להקשות למה לא מנה בכלל הפורענות ואתכם אזרה ונומר שהוא יותר קשה וי"ל מאחר שהפסיק במדה טובה לא חשיב בכלל הפורענות דלעיל וק"ל ולא כהר"אם שפירש זו מדה טובה קושטא דמלתא קאמר אבל איכו ר"ל אם לא יהיה מדה טובה אלא פורענות א"כ יהיה שמונה א"כ תקשה לך ואזרה אתכם בגוים שהיא חדת פורענות והא יהיו שמונה אלא ע"כ צריך לומר שאין הכתוב מקפיד אם בשלם מספר ז' פורענות שמוסיף עוד פורענית אחרים נוספים על השבע עד כאן לשונו: ג כלומר מה שכתיב בקרא ושממו עליה אויביכם שלא יוכלו לדור בארצכם מחמת שממון: ד דלשון ריק לא נופל אחרב כמו שפי' רש"י בפרש' בשלח · הנדן ר"ל תיק החרב: ה ולכך כתיב והריקותי: ו רצה לומר אותן מים: ז כתב הר"אם אין פירש תפייס כעס המקו' אמלת תרצה כי מלת תרצה הוא פועל יוצא לשני ותפייס כעס המקום הוא פועל יוצא לשלישי פי' הארץ תרצה את כעסו של מקום אלא פירש תפייס כעס המקום הוא פירושו של והרצת את שבתותיה דכתיב בסיפא דקרא ופירש מלת תרצה הוא תתפייס ופירושו אז תתפייס הארץ מן שבתותיה ותפני שתכלית התפייסו' הארץ הוא כדי שתחזור ותפייס את המקום כתב רש"י ז"ל מתחילה התכלית ואמר תפייס את כעס המקום והראיה על זה שהרי גבי והרצת פירש למלך פי' שחסר מלת למלך וגבי מלת תרצה הארץ לא פירש חסירות מלת למלך לומר תפייס למלך מכעסו אלא ע"כ צ"ל דלעיל לא פירש רק הכוונה ואמר תפייס את כעס המקום · (נ"א) פי' מלת תרצה מלשון פיוס שהם קרובים בענין ואמר תפייס כעס המקום שאין לפרש שתפייס השמיטות שאין שייך לפיים השמיטות שכבר עברו עליהם אלא יפייסו כעס המקום שכעס על השמיטות · אבל והרצת את שבתותי' שה א לשון הפעיל שלא כתב ותרצה שבתותיה כמו בראש המקרא פירושו והרצת למלך שבתותיה שהוא פועל יוצא לשלישי שהארץ תפייס השמיטות למלך: ח ארבעים יום ירמז על ארבעים שנה שהיה יהודה אחר גלות י' השבטים: ט כלומר ומנשה כולו מיד כשגלו י' שבטים ושנותיו היו כ"ה ומצינו שמנשה היה רשע וא"כ בימי מנשה הכעיסו לפניו כ"ה שנה לבד מה שהכעיסו לפניו בשאר שנות מלכים · ומתרץ דעשה תשובה וכו':

· א אע"פ

ויקרא כו

לו והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף:
לז וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם:
לח ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם:
לט והנשארים בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם ימקו:
מ והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי:
מא אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם:
מב וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר:
מג והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם:

ואף

אונקלוס

ודישתארון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דסנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא דשקיף ויערקון כמערוק מן קדם דקטלין ויתקלון ולית רדיף: ויתקלון גבר באחוהי כמן קדם קטלין בחרבא ורדיף לית ולא תהי לכון תקומא קדם בעלי דבביכון: ותיבדון בעממיא ותגמר יתכון ארע בעלי דבביכון: ודישתארון בכון יתמסון בחוביהון בארעתא בעלי דבביכון ואף בחובי אבהתהון בישיא דאחידין בידיהון יתמסון: ויודון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו במימרי ואף דהליכו קדמי בקשיו: אף אנא איהך עמהון בקשיו ואעיל יתהון בארע בעלי דבביהון או בכן יתבר לבהון טפשא ובכן ירעון ית חוביהון: ודכירנא ית קימי דעם יעקוב ואף ית קימי דעם יצחק ואף ית קימי דעם אברהם אנא דכיר וארעא אנא דכיר: וארעא תתרטיש מנהון ותרעי ית שמטהא כד צדיאת מנהון ואינון ירעון ית חוביהון לוטין חלף ברכן איתי עליהון דבדיני קצו וית קימי רחיקת נפשהון:

סנה' כ"ז | שבוע' ל"ט | מכות כ"ד | שם | סנה' כ"ז | זוהר ויקרא | שבת ל"ב | ב"ב פ"א

בעל הטורים

ג' וחסר : ג' ומלא : ורודף ג' במס' הכא ואיד' כלו אוהב שחד ורודף שלמוני' ואיד' ואפרים רועה רוח ורודף קדים בשביל שהם רודף שלמוני' ורודף קדים ע"כ וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין : מטעינן ביה איביה'

ביצחק לא כתב ביה זכירה לפי שאפרו צבו' ומונח לפני הקב"ה : האבו' מנוין למפר' אומ' הקב"ה אני זוכר מאין באתם · ובכלן כתיב אף חוץ מיעק' שהיה מטתו שלימ' ולא יצא ממנו פסולת :

שפתי חכמים

א איצ"פ שלא עברו רק על ס"א שמיטות ויובלות מ"מ היו גלות ע' שנה שלימים דמה שלא המתין הקב"ה עד שיעברו ע' שמיטות נלקה עשה להם כלפירש רש"י בפרשת ואתחנן בפסוק כי תוליד וגומר : ב כאלו אחר נסו כמנוסת חרב לא מנוסת חרב שהרי כתיב אחריו ואין רודף : ג כי פירש כדף נדחף ואין העלה הנדחף מוציא קול רק כשידחף אבל עלה אחר גם אין העלה נדחף מעצמו רק ע"י הרוח לכן האריך הרב בראיות והביא התרגום דשקיף שפירושו הכאה לא שפירש כדף דשקיף דנדף נ' דחיפה הוא רק שמן הדחיפה תתחדש ההכאה והתרגום פי' הכונה ולא המלה. כדרך התרגום שהוא שומר הטעם בהרבה מקומות והקדים לזה פי' ונסו מנוסת חרב כמנוסת חרב לא מנוסת חרב ממש כדי שיפול עליו הפי' של קול עלה נדף דהא מה שהם נסים לא מפני שהאויב הורג אותם אלא מרוב מורך שבלבם · הר"אם : ד ויהיה פי' כמפני חרב כמו שנכשל האיש מפני חרב הרודף אחריו כך הוא נכשל מפני עון חבירו : ה לא אבודות ממש דהא כתיב ואף גם זאת וגו' לכלותם : ו דק"ל אתם ל"ל ועוד"ק והא כתיב לא ימותו אבות על בנים וגו' ל"פ כשאוחזין וכו' : ז פי' מדכתיב והבאתי אתכם ולא כתיב והולכתי אתכם כמו יוליך ה' אתכם ואת מלכיכם וגו' אלא ש"מ למידרש שיביאם תחת כנפיו בהיותם בארץ אויביהם : ח כתב הר"אם לא הבנתי כוונת הרב בזה דלפי זה יהי' המובן ממנו שאני בעצמי אביאם תח' כנפי השכינ' אם יכנע לבבם הערל אבל אם לא יכנע לבבם לא אביאם תח' כנפי השכינ' וזה הפך מן המדרש שהביא אם לא בחמה שפוכה אמלוך עליכ' ע"כ ממליך אני מלכותי עליכ' אבל היה לו לפר' או אז כשמעו שפירושו או אני אביאם תח' כנפי השכינ' בעל כרחם או אז יכנע לבבם מעצמם ולא איצטריך להביאם אני תח' כנפי השכינ' בעל כרחם עכ"ל וקשה מזה דהא רש"י בפ' משפטי' מפר' או לא היה תם אלא נודע וכו' · וכ"ל דה"פ או לא איצטרך למלוך עליה' בעל כרחם אם אז מעצמם יכניע לבבם הערל ואז ירצו את עונם ויתכפרו ביסורים ואם יעשו כן אז וזכרתי את בריתי וגו' ויהיה פי' או אז יכנע כמו פי' או נודע כי שור נגח הוא לפי מה שפי' רש"י ליצ"ל ובזה יתורץ כמו מאי ל' אחר של רש"י ודו"ק : ט דק"ל מי מרצה את עונם ומתרץ דירצו קאי על היסורי' יכפרו על עונם : י לא ידעתי להם מקומות כי היה מספיק זה במקום אחד ושמא היה זה כאלו נסבינה' חומשי תורה כמו שנכתב' ישרא' ה"פ בפסוק אחד כנגד ה' חומשי תור' : א כי

ואף

רש"י

ועליהם נגזרו שבעים שנה שלמים א וכן הוא אומר בדברי הימים * עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה : (לו) והבאתי מרך · פחד ורך לבב מ"ם של מרך יסוד נופל הוא כמו מ"ם של מועד ושל מוקש : ונסו מנוסת חרב · כאלו רודפים ב הורגים אותם : עלה נדף · שהרוח דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ג ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף (לשון חבטה שדופות קדים שקיפן קידום לשון משקיף אקוש חבטת הדלת) וכן תרגומו של חבורה משקופי : (לז) וכשלו איש באחיו · כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ : כמפני חרב · כאלו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורי' שאדם רודפם · * ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה ד שכל ישראל ערבין זה בזה : (לח) ואבדתם בגוים · כשתהיו פזורי' תהיו ה אבודי' זה מזה : ואכלה אתכם · אלו המתים בגולה : (לט) בעונת אבתם אתם * כשעונות אבותם אתם · כשאוחזי' מעשה ו אבותיה' בידיהם : ימקו · לשון המסה כמו ימסו וכמוהו * תמקנ' בחוריהן * נמקו חבורותי : (מא) והבאתי אות' * אני בעצמי אביאם ז זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומ' נעשה כמעשיה' אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר * והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו' : או אז יכנע · כמו * או נודע כי שור נגח הוא ח אם אז יכנע · לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגומר · ואז ירצו את עונם · יכפרו על עונם ט ביסוריהם (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב · בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון י שיבא ויבשר גאולת בניו : וזכרתי את בריתי יעקוב · ולמה נמנו אחורנית כלומ' כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדי הרי יצחק ואם אינו כדי הרי אברה' שהוא כדי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח ; (מג) יען וביען · בגמול ובגמול אשר במשפטי

ד"ה ב' ל"ו | ת"כ | ת"כ | זכרי' י"ד | תהלי' ל"ח | ת"כ | יחזקאל כ' | שמות כ"א

מד וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם
לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם
לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃
מו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ
א וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר
בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ ג וְהָיָה
עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים
שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ׃ ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה
עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃ ה וְאִם מִבֶּן־
חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ
הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃
ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ
שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כֶּסֶף
וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃
ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה
עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃ ח וְאִם־מָךְ הוּא
מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ
הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃
ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ
מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה
יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר
אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר

בהמה

אונקלוס

ואף בְּרַם דָּא בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא אַרְטֵישִׁנּוּן וְלָא אַרְחֵיקִנּוּן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן׃ וּדְכַרְנָא לְהוֹן קְיָם קַדְמָאֵי דְּאַפֵּיקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ׃ אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיָתָא דִּיהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵיהּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵישׁ נְדַר בְּפֻרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ׃ וִיהֵי פֻרְסָנֵיהּ דְּדִכְרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וְעַד בַּר שִׁתִּין שְׁנִין וִיהֵי פֻרְסָנֵיהּ חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ וְאִם נֻקְבְּתָא הִיא וִיהֵי פֻרְסָנַהּ תְּלָתִין סִלְעִין׃ וְאִם מִבַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וְעַד בַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וִיהֵי פֻרְסָנֵיהּ דְּדִכְרָא עַשְׂרִין סִלְעִין וּלְנֻקְבְּתָא עֲשַׂר סִלְעִין׃ וְאִם מִבַּר יַרְחָא וְעַד בַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וִיהֵי פֻרְסָנֵיהּ דְּדִכְרָא חֲמֵשׁ סִלְעִין דִּכְסַף וּלְנֻקְבְּתָא פֻרְסָנַהּ תְּלָת סִלְעִין דִּכְסַף׃ וְאִם מִבַּר שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵלָּא אִם דְּכוּרָא וִיהֵי פֻרְסָנֵיהּ חֲמֵשׁ עֲסַר סִלְעִין וּלְנֻקְבְּתָא עֲשַׂר סִלְעִין׃ וְאִם מִסְכֵּן הוּא מִפֻּרְסָנֵיהּ וִיקִימִנֵּיהּ קֳדָם כַּהֲנָא וִיפָרוֹס יָתֵיהּ כַּהֲנָא עַל מֵימַר דְּתַדְבֵּיק יַד נָדְרָא יִפְרְסִנֵּיהּ כַּהֲנָא׃ וְאִם בְּעִירָא דִּיקָרְבוּן מִנַּהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל דְּיִתֵּן מִנֵּיהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי קוּדְשָׁא׃ לָא יְחַלְּפִנֵּיהּ וְלָא יְעַבַּר יָתֵיהּ טַב בְּבִישׁ אוֹ בִישׁ בְּטַב וְאִם חַלָּפָא יְחַלֵּף בְּעִירָא בִּבְעִירָא וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵיהּ יְהֵי קוּדְשָׁא׃

ואם

Margin (Onkelos column): זה' האזינו מגלה י"א | נזיר ס"א | ערכין ח' | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | ערכין י"א | סס | סס | ש"נ קכ"א בכורו' מ"ט | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א

בעל הטורים

כל שיפרו׳ בהר סיני בת"א:

רביעי
ששי כשהן מחוברין:

כז

ד' חסר בליסנא: שמ"ה לדין בערכי אדם:
בפרשת ערכי' יש נ' שקלים ול' שקלים וכו' סך הכל קמ"ג שקלים לכפר על מ"ה קללות שבת"כ וצ"ח שבמשנה תורה שהם בין הכל קמ"ג ולכן סמך ערכין לקללות:

נ' ומלה וה' יעריכנו:

חמישי
ה' קתנין:
נ' סכירים ממנה:

רש"י

א במשפטי מאסו: (מד) ואף גם זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענו' אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביה' לא אמאסם לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: (מה) ברית ראשונים. של שבטים: (מו) והתורות. אחת בכתב ואחת על פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני: (ב) כי יפלא. יפריש בפיו: בערכך נפשות. ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו[ב] עלי: (ג) והיה ערכך וגו'. אין ערך זה לשון דמים[ג] אלא בין שהוא יוקר בין שהו' זול כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו: ערכך. כמו ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה[ד] לשון הוא: (ה) ואם מבן חמש שנים. לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי: (ז) ואם מבן ששים שנה וגו'. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו והאשה אינו פוחתת אלא שליש בערכה *דאמרי אינשי סבא בביתא פחא[ה] סבתא בביתא סימא[ו] בביתא וסימנא טבא בביתא: (ח) ואם מך הוא. שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: והעמידו. לנערך לפני הכהן ויעריכנו לפי השגת ידו של מעריך: על פי אשר תשיג. לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו ומטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו: (ט) כל אשר יתן ממנו. אמר רגלה של זו עולה דברי(ם) קיימין[ז] ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר: (י) טוב ברע.

תם

Margin (Rashi column): ערכין י"ט

שפתי חכמים

א כי פי' יען בכל מקום הוה גמול והוסיף מלת אשר כי בזולת התוספות לא תתקשר מלת יען וביען עם במשפטי מאסו והוה כאלו אמר יען אשר במשפטי מאסו וביען אשר חקותי געלה נפשם ר"א"ם: ב לאפוקי יד ורגל שאין נפשו תלויה בו אם אמר ערך יד או רגל לא אמר כלום ופטור מכלום:
ג ר"ל כשאר דבר של הקדש דמים שאמר הנודר דמי פלוני עלי שמין לפי היוקר והזול שבאותו זמן אבל הקדש זה אינו כן אלא כפי שניו הכתוב בפרשה וכו': ד כתב הר"א"ם תימא והלא בת"כ גרסינן לה וכפ"ק דערכין דף ד' שנו בהדיא שהוא כ"ף הכנוי דתניא בערכך ערך כל גופו הוא נותן ואינו נותן ערך איבריו יכול שאני מוציא אבר שהנשמה תלויה בה ר"ל כנפשו אלא אם פי' בערכך ערך כל גופו הוא ולא ערך מקצתו ואמר ולא ערך איבריו עכ"ל ולא ידעתי מאי קשיא לו על רש"י ז"ל דרש"י ז"ל כתב על שאר ערכך דכתיב בפרשה שאין שייך בו כלל פי' רבותינו ז"ל וא"ל חדחד לדרשא כתב השאר ערכך אבל זה אע"פ שאין שייך בו הדרש רז"לי כ"ל לרש"י דוחק לפרש כן: ה פלשון מפח יקוש הוא כלומר שהוא רע בבית: ו אוצר טוב ומטמוני מסתרים תרגם וסימא דמטמרן: ז מש"כ בערך אדם דעינן דבר שנפשו תלוי בו דכתיב ביה נפשות אבל כאן כתיב כל אשר יתן

בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃
יא וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־
יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה
לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃ יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ
בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃
יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־
עֶרְכֶּךָ׃ יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר
יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃ טו וְאִם־
הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃
טז וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ
אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר
שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃ יז
אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃
יח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ
וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים
הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃
ואם

בעל הטורים

סמ"ג שלא להמיר קדשים :
סמ"ג להיו' התמורה קדש :

ב' כתי' כן חסר יו"ד תניין :
סמ"ג סמ"ט ס"כ לדון בדיני ערכי בהמה •
ולדון בערכי בית
ולדון בערכי שדה :
בו' חסר בר מן ב' :

אונקלוס

תולדות אהרן

וְאִם כָּל בְּעִירָא מְסָאֲבָא דְּלָא־יְקָרְבוּן מִנַּהּ עיין נת"א
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וִיקִים יָת־בְּעִירָא קֳדָם עיין נת"א
כַּהֲנָא׃ וִיפָרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין טַב
וּבֵין בִּישׁ כְּפוּרְסַן כַּהֲנָא כֵּן יְהֵי׃ בכור' י"ד
וְאִם מִפְרַק יִפְרְקִנַּהּ וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ עַל תמור' ל"ג
פּוּרְסָנֵיהּ׃ וּגְבַר אֲרֵי־יַקְדֵּשׁ יָת ערכין י"ט
בֵּיתֵיהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִנֵּיהּ כַּהֲנָא בֵּין עיין נת"א
טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִּיפָרוֹס יָתֵיהּ כַּהֲנָא כֵּן
יְקוּם׃ וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ יִפְרוֹק יָת־בֵּיתֵיהּ ב"מ נ"ד
וְיוֹסֵף חוּמַשׁ כְּסַף פּוּרְסָנֵיהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי לֵיהּ׃ תמור' [illegible]
וְאִם מֵחֲקַל אַחְסַנְתֵּיהּ יַקְדֵּשׁ גְּבַר קֳדָם יְיָ וִיהֵי קידוש' ס"א
פּוּרְסָנֵיהּ לְפוּם זַרְעֵיהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין ערכין י"ד
בְּחַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף׃ אִם מִשַּׁתָּא כ"ה
דְּיוֹבְלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵיהּ כְּפוּרְסָנֵיהּ יְקוּם׃
וְאִם בָּתַר יוֹבְלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵיהּ וִיחַשֵּׁב לֵיהּ ערכין כ"ד
כַּהֲנָא יָת כַּסְפָּא עַל פּוּם שְׁנַיָּא דְּאִשְׁתָּאֲרָא שם י"ד כ"ה
עַד שַׁתָּא דְּיוֹבְלָא וְיִתְמְנַע מִפּוּרְסָנֵיהּ׃ שבת ע"ו
ואם ערכין כ"ה

רש"י

תם בבעל מום א או רע בטוב • *וכל שכן טוב בטוב ת"כ
ב ורע ברע : (יא) כל בהמה טמאה • *בבעלת מום תמורה ט'
הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ג ולמדך הכתו' ת"כ
שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם תמורה ל"ב
כן הוממו : (יב) כערכך הכהן כן יהיה • לשאר
כל אדם הבא ד לקנות מיד הקדש : (יג) ואם
גאל יגאלנה בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש ת"כ
*וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון
מעשר שני הבעלי' מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם :
(טז) והיה ערכך לפי זרעו • לא כפי שויה
ה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן
שוים בית כור שעורים בחמשי' שקלים כך גזרת הכתוב
והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה
באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי
שאינה הקדש אלא למנין שני היובל שאם גאלה הרי
טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמי' הללו לאחר ועומד'
ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות
וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר
שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניה' זהו המשפט האמור
במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות :
(יז) אם משנת היובל יקדיש וגו' • אם משעברה
שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד : כערכך
יקום • כערך הזה ו האמור יהיה : חמשים כסף
יתן : (יח) ואם אחר היובל יקדיש • וכן אם
הקדישה משנת היובל ונשתהית ביד גזבר ז ובא זה
לגאלה אחר היובל : וחשב לו הכהן את הכסף על פי
השנים הנותרות • כפי חשבון כיצד הרי קצב דמיה של
ארבעים ותשע שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה
ושקל יתר על כולן והשקל ארבעים ושמנה פונדיונין
הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד
לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון ח לפרוטו'
והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים
הנותרות עד שנת היובל : ונגרע מערכך • מנין
השנים שמשנת היובל ט עד שנת הפדיון :
(יט) ואם

שפתי חכמים

יתן ממנו לגבוה כל מה שהוא מקדיש נעשה הקדש : א כלו' שלא יתן
תם שאינו של הקדש בבעל מום של הקדש • וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא כמשמעו
שאינה בכתוב • וי"ל שמצינו במקום אחר גבי קדשים דכתיב רע וכתיב
מום גבין ס"מ דכל רע שנאמר בקדשים מום הוא דכתיב וכי יהיה בו מום
פסח או עור כל מום רע בפרשת ראה : ב וא"ת מאי כ"ש זה דלמא דוקא
רע שאינו של הקדש אסור ליתן בהקדש כטוב אבל בששניהם טובי' לא משמע
מזה שכ"ש אסור • ועוד למה צריך לכתוב כלל או רע בטוב הא כ"ש הוא דהא
אפי' טוב ברע אסור • ועוד למה מפרש רש"י כ"ש טוב בטוב ארע ברע אטוב
ברע היה לו לפרש • וי"ל דה"פ דודאי צריך לכתו' או רע בטוב משום סיפא
דקרא ואם המר ימיר וגו' והיה הוא ותמורתו יהיה קודש דמשמע בדיעבד
יהיו שניהם קודש לכך איצטריך או רע בטוב לרבותא דאפילו כשנותן רע
בטוב הקדש ה"א לא חל עליו קדושה כלל קמ"ל קרא דאם המר להוי קדש
דהא אתרווייהו קאי והשתא כיון שאפילו בעל מום נתפס הוי בעל מום קודש
מכ"ש תם נתפס להוי קודש כיון דשניהם טובים • וא"ל למה נקט רש"י רע ברע
י"ל דהוה אמרינן דוקא אם ימר בטוב דאלימא קדושתם דטוב ליחול על
תמורתו אבל אי הוה ימר ברע ה"א דלא אלימא קדושת דבעל מום מליחול
קמ"ל דהא כתי' כמי טוב ברע • ודו"ק • עיין נהר"אס שהאריך שם בקושיות :
ג דהוכחת רש"י מסוף מפרשה דכתיב שם ואם בבהמה הטמאה ושם א"א
לומר אלא שמדבר בבהמה טמאה ממש וקאי אפסוק דכאן כמו שפירש רש"י
שם ואם כ"כ ס"מ דכאן מדבר בבעלת מום • רא"ם • א"כ מדכתיב אשר לא
יקריבו ממנה קרבן לה' יתורא הוא דפשיטא דאין מקריבים טמאים לה' אלא
לומר שבבעל מום הוא מדבר כ"ל : ד דק"ל דבתחילה כתיב כערכך
הכהן כן יהיה ואחר כך כתיב ואם גאל יגאלנה ויוסף חמישיתו על ערכך
ומתרץ דכאן באדם אחר הבא לקנותו וכאן בעלים הרוצים לפדות :
ה פי' לפי זרעו לפי כמות הזרע שיוכל לזרוע בה דהיינו לפי גודלה לא לפי
שויה שאם היתה גדולה שיכול לזרוע בה חומר שעורים אע"פ שהיה זבוריו'
נותן ערך הכתוב בפרשה : ו ופי' יהיה במקום יקום מפני שכוונת
הכתוב על הנתינה לא על שיקום ביד מי שהוא עומד ומלת יקום לא תסבול
ענין נתינה פי' מלת יקום יהיה מפני שזאת המלה תסבול שיהיה בקיומו
אם שיהיה בשיעור שיתן שהוא מענין נתינה : ז פי' מה שאמר הכתוב
וחשב לו הכהן וגו' ואינו נותן כל החמשים שקל לאו דוקא כשיהיה הקדש
מאחר משנת היובל גם אם יהיה ההקדש מיד אחר שנת היובל אלא שהגואל
לא בא לגאול אלא אחר כמה שנים משהקדיש והכתוב כתב האחד וה"ה למי
שבא אחר שהקדיש כמה שנים : ח כלו' הבלעה לכל סלע • ופונדיון לשון
פריטה כלומר על יד על יד : ט שאותן שנים נשתהה ביד הקדש לפיכך
מוכין לו מאותן שנים שהרי זה שצריך הגואל ליתן אינו אלא כפי המנין שמשנת הפדיון עד שנת היובל שהגואל אוכל פירותיו לא כפי
המנין

יט ואם גאל יגאל את השדה
המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו
וקם לו: כ ואם לא יגאל את
השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא
יגאל עוד: כא והיה השדה בצאתו
ביבל קדש ליהוה כשדה החרם לכהן תהיה
אחזתו: כב ואם את שדה מקנתו
אשר לא משדה אחזתו יקדיש ליהוה:
כג וחשב לו הכהן את מכסת
הערכך עד שנת היבל ונתן את הערכך ביום
ההוא קדש ליהוה: כד בשנת היובל
ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחזת
הארץ: כה וכל ערכך יהיה בשקל
הקדש עשרים גרה יהיה השקל:
כו אך בכור אשר יבכר ליהוה
בבהמה לא יקדיש איש אתו אם שור אם שה
ליהוה הוא: כז ואם בבהמה
הטמאה ופדה בערכך ויסף חמשתו עליו ואם
לא יגאל ונמכר בערכך: כח אך כל
חרם אשר יחרם איש ליהוה מכל אשר לו
מאדם

אונקלוס

ואם מפרק יפרוק ית חקלא דאקדיש יתיה
ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי ויקום ליה:
ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא
לגבר אוחרן לא יתפריק עוד:
ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם
יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתיה:
ואם ית חקל זבינוהי דלא מחקל אחסנתיה
יקדיש קדם יי: ויחשב ליה כהנא
ית נסיב פורסניה עד שתא דיובלא ויתן ית
פורסניה ביומא ההוא קודשא קדם יי:
בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבניה מניה
לדדיליה אחסנת ארעא: וכל פורסניה
יהי בסלעי קודשא עשרין מעין יהי סלעא:
ברם בוכרא דיתבכר קדם יי בבעירא לא
יקדש גבר יתיה אם תור אם אימר דיי הוא:
ואם בבעירא מסאבא ויפרוק בפורסניה
ויוסף חומשיה עלוהי ואם לא יתפריק ויזדבן
בפורסניה: ברם כל חרמא דיחרים
גבר קדם יי מכל דליה מאנשא ובעירא ומחקל
אחסנתיה לא יזדבן ולא יתפריק כל חרמא
קודש

עיין בת"א
ערכין כ"ה
כ"ו
שם
שסי"ד כ"ג
ב"ו כ"ט
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
חולין קל"ט
ערכין כ"ו
בכור' י'
ערכין ל"ז
עיין בת"א
זבחי' פ"א
מנחו' ק"א
בכור' י"ב
ערכין כ"ח

רש"י

(יט) ואם גאל יגאל · המקדיש אותו יוסיף חומש על הקיצבה הזאת: (כ) ואם לא יגאל את השדה · המקדיש: ואם מכר · [א] הגזבר: את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד · לשוב ביד [ב] המקדיש: (כא) והיה השדה בצאתו ביובל · מיד הלוקחו מן הגזבר [ג] כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל: קדש לה' · לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתן [ד] לכהנים שנאמר * כל חרם בישראל לך יהיה אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (כב) ואם את שדה מקנתו וגומר · חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאל יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה: ואם לא יגאל · וימכרנו גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדיש וכן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאותו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש · כל ערכך שכתוב בו שקלים [ה] יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה · עשרים מעות כך היו מתחילה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף דינר עשרים [ו] וארבע מעות לסלע: (כו) לא יקדיש איש אותו · לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: (כז) ואם בבהמה הטמאה וגומר · אין המקרא הזה מוסב אל הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך [ז] נאמר אין זה שהרי אין פדיון פטר חמו' אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב של מעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית ■ ופדה בערכך · כפי מה שיעריכנה הכהן אם לא ינאלנה על ידי בעלים *: ונמכר בערכך · לאחרים: (כח) אך כל חרם וגומר · * נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש [ח] ומה אני מקיים* כל חרם בישראל לך יהיה בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה לכהן יש שאמרו סתם חרמים לכהן לא ימכר ולא יגאל · אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים ואומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים * שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן [ט] וחרמי גבוה [י] נפדים: כל חרם קדש קדשים הוא · האומר סתם חרמים לבדק הבית ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן כמו ששנינו במסכת ערכין * אם נדר נותן [כ] דמיהן ואם נדבה נותן [ל] את טובתה:

ת"כ ת"כ
במדב' י"ח
ערכין כ"ח
ערכין כ"ח

שפתי חכמים

מכיון השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון שאינו אוכל פירותיו: [א] פי' שהוא המוכר ולא המקדיש הנזכר למעלה: [ב] פי' ביובל: [ג] פי' ולא מיד ההקדש כי לא מצינו בשום מקום שנוה שיצא השדה ביובל מיד ההקדש ואיך אמר והיה השדה בצאתו וכו': [ד] מפני שקדש לה' נאמר על הקדש בדק הבית וגם לכהנים חוזר ופי' כשדה החרם לכהן: [ה] דק"ל דהפסוק משמע דכל ערך לא יהיה פחות משקל וזה אינו דהא מסדרין לו לפי מה שיש לו ומשאיר לו כדי חייו כדלעיל: [ו] דסלע ארבע דינרין ודינר שש מעה נמצא כ"ד מעות לסלע: [ז] שהרי אין הבכורה נוהג בבהמה טמאה אלא בחמור בלבד: ■ פי' לבדק הבית: [ט] פי' ואחר שיבואו ליד כהן הרי הן חולין גמורין לכל דבריהם ואם רוצה קונה אותן מן הכהן והרי הן כחולין ממש: [י] פי' חרמי בדק הבית בעודן בידו ויפלו הדמים לבדק הבית ויצאו הנכסי' לחולין: [כ] ר"ל היינו שאמר הרי עלי ואם כן חייב באחריות אם נאבד חייל חרמו ולכך צריך ליתן דמי שוויה לכהן כיון שהחרם לכהנים והבהמה נקרבת למזבח בשביל הנדר שנדר כבר: [ל] כלו' שאמר הרי זו א"כ אינו חייב באחריותו אם נאבד ואינו חייל החרם אלא בכדי טובת הנאה ואינו נותן לכהן אלא טובת הנאה דהיינו מה שכהן אחר רוצה ליתן לבעל הבית זה שיתנין בקרבן זה להקריבו עד שיגיע משמר שלו כדי שיהי' לו העור של קרבן וכן שאר דברים לפי שהיה כ"ד משמרות וכל משמר היה נוטל שבוע אחד דבכל שבוע היה משמר

בעל הטורים

קדמה - ע"ו והיה לו
תכין עליו וקם לו:

ששי

ס"כח אלא לשמת
בקדשים מקרבן
לקרבן:

ס"כב לדון בדיני
מתרים נכסין:

בעל הטורים

שביעי

סכ"ח סכ"ד שלא ימכר שדה החרם ושלא יגאל:

מפטיר

סכ"ה סכ"ו מצות מעשר בהמה בכל שנה • ושלא למכור אותו: מצות בחילוי מ"סנדי"ק ו"ו ת"ו עולה תרי"ב והוא בנימ' תלמידי חכמי' על שם חכם לב יקח מצות:

מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא
יגאל כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה: •
כט • כל חרם אשר יחרם מן האדם
לא יפדה מות יומת: ל • וכל מעשר
הארץ מזרע הארץ מפרי העץ ליהוה הוא קדש
ליהוה: לא • ואם גאל יגאל איש
ממעשרו חמשיתו יסף עליו: • לב
• וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט
העשירי יהיה קדש ליהוה: • לג • לא
יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם
המר ימירנו והיה הוא ותמורתו
יהיה קדש לא יגאל: • לד
• אלה המצות אשר צוה יהוה
את משה אל בני ישראל
בהר סיני: • חזק

ומפטירין בירמיה בסימן י"ו:

אונקלוס

קודש קודשין הוא קדם יי: כל חרמא
דיתחרם מן אנשא לא יתפריק אתקטלא
יתקטל: וכל מעשר ארעא מזרעא
דארעא מפירי אילנא דיי הוא קודשא קדם יי:
ואם מפרק יפרוק גבר ממעשריה חומשיה
יוסף עלוהי: וכל מעשר תורין ועאן
כל דיעבר תחות חוטרא עשיראה יהי קודשא
קדם יי: לא יבקר בין טב
לביש ולא יחלפיניה ואם חלפא
יחלפיניה ויהי הוא וחילופיה
יהי קודשא לא יתפריק:
אלין פקודיא דפקיד יי ית
משה לבני ישראל בטורא
דסיני: חזק

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
קידוש כ"ב
ב"ק ס"ט
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
ב"ק י"ב
בכור' ל"ב
עיין בת"א
עיין בת"א

ע"א עז"א סימן:

סכום הפסוקים של ספר זה שמנה מאות וחמשים ותשעה • וסימן כט"ף וחציו והכונע בבשר הזוב:
ומנין הפתוחות נ"ב והסתומות מ"ז ומן הכל צח:

שפתי חכמים

משמר אחד מקריבים כל הקרבנות וכל מה שראוי לכהנים נוטלין אותו משמר של אותו שבוע ומה שכיתן כהן אחד לבעל הבית זה שימתין בקרבן זה להקריבו עד שיגיע משמר שלו כדי שיהיה לו העור של קרבן ושאר דברים דהיינו דבר מועט דשמא יאבד הקרבן ולא יהיה כלום להבעל הבית איכו חייב באחריותו ובשעור זה צריך ליתן בעל בית שהחרים בהמה של נדבה לכהן: א אבל לא נגמר דינו למיתה אפילו הוא מוכה שאין נותן כפי קנב השנים • ומה שפירש הפסוקים שלא על הסדר כי מתחילה פי' כל חרם קדש קדשים הוא אח"כ חזר לפרש ופי' מאדם ובהמה ואח"כ פי' כל חרם אשר יחרם ומפני שרצה לפרש כל משפט החרם על הסדר ומפני שפי' אך כל חרם שחרם הכהנים לא ימכר לאחר ולא יגאל הוא עצמו רק כיתן לכהן סיים שחל על קדשי קדשים וקדשים קלים ונותן דמי הנדר וטובת הנאה של נדבה לכהן והחרם שהוא לשמים פודה אותו ונותן דמיו לבדק הבי' ולא כחרם הכהנים שאין יכול לפדותו עד שיבא ליד הכהן וזהו פי' כל חרם קדש קדשים ואח"כ חזר לפרש משפטי המוחרמים ופירש מאדם ולא כל אדם אלא עבדיו הכנעניים בלבד וכל חרם אשר יחרם לה' וגומר ביוצא ליהרג שהוא חשוב כמת ואין לו דמים הרא"ם: ב מדכתיב כאן קדש לה' ובמעשר שני כתוב בערתי הקודש מן הבית וילפינן קדש קדש מהדדי • לאפוקי דאשן חולין נמורין הן דכתי' ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן: ג הואיל דמיירי כאן במעשר שני ובמעשר שני כתיב דגן תירוש א"כ ודאי מיירי גם כאן מזרע הארץ דגן תירוש ויצהר דהוא מזרע הארץ: ד לא שהוא לה' ממש שיהא אסור בהנאה: ה לפי שאין מנוה זו נוהגת אלא בבקר וצאן בלבד שנאמר מעשר בקר וצאן:

א רצונו׳

רש"י

מאדם • * כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים: (כט) כל חרם אשר יחרם וגומר * היוצא ליהרג א ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום: מות יומת • הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך: (ל) וכל מעשר הארץ • במעשר שני ב הכתוב מדבר: מזרע הארץ • ג דגן: מפרי העץ • תירוש ויצהר: לה' הוא • קנאו השם ומשולחנו זה לך לעלות ולאכול ד בירושלים כמו שנאמר * ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגומר: (לא) ממעשרו • ולא ממעשר חבירו הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר * ונתת בכסף וגומר: (לב) תחת השבט • כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבועה בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר כן עושה לטלאים ועגלים ה של כל שנה ושנה: יהיה קדש • ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נתנה עם מתנות כהונה ולא מצינו שיהא בשרו נתן לכהנים: לא יבקר וגומר • לפי שנאמר * כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה תלמוד לומר: (לג) לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז ולעבד:

שם
ת"כ
ערכין ו׳
דברי׳ י"ד
שם י"ד
שם י"ב

ויזכר

חסלת ספר ויקרא

חסלת ספר ויקרא

ומליל

יי עם משה במדברא דסיני במשכן זמנא בחד
לירחא תנינא בשתא תניתא למפקהון מארעא
דמצרים למימר: קבילו ית חושבן כל
כנישתא דבני ישראל לזרעיתהון לבית
אבהתהון במנין שמהן כל דכורא לגולגלתהון:
מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא
בישראל תמנון יתהון לחיליהון את ואהרן:
ועמכון יהון גברא גברא לשבטא גבר ריש לבית
אבהתוהי הוא: ואלין שמהת
גבריא דיקומון עמכון לראובן אליצור בר
שדיאור: לשמעון שלמיאל בר
צורי שדי: ליהודה נחשון בר
עמינדב: ליששכר נתנאל בר
צוער: לזבולן אליאב בר חילון:
לבני יוסף לאפרים אלישמע בר עמיהוד
למנשה גמליאל בר פדהצור: לבנימן
אבידן

פסקי' ו'
נזיר מ"ס
קידו' ס"ט
ב"ב ק"ט
בכור' מ"ד

וידבר

יהוה אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד
לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ
מצרים לאמר: ב שאו את ראש כל
עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות כל זכר לגלגלתם: ג
מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל
תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן:
ד ואתכם יהיו איש איש למטה איש
ראש לבית אבתיו הוא: ה ואלה
שמות האנשים אשר יעמדו אתכם לראובן
אליצור בן שדיאור: ו לשמעון
שלמיאל בן צורישדי: ז ליהודה
נחשון בן עמינדב: ח ליששכר
נתנאל בן צוער: ט לזבולן אליאב
בן חלן: י לבני יוסף לאפרים אלישמע
בן עמיהוד למנשה גמליאל בן פדהצור:
לבנימן

לעיל מניה כתיב אלה המצו' וסמי' ליה במדבר לומר אם אין אדם משים עצמו כמדבר אינו יכול לידע תורה ומצות: במספר שמות כתיב כאן ובפנחס לא כתיב באותו מניין במספר שמות אלא כתבו כאן להודיע שלא שינו שמותם במצרים ולכך כתיב לבית אבותם ר"ל שנקראו בשמות אבותם:

רש"י

וידבר (א) במדבר סיני באחד לחדש. מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה [א] כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע [ב] הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם. באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד [ג] באייר מנאם: (ב) למשפחתם. דע מנין כל [ד] שבט ושבט: לבית אבתם. מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יחוס [ה] על שבט אביו: לגלגלתם. על ידי שקלים [ו] בקע לגלגולת: (ג) כל יוצא צבא. מגיד שאין יוצא בצבא פחות [ז] מבן עשרים: (ד) ואתכם יהיו. כשתפקדו אותם יהיו עמכם [ח] נשיא כל שבט ושבט: (טז) אלה קריאי העדה. הנקראים לכל דבר [ט] חשיבות שבעדה:

שפתי חכמים

א רצונו לתרץ למה ליה למכתב כל הסימני' הללו. ומתרץ מתוך חיבתן כו' כלומר הרי באמת הכי צריך לתרץ למה לי למכתב שאו את ראש כל עדת וגו' והרי כבר מנאן בפרשת כי תשא אלא ע"כ צ"ל מתוך חיבתן וכו': [ב] דכתיב ויפול מן העם כשלשת אלפי איש ומתוך שמכה הנופלים ידע הנותרים והכי אמרו כשנפלו בעגל מנאן המתים לידע הנותרים בחיים וק"ל: [ג] כתב הרא"ם פיר' ואל תקשה מאחר שמניין זה היה כשרתה בו השכינה למה לא מנאן בניסן כשרתה. ומתרץ כי באחד בניסן שרתה שכינה ובאחד באייר מנאן והוי כאלו מנאן בניסן. ול"נ דרצונו בזה שלא תקשה ליה מנ"ל לפרש שמנאן ג' פעמים דלמא לא מנאן אלא שני פעמים ותדע לך שהרי המניין האמור כאן והמניין האמור בפר' כי תשא שוין הן לכך פי' רש"י באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאן ואם איתא מניין זה הוא המניין האמור לעיל א"כ למה כתיב לעיל ויעשו אדני' למשכן מן הכסף שהביאו לכפרה על מניין נפשם והרי כאן כתוב באחד באייר מנא' וכבר הוקם המשכן באחד בניסן אלא ודאי זה היה מנין אחר וק"ל. וא"ת ולמה לא מנאן הכתוב מיד אחר הקמ' המשכן כי מיד שהוק' המשכן שרתה השכינ' וי"ל כמו שאמרינן (ב"ב דף ח') ליגביין נדרים הנודר הנאה מבני אדם מותר ליהנו' מבני אדם שלא דרין שם ל' יום לפי שלא חשוב קנו' לכן לא מנאן עד שהוקבע השכינה ל' יום: [ד] ולא כל משפחה ומשפחה שהרי לא הוזכר מניין משפחה בקרא רק מנין השבטים: [ה] פירש אביו ממשפחת שבט אחד ואמו ממשפחת שבט אחר יקום על משפחת שבט אביו. אבל לא תפרש אביו ממשפחת אחת ואמו ממשפחה אחרת כלו' ואפילו משבט אחד כפי המובן משפט הכתוב דאי כפקודתא לא יהיה האב ממשפחת החנוכי והאם ממשפחת הפלואי ויקראו על שם החנוכי כיון ששתיהם משבט ראובן אין הפרש בין יקום על משפחת האב או האם: [ו] רצונו לתרץ למה מנאן והלא דבר בא כשמונין אותן ועל זה פירש על ידי שקלים כו': [ז] וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא אף פחות מבן עשרי' יוצא בצבא וכן אמר הכתוב מבן עשרים שנה ומעלה והוא יוצא בצבא תפקדו אותם. אבל אם הוא בן עשרים שנה ואינו יוצא לצבא כגון זקן וחולה או יוצא בצבא ואינו בן עשרים אל תפקדו אותם. וי"ל דא"כ ה"ל מבן עשרים שנה ומעלה היוצא בצבא ול"ל כל יוצא בצבא אלא ודאי אין זה אלא ביאור כפי' רש"י וכן מה שכתב בכי תשא למדך כאן שאין פחות מבן עשרים וכו' מהכא נפקא הר"אם. ועיין לעיל בפרשת כי תשא: [ח] וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא יהיו עמכם בצרכים אחרים כמובן מן הקרא ולא כשתפקוד אותם. ועוד מנ"ל שהיה נשיא דלמא אדם אחר. וי"ל מדכתיב בסוף אלה קריאי העדה נשיאי מטות ש"מ שהיו נשיאים וגם כתוב ויקח משה ואהרן את האנשים וגו' ואת כל העדה הקהילו וגו' ש"מ שהיו עם משה: [ט] רצונו לתרץ וכו' היה חשיבתן שהיו קורין כל העדה לכן פי' הנקראי' וכו' כלו' לתת עצתו תקן לכל צרכי העדה

במדבר

יא לבנימן אבידן בן גדעני:
יב לדן אחיעזר בן עמישדי:
יג לאשר פגעיאל בן עכרן:
יד לגד אליסף בן דעואל:
טו לנפתלי אחירע בן עינן:
טז אלה קריאי העדה נשיאי מטות
אבותם ראשי אלפי ישראל הם: יז
ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר
נקבו בשמות: יח ואת כל העדה
הקהילו באחד לחדש השני ויתילדו על
משפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן
עשרים שנה ומעלה לגלגלתם: יט
כאשר צוה יהוה את משה ויפקדם במדבר
סיני: ס כ ויהיו בני ראובן
בכר ישראל תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים
שנה ומעלה כל יצא צבא:
כא פקדיהם למטה ראובן ששה
וארבעים אלף וחמש מאות: פ
כב לבני שמעון תולדתם למשפחתם
לבית אבתם פקדיו במספר שמות לגלגלתם
כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
כג פקדיהם למטה שמעון תשעה
וחמשים אלף ושלש מאות: פ
כד לבני גד תולדתם למשפחתם
לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים
שנה ומעלה כל יצא צבא:

פקדיהם

אונקלוס

אבידן בר גדעוני: לדן אחיעזר בר עמישדי: לאשר פגעיאל בר עכרן: לגד אליסף בר דעואל: לנפתלי אחירע בר עינן: אלין מערעי כנשתא רברבי שבטי אבהתהון רישי אלפיא דישראל אנון: ודבר משה ואהרן ית גובריא האלין דאתפרשו בשמהן: וית כל כנשתא כנשו בחד לירחא תנינא ואתיחסו על זרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא לגולגלתהון: כמא דפקיד יי ית משה ומנינון במדברא דסיני: והוו בני ראובן בוכרא דישראל תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דראובן ארבעין ושיתא אלפין וחמש מאה: לבני שמעון תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון מנינוהי במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפק חילא: מניניהון לשבטא דשמעון חמשין ותשע אלפין ותלת מאה: לבני גד תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא:

מניניהון

סנה' כ"ו

בעל הטורים

קריאי העדה וי"ו קטיעא וקרי קרואי בשביל שלמיאל בן צורי שדי שהוא זמרי בן סלוא ובן בעדת קרח קראי כתיב חסר ולשם חסר הוו לגמרי לפי שהיו כלם רשעי' אבל כאן היו אחרי' צדיקי':

שני

כל אורייתא חסר:

כלם מלא בר מן ג' חסר:

הלמ"ד השנית דגלגלתם עשויה כמגידה וזקופ' ואין לה כובע בראש' לפי שהיו' נשיא בית אב לשמעוני זכות בישראל בגלוי הרא' ובקומה זקופה:

רש"י

(טז) האנשים האלה · את י"ב נשיאים א הללו: אשר נקבו · לו כאן בשמות: (יח) ויתילדו על משפחותם · הביאו ספרי יחוסיהם ב ועידי חזקת לידתם ג כל א' וא' להתייחס על השבט: (יט) אך את מטה לוי לא תפקוד · * כדאי הוא לגיון של מלך להיות ד נמנה לבדו · דבר אחר צפה הקדוש ברוך הוא שעתיד לעמוד גזירה על כל הנימנין מבן עשרי' שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו בכלל לפי שהם שלי ה שלא טעו בעגל: (כ) ואתה הפקד את הלוים · כתרגומו מני לשון מנוי שררה ו על דבר שהוא ממונה עליו כמו * ויפקד המלך פקידים:

בתו' ר'
ב"ב קכ"א
אסתר ב'

יורידו

שפתי חכמים

א רצונו לתרץ ה"ל ויקח משה ואהרן, אותם שהרי לעיל מיניה כתי' נשיאי העדה וממילא ידעינן שהם הנזכרים למעלה אלא ודאי הואיל וכתיב האנשי' האלה יכול אני לומר שהיו אחר' ולא נשיאים לכך פיר"ש שנים עשר נשיאים הללו · וא"ת אחרים הוו לכך פיר"ש אשר נקבו לו כאן בשמות ומי הם אשר נקבו כאן בשמות הוי אומר אילו הנשיאים והוסיף מלת לו כי בזולתו לא יודע למי נקבו: ב הוצרך לפרש כן לפי שמלת ויתילדו הוא מבנין התפעל שעומד בעצמו ואם היה כמשמעו מלשון לידה היה משמע שהולידו את עצמם ע"פ שהביאו שהם עצמם הביאו את ספריה' וכו': ג חזקת לשון כבוד כמו שפי"רשי בפרשת בהר אל אחוזת אבותיו ישוב פי' אל חזקת אבותיו והוא ל' כבוד: ד כלומר שלא יהא מנייכם מבן עשרים אלא מבן חדש ומעלה כיון שהם לגיון המלך חשובים הם הקטנים שיצאו מכלל נפל כמו יוצאי צבא בישראל: ה כי לפי טעם ראשון למה כתיב אך דהא כל אכין מיעוטין הן מ"ה פי' ד"א והמיעוט הוא מגזירת בן עשרי' שימותו במדבר · וא"ת היה לו למנקט שלא טעו במרגלים שהרי מה שבמדבר מתו בשביל גזירת מרגלים היה · וי"ל דגם הלוים טעו במרגלים רק בעגל לא טעו לכך לא נענשו שהרי אפילו ישראל לא נענשו אלא בשביל השני עבירות כמו שמוכח רש"י בפרשת שלח לך הואיל וכתיב תשאו את עונותיכם ולא כאמר תשאו עוניכם אלא ודאי שתי עבירות של עגל ושל מרגלים · והא לפי"רשי לקמן בפרשת אלה הדברים שלא היו הלוים עמהם בשלוח מרגלים ואפילו בעצה לא היו עמהם כמו שאפר' לקמן בע"ה · וי"ל מתחילה לעניין השילוח לא היו עמהם אפילו בעצה אבל בחזרתם כשבאו המרגלים והוציאו דבת הארץ וישאו כל העדה את קולם ויבכו וגו' באותה בכייה היו גם שבט לוי שאמרו ולמה מביא ה' וגו' לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז וגו' · ובזה יתורץ נ"כ מה שמקשין העולם ואף אם היו נימנים מבן עשרים שנה כיון שלא חטאו לא יהיו בכלל הגזירה כי אין הערוד ממית אלא החטא ממית אלא ודאי שחטאו במרגלים משום הכי לא נמנו וק"ל: ו וא"ת למה פי' כתרגומו שלא תאמר הפקד לשון מניין מאי מתורץ בזה שהרי אף על לשון מניין מתרגם התרגום מני · וי"ל שבכל מקום שמתרגמינן מני על לשון מינוי שררה הנ"ון של מני דגושה וכאן נמי הנ"ון דגושה ש"מ שהיא לשון מינוי שררה אבל כשהנו"ן של מני איננה דגושה הוא לשון מניין · ועי"ל לכך פיר"ש כתרגומו לפי שמלת פקיד הוא גם כן לשון זכרון כמו וה' פקד את שרה ופעמים שהוא ל' חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש לכך פיר"ש כתרגומו מני לאפוקי אותן ב' פירושי' של זכרון או של חסרון · ואין לומר דילמא הוא לשון מניין לכך פיר"ש ויפקד פקידי':

א פירש

מניניהון לשבטא דגד ארבעין וחמש אלפין ושית מאה וחמשין: לבני יהודה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפק חילא: מניניהון לשבטא דיהודה שבעין וארבע אלפין ושית מאה: לבני יששכר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דיששכר חמשין וארבע אלפין וארבע מאה: לבני זבולן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דזבולן חמשין ושבע אלפין וארבע מאה: לבני יוסף לבני אפרים תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דאפרים ארבעין אלפין וחמש מאה: לבני מנשה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דמנשה תלתין ותרין אלפין ומאתן: לבני בנימן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפק חילא: מניניהון לשבטא דבנימן תלתין וחמש אלפין וארבע מאה: לבני דן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דדן שתין ותרין אלפין ושבע מאה: לבני אשר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דאשר ארבעין וחד אלפין וחמש מאה: בני נפתלי תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דנפתלי חמשין ותלת אלפין וארבע מאה: אלין מניניא דמנא משה ואהרן ורברבי ישראל תרי עשר גברין גברא חד לבית אבהתוהי הוו: והוו כל מניני בני ישראל לבית אבהתהון מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישראל: והוו כל מניניא שית מאה ותלתא

כה פקדיהם למטה גד חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים: פ
כו לבני יהודה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
כז פקדיהם למטה יהודה ארבעה ושבעים אלף ושש מאות: פ
כח לבני יששכר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
כט פקדיהם למטה יששכר ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות: פ
ל לבני זבולן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
לא פקדיהם למטה זבולן שבעה וחמשים אלף וארבע מאות: פ
לב לבני יוסף לבני אפרים תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
לג פקדיהם למטה אפרים ארבעים אלף וחמש מאות: ס
לד לבני מנשה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
לה פקדיהם למטה מנשה שנים ושלשים אלף ומאתים: פ
לו לבני בנימן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
לז פקדיהם למטה בנימן חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: פ
לח לבני דן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
לט פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות: פ
מ לבני אשר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
מא פקדיהם למטה אשר אחד וארבעים אלף וחמש מאות: פ
מב בני נפתלי תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:
מג פקדיהם למטה נפתלי שלשה וחמשים אלף וארבע מאות: פ
מד אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבתיו היו:
מה ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל:
מו ויהיו כל הפקדים שש מאות אלף

כל דשבעים חסר בר מן ד' דמונן שמעון גד מנשה וסימן ר'ש'ג'מ':

כלם חסר בר מן ב' מלא:

לא אמר לבני יוסף לאפרים לפי שיוסף לא נשא במיטת אביו משום כבוד מלכות לא רצה למנות? כדכתיב ונקרא הדגל ע"ש בניו לכן אמר לבני אפרים כדרך שאמר בכלם:

כלם חסר בר מן י"ג מלא:

בכלם אמר לבני לבד מנפתלי שאמר בני לפי שבשבט נפתלי היו בנות יותר מבנים לכך רמז בברכת נפתלי אשה אילה שלוחה הנותן ר"ת אשה ולפיכך בפנחס כתיב בכלם בני לפי שמתו האנשים ונתרבו הנשים ולכן לא אמר לבני:

כולם חסר וי"ו בר מן א':

אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים:
מז והלוים למטה אבתם לא התפקדו
בתוכם: פ מח וידבר יהוה אל
משה לאמר: מט אך את מטה לוי
לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני
ישראל: נ ואתה הפקד את הלוים
על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו
המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם
ישרתהו וסביב למשכן יחנו: נא
ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן
יקימו אתו הלוים והזר הקרב יומת:
נב וחנו בני ישראל איש על מחנהו
ואיש על דגלו לצבאתם:
נג והלוים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה
קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלוים את
משמרת משכן העדות: נד ויעשו
בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן
עשו: פ

ב שלישי

וידבר יהוה אל
משה ואל אהרן לאמר: ב איש על
דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד
סביב לאהל מועד יחנו: ג והחנים
קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם
ונשיא לבני יהודה נחשון בן עמינדב:
ד וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים
אלף ושש מאות: ה והחנים עליו
מטה יששכר ונשיא לבני יששכר נתנאל בן
צוער: ו וצבאו ופקדיו ארבעה
וחמשים

אונקלוס

ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין: וליואי לשבטא דאבהתהון לא אתמניאו ביניהון: ומליל יי עם משה למימר: ברם ית שבטא דלוי לא תמני וית חושבנהון לא תקביל בגו בני ישראל: ואת מני ית ליואי על משכנא דסהדותא ועל כל מנוהי ועל כל דליה אנון יטלון ית משכנא וית כל מנוהי ואנון ישמשוניה וסחור סחור למשכנא ישרון: ובמיטל משכנא יפרקון יתיה ליואי ובמשרי משכנא יקימון יתיה ליואי וחילוני דיקרב יתקטיל: וישרון בני ישראל גבר על משרוהי וגבר על טקסיה לחיליהון: וליואי ישרון סחור סחור למשכנא דסהדותא ולא יהי רוגזא על כנשתא דבני ישראל ויטרון ליואי ית מטרת משכנא דסהדותא: ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו: ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: גבר על טקסיה באתון לבית אבהתכון ישרון בני ישראל מלקביל סחור סחור למשכן זמנא ישרון: ודשרן קידומא מדינחא טקס משרית יהודה לחיליהון ורבא לבני יהודה נחשון בר עמינדב: וחיליה ומניניהון שבעין וארבעה אלפין ושית מאה: ודשרן סמיכין עלוהי שבטא דיששכר ורבא לבני יששכר נתנאל בר צוער: וחיליה ומנינוהי חמשין וארבעא אלפין וארבע מאה:

מכות כ"ד

בעל הטורים

הפקד ב' במס' הכא ואידך הפקד עליו רשע וז"ש אין אדם נעשה שוטר מלמטה אא"כ נעשה רשע מלמעלה וזהו הפקד את הלוים שנעשו שוטרים הפקד עליו רשע:

ו' מלא בתורה:

מנגד סביב לאהל בגי' לאלפים אמה: סביב לאהל מועד יחנו והחונים לומר כש' שחייתו למעלה ד' דגלים סביב לכסא הכבוד כן היה למטה ד' דגלי' סביב למשכן וזהו איומה כנדגלות:

שפתי חכמים

א פי' שמפרקין אברי המשכן ומפרידין אותן ממקו' הנורן ומעמידין כל אחד לבדו · לא יורידו ממקום גבוה למקום נמוך כמובן מלשון ירידה: ב ק"ל על מה דכתיב ובנסוע המשכן וכי המשכן נוסע והלא מסיעין אותו האנשי' ועו"ק והא קודם הנסיעה היו מפרקין ונקרא משמע דבשעת נסיעה היו מפרקין · ועל זה פירש כשבאו ליסע · דהנסיע קאי על האנשים וכו' ואמר וכושאין אותו וכו' שלא תאמר ההורדה לבדה מוטלת הלוים ולא המשא ואע"פ שלא נזכרו כאן בקרא משמע מזין על סוף הפרשה וכמו שפירש בפרשת נשא: ג והיא פריקה והקמה רצונו לומר' והרי כבר הזהיר הכתוב כמה פעמים שכל הקרב לעבוד' מזבח או הנכנס להיכל יומת לכן פירש לעבודה זו שהיא פריקה והקמה לא לקריבת המזבח: ד וא"ת מנ"ל לרש"י הכי דהא כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק · וי"ל דרש"י בעצמו מפרש זה בסיון במה דכתיב ולא יהיה קצף ונומר שזו היא מיתה בידי שמים כמו שמצינו בקרח כי יצא הקצף ושם היתה מיתה בידי שמים ועיין לעיל בפר' אמור: ה יש מקשי' דהא כל התורה נאמרה כללות ומכלל הן אתה שומע לאו · וי"ל דרש"י בא לפרש שלא נטעה לומר דהא דכתיב ולא יהיה קצף דקאי אלסמיך ליה וחנו בני ישראל ונומר והלוים יחנו ונומר לכן פירש אם תעשו ואם לא תעשו וכו' קאי אעבודת משכן פריקה וטעינה והוכחתו כמו שמצינו בבני קרח · מצאתי: ו רש"י פיר' זה משום פי' דלעיל שפי' יומת בידי שמים שאל תקשה מנ"ל לכן הביא מעשה קרח: ז ופי' לבית אבותם הם שמות אבותם המפותחים בחושן ולפי שפי' זה רחוק שפירש על לבית אבותם לכן אמר ד"א וכו' · ולפירש ד"א קשה מלת דגלו באותות לבית אבותם לכן צריך גם לטעם ראשון: ח פיר' ולפי זה נ"ל דגל לשון קבוצה כמו ודגלו עלי אהבה כלומ' וכל דגל היה גבי קבוצתו · מצאתי: ט וא"ת לעיל בפרשת יתרו פי' רשי נגד ההר למזרחו כל מקום שאתה מוצא כנגד פנים למזרח ומשמע אפי' סמוך · וי"ל דכאן כתיב סביב לאהל מועד יחנו א"כ אי אפשר שיהיו כולם כנגד מזרח לכן פי' רשי לשון רחוק · ועוד מצאתי מנ"ש למד כאמ' כאן מנגד ונאמ' להלן ותשב מנגד הרחק מה להלן רחוק אף כאן רחוק: מגל בכ אלפים אמה שיוכלו לבא בשבת:

רש"י

(נא) יורידו אותו · כתרגומו יפרקון א כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ב ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו: והזר הקרב · לעבודתם ג זו: יומת · בידי ד שמים: (נב) איש על דגלו · כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל: (נג) ולא יהיה קצף · אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם יהיה קצף ה כמו שמצינו במעשה ו קרח * כי יצא הקצף וגו': (ב) באותות · כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו ז צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו · דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם ח כשנשאוהו ממצרים שנאמר * ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום כולי כדאיתא בתנחומא בפרשה זו: מנגד · * מרחוק מיל ט כמו שנאמר ביהושע * אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו: (ג) קדמה · לפנים הקרוי' קדם והיא זו רוח מזרחית

במדבר י"ז
בראשית נ'
במ"ר
יהושע ג'

ז וחמשים אלף וארבע מאות : מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן חלן :
ח וצבאו ופקדיו שבעה וחמשים אלף וארבע מאות :
ט כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת אלפים וארבע מאות לצבאתם ראשנה יסעו :
י דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם ונשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור :
יא וצבאו ופקדיו ששה וארבעים אלף וחמש מאות :
יב והחונם עליו מטה שמעון ונשיא לבני שמעון שלמיאל בן צורי שדי :
יג וצבאו ופקדיהם תשעה וחמשים אלף ושלש מאות :
יד ומטה גד ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל :
טו וצבאו ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים :
טז כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמשים אלף וארבע מאות וחמשים לצבאתם ושנים יסעו : ס
יז ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנת כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם : ס
יח דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה ונשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד :
יט וצבאו ופקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות :
כ ועליו מטה מנשה ונשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור :
כא וצבאו ופקדיהם שנים ושלשים אלף ומאתים :
כב ומטה בנימן ונשיא לבני בנימן אבידן בן גדעני :
כג וצבאו ופקדיהם חמשה ושלשים אלף וארבע מאות :
כד כל הפקדים למחנה אפרים מאת אלף ושמנת אלפים ומאה לצבאתם ושלשים יסעו : ס
כה דגל מחנה דן

אונקלוס

מאה : שבטא דזבולן ורבא לבני זבולן אליאב בר חילון : וחיליה ומנינוהי חמשין ושבעא אלפין וארבע מאה : כל מניניא למשרית יהודה מאה ותמנן ושתא אלפין וארבע מאה לחיליהון בקדמיתא נטלין : טיקס משרית ראובן דרומא לחיליהון ורבא לבני ראובן אליצור בר שדיאור : וחיליה ומנינוהי ארבעין ושתא אלפין וחמש מאה : ודשרן סמיכין עלוהי שבטא דשמעון ורבא לבני שמעון שלמיאל בר צורי שדי : וחיליה ומניניהון חמשין ותשע אלפין ותלת מאה : ושבטא דגד ורבא לבני גד אליסף בר רעואל : וחיליה ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין : כל מניניא למשרית ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע מאה וחמשין לחיליהון בתנייתא נטלין : ונטיל משכן זמנא משרית ליואי בגו משריתא כמא דשרן כן נטלין גבר על אתריה לטקסיהון : טיקס משרית אפרים לחיליהון מערבא ורבא לבני אפרים אלישמע בר עמיהוד : וחיליה ומניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה : ודסמיכין עלוהי שבטא דמנשה ורבא לבני מנשה גמליאל בר פדהצור : וחיליה ומניניהון תלתין ותרין אלפין ומאתן : ושבטא דבנימן ורבא לבני בנימן אבידן בר גדעוני : וחיליה ומניניהון תלתין וחמש אלפין וארבע מאה : כל מניניא למשרית אפרים מאה ותמני אלפין ומאה לחיליהון בתליתתא נטלין : טיקס משרית דן צפונא לחיליהון ורבא לבני דן אחיעזר בר עמי שדי :

וזבחי' ס"ח קי"ז | מנחו' נ"ה | אהר מקן | מנחו' נ"ו

בעל הטורים

לא אמר מטה כדרך שנאמ' באחרים לפי שזבולון היה מפרנס יששכר לפיכך לא רנה הכתוב לעשותו טפיל לו אלא עשאו גדול כמותו וכן הוא אומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וכתי' כי בצל החכמ' בצל הכסף לכך חשי' הכל כמטה אחד וכאלו אמר יששכר מטה זבולן :

ספסוק מתחיל בדל"ת ומסיים בדל"ת לפי שיעקב הקדים בד' מקומות אפרים לפני מנשה וכנגדו קדים בד' מקומות אפרים למנשה בדגלים ובנשיאים ובקרבנו' ובשבטים : כול' חסר בר מן א' :

רש"י

א מזרחית והמערב קרוי אחור : (י) ראשונה יסעו · כשרואין הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ב ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכים כדרך חנייתן ג הלויים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון : (י) ונסע אהל מועד · לאחר שני ד דגלים הללו : כאשר יחנו כן יסעו · כמו שפי' הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבועה לו : על ידו · על מקומו ואין לשון יד זו ממשמעו אלא של כדו קרוי על ידו הסמוכה לו לכל הושטת ידו אינ"שון אי"שא בלעז : (כ) ועליו · כתרגומו ודסמיכין עלוהי : (א) ואלה

שפתי חכמים

א וא"ת מנ"ל לרש"י ומפרש דמערב קרוי אחור א"כ ס"מ דקדם הוא מזרח : ב דק"ל והיאך היו יודעין שיסעו שיהיו הם ראשונים בנסיעה וא"ל שבכבוד' יסעו דהא כתיב על פי ה' יסעו · ועל זה פירש כשרואים וכו' · כתב הר"אם ויש לתמוה למה השמיט רש"י ז"ל מאמר משה קומה ה' וגו' ולא הזכיר רק סילוק הענן ותקיעות חצוצרות · וכ"ל דרש"י לא בא לפרש אלא היאך היו יודעין שיכינו את עצמן ליסע ומפרש בזה היו יודעין כשרואין וכו' אבל הנסיעה אמתו' דהיינו ההליכה לא היה עד שאמר משה קומה ה' והא דכתיב נקרא ראשונה יסעו פירושו לאשונה היו מכינים את עצמן לנסוע ומכתוב עוד מזה בפרשת בהעלותך אי"ה · (כמ"י) ואני אומר דאישתמיטותיה דהא הרב הביא גם הברייתא בפרשת בהעלותך בפסוק על פי ה' יסעו וגם הא דעל פי שלשה היו נוסעים וכו' וע"ש : ג כמ"ד כתיבה הלכו ופירש מאסף לכל המחנות דכתיב גבי דן פירש שכל מי שהיה מאבד דבר מאותן המחנות שבכבר נסעו היה מחזיר להן · אבל אינו ר"ל שהיה דגל מחנה דן הוא האחרון מכל הדגלים כמ"ד דכקורה היה הולכין : ד פי' בתוך המחנות היינו מחנות ישראל שהן ד' מחנות שתים לפניו ושתים לאחריו ולא בתוך המחנות הנזכרו' לעיל דהייני בין מחנה יהודה ומחנה ראובן הואיל וכתיב אהל מועד אחר שני דגלים של יהודה ושל ראובן : ה ולעיל לא צריך רש"י לפרש מידי שהרי גבי ועליו כתיב והחונים אם כן

וחליה | ודאי

דן צפנה לצבאתם ונשיא לבני דן אחיעזר בן־
עמי שדי: כו וצבאו ופקדיהם שנים
וששים אלף ושבע מאות: כז
והחנים עליו מטה אשר ונשיא לבני אשר
פגעיאל בן עכרן: כח וצבאו ופקדיהם
אחד וארבעים אלף וחמש מאות: כט
ומטה נפתלי ונשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן:
ל וצבאו ופקדיהם שלשה וחמשים
אלף וארבע מאות: לא כל הפקדים
למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמשים אלף ושש
מאות לאחרנה יסעו לדגליהם: פ
לב אלה פקודי בני ישראל לבית
אבתם כל פקודי המחנת לצבאתם שש מאות
אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים:
לג והלוים לא התפקדו בתוך בני
ישראל כאשר צוה יהוה את משה:
לד ג ויעשו בני ישראל ככל אשר
צוה יהוה את משה כן חנו לדגליהם וכן נסעו
איש למשפחתיו על בית אבתיו:
א ואלה תולדת אהרן ומשה ביום
דבר יהוה את משה בהר סיני: ב
ואלה שמות בני אהרן הבכר נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר: ג אלה שמות בני
אהרן הכהנים המשחים אשר מלא ידם לכהן:
ד וימת נדב ואביהוא לפני יהוה
בהקרבם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים
לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן
אביהם: פ ה וידבר יהוה אל
משה לאמר: ו הקרב את מטה לוי
והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו:
ז ושמרו את משמרתו ואת
משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבד את
עבדת

בעל הטורים

כל מטה ומטה דר"פ דעכין בטפחא:

ד' חסר לנגאותם: לאחרונה ב' באמ' הכא ואיד' לא יהיו להם זכרון עם שיהיו לאחרונה שעמלק היה מכרם שבט דן בינון פסל מיכה שעמהם' יהיה להם זכרון ס"ת האין שגם הוא בקש לאבד זכרם:

ד' ויחסר:

ו' חסר:

ג

רביעי

פסיק בין הבכור לנדב לומר שאינו חוז' על נדב כי נדב מת בלא בנים ואין נפקותא בבכורות שלו אלא חוזר על אהרן שהוא הבכור לאשה:

ל' ויחסר וי"ו:

י' חסר בליש"א:

אונקלוס

וחיליה ומניניהון שיתין ותרין אלפין ושבע
מאה: ודשרן סמיכין עלוהי
שבטא דאשר ורבא לבני אשר פגעיאל בר עכרן:
וחיליה ומניניהון ארבעין וחד אלפין וחמש
מאה: ושבטא דנפתלי ורבא לבני
נפתלי אחירע בר עינן: וחיליה
ומניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה:
כל מניניא למשרית דן מאה וחמשין ושבעא
אלפין ושית מאה בבתריתא נטלין
לטקסיהון: אלין מניני בני
ישראל לבית אבהתהון כל מניני משריתא
לחיליהון שית מאה ותלתא אלפין וחמש
מאה וחמשין: וליואי לא אתמניאו
בגו בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה:
ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית משה כן
שרן לטקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתהון על בית
אבהתוהי: ואלין תולדת אהרן
ומשה ביומא דמליל יי עם משה בטורא
דסיני: ואילן שמהת בני אהרן
סנה' י"ט בוכרא נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר:
אלין שמהת בני אהרן כהניא דאתרביאו
דאתקרב קורבנהון לשמשא:
סנה' י"ט זבקי' י"ג ומית נדב ואביהוא קדם יי בקרוביהון
אישתא נוכריתא קדם יי במדברא דסיני
יבמו' ס"ד ובנין לא הוו להון ושמש אלעזר ואיתמר על
אפי אהרן אבוהון:
ומליל יי עם משה למימר:
קרב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן
כהנא וישמשון יתיה:
ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנשתא
קדם משכן זמנא למפלח ית פולחן משכנא:
ויטרון

רש"י

(א) ואלה תולדות אהרן ומשה. ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו: ביום דבר ה' אל משה. נעשו אלו תולדו' שלו א שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (ו) ושרתו אותו. ומהו השירות ושמרו את משמרתו ב לפי שמירת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנא' *אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים הללו מדבר י"ח מסייעין אותם זו היא השירות: (ד) (על פני אהרן אביהם ג בחייו): (ז) ושמרו את משמרתו. כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שאומר בגבתן ותרם והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה:
(ח) ואת

שפתי חכמים

ודאי פי' כתרגומו אבל כאן אין כתיב כלום רק ועליו מטה מנשה אם כן אין אני יודע פירושו לכן פירש רש"י כתרגומו: א דאל"כ מה ענין זה לכאן ופירש ביום דבר מיום דבר והני"ת כבי"ת והכותר בבשר ובלאם לא שבאותו יום עצמו שדבר הש"י עם משה בהר סיני למדן אלא שמאותו יום והלאה היה מלמדן ונעשו תולדותיו. וא"ת והא לכל ישרא' למד משה תורה ולמה לא נקראו תולדותיו. וי"ל דמה שלמד לכל ישרא' תור' היה במצו' הש"י כמו דכתיב ויאמר ה' אל משה עלה אלי ונאמר אשר כתבתי להורותם משמע דעיקר מה שלמד הש"י תורה ינם משה היה הכל בשביל כלל ישראל לכן אין שייך לומר כל המלמד אבל גבי בני אהרן שלא היה משה מחוייב ללמד עמהם דהא האב חייב ללמוד את בנו תורה מ"ה נקראו הם תולדותיו של משה וכן נראה דדייק לישנא דכל המלמד את בן חבירו תורה וכו': ב ולא שהם בני עניים שישרתו ינם ישמרו משמרתן כי אין להם שירות אחר כי אם שמירת המקדש כי הוא שירותו של אהרן ובניו: ג יש ספרים שגורסין על פני אהרן אביהם בחייו. וא"ת למה ליה לרש"י לפרש בחייו. וי"ל אי לא פירש בחייו הייתי אומר שהוא לאחר מיתתו לפי שאינם ראוים לעבודה בפניו. על אהרן אביהם בחייו נעשו כהנים גדולים. פירש אם אירע טומאה באהרן שימש אלעזר. באלעזר שימש איתמר תנחומא:
ד"ל

ח ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבד את עבדת המשכן: ט ונתתה את הלוים לאהרן ולבניו נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל: י ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והזר הקרב יומת: פ יא וידבר יהוה אל משה לאמר: יב ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלוים: יג כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני יהוה: פ יד וידבר יהוה אל משה במדבר סיני לאמר: טו פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם: טז ויפקד אתם משה על פי יהוה כאשר צוה: יז ויהיו אלה בני לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי: יח ואלה שמות בני גרשון למשפחתם לבני ושמעי: יט ובני קהת למשפחתם עמרם ויצהר חברון ועזיאל: כ ובני מררי למשפחתם מחלי ומושי אלה הם משפחת הלוי לבית אבתם: כא לגרשון משפחת הלבני ומשפחת השמעי אלה הם משפחת הגרשני: כב פקדיהם במספר כל זכר מבן חדש ומעלה פקדיהם שבעת אלפים וחמש מאות:

חמישי

אונקלוס

ויטרון ית כל מני משכן זמנא וית מטרת בני ישראל למפלח ית פולחן משכנא: ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין אנון ליה מן בני ישראל: וית אהרן וית בנוהי תמני ויטרון ית כהונתהון וחילוני דיקרב יתקטיל: ומליל יי עם משה למימר: ואנא הא קריבית ית ליואי מגו בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא מבני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי: ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדישית קדמי כל בוכרא בישראל מאנשא עד בעירא דילי יהון אנא יי: ומליל יי עם משה במדברא דסיני למימר: מני ית בני לוי לבית אבהתהון לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעלא תמנינון: ומנא יתהון משה על מימרא דיי כמא דאתפקד: והוו אלין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת ומררי: ואלין שמהת בני גרשון לזרעיתהון לבני ושמעי: ובני קהת לזרעיתהון עמרם ויצהר חברון ועזיאל: ובני מררי לזרעיתהון מחלי ומושי אלין אנון זרעית ליואי לבית אבהתהון: לגרשון זרעית לבני וזרעית שמעי אלין אנון זרעית גרשון: מנייניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעלא מנייניהון שבעא אלפין וחמש מאה: זרעית גרשון אחורי

משכנא

בעל הטורים

ג' חסרי' וא' מלא דמלא וסימן ואחיה הלוים נתוני' לכל עבודת דדברי הימים:

כל אורייתא מלא ברמן ז':

מסורה

בכור' נ' מלא וסמ"ן

בכורי ג' וסמ"ה

סמ"ס ערכין י"ח

רש"י

(ח) ואת משמרת בני ישראל. שכלן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחות' לפיכך נוטלין מהם המעשרות כמו שנאמר * כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם: (ט) נתונים המה לו. א לעזרה: מאת בני ישראל. כמו מתוך בני ישראל בלומ' ב משאר כל העדה נבדלו לכך בכמה מקומות הוא נותנה לו שנאמ' * ואתנה את הלוים נתוני' וגומר: (י) ואת אהרן ואת בניו תפקוד. לשון פקידו' ואינו לשון מניין: ושמרו את כהונתם. קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורו' לכהנים: (יב) ואני הנה לקחתי. ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישראל שיהיו ישרא' סוכרין אותן לשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתי' תמורתן לפי שהיתה העבודה בבכורו' וכשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו ע"א נבחרו תחתיהם: (טו) מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל נפלים הוא נמנה להיות נקרא שומר משמרת הקדש * אמר רבי ליואי ... עם כניסתה בפתח מצרי' ילדה אות' ... ג שבשלמ' מונה משבונ' לא תמצאם אלא שבעי' חסר אחת והיא השלימה את המנין: (טז) על פי ה'. אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם א"ל הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועומד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר על פי ה': (כא) לגרשון משפחת הלבני. כלומר לגרשון היו הפקודי' משפח' הלבני ד ומשפחת השמעי פקודיהם ה כן וכן:

שפתי חכמים

א ר"ל דוקא עבודת הקדש אבל לא עבודת חול הוכחתו מדכתיב בפרשת קרח ואני נתתי לכם מתנה לעבוד את עבודת אהל מועד ש"מ דוקא עבודת הקדש אבל לא חול: ב רצונו לתרץ לפי שמאת בני ישראל משמע שהם היו ברשות בני ישראל וישראל היו נותנים לכהנים וזה אינו נעו' שהרי כתיב ואני לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל וגומר משמע שהק"בה הוא הנותן לא בני ישראל ויצא זה פי' כמו מתוך כו': ג וא"ת והרי לעיל כתיב מבן חדש ומעלה משיצא מכלל נפלים הוא נמנה וי"ל שכאן מדבר בודאי שלא היה נפל והיו כלו חדשיו לכך נמנה משנולדה קודם שלשים יום: ד ויש נוסחאות שגורסין הראשון לפרש מי היו בניו רצונו לתרץ למה כתיב ב' פעמים הרי כתיב לעיל מיניה ואלה שמות בני גרשון וגומר ומתרץ הראשון לפרש מי היו בניו והשני כלו' לגרשון משפחת הלבני והשמעי פקדיהם כך וכך ולפי גרסא שלפנינו כמו פי' הכי שלא בא להשמיענו מי היה משפחותיו דהא כבר ידענו זה אלא האי קרא בא להשמיענן שמשפחת לבני ושמעי פקדיהם היו כן וכך כאלו אמר לגרשון משפחת הלבני ומשפחת השמעי שאלה הם משפחת הגרשוני היו הפקידים כך וכך: ה דק"ל לפי שהלשון לגרשון משפחת הלבני משמע שגרשון היה ממשפחת הלבני וזה אינו דהא משפחת הלבני היה ממשפחת גרשון. ל"ע כלומר לגרשון היו וכו' מגלתי:

א ולפה

מֵאוֹת׃ כג מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי
הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה׃ כד וּנְשִׂיא בֵית
אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן לָאֵל׃ כה
וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל
מִכְסֵהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ כו
וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל
הַמִּשְׁכָּן וְעַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכֹל
עֲבֹדָתוֹ׃ כז וְלִקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת
הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעָזִּיאֵלִי
אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי׃ כח בְּמִסְפַּר כָּל
זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמָעְלָה שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃ כט מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה׃
ל וּנְשִׂיא בֵית אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי
אֱלִיצָפָן בֶּן עֻזִּיאֵל׃ לא וּמִשְׁמַרְתָּם
הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ
אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃
לב וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃
לג לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי
וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי׃
לד וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ
וָמָעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ לה
וּנְשִׂיא בֵית אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן
אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה׃ לו
וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו
וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ לז
וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם׃
לח וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל
מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת
הַמִּקְדָּשׁ

אונקלוס

מַשְׁכְּנָא יִשְׁרוֹן מַעַרְבָא׃ וְרַב בֵּית
אַבָּא לְבֵית גֵּרְשׁוֹן אֶלְיָסָף בַּר לָאֵל׃
וּמַטְּרַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁכְּנָא וּפְרָסָא
חוּפָאֵיהּ וּפְרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
וּסְרָדֵי דָרְתָא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע דָּרְתָא דְּעַל
מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר וְיָת
אֲטוּנוֹהִי לְכֹל פּוּלְחָנֵיהּ׃ וְלִקְהָת זַרְעִית
עַמְרָם וְזַרְעִית יִצְהָר וְזַרְעִית חֶבְרוֹן וְזַרְעִית עֻזִּיאֵל
אִלֵּין אִנּוּן זַרְעֲיַת קְהָת׃ בְּמִנְיַן כָּל
דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָּא תְּמָנְיָא אַלְפִין וְשִׁית
מְאָה נָטְרֵי מַטְּרַת קוּדְשָׁא׃ זַרְעֲיַת
בְּנֵי קְהָת יִשְׁרוֹן עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא׃
וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעֲיַת קְהָת אֱלִיצָפָן בַּר
עֻזִּיאֵל׃ וּמַטַּרְתְּהוֹן אֲרוֹנָא
וּפָתוּרָא וּמְנָרְתָא וּמַדְבְּחַיָּא וּמָנֵי קוּדְשָׁא
דִּישַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן וּפְרָסָא וְכֹל פּוּלְחָנֵיהּ׃
וְאַמַּרְכְּלָא דִּמְמַנָּא עַל רַבְרְבֵי לֵיוָאֵי אֶלְעָזָר
בַּר אַהֲרֹן כָּהֲנָא דִּמְתַּחוֹת יְדוֹהִי מְמַנַּן
נָטְרֵי מַטְּרַת קוּדְשָׁא׃ לִמְרָרִי זַרְעִית מַחְלִי
וְזַרְעִית מוּשִׁי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעֲיַת מְרָרִי׃
וּמִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָּא
שִׁתָּא אַלְפִין וּמָאתָן׃ וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעֲיַת מְרָרִי
צוּרִיאֵל בַּר אֲבִיחָיִל עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוֹן
צִיפּוּנָא׃ וּדְמָסִיר לְמִטַּר בְּנֵי מְרָרִי דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא
וְעַבְּרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי וְכָל מָנוֹהִי וְכֹל
פּוּלְחָנֵיהּ׃ וְעַמּוּדֵי דָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן
וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן׃ וְדִשְׁרַן קֳדָם מַשְׁכְּנָא
קִידוּמָא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא מַדִּנְחָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי

בעל הטורים: י"ה וליה שם בר נש:

קדמי' כסיב ה' ונתרה קרתי:

על אורייתה חסר נביאים וכתובים אלה:

פולהון מלאים בר מן חד:

דקה"על ירך המשכן תימנ' תניין דמררי על ירך המשכן יחנו צפונה: ב' חסר
יש פסיק בין משה לאהרן לומר משה במקום אחד לבד ואהרן ובניו במקו' אחד לבד:

תולדות אהרן: ונחו' כ"ט | חגיג' כ"ו | ערכין י"ח תמיד כ"ד

רש"י

(כה) המשכן. יריעות [א] התחתונות: והאהל. יריעות [ב] עזים העשויות לגג: מכסהו. עורות [ג] אלים והתחשים: ומסך פתח. הוא [ד] הוילון:
(כו) את מיתריו. של משכן ואהל [ה] ולא של חצר:
(כט) משפחות בני קהת יחנו תימנה. וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה אוי לרשע אוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש [ו] עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם במחלוקת: (לא) והמסך. היא הפרכת שאף היא קרויה פרכת המסך: (לב) ונשיא נשיאי הלוי. ממונה [ז] על כלם. ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי משמר' על ידו היא פקוד' כול':
(לח) משה ואהרן ובניו. וסמוכין

שפתי חכמים

א ולמה נקראין משכן לפי שהם נראין בפנים כשאתה עומד במשכן. ועוד דכתיב ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' והם יריעות התחתונות מכל ש' מכסים לא המשכן בכללו כמו והקמות את המשכן ברא"ם: ב ולמה נקראין אהל לפי שהם אהל על היריעות התחתונות: ג וא"ת למה כתיב מכסהו שהוא משמע בעורות אלי' ותחשים הכל כיסוי אחד היה ובמקום אחד היו. מגמ"ג שהם כל אחד ואחד בפני עצמו. וי"ל דודאי כל אחד היה מין בפני עצמו אבל היו מחוברין יחד כאמצע ולכן נקראין מכסה. וא"ת היה לו לכתוב אהל שהרי גם הם היו אהל על יריעות העזים. וי"ל בשלמא יריעות עזים נקראין אהל לפי שהם היו של גג ועל הכרדין לכן נקראו אהל שהיו תלוים עליו מכל צד אבל עורות אילים מאדמים ותחשים לא היו אלא מגג על גגו לכן נקראין מכסה: ד שהוא מחיצה מבדלת לא הפרוס למעלה כמו שלא נקרא מסך: ה כי בני מררי היו נושאין מיתרים של חצר עיין רש"י ופר' נשא: ו מקשה הנולם לי"ל לרש"י לכל עי' זו כאן. וי"ל דה"ל למה לא כתיב משפחות בני הקהתי כמו שכתב נתתי לכל משפחת הקהתי ולעיל נמי כתיב כל אלה משפחת הקהתי ומפרש וסמוכים להם דגל ראובן וכו' שהטעה והחטיאו את הרבים יאיכן לאויים להיות הסם בשם להיינו ה"א בראש התיבה והיו"ד בסוף התיבה: ז כי אלו רבן משכם רא בן היו כלל אן בסד' קרח וכתב (בנ"א) פרש"י בה לתרץ דבבני גרשו כתב אחרי המשכן יחנו ימה ובבני מררי על ירך המשכן יחנו צפונה וכאן כתיב יחנו על ירך המשכן תימנה אלא כאן לא שייך יחנו לתימנה לומר לא בא הכתוב כאן לצוות שיחנו תימנה אלא שכבר כתוב תימנה וכאלו כתב ומחנו על ירך המשכן במקום שהם חונים עכשיו שהוא תימנה הא ג"מ אלא ל"ל לכך נסמכו יחד: ח לפי שהלשון משמע שהיה אחד כיאמר הנשיאים ולא יותר משום דכהוד ונשיא היו"ו במלאפום היא דנוק להל"כ היה נוקד ונשוא כש"וא תחת הוי"ו וק"מץ תחת הנו"ן מ"ה צריך לפר' ממונה וכו':

המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת:
לט כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה שנים ועשרים אלף: ס פ
מ ויאמר יהוה אל משה פקד כל בכר זכר לבני ישראל מבן חדש ומעלה ושא את מספר שמתם:
מא ולקחת את הלוים לי אני יהוה תחת כל בכר בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל:
מב ויפקד משה כאשר צוה יהוה אתו את כל בכור בבני ישראל:
מג ויהי כל בכור זכר במספר שמות מבן חדש ומעלה לפקדיהם שנים ועשרים אלף שלשה ושבעים ומאתים: פ
מד וידבר יהוה אל משה לאמר:
מה קח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת בהמתם והיו לי הלוים אני יהוה:
מו ואת פדויי השלשה והשבעים והמאתים העדפים על הלוים מבכור בני ישראל:
מז ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש תקח עשרים גרה השקל:
מח ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העדפים בהם:

אונקלוס

ובנוהי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחילוני דיקרב יתקטיל: כל מניני ליואי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעלא עשרין ותרין אלפין: ואמר יי למשה מני כל בוכריא דכריא לבני ישראל מבר ירחא ולעלא וקביל ית מנין שמהתהון: ותקרב ית ליואי קדמי אנא יי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף כל בוכרא בבעירא דבני ישראל: ומנא משה כמא דפקיד יי יתיה ית כל בוכרא בבני ישראל: והוו כל בוכריא דכריא במנין שמהן מבר ירחא ולעלא למניניהון עשרין ותרין אלפין מאתן ושבעין ותלתא: ומליל יי עם משה למימר: קריב ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף בעיריהון ויהון משמשין קדמי ליואי אנא יי: וית פורקן מאתן ושבעין ותלתא דיתירין על ליואי מבוכריא דבני ישראל: ותסב חמש חמש סלעין לגולגלתא בסלעי קודשא תיסב עשרין מעין סלעא: ותתן כספא לאהרן ולבנוהי פורקן דיתירין בהון: ונסיב משה ית כסף פורקנהון

רש״י

שחונין להם [א] דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכיניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנ׳ יהודה מחוקקי ומבני יששכר יודעי בינה וגו׳ מאתים ראשי סנהדראות וזבולון מושכים בשבט סופר:
(לט) אשר פקד משה ואהרן. נקוד על אהרן לומר שלא היה [ב] במנין הלוים: שנים ועשרים אלף. ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות בני קהת שמונת אלפים ושש מאות בני מררי ששת אלפים ומאתים ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על הלוים לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות אותן שלש מאות לוים בכורות היו ודיו שיפקיעו [ג] עצמם מן הפדיון:
(מ) פקד כל בכור זכר מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל ספק נפלים: (מה) ואת בהמת הלוים וגו׳. לא פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם [ד] ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה [ה] העודפים בבהמה:
(מו) ואת פדויי השלשה וגו׳. ואת הבכורות הצריכין להפדות בהם אלו שלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים על הלוים. מהם תקח [ו] חמשת שקלים לגלגלת כך היא מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: העודפים על פדויי הלוים על אותן שפדו הלוים בגופן: (נ) חמשה וששים ושלש מאות ואלף. כך סכום המשכן: (מז) חמשת שקלים לגלגלת. למאתים בכורות אלף שקל

בעל הטורים

ששי
י׳ נקודות בתורה: ושא ג׳ הכא ואידך ושא עיניך צפונה ואידך ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי שהיה דוד מתפלל על שנשא מספר בני ישראל וזהו ושא את מספר שמותם והמתפלל צריך שיתן עיניו למטה וזהו ושא עיניך ימה שיתן עיניו למטה ולא ירים עיניו למעלה:

ב׳ ומלא:

שפתי חכמים

[א] (נ״א) גם כאן בא לתרץ דהל״ל משה ואהרן שבניו יחנו לפני אהל מועד אלא שלא בא לצוות רק להגיד לך שהחונים לפני אוהל מועד הם החשובים האלו לפיכך היו כאותם החונים סמוכים להם: [ב] פי׳ שלא היה מתעסק במניין הלוים אלא משה לבדו ומפני ששניהם היו מתעסקין במניין ישראל דרך המקרא לכתוב כך אף שלא היה במניין הלויים מ״מ הזכירו הכתוב ג״כ במניין הלוים. וי״מ שלא היה במניין הלוים שלא היה הוא מן המנין וכן משמע במסכ׳ בכורו׳ דף ד׳ אבל קשה והא קרא במוכין כתיב אשר פקד משה ואהרן ולא בנימנין הר״אם. ול״נ דה״פ מדנקוד על אהרן משמע שלא היה ממונין ולא הוי כמי בנימנין דאל״כ למה ליה להזכי׳ אהרן ולנקוד עליו אלא שלא למדרש במוכין לא היה אבל בנמנין היה מ״מ הזכיר ונקוד עליו למדרש שהיה חסר תכל וכל אף מן הנימנין. דומה קצת פי׳ זה למה שפירשתי במלת את כאן נקוד על את וכו׳ אף שדחיק קצת יש לי ישבו כדי שלא תקשה להר״י דפי׳ נחומש על פי׳ רש״י דמסכת בכורו׳ שפי׳ שם בהדיא שאהרן לא שיה בנמנין וכן יש לי ישב לישנא דב״ר כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן נקוד עליו שלא היה אהרן מן המניין דמשמע לשנא שלא היה מן הנמנין: [ג] פי׳ שלא יצטרכו ליתן חמשת שקלים לפדיון גלגלותם: [ד] וי״מ דקשה לרש״י דאי אבהמה טהורה קאי אין שייך פדיון דלא פקע קדושת בכור דהא הכהנים עצמן חייבים בקדושת בכור. וי״ל עוד דהוכחתו מדכתיב בפרשת בא כל בכור אדם תפדה וכל פטר חמור תפדה בשה כאן שכתב בכור אדם ובכור בהמה תפדה איירי כמי דוקא פטרי חמורים. (הר״אם) תימא ובלא רש״י בעצמו פי׳ בפ״ק דבכורות דף ד׳ גבי הא דפריך רבא לאביי אם איתא דדרשת ק״ו מבהמה לפטרו לוים מבכור בהמה טהורה דהא בהמה טהורה דידהו הפקיעו בהמת ישראל הטהורה. ונ״ע. י״ל דהא פרכא דפריך רבא לאביי איכא אלא לפי סברתו אבל אביי פליג עליה בהא וס״ל דלא פדו בהמות הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל וכו׳ עיין (במ״י): [ה] הר״אם תימא איך הביא הראייה הזאת שהתלמוד כבר בטל אותה ואמר זדלמא הוו כפישין בהמתן וכוו קיימין לבהדי בכור ישראל והביא ראי׳ אחרת אמר קרא ואת בהמת הלוים תחת בהמתם בהמה אחת תחת בהמות דבנות דאי ס״ד דהאי ואת בהמת הלוים בבהמה רבה מיירי לכתוב קרא או בהמתם בהמתם או בהמתן בהמתן ש״מ חד פוטר טובא. ותירץ הוא מ״כ הביא ראייה אחרונה מפני שהוא רחוק מן הפשוט מ״ה הביא ראייה ראשונה: [ו] כדי שלא תטעה לומר דהאי את פדויי שלשה ושבעים וגו׳ פי׳ כמו העודפים על פדויי הלוים דבסמוך דפי׳ אותן שפדו הלוים בגופן כדפי׳ רש״י שם ומהם תקח חמשת שקלים נ״כ לכך פי׳ דהאי ואת פדויי השלשה וגו׳ פי׳ ואת הבכורות הצריכין לפדות כו׳ בגי׳ עדיין לא היו פדויין אלא הם צריכין לפדות ומהם תקח חמשת שקלים לגלגולת:

בעל הטורים

ל' ומלא :

הפדויים ק' :

ד

שביעי

בא ליסנא חסר בר מן א' :

ב' וחסר יוד זקני הציר :

כולם חסר ל' וחסר :

קדמאה ובתרה ושמו בדיו וב' מציעה ושמו את בדיו :

במדבר

מט ויקח משה את כסף הפדיום מאת
העדפים על פדויי הלוים: נ מאת בכור בני
ישראל לקח את הכסף חמשה וששים ושלש
מאות ואלף בשקל הקדש: נא ויתן משה את
כסף הפדים לאהרן ולבניו על פי יהוה כאשר צוה
יהוה את משה: פ ד א וידבר יהוה אל משה
ואל אהרן לאמר: ב נשא את ראש בני קהת
מתוך בני לוי למשפחתם לבית אבתם: ג מבן
שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל
בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד: ד זאת
עבדת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים:
ה ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורדו את
פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת:
ו ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו
בגד כליל תכלת מלמעלה ושמו בדיו:
ז ועל שלחן הפנים יפרשו בגד
תכלת ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת ואת
המנקית ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו
יהיה: ח ופרשו עליהם בגד תולעת
שני וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את
בדיו: ט ולקחו בגד תכלת וכסו
את מנרת המאור ואת נרתיה ואת מלקחיה
ואת מחתתיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו
לה בהם: י ונתנו אתה ואת כל
כליה אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט:
יא ועל מזבח הזהב יפרשו בגד
תכלת וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את
בדיו: יב ולקחו את כל כלי השרת
אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת
וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט:

ודשנו

אונקלוס

פורקנהון מן דיתירין על פריקי ליואי: מן בוכרא
דבני ישראל נסיב ית כספא אלף ותלת מאה
ושתין וחמש סלעין בסלעי קודשא: ויהב משה
ית כסף פריקיא לאהרן ולבנוהי על מימרא דיי
כמא דפקיד יי ית משה: ומליל יי עם משה
ועם אהרן למימר: קבילו ית חושבן בני קהת
מגו בני לוי לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר
חולין כ"ד תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל
דאתי לחילא למעבד עבידתא במשכן זמנא:
דין פולחן בני קהת במשכן זמנא קודש קודשיא:
וייעול אהרן ובנוהי במיטל משריתא ויפרקון ית
פרוכתא דפרסא ויכסון בה ית ארונא דסהדותא:
ויתנון עלוהי חופאה דמשך ססגונא ויפרסון
לבוש גמיר תכלא מלעלא וישוון אריחוהי:
ועל פתורא ולחם אפיא יפרסון לבוש תכלא
ויתנון עלוהי ית מגיסיא וית בזיכיא וית
מכילתא וית קסוות ניסוכין ולחמא תדירא
עלוהי יהי: ויפרסון עליהון לבוש
סנה' פ"א מנחו' נ"ז צבע זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא
וישוון ית אריחוהי: ויסבון לבוש
תכלא ויכסון ית מנרתא דאנהורי וית
בוציניהא וית צבתהא וית מחתיתהא וית
כל מני משחא דישמשון לה בהון:
ויתנון יתה וית כל מנהא לחופאה דמשך
ססגונא ויתנון על אריחיא: ועל
מדבחא דדהבא יפרסון לבוש תכלא ויכסון
חמא כ"ח יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית
סנה' י"ו אריחוהי: ויסבון ית כל מני שמושא
שבועו' ט"ו דישמשון בהון בקודשא ויתנון ללבוש תכלא
ויכסון יתהון בחופאה דמשך ססגונא ויתנון על
אריחיא

רש"י

במד' ר' סנה' י"ו

שקל לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל לשלש
בכורות חמשה עשר שקל · * אמר כיצד אעש' בכור
שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוי'
מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקין א וכתב
עליהם בן לוי ומאתי' ושבעים ושלשה פתקין כתב
עליהן ה' שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם באו
וטלו פתקיכם לפי הגורל : (ב) נשא את ראש
וגו' · מנה מהם את הראויין לעבודת משא ב והם מבן
שלשים ועד בן חמשים שנה והפחות משלשים לא נתמלא
כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח והיותר על בן חמשים
כחו מכחיש מעתה : (ד) קדש הקדשים · המקודש
שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת
וכלי שרת : (ה) ובא אהרן ובניו וגו' · יכניסו כל
כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יטרחו הלוים בני קהת אלא לשאת : בנסוע המחנה · כשהענן מסתלק ג הן יודעין
שיסעו : (ז) קערות וכפות וקשות ומנקיות · כבר פירש' במלאכת המשכן : הנסך · הכסוי לשון מסך אשר יוסך בהם : (ט) מלקחיה ·
כמו צבת שמושך בה את הפתילה לכל נר שירצה : מחתותיה כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא סגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא
מגדיה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן : נרותיה · לוצי"ש בלעז שנותנים בהן ד השמן והפתילות : (יא) אל מכסה עור
תחש · * כמין ה מרצוף : (יב) את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש · בתוך המשכן שהוא קדש ו והן כלי הקטורת
שמשרתין בהם במזבח הפנימי :

כלים ל"ב

שפתי חכמים

א פי' אתיכות אינגרות וכן ובספר יוחק מתרגמינן בפסקא יתרשמון :
ב כוונתו לפרש טעם המכיין שכל המניכי' ממכין מבן חד' ומבן ד' ובכי
פ"נ אבל זה המספר אינו דומה לשום אחד מהמספרים · לכך פי' מנה מהן
הראויין וכו' רא"ם : ג פי' אל יקשה בעיניך לומר היאך היו יודעים
נסיעה שיסעו עד שיתחילו לפרק שאין כבוד לארון הקודש לכסותו אחר
נסיעת דגל מחנה יהודה כי היה נראה שנסיעת דגל יהודה הכריח לפרק
המשכן ולכסות הארון : ד פירש לא הפתילה הדולק' כמו נר אלקים וגו'
לכן פי' פה שהוא מורה על הכלי כי אלא נר תשרת גם על הכלי : ה פי'
שק גדול שטוים בו סחורות · מדכתיב אל מכס' משמ' דב' שים לו תוך :
ו דק"ל דלא ה"ל אלא אשר ישרתו בם · בקודש ל"ל · ומתרץ מ"ה כתיב
בקדש לומר שלא היו משרתים על המזבח באותן כלים כ"א במשכן כי אינ
צריך כלי' למזבח הפנימי שלא היו מקטירין עליו אלא קטורת הסמים ·
(נ"א)

יג ודשנו את המזבח ופרשו עליו
בגד ארגמן: יד ונתנו עליו את
כל כליו אשר ישרתו עליו בהם את המחתת את
המזלגת ואת היעים ואת המזרקת כל כלי
המזבח ופרשו עליו כסוי עור תחש ושמו בדיו:
טו וכלה אהרן ובניו לכסת את
הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי
כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש
ומתו אלה משא בני קהת באהל מועד: טז
ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור
וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה
פקדת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו:
פ יז וידבר יהוה אל משה
ואל אהרן לאמר: יח אל תכריתו
את שבט משפחת הקהתי מתוך הלוים:
יט וזאת עשו להם וחיו ולא ימתו
בגשתם את קדש הקדשים אהרן ובניו יבאו
ושמו אותם איש איש על עבדתו ואל משאו:
כ ולא יבאו לראות כבלע את
הקדש ומתו:
וידבר

ומפטירין · בת"ע בהנשא והיה מספר · נסימן כ'

אריחהא: ויסבון ית קטמא דמדבחא
ויפרסון עלוהי לבוש ארגון:
ויתנון עלוהי ית כל מנוהי דישמשון עלוהי
בהון ית מחתיתא וית צנוריתא וית מגרופיתא
וית מזרקיא כל מני מדבחא ויפרסון עלוהי
חופאה דמשך ססגונא וישוון אריחוהי:
וישיצי אהרן ובנוהי לכסאה ית קודשא וית כל
מני קודשא במיטל משריתא ובתר כן יעלון בני
קהת למיטל ולא יקרבון לקודשא ולא ימותון
אלין מטול בני קהת במשכן זמנא:
ודמסיר לאלעזר בר אהרן כהנא משחא
דאנהרותא וקטורת בוסמיא ומנחתא תדירא
ומשחא דרבותא מטרת כל משכנא וכל דביה
בקודשא ובמנוהי: ומליל יי עם משה
ולאהרן למימר: לא תשיצון ית שבטא
זרעית קהת מגו לואי: ודא עיבידו להון
וייחון ולא ימותון במקרבהון לקודש קודשיא
אהרן ובנוהי יעלון וימנון יתהון גבר גבר על
פולחניה ולמטוליה: ולא יעלון למחזי
כד מכסן ית מני קודשא ולא ימותון:
ומליל

קנ"ט· חלקי"הו סימן:

כ"ו בתורה ואסל וירס:

ל' ומסר:

מפטיר

ותיו ב' הכא ואידך וחיו את בניה' ושבו בתרי יעשר בעכין הגאול' מלמד שמלאך המות בטל לעתיד לבוא וזהו וחיו את בניהם ושבו וחיו ולא ימותו:

רש"י

(יג) ודשנו את המזבח · מזבח הנחשת: ודשנו · יטלו את [ס] הדשן מעליו: ופרשו עליו בגד ארגמן · *ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי [ג] בשעת המסעות ואינו שורפן שהיו כופין עליה פסכתר [ג] של נחשת*: (יד) מחתות · שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן עשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלפניה שואבות את הגחלים: מזלגות · צנוריות של נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר: יעים · הם הגרפות ובלעז וודי"ל והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: (טו) לכסות את הקדש · הארון והמזבח: ואת כל כלי הקדש · המנורה וכלי שרת: ומתו · שאם יגעו חייבין [ד] מיתה בידי שמים: (טז) ופקדת אלעזר · שהוא ממונה עליהם לשאת אותם · שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז [ה] ולהקרב בשעת חנייתן · פקודת כל המשכן · ועוד היה ממונה על משא בני קהת למנות איש [ו] על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כל האמורים למעלה בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקדש הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא: (יח) אל תכריתו · אל תגרמו [ז] להם שימותו: (כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש · לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלוע שלו [ח] הוא כסויו: נשא

יומא כ"א

ערכו' ק"ד

שפתי חכמים

(נ"א) לא שיהיה פירושו שישרתו שם בקדושה דא"כ ה"ל ליכתב כי"ש בש"א אבל עכשיו שהיא נקודה בפת"ח משמע קודם הידוע והוא המשכן שהוא ידוע ביותר: [א] לא שישימו בו הדשן: [ב] דוקא בשעת חנייתן נראה הגחלת כארי אבל בשעת המסעות לא היתה נראית מפני אש של המערכה שהיה מונח עליו ובשעת הסירו כל האש ונראית הגחלת: [ג] בשלהי פר' המונח תפילין פי' רש"י פסכתר סיר של נחושת סירות מתרגמינן פסכתרות: [ד] לא שאם לא יגעו ימותו כדמשמע פשוטו של קרא אלא מלת ימותו אינו לדבק עם מלת ולא יגעו רק שהוא דבק עם מלת יגעו לבד הבא מלוקית ולא יגעו הא אם יגעו ועליה קאי ימותו: [ה] וא"ת והרי כתיב לשאת אותם · וי"ל דהכי פירושו לשאת אותם שמן וקטורת ושמן המשחה אבל מנחת התמיד עליו מוטל כו' אע"ג שלשאת אכולם קאי אף על המנחה מ"מ אי אפשר לומר כן לפי שהמנחה זה קמח ומקריבין עם הקרבן שמפרישין אותו עשרון לכנס. ואיכ' קלויה מנחה אלא בזמן שמפרישין אותו לקרבן והוא בעת החנייה שאז היו מקריבין ולא בעת הנסיע' · וכ"ש שאין לומר שאילי שהפרישו אותם או נתקדשה בכלי דא"כ היתה נפסלה ביוצא גם למה יפרשו אות' מקודם וחביבה מצוה בשעת' וא"כ א"א לומר שנש' אות' בעת הנסיעה · ל"פ שעליו מוטל לצוות כו' ובזה נדחה קושיות הרמ"בן מדברי רש"י ז"ל: [ו] פי' לא שישא הוא בעצמו כמו שמן המאור והשאר כי כבר כתיב למעלה ואחרי כן יבואו בני קהת לשאת · והוסיף לומר על משא בני קהת מפני שלא תטעה לומר שגם משא בני גרשון ומררי כמו היה ע"פ אלעזר מדכתיב פקדת כל משכן וזה אינו דמשא גרשון ומררי ע"פ איתמ' היה · ל"פ יעל משא בני קהת היה ממונ' אלעזר: [ז] הודיענו בזה שמלת תכריתו הוא מבנין הפעיל: [ח] וכן ת"א כדמכסין ית מני קודשא:

א הא

חסלת במדבר סיני

חסלת במדבר סיני

פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
כב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם:
כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד:
כד זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא:
כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ:
כז עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם:
כח זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן:

בני

בעל הטורים

ע"ל מלה בתורה:

אין לאית נתריה בני עבודת גרביע וסימן בני רבעים וכן כל הפרשה זאת:

אונקלוס

פ פ פ

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: קַבֵּיל יָת חוּשְׁבַּן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן אַף אִנּוּן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן: מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא עַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין תִּמְנֵי יָתְהוֹן כָּל דְּאָתֵי לְחַיָּלָא חֵילָא לְמִפְלַח פּוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: דֵּין פּוּלְחַן זַרְעֲיַת גֵּרְשׁוֹן לְמִפְלַח וּלְמִטּוֹל: וְיִטְּלוּן יָת יְרִיעָת מַשְׁכְּנָא וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא חוּפָאֵיהּ וְחוּפָאָה דְּסַסְגּוֹנָא דַּעֲלוֹהִי מִלְעֵלָּא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: וְיָת סְרָדֵי דָּרְתָּא וְיָת פְּרָסָא דְּמַעֲלָנָא דִּתְרַע דָּרְתָּא דְּעַל מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר וְיָת אַטּוּנֵיהוֹן וְיָת כָּל מָנֵי פּוּלְחָנְהוֹן וְיָת כָּל דְּיִתְמְסַר לְהוֹן וְיִפְלְחוּן: עַל מֵימַר אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי תְּהֵי כָּל פּוּלְחַן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְכָל מַטּוּלְהוֹן וּלְכָל פּוּלְחָנְהוֹן וְתִמְנוֹן עֲלֵיהוֹן בְּמַטְּרָא יָת כָּל מַטּוּלְהוֹן: דֵּין פּוּלְחַן זַרְעֲיַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וּמַטַּרְתְּהוֹן בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר

אהרן

תולדות אהרן

שבת כ"ח

נ"ב

רש"י

(כב) **נשא** את ראש בני גרשון גם הם. כמו שצויתיך על בני קהת א לראות כמה יש שהגיעו ב לכלל עבודה: (כה) את יריעות המשכן. עשר ג תחתונות: ואת אהל מועד. יריעות עזים ד העשויות לאהל עליו: מכסהו. עורות אילים ה מאדמים: מסך פתח. וילון ו המזרחי: (כו) אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של חצר הסובבים ומגינים על ז המשכן ועל מזבח ח הנחשת סביב: ואת כל אשר יעשה להם. כתרגומו ית כל דיתמסר ט להון לבני גרשון: (כז) על פי אהרן ובניו.

ואיזה

שפתי חכמים

א דהא דנק' רש"י כמו שצויתיך על בני קהת ולא כמו שנשאת לבני קהת משום דעדיין לא נשא את ראשם של בני קהת אלא הקב"ה צוה למשה שישא את ראשם לעיל בפ' במדבר והמעשה כתיב בפרשה זו לכך נקט כמו שצויתיך על בני קהת ר"ל כך מצוה אני אותך גם על בני גרשון ויהיה מלת גם דבק' עם לבית אבותם למשפחותם וגו'. ועי"ל דק"ל ה"ל גם אותם כי מלת הם נופל על דבר אחר כגון הם ילכו הם ישרתו אבל על נשא אינו נופל לשון הם אלא אותם לכך פי' כמו שצויתיך וכו' ואותם אינו נופל על שתי מלות אלו על פועל ועל נפעל מצאתי: **ב** הא דלא נקט כך כמו שצויתיך על בני קהת לישא את ראשם משום דק"ל למה לא כתב במנה הכי נשא גם את ראש בני גרשון לבית אבותם ונומר ואז לא היה צריך למכתב הם. ומתרץ דאי הוה כת' נשא גם ונומר היה משמע דגם תקבל מניינים מבן כ"ה שנה ומעלה א"כ מבן חדש ומעלה לכך כתב גם בסוף לומר לך דגם לא קאי אנשא דלעיל אלא קאי אמבן ל' שנה ונומר למטה וזהו שנקט שהגיעו לכלל עבודה דהיינו מבן ל' עד בן נ' מצאתי: **ג** הר"אם פירש מדכתיב אחריו ואת אהל מועד שהם י"א יריעות עזים הקרוים אהל כדכתי' ועשית יריעות עזים לאהל: **ד** כל זה פירשתי בפ' ויקהל: **ה** וכאלו אמר ומכסהו וחסרה וי"ו וכמוהו רבים. דאל"כ למה זכר מכסה התחש לבדו ולא מכסה העורות אלים: **ו** כבר מפורש בפר' במדבר. ומ"ש המזרחי אינו הבדל כי אין וילון אחר על פתח אהל מועד חוץ מן המזרחי רק הוא תוספות ביאור: (וב"נא) פי' שם לאפוקי חצי יריעה הכפולה לפני פתח אהל מועד למזרח כדלעיל פר' תרומה שהיא מחוברת עם שאר היריעות ואינה שם בפני עצמה: **ז** דק"ל דקלעים היו כמו דפנות סביב החצר ואין נופל בו לשון על המשכן דעל משמע שהיה למעלה על המשכן. ומתרץ דה"פ הסובבים ומגינים על המשכן כלומר דצריך להגיה תיבה אחת אשר סובבים על המשכן כי מדרך הלשון לומר שהוא מגין עליו ומגינים עליו סביב. ויש מקשים למה לא פי' רש"י לעיל בפרשת במדבר דכתיב וקלעי החצר ואת מסך פתח החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב וגו' ולא פירש שם כלום ולפי מה שפי' הר"אם ריש פרשה בהעלותך גבי להעלות נר תמיד שבפ' אמור שלא פי' רש"י שם כלום כתב וז"ל כי המפרש פעם יפרש כל הבחינות הנופלות על הלשון ופעם יפרש קצת מהן ופעם יסמוך על מה שפי' במקום אחר ולא יפר' שם כלום עכ"ל. ול"נ דרש"י הוכרח לפ' פה אף שפירושו הוא פשוט משום דהכא כתיב ואת מסך פתח שער החצר וגו' וקש' כפל לשון ל"ל דהיינו פתח והיינו שער. ועוד יש להקשות על הפסיק דבין מלת פתח ובין מלת שער ומפני זה יבא הטוע' לטעות ולפרש הקר' וכאלו אמר ואת מסך פתח ואת מסך שע' החצ' ויפר' הקר' מסך הפתח הוא שע' המזרחי של חצר ומסך שער הוא מסך פתח אהל מועד שגם הוא נקרא שער החצר מפני שהוא פתוח אל חצר המשכן וזהו שאמר אשר על המשכן כלומר שער החצר אשר הוא סמוך אל המשכן ואל המזבח ועל דכתיב הכא פירוש לשון סמוך הוא והא דכתיב לפני זה ואת מסך פתח אוהל מועד פי' הוא פרוכת המסך שלפני בית קדשי קדשים ונקרא פתח אהל מועד מפני שהוא עומד בתוך אהל מועד והיה עולה על הדעת לומר שגם הפרכת שלפני בית קדשי הקדשים היה במשא בני גרשון וזה אינו אמת כי פרכת המסך היה במשא בני קהת כדכתיב לעיל בפ' במדבר ובא אהרן ובניו והורידו את פרכת המסך וכסו בה ארון העדות מ"ה פירש רש"י הכא אשר על המשכן כלומר הקלעי' וכו' הסובבים ומגינים על המשכן וכו': **ח** דק"ל כיון דקלעים היו מסבבים על המשכן פשיטא שהיה סביב המזבח שהיה במשכן ועוד שהרי הקלעים היו מגינים על המזבח הזהב. ומתרץ דלאו מזבח הזהב הוא שהיה במשכן אלא מזבח הנחשת שהיה חוץ למשכן: **ט** פי' ולא לכלים הסמוך לו כי אין לכל כלי עבודתם כלים אחרים:

אונקלוס

אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ בְּנֵי מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן תִּמְנֵי יָתְהוֹן׃ מִבַּר
תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין תִּמְנִינוּן
כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ וְדָא מַטְּרַת מַטּוּלְהוֹן לְכָל
פּוּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא וְעַבְרוֹהִי
וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי׃ וְעַמּוּדֵי דָרְתָא
סְחוֹר סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן לְכָל
מָנֵיהוֹן וּלְכֹל פּוּלְחָנֵיהוֹן וּבִשְׁמָהָן תִּמְנוֹן יָת מָנֵי
מַטְּרַת מַטּוּלְהוֹן׃ דָּא פּוּלְחַן זַרְעֲיַת בְּנֵי
מְרָרִי לְכָל פּוּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בִּידָא
דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ וּמְנָא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא יָת בְּנֵי קְהָת
לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן׃ מִבַּר
תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל
דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין שְׁבַע מְאָה
וְחַמְשִׁין׃ אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעֲיַת קְהָת
כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל
מֵימְרָא דַּיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ וּמִנְיָנֵי בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן׃
מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין
כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן תְּרֵין
אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וּתְלָתִין׃ אִלֵּין מִנְיָנֵי
זַרְעֲיַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּמְנָא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַּיְיָ׃
וּמִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן׃ מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא
וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
תלתא

נשא

ס כט בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃ ל מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל
הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃
לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל
עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו
וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו׃ לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר
סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל כְּלֵיהֶם
וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת
מַשָּׂאָם׃ לג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי מְרָרִי לְכָל עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר
בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ לד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ לה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל הַבָּא
לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ לו
וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים׃ לז אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי כָּל הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל פִּי יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה׃ ס לח
וּפְקוּדֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃
לט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל
מוֹעֵד׃ מ וַיִּהְיוּ פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ מא
אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל הָעֹבֵד בְּאֹהֶל
מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פִּי יְהוָה׃
מב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם׃ מג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וָמַעְלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל הַבָּא לַצָּבָא
לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מד וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃
מה אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
אשר

בעל הטורים

קדמא משפח' בטפת' תניין משפח' בתניר תליתאי בתשעא:

שני

ג' דמטעים וסבירי' ושב' אש"מו ברא"ש סימן:

ד' מלא:

כו' חסר נר מן א'. קדמא בפשט' תניינא ברביע תליתא בזקף פר"ג סימן:

רש"י

ואיזה מהבנים ממונה א עליהם ביד איתמר בן אהרן הכהן: (לב) ויתדותם ומיתריהם. של עמודים שהדי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח. ויתדות ומיתרים היו לעמודים ב סביב לתלות בהן הקלעים ג בשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין ד כמו שמנוי במלאכת המשכן:

(מז) עבודת

שפתי חכמים

נס לא תפול עליה' לא מסירה ולא עשייה אבל המסיר' נופלת על בני גרשון. ועוד דאי קאי על הכלי' אז היה לו לכתוב אשר יעשה להם לעובדין לכך הביא התרגום דפי' העשייה לשון מסירה וכינוי להם קאי על בני גרשון הנזכרים לעיל שכל האמורים בזאת הפרשה נמסרים בידם: א דק"ל דהפסוקים סתרי זה לזה דפסוק אומר על פי אהרן ובניו ואח"כ כתיב ביד איתמר בן אהרן הכהן ומתרץ דפסוק שני פי' הוא על הפסוק דלעיל איזה מן הבנים ממונה עליהם כו' ומפרש איתמר בן אהרן. וא"ת כיון דאין ממונה אלא איתמר למה כתב לעיל ובניו לשון רבים אין זה קושיא דבכמה מקומות מצינו לשון רבים על בן אחד כמו ובני דן חושים. ובני פלוא אליאב: ב מפרש במדבר פי' רש"י את מיתריו של משכן והאהל ולא של חצר והכא פי' רש"י דמיתרי החצר היו נ"כ לבני גרשון. וי"ל דהא דפי' רש"י לעיל ולא של חצר ר"ל דמיתרים של המשכן היו כולם במשא בני גרשון. אבל של חצר לא היו כולם במשא בני גרשון אלא רובם במשא בני מררי כמו שפי' כאן וק"ל: ג פי' הר"א ס והיו היתידות מחברים לעמודים שהיו עושה כמין קונדסין שקורין בלאזיגן עשויות נחשת וגובהן שלש טפחים ובאזיגן עשויות נחשת וכירן שפת הקלעים בנוייו במיתרי' כנגד כל עמוד ועמוד וחולה הקונדס דרך טבעתו כאנקלי שבעמוד העשוי כמין וו"ו, רא"ם אחד זקוף למעלה וראשו אחר תקוע בעמוד: ד בפ' תרומה בפי' רש"י מבואר היטב:

בלומר

אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה ביד משה׃
מו כל הפקדים אשר פקד משה
ואהרן ונשיאי ישראל את הלוים למשפחתם
ולבית אבתם׃ מז מבן שלשים
שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא
לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד׃
מח ויהיו פקדיהם שמנת אלפים
וחמש מאות ושמנים׃ מט על פי
יהוה פקד אתם ביד משה איש איש על עבדתו
ועל משאו ופקדיו אשר צוה יהוה את משה׃

שלישי

ה

א וידבר יהוה אל משה לאמר׃
ב צו את בני ישראל וישלחו מן
המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש׃
ג מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ
למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם אשר
אני שכן בתוכם׃ ד ויעשו כן בני
ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר
דבר יהוה אל משה כן עשו בני ישראל׃
פ ה וידבר יהוה אל משה
לאמר׃ ו דבר אל בני ישראל איש
או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל
ביהוה ואשמה הנפש ההוא׃ ז

והתודו

בעל הטורים

כל אורייתא חסר וי"ו׃

ולא יטמאו ב' הכא ואידך ולא יטמאו את שם קדשי שאם יטמאו את מחניהם שמטמאים את שם קדשי כדכתי' לתען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי׃

הנפש ההיא והתודו רמז שכל המומתים מתודים בעת יציאת הנפש׃

אונקלוס

תלתא אלפין ומאתן׃ אלין מניני זרעית
בני מררי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי
בידא דמשה׃ כל מניניא דמנא משה
ואהרן ורברבי ישראל ית ליואי לזרעיתהון ולבית
אבהתהון׃ מבר תלתין שנין ולעלא
ועד בר חמשין שנין כל דאתי למפלח פולחן
פולחנא ופולחן מטול במשכן זמנא׃
והוו מניניהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן׃
על מימרא דיי מנא יתהון בידא דמשה גבר
גבר על פולחניה ועל מטוליה ומנינוהי דפקיד
יי ית משה׃ ומליל יי עם משה
למימר׃ פקיד ית בני ישראל וישלחון
מן משריתא כל דסגיר וכל דדאיב וכל דמסאב
לממי נפשא דאנשא׃ מדכר עד נוקבא
תשלחון למברא למשריתא תשלחונון ולא
יסאבון ית משריתהון דשכינתי שריא ביניהון׃
ועבדו כן בני ישראל ושלחו יתהון למברא
למשריתא כמא דמליל יי עם משה כן עבדו בני
ישראל׃ ומליל יי עם משה למימר׃
מליל עם בני ישראל גבר או אתא ארי
יעבדון מכל חובי אנשא לשקרא שקר קדם
יי ויחוב אנשא ההוא׃ ויודון ית חוביהון

דעבדו

רש"י

(מז) עבודת עבודה • היא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה [א] לעבודה אחרת׃ ועבדת משא • כמשמעו׃ (מט) ופקודיו אשר צוה ה' את משה • ולא תן הפקודים היו במנוה מבן שלשים שנה [ב] ועד בן חמשים׃ (ב) צו את בני ישראל וגו' • פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום [ד] כדאיתא במסכת גיטין בפרק הניזקין׃ וישלחו מן המחנה • שלש מחנות היו שם [ה] בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה חניית הלוים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לויה ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ד' רוחות היא מחנה ישראל *הצרוע נשתלח חוץ [ו] לכולן הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים וטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משולח אלא משל שכינה [ז] וכל זה דרשו רבותינו מן המקראו' במס' פסחי'׃ טמא לנפש • לאיסתב לטמי נפשא דאנשא אומר אני שהו' לשון עצמו' [ח] אדם בלשון ארמי והרבה יש בב"ר אדריינוס שחיק טמיא שחיק עצמות׃ (ו) למעול מעל בה' • הרי חזר וכתב כאן בפ' גזל והשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא *ותעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה האחד שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר והשני על גזל הגר שהוא נתן לכהנים׃

(ז) את

שפתי חכמים

[א] כלומר בזמן שהכהנים היו מקריבי' ועוסקים בעבודת הלוים היו מסודרי' ומנגנים במצלתים וכינורות שלהם ועושין עבודה לעבודת כהנים׃ [ב] (מהרר"ה) כלו' אע"פי שעבודת עבודה פי' עבודה לעבודה מ"מ עבודת משא אין פי' עבודה למשא אלא כמשמעו עבודה שהיא משא׃ [ג] דעת רש"י ז"ל דהאי ופקודיו קאי על משה דכתיב לעיל פקד אותם ביד משה ואשר צוה כמו כאשר צוה וה"ק ופקודי' של משה כאשר צוה ה' את משה דהיינו מבן ל' עד בן נ' • וזהו שנקט רש"י ולותן הפקודים היו במנוה מבן ל' עד בן נ' • ואין לתמוה כיון דקאי על משה דלעיל למה כתיב ב' פעמים משה דהוה לו לכתוב אליו במקום משה • יש לומר דהרבה פסוקים מדברים כן כמו ואל משה אמר עלה אל ה' היה לו לומר עלי אלי וכן וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' היה לו לומר מאתו וכן ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך היה לו לומר נשיי וק"ל • וא"ת מאי נריך רש"י לפ' כן והלא כמה פעמים כתיב מבן ל' וגו' • וי"ל לפי שכתוב ויהיו פקודיהם שמונ' אלפים וחמש מאות ושמונים ואח"כ נאמר ע"פ ה' פקד אותם ושמא אתה רוצה לפרש על מניין אחר האמור בפרשת בהעלותך שהוא מבן כ"ה שנה לכך פירש רש"י ולותן הפקודי' כו' והוכחתו מדכתיב אשר צוה ה' את משה משמע שכבר נצטוה עליו ואלו הנוואה מבן חמש ועשרים לא נאמר אלא לאחר מכאן • וי"מ ופקודיו פירש מאוכין ופי' רש"י ואותם כפקודים וכו' כלומר ואותן הממונים אלעזר ואיתמר הממונים עליה' צריכין אף הם להיות מבן ל' ועד בן חמשים • מצאתי בשם גדול אחד׃ [ד] דק"ל למה לא צוה להם פרשה זו מיד כשהוקם המשכן דהא ביום שהוקם המשכן מעתה היו עושין המחנות וא"כ מיד היה לו לצוות שישלחו כל טמא מן המחנה • ומתרץ דבאמת נאמרה ביום שהוקם המשכן • ותו קשה ליה והיכן מצינו שנאמרו להם עוד איזה פרשה ביום שהוקם המשכן ומתרץ ושמנה פרשיות כו'׃ [ה] מדכתיב ג' פעמים מחנה בפרשה זו׃ [ו] דכתיב בבי מצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו משמע שיהא ישיבתו במקום שאין שאר טמאים הולכים שם דהיינו חוץ לג' מחנות ומדכתיב ולא יטמאו את מחניהם ולא כתיב את מחנם משמע מחנה אחד לזב ומחנה אחד לטמא מת ומדטמא מת מותר במחנה לויה כדלעיל ש"מ דזב הוא במחנה ישראל׃ [ז] וא"ת מנ"ל לרש"י • וי"ל הא דטמא מת מותר אף בשל לויה יליף ממשה רבינו ע"ה שהיה לוי וכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו והיה נכנס במחנה לויה׃ [ח] כלו' דעת התרגום שטומאת נפש של מת • הרמב"ם פירש דהוכחתו הוא שאם הוא לשון טומאה א"כ היה מחוייב שהנוגע בטמא מת יהיה אב הטומאה מדנוה לשלח הנוגע בטמא מת מחוץ למחנה כ"ב ומבואר שהם אב הטומאה ואין הדבר כן שהרי הנוגע בטמא מת אינו אלא ולד הטומאה הלכך על כרחך צריך לומר לטמא נפש וכו' אינו אלא מלשון עצמות ועצם הוא אבי אבות הטומאה

והנוגע

חולין כ"ד
ערכין י"א

עיין כת"א

נדה כ"ח
פסחי' ל"ה

פסחי' ס"ז
מכות י"ד
זבחי' קי"ז

תמורה ג'
עיין כת"א

פסחי' ס"ז

ויקר' ה'

אונקלוס

ב"ק ק"י · ב"מ כ"ד · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · בבכו' ס"ג · ב"ק ק"י · סוטה כ"ד · עיין בת"א

דַעֲבַדוּ וְיָתֵיב יָת חוֹבְתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְחוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לִדְחָב לֵיהּ: וְאִם לֵית לְגַבְרָא פָרִיק לְאַתָבָא חוֹבְתָא לֵיהּ חוֹבְתָא דִמְתִיב קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא בַּר מִדְּכַר כִּפּוּרַיָא דִיכַפַּר בֵּיהּ עֲלוֹהִי: וְכָל אַפְרָשׁוּתָא לְכָל קוּדְשַׁיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִיקָרְבוּן לְכַהֲנָא דִילֵיהּ יְהֵי: וּגְבַר יָת מַעֲשַׂר קוּדְשׁוֹהִי דִילֵיהּ יְהוֹן גְבַר דְיִתֵּן לְכַהֲנָא דִילֵיהּ יְהֵי: וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְבַר גְבַר אֲרֵי תִסְטֵי אִתְּתֵיהּ וּתְשַׁקַּר בֵּיהּ שְׁקָר: וְיִשְׁכּוֹב גְבַר יָתַהּ שִׁכְבַת זַרְעָא וִיהֵי מְכַסָּא מעיני

נשא

ז וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־
אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר
אָשַׁם לוֹ: ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל
לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה
לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו:
■ וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה:
וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ
יִהְיֶה: פ יא וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה
אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל:
יג וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע ונעלם

בעל הטורים

שכ"ז שכ"ח מצות שילוח טמאים חוץ למחנה שכינה ושלא יכנס טמא בכל המקדש:

שכ"ט מצו' וידוי על החטא:

רביעי

ש"ל לעשות לסוטה כדין האמור בפ' סוטה:

רש"י

ב"ק ק"י · כתובו' י"ט · שמות כ"ג · משלי ו' · שם ד' · שם ז' · סוטה כ"ה · יבמו' נ"ה

(ז) את אשמו בראשו. *הוא הקרן [א] שנשבע עליו: לאשר אשם לו. *למי [ב] שנתחייב לו: (ח) ואם אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו. כשמודה זה להתודו' על עונו [ג] ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או בן או אח או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר [ד] שמת ואין לו יורשים: האשם המושב. זה הקרן [ה] והחומש: לה' לכהן. קנאו השם [ו] ונתנו לכהן שבאותו [ז] משמר: מלבד איל הכפורים. האמור בויקרא [ח] שהוא צריך להביא: (ט) וכל תרומה וגו'. אמר ר' ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא שמחזר אחריה לבית הגרנות ומה ת"ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורים שנאמר בהם *תביא בית ה' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ת"ל לכהן לו יהיה בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבאו ויטלום בזרוע ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים [ט] ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרות ואינו נותנן לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה [י] למודה לעשו': ואיש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו יהיה. ממון הרבה: איש איש כי תשטה אשתו. מה שכתוב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו [כ] אם אתה מעכב מתנו' הכהן חייך תצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה: (יב) איש איש. ללמדך שמועלת בשתים באיש מלמעלה ואישה מלמטה: [ל] כי תשטה אשתו. שנו רבותינו אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות [ל] דכתיב כי תשט' וכתוב בו *נואף אשה חסר לב. ופשוטו של מקרא כי תשטה תט מדרכי צניעות [מ] ותחשד בעיניו כמו *שטה מעליו ועבור *אל ישט אל דרכיה לבך: ומעלה בו מעל. ומהו המעל: (יג) ושכב איש [נ] אותה. *איש פרט לקטן ומי שאינו איש: איש אותה שכבת זרע. *שכיבתה פוסלת אותה ואין שכבת אחרת פוסלת אותה

שפתי חכמים

דהנוגע בו אב הטומאה. ואם תאמר מנא ליה דלאו פירוש של פסוק שנטמא בבשר מת ולא נכנס. ויש לומר דאם כן היה לו לכתוב טמא בנפש מאי טמא לנפש משמע שנטמא במה שמחובר לנפש ואיזה זה זה נכנס הר"א. ועוד יש לומר מדמתרגם דמסאב לטמא נפשא לא היה לתרגם כי אם דמסאב לנפשא אלא לשמי עצמות משמע כ"ל: [א] דממון המשתלם בראש הוא ומפרש ואיזה זה נקרא קרן אותו שנשבע עליו רצה לומר אותו ממון שנשבע עליו לאפוקי חומש: [ב] דקשה לרש"י למה לא כתיב לאשר גזל לו אלא לאשר אשם לו משמע למי שהקרן שלו כגון שאיש אחד הלוה לגגזל וזה בא וגזל מידו חייב ליתן למלוה שהלוה לנגזל. וזהו שנקט רש"י למי שנתחייב לו ר"ל למי שנתחייב הנגזל לו: [ג] דקשה לרש"י כיון שגזלו כופר לו וזה שהשביעו הוא כבר מת א"כ היאך בא שזה רוצה לשלם. ומתרץ כשמודה כו': [ד] וא"ת בפרשת בהר כתיב ואיש כי לא יהיה לו גואל ופי' רש"י וכי יש לך בישראל שאין לו גואל ומתרץ אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו ר"ל דודאי יש לו גואל אלא שאין לו גואל עשיר שיוכל לגאול ממכרו ולמ' לא מתרץ דמיירי בגר שאין לו יורשים כמו שמתרץ הכא. ויש לומר דהתם אי אפשר לומר בגר דהא כתיב ומכר מאחזתו דהיינו מירושות אביו ולגר אין לו ירושה מאביו וגם הכא אי א' של לתרץ כהתם דכל אדם רוצה לקבל האשם דהיינו קרן ותומש בין עני ובין עשיר: [ה] והא דלא נכתב לעיל גבי ואם אין לאיש גואל להשיב האשם ולא נכתב המושב מפני שסמך אדלעיל מיניה דכתיב והשיב אשמו בראשו וחמישתו ונומר: [ו] דא"כ אם הוא לה' אינו לכהן וכן ההיפך וא"ל שניה' לה' האימורים והבש' לכהני' לה' ולכהן מבעי ליה: [ז] וא"ת דלמא לאיזה כהן שירצה אע"פ שאינו באותו משמר. ויש לומר מדכתיב אחריו מלבד איל הכפורים ונומר ר"ל דזה יתן לכהן מלבד אותו איל הכפורים ואיל הכפורים ניתן דוקא לכהן שבאותו משמר כדכתיב בפ' צו חלק כחלק יאכלו ונומר א"כ ה"ק קרן וחומש אינו ניתן אלא לכהן שבאותו משמר: [ח] (פענח רזא) כי מלבד משמע כתב לך התורה שחייב בה. לכך נ"ל האמור בויקרא והוצרך להזכירו פה דס"ד לא היכא למחזיר כגזילה לבעלים צריך קרבן להתכפר לו מן השמים אבל היכא דיהיב ליה לכהן זה יהי' כפרתו קמ"ל: [ט] ר"ל שיתן לכל כהן שירצה דהוא טובת הנאה וכוטל מישראל סלע או יותר כדי לתתם לבן בתו כהן אבל לא שיקח מהכהן איזה ממון שיתן לו המתנו' לכך כתיב לו יהיה כלומר שטובת הנאה הוא לבעלים: [י] למודה רגילה: [כ] ולפ"ע פרש"י ז"ל אינו דורש מהסמוכים אלא מותן שאינן נכתבו במקומן שבודאי לא נכתבו אלא לדרשא מ"מ מאחר שאין שום דמיון בין דיני אישות לתרומ' וקדשי' ודאי לא נסמכו זו אצל זו אלא לדרשא. (נ"א) פי' דלאו סמיכות הפרש' ק"ל דא"כ למה נסמכה פר' סוטה להדשי' מבעי לי' כדרכו אלא ק"ל דלא ה"ל להתחיל הפרשה באיש אלא באשה לומר אשה כי תשטה ומעלה וגו' שהיא עיקר החטא לכ"פ מה כתיב למעלה וגו' ר"ל שהוא עיקר החטא ע"כ איש איש. מלמד שמועלת בשנים ע"ש יותר: [ל] כלומר שידרש הרע מורה להם היתר וזהו השטו'. דאל"כ למה חייב' מית' כיון דשוטי' היו: [מ] דוקא נקט רש"י מדרכי צניעו' ולא נקט מדרכי תורה דמדרכי תורה משמע דודאי הוא שזינתה ואם ודאי שזנתה אין משקין אות' לכך נקט מדרכי צניעו' ר"ל שרא' מחבק ומנשק עם אי' אחר וספק הוא אם זנתה: [נ] דק"ל ומעלה בו מעל ושכב איש משמע דב' ענינים הם

לכנפי' ומקנה מעל

וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה
וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה: יד
וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא
נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־
אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: טו
וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־
קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים
לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת
קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן:
יו וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶעֱמִדָהּ
לִפְנֵי יְהוָה: יז וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם
קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע
הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם:

בעל הטורים

י"א כתיב יו"ד בתולה:

כולם חסר בר מן ב' מלא שבא שסב שלא יתן פתן בתב' סוטה ולא לבונה:

בקרקע ב' במס' הכא ואיד' אם יסתרו מכנגד עיני בקרקע הים פי' אם יסתרו מכנגד עיני שנסתר' ונעלם מעיני אישה בקרקע הים ינלוק אותה ע"י קרקע זים דהיינו מים ויצפר:

אונקלוס

מֵעֵינֵי בַעְלַהּ וּמִטַּמְּרָא וְהִיא מְסָאֲבָא וְסָהִיד
לֵית בַּהּ וְהִיא לָא אִתַּחְדַת: וְיִעְבַּר
עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא
מְסָאֲבָא אוֹ עֲבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת
אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא מְסָאֲבָא: וְיַיְתֵי
גַבְרָא יָת אִתְּתֵיהּ לְוָת כַּהֲנָא וְיַיְתֵי יָת
קֻרְבָּנַהּ עֲלַהּ חַד מִן עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין
קִמְחָא דְסַעֲרִין לָא יְרִיק עֲלוֹהִי מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן
עֲלוֹהִי לְבֻנְתָּא אֲרֵי מִנְחַת קִנְאֲתָא הוּא מִנְחַת
דּוּכְרָנָא מַדְכְּרַת חוֹבִין: וִיקָרֵיב יָתַהּ כַּהֲנָא
וִיקִימִנַּהּ קֳדָם יְיָ: וְיִסַּב כַּהֲנָא מֵי כִיּוֹר
בְּמָאן דַחֲסַף וּמִן עַפְרָא דִיהֵי בִּיסוֹדֵי מַשְׁכְּנָא
יסב

עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · סוטה כ' · מנחות ל' · נזיר מ"ה · עיין בת"א

רש"י

סוטה כ"ו · דברי' כ"ח · סוטה י"ד · שיר ד'

אותם א כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו: ונעלם מעיני אישה · * פרט לסומא הא אם היה רואה ב ומעמעם (ס"א ומיצלים) אין המים בודקין אותה: ונסתרה · שיעור שתראה ג לטומאה ביאה: ועד אין בה · הא אם יש בה אפילו עד אחד ד שאמר נטמאת לא היתה שותה: ועד אין בה · בטומאה אבל יש עדים לסתירה: נתפשה · נאנסה ה כמו * ותפשה ושכב עמה: (יד) ועבר עליו · קודם ו לסתירה: רוח קנאה וקנא · פירשו רבותינו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני: והיא נטמאה או עבר עליו וגו' · כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם ז נטמאה אם לאו: (טו) קמח · שלא ח יהא מסלת: שעורים · ולא חטים היא עשת' מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמ' *: לא יצוק עליו שמן · שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור ט והיא עשתה בחשך: ולא יתן עליו לבונה · שהאמהות נקראו לבונה שנאמר * אל גבעת הלבונה והיא פירשה מדרכיהן: כי מנחת קנאות הוא · הקמח הזה קמח לשון זכר: מנחת קנאות · מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: (יז) מים קדושים · שקדשו בכיור לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרי' תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תבדק בו: בכלי חרש · היא השקת את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקדה בזויה של חרס:

והעמיד

שפתי חכמים

והעמיד

ושכב ונזהר כאלו כתב ששכב איש אותה ואין זה לומר ששכב איש אותה באמת דאז אין משקין אותה וסדר הכתובים כן ה"א כי תשטה ועברה מדרכי בנוצות ועב' עליו רוח קנא' וקנ' את אשתו ואח"כ נסתר' כשיעו' טומאה בין מעלה בו מעל לשכב איש אותה שכבת זרע ונעלם ממנו בין לא שכב איש אותה והיא לא נטמאת רק קנא לה אף שלא תמם בכפה והביא האיש את אשתו ונומר · הר"אם: א ה"ב ושכב איש אותה שכבת זרע שכיבתה פוסלתה ואין שכיבת אחותה פוסלת' מבעלה (יבמות נ"ה) פירש כששכב ביעלה עם אחות' אינה נפסלת אשתו מחמת זנות אחותה תבעלה דה"א איפוסלה מק"ו ומה מי שבא על איסור קל נאסר האוסר מקום שבא על איסור חמור אינו דין שנאס' האוסר פי' רש"י איסור קל אשת איש שיש לה היתר ע"י גט אם זנתה אשתו נאסר בה ביעלה האוסרה לכל העול' מקום שבא על איסור חמו"ר כגון את ת אשתו שאשתו אוסר' את אחותו עליו כל ימי חייה אינו דין שנאסר האוסר שתיאסר אשתו על ביעלה האוסרה אחותה על בעלה לכך נאמר אותה לומר שכיבתה פוסלתה וכו' יבמות דף נ"ה ע"א · וטעות נפל בספרי רש"י מפי הגאון מה"רר יצחק כהן ז"ל · ומצאתי כתוב דהאי מעשה בשתי אחיות וכו' צריך להיות בפסוק איש איש שפי"רשי שמועלת בפני' באיש שלמעלה ובאיש דלמטה והכי איתה במדרש באיש שלמעל' ובאיש שלמטה אמר לה הק"בה באיסן את משחקת שמא בי אתה משחק' ומעש' בשתי אחיו' וכו': ב ר"ל דשני דברים הם וכולם נתמעטו מפסוק זה מעיני פרט לסומא אע"פ שיודע שזינתה הואיל ואינו רואה אינה שותה · ומונעלם משמע אם היה רואה ומעמעם שסניהם יחד אין המים בודקין אותה · ומעמע' כמו נחלי' עוממות והוא תרגו' של כהה: ג פירש האי והיא נטמא' דכתיב אחר ונסתרה בשיעור טומאה קמיירי שהוא כדי לצלות ביצה ולגומע' דאם"ד נטמאה ממש הא כבר כתב לעיל ושכב איש אותה והיינו נטמאה והיא נטמאה דכתיב רחמנא ל"ל אלא לשיעור טומאה הוא דאתא: ד וא"ת מהיכא משמע דיוק זה מדכתיב ועד אין בה הא ק"ל כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים מדהוצרך הכתוב לפרט לא יקום עד אחד משמע כל עד שבתורה שנים אלא א"כ פרט בו הכתוב אחד כמו שפי' רשי בפרשת שופטים ואם כן הכא כתיב עד סתם משמע שנים אין בה אבל אחד יש בה · וי"ל דקרא ועד אין בה קאי על והיא לא נתפשה ולא על וקנא את אשתו והביא את אשתו אל הכהן להשקות אותה כלומ' עד אין בה שהיא לא נתפשה שאין כאן שני עידי טומאה אלא עד אחד דהא שנטמאה אין משקין אותה אלא אסורה על בעלה (סוטה דף ב') והאי מלת הא הוא כמו והא למ' ולאו דוקיא הוא כי לא דוקי' אתיא רק מסקנא דמלתא הוא הא למלתה אבל יש בה וכו' ותו קשה לרש"י למה מהימן עד אחד לאוסרה על בעלה · ומתרץ ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים בסתירה והואיל בסתירה יש שני עדים שאומרים ראינו שנסתרה עם פלוני כשיעו' טומאה ועד אחד בא ואמר שנטמאת רגלים לדבר הוא דמהימן דודאי זינתה כיון שיש גם עידי סתירה לכך נכתב הקרא דועד אין בה כאן כדי ללמדך דקאי אנטמאה דלעיל כלומ' שיש עידי סתירה ולכן מהימן עד אחד ואי לא כתב כאן לא הייתי יודע שיש עדים בסתירה: ה וה"ק קרא ועד אין בה כלומר שנים אין בה אלא אחד והיא לא נתפשה אלא מעיד שנשתה ברצון אסורה לביעלה ודין בפני עצמו הוא: ו משמע דמקרא מסורס כמו שמפורש לתעלה: ז פי' לא שנודע לו שנטמאה ונודע לו שלא נטמאה כפי המובן מוהיא נטמאה והיא לא נטמאה דהא ונעלם מעיני אישה כתיב ודרשו רבו' ז"ל שאם היה רואה ומעמעם אין המים בודקין אותה: ח כתב הר"אם הרב הודיע הטעם למה מיעט סולת ומיטין דאין לפרש דכוונתו להודיע שקמח ושעורים דכתיב בקרא למעט סולת וחיטים שזה פשוט הוא דזיל קרי בי רב הוא: ט כלומר דשמן היינו יצהר שקרוי שמן כדכתיב דגנך ותירושך ויצהר הוא לשון נוהר בהרים שהוא אור:

יח והעמיד הכהן את האשה לפני
יהוה ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה
את מנחת הזכרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן
יהיו מי המרים המאררים: יט
והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא
שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת
אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה:
כ ואת כי שטית תחת אישך וכי
נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי
אישך: כא והשביע הכהן את
האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה
יתן יהוה אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך
בתת יהוה את ירכך נפלת ואת בטנך
צבה: כב ובאו המים המאררים
האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה
האשה אמן אמן:
כג וכתב את האלת האלה הכהן
בספר ומחה אל מי המרים:

יסב כהנא ויתן למיא: ויקים כהנא ית
אתתא קדם יי ויפרע ית רישא דאתתא ויתן על
ידהא ית מנחת דוכרנא מנחת קנאתא היא
ובידא דכהנא יהון מיא מריריא מלטטיא:
ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא שכיב
גבר יתך ואם לא סטית לאסתאבא בר מבעליך
הוי זכאה ממיא מריריא מלטטיא האלין:
ואת ארי סטית בר מבעליך וארי אסתאבת
ויהב גבר ביך ית שכובתיה בר מבעליך:
ויומי כהנא ית אתתא במומתא דלוטא ויימר
כהנא לאתתא יתן יי יתיך ללוט ולמומי
בגו עמיך בדיתן יי ית ירכיך מסיא וית
מעיכי נפיחין: ויעלון מיא מלטטיא
האלין במעיכי לאפחא מעין ולאמסאה
ירכין ותימר אתתא אמן אמן:
ויכתוב ית לוטיא האלין כהנא בספרא וימחוק
למיא מריריא: וישקי ית אתתא
ית

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א יבמות כ"ח ס"ד ס"ו
עיין בת"א
עיין בת"א
סוטה ט'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א

בעל הטורים:
המאררים עולה שני פעמים רמ"ח לומר שבודקין רמ"ח איברים של איש ושל אשה לכך כתיב מנחת קנאות הוא וקרינן היא:

י"ו מלא בלשון נקבה

פסיק בין שני אמני' לומר אמן מאיש זה אמ מאיש אחר:

ומחה ד' הכא ואידך ומחה אל כתף ים כנרת ומחה ה' אהי'

רשי

(יח) והעמיד הכהן וגו' · והלא כבר נאמר והעמידו לפני ה' אלא מסיען א היו אותו ממקו' למקו' כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה: ופרע · *סותר את קליעת שערה ב כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש ג גנאי להן: לפני ה' · *בשער נקנור ד הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים: ונתן על כפיה · *ליגעה ה אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד ו על המים: המרים · *על שם סופן ז שהם מרים לה: המאררים · המחסרים אותה מן העולם לשון סלון ממאיר ולא יתכן לפרש מים מארורי' שהרי קדושים הם, ולא מארורי' כתב הכתו' אלא מאררי' את אחרים ואף אנקלוס לא תרגם ליטייא אלא מלטטיא מרחו קללה בגופ' של זו: (יט) והשביע אותה ונומר · ומה היא השבועה ח אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי (ס"א לא תנקי) שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שמבוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות: (כ) ואת כי שטית · כי משמש ט לשון אם: (כא) בשבועת האלה · שבועה של קללה: יתן ה' אותך לאלה ונומר · יהיו הכל מקללין בך יבואך כדרך שבא לפלונית: ולשבועה · *שיהיו הכל נשבעין בך לא יארע לי י כדרך שאירע לפלוני' וכן הוא אומר *והנחתם שמכם לשבועה לבחירי' שהצדיקים נשבעי' בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה *ונברכו וגו' *בך יברך ישראל לאמר: את ירכך · בקללה הקדי' ירך לבטן לפי שבה התחילה בעבירה תחילה: צבה · כתרגומו נפוחה: (כב) לצבות בטן · כמו להצבות בטן זהו שמוש פתח שהלמ"ד נקודה בו וכן *לנחותם הדרך לראותכם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך להנפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך · לצבות בטן ולנפיל ירך · בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור: אמן אמן · *קבלת שבועה אמן אם מאיש זה אמ אם מאיש אחר כ אמן על האלה אמן על השבועה:

סוטה ח'
כתובו' ע"ב
סוטה ז'
שם י"ד
ספרי
ספרי
ישעי' ס"ה
בראשי' י"א
בראשי' מ"ט
שמות י"ג
סוטה י"ח
שבועו' כ"ח

והשקה

שפתי חכמים

א שמסיעין לשון מעתיקין הוא: ב משמע דפריע לשון סתירה הוא · ולא"ת בכל מקום פי' רשי פרע דגבי ראש לשון גידול הוא לעיל בפרשת אמור לא יפרע לא יגדל ולקמן גבי נזיר · וי"ל דגם כאן לשון גידול הוא דכששערה קלועים קצרים הם ואינן ארוכים וכשסותר הקליעה הם מאריכין וכמכ' דסתירה זו מגדלן · וכתב הר"אם אע"פ שהפרע בכל מקום לשון גילוי הוא במו שכתב הרב מעצמו גבי כי פרוע הוא מגולה וכו' כמו ופרע את ראש האשה אין זה סותר מה שפירש דסותר קליעת שערה דמה דפירש הכא לאו תמלת ופרע דרש אלא מיתורא דהאשה דה"ל למכתב ופרע את ראשה דהא האשה דלעיל קאי אלא האשה לרבות כל נופה שסותר שערה ומגלה לבה ומרבה בקלונה ואפשר לי לומר דע"י הסתירה נתגלה איך שצערותיה ארוכים הם שהיו נראים מקודם שהם קצרים ודו"ק: ג והטעם מצאתי משל לאחד שעבר עבירה יוצא לשוק ומתבייש ומכסה את ראשו ואת פניו כך האשה שעברה על הגוי מכסה ראשה: ד מפני שאדם גדול היה והביא דלתות נחושת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער ונעשו בה נסים הרבה כדתניא במסכת יומא דף ל"ו: ה דא"ל משום תנופה כמו דעל כפי אהרן ועל כפי בניו דמלואים · דהתם כתי' מיד בתרי' והנפת אבל הכא התחיל בהשקאת מי המרים ובשבועות האלה וכו' ואח"כ כתיב והניף וגו' אלא ע"כ כדי ליגעה וכו': ו (מהרר"ה) הא דלא פי' טעם זה לעיל שכתב ג"כ ליגעה · דהתם י"ל שבזה ליגעה כדי שלא תשתה ותמות שחסה התורה עליה כיון שאין כאן עדים והתראה על הטומאה אבל כאן א"א לומר כן דאין לאו זה על ה כ"כ כיון ששטה מדרכי צניעות ועברה על הקינוי שנסתרה אלא שחס הקב"ה על כבוד שמו: ז ויהיה פי' מי המרים המים המרים ופי' המאררי' למרים להיות בפיה מרים ורעים: ח כלומר לא תאמר שישביע בשם כמו כל שבועה שפי' שנשבע בשם · והר"אם פי' שלא תאמר האלה להוד והשבועה לחוד אם לא שכב הנקי הא אם שכב לא תנקי וי"ס גורסין הא אם שכב חנקי ולכן כתוב חסר י"וד כדי לדרוש מלשון חנק כאלו היתה בה"א שרשית וה"א וח"ית מתחלפים ודרוש חנקי כלו' שתמות: ט דק"ל דכי משמע שודאי זינתה ואם ודאי זינתה אין משקין אותה: י כלומר אם לא אמת מה שאמרתי יארע לי כו' ידא"לכ יתן ה' בך אלה מבעי ליה ולמ"ד דאלת לאלה במקום בעבור שתהיה כלי לכל מקלל ומשביע: כ תוספות פ"ק דקידושין דף כ"ז פירשו דמחד אמן מפיק שפיר על האלה ועל השבועה ואיש זה ואיש אחר שהרי אכל מה שכתוב בפרשה קאי ואלה ושבועה בהדיא כתיבי בפרשה וכתיב נמי תחת אישך דמשמע בין מאיש זה בין מאיש אחר ואידך אמן קאי אארוסה ושומרתי בם דלא כתיבא בפרשה ורש"י קיצר בלשונו:

בעל הטורים

ד׳ועה מעל כל תני׳ ומחה ה׳ את שמו ומחה את מי המרים דהיינו מים חיים שנ׳מקדש לעין ומת׳ אל כתף ים כנרת מה התם מים חיים דכתף מקדש לעין אף הכא מים חיים ואם נטמא׳ ומחה ה׳ את שמו ואם נמצא׳ טהורה ומחה ה׳ אלהי׳ דמעה ואם היתה עקרה נפקד׳ ואם היתה יולדת בצער יולד׳ בריות:

ונקה ג׳ תגין על הה״א לומר לך שנק׳

ו

מה׳יצונות עון אשת איש עון פנויה עון שלא בא עליה יצין בניו ובנותיו:

כו והשקה את האשה את מי המרים המאררים
ובאו בה המים המאררים למרים:
כח ולקח הכהן מיד האשה את
מנחת הקנאת והניף את המנחה לפני יהוה
והקריב אתה אל המזבח: כו וקמץ
הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר
המזבחה ואחר ישקה את האשה את המים:
כז והשקה את המים והיתה אם
נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים
המאררים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה
והיתה האשה לאלה בקרב עמה: כח
ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה
ונזרעה זרע: כט זאת תורת הקנאת
אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה:
ל או איש אשר תעבר עליו רוח
קנאה וקנא את אשתו והעמיד את האשה
לפני יהוה ועשה לה הכהן את כל התורה
הזאת: לא ונקה האיש מעון והאשה
ההוא תשא את עונה: פ
ו וידבר יהוה אל משה לאמר: ב
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש או
אשה

אונקלוס

תולדות אהרן

ית מיא מריא מלטטיא ויעלון בה מיא | עיין נת״א
מלטטיא למרירו: ויסב כהנא | עיין נת״א
מידא דאתתא ית מנחת קנאתא וירים ית | עיין נת״א
מנחתא קדם יי ויקריב יתה למדבחא:
ויקמוץ כהנא מן מנחתא ית אדכרתה ויסיק | מנחות ס׳
למדבחא ובתר כן ישקי ית אתתא ית מיא:
וישקינה ית מיא ותהי אם אסתאבת ושקרת | סוטה י״ט
שקר בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא למרירו
ויפחון מעהא ותתמסי ירכהא ותהי אתתא
ללוט בגו עמהא: ואם לא אסתאבת | סוט׳ט׳כ״א
אתתא ודכיאה היא ותפוק זכאה ותעדי עידוי:
דא אוריתא דקנאתא דתסטי אתתא בר | עיין נת״א
מבעלה ותסתאב: או גבר דיעבר עלוהי | עיין נת״א
רוח קנאה ויקני ית אתתיה ויקים ית אתתא
קדם יי ויעביד לה כהנא ית כל אוריתא הדא:
ויהי זכאה גברא מחובין ואתתא ההוא תקביל
ית חובהא: ומליל יי עם משה | עיין נת״א
למימר: מליל עם בני ישראל ותימר | עיין נת״א
להון גבר או אתתא ארי יפריש למדר נדר נזירו
למיזר קדם יי: מחמר חדת ועתיק
יזר חל דחמר חדת וחל דחמר עתיק לא | עיין נת״א
ישתי

שפתי חכמים

א כדכתיב והקטיר המזבחה ואחר ישקה את האשה את המים: ב דק״ל הא גם זה כתיב לעיל ויבא המים המאררים האלה לצבות בטן וגו׳ ומתרץ לפי שנאמר וכו׳: ג לא שיבואו גם אל דברים מרים שכבר הם בבטנה ואין בבטנה דבר אחר מר: ד פירשתיו בפרשת אחור: ה דילפינן יד משלמים דכתיב ידיו תביאנה וגו׳מה להלן הבעלים מניפין עם הכהן אף כאן עם הכהן וכתיב ולקח הכהן הא כיצד אלא שכהן מניף והיא ג״כ מניפה עמו שידה למעלה של כהן· ועוד מן מיד האשה למד זה פי׳מתחת יד האשה שידה למעלה מידו של כהן· דאל״כ היה לו לכתוב ולקח הכהן מן האשה ולמה לי מיד: ו דקשה לרש״י לוהקריב משמע שקרב המנחה וכתיב אחר כן וקמץ הכהן מן המנחה משמע דעדיין לא נקמצה והיאך כתיב שקרב אותו קומץ שעדיין לא נקמץ· ומתרץ דוהקריב לשון הגשה הוא כלומר שמגיש את המנחה בקרן מערבית דרומית: ז כלומר אנא ממנו בלא כתובה ואיני שותה אין שומעין לה כיון שנמחק השם על שנאמר בפירוש טמאה אני אבל קודם שנמחק השם אם תאמר איני שותה ואצא בלא כתובה שומעין לה ואין משקין אע״פ שאינה מודה בטומאה: ח פי׳רש״י בפרק היה נוטל פותחין את פיה שלא בטובתה ושופכין המים לתוך גרונה עכ״ל ובערוך ערך כול פי׳לשון שיכור: ט ואע״פ שבקללה עצמה כתיב לצבות בטן ולנפיל ירך הבטן תחילה ואחר כך הירך ההוא לאו בבטנה ויריכה של סוטה קמיירי אלא בבטנו ויריכו של בועל: י אע״פי שלעיל פי׳שיהיו הכל נשבעין בך ומקללין בך כאן א״א לפרש כן דא״כ ל״ל: כ שגנאי יותר הוא לו: ל אע״פ שלא היה צריך לומר זה דהא כל הכתוב באשה שקנא׳ונסתר׳קמיירי מ״מ איידי דבעי׳ לפרושי וטהורה היא ממקום אחר שפירושו מהאיש שקנא לה ונסתרה עמו פי׳ תחילה דואם לא נטמאה מיירי בסתירת האיש שקנא לה: מ שלא תאמר דונזרעה זרע נמשך אונקתה כלו׳ ונקתה אז ונזרע אז ונקתה מהדברים המונעים הלידה ובזה ונזרע זרע ·לפיכך פירש ונקתה מהמים המאררים שהוא ענין הגלה מצביית בטן ומנפילת ירך ופי׳ונזרעה זרע לעצמו ולא עוד אלא ונזרעה: נ מדהוצרך לכתוב ונקה האיש מעון שהו׳בהיתר אבלו אחר ששתתה משמע שהסוטה קוד׳ששתתה אסורה לבעלה: ס דק״ל היה לו להסמיך לפרשת נדרי׳ כי היא מקומה הראוי להיות׳אם פי׳ שאין לו דמיון וענין עם פרשת סוטה מ״ה פריך למה נסמך אף שאין זה סדר של רש״י ז״ל: כלומר

רש״י

(כד) והשקה את האשה· אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב מנחתה א אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו בה למרים לפי שנאמר בטן וירך ב מניין לשאר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה בכולה אם כן מה ת״ל בטן וירך לפי שהן התחילו בעבירה תחילה לפיכך התחיל מהם הפורענות: למרים· להיות לה רעים ג ומרים: והניף· מולך ומביא מעלה ומוריד ד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה ה מידו של כהן*: (כה) והקריב אותה· זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח ו קודם קמיצה כשאר מנחות: (כו) אזכרתה· הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה: (כז) והשקה את המים· לרבות שאם אמרה איני שותה ז לאחר שנמחקה מגלה ח מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני*: וצבתה בטנה ונפלה ירכה· אף על פי שבקללה ירך תחילה ט המים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה: והיתה האשה לאלה· כמו שפירש שיהיו י הכל אלין בה: בקרב עמה· הפרש בין אדם המתגנה במקום שנכר כ לאד׳המתגנה׳במקו׳שאינו נכר: (כח) ואם לא נטמאה האשה· בסתירה ל זו: וטהורה היא· ממקום אחר: ונקתה· ממים המאררים מ ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים*: (ל) או איש· כמו *או כודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה: (לא) ונקה האיש מעון· אם נבדקה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש· ד״א משישקנה תהא אבלו בהיתר ונקה מעון שהסוטה נ אסורה לבעלה*: (ב) כי יפליא· יפריש· למה נסמכה פרשת נזיר לפר׳ סוטה ס לומ׳לך שכל הרוא׳ סוטה

עיין נת״א

סוטה י״ט | סוטה כ״א | סוטה כ״ז | שמות כ״ב | ספרי

נשא

אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה:
ג מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל:
ד כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל:
ה כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם אשר יזיר ליהוה קדש יהיה גדל פרע שער ראשו:
ו כל ימי הזירו ליהוה על נפש מת לא יבא:
ז לאביו ולאמו לאחיו ולאחתו לא יטמא להם במתם כי נזר אלהיו על ראשו:
ח כל ימי נזרו קדש הוא ליהוה:
ט וכי ימות מת עליו בפתע פתאם וטמא ראש נזרו וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו:
י וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה אל הכהן אל פתח אהל מועד:
יא ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעלה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וקדש את ראשו ביום ההוא:
יב והזיר ליהוה את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם והימים הראשנים יפלו כי טמא

נזרו

אונקלוס

עיין נת"א | ישתי וכל מתרות ענבין לא ישתי וענבין רטיבין
עיין נת"א | ויבישין לא ייכול: כל יומי נזריה
עיין נת"א | מכל דיתעביד מגופנא דחמרא מפורצנין ועד
נזיר ל"ח | עצורין לא ייכול: כל יומי נדר
נזיר י"ד | נזריה מספר לא יעיבר על רישיה עד משלם
עיין נת"א | יומיא דיזיר קדם יי קדיש יהי מרבי פרוע
עיין נת"א | שער רישיה: כל יומין דינזר
עיין נת"א | קדם יי על נפשא דמיתא לא ייעול:
נזי' י"ד מ"ח | לאבוהי ולאמיה לאחוהי ולאחתיה לא יסתאב
נזיר ■"ב | להון במותהון ארי כלילא דאלהיה על רישיה:
עיין נת"א | כל יומי נזריה קדיש הוא קדם יי:
עיין נת"א | וארי ימות מיתא עלוהי בתכיף שלו ויסאיב
| ריש נזריה ויגלח רישיה ביומא דדכותיה
עיין נת"א | ביומא שביעאה יגלחיניה:
| וביומא תמינאה ייתי תרתין שפנינין או תרין
נזיר מ"ב | בני יונה לות כהנא לתרע משכן זמנא:
סס מ"ד | ויעביד כהנא חד לחטאתא וחד לעלתא ויכפר
עיין נת"א | עלוהי מדחב על מיתא ויקדיש ית רישיה
| ביומא ההוא: ויזיר קדם יי ית
עיין נת"א | יומי נזריה וייתי אימר בר שתיה לאשמא ויומיא
נזיר י"ח | קדמאי יבטלון ארי אסתאב נזריה:

וזא

בעל הטורים

סס"ג סס"ד סס"ה סס"ו סס"ז שלא לשתות הנזיר כל משקה של יין ולא ענבים לחים ולא יבשים ולא חרצנים ולא זג:
סס"ח שלא להתגלח כל ימי נזרו:

סס"ט לגד' שע' ראשו ס"ע שע"א שלא יכנס באהל המת ושלא לטמא למתי':

רש"י

סוטה ב' | סוטה[א] בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף*: נדר נזיר. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין: להזיר לה'. להבדיל עצמו מן היין לשם שמים: (ג) מיין ושכר. כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר[ב] כשהוא ישן: וכל משרת. לשון שריה במים וכל משקה[ג] ובלשון משנה יש הרבה אין שורין דיו וסמני'
נזיר ל"ד | כזיר שטרה פתו ביין: (ד) חרצנים. *הם הגרעינין: זג. הם הקליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן[ד] כענבל בזוג: (ה) קדוש יהיה.
ספרי | *השער שלו[ה] לגדל הפרע של[ו] שער ראשו: פרע. נקוד פתח קטן[ז] לפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע
ויקרא כ"א | של שער ופירוש של פרע גדול של שער וכן *את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות[ח] מל' יום: (ח) כל ימי נזרו קדוש הוא. זו קדושת הגוף[ט] מליטמא למתים: (ט) פתע. זה אונס: פתאום זה שוגג ויש אומרים פתע פתאום דבר אחד הוא מקרה[י] של פתאום: וכי ימות מת עליו. באוהל[כ] שהוא בו: ביום טהרתו. ביום הזייתו[ל] או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת"ל ביום השביעי אי שביעי יכול אפילו לא הזה ת"ל ביום טהרתו: (י) וביום השמיני יביא שתי תורים. להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן[מ] לקרבין וקבע זמן למקריבין מה קריבין הכשיר שמיני ומשמיני והלאה אף מקריבין שמיני ומשמיני והלאה: (יא) מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מטומאת המת רבי אליעזר הקפר אומר שציער[נ] עצמו מן היין: וקדש את ראשו. לחזור להתחיל מנין נזירותו: (יב) והזיר לה' את ימי נזרו. יחזור וימנה נזרותו בתחילה: והימים הראשונים יפלו. לא יעלו מן המנין:

יביא

שפתי חכמים

א כלומר היאך שמכוונין אותה כדכתיב ופרע את ראש האשה:
ב כלומר למה נקרא חדש יין וישן שכר ומפרש על שם שמשכר:
ג פי' דבר שמטבילין במים או נשאר כל משקה דעל כיבוש שהיא לטבילה מתרגם ויצבע כמו שפירש רש"י בסוף פרשת תזריע: ד כלומר דעת רש"י זג לשון זוג הוא: ה ר"ל דקדוש לא קאי אגוף אלא אשער הוכחתו מפסוק שלפני קדוש יהיה מדבר בשער כדכתיב תער לא יעבור על ראשו ואחר קדוש יהיה כתיב גם כן גדל פרע שער ראשו דמדבר בשער וקדוש כתיב באמצע מסתמא מדבר ג"כ בשער: ו הוצרך להוסיף למ"ד על גדל מפני שאחר שפירש קדוש יהיה שער ראשו פי' יהיה קדוש שלא יתחתכו רק יגדלנו וגם פרע סמך לשער ראשו כאלו אמר לגדל גידול השער של שער ראשו: ז כלומר שנו"ל נקרא פתח קטן ונפש"א ממש נקוד תחת הרי"ש: ח פירש מדכתיב קדש יהיה גדל פרע יהיה בני' שלשים יום: פירש לא כמלת קדוש יהיה דלעיל שהוי"ו תואר לשער שלו:
י פירש שניהם תורים על מהירות הדבר שלא הורגש בו שימות דהוה אונס גמור דאם לא כן הוה כמי קצת איסור בדבר או אפשר שהוא עובר על לאו דעל נפש מת לא יבא כיון שראה שהוא חולה היה לו ליזהר מלבא אל האהל שמא ימות והוה שוגג קרוב למזיד לכן אמר ד"א דהאי פתע פתאום דבר אחד הוא וכו' ואפשר דהר"אם נמי כיון לזה והשת' א"ש דרש"י מהפך לפר' המקרא שמתחלה מפרש פתע פתאום ואח"כ כי ימות באהל אלא כלומר דהשתא א"ש נמי מה שכתב הקרא עליו כלומר שהיה בפתע פתאו' כאלו נפל עליו שאין יכול ליזהר מזה כן מת אדם זה פתאום כלומר שלא היה חולה. והא דאמר מקרה של פתאום אינו פירוש מלות פתע פתאום רק שאותו שבא בפתע פתאום הוא מקרה רא"ם: כ דאל"כ מאי עליו וכי המת מת עליו אלא פי' באהל ומלת עליו כמו ועליו מטה מנשה:
ל וקרא אותו טהרתו אע"פ שלא נטהר לגמרי כל זמן שלא הביא כפרתו מפני שיום הזייתו הוא קצת טהרתו: ר"ל לקרבנות שקרבין כדכתיב בפ' אמור ומיום השמיני והלא' ירצה לקרבן: מ משמע דעבירה היא שפירש מן היין. וא"ת והא לעיל פי' רש"י שכל הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף וי"ל דודאי מצוה היא שיזיר עצמו מן היין אבל מ"מ עביר' קצת הוא שציער עצמו מן היין מידי דהוה לאו שמתענה תענית חלום בשבת והוי בציבור זה

שמתענה

במדבר ו

נִזְרוֹ׃ יג וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם
מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
יד וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה
כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת
בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים
לִשְׁלָמִים׃ טו וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת
בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ טז וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן
לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃
יז וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים
לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ
וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ יח וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ
נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃
יט וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה
מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה
אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃
כ וְהֵנִיף אוֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃
כא זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר
קרבנו

אונקלוס

ודא אוריתא דנזירא ביום משלם יומי נזריה — עיין נת"א נזיר ו'
ייתי יתיה לתרע משכן זמנא׃
ויקריב ית קורבניה קדם יי אימר בר שתיה — זבחי' כ"ס
שלים חד לעלתא ואימרתא חדא בת שתהא
שלימתא לחטאתא ודכר חד שלים לנכסת
קודשיא׃ וסלא דפטיריא סולתא
גריצן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין — עיין נת"א
במשח ומנחתהון ונסכיהון׃ ויקרב — זבחי' ת'
כהנא קדם יי ויעביד ית חטאתיה וית
עלתיה׃ וית דכרא יעביד נכסת — עיין נת"א
קודשיא קדם יי על סלא דפטיריא ויעביד — זבחי' ק'
כהנא ית מנחתיה וית נסכיה׃ — נזיר מ"ה
ויגלח נזירא בתרע משכן זמנא ית ריש נזריה
ויסב ית סער ריש נזריה ויתן על אשתא דתחות — עיין נת"א
דודא דנכסת קודשיא׃ ויסב כהנא — זבחים כ"ה
ית דרעא בשילא מן דכרא וגריצתא פטירתא — חולין כ"ת
חדא מן סלא ואספוג פטירא חד ויתן על ידי נזירא — קידו' ל"ו
בתר דיגלח ית נזריה׃ וירים יתהון — נזיר מ"ו
כהנא ארמא קדם יי קודשא הוא לכהנא — שם
על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא — שם כ' מ"ו
ובתר כן ישתי נזירא חמרא׃ דא אוריתא — תמורה י'
דנזירא

בעל הטורים

ג' פעמים כתיב נדר ונזירות נפרש' דסתם נזירות שלשי' יום וכן גם כן יהיה עולה שלשים׃

בעל להתגלח הנזי' ולהב' א' קרבן אחר ימי נזירותו׃

רש"י

(יג) יביא אותו · יביא את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו * והשיאו אותם עון אשמה את עצמם כיוצא בו * ויקבור אותו בגיא הוא קבר את עצמו׃ (טו) ומנחתם ונסכיהם · של עולה ושלמים א לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים׃ חלות מצות ורקיקי מצות׃ * עשר ב מכל מין׃ (יז) זבח שלמים לה' על סל המצות · ישחט את השלמים ג על מנת לקדש את הלחם׃ את מנחתו ואת נסכו · של ד איל׃ (יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד * יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון ה אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים ו שכתוב בהן * ושחטו פתח אהל מועד׃ אשר תחת זבח השלמים · תחת הדוד שהוא מבשלן בו ז לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה ח שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל׃ (יט) הזרוע בשלה · לאחר ט שנתבשלה׃ (כ) קדש הוא לכהן · החלה והרקיק והזרוע י תרומה הן כ לכהן׃ על חזה התנופה · מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים ל מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל מ ויצאו לידון בדבר החדש להפרשת זרוע הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק׃ (כא) מלבד אשר תשיג ידו · שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולו' ועל מאה נ שלמי' : כפי נדרו

שפתי חכמים

שמתענה כאלו קיים מצוה גדולה שהו' עוכב שלת ואפ"ה צריך להתענות אחר כך יום אחד מפני שהתענ' בשבת ה"נ כן פי' תו' בב"ק דף נ"א · וע"ל דודאי מצוה הוא שהפריש עצמו מן היין המשכר שמביא לידי ניאוף אבל יין חדש שאינו משכר וענבים וחרצנים וזגים עבירה הוא שציער עצמו מהם׃ א לאפוקי חטאת מדכתיב בסמוך ואת האיל יעשה זבח שלמים וגו' ואת מנחתו ואת נסכו דהיינו של איל כדפי' רש"י ולמה הוצרך לכתוב והלא בכלל אילים הטעונים נסכים היה ולמה יצאה אלא להקיש אליו מה שלמים באים בנדר ובנדבה וטעון מנחה ונסכים אף כל כו' לאפוקי חטאת שאינו בא בנדר ובנדבה אינו טעון מנחה ונסכים (בפרק שתי מדות)׃ ב דילפינן מג"ש מצות מצות מתודה והתם בעי עשר מכל מין ומין דכתיב בזו את אהרן גבי תודה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ר"ל כלין תרומות מעשר דהיינו מעשר אחד׃ ג פי' מלת יעשה ישחט מפני שבע' השחיטה תליא מלתא שאם חישב מחשבה לאכלו חוץ לזמנו או למקומו פסלה מלהקדיש גם פירש על סל המצות ע"מ לקדש את הלחם מפני שבזולת זה יובן ששחט לקדש את הסל ולא את הלחם שבו׃ ד דלא תימא' שכל אחד ואחד מהנזכרים לעיל וכא לאפ קי חטאת דלא כדלעיל׃ ה שצריך לעמוד בגילוי ראש לכך אם ר' לגלח בעזרה׃ ו וכאלו אמר לגלח הנזיר אחר שחיטת קרבן הנשחט פתח אהל מועד שהיא השלמים׃ דק"ל דוכתן על האש משמ' שיתן על האש ממש ואח"כ כתיב אשר תחת זבח שלמים משמע תחת הבשר של שלמים והבשר היה מבושל בדוד וא"כ צריך גם ליתן השער בדוד תחת השלמים · ל"פ תחת הדוד וכו' כלומר דתחת דכתיב בקרא לא מיירי תחת הבשר בתוך הדוד אלא על האש אשר תחת הדוד׃ ח דשלמי נזיר נאכלין בכל מקום דכאן חולין הן אבל מכל מקום צריך לבשלן בעזרה שצריך ליקח הזרוע שהוא קודש לאחר שנתבשל' וליתן לכהן ומשום אותו זרוע שהוא ניתן לכהן צריך לבשלן בעזרה׃ ט כלומר שנותנין לכהן לאחר שנתבשל' וא"ל איך לא יאסר הזרוע שהיא קודש את בשר האיל כיון שנתבשלה עמה · י"ל ביון דהזרוע היא אחד בששים להאיל א"כ הוא בטל בששים׃ י כי מלת הוא המורה על אחד שב אל המוסף שה א בבת מאמר והכיף המורה על שלשתן ויהיו הוא במקום הם׃ כ לא שהם קדש לכהן ואסורים לו אלא רק הם כתרומה שכרימו לכהן׃ ל פי' מלת על במקום מלבד לא על ממש ואמר הראוים וכו' פי' הראוים ליטל נפרש' בו ושלמי נזיר בכללם הם ולא נכתב כאן רק משום הזרוע הנוסף על השאר נוף השלמים׃ מ וא"ת אי הכי כיון ששלמי נזיר הם בכלל כתם שלמים דכתיב ביה כי את חזה התנופה וגו' למה הוצרך לכתוב פה מלבד חזה התנופה וגו' והשיב לפי שהיו שלמי וכו'׃ נ ולא על מאה חטאת מדכתיב אשר תשיג לא אמרתי אלא קדשי' הבאים בנדר ונדבה שתולין בהשגת היד׃

א כלומר

קרבנו ליהוה על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי
נזרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו: פ
כב וידבר יהוה אל משה
לאמר: כג דבר אל אהרן ואל בניו
לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: ס
כד יברכך יהוה וישמרך: ס
כה יאר יהוה פניו אליך ויחנך: ס
כו ישא יהוה פניו אליך וישם
לך שלום: ס כז ושמו את שמי
על בני ישראל ואני אברכם: ס
א ויהי ביום כלות משה להקים את
המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו
ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש
אתם: ב ויקריבו נשיאי ישראל
ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם
העמדים על הפקדים: ג ויביאו
את קרבנם לפני יהוה שש עגלת צב ושני
עשר בקר עגלה על שני הנשאים ושור לאחד
ויקריבו אותם לפני המשכן: ס

ויאמר

אונקלוס

דנזירא דידר קורבניה קדם יי על נזריה בר
מנחו' י"ט כ"ו מדתדביק ידיה כפום נדריה דידר כן יעביד על
אוריתא דנזריה: ומליל יי עם משה
למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי
עיין נת"א למימר כדין תברכון ית בני ישראל כד תימרון
פסחי' ק"י להון: יברכינך יי ויטרינך:
ינהר יי שכינתיה לותך ויחוס יתך:
עיין נת"א יסב יי שכינתיה לותך וישוי לך שלם:
עיין נת"א וישוון ית ברכת שמי על בני ישראל ואנא
חולין מ"ט אברכינון: והוה ביומא דשיצי משה לאקמא
ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל
סנה' י"ו מנוהי וית מדבחא וית כל מנוהי ורבינון
שבועו' ט"ו וקדיש יתהון: וקריבו רברבי ישראל רישי
מנחות כ"ז בית אבהתהון אנון רברבי שבטיא אנון
דקימין על מנינא: ואיתיאו ית
קורבניהון קדם יי שית עגלן כד מחפין
ותרי עשר תורין עגלתא על תרין רברביא ותור
לחד וקריבו יתהון לקדם משכנא:

ואם.

בעל הטורים

כה תברכו להזכיר זכות ואני והכעל נלכה עד כה וכה יהיה זרעך וזהו אשר עד כה ברכני ה':
סע"ג לברך הכהני' את ישראל:
ברכת כהני' מתחיל יברכך ומסיים בשלו' כנגד ה' יברך את עמו בשלום. יברכך כנגד אברהם דכתיב ברך ואברכ' מברכיך:

חמישי

יאר כנגד יצחק דהיא עולת ראיה: ישא כנגד יעקב דכתיב וישא יעקב רגליו:
וסמך ברכת כהנים לפרשת נזיר לומר ששתויי יין פסול לברכת כהני' שנקל' עבודה:

רש"י

כנדרו אשר ידור כן יעשה. מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר מוסיף ולא יחסר א שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג' בהמות הללו אין אני קורא ■ כאשר ידור כן יעשה: אמור לכם. כמו זכור ב שמור בלע"ז דיש"נט: (כג) אמור להם. שיהו כולם ג שומעים: אמור. מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם:
(כד) יברכך. שיתברכו נכסיך: וישמרך. שלא יבאו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר והרבה מדרשים דרשו בו בספרי: (כה) יאר ה' פניו אליך. יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות: ויחנך. יתן לך חן: (כו) ישא ה' פניו אליך. יכבוש כעסו: (כז) ושמו את שמי. יברכום בשם המפורש: ואני אברכם. לישראל ואסכים ד עם הכהנים. ד"א ואני אברכם ה לכהנים: (א) ויהי ביום כלות משה. (כ"ל בפתח ולא כלות בשבא ודו"ק) כלת כתיב יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: ו כלות משה. בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראוהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנאמר זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה ביתך דוד: כלות משה להקים. לא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היו' כלו הקמותיו וראש חודש ניסן היה בשני נשרפ' הפרה ז בשלישי הזו הזיה ראשונ' ובשביעי ח גלחו: (ב) הם נשיאי המטות. שהיו שוטרים עליהם במצרים ט והיו מוכים עליהם שנא' ויכו שוטרי ישראל הם העומדים על הפקדים שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנא' ואתכם יהיו וגו': (ג) שש עגלות צב. אין צב אלא מחופים וכן בצבים ובפרדים עגלות מכוסין קרויים צבים: י ויקריבו אותם לפני המשכן. שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום.

ספרי — במד' ר' — ספרי — ספרי — במד' ר' — תהלי' קל"ב — מלכי' א' י"ב — ביסין ס' — ספרי — שמות ה' — ישעי' ס"ו — ספרי

שפתי חכמים

א כלומר מפני שהפסוק יפורש כפי נדרו אשר ידור כן יעשה משמע בין מוסיף בין פוחת מדיוקלכך כתוב על תורת נזרו על כמו למעלה דוקא כשנודר יותר מתורת נזרו אבל אם פוחת מתורת הנזיר כגון שאמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת וכו': ב שפירושם לשון הוה שכן פי' גבי זכור תנו לב לזכור תמיד וכו' מורה על התמדת הפועל: ג ולפי זה תהיה מלת אמור שב אל אהרן ובניו ומלת להם אל בני ישראל כאלו אמר כל אחד מכם אמור להם לישראל הברכות של יברכך יאר ישא האמורים אחר זה:
ד אבל אין לפרש שיברכם בעצמו וא"כ מה תועלת בברכת הכהני' כיון שהשם ברכם: ה דלפי טעם הראשון יהיה ואני אברכם פי' אסכים עמהם וזה נראה דוחק לכן פי' ד"א. ולפירוש האחרון לחוד קשה דמשמעות הקרא הוא דקאי על ישראל ולא על הכהנים לכן צריך נמי לפי' ראשון: ו נראה דקשה לרש"י דהכי הוה ליה דעל כלת משה מפרידו ממלת להקי' את המשכן שאין כלת משה סמוך למלת להקים וכאלו הם שני ענינים ומאי שני ענינים איכא הכא. אלא עכ"ל דה"פ ויהי ביום כלת משה מעשיית המשכן ומהקמ' המשכן ועל זה מקשה רש"י ז"ל בצלאל וכל חכמי לב וכו'. ומתרץ לפי שמסר נפשו וכו' ובזה יתורץ מה שמקשים העולם והלא לא תלה במשה רק ההקמה וזה עשה משה לבדו כדכתי' לעיל בפרשת פקודי ותו"ה"ר אי תירץ דק"ל שלא הל"ל אלא ויהי ביום הוקם את המשכן עכ"ל והכ"ל כתבתי ודו"ק: ז רוצה לתרץ דלא תקשה הא מיד אחר הקמת המשכן היו הלוים עובדים עבודתן כדכתיב בסמוך והיאך רשאין לעשות כן והלא טמאי מתים היו ולא יוכלו לטהר דעדיין לא נשרפו הפר'. וא"ל דהפרה נשרפה קודם הקמת המשכן דהא כתיב בהזייה שלה בפרשת חקת והזה אל נכח פני אהל מועד דבעי הוקם המשכן כשמחטוה. ומתרץ דבשני נשרפה הפרה כו' נמצא דביום שבעה היו טהורים: ח הוא הגילוח האמו' בפ' בהעלותך והעבירו תער על כל בשרם וכו': ט דק"ל ומה סימן נותן בזה שאמר הם נשיאי המטות וע"פ שהיו שוטרים עליהם במצרים וה"ק קרא הם הנשיאים שהיו ממונים שוטרי' עליהם במצרים שהיו הנוגשים רודים אותם שוטרי' במצרים בתקלת על שלא דחקו בני ישראל להשלים מניין הלבנים. ואע"פ שהעומדים על הפקודים עדיין לא נתמנו עד אחד באייר. י"ל שהכתוב דבר על העתיד שיעמדו על הפקודים באחד באייר: י דאל"כ מאי לפני המשכן דהא כבר כתיב ויביאו את קרבנם לפני ה' דהיינו לפני המשכן שהשם שכן בכבודו יתעלה.

ומטעם

אמר

ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ה קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי
עֲבֹדָתוֹ׃ ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת
וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ ז
אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן
לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם׃ ח וְאֵת ׀
אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי
כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
ט וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת
הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃ י
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח
אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא
אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם
לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ס יב וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
יְהוּדָה׃ יג וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ יד כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ טו פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ טז שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
ולוקח

אונקלוס

ואמר יי למשה למימר: קביל מנהון
ויהון למפלח ית פולחן משכן זימנא ותתן
יתהון לליואי גבר כמיסת פולחניה:
ונסיב משה ית עגלתא וית תורין ויהב
יתהון לליואי: ית תרתין עגלתא
וית ארבעת תורין יהב לבני גרשון כמיסת
פולחנהון: וית ארבע עגלן וית
תמניא תורין יהב לבני מררי כמיסת
פולחנהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא:
ולבני קהת לא יהב ארי פולחן קודשא — סוטה ל"ה
עליהון בכתפא נטלין: וקריבו — ערכין י"א
רברביא ית חנוכת מדבחא ביומא דרביו
יתיה וקריבו רברביא ית קורבנהון לקדם
מדבחא: ואמר יי למשה רבא חד — קיד' ס"מ"ג
ליומא רבא חד ליומא יקרבון ית קורבנהון
לחנוכת מדבחא: והוה דמקריב ביומא — מ"ק ט'
קדמאה ית קורבניה נחשון בר עמינדב
לשבטא דיהודה: וקורבניה מגסתא
דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה
מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי — פסחי' כ"ח
קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח — מנח' מ' י"ט
למנחתא: בזיכא חדא מתקל עסר סלעין — פסחי' י"ט
היא דדהב מליא קטורת בוסמיא: תור חד — חגיג' כ"ג
בר תורי דכר חד אימר חד בר שתיה לעלתא:
צפיר

בעל הטורים

ב' אלא בתורה חסר שלא יוסף:

ג' חסר: שע"ד לשא' הכהני' ארון הקדש על כתפם:

ד' כתיב כן תכיינא דפסוק:

בב' כתיב נשיא חוץ מיהודה שלאוד הוא אותו השבט להקטין את עצמו ישב נא עבדך תחת הנער. וכן בדוד הוא אומר הוא הקטן:

שפתי חכמים

ומטעם זה דרשו נ"כ בלפני המזבח שלא קבל מהם משום שכבר כתיב ויקריבו הנשיאים את חנוכת המזבח וא"כ ל"ל עוד ויקריבו לפני המזבח: ח דאל"ס מאי לפני המזבח דקאמר ותהו ויאמר ה' אל משה ונומר הבא אחריו דמשמע שאם לא אמר לו הש"י לא היה מקבלם: והא דאמר לו הש"י נשיא אחד ליום ונומר אף שלא מצינו שנסתפק משה בזה שהרי לא פרש"י אלא אם כסדר תולדותם וכו' י"ל דהשם השיב לו מעצמו בלתי שאלת משה פן יבא לטעות לומר שכלם יקריבו קרבנם ביום אחד כיון שכלם ביחד הביאו קרבנם והיו כלם זריזים במצוה דין ה א שיהיו כולם שוים בהקריבתן על שהוצרך השם לומר נשיא אחד ליום וק"ל. והר"אם כתב שנסתפ'נם בזה אם כולם יקריבו ביום אחד או כל אחד ביומו מיד השיב לו הש"י נשיא אחד ליום וע"ש מה שהקשה ותירץ שם ואין כ"כ צורך הפעם מ"ה קצרתי ולא הבאתיו:
ב כתב הר"אם ויש לתמוה היאך נסתפק משה כסדר המקריבי אם כתולדות' או כפי מסעם והלא עדיין לא סדר המסעות עד אחר נאייר כמו שמפורש בפ' במדבר. ושמא י"ל שמאז שעה בהר סיני ארבעים יומים האחרונים הודיעו השם חילוף הבכורים עם הלוים וחילוק הדגלים וסדר מסע המחנות עכ"ל. ולי נראה שידע משה סדר מסעם וחילוק הדגלים מיעקב אבינו ע"ה כמו שפירש רש"י בפ' במדבר בפסוק איש על דגלו באותות ונומר באות שמסר להם אביהם וכו'. ומסתמא גם המסעות היו כן דאין סברא שיהיו המסעו' משוני' מן הדגלים וק"ל: ג כלומר אין פי' לא"ד למטה יהודה כלומ"ד אמרי לי שיהיה פירש בענבי"ר מטה יהודה שגבה משבטו והקריב ופי' למטה כמו ממטה: ד שהיא מנחה דאסורה האמורה בויקרא ולא למנחת נסכים שהוא דבר הלמד מענינו מה מלאה קט"ר כדבה אף מלאה סולת כדבה: ה דק"ל דעשרה זהב משמע שהיה עשרה זהובים של מטבע והיאך יכול להיו' זה דאם היה כף לא היה מטבע של זהב: ו פי' לא מצינו שתהא יחיד שיביא קטורת על אחד משני מזבחות ואף הקטרת אינה נקטרת אלא על המזבח הפנימי וכאן נעשו שני שנויים: ז שהרי כאן אין כתיב אלנו שום מספר
אחר

רש"י

אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה. אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנא' *והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני השהם ואבני המלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה: (ח) כפי עבודתם. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים: (ט) כי עבודת הקדש עליהם. משא דבר הקדושה הארון והשלחן ונומר לפיכך בכתף ישאו. ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח. לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן נשאו לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו: (י) ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח. כי לא קבל משה מידם א עד שנא' לו מפי הגבורה: (יא) יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. *ועדין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנאמר לו מפי הק"בה יקריבו ב למסעות איש יומו: (יב) ביום הראשון. אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשי' ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם: למטה יהודה. יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו ג והקריב או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא: (יג) שניהם מלאים סולת. למנחת ד נדבה: (יד) עשרה זהב. כתרגומו משקל עשר שקלי ה הקדש היה בה: מלאה קטרת. לא מצינו קטרת ליחיד ו ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה: (טו) פר אחד. מיוחד ז שבעדרו: (יז) שעיר עזים אחד לחטאת.
לכפר

שמות ל"ו
ספרי

יז ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה
חמשה זה קרבן נחשון בן עמינדב:
פ יח ביום השני הקריב נתנאל בן צוער
נשיא יששכר: יט הקריב את קרבנו
קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:
כ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
כא פר אחד בן בקר איל אחד כבש
אחד בן שנתו לעלה: כב שעיר
עזים אחד לחטאת: כג ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן
נתנאל בן צוער: פ כד ביום
השלישי נשיא לבני זבולן אליאב בן חלן:
כה קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: כו כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: כז פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה:
כח שעיר עזים אחד לחטאת:
כט ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן אליאב בן חלן: פ

ביום

אונקלוס

צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דיכרין חמשא גדיין חמשא אימרין בני שתא חמשא דין קורבנא דנחשון בר עמינדב: ביומא תנינא קריב נתנאל בר צוער רבא דיששכר: קריב ית קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלא מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמיא: תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שתא חמשא דין קורבן נתנאל בר צוער: ביומא תליתאה רבא לבני זבולן אליאב בר חילון: קורבניה מגיסת דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלא מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמיא: תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שתא חמשא דין קורבן אליאב בר חילון: ביומא רביעאה רבא לבני

בעל הטורים

כולם כתיב כן תר מן ד' מלאים דמלאי' וא' חסר דחסר :

שלשי' ומאה משקלו כנגד שנות אדם עד שנולד שת :

שבעים שקל כנגד שבעים שהכי' לבניו ולהבדילם משבעים אומות :

כף אחת כנגד תור' שנתנה מכף ידו של הק"בה :

עשרה זהב כנגד עשרת הדברות :

כולם מלא בר מן אחד חסר :

מלאה קטור' תחליף הק"וף בד' באת ב"ש יעלה לחשבון תר"יב. פר ואיל וכבש בני' אברה' יצחק ויעקב ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן שעשו שלום בין ישראל ובין אביהם שבשמים :

רש"י

לכפר על קבר א התהום (עיין בר"אם) טומאת ספק : (יח) הקריב נתנאל בן צוער · הקריב את קרבנו · מה ת"ל הקריב בשבטו של יששכר זה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אחי אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסד' מסען לדגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יו"ד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומה הקרי' הקרי' שני פעמי' שבשביל שני דברי' זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנ' * ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנו' הללו ויסודו של ר' משה הדרשן מצאתי אמר ר' פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו : (יט) קערת כסף · מכין אותיותיו בגימ' תת"קל כנגד שנותיו ב של אדם הראשון : שלשים ומאה משקלה · על שם שהעמיד תולדות לקיים העולם בן ק"ל היה שנ' * ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד שת וגו' מזרק אחד כסף · בגי' תק"ך על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה ועל שם עשרי' שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפי' אבל * והיו ימיו מאה ועשרים שנה לפיכ' נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנ' בקערת לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין : שבעים שקל · כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו : (כ) כף אחת · כנגד התורה שנתנה מידו של הק"בה : עשרה זהב · כנגד עשרת הדברות : מלאה קטרת גי' של קטרת תרי"ב מנות ובלבד שתחליף ק"וף בד"לת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק : (כא) פר אחד · כנגד אברה' שנ' בו * ויקח בן בקר : איל אחד · כנגד יצחק * ויקח את האיל וגו' : כבש אחד · כנג' יעקב * והכשבים הפריד יעק' : (כב) שעיר עזים · לכפר על מכירת יוסף שנ' * וישחטו שעי' עזים : (כג) ולזבח השלמי' בקר שנים · כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמי' : אילים כבשי' ועתודי' · ג' מיני' כנגד כהני' ולוי' וישראלים כנגד תור' נביאי' וכתובי' שלש חמשין' כנגד חמש' חומשין וחמש הדברו' הכתובין על לוח אחד וחמש הכתובי' על השני עד כאן מיסודו של ר' משה הדרשן : (כד) ביום השלישי נשיא וגו' · ביום הג' היה הנשיא ג המקריב לבני זבולן וכן כלם אבל בנתנאל שנ' בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו. ונשאר שלא נאמר כהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלו' אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני:

יד"הא' י"ג

דאשי' ה' שם י"ז

דאשי' י"ח שם כ"ב שם שם ל"ז

שפתי חכמים

אחר שהיא יותר מאחד על שהוצרך לכתוב בפר' מלת אחד להבדילו מן המספר השני אלא לדרשא קאתי · ועי"ל מדשינה קרא וכתב פר אחד בן בקר ולא כתיב פר בן בקר אחד אלא לדרשא קאתי : א פי' קבר התהום הוא שלא הכיר בה אדם כלומר כאלו הוא משוקע בתהום שאין דרך האדם להשיג שיש שם קבר והיו צריכין להטהר מטומאה זו ומגיעת ספק טומאה · דא"כ לא היו רשאין לבא למקדש או לעזרה לטומאתן הספיקות שאפשר לכפר עליהם על ידי שעיר חטאת הוצרכה כפרה · אבל טומאה ודאית נידחית מפני קרבן צבור כמו הפסח שנדחית הטומאה מפניו אם היו רוב הציבור טמאים דכתיב במועדו אפילו בטומאה · והר"אם האריך ואני קצרתי : ב הביא מדרשות האלה להיות קרובים לפשוטו של מקרא דא"כ מה ענין הכלים הללו במספרם ובמשקלם וכן הבהמות הללו על שכל הנשיאים הסכימו בם שלא נגרוע ולהוסיף ואף שאין מנהג הרב להביא מדרשות כאלה · הר"אם : ג דק"ל דביום הג' נשיא משמע דביום הג' היה נשיא אבל אח"כ לא היה נשיא : א (קנ"ח)

ביום

ל ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן
שדיאור : לא קרבנו קערת־כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם ׀ מלאים סלת בלולת
בשמן למנחה : לב כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : לג פר אחד בן
בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה :
לד שעיר־עזים אחד לחטאת :
לה ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה
זה קרבן אליצור בן־שדיאור : פ
לו ביום החמישי נשיא לבני שמעון
שלמיאל בן־צורישדי : לז קרבנו
קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם ׀
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : לח
כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת :
לט פר אחד בן־בקר איל אחד
כבש־אחד בן־שנתו לעלה :
מ שעיר־עזים אחד לחטאת :
מא ולזבח השלמים בקר שנים
אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה
חמשה זה קרבן שלמיאל בן־צורישדי :
פ מב ביום הששי נשיא לבני
גד אליסף בן־דעואל :
מג קרבנו קערת־כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם ׀ מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה : מד כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : מה פר אחד בן־
בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה :
מו שעיר־עזים אחד לחטאת :
מז ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה
זה קרבן אליסף בן־דעואל : פ מח
ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן
עמיהוד : מט קרבנו קערת־כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם ׀ מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה : נ כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : נא פר אחד בן־
בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה :
נב שעיר־עזים אחד לחטאת : נג
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן
אלישמע בן־עמיהוד : פ נד ביום
השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן־פדהצור :

קרבנו

אונקלוס

לבני ראובן אליצור בר־שדיאור :
קורבניה מניסתא־ דכסף חדא מאה ותלתין
סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון ׀ מלן
סולתא דפילא במשח למנחתא :
בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב
מליא קטורת בוסמיא : תור חד בר־
תורי דכר חד אמר־חד בר שתיה לעלתא :
צפיר־בר־עזין חד לחטאתא : ולנכסת
קורשיא תורין תרין דכרי חמשא גדיי חמשא
אמרין בני־שתא חמשא דין קורבן אליצור בר־
שדיאור : ביומא חמישאה רבא לבני
שמעון שלמיאל בר־צורישדי :
קורבניה מניסתא־ דכסף חדא מאה ותלתין
סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון ׀ מלן
סולתא דפילא במשח למנחתא : בזיכא
חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת
בוסמין : תור חד בר־תורי דכר חד אמר־
חד בר שתיה לעלתא : צפיר־בר־עזין
חד לחטאתא : ולנכסת קורשיא תורין
תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני־
שתא חמשא דין קורבן שלמיאל בר־
צורי שדי : ביומא שתיתאה רבא לבני
גד אליסף בר דעואל :
קורבניה מניסתא דכסף חדא מאה ותלתין
סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא
דפילא במשח למנחתא : בזכא
חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא
קטורת בוסמין : תור חד בר תורי
דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא :
צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קורשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין
בני שתא חמשא דין קורבן אליסף בר דעואל :
ביומא שביעאה רבא לבני אפרים אלישמע בר־
עמיהוד : קורבניה מניסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד
דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא :
בזכא חדא מתקל עשר סלעין הוה דדהב מליא
קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר
חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר
עזין חד לחטאתא : ולנכסת קורשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שתא חמשא דין קורבן אלישמע בר־עמיהוד :
ביומא תמינאה רבא לבני מנשה גמליאל בר־
פדהצור :

סנה' כ"ב

מ"ק פ'

בעל הטורים

פר אחד כנגד אברהם ואל הבקר רץ אברה' איל כנגד יצחק כבש כנגד יעקב והכשב' הפרי' יעקב :
כל' מלא בר מן ג' חסר :

אלים עתדים כבשי' ג' מינים כנגד כהני' לוים וישראלי' וכנג' תור' נביאי' וכתובי' : כולם חסר ודגש :

כולם דגש בר מן ז' :

כלם כתיב כן בר מן ד' מלא דמלא ואחד חסר דחסר :

כ"ב פסוקים לית בהון לא אלין ולא זעיר פירש לא יו"ד ולא וי"ו :

נה קרבנו קערת־כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: נו כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: נז פר אחד בן־
בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה:
נח שעיר־עזים אחד לחטאת: נט ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן גמליאל בן־
פדהצור: פ ס ביום התשיעי נשיא
לבני בנימן אבידן בן־גדעני: סא
קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:
סב כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
סג פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד
בן־שנתו לעלה: סד שעיר־עזים אחד
לחטאת: סה ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־
שנה חמשה זה קרבן אבידן בן־גדעני:
פ סו ביום העשירי נשיא לבני
דן אחיעזר בן־עמישדי: סז קרבנו
קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: סח
כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: סט
פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו
לעלה: ע שעיר־עזים אחד לחטאת:
עא ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן אחיעזר בן־עמישדי: פ עב
ביום עשתי־עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל
בן־עכרן: עג קרבנו קערת־כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: עד כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: עה פר אחד בן־בקר
איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה: עו
שעיר־עזים אחד לחטאת: עז ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן
פגעיאל בן־עכרן: פ עח ביום
שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן־
עינן: עט קרבנו קערת־כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: פ כף אחת עשרה זהב
מלאה

פדהצור: קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה
ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף
מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון
מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזכא
חדא מתקל עשר סלעין הוא דדהב מליא קטורת
בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר
חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי
חמשא גדיי חמשא אמרין בני שתא חמשא
דין קורבן גמליאל בר פדהצור: ביומא
תשיעאה רבא לבני בנימן אבידן בר גדעוני:
קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין
הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקלה שבעין
סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא
במשח למנחתא: בזכא חדא מתקל עשר
סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין: תור
חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא:
צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שתא חמשא דין קורבן אבידן בר גדעוני:
ביומא עשיראה רבא לבני דן אחיעזר בר
עמישדי: קורבניה מגיסתא דכסף
חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא
חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא:
בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא
קטורת בוסמין: תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר
בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין
תרין דכרין גדיי חמשא אמרין בני שתא
חמשא דין קורבן אחיעזר בר עמישדי:
ביומא חד עשר יום רבא לבני אשר פגעיאל בר
עכרן: קורבניה מגיסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד
דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא:
בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא
קטורת בוסמין: תור חד בר תורי דכר
חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר
עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שתא חמשא דין קורבן פגעיאל בר עכרן:
ביומא תרי עשר יומין רבא לבני נפתלי אחירע
בר עינן: קורבניה מגסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא
חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי
קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח
למנחתא

כלם מלא בר מן ב' חסר · כולם חסר:

כלם כתיב כן בר מן ד' מלא: דמלאים ול' חסר דקטר' מי כמכה באלים:

כל ענינא ביום בפת"ח בר מן ב' ביום בשב"א:

ב' ביום [illegible] בשב"א

מלאה קטרת: פא פר אחד בן בקר
איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה:
פב שעיר עזים אחד לחטאת: פג
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה
עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה
קרבן אחירע בן עינן: פ פד
זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי
ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף
שנים עשר כפות זהב שתים עשרה:
פה שלשים ומאה הקערה האחת
כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים
אלפים וארבע מאות בשקל הקדש: פו
כפות זהב שתים עשרה מלאת קטרת עשרה
עשרה הכף בשקל הקדש כל זהב הכפות
עשרים ומאה: פז כל הבקר לעלה
שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני
שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים
עשר לחטאת: פח וכל בקר זבח
השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים
עתדים ששים כבשים בני שנה ששים זאת
חנכת המזבח אחרי המשח אתו: פט
ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע
את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על
ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו:

וידבר

ומפטירין בשופטים ויהי איש אחד. בסימן י"ב:

אונקלוס

למנחתא: בזכא חדא
מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת
בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר
חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין
תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שתא
חמשא דין קרבן אחירע בר עינן:
דא חנוכת מדבחא ביומא דרביאו יתיה מן
רברבי ישראל מגיסי כספא תרתא עסרי מזרקי
כספא תרין עשר בזיכי דדהבא תרתא עשרי:
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלא דמגיסתא חדא
דכספא ושבעין דמזרקא חד כל כסף מניא תרין
אלפין וארבע מאה בסלעי קודשא: בזיכי
דדהבא תרתא עשרי מלין קטורת בוסמיא
מתקל עסר סלעין הוי מתקלא דבזיכא בסלעי
קודשא כל דהב בזכיא מאה ועשרין:
כל תורי לעלתא תרין עשר תורין דכרין תרי
עשר אימרין בני שנא תרי עשר ומנחתהון וצפירי
בר עזי תרי עשר לחטאתא: וכל תורי לנכסת
קודשיא עשרין וארבעה תורין דכרין שתין גדיין
שתין ואימרין בני שנא שתין דא חנוכת מדבחא
בתר דרביאו יתיה: וכד עליל משה למשכן
זמנא למללא עמיה ושמע ית קלא דמתמליל
עמיה מעלוי כפורתא די על ארונא דסהדותא
מבין תרין כרוביא ומתמליל עמיה:

ומליל

קע"ו עמ"וס עמינדב סימן:

בעל הטורים

כל אורייתא מלא בליסנא בר מן ג' חסר:

ד' יחד וזהב ומשמש א"ב:

ל"ב' חסר וב' מלא:

מבין שני הכרובים ר"ת משה לומר לך שהוא חשוב ככרוב של מעלה:

שפתי חכמים

א (קנ"ח) כל"עד שהוא ט"ס וצ"ל ביום המשח אותו והוא מ"ש לעיל בפרשה ויהי ביום כלות משה וגו' כי לא כמנא מקרא בשום מקום ביום משחו אותו אך זה מצינו ביום משחו אותם גבי בני אהרן והביאו במ"ר כאן על ענין אח' ומזה טעו הסופרי' וכתבו אותו גם בפר"שי: ב דק"ל ל"ל המנין לימני כף אחד לכל יום ואנא ידענא דיהיו שנים עשר: ג פי' דאי לאו האי קרא ה"א דשקל הקודש דכתיב גבי מזרק עליה לחודא קאי לכך כתיב שלשים ומאה הקערה וגו': ד פי' כל אחד מכוון למשקל חבירו שאף שבכלי הדיוט אין דרך לכמנס בהכריעות אבל כלי הקודש היו זה כזה במכוון והטעם נ"ל להורות אף שלכל אחד מן הנשיאי' היה הכוונה בקרבנו כנגד שבטו וכמו שכתב רבינו בחיי בפר' הזאת היו השיעורים והמשקלות כלן שוה להורות שכוונת כלם לאל אחד ב"ה: ה פי' דזהב הכתוב בכף איני יודע אי קאי אכף שהוא היה של זהב או הכף היה של כסף והמשקל היה של זהב מפני שסקלי הזהב והכסף אינן שוין ת"ל כפות זהב סמך זהב לכף למדנו דהכף היה של זהב דעשרה זהב אכף קאי רא"ם ואת למה לא מתרץ רש"י כמו שתירץ לעיל דלכך נכתב המנין ל"ל דהם הם שהתנדבו וכו' דהא בלאו הכי צ"ל כן דהא כתי' מזרקי כסף י"ב דקשה נ"ב ל"ל מנייכם וצ"ל הם הם כו' פ"מ דדרך הפסו' ללמדן דבר אחד בכל כלי וכלי וצ"ל דק"ל ל"ל למכתב זהב הל"ל כפות שתים עשרה זהב"אם תירץ מ"ה נכתב המניין ל"ל דהם הם שהתנדבו וכו אלא מדסמך הזהב אל הכפות למדנו וכדפי' לעיל:

רש"י

(פד) ביום המשח אותו. בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומר * ביום משחו אותו א למדנו שנמשח ביום ומה תלמוד לומר ביום המשח אותו ביום שנמשח הקריב: קערות כסף שתים עשרה. * הם הם שהתנדבו ב ולא אירע בהם פסול: (פה) שלשים ומאה הקערה האחת וגומר. מה תלמוד לומר לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה ולא פירש באיזו שקל ג לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו'. * למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כלן כאחת ד לא רבה ולא מעט: (פו) כפות זהב שתים עשרה. * למה נאמר לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב היא של זהב ה ומשקלה עשרה שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקל' עשרת שלי זהב ושקלי זהב אין משקלים שוה לשל כסף ת"ל כפות זהב של זהב היו: (פט) ובבא משה. שני כתובים המכחישים זה את זה שלישי בא והכריע ביניהם כתיב אחד אומר * וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר * ודברתי אתך מעל הכפרת בין שני הכרובים בא זה והכריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יצא לאהל מועד: מדבר. כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשם שומע מאליו: וידבר אליו. * למעט את אהרן מן הדברות: וישמע את הקול. יכול קול נמוך ת"ל את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל:

יומא ד' | ויקרא א' | ספרי במד' רבה | ספרי | ספרי | ויקרא א' שמות כ"ה ספרי במד' רבה

בהעלותך

חסלת נשא

אונקלוס

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם אהרן ותימר ליה באדלקותך ית בוציניא לקביל אפי מנרתא יהון מנהרין שבעא בוציניא:

מנחו' כ"ח ועבד כן אהרן לקביל אפי מנרתא אדליק בוצינהא כמא דפקיד יי ית משה:

מנחות כ"ח כ"ט ודין עובד מנרתא נגידא דדהב עד שידהא עד שושנהא נגידא היא כחזוא דאחזי יי ית משה כן עבד ית מנרתא: ומליל יי עם משה למימר: קרב ית ליואי מגו בני

בהעלותך

וידבר יהוה אל משה לאמר: ב דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות: ג ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את משה: ד וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה יהוה את משה כן עשה את המנרה: פ ה וידבר יהוה אל משה לאמר: ו קח

בעל הטורים

ח סימן נרות לחנוכה לפרסם הנס בנרו': כתיב בהעלותך את הנרו' וכתי' להעלות נר תמיד לב"ה נר ואחר כן נרות שמוסיפי' והולכי' וה"ינו להעלות נר שמעלין בקוד' ולב"ש תחילה נרות ואח"כ נר שמורידי' והולכי' כמראה בגימ' נבריא' מ"מל שנבריא הרא' לו דמות המנור'

רש"י

(ב) **בהעלותך** על שם שהלהב עולה כתיב בהדלקתן לשון עלייה א שצריך להדליק עד שתהא שלהב' עולה מאליה ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעל' היתה ב לפני המנור' ג שעליה הכהן עומד ומטיב: **אל מול פני המנורה** אל מול נר האמצעי שאינו אלא בגוף של מנורה: **יאירו שבעת הנרות**. ששה שעל ששת הקנים שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן ד וכן שלשה המערביי' ראשי הפתילות למול האמצעי * ולמה כדי שלא יאמרו לאור' הוא צריך: ספרי (ג) **ויעש כן אהרן**. * להגיד שבחו של ה אהרן שלא שינה: ספרי (ד) **וזה מעשה המנורה**. * שהראהו הקב"ה באצבע ספרי ו לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה: **מקשה**. בטדי"ץ בלע"ז לשון * דא לדא נקשן ז עשת של ככר זהב דניאל ה' היתה ומקיש בקורנס וחותך ח בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים על ידי חבור: **עד ירכה עד פרחה**. ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים: **עד ירכה עד פרחה**. כלומר גופה של מנורה ט כולה וכל התלוי בה: **עד ירכה**. שהוא אבר גדול: **ועד פרחה**. שהוא מעשה דק י שבה הכל מקשה ודרך עד לשמש בלשון זה כמו * מגדיש ועד קמה ועד כרם זית: שופטי'ט"ו **כמראה אשר הראה וגו'**. כתבנית אשר כ הראהו בהר כמו שנ' * וראה ועשה בתבניתם וגו': שמות כ"ה **כן עשה את המנורה**. מי שעשאה ל ומ"א על ידי הקב"ה מ נעשית מאליה:

שפתי חכמים

א דק"ל אין נופל הל' בהעלותך על נירות שכתב במקום בהדלקת' בהעלותך. ומתרץ על שם שהלהב עולה כלומר מ"ה נופל בו לשון עלייה. ותו קש' לרש"י מ"מ היה לו לכתוב בהדלקתך ולמה כתב בהעלותך דודאי לשון בהעלותך נופל ג"כ בנירו' כמו שפיר' על שהלהב עולה אבל מ"מ הלשון בהדלקתך יותר טוב. ומתרץ דמ"ה כתיב בהעלותך כדי ללמוד שצריך להדליק כו'. אבל בפרשת תצוה גבי להעלות נר תמיד לא פי' רק למה כתיב להעלות ולא להדליק ואמר שצריך להדליק עד שתהא השלהבת עולה מאליה. יש לומר דלעיל כתיב להעלות לשון ציווי וי"ל זה פי' למה כתיב הציווי בלשון להעלות ולא בלשון להדליק שהוא לשון יותר מבורר על מה הוא הציווי ומפרש משום שצריך להדליק וכו' שהוא בכלל הציווי לכן כתיב להעלות. ובפרש' אמור שהוא הציווי האמיתי כדפירש רשי שם קשה למה לא פירש שם כלום. יש לומר שהוא סומך על מה שפירש בפרשת תצוה על לשון להעלות שהוא בלשון ציווי כדפרישי'. ודלא כפירש הר"אם שפירש פעם יפרש כל התיבות הנופלים על הלשון ופעם יפרש קצת מהם ופעם יסמוך על מה שפירש במקום אחר ומ"ה לא פירש בפרשת אמור כלום אע"ג דכתיב התם להעלות נר תמיד עכ"ל: ב ואף על גב דדרשו מזה שצריך להדליק עד שתהא השלהבת עולה מאליה. יש לומר דעיקר דרשה הוא מקרא דפרשת תצוה אלהעלות נר תמיד והכא אגב גררא נקטיה. ועוד יש לומר דאי לשלהבת עולה מאליה לחוד הוא דאתא היה לו לכתוב להעלות ולא בהעלותך ואי למעלה אחת לחוד הוא דאתא היה לו לכתוב בהעלותך אלא להכי כתיב בהעלותך למדרש תרווייהו והר"אם פי' דרשו זה וגם שתהא השלהבת עולה דשקולי' הם ויבואו שניהם: ג וא"ת והרי קומתו של אדם ד' אמות דהיינו כ"ד טפחים וקומתה של מנורה לא היה כ"א י"ח טפחים כדפירש רשי בפרשת תרומה וא"כ למה צריך למעלה. וי"ל לפי שהטפחים של בית המקדש היו שוחקות וא"כ י"ח טפחים של מנורה היו כמו כ"ד טפחים של חול דהיינו כנגד קומתו של אדם ואם בא להטי' צריך שירא' בנירות כדי שיטיב אותה לכך צריך מעלה: ד פי' מדכתיב יאירו שבעה הנירות ע"כ אפתילות קאי שהם המאירי' דאי קאי אנרות שהם הבזיכין ה"ל למימר אל מול פני המנורה יהיו נוטים שבעה הנירות. ואם תאמר והא בקרא כתיב אל מול פני המנורה דהיינו נר שעל קנה האמצעי יאירו ז' הנירות ורש"י פי' שאין מאירין לנר אמצעי אלא ששת. וי"ל דה"ק"ל דאל מול פני המנורה יאירו שבעת הנירות משמע שהכל יהיו מאירין לפניו של אמצע שקנה דהיינו למעלה על גביו שהוא נקרא פני המנור' וזה א"א בשלמא אותו נר שעומד על קנה אמצעי מאיר כנגד פניו אבל שאר ששת נירות אינן מאירין אלא לפניו של אותן קנים שעומדין מול פניה' כמנהג כל הנירות שנכנס להאיר כלפי עצמן. ומתרץ דגם שאר ששה נירות שעל ששה קנים מאירין לפניו של קנה אמצעי דששה שעל ששת הקנים ג' מזרחיים פונים למול אמצעי ר"ל שהיו כופפין ראשי הפתילו' לפי קנה אמצעי וכן מערביים. ויאירו ז' הנירות פירש שבזה האופן יהיו מאירין ז' הנירות אל מול קנה האמצעי: והר"אם האריך כאן הרבה: (ועיין בתשובת הרי"בש סימן ת') : ה דא"לכ ויעש כן אהרן למה ליה וכי תעלה על דעתך שלא עשה. מה שנוה השם עי"ז תבה. ואע"פ שבלאו הכי כתי ידעינן שעשה ציווי של מקום. מ"מ דבר גדול הוא זה שהפסוק מעיד על צדקתו וכן כל כיוצא בזה: ו פיר' מפני שאלת זה מ רה על הרמוז והמעשה לא היה כ"א בגעת עשיית בצלאל ותחלה נתקשה בה משה עד שהראהו באצבע וחזר ונתקש' עד שאמר ליה טול ככר וכו' עיין לעיל בפרשת תרומה: ז עשת לשון חתיכה: ח בכשיל מספריים: ט דק"ל דהכא משמע שלא היה מקשה אלא עד ירכה ועד פרחה ובפרשת תרומה כתיב שהיתה כולה מקשה: י כלומר מדבר גדול עד דבר קטן שבה היה הכל מקשה ועד משמש לשון בין וכיוצא בזה אפרש רש"י בפרשת נח על מבכור פרעה היושב על כסא וגו': כ דק"ל לכזראה משמע לשון מראה שהוא כנגע ובמנורה אין שייך לומר שהראה הק"בה נגע של מנורה. א"כ כמראה הוא מראה הנבואה כלומ' מה שראה במראה הנבואה דהיינו של אש ויעשו גם הם מנור' של אש וזה אינו דהם לא עשאו של אש וי"ל זה פי' כתבנית ר"ל כמראה פי' כתבנית כמו שכתב במקום אחר וראה ועשה כתבניתם ונקראת התבנית בשם מראה מפני שע"י הראייה נודע לו התבנית: ל ר"ל מי שעשה את כל הכלים והוא בצלאל: מ מפורש בפר' תרומה וזה המדרש חולק על פי' ראם:

ו קח את הלוים מתוך בני ישראל
וטהרת אתם: ז וכה תעשה להם
לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער
על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו:
ח ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת
בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת:
ט והקרבת את הלוים לפני אהל מועד
והקהלת את כל עדת בני ישראל:
והקרבת את הלוים לפני יהוה וסמכו בני ישראל
את ידיהם על הלוים: יא והניף
אהרן את הלוים תנופה לפני יהוה מאת בני
ישראל והיו לעבד את עבדת יהוה:
יב והלוים יסמכו את ידיהם על
ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת
האחד עלה ליהוה לכפר על הלוים: יג
והעמדת את הלוים לפני אהרן ולפני בניו והנפת
אתם תנופה ליהוה: יד והבדלת
את הלוים מתוך בני ישראל והיו לי הלוים:
טו ואחרי כן יבאו הלוים לעבד את
אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה:
טז כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני
ישראל תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל
לקחתי אתם לי: יז כי לי כל בכור
בבני

אונקלוס

בני ישראל ותדכי יתהון: וכדין
תעביד להון לדכואיהון אדי עליהון מיא
דחטאתא ויעברון מספר על כל בשרהון ויחורון
לבושיהון וידכון: ויסבון תור בר
תורי ומנחתיה סולתא דפילא במשח ותור
תנין בר תורי תסב לחטאתא: ותקריב
ית ליואי קדם משכן זמנא ותכנוש ית כל
כנשתא דבני ישראל: ותקריב ית
ליואי קדם יי ויסמכון בני ישראל ית ידיהון על
ליואי: וירים אהרן ית ליואי ארמא קדם
יי מן בני ישראל ויהון למפלח ית פולחנא דיי:
וליואי יסמכון ית ידיהון על ריש תוריא ועביד
ית חד חטאתא וית חד עלתא קדם יי לכפרא
על ליואי: ותקים ית ליואי קדם
אהרן וקדם בנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי:
ותפריש ית ליואי מגו בני ישראל ויהון
משמשין קדמי ליואי: ובתר כן יעלון
ליואי למפלח ית משכן זמנא ותדכי יתהון
ותרים יתהון ארמא: ארי אפרשא
מפרשין אנון קדמי מגו בני ישראל חלף פתח כל
ולדא בוכרא כולא מבני ישראל קריבית יתהון
קדמי: ארי דילי כל בוכרא בבני ישראל
באנשא ובבעירא ביומא דקטלית כל בוכרא
בארעא

בעל הטורים

ג' ושלישית תנופה לפני יי':

שני

נתוני' נתוני' הזה לי בני' שמלה לא עשו עגל של זהב:

תולדת אהרן

זוה' תזריע
נזיר מ'
הוריו' ה' זבחי' פ"ע פרה מ"ן
הורי' ה' זבחי' פ"ע
בכור'

רש"י

(ו) קח את הלוים · קחם בדברים א אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום: (ז) הזה עליהם מי חטאת · של אפר הפרה מפני טמאי ב מתים שבהם: והעבירו תער · מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע"א ג והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיק' תגלחת כמצורעים: (ח) ולקחו פר בן בקר · והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בע"א: ופר שני · *את ת"ל שני ד לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת (ע"כ דברי ר"מ) ובזו יש סיוע לדבריו בת"כ ה ואומר אני שהורא' שעה היתה ו שבשעי' היה להם להביא לחטאת ע"א עם פר העולה: (ט) והקהלת את כל עדת · לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיה' יבאו ויעמדו על קרבנם ז ויסמכו ידיהם עליהם: (יא) והניף אהרן את הלוים תנופה · כדרך שאשם מצורע טעון ח תנופה חי שלש תנופו' נאמרו בפרש' זו ט הראשונ' לבני קהת לכך נאמר שם * והיו לעבוד את עבודת ה' לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו' השנייה לבני גרשון לכך נאמר גם תנופה לה' שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים (כ"ל דאלו קדשים מיד חשא בני מררי) הנראות בבית קדש הקדשים והשלישית לבני מררי: (טז) נתונים נתונים · נתונים למשא נתונים לשיר: פטרת · פתיחת (יז) כי לי כל בכור · שלי היו הבכורות בקו הדין י שהכיתי עליהם

שפתי חכמים

א לא קיחה ממש שהוא מלשון קנין וכניסת דבר תחת רשותו כי הלוים לא נקנו ולא נכנסו תחת רשותו · ועיין בפרשת לך לך על פסוק ותקח שרה אשת אברם: ב לא מפני שאר טומאות שבשאר טומאות אין הזיה צריכה בהן: ג (מנחה בלולה) ואע"ג דבשאר עובדי ע"א אין לו הצריכה תגלחת · אלו שאני שעובד העגל לקה בצרעת כמו שדרשו על פסוק כי פרוע הוא כי פרעה אהרן שלמדו ג"ש ממה שנ' גבי מצורע ראשו יהיה פרוע: ד אע"ג דכתיב ואת הכבש השני וגו' גבי קרבן תמיד היינו משום דכתיב במי את הכבש האחד אבל הכא לא כתיב אחד א"כ אין נופל כאן לשון שני: ה ר"ל במה שפירש רבי משה הדרשן שהעולה הביאו לקרבן צבור בשביל ע"א משום שלא מביאו פר אחד לבדו בלא מין אחר עמו רק בע"א: ו ר"ל מה שפירש אף חטאת לא נאכלת אע"ג שסתם חטאת נאכלין זו הוראת שעה היתה ותדע לך שהוראת שעה היתה דשעיר היה להם להביא לחטאת ע"א עם פר העולה כדין כל צבור העובדים ע"א ולמה הביאו פר לחטאת אלא הוראת שעה היתה ה"נ הוראת שעה היתה · אבל בלאו הכי נוכל לומר שהיתה הוראת שעה שהרי חטאת חיצונה נאכלת וזו שהיא של מלואים ללוים שנתחנכו בה נשרפת ולא תימא חטאת זו פנימו' היא מאחר דנשרפה ותימא מה עולה נשרפת אף חטאת נשרפת שאינה פנימות הרא"ם: ז אע"פ שהלוים לא נתנו כפרה אלא על הבכורים כדלעיל מ"מ כיון שהבכורות היו כל ישראל קרא בכורות קהל כל ישראל כאלו הם כל ישראל: ח דמצורע קרוי מת כמו שנאמר בסוף הפרשה אל נא תהי כמת והלוים נתנו כפרות על הבכורות שעבדו ע"א שהיא קרויה זבחי מתים לכן צריכין הלוים תנופות חי כמו אשם מצורע וגם אי אפשר תנופה בלוים אלא מחיים: ט הא דלא תקשה רש"י על הקרא למה נאמר ג' תנופות · משום דס"ל לגזירת הכתוב שצריך להניף אותן ג' פעמים אבל עכשיו שפירש רש"י כלך שאשם מצורע טעון תנופה כו' · ואשם מצורע אינו טעון תנופה כ"א פעם אחת וא"כ ג' תנופות ל"ל: י דק"ל היך אמר כי לי כל בכור דמשמע דעדיין הם שלו והא כתיב ואקח את הלוים דמשמע שכבר לקח · וע"ז פירש שלי היו בקו הדין כלומר מן הדין וכתב הרא"ם שתקן בזה שאין כי לי כל בכור ר"ל עתה שהרי נפסלו מששעו בעגל רק ר"ל היו שלו מתחילה והודיע

תורת אהרן

בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל־
בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי:
יח ואקח את־הלוים תחת כל־בכור בבני
ישראל: יט ואתנה את־הלוים נתנים
לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את־עבדת
בני־ישראל באהל מועד ולכפר על־בני ישראל
ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני־ישראל אל־
הקדש: כ ויעש משה ואהרן וכל־עדת בני־
ישראל ללוים ככל אשר־צוה יהוה את־משה
ללוים כן עשו להם בני ישראל:
ויתחטאו הלוים ויכבסו בגדיהם וינף אהרן אתם
תנופה לפני יהוה ויכפר עליהם אהרן לטהרם:
כב ואחרי־כן באו הלוים לעבד את־
עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני בניו כאשר
צוה יהוה את־משה על־הלוים כן עשו להם:
כג וידבר יהוה אל־משה לאמר:
כד זאת אשר ללוים מבן חמש
ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת
אהל מועד: כה ומבן חמשים שנה
ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד:

אונקלוס

בארעא דמצרים אקדשית יתהון קדמי:
וקריבית ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל:
ויהבית ית ליואי מסירין לאהרן ולבנוהי מגו
בני ישראל למפלח ית פולחן בני ישראל במשכן ערכין י"א
זמנא ולכפרא על בני ישראל ולא יהי בבני
ישראל מותא כמקרב בני ישראל לקודשא:
ועבד משה ואהרן וכל כנישתא דבני ישראל
לליואי ככל דפקיד יי ית משה לליואי כן עבדו
להון בני ישראל: ואדכיאו ליואי
וחורו לבושיהון וארים אהרן יתהון ארמא קדם
יי וכפר עליהון אהרן לדכואיהון:
ובתר כן עלו ליואי למפלח ית פולחנהון במשכן
זמנא קדם אהרן וקדם בנוהי כמא דפקיד יי
ית משה על ליואי כן עבדו להון:
ומליל יי עם משה למימר: דא דלליואי
מבר חמש ועסרין שנין ולעלא ייתי לחילא
חילא בפולחן משכן זמנא: ומבר חולין כ"ד
חמשין שנין יתוב מחיל פולחנא ולא יפלח
עוד: וישמש עם אחוהי במשכן זמנא פס
לסטר

בעל הטורים

כל ספר חסר בר מי"א מלא ל' וחד והתקדשתי:
ה' פעמים בני ישראל בפסוק כנגד כהנים לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים וזהו קודש ישראל לה' ראשית תבואתה תבואות ה':
קדמא ככל אשר צוה ה' את משה ללוים כן עשו להם בני ישראל תניינא כאשר צוה ה' את משה על הלוים כן עשו להם:

ומבן ב' הכא ואידך ומבן אדם תבי' יכתן שכיון שהגיע לכלל חמשים שנה אין בו כח לעבוד עבודה ובמכיר יכתן:

רש"י

עליהם בין בכורי מצרים: לקחתי אותם לי. עד שטעו בעגל ועכשיו ואקח את הלוים ואתנה וגומר חמשה פעמי' נאמרו בני ישראל במקרא זה [א] להודיע חבתן שנכפל אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכן ראיתי בב"ר: ולא יהיה בבני ישראל נגף. שלא יצטרכו לגשת אל [ב] הקדש שאם יגשו יהיו נגף: (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. משה העמידן ואהרן הניף ישראל [ג] סמכו את ידיהם: (כב) כאשר צוה ה' כן עשו. להגיד שבח העושין והנעשה בהן [ד] שאחד מהם לא עיכב:
(כד) מבן חמש ועשרים. ובמקום אחר אומר מבן שלשים שנה הא כיצד *מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן ל' עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סי' יפה במשנתו בחמש [ה] שני' שוב אינו רואה: (כה) ולא יעבוד עוד. עבוד' משא בכתף [ו] אבל חוזר הוא לנעילת שערי' ולשיר ולטעון עגלות וזהו חולין כ"ד ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו:
(כו) לשמור

שפתי חכמים

ב"כ הסיבה למה היו שלו בקו הדין משום שהבכורי זכו' ואמר ולקחתי אותם לי במקום הקדשתי כדי שיפול עליו ואקח את הלוים תחת כל בכור שפירושו לקחתי עמה את אלה במקום שלקחתי או את אלה והוסיף וי"ו על ולקחתי שהוא במקום הקדשתי להורות שהם שני ענינים כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' וגם הקדשתי אותם לעבודתי או ותשחטאו נפסלו ולקחתי את הלוים תמורתן ואמר ויכבסיו ואקח שלא תאמר ואקח בזמן שהקדשתי הבכורות לי שהרי תחת כל בכור כתיב דמשמע שיצאו אלו ונכנסו אלו במקום:
[א] הא דסמך רש"י זה לכאן משום דק"ל באתי שפירש במלת לקחתי אותם לי קאי אבכורות והוא לשון עבר כלומר לקחתי אותם לי והקדשתי אותם לי למה צריך הכתוב לומר מה שכבר נאמר בהם הק"נה זהלא לא בא לפרש מה שרחק אותם משום איבתם ואף שרחק אותם אין רוצה להזכיר חטאם אלא מזכיר שבחם ותלותם שקרבם הש"י לעבודתו תדע שהרי חמשה פעמים הוזכרו בפסוק אחד והוא מפני הבתס' ובים ספרי רש"י מצאתי הגרסא ואתנה את הלוים וגומר חמש פעמים וכו' והוא יותר נכון:
[ב] פי' הרי מקרא קצר שהיה לו לומר ואתנה את הלוים וגומר ולכפר על בני ישראל ולא יצטרכו בני ישראל לגשת אל הקודש ולא יהיה וגו' שענם כתיבת הלוים לכהנים הוא שיעבדו הם העבודה שלא יצטרכו ישראל לגשת והטעם כדי שלא יהא בישראל נגף בגשתם שאם יגשו יהיה נגף שזהו כוונת הכתוב.
לומר שהוא כהן ולאו לולא יהיה בבני ישראל נגף שהוא הלאו וכאלו אחר למה נתנו הלוים לאהרן ולבניו כדי שלא יצטרכו בני ישראל להכנים בעבודה זו ויגעו אל הקדש ולמה לא יגעו אל הקדש כדי שלא יהיה בהם נגף הר"אם. ועוד י"ל דקשה לרש"י אם בשביל שלקח הלוים לא יגנפו בגשתם אל הקודש והא כתיב והזר הקרב יומת ולכן פירש ולא יהיה בהם נגף שלא יצטרכו לגשת אל הקודש דזולת זה יש לחוש שיהיה בהם נגף בגשת אל הקודש: [ג] דלא תימא שכולן העמידו הלוים או כלם הניפו או כלם סמכו. אלא ויעש מתחלק לכל אחד מה שעשה משה העמידן וכו': [ד] דאל"כ ל"ל הא כבר כאמר ויעש משה וגו'. כתב הר"אם אך קשה דמהכא משמע דמשום דכתיב לעיל מיניה ויעש משה וגומר מ"ה דרשינן שלא העושה והנעשה בהן אם כן ויעש כן אהרן דלא כתיב לעיל מיניה שעשה אותם נימא לגופא הוא דאתא שקיים המצוה שנצטוה בה ולא להגיד שבחו וכן בני ויעשו כן בפרשת בשלח דלא כתי' לעיל מיניה שעשו כן וכן בכמה מקומות שלרשו כן. וכ"ל דודאי דבכל מקום דכתיב בתורה ויעש או ויעשו לא היה צריך לכתוב דמסתמא כל המצות שצוה משה קיימו וקבלו היהודים ולא כתיב ויעש אלא להגיד שבחו אבל הכא אי לאו קרא דכאשר צוה לא הוה דרשינן מקרא דויעש משה וגומר להגיד שבחן דה"א דלגופא איצטריך שקיימו המצוה דליכא למימר פשיטא דיש לומר דלאו מילתא דפשיטא דהא הק"בה בע"מ הוצרך הש"י תלות לזה לקאמר למשה קח את הלוים ופי' רש"י קחם בדברים אשריכם וכו' מפני שכמה אזהרות ומיתות תלוים במצוה זו וכן בכורי ישראל שיפסלו מלהיות משרתי השם מ"ה איצטריך לגופא לומר שקיימו מה שנ"ה אבל שבחן אין ללמד מכאן לכן כתיב קרא דכאשר צוה לאשמעינן שבחן: [ה] דמשמע לא כתנה התורה אלו הה' שנים ללמוד אלא משום שהם הקנה האחרון שצריך לשהות בלמודו ואם כן מי שלא ראה סימן יפה בכל אלה השנים במשנתו שוב אינו רואה: [ו] דקשה לרש"י הא כתיב אחר כן ושרת את אחיו אלא ע"כ ל"ל ולא יעבוד עוד עבודה בכתף וזהו שאמר אחר זה ושרת את אחיו ר"ל עם אחיו אבל לא כתוב כמשמעו שהוא שירות עבד
את

במדבר ט

כו ושרת את־אחיו באהל מועד לשמר משמרת ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללוים במשמרתם :
פ א · וידבר יהוה אל־משה במדבר־סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר : ב
· ויעשו בני־ישראל את־הפסח במועדו : ·
ג בארבעה עשר־יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במועדו ככל־חקתיו וככל־משפטיו תעשו אתו : ד וידבר
משה אל־בני ישראל לעשת הפסח : ה
ויעשו את־הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני ככל אשר צוה יהוה את־משה כן עשו בני ישראל : ו
· ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא־יכלו לעשת־הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא :
ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את־קרבן יהוה במעדו בתוך בני ישראל : ח
ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה־יצוה יהוה לכם : פ ט וידבר יהוה אל־
משה

אונקלוס

למטר מטרא ופולחנא לא יפלח כדין תעביד לליואי במטרתהון : ומליל יי עם משה במדברא דסיני בשתא תניתא למפקהון מארעא דמצרים בירחא קדמאה למימר : ויעבדון בני ישראל ית פסחא בזמניה : בארבעת עסרא יומא בירחא הדין בין שמשיא תעבדון יתיה בזמניה ככל גזרתיה וככל דחזי ליה תעבדון יתיה : ומליל משה עם בני ישראל למעבד פסחא : ועבדו ית פסחא בניסן בארבעת עסרא יומא לירחא בין שמשיא במדברא דסיני ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו בני ישראל : והוו גבריא דהוו מסאבין לטמי נפשא דאינשא ולא יכילו למעבד פסחא ביומא ההוא וקריבו קדם משה וקדם אהרן ביומא ההוא : ואמרו גבריא האנון ליה אנחנא מסאבין לטמי נפשא דאינשא למא נתמנע בדיל דלא לקרבא ית קורבנא דיי בזמניה בגו בני ישראל : ואמר להון משה אוריכו עד דאשמע מה דאתפקד קדם יי על דלכון : ומליל יי עם משה למימר : מליל עם בני ישראל למימר

נבר

בעל הטורים

ט שלישי

שלא וי״ו לאחר שסה שעות זמן שחיטה :

חסר וי״ו לומר לך שלא עשו במדבר אלא אותו פסח לבד :

ל׳ שבירים ויהיו : אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם בגימט׳ א״ו נושאי ארונו של יוסף :

תולדת אהרן

פסחים נ׳
פסחי׳ ו׳ ו׳
יומא מ״ו
פסחי׳ ס״ו ע״ז
מנחו׳ ע״ב
פסחי׳ ו׳
סוכה כ״ה

רש״י

(כו) לשמור משמר׳ · לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות : (א) בחדש הראשון · פר׳ שבראש הספר לא נאמרה עד אייר א למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתור׳ · ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ׳ שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו ב אלא פסח זו בלבד : (ב) במועדו · אף בשבת אף ג בטומאה : (ג) ככל חקותיו · אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנ׳ : וככל משפטיו · אלו מצות שעל גופו ד מתקום אחר כגון שבעת ימי׳ למצה ולביעור חמץ : (ד) וידבר משה וגו׳ · מה ת״ל והלא כבר נאמר וידבר משה ה את מועדי ה׳ אלא כששמע פר׳ מועדות מסיני א״ל וחזר והזהירם בשעת מעשה : (ו) לפני משה ולפני אהרן · כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו : (ז) למה נגרע · אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו

פסחי׳ פ״ק
ספרי
ספרי
ספרי
ויקרא כ״ג
ספרי
ספרי

שפתי חכמים

את אלוניו לא וסרת עם אחיו בני מררי ונרשון הוא בנעילת שערי׳ · וטענו׳ העגלות ולסיר : א שנאמר נה בחדש השני : ב מדכתיב בארבעה עשר יום ונומר במדבר סיני ל״ל הא כתיב בתחילת הפרשה במדבר סיני אלא לומר לך שכל מ׳ שנה וכו׳ · וא״ת ולמה לא הכריזן משה שיעשו הפסח · וי״ל שהיה הרבה שלא היו נימולים שבמדבר לא היו מלין את בניהם · וא״ת אם כן מאי זה בגנות וכו׳ והא לא היו יכולין לעשות · וי״ל שהם גרמו מכח עונותיהם שאלולי היה החטא היו נכנסין לארץ ישראל בעוד שלשת ימים כדפי׳ רש״י בפסוק נוסעי׳ אנחנו ונו׳ (תוספות קידושין דף ל״ח) : ג ר״ל מכמ׳ עדו שני דכתיב בקרא לריש ליה משום דכבר ילפינן מבמועדו הראשון דפסח דוחה את השבת דילפינן מועדו מועדו מקרבן תמיד שכתיב ביה במועדו וקרבן תמיד דוחה את השבת · ואייתר ליה במועדו שני למדרש שדוחה את הטומאה (בספרי) : א״נ י״ל מחד קרא נפקא תרוייהו משום דהי מיניהו מפקת · והא דכתיב בסמוך איש איש כי יהיה טמא ונומ׳ ועשה פסח לה׳ בחודש השני משמע דטמאים נדחים לפסח שני היינו דווקא באיש דאיש כדמה אבל אין בבור כידחן והכא איירי בציבור או רוב בציר שטמא והטהורים יאכלו אותו בטהרה והטמאים עושין לעצמן בטומאה (פסחי׳ דף ע״ז) ודוקא טומאת מת הוא דדחי ולא שאר טומאות (פסחי׳ ס״ו) : ד ה״נ ככל חקותיו אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה · ככל משפטיו אלו מצות שעל גופו : צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו · ושחוץ לגופו כלומר ממקום אחר כגון שבעת ימים וכו׳ וכ״כ הרמב״ן והר״אם · אבל מה שבספרים כתוב ככל משפטיו וכו׳ ל״ו ולמצה ולביעור חמץ טעות סופר הוא דאם לא כן בפסח שני גם כן כתיב וכמשפטו ואפ״ה פסח שני מצה וחמץ עמו בבית · כדפי׳ רש״י לקמן · ועיין (בק׳ בית ובנח״י) שמישבין גרסת רש״י שלפנינו : ה אבל לא הוקשה לרבותינו ז״ל מדוע שינה הק״בה לצוות כאן על הפסח והלא כבר כיה בפרשת אמור מפני שלא תימא שבמדבר היו פטורים משום דבביאת הארץ תלה הכתוב לתיכן חזר ושנאה כאן אבל מאחר משה לישראל שאינו כתוב בו לעשות את הפסח בחדש הזה אלא לעשות פסח סתם שמורה שלא צוה להם רק דין הפסח בכלל הוקשה להם לרבותינו ז״ל מה תלמוד לומר וכו׳ · הר״אם · ולי נראה דהוקשה להם ז״ל ל״ל למכתב כלל וידבר משה ונו׳ לא הל״ל אלא ויעשו בני ישראל את הפסח ונומר לאסתמא כיון שציוה לו הק״בה שידבר ודאי הוא שאמר להם ציווי הש״י דהא בתחילת הסדר כתיב דבר אל אהרן ואמרת אליו ונומר וכתיב אחרי כן ויעש כן אהרן ונומר ולא תניכו בקרא שדבר משה אל אהרן ציווי השם ית״ש אלא מסתמא הוא שאמר לו ציווי השם מדכתיב אחר זה ויעש אהרן ונומר וכן מה שכתיב וידבר ה׳ אל משה קח את הלוים וכו׳ ולא תניכו שאמר להם משה לישראל ציווי השם אלא סמך בקרא על מה שכתוב אחר זה ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ונו׳ · וכן בפרשה ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ונומר שמע מינה שדבר לו השם דיני פסח שני ולא תניכו שאמר להם משה אלא מסתמא אמר להם אם כן למה נאמר וידבר משה ונומר היה לו לסמוך אחריו ויעשו את הפסח ונומר ואמר ליה דקודם לכן לא אמר להם דיני פסח שנמצאין הוא אמר להם משום הכי כתיב וידבר משה והא כבר כתיב וידבר משה את מועדי ה׳ ונו׳ משום הכי דרשו מה שדרשו אלא כששמע

דק״ל

ולכן נראה לי ;

ה ולרת אחת

גבר גבר ארי יהי מסאב לטמי נפשא דאינשא
או באורח רחיקא לכון או לדריכון ויעביד פסחא
קדם יי: בירחא תנינא בארבעת עסרא
יומא בין שמשיא יעבדון יתיה על פטיר ומררין
ייכלוניה: לא ישארון מניה עד צפרא
וגרמא לא יתברון ביה ככל גזירת פסחא
יעבדון יתיה: וגברא דהוא דכי ובאורח
לא הוה ויתמנע למעבד פסחא וישתיצי אינשא
ההוא מעמיה ארי קורבנא דיי לא קריב
בזמניה חוביה יקבל גברא ההוא: וארי
יתגיר עמכון גיורא ויעביד פסחא קדם יי
כגזירת פסחא וכדחזי ליה כן יעביד קימא חד
יהי לכון ולגיורא וליציבא דארעא:
וביומא דאתקם ית משכנא חפא ענגא ית
משכנא למשכנא דסהדותא וברמשא הוי על
משכנא כחזו אישתא עד צפרא:
כן הוי תדירא ענגא חפי ליה וחזו אישתא
בליליא: ולפום אסתלקות ענגא מעלוי
משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא
דשרי תמן ענגא תמן שרן בני ישראל:

עיין כת"א פסחי' פ"א כזיר ס"ג
זבחי' כ"ג
עיין כת"א עיין כת"א
עיין כת"א פסחי' מ"ט כ"ג
עיין כת"א כריתו' ז'
שבועו' ט"ו

משה לאמר: י דבר אל בני ישראל
לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך
רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח ליהוה:
יא בחדש השני בארבעה עשר יום
בין הערבים יעשו אתו על מצות ומררים
יאכלהו: יב לא ישאירו ממנו עד
בקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו
אתו: יג והאיש אשר הוא טהור
ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה
הנפש ההוא מעמיה כי קרבן יהוה לא הקריב
במעדו חטאו ישא האיש ההוא: יד
וכי יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת
הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם
ולגר ולאזרח הארץ: ס
טו וביום הקים את המשכן כסה
הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על
המשכן כמראה אש עד בקר: טז כן יהיה
תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה: יז
ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני
ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו
בני

בעל הטורים

שע"ה שע"ו מצות פסח שני בי"ד באייר ומנו' אכילתו על מצות ומרורים בליל חמשה עשר: שע"ז שע"ח שלא להותיר כלום מבשר פס' שני ושלא לשבור עצם ממנו:

ונכרת' הנפ' ההיא סופי תיבו' אשה לומ' לך אחד האיש ואחד האשה בכלל עונשים:

ז' פעמי' משכן כתיב בפר' כנג' ז' משכנו'

רביעי

העלות ב' הכא ואי' עד העלות הגולה ז"ש האוין היו שיעשו להם גם בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי משה אלא שגרם החטא:

רש"י

על

לו יזרק הדם [א] עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטמאים (ס"א לטהורים כ"ג רא"ם) אמר להם עמדו ואשמע' כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה * וראויה היתה פרשה זו [ב] ליאמר על ידי משה כשאר התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי: (י) או בדרך רחוקה. * נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה [ג] כל זמן שחיטה: פסח שני מצה וחמץ עמו בבית [ד] ואין שם יום טוב ואין אסו' חמץ אלא עמו באכילתו: (יד) וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. * יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת ונומר אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חביריו כחקה וכמשפט יעשה: המשכן לאהל העדות. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות [ה] העדות: יהיה על המשכן. כמו הווה על המשכן וכן [ו] כל לשון הפרשה: (יז) העלות הענן. כתרגומו אסתלקות [ז] וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ונעלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ועליה כמו * עב קטנה ככף איש עולה מים: (יח) על

סנה' פ"ק
פסחי' צ"ג
ספרי
מלכ' א' י"ח

שפתי חכמים

[א] דק"ל למה אמרו למה נגרע הרי טמאי' היו וטמא אסור להקריב קרבן בימי טומאתו ולמה היה ספק לשה שאמר להם עמדו ואשמעה וגו' ואיך שכח משה פרשת שילוח טמאים שנא' לו בראש חדש ניסן. ומתרץ אין וכו' והעיקר שאלותו היה רק על זריקת הדם עליהם בטומאה כדם חטאת שהיא קדשי קדשים ונשלה נאכל לטהורים כ"ש פסח הקל: [ב] מקשין העולם אין תולה זו במה שפי' לעיל מיניה. וי"ל דאי לא פי' אשרי ילוד ואש' וכו' הייתי אומר דמה שלא נאמרה פרשה זו בשם משה הוא לגנאו של משה שאמר בל הדבר הקשה וגו' אבל עכשיו שפי' אשרי ילוד אשה נגומר שהקרא מדבר בכבודו של משה א"כ למה לא נאמרה פרשה זו בשם משה. ל"פ ורואוי וכו': [ג] וא"ת למה נאמר רחוק וכו'. וי"ל אם נאמ' בדרך ולא רחוקה הייתי אומר דוקא אם הוא רחוק או יעשה פסח שני אבל אם הוא חוץ לאסקופת העזרה לא לכך כתב רחוקה ונקדו למדרש אתא לא רחוקה ממש כמו שפירשתי לעיל נבי לראות את נאו וק"ל: [ד] וא"ת והיאך סמך זה אדלעיל מיניה. וי"ל דק"ל נ"ל הנקוד' ללמד שאפילו אינו אלא לאסקופ' העזר' נקרא רחוק ויעשה פסח שני בלאו נקודה נמי יש ללמוד זה אדשמין דין רחוקה אל דין מי שהיה טמא כלומר מה יקש' מהדדי מה טמא אפילו היה בעזר כיון שהוא חוץ לעזרה עושה פסח שני אף מה דכתיב או שהוא בדרך רחוקה אפילו הוא חוץ לעזרה עושה פסח שני ואם כן קשה ל"ל הנקודה ואפי' אלא רחוקה נמי א"כ לפי מה שפירשתי לעיל. ומתרץ דאת' לאשמועינן הנקוד' דאף פסח שני אם היה חוץ לאסקופ' העזרה כל זמן שחיטת הפסח לא יעשה פסח שני. ואין להקשות פשיטא מהיכ' תיתי לחלק. ומתרץ כיון שאינו דבלאו הכי נמי חלוקים הם דהא פסח שני מצה וחמץ עמו בבית וכו' א"כ ה"א בהא נמי יש לחלק מ"ה באה הנקודה: [ה] דקשה לרש"י דהא משכן הוא היריעו' התחתונו' כמו שפי' רש"י בפרש' במדבר ואהל הם יריעות עזי' אשר עליהם ואיך נאמר המשכן לאהל שמשמעותו שמשכן הוא צורך אהל. לכן פי' העשוי לאהל וכו' וק"ל. והרא"ם פי' הוסיף אל"ת העשוי קוד' אלא לאהל מפני שלא"ד לאהל מורה על סיבה התכליתי' כאלו אמר להיות אהל ובזול' תוספ' מילת העשוי היה נראה שהסיבה התכליתיית דבקה עם אלא כשה לומר כסה הענן את המשכן כדי להיות אהל אבל עם אלת העשוי תהיה הסיבה התכליתיית דבקה עם המשכן. שהמשכן עשוי כדי להיות אהל ואלא להיות הוא פי' למ"ד לאהל ומה שהוסיף אלת ללוחות העדות מפני שהלוחות הם עדות לישראל ולא האהל משא"כ גבי המשכן העדות שפי' רש"י שהוא עדות לישראל וכו' מפני שאלת משכן מורה על השכינה ששוכן בתוכינו משא"כ אלת לאהל. (כא"ז) כבר ביארתי השיב ריש פר' תרומה דלפעמי' קורא ללוחות העדות ולפעמי' קורא לכתורה העדות ולפעמי' קורא למשכן העדות ועיין גם ריש פר' פקודי ובשאר מקומות: [ו] (נ"א) מפני שכל הפרשה מורה על ההוים בכל יום תמיד ככתוב כן יהיה תמיד דאין מדרך הלשון לו' ככה הענן את המשכן לשון עבר ואח"כ ובערב יהיה על המשכן ל' עתיד שאין זה כמשך מזה ומ"ם יהיה ל' עתיד יעיין לעיל פר' בהלא דפסוק או יעיר: [ז] ולא מלשון עלייה דאם כן ולפי עלות הענן מבעי לי' שהוא מבניין הקל ולא העלות שהו' בניין נפעל:

בני ישראל : יח על פי יהוה יסעו בני
ישראל ועל פי יהוה יחנו כל ימי אשר ישכן
הענן על המשכן יחנו : יט ובהאריך
הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל
את משמרת יהוה ולא יסעו : כ ויש
אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי
יהוה יחנו ועל פי יהוה יסעו : כא ויש
אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן
בבקר ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו :
כב או ימים או חדש או ימים בהאריך
הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא
יסעו ובהעלתו יסעו : כג על פי יהוה
יחנו ועל פי יהוה יסעו את משמרת יהוה שמרו
על פי יהוה ביד משה : פ א וידבר
יהוה אל משה לאמר : ב עשה לך שתי
חצוצרת כסף מקשה תעשה אתם והיו לך
למקרא העדה ולמסע את המחנות : ג
ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל
מועד : ד ואם באחת יתקעו ונועדו
אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל : ה
ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה :
ו ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות
החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם :
ז ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא
תריעו

אונקלוס

על מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא — שבת ל"א
דיי שרן כל יומין דשרי ענגא על משכנא שרן : — ערובין נ"ה
ובאורכות ענגא על משכנא יומין סגיאין ונטרין
בני ישראל ית מטרת מימרא דיי ולא נטלין :
ואית דהוי ענגא יומין דמנין על משכנא על
מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין :
ואית דהוי ענגא מרמשא ועד צפרא ומסתלק
ענגא בצפרא ונטלין או יממם וליליא ומסתלק ענגא
ונטלין : או תרין יומין או ירחא
או עדן כעדן באורכות ענגא על משכנא
למשרי עלוהי שרן בני ישראל ולא נטלין
ובאסתלקותיה נטלין : על מימרא דיי
שרן ועל מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא
דיי נטרין על מימרא דיי בידא דמשה :
ומליל יי עם משה למימר : עביד — יומא נ"ו
לך תרתין חצוצרן דכסף נגיד תעביד יתהון — ר"ה כ"ז
ויהון לך לערעא כנשתא ולאטלא ית — מנחו' כ"ח
משריתא : ויתקעון בהין ויזדמנון
לותך כל כנשתא לתרע משכן זמנא :
ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותך רברבייא רישי
אלפיא דישראל : ותתקעון יבבא ויטלון — עיין בת"א
משריתא דשרן קידומא : ותתקעון יבבא — עיין בת"א
תנינות ויטלון משריתא דשרן דרומא יבבא — עיין בת"א
יתקעון למטלניהון : ובמכנש ית קהלא — עיין בת"א
תתקעון

בעל הטורים

ה' ג' א' ו' ב' חסר :

י' קתנין :

ל' כתיב כן חסר וי"ו תניין :

י

ביד משה וסמיך ליה עשה לך שתי חצוצרות כסף שלא היו אלא בידו שבחייו נגנזו :
כל אוריתא תלת בר מן ג' :

שפתי חכמים

א והא דלאחריכן לעיל שכינו במלאכת המשכן זה הכל במלאכת המשכן על תקעו והריעו ותקעו אבל מה שאמר ולא היה מהלך עד שאמר משה קומה ה' איכו במלאכת המשכן ועל זה אמר זו בסיפרי · ומ"ש אחר כך ונסע דגל מחנה יהודה וגם מה שפי' ע"פ ה' יחנו כיון שהיו וכו' כל זה שכינו הכל במלאכת המשכן : ב דסדר מילות קא חשיב קרא · (כת"י) ועיין לעיל בת"ש בפר' חיי שרה בפסו' תשב הנערה אתנו ימים : ג בשעת סילוק המחנות · וברוב ספרי' גרסינן סילוק המסעו' פי' בשעת סילוק מסעות של כל הב' מחנות של כל דגל ודגל ואיך שיהיה הגירסא תיקן בזה שלא תאמר כשהיו רוצים ליסע היו תוקעים בחצוצרות וזה איכו שהרי מתחילה היה הענן מקפל ואח"כ היה משה אומר קומה ה' ואח"כ היו תוקעין לכך פי' בשעת סילוק המחנות שהיו מכיני' את עצמן ליסע לא היו נוסעים עד שתקע בחצוצרות : ד דאל"כ נחלקו עדה ונשיאים בשני דברים· בא דצריך לפרש זה משום דקשה ליה דבקרא כתיב ונועדו אליך ונומל פי' לאיזה מקו' שיהי יתוועדו יחד · ל"פ ואף וכו' דמלתא דפשיט' הוא דכונעדו כועדו לנ"ש : ה כתיב הכא ונועדו וגבי עדה כתיב ונועדו מה להלן פתח אהל מועד אף כאן פתח אהל מועד :
ו דכתיב ותקעתם תרועה משמע תקיעה ואחר כך תרועה וכתיב תרועה יתקעו משמע תרועה ואחר כך תקיעה הא כיצד אלא תקיעה ותרועה ותקיעה · ואין להקשות דלמה לי שני תרועות במחנות' דלא תנינו שני תרועות זה אחר זה · דהא דכתיב שני פעמים תרועה אחד צריך לנ"ש מיום הכיפורים וכל נ"ש צריך להיות מוכנה · ז דקשה לרש"י הלא הא כתיב לעיל ותקעו ונועדו נו' ועוד מהיכי תיתי תקיעה ותרועה ותקיעה דצריך למכתב תתקעו ולא תריעו · ומתרץ לפי שהוא אומר והיו לך ונומר :
ח והוקשו להדדי ה"א מה מסע המחנות וכו' לכך איצטריך לא יעוט' :

מדכתיב

ר"שי

(יח) על פי ה' יסעו · שכינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה' זו א בספרי : ונסע דגל מחנה יהודה : ועל פי ה' יחנו · כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל הוי אומר על פי ה' וביד משה : (כ) ויש · כלומר ופעמים : ימים מספר · ימים מועטים : (כא) או ימים · שנה כמו * ימים ב תהיה גאולתו : (ב) למקרא העדה · כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך תקראם על ידי חצוצרות : ולמסע את המחנות · בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן ג נמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי החצוצרות : מקשה · מן העשת מינשה מן הקשת הקורנס : ותקעו בהן · בשתיהן והוא סימן למקרא העדה שנאמר * ונועדו אליך כל העם אל פתח אהל מועד : (ד) ואם באחת יתקעו · הוא סימן למקרא הנשיאים שנאמר ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יעידתן ד אל אהל מועד ומגזרה שוה ה הוא בא בספרי : (ה) ותקעתם תרועה · סימן מסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה ו כך הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים * : (ז) ובהקהיל את הקהל וגו' · לפי שהוא אומר ז והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות מה מקרא העדה תוקע בב' כהנים ובשתיהם שנאמר ותקעו בהן וגומר אף מסע המחנות בשתיהם ח יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא
העדה

ויקרא כ"ה — שמות כ"ה — ר"ה ל"ד

אונקלוס

סוכה נ"ג תתקעון ולא תיבבון: ובני אהרן כהניא
יתקעון בחצוצרתא ויהון לכון לקים עלם
זוה' ויקהל לדריכון: וארי תיעלון לאגחא קרבא
בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון
סוכה נ"ה בחצוצרתא ויעול דוכרניכון לטבא קדם יי
עיין נת"ה אלהכון ותתפרקון מבעלי דבביכון: וביום
חדותכון ובמועדיכון ובריש ירחכון ותתקעון
ר"ה ל"נ בחצוצרתא על עלותכון ועל נכסת קודשיכון
סס נ' ויהון לכון לדכרנא קדם אלהכון אנא יי
תעני' כ"ט אלהכון: והוה בשתא תניתא בירחא תנינא
בעסרין בירחא אסתלק ענגא מעלוי משכנא
דסהדותא: ונטלו בני ישראל למטלניהון
שבת פ"ט ממדברא דסיני ושרא ענגא במדברא דפארן:
ונטלו בקדמיתא על מימרא דיי בידא דמשה:
ונטיל טיקס משרית בני יהודה בקדמיתא
לחיליהון ועל חיליה נחשון בר עמינדב:
ועל חילא דשבטא דבני יששכר נתנאל בר
צוער: ועל חילא דשבטא דבני
זבולן אליאב בר חילון: ומתפרק משכנא
ונטלין בני גרשון ובני מררי נטלי משכנא:
ונטיל טיקס משרית ראובן לחיליהון ועל חיליה
אליצור בר שדיאור: ועל חילא
דשבטא דבני שמעון שלמיאל בר צורי שדי:
ועל חילא דשבטא דבני גד אליסף בר דעואל:
ערכין כ' ונטלין בני קהת נטלי מקדשא ומקימין ית
שבועו' י"ו משכנא
מנחו' נ"ח

בהעלותך

תריעו: ח ובני אהרן הכהנים יתקעו
בחצצרות והיו לכם לחקת עולם לדרתיכם:
ט וכי תבאו מלחמה בארצכם על
הצר הצרר אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם
לפני יהוה אלהיכם ונושעתם מאיביכם:
י וביום שמחתכם ובמועדיכם
ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם
ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני
אלהיכם אני יהוה אלהיכם: פ יא
ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש
נעלה הענן מעל משכן העדת:
יב ויסעו בני ישראל למסעיהם
ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן:
יג ויסעו בראשנה על פי יהוה ביד משה:
יד ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשנה
לצבאתם ועל צבאו נחשון בן עמינדב: טו
ועל צבא מטה בני יששכר נתנאל בן צוער:
טז ועל צבא מטה בני זבולן אליאב בן
חלן: יז והורד המשכן ונסעו בני
גרשון ובני מררי נשאי המשכן: ■ יח
ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ועל צבאו
אליצור בן שדיאור: יט ועל צבא מטה
בני שמעון שלמיאל בן צורי שדי: כ
ועל צבא מטה בני גד אליסף בן דעואל:
כא ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו
את

בעל הטורים

לדורותיכם וכי תבואו מלחמה רמז למלחמ'ג וג העתיד' שתבוא לימות המשיח:
תבאו אותיות אבות שזכות האבות עומ' במלחמה:
שע"ס מבות תקיע' מבורות במלחמה ובמקדש:

ששי

בכלן כתיב ונסע וביהוד' כתיב ויסע חסר ת'שכל מ' שנה שהיו במדב' היו עצמותיו בארון לא נסעו:

ל'ושארה דגל מחנה בני:

רש"י

העדה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין חילוק בין מקרא העדה למסע את המחנו'תלמוד לומר ובהקהיל את הקהל וגו' לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו וזו אין בהם תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה:
(ח) ובני אהרן. תקיעו במקראות ובמסעות הללו:
ספרי (י) על עולותיכם. *בקרבן צבור [א] הכתוב
ערכין י"א מדבר: אני ה' אלהיכם. מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנאמר ותקעתם לזכרון [ב] אני ה' אלהיכם זו מלכיות וכולי: (יא) בחדש השני. נמצאת אתה אומר [ג] שנים עשר חדש חסר י' ימים עשו בחורב שהרי בראש חדש סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה: (יב) למסעיהם. כמשפט המפורש למסע דגליה' מי ראשון ומי אחרון: במדבר פארן. קברות התאוה במדבר פארן [ד] היה ושם חנו ממסע [ה] זה: (יז) והורד המשכן. כיון שנוסע דגל יהוד'נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכ'
ויקר' י"ו וכסו בו את הארון שנאמר *ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה גרשון ובני מררי פורקן המשכן וטוענין אותו בעגלות והארון וכלי המקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין ונתונין על המוטות עד שנוסע דגל מחנ' ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים: (כא) נושאי המקדש. נושאי דברי המקודש': והקימו את המשכן. בני גרשון ובני מררי [ו] היו קודמים להם מסע שני דגלים [ז] היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן
וכיון

שפתי חכמים

[א] מדכתיב על עולתיכם ועל זבחי שלמיכם והוקש שלמים לעולה דכל עולה קדשי קדשים היא ושלמי' מקרתן קדשי קדשי' ומקצתן קדשים קלים כגון שלמי ציבור קדשי קדשים הם ושלמי יחיד קדשים קלים הם לכך היקש שלמים לעולה מה עולה אינה אלא קדשי קדשים אף שלמים אינו אלא קדשי קדשים דהיינו שלמי ציבור והדר ילפינן עולה משלמים מה שלמים שהיא קדש קדשים קרבן ציבור דאי אתה מוצא קדשי קדשים בשלמים אלא בקרבן ציבור אף עולה מדבר בקרבן ציבור: [ב] דהיינו שופרות וזכרונות: [ג] כמו שכתוב בפר' וישמע יתרו: [ד] שהרי ממדבר פארן שקראו לו קברות התאוה נסעו לחצירות ואחר כך כתיב ואחר נסעו העם מחצירות ויחנו במדבר פארן הא כבר היו במדבר פארן דהיינו קברות התאוה כמו שכתוב הכא ויצל זה פי'קברות התאוה במדב' פארן היה ר"ל מדבר פארן היה גדול גדול ויש בו מקום שנקרא קברות התאוה וחצירות והכל היה במדבר פארן ולבסוף באו לסוף גבול מדבר פארן וזהו שאמר בסוף הפרשה ויחנו במדבר פארן: [ה] שלא תטעה לומר ממסע שני כמו מקברות התאוה לפי שמצינו שקראו למקום תבערה י"פ ממסע זה: [ו] פי' מקרא קצר כלומר והקימו במקימים או והקימו לבק עם בני גרשון ובני מררי הנזכרים למעלה שלא יתכן לומר והקימו הקהתים עד בואם של בני גרשון ומררי והוסיף לומר כשהיה הענן שוכן וסי'התכיי' וכו'שבזולת זה היה נראה שבני גרשון ומררי שנסעו קודם נסיעת המחנות חנו במקום הנראה להם ולא"א זה שהרי כתיב על פי ה' יחנו ופי'עד בואם טרם בואם כי הכוונה במאמר זה אינו לומר שבעת בואם היה ממשכן על מכונו והיו מכניסין בו תכף הארון וכל כלי הקודש: [ז] פי'כי בני גרשון ובני מררי היו נוסעים קודם נסיעת המחנות והא דכתי' ויסע דגל מחנה יהודה ואחר כך כתיב והורד המשכן כבר פירש הר"אם ויסע דגל מחנה יהודה שהוכן לנסוע ולא שנסע ממש כמו שמפורש שם באורך ואם כן היו בני מררי ובני גרשון קודמין לבני קהת שני דגלים כי קודם שנסע דגל מחנה יהודה ואחר
שבאו

במדבר

את המשכן עד באם: ס כב ונסע דגל
מחנה בני אפרים לצבאתם ועל צבאו אלישמע
בן עמיהוד: כג ועל צבא מטה בני מנשה
גמליאל בן פדהצור: כד ועל צבא מטה
בני בנימן אבידן בן גדעוני: כה ונסע
דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנת לצבאתם
ועל צבאו אחיעזר בן עמישדי: כו
ועל צבא מטה בני אשר פגעיאל בן עכרן:
כז ועל צבא מטה בני נפתלי אחירע בן
עינן: כח אלה מסעי בני ישראל לצבאתם
ויסעו: כט ויאמר משה לחבב בן
רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל
המקום אשר אמר יהוה אתו אתן לכם לכה אתנו
והטבנו לך כי יהוה דבר טוב על ישראל:
ל ויאמר אליו לא אלך כי אם אל
ארצי

בעל הטורים

ד' ומלא: מאסף ב' במס' הכא ואידך ואין איש מאסף אותו הביתה בפלגש בגבעה ואיד' בעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף. שבט דן ע"ז שהיה עמהם פסל ע"כ אין איש מאסף שהענן היה פולט אותם ועמלק הרג בהם ונפלו כעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף:

אונקלוס

משכנא עד מיתיהון: ונטיל טיקס משרית בני אפרים לחיליהון ועל חיליה אלישמע בר עמיהוד: ועל חילא דשבטא דבני מנשה גמליאל בר פדהצור: ועל חילא דשבטא דבני בנימן אבידן בר גדעוני: ונטיל טיקס משרית בני דן מכניש לכל משריתא לחיליהון ועל חיליה אחיעזר בר עמישדי: ועל חילא דשבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן: ועל חילא דשבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן: אלין מטלני בני ישראל לחיליהון ונטלו: ואמר משה לחובב בר רעואל מדינאה חמוהי דמשה נטלין אנחנא לאתרא דאמר יי יתיה אתן לכון איתא עמנא ונוטיב לך ארי יי מליל לאיתאה טבא על ישראל: ואמר ליה לא איזיל אלהן לארעי

רש"י

וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקד' וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וזהו משמע המקרא: והקימו · מקימי המשכן אותו עד טרם בוא' של בני קהת: (כה) מאסף לכל המחנות · תלמוד ירושלמי לפי שהי' שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו · איתא כמאן דאמר כתיבה היו מהלכין א ומפיק לה מן * כאשר יחנו כן יסעו ב ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות: (כח) אלה מסעי · זה סדר ג מסעיהם: ויסעו · ביום ההוא ד נסעו: (כט) חובב · * הוא יתרו ה שנאמר * ומבני חובב חותן משה ומה ת"ל * ותבאנ' אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקו' קורין לאבי אביהן אבא ושמות הרבה היו לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה חובב על שחיבב את התורה כו': נוסעים אנחנו אל המקום · * מיד עד שלשה ימים ו אנו נכנסין לארץ שבמסע זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ ישראל אלא שחטאו במתאוננים ומפני מה שתף משה עצמו עמהן שעדיין לא נגזרה גזרה עליו ונסבור ז שהוא נכנס: (ל) אל ארצי ואל מולדתי * אם בשביל נכסי אם ח בשביל משפחתי:

במדבר ב'
ספרי
שופטים ד'
שמות ב'
ספרי
ספרי

שפתי חכמים

א ראו שענן מסתלק נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון בני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענים בעגלות ונסעו והארון וכלי קדש של משא בני קהת עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ולו"ק ותמצא הכל מבואר כ"ל: א כיון שפי' רש"י בפרשת במדבר דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון לכן צריך להתפשט ברוחב שני דגלים וצריך להיות אוכלוסו מרובין אבל למ"ד בקורה היו מהלכין ר"ל זה אחר זה ומפיק ליה ממאסף לכל המחנות ולפירש זה אפילו לא היו אוכלוסו מרובין יכול לאסוף מה שמאבדין · וא"ת הא שבט של יהודה היה מרובה ביותר משבט דן דשבט של יהודה היה ק"פו אלפים וד' מאות ושבט של דן לא היו כ"א קנ"ז אלפים ושש מאות כדכתיב בפרשת במדבר · (ב"א) כיון שיהודה היה נוסע תחילה מפני שהוא המלך לפיכך בסיעה האחרונ' לבני דן שהיה מרובה באוכלוסין אחר יהודה: ב ובחנייתן היו חונים כתיבה כדכתיב בפרשת במדבר · וא"ל לא"ד כקורה היו מהלכין היאך מפרש כאשר יחנו כן יסעו · וי"ל כאשר יחנו איש על דגלו ועל מחניהו כן יסעו וכתיב וחנו בני ישראל איש על דגלו ועל מחנהו · מצאתי: ג דק"ל דואלה מסעי משמע שרוצה לפרש המקומות שחנו בהם ונסעו מהם והכא לא מפרש זה אלא לקמן בואלה מסעי מפורש · ועל זה פירש זה סדר מסעיהם · ר"ל דאלה מסעי פירש זה סדר מסעיהם היאך היו נוסעים מי ראשון ומי אחרון: ד כלומר ביום הסתלקות הענ' דלא תימ' כיון שהענן הולך לפניהם ג' ימים לתור לה' מנוחה בודאי נסעו ביום שאחר זה מ"ה מפרש מיד · והר"אם פי' שיום ההוא נסעו פי' בחדש השני בעשרים בו אבל ויסעו בני ישראל למסעיה' דלעיל פי' ויסעו כמשפט המפורש למסע דגליהם: ה דק"ל שחותן משה שכתיב בקרא אין מפורש בקרא אהייא קאי · אי קאי ארעואל או אחובב בנו · ומתרץ דקאי אחובב שהוא יתרו כמו שנאמר מבני וגו': רא"ם · ויש מקשים והא כבר פירש זה בפרשה וישמע יתרו · ונ"ק למה לו להזכיר והרבה שמות היו לו וכו' · וי"ל משום דק"ל דכתיב חובב בן רעואל ונימר מיהא נפשך אי חובב הוא יתרו ורעואל הוא אביו א"כ יתרו לאו רעואל שמו ואי חובב הוא בנו של יתרו שהוא רעואל א"כ לאו חובב שמו וא"כ היכן מצינו ז' שמות נקרא לו · ולכן מתרץ רש"י חובב הוא יתרו והוא נקרא ג"כ רעואל ואל תתמה שיתרו היה שמו רעואל ואביו נמי נקרא שמו רעואל דגבי אביו היה שם העצם שלו רעואל לאפוקי יתרו על שם מעשיו נקרא רעואל שנעשה ריע לאל: ו תדלא כתיב הולכים אנחנו ומדכתיב נוסעי' משמע בנסיע ראשונה רק שחטאו במתאוננים והא דפירש רשי עד שלשה ימים וכו' הוכחתו מדכתיב בפרשה זו ויסעו מהר ה' דרך ג' ימים: ז וא"ת והא פרש"י בפרשת שמות ביד אחר שתרצה לשליח אין סופו להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד ש"מ שמשה היה יודע שנגזרה גזירה · וי"ל דודאי ידע משה שהוא לא יכניסם לארץ ויהיה ראש ונשיא עליהם אבל מ"מ יכנס כאחד מהם: אבל קשה בסוף פרשת שמות פירש רשי העשוי לפרעה תראה ולא העשוי לשבעה מלכי אומות כשאביאם אל הארץ משמע שלא יכנס כלל · וי"ל דודאי סבר שיכנס אבל כיבוש ארץ ישראל היה י"ד שנה ואיתן י"ד שנה קסבר שהק"בה אמר לו שלא יראה אבל יכנס וימות שם · לכן נקט רש"י הכא כסבור שהוא נכנס ולא נקט שהוא יכניסם דהא ידע שהיא לא יכניסם וגם בפר' חקת פרש"י שאלמלא חטאו בזה היו נכנסים לארץ ולא נקט הי' מכניסים את ישראל וא"ת והא פיר"שי בפרשת בשלח תביאימו כתנבא משה שלא יכנס לא"י אפילו לא יכנס כאחד מישראל בארץ והכא פיר"שי כסבור שהוא נכנס · וי"ל דנבא ולא ידע מה נבא: ח מדכתיב אל ב"פ יר"ל אם בשביל נכסי שיש לי לשם כחלה אלך ואמכור: אם בשביל משפחתי כדי לגיירם כדמבינו וילך לו אל ארצו ופירש רשי לגייר את בני משפחתו אבל דעתו היה לחזור להם ולא לדור שם מצאתי בשם מהר"ר אברהם מפראג:

ארצי ואל מולדתי אלך : לא ויאמר אל נא תעזב אתנו כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים : לב והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יהוה עמנו והטבנו לך : לג ויסעו מהר יהוה דרך שלשת ימים וארון ברית יהוה נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה : לד וענן יהוה עליהם יומם בנסעם מן המחנה : ס] לה ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יהוה ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך : לו ובנחה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל : [פ

יא א ויהי העם כמתאננים רע באזני יהוה וישמע יהוה ויחר אפו ותבער בם אש יהוה ותאכל בקצה המחנה :

אונקלוס

לארעי ולילדותי איזיל : ואמר לא כען תשבוק יתנא ארי על כל דידעת כד הוינא שרן במדברא וגבורן דאתעבידא לנא חזיתא בעינך : ויהי ארי תיזיל עמנא ויהי טבא ההוא דיוטב יי עמנא ונוטיב לך : ונטלו מטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי מהלך תלתא יומין וארון קימא דיי נטל קדמיהון מהלך תלתא יומין לאתקנאה להון אתר בית משרי : ועננא דיקרא דיי מטיל עליהון ביממא במיטלהון מן משריתא : והוה במיטל ארונא ואמר משה אתגלי יי ויתבדרון סנאך ויערקון בעלי דבבך מן קדמך : ובמשרוהי אמר תוב יי שרי ביקרך בגו רבבת אלפיא דישראל : והוה עמא כד מסתקפין ביש קדם יי ושמיע קדם יי ותקיף רוגזיה ודליקת

שבת קי"ו

תעני' כ"ט

שבת קט"ו ע"ז כ"ד

ידים ע"ו

עיין נת"א

שבת קי"ו

בעל הטורים

נ' וחסר :

ה' פעמי טובה כתיב כאן כנגד חמש מאו' אמה דושנ' של יריחו שנתנה לבניו · והטבנו טוב הטוב ייטיב והטבנו בגימ' בירימו :

בנסוע הארון כשנוסע הארון מסיע עמו המרכבה וחיות הקודש :

יא

רש"י

(לא) אל נא תעזב · אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה [א] סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניח' והלך לו : כי על כן ידעת חנותינו במדבר · כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותינו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשה לנו : כי על כן ידעת · כמו על אשר ידעת כמו * כי על כן לא נתתיה לשלה בני * כי על כן באו * כי על כן ראיתי פניך : והיית לנו לעינים · לשון עבר [ב] כתרגומו · דבר אחר לשון עתיד [ג] כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר * ואהבתם את הגר :

(לב) והיה הטוב ההוא · מה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה [ד] של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב :

(לג) דרך שלשת ימים · מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד [ה] שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד : וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים · * זה הארון היוצא עמהם [ו] למלחמ' ובו שברי לוחות מונחי' ומקדים לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייה :

(לד) וענן ה' עליהם יומם · שבעה עננים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם [ז] מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים (מן המחנה · ממקום חנייתן) :

(לה) ויהי בנסוע הארון · עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו [ח] ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות [ט] לפורענות וכו' כדאיתא * בכל כתבי הקדש : קומה ה' · לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר · תנחומא בויקהל : ויפוצו אויביך · המכונסין : וינוסו משנאיך · אלו הרודפים : משנאיך · אלו שונאי ישראל שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנאמר * ומשנאיך נשאו ראש ומי הם על עמך יערימו סוד :

(לו) שובה ה' · אונקלוס תרגמו לשון מרגוע וכן * בשובה ונחת תושעון : רבבות אלפי ישראל · מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משני אלפים [י] ושתי רבבות :

(א) ויהי העם כמתאוננים · * אין העם אלא רשעים [כ] וכן הוא אומר * מה אעשה לעם הזה ואומר העם הרע הזה וכשהם כשרים קוראים עמי [ל] שנאמר * שלח עמי * עמי מה עשיתי לך : כמתאוננים · אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון * כי תואנה הוא מבקש : רע באזני ה' · תואנה שהיא רעה באזני ה' שמכוונים שתבא באזניו ויקניט אמרו אוי לנו כמה [מ] לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מעינוי הדרך : ויחר אפו · אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד : בקצה המחנה · במוקצין שבהם לשפלות אלו ערב רב רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים

ראשי' ל"ח

שם י"ט

שם ל"ג

ויקרא י'

ספרי

ב"ב י"ד

שבת קט"ו

תהלי' פ"ג

ישעי' ל'

ספרי

שמות י"ז

שמות ה'

מיכה ו'

שופטי' י"ד

שפתי חכמים

[א] דק"ל למה ביקש ממנו שילך עמו והלא ההליכה היא לטובתו ואחר שאינו רוצה בטובה יניחוהו · ועל זה פירש כדי שלא יאמרו וכו' : [ב] ר"ל על שראה נסים וגבורות מה שעשה הקב"ה לישראל וה"ק והיית לנו לעינים כלומר שראית' הכל בעיניך : [ג] דלפע' ראשון קשה מלת לנו לכן פירש ד"א כו' · ולפירש ד"א קשה כיון שהשכינה ביניהם שמאי' עיניהם ע"י משה ומה להם וליתרו · ולכן פירש ד"א וכו' · ולטעם אחרון לחוד קשה דה"ל והייתה לנו כעינים · לכך צריך לכל הטעמים : [ד] דושנה קרקע שמינה : [ה] דא"כ דרך שלשת ימים ל"ל : [ו] פירש זה הארון הנוסע לפניהם הוא היוצא עמהם למלחמות שעשאו משה רבינו עליו השלום קודם שהוריד הלוחות שניות ואינו הארון שעשה בצלאל אחר י"כ ואחר שהוריאו הלוחות שניות מאיתו ארון והושמו בארון שעשה בצלאל הושמו בו שברי הלוחו' או נשארו בו והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא הנוסע לפניה' אבל הארון שהיו בו הלוחות שניות הוא בתוך המחנות היה נוסע כדכתיב בזאת הפרשה : [ז] והז' ענני' מונה בספרי ויענן ה עליהם ויעננן יעומד וכעמוד ענן אתה הולך ובהאריך הענן ובהעלות הענן ואם לא יעלה הענן · כי ענן ה' על המשכן · וכולם שייכים במסע ובחניי' בני ישראל : ועיין [נב"א ובנח"י) : [ח] והיכן מקומו לעי' בפ' במדבר סיני בדגלי' ובמסעו' דכתיב ונסע אהל מועד מחנה הלוים וגומר ואחר פסוק זה הי' ראויה להכתב ולכך עשה הקב"ה הנוני"ן לסימניות ר"ל מכאן עד פרש' כ' למפרע היה ראויה להיכתב ולכן היפך הנונין לומר שמקומות בפרש' כ' ולמעלה ולא בפרשה כ' ולמטה : [ט] וא"ת בשלמא פורעני' אחרונה ויהי העם כמתאוננים אלא פורעני' ראשונה מאי היא · וי"ל דכתיב לעיל מיניה ויסעו מהר ה' הל"ל ויסעו מהר אלקים אלא כתינוק הבורח מבית הספר והוא נ"כ פורענית שסרו מה' : [י] שרבבות ואלפים ר"ל שני רבבות ושני אלפים · דא"כ לא היה צ"ל אלא שובה ה' רבבות ישראל כי סתם רבבה בכל מקום הוא עשרת אלפי' ולא תמצא בשום מקום שיזכיר הכתוב אחר הרבבה שם האלפים : [כ] וא"ת והלא מצינו העם שהם צדיקים שנ' ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע · וי"ל כשהם רשעים לא נקרא להם שם אחר אלא העם : [ל] וא"ת והלא מצינו עמי כשהן רשעים שנא' ועמי לא התבונן · וי"ל דה"פ שהיו קוראין לכן עמי ועת' לא התבונן תמלאתי : [מ] לבטנו טרחנו : [א] וא"ת

בעל הטורים

ג' וחסר וי"ו והוא חד מן מ"ח מלי' כתבי' א' באמצע תיבותא ולא קריין :

טעמו ל' הכא ואידך שאכן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ע"כ עמד טעמו בו ויסכו את טעמו בשנותו' את טעמו בבי דוד מואב שהיה שקט עמד טעמו אבל דוד שגלה ממקו' למקו' בשנותו את טעמו ודור המדב' אעפ"י שגלו ממקום למקום לא שינו את טעמם בשביל המן שכ' בו וטעמו שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן :

במדבר יא

ב ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יהוה
ותשקע האש : ג ויקרא שם המקום
ההוא תבערה כי בערה בם אש יהוה :
ד והאספסף אשר בקרבו התאוו
תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי
יאכלנו בשר : ה זכרנו את הדגה
אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת
האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת
השומים : ו ועתה נפשנו יבשה
אין כל בלתי אל המן עינינו : ז והמן
כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח : ח
שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה
ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו
כטעם לשד השמן : ט וברדת הטל
על המחנה לילה ירד המן עליו :
י וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש
לפתח אהלו ויחר אף יהוה מאד ובעיני משה

רע

אונקלוס

ודליקת בהון אישתא מן קדם יי' ושיציאת בסיפי
משריתא : וצוח עמא על משה וצלי
משה קדם יי' ואשתקעת אישתא : וקרא
שמא דאתרא ההוא דליקתא ארי דליקת בהון
אישתא מן קדם יי' : וערברבין דביניהון
שאילו שאלתא ותבו ובכו אף בני ישראל ואמרו
מן ייכלינגא בסרא : דכירין אנחנא ית
נוניא דהוינא אכלין במצרים מגן ית בוציניא
וית אבטיחיא וכרתי ובוצלי ותומי : וכען
נפשנא תאיבא לית כל מדעם אלהין למנא
עיננא : ומנא כבר זרע גידא הוא וחזויה
כחיזו בדולחא : שיטין עמא ולקטין דצבי
טחין בריחיא או דצבי דאיך במדוכתא
ומבשלין ליה בקדרא ועבדין יתיה גריצן והוה
טעמיה כטעים דליש במשחא : וכד נחית
טלא על משריתא ליליא נחית מנא עלוהי :
ושמע משה ית עמא בכן לזרעיתהון גבר בתרע
משכניה ותקיף רוגזא דיי' לחדא ובעיני משה

ביש

שפתי חכמים

א וא"ת והא פירש"י לעיל אין העם אלא רשעים והכא פירש"י בקצינים ובגדולים · וא"ל ה"פ דמה שאמר הכא בקצינים ובגדולים ר"ל הצעירים שברשעים נקראו גדולים · דהא לקמן פירש"י וזקנים הראשונים היכן היו וכו' ומתרץ אלא באש תבערה מתו משמע דהם היו הזקנים שבמצרים ואותן זקנים הם צדיקים וגדולי הדור · וי"ל דודאי מה שכתיב ויהי העם ונומר ותבער בם אש ה' קאי ארשעים על העם שכתיב לעיל · וכשבערה בהם אש בערה ג"כ בגדולי' מתאוננים ומה שכתיב ותאכל בקצה המחנה איירי בקצינים ובגדולים שבהם ועל אותן צדיקים פירש"י לקמן באש תבערה מתו :
ב דאל"כ ויצעקו אל ה' מיבעי ליה : ג דק"ל ויבכו גם בני ישראל משמע שגם האספסף בכו והרי לא כתיב לפניו שבכו · לכן מפרש רש"י הפסוק וישבו גם בני ישראל ויבכו עמהם ר"ל דגם קאי על התאוו תאוה שערב רב שבו מאחרי ה' והתאוו לבשר וישובו גם בני ישראל והתאוו לבשר וא"כ ויבכו עמהם ר"ל שבכיהם בוכים ביחד : ד מקשים העולם מאי ק"ו הוא זה דלמא הא דלא נתנו להם תבן ומשו' דאמרו נרפי' הם וגו' · אבל דגים לאכיל' היו נותני' להם · וכ"ל דהוכחת' הוא מה היעיל פרעה בתקנתו שלא יתנו להם כדי שתכבד עליהם העבודה דלמא יקנו לה' תבן מן המצריי' במעות אלא ודאי יודע היה פרעה שהמצריים שונאי' את ישראל שאפי' במעות לא ימכרו להן וכ"ש שלא יתנו להם בחנם · ואין להקשות הא אמרינן במסכת סוטה כשהיו הולכין נשי ישראל לשאוב מים מן הנהר הי' הקב"ה מזמין להם דגים בכדיהן וכו' · וי"ל שהם התרעמו בודאי על דגים גדולים ועל זה פי' א"ת שמצריים נותני' להם וכו' והיינו לדגים גדולי' : ה פירש שלא היה אז מזונותינו ע"י קיום המצות כמו שהן עכשיו שהמזונות הן שכר לפעולתינו שאם נקיים היזנות האדמה תתן יבול' ואם לאו לא תתן הארץ יבולה · אבל במצרי' היו מזונותינו באי' בלא שום קיו' מצות : ו דק"ל הא המן לבן הוא והגד שחור הוא ולמה אמר כזרע גד אלא וכו' : ז מדכתיב והמן עינו כעין הבדולח מאי רבות' שהיה כעין הבדולח והא כדוך במדוכ' בשלו בפרור ואז היה כשתב' ולא ירד בריחיים וכו' : ח פי' של נהפך לשדי וגו' : ט פי' לישת שמן ודבש וזה שכתב את' זה כעיסה הנילושה בשמן וקטופה בדבש : י וא"ת והלא יותר נוטה לפתרונו של נוטריקון · וי"ל דנוטר"יקון הוזכר לדבש והתרגום לא הזכיר דבש · והר"אם כתב וז"ל פי' ולא לפתרון של רז"ל שפירשו מלשון שדי' אבל לא נאקוקי לשון נוטר"יקון שגם הוא נוטה לפתרונו של דונ"ש : א וא"ת

רש"י

בקצינים שבהם א ובגדולים : (ב) ויצעק העם אל משה · * משל למלך בשר ודם ב שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא : ותשקע האש · * שקעה במקומה בארץ שאלו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח : (ד) והאספסף · אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים : וישבו · * גם בני ישראל ג ויבכו עמהם : מי יאכילנו בשר · וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר * וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר ונומר ואם תאמר אכלום והלא בכניסתן לארץ נאמר * ומקנה רב היה לבני ראובן ונומר אלא שמבקשים עלילה : (ה) אשר נאכל במצרים חנם · א"ת שמצריים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר * ותבן לא ינתן לכם אם תבן לא היו נותנין להם חנם דגים היו נותנין ד להם חנם ומהו אומר חנם חנם ה מן המצות * : את הקשואים · אמר רבי שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים לתינוקות אומרי' לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל למלך כו' כדאיתא בספרי : הקשואים הם קוקו"מברוש בלעז : אבטיחים · בידי"קש : החציר · כרישין תרגו"ם ית בוציניא וכו' : (ו) אל המן עינינו · מן בשחר מן בערב : (ז) והמן כזרע גד · מי שאמר זו לא אמר זו ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב : כזרע גד · עגול כגידא ו זרע קולי"אנדרו : בדולח · שם אבן טובה קרי"סטל : (ח) שטו · אין שיט אלא לשון טיול איסבנ"ייר בלא עמל : וטחנו ברחים ונומר · לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין : בפרור · קדרה : לשד השמן · לחלוח של שמן כך פרשו

דונש ודומה לו * נהפך לשדי בחריבוני קיץ והלמ"ד יסוד ח נהפך לחלוחי במרדוכי קיץ ורבותינו פרשוהו לשון שדים אך אין ענין שדי'
אצל שמן וא"א לומ' לשד השמן לשון * וישמן ישורון שא"כ היה המ"ם נקוד קמץ וטעמו למטה תחת הש"ס עכשיו שהמ"ם נקוד פתח קטן
והטעם תחת ש"ין לשון שמן הוא והש"ין הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק ד"א לשד לשון נוטריקון ליש
שמן דבש ט כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ותרגום של אונקלו' דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו של דונש · שהעיסה הנלוש'
בשמן לחלוחי' שמן יש בה : (י) בוכה למשפחותיו · משפחות משפחות נאספי' ובוכי' לפרס' תרעומתן בגלוי

תענית כ"ט · ערכין ט"ו · יומא ע"ה · ע"ז כ"ט · יומא ע"ה · שם · שם · שם · שם · שבת ק"ל · יומא ע"ה

ספרי · ספרי · ספרי · שמות י"ב · במדבר ל"ב · שמות ה' · ספרי · תהלים ל"ב · דברי' ל"ב

אונקלוס

כיש: ואמר משה קדם יי למה אבאישתא לעבדך ולמא לא אשכחית רחמין קדמך לשואה ית מטול כל עמא הדין עלי:
האב אנא לכל עמא הדין אם בני אנון דאמרת לי סוברהי בתוקפך כמא דמסובר תורבינא ית ינקא על ארעא דקיימתא לאבהתוהי:
מנן לי בשרא למתן לכל עמא הדין ארי בכן עלי למימר הב לנא בשרא וניכול: לית אנא יכיל בלחודי לסוברא ית כל עמא הדין ארי יקיר מני: ואם כדין את עביד לי קטולני כען קטול אם אשכחית רחמין קדמך ולא אחזי בבשתי: ואמר יי למשה כנוש קדמי שבעין גברא מסבי ישראל דידעת ארי אנון סבי עמא וסרכוהי ותדבר יתהון למשכן זמנא ויתעתדון תמן עמך: ואתגלי ואמליל עמך תמן ואריבי מן רוחא דעלך ואשוי עליהון ויסוברון עמך במטול עמא ולא תסובר את בלחודך: ולעמא תימר אזדמנו למחר ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי למימר מאן ייכלננא בסרא ארי טב לנא במצרים ויתן יי לכון בסרא ותיכלון: לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עסרא יומין.

סנה' ס' · יומא כ"ח · קידוש' נ"ב · סנה' ד' ג' · י"ז · קידוש' ע"ו · סנה' י"ו · נ"ז · קידוש' ע"ו · סנה' י"ז · נ"ז

בהעלותך

יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי׃
יב הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו׃
יג מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה׃
יד לֹא־אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי׃
טו וְאִם־כָּכָה ׀ אַתְּ־עֹשֶׂה לִּי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי׃ פ
טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ׃
יז וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ׃
יח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם׃
יט לֹא יוֹם אֶחָד

תאכלון

בעל הטורים

ח' חסר אלף · ואיד' גבי איוב ערו' יצתי חסר א' לומר אם לא מצאתי חן בעיניך למה יצאתי מבטן אמי : האומן תגין על הה"א שנאמר דברי' האב זוכה לבניו ושני הן בנוי בכח בעושר בחכמה בשני' ובשנים שהוא זוכה להם כך מחייב אותם בחמש דברי' חילופן ע"ש:

חד מי"ח מילין תיקון סופרים · אספה לי ע' איש כנגד שבעים נפש שירדו למצרי' וכנגד ע' אומות וכנגד ע' שמו' שיש להק"בה : ותגי' על א"ת דאספ' לומר לך שיהיו בקיאים וזהירין בחמשה חומשי תורה :

רש"י

כנגוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות א הנאסרות להם* : (יב) כי תאמר אלי · שאתה אומר ב שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן *לך נחה את העם ואומר *ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלים אתכם ג ומחרפים אתכם : על האדמה אשר נשבעת לאבותיו · אתה אומר לי לשאתם ד בחיקי : (טו) ואם ככה את עושה לי · תשש כחו של משה כנקבה ה כשהראהו הק"בה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה : ואל אראה ברעתי · ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרים ה בתורה לכינוי ולתקון לשון : (טז) אספה לי · *הרי תשובה לתלונתך ו שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנאמר *לך ואספת את זקני ישראל אלא באש תבערה מתו וראוים היו לכך מסיני דכתיב *ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש ככוסס פתו ומדבר בפני ז המלך וזהו *ויאכלו וישתו ולא רצה הק"בה ליתן אבלו במתן תורה ופרע להם כאן : אשר ידעת כי הם וגו' · אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים ח בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנאמר *ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדלתן כדרך שנצטערו בצרתן : ולקחת אותם · קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום : והתיצבו שם עמך · כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הק"בה* : (יז) וירדתי · זו אחת מעשר ירידות ט הכתובות בתורה : ודברתי עמך · ולא עמהם : ואצלתי · כתרגומו ואַרבי י כמו *ואל אצילי בני ישראל : ושמתי עליהם · למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום : ונשאו אתך · התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים : ולא תשא אתה לבדך · *הרי זה בא למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי : (יח) התקדשו · *הזמינו עצמכם כ לפורענות וכן הוא אומר *הקדישם ליום הריגה :

ספרי · שמות ל"ב · שמות ו' · ספרי · שמות ג' · שמות כ"ד · שם · שמות ה' · ספרי · שמות כ"ד · ספרי · ספרי · ירמי' י"ב

שפתי חכמים

א וא"ת והא כבר נאסרו להם עריות ולמה לא בכו כבר וי"ל דקודם שנחלקו במחנות היו הכל מעורבין ביחד והיו שכיחות אצלן העריות אבל משנחלקו למחנות היה כל שבט ושבט לבד ולא היו נשים של שבט זה אצל שבט זה אלא בכל של שבט אחד · א"כ עד שלא היו נחלקין למחנות היו כל השבטים מעורבין זה בזה והיו שכיח' אבל אחר נשים שאינו עריות לא היו חוששין על העריות · אבל משנחלקו ונשארו כל שבט ושבט בפני עצמו ולא נשארו בבדדי אלא העריות דהיינו של אותו שבט לכך בכו · ודלא כפי' הר"אם שפי' אע"פ שהיתה כל התורה מסורה בידו של משה מ"מ אפשר שלא נאמרה פרש' עריות לישראל עד סמוך לנסיעתן מהר סיני : ב ובא עתיד במקום בינוני · אבל לא עתיד כמשמעו דאם כמשמעו מאין ידע זה ועוד כי משמע הכא לשון דהא שהוא לשון אשר · ר"ל שתהיו סובלין מהם : ג דקשה לרש"י דקרא הכי משמע כאשר ישא האומן את היונק על האדמה וכי אומן נושא את היונק על האדמה אשר נשבע · ומתרץ דעל האדמה וגומר קאי אשאהו בחיקך : ד דה"ע של קרא ואם ככה רצה לומר שעתיד אתה לעשות כן לישראל את עושה לי רצה לומר כנקיבה עשית לי · כלומר דאת אומרים לנוכח לנקיבה כמו שאומרים אתה לזכר · והטעם מוכיח שיש פסיק בין ככה לאת דא"ל דקאי על לא אוכל וגומ' כי אין הצער של התלונה גורם כ"כ רעה שיאמר הרגני נא הרוג אלא בשביל הפורענות שהוא עתיד להביא על ישראל אחר זה : ה ר"ל כדרך סופרים כשכותבין ספרים מניחין אותן דרך כינויין כן ציוה הק"בה למשה כשכתב התורה לתקן הלשון : ו דאם לא כן מה ענין פרשה זו אצל פרשה התלונות הסמוכה לה : ז כך הם אוכלים ושותים ומסתכלין בשכינה : ח דא"כ כיון דכבר היו שוטרי העם למה צריך עכשיו למנותם : ט ואם תאמר ולמה מפרש רש"י זה יותר מכולן · וי"ל לפי שלא כתיב כאן עמידה כמו באחרים : י וארבי לשון גדולה : כ דאם לא כן התקדשו ל"ל היה לו לומר ואל העם תאמר למחר תאכלו בשר · ועוד מה הזמנה צריכה לאכילה אלא לפורענות הכתוב בסוף הבאה עליהם ע"י אכילת הבשר :

שמתמצין

(כ) עד

במדבר יא

תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה
ימים ולא עשרים יום: כ עד חדש
ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא
יען כי מאסתם את יהוה אשר בקרבכם ותבכו
לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים:
כא ויאמר משה שש מאות אלף
רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר
אתן להם ואכלו חדש ימים: כב
הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל
דגי הים יאסף להם ומצא להם: פ כג
ויאמר יהוה אל משה היד יהוה תקצר עתה
תראה היקרך דברי אם לא: כג
ויצא משה וידבר אל העם את דברי יהוה ויאסף
שבעים איש מזקני העם ויעמד אתם סביבת
האהל: כה וירד יהוה בענן וידבר
אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים
איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו
ולא יספו: כו וישארו שני אנשים
במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד
ותנח עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו
האהלה

אונקלוס

יומין ולא עסרין יומין: עד ירח
יומין עד דתקוצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף
דקצתון במימרא דיי דשכינתיה שריא ביניכון
ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא
ממצרים: ואמר משה שית מאה
אלפין גברא רגלאה עמא דאנא ביניהון ואת
אמרת בסרא אתן להון וייכלון ירח יומין:
הען ותורין יתנכסון להון היספקון להון אם ית
כל נוני ימא יתכנשון להון היספקון להון:
ואמר יי למשה המימרא דיי יתעכב כען תחזי
היערעינך פתגמי אם לא:
ונפק משה ומליל לעמא ית פתגמיא דיי וכניש
שבעין גברא מסבי עמא ואקים יתהון סחור סחור
למשכנא: ואתגלי יי בענגא ומליל עמיה ורבי
מן רוחא דעלוהי ויהב על שבעין גברא סביא
והוה כד שרת עליהון רוח נבואה ומתנבן ולא
פסקין: ואשתארו תרין גברין
במשריתא שום חד אלדד ושום תנינא מידד
ושרת עליהון רוח נבואה ואנון בכתיביא ולא
נפקו.

בעל הטורים

ח' ג' מלא וב' חסר: לזרא בא"ף שאלא בו כל מיני טעמי' חוץ מא' והוא טעמו של לויתן. ג' כתיב אלף:

דגי הים יאסף להם פי' ימית להם לשון וינוע וימת ויאסף וזהו כאמרי' בגמ' קני להו:

ב' והחר אלף: כנוח ב' במסר' הכא ואיד' כנוח כפות רגלי הכהנים ל"ג שבמה עליה השכינ' כמו על הארון:

רש"י

(כ) עד חדש ימים. זו בכשרים שמתאוין א על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה. וברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעי' אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם:
עד אשר יצא מאפכם. כתרגומו דתקוצון ב ביה יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף: והיה לכם לזרא. *שתהיו מרחקין אותו ג יותר ממה שקרבתם. ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורין לחרב זרא: את ה' אשר בקרבכם. אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם ד לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו: (כא) שש מאות אלף רגלי. לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים. רבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן ה שיצאו ממצרים: (כב) הצאן ובקר ישחט. *זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנאמר *ומצא כדי גאולתו ואיזו קשה זו או *שמעו נא המורים ו אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתו' ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיסך לו הכתוב. רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו *בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומ' לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הק"בה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: (כג) עתה תראה היקרך דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר א"א לעמוד על הטפל ז מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן (זה קאי גם לרש"י לעיל) אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגומר הגם לחם יוכל תת אמרו פשרה היא זו ח אין בו כח למלאת שאלתינו וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויקח שבעים איש וגומר: (כד) ולא יספו. לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ואונקלס תרגם ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: וישארו שני אנשים. *מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאי לגדולה זו: (כו) והמה בכתובים. במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כולם נקובים בשמות ועל ידי גורל ט לפי שהמשנה עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע להם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובררר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק א"ל לא המקום חפץ בך:

שפתי חכמים

א שמתאוין פי' שחולין: ב שתאמם בו שיהא דומה לכם כו': ג וזרא הוא לשון מפוזר ומבדל כמו הנה הוא זורה דא"לף מתחלף בה"א כלומר שיזורו אותו מפיהם ואפס כלומר שלא ירכו אפילו להביט בו שירחקוהו לגמרי יותר ממה שהיו מקריבים אותו תחילה: ד דאל"כ בקרבכם ל"ל: ה (כת"י) אבל הילודים במדבר לא בכו שלא היו יכולים לומר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים ואף על גב דכתיב ויבכו גם בני ישראל אפ"ה ס"ל דלא בכו הילודים במדבר: ו הוי אומר כאן ובקר קשה משמעו נא המורים כלומר ואם על אותו דיבור כעבש: כ"ש בזה ולמה לא נפרע מזה לפי כו': ז הטפל ריב: ח ר"ל לעצות פשרה באתה. אפשר שלכך שאין בו כו': ט ה"ג נכתב על ע' זקן וב' מהן הניח חלק רבה לומר ואחר כך נתן בקלפי ובללן יחד. וא"ת לא היה לו ליטול רק י"ב ולכתוב על עשרה שבה זקנים ועל שתים חמשה זקנים ומי שיעלה בידו פתק של ששה יבלור מאותו שבט ששה וכו' (נ"א) ושמא יש לומר א"כ אותו שבט שיעלה בידו פתק של חמשה יהיה בזיון לכל השבט כאלו לא בחר השם בכל השבט אבל עכשיו לא נתבזה רק אותו הזקן. ועיין (בק"נא) מה שהקשה שם עוד:

מלכתיב

יומא ע"ה תעני' כ"ט מגילה ה' כתובו' כ"ח נזיר ה' | סוטה י"ב | חולין י"ז כ"ח | סנה' י"ז שם | ספרי | ספרי סוט' פר' ו' ויקר' כ"ה במדבר כ' שם י"ב | ספרי

האהלה ויתנבאו במחנה: כז וירץ הנער
ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים
במחנה: כח ויען יהושע בן נון משרת
משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם:
כט ויאמר לו משה המקנא אתה לי
ומי יתן כל עם יהוה נביאים כי יתן יהוה את
רוחו עליהם: ל ויאסף משה אל המחנה
הוא וזקני ישראל: לא ורוח נסע
מאת יהוה ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה
כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה
וכאמתים על פני הארץ: לב ויקם
העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום
המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה
חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה:
לג הבשר עודנו בין שניהם טרם
יכרת ואף יהוה חרה בעם ויך יהוה בעם מכה
רבה מאד: לד ויקרא את שם המקום
ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם
המתאוים: לה מקברות התאוה נסעו
העם חצרות ויהיו בחצרות: פ יב א
ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה
הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח:

ויאמרו

אונקלוס

נפקו למשכנא ואתנביאו במשריתא:
ורהט עולימא וחוי למשה ואמר אלדד ומידד
מתנבן במשריתא: ואתיב יהושע
בר נון משומשניה דמשה מעולמוהי ואמר
רבוני משה אסרינון: ואמר ליה משה
הקנאתי את מקני לי רעינא פון דיהון כל
עמא דיי נביאין ארי יתן יי ית רוח נבואתיה
עליהון: ומתכניש משה למשריתא הוא
וסבי ישראל: ורוחא נטל מן קדם יי
ואפרח שליו מן ימא ורמא על משריתא כמהלך
יומא רכא וכמהלך יומא לכא סחור סחור
למשריתא וכרום תרתין אמין על אפי ארעא:
וקם עמא כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא
דבתרוהי וכנשו ית שליו דאזער כנש עשרא
דגורין ושטחו להון שטיחין סחור סחור
למשריתא: בסרא עד כען בין שניהון עד
לא פסק ורוגזא דיי תקיף בעמא וקטל יי בעמא
קטול סגי לחדא: וקרא ית שמא דאתרא
ההוא קברי דמשאלי ארי תמן קברו ית עמא
דשאילו: מקברי דמשאלי נטלו עמא לחצרות
והוו בחצרות: ומלילת מרים ואהרן במשה
על עיסק אתתא שפירתא דנסיב ארי איתתא

שפירתא

ערוכי' פ"ג סנה' י"ז
ב"מ פ"ו סוטה כ"ו
יומא ע"ה שם

בעל הטורים

מתנבאים קרי ביה מת נביאים שהיו אומרי' משה מת ויהושע מכניס לארץ: מתנבאי' נוטריקון משה תנו' נפשו בנן פלקים יהושע מכני' ב' מלא:

שביעי

כתיב שלוים וקרי שלוי' שלוים לצדיקי' ושלוים לרשעים שהיה להם כקוצים:

ז' ומלא:

המתאוים ב' הכא ואידך הוי המתאוים

יב

לתה כי שם קברו את העם המתאוי': ל' וחסר ויו: הכשית בגימ' יפת מראה:

רש"י

(כז) וירץ הנער. י"א גרשום בן[א] משה היה: (כח) כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והם[ב] כלים מאליהם. ד"א תנם אל בית הכלא לפי[ג] שהיו מתנבאים משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ: (כט) המקנא אתה לי. הקנאתי אתה מקנא. לי כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפר"נמט בלע"ז. אוחז[ד] בעונש המשא: (ל) ויאסף משה. מפתח[ה] אהל מועד אל המחנה. נכנסו[ו] איש לאהלו: ויאסף לשון כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך ואין לכלם יכבד ולא ידע מי אוספם מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו: (לא) ויגז. ויפריחכן כי גז חיש. וכן נגזו ועבר: ויטש. ויפשם כמו והנם נטושים על פני כל הארץ וכטשפין המדברה: וכאמתים. פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה[ח] ולא לשחות: (לב) הממעיט. מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף י' חמרים: וישטחו. עשו אותן משטיחין משטיחין: (לג) טרם יכרת. כתרגומו עד לא [ט] פסק. ד"א אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: (א) ותדבר. אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. אין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו ואומר שמעו נא דברי. כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן. היא פתחה בדבור תחלה לפיכך הקדימה הכתוב תחלה ומנין שהיתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו: האשה הכושית. מגיד שהכל מודים ביפיה[כ] כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי: כושית. בגימטריא יפת מראה: על אודות האשה. על אודות[ל] גירושיה: כי אשה כושית לקח. מה ת"ל[מ] אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה אבל זאת נאה בכל: האשה הכושית. על שם נויה נקראת כושית[נ] כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כושי' לקח ועתה

סנה' י' ספרי
דברי' כ"ב תהלי' נ"ט ספרי תהלי' כ' נחום ג' שמואל א' ל' יחזק' כ"ט ספרי
ספרי מכות י"א ראשי' מ"ב שם י"ט ספרי ספרי ספרי

שפתי חכמים

א מדכתיב הנער משמע הידוע ואין ידוע יותר מגרשון שהוא בנו בכורו של משה: ב ר"ל הנבואה כלה מאליהם לפי שאין שכינה שורה על האדם מתוך אבילות ועצבות וכן מצינו גבי יעקב ותחי רוח יעקב אביהם ופי' רש"י ושרתה עליו שכינה: ג והא דפי' רש"י לעיל בפרשת בשלח גבי בחר לנו אנשים כו' כלאם כ"ם מן העולם חייבים הם כלייה. וה"ל היינו לפי ד"א דהכא שפי' תנם אל בית כלא וגו' דהיינו כלייה שמכנים אותו לכיפה: ד אוחז בעונש המשא ומראה את עצמו כאלו הוא לבדו ישא את המשא כך נותן זה לב על הדבר לנקמה: ה מפני שמשמעות ויאסף וגו' שורה שהיה חוץ למחנה הנכנס לפרש מפתח אהל מועד שהוא מחנה שכינה והוא חוץ מן המחנה שלו שהוא מחנה לויה: ו דקשה מאי משמע ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל שהכל הולכין עמו למחניהו דהיינו מחנה לויה וכי ע' סנהדרין היו הכל לוים אלא נכנסו כו': ז דקשה לרש"י אם שוכבים זה על זה כשמיצו א"כ מאים התחתונים: ח פירוש לא למעלה יותר מדאי כדי שלא יצטערו בלקיטתן: ט פי' עד לא נתעכל: י כלומר הא אין דרכן של נשים צנועות להתרעם על בעליהן בפני שכינות' על דבר התשמיש: כ דאל"כ מאי כושית דקאמר וכי כושית היתה והלא מדינית היתה אלא מאי כושי משונה בעורו אף זו משונה בצורתה וביופי' (נ"א) ומפני שהוא קצת רחוק שידבר הכתוב ע"ד חידה לכ"א כושית בגמטריא יפת תואר: ל פי' על אודות הפרשת שפי' בעלה ממנה ומקרא קצר הוא: מ פי' הרי כבר נאמר ועוד למה נאמר כי אשה וגו' חשוב דכל כי כתיבת טעם הוא על הדבר ומתרץ יש לך וכו': נ זהו לפי פשוטו והראשון הוא ע"פ המדרש רז"ל ולכן לא כתב על זה ד"א כי זה הפי' לא הוזכר בשום מקום: א וא"ת

ב ויאמרו הרק אך במשה דבר יהוה הלא גם בנו דבר וישמע יהוה: ג והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה: ס ד ויאמר יהוה פתאם אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם אל אהל מועד ויצאו שלשתם: ה וירד יהוה בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם: ו ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם יהוה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו: ז לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא: ח פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יהוה יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה: ט ויחר אף יהוה בם וילך: י והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשלג ויפן אהרן אל

אונקלוס

תולדות אהרן

ברכו' כ"ד · יומא ע"ה · נדרי' ל"ח · כרית' ע' · ברכו' נ"ה · חגיגה ה' · ב"ב ט"ו · שבת פ"ז · ברכו' ז' · שבת נ"ו

שפירתא דנסיב רחיק: ב ואמרו הלחוד ברם עם משה מליל יי הלא אף עמנא מליל ושמיע קדם יי: ג וגברא משה ענותן לחדא מכל אנשא דעל אפי ארעא: ד ואמר יי בתכיף למשה ולאהרן ולמרים פוקו תלתיכון למשכן זמנא ונפקו תלתיהון: ה ואתגלי יי בעמודא דעננא וקם בתרע משכנא וקרא אהרן ומרים ונפקו תרויהון: ו ואמר שמעו כען פתגמי אם יהון לכון נביין אנא יי בחזוין אנא מתגלי להון בחלמין אנא ממליל עמהון: ז לא כן עבדי משה בכל ביתי מהימן הוא: ח ממלל עם ממלל מלילנא עמיה בחזו ולא בחידן ודמות יקרא דיי מסתכל ומא דין לא דחילתון למללא בעבדי במשה: ט ותקיף רוגזא דיי בהון ואסתלק: י ועננא אסתלק מעילוי משכנא והא

בעל הטורים

וישמע ה' נסמיך ליה והאיש משה שדברו לו בינו לבינם ולא שמע אותם אדם אחר: ענוו ק': כולם חסר במ"א: כול' מלא בר מן ס':

במרא' ב' הכא ואידך במראה בכתבו עלי ידי לומר שאפי' במראה שאני מראה לנביאי' כתהפ' בירם עליהם אבל משה יושב כתלמיד לפני רבו: שלא יראה במפלתם זהו שאמרו חז"ל אל תסתכל לראותו בשעת קלקלתו:

רש"י

ספרי · שמות ט"ו · תהלי' ס"ח · ראשי' ז' · שם · ספרי · ספרי · דברי' ה' · יחזק' י"ז · שמות ל"ג · שם · ספרי · תנחומא

ועתה א גרשה: (ב) הרק אך. עמו לבדו ב דבר ה': הלא גם בנו דבר. ולא פירשנו מדרך ארץ: (ג) ענו. שפל וסבלן: (ד) פתאום. נגלה עליהם פתאום והן טמאין בדרך ארץ ג והיו צועקים מים מים ד להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבוע לדבור: צאו שלשתכם. מגיד שלשתן נקראו בדבור אחד מה שא"א לפה לומר ולאזן לשמוע: (ה) בעמוד ענן. * יצא יחידי ה שלא כמדת בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במיעוטין ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחיד שנאמר * ה' איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר * רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים. שיהו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: ויצאו שניהם. ומפני מה משכן והפריש' ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר * איש צדיק תמים ובפניו נאמר * כי אותך ראיתי צדיק לפני. ד"א שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: (ו) שמעו נא דברי. * אין נא ו אלא לשון בקשה: אם יהיה נביאכם. אם יהיו ז לכם נביאים: ה' במראה אליו אתודע. שכינת שמי אין נגלית עליו ח באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: (ח) פה אל פה. * אמרתי לו (הוכרח לפרש כן דאלו כפשוטו שפא"פ הוזכר לשנה דא"כ היה אז פא"פ ממש כפשוטו. וזה א"א. דהא כתיב בסוף נשא מדבר אליו וע"ש ברש"י. אלא פא"פ פירושו א"ל לפרוש כו' ופא"פ לאו דוקא אלא ר"ל בהדיא ודיק) לפרוש מן ט האשה והיכן אמרתי לו בסיני * לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה ולא בחידות. ומראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל * חוד חידה ונמשל. יכול מראה שכינה ת"ל * לא תוכל לראות את פני: ותמונת ה' יביט. זה מראה אחורים כענין שנאמר * וראית את אחורי: בעבדי במשה. אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אף על פי שאין משה' במשה אפי' אינו עבדי בדאי הייתם לירוא מפניו וכ"ש שהוא עבדי ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם * ואם תאמרו איני מכיר במעשיו י קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם וילך. מאחר שהודיע סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודיענו סרחונו: (י) והענן סר. ואחר כך והנה מרים מצורעת. משל למלך שאמר לפידגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו:

(יא) בואלנו.

שפתי חכמים

א וא"ת והא רש"י פי' זה כבר לעיל על אודו' האשה על אודו' גירושה. וי"ל דשני פירושים הם הפי' הראשון הוא ר"נתן שהוא מפרש על אודו' האשה על אודות גירושי' א"כ מה"ל כי אשה כושית לקח אלא יש לך כו' אבל רש"י פי' דפשוטו של קרא כי אשה כושית לקח הוא כמו שפי' על אודות האשה וכו' כי אשה כושית לקח ועתה גירשה: ב (כמ"ש ד' הקשה לרש"י שכי' ששנוי' רק אך דה"ל הרק במשה דבר הלא גם בנו. ועל זה תירץ עמו לבדו ולא עם אחרים כלל הן עם צדיקי' כיוצא [redacted] וכן עם צדיקי' שפחותי' ממדרגתו. הלא גם בנו דבר ואיצט"י שאנו ממועטי' ממדרגת כנואת משה ולכן צריך ב' מיעוטי' למעט הדבור וכיוצא בזה מתרץ בספרי: ג דאל"כ מאי כ"א דכתי' פתאום רא"ם: ד מדכתיב הכא פתאום ובנזיר נ"כ כתיב פתע פתאום מה נזיר צריך הזאה במים אף כאן יוס כאן וק"ל: ה דאל"כ ל"ל למכתב וירד ה' בענן הא כבר נאמר ויאמר ה' צאו שלשתכם ולא ה"ל אחר זה אלא ויעמוד פתח האהל ונומר אבל בפרשת כי תשא דכתיב וירד ה' בענן שהוא תחילת הגלות השכינה אליו בנקב"י"ל שבא להודיע התגלות השכינה אליו ולא ללמד שירד יחידי עם עמוד ענני כמו שדרשו הכא: ו כלומר אף על פי שחרה גם אף ה' וילך מכל מקום אין נא אלא לשון בקשה ודבר עמהם בנחת שאלו היה דבריו בכעס לא היו דבריו נשמעים וללמוד קל וחומר לבשר ודם שיהיו דבריו בנחת: ז דבקרא משמע דנביאים יהיה ה' לכך פי' אם יהיה לכם נביאים ואלת ה' דבקה עם במראה אליו אתודע: ח באומרו שכינת שמי מורה שפי' ה' הוא כאלו אמר אני ה' דאל"כ יתודע מבעי ליה: ט וא"ת והא אמרינן (שבת דף פ"ז) ג' דברי' עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו ואחד מהם שפירש מן האשה משמע שלא צוה לו הקב"ה ועיין בתוספו' (יבמות דף פ"ב): י וא"ת והיאך עלתה על דעתו של הקב"ה שיאמרו אהרן ומרים הכי. ויש לומר לפי שהם אמרו הרק אך במשה דבר אלקים הלא גם בנו דבר ה' ולא פירשנו מדרך ארץ ולמה פי' מדרך ארץ אלא משום ביאות כשם שהוא גם רוח כך היו אומרים והלא שכינ' שורה עליו דכתיב אשכון את דכא ושפל רוח ומשה היה רוח גבוהה ולמה שורה שכינה עליו אלא כביכול הקב"ה אינו יודע שהוא רוח גבוהה. לכן אמר זו קשה מן הראשונה ולכך נכתב גם כן כאן והאיש משה עניו מאד שאהרן ומרים אמרו שהוא גם רוח ולא כמו שפי' הרא"ם שדרשו כן מיתור הבי"ת של בעבדי שהל' בי"ת העימוש והק' א"כ למה לא דרשו ג"כ למ"ד השימוש יתידה

אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת׃ א
וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל־נָא תָשֵׁת
עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ׃
יב אַל־נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ
מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ׃ יג וַיִּצְעַק
מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ׃ ס
פ יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים
תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף׃
א וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת
יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד־הֵאָסֵף מִרְיָם׃
וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן׃
וידבר

ומפטירין רני ושמחי בזכריה בסי' ב':

אונקלוס

סס
וְהָא מִרְיָם חִוָּרָא כְּתַלְגָּא וְאִתְפְּנִי אַהֲרֹן לְוָת
מִרְיָם וְהָא סְגִירָא׃ וַאֲמַר אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה
בְּבָעוּ רִבּוֹנִי לָא כְעַן תְּשַׁוֵּי עֲלָנָא חוֹבָא
דְּאִטְפַּשְׁנָא וּדְסָרַחְנָא׃ לָא כְעַן תִּתְרַחַק
דָּא מִבֵּינָנָא אֲרֵי אֲחָתָנָא הִיא צַלִּי כְעַן עַל בִּשְׂרָא
מִיתָא הָדֵין דְּבַהּ וְיִתַּסֵּי׃ וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם
יְיָ לְמֵימַר אֱלָהָא בְּבָעוּ אַסֵּי כְעַן יָתַהּ׃
וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאִלּוּ אֲבוּהָא מִנְזַף נְזַף בַּהּ
הֲלָא תִתְכְּלִים שִׁבְעָא יוֹמִין תִּסְתְּגַר שִׁבְעָא
יוֹמִין לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן תִּתְכְּנֵישׁ׃
וְאִסְתְּגַרַת מִרְיָם מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין
וְעַמָּא לָא נְטַל עַד דְּאִתְכְּנֵישַׁת מִרְיָם׃ וּבָתַר כֵּן
נְטַלוּ עַמָּא מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן׃
ומליל

ק"לו · מה" ננאל · סימן·

עיין בת"א בכה' מ"ז ע"ז ה' חולין ו' ברכו' ל"ד נ"ו עיין בת"א ב"ק כ"ה נדרי' נ"ז עיין בת"א סוטה ס'

בעל הטורים

רפא ב' במס' הכא ואיד' רפא שברי' כי

מפטיר

מטה שמשה התפלל לאל שירפא שברי' כי מטה שאל"כ אין מי שיטהרנה:
והע' לא נסע בפסו' ותתצב אחותו יש ז' תיבות לכך המתינו לה שבעה ימים:

רשי

(יא) נואלנו · כתרגומו לשון אויל: אל נא תהי · אחותנו זו: כמת · שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה א אף מצורע מטמא בביאה: אשר בצאתו מרחם אמו · אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב וכן חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב. אשר מאחר שיצאת מרחם אמנו היא לנו כאלו נאכל חצי בשרנו שנאמר כי אחינו בשרנו הוא ולפי משמעו אף הוא נדרש כן ב אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת: אשר בצאתו · מאחר שיצאה זו מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרה הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא · דבר אחר אל נא תהי כמת · * אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה ג מי מטהרה אני א"א לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעי' וכהן אחר אין בעולם. וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: (יג) אל נא רפא נא לה · בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו: לאמר · מה ת"ל אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק וגו' רבי אליעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו כיוצא בו * וידבר משה לפני ה' לאמר ונאמר מה ת"ל לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו' * כיוצא בו וידבר משה לפני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר כיוצא בו * ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר השיבו רב לך: רפא נא לה · מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה: (ד"א שלא יאמרו בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה תו' מ"ר): (יד) ואביה ירק ירק בפניה · ואם אביה הראה לה פנים ה זועפות הלא תכלם שבעת ימים * ק"ו לשכינה י"ד יום ו אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתי תסגר ז' ימים: ואחר תאסף · אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח מחוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה לכך כתוב בו אסיפה לשון הכנסה: והעם לא נסע · * כבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת ז שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנאמר * ותתצב אחותו מרחוק וגו':

שמות ו' ספרי מדבר כ"ז דברי' ג' ב"ק כ"ה סוטה י"א שמות ב'

שפתי חכמים

יתירה נגד לעבדך ליעקב וגם לאדוני לעשו הני שם בדרש אחדת כדי לתרץ קושיא זו ולפי דרכינו אין צריך לשבש הספרים שלפנו וק"ל: א דכתיב בכל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא ובמצורע כתיב והבא אל הבית כל ימי הסגור יטמא: ב פי' אפי' משמעות הקרא נוכל לפרש אותו מבלתי שנצטרך לומר שכנה הכתוב וכתב אמו במקום אמנו ובשרו במקום בשרינו כשנאמר שדבריהם אינם בשביל אחותם אלא שכל אח סתם אין ראוי להניח אחותו להיותו כמת וכו': ג ופי' אל תהי כמת שאין לו תקום שמאחר שיצאת מרחם אמנו ומי מסגירה וכו מנא שנאכל חצי בשרינו מאחר שבשרה שהוא אחד עם בשרינו נאכל ואין תרופה למכתו: ד דמלת לאמר קרא יתירה הוא דה"ל ויצעק משה אל ה' אל נא רפא וגו' אלא שה"ל השיבני דומי' דוידבר משה וגו': ה הוסיף מלת ואם כאלו אמר ואם אביה וגו' מפני שלא מצינו שירק אביה בפניה מעולם ולא הנזיפה בשום זמן אלא ר"ל אלו אביה ירק וגו' ואמר הראה לה פנים זועפות להורות שאין ירק ירק כמשמעו רק נזיפה המתחייבת מן הירוקה: ו וא"ת והא ק"ו הוא אפילו כמה וכמה ימים ולמה נקט דוקא י"ד יום: (נדה ל"א) וי"ל לפי שאמרו ז"ל ג' שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו דאב ואם כל אחד נותן ה' דברים לולד והקב"ה לבדו נותן עשרה דברים ש"מ שיש לו חציו של ולד ועוד י"ל לפי שהמצורע כשמוסגר ז' ימים אם לא פשה ועמד בעיניו מסגירין עוד ז' ימים ואם פשה טמא מוחלט הוא לכך נקט י"ד ימים שהוא טמא מוחלט כלומר הרי היא ראויה שתהיה מצורע עולמית: ז ויש לפ' מקום דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אח' לחמש מאות ה"נ היא המתינה למשה שליש של שעה ונשלם לה חמש מאות שלישיות שעות דהיינו ז' ימים דליום ולילו עמו כ"ד שעות ולשבעה ימים ולילות קס"ח שעות תחלקם לשלישיים כמנא חמש מאות שלישיים אף ע"פ שארבע שלישיים יהיו יתירים על ה' מאות דהיינו על הז' ימים מ"מ כיון דלאו יום שלם הוא אלא שעה אחת ושליש של שעה אין בכך כלום ואפשר עוד בשכר שהלכה לקרא לאמה של משה הוסיפו לה ד' שלישים והא דנקט רש"י שעה אחת לאו דוקא שעה שלימה שהוא אחד מכ"ד שעות שביום אלא כלומר עת אחת דהיינו שליש שעה וק"ל: א הכי

חסלת בהעלותך

חסלת בהעלותך

יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים
וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל
נָשִׂיא בָהֶם׃ ג וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה
מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם
לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃ ה
לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃ ו לְמַטֵּה
יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ ז לְמַטֵּה
יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃ ח לְמַטֵּה
אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ ט לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי
בֶּן־רָפוּא׃ י לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל
בֶּן־סוֹדִי׃ יא לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה
מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי׃ יב לְמַטֵּה דָן
עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃ יג לְמַטֵּה אָשֵׁר
סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ יד לְמַטֵּה נַפְתָּלִי
נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי׃ טו לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל
בֶּן־מָכִי׃ טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ יז וַיִּשְׁלַח
אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר׃
וראיתם

אונקלוס

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ שְׁלַח לָךְ
גֻּבְרִין וִיאַלְּלוּן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן סוטה ל"ד
דַּאֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד
לְשִׁבְטָא דַּאֲבָהָתוֹהִי תִּשְׁלְחוּן כֹּל רַבָּא דִבְהוֹן׃
וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה מִמַּדְבְּרָא דְפָארָן עַל מֵימְרָא
דַיְיָ כֻּלְּהוֹן גֻּבְרִין רֵישֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃
וְאִלֵּין שְׁמָהָתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן שַׁמּוּעַ
בַּר זַכּוּר׃ לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט בַּר חוֹרִי׃
לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה׃ לְשִׁבְטָא
דְיִשָּׂשכָר יִגְאָל בַּר יוֹסֵף׃ לְשִׁבְטָא דְאֶפְרָיִם שם י"א
הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן פַּלְטִי בַּר רָפוּא׃
לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי׃ לְשִׁבְטָא
דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי בַּר סוּסִי׃
לְשִׁבְטָא דְדָן עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי׃ לְשִׁבְטָא
דְאָשֵׁר סְתוּר בַּר מִיכָאֵל׃ לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי
נַחְבִּי בַּר וָפְסִי׃ לְשִׁבְטָא דְגָד גְּאוּאֵל
בַּר מָכִי׃ אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִשְׁלַח שם ל"ד
מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ שם
בַּר נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה
לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲמַר לְהוֹן סַקוּ דָא
בְדָרוֹמָא וְתִסְּקוּן לְטוּרָא׃ וְתֶחֱזוּן שם
יָת אַרְעָא מָה הִיא וְיָת עַמָּא דְיָתֵיב עֲלַהּ סנה' ק"ו
התקיף

בעל הטורים

שלח לך רמז למנין שלח שני' ישתלחו ויגלו בגלות בבל אלפי' וש"ח שני' חרב הבית וכן שלח מיגל פני ויגלו׃ וישלח אותם משה סופו תיבות ממה שאמר להם הכנסו חמה לעיר שלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב׃

סודי ב' הכא ואידך תעבוני כל מתי סודי המרגלי' שהיו מתי סודי ששלחו אותם לתור הארץ ולגלות על סודותיה תעבוני שהוציאו דבה וג"כ רמז שנקבע לי בכייה לדורות׃

את ההר בני' תורה שתעמוד להם זכות התורה׃

רש"י

שלח לך אנשים · *למה נסמכה א פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעי' הללו ראו ולא לקחו מוסר׃ במד' רבה שלח לך · *לדעתך ב אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו *נשלחה אנשים לפנינו כמה שנא' *ותקרבון אלי כלכם וגו' במדב' רבה משה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה סוטה ל"ד שנאמר *אעלה אתכם מעוני מצרים וגו' חייהם דברים א' שאני נותן להם מקום לטעות בדברי ג מרגלי' למען שם לא ירשוה׃ על פי ה'· ברשותו ד שלא עכב על שמות ג' ידו׃ כלם אנשים · כל אנשים שבמקרא לשון חשיבו' ה ואותה שעה כשרים היו׃ ויקרא משה להושע וגו' · *התפלל עליו יה יושיעך ו מעצת מרגלים׃ במדב' רבה (יז) עלו זה בנגב · הוא היה הפסולת ז של א"י שכן דרך התגרים מראין את הפסול' תחלה ואח"כ מראי' את השבח׃ את

שפתי חכמים

א הכי מקשה רש"י למה נסמכה פרש' מרגלים לגבי לפ' מרים דהיה לו לסמוך נ"כ לפר' קרח ולפר' מרים והיה לו להקדי' מחלוקת קרח ואח"כ מרים ואח"כ מרגלים שהרי מחלוקת של קרח בחצירות היה אבל ענין מרגלים בפארן היה · ומתרץ לפי שלקתה כו' ומ"ה כתב הפרשיות שלא על הסדר כדי לדרוש זה ואם היה כתבן על הסדר אע"פ שהיה מקדים מרגלים למרים לא היה יוכל לדרוש זה דלמ' כסדר הם נכתבי' הר"אם · (נ"י) כבר כתבתי כ"פ שאין הרב כותב טעם על הסמיכה אא"כ יש בכתוב איזה יתור או שנוי לשון וכיוצא בזה שהכתוב מקפיד על הסמיכה אף בכאן מה שכתב וישלח אותם משה ממדבר פארן הוא מיותר דהא לעיל מזה כתיב ויחנו במדבר פארן ופשיטא דמשם נשתלחו אלא ודאי שהכתוב הודיע לנו מקום השליחו' ר"ל שאע"פי שמתחברות נסיעו ובאו למדבר פארן וה"ל לקחת מוסר ואפ"ה חטאו ושלא כפי' הר"אם׃ ב דק"ל וכלא גלוי וידוע לפני השם שעתידי' לחטוא ע"י שליחות זה א"כ למה צוה להם הש"י שישלחו מרגלים לפניהם שעל ידם יבא פורעני' להם שלא יבואו לא"י כי ימותו במדבר · ועל זה פי' אני איני מצוה לך · והר"אם פי' ממלת שלח קדרים ולא ממלת לך דכיון דכתיב ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשי' לפנינו וגו' ובודאי נמלך מש' בהק"בה ובאתהו התשובה שלח ובהכרח הוא כתיבת רשות לא צווי כיון שהוא תשובת שאלה מורה ה"א על כתיבת רשות ולא ציווי ואלת לך נ"ל או דרך לשון כן הוא כמו הנשם חלף הלך לו או לדרוש כדראה הק"בה את המרגלים שעתידין לחטא קרא אותן לשמו של משה שלח לך וגו' וכשראה הק"בה הזקני' שמעשיהם כשרים קרא אותן לשמו שנא' אספה לי שבעים איש · רא"ם׃ ג וכלאמריכן הב' ליטמ' פותחין לו · (נ"י) אין הפי' שישראל יטעו בכוונת דברי המרגלים אלא שהמרגלים יטעו והיינו ארץ אוכלת יושביה שעינו המרגלים וכמו שפי' הרב שם׃ ד פי' ולא בגזירתו של שם שזה לא היה רק לרצונם ואין לפרש דעל פי ה' אותם קאי כלומ' שהשלוחי' היו ע"פ ה' אע"פ שהשליחו' לא היה ע"פ ה' שהרי ברירתן לא הוזכרה כלל עדיין ומ"כ היאך יאמר וישלח אותם שהכנוי מ"רה על הנזכרי' לעיל ואדרבה בהליכתו היה לו לומר על פי ה' · אלא אותם קאי אסתם אנשי' שהוזכרו שהיו ברצונכם׃ ה פי' כל סתם אנשי' לשון חשיבות היא וכשיבואו במקום תואר כמו הכא וכמו וחזקת והיית לאיש אבל כשלא יהיו במקום תואר כמו ויאמרו האנשי' ואת האנשי' אשר פתח הבית שלח לך אנשים כלם לשון אנשים ממש הם ולא חשובים רא"ם׃ ו ויהיה פי' ויקרא לשון תפילה כמו ויקרא שם אברהם בשם ה' ויהיה למ"ד ליהושע במקו' על והוכרחו לדרוש כן דא"לכ מה טעם לקריאת השם הכא׃ ז שהרי אין מגרים בלרוזה של ארץ ישראל וההולך משם לא"י הולך לצפון העולם · אלא ע"כ נ"ל בנגב זה נגב א"י ששם חברון שהקבורו לקברי אבותי' והוא הפחות שבמקומו' הארץ רא"ם׃

א דק"ל

יט ויראיתם את הארץ מה הוא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב:
כ ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה הוא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים:
כא ומה הארץ השמנה הוא אם רזה היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים:
כב ויעלו ויתרו את הארץ ממדבר צן עד רחב לבא חמת:
כג ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים:
כד ויבאו עד נחל אשכל ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים:
כה למקום ההוא קרא נחל אשכול על

אונקלוס

התקיף הוא אם חלש הזעיר הוא אם סגי: ומה ארעא דהוא יתיב בה הטבא היא אם בישא ומה קירויא דהוא יתיב בהין הבפצחין אם בכרכין: ומה ארעא העתירא היא אם מסכינא האית בה אילנין אם לא ותתקפון ותסבון מאבא דארעא ויומיא יומי בכורי ענבין: וסליקו ואלילו ית ארעא ממדברא דצין עד רחוב למטי חמת: וסליקו בדרומא ואתא עד חברון ותמן אחימן ששי ותלמי בני גבריא וחברון שבע שנין אתבניאת קדם טנס דמצרים: ואתו עד נחלא דאתכלא וקצו מתמן עוברתא ואתכל ענבין חד ונטלוהי באריחא בתרין ומן רמוניא ומן תאיניא: לאתרא ההוא קרא נחלא דאתכלא על

תולדות אהרן: ב"ב ט"ו · סוטה ל"ד · עיין בת"א · כתוב' קי"ב · סוטה שם · סוטה שם · במדב"ר רבה · במדב"ר רבה · סוטה ל"ד · דברים א' · שופטים א' · סוטה שם · כתוב' קי"ב · יחזק' י"א · ישעי' ל' · סוטה ל"ד · יהושע ד'

בעל הטורים

י"ו מלא בתורה: השמנ' ב' הכא ואיד' את השמנה ואת החזקה אשמיד ביחזקאל בפר' הנני על הרועים אלו לא הוציאו דבה היו זוכי' לכל מה שאמר בענין במרעה טוב ארעה אותם. ובהרע' שמן תרעינה אל הרי ישראל ועכשיו שהוציאו דבה נרמה למה שנ' ובניכם יהיו רועים במדבר מ' שנה וגו':

רש"י

(יט) את הארץ מה היא · יש ארץ א מגדלת גבורי' ויש ארץ מגדלת חלשים ב יש מגדלת אוכלוסין ויש ג ממעטת אוכלוסין: החזק הוא הרפה · סימן מסר להם ד אם בפרזים יושבין חזקים הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם: (כ) הבמחנים · תרגומו הבפצחין כרכין פתוחין ופתיחין מאין חומה: הטובה היא · במעיינות ותהומו' טובים ובריאים: (כא) היש בה עץ · אם יש בהם אדם כשר ה שמגין עליהם בזכותו: בכורי ענבים · ימים שהענבים ו מתבשלין בבכור: (כב) ממדבר צין עד רחוב לבא חמת · הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומי' ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול דרומי מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולו' הארץ בפרש' אלה מסעי: (כג) ויבא עד חברון · כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות ז שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב ויתנו לכלב את חברון: שבע שני' נבנתה · אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה צוען למצרים בנו הגדול אלא שהיתה מבונה ח בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיעך ט שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין י בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר כגן ה' בארץ מצרים וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכי' שנאמר כי היו בצוען שריו והיתה חברון טובה ממנ' שבעה חלקים: (כד) זמורה · שוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי כ בה משמע שנאמר וישאהו במוט איני יודע שהוא בשנים ל מה תלמוד לומר בשנים בשני מוטו' הא כיצד שמנה נטלו אשכול מ אחד נטל תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצתם להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונ' ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו לכם איש אבן אחת מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחד ארבעים סאה וגמירי טונא דמידלי איניש על כתפיה איכו אלא שליש משאוי כמשאוי שמסייעין אותו לבר ים:

שפתי חכמים

א דק"ל למה הקדים משה וכתב את הארץ מה היא היה לו להקדים אנשי הארץ שזה הוא העיקר · לכן פי' את הארץ את טבע הארץ כי יש ארץ וכו' וזהו העיקר: ב ר"ל לכן כתיב החזק הוא הרפה: ג לכן כתיב המעט הוא אם רב: ד דאל"כ מנא ידעי אם גיבורים הם או לא · ולכן כתב בפסוק הבמחנים אם במבצרים שהוא פי' על החזק הוא הרפה · אבל אין לפר' שהוא דבר בפני עצמו כלומר לראות אם ערים בצורות הם או אם ערי' פרזים הם דא"כ היה לו לכתוב המחני' אם מבצרי' וגם התרגום מוכיח כן שתירגם עליו הבפצחין · והר"א כתב ומאמר ומה הערים יחזור לענין ראשון החזק הוא הרפה אף שהפסי' בנתים וכמוהו רבים: ה שהרי כתיב אחרי כן והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ וא"כ ישנו עצים לשם · והר"א פי' דמסתמ' אם שמנה היא יש בה עצים והרי כבר אמר להם השמנה היא אם רזה יעוי"פי (בב"ב דף ט"ו) שדרשו אותו על איוב אבל רש"י ז"ל כתב אדם כשר סתם משום שזהו קרוב לפשוטו: ו דק"ל ביכור ענבים הל"ל · לכן פירש ימים שהענבים מתבשלין בביכור ועכייכו שם דבר ימים של ביכור ואין משמעותו לשון רבים: ז דא"כ למה הלך לשם להתפלל ולא התפלל במקום אחר אלא ע"כ משום קברי אבו': ח ופי' רש"י מבונה לשון פרי מלשון ואבנה גם אנכי ממנה ושבים מלשון שובים כלומר פעמים פי' כי שבע פעמי' היתה חברון טובה מצוען מצרים: ט מקשים העול' והלא אף לפי פשוטו של קרא קשה במי מה בא להודיענו · וי"ל לדברי רש"י הם כמו והשתא א"ש · דלפי פשוטו קשה מאי נ"מ ששבע שנים נבנתה אבל לפי המדרש אתי שפיר שבא להודיעך וכו': י טרשים סלעים פירש ארץ יבשה ואין עושה פירות כארץ לחה: כ כאילו כתיב ויכרתו משם זמור' עם אשכול ענבי' אחד לא זמורה לחוד ואשכול לחוד דא"כ למה כרתו הזמור' כלל שאינו פרי: ל פי' מדכתיב וישאהו דמשמע שנים דרוב מיעוט שנים א"כ מה ת"ל שנים וכו' והא דלא פי' זה על הקרא · י"ל דהייתי אומר דשנים קאי על זמורה שהיו נושאין הזמורה במוט א' ואשכול במוט אחד אבל לפי מה שפירשתי זמורה ואשכול ענבי' תלוי בה ש"מ דאשכול וזמורה הכל אחד היא א"כ קשה למה כתיב שנים · ומתרץ בשני ■ טות: ■ י"ל לפי שאמר משה ולקחתם מפרי הארץ משמע מכל הפירות ולמה לא נטלו רק ג' מינים דכתיב אשכול ענבים ומן התאנים ומן הרמונים אלא ודאי שמונה נטלו אשכול וכו' ומפרש רש"י ואע"ג למה לא נטלו כלום והלא משה אמר ולקחתם מכל הפירות ומפרש לפי שכל עצתם וכו' דאם לא להוציא דבה נתכוונו לא היה להם ליקח אשכול ענבים שלא כדי שיכלו ליקח מכל פרי הארץ אי לא היה להם ליקח אשכול כלל ואתדיע דכדי להוציא דבה נתכוונו משום דאמרינן בגמרא ואם חפץ אתה לידע וכו' וזה יכול ללמד מאבני' שהקימו בגלגל דלמא שאני הכא שלא היו נושאין משא לפי כחם וגבורתם אלא ודאי דהכא דייק דאם לא שנשאו לפי כחם וגבורת' א"כ לא נטלו רק ג' מיני' אלא ודאי כדי להוציא דבה נתכוונו: והר"א הביא הג' ורש"י דמסכ' סוטה שמפר' כל זה: כת"י

על אדות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל:
כו וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים
יום: כז וילכו ויבאו אל משה ואל
אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן
קדשה וישיבו אתם דבר ואת כל העדה ויראום
את פרי הארץ: כח ויספרו לו ויאמרו
באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב
ודבש היא וזה פריה: כט אפס כי עז
העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד
וגם ילדי הענק ראינו שם: ל עמלק
יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב
בהר והכנעני ישב על הים ועל יד הירדן:
לא ויהס כלב את העם אל משה
ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה:
לב והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא
נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו:
לג ויציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל
בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור
אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר
ראינו בתוכה אנשי מדות: לד ושם ראינו
את הנפילים בני ענק מן הנפלים ונהי בעינינו
כחגבים וכן היינו בעיניהם: א
ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם
בלילה

אונקלוס

על עיסק אתכלא דקצו מתמן בני ישראל:
ותבו מלאללא ית ארעא מסוף ארבעין יומין:
ואזלו ואתו לות משה ולות אהרן ולות כל
כנשתא דבני ישראל למדברא דפארן לרקם
ואתיבו יתהון פתגמא וית כל כנשתא ואחזיאונון
ית אבא דארעא: ואשתעיאו ליה ואמרו
אתינא לארעא דשלחתנא ואף עבדא חלב ודבש
היא ודין אבה: להוד ארי תקיף עמא
דיתיב בארעא וקרויא כריכן רברבן לחדא
ואף בני גבריא חזינא תמן: עמלקאה יתיב
בארע דרומא וחתאה ויבוסאה ואמוראה יתיב
בטורא וכנענאה יתיב על ימא ועל כיף ירדנא:
ואצית כלב ית עמא למשה ואמר מיסק ניסק
ונירת יתה ארי מיכל ניכול לה: וגבריא
דסליקו עמיה אמרו לא ניכול למיסק לות עמא
ארי תקיף הוא מננא: ואפיקו שום ביש
על ארעא דאלילו יתה לות בני ישראל למימר
ארעא דעברנא בה לאללא יתה ארעא מקטלא
יתבהא היא וכל עמא דחזינא בגוה אנשין
דמשחן: ותמן חזינא ית גבריא בני
ענק מן גבריא והוינא בעיני נפשנא כקמצין
וכן הוינא בעיניהון: וארימת כל כנשתא
ויהבו ית קלהון ובכו עמא בליליא ההוא:
ואתרעמו

בעל הטורים

בפסוק ... מתחיל בלא"ף וסיי' בלמ"ד שהם כזירות ל' יום והיינו אם זכו לשתותו בראוי אז תמרא וריחני פקחין וזוכה ללמד וללמד:

ו' מלא בתורה נ' מנהון בפסוק:

ל' וסמן רבתי:

שלישי

ממנו איתא בגמ' אל תקרי' ממנו אלא ממנו שאפי' בעל הבי' איכו יכול להוצי' כליו משם וי"מ לפי שכל אותיו' ממנו כפולי' כמו מ"ם נו"ן וי"ו לכך כולל ב' דברים פשוטו והדרש שלו:

יד

שפתי חכמים

א (כא"י) פרש"י בגמר' וילכו יתירא הוא כיון דכתיב וישובו לא ה"ל אלא ויבואו אל משה ע"כ פירש לפירושו כיון דקודם לזה סיפר וישובו מתור הארץ דהיינו סיפו' חזירתן למה הזכיר אח"כ וילכו · ועל זה תירץ להקיש וכו': ב וא"ת מנ"ל לרש"י דלאו אף לישראל · וי"ל דאי אף אמת כל עדת בני ישראל דלעיל מיני' קאי · א"כ ואת כל העדה דכתיב אח"כ למה לי: ג דא"לכ כיון שכוונתם לא היה אלא לרעה למה אמרו בראש דבריהם היפך כוונתם · אלא ע"כ כל דבר שקר וכו': ד אע"ג דבאמת היה יושב גם דכ"ב והעמלקי והכנעני יושב בעמק וגו' א"א רש"י דייק כיון דכתיב ועליתם בהר וגם יושב האמורי והחתי וא"כ כיון שהאמורי והחתי יושבים בהר ועמלק יושב בעמק לא היה להזכירו תחיל' אלא כדי ליירא' וכו': ה ואע"ג דבהדיא כתיב בקר' את העם · וע"ק וכא בקרא איכו כתיב שדברו העם כלום · וי"ל דקאי אמרגלים כלומר שהשתיק המרגלים כלם ששתקו ולא דברו כלום כדי שישמעו העם מה שידבר כלב נגדם: ו מדכתיב עקב היתה עמו רוח אחרת משמע שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב ולמרגלים אמר אני עמכם בעצה אבל בלבו היה אומר האמת וע"י כן היה בו כח להשתיקן אבל הר"אם פי' משום שקראו בן עמרם ולא קראו בשמו הכינו זה וקראו כן כדי שיטעו ויחשבו שכוונתו לגנאי: ז דאל"כ ה"לל נעלה וירשנו עלה ל"ל · אלא עלה כעלה מ"ח אפי' בשמי': ח מדכתיב כי חזק הוא ממנו היה לו לכתוב כי חזק ממנו שהרי לעיל נ"כ לא כתיב הוא רק אפס כי עז העם הזה אלא כלפי וכו' · (נ"א) דא"א לומר ממנו מישראל דהוה משמע שגם ישראל חזק אלא שהם יותר חזק כלפר"שי על פסוק ועצומי' ממך את עצום והם עצומי' ממך וכאן לא יתכן זה שהרי המרגלי' מחמי' עצמן כנגד העם היושב בארץ אלא כלפי וכו': ט כמו שכתיב ויראו בני אלקים את בנות הארץ וגו' · דא"לכ נפילים נפילים למה לי אלא ודאי כפילים השני מלשון כפילה ומשמע כלומר ושם ראינו מאותן שנפלו מן השמים הם שמחזאי ועזאל: י פירש רש"י בגמ' כאלו נוארס נכנס במלון שהמאה יוצא משם ופי' מעגיקין תמה שהנקב

רש"י

(כו) וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום · והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך: (כז) וילכו ויבאו · מהו וילכו א להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה: וישיבו אותם דבר · את משה ב ואת אהרן: (כח) זבת חלב ודבש היא · כל דבר שקר שאין א' מרין בו קצת אמת ג בתחלתו אין מתקיים בסופו: (כט) בצורות · לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולו' ובלשון ארמי כריך עגול: (ל) עמלק יושב וגו' · לפי שכבר נכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים ד כדי ליראם: על יד הירדן · יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור: (לא) ויהס כלב · השתיק ה את כלם: אל משה · לשמוע מה שידבר במשה צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם ו השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו: עלה נעלה · אפילו בשמים ז והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו: ויהס · לשון שתיקה · וכן * הס כל בשר * הס כי לא להזכיר כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודת אנשי' אומר ש"ש: (לב) חזק הוא ממנו · * כביכול כלפי ח מעלה אמרו: (לג) אוכלת יושביה · בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבל' ולא יתנו לב לאלו: אנשי מדות · גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון * גלית גבהו שש אמות וזרת וכן * איש מדון איש מדה: (לד) הנפילים · ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים ט בימי דור אנוש *: וכן היינו בעיניהם · שמענו אומרי' זה לזה נמלים (רא"ם תנמלים עבש"א חגבים) יש בכרמים כאנשים *: ענק · שמעניקים י חמה בקומתן:

לג (ב)

סם
סם
סם ל"ס
סם
סם
סם
סם
חכמו' כ"ט ערכין ט"ו
סוטה ל"ס
סם
תעני' כ"ם
סוטה ל"ס
סנה' קי"ד
סוטה ל"ד
במדב' רבה
במדב' רבה
זכרי' ב'
עמוס ו'
סוטה ל"ל
שמוא' א' י"ז
שמוא' ב' כ"א
יומא ס"ז
סוטה ל"ה
סוטה סם

אונקלוס

ואתרעמו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמרו להון כל כנשתא לוי דמיתנא בארעא דמצרים או במדברא הדין לוי דמיתנא׃ ולמה יי מעיל יתנא לארעא הדא למיפל בחרבא נשנא וטפלנא יהון לביזא הלא טב לנא דנתוב למצרים׃ ואמרו גבר לאחוהי נמני רישא ונתוב למצרים׃

תענית כ״ט ונפל משה ואהרן על אפיהון קדם כל קהל כנשתא דבני ישראל׃ ויהושע בר נון וכלב בר יפנה מן מאללי ית ארעא בזעו לבושיהון׃

שם ואמרו לכל כנשתא דבני ישראל למימר ארעא דעברנא בה לאללא יתה טבא ארעא לחדא לחדא׃ אם רעוא בנא קדם יי ויעיל יתנא לארעא הדא ויתנינה לנא ארעא דהיא עבדא חלב ודבש׃ ברם במימרא דיי לא תמרדון ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון עדא תוקפהון מנהון ומימרא דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון׃

סוטה ל״ה ואמרו כל כנשתא למרגם יתהון באבניא ויקרא דיי אתגלי במשכן זמנא לכל בני ישראל׃ ואמר יי למשה

עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד אימתי לא יהימנון במימרי בכל אתיא דעבדית ביניהון׃ אמחינון במותא ואשיצינון ואעביד יתך לעם רב ותקיף מנהון׃ ואמר משה קדם יי וישמעון מצראי ארי אסיקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון׃ ויימרון ליתיב

שלח לך

בלילה ההוא׃ ב וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהם כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו׃

ג ולמה יהוה מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה׃ ד ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה׃ ה ויפל משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל׃

ו ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם׃ ז ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד׃ ח אם חפץ בנו יהוה והביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר הוא זבת חלב ודבש׃ ט אך ביהוה אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו אל תיראם׃ י ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל כל בני ישראל׃ פ

יא ויאמר יהוה אל משה עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבו׃ יב אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו׃ יג ויאמר משה אל יהוה ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם

בעל הטורים

ה׳ מלא

ד׳ וחסר

י״ב מלא בתורה׃ לנפול ד׳ במס׳ הכא ואיד׳ דפה דחתני לנפול אשר החלות לנפול לפניו נס בבל לנפול של חללי ישראל שבעון זאת הנפילה דמוני שגרמו לי עתה נפילה דכתיב ופגריכם יפלו במדבר ולמתני לנפול לדורו׳ שגרמו חרב הבית ונפלו ביד בבל והיינו נס בבל לנפול של חללי ישראל וכן בימי המן שכתבו סטנה על גבי הגי׳ ולא הכיות לבכותו׃

ל׳ וחסר וי״ו וחד מלא׃

רביעי

ל׳ וחסר׃

רש״י

(ב) לו מתנו. הלואי ומתנו׃ (ד) נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פירשו לשון ע״א׃ (ט) אל תמרודו. ושוב ואתם אל תיראו׃ כי לחמנו הם. נאכלם כלחם׃ סר צלם. מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם. ד״א צלו של המקום סר מעליהם׃ (י) לרגום אותם. את יהושע וכלב׃ וכבוד ה׳. הענן ירד שם׃ (יא) עד אנה ינאצוני. ירגיזוני׃ בכל האותות. בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי׃ (יב) ואורישנו. כתרגומו תריכינון. וא״ת מה אעשה לשבועת אבות ואעשה אותך לגוי גדול שאתה מזרעם׃ (יג) ושמעו מצרים. ושמעו את אשר תהרגם׃ כי העלית. כי משמש בלשון אשר והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם וזו היא׃ (יד) ואמרו

תענית כ״ט | שם | סוטה ל״ה | סוטה ל״ה | ערכין ט״ו | ערכין ט״ו | ע״ז ה׳

שפתי חכמים

שהכנקס שממנו התחיה כראית כעשה ענק לצוארם. והא דלא פי׳ רש״י לעיל בפסוק וגם ילידי הענק. י״ל דלעיל יש לומר דלמא אביהם הראשון היה שמו ענק ועל שמו נקראו כולם בני ענק כמו שאנו אומרים על כלל האומות בני [illegible] אבל הכא כתיב ושם ראינו את הנפילים וקשה למה קוראין נפילים אלא משום שהם בני שמחזאי ועזאל וא״כ קשה למה קראן בני ענק אלא ודאי משום שמענקין וכו׳ (ועיין בתוספו׳ דסוכה דף כ״ב)׃ א פי׳ לא לשון אלו כמו לו יש חרב בידי לו חכמו ומפני שפי׳ הלואי כמו מי יתן שהוא דבק עם וי״ו אחרי כמו מי יתן והיה לבבם לכן הוכרח להוסיף וי״ו ומתנו שהוא כמו מי יתן ומתנו׃ ב תיקן בזה שלא תאמר ב׳ דברים הם אלא האחד כמשך מחבירו כלומר שאם לא תמרודו בהק״בה אז אין אתם צריכין לירא׃ ג כאלו אמר כלחמנו הם׃ ד מפני שהמגן לאדם עושה לו צל נקרא במגן צל׃ ה לא את משה ואת אהרן כי הם לא דברו כלום׃ ו לקבל חיצים ובליסטראות רצונו לתרץ הרי כבוד ה׳ שוכן עליהם תמיד על הכפרת בין הכרובים׃ ז עד אנה עד היכן לא עד איזה מקום כפי׳ אנה בכל מקום׃ ח הייני הכרת׳ מן העולם ולא לשון ירושה וכן פי׳ למטה מזה׃ ט דאל״כ מה ענין זה לכאן וכי תנאי עשה עמו שאם יכיחו להמי׳ יעשנו לגוי גדול. ויש מקשים גבי עגל בפ׳ כי תשא כתיב כמי ואעשה אותך לגוי גדול ופי׳ שם אם כסא של ג׳ רגלים וכו׳. וי״ל דהכא קשה לרש״י למה כתיב עצום ממנו אלא כדי לסלק סיבנות של כסא של ג׳ רגלים כלומר של ארעך יהיה כסא של ד׳ רגלים כיון שאתה מזרע האבות יהיה להם ג׳ רגלים ובזכות׳ יהיה רגל ד׳. א״נ ממנו פב אל אברהם שהוא תחילת היחס ולא יהיה להדעך ד׳ רגלים אבל לעיל לא כתיב ממנו למשמע דתחילת יחוס יתחיל ממר״עה כלומר שיקראו בני משה ולא בני אברהם יצחק ויעקב לזה אמר אם כסא של שלשה רגלים וכו׳ ודו״ק היטיב כי בזה יתורצו כמה קושיות׃ י לא ושמעו את אשר העליתם כיוון מפשוטו של קרא אלא שישמעו הבריתה ומלת כי פה הוא במקום אשר כאלו אמר ושמעו המצריים אשר העלית בכחך את העם הזה מקרבו ולא הסיבה בגדולה שאי אפשרית להתנצל לא יאמרו שחטאו רק מבלתי יכולת וכו׳׃

חזה מקרבו: יד ואמרו אל יושב
הארץ הזאת שמעו כי אתה יהוה בקרב העם
הזה אשר עין בעין נראה אתה יהוה ועננך
עמד עלהם ובעמד ענן אתה הלך לפניהם יומם
ובעמוד אש לילה: טו והמתה את
העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר
שמעו את שמעך לאמר: טז מבלתי
יכלת יהוה להביא את העם הזה אל הארץ
אשר נשבע להם וישחטם במדבר: יז
ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר:
יח יהוה ארך אפים ורב חסד נשא
עון ופשע ונקה לא ינקה פקד עון אבות על
בנים על שלשים ועל רבעים: יט
סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר
נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה:
כ ויאמר יהוה סלחתי כדברך:
כא ואולם חי אני וימלא כבוד יהוה
את כל הארץ: כב כי כל האנשים
הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי
במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים
ולא שמעו בקולי: כג אם יראו
את הארץ אשר נשבעתי לאבתם וכל מנאצי
לא

בעל הטורים

י"ג מלא בתורה:

ג' חסר קדמא דפסוק:

יגדל יו"ד רבתי לומר זכור להם צדק' אביהם שנכנסו אותו בעשרה נסיונות:

סלח ג' פסוקים בתור' ריסיהון כפ' סרו מהר ודין: כגודל חסדך ג' בתורה כגודל זרועך זה"ש ג' פרנסים טובי' עמדו לישראל משה ודוד שידעו להתפלל עליהם:

ג' מלא בתורה:

אונקלוס

ליתיב ארעא הדא דשמעו ארי את יי דשכינתך
שריא בגו עמא הדין דבעיניהון חזן שכינת יקרא
דיי ועננך מטיל עליהון ובעמודא דעננא את
מדבר קדמיהון ביממא ובעמודא דאשתא
בליליא: ותקטיל ית עמא הדין כגברא חד
ויימרון עממיא דשמעו ית שימע גבורתך
למימר: מדלית יוכלא קדם יי לאעלא ית
עמא הדין לארעא דקיים להון וקטלינון
במדברא: וכען סגי כען חילא קדמך יי כמא
דמלילתא למימר: יי מרחיק רגז ומסגי למעבד
טבון שביק לעוין ולמרוד סלח לדתייבין
לאוריתיה ודלא תייבין לא מזכי מסער חובי
אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר
רביעאי: שבוק כען לחובי עמא הדין
כסגיאות טבותך וכמא דשבקתא לעמא הדין
ממצרים ועד כען: ואמר יי שבקית כפתגמך:
וברם קים אנא ומליא יקרא דיי ית כל ארעא:
ארי כל גובריא דחזו ית יקרי וית אתותי
דעבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנן
עסר זמנין ולא קבילו במימרי: אם יחזון
ית ארעא דקיימית לאבהתהון וכל דארגיזו
קדמי לא יחזונה: ועבדי כלב חלף דהוה רוח
אוחרי

שבת פ"ט
סנה' קי"א
ברכות ל"ב
אבו' י"א
ערכין ט"ו

רש"י

(יד) ואמרו אל יושבי הארץ הזאת · כמו על יושבי הארץ הזאת ומה יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה' בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך שנתקה אהבתך מהם עד הנה: (טו) והמתה את העם הזה כאיש אחד · פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו שמעך וגו': (יז) מבלתי יכולת וגו' · לפי שיושבי הארץ חזקי' וגבורי' *ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים וזאת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם: יכולת · שם דבר א הוא: (יז) כאשר דברת לאמר · ומהו הדבור: (יח) *ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו הקב"ה אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שאתה צריך לדבר כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים נתפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים: (יז) יגדל נא כח ה' · לעשות ב דבורך: (יח) ונקה · ג לשבים: לא ינקה · לשאינן שבים: (כ) כדברך · בשביל מה שאמרת ד פן יאמרו מבלתי יכולת ה': (כא) ואולם · כמו אבל זאת אעשה להם: חי אני · לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ ה כך אקיים להם: (כב) כי כל האנשים הרואים וגו': (כג) אם יראו את הארץ · הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימל' את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באיחור ארבעים שנה מעט מעט: (כב) וינסו · כמשמעו: ו זה עשר פעמים · שנים בים ושנים במן

ברכות ל"ב
סנה' קי"א

שפתי חכמים

א ולאפוקי לנקיבה אבל חסר למ"ד כאלו אמר יכולת להם: ב שלא בקש ממנו מדות רק לקיים מאמרו וזה וכאשר דברת: ג ולא"ת והרי פסוק זה גם כן כתיב בפ' כי תשא וגם שם פירשו רש"י וי"ל דהא דפי' כאן לכך על ונקה רק כדי שלא תקשי לרש"י מה שפי' לעיל ארך אפים לצדיקים ולרשעים והרי כתיב ונקה פי' לצדיקים ולא ינקה פי' לרשעים לכך פי' רש"י ונקה לשבים ולא ינקה לשאינם שבים: ד לא בשביל דברך שאתה מתפלל בעבם ואמרת סלח נא וגו' ומר דאל"כ מאי כדברך בסלח סגי: ה בי"ס גורסין חי אני לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים וגו' ואין גורסין אחר כך אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה וכו' כי הם פירשו וימלא כבוד ה' וגו' ואמר וכאשר ימלא כבודי את כל הארץ כמו שפי' רא"ע ולפי פירוש זה א"צ לסרס המקרא אבל לפי מה שכתיב בספרים שלפנינו אם יראו הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים וכו' כי הם מפרשים וימלא כבוד ה' וגו' שהוא לשון עתיד כמו שפי' רא"ע בלשון שני לכן צריכין לסרס המקרא ולפרש וכבודי ימלא כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת שהוא לשון עתיד ולפי פי' זה צריך למחוק למעלה וכבודי ימלא כל הארץ וכן צריך לגרוס כשם שאני חי כך אקיים להם וכו' ודו"ק ותמצא והר"אם כתב והרי זה מקרא מסורס שוימלא כבוד ה' צריך להיות אחר סיום כל הפסוקי' האלה שהם דבקים עם השבועה שנא' אחר כך אמר ולמה אני מאריך להם כדי שימלא כבוד ה' ולא יתחלל שמי בע"א לחשוב עלי מבלתי יכולת עכ"ל והוא היא שפי' לפי הספרים שלפנינו: ו וז"ל הגמרא בפרק אלו נערכין תניא עשר נסיונות נסו אבותינו להקב"ה שנים בים שנים במן שנים בשליו שנים במים אחד בעגל ואחת במדבר פארן פי' שנים בים אחת בירידה דכתיב המבלי אין קברים במצרים ואחת בעלייה דכתיב וימרו על ים בים סוף מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך המצריים עולים מצד אחר וכו' שנים במים במרה דכתיב ויבאו מרתה וגומר וילן העם על משה ברפידים דכתיב ויחנו ברפידים ולא היה מים לעדה לשתות וירב העם עם משה שנים במן דכתיב אל תצאו ויצאו ואל תותירו ויותירו שנים בשליו ראשון בכתיבו על סיר הבשר שני והאספסף אשר בקרבו בעגל כדכתיב במדבר פארן פירש"י היינו מרגלים:
(נ"א) דו דאי
ושנים ו בשלו כו' כדאית' במסכת ערכין:

לא יראוה: כד ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה: כה והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף: פ כו וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר:
כז עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: כח אמר אלהם חי אני נאם יהוה אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: כט במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: ל אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון: לא וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה:
לב ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה:
לג ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם

אונקלוס

סוטה ל"ד אוחרי עמיה ואשלים בתר דחלתי ואעיליניה לארעא דעאל לתמן ובנוהי יירתונה: ועמלקאה וכנענאה יתיב במישרא מחר אתפנו וטולו לכון למדברא אורח ימא דסוף: ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר:
מגילה כ"ג ל"ח עד אמתי לכנשתא בישתא הדא דאנון מתרעמין עלי ית תורעמת בני ישראל דאנון
ניטין מ"ו סנה' ג' מתרעמין עלי שמיע קדמי: אימר להון קים אנא אמר יי אם לא כמה דמלילתון קדמי כן אעביד לכון: במדברא הדין יפלון פגריכון וכל מניניכון לכל חושבנכון מבר עשרין שנין
ב"ב קכ"א ולעלא דאתרעמתון עלי: אם אתון תיעלון לארעא דקימית במימרי לאשראה יתכון בה
סס אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון: וטפלכון דאמרתון לביזא יהי ואעיל יתהון וידעון ית ארעא דקצתון בה: ופגריכון דילכון יפלון במדברא הדין: ובניכון יהון מאחרין במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית חוביכון עד דיסופון פגריכון במדברא:
במנין יומיא דאלילתון ית ארעא ארבעין יומין יומא

בעל הטורים

יורישנה. ב' הכא ואידך הנה ה' יורישך שלא היה יכול להוריש אלא מי שהוריש מפניו ז"ן מלא בתורה:

כולם חסר וי"ו:

וכתיב כן וגו' מלא בליסנה:

ופגריכם אתם פי' כאשר אתם בבראותכם כן תשכיבו עצמיכם ותמותו:

רש"י

במדב' ד' לא[א] יראוה: (כד) רוח אחרת. *שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב[ב] למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת וע"י כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב שהיו סבורים שיאמר כמותם
יהושע י"ד זהו שנאמר בספר יהושע *ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי[ג] ולא כאשר עם פי: וימלא את לבו [ד] אחרי. וזה מקרא קצר: אשר בא שמה. חברון [ה] תנתן לו: יורישנה. כתרגומו ירתונה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום יורשנה: (כה) והעמלקי וגו'. אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר [ו] שאיני עמכם: מחר פנו. לאחוריכם וסעו לכם וגו': (כו) לעדה הרעה וגו'. אלו המרגלים [ז] מכאן לעדה [ח] שהיא עשרה: אשר המה מלינים. את ישראל [ט] עלי: את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים. המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי: (כח) חי אני. לשון שבועה: אם לא כן אעשה [י] כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: (כט) וכל פקודיכם לכל מספרכם. כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין [כ] כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן עשרים שנה וגו' להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים: (לב) ופגריכם אתם. כתרגומו לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ [ל] ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם: (לג) ארבעים שנה. לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותן של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל [מ] ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו
שמות ל"ב שנאמר *וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ואף כאן כאמ' תשאו את עונותיכם ולא עונתכם שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין תייהם מקצת שנה בכלל וכשנכנסו לשנ'

שפתי חכמים

[א] (נ"א) דוודאי לא יראו כי אין ספק לפני הק"בה: [ב] משום דקשה וכי לכלב לבד היה רוח אחרת והלא אף ליהושע היה רוח אחרת משל מרגלים ועל זה פי' שתי רוחות וכו': [ג] לכך צריך רש"י להביא מנביאים שלא תקשי מנ"ל שהיה אחד בפה ואחד בלב. דלמא רוח אחרת היה לו בפה ובלב שהיה אומר אני עמכם בעצה. לכך פי' רש"י וזהו שנאמר בספר יהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי: [ד] שחסר מילות את לבו. דאל"כ מאי וימלא אחרי סתם דקאמר והלא בפיו היה עם מרגלי' ולא בלב: [ה] פי' והביאותיו שכ' בקרא הוא כמו ונתתיו ופי' אל הארץ אל חברון ופי' אשר בא שמה בבואו לרגל את הארץ לא שיביאנו לארץ לאפוקי שלא ימות במדבר כמובן מן הקרא: [ו] הודיענו טעם סמיכו' מחר פנו עם והעמלקי הקודם והוסי' ליתר לאחוריכם שבזולת זה היה נראה שמני דרכים היו לכנס לארץ אחד דרך העמק ואחרת במדבר דרך ים סוף ואין הדבר כן שהרי דרך מדבר ים סוף הוא לאחוריהם וכבר הלכו אותו ובאו אל היישוב. ופירוש לאחוריהם שהש"י אינו חפץ לביאה אל הארץ שהש"י חפץ שבמדבר ימותו: [ז] אבל לא כל ישראל שהרי מלינים עלי את תלנו' בני ישראל כתיב דמשמע הנורמי' לישראל שילינו: [ח] שהרי המרגלים היו שנים עשר הוציא מהם יושע וכלב שלא היו בעצה עמהם נשארו עשרה וקראם עדה: [ט] הוסיף מלת ישראל בין מלינים ועלי כדי שלא תפרש מלת מלינים על המרגלים וזה אין אמת דהמרגלים הוציאו דבה על א"י וישראל היו המלינים: [י] כאלו אמר אם לא אעשה לכם כאשר דברתם שיפלו פגרים ונאמר איני חי. ולא נכתב איני חי שכבוד אלקים הסתר וסמך על המבין ממה שאמר בראשונה חי אני. דאל"כ חי אני נאם ה' כאשר דברתם באזני כ, אעשה לכם מיבעי ליה: [כ] פירש דבר על הבנים בסיפור זה להכניסם לארץ ואילו ימותו כ"ל ואתם להבדילם זה מזה: [ל] ושהרי לא נגזרה גזירה אלא על אותן שהיו בני ך' ועמדו במדבר מ' שנה כמלא שהיו ששים שנה שאם נקנסה עליהם מיתה בני כרת לא היו: [מ] כלומר ושנ' ראשונ' מן המניין היתה בכלל כו': [נ] כלומר תקנת אכסים שנמנו לאחר מעשה העגל של אחר המניין הראשון נעשו בני ך'. אבל אם בתחילה היו בני י"ט שנה ובשילות מרגלי' היו בני ך' שנה אותם היו בבאי הארץ ומה שאמ' וכשנכנסו לשנת ס' מתו אותו של שנת כ' בשם מהרי"ן:

קרא

שנים

פגריכם במדבר: לד במספר הימים
אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה
יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה
וידעתם את תנואתי: לה אני יהוה
דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה
הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם
ימתו: לו והאנשים אשר שלח משה
לתור את הארץ וישבו וילונו עליו את כל
העדה להוציא דבה על הארץ: לז
וימתו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה
לפני יהוה: לח ויהושע בן נון וכלב
בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים
לתור את הארץ:
לט וידבר משה את הדברים
האלה אל כל בני ישראל ויתאבלו העם מאד:
מ וישכמו בבקר ויעלו אל ראש
ההר לאמר הננו ועלינו אל המקום אשר אמר
יהוה כי חטאנו: מא ויאמר משה
למה זה אתם עברים את פי יהוה והוא לא
תצלח: מב אל תעלו כי אין יהוה
בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם:
מג כי העמלקי והכנעני שם לפניכם
ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי יהוה
ולא יהיה יהוה עמכם: מד ויעפלו
לעלות אל ראש ההר וארון ברית יהוה ומשה
לא משו מקרב המחנה: מה וירד
העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום
ויכתום עד החרמה: פ א וידבר
יהוה אל משה לאמר: ב דבר אל בני
ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל ארץ
מושבתיכם אשר אני נתן לכם: ג
ועשיתם אשה ליהוה עלה או זבח לפלא נדר או
בנדבה

אונקלוס

יומא לשתא יומא לשתא תקבלון ית חוביכון (חגיגה ה׳)
ארבעין שנין ותדעון ית דאתרעמתון עלי:
אנא יי גזרית במימרי אם לא דא אעביד לכל
כנשתא בישתא הדא דאזדמנו עלי במדברא
הדין יסופון ותמן ימותון: וגבריא דשלח
משה לאללא ית ארעא ותבו וארעימו עלוהי
ית כל כנשתא לאפקא שום ביש על ארעא: (סנה׳ ק״ח)
ומיתו גבריא דאפיקו שום ביש על ארעא (ק״י)
במותנא קדם יי: ויהושע בר נון וכלב
בר יפנה אתקימו מן גבריא האנון דאזלו (עיין נת״א ב״ב קי״ח)
לאללא ית ארעא:
ומליל משה ית פתגמיא האלין לכל בני ישראל
ואתאבלו עמא לחדא: ואקדימו בצפרא וסליקו
לריש טורא למימר הא אנחנא סלקין לאתרא
דאמר יי ארי חבנא: ואמר משה למה דנן
אתון עברין על גזירת מימרא דיי והיא לא
תצלח: לא תסקון ארי לית שכינתא
דיי ביניכון ולא תתברון קדם בעלי דבביכון:
ארי עמלקאה וכנענאה תמן קדמיכון ותפלון
בחרבא ארי על כן תבתון מבתר פולחנא דיי
ולא יהי מימרא דיי בסעדכון: וארשעו למיסק
לריש טורא וארון קימא דיי ומשה לא עדו מגו
משריתא: ונחת עמלקאה וכנענאה דיתיב
בטורא ההוא ומחונון וטרדונון עד חרמה:
ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני (שבת)
ישראל ותימר להון ארי תעלון לארע מותבניכון
דאנא יהיב לכון: ותעבדון קורבנא
קדם יי עלתא או נכסת קודשיא לאפרשא
נדרא או בנדבתא או במועדיכון למעבד
לאתקבלא ברעוא קדם יי מן תורי או מן
ענא (זבחי׳ קי״ו, מנחו׳ נ״ח)

בעל הטורים

ב׳ מ״א:
כלם מלא בר מן א׳ לכן אתה: וילינו ק׳ ב׳:
כלם מלא:
ב׳ חסר: ב׳ דגשין:
כלם חסר וי״ו:
ויעפילו בגי׳ בלא פחד דהיכא למאן דאמר מן המעפילין היה:

טו

ועשיתם אשה לה׳ סמך פרש׳ נסכי׳ למלחמה וכן בפנחס אשר יצא לפניהם וסמך מיד׳ פרש׳ קרבנות:

שפתי חכמים

[א] קרא הסרת לבב מהשם הסרת השם מהם מפני שכיון שהוס׳ לבב מהשם מוסר השם מהם: [ב] ר״ל והא כתיב קרא אחרינא ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע וגו׳: [ג] ומלת והיא שבה אל הפיעול׳ פעולה לשון נקיב׳ כאלו אמ׳ זא׳ הפיעול׳ אשר אתם עושי׳ לא תצליח: [ד] פי׳ על כן הוא כמו הואיל שפירש על אשר ומפני שאין טעם לומר הואיל ושבתם. לכן הוסיף רש״י מלת כי על כן פועל שתפול עליה הסיבה הואיל ועשית כן כלומר ששבתם מאחרי השם: [ה] פירוש בדרך נבואה אמ׳ משה רבינו ע״ה כתב כשכתב התורה בסוף מ׳ שנה שאז נקרא כבר שם המקום ההוא חרמה: [ו] פי׳ דאם זה ציווי הוא אין נופל עליו לומר לפלא נדר או נדבה דנדבה אינו ציווי. ולכן פי׳ ותעלה על לבבכם וכו׳:
א נא

רש״י

שהיו מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם. כתרגומו יקבלון את חטאתכם: (לד) את תנואתי. שהניאותם את לבבכם מאחרי: תנואה. לשון הסרה כמו * כי הניא אביה אותה: (במדבר ל׳) (לו) וישובו וילינו עליו. וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו כל העדה בהוצאת דבה. אותן הנשי׳ וימותו כל הוצאת דבה לשון מיכון דברים שאלקיחו׳ לשונם לאדם לדבר בו כמו * דובב שפתי ישנים (שיר ז׳). ויש׳ לטובה ויש׳ לרעה. לכך נאמ׳ כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה: דבה. פרלדי״ש בלעז: (לז) במגפה לפני ה׳. באות׳ מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נאמר במגפה ולא במגפה וזהו לפני ה׳. באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא מודד מדה כנגד מדה: (לח) ויהושע וכלב חיו. מה תלמוד לומר [ב] חיו מן האנשים ההם אלא מלמד * שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים: (ב״ב קי״ז) (מ) אל ראש ההר. היא הדרך העולה לארץ ישראל: (חבקוק ב׳) והיא לא תצלח. זו שאתם עושין [ג] לא תצלח: (מג) כי על כן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם [ד] על אשר שבתם וגו׳: (מד) ויעפילו. (מיכה ד׳) לשון חוזק וכו׳ * הנה עפלה איכנ״ריש בלעז לשון עזות וכן * עופל בת ציון * עופל ובחן. ומדרש תנחומא מפרשו לשון אופל הלכו חשכים (ישעי׳ ל״ב) שלא ברשות: (מה) ויכתום. כמו * ואכות אותו טחון מכה אחר מכה: (דברי׳ ט׳) עד החרמה. שם המקום נקרא [ה] על שם המאורע: (ב) ועשית׳ אשה. אין זה צווי אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכם [ו] לעשות אשה לה׳:
לריח

בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח ליהוה
מן הבקר או מן הצאן : ד והקריב
המקריב קרבנו ליהוה מנחה סלת עשרון בלול
ברבעית ההין שמן : ה ויין לנסך
רביעית ההין תעשה על העלה או לזבח לכבש
האחד : ו או לאיל תעשה מנחה
סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ההין :
ז ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח
ניחח ליהוה : ח וכי תעשה בן בקר
עלה או זבח לפלא נדר או שלמים ליהוה :
ט והקריב על בן הבקר מנחה סלת
שלשה עשרנים בלול בשמן חצי ההין :
י ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה
ריח ניחח ליהוה : יא ככה יעשה
לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים
או בעזים : יב כמספר אשר תעשו
ככה תעשו לאחד כמספרם : יג כל
האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח
ניחח ליהוה : יד וכי יגור אתכם גר
או אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח
ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה :
טו הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת
עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני יהוה :
טז תורה אחת ומשפט אחד יהיה
לכם ולגר הגר אתכם : פ
ששי יז וידבר יהוה אל משה לאמר :
יח דבר אל בני ישראל ואמרת
אלהם בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם
שמה

נ' מלא בתורה : כולם חסר יו"ד קדמא במ"ב :
ה' מיתלים בתורה וסי' כמס' בקפ' נג :
ג' מכל :

אונקלוס

ענא : ויקריב דמקריב קורבניה קדם
יי מנחתא סולתא עשרונא דפילא ברבעות
הינא משחא : וחמרא לנסכא רבעות
הינא תעביד על עלתא או לנכסת קודשיא
לאימרא חד : או לדכרא תעביד
מנחתא סולתא תרין עסרונין דפילא במשח
תלתות הינא : וחמרא לנסכא
תלתות הינא תקריב לאתקבלא ברעוא קדם
יי : וארי תעביד בר תורי עלתא
או נכסת קודשיא לפרשא נדרא או נכסת
קודשיא קדם יי : ויקריב על בר
תורי מנחתא סולתא תלתא עסרונין דפיל במשח
פלגות הינא : וחמרא תקריב לנסכא
פלגות הינא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי :
כדין יתעביד לתורא חד או לדכרא חד או
לאימר באמריא או בעזיא : כמנין דתעבדון
כדין תעבדון לחד במניניהון : כל יציבא
יעביד כדין ית אלין לקרבא קורבן דמתקבל
ברעוא קדם יי : וארי יתגייר עמכון
גיורא או דבניכון לדריכון ויעביד קורבן
דמתקבל ברעוא קדם יי כמא דתעבדון כן
יעביד : קהלא קימא חד לכון
ולגיורא דאתגייר קים עלם לדריכון כותכון
כגיורא יהי קדם יי :
אוריתא חדא ודינא חד יהי לכון ולגיוריא
דיתגיירון עמכון : ומליל יי עם משה
למימר : מליל עם בני ישראל ותימר
להון במיעלכון לארעא דאנא מעיל יתכון
לתמן : ויהי במיכלכון מלחמא דארעא
תפרשון

מנחות מ"ו | שם נ' נ"א | מנחות נ"א | שם | חלין כ"ג | מנחות נ' | זבחים מ"ה | מנחות נ"א | עיין בת"א | תמור' נ' | כריתות ט' | שם מ' ט' | קידוש' ע"ג | כריתות ט | מנחות כ"ו | כתובו' כ"ה | נדה מ"ו

רש"י

לריח ניחח · נחת רוח א לפני : לפלא נדר או נדבה ונומר · או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם ב שחייבתי אתכם לעשות במועד : (ד) והקריב המקריב · תקריבו נסכי' ומנחה לכל בהמה ג המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה ד והיין לספלים ה כמו ששנינו במסכת סוכה* : (ה) לכבש האחד · על כל האמור למעל' הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין : (ו) או לאיל · ואם ו איל הוא · *ורבותינו דרשו או לרבות את ז הפלגס לנסכי איל* : (י) אשה ריח · אינו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש : (יא) או לשה · בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים כבש ושה קרויים בתוך שנתה : איל · בן שלשה עשר חדש ויום אחד : (יב) כמספר אשר תעשו ח כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ט ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם : כמספרם · של בהמות מספרם של נסכים : ככם כגר · כמותכם כן גר וכן דרך לשון עברית *כגן ה' כארץ מצרים כן ארץ מצרים כמוני כמוך כעמי כעמך : (יח) בבואכם אל הארץ ·
משונה

שפתי חכמים

א לא שהוא ית' מקבל נחת רוח מהקרבן שהרי כתיב אם ארעב לא אומר לך ונומר כדלעיל פרשת תצוה וזה דפי' ריח ניחוח קודם או במועדיכם מפני שפי' ועשיתם אשה שאינו ביזוי רק כשתיעלה על לבבכם לעשות אשה בעבור ריח ניחוח אבל זה פי' גם כן ריח ניחוח קודם במועדיכם : ב הוצרך לפרש או שתעשו וכו' שלא תפרש לפלא נדר או לפלא נדב' או לפלא במועדיכ' וזה אינו כי קרבן המועדות חוב' הם ואינן תלויין ביד המפלא : ג ר"ל אף על פי שאמרתי לעיל ועשיתם אשה וגו' וזה אינו חובה כדפרישית לעיל · מ"מ אם תקריבו נדר או נדבה או חובת מועדיכם חובה עליכם שתקריבו עליהם נסכים ומנחה : ד פירוש שאין הכהנים אוכלין מנחה כשאר מנחות הכתובות בויקרא אלא כולה כליל והשמן נבלל בתוכה ואינו בא בפני עצמו : ה פי' שני ספלים של כסף היו שם על המזבח ומנוקבים והכהן היה מערה היין והמים בפי הספלים והנסכי' מקלחין ויורדין על גב המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו חלולין ועמוקין מאוד : ו פירש או תעשה מנחתו שני עשרונים במקום שהיה לכבש עשרון אחד ויין ושמן שלישית ההין במקום שהיה לכבש רביעית ההין שתעש' לאיל יותר מלכבש ופירש של או הוא אם ולא או כמשמעו ולומר שיהא כבש ואיל שוים : ז ר"ל עד י"ב חדשים נקרא כבש ומשנא לי"ב חדשים ואילך נקרא איל אם כן מי"ב חדשים ועד י"ג חדשים ויום אחד אינו יודע אם איל הוא או כבש לענין הנסכים כלומ' אם צריך נסכים של כבש או נסכים של איל והיא נקרא פלגס לכך דרשו רז"ל מאו לרבות שצריך לנסכי איל ·

ופלגס הוא כמו שתי תלות תלב גם כלומר שהוא חלוק מהיות גדול הנקרא איל · (כח"י) כל הפרשה מב. ארת בפרק שתי מדות דף כ'
ובמדומה לי פשר' אם לא ידע את מקומה : ח מפני שבקרא הזה סתום כתב כמספר ולא פירש באיזה מספר של בהמות או כבשים ועזי'

במדבר טו

שמה: יט והיה באכלכם מלחם
הארץ תרימו תרומה ליהוה: כ
ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת
גרן כן תרימו אתה: כא מראשית
ערסתיכם תתנו ליהוה תרומה לדרתיכם:
ס כב וכי תשגו ולא תעשו
את כל המצות האלה אשר דבר יהוה אל
משה: כג את כל אשר צוה יהוה
אליכם ביד משה מן היום אשר צוה יהוה
והלאה לדרתיכם: כד והיה אם
מעיני העדה נעשתה לשגגה ועשו כל העדה
פר בן בקר אחד לעלה לריח ניחח ליהוה
ומנחתו ונסכו כמשפט ושעיר עזים אחד לחטת:
כה וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל
ונסלח להם כי שגגה הוא והם הביאו את
קרבנם אשה ליהוה וחטאתם לפני יהוה על
שגגתם: כו ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר
הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה: ס

שביעי

ואם

בעל הטורים

ב"פ מצות חלה· חלה תנין על ה"א ה' דברים חייבין בחלה: מראשית עריסותיכם הפסוק מתחיל במם ומסיים במם לומר לך העין יפה אחד מארבעים: כל אורייתא חסר בר מן י' מלא·

ל' חסר אלף:

אונקלוס

תפרשון אפרשותא קדם יי:
אצותכון חלתא תפרשון אפרשותא כמה
דמפרשין מן אדרא כן תפרשון יתה:
מריש אצותכון תתנון קדם יי אפרשותא
לדריכון: וארי תשתלון ולא תעבדון ית
כל פקודיא האלין דמליל יי עם משה:
ית כל דפקיד יי לותכון בידא דמשה מן יומא
דפקיד יי ולהלא לדריכון: ויהי אם מעיני
כנשתא אתעביד לשלו ויעבדון כל כנשתא
תור בר תורי חד לעלתא לאתקבלא ברעוא קדם
יי ומנחתיה ונסכיה כדחזי וצפיר בר עזי חד
לחטאתא: ויכפר כהנא על כל כנשתא
דבני ישראל וישתבק להון ארי שלותא היא
ואנון איתיאו ית קורבנהון קורבנא קדם יי
וחובתהון קדם יי על שלותהון:
וישתבק לכל כנשתא דבני ישראל ולגיוריא
דיתגיירון ביניהון ארי לכל עמא בשלותא:
ואם אינש חד יחוב בשלו ויקריב עזא בת

שתא

תולדות אהרן

ריש סוכה ל"ה
פסחי' ל"ז
עיין בת"א
עיין בת"א
מנחו' ס"ז
בכור' י"ב
שבת ס"ט
הורי' ח'
הורי' שם
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
זבחי' מ"א
הורי' ה'

שפתי חכמים

שכפל וכתב שני פעמים תעשו לכן פירש במספר קאי אבהמות ותעשו ראשון קאי על ההקרבה ותעשה שני קאי על הנסכים ופירש לאחד לכל אחד ואחד· ופירש במספרם השני על שווי מספר הבהמות לנסכים:
א פירש כי מטה אחת פוטרת הכרי לפי שנ' סתם ראשית דגנך:
ב תרומת מעשר יש בו שיעו' שהיא אחת מעשרה שאין: ג כלומר אם היו לו י' עיסות צריך ליתן הראשונה כולה חלה ת"ל וכו'· וא"ת א"כ למה לי ראשית עריסותיכם· וי"ל דאם לא נאמר רק מראשית עריסותיכם ה"א דאם היו לו עשרה עיסות צריך ליתן מקצת מן הראשונה אבל האחרים פטורי' לכן כתיב ראשית עריסותיכם שצריך ליתן מכל עיס' מקצת· הקשה הרא"ם מ"ש הכא' דדרשינן מראשית מקצת ולא כולה ומ"ש דגבי ביכורים דרשי' מראשי' ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בביכורים אלא ז' מינים כמו שפי' הרמ"בם וכן פי' רשי בפרשת כי תבא ולמה לא דרשינן כתי כמו הכא שאין כל הפירות שבאילן שבכרו חייבים בביכורים אלא אשכול אחד או גרגיר אחד והניח בקושיא לפי' הרא"בם וכן לפי' רשי דלקמן· וכ"ל דגבי חלה יש עוד מיעוט דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ וגו' דקשה הארץ ל"ל הא כתיב לעיל מיניה והיה בבואכם אל הארץ וגו' אלא ע"כ למדרש אתא דאינו חייב בחלה אלא משבאי א"י דהיינו ה' מיני דגן וא"כ אייתר מראשית למדרש שאין כל העיסה חייבת אלא מקצתה משא"כ התם דאין שם ייתר ודו"ק כ"ל: ד ולא פר לחטאת כשגגת כל המצות למדנו שאין שגגת הע"א בכלל שאר שגגות כלומר אי לאו פרשה זו היה עולה על דעת' שע"א היה בכלל שאר שגגו' שבמצו' אבל מפרשה זו למדנו שאינ' בכלל: ה דכתיב נעשתה משמע עבירה אחת: ו דורש באגדו' של דופי כגון לא היה לו לכתוב למשה ואחות לוטן תמנע: ז מדכתי' אשר דבר ה' אל משה וכתיב את כל אשר צוה ה' את משה דמשמע שציווה ע"י משה וכתיב אשר דבר ה' דמשמע שהוא בדבור של הקב"ה כלומר ששמעו ישראל מפיו כשדבר למשה איזהו מצוה שהיתה בדבור של הקב"ה והיתה גם על יד משה הוי אומר זו לאנכי ולא יהיה לך מפי וכו': ח מדכתיב בפ' ויקרא ונעל' דבר משמע דבר לא כל הגוף שידעו שאסו' לעבו' עבוד' אלילי' רק שלא ידעו שאבו' עבוד' זו· או ילפינן דב' דב' מכי יפלא ממך וגו' שמשמע ולא כל הגוף: ט שלא תפרש הקרא הביאו את קרבנם זה עולה וחטאת והא דכתי' וחטא' הוא פר החטא' האמו' בויקרא ובא הכא הכתו' לומ' שחוץ מפר העול' שני' לחטא' האמורי' בפרש' זו מביאי' עוד את פר החטא' הנאמ' בויקרא לכן פי' וזה פר העול' שנ' בו אשה לה' לאפוקי חטא' שאינו אשה לה' רק עולה הוא אשה לה':

א דו"ן

רש"י

* משנה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כלן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה: (כ) ראשית עריסותיכם· כשתלושו כדי עיסתכם שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה היא * וימודו בעומר עומר לגלגלת תרימו מראשית כלומ' קודם שתאכלו ממנה ראשית חלקת חלה אחת תרימו תרומה לשם ה': חלה· טורטי"ל בלעז: כתרומת גורן שלא נאמר בה שיעור א ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור ב אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים ולנחתו' אחד מארבעי' ושמכה: (כא) מראשית עריסותיכם· * למה נאמר לפי שנאמ' ראשית עריסותיכם שומע אני ראשונה שבעריסות ג תלמוד לומר מראשי' מקצתה ולא כולה: תתנו לה' תרומה· * לפי שלא שמענו שיעור חלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה: (כב) וכי תשגו ולא תעשו· ע"א היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתוב מוציאה כאן מכללה לידון בפר לעולה ד ושעיר לחטאת: וכי תשגו וגומר· * בע"א הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות ה מה העובר על כל המצות * פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים ו אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו זו ע"א: אשר דבר ה' אל משה· * אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה ז שמענום * אחת דבר אלהים שתים זו שמענו: (כג) את כל אשר צוה וגומר· * מגיד שכל המודה בע"א ככופר בכל התורה כלה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנאמר למן היום אשר צוה ה' והלאה: (כד) אם מעיני העדה נעשתה לשגגה· אם מפי עיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג ששגגו והורו על אחת מן העבודות ח שהיא מותרת לעבוד ע"א בכך: לחטת· * חסר א' שאינו כשאר חטאות שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאות קודמות לעולה שנאמר * ואת השני יעשה עולה וזו עולה קודמת לחטאת: (כה) הביאו את קרבנם אשה לה'· * זה האמור בפרשה הוא פר העולה ט שנאמר אשה לה': וחטאתם· זה השעיר:

תחטא

ספרי
קידושי' ל"ז
שמות י"ו
ספרי
ספרי
ספרי
כריתות ז'
הורי' ח'
תהלי' ס"ב
ספרי
הוריו' י"ג
זבחים נ'
ויקרא ה'
ספרי

כז ואם נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה
עז בת שנתה לחטאת: כח וכפר הכהן על
הנפש השגגת בחטאה בשגגה לפני יהוה לכפר
עליו ונסלח לו: כט האזרח בבני ישראל
ולגר הגר בתוכם תורה אחת יהיה לכם לעשה
בשגגה: ל והנפש אשר תעשה ביד רמה
מן האזרח ומן הגר את יהוה הוא מגדף
ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה: לא כי
דבר יהוה בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת
הנפש ההוא עונה בה: פ לב
ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקשש
עצים ביום השבת: לג ויקריבו אתו
המצאים אתו מקשש עצים אל משה ואל אהרן
ואל כל העדה: לד ויניחו אתו במשמר כי
לא פרש מה יעשה לו: ס לה
ויאמר יהוה אל משה מות יומת האיש רגום אתו
באבנים כל העדה מחוץ למחנה: לו
ויציאו אתו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו
אתו באבנים וימת כאשר צוה יהוה את משה:
פ לז ויאמר יהוה אל משה לאמר:
לח דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם
ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו
על

אונקלוס

שתה לחטאתא: ויכפר כהנא על אנש
דאשתלי במתביה בשלו קדם יי לכפרא עלוהי
וישתבק ליה: יציבא בבני ישראל
ולגיוריא דיתגיירון ביניהון אוריתא חדא יהי
לכון לדיעביד בשלו: ואינש דיעביד
בריש גלי מן יציביא ומן גיוריא קדם יי הוא
מרגיז וישתיצי אינשא ההוא מגו עמיה:
ארי על פתגמא דיי בסר וית פקודוהי אשני
אשתיצאה ישתיצי אינשא ההוא חוביה ביה:
והוו בני ישראל במדברא ואשכחו גבר כד
מגבב אעין ביומא דשבתא: וקריבו
יתיה דאשכחו יתיה כד מגבב אעין לות
משה ולות אהרן ולות כל כנשתא:
ואסרו יתיה בבית מטרא ארי לא אתפרש להון
מה דיעבדון ליה: ואמר יהוה למשה
אתקטלא יתקטיל גברא ירגמון יתיה באבניא
כל כנשתא מברא למשריתא: ואפיקו
יתיה כל כנישתא למברא למשריתא ורגמו
יתיה באבניא ומית כמה דפקיד יי ית משה:
ואמר יי למשה למימר: מליל עם בני
ישראל ותימר להון ויעבדון להון כרוספדין על
כנפי כסותהון לדריהון ויתנון על כרוספדא
דכנפא.

יבמות ט' · הורי' ז' · מנחות ע"ז ק"ט · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · כריתו' כ"ה · שבת צ"ו · סנה' מ"א · שם ע"ח · עיין בת"א

בעל הטורים

י"ח מלין כתיב ה"א בסוף תיבותא ולא פסקין:

סמך מקושש למגדף לומר לך שבזמן אחד היו ומתני' ששבת חמור כע"א סמך להם פ' צצי' שסקול' גם כן ככל המצות:

ספ"א מצות ציצית: ספ"ב שלא לתור אח' מחשבת הלב וראיית העינים:

מפטיר

רש"י

(כז) תחטא בשגגה · א בע"א: עז בת שנתה · שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה ב וכאן קבע לה שעירה: (ל) ביד רמה · במזיד: מגדף · מחרף כמו * והיתה חרפה וגדופה * אשר גדפו נערי מלך אשור ועוד ג דרשו רבותינו מכאן למברך את השם שהוא בכרת *: (לא) דבר ה' · אזהרת ע"א מפי הגבורה ד והשאר מפי משה *: עונה בה: * בזמן שעונה בה ה שלא עשה תשובה: (לב) ויהיו במדבר וימצאו · * בגנותן של ישראל דבר הכתוב ו שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה וחללה: (לג) המוצאים אותו מקושש · * שהתרו בו ולא הניח מלקושש ז אף משמצאוהו והתרו בו: (לד) כי לא פורש מה יעשה לו · * באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל ח שבת במיתה: (לו) ויוציאו אותו · מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מב"ד *: (לה) רגום · פשנ"ט בלעז וכן הלוך אלכ"ט וכן ט זכור ושמור: (לח) ועשו להם ציצית · על שם הפתילים התלויים בה כמו * ויקחני בציצת ראשי ד"א ציצית על שם וראיתם י אותו כמו * מציץ מן החרכים: תכלת · * צבע ירוק כ של חלזון: וזכרתם

יחזק' ה' · ישעי' ל"ז · סנה' נ' · כריתו' ז' · ספרי · סנה' נ' · ספרי · ספרי · סנה' מ' · ספרי · סנה' ע"ח · סנה' מ"ב · יחזק' ח' · שיר ב' · מנחו' מ"ב

שפתי חכמים

א דו"ו ואם נפש מוסיף על ענין ראשון שבעבודת אלילים הוא מדבר: ב פי' גם זו ראייה שפר' זו מיירי בשגגת עבודת אלילים דהא קרבן שגגת יחיד בפרשת ויקרא הוא כשבה או שעירה ובפרשה זו דוקא שעירה: ג ה"פ ועוד כלומר תדע דלשון קללה הוא שהרי דרשו רבותינו מכאן כרת למברך את השם כשאין עדים והתראה והוא במזיד ואם לא היה לשון זה לשון קללה מה יכלו לדרוש רבותינו מכאן לברך השם שהוא בכרת אלא ודאי כדפרישית: ד פירוש כי לשון דבר ה' בזה לא קמיירי אלא בע"א שהוא דבר א' מעשרה דברות ששמעו אותו ישראל מפי הגבור' משא"כ שאר מצות שלא שמעום רק מפי משה אף שגם הם דבר ה' ואף על פי שרש"י ז"ל פי' שהמגד' במברך השם קמיירי ולא בע"א מאמר כי דבר ה' בזה בע"א מיירי וכאלו אמר את ה' הוא מגדף ונכרתה ונומר וכי דבר ה' בזה ואת מצותיו הפר הכרת תכרת ונומר: ה וכאלו אמר כשעונה בה והוכרח לפרש כן מפני שא"א לפר' עונה בה כרת דומיא עונה תשא האמור בפר' נשא מפני שכבר כתב פה הכרת בפירוש: ו פי' דא"כ במדבר ל"ל ללמד מיד שבאו למדבר חלל זה את השבת ולא קודם לכן · והא דאמרינן בפרק כל כתבי (דף קי"ח) אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון · י"ל דמדרשות חלוקים הם והא דאמר רב יהודה אמר רב כאשר צוך שבת ודינים במרה אפקו' ש"מ שלא היה שבת ראשונה וכמו שהקשו התוספו' · י"ל דר"ש כזהר מקושי' זו בפ' בשלח שם שם לו במרה נתן להם מקצת פרשיות שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינים משמע שהודיעם החקים ההם ולימד אותם כי עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך כמו שפי' הרמב"ן שם בפרשת בשלח וא"כ לא נצטוו עדיין בשמירת מלאכת שבת כ"א ללמוד מצות השבת: ז דהמוצאי' אותו שקושש עצים לא נאמר אלא מקושש לאחר שראוהו ומצאוהו היה מקושש ומה טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה מקושש כך לשון רש"י בסנהדרין דף מ"א · והר"א פי' דא"כ המוצאי' אותו מקושש ל"ל הא פשיטא הוא דהא ויקרבו אותו המוצאי' · אלא ויקריבו אותו המוצאים אותו ויעוד מקושש ולא הניח מלקושש: ח מדכתיב כי לא פורש מה יעשה לו משמע שהיו יודעין שחייב מיתה שנא' מחלליה מות יומת אבל לא פיר' באיזה מיתה אבל במקלל בפר' אמור הוא אומר לפרוש להם משמע שאיכם יודעים אם חייב מיתה אם לאו · וא"ת דהא סתם מיתה שבתורה הוא חנק כדפירש רש"י בפרשת אמור וגבי שבת נ"כ כתיב סתם מיתה דכתיב מחלליה מות יומת · י"ל מ"מ מספקא להו לפי שהמחלל שבת כעובד עבודת אלילים והעובד עבודת אלילים בסקילה לכך מספקא להו: ט פי' הוא לשון הוה אע"פ שאינו כ הנ תמיד אלא באותו עת שמחלל השבת כיון דקאי על כל מקושש שיהיה או המחלל שבת שייך לשון הוה כי תמיד מוטל עליכם לרגום את איש שיעוב' עבירה הזאת: י לטעם ראשון קשה הל"ל ועשו להם פתילי' ע"ש שנ' פתיל תכלת לכן אמר ד"א · ולפי ד"א קשה הל"ל מציצין מאי ציצית לכן פי' גם טעם ראשון דכתיב ויקחני בציצת ראשי: כ והוא דג בעולה מן הים אחת לשבעים שנה ומראיתו דומה לים וצובעין בו פתיל של צמר שנותנים בציצית:

(הר"א)

עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ לט וְהָיָה
לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת
יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם
וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ מ
לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם׃ מא
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

ויקח

ומפטירין וישלח יהושע · ביהושע בסימן ב׳׃

אונקלוס

דְּכַנְפָא חוּטָא דִתְכַלְתָּא׃ וִיהֵא לְכוֹן
לְכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוֹן יָתֵיהּ וְתִדְכְּרוּן יָת־כָּל פִּקּוֹדַיָּא
דַּייָ וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תִטְעוּ בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן
וּבָתַר חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דְּאַתּוּן טָעַן בָּתְרֵיהוֹן׃
בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָת־כָּל־פִּקּוֹדַי וּתְהוֹן
קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דְּאַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן
לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

ואתפליג

קי״ט · פ״לט · סימן׃

בעל הטורים

ציצית עולה תר״ח וח׳ חוטין וה׳ קשרים תרי״ג · לומר לך שקולה מצות ציצית ככל התורה כולה ׃ וזה לעשות ד׳ ציצית בד׳ כנפות בגדיו שבכל מקום שיפנה יזכור׃ בכל אחד ה׳ קשרים שיזכור לחמשה חומשי תורה ובכל אחד שמנה חוטין שימנע מלעשות עבירה בשמנה איברים

שפתי חכמים

א (הר״אם) כתב והכראה בעיניו פירושו שהוא אליבא דמ״ד יש אם למקרא וכיון שהוא נקרא מלא כאלו הוא מלא יו״ד עכ״ל: ב פירש לא שכוונה התורה לזה הטעם והא י״א שיכול לעשות ט״ז חוטין וכן הקשרים דמן התורה אין צריך רק קשר אחד לבד ועוד יכול לעשות יותר רק שכוונת התקנה שתקנו ה׳ קשרים ולא פחות ולא יותר היתה למלאות החשבון שיתכן בזכירת כל המצות יותר בראיית הציצית והקשר מ״ה פרש״י הקרא כאחר התקנה ולא כפי קודם התקנה: ג פירש אלהים בגמטרי״א זה דיין כלומ׳ שהוא מדת הדין: ד לא להיות לאלקים דבין כך ובין כך אלקים הוא · אבל קבלת הגזירות בהוראות כנוי אלקיכם תלוי בתנאי שלולא שפדאם מבית עבדים לא נתחייבו לקבל הגזירות כמו שאר אומות: ה כי לפי טעם ראשון קשה והא כתיב אני להיות לכם לאלקים שמשמע שעל כרחכם אני אמלוך עליכם · לכן אמר ד״א וכו׳ · ולפי ד״א קשה לא היה לו לומר רק אני ה׳ דהא גבי מכות בכורות לא כתיב כ״א וה׳ הכה ונומר אלקים דכתיב בקרא נ״ל לכן צרי׳ גם לטעם הראשון על כרחכם וכו׳: ו פירש רש״י צבע הדומה לתכלת ורחמנא אמר פתיל תכלת ותכלת הוא צבוע בדם חלזון ואינטריך קרא לעבור עליו משעת תלייה כמו שכתבו התוס׳ ב״מ דף ס״א: ז והטעם כדפירש רש״י בחולין דף ה׳ דהעובד ע״ז כופר בהק״בה והמחלל את השבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הק״בה במעשה בראשי׳ עכ״ל · וכן כתבו התוספות בסנהדרין דף ע״ח: ח פירש שיתן ציצית על כל חמש כנפות אבל בד׳ כנפות חייב להטיל ציצית אף שהיא בעלת ה׳ כנפות דבכלל מאתיים מנה וזה אליבא דכ״ע דס״ל הכי ילא כהרא״ם שפיר׳ שפטור לגמרי בעלת ה׳ ורש״י הביא דברי רבי משה הדרשן וליה לא ס״ל כר״מ הדרשן וק״ל כ״ל · (נח״י) ה״פ בתחילה רשם הרב על כנפי האמור פה וכתן טעם למה דוקא על הכנף ואח״כ רשם על ארבע כנפות האמור בפרשת כי תצא ופי׳ בו דלא בעלת ג׳ וכו׳ ע״ש: ט וא״ת והא בפרשת בשלח פירש רש״י שאמרו שירה ביום השביעי של פסח · וי״ל שהוא סובר שהלילה הולך אחר היום שעבר כמו קרבנות שכתיב ביום זבחו יאכל והנותר ממנו עד הבוקר באש ישרף ולמה צריך לשריף בבוקר שהרי אף מיד בלילה הוא מתחייב לשרוף שהרי כתיב ביום זבחו יאכל אלא ודאי שגם בלילה הוא מותר לאכול שהלילה הולך אחר יום שעבר · והתחלת יציאה כחשבת מיד ששחטו הפסח ובלאו ואכלו אותו ומהתחלת היציאה יהיה שמונה ימים ומהתחלה האמיתית שהיה ביום ט״ו שהיה יציאת האמיתית יהיה שבעה שהרי ביום השביעי חוץ יתו הלילה אמרו שירה ורבי משה הדרשן כמי ס״ל הכי ודלא כהר״ם שפירש כי אלה הדברים האמורים פה הם דברי רבי משה הדרשן אבל רש״י ז״ל לא ס״ל הכי: ועיין (כנח״י) כי שם סותר דברי הר״אם ואמר שאלה הם דברי הרב ולא דברי רבי משה הדרשן רק מ״ש למה נסמכה פר׳ מקושש וכו׳ הם דברי רבי משה הדרשן ולא יותר׃

חסלת שלח לך

רש״י

(לט) וזכרתם את כל מצות ה׳ · שמנין גימטריא של ציצית א שש מאות ושמנה חוטין וחמשה קשרים ב הרי תרי״ג: ולא תתורו אחרי לבבכם · כמו מתור הארץ הלב והעינים הם מרגלי׳ לגוף מסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה: (מא) אני ה׳ · נאמן לשלם שכר: אלהיכם · נאמן ג ליפרע: אשר הוצאתי אתכם · על מנת כן פדיתי אתכ׳ שתקבלו ד עליכם גזרותי: אני ה׳ אלהיכם · עוד למה נאמר שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקו׳ לא שנעשה ונטול שכר לא עושין ולא נוטלין שכר * על כרחכם אני מלככם וכן הוא
שבת פ״א
יחזק׳ כ׳
אומר * אם לא ביד חזקה אמלוך עליהם ד״א למה נאמר יציאת ה מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן ו בבגדו ואומר תכלת היא * : ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי
ב״ק ס״א
חולין ה׳
למה נסמכה פרשת מקושש לפרש׳ ע״ז * לומ׳ שהמחלל את השבת כעובד ע״ז שאף היא שקולה ז ככל המצו׳ וכן הוא אומר בעזרא * ועל הר סיני ירדת ותתן
נחמי׳ ט׳
לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם · ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם את כל מצותי: (לח) על כנפי בגדיהם · כנגד * ואשא
שמות י״ט
אתכם על כנפי נשרים על ד׳ כנפות ולא בעלת ג׳ ולא בעלת ח חמש (ר״ל שאין עושין ה׳ ציצית בה׳ כנפות אלא ד׳ בד׳ כנפות המרוחקות בטור א״ח סי׳ י׳:) כנגד ד׳ לשונות של גאולה שנאמר במצרים * והוצאתי * והצלתי וגאלתי ולקחתי: פתיל
שמו׳ ו׳
שם
תכלת · על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב ושמנה חוטים שבה כנגד שמנה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו ט שירה על הים׃

א ויקח

חסלת שלח לך

תולדות אהרן
עיין בת״א
עיין בת״א
עיין בת״א
עיין בת״א
ברכו׳ י״ג
עיין בת״א
ברכו׳ י״ב י״ד
מנחו׳ מ״ג

ויקח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן: ב ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד

ואתפליג

ואתפליג קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני ראובן: וקמו לאפי משה וגבריא מבני ישראל מאתן וחמשין רברבי כנשתא

בעל הטורים

יז סמך מחלוקת קרח לפרשת ציצית שעל ענין הציצית חלק על משה: חמשים ומאתים כ"ל רשעים ידען: קראי חסר לומר שעברו על י' הדברות

רש"י

(א) **ויקח** קרח. פרשה זו יפה נדרשת א במדרש רבי תנחומא: ויקח קרח. לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה ב לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אנקלוס ואתפליג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן *מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם דבר אחר ויקח קרח ג משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנא' *קח את אהרן *קחו עמכם דברים: בן יצהר בן קהת בן לוי ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו ד שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנא' *ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו ה על קרח בהתייחסם על הדוכן בדברי הימים שנאמר *בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: ודתן ואבירם. *בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו ו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע ז אוי לשכנו ומה ראה קרח לחלוק עם משה ח נתקנא על נשיאותו ט של אליצפן בן עוזיאל *שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנאמר *ובני קהת וגו' עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכיניו והם אליצור בן שדיאור וחבריו וכיוצא בו שנאמר נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומ' *אלה קריאי י העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית כ או פטורה אמר להן חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה: בני ראובן. דתן ואבירם ל ואון בן פלת:

[margin:] משלי כ"ז · במדבר כ' · הושע י"ד · בראשית מ"ט · ד"ה א' ו' · תנחומא · תנחומא · שמות ו' · במדבר א'

שפתי חכמים

א דק"ל למה אמר לשון ויקח. ולפי שפירש רש"י בפרשת בראשית ואני לא באתי לפרש רק פשוטו של מקרא ולא על פי המדרש לכן פירש רש"י כאן פרשה זו יפה נדרשת וכו' שהיא קרוב לפשוטו לכן אפרש אותו ע"פ המדרש ולא נצטרך לפרשו לפי פשוטו: ב פירש לקיחה זו מקשיי' היא והלב הוא הוא הפועל וקרח הוא הפעול א"כ ויקח הוא כמו ויוקח כדעת המתרגם ואיתפליג: ג לטעם הראשון קשה שיפרש ויקח לשון ויוקח ל"פ ד"א ולפי ד"א קשה דלא פי' בקר' את מי לקח כמו גבי משה דכתי' קח את אהרן · ל"פ גם טעם ראשון: ד ר"ל למה לא מייחסו גם כן אחר יעקב ומתרץ יעקב ביקש וכו': ה כלומר היכן נזכר שמו של יעקב אבינו על קרח עד שנצטרך לתת טעם פה על שלא הוזכר שמו והלא אין דרך כל ההתייחסי' לעלו' עד השבט בלבד · כתב הר"אם אך קשה לפי המדרש שדרשו בסוף ש' תגא כפשי אילו המרגלים וכן מה שפירש רש"י בפרשת ויחי גבי בסודם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי שנאמר בו זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא אמר בן יעקב היכן נזכ' שמו על זמרי עד שנצטרך לתת טעם על מה שלא הזכי' שמו של יעקב על זמרי וכו' והניח הדבר בצ"ע עיין במה שכתבתי בפ' ויחי תירץ על קושית הר"אם: ו רצונו לתרץ היאך באו דתן ואבירם לבני קהת להשתתף עם קרח שיתעורר על הכהונה שהרי הם לאו לוים ולאו בכורים נינהו דכתיב במואל דתן ואבירם ואם באים לחלוק על הכהונ' בשביל במואל אחיהם שהיה בכור רחוק הוא שיכנסו לחלוק בשביל אחיהם ובמואל עצמו שבעבורו המחלוקת לא נזכר בקרא שהיה מעורר: ז (מהר"של) ומא"מז קבלתי דה"פ כי אמר בתחילה יעקב בקש רחמים וכו' וא"כ קשה דתן ואבירם שיחסם עד ראובן ולא אמר בן יעקב ולא מצינו שבקש יעקב על ראובן שלא יתייחסו בניו אחריו במחלוקתו של קרח · ע"כ פי' אוי לרשע וכו' וממילא הם בכלל ודו"ק ע"כ: ח פי' אע"פי שקרח חשד את משה בכל מעשיו שעשה הכל מפי עצמו מ"מ לא היה לו לחלוק על הכהונה שהרי אהרן בדין הוא קודם לו להיותו בן עמרם הבכור הר"אם · וא"ת ולמה לא תירש זה על הקרא והיאך תלה קושיא זו במה שפי' לעיל · וי"ל בשלמא קודם שפי' לעיל על דתן ואבירם לא היה יכול להקשות מה ראה כו' לפי שגם הוא רצה להיות כהן אבל עתה שפי' על דתן ואבירם בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתן גבי דגלים א"כ ש"מ שזה המחלוקת היה בשנה שנייה ליציאת מצרים שהרי הדגלים התחילו בשנה השנייה כמו שמבואר בפרשת במדבר לכך מקשה רש"י מה ראה קרח לחלוק על משה בשביל הכהונה בשנה שנייה למה לא חלק בשנה הראשונה מיד אחר הקמת המשכן · ותירץ רש"י נתקנא על נשיאותו של אליצפן וכו' שנתמנה ג"כ בשעת סידור הדגלים · וכיון שנכנס במחלוקת רצה לבטל הכל אף בדבר שאין לו זכות: ט וא"ת ולמה פירש רש"י לעיל לעורר על הכהונה · וי"ל ד דאי אם היה נותן משה לקרח הנשיאו' ודאי לא היה חולק על הכהונה אבל כיון שנתן הנשיאות לאליצפן בא קרח לחלוק על הכל גם על הכהונה לכך פירש רש"י הריני חולק עליו ומבטל את כל דבריו · וא"ת למה לא חלק גם על המלכות · וי"ל לפי שכבר היה עבודה בבכורים לכך נשתתפו עמו הבכורים לבטל דבריו של משה כדי שהם יהיו כהני' אבל על המלכות כלם מסכימים שיהא משה מלך כי בדין הוא שהוציא אותם ממצרים · ועוד דלא כלם יהיו מלכים · ולכן לא ישתתפו עמו לחלוק על המלכות: י יש מקשים ל"ל להביא ראייה מהתם דכתיב קריאי עדה והתם גופא מגלן אלא מ-כתיב נשיאי מטות והא הכא נמי נשיאי עדה כתיב · וי"ל דאי לאו מקרא דהתם ה"א דלאו ראשי סנהדראות היו הדכתיב קריאי מועד ש"מ שלא היו נקראין לכל דבר שביחוד שה אלא לעיתי' רחוקי' · לכן מבי' ראייה מהתם שנקראים בכל פעם לכל דבר שבקדושה דכתיב קריאי עדה כלומר לכל דבר שצריכין העדה · והא דהוסיף רש"י וכיוצא בהם משום דהאנשים אשר נקבו בשמות לא היו כ"א י"ב נשיאי השבטים ואלה היו חמשים ומאתים הוכרח לומר וכיוצא בהם שכולם היו ראשי בני ישראל מהם נשיאי שבטים ומהם ראשי סנהדראות ומהכי נ"ש ללמוד שהיה מדריגה של אליצור וחביריו ומהכי קרא דחמשים ומאתים דלא תימא דוקא הי"ב אשר נקבו בשמות ולא האחרים כיוצא בהן · רא"ם: כ דבסוף פרשת שלח לך כתיב ציצית וסמיך ליה ויקח קרח כלומר בשל ציצית · וא"ת והרי רש"י לא דריש סמיכות רק היכא שאינו מקומו כמו שפירשתי בפרשת שלח לך · וי"ל שגם כאן אינו מקומו לפי מה שפירשתי שמחלוקתו של קרח היה בשביל נשיאתו של אליצפן וזה היה קודם נסיעותן מהר ה' · א"כ למה נכתבה כאן היה לו לסיים בפרשת במדבר סיני לכך דרשינן סמיכות: ל שלא תפרש בני ראובן קאי על פלת ופלת היא פלוא בן ראובן שמצינו במקום אחר גם כן כמו ובני דן חושי' ובני פלוא אליהב אע"פי שאינו אלא אחד קרא אותו בלשון רבים לכך פירש"י בני ראובן דתן אבירם ואון פלת ופלת גם כן מבני בניו של ראובן · והר"אם כתב י"ת שכוונתו לומר שבני ראובן שב לדתן ולאבירם לבדם רצה לומר לא און כאלו אמר בני ראובן דתן ואבירם הם · אבל און בן פלת הוא ולא

מועד אנשי־שם: ג ויקהלו על־משה
ועל־אהרן ויאמרו אלהם רב־לכם כי כל־העדה
כלם קדשים ובתוכם יהוה ומדוע תתנשאו על־
קהל יהוה: ד וישמע משה ויפל על־פניו:
ה וידבר אל־קרח ואל־כל־עדתו לאמר בקר וידע
יהוה את־אשר־לו ואת־הקדוש והקריב אליו
ואת אשר יבחר־בו יקריב אליו: ו זאת עשו
קחו־לכם מחתות קרח וכל־עדתו: ז ותנו
בהן ׀ אש ושימו עליהן ׀ קטרת לפני יהוה מחר
והיה האיש אשר־יבחר יהוה הוא הקדוש רב־
לכם

אונקלוס

כנשתא מערעי זמן אינשין דשמא: ואתכנשו על־ סס ק"ט
משה ועל אהרן ואמרו להון סגי־לכון ארי כל
כנשתא כולהון קדישין וביניהון שריא שכינתא
דיי ומא דין אתון מתרברבין על קהלא דיי: סס ק"י
ושמע משה ונפל על אפוהי: ומליל עם קרח
ועם־כל־כנשתיה למימר בצפרא ויהודע יי ית
דכשר ליה וית דקדיש ויקרב לקדמוהי וית
דיתרעי ביה יקריב לשמושיה: דא עבידו
סבו לכון מחתין קרח וכל כנשתיה: והבו
בהון ׀ אישתא ושויאו עליהון קטרת בוסמין
קדם

רש"י

(ג) רב לכם. הרבה יותר מדאי לקחתם א לעצמכם גדולה: כלם קדושים. *כלם שמעו דברים בסיני ב מפי הגבורה: ומדוע תתנשאו. אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברור לאחיך כהונה ג לא אתם לבדכם שמעתם בסיני ד אנכי ה' אלהיך כל העדה שמעו: (ד) ויפל על פניו. *מפני המחלוקת ה שכבר זה בידם סרחון רביעי ו חטאו בעגל *ויחל משה במתאוננים *ויתפלל משה במרגלי' *ויאמר משה ושמעו מצרים במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני: (ה) בקר ויודע וגו'. עתה *עת שכרות ז הוא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוון לדחות שמא יחזרו בהן: בקר ויודע ה' את אשר לו. לעבודת ח לויה: ואת הקדוש. לכהונה: והקריב. אותם אליו תנחומא והתרגום מוכיח כן ויקרב לקדמוהי ▪ יקריב לשימושיה. ומדרש בקר א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר *ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כן ויבדל אהרן להקדישו וגו': (ו) זאת עשו קחו לכם מחתות. מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם מתקבצים בבית אחד אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד ואתם ר"נ איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקטרת החביבה מכל הקרבנות *וסם המות נתן בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדין: (ז) רב לכם בני לוי. דבר גדול אמרתי לכם ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם להקריב הם חטאו על נפשותם שנ' את מחתות החטאים האלה בנפשותם. וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה י עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר *כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכלם אובדים ואחד נמלט אשר יבחר הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה תנחומא: (ו) מחתות. כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד: רב לכם. דבר גדול
נטלתם

(ציוני גליון: תנחומא / תנחומא / במ"ר / שמות ל"ב / מדבר י"א / מדבר י"ד / במ"ר / ראשית א' / במד' ד' / ד"ה א' כ"ה)

שפתי חכמים

ולא מבני ראובן. וי"ל שכוונתו שאדרבה שישוב גם און שלא מאחר שבני ראובן ישוב לדתן ולאבירם ולא לאון הואיל ולא מצינו בשום מקום לא און, ולא פלת בבני ראובן. והוא דחק שני הפירושים האילו והנ"ל כתבתי: א תקן בזה הרבה פי' ורב שהוא שם כזו הרבה והוסיף יותר מדאי שבזול' זה יתכן לומר לומר שאותו הרבוי של קרח הוא נראוי להם וגם הוסיף מלת לקחתם מפני שמלת לכם לבדה אין לה מובן בלתי שתחב' לה מלת לקחתם. ומפני שהמחלוקת היתה על הלקיחה לכן אמר פה לקחתם לכם ולא מלת יש לכם ואמר יותר מדאי לא על מה שיש בידם גם פירש מלת לכם לעצמיכם שבזולת זה יתכן שלקח וחלק לאחרים גם הוסיף מלת גדולה מפני שמל' הרבה נופל על השפלות כמו על הגדולה והמעלה לכן הוסיף מלת גדולה: ב כתב הר"א לא ידעתי למה לא פירש זה בשלת קדושים תהיו ומתקדשתם והייתם קדושים כי עתם קדוש וגו'. וי"ל דאל"כ יש לו להשיב כאן אע"פ שהעדה היא קדושה אבל משה ואהרן יש בהם קדושה יתירה שהם נביאים ושמעו הדבור מפי הקב"ה ל"פ כלם שמעו וכו': ג (כח"י) וה"פ אם לקחת אתה מלכות הוא כדין שאתה שמעת כל הדברות וכל העדה לא שמעו אלא אנכי ולא יהיה לך אבל מ"מ לא היה לך לברר לאחיך כהונה דהא אחיך לא שמע יותר מכל העדה וז"ש מדוע תתנשאו שניהם אתה ואהרן והיה די בנשיאותך לבדי אבל לא תפרש שכוונתו היה לחלוק גם על המלכות דהא לא מצינו כל הפרשה מחלוקת כ"א על הכהונה לבד: ד (נ"א) ולא רבה לחדש להם דבר גם כן היה אומר זה לכולם ולא לך נפרש שיבא אהרן כאן ואליצפן נשיא: ה וא"ת והא לעיל גבי מרגלים כתיב נמי ויפלו משה ואהרן על פניהם. וי"ל דלעיל י"ל דנפלו על פניה' להתפלל כיון דלא כתיב שם שדברו שום דבר י"ל שהתפללו אבל הכא כתיב וידבר משה וגו' משמע שבשעת נפילתו דבר עמהם ולא התפלל אם כן למה נפל אלא מפני המחלוקת: ו ואם תאמר והרי לא היה להם רק ג' שהרי מחלוקת של קרח היה קודם מרגלים כמו שפירשתי לעיל בפרשת שלח לך. וי"ל דלעיל בפרשת שלח לך תרש"י לפי פירוש הראשון שפי' רש"י בפרשת ואלה הדברים שפירש"י וחצירות מחלוקתו של קרח אבל כאן פירש רש"י לדבר אחר שפי' שם וחצירו' קאי על מרים אם כן יכול להיות שמרגלים היו לפני מחלוקות של קרח אם כן יהיה זה סרחון רביעי: ז שהיו עוסקין במחלוקת כל היום לכך אמר עת שכרות היא זו כיון שמצינו שכורת ולא מיין ש"י אף על פי שלא שתו קראו שיכור. ותו קשה לרש"י למה לא יעשה משה לעצמו דעת מיושבת. לכן פירש"י הוא היה מכוין כו': ח דכתיב בהו והיו לי הלוים. וא"ת והלא לא היו חולקין רק על עבודת כהונה. וי"ל כך אמר משה אם אומר להם ואת הקדוש לכהונה כיון שהן רואין שאין להם כח לחלוק על הכהונה יחלקו על הלויה וזהו כדין מאחר שהיו בכורים והלוים באו תחתיהם ל"פ וכו': ט וה"פ בקר יודיע ה' מי הוא אשר לו לעבודה כענין שנאמר והיו לי הלוים ומי שהיא קדוש לכהנה כענין שנ' ויבדל אהרן להקדישו בקדש קדשים ולפי זה ישאר מלת והקריב אליו בלי מובן לכן הוסיף מלת אותם ואין יהיה זה שיקרב כל הר"ן איש המבקשים הכהונה ויקריבו הקטורת לפניו ימות אליו כמו לפניו ואז יבחן מי הוא הקדוש וידעו הכל כי אהרן הוא הקדוש לכהונה כשיתקבל הקטורת שלו' והלוים הם הראוים לעבודת הלוים כי כאשר ישרפו כל מקריבי הקטורת ובתוכם היה קרח שהיה לוי ונשרף יתבטל תרעומות הלוים והתרגום מוכיח כן שהראשון מתרגם לקדמוהי והשני לשימושי' ואליו שבפסוק שאחריו מחייב שפירושו הוא שיהיה לעבודת הכהונה [illegible]: י רבה לומר מאחר שלא קראו הכתוב חוטא בנפשו אם כן בודאי היה לו איזה טעם שסמך עליו:

בעל הטורים

וישמע משה בני' מכאן שחשדוהו באשה:
ד' מלא:
ג' מלא:
[illegible]"ו קטני':

לכם בני לוי: ח ויאמר משה אל קרח שמעו
נא בני לוי: ט המעט מכם כי הבדיל אלהי
ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם
אליו לעבד את עבדת משכן יהוה ולעמד לפני
העדה לשרתם: י ויקרב אתך ואת כל
אחיך בני לוי אתך ובקשתם גם כהנה: יא
לכן אתה וכל עדתך הנעדים על יהוה ואהרן
מה הוא כי תלונו עליו: יב וישלח משה
לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא
נעלה: יג המעט כי העליתנו מארץ זבת
חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו
גם השתרר: יד אף לא אל ארץ זבת חלב
ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם
העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה: טו
ויחר למשה מאד ויאמר אל יהוה אל תפן אל
מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי
את אחד מהם: טז ויאמר משה אל קרח
אתה וכל עדתך היו לפני יהוה אתה והם ואהרן
מחר: יז וקחו איש מחתתו ונתתם
עליהם קטרת והקרבתם לפני יהוה איש
מחתתו חמשים ומאתים מחתת ואתה ואהרן
איש

אונקלוס

תולדות אהרן

קדם יי מחר ויהי גברא דיתרעי יי הוא קדיש
סגי לכון בני לוי: ואמר משה לקרח שמעו
כען בני לוי: הזעיר לכון ארי אפריש אלהא
דישראל יתכון מכנשתא דישראל לקרבא יתכון
קדמוהי למפלח ית פולחן משכנא דיי ולמיקם
קדם כנשתא לשמשותהון: וקריב יתך וית כל
אחך בני לוי עמך ובען אתון בען אף כהונתא
מ"ק י"ו רבתא: בכן את וכל כנשתך דאזדמנתון על יי
ואהרן מה הוא ארי אתרעמתון עלוהי: ושלח
משה למקרי לדתן ולאבירם בני אליאב ואמרו
לא נסק: הזעיר ארי אסיקתנא מארעא עבדא
חלב ודבש לקטלותנא במדברא ארי אתרברבת
עלנא אף אתרברבא: ברם לא לארעא עבדא חלב
שם ודבש אעלתנא ויהבתא לנא אחסנת חקלין
וכרמין העיני גבריא האנון תשלח לעורא לא
נסק: ותקיף למשה לחדא ואמר קדם יי לא
מגילה ט' תקבל ברעוא קורבנהון לא חמרא דחד מנהון
נדרי ל"ח שחרית ולא אבאישית ית חד מנהון: ואמר
מ"ק י"ו משה לקרח את וכל כנשתך הוו זמינין לקדם יי
את ואנון ואהרן מחר: וסבו גבר מחתיתה
ותתנון עליהון קטורת בוסמין ותקרבון קדם יי
גבר

בעל הטורים

ובקשתם ג' הא ואיד' ובקשתם משם את ה' אלהיך ובקשתם אותי משם בירמי' על הגלות כשתבקשו אותו בגלו' בתשובה ותגאלו אז ובקשתם גם כהונה שבטלה מכם כל זמן שאתם בגלות: ב' מסר וי"ו: תלינו ק' וכתי' בוי"ו כלומר על ו' אתם מלינים ומהרהרים שני משה ואהרן אלעזר ואיתמר כחשבון אלנפן:

כלם כתיב כן בר"מ והרע הריעותי בדברי הימים:

רש"י

בטלתם בעצמכם [א] לחלוק על הקב"ה: (ח) ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. התחיל לדבר עמו בדברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטי' ויאבדו עמו אדב' גם אל כלם התחיל לדבר בהם שמעו נא בני לוי: (ט) ולעמוד לפני העדה. לשיר על הדוכן: (י) ויקרב אותך. לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר [ב] עדת ישראל: (יא) לכן. בשביל כך [ג] אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה' כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזה: (יב) וישלח משה וגו'. * מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום: לא נעלה. פיהם הכשילם אין להם אלא ירידה: (יד) ותתן לנו. הדבר חוזר על לשון האמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה כרם ואמרת לנו * אעלה אתכם מעוני מצרים [ד] אל ארץ טובה וגו'. משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו * במדבר הזה יפלו פגריכם: העיני האנשים ההם תנקר וגו'. אפי' אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך [ה] לא נעלה: האנשים ההם. כאדם התולה קללתו בחבירו: (טו) אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם [ו] ומדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי [ז] צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו: לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי [ח] אפילו * כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור [ט] משלהם לא נטלתי אלא משלי. שחרית לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך שחוור: והם. [י] עדתך: (יז) והקרבתם איש מחתתו. החמשים ומאתים איש מכם: (יח) ויקהל

סנה' ק"י
שמות ג'
במדבר י"ד
תנחומא

שפתי חכמים

[א] ורב דהכא פירש"י שהוא תואר כמשפט וחסר הדבר המתואר ומלת רב הראשון פירש אותו הרבה שפירש שם ולא תואר מפני ששם היה קרח החולק על רבוי המעלו' שלקחו לעצמם לכן פירשו מענין רבוי וכאן תמיה' משה לא היתה רק על גודל עזות פניהם לחלוק על הקב"ה כי ל"פ מלת רב דהכא' מענין גודל ובלי תוספת בטלתם אין תוכן מאמר רב לכם ואמר בעצמיכם ולא לעצמיכם כלעיל מפני שהעזות שהוא הדב' הגדול שבטלו והיא דבוקה בעצמם ולא לקוחה מן החוץ לכן פי' בעצמיכם ולעיל היא לקוחה כי השררה שלקחו היה מן החוץ לכך פי' לכם לעצמיכם: [ב] לא ויקרי' אותך אליו שכבר אמר להקריב אתכם אליו: [ג] פי' אין הלמ"ד שורש כמו הא"לף שבמלת אכן שהוא מלה מורכבת מאך וכן והכ"ף משרתת לב"ף מלת אך ולכ"ף מלת כן אבל למ"ד של מלת לכן היא שימו' כלמ"ד אמרי לי אחי בשבילי אף כאן לכן בשביל כן: [ד] כלומר ואלו שסדר להם להביאו' לא אמרו לו זה כי לא היה מחוייב להביאם והפך המקרא להורות שהיה המקרא ראוי להיות המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו להמיתנו כדי שתשתרר ר"ל לפי זה לא תצטרך למלת אף ולכן השמיט' אבל לפי סדר הכתוב צ"ל לא די שעשית' לנו הרעה למות במדבר אלא אף הטובה שסדרת לנו לא עשית שאלו עשית לנו הטובה גם הרעה היינו מקבלים. שאם נפרש כן היה קשה מה הוא שהתרעם על הטוב' כיון שימותו מה להם לארץ זבת חלב ודבש לכן מהפך רש"י הכתוב כי לפי פי' יהיו שני דברי' ולא יעוד אלא שגזרת עלינו מיתה ודו"ק: [ה] דקשה פשיט' שאם תנקר עיניהם שלא יוכלו לעלות: [ו] ה"פ אפילו היעשן אל תעלה לפניך: [ז] דקשה לו דבקרא כתיב מנחה וקטרת אינה נקרא מנחה ופרשו על התמידים שמקריב ג"כ מנחה עם התמיד: [ח] פי' לא שיהיה מלת אחד תואר לחמור ויהיה פי' חמור אחד מהם שהם ישראל שעבדתי לי וקורא לישראל המורים אנילה שיאמר כאלה. רק חמור סמוך לאחד פי' חמור של אחד מהם ואמר נטלתי במקום נשאתי שלא תחשוב שנשאתי הוא לשון הרימותי: [ט] שהוצרכתי לחמור מ"מ לא לקחתי דאל"כ במאי משתבח דילמא משום שלא היה צריך מ"ה לא לקח ואילו היה צריך היה לוקח: [י] וא"ת והלא כתיב בלותו פסוק אתה וכל עדתך. וי"ל לפי שקרא היה סבור שמשה ילך עמהם ואמר קרח אליו לא תלך עמנו כי אין בלבנו עליך אלא על אהרן אחיך ולו השיב משה ואמר לו אתה ואהרן והם מחר כו'. מזרחי. והרא"ם פי' שלא כחשוב שמלת הם מורה על אנשים אחרים חוץ מהנזכרים לעיל דהם ר"ל איש

דומיא

איש מחתתו: יח ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם אש וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרן:
יט ויקהל עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד יהוה אל כל העדה: ס
כ וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר:
כא הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע:
כב ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף: ס
כג וידבר יהוה אל משה לאמר:
כד דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם:
כה ויקם משה וילך אל דתן ואבירם וילכו אחריו זקני ישראל:
כו וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם:
כז ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירם מסביב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם:
כח ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי:
כט אם כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יהוה שלחני:
ל ואם בריאה יברא יהוה ופצתה

אונקלוס

גבר מחתיתיה מאתן וחמשין מחתין ואת ואהרן גבר מחתיתיה: ונסיבו גבר מחתיתיה ויהבו עליהון אישתא ושויאו עליהון קטורת בוסמין וקמו בתרע משכן זמנא ומשה ואהרן: ואכנש עליהון קרח ית כל כנשתא לתרע משכן זמנא ואתגלי יקרא דיי לכל כנשתא: ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון כשעה: ונפלו על אפיהון ואמרו אל אלה רוחיא לכל בשרא גברא חד ייחוב ועל כל כנשתא יהי רוגזא: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם כנשתא למימר אסתלקו מסחור סחור למשכנא דקרח דתן ואבירם: וקם משה ואזל לות דתן ואבירם ואזלו בתרוהי סבי ישראל: ומליל עם כנשתא למימר זורו כען מעלוי משכני גבריא חייביא האלין ולא תקרבון בכל דלהון דלמא תלקון בכל חוביהון: ואסתלקו מעלוי משכנא דקרח דתן ואבירם מסחור סחור ודתן ואבירם נפקו קימין בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון וטפלהון: ואמר משה בדא תדעון ארי יי שלחני למעבד ית כל עובדיא האלין ארי לא מרעותי: אם כמותא דכל אנשא ימותון אלין וסערא דכל אנשא יסתער עליהון לא יי שלחני: ואם בריאה יברי יי ותפתח ארעא ית פומה ותבלע יתהון וית כל

נדרכו' כ"ח
מגילה כ"ב
סנה' ע"ד
סנה' ק"י
שבועו' ל"ט
נדרי' ל"ט
נדרי' שם
סנה' ק"י

בעל הטורים

כולם מלאים ב"מ' חסר:

שלישי

כרגע ב' במס' בהאי פרש' ואיד' אין היו לשמה כרגע רמז למ"ד עדת קרח אין להם חלק לעה"ב והיינו דכתיב היו לשמה כרגע ספו תמו ספו בעיל' הזה תמו בעה"ב:

תספו ב' במס' הכא ואי' ואם הרעו תריעו גם אתם גם מלככם תספו שאמר להם שאם לא יחזרו בהם שיותו הם וקרח גדולם:

ב' ומלא: ב' וחסר ואחד מלא: בריאה ב' במסור' דין ומאכלו בריאה לומר שהאכיל קרח לעדתו עד שהמשיכן אחריו כדאית' בפ' ד' מיתו':

רש"י

(יט) ויקהל עליהם קרח · בדברי ליצנות כל הלילה ההוא א הלך אצל השבטים ופתה אותן כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכ' אלו באין ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם: וירא כבוד ה' · בא בעמוד ב ענן: (כב) אל אלהי הרוחות · יודע מחשבות ג אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בשר ודם שסרחה מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכלם אבל אתה לפניך גלויות כל מחשבות ויודע אתה מי החוטא: האיש אחד · הוא החוטא ד ואתה על כל העדה תקצוף · אמר הקב"ה יפה אמרתם אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: (כד) העלו · הסתלקו ה מסביבות משכן קרח: ויקם משה · סבור שישאו לו פנים ולא עשו: (כז) יצאו נצבים · בקומה זקופה ו לחרף ולגדף כמו ויתיצב ארבעים יום ז דגלית: ונשיהם ובניהם וטפם · בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי ב"ד של מטה אין עונשין עד שיביא שתי שערות וב"ד של מעלה עד כ' שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים: (כח) לעשות את כל המעשים האלה · שעשיתי על פי הדבר לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונ' ח ואליצפן נשיא הקהתי: לא ה' שלחני · אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין הוא חולק עלי: (ל) ואם בריאה יברא ה' · להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה ט ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז ידעתם כי נאצו הם ה' ואני מפי הגבורה אמרתי ורבותינו פירשו * אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית י מוטב ואם לאו יברא ה' (ר"ל יברא ה' הפה לכאן): (לד) נסו

תנחומא
במד' רבה
תנחומא
שמות' ב' ר"ד
סנה' ק"י

שפתי חכמים

דומיא דאהרן שהוא חוץ מהבזכרים שהרי כתיב אחריו וחמשים ומאתים מחתות ואת ונאמר שהם הנזכרים לעיל: א דאל"כ איך הקהיל עליהם כל ישראל אל פתח האהל מועד והלא לא היו במחלוקת רק קרח ודתן ואבירם ור"ן איש דאילו היו מתחלה במחלוק' היו נקהלים גם הם על משה ואהרן · אלא ע"כ בדברי ליצנות פתה אותם בלילה ההוא לבד: ב דק"ל הלא כבוד ה' תמיד שוכן במשכן · והרא"ם פי' לא שהשרה עליהם שכינה שהרי אמר הבדלו מתוך העדה וגו': ג לא אלקי הנשמות כמובן מהרוחות · שמה יבנין זה לכאן ומה טעם האיש אחד יחטא הבא אחריו אבל פירושו היודע מחשבות ותוכל לדעת מי החוטא וכו': ד מפני שאין כוונתו על מי שיחטא להבא רק על זה המחלוקת שכבר היה קרח חוטא · אבל מלת תקצוף הוא כמשמעו שהרי עדיין לא קצף רק רצה לקצוף: ה והעלו כמו ינועי עלה · ולמ"ד למשכן נוסף ולכן כתב סביבות במקום סביב כדי שיסמוך למלת המשכן מפני שסביב אינו נסמך: ו דק"ל מאי יצאו נצבים משמע לא יצאו כשהם יושבים רא"ס · ועוד י"ל מאי יצאו נצבים דמלת יצאו משמע הלכו ומיל' נצבים משמע שעמדו · ועל זה פי' רש"י לחרף ולגדף: ז פי' ושם כתיב אני חרפתי מערכת אלקי ישראל: ח דאל"כ כל המעשים האלה למה לי הא לא חלקו אלא על אהרן ואמאי כל המעשים האלה ואע"פ שאינם נזכרים לעיל הם מהמפורסמי' להם וכאלו הם הנזכרים · דאל"כ הרי הספק על הבנות והנשיאות עדיין במקומה עומד ומה שלא הזכיר המלכות משום שאין חולק עליו: ט תיקן בזה והלא כתיב אין כל חדש תחת השמש · לכן פי' להמית אותם במיתה וכו': י ר"ל דהוקשה להם והא עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות ואחד מהן פי הארץ: א פי'

ופצתה האדמה את־פיה ובלעה אתם ואת־כל־
אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו
האנשים האלה את־יהוה: לא
ויהי ככלתו לדבר את כל־הדברים האלה
ותבקע האדמה אשר תחתיהם: לב
ותפתח הארץ את־פיה ותבלע אתם ואת־
בתיהם ואת כל־האדם אשר לקרח ואת כל־
הרכוש: לג וירדו הם וכל־אשר
להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו
מתוך הקהל: לד וכל־ישראל אשר
סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פן־תבלענו
הארץ: לה ואש יצאה מאת יהוה
ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי
הקטרת: פ א וידבר יהוה
אל־משה לאמר: ב אמר אל־אלעזר
בן־אהרן הכהן וירם את־המחתת מבין השרפה
ואת־האש זרה הלאה כי קדשו:
ג את מחתות החטאים האלה
בנפשתם ועשו אתם רקעי פחים צפוי למזבח כי־
הקריבם לפני־יהוה ויקדשו ויהיו לאות לבני
ישראל: ד ויקח אלעזר הכהן את
מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום
צפוי למזבח: ה זכרון לבני ישראל
למען אשר לא־יקרב איש זר אשר לא מזרע
אהרן הוא להקטיר קטרת לפני יהוה ולא־יהיה
כקרח וכעדתו כאשר דבר יהוה ביד־משה לו:
ס צ ו וילנו כל־עדת בני־
ישראל ממחרת על־משה ועל־אהרן לאמר אתם
המתם את־עם יהוה: ז ויהי בהקהל

העדה

אונקלוס

כל דלהון ונחתון כד חיין לשאול ותדעון ארי
ארגיזו גבריא האלין קדם יי: והוה
כד שיצי למללא ית כל פתגמיא האלין
ואתבזעת ארעא דתחותיהון: ופתחת
ארעא ית פומה וגלעת יתהון וית אינש
סנה' נ"ו בתיהון וית כל אינשא דלקרח וית כל קניינא:
ונחתו אנון וכל דלהון כד חיין לשאול וחפת
עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא: וכל
ערובי' י"ט ישראל דבסחרניהון ערקו לקלהון ארי אמרו
סנה' ק"ס ק"ט דלמא תבלעיננא ארעא: ואשתא
נפקת מן קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין
גברא מקרבי קטורת בוסמיא:
סנה' ק"י ומליל יי עם משה למימר: אימר
לאלעזר בר אהרן כהנא ויפריש ית מחתיתא
מבין יקידיא וית אישתא ירחיק
להלא ארי אתקדשא:
ית מחתית חיביא האלין דאתחיבו
סנה' כ"ב בנפשתיהון ויעבדון יתהון טסין רדידין חופאה
מנחו' כ"ט למדבחא ארי קריבונין קדם יי ואתקדשא
ויהון לאת לבני ישראל: ונסיב אלעזר
כהנא ית מחתית נחשא דקריבו יוקידיא
ורדידונין חופאה למדבחא: דכרנא לבני
ישראל בדיל דלא יקרב גבר חלוני דלא מזרעא
דאהרן הוא לאסקא קטורת בוסמין קדם יי ולא
יהי כקרח וככנשתיה כמא דמליל יי בידא דמשה
סנה' ק"י ליה: ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל
מיומא דבתרוהי על משה ועל אהרן למימר
אתון גרמתון דמית עמא דיי: והוה

באתכנשות

בעל הטורים

ותבקע ד' במס' הכא ואי' ותבקע הארץ בקולם ותבקע העיר דירמי' ודמלכי' על ירושלים ותבקע הארץ בקולם והיינו דכתיב וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם ורמז הא דאיתא בעירובין שפתחה של גיהנם בירושלים ותבקע העיר פי' בירושלי' שם ותבקע האדמה וירדו שאלה:

החטאי' ב' במס' הכא ואי' החטאי' את עמלק ג"ל. כיון שאל' חטאו בנפשות' כך חטא עמלק בנפשו שראה כל הניסי' שנעשו לישראל וכזדונו להם כדאית' במדר' משל למי שראה אמבטי' רותח וקפץ בתוכה:

רביעי

רש"י

(לד) נסו לקולם. בשביל הקול היוצא [א] על בליעתן:
(ב) ואת האש. שבתוך [ב] המחתות: זרה הלאה. לארץ מעל [ג] המחתות: כי קדשו. המחתות [ד] ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת:
יומא נ"ו (ג) החטאים האלה בנפשותם. * שנעשו פושעים [ה] בנפשותם שנחלקו על הקב"ה: רקעי. רדודין: פחים. טסין מרודדין טינבי"ש בלע"ז: צפוי למזבח. למזבח [ו] הנחשת: ויהיו לאות. לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו:
(ד) וירקעום. אינכט"בריש בלע"ז: (ה) ולא יהיה כקרח. כדי שלא [ז] יהיה כקרח: כאשר דבר ה' ביד משה לו. כמו עליו ועל אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו כהני' לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכי' אצל דבור פתרונ' כמו על. ומדרשו על קרח ומהו ביד משה [ח] ולא כתב אל משה רמז לחולקי' על הכהונ' שלוקין [ט] בצרע' כמו שלק' משה בידו שנ' * ויוציאה
דבר' י"ב והנה מצורע' כשלג וע"כ לקה עוזי' בצרע':
(יא) וכפר

שפתי חכמים

[א] פי' שהוא הקול היוצא מתוך הבקיעה בדמות רעש שמבהיל האנשים לברוח לא קול צעקתם בעת הבליעה שהוא אינו קול מבריח אדרבה מקבץ לראות הפלא: [ב] לא גם האש שעל המזבח דא"כ מאי כי קדשו דקאמר מה מונעת האש שעל גבי המזבח מקדושתן: [ג] לא לאקום רחוק דא"כ היה לו לפרש לאיזה מקום: [ד] אבל לא האש דאל"כ לא היה להם לזרוק לארץ. ופירש אחר כן מה טעם קדשו שהם אסורים בהנאה שעשאום מקריבי הקטורת כלי שרת ושעובים בביזה: [ה] דקשה לו והא התרה בה' משה וא"כ למה כתיב חטאים שהוא לשון שוגג. לכן פי' פושעים וכן כתיב כי ניאצו האנשים ההם שהוא לשון מרד שמרדו ברצונ' לחלוק על הקב"ה: [ו] לא למזבח הזהב שהמחתות היו נחושת והיאך היו עושין נחושת על המזבח הזהב רא"ם. ועוד מצאתי לפי שכתיב והיו לאות לבני ישראל ואין ישראל יכולין ליכנס למזבח הזהב: [ז] פי' הוא נתינת הטעם ולא אזהרה ומה שאמרו כל המחזיק במחלוקת עובר בלא תעשה שנאמר ולא יהיה כקרח וגומר אינו אלא אסמכתא: [ח] ואע"ג דכתיב כ"פ בקרא ביד משה בפ' בהעלותך על פי ה' ביד משה וכן בפ' בחקותי וכן בפ' פנחס י"ל דק"ל מאי ביד משה דא"ל דע"י משה אמר לקר' שיענש אותו אם יחלוק על הכהונה דלא מצינו זה בקרא. ועוד דלמה ביזה לקרח יותר משאר ישראל דע"כ האי לו על קרח קאמר לפי המדר' דאמ' רמז לחולקי' כו' קרח שחולק. אלא ע"כ האי ביד משה דהכ' למדר' אתא רמז לחולקין פירש דכתיב הכא ביד משה וכתי' התם הבא נא ידך אל חיקך מה התם צרעת אף הכא כל החולקים ילקו בצרעת: [ט] וכיון שהמדרש דורש כן ש"מ דהאי לו על קרח קאמר כלומר על החולק על הכהונ' דאין לומר שהם סוברי' דאלת לו שב אל אהרן דמה ענין צרעת לענין אהרן:

העדה על משה ועל אהרן ויפנו אל אהל מועד
והנה כסהו הענן וירא כבוד יהוה: ח
ויבא משה ואהרן אל פני אהל מועד:
ט וידבר יהוה אל משה
לאמר: י הרמו מתוך העדה הזאת
ואכלה אתם כרגע ויפלו על פניהם: יא
ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן
עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך
מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף
מלפני יהוה החל הנגף: יב ויקח
אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל
והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על
העם: יג ויעמד בין המתים ובין
החיים ותעצר המגפה: יד ויהיו
המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות
מלבד המתים על דבר קרח: טו
וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד
והמגפה נעצרה: פ טז וידבר
יהוה אל משה לאמר: יז דבר
אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב
מאת כל נשיאהם לבית אבתם שנים עשר
מטות איש את שמו תכתב על מטהו:
יח ואת שם אהרן תכתב על מטה
לוי כי מטה אחד לראש בית אבותם:
יט והנחתם באהל מועד לפני
העדות אשר אועד לכם שמה: כ
והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח
והשכתי מעלי את תלנות בני ישראל אשר הם
מלינם עליכם: כא וידבר משה אל
בני ישראל ויתנו אליו כל נשיאיהם מטה
לנשיא אחד מטה לנשיא אחד לבית אבתם
שנים עשר מטות ומטה אהרן בתוך מטותם:
כב וינח משה את המטות לפני יהוה
באהל

בעל הטורים

ויפלו על פניהם ולא התפללו כמו למעלה שלא היתה שגורה בפיהם ועל כן אמר כי יצא הקצף כדאמרי' רבי חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים אם אין תפילתי שגורה בפי אני יודע שהוא מטורף:

חמישי

ב' מלא בתורה:

ב' מלא בתורה:

חצי הספר

ב' וכענין קדמאה חסר ודין מלא:

ג' מלא וחד חסר ויבלע:

אונקלוס

באתכנשות כנשתא על משה ועל אהרן
ואתפניאו למשכן זמנא והא חפהי ענגא ואתגלי
יקרא דיי: ועאל משה ואהרן לקדם משכן
זמנא: ומליל יי עם משה למימר:
אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון
כשעה ונפלו על אפיהון: ואמר משה
לאהרן סב ית מחתיתא והב עלה אישתא מעלוי
מדבחא ושו קטורת בוסמיא ואוביל בפריע
לכנשתא וכפר עליהון ארי נפק רוגזא מן קדם יי
שרי מותנא: ונסיב אהרן כמא דמליל
משה ורהט לגו קהלא והא שרי מותנא בעמא
ויהב ית קטורת בוסמיא וכפר על עמא: עיין נת"א
וקם בין מיתיא ובין חייא ואתכלי מותנא: שבת פ"ט
והוו דמיתו במותנא ארבעת עשר אלפין ושבע
מאה בר ממיתו על פלוגתא דקרח:
ותב אהרן למשה לתרע משכן זמנא ומותנא
אתכלי: ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל וסב מנהון חוטרא
חוטרא לבית אבא מן כל רברבניהון לבית
אבהתהון תרי עסר חוטרין גבר ית שמיה
תכתוב על חוטריה: וית שמא
דאהרן תכתוב על חוטרא דלוי ארי
חוטרא חד לריש בית אבהתהון:
ותצנעינון במשכן זמנא קדם סהדותא דאזמין
מימרי לכון תמן: ויהי גברא דאתרעי
ביה חוטריה ינעי ואניח מן קדמי ית תורעמת
בני ישראל דאנון מתרעמין עליכון:
ומליל משה עם בני ישראל ויהבו ליה
כל רברבניהון חוטרא לרבא חד
חוטרא לרבא חד לבית אבהתהון
תרי עסר חוטרין וחוטרא דאהרן בגו חוטריהון:
ואצנע משה ית חוטריא קדם יי במשכנא
דסהדותא

שפתי חכמים

א דא"ל מאי בין החיים ובין המתים וכי החיים היו לצד אחד והמתים לצד אחד שביה אהרן עומד ביניהם ואי קאי על המלאך אתי שפיר פי' שלא מתו עוד: ב דלטעם ראשון קשה למה לא התפלל מיד כדי שלא יתחיל הנגף או לכל הפחות כשהתחיל הנגף לכן פי' ד"א שהיה גזירת הקב"ה ולפי ד"א קשה שלא יבינו שאמר לו הקב"ה זה מ"ה פי' טעם ראשון רז זה וכו': ג מדכתיב שנים עשר מטות צ"ל ומטה אהרן בתוך מטותם אלא ללמד בא שקודם שיותן במקדש היו מסדרין המטות בפניהם והניחו באמצע והר"אם כתב ואפשר שרש"י ז"ל מצא פה אגדה כדבריו ולא שמלת בתוך מורה על זה:

א לפי

רש"י

(יא) וכפר עליהם. רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה (ר"ל כשנתן רשות למשחית אז אין מבחין בין טוב לרע ועל מה שמוסיף מדילי' יש תיקון בקטור' אבל מה שגוזר הקב"ה בהדיא אין חכמה ואין תבונה ובזה מתור' מ"ש אח"כ שלא הכיח המלאך את אהרן לעצור בקטורת והלא הוא מסר רז זה אלא היה גזרת הקב"ה כמ"ש אני שלוחו של מקו' ודוק) כדאית' במסכ' שבת *: שבת פ"ט (יז) ויעמוד בין המתים וגו'. אחז את המלאך והעמידו א על כרחו א"ל הנח לי לעשו' שליחותי א"ל משה צוני לעכב על ידך א"ל אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה א"ל אין משה אומ' כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל וזהו שנאמ' וישב אהרן אל משה. מכילתא * ד"א למה ב בקטר' לפי שהיו ישראל מליזים ומרננים אחר הקטורת לומ' סם המות הוא ע"י מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו חמשי' ומאתי' איש אמר הקב"ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא הוא הממית: (יח) כי מטה אחד. אף על פי שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא: ראשי' ו' (כ) והשכתי. כמו * וישכו המים * וחמת המלך שככה: אסתר ז' בתוך מטותם. הניחו באמצע ג שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח:

ויוצא

באהל העדת : כג ויהי ממחרת ויבא
משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן
לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים :
כד ויצא משה את כל המטת
מלפני יהוה אל כל בני ישראל ויראו ויקחו
איש מטהו : ס פ כה ויאמר יהוה
אל משה השב את מטה אהרן לפני העדות
למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי
ולא ימתו : כו ויעש משה כאשר צוה
יהוה אתו כן עשה : פ כז
ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו
אבדנו כלנו אבדנו : כח כל הקרב
הקרב אל משכן יהוה ימות האם תמנו לגוע :
ס א ויאמר יהוה אל אהרן
אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון
המקדש ואתה ובניך אתך תשאו את עון
כהנתכם : ב וגם את אחיך מטה
לוי

אונקלוס

דסהדותא : והוה ביומא דבתרוהי
ועל משה למשכנא דסהדותא והא נעא
חוטרא דאהרן לבית לוי ואפיק לבלבין ואניץ
נץ וכפית סגדין : ואפיק משה ית כל
חוטריא מן קדם יי לות כל בני ישראל
ואשתמודעו ונסיבו גבר חוטריה : צמדי' י"ב כריתו' ה'
ואמר יי למשה אתיב ית חוטרא דאהרן
לקדם סהדותא למטרא לאת לעמא סרבנא
ויסופן תורעמתהון מן קדמי ולא ימותון :
ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה כן עבד :
ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מננא
קטלת חרבא הא מננא בלעת ארעא הא [illegible]' פ"ח
מננא רמיתו במותנא : כל דקריב
מקרב למשכנא דיי מאית הא אנחנא סיפין
לממת : ואמר יי לאהרן את ובנך ובית
אבוך עמך תקבלון על חובי מקדשא ואת ובנך
עמך תקבלון על חובי כהונתכון : ואף
ית

בעל הטורים

פרח ציץ שקדי' כנגד ג' שערערו על הכהנה קרח וירגעם ועזיהו : חסר וי"ו שיהו ינשים כמו שהכהנים

ששי

לבני מרי מכאן למד משה שקראם ממרי כל אורייתא כתיב כן :

נ' פסק :

יח

רש"י

(כג) ויוצא פרח · כמשמעו : ציץ · הוא חנטת הפרי א כשהפרח נופל : ויגמל שקדים · כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון * ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו * ובוסר גומל יהיה נצה ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירו' אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה * והצרעת זרחה במצחו ותרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותי' זה על זה : (כה) ותכל תלונתם · כמו ותכלה תלונותם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו ב תלונותם מלמודר"ש בלעז ויש חלוק בין תלונות' לתלונתם תלונתם תלונה אחת תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הם תלונות הרבה : למשמרת לאות · לזכרון שבחרתי באהרן הכהן ג ולא ילונו עוד על הכהונה : (כח) כל הקרב הקרב וגו' · אין אנו יכולין להיות זהירין בכך ד כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחבריו ויכנס לתוך אהל מועד ימות : האם תמנו לגוע · שמא הופקרנו ה למיתה : (א) ויאמר ה' אל אהרן · * למשה אמר שיאמר לאהרן ו להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש : אתה ובניך ובית אביך · הם בני קהת ז אבי עמרם : תשאו את עון המקדש · עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורי' לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע : ואתה ובניך הכהני' תשאו את עון כהונתכם · שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם : (ב) וגם את אחיך · בני גרשון ובני מררי :

וילוו

בראשי' כ"א ישעי' י"ח

ד"ה ב' כ"ו

ספרי

שפתי חכמים

א לפי שמצינו ציץ קודם הפרח שנאמר יציץ ופרח לכך פירש רש"י פרח כמשמעו · וא"ת ולמה לא פירש ציץ כמשמעו ופרח הוא דבר הבא קודם הציץ כגון ליבלוב של אילן · וי"ל לפי שנאמר אחר הציץ ויגמול שקדים ומהו הדבר שלפני גומל שקדים חנטת הפרי · מצאתי : ועוד מצאתי היכא שיש שתי לשונות כגון הכא פרח והדר ויצץ ציץ ופרח הוא ידוע לשון מה הוא וציץ אין ידוע מה לשון הוא לכך פירש רש"י פרח כמשמעו ואין צריך פירש אבל ציץ אין ידוע וצריך פירש והוא חנטת פרי וכן מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו דבסמוך לפי שהם ידועים מה הם אבל אשר ישיבו לי צריך לפרש זה בזה הגר כי לא הייתי יודע מה פירש של אשר ישיבו לי אבל מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו בין דציבור בין דיחיד : ולפי סברת הרב שבפרשת וישב שכתב שהפרח הוא הנץ אלא שהנץ גדול מפרח יהיה פרח מורה על הנץ הקטן ויוצא פרח ונומר מורה על הנץ הגדול כי שניהם נקראים פרח והיינו כמי כשהפרח עדיין לא נפל נקרא גם הנץ פרח אלא שזה גדול וזה נקרא נץ קטן אבל כשהפרח נופל כמו הכא נקרא הנשאר בשם ציץ :
ב דא"לכ ותכלינה מיבעי ליה ומה שלא פירש ותכל לנוכח משה שאמר לו השם שבזה הפיעל תכלה תלונותם מעלי הוא מפני שכלוי התלונות אינו מפעלותיו של משה רק הוא מתחייב מהפועל הזה מעצמו : ג שמאחר שיפרח מטהו והוא הכותן המטה ולא אלעזר בנו שהוא נשיא לשבט לוי כשאר נשיאים ובזה י"ל שבחר באהרן שעיקר המחלוקת הזה היה בשביל הכהונה ולא בשביל התקרבות שבט לוי ואין צריכין לאות ולזכרון רק על הכהונה ודי גם כן בפריחת מטה אהרן על שירות הלוים כי מטה אחד על שבט לוי כל זה תורף דברי רא"ם · ונראה כי הפריחת המטה של אהרן שהוא משבט לוי היא עדות שבחר הש"י בשבט לוי יותר משאר שבטים וכיון שהפריחות היה בשם של אהרן ולא במקום אחר של מטה כמו שכתבתי בסמוך זה עדות שבחר הש"י באהרן יותר משאר בני לוי : ד פירש הקרב הראשון בחצר אהל מועד והקרב השני בתוך האהל וכאלו אמר כל הקרב לחצר אהל מועד שיקרב לתוך אהל מועד ימות ומה שלא אמר כל הקרב אל משכן ה' ימות מפני שאין הדבר מצוי מי שהוא חוץ לעזרה שיכנס לתוך אהל מועד אלא המיעט ואין ראוי שילאנו בעבור זה לומר האם תמנו לגוע אבל העומדים בחצר קרובים הם ליכנס לתוך אהל מועד ועליהם יש לידאג רא"ם : ה לא שתמנו כבר שאין כופל ע"ז ה"א התימא של האם ועוד שהרי לא מתו אלא שמא וכו' : ו דזה אחד מי"ג מיעוטי' כמו שפירש רש"י בריש פרשת ויקרא שנאמר למשה לאהרן והרא"ם דקה תירץ זה דשמא לא בא מיעוטים אלו למעט אהרן לפרש שהק"בה אמר למשה שיאמר לאהרן אלא היכא שנזכר שמו של משה עם שמו של אהרן אבל היכא שלא נזכר שמו של משה שמא לאהרן נאמר ולא למשה והרא"ם הביא הסיפרי אבל היא שנויה בפרש' שלאחריה עיין שם כי האריך וי"ל דהוכח' רש"י מדכתי' לעיל מיניה ויאמרו בני ישראל אל משה לאמור דק' לאמור ל"ל אלא ודאי שאמרו למשה שישאל להק"בה על זה ומסתמא שאל משה להק"בה והקב"ה השיבו על זה כי אין דרך ארץ שמשה ישאל להק"בה והק"בה ישיב לאהרן אלא ודאי למשה אמר שיאמר לאהרן · כן נ"ל ולא כמו שעלה על דעת הרא"ם : ז מדכתיב בסוף הענין תשאו את עון המקדש ופירש רש"י דברים המקודשי' כגון אהל וארון ושלחן וכלי הקודש וכלים הללו נושאים בני קהת ולכן פי' רש"י הם בני קהת

וא"ת

לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך
ואתה ובניך אתך לפני אהל העדת:
ג ושמרו משמרתך ומשמרת כל
האהל אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא
יקרבו ולא ימתו גם הם גם אתם:
ד ונלוו עליך ושמרו את משמרת
אהל מועד לכל עבדת האהל וזר לא יקרב
אליכם: ה ושמרתם את משמרת
הקדש ואת משמרת המזבח ולא יהיה עוד
קצף על בני ישראל: ו ואני הנה
לקחתי את אחיכם הלוים מתוך בני ישראל
לכם מתנה נתנים ליהוה לעבד את עבדת
אהל מועד: ז ואתה ובניך אתך תשמרו את
כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת
ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהנתכם והזר
הקרב יומת: פ ח וידבר
יהוה אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת
תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים
למשחה ולבניך לחק עולם: ט
זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש כל
קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל
אשמם אשר ישיבו לי קדש קדשים לך הוא
ולבניך

בעל הטורים

שפ"ג מצות שמירת המקדש:
שפ"ד שלא יתעסקו כהנים בעבודת הלוים:
שפ"ה שלא יעבוד זר במקדש:
שפ"ו שלא לבטל שמירת המקדש:

ל' את כהנתכם:

ואני הנה נתתי כדרך שכותבין שטר מתנה בדיבת שלמה ובנפש חפצה:

מקדש הקדשים מן ס"ת סמך כמו שדרשו רז"ל נרבו' לוג שמן של מצורע:

אונקלוס

ית אחך שבטא דלוי שבטא דאבוך קריב לותך
ויתוספון עלך וישמשונך ואת ובנך עמך קדם
משכנא דסהדותא: ויטרון מטרתך
ומטרת כל משכנא ברם למני קודשא
ולמדבחא לא יקרבון ולא ימותון אף אינון
אף אתון: ויתוספון עלך ויטרון ית
מטרת משכן זמנא לכל פולחן משכנא וחלוני
לא יקרב לותכון: ותטרון ית מטרת
קודשא וית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רוגזא
על בני ישראל: ואנא הא קריבית
ית אחיכון ליואי מגו בני ישראל לכון מתנה
יהיבין קדם יי למפלח ית פולחן משכן זמנא:
ואת ובנך עמך תטרון ית כהונתכון לכל
פתגם מדבחא ולמגו לפרוכתא ותפלחון
פולחן מתנה איתן ית כהונתכון וחלוני
דיקרב יתקטיל: ומליל יי עם אהרן
ואנא הא יהבית לך ית מטרת אפרשותי
לכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתינון
לרבו ולבנך לקים עלם: דין יהי
לך מקודש קודשיא מותר מן אישתא כל
קורבנהון לכל מנחתהון ולכל חטאתהון
ולכל אשמהון דיתיבו קדמי קודש קודשין
דילך

תמיד כ"ו | ערכין י"א | תמיד סס | זבחים י"ג | חגיגה י"ט | יומא כ"ד | פסחי' ע"ב | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א

רש"י

וילוו · ויתחברו עליכם להזהיר [א] גם את הזרים מליקרב אליהם: וישרתוך · בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין [ב] ואמרכלין*: (ד) וזר לא יקרב אליכם · אתכם אני [ג] מזהיר על כך: (ה) ולא יהיה עוד קצף · *כמו שהיה כבר [ד] שנאמ' *כי יצא הקצף: לכם מתנה נתונים · יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעלה לשמור [ה] משמרת גזברין ואמרכלין: (ז) עבודת מתנה · במתנה [ו] נתתיה לכם: (ח) ואני הנה נתתי לך · *בשמחה לשון [ז] שמחה הוא זה כמו *הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער עליו על השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו *כ"ד מתנות [ח] כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן: משמרת תרומתי · שאתה צריך לשמרן [ט] בטהרה: למשחה · [י] לגדולה*: (ט) מן האש · לאחר הקטרת [כ] האישים: לכל קרבנם · כגון זבחי שלמי צבור [ל] מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו: אשר ישיבו לי · זה גזל [מ] הגר:

פסחי' כ"ב | ספרי תלבר י"ג | ספרי שמות ד' | חולין קל"ב | ספרי

שפתי חכמים

[א] ת עון המקדש במקדש ממש מיירי שהזהיר שלא יכנסו בו זרים אם כן מה כשתכנו בני עמרם יותר משאר לוים שיהיו אלו מן המוזהרי' ולא שאר לוים: [א] לא שיתחברו באותו אזהרה שאתם מוזהרים להזהיר הלוים בעבודת הכהונה שהרי אין עבודת הכהונה מסורה להם ואיך יוהירו הלוים על עבודת הכהונה אלא כמו שהכהן מצוה להזהיר הלוי שלא יגע לעבודת הכהונה ככה הלוי מצווה להזהיר את ישראל שלא יקרבו לעבודת לויה ושניהם ישאו עונם אם לא יזהירו: [ב] לשון ואמרכל בספר ירמיה ב סימן כ"ב פירש רש"י אמרכלין שמפתחות העזרה מסורו' להן · וא"ת ודילמא ישרתוך עבודת חול · וי"ל דהוכחת רש"י מדכתיב בסוף לכם מתנה נתונים לה' ונומר ש"מ דוקא עבודת הקדש: [ג] פירש אתכם אני מזהיר שתזהירו את ישראל שלא יקריבו לעבודת כהונה כי למעלה הזהירם על הלוים ועתה הזהירם על ישראל · ואף על פי שק"ו הוא אם הלוים מוזהרים ק"ו ישראלים אין עונשין מן הדין: [ד] הוצרך לומר כמו שהיה כבר בעבור מלת עוד שפירושו שכבר קצף כיוצא בו: [ה] ואם כן אותה משמרת של גזברים שלכם היא שמלאכה לוים עושים אותם חייבים אתם לעשות אותם: [ו] פירש עבודה שהיא מתנה כלומר העבודה עצמה היא המתנה לא עבודת של מתנה שאז תהיה המתנה זולת העבודה וכתו שפירש אחר זה· שהעבודה שהיא במתנה היא שאתן לכם את כהונתכם וכו' · הרא"ם: [ז] וא"ת והא כתיב ואני הנני מביא את המבול מים וכו' כבר תרלו בספרי אין שמחה לפני המקום אלא כשיאבדו מכעיסין מן העולם:

[ח] (חולין קל"ב) והם עשר במקדש · חטאת בהמה ועוף · אשם ודאי ותלוי · זבחי שלמי ציבור · ולוג שמן של מצורע · שתי הלחם · ולחם הפנים · ושירי מנחות · ומותר העומר · וארבע בירושלים · בכור · ביכורים · ומורם מתודה · ואיל נזיר · ועורות קדשים · ועשרה בגבולים תרומה · ותרומת מעשר · חלה · ראשית הגז · מתנות · פדיון הבן · ופטר חמור · שדה אחוזה · שדה החרם · וגזל הגר · וכולן מבוארין בפרשה זו ובמקרא במקום אחר: [ט] כלומר ולא לשומרן מן הזרים דוזית דושמרתם את משמרת הקודש שאין נופל בתרומה רק שלא לטמא אותה בידים: [י] שהרי אין משיחה בדבן ותירים: [כ] כאלו אמר מאחר האש כלו' מאחר שהוקטרו באש · ואין לפרש מן האש מן הנקטרים באש שאין הכהנים זוכים מהאימורים שבתוך האש שכבר הוקנו לגבוה אלא פירש שאין הכהנים זוכים אלא אחר הקטרת האימורים: [ל] לפי שנאמר כאן מקדשי הקדשים שלמי יחיד קדשים קלים הם · אבל אין לפ' לכל קרבנות כמשמעו שהרי מנחת' וחטאת' ואשם' אח"כ כתי': [מ] דילפינן בנזיר' שנה כתיב התם האשם המושב לה' לכהן וכתי' הכא אשר ישיבו לי:

דילך הוא ולבנך: זבחי׳ נ״ו
בקודש קודשין תיכלוניה כל דכורא ייכול יתיה קודשא יהי לך: מנח׳ ע״ג פ״ג
ודין לך אפרשות מתנתהון לכל ארמות בני ישראל לך יהבתינון ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם כל דדכי בביתך ייכול יתיה:
כל טוב משח וכל טוב חמר ועבור ראשיתהון דיתנון קדם יי לך יהבתינון: בכורו׳ כ״נ · תמורה ה׳ · עיין נת״א
בכורי כל דבארעהון דייתון קדם יי דילך יהי כל דדכי בביתך ייכלוניה: עיין נת״א · עיין נת״א
כל חרמא בישראל דילך יהי: בכורו׳ נ״ג
כל פתח ולדא לכל בסרא דיקרבון קדם יי באינשא ובבעירא יהי דילך ברם מפרק תפרוק ית בוכרא דאינשא וית בוכרא דבעירא מסאבא תפרוק: ערכין כ״ח · כ״ט · בכורו׳ כ״ח
ופורקניה מבר ירחא תפרוק בפורסניה כסף חמש סלעין בסלעי קודשא עסרין מעין הוא: עיין נת״א · עיין נת״א · בכו׳ ד׳ כ״ח
ברם בוכרא דתורא או בוכרא דאמרא או בוכרא דעזא לא תפרוק קודשא אנון ית דמהון תזרוק על מדבחא וית תרביהון תסיק קורבן לאתקבלא ברעוא קדם יי: עיין נת״א
ובסרהון יהי לך כחדיא דארמותא וכשקא דימינא לך יהי: עיין נת״א · עיין נת״א
כל אפרשות קודשיא דיפרשון בני ישראל קדם יי יהבית לך ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם קים מלח עלמא הוא קדם יי לך ולבנך עמך: זבחי׳ נ״ז · בכורו׳ כ״ח
ואמר יי לאהרן בארעהון לא תחסין וחולק לא יהי לך ביניהון מתנן דיהבית לך אנון חולקך ואחסנתך בגו בני ישראל: מנחו׳ י״ט · כ״א
ולבני לוי הא יהבית כל מעשרא בישראל לאחסנא חלף פולחנהון דאנון פלחין ית פולחן משכן זמנא:

ולבניך: · בקדש הקדשים
י תאכלנו כל זכר יאכל אתו קדש יהיה לך:
יא וזה לך תרומת מתנם לכל תנופת בני ישראל לך נתתים ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם כל טהור בביתך יאכל אתו:
יב כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליהוה לך נתתים:
יג בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו ליהוה לך יהיה כל טהור בביתך יאכלנו:
יד כל חרם בישראל לך יהיה:
טו כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו ליהוה באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה:
טז ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא:
יז אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחח ליהוה:
יח ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין לך יהיה:
יט כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל ליהוה נתתי לך ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם ברית מלח עולם הוא לפני יהוה לך ולזרעך אתך:
כ ויאמר יהוה אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל: ס

שביעי

כא ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבדתם אשר הם עבדים את עבדת אהל מועד:

וזה לך וכן למעלה וזה יהיה לך שני פעמי׳ זה כול׳ כ״ד רמז לכ״ד מתנו׳ כהונה:
שפ״ו לפדות בכור האדם:
פדה ב׳ במס׳ הכא ואי׳ אם לא פדה יפדה היינו דאמר ר׳ יהושע רחל שלא בכרה וילד׳ ב׳ זכרי׳ שניהם לכהן אין האחד פוטר את חבירו והיינו אם לא פדה יפדה:
שפ״ח שלא לפדות בכור בהמה טהורה:
ו׳ ב׳ מלאים ואחד חסר:
הוא ק׳:
שפ״ט לעבוד הלוי במקדש:
ב׳ קמצין וכל המעש׳ דכ ותא:

ולא

רש״י

(י) בקדש הקדשים תאכלנו וגו׳ · למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא [א] בעזרה ולזכרי כהונה: (יא) תרומת מתנם · המורם מן התודה [ב] ומהשלמים ומאיל נזיר: לכל תנופת · שהרי אלו טעונין תנופה: כל טהור · *ולא [ג] טמאים: דבר אחר כל טהור לרבות [ד] אשתו: (יב) ראשיתם · היא תרומה גדולה: (יח) כחזה התנופה וכשוק הימין · *של שלמים שנאכלין לכהנים ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור [ה] נאכל לשני ימים ולילה אחד: (יג) לך יהיה · *בא רבי עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הויה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל [ו] אלא ליום ולילה: (יט) כל תרומת הקדשים · מחיבתה של פרשה זו כללה בתחילה וכללה בסוף ופרט באמצע: ברית מלח עולם · כרת ברית עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים: ברית מלח · כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם: (כ) וחלק לא יהיה לך בתוכם · *אף [ז] בביזה:

והם

שפתי חכמים

[א] ויהיה פי׳ בקודש קדשים וגו׳ כדרך קדש הקדשים שפירושו כדרך אכילת קדשי קדשים שהוא במקום קדוש שהוא העזרה כלמפורש במקו׳ אחר ונשנה כאן לעיכובא: [ב] הוא חזה ושוק ולחם אחד מן העשרה הבא עמו · וא״ת מנ״ל לרש״י דלאו תרומת מתנה מן תבואה לכך פי׳ רש״י שהרי אחר כך כתיב לכל התנופה שהרי אלו טעונין תנופה כגון תודה כו׳: [ג] כלו׳ אינה מצות עשה לטהורים רק אזהרה לטמאים שמכלל הן וכו׳: [ד] דלתירש דאשין קשה היה לו לומר כל אשר טהור דהוה משמע ולא טמאים לכן פי׳ ד״א · ולפי ד״א קשה למה תרמז אשתו במלת כל טהור: [ה] פי׳ שהכתיב הקיש בכור לחזה ושוק של שלמים שהם קדשים קלים שנאכלין לשני ימים ולילה אחד: [ו] כתב הר״אם ויש לתמוה מה לי היקישא תיפוק ליה מקרא דשנה בשנה ופי׳ רש״י שם שאם שחטו בסוף שנתו אוכל אותו היום ויום אחד בשנה אחרת ליתא שנאכל הבכור לשני ימים ולילה אחד · וכ״ל דאי לאו קרא דלך יהיה ס״ת שנה בשנה איפכא שאם שחטו בסוף שנתו יהא נאכל דוקא באותו יום ולא בשנה האחרת לכן כתב לך יהיה להוסיף הויה אחרת וכו׳ וממילא דרשינן שנה בשנה שאם הוא בסוף שנתו וכו׳: [ז] רצונו לתרץ הרי כתיב בארצכם לא תנחל ולמה כתיב וחלק לא יהיה וגו׳ אלא אף בביזה · ואם תאמר והרי נטל אלעזר הכהן בביזה כמו שמבואר בפרשת מטות · ויש לומר שכאן מדבר בארץ ישראל ושם לא נטלו ביזה ולכך כתיב כאן בארצכם משמע בא״י:

לא · א

במדבר יח

כב וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת׃ כג
וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ
עֲוֺנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא
יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ כד כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם
לְנַחֲלָה עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא
יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ פ כה וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כו וְאֶל־הַלְוִיִּם
תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם
וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃
כז וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן־
הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃ כח כֵּן תָּרִימוּ
גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת
יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ כט מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם
תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־
מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ ל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם
כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃ לא
וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר
הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
לב וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם
אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא
תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃

וידבר

הפטרה ויאמר שמואל · בשמואל א' · בסימן י"א :

אונקלוס

וְלָא־יִקְרְבוּן עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְקַבָּלָא חוֹבָא לִמְמָת׃ וְיִפְלְחוּן לֵיוָאֵי אִנּוּן יָת־פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִנּוּן יְקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן קְיָם עָלָם לְדָרֵיכוֹן וּבְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא׃ אֲרֵי יָת־מַעַשְׂרָא דִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּיַפְרְשׁוּן קֳדָם־יְיָ אַפְרָשׁוּתָא יְהָבִית לְלֵיוָאֵי לְאַחְסָנָא עַל־כֵּן אֲמָרִית לְהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ וְעִם־לֵיוָאֵי תְּמַלֵּיל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי־תִסְּבוּן מִן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־מַעַשְׂרָא דִּיהָבִית לְכוֹן מִנְּהוֹן בְּאַחְסַנְתְּכוֹן וְתַפְרְשׁוּן מִנֵּיהּ אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם־יְיָ מַעַשְׂרָא מִן־מַעַשְׂרָא׃ וְתִתְחַשַּׁב לְכוֹן אַפְרָשׁוּתְכוֹן כְּעִבּוּרָא מִן־אִדְּרָא וְכִמְלֵאתָא מִן־מַעֲצַרְתָּא׃ כֵּן תַּפְרְשׁוּן אַף־אַתּוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם־יְיָ מִכֹּל מַעַשְׂרֵיכוֹן דְּתִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנוּן מִנֵּיהּ יָת־אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם־יְיָ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ מִכֹּל מַתְּנָתְכוֹן תַּפְרְשׁוּן יָת כָּל־אַפְרָשׁוּתָא דַיְיָ מִכָּל־שׁוּפְרֵיהּ יָת־מַקְדְּשֵׁיהּ מִנֵּיהּ׃ וְתֵימַר לְהוֹן בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת־שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיִתְחַשַּׁב לְלֵיוָאֵי כַּעֲלָלַת אִדְּרָא וְכַעֲלָלַת מַעֲצַרְתָּא׃ וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בְּכָל־אֲתַר אַתּוּן וֶאֱנַשׁ בָּתֵּיכוֹן אֲרֵי־אַגְרָא הוּא לְכוֹן חֲלַף פּוּלְחַנְכוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וְלָא־תְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת־שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיָת־קוּדְשַׁיָּא דִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לָא תַחֲלוּן וְלָא תְמוּתוּן׃

ומליל

ב"ה · דניאל · סימן :

פ"ב פי"א ולתת מעשר לוי ולתת הלוי המעש' לכהן :

ותרומתם ממנו קרי ביה ממינו שאין תורמין ממין על שאינו מינו ולא מחדש על הישן : בל ליתא חסר בר מן א' :

ד' ב' חסר וב' מלא :

מפטיר ב' מלא :

ד' מלא :

יבמות פ"ו בכורו' כ"ט תמורה ב'

ר"ה י"ב יבמות פ"ו בכורו' י"א

עיין בת"א

עיין בת"א

גיטין ל"ג קידוש' מ"א ב"ב

ב"מ כ"ח ע"א

סנה' נ"ב עיין בת"א תמור' ה'

יבמות פ"ה

יבמו' פ"ט קידוש' פ"ו עיין בת"א בכורות כ"ו

שפתי חכמים

א לא תאמר שאלת והם ואלת עונם שבה אל ישראל רק והם שבה אל הלוים ועונכם שבה אל ישראל הסמוך ואח"כ פי' מהו נשיאות עון שאם לא יזהירום וכו': ב דאם לא כן תרומה למה ליה הא כבר נאמר אשר ירימו לה' ועוד מעיקרא קרי ליה מעשר ובסוף תרומה : ג משום דמכל מעשרותיכם תרומת מעשר משמע ג אם כן תרימו את כל תרומת ה' ע"כ בתרימה גדולה קא מיירי ואיך יהיה והא בכר נתן ישראל תרומה גדול' ואמר כגון שהקדים לוי את הכהן דהיינו אחר הדיש: ולא בשיבלים שאם הקדימו או אין חייב ליתן לו רק תרומת מעשר : ד פירוש המותר מהרמת חלבו לא בעת הרימכם וב' את בהרימכם כמו בעבור דהיינו אחר · ווי"ו ונחשב היא וי"ו נוסף שפירושו אחר הרימכם חלבו יחשב כמותר וכו' : ה פירש רש"י מספ' מעשרות ואל יקשה לומר מהיכ' תיתא לאסור את המותר דאיצטריך קרא להתירו משום שלא תאמר וכו' : ו פי' האי קרא לאו לפטור המרימים אתי דהאי תיתי לחייב אלא לחייב אתא ומכלל לאו אתה ש מע הן ומזה הטעם עצמו פי' גבי ולא תמותו הא אם תחללו תמותו דמכלל לאו אתה שומע הן דאם לא כן למה ליה ולא תמותו מהי תיתא לחייב דאיצטריך קרא לפטור · הר"אם : דק"ל

רשי

(כג) והם · הלוים ישאו עונם של ישראל א שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם : (כד) אשר ירימו לה' תרומה · *הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו ב תרומת מעשר : (כז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן · תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאין וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית : כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב · · תרומת תירוש ויצהר הנוטלת מן היקבים : מלאה · לשון בישול תבואה שנתמלאת : יקב · הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן *יקבי המלך הוא ים אוקיינוס הפירה שחפר מלכו של עולם : (כח) כן תרימו גם אתם · כמו שישראל מרימים מגרנם ומיקביה' תרימו אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם : (כט) מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' · בתרומה גד לה הכתוב מדבר ג שאם הקדים לוי את כהן בכרי וקבל מעשרותיו קוד' שיטול כהן תרומ' גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר : (ל) בהרימכם את חלבו ממנו · לאחר שתרימו ד תרומת מעשר ממנו : ונחשב · המותר ללוים חולין גמורין : כתבואת גרן · לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה ה שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה יכול יהא כולו אסור ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין : (לא) בכל מקום · אפילו בבית הקברות : (לב) ולא תשאו עליו חטא וגו' · *הא אם לא תרימו ו תשאו חטא : ולא תמותו · *הא אם תחללו תמותו :

ספרי

זכרי' י"ד

יבמו' פ"ט בכורות כ"ו

חסלת ויקח קרח

חסלת ויקח קרח :

ואת

אונקלוס

ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: דא גזירת אוריתא דפקיד יי למימר מליל עם בני ישראל ויסבון לך תורתא סמוקתא שלמתא דלית בה מומא דלא סליק עלה נירא: ותתנון יתה לאלעזר כהנא ויפיק יתה למברא למשריתא ויכום יתה קדמוהי: ויסב אלעזר כהנא מדמה באצבעיה וידי לקביל אפי משכן זמנא מדמה שבע זמנין: ויוקיד ית תורתא לעינוהי ית משכה וית בסרה וית דמה על אוכלה יוקיד: ויסב כהנא אעא דארזא ואיזובא וצבע זהורי ויִרמי לגו יקידת תורתא: ויצבע לבושוהי כהנא ויסחי בסריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא עד רמשא: דמוקיד יתה יצבע לבושוהי

עיין בת"א | יומא ב' | עיין בת"א | סוטה מ"ו | עיין בת"א | עיין בת"א | יומא מ"ג | עיין בת"א | עיין בת"א | זבחי' קי"ג | יומא מ"ג | שם | זבחי' ק"ס

חקת

א וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר:
ב זאת חקת התורה אשר צוה יהוה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על:
ג ונתתם אתה אל אלעזר הכהן והוציא אתה אל מחוץ למחנה ושחט אתה לפניו:
ד ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים:
ה ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרף:
ו ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך שרפת הפרה:
ז וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל המחנה וטמא הכהן עד הערב:
ח והשרף אתה יכבס

בעל הטורים

יט לא תחללו וסמיך ליה חקת התורה שתלמי' חכם שחוטא הוא חילול השם: ולא תמותו וסמיך ליה חקת התורה דכתי' עץ חיים היא למחזיקים בה: סג"ב מצות פרה אדומ':

ב' מלא בתורה:

ד' חסר את:

רש"י

(ב) זאת חקת התורה · לפי שהשטן ואומות העולם [א] מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה [ב] לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך · * לעולם היא נקראת על שמך [ג] פרה שעשה משה [ד] במדבר: אדומה תמימה · שתהא תמימ' באדמימות [ה] שאם היו בה שתי שערות [ו] שחורו' פסולה: (ג) אלעזר * · מצותה [ז] בסגן: אל מחוץ למחנה · * חוץ לשלש [ח] מחנות: ושחט אותה לפניו · * זר שוחט [ט] ואלעזר רואה: (ד) אל נכח פני אהל מועד · עומד במזרחו של ירושל' ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם *: (ז) אל המחנה · למחנה שכינה שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי [י] ומצורע: וטמא הכהן עד הערב · סרסהו

במד' ר' | בספרי יומא ס"ח | ספרי יומא מ"ב יומא ס"ח

שפתי חכמים

א דק"ל למה כתיב מלת חקת ומלת התורה שניהם דודאי חקת או התורה אחד לחוד לא קשה לרש"י דהא הנך ב' פעמים כתיב בתור' כמו זאת חקת הפסח כיון אם בחקותי וגם מלת התורה כמו זאת התורה לעולה ולחטאת וזאת תורה העולה · אבל כאן כתיב זאת חקת התורה קשה למ"ל תרווייהו · ועוד שהסמיך חקה לתור' · ע"כ נ"ל שהאחד הוא פירש לשני כאלו אמר שהתורה הזאת של פרה היא חקה ולא הוה דומיא דחקותי ותורותי דהת' איכו סומך חקים לתורת ואע"ג דכל התורה כולה היא גזירת המלך · הכא בא להודיע שאין בזה טעם כלל רק הגזירה וראוי לקבלה אף שאין טעם כלל נודע לישראל וזה שפי' רש"י ומתרץ לפי שהשטן כו' · וא"ת גבי כלי מדין נמי כתיב זאת חקת התורה · וי"ל דהתם נמי קאי אאפר פרה דכתיב אך במי נידה יתחטא ולפי מדרש רז"ל דקאי קרא אך בתי כ דה יתחטא אטביל' שאף להכשירן מן האיסו' הטעין טבילה לכלי מתכות צ"ל דגם הטביל' עצמה היא מאותן שאין בהם טעם למה לא עגיל אלף ספה שלא במקו' טבילה כארבעים סאה דמי מקוה · רא"ם: [ב] וא"ת ולמה נקט רש"י כפל לשון מה המצו' הזא' ומה טעם יש בה וצ"ק למה מונין את ישראל במצוה זו יותר מבשאר מצות שהרי כמה מצות ישנן שאין בהם טעם כגון כלאי' או שאר דברי' וכיוצ' בזה · וי"ל דבמצו' זו הן מונין ואומרי' מה מצוה זו שהרי היא עצמה סתרי אהדדי דאפר פרה מטהר הטמאים וטהור שנושא אפר פרה מטמא ועוד מה טעם יש בה שיכולה לטהר טמאים: [ג] רצונו לתרץ למה כתיב אליך דאליך משמע שמשה יתעסק בפרה ובסמוך כתיב ונתתם אותה לאלעזר · אבל גבי ויקחו אליך שמן זית שלא ביאר הכתוב מי היה מתעסק י"ל שמשה היה מתעסק בו לכך כתיב ויקחו אליך שמן זית: [ד] לפי שעשה משה פרה זו במדבר היו מניחין ממנה להר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות שמקדשין ממנו כדפירש רש"י בסמוך ר"ל בכל פרות היו צריכין לערב מ פרה של משה ובזה מקדשין ומי לאו הכי פסולה לאפר פרה לכך נקראין כולן של משה: [ה] ר"ל למה כתיב תמימה מ"ל שתהא תמימה בלא מום הא בהדיא כתיב אשר אין בה מום: [ו] וא"ת דלמא אפילו שער אחד נמי · וי"ל דהא אף כשלא הוה כתיב תמימה אלא אדומה בלבד הוה ידענא דבריך שתהא כולה אדומה ואפילו אם לא היה בה אלא שער אחד שחור היתה פסולה וחזר הכתוב וכתב תמימה ללמד שתהא כולה תמימה באדמימות דמשמע הא אם יש בה אפי' שער אחד שחור פסולה הוה מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות שכיס פסול' ואחד כשירה · אבל הר"אם פי' שתי שערו' הל"למ: [ז] פירש דק"ל לכתוב ונתתם אל הכהן אלא מצותה בסגן ר"ל בסגן של כהן גדול דהייכו אלעזר ונקרא בשם סגן שאם היה כ"ג טמא היה זה במקומו לעשות עבודה ומה שפירש מצותה בסגן ר"ל דוקא פרה זו מצותה בסגן אבל פרות אחרות י"מ (יומא מ"ב) שכעשות על ידי כ"ג עצמו כד פי' רש"י בסמוך ולכך ונתתם אותה ר"ל אותה יעשה אלעזר דהייכו סגן אבל אחרות נעשות ע"י כהנים גדולים: [ח] דילפינן מחוץ למחנה דהכא ממחוץ למחנה דכתיב בפ' מצורע והתם מוכח בהדיא דחוץ לשלש מחנות איירי כדכתיב בדד ישב מחוץ למחנה וגו' ר"ל שישב בדד שאין שום טמא יושב עמו ע"ש ובפ' ויקרא: [ט] מדכתיב לפניו דה"ל ושחט אותה לפנוי למה לי · אלא אחר שוחט ומדלא פירש הכתוב מי הוא השוחט משמע אפי' בזר כשרה: [י] ר"ל דהא בקרא כתיב דצריך לשחוט הפרה חוץ לג' מחנו' כדפרי' לעיל ועל זה קאי ולקח אלעזר וגו' משמע דאף חוץ לג' מחנות צריך להזות וא"כ היאך שייך נוכח פני האהל מועד · ומתרץ לא איירי הקרא נוכח פני האהל מועד ממש אלא עומד כו': [כ] ואפילו טמא מת מותר במחנה לויה ק"ו מזת עצמו שמותר במחנה לויה שהרי עצמות של יוסף היו עם משה ומשה במחנה לויה היה שהרי לוי הוא. כ"ש מי שנטמא בפרה שמותר במחנה לויה וא"כ מה דכתיב ואחר יבא אל המחנה והו מחנה שכינה וק"ל:

במדבר יט

יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב: וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת
אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר
וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה
חַטָּאת הִוא: י וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־
אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם:
יא הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם
וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים: יב הוּא
יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר
וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר: יג כָּל־הַנֹּגֵעַ
בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא
אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד
טֻמְאָתוֹ בוֹ: יד זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם
כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר
בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:
טו וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד
פתיל

אונקלוס

לְבוּשׁוֹהִי בְּמַיָּא וְיַסְחֵי בִּסְרֵיהּ בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא: וְיִכְנוֹשׁ גְּבַר דְּכֵי יָת קִטְמָא יומא מ"ג
דְתוֹרְתָא וְיַצְנַע לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא בַּאֲתַר דְּכֵי
וּתְהֵי לִכְנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטְּרָא לְמֵי
אַדָּיוּתָא חַטָּאתָא הִיא: וִיצַבַּע דְּכָנֵישׁ
יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא יָת לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן לִקְיַם עָלָם: דְּיִקְרַב
בְּמִיתָא לְכָל נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא וִיהֵי מְסָאַב קדושי' כ"ג
שִׁבְעָא יוֹמִין: הוּא יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא
תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יִדְכֵּי וְאִם לָא יַדֵּי
עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה לָא נזיר מ"ג
יִדְכֵּי: כָּל דְּיִקְרַב בְּמִיתָא בְּנַפְשָׁא עיין בת"א
דֶאֱנָשָׁא דִּימוּת וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי יָת מַשְׁכְּנָא שבועו' י"ז
דַּייָ סָאֵב וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי עיין בת"א
מֵי אַדָּיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאַב יְהֵי עוֹד
סְאוֹבְתֵיהּ בֵּיהּ: דָּא אוֹרָיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי עיין בת"א
יְמוּת בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵיל לְמַשְׁכְּנָא וְכָל
דִּבְמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְסָאַב שִׁבְעָא יוֹמִין: שבת פ"ד
וכל חולין כ"ה

בעל הטורים

ד' חסר את :

כלם מלא בר מן א' הכא שם לשאול :

קל"ח את משכן ה' טמא תניינא כי את מקדש ה' טמא : שנ"ב מנות טומאת מת :

רש"י

שרפהו ולרשהו וטמא עד הערב [א] ואחר יבא אל
המחנה: (ט) והניח מחוץ למחנה · * לשלשה פרה כ"ג
חלקים מחלקה [ב] אחד נתן בהר המשחה ואחד מתחלק
לכל המשמרות ואחד נתן בחיל זה של משמרות היה
חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין
ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות
אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת
מגזרת הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל
למשמרת: למי נדה · למי הזייה כמו * וידו אבן מיכה ג'
בי * לידות את קרנות הגוים לשון זריקה: חטאת זכרי' ב'
היא · לשון חטוי כפשוטו [ג] ולפי הליכותיו קראה
הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים ליאסר [ד] בהנאה:
(יב) הוא יתחטא בו · באפר [ה] הפרה (ס"א הזה):
(יג) במת בנפש · ואי זה מת של נפש האדם
[ו] להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה ·
ד"א בנפש זו רביעית [ז] דם * : את משכן ה' טמא · חולין ע"ב
אם נכנס לעזרה אפילו בטבילה [ח] בלא הזאת שלישי
ושביעי: עוד טומאתו בו · אף על פי שטבל:
(יד) כל הבא אל האהל · בעוד שהמת [ט] בתוכו:
(טו) וכל כלי פתוח · * בכלי חרס הכתוב מדבר שאין חולין כ"ה
מקבל טומאה [י] מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין מגופת
צמידתו שתולה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש
צמיד פתיל עליו טהור:
פתיל ·

שפתי חכמים

[א] דק"ל דבקרא משמע אחר שכיבס בגדיו מותר לבא למחנה שכינה אבל עדיין הוא טמא עד הערב וכי שייך זה שיהא מותר לבא למחנה שכינה בשעה שהטומאה עליו והא אפי' אכילת תרומה אין לו לאכול אם לא העריב שמשו כ"ש שלא יכנס למחנה שכינה אם לא העריב שמשו לכן צריך לפרש המקרא וכו': [ב] כדתנן בפרק ג' דפרה דף כ"ו ובתוספות פירשו השלשה חלקי' כמו שפירשם רש"י ז"ל · והרא"ם כתב וז"ל שהחלוק שאמרו שמחלקים לג' חלקים הוא קבלה בידם כי אע"פ שאמר הכתוב תחילה ואסף איש טהור וגו' חזר ואמר והיתה לעדת בני ישראל וגומר כדי להודיע מה יעשה בה בהנחת' במקום טהור והפסוק השלישי שאמר והיתה לבני ישראל ולגר הגר וגו' בא להודיע שיהא דין זה נוהג על פי הסדר הזה תמיד ע"כל: [ג] לא חטאת כמשמעו שעל מה היה מכפרת : [ד] וא"ת והלא היו מטהרין ממנה · וי"ל זה שבחיל אסורה בהנאה · וי"א כקדשים שבאין לכפרה כך האפר בא לטהר מי שצריך ואין שום הנאה אחר' ממנה מצאתי : [ה] ר"ל דה"ל בה לשון נקבה דהא קאי אפרה · ל"פ באפר ר"ל דקאי באפר ואפר לשון זכר הוא : [ו] ר"ל כיון שכתיב במת פשיטא שהוא בנפש ומתרץ שהוא פי' על במת כלו' כל הנוגע במת ואיזה מת של נפש אדם כו' ואע"ג דלעיל ג"כ כתיב במת לכל נפש האדם · י"ל דלעיל כתיב במת לכל נפש והוי כאלו כתיב במת של כל נפש האדם דהוי פירושו דלמ"ד כלמ"ד לפרש' ויש לא למי אתה של מי אתה · וכן כלמ"ד לעבדך ליעק' ופי' של עבדך של יעקב אבל כאן מלת מת ומלת נפש שתיהן עם אות בי"ת ונרא' שמלת הנוגע דבקה עם שתיהן כדרך התיבה המתחברת עם בי"ת שלאחריה לכן אמר שאע"פ כן אינה דבוקה מלת הנוגע רק עם במת · ל"פ שהוא פי' על במת : [ז] היוצא מן המת שהנוגע בו יטמא טומאת שבעה וצריך הזייה ג' וז' ולפי זה יהיה פירוש הבי"ת כמשמעו · ול"פ ל"א וכו' ולפי ד"א קשה ה"לל או בנפש וגומר כיון שאין בנפש ביאור לאלת במת לכן פי' גם הטעם הראשון : [ח] משום דמשמע כשהוא טמא טמא את משכן ה' ולמה יהא המשכן טמא אם הוא טמא · ומתרץ דמיירי כשנכנס' ואח"כ נכנס לעזרה קודם שיתחטא · וא"ת היה לו לפרש אם נכנס למשכן כו' וי"ל דאם כן הוי משמע דוקא השתא שהוא טמא אז אסור לבא שם אבל בשעת טהרה מותר ליכנס שם והא אז אסור לקרב שם אף בשעת טהרה · ומה שפירש אפי' בטבילה אין להקשות דלמא דוקא בלא טבילה יש איסור בכניסת העזרה · רש"י עצמו מפרש ליה והולך עוד טומאתו בו ר"ל מדכתיב עוד טומאתו בו משמע שטיהר עצמו קצת מטומאה זו אלא שעדיין קצת טומאה עליו שלא הזה הזאה שלשה ושביעה אם כן משמע אף כשטבל כבר אסור ליכנס · שם אי נמי מדכתיב כי מי נדה לא זרק עליו וגו' ש"מ דמיירי שטבל דאי לא טבל ה"לל ולא רחץ במים ולא זרק עליו אלא ע"כ מיירי אף על פי שטבל : [ט] לאפוקי שלא תאמר שהאהל מטמא לעולם אף שיצא ממנו המת דסברא הוא דמאי יצא הא אינו כנגע ונושא שום טומאה בשלמא אם המת באהל נעשה כאלו כל האהל מלא טומאה כיון שאין הטומאה חציצה הא שבוקעת ועולה ואינה מתפשטת באהל אבל כשאינה רבוצה היא מתפשטת באהל והבא אל האהל כאלו נגע בטומאה עצמה · וק"ל : [י] כיון שמצינו בפר' שמיני דכלי חרס אינו מטמא מגבו אלא מאוירו לפיכך וכו' :

א וא"ת

פתיל עליו טמא הוא: טז וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים: יז ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי: יח ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: יט והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב: כ ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את מקדש יהוה טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא: כא והיתה להם לחקת עולם ומזה מי הנדה יכבס בגדיו והנגע במי הנדה יטמא עד הערב: כב וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנגעת תטמא

אונקלוס

וכל מן חסף פתיח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב הוא: וכל דיקרב על אפי חקלא בקטיל חרבא או במיתא או בגרמא דאינשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין: ויסבון לדמסאב מעפר יקידת חטאתא ויתנון עלוהי מי מבוע למן: ויסב אזובא ויטבול במיא גבר דכי וידי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשתא דהוו תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטילא או במיתא או בקברא: וידי דכיא על מסאבא ביומא תליתאה וביומא שביעאה וידכיניה ביומא שביעאה ויצבע לבושוהי ויסחי במיא וידכי ברמשא: וגבר דיסתאב ולא ידי עלוהי וישתיצי אינשא ההוא מגו קהלא ארי ית מקדשא דיי סאיב מי אדיותא לא אזדריקו עלוהי מסאב הוא: ותהי להון לקים עלם ודידי מי אדיותא יצבע לבושוהי ודיקרב במי אדיותא יהי מסאב עד רמשא: וכל דיקרב ביה מסאבא יהי מסאב ואינש דיקרב ביה יהי מסאב עד רמשא

(בגליון: עיין נת"א · נדה כ"ה · עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · נדה מ"ד · נזיר נ"ג · יומא י"ד · מגילה כ' · יבמו' ע"ג · עיין נת"א · עיין נת"א · מכות י"ד · שבועו' י"ו · עיין נת"א · עיין נת"א · ע"ז ל"ז)

בעל הטורים

אל כלי ב' במס' הבא ואיד' ולא הורק מכלי אל כלי שצריך שתהא חיותן בכלי ולא שיריקים מכלי אל כלי:

שני

ס"א בעגס קמץ:

סג"ד מנות מי הנל' שמטהרין ומטמאין:

ו' חסר:

ז' ותחר וג' בלישנ':

רש"י

פתיל. לשון מחובר בלשון עברי וכן *נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי [א] עם אחותי: (טז) על פני השדה. *רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק [ב] ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא את שם בנגיעה: (יט) וחטאו ביום השביעי. *הוא גמר [ג] טהרתו: (כ) ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה נאמר [ד] משכן כו' כדאיתא בשבועות*: (כא) ומזה מי הנדה. *רבותינו אמרו שהמזה טהור [ה] וזה בא ללמד שהנושא [ו] מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה: והנוגע יטמא. ואין טעון [ז] כבוס בגדים: (כב) וכל אשר יגע בו הטמא. הזה שנטמא [ח] במת יטמא: והנפש הנוגעת בו. בטמא [ט] מת: תטמא עד הערב. כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם זה: פירושה לפי משמעה והלכותיה. ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו: (ב) ויקחו אליך. משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהן כך יביאו זו לכפרה משלהם: פרה אדומה. משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה [י] ותכפר על העגל: אדומה. על שם *אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום: תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם: לא עלה עליה עול. כשם שפרקו מעליהם עול שמים: (ג) אל אלעזר הכהן. כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור: (ד) ושרף

(בגליון: דאסית נ"ד · חולין ע"ב · ספרי · שבועו' י"ז · נדה ט' · יומא י"ד · ישעי' א')

שפתי חכמים

א ול"ת והא לעיל בפ' ויצא פי' נפתולי אלקים נפתלתי מנחם בן סרוק פי' במתחברת כמו צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי וכו' ואני מפרש לשון עקש ופתלתול וכו' ודוחק לומר כי כאן פי' לפי פירושו של מנחם בן סרוק כיון דלא סבירא ליה. יש לפרש כי מה שפי' לעיל ואני מפרשו לשון עיקש וכו' פיר' על נפתולי אלקים אבל נפתלתי בתרא הוא מפרשו מלשון צמיד פתיל וכאן הוא מפרש גם כן נפתלתי נתחברתי עם אחותי אבל נראה דחוק כי אין זה משמעות רש"י וצ"ע ועיין (גנ"א) כי שם האריך:

ב פרוש פעמי' הם על פני השדה. גולל הוא הדף הניתן על הארון לכיסוי ואותן שנדפנו קרוי לו דופק. בפ"ב בסנהדרין פרק נגמר הדין וי"מ גולל הוא המצבה כדכתיב וגללו את האבן ודופק הוא כפי' ראשון:

ג רצונו לתרץ וכי דוקא טהרתו ביום ז' אבל יותר מיום שביעי אין יכול לטהר אדרבה ק"ו הוא ומפרש דלא בא לאשמועינן קרא אלא דגמר טהרתו ביום ז' לאפוקי פחות מז' וכאלו אמר ביום גמר טהרתו:

ד ר"ל אם נאמר גבי מקדש שאסור ליכנס בטומאה ק"ו במשכן דהוא נמשח בשמן המשחה ומתרץ אלו נאמר משכן ולא נאמר מקדש הייתי אומר על המשכן הוא חייב שנמשח בשמן המשחה מה שאין כן במקדש שאין נמשח בשמן המשחה ואם נאמ' מקדש ה"א מה למקדש שקדושתו קדוש' עולם משא"כ משכן שאין קדושתו קדושת עולם אלא לפי שעה קמ"ל:

ה מדכתיב והזה הטהור על הטמא פשיטא שהוא טהור דאם טמא הוא א"כ מטמא את המים אלא לומר אע"פ שהזה טהור הוא:

ו תש"אכ בנוגע ר"ל אל תקשה לי מה דפריסית דקרא ומזה וגו' בא ללמד שהנושא טמא אם נושא כשיעור מזה והא א"כ כתיב והנוגע במי נדה יטמא עד הערב דמשמע אפילו יש בו שיעור מזה טמא ואם מזה הוא נושא למה ליה למכתב והנוגע אם הנושא טמא מכ"ש הנוגע ומפ' דקרא ומזה וגו' בא ללמדך מי שנושא מי חטאת צריך כבוס בגדים משא"כ בנוגע דהתם לא צריך כבוס בגדי' ומה שאמר לטמא בגדים שעליו ה"ה נמי כל בגד וכלי שנוגע בו טימא זה בשעת חבורו במטמאין והא דנקט עליו דמסתמא הם עליו בשעת חבורו במטמאין. ומה טמא טומאה חמורה היינו כשנושא שלא לצורך הזייה וקול' שיעשו מנותן אבל לצורך הזייה או לאחר שנעש' מנותן טהורין בנגע ובמשא הר"אם:

ז ר"ל כיון דמזה הוא נושא א"כ ה"ל הנוגע גבי ומזה דדרך המקרא לכלול נוגע ומשא יחד וכאן חלקו אלא שאין וכו':

ח כלו' איזה טמא כי מלת הטמא מורה על הנזכר והוא הנוגע במי חטאת וזה אינו דהא אין בנוגע במי נדה אלא טומאת ערב ואיך יטמא אדם ומתרץ הטמא הזה שנטמא במת יטמא ר"ל שאם יגע בכלים וטמא הכלים והוסי' מלת בו להורות באיזה יוקום נגע ופי' שמלת בו מורה בטמא מת לא בו בנוגע בטמא מת:

ט ר"ל אדם אחר הנוגע בטמא מת הזה תטמא עד הערב ומקשה רש"י בשלמא כלים יכול לטמא לפי שטמא מת הוא ראשון וכלים נטמאו מראשון אבל אדם אחר הנוגע בטמא למה יהא טמא והרי אדם אינו נטמא מראשון אלא מאב הטומא' ומתרץ מכאן למדו וכו':

י ול"ת והא אין קטיגור נעשה סניגור

במדבר כ

תטמא עד הערב: פ
א ויבאו בני
ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון
וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם:
ב ולא היה מים לעדה ויקהלו על
משה ועל אהרן:
ג וירב העם עם
משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני
יהוה:
ד ולמה הבאתם את קהל
יהוה אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו:
ה ולמה העליתנו ממצרים להביא
אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע
ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות:
ו ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל
פתח אהל מועד ויפלו על פניהם וירא כבוד
יהוה אליהם: פ
ז וידבר יהוה אל
משה לאמר:
ח קח את המטה והקהל
את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע
לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע
והשקית את העדה ואת בעירם:
ט
ויקח משה את המטה מלפני יהוה כאשר צוהו:
ויקהלו

אונקלוס

דמשא: ואתו בני ישראל כל כנשתא
למדברא דצן בירחא קדמאה ויתיב עמא
ברקם ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן: — סס
ולא הוו מיא לכנשתא ואתכנשו על משה ועל — עיין בת"א
אהרן: ונצא עמא עם משה ואמרו — תענית ט'
למימר לוי דמיתנא במותא דאחנא קדם יי:
ולמא אעלתון ית קהלא דיי למדברא הדין
לממת תמן אנחנא ובעירנא: ולמא
אסקתונא ממצרים לאיתאה יתנא לאתרא
בישא הדין לא אתר כשר לבית זרע אף לא
תינין וגופנין ורמונין ומיא לית למשתי:
ועל משה ואהרן מן קדם קהלא לתרע משכן
זמנא ונפלו על אפיהון ואתגלי יקרא דיי להון:
ומליל יי עם משה למימר:
סב ית חוטרא וכנוש ית כנשתא את ואהרן
אחוך ותמללון עם כיפא לעיניהון ויתן מוהי
ותפיקלהון מיא מן כיפא ותשקי ית כנשתא
וית בעירהון: ונסיב משה ית — מנחו' ע"ז
חוטרא מן קדם יי כמא דפקדיה:
וכנשו

בעל הטורים

כ
סמך זה לפ' פרה שנדאשון כשרפ' הפר' וגם כמו שדרשו חז"ל שמיתת צדיקי' מכפרת כמו פרה: וירב ב' במס' הכא ואיד' בנחל ל"ל שעשו מריבה על עסקי נחל שפסק מהם דהיינו הבאר שהי' מושך כנחל: העליתנו חסר וי"ו שעקר התערומות היה על משה:

שלישי

קח את העדה אלו הטהורים הגדולים שבעדה והוא לא עשה כן אלא ויקהילו זה ואהרן את כל הקהל גדולי' וקטני'

רש"י

(ד) ושרף את הפרה. כשם שנשרף העגל: (ו) עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנו' ואזוב נמוך מכלם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו: (ח) למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנאמר * וביום פקדי ופקדתי וגו'. וכשם שהעגל — שמות ל"ב
מטמא [א] כל העוסקין בו כך פרה תטמא כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר * ויזר על פני המים — סס
וגו' כך ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת וגו': (א) כל העדה. עדה השלמה [ב] שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים: ותמת שם מרים. * למה — מ"ק כ"ח
נסמכה מיתת מרים [ג] לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות [ד] מכפרין אף מיתת צדיקי' [ה] מכפרת: ותמת שם מרים. * אף היא בנשיקה מתה [ו] ומפני — מ"ק סס
מה לא נאמר בה על פי ה' [ז] שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר * על פי ה' באלה מסעי: — מדבר ל"ג
(ב) ולא היה מים לעדה. מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר [ח] בזכות מרים: (ג) ולו גוענו. הלואי שגוענו: בגוע אחינו. במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה: בגוע. שם דבר הוא כמו במיתת אחינו [י] ולא יתכן לפרשה כשמתו אחינו שאם כן היה לו לינקד בגוע: (ה) ואת בעירם * מכאן — במדב' רבה
שחס הקב"ה [כ] על ממונם של ישראל:
ויקהילו

שפתי חכמים

דפה"ג כמי אמריכן גבי בגדי זהב דאסור לעשות עבודה בהן בפנים משום דעביר' באה ע"י זהב ה"נ בא העבירה ע"י עגל. וי"ל דוקא עבודת פנים אסור לעשות משום דאין קטיגור נעשה סניגור כמו גבי בגדי זהב שמשמש בחוץ בבגדי זהב וה"נ גבי פרה אדומה שעשיית' בחוץ אין שייך לומר קטיגור נעשה סניגו'. וא"ת והא בסמוך פירש רש"י מה דלא היתה עבודת פרה אדומה ע"י אהרן משום דאין קטיגור סניגור. וי"ל דשאני אהרן דעבירה היתה על ידי עצמו אבל פרה אדומה דהא אותה פרה לא היתה בעביר' עגל אלא מינה היתה. וא"ת והא בפרשת שמיני כתיב באהרן קח לך עגל ופירש רש"י להודיע ע"י זה שמכפר לו הק"בה על מעשה עגל ואין לחלק בחוץ ובפנים כדפרישית. וי"ל דהתם איירי שהוא היה מכפר על עצמו אין שייך לומר אין קטיגור נעשה סניגור אע"פ שהיה מכפר עליו ציון עגל: [א] לפי שהעגל היה ע"א וע"א מטמא כמת כדכתיב בספר תהילי' ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: [ב] רצונו לתרץ כיון שכתיב בני ישראל פשיטא שהיא כל העדה ומפ' שכבר מתו מתי מדבר: [ג] פירש דאין כאן מקומו שהרי בשנה ראשונה ליציאת מצרים עשו העגל ובשנה שניי' שרפו פרה אדומה ומיתת מרים היתה בסוף ארבעים שנה ליציאת מצריש: [ד] וא"ת וכי קרבן היתה הפרה אדומה והלא לא היו מקריבין ממנה כלום. וי"ל לפי ד"א שפי"רשי לעיל שקרא' הכתוב חטאת לומר שהוא כקדשי' ליאסר בהנאה ש"מ שהיא כקרבן: [ה] וא"ת לפי זה היה לו לסמוך גבי קרבנות ממש. וי"ל לכך נסמכ' לפרה לפי שהם דומי' להדדי לפי שמיתת צדיקי' אינן קרבנו' וגם הפרה אינה קרבן ממש ולמדנו מהדדי כמו שזה מכפר ג"ז מכפר: [ו] מדכתיב כאן שם וכתיב גם גבי אהרן וימת אהרן שם דאי לאו ג"ש אתי שם שם תרי זמני דגבי מרים ל"ל אלא ע"כ לג"ש אתי מה התם בנשיקה שהרי כתיב על פי' ה' אף כאן בנשיקה: [ז] יש מקשים מה מקשה רש"י הא פי"רשי דילפינן שם שם מאהרן. וי"ל דרש"י הכי פריך ל"ל ג"ש לכתוב בהדיא ע"פ ה"ד ע"כ לאו ג"ש גמורה היא דא"כ ל"ל גבי אהרן ע"פי ה' להורות שבנשיק' מת כלמוד שם שם ממשה אלא ודאי לאו ג"ש גמורה היא מ"ה כתב גבי אהרן ע"פ ה' א"כ גבי מרים נמי לכתוב ע"פ ה' וכו'. אבל בנמ' כתב בפי' שלמדו הג"ש ממשה לכך"ל דרש"י ז"ל כמי ה"ק אף היא בנשיקה מתה ר"ל דיליף שם שם ממשה אבל אהרן נאמר בו על פי ה' וא"כ ללמדו ממשה ולכ"א ובאהרן וכו' ולא אמר שבאהרן וע"ש: [ח] שהרי מיד כשמת' מרים לא היה להם עוד מים. וא"ת למה לא היה הבאר בזכות אהרן או משה. וי"ל דזכות שהמתינה למשה על המי' לראו' מה יעש' לו כשהושלך בתיב' לכן נעשה לה זכות זה של באר דהיינו מים שנתן הק"בה מים לצדה בשבילה: [ט] פי' כמו הן לו יהיה כדבריך לא מ"נביין שמא כמו לו ישטמנו יוסף ולא מעניין אילו כיון לו הקשבת למצותי: [י] כאלו אמר בגויע' אחינו דא"כ בגוע במו"לם מיבעי ליה אם הוא מקור ושיהיה פירושו בזמן שגוע אחינו כמו ויהי כשמוע לבן: [כ] וא"ת ומ"ל לר"שי דלמא הק"בה השיב להם על מה שבקשו הם אמרו למה כמות שם אנחנו ובעירנו והשיב להם הק"בה והשקית את העדה ואת בעירם. וי"ל דלשון והשקי' כופל על בהמה כדכתי' בפ' מיי שלה והשקיתה את הגמלים וה"נ וישתו
העדה

אונקלוס

וּכְנַשׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת קְהָלָא לִקֳדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַעוּ כְּעַן סָרְבָנַיָּא הֲמִן כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּיק לְכוֹן מַיָּא: וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵיהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחוּטְרֵיהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפַקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלַף דְּלָא הֵימַנְתּוּן בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת קְהָלָא הָדֵין לְאַרְעָא דִּיהָבִית לְהוֹן: אִנּוּן מֵי מַצּוּתָא דִּנְצוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן: וּשְׁלַח מֹשֶׁה אִזְגַּדִּין מֵרְקָם לְוָת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם כִּדְנָן אֲמַר אֲחוּךְ יִשְׂרָאֵל אַתְּ יְדַעַתְּ יָת כָּל עָקְתָא דְּאַשְׁכַּחְתָנָא: וּנְחַתוּ אֲבָהָתָנָא לְמִצְרַיִם וִיתֵיבְנָא בְמִצְרַיִם יוֹמִין סַגִּיאִין וְאַבְאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי

שב"כ ה נ"ז יומא פ"ו
סוטה י"ב סנה' ק"א ק"י

חקת

י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל
אֶל פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים •
הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם: יא
וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם
וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם:
ס יב • וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה
וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם: יג • הֵמָּה מֵי מְרִיבָה
אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם:
ס יד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל
מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ: טו וַיֵּרְדוּ
אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ
לנו

בעל הטורים

המן ג' במס' המן הסלע המן העץ כמו שלשם הפר הכיור גם כאן כמי הפר הכיור ואיד' המן הנורן או מן היקב כמו שהיה שם רעב גם כאן ארץ ציה בלאמים וסמך למ"ד עץ שאכל ממנו אדם הראש' חטה היה זהו המן העץ המן הנורן ולמ"ד אשכול היה דכתי' או מן היקב:

רביעי

רש"י

במדב' רבה
(י) ויקהילו וגומר • * זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט א את המרובה: המן הסלע הזה נוציא • לפי שלא היו מכירין אותו ב לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאי זה סלע תוציא לנו מים לכך אמר להם: המורים • סרבנים לשון יוני שוטים מורי' את מוריה': המן הסלע הזה • שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים: (יא) פעמים • לפי שבראשונה לא הוציא אלא ג טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכות כבראשונה שנאמר * והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע והכהו: (יב) יען לא האמנתם בי • גלה הכתוב ד שאלולי חטא זה בלבד ה היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון ו שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן והלא * הצאן ובקר ישחט קשה מזו ז אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם: להקדישני • שאו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום קל וחומר אנו: לכן לא תביאו • בשבועה כמו * לכן נשבעתי לבית עלי נשבע ח בקפיצה שלא ירבו בתפילה כל כך: (יג) המה מי מריבה • הם הנזכרים במקום אחר את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו * כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ויקדש בם • שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא ירא ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר * נורא אלהים ממקדשיך וכן הוא אומר * בקרובי אקדש: (יד) אחיך ישראל • מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנאמר לו * כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה אותו החוב לפרעו: אתה ידעת את כל התלאה • לפיכך פירש אביכם מעל אבינו * וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני השטר חוב המוטל עליהם ט והטילו על יעקב: (טו) וירעו לנו • סבלנו צרות רבות י: ולאבותינו • מכאן שהאבות מצטערים כ בקבר כשפורענות באה על ישראל:

שמות י"ז
במד' י"א
שמוא' א' ג'
שמות א'
תהלי' ס"ח
ויקרא י'
ראשי' ט"ו
ל"ו

וישמע

שפתי חכמים

הענ' כדכתי' בסמוך ותשת העדה דלשון שתייה נופל על אדם כדכתי' כמי שם שתה אדוני ומלמטה וכתב והשקית ודאי הקפיד על בעירם מהר"אי • ועי"ל דק"ל ואת בעירם ל"ל דהא בפ' בשלח בתשוב' הק"בה למשה על דבר המים לא השיב לו אלא ששתה העם אע"פ שישראל אמרו להמית אותי ואת בני ואת מקני וא"כ ואת בעירם ל"ל אלא שחס וכו': א דק"ל וכי אפשר להקהיל כל הקהל אל פני הסלע: ב רצונו לתרץ מה תימה' היה להן עד שאמרו המן הסלע וגו' כיון שאמר הק"בה וכתן מימיו ודאי כך יהיה • ומתרץ לפי שלא היו כו' והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו כלומר מה חילוק בין זה לזה לכך אמר להן כו': ג דק"ל למה הכה שני פעמים • ומתרץ לפי שבמכה ראשונה הוציא טיפין וכו' והוכחתו דאם איתא שלא הוציא כלום למה הכה אותו פעם שנית ולמה לא היה סובר ודאי זה סלע אח' שלא צוה עליו הק"בה ואם הוציא מתחילה מים הרבה לא היו צריכין להכותו פעם שנית אלא ודאי שהוציא מתחלה טיפין לכן הכ' אותו פעם שנייה • ומה דלא הוציא מים כשיעור בפעם ראשון לפי שלא כו' • ומה שהוסיף לומר והם דברו וכו' כדי להודיע טעותו של משה שהכה משום שהם דברו לסלע אחר ולא הוציא מ"ה הכה על הסלע מפני שאמרו שמא וכו' והוסיף עוד ונזדמן להם וכו' דאל"כ למה הוציא אפילו טיפין ואפילו בהכאות רבות לא היה לו להוציא אפילו טפה אחת אלא שנזדמן להם וכו' • וקצת קשה מזה שפי' רש"י בפ' מטות גבי ויאמר אלעזר הכהן וגו' לפי שכעס משה בא לכלל טעות וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע ע"י הכעס בא לכלל טעות משמע אבל לא מפני שדברו אל הסלע אחר ולא הוציא מים ומפני שחשבו שאולי ציווי השם לא היה אלא בהכאה כמו שכתב כאן • ושמא י"ל שהן אגדות חלוקות ורש"י תפס שתיהן כמנהגו בכל מקום עכ"ל: ד רצונו לתרץ וכי דרך כבוד לגלות חרפה של צדיקים ומפ' דאדרבה מפני שבח שלהם גילה הקרא כדפרי' גילה כו': ה דק"ל דיען משמע שהוא טעם שמעלה • ומתרץ דה"פ דאלאלא כו' כלומ' יען שעשיתם זו בלבד • כתב הר"אם וא"ת והא באלת זה החטא לא היה נכנס לארץ שכבר נגזרה עליו גזירה כמו שנאמר עתה תראה וגו' ולא העשוי לשלשי' ואח' מלאכי' • ותירץ הוא עיין בפרשת בהעלותך במ'שכתבתי בפסוק נוסעי' אנחנו וכו' שדבריה' התם כמו שתירץ היא הכא לכן לא הבאתי דבריו על הגליון: ו ר"ל שאל תסברו לומ' שהיו בידיה' אף עונו' דור המדבר דהם עונו' גדולו' כמו מתלוננ' ושאר דברי': ז שהם אמ' שאין בכח השם לתת בשר כדי סיפוקם וכאן אמר שאין ברשותו להוציא מסלע אחר שלא נצטוו והיה זה סבה שיאמינו העם שמחזק הסלע וטבעו היו המים ולא מפני גזירתו של הש"י יצאו • דא"כ מ"ל סלע זה מה לי אחר לגבי הק"בה ומשום לא היה רק שלא בטחו בה' שיוציא מכל סלע שירצו אע"פ שלא נצטוו עליו: ח כלומר מיעטו בלי שום הכרח שהרי לא יעמדו לפניו בתפלה: ט ר"ל מ"ש הקב"ה לאברהם כי גר יהיה זרעך והקב"ה הטיל על יעקב ובניו לבדו גזירתו שהיינו עבדים בארץ מצרים כמצא שאנו סבלנו צרות השיעבוד בעד עשו אחיך ובניו וע"כ ראוי לכם להביא לנו דרך ארצך כדפיר' רש"י בסמו' בני נכרה בארצך וגומר: י (ג"א) אע"ג שלשון וירעו לא משמע רק שעשו להם רעה אחת ובמקום אחר כתיב וירעו אותנו ויענונו וגומ' • ל"פ שצירוס וירעו הוא כולל צרות רבות וא"כ כולם בכלל: כ דאי קאי על אבות שהיו בארץ מצרים היה לו לכתוב' אבותינו לנו והכי הל"ל וירעו לאבותינו ולנו ומדכתב לאבותינו לבסיף משמע דמילת' אחריתא הוא • מהרא"י:

א מתשוב'

לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃ יו וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה
וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם
וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃ יז
נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא
נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין
וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ יח וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ׃
יט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה
וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק
אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה׃ כ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר
וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה׃
כא וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר
בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ ○ פ
כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
הָעֵדָה הֹר הָהָר׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם
לֵאמֹר׃ כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי
לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל
אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃ כה
קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר
הָהָר׃ כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו
וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת
שם

אונקלוס

תולדות אהרן

מצראי ולאבהתנא: וצלינא קדם יי וקביל
צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא ממצרים והא
אנחנא ברקם קרתא דבסטר תחומך:
נעבר כען בארעך לא נעיבר בחקל ובכרם ולא
נשתי מי גוב באורח מלכא נזיל לא נסטי לימינא
ולסמאלא עד דנעיבר תחומך: ואמר ליה
אדומאה לא תעבר בתחומי דלמא בקטלין
בחרבא איפוק לקדמותך: ואמרו ליה
בני ישראל באורח כבשא נסק ואם מימך
נשתי אנא ובעירי ואתן דמיהון לחוד לית פתגם
דביש ברגלי איעבר: ואמר לא תעבר
ונפק אדומאה לקדמותיה בחיל רב וביד
תקיפא: וסריב אדומאה ולא שבק ית
ישראל למעבר בתחומיה וסטא ישראל מלותיה:
ונטלו מרקם ואתו בני ישראל כל כנשתא להר
טורא: ואמר יי למשה ולאהרן בהר טורא על
תחום ארעא דאדום למימר: יתכניש אהרן
לעמיה ארי לא ייעול לארעא דיהבית לבני
ישראל על דסריבתון על מימרי למי מצותא:
דבר ית אהרן וית אלעזר בריה ואסיק יתהון
להר טורא: ואשלח ית אהרן ית לבושוהי
ותלבישנון ית אלעזר בריה ואהרן יתכניש וימות
תמן

בעל הטורים

ויוציאנו חסר יו"ד ע"ו י' מכו' הוציאנו משם:
פן בחרב אצא לקראתך והיינו דכתי' אני שלום וכי אדב' המה למלחמה:
מכרם ב' הכא ואיד' ואעיד ביום מכרם ציד על מכרם בכסף צדיק בשביל שמכרו בכסף צדיק וכדו את אביה' ביום מכרם צפיה' ואמרו לו חיה רעה אכלתהו ע"כ וכתתי מכר' והוצרכו לשתות מימיהם בכסף:

חמישי

שליטי כשהן מחוברי'

והלבשת' ב' במס' הכא ואידך והלבשת אותם כתנות דאיכ' מ"ד כ"ג בן כ"ג טעין משיחה כשם דוהלבשת אותם

רש"י

(יו) וישמע קולינו · בברכה שברכנו א אבינו *הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים: ראשי' כ"ז
מלאך · זה משה ב מכאן שהנביאים קרואים מלאכים ואומר * ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים: ד"ה ב' ל"ו
(יז) נעברה נא בארצך · אין לך לצער על הירושה ג של ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך:
לא נשתה מי באר · * מי בורות היה צריך לומר אלא כך אמר משה אע"פ שיש בידינו מן לאכול ד ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכ' מכאן לאכסנאי אע"פ שיש בידו לאכול יקנה מן התנוני כדי להנות את אושפיזו: במד' רבה
דרך המלך נלך וגו' · אנו חוסמים את בהמתנו ה ולא יטו לכאן ולכאן לאכול:
(יח) פן בחרב אצא לקראתך · אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואומרים * ונצעק וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה ו שהורישני אבי * על חרבך תחיה: דברי' כ"ו ראשי' כ"ז
(יט) רק אין דבר · אין שום דבר מזיקך:
(כ) וביד חזקה · בהבטחת ז זקנו * והידים ידי עשו: שם
(כב) כל העדה · כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ ח שלא היה בהן אחד מאותן שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתו' בהן *חיים כלכם היום: דברים ד'
(כב) הר ההר · הר ע"ג הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה והר נבו לקבור' משה והר ההר לקבורת אהרן:
(כג) על גבול ארץ אדום · מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנבי' אומ' ליהושפט * בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך: ד"ה ב' כ'
(כה) קח את אהרן · בדברים של ניחומים אמ' לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך:
(כו) את בגדיו · את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על גבי בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשט

ידיך

שפתי חכמים

א מתס ב' שהשיב מלך אדום למשה שמעינן דמשה אמר לו כן בברכה פי' כדכתיב בסמוך פן בחרב אצא לקראתך ופי' רש"י מה לי להשיב הזה אלא אתם מתגאים כו' א"כ מוכיח שמשה אמר לו זה בברכה כו' · (דבק טוב) דא"לכ כיון שאמרו ונצעק אל ה' וגו' הל"ל וישמע ה' וישלח וגו' קולינו ל"ל אלא בברכה וכו': ב רצונו לתרץ והא משה הוציאם · ועל זה מפרש מכאן כו': ג רצונו לתרץ מה צריך משה להזכיר למלך אדום עניין יציאת מצרים וגם כל העניין דכתיב לפניו: ד הא דנקט רש"י מן לאכול ולא כתיב בקרא אלא מים אלא דהוקש' לרש"י דאי לא אמר למלך אדום על עניין אכילה מה הכא' הוא להם בזה שיקחו מהם מים הכא' מועט' היא אלא אף על האכילה אמר משה ליקח מהם והא דנקט הקרא דוקא מים רבותא נקט אף מים רוצין ליקח מהם אף שאין דרך לקנו' מים כמו שהיה מקונן ירמיה מימינו בכסף שתינו מהר"אי: ה (כת"י) דק"ל הא כבר אמרו לא נעבור בשדה ובכרם אלא ודאי דלעיל קאי אהעברה ברגלי' וכאן קאי אנטייה לאכול: ו דא"לכ בחרב ל"ל הל"ל פן אצא לקראתך למלחמה: ז דא"לכ ביד חזקה ל"ל כל עם כבד יש לו יד חזקה: ח וא"ת למה לא מפרש בלשון זה שפי' לעיל על כל העדה ומה צריך ליכתוב כולם שלימי' ליכנס לארץ וגם זה לא צריך לפרש ואלו מאותן כו' · וי"ל דאל תקשי מה צריך לכתוב כל העדה וללמדך שעדה כולם עומדים לחיים שכבר מתו מתי מדבר והא לעיל כתיב כל העדה ומפרש דלומר לך אף בשעת שהיו נכנסין לארץ שהיה זמן מרובה לאחר מיתת אנשי דור המדבר היו כולם שלימים כו': ט רצונו לתרץ דאי בגדיו של חולין מה טעם צוה הקב"ה להלביש אלעזר לפניו בבגדיו · והר"אם תירץ ע"כ פירושו בגדי כהונה דאל"כ איך יהיה אות על זכייתו בכהונה גדולה ואפשר דבכלל דבריו דברי: י אע"פ שאין כתוב כאן שכך ציוה השם שאין כתיב אלא והפשט את אהרן וכו' דא"לכ שמצוה הלביש את אהרן תחילה איך ילבש אהרן בגדי כהונה שלא בשעת עבודה והלא היוצא מהר הבית בבגדי כהונה סופג ארבעים · אלא ע"כ צריך לומר דמשה הלבישן ע"פ הדיבור כדי שיפשיטן וילבישן את אלעזר בפני אהרן להראות שבנו זוכה לכהונ' גדולה תחתיו: כ משום דק"ל ולמ' לא הפשיט אהרן את בגדיו וילביש' אלעזר את עצמו כי זה נראה' שהוא בנאי למשה שיהא יתבר' להם · ומתרץ אמר לו וכו' וכי לא שני בלא דיבורו של משה אלא להורו' מבות גמילו' חסדי' של מתים שהרי משה בעצמו היה מתעסק בכל עסקי מיתת אהרן:

א דאל"כ

אונקלוס

תמן: ועבד משה כמה דפקיד יי וסליקו לחור
טורא לעיני כל כנשתא:
ואשלח משה ית אהרן ית לבושוהי ואלביש
יתהון ית אלעזר בריה ומית אהרן תמן בריש
טורא ונחת משה ואלעזר מן טורא:
וחזו כל כנשתא ארי מית אהרן ובכו ית אהרן
תלתין יומין כל בית ישראל: ושמע
כנענאה מלכא דערד יתיב דרומא ארי אתא
ישראל אורח מאלליא ואגח קרבא בישראל
ושבא מניה שביא: וקים ישראל
קים קדם יי ואמר אם ממסר תמסר ית עמא
הדין בידי ואגמר ית קרויהון: וקביל יי
צלותיה דישראל ומסר ית כנענאה וגמר יתהון
וית קרויהון וקרא שמא דאתרא חרמה:
ונטלו מהור טורא אורח ימא דסוף לאקפא

ר"ה נ' תענית ■'
ר"הש"ס תעני' שם
גיטין נ"ח פרוכי'ס ד

חקת

שם: כז ויעש משה כאשר צוה יהוה
ויעלו אל הר ההר לעיני כל העדה:
כח ויפשט משה את אהרן את
בגדיו וילבש אתם את אלעזר בנו וימת אהרן
שם בראש ההר וירד משה ואלעזר מן ההר:
א ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו
את אהרן שלשים יום כל בית ישראל:
ב וישמע הכנעני מלך ערד ישב
הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם
בישראל וישב ממנו שבי: ג
וידר ישראל נדר ליהוה ויאמר אם נתן תתן
את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם:
ד וישמע יהוה בקול ישראל ויתן
את הכנעני ויחרם אתהם ואת עריהם ויקרא
שם המקום חרמה: פ ה

בעל הטורים

כתנו' דהתם היתה במשיח' אף והלבשת' דככא היה במשיח':
וימת שם אהרן בגי' אלמ' כי מת ב' שיק':

כא

ויראו בגי' כנעני:
ב' חסר ישמעאל:
ד' חסר ההוא:

רש"י

ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד
חמד משה למותה מיתה וזהו שנאמר לו *כאשר מת
אהרן אחיך מיתה שנתאוית לה: (כז) ויעש משה.
*אף על פי שהדבר קשה [א] לו לא עכב: (א) ויראו
כל העדה. *כשראו משה ואלעזר יורדים [ב] ואהרן
לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מה אמרו אפש'
מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו
מלאך המות מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי
השר' להם מוטל במטה ראו והאמינו: כל בית ישרא'.
האנשים והנשים [ג] לפי שהיה אהרן רודף שלום
ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו:
כי גוע. אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא
אא"כ מתרגם וירא ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי
זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני
כבוד וכדאמר ר' אבהו *דא"ר אבהו אל תקרי ויראו
אלא וייראו ועל לשון זה כיפל לשון דהא לפי שהיא
כתיבת טעם למה שלמעל' הימנו למה ויראו לפי שהרי
מת אהרן אבל על תרגו' וחזו כל כנשתא אין לשון דהא
כופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמצינו אם
משמש בלשון אשר כמו *אם תדוע לא תקב' רוחי והרב'
מפורשים מזה *אם מרוצים ימיו: (ב) וישמע
הכנעני. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד
[ד] כולי כדאיתא *בראש השנה ועמלק מעולם רצועת
מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: יושב
הנגב. זה עמלק [ה] שנאמר *עמלק יושב בארץ הנגב
ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל
מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן
כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם
לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן
את העם הזה בידי: דרך האתרים. דרך הנגב
שהלכו בה מרגלים שנאמר *ויעלו בנגב. דבר
אחר דרך האתרים דרך התייר הגדול [ו] שהנוסע
לפניהם שנאמר *דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה:
וישב ממנו שבי. אינה אלא [ז] שפחה אחת:
(ג) והחרמתי. אקדיש [ח] שללם לגבוה: (ד)
ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם. חרמי
גבוה:
(ה) דרך

דברי' ל"ב
במ"ר
במ"ר
ר"ה י"ג
איוב כ"א
שם י"ד
ר"ה י"ג
במדבר י"ג
שם
שם י'

שפתי חכמים

[א] דאם לא כן ויעש משה למה לי וכי תעלה על דעתך שעבר על שליחותו
של מקום. כתב הר"אם ולא ידעתי למה לא דרשו על מה שכתב בפרשת קרח
ויעש משה כאשר צוה ה' את משה כן עשה ואפשר שלא דרשו בו משום שיש
לומר שעשה זה בשמחה ומשום טובתו שלא יבואו בני ישראל לחלוק עוד על
שררת שבט לוי ומפני שאהבת שררות שבטו מעורבת בעשיית מצות ■ אף
שעשה גם כן מצות הש"י לא רצו לדרוש בו כלום ודו"ק כ"ל: [ב] רצונו
לתרץ והרי לא ראו מיתה של אהרן רק משה ואלעזר וה"ל וישמעו והלא נמי
משה ואליעזר שמעו ומפרש כשראו כו'. והראוהו מלאכי שרת וזהו שכתיב
ויראו כל העדה: [ג] רצה לומר למה כתיב במיתת משה רבינו ע"ה ויבכו
בני ישראל והכא גבי אהרן כל בית ישראל. ומפרש דכאן אף הנשים בכו ולמה
לפי שהיה כו': [ד] ואם תאמר מנלי' לרש"י דלמא כפשוטו כדכתיב
אחריו כי בא ישראל וגו'. ויש לומר דקשה לרש"י ל"ל וישמע דלא הל"ל אלא
ויבא ישראל דרך האתרים ויבא הכנעני וילחם וגומר כמו ויבא עמלק וילחם
בישראל וכמו ויבא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל וכן
גבי עוג ויבא לקראת ישראל וגומר למלחמה אדרעי אלא שמע שמת אהרן
ונסתלקו ענני כבוד. ויש"ל להוכחתו מדכתי' בפרשת אלה מסעי וישמע
הכנעני וגומר אחר מיתת אהרן והתם ע"כ לא שמע אלא שמת אהרן ונסתלק'
השכינה מישראל והתם פירש רש"י כאן למדך כו' לשון מכאן משמע שפירש
דראייתו משם ושם אפרש גם"ד. והר"אם פירש כדכתי' ויראו כל העדה
וגומר ואמר ר' אבהו קרי ויראו בציר"י תחת היו"ד וכדריש לקיש דאמר האי
כי כתיבת טעם לדבר שלפניו הוא כתנלו העדה לפי שגוע אהרן:
[ה] ומפרש אל תקשי אם כן סתרי קראי אהדדי דכתיב וישמע הכנעני
ואחר כך כתיב יושב הנגב היינו עמלק ל"פ שינה כו': [ו] פירש והוא
הארון כלומר כיון שראו שנסתלקו ענני כבוד ולא היה להם כ"א ארון הקודש
שנוסע לפניהם א"ה בא להלחם מה שלא עשה קודם לכן הר"אם. והוצרך
לטעם של ד"א כי לטעם הראשון קשה למה כתיב דרך האתרים וכי המרגלים
כבשו אותו דרך והלא דרך כבושה היא לכל עוברי' ושבים לכן פירש ד"א וכו'
וכמו שפירש הר"אם כי נסבת שלא הלך לפניהם אלא הארון ונסתלקו ענני
הכבוד באו להלחם. ולטעם של ד"א ק' ולמה כתיב האתרים לשון רבים כיון
דלא קאי אלא על הארון הקודש ל"פ גם טעם ראשון: [ז] הוצרכו לפרש
כן משום דס"ל אין ישראל מנוצחים אלא בעת קלקולם לפני הש"י וכאן לא
מצאו שום קלקול לכן אמרו שהשבי ששבו פה אינו אלא השבי ששבו ישראל
מהם ואין לומר מנליה אחת דלמא שתים יש לומר דמלשון שבי משמע שאינה
אלא אחת. ואם תאמר מנליה לרש"י דשפחה היה. וי"ל דמלשון שבי
משמע שפחה כדכתיב בפרשת בא מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור
השפחה וגומר כך כתיב בהתראה ובסוף כשלקה כתיב עד בכור השבי אלא
צריך לפרש דשבי היינו בכור השפחה אף שבי דכתיב הכא מיירי בשפחה
דאל"כ וישב ממנו אנשים או נשים או טף מיבעי ליה: [ח] דאי כמשמעו
מה נדר הוה זה להחריב עריהם דהא סתם נדר לה' נאמר על הקדש אלא אקדיש וכו'. ולשון חרם הוא. ומפרש עוד לפירוש זה דויחרם
היינו חרם גבוה היאך שייך לומר על בני אדם חרם כדכתיב אתהם ואת עריהם ומפרש כשקאי על בני אדם משמש לשון הריגה וכשקאי
על עריהם משמש חרם גבוה:

בעל הטורים

ותקצר נפש העם מלא' שראו כל הכרו' שיבאו עליהם בגלו' אדום ואיך ימשך גלות אדום:
הנחשים לפי שעשו מעש' נחש ש' ובאו לשון הרע על המן:

וישמהו על הנס כדרך המייסר את בנו שמשים השוט שמכהו בו במקום גבוה כדי שיראו אותו בכל פעם ויזכור:

ששי

ה וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ
אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃ ו
וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ
מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם
וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל׃ ז וַיְשַׁלַּח
יְהוָה בָּעָם אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־
הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל׃
ח וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד
הָעָם׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ
וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי׃ י וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ
נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ
אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי׃ ס
יא וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃

ויסעו

אונקלוס

ית ארעא דאדום ועקת נפשא דעמא
באורחא: ואתרעם עמא במימרא דיי
סנה' ק"ז ועם משה נצו למה אסקתונא ממצרים לממת
במדברא ארי לית לחמא ולית מיא ונפשנא
ע"ז ה' עקת במנא הדין דמיכליה קליל: וגרי
יי בעמא ית חיון קלן ונכיתו ית עמא ומית
עם סגי מישראל:
ואתא עמא למשה ואמרו חבנא ארי
אתרעמנא קדם יי ועמך נצינא צלי קדם
יי ויעדי מננא ית חויא וצלי משה על
ר"ה כ"ט עמא: ואמר יי למשה עביד לך
ע"ז מ"ד קליא ושוי יתיה על את ויהי כל דיתנכית
זה' תרומ' ויחזי יתיה ויתקים: ועבד משה
חויא דנחשא ושויה על את והוי כד
נכית חויא ית גברא ומסתכל לחויא
דנחשא ומתקים: ונטלו בני ישראל

ושרו

שפתי חכמים

[א] ר"ל מה דכתיב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף ונומר הא קודם שבאו להר ההר היו סובבין ארץ אדום כדכתיב לעיל וימאן אדום ונומר נמצא שכבר חזרו לאחוריהם ולמה אמר אין שעכשיו חזרו לאחוריהם ומפרש כיון שמת כו': [ב] וא"ת למה הספידו במוסרה ויש לומר בפרשת פנחס ובפרשת עקב מפרש רש"י למה הספידו במוסרה וזה תוכן דבריו לפי כאשר חזרו למוסרה היו רודפין בני לוי אחריהם עד מוסרה והרגו כמה משפחות כדפי' רש"י בפרשת פנחס והספידו אז על אהרן משום דמחמת שמת אהרן נסתלקו ענני כבוד מעליהם ולכן שמעו ובאו הכנענים עליהם למלחמה ומ"ה חזרו לאחוריהם למוסרה ומחמת שחזרו נהרגו כמו משפחות לכך הספידו באותו פעם כיון שע"י מיתתו באה להם כל זה כדפי' ומה שפירש רש"י הכא שבע מסעות חזרו לאחוריהם ובפרשת פנחס פירש ח' מסעות חזרו לאחוריהם מפורש במקום אחר דהיינו לבד מאותה מסע אחרונה הוא שבע מסעות: [ג] מה שפירש שיתפח מדכתי' הקלוקל דאז"ל משמע לשון קלקול ממש היינו שיתפח במעין. ומה שפירש נבלע באיברים רצה לומר מדכתיב קלקל חסר היינו לשון קל שלא היה צריך לעכלו (נח"י) זה לשון רש"י (בע"ז דף ה') בלחם הקלוקל הוא המן ומפני שהי' נבלע בכל אבריה' ואינן יוצאין לחוץ קראוהו קלוקל וכו' עכ"ל י"מ שהוא מלשון מלו' ע"ד ירקרק אדמדם ונעלמה מעיני הר"אם: [ד] ואם תאמר והלא כתיב ויתד תהיה על אזניך והיה בשבתך חוץ וגו' ש"מ שהיה להם יציאה. ויש לומר ממה שקונים מן התגרי' היו מוציאו' מצאתי: [ה] פי' שהשרפים הוא תואר לנחשים דכתיב בקרא כלומר הנחשים ששורפים ולא שהם מין נחש כמו שרף מעופף וכמו נחש שרף ועקרב דאם כן והשרפים מבעי ליה והא דכתיב ועשה לך שרף ש"מ דמין נחש היה ששמו שרף. יש לומר עשה לך נחש שרף קאמר וכמוהו מאכלו בריאה פירש שה בריאה: [ו] ר"ל לפי שצריך לרמז במוט על אותו מקום שהאות שם לפי שהמוט גבוה מ"ה קרינן למוט נס: [ז] דאם לא כן כל נ"ל לכתו' והיה הנשוך: [ח] לשון חולה מתכמש גופו והולך שלא מת מיד (ב"ק דף נ"ב): [ט] כתב הרמב"ן ולא הבינותי זה שהרי הקב"ה לא הזכיר אלא עשה לך שרף אבל כיונתו לומר שהלך משה אחר שם העצם עכ"ל. ונראה לפרש כיון דשם העצם של נחש שקוריהו הקב"ה הוא נחש אם כן למה קירהו הכא שרף אלא אמר משה רמז רמז לי הקב"ה דמ"ה קראו בשם התואר ולא בשם העצם כדי לעשות הנחש נחשת כדי שיעל ידו יבא שם העצם ודו"ק:

ר"ל

רש"י

(ה) דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאת עליהם מלחמה זו [א] חזרו לאחוריהם דרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנאמר *וסעו המדברה דרך ים סוף (דברי' ב') וכאן חזרו לאחוריה' עיין פרשת פנחס שבע מסעות שנאמר *ובני ישרא' נסעו (שם י') מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו [ב] כאלו הוא בפניהם וצא ודוק במסעו' ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר: לסבוב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך. בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמו' שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך ובלשון לעז אנקריטו"ל ד ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך ולא פי' בו במה קצרה שכל מקו' שתמצא קצור נפש במקר' מפורש שם במה קצרה כגון *ותקצר נפשי בהם (זכרי' י"א) וכגון *ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטי' י') וכל דבר קשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופל לשון גדול שגדול הוא וכבד על האדם כגון *וגם נפשם בחלה בי (זכרי' י"א) גדלה עלי *וינאה כשחל תצודני (איוב י') כ"לו של פירוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו: (ו) באלהים ובמשה. השוו עבד לקונו* (במ"ר): למה העליתנו. שניהם שוים: ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאוס: בלחם הקלוקל. *לפי שהמן נבלע (ע"ז ה') באיברי' קראוהו [ג] קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו [ד] כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: (ז) את הנחשים השרפים. *ששורפים את האדם (במ"ר) [ה] בארס שיניהם: וינשכו את העם. יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין כטעמן לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים: (ח) ויתפלל משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: על נס. על כלונס שקורין פירטי"קא בלעז וכן *כנס על הגבעה (ישעי' ל') *ארים נסי (שם מ"ט) *שאו נס (שם י"ג) ולפי שהוא גבוה לאות [ו] ולראיה קורהו נס: (ט) כל הנשוך. *אפילו כלב או חמור נושכו (במ"ר) [ז] היה נזוק ומתנונה [ח] והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראייה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט והיה אם נשך הנחש את איש והביט ונומר שלא היה ממהר להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים: (ר"ה כ"ט) (י) נחש נחשת. *לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש [ט] ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון: (ב"ר)

(יב) בזיר

אונקלוס

וּשְׁרוֹ בְּאֹבוֹת׃ וּנְטַלוּ מֵאֹבוֹת וּשְׁרוֹ בְּמַגִּיזַת עִבְרָאֵי בְּמַדְבְּרָא דְּעַל אַפֵּי מוֹאָב מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא׃ מִתַּמָּן נְטַלוּ וּשְׁרוֹ בְּנַחֲלָא זָרֶד׃ מִתַּמָּן נְטַלוּ וּשְׁרוֹ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי בְּמַדְבְּרָא דִּנְפֵיק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה׃ עַל כֵּן יִתְאֲמַר בְּסִפְרָא קְרָבִין דַּעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרָן דְּעַל נַחֲלֵי אַרְנוֹן׃ וְשָׁפוֹךְ נַחֲלַיָּא דְּמַדְבְּרִין לְקָבֵל לְחַיַּת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב׃ וּמִתַּמָּן אִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דַּאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֶתֵּן לְהוֹן מַיָּא׃ בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵּירָא שַׁבַּחוּ לַהּ׃ בֵּירָא דְּחַפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוֹהָ רֵישֵׁי עַמָּא סַפְרַיָּא בְּחוּטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן׃ וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נַחְתָּא עִמְּהוֹן לְנַחֲלַיָּא

לגחליא

חקת

יב וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃

יג מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד׃

יד מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי׃

טו עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אַרְנוֹן׃

טז וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב׃

יז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם׃

יח אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ׃

יט בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה׃

כ וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת׃

ומבמות

בעל הטורים

ו' חסר דלשב' כתור': לא אמר ויסעו מנחל זרד כדרך הכתוב בכל המסעות לפי שעל נחל זרד היו מקומות רבים לינון ונד ויעלמון דבל תימ' ונסעו חכל יעל הנחל ממקו' למקום: אשר הנחלים ס"ת דם שהדם היה יורד מן ההרוגי' שנהרגו הנחל: עלי באר ונימר כשחזרו מן המלחמה חנו על הבאר ואמרו שירה במקום שהרה דכתיב בין תשאבים שם יתנו צדקת ה':

רש"י

(יב) בעיי העברים · לא ידעתי למה נקרא שמם עיים [א] ועיי לשון חורב הוא דבר הטאוט במטאט [ב] והעי"ן בו יסוד לבדה והוא מלשון יעים * ויעה ברד: העברים · דרך מעבר העוברים שם את הר נבו [ג] אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמוריים: על פני מואב ממזרח השמש · במזרחה של ארץ מואב: (יד) גבול האמורי · תחום סוף מבר [ד] שלהם וכן * גבול מואב לשון קצה וסוף: מעבר ארנון · הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני וארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היוצא מגבול האמורי · רצועה יוצאה מגבול האמרי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם וא"עפ שלא פירש משה פי' יפתח) כמו שאמר יפתח * וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה הלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: (טו) על כן יאמר · על חניה זו [ה] ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה' כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו: את והב · כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כן יאמר מן יהב והב וי"ו יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון · כשם שמספרים בניסי ים סוף כך יש לספר בניסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים: (טז) ואשד הנחלים · תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר הזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור כאן מן המערו' בהרים שלמעלה מהם ונהרג' בחצים ואבני בלסטר' והיו אותן הנקעי' בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשב' ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב: (ס"א אינו · ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): (יז) ומשם בארה · משם באה האשד אל הבאר · כיצד אמר הק"בה מי מודיע לבני הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלת משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה: (יח) עלי באר · מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה [ו] ומכין שהבאר הודיעה להם שנ' ומשם בארה * וכי משם היתה [ז] והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר * השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה כדרש למעלה הימנו: באר חפרוה · זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן: (יט) במשענותם · במטה: וממדבר · נתנה להם: (כ) וממתנה נחליאל · כתרגומו: ומבמות הגיא אשר בשדה מואב · כי שם מת משה [ח] ושם בטלה [ט] הבאר · ד"א גבוה כדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט: במחוקק ·

שפתי חכמים

[א] ר"ל לא ידעתי למה נקרא ההוא מקום עיי העברים אבל פי' של עיי ידעתי כלפי"רשי: [ב] פי' מכבד במכבדה מפני שהוא לשון יעים שגורף בו את הדשן: [ג] ר"ל דלשון העברי' משמע בההוא מקו' עוברים למקום אחר ולאיזה מקום היו עוברין מאותה מקום · ומפ' דרך העוברי' שם אל הר נבו וכו' · דבפ' האזינו נ"כ כתיב העברים הזה הר נבו: [ד] הוצרך לפ' שהו' מבר ולא לשון רשות מפני שאם הו' גבול האמורי אינו גבול מואב ואם הוא גבול מואב אינו גבול האמורי אבל מבר הוא גבול לזה ולזה: [ה] פי' על הניסים שנעשו בחנייה זו · ופי' בספר סיפור דברים · ופי' והב יהב שפירושו נתן · ופי' בסופה ים סוף · ופי' ואת הנחלים ניסי נחלי' ופי' ארנון של ארנון · ופי' ואשד שפך · ופירש ואשד הנחלים שהוא ביאור על ואת הנחלים ארנון · ופי' אשר נטה ונומר שההר של ער נעתק ממקומו: [ו] אמר מתוך הנחל מפני שהעלייה לעולם ממקו' נמוך למקו' גבוה ומפני שאין המכוין במ"ת עלי לעלות רק להעלות האיברי' כדי שיראו ישראל הניסים שנעשו להם מ"ה הוסיף מלת והעלי וכו' · אך מפני שע"י שהיא עולה היא מעל' כתב עלי במקום העלו: [ז] פי' שנאמר וממדבר מתנה שנתנה להם מעת בואם במדבר: [ח] פי' שאנב שהוזכ' כאן וממתנה נחליאל זכר גם כן שנתגלגל עוד הבאר הבמות ומבמות לגיא אע"פ שעדיין לא היו התקיעות שאנב שנזכר הבאר פה ספר כל חנייתה ומפני שנראה שלא באה עתה' יותר נתן טעם בזה ואמר שם מת משה ובטלה · הרא"ם: [ט] וא"ת והלא כשמתה מרים פסק הבאר כדלעיל · וי"ל חזר להם בזכותו של משה ומשמת משה פסק:

וא"ת

תולדות אהרן

ובכו' נ"ד נ"ח קידוס' נ' ברכו' נ"ד

יר"ס נ"ח אה' וילן זוה'בהעל' נדרי' נ"ה

עיין נת"א נדרי' נ"ה

ישעי' כ"ח

דברי' ב'

שופטי' י"א

במ"ר פרק נ"ה דברי' ל"א

בעל הטורים

ומבמות הגיא קרי בה מות בגיא דכתי' ויקבר אותו בגיא:

שביעי

אעברה בארצך לא אחר בא כדרך שאמר באדום שלא רצה לפייסו כל כך ולא שלח לו כדי לפתוח לו בשלום וע"כ לא השיב לו תשובה כמו שעשה מלך אדום אלא מיד יצא לקראתו למלחמה:

כל א רייתא חסר בר מן ד' מלא:

כלם חסר בר מן א': ד' מלא בתו':

במדבר כא

כ ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן:

ס כא וישלח ישראל מלאכים אל סיחן מלך האמרי לאמר:

כב אעברה בארצך לא נטה בשדה ובכרם לא נשתה מי באר בדרך המלך נלך עד אשר נעבר גבלך:

כג ולא נתן סיחן את ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחן את כל עמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל:

כד ויכהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו מארנן עד יבק עד בני עמון כי עז גבול בני עמון:

כה ויקח ישראל את כל הערים האלה וישב ישראל בכל ערי האמרי בחשבון ובכל בנתיה:

כו כי חשבון עיר סיחן מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן:

כז על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון:

כח כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית

אונקלוס

לנחליא ומנחליא סלקא עמהון לרמתא: ומרמתא לחילתא דבחקלי מואב ריש רמתא ומסתכיא על אפי בית ישימון: ושלח ישראל אזגדין לות סיחון מלכא דאמוראה למימר: איעבר בארעך לא נסטי בחקל ובכרם לא נשתי מי גוב באורח מלכא נזיל עד די נעבר תחומך: ולא שבק סיחון ית ישראל למעבר בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה ונפק לקדמות ישראל למדברא ואתא ליהץ ואגיח קרבא בישראל: ומחהי ישראל לפתגם דחרב ויריתו ית ארעיה מארנונא עד יובקא עד בני עמון ארי תקיף תחומא דבני עמון: וכבש ישראל ית כל קרויא האלין ויתיב ישראל בכל קרוי אמוראה בחשבון ובכל כפרנהא: ארי חשבון קרתא דסיחון מלכא דאמוראה היא והוא אגיח קרבא במלכא דמואב קדמאה ונסיב ית כל ארעיה מידיה עד ארנון: על כן יימרון מתליא עולו לחשבון תתבני ותשתכלל קרתא דסיחון

שפתי חכמים

א וא"ת לעיל ה"ל לאקשויי מיד שמתחיל השירה או ישיר ישראל למה לא הזכיר ג"כ משה. וי"ל דה"א לפי שחטא בבאר כדכתי' לעיל שהכה על הסלע מ"ה לא רצה להזכיר אותו בשירה זו שקאי על הבאר כדפי"רשי בסמוך. אבל השת' דפי' במחוקק דהיינו משה למה לא הזכירו בשירה בהדיא: ב דא"ל דקאי על הגיא דגיא לשון זכר ונשקפה לשון נקבה: ג שהבאר לשון נקבה' והוצרך לטעם של ד"א דלטעם ראשון ק'דהא כל הפרש' כולה איירי בבאר ואין מפרש ונשקפה על הפסגה לכן פי' ד"א. ולפי ד"א קשה ה"לל ונשקפה מן הישימון מאי על פני לכן פי' טעם ראשון: ד כלומר אע"פ שלא נצטוו על זה אע' פכ בקשו מהם זה מפני שאינו אלא דרך אריעא בעלמ' ואינו דומה לאותו שאסו' הכתוב בערי' הקרובות הדא"ס: ה דא"לכ והא לא בקשו מהם אלא לעבור דרך ארצם ולא נתן סיחון את ישראל לעבור למה יבאו עוד להלחם כנגדם: ו דק"ל למה יצא לקראתם וילחם בהם והלא אין לו לירא שהרי עיר חשבון אפילו מלא יתושין וכו' וכן אם היה סיחון לבדו בכפר וכו' ועוד כתיב ויאסוף את כל עמו למשמע כל העם אשר בארצו ואין זה דרך ארץ אדרבה שמכניסין גם אנשי חיילות בערים לשמור העיר אם יבא האויב. ל"פ אמר הקב"ה וכו': ז ותבנה ותכונן שב לחשבון הנזכר למעלה ולא לעיר סיחון שמאחר שכבש אותה וזכה בה מה צריך לומר תבנה ותכונן אלא הכי קאמרו המושלים באו סיחון ועמו לעיר חשבון כי תוכלו לה לפי שמתחלה כשנבנית ונכננה עיר סיחון בשם סיחון נבנית כלומר שמאז נגזר עלי' להיות עיר סיחון ויהיה תבנה ותכונן עתיד במקום עבר: ח לא קודם זה דא"כ כי אז באה בחשבון מבעי ליה: ט אמר זה שלא תחשוב שפי' עד כמו עיר והוא על המשקל דם שהרבים ממנו דמים וכן עד הרבי' ממנו עדים ויהיה עד שם המין בענו' כל העיירות שלו לא יתכן זה שהרי עדיין נשארו למואב עיירות רבות שהיה מולך עליהם וגם לא בעבור עיר אחת שלו א"כ היה לו להזכירו איזה ע"י כמנהג הכתוב בכל מקום כי לא בא לסתו' אלא לפרש והביא ראיה מהתרגום שתרגם ולחיית ולא תרגומו קרתא:

א כתב

רש"י

על פי משה שנקרא מחוקק שנאמר * כי שם חלקת מחוקק ספון. ולמה לא נזכר משה בשירה זו א לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הק'בה. משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך: (כא) ראש הפסגה. כתרגומו ריש רמתא: פסגה. לשון גובה וכן * פסגו ארמנותיה. הגביהו ארמנותיה: ונשקפה. אותה הפסגה ב על פני מקום ששמו ישימון והוא לשון מדבר שהוא שמם. דבר אחר ונשקפ' הבאר ג על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר כך דרש ר' תנחומא: (כא) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר * ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן * וישלח משה מלאכי' אל מלך אדום ויפתח הוא אומר * וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא ככל: (כב) אעברה בארצך. אף על פי שלא נצטוו לפתוח ד להם בשלום בקשו שלום: (כג) ולא נתן סיחון וגומר. לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס ה שהיה שומרם שלא יעברו עליה' גייסות כיון שאמרו לו ישראל *נעברה נא בארצך א"ל כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרה מפניכם ואתם אומרים כך: ויצא לקראת ישראל. ו אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו וכל שכן אלו היה בחשבון אמ' הקב"ה מה אני מטריח ז על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל העריס ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף: (כד) כי עז. ומהו חזקו התראתו של הק"בה שאמר להם אל תגורם וגומר: (כה) בנותיה. כפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם. למה הוצרך ליכתב לפי שנאמר * אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל: מידו. מרשותו: (כז) על כן. על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המושלים. בלעם שנאמר בו * וישא משלו המושלים בלע'ובעור והם אמרו באו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק * כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגומר: תבנה ותכונן. חשבון בשם סיחון ז להיות עירו: (כח) כי אש יצאה מחשבון. משכבשה ח סיחון: אכלה ער מואב. שם אותה המדינה ט קרוי ער בלשון עברי ולחיית בלשון ארמי: ער מואב.

מ' לין מ' | ב"ת כ"ו | ב"ב ע"ח | זוה' בלק | ב"ב שם | דברי' ל"ג | תהלי' מ"ח | דברי' ב' | במדב' כ' | שופטי' י"א | במדבר פ' | דברי' ב' | במדבר כ"ב | שם כ"ב

אונקלוס

ס ס
דסיחון: ארי קידום תקיף כאישא נפקת מחשבון עבדי קרבא כשלהוביתא מקרתא דסיחון קטילו עמא דשרו בלחית מואב כומריא דפלחין בית דחלא רמתא דארנון: וי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש מסר בנוהי צידין ובנתיה בשביא למלכא אימוראה סיחון: ופסקת מלכו מחשבון עדא שולטן מדיבון וצדיא עד נופח דסמיך עד מידבא: ויתיב ישראל בארע אמוראה: ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא
כמה ס"א
ותריך ית אימוראה דתמן: ואתפניאו וסליקו לאורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי: ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמה דעבדת לסיחון מלכא דאימוראה דיתיב בחשבון: ומחו יתיה וית בנוהי וית כל עמיה עד דלא אשתאר ליה משיזיב ויריתו ית ארעיה: ונטלו בני ישראל ושרו במישריא דמואב מעברא לירדנא דיריחו:

חקת

קרית סיחן אכלה ער מואב בעלי במות ארנן:
ל אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פליטם ובנתיו בשבית למלך אמרי סיחון:
לא ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא:
לב וישב ישראל בארץ האמרי:
לג וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בנתיה ויירש את האמרי אשר שם:
לד ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי:
לה ויאמר יהוה אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון:
לו ויכו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו:
א ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו:

בעל הטורים

אשר ריש נקוד ונאמר אש כי שרפה באש וכיסל ראש שלה:
ויורש כתיב ויירש שלא הוצרכו להוריש אלא ברחו מעצמן: באלה הדברים לקראתינו וסימן חסדי ה' כי לא תמנו:
ה' מלא בתורה:

כב

ג' מלא בתורה וכל נביאים וכתובים דכו' מלא בר מן א' חסר:

שיעוף עליהם כצפור לקללן וזהו כצפור לנוד וגו' כן קללת חנם לא תבא:
כלם חס' וי"ו בר מן ב':

פ"ז למידנא סימן · ימואל סימן · עזי סימן : ונפטירין ויפתח הגלעדי · בשופטים · סימן י"א :

ס ס ס ס ס ס

סנה' ק"ס
וחזא בלק בר צפור ית כל דעבד ישראל לאימוראי: ודחיל מואבאה

ב וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי: ויגר

רש"י

עד א) של מואב: (ל) אוי לך מואב. שקללו את מואב ב) שימסרו בידו: כמוש. שם אלהי מואב: נתן. הנותן את בניו של מואב: פליטים. נסים ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגומר: (לא) ונירם אבד. מלכות שלהם: אבד חשבון עד דיבון. מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון ג) תרגום של סר עד כלומר סר ניר מדיבון ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש כמו *למען היות ניר לדוד עבדי: ונשים. שי"ן דגושה לשון שממה כך יאמרו המושלים ונשים אותם: עד נפח. השימונים עד נפח: (לב) וישלח משה לרגל את יעזר. המרגלים לכדוה ד) אמרו לא נעשה כראשונים בטוחי' אנו בכח תפלתו של משה להלחם: (לה) אל תירא אותו. *שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו ה) זכותו של אברהם שנאמר *ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאי' שהכו כדר לעומר וחביריו בעשתרו' קרנים שנ' *רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאי': (לו) ויכו אותו. משה הרגו כדאיתא בברכות *בהרואה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו':

מלכי' א' י"א
נדה ס"א
בראשי' י"ד
יהושע י"ב
ברכו' ס"א

שפתי חכמים

א) כתב הרא"ם נ"ל שכיון כזה אע"פי ששם עיר הפרטי לא יסמוך כיון שעל שם פרטי של מדינה הוא ואין הוא סמוך ותכת זה תרצה לדחוק ולפרש על מלשון עיר לא תדחוק לפרש ער מלשון עיר כי יות' נכון לפרש שעיר הפרטי הוא סמוך אף שהוא שלא כמנהג מלפרשו מלשון עיר מפני הטענות הנופלות עליו עכ"ל: ב) פי' שמקרא זה דבק עם תבנה ותכונן כלומ' מאחר שנבנית העיר לסיחון א"כ היה בהכרח שסופך להמסר ביד סיחון: ג) רש"י מפרש עד לשון סר כלומר סר ניר מדיבון דליכא לפרש אבד חשבון עד דיבון הוא כמשמעו שאבד כל אותו ישוב שמחשבון עד דיבון דאם כן נשאר וניר שפירושו מלכות שלהם בלתי נקשר לא לפניו ולא לאחריו אבל לפי מה שפי' רש"י ז"ל הוא כאלו כתיב ונירם שבחשבון אבד נירם שבדיבון סר: ד) מדכתיב וילכדו בנותיה וילכדו לשון רבים ולא כתיב וילכד לשון יחיד כבסמוך דכתיב ויורש לשון יחיד אלא המרגלים לכדו את בנותיה: ה) דאם לא כן מה נשתנה עוג מסיחון דגבי סיחון לא אמר הש"י אל תירא אותו. וא"ת והלא לא נתכוין רק לרעה שיהרג אברהם וישא את שרה כמו שפירש רש"י בפרשת לך לך בפסוק ויבא הפליט וגומר. ויש לומר מכל מקום כיון שזכות הגלה באה על ידו שניצול לוט היה משה ירא שמא תעמוד לו אותו זכות אף על פי שנתכוין לרעה כדאמרינן בזכות קרבנות שהקריב בלק זכה ויצא ממנו רות אף על פי שנתכוין לרעה הואיל והקריבם לכבוד הקב"ה:

חסלת זאת חקת

(ב) וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמרי. אמר אלו א) שני מלכי' שהיינו בטוחי' עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה ב) וכמה לפיכך: (ג) ויגר

חסלת זאת חקת

א דק"ל וכי הוא ראה ואחרים לא ראו אלא הוא שם על לב לפיכך תלה הראיה בו · א"כ דק"ל וישמע הל"ל דמשמע שלא היה במלחמ' אא וירא הוא לשון הבנה והתבוננות אמר כו': ב) דק"ל היאך מוסב ויגר מואב אוירא בלק וגו' דמשמע בשביל שראה לפיכך ויגר מואב ועל זה פי' אמר אלו שני מלכים כו' סיחון ויגוב כלומ' כיון ששמעו המון העם את דברי המלך שאם כן נ"ה ויגר מואב נק"ל · כתב הר"אם ופימא אם מלת ויגר דבק' אדלעיל קיימא אאי כי רב הוא דכתיב בתרי' דמשמע שמפני רבויים הוא שפחדו ולא מפני מה

ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם
מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה
יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת
יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת
הַהִוא: ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם
בֶּן־בְּעֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ
לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה
אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו
וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־
עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־
הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר

תאר

בעל הטורים

ילחכו ב' במס' הכא ואידך ילחכו עפר כנחש בתרי עשר בפר' רעה עמך שנכתב שמלב' מענין בגאול' והיינו דכתי' כשמע למצרים יחילו לשמוע צור לומר כאשר נפל פקדם על כל האמות כן יהי' לעתיד: הנה עולה ס' לומר ששים רבואות יצא: ארה לי יפיו הכסילו שלכסוף קלל אותו:

אונקלוס

לְמוֹאֲבָאֵי מִן־קֳדָם עַמָּא לַחֲדָא
אֲרֵי־סַגִּי הוּא וַעֲקַת לְמוֹאֲבָאֵי מִן־קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: וַאֲמַר מוֹאֲבָאֵי לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן
יְשֵׁיצוּן קְהָלָא יָת־כָּל־סַחְרָנַנָא כְּמָה־דִמְלַחֵיךְ
תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְחַקְלָא וּבָלָק בַּר־צִפּוֹר מַלְכָּא
סנה' סס לְמוֹאָב בְּעִידָּנָא הַהִיא: וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם
בַּר־בְּעוֹר לִפְתוֹר אֲרָם דְּעַל־פְּרָת אֲרַע בְּנֵי־עַמֵּיהּ
לְמִקְרֵי־לֵיהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק מִמִּצְרַיִם הָא
חולין י"ט חֲפָא יָת־עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלְּקִבְלִי:
וּכְעַן אִיתָא כְּעַן לוּט־לִי יָת־עַמָּא הָדֵין אֲרֵי־תַקִּיף
הוּא מִנִּי מָאִים אֵכוּל לְאַגָּחָא־בֵּיהּ קְרָבָא
וְאֶתָרְכִינֵּיהּ מִן־אַרְעָא אֲרֵי יְדַעְנָא יָת דִּתְבָרֵיךְ

מברך

רש"י

איוב י"ט (ג) ויגר מואב · לשון מורא כמו * גורו לכם:
ויקץ מואב · קצו [א] בחייהם: (ד) אל זקני
מדין · והלא מעולם היו [ב] שונאים זה את זה שנ'
ראשי' ל"ו * המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב
למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם ·
מה ראה מואב [ג] ליטול עצה ממדין [ד] כיון שראו את
ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של
אלו בידין נתגדל נשאל מהם מה מדתו אמרו לו אין
כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שכחו
במדב' רבה בפיו: כלחוך השור · * כל מה שהשור מלחך [ה] אין
בו ברכה: בעת ההיא · לא היה ראוי למלכו' מנסיכי
[ו] מדין היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך
שעה: (ה) פתורה · כשלחני [ז] הזה שהכל מריצין
לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיה' [ח] ולפי
במדב' רבה פשוטו של מקרא כך שם [ט] המקום *: ארץ בני עמו ·
במדב' רבה * של בלק משם היה וזה היה מתנבא [י] ואומר לו
עתיד אתה למלוך וא"ת מפני מה השרה הקב"ה
שכינתו על גוי רשע [כ] כדי שלא יהא פתחון פה
לאומו' לומר אלו היה לנו נביאים חזרנו למוטב העמי'
להם נביאי' והם פרצו גדר העול' שבתחלה היו גדורי'
בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות:
במדב' רבה לקרא לו · * הקריא' שלו היתה ולהנאתו [ל] שהיה
פוסק לו ממון הרבה: עם יצא ממצרים · וא"ת מה
מזיקך: הנה כסה את עין הארץ · סיחון ועוג שהיו
שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום: והוא יושב
תהלי' קי"ז ממלי · חסר כתיב [מ] קרובי' הם להכריתני כמו * כי
אמילם: (ו) נכה בו · אני ועמי [נ] נכה בהם ·
במדב' רבה ד"א בלשון משנה מיעוט הוא * מנכה לו מן הדמים
לחסר [ע] מהם מעט: כי ידעתי וגו' · על מלחמ' סיחון
שעזרתו לנכו' את מואב:

וקסמים

שפתי חכמים

שעשו לשני מלכי האמורי וליכא למימר שחסר וי"ו מן כי רב הוא כאלו אמר וכי
רב הוא שפירושו ועוד מפני שרב הוא דא"כ היה לו לפרש זה כמו שפי' גבי כי
הוציא ה' את ישראל ממצרים וכו' · ונראה לפרש שגם המואבים ידעו שבני
ישראל נצחו את ב' המלכים אבל חשבו הניצוח היה בדרך טבע · כיון שנצחו
מלחמתם לא היה כ"א מפני רבוי העם אפשר לנצח אותם ברבוי הע' שישכרו
עליהם כל מלכי כנען ועכשיו ששמעו מפי מלכם כי ניצוח מלחמו' ישראל הוא
שלא כדרך הטבע כי ישראל הרגו האמורים והם לא עמדו כנגד' להרוג בהם
אז ויגר מואב מפני העם כי רב היא כלומר שעדיין נשארו ברבוי' כבתחל'
ולא נפקד מהם איש ולכן קצו בחייה' בעצמם · ולפי זה יהיה פירושו של רש"י
הכי אלו ב' מלכים וכו' כלומר אלו ב' מלכים שהיינו בטוחים עליה' שיהרגו
לכל הפחו' מישראל כפי המספר שיהרגו ישראל מהם ואז נבו' אנחנו עם כל
מלכי כנען ונהרוג הנשארי' בהם בישראל אבל עכשיו שלא הרגו מהם כלו'
כי לא נשא איש את ידו עליהם מפני שנפל פחד ישראל עליהם אנו על את'
כמה וכמה שלא נוכל להם אפי' עם כל מלכי כנען: [א] ר"ל המואבים
קצו בחייהם וכאלו אמר ויקץ מואב בחייו והסיבה הוא בשביל מורא שיראו
מפני בני ישראל · והוכחתו מדכתיב מפני העם: [ב] דא"כ הכה את
מדין דמשמע פעם אחת אבל המכה את מדין משמע שתמיד מכה והולך:
[ג] פי' אע"ג דעשו שלום ביניהם מפני היראה מ"מ השלום לא היה אלא
שלא יהיו עוד שונאים · אבל ליטול עצה מהם מה ראו ומשני כו':
[ד] דמדתלה הכתוב בקשת העצה ממואב ולא כתיב ויאמרו זקני מואב
וזקני מדין פ"מ דמ אב לקחו עצה ממדין מ"ה קשה ומה ראה וכו' · ועל
הקרא לא קשה מידי דה"א מדין לא היה ירא מפני בני ישראל אלא מואב לבד
ירא · אבל עכשיו שפירש רש"י מיראתם של ישראל עשו שלום ביניהם ש"מ
דשניהם יראו א"כ קשה מה ראה מואב ליטול עצה ממדין ולמה לא נטל מדין
עצה ממואב להציל את עצמם · ומתרץ כיון שראו כו' ר"ל דהמדינים מכירין
מנהיג של ישראל דהוא משה לפי שבמדין נתגדל לכך נטל מואב עצה ממדין:
[ה] לפי שעוקר את הכל מן השורש כך אז כן שיעוקרי' את הכל כדכתי' עד בלתי
השאיר לו שריד · דא"כ כלחוך הבהמ' מבעי ליה: [ו] פי' שרים והרא"ם גורס
נסיכי סיחון היה וע"ש אבל אין צריך למחוק הספרים בשביל זה כי בקרא על
שם שניהם נזכרו דכתיב ואת נשיאי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור
ואת רבע נסיכי סיחון: [ז] ופתור' לשון שלחן: [ח] ליטול עצה הימנו:
ופתור' פירושו כמו לפתור דכל תיבה שצריכה למ"ד בתחילה
הטיל לה ה"א בסופה ולפי המדרש היא הא השם כי תרגום של שלחן פתורה: [ט] ר"ל בלעם היה מתנבא עליו ואף שהיה מנסיכי מדין
ארץ מולדתו היה פתורה: [י] והא דלא המתין רש"י להקשות הקושיא במקו' זה ותהי עליו רוח אלקים · י"ל דלקמן לא קשה מידי דלמא
משום כבודן של ישראל השרה שכינ' עליו כדי שיברך אותן · אבל הכ' קשה: [כ] מדכתיב לקרא לו ל"ל למכתב והא אחר כך כתיב לכה נא
וגו' פי' שילך עם שלוחיו אלא לדרוש וכו' · רצי"ל כיון שכוונתו היה שיקלל אותם למה קרא אותו שיבא אליו יקללם במקומו אלא ודאי
הקריאה היתה להנאתו שיעש' עמו פיסוק הדמים · ובזה יתורץ קושיות הרא"ם שכתב אבל לא ידעתי מהיכן דרשו זה שהרי אין מלת
לו מיותר כמו נבי פסל לך עשה לך שלח לך שהרי הוא צריך לו במקו' אותו כמו קראן לו ויאכל לחם שמלת לו במקו' אותו וק"ל: [ל] דק"ל
למה לי למכתב הנה הנה דכל הנה משמע דבר בא לפי כפשיה · ובתוספות זו יתורץ הכפל שיהיה עתה התחלת דיבור וצריך בו מלת
הנה: [מ] פי' ממולי מלא פירושו לנגדי אבל כיון שכתיב חס' הוא לשון כריתה: [נ] דק"ל דאילו אינכל לשון יחיד ונכה הוא
לשון רבים: [ע] ר"ל כך אמרו המואבים על ישראל שיחסרו מישראל מעט · והוצרך לטעם של ד"א וגו' כי לפי טעם ראשון קשה
שצריך להגיה אני ועמי לכן פירש ד"א וכו' · ולטעם של ד"א קשה דה"ל נכה ממנו כלשון המשנה מנכה מן הדמים לכן צריך
לטעם ראשון:

א כלומר

אונקלוס

מברך ודתלוט ליט: ואזלו סבי מואב
וסבי מדין וקסמיא בידיהון ואתו לות בלעם
ומלילו עמיה פתגמי בלק:
ואמר להון ביתו הכא בליליא ואתיב יתכון — סס
פתגמא כמא דימליל יי עמי ואוריכו רברבי
מואב עם בלעם: ואתא מימר מן קדם — סס
יי לות בלעם ואמר מן גבריא האלין דעמך:
ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא
דמואב שלח לותי: הא עמא דנפק
ממצרים וחפא ית עין שמשא דארעא כען
איתא לוט לי יתיה מאים אכול לאגחא ביה
קרב ואתרכיניה: ואמר יי לבלעם לא — סס מכות י'
תיזיל עמהון לא תלוט ית עמא ארי בריך הוא:
וקם בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק איזילו
לארעכון ארי לית רעוא קדם יי למשבקי למיזל
עמכון: וקמו רברבי מואב ואתו לות
בלק ואמרו סריב בלעם למיתי עמנא:
ואוסיף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין ויקירין — קידושין ל'
מאלין: ואתו לות בלעם ואמרו ליה
כדנן אמר בלק בר צפור לא כען תתמנע
מלמיתי לותי: ארי יקרא איקרינך
לחדא וכל דתימר לי אעביד ואיתא כען לוט
לי

בלק

תאר יואר: ז וילכו זקני מואב וזקני
מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם וידברו
אליו דברי בלק:
ח ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי
אתכם דבר כאשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי
מואב עם בלעם: ט ויבא אלהים
אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך:
י ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן
צפר מלך מואב שלח אלי: יא הנה
העם היצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה
לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלחם בו
וגרשתיו: יב ויאמר אלהים אל
בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי
ברוך הוא: ס יג ויקם בלעם בבקר
ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן יהוה
לתתי להלך עמכם: יד ויקומו
שרי מואב ויבאו אל בלק ויאמרו מאן בלעם הלך
עמנו: טו ויסף עוד בלק שלח שרים
רבים ונכבדים מאלה: טז ויבאו
אל בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן צפור אל
נא תמנע מהלך אלי: יז כי כבד
אכבדך מאד וכל אשר תאמר אלי אעשה ולכה
נא

בעל הטורים

תאור ג' הכא ואד ל' לא תאור את העם • וכשיא בעמך לא תאור ודרשינן מיני' נשיא ה"ה לכל אדם ע"כ לא תאו' שאסו' לקלל כל אדם:

לא תאור את העם בלעם אמר קבה לי והק"בה השיבו לא לא תאו' אפי' חסרון כל דהוא:

שני

חמישי כשהן מחוברי' • ג' מאן ה' לתתי מאן בלעם הלך עמנו אשר מאן לתתי לך בכסף מלא' שכוונתו • להרבות לו בשכרו:

רש"י

(ז) וקסמים בידם • * כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי • * ד"א קסם זה נטלו בידם [א] זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפע' הזאת יש לו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין [ב] הלכו להם: (ח) לינו פה הלילה • אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי אומות העולם ע"א, שנאמר * ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלילה כאדם ההולך אצל פלגשו בהחבא: כאשר ידבר ה' אלי • אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם [ג] אלא שמא אין כבודי לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים: וישבו • לשון עכבה: (ט) מי האנשים האלה עמך • להטעותו [ד] בא (ר"ל ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כוונת הש"י שאמר מי האנשים היתה לטובה לכנס עמו בדברים כמ"ש רש"י בפרשת בראשית בתיבת איכה • אך בא לבלעם לטעות כי הוא טעה) אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: (י) בלק בן צפור וגו' • אף על פי שאיני חשוב בעיניך [ה] חשוב אני בעיני המלכים: (יא) קבה לי • * זו קשה מארה לי [ו] שהוא נוקב [ז] ומפרש: וגרשתיו • * מן העולם [ח] ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק: (יב) לא תלך עמהם • * אמר לו אם כן אקללם במקומי [ט] אמר לו לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרים לצירעה לא מדובשיך ולא מעוקציך: (יג) להלך עמכם • אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה [י] ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפי' ויוסף עוד בלק: (יז) כי כבד אכבדך מאד • * יותר ממה שהיית נוטל

במדב' רבה | במדב' רבה | ראשי' ל"א | במדב' רבה | במדב' רבה | במדב' רבה | במדב' רבה

שפתי חכמים

[א] כלומ' סימן זה נטלו בידם • והוצרך לטעם של ד"א וכו' דלפי טעם ראשון קשה מאי כלי אומנו' צריך לזה ועוד והא בביתו היה ובודאי כלי אומנתו בידו ל"פ ד"א • ולטעם של ד"א ק' דמאי לשון קסמי' לשון רבי' ועוד סימן זה הל"ל או דבר זה נטלו בידם ועוד לשון בידם אינו נופל על הסימן לכך צריך לטעם ראשון וק"ל: [ב] שידעו שאין בו ממש לכך נקט רש"י לעיל קסם זה נטלו בידם זקני מדין שהרי זקני מואב ישבו עם בלעם: [ג] וא"ת דלמא כפשוטו שלא רצה הקב"ה שילך עמהם וכן בסמוך כתיב להלוך עמכם ופי' רש"י עם שרים גדולי' קשה ב"כ מגלי' • וי"ל מדכתיב ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה משמע שהוא אמר שהראשונים אינן ראוין שילך עמהם דאם כאשר ידבר ה' אלי פי' אם יצוה לילך ולקלל אם לא א"כ למה הלכו להם זקני מדין מאחר שהוא אומר שהוא עושה ברצון ה' אלא פי' אם יתן לו רשות לילך עם בני אדם שפלים כמותם א"כ לאו בני מדין שודאי אין בו תקנה מאחר שהוא רוח גבוה ולכן הלכו להם: [ד] עיין לעיל בפרשת בראשית ושם פי' כדי לכנוס עמו בדברים וכאן פירש כדי להטעותו • והר"אם פי' להטעותו וכו' כלו' זר ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל ולמה כדי להטעותו וכאן פי' הטעם למה נכנס עמו בדברי' ושם לא פי' הטעם: [ה] דא"לכ מלך מואב ל"ל: [ו] דא"לכ למה שינה בלעם הלא בלק אמר ארה ליפי' כל כך שנאה היה לו על ישראל שבראשונה שאל בלק ארה וכוא בקש קבה במקום ארה • רא"ם: [ז] ר"ל דקבה לי לשון נוקב ומפרש הקללה יותר: [ח] לא מארצי לבד דא"כ מן הארץ מבעי ליה כמאמר בלק • אף כאן פירש הרא"ם מרוב שנאתו אמר ונרשתיו מן העולם • ואני אומר שאמר כך שאולי יבא עמו השם בעצרה כמו שפירשתי לעיל: [ט] דקשה לרש"י ל"ל למכתב תרי זמני לא לא היה לו לכתוב אלא לא תלך עמהם לאור את העם ועוד מה אמר לו כי ברוך הוא היא הכותבת שילך לאור את העם כדי לבטל את הברכות • ומתרץ דכל אחד דבר באפיה נפשיה ומפני שרצה ללכת אמר לא תלך ומפני שבקש לקללם במקומו אמר לא תאור ומפני שבקש לברכם אמר כי ברוך הוא ואין צריכין לברכתך: [י] וא"ת דלמא עמכם דהכא כמו לא תלך עמהם דק'בה • וי"ל דהוכחתו ל"ל עמכם הל"ל מאן ה' לתתי להלוך ותו לא • בשלמא עמהם דהק'בה פי' לא תלך כאשר הם חשבי' לקללם אבל עמכם דהכא ל"ל • וכרא"ם פי' דדייק מקרא דויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה:

[א] דאל"כ

נא קבה לי את העם הזה: יח
ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי
בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי
יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה:
יט ועתה שבו נא בזה גם אתם
הלילה ואדעה מה יסף יהוה דבר עמי:
כ ויבא אלהים אל בלעם לילה
ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים קום לך
אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו
תעשה: כא ויקם בלעם בבקר
ויחבש את אתנו וילך עם שרי מואב:
כב ויחר אף אלהים כי הולך הוא
ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב
על אתנו ושני נעריו עמו: כג ותרא
האתון את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלופה
בידו ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה ויך
בלעם את האתון להטתה הדרך:

אונקלוס

לי ית עמא הדין: ואתיב בלעם ואמר
לעבדי בלק אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף
ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דיי
אלהי למעבד זעירתא או רבתא: וכען
אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מה
יוסף יי למללא עמי: ואתא מימר מן
קדם יי לבלעם בליליא ואמר ליה אם למקרי
לך אתו גבריא קום איזיל עמהון וברם ית
פתגמא דאמליל עמך יתיה תעביד:
וקם בלעם בצפרא וזריז ית אתניה ואזל עם
רברבי מואב: ותקיף רוגזא דיי ארי אזיל
הוא ואתעתד מלאכא דיי באורחא לסטן
ליה והוא רכיב על אתניה ותרין עולימוהי עמיה
: וחזת אתנא ית מלאכא דיי מעתד באורחא
וחרביה שליפא בידיה וסטת אתנא מן אורחא
ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטיותה
לאורחא:

סנה' ק"ה / מכות י' · סנה' שם

בעל הטורים

ה' קמץ: ד' מלא בתורה:

ה' חסר:
פסק כן דינו:

ואך את הדבר יכול אם ירצה לקלל הא מות יקלל ישראל עמהם אי אם ירצה לברך ישראל יברך האומות ת"ל אך חלק:

ויך את האתון ולא קלל אותה לפי שהי' דעתו לקלל את ישראל ואין ב' קללו' ביום אח' דכתיב לא אוסיף לקלל · א"כ מפני שלא הגיע הרגע של הזעם:

ר ש"י

א כוסל לסיבר (ר"ל במלחמת סיחון) אני כותן לך: (יח) מלא ביתו כסף וזהב · למדנו שנפשו רחבה ב ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח: לא אוכל לעבור · על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות ג שנתברכו האבות מפי השכינה: (יט) גם אתם · פיו הכשילו גם אתם סופכ' לילך ד בפחי נפש כראשוני': מה יוסף · לא ישנה דבריו ה מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: (כ) אם לקרא לך · אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר: קום לך אתם · ואך על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואף על פי כן וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה:
(כא) ויחבש את אתונו · מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה ו שחבש הוא בעצמו · אמר הק"בה רשע כבר קדמך אברה' אביהם שנאמר * וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו: עם שרי מואב · * לבו כלבם שוה: (כב) כי הולך הוא · ראה שהדבר רע בעיני המקום ז ונתאוה לילך: לשטן לו · * מלאך של רחמי' ח היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד: ושני נעריו עמו · מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו ט שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים י זה את זה: (כג) ותרא האתון · והוא לא ראה שנתן הק"בה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: וחרבו שלופה בידו · אמר רשע זה הניח כ כלי אומנותו שכלי זיינן של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן סופו * ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב:
במשעול

ראשי' כ"ב · במדב' רבה · במדב' רבה · מדבר ל"א

שפתי חכמים

ויעמד

א דא"לכ היאך הוא יודע לכבד אותו שמא כל מה שיכב' אותו עדיין לא הגיע לחפי כבודו: ב מדלא אמר בלעם אם יתתין בלק את ראשי או שום דבר אחר יעשה לי לא אוכל לעבור וגומר אלא אמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב למדנו שנפשו וכו': ג כלומר ניבא ולא ידע מה ניבא שיבא מפיו לא אוכל לעבור את פי ה' ופי ה' כולל את שניהם · רא"ם א"כ דקשה לרש"י למה אמר לא אוכל ה"ל למימר לא אעבור דהוי משמע דתילה בבחירתו אבל לא אוכל משמע שאינו רשאי כיון שהוא ברשותו של הק"בה ומדה:ה ליה למימר לא אוכל לקללם מאי פי ה' דקאמר אלא לא א כל לבטל הברכה שנתברכו מפי ה' וק"ל: ד כדאמון נפש: ה דק"ל היה לו לומר ידבר ה' עמי אלא ה"ק יודע אני שלא ישנה כו' הלואי שלא יוסף לברך והרא"ם פי' גם כאן ע"ד ניבא ואינו יודע מה ניבא: ו כיון שקם בבוקר קודם שקמו נעריו כדי למהר ולילך ושלא להתעכב עד שהנערים יחבשו את חמורו · ותו קשה א"כ למה לא כתיב וישכם בלעם וגומר · ומתרץ כדי לרמוז תשובתו של מקום אמר הק"בה וכו': ז דק"ל למה כתיב ויחר אף ה' וגומר והלא אמר לו קום לך אתם אלא ראה שהדבר רע הוא בעיני המקום שלא התיר לו לילך אלא בשביל הנאתו ליטול עליהם שכר · והוא נתאוה לילך כדי לקללם לכך ויחר אף ה' וגומר והרא"ם פי' כיון שלא הסכים השם שילך אלא מפני שכרו לא היה לו לילך · מ"ה ויחר וגומר: ח דק"ל אם היה שטן לא היה מלאך ה' שהוא של רחמים · (כח"י) משמע דדייק מתיבת לו משמע הא לאחר לא היה שטן אלא מלאך של רחמים ומתחלא גם כאן כהנ יצאו ברחמים לטובתו: ט דא"לכ שני ל"ל דלא היה לו לכתוב אלא נעריו עמו: י כלומר אם יצטרך אחד לנקביו יהיה השני משמש שמוש שלו ושל חבירו וכן פירש רש"י בהדיא בפרשת וירא על פסוק ויקח שני נעריו עמו · דא"לכ יש להקשות על רש"י לא פיר' הכא כמו שפירש התם גבי אברהם · ואין להקשות והלא כבר למדנו זה מאברהם · וי"ל דאי לאו האי קרא ה"א דוקא ת"ח אסור כדאמרי' אסור לת"ח לילך יחידי בלילה מפני החשד ואברהם ת"ח היה אבל אינש אחרינא אף על פי שהוא אדם חשוב לא · מ"ה כתב כאן · ואי לאו קרא דהתם ה"א דלך ארץ בע' מ"ז אבל איסורא ליכא להכי צריך לכתב קרא דאברהם · ועי"ל דלכך לא פרש"י הכא כמו גבי אברהם משום דגבי אברהם כתיב וישכם אברהם בבוקר דלשון וישכם משמע קודם אור הבוקר ר"ל קודם שיאור היום ועדיין היה לילה · ולכן פירש רש"י שאם אחד יצטרך לנקביו ישאר יחידי ואסור לצאת יחידי בלילה ולכן נקט רש"י שאין אדם חשוב רשאי לצאת בלתי שני נערים משום סכנה וסכנה חמירא מאיסורא אבל גבי בלעם לא כתוב וישכם אלא ויקם בבוקר משמע שהאיר היום ולכן לא הוה סכנה אף אם ישאר יחידי ולכן מפרש משום דרך ארץ וק"ל: כ דקשה לרש"י דבלא חרב יכול המלאך להמיתו · ועל זה פירש אמר המלאך רשע זה כו' ולכן כתיב שלופה · כל.מר שלו פה הפה לישראל שמתפללים להק"בה ולא שלו:

כד ויעמד מלאך יהוה במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה : כה ותרא האתון את מלאך יהוה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף להכתה : כו ויוסף מלאך יהוה עבור ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול : כז ותרא האתון את מלאך יהוה ותרבץ תחת בלעם ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל : כח ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים : כט ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך : ל ותאמר האתון אל בלעם הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא : לא ויגל יהוה את עיני בלעם וירא את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו : לב ויאמר אליו מלאך יהוה על מה הכית את אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי :

אונקלוס

וקם מלאכא דיי בשביל כרמיא אתרא דגדירא מכא וגדרא מכא : וחזת אתנא ית מלאכא דיי ודחיקת לכתלא ודחיקת ית רגלא דבלעם לכתלא ואוסיף לממחה : ואוסיף מלאכא דיי למעבר וקם באתר עק דלית אורח למסטי לימינא ולסמאלא : וחזת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת תחות בלעם ותקיף רוגזא דבלעם ומחא ית אתנא בחוטרא : ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי
מחיתני דנן תלת זמנין : ואמר בלעם
לאתנא ארי חייבת בי אלו פון אית חרבא בידי
סנה' שם ארי כען קטלתיך : ואמרת אתנא לבלעם
ע"ז ד' הלא אנא אתנך דרכבת עלי מדאיתא עד יומא
הדין המילף אליפנא למעבד לך כדין ואמר לא :
סנה' שם וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא דיי
ע"ז שם מעתד באורחא וחרביה שליפא בידיה וכרע
וסגיד לאפוהי : ואמר ליה מלאכא דיי על
סוטה י"א מא מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא
נפקית למסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למיזל
שבת ק"ח באורחא לקבלי : וחזתני אתנא וסטת מן
מנחו' כ"ו
דמי

בעל הטורים

ג' ומלא :

ג' חסר :
ו' מלא :

בן דינו מלא :

הלוא מלא וי"ו ששה דברים אמרה לו לטעינה בגאלא אקראי בגאלא כדאי' בפ"ק דע"ז :

ג"כ מלא ודין חסר :

ה' מלאים בתורה :

יצאתי לשטן יצאתי ממדתי שמלא' רחמי' היה :

ותראני

רש"י

מלכי"א ב' (כד) במשעול · כתרגומו בשביל · וכן *אם יספוק עפר שומרון לשועלים עפר הנדבק בכפות הרגלים
ישעי' מ' בהלוכן וכן *מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו :
גדר מזה וגדר מזה · סתם גדר של א אבנים הוא :
(כה) ותלחץ · היא עצמה : ותלחץ · את אחרים את רגל בלעם : (כו) ויוסף מלאך ה' עבור · לעבור עוד לפניו ב להלן להיות לפניו במקום אחר
דאני' ל"ב כמו *והוא עבר לפניהם · ומדרש אגדה יש בתנחומ' מה ראה לעמוד בשלשה מקומות סימני ג אבות הראהו : (כח) זה שלש רגלים · רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש ד רגלים בשנה :
(כט) התעללת · כתרגומו לשון גנאי ובזיון :
לו יש חרב בידי · גנות גדולה היא לו דבר זה בעיני השרים ה זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו ולאתון זו צריך לכלי זיין : (ל) ההסכן הסכנתי ·
איוב כ"ב כתרגומו וכן *הלאל יסכן גבר ורבותינו דרשו מקרא
ע"ז ד' זה *בגמרא אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להון ברטיבא ו שדאי ליה כולי כדאית' במסכ'
שבת ק"ד ע"א : (לב) כי ירט הדרך לנגדי · *רבותינו חכמי משנה דרשוהו נוטריקון יראה ז ראתה נטתה בשביל שהדרך לנגדי ח כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט ט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך י שהוא לכעסי
שמוא' ב' י"ג ולהמרותי ומקרא קצר הוא כמו *ותכל דוד לצאת

שפתי חכמים

א מדכתיב בסמוך ותלחץ אל הקיר בה"א הידיעה משמע הגדר שהוזכר לפנים כן פי' הר"אם וכל קיר של אבנים הוא · דבפרשת מצורע כתיב והנה הנגע בקירות הבית וכתיב אחריו וחלצו את האבנים משמע דקיר היא של אבנים וקיר דהכא קאי אגדר דלעיל אבנים (ג"ק כ"ט) : ב דק"ל דלשון עבור אינו שייך אלא כשעובר על הנהר או בין בתרים והכא לא מצינו שעבר ומפרש דהאי עבור פי' לפניו כלומר שהלך במקום אחר לעמוד לפניו והא דנקט רש"י לעבור במקום עבור כי כן משפט המקור שהוא עבר שהוא בא בלמ"ד רא"ם : ג כ"ל פירושו הכי דבעמידה ראשונה היה לו ריוח מכאן ומכאן לכך כתיב ותט האתון מן הדרך משמע שלא היתה צריכה אלא הטייה מעט ובעמידה שנייה לא יוכל' לזוז אלא לצד אחד דכתיב ותלחץ אל הקיר משמע שדחקה את עצמה לאותו צד קיר כדי שילך המלאך ובעמידה שלישית אין דרך ימין ושמאל להטות כדכתיב בקרא ומה היו הסימנים שאם יבקש לקלל בניו של אברהם ימצא ריוח מכאן ומכאן שתחול הקללה שיצאו ממנו בני ישמעאל ובני קטורה · ואם יבקש לקלל בניו של יצחק ימצא ריוח מצד א' שיצא עשו ממנו ואם יבקש לקלל בניו של יעקב לא ימצא בהם פסול ולא יוכל ליגע בהם וזהו שכתוב בעמידה שלישית במקום צר דזהו יעקב שנאמר ויצר לו : ד והא דרמז לו מצוה זו ולא אחד משאר מצות · י"ל דגבי רגלי' כתיב שלש פעמים יראה כל זכורך ודר' רז"ל יראה יראה כשם שבא לראות וכו' וא"ל המלאך אתה בא לעקור האומה מן העולם שהקב"ה רוצה לראות אות' ג"פ ודבר זה היאך יקים אם אתה מאבדם מן העולם וק"ל : ה יש מקשים ומה היא הגנות דהא הוא עצמו אמר אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס כמו שפי' רש"י לקמן מה אזעום לא זעם ה' ואם כן מה הוא הגנות שלא היה עכשיו העת של זעם · ויש לומר דזה לא היה יודע בלק והשרים מתחילה דהא אמר בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר והא אין בידו לקלל אם לא בעת שזועם ה' ושמא לא יזעום ה' אלא ע"כ צריך להיות שבלעם לא גלה הסוד ובתר הכי ע"כ שלא כטובתו גילה הדבר וק"ל כ"ל : ו פירש באפר רועין כלומר הסוסים רועין בשדה ואמרה לו אנכי אתונך אמר לה הן למשא ולא לרכיבה אמרה לו אשר רכבת עלי אמר לה לפרקים דרך ערלי אמרה לו מעודך עד היום הזה ולא עוד אלא גם שכבת אצלי שנאמר ההסכן הסכנתי באבישג השונמית כתיב ותהי למלך סוכנת פירש מחממת : ז כלומר בשביל שראתה אותי ולכן נטתה : ח כלומר דקשה לרש"י כיון דירט נוטרי"קון הוא על מה קאי הדרך לנגדי · ומתרץ דקאי אהנה אנכי יצאתי לשטן וה"ק והנה אנכי יצאתי לשטן כי הדרך שהלכת היה לנגדי לקנאתי ולהקניטני ובזה יתיישב קצת קושית הר"אם שכתב ולא ידעתי איך תתפרש מלת כי במקום הזה ודו"ק : ט כלומר מיהר : י וה"ק קרא שירט בעל הדרך דהיינו בלעם לנגדי שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר היא דשתי תיבות חסרי' הם בעל והדרך דכך ראוי ליכתב כי ירט בעל הדרך הדרך שהוא לנגדי ובזה ניחא כמו שהביא רש"י הפשוטו לאחר שהביא המדרש לפי שעל פי המדרש אין צ"ל מקרא קצר וק"ל :

לג ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי
נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה
החייתי: לד ויאמר בלעם אל מלאך
יהוה חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי
בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי:
לה ויאמר מלאך יהוה אל בלעם לך
עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך
אתו תדבר וילך בלעם עם שרי בלק:
לו וישמע בלק כי בא בלעם ויצא
לקראתו אל עיר מואב אשר על גבול ארנן
אשר בקצה הגבול: לז ויאמר בלק
אל בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא לך
למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך:
לח ויאמר בלעם אל בלק הנה באתי
אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר
ישים אלהים בפי אתו אדבר: לט
וילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חצות:
ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם
ולשרים אשר אתו: מא ויהי בבקר
ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא
משם

בעל הטורים

י"ב מלא: אתנה כתיב בה"א בה' דברים חטאתה:

ב' חד מלא דין חסר:

שלישי

אונקלוס

קדמי דנן תלת זמנין אלופון לא סטת מן קדמי
ארי כען אף יתך קטלית ויתה קיימית:
ואמר בלעם למלאכא דיי חבית ארי לא ידעית
דאת מעתד לקדמותי באורחא וכען אם ביש
בעינך איתוב לי: ואמר מלאכא דיי
לבלעם איזיל עם גבריא ולחוד ית פתגמא
דאמליל עמך יתיה תמליל ואזל בלעם
עם רברבי בלק:
ושמע בלק ארי אתא בלעם ונפק לקדמותיה
לקרתא דמואב דעל תחום ארנון דבסטר
תחומא: ואמר בלק לבלעם הלא משלח
שלחית לותך למקרי לך למה לא אתיתא לותי
הבקושטא הויתא אמר לית אנא יכיל ליקרותך:
ואמר בלעם לבלק הא אתיתי לותך כען המיכל
יכילנא למללא מדעם פתגמא דישוי יי בפומי
יתיה אמליל: ואזל בלעם עם בלק ואתיוהי
לקרית מחוזוהי: ונכיס בלק תורין ועאן
ושדר לבלעם ולרברביא דעמיה: והוה
בצפרא ודבר בלק ית בלעם ואסקיה לרמת
דחלתיה וחזא מתמן קצת מן עמא: ואמר
בלעם

רש"י

א ליטנא אחרינא ירט לשון ב רצון וכן *על ידי
רשעים ירטני מפיים ומנחם אותי ע"י רשעי' שאינן
אלא מקניטים: (לג) אולי נטתה. כמו לולי
ג פעמים שאולי משמש בלשון לולא: גם אתכה
הרגתי. הרי זה מקרא מסורס ד והוא כמו גם
הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד ה קראתך ע"י
כי גם הריגה: ואותה החייתי. *ועתה מפני
שדברה והוכיחתך ו ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו
שכתוב ויאמר לא הרגתיה שלא יאמרו זו היא שסלקה
את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על
כבוד הבריות וכן *והרגת את האשה ואת הבהמה וכן
ואת הבהמה תהרגו: (לד) כי לא ידעתי. גם זה
גנותו ועל כרחו הודה הוא היה משתבח שיודע דעת
עליון ופיו העיד לא ידעתי: אם רע בעיניך
אשובה לי. להתרים כנגד המקום ז היא תשובה זו
אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את
דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר
לאברהם *קח נא את בנך וגומר ועל ידי מלאך בטל
את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב:
(לה) לך עם האנשים. *בדרך שאדם רוצה לילך
ח מוליכין אותו: ואפס. על כרחך את הדבר
ט אשר אדבר וגו': לך עם האנשים. כי חלקך
עמהם י וסופך ליאבד מן העולם: עם שרי
בלק. שמח לקללם כמותם: (לו) וישמע בלק.
שלח שלוחים לבשרו: (לז) האמנם לא אוכל כבדך.
נתנבא שסופו כ לצאת מעמו בקלון: (לח) אל
עיר מואב. *אל מטרפולין שלו ל עיר החשובה שלו
לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור: (לט) קרית
חוצות. עיר מלאה שווקים אנשים וטף בחוצותיה
לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלו: (מ) בקר וצאן.
*דבר מ מועט: (מא) במות בעל. כתרגומו
לרמת דחלתיה שם ע"א:

איוב י"ז | במ"ר | ויקר' כ' | ראשי' כ"ב | במ"ר | במ"ר | במ"ר

שפתי חכמים

א דנ"כ חסר הוא' דותבו הוא לשון נקבה ואינו מוסב על דוד וצריך להיות
ותכל נפש דוד: ב ונם חיבורו של מקרא כבתחלה כי רבה בעל הדרך
לילך בדרך שהוא לנגדי אלא לפי' ראשון ירט לשון מיהר ולפירש זה ירט לשון
רצון: ג דק"ל דאולי משמע שמא נטתה והא ודאי נטתה: ד דק"ל
דגם אותך הרגתי משמע דבתחילה הרג שום אדם אחר וזה אינו דא"ל שרי
בלק שהם סבסורי העבירה דהא כתיב לך עם האנשים וא"ל הנערים דמה
פשעם ומה חטאתם וא"ל דגם קאי על האתון כלומר כמו שהרגתי את האתון
הרגתי אותך והא כתיב ואותה החייתי: ה ר"ל לא שעכבתי אותך מלילך
אלא גם הרגתיך. קראתיך פי' אירע לך: ו דקשה לרש"י מדכתיב אולי
נטתה וגומר כלומר אי לא נטתה מפני כי עתה גם אותכה הרגתי ואותה
החייתי משמע אבל עכשיו שנטתה לא החייתי ולמה אדרבה עכשיו היה לה
להחיותה יותר הוא"ל ונטתה מפניו ולמה הרגה ומפרש דלכך הרגה מפני
שדברה כו' ופירש אלא הרגתי ר"ל הייתי הורגך וא"כ החייתי פירושו כמו
הייתי מחייה ולאדנו מזה שהרגה: דק"ל ודאי רע בעיניו דהא קצף
עליו. וע"ק לו בעיניך למה לי דמשמע בעיניך ולא בעיני אחר וע"ק מלת לי
צ"ל ועל זה פי' להתרים כנגד המקום וכו' ובזה תורנו כל הקושיות. וק"ל:
ח דאם לא כן כיון שאמר בתחלה אם רע בעיניך אשובה לי היה לו לומר שוב אלא משום בדרך
שאדם רוצה כו' אמר לו לך: ט דאם לא כן מה הרויח המלאך ברדיפתו
שרדף אחריו מפני שהשם חרה לו אפו אם בעבור שאמר לו ואפס את הדבר
וגומר הרי כבר אמר לו השם אך את הדבר וגו' עכ"ל. ול"נ שהוכיח רש"י
זה מלשון אפס בי ידוע כי לשון אפס נאמר על העדר הדבר אי העניין כמו
שפי' ג"כ (מאיר כתיב) באלת אפס ויהיה דברי המלאך אל בלעם לך אבל
הליכתך שנמשכתך ה' את נעדרת כי הדבר את אשר וגו' אתה מוכרח לדבר:
י דק"ל עם האנשים ל"ל א"א לרמז כי חלקך. והא דמהפך רש"י ופי' אלא
ע"ד הקרא. י"ל דרש"י בא להורות דאפס וגו' קאי אאלא לך שדרשו
בדרך שאדם רוצה וכו' כי על מדרש עם האנשים כי חלקך וכו' אין נופל עליו
לשון אפס דז"ל ואפס וגו' מלתא אחריתי והוא תחלת דיבור וי"ו העיטוף
דתלת ואפס ל"ל א"א ע"ב כדפי': כ (נ"א) דאל"כ הל"ל האמנם אמרת
לא אוכל כבדך ותי האמנם לא אוכל כבדך אלא שכך ה' את האמת שלא יכבד
אותו: ל דאל"כ עיר מואב ל"ל אם להודיע הכבוד שיצא לקראתו עד קצה
גבולו היה לו לומר ויצא לקראתו עיר קצה גבול מה צריך לומר אל עיר
מואב אשר על גבול ארנון וכיוצא בזה דרשו בני הבריות א"ג ית כזו שפי' רש"י
לקמן. דאל"כ ויבאו קרית חוצות למה לי: מ מדכתיב כיכבד אכבדך מאד ל"ל למכתב כאן ובקר ודאי כבדו כמו שהבטיחו. ועוד דרך

אונקלוס

בלעם לבלק בנה לי הכא שבעא מדבחין ואתקין
לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין: ועבד
בלק כמא דמליל בלעם ואסיק בלק ובלעם תור
ודכר על כל מדבחא: ואמר בלעם לבלק
אתעתד על עלתך ואיהך מאים יערע מימר מן
קדם יי לקדמותי ופתגמא דיחזנני ואחוי לך
ואזל יחידי: וערע מימר מן קדם יי
לבלעם ואמר קדמוהי ית שבעא מדבחין סדרית
ואסיקית תור ודכר על כל מדבחא: ושוי
יי פתגמא בפומא דבלעם ואמר תוב לבלק וכדין
תמליל: ותב לותיה והא מעתד על עלתיה
הוא וכל רברבי מואב: ונטל מתליה
ואמר מן ארם דברני בלק מלכא דמואב מטורי
מדינחא איתא לוט לי יעקב ואיתא תריך לי
ישראל: מה אלוטיה דלא לטייה אל ומה
אתרכיה ולא תרכיה יי: ארי מריש טוריא
חזיתיה ומרמתא סכיתיה הא עמא בלחודיהון
עתידין דיחסנון עלמא ובעממיא לא יתדנון
גמירא: מן יכול לממני דעתיקיא

בלק

משם קצה העם: א ויאמר בלעם
אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה
שבעה פרים ושבעה אילים: ב ויעש
בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל
במזבח: ג ויאמר בלעם לבלק התיצב
על עלתך ואלכה אולי יקרה יהוה לקראתי ודבר
מה יראני והגדתי לך וילך שפי: ד
ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת
המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח:
ה וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר
שוב אל בלק וכה תדבר: ו וישב אליו
והנה נצב על עלתו הוא וכל שרי מואב:
ז וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני
בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב
ולכה זעמה ישראל: ח מה אקב לא
קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה: ט
כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם
לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב:
י מי מנה עפר יעקב ומספר את

בעל הטורים

כג

כל אורייתא חסר: ד' מלא בתורה:

ז' פרי' וז' אלי' וכן עשה איוב כי כן מנהג בני נח להקריב ז' וז' כנגד ז' מצות שלהם:

ערכתי ב' הכא ואידך הנה לא ערכתי משפט כלומר שערך המזבחות כדי לערוך משפט עם ישראל: וילך שפי בגי' חגר ברגל ד"א מלשון שף מלוכתי' משום שנ' ותלחץ רגל בלעם אל הקיר:

כלם חס' וי"ו:

לבדד ישכון ז' תגין על שי"ן דישכון לומ' לך שישכון בארץ שבע עממין:

רש"י

(ג) אולי יקרה ה' לקראתי. אינו רגיל לדבר א עמי ביום: וילך שפי. כתרגומו יחידי לשון שופי ושקט שאין עמו ב אלא שתיקה: (ד) ויקר. לשון עראי לשון גנאי לשון טומאת קרי כלומר בקושי ובבזיון ג ולא היה נגלה עליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל: את שבעת המזבחות. שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחו' ואני ערכתי כנגד כלן אברהם בנה ארבעה * ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו * ויעתק משם ההרה ונומר * ויאהל אברהם וגו' ואחד בהר המוריה ויצחק בנה אחד * ויבן שם מזבח ונומר * ויכרו שם עבדי יצחק באר ויעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל: ואעל פר ואיל במזבח. ואברה' לא העלה ד אלא איל אחד: (ז) ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. בשני שמותיהם א"ל לקללם ה שמא אחד מהם מובהק: (ח) מה אקב לא קבה אל. * כשהיו ראוים להתקלל לא נתקללו ו כשהזכיר אביהם את עונם באתם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנאמ' * ארור אפם כשהכעיסו אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם * גם ברוך יהיה במברכים נאמר * אלה יעמדו לברך את העם במקללי' לא נאמר אלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה: לא זעם ה'. * אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו ז שנאמר אליך וזהו שנאמ' * עמי זכור נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות ה': (ט) כי מראש צורים. אראנו אני מסתכל בראשית' ובתחילת שרשיה' ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבות ח ואמהות: הן עם לבדד ישכון. הוא אשר זכו לו אבותיו ט לשכון בדד כתרגומו: ובגוים לא יתחשב. כתרגומו לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנאמר * כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' ואומר אינן נמנין עם השאר. דבר אחר כשהן שמחין י אין אומה שמחה עמהם שנאמר * ה' בדד ינחנו וכשהאומות בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואין עולה להם מן החשבון וזהו ובגוים לא יתחשב: (י) מי מנה עפר יעקב וגו' כתרגומו מאר בע משריית כ ארבע דגלים י"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהן ל מקיימין

שפתי חכמים

כל היום כן. הוא ששולחי' לשרים הבאים אצלם מאכל ומשתה כ"ש לבלעם ולשרים אשר אתו שבאו בשבילו בשל יחותו אלא לכך כתיב בקר וצאן לומר לך דלא כבדו כמו שהבטיחו אלא כדבר מועט דלא שלח לו אלא בקר אחד וצאן אחד ולהודיע רשעתו של בלק שאמר הרבה ועשה מעט:

א כדכתיב לינו פה הלילה וכן אמר נופל וגלוי עינים שפירושו לפי פשוטו כתרגום שאינו נראה אלא בלילה כשהוא שוכב על מטתו. (נ"א) דא"ל למה אמר אולי לשון מסופק ולמעלה אמר ואדעה מה יוסף ונומר שמשמע שהי' בטוח שהקב"ה ידבר עמו: ב כיון שהולך יחיד אין לו חבר לדבר עמו: ג אחר בקושי מל' מקר' והרעי בזיון ומלשון קרי:

ד דא"ל ואעל עולות ונביעי ליה מה ת"ל פר ואיל אלא לא כאברהם וכו' ה אע"פ שלא נזכר בקרא רק ארה וגו' מסתמא כך היה כיון שהוא אמר וכן תבינו בקרא ותאמרו בשלחה אנשים אף ע"פ שלא נזכר בקרא:

ו ויהיה פי' הפסוק מה אקוב כי יודע אני שלא יסכי' אלהי' לקלל ממה אני יודע משלא נתקללו כלל ואף שהיו ראוים להתקלל שאין לומר שפי' שאין השם רוצה לקללם א"כ מאי ומה אזעום לא זעם ה' שהרי כבר אמר שאין השם רוצה לקללם א"כ אפי' היה כועס בימים ההם לא היה יכול לקללם:

ז וא"ת כיון שלא יכול לקלל אלא בזמן שכועס הקב"ה והקב"ה לא כעס כל הימים הללו למה אמר לו אלקים לא תאור את העם דהא הקללה לא היתה מלה. וי"ל דהקב"ה היה יודע שעתידין לכשול בבעל פעור ומגפה תבא עליה' ואי היה מקלל היה אומ' בשביל הקללה באה המגפ' מנאתי: ח אבות קרויים צורי' ואמהות קרויות גבעות: ט פי' ע"כ הא' הן נמשך לתחילת המקרא כי מראש צורים וגו' הן האבות כמו שפיר ש"יובא להודיע מה הוא זכו לו אבותיו כתרגומו בלחודיהן עתידין וכו' דא"כ מה הוא לשון הן היה החוזק שזכו לו אבותיו ואמר הן עם וגו' והו' אשרלו לומר זהו' עם וגו':

י דלטעם קשה מהיכא תיתי שיהיו נעשים כלה עם העא לפ ד"א ולד"א קשה מנ"ל לחלק בין שמחה לפורענות ל"פ טעם ר"ל: כ לפי שפי' מי מנה עפר כו' כתרגומו והתרגו' מתרגם בו מארבע משריית' ולא ידענו מאי הי'. לכך פי' מד' דגלים וק"ל: ל ויהיה המקרא הזה מסורס כאלו אמר מי מנה מה שעושה יעקב בעפר פירש המצות שעושה

Margin references (beside Onkelos): סוטה י' | סנה' ק"ח | שם ק"ה

Margin references (beside Rashi): ראשי' כ"ג | שם י"ב | שם י"ב | שם ל"א | שם כ"ו | במ"ר | ראשי' מ"ט | שם כ"ז | דברי' י"א | ברכות ז' | מיכה ו' | ירמי' ל' | דברי' ל"ג

Margin references (beside Onkelos, lower): מה'חייסר' | ברכות ז' | סוטה מ"א | סנה'כו צ"ב | ק"ה | ע"ז ד' | סנה ל"ט | בדק נ"פ

ובע ישראל תמת נפשי מות ישרים ותהי
אחריתי כמהו: יא ויאמר בלק
אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה
ברכת ברך: יב ויען ויאמר הלא את
אשר ישים יהוה בפי אתו אשמר לדבר:
יג ויאמר אליו בלק לך נא אתי
אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו
תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם:
יד ויקחהו שדה צפים אל ראש
הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל פר ואיל
במזבח: טו ויאמר אל בלק התיצב
כה על עלתך ואנכי אקרה כה: טז
ויקר יהוה אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר
שוב אל בלק וכה תדבר: יז
ויבא אליו והנו נצב על עלתו ושרי מואב אתו
ויאמר לו בלק מה דבר יהוה: יח
וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי
בנו צפר: יט לא איש אל ויכזב
ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר
ולא יקימנה: כ הנה ברך לקחתי
וברך

אונקלוס

סנה' ק"ה ע"ז כ"ה
דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא ארחרא מארבע משריתא דישראל תמות נפשי מותא דקשטא ויהי סופי כותהון: ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי למילט סנאי דברתיך והא ברכא מברכת להון: ואתיב ואמר הלא ית דישוי יי בפומי יתיה איטר למללא: ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר אוחרן דתיחזניה מתמן לחוד קצתיה תחזי וכוליה לא תחזי ותלוטיה לי מתמן: ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא ובנא שבעא מדבחין ואסיק תור ודכר על כל מדבחא: ואמר לבלק אתעתד הכא על עלתך ואנא אתמטי עד כא: וערע מימר מן קדם יי בבלעם ושוי פתגמא בפומיה ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל: ואתא לותיה והוא מעתד על עלותיה ורברבי מואב עמיה ואמר ליה בלק מה מליל יי: ונטל מתליה ואמר קום בלק ושמע אצית למימרי בר
פסחי' קי"א
צפור: לא כמילי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין ואף לא כעובדי בני בשרא דאנון גזרין למעבד ותיבין ומתמלכין
עס
דהוא

בעל הטורים

רביעי
שתי כשהן מחוברים תניין קראתין סי' ויקח ספר הברית ויקרא:

וכלו ב' ואיד' וכלו מחמדי' והיינו דאמ' במס' נדה על דבר זה נסמתו עיניו של בלעם שאמר הק"בה שהוא קדו' ומשרתיו קדושי' יסתכל בדבר זה והיינו וכלו לא תראה בשביל שדב' כנגד הק"בה שכלו מחמדי' נסמית עינו וכלו לא תראה:
כלהון חסר במ"א מלא בופי' מהר אפרים:
ב' חסר בנביר:

רשי

לברי' כ"ב ויקרא י"ט
בעפר * לא תחרוש בשור ובחמור * לא תזרע כלאים אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם: ומספר את רובע ישראל · רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהם: תמות נפשי מות ישרים · א שבהם: (יג) וקבנו לי · לשון צווי קללהו לי: (יד) שדה צופים · מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר: ראש הפסגה · בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם שמת משה כסבור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה: (טו) אקרה כה · אאת הק"בה: אקרה לשון אתפעל: (יז) וישם ה' דבר בפיו · ומה היא השימה הזאת מה חסר המקרא ב באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו ברשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הק"בה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה א"ל על כרחך ג תשוב אל בלק: (יז) ושרי מואב אתו · ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם
במ"ר
מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם: מה דבר ה' · * לשון צחוק הוא זה ד כלומר אינך ברשותך: (יח) קום בלק · כיון שראהו מצחק בו נתכוון לצערו עמו' על רגליו אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של
תהלי' ק"ל שם קי"ד
מקום: בנו צפור · לשון מקרא הוא זה כמו * חיתו יער וחיתו ארץ * למעינו מים: (יט) לא איש וגו' · כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמיתם במדבר: ההוא אמר וגו' · בלשון תימה ה ותרגום תיבין ומתמלכין חוזרין ו ונמלכים לחזור בהם: (כ) הנה ברך לקחתי · אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו ז לברך אותם · (ס"א ברך כמו לברך יי'): וברך ולא אשיבנה · הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו: וברך ·
תהלי' פ"ל שם י'
כמו וברך וכן היא ניזלת רי"ש כמו * אויב חרף כמו

שפתי חכמים

שיצוה בעפר ומספר את רובע ישראל זרע היוצא מן תשמיש כאלו אמר מי מנה תבות העפר שיצוה ישראל ומספר זרע רובע ישראל כמה הם ולא ידעתי מה יעשו באלת את עכ"ל הרא"ם · והא לפי' ר"א וכו' משום דלטעם ראשון קשה וכי לא ידעינן מספר ד' דגלים שהרי אפשר לספור אותן לכן הביא ר"א וכו' וכלפי' במתן שכרן קמיירי · ולד"א ק' שצריך לפרש המקרא לכן פי' בטעם ראשון: א פירש ולא ישרים סתם דאם כן הברכה הזאת איכה של ישראל ואין אמר בלק לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכתו ברך:
ב שתי קושיות מקשה רש"י חדא מה היא השימה הזאת דלא מפרש הפסוק מה היא השימ' ועוד מה חסר המקרא באמרו בו' יר"ל היה לו לכתוב ויקר ה' אל בלעם ויאמר שוב אל בלק וגו' מר דהא לא חסר המקרא כלום אי לא אמר וישם דבר בפיו · והר"אם פי' מה היא השימה הזאת דאי אפשר לומר שמאמר שוב אל בלק הוא פי' וישם דבר בפיו דא"כ ויאמר ל"ל היה לו לומר וישם דבר בפיו שוב אל בלק וכה תדבר: ג וא"ת למה לא פי' רש"י זה לעיל דהא נ"כ כתיב וישם ה' דבר בפי' בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר · י"ל דלעיל י"ל דוישם ה' בפיו וגו' הוא תשובה על את שבע המזבחות ערכתי וגו' אבל הכא קשה הלא לא דבר בלעם כלום: ד דאל"כ מה נפיך מיניה ליה דפשיטא ששאל ה' מה דבר · (נ"א) דאל"כ מה היה צריך לשאל דוודאי מעצמו יאמר לו מה דבר השם ית' כבראשונה אלא כיון שצחק: ה כלומר וכי הק"בה אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנו:
ו כלומר תרגומו של ויתנחם' תייבין ומתמלכין ופירושו חוזרין ונמלכין לחזור בהם והוא מדברי רש"י ז"ל ולפי התרגו' אינו לשון תמיה כלומר בני אדם דרכם בכך אבל לא הק"בה: ז הודיענו בזה כי ברך אינו דבק עם ודבר ולא יקימנו הסמוך לו אלא אם מאמר מה דבר ה' ואמר קבלתי במקום לקחתי שהרי לא לקח ממנו כפי לקיחה בכל מקום ולהיות אלת ברך מקור הוסיף למ"ד כי המקור בכל מקום יצטרך לשימוש אותיות בכ"לם ולהורות שמי קבל הברכות הוסיף אלת ממנו ולהורות למי יברך הוסיף אלת אותם:
ח הודיענו בזה שמלת ברך הוא פועל כלומר שברך אותם ולא שם כלומר שהוא מוכן לברך אותם ומפני שמלת ולא אשיבנה אינו נופל אלא על השם כלומר שעדיין לא ברך אותם אשיבנו ממחשבתו שרוצה לברך אותם אבל על הפועל אינו נופל לא אשיבנו כיון שכבר בירך אותם הוצרך לומר ולא אשיבנה את ברכתו כאלו אמר וברך ברכה ולא אשיבנה:
א באותיות

חרף וכן * ובוצע ברך המהלל ומברך את הגוזל ואומר אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיז הוא להק"בה ואין לומר ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן (ר"ל סגול תחת הרי"ש) וטעמו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל היא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה:
(כא) לא

תולדות אהרן

אונקלוס

דהוא אמר ועביד וכל מימריה מתקיים : הא
ר"ה / ברכן קבילית ואיברכניה לישראל ולא אתיב
ברכו' י"ב / ל"ה / ברכתי מניה : אסתכלית לית פלחי גלולין
פסחי' קי"א / בדבית יעקב ואף לא עבדי ליאות שקר בישראל
נדרי' ל"ג / מימרא דיי אלההון בסעדהון ושכינת מלכהון
פסחי' שם / ביניהון : אלהא דאפיקנון ממצרים תוקפא
ורומא דיליה : ארי לא נחשיא צבן דייטב לדבית
חולין ל"ה / ל"ו / יעקב ואף לא קסמיא רען ברבות בית ישראל
כעידן יתאמר ליעקב ולישראל מה עבד אלהא :
נדה כ"ה / הא עמא כליתא שרי וכאריא
יתנטל לא ישרי בארעיה עד דיקטול קטול
ונכסי עממיא ירת : ואמר בלק לבלעם
אף מילט לא תלוטינון אף ברכא לא תברכינון :
ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא מליל ית
עמך למימר כל די ימליל יי יתיה אעביד :
ואמר בלק לבלעם איתא כען אדברינך
לאתר אוחרן מה אם יהי רעוא מן
קדם יי ותלוטיה לי מתמן : ודבר בלק
ית בלעם ריש רמתא דמסתכיא על אפי
בית

בלק

ובֵרֵךְ ולא אשיבנה : כא לא הביט
און ביעקב ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו
עמו ותרועת מלך בו : כב אל מוציאם
ממצרים כתועפת ראם לו : כג כי לא
נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר
ליעקב ולישראל מה פעל אל :
כד הן עם כלביא יקום וכארי
יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים
ישתה : כה ויאמר בלק אל בלעם
גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו :
כו ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא
דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר יהוה אתו
אעשה : כז ויאמר בלק אל בלעם
לכה נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני
האלהים וקבתו לי משם : כח ויקח
בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני
הישימן.

בעל הטורים

חמישי
לא הביט און ביעקב
שאין אותיו' חטופו"
נשמותיהן של
שבטים :

הפסוק מתחיל בה"א
ומסיים בה"א שלא
ימות משה עד
שיהרוג חמשה מלכי
מדין :

ד' מלא בפרשה :
ב' מלא בתורה :

רש"י

(כא) לא הביט און ביעקב וגו' · כתרגומו ד"א
אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה : לא הביט ·
הקב"ה און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו
מדקדק אחריהם להתבונן באוניות א שלהם ובעמלן
שם ז' / שהן עוברין על דתו : עמל · לשון עבירה כמו *הרה
שם י' / עמל *כי אתה עמל וכעס תביט לפי שהעבירה היא
עמל לפני המקום : ה' אלהיו עמו · אפי' מכעיסין
וממרין לפניו אינו זז מתוכן : ותרוע' מלך בו · לשון
שופטי' ט"ו / חבה וריעו' כמו רעה דוד אוהב דוד *ויתנה למרעהו
וכן תרגם אנקלוס ושכינת מלכהון : (כב) אל
מוציאם ממצרים · אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים
לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם : כתועפות
איוב כ"ב / ראם לו · כתוקף רום ב וגובה שלו וכן *וכסף
תועפות לשון מעוז המה ואומר אני שהוא לשון עוף
יעופף המעופף ברום וגובה ג ותוקף רב הוא זה :
ותועפות ראם · עפיפת גובה ד"א תועפות ראם
גיטין ס"ח / תוקף ראמים *ואמרו רבותינו ד אלו השדים :
(כג) כי לא נחש ביעקב · כי ראויים הם לברכה
שאין בהם מנחשים וקוסמים : כעת יאמר ליעקב
וגו' · עוד עתיד להיות עת כעת הזאת ה אשר
תגלה חבתן לעין ו כל שהן יושבין לפניו ולמדים
תורה מפיו ומחיצתן לפני' ממלאכי השרת והם ישאלו
ישעי' ל' / להם מה פעל אל וזהו שנאמר *והיו עיניך רואות את
מוריך · ד"א יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון
הווה אינן צריכין למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך
לאמר ליעקב ולישראל מה פעל הק"בה ומה גזרותיו
במרום אינן מנחשים וקוסמים ז אלא נמסר להם על
פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים
מגידים להם ואנקלוס לא תרגם כן : (כד) הן עם
כלביא יקום וגו' · כשהן עומדין משנתן שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרות את שמע ולהניח
תפילין : לא ישכב · בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ח ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד
המקום בא מחנה וגייס להזיקם הק"בה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם ט חללים · ד"א הן עם כלביא יקום וגו' כתרגומו : ודם
בת"ר / חללים ישתה · *כתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין י חללים ויהרג הוא עמהם שנאמר *ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני
יהושע י"ג / ישראל בחרב על חלליהם : (כה) גם קב לא תקבנו · גם ראשון מוסף על גם השני וגם שני על כ גם ראשון וכן *גם לי גם לך לא
מלכי' א' ג' / יהיה וכן *גם בחור גם בתולה : וקבותי לי · אין זה לשון צווי ל כמו וקבנו אלא לשון עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם [illegible]
זכרי' ל"ג / בלעו : (כח) ראש הפעור :

שפתי חכמים

א באוניות שלהם לשון און : ב רבותינו בזה דאלת ראם כמו רום לא ראם
שהוא בהמה שאין ראוי ליחס כח הא לבהמה וה"ק כמו הבנאי שבונה בנין גבוה
וחזק אתה מבירו ויוד' שהו' חזק כך הק"בה בנה עולמו ויסדו על חזקו והוציא'
בחזקה כתוקף רום וגובה שלו ר"ל כחוזקת עולמו · ר"ל כתועפות דהכא
וכסף תועפות שניהם לשון מעוז : ג ר"ל דהוא רוצה לתת טעם למה
נקרא התוקף בלשון תועפות ואמר שהוא לשון עוף יעופף דמה שיעוף העוף
תוקף רב הוא זה לפי שסדר כל דבר שהוא מורכב מד' יסודות כשזורקין אותו
באויר נופל לארץ והעוף מעופף באויר שהו' הפך טבעו בודאי כח רב יש לו :
ד ר"ל כתוקף השדי' שפורחין במהירות מסוף העולם עד סופו : ה מפני
שכף הדמיון מורה שהוא מדמה עת אחרת לעת הזאת · ולטעם ראשון קשה
למה כתיב ראם לכן הביא ד"א דשדים נקראים ראמים · ולד"א קשה הים
לו לכתוב בקרא ראמים · ל"פ גם טעם ראשון וק"ל : ו מפני דליציל
מיניה כתיב ותרועת מלך בו שהוא חבה וריעות אמר עוד עתיד שת הא עת
אחרת כזאת שישבו לפניו דרך חבה : ז פירש ויהיה דבק עם כי לא
נחש ביעקב · ולפי הד"א יהי' פי' כ"ף הדמיון הכי כעת כלומר אם יצא עתיד
שיצטרכו לדבר בעניין נחש או קסם יאמר להם ע"י נבואה ולא יצטרכו נחש
או קסם ככ"ל · בזה נמי ניחא לי"ל לרש"י לשני טעמים וק"ל :
ח אוכל גם כן לשון תגלה הוא : ט היינו דם חללים ישתה :
י דלפי' ראשון המקרא הזה כולו אינו כמשמעו ולפי' ד"א קשה דפי' לא ישכב
על מטה ופשוטו משמע דקאי על העגס · ל"פ גם טעם ראשון וק"ל · ואע"פי
שאין כאן רמז על הריגתו של בלעם עמהם מ"מ מסתמא הראו לו מן השמים
הריגתו כאשר הראו לו הריגת מדין : כ כאלו אמר לא תברכנו גם לא
תקבנו ולא תקבנו גם לא תברכנו · וא"ת מ"ט אמר לו בלק כן · וי"ל דסלקא
אדעתא דבלק שמא היה בלעם סבר לפי שאמר גם קוב לא תקבנו וגומר אבל
אם רוצה יברך תחילה ולאחר כך יקלל אותם לכן אמר גם קוב וגומר פי' גם
ראשון מוס' על גם שני וגם שני על גם ראשון וכו' : ל כי אין יכוונו שיקוב
אותו מיד שמא לא ישר בעיני אלהים לכן אמר וקבותו לי משם לשון עתיד
כלו' אחר שיישר בעיני אלהים לקוב אותם :
א (כח"י)

במדבר כד

הישימן: כט ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילם: ל ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבח: ס

א וירא בלעם כי טוב בעיני יהוה לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו: ב וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים: ג וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: ד נאם שמע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים: ה מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל: ו כנחלים נטיו כגנת עלי נהר כאהלים נטע יהוה כארזים עלי מים: ז יזל מים מדליו וזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו:

אל

אונקלוס

בית ישימון: ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבעא מדבחין ואתקין לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין: ועבד בלק כמה דאמר בלעם ואסיק תור ודכר על כל מדבח: וחזא בלעם ארי תקין קדם יי לברכא ית ישראל ולא הליך כזמן בזמן אלהין לקדמות נחשיא ושוי למדברא אפוהי: וזקף בלעם ית עינוהי וחזא ית ישראל שרן לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי: ונטל מתליה ואמר אימר בלעם בריה דבעור ואימר גברא דשפיר חזי: אימר דשמע מימר מן קדם אל חזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה: מה טבא ארעך יעקב בית מישרך ישראל: כנחלין דמדברין כגינת שקיא דעל פרת כבוסמיא דנציב יי כארזין דנציבין על מיא: יסגי מלכא דיתרבא מבנוהי וישלוט בעממין סגיאין ויתקוף מאגג מלכיה ותתנטל

בעל הטורים

ג׳ חסר:

קדמא כאשר דבר:

כד ששי

כאס הנגר כמ׳ דאת אחר קדא הנגר שדומה בלעם לתרנגול כמו שהוא כואף מכל כן בלעם וכמו שהתרנגול יודע העתים כן בלעם יודע לכוין השע׳ שהקב״ה כועס: כאהלים כטע ע״ן של כטע עקומה כי בזה העולם אין לישראל כטיעה קיימת רק לעתיד לבא:

ג׳ חסר:

שפתי חכמים

א (כא״י) הרב כפל בכאן קרוב למ״ש לעיל גבי ראש הפסגה ולא יעוד אלא שהוסיף וכן כל החוזים וכו׳ ונראה דבשלמא לעיל ראה שתהי׳ הפרצה בראש הפסגה וכן כיעשה שהרי נאמר בס״פ וזאת הברכה ויעל משה וגו׳ ראש הפסגה וגו׳ וימת שם משה וגו׳ אבל בראש הפעור לא היתה שום פרצה ולמה הוליכו בלק לשם ועל״ז תירץ דמ״מ היתה הפרצה ע״י הפעור והוקשה להרב דא״כ לא היה בלק קוסם דהא טעה ולכן תירץ וכן כל החוזים וכו׳: ב ה״ג רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר כו׳ כלומר בין רוצה בין איכו רוצה לקללם אזכיר עונותם: ג שהזכיר להם עון של עגל שעשו במדבר: ד דא״כ לא׳ נשא את עיניו בפעם הזאת יותר מבשאר פעמי׳: ה רצונו לתרץ במה שכתיב ותהי עליו רוח אלקי׳ משמ׳ שהיה עליו נבואה ולא מפרש אחריו מאי נבואה אלא מספר בשבחן של ישראל ומפרש עלה בלבו וכו׳ וכאלו אמר ותהי עליו רוח אחרת והוא רוח אלקים שלא לקלל: ו בלעם ובלק ולעיל גם כן כתיב בבלק בלק בנו צפור ופירוש׳ בנו הוא בעור אביו וכן בלק והא דלא פירש זה לעיל גבי בנו צפור לומר דלעיל ה״א שוי״ו נוספ׳ היא כמו למעינו מים אבל הכא דרשו משום דכתיב פעם שנית בנו בעור ע״כ לדרשא אתי ומכאן ילפינן נמי אתה דכתיב בנו צפור: ז כלומר ליטרא בן את בי ליטרא היה: ח ולענין יין נסך קאמר שאם היה חביות של יין בבית ע״א לבדו ושהה שם עד שיכול לנקב ע״א החביות ולהוציא יין ויסתום ויגוב פירש וייבש הסתימה כתרגומו אלבו המים נגובו או הוי יין נסך ש״מ דלשון שתום נקיבה היא: ט כלומר שהיה לו ראייה טובה יותר משאר האדם: י רצונו לתרץ הא מסורת בידינו דבלעם היה סומא ולמה מפרש רש״י פתוח העין דמשמע שהיה רואה בראייה טובה ועל זה פירש לא כאחר שתום העינים וכו׳: כ לפי פשוטו קשה למה אמר נופל היה לו לומר שוכב וגלוי עינים: ל שאול המלך וה״ק קרא ויהיה נירם ר״ל שאול המלך יטול מלכות׳ מאגג ע״י שיכבוש אותו:

רש״י

קוסם היה בלק ורואה שהן עתידין ללקו׳ על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים א רואים ואין יודעין מה רואים: (א) וירא בלעם כי טוב וגו׳ אמר איני צריך לבדוק בהקב״ה כי לא יחפוץ לקללם: ולא הלך כפעם בפעם כאשר עשה ב׳ פעמים: לקראת נחשים לנחש: אולי יקרה ה׳ לקראתו כרצונו אמר רוצה ולא רוצה לקללם אקללם אזכיר עונותיהם ב והקללה על הזכרת עונותיהם תחול: וישת אל המדבר פניו ג כתרגומו: (ב) וישא את עיניו בקש להכניס בהם עין רעה ד והרי יש לך ג׳ מדותיו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה האמורים למעלה *: שוכן לשבטיו ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו: ותהי עליו רוח אלהים עלה בלבו ה שלא יקללם: (ג) בנו בעור כמו * למעינו מים ומ״א שניהם ו היו גדולים מאבותיהם: בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן ז פלס היה: שתום העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ ואור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא כדי שישתום ח ויסתום ויגוב * ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב״ה יושב ומונה רביעיותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמת עינו של בלעם ויש מפרשים שתום העין פתוח העין ט כמו שתרגם אונקלוס ועל שאמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה: (ד) נופל וגלוי עינים פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב ומדרשו כשהיה נגלה כ עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: (ה) מה טובו אהליך על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה אל זה: משכנותיך חנייתיך כתרגומו: דבר אחר מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם: משכנותיך אף כשהן חרבין לפי שהן משכון עליכם וחורבנן כפרה על הנפשות שנ׳ * כלה ה׳ את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון: (ו) כנחלים נטיו שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקלל כשאמר להשית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו בירכם מעין אותן קללות שבקש לומר כ״לי בדאיתא בחלק *: כאהלים כתרגומו לשון * מור ואהלות: נטע ה׳ בגן עדן: לשון אחר כאהלים נטע ה׳ כשמים המתוחין כאהל (שנאמר * וימתחם כאהל לשבת ולשון זה איכו דא״כ היה לו לינקד כאוהלים אל״ף בחולם) נטע ה׳ נטיעה איכו באהלי שנאמר * ויטע אהלי אפדנו: (ז) מדליו מבארותיו ופירושו כתרגומו: וזרעו במים רבים לשון הצלחה הוא זה כזרע הזרוע על פני המים: וירם מאגג מלכו מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג ל מלך עמלק: ותנשא מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה: אל מוציאו ממצרים

חי

בלק

ח אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו
יאכל גוים צריו ועצמתיהם יגרם וחציו ימחץ:
ט כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו
מברכיך ברוך וארריך ארור:
י ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר
בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת
ברך זה שלש פעמים: יא ועתה
ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה
מנעך יהוה מכבוד: יב ויאמר
בלעם אל בלק הלא גם אל מלאכיך אשר
שלחת אלי דברתי לאמר: יג
אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא
אוכל לעבר את פי יהוה לעשות טובה או
רעה מלבי אשר ידבר יהוה אתו אדבר:
יד ועתה הנני הולך לעמי לכה
איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית
הימים: טו וישא משלו ויאמר
נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:
טז נאם שמע אמרי אל וידע דעת
עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:
יז אראנו ולא עתה אשורנו ולא
קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל
ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת:
והיה

אונקלוס

ותתנטל מלכותיה: אלהא דאפיקנון ממצרים
תוקפא ורומא דליה יכלון בני ישראל נכסי
עממיא סנאיהון ובביזת מלכיהון יתפנקון
וארעתהון יחסנון: ינוח ישרי בתקוף
כאריא וכליתא לית דיקימניה בריכך יהון
בריכין ולייטך יהון ליטין: ותקיף רוגזא
דבלק בבלעם ושקפינון לידוהי ואמר בלק
לבלעם למילט סנאי קריתך והא ברכא מברכת
להון דנן תלת זמנין: וכען איזיל לך
לאתרך אמרית יקרא איקרינך והא מנעך יי
מן יקר: ואמר בלעם לבלק הלא אף
לאזגדך דשלחת לותי מליל' למימר:
אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי
רשו למיעבר על גזירת מימרא דיי למעבד
טבתא או בישתא מרעותי דימליל יי יתיה
אמליל: וכען הא אנא אזיל לעמי איתא
אמלכינך מה דתעביד ואחוי לך מה דיעביד
עמא הדין לעמך בסוף יומיא: ונטל
מתליה ואמר אימר בלעם בריה בעור ואימר
גברא דשפיר חזי: אימר דשמע מימר
מן קדם אל וידע מדע מן קדם עילאה
חיזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה:
חזיתיה ולא כען סכיתיה ולא איתוהי קריב כד
יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל
ויקטול

גיטין פ"ח
ברכו' י"ב
סנה' סס
אה' נפא
נס' ע"א
ק"ו
סס ק"ח
עיין נת"א
כנה' ק"ס

בעל הטורים

לו ג' ומלא:
ד' ג' קמצין ג' פתחין:
כולם פיין בר מן ג' שין וד' חסר:
מנעך ג' במס' הכא ואידך אשר מגנך
היום אבות בדמי' בשביל שמנעך מבוא בדמי' שלא לקללם
ע"כ מנעך מכבוד: קדמא יי' אלהי:
ט' מלא בפורה:
כל אורייתא חסר: בער כתיב חסר וי"ו
כי כבער מדעת שאמו לא דברה עמו
שכינה:
קרקר באת [illegible] דג בני' לוד:

רש"י

מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים
בתוקף ורום שלו א יאכל את הגוים שהם צריו:
ועצמותיהם · של צרים: ב יגרם · מנחם פתר
לשון שבירה וכן * לא גרמו לבקר וכן * את חרשיה
תגרמי ואני אומר לשון עצם הוא שמגרר הבשר בשניו
מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על
ג ערמימותו: וחציו ימחץ · אונקלוס תרגם חציו
של צרים חלוק' שלהם כמו בעלי חצים מרי ד פלגותא ·
ימחץ לשון * ומחצה וחלפה רקתו שיחצו את ארצם
ויש לפתור לשון חצים ממש חציו של הקב"ה ימחץ בדמ'
של צרים יטבול ויצבע בדמם כמו * למען תמחץ רגלך
ואינו זו מלשון מכה כמו מחצתי שהנצבע בדם נראה
כאלו מחוץ ונגוע: (ט) כרע שכב כארי · כתרגומו
יתישבו בארצם בכח ובגבורה: (י) ויספוק · מכה
זו על זו: (יג) לעבור את פי ה' · כאן לא נאמר
אלהי כמו שנאמר בראשונה לפי שידע שנואש בהקב"ה
ונטרד: (יד) הולך לעמי · מעתה הריני כשאר
עמי ד שנסתלק הקב"ה מעליו: איעצך · מה לך
לעשות ה ומה היא העצה אלהיהם של אלו שונא זמה
הוא כו' כדאיתא בחלק * תדע שבלעם השיא עצה
להכשילם בזמה שהרי נאמר * הן הנה היו לבני ישראל
בדבר בלעם: אשר יעשה העם הזה לעמך · מקרא
קצר הוא זה איעצך להכשילם ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים: (יז) ומחץ פאתי מואב · התרגום
מפרש קוצר כענני ויקטול וכו': (טז) ויודע דעת עליון · לכוין שעה ו שכועס בה: (יז) אראנו · רואה אני שבחו של
יעקב וגדולתו ז אך לא מעתה היא אלא לאחר זמן: דרך כוכב · כתרגומו לשון * דרך קשתו שהכוכב עובר כחץ ובלע"ז דישטי"נט:
כלומר יקום מזל: וקם שבט · מלך רודה ומושל: ומחץ פאתי מואב · זה דוד שנאמר בו * השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים
להמית ומלא: וקרקר · לשון קורה ח כמו * אני קרתי * מקבת בור נוקרתם * יקרוה עורבי נחל פורי"ר בלע"ז: כל בני שת ·
כל האומות שכולם יצאו מן שת ט בנו של אדם הראשון:

צפני' ג'
יחזקאל כ"ג
שופטים ה'
תהלי' ס"ח
סנה' ק"ה
במדבר ל"א
מיכה ב'
שמואל ב' ח'
מלכי' ב' י"ט
ישעי' כ"ח
משלי ל'

שפתי חכמים

א ויהיה פי' המקרא הזה האל שהוציאו ממצרים תוקפו כתוקף רום וגובה שלו ואחר ובאותו תוקף ורום שלו יאכל ישראל ע"א שהם צריו ועצמותיהם של ע"א יגרם שלא בא הכתוב להודיע כחו של הקב"ה שהרי כבר אמר למעלה · ועוד שישאר מאמר ויאכל גוים צריו בלתי נקשר לא לפניו ולא לאחריו וא"כ יהיה פירושו של קרא הכי האל שהוציאו ממצרי' תוקפו כתוקף רום וגובה שלו ועם אותו התוקף ורום שלו יאכל ישראל והוסיף מלת את וה"א הידועה על מלת ע"א ואמר את הע"א כי עם זה יובן שיהיו הע"א נאכלים ולא אוכלים והוסיף מלת שהם כי עם זה תהיה מלת צריו ביאור · ועוד הוסיף מלת של צרים להורות אותם שהם צריו יגרם ולא כל הע"א בכלל לכן אמר צריו ולא צרים: ב ערמומיתו לשון ערום: ג תרגום של בעלי חצים וה"ק קרא וחלוקה של צרים יחלקו ישראל ר"ל א"י שהיה להם בחלוקה יחלקו ישראל:
ד דא"כ אני הולך למקומי מבעי ליה כמו שאמר בסמוך וישב למקומו:
ה ר"ל דלשון איעצך אין שייך לומר על אשר יעשה העם וגו' אלא יאמר לו השמועה אבל לא בלשון עצה והיה ראוי לכתוב אשר נעשה וגו' ועל זה פי' מה לך לעשות ומקרא קצר הוא כמו שפי' בסמוך וה"פ איעצך מה לך לעשות וגם א.דיעץ את אשר יעשה וכו' ומה היא העצה שהכתוב לא גילה א ת' אליהין וכו': ו דקריכן דע עת עליון כלו' שיודע עת שכועס בה עליון · (דב"ט) דק"ל השתא דעת בהמתו לא ידע והאיך ידע דעת עליון ל"פ לכוין וכו': ז (ב"א) דאין לפ' אראנו לעג דא"כ איך אמר ולא עתה · אלא א' רואה וכו': ח והוא לשון נוקב: ט אע"פ שהיה לאדם גם קין והבל הא הבל הרגו קין קודם שהיו לו בנים וקין אע"פ שהיו לו בנים הא מתו

יח והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל: ס
יט וירד מיעקב והאביד שריד מעיר:
כ וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד:
כא וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך:
כב כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך:
כג וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל:
כד וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי אבד:
כה ויקם בלעם וילך וישב למקמו וגם בלק הלך לדרכו: פ
כה
א וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב:
ב ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן

אונקלוס

ויקטול רברבי מואב וישלוט בכל בני אנשא: ויהי אדום ירתא ויהי ירתא שעיר לבעלי דבבוהי וישראל יצלח בנכסין: ויחות חד מדבית יעקב ויובד משיזיב מקרית עממיא: וחזא ית עמלקאה ונטיל מתליה ואמר ריש קרביא דישראל הוה עמלקאה וסופיה לעלמא ייבד: וחזא ית שלמאה ונטל מתליה ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך: ארי אם יהי לשיצאה שלמאה עד מה אתוראה ישבינך: ונטל מתליה ואמר ווי לחייביא דיחון כד יעביד אלהא ית אילין: וסיען יצטרחן מרומאי ויענון לאתור וישתעבדון לעיבר פרת ואף אנון לעלמא ייבדון: וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ואף בלק אזל לארחיה: ויתיב ישראל בשיטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב: וקראה לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא וסגידו לטעותהן

סס ק"ו ר"ה י"א סוטה מ"ו
סנה' ק"ו
שם
סנה' ק"ו בכורות ה'
סנה' שם בכורו' שם

בעל הטורים

שביעי

וירד ב' במס' הכא ואידך וירד מים על ים דהיינו; מלך המשיח שהתנבא על מלך המשיח:

ג' בטעם תליש"ל:

משמו ותסר ותלא מלה:

כל אוריתא חסר:

כה

בשטי' לשון כי תשטה אשתו · ויחל העם מלמד שנתחללו מקדושתם:

רש"י

(יח) והיה ירשה שעיר · לאויביו א ישראל: (יט) וירד מיעקב · ועוד יהיה מושל ב אחר מיעקב: והאביד שריד מעיר · מעיר החשובה (אדום והיא רומי) ועל מלך המשיח אומר כן שנאמ' בו *וירד מים עד ים *ולא יהיה שריד לבית עשו: (כ) וירא את עמלק · נסתכל בפורענות ג של עמלק: ראשית גוים · עמלק הוא קדם את כלם ד להלחם בישרא' וכן תרגם אנקלוס ואחריתו לאבד ה בידם שנאמר *תמחה את זכר עמלק: (כא) את הקיני · לפי שהיה קני תקוע אצל עמלק כענין שנאמר *ויאמר שאול אל הקיני וגו' הזכירו אחר עמלק נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנאמר בהם *תרעתים שמעתים ו סוכתים: איתן מושבך · תמה אני מהיכן זכית ז לכך הלא אתה עמי היית בעצת *הבה נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישראל: (כב) כי אם יהיה לבער קין וגו' · אפשר שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטי' ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם מה בכך: עד מה אשור תשבך · עד היכן מגלה אותך שמא לחלח וחבור ח אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות: (כג) וישא משלו וגו' · כיון שהזכיר את שביית אשור אמר: אוי מי יחיה משמו אל · מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה ט שלא ישים עליו הנוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומו' ועוד יבאו צים מיד כתי' ויעברו כתיים שהן ארמיים בברניות גדולות על אשור: (כד) וענו אשור · וענו אות' שבעבר הנהר: וגם הוא עדי אובד · וכן פי' דניאל *עד דקטילת חיותא והובד גשמה: צים · ספינות גדולות כדכתיב *וצי אדיר ובורכי רבתא: (א) בשטים · כן ל שמה: לזנות את בנות מואב · על ידי עצת בלע' כדאית' ל בחלק: (ב) וישתחוו לאלהיהן · כשתקף יצרו עליה מ ואומר לה השמיעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה:

פעור

תהלי' ע"ב
עובדי' א'
דברי' כ"ה
שמואל א' ט"ו
ד"ה א' ב'
שמות א'
דניאל ז'
ישעי' ל"ג

שפתי חכמים

מתו כולם במבול אבל משת בן אדם בא כח שחיה אחר המבול ומתכו יצאו כל הע"א שהוא בא משת: א ר"ל אויביו שכתיב בקרא הם ישראל שהם אויביו של ע"א והוסיף לא"ד לאלת אויביו מפני שבזולת זה לא הודיע הכתוב לאיזה אומה יהיה שעיר ירשה: ב כלומר זולת דור הנזכר: ג פיר' לא ראייה חושיות שהרי כתי' אחריו ואחריתו עדי אובד ותהיה מלת וירא ע"כ הראייה השכלית ומה שלא פי' לעיל גבי אראנו שהוא לשון השתכלות שהיא ראייה שכלות מפני ששם מדבר בעניין שבחו וגדולתו של יעקב שהיא ראייה שכלית בהכרה אבל פה אמר ראשית גוים עמלק הוה עולה על הדעת שהיא ראיי' חושיות לפיכך פיר' שהיא מורה על ראייה שכלות · רא"ם: ד רצונו לתרץ הא הרבה ע"א היו לפני עמלק ואין לפ' כמו ראשית לשון חשיבות ומעלה שהרי מפלגם אליפז בן עשו היה: ה כלומר ולא כמו שאר מלכי עובדי אלילים שיאבדו מכח מלחמה מאחר דכתיב תמחה את זכר עמלק ידענו שעל כל פנים יהיה זה מידינו: ו ר"ל שהיו סנהדרין כל הלשונות הללו שייכים בני סנהדרין תרעתים לשון שער רצה לומר שער של סנהדרין· שמעתים ע"ש שיודעים בשמעתא· סוכתים ר"ל שסוכין ברוח הקודש: ז הוצרך לפרש שהוא לשון תמיה מפני שבלעם לא בא אלא להודיע גדולתן של ישראל ומה לו להודיע גדולתן של בני יתרו· ואין לומר משום שהוא תקוע אצל עמלק משום הכי הזכירו אחר עמלק וכמו שפי' רש"י לעיל ועדיין קשה מנא ליה פ"א לשון תמיה· י"ל דא"כ למה הזכיר גדולתו עד שהוצרך לפרש גם הרעה שלו דהיינו שיגלה ואין בזה היזק מאחר שיש לו תקוה שישוב· אלא ע"כ שלא הזכיר אלא על דרך תימה רא"ם· וע"ל כיון שהזכירו בלשון נכח ואמר איתן מושבך ולא אמר מושבו ש"מ לשון תימה הוא: ח כלומ' איכו מגלך אלא לחלח וחבור ואין זה טירוד כו'· לחלח וחבור שם מקומות הם וה"ק כי אף אם יהיה אתה עתיד לבער עם ישראל אתה קין מה בכך עד מה אשור תשכן ר"ל איכו מגלך אלא לחלח וחביר ואין זה טירוד מן העולם: ט ר"ל ומי האל שיכול לעשות שלא ישים עליו הנוזר את אלה והם הבילבולים שיהיו בעולם: י כלומ' ואח"כ גם העובדי אלילים שעינו את אשור ועבר בופן לאבד עדי עד: כ כלומ' אף על פי שיש מדרשים למה נקרא שטים שעשו שם מעשה שטות אין זה ממדרשים הקרובים לפשוטו של מקרא לכך פירש כך שמו: ל ר"ל דשם מפורש מה העצה שנתן בלעם איך שיתפסו א"ע שהיו פרושים מן הערוה כדאיתא התם שהיתה הילדה יושבת מבפנים והזקנ' מבחוץ וכו' אבל לא ר"ל כדאיתא בחלק שבלעם נתן העצ' שזה מוכח בהדי' בקרא כדפי' רש"י לעיל דכתיב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: מ הוצרך לומר זה מפני שאומות יצר הרע שולט בו מ"ה אין לתמוה היאך נכשלו בה ישראל אלא שיש לתמוה בעבודת אלילים היאך נכשלו בה וזה בא להודיע וכו' (ג"א) דא"כ הל"ל וישתחוו לאלהי מואב למה אמר לאלהיהן אתלה האלהות בזנות · אלא שע"י הזנות עבדו ע"ז:

לטעותהן: ג ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף יהוה בישראל: פ
ד ויאמר יהוה אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליהוה נגד השמש וישב חרון אף יהוה מישראל:
ה ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור:
ו והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד:
ז וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו:
ח ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל:
ט ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף:

וידבר

אונקלוס

לטעותהן: ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקיף רוגזא דיי בישראל:
ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחיב קטול קדם יי לקביל שמשא ויתוב תקוף רוגזא דיי מישראל:
ואמר משה לדיני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור:
והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית מדיניתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישראל ואנון בכן בתרע משכן זימנא:
וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנשתא ונסיב רומחא בידיה:
ועל בתר גברא בר ישראל לקובתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית איתתא למעהא ואתכליאת מותנא מעל בני ישראל:
והוו דמיתו במותנא עשרין וארבע אלפין:

ומליל

ק"ד · מנוח · סימן :

ומפטירין והיה שארית יעקב · במיכה סימן ה' :

רש"י

(ג) פעור · על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי זו היא עבודתו : ויחר אף ה' בישראל · שלח בהם מגפה : (ד) קח את כל ראשי העם · *לשפוט את העובדים לפעור : והוקע אותם · את העובדים : והוקע · היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול *והוקענום לה' ושם תלייה מפורש' ע"א בסקילה וכל נסקלים נתלין : נגד השמש · לעין כל ומ"א השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו :
(ו) והנה איש מבני ישראל בא · נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם אמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה יושב כולי כדאיתא באלו הן הנשרפין בסנהדרין*: את המדינית · כזבי בת צור : לעיני משה · אמרו לו משה זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך כולי כדאיתא התם : והמה בוכים · נתעלמה ממנו הלכה (כל הבועל ארמית קנאים פוגעים בו) געו כולם בבכיה · בעגל עמד משה כנגד ששים ריבוא שנאמר *ויטחן על אשר דק וגו' וכאן רפו ידיו אלא כדי שיבא פנחס ויטול את הראוי לו*: (ז) וירא פנחס · *ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר לו קרייני דאגרתא ליהוי פרונקא מיד ויקח רומח בידו וגו' : (ח) אל הקבה · אל האהל : אל קבתה · כמו הלאיים (ס"א אל הקיבה) והקיבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו כולי כדאיתא התם* :

פנחס

שפתי חכמים

פי' פעור מלשון פתיחה וגלוי הוא שהיו מגלי' פי הטבעת ומוציאין רעי : מדכתיב בסמוך ותעצר המגפה מכלל ששלח בהם מגפה : רצונו לתרץ אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו ומתרץ לוהוקע לא קאי אראשי העם אלא הם דנו את העם וכל מי שילוכו למית' והוקע אותם : רצונו לתרץ הא עבודת אלילים בסקילה ולמה נתלו אלו : מפני שהשמש הוא לעין כל נקרא כל דבר שהוא לעין כל נגד השמש ולא שהוא כנגד השמש ממש : יש מקשים והא כשמת אהרן נסתלקו הענניס כדפירש רש"י לעיל בפרשת חקת ולא מצינו שחזרו כמו באר שנסתלק שחזר להם וכן הקשה המזרחי · ולי נראה אף שנסתלקו העננים הענן שהיה מיסך עליהם מפני השרב והשמש שלא יכה על ראש ובפרט במדבר שהיה החום גדול ושלא נשבו הרוחות שהרי מ"ה לא אלו את עצמם מפני שלא נשבה רוח צפונית אותו ענן לא נסתלק מהם · ועי"ל שאף שנסתלקו העננים ענן זה היה לפי שעה כדי להודיע מי הם החוטאים : דיעני היה כמסך עליהם כסוכה ואותו שחטא נקפל מכנגדו והחמה כו' : ר"ל הא ראו כל ישראל שמשה צוה להרוג כל הנצמד לבעל פעור והשוכב עמהם ולמה לא ירא מלקרב אליה · והרא"ם פירש דאם מעצמו עשה זה מדוע המתין עד שאמר משה רבנו איש אנשיו הנצמדים : אבל טענו דמשה היה נושאה קודם מתן תורה · א"נ היתה גיורת : דאם לא כן למה היה בוכין כאן יותר מבעגל או שאר עבירות : דאם לא כן למה לי וירא הל"ל ויקם פנחס מתוך העדה ונומר : רצה לומר הרודים לקנא להשי' יהרגוהו ופירש קנאין פוגעין בו כלומר מעצמן ודוקא בשעת מעשה אבל אם פירש הבועל אין הורגין אותו ואם בא הקנאי ליטול רשות מב"ד אין מורין לו אף על פי שהוא בשעת מעשה מ"ה הוצרך פנחס לקום מאליו ולעשות המעשה : שהיה לו לזמרי לפרוש ופנחס לא היה רשאי או להורגו ולא פי' · וכן היה לזמרי לקרא לאנשי שבטו שיסייעוהו ושכיון בזכרות של איש ונקבות האשה שיהיו הכל יודעין למה הרגם · ושלא נשמטו מן הרומח ובא המלאך והגביה המשקוף כדי שיוכל להוציאם ובא המלאך והשחית בעם שיהא שבטו של שמעון טרודים ונארך חנית הרומח עד שנכנס בתוכם ויצא למעלה · ונתחזק זרוע פנחס ולא נשבר הרומח · ולא נפל מדמם על פנחס · ולא מתו לטמא את פנחס · ודרך העליון להיו' תחתון ותחתון עליון וכאן עליון עליון ותחתון תחתון :

דא"ל

בעל הטורים

נ' ויגלו :
ט"ג מלא בתורה :
כול' חסר בר מן ב' :

מפטיר

רמח אותיות חרס שעשאן חרס :

סנה' נ"ה
שם נ"ד
שם פ"ב
שם ס"ד
שם פ"ב
שם פ"ב
סנה' שם
חולין קל"ד
חולין שם
שם
סנה' פ"ד
פ"ב
סנה' נ"ה
שמואל ב' כ"א
סנה' פ"ו
שמות ל"ב
סנה' שם
שם
סנה' שם

חסלת פרשת בלק

חסלת פרשת בלק

במדבר כה

פ פ פ

י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
יא פִּינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־
קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּקִנְאָתִי: יב לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ
אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: יג וְהָיְתָה לּוֹ
וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא
לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יד
וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית
זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי:
טו וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית
כזבי

אונקלוס

פ פ פ

וּמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימָר:
פִּינְחָס בַּר־אֶלְעָזָר בַּר־אַהֲרֹן סנה' פ"ג
כַּהֲנָא אָתֵיב יָת־חֵימְתִי מֵעַל
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּדִקְנֵי יָת־קִנְאָתִי בֵּינֵיהוֹן וְלָא־
שֵׁיצֵיתִי יָת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:
בְּכֵן אֵימַר הָא אֲנָא גָזַר לֵיהּ יָת־קְיָמִי שְׁלָם: עיין נת"א
וּתְהֵי לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי קְיָם כְּהֻנַּת עָלַם יבמות ק'
חֲלַף דְּקַנִּי קֳדָם־אֱלָהֵיהּ וְכַפַּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כתובו' י"ג
וְשׁוּם גַּבְרָא בַר־יִשְׂרָאֵל קְטִילָא דְּאִתְקְטֵיל עִם־ קידושי' ס"ו
מִדְיָנֵיתָא זִמְרִי בַּר־סָלוּא רַב בֵּית־אַבָּא לְבֵית זבחי' ק"א
שִׁמְעוֹן: וְשׁוּם אִתְּתָא דְּאִתְקְטֵילַת מנחו' כ'
מִדְיָנֵיתָא כָּזְבִּי בַת־צוּר רֵישׁ אוּמֵי בֵּית־אַבָּא סנה' פ"ג
במדין פס

בעל הטורים

השיב את חמתי מעל בני' זה הוא את הזולן של אף ושל חמה: שלום כתי' והיא וי"ו קטיעא כשהו' שלם ד"א מתנה שלימה אני נותן לו עשרה מתנו' במקדש עשר' במדינה ד"א וי"ו קטיעא כי פנחס הוא אליהו וכן אליה כתיב חסר וי"ו ויעקב שנטל וי"ו

שפתי חכמים

א דאל"ב הא כתיב לעיל פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ולמה כתב כאן אלא ע"כ כדי לייחסו ואם כן קשה ולמה ליה לייחסו והלא כבר ייחסו לעיל בסוף פרשת בלק אחר אהרן הכהן גבי האי מעשה עצמו דכתיב וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם וגו' ומתרץ לפי שהיו השבטים מבזין אותו הוצרך הכתו' לייחסו עוד שהוא בן בנו של אהרן א"נ י"ל דמשום הכי יחסו לעיל אחר אהרן כלו' כמו שאהרן היה עוצר המגפה מישראל בקטרת את המתים כן פנחס עצר המגפה מישראל בהריגת איש מישראל ולכך יחסו אחר אהרן משום הכי מקשה רש"י הכא דלא שייך הכא לתרץ כן: ב ור"ל דשני דברים הם חדא שהוא בן פוטי ר"ל אשתו של אלעזר היתה ממשפחת יתרו ואביה פיטם עגלים לע"א בדפי' רש"י לעיל בפ' וארא ועוד שהרג נשיא מישראל והא דנקט רש"י שפטם אבי אמו עגלים לע"א לאו למימרא דפשיטא ליה לרש"י דאבי אמו היה מזרע יתרו אלא לאו דוקא הוא אלא חדא נקט כי ספק הוא אם אמו היה מזרע יתרו או אבי אמו וק"ל: ג דק"ל דקנאה אינו אלא שכועס עליו שנאה בלב ופנחס לא היה לו קנא' בלבו על זמרי ומתרץ בנקמו את נקמתי כלומר דקנאה לשון נקמה ותו ק"ל היאך שייך למכתב אהק"בה בנקמו את נקמתי ומתרץ בקנאו וכו' כלומר דנקמה הוא בא ע"י קצף מ"ה נקט לישנא דקנאה וכן כל לשון נקמה שכתיב בהק"בה לשון קצף הוא ותו ק"ל כיון דקנאה הייכו נקמה למה לא כתיב בהדיא בנקמו את נקמתי ומתרץ כל לשון קנאה וכו' כלומר קודם שעשה נקמה מתחרש בלבו ויש לו קנאה עליו לעשות בו נקמה א"כ התחלת הנקמה יש בו קנאה לכך כתב לשון קנאה: ד המתחרה לשון חרה: ה ק"ל למה כתיב בריתי הל"ל את ברית שלום ומתרץ בריתי שאני נותן לו תהא לו לברית שלום ומ"ה לא כתב בקרא ברית שלום שלא יהא מלת שלום דבקות לא הוא כמו מקרא קצר וכמו שפי' רש"י ז"ל והר"אם פי' הוסיף מלת שתהא לו לברית שלום ולא הספיק במלת הנני נותן לו הכתוב לעיל מפני שכתוב אחריו היתה לו ברית כהונה עולם שלא הספיק לו מלת נותן לו ומלת בריתי הכתובים לעיל יתוייב שיהא גם לגבי שלום כמותו שפירושו הנני נותן לו את בריתי שתהא לו לברית שלום ולברית כהונת עולם הוסיף לא"ד במלת שלום להיות על בעבור הצריך לו להורות שהברית הזאת בעבור שלום ובעבור כהונת עולם ואחר שגלה זה בשלום אין צריך לגלותו בכהונת עולם עכ"ל: ו פי' שגלה לו חן חן על הטובה שעשה לו כתב הר"אם ויש לתמוה בשלמא לפי' החכם אבן עזרא שפי' שהשלום שהלך לו הוא שלא יירא מאחי זמרי שהיא הבטחה נופלת בו שבועה לקיים הבטחתו אלא לפי הרב שאמר פירש לו שלומותיו כאדם המחזיק טובה ואין בזה שום הבטחה מה שבועה נופלת בו עד שיאמר שתהא לו שבועתי זאת לשבוע' שלום ויש לדחוק ולייסב דעיקר ברי' הוא על כהונת עולם שעיקר כהני' גדולים הם מזרע פנחס ואגב הברית מבשר אותו שמחזיק לו טובה וחכות על שעשה עמו טובה והוא השלום: ז ר"ל והיתה שהוא לשון נקבה מ"סב על ברית דכתיב לעיל מיניה וברית לשון נקבה הוא והר"אם פי' מלת והיתה אינה דבקה עם מלת בריתי שלום כי בריתי שלום לא תהיה בריתכהונה רק היא דבקה עם מלת בריתי שהברי' תהיה לברית כהונת עולם כמו שהיתה לברית שלום: ח דק"ל דכתיב לעיל והנה איש ישראל בא ונומר היה לו להזכיר ומתרץ כשם וכו' ייחס את הרשע לגנאי כל מי שהוא יותר גדול חטאו כמי יותר גדול הר"אם: ט נראה לפרש דמה שפי' רש"י נשיא בית אב לאחד כו' קאי אלעיל מה שפי' כך יחס את הרשע לגנאי כו' שלא תאמר הואיל מצינו דזמרי היה נשיא לא תאמר שהיה נשיא על כל שבט שמעון אלא לא היה נשיא אלא לאחת מחמשת כו' וזהו גנאי: י דלטעם ראשון קשה דלא ה"ל למכתב לא והאיש שחטא עם המדינית זמרי וגו' המכה דכתיב בקרא למה לי מ"ה פירש ד"א ולפי' ד"א קשה לעיל היה לו להזכיר לכן אמר טעם ראשון וק"ל: כ מקשים העול' מנ"ל דמשו' שנאתן דלמא דעתן היה להחטיא אותם כדי שתסור השכינה מישראל כי היו מתייראים מישראל וי"ל כיון דזקני מדין הלכו להם וקשרו לבו דאין בבלעם שום ממשות א"כ איך יעשו מעשה כזה ע"פ עצתו אלא משום שנאה עשו: ל וא"ת למה לא תירץ כמו שתירץ לעיל להודיע שבחו של פנחס כו' הל"ל כמו א"כ שהיתה בת מלך לא מנע כו' וי"ל דקשה שפי' רש"י לא מנע וכו' ר"ל לא היה ירא שיענישו בשבילו אם יהרגנו הואיל והיה נשיא בפי' רש"י

רש"י

(יא) **פנחס** בן אלעזר בן אהרן הכהן *לפי שהיו השבטים מבזים אותו א הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא שבט ב מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן: סנה' פ"ג סוטה מ"ג
בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף ג שהיה לי לקצוף כל לשון קנאה הוא ד המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרי"מנט בלע"ז:
(יב) את בריתי שלום. *שתהא לו ה לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות ו למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הק"בה שלומותיו: סנה' שם
(יג) והיתה לו. בריתי ז זאת ברית כהנת עולם. שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לאלהיו. בשביל אלהיו כמו *המקנא אתה לי *וקנאתי לציון בשביל ציון: מדבר י"א זכרי' ח'
(יד) ושם איש ישראל וגו'. בשם שייחס את הצדיק לשבח ייחס את ח הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מחמשה ט בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס י שאע"פי שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה:
(טו) ושם האשה המוכה וגו'. להודיעך שנאתן כ של מדיני' שהפקירו בת מלך לזנו' ל כדי להחטיא את ישראל:
ראש

אונקלוס

כְּמְדְיָן הוּא: וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
אָעִיק יָת מִדְיָנָאֵי וְתִקְטֵיל יָתְהוֹן:
כ"ק נ"ה אֲרֵי מְעִיקִין אִנּוּן לְכוֹן בְּנִכְלֵיהוֹן דִּנְכִילוּ לְכוֹן
עַל עֵיסַק פְּעוֹר וְעַל עֵיסַק כָּזְבִּי בַּת רַבָּא דְמִדְיָן
אֲחָתְהוֹן דְּאִתְקְטֵילַת בְּיוֹמָא דְּמוֹתָנָא עַל
עֵיסַק פְּעוֹר: וַהֲוָה בָּתַר מוֹתָנָא
וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא
לְמֵימָר: קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן כָּל נָפֵיק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל:
וּמַלֵּיל מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וַאֲמַרוּ לְמִמְנֵי
יָתְהוֹן בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵיחוֹ
לְמֵימָר: מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כְּמָה
דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּנְפַקוּ מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם: רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל
בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ זַרְעִית חֲנוֹךְ לְפַלּוּא זַרְעִית
פַּלּוּא: לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְכַרְמִי
זרעית

פנחס

כָּזְבִּי בַת צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא:
פ 16 וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
17 צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם:
18 כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם
אֲשֶׁר נִכְּלוּ לָכֶם עַל דְּבַר פְּעוֹר וְעַל דְּבַר כָּזְבִּי
בַת נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם הַמַּגֵּפָה עַל
דְּבַר פְּעוֹר: 19 וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה ס
פ 1 וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל
אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר:
2 שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם
כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: 3 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ
לֵאמֹר: ס 4 מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס 5 רְאוּבֵן בְּכוֹר
יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא
מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי: 6 לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת
הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי:
אלה

בעל הטורים

פאליה למשכון עד שינא עם המשיח וינאל את בניו: צרור לשון יחיד והכיתם לשון רבים צרור כי על ידך היה שאמר לה אביה אל תבעלי אלא לגדול שבהם וזהו משה: והכיתם לשון רבים ולא משה כי נתגדל במדין:

כו

ויהי אחרי המגפה פרשה זו פתוחה שעשה הפסק בין המגפה למנין שלא תשלוט המגפה בפקוד אותם:

שני

לבית אבותם ולא אמר למשפחות' כמו למעלה לפי שאומר בכל אחת משפחת החנוכי משפחת הפלואי וכן בכולם:

רש"י

נ"א ראש אומות · אחד מחמשת * מלכי מדין א את אוי ואת רקם ואת צור וגו' והוא היה חשוב מכול' שנאמר ראש אומות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו אמנאו ב שלישי: בית אב · חמשת בתי אבות היו למדין עפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: (יז) צרור · כמו זכור שמור לשון הווה על כך לאייב אותם: (יח) כי צוררים הם לכם וגו' על דבר פעור שהפקירו בנותיהם לזנות ג כדי להטעותכם אחר פעור ואת מואב לא צוה להשחית מפני רות ד שהיתה עתידה לצאת מהם כדאמרינן בבבא קמא *: (יט) ויהי אחרי המגפה
ר"ק נ"ח וגו' · משל לרועה ה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות · דבר אחר כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין עכשו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין: (ב) לבית אבותם · על שבט האב ו יתיחסו ולא אחר האם:
(ג) וידבר משה ואלעזר הכהן אתם · דברו עמם ז על זאת שצוה המקום למנותם: לאמר · אמרו להם צריכים ח אתם לימנות: (ד) מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגו' · שיהא מניינכם מבן
פסוק נ"ז עשרים שנה ומעלה שנאמר *כל העובר על הפקודי' וגו': (ה) משפחת החנוכי · לפי שהיו האומות מבזין אותם מה אלו מתייחסין על שבטיהם סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם לפיכך הטיל הקדוש ברוך הוא שמו עליהם ה"א מצד זה וי"וד
מצד

שפתי חכמים

א ר"ל זה שכתיב בקרא ראש אמות משמע דגדול היה ראש עליהם ואחר כך כתיב בית אב משמע שלא היה ראש אלא על בית אב' ומתרץ דודאי לא היה ראש אלא על אחד מחמשת בתי אבות של מדין אבל הוא היה החשוב שבכולן וזהו שכתי' ראש אמות: ב יש מקשים למה מנאו שלישי ולא שני דהוי כדי בזיון שלא מנאו ראשון אף שהיה ראש אמות · וי"ל דאי מנאו שני ה"א לאו משום בזיון מנאו שני אלא משום שהיה צעיר בימים יותר מכלם אע"פ שהוא החשוב שבכלם אפ"ה לא מנאו לאשונה אבל השת' דמנאו שלישי ע"כ משום בזיון: ג הוכרח לפרש כן מפני שאין אדם נעשה צורר לאחרים אלא מפני הרעה שבאה לו מאחרים ולא מצינו שעשה להם ישראל שום רעה · לכך פי' שהפקירו וכו' מפני שבשבותיהם היו מוכרחים להפקיר בנותיהם לזנות כדי להטעותם בפעור רא"ם: ד וא"ת ולמה לא כתב אלא טעם אחד ובפרשת מטות כתב שני טעמים לשבח · וי"ל דקש' לרש"י מדכתיב הכא צרור את המדינים והכיתם אותם למה לי מלת צרור כיון דכתיב והכיתם אלא ע"כ צריך לומר משום הכי כתוב צרור עליכם לאייב אותם תמיד משום הכי כתב בלשון הווה ואם כן קשה למה לא יאייבו המואבים לכל הפחות שלא יתחתנו בהם ולאסור אף הנקבות · ועל זה פירש משום רות וכו' ובזה יתורץ למה דעת רש"י משונה מכל המדקדקי' שכולם סוברים שהוא מקור במקום ציווי וכמו שכתב הרא"ם: ה דק"ל היאך תלוי המניין במגפה והביא המשל · אבל קשה לפי הדבר אחר שהביא רש"י היאך יתורץ קושית רש"י וי"ל דכתיב לעיל מיניה צרור את המדינים והכיתם אותם וגו' וכתיב בפרשת מטות נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך ש"מ דבמלחמת מדין תולה מיתת משה לכך קמך מניין ישראל למלחמת מדין · והוצרך לטעם של ד"א משום דלטעם ראשון קשה לא היה לו למנות אלא המתים במגפה · ומאיל היה יודע הנותרים · לכן פירש ד"א וכו' · ולד"א קשה סוף סוף עדיין לא הגיע זמן מיתת משה · לכן פי' גם טעם ראשון וק"ל: ו משום דבמשפחה אין חילוק אם הולך אחר האב או אחר האם דהא הכל שבט אחד הוא אפילו אם יהיו משפחו' הרבה בשבט אח' אבל בשבטי' יש חילוק אם האם משבט אחר: ז רצונו בזה דמלת אתם קאי אדברים שדברו אל ישראל לאפוקי שלא תפרש כמו אתם שדברו עם ישראל: ח דלאמור לא קאי אוידבר משה ואלעזר אלא קאי אשלמטה דהיינו מבן עשרים שנה וגומר · והכי קאמר קרא וידבר משה ואלעזר הכהן אתם ר"ל הדברי' בערבות מואב על ירדן יריחו ומה הן הדברים שדבר לאמור מבן עשרים וגומר דבר אתם על זאת: ט וא"ת למה מביא פסוק הנאמר בפרשת כי תשא ולא מביא פסוק דכתיב כאן שנאמר שאו את ראש וגומר מבן כ' שנה וגו ומר · וי"ל משום דק"ל דכאשר צוה משמע דכבר ציה להם וגם ישראל יודעין כבר ובזוי' דהכא עדיין לא ידעו אלא כשאמר להם משה · וע"ק לרש"י י"ל ליכתב ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים לא ה"ל אלא ובני ישראל ותו לא · לכן הוצרך לפרש ולהביא אותו פסוק האמר בכי תשא דאותו ציווי לא נאמ' אלא ליוצאי מצרים · וא"ת מ"מ היה לו להביא מפסוק הנאמר בפרשת במדבר סיני לא היה אלא לפי שעה בין הקמ' המשכן ולא לדורו' אבל המניין שכ' בכי תשא נאמר אף לדורו' דמשמ' כי תשא את ראש וגו' לעגל' כשתמנ' אות' לא תמנ' אלא מבן כ' שנה:

ז אלה משפחת הראובני ויהיו פקדיהם שלשה
וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים :
ח ובני פלוא אליאב : ט ובני
אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם
קרואי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן
בעדת קרח בהצתם על יהוה :
י ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת קרח
במות העדה באכל האש את חמשים ומאתים
איש ויהיו לנס : יא ובני קרח לא
מתו : ס יב בני שמעון
למשפחתם לנמואל משפחת הנמואלי לימין
משפחת הימיני ליכין משפחת היכיני :
יג לזרח משפחת הזרחי לשאול
משפחת השאולי : יד אלה משפחת
השמעני שנים ועשרים אלף ומאתים :
פ טו בני גד למשפחתם לצפון
משפחת הצפוני לחגי משפחת החגי לשוני
משפחת השוני : טז לאזני משפחת
האזני לערי משפחת הערי : יז
לארוד משפחת הארודי לאראלי משפחת
האראלי : יח אלה משפחת בני גד
לפקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות :
ס יט בני יהודה ער ואונן וימת
ער

זרעית כרמי : אלין זרעית ראובן והוו
מניניהון ארבעין ותלתא אלפין ושבע מאה
ותלתין : ובני פלוא אליאב : ב"ב קח"ב מגילה י"א
ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא
דתן ואבירם מערעי כנשתא דאתכנשו על
משה ועל אהרן בכנשתא דקרח כאתכנושיהון סנה' ק"י
על יי : ופתחת ארעא ית פומא ובלעת
יתהון וית קרח במותא דכנשתא כד אכלת שם מגילה י"א
אישתא ית מאתן וחמשין גברא והוו לאת : סנה' ק"י
ובני קרח לא מיתו : בני שמעון
לזרעיתהון לנמואל זרעית נמואל לימין זרעית
ימין ליכין זרעית יכין : לזרח זרעית
זרח לשאול זרעית שאול : אלין
זרעית שמעון עשרין ותרין אלפין ומאתן :
בני גד לזרעיתהון לצפון זרעית צפון
לחגי זרעית חגי לשוני זרעית שוני :
לאזני זרעית אזני לערי זרעית ערי :
לארוד זרעית ארודי לאראלי זרעית
אראלי : אלין זרעית בני גד
למניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה :
בני יהודה ער ואונן ומית ער ואונן
בארעא

לכרמי ב' הכא ואיד' ומה לעשות עוד לכרמ' ומי הוא כרמי זה שכ' בו לכרמי משפח' הכרמי כדכ' כי כרם ה' צבאות בית ישראל :
ויהיו לנס שמתות' היו לאות ולזכרון : לנס ב' הכא ואי' כי שורש ישי אשר עומד לנס עמי' שם בדקמה היו מפלפין להיו' לך לנס ז"ש מקום נתגבר להם כשנפתח' הארץ נשאר מקום באמצע כמו הנס שהו' נראה התורן ומכאן רמז למ"ד שהיא אגדה המתבקש' שיעמדו לתחיי' במתי' לימו' המשיח והיינו שורש ישי אשר עומד לנס :
הצפוני ב' במס' הכא ואיד' ואת הצפוני ארחיק מעליכם זהו מבני גד שבד"ה מייחס אותו עם בני גד אז והצפוני ארחיק מעליכם שיתבטל יצה"ר :

שפתי חכמים

א וא"ת הא בני עבודת אלילים נ"כ כתיב הכי דכתיב וילד העמלקי והכנעני · וי"ל אי הוה כתיב כאן בני ראובן משפחות החנוכי ולא כתיב חנוך לא הוה קשה מידי כמו בני העמלקי אבל עכשיו דכתיב בני ראובן חנוך משפחת החנוכי ק' למה הטיל ה"א בצד זה וי"וד בצד זה :
ב מפני שמלת הצו בהצותם הם מבנין הפעיל היוצא לאחר צריכים פעול וצריך לפרש מי הוא הפעול הצו את העם · כתב הרא"ם ולא ידעתי למה שינה הפיעולים ואמר שהאחד מהם הוא ישראל והאחד מהם הוא העם ולמה לא יהיו שניהם ממין אחד · ושמא י"ל כיון שהכפיל הפסו' בלשונו במלות שונות הצו בהצותם לכן אמר הצו את ישראל ובהצותם הוא העם או להיפך עכ"ל : ג כלומר מלשון נס המורה על הגובה ככם על הגבעה כנשא נס הרים : ד רצונו לתרץ היאך כעשה שלא מתו הא כתיב את כל האדם אשר לקרח ש"מ דגם בבני' נבלעים בארץ : ה מלשון ערי מבצר כלומר התקין להם הקב"ה מקום גבוה שלא העמיקו כ"כ בניהנם ולא מתו : ו רצונו לתרץ הא לא חשיב כאן אלא במי מצרים שנמנו בפ' ויגש והתם כתיב ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצוחר ושאול בן הכנעני' והכא מנה זרח והתם לא נמנה וגם אהד לא מנה כאן · ומפרש דזרח למנה כאן י"ל היינו צוחר · וצוחר לשון צוהר דה"א מתחלף בח"ית וזרח נ"כ כן הוא לשון אור אבל משפחת אהד ע"כ בטלה :
ז וא"ל והא רש"י עצמו מפר' לקמן לאזני האומר אני זו משפחת אצבון · י"ל דהא דפי' הכ' הוא ע"פ המדר' דז' משפחות בטלו אבל ליה לא סביר' וזהו כמו שפי' רש"י לקמן דלא נקראת משפחה אלא אלו שילדו למצרים אזני לא היה מיורדי מצרי' ולמה חשיב אותם דא"ל שאזני הוא אצבון אין דמיון לאזני עם אצבון אלא ע"כ צ"ל למה שפיר' רש"י וכן אצבון לגד הוא ע"פ מדרש ירושלמי דז' משפחות חסרים ולית ליה כמו למדרש ירושלמי דאין נקראת משפחה אלא מיורדי מצרים · ובזה יתורץ הנ"ע של הרא"ם שכתב אך קשה והלא רש"י בעצמו כתב אחר זה שכל המשפחות נקראו ע"ש יורדי מצרים והנולדים משם והלמה לא נקראו על שמם ואם כן איך מונה האזני והוא אינו מבאי מצרים וצ"ע עכ"ל · וי"מ וכן אצבון לגד כלומר אל תתמה על שנוי השם של אזני שהרי אצבון לגד משבט גד גם הוא נשתנה שמו · אף דכתב רש"י הרי ז' משפחות והא לא היו לפי זה אלא ששה משפחות · י"ל הרי שבע וכו' דבקט רש"י ר"ל על משפחת ישוה שהיא מבני אשר ומבני אשר לא נחנה כאן אלא ישוי ובפרשת ויגש כתיב ישוה וישוי וזהו שפירש"י שבע משפחות :

רש"י

מכד זה לא לומר מעיד אני עליהם שהן בני אבותיהם וזה הוא שמפור' על ידי דוד * שבטי יה עדות לישראל תהלי' קכ"ו
השם הזה העיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכולם כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף :
(ט) אשר הצו · את ישראל ב על משה : בהצותם · את העם אל ה' : הצו · השיאו את ישראל לריב על משה לשון הפעילו : (י) ויהיו לנס · לאות ג ולזכרון * למען אשר לא יקרב איש זר לחלוק על הכהונה : מדבר י"ז
(יא) ובני קרח לא מתו · * הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו ד תשובה בלבם לפיכך נתבצר ה להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם : במ"ר סנה' ק"י
(יג) לזרח · הוא צוחר לשון צוהר אבל משפחת אהד בטלה ו וכן חמש משבט בנימן שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד ז הרי שבע משפחות ומצאתי בגמרא ירושלמית שכשמת אהרן כשנסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמנה מסעות מהר ההר למוסרה שנאמ' * ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה מת אהרן והלא בהר ההר מת וממוסרה עד הר ההר דברי' י'

א וא"ת

בְּאַרְעָא דִכְנָעַן: וַהֲווֹ בְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְשֵׁלָה זַרְעִית שֵׁלָה לְפֶרֶץ זַרְעִית פַּרְץ לְזֶרַח זַרְעִית זַרְח: וַהֲווֹ בְנֵי פֶרֶץ לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְחָמוּל זַרְעִית חָמוּל: אִלֵּין זַרְעֲיָת יְהוּדָה לְמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְזַרְעֲיָתְהוֹן תּוֹלָע זַרְעִית תּוֹלָע לְפֻוָּה זַרְעִית פּוּנִי: לְיָשׁוּב זַרְעִית יָשׁוּב לְשִׁמְרוֹן זַרְעִית שִׁמְרוֹן: אִלֵּין זַרְעֲיָת יִשָּׂשכָר לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וְאַרְבְּעָה אַלְפִין וּתְלָת מְאָה: בְּנֵי זְבוּלֻן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְסֶרֶד זַרְעִית סַרְדְּ לְאֵלוֹן זַרְעִית אֵלוֹן לְיַחְלְאֵל זַרְעִית יַחְלְאֵלִי: אִלֵּין זַרְעֲיָת זְבוּלֻן לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: בְּנֵי יוֹסֵף לְזַרְעֲיָתְהוֹן מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם: בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר זַרְעִית מָכִיר וּמָכִיר אוֹלִיד יָת גִּלְעָד לְגִלְעָד זַרְעִית גִּלְעָד: אִלֵּין בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר זַרְעִית אִיעֶזֶר לְחֵלֶק זַרְעִית חֵלֶק: וְאַשְׂרִיאֵל זַרְעִית אַשְׂרִיאֵלִי וְשֶׁכֶם זַרְעִית שֶׁכֶם: וּשְׁמִידָע זַרְעִית שְׁמִידָע

וחפר

עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
כ וַיִּהְיוּ בְנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי:
כא וַיִּהְיוּ בְנֵי פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי:
כב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:
כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָה מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי:
כד לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי:
כה אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: ס
כו בְּנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי:
כז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס
כח בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם:
כט בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי:
ל אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר

משפחת

ב' א' חסר ואחד מלא:

ה"ל בני הפוה וכתיב פוני לומר שכל ישראל פונים אין ללמוד מתורתו: ישוב הוא יוב וקורא אותו ישוב בשביל שבעלי ישיבה היו:

ב' ומלא:

רש"י

ההר שמנה [א] מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועוזיאלי ומבני יצהר לא כתוב כאן אלא משפחת [ב] הקרחי והרביעית לא ידעתי [ג] מה היא ורבי תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם [ד] אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני [ה] נראה שכל כ"ד אלף נפלו משבטו [ו] של שמעון: (כו) לאזני. אומר אני שזו משפחת אצבון [ז] ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו: (כד) לישוב. הוא יוב האמור ביורדי מצרים [ח] כי כל המשפחות נקראו ע"ש יורדי מצרי' והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחו' על שמם חוץ ממשפחו' אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן [ט] בנימין ומצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן שירדה אמן למצרים [י] כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות [כ] כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהוד' וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא [ל] הרי טוב ואם לאו אומ' אני שהיו לבלע בני בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה [מ] ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשני משפחות אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו חמש משפחו' חסרו [נ] מבניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינות ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה זו מצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן:

ואלה

שפתי חכמים

[א] וא"ת והא לעיל בפרשת חקת פירש ז' מסעות · וי"ל דלעיל חשיב מהר ההר ואילך ולא הר ההר בכלל: [ב] כלומר דליצהר היו ג' בנים קרח ונפג וזכרי ולא מנה כאן כי אם משפחות הקרחי ונפג וזכרי בשלו והואיל ונטל הרוב כאלו בשלו כולן כמנא מבני לוי נפלו ג' משפחו' שמעי ועוזיאל ויצהרי: [ג] יש מקשים דלוא ארבע משפחות שחסרו הם שמעי ועוזיאלי ונפג וזכרי שהם בני יצהר דהא לא חשיב מבני יצהר אלא משפחת הקרחי: [ד] פי' הז' משפחות דוקא ואל תאמר שמלוים נמי היו בדבר בלעם שלא מצינו שהלוים חטאו בדבר בלעם: [ה] דבמדבר סיני היו פקודיהם חמשים ותשעה אלף ושלש מאות וכאן לא כתוב כ"א כ"ב אלף ומאתי' במאלו חסרים ל"ז אלף ומאה: [ו] כלומר הכ"ד אלף שמתו בדבר בלעם כולם נפלו משבטו של שמעון והואיל ומצאנו דשבטו של שמעון חטאו יותר מאחר שבטים שהרי הנשיא של שמעון חטא: [ז] כלומר אזני שמנה כאן לא נמנה בבאי מצרים הילכך כ"ל שהוא אצבון אבל איני יודע כו' · וא"ת הא לעיל פי"רשי וכן אצבון לבדיפירשתי זה לעיל: [ח] בפרשת ויגש ופי"רשי בדברי הימים סימן ז' כי יוב הוא שמו ולפי שכתיישבו ללמוד תורה דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב: [ט] כלומר גם אלו נולדו במצרים: [י] ר"ל שהוא מפרש טעם למה נמנין משפחות ארד ונעמן בני בנים של בנימין כיון שלא מיורדי מצרים היו: [כ] וה"פ אל תקשה הילך טייך דבני בנים יקראו משפחות על שמם ·ומפרש כחצרון וחמול וכו': [ל] כלומר אם ר' משה הדרשן מצא טעם זה בספר אגדה הרי טוב ואיני רשאי לחלוק עליו · ואם לאו אומר אני כו' כלו' ואם טעמא דנפשיה קאמר אומר אני גם כן טעם אחר מעצמי: [מ] פי ארד ונעמן שנמנו למשפחות אינו אלא מפני רבויים שנולדו מכ"א מהם בנים הרבה וראוי לכל אחד להקרא בשם משפחה אף על פי שלא היו מיורדי מצרים ומפני שיש לטעות מאחר שארד ונעמן מפני רבוי בניהם נקראו משפחה לא היה לבלע אביהם להקרא משפחה בפני עצמה כמו שלא נקרא יוסף שבט בפני עצמו מפני שכבר נחלק לשבטים אפרי' ומנשה בשלמא לרבי משה הדרשן שחשיב עובר כילוד נמנו אב ובן לשנים כפרץ ובניו מפני שהיו שניהם מיורדי מצרים אבל לפירש רש"י קשה ·מה"ש הכי הירך לומר שהיו לבלע בנים הרבה חוץ מארד ונעמן וקראו הם על שמו משא"כ ביוסף · הר"אם [נ] פירש זה גם כן מיסודו של רבי משה הדרשן ולכן פירש זה קודם ואלה בני שותלח:

משפחת האיעזרי לחלק משפחת החלקי:
לא ואשריאל משפחת האשראלי
ושכם משפחת השכמי: לב
ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת
החפרי: לג וצלפחד בן חפר לא היו
לו בנים כי אם בנות ושם בנות צלפחד מחלה
ונעה חגלה מלכה ותרצה: לד
אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים
אלף ושבע מאות: ס לה אלה
בני אפרים למשפחתם לשותלח משפחת
השתלחי לבכר משפחת הבכרי לתחן משפחת
התחני: לו ואלה בני שותלח לערן
משפחת הערני: לז אלה משפחת
בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש
מאות אלה בני יוסף למשפחתם: ס
לח בני בנימן למשפחתם לבלע משפחת
הבלעי לאשבל משפחת האשבלי לאחירם
משפחת האחירמי: לט לשפופם
משפחת השופמי לחופם משפחת החופמי:
מ ויהיו בני בלע ארד ונעמן משפחת
הארדי לנעמן משפחת הנעמי: מא
אלה בני בנימן למשפחתם ופקדיהם חמשה
וארבעים אלף ושש מאות: ס מב
אלה בני דן למשפחתם לשוחם משפחת
השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם:
מג כל משפחת השוחמי לפקדיהם
ארבעה וששים אלף וארבע מאות: ס מד בני
אשר למשפחתם לימנה משפחת הימנה לישוי
משפחת הישוי לבריעה משפחת הבריעי: מה
לבני בריעה לחבר משפחת החברי למלכיאל
משפחת המלכיאלי:
מו ושם בת אשר שרח: מז אלה משפחת
בני אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע
מאות: ס מח בני נפתלי למשפחתם
ליחצאל משפחת היחצאלי לגוני משפחת
הגוני: מט ליצר משפחת היצרי לשלם
משפחת השלמי: נ אלה משפחת נפתלי למשפחתם ופקדיהם
חמשה וארבעים אלף וארבע מאות: נא אלה פקודי בני ישראל שש
מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים: ס נב

אונקלוס

וחפר זרעית חפר: וצלפחד בר חפר לא
הוו ליה בנין אלהן בנן ושום בנת צלפחד
מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה:
אלין זרעית מנשה ומנינהון חמשין ותרין
אלפין ושבע מאה: אלין בני אפרים
לזרעיתהון לשותלח זרעית שותלח לבכר זרעית
בכר לתחן זרעית תחן: ואלין בני שותלח
לערן זרעית ערן: אלין זרעית בני
אפרים למנינהון תלתין ותרין אלפין וחמש
מאה אלין בני יוסף לזרעיתהון: בני
בנימן לזרעיתהון לבלע זרעית בלע לאשבל
זרעית אשבל לאחירם זרעית אחירם:
לשפופם זרעית שפופם לחופם זרעית חופם:
והוו בני בלע ארד ונעמן זרעית הארדי לנעמן
זרעית נעמן: אלין בני בנימן לזרעיתהון
ומנינהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה:
אלין בני דן לזרעיתהון לשוחם זרעית שוחם
אלין זרעית דן לזרעיתהון:
כל זרעית שוחם למנינהון שתין וארבע אלפין
וארבע מאה: בני אשר לזרעיתהון
לימנה זרעית ימנה לישוי זרעית ישוי לבריעת
זרעית בריעה: לבני בריעה לחבר זרעית
חבר למלכיאל זרעית מלכיאל:
ושום בת אשר סרח: אלין זרעית בני
אשר למנינהון חמשין ותלתא אלפין וארבע
מאה: בני נפתלי לזרעיתהון
ליחצאל זרעית יחצאל לגוני זרעית
גוני: ליצר זרעית יצר
לשלם זרעית שלם:
אלין זרעית נפתלי לזרעיתהון ומנינהון ארבעין
וחמשא אלפין וארבע מאה: אלין
מנייני בני ישראל שית מאה וחד אלפין שבע
מאה ותלתין: ומליל יי עם משה
למימר:

בעל הטורים

ג' ומלא:

ג' ומלא:

מוחמו בי':

עבני אפרים כתיב אלה על שם אלה אלהיך ישראל שיצא ממנו ירבעם שעשה שני עגלי' ולכן כתי' גם כן אלה בני דן על שם ויתן את הא' בדן:

יש פ' בכל תיבה ותיבה לומר שהיה לו פה ולא גלה על אחיו במכירת יוסף:

בל אוריית' ובניאי' חסר בר מן א':

שפתי חכמים

א זה לשון רש"י ורוצה לפרש למה נקראת משפחה על שם בני בנים כמו שפירש לעיל: ב שפוף לשון מרתף:

רש"י

(לו) ואלה בני שותלח וגו' שאר בני שותלח א נקראו תולדותיהם ע"ש שותלח ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות א פי'
בא וחשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמנה הרי ששים וחמש והוא שנאמר' * כי אתם המעט וגו' ה"א מעט חמשה דברים ז'
אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן ע' אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו: (לח) לאחירם
הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורב ממנו נקרא אחירם: (לט) שפופם הוא מופים על שם שהיה יוסף
שפוף ב בין האומות: (מב) לשוחם הוא חושים: (מו) ושם בת אשר שרח לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן:
ואלה

וידבר יהוה אל משה לאמר: נג לאלה
תחלק הארץ בנחלה במספר שמות: נד
לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש
לפי פקדיו יתן נחלתו: נה אך בגורל
יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו:
ס נו על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב
למעט: נז ואלה פקודי הלוי למשפחתם
לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי
למררי משפחת המררי: נח אלה
משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני
משפחת המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי
וקהת הולד את עמרם: נט ושם אשת
עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי
במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת
מרים אחתם: ס ויולד לאהרן את נדב
ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר: סא
וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני
יהוה

אונקלוס

למימר: לאלין תתפליג ארעא באחסנא
במנין שמהן: לסגיאי תסגון
אחסנתהון ולזעירי תזערון אחסנתהון
גבר לפום מנינוהי תתיהב אחסנתיה:
ברם בעדבא תתפליג ית ארעא לשמהן שבטי
אבהתהון יחסנון: על פום עדבא תתפליג
אחסנתהון בין סגיאי לזעירי: ואלין
מניני ליואי לזרעיתהון לגרשון זרעית גרשון
לקהת זרעית קהת למררי זרעית מררי:
אלין זרעית לוי זרעית לבני זרעית חברון זרעית
מחלי זרעית מושי זרעית קרח וקהת אוליד ית
עמרם: ושום אתת עמרם יוכבד בת
לוי דילידת יתה ללוי במצרים וילידת לעמרם ית
אהרן וית משה וית מרים אחתהון:
ואתיליד לאהרן ית נדב וית אביהוא ית אלעזר
וית איתמר: ומית נדב ואביהוא בקרוביהון
אישתא נוכריתא קדם יי: והוו מניניהון
עסרין

בעל הטורים: ה' קמצין: ט"ל מלא בתורה: כל ליסכא מלא בר מן א' חסר: י"ב חסר: ין"ד וי"א חסר וי"ג

שלישי

רש"י

(נג) לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מבן עשרים [א] אע"פ שבאו לכלל עשרים קודם חלוקת הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו ולא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף ואם היו לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: (נד) לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלסין נתנו חלק רב [ב] ואף על פי שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקודש כמו שמפורש בבבא בתרא*. אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקודש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בשנים עשר פתקין וי"ב גבולי' בי"ב פתקי' ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכו ונוטל שנים פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפורש לו והגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחברו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים: (נה) לשמות מטות אבותם. אלו יוצאי מצרים [ג] שנה הכתוב נחלה זו [ד] מכל הנחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המתי' וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים [ה] בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנא' לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן [ו] וחלקו הכל בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים ואלו מתחלה חלקוה לאבות יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני חלקי' עכשיו נטלו ארבעה חלקים: (נו) על פי הגורל. הגורל היה מדבר כמו שפירש' מגיד שנתחלקה ברוח הקודש [ז] לכך נאמר על פי ה': אך בגורל. יצאו יהושע וכלב [ח] וכן הוא אומר *ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ואומר *על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל: (נז) מטות אבותם. יצאו גרים ועבדים: (נח) אלה משפחות הלוי. חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי: (נט) אשר ילדה אותה ללוי. *אשתו. לידתה במצרים [ט] ואין הורתה במצרים כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע:

שפתי חכמים

א פי' לאלה הנזכרים לעיל דהיינו ת"ר אלף ואלף תש"ל שהם באי הארץ תחלק הארץ כרבי יונתן ומפני שלא היה הכתוב צריך לזה דיתחלק הארץ בנחלה במספר שמות הבא אחריו ידענו שלאלה הנזכרים לעיל תחלק ומה ת"ל לאלה דמשמ' מיעוטא לאלה ולא לזולתם לא בא למעט אלא לאלה דווקא שהם מבני עשרים ומעלה ולא אחרים הרא"ם: ב ולאו"פי שנתחלקה בחלקים שוים מ"מ לא נתחלקה הארץ אלא לי"ב תחומין אינם שוין ומעשה ניסים היתה החלוקה שגורלות כל אנשי השבט יתחברו יחדיו במכוון לכך כמו שהיה ג"כ נס שלא עלה גורל חלק גדול בארץ לשבט מועט באוכלוסין (ועיין במזרחי הארוך ובגמ'): ג רצ"ל הא לעיל כתיב לאלה תחלק הארץ משמע לאותן שנכנסים לא"י וכאן משמע ליוצאי מצרים: ד נראה הטעם משום דכל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר והרי הבטיח הקב"ה ליתן ליוצאי מצרים את ארץ ישראל ומתו כלם במדבר. לכך צוה הש"י שתחזור הנחלה ליוצאי מצרים והם ינחילו את בניהם. ובזה יתורץ נמי מה שכא' לעיל בפר' וארא ונתתי אותה לכם מורשה וגו' ולא כתיב ונתתי אותה לכם ירושה אלא רמז שלא יכנסו לארץ לא ירשוה רק שהם יורישו את בניהם אחריהם: ה ר"ל שהם בני כ' וראוים לירש: ו ר"ל אצל אביהן של שני אחים שכבר מתו ש"מ שהמתים יורשין את החיים ואחר כך חלקו אותן שני אחים הכל בשוה לפי שהוא ירושת אביהן ואחר כך יורש בן אחד כמו אלו ג' בנים. והא דקאמר אצל אבי אביהן ולא אמר אצל אביהן משום דאלו לא חזרה נחלתן אלא אצל אביהן שהיו מבני כ' ועלה כשיצאו ממצרים למה יחלקו בשוה כשמחזיר כל אחד מבאי הארץ לאביו הלא כל אחד חוזר ומוריש לבניו ולא לבני אחיו (ועיין בגמרא ובמזרחי הארוך): ז דאם לא כן ע"פ הגורל ל"ל הא כתיב אך בגורל תחלק וגו' אלא לומר שע"פ רוח הקודש כלומר בשעת שיצאו הקלפים היה הקול עולה עם הקלפים ואומר אני גורל של תחום עכו עליתי לשבט פלוני. והוצרך לזה דא"כ מאחר שלפי רבוי השבט ולפי מיעוט השבט היו חולקים ואם כן למה חלקו בגורל שמא יפול לשבט מרובה באוכלוסין חלק מיעוטי לכן פירש שהגורל היה על פי רוח הקודש: ח פי' דאך מיעוט הוא כלומר שלא נחלק בגורל והא כתיב על פי הגורל אלא יצאו יהושע וכלב וכו': ט פי' משום שהכתוב קצר ולא פי' מי ילדה הוצרך לומר אשתו ילדה ואחר כך ק"ל במצרים ל"ל הוכרח לדרוש שלידתה היה במצרים ולא הורתה וא"א זה אלא בשנולדה בין החומות:

מראי מקומות: ב"ב קי"ז; שם; שם קכ"ב; מנהל' מ"ג; ב"ב קי"ז; שם קכ"ב; שם; סוטה י"ב; ב"ב קכ"ג; ב"ב קי"ח; שופטים א'; יהושע י"ט; סוטה י"ב; ב"ב קכ"ג

רבונו

במדבר כז

יהוה: סב ויהיו פקדיהם שלשה ועשרים
אלף כל זכר מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו
בתוך בני ישראל כי לא נתן להם נחלה בתוך
בני ישראל: סג אלה פקודי משה
ואלעזר הכהן אשר פקדו את בני ישראל בערבת
מואב על ירדן ירחו: סד ובאלה לא
היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו
את בני ישראל במדבר סיני: סה
כי אמר יהוה להם מות ימתו במדבר ולא נותר
מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון:
ס א ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן
גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן
יוסף ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה
ומלכה ותרצה: ב ותעמדנה לפני משה
ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל העדה
פתח אהל מועד לאמר: ג אבינו
מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים
על יהוה בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא
היו לו: ד למה יגרע שם אבינו מתוך
משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי
אבינו: ה ויקרב משה את משפטן
לפני

בעל הטורים

פקודי בני ישראל אלה בטעם רביע ולית כמהפך סימן רבע ישראל:

כתיב חסר קרי' בי' יומתו מיתות הרבה מתלוננים ועד' קרח:

כז

כו"ן רבתי:

אונקלוס

עסרין ותלתא אלפין כל דכורא מבר ירחא
ולעילא ארי לא אתמניאו בגו בני ישראל ארי
לא אתיהיבת להון אחסנא בגו בני ישראל:
אלין מנייני משה ואלעזר כהנא דמנו ית בני
ישראל במישריא דמואב על ירדנא דיריחו:
ובאלין לא הוה גבר ממנייני משה ואהרן כהנא
דמנו ית בני ישראל במדברא דסיני:
ארי אמר יי להון ממת ימותון במדברא ולא
אשתאר מנהון אינש אלהן כלב בר יפנה — ב"ב קי"ח
ויהושע בר נון: וקריבא בנת צלפחד בר — קכ"א
חפר בר גלעד בר מכיר בר מנשה לזרעית
מנשה בר יוסף ואלין שמהת בנתיה מחלה
נועה וחגלה ומלכה ותרצה: וקמא קדם
משה וקדם אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל — ב"ב קי"ט
כנשתא בתרע משכן זמנא למימר:
אבונא מית במדברא והוא לא הוה בגו — שבת צ"ו
כנשתא דאזדמנו על יי בכנשתא דקרח ארי — ב"ב קי"ח
בחוביה מית ובנין לא הוו ליה:
למא יתמנע שמא דאבונא מגו זרעיתיה ארי — ב"ב קי"ו
לית ליה בר הב לנא אחסנא בגו אחי אבונא:
וקריב משה ית דינהן קדם יי: ואמר — ס"ס קי"ט סנהדר' ח'

שפתי חכמים

א רצונו לתרץ מה שכתב כי לא התפקדו בתוך בני ישראל הא מנה אותם ומתרץ שלא נמנו מבן כ' כישראל אלא מבן חדש: ב כתב הרא"ם ז"ל והא דכתיב לעיל בפר' במדבר אך את מטה לוי וגו' וכתב רש"י שני טעמים אחד כדאי לגיון המלך וכו' ואחד צפה הקב"ה ברוח הקודש שעתידה לעמוד גזירה וכו' ומכ"ל לשני טעמים אלו כאן הכא כתבה התורה טעם למה לא התפקדו בתוך בני ישראל· שמא י"ל שהטעם שכתבה התורה הוא על היות נמנים מבן חדש ומעלה ולא מבן כ' ומעלה כדכתיב מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל מבן כ' ומעלה אבל הטעם שאמרו רז"ל איננו אלא על שלא נמנו בתוך בני ישראל אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן והכתוב הוצרך לכוונת שלא ימנה שבט לוי עם שבטי ישראל אבל איני יודע איך היה אפשר שימנה הלו עם אלו מאחר שאלו מבן חדש ומעלה ואלו מבן כ' ומעלה וצ"ע עכ"ל · ול"נ דהוקשה לה"ר כי מניין בני ישראל היה שלא ע"פ לידתן אלא לפי הדגלים ואם כן היה לו למנות שבט לוי אחר מסע שני דגלים כפי ביאתם ולמה נמנו בפני עצמן ועל זה נתנו שני טעמים: ג רצונו לתרץ למה כתיב איש דלא נותר אחד מבני ליה: ד פירש שגם הן היו מחבבות את הארץ אמרו תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו: ה כלומר ועוד טעם למה נאמר במנשה בן יוסף: ו וכאלו אמר ותעמודנה לפני אלעזר הכהן וגו' ואחר כך לפני משה: ז דאל"כ מאי כ"מ אבינו מת בחטאו: ח נאמר כאן אבינו מת במדבר · ולהלן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו וגו' מה להלן מקושש אף כאן מקושש: ט דכתיב בפרשת שלח לך ויעפילו לעלות וגו' דויעפילו בגימטרי' צלפחד ומפני שהתורה כסתו ולא גלתה אותו לכן אמר מן המעפילים היה שלא הרשיע כ"כ בחילול שבת: י רצונו לתרץ דכל כי בתיבת טעם הוא אשר אילו והכא מה טעם הוא אלא מילה אדרבה בשביל שאין לו בן לכך יגרע יל"פ דה"ק למה יגרע ותן לנו נחלה כי אין לנו בן אבל אם היה וכו': כ הקשה מהר"ן דבפרק יש נוחלין אמרו על מ"ש כי אין לו בן מגיד שדרשניות היו ועל מ"ש אנו במקום בן אמרו מגיד שחכמניות היו · וצ"ע: ל דאם לא כן לקמן בפרשת מסעי לא כתיב רק ויצו משה על פי ה' כן מטה בני יוסף וגו' וכאן הוצרך להביא משפטן לפני ה' אלא שנתעלמה וכו':

א דלטעם

רש"י

(סב) כי לא התפקדו בתוך בני ישראל · להיות נמנין בני עשרים שנה א מה טעם כי לא נתן להם נחלה ב והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה שנא' איש לפי פקודיו יותן נחלתו: (סד) ובאלה לא היה איש · אבל על הנשים ג לא נגזרה גזרת המרגלי' לפי שהן היו מחבבות את הארץ האנשים אומרים *נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת ד בנות צלפחד לכאן: — במדבר י"ד

(א) למשפחות מנשה בן יוסף · ה למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר *והעליתם את עצמותי וגו' ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה וללמדך שהיו ו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגון *בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו: — בראשית נ' · מלכים ב' כ"ה

מחלה ונעה וגו' · ולהלן הוא אומר *ותהיינה מחלה ותרצה מגיד ששקולות זו כזו לפיכך שנה את סדרן: — במדבר ל"ו

(ב) לפני משה ולפני אלעזר · מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשעת הארבעים אחר מות אהרן: לפני משה ואחר כך לפני אלעזר אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו ז דברי ר' יאשיה אבא חנן משום ר' אליעזר אומר בבית המדרש היו יושבין ועמדו לפני כולם *: — ב"ב קי"ט · ספרי

(ג) והוא לא היה · *לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה אלא בחטאו לבדו ח מת ולא החטיא את אחרים עמו · *רבי עקיבא אומר מקושש עצים היה ורבי שמעון אומר מן המעפילים היה: — שבת צ"ו

(ד) למה יגרע שם אבינו · אנו כי אין לו בן · הא אם היה לו בן לא היו ט תובעות במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם *: מגיד שחכמניות כ היו: (ה) ויקרב משה את משפטן · *נתעלמה הלכה ממנו ל וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר *והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי: — ב"ב קי"ט · סנהדרין ח' · דברים א'

אונקלוס

יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: יָאוּת בְּנָת
ב"ב קי"ח צְלָפְחָד מְמַלְּלָן מִתַּן תִּתֵּן לְהוֹן אֲחִידַת אַחְסָנָא
בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן וְתַעְבַּר יָת אַחְסָנַת אֲבוּהֶן לְהֶן:
וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר גְּבַר אֲרֵי
ק"ח יְמוּת וּבַר לֵית לֵיהּ וְתַעְבְּרוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ
ק"י קט"ו לִבְרַתֵּיהּ: וְאִם לֵית לֵיהּ בְּרַתָּא
שם ק"ט וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחוֹהִי: וְאִם
קט"ו קי"ו לֵית לֵיהּ אַחִין וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחֵי
קמ"א קמ"ז אֲבוּהִי: וְאִם לֵית אַחִין לַאֲבוּהִי
שם וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ
ב"ב ק"ט מִזַּרְעִיתֵיהּ וְיֵירַת יָתַהּ וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְזֵירַת
שם קי"א דִּין כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:
ק"י קי"א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְטוּרָא דְעִבְרָאֵי הָדֵין וַחֲזִי יָת
עיין כת"א אַרְעָא דִּיהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וְתֶחֱזֵי יָתַהּ
שם קי"ב וְתִתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ אַף אַתְּ כְּמָא דְאִתְכְּנֵישׁ אַהֲרֹן
פנס' נ"ד אֲחוּךְ: כְּמָא דְסָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרִי
במדברא

פנחס

לִפְנֵי יְהוָה: ס פ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ז כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד
דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי
אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן:
ח וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ
כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ:
וְאִם־אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ
לְאֶחָיו: וְאִם־אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם
אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו: יא וְאִם־אֵין
אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב
אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
פ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה
אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וְרָאִיתָה אֹתָהּ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אָתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן
אחיך

בעל הטורים

רביעי

דברות ג' במס' הכא ואי' ואני אשים דוברות בים שהיו מלאות רוח אלהים וחכמה כים שהוא מלא כמו שדרשו חכמנו' היו דרשנין' הי':

שנ"ה לדן בדיני נחלות:

ו' פתח באתנח בסיפרא:

נחלתו לשארו אותיו' נחלה שארו לו ואין שארו אלא אשתו והיינו מה שאמרו חז"ל שהבעל יורש את אשתו:

רש"י

מנה' שם *ד"א ראויה היתה א פרשה זו להכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן: (ז) כן בנות צלפחד דוברות · כתרגומו יאות ב כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה: כן בנות צלפחד דוברות · יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו: נתן

ב"ב קי"ח תתן · *שני חלקים ג חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר: והעברת · לשון עברה ד הוא כתי שאינו מניח בן ליורשו · ד"א על שם שהבת מעבר' נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תסוב נחלה לא כבטוה אלא לאותו ה הדור בלבד וכן והעברתם את נחלתו לבתו · בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם:

ספרי (יא) לשארו הקרוב אליו ממשפחתו · *ואין משפחה

ב"ב ק"ט קרויה אלא מצד האב: (יב) עלה אל הר העברים ·

במדב' ר' *למה נסמכה לכאן ו כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותר' הגזר' ואכנס לארץ אמר לו הקב"ה גזרתי במקומה עומדת ·

ספרי *ד"א כיון שנכנס משה ז לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון ח אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס: (יג) כאשר נאסף אהרן אחיך · מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן · ד"א אין

דברי' ל"ב אתה ט טוב ממנו *על אשר לא קדשתם · הא אם קדשתם י עדין לא הגיע זמנכם להפטר בכל מקום שכתב מיתתם כתב סורחנם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סרחנו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים

ינמה פ"ו היה *משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה ל ואחת אכלה פגי שביעית וכו' אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סורחנן להודיע שלא היה' בהם אלא זו בלבד: (יד) הם

שפתי חכמים

א דלטעם ראשון קשה מנליה דכתיבלמה ממנו הל"כ' דלמא משה לא רצה לפסו' הלכה בלי ידיעת הקב"ה כמו דכתיב לעיל גבי ויהי אנשים ונומר בפרשת בהעלותך דלא פי' שם שכאן נפרע ממנו ה"ה כי ל"פ ד"א · ולפי' ד"א קשה למה לא כתיב הכא כמו התם עמדו ואשמעה וגו' לכן פי' גם טעם ראשון ב פי' שרש"י רוצה לפרש דברי התרגום שתרגם יאות שרצונו לומ' יפה תבעו בנות צלפחד שכך דרשו רז"ל כן בנות צלפחד דוברות שכך כתובה פרשה לפניו · רא"ם ג הר"אם האריך כאן וסוף דבריו שרש"י ליסנא דברייתא נקט דליסני' אע"ג דהסיא ברייתא אתיא כמ"ד ליוצאי מצרים נחלקה הארץ לאו משום דס"ל כוותיה אלא משום דמיניה מצי למילף למ"ד לבאי הארץ נתן תתן ב' חלקים בנכסי חפר בתורת חורה שאותם חלקים שנטלו בני חפר שהיו מבאי הארץ החזירו כולן לחפר שהיה מיוצאי מצרים כדכתיב לשמות מטות אבותם ינחלו ונמצא כאלו זכה חפר בכל החלקים ירשו מהנו כל בניו צלפחד ירש שני חלקי' לפי שהיה בכור וכל אחיו כל א' חלק א' הרי לבנו' צלפחד שני חלקי' של אביהם בנכסי חפר ועל אותן שני חלקים כתב קרא נתן תתן ורש"י נקט בלישניה חלק אביהן יחלקו עם אחיו בנכסי חפר כלשון הברייתא ואין כוונתו לומר רק שני חלקי אביהן עם אחיו בנכסי חפר אבל משל חפר עצמו לא נטלו כלום שהרי לבאי הארץ נחלקה הארץ ולא ליוצאי מצרים וחזרה לא שייך ביה שהרי לא היו לו בנים הנכנסים לארץ עד שיחזרו לו חלקיה' שנטלו בארץ · וצ"ע עכ"ל הר"אם: ד ר"ל שיש לו להקב"ה עברה וזעם עליו לכך אינו מניח בן ליורשו ה ורצה לומר שלא תקשה והא כתיב בפרשת ואלה מסעי ולא תסוב נחלה ונומר דלאין אשה משבט זה רשאי להנשא לאיש משבט אחר ומפרש דלא נבטוה לא לאותו הדור ולא לדורו' הבאים · ולטעם ראשון קשה היה לו לינקד והעברת בסגול כיון שהוא לשון עברה לכן פירש ד"א · ולפי' ד"א קשה למה כתיב בבנות צלפחד והעברתם דהא לא היו רשאות להנשא כ"א לבני דודיהן · ל"פ גם טעם ראשון: ו פירש הא הרי העברים הוא הר נבו וכיון שעלה משה להר נבו שוב לא ירד ומת שם מיד כדכתיב בפרשת וזאת הברכה ולמה נסמכה וכו': ז דלטעם ראשון קשה למה שמח דליתא הא דכתיב נתן תתן כלומר על ידי צוואתה וכמו שכתי' לקמן בפ' מסעי ל"פ ד"א · ולפי' ד"א קשה איך נסמך זה לכאן לכן פי' גם טעם ראשון וק"ל: ח לקיטון היינו לחדרי ויבא החדרה ת"י ועייל לקיטונא: ט דלא כתיב כאשר נאסף אביהם או שאר צדיקים: י כלומר וכשם שהוא מת בשביל עון זה כן אתה תמות: כ ולא תאמר והא בפרשה זו לא כתוב על אשר לא קדשתם · וי"ל דלפי' ד"א שפי' אין אתה טוב ממנו משמע כשם שאהרן מת ועדיין לא הגיע זמנו כך משה ימות אף על פי שלא הגיע זמנו · והיכא מצינו שמתו קודם זמנם ומתרץ דהא כתיב גבי מיתת משה על אשר לא קדשתם וכו' · והוצרך לטעם של ד"א · דלטעם ראשון קשה והא לא היה מיתת משה כמיתת אהרן דהא אהרן ראה בחיים שנתנה גדולתו לבנו משא"כ בני משה לכן פי' ד"א · ולפי' של ד"א קשה דמשמע מכאשר מת אהרן ונומר דאהרן מת קודם שהגיע זמנו למות וזה אינו מפורש אצל אהרן · לכן צריך גם לטעם ראשון וק"ל: ל שזינתה תחת בעלה גלא התראה: מ ר"ל פירות שביעית שעדיין לא בשלו כל צרכן וכתיב לאכלה ולא להפסד ואותה שאכלה הפירות שביעית מבקש מב"ד שיכריזו עליה משום מה לקתה כדי שלא יאמרו אף היא קלקלה כו' אף כאן כו':

א ר"ל

בעל הטורים

אין פסוק אחר כזה בתורה: באלו השני פסוקים בפסוק יפקד ה' וגו' ובזה יש כ"ח תיבות ולכך פרנס יהושע את ישראל כ"ח שני' זהו שנאמר וזכרת את ה' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל:

במדבר כז

אָחִיךָ׃ יד כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְמִדְבַּר־
צִן בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם
מֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן׃ פ טו
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר׃ טז יִפְקֹד
יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר אִישׁ עַל־הָעֵדָה׃
יז אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם
וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה
כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה׃ פ יח
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו׃
יט וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃
כ וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־
פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ
וכל

אונקלוס

בְּמַדְבְּרָא דְצִין בְּמַצּוּת כְּנִשְׁתָּא לְקַדָּשׁוּתִי בְמַיָּא
לְעֵינֵיהוֹן אִנּוּן מֵי מַצּוּת רְקַם בְּמַדְבְּרָא דְצִין׃
וּמַלֵּיל מֹשֶׁה עִם יְיָ לְמֵימָר׃ יְמַנֵּי יְיָ
אֱלָהָא רוּחַיָּא לְכָל בִּסְרָא גַּבְרָא עַל כְּנִשְׁתָּא׃
דְּיִפּוֹק קֳדָמֵיהוֹן וּדְיֵיעוֹל קֳדָמֵיהוֹן וּדְיַפֵּיקִנּוּן
וּדְיָעֵילִנּוּן וְלָא תְהֵי כְּנִשְׁתָּא דַיְיָ כְּעָנָא דְּלֵית
לְהוֹן רָעֵי׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר
לָךְ יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן גְּבַר דְּרוּחַ נְבוּאָה בֵיהּ
וְתִסְמוֹךְ יָת יְדָךְ עֲלוֹהִי׃ וּתְקִים — ברכו' ל"ד
יָתֵיהּ קֳדָם אֶלְעָזָר כָּהֲנָא וְקֳדָם כָּל כְּנִשְׁתָּא — יומא ע"ה
וּתְפַקֵּיד יָתֵיהּ לְעֵינֵיהוֹן׃ וְתִתֵּן מִזִּיוָךְ — ב"ק ע"ב
עֲלוֹהִי בְּדִיל דִּיקַבְּלוּן מִנֵּיהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְקֳדָם אֶלְעָזָר כָּהֲנָא — חגיגה י"ו
יְקוּם וְיִשְׁאַל לֵיהּ בְּדִין אוּרַיָּא קֳדָם יְיָ עַל — ב"ב ע"ח
מֵימְרֵיהּ יְהוֹן נָפְקִין וְעַל מֵימְרֵיהּ יְהוֹן — ערובי' ס"ג, עיין בת"א
עָלִין — יומא ע"ב, יבמות ע"ח

שפתי חכמים

א ר"ל עון של מי מריבה לבד היה בהן ולא עון אחר ולפי זה קאי על משה ועל אהרן: ב ר"ל הם מי מריבה שהמרו במרה הם היו שהמרו כו' ולפי זה קאי על ישראל. הוצרך לד"א דלפי' ראשון קשה הא כבר נאמר שלא היה בהן עון אחר לכן פי' ד"א וקאי על ישראל. ולפי' של ד"א קשה מאי בעי הכא בענין ישראל לכן צריך לטעם ראשון: ג ר"ל למה אמר משה ענין זה ולא התפלל שיכנס: ד דאל"כ לאמר ל"ל דבשלמא וידבר ה' לאמר כבר פרשו צא ואמור להם דברי כבושים או צא ואמור להם דברי והשיבני אם קבלום כמ"ש וישב משה את דברי העם אל ה' אבל כאן שני הטעמים בלתי נכון ל"פ השיבני וכו' ועיין בפרשת ואתחנן: ה כ"ל דקשה לרש"י ורבותינו ז"ל מאי לאמור אלא אמר לו השיבני וכו' וכי יהיה הדור בלא פרנס אלא שאלתו הוה אם צריך למנות פרנס או שירשו בניו אחריו גדולתו כמו שאמר תן נחלת צלפחד לבנותיו לכן דרשו. ולפיכך כתב גם רש"י ז"ל אחר דברי רז"ל: ו ר"ל ישב באהל ויעסק בתורה: ז ר"ל ולא נאמר אלהי השמים או אלהי הארץ: ח לפירוש ראשון ק' נ"ל ואשר יוציאם מה זכות צריך לבני הוצאה בשלמא בני הבאה צריך זכות שלא יפקד מהם כ"פ ד"א וכו' ולפי' ד"א קשה דואשר יוציא' וכו' לא יהיה דומה לאשר יצא לפניהם דעיקר תפילתו הוא בשביל העם ואשר יוציא' פירושו הוא בשביל שיבת המנהיג היה תפילתו ולפי' ו"ו העיטוף דואשר יוציאם דמשמע דכל תפילתו ובקשתו היה לטובת ישראל לכן פי' גם טעם ראשון ודו"ק: ט כבר נתבאר זה כ"פ שאין קיחה נופלת בבני אדם ל"פ וכו': י אע"פי שמנהג הכתוב שיאמר מלת לך שלא לצורך כמו עלה לך היערה וכדומה להם מ"מ כל היכא דאיכא למדרש דרשינן. ברא"ם: ך ול"נ דקשה לרש"י כיון שבקשת משה היה שירשו בניו גדולתו כמו שפי' רש"י לעיל לא הל"ל לך המיר' כאלו תחילת בקשתו במחשבתו היה על יהושע וזה ליתא. ומתרץ הבדוק לך וכו': כ ר"ל שאלת לעיל ואמרת גלוי לפניך דעת כל אחד ואחד כו' כך אתה ואבריר את יהושע שזה אתה מכיר אשר רוח בו כאשר שאלתם וכו': ל מדכתיב אחריו למען ישמעו כל עדת בני ישראל וזה ישמעו אלא שתתן תורגמן. מגלתי: מ דע"כ הסמיכה של הרב לתלמיד היא נתינת רשות להורות ולדון לאסור ולהתיר וא"כ הכא נמי יש שע אי הסמיכות הוא לאחר מית משה למה נתן לו דלאחר מותו אין צריך רשות אלא בחייו של משה. וא"ל דילמא דהאי וסמכת וגו' אחר. הוא כתיבת ... ד דא"כ היה לו להסמיך ויאמר ונתת מהודך עליו לאלת וסמכת וגו'. אלא ע"כ וסמכת מלתא אחריתא היא והיא נתינת רשות: נ כלומר פנים של משה מאירים יותר משל יהושע. וי"מ כמו חמה שכפ'ה אורה מהקב"ה ולבנה כשל' אורה מחמה. כך משה נטל קירון אור פניו מהקב"ה ויהושע נטל ממשה: ס פי' למען ישמעו ההוד שנתת לו ויאמינו שזה פיכהנו בו כו' וכו' אבל לא תוכל לפרש דישמעו תקבלו דאם כן יחסר מלת אליו מפני שפירושו היה למען יקבלו דבריו וגזירותיו כל ישראל בר"מ: ע ר"ל היאך בא עניין זה לכאן מה עניין אלעזר אצל יהושע.

(נ"פ) דאל"כ למה נוסף זה למשה ה"ל לצוות ליהושע בעצמו:

רש"י

(יד) הם מי מריבת קדש. הם לבדה אין בהם עון [א] אחר. ד"א הם שהמרו במרה [ב] הם היו שהמרו בים סוף הם עצמם שהמרו במדבר צין: (טו) וידבר משה אל ה' וגו'. להודיע שבחן של צדיקים [ג] כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור: לאמר. אמר לו השיבני [ד] אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו: (טז) יפקוד ה'. כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה [ה] שאתבע צרכי שירשו בני את גדולתי אמר לו הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש [ו] מתוך האהל וזהו שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה: אלהי הרוחות. למה נאמר [ז] אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: (יז) אשר יצא לפניהם. לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהן למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר אל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנאמר וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו' וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש: ואשר יוציאם. בזכיותיו: ואשר יביאם. בזכיותיו. ד"א שלא תעשה לו [ח] כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ: (יח) קח לך. קחנו בדברים [ט] אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום: לך. את שבדוק לך [י] את זה אתה מכיר: אשר רוח בו. כאשר שאלת שיוכל להלך כנגד רוחו [כ] של כל אחד ואחד: וסמכת את ידך עליו. תן לו תורגמן [ל] שידרוש בחייך [מ] שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה: (יט) וצויתה אותו. על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: (כ) ונתתה מהודך עליו. זה קירון עור פנים: מהודך. ולא כל הודך ומצינו למדין פני משה כחמה [נ] פני יהושע כלבנה: למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שיהיו נוהגין בו כבוד [ס] ויראה כדרך שנוהגין בך: (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמד. הרי שאלתך [ע] שאין הכבוד הזה זז מבית אביך שאף יהושע יהא צריך

במ"ר · משלי כ"ז · במדבר כ"א · יהושע ה' · שמואל א' י"ח

וְכָל־הָעֵדָה׃ כב וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה׃ כג
וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי
תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃ ג
וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃
ד אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃
ה וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה
בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין׃ ו
עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה׃ ז וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ
הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה׃
ח וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ ט וּבְיוֹם
הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃
עלת

אונקלוס

עֲלוֹהִי הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ וְכָל־
כְּנִשְׁתָּא׃ וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ
יָתֵיהּ וּדְבַר יָת־יְהוֹשֻׁעַ וַאֲקֵימֵיהּ קֳדָם אֶלְעָזָר
כַּהֲנָא וְקֳדָם כָּל־כְּנִשְׁתָּא׃ וּסְמַךְ יָת־יְדוֹהִי
עֲלוֹהִי וּפַקְדֵיהּ כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃
וּמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ פַּקֵּיד יָת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן יָת־קוּרְבָּנִי לְחֵם־סִדּוּר
לְקוּרְבָּנַי לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא תִּטְּרוּן לְקָרָבָא קֳדָמַי
בְּזִמְנֵיהּ׃ וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין קוּרְבָּנָא
דִּתְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ אִמְּרִין בְּנֵי־שְׁנָה שַׁלְמִין תְּרֵין
לְיוֹמָא עֲלָתָא תְדִירָא׃ יָת־אִמְּרָא חַד
תַּעְבֵּיד בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא תִנְיָנָא תַּעְבֵּיד בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא׃ וְחַד מִן־עַסְרָא בִּתְלָת־סְאִין
סֻלְתָּא לְמִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח כְּתִישָׁא רַבְעוּת
הִינָא׃ עֲלָתָא תְדִירָא דְּאִתְעֲבִידָא בְּטוּרָא
דְסִינַי לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃
וְנִסְכֵּיהּ רַבְעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חַד בְּקוּדְשָׁא
יִתְנְסֵךְ נְסוּךְ דַּחֲמַר עַתִּיק קֳדָם יְיָ׃ וְיָת
אִמְּרָא תִנְיָנָא תַּעְבֵּיד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא
וּכְנִסְכֵּיהּ תַּעְבֵּיד קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ׃ וּבְיוֹמָא דְשַׁבְּתָא תְּרֵין אִמְּרִין
בְּנֵי־שְׁנָה שַׁלְמִין וּתְרֵין עֶשְׂרוֹנִין סֻלְתָּא דְמִנְחָתָא
דפילא

סנהד׳ י״ג ק״ה · מנחות נ״ג · תעני׳ כ״ו · עיין בת״א · פסחים ס״ו · יומא ס״ב · עיין בת״א · מנחות ע׳ · חגיגה ו׳ · יומא ל״ד · עיין בת״א · יומא ל״ד · חגיגה כ״א

בעל הטורים

ב׳ חסר :

חמישי

כח

משה לאמר צו את ס״ת תורה לומר שהעוסק בתורה כאלו מקריב קרבן : תמימים שנים ליום ר״ת תש״ל לומר לך החשבון תש״ל תמידין קרבין לשנה : שנ״ו מצות תמידין בכל יום :

ל׳ חסר וא׳ מלא :

רש״י

צריך לאלעזר : ושאל לו · כשיצטרך לצאת למלחמה : על פיו · של אלעזר : וכל העדה · א סנהדרין * : (כב) ויקח את יהושע · * לקחו בדברים ב והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעה״ב : (כג) ויסמוך את ידיו · בעין יפה יותר ג ויותר ממה שנצטוו׳ שהקב״ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה: כאשר דבר ה׳ · אף לענין ההוד נתן מהודו עליו : (ב) צו את בני ישראל · מה אמור למעלה ד יפקוד ה׳ א״ל הקב״ה עד שאת׳ מצוני על בני ה צוה את בני עלי משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו׳ כדאיתא בספרי : קרבני · * זה ו הדם : לחמי · אלו אמורין וכן הוא אומר * והקטירם הכהן המזבחה ז לחם אשה : לאשי · הנתנין לאשי מזבחי : תשמרו · * שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ח ותקנו מעמדות * : במועדו · בכל יום הוא מועד התמידים : (ג) ואמרת להם · * אזהר׳ י לב״ד : שנים ליום · כפשוטו כ ועקרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום ל תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של מ טבעות * (ד) את הכבש אחד · אע״פ שכבר נאמר בפר׳ ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו׳ היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות : (ה) סלת למנחה · מנחת נ נסכי׳: העשויה בהר סיני · כאותן ס שנעשו בימי המלואים · ד״א העשויה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה * וישם באגנות מלמד שטעונה כלי : (ו) ונסכו · ע יין · בקדש הסך · * על המזבח פ יתנסכו : נסך שכר · * יין המשכר פרט ליין מגתו : (ח) ריח ניחח · נחת רוח

יומא ע״ג · ספרי · ספרי · ויקרא ג׳ · ספרי · תעני׳ כ״ו · ספרי · יומא ס״ב · מנחות כ״ד · ספרי · ב״ב נ״ז

שפתי חכמים

א מדכתיב לפניו וכל ישראל אתו א״כ וכל העדה ל״ל · אלא זו סנהדרין : ב ר״ל הא כתי׳ ויעש משה כאשר צוה ה׳ אותו וא״כ ויקח את יהושע ל״ל · ומתרץ לקחו וכו׳ · ג ר״ל שא״ל יותר ממה שא״ל הקב״ה דהקב״ה לא צוה לאמור לו אלא אשריך שזכית לכך וכו׳ והוא הודיע מתן שכר וכו׳ והטעם כדי שלא יאמר מה לי ולצרה זו שהרי משה ואהרן נענשו עליהם וכן הראוהו מתן שכרן : ג כאן ב״כ קשה ל״ל למכתב כדפרישית לעיל : ד רצ״ל מה ענין פר׳ התמיד לפר׳ שלמעלה שנ׳ יפקוד ה׳ אלהי הרוחות : ה בדכתיב יפקוד ה׳ וגו׳ צוה את בני עלי שישמעו לי : ו כמו שנ׳ ויקרבו אליו בני אהרן את הדם : ז ר״ל והקטיר׳ היינו אימורים שמקטירין אותן וכתיב ביה לחם ש״מ דאימורין מקרי לחם : ח ר״ל דכתיב תשמרו משמע דכל זמן הקרבתו בשחר ובין הערביים יעמדו כל ישראל על גביו וזה א״א דכל אחד צריך לעסוק בעסקו כדי לחיות את עצמו עמדו ותקנו וחלקו כל ישראל לכ״ד חלקים וכן לוים וכהנים כ״א לכ״ד חלקים וחלק אחד מאותן כ״ד משמרות כהנים וכן חלק לוים וישראלים תקנו שמעמד א׳ יעמדו על קרבן תמיד שבוע א׳ ובשבוע שנייה מעמד א׳ והם יהיו שלוחי כל ישראל ושלוחו של אדם כמותו וכן חוזר חלילה לעולם כמנא שלא כגיע מעמד א׳ כי אם שני פעמים בשנה : ט שהרי פעמיים בכל יום הוא כקר׳ ולמה לי למימר במועדו אלא שלא יהא מוכיח אף בטומאה · והא דלא פי׳ הכא במועדו אף בטומאה כמו שפי׳ גבי קרבן פסח · וי״ל דהתם אינו בא אלא פעם אחת בשנה כופל בו מלת במועדו אף בטומאה אבל הכא דהתמיד קרב פעמיים בכל יום אינו כופל בו במועדו לא יע״ד שפי׳ רש״י ז״ל · רא״ם : י פירש אזהרה לב״ד שיזהירו לישראל על התמידין דאל״כ ואמרת שנייה ל״ל : כ פי׳ שנים בכל יום א׳ בבקר וא׳ בערב : ל דאל״כ שניים ליום ל״ל הרי כבר נאמר את הכבש האחד תעשה בבוקר מה״ל שנים ליום · אלא כנגד היום שפירוש כנגד השמש : מ כלומר אבל הטבעת שהיה במזרח כדי שיהיה כנגד השמש כדי שלא יאמרו לשמש הם עובדין · והטבעת שהזכיר כאן הן הטבעות שקבע יוחנן כ״ג במקום השחיטה מן העזרה והיו קבועי׳ בקרקע שאוסרין בהן רגלי הבהמה וידיה בעת השחיטה וכו׳ : נ כלו׳ הוא הסלת שהוא עשירית האיפה הבאה עם הקרבי׳ לאפוקי ממחשת במנחות האמורות בויקרא שהן באות בפני עצמן : ס ר״ל כיון שכתוב העשויה בהר סיני משמע שכבר נעשו בהר סיני וכיון שכבר נעשו למה צריכין לעשות כאן · ומתרץ כאותן וכו׳ כלו׳ דמגיה הפסוק והוי כאלו כתיב כהעשויה בכ״ף הדמיון : ע פי׳ ולא שאר משקין שכן כתיב בפ׳ נסכים יין לנסך רביעית ההין : פ אע״ג דכתיב סתם בקודש ולא פי׳ באיזה · ר״ל על המזבח שהוא קודש כדאיתא בסוכה דף מ״ט :

י עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד ונסכה: פ
יא ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימם:
יב ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד:
יג ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליהוה:
יד ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה:
טו ושעיר עזים אחד לחטאת ליהוה על־עלת התמיד יעשה ונסכו:
טז ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח ליהוה:
יז ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג שבעת ימים מצות יאכל:
יח ביום הראשון מקרא־קדש כל־מלאכת עבדה לא תעשו:
יט והקרבתם אשה עלה ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימים יהיו לכם:
כ ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל תעשו:
כא עשרון עשרון תעשה לכבש האחד לשבעת הכבשים:
כב ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם:
כג מלבד עלת הבקר אשר לעלת התמיד תעשו את־אלה:
כד כאלה תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח־ניחח ליהוה על־עולת התמיד יעשה ונסכו:
וביום

בעל הטורים

ד' פתחין:

נ' בטע' רביע סימן החדש הרביעי: פנ"ו פנ"ח פנ"ט ת' להקריב קרבן מוספים בשבת ובר"ח ובמועדים ומצות תקיעת שופר בר"ה:

נ' מלה בליסנא:

אונקלוס

דפילא במשח ונסכיה: עלת שבתא תתעביד בשבתא על עלת תדירא ונסכיה: ובריש ירחיכון תקרבון עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד אמרין בני שנה שבעא שלמין: ותלתא עשרונין סולתא מנחתא דפילא במשח לתורא חד ותרין עשרונין סולתא מנחתא דפילא במשח לדכרא חד: ועסרונא עסרונא סולתא מנחתא דפילא במשח לאמרא חד עלתא לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי: ונסכיהון פלגות הינא יהי לתורא ותלתות הינא לדכרא ורבעות הינא לאמרא חמרא דא עלת ריש ירח באתחדתותיה כן לכל רישי ירחי שתא: וצפיר בר עזי חד לחטאתא קדם יי על עלתא תדירא יתעביד ונסכיה: ובירחא קדמאה בארבעת עסרא יומא לירחא פסחא קדם יי: ובחמישת עסרא יומא לירחא הדין חגא שבעא יומין פטירא יתאכיל: ביומא קדמאה מערע קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון: ותקרבון קורבנא עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד ושבעא אמרין בני שנא שלמין יהון לכון: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין לדכרא תעבדון: עשרונא עשרונא תעביד לאמרא חד כן לשבעא אמרין: וצפירא דחטאת חד לכפרא עליכון: בר מעלת צפרא דהיא עלת תדירא תעבדון ית אלין: כאלין תעבדון ליומא שבעא יומין לחים קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי על עלתא תדירא יתעביד

עיין בת"א
מגילה כ"א
מנחו' נ"ב
שם פ"ט
שם פ"ו
עיין בת"א
עיין בת"א
יומא ס"ו
שבו' ט' א'
עיין בת"א
זבחי' פ"ט

שפתי חכמים

א וא"ת נבי י"ט למה לא כתב נ"כ שאין מביאין עולת י"ט בי"ט אחר וי"ל דזה לא צריך ללמוד דפשיטא דאסור כיון די"ט זה שם בפני עצמו וזה שם בפני עצמו אבל משבת לשבת הכל ענין אחד הוא ה"א דשרי קמ"ל דאסור: ב מדכתיב על עולת התמיד משמע אחר עולת התמיד ומדלא כתיב על עולות התמידי' משמע בין שני תמידי' ובזה יתורץ מה שכתוב הרא"ם אבל מיהו שאמר לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד שפירש מלת על כמו חוץ לא ידעתי איך יתויב מזה מני' שאין קרבין אלא בין שני התמידין: ג ר"ל נפ' שלח לך: ד ר"ל למה מביאין בר"ח שעיר עזים לחטאת על איזה חטא: ה ר"ל אם נכנס כהן בטומאה למקדש וקדשיו ר"ל אם הקריב קרבנות בטומאה: ו כגון גר שנתגייר ותינוק שנשבה לבין העו"ג: ז פי' כל שעירי המוספין דרגלי' ילפינן משעיר דר"ח מדכתיב ושעיר בוי"ו מוסיף על מוסף דר"ח מה שעיר דר"ח מכפ' על טומא' מקדש וקדשיו אף שאר שעירי' ואותן שאין בהן וי"ו ילפינן כיון דגלי קרא בחד אלפינן איכן מהם דילפינן שהו' מן המפיר': ח אע"פי שהראשון נמי מדרש אלא פירושו הכי ומדרשו לפי אגדה כלומר שהם דברי' אגדיי' הראשון מדרשו ע"פ הברייתו' של ת"כ שהם הלכות ודינים: ט (נ"א) פי' דלא קאי על השעיר בלבד אלמא יכתו' זה בשעיר ולא אכל הפרי' ואלי' וכבשי' ועוד שהרי ונסכו לא קאי על השעי' בלל שאין נסכי' לחטאת אלא על הקרבן: י פי' רק מוסב על עולת התמיד הסמוך

רש"י

רוח לפני שאמרתי ונעש' רצוני: (י) עולת שב' בשבתו ולא עולת שב' בשב' אחר' א הרי שלא הקרי' בשב' זו שומע אני יקריב שתי' לשב' הבא ת"ל בשבתו מגי' שאם עבר יומו בטל קרבנו: על עול' התמי' אלו מוספין לבד אותן שני כבשי' של עול' התמי' ומגי' שאין קרבין אלא בין שני ב התמידין וכן בכל מוספין כאמ' על עולת התמי' לתלמו' זה: ושלש' עשרוני' כמשפ' נסכי פר שכן הן קצובין בפרש' ג נסכי': (יד) זאת עול' חדש בחדשו שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין: (טו) ושעיר עזי' ונו' כל שעירי המוספין באין ד לכפ' על טומא' מקד' וקדשיו ה הכל כאן שמפור' נחשב' שבועו' ובשתב' שעי' ר"ח שב'בו לה' תלמודו ללמדך שמכפ' על שאין בו ידיעה ו לא בתחל' ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הק"בה בלבד ושאר השעירים ז למדין ממנו ומדרשו באגדה ח אמר הק"בה הביאו כפר' אלי על שמעטתי את הירח: על עול' התמי' יעש' כל הקרבן ט הזה: ונסכו אין ונסכו מוסב על השעי' י שאין נסכי' לחטא': (יח) כל מלאכ' עבוד' אפילו מלאכה הצריכה לכם כגון דבר האבד המותר

ספרי
שבועו' ט'
שם
חולין ס'
ראשי' י"ט
ראשי' נ'

בחולו של מוע' אסור' בי"ט: (יט) פרי' כנג' אברה' (שנ' ואל הבק' רץ אברה'): אלי' כנג' אילו של יצחק: כבשי' כנג' יעקב אוהכשבי' הפריד יעקב כיסודו של ר' משה דאיתי זאת: (כד) כאלה תעשו ליום:
פלא

כה וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו: ס
כו וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה בשבעתיכם מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו:
כז והקרבתם עולה לריח ניחח ליהוה פרים בני בקר שנים איל אחד שבעה כבשים בני שנה:
כח ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד שני עשרנים לאיל האחד:
כט עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים:
ל שעיר עזים אחד לכפר עליכם:
לא מלבד עלת התמיד ומנחתו תעשו תמימם יהיו לכם ונסכיהם: פ

כט

א ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם:
ב ועשיתם עלה לריח ניחח ליהוה פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:
ג ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל:
ד ועשרון אחד לכבש האחד לשבעת הכבשים:
ה ושעיר עזים אחד חטאת לכפר עליכם:
ו מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה: ס
ז ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו:
ח והקרבתם עלה ליהוה ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם יהיו לכם:
ט ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל האחד:
י עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים:
יא שעיר עזים אחד חטאת מלבד חטאת הכפרים ועלת התמיד ומנחתה
ונסכיהם

אונקלוס

יתעביד ונסכיה: וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון:
וביומא דביכוריא בקרוביכון מנחתא חדתא קדם יי בעצרתיכון מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון: מנחות מ"ו פ"ד
ותקרבון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד שבעא אמרין בני שנא:
ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא חד תרין עשרונין לדכרא חד:
עשרונא עשרונא לאמרא חד לשבעא אמרין: שם פ"ז
צפיר בר עזין חד לכפרא עליכון:
בר מעלת תדירא ומנחתיה תעבדון שלמין יהון לכון ונסכיהון:
ובירחא שביעאה בחד לירחא מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון יום יבבא יהי לכון: ר"ה ל"ב
ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: שבת קל"א ר"ה כ"ט ל"נ ל"ד מגילה כ' ערכין נ'
ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא:
ועשרונא חד לאמרא חד לשבעא אמרין:
וצפיר בר עזי חד לחטאתא לכפרא עליכון: מנחות פ"ו
בר מעלת ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי:
ובעסרא לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון כל עיבידתא לא תעבדון: יומא ע"ז סוטה מ'
ותקרבון עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין יהון לכון: שבת קי"ד
ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא חד: מנחות פ"ו
עשרונא עשרונא לאמרא חד לשבעת אמרין:
צפיר בר עזין חד חטאתא בר מחטאת דכפוריא ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון: יומא ע' שבוע'נ' י'

ובחמישת

בעל הטורים

ל' מ"א בתורה וחד חסר: בכל המיעדות כאמר חג חוץ משבועות כיפינמי' כדקה אם הוא בשב' לב"ש יום טבוח לאחר אבל בפסח וסוכות יבוא בח"שמ אם שבועות תשלומים שלו אינו בחג: בכולם כאמר לחטא' חוץ מעצרת מפני

כט

שנתנה בו התורה שמכפרת על לומדיה: ביום הבכורים, כתיב ושעיר עזים אחד חטאת ולא כתיב לכפר לפי שיום הכפורים מכפר בר"ה כתיב ועשיתם עולה לריח ניחוח לה' וכו' לומר יעשו תשובה ואכי מעלה עליכם כאלו

שביעי

הקרבתם כל הקרבנות ונפסיק' דורש כאלו נעשו בריה חדשה: ושארה כל מלאכת עבודה דבו כל מלאכה אסורה אפי' אוכל נפש שהותר בשאר ימים טובים:

רש"י

שלא יהו פותחין והולכין כפרי החג: (כו) וביום הבכורים. חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים [א] למנחת חטים הבאה מן החדש: (לא) תמימים יהיו לכם ונסכיהם. אף הנסכים יהיו [ב] תמימים למדו רבותינו *מכאן שיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: (י) מלבד עולת החדש. מוספי ר"ח שהוא ביום ר"ה: (יא) מלבד חטאת הכפרים. שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת: ועולת התמיד. ומלבד עולת התמיד תעשו [ג] עולות הללו: ונסכיהם. מוסב על המוספין הכתובים זעו' [ד] תעשו והוא לשון צווי מלבד

שפתי חכמים

הסיון לו כאלו אמר על עולת התמיד ונסכו יעשה כל הקרבן הזה: [א] אף ע"פ שהעומר מתיר כל מיני חדש של חיטין ושל שעורין ושאר מיני דגן ה"מ לאכילה אבל למנחה לחיטים אין ראוי להביא מן החדש אלא אחר מנחת שתי הלחם שהיא באה מן החיטין של שנה זו: [ב] פי' דהל"ל למעלה ושעיר עזים א' לכפר עליכם תמימים יהיו לכם וסמך ליה אל ונסכיהם נ"ל שגם נסכיהם יהיו תמימים: [ג] ר"ל דעולת התמיד לא קאי אשעיר עזים לחטא' אלא אוהקרבתם עולה דלמעלה וה"ק קרא שעיר עזים אחד לחטאת מלבד חטאת הכיפורים ועולת של י"כ מלבד עולת התמיד ומנחתה והוה כאלו כתיב ב' פעמים מלבד דוי"ו של ועולת קאי אמלבד חטאת הכיפורים: [ד] דא"ל דקאי על ועולת התמיד דאם כן הל"ל ונסכה לשון יחיד כדכתיב ומנחתה. וגם א"ל דקאי אשעיר עזים אחד לחטאת שאין נסכים לחטאת עכ"ל דקאי אעולת המוספים וזהו שנקט מוסב על הפרים הכתובי' ועל תעש ואע"פ שאין כתיב תעשו בקרא מ"מ כיון שפי' רש"י לפני זה ועולת התמיד שפי' ומלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו ור"ל דבזו' האלו כתיב בהדיא בקרא תעשו והאי ונסכיהם קאי עלוו: ר"ל

ונסכיהם: ס יב ובחמשה עשר יום לחדש
השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת
עבדה לא תעשו וחגתם חג ליהוה שבעת ימים:
יג והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה
פרים בני בקר שלשה עשר אילם שנים כבשים
בני שנה ארבעה עשר תמימם יהיו: יד
ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר
האחד לשלשה עשר פרים שני עשרנים לאיל
האחד לשני האילם: טו ועשרון עשרון
לכבש האחד לארבעה עשר כבשים: טז
ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד
מנחתה ונסכה: ס יז וביום השני
פרים בני בקר שנים עשר אילם שנים כבשים
בני שנה ארבעה עשר תמימם: יח
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: יט ושעיר עזים אחד
חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיהם:
ס כ וביום השלישי פרים עשתי עשר
אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר
תמימם: כא ומנחתם ונסכיהם לפרים
לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: כב
ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה
ונסכה: ס כג וביום הרביעי פרים
עשרה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה
עשר תמימם: כד מנחתם ונסכיהם
לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט:
כה ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת
התמיד מנחתה ונסכה: ס כו וביום
החמישי פרים תשעה אילם שנים כבשים בני
שנה ארבעה עשר תמימם: כז ומנחתם
ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם
כמשפט: כח ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד ומנחתה ונסכה: ס כט
וביום הששי פרים שמנה אילם שנים כבשים
בני שנה ארבעה עשר תמימם: ל ומנחתם
ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם
כמשפטם: לא ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד מנחתה ונסכיה: ס לב
וביום השביעי פרים שבעה אילם שנים כבשים
בני

אונקלוס

ובחמשת עשרא יומא לירחא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחנא לא תעבדון ותחגון חגא קדם יי שבעא יומין: ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי תורין בני תורי תלת עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת עסר שלמין יהון: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא חד לתלתא עסר תורין תרין עסרונין לדכרא חד לתרין דכרין: ועסרונא עסרונא לאמרא חד לארבעת עסר אמרין: וצפיר בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה: וביומא תנינא תורין בני תורי תרי עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במנינהון כדחזי: וצפיר בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכיהון: וביומא תליתאה תורין חד עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במנינהון כדחזי: וצפיר חטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: וביומא רביעאה תורין עסרא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במנינהון כדחזי: וצפיר בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה: וביומא חמישאה תורין תשעא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במנינהון כדחזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: וביומא שתיתאה תורין תמניא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במנינהון כדחזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה ונסכהא: וביומא שביעאה תורין שבעא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת
עסר

בינ' י"ט ב' | סוכה מ"ז | מנחות פ"ט | סוכה מ"ח | עיין בת"א | מנחות מ"ד | שבת ק"ג | תענית ב' | זבחים ק"י | מעילה י"ב

בעל הטורים

פל' גיל דענין בתנ"ך:

כן דינו לגיע:

שני ונסכיהם ששי ונסכיה שביעי במשפט' וסי' בו"ו מי"ם מכאן סמכו חז"ל רמז לניסוך המים מן התורה: כולם מלא בר מן ג':

ראשון שני רביעי ושעיר עזים וסימנ' אכ"ד עזים:

כולם חסר בר מן ג':

שפתי חכמים

א ר"ל עכשיו מנוה על הנסכים של עולות המוספין דהא לפני זה לא כתיב שום נסכים בעולות הללו:

רש"י

א מלבד עולת התמי' ומנחת' תעשו את אלה ונסכיה' וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות חוץ משל קרבנו' המנ שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם א והא
מוסבים על התמיד ואינן לשון נוי שהרי נסכיהם של מוספים כתובין לעצמן בכל יום ויום: (יח) ומנחתם ונסכיהם לפרים * פרי החג ע' הם כנגד ע' אומות שמתמעטים והולכים וביומי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין: ולכבשים כנגד ישראל שנקראו * שה פזורה והם קבועים ומניניהם תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה בשני נאמר ונסכיהם על שני תמידי היום ולא שנה הלשון אלא לידרש כמו שאמרו רז"ל בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים רמז לנסוך המים מן התורה במג:

סוכה כ"ז | ירמיה ל'

בני שנה ארבעה עשר תמימם: לג ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפטם: לד ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה: ס

לה ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו: לו והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד איל אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימם: לז מנחתם ונסכיהם לפר לאיל ולכבשים במספרם כמשפט: לח ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה: לט אלה תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם: ל א ויאמר משה אל־בני ישראל ככל אשר־צוה יהוה את־משה:

פ פ פ

ב וידבר משה אל־ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה: איש

אונקלוס

עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במנינהון כדחזי להון: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה: ביומא תמינאה כנישין תהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון: ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי תור חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: מנחתהון ונסכיהון לתורא לדכרא ולאמרי במנינהון כדחזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: אלין תעבדון קדם יי בזמניכון בר מנדריכון ונדבתכון לעלותכון ולמנחתכון ולנסכיכון ולנכסת קודשיכון: ואמר משה לבני ישראל ככל דפקיד יי ית משה:

ומפטירין ויד ה׳ היתה אל אליהו במלכי׳ ב׳ בסימן י״ט קס״ח לח״לק סימן ולג״יפ״להו סימן:

פ פ פ

ומליל משה עם רישי שבטיא לבני ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי: גבר

עיין בת״א | פסחי׳ ס״ח ביצה ט״ו חגיג׳ ט׳ | סוכה מ״ו | פס | פסחי׳ ע״ו ר״ה ד׳ שבועו׳ י׳ מנחו׳ ע״ב תמור׳ י״ד | מנחו׳ ק״ד | נדרי׳ ע״ח ב״ב ק״כ קכ״א עיין בת״א | אפרי | ת״ד

רש״י

(לה) עצרת תהיה לכם. עצורים בעשיית א מלאכה. *דבר אחר עצרת עצרו ב מלאכת מלמד שטעון לינה. ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל ג הקריבו כנגד ע׳ אומות ובאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנ׳ מכם: (לו) פר אחד איל אחד. אילו כנגד ישרא׳ ד התעכבו לי מעט עוד ולשון חבה הוא זה כבנים הנפטרי׳ מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכ׳ עכבו עוד יום אחד משל למלך שעשה סעודה כולי כדאיתא במסכ׳ סוטה ובמדרש רבי תנחו׳ למדה תור׳ דרך ארץ ה שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות למחר יאכילנו דגים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קטנית למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: (לט) אלה תעשו לה׳ במועדיכם. דבר הקצוב ו לחובה: לבד מנדריכם. אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה היא בידיכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבו׳ ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר: (א) ויאמר משה אל בני ישראל. להפסיק הענין לדברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן ז דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומ׳ שחזר משה ואמר׳ פרשה זו לישרא׳ שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו:

שפתי חכמים

א והא דכתיב בתריה כל מלאכת עבוד׳ לא תעשו הוא תוספת ביאור שהכתוב עצמו מפרש לעניין מה תהיו עצורים: ב דלטעם לשון רחוק הוא שהכתוב עצמו יפרש מהו העצרת שהוא עשיית מלאכה נ״פ ד״א. ולפי ד״א קשה כיון דקאי על ישראל מאי דכתיב עצרת תהיה לכם לא היה לו לומ׳ אלא עצורי׳ תהיו. לכן פי׳ טעם לשון: ג אע״פי שגם הראשון הוא מדרש מפני שהראשון מדרשו ע״פ הברייתות שבת״כ שהם כלם הלכות ודינים אבל זה הם דברי אגדיים: ד שהם עם אחד בארץ: ה ר״ל קאי אלעיל אפרי חג מה שמתמעטין והולכי׳ בזה למדה תורה דרך ארץ כו׳: ו ר״ל כתיב אלה תעשו לה׳ במועדיכם לבד מנדריכם וגו׳ הואיל וגם הנדרים ונדבות צריך לעשות למה לא כוללן בכלל אחד. ומתרץ דאלו הכתובים למעלה דבר קצוב לחובה לבד מנדריכם שהם רשות: ז דק״ל פשיטא הוא דאמר מה שצוה לו הק״בה. ועוד בכל התורה נאמ׳ הציווי לבד ולא נאמ׳ כאן הציווי וגם דברי משה לישראל. ומתרץ לפי וכו׳:

בעל הטורים

כולם מלא כמנין כל מן דין: ג׳ פסוקי׳ בתורה דסוף כל תבותיהן מם:

מפטיר

כלם חסר תרין ווי״ן:

ל

נדרים בג׳ימ׳ רוצה שהנוד׳ חשוב כרוצה אם אינו משל׳ שבעון נדרי׳ הנכני׳ מתים:

חסלת פרשת פנחס

א ר״ל למה כתיב אל ראשי המטות א״ל דלא אמ׳ פרשה זו אלא לראשי המטות בלבד ולא לכל ישראל. דהא נאמר כאן זה הדב׳ לג״ש כלפ״רשי בסמוך דפרש׳ זו לכל ישראל נאמרה וא״כ נ״לל ראשי המטות. ומתרץ חלק כבוד כו׳ וא״כ לפי זה יהיה פי׳ אל ראשי המטו׳ לבני ישראל כמו ולבני ישראל רא״ס. וא״ל דלמא פירושו של קרא הוא הכי אל ראשי המטות של בני ישראל א״כ בני ישראל דכתיב בקרא נ״ל לא הל״ל רק אל ראשי המטות לאמור וגו׳. אלא ע״כ סדר הלימוד הוא בא לאשמועינן וכמו שפירש הרא״ס וכתב שאפרש בסמוך. א״כ דק״ל למה כתב קרא ראשי המטות לבני ישראל הל״ל אל ראשי מטות בני ישראל אלא ע״כ כיון דכתב קרא הכי נ״ל דראשי המטות הוא דבוק כלומר אלא מטות דבק לאלת ראשי ואז יהיה אלת לישראל מוכרת ואינו דבק לאלת מטות והוי אלתא בפני עצמו וע״כ פי׳ הכא מתחיל׳ אמר משה לראשי המטו׳ ואח״כ לבני ישרא׳ וכאלו כתיב ולבני ישרא׳ והיינו חלוק כבוד ללמדם תחילה ואח״כ לבני ישרא׳ וק״ל. וגזה כמי ניחא למה לא כתיב וידבר ה׳ אל משה לאמו׳ דבר אל בני ישרא׳ איש כי ידר׳ וכו׳ אא ע״כ סדר הלימוד הוא בא לאשמועינן לכן כתיב וידבר משה כלומ׳ היאך היה הדיבור של משה לישראל ודו״ק כ״ל. כך הוא הבעת דברי רש״י ע״פ ת״כ אבל בגמרא דמסכת נדרים יש ילפותא אחריתא: א כלומר

חסלת פרשת פנחס

(ב) ראשי המטות. חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה א ואח״כ לכל בני ישרא׳ ומנין שאף שאר הדברות כן ת״ל * וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בית ישראל. ומה ראה לאומרה כאן א למד

בעל הטורים

בנעוריה חסרים אותיות נערה י"ב לומר לך בת י"ב שנים ויום אחד נדריה נבדקי': ת"ו ת"ז מנו' הפרת נדרים ושלא לבטל נדרים:

והחריש לה ב' במס' הכא ואידך בפר' עצמה ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה גו' והיינו דאית' בנדרי' ושמע אישה פרט אם חרש שהו' מדבר ואינו שומע שאינו מכיר וילפינן אב מבעל:

במדבר ל

ג איש כי ידר נדר ליהוה או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה:
ד ואשה כי תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה:
ה ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה והחריש לה אביה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום:
ו ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח לה כי הניא אביה אתה

אונקלוס

גבר ארי ידר נדר קדם יי או יקיים קיים למיסר אסר על נפשיה לא יבטל פתגמיה ככל דיפוק מפומיה יעביד: ואתתא ארי תדר נדר קדם יי ותיסר אסר בבית אבוהא ברביותהא: וישמע אבוהא ית נדרהא ואסרהא דאסרת על נפשה וישתוק לה אבוהא ויקומון כל נדרהא וכל איסרהא דאסרת על נפשה יקומון: ואם יעדי אבוהא יתהא ביומא דשמע כל נדרהא ואסרהא דאסרת על נפשה לא יקומון ומן קדם יי ישתביק לה ארי אעדי אבוהא יתה

עיין בת"ס
עיין בת"ס
נדרי' נ"ג

רש"י

א לימד שהפרת ב נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה ג מפר בשלשה הדיוטות * או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד ד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ * זה הדבר מה להלן נאמר לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר דבר אל אהרן וגו' אף זו נאמר' לכ לן: זה הדבר * משה ה נתנבא * בכה אמר ה' כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר ה' מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון ו זה הדבר * ד"א זה הדבר' מעוט הוא ז לומר שהחכ' בלשון התרה ח ובעל בלשון הפרה כלשון הכתו' כאן ט ואם חלפו אין מותר ואין מופר: (ג) נדר. האומר הרי עלי קונם י שלא אוכל כ או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפי' נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת"ל לאסר איסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסו': לא יחל דברו. כמו לא ל יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין: בית אביה. * ברשות אביה מ ואפי' אינה בביתו: (ד) בנעוריה. ולא קטנה ולא בוגר' שהקטנ' אין נדרה נדר נ והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י"א שנה ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י"ב שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק: (ו) ואם הניא אביה אותה. אם יניא אותה מן הנדר כלומר שהפר לה הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ס ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה. ופשוטו לשון מניעה והסרה וכן * למה תניאון וכן * שמן ראש אל יניא ראשי וכן * וידעתם את תנואתי את אשר סרתם מעלי: וה' יסלח לה. במה הכתו' מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה

ב"ב ק"כ
ויקרא י"ז
ספרי
שמות י"א
ספרי
נדרי' ע"א
ספרי
מדבר ל"ג
תהלי' קמ"א
מדבר י"ד

שפתי חכמים

א כלומר הואיל ובכל התורה כולה חלוק כבוד לנשיאים כדכתי' וישובו אליו אהרן וגו' למה חזר ולמלה כאן: ב דכשהחכם בא להתיר הנדר הוא יעוקר הנדר מעיקרו כאלו לא היה נדר מעולם ובאותה התרה מותר הנדר כאלו לא היה נדר כאן מעולם ולכן תפס רש"י לשון הפרה. מנאתי: ג דראשי מטות משמע ראש אחד יכול להפר הנדר דהיינו יחיד מומח' וא"ת הרי כתיב ראשי לשון רבים. וי"ל דה"ק ראשי דיצלמא אכל ראשי המטות קאי. והואיל שצריך יחיד מומחה צריך ג' הדיוטות דסברא הוא שצריך יותר הדיוטות ממומחים ושנים א"א שאין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן ג'. ואין להקשות דלמא יותר מג' א"כ אין לדבר סוף: ד ופירוש לבני ישראל בעבור ישראל שלמד לנשיאים כדי שילמדו לישראל אבל משה עצמו לא למד לכולן משום שמשה לא הוצרך לזה מאחר שלהתרת נדרי' צריכי' ממוני' על ישראל להורו' איזה מכן אין יכולין להתי' ואיזה מהן יכולים להתיר ולזה היה די גם כן בנשיאי' שיהיו' המורי' להם. ומתרץ נאמ' כאן כו': ה ואם תאמ' הא איצטריך זה הדבר לג"ש דלעיל כדפיר"ש ויש לומר דג"ש דהכא אין להשיב עליה אינ' צריכה להיות מופנה: ו וזה מעלה יתירה דזה הדבר משמע הדבר עצמו וברור שמשמע מהקב"ה ונקרא אספקלריא המאירה משא"כ בשאר נביאים דלא היה מדבר להם אלא בחידות או על ידי חלומות ונקרא אספקלריא שאינה מאירה אבל למשה היה מדבר הדב' עצמו שיאמר לבני ישראל כענין שנ' פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידו' ומה שנתנבא משה בכה אמר ה' כדכתיב בפרש' וארא ונפרשת בא. יש לומר דקודם עמידתו בהר סיני היה מתנבא בכה אבל אחר מתן תורה היה מתנבא בזה אחר קירון עור פניו: ז דלפי פי' הראשון קשה למה לא אמר בכל החכות כן. לכן פי' זה הדבר וכו'. וא"ל דלמא מפני טעם זה לבד נאמר א"כ הדבר אשר צוה ה' וכו' היה לו לומר נהדיא מאי ממעט. לכן צריך גם לטעם ראשון: ח לפי שהחכם אינו מתיר אלא בחרטה צריכ' לשון התרה אבל הבעל מיפר בלא חרטה ובלא נתינת טעם שייך ביה לשון הפרה: ט דגם כאן כתיב איש כי ידור נדר ונאמר לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו דמשמע הוא לא יחל דברו אבל אחר יחל לו וכתיב לאסור איסור דמשמע שאסר עליו דבר פלוני ואחר בא ויתיר לו הדבר שאסר עליו דיבל אסור נופל לשון מתיר כי איסור היא מלשון קשר ונבי קשר שייך לשון התרה שמתיר הקשר שמיע מיניה דבחכם כתיב לשון התרה: י ר"ל שאומר דבר זה יהא עלי קונם שלא אוכל כו': כ אף על פי שלא אוכל שייך גבי שבועה ולא גבי נדר וכמו שהקשה הרמ"בן ז"ל וכבר תירץ הר"אם ע"ש: ל והוא מבעלי הכפל ולולא החי"ת שאינו מקבל דג"ש היתה כדגש"ת לתשלו' אות הכפל ופי' לא יזלזל דבריו כזלזול החולין שאינו מושש בשמירתן מטומאה רק בקדש: מ מדכתיב בסוף פרשה זו בנעוריה בית אביה וקרא יתירא הוא דהא כתיב כאן בבית אביה בנעוריה אלא בא ללמדך כל שבת נעוריה לאביה ואפילו אינה בביתו דלא דוקא כתיב בבית אביה. אף בבית אביה דלעיל מיניה פי' ברשותו ולא בביתו ממש. רא"ם: נ אין נדרה נדר ודאי אלא יש שנדרה צריך בדיקה ויש שאינו נדר כלל כמו שמפרש: וא"ת והא בלאי קרא זה נמי ידע רש"י פירושו של הניא כמו שמביא אח"כ פסוקים למה תניאון אל יניא ראשי ויעוד האריך בקושיו'. ויש לומר דה"פ בתחלה מפרש רש"י אם יניא אותה מן הנדר כמו שפירש אחר כך ופשוטו כו' והואיל ופירש אם יניא אותה ה"א בדיבור בעלמא יכול ליבטל הנדר כשאמר אי אפשי שיתקיים נדר זה לכך מפר' כלומר שהפרתה ר"ל במדרש מפורש כן שצריך להפר לה ולומר לה מופר לך אבל אי לא אמר כן אלא אם בעלמא אינו מופר ולפי המדרש אמר הנאה זו איני יודע מה היא ר"ל האי ואם הניא אב אותה לפי המדרש שפירש שהוא לשון הפרה אינו יודע היאך משמע מהניא הפרה. אבל כיון שפירש במדרש הוא אומר בסיפא גבי בעל ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר ש"מ להנא' דגבי בעל הוא לשון הפרה הוי אומר הנאה זו דכתיב גבי אב הוי נמי הפרה דאי פירושו לשון מניעה בעלמא קראי סתרי אהדדי דהניא אביה אותה משמע מניע' בעלמא ויניא דכתי' גבי בעל משמע הפר' שיאמר מופר לך מדכתיב ואם יניא אותה והפר ועכ"כ צ"ל דהפר פי' של יניא ש"מ דהנאה דכתיב גבי אב נמי היינו הפרה וכתב הכתוב הנאה במקום הפרה אבל לפי פשוטו לשון מניעה והסרה כדפרי' רש"י לעיל ומביא ראייה מהפסוקי' וא"כ ק"ל כיון דהניא אביה משמע הפרה ממש למה כתיב וה' יסלח לה דהא צריכה סליחה כיון שלא חטאה דהא הפר לה הנדר. ומתרץ דהא כתיב נמי בסמוך גבי בעל וה' יסלח לה ובמה הכתו' מדבר באשה שנדרה וכו':

אתה:

ז ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה:
ח ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסרה אשר אסרה על נפשה יקמו:
ט ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ויהוה יסלח לה:
י ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה:
יא ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה:
יב ושמע אישה והחרש לה לא הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום:
יג ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה:
יד כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו:
טו ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום והקים את כל נדריה או את כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החרש

לה

אונקלוס

יתה: ואם מהוה תהוי לגבר ונדרהא עלה או פירוש ספותהא דאסרת על נפשה: וישמע בעלה ביומא דשמע וישתוק לה ויקומון נדרהא ואסרהא דאסרת על נפשה יקומון: ואם ביומא דשמע בעלה אעדי יתה ויבטל ית נדרהא דעלה וית פירוש ספותהא דאסרת על נפשה ומן קדם יי ישתבק לה: ונדר ארמלא ומתרכא כל דאסרת על נפשה יקום עלה: ואם בית בעלה נדרת או אסרת אסר על נפשה בקיום: וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתה ויקומון כל נדרהא וכל איסרין דאסרת על נפשה יקומון: ואם בטלא יבטל יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאסר נפשה לא יקומון בעלה בטלינון ומן קדם יי ישתביק לה: כל נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה יבטלינון: ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל איסרהא דעלה קים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע:

ואם

נדרי' מ"ו | ס"פ ע"א | שבועו' כ"ג | נדרי' ע"ב | ע"ג | כתובו' מ"ט | נדרי' פ"א | פ"ט | נדרי' מ"ז | שבועות כ' | עיין נת"א | עיין נת"א | עיין נת"א | נדרי' ע"ס

בעל הטורים

כולם מלא:

ל' חסר וחד מלא על מחלת לענות: ז' חסר בלישנא:

רש"י

ידעה ויעוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים אף היא שצריכ' סליח' ואע"פ שהוא מופר ואם המ' פרין צריכים סליחה ק"ו לשאינן מופרים*: (ח) ואם היו תהיה לאיש · * זו ארוסה או אינו אלא א נשואה כשהוא אומר ואם בית אשה נדרה הרי נשואה אמור וכאן ב בארוס' ובא לחלוק ג בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין צריך לומ' אם קיים ד א' מהם: ונדריה עליה · שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ה ולא הופרו ולא ו הוקמו: (ט) ושמע אישה וגו' · הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים: (יג) ואם הפר יפר אותם · יכול אפי' לא הפר ז האב ת"ל בנעוריה בית אביה כל שבנעורי' ח ברשות אביה הוא*: (י) כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה · לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל ט ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה לרשות לאב: (יא) ואם בית אישה נדרה · בנשואה י הכתוב מדבר: (יד) כל נדר וכל שבועת איסר וגו' · לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרי' במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי עינוי נפש בלבד והם מפורשי' במס' כ נדרי'*: (טו) מיום אל יום · שלא תאמר מעת

לעת

ספרי | נדרי' ס"ז | קידושי' י"ג | נדרי' ע"ט

שפתי חכמים

וכו' זו היא שצריכה סליחה ואע"פ שהוא מופר ה"ה כ צאן ובתו מיירי בבת שנדרה בנזיר ושמע אביה וכו' שצריכה סליחה כיון שהוא לא ידעה שהפר לה ועוברת על נדרה כדפ"רשי והארין עוד ע"ש: א פי' אע"פ שסתם הויה לשון קדושין הוא מ"מ כיון דאשכחן נמי הויה למשכב גבי הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש שר"ל למשכב דהיינו נשואה ה"א אף הויה זו נמי למשכב דהיינו נשואה והיו האב והבעל מפירין נדרה כשהוא אומר וכו': ב דכאן כתיב ואם היה תהיה לאיש שהוא לשון הוויה וקידושין: ג כלו' הא דלא כללן הכתוב בכלל א' משום דבא לחלק בה כלו' בארוס' שאביה ובעלה מפירין נדריה מש"אכ בנשואה ל' חלקן הכתוב ואח"כ מפרש והולך אל תאמר אביה ובעלה אחד מהם יכול להפר זה אינו דאם הפר האב וכו' כמו שמפרש והולך מן המקראות: ד דהא אמרת אם היפר אחד ואחד שותק אינו מופר כ"ש אם קיים אחד מהם שאידך אינו יכול להפר: ה דאי הופר האב שוב א"צ הפרה יותר: ו דאי קיים האב שוב אין מועיל הפרת הבעל דהא אם לא היפר האב והיפר הבעל אין מועיל כדפ"רשי בסמוך יכול אפילו לא היפר וכו' מכל שכן אם קיים האב שאין מופר בהפרת בעל: ז (נ"א) אין ספק שהוא ט"ס שהרי זה הפסוק קאי אואם בית אישה נדרה שהוא נשואה מאיש אבל גרסת הר"אם היא נכונה שארוסה והפר את נדרה: ח כל מה דכתיב למעלה ואם היה תהיה לאיש הל"ל אם תהיה אלא וי"ו מוסיף על עניין ראשון ולמעלה כתיב והניא אביה וגו' ודרשינן כל שבא נעוריה לאביה מקרא דבנעוריה בית אביה מהתם משמע דגם כאן צריך הפרת אביה · ולא שבא ארוסה ולא שבא פנויה משום דוי"ו מוסיף על עניין ראשון שהיא ברשות אביה גם כן והיינו ארוסה שהיא ברשות שניהם · והרא"ם פירש דאי בפנויה דווקא קמיירי אבל הארוסה פקעה רשות האב אם כן למה ליה בנעוריה בית אביה פעם שנית הא כבר כתיב בבית אביה בנעוריה ושני פירושים אלו נאמרו הם · ופמו שהביא הרא"ם גם כן ויהיה פירש הפסוק ואם היו תהיה האשה אשר אסרה איסר בבית אביה בנעוריה ונדריה עליה פי' לא שמע אביה בהן ושמע אישה את' שנתארסה גם הוא ישתתף בהפרתה: ט דה"פ אלמנה אינה ברשות האב וגרושה אינו ברשות הבעל להפר לה · וא"ת ואין תעלה על דעתך שיפר · וי"ל לפי שאינו הבעל מפר אפילו נדר שלא נדרה ברשותו כגון שנדרה בבית אביה כ"ש שיכול להפר לה מה שנדרה ברשותו: · ל"פ אינה ברשות הבעל ימכאתי: י (נ"א) והא דלא הקדים הכתו' ואם בית אישה נדרה קודם קרא דונדר אלמנה שמדבר אחר הנשואין · מפני דאלמנה וגרושה לאו דווקא אלא ה"ה בוגרו' והיא פנויה אין לאב רשות עליה ונדרה קיים כמו באלמנה ואם כן הכל כסדר דנתחיל' דבר בנערה שהיא ברשו' אביה לגמרי ואח"כ ואם היו תהיה לאיש דהיא ברשות אביה וברשות בעלה ואח"כ באשה שאין רשות האב עליה אלמנה וגרושה וה"ה בוגרת ואח"כ בנשואה שהיא ברשות בעלה לגמרי: כ כגון שלא תטעום אחד מכל המינים או שלא תשתה מכל מיני משקים:

בעל הטורים

ג"נ' חסר וא' מלא :

שני

לא

לפי שראה מעשה מדינים ולא קנ' לפס לכך נתלו חיין בנקמת מדינים : אלף למטה הפסוק מתחיל בא"ף ומסיים באלף לומר לך שכול' היה להם לב אחד לאביהם שבשמים : וישלח וגו' והנשיאי' לא שלח עמהם כדי שלא יתביישו שבט שמעון שנהרג נשיא משבטו :

במדבר לא

לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃ טז וְאִם־הָפֵר
יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֺנָהּ׃
יז אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית
אָבִיהָ׃ ס פ ■ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ׃
ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ
מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת
נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן׃ ד אֶלֶף לַמַּטֶּה
אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא׃
ה וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה
שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא׃ ו
וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־
פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ
וחצצרות

אונקלוס

וְאִם בַּטָּלָא יְבַטֵּיל יָתְהוֹן בָּתַר דִּשְׁמַע וִיקַבֵּיל
יָת חוֹבַהּ׃ אִלֵּין קְיָמַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה בֵּין גְּבַר לְאִתְּתֵיהּ בֵּין אַבָּא לִבְרַתֵּיהּ
בִּרְבִיוּתַהּ בֵּית אֲבוּהָא׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ אִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִן מִדְיָנָאֵי בָּתַר כֵּן תִּתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ׃
וּמַלֵּיל מֹשֶׁה עִם עַמָּא לְמֵימַר זָרִיזוּ מִנְּכוֹן גֻּבְרִין
לְחֵילָא וִיהוֹן עַל מִדְיָן לְמִתַּן פּוּרְעָנוּת דִּין עַמָּא
דַּייָ בְּמִדְיָן׃ אַלְפָּא לְשִׁבְטָא אַלְפָּא לְשִׁבְטָא
לְכֹל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל תְּשַׁלְּחוּן לְחֵילָא׃
וְאִתְבְּחַרוּ מֵאַלְפַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל אַלְפָּא לְשִׁבְטָא
תְּרֵי עֲסַר אַלְפִין מְזָרְזֵי חֵילָא׃ וּשְׁלַח
יָתְהוֹן מֹשֶׁה אַלְפָּא לְשִׁבְטָא לְחֵילָא יָתְהוֹן
וְיָת פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְחֵילָא וּמָאנֵי
דְקוּדְשָׁא

שפתי חכמים

א ר"ל ל"ל למכתב מיום אל יום אין לומר דבא ללמד דאם לא היפר ביום שומעו שוב אינו מופר הא זה כבר כתיב לעיל ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו וגו' · ומתרץ דאי לא כתיב מיום אל יום ה"א מה שכתיב לעיל ביום שמעו היינו מעת לעת שהוא כ"ד שעות : ב ר"ל שאם שמע היום אע"פ שהוא סמוך לשקיעת החמה אם שתק עד שתחשך שוב אינו מיפר : ג ר"ל למה כתיב ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו ונשא את עונה משמע מיד ששמע אם הפר ישא את עונה והרי שפיר עביד· ואין לפרש דלמא אפי' שמע וקיים ואחר כך הפר בו ביום יהא מופר א"כ מה"ל אחרי שמעו למשמע שאם לא הפר לה תכף כששמע את נדרה אינו חוזר ומיפר · אלא ע"כ צ"ל שאם שמע נדרה ואחר אפשי בו שאינו יכול להפר אפילו בו ביום : ד ר"ל למה זה נקנו' מהמדינים והלא המואבים שכרו את בלעם כדכתיב בפרשת בלק · וא"ת ולמה נקט רש"י הכא תרי טעמים ובפרשת פנחס לא נקט אלא חד טעמא · וי"ל דק"ל למה שינה כאן הלשון וכתב נקום נקמת והתם כתיב צרור וגו' אלא ע"כ צ"ל משום הדיוק מאת המדינים ולא מאת המואבים א"כ ש"מ מדוקיא דנקום דוקא להורגם אסור אבל לאייב' אותם מותר ולעיל משמע אפילו לאייב' אסור מדכתיב צרור את המדינים אם כן סתרי קראי אהדדי · ועל זה נקט הכא ב' טעמים דהא שאסר להרגם משום שהמואבים נכנסו לדבר מחמת היראה וכו' והא דמשמע הכא דמותר לאייב' היינו לאחר שנתגיירו השתי פרידות דעיקר הטעם הוא משום שתי פרידות וכו' וכיון שינאו שתי פרידות מותר לאייבם אבל לאייבם קודם שתתגיירו אסור : ה פי' נתרגז לריב עם ישראל ולא להם ר"ל ישראל לא נסעו דרך ארצם ולא היה להם לריב עם ישראל : ו פרידות פי' גוזלות · ואע"פ שלא באה ממואב אלא אחת · י"ל דרש"י נקט לשון הגמר' והוצרך לד"א דלטעם ראשון קשה דהא לעיל משמע דאף מדין היו יראים מישראל כדפירש לעיל שעשו שלום ביניהם וכו' עיין שם לב' פירש ד"א · ולד"א קשה היה לו להקב"ה לסבב סיבות שלא ידונו ישראל שלשלת משפחתה של רות ולמה זה על כל האומה שלא לצור את מואב · ל"פ נם טעם ראשון : ז דכתיב נקום נקמת וגו' אחר ונאסף אל עמיך · דאל"כ וידבר משה ל"ל דמסתמא כל מה שנצטוה אמר לישראל : ח דלא הל"ל אנשים דהא אין דרכן של נשים שיוצאות למלחמה ופשיטא היו אנשים · אלא אנשים בא ללמדך שהיו צדיקים לכך בפרשת שלח לך לא פירש רש"י על שלח לך אנשים צדיקים דאיצטריך אנשים לגופיה ועל אנשים דכתיב אחר כך פירש צדיקים דההוא אנשים יתירא הוא לפי שכתיב לעיל אנשים · והר"אם פי' מדכתיב מאתכם וגו' הדבור הזה היה לאנשים מסתמא אותם שנחלצו מהם אנשים היו א"כ אנשים דכתיב ל"ל : ט ר"ל למה לא כתיב נקמת ישראל : י דה"א הואיל ושבט לוי לא נטלו חלק בארץ גם לא יצאו לצבא · לכך צריך לרבות · וא"ת כיון דגם שבט לוי הולכין לצבא היו י"ג דהא חשיב אפרים ומנשה לכל הפקודים ובקרא כתיב וימסרו וגו' אלף למטה שנים עשר אלף · והרא"ם תירץ דאפרים ומנשה לא נקראו ב' שבטים רק בדבר נחלת הארץ ולכן במרגלים שהיו בעבור נחלת הארץ נחשבו בשני מטות ופה שלא היה רק לנקמת ה' בלבד אינם נקראו אלא שבט א' עכ"ל · והאריכו בזה המפרשים ע"ש : כ דאל"כ ויקח משה שנים עשר אלף מבעי' ליה וגו' : ל מדכתיב וישלח אותם משה למה חזר וכתב אותם ואת פינחס אלא מגיד וכו' : מ בשלמא בלא זה הוה אמינא דהא דלא שלח את אלעזר משום חשיבותו של אלעזר שהיה שקול כנגד כולם אבל עכשיו שפי' שגם פנחס היה שקול כנגד כולם א"כ למה שלח את פנחס וכו' : נ ולהאי טעמא לחוד

רש"י

לעת א לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד ב שתחשך : (יו) אחרי שמעו · אחרי ששמע וקיים שאמ' אפשי בו ג וחזר והפר לה אפילו בו ביום : ונשא את עונה · הוא מוכנס תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין : (ב) מאת המדינים · ולא מאת המואבים ד שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא * אל תתגר בם מלחמה אבל מדינים נתעברו על ריב ה לא להם · ד"א מפני ב' פרידות טובות ו שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית (אשת שלמה המלך ולאו דווקא שנעמה העמונית היתה *כדאיתא פ' שור שנגח ד' וה' בתוס') העמונית : (ג) וידבר משה וגו' · * אף על פי ששמע שמיתתו תלויה ז בדבר עשה בשמחה ולא איחר : החלצו · כתרגומו לשון חלוצי צבא מזויינים : אנשים · צדיקים ח וכן * בחר לנו אנשים וכן * אנשים חכמים וידועים : נקמת ה' · שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד ט כנגד הקב"ה : (ד) לכל מטות ישראל · * לרבות י שבט לוי : (ה) וימסרו · להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר * עוד מעט וסקלוני ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו כ על כרחן : (ו) אותם ואת פינחס · מגיד שהיה פנחס ל שקול כנגד כולם · ומפני מה הלך פנחס ולא הלך אלעזר מ אמר הקדוש ברוך הוא מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי נ בת צור יגמור ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנ' * והמדינים מכרו אותו * ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנאמר * מבנות פוטיאל שפיטם עגלים לע"א ומזרע יוסף שפטפט ביצרו · דבר אחר שהיה משוח מלחמה : וכלי הקדש ·

זה

כתובות ע"ח, מ"ו מ"ו, נדרים ו', קדושין נ', יבמות ק"ג, סוטה מ"ג

דברים ב', ב"ק ל"ח, ספרי, שמות י"ז, דברים א', ספרי, שמות י"ז, בראשית ל"ז, סוטה מ"ג, שמות ו'

אונקלוס

וקודשא וחצצרת יבבתא בידיה:
ואתחילו על מדין כמא דפקיד יי ית משה וקטלו כל דכורא: וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית בלעם בר בעור קטלו בחרבא:
ושבו בני ישראל ית נשי מדין וית טפלהון וית כל בעיריהון וית כל גיתיהון וית כל נכסיהון בזו:
וית כל קרויהון במותבניהון וית כל בית סגדתהון אוקידו בנורא: ושבו ית כל עדאה וית כל דברתא באנשא ובבעירא: ואיתיאו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא דבני ישראל ית שביא וית דברתא וית עדאה למשריתא למישריא דמואב דעל ירדנא דיריחו: ונפקו משה ואלעזר כהנא וכל רברבי כנשתא לקדמותהון
שבת ס"ד למברא למשריתא: ורגיז משה על
פסחי' ס"ו דממנן על חילא רבני אלפין ורבני מאותא דאתו מחיל קרבא: ואמר להון
משה

מטות

וחצצרות התרועה בידו:
7 ויצבאו על מדין כאשר צוה יהוה את משה ויהרגו כל זכר:
8 ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב:
9 וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקנהם ואת כל חילם בזזו:
10 ואת כל עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו באש:
11 ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה:
12 ויבאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה אל ערבת מואב אשר על ירדן ירחו: ס
13 ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה לקראתם אל מחוץ למחנה:
14 ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה:
15 ויאמר אליהם
משה

בעל הטורים

להם לב אחד להביאם שבשמים: כלם מלא בר מן א' חסר: ג' וחד אל חלליה': ואת בלעם וגו' ביהושע אומר ואת בלעם בן בעור הקוסם אלא שהביאוהו לפני משה ודייניהו כדין מכשפה לא תחיה:

ג' חסר בתורה:

ד' ומלא: כל קריי' ירחו בר מן יהושע ומלכים:

שלישי

י"ו מלא בתורה:

רש"י

זה הארון והציץ [א] שהיה בלעם עמהם והפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלים על החללים מן האויר וכן בבלעם כתוב * על חלליהם בספר יהושע: [ב] בו ברשותו [ג] וכן * ויקח את כל ארצו מידו: חמשת
יהושע י"ג
במדבר כ"א
מלכי מדין. וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה והשוו כלם בפורענות בלעם הלך שם ליטול [ג] שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו * ויצא
ספרי
ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה [ד] אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו ושלם [ה] ולא קפחוהו: בחרב. הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם ועל ידי תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר * ועל חרבך תחיה:
בראשי' כ"ז
(י) טירותם. מקום פלטרין כומרין שלהם שה"א לשון מושב כומרי' יודעי חוקיה' וי"א לשון מושב שריה' כמו שמתורגם סרני פלשתים [ו] טורני פלשתאי: (יא) ויקחו את כל השלל וגו'. מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנאמר את כל השלל וגו' ועליהם מפורש בקבלה * שניך כעדר הרחלים וגו' אף אנשי המלחמה שבין כלם צדיקים:
שיר ו'
שלל. הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין: (ס' בז) בזה בזת מטלטלין [ז] שאינם תכשיט: מלקוח. אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה: (יב) ויבאו משה ואלעזר הכהן. לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה:
(יד) ויקצוף משה על פקודי החיל. ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות:

שפתי חכמים

קשה דהא עיקר מצוה היה מה שהרג את זמרי ולא מה שהרג את כזבי לכן אמר דבר אחר שהלך וכו' ולפי ד"א קשה הא לסוף היה לו ליוסף מה שמכרוהו למכרים שהרי כעסה הלך שם לכן אמר ד"א שהיה משוח מלחמה ולהאי טעמא לחוד נמי קשה למה מפ' קרא שמו של פנחס שהיה משוח מלחמה במלחמה זו יותר מבמלחמה אחרת ולכן צריך רש"י לכל הטעמים כ"ל: [א] משום דפניהם כקלאו קלס דכתיב בפרשת במדבר סיני בסופו ולא יבאו לראות כבלע את הקודש. ציץ כתיב בפרשת תרומה ועשית ציץ וגו' קודש ליי': [ב] ר"לת היאך יכול פנחס לישא כל זה בידו הארון והציץ והחצוצרות: [ג] דקשה היאך אירע שבלעם היה אצל מדינים. שהרי בלעם ארמי כהרים היה והלך למדינים לבקש השכר ולא אצל בלק כי הם היו סרסורי העבירה א"כ שמא היה שם ואותו הזמן כי יעבר דרך שם לילך אל בלק לבקש שכרו: [ד] דאל"כ אין הרגוהו והא איכו מדיני דא"ל משום שנסיבת חטאו שהרי הם לא ידעו זה על שונם ממדין שנאמר להם הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם אלא מפני שהשיאן עצה רעה למרוד בגווי הקב"ה: [ה] יש לפרש שלם משלם ממש ולא קפחוהו ר"ל לא היו מכוין לו אלא היו משלמין לו גמולו כרעה שיעשה להם. ויש לפרשו משלם כמ"נוב השי"ן וק"מץ הלמ"ד ר"ל משל הא חות דהיינו חרב שנתנו לו לפי שהוא תפש אומנותן של ישראל כו' כדפירש"י בסמוך: [ו] וסרני היינו שרים ותרגומו טורני ש"מ דטורני פי' שרים וטורני היינו טירותם כלומר מקום מושב שרים. ולטעם אחרון לחוד קשה היה לו לכתוב טורכות. ולטעם ראשון קשה היה לו לכתוב כוטרותן לכן פירש שני טעמים: [ז] דלקמן פרש"י על יתר הבז אשר בזזו שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הבנא איש לו שמשמע שנשארו בידם והמטלטלין של תכשיט לא נשארו בידם כי הביאום לה' כדכתיב ונקריב את קרבן ה' וגומ' וע"כ צ"ל דבז היינו מטלטלין שאינן של תכשיט. וכתב הרא"ם אבל לא ידעתי מכין לו זה כי יותר נכון ה"ל שהוא כולל כל המטלטלין בכלל מאחר שכלל כל הבזה לשכים את כל השלל ואת כל המלקוח כראה דרש"י נ"כ ס"ל הא דכתיב את כל השלל שהוא כלל הכל בין של תכשי' ובין שאינו של תכשיט אך לרש"י רצה לתרץ הקרא דפעם קורא אותן שלל ופעם קורא אותו בז ולמה לא כתוב ויהי המלקוח יתר השלל אשר שללו וגו' אלא ע"כ צ"ל הכא דשלל הוא מטלטל של תכשיט ובז הוא מטלטל שאינו של תכשיט: א כנגן

מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה: יו
הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־
מַעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה
בַּעֲדַת יְהוָה: יז וְעַתָּה הִרְגוּ
כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב
זָכָר הֲרֹגוּ: יח וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם:
יט וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל
תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם:
כ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה
עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ: ס
כא וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי
הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: כב אַךְ אֶת־
הַזָּהָב וְאֶת־הַכָּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־
הבדיל

אונקלוס

מֹשֶׁה הֲקַיֵּמְתּוּן כָּל־נוּקְבָא:
הָא אִנּוּן הֲוָאָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵצַת בִּלְעָם
לְשַׁקָּרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ עַל עֵיסַק פְּעוֹר וַהֲוָה
מוֹתָנָא בִּכְנִשְׁתָּא דַייָ: וּכְעַן קְטוּלוּ
כָּל־דְּכוּרָא בְּטַפְלָא וְכָל־אִתְּתָא דְיָדְעַת — יבמו' ס'
גְּבַר לְמִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא קְטוּלוּ: וְכֹל — שם
טַפְלָא בִּנְשַׁיָּא דְלָא יְדַעָא מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא — קידוש' ע"ח
קַיִּמוּ לְכוֹן: וְאַתּוּן שְׁרוֹ מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין כֹּל דִּקְטַל נַפְשָׁא — יבמות ס"א
וְכֹל דִּקְרַב בִּקְטִילָא תַּדּוּן עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא
תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַתּוּן וּשְׁבִיכוֹן:
וְכָל־לְבוּשׁ וְכָל־מָאן דִּמְשַׁךְ וְכָל־עוֹבַד מְעַזֵּי — שבת ס"ג
וְכָל־מָאן דְּאָע תַּדּוּן עֲלוֹהִי: וַאֲמַר — ס"ד
אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְגֻבְרֵי חֵילָא דַּאֲתוֹ לִקְרָבָא — חולין כ"ה
דָּא גְּזֵרַת אוֹרָיְתָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: — עירובי' ס"ג
בְּרַם יָת דַּהֲבָא וְיָת כַּסְפָּא יָת נְחָשָׁא יָת — פסחי' ס"ו, שבת י"ג
ברזלא

בעל הטורים

יודעת איש בגי' אין בתוליה מוזרי': חנו ג' במס' הכא ואי' חנו עליה סביב פי' אע"פי שאמר חנו מחוץ למחנ' חנו סביב דהיינו במחנ' לוי' כדכתי' והלוים יחנו סביב למשכן אהל מועד דטמא מת מותר לכנס במחנה לוי': ויאמר אלעזר הכהן דבר לראשי האלפי' פרשת טהר' והם לא היו ביד' כלי מתכת אלא בגדי' חשובי' אבל אלעזר הכהן דבר לאנשי הצבא ורואה בידם כלי של תשמיש המלחמ' בבתי' לכך הורה להם דיני גיעול. א"נ לפי שהיתה

רש"י

(יז) בדבר בלעם. אמר להם אפילו אתם מכניסים כל המונות (ס"א האומות) שבעולם אין אתם יכולי' להם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור באו ואשיאכם עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וגו' כדאיתא בחלק ובספרי: הן הנה. מגיד שהיו מכירים אותן זו היא שנכשל פלוני בה:

(יז) וכל אשה יודעת איש. * ראויה ליבעל [א] אף על פי שלא נבעלה [ב] ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות: הרגו. * למה חזר ואמר להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו' איני יודע אם להרוג (וכל אשה יודעת) עם הזכרים או להחיו' [ג] עם הטף לכך נאמר [ד] הרוגו: — יבמות ס', ספרי

(יט) מחוץ למחנה. שלא יכנסו [ה] לעזרה: כל הורג נפש. * רבי מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומא' הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאלו נוגע [ו] במת עצמו או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו תלמוד לומר וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי חיבורו: תתחטאו. במי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומר קברי נכרים אין מטמאין באהל שנאמר * ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם * אתם קרוים אדם מודה הוא שהנכרים מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת [ז] אהלות שנאמר * אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם. לא שהנכרים מקבלין טומאה וצריכין הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבאו לברית ויטמאו [ח] צריכין הזאה: (כ) וכל מעשה עזים. * להביא כלי הקרנים [ט] והטלפי' והעצמו': (כא) ויאמר אלעזר הכהן וגומר: לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות גיעולי נכרים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנאמר * ויקצוף משה על אלעזר ועל איתמר בא לכלל כעס בא לכלל טעות וכן * בשמעו נא המורים ויך את הסלע ע"י הכעס טעה: אשר צוה ה' וגו'. * תלה ההוראה [י] ברבו: (כב) אך את הזהב וגו'. אף על פי שלא הזהיר להם משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול ואך לשון מיעוט כלומר מוזהרין אתם מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת אסור נבלות ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכ' יהיה כמות שהוא: (כג) כל — ספרי, יחזקא' ל"ד, יבמו' ס"א, מדבר י"ט, ק"כ, ויקרא י', מדבר כ', ספרי

שפתי חכמים

[א] כגון בת ג' שנים ויום אחד פחותה מכאן אינה ראויה ליבעל: [ב] דא"כ הוי קרא סותר זה לזה דכתיב וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו משמע דוקא גדולה דנבעלה הא גדולה שלא נבעלה תחיו וקטנה בין נבעלה ובין לא נבעלה תחיו. והדר כתיב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם משמע דוקא קטנה שלא נבעלה הא קטנה שנבעל' וגדולה בין נבעלה ובין לא נבעלה תהרוגו וא"כ קשיא רישא לסיפא. לכך הוכרח לפרש ראויה וכו': [ג] וא"ת א"כ אמאי איצטריך למיכתב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו איש החיו לכם השתא אפילו אשה יודעת איש החיו שאינה יודעת מיבעיא אלא לאו ש"מ תלאי בטריך למיכתב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו החיו לכם מכלל דאשה יודעת איש הרוגו. וי"ל דע"כ צריך לכתוב וכל הטף בנשים וגומר דא"כ לא הייתי יודע דוכל אשה יודעת איש איירי בראויה ליבעל ואע"פי שלא נבעלה או דלמא בנבעלה ממש דהאי דמוקמינן בראויה ליבעל היינו משום דקשיא קראי אהדדי כדפרישית. והרא"ם תירץ בענין אחר: [ד] וא"ת מ"מ ועתה הירגו כל זכר שכתיב ברישא דקרא ל"ל. וי"ל דאי לא כתיב הרוגו בזכרים ברישא דקרא ה"א דגם בזכרים יש חילוק אם ראוי לבעול דהיינו גדול ואינו ראוי לבעול דהיינו קטן לכך נאמר ועתה הירגו מ"מ. ומהרא"י תירץ דאי לא כוי כתיב הרוגו משמעות הכתוב היה מוכח למדרש וכל אשה למטה קאי וכיון דלמט' קאי הייתי מהפכים הסברא וקיימא דאי בזה כתיב וכל אשה יודעת איש למודיה ולא הוה כתיב הטף לא הוה ילפינן מק"ו להחיות וה"א כיון שהיא ראויה ליבעול ולא נבעלה מ"מ החיו לפי שהיתה ראויה להחטיא את ישראל ולא הכשילה את ישראל. אבל טף דאין ראוי ליבעל אין להם זכות להחיות מ"ה כתיב הרוגו להפסיק: [ה] ר"ל בא טמא מת מותר ליכנס אפילו במחנה לויה ולהא אמר חנו מחוץ למחנה. ומתרץ דמחנה איירי בעזרה: [ו] ר"ל דכל הורג נפש משמע אע"פי שלא נגע בו ואם זרק בו חץ והרגו או בפשוטי כלי עץ שאינו מקבל טומאה למה יהא טמא אותו איש: [ז] וא"ת והא נבי מגע נם כן כתיב אד' בפ' חקת דכתי' כל הנוגע במת בנפש האדם ועיין בב"ק דף ל"ח בתוספו' תחלת ישוב על כל הפסוקי' שהנוים נ"כ נקראו אדם: [ח] ומקרא זה אף לדורות נאמר וכן כל הפרשה של גיעול כלים: [ט] ר"ל ל"ל יכל מעשה עזים הא כתיב וכל כלי עור: [י] פי' שלא ה"ל שמיע מרבו אלא ה"ל סתם שהרי כל התורה נתנה על ידי משה אלא לומר ר"ל דבר בשם אומרו כמו ותאמר למלך בשם מרדכי:

הבדיל ואת העפרת: כג כל דבר
אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי
נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו
במים: כד וכבסתם בגדיכם ביום
השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל המחנה:
ס כה ויאמר יהוה אל
משה לאמר: כו שא את ראש מלקוח
השבי באדם ובבהמה אתה ואלעזר הכהן
וראשי אבות העדה: כז וחצית את
המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא
ובין כל העדה: כח והרמת מכס
ליהוה מאת אנשי המלחמה היצאים לצבא
אחד נפש מחמש המאות מן האדם ומן הבקר
ומן החמרים ומן הצאן: כט
ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן תרומת
יהוה: ל וממחצת בני ישראל תקח
אחד אחז מן החמשים מן האדם מן הבקר
מן החמרים ומן הצאן מכל הבהמה ונתתה
אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה:
לא ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר
צוה יהוה את משה: ס לב ויהי
המלקוח יתר הבז אשר בזזו עם הצבא צאן
שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים:
לג ובקר שנים ושבעים אלף:
לד וחמרים אחד וששים אלף: לה
ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב
זכר כל נפש שנים ושלשים אלף:
לו ותהי המחצה חלק היצאים בצבא
מספר הצאן שלש מאות אלף ושלשים אלף
ושבעת אלפים וחמש מאות:
ויהי

אונקלוס

ברזלא ית אבצא וית אברא: כל
מדעם דמתעל בנורא תעברוניה בנורא וידכי
ברם במי אדיותא יתדי וכל דלא מתעל בנורא
תעברוניה במיא: ותחוורון לבושיכון
ביומא שביעאה ותדכון ובתר כן תיעלון
למשריתא: ואמר יי למשה למימר:
קביל ית חושבן דברת שביא באינשא ובבעירא
את ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנשתא:
ותפליג ית דברתא בין גברי מגיחי קרבא
דנפקו לחילא ובין כל כנשתא: ותפריש
נסיבא קדם יי מן גברי מגיחי קרבא דנפקו
לחילא חד נפשא מחמש מאה מן אינשא
ומן תורי ומן חמרי ומן ענא:
מפלגותהון תסבון ותתן לאלעזר כהנא
אפרשותא קדם יי: ומפלגות בני
ישראל תיסב חד דאתחד מן חמשין מן
אינשא מן תורי מן חמרי ומן ענא מכל
בעירא ותתן יתהון לליואי נטרי מטרת
משכנא דיי: ועבד משה ואלעזר
כהנא כמה דפקיד יי ית משה:
והוה דמתא שאר ביזא דבזו עמא דנפקו
לחילא ענא שית מאה ושבעין וחמשא
אלפין: ותורי שבעין ותרין אלפין:
וחמרי שתין וחד אלפין: ונפשא
דאינשא מן נשיא דלא ידעא משכבי
דכורא כל נפשתא תלתין ותרין אלפין:
והות פלגותא חולק גבריא דנפקו לחילא
מנין ענא תלת מאה ותלתין ושבעא אלפין
וחמש מאה: והוה נסיבא קדם יי
מן

עיין נת"א ע"ו ע"ה
נ"ק כ"ה

בעל הטורים

ההזאה על ידו לכן הורה להם ג"כ דיני גיעול: מלקוח ב' הכא ואידך היוקח מנבור מלקוח פי' היוקח מנבור מלקוח ואתם לקחת' מנבור מלקוח לכן של ראש מלקו' ותתן ממנו מכס לה':

ב' חסר וסי' תקח אחד ויקח משה: אחוז ד' הכא ואידך אחוז לאיתמ' בדברי הימי' נעכין המשמרו' ת"ר כרפס

רביעי

ותכלת אחוז בשביל שנעשו משמרות לעמוד על השיר כשלו אחד אחוז מן החמשי' כרפ' ותכל' אחוז מלמד אע"פי שלא נצטוו ליתן מכס א"א מן האדם והבהמ' מעצמ' נתנו מנוות את טלין דילפינן אחוז דהכא מאחוז דהתם:

רש"י

(כג) כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו[א] כלום: תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו מה שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין ומה שתשמישו ע"י צלי כגון השפוד והאסכלה ילבננו באור: אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת[ב] א"ל צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויין לטבול בהם נדה ובזה הם מ' סאה: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע"י האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים. מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות: (כד) אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לוי' וממחנה ישראל: (כו) שא את ראש. קח את[ג] החשבון: (כז) וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה וגו'. חציו לאלו[ד] וחציו לאלו: (לב) ויהי המלקוח יתר הבז. לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוק' ולכלל מכס שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה מספר הצאן וגו':

שפתי חכמים

[א] ר"ל וכי בשביל שהאומן עושה כלי באור הוצרכו הכתוב להעבי' את תוך באש. ל"פ ונבשל בו והוא מקרא קצר דה"ל וכל אשר תעבירו באש לבשל בו: [ב] ואת כדה מן זירת וידו אכן כי אבל לפי מדרשו הוא מלשון כדת דותה מים הראוין לטבילת נדה ומפני שאת יתחטא אינו נופל אלא על החטוי קרא הפי' הראשון לפי פשוטו ומפני שהמי' הראויין לטביל' נדה דהיינו מ' סאין אותן מים ראויין לכל הטמאי' והיה לו לומ' במי טמא יתחט' אמר ורבותינו דרשו מכאן וכו' תעבירו במים טובלן ודיו. והא דנקט טבילה בלשון העבר' ולא אמר לשון הבאה כמו במים יובא וטמא עד הערב' ר"ל מפני שאמ' לעיל דתעבירו באש שאין פיר' מלשון העברה אלא לשון הובא' באש ה"ה תעבירו דהכא פי' כמו לשון הבאה והוא טבילה וכיון שצריך טבילה צריך להסיר ממנו כל דבר הנדבק בו בכלי בדי שלא יהא בו דבר החוצץ בטבילה ברכת יפה אף את הזהב וכו': [ג] פי' קבל במו לא תשא שמע שוא ולא לשון הרמה כמו ישא פרעה את ראשך. ופי' ראש סך חשבון כמו כי תשא את ראש ונקרא הסך ראש מפני שמנהג בעלי החשבון לכתוב הסך בראש איגרת הפרטים: [ד] ר"ל לפי מה שכתיב בקרא משמע תופשי המלחמה יעמדו בצד זה ושאר כל העדה יעמדו בצד שני ובין אלו שתי המחנו' תחלקהו וא"כ מה טעם יש בדבר וגם לא מפרש הקרא למי יתן החלקים. ומתרץ ה"ק קרא יתן חציו לאלו וחציו לאלו:

א כבר
ומתחבים

במדבר לא

לז וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת חָמֵשׁ
וְשִׁבְעִים׃ לח וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים
אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃
לט וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃ מ
וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה
שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃ מא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ מב וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃
מג וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן
שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ מד וּבָקָר שִׁשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ מה וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ מו וְנֶפֶשׁ אָדָם
שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף׃ מז וַיִּקַּח מֹשֶׁה
מִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד מִן־
הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם
לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס מח וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה
הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי
הַמֵּאוֹת׃ מט וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ
נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא־
נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ׃ נ וַנַּקְרֵב אֶת־קָרְבַּן
יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד
טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃
נא וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־
הַזָּהָב מֵאִתָּם כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה׃ נב
וַיְהִי כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ לַיהוָה
שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל מֵאֵת
שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃ [illegible]
אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃ נד וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי
הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
זכרון

אונקלוס

מן ענא שית מאה שבעין וחמש:
ותורי תלתין ושתא אלפין ונסיבהון קדם יי
שבעין ותרין: וחמרי תלתין אלפין
וחמש מאה ונסיבהון קדם יי שתין וחד:
ונפשא דאינשא שתת עסר אלפין ונסיבהון
קדם יי תלתין ותרין נפשין: ויהב משה
ית נסיב אפרשותא קדם יי לאלעזר כהנא כמה
דפקיד יי ית משה: ומפלגות בני ישראל
דפלג משה מן גבריא דנפקו לחילא:
והות פלגות כנשתא מן ענא תלת מאה ותלתין
ושבעא אלפין וחמש מאה: ותורי — כ"כ נ'
תלתין ושתא אלפין: וחמרי תלתין
אלפין וחמש מאה: ונפשא דאינשא
שתת עסר אלפין: ונסיב משה
מפלגות בני ישראל ית דאתחד חד מן חמשין — יבמו' ס"א
מן אינשא ומן בעירא ויהב יתהון לליואי — כריתו' ו'
נטרי מטרת משכנא דיי כמה דפקיד יי ית
משה: וקריבו לות משה דממנן די
לאלפי חילא רבני אלפין ורבני מאותא:
ואמרו למשה עבדך קבילו ית חושבן גברי
מגיחי קרבא די עמנא ולא שגא מננא איניש:
וקריבנא ית קורבנא דיי גבר דאשכח מאן — שבת ס"ג
דדהב שירין ושבכין עזקן קדשין ומחוך לכפרא — יבמו' ס"א
על נפשתנא קדם יי: ונסיב משה — שבת סם
ואלעזר כהנא ית דהבא מנהון כל מאן — יומא ס"ב
דעובדא: והוה כל דהב אפרשותא — זבחי' קי"ג
דאפרשו קדם יי שתת עסר אלפין שבע מאה — תמור' ו' י"ג
וחמשין סלעין מן רבני אלפין ומן רבני מאותא:
גברי דחילא בזו גבר לנפשיה:
ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא [illegible] רבני
אלפין ומאותא ואיתיאו יתיה למשכן זמנא
דכרנא לבני ישראל קדם יי: ובעיר
סגי

בעל הטורים

סימן דבקר וחמרים ומכסם לה' בטעמא מלרע תליתא דונפש אדם ומכס' לה' בטעמ' מלעי"ל מן תיבותא וסי' רוח בני אדם העול' הוא למעלה ורוח הבהמ' היורדת היא למטה לארץ:

ב' חסר וכנגון :

חמישי

ב' וא' ואצעדה :

ב' דסב ירין ושבע :

ב' חס' בתור' :

רש"י

(מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה' לעדה והוציאה להם מן א האנשים הצובאים : (מו) ותהי מחצת העדה' כך ב וכך : (מז) ויקח משה וגו' הפקדים' הממונים : (מח) לא נפקד' [illegible] נחסר ותרגום לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון כמו * אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא מתבעיא וכן * כי יפקד מושבך יחסר מקו' מושבך איש הרגיל לישב שם וכן *ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין איש יושב שם: (אצעדה אלו צמידים של רגל : צמיד על יד) : (נ) עגיל' נזמי אזן : וכומז' דפום של בית הרחם לכפר על הרהור הלב ג של בנות מדין :
עסרות

ראשי' א' · שמוא"א כ' · [illegible] נ'

א מדכתי'

שפתי חכמים

א ר"ל מה שכתוב בקר' אשר חצה משה מן הכנשים הצובאי' משמע שחלק גוף האנשי' וכי אפשר זה' ועוד קשה למה לא מפרש הקרא למי נתן מש' החלוק' ועל זה פי' לעדה' ר"ל שנתן לעדה והוציאה להן מן האנשים הצובאים ולא מנוהן והוי מקרא קצר : ב לא שבא להודיענו מספר המחצה כמה הוא שזה כלמד ממחצי' תופשי מלחמה' אלא הכתוב נמשך עד ויקח משה וגו' שממחצית לקח אחד [illegible] החמושים ונתן ללוים' ועוד דא"כ ומחצית מביני ליה לממחצית מורה שר"ל שממחצית לקח מה שלקח : ג וא"ת והלא הותר להם יפת תואר' וי"ל דלא הותר להם אלא לאחר ז' שנים שכבשו וז' שנים שחלקו וכן משמ' בירושלמי דס"פ מסכת ע"א' מצאתי' ונ"ל הא דהותר להם יפת תואר דוקא במלחמות הרשות אבל מלחמה זו היתה דומ' למלחמת מצוה של לא תחיו כל נשמה וישראל לא ידעו זה מתחלה אלא אחר שכעס משה עליה' שהחיו כל נקבה וא"כ באיסור היה להם הרהור הלב [illegible] בנות מדין :

זכרון לבני ישראל לפני יהוה: ס ס

א ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה:
ב ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר:
ג עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען:
ד הארץ אשר הכה יהוה לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: ס
ה ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן:
ו ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה:
ז ולמה תנואון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יהוה: (תניאון ק׳ :)
ח כה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ:
ט ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יהוה: (נ׳ ומלא :)
י ויחר אף יהוה ביום ההוא וישבע לאמר:
יא אם יראו האנשים העלים ממצרים מבן עשרים שנה ומעלה את האדמה אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב כי לא מלאו אחרי:
יב בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון כי מלאו אחרי יהוה:
יג ויחר אף יהוה בישראל וינעם במדבר ארבעים שנה עד תם כל הדור העשה הרע בעיני יהוה: (ג׳ וחסר :)
יד והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף יהוה אל ישראל:
טו כי תשובן מאחריו ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם לכל העם הזה: (נ׳ ומלא :)
יז ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו:
יז ואנחנו נחלץ חשים (כולם חסר ב׳ וחסר ו״ו ובני דן ודין :)

לפני

אונקלוס

קני הוה לבני ראובן ולבני גד תקיף לחדא וחזו ית ארע יעזר וית ארע גלעד והא אתרא אתר כשר לבית בעיר: ואתו בני גד (נכורו׳ ד׳) ובני ראובן ואמרו למשה ולאלעזר כהנא ולרברבי כנשתא למימר: מכללתא ומלבשתא וכומרין ובית נמרין ובית חושבנא ובעלי דבבא וסיעת בית קבורתא דמשה (ברכו׳ ח׳) ובען: ארעא דמחא יי ית יתבהא קדם כנשתא דישראל ארע כשרא לבית בעיר היא ולעבדך אית בעיר: ואמרו אם אשכחנא רחמין בעינך תתיהב ית ארעא הדא לעבדך לאחסנא לא תעברננא ית ירדנא: ואמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכון ייתון לקרבא ואתון תתבון הכא: ולמה תונון ית לבא דבני ישראל מלמעבר לארעא דיהב להון יי: כדין עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון מרקם גיאה למחזי ית ארעא: וסליקו עד נחלא דאתכלא וחזו ית ארעא ואוניאו ית לבא דבני ישראל בדיל דלא למיעל לארעא דיהב להון יי: ותקיף רוגזא דיי ביומא ההוא וקיים למימר: אם יחזון גבריא דסליקו ממצרים מבר עסרין שנין ולעלא ית ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב ארי לא אשלימו בתר דחלתי: אלהן כלב בר יפנה קנזאה ויהושע בר נון ארי אשלימו בתר דחלתא דיי: ותקיף רוגזא דיי בישראל ואחרינון במדברא ארבעין שנין עד דסף כל דרא דעביד דביש קדם יי: והא קמתון חלף אבהתכון תלמידי גבריא חיביא לאספא עוד על תקוף רוגזא דיי לישראל: ארי תתובון מבתר דחלתיה ויוסף עוד לאחרותהון במדברא ותחבלון לכל עמא הדין: וקריבו לותיה ואמרו חטרין דען נבני לבעירנא הכא וקרוין לטפלנא: ואנחנא נזדרז מבעין

קדם

בעל הטורים

לב

ששי

פליפי כסהן מחוברים :

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד הקדי׳ ראובן ובסמוך בני גד ובני ראובן הקדים גד אלא תחלה הקדים ראובן שהיה הגדול ואח״כ הקדים גד שהיו גבורים והרוניהם ככרים דכתיב וטרף זרוע אף קדקוד :

רש״י

(ג) עטרות ודיבון וגו׳ · מארץ סיחון א ועוג היו : (ו) האחיכם · לשון תמיהה הוא : (ז) ולמה תניאון · תסירו ותמניעו לבם מעבור שיהיו סבורין שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם : (ח) מקדש ברנע · בן שמה ב ושתי קדש היו : (יב) הקניזי · *חורגו של קנז היה וילדה לו אמו ג של כלב את עתניאל : (יג) ויניעם · ויטלטלם מן נע ונד : (ס״א וטלטלם כנע וכד) : (יד) לספות · כמו *ספו שנה על שנה · *עולותיכם ספו וגו׳ · לשון תוספת : (טז) נבנה למקננו פה · חסים היו על ממונם ד יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העקר עיקר והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכ׳ ואחר כן גדרות לצאנכם : (יז) ונחנו נחלץ חושים · כודיין מהירים כמו *מהר שלל חש *ימהר יחישה :

ישעי׳ כ״ט · ירמי׳ ז׳ · ישעי׳ ח׳ · שם ס׳

שפתי חכמים

א מדכתיב אח״כ הארץ אשר הכה ה׳ וגו׳ דהיינו סיחון ועוג שישראל כבשו אותן וירשו את ארצם כמו שמפורש בפ׳ חקת · א״כ מדכתיב בסמוך ויתן להם משה לבני גד וגו׳ את ממלכת סיחון האמורי ואת ממלכת עוג מלך הבשן וכתיב בתריה ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות וגומר וחשיב כל הערים הכתובי׳ הכא ש״מ דמארץ סיחון ועוג היו ולא מעברי הירדן הנכתב קוד׳ לזה : ב כלומר הא דכתיב קדש ברנע לא תאמר דקדש שמה וגם נעלה ברנע כמו אלוני ממרא דבעל המישור נקרא ממרא · ל״פ בן שמה קדש ברנע הכל שם המקום והא דקרו ליה במקום אחר קדש לחוד · ועל זה פ׳ דב׳ קדש היו : ג ר״ל מה שכתיב כאן כלב בן יפנה הקניזי ואם בן יפנה לאו ב׳ קנז הוא ואם בן קנז הוא לאו בן יפנה הוא וגם במקו׳ אחר לא כתיב אלא כלב בן יפנה · ומתרץ ומה שכתיב כאן בן יפנה הקניזי · פ׳ה אחר שמת יפנה אביו של כלב נשאת אמו של כלב לקנז וילדה לו את עתניאל וכלב נקר׳ בן יפנה אביו וקניזי בשם בעל אמו : ד ר״ל למה שינה משה ואמ׳ בנו לכם ערים לטפכ׳ וגדרות לצאנכם · ומתרץ לפי שהם היו חסים כו׳ :

דלא

לפני

במדבר

לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנם אל מקומם
וישב טפנו בערי המבצר מפני ישבי הארץ:
יח לא נשוב אל בתינו עד התנחל
בני ישראל איש נחלתו: יט כי לא
נגחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו
אלינו מעבר הירדן מזרחה: ס פ כ
ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה
אם תחלצו לפני יהוה למלחמה: כא
ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני יהוה עד
הורישו את איביו מפניו: כב ונכבשה
הארץ לפני יהוה ואחר תשבו והייתם נקים
מיהוה ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם
לאחזה לפני יהוה: כג ואם לא תעשון
כן הנה חטאתם ליהוה ודעו חטאתכם אשר
תמצא אתכם: כד בנו לכם ערים
לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו:
כה ויאמר בני גד ובני ראובן אל
משה לאמר עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה:
כו טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו
יהיו שם בערי הגלעד: כז ועבדיך
יעברו כל חלוץ צבא לפני יהוה למלחמה כאשר
אדני דבר: כח ויצו להם משה את
אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי
אבות המטות לבני ישראל: כט ויאמר
משה אלהם אם יעברו בני גד ובני ראובן
אתכם את הירדן כל חלוץ למלחמה לפני יהוה
ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את ארץ
הגלעד לאחזה: ל ואם לא יעברו
חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ כנען:
לא ויענו בני גד ובני ראובן לאמר את
אשר דבר יהוה אל עבדיך כן נעשה:
לב נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה
ארץ כנען ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן:

אונקלוס

קדם בני ישראל עד דנעלינון לאתרהון ויתבון טפלנא בקרוי כריכן מן קדם יתבי ארעא: לא נתוב לבתנא עד דיתחסנון בני ישראל גבר אחסנתיה: ארי לא נחסין עמהון מעברא לירדנא ולהלא ארי קבילנא אחסנתנא לנא מעברא דירדנא מדנחא: ואמר להון משה אם תעבדון ית פתגמא הדין אם תזדרזון קדם עמא דיי לקרבא: ויעבר לכון כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא דיי עד דיתרך ית בעלי דבבוהי מן קדמוהי: ותתכביש ארעא קדם עמא דיי ובתר כן תתובון ותהון זכאין מן קדם יי ומישראל ותהי ארעא הדא לכון לאחסנא קדם יי: ואם לא תעבדון כן הא חבתון קדם יי ותדעון חובתכון דתשכח יתכון: בנו לכון קרוין לטפלכון וחטרין לענכון ודיפוק מפומכון תעבדון: ואמרו בני גד ובני ראובן למשה למימר עבדך יעבדון כמא דרבוני מפקיד: טפלנא נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון תמן בקרוי גלעד: ועבדך יעברון כל מזרזי חילא קדם עמא דיי לקרבא כמה דרבוני ממליל: ופקיד להון משה ית אלעזר כהנא וית יהושע בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני ישראל: ואמר משה להון אם יעברון בני גד ובני ראובן עמכון ית ירדנא כל דמזרז לקרבא קדם עמא דיי ותתכביש ארעא קדמיכון ותתנון להון ית ארעא דגלעד לאחסנא: אם לא יעברון מזרזין עמכון ויחסנון ביניכון בארעא דכנען: ואתיבו בני גד ובני ראובן למימר ית דמליל יי לעבדך כן נעביד: נחנא נעבר מזרזין קדם עמא דיי לארעא דכנען ועמנא אחידת אחסנתנא מעברא לירדנא

רש"י

לפני בני ישראל. בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד *טרף זרוע אף קדקד ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים *ואצו אתכם בעת ההיא וגו' *חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל ובירחו כתיב *והחלוץ עובר לפניהם זה ראובן וגד שקיימו תנאם: וישב טפנו. בעודנו אצל אחינו: בערי המבצר. שנבנה עכשיו: (יז) מעבר הירדן והלאה. בעבר המערבי: כי באה נחלתינו. כבר קבלנוה בעבר המזרחי: (כד) לצנאכם. תיבה זו מגזרת *צונה ואלפים כלם שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לנדי"ק ואל"ף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא. מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן: והיוצא מפיכם תעשו. לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק [...] שהרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו: (כה) [...] על תנאם. מינה אלעזר ויהושע כמו *ס' ילחם לכם: כלומר

שפתי חכמים

א דאם לא כן מה טעם אמרו זה למשה מה שיהיה: ב כי הבנויים כבר נהרסו במלחמה: ג ר"ל הא נחלתן היתה גם כן בעבר הירדן ולמה אמרו כי לא נגחל וגו' לכן פי' בעבר הירדן המערבי ר"ל לא נטלו בעבר לצד מערבי אלא בעבר של צד מזרח כדכתיב בתריה כי באה נחלתינו אלינו וגו': ד דק"ל למה נקוד הנו"ן בפת"ח והא בכל המקרא הוא נקוד בחו"לם: ה ר"ל בזה למה כתיב כאן והיוצא מפיכם תעשו שהוא לשון שכתוב בנדר דכתיב ככל היוצא מפיו יעשה וגומר: ו כל אר אל תקשה מנ"ליה שקבלו עליהם כן. שהרי בספ' יהושע כתיב שכן עשו שנכבו עד הנחל הארץ ש"מ שכן קבלו עליהם: ז ר"ל למה כתיב ויאמר לשון יחיד ודבי לשון רבים הוא: ח מפני שבינוי זה הוא ל' תנוי כמו שכתב אחר זה ואינו כופל בזה מלת להם לא עליהם אחר כיון עליהם ותבני שלא נתמנו רק על התנאי אחר ועל תנאם ואמר שמנינו מלת להם כמו עליה' והוא מלת ה' ילחם לכם שפירושו עליכם כלומר בשבילכם:

ד"ל

[...] שמשה לא ביקש מהם אלא וכבשה ואחר תשבו והם קבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו: (כה) ויאמר בני גד. כלם כאיש אחד: (כו) ויצו להם. כמו עליהם ועל תנאם: (לב) ואתנו אחזת נחלתנו [...]

בעל הטורים

בולם אלא:

שביעי

דניעי כשכן מחברין:

חלוץ שגים במסורה דין ואידך חלוץ הנעל והיינו דאמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתו' כותב לאשתו שלא תזקק ליבם ולא תצטרך לחלוץ על ידי' ושמעינן מכאן שגם משה עשה כן וממנו למד דוד וזהו ועבר לכם כל חלוץ חלוץ הנעל:

ויאמר היה לו לומר ויאמרו אלא הגדול שבהם דבר בשביל כלם:

ב' חסר בתורה:

נחנו הפסוק מתחיל בנו"ן ומסיים בנו"ן כלומר נעבור הירדן שהוא רחב נ' אמה ויש בו י"ב תיבות לומר שכל י"ב שבטים יעברו:

תולדות אהרן

סוטה נ'
שם
פסחי' י"ג
שקלי' ד'
יומא ל"ב
קידושי' ס"א
שם
שם ק"ס
דברי' ג"ג
שם א'
שם ג'
יהושע ג'
תהלי' א'
שמות י"ד

תולדות אהרן

לג ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב: לד ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרת ואת ערער: לה ואת עטרת שופן ואת יעזר ויגבהה: לו ואת בית נמרה ואת בית הרן ערי מבצר וגדרת צאן: לז ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים: לח ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה ויקראו בשמת את שמות הערים אשר בנו: לט וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה ויורש את האמרי אשר בה: מ ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה: מא ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר: מב ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בשמו:

אלה

אונקלוס

לירדנא: ויהב להון משה לבני גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר יוסף ית מלכות סיחון מלכא דאמוראה וית מלכות עוג מלכא דמתנן ארעא לקרותא בתחומין קרוי ארעא סחור סחור: ובנו בני גד ית דיבון וית עטרות וית ערוער: וית עטרות שופן וית יעזר ורמתא: וית בית נמרה וית בית הרן קרוין כריכן

סוטה י"ג והטרין דען: ובני ראובן בנו ית חשבון וית אלעלא וית קריתים: וית נבו

שם וית בעל מעון מקפן שמהן וית שבמה וקרו בשמהן ית שמהת קרויא דבנו: ואזלו בני מכיר בר מנשה לגלעד וכבשוה ותריך ית אמוראה דבה: ויהב משה ית גלעד למכיר בר מנשה ויתיב בה: ויאיר בר מנשה אזל וכבש ית כפרניהון וקרא יתהין כפרני יאיר: ונבח אזל וכבש ית קנת וית כפרנהא וקרא לה נבח בשמיה:

אלין

בעל הטורים

ל' כתיב אלף

ה' נ' אלא וב' חסר: לה שלשה לא מפיק הא זה שלא נתקיים לה זה השם · לבנות לה בית בארץ שנער שנקש לבנות ולא בנה · ויאמר לה בועז שלא דבר עמה הוא בעצמו אלא על ידי שליח לה כמו לא:

רש"י

קי"ב · נק"י · יק"ב · עיב"ל · סימן:

כלומר בידינו וברשותינו א תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה: (לו) וגדרת צאן · זה סוף פסוק מוסב על תחלת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר ב וגדרות צאן: (לח) ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם · נבו ובעל מעון שמות ע"ז הם והיו האמוריי' קורים עריהם ג על שם ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר: ואת שבמה · בנו שבמה ד והיא שבם האמור למעלה: (לט) ויורש · כתרגומו ותריך שתיבת ירש משמשת שתי מחלוקות לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך: (מא) חותיהם · כפרניהון: ויקרא אתהן חות יאיר · לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון: (מב) ויקרא לה נבח · לה אינו מפיק ה"א וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפי' הוא רפה שמשמש מדרשו כמו לא ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות ה הדומות לה *ויאמר לה בעז *לבנות לה בית:

רות ב' ובר' ב'

אלה

חסלת פרשת מטות

שפתי חכמים

ומפטירין שמעו דבר ה' בירמיה בסימן ב':

א ר"ל מה שכתיב ואתנו אחוזת נחלתינו מעבר לירדן מזרחה משמע שנטלו הקרקע אתם וכיאן אפשר זה · וצ"ק למה כתוב מעבר לירדן והלא בנד זה נטלו נחלתן והוסיף מלת תהי מפני שאמרו בידינו וברשותינו אחזת נחלתינו יסבול שהיתה ברשותינו אחזת נחלתינו · לפיכך הוסיף מלת תהי שהרי עדיין לא זכו בנחלתן ז אלא אחרי קיום התנאים ופירש כי נאה נחלתינו אלינו אחר קיום התנאים כאלו אמר אחר קיום התנאים לא נבקש עוד לנחל מעבר לירדן והלאה כי כבר קבלנו נחלתינו בעבר הירדן מזרחה למפרע קודם עברנו את הירדן מכיון שכבר קיימנו תנאינו באחרונה אחר שהחזקנו בנחלתינו ובנינו גדרות צאן למקנינו וערים לטפינו וישבנו בתוכם: ב לא כפי' מבנו שחורה שכל אלה הערים הנזכרים היו ערי מבצר וגדרות צאן דאם כן מאי ויבנו דקאמר הא כבר בנויים ועומדין: ג כלומר שהסיבו שמם קודם בנייתם מחדש כדי שלא יזכר שם ע"א בפיהם כי נבו ובעל מעון היו שמות ע"א והיו נקראין הערים על שמם ובני ראובן הסבו את שמם כמו שאמרו רז"ל בית גליא בית כריא אבל שאר העיירות הסבו שמם אחר בנייתם מחדש כמנהג כל בוני עיר: ד ר"ל למה לא כללן הכתוב בכלל אחד ואת נבו ואת בעל מעון ואת שבמה מוסבות שם · ומתרץ דדוקא נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר פירוש קודם בנייתם מחדש הסבו שמם כדי שלא יזכור שם ע"א בפיהם אבל שא' העיירות הסבו שמם אחר בנייתם מחדש · ויהיה שבמה דבק למלת בנו כדלעיל ולא עם מוסבות שם ואחר אל תחשוב שדבק עם מוסבו' שם שהרי שבם ושבמה שם אחד הוא: ה והקשה הרמב"ן וכן שאר מפרשים אין לא ראה במדרש רות ואנכי לא אהיה כאחת שפחת' א"ל ח"ו אין את מן השפחות אלא מן האמהות · ודכוותא ונבח הלך ונומר ודכוותא ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תקומה וכו' יע"ש · ול"נ דגם רש"י יודע המדרש אך מ"ש ותמהני וכו' הוא לפי מה שדרש רבי משה הדרשן שלא עמד השם של עיר בכך לכן כתיב לה רפה כאלו כתיב לא נבח שלא נתקיים השם אלא שם אחר וכן צריך לדרוש כמי בהאי דוקי' ויאמר לה בועז לא בועז אלא שליח וזה אינו · וכן לבנות לה בית לא בית אלא אהל וזה אינו · ולכן דקדק רש"י בדבריו ואחר מה ידרוש כלו' לפי שדרש מדרש פה יש לדרוש גם כן התם וזה אינו ובאמ' לא נשתנה שם העיר שקרא בשם נובח והא דכתיב לה רפה י"ל דנובח ואחרים קראו את העיר בשם נובח אבל בכיון לא קראו אותה נובח כמו שכתב הרמב"ם והביאו טור י"ד סי' ר"ס היה שם אביו כשם אחרים ישנה את שמם כלומר שם של אחרים · כן נ"ל ליישב דברי רש"י:

חסלת פרשת מטות

לג

א אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן: ב ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם: ג ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים: ד ומצרים מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים:

ה ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת: ו ויסעו מסכת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר: ז ויסעו מאתם וישב על פי החירת אשר על פני בעל צפון ויחנו לפני מגדל: ח ויסעו מפני החירת ויעברו בתוך הים המדברה וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה: ט ויסעו ממרה ויבאו אילמה ובאילם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם:
י ויסעו מאילם ויחנו על ים סוף:
יא ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין:
יב ויסעו ממדבר סין ויחנו בדפקה:
יג ויסעו מדפקה ויחנו באלוש:
יד ויסעו מאלוש ויחנו ברפידים ולא היה שם מים לעם לשתות:
טו ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני:
טז ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברת התאוה:
יז ויסעו מקברת התאוה ויחנו בחצרת:
יח ויסעו מחצרת ויחנו ברתמה:
ויסעו מרתמה ויחנו ברמן פרץ:

ויסעו

אונקלוס

אלין מטלני בני ישראל דנפקו מארעא דמצרים לחיליהון בידא דמשה ואהרן: וכתב משה ית מפקניהון למטלניהון על מימרא דיי ואלין מטלניהון למפקניהון: ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמשת עסרא יומא לירחא קדמאה מבתר יומא דפסחא נפקו בני ישראל בריש גלי לעיני כל מצראי: ומצראי מקברין ית דקטל יי בהון כל בוכרא ובטעותהון עבד יי דינין:
ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו בסכות: ונטלו מסכות ושרו באיתם דבסטר מדברא: ונטלו מאיתם ותב על פום חירתא דקדם בעיל צפון ושרו קדם מגדול: ונטלו מן פום חירתא ועברו בגו ימא למדברא ואזלו מהלך תלתא יומין במדברא דאיתם ושרו במרה: ונטלו ממרה ואתו לאילים ובאילים תרי עסר מבועין דמיין ושבעין דקלין ושרו תמן: ונטלו מאילים ושרו על ימא דסוף: ונטלו מימא דסוף ושרו במדברא דסין: ונטלו ממדברא דסין ושרו בדפקה: ונטלו מדפקת ושרו באלוש: ונטלו מאלוש ושרו ברפידים ולא הות תמן מיא לעמא למשתי: ונטלו מרפידים ושרו במדברא דסיני: ונטלו ממדברא דסיני ושרו בקברי דמשאלי: ונטלו מקברי דמשאלי ושרו בחצרות: ונטלו מחצרות ושרו ברתמה: ונטלו מרתמה ושרו ברימון פרץ: ונטלו מרמון פרץ ושרו בלבנה: ונטלו מלבנה ושרו ברסה: ונטלו מרסה ושרו בקהלתא:

ונטלו

בעל הטורים

מוצאיהם למסעיה' ונתר הכי הפך וכת' ואלה מסעיהם למוצאיהם לומ' שהכל היה על פיה' בין מסעי ובין חונה:

ומצרים ב' ראשי פסוקים ומצרי' ילד את לודי' לומר שאפי' אותם שכבר מתו לוכם נחטע:

ויסב ואיכו אומר ויסעו ללמד שכלם היה להם לב אחד לעשותו כן על פי כווי של משה:

ויבואו אילימה ולא אמר ויחנו באלים ללמד שלא היה דעתם לחנות שם עד שכיצשה להם כם שיבאו י"ב עינות מים ואז חנו שם:

תחלה נקרא מדבר סין ולבסוף נקרא סיני שנתוסף לו י' כנגד עשרת דברות סין יתים היה מעה נהר:

ברתמה ע"ש הזרגל ס של' חצי גביר שנוגים עם גחלי רתמים:

שפתי חכמים

א ר"ל דפארן היה מישו' גדול ומקום היה בו שנקרא רתמה ש"מ דגזירת מרגלים היה ברתמה: ב שלא היתה הגזירה כי אם שלשים ושמנה שנה כמו שפירש רש"י בפ' ואלה הדברים • וא"ת והא מרתמה עד כל ההר לא היו אלא י"ט מסיעו' וא"כ לא יהיו אלא ארבעים מסיעות ולעיל פר"שי מ"ב מסעות • עיין לעיל בפ' חקת בפ"רשי שבע מסיעות זמו סרה עד הר ההר: ג ר"ל דלכך נכתבו המסיעות: ד ר"ל כאן הייתישן וכו' כך הק"בה מונה כל המסיעות כלומר דבר זה עשיתם במסע פלוני וזה אירע לכם במסע פלוני: ה לשון מיקר שכן דרך החולים שנוח להם כשמקררין אותן: ו כלו' שכותן טעם אמתלה מה שכתיב יצאו ישראל ביד רמה ולמה הכיחו להם המצריים ומפרש ומצריי' מקברים וגו' והיו טרודים באבלם • ר"ל שהיו עסוקי' לקבור מתיהם ולא היה להם פנאי לעכב את ישראל: ז ר"ל למה קראו כאן רתמה ובמקום אחר קראו פארן • וק"ל • (דכ"ס) מה שהוצרך לפרש מסע הזו יותר משאר כל המסיעות מפני שפה כתיב ויסעו מחצירות ויחנו ברתמה ובפ' בהעלותך כתב ואחר נסעו מחצירות ויחנו במדבר פארן • ל"פ יע"ש לשון הרע וכו' כלו' שהכל מקום א': כלומר
ידחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעו' אמר לו כאן ישנכו ... מתעברים מקברי' טרודים ז באבלם: (יז) ויחנו ברתמה ע"ש לשון הרע של ... הגור שגוגים עם גחלי רתמים:

רש"י

(א) אלה מסעי • למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאע"פי שגזר עליה' לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות צא מהם י"ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנאמר *ואחר נסעו העם מחצרות וגו' ואומר *שלח לך אנשים וגו' וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן א ועוד הוצא משם ח' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שלשים ושמנה שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות זה מיסודו של רבי משה • ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום (ד) כאן הוקרנו ה כאן חששת את ראשך וכו'*: (ז) כאן ישנכו ... מרגלי' שנא' *מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי (גלם) על

במדבר י"ג
שם י"ב
נרכו' ט'
בת"ל תהלי' ק"כ

מסעי

כ ויסעו מרמן פרץ ויחנו בלבנה:
כא ויסעו מלבנה ויחנו ברסה:
כב ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה:
כג ויסעו מקהלתה ויחנו בהר שפר:
כד ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה:
כה ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת:
כו ויסעו ממקהלת ויחנו בתחת:
כז ויסעו מתחת ויחנו בתרח:
כח ויסעו מתרח ויחנו במתקה:
כט ויסעו ממתקה ויחנו בחשמנה:
ל ויסעו מחשמנה ויחנו במסרות:
לא ויסעו ממסרות ויחנו בבני יעקן:
לב ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר הגדגד:
לג ויסעו מחר הגדגד ויחנו ביטבתה:
לד ויסעו מיטבתה ויחנו בעברנה:
לה ויסעו מעברנה ויחנו בעצין גבר:
לו ויסעו מעצין גבר ויחנו במדבר צן הוא קדש:
לז ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום:
לח ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי יהוה וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש:
לט ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו בהר ההר: ס
מ וישמע הכנעני מלך ערד והוא ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל:
מא ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה:
מב ויסעו מצלמנה ויחנו בפונן:
מג ויסעו מפונן ויחנו באבת:
מד ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול מואב:
מה ויסעו מעיים ויחנו בדיבן גד:
מו ויסעו מדיבן גד ויחנו בעלמן דבלתימה:
מז ויסעו מעלמן דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו:
מח ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבת מואב על ירדן ירחו:
מט ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים בערבת מואב:
נ וידבר יהוה אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר:
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים
את

אונקלוס

ונטלו מקהלתא ושרו בטורא דשפר: ונטלו מטורא דשפר ושרו בחרדה: ונטלו מחרדה ושרו במקהלות: ונטלו ממקהלות ושרו בתחת: ונטלו מתחת ושרו בתרח: ונטלו מתרח ושרו במתקה: ונטלו ממתקה ושרו בחשמונה: ונטלו מחשמונא ושרו במוסרות: ונטלו ממוסרות ושרו בבני יעקן: ונטלו מבני יעקן ושרו בחור הגדגד: ונטלו מחור הגדגד ושרו ביטבתא: ונטלו מיטבתא ושרו בעברונה: ונטלו מעברונה ושרו בעציון גבר: ונטלו מעציון גבר ושרו במדברא רצין היא רקם: ונטלו מרקם ושרו בהור טורא בסיפי ארעא דאדום: וסליק אהרן כהנא להור טורא על מימרא דיי ומית תמן בשנת ארבעין למיפק בני ישראל מארעא דמצרים בירחא חמישאה בחד לירחא: ואהרן בר מאה ועסרין ותלת שנין כד מית בהור טורא: ושמע כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא בארעא דכנען במיתי בני ישראל:
ר"ה כ' נ' — ונטלו מהור טורא ושרו בצלמונה:
ב"כ י"ז — ונטלו מצלמונה ושרו בפונון: ונטלו מפונון ושרו באובות: ונטלו מאובות ושרו במגיזת עבראי בתחום מואב: ונטלו ממגיזתא ושרו בדיבון גד: ונטלו מדיבון גד ושרו בעלמון דבלתימה: ונטלו מעלמון דבלתימה ושרו בטורי דעבראי דקדם נבו: ונטלו מטורי דעבראי ושרו במישריא דמואב על ירדנא דיריחו: ושרו על ירדנא מבית ישימות עד מישר שטין במישריא דמואב: ומליל יי עם משה במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: ותתרכון ית כל יתבי ארעא מן
קדמיכון

בעל הטורים

בריסה שנתרוססו שם:
בקהלתה ע"ש ויקהל עליהם קרח את כל העדה:
במקהלות ב' הכא ואיד' במקהלות ברכו אלהים דרשינן מיכאן שאפילו עוברים שבמעי אמן אמר' שירה על הים וזהו ויסעו מחרדה מחרדת מצרים שהיה נוסע אחריהם:
ויחנו במקהלות מלמד שנעשו קהילות קהילות לומר שירה:
כל בן חסר ובל סין מלא:
ג' וחסר:
ג' וחסר בלישנא:

רש"י

(לח) על פי ה'. מלמד א שמת בנשיקה:
(מ) וישמע הכנעני. ללמדך שמיתת אהרן היא השמועה ב שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל לפיכך חזר וכתבה:
(מד) בעיי העברים. לשון חרבות וגלים כמו לעי השדה* שמו את ירושלים לעיים:
מיכה א' / תלים ע"ט
(מט) מבית הישימות עד אבל השטים. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל ג דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי ליה ההוא אתרא כו': אבל השטים. מישור של שטים ד אבל שמו: (נא) כי אתם עוברים את הירדן וגו' והורשתם

שפתי חכמים

א כלו' על פי ה' כדרש לפניו ולאחריו ויעל אהרן על פי ה' וקאי ביה כמו על פי ה' וימת שם: ב ר"ל לעיל בפ' חקת ג"כ כתיב אחר מיתת אהרן וישמע הכנעני וגו' אבל לא מוכח שם ששמע מית' אהרן דאיכא למימר ששמע מה שאמר בקרא אחריו כי בא ישראל דרך האתרים אבל כאן לא מפרש אחריו מידי לכך מ כח כאן שמיתת אהרן וכו' שפי' כאן למדך שמיתת אהרן היא השמועה דכתיב ואהרן בן קכ"ג שנה במותו וישמע הכנעני אבל בפר' פרה לא ידענו מה שמועה שמע אם מיתתו של אהרן אם בכייתו שבניהם כתובים שם: ג היינו ג' פרסאות למבית הישימות עד אבל השיטים י"ב מיל הם: ד אבל אין פירושו של אבל מישור ונפרשת לך לן הארין רש"י והתרגם שתרגם אבל מישור פתר העניין ולא הלשון:

ג' כתיב כן חסר וי"ו :

ב' והתנחלת' הארץ · ואידך גבי ענבל דענבל איתקש לקרקעות : הפסוק מתחיל ומסיים בכאלה לומר שבמקום שיצא הגורל אפי' רחוק זה מזה אין לשנות : ולצנינ' לשון נכה שיבואו עליהם מגן וצנה :

את־היוח ואל־ארץ כנען: · נב · והורשתם
את־כל־ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל־
משכיתם ואת כל־צלמי מסכתם תאבדו ואת כל־
במותם תשמידו : נג והורשתם את־
הארץ וישבתם־בה כי לכם נתתי את־הארץ
לרשת אתה: נד והתנחלתם את־הארץ
בגורל למשפחתיכם לרב תרבו את־נחלתו
ולמעט תמעיט את־נחלתו אל אשר־יצא לו
שמה הגורל לו יהיה למטות אבתיכם תתנחלו :
נה · ואם־לא תורישו את־ישבי הארץ
מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים
בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על־
הארץ אשר אתם ישבים בה: נו והיה
כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם: פ

לד

א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב
צו את־בני ישראל ואמרת אלהם כי־אתם באים
אל־הארץ כנען זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה
ארץ כנען לגבלתיה: · ג והיה לכם פאת־
נגב ממדבר־צן על־ידי אדום והיה לכם גבול נגב
מקצה

אונקלוס

קדמיכון ותמרון ית כל־בית־סגדתהון וית־כל־ | בכורו' כ"ה
צלמי מתכתהון תברון וית כל־במתהון תשיצון : | סוטה ל"ד
ותתרכון ית־יתבי־ארעא ותתבון בה ארי לכון
יהבית ית־ארעא למירת יתה : ותחסנון ית־
ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיאי תסגון ית־
אחסנתהון ולזעירי תזעירון ית־אחסנתהון
לדיפוק ליה תמן עדבא דליה יהי לשבטי
אבהתכון תחסנון: ואם־לא תתרכון ית־יתבי
ארעא מן־קדמיכון ויהי דתשארון מנהון לסיען | מגילה י"א
נטלן זיין לקבליכון ולמשירין מקפן לכון ויעיקון
לכון על־ארעא דאתון יתבין בה: ויהי כמא
דחשיבית למעבד להון אעבד לכון: ומליל
יי עם־משה למימר: פקיד ית־בני ישראל
ותימר להון ארי־אתון עלין לארעא דכנען דא
ארעא דתתפלג לכון באחסנא ארעא דכנען
לתחומהא: ויהי לכון רוח־דרומא ממדברא
דצין על־תחומי אדום ויהי לכון תחום דרומא
מסיפי ימא־דמלחא קידומא: ויסחר לכון | סנה' צ"א
תחומא

שפתי חכמים

א דאי פי' לשון ירושה הל"ל וירשתם · א"נ דאי פי' ירשה לא הל"ל מפניהם דאין שלת מפניהם נופל אירושה : ב לפי שרוצה להוכיח דמשכית לשון רצפה כדכתיב בקרא ואבן משכית וגם רוצה להוכיח מה שפירש להשתחוות עליה בפישוט ידים ורגלים מדכתיב להשתחוות עליה וכתיב גבי יוסף להשתחוות לך ארצה דהיינו פישוט ידים ורגלים : ג מפני שהורשת' לשון גירוש הוא ומה שכתיב את הארץ ר"ל יושבי הארץ : ד דא"כ הא כבר כתיב והורשתם וה"ל להתחיל והתנחלתם וגו' · אלא שאמר זה לתנאי שאם תורישו אותם תוכלו להתקיים : ה כאן לא פי' כפירושו שפי' בפ' פנחס דשם משמע שפירושו שחלקו לפי באי הארץ שבאו לכלל כ' שנה משום דאיכא פלוגתא בב"ב דף קי"ז איכא לת"ד לאלה תחלק הארץ וגו' על באי הארץ כאמר ושם פירש אליבא אותו מ"ד וכאן פי' אליבא מ"ד לאלה תחלק הארץ על יוצאי מצרים אמר ואפשר לדחוק ולייש' דהיינו כמי לפי שפי' לעיל במשוכה כאלה זו כו' : ו ר"ל דכל גבול נקרא על שבטו זה גבול ראובן וזה גבול שמעון והשתא א"ש מה שפ"רשי בפ' ויחי מ"מ לא נקראו שבטים אלא אלו ר"ל אף נחלת אפרים ומנשה לא נקראו אלא על שמם גבול אפרים וגבול מנשה · כתב הר"אם תימא דהא לא כמאן דלר' יאשיה שאמר ליוצא' מצרים נחלקה הארץ שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו ולרבי יונתן דאמר לבאי הארץ נתחלקה א"י שנאמר לאלה תחל' הארץ ומה אני מקיים לשמות מטות אבותם משונה נחלה זו וכו' והניח בצ"ע · וי"ל דק"ל לכל הפי' קשה מהו למטות אבותם לא הל"ל אלא לשמות אבותיו ינחלו למטות ל"ל · אלא ע"כ למדרש כמי לי"ב גבולין וכו' · וזה שהכריח את רש"י לפ' ד"א · ולפי ד"א נמי קשה ל"ל למימר אבותיו דלא הל"ל אלא לשמו' מטות ל"כ גם לטעם לאשון : ז ר"ל לפי שבמקרא משמע שהם יותירו ע"מ כן ברצון שיהיו לשכים · ועוד היאך שייך לומר ע"! בני אדם שיהיו שכים דהיינו יתידות כדפ"רשי · ומתרץ יהיו לכם לרעה ר"ל אם תותירו אותם יהיו לכם לרעה כלו' לא יהיו לכם לשיכים ממש אלא לרעה להרע לכם : ח כמו מסך פתח כלו' גדר הסוככת : ט כלל זה נקוט בידך כל מקו' שמזכיר רש"י לשון מיצר ר"ל הוא גבול פי' הרצועה המקפת א"י : י כמו הפיל פיר הוא הגורל : כ כלו' לאו דווקא הפאה של נגב אלא כל הרום נקרא פאה מקרן מזרחית דרומית עד קרן מערבית דרומית : ל ועל ידי אדום ר"ל אשר אצל ולהודיע מקום מצב מדבר צין בארץ כנען שהיא ארץ תשע מטות הוא הקרן מזרחית דרומית שלה : ■ כל דבריו מבוארים לכל מעיין בצורה המציירת גבול ארץ ישראל : נ השיחור היינו נילוס :

וכתיב · :

רש"י

(נב) והורשתם וגו' · והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברי' בירדן ביבשה ע"מ כן תעברו ואם לאו מים באין ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן : והורשתם · א וגרשתם : משכיותם · כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוו' עליהם בפשוט ידים ורגלים כדכתיב *ואבן משכית לא תתנו בארצכ' ב להשתחוו' עליה : מסכתם · כתרגומו מתכתהון : (נג) והורשתם את הארץ · והורשתם אותה מיושביה ג ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ד ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה : (נד) אל אשר יצא לו שמה · מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה : למטות אבותיכם · * לפי חשבון ה יוצאי מתצרים · ד"א בי"ב גבולין ו כמנין השבטים : (נה) והיה אשר תותירו מהם · יהיו לכם ז לרעה : לשכים בעיניכם · ליתדות המנקרות עיניכם תרגום של יתדות שיכים : ולצנינים · פותרין בו הפותרי' לשון מסיכת ח קוצים הסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא : וצררו אתכם · כתרגומו : (ב) אשר תפול לכם וגו' · לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בח"ל הוצרך לכתוב מצרי ■ גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות : תפל לכם · על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון י נפילה · ומ"א אומר על ידי שהפיל הק"בה שריהם של שבעים אומות מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין בהם עוד כח : (ג) והיה לכם פאת נגב · רוח דרומית אשר מן כ המזרח למערב : ממדבר צין · אשר אצל אדום מתחיל מקצוע לדרומית מזרחית ל של ארץ תשעת המטות כיצד שלש ארצות מ יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה ארץ מצרים במקצוע דרומי' מערבי' שנאמר בפרשה זו מיצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנאמר * מן השיחור נ אשר על פני מצרים ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח ובסינלא

ויקרא כ"ו · ב"ב קי"ז · הושע י"א

אונקלוס

תחומא מדרומא למסקנא דעקרבים ויעבר לצן ויהון מפקנוהי מדרומא לרקם גיאה ויפוק לחצר אדר ויעבר לעצמון: ויסחר תחומא מעצמון לנחלא דמצרים ויהון מפקנוהי לימא: ותחום מערבא ויהי לכון ימא רבא ותחומיה דין יהי לכון תחום מערבא: ודין יהי לכון תחום צפונא מן ימא רבא תכונון לכון לטור טורא: מטור טורא תכונון למעלי חמת ויהון מפקנוהי דתחומא לצדד: ויפוק תחומא לזפרון ויהון מפקנוהי לחצר עינן דין יהי לכון תחום צפונא: ותכונון לכון לתחום קידומא מחצר עינן לשפם: ויחות תחומא משפם לרבלה ממדנח

תולדת אהרן

ניסן ח׳

מסעי

מקצה ים המלח קדמה: ד ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיה תוצאתיו מנגב לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה: ה ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו הימה: ו וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים: ז וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר: ח מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאת הגבל צדדה: ט ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאתיו חצר עינן זה יהיה לכם גבול צפון: י והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה: יא וירד הגבל משפם הרבלה מקדם לעין

בעל הטורים

והיו ק׳ ז׳ כתוב ה״א בסוף תיבותא וקריין וי״ו:

ב׳ מלא בתורה:

ד׳ חסר בתורה וט׳ בלישנא:

ה׳ חסר בלשנא:

רש״י

וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן וזהו שנאמר * ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערב של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתי׳ * יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדו והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרום של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניח׳ לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר * וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומה של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח * וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב א ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיו בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפוני׳ מערבי׳ של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה ב אצל אדום: (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים· כל מקום שנאמר ונסב או ויצא א כלומר מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד ג צפונה של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעלה עקרבים לפנים ד מן המצר: ועבר צנה· אל צין ה כמו מצרימה: והיו תוצאותיו· קצותיו בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר· מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ו ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים ולשון ונסב האמור כאן ז לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמון ח ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם תוצאותיו הימה· אל מצר המערב שאין עוד גבול כנגד מאריך לצד המערב משם והלאה: (ה) והיו (ו) וגבול ים· ומצר מערבי מהו: והיה לכם הים הגדול· למצר וגבול הנסין ט שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין איזול״ש: (ז) גבול צפון· מצר צפון: מן הים הגדול תתאו לכם להר ההר· שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו י ושונה הימנו: תתאו· תשפעו לכם לנטות מהמערב לצפון אל הר ההר: תתאו· לשון סיבה כמו * אל תא הרצים * ותאי השער היציע שקורין אפנדי״ן שהוא מוסב ומשופע: (ח) מהר ההר· תסבו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא: תוצאות הגבול· סופי הגבול· כל מקום שנאמר תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל אם משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה של הראשון קראו תוצאות ששם כלה כ אותה מדה: (ט) והיו תוצאותיו חצר עינן· הוא היה סוף המצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מצר המזרחי: (י) והתאויתם· לשון סיבה ונטיה כמו תתאו: שפמה· במצר המזרחי ומשם הרבלה: (יא) מקדם לעין· שם מקום והמצר הולך במזרחו נמצא העין לפנים מן המצר ומארץ ישראל הוא:

שמות י״ג

צפניה ב׳

דברים ב׳

שופטים י״א

ד״ה ב׳ י״ב

יחזקאל מ׳

שפתי חכמים

א וכתיב אחריו וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו׳ משמע מתחילה הסיבם מן המערב למזרח בצד דרומו של אדום ומואב וכשהגיעו למקצוע דרומית מזרחית פנה אל צפון העולם לסבוב את מצר המזרחי של מואב וכשהסיב את מצר המזרחי כתיב אחריו וישלח ישראל וגו׳ שמצאו את ארץ סיחון ועוג: ב זה מוסב אלעיל רוצה לומר לכך כתיב ממדבר צין על ידי אדום: ג רוצה לומר שעיקם לצד ארץ ישראל ומתרחב המיצר כמצא שארץ ישראל מתקצר דכל כמה שמרחיב המיצר לתוך ארץ ישראל מתקצר ארץ ישראל: ד מלכתיב מנגב למעלה עקרבים משמע שהגבול דהיינו המיצר בדרומה של מעלה עקרבים אבל היכא שכתיב ועבר משמע שעבר המיצר תוך העיר: ה דה״א בסופו במקום למ״ד בתחילה: ו פי׳ שהגבול של ארץ ישראל מתפשט לצד לחם של עולם וא״כ מתרחב הגבול של א״י לצד צפון של עולם ודו״ק היטב: ז כלומר מה שכתיב ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים אין פירושו כוכב דלעיל· דלעיל פי׳ שהמיצר היה מתעקם לא״י ונמצא שא״י מתקצר והמיצר מרחיב אבל ונסב דכתיב כאן היה מתעקם לנחל מצרים שהוא דרומו של עולם ונמצא שמתקצר המיצר וא״י מרחיב: ח כלו׳ שלא היה מרחיב יותר משבא לחצר אדר אלא עומד ברוחב הראשון אבל מעצמון התחיל לקצר ובא לו לנחל מצרים: ט מגבול יתירא מרבה ליה אף נסים: י ר״ל ברוחב הים מסבב את ההר בצד פנים דהיינו ארץ ישראל ובצד חוצה חוץ לארץ: כ רוצה לומר תכלה עד חצר עינן ימשוך המיצר לדרומו של עולם ממערב למזרח נמצא שארץ ישראל מתקצר והמיצר מרחיב:

בעל הטורים

לא[11] וְיָרַד הַגְּבֻל מִשְּׁפָם הָרִבְלָה מִקֶּדֶם לָעָיִן וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָחָה עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת
קֵדְמָה: יב וְיָרַד הַגְּבוּל הַיַּרְדֵּנָה
וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ
לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב: יג וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ
אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתִשְׁעַת
הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה: יד כִּי לָקְחוּ
מַטֵּה בְנֵי הָראוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי־
הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ
נַחֲלָתָם: טו שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי
הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ
קֵדְמָה מִזְרָחָה: פ יו וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יז אֵלֶּה
שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן:
יא וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמַּטֶּה
תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ: יט וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה:
ולְמַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־
עַמִּיהוּד: כא לְמַטֵּה בִנְיָמִן אֱלִידָד
בֶּן־כִּסְלוֹן: כב וּלְמַטֵּה בְנֵי־דָן
נָשִׂיא בֻּקִּי בֶּן־יָגְלִי: כג לִבְנֵי יוֹסֵף
לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל בֶּן־אֵפֹד:
כד וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל
בֶּן־שִׁפְטָן: כה וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא
אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ: כו וּלְמַטֵּה בְנֵי־
יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן: כז
וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי:
כח וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל
בֶּן־עַמִּיהוּד: כט אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
ס פ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר:

לרתאדרן מִשְׁפָם לְעֵין וְיֵיחוֹת תְּחוּמָא וְיִמְטֵי עַל־כֵּיף יַם־
גִּינֵיסַר קִידוּמָא: וְיֵיחוֹת תְּחוּמָא לְיַרְדְּנָא
וִיהוֹן מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא דְמִלְחָא דָּא תְּהֵי לְכוֹן
נכורו' כ"ם אַרְעָא לִתְחוּמָהָא סְחוֹר סְחוֹר: וּפַקִּיד מֹשֶׁה
יַת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דָּא אַרְעָא דְּתִתְחַסְּנוּן
יָתַהּ בְּעַדְבָא דְּפַקִּיד יְיָ לְמִתַּן לְתִשְׁעַת שִׁבְטִין
וּפַלְגוּת שִׁבְטָא: אֲרֵי קַבִּילוּ שִׁבְטָא
דִבְנֵי־רְאוּבֵן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן וְשִׁבְטָא דִבְנֵי־
גָד לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן: תְּרֵין שִׁבְטִין
ספ וּפַלְגוּת שִׁבְטָא קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן מֵעִבְרָא
לְיַרְדְּנָא דִירֵחוֹ קִידוּמָא מַדִּינְחָא:
וּמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימַר:
אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דְּיַחְסְנוּן לְכוֹן יַת־אַרְעָא
אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר־נוּן:
וְרַבָּא חַד רַבָּא חַד מִשִּׁבְטָא תִּסְבוּן לְאַחְסָנָא
יַת־אַרְעָא: וְאִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא
לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר־יְפֻנֶּה:
וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בַּר־עַמִּיהוּד:
לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן אֱלִידָד בַּר־כִּסְלוֹן:
וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי־דָן רַבָּא בֻּקִּי בַּר־יָגְלִי:
לִבְנֵי יוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִבְנֵי־מְנַשֶּׁה רַבָּא חַנִּיאֵל
בַּר־אֵפוֹד: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי־אֶפְרַיִם רַבָּא
קְמוּאֵל בַּר־שִׁפְטָן: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי־
זְבוּלֻן רַבָּא אֱלִיצָפָן בַּר־פַּרְנָךְ: וּלְשִׁבְטָא
דִבְנֵי־יִשָּׂשכָר רַבָּא פַּלְטִיאֵל בַּר־עַזָּן:
וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי־אָשֵׁר רַבָּא אֲחִיהוּד בַּר־
שְׁלוֹמִי: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי־נַפְתָּלִי רַבָּא
פְּדַהְאֵל בַּר־עַמִּיהוּד: אִלֵּין דְּפַקִּיד יְיָ
לְאַחְסָנָא יַת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:
וּמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל־
ירדנא

ג' מלא השנטים:

ולמטה פינס אחרת ואלה שמות האנשים לומר שנאים בשמותם ונאים במעשיהם:

בוא אלידד יכוסף לו יו"ד יעל שם הכנוזה שנקראת בי' לשונות:

כל ענינא נשיא בר מן ג' חסרים יהודה שמעון בנימין:

כל ענינא בני בר מן ג' חסר בני יהודה בנימין:

לה

חמישי

אפי כשקן חמונרים

רש"י

וירד הגבול. כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך: ומחה על כתף ים כנרת קדמה. שהים ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרו' באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי סיבב אותה לארבע רוחותיה: (טו) קדמה מזרחה. אל פני העולם שהם במזרח אל שרות מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל: (יז) אשר ינחלו לכם. בשבילכם. כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון ומה שהם עושין יהיה עשוי כאלו עשאום שלוחים ולא יתכן לפרש לכם זה כפל שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו * ה' ילחם לכם שמות י"ד (יח) לנחל את הארץ. שיהא נוחל ומחלק אותה במקומכם: (כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה לכם למחלקות ומגרס

שפתי חכמים צו

א כלו' דקדמה הוא לשון פנים וה"א נוספה במקום למ"ד בתחילתה וזהו שפי' אל פני ר"ל לפני ומפרש ואזיל על מה קאי אל פני לכן פירש העולם ר"ל אל פני העולם דהיינו במזרח שרוח כו': ב ר"ל דינחלו משמע שהם ינחלו לעצמן ולכם משמע שהם ינחילו לכם. ל"פ ואשר ינחלו בשבילכם: ג דא"כ שהרי כאן היו קטנים דלאו בני שליחות נינהו וגם איכא דניחא להו בהא ואיכא דניחא להו בנקיטה אלא מה שעשה האפוטרופו' עשוי והיינו בחלוקות נחלת השבט למשפחות והמשפחות לגברים וחלוקת הארץ עצמה היה על פי הגורל ואינו תלוי ביד האפוטרופוס: ד הא קלא נקט רש"י ג"כ דהנשיאים היו מחלקים תחילה לשבטים ואח"כ למשפחות ולגברי' משום דהנשיאים לא חלקו לשבטים אלא ע"פ הגורל נחלק לנשיאי': ה ר"ל א"כ למה כתיב לכם ולא בשבילכ': כלומר

אונקלוס

תולדות אחרון

ירדנא דיריחו למימר: פקיד ית בני
ישראל ויתנון לליואי מאחסנת אחודתהון קרוין
למתב ורוח לקרויא סחרנהון תתנון לליואי:
ויהון קרויא להון למתב ורוחיהון יהון
נדרי' פ"א לבעיריהון ולנכסיהון ולכל חיותהון:
מכות י"ב ורוחי קרויא דתתנון לליואי מכותל קרתא
ולברא אלף אמין סחור סחור: ותמשחון
עיין כת"א מברא לקרתא ית רוח קידומא תרין אלפין
ערוכי' כ"א באמין וית רוח דרומא תרין אלפין באמין וית
נדרי' כ"ו רוח מערבא תרין אלפין באמין וית רוח צפונא
סוטה כ"ז
ערוכי' כ"א תרין אלפין באמין וקרתא במציעא דין יהי להון
רוחי קרויא: וית קרויא דתתנון
לליואי ית שית קרוי שיזבותא דתתנון למערק
מכות ט' תמן קטולא ועליהון תתנון ארבעין ותרתין
קרוין: כל קרויא דתתנון לליואי
ארבעין ותמני קרוין יתהן וית רוחיהן:
וקרויא דתתנון מאחודת בני ישראל מן סגיאי
תסגון ומן זעירי תזערון גבר כפום אחסנתיה
דיחסנון יתן מקרווהי לליואי:
ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון
עברין ית ירדנא לארעא דכנען:
ותזמנון לכון קרוין קרוי שיזבותא יהוין לכון
ויערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו:
מכות י"א ויהון לכון קרויא לשיזבא מגאיל דמא ולא
שם ט' ימות קטולא עד דיקום קדם כנשתא
שם י"ב לדינא: וקרויא דתתנון שית
שם ט' קרוי שיזבותא יהוין לכון:
שם ית תלת קרויא תתנון מעברא לירדנא וית
תלת קרויא תתנון בארעא דכנען קרוי
שם שיזבותא יהוין: לבני ישראל ולגיורא
ולתותבא דביניהון יהוין שית קרויא
האלין

מסעי

ב צו את בני ישראל ונתנו ללוים
מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש לערים
סביבתיהם תתנו ללוים: ג
והיו הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו
לבהמתם ולרכשם ולכל חיתם: ד
ומגרשי הערים אשר תתנו ללוים מקיר העיר
וחוצה אלף אמה סביב: ה ומדתם
מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה
ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים
אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה
והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים:
ו ואת הערים אשר תתנו ללוים
את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה
הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר:
ז כל הערים אשר תתנו ללוים
ארבעים ושמנה עיר אתהן ואת מגרשיהן:
ח והערים אשר תתנו מאחזת
בני ישראל מאת הרב תרבו ומאת המעט
תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו
ללוים: ס פ וידבר יהוה
אל משה לאמר: י דבר אל בני
ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את
הירדן ארצה כנען: יא והקריתם
לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה
רצח מכה נפש בשגגה:
יב והיו לכם הערים למקלט מגאל
ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט:
יג והערים אשר תתנו
שש ערי מקלט תהיינה לכם:
יד את שלש הערים תתנו מעבר
לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי
מקלט תהיינה: טו לבני ישראל
ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים
האלה

בעל הטורים

ת"ח לתת ערים ללוים לשבת והן קלטות:

ל' ומלא ב' חסר:

ומדותם מחוץ לעיר אלפים באמה שאלפים אמה יהיו חוץ מי"ג אמה ושיריים וזהו ומדתם מחוץ לעיר:

ב' חסר או יבדיל ודין:

ת"ט שלא להרוג הרוצח עד עמדו בדין:

בפרשת מגרש כתיב ה' פעמים למקלט שילקט ולא יהרג הכנס שיש חמשה שמות:

רש"י

(ב) ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיו' לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה: ולכל חייתם. לכל צרכיהם:
ערוכי' כ"א (ד) אלף אמה סביב. ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימי' למגרש והחיצונים לשדות וכרמים: (יא) והקריתם.
בראשית כ"ז אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני: (יב) מגואל. מפני גואל הדם
מכות ח' א שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו ג' ערים בעבר הירדן לא
ספרי היו קולטו' עד שנבחרו ג' ב שבכנען יהושע בארץ כנען:
מכות ט' (יד) את שלש הערים וגו'. אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השבט השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד כפישי ג רוצחים
הושע ו' דכתיב גלעד קרית פועלי און ד עקובה מדם:
ואם

שפתי חכמים

א כלו' מגואל פי' מפני גואל הדם ומפרש ואזיל מי מקרי גואל הדם להיות שם גואל נופל על גואל הרוצח כיון גואל הנרצח פירשו הרב ואמר שהוא קרוב לנרצח: ב ר"לת ל"ל למכתב המכיין הא מדכתיב אחריו את שלש הערים תתנו וגו' ש"מ דשם הם. אלא לומר לך שלא היו קולטות אלא עד שיהיו כל השש ביחד: ג וא"ת והרי ערי מקלט לא היו קולטות אלא שוגגין ולא מזידין ואם כן למה צריך בגלעד לג' ערי מקלט. דא"ל דכפישי רוצחים ר"ל שוגגים דאין טעם בדבר היאך בא דכפישי שוגגים היו. וי"ל דודאי מזידים היו אבל לא היו שם עדים ואמרו שוגגין אנו לכך צריכין שלש ערי מקלט. רא"ם. ועי"ל דאיירי כענין שפי' בפר' משפטים על והאלהים אנה לידו שהקב"ה מזמינ' לפונדיק אחד וכו' ה"נ איירי בענין זה לפי שהיו הרבה רצחנין בגלעד שהיו מזידין בלא עדים ובא"י היו הרבה שוגגין בלא עדים יעשה הקב"ה מזמנין לפונדק אחד ר"ל לגלעד ואותן שוגגין שבא"י הורגין אותן מזידין בשוגג כגון שיושבין תחת הסולם כענין שפירש"י וא"כ שמזידין נהרגין והשוגגין גולין שם בגלעד לערי מקלט לכך צריכין ג' ערי מקלט בגלעד כמו בכל א"י: ד עקובה לשון ארב:

א כמיסת

האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה:
טז ואם בכלי ברזל הכהו וימת רצח
הוא מות יומת הרצח: יז ואם
באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רצח הוא
מות יומת הרצח: יח או בכלי
עץ יד אשר ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות
יומת הרצח: יט גאל הדם הוא
ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימתנו:
כ ואם בשנאה יהדפנו או השליך
עליו בצדיה וימת: כא או באיבה
הכהו בידו וימת מות יומת המכה רצח הוא
גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו:
כב ואם בפתע בלא איבה הדפו או
השליך עליו כל כלי בלא צדיה: כג
או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל
עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו:
כד ושפטו העדה בין המכה ובין
גאל הדם על המשפטים האלה:
כה והצילו העדה את הרצח מיד
גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו
אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל
אשר משח אתו בשמן הקדש: כו
ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר
יגום

בעל הטורים

כל עכייכא וימת: קדמא אשר ימות בה ודין אשר ימות בו וסימן אשר בה בו: באבן ב׳ הכא ואידך והכה איש את ריעהו באבן באבן המלך והכה איש את רעהו אם הוא באבן יד צריך אומד שיהא בו כדי להמי׳ שנ׳ אשר ימות בה אבל אם גדול כאבן המלך אין צריך אומד מתחלה יש בו כדי להמית:

ג׳ וסימן אדם אית במשריתא:

ת״י להגלות רוצח בשוגג לערי מקלט:

ג׳ ד׳ חסר וב׳ מלא:

אונקלוס

האלין לשזבא למערק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו: ואם במאן דברזלא מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא: ואם באבנא דמתנסבא ביד דהיא כמיסת דימות בה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא: או במאן דאע דמתנסיב ביד דהיא כמיסת דימות ביה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא: גאיל דמא הוא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא הוא יקטליניה: ואם בסנאה דחהי או רמא עלוהי בכמנא וקטליה: או בדבבו מחהי בידיה וקטליה אתקטלא יתקטיל מחיא קטולא הוא גאיל דמא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא: ואם בתכיף בלא דבבו דחהיה או רמא עלוהי כל מאן בלא כמנא ליה: או בכל אבנא דהיא כמיסת דימות בה בלא חזוי ורמא עלוהי וקטליה והוא לא סני ליה ולא תבע בישתיה: וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאיל דמא על דיניא האלין: וישזבון כנשתא ית קטולא מיד גאיל דמא ויתיבון יתיה כנשתא לקרית שזבותיה דערק לתמן ויתיב בה עד דימות כהנא רבא דרבי יתיה במשח קודשא:
ואם

ספ״ן ני׳
סנה׳ נ״ג
סנה׳ ע״ה
סנה׳ ע״ז פ״ד
עיין כת״א
סנה׳ מ״ה
שם כריתו׳ ט׳
עיין כת״א
עיין כת״א
עיין כת״א
ב״ק פ״ו
עיין כת״א
מכות ט׳ י׳
סנה׳ י״א
מכות י״א י״ב
מכות י״ב

רש״י

(טז) ואם בכלי ברזל הכהו. אין זה מדבר בהורג בשוגג אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנאמר בכולם אשר ימות בו דמתרגמינן דהיא כמיסת [א] דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב״ה שהברזל ממית בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעו׳ לכתוב בו אשר ימות בו וא״ת בהורג בשוגג הכתוב מדבר [ב] הרי הוא אומר למטה או בכל אבן [ג] אשר ימות בה בלא ראות ונומר לחל על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר: (יז) באבן יד. *שיש בה מלא יד: אשר ימות בה. שיש בה שיעור להמית [ד] כתרגומו לפי שנ׳ *והכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה: (יח) או בכלי עץ יד. לפי שנאמר *וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית:
(יט) בפגעו בו. אפילו בתוך [ה] ערי מקלט:
(כא) בצדיה. כתרגומו בכמנא במארב:
(כב) בפתע. באונס ותרגומו בתכיף שהי׳ סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו: (כג) או בכל אבן אשר ימות בה. הכהו בלא ראות [ו] שלא ראהו: ויפל עליו. *מכאן אמרו ההורג דרך ירידה [ז] גולה דרך עלייה [ח] אינו גולה: (כה) עד מות הכהן הגדול. שהוא בא להשרו׳ שכינ׳ בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול׳ דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל [ט] שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו: אשר משח אותו בשמן הקדש. לפי פשוטו מן המקראות קנרים הוא שלא פירש מי משחו
אלא

שמות כ״א
שמות כ״א
מכות ז׳

שפתי חכמים

[א] כמיסת כדי ר״ל כשיעור: [ב] כלומר מה שכתיב ואם בכלי ברזל וגו׳ ואם באבן יד וגו׳ או בכלי עץ וגו׳ עד ואם בשנאה וגו׳ דלמא איירי בשוגג פי׳ הוצרך לזה שלא תאמר בשלמא אם הוא על השוגג הוצרך לומר אם בכלי ברזל וכל הנמשכים להודיע שכר קטלא הוא אם הורג אפילו בשוגג אלא אם הוא על המזיד מה לי ברזל מה לי ד״א מזיד הוא. אבל מה שכתיב אחריו או באיב׳ וגו׳ עד ואם בפתע וגו׳ זה ודאי איירי במזיד: [ג] וה״פ דקשה לרש״י ל״ל למכתב אבן הא לעיל כתיב ג״כ אבן ומיירי נמי בשוגג אלא ליתן על האמורי׳ למעלה כו׳: [ד] וא״ת והא כתיב באבן יד ופי׳ רש״י שיש בו מלא יד כלומר שיש בו כדי להמית. וי״ל דבא ללמד שיהא בו כדי להמי׳ במכה וחד שיהא בו כדי להמית בזריקה. דפעמים יש בו כדי להמית במכה ואין בו כדי להמית בזריקה ואם זרק והמית בו ה״א דחייב קמ״ל דאינו חייב עד שיהא בו כדי להמית בזריקה. ובזה יתורץ מה שכתב הרא״ם ולא ידעתי וכו׳:
[ה] לפי שמדבר כאן במזיד כמו שפי׳ רש״י לעיל ואם לא המיתוהו ב״ד וגלה לערי מקלט שלא נרשו׳ ב״ד ימות אותו אפילו תוך ערי מקלט: דא״כ ל״ל בפגעו בו הא כבר כתיב גואל הדם ימית הרוצח: [ו] פי׳ שבזול׳ תוספו׳ מלת הכהו יובן שבלא ראות דבק עם אשר ימו׳ כלומר שלא ראה מיתתו ואין הדבר כן רק ר״ל שלא ראה בהכאתו. ועוד שבזולת זה התוספות יהיה המאמ׳ או באבן או בכל אבן חסר בהכרח כי היה צ״ל או הכהו בכל אבן דאי סהגליך דלעיל מיניה קאי א״כ או כל אבן מיבעי ליה: [ז] כגון היה מגלגל במעגלה ונפלה עליו והרגתו. או שהיה משלשל בחבילתו ונפלה עליו. או שהיה יורד בסולם ונפל עליו והורגו הרי זה גולה:
[ח] מושך למעלה במעגלה ונפלה עליו והרגתו. היה דולה בחביות ונפסק החבל ונפל עליו והרגו היה עולה בסולם ונפל עליו והורגו הרי זה אינו גולה פירש משום דכל אלו דרך עלייה הם ולא היה לו ליזהר: [ט] ר״ל דלטעם ראשון קשה מדכתיב עד מות הכהן הגדול מגיד לך הכתוב שרוצח יאריך ימים אחר שמת כהן הגדול לפי שכ״ג ימות מהרה ולמה ומפרש לפי שהיה כו׳ ולפי׳ ד״א קשה אם הכהן גדול נעכש שמת על שלא התפלל למה ישוב הרוצח לביתו אחר מות הכ״ג. לכן פירש גם טעם ראשון:
דקדק

תולדות אהרן

אונקלוס

סס י"ב ואם מפק יפוק קטולא ית תחום קרית שיזבותיה
דיערוק לתמן: וישכח יתיה גאיל דמא
סס י"א י"ב זבחי' קי"ו מברא לתחום קרית שיזבותיה ויקטול גאיל דמא
ית קטולא לית ליה דמא: ארי בקרית
מכות י"א שיזבותיה יתיב עד דימות כהנא רבא ובתר
דימות כהנא רבא יתוב קטולא לארע אחסנתיה:
עיין בת"א ויהון אלין לכון לגזירת דין לדריכון בכל
סנהד' פ"ד מותבניכון: כל דיקטול נפשא לפום
סהדין יקטל ית קטולא וסהיד חד לא יסהיד
סס ל"נ ל"ד באינש למקטל:
עיין בת"א ולא תקבלון ממון על אינש קטול דהוא חייב
עיין בת"א למקטל ארי אתקטלא יתקטיל: ולא
כתובו' ל"ז תקבלון ממון למערק לקרית שיזבותיה למתב
מכות י"א למתב בארעא עד דימות כהנא: ולא
סנת ל"ג תחיבון ית ארעא דאתון בה ארי דמא הוא
מחיב ית ארעא ולארעא לא מתכפר על דם
עיין בת"א זכאי דאתאשיד בה אלהין בדם אשדיה:
סנת ל"נ ולא תסאבון ית ארעא דאתון יתבין בה דשכנתי
סבועות ז' שריא בגוה ארי אנא יי דשכנתי שריא בגו בני
ישראל: וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני
גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף
ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא
לבני ישראל: ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן
ית ארעא באחסנא בעדבא לבני ישראל ורבוני
אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד
אחונא לבנתיה: ויהוין לחד מבני שבטיא
דבני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהין
מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטיא
דיהוין להון ומעדב אחסנתנא יתמנע: ואם
יהי

מסעי

ינוס שמה: כו ומצא אתו גאל
הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם
את הרצח אין לו דם: כח כי בעיר
מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות
הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחזתו:
כט והיו אלה לכם לחקת משפט
לדרתיכם בכל מושבתיכם: ל
כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח ועד
אחד לא יענה בנפש למות:
לא ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא
רשע למות כי מות יומת: לב ולא תקחו
כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ
עד מות הכהן: לג ולא תחניפו את
הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את
הארץ ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם
בדם שפכו: לד ולא תטמא את הארץ
אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה כי
אני יהוה שכן בתוך בני ישראל: ס

שביעי

לו

א ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני
גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף
וידברו לפני משה ולפני הנשאים ראשי אבות
לבני ישראל: ב ויאמרו את אדני צוה
יהוה לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל
ואדני צוה ביהוה לתת את נחלת צלפחד אחינו
לבנתיו: ג והיו לאחד מבני שבטי בני
ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו
ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל
נחלתנו יגרע: ד ואם יהיה היבל לבני
ישראל

בעל הטורים

ג' פעמים כהן גדול בפרשה לאמר אחד כהן גדול שנמשח ואחד תרובה בגדים ואחד כהן גדול שעבד כלם משיבים הרוצח במיתתם: ת"א שלא ילמד היצד זכות או חובה אחר שהעיד עליו בדיני נפשות:
ת"ב ת"ב שלא נקח כופר מן המחוייב מיתה ולא מהמחויי' גלות: ג' מוקפים וסימן נפק דאת נישא:

ד' חסר בלשנא ופתחין:

רש"י

א אלא כמו אשר משח המושח אותו בשמן הקדש • *ורבותינו דרשוהו במסכ' מכות לראיית דבר ללמוד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנא' אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו *: (כז) אין לו דם • *הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל מושבותיכם • למד שתהא סנהדרין קטנה נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת ב בארץ ישראל: (ל) כל מכה נפש וגו' הבא להרגו ג על שהכה את הנפש: לפי עדים • ירצחנו שיעידו שבמזיד ד ובהתראה הרגו: ולא תקחו כופר • * לא יפטר ה בממון: (לב) ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו • למי שנס אל עיר מקלט שהרג בשוגג אינו נפטר מגלו' בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן: לנוס • כמו ו לנס (בש"צא ובפ"תח) כמו שובי מלחמה וכן *[illegible] [illegible]בו מן המלחמה כי מולים היו כאשר תאמר שוב אל מי ששב כבר ומול על שמל כבר כן תאמר לנוס על מי שנס כבר וקוראו נוס כלומר מוברח ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כופר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס והיכן ישוב: (לג) לא תחניפו • ולא תרשיעו ז כתרגומו: (לד) אשר אני שוכן בתוכה • שלא תשכינו אותי בטומאתה • כי אני שוכן בתוך בני ישראל • אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם: (ג) ונוסף על נחלת המטה • שהרי בנה יורשה והבן מתייחס על שבט אביו: (ד) ואם יהיה היובל •

מכות; מכות י"ב; מכות ז'; ספרי; מגילה נ'

שפתי חכמים

א דקלא משמע דרוצח משח לכ"ג בשמן המשחה לכך צ"ל דמן המקראו' וכו': ב דכתיב בפרשת שופטים ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם כלו' בזמן שסנהדרין גדולים שבירושלים יושבין בלשכת הגזית ב"ד שבחוצה לארץ ובכל המקומות נוהגין: ג ר"ל ארוצח על שהכה את הנפש: ד פירש והרי זה מקרא קצר כאלו אמר כל מכה נפש כלומר שהרג נפש אינו רשאי להרגו אלא אחר שיעידו שבמזיד ובהתראה הורגו: ה תי' ומקרא קצר הוא כאלו אמר לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות לפוטרו מן המיתה כי מות יומת • ולפי שכתוב בפרשת משפטים ואם שור נגח וגו' והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת בידי שמים משמע כשם שחייב שורו מיתה כך הוא במיתה ואפ"ה כתיב אחריו אם כופר יושת עליו ונתן פדיון משמע אם חייב מיתה בשביל שורו יכול ליפטר בממון • ה"א ה"ה אם חייב מיתה בשביל עצמו יכול ליפטור עצמו בממון: ו בש"א תחת הלא"ד ובפ"תח תחת הכו"ן פירש כשם שאין פדיון למיתה כך אין פדיון לגלות: ז מפני שלא יפול חנופה בדם בשלמא גבי ארץ שייך חנופה שפירש ארץ הוא אנשי ארץ ועהש שייך חנופה אבל גבי דם לא שייך לפרש הכי:

א רצונו

מכאן

ישראל ונוספה נחלתן על נחלת המטה אשר
תהיינה להם ומנחלת מטה אבתינו יגרע
נחלתן: ה ויצו משה את בני ישראל
על פי יהוה לאמר כן מטה בני יוסף דברים:
ו זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות
צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך
למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים:
ז ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל
מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני
ישראל: ח וכל בת ירשת נחלה ממטות
בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה
לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת
אבתיו: ט ולא תסב נחלה ממטה למטה
אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל:
י כאשר צוה יהוה את משה כן עשו בנות
צלפחד: יא ותהיינה מחלה תרצה וחגלה
ומלכה ונעה בנות צלפחד לבני דדיהן לנשים:
יב ממשפחת בני מנשה בן יוסף היו לנשים
ותהי נחלתן על מטה משפחת אביהן:
יג אלה המצות והמשפטים אשר
צוה יהוה ביד משה אל בני ישראל בערבת
מואב על ירדן ירחו:

ומפטירין כה אמר ה' בירמיה בסימן ו':

בעל הטורים

ואה הדבר בג' בדור הזה שלא נהג אלא בדור הזה:

ב' דמטעיכן קדמאה תסב בטעם מהפך נחלה בפשטא תניין ולא תסב נחלה ממטה תסב נחלה בטעם דרגא תביר סימן בשברי לכם מטה לחם:

מפטיר

ל' וחסר:

כל אורייתא חסר בר מן אחד:

אונקלוס

יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף אחסנתהן על
אחסנת שבטא דיהוין להון ומאחסנת שבטא
דאבהתנא יתמנע אחסנתהן: ופקיד משה ית
בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא
דבני יוסף ממללין: דין פתגמא דפקיד יי לבנת — תענית ל'
צלפחד למימר לדתקין בעיניהון יהוין לנשין — ב"ב ק"כ
ברם לזרעית שבטא דאבוהן יהוין לנשין: ולא — ק"כ קכ"א
תסחר אחסנא לבני ישראל משבטא לשבטא ארי
גבר באחסנת שבטא דאבהתוהי ידבקון בני
ישראל: וכל ברתא ירתת אחסנא משבטיא — ב"ב ק"י
דבני ישראל לחד מזרעית שבטא דאבוהא תהי — קי"א קט"ו
לאנתו בדיל דירתון בני ישראל גבר אחסנת — ק"כ
אבהתוהי: ולא תסחר אחסנא משבטא — ב"ב קי"א
לשבטא אוחרנא ארי גבר באחסנתיה ידבקון — קי"ב קי"ג
שבטיא דבני ישראל: כמה דפקיד יי ית משה
כן עבדו בנת צלפחד: והואה מחלה תרצה — שם ק"ב
וחגלה ומלכה ונועה בנת צלפחד לבני אחי
אבוהן לנשין: מזרעית בני מנשה בר יוסף
הואה לנשין והות אחסנתהן על שבטא זרעית
אבוהן: אלין פקודיא ודיניא דפקיד
יי בידא דמשה לות בני ישראל במשריא
דמואב על ירדנא דיריחו:

קנ"ב מס"לה פנ"לה סימן:

חזק

חזק

שפתי חכמים

א רצ"ל למה כתיב ואם הל"ל וכי יהיה דואם משמע שספק הוא אם יהיה היובל ומה שכתב אחר זה ואפילו יהיה יובל איכו ר"ל שפי' ואם אפי' שא"כ הוא סותר מה שפי' לעיל דמלת ואם הוא ספק אלא אפילו זה מלשון רש"י הוא לא מפירוש מלת אם: ב ר"ל שיחרב הבית ויתבטלו השמטות והיובל: ג דק"ל בפרשת פנחס חשיב תרצה לבסוף וכאן מנה אותה שנייה ומתרץ כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים וכו' פי' משום שכאן כתיב ויהיו לבני דודיהן לנשים שדרך נשואי האחיו' להנשא כסדר תולדותיהן תחילה הבכירה ואחריה הצעירה על הסדר כדכתיב לא יעשה כן במקומינו וגו':

ד בפרשת פנחס פירשתיו:

רש"י

מכאן היה ר' יהודה א אומר עתיד ב היובל שיפסוק: ואם יהיה היובל. כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ואפילו אם יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמצא שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם: (ח) וכל בת יורשת נחלה. שלא היה בן לאביה: (יא) מחלה תרצה ונו' . *כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ג ונשאו כסדר תולדותן ובכל המקרא ד מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו: — ב"ב ק"כ

חסלת פרשת מסעי

חסלת פרשת מסעי

סכום פסוקי דספר במדבר סיני אלף ומאתים ושמונים ושמונה וסימן
אר"פח וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח ופדריו ל"ב
מנין הפתוחות צ"ב וסתומות מ"א וסדריו כ"ח
ופרשותיו עשרה:

אלין

סוטה מ"א

פִּתְגָמַיָּא דְּמַלֵּיל מֹשֶׁה עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא אוֹכַח יָתְהוֹן עַל דְּחָבוּ בְמַדְבְּרָא וְעַל
ברכות ל"ב דְּאַרְגִּיזוּ בְמֵישְׁרָא לָקֳבֵיל יַם סוּף בְּפָארָן אִתַּפַּלוּ
מנחו' ס"ה עַל מַנָּא וּבַחֲצֵרוֹת אַרְגִּיזוּ עַל בִּסְרָא וְעַל
דַּעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהָב: מַהֲלַךְ חַד עֲסַר יוֹמִין
מחורב

אלה

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב: ב אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ:
ויהי

בעל הטורים

כראשי' ואלה ויקרא וידבר אלה סופי תיבות בנים' יראת הוא ראשית חכמה יראת ה' ובגימט' תורה : ראשי תיבות של ה' חומשי' בו"ב נא בגימ' אהיה סוף אותיות של ה' חומשי' ממ"ינל בגמטריא הוא אלהינו זה וזהו ואת אחרונים אני הוא :

רש"י

ספרי (א) **אלה** הדברים · * לפי שהן דברי תוכחות א ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז ב מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל · אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבי' אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיבנו : במדבר · לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו ג במדבר שאמרו
שמות י"ז * מי יתן מותנו וגומר: בערבה · בשביל הערבה
ד שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב : מול סוף · על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו
שם י"ד * המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים
תהלי' ק"ו שנאמר * וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין * :
ערכין ט"ו בין פארן ובין תפל ולבן · א"ר יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים ה שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו
במדבר כ"א * ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן ו על ידי המרגלים : וחצרות · במחלוקתו
ספרי ז של קורח · * דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ■ ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם ט במקום : ודי זהב · הוכיחן על העגל
הושע ב' שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר * וכסף הרביתי לה' וזהב עשו לבעל : (ב) אחד עשר יום מחורב · אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים שהרי
במדבר י' בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר * ויהי בשנה
תעני' כ"ט השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגומר * ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם שלשי' יום

שפתי חכמים

א דהל"ל וידבר משה אל כל וגו' · ומתרץ לפי שהן דברי' כו' · ר"ל דהא בלאו הכי צריך לתרץ מה שנאמ' באן במדב' בערבה וגו' · למה לא יפר' בהדיא המעשה שעשו שם · אלא ע"כ צ"ל לפי שהן דברי תוכחות ומנה וכו' לכך סתם הדברים והזכירן ברמז לפי שהזכיר כל ההכעסות ביחד לכך לא הוכיח' בפי' אבל אם היה מוכיחן על הכעסה אחת היה מזכירה בפי' כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואין בושת כ"כ ולכן באחר נ"כ הדברים דכל מקום שנ' דברים אינו אלא דברי תוכחות כדפי' רש"י בריש ספר קהלת ושם מביא רא"ה מאלה הדברים דכתיב כאן ואב לכולן הדבר אשר יקשה מכם וגו' · כתב הרא"ם ויש לתמוה אם פי' אלה הדברים הוא דברי תוכחות ה' אך כתב אחר זה ככל אשר צוה ה' וגומר והא התוכחות לא היו אלא מפי עצמו · ושמא י"ל שהיו ברשות הקב"ה אע"פי שהיו מפי עצמו ועל הכתיבת רשות נאמר ככל אשר צוה ה' וגו' א"כ צוהו להוכיחן ויזה שה כיון סמוך למיתתו זה עשה מפי עצמו עכ"ל · ולי נראה ככל אשר צוה ה' וגומר לא קאי על התוכחות אלא על המצות בכלל כאמ' דהיינו משנה תורה ושני דברים נעשו במה שהוכיח אותן מפי עצמו וגם ביאר להם התורה והמצות וכמו שמפרש והולך : ב וא"ת והא אח"כ הזכי' העונות בפי' עון מרגלי' כדכתיב ותקרבון אלי כלכם וגומר וגם שאר דברים שהכעיסו לפניו מנה כאן בפרשה זו · וי"ל דלכך נקט רש"י כאן ומנה כאן כל המקומות ר"ל דכאן מנה כל המקומות ברמז כדפי' לעיל : ג וכן תרגם אונקלס על דחבו במדברא כו' · כתב הרא"ם ותמהני מאוד היאך יפרש מילת אלה כאמו' פה על הריוז אליו והלא לא נתפרשו פה אלא המקומו' שהכעיסוהו בלבד אבל הדברים שדבר להם בעבורם לא נזכירם כלל וכו' · ובאמת איני יודע מה תמיהתו על רש"י ז"ל דה' הוא פי' אלה הדברים אלה דברי תוכחו' ומלת הדברים הוא דברי תוכחות והוה כאילו נאמר אלה התוכחו' אש' הוכיח משה אל כל ישראל בעבר הירדן על מה שחטא ובמדב' וכו' בשלמ' תרגו' אונקלס שתרגם על מלת הדברים אלין פתגמיא וכ' ולא תרגם אלין תוכחות די מלל וכו' הוצר' להוסי' אוכח יתהון וכו' אבל רש"י שפי' הדברי' תוכחו' מה לי להוספ' הזא' שהוסי' התרגום ודברי רש"י ז"ל הם נכוחים וישרים : ד דאין לומר דמקום החנייה נקרא ערבה כדכתי' לעיל בפ' מסעי ויחנו בערבות מואב דא"כ ה"ל למכתב בעבר הירדן בערבה במדבר : ה שתפלו לשון נדבק כלומר היו מליזין על המן : ו אין להקשות למה לא פי' זה קוד' שפי' תופל ולבן כסדר הקרא · די"ל דלעיל הייתי אומר דכך פי' של קרא מול סוף ולאיזה מקו' הוא כקרא מול סוף ומפרש בין פארן ובין תופל ולבן אבל כיון שפי' רש"י דתופל ולבן לאו שמות מקומות הן א"כ מה תי' של פארן ומתרץ ועל מה כו' · אבל הלשון של בין אינו מתיישב שפיר : ז כאן משמע דמחלוקתו של קרח היתה קודם שילוח מרגלים דהא כתיב ויסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן וכתיב אחר כך שלח לך אנשים ומדכתיב כאן וחצרות ופרש"י מחלוקתו של קרח ש"מ מקודם שבאו למדבר פארן כבר היה מחלוקתו של קרח בחצירות ועיין בפר' קרח על פסוק וישמע משה וגו' : ■ דקשה לטעם ראשון דהא מחלוקתו של קרח אינו מפורש בקרא שהיה בחצירות לכן פי' ד"א וכו' · ולטעם אחרון לחוד קשה דהא לא יהיה וחצירות דומיא דבמדבר בערבה שהם מורים על המקום שהכעיסו לפני הקב"ה ומלת וחצרות הוא תוכחה שלא למדו ממרים וכו' אבל לפי' ראשון וחצרות לא בא להורות אלא על ההכעסה שהכעיסו בחצירו' דאין לומר שהוכיח אותן על חטא מרים דהא לא מנה כאן אלא חטא הרבים מ"ה צריך נמי לטעם הראשון : ט פי' כדברתם כי חזק הוא ממנו כדפי' רש"י שם · א"כ כנגד המקום שסבבו את הארץ והם נגיה אע"ג דתוכחת מרגלים מבין פארן מפיק ליה מ"מ שלוח מרגלים לחוד ולשון הרע של מרגלי' לחוד שדברו על הארץ · גם יש לפרש שדבר זה שדברו נגד המקו' הוא מחלוקתו של קרח ואין בין הלשון הראשון והאחרון אלא שהאחרון מפרש שהוכיחם על שלא לקחו מוסר ממרי' שלקתה בשביל שדברה באחיה והראשון

פי'

ג ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו אלהם: ד אחרי הכתו את סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי: ה בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר: ו יהוה אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה: ז פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדל נהר

פרת

ר"ה כ' מחורב אורח טורא דשעיר עד רקם גיאה: והוה בארבעין שנין בחד עסר ירחין בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל ככל דפקיד יי יתיה לותהון: בתר דמחא ית סיחון מלכא
שם ודף נ' דאמוראה דיתיב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן דיתיב בעשתרות באדרעי: בעברא דירדנא בארעא דמואב שרי משה פריש ית
סוטה ל"ה אולפן אוריתא הדא למימר: יי אלהנא מליל עמנא בחורב למימר סגי לכון דיתיבתון
ב"ק פ"א בטורא הדין: אתפנו וטולו לכון ועולו לטורא דאמוראה ולכל מגירוהי במישרא
שבועו' מ"ז בטורא ובשפלתא ובדרומא ובספר ימא ארע

כנענאה

פ"ו מלא בתור' ב' ומלא: בחרב. לאמר כתיב חסר שאם לא תקיימו את התורה בלאתי עליכם חרב: פנו פ"א כפולה יש לכם לפנות מכל מעשי' רעים א"כ בכל מקום שאתם פונים הכנעני עמכם: ה' א' מנהון חסר:

רש"י

יום [א] שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינ' מתלבטת [ב] בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר [ג] מ' שנה: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה [ד] ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו [ה] ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש [ו] ממנו כולי כדאיתא בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא
שמוא' א' י"ב סמוך למיתה וכן שמואל שנאמר* הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו: (ד) אחרי הכותו. אמר משה אם אני מוכיחם [ז] קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטב לנו איננו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה [ח] שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם
ספרי ואחר כך הוכיחן: סיחון אשר יושב בחשבון. *אלו לא היה סיחון קשה [ט] והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואלו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרות. המלך קשה והמדינה קשה: בעשתרות. הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים [י] ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים [כ] שהיו שם רפאים שהכה אמרפל
ראשי' י"ד שנאמר *ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג
שם י"ד נמלט מהם והוא שנאמר *ויבא הפליט ואומר *כי רק
דברי' ג' עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי. שם המלכות: (ה) הואיל. התחיל [ל] כמו *הנה
ראשי' י"ח נא הואלתי: באר את התורה. בשבעים לשון [מ] פירש להם: (ו) רב לכם שבת בהר הזה. [נ] יש מדרשי אגדה [ס] הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מנית' לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות: (ז) פנו וסעו לכם. [ע] זה דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמורי. כמשמעו: ואל כל שכניו. עמון ומואב [פ] והר שעיר: בערבה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדול.

מפני

שפתי חכמים

א ר"ל ובין פי' שהוכיחם על שהכעיסו שם המקום במחלוקת. הרא"ם: ב ר"ל ובין הכל הוא לו' ימים דיום ל' כחשב מן סוף ל' וגם נחשב לתחילת ז' ימים שהרי ביום ל' נסעו משם נמצא דביום ל"ט שלחו מרגלים תקדם ברכת דהיינו בכ"ט בסיון. עיין ברא"ם באורך: ג מתלבטת פי' ממהרת: ג אין זה פי' ויהי בארבעים שנה כלומר אחד עש' יום מחורב דרך הר שעיר והם הלכו אותו בארבעי' שנה וזה פי' ויהי בארבעים שנה אלא ארבעים שנה אלנתרי' קאי כמו שפי' רש"י מלמד שלא הוכיחן וכו' אלא מקרא קצר הוא והוה כאילו כתיב י"א יום מחורב ואתם הלכת' בו' ימים בסיועת הקב"ה ומפני שקלקלת' איקרתם ארבעים שנה וא"כ מתחיל לדבר מלת ויהי בארבעים וכו' לדבר משה וכו' ואין להקשות דהכא משמע בשביל חטא המרגלים עכבו במדבר מ' שנה ובפ' בהעלותך פי' רש"י מיד עד שלשה ימי' וכו' אלא שחטאו במתאוננים ר"ל בשביל חטא מתאוננים נתעכבו ל' יום ובשבי' חטא מרגלי' מ' שנה: ד דא"כ אמאי נ"מ מתי היתה: ה ר"ל דאם מוכיחו קודם מיתתו קסבר מוכיחו היו' מעט ומחר מעט דאה לו להוכיחו הכל בפעם אחד עדיין יש לו פנאי להוכיחו למחר ושמא יאמר זה מפני איזה שנאה שיש לו עליו בזה מוכיח אותו תמיד וא"כ נועם בתוכחתו. מ"ה יוכיח אותו סמוך למיתה על כל מעשיו. וא"ת א"כ למה פרש"י לעיל וממי למד מיעקב וכו' מכ"ל דלמא מסברא דנפשיה עשה כן דמפני ד' דברים אין מוכיח' וכו'. וי"ל דק"ל דהא כל הטעמים הללו אינם שייכים הכא דלא שייך לומר שמא יניחנו וילך לו דהכא ילכו דהא לא יכלו אלא לבא לא"י. וגם לא שייך למימר שלא יתבייש ממנו דהא כל ישראל ביחד היה מוכיח. ומה שהביא רש"י ומפני מה וכו' הוא מביא הטעם על יעקב. וא"ת והא כתיב הוכיח תוכיח את עמיתך פרש"י אפילו מאה פעמים. וי"ל הוכיח תוכיח מיירי בשעת מעשה ושלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו פי' שלא בשעת מעשה בשעש' כבר המעשה מנאתי: ו ר"ל שפגע בו אותו שהוכיחו זה מתבייש ממנו: ז רצונו לתרץ ל"ל למיכתב אחרי הכותו כיון שכתיב ויהי בארבעים שנה ונימר אלא כך אמר משה כו'. וא"ת א"כ דלמא הא דלא הוכיחן קודם לזה משום שהמתין וכו' כדי שלא יאמרו מה הטיב. וי"ל דא"כ ה"ל ויהי אחרי הכות את סיחון ועוג ולמה כתב ויהי בארבעים שנה אלא ללמד שלא יוכיח אלא סמוך למיתה ומדכתיב אחרי הכותו ש"מ כיון האי דאמר משה וכו': ח ר"ל עליה עלילה: ט ר"ל ל"ל למכתב אשר יושב בחשבון ל"ל להזכיר מקומותיהם: י וקרנים הוא לשון קרן כלומר חזק: כ כלומר או תאמר מנליה דעשתרות זו לשון צוקין דלמא דוקא עשתרות קרנים הוא לשון צוקין. ויל"פ ועשתרות זו היא עשתרות קרנים דהתם. והתם נמי כתוב ויבא הפליט ז' עיג וכו': ל ר"ל אם יושב בעשתרות לא ישב באדרעי לכך פי' שם המלכות נקרא אדרעי. והרא"ם פי' ובאדרעי מבעי' ליה: מ ציין בפרשת יירא: נ מי כתיב כאן באר את התורה ובפרשת כי תשא כתוב וכתבתם וגו' דברי התורה הזאת באר היטב והיטב מתגלגל בצירופו שבעים ה' ח' הי"ט הי"טב: ס ר"ל רב מן רב: ע דלפשוטו קשה ה"ל די לכם שבת ליה כתב לשון רב לכ"פ ומדרש אגדה: פ יש מקשי' והא כתיב אל תתגר בם מלחמה וגו'. ושמא י"ל אלו לא חטאו ישראל היה נותן להם ארץ עשרה עממין כאשר נשבע לאברהם והחטא גרמה להם שלא נתן להם אלא אר' שבעה:

א ר"ל

אונקלוס

סמעו' מ"ז כנענאה ולבנון עד נהרא רבא נהר פרת:
חזו דיהבית קדמיכון ית ארעא עולו ואחסינו
ית ארעא דקיים יי לאבהתכון לאברהם
ליצחק וליעקב למתן להון ולבניהון בתריהון:
ואמרית לכון בעדנא ההיא למימר לית
ל"ה כ"מ אנא יכיל בלחודי לסוברא יתכון: יי
אלהכון אסגי יתכון והא איתכון יומא דין
ככוכבי שמיא לסגי: יי אלהא
דאבהתכון יוסף עליכון כותכון אלף זמנין ויברך
יתכון כמא דמליל לכון: איכדין איסובר
ערונין ק' בלחודי טרחכון ועסקיכון ודינכון: הבו
לכון

דברים

פרת: ח ראה נתתי לפניכם את
הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע יהוה
לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם
ולזרעם אחריהם: ט ואמר אלכם
בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם:
י יהוה אלהיכם הרבה אתכם
והנכם היום ככוכבי השמים לרב:
יא יהוה אלהי אבותכם יסף עליכם
ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:
יב איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם
וריבכם: יג הבו לכם אנשים
חכמים

בעל הטורים

ראה נתתי לפניכם הק"בה אמר כך למשה לאמר לישראל א"נ ראה חוזר על כל אחד ואחד: והנכם ב' הכא ואידך והנכם הולכי' איש אחרי שרירות לבו פי' אע"פי שהנכם אחרי שרירות לבכם הנכם היום ככוכבי השמי' לרוב:

שני

נ' כתוב כן מסר:

רש"י

מפני שנזכר עם ארץ ישראל קורהו א גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחוור ב וישתחוו לך
שבועו' מ"ד * קרב לגבי דיהנא ואידהן: (ח) ראה נתתי בעיניכם אתם רואים אינו אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו אין מערער בדבר ד ואינכם צריכים למלחמה אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין: לאבותיכם למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדי לעצמו יצחק כדי לעצמו יעקב כדי לעצמו: (ט) ואומר אליכם בעת ההיא לאמר מהו לאמר ה אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם ו אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו' אפשר שלא היה משה ז יכול לדון את ישראל ח אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל ט והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש
מלכי' א' ג' מכם ונתנו על הדיינין י וכן אמר שלמה * כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו
שם ד' * ויחכם מכל האדם כ אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות ע"א שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות
משלי כ"ב אני נתבע שנאמר * וקבע את קובעיהם נפש: (י) והנכם היום ככוכבי השמים וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס' ריבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום ל קיימים לעולם כחמה וכלבנה מ וככוכבים: (יא) יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם א"ל אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר
בראשי' י"ג הבטיח הקב"ה את אברהם * אשר אם יוכל איש למנות וגומר אמר להם זו משלי היא נ אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי אם אומר לקבל שכר לא אוכל ס זו היא שאמרתי (ס"א שאמרנו) לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא: טרחכם מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם
ד"ה ר"ן סנה' צ"ט דיינין: ומשאכם מלמד שהיו * אפיקורסין ע הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות (ס"א מנות ומחשבות): וריבכם מלמד שהיו רוגנים: (יג) הבו לכם הזמינו פ עצמכם לדבר: אנשים וכי תעלה על דעתך נשים מה ת"ל אנשים צ צדיקים:

תסמים:

שפתי חכמים

א ר"ל הא נהר פרת קטן היה מכולם דהא בפרש' בראשית מונה אותו בסוף כ"פ רש"י פ' לך לך: ב לשחוור לשר: ג פי' קריב לגבי משוח בשמן וגם כן תהיה משוח ובגניעתך כו' הודשנא מחלב תרגומו איתהדיכא כלומ' אף כאן הואיל וא"י חשובה גם נהר פרת כיצא חשוב עמו: ד דאל"כ איך אמר להם באו והלא עדיין אינה כבושה לפניהם: ה ר"ל כיון דכל לאמר לדרשא הוא או פי' לאמר לאחרים או פי' לא ואמור להם דברי והשיבני או פי' השיבני על דברי ואחד מכל הפירושים לא שייכי הכא לכך פריך מהו לאמר: ו כלומר אפילו היה בדעתי לשאת אתכם כדי שאקבל שכר לא אוכל כי הקב"ה מיחה בי וזהו שכתיב לאמר: ר"ל הקב"ה אמר לי בפי' שלא לעשות וכן פרש"י בסמוך אם אומר לקבל שכר לא אוכל היא שאמרנו כו' דהיינו מה שפי' כאן: ז וא"ת והא פרש"י לעיל לא מעצמי אני וכו' א"כ מה מקשה רש"י שמא היה יכול אלא שאינו רשאי וי"ל דק"ל יתורא דקרא למה אמר משה לא אוכל וגומר ה' אלקיכם הרבה אתכם וגומר אלא ה"ק משה לא מעצמי אני אומר וכו' ואף אם לא צוה לי הקב"ה הייתי מוכרח למנות עליכם דיינים כי לא אוכל לבדי וגו' ועל [illegible] מקשה רש"י אפשר שלא וכו': ח יש מקשים הרי יתרו אמר למשה נבול תבול גם אתה ואם כן היה לו להקשות איך נביא כמשה יהא קשה בעיניו לשפוט את העם וי"ל דלעיל ה"א דה"ק נבול תבול גם העם פירש כיון שכבד על העם שיהא משה לבדו דיושב ויעמדו עליו מן הבקר עד הערב כי בודאי אם יהיו הרבה דיינים יקל על העם ואמילא נ' יכבד על העם יתרעמו על משה ויהא נ"כ תלונות ישראל למשה כבד על משה ולכך פרש"י הכא: ט ר"ל הרבה לשון הגדיל: י פי' היכא דיש בידם למחות ולא מיחו: כ אין להקשות והרי מקרא זה כי מי יוכל לשפוט נאמר קודם מקרא דויחכם מכל האדם וא"כ כשאמר כי מי יוכל לשפוט עדיין לא היה חכם די"ל דסופו מוכיח על תחילתו והואיל ונחכם כל כך בסוף בתכלית החכמה ודאי גם בתחילה היה חכם ויכול לדון ע"ד בלב נבון תבונת חכמה: ל ר"ל פיס כמו כהיום: מ דהיינו כהיום אע"פי שאין לבנה וככבים שולטים ביום מ"מ כיון דאין נקרא יום אלא בלילה עמו כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד א"כ אתי שפיר מה שנקט בקרא כהיום בשם מהרי"ן והא דכתיב בקרא לרוב פירש שיבא עוד זמן שתהא כיותכם גם לריב אבל עכשיו אתם קיימים כיום דהיינו כחמה וכלבנה וככבי השמים אבל לא לרוב הרא"ם: נ ר"ל האלף פעמים משלי מברכת שלי אבל הקב"ה יברך אתכם יותר מאלף פעמים כאשר דבר לכם וא"ת כיון שהקב"ה הבטיח' לברכן אם יוכל וגו' למה אמר משה האלף פעמים משלי הן הא נכלל בברכת הקב"ה הן וי"ל לכך אמר משה זו משלי דהיינו האלף שכל ברכות בזם מהרי"ן ועי"ל זו משלי כלומר הברכות שלי הם בלא תנאי אבל הברכות של הקב"ה הם על תנאי אם תקיימו המצות והתורה: ס כלו' אפי' אם יש בדעתי לשאת אתכם כדי לקבל שכר לא אוכל דאל"כ מה אמר איכה אשא וגו' והלא כבר אמר לא אוכל וגו' מפני העונש וכו': ע ר"ל מרדים ושני מלות הן אפוק רסן ר"ל הריסן מופקר מהן וה לכין בלא רסן לכך הם מתריסים כמו הסוס כשהולך בלא רסן: פ בכל הבה לשון הזמנה והכנה לדבר הוא פי' תנו עצה או עזר לדבר זה הרא"ם: צ והא דלא פירש"י זה לעיל גבי שלח לך י"ל דק"ל טפי הכא מהתם משום דתנן כל הכשר להעיד כשר לדון ויש הואיל ופסולין להעיד פסולין לדון א"כ קנשים ל"ג:

מלמד

תולדות אהרן | # אונקלוס | # דברים א | בעל הטורים

חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם: יד וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: טו וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים וָאֶתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: טז וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ:

בעל הטורים

ל' וחסר וי"ו: כתיב חס' יוד לומר לך כי האשם הוא בראש' בשביל שיש בידם למחו' ואינם מוחין: ד"פ שרי כנגד ד' דגלים: ואצוה את שופטיכ' בעת ראשי תיבות ואשב לומר שצריך שישב הדיין:

אונקלוס

נדרי' כ' לְכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וְסוּכְלְתָנִין וּמַדְּעִין לְשִׁבְטֵיכוֹן וַאֲמַנֵּינוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן: וַאֲתֵיבְתּוּן יָתִי וַאֲמַרְתּוּן תַּקִּין פִּתְגָמָא דְּמַלֵּילְתָּא לְמֶעְבַּד:
ערוכין טס וּדְבָרִית יָת רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וּמַדְּעִין
נדרי' טס וּמַנֵּיתִי יָתְהוֹן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עֲסוֹרְיָתָא וּסְרְכִין לְשִׁבְטֵיכוֹן: וּפַקֵּידִית יָת דַּיָּנֵיכוֹן
סנה' ז' ח' בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמַעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן
יבמו' מ"ז וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי וּבֵין
סנה' ז' גִּיּוֹרֵיהּ:

לא

רש"י

אכמים · א כסיפים: נבונים · מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את רבי יוסף מה בין חכמי' לנבונים · חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דנרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ב ומביא משלו:
וידועים לשבטיכם · שהם נכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו ג איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלת' אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכ': בראשיכם · ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד
דברי' רבה ויראה: ואשמם · * חסר יו"ד למד ד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: (יד) ותענו אותי וגו' · חלטתם ה את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא
ספרי * ממך שנצטערת עליה ו אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים:
לעשות · אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם · משכתים בדברים ז אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון חבה: אנשים חכמים
ספרי וידועים · אבל נבונים לא מצאתי * זו אחת מז' מדות ח שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים: ראשים עליכם · שתתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשי' בנושא ונותן נכנס (מביתו לב"ה) ט אחרון יוצא ראשון:
סנה' י"ט שרי אלפים · * אחד ממונה על אלף: שרי מאות · אחד ממונה על מאה: ושוטרי' · מניתי עליכם י לשבטיכם אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי
ספרי הדיינין: (יז) ואצוה את שופטיכם · * אמרתי להם הוו מתונין בדין כ אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים: בעת ההיא ·
ספרי * משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם ל עכשיו הרי אתם משועבדי' לצבור: שמוע · לשון הווה או"כס בלע"ז כמו זכור ושמור: ובין גרו · * זה בעל דינו שאוגר מ עליו
ספרי דברים · * דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה
סנה' ז' בין חלוקת אחים אפילו בין נ תנור לכירים:

לא

שפתי חכמים

א מלשון חימוד · כלומר שהיעולם מודין להם שאינם מגמגמין בלשונם וגם אינם מאריכים בדבריהם · ויש"ל כסופים לשון בושה כלומר שבושים ממעשיהם הרעים ואם הם רוצים לעשות איזה מעשה מתחילה רואים מה בוא התכלית כדי שלא יתביישו מאותו מעשה שיעשה וזה נקרא חכם ע"ד הם עיניו בראשו והוא שאמרו אל תהי רשע בפני עצמך: ב ר"ל שכישא ונותן בפרקמטיא: ג כדרך הדיינים: ד לשון אשמה ואע"פ שה"ל ואשמם בראשיכם לפי שכל הפרשה היא לנוכח אע"פ כן אין משיבין על הדרש · ברא"ם · והא דמהפך רש"י ומפרש בראשיכם קודם ואשמם משום דלפי מגב הקרא משמע להיפך מפירש רש"י דמשמע אשמת הדיינים הוא על ראשיכם דהיינו ישראל דאם לא כן ה"לל ואשמם בראשם לכן הוכרח רש"י לפרש בתחילה מלת בראשיכם שתהיו נוהגים בהם כבוד ואח"כ מפ' מלת ואשמם והוה שנ יות רש"י כמו והשת' אתי שפיר: ה רצונו לתרץ הא כל הדברים שדיבר משה לישראל דברי תוכחות הם ומשום הכי אמר להם ותענו אותו ותאמרו טוב הדבר וגומר אדרב' הא מספר שבחן שהרי עשו כאשר צוה להן משה · ועל זה פירש חלטתם וכו' ר"ל בשביל הנאה עשיתם · חלטתם לשון חלוטין: ו ר"ל על התורה: ז כי כל לקיחה שאינה לקנין מפורשת מלשון משיכת דברי' וכבר נתבא' זה במקומו': ח ארבעה כתובים כאן אנשים דהיינו צדיקים · חכמים · נבונים · וידועים · ובפרשת יתרו כתיב עוד שלשה יראי אלקים · אנשי אמת · שונאי בצע · ומשה לא מצא אלא צדיקים חכמים וידועים ואע"פ שארבע הכתובים כאן אינן כתובין בפרשת יתרו מ"מ צריך לומר דגם יתרו אמר למשה כן דאם לא כן למה עבר משה על דבריו של יתרו · והרא"ם מונה ארבע בפר' יתרו אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע ושלש האמ' ריש כאן חכמים ונבונים וידועים וצ"ל הצדיקים לא קחשיב דהיינו יראי אלקים דבפרשת יתרו והכל אחד: ט כדי שהכל עומדין לפניהם ואז כנודן מרובה · וכשיוצאין מב"ה כן יוצאין ראשון קודם שיצא אדם אחר ואז צריכין הכל לעמוד מפניה' רא"ם · וי"מ איפכא נכנס אחרון לבית הכנסת או מבית המדרש לביתו זו מצנותנותו של משה כדי שלא יטריחו הקהל לעמוד מפניה' ויוצא ראשון מביתו לבית הכנסת או לבית המדרש קודם שבא אדם לבית הכנסת או לבית המדרש כדי שלא יעמדו מפניהם: י מלת מניתי שנקט רש"י כאן ולא נקט לעיל רצונו לתרץ בזה דבקרא משמע ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים וגו' ושוטרים לשבטיכם מ' זיע דגם הראשים יהיו שוטרים ועל זה פי' מניתי עליכם אבל הראשים לא היו שוטרים ומפרש והולך מנא ליה דראשים לא היו שוטרי' דהרי שוטרים אלו הכופתין כו' פירש על פי הדיינים דהיינו ע"פ הראשים ש"מ דשוטרים לאו היינו ראשים: כ מדכתיב ואצוה את שופטיכם שופטים מאן דכר שמייהו ראשים ה"לל · אלא לאדרש אתי כלומ' שצוויתיך על דבר המשפט להיות מתונים בדין · והר"אם פירש דמשמע בין אחיכם מפיק ליה דבושפטתם צדק בין איש ובין גרו בני אלא ללמד הוו מתונים בדין שתהיו שומעים בין אחיכם להבין דבריהם היטב שאם בא דין לפניך וכו': ל (כמ"ו) אם ללמוד ולירד לעומקה של הלכה או לישב בטל משא"כ עכשיו: מ וחסר אל"ף כאלו אמר אוגרו וכן לא תגורו כמו לא תאגורו דא"ל כמשמעו וגו' כבר כאזרח דא"כ הו"ין גרו ל"ל · אבל קשה לטעם זה שיהיה חסר א"לף ל"פ דבר אחר ובין גרו וכו' גרו לשון דירה כמו גור בארץ הזאת · ולטעם אחרון לבד כמי קשה ה"לל בהדיא כירו משום הכי צריך לשני טעמים: נ מדכתיב גרו וני"מל מתחלפת בכ"ף כמו שפירש רש"י בפרשת קדושים ואם כן הוא כמו כירו ומדכתיב בקרא ובין גרו ע"כ צריך לומר ובין חלוקת אחים בין תנור וכיריים דאין שייך שיהא החילוק בין כירה לבית:

דבא

יז לא תכירו פנים במשפט כקטן
כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט
לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקריבון
אלי ושמעתיו: יח ואצוה אתכם
בעת ההוא את כל הדברים אשר תעשון:
יט ונסע מחרב ונלך את כל המדבר
הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר
האמרי כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד
קדש ברנע: כ ואמר אלכם באתם
עד הר האמרי אשר יהוה אלהינו נתן לנו:
כא ראה נתן יהוה אלהיך לפניך
את הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה אלהי
אבתיך לך אל תירא ואל תחת: כב
ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים
לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר
את

אונקלוס

תולדות אהרן

סוטה מ"ז לא תשתמודעון אפין בדינא מלי זעירא
סנה' ז' א' כרבא תשמעון לא תדחלון מן קדם גברא ארי
סנה' ו' א' דינא דיי הוא ופתגמא דיקשי מנכון תקרבון
לותי ואשמעיניה: ופקידית יתכון בעדנא שם
ההיא ית כל פתגמיא דתעבדון: ונטלנא
מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא
ההוא דחזיתון אורח טורא דאמוראה כמא
דפקיד יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה:
ואמרית לכון אתיתון עד טורא דאמוראה דיי
אלהנא יהיב לנא: חזי דיהב יי אלהך
קדמך ית ארעא סק אחסין כמא דמליל יי
אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר:
חולין כ"ז וקריבתון לותי כולכון ואמרתון נשלח גברין
קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבו יתנא
סוטה ל"ד פתגמא ית אורחא דניסק בה וית קרויא
דניעול

בעל הטורים

תי"ד שלא ליתנות דיין שאינו בקי בדיני תורה: תטו שלא ירא הדיין בדין מקלקל דין אלא לעוות הדין:

י"ג חסר האלה ח' מלא בתורה: ג' חסר בלשנא:

חסר יו"ד כחסרתם ע"י י' מרגלים: ג' ב' חסר וא' מלא:

שלישי

רש"י

ספרי (יז) לא תכירו פנים במשפט · זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים
סנה' ח' בדין: כקטן כגדול תשמעון · שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון · ד"א כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות · ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיוצא לחוץ א"ל
ספרי תן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש · לא תיראו · ד"א לא תגורו לא תכניס דבריך מפני
משלי י"ג איש לשון אוגר נקין: כי המשפט לאלהים הוא · מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט: תקריבון אלי ·
ספרי על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן
שמואל א' ט' שמואל אמר לשאול אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא
שם ט"ז למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה'
שם י"ו משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: (יח) את כל הדברים אשר תעשון · אלו עשרת דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא · שהיו בו נחשים כקורות עקרבים כקשתות: (כב) ותקרבון אלי
דברי' א' כלכם · בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: וישיבו אותנו דבר ·
באיזה

שפתי חכמים

דהא כבר כתיב ושפטתם צדק והא דפירש בפרשת שופטים גבי לא תכיר פנים אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה וכו' · וי"ל דאין לפרש כיון הכא דא"כ היה לו להפוך הקרא לא תכירו פנים קודם לא תטה משפט כיון דקרא שלפני זה מיירי גם כן בממנה דיינים דכתיב ושפטו את העם משפט צדק ופי' רש"י מנה דיינים מומחים וצדיקים וכו' ומדכתב הקרא לא תכירו פנים אחר לא תטה משפט דמיירי בדיינים צריך נמי לפרש קרא דלא תכירו פנים בדיינים · והא דלא מפרש הכא כמו התם מדכתיב הכא ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ואם יהיה רך לזה וקשה לזה לא יהא המשפט צדק אם כן לא תכירו למה ליה · אלא ע"כ לממנה דייני' הוא דאתא ודו"ק כ"ל: (נח"י) כ"ל דט"ס הוא וכצ"ל כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שיהא חביב עליך דין וכו' וכן הוא בהדי' בסנה' דף ח' ושתי הלשונות האחרו' הם בספרי: דאי סלקא דעתך כמשמעו לענין דין בין אם הנדון הדיוט בין אם הנדון ראש וקצין תיפוק ליה מקר' דבין איש ובין אחיו רא"ם: דלטעם ראשון קשה כמעט כהרבה הל"ל ל"פ ד"א וכו' · ולפי ד"א קשה הל"ל גדול כקטן תשמעון כלומר שתזכה את העשיר אם הוא זכאי בדין כמו שאתה מהדר לזכות את העני כדי שיתפרנס בנקיות · ל"פ ד"א שלא תאמר וכו' · ולטעם אחרון לחוד קשה הל"ל קטון כגדול תשמעון · ולשני טעמים האחרונים לחוד קשה הל"ל כעני כעשיר תשמעון · לכן צריך גם לטעם ראשון: כלומר שלא יאמר הדיין מתיירא אני מפלוני שמא יהרוג אותי או ישרף גדישי: כגון תלמיד היושב בפני רבו וגא דין לפני רבו וטעה בדין אל ישתוק התלמיד · ולטעם הראשון קשה הל"ל לא תיראו ל"פ ד"א לא תכנים וכו' · ולפי דבר אחר קשה הל"ל לא תאגורו מלשון אוגר בקיץ · לכן צריך גם לטעם ראשון · והר"אם פירש לא תכנים דבריך בלבך מפני שאתה ירא להוציאם לחוץ לומר לו שהוא חייב או שהוא רשע בדינו עכ"ל: דאם לא כן איך לאלהים היא והלא המשפט אינו אלא לבעלי הריב: משום שהיה מדמה את עצמו להקב"ה דכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכתיב אחריו והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי כביכול שהוא עצמו אלהים · לכך נעלם ממנו דין ירושה דדבר פשוט הוא דכל אדם יודע אם אין לאיש בנים דהבת יורשת במקום בן דהא אמרו רחל ולאה העוד לנו חלק וגו' ופירושו כלום אנו נוטלת חלק ירושה בין הזכרים ונעלם ממנו · אבל רש"י לא אתי לפרש דבשביל זה נסתלק ממנו הדין של מקושש או של אכשים טמאים · דהתם לאו דבר פשוט היה לכך לא ידע משה אבל דין ירושה דבר פשוט היה וק"ל: בסנהדרין בפרק אחד דיני ממונות · פירש דיני ממונות בשלשה ופותחין אף לחובה ומטין ע' פי אחד אף לחובה ומחזירין אף לחוב' והכל ראויין ללמד זכות וחובה הדיין והתלמיד והדיין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה וכן איפכא ולכין ביום וגומרין בלילה וגומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה ומתחילין מן הגדול ואב יבכו והרב ותלמידו מונין אותן לשנים מה שאין כן בדיני נפשות דאין דנין א"א בכ"ג וכל הדברים דלעיל אינן בדיני נפשות · כי הכל הוא בהיפך מה שכתב בדיני ממונות פסול בדיני נפשות: דאם לא כן מאי והנורא מאי היה להם לירא במדבר ההוא שלא עבר בה איש אלא ע"כ מנחשים וכו' · בפרשת בהעלותך פירש רש"י עצמו דענן הולך לפניהם והורג נחשים ועקרבים · יש לומר במקום שהיו חונים במדבר היו הנחשים בתוך השכנה וכשיצאו לחוץ המחנה לעשות צריכהם היו רואים אותם מתים אף שלא היו מזיקים להם היו יראים מהם: ר"ל מה הוכיח יש בזה:
דמ"כ

אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא
אֲלֵיהֶן׃ כג וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר
וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃
כד וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־
נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ׃ כה וַיִּקְחוּ
בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ
דָבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן
לָנוּ׃ כו וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ
אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כז וַתֵּרָגְנוּ
בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ׃
כח אָנָה אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ
אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת
וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם׃
כט וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־
תִירְאוּן מֵהֶם׃ ל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה
אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם׃

ובמדבר

ה' חסר:
ב' חסר יו"ד:
המס וביהושע אמר
המסיו ע"ד י'
מרגלים:
לבבנו ד' הכא
ושמע וימס לבבנו
להטות לבבנו כשא
לבבנו אל כפים
אחרים נמס לבבם
מפניכם כדכתיב
ונשמע וימס לבבנו
ע"כ היה לכם להט'
לבבכם אליו ולא
עשיתם כן אלא
אחדתם המסו את
לבבנו ע"כ נשא
לבבנו אל כפי' וסמיך
ליה סכות באף
ותרדפנו כדכתיב
וירדפו אתכם כאשר
תעשינה הדבורים:

אונקלוס

דְנֵיעוֹל לְהוֹן׃ וּשְׁפַר בְּעֵינַי פִּתְגָמָא
סס וּדְבָרִית מִנְּכוֹן תְּרֵין עֲסַר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד
לְשִׁבְטָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ לְטוּרָא
וַאֲתוֹ עַד־נַחְלָא דְאַתְכָּלָא וְאַלִּילוּ יָתַהּ׃
וּנְסִיבוּ בִּידֵיהוֹן מֵאִבָּא דְאַרְעָא וְאַחִיתוּ לָנָא
וַאֲתִיבוּ יָתָנָא פִּתְגָמָא וַאֲמַרוּ טָבָא אַרְעָא דַּיְיָ
אֱלָהָנָא יָהֵיב לָנָא׃ וְלָא אֲבֵיתוּן
לְמִסַּק וְסָרֵיבְתּוּן עַל־מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
שמעו' מ"ז וְאִתְרְעַמְתּוּן בְּמַשְׁכְּנֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן בִּדְסְנֵי יְיָ יָתָנָא
אַפְּקָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לְמִמְסַר יָתָנָא בִּידָא
דֶאֱמוֹרָאָה לְשֵׁיצָאוּתָנָא׃ לְאָן אֲנַחְנָא
סָלְקִין אֲחָנָא תְּבַרוּ יָת לִבָּנָא לְמֵימַר עַם רַב
חולין צ' וְתַקִּיף מִנָּנָא קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד צִית
תמיד כ"ט שְׁמַיָּא וְאַף בְּנֵי גִּבָּרַיָּא חֲזֵינָא לְתַמָּן׃
וַאֲמָרִית לְכוֹן לָא תִתַּבְרוּן וְלָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן׃
יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן מֵימְרֵיהּ יְגִיחַ לְכוֹן
כְּכֹל דַּעֲבַד עִמְּכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן׃

ובמדברא

שפתי חכמים

א דאל"כ דבר ל"ל וכ"מ בזה באיזה לשון מדברים כדי שירגישו בדבר אם אחד משבע האומות ישנה לבנו בלבוש שאר ע"א שיכירו אותו כדי שיקיימו הלאו דלא תחיה כל נשמה וזה אי אפשר אלא כשידעו לשונם ידעו מאיזה אומה הם · ועוד יש פירושי' אחרים: ב דאל"כ למאי נ"מ יאמרו להם באיזה דרך ילכו · בודאי אותו עיר שירצו לכבוש באותו דרך ילכו וק"ל: ג ר"ל דבקרא ואת הערים משמע שלא יבאו לכל ערים וזה אינו דהא ירשו את הכל · ועל זה פירש תחילה: ד דאל"כ מכם ל"ל: ה המסולתין לשון סולת: ו דאם לא כן יהיו שלשה עשר דהא חשיב שבט אפרים בפני עצמו וגם שבט מנשה בפני עצמו · כתב הרא"ם ויש לתמוה דבלאו קרא דשנים עשר תיפוק מפרשת שלח לך שמונה בפירוש כל נשיאי השבטים ושבט לוי לא היה בתוכם וצריך עיון · ונראה דהכא מרבה קרא דאפילו בענה לא היו עמהן · והשתא אתי שפיר דלא נקט רש"י שלא הלכו עמהן משום דזה כתיב לעיל בפרשת שלח לך: ז שנשאו אשכול משם כדכתיב ויכרתו וגו' על כן קרא למקום ההוא נחל אשכול וזה היה בחזרתן: ח ר"ל שהלכו בה בארבע רוחות כמין שתי וערב כן קבלת' כדי שירגלו את כולה: ט אף על פי שגם שאר מרגלים אמר' טובתה מכל מקום גם היו מוציאין דבה על הארץ וכאן כתיב ויאמרו טובה הארץ משמע שלא אמרו כלל ברעתה · רא"ם: י דעת רש"י בזה שאל תקשה היאך יודעין ישראל שהקב"ה שונאו · ומפרש כיון שהם שונאין להקב"ה אמרו גם הוא שונאן דמשל הדיוט כו': כ כלומר מה שבלבך שאתה שונא את חבירך אתה אומר על חבירך אין שהוא שונא אותך: ל כלומר שבלבו של חבירך שהוא לא הב אותך אתה אומר עלך כלומר אין שאתה אוהב את חבירך: מ ר"ל דקרא משמע שהוציא אותן בשביל שנאה והלא הקב"ה נסים עשה להם כדי להוציאם לחירו' · ומפרש דכך אמרו הוצאתו כו': נ כתב הרא"ם ויש לתמוה למה פירשו המק' ר'הזה בשל בעל ושל שקיא אם בעבור שאול' שהוצאתו לשנאה היתה יותר שנאה היא שהיתה הוצאתו להוליכם ביד האמורי להשמידם וכ"ע · ונראה דקשה להו הכי הל"ל בשנאת ה' אותנו הוציאנו לתת אותנו ביד האמורי מארץ מצרי' ל"ל אלא ע"כ הקדים לא כתב הוציאנו מארץ מצרים אלא למשל בשל בעל ושל שקיא והכתוב יחלק ועוד הלא כי' מלא בשנאת ה' אותנו וגו' למשל של בעל ושל שקיא ועוד אחר' לתת אותנו וגו' ודו"ק · ופי' של בעל מקו' שבו הארץ בצמא שצריכין להשקותה: ס פי' רש"י בפר' גיד הנשה לשון הבאי לשון הדיוט שאין מדקדק בדבריו ומוציא מפיו דבר שאינו ולא שיתפוין לשקר אלא לא דק עכ"ל: ע דקרא משמע הוא ילחם לכם בכל אשר עשה וגו' ובמדבר וגו' דמשמע דגם במדב' נלחם הקב"ה בשבילם והלא לא עשה מלחמה במדבר · ועל זה פי' מוסב על המקר' של מעלה דבכל אשר עשה במצרי' וגו' כלו' שהטיב להם וגם במדב' היטב עמהם שנשאן כאשר ישא איש את בנו וגו' ומלת עשה אינו משמש בלשון אבי בלשון שיעשו בעניין המלחמה והשני בעניין הטובה:

שפ"תם

רש"י

ספרי *באיזה לשון א הם מדברים: את הדרך אשר נעלה בה · אין דרך שאין ב בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא אליהן · תחלה ג לכבוש: (כג) וייטב בעיני הדבר · בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחת משל לאדם שאומר לחברו מכור לי חמורך זה אמר לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים ובגבעות אמר ליה הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום מיד אמר לו טול מעותיך ואיני מנסהו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם: ספרי ואקח מכם · *מן הברורים ד שבכם מן ה המסולתים ספרי שבכם: שנים עשר אנשים איש אחד לשבט · *מגיד שלא היה שבט ו לוי עמהם: (כד) עד נחל ספרי אשכול · *מגיד שנקרא על ז שם סופו: וירגלו ספרי אותה · *מלמד שהלכו בה ארבעה אוחזין ח שתי וערב: (כה) ויורידו אלינו · מגיד שארץ ישראל ספרי גבוהה מכל הארצות: ויאמרו טובה הארץ · *מי הם שאמרו טובתה ט יהושע וכלב: (כו) ותמרו · לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו: (כז) ותרגנו · משלי י"ח לשון הרע וכן דברי נרגן אדם המוציא דבה: בשנאת ה' אותנו · והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר י מה דבלבך כ על רחמך מה דבלביה ל עלך: בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים · הוצאתו לשנאה היתה מ משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל נ למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען: (כח) ערים גדולות ובצורות בשמים · דברו הכתובים לשון ס הבאי: לא תערצון · לשון איוב ל' שבירה כתרגומו ודומה לו *בערוץ נחלים לשכון לשבור נחלים: (ל) ילחם לכם · בשבילכם: ובמדבר אשר ראית · מוסב על מקרא ע שלמעלה הימנו:

ככל אשר עשה אתכם במצרים ·

ובמדבר

דברים א

לא ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה:
לב ובדבר הזה אינכם מאמינם ביהוה אלהיכם:
לג ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם:
לד וישמע יהוה את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר:
לה אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבתיכם:
לו זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי יהוה:
לז גם בי התאנף יהוה בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם:
לח יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל:
לט וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה:
מ ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף:
מא ותענו ותאמרו אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו יהוה אלהינו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה:
מב ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם:
מג ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את פי יהוה ותזדו ותעלו ההרה:
מד ויצא האמרי הישב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה:
מה ותשבו ותבכו לפני יהוה ולא שמע יהוה בקלכם ולא האזין אליכם

אונקלוס

ובמדברא דחזיתא דסוברך יי אלהך כמה דמסובר גברא ית בריה בכל אורחא דהלכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין: ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון: דמדבר קדמיכון באורחא לאתקנא לכון אתר בית מישרי לאשראותכון בעמודא דאשתא בליליא לאחזיותכון באורחא דתהכון בה ובעמודא דעננא ביממא: ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון ורגיז וקיים למימר: אם יחזי גבר בגבריא האילין דרא בישא הדין ית ארעא טבתא דקיימית למתן לאבהתכון: אלהין כלב בר יפנה הוא יחזינה וליה אתן ית ארעא דדרך בה ולבנוהי חלף דאשלים בתר דחלתא דיי: אף עלי הוה רגז מן קדם יי בדילכון למימר אף את לא תיעול לתמן: יהושע בר נון דקאים קדמך הוא ייעול לתמן יתיה תקיף ארי הוא יחסנינה לישראל: וטפלכון דאמרתון לביזא יהי ובניכון דלא ידעו יומא דין טב וביש אנון ייעלון לתמן ולהון אתנינה ואנון ירתונה: ואתון אתפנו לכון וטולו למדברא אורח ימא דסוף: ואתיבתון ואמרתון לי חבנא קדם יי אנחנא ניסק ונגיח קרב ככל דפקדנא יי אלהנא וזריזתון גבר ית מני קרביה ושריתון למיסק לטורא: ואמר יי לי אימר להון לא תסקון ולא תגיחון קרב ארי לית שכינתי ביניכון ולא תתברון קדם בעלי דבביכון: ומלילית עמכון ולא קבלתון וסריבתון על מימרא דיי וארשעתון וסליקתון לטורא: ונפק אמוראה דיתיב בטורא ההוא לקדמותכון ורדפו יתכון כמא דנתזן דבוריתא וטרדו יתכון בשעיר עד חרמה

רש"י

ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגומר: (לא) כאשר ישא איש את בנו. כמו שפירש אצל *ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגומר. משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וכו': (לב) ובדבר הזה. שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו: (לג) לראותכם. כמו להראותכם [א] וכן *לנחותם הדרך וכן *לשמיע בקול תודה וכן *ללכת לביד ביזרעאל: (לו) אשר דרך בה. חברון [ב] שנאמר *ויבא עד חברון: (לז) התאנף. נתמלא רגז: (מ) פנו לכם. אמרתי להעביר דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר עתה תסבו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. לשון *הננו ועלינו אל המקום זה הלשון שאמרתם לשון הן כלומר [ג] נזדמנתם: (מב) לא תעלו. לא עלייה תהא לכם [ד] אלא ירידה: (מד) כאשר תעשינה הדברים. מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה [ה] אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים: (מה) ולא שמע ה' בקולכם. כביכול

שמות י"ד · שמות י"ג · תהלי' כ"ז · מלכי ב' ס' · מדבר י"ג · מדבר י"ד

שפתי חכמים

[א] שפ"תח שתחת הל"מד משלי' חסרון הה"א: [ב] ר"ל וכי כל הארץ נתנ' לכלב: [ג] משום דקשה ליה מה שייך לשון הן על זה ולאי כשאדם אומר לחבירו יעשה לי דבר זה או שייך להשי' הן אבל הכא הקב"ה ומשה מיחו בהם שלא יעלו א"כ מה שייך למימר הן. ועל זה פירש כלומר נזדמנתם שהייתם מזומנים לכך לעשות והוי כאלו אמרו נפי' הן: [ד] מדכתיב לא תעלו וגו' ולא תלחמו למה ליה פשיטא דאם לא יעלו תהיה מלחמה אלא ודאי ה"פ דקרא לא תעלו כי לא תוכלו להלחם עמו וא"כ העלייה ירידה תהי' לכם. והר"א פירש מדכתיב ולא תנגפו ש"מ שמה שאמר להם שלא יעלו היא לטובתם א"כ לאו אזהורי קא מזהר להו אלא להודיע שלא תהא פעולתם זאת לעלייה וכו': [ה] ר"ל הדבורה מתה מיד ותעשינה לשון עשייה. דא"ל לרבוי הרודפים כדבורים הרבים שרודפים אחר האיש. הל"ל וירדפו אתכם כדבורים השתא דכתיב כאשר תעשינה הדבורי' ע"כ שלא דימה אותם לדבורים אלא לפעולת הדבורה וכו':

א (דב"ט)

בעל הטורים

ובמדבר אשר ראית ליוויד אשר הלכתם רבי' שלא היה הדרך בכלם בשוה אלא לכל א' לפי מה שהי' צריך היה הענן כוס' אותו יש בגבו' יש בנמוך:
מסר יו"ד שי"פ נסיתם אותו:
ל' וחסר:
ב' ב' קמץ וא' פתח: איש באנשים האלה סופי תיבות משה שגם הוא בכלל השבועה:
יהוש' העומד לפניך שגדול שמשה יותר מלמודה:
ג' חסר בליש"א:

רביעי
יירשוה ב' במס' הכא ואי' ירשוה שניתנה הארץ להם ירושת עולם ולעולם לא היו גולים אמנה אם לא שחטאו:
ב' חסר:
ל' וחסר:
ל' וחסר וי"ו וב' בליש"א:
ג' וחסר:

בעל הטורים

דברים א

אליכם: מו ותשבו בקדש ימים
רבים כימים אשר ישבתם: ○ א
ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר יהוה
אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים: פ
ב ויאמר יהוה אלי לאמר:
ג רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם
צפנה: ד ואת העם צו לאמר
אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים
בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד:
ה אל תתגרו בם כי לא אתן לכם
מארצם עד מדרך כף רגל כי ירשה לעשו נתתי
את הר שעיר: ו אכל תשברו מאתם
בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף
ושתיתם: ז כי יהוה אלהיך ברכך
בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדל
הזה זה ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא
חסרת דבר: ח ונעבר מאת אחינו
בני עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאילת
ומעציון גבר ○ ס ונפן ונעבר דרך
מדבר

ב
חמישי
מנין על טמ"ן לפי שכב' את אביו שהיה בן ס' בלדתו אותו ולכך עתיד להחריב הבית שהו' ס' אמות: ויראו מכם כתוב בב' יוד"ין נשביל י' ברכות שנתברך יעקב:
עד מדרך כף רגל • עד דרך כיב' מיעקב עד שיבא זמן שנא' פורה דרכתי לבדי:

פריגמא
פסקא באמצע פסוק

אונקלוס

תולדת אהרן

מגיל' כ"ט חרמה: ותבתון ובכיתון קדם יי ולא קביל
יי צלותכון ולא אצית למליכון: ויתבתון
ברקם יומין סגיאין כיומיא דתיבתון:
ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף
כמה דמליל יי עמי ואקיפנא ית טורא דשעיר
יומין סגיאין: ואמר יי לי למימר:
סגי לכון דאקיפתון ית טורא הדין אתפנו לכון
לצפונא: וית עמא פקיד למימר אתון עברין
בתחום אחיכון בני עשו דיתבין בשעיר וידחלון
מנכון ותסתמרון לחדא: לא תתגרון בהון ארי
נזיר ס"א לא אתן לכון מארעהון עד מדרך פרסת רגלא
קידוש' י"ט ארי ירותא לעשו יהבית ית טורא דשעיר:
עבורא תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ואף
מיא תזבנון מנהון בכספא ותשתון: ארי
יי אלהך ברכך בכל עובדי ידך ספיק לך צורכך
במהכך ית מדברא רבא הדין דנן ארבעין
שנין מימרא דיי אלהך בסעדך לא חסרת
מדעם: ועברנא מלות אחנא בני עשו
דיתבין בשעיר מאורח מישרא מאילת ומעציון
גבר ○ ואתפנינא ועברנא אורח מדברא
דמואב

רש"י

כביכול עשיתם מדת רחמיו א כאלו אכזרי: (מו) ותשבו בקדש ימים רבים • י"ט שנה שנאמר כימים אשר ישבתם כשאר המסעות והם היו ל"ח ב שנה י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנאמר *ויניעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם: (א) ונפן ונסע המדברה • אלו לא חטאו ג היו עוברי' דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתן ד ממצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכי' לצד המזרח: ונסב את הר שעיר • כל דרומו עד ה ארץ מואב: (ג) פנו לכם צפונה • סובו לכם לרוח מזרחית ו מן הדרו' לצפון פניכם לצפון כמצאו הולכין את רוח מזרחית וזהו שנאמר *ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב: (ד) ונשמרתם מאד • ומהו השמירה אל תתגרו בם: עד מדרך כף רגל • אפי' מדרך ז כף רגל כלו' אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ח ברשות • ומדרש אגדה עד שיבא יום ט דריס' כף רגל על הר הזתים שנאמר *ועמדו רגליו וגו': (ה) ירושה לעשו • מאברהם עשר עממים נתתי לו שבעה לכם קני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך אתו י למצרי' ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא עשאו כבנו: (ו) תכרו • לשו' מקח וכן *אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: (ז) כי ה' אלהיך ברכך • לפיכך לא תכפו את טובתי כ להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמיכם עשירים: (ח) ונפן ונעבור • לצד צפון הפכנו פנים להלוך ל רוח מזרחית:

מדבר ל"ג
שופטי' י"א
זכרי' י"ד
ירמי' נ'

שפתי חכמים

א (דב"ט) דאל"כ הלא שם זה הוא שם של רחמי' ולמה מזכירו על התורעמו':
ב דלא שלחו מרגלים אלא בשנה שנייה ליציאת מצרים ובתחילת מ' באו לארץ דמקצת שנה ככולה א"כ לא היו אלא ל"ח שנה: ג פי' שחטאם גרם להם שלא נתן הקב"ה בלב מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו:
ד ר"ל דדרך ים סוף משמע שהלכו מצפון העולם לדרום העולם שהוא כנגד הים והלא ממערב למזרח הלכו במדבר העמים ועל זה פירש דרך יציאתם ממצרים • כלומר כשיצאו ממצרים הלכו באלכסון דרך ים סוף ממערב למזרח כן הלכו עכשיו שהניחו לדרכם הקצרה מדרום לצפון והלכו בדרומה של אדום שהוא ממערב למזרח עד שבאו לגבול מואב: ה (מהר"ן) שלא תאמר שסבבו אותו מכל ד' רוחותיו שזה א"א שאם כן היה משה נכנס לא"י שארץ אדום בצד א"י היתה כמבואר בגבולי הארץ • ל"פ כל דרומה לצד עד ארץ מואב: ו אף על פי שזה הציווי היה בס"ף דרומה של ארץ אדום ואם כן יסתור מה שפירש בפרשת מסעי שהפכו פניהם לצפון אחר שעברו דרום מואב מכל מקום כששלח משה למלך אדום לעבור דרך ארצו לצד צפון של עולם ולא אבה הוצרכו ללכת כל דרום מואב ומשם הפכו פניהם לצפון • כר"אם • ול"נ כי תחילת הציווי של פנו לכם צפונה היה על דעת זה כשיצאו בקדש גבול מ אב וכ"ו שמפרש הקרא והולך כשבאו לגבול אדום אמר להם אל תתגרו בם • וכשבאו לגבול מואב ורצו לעבור דרך גבולם לצפון אמר להם השם אל תצר את מואב וממילא הוצרכו להלוך כל גבול מואב על רוח מזרחית: ז דעד יעד בכלל כלומר לא אתן לכם רשות למשול על ארצם אפי' דריסת רגל לעבור דרך העברה בעלמא דרך ארצם שלא ברשות • וכמוהו לא נשאר בהם עד אחד אפי' אחד: ח דאל"כ ק' למה שלח משה למלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו כיון שהקב"ה צוה שלא יעבור בו • ל"פ שלא ברשות אבל ברשות היו רשאי' ליכנס: ט לפי פשוטו קשה הל"ל אף הדרך וגו' למה נקט לישנא של שיעור דמשמע שהוא לשון עד • לכן מביא מדרש אגדה: י ר"ל הא העשר עממים לאברהם ניתנו ולמה ניתנו אלו שתים ללוט: כ (נ"א) אבל אין פירושו לפיכך אין אתם נריכים להסי' דא"כ הל"ל יש לך רב או יש לך כל • ופי' מעשה ידיך שו הבהמו' כדכתי' באיוב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: ל הוכרח לפר' כן ונפן לצד צפון מפני שמהכת ב פנו וסבו לכם צפונה משמע שהפנייה מורה על הפיכת פניהם לצד צפון ולא ר"תי שלא נוס כן רק לאחר עבור כל רוח דרומית של מואב מכל מקום כשראו שלא אבה אדום הניחהו והלכו כל רוח דרומית של מואב אחר כך פנו לצד צפון כמו שכתבו בהיותם בדרום של אדום והלכו כל רוח מזרחית של מואב מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו בתחלת גבול ארץ ישראל וכו' • הר"אם:

ואל
א דק"ל

תולדות אהרן

אונקלוס

דמואב: ואמר יי לי לא תצור על מואבאי ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן לך מארעיה ירותא ארי לבני לוט יהבית ית לחיית ירותא: אימתני מלקדמין יתבין בה עם רב וסגי ותקיף כגבריא: גבריא מתחשבין אף אנון כגבריא ומואבאי קרן להון אימתני: ובשעיר יתיבו חוראי מלקדמין ובני עשו תריכינון ושיציאונון מן קדמיהון ויתיבו באתרהון כמה דעבד ישראל לארע ירותתיה דיהב יי להון: כען קומו ועברו לכון ית נחלא דזרד ועברנא ית נחלא דזרד: ויומיא דהלכנא מרקם גיאה עד דעברנא ית נחלא דזרד תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא מגו משריתא כמה דקיים יי להון: ואף מחא מן קדם יי הות בהון לשיצאותהון מגו משריתא עד דשלימו: והוה כד שלימו כל גברי מגיחי קרבא לממת מגו עמא: ומליל יי עמי למימר: את עבר יומא דין ית תחום מואב ית לחית: ותתקרב לקביל בני עמון לא תצור עליהון ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן מארע בני עמון לך ירותא ארי לבני לוט יהביתה ירותא: ארע גבריא

תענית ח' ב"ב קכ"א
נ"ב סס
נזיר כ"ג ב"ק ל"ח הורי' י"א

דברים

מדבר מואב: ט ויאמר יהוה אלי
אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה כי
לא אתן לך מארצו ירשה כי לבני לוט נתתי את
ער ירשה: י האמים לפנים ישבו
בה עם גדול ורב ורם כענקים: יא
רפאים יחשבו אף הם כענקים והמאבים יקראו
להם אמים: יב ובשעיר ישבו החרים
לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם
וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו
אשר נתן יהוה להם: יג עתה קמו
ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד:
יד והימים אשר הלכנו מקדש
ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים
ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה
מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה להם:
טו וגם יד יהוה היתה בם להמם
מקרב המחנה עד תמם: טז ויהי
כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב
העם: ס יז וידבר יהוה אלי
לאמר: יח אתה עבר היום את גבול
מואב את ער: יט וקרבת מול בני
עמון אל תצרם ואל תתגר בם כי לא אתן
מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתיה
ירשה: כ ארץ רפאים תחשב אף
הוא

בעל הטורים

ג' חסר ואחד מלא וס' חסר בלשנא:

ג' חסר:

ג' וחסר:

רש"י

(ט) ואל תתגר בם. לא אסר להם על מואב אלא א מלחמה אבל מיראים היו אותם ב ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך כתיב * ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי ג בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שפרסמה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער. שם ה המדינה: (י) האמים לפני וגו'. אתה סבור שזו רפאים שנתתי לו לאברהם ו לפי שאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא ח היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתי תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים הנקראים רפאים ע"ש שכל הרואה אותם ידיו מרפות: אימים. ע"ש שאימתם מוטלת על הבריות וכן ובשעיר ישבו החורי' ונתתים לבני עשו: (יב) יירשום. לשון הווה כלו' נתתי בהם כח י שהיו מורישים אותם והולכים: (טו) היתה בם. למהר ולהומם בתוך מ' שנה שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב ק במדבר: ויהי כאשר תמו וגו': (יז) וידבר ה' אלי וגו'. אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפ' וידבר ט אלא ויאמר ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל כנזופי' לא נתייחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדע' ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל: (יז) אנשי המלחמ' מבן כ' שנה היוצאי' בצבא: (יט) אתה עובר היום את גבול מואב מול בני עמון מכאן שארץ עמון לצד צפון: (כ) ארץ רפאים תחשב. ארץ רפאים נחשב' אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם

זכר כ"ב

שפתי חכמים

א דק"ל לא הל"ל אלא ואל תתגרו בם. מלחמה למה לי דהא בבני עמון לא נאמר אלא אל תתגר בם סתם. ומתרץ שלא אסר וכו': ב ר"ל ישראל היו מיראים את המואבים: ג דהא לא כתיב מלחמה: ד ר"ל מאב שהוא לשון פריצות: ה דאי ר"ל עיר היה מפרש עיר פלונית: ו רכ"ל מאי בא הכתוב להודיענו בזה שאמר האימים לפנים ישבו בה וגו'. ומתרץ אתה סבור וכו' כלומר הז' אומות שנתת לאברהם אחד מהם נקרא רפאים אם כן סבר אתה שזו רפאים ר"ל עד שישבו שם אימים זו רפאי' הם שנתתי לאברהם אבל לא תעלה על דעתך כן. ומפרש והלך לפי שהאימים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים ר"ל שישבו בו כבר הורשתי מפני בני לוט והושבתי בני לוט תחתם וכיון דלאו ארץ רפאים היה למה נקרא רפאים ומפרש דרפאים היו נחשבים אותם אימים. והילך נקראו רפאים כיון דנקראו אימים ומפרש כענקים הנקראים רפאים על שם וכו'. אף האימים מי שראה אותם ידיו מרפות מ"ה נקראו אימים ע"ש שאימתם וכו' כך מפרש רש"י חיבורו של קרא: ז שכל הדברים ההויים תמיד נופל בהם לשון עתיד ועבר אבל אותם דברים שאינן אלא לפי שעה כמו ישיר יוכרת לפרש על המחשבה הרא"ם: ח דכל זמן שאחד מהן קיים לא באו בניהם לארץ: ט ה"פ לא נאמר וידבר בלשון חבה שלא נאמר וידבר אלי כמו שכתיב הכא אלא וידבר סתם שאינו לשון חבה מצאתי בשם מהרי"ץ. וא"ת והא בפרשת בהעלותך פירש רש"י על פסוק ותדבר מרים דדיבור הוא לשון עז ואינו לשון חיבה ואמירה הוי לשון חיבה. וי"ל דכל מקום דכתיב וידבר ה' שם הויה היא דבור של חבה אף על פי שהוא עז הוא חבה ותילה נודעת לו ולא ויאמר ה' דמכינו לפרש ויאמר ה' על ידי שליח כמו ויאמר ה' לה שפירושו על ידי שליח וכמו ויאמר אני חותנך יתרו ונומר וכמו ויאמר ליוסף הנה אביך חולה לאפוקי לשון וידבר הוא דבור של חבה פה אל פה כדכתיב פה אל פה אדבר בו אף על פי שלנביא אחר הוא לשון קשה לגבי משה היה לשון חבה כמו שאמר הק"בה לא כן עבדי משה ונומר. ועיין בגמרא דתענית דף ל':

דברים ב

הוא רפאים ישבו בה לפנים והעמנים יקראו
להם זמזמים: כב עם גדול ורב
ורם כענקים וישמידם יהוה מפניהם ויירשם
וישבו תחתם: כג כאשר עשה לבני
עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי
מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד היום הזה:
כד והעוים הישבים בחצרים עד
עזה כפתרים היצאים מכפתור השמידם וישבו
תחתם: כה קומו סעו ועברו את
נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחן מלך
חשבון האמרי ואת ארצו החל רש והתגר בו
מלחמה: כו היום הזה אחל תת
פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים
אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך:
כז ואשלח מלאכים ממדבר קדמות
אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר:
כח אעברה בארצך בדרך בדרך
אלך לא אסור ימין ושמאול: כט
אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי
ושתיתי רק אעברה ברגלי: ל כאשר
עשו לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים
הישבים בער עד אשר אעבר את הירדן אל
הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו:
לא ולא אבה סיחן מלך חשבון העברנו
בו כי הקשה יהוה אלהיך את רוחו ואמץ את
לבבו למען תתו בידך כיום הזה: ס ס
לב ויאמר יהוה אלי ראה החלתי
תת לפניך את סיחן ואת ארצו החל רש לרשת
את

אונקלוס

גברא מתחשבא אף היא גברין יתיבו בה
מלקדמין ועמונאי קרן להון חשבני: עם רב וסגי
ותקיף כגבריא ושיצינון יי מן קדמיהון ותריכינון
ויתיבו באתרהון: כמא דעבד לבני עשו דיתבין
בשעיר דשיצי ית חוראי מן קדמיהון ותריכינון
ויתיבו באתרהון עד יומא הדין: ועואי
דיתבין ברפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו
מקפוטקיא שיציאונון ויתיבו באתרהון:
קומו טולו ועברו ית נחלא
דארנון חזי דמסרית בידך ית סיחון מלכא
דחשבון אמוראה וית ארעיה שרי לתרכותיה
ותתגרי למעבד עמיה קרב: יומא הדין
אשרי למתן זועתך ודחלתך על אפי עממיא
דתחות כל שמיא דישמעון שמעך ויזועון
ויתברון מן קדמך: ושלחית אזגדין
ממדבר קדמות לות סיחון מלכא דחשבון
פתגמי שלם למימר: אעבר בארעך
באורחא באורחא איזיל לא אסטי לימינא
ולסמאלא: עיבורא בכספא תזבין לי
ואיכול ומיא בכספא תתן לי ואשתי לחוד
אעבר ברגלי: כמא דעבדו לי בני עשו
דיתבין בשעיר ומואבאי דיתבין בלחיית עד
דאעבר ית ירדנא לארעא דיי אלהנא יהיב
לנא: ולא אבא סיחון מלכא דחשבון
למשבקנא למעבר בתחומיה ארי אקשי יי
אלהך ית רוחיה ותקיף ית לביה בדיל
לממסריה בידך כיומא הדין: ואמר יי
לי חזי דשריתי לממסר קדמך ית סיחון וית
ארעית

בעל הטורים

כולם חסרים ב' שבא במ"ג:

מלם חסר במ"ו ותלא:
ב' חסר:

ראה נתתי בידך את סיחן מלמד שהראהו שרו של סיחון וידו כפותה:
היום הזה רמז שיעמוד לו השמש שהשמש יקרא יום • וזה אחל בגימטריא בחמה:

שמאל ושמאול כל קריא מלא בב"ד חסר וכל בראשית דזוגתא חסר:

ששי

רש"י

לפניהם: (כד) והעוים היושבים בחצרים וגו' * עוים מפלשתים הם שעמהם הם כתובים בספר יהושע שנ' * חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשו אתם מותרים לקחתה מידם: ב (כה) תחת כל השמים • למד שעמדה חמה ג למשה ביום מלחמת עוג (ס"א * סיחון) ונודע הדבר תחת כל השמים: (כז) ממדבר קדמות • אף על פי שלא צוני המקום ג לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואף על פי כן פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום • ד"א ממדבר קדמות ממך למדתי ד שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד לשרוף את המצרים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר * שלח את עמי במתון: (ל) ה כאשר עשו לי בני עשו • לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין ה מכר אוכל ומים: עד אשר אעבור את הירדן • מוסב על אעברה ו בארצך: (לא) החלותי תת לפניך • כפה שר

חולין ס' | יהושע י"ג | ע"ז כ"ה | נ"ז | שמות ה' | תענית כ' | ע"ז כ"ה | שם | שבת פ"ט | ע"ז נ"ו | עקרי' מ"ד

שפתי חכמים

א דנונו לתרץ היאך מה בר קומו וסעו ועברו וגו' אקרא דלמעלה היתכו שום לכפתורים השמידו העוים וישבו תחתם משום זה קומו וסעו • ומתרץ מפני השבועה וכו': ב דכתיב הכא אחל תת וגו' וכתיב התם גבי יהושע ביום תת ה' וגו' ומה התם עמדה חמה אף הכא עמדה חמה: ג דאל"כ מאי קדמות • ומה שאמר אף על פי שלא צוני המקום וכו' • משמע דה"ל דוכי תקרב אל עיר וקראת עליה לשלום במלחמת רשות הכתוב מדבר: ד דלפירוש ראשון קשה למה כתב סתם קדמות דהא הרבה דברים קדמו לעולם והיה לו לפרש ולא לסתום לכן פירש ד"א וכו' • ולפי טעם אחרון קשה למה אמר ממדבר בשלמא אי קאי על התורה ניחא דהא נתינתה היתה במדבר אלא אי קאי אהקב"ה למה נקט מדבר • לכן צריך לתרי טעמים: ה רצ"ל מה שכתוב אכל בכסף תשבירני וגו' רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו דהוא אדום משמע דאדום הניחו לעביר בארצו והלא בפר' חקת כתיב ויאמר אדום וגו' ויט ישראל מעליו • על זה פירש לא לענין לעבור וכו' • ואם תאמר דכאן משמע דבנ מואב מכרו להם אוכל ומים ובפרשת כי תבא כתיב לא יבא עמון ומואב וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים • ותירץ הרא"ם דשאני לחלק בין קדמו להסבירו שמואבים שלא קדמו אותם בלחם ובמים אבל מ"מ הסבירו להם אוכל ומים בכסף אבל לא קדמו דקרא בלא כסף משמע • עכ"ל • ועי"ל דה"ק לא יבא עמון ומואב בקהל ה' עמון לא יבא על דבר אשר לא קדמו וגו' ומואב לא יבא על אשר שכר עליך את בלעם וגו': ו ולא על אוכל בכסף וגומר הסמוך לו דאם כן מאי עד אשר אעבור את הירדן עד אשר נעבור את גבולך מיבעי ליה כאשר כתיב בפרשת חקת:

ארעיה שרי לתרכותיה למירת ית ארעיה: ונפק סיחון לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא קרבא ליהץ: ומסריה יי אלהנא קדמנא ומחינא יתיה וית בנוהי וית כל עמיה: וכבשנא ית כל קרוהי בעדנא ההיא וגמרנא ית כל קרוי גבריא ונשיא וטפלא לא אשארנא משיזיב: לחוד בעירא בזנא לנא ועדי קרויא דכבשנא: מערער דעל כיף נחלא דארנון וקרתא דבנחלא ועד גלעד לא הות קרתא דתקיפת מננא ית כולא מסר יי אלהנא קדמנא: לחוד לארע בני עמון לא קריבתא כל כיף נחל יובקא וקרוי טורא וכל דפקיד יי אלהנא: ואתפנינא וסליקנא אורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי: ואמר יי לי לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא דעבדתא לסיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון: ומסר יי אלהנא בידנא אף ית עוג מלכא דמתנן וית כל עמיה ומחינוהי עד דלא אשתאר ליה משיזיב: וכבשנא ית כל קרוהי בעדנא ההיא לא הות קרתא דלא נסיבנא מנהון שתין קרוין כל בית פלך טרכונא מלכותא דעוג במתנן: (מגילה י' שבועות י"ו ערכין ל"ב) כל אלין קרוין כריכן מקפן שור רם דלתין ועברין בר מקרוי פצחיא דסגיאין לחדא: (שם ערכין ל"ב מגילה ב') וגמרנא יתהון כמא דעבדנא לסיחון מלכא דחשבון גמרנא כל קרויא גבריא נשיא וטפלא: וכל בעירא ועדי קרויא בזנא לנא: ונסיבנא בעדנא ההיא ית ארעא מיד תרין מלכי אמוראה דבעברא דירדנא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון: (חולין ס') צידנאי קרן לחרמון סריון ואימוראי

לג ויצא סיחן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה יהצה: לד ויתנהו יהוה אלהינו לפנינו ונך אתו ואת בנו ואת כל עמו: לה ונלכד את כל עריו בעת ההוא ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו שריד: לו רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו: לז מערער אשר על שפת נחל ארנן והעיר אשר בנחל ועד הגלעד לא היתה קריה אשר שגבה ממנו את הכל נתן יהוה אלהינו לפנינו: לח רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל יבק וערי ההר וכל אשר צוה יהוה אלהינו:

ג

א ונפן ונעל דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה אדרעי: ב ויאמר יהוה אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון: ג ויתן יהוה אלהינו בידנו גם את עוג מלך הבשן ואת כל עמו ונכהו עד בלתי השאיר לו שריד: ד ונלכד את כל עריו בעת ההוא לא היתה קריה אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר כל חבל ארגב ממלכת עוג בבשן: ה כל אלה ערים בצרת חומה גבהה דלתים ובריח לבד מערי הפרזי הרבה מאד: ו ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחן מלך חשבון החרם כל עיר מתם הנשים והטף: ז וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו: ח ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנן עד הר חרמון: ט צידנים יקראו

בכיו קרי:

כל לישנא חסר בר"א מלא:

רק הבהמה רק מיעוטא הוא רק הבהמות אבל השמנים ראשית החרם תקדים לה':

דרך הבשן ע"ש שן שגדל לו כלפיתא בהרועה:

וי"ו מלא בתורה:

כל לישנא חסר בר"ב מלא: כל לישנא חסר: גבהה לדלתים ובריח ס"ת חיה דכתיב ערים בנ רות בזמים: לי' חסר בר"ד: בזונו לנו תחילה אחר בזזנו לנו מתחילה היתה הביזה חביבה בעיניהם ולבסוף היתה כ"כ עד שהיתה בזויה בעיניהם. וזהו בזונו לנו:

רש"י

של אמוריים שלמעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו: (לב) ויצא סיחון. לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה: (לד) ואת בניו. בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמותו: (לה) מתים. אנשים: בזזנו לנו. לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו ובשללו לביזת עוג. כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרבין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב. לכך נאמר בזונו לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי כפרשת * ויצא ישראל בשיטים: (לח) כל יד נחל יבוק. כל אצל נחל יבק: וכל אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש הניחנו: (ג ב) אל תירא אותו. ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנאמר ויבא הפליט והוא עוג: (ד) חבל ארגב. מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר קורא פלטין טרכונין למלתא. חבל ארגוב הפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את האדמון דמלכים אצל היכל מלך הרגו פקח לאכנס לחלוק שכך קראוהו ששם הפרכיא: (ה) ערי הפרזי. פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן * פרזות תשב ירושלים: (ו) החרם. לשון הווה הלוך וכלות: (ח) מיד. מרשות: (ט) צידנים יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר (בפרשת ואתחנן) הוא אומר ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד

שפתי חכמים

א לפי שהיו חזקים: ב תרכתיב בנו חסר יו"ד משמע שלא היה לו אלא בן אחד והנקוד כמו כולו קמ"ץ משמע שהיו לו בנים הרבה אלא ללמדך שבן אחד היה לו שניכר שהוא בנו שהיה גבור כמותו לכך כתיב בנו חסר יו"ד והודיענו שנהרג כמו שנהרגו כל בניו: ג לפי שידו של אדם אצלו וקרא כל אצל יד ועיין בפ' שמות בפסוק הולכו על יד היאור: ד דלפי פשוטו משמע שקראה ליווי מצות ועל זה פי' שלא וכו': ה כלומר מתוך תרגום ירושלמי למדתי הואיל וקורין לפלטין תרכונין ש"מ דארגוב נ"כ לי' תרכונין כלומר הפלטין דהיינו היכל המלך: ו דהיינו עיר חזקה דקשה

יקראו לחרמן שרין והאמרי יקראו לו שניר:
י כל ערי המישר וכל הגלעד וכל
הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן:
יא כי רק עוג מלך הבשן נשאר
מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא — י' סבירין והנה : ג' כתיב ה'
ברבת בני עמון תשע אמות ארכה וארבע אמות
רחבה באמת איש: יב ואת הארץ
הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשר על נחל
ארנן וחצי הר הגלעד ועריו נתתי לראובני — כל אורייתא חסר :
ולגדי: יג ויתר הגלעד וכל הבשן
ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל
הארגב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים:
יד יאיר בן מנשה לקח את כל
חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא
אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום
הזה: טו ולמכיר נתתי את הגלעד: — יו"ד פסוקים אית בהון ועד ועד מנעות פסו' :
טז ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד
ועד נחל ארנן תוך הנחל וגבל ועד יבק הנחל
גבול בני עמון: יז והערבה והירדן
וגבל מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת — שביעי
אשדת הפסגה מזרחה: ס יח ואצו
אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם
את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני
אחיכם בני ישראל כל בני חיל: יט — ג' וחסר :
רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב — מפטיר
לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם: כ
עד

אונקלוס

ואמוראי קרן ליה טור תלגא: כל קרוי
מישרא וכל גלעד וכל מתנן עד סלכה ואדרעי
קרוי מלכותיה דעוג במתנן: ארי לחוד
עוג מלכא דמתנן אשתאר משאר גבריא הא
ערסיה ערסא דפרזלא הלא היא ברבת בני עמון
תשע אמין אורכה וארבע אמין פותיה באמת
מלך: וית ארעא הדא יריתנא בעדנא
ההיא מערער דעל נחלא דארנון ופלגות טורא
דגלעד וקרוהי יהבית לשבטא דראובן
ולשבטא דגד: ושאר גלעד וכל מתנן
מלכותא דעוג יהבית לפלגות שבטא דמנשה
כל בית פלך טרכונא לכל מתנן ההוא מתקרי
ארע גבריא: יאיר בר מנשה נסיב ית כל
בית פלך טרכונא עד תחום גשוראה ואפקירוס
וקרא יתהין על שמיה ית מתנן כפרני יאיר עד
יומא הדין: ולמכיר יהבית ית גלעד:
ולשבט ראובן ולשבט גד יהבית מן גלעד ועד
נחלא דארנון גו נחלא ותחומא ועד יובקא
דנחלא תחומא דבני עמון: ומישרא
וירדנא ותחומיה מגינוסר ועד ימא דמישרא
ימא דמלחא תחות משפך מרמתא מדנחא:
ופקידית יתכון בעדנא ההיא למימר יי אלהכון
יהב לכון ית ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון
קדם אחיכון בני ישראל כל מזרזי חילא:
לחוד נשיכון וטפלכון ובעירכון ידענא ארי בעיר
סגי לכון יתבון בקרויכון דיהבית לכון: עד
דינים

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י כיון דאותיות שרין הם אותיות שניר אלא שהפכו האותיות שרין שניר וטיעתא מאי · לכן פירש על שם השלג נקרא שניר: ב רצ"ל לפי דאמרינן בגמרא עוג עקר טורא בת תלתא פרסי ומשמע דגדול מאוד היה וכאן כתיב תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש ואי קאי באמת איש אכל אדם כמנא שלא היה גבוה אלא ח' אמות דהיינו שתי קומות של כל אדם ואמה יתירה ואם כן היאך היה יכול לעקור ההר · לכן פירש באמת עוג: ג פירש לא האמורה אחריו מערוער אשר על נחל ארנון כי הארץ אשר ירשו בעת ההיא מנחל ארנון עד חרמון היתה לא מערוער עד חצי הר הגלעד בלבד אלא ע"כ דה"ק ואת הארץ האמורה למעלה שלקחנו משני המלכים שהיא מנחל ארנון עד הר חרמון ירשנו אותה והחזקנו בה · ואח"כ התחיל ביפור אחר ואמר מערוער אשר על נחל וכו' נתתי לראובני ולגדי והשאר נתתי לחצי שבט מנשה וגו': ד רצ"ל דבפסוק משמע שלא ירשו אלא ארץ זו ונתנו לראובני ולגדי ואח"כ כתיב ויתר הגלעד וכו' · נתתי לחצי שבט המנשה וכי מאין היה להם ארץ זו כיון שלא ירשו יותר · ועל זה פירש האמורה למעלה מנחל ארנון וכו' · ר"ל ואת הארץ הזאת האמורה למעלה ירשנו בעת ההיא ומאותו ארץ נתנו לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה: ה ר"ל לעיל נ"כ כתיב ארץ רפאים אבל זו היא רפאים שנתתי לאברהם: ו פירש נחלתו של גד שהיתה לפא' מזרחו של ירדן במתנך גורל נחלתו למערב כל נחל ארנון כי פירש ונבול גם הוא גבולן ועוד מעבר הנחל והלאה לגד מערבי עד יבוק ועד בכלל זה שנם יבוק בכלל ויותר מכן: ז פירש כנרת זו לגד מערב של ירדן מאחר שנחלת גד לפא' מזרח הירדן כתנא שנמשכה נחלתו ממזרח הירדן עד כל רחבו ועוד מעבר הירדן והלאה לפאת מערב הירדן עד כנרת וזהו הירדן וגבול שפירושו הירדן עצמו הוא מכלל הנחלה וגם מעבר לו עד כנרת: ח רצ"ל דהא כל התוכחות מתחלת הספר עד כאן כלן היו לנוכח כל ישראל ואם כן היאך מוסב עליו חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל יעברו וכי ישראל יעברו לפני ישראל · ועל זה פירש לפני ראובן וגד היה מדבר:

רש"י

שבח ארץ ישראל שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקראנו וזו אומר' על שמי יקרא: שניר הוא שלג א בלשון אשכנז ובלשון כנען: (יא) מיתר הרפאים · שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנ' * ויבא הפליט וזהו עוג: באמת איש · באמת ב עוג: (יב) ואת הארץ הזאת · האמורה למעלה ג מנחל ארנון ועד הר חרמון: ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון · אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי ד אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה: (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים · היא אותה ה שנתתי לאברהם: (טז) תוך הנחל וגבול · כל הנחל ועוד מעבר לשפתו ו כלומר עד ועד בכלל ויותר מכאן: (יז) כנרת · מעבר הירדן המערבי היא ז ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם · ועוד מעבר שפתו עד כנרת וזהו שנאמר והירדן וגבול הירדן ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם · לבני ראובן וגד ח היה מדבר: לפני אחיכם · הם
כיון

ראשית י"ד

אונקלוס

דיניח יי לאחיכון כותכון וירתון אף אינון ית ארעא דיי אלהכון יהיב להון בעברא דירדנא ותתובון גבר לירותתיה דיהבית לכון: וית יהושע פקידית בעדנא ההיא למימר עינך חזאן ית כל דעבד יי אלהכון לתרין מלכיא האלין כן יעבד יי לכל מלכותא דאת עבר לתמן: לא תדחלון מנהון ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון:

ומפטירין חזון ישעיהו בישעיה · בסימן א':

ס ס ס

וצליתי קדם יי בעדנא ההוא למימר: יי אלהים את שריתא לאחזאה ית עבדך ית רבותך וית ידך תקיפתא דאת הוא אלהא דשכינתך בשמיא מלעילא ושליט בארעא

ואתחנן רנט

אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם:

כא ואת יהושע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יהוה לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה: כב לא תיראום כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם:

ק"ה מלכי"ה · סימן:

ס ס ס

ואתחנן אל יהוה בעת ההוא לאמר: כד אדני יהוה אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך

בעל הטורים

ב' מלאים דשופטי':

ג' מלא ואת' חסר:

אדני אקי' וגו' לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל · מכלן ממש': את גדלך זהו האל הגדול ואת ידך החזקה זה אתה גבור אשר מי אל בשמים כנגד אתה קדוש אצנרה כא דאל ישא אדם צרכיו בג' ראשונות:

רש"י

היו הולכים לפני ישראל א למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבי' נופלי' לפניהם שנאמ'* וטרף זרוע אף קדקד: ספרי ל"ג

שפתי חכמים

א דאל"כ מאי לפני ישראל עם ישראל מבעי ליה:

חסלת פרשת אלה הדברים

(כג) ואתחנן אין חנון בכל מקום א אלא לשון מתנת חנם · אף על פי שיש להם לצדיקי' לתלו' במעשיה' הטובי' אין מבקשים מאת המקו' אלא מתנ' חנם לפי שאמר לו *וחנותי את אשר אחון ב אמר לו בלשון ואתחנן · ד"א זה ג אחד מעשר' לשונו' שנקרא' תפלה ד כדאיתא בספרי: בעת ההיא · לאחר שכבשתי ה ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא ו הותר הנדר *: לאמר · זה אחד מג' מקומות ז שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו: (כד) ה' אלהים · רחום ח בדין · אתה החלות להראות את עבדך · *פתח להיו' עומד ט ומתפלל אף על פי שנגזרה גזירה אמר לו ממך למדתי שאמר' לי * ועתה הניחה לי וכי תופש הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשו' עכשיו: את גדלך זו מדת טובך וכן הוא אומר * ועתה יגדל נא י כח ה': ואת ידך · זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי כ עולם: החזקה · שאתה כובש ברחמים ל את מדת הדין בחזקה: אשר מי אל וגו' · אינך דומה לאדם בשר ודם מ שיש לו יועצין וסקנתדרין נ הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרך ולפי פשוטו אתה החילות להראו' את עבדך מלחמ' ס סיחון ועוג כדכתי' * ראה החילותי תת לפניך הראני מלחמת ל"א מלכים:

אעברה

ספרי

ספרי

שמות ל"ב

במדבר י"ד

תהלים נ'

חסלת פרשת אלה הדברים

א דאל"ב הל"ל ואתפלל: ב רצ"ל מהיכן ידע משה לבקש מהק' כה בקשה אף במתנה חנם ולא בשביל מעשים טובים · ועל זה פי' וחנותי וגו': ג דלטעם ראשון קשה למה לא כתיב ואתחנם לכן קאמר ד"א וכו' · ולטעם אחרון קשה למה לא אמר ויחל כדלעיל: ד ואלו הן שוע צעקה נאקה רנה פגור קריאה נפול ופלול פגיעה תחינה: ה רצ"ל דהא לעיל מיני' כתיב ואת יהושע צויתי בעת ההיא וגו' שפירושו בעת כבוש סיחון ועוג ועליה קאי ואתחנן · ומתרץ לאחר כו' דמיתי שהותר קצת הנד" לכך עלת' על דעתי להתפלל כדי שאכנס לארץ וכו': ו וא"ת וכיון שהותר הנדר תפלה זו למה יז"ל דה"ק משה קודם כיבוש ארץ סיחון ועוג לא עלתה על דעתי להתפלל כיון שהי' גזר דין עם שבוע' לא יועיל שו' תפיל' אבל לאח' הכיבוש והנחיל לבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנש' אמרתי שמא הות' הנדר דבכל הנד' שהות' מקצתו היתר כולו וא"כ הוי גזר דין בלא שבוע' להכי מהני תפיל': ז כת' הרא"ם נ"ע דבספרי חשיב ה' מקומו' ור' אליעזר בן עזרי' מונ' בד' מקומות בקש משה וכו' והביאו כלם א"כ דברי רש"י דלא כמאן · וכ"ל הא דכתב רש"י הכא ר"ל זה ג' מקומות וכו' שהתפלל משה עליהם ובקש מהקב"ה שימלא שאלותיו ושיודיעני אם יעשה שאלתו ובקשתו כמו גבי מרים שבקש שירפא אותו מצרעתה וכן גבי יפקוד ה' אלקי הרוחות בקש שירשו בניו אחריו גדולתו וכמו שפיר"שי שם והכא התפלל שיעביר הירדן אבל השנים האחרי' שמביא שמה דהיינו כא' וידבר משה לפני ה' לאמר הודיעני אם אתה גואלם וכו' וכן וידבר משה אל ה' לאמר וגו' מה אעשה לעם הזה וגו' שאמר משה הודיעני אם נופל אני בידם וכו' אותן שני דברים אינן אלא הודעה בעלמא ולא בקשה ותפילה שימלא את שאלתו · וכן הוא בדברי רש"י אם תדקדק בלשונו הכא: ח רצ"ל דהא שם של ד' אותיו' מדת הרחמי' הוא ואדוני הוא מדת הדין ומפר' רחום בדין כלומר רחום בדינו ולא כמה"ד ה' שהי' א"כ רצונו לפרש למה נקוד שם של ד' אותיות דכתיב כאן בנקודתו של אקי' דהיינו חס"ף סגו"ל וחול"ם וחיר"ק ולא נקוד כשא' שם של ד' ולכך נקט רש"י בלשון הקרא אדוני אלקים אע"פי שכתיב יהו"ה כלומר שם של ד' אבל לפי קריאת נקודתו דומה כאילו כתיב אלקים ומפרש דלכך נקוד ידו"ד בנקודת אלקים שהוא מדת הדין אע"פי שיהו"ד מדת הרחמים לומר לך רחום בדין והשם כראשון של אדוני דכתיב בקרא לא כיון משה בו כלום רק פירושו רבוני והו' התחלת דבור ולפי לשון ראשון נ"ל מה שנקט רש"י אלקים לפי הקריאה של שם של ד' נקט · ולפע"נ דלעיל בפרשת לך לך כתי' נמי יי' אקי' מה תתן לי ולא פר"שי כלום · וי"ל דלעיל ה"ק הן מצד הדין הן מצד הרחמי' אני מבקש שתתן לו בנים מאחר שאמרת לי לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול · אבל הכא קשה למה לו להזכי' שם של אדנות שהו' מד"ה: ט דאל"כ אתה הראת את עבדך וגו' מבעי ליה כמו שמפורש והולך: י וכתי' בתרי' ויאמ' ה' סלחתי כדבריך כלו' [illegible] מדת טובך שאתה מוחל וסולח לעוברי רצונך: כ לקבל שבי' שגם זו מעניין בקשתו: ל שגם זו מעניין בקשתו ולא כמו כי ביד חזקה ישלחם וגו' כי מה עניין זה לבקשתו: מ וזהו מעניין בקשתו ולא שפירושו שאין דומה לו כמו כי אין כמוך באלקים וגו' דמה עניין זה לבקשתו: נ פי' קטיגורין: ס גם לפי הפשט דבר דבור על בקשתו כלו' מאחר שהחילו' להראות את שני המלחמה של סיחון ועוג הראיני [illegible] מלחמות ל"א מלכי':

א כלומר

בעל הטורים

והלבנון חסר וי"ו ע"ס ו' דברי' שיבואו קתור' ניסול' למנחה לחטאת לאשם למילואי' ולזבח השלמים:

רב לך הרב שלך וגדול ממך ה"א אדם הראשון עי' נקנס מיתה לכל יד"א א"נ' יש לך רב אבל אני אין לי רב שיתיר שבועתי:

ד

מצוה אתכם וסמיך ליה עיניכם הרואות שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות:

ולא תגרעו ממנו לשמור את סוף תיבו' תריג:

כה

במעשיך וכגבורתך: כה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן: כו ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר יהוה אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: כז עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה: כח וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה: כט ונשב בגיא מול בית פעור: פ

א ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר יהוה אלהי אבתיכם נתן לכם: ב לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם: ג עיניכם הראות את אשר עשה יהוה בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי

בעל

תולדות אהרן	
שם	בארעא ולית דיעבד כעובדך וכגבורתך:
ברכו' ל"ב	אעבר כען ואחזי ית ארעא טבתא דבעברא
ניסין כ"ו	דירדנא טורא טבא הדין ובית מקדשא:
סוטה י"ג	והוה רגז מן קדם יי עלי בדילכון ולא קביל מני
ברכות ל"ג	ואמר יי לי סגי לך לא תוסף למללא קדמי
שם	עוד בפתגמא הדין: סק לריש רמתא
	וזקוף עינך למערבא ולציפונא ולדרומא
	ולמדנחא וחזי בעינך ארי לא תעבר ית ירדנא
קידוש' כ"ט	הדין: ופקיד ית יהושע ותקפהי ואלמתי
	ארי הוא יעבר קדם עמא הדין והוא יחסין
	יתהון ית ארעא דתחזי: ויתיבנא בחילתא
	לקביל בית פעור: וכען ישראל שמע
	לקימיא ולדיניא דאנא מליף יתכון למעבד בדיל
עקרי' א"ד	דתיחון ותיעלון ותירתון ית ארעא דיי אלהא
	דאבהתכון יהיב לכון: לא תוספון על
עיין בת"א	פתגמא דאנא מפקיד יתכון ולא תמנעון מניה
ערובין ק'	למטר ית פקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד
ר"ה כ"ח	יתכון: עיניכון חזאן ית דעבד יי בפלחי
זבחי' פ'	בעלא פעור ארי כל גברא דהליך בתר בעלא
	פעור

רש"י

(כה) אעברה נא אין נא אלא לשון בקשה: ההר הטוב הזה. זו ירושלים: והלבנון. זה בית המקדש: (כו) ויתעבר ה'. נתמלא חימה: למענכם. אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבור': רב לך. שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר. ד"א רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך: (כז) וראה בעיניך. בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כלה שנא' ויראהו ה' את כל הארץ: (כח) וצו את יהושע על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות: וחזקהו ואמצהו. בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעביר והוא ינחיל: כי הוא יעבור. אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כשהלך מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך קם לך כתי' אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמ' למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין: (כט) ונשב בגיא וגו'. ונצמדתם לע"א ואעפ"כ ועתה ישראל שמע אל החקים והכל מחול לך ואני לא זכיתי לימחל לי: (ב) לא תוסיפו. כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציצית וכן לא תגרעו: (ג) ושמרתם. זו משנה: ועשיתם. כמשמעו: כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים

חקים

שפתי חכמים

א כלומר נא האמור כאן. אבל שאר נא שבתורה פי' עתה: ב כדכתיב ירושלים הרים סביב לה: ג למה נקרא ב"ה לבנון משום דמלבן האדם מן העבירות: ד חלשון עברה: ה ר"ל בשביל שאמרתי לכם שמעו נא המורים בשביל חטא זה נגזר עלי שלא אכנס לארץ ומביא ראיה וכן הוא אומר וכו' וירע למשה בעבורם דקאי התם פי' כאן הכא בעבורם וירע למשה בשביל שהם גרמו. ואין למענכם פירושו בעבור שיעשה רצונכם שהייתם חפצים שלא אכנס לארץ כאילו למענכם' שנאמר בכלה: ו ופי' רב לך מלשון רבנו' כאילו אמר מאחר שאני רבך ואתה תלמידי אין לך אלא לשמוע דברי רבך ולא להיות סרבן בנדי ש"א וכו': ז דלפירוש א' קשה ה"לל רב אני מ"ה פי' ד"א וכו' לפירש של ד"א לאו' פמי קשה ה"לל רב טוב לך. ל"צ גם פירש ראשון: ח ר"ל טוב הצפון בעולם הבא יותר מהנכנס' אתה לארץ: ט רצונו לפרש מה שהשיב הקב"ה למשה על בקשתו לעבור הירדן שהשיב לו עלה ראש הפסגה וגומר וראה בעיניך וגו' מה השיב הקב"ה בזה. ומפרש בקשת ממני כו' להראות ההר הטוב והלבנון שהוא ירושלים וב"ה שהוא הטוב שבכל הארץ ואני אראה לך את כולה יותר ממה שבקשת: י כשאמר הכתוב טרחכם ומשאכם וריבכם דלאו קאי הכא וכו' על אזהרתו וחזקהו הא כבר אמור וחזקהו בו' למשמע שאין מן הביוני שצונו: גם חזקהו ואמצהו אלמא הביוני לתיד וחזוק ואמון לחו': כ כלומ' ולא בפעולתך שאין בידו לעשותו חזק ואמץ אלא בדברי' כלומר מבטיחו אותו. כי הוא יעביר כי אפלין פי' ואמר כי הוא יעבור וגומר אלמא כתיב כי הוא הפיזוק ואמוץ: ל ר"ל לא ה"לל רק וינחיל וגומר אלא פירש והוא בא ללמד דוקא כשהוא יעבור אז ינחיל ואם לאו וכו': מ ר"ל כאשר היו נכרתין ישראל במלחמות אנשי העי נפל יהושע לפני הקב"ה: נ כלומר משום הקמת במקומך ולא הלכת עמהם: ס ר"ל דקרא' דפגין פוילי בעבירין משום שהקב"ה למשה שלא ליכנס לארץ אמר משה לישראל ונשב בגיא כלומר שנצמדתם לעבוד' אלילי' והייתם חוטאים בעבוד' אלילים אע"פי כן נאמר לכם ועתה ישראל וגומר כלומר אע"פי כן אתם נכנסין לארץ ואני וגו' ואף על גב שבי' פרש' בפני עצמה הכא כתוב ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל משה וגו' וגוד אחריו' וא"ת למה הזכיר משה לישראל עבירה זו יותר מכל עבירות שעשו במדבר ויש לומר דלכך הזכיר משה להם עבירה זו דמול בית פעור אע"פי כן מחל לכם הק"בה ע"י קבורתי לכך שקבורתי בחו"ל ולארץ כדכתיב בפרשת וזאת הברכה ויקבר אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור ופרש"י שם לכך נקבר מול בית פעור דהיינו במ"ל שיהא כפרה על מה שחטאו בבית פעור בעבודת אלילים: ע מצאתי בשם מהר"ין: התורה הוא היסוד והעמידה הוא קיום התורה אבל שאינו לומד אינו עושה: פ שנה הרב שמות התבונה והבינה בשמות התואר מפני שאין החכמה והבינה ביעורך אל האומות רק מצד עצמן ולא יתבן לגזור לעיני העמים: והוסיף מלת תקשנו שפירושו שתחשבו חכמים ונבונים לעיניהם:

אונקלוס

פעור שיציה יי אלהך מבינך: ואתון
דאדבקתון בדחלתא דיי אלהכון קימין כולכון יומא דין:
חזו דאליפית יתכון קימין ודינין כמא דפקדני
יי אלהי למעבד כן בגו ארעא דאתון עלין תמן
למירתה: ותטרון ותעבדון ארי
היא חוכמתכון וסוכלתנותכון לעיני עממיא
דישמעון ית כל קימיא האלין ויימרון לחוד
עם חכים וסוכלתן עמא רבא הדין:
ארי מן עם רב דליה אלהא קריב ליה לקבלא
צלותיה בעדן עקתיה כיי אלהנא בכל עדן
דאנחנא מצלן קדמוהי:
ומן עם רב דליה קימין ודינין קשיטין ככל
אוריתא הדא דאנא יהיב קדמיכון יומא דין:
לחוד אסתמר לך וטר נפשך לחדא דלמא
תתנשי ית פתגמיא דיחזאה עינך ודלמא
יעידון מלבך כל יומי חייך ותהודעינון לבנך
ולבני בנך: יומא דקמתא קדם יי
אלהך בחורב כד אמר יי לי כנוש קדמי ית
עמא ואשמעינון ית פתגמי דילפון למדחל
קדמי כל יומיא דאנון קימין על ארעא וית
בניהון ילפון: וקריבתון וקמתון
בשיפולי טורא וטורא בער באשתא עד צית
שמיא חשוכא ענגא ואמיטתא: ומליל
יי עמכון מגו אשתא קל פתגמין אתון שמעין
ודמות ליתיכון חזן אלהן קלא: וחוי
לכון ית קימיה דפקיד יתכון למעבד עסרא
פתגמין וכתבינון על תרין לוחי אבניא:
ויתי פקיד יי בעדנא ההיא לאלפא יתכון
קימין ודינין למעבדכון יתהון בארעא דאתון
עברין תמן למירתה: ותסתמרון
לחדא לנפשתכון ארי לא חזיתון כל דמו
ביומא דמליל יי עמכון בחורב מגו אשתא:
דלמא תחבלון ותעבדון לכון
צלם דמות כל צורא דמות דכר או נוקבא:
דמות כל בעירא דבארעא דמות כל צפר
גדפא.

תולדות אהרן
כתוב' קי"א
סנה' ס"ד נ'
נדרי' ל"ו
ל"ח
נכורו' כ"ט
ע"ז ל'
שבת ע"א
עיין נת"א
עיין נת"א
נרכו' שס
עיין נת"א
עיין נת"א
עיין נת"א
נרכו' כ"א
כ"נ
מ"ק ט"ו
קידוש' ל'
נדרי' ל"ו
ל"ח
סנה' כ"ט
נגגל ל"נ
סנה' כ"ו
ע"ז כ"נ
חלין כ"ג
נכורו' כ"ו
תמור' כ"א

ואתחנן

בעל פעור השמידו יהוה אלהיך מקרבך:
ד ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם
חיים כלכם היום: ס ה ראה למדתי
אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי
לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה
לרשתה: ו ושמרתם ועשיתם כי
הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר
ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם
חכם ונבון הגוי הגדול הזה: ז
כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו
כיהוה אלהינו בכל קראנו אליו:
ח ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים
צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן
לפניכם היום: ס ט רק השמר לך ושמר
נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו
עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם
לבניך ולבני בניך: י יום אשר עמדת
לפני יהוה אלהיך בחרב באמר יהוה אלי הקהל
לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון
ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על
האדמה ואת בניהם ילמדון: יא ותקרבון
ותעמדון תחת ההר וההר בער באש עד לב
השמים חשך ענן וערפל: יב וידבר
יהוה אליכם מתוך האש קול דברים אתם
שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול:
יג ויגד לכם את בריתו אשר צוה
אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני
לחות אבנים: יד ואתי צוה יהוה בעת
ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם
אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:
טו ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא
ראיתם כל תמונה ביום דבר יהוה אליכם בחרב
מתוך האש: טז פן תשחתון ועשיתם
לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה:
יז תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית
כל

בעל הטורים

שני

כלכם היום וסמיך ליה למדתי אתכם דשמעתא בעיא צלותא כשמא: לרשתה ושמרתם כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו:

שלישי

לבניך ולבני בניך ב' נוכין הפוכים לומר שכל מי שבנו ובן בנו תלמיד חכם שוב אין התורה פוסקת מזרעו:

ה' ב"ב בתורה חסר וי"ו קדמאה:
ג' חסר וחד מלא:
ז' חסר בליש"א:

רש"י

(ח) חקים ומשפטים. הגונים א ומקובלים:
(ט) רק השמר לך פן תשכח את הדברי'. אז כשלא תשכחו אות' ותעשום על אמתת' תחשבו חכמי' ונבוני' ב ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטי':
(י) יום אשר עמדת מוסב על מקרא שלמעלה אשר ראו עיניך יום אשר עמדת ג בחורב אשר ראית את הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילמדון ד לעצמ': ילמדון. ילמדון לאחרים (יד) ואותי צוה ה' ללמד אתכם. תורה ה שבע"פ: (יז) סמל. צורה:
ופן

שפתי חכמים

א רצ"ל היאך שייך לשון חקים ומשפטים צדיקי' לדוקא גבי אלם שייך לשון זה. ומפרש דלשון צדיקי' הגוני' כו' ומוסב גם על חקים: ב רצ"ל כתיב רק שהוא לשון מיעוט והכא מאי ממעט. ומפרש דקאי אלעיל מיניה כי היא חכמתכם וגומר הני מילי שתהיו נחשבים חכמים אז כשלא כו': ג (ג"א) דא"ל שתודיע לבניך יום אשר עמדת שהרי והודעתם דכתי' בת"ס כימי הרבים משמע דקאי למעלה פן תשכח הדברים שראו עיניך והודעתם פי' והודעתם הדברים ואלו קאי למטה הי"ל והודעת לבניך: ד ר"ל ילמדו כתרגומו ילפון דהיינו שילמדו לעצמן. אבל ילמדון דלכמוך דתרגומו יאלפון היינו ללמוד לאחרי': ה דק"ל דואותי צוה ודאי קאי איגיל חוניה אויגד לכם וגומר עשרת הדברים דתשמע באותו זמן צוה ה' את משה ללמד את ישראל והא באותו זמן לא נכנסו אלא ב"י דברות ואי אעשרת הדברים קאי מאי ללמד אתכם חוקים ומשפטים דקאמר. אלא ודאי קאי אתורה שבע"פ שבעשרת הדברות דהיינו כללותיהן ופרטותיהן ואת כל המצות הנכללות בהן. (ג"א) פי' מדכתיב ללמד מזה הלשון שייך על תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב שייך לומר בה נתינה. דמאחר שהיא כתובה לפני האדם יוכל ללמוד אותה מעצמו:
א רצ"ל

כל־צפור כנף אשר תעוף בשמים: יח
תבנית כל־רמש באדמה תבנית כל־דגה אשר־
במים מתחת לארץ: יט ופן־תשא עיניך
השמימה וראית את־השמש ואת־הירח ואת־
הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית
להם ועבדתם אשר חלק יהוה אלהיך אתם לכל
העמים תחת כל־השמים: כ ואתכם לקח
יהוה ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות
לו לעם נחלה כיום הזה: כא ויהוה התאנף־
בי על־דבריכם וישבע לבלתי עברי את־הירדן
ולבלתי־בא אל־הארץ הטובה אשר יהוה אלהיך
נתן לך נחלה: כב כי אנכי מת בארץ הזאת
אינני עבר את־הירדן ואתם עברים וירשתם את־
הארץ הטובה הזאת: כג השמרו לכם פן־
תשכחו את־ברית יהוה אלהיכם אשר כרת
עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך
יהוה אלהיך: כד כי יהוה אלהיך אש
אכלה הוא אל קנא: פ
כה כי־תוליד בנים ובני בנים
ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת
כל ועשיתם הרע בעיני יהוה־אלהיך להכעיסו:
כו העידתי בכם היום את־השמים
ואת־הארץ כי־אבד תאבדון מהר מעל הארץ
אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה
לא־תאריכן ימים עליה כי השמד תשמדון:
כז והפיץ יהוה אתכם בעמים
ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יהוה
אתכם שמה: כח ועבדתם־שם
אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא־יראון
ולא

אונקלוס

צפרא דפרח באויר רקיע שמיא:
דמות כל־ריחשא דבארעא דמות כל־נוני
דבמיא מלרע לארעא: ודלמא־תזקוף
עינך לשמיא ותחזי ית־שמשא וית־סיהרא
וית־כוכביא כל חילי שמיא ותטעי ותסגוד להון
ותפלחינון דפליג יי אלהך יתהון לכל עממיא
דתחות כל־שמיא: ויתכון קריב יי
לדחלתיה ואפיק יתכון מכורא דפרזלא ממצרים
למהוי ליה לעם אחסנא כיומא הדין:
ומן קדם יי הוה רגז עלי על־פתגמיכון וקיים
בדיל דלא למעבר ית־ירדנא ובדיל דלא־
למיעל לארעא טבתא דיי אלהך יהיב לך
אחסנא: ארי אנא מאית בארעא הדא לית־
אנא עבר ית־ירדנא ואתון עברין ותירתון ית־
ארעא טבתא הדא: אסתמרו לכון דלמא־
תתנשון ית־קימא דיי אלהכון דגזר עמכון
ותעבדון לכון צלם דמות כולא דפקדך יי אלהך:
ארי יי אלהך מימריה אישא אכלא הוא
אל קנא: ארי־תולדון בנין ובני בנין
ותתעתקון בארעא ותחבלון ותעבדון צלם דמות
כולא ותעבדון דביש קדם־יי אלהך לארגזא
קדמוהי: אסהדית בכון יומא דין ית־
שמיא וית־ארעא ארי־מיבד תיבדון בפריע מעל
ארעא דאתון עברין ית־ירדנא לתמן למרתה
לא־תורכון יומין עלה ארי אשתיצאה תשתיצון:
ויבדר יי יתכון בין עממיא ותשתארון עם
דמנין בעממיא דידבר יי יתכון לתמן:
ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא עובד
ידי אינשא אעא ואבנא דלא חזן ולא שמעין
ול

רש"י

(יט) ופן תשא עיניך · להסתכל בדבר ולתת א לב לטעות אחריהם: אשר חלק להם · * להאיר ב להם · ד"א לאלוהות ג לא מנען מלטעות אחריהם ד אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם וכן הוא אומר * כי החליקו אליו בעיניו למצא עונו לשנא: (כ) כור · כלי שמזקקין בו את הזהב: (כא) התאנף · נתמלא רוגז: על דבריכם · על אודותיכם על עסקיכם: (כב) כי אנכי מת וגו' · אינני עובר · מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים: (כג) תמונת כל · תמונת כל ה דבר: אשר צוך ה' · אשר צוך שלא לעשו': (כד) ו קנא · מקנא לנקו' ז אנפרד"מנט בלעז מתחר' על רוגזו להפרע מע"א: (כה) ונושנתם · * רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמנה מאו' וחמשי' ושנים שנה ח כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלה לסוף שמונה מאות וחמשים והקדי' שני שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר * וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו ט צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה: (כו) העדותי בכם · הנני מזמינם להיות עדים י שהתריתי בכם: (כח) ועבדתם שם אלהים · כתרגומו משאתם עובדי לעובדיהם א כאלו

מגילה ט'
ע"ז נ"ח
תהלים ל"ו
סנה' ל"ח
דניאל ט'
עיין בת"א
עיין בת"א
גיטין פ"ח
סנה' ל"ח

שפתי חכמים

א רצ"ל מה דכתיב פן תשא עיניך וגו' משום דכשא עיניו לזמים מ"מ לא לעבדת אות' · לכך פי' להסתכל כו': ב רצונו לפרש מה דכתיב ועבדתם אשר חלק וגו' · וכי הקב"ה חלק להם לעמים לעבוד להם: ג ולא שנתנה לאהות שברא לשם כך רק שלא מנען וכו' אלא החליקם בדברי הבל שנראה להם הטובות המגיע להם מכוכבי מעלה בעבדם אותם ולפי האמת הם רעות כדי לטרדם: ד דלטעם רש"ן קשה למה אמר להם כי לבד הם ולא מאידי' · לכן אמר ד"א · ולטעם זה לחוד קשה ולמה ברא בתחילה דבר שיבואו לטעות בהם בני אדם והא כתיב עול' חסד יבנה · לכן צריך לשני טעמי': ה ר"ל כל היכא שכתיב מלת כל במקרא יש תיבה אחריו שדבוק לו כגון נפלאתיך זו מניכו הרנה פעמים כל הימים כל סלה · לכך מפרש דהוה כאילו כתיב כל דבר: ו רצונו לפרש וכי צוה הקב"ה לעשות פסל ומפר' אשר צוך שלא לעשות: ז רצונו לפרש לא שנקרא קנא מפני שיש בו קנאה ח"ו שאין שם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא מפני שהוא מתחרה וקוצף להתפרע מעובדי עבודת אלילים וכיון שהנקמה אינה באה אלא מחמת הקנאה מ"ה כתיב אל קנא כמקום אל נוקם: ח דכתיב גבי בנין בית ראשון ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו' ועמידת בית ראשון היה ת"י שנה צא מהן ארבעים שנה שהיו במדבר דאף הם היו בכלל דהקרא מונ' מיציא' מצרים וכמנא שלא היו בארץ אלא ת"מן שנה ולא הגיעו לספר ונושנתם וכדפרש"י: ט ר"ל מ"ש דצדיק ה' וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה היא את ה' שהקדים הרעה קודם זמן ונושנתם ועיין בסנה' דף ל"ח: י כלומ' ויהיו עידי התראה לא עידי עבירה שהרי עדיין לא עשו הרע בעיניו ה': א דקשה

בעל הטורים

ג' מלא כנפות ל' ומלא:

ו' וחסר יו"ד: ויוצא ד' במס' הכא ואידך ויוצא עמו בששון ויוצא נוזליה מסלע ויוצא את בן המלך ויוצא אתכם מכור הברזל ויוצא עמו בששון שכ' ובכי ישראל יוצאי' ביד רמה והוציא להם נוזלי' מסל' והעתידו מלך שכ' ויהי בישרון מלך:

כל מורייתא מ"א במ"ג חסר:

העדותי מלא יו"ד אייתי בי' יוד לפרסומי למלתא:

בעמים בגוי' בין הכנעניים בגוי' בני' ובמדי יכהב בגי' ביון שמה בגי' מרומיי' הרי רמוזי' כאן ד' גליות ועבדתם שם אלהי' ולא אמר אלהי' אחרי' כמו בכל מקום רמז ישראל שב"חל עובדי ע"ז בטהרה הם:

אונקלוס

וְלָא אָכְלִין וְלָא מְרִיחִין׃ וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן
יָת דַּחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וְתִשְׁכַּח אֲרֵי תִּבְעֵי מִן
קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ כַּד
יְעוֹק לָךְ וְיַשְׁכְּחוּנָךְ כֹּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף
יוֹמַיָּא וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל
לְמֵימְרֵיהּ׃ אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ
לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְחַבְּלִנָּךְ וְלָא יִתְנְשֵׁי יָת קְיָמָא
דַּאֲבָהָתָךְ דְּקַיֵּים לְהוֹן׃ אֲרֵי שְׁאַל כְּעַן
חגיגה י"א לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּבְרָא
י"ב יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי
קנה' נ"ח שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ
הַאִשְׁתְּמַע דִּכְוָתֵיהּ׃ הֲשִׁמַע עַמָּא קָל
מֵימְרָא דַיְיָ מְמַלֵּיל מִגּוֹ אִשָּׁתָא כְּמָא דִשְׁמַעְתְּ
אַתְּ וְיִתְקַיָּם׃ אוֹ נִיסִין עֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה
ערכי' ע"א לְמִפְרַק לֵיהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִיסִין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין
מגילה י"א וּבִקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא
וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין כְּכֹל דַּעֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן
בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן׃ אַתְּ אִתַּחְזִיתָא
ר"ה ל"ב לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהָא לֵית עוֹד בַּר מִנֵּיהּ׃
סנה' ס"ח מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵיהּ לְאַלָּפוּתָךְ
חולין ז' וְעַל אַרְעָא אַחְזְיָךְ יָת אִשָּׁתֵיהּ רַבְּתָא וּפִתְגָמוֹהִי
שְׁמַעְתְּ מִגּוֹ אִשָּׁתָא׃ וַחֲלַף אֲרֵי רְחִים
יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעֵי בִּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן וְאַפְּקָךְ
בְּמֵימְרֵיהּ בְּחֵילֵיהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם׃

לתראכא

ואתחנן

וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן׃
כט וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
ל בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ לא כִּי אֵל רַחוּם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח
אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃
לב כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים
אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה
הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע
כָּמֹהוּ׃ לג הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים
מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃
לד אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת
לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים
וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים
גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃ לה אַתָּה הָרְאֵתָ
לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ׃
לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ
לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה
וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ לז
וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו
וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃

להוריש

בעל הטורים

ולמקצ' השמים ועד קצה השמים מסוף העולם ועד סופו מהלך ת"ק שנה שכ' אני אל שדי שאמר לעולמו די ותימא מנלן הא שיש ת"ק לא פחות ולא יותר וי"ל דנפקא לן מן שדי בשדי יש ג' אותיות שין דלת יוד קא י"ו ל"ת ו"ל הכעל'מן שדי ויעל' ת"ק:

הנסה וגו' בזה הפסוק יש האלפא בית שרצה הק"בה ליתן להם התורה במצרי' אלא שאמרה מדת הדין נסה אותם תחלה:

במצרי' לעיני' וסמך ליה אתה הראת כשעשית שפטים במצרים ובאלהיה' ידעתם כי אני ה':

ותחת ב' הכא ותחת רגליו וזהו שאמרו האבו'הן הן המרכב' וזהו ג"כ מתוך האש:

רש"י

[א] כאלו אתם עובדים להם: (לא) לא ירפך. מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון [ב] לא יפריש אותך מאצלו וכן *אחזתיו ולא ארפנו שלא כנקד ארפנו [ג] כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו *הרפה לה [ד] תן לה רפיון *הרף ממני [ה] התרפה ממני: (לב) לימים ראשונים. על ימים [ו] ראשונים: ולמקצה השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה זהו פשוטו. *ומדרשו מלמד על קומתו של אדם [ז] שהיתה מן הארץ עד השמים [ח] והוא השיעור עצמו אשר [ט] מקצה אל קצה: הכהיה כדבר הגדול הזה. ומהו הדבר הגדול השמיע עם וגו': (לד) הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת גוי וגו'. כל ההי"ן הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחטף פתח כההיה כהנשמע הנסה השמע: במסות. על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון *התפאר עלי אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באותות. בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון *מה [...] בידך: ומופתים. הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות: במלחמה. בים שנאמר *כי ה' נלחם להם: (לה) הראת. כתרגומו איתחזיתא [י] כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים' וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת: (לז) ותחת כי אהב יוכל זה [כ] תחת אשר אהב: ויוציאך בפניו. כאדם המנהיג בנו לפניו [ל] שנאמר *ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם ד"א ויוציאך בפניו בפני אבותיו במה שנאמר *כנגד אבותם עשה פלא ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד [מ] שהרי כתנם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחריו:

שפתי חכמים

[א] דקשה לו משום שהפיץ ה' אותן בין העמים מ"ה יעבדו עבודת אלילים ותירץ כתרגו' וכו': [ב] פי' מפני שהקל אותו פועל עומד כמו הנה לא רפה היום לערוב דפתח היום לערוב דפתח רוחם ע"כ פירש לא ירפך שהוא מבניין הפעיל יוצא לשני ופירושו לא יתן לך רפיון רא"ם: [ג] שו"א תחת הא"לף ופת"ח תחת הרי' דהוה רפוא' אבל השתא דנקוד ארפנו בפת"ח פתח האל"ף ושו"א תחת הרי"ש לשון רפיון הוא: [ד] דפירושו תן לה רפיון היינו מפעיל: [ה] דפירשו התרפה ממני התפעל: [ו] פי' משום דימי' אין נשאלין: [ז] כדכתיב בקרא אשר ברא אלקים אדם על הארץ: [ח] ולמקצה השמים. כלומ' קומתו של אד' היתה מן הארץ עד השמים' דל"פי פשוטו מאי האי דכתיב ולמקצה השמים: [ט] ר"ל אע"פ דבקרא משמע מתחילת עולם עד סוף עולם באורכו כדכתיב ולמקצה השמים ועד קצה השמים וגם על על כרחך משמע מהארץ עד השמים קומתו היתה כדכתיב על הארץ ולמקצה השמים הא כיצד אלא והוא שיעור כו' כלומ' תכל שיעור אחד הוא שמקיף השמים היינו בגלגל השמי' הוא קצה אחד ומרכז השמים שהיא הארץ הוא קצה האחד והיינו מן השמים אל הארץ וחד שיעורא הוא והוי כאילו אמר מקצה השמים ועד קצה השמים פירושו מן השמים ועד הארץ ולפי זה מן הארץ עד לרקיע נקרא על הארץ ולמקצה השמים ונקרא ג"ב למקצה השמים ועד קצה השמים ונקרא נ"כ מסוף עולם ועד סופו ואין הבדל ביניהם רק בקריאת השם: [י] פי' כראית שאין פי' כמו הראית' שא"כ היה תרגומו אחזית לא איתחזיתא: [כ] רצ"ל למה כתיב ותחת בוי"ו' ומתרץ דמוסב אלעיל שיכיה וכל זה וכו': [ל] ויהיה פירש בפניו כמו לפניו וכמיהו וירקה בפניו כמו לפניו וכן פירושו לפי' ד"א דפירושו כמו כמו לפניו ואין הפר' בין הפירושי' אלא לפי' ראשון קאי בפניו על האבות: [מ] ר"ל דכתיב בפניו' ומ' דלפי' ד"א קאי בפניו על אבותינו והא בפניו לשון יחיד הוא ומפרש ויבחר בזרעו אחריו

דברים ה

לח להוריש גוים גדלים ועצמים
ממך מפניך להביאך לתת לך את ארצם
נחלה כיום הזה: לט וידעת היום
והשבת אל לבבך כי יהוה הוא האלהים
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:
מ ושמרת את חקיו ואת
מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך
ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על
האדמה אשר יהוה אלהיך נתן
לך כל הימים: ס
ס מא אז יבדיל משה שלש
ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: מב
לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת
והוא לא שנא לו מתמל שלשם ונס אל אחת מן
הערים האל וחי: מג את בצר
במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת
בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי:
מד וזאת התורה אשר שם משה
לפני בני ישראל: מה אלה העדת
והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני
ישראל בצאתם ממצרים: מו בעבר
הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחן מלך
האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני
ישראל בצאתם ממצרים: מז ויירשו
את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי
האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש:
מח מערער אשר על שפת נחל ארנן
ועד הר שיאן הוא חרמון: מט וכל
הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת
אשדת הפסגה: פ
ה
א ויקרא
משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל
את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר
באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם:
ב יהוה אלהינו כרת עמנו ברית
בחרב

אונקלוס

לתרכא עממין רברבין ותקיפין מנך מן קדמך לאעלותך למתן לך ית ארעהון אחסנא כיומא הדין: ותידע יומא דין ותתוב ללבך ארי יי הוא אלהא דשכינתיה בשמיא מלעילא ושליט על ארעא מלרע לית עוד: ותטר ית קימוהי וית פקודוהי דאנא מפקיד לך יומא דין דייטב לך ולבנך בתרך ובדיל דתוריך יומין על ארעא דיי אלהך יהיב לך כל יומיא: בכן אפריש משה תלת קרוין בעברא דירדנא מדנחא שמשא: למערק לתמן קטולא דיקטול ית חבריה בלא מדעיה והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי ויערוק לחדא מן קרויא האלין ויתקים: ית בצר במדברא בארע מישרא לשבטא דראובן וית ראמות בגלעד לשבטא דגד וית גולן במתנן לשבטא דמנשה: ודא אוריתא דסדר משה קדם בני ישראל: אלין סהדותא וקימיא ודיניא דמליל משה עם בני ישראל במפקהון ממצרים: בעברא דירדנא בחילתא לקביל בית פעור בארע סיחון מלכא אימוראה דיתיב בחשבון דמחא משה ובני ישראל במפקהון ממצרים: ויריתו ית ארעיה וית ארעא דעוג מלכא דמתנן תרין מלכי אימוראה דבעברא דירדנא מדנח שמשא: מערוער דעל כיף נחלא דארנון ועד טורא דסיאון הוא חרמון: וכל מישרא עברא דירדנא מדנחא ועד ימא דמישרא תחות משפך מרמתא: וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמע ישראל ית קימיא וית דיניא דאנא ממליל קדמיכון יומא דין ותלפון יתהון ותטרון למעבדהון: יי אלהנא גזר עמנא קים בחורב: לא
עם

תולדת אהרן

ר"ה שם
גיטין נ"ז
מכות י'
סוטה מ"ט
סנה' נ"ג
מכות י'
שם
יומא ע"ב
מכות שם
ע"ז נ'
מנחו' נ"ג
יבמו' ק"ט

בעל הטורים

סיך ושמר' את חקיו ואת מצותיו לאז יבדיל לומר שתורה ומצות קולטות:

רביעי

רוצח מלא וי"ו שרב' האלם שנכר' בששי ועבר על לא תרצח שהוא דבור ששי:

ואת גולן וסמי' ליה וזאת התורה רמז הוי גולה למקום התורה: גולן מלא ו"ין ששסה איכן גולין כגון אב המכה לבנו והרב לתלמידו: כדאיתא במסכת מכות: אלה העדות בגי' תלמוד:

רש"י

(לח) ממך מפניך. פסקהו ודרשהו להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך: כיום הזה. כאשר אתה רואה היום: (מא) אז יבדיל. נתן לב להיות חרד לדבר א שיבדילם *ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימנה אקיימה: בעבר הירדן מזרחה שמש. באותו עבר ב שבמזרחו של ירדן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק נקודה רי"ש נחטף ג מזרח של שמש מקום זריחת השמש: (מד) וזאת התורה זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: (מה) אלה העדות אשר דבר. הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים ד חזר ושנאה להם בערבו' מואב אשר בעבר הירדן שהיא במזרח שהעבר השני היה במערב: לא

מכות ט'

שפתי חכמים

א אחריו ר"ל דהא אף בלא ד"א דאז לא קשה מאי דכתי' בפניו משו' דקאי על הק"בה אפ"ה קש' מה דכתי' את אבותיך ויבח' בזרעו אחריו דע"כ ויבחר וגו' קאי על אבותיכו אף ללשון ראשון ואעפ"כ כתיב זרעו אחריו דהוא לשון יחיד א"כ אף לד"א דקאי בפניו ג"כ על אבותיכו לא קש' מה דכתיב לשון יחיד. והוצרך לשני טעמים דלטעם הראשון קשה ה"ל ויוציאך והוליכך בפניו לכך אמר ד"א. ולטעם זה לחוד נמי קשה והא אבותין כבר מת ומאי בפניו לכך צריכין אנו גם לטעם ראשון: א רצ"ל אז הוא פירושו מיד ולשון יבדיל משמע לעתיד. מ"ה פי' על מחשב' הלב. והר"אם פי' שהבדל' ערי' אילו אינו הוה תמיד ולא יפול עליו לשון הוה לכן פירשו על המחשבה ר"ל היה במחשבתו תמיד להבדיל עד שהבדיל: ב פי' מפני שעבר הירדן יקרא הצד לצד מזרח וגם הפאה של צד א"י אמר הכתוב מזרחה שמש לה' דיע איזה עבר הירדן הוא ושאינו הפיאה של צד א"י מבא השמש: ג ר"ל בס"בא הנקרא' חטף: ד דא"ל מה בא הקרא לומר כאן במה שדבר עם ישראל בצאתם מארץ מצרים. ופירש אלה העדת דבק עם וזאת התורה ואמר שזאת התורה שהם אלה העדות שמסדר אחר פרשה זו הם העדות אשר דבר בצאתם מארץ מצרים וחזר ושנאן בערבות מואב ועקרא קבר הוא:

א ר"ל

תולדות אהרן

אונקלוס

עם אבהתנא גזר יי ית קימא הדין אלהן עמנא
אנחנא אלין הכא יומא דין כולנא קימין:
מקרי' מ"ג ממלל עם ממלל מליל יי עמכון בטורא מגו
אישתא: אנא הויתי קאים בין מימרא
דיי וביניכון בעדנא ההיא לחואה לכון ית
פתגמא דיי ארי דחילתון מן קדם אישתא ולא
סליקתון בטורא למימר: אנא יי אלהך
דאפיקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא:
לא יהי לך אלה אוחרן בר מיני:
ד"ה כ"ד לא תעביד לך צלם כל דמו דבשמיא מלעלא
ודבארעא מלרע ודבמיא מלרע לארעא:
לא תסגוד להון ולא תפלחנון ארי אנא יי
אלהך אל קנא מסער חובי אבהן על בנין
מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לשנאי
כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון:
ועביד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי
פקודי: לא תימי בשמא דיי אלהך
למגנא ארי לא יזכי יי ית דימי בשמיה
לשקרא: טר ית יומא דשבתא
עיין בת"א לקדשותיה כמא דפקדך יי אלהך:
שבת פ"ז שתא יומין תפלח ותעביד
שנה' כ"ו כל עבידתך: ויומא שביעאה שבתא
קדם יי אלהך לא תעביד כל עבידא
את וברך וברתך ועבדך ואמתך ותורך וחמרך
וכל בעירך וגיורך דבקרוך בדיל דינוח עבדך
נ"ק כ"ד ואמתך כותך: ותדכר ארי עבדא
יבמות מ"ח הויתא בארעא דמצרים ואפקך יי אלהך
מתמן בידא תקיפא ובדרעא מרממא על כן
פקדך יי אלהך למעבד ית יומא דשבתא:

ג בחרב: לא את אבתינו כרת יהוה
את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום
כלנו חיים: ד פנים בפנים דבר יהוה עמכם
בהר מתוך האש: ה אנכי עמד בין יהוה
וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר יהוה כי
יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר: ס
ו אנכי יהוה אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים:
ז לא יהיה לך אלהים אחרים על
פני: ח לא תעשה לך פסל כל תמונה
אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר
במים מתחת לארץ: ט לא תשתחוה
להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא
פקד עון אבות על בנים ועל שלשים
ועל רבעים לשנאי:
י ועשה חסד לאלפים לאהבי
ולשמרי מצותו: ס יא לא תשא
את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה
את אשר ישא את שמו לשוא: ס
יב שמור את יום השבת לקדשו
כאשר צוך יהוה אלהיך: יג ששת
ימים תעבד ועשית כל מלאכתך:
יד ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך
לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך
ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר
בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך:
טו וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה
ובזרע נטויה על כן צוך יהוה אלהיך לעשות
את

בעל הטורים

כול' חסר וי"ו כר מן

פני' בפני' פ"א כפולה לומר בפני' מאירות בפנים מסבירות:

ב' מלא:

פסל כל תמונה ובדברות הראשונות כתי' וכל תמונה וי"ו יתיר' כנג' דכרי' תבני' זכר ונקבה תבני' כל בהמ' תבני' כל צפור תבני' כל רמש תבני' כל דגה:

מצותי ק':

שמור את יום השבת באמצע תיבות עם"ה סופי תיבות רתם לומר לך הנדונים בשאול ונחים לתמי' נוחין בשבת:

יקר

רש"י

(ג) לא את אבותינו. בלבד כרת ה' וגומר: כי אתנו פנים בפנים. א"ר ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח כרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: (ו) לאמר. מוסב על דבר ה' עמהם בהר מתוך האש לאמר אנכי ג יעומד בין ה' וביניכם: (ז) על פני. בכל מקום אשר אני ד שם וזהו כל העולם: ד"א כל זמן שאני קיים: עשרת הדברות כבר פירשתים: (יב) שמור. ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת ה כאמרו ובשמיעה אחת השמיעו*: כאשר צוך. *קודם מתן ו תורה במרה: (טו) וזכרת כי עבד היית וגו'. על מנת כן פדאך ז שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו:
כאשר

מכילתא שבת פ"ו

שפתי חכמים

א ר"ל בהפסוק משמע דוקא לנו ניתנו עשרת הדברו' ולא לאבותינו שמתו לפנינו והא הרבה היו שהיו קיימין בשעת מתן תורה בשנה שנייה כשיצאו ממצרים ואף עמהם נכרתה ברי' זאת והשתא לא קיימין. ל"פ לא את אבותינו בלבד כרת ה' וגו' אלא אף לנו: ב וזהו דכתי' פנים בפנים: ג דאין יתכן לומ' דקאי לאמ' אדלפניו ולא עליתם בהר לאמ' דמה היה להם לאמור בהר. אלא שהפסיק הכתוב בין מתוך האש למלת לאמור כדי שיודיע שאני הסרסור בין ה' וביניכם מפני שיראת' מפני האש ולא יכולת' לעלות בהר: ד ולהאי טעם קשה ה"ל בפני לכן אמר ד"א וכו'. ולפי ד"א קשה ה"ל לעולם ומיגל פני יש מקום לטעות ח"ו. ל"פ נם טעם ראשון ועיין לעיל בפרשת יתרו ושם כתבתי למה פירש רש"י בכאן שני טעמי' ולעיל לא פירש אלא טעם אחד. ועיין בנ"א: ה כשנאמ' בתחל' זכור נאמ' אף שמור דשניהם נאמרו בתיבה אחת וכו' דע"י נס היה. ומה שאחר לכתוב זה רש"י כאן ולא סמך על מה שפירשו לעיל כמו בשאר הדברו'. משום דכאן כתיב כאשר צוך וממנו עקר הלימוד שבדיבור א' נאמרו. לכך חזר לפרשו במקום הראוי: ו מדכתיב בפרשה זו אלה החקים וגומר דמשמע שנאמר י' דברות כאן כאשר נאמרו שם וא"כ אין הוסיף משה בדברות כאשר צוך וגומר. וכן פרש"י פ"ד מיתות דף נ"ו ועיין בתוספו' פרק ר' עקיבא דף פ"ו. וא"ת ודילמא כאשר צוך וגו' קאי אפרש' המן דאף התם צוה על השב'. וי"ל לקמן גבי כיבוד אב ואם נם כן כתיב כאשר צוך וגומר והתם ע"כ אין לומר כאשר צוך גבי מן דהא התם לא הזהיר על כיבוד אב ואם אף כאשר צוך דגבי שבת לא קאי על אזהרת מן עכ"ל: ז (מהר"אי) משום דידע שהיקשה להם השביתה ממלאכה כדאשכחן גבי פורים שקבלו עליהם לעשות שמחה ולא לעשיית מלאכה (מגילה דף ה') לכן הזכיר להם העבדות כלומר שאומר לו הרב לעבדו שישבות ממלאכה מן הדין שישמע לו כי המלאכה היא לרבו. דאל"כ מה ענין הזכרת העבדות לכאן:

את יום השבת : ס
טז כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך יהוה אלהיך
למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה
אשר יהוה אלהיך נתן לך : ס
יז לא תרצח : ס
יח ולא תנאף : ס
יט ולא תגנב : ס
כ ולא תענה ברעך עד שוא : ס
כא ולא תחמד אשת רעך ס
ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו
שורו וחמרו וכל אשר לרעך : ס
כב את הדברים האלה דבר יהוה
אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל
קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני לחת אבנים
ויתנם אלי : כג ויהי כשמעכם את
הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבון
אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם :
כד ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו
את כבדו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש
היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם
וחי : כה ועתה למה נמות כי תאכלנו
האש הגדלה הזאת אם יספים אנחנו לשמע
את קול יהוה אלהינו עוד ומתנו :
כו כי מי כל בשר אשר שמע קול
אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי :
כז קרב אתה ושמע את כל אשר
יאמר יהוה אלהינו ואת תדבר אלינו את כל
אשר ידבר יהוה אלהינו אליך ושמענו ועשינו :
כח וישמע יהוה את קול דבריכם
בדברכם אלי ויאמר יהוה אלי שמעתי את קול
דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל
אשר דברו : כט מי יתן והיה לבבם
זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל
הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם :

אונקלוס

יקר ית אבוך וית אמך
כמה דפקדך יי אלהך בדיל דיורכון יומך
ובדיל דיוטב לך על ארעא דיי אלהך
יהיב לך : לא תקטול נפש : קידו' ל"ט
ולא תגוף : מ'
ולא תגנוב : ב"ק כ"ה
חולין קמ"א
ולא תסהיד בחברך
סהדותא דשקרא :
ולא תחמיד אתת חברך :
ולא תירוג בית חברך חקליה ועבדיה ואמתיה
תוריה וחמריה וכל דלחברך : ית
פתגמיא האלין מליל יי עם כל קהלכון
בטורא מגו אישתא עננא ואמטתא קל רב
ולא פסק וכתבינון על תרין לוחי אבניא
ויהבינון לי : והוה כמשמעכון ית קלא סוטה י'
מגו חשוכא וטורא בער באישתא וקריבתון סנה' י"א
לותי כל רישי שבטיכון וסביכון :
ואמרתון הא אחזיננא יי אלהנא ית יקריה
וית רבותיה וית קל מימריה שמענא מגו
אישתא יומא הדין חזינא ארי ממליל יי עם
אינשא ואתקיים : וכען למה נמות ארי
תכליננא אישתא רבתא הדא אם מוספין
אנחנא למשמע ית קל מימרא דיי אלהנא עוד
מיתין אנחנא : ארי מן כל בסרא דשמע קל
מימרא דיי קיימא דממליל מגו אישתא כותנא
ואתקיים : קרב את ושמע ית כל דיימר יי
אלהנא ואת תמליל עמנא ית כל דימליל יי
אלהנא עמך ונקביל ונעבד :
ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון
במללותכון עמי ואמר יי לי שמיע קדמי ית קל
פתגמי עמא הדין דמלילו עמך אתקינו כל
דמלילו : לוי דיהי לבא הדין להון ע"ז ד' ב'
למדחל קדמי ולמטר ית כל פיקודי כל יומיא
בדיל דייטב להון ולבניהון לעלם :

שם ה'

איזיל

רש"י

(טז) כאשר צוך • אף על כבוד אב ואם נצטוו סנה' נ"ו
במרה שנאמר שם שם לו חוק ומשפט : (יח) לא שמות ט"ו
תנאף • אין לשון ניאוף [א] אלא באשת איש : (כא) לא
תתאוה • לא תירוג אף הוא לשון חמדה [ב] כמו נחמד ראשי' ב'
למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי : (כב) ולא
יסף • מתרגמינן ולא פסק (לפי שמדת בשר ודם
אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת צריך להפסיק
ומדת הקדוש ברוך הוא אינו כן לא היה פוסק ומשלא
היה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים
[ג] לעולם : דבר אחר לא הוסיף להראות כאותו
[ד] פומבי : (כד) ואת תדבר אלינו • התשתם את
כחי כנקבה [ה] שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי
[ו] כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה
וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד
ממני : ה' אלהינו

בעל הטורים

סמך כבד לשב' שנס
בשבת כתי' וכבדת'
שכרי' לכבדו במאכל
וכסות :
ייטב תנין על הט'
שעברתו אמו תשעה
חדשים ואביו ואמו
כזהרו מתשעה מדו'
האמורות בכלרי' וזה
סימנם — אם"כת
משב"הת נוטרי' בני
אנוסה בני שניאה
בני נדה בני תמור'
חמישי
בני מריב' בני שכלו'
בני גר שת הלב בני
ערבובי' בני חצופה
פי' בני אנוסה :
ת"ין שלא להתאוות
ממון חבירו וכו' :
סמך לא תרצח
להאדמ' אשר ה' וגו'
משום דכתיב ולארץ
לא יכופר לדם ולא
תנאף ורציח' דכתי'
רצוח וגנו' וסמיך לו
לא תגנוב משו' מים
גנובים ימתקו :

ג' בלשנא זכר :

שפתי חכמים

[א] וא"ת נ"ל לרש"י לפרש זה יותר מכל עשרת הדברות • וי"ל דקשה לרש"י
וי"ו דלא תנאף נ"ל • ומתרץ אין ניאוף אלא אשת איש ומוסיף על ענין
ראשון על לא תרצח כלומר הזהר במצוה זו דלא תרצח ובזה תפרש מהרבה
עברו' חדא דלא תנאף כי יעלה על דעתו שמא הבעל לא יתן לו אשתו ובזה
יבא לידי רציחה וכן כולם • ועיין (בקב"מ) ישוב אחר ע"ז : [ב] ר"ל
אין להק' דהא התם כתיב לא תחמוד והכא כתיב לא תתאוה • ומפרש אף
הוא כו' • ולכן פי' התרגום לא תירוג שהוא לשון חמדה : [ג] ולפי טעם
זה ק' פשיטא משום שהשמיע קולו החזק פינם אפ' ת"ה יפסיק קולו ל"פ ד"א
וכו' • ולפי ד"א קש' למה כתיב יסף ה"ל יוסיף לכן פי' גם טעם ראשון :
[ד] פומבי פי' גלוי ומפורסם : [ה] כי נוכח הזכר אתה ונוכח הנקבה את :
[ו] מקשים העולם והלא הק"בה הודה לדבריהם ואמר הטיבו אשר דברו • וי"ל
לפי דעתו של משה שחשש שלא היו חרדים להתקרב אל ה' מאהבה היו אומרי'
דברים כאלה • והשיב לו הק"בה מפני יראת השם אמרו זה ולהוציא את
ישראל מן החשד מדעת משה רבינו ע"ה אמר לו הק"בה כל זה :
א דאג"כ

ל · לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃
לא · וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה
אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם
לְרִשְׁתָּהּ׃ לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין
וּשְׂמֹאל׃ לג בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב
לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃
■ · וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
ב לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן
יָמֶיךָ׃ ג וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ׃ פ ד · שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד׃ ה
·וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ · ו וְהָיוּ
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־
לְבָבֶךָ׃ · ז · וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבקומך

אונקלוס

תולדת אהרן

אִיזֵיל אֵימַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃ עיין נת"א
וְאַתְּ הָכָא קוּם קֳדָמַי וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ יָת כָּל־ סנת פ"ו
תַּפְקֵידְתָּא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּתַלְּפִינוּן וְיַעְבְּדוּן מגיל' כ"א
בְּאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃ יבמו' ס"ב
וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּמָה דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לָא ב"ב ק"י
תִסְטוּן לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא׃ בְּכָל־אוֹרְחָא
דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוּן
וְיֵיטַב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דְּתֵירְתוּן׃
וְדָא תַּפְקֵידְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין ב"ק פ"ז
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ בְּדִיל דְּתִדְחַל יָת יְיָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל־קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כֹּל יוֹמֵי
חַיָּךְ וּבְדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ׃ וּתְקַבֵּל
יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דְּיֵיטַב לָךְ וְדְתִסְגּוּן לַחֲדָא
כְּמָה דְּמַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא
חֲלַב וּדְבָשׁ׃ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ
אֱלָהַנָא יְיָ חָד׃ וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ
בְּכָל־לִבָּךְ וּבְכָל־נַפְשָׁךְ וּבְכָל־נִכְסָךְ׃
וִיהוֹן פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא עיין נת"א
דֵּין עַל לִבָּךְ׃ וּתְתַנֵּינוּן לִבְנָךְ וּתְמַלֵּיל עיין נת"א
בְּהוֹן בְּמִתְבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמַהֲכָךְ בְּאוֹרְחָא עיין נת"א
וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקְמָךְ׃ וְתִקְטְרִינוּן עיין נת"א
לאת עיין נת"א
ציון נת"א

בעל הטורים

פה תנין על הפ"א ירמוז לה שיעמוד בפרישות ונשכרה ד"א ואתה בן פ"א שנים ותקי' כמנין עמוד שני':
עמדי יו"ד כפופה שיעמוד באית' לפני כפוף ד"א בשבילך ירדתי י' ירידות ונתתי לך י' דברות:

ו

עי"ן דשמע גדול שנ'שמו' ■ לישראל ונתן להם תורה שנדרשה בע' פנים: אחד דלי' גדולה לומר שתמליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם וגם שלא תטע' בדי"ש ד"א עי"ן וד"לת גדולה הרי זה עד וזהו אתם עדי נאם ה':
תי"ו תי"ח מצות אחדות ה' וכו':
תי"ט מצות תלמוד תורה:
ת"כ מצות קריאת שמע שחרית וכו':
תכ"א תכ"ב מצות תפילין של יד כו':
תכ"ג מצות מזוזה:

שפתי חכמים

א דאל"כ שמע ישראל ה' אחד מנעי ליה אלא וכו' · וכאילו אמר שמע ישראל עכשיו לבד ה' אלהינו אבל יבא זמן וכו' כלומר שיודו כל העובדת אלילים שהוא אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות והוא היתו' דיפקי רז"ל מהאי קרא במ"ש והי' ביום ההוא יהיה ה' אחד: ב (הר"אם) ולא הבינותי זה דהכא פי' ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה וכו' כלו' שיעבור ואל יהרג ואחר זה פי' בכל נפשך אפילו הוא נוטל נפשך דמשמע יהרג ואל יעבור ואלו בפר' בן סורר ומורה דף ע"ד אמרו בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ופרש"י שם דכתיב ואהבת את ה' אלהיך שלא תמירנו בעבודת אלילים ולכך נאמר בכל נפשך כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל הזביב לך משמע בעבודת אליליה בלבד איירי אבל בשאר מצות יעבור ואל יהרג וכו' וצ"ע ועיין (בק"נמ ובג"א): ג ר"ל למה כתיב לבבך בשני ביתי"ן ומפרש בשני יצרך וכו': ד דלטעם הראשון קשה וכי הלב הוא יצרו של אדם עד שיאמר בשני יצרך לכן אמר ד"א וכו' · ולפי ד"א קשה למה אמר בכל לבבך הל"ל בכל לבך ל"כ גם לטעם ראשון: ה (מה"רן) דאל"כ לכתו' מדה ותיתי אידך מיניה תרתי' ל"ל · אלא יש לך וכו' ל"כ שניה' שלא ליתן תקום ליצ"הר והכי איתא במסכ' יומא דף כ"ב ובסנה' דף ע"ד: ו דלפי טעם ראשון קשה הל"ל ממונך לכן פי' ד"א וכו' · ולפי ד"א קשה הל"ל בכל מדך לכן גם לטעם ראשון: ז דאל"כ איך תפול אהבה בדבר שלא ראה ולא הטיב מעול' אלא מתוך שיהיו הדברי' האלה שהם המצות על לבבך שעל ידן אתה מכיר הקב"ה וזולת שברא ברצונו העולם לא היה מכוונו באמות וע"י שתדע שהוא הבורא וממנו הכל אתה אוהבו ומתאוה לדעת אותו: ח קיפנה לשון חשיבו' הוא: ט וזהו דכתיב היום · כלומר כאילו נאמר היום · דאל"כ מאי מכוין היום והלא זה ארבעים שנה שנכתו' עליה ועל כל התור' · וכ"כ הר"אם בעצמו לקמן בפסוק היום לעשותם: י מל' חצי גבור שנונים · אבל לא לשון משנה דא"כ הל"ל ולמדתם: כ דאי בבנים ממש דהא לעיל מיניה כתיב אתה ובנך ובן בנך וכאן כתיב לוקא לבניך · אלא ע"כ אתלמידים: ל דאל"כ ודברת אותם הל"ל · אלא בם ולא בדברים אחרים:

(קנ"א)
יכול

רש"י

(ד) ה' אלהינו ה' אחד · ה' שהוא אלהינו עתה א ולא אלהי האומות ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר צפני' ג'
*כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ונאמר *ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: זכרי' י"ד
(ה) ואהבת · *עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה ב לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך · ספרי
*בשני יצריך ג דבר אחר בכל לבבך שלא יהיה ד לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך · אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאודך · *בכל ממונך יש לך אדם שממונו ה חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך: דבר אחר בכל מאודך ו בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן בדוד הוא אומר *כוס ישועות אשא וגו' · *צרה ויגון אמצא וגו': ספרי · ברכו' נ"ד · ברכו' שם · תהלי' קי"ו · שם
(ו) והיו הדברים · וזהו האהבה והיו הדברים ז האלו שמתוך כך אתה מכי' בהקב"ה ומדבק בדרכיו*: ספרי
אשר אנכי מצוך היום · *לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה ח אלא כחדש' ט שהכל רצין לקראתה · דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב: ספרי
(ז) ושננתם · *לשון חדוד הוא י שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: לבניך · אלו התלמידים כ מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויי' בנים שנאמר *בנים אתם לה' אלהיכם ואומר *בני הנביאים אשר בבית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנאמר *עתה בני אל תשלו וכשם שהתלמידי' קרויי' בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם כן הרב קרוי אב שנאמר *אבי אבי רכב ישראל וגו': ודברת בם · ספרי · דברי' י"ד · מלכי' ב' ב' · ד"ה ב' כ"ט · מלכי' ב' ב'
*שלא יהא עקר דבורך ■ אלא ל עשם עקר ואל תעשה טפל: ובשכבך · ספרי

וּבְקוּמֶךָ׃ ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת
עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃
ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס
י וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־
בָנִיתָ׃ יא וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב
אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־
חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ׃ יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃
יד לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם׃
טו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס טז לֹא
תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃
יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃
יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה
לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃ יט
לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ כא וְאָמַרְתָּ
לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיּוֹצִיאֵנוּ
יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ כב

ויתן

בעל הטורים

ששי

סמ' והיה כי יביאך לפרשה סמיך ל"ל שבזכו' תורה תפילין ומזוז' יכנסו לארץ:

תירא בגימ' תלמיד חכם:

ל' מלא בתורה:

תנ"ל שלא לנסות נביא אמת יותר מדאי:

להדוף חסר וי"ו כי הגרגשי עמד ופנה:

אונקלוס

לְאָת עַל־יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינָךְ׃
וְתִכְתְּבִינוּן עַל־מְזוּזְיָן וְתִקְבְּעִינוּן־
בְּסִיפֵי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָךְ׃
וִיהֵי אֲרֵי־יַעֲלִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דְקַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לָךְ
קִרְוִין רַבְרְבָן וְטָבָן דְלָא־בְנֵיתָא׃ וּבָתִּין
מְלַן כָּל־טוּב דְּלָא־מְלֵיתָא וְגוּבִּין פְּסִילָן
דְּלָא פְסַלְתָּא כַּרְמִין וְזֵיתִין דְּלָא נְצַבְתָּא
וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע׃ אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא־
תִתְנְשֵׁי יָת־דַּחְלְתָא דַיְיָ דְּאַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃ יָת־יְיָ אֱלָהָךְ
תִּדְחַל וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלַח וּבִשְׁמֵיהּ תְּקַיֵּים׃
לָא תְהָכוּן בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא מִטָּעֲוַת עַמְמַיָּא
דִּבְסַחְרָנֵיכוֹן׃ אֲרֵי אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ
שְׁכִינְתֵיהּ בֵּינָךְ דִּלְמָא־יִתְקַף רוּגְזָא דַיְיָ אֱלָהָךְ
בָּךְ וִישֵׁיצִינָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ לָא
תְנַסּוּן קֳדָם־יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דְנַסֵּיתוּן בְּנִסֵּתָא׃
מִטַּר תִּטְּרוּן יָת־פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן
וְסָהֲדְוָתֵיהּ וּקְיָמוֹהִי דְּפַקְדָךְ׃ וְתַעֲבֵיד
דְּכָשַׁר וּדְתַקִּין קֳדָם יְיָ בְּדִיל דְּיִיטַב לָךְ וְתֵיעוֹל
וְתֵירַת יָת־אַרְעָא טָבְתָא דְקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ׃
לְמִתְבַּר יָת־כָּל־בַּעֲלֵי־דְבָבָךְ מִן־קֳדָמָךְ כְּמָא
דְמַלֵּיל יְיָ׃ אֲרֵי־יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ מְחַר
לְמֵימַר מָה סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּפַקֵּיד
יְיָ אֱלָהָנָא יַתְכוֹן׃ וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִּין
הֲוֵינָא לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם
בְּיַד תַּקִּיפָא׃ וִיהַב יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין
רַבְרְבִין וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־אֱנָשׁ

ביתיה

עיין נת"פ | עיין נת"פ | עיין נת"פ | חולין י"ז | סוטה ל' | תענית ט' | ב"מ י"ו | נ"ח ק"מ | ע"ז כ"ס

רש"י

יכול אפילו שכב בחצי היום ת"ל ובקומך יכול אפילו עומד בחצי הלילה ת"ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תור' זמן שכיבה וזמן קימה: (ח) וקשרתם לאות על ידך. אלו תפילין שבזרוע: והיו לטוטפות בין עיניך. אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו ג טוטפות טט בכתפי ב שתים פת באפריקי ד שתים: מזוזות ביתיך. מזוזת כתיב שאין צריך ה אלא אחת: ובשעריך. לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ה ושערי עיירות: חצובים. לפי שהיו מקום טרשין וסלעים נופל לשון חציבה: (יב) מבית עבדים. כתרגומו מבית עבדותא מקום ו שהייתם שם עבדים: (יג) ובשמו תשבע. אם יש בך כל המדות הללו ז שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאת' ירא את שמו תהא זהיר בשבועת' ואם לאו לא תשבע: (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם. הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהירך יותר: (טז) במסה. כשיצאו ממצרים שנסוהו במים שנאמר *היש ה' בקרבנו: (יח) הישר והטוב. זו פשרה לפנים משורת הדין: (יט) כאשר דבר. והיכן דבר *והמותי את כל העם וגומר: (כ) כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא אחר זמן:

ספרי | יומא י"א | שמות י"ז | שם כ"ג

שפתי חכמים

א (קצ"מ) כ"ל דה"פ דא"ל בשכבך ובקומך דוקא אפילו בחצי היום ובחצי הלילה. מדכתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך א"כ כל היום וכל הלילה יקראו ק"ש וא"כ הל"ל ודברת בם יומם ולילה אלא דרך ארץ וכו' ויהיה בשכבך ובקומך פי' על בשבתך בביתך ובלכתך בדרך דאלו בשבתך וגו' ואימתי בזמן שכבך ובזמן קומך דהיינו שחרית וערבית: ב ר"ל דלומר כאילו כתיב שני פעמים שנים. טט פירש שנים הוא: ג דבכתפי כשרוצין לדבר שנים אומרים טט: ד דבאפריקי כשרוצין לדבר שנ[ים] אומרים פת דהיינו ארבע כלומר ארבע פרשיות בכל תפילין ועיין בתוספו' סנהדרין ריש פ"ק: ה ר"ל שאין צריך על פתח אחד שני מזוזות אבל לכל פתח שבבית צריך מזוזה אחת. ולא כי"מ דכוונת הכתוב הוא דבית שאין לה אלא מזוזה בכל אחד מן הפתח חייב לקבוע מזוזה באות' פתחי' מנחו' דף ל"א: ו פירש מבית עבדות שהייתם שם עבדים לא מבית העבדים כי לא היו עבדים לעבדים: ז פירש לא שהוא מצוה לישבע בשמו את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד שכל אחד מהם מצוה בפני עצמה אלא אם יש בך כל המדות הללו וכו' ואם לאו לא תשבע ואם כן וי"ו ובשמו נוסף וצריך להוסיף מלת אם קודם את ה' אלהיך תירא. רא"ם:

ולפי

וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים ׀
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃
כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן
הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵינוּ׃ כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם
הַזֶּה׃ כה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־
נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ פ
כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים ׀ מִפָּנֶיךָ
הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ׃
ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת
לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם׃
ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ
וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ׃ ד כִּי־יָסִיר
אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה
אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר׃
ה כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם
מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם
תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׃
ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּךָ בָּחַר ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה
מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
ז לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק
יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־
הָעַמִּים׃ ח כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה
אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה

ויפדך

אונקלוס

בֵּיתֵיהּ לְעֵינָנָא׃ וְיָתַנָא אַפֵּיק מִתַּמָּן
בְּדִיל לְאַעָלָא יָתַנָא לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא
דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא׃ וּפַקְדָנָא יְיָ לְמַעְבַּד
יָת כָּל־קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא
לְטַב לָנָא כָּל־יוֹמַיָּא לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
וְזָכוּתָא תְּהֵי־לָנָא אֲרֵי נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל־
תַּפְקֵידְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא כְּמָא
דְּפַקְדָנָא׃ אֲרֵי יָעֵלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא
דְּאַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ עַמְמִין
סַגִּיאִין מִן קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגְּשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי
וּכְנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שִׁבְעָה
עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ׃
וְיִמְסְרִינּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וְתִמְחֵינּוּן גַּמָּרָא
תְּגַמַּר יָתְהוֹן לָא־תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא תְרַחֵם
עֲלֵיהוֹן׃ וְלָא תִתְחַתַּן בְּהוֹן בְּרַתָּךְ לָא־תִתֵּן לִבְרֵיהּ
וּבְרַתֵּיהּ לָא־תִסַּב לִבְרָךְ׃ אֲרֵי
יַטְעֵין יָת־בְּרָךְ מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְיִפְלְחוּן לְטָעֲוַת
עַמְמַיָּא וְיִתְקֵף רוּגְזָא דַּיְיָ בְּכוֹן וִישֵׁיצֵינָךְ
בִּפְרִיעַ׃ אֲרֵי אִם־כְּדֵין תַּעְבְּדוּן
לְהוֹן אֱגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְקָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן
וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְצַלְמֵיהוֹן תּוֹקְדוּן
בְּנוּרָא׃ אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ אִתְרְעִי יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ
לְעַם חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא דְּעַל אַפֵּי אַרְעָא׃
לָא מִדְּסַגִּיאִין אַתּוּן מִכָּל־עַמְמַיָּא צְבִי יְיָ
בְּכוֹן וְאִתְרְעִי בְּכוֹן אֲרֵי אַתּוּן זְעִירִין מִכָּל־
עַמְמַיָּא׃ אֲרֵי מִדְּרָחֵים יְיָ יָתְכוֹן
וּמִדְּנָטַר יָת־קְיָמָא דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן אַפֵּיק
יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא תַקִּיפָא וּפָרְקָךְ מִבֵּית עַבְדוּתָא
מִידָא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם׃
וְתִדַּע אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱלֹהִים אֱלָהָא

מהימנא

בעל הטורים

ג׳ כתיב כן בתורה׃

ג׳ מלא בלשנא וכולם חסר בר מן ג׳׃

ל׳ וחסר׃ המצוה הזאת לפני ה׳ אלהינו ׃ מלמד שכמצו׳ באו׳ ומעידו׳ לפני ה׳׃

שביעי

ז

ונשל ב׳ הכא ואידי׳ ונשל הגוים מפניך ונשל הברז׳ מן העץ אלמלא שחטאו ישרא׳ לא היו צריכי׳ לכלי זיין וזהו ונשל הגוי׳ ונשל הברזל׃

תכ״ו שלא לחוס על עובדי אלילים׃

תכ״ז שלא להתחתן בעובד אלילים׃

מרבכם כתיב חסר לומר מרבנות שבכם שאתם ממעיטין עצמכם׃ כי אתם המעט ה׳ מעט׃ כ״ו משפחות בפרשת פנחס וח׳ בלוים הרי ס״ה וכשתצרף עמה׳ ה׳ בנות צלפחד יהיו שבעים׃

רש״י

(א) ונשל ׃ לשון השלכה והתזה וכן *ונשל הברזל׃
(ב) לא תחנם ׃ לא תתן להם חן [א] אסור לו לאדם
לומר כמה נאה נכרי זה ׃ *ד״א לא תתן להם חנייה
בארץ׃ (ד) כי יסיר את בנך מאחרי ׃ *בנו של
נכרי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך
מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך
[ב] אבל בן בנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא
בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך
מאחרי אלא כי יסיר את בנך וגו׳׃ (ה) מזבחותיהם ׃
של בנין׃ מצבותם ׃ אבן אחת׃ ואשריהם ׃
אילנו׳ שעובדין אותן׃ ופסיליהם ׃ פסילים צלמי׳׃
(ו) לא מרובכם ׃ כפשוטו ׃ ומדרשו לפי שאין אתם
מגדילים עצמיכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך
חשק בכם׃ כי אתם המעט ׃ הממעטין עצמכם
כגון אברהם שאמר *ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו *ונחנו מה לא כנבוכד נצר שאמר *אדמ׳ לעליון וסנחריב שאמר *מי בכל
אלהי הארצות וחירם אמר *אני מושב אלהים ישבתי׃ כי אתם המעט ׃ הרי כי משמש בלשון דהא׃ (ח) כי מאהבת ה׳ ׃ הרי
כי משמש בלשון אלא ׃ לא מרובכם חשק ה׳ בכם ׃ אלא מאהבת ה׳ אתכם׃ ומשמרו את השבועה ׃

דברי׳ י״ט
ע״ז כ״ג
יבמו׳ כ״ג
קידוש׳ ס״ח
ראשי׳ י״ח
שמות י״ו
ישעי׳ י״ד
שם ל״ו
יחזקאל כ״ח

עיין בת״א
יבמו׳ כ״ג
קידוש׳ ס״ח
ע״ז כ״ו
סוטה ה׳
ע״ז מ״ה
מ״ח
עיין בת״א
חולין פ״ט

שפתי חכמים

[א] ולפי טעם זה קשה הל״ל בנו״ן כיון שהוא לשון חן ׃ א״כ הל״ל תחונם מלא וי״ו לכן פי׳ ד״א לא תתן להם חנייה כלומר אף אם לא תכרות אתו ברית ותאמר בלבך יהא לי לאס עובד לכן אמר ולא תתן להם שום חנייה בעולם בארץ ׃ ולטעם אחרון קשה לא הל״ל אלא לא תחנם שאינו רשאי ליתן לו חנייה וכ״ש שאין להכרית עמו ברית לכן צריך גם טעם ראשון׃
[ב] ר״ל מה דכתי׳ כי יסיר את בנך דמשמע דכתיבת טעם הוא אדלעיל מיני׳ ואמאי הוא כתיבת טעם ׃ אין לומר דכתיבת טעם ארישא דקרא דכתי׳ בתך לא תתן לבנו דא״כ הל״ל כי יסיר את בתך וגומר ׃ אין לומר דקאי אסיפא דקרא כדמשמע פשוטו של קרא ובתו לא תקח לבנך ולכן כתיב כי יסור את בנך ׃ זה אינו דהא כתיב כי יסיר ואי קאי אסיפא הל״ל כי תסיר לשון נקבה אלא בנו של עובדת אלילים וכו׳ כלומר ויסירנו העובד אלילים מאחרי אבל בן בנך הבא מן העובדת אלילים אינו קרוי בנך ומ״ה לא הקפידה התורה עליו מפני שכבר מוסר הוא׃

שה״ס

מפטיר

מנותיו ק':

ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים: ט וידעת כי יהוה אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור: י ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו: יא ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשתם:

מהימנא נטר קימא וחסדא לרחמוהי ולנטרי פקודוהי לאלף דרין: ומשלם לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עובד טב לסנאוהי טבון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון: ותטר ית תפקידתא וית קימיא וית דיניא דאנא מפקיד לך יומא דין למעבדהון:

ערכין כ"ג

סס

ע"ז נ'

ומפטירין נחמו נחמו עמי · בישעיה בסי"מ:

קי"ח · עזיאל · סימן:

פ פ פ

פ פ פ

לעיל מיניה כתיב היום לעשות' וסמיך ליה עקב כלומ' היו' לעשות' אבל שכרם בעקב פירוש בסוף: עקב תיבות יש בי' מדכרו' זהו בשמרם עקב רב:

התפס' מתחי' בבית ומסיי' בכ"ף לומר בזכות התורה שיש בה כ"ב אותיות לא יסיה בך ונומר:

יב והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יהוה אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך: יג ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתיך לתת לך: יד ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר

ויהי חלף דתקבלון ית דיניא האלין ותטרון ותעבדון יתהון ויטר יי אלהך לך ית קימא וית חסדא דקיים לאבהתך: ורחמינך ויברכינך ויסגינך ויברך ולדא דמעך ואבא דארעך עבורך חמרך ומשחך בקרי תורך ועדרי ענך על ארעא דקיים לאבהתך למתן לך: בריך תהי מכל עממיא לא יהי בך עקר ועקרא ובבעירך: ויעדי

ברכו' נ"א

חולין פ"ד

בכורו' ח"ז

שפתי חכמים

א שהמ"ם הזה אין שימושו במקום מן כמנהגו ברוב המקומות רק הוא מ"ם הסיבה: ב כלומר העושין מיראה לאלף דור והעושים מאהבה לאלפים דור ואע"פ דהכא כתיב לאוהביו לפני לשומרי מצותיו · די"ל לאוהביו מוסב אדלעיל מיניה אשומ' הברית והחסד · ולשומרי קאי אמה דכתי' אחריו וכן לעיל כמי דכתיב לאלפי' וכתיב כמי לשומרי מצותיו אף התם י"ל לאוהביו מוסב אדלעיל מיניה דהיינו מה שכתי' לפניו לאלפים · ולשומרי מצותיו קאי אמה שכתיב אחריו לאלף דור כמו הכא: ג דאל"כ קשיא רישא לסיפ' דברים' משמע דאף לשנאיו משלם גמול' הטוב וכתיב בסיפא להאבידו: ד פי' שאלת היו' דבק עם לעשו' לא עם מצוך דלעיל מיני' כי לא היה הציווי היום:

רש"י

מחמת שמרו א את השבועה: (ט) לאלף דור · ולהלן הוא אומר *לאלפי' כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו הוא אומר לאלף ב ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו הוא אומר לאלפים: א הביו · אלו העושין מאהבה: שומרי מצותיו · אלו העושין מיראה: (י) ומשלם לשונאיו אל פניו · בחייו משלם לו גמולו הטוב ג כדי להאבידו מן העולם הבא: (יא) היום לעשותם · ולמחר לעולם ד הבא ליטול שכרם:

דברי' ה'

חסלת פרשת ואתחנן

א ר"ל מה דכתי' עקב שהוא לשון יען משמע דודאי הוא שישמעו אל המצות כמו באברהם דכתיב עקב אשר שמע בקולי ונומר קאי אדבר שהוא ודאי דהא אברהם שמע בקולו זרבה לשמו' את בנו א"כ כאן נמי משמע שודאי הוא שישמעו והא אמרינן הבל בידי שמים חוץ מיראת שמים · ועל זה פי' דל' עקב היינו המצו' הקלות וכו' כלומר שאינן חשובים בעיני אדם לקבל עליהם מתן שכר גדול · לכך נקט רש"י כמי את המצות הקלות · ר"ל דלאו ודאי הוא · ומפני שפי' משפטים פה הן המצות בכלל לא דיני ממונות ביחוד כי לא הוזכרו פה ואיך יאמ' האלה לכן החליף משפטים במצות · רא"ם · א"נ דק"ל דה"ל והיה אם תשמעון את המשפטים כמו שכתיב בפרשת כי תבא והיה אם תשמעון · והיה אם לא תשמעו · אלא להכי כתיב עקב ר"ל המצות הקלות וכו': ב ר"ל מה דכתיב ושמר ונומר משמע לשמור השבועה וכו' מהיכא תיתי שלא יקיים השבועה · ל"פ ישמור הבטחת הברית דפירש ישמור בקיום ושמר להורות שאין הו"ו וי"ו החיבור אלא וי"ו ההיפוך שמהפך העבר לעתיד: ג פי' נקראו הולדות שגר מלשון משגרת והבקרי' אלפים מלשון אלופנו מסובלים: ד ר"ל בשן שם מקום הוא והיה שם אבירי באן · כלומר שהיו בריאים וחזקים ולכן קרא הכאן לשון עשתרות שהוא לשון תוקף וחוזק: ה אע"פי דלא כתיב הכא קרנים בין שמבינו בקרא דלשון עשתרות חוזק הוא מדרשינן הכי בכל מקום דכתיב עשתרות אע"פי שלא כתיב קרנים וק"ל: ו פירש דרבותינו לא פליגי על פירוש של מנחם דהם נ"כ סברי דעשתרות לשון חוזק הוא דא"כ הוי דכרי דבותינו סתרי להדדי דהא בפרשת כי תבא פרש"י עשתרות כאנך כתרגומו ורבותינו אמרו ולמה נקראו שמם עשתרות שמעשרות את בעליהם ומחזיקין אותו כעשתרות הללו שהם סלעים חזקים ש"מ דרבותינו נ"כ סברי דעשתרות לשון חוזק הוא כמו מנחם אלא בזה פליגי אפירושו של מנחם דמנחם פי' עשתרות על הכאן ורבותינו פירשו על הבעלים וכן פי' כר"אם לקמן:

והיה (יב) עקב תשמעון · אם המצו' קלות שאדם דש א בעקביו תשמעון: ושמר ה' וגו' · ישמור לך ב הבטחתו: (יג) שגר אלפיך · ולדי בקרך שהנקבה משגרת ג ממעיה: עשתרות צאנך · מנחם פירש *אבירי בשן ד מבחר הצאן כמו *עשתרו' קרנים ה לשון חוזק ותרגום אונקלוס ועדרי ענך *ורבותינו אמרו למה נקרא שמם ו עשתרות שמעשרות את בעליהן: (יד) עקר · שאינו מוליד: (יז) כי

תהילי' כ"ב

ראשי' י"ד

חולין פ"ד

טו וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃ טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס יז כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃ יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם׃ יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ כא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ כב וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ כג וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ כד וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ כה פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא׃ פ

ח

א כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם׃ ב וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ

אונקלוס

ב"מ ק"ז וְיַעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל־מַרְעִין וְכָל־מַכְתָּשֵׁי מִצְרָאֵי בִּישַׁיָּא דִּידַעְתָּ לָא יְשַׁוֵּינוּן בָּךְ וְיִתְּנִינוּן בְּכָל־סַנְאָךְ׃ וּתְגַמַּר יַת כָּל־עַמְמַיָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לָא־תְחוּס עֵינָךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יַת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי לְתַקְּלָא יְהוֹן לָךְ׃ ב"ק קי"ג אֲרֵי תֵימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנַּאי אֵיכְדֵין אֵיכוּל לְתָרָכוּתְהוֹן׃ שבת קל"ו לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן אִדְכָּרָא תִדְכַּר יַת דַּעֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָאֵי׃ נִסִּין רַבְרְבִין דַּחֲזָאָה עֵינָךְ וְאָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא וִידָא תַקִּיפְתָּא וּדְרָעָא מְרָמְמָא דְּאַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כֵּן יַעְבֵּיד יְיָ אֱלָהָךְ לְכָל־עַמְמַיָּא דְּאַתְּ דָּחֵיל מִן־קֳדָמֵיהוֹן׃ וְאַף יַת־עִרְעִיתָא יְגָרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן עַד־דְּיֵיבְדוּן דְּאִשְׁתְּאָרוּ וּדְאִטַּמַּרוּ מִן־קֳדָמָךְ׃ לָא תִתְּבַר מִן־קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי־יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינָךְ אֱלָהָא רַבָּא וּדְחִילָא׃ וִיתָרֵיךְ יְיָ אֱלָהָךְ יַת־עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִן־קֳדָמָךְ זְעֵיר זְעֵיר לָא תִיכוּל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן בִּפְרִיעַ דִּלְמָא־תִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא׃ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וִישַׁגֵּישִׁנּוּן שְׁגוּשׁ רַב עַד דְּיִשְׁתֵּיצוּן׃ וְיִמְסַר מַלְכֵּיהוֹן בִּידָךְ וְתוֹבֵיד יַת־שְׁמְהַן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא־יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ עַד־דְּתֵשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃ ע"ז נ"א נ"ב צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא לָא־תַחְמֵיד כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי־עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב לָךְ דִּלְמָא תִתְּקַל בֵּיהּ אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃ תמורה כ"ח עיין נת"ח וְלָא־תָעֵיל דִּמְרַחַק לְבֵיתָךְ וּתְהֵי חֶרְמָא כְּוָתֵיהּ שַׁקָּצָא תְּשַׁקְּצִנֵּיהּ וְרַחָקָא תְּרַחֲקִנֵּיהּ אֲרֵי חֶרְמָא הוּא׃ שבת פ"ב ע"ז מ"ו כָּל־תַּפְקֵידְתָּא דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתִסְגּוֹן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יַת־אַרְעָא דְּקַיֵּים

רש"י

(יז) כי תאמר בלבבך. על כרחך לשון דילמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי [א] שיפול עליו שוב לא תירא מהם: (יט) המסות. נסיונות: שמות ד' האותות. כגון *ויהי לנחש *והיו לדם ביבשת: שם המופתים. המכות המופלאות: היד החזקה. זו [ב] הדבר: והזרוע הנטויה. זו החרב [ג] של סוטה ל"ו מכת בכורות: (כ) הצרעה. *מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: (כב) פן תרבה איוב ה' עליך חית השדה. והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר *וחית השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו [ד] שעתידין לחטא: (כג) והמם. ישעיה כ"ח נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונה מן היסוד והרי היא כמו והם אותם אבל *והמם בגלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמ"ץ וחציו פת"ח כשאר פעל של שלש אותיות: (א) הושע כ"ד [ו] כל המצוה. כפשוטו [ה] ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר *ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם. וכי משה לבדו

שפתי חכמים

[א] ר"ל דודאי לא תוכל לפרשו בלשון דהא או אלא משום דלשון דהא או אלא אינן נופלים על תחילת הענין ולא ל' אי דהוא ל' אם משום שאין שייך לומר א"ת כך לא תאמר כך שאם מוכרח לומר כך אם כן אין שייך לומר אל תאמר כך ועוד דמשמע מיניה א"ת בלבבך וגו' לא תירא מהם הא אם לא תאמר תירא מהם ואין זה נכון כן כתב רש"י בשילהי גיטין דף נ': [ב] דכתיב הנה יד ה' הויה במקנך וגו': [ג] כדכתיב וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים. י"מ כמשמעו החרב שהכה הקב"ה בו הבכורים. וי"מ (בכל בו והר"ד אבודרהם) שהבכורים המו באבותיהם דהבכורים היו יודעין שהם ילקו בשביל ישראל והלכו ואמרו לאבותיהם שישלחו את ישראל ממצרים ולא שמעו להם והלכו והרגו מהם כמה אלפים וזהו שכ' למכה מצרים בבכוריהם: [ד] לעיל בפרש' משפטים פרשתי למה לא פרש"י לעיל טעם זה: [ה] פי' שאם מצוה הוא שם המין כאילו אמר כל המצות: [ו] פי' כל מלשון ויכל אלהים ביום השביעי וגו'. א"כ כל מלשון כלה כלו' שיעשה את כלה אם התחיל

בעל הטורים

כל חלי עולה ב"פ שיסיר ממך ב"פ קללות:

זכר תזכור חסר וי"ו לומר שמזכיר מה שעשה לשש מאות רכב בחור: המסות וגו' כל האלפא ביתא בזה הפסוק חוץ מבי"ת רמז כי עוד יעשה פעם שנית נפלאות כימי צאתי מארץ מצרים: כל לשון עריצה חסר בר מן ג' מלא: והמם ב' במס' והמם בגלגל עגלתו מלמד שעשה להם כמו למצרים דכתי' בהן ויסר את אופן מרכבותיו:

תכ"א תכ"ט שלא ליהנות מצפוי אלילי' ושלא ליהנות משום דבר מתקרובת אלילים ומכל משמשי אלילים:

ח

כי חרם הוא וסמך ליה כל המצוה לומר שהמזהר על החרם כמזהר על כל המצוה וחרם אותיות רמ"ח שנפרעים מרמ"ח

הוליכך יהוה אלהיך זה ארבעים שנה במדבר
למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך
התשמר מצותו אם לא:
ג ויענך וירעבך ויאכלך את
המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך
למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה
האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם: ס
ד שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך
לא בצקה זה ארבעים שנה: ה
וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את
בנו יהוה אלהיך מיסרך: ו ושמרת
את מצות יהוה אלהיך ללכת בדרכיו וליראה
אתו: ז כי יהוה אלהיך מביאך
אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת
יצאים בבקעה ובהר: ח ארץ חטה
ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש:
ט ארץ אשר לא במסכנת תאכל
בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה
ברזל ומהרריה תחצב נחשת: י
ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על
הארץ הטבה אשר נתן לך: ס יא
השמר לך פן תשכח את יהוה אלהיך לבלתי
שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך
היום: יב פן תאכל ושבעת ובתים
טבים תבנה וישבת: יג ובקרך
וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר
לך ירבה: יד ורם לבבך ושכחת
את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים: טו המוליכך במדבר
הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר
אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש:
טז המאכלך מן במדבר אשר לא
ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך
באחריתך

אונקלוס

לאבהתכון: ותדכר ית כל אורחא
דדברך יי אלהך דנן ארבעין שנין במדברא
בדיל לעניותך לנסיותך למדע ית דבלבך
התטר פקודוהי אם לא: ועניך
ואכפנך ואוכלך ית מנא דלא ידעתא ולא
ידעון אבהתך בדיל להודעותך ארי לא על
לחמא בלחודוהי מתקיים אנשא ארי על
כל אפקות מימר מן קדם יי חיי אנשא:
כסותך לא בליאת מנך ומסאנך לא יחיפו
דנן ארבעין שנין: ותדע עם לבך ארי
כמא דמליף גברא ית בריה יי אלהך מליף לך:
ותטר ית פקודיא דיי אלהך למהך באורחן
דתקנן קדמוהי ולמדחל יתיה: ארי
יי אלהך מעיל לך לארעא טבתא ארע נגדא
נחלין דמין מבוע עינון ותהומין נפקין
בבקעין ובטורין: ארע חטין וסערין
וגופנין ותאנין ורמונין ארעא דזיתהא עבדין
משחא והיא עבדא דבש: ארעא
דלא במסכינו תיכול בה לחמא לא תחסר
כל מדעם בה ארעא דאבנהא ברזלא ומטורהא
תפסול נחשא: ותיכול ותשבע ותברך
ית יי אלהך על ארעא טבתא דיהב לך:
אסתמר לך דלמא תתנשי ית דחלתא
דיי אלהך בדיל דלא למטר פקודוהי ודינוהי
וקימוהי דאנא מפקיד לך יומא דין:
דלמא תיכול ותשבע ובתין שפירין תבני
ותתיב: ותורך ועאנך יסגון וכספא
ודהבא יסגי לך וכל דלך יסגי: וירים
לבך ותתנשי ית דחלתא דיי אלהך דאפקך
מארעא דמצרים מבית עבדותא:
דדברך במדברא רבא ודחילא אתר דחיין
קלן ועקרבין ובית צחונא אתר דלית מיא
דאפיק

כתובו' ס"ו / סנה' נ"ט · ברכות ס' · עיין בת"י · עיין בת"א · עיין בת"א · תענית ד' · ברכות כ' · כ"א מ"ח · כ"א · פסחי' מ"ט · סוטה ל"ג · ב"מ ק"ל · ערכין ג' · ברכו' ל"ב · סוטה ד"ל · ברכו' ל"ט · יומא ע"ו

בעל הטורים

איבריו ואם יחזור בתשובה יהיה רחם והו בר"אז רחם תזכור:
מצותיו קרי:
למען הודיעך מלמל
שני
שאכילת המן ניתן להם דעה וכן בעזרא הוא אומר ומנך נתת להם להשכילם וזהו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן:
ארבעים שנה וסמיך ליה וידעת עם לבבך רמז עד מ' שנה לא קם איניש אדעת' דרביה וכן בן ארבעים לבינה ולבבו יבין לבבו עולה ארבעים:
י' תיבות בפסוק ארץ חטה וגו' לכן
שלישי
צריך ליתן י' אצבעות בפת בשעת ברכ' ועוד כנגד י' מצות שנעשי' בפת לא תחרוש שור כו': א"נ מצות ברכת המזון:
מ' חסר בלישנא:
נ' וחסר:
נ' וחסר:
מ' חסר בלישנא:

רש"י

לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם: (ב) התשמור מצותיו. שלא תנסהו ולא [א] תהרהר אחריו: (ד) שמלתך לא בלתה. ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים [ב] היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו: לא בצקה. לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף [ג] שרגליהם נפוחות: (ח) זית שמן. זתים העושים [ד] שמן:

גדולים

שפתי חכמים

התחיל בה יגמור אותה והמצוה דכתיב נקרא פי' מצוה אחת היא:
א ר"ל וכי נסביל שיענה אותם ישמרו מצות. ומפרש דה"פ דלכך עינה אותם לדעת וגו' התשמר מצותיו כלומר שלא תנסו וכו' והוה כאילו אמר לדעת התהרהר אחריו אחר שיענה אותן ותאמר מה לו ולמצותיו:
ב ר"ל מה חידוש היה בזה שאם מניחים הבגדים בקופסא שלא היו בלין. ומפרש דאע"פ שהיו הבגדים עליהם כל מ' שנה לא היו בלין והטעם משום דענני כבוד וכו' וזהו דכתיב מעליך ר"ל אע"פ שהיו הבגדים עליהם:
ג וא"ת והא בפרש' כי תבא כתיב ונעלך לא בלתה מעל רגליך ש"מ שהיו לה' מנעלים. וי"ל דהתם קאי איוצאי מצרי' שהיו להם מנעלי' אות' מנעלי' לא בלו מעל רגליה'. ומה שפי' כאן היינו אותן שנולדו במדבר שלא היו להן מנעלי'. והרא"ם פי' כדרך הולכי יחף כלו' להודיע בא זה מין נפיחה קמיירי לא שהיו יחפי רגל וכו' ואין להקשו' לפי פירושו מאי בא להשמיענו פשיטא שלא בצקה כיון שלא הלכו יחף. די"ל אין ה"נ דזה בא הכתוב להשמיענו דלא בלתה מעל רגליהם. א"נ דה"פ רגליך לא בצקה כדרך הולכי יחף לפי שלא באתם לכלל זה משום דנעליך לא בלתה מעל רגליך: ד ר"ל דשני מיני זתים הם ומין א' אינו עושה שמן לכן צריך למכתב זית שמן. א"נ לפי דאמרינן שארץ ישראל משובח בשבעה דברים וכשתמנה זית שמן לשני דברים או תמנה ח' דברים לכן פירש זתים העושים שמן ר"ל דבר אחד הוא:

בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ יז וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ
כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃
יח וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ס
ס יט וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃ כ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא
תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ
ט א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־
הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים
מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃
ב עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי
עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ
מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃
ג וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם
וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃ ד אַל־תֹּאמַר
בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר
בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃
ה לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה
בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא
בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃
ז זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־
הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־
יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם
הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃
ח וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה
וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃
ט בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת
הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם ואשב

אונקלוס

דאפיק לך מיא מטנרא תקיפא׃
דאוכלך מנא במדברא דלא ידעו אבהתך בדיל
לענייותך ובדיל לנסיותך לאוטבא לך בסופך׃
ותימר בלבך חילי ותקוף ידי קנו לי ית נכסיא
האלין׃ ותדכר ית יי אלהך ארי הוא
יהיב לך עיצה למקני נכסין בדיל לקיימא ית
קימיה דקיים לאבהתך כיומא הדין׃
ויהי אם אתנשאה תתנשי ית דחלתא דיי אלהך
ותהך בתר טעות עממיא ותפלחנון ותסגוד
להון אסהדית בכון יומא דין ארי מיבד תיבדון׃
כעממיא דיי מוביד מן קדמיכון כן תיבדון חלף
דלא קבילתון למימרא דיי אלהכון׃
מ"ה' תרוס
שמע ישראל את עבר יומא דין ית ירדנא
למיעל למירת עממין רברבין ותקיפין מנך
קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא׃
עם רב ותקיף בני גבריא דאת ידעת ואת
שמעת מן יכול למיקם קדם בני גבריא׃
ותדע יומא דין ארי יי אלהך הוא עבר קדמך
מימריה אשא אכלא הוא ישיצנון והוא
יתברינון קדמך ותתריכנון ותובדינון בפריע
כמא דמליל יי לך׃ לא תימר בלבך
כד יתבר יי אלהך יתהון מן קדמך למימר
בזכותי אעלני יי למירת ית ארעא הדא ובחובי
עממיא האלין יי מתריך להון מן קדמך׃
לא בזכותך ובקשיטות לבך את עליל למירת
ית ארעהון ארי בחובי עממיא האלין יי אלהך
מתריך להון מן קדמך ובדיל לקיימא ית פתגמא
דקיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב׃
ותידע ארי לא בזכותך יי אלהך יהיב לך ית
ארעא טבתא הדא למירתה ארי עם קשי
קדל את׃ הוי דכיר לא תתנשי
ית דארגיזתא קדם יי אלהך במדברא למן
יומא דנפקתא מארעא דמצרים עד מיתיכון
עד אתרא הדין מסרבין הויתון קדם יי׃
ובחורב ארגזתון קדם יי ותקיף רוגזא דיי בכון
לשיצאה יתכון׃ כמסקי לטורא
למסב לוחי אבניא לוחי קימא דגזר יי עמכון
ויתיבית

בעל הטורים

ד' קמצין:
ה' חסר:
כגוים ג' הכא ואידך אם לא נהיה כגוים ויקטירו שם כגוים מלה כנגד מלה

ט

בשביל ויקטירו שם כגוים ואמרו אם לא נהיה כגוים ע"כ כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון:

הביאני ד' במס' הכא ואידך הביאני ה' ארץ ישראל הביאני אל בית היין הביאני המלך חדריו וזהו שאמז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וזכו במראה אלהים הביאני שכולם היו נביאים וזכו למראה וכן במתן תורה הביאני אל בית היין פי' לפני הר סיני ונתן לי התורה שנדרשת במ"ט פנים הביאני חדריו והראני השמים ושמו השמים:
ב' חסר:
ד' כתיב כן:

רש"י

(א) גדולים ועצומים ממך · אתה עצום לי והם עצומים ממך: (ד) אל תאמר בלבבך · בצדקתי ורשע' הגוים גרמו: (ה) לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים · הרי כי משמש בלשון אלא ואשב

שפתי חכמים

א דאל"כ מאי ממך בלרשת גוים גדולים ועצומים מני: ב רז"ל דריש דקרא כתיב אל תאמר בלבבך ונו' בצדקתי הביאני וברשעת הגוים ונו' משמע דלא צדקתם ולא רשעת הגוים גרמו לרשת ואח"כ כתיב לא בצדקתך כי אם ברשע' הגוי' האלה ונו' לכך פירש רש"י דרישא של קרא אל תאמר בלבבך צדקתי ורשעת הגוים גרמו · י"ל דשניהם גרמו אלא רשע הגוי' לבד.
גרמו להתנדב ונשאר המקום הפקר וכל הקודם זכה בו ואתה הקודמים זכיתם בו · ומה שאמר מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה ולא תפול אהבת השם אלא על שומרי מצותיו בבר פי' הרמ"בן ששם מדבר עם ישראל בכללן וכאן מוכיח הדור שהיו ממרים את ה'

בעלהטורים

ואשב בהר בגי' בתלמוד :

ועליה' ככל הדברו' בגי' ■ התלמוד :

ב' כתיב כן דין תניינא ויכתבם על שני לחות האבנים :

ב' קמצין :

ואלהיכם חסר יו"ד שפלחו עשרת הדברות מהם :

יגרתי ד' הכא ואי' העבר חרפתי אשר יגרתי ואשר יגורתי יבא לי יגרתי כל עצבותי ידעתי כי לא תנקני יגרתי מפני האף

ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם
לא אכלתי ומים לא שתיתי :
י ויתן יהוה אלי את שני לוחת
האבנים כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל
הדברים אשר דבר יהוה עמכם בהר מתוך
האש ביום הקהל :
יא ויהי מקץ
ארבעים יום וארבעים לילה נתן יהוה אלי את
שני לחת האבנים לחות הברית :
יב ויאמר יהוה אלי קום רד מהר מזה כי שחת
עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר מן הדרך
אשר צויתם עשו להם מסכה :
יג ויאמר יהוה אלי לאמר ראיתי את העם הזה
והנה עם קשה ערף הוא :
יד הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת
השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו :
טו ואפן וארד מן ההר וההר
בער באש ושני לוחת הברית על שתי ידי :
טז וארא והנה חטאתם ליהוה
אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר
מן הדרך אשר צוה יהוה אתכם :
יז ואתפש
בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם
לעיניכם :
יח ואתנפל לפני יהוה
כראשנה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא
אכלתי ומים לא שתיתי על כל חטאתכם אשר
חטאתם לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו :
יט כי יגרתי מפני האף והחמה אשר
קצף יהוה עליכם להשמיד אתכם וישמע יהוה
אלי גם בפעם ההוא :
כ ובאהרן
התאנף יהוה מאד להשמידו ואתפלל גם בעד
אהרן

ויתיבית בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא שתיתי : (מגילה כ"א)
ויהב יי לי ית תרין לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל פתגמיא דמליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא :
והוה מסוף ארבעין יומין וארבעין לילון יהב יי לי ית תרין לוחי אבניא לוחי קימא :
ואמר יי לי קום חות בפריע מכא ארי חביל עמך דאפקתא ממצרים סטו בפריע מן אורחא דפקדתינון עבדו להון מתכא :
ואמר יי לי למימר גלי קדמי ית עמא הדין והא עם קשי קדל הוא :
אנח בעותך מן קדמי ואישיצנון ואמחי ית שמהון מתחות שמיא ואעבר יתך לעם תקיף וסגי מנהון : (ברכו' ז' ל"ב)
ואתפניתי ונחתית מן טורא וטורא בעיר באישתא ותרין לוחי קימא על תרתין ידי :
וחזית והא חבתון קדם יי אלהכון עבדתון לכון עיגל מתכא סטיתון בפריע מן אורחא דפקיד יי יתכון :
ואחדית בתרין לוחיא ורמיתינון מעל תרתין ידי ותברתנון לעיניכון : (נדרי' ל"ח)
ואשתטחית קדם יי כקדמיתא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי על כל חובתכון דחבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי : (פסחי' פ"ו) (יומא ע"ס)
ארי דחילית מן קדם רוגזא וחימתא דרגיז יי עליכון לשיצאה יתכון וקביל יי צלותי אף בזמנא ההיא : (נדרים ל"ב) (ב"ב שם)
ועל אהרן הוה רגז מן קדם יי לחדא לשיציותיה וצליתי אף על אהרן בעדנא
ההיא

רש"י

(ט) ואשב בהר. * אין ישיבה [א] אלא לשון עכבה : (מגילה כ"א) (י) לוחות. לוחת כתיב שתיהן שוות : (יח) ואתנפל כראשונה ארבעים יום. שנאמר * ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם עלייה (שמות ל"ב) עכבתי ארבעים יום [ב] נמצאו כלים בכ"ט באב שהוא עלה בי"ח בתמוז בו [ג] ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה * פסל לך שני לוחות ועשה עוד ארבעים יום (דברים י') נמצאו כלים בי"ה בו ביום נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה [ד] ואמר לו למשה * סלחתי כדבריך (במדב' י"ד) [ה] לכך הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם [ו] שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות * ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים מה הראשונים (דברים י') ברצון אף אחרונים ברצון אמור מעתה אמצעים היו בכעס : (כ) ובאהרן התאנף ה'. לפי ששמע [ז] לכם : להשמידו. זה כלוי בנים [ח] וכן הוא אומר * ואשמיד פריו ממעל : ואתפלל גם (עמוס ב')
בעד

שפתי חכמים

[א] פירש ישיבה האמור פה אינו אלא לשון עכבה דאל"כ ק' דהא כתיב ואנכי עמדתי בהר : [ב] רבונו לפרש אל תאמר באותו עלייה עלה לקבל לוחות אחרונות ויורד ביום הכיפורים דהא כתיב בסמוך בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך ופירש רש"י לסוף ארבעים נתרצה לי דהיינו אותן ארבעים הכתובים כאן משמע שעדיין לא עלה לקבל לוחות אחרונות · לכך מפרש דאותן ארבעים היינו אמצעים שעלה להתפלל שנאמר ועתה אעלה וגו' : [ג] ע"ל בפרשת כי תשא מה שכתבתי בדף קל"ד ע"ב ושם מפורש : [ד] אבל הרבוי של ר"ח אלול לא היה אלא לכתיבת הלוחות אבל לא לענין חטא העגל · והא דקאמר בתר הכי ומניין שנתיבת הלוחות היו ברצון ולא על ידי ההכרח מפני שכבר קבלו עליהם עול תורה והמצות ונכנסו בברית ואי אפשר להם בלא תורה ומצות וכו' הר"אם : [ה] וביצל החזקוני פירש שזה שפי' רש"י שאמר לו למשה סלחתי כדבריך אינו הכתוב שכתוב בפר' שלח לך על המרגלים אלא הוא לשונו של רש"י דהא תכף ליציאת מצרים בי"ז בתמוז נעשה העגל ושלוח המרגלים לא היה אלא עד כ"ט בסיון של שנה שנייה עכ"ל · וכן נראה שהוא מדברי רש"י דהא בפר' כי תשא לא נקט רש"י הקרא דסלחתי כדבריך דכתב שם נתרצה הק"בה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו סלחתי ואסל לו וכו' : [ו] מפני שנוכל לומר שפסל לך היה בהכרח לפי שישראל כבר קבלו עליהם עול תורה ונתגיירו וא"א לחזור בם אבל בי"ה נתרצה רצון גמור · ומה שאמר אמור מעתה אמצעים וכו' אינו נראה אמר כן : [ז] פירש אבל לא לפי שחטא : [ח] דייק מדכתיב להשמידו ולא כתיב להשמיד אותו כמו דכתיב להשמיד אתכם אלמא לא קאי אאהרן גופא אלא ודאי דקאי אבניו :

תולדות אהרן

ע"ז מ"ב כ"ח

נדרי' ל"ד

שם ל"ב

ברכו' שם

יומא נ"ע"ב מנחו' כ"ח

מנחו' נ"ט שם ע"א

אונקלוס

היא: וית חובתכון דעבדתון ית עגלא נסיבית ואוקרית יתיה בנורא ושפית יתיה בשופינא יאות עד דהוה דקיק לעפרא ורמית ית עפריה לנחלא דנחית מן טורא: ובדליקתא ובנסיתא ובקברי דמשאלי מרגזין הויתון קדם יי: וכד שלח יי יתכון מרקם גיאה למימר סקו ואחסינו ית ארעא דיהבית לכון וסרבתון על גזירת מימרא דיי אלהכון ולא הימנתון ליה ולא קבילתון למימריה: מסרבין הויתון קדם יי מיומא דידעית יתכון: ואשתטחית קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין לילון דאשתטחית ארי אמר יי לשיצאה יתכון: וצליתי קדם יי ואמרית יי אלהים לא תחביל עמך ואחסנתך דפרקתא בתוקפך דאפקתא ממצרים בידא תקיפא: אדכר לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב לא תתפני לקשיות עמא הדין ולחוביהון ולחטאיהון: דילמא יימרון דיירי ארעא דאפקתנא מתמן מדלית יוכלא קדם יי לאעלותהון לארעא דמליל להון ומדסני יתהון אפיקנון לקטלותהון במדברא: ואנון עמך ואחסנתך דאפקתא בחילך רבא ובדרעך מרממא: בעדנא ההיא אמר יי לי פסל לך תרין לוחי אבניא בקדמאי וסק לקדמי לטורא ותעביד לך ארונא דאעא: ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי דתברתא ותשוינון בארונא: ועבדית ארונא דאעי שטין ופסלית תרין לוחי אבניא בקדמאי וסליקית לטורא ותרין לוחיא בידי: וכתב על לוחיא ככתבא קדמאה ית עשרא פתגמין דמליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא ויהבינון יי לי: ואתפניתי ונחתית מן טורא ושויתי ית לוחיא בארונא דעבדית והוו תמן כמא דפקדני יי: ובני ישראל נטלו מבארות בני יעקן למוסרה תמן מית אהרן ואתקבר תמן ושמיש אלעזר בריה תחותוהי:

מתמן

עקב

אהרן בעת ההוא: כא ואת חטאתכם
אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרף אתו
באש ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר
ואשלך את עפרו אל הנחל הירד מן ההר:
כב ובתבערה ובמסה ובקברת התאוה
מקצפים הייתם את יהוה: כג ובשלח
יהוה אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את
הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את פי יהוה
אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו:
כד ממרים הייתם עם יהוה מיום
דעתי אתכם: כה ואתנפל לפני יהוה
את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כי אמר יהוה להשמיד אתכם:
כו ואתפלל אל יהוה ואמר אדני
יהוה אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית
בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה:
כז זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב
אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל
חטאתו: כח פן יאמרו הארץ אשר
הוצאתנו משם מבלי יכלת יהוה להביאם אל
הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם
להמתם במדבר: כט והם עמך ונחלתך
אשר הוצאת בכחך הגדל ובזרעך הנטויה:
פ ס בעת ההוא אמר יהוה אלי
פסל לך שני לוחת אבנים כראשנים ועלה אלי
ההרה ועשית לך ארון עץ: ב ואכתב
על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת
הראשנים אשר שברת ושמתם בארון: ג
ואעש ארון עצי שטים ואפסל שני לחת אבנים
כראשנים ואעל ההרה ושני הלחת בידי:
ד ויכתב על הלחת כמכתב הראשון
את עשרת הדברים אשר דבר יהוה אליכם
בהר מתוך האש ביום הקהל ויתנם יהוה אלי:
ה ואפן וארד מן ההר ואשם את
הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם כאשר צוני
יהוה: ו ובני ישראל נסעו מבארת
בני יעקן מוסרה שם מת אהרן ויקבר שם ויכהן
אלעזר בנו תחתיו:

משם

בעל הטורים

והחמה והתפללתי שתעביר חרפתי כן יאמרו הארץ וכו' ואשר יגרתי יבא לי פי' לי לבדי כי אע"פי ששמעתי תפלתו של ישראל לא תבקני ותמיתני במדבר ולא אכנס לארץ:

מ' זעירא:

ממרים וגו' הפסוק מתחיל במ"ם ומסיי' במ"ם ג"כ ל"ל שכל מ' שנה שהייתם במדב' היית' ממרי':

אאדני ה' וגו' עד ובזרועך הנטויה שהוא סוף התפלה כ"ח תיבו' שאמר חן לפניו ושמע תפלתו וזהו כח' כיב שפתי' כו"ב כתיב:

ב' בתורה וחסר:

ט"ל מלא בתורה:

י

חמישי

כל אורייתא מלא במ"י ה' חסר:

שם מת אהרן סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחו' לומר לך קשה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחו' וגם ת"ח שמת הכל כיבי' קרוביו וצריכי' לקרוע עליו כמו על ספר תור' שנשרף:

רש"י

א בעד אהרן · והועילה תפלתי לכפר מחצה ב ומתו שנים ונשארו השנים: (כא) טחון · לשון הווה כמו הלוך וכלות מולא"נט בלעז: ואתנפל וגו' · אלו הן עצמן האמורי' למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגומר:

(א) בעת ההיא · לסוף מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסול לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי בירדתי מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ג ואח"כ ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא * עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה:

שקלי' ט'

שפתי חכמים

א ר"ל דגם לרבות הבנים: ב וזהו גרם וגם נדמה להם שנסתכלו והזינו בית ן תורה ויאכלו וישתו · כדאמרינן בפרשת משפטים ובפרשת שמיני ע"ש: ג כלומר אל תאמר ודאי לא נצטוה על מלאכת המשכן אלא אחר יום כיפור אבל בצלאל עשה ארון בתחילה ואח"כ משכן ואם כן איכא למימר דזהו הארון שעשה בצלאל · לכן פירש ובצלאל עשה המשכן תחילה כו':

א וזה

דברים י

ז משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה
יטבתה ארץ נחלי מים: ח בעת
ההוא הבדיל יהוה את שבט הלוי לשאת את
ארון ברית יהוה לעמד לפני יהוה לשרתו
ולברך בשמו עד היום הזה: ט
על כן לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו יהוה
הוא נחלתו כאשר דבר יהוה אלהיך לו: ס
י ואנכי עמדתי בהר כימים הראשנים
ארבעים יום וארבעים לילה וישמע יהוה
אלי גם בפעם ההוא לא אבה יהוה השחיתך:
יא ויאמר יהוה אלי קום לך
למסע לפני העם ויבאו ויירשו את הארץ
אשר נשבעתי לאבתם לתת להם:
פ יב ועתה ישראל מה
יהוה אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את
יהוה אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו
ולעבד את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל
נפשך: יג לשמר את מצות
יהוה ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב
לך

בעל הטורים

סמך כאן בעת ההיא וגו' לומר שלוי' חזרו את ישראל:
סמך מים לשא' את ארון ולברך לומר שטעון ליטול ידיו כדי לישא כפיו:

ששי

לא אבה ג' הבא וחי' לא אבה לי לא אבה יבמי קרי ביה לא אבה לא יבמי כדכתי' כי לא אלמן ישראל מאלהיו:
מה באת גם י"ן שאול ממך מאה ברכות בכל יום ויש בפסוק מאה אותיות וכן דרשו אל תקרי מה אלא מאה:

אונקלוס

מתמן נטלו לגדגוד ומן גדגוד ליטבת ארעא
נגדא נחלין דמיין: בעדנא ההיא
אפריש יי ית שבטא דלוי למיטל ית ארון
קימא דיי למיקם קדם יי לשמשותיה ולברכא
בשמיה עד יומא הדין: על כן לא
הוה ללוי חולק ואחסנא עם אחוהי מתנן דיהב
ליה יי אנון אחסנתיה כמא דמליל יי אלהך
ליה: ואנא הויתי קאים בטורא כיומיא
קדמאי ארבעין יממין וארבעין לילון וקביל יי
צלותי אף בזמנא ההיא לא אבי יי לחבלותך:
ואמר יי לי קום איזיל למטול קדם עמא
ויעלון ויירתון ית ארעא דקיימית לאבהתהון
למתן להון: וכען ישראל מה יי אלהך
תבע מנך אלהין למדחל קדם יי אלהך להכא
בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמרחם יתיה
ולמפלח קדם יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך:
למטר ית פקודיא דיי וית קימוהי דאנא
מפקיד לך יומא דין דיטב לך: הא דיי
אלהך

תולדות אהרן

פסחי' ק"ד
הורי' י"ג
עיין בת"א
מגילה כ"א
ברכו' ל"ג
שם ל"ג
שבת ל"א
מגילה כ"ה
סוטה י"א
מנחות מ"ג
נדה י"ו

שפתי חכמים

א ומה שפירש רש"י בפרשת חקת ח' מסעות ממוסרה להר ההר מפירש בדיש פ' אלה מסעי: ב והא דכתיב הבדיל וגומר והא עדיין לא הבדיל עד שנה שנייה משהוקם המשכן נ"ל הבדיל הק"בה במחשבה · וע"כ אתה צריך לפרש כן מדכתיב אחרי כן ואנכי עמדתי בהר דקאי כמי אבעת ההיא שהיא שנה ראשונה והוא אחר העגל ·ונזה ניחא מה שלא פרש"י הקרא כסדר הכתוב בתורה: ג רנ"לא דבפסוק הבדיל וקו' משמע דלוים נ"כ מברכין וזה אינו · ל"פ לשאת ארון היינו לוים · לעמוד לפני העדה ולשרתו ולברך בשמו היינו כהנים: ד כלומ' לא מצד שנתקדשו להיות משרתי עליון כמובן מן הקרא דאדרבה ראוי להרבו' שכרם ולא למעטם: ■ והם התרומ' ומעשרו' ויהיה מאמר ה' הוא נחלתו היא תשובה על מאמר לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו יתחייב מזה ליתן להם פרנסה אחרת תמורת החלק והנחלה וכשאמ' ה' הוא נחלתו יתחייב בהכרח שיפורש על הפרס שהם התרומות והמעשרות · ואמר מזומן להודיע שזה שנתן להם במקום החלק שנתן לישראל הוא מתנה שזה מזומן בלי עמל ואין צריכין לעמל עד שימכינו מעבוד' המזבח: ו שהם כלים כ"ט בתמוז ולא הכלי' בכ"ח באב · והא דהקשו מ' ימים האחרונים לראשונים לא בא להשמיענו שהיו ברצון שלם כמו הראשונים דזה אינו שהרי הראשונים היו ברצון גמור שהרי עדיין לא חטאו בעגל אבל האחרונים לא היו ברצון אלא לענין כתיבת הלוחות אבל לענין כפרת העגל לא היה עד סוף מ' יום שהוא י"כ שאז אמר סלחתי בדבריך ומ"ה הוקבע היום לכפר' ולסליח' רק ההיקש בא להודיענו שאלו מ' יום האמצעים נפסו' ואנכי עמדתי בהר אינם המ' האמצעיים אלא מ' יום אחרים שהיו ברצון ולא בכעס ומזה נלמוד שמשה עמד בהר ק"ך יום: ז דאל"כ מה לענין זה בתוך התוכחות: ח פי' דסבירא להו שהמקרא הזה אינו דבק עם הקודמים לו רק התחלת דבור הוא ולהודיע שהכל בידי שמים חוץ וכו' ולכן אין שואל ממך כי אם ליראה אותו וכיוצא ■ מפעול' האדם הבחריים שאם ירצה יפעלו ואם לא ירצה לא יפעול ובכללם יראת השם · הרא"ם: ט רצונו לתרץ דבריפא דקרא אמר לשמור את מצות ה' להנאתו של הק"בה ובסיפא דקרא כתיב לטוב לך משמע להנאתן של ישראל · ל"פ אף הוא כו' ר"ל ודאי בשבילו תעשו אבל מ"מ אף לכם לא לחנם אלא לטוב לכם:

א ר"ל

רש"י

מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרו' באו לבני יעקן שנאמר * ויסעו ממוסרות וגומר ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות א ממוסרות להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעי' שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרת' לאחוריכם שמנה מסעו' עד בני יעקן ומשם למוסר' שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד: (ז) ומן הגדגדה וגו' · ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שנראית לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וסמך משה תוכחה זו לשיבור הלוחו' לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הק"בה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שנתנו ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל: (ח) בעת ההיא הבדיל ה' וגו' · חוזר לענין הראשון: בעת ההיא · בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם ב המקום מכם וסמך מקרא זה לאחרת בני יעקן לומר שאף בזו לא תעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם:

(י) ואנכי עמדתי בהר · לקבל לוחו' האחרונות ולפי שלא פי' לתגלה כמה עמד בהר בעלייה אחרונה אז חזר והתחיל בה: (ח) לשאת ארון · ג הלוים: לעמד לשרתו ולברך בשמו · הכהנים והוא נשיאות כפים: (ט) על כן לא היה ללוי חלק · לפי שהובדלו לעבודת מזבח ד ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו · נוטל פרס מזומן ה מבית המלך:

(י) כימים הראשונים · של לוחות הראשונות ו מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס: (יא) ויאמר ה' אלי וגו' · אף על פי שסרתם מאחריו ז ותעיתם בעגל אמר לי * לך נחה את העם וגו': (יב) ועתה ישראל · אע"פ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם: כי אם ליראה וגו' · * רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים ח חוץ מיראת שמים: (יג) לשמור את מצות ה' · ואף היא לא לחנם ט אלא לטוב לך שתקבלו שכר:

במדבר ל"ג
שמות ל"ב
ברכות ל"ג

אונקלוס

פנינה י"ב אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל דְּבַהּ׃
לְחוֹד בַּאֲבָהָתָךְ צְבִי יְיָ לְמִרְחַם יַתְהוֹן וְאִתְרְעִי
בִּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן מִכָּל עַמְמַיָּא כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ וְתַעְדּוֹן יָת טַפְשׁוּת לִבְּכוֹן וְקָדָלְכוֹן
שבת ס"ח לָא תַקְשׁוֹן עוֹד׃ אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא
סוכה כ"ב אֱלָהּ דַּיָּנִין וּמָרֵי מַלְכִין אֱלָהָא רַבָּא גִּבָּרָא
מגילה ל"א וּדְחִילָא דְּלֵית קֳדָמוֹהִי לְמִיסַּב אַפִּין וְאַף לָא
יומא ס"ט לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא׃ עָבֵיד דִּין יַתַּם
ברכו' כ' וְאַרְמְלָא וְרָחֵים גִּיּוֹרָא לְמִתַּן לֵיהּ מְזוֹן
מגילה ל"א וּכְסוּ׃ וּתְרַחֲמוּן יָת גִּיּוֹרָא אֲרֵי דַּיָּרִין
ר"ה י"ז הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יָת יְיָ אֱלָהָךְ
נדה ע' תִּדְחַל וְקָדָמוֹהִי תִפְלַח וּלְדַחַלְתֵּיהּ תִּתְקָרֵב
עיין נת"א וּבִשְׁמֵיהּ תְּתַקֵּים׃ הוּא תוּשְׁבַּחְתָּךְ
תמורה ג' וְהוּא אֱלָהָךְ דַּעֲבַד עִמָּךְ יָת רַבְרְבָתָא וְיָת
חֲסִינָתָא הָאִלֵּין דַּחֲזָאָה עֵינָךְ׃
בְּשַׁבְעִין נַפְשָׁן נְחָתוּ אֲבָהָתָךְ לְמִצְרָיִם וּכְעַן
שַׁוְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לִסְגֵי׃
וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וְתִטַּר מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ
וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃
וְתִדְּעוּן יוֹמָא דֵין אֲרֵי לָא יָת בְּנֵיכוֹן דְּלָא
יְדַעוּ וּדְלָא חֲזוֹ יָת אוּלְפָנָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָת
רְבוּתֵיהּ יָת יְדֵיהּ תַּקִּיפְתָּא וּדְרָעֵיהּ מְרָמְמָא׃
וְיָת אָתְוָתֵיהּ וְיָת עוֹבָדוֹהִי דַּעֲבַד בְּגוֹ מִצְרָיִם
לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְכָל אַרְעֵיהּ׃

ודעבד

עקב

לָךְ׃ יד הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם
וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ׃
טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה
אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל
הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ טז וּמַלְתֶּם
אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃
יז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר
וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
יח עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב
גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ יט
וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ כ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃
כא הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּךָ אֶת הַגְּדֹלֹת וְאֶת הַנּוֹרָאֹת
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ כב
בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה
שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃
א וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ
מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים׃
ב וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם
אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוּסַר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶת גָּדְלוֹ אֶת יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ
הַנְּטוּיָה׃ ג וְאֶת אֹתֹתָיו וְאֶת
מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ

מצרים

בעל הטורים

רק באבותיך. מיעוט הוא שנס עליהם יש דין · אברהם ביחד אלע יצחק אהב את עשו יעקב אמ' נסתרה דרכי מה' : ואהב ב' הכא ואידך ורשע ואהב חמס שנאה נפשי אוהב את הגר אבל האוהב חמס שנאה נפשי : תל"א מצות אהבת גרים · תל"ב מצות יראת ה' · תל"ג מצו' החבר' והדביק' בלומדי תור' · תל"ד מצות שבועה בשמו ית' על הצריך : תירא נגמר' תורה ובו יתמט' תלמידי חכמים כמו שדרש את לרבו' תלמידי חכמים :

יא

הפסוק מתחיל ומסיי' בב"ית לומר שייעקב הזהירם שידבקו איש בביתו ולא יתערבו בנכרי' ולכן נקראו בית יעקב :

רש"י

(יד) הן לה' אלהיך · הכל א ואף על פי כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל : (טו) בכם · כמו שאתם חשוקים ב מכל העמים היום הזה : (טז) ערלת לבבכם · אוטם לבבכם ג וכיסויו : (יז) ואדוני האדונים · לא יוכל שום אדון ד להציל אתכם מידו : לא ישא פנים · אם תפרקו ■ עולו : ולא יקח שוחד · לפייסו בממון : (יח) עושה משפט יתום ואלמנה · הרי גבורה ו ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו* : ואוהב גר לתת לו לחם ושמל' ודבר חשוב הוא זה ז שכל עצמו של יעקב אבינו על זה נתפלל * ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש : (יט) כי גרים הייתם · מום שבך ח אל תאמר לחברך : (כ) את ה' אלהיך תירא · ותעבוד לו ותדבק ■ ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו ט אז בשמו תשבע : (ב) וידעתם היום · תנו לב לדעת י ולהבין ולקבל תוכחתי : כי לא עם בניכם · אני מדבר עכשיו א שיוכלו

מגילה ל"א
חגיגה' כ"ח

שפתי חכמים

א ר"ל כל מה שכתיב בקרא שמים ושמי שמים והארץ : ב רב"לא ר"ל בכם לא הל"ל רק ויבחר בזרעם אחריהם מכל ונזמר · ר"פ כמו שאתם חשוקים כו' כלומר בכם אתם רואים שהק'בה בחר בכם ובזרעכם שהרי אתם רואים אתכם חשוקים מכל העמים · ואמר היום הזה מפני שפירש מלת בכם מאז והם היו כמנחים בפועל כיום הזה ולא יפול בו כ"ף הדמיון כי דבק הוא עם ויבחר בזרעם אחריהם כאלו אמר דבחר בזרעם אחריהם כיום הזה מכל העמים : ג וכסויו שהוא אטומו וכן כתב בפר' וארא ע"ש : ד דא"לכ כי ה' הוא האלהים והאדון מבעי ליה · ועוד כיון שהוא האל על כל האלהים מכ"ש שהוא האדון על כל האדונים אלא וכו' : ■ מפני שמשוא פנים בכל מקום הוא לזכות את החייב או לוותר לו עונשו וכן המקח שוחד ובשם ית' לא יפול בו לזכות את החייב רק לוותר עונשו הוכרח לפרש לוותר ואמר שאם תפרוק עולו לא ישא וכו' כלומר לוותר עונשיכם גם לא יקח שוחד וכו' שפירושו לוותר עונשיכם כמכהב לוקחי שוחד והכתוב הזכיר שניהם מפני שהוויתור יהיה פעם משום משוא פנים פעם מפני שוחד · כתב הר"אם לא ידעתי מה ממון כופל אצל הק'בה ולמה לא פי' ולא יקח שוחד המצוה במקום עביר' שוותר לו עונש העבירה שעבר בעב'ר המצוה שעשה אלא יתן לו שכרו בעבור העבירה שעבר וצ"ע · עכ"ל : ו כלומ' תמ"ש בתחילה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' גבורה הרי לכך סמך לו עושה משפט יתום ואלמנה וגו' להודיע ענותנותו : ז פי' ולא תחשוב שדבר קטן הוא לתת לגר לחם ושמלה שכרא' מזה שאין לו גבורה ויכולת יותר מזה שהרי ליציל מיניה כתיב עושה משפט יתום הרי גבור' : ח פי' כאלו אמר ואהבת את הגר ולא תונהו בדברי' ולכן כאמר אחריו כי גרים הייתם מום שבך וכו' אבל האהב' סתם שפירושו להטיב לו לא יפול עליו כי גרים הייתם שבשביל שהיו גרים אינם מחויבי' להטיב לגר כדפר"שי בפרש' משפטים ועיין בב"מ דף נ"ט ■ ט תקן בזה כמה עניינים כתב ות עבוד במקו' אותו תעבוד שאין צריך למלת אותו אלא תירא ותעבוד וכתב ותדבק בו במקו' וכו' ותדבק כדי שיהיו כל הפעולות נמשכות ■ אחר זו תירא ותעבוד ותדבק ובתוספות מלת אז לא יהיה ובשמו תשבע מצות עשה כמובן מן הקרא ויהיה וי"ו ובשמו מיותר ויתוסף מלת אם והוה שיעור הכתוב כאלו אמר אם תירא ותעבוד ותדבק אז תשבע כ' ימר אז מותר לך לישבע ולא מצוה שתשבע כמובן מקרא : י לא שהודיעם היום שום דבר שהרי לא הודיעם פה ידיעה חדשה :

א פי'

בעל הטורים

ויאבדם ב' הכא ואי' משגיא לגוי' ויאבדם' זה שים כמו' שנדמו לפרעה לסוסיה בקב' כדי למשכו בים. לאבדו זהו משגיא לגוים ויאבדם:

ב' ומלא:

ד' ב' מלא וב' חסר:

שביעי

דברים יא

מצרים ולכל ארצו: ד ואשר עשה
לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי
ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם
יהוה עד היום הזה: ה ואשר עשה
לכם במדבר עד באכם עד המקום הזה:
ו ואשר עשה לדתן ולאבירם בני
אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה
ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל
היקום אשר ברגליהם בקרב כל ישראל:
ז כי עיניכם הראת את כל מעשה
יהוה הגדל אשר עשה: ח ושמרתם
את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום למען
תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר אתם
עברים שמה לרשתה: ט ולמען
תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע יהוה
לאבתיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב
ודבש: ס פ י כי הארץ
אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים
הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך
והשקית ברגלך כגן הירק:

והארץ

אונקלוס

ודעבד למשרית מצראי לסוסותהון ולרתיכהון
דאטיף ית מי ימא דסוף על אפיהון במרדפהון
בתריכון ואבדינון יי עד יומא הדין:
ודעבד לכון במדברא עד מיתיכון עד אתרא
הדין: ודעבד לדתן ולאבירם בני
אליאב בר ראובן דפתחת ארעא ית פומה
ובלעתנון וית אינש בתיהון וית משכניהון
וית כל יקומא דעמהון בגו כל ישראל:
פסחי' קי"ט ארי עיניכון חזאן ית כל עובדא דיי רבא
סנה' ק"י דעבד: ותטרון ית כל תפקידתא
דאנא מפקיד לך יומא דין בדיל דתתקפון
ותעלון ותירתון ית ארעא דאתון עברין תמן
למירתה: ובדיל דתורכון יומין על
ארעא דקיים יי לאבהתכון למתן להון ולבניהון
ארעא עבדא חלב ודבש: ארי
ארעא דאת עליל לתמן למירתה לא כארעא
דמצרים היא דנפקתון מתמן דזרעת ית זרעך
ומשקית ליה ברגלך כגנת ירקא:
וארעא דאתון עברין תמן למירתה ארע טורין
ובקען

שפתי חכמים

א פי' את הוא כמ' עם והוסיף אני מדבר כי לולא תוספות אני מדבר אין מובן כ"ל ולכן הוצרך לפרש מלת את שפירושו עם כי על המקבל הדובר אינו נופל בו אלא זולת עם והוסיף מלת עכשיו כי בלא תוספות היה המובן שלא ידבר עם בניהם לעולם רק עם אלה לבדם: ב והא דיפר' רש"י הקרא שלא על הסדר י"ל דקאי נ"כ על הקרא וידעתם שראוי לקבל תוכחתי מאחר אשר ראיתם כל האותות אשר עשה במצרים ואשר עשה לכם במדבר ואשר עשה לכם בשעת בליעתן של דתן ואבירם שנבלעו בקרב כל ישרא' ונעש' הארץ מדרון כמשפך ולא נפל אחד מישראל במדרון ההוא אף שהיה עומד אצלו וזהו נס גדול: ג פי' מלת כי הראשון פי' דהא והאחרון אלא כאילו אמר תנו לב לדעת ולהבין תוכחתי דהא לא עם בניכם אני וכו' כמו שפי' רש"י לעיל אלא עמכם וכו' אני מדבר ומפני שלא יתכן לומר אלא עמכם עיניכם הרואו' הוסיף מלת אשר קודם עיניכם: ד רצונו לתרץ למה הזכיר ארצות ומפרש דהבטחה וכו': ה יש להקשות מה היתה כוונתו של משה שידבר בגניתה של א"י חס ושלום והלא המרגלים לקו על שהוציאו דבה על ארץ ישראל. ועוד קשה ואיך יתפרש הקרא של אחריו והארץ אשר אתם עוברים שמה למטר השמים תשתה מים וזה למעליותא. ונראה דהכי קאמר יכול וכו' כלומר אף על פי לארץ ישראל היה גבי לכל הארצות אפילו מארץ מצרים אפילו הכי ארץ מצרי' טובה היא מצד מה שבטבעה מגדלת זרעים תמיד בהיות שמשקי' אותה תמיד והארץ אשר אתה עובר שמה אי אפשר להשקות אותה כיון שהיא ארץ הרים ועוד שצריך להשקות פעמים רבות מפני שהמים נוזלים מן ההר והארץ לא תשבע מים ואם כן בדרך טבע אינה מגדלת זרעים כי אם בהשגח' השם והפך הטבע וזהו שבח לישראל שילכו בדרך ישרה אע"פ דבטבע אינה טובה היא כארץ מצרים. ועל זה אמר שמא בגנותה כו' מתוך גנותה יספר ב"כ שבחה: ו רצה לומר שבע שנים נבנתה חברון קודם צוען: ז כי לפירוש הראשון יהיו שנים כמשמעו ונבנתה בניין ממש ואלא לפני קודם בזמן אבל לפי מה שדרשו בכתובות יהיה פירוש של שנים שונים ונבנתה מלשון ואבנה גם אנכי ממנה שהוא לשון עשיית פירות. ולפני קודם במעלה: ח י"מ מבונה לשון עושה פרי כמו אבנה ממנה כדפירש רש"י כלומר חלק קרקע אחד שבחברון עושה תבואה כנגד שבעה חלקים שבצוען: ט דאל"כ אשר יצאתם ל"ל:

א דאל"כ

רש"י

שבת פ"ג

א שיכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי רבי יהודה א"ל רבי נחמיה והלא כבר נאמר *ותפתח (מדבר ט"ז) הארץ את פיה ולא פיותיה א"ל ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון ב כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: (ז) כי עיניכם הרואות. מוסב על המקרא האמור למעלה כי לא את בניכם ג אשר לא ידעו וגומר כי את עמכם אשר עיניכם הרואות וגו': (י) לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל ד ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו: *יכול בגנותה הכתו' מדבר (ספרי) ה וכן אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה ת"ל *וחברון שבע שנים נבנתה וגומר (מדבר י"ג) ו אדם אחד בנאן וחם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנא' ואח"כ בונה את הכעור שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרי' משובחת מכל הארצו' שנאמר *כגן ה' כארץ מצרים (ראשי' י"ג) וצוען שבח מצרים היא שהיה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו וחברון פסולת' של ארץ ישרא' לכך הקצו' לקבור' מתים ואע"פי כן היא יפה מצוען: *ובכתובו' דרשו (כתוב' קי"ב) בענין אחר ז אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול אלא שמבונה ח על אחד משבעה בצוען: אשר יצאתם משם. אפילו ארץ רעמסס ט אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים שנאמר *במיטב הארץ וגומר (ראשי' מ"ז) אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת: כגן הירק. שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף:

ארץ

וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ
הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם :
יב אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ
אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵאשִׁית
הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה : פ
יג וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־
מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם
וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם :
יד וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה
וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ :
ונתתי

אונקלוס

תולדות אהרן

וּבִקְעָן לִמְטַר שְׁמַיָּא שָׁתְיָא מַיָּא :
אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע יָתַהּ תְּדִירָא עֵינֵי יְיָ
אֱלָהָךְ בַּהּ מֵרֵישָׁא דְשַׁתָּא וְעַד סוֹפָא
דְשַׁתָּא : וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן
לְפִקּוֹדַי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם
יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל
לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן :
וְאֶתֵּן מְטַר אַרְעֲכוֹן בְּעִדָּנֵיהּ בַּכִּיר וְלָקִישׁ
וְתִכְנוֹשׁ עֲבוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ :
ואתן

תענ' ט' / ב"ב י"ט / עיין בת"א / עיין בת"א / עיין בת"א / תענ' ב' / ברכו' ס"ו / עיין בת"א / עיין בת"א

בעל הטורים

סמך עיני ה' אלהיך בה לוהיה לומר אם שמוע תשמע עיני ה' אלהיך בה כי כתי' הפני' לפנים :
ל' חסר אל"ף :
מראשי' אותיות מתשרי :
תלה מצות תפלה בכל לבבכם ובכל נפשכם :
ונתתי מטר לומר שאין ישראל נענין על המטר אלא א"כ יכוונו להתפלל בכל לב :

רש"י

(יא) ארץ הרים ובקעות • משובח ההר מן המישור שבמישור בית כור אתה זורע כור אבל בהר בית כור חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו • ובקעות • הן מישור : (יב) אשר ה' אלהיך דורש אותה • והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר [איוב ל"ח] להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה : תמיד עיני ה' אלהיך בה • לראות מה היא צריכה ולחדש [א] בה גזירות עתים [ב] לטובה עתים לרעה כו' כדאיתא בר"ה [ר"ה ח'] : מראשית השנה • מר"ה נידון מה יהא בסופה : (יג) והיה אם שמוע • והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים : והיה אם שמוע תשמעו • אם תשמע בישן [ג] תשמע בחדש [ד] וכן אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה כך כתיב במגלה [ה] אם תעזבני יום יומים אעזבך [ברכו' כ"ו / סוכה מ"ו / ערכי' ח'] : מצוה אתכם היום • שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם [ו] בו ביום : לאהבה את ה' • שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה [ז] וסוף הכבוד לבא [ספרי] : ולעבדו בכל לבבכם • עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר [דניאל ו'] אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר [שם] וכוין פתיחן ליה וגו' וכן בדוד הוא אומר [תהלים קמ"א] תכון תפלתי קטרת לפניך : בכל לבבכם ובכל נפשכם • והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד [ח] אזהרה לציבור [ספרי] : (יד) ונתתי מטר ארצכם • עשיתם מה שעליכם [ט] אף אני אעשה מה שעלי : בעתו • בלילות שלא יטריחו אתכם [ספרי] • דבר אחר בעתו בלילי שבתות [י] שהכל מצויין בבתיהם [ספרי] : יורה • היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים [תענ' ו'] : מלקוש • רביעה היורדת סמוך לקציר למלאת התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן לקישיא [תהלים נ"ח] • דבר אחר לכך נקרא מלקוש שיורדת על המלילות [כ] ועל הקשין : ואספת דגנך • אתה תאספנו אל הבית [ל] ולא אויביך בענין שנאמר [ישעי' ס"ב] אם אתן דגנך עוד מאכל לאויביך כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנאמר [שופטי' ו'] והיה אם זרע ישראל וגו' :
ונתתי

שפתי חכמים

א דאל"כ מאי עד אחרי' השנה הרי כל שנפסק בר"ה כוהג כל השנה • ועוד בעיני ה' אלהיך שני אלא לשנו' גזרות הנגזרו' בר"ה כפי הראוי למעשיה • (ב"ח) ול"נ דמולי' תמיד קא דייק לה דמשמע שתמיד בכל עת הוא משגיח עליה לחדש לה מה היא צריכה וכן משמע בתוס' ר"ה : ב אם ישראל רשעים הם בר"ה הוא גוזר שיבאו גשמים מועטים באותו שנה ובשחוזרין בתשוב' בתוך אותה שנה אז לא יוכל להוסיף שהרי כבר נגזר • מה עושה הקב"ה מביא אותן גשמי' מועטים על השדות והקרקעו' ולא למקום מדבר א לייישב שאינו צריך לגשמים וגם מביא אותם בעתם וכן להיפך אם הם טובים בר"ה וכו' : ג שאם תשמעו אז ונתתי מטר ארצכם ואם לאו ויעצר וגומר : ד פירש אם תשמור על לימודך שמיעת תתחכם בו ותבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים • וכן פירש רש"י פרק לולב וערבה • דאף על גב דגבי העגל תינוק אמרו דברה תורה בלשון בני אדם היכא דליכא למדרש דרשינן • רא"ם • אי נמי הכא מוכח דכתיב והיה שהוא לשון ודאי ומלת ואם הוא לשון ספק • לכך דרשו בו מה שדרשו : ה ר"ל במגילת חסידי' אבל אינו פסוק בכל העשרי' וארבע והכי איתא בירושלמי והביא משל לשני בני אדם שנפטרים זה מזה בשוה זה הולך דרך יום לצד מזרח וזה הולך דרך יום לצד מערב נמצא שרחוקים זה מזה מהלך ב' ימים כן המשל בתורה : ו דאל"כ היום ל"ל : ז פירש כאלו אמר לאהב' ה' ויהיה אם כן ולעבדו דבק עם שמע תשמעו אל מצותי • והיה ראוי להיו' ולעבדני אלא שאין זה אלא דרשה בעלמא : ח ר"ל אי כתב חד קרא ה"א על הציבור ולא על היחיד אף על פי דכתיב בכל לבבך ובכל נפשך שהוא לשון יחידי מ"מ ה"א דדרך הקרא לכתוב לשון יחיד אף אם קאי על ציבור כמו שמע ישראל • וא"ת למה הזהיר בזו מצוה זו יותר ליחיד מבשאר מצו' דהא אין חילוק בין יחיד לרבים • וי"ל הואיל דבמצוה זו כתב הקרא טובו' הרבה תוספו' דגן ותירוש ויצהר ועשב לבהמה וכו' שרוצה ליתנו' למי שמקיים המצוה הזו • לכך הוה אמינא דוקא לרבים אבל לא ליחיד לכן צריך לרבו' ליחיד וקמשמע לן כי בעשותם המצו' מאהבה יעשה נס עם היחידים כל הניסים האלה • רמ"בן • וכיון שמוזהר שבכאן קאי על רבים אתי שפיר דלא כתיב בכאן ובכל מאודך כדלעיל דכתיב ובכל מאודך משום דהכא איירי בצבור ואין אמרי שיבא ממון סביב עליהם יותר מגופם לרוב הציבור משא"כ בבני יחיד • מהר"אי : ט רבינו לתרץ למה כתיב בזו מצוה זו כך הרבה שכר ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו' הא לעיל בפרש' בחקותי כתיב ונתתי גשמיכם בעתם ותו לא • ומתרץ עשיתם מה שעליכם כלומר שעשיתם ככל מה שעליכם ליעשו' שלא היה לכם לעשות יותר מזה שהרי שמרתם מצותי מאהבה ועיקר כדכתיב לאהבה וגו' ולעבדו לכך אני אעשה מה שעלי ואשלם לכם שכר הרבה רא"ם • י והא דנקט רש"י רק בלילי שבתו' ובגמרא דתעני' דף כ"ג • נקט לילי שבת ולילי רביעי' משו' המזיקים שמולשין בשני לילו' אילו • וי"ל דרש"י פי' לפי הזמן הזה שאין המזיקים מצויים בינינו לכן לא נקט אלא בלילי שבתו' והשתא א"ש דנקט רש"י הטעם משום שהכל מצוין בבתיהן ולא האחר הטעם משום דשכיחי מזיקים • ולטעם ראשון קשה ה"לל בעתותם כיון דכל הלילו' שוים לכן קאמר ד"א • ולפי ד"א קשה תיבת בזמן דשכיחי מזיקי' אבל בזמן דלא שכיחי מזיקי' כגון בזמן הזה מאי בעתו דכתיב בקרא • לכן קאמ' גם טעם ראשון : כ ר"ל מלקוש נוטרי"קון מל ילו' קשין • ולהאי טעמא לחוד קשה ה"לל ומלילו' לכן צריך לטעם ראשון • ולטעם ראשון ק' ה"לל לקישא ל"כ גם לטעם שני : ל ר"ל לתרץ מה ברכה זה שהוא עצמו יטריח ויעשה ויאסף התבואה ולא יהיו לו עבדים ושפחות • ומתרץ אתה תאספנו ולא אויבך :

א כלומר

טו · וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: · יז הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־
יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: · יז וְחָרָה אַף־
יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר
וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה
מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם: ·
יח · וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־
לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־
יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
יט · וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ: כ · וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת
בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: כא · לְמַעַן יִרְבּוּ
יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־
הָאָרֶץ: ס כב כִּי אִם־שָׁמֹר
תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אתכם

אונקלוס

וְאֶתֵּן עִשְׂבָּא בְּחַקְלָךְ לִבְעִירָךְ וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע:
אִסְתַּמָּרוּ לְכוֹן דִּלְמָא יִטְעֵי לִבְּכוֹן וְתִסְטוֹן
וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן:
וְיִתְקוֹף רוּגְזָא דַּייָ בְּכוֹן וְיֵיחוֹד יַת שְׁמַיָּא
וְלָא־יְהֵי מִטְרָא וְאַרְעָא לָא תִתֵּן יַת
עֲלַלְתָּהּ וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא
דַּייָ יָהֵיב לְכוֹן: וּתְשַׁוּוֹן יַת פִּתְגָמַי
אִלֵּין עַל לִבְּכוֹן וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן יָתְהוֹן
לְאָת עַל יְדְכוֹן וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינֵיכוֹן:
וְתַלְפוּן יָתְהוֹן יַת בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְהוֹן בְּמִתְּבָךְ
בְּבֵיתָךְ וּבִמְהָכָךְ בְּאוֹרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ
וּבִמְקִימָךְ: וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזְיָן
וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבִתְרָעָךְ:
בְּדִיל דְּיִסְגּוּן יוֹמֵיכוֹן וְיוֹמֵי בְנֵיכוֹן עַל אַרְעָא
דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן כְּיוֹמֵי שְׁמַיָּא
עַל־אַרְעָא: אֲרֵי אִם מִטַּר תִּטְּרוּן
יַת כָּל־תַּפְקֵידְתָּא הָדָא דַּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן
לְמֶעְבְּדַהּ לְמִרְחַם יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן לִמְהָךְ בְּכָל־
אורחן

בעל הטורים

בעתו בגימטריא בלילות: לבבכם וסרתם וגו' ז' מ"ן בסוף תיבו' וכנגד פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי ז' יוד"ין בסוף תיבו' לומ' כל המודה בע"ז ככופר בי' דברו' שנתנו למ' יום וכן ז' מם"ין כי ז' מומין כתיבי בע"ז פה להם ולא ידברו וגו':

על מזוזו' וסמיך ליה למען ירבו שע"י המזוזה לא יבא משחי' אל בתיכם:

מפטיר

ט' פעמי' על הארץ בזה הספר כנגד ט' שבטי' שנטלו חלק מעבר לירדן:

רש"י

(טו) ונתתי עשב בשדך · * שלא תצטרך להוליכה א למדברו'· דבר אחר שתהיה גוזז תבואתך כל ימו' הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחת' מדגנה: ואכל' ושבע' · הרי זו ברכה אחרת ב שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעיים ואכל' ושבע': (טז) השמרו לכם · כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקב"ה ברוך הוא אלא מתוך שביעה שנאמר * פן תאכל ושבע' ובקרך וצאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם · לפרוש מן התורה ג ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע"א וכן דוד אומר * כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמ' לך עבוד וגו' ומי אמר לי כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים: אלהים אחרים · * שהם אחרים לעובדיהם ד צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: (יז) את יבולה · אף מה שאתה מוביל לה ה כענין שנאמר * זרעתם הרבה והבא מעט: ואבדתם מהרה · על כל שאר הייסורין ו אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטא ז · * משל למלך ששולח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיב' נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין · מהרה · * אינו נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא ח לדור המבול שנאמר * והיו ימיו מאה ועשרים ד"ר המבול לא היה להם ממי ללמוד ט ואתם יש לכם ממי ללמוד:

(יח) ושמתם את דברי · * אף לאחר שתגלו י היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזו' כדי שלא יהו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר * הציבי לך ציונים: (יט) לדבר בם · * משעה שהבן יודע לדבר כ למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו קוברו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו': (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם · אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו: לתת להם · * לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתים ל מן התורה: (כב) שמר תשמרון · אזהרת שמירו' הרבה להזהר בתלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו · הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים:

שפתי חכמים

א כלומ' שלא תצטרך להוליך הבהמו' לרעות במדברו' שאם יעשב למרעה בהמו' אבל יצמח בשדך עשב הבהמה וזהו אליבא דרבי יודא · ד"א שתהא גוזז וכו' אליבא דרש"י שמפרש עשב בשדך על עשב השדה ולא על עשב הבהמו' הצומח בתוכו ופי' לבהמתך וגם לבהמתך שמרוב ריבויו גוזז ומאכיל לבהמתו והנותר יותר לדגן לבני אדם · מ"ה מביא רש"י שני טעמים אילו: ב רצונו לתרץ היאך מיסב ואכלת ושבעת אשלמעלה וכי בשביל שיהיה מאכל לבהמתו הוא שובע · ומתרץ דלא מוסב והרי זו כו': ג משום דפי' וסרתם בכל מקום הוא לסור ממה שנצטוה לעשות שכן מתכו' עשה כדכתי' וסרתם מן הדרך וגו' לא ממה שהוזהרו שלא לעשות הלכך ע"כ צ"ל דפירוש וסרתם לסור מן התורה שנצטוו לעסוק בה ויתחייב מזה ועבדתם וגו' מכאן ל עיין בפרשת יתרו ברש"י: ה דאם אמרו שהפורש וכו' רא"ם: לא כן יבולה למה ליה הא כבר כתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר ומסתמ' לא תתן יבולה הכהוב: ו ר"ל וכי בשביל שלא יהא מטר והאדמה לא תתן את יבולה בשביל זה יאבדו מהרה · ל"פ על כל כו' ז דק"ל מלת הטובה ל"ל דה"ל מעל ארציכם או מעל הארץ וכו' אלא לומר שטובתה שהיתה טובה כשכבר הימים היא גרמה לכם לחטוא לכך אגלה אתכם ממנה: ח וא"ת והלא נתן גם לישראל ארכא אחר שחטאו · י"ל דה"ק כיון שתתמלא סאתם מיד יבא עליהם פורענו' משא"כ בני דור המבול אף יצ"פ שנתמלא סאתם אפ"ה נתן להם עוד ארכא כדכתיב ויאמר ה' לא ידון וגו' ק"ך שנה ופיר' רש"י האריך להם אפי וכו': ט והא דפירש רש"י לעיל בסוף פרשת בראשית אף על פי שראו באבדון של דור הפלגה וכו' · יש לומר שסבורים היו שהיה מקרה בעלמא כיון שלא הציף אלא שליש: י דא"ל מה ענין זה אצל גלותם · וא"ל דאם ושמתם וגו' וכל הכתובים אחריו מיירי בגלותם אם כן מה זה שאמר באחרונה למען ירבו וגו' על האדמה וגו' · י"ל שתשובו לארץ ותאריכו ימים שם: כ דאל"כ לכתוב קרא ולמדתם את בניכם ללמוד בם לדבר בם ל"ל: ל שהמתים עצמם יקומו וישובו בה:

א פירש

ולדבקה

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
ברכו' ט"ו
תעני' ז'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
סנה' נ'
סס נ"ס

ספרי
דברי' ח'
שמוא"א כ"ו
ספרי
חגי א'
ספרי
ספרי
ראשי' ו'
ספרי
ירמי' ל"א
ספרי
ספרי

אונקלוס

אורחן דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתיה: ויתריך יי ית כל עממיא האלין מן קדמיכון ותירתון עממין רברבין ותקיפין מנכון: כל אתרא דתדרוך פרסת רגליכון ביה דילכון יהי מן מדברא ולבנן מן נהרא נהר פרת ועד ימא מערבאה יהי תחומכון: לא יתעתד אינש קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי אלהכון על אפי כל ארעא דתדרכון בה כמה דמליל לכון:

כתוב/קי"א (margin)

קי"א · או"ק · יע"לא · סימן:

ס ס ■

חזי דאנא יהיב קדמיכון יומא דין ברכן ולוטין: ית ברכן אם תקבלון לפקודיא דיי אלהכון דאנא מפקד יתכון יומא דין: ולוטין אם לא תקבלון לפיקודיא דיי אלהכון ותסטון מן אורחא דאנא מפקיד יתכון יומא דין למהך בתר טעות עממיא דלא ידעתון: ויהי ארי יעילנך יי אלהך לארעא דאת עליל תמן

ראה רע

אתכם לעשתה לאהבה את יהוה אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו: כג והוריש יהוה את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם: כד כל המקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם: כה לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יהוה אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם:

ומפטירין עניה סוערה · בישעיה בסימן מ"ט:

ס ס ס

כו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: כז את הברכה אשר תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום: כח והקללה אם לא תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: והיה

בעל הטורים

ומוראכם ג' הכא ולאי/ומוראכם וחתכ' יהיה על כל חית הארץ חלת/כשנכנסו ישראל היה מוראם אף על חית הארץ כדכתי' ושכלתי חיה רעה מן הארץ/כענין שנ' לימות המשיח ונער קטן נוהג בם:

ראה אנכי ראה עשרת הדברות פתח' באנכי ותקיי' אותם כי כל המצות כלולות בהם: את הברכה אשר תשמעו · ס"ת תורה שנזכו' התורה יבאו הברכות:

רש"י

ולדבקה בו · אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים [א] ובחכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו: (כג) והוריש ה' · * עשיתם מה שעליכם [ב] אף אני אעשה מה שעלי: ועצומים מכם · אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל גבורי' מה השבח ההוא שמשבח את האמוריי' לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים מאשר האומות והם גבורים מכם: (כה) לא יתיצב איש וגו' · * אין לי אלא איש אומה במשפחה ואשה בכשפיה מנין תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום [ג] אם כן מה תלמוד לומר איש אפילו כעוג [ד] מלך הבשן: פחדכם ומוראכם · והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים: פחד' לשון בעיתת פתאום: מורא · לשון דאגה [ה] מימים רבים: כאשר דבר לכם · והיכן דבר * את אימתי אשלח לפניך וגו':

ספרי (margin) · ספרי (margin) · שמות כ"ג (margin)

שפתי חכמים

[א] פירש דא"ל ולדבקה בו מה הוא רחום אף אתה תהא רחום דהא כבר כתי' ללכת בדרכיו ופירש רש"י מה הוא רחום וכו' אלא ע"כ לדרשא אחריתי הוא דאתא כדפירש רש"י וכו' · ובזה יתורץ מה שמקשים למה לא פרש"י לעיל בפסוק ובו תדבק וגם בפרשת דלה בפסוק ובו תדבקון · ודוק: [ב] אף כאן פירושו בדפריסית לעיל: [ג] ה"פ אי הוה כתיב איש לא יתייצב ה"א דוק' איש אבל אשה דכתיב לא יתייצב תחילה ואח"כ איש אמרינן לא יתייצב מ"מ ואיש לדרשא אחרינא אתא כדפירש רש' אפילו כעוג מלך הבשן בשם מהר"יץ · וכלפ"רשי בגיטין דף ס"ו גבי וכתן בידה וכן בכמה מקומות · וע"ל דכתיב כאן פחדכם ומוראכם ונומר על פני כל הארץ כלומר כל העולם יהא מתיירא מפניכם א"כ ממילא לא יתייצב מ"מ הוא רא"ס · א"כ דקשה למה הוכפל הענין דהא לעיל כתיב לא יתייצב איש בפניך ונומר אלא לרבות אפילו אומה וכו': [ד] כלומר האיש המופלא בבריאות ובגבורתו שיתייצב בפני כולכם כההי' דעקר טורא לא יתייצב בפניכם: [ה] אע"פ שרש"י פירש פחדכם על הקרובים וכו' יש לומר שרש"י בא לפרש ההבדל למה פחד נאמר על הקרובים ומורא על הרחוקים:

חסלת והיה עקב

(מ) ראה אנכי · ברכה וקללה · האמורו' בהר גרזים [א] ובהר עיבל:

(כז) את הברכה · על מנת [ב] אשר תשמעו: מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו' · הא למדת כל העובד ע"א הרי הוא סר [ג] מכל הדרך שנצטוו ישראל מכאן אמרו [ד] המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה *: ונתת

ספרי (margin) · הוריו' ח' (margin)

חסלת והיה עקב

רצ"לת

והלא הקללות נאמרו לעיל בפרשת בחקותי ולקמן בפרשת כי תבא · ומתרץ האמורות בהר גריזים וכו' ופירש נותן מסדר לפניכם היום: [ב] רצונו לתרץ ה"לל אם תשמעו כמו שכתיב אחריו והקללה אם לא תשמעו למלת אשר תשמעו משמע שישמרו המצות בודאי וזה אינו דהא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ושמא לא ישמרו · ומתרץ אשר תשמעו על מנת כו' ובזה יתורץ מה שלא פי' מלת אשר במקום אם כמו שפירש רש"י גבי ומולדתך אשר הולדת אם תוליד עוד מדלא כתיב אם כמו דכתיב והקלל' אם לא תשמעו · היה לו לכתוב ג"כ אם כיון דחד ענינא הוא ומדשינה הכתוב וכתב גבי קללה אם וגבי ברכה לשון אשר אע"ג דתרוייהו לשון אם הם ע"כ צריכים אנו לפרש דהאי אשר ע"מ אשר תשמעו ודו"ק · ובזה יתורץ קושיות הרא"ם שהקשה למה לא פי' רשי אשר שהוא כמו אם ולמה פי' שהוא כמו ע"מ אשר וכו' כיון שמצינו אם במקום אשר: [ג] מפני שלשון הסרה הוא בכל מקום הסרת דבר מכל הדבר כמו ויסלחהו ה' תב"ע אע"ת שמלת מן מורה על מקצת: [ד] פי' מאחר שהדרך הנאמר פה מורה על כל התורה בכללה ואמר אחר זה ללכת לעבוד אלהים אחרים למדנו שהעובד ע"א בכופר בכל התורה כולה:

דברים יא

ס כט והיה כי יביאך יהוה אלהיך
אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה
את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר
עיבל: ל הלא המה בעבר הירדן
אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב
בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה: לא
כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ
אשר יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה
וישבתם בה: לב ושמרתם לעשות
את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן
לפניכם היום: א אלה החקים
והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר
נתן יהוה אלהי אבתיך לך לרשתה כל הימים
אשר אתם חיים על האדמה: ■
אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם
הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על
ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן:
ונתצתם

אונקלוס

תמן למירתה ותתן ית מברכיא על טורא
תרזין וית מלטטיא על טורא דעיבל:
סוטה ל"ו הלא אנון בעברא דירדנא אחורי אורח מעלני
שמשא בארע כנענאה דיתיב במישרא לקביל
שם ל"ג גלגלא בסטר מישרי מורה: ארי אתון
עברין ית ירדנא למיעל למירת ית ארעא די
יי אלהכון יהיב לכון ותירתון יתה ותתבון בה:
קידוש' כ"ז ותטרון למעבד ית כל קימיא וית דיניא דאנא
יהיב קדמיכון יומא דין: אלין קימיא
ודיניא דתטרון למעבד בארעא דיהב יי אלהא
דאבהתך לך למירתה כל יומיא דאתון קימין
שם ל"ז על ארעא: אבדא תאבדון ית
כל אתריא דפלחו תמן עממיא דאתון ירתין
יתהון ית טעותהון על טוריא רמיא ועל רמתא
שם ע"ז נ"ה עיין בת"א ותחות כל אילן עבוף: ותתרעון ית
אגוריהון ותתברון ית קמתהון ואשריהון
תקדון

בעל הטורים

את הברכה מא"לף עד תי"ו מאם תשמעו עד קוממיות וקללה מו"ו עד אם לא תשמעו עד ביד משה:
הלא המה בעבר הירדן ס"ת אהרן לפי שגל עתה היו ענכים על ידו שהיו מראים להם הדרך וצאת שפסקו הענני' לכך צריך ליתן להם סימן לידע הדרך:

יב

כל מצ' תורה כתי' כ: בת"ב תשמרו:
א"ל נאבד ע"א ומשמשיה:
אלו שלא למחוק שם משמות הקודש:

רש"י

(כט) ונתת' את הברכ'. כתרגומו את מברכיא את המברכי': על הר גריזי'. כלפי הר גריזי' הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכ' וגו'. כל הארורי' שנפרש' אמרו תחל' בלשון ברוך ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה:
(ל) הלא המה. נתן בהן סימן: אחרי. אחר שעברית הירדן הרבה והלאה למרחוק. וזהו לשון אחרי כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא: דרך מבא השמש. להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא מיבנש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ■ ודרך לפשה: מול הגלגל. רחוק מן הגלגל: אלוני מורה. שכם הוא שנאמ' עד מקום שכם עד אלון מורה: (לא) כי אתם עוברים את הירדן וגו'. נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו את הארץ: (ב) אבד תאבדון. אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"א שצריך לשרש אחריה: את כל המקומות אשר עבדו שם וגו'. ומה תאבדון מהם את אלהיה' אשר על ההרים:
(ג) מזבח.

סוטה ל"ו | ראשי ל"ג | ספרי | ספרי

שפתי חכמים

א כלו' הלוים המברכים לישראל ואם הוא קאי על הברכה ממש למה כתיב ונתת והרי אין בה ממשות. אלא קאי על הלוים כלו' ונתת את המברכים לישראל וזהו הלוים. ועי"ל דאי קאי על הברכה ממש א"כ יהיו כל ישראל הנותנים הברכה ואינו כן שהרי נפ' כי תבא כתיב שנותני הברכה הם הלוים לבדם. אלא הציווי הוא כללי לכל ישראל שהם יתנו הלוים המברכים כלפי הר גריזים אבל לא מפני שאי, נופל בה לשון נתינ' כי מצאנו ונתן על ראש השעיר שפירשו ג"כ נפה הר"אם: ב דכתיב נפ' כי תבא ששה שבטים עמדו על הר גריזים וששה בהר עיבל א"כ ש"מ שישראל היו עומדים על הר גריזים והלוים בין ההרים עמדו והפכו פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש וגו' אע"ג שלא מפורש בפרש' כי תבא בקרא רק ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' אבל לא נאמר ברוך האיש וכו' מ"מ כיון דכתיב הכא את הברכה ש"מ דהיה שם ברכה ומסברא הוא שפתחו תחילה בברכה: ג ר"ל דהא כל מקום שכתיב הלא משמע שהוא שותר דבר כמו שכתיב גבי אברהם ויצחק הלא אמרת אחותך היא אבל כאן אין לפרש שהוא סותר שום דבר וגם אין פירושו כהלא היא כתובה בבני עיון שפירושו להחזיק ולאמת דבריו שאין שייך כאן לאמת דבריו דהא קאי על נתינת הברכ' והקללה. ומתרץ נתן להם סימן בהם לכך כתיב הלא: ד פי' מלת אחרי דבקה עם מלת הירדן לא עם דרך מבוא השמש הבא אחריו ואמר הראייה על זה מטעם המקרא המוכיח על זה שהם שני דברי' שנקודו בב' טעמים וכו': ה פי' של אחרי בי"וד שפי' מופלג כמו שפיר' הרבה פעמים דכל מקום שנא' אחרי הוא מופלג פעם זמכיי כמו גבי אברהם אחרי הדברים האלה ופעם מקומיי כמו הכא: ו פי' והוא דיבור בפני עצמו כאלו אמר הלא המה בעבר הירדן הרבה הלאה למרחו' לצד מבוא השמש שהוא צד מערבי: ז פשטא הוא אחד מטעמים המפסיקים הנקראים מלכים ומפסיק התיבה שלאחריה: ח במשפל הוא הנקרא בלשונינו יתיב: ■ שופר הפוך הוא הנקרא בלשונינו מהפך שהוא כמו שופר ונקרא משרת פי' שהוא מושך התיבה לתיבה שלאחריו מ"ה נקרא משרת כלומר שהוא משרת לתיבה אחרת: י ר"ל דכל היכא שכתיב מול משמע נוכח שהוא כנגדו אבל פעמים הוא קרוב ופעמים הוא רחוק והואיל ומכח עוד סימן וכתב אצל אלוני מורה שפי' כמו לאלוני מורה ידיענו שהכיכה האמיר פה הוא רחוק שאלו היה קרוב ה"לל אצל הגלגל ואלוני מורה: כ ר"ל היכן מצינו מקום ששמו אלוני מורה. ומתרץ הוא שכם כו'. ואע"ג דהתם משמע דשכם ואילון מורה שני מקומות הם. מ"מ צ"ל הואיל וכאמר ביאה אחת לשניהם משמע דמקום אחד היה דאי ב' מקומות היו אם הוא בא לשכם לא בא לאילון מורה. אלא שהוא מקום אחד וה"פ ויבא עד שכם דהיינו עד אילון מורה וע"ש בפירש רש"י: ל דאל"כ ה"לל כי אתם באים אל הארץ וגו' וירשתם אתם ושמרתם לעשות וגו'. ועוד דהא כבר כתיב והיה כי יביאך וגו' וא"כ כי אתם עוברי ל"ל אלא נסי' וכו': מ ר"ל למה כתיב אבד תאבדון שהוא כפל לשון ואע"ג דדיברה תורה בלשון בני אדם. הכא ה"לל אבד תאבדו וכתיב תאבדון אלא לדרשא. ולא כפירש הר"אם: נ ר"ל למה כתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם והרי אין מחובר נעשה עבודת אלילים (ע"ז דף מ"ה) אלא ודאי את המקומות כמו מן המקומות ומהו תאבדון מהם את אלהיהם וכו' פירש את אלהיה' דבק עם אבד תאבדון ולא עם אשר עבדו שם הסמוך כאלו אמר אבד תאבדון את אלהיהם על ההרים אשר עבדו שם הגוים וזהו שפי' ומה תאבדו וכו' ובא נתי' להוציא כמקום שא"א לאבד כמו העובד לצבא השמים:

סנה' פ"ט ע"ז מ"ה
תוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְתוֹבְדוּן יָת שׁוּמְהוֹן מִן אַתְרָא הַהוּא:
עיין נת"א
לָא תַעְבְּדוּן כֵּין קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן:
עיין נת"א
אֱלָהֵן לְאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מִכָּל שִׁבְטֵיכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן לְבֵית שְׁכִינְתֵּיהּ תִּתְבְּעוּן וְתֵיתוּן לְתַמָּן:
עיין נת"א
וְתַיְתוּן לְתַמָּן עֲלָוָתְכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וְיָת מַעַשְׂרֵיכוֹן וְיָת אַפְרָשׁוּת יְדְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְנִדְבָתֵיכוֹן וּבְכוֹרֵי תוֹרְכוֹן וְעָנְכוֹן:
עיין נת"א
וְתֵיכְלוּן תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתֶחְדוּן בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יְדְכוֹן אַתּוּן וֶאֱנָשׁ בָּתֵּיכוֹן דְּבָרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ:
חולין קל"ה קל"ו בכורות כ"א
לָא תַעְבְּדוּן כְּכֹל דַּאֲנַחְנָא עָבְדִין הָכָא יוֹמָא דֵין גְּבַר כָּל דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי:
זבחי' קי"ד קי"ז שם קי"ח מגילה י' זבחי' קי"ט
אֲרֵי לָא אֲתֵיתוּן עַד כְּעַן לְבֵית נְיָחָא וּלְאַחְסַנְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ:

ותעברון

ג וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא: ד לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ה כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: ו וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם: ז וַאֲכַלְתֶּם שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ח לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו: ט כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:

ועברתם

תשרפון ג' במס' בהאי עניינא. והיינו דתנן ג' אשרות הן וזהו אשריהם תשרפון ג':

תל"ת להביא כל הקרבנות שיש על האדם חובה: ובאת שמה ב' במס' הכא ואידך ובאת שמה וראה שם יהוא בענין אלישע שבא למשוח יהוא למלך מה מלך במשיחה אף כל ענין הקרבנות במשיחה הכלי' אינן מתקדשין אלא במשיחה וכו"ב במשיחה:

רש"י

ע"ז מ"ו
(ג) מזבח. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת והיא בימוס שלפנינו * במסכה אבן שהכנה מתחלתה לבימוס: אשרה. אילן [א] הנעבד: ואבדתם את שמם. * לכנות להם שם לגנאי בית גליא קורין לה
ע"ז שם
בית כריא [ב] עין כל עין קוץ: (ד) לא תעשון כן. להקטיר לשמים בכל מקום [ג] כי אם במקום אשר יבחר: ד"א ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם. לא
ספרי
תעשון כן * אזהרה למוחק את השם ולנותץ [ד] אבן מן המזבח או מן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות [ה] אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם
ספרי
שיחרב: (ה) לשכנו תדרשו. * זה משכן [ו] שילה: (ו) זבחיכם. שלמים [ז] של חובה: מעשרותיכם. מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים [ח] מן החומה:
דברים כ"ו
תרומת ידכם. אלו הבכורים שנאמר בהם * ולקח הכהן הטנא מידך: ובכורות בקרכם. לתתם לכהן [ט] ויקריבום שם: (ז) אשר ברכך ה'. * לפי הברכ'
ספרי
[י] הבא: (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו'. מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו' כשתעברו את הירדן [כ] מיד מותרים אתם להקרי' בבמה כל י"ד שנה של כיבוש וחלוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא בא להקריב בו חטאת ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי הישר בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה אותם
זבחי' קי"ט ספרי זבחי' קי"ט
תקריבו בבמה *: (ט) כי לא באתם. * כל אותן י"ד שנה: עד עתה. כמו [מ] עדיין: אל המנוחה. * זו שילה: הנחלה. זו ירושלים:

ועברתם

שפתי חכמים

[א] ואע"פ שהוא מחובר לקרקע וכל המחובר לקרקע כקרקע דמי שאני הכא דאית ביה תפיסת יד מתחילה כשנטע נרעין. א"נ כאן שנטעו לשם ע"ז דאליבא דכ"ע כולו אסור כיון דמתחילה נטעו לשם ע"ז: [ב] פי' רש"י בית גליא ל' גבוה בית כליא ל' כליון. ל"א בית כריא בית הכסא ל' כורה שוחה ועיין בערוך: [ג] פירש שאזהרה הזאת היא דבקה עם אשר עבדו שם הגוים וגו' וכאילו אמר לא תעשו כן לה' אלהיכם להקטיר על ההרים הרמים וגו' כאשר עבדו שם הגוים וגו' כי אם אל המקום וגו': [ד] פי' דוקא בנ"א בויתי אתכם ונתצתם וגו' אבל לא תעשו כן לה' אלהיכם ופי' כי אם אל המקום שלא תעשו כן לה' אלהיכם לנתוץ ולהרוס אלא שיהא מכובד בעיניכם עד שתהיו דורשים תמיד את המקום אשר יבחר וגו' להביא שמה עולותיכם וגומר. ולטעם ראשון קשה דהיה לו להסמיך קרא דלא תעשון כן וגו' לקרא דלעיל אלהיהם על ההרים וכו'. ולטעם אחרון קשה דנקוט כי אם אל המקום וגו' שלמעלה כי הפירוש שצריך לפרש בו הוא רחוק קצת מפשוטו לכן צריך גם לטעם ראשון: [ה] כתב הרא"ם נ"ל דר' ישמעאל מודה שהוא אזהרה למוחק משום דמדכינו למימר שלא כיון למחוק דרך השחתה רק שנכתב השם במקום שאינו לפי כבודו או שנכתב שלא במקומו מ"ה הוא מוחק אותו משם וכוונתו הוא לש"ש מ"ה צריך להזהיר אבל הנותץ אבן מן המזבח דאינו חייב אלא כשנותץ אותו דרך השחתה אין צריך כאן אזהרה משום וכי תעלה על דעתך וכו' ור' ישמעאל פליג את"ק בחדא ומודה לו בחדא: [ו] (נח"י) ר"ל ולא בכל מקום לפי שהבמות אסורו' ונראה דדייק דכתיב לשכנו מיותרת דהא די באמרו כי אם אל המקום וגו' אלא דמיירי בב' מקומות בירושלים ובשילה ודברי הרא"ם מגומגמי': [ז] (נח"י) פי' אפי' של חובה. וכ"ש שלמי נדבה ולאפוקי בבמה אינו מקרי' אלא דבר שנידר ונידב והכי אמרינן במגילה דף י' ובזבחים דף קי"ט: [ח] כלו' בשלמא מעשר בהמה מביא לירושלים כדי להקריב שם אבל מעשר שני למה מביא לשם שהרי אינו מקריבו ומתרץ כדי לאכול וכו': [ט] רנ"ל דבכורו' בקרכם משמע שהישראל מוזהר על הבכורים להקריבם וזה אינו שהרי הישראל צריך ליתן הבכור לכהן ומתרץ הישראל מביא וכו': [י] פי' אשר ברכך כאשר ברכך והוא מוסב אל נדריכם ונדבותיכם שיש בידו להוסיף לפי הברכה אבל הבאים חובה אין בידו להוסיף עליהם. והוכרח לדרוש כן דאל"כ משמע דווקא מי שיתברך יביא וזה אינו דהא בכל ישראל איירי (ג"א): [כ] פי' האי לא תעשון לאו אוהבאתם שמה וגו' דסמיך ליה קאי דמיירי בשילה דא"כ יהיה פי' לא תעשון בשילה ככל אשר אנחנו עושי' פה במדבר וזא"לכ דהא כמו שאנו הייכו מקריבי' כל מיני קרבנו' במדבר כן היו מקריבי' בשילה הלכך ע"כ צ"ל דהאי קרא דלא תעשון מוסב אשל מעלה דוכי אתם עוברי' וגו' ומכאן כמו מוכיח רש"י מה שפי' לעיל זבחיכם שלמי' של חובה דהוכיל ותפר' כאן ובבמה לא תקריבו כל מה שאת' מקריבין במשכן וכו' ואם יהיה שבמשכן היו מקריבין שלמי' של חובה ובבמה ג"כ יותר להקריב שלמי' של חובה א"כ מ"ה קריבי' אנו בבמה מה שמקריבין במשכן והקרא כתיב לא תעשון ככל אשר אנחנו עושי' פה וגו': [ל] רנ"ל וכי בשביל שהם לא באו עד עתה אל המנוח' לא יקריבו כל הקרבנו' באותו זמן כשיבאו לעבור את הירדן. ומתרץ כי לא באת' משמע כל אותן י"ד שנה של כיבוש וחילוק לא תוכלו להקריב כאן קרבנו' חובה כמו שאתם יכולים להקריב: [מ] פי' לא עד עכשיו שא"כ יהא נ"ב שיהיה פירושו עד היום הזה שאנו עומדים פה במדבר וה"א זה דא"כ יהיה פי' שלא היו מקריבים קרבנות חובה במדבר ואין זה אמת

דברים יב

י וַעֲבַרְתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח׃ ס
יא וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה׃
יב וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃
יג הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
יד כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ׃
טו רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃

רק

אונקלוס

וְתִעְבְּרוּן יָת־יַרְדְּנָא וְתִתְּבוּן בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן מַחְסֵין יָתְכוֹן וְיַנִּיחַ לְכוֹן מִכָּל־בַּעֲלֵי־דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר־סְחוֹר וְתִיתְבוּן לְרוּחְצָן׃
וִיהֵי אַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּיהּ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן לְתַמָּן תַּיְתוֹן יָת־כָּל־דַּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן עֲלָוָתְכוֹן וְנִכְסַת־קוּדְשֵׁיכוֹן מַעַשְׂרֵיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת יְדֵיכוֹן וְכֹל שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן דְּתִדְּרוּן קֳדָם־יְיָ׃
וְתֶחְדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתְכוֹן וְלֵיוָאָה דִּבְקִרְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית־לֵיהּ חוּלָק וְאַחְסָנָא עִמְּכוֹן׃
אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא תַּסֵּיק עֲלָוָתָךְ בְּכָל־אֲתַר דְּתֶחֱזֵי׃
אֱלָהֵין בְּאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ בְּחַד מִשִּׁבְטָךְ תַּמָּן תַּסֵּיק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן תַּעְבֵּיד כָּל דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ׃
לְחוֹד בְּכָל־רְעוּת נַפְשָׁךְ תִּכּוֹס וְתֵיכוּל בִּשְׂרָא כְּבִרְכְּתָא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּיהַב לָךְ בְּכָל־קִרְוָךְ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא יֵיכְלִנֵּיהּ כִּבְשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא׃

לחוד

דמא

בעל הטורים

ג' ומלא:

שני

ו' פסוקי' שם שמה: לשכן שמו שם שמה רמז לב' מחיצות אחת לקדשי קדשים ואחת לקדשי' קלים: תל"ט ת"א שלא להעלות קדשים בחוץ ולהעלותם במקום וכו': שם תעלה עולתיך ר"ת תשע ט' דברי' אתה עולה על המזבח עולה חטאת אשם שלמים מנחה שמן לבונה יין מים: תמ"א מצות פדיית קדשים שנפל בהם מום:

תולדות אהרן

סנה' ב'
כריתו' כ"ז
זבחים ק"ז ק"ח
עיין בת"א
בכורו' ט"ו ל"ב
תמור' ל"ם

רש"י

(י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. שתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו [א] ואת שבתו: והניח לכם. לאחר כבוש וחלוק ומנוחה מן * הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד אז: (יא) והיה המקום וגו'. בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר בדוד * ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה: שמה תביאו וגו'. למעלה אמור לענין שילה [ב] וכאן אומר לענין ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב [ג] וחרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים: מבחר נדריכם. מלמד שיביא מן המובחר: (יג) השמר לך. * ליתן לא תעשה [ד] על הדבר: בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא [ה] כגון אליהו בהר הכרמל: (יד) באחד שבטיך. בחלקו של בנימין [ו] ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם [ז] הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה: (טו) רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים * הרי אמור במקום אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר [ח] ת"ל רק: תזבח ואכלת. * אין לך בהם היתר גיזה וחלב [ט] אלא אכילה על ידי זביחה: הטמא והטהור. *לפי שבאו מכח קדשים שנ' בהם * והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלים [י] בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן [כ] בא מהם: כצבי וכאיל. לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה:

רק

סופטים ב'
שמוא' ב' ז'
ספרי
חולין י"א
בכורו' ט"ו
יבמו' ע"ב
ויקרא ז'

שפתי חכמים

שהרי במדבר היו מקריבים כל מיני קרבנות אבל מלת עדיין כופלת גם על הזמן העתיד שהן הי"ד שנה של כיבוש וחלוק. כלו' כל אותו י"ד שנה עדיין לא באתם אל המנוחה וגו' לכך לא תקריבו קרבנו' חובה: [א] שהוא אחר י"ד שנה שכבשו וחלקו דקודם לכן לא מקרי ישיבה כיון של' הכיר כל א' מקום ישיבתו שיסא' בה להשתקע והכי אמרינן בפ' כיתבא וירשת' וישבת' בה שלא נתחייבו בביכורי' עד אחר שכבשוה וחלקוה. ועוד מדכתי' מנחיל אתכם ולא כתי' נותן ש"מ לאחר ירושה מיירי: [ב] ר"ל והרי כתיב לעיל והבאת' שמה וגו' ומתרץ למעל' כו': [ג] דקוד' שבאו לנוב היו הבמו' מותרו' ומשבאו לנו' חזרו לאיסור' לפי שהמשכן הוק' בנוב לכך אסורות: [ד] רצ"ל והרי לעיל כתיב שמה תביאו משמע דוקא שמה ולא במקו' אחר ולמה לי"ל עוד השמר לך. ומתרץ ליתן לא תעשה על הדבר: [ה] ד"ל למה כתיב אשר תראה לא הל"ל רק בכל מקום. ומתרץ ללמדך דדוקא במקו' אשר תראה לא תקרי' אבל מקרי' אתה ע"פ נביא וכו': [ו] כתב הר"א אם היינו למ"ד ירושלים נתחלק' לשבטי' וכפלה בחלקו של בנימין אבל למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטי' צ"ל בא' שבטיך קאי על שילה שב"לי ול"כ אפי' למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטי' מקום ב"ה היה בחלקו של בנימין אף שהעיר' ושלי' לא נתחלק' וכמו דכתיב בין כתיפיו שכן: [ז] דע"כ קרא דלעיל מיירי כתי בבית עולמים מדכתיב כי אם אל המקו' אשר יבחר ה' אלהיכם מיירי בבי' עולמי' דהא לא מצינו שבחר השם בשום מקו' כ"א בירושלים ושאר מקומו' כגון גלגל ונביגון ונוב ושילה ישרא' מעצמן בחרו להם. אם ע"כ צ"ל דקרא כי אם אל המקו' מיירי בשילה ובבית עולמי' ופירושו לשכני דכתיב כמו ולשכנו והוא דבו' בפני עצמו ואינו פי' אדלעיל כאשר יבחר דלעיל מיירי בבית עולמי' וא"כ מקשה רש"י שפיר: [ח] פי' אפילו אם נפל בו מום דודאי יבריא יפדה אותו מיד כשיפול בו המום אע"פ שסופו להתרפאו' ויאכל במום היתר"ל רק דכל אכין ורקין מיעוטין הם. והכא בא למעוטי מום עובר: [ט] פי' דמדה"ל בכל אות נפשך תאכל בשר ומשמע אינה אלא בזביחה שהרי הקדשים והחולין שוין בזביחה ודרשו מכאן שאין להם היתר הנאה בקדשי' הנפסלי' אלא הנאה ע"י זביחה לאפוקי גיזה וחלב שאין הנאתן באה ע"י זביחה: [י] פי' אע"פ שנב"ש' ההוא שאכל אותו הטהו' בהכר' נגע בו הטמ' שהרי גם הוא אוכל עמו בקער' אחת כדילפי רז"ל מקרא דכתי' בתר' שלאחריה כן תאכלנו הטמא והטהור יחדיו דמיירי בפסולי המוקדשי' כדאית' בפרק השוחט. וכתב הרא"ם אבל יש לתמוה על רש"י ז"ל שהביא הקרא והבשר אשר יגע בכל טמא וכו' ללמוד מזה על הטהור שיאכל בשר פסולי המוקדשי' אף כשהטמ' נגע בו יהיה לו להביא קרא בכל קודש לא תגע אזהרה שלא יאכל טמא קדשי' ולפיכך הוצרך הקרא לומר שהטמ' יאכלנו וכו'. ומתרץ משום דקרא ובכל קדש לא תגע לא משתמע בהדיא שלא יאכל טמא קדשי' אלא מדרש ר"ל לכן הביא רש"י הקרא והבשר אשר יגע בכל טמא וללמוד על טהור שיוכל לאכול בשר טמא של פסולי המוקדשי'. ול"נ דהוכח' רש"י הוא דעיקר קרא הוא בא להתיר לטהור שיאכל בשר טמא דאל"כ לפתוק קרא שטהור יוכל לאכול דהא ק"ו הוא אם הטמא יכול לאכול כ"ש טהור אלא ע"כ עיקר קרא בא ללמוד על הטהור שיאכל בשר טמא כדפרשי': [כ] פי' נמ"ה פטור מן המתנות בצבי וכאיל

טז רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃
יז לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃
יח כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃
יט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס
כ כִּי־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃
כא כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃
אך

אונקלוס

דְּמָא לָא תֵיכְלוּן עַל אַרְעָא תִּשְׁדְּנֵיהּ כְּמַיָּא׃
לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמֵיכַל בְּקִרְוָךְ מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תוֹרָךְ וְעָנָךְ וְכָל נִדְרָךְ דְּתִדַּר וְנִדְבָתָךְ וְאַפְרָשׁוּת יְדָךְ׃
אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּיהּ בְּאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּיהּ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וְלֵיוָאָה דִּבְקִרְוָךְ וְתֶחְדֵּי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃
אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא תִשְׁבּוֹק יָת לֵיוָאָה כָּל יוֹמָךְ עַל אַרְעָךְ׃
אֲרֵי יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָה דְּמַלֵּיל לָךְ וְתֵימַר אֵיכוֹל בִּשְׂרָא אֲרֵי תִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ לְמֵיכַל בִּשְׂרָא בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תֵּיכוֹל בִּשְׂרָא׃
אֲרֵי יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס מִתּוֹרָךְ וּמֵעָנָךְ דִּיהַב יְיָ לָךְ כְּמָה דְּפַקֵּדְתָּךְ וְתֵיכוֹל בְּקִרְוָךְ בְּכֹל רְעוּת נַפְשָׁךְ׃
בְּרַם כְּמָה דְּמִתְאֲכִיל בְּסַר טַבְיָא וְיָת אַיְלָא כֵּן תֵּיכְלִנֵּיהּ מְסָאַב וּדְכֵי כַּחֲדָא יֵיכְלִנֵּיהּ׃
לחור

תולדות אהרן

עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
פסחי' נ"ו
מכות י"ז
מכות' ע"ז
חולין ק"כ
תעני' ט"ו
חולין י"ז
פ"ד
עיין בת"א
יומא ע"ה
חולין נ"ב
פ"ד פ"ה
ק"ג

בעל הטורים

תמ"ב תמ"ג תמ"ד שלא לאכול מעשר שני של דגן וכו': תמ"ה שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים וכו': תמ"ו תמ"ז תמ"ח שלא לאכול בשר חטאת ואשם ושלמי צבור חוץ לקלעים וכו': תמ"ט שלא יאכלו הכהנים ביכורים קודם הנחת' בעזר':

שלישי

ת"נ שלא לעזוב את הלוים וכו': תנ"א מצות שחיטה וכו': כאשר צויתיך בגימ' זה רוב האחד בעוף ורוב השני' בבהמה: כאשר נוטריקון רובו של אחד ככולו:

רש"י

(טז) רק הדם לא תאכלו. אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח [א] לא תאכלנו: תשפכנו כמים. *לומר לך שאין [ב] צריך כסוי. ד"א הרי הוא כמים [ג] להכשיר את הזרעים: לא תוכל. בא הכתוב ליתן לא תעשה [ד] על הדבר: (יז) לא תוכל. ר' יהושע בן קרחה אומ' יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצא בו *ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני ישראל להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העי' שמה יבוס כך מפורש בפרקי דרבי אליעזר והוא שנאמר *כי אם הסירך העורים והפסחים צלמים שכתבו עליהם את [ה] השבועה: ובכורות בקרך. אזהרה [ו] לכהנים: ותרומת ידך. אלו [ז] הבכורי': (יח) לפני ה'. לפנים [ח] מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר עני האכילהו על שלמיך: (יט) השמר לך. ליתן לא תעשה [ט] על הדבר: על אדמתך. אבל בגולה אינך מוזהר עליו [י] יותר מעניי ישראל: (כ) כי ירחיב וגומר. *למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך [כ] רחבת ידים ועושר: בכל אות נפשך וגו'. אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן מקדישה [ל] ומקריבה שלמים: (כא) כי ירחק ממך המקום. ולא תוכל לבא ולעשות שלמים בכל יום כמו עכשו שהמשכן הולך עמכם: וזבחת כאשר צויתיך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני: (כב) אך

ספרי
חולין ע"ד
מפסי' מ'
שמו"ב ה'
חולין פ"ד

שפתי חכמים

שהן פטורין כיון שאין בא מהם קרבן כמו שפי' אחר זה: [א] פי' והיה עולה על הדע' שלא נאס' הדם אלא כדי שיהא נזרק ע"ג המזבח קמ"ל. ויש לתמוה ל"ל האי קרא תיפוק ליה מפרשת אחרי מות דכתיב אשר יאכל כל דם וגומר שבא ללמד אפילו דם חולין וכפי' רש"י שם. ושמא י"ל כתיב בהאי וכתיב בהאי וכו' כן כתב הר"אם. וכן תירץ לעיל בפרשת אחרי מות. וכ"ל דהאי מהתם ה"א כיון שהיו תמימים והיה דמם ראוי לגבי מזבח בשעת שחיטה אף שהם חולין מ"ה אסרה רחמנ' מה שאין כן בפסולי המוקדשים מ"ה איצטריך קרא לאוסרו. עיין לעיל פרשת אחרי מות מה שכתבתי: [ב] לפי שמדמה אותו לצבי ואיל ה"א מה צבי ואיל צריכין כסוי אף בהמה זו צריכה כסוי לכך צריך לאכתב תשפכנו כמים כלומר שאין צריך כסוי. הר"אם. ועי"ל דה"א דכל בהמה דמה חייב בכסוי ד:א בהמה בכלל חיה היא ודם חיה צריך כסוי ה"נ בהמה קמ"ל על הארץ תשפכנו כמים מה מים אין צריך כסוי אף דם פסולי המוקדשים. ומינה ילפינן לכל בהמה שאין דמה צריך כסוי וכן הוא בהדיא בפר' כיסוי הדם דף ע"ד ע"ש: [ג] דלטעם ראשון קשה מים ל"ל לא ליכתוב אלא על הארץ תשפכנו ותו לא וממילא ידענא דלא בעי כסוי מ"ה צריך טעם אחר. ואי לטעם אחרון לחודיה התם גבי הכשר זרעים היה לן לכתוב מ"ה צריכין אנו גם לטעם ראשון: [ד] כתב הר"אם מפני שלא אמר דהוה לא תעשה אבל האריך לומר בא הכתוב וכו' והוכרחתי לומר שהוא ע"ד רמז בלבד אבל עיקר הלאו הזה ופירושו הוא אינו אלא שלא לאוכלו חוץ לחומה. א"כ ה"פ שאף ע"פ שכתוב למעלה והבאתם שמה עולותיכם וגומר ולא חוץ לחומה חזר ואמר לא תוכל לאכול בשעריך ליתן לא תעש' על הדבר כדלעיל: [ה] פי' השבועה שנשבע אברהם ויצחק לאבימלך והצלמי' העורי' הם כנגד יצחק והפסחים הם כנגד יעקב דכתי' ביה והוא צולע על ירכו: [ו] רצונו לתרץ למה כתיב ובכורות בקרכם והרי הכהן מצוה על הבכורות: [ז] פי' אזהרה לאוכל חוץ לחומה לחייב עליו מלקות: [ח] לא בתוך העזרה דומיא דושחט את בן הבקר שהרי כל הנזכרים לעיל אין שום אחד מהם נאכל בעזרה דאין נאכלין בתוך העזרה אלא קדשי קדשים ולא קדשים קלים: [ט] כמו שפרשתי למעלה דכל מקום שנאמר השמר וכו'. דק"ל ל"ל השמר לך והרי למעלה כתיב והלוי אשר בשעריך ואם כן ל"ל לאכתב בו שני פעמים. ומתרץ ליתן לא תיעשה על הדבר ר"ל על הדבר האמור לעיל והלוי אשר וגו' וזהו שנקט על הדבר: [י] והטעם לפי שבא"י יש לישראל נחלות וללוי אין נחלו' לכך צריכים שיתנו עיניהם עליו אבל בגולה אין לישראל נחלה כמו שאין ללוי נחלה: [כ] וא"ת והא פשיטו דקרא משמע הרחבת גבולו ומרחקו מן הארץ ולמה הוציאו רש"י מפשוטו. וי"ל משום דכתיב בתריה כי ירחק ממך המקו' וגו' הרי מרחק גבולו אמור הא מה אני מקיים כי ירחיב וגו' בהרחב ידי' ועושר ופי' גבולך בשדות וכרמי' הוא העושר וזהו אליבא דרבי אליעזר ב"ע: [ל] ופי' בכל אות נפשך בכל מין שתאוה נפשך בין שתקריבנה שלמים בין שלא תקריבנה שלמים והיינו אליבא דר' ישמעאל דדרש קרא דכי ירחיב בהרחב' גבולים דהיינו לאחר שבאו אל הארץ אבל לר' אליעזר דדריש להרחיב ידים ועושר לא שייך למימר אבל במדבר נאסר להם וכו' דהא בכל אות נפשך סתמא קאמר בין לאחר בואם לארץ בין קודם בואם לארץ וזה דבר תימה לרש"י דמתחילה פי' כי ירחיב בהרחב' ידי' ועושר דאין תלוי ופי' בהרחב' גבולם. ועוד מאחר שפי' קרא דבכל אות נפשך אליב' דר' ישמעאל דמפ' הרחבה בהרחבת גבולין אין אפשר עוד שיפר' קרא דכי ירחיב בהרחקת גבולין. עכ"ל הר"אם.
א ול"נ

דברים יב

כב אך כאשר יאכל את־הצבי ואת־האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו יאכלנו:
כג רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא־תאכל הנפש עם־הבשר:
כד לא תאכלנו על־הארץ תשפכנו כמים:
כה לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך כי־תעשה הישר בעיני יהוה:
כו רק קדשיך אשר־יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל־המקום אשר־יבחר יהוה:
כז ועשית עלתיך הבשר והדם על־מזבח יהוה אלהיך ודם־זבחיך ישפך על־מזבח יהוה אלהיך והבשר תאכל:
כח שמר ושמעת את כל־הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריך עד־עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני יהוה אלהיך: ס
כט כי־יכרית יהוה אלהיך את־הגוים אשר אתה בא־שמה לרשת אותם מפניך וירשת אתם וישבת
בארצם

אונקלוס

לחוד תקף בדיל דלא למיכל דמא ארי דמא הוא נפשא ולא תיכול נפשא עם בשרא:
לא תיכלניה על ארעא תשדיניה כמיא:
לא תיכלניה בדיל דייטב לך ולבנך בתרך ארי תעביד דכשר קדם יי:
לחוד מעשר קודשך דיהון לך ונדרך תטול ותיתי לאתרא דיתרעי יי:
ותעביד עלותך בסרא ודמא על מדבחא דיי אלהך ודם נכסת קודשך יתשד על מדבחא דיי אלהך ובסרא תיכול:
טר ותקביל ית כל פתגמיא האלין דאנא מפקיד לך בדיל דייטב לך ולבנך בתרך עד עלם ארי תעביד דתקין ודכשר קדם יי אלהך:
ארי ישיצי יי אלהך ית עממיא דאת עליל לתמן למירת יתהון מן קדמך ותירת יתהון ותיתב בארעהון:
אסתמר לך דלמא תתקל בתריהון בתר
דישתיצון

תולדות אהרן: חולין י"ז כ"ח | בכורו' ט"ו ל"ג | עיין בת"א | עיין בת"א | חולין קט"ו | עיין בת"א | נזיר כ"ה | תמורה י"ח | עיין בת"א | פסחי' ע"ז | סנה' ד' | זבחי' נ"ו | כ"ב ק"ד

בעל הטורים

תכ"ב שלא לאכול אבר מן החי כו': עם הבשר בגי' בבש' מן החי: תשפכנו בגי' פטור מלכסתו:

תכ"ג להפיל בהבא' קדשים כו':

והבשר תאכל וסמיך לי' שמור ושמעת לו' עם הארץ אסור לאכול בשר כדאי' בפסחי' ספו' ושמעת אין בור ירא חטא ולא עם האר' חסיד:

רביעי

כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' וסמיך ליה כי יכרי' לו' שאין יוכאין למלחמ' אלא הצדיקי' שעושי' הטוב והיש':

רש"י

(כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו'. אינך מוזהר לאכלן בטהרה [א] אי מה צבי ואיל חלבן מותר [ב] אף חולין חלבן מותר ת"ל אך: (כג) רק חזק לבלתי אכול הדם. ממה שנאמ' חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק דברי רבי יהודה. רבי שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות [ג] אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות: ולא תאכל הנפש עם הבשר. *אזהרה לאבר [ד] מן החי: (כד) לא תאכלנו. אזהרה לדם [ה] התמצית: (כה) לא תאכלנו. אזהרה לדם [ו] האיברים: למען ייטב לך וגו'. צא ולמד מתן שכרן של מצו' אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו ק"ו לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם: (כו) רק קדשיך. אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא להביאם לבית הבחירה: (כז) ועשית עולותיך. אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח [ז] ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כן והבשר תאכל. *ועוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשי' שבחוצ' לארץ [ח] וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו: (כח) שמור. זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנאמ' *כי נעים כי תשמרם בבטנך ואם שכחתה אפש' שתשמע ותקיי' הוא כל שאינו בכלל משנה [ט] אינו בכלל מעשה: את כל הדברים. *שתהא חביבה עליך מצוה קלה [י] כמצוה חמורה: הטוב. בעיני השמים. והישר. בעיני [כ] אדם: (ל) פן

חולין ק"ב | מכות כ"ג | ספרי | משלי כ"ב | ספרי | ספרי

שפתי חכמים

וא"כ דר"א לא פליג אר"י בזה דפי' הקרא בכל אות נפשך דלא הותר להם בשר תאוה במדבר מדכתיב בתריה כי ירחק ממך וגו' וזבחת מבקרך ומצאנך ומפרש קרא דכי ירחק בהרחבת מקום ולא כר"י דדרש קרא בריחוק מקום אתה זובח ולא בקירוב מקום שאין שוחטין חולין בעזרה וקרא דכי ירחיב דרש שלא יאכל בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר וס"ל כר"י בהא ופליג עליה בחדא. עיין שם בגמ' פ"ק דחולין דף ט"ז ודף פ"ד: [א] אע"פ שהחולין שהן בשר התאוה הן ממין הנקרבין והיה לנו לאוכלן בטהרה כמו המוקדשין דומיא דחלב חולין שאנו מוזהרין בחלבן מפני שהן ממין הנקרבים קמ"לן: [ב] פי' כיון שאינן בני הקרבה אף חולין כיון שאין נקרבין לגבי מזבח יהא חלבן נמי מותר ת"ל אך פי' אכין ורקין מיעוטין הן. וכל זה שפירש"י קרא דאך כאשר יאכל לטומאה וטהרה של חולין הוא אע"פ פשוטו' אבל מדרש רז"ל בא ללמד על צבי ואיל שטעונן שחיטה כדאיתא בפ' שני דחולין דף כ"ח: [ג] פי' לפי שיצר הרע של אדם מסיתו תמיד להעבירו על דעת קונו הלכך אפילו מצות קלות צריכין חיזוק ק"ו לשאר מצות שאדם מתאוה להם. מהרא"י: [ד] פי' לא תאכל ממנו בעוד שהנפש עם הבשר: [ה] ופי' דם התמצית הוא דם השותת בשעת שחיטה וב' מיני דמים יורדין בשעת שחיטה הראשון שחור והשני אדום ואח"כ הוא מתחיל לקלח ואח"כ כשנתמעט הדם חוזר ושותת ושלשתן נקראי' דם התמצית. ודם האיברים היינו כשפי' ממקום למקום אפי' שהוא עדיין בלוע בתוך האבר ולא יצא לחוץ הוא אסור אבל אם לא פי' אינו באזהרה דלא תאכלנו כך מפורש בגמרא פ"ק דחולין דף ט"ו: [ו] וקשה דהא בפרק כל הבשר דף קט"ו מוקמינן ליה לקרא דלא תאכלנו אזהרה לבשר בחלב ורש"י בעצמו הביא בפ"ק דכריתות וכמו שהקש' הר"א על גירסה זו מההיא דכריתות דף ד' וי"ל דרש"י פי' הכא אליבא דשאר תנאים ואמוראים דפ"כ הבשר דילפי' אזהרת אכיל' בשר בחלב משאר מקראו' עיין שם וחד תנא ילפי ליה מדכתיב ג' פעמים לא תבשל גדי בחלב אמו וחד מהם לאיסור אכילה אתא עיין ברש"י לעיל בפרשת משפטים. ומה שפירש"י בגמרא דכריתות היא אליבא דר' דדרש האי לא תאכלנו לאזהרת אכילת בשר בחלב: [ז] ר"ל ל"ל לכתוב עוד פסוק זה והרי כבר כתיב רק קדשיך וגומר תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' ובכלל שם כל מיני קרבנות. ועוד קשה דהרי בריש' דקרא כתיב ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' ואחר כך כתיב והבשר תאכלו ואם כן קשי' אהדדי. ומתרץ דפסוק זה הוא הפירוש של קרא דלעיל וה"פ אם עולות הן תן הבשר והדם על המזבח ואם זבחי שלמים הם וכו' והא דנקט גבי עולה על גבי המזבח וגבי ש"מ נקט על המזבח מפני שנתינת הבשר והדם דעולות היא על גבו של מזבח לא על גוף המזבח אלו דשלמים היא על גוף המזבח לא על גבו: [ח] כלומר אם הקדיש בהמה לקרבן והוא בח"ל חייב לטפל בהבאתה עד שיביאנה לבית הבחירה: [ט] שאם לא לחד האיך יעשה: [י] דאם לא כן כלל"ל שמא הדברים האלה אשר אנכי מצוך כלם במשמע: [כ] פירש כגון דיעבד דבר מגלה שאינו לא משום ועשית הישר והטוב:

ראה

בארצם : ל השמר לך פן תנקש
אחריהם אחרי השמדם מפניך ופן תדרש
לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את־
אלהיהם ואעשה כן גם־אני : לא
לא־תעשה כן ליהוה אלהיך כי כל־תועבת
יהוה אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את־
בניהם ואת־בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם :
יג את כל־הדבר אשר אנכי מצוה
אתכם אתו תשמרו לעשות לא־תסף עליו ולא
תגרע ממנו : פ ב כי־יקום
בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או
מופת : ג ובא האות והמופת אשר־
דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים
אשר לא־ידעתם ונעבדם : ד לא
תשמע אל־דברי הנביא ההוא או אל־חולם
החלום ההוא כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם
לדעת הישכם אהבים את־יהוה אלהיכם בכל־
לבבכם ובכל־נפשכם : ה אחרי
יהוה אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת־מצותיו
תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו
תדבקון : ו והנביא ההוא או חלם
החלום ההוא יומת כי דבר־סרה על־יהוה
אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך
מבית עבדים להדיחך מן־הדרך אשר צוך יהוה
אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך :

אונקלוס

דישתיצון מן קדמך ודלמא תתבע לטעותהון
למימר אכדין פלחין עממיא האלין ית טעותהון
ואעביד כן אף אנא : לא תעביד כן
קדם יי אלהך ארי כל דמרחק קדם יי דסני
עבדין לטעותהון ארי אף ית בניהון וית
בנתהון מוקדין בנורא לטעותהון : ית
כל פתגמא דאנא מפקיד יתכון יתיה תטרון
למעבד לא תוספון עלוהי ולא תמנעון מניה :
ארי יקום בינך נביא או חלים חילמא ויתן
לך את או מופתא : וייתי אתא ומופתא
דמליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא
דלא ידעתינין ונפלחינון : לא תקביל
לפתגמי נביא ההוא או לחלים חילמא ההוא
ארי מנסי יי אלהכון יתכון למדע האיתיכון
רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון ובכל
נפשכון : בתר פולחנא דיי
אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית פקודוהי
תטרון ולמימריה תקבלון וקדמוהי תפלחון
ובדחלתיה תתקרבון :
ונביא ההוא או חלים חלמא ההוא יתקטיל
ארי מליל סטיא על יי אלהכון דאפיק
יתכון מארעא דמצרים ודפרקך מבית
עבדותא לאטעיותך מן אורחא דפקדך
יי אלהך למהך בה ותפלי עביד דביש
מבינך

סנה' ס"ג ע"ז נ"א אחי' ק"י

סוטה י"ד נ"ד

סנה' פ"ה

פס כ"ט נ' חולין ק"ח

רש"י

(ל) פן תנקש · אונקלוס תרגם לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפי' ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן * וארכובותיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכל * ינקש נושה לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו : אחרי השמדם מפניך · אחר שתראה שאשמידם מפניך א יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך : איכה יעבדו · לפי שלא ענש על עבודת אלילים אלא על זביח וקטור ונסוך והשתחואה כוז שכתוב * בלתי לה' לבדו דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של עבודת אלילים לעובדה בדבר אחד כגון פוער לפעור ב וזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור וניסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב : (לא) כי גם את בניהם · גם לרבות את אבותם ואמותיהם אמר רבי עקיבא אני ראיתי נכרי שכפתו לאביו לפני כלבו ג ואכלו : (א) את כל הדבר · קלה כחמורה : תשמרו לעשות · ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה : לא תוסיף עליו · * חמשה טוטפות ד חמשה מינין בלולב ארבע ברכות לברכת כהנים : (ב) ונתן אליך אות · בשמים כענין שנאמר בגדעון * ועשית עמדי אות ואומר יהי נא חורב על הגזה וגו' : או מופת · בארץ אעפ"כ לא תשמע לו וא"ת מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם : (ה) ואת מצותיו תשמרו · * תורת משה : ובקולו תשמעו · בקול ו הנביאים : ואתו תעבדו · ז במקדשו : ובו תדבקון · * הדבק בדרכיו ח גמול חסדים קבור מתים בקור חולים כמו שעשה הקב"ה : סרה · דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן דישטו"רנא בלעז : והפדך מבית עבדים · * אפילו אין לו עליך אלא ט שפדך דיין :

דניאל ה'

תהלי' ק"ט

שמות כ"ב

ספרי

שופטים ז'

ספרי

סוטה י"ד

ספרי

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י דמפשוטו של קרא משמע דווקא שאחר השמדם אתה מוזהר שלא תנקש וקודם השמדם לא · לפיכך פירש אחר שתראה וכו' : ב פירש שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי זו היא עבודתו : ג ר"ל היצ"א ואכלו · ר"ל שרפו באש ובזה יש ראייה לפי' רש"י : ד עיין לעיל פרשת ואתחנן ושם פרשתי והא דפי' ה' מינים שבלולב דהיינו אם אגדו באגודה אחת דלאו הוא עובר דאם לא אגדו באגודה אחת אינו עובר ואפילו למ"ד לולב אין צריך אגד מ"מ שמעינן מיניה דאם אגדן אית ביה משום בל תוסיף : ה פירש דקשה לרש"י דהא כל כי הוא כתיבת טעם אשלמעלה והכא מאי כתיבת טעם הוא · ל"פ וא"ת וכו' הוי שפיר כתיבת טעם : ו פירש משום דמצותיו תשמרו תורת משה כולה במשמע שכל המצות נכללין בה וא"כ מאי ובקולו תשמעו אלא לרבות קול הנביאים : ז דעבודה זו איירי בקרבנות שהוא במקדש דאי בעבודת מצות הרי כבר אמור : ח והא דלא פי' רש"י לעיל בפרשת עקב דכתיב נמי ובו תדבק · וי"ל משום דפשוטו של מקרא ובו תדבק פירשו הוי' הדבק בדרכיו גמול חסדים וכו' · אבל הכא משום דלא כטעה לומר ולפרש הקרא אחרי ה' תלכו וגו' ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בו תדבקו להיות כל השגחתו עליכם · לכן הוצרך לפרש הדבק בדרכיו וכו' : ט דאל"כ והפודך מבית עבדים ל"ל הרי כתיב המוציא אתכם מארץ מצרים וביון שהוציאם כבר יצאו לחרות : וא"ת

בעל הטורים

תנ"ד תנ"ה שלא להוסיף על מצות התורה וכו' : בקי בך נבי' זו האשה : תנ"ו שלא לשמוע למתנבא בשם ע"א וכו' :

והפדך פ"א כפולה פדי' אחר פדי' : ובערת הרע מקרבך סמיך ליה כי יסיתך שאין טוענין למסי' :

דברים

ס ז כי יסיתך אחיך בן
אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך
אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים
אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך:
ח מאלהי העמים אשר סביבתיכם
הקרבים אליך או הרחקים ממך מקצה הארץ
ועד קצה הארץ: ■ לא תאבה
לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא
תחמל ולא תכסה עליו: י כי
הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו
ויד כל העם באחרנה: יא
וסקלתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל
יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים: יב וכל ישראל ישמעו
ויראון ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה
בקרבך: ס יג כי תשמע
באחת עריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבת
שם לאמר: יד יצאו אנשים בני
בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר
נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא
ידעתם: טו ודרשת וחקרת
ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה
התועבה

אונקלוס

מבינך: ארי ימלכינך אחוך בר אמך
או ברך או ברתך או אתת קימך או חברך
דכנפשך בסתרא למימר נהך ונפלח לטעות
עממיא דלא ידעת את ואבהתך:
מטעות עממיא דבסחרניכון דקריבין לך או
דרחיקין מנך מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא:
לא תיבי ליה ולא תקבל מניה ולא
תחוס עינך עלוהי ולא תרחים ולא תכסי
עלוהי: ארי מקטל תקטלניה ידך
תהי ביה בקדמיתא למקטליה וידא דכל
עמא בבתריתא: ותרגמיניה באבניא
וימות ארי בעא לאטעיותך מדחלתא דיי
אלהך דאפקך מארעא דמצרים מבית
עבדותא: וכל ישראל ישמעון וידחלון
ולא יוספון למעבד כפתגמא בישא הדין
בינך: ארי תשמע בחדא מקרוך דיי
אלהך יהיב לך למתב תמן למימר:
נפקו גברין בני רשעא מבינך ואטעיו ית יתבי
קרתהון למימר נהך ונפלח לטעות עממיא
דלא ידעתון: ותתבע ותבדוק ותשאל
יאות והא קושטא כיון פתגמא אתעבידת
תועבתא

בעל הטורים

כנפשך ב' במס' בבא ואי' כנפשך שנפשך היינו לאית' בחולין אין הסתה בדברים והא כתיב כי יסיתך ההוא במי באכילה ושתיה וסיינו כנפשך כמו כנפשך שבע' דהיינו אכילה :

תכ"ז תכ"ח תכ"ט ת"ם תם"א שלא לאהוב המסי' וכו' : תס"ב שלא להסית אחד מישראל לע"א :

תס"ג מצות חקירה העדי' היטב וכו' : ודרשת וכו' לפי שנאמר כי תשמע באחת עריך בשמיעה בעלמא לכך מזהיר אותך שתדרוש ותחקור היטב :

שפתי חכמים

ואם תאמר מתחילה פירש אין הסתה אלא לשון גירוי ואחר כך כתב שהוא משיא וכו' שלשון זה משמע שהוא לשון הטעאה · כבר תירץ הר"אם בפרשת בראשית בפסוק הנחש השיאני וכתב אף על פי שסתם לשון הסתה הוא מלשון הטעאה מ"מ מה שפירש רש"י כאן אין הסתה אלא לשון גירוי שמשיאו וכו' הוא מפני שהגירוי עצמו הוא איננו בא אלא מדברי המטעים ופירש שמשיאו לעשות כן מטעיהו לעשות כן : [ב] ויחסר וי"ו ובן אמך כי לא יתכן לומר רק אחיך מן האב ומן האם דהא כבר מצאנו דנקרא אחיך אפילו מן האב כמו שנים עשר אחים אנחנו וכמו כי ישבו אחים יחדיו אלא ע"כ או נקט קרא כי אחיו מן האב יותר חביב לו מאח מן האם : [ג] ויחסר מלת או כי אין האב נקרא ריע בשום מקום : [ד] דאם לא כן לא היה לו לכתוב אלא הרחוקים מן עד קצה הארץ : [ה] דאי אפשר כמשמעו שלא תרבה לדבריו ושלא לקבל דברי המסית אותך דאם כן מאי לא תחוס עינך עליו וגו' כי הרוג תהרגנו וגו' הוא עומד להרוג וקא מזהיר שלא להתרצות לדבריו ולא לקבל דבריו לעבוד אלהים אחרים : [ו] ותרגם אונקלוס משבק תשבק מה דבלבך עליהי היינו השנאה דבלבך יתמחול לו והא דפירש רש"י לעיל עזוב לו וכאן פירש שהוא לשון מחילה · י"ל דלעיל פירש לפי פשוטו וכן פירש מהרא"י : [ז] ואף על גב דדיברה תורה כלשון בני אדם · כתב הרא"ם ה"מ היכא דליכא למדרשיה אבל היכא דאיכא למדרש דרשינן · ונראה לי דק' ליה לרש"י דהרוג תהרגנו יתורא הוא דהא כתיב אחר זה ידך תהיה בו בראשונה להמיתו אלא וכו' : [ח] פירש לאדם אחד אלא כל ישראל מי שרוצה לדור בתוכה ברשות בידו כי ירושלים לא נתחלקה לשבטים : [ט] כלו' אין פירושו כמו לאמור בכל מקום שפירושו שיחזור ויאמר או אמור להם דברי כבושי' אבל לאמור האמור פה הוא דבק עם יצאו אנשי' שאחריו : [י] דא"לכ אנשים ל"ל הא כתיב בני בליעל ולכן הפך רש"י לפרש בליעל קודם לאנשים :

וכאלו

רש"י

(ז) כי יסיתך · אין הסתה אלא גרוי שנאמר * כי אם ה' הסיתך [א] בי אנטיצ"א בלע"ז. שמשיאו לעשות כן : אחיך · מאב : או בן אמך · [ב] מאם * : חיקך · השוכבת בחיקך ומחממת בך אפקיי"דא בלע"ז וכן * מחיק הארץ מיסוד התקוע בארץ : אשר כנפשך · זה אביך [ג] פירש לך הכתוב את החביבין לך ק"ו לאחרים : בסתר · דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר * בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה : אשר לא ידעת אתה ואבותיך · דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך : (ח) הקרובים אליך או הרחוקים · למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטבע של קרובים אתה למד טבע של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים : מקצה הארץ · * זו חמה ולבנה [ד] וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו : (ט) לא תאבה לו · * לא תהא תאב לו [ה] לא תאהבנו לפי שנאמר * ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב ולא תשמע אליו בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנאמר * עזוב תעזוב עמו [ו] לזה לא תעזוב : ולא תחוס עינך עליו · לפי שנאמר * לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחוס : ולא תחמול · לא תהפוך בזכותו : ולא תכסה עליו · אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק : (י) כי הרוג תהרגנו · * יצא מב"ד חייב אל [ז] תחזירהו לזכות : ידך תהיה בו בראשונה · מצוה ביד הניסת להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנא' ויד כל העם וגו' : (יג) לשבת שם · * פרט לירושלים [ח] שלא נתנו לדירה : כי תשמע לאמר · אומר כן [ט] יצאו וגו' : (יד) בני בליעל · * בלי עול שפרקו עולו של מקום : אנשים · * ולא [י] נשים : יושבי עירם · ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשים עיר הנדחת עד שידחוה אנשים ועד שיהיו מדיחים מתוכה : (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב · * מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא כאן יש ג' דרישה וחקירה והיטב ושאלת איננו מן המנין ויתכנו למדו בדיקות ובמקום אחר הוא אומר * ודרשו השופטים היטב ובמקום אחר הוא אומר * ודרשת היטב ולמדו היטב

היטב

תולדות אהרן

קידושין פ' · סנה' כ"ח · ס"ד · יע"ז נ"ז · חולין ד' · סנה' ס"ח · שם ע"ב · שסכ"ס נ"ג · נ"ו פ"ה · מכות י"ג · סנה' נ"ג · כ"ח · סנה' י"ו · ב"ק פ"ב · עיין נת"א · סנה' י"ו · שם ק"ינ · סנה' פ' · שם

שמות ט"ו · קידוש' · יחזקאל מ"ז · משלי ז' · ספרי · ספרי · ויקרא י"ט · שמות כ"ג · ויקרא י"ט · ספרי · ב"ק פ"ב · ספרי · ספרי · סנה' פ' · דברים י"ז · שם

התועבה הזאת בקרבך: טז
הכה תכה את ישבי העיר ההוא לפי חרב
החרם אתה ואת כל אשר בה ואת
בהמתה לפי חרב: יז ואת כל
שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש
את העיר ואת כל שללה כליל ליהוה
אלהיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד:
יח ולא ידבק בידך מאומה מן
החרם למען ישוב יהוה מחרון אפו ונתן לך
רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתיך:
יט כי תשמע בקול יהוה אלהיך
לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום
לעשות הישר בעיני יהוה אלהיך: ס

יד

א בנים אתם ליהוה אלהיכם לא
תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת:
ב כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך
ובך בחר יהוה להיות לו לעם סגלה מכל
העמים אשר על פני האדמה: ס
ג לא תאכל כל תועבה:
ד זאת הבהמה אשר תאכלו שור
שה כשבים ושה עזים: ה איל וצבי
ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר: ו
וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי
פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו:
ז אך את זה לא תאכלו ממעלי
הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל
ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה
ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם: ח
ואת

אונקלוס

עיין בת"א | תועבתא הדא בינך: ממחא תמחי
סנה' כ"ב | ית יתבי קרתא ההיא לפתגם דחרב
קי"א קי"ב | גמר יתה וית כל דבה וית בעירה לפתגם
תמור' ל"ה | דחרב: וית כל עדאה תכנוש לגו
עיין בת"א | פתאה ותוקיד בנורא ית קרתא וית כל עדאה
גמיר קדם יי אלהך ותהי תל חרוב לעלם לא
תתבני עוד: ולא יתדבק בידך מדעם
סנה' קי"א | מן חרמא בדיל דיתוב יי מתקוף רוגזיה ויתן
עיין בת"א | לך רחמין וירחם עלך ויסגינך כמא דקיים
שבת קכ"א | לאבהתך: ארי תקביל למימרא דיי
ביצה ל"ב | אלהך למטר ית כל פקודוהי דאנא מפקד
יבמו ע"ט | לך יומא דין למעבד דכשר קדם יי אלהך:
בנין אתון קדם יי אלהכון לא תתחממון
עיין בת"א | ולא תשוון מרט בין עיניכון על מית:
עיין בת"א | ארי עם קדיש את קדם יי אלהך ובך אתרעי
קידושי' ל"ה | יי למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא דעל אפי
ארעא: לא תיכול כל דמרחק:
דא בעירא דתיכלון תורין אמרין דרחלין וגדין
ע"ז ס"ו | דעזין: אילא וטביא ויחמורא
חולין קי"ד | ויעלא ורימא ותורבלא ודיצא:
עיין בת"א | וכל בעירא דסדיקא פרסתא ומטלפן טלפין
זבחי' ל"ד | תרתין פרסתא מסקת פישרא בבעירא יתה
חולין ע"א | תיכלון: ברם ית דין לא תיכלון
חולין ס"ט ע"ז | מן מסקי פשרא ומסדיקי פרסתא מטלפי
פס ק' | טלפיא ית גמלא וית ארנבא וית טפזא
עיין בת"א | ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון לא סדיקא
בכורות ה' ו' ז' | מסאבין אנון לכון: וית חזירא
מגילה ט' | ארי

בעל הטורים

תס"ד תס"ה תס"ו
מ"ע שריפת עיר הנדחת וכו':
ונתן לך רחמים ורחמך סמיך ליה בנים אתם לומר לך שכל מי שיש לו רחמים ומרחם על הבריות הקב"ה מרחם עליו כאב על הבן:

תס"ז תס"ח שלא להתגודד כדרך עובדי אלילים וכו':

חמישי

יד

תס"ט שלא לאכול פסולי המוקדשים וכו':
מכל העמים וכו' וסמיך ליה לא תאכל כל תועבה ל"ל שלא יתערבו עם האומות והאומות נמשלו לבהמות:
בבהמה התיר שבע בהמות וג' חיות כנגד י' הדברות:
טמאים הם לכם וסמיך ליה את החזיר ל"ל שאסור לגדל חזירים:

רש"י

היטב לגזירה שוה [א] ליתן האמור של זה בזה:
ב"מ נ"א | (יז) הכה תכה. *ואם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת: (יז) לה' אלהיך. לשמו ובשבילו: (יח) למען ישוב ה' מחרון אפו. שכל זמן שע"א בעולם חרון אף בעולם: (א) לא תתגודדו. לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם [ב] על מת כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים: בין עיניכם. אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר
ויקרא כ"א | *ולא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי עם קדוש אתה. קדושת עצמך מאבותיך [ג] ועוד ובך בחר ה': (ג) כל תועבה.
חולין קי"ד | *כל שתעבתי לך [ד] כגון צרם אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך: כל מום לא יהיה בו. בא ולמד כאן שלא ישחוט ויאכל על אותו המום. *בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה: (ה) איל
חולין ס"ג | וצבי ויחמור. למדנו שהחיה בכלל בהמה *ולמדנו שבבהמה וחיה טמאה יתרונה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המיעט: ואקו.
שם נ"ט | מתורגם יעלא *יעלי סלע הוא אשטנב"וק: ותאו. תורגל"א שור היער גלשון ארמי: (ו) מפרסת. סדוקה
חולין ס"ט | כתרגומו: פרסה. [ה] פלאנט"ה: ושוסעת. חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה: בבהמה.
נדה כ"ד | *משמע מה שנמצא בבהמה אכול [ו] מכאן אמרו שהשליל מותר בשחיטת אמו: (ז) השסועה. *בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו למה נשנה בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו בת"כ:

שפתי חכמים

[א] ובאלו כלם כתובים במקום אחר ודרשת וחקרת היטב ודרשו השופטים היטב ודרש' היטב הרי שבע: [ב] פי' משום דאזהרה לא תפול אלא על הפועל שבידו לפעול הדבר ולא על הפעול כלומר שנעשה בו המעשה ומפני שתחלת לא תתגודדו מורה על הרוב על הפיעול מ"ה פירש לא תתנו גדיד' בבשרכם ונקט גדידה ושרט להודיע שגדידה ענייין שרט והם שמות נרדפים וכבר פרשתי בפרשת אמור עיין שם כי שם הכל מפורש: [ג] פי' קדושתך אינה משלך אלא מאבותיך דאל"כ למה הוצרך לומר אחריו ובך בחר ה' שפירש ועוד שנבחר גם הרי כאן שתים והלא קדושת עצמם מחויב שיבחר בם ה': [ד] וא"ת היאך אנו אוכלים תרנגולים ובהמות מסורסים דהא תעבתי לך שאסור לסרסן וי"ל דלא איצטריך קרא גבי סירוס לאיסר לגבוה לא תקריב הא להדיוט שרי: [ה] לא שמפרסת תבורת פרסה שאילו היה מפרסת מבורת פרסה היה הגמל הכתוב בו ופרסה איננו מפריס שאין לו פרסה שידרוך על הארץ וזה אינו. ל"פ מפרכת לשון סדק כלו' שהפרסה סדוקה: [ו] פירש מדכתיב ברישא דקרא וכל בהמה מפרסת פרסה וכו' את"ל בבהמה אותה תאכלו שדי בהמה דרישא דקרא אבהמה דסיפא דקרא ודרוש הכי בהמה הנמצאה בבהמה תאכלו והא דנקט רש"י לשון שליל דבא לאפוקי וכו'
פירש

ובנבלתם

דברים

ח ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא
הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו:
ס ט את זה תאכלו מכל אשר
במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו:
י וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת
לא תאכלו טמא הוא לכם: ס יא
כל צפור טהרה תאכלו: יב וזה
אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה:
יג והראה ואת האיה והדיה למינה:
יד ואת כל ערב למינו:
טו ואת בת היענה ואת התחמס
ואת השחף ואת הנץ למינהו: טז
את הכוס ואת הינשוף והתנשמת:
יז והקאת ואת הרחמה ואת
השלך: יח והחסידה והאנפה
למינה והדוכיפת והעטלף: יט וכל
שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו:
כ כל עוף טהור תאכלו:
כא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר
בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם
קדוש

אונקלוס

וית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ולא פשר מסאב הוא
לכון מבסרהון לא תיכלון ובנבילתהון לא
תקרבון: ית דין תיכלון מכל
דבמיא כל דליה ציצין וקלפין תיכלון:
וכל דלית ליה ציצין וקלפין לא תיכלון מסאב
הוא לכון: כל ציפר דכי תיכלון:
ודין דלא תיכלון מנהון נשרא וער ועזיא:
ובר גלא ודייתא ודייתא לזנה:
וית כל עורבא לזנה:
וית בת נעמיתא וציצא וציפר שחפא ונצא
לזנוהי: וקריא וקפופא ובותא:
וקתא ויֵרקרקא ושלינונא: וחוריתא
ואבו לזנה ונגר טורא ועטליפא:
וכל ריחשא דעופא מסאב הוא לכון לא
יתאכלון: כל עופא דכי תיכלון:
לא תיכלון כל נבילא לתותב ערל דבקרוך
תתנינה ויכלינה או תזבנינה לבר עממין ארי
עם קדיש את קדם יי אלהך לא תיכלון
בשר בחלב: עשרא תעשר ית כל
עללת

רש"י

(ח) ובנבלתם לא תגעו. *רבותינו פירש' ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהו מוזהרים בכל השנה תלמוד לומר *אמור אל הכהנים וגו' ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרים ואין ישראל מוזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן: (ט) כל צפור טהורה תאכלו. *להתיר משולח' א שבמצורע: (י) וזה אשר לא תאכלו. לאסור את השחוטה: (יג) הראה והאיה. *היא דאה היא איה היא דיה ב ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דאה שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב: ובעופו' פרט לך הטמאים ג ללמד שהעופות טהורים מרובים מטמאים לפיכך פרט את ד המועט: (טז) התנשמת. קלב"א שוריץ: (יז) שלך. השולה דגים מן הים: (יח) דוכיפת. הוא תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרו"פא: (יט) שרץ העוף. הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובין וצרעים וחגבים טמאים הם קרויים שרץ: (כ) כל עוף טהור תאכלו. ולא את הטמא' בא ליתן עשה על לא תעשה וכן בבהמ' אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליהם בעשה ולא תעשה: (כא) לגר אשר בשעריך. גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלו': כי עם קדוש אתה לה'. *קדש את עצמך במותר לך ה דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי. *שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות ו ולבהמה טמאה:
לא

שפתי חכמים

א פירש כל רבוי הוא לרבות המשולחת וזה אשר לא תאכלו לאסור השחוטה. כראה דדרש כן וזה אשר לא תאכלו יתור הוא דהא כתיב בסופה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אלא לאסור השחוטה דזורע ובגמרא פריך ואימא ך אכא דמשולחת לאיס ר והשחוטה להיתר' ומשני לא אמרה תורה שלח לתקלה שתהא למכשול יען שילכדנה ויאכלנה. והקשה הר"אם וא"ת אי הכי ל"ל רבויא דכל צפור לרבות המשולחת. וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וכן כתב רש"י שם בהדיא: ב קידושין דף נ"ו: והוכחת רש"י הוא מכדי משנה תורה לאסופי הוא דאתא מה שכתב למעלה בת"כ וא"כ למה לא כתיב הכא ואת הדאה ואת הראה ולהורו' דלהוסיף בא כמו שאמרו למה נשני' הבהמות משום השסע שלא נאמרה בויקרא א"כ מ"ש התם דכתיב דאה מ"ש הכא דכתיב ראה ולא דאה אלא ש"מ דאה וראה אחת היא ומ"ה לא כתב הכא דאה דא"כ ה"א ראה ודאה תרתי ניניהו ולאיסופי קא אתי מ"ה לא נקט קרא כאן אלא ראה ולהורות שדאה וראה אחת היא. ותו ק"ל א"ה הל"ל ואת הראה למינה כדי לכלול גם הדאה שבויקרא. ועל זה פירש היא דאה היא איה היא דיה שהכל אחד הוא לכן כתב למינה לבסוף כדי לכלול אותם בכלל אחד ללמד שהכל אחד הוא. ותו קש"ל א"כ שהכל אחד הוא למה נקט קרא והראה ואת האיה והדיה למינה ואת דמפסיק בין והראה והאיה ניל. ותירץ ולמה נקרא שמה ראה וכו'. כלומר מ"ה הפסיק קרא לומר משונה שם זה משאר שמות שיש לו דמ"ה נקרא בשם ראה שרואה ביותר כדתניא עומדת בבבל ורואה נבילה בארץ ישראל. ודברי הר"אם קשה להולמם. עיין בגמרא פרק אילו טריפות דף ס"ג: ג דק"ל לפי שפי' דמ"ה הזהירך בכל השמות וכו' כדי שלא יבא להתירו ק' למה יתיר דטמא הוא מן העופות הטמאים ולא פרט אותן כמו שלא פרט עופות טהורין ותירץ ופרט לך עופות הטמאים וכו' וכיון שלא פרט לך זה ודאי מן הטהורי' הוא לכן הזהירך בכל השמות. א"כ כיון דעופות טהורים מרובי' מן הטמאים בלך אחר הרוב שהם טהורי' וכטהר אותו מ"ה פרט לך כל השמות: ד תשא"כ בבהמה וחיה שפרט לך הטהורים: ה כתב הר"אם מפני שאזהרה זו היא לא לגוי ויפוי כמו לא תתגודדו שהזהר"ו אינה אלא לגוי כמו שפ"רשי שם. אלא אזהרה זו הכלתי לכפם ולא יפול עליה כי עם קדוש אתה וגו' לכן אמרו מפני שעם קדוש אתה ראוי לקדש עצמך אפילו במותר לך וכו'. ז ול"נ מהסיפ' הכתוב פה ממה דכתיב בסוף פרשת שמיני והל"ל לא תאכלו כל נבלה ואל תשקצו את נפשותיכם וגו' אלא להכי כתיב כי עם קדוש אתה לה' וגו' לדרש קדש עצמך וכו': ו דמה שפי' לעיל בפ' משפטים שבא לאיסו' אכיל' ובישול והנא' ר"ל זה מוכח רש"י מדכתיב שלשה פעמים לא תבשל ומה שפירש כאן פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה זה מוכח מדכתיב שלשה פעמים גדי:
ולמ"ד

בעל הטורים

סימן מבשרם לא תאכלו לאת זה תאכלו מכל אשר במים כלומר אע"פ שאסרתי לאכול מבשרם אשר בהם במים תאכלו דאמר' דימא שרי:
ת"ע מכות בדיקת סימני העוף וכו' התחיל בנשר מפני שהוא מלך בעופות שנא' אם על פיך ש"ת מלך:
יענה שמעני' את בניה ואינה מרחמה עליהם וכן העורב אכזרי לבניהם לה:
ע"א שלא לאכול שרץ העוף וכו':
פיג"ב שלא לאכול בשר בהמה חיה כו':

תולדות אהרן

בכורות ו' · עיין בת"א · קידושי' כ"ו · חולין ק"מ · חולין ס"ב · בכורו' ז' · מכות י"ג · עיין בת"א

ת"כ · ר"ה י"ן · ויקרא כ"א · קידושי' כ"ו · חולין ס"ג · ספרי · חולין קי"ג

קדוש אתה ליהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב
אמו: פ כב עשר תעשר את כל
תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה:
כג ואכלת לפני יהוה אלהיך במקום
אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך
ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה
את יהוה אלהיך כל הימים:
כד וכי ירבה ממך הדרך כי לא
תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר
יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יברכך יהוה
אלהיך: כה ונתתה בכסף וצרת
הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר
יהוה אלהיך בו: כו ונתתה הכסף
בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין
ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם
לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה וביתך:
כז והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו
כי אין לו חלק ונחלה עמך: פ
כח מקצה שלש שנים תוציא
את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת
בשעריך: כט ובא הלוי כי אין לו
חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר
בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך יהוה אלהיך
בכל מעשה ידך אשר תעשה: ס

אונקלוס

תולדות אהרן

עיין נת"א עללת זרעך דיפיק חקלא שתא שתא:
עיין נת"א ותיכול קדם יי אלהך באתרא דיתרעי לאשראה
שכינתיה תמן מעשר עבורך חמרך ומשחך
נ"מ פ"ס ובוכרי תורך ועאנך בדיל דתילף למדחל קדם יי
אלהך כל יומיא: וארי יסגי מנך
עיין נת"א אורחא ארי לא תיכול למטליה ארי יתרחק
יבמות כ"ג מנך אתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה
עיין נת"א תמן ארי יברכינך יי אלהך: ותתן
מכות י"ט בכספא ותצור כספא בידך ותהך לאתרא דיתרעי
יי אלהך ביה: ותתן כספא בכל
עיין נת"א דיתרעי נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת
ועתיק ובכל דתשאלינך נפשך ותיכול תמן קדם
עיין נת"א יי אלהך ותחדי את ואנש ביתך:
עירוב' כ"ז וליואה דבקרוך לא תשבקיניה ארי לית ליה
חולק ואחסנא עמך: מסוף תלת
שנין תפיק ית כל מעשר עללתך בשתא ההיא
יבמות ס"ב ותצנע בקרוך: וייתי ליואה ארי
סוטה כ"ז לית ליה חולק ואחסנא עמך וגיורא ויתמא
וארמלתא דבקרוך וייכלון וישבעון בדיל
דיברכינך יי אלהך בכל עובדי ידך דתעביד:
מסוף שבע שנין תעביד שמטתא:
ודין פתגם שמטתא דישמט כל גבר מרי רשו
דירשי

בעל הטורים

ששי

לא תבשל גדי בגימט' איסו' אכילה ובשול והנאה · תע"ב מ"ע מעשר שני : סמך בחלב אמו לשני' שנה לומר שמינקת חבירו לא תנשא תוך ב' שני' ויהי' הולד בחלב ב' שני' : וצרת ב' במסור' דין וצרת אותם בכנפיך והיינו דתנן המפקי' מעות אצל חבירו וצררן והפשילן לאחור חייב ומפר' טעמא אחר קרא וצרת הכסף בידיך אע"פ שצרורי' יהיו בידיך וזהו אע"פ שצרת אות' בכנפיך יהיו בידך : תע"ד מצות מעשר שני תחת מעשר עני כו' :

יברכך ה' אלהי' בכל מעשה ידך וסמיך ליה וזה דבר השמיט' שצרי' לומר לו משמט אני :

רש"י

לא תבשל גדי · (כב) עשר תעשר · מה ענין זה אצל זה א אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי לבשל ב גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרו' כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתן שנאמ' * ושדפה לפני קמה וכן לענין ג בכורים : שנה שנה · * מכאן שאין מעשרין מן החדש ד על הישן : (כג) ואכלת וגו' · זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר אחר ללוים שנאמר * כי תקחו מאת בני ישראל וגו' ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום שנאמר * ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעשר אחר הוא : (כד) כי יברכך · שתהא התבואה ה מרובה לשאת : (כו) בכל אשר תאוה נפשך · כלל : בבקר ובצאן וביין ובשכר · פרט : ובכל אשר תשאלך נפשך · * חזר וכלל מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ ו וראוי למאכל אדם וכו' : (כז) והלוי לא תעזבנו · מלתת לו ז מעשר ראשון : כי אין לו חלק ונחלה עמך · * יצאו לקט שכח' ופיאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן ח חייבין במעשר : (כח) מקצה שלש שנים · בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושנייה לשמטה שיבערם מן הבית בשלישית : (כט) ובא הלוי · ויטול מעשר ט ראשון : והגר והיתום · ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו : ולא תאכלנו · אתה בירושלם כדרך שנזקק' לאכול מעשר שני של שתי שנים : ואכלו ושבעו · תן להם כדי שביען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה הולך לירושלים י במעשר של שנה ראשונה ושנייה שהשהית

ספרי ע"ק ב"ב ל"א, ספרי ר"ה ח', מדבר י"ח, שם י"ח, ספרי צ"ק ס"ב, ספרי

שפתי חכמים מקץ

א ואע"ג שרש"י אינו דורש סמוכים אף אותן שכתובו שלא בתקומן · וי"ל דבמשנה תורה דורש סמוכי' כמו שפ' רש"י לקמן בפ' כי תצא בפסוק ולקח לך לאש' וגו' : ב ר"ל אל תגרמו לי לבלו' גדיים של תבואה · ר"ל שעדיין התבואה בתוך קשיה והיא קרובה להתבשל : ג ר"ל אם לא תביאו ביכורים גם כן תכלו' פירותיכם כלומר שכן דרשינן ג"כ הסמיכות דביכורים לקרא לא תבשל גדי ובוודאי דפרשת משפטים ופרשת כי תשא · ולכן קאמר וכן כלומר אע"פ שאין דרכי לדרוש סמיכות מ"מ כיון שדורשין פה יש לדרוש נמי התם : ד פירש לאו דוקא אלא ה"ה מן הישן על החדש אלא רבותא קמ"ל דאפילו מן החדש על הישן שהוא מן היפה על הרעה כ"ש מן מן הישן על החדש שהוא מן הרעה על היפה : ה ויהיה כי יברכך דבק עם כי לא תוכל שאתו כי לא תפול הברכה רק על רבוי התבואה אבל לא יפול כי יברכך על כי ירחק שירחיב גבולו לכבוש ארצות עד שירחק עמך המקום שלא תפול הברכה אל רבוי ארצות : ו פי' כגון נפן מהרבן לאפוקי מים ומלח וכמהין ופטריות וגידולי קרקע למעוטי דגים : ז לא שתזמינהו על שלחנך אם אין לו מעשר ראשון ולא מעשר עני כמו שפי' לעיל גבי לפני ה' אלקיך תאכלנו וגו' אתה ובנך וגו' דיש מדבר בעניין אכיל' כדכתיב לפני ה' אלקיך תאכלנו וגומר אבל כאן שלא כלל הלוי באכיל' עמו שהרי כתיב ואכלת לפני ה' וגומר ושמחת אתה וביתך וגו' ואחר כך הפסיק הענין והתחיל בפסוק אחר והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו מלתת לו חלקו במעש' ראשון : ח ר"ל ולמה יש ללוי חלק בהם לפי שאינם חייבים במעשר · ר"ל לקט שכחה ופיאה והפקר אינם חייבים במעשר ול"ת והלא שכינו ג בי לוי בפרשת קרח תאכל מתנותיכ' תרימו את כל תרומת ה' · וי"ל דכל שנותן להם במתנה ממנו יפרישו מעשר אבל אילו לא היה להם מתנה אלא הפקר לכל : ט והוי זה מקרא קצר כי בלתי תוספת הזאת היה נראה שהלוי והגר והיתום והאלמנה משפט אחד לרם והוא שתתן להם מאכל שיאכלנו וישבעו : י פי' במעש' שני של שנה ראשונ' ושנייה כדי שתאכלנה בירושלים ותתודה בערתי הקדש מן הבית בשנ' ראשונ' ושנייה של שמיטה מוציא בכל אחת מהן מעשר ראשון ושני וכן ברביעית וחמישית ובשנה שלישית וששית מוציא מעשר ראשון ומעשר עני · ומעשר ראשון נאכלין בכל מקום ומעשר שני נאכל בירושלים כיון שמפורש במקום אחר : מעשר עני א פי'

א מקץ שבע שנים תעשה שמטה׃
ב וזה דבר השמטה שמוט כל בעל
משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו
ואת אחיו כי קרא שמטה ליהוה׃
ג את הנכרי תגש ואשר יהיה לך
את אחיך תשמט ידך׃ ד אפס
כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יהוה
בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה׃
ה רק אם שמוע תשמע בקול
יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה
הזאת אשר אנכי מצוך היום׃ ו
כי יהוה אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת
גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים
ובך לא ימשלו׃ ס ז כי יהיה
בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך
אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך
ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון׃
ח כי פתח תפתח את ידך לו
והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו׃
ט השמר לך פן יהיה דבר
עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת
השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן
לו וקרא עליך אל יהוה והיה בך חטא׃
י נתון תתן לו ולא ירע לבבך
בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יהוה
אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך׃

כי

אונקלוס

דירשי בחבריה ולא יתבע מן חבריה ומן
אחוהי ארי קרא שמטתא קדם יי׃
מן בר עממין תתבע ודיהי לך עם אחוך תשמיט
ידך׃ לחוד ארי לא יהי בך מסכינא
ארי ברכא יברכנך יי בארעא דיי אלהך יהיב
לך אחסנא למירתה׃ לחוד אם
קבלא תקביל למימרא דיי אלהך למטר למעבד
ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד לך יומא
דין׃ ארי יי אלהך ברכך כמא
דמליל לך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תזיף
ותשלוט בעממין סגיאין ובך לא ישלטון׃
ארי יהי בך מסכינא חד מאחך בחדא
מקרויך בארעך דיי אלהך יהיב לך לא תתקיף
ית לבך ולא תקפוץ ית ידך מאחוך מסכינא׃
ארי מפתח תפתח ית ידך ליה ואוזפא
תוזפניה כמסת חסרוניה דיחסיר ליה׃
אסתמר לך דלמא יהי פתגמא עם לבך ברשע
למימר קריבת שתא שביעתא שתא דשמטתא
ותבאש עינך באחוך מסכינא ולא תתן ליה
ויקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא׃
מתן תתן ליה ולא יבאש לבך במתנך ליה
ארי בדיל פתגמא הדין יברכינך יי אלהך
בכל עובדך ובכל אושטות ידך׃

ארי

תולדות אהרן
עירכין כ"ח
עיין גת"א
עיין גת"א
קידוש' ל"א
תעני' כ"א
ב"מ ל' ל"ג
סנה' ס"ד
ב"מ ל"א
עיין גת"א
עיין גת"א
עיין גת"א
כתו' ס"ז
סנה' ק"ט
עיין גת"א
שבת קנ"א

בעל הטורים

טו

תע"ה תע"ו מצות בשמטת כספי' בשנ' השמיטה כו'· תע"ז לנגוש לנכרי כו'׃
תע"ח תע"ט מצות צדקה ולא לאמץ וכו'׃

פתח הפ' כפולה לומר פתח לו ידך וגם פיך לטלל א תו בדברי' י"א הראוי לפת תן לו פת· הראוי למעדני' תן לו מעדני' ותפק לו בכל מיני מתיקה ע"א פתח תפתח אם הוא מתבייש בביאו לו לפתחו׃ נתון תלא ו' שזוכה לו' ברכות כדאי' בפ"ק דב"ב׃

שפתי חכמים

א פי' המקרא הזה משרש שהשמט' אינה נופלת אלא על ידו של בעל שלא יהיה לו יד לבקש חובו והוסי' מלת של מפני שאחר מלת ידו בו"ו ב"ל ידו של מי ולומר של בעל משה גם הוסיף מלת את להורות שידו הוא הפעול כי בו לא את ה"ה ידו הפועל כמו והשיגה ידו׃ ב פי' שאלת רק דבקה עם אפס כי לא יהיה בך אביון כאילו אמר זה שהבטיחך שלא יהיה בך אביון אינו רק אם שמוע תשמע׃ ג דק"ל מאי זה דכתיב רק דכתיב בקרא דהא כל אכין ורקין מיעוטין הן· ומפרש דמיעוט הוא משמיעה וע"כ לדרשא אתי אם זמוע קמיעא משמיעין אותו הרבה׃ ד פי' היותר אביון מהם כלומר שכרי' לאותו דבר תן לו קודם כיון שהו' תאב יותר׃ ה דאל"כ מאחד ל"ל· ומפרש מאחד מיוחד שבאחיך דהיינו אחיך מן האב דכתיב כיה כי ישבו אחים יחדיו׃ ו כלומר שאתה מחויב להשלים אשה׃ ז נפרשת כי תנא כתיב האי קרא ואף ע"פ שהמקרא ההוא בזכיר יום קמיירי והמקרא הזה נהי"ו א'עני מיירי ת"מ תרווייהו בעני קמיירי כ"תיב הכא באחיך האביון עו' וכתיב התם כי עני הוא וגו'׃ ח מדכתיב הדבר דרשו לשון דבור כמו שדרשו על דבר שרה ע"פ דבורה של שרה וכו' דאל"כ הדבר ל"ל ה"ל למכתב כי בגלל זה יברכך ה'׃

א פי'

רש"י

שהשהית ומתודה * בערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש * בכי תכלה לעשר׃ (א) מקץ שבע שנים· יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת"ל * קרבה שנת השבע ואם אתה אומר ז' שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קריבה הא למדת שבע שנים למנין השמיטה׃ (ב) שמוט כל בעל משה ידו· שמוט את ידו של א כל בעל משה׃ (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון· ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושי' רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם· אביון· דל מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר׃ (ה) רק אם שמוע תשמע· אז לא יהיה ב בך אביון׃ שמוע תשמע· שמע קמע' משמיעין ג אותו הרבה׃ (ו) כאשר דבר לך· והיכן דבר * ברוך אתה בעיר׃ והעבטת· כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היא אומר והעבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית׃ והעבטת גוים· יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבוט׃ ומשלת בגוים רבים· יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו׃ (ז) כי יהיה בך אביון· התאב תאב ד קודם׃ מאחד אחיך· אחיך מאביך קודם ה לאחיך מאמך׃ שעריך· עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת׃ לא תאמץ· יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ׃ מאחיך האביון· אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון׃ פתוח תפתח· * אפי' כמה פעמים׃ (ח) כי פתוח תפתח· הרי כי משמש בלשון אלא׃ והעבט תעביטנו· אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה׃ די מחסורו· ואי אתה מצווה לעשרו׃ אשר יחסר לו· אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו׃ לו· * זו אשה ו וכן הוא אומר * אעשה לו עזר כנגדו׃ (ט) וקרא עליך· * יכול מצוה ז ת"ל * ולא יקרא׃ והיה בך חטא· מכל מקום אפי' לא יקרא· א"כ למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא׃ (י) נתון תתן לו· אפי' מאה פעמי'׃ לו· בינו ובינך׃ כי בגלל הדבר· * אפי' אמר ח ליתן אתה נוטל שכר האמיר' עם שכר המעשה׃ על כן · * מפני

א כן

דברי' כ"ו
שם
שם ט"ו
דברי' כ"ח
ב"מ ל"א
כתובו' ק"ח
ראשי' ב'
דברי' כ"ד
ספרי
ספרי

אונקלוס

ברכות ל"ד · שבת ס"ג · קנ"א · תעני' כ"א · קידושין י"ד · שם י"ז · ערכין ל"ג · קידוש' י"ז · י"ז · עיין בת"א · קידושין ב' · שם כ"ג · עיין בת"א · עיין בת"א · קידושי' י"ז · שם ט"ו כ' כ"א · ערכין ל'

אֲרֵי לָא יִפְסוֹק מִסְכֵּינָא מִגּוֹ אַרְעָא עַל כֵּן
אֲנָא מְפַקְּדָךְ לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ
לַאֲחוּךְ לְעַנְיָךְ וּלְמִסְכֵּינָךְ דִּבְאַרְעָךְ:
אֲרֵי יִזְדַּבַּן לָךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל
וְיִפְלְחִנָּךְ שֵׁית שְׁנִין וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא תִּפְטְרִנֵּיהּ
בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ: וַאֲרֵי תִפְטְרִנֵּיהּ
בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ לָא תִפְטְרִנֵּיהּ רֵיקָן:
אַפְרָשָׁא תַפְרֵישׁ לֵיהּ מֵעָנָךְ וּמֵאִדְּרָךְ וּמִמַּעְצַרְתָּךְ
דִּבְרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ תִּתֵּן לֵיהּ:
וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יָת
פִּתְגָמָא הָדֵין יוֹמָא דֵין: וִיהֵי אֲרֵי
יֵימַר לָךְ לָא אֶפּוֹק מֵעִמָּךְ אֲרֵי רְחִמָךְ וְיָת אֱנָשׁ
בֵּיתָךְ אֲרֵי טַב לֵיהּ עִמָּךְ: וְתִסַּב יָת
מַרְצְעָא וְתִתֵּן בְּאוּדְנֵיהּ וּבְדַשָּׁא וִיהֵי לָךְ עֲבַד
פָּלַח לְעָלַם וְאַף לְאַמְתָךְ תַּעְבֵּיד כֵּן:
לָא יִקְשֵׁי בְעֵינָךְ בְּמִפְטְרָךְ יָתֵיהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ
אֲרֵי עַל חַד תְּרֵין כַּאֲגַר אַגִּירָא פַּלְחָךְ שֵׁית שְׁנִין
וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דְּתַעְבֵּיד:
כָּל בּוּכְרָא דְיִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ וּבְעָנָךְ דִּכְרִין
תקדש

ראה

יא · כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ
עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ
לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ: ס
יב · כִּי־יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ
הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת
תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ: יג וְכִי־
תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם:
יד · הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ
וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ:
טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם: טז וְהָיָה כִּי־
יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־
בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ: יז וְלָקַחְתָּ
אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד
עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן:
יח לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ
חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ
שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:
כל

בעל הטורים

פתח חסר וי"ו מנוה כיוסו' לתת פת לעניי' תקנ' עזרה: ת"פ שלא למנוע מלהלוות לעני מפני השמיטה: תפ"א תפ"ב מצות הענקת עבד עברי ולא לשלחו ריקם: סמך כל הבכור לפר' עבד לומ' כשם שאני אוסר לך לעבוד בבכור כך לא תעבו' בעבד עבודת עבד וכשם שהמום פוסל בבכור כך המום פוסל ברציעה: היו' הזה וסמי' ליה והי' כי יאמ' אליך לומ' שרציעה ביום ולא בלילה:

רש"י

ספרי · קידושי' י"ד שמות כ"א · קידושי' י"ז · שם · ויקר' כ"ה · מכילתא שמות כ"א

א כן: (יא) לאמר · * עצה לטובתך
ב אני מיעצך: לאחיך לעניך · לאיזה אח
לעני: לעניך · בי"ד אחד לשון עני אחד הוא
אבל עניין בשני יודי"ן שני עניים: (יב) כי
ימכר לך · * על ידי אחרים שמכרוהו בית דין
בגנבתו ג הכתוב מדבר והרי כבר נאמר * כי תקנה
עבד עברי ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר אלא מפני
שני דברים שנתחדשו כאן ד אחד שכתוב או העבריה
אף היא תצא בשש ולא שמכרוה בית דין שאין האשה
נמכרת בגנבתה שנ' בגנבתו ולא בגנבתה אלא
בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים
קודם שתביא סימנין תצא ועו' חדש כאן הענק
תעניק: (יד) הענק תעניק · לשון עדי
בגובה ה ובמראי' העין דבר שיהא נכר שהטיבות
לו וי"מ לשון הטענה על צוארו: מצאנך מגרנך
ומיקבך · * יכול אין לי אלא אלו בלבד ת"ל אשר ברכ'
מכל מה שברכך בורלך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדי'
שהם ו בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו
פרדות ולמדו רבותינו * במסכת קדושין בג"ש ז כמה
נותן לו מכל מין ומין: (טו) וזכרת כי עבד
היית · והענקתי ושניתי לך מבזת מצרים ובזת הים
אף אתה הענק ושנה לו: (יז) עבד עולם ·
יכול כמשמעו ת"ל * ושבתם איש אל אחוזתו ואיש
אל משפחתו תשובו הא למדת שאין זה אלא עולמו
של יובל *: ואף לאמתך תעשה כן · הענק לה יכול
אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת"ל * אם אמר יאמר
העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת: (יח) כי
משנה שכר שכיר · מכאן אמרו עבד עברי עובד בין
ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום
ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית
והולדות לאדון:
כל

שפתי חכמים

א פי' ולא לשון הואיל כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני · כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה כי שם מחובר עם מלת כי וכל כי על כן שבמקרא לשון הואיל הוא כמו שכתב רש"י בפרשת וירא אבל כאן שהוא בלתי מלת כי פירושו מפני כן: ב דאל"כ לאמור ל"ל הא אין דיבור קודם יאמר שיבא אחריו מלת לאמור: ג וא"ת מנ"ל דילמא כי ימכר ע"י עצמו דומיא דונמכר לך דאיירי במוכר עצמו דא"ל מיתורא דקרא מפיק ליה דאי במוכר עצמו הרי כבר נאמר ונמכר לך א"כ במכור על ידי אחרים כמי הרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי דאיירי במכרוהו ב"ד · ותירץ הרא"ם ושמא י"ל דכתב כי ימכר ע"י אחרים משמע דשתם בנין נפעל ע"י אחרים משמע לבד גבי ונמכר לך דכתיב ביה כי ימוך אחיך ופי' ולמר ונמכר לך · ע"כ צ"ל שהוא ע"י עצמו · וכ"ל דילפינן עברי עברי מהדדי כתיב הכא אחיך העברי וכתיב התם כי תקנה עבד עברי מה התם שנמכר ע"י אחרי' אף ה"נ כשנמכר ע"י אחרים: ד וא"ת ולמה לא אמר עוד חדוש כאן שהעברי אינו יוצא בראשי איברים תדהקיש עברי לעבריה כמו שכתב בפרשת משפטים · ושמא י"ל שלא אמרו כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש אלא בחדוש המבואר בקרא בלבד לא כמו שזה יוצא מן ההיקש הרא"ם · ולי נראה דאפילו אי לאו היקשא דהכא לא הוה מצי למילף עבד עברי שיצא בראשי איברים מק"ו מעבד כנעני ומה עבד כנעני שאינו יוצא בשש יוצא בראשי איברים עבד עברי שיוצא בשש אינו דין שיצא בראשי איברים · ה"א אמה העבריה תוכיח שיוצאת בשש ואינה יוצאת בר"א אף ע"ע · ואין לומר היא גופא נילף בק"ו מעבד כנעני שתצא בראשי איברים דהא בהדיא כתיב בה לא תצא כצאת העבדים · ודו"ק כ"ל: ה ר"ל יתקשט הרב את עבדו בניאות בכמה מיני קישוטי' ויהא ניכר לעבד שנתן לו רבו כל הטובות הללו: ו צאן פרה ורבה וכן גידולי קרקע לאפוקי פרדה אינה פרה ורבה: ז ר"ל נאמר כאן לא תשלחנו ריקם · ולהלן בפרשה כי תשא גבי בכור אדם נאמר ולא יראה פני ריקם · מה להלן גבי בכור עשרים כסף · אף כאן עשרים כסף · והתם גופיה מנלן שהרי יוסף בכיר רחל נמכר למצרים בעשרים כסף: ולא תימא דלמא האי קרא במכרוהו ב"ד קמיירי שתים ושלש שנים קודם כיובל שהיובל מוציאו אבל הנרצע תעבוד לעולם כמשמעו · י"ל דמכרוהו ב"ד מושב יעל משפחתו נפקא הא מה אני מקיים ואיש אל משפחתו וג' מר בנרצע שיצא ביובל ועיין בפרשת משפטים ובפרשת בהר:
פירש

אפילו בעל כרחו של עבד · דאל"כ הא כבר כתיב ואם אדוניו יתן לו אשה וגומר:

א דאל"כ

בעל הטורים

שביעי

תפ"ג תפ"ד שלא לעבוד בקדשים: שלא לגזוז:

יו

וזבחת פסח וסמיך ליה לא תאכל עליו חמץ לומר לך שאין שוחטין הפסח על החמץ:
תפ"ה שלא לאכול חמץ אחר חצות בי"ד בניסן:

דברים יו

• פ יט • כל־הבכור אשר
ילד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה
אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור
צאנך: • כ • לפני יהוה אלהיך תאכלנו
שנה בשנה במקום אשר־יבחר יהוה אתה
וביתך: כא • וכי־יהיה בו מום פסח
או עור כל מום רע לא תזבחנו ליהוה אלהיך:
כב • בשעריך תאכלנו הטמא
והטהור יחדו כצבי וכאיל: •
כג • רק את־דמו לא תאכל על־
הארץ תשפכנו כמים: פ
א • שמור את־חדש האביב ועשית
פסח ליהוה אלהיך כי בחדש האביב הוציאך
יהוה אלהיך ממצרים לילה: •
• וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר במקום אשר
יבחר יהוה לשכן שמו שם:
ג • לא־תאכל עליו חמץ שבעת ימים
תאכל־עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת
מארץ מצרים למען תזכר את־יום צאתך מארץ
מצרים

אונקלוס

תקדיש קדם יי אלהך לא תפלח בבוכרא — עיין בת"א
דתורך ולא תגוז בוכרא דענך: — עיין בת"א
קדם יי אלהך תיכלניה שתא בשתא באתרא — עיין בת"א
דיתרעי יי את ואינש ביתך: — עיין בת"א
וארי יהי ביה מומא חגיר או עויר כל — עיין בת"א
מום ביש לא תכסניה קדם יי אלהך: — בכורו' י"ד
בקרוך תיכלניה מסאבא — ל"ז ל"ט
ודכיא כחדא כבשר טביא ואילא: — עיין בת"א
לחוד ית דמיה לא תיכול על ארעא — שם י"ב ל"ג
תשדיניה כמיא: טר ית ירחא — שם ס"ו
דאביבא ותעביד פסחא קדם יי אלהך ארי
בירחא דאביבא אפקך יי אלהך ממצרים ועבד — ר"ה ז' כ"א
לך נסין בליליא: ותכוס פסחא — עיין בת"א
קדם יי אלהך מן בני ענא ונכסת קודשיא מן — ברכות ס'
תורי באתרא דיתרעי יי לאשראה שכינתיה תמן: — פסחים ע'
לא תיכול עלוהי חמיע שבעא יומין תיכול — עיין בת"א
עלוהי פטיר לחים עני ארי בבהילו נפקתא
מארעא דמצרים בדיל דתדכר ית יום מפקך — עיין בת"א
מארעא דמצרים כל יומי חייך: ולא — עיי' בת"א / ברכות י"ג
יתחזי — פסחי' קי"ז

שפתי חכמים

א דאל"כ תקדיש ל"ל הרי קדוש ועומד הוא: ב דלפי טעם ראשון קשה מה המצוה הזאת שיאמר קדוש אתה כיון שהוא קדוש ועומד לכן אמר ד"א וכו'. ולטעם אחרון קשה דלשון תקדיש משמע שגופו תקדיש ולא הקדש עליו לכן פי' גם ליסנא קמא. ובזה ניחא מה שמקשים דהאי ד"א הוא לדברי רבי ישמעאל וטעם ראשון א לדברי רבנן דפליגי עליה והלכה כרבנן ולמה לו להביא דברי ר"י כיון שאין הלכ' כמותו אלא יצ"ל דרש"י לא בא אלא לפרש הקרא קרוב לפי פשוטו וליישב הקרא דבר דבור על אופניו: ג כתב הרא"ם ובפרק המקדיש שדיהו פירש מקדיש אתה הקדש עליו פי' להעלותו בדמים ויתן טובת הנאה לכהן וכ"ע. עוד ק"לי דבריש פרק כל הפסול תנן המוקדשים הנאתן להקדש נמכרין באיטליז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעשר שהנאתן לבעלים וכו' והיאך פי' והנאתן להקדש. ומצאתי כתוב וכ"ל לפרש מה שפי' רש"י כאן ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו מיירי בבכור שהחרימו שכל החרמים לכהנים לכן פי' שיתן טובת הנאה לכהנים בשביל החרם שהוא לכהן ע"ש דף כ"ח וכ"ט: ד דכתיב במעשר תקנה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך ופירש רש"י שבא ללמד שאם השהה מעשרותיו וכו': ה דהא כפסח אינו בא אלא מן הכבשי' או מן העזים: ו שבשינה קלה נגאלו כולם שהרי לא הספיקו בצקתם להחמיץ ובכם זה יזכרו העוני: ז וא"ת והלא בזולת זה לא היו רשאין לאכול חמץ דהא כתיב שבעת ימים מצות תאכלו ונו'. וי"ל דזהו דוקא לדורו' אבל במצרים לא נאסרו אלא אותו יום בלבד כדאיתא בפרק כל שעה דף כ"ח ובפר' בתרא דפסחים דף צ"ו:

א וכי

רש"י

(יט) כל הבכור תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר אל תקדיש שנאמר * אך בכור אשר יבוכר לה' (ויקרא כ"ז) ונו' הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה א קדוש לבכורה *. (ערכין כ"ט) ד"א א"א לומר ב הקדש שכבר נאמר אל תקדיש וא"א לומר אל תקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדשו ג עליו ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו: לא תעבד בבכור שורך ולא תגוז ונו'. אף החלוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה: (כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנו כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנאמר * (ויקרא כ"ט) ובשרם יהיה לך ונו': שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנאמר * (דברים י"ד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה ד אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו: שנה בשנה. אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד *: (ספרי) (כא) מום. כלל: פסח ועור. פרט: כל מום רע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: (כג) רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכולו היתר הנא מכלל איסור הוא שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר תלמוד לומר רק את דמו לא תאכל: (א) שמור את חדש האביב. מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה: ממצרים לילה. והלא ביום יצאו שנאמר * (במדבר ל"ג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ונו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנאמר * (שמות י"ב) ויקרא למשה ולאהרן לילה ונו': (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן. שנאמר * (שמות י"ב) מן הכבשים ומן העזים תקחו: ובקר. * תזבח לחגיגה ה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה: (ספרי) (ג) לחם עוני. לחם שמזכיר את העוני ו שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת. ולא הספיק בצק להחמיץ ז וזה יהיה לך לזכרון וחפזון לא שלך היה אלא של מצריים שכן הוא אומר * (שמות י"ב) ותחזק מצרים על העם וגו': למען תזכור. על ידי אכילת הפסח והמצה יום צאתך:

ולא

אונקלוס

יתחזי לך חמיר בכל תחומך שבעא יומין ולא יבית מן בסרא דתכוס ברמשא ביומא קדמאה לצפרא: לית לך רשו למכס ית פסחא בחדא מקרוך דיי אלהך יהיב לך: אלהין באתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן תכוס ית פסחא ברמשא כמיעל שמשא זמן מפקך ממצרים: ותבשל ותיכול באתרא דיתרעי יי אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך למשכנך: שתא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה כניש קדם יי אלהך לא תעביד עבידא: שבעא שבועין תמני לך משריות מגלא בחצד עומרא דארמותא תשרי למימני שבעא שבועין: ותעביד חגא דשבועיא קדם יי אלהך מסת נדבת ידך דתתן כמא דיברכינך יי אלהך: ותחדי קדם יי אלהך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה דבקרווך וגיורא ויתמא וארמלתא דבינך באתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן: ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ותטר ותעביד ית קימיא האלין: חגא דמטליא תעביד לך

ראה

מצרים כל ימי חייך: ד ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר: ה לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך: ו כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים: ז ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך: ח ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה מלאכה: ס ט שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות: י ועשית חג שבעות ליהוה אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יהוה אלהיך: יא ושמחת לפני יהוה אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם: יב וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים

בעל הטורים

תפ"ה שלא לאכול חמץ אחר חצו' בי"ד בניסן:
תפ"ו שלא להותיר מקרבן חגיגה:
תפ"ז שלא להקריב קרבן פסח בבמת יחיד:

שתי ספירות בפסוק לומר לך דמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי:
תפ"ח מצות שמחת הרגלים:

מהחל ב' הגא ואי' מהח' בתרומ' דהיינו העומר שהיא ראשי' למנחות כתרומה שהיא ראשית: ושמחת לא נאמר שמחה בפסח שהתבואה עדיין בשדה ובעצרת שהתבוא' כבר נכנס' ועדיין היין בגפני' נאמר שמחה אחת ובסכות שהכל בבית נאמר ב' שמחות:

רש"י

(ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אזהרה למותיר בפסח דורות א לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד בניסן ב כמה דאת אמר * אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ולפי שנסתלק הכתו' מעניינו של פסח ג והתחיל לדבר בחקו' שבע' ימים כגון שבע' ימים מצו' תאכלו ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש באי זו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומר שלמים השוחטים כל שבעה בכל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון. דבר אחר בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעו של מקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב הראשון עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר וזו היא שנויה במסכת פסחים: (ו) בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים. * הרי שלשה זמנים חלוקים ד בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה: (ז) ובשלת. זהו צלי אש שאף הוא קרוי בשול: ופנית בבקר. * לבקרו של שני ה מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב *: (ח) ששת ימים תאכל מצות. ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים ו שבעה מן הישן ו ששה מן החדש: ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ז ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנאמר * בערב תאכלו מצות: עצרת לה' אלהיך. עצור עצמך מן המלאכה. דבר אחר כנופיא של מאכל ומשתה לשון * נעצרה נא אותך: (ט) מהחל חרמש בקמה. * משנקצר העומר ח שהוא ראשית הקציר: (י) מסת נדבת ידך. די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקדש קרואים לאכול: (יא) לוי גר יתום ואלמנה. ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך: (יב) וזכרת כי עבד היית וגו'. על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה החקים האלה:

שפתי חכמים

א כי בפסח מצרים כתיב ולא תותירו ממנו עד בוקר והוא דוקא פסח מצרי' שהיו אוכלין אותו בחפזון והיו מזומנים לצאת לדרך מ"ה לא תותירו אבל פסח דורות לא קמ"ל. והא דכתיב בפרש' כי תשא ולא ילין לבקר זבח חג הפסח ההוא באימורי פסח קא מיירי. והא דכתיב בפרשת בהעלותך לא ישאירו ממנו עד בק' ההוא בפסח שני קמיירי: ב ויהיה פירושו אשר תזבח דהיינו ביום הראשון שהוא י"ד בניסן ולבוקר דבק עם ולא ילין כאילו אמר ולא ילין לבקר מן הבשר אשר תזבח בערב יום ראשון: ג פירש דאי לא נסתלק לא היה צריך לומר אלא ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר ופשיטא דביום י"ד קמיירי דהא עליה קאי דכתיב לעיל מיניה וזבחת פסח וכו': ד והוי כאילו כתיב שם תזבח את הפסח בער' דהיינו בין הערבים וכבא השמש תאכלנו דהיינו בלילה. במועד צאתך שרפהו. ומפני שאין השריפה חובה עליו מ"ה פי' כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה לא שחובה עליו לשורפו: ה דא"ל לבקרו של ראשון די"ט הוא ואסור לצאת חוץ לתחום. ועי"ל דא"ל לבקרו של ראשון שהרי חייב ביום ראשון להביא עולות ראייה כן כתבו התוספות פרק לולב וערבה דף מ"ז: ו עיין בהרא"ם שהאריך כאן בזיות' וכבר ידעתי לך מה שאין הכרח לגור' הפשט אין לי להביא: ז דבששה עשר בניסן מביאין העומר ומתיר החדש אבל אם רוצה לאכול מן הישן כל ז' הרשות בידו: ח מבואר בפרשת אמר ע"ש: ט פי' לא בתחילת הקציר תליא מילתא אלא בקצירת העומר אך מפני שתחילת הקציר הוא העומר כתב מהחל חרמש בקמה: י דתרגום די מחסורו כמסת חסרונו ומ"ם מסת שורש ושרשו מסס ודגוש המ"ך לחסרון אות הכפל: א פעולת

פסחי' ע"א / חגיגה י' / פסחי' נ"א / זבחי' קי"ל / ברכו' ט' / פסחי' כ"ט / זבחי' י"ב / עיין בת"א / עיין בת"א / עיין בת"א / חגיגה ט' / עיין בת"א / נ"א / מנחו' ס"ו / ע"א / חגיגה ח' / פסחי' ע' / שמות י"ב / ספרי / ספרי / חגיגה י"ן / שמות י"ב / שופטי' י"ב / ספרי / מנחו' ע"א

בעל הטורים

החקים האלה כתיב פ̇תוחה פרשה לפי שנתכס בו תורה׃
חסכות תעשה לך באספך מגרנך׃ רמז לנויי סוכה עטרה בשבולים׃

תפ"ט ת"ן מצות ראייה ברגלים ולא יראה וכו'.
כל הסכו' לאוריית' מלא במ"א חסר׃
את פני פ"א כתיב לה לו' פני' בפני' וכש ש שבא לראות כך בא ליראות׃

תנ"א מצות מינוי שופטים ושוטרים׃
שפטים בגי' מכשף שמעמידין שופטים בעלי כשפי' שיודעין לבטל הכשפי'׃

דברים

הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ יג חַג
הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ
וּמִיִּקְבֶךָ׃ יד וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה
וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו
שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל־
תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ׃
טז שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת
וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם׃
יז אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃

אונקלוס

לָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּמִכְנְשָׁךְ מֵאִדְּרָךְ וּמִמַּעֲצַרְתָּךְ׃
וְתֶחְדֵּי בְּחַגָּךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ
וְלֵיוָאָה וְגִיּוֹרָא וְיַתְמָא וְאַרְמַלְתָּא דִּבְקִרְוָךְ׃
שִׁבְעָא יוֹמִין תְּחוֹג קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא
דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֲרֵי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עֲלַלְתָּךְ
וּבְכָל עוֹבָדֵי יְדָךְ וּתְהֵי בְּרַם חָדֵי׃
תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתַּחְזֵי כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְפַטִּירַיָּא
וּבְחַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא וּבְחַגָּא דִמְטַלַּיָּא וְלָא יִתַּחְזוֹן
קֳדָם יְיָ רֵיקָנִין׃
גְּבַר כְּמַתְּנַת יְדֵיהּ כְּבִרְכְּתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ
דִּיהַב לָךְ׃

קכ"ו׃ פלאיה׃ סימן׃
ופטירין עניה סוערה׃ ביעשיה בסי' נ"א׃

שופטים

יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־
לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־
צֶדֶק

דַּיָּנִין וּפוּרְעָנִין תְּמַנֵּי לָךְ בְּכָל
קִרְוָךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ
לְשִׁבְטָךְ וִידוּנוּן יָת עַמָּא
דִּין דִּקְשׁוֹט׃ לָא תַצְלֵי דִּין לָא תִשְׁתְּמוֹדַע
אַפִּין

שפתי חכמים

א פעולת גורן הוא התבן׃ ויקב הם החרצים לאפוקי המחובר והמקבל שמחה׃ ב דלפי פשוטו קשה ל"ל למיכקט חג הסוכות וגם באספך היה לו לומר חג הסוכות בלבד או חג האסיף לבד מ"ה אמר ד"א וכו'׃ ג כלתניא פר' לולב וערבה והיית אך שמח לרבות ליל י"ט אחרון או אינו אלא לרבות ליל י"ט ראשון ת"ל אך חלק ומה ראית לרבו' ליל ס' אחרון ולהוצ' ליל י"ט ראשון מרבה אני ליל י"ט אחרון שיש שמחה לפניו דהיינו החג לכן צריך לכוללו עם שבעת הימים משא"כ ליל י"ט ראשון׃ ד אעפ"י שאין במצות יראה כל זכורך אלא עולו' ראייה בלבד הוכרח רש"י לפרש נ"כ על שלמי חגיגה מדכתיב איש כמתנת ידו והקרא מוסב אלמעלה דכתיב מסת נדבת ידך וכתיב ושמח' בחגיך אתה ובנך וגומר שזה רמז לשלמי חגיגה כי אין שמחה בלא בשר׃

רש"י

(יג) באספך׃ בזמן האסיף שאתה מכנים לבית פירו' הקיץ׃ ד"א באספך מגרנך ומיקבך א למד שמסככין את הסכה בפסולת ב גורן ויקב׃ (טו) והיית אך שמח׃ לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב ג האחרון לשמחה׃ (יז) ולא יראה את פני ה' ריקם׃ אלא הבא עולת ראייה ד ושלמי חגיגה׃ (יז) איש כמתנת ידו׃ מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובו' ושלמים מרובים׃

(יח) שופטים ושוטרים׃ שופטים׃ דיינין הפוסקים את הדין׃ ושוטרים׃ הרודין אחר מצותם שמכין וכופתין א במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט׃ בכל שעריך׃ בכל עיר ב ועיר׃ לשבטיך׃ מוסב על תתן לך ג שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך׃ לשבטיך׃ מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ד ובכל עיר ועיר׃ ושפטו את העם וגו'׃ מנה דיינין מומחים ה וצדיקים לשפוט צדק׃

לא

חסלת ראה אנכי

חסלת ראה אנכי

א לפי שמכינו שוטרי' על אותם הממוני' על המלחמה כמו ודברו השוטרים ותרגום וימללון סרכיא׃ ב ר"ל כיון דכל שער ושער של בית ימנו שופטים א"כ את מי הם דנין הא כלם יהיו שופטים׃ ומתרץ בכל עיר ועיר׃ ג דלא יתכן להיו' דבק עם נותן לך הסמוך לו כי מאח' שאמר אשר ה' אלהיך נותן לך הרי כל שבטיך בכלל מלת לך׃ אלא מוסב וכו' וכאילו כתיב ובשעריך ויחסר וי"ו ובשעריך ומפרש והולך א"כ למה לי למכתב תרווייהו לשבטיך ובכל שעריך ומפרש מלמד שמושיבין כו'׃ ד ר"ל לשבטיך מלמד אם היו שני שבטים בעיר אחד שצריך שופטים לכל שבט ושבט ובכל שערי' מלמד שאם היו שני עיירו' של שבט אחד שצריך שופטים בכל עיר ועיר׃ וא"ת ואף אי לא מוסב על תתן לך יש לפרש כמי הכי דמדכתיב נותן לך לשבטיך דלשבטיך מוסב על לך דסמיך ליה׃ וי"ל דלך דכתיב גבי נותן מאחר שכתיב בו אשר ה' אלהיך נותן לך הרי כל שבטיך בכלל א"כ הדרא קושיא לדוכתי' לשבטיך ל"ל אבל תתן לך הוי כמו תתן לשבטיך ולך דכתי' בקרא הוי כמו לך לך וכמו עשה לך דהוא תיקון הלשון ה"ה ה"נ אבל לך דכתיב גבי נותן מלת לך קאי אכל ישראל ולא תקון לשון הוא אלא פירש דנותן הוא דכתיב אשר ה' אלהיך נותן ולמי נותן לך ופי' קא מפר' והייכו לכלל ישראל דאין לומר נותן לשבטיך וכי לשבטים ניתנ' הארץ מזא"כ גבי תתן לך כיון דלשבטיך מוסב על תתן א"כ אין אנו צריכין לפירושו דמלת לך ע"כ תיקון לשון הוא וק"ל׃ ה ר"לת ה"לל ושפטתם את העם משפט צדק שהוא נוכח כמו שכתיב אחריו בלשון נוכח לא תטה לא תכיר ולא תקח ומתרץ מנה כו'׃ וה"פ שופטי' ושוטרים תתן לך כו' ומה טיבן של דיינים שתתן ומפרש ושפטו את העם משפט צדק ר"ל ביווי הוא לישראל שימנו דיינים שיודעים לשפוט צדק שיהיו מומחים וצדיקים׃

א כלומר

תולדות אהרן

סוכ' ט' י"א
י"ב ט"ו
כ"ב כ"ו
ר"ה י"ד
פסחי' ק"ט
מגילה י"ו
מ"ק י"ד
חגיגה ח'
פסחי' ע"א
סוכה מ"א
עיין בת"א
עיין בת"א
חגיגה ח'
עיין בת"א
מכות ז'
סוכה י"ב
סוכה מ"א
חגיגה ח'
סנה' י"ו
כ"א

אונקלוס

אַפִּין וְלָא תְקַבֵּיל שׁוֹחֲדָא אֲרֵי שׁוֹחֲדָא מְעַוַּר
עֵינֵי חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין׃
קוּשְׁטָא קוּשְׁטָא הֱוֵי רָדֵיף בְּדִיל דְּתֵיחֵי וְתֵירַת
יַת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ׃ לָא
תִצּוֹב לָךְ אֲשֵׁירָא כָּל אִילָן בִּסְטַר מַדְבְּחָא דַּייָ
אֱלָהָךְ דְּתַעְבֵּיד לָךְ׃ וְלָא תְקֵים לָךְ
קָמָא דְּרָחֵיק יְיָ אֱלָהָךְ׃ לָא תִכּוֹס
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹר וְאִמַּר דִּיהֵי בֵיהּ מוּמָא
כָּל מִדַּעַם בִּישׁ אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃
אֲרֵי יִשְׁתְּכַח בֵּינָךְ בְּחַדָא מִן קִרְוָךְ דַּייָ אֱלָהָךְ
יָהֵיב לָךְ גְּבַר אוֹ אִתְּתָא דְּיַעְבֵּיד יַת דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּר קְיָמֵיהּ׃
וַאֲזַל וּפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִיד לְהוֹן
וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא
ולא

כתובו' ק"ה | פאה י"א | כתובו' ק"נ | סנה' נ"ב | מנה' ז' | ע"ז כ"ב | מעיל' כ"ח | זבחי' נ"ו | בכור י"ד | כתובו' מ"ח

שופטים רעה

צֶדֶק׃
יט לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא
תַכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי
חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃
כ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס
כא לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל
מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃
כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר
שָׂנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס
יז לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה
בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא׃ ס
ב כִּי־יִמָּצֵא
בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃

בעל הטורים

שפטי' תנין למעלה ולמטה ירמה הדיין כאלו חרב מלמעלה וגהינ' פתוחה למטה׃
תנ"ב תנ"נ שלא ליטע אילן במקדש ולא להקי' מצבה׃
תנ"ד שלא להקריב בעל מום עובר׃

יז

אשרה בגימט' דיין שאינו הגון שכל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נוטע אשרה אצל המזבח׃

רש"י

(יט) לא תטה משפט· כמשמעו׃ ולא תכיר פנים· אף בשעת הטענות [א] אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו׃ ולא תקח שוחד· *אפי' לשפוט [ב] צדק׃ כי השחד יעור· משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו [ג] אצלו להפוך בזכותו׃ דברי צדיקים· דברים המצודקים [ד] משפטי אמת׃ (כ) צדק צדק תרדוף· *הלך אחר בית [ה] דין יפה׃ למען תחיה וירשת· *כדי הוא מנוי הדיינין הכשרים [ו] להחיו' את ישראל ולהושיבן על אדמתן׃ (כא) לא תטע לך אשרה· לחייבו עליה משעת נטיעתה [ז] ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה׃ ולא תטע לך כל עץ [ח] אצל מזבח ה' אלהיך· אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית [ט] בהר הבית׃ (כב) ולא תקים לך מצבה· מצבה אבן אחת להקריב עליה [י] אפילו לשמים׃ אשר שנא· מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא [כ] כי חק היתה לכנענים [ל] ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לע"א׃ (א) לא תזבח כל דבר רע· *אזהרה למפגל בקדשים על ידי [מ] דבור רע· ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיט' קדשים׃ (ב) לעבור בריתו· אשר כרת אתכם שלא לעבוד אלילים׃ אשר

ספרי | כתובו' ק"ה | ספרי | סנה' נ"ב | ספרי | ספרי

שפתי חכמים

[א] כלומר כיון דלא תטה משפט כמשמעו דהיינו שלא יעות הדין א"כ לא תכי' פניס' ל"ל ומתרץ ללמדך אף בשעת הטענות כו'· ר"ל אפילו קודם המשפט ג"כ לא יעות ולא יקלקל שלא יהא בו'· ולכן צריך רש"י כמי לפרש לא תטה כמשמעו׃ [ב] דא"א לפרש שלא לשפוט צדק הרי כבר כתיב לא תטה משפט ואם כן לא תקח שוחד ל"ל אלא אפילו לשפוט צדק אסור ליקח שוחד· א"כ רש"י עצמו מפרש והולך· ר"ל קרא דכי השוחד יעור נתינת טעם הוא אלא תקח שוחד ופירושו משקיבל שוחד ממנו אי אפשר לו שלא יטה לבו אצלו להפך בזכותו דהא לא קבל השוחד בתחילה אלא כדי שיזכהו ויעוות הדין לשכנגדו אלא ש"מ ולא תקח שוחד אפי' לשפוט צדק׃ [ג] וא"ת בפרשת משפטים פי' יעור פקחי' אפי' חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וכו'· ויש לומר דהתם כתיב יעור פקחים ודאי קאי אפקחו' שבו כלומר יעור הפקחות שתטרף דעתו וכו'׃ [ד] ר"ל דלא קאי אדיינים אלא אתור' שהן דברים המצודקים ונקראו' אמת ואותן דברים של תורה הוא מסלף שלא תפסק בדין תורה ויהיה מלת דברי כמו דברים ולא שיהיה דברי סמוך· במו חלוני שקופי שהוא כמו חלונים· כטיני כעמכים שהוא כמו כטעים׃ [ה] פי' אע"פי דכל ב"ד יכולין לדון הכתבים בע"כ מ"מ מצוה על התובע שילך אחר ב"ד יפה· דא"א במשמעו בצדק תשפוט מ"ל ועוד צדק צדק ל"ל ועוד הא כבר כתיב לא תטה משפט· אלא הלך ובו'׃ [ו] דק"ל דהא צדק צדק תרדוף שילך אחר ב"ד יפה לא כבטו' אלא למי שיש לו דין עם חבירו וכי בשביל זה יחיו כל ישראל וירשו את הארץ· ומתרץ דלמען תחיה לא קאי אצדק צדק תרדוף אלא מוסב אשופטים ושוטרים תתן לך וגו'׃ [ז] דא"ל הוא בכלל לא יהיה לך אלהים אחרי'· ועוד דה"ל לא תעבוד אשירה מכ"מ בנטיעה אלא לחייבו כו'׃ [ח] אע"פי שבקרא לא כתיב ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח מ"מ מוכרת אתה לומר דגם לא תטע קאי אכל עץ· דאל"כ קש' היאך כתיב לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח וכי עבוד' אלילים דוק' אצל מזבח אסור לעבו' ושלא אצל מזבח מות' לעבוד אלא ה"ק לא תטע לך אשרה בלל בכל העולם כולו ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח דוקא הא שלא אצל מזבח מותר׃ [ט] הרא"ם כתב אין זה אלא דרך אסמכתא מדבריהם מדלא כתיב ולא תטע לך כל עץ בהדיא אלא כל עץ סתם ל"ש בנטיעה ל"ש בבנין· אבל פשטיה דקרא איכו אלא בנטיעה דלא תטע דקרא אתרוייהו קאי בין אאשירה בין אכל עץ אצל מזבח ה'· ועוד תמצאתי דבפרשת בלק פירש רש"י על פסוק כאהלים נטע ה' לשון נטיעה מצינו באוהלים דכתיב ויטע אהלי אפדנו ה"נ שייך לשון נטיעה על בית· וע"ל דמרבינן לבונה בית מדכתיב כל דמרבה אפילו בונה בית· והוכחתי מדכתיב אשר שנא ה' אלהיך דמשמע מתחילה היה נחת רוח בעיניו בהקימו מצבה אלא עכשיו שונא אותן ואי להקריב עליה לשם עבודת אלילים בתחילה כמי היה שנאה לזה׃ [י] ויהיה פירש אשר שנא אשר היא השנואה עכשיו לה' אלהיך· ולא שתפרש אשר שנא ה' אותה מצבה לא תקום אבל מצבה אשר לא שנא ה' תקום זה אין נכון כי כל המצבות שנא ה' כדמפרש רש"י ואזיל׃ [כ] וא"ת חטעם זה גם המזבחות יהיו אסורות דהא מזבחות ג"כ חק כנענים הוא כדכתיב לעיל בפרשת ראה ונתצתם את מזבחותם· וי"ל דלכך נקט רש"י מאחר שעשאוהו אילו לחק עבודת אלילים ר"ל דאין לך עבודת אלילים בעולם שלא יעשו לה מצבה לכך שנא הק"בה אותן אבל המזבחות אינן כל כך חק שאין עושין מזבחות לכל עבודת אליליה לכך לא שנא אותן הק"בה דא"ס׃ [ל] דאין לומר דבא להזהיר על בעל מום שהרי בהדיא כתיב אשר יהיה בו מום ומתרץ אזהרה כו' ע"י דבור רע· [מ] ר"ל לעיל בפר' ויקרא ובפ' הקדשים כתיב שפיגול אסור לאכול אבל אילו מפירש אותו איש שמפגל אם עובר אם לאו· לכך נאמר כאן לא תזבח כל דבר רע ללמד אזהר' לתפגל בקדשי' פי' בשעת שחיט' היה מחשבתו ע"מ לאכול חוץ לזמנו או חוץ למקומו דהיינו ע"י דבור רע׃

בעל הטורים

וילך ויעבוד אלהים אחרים לומר שהלכו והתחשבה בע"ז ונטרף למיעטה :

פי שנים עדים פ"א כפולה לומר דדוקא מפיהם ולא מפי כתבם :
יומת המת אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים :
יפלא פ"א כפולה עקומה לומר בתופל' שבב"ד ואינו חייב כ"א בתור' שבע"פ :
הכ"ה תג"ו לשיעור מכל בית דין הגדול ושיעמוד לישראל בכל זמן :

תורה

וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש ג
או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי :
ד והגד לך ושמעת ודרשת היטב
והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת
בישראל : ה והוצאת את האיש
ההוא או את האשה ההוא אשר עשו את
הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את
האשה וסקלתם באבנים ומתו :
ו על פי שנים עדים או שלשה
עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד :
ז יד העדים תהיה בו בראשנה
להמיתו ויד כל העם באחרנה ובערת הרע
מקרבך : פ ח כי יפלא ממך
דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע
לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל
המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו :
ט ובאת אל הכהנים הלוים ואל
השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו
לך את דבר המשפט : י ועשית על
פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר
יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך :
יא על פי התורה אשר יורוך ועל
המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן
הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל :

אונקלוס

דלא פקידית : ויתחוי לך ותשמע ותתבע יאות והא קושטא כיון פתגמא אתעבידת תועבתא הדא בישראל : ותפיק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא דעבדו ית פתגמא בישא הדין לתרע בית דינך ית גברא או ית אתתא ותרגמינון באבניא וימותון : על מימרי תרין סהדין או תלתא סהדין יתקטיל דחייב קטול לא יתקטיל על מימר סהיד חד : ידא דסהדיא תהי ביה בקדמיתא למקטליה וידא דכל עמא בבתריתא ותפלי עביד דביש מבינך : ארי יתכסי מנך פתגמא לדינא בין דם לדם בין דין לדין ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלוגת דינא בקרוך ותקום ותסק לאתרא דיתרעי יי אלהך ביה : ותיתי לות כהניא ליואי ולות דינא דיהי ביומיא האנון ותתבע ויחוון לך ית פתגמא דדינא : ותעביד על מימר פתגמא דיחוון לך מן אתרא ההוא דיתרעי יי ותטר למעבד ככל דילפונך : על מימר אוריתא דילפונך ועל דינא דיימרון לך תעביד לא תסטי מן פתגמא דיחוון לך לימינא ושמאלא : וגברא דיעביד ברשע

ברל

תולדות אהרן

מגילה ט'
סנה' ס'
פס מ"
ס שה כ"ג
סנה' י"ן
מ"ה ס'
ק"א
כתובו' מ"ה
עיין נת"א
מכות ו'
סנה' מ"ה
פס פ"ה
פ"ו
הוריו' ד'
נדה י"ט
עיין נת"א
ר"ה כ"ה
סוטה מ"ה
עיין נת"א
סנה' פ"ו
ע"ז ח'
עיין נת"א
עיין נת"א

והא'ש

שפתי חכמים

א רבונו לתרץ דקרא משמע שהק"בה לא ציוה להם שיהיו בעולם אם כן אלהות הן שע"כ נבראו וזה אינו לכך מפרש לעבוד · ר"ל לא צוית לעבוד ב ר"ל שלא תטעה לפרש הקרא והנה אמת נכון הדבר הייני ע"א כלומר שנכון הוא שיעובד ע"א · נ"פ מכוון העדות כלומר נכון נפי העדים כאשר קרת : ג ר"ל הייני האי שעריך דכתיב כאן : ד דכתיב כי ימנא בקרבך באחד שעריך מה להלן שער שעבד בו אף כאן לשער שעבד בו : ה פירש לעירך ולא שתפרש לתרעך כתרגום על מזוזות ביתך ובשעריך : ו ואם תאמר הל"ל שאין נעשין וכו' דהא פירש אשלמעלה · ויש לומר ה"פ מה שנים עדות אחת ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה עדות אחת ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עידותן בטילה כולה · וגם אין נעשין זוממין עד שיזומו כולן · רוצה לומר דמה שנים אין נעשין זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשה אינם נעשין זוממין עד שיזומו שלשתם : ז ואם תאמר ל"ל כפל לשון דקרא · וי"ל דמתחילה פי' שהוא ל' הבדלה פרישה מפני כי כל הנעלם ומכוסה ממנו כבדל ונפרש ממנו ואחר כך חזר ואמר שהדבר נבדל וכו' · מפני שהמכוין מכי יפלא ממך הוא מצביין כסוי שנעלם ומכוסה ממנו מ"ה הוצרך הרב להעתיקו מצביין לעניין : ח ר"ל מה שכתיב בין דם לדם וגו' לא יודעים כל עיקר אלא מובדל ומכוסה מהן אבל מה שכתוב דברי ריבות יודעים אלא שזה מטמא וכו' · דאל"כ מאי זה דכתיב כי יפלא משמע דמכוסה מהם שאין יודעין כל עיקר ואח"כ כתיב דברי ריבות משמע שזה מטהר וזה מטמא וכו' · בשם מהר"ין · והרא"ם פי' והה"פ' שבין זה הספוק ובין כי יפלא ממך בין דם לדם וגו' הוא שגם היה הספק בדם עצמו אם הוא טהור או טמא או אם הבעל דין זכאי או חייב אבל הכא הוא הספק על דברי חכמי העיר שא' מזכה וא' מחייב על מי ראוי לסמוך · א"כ שבתחילה סתם כי יפלא ואח"כ פי' דברי ריבו' שזה מטהר וזה מטמא וכו' : ט פי' מכל המקומו' שבשאר ארצו' לאפוקי בא"י היה בין עיסם גבוה ממנו כמו שפירש רש"י לקמן בפסוק בין כתפיו שכן · תוספות : י דאם לא כן וכי אפשר שילך אדם אל השופט שאינו בימים ההם · אלא ללמדך בא אפילו אינו וכו' : כ דה"פ אפילו אם אמר לך על ימין שאתה סביר שהוא שמאל ועל שמאל שאתה סבור שהוא של ימין שתשמע לו ולא תתלה את הטעו' בו אלא בך כי הש"י נותן רוחו על משרתי מקדשו תמיד ויאמר' מכל טעות שלא יצא מפיהם

רש"י

(ג) אשר לא צויתי · א לעבוד : (ד) נכון · מכוון ב העדות : (ה) והוצאת אל שעריך את האיש ההוא וגו' · המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך ג למטה ונאמר שעריך למעלה ד מה שעריך האמו' למעלה שער שעבד בה אף שעריך האמור למטה שער שעבד בה · ותרגומו ה לקירוך : (ו) שנים או שלשה · אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלש : להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין ו נעשין זוממין עד שיזומו כלם * : (ח) כי יפלא · כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר ז נבדל ומכוסה ממך : בין דם לדם · * בין דם טמא לדם טהור : בין דין לדין · בין דין זכאי לדין חייב : בין נגע לנגע · בין נגע טמא לנגע טהור : דברי ריבות · שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב ח וזה מזכה : וקמת ועלית · * מלמד שבית המקדש ט גבוה מכל המקומות : (ט) והכהנים הלוים · הכהנים שיצאו משבט לוי : אל השופט אשר יהיה בימים ההם · * ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו י אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך : (יא) ימין ושמאל · * אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כ וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל :

מגילה ט'
מכות ו'
ספרי
סנה' פ"ט
סנה' פ"ו
ר"ה כ"ה
ספרי

וכל

כי

שופטים

יב והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי
שמע אל הכהן העמד לשרת שם את יהוה
אלהיך או אל השפט ומת האיש ההוא
ובערת הרע מישראל: יג וכל
העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד: ס
ס יד כי תבא אל הארץ
אשר יהוה אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה
בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר
סביבתי: טו שום תשים עליך מלך
אשר יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך תשים
עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר
לא אחיך הוא: טז רק לא ירבה לו
סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען
הרבות סוס ויהוה אמר לכם לא תספון לשוב
בדרך הזה עוד: יז ולא ירבה לו
נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו
מאד: יח והיה כשבתו על כסא
ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על
ספר מלפני הכהנים הלוים: יט
והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד
ליראה את יהוה אלהיו לשמר את כל דברי
התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם:
כ לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי
סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים
על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: ס
שלישי
יח לא יהיה לכהנים
הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל
אשי

בעל הטורים

שני

ישמעו ויראו וסמי' ליה תשים עלי מלך שכן כתיב במלך וכל איש אשר ימרה את פיך: מקרב אחיך בגימ' משבט יהודה: תנ"ז תנ"ח מגות מנוי מלך עלינו מאחינו ולא נכרי: תנ"ט שלא ירבה המלך סוסים: ת"ק שלא לשכון בארץ מצרי' לעול': תק"א תק"ב שלא ירבה לו המלך נשים וכסף וזהב: תק"ג שיכתוב לו המלך ספר תורה אחת:

אונקלוס

בדיל דלא לקבלא מן כהנא דקאים
לשמשא תמן קדם יי אלהך או לות דינא
ויתקטיל גברא ההוא ותפלי עביד דביש
מישראל: וכל עמא ישמעון
וידחלון ולא ירשעון עוד: ארי תיעול
לארעא דיי אלהך יהיב לך ותירתה ותיתב בה
ותימר אמני עלי מלכא ככל עממיא
דבסחרני: מנאה תמני עלך מלכא
דיתרעי יי אלהך ביה מגו אחך תמני עלך
מלכא לית לך רשו למנאה עלך גבר נוכרי
דלא אחוך הוא: לחוד לא יסגי
ליה סוסון ולא יתיב ית עמא למצרים בדיל
לאסגאה סוסון ויי אמר לכון לא תוספון למתב
באורחא הדין עוד: ולא יסגי
ליה נשין ולא יטעי לביה וכספא ודהבא לא
יסגי ליה לחדא: ויהי כמתביה על
כורסה מלכותיה ויכתוב ליה ית פרשגן
אוריתא הדא על ספרא מן קדם כהניא
ליואי: ותהי עמיה ויהי קרי ביה
כל יומי חיוהי בדיל דיליף למדחל קדם יי
אלהיה למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא
וית קימיא האלין למעבדהון:
בדיל דלא ירום ליביה מאחוהי ובדיל דלא
יסטי מן תפקידתא ימינא ושמאלא בדיל דיוריך
יומין על מלכותיה הוא ובנוהי בגו ישראל:
לא יהי לכהניא ליואי
כל שבטא דלוי חולק ואחסנא עם ישראל
קורבנא

סנה' פ"ו | שם פ"ט | שם כ' | עיין גת"א | סוטה מ"א | סנה' כ"א | סוכה כ"א | ב"מ קט"ו | סנה' כ"א | כ"ב | שם כ"א | הוריו' י"א | שם כריתו' ה'

רש"י

(יג) וכל העם ישמעו · *מכאן שממתינים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל: (טז) לא ירבה לו סוסים · *אלא כדי [ג] מרכבתו: שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים [ג] באים משם כמה שנאמר בשלמה *ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה: (יז) ולא ירבה לו נשים · אלא י"ח שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו *ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה: וכסף וזהב לא ירבה לו מאד · *אלא כדי ליתן [ד] לאכסניא: (יח) והיה כשבתו · [ה] אם עשה כן כדי הוא [ה] שתתקיים מלכותו: את משנה התורה · *שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאה עמו · ואנקלוס תרגם פתשגן פתר משנה לשון שנון ודבור: (יט) דברי התורה · [ו] כמשמעו: (כ) לבלתי סור מן המצוה · אפילו מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים · מכלל הן אתה שומע לאו [ז] וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל *שבעת ימים תוחיל עד בא אלי להעלות עולה וכתיב *ויוחל שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק לעלות עולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת אשר לא שמרת וגו' *ועתה ממלכתך לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו · *מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: (א) כל שבט לוי · בין תמימין בין [ח] בעלי מומין: חלק · בביזה: ונחלה · בארץ: אשי ה' · קדשי המקדש: ונחלתו · אלו

סנה' כ"ט | ספרי | סנה' כ"א | מלכי' א' י' | שמוא' ב' י"ב | סנה' כ"א | סנה' שם | שמוא' א' י' | שמוא' א' י"ג | שם | הוריו' י"א | כריתו' ה'

שפתי חכמים

כי אם אמת יא"ת מנ"ל למדרש כך דלא כמשמעו שלא תסור מן הדבר ההו' לא לשמאל ולא לימין · וי"ל כיון שהדבר הוא שכלי לא שייך ביה ימין ושמאל לכן דרשו מה שדרשו: [א] וא"ת מ"ש דהכא פירש"י מכאן שממתינים עד הרגל וכו' ומ"ש גבי בן סורר ומורה שפירש"י וכל ישראל ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה בב"ד וכו' ע"ש · והאריך הר"אם ובסוף כתב אך יש לתמוה דהכא דייק מכל העם ישמעו ויראו שצריך המתנה והכרזה ואלו בבן סורר ומור' לא דייק מקרא דכל ישראל וגו' אלא הכרזה בלבד בלא המתנה · ועוד היכא משתמע מהכא המתנ' מי כתיב הכא וכל העם יראו וייראו ישמעו ויראו כתי' בשמיעה לבדה תשמע ע"כ · יעויין זה בהמפרשי': [ב] מדכתי' לו דמשמע לו הוא דלא ירבה שיהיו לו סוסי' בטלים אבל כדי הצריך לו מותר דהיינו כדי מרכבתו: [ג] והואיל וסוסי' באי' משם ודאי ישלח המלך שם עבדיו שיהיו תמיד שם כדי שישלחו סוסים טובים ונמצא שישובו למצרים ויהיו דרים שם · (סמ"ג) אך יש לתמוה על כמה קהילו' השוכני' שם וכו' · והאריך בזה ותירץ משם הר"ר אליעזר ממיץ שאמר לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלו' מא"י למצרי' אבל משאר ארצות מותר ונכון הוא: [ד] מדכתי' לו דמשמע לו הוא דלא ירבה שרוצה ליתן לאוצר שלו אלא כדי ליתן לאכסניא פי' סיפוק לחיילותיו ולפרשיו ולעבדיו במאכל ובמשתה ומלבושים וכל הצריך להן: [ה] דאל"כ והי' בשבתו ל"ל דהל"ל וכתב לו משנה תור' וכו' ודאי קוד' לכן אינו מחויב יותר משאר ישראל · אלא שהי' מוסב לעיל שהכתוב מבשרו שאם יעשה כן שתתקיים מלכותו: [ו] הוצרך לפרש זה כמשמעו משום שפי' אח"כ ולבלתי סור מן המצוה אפי' על מצוה קלה של נביא · אבל אי דברי תור' לאו כמשמעו ה"א ולבלתי סור מן המצוה היינו כמשמעו ר"ל דברי תור' ממש: [ז] כלומר מכאן למד שמואל הנביא שהעובר על מצות הנבי' לא יאריך ימי' על ממלכתו ואמר לשאול נסכלת כאשר לא שמעת וגו': [ח] דאל"כ ל"ל כל שבט לוי כיון שכתיב לפניו ולכהנים הלוים אלא לרבות בין תמימים כו' ·

ואם

דברים יח

אשי יהוה ונחלתו יאכלון׃ ב
ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו יהוה הוא
נחלתו כאשר דבר לו׃ ס ג
וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי
הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרע
והלחיים והקבה׃ ד ראשית דגנך
תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו׃
ה כי בו בחר יהוה אלהיך מכל
שבטיך לעמד לשרת בשם יהוה הוא ובניו כל
הימים׃ ס ו וכי יבא הלוי מאחד
שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל
אות נפשו אל המקום אשר יבחר יהוה׃
ז ושרת בשם יהוה אלהיו ככל
אחיו הלוים העמדים שם לפני יהוה׃

חלק

אונקלוס

קורבניא דיי ואחסנתיה ייכלון׃
ואחסנא לא יהי ליה בגו אחוהי מתנן דיהב
ליה יי אנון אחסנתיה כמה דמליל ליה׃
ודין יהי דחזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא
אם תור אם אמר ויתן לכהנא דרעא ולועא
וקבתא׃ ריש עבורך חמרך ומשחך
וריש גזת ענך תפריש ליה׃
ארי ביה אתרעי יי אלהך מכל שבטך למיקם
לשמשא בשמא דיי הוא ובנוהי כל יומיא׃
וארי ייתי ליואה מחדא מקרוך מכל ישראל
דהוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשיה לאתרא
דיתרעי יי׃ וישמש בשמא דיי
אלהיה ככל אחוהי ליואי דמשמשין תמן קדם
יי׃ חולק כחולק ייכלון בר

ממטרתא

בעל הטורים

תק"ד תק"ה שלא יטלו שבט לוי חלק וכו'׃
תק"ו תק"ז תק"ח מצות מתנות זרוע לחיים וקבה לכהן׃
ב' במסורת גז צאנך כחטר על גז והיינו דאמרינן שצריך ליתנו לו כשהוא מלובן וזהו כחטר על שיהא מל בן ולא בוסי׃
רביעי
תק"ט עבוד' הכהני' בא' במועדים׃

רש"י

שו קדשי הגבול [א] תרומות ומעשרות' אבל נחלה גמור' לא יהיה לו בקרב אחיו ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו [ב] זו נחלת שאר׃ (ב) בקרב אחיו׳ זו נחל' חמש' ואיני יודע מה היא וכ"ל שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי וכנעני ונחל' שאר לרבות [ג] קני וקניזי וקדמוני וכן דורש בפרש' מתנו' שנאמרו לאהרן *על כן לא היה ללוי וגו' להזהיר על קני וקניזי וקדמוני טוב כמנה' בדברי ר' קלונימוס הכי גרסינן בספרי׃ ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת חמשה׃ בקרב אחיו אלו נחלת שבעה נחלת חמשה שבטים [ד] ונחל' שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמש' שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבע' האחרי' נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמש' לבד ושבעה לבד׃ כאש' דבר לוי *בארצם לא תנחל אני חלקך׃ (ג) מאת העם ולא מאת [ה] הכהנים׃ אם שור אם שה פרט [ו] לחיה׃ [ז] הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין [ח] אשפלד"ון׃ הלחיי' *עם הלשון [ט] דורשי רשומות [י] היו אומרים זרוע תחת יד שנא' *ויקח רומח בידו׃ לחיים תחת תפלה שנאמר *ויעמוד פנחס ויפלל׃ [כ] והקיבה תחת האשה אל קבתה׃ (ד) ראשית דגנך זו תרומה ולא פירש' בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעו' עין יפה אחד מארבעי' עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשי' וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנא' *וששיתם [ל] את האיפה מחומר [מ] החיטים ששית האיפה חצי סאה [נ] כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחד מס' שהכור שלשים סאין׃ ראשית גז צאנך כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית [ס] לכהן ולא פירש שיעור ורבותי' נתנו בה שיעור אחד מס' *וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנאמר *וחמש צאן עשויות [ע] רבי עקיבא אומר ראשית הגז שתים גז צאנך ארבעה תתן לו הרי חמשה׃ (ה) לעמוד לשרת מכאן שאין שירות אלא מעומד׃ (ו) וכי יבא הלוי *יכול בבן לוי ודאי [פ] הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לויים שאין ראויין לשירות׃ ובא בכל אות נפשו (ז) ושר' ׳ למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות משמרתו [צ] או חובתו ואפילו במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל

ולף

שפתי חכמים

וא"ת למה איצטריך מיעו' לבעלי מומין והא לעיל בפר' צו כל זכר בבני אהרן יאכלנ' ופי' רש"י כל זכר ואפי' בעל מום כו' ר"ל שגם השיתלקו בקרבנו' ופשיט' שלא יכחלו דיתושם זה יתנן להם חלק בקדבנו' וי"ל לפי שקדשי הגבול כגון תרומה וביכורי' בכור חלה וזרוע וכו' שיש לבעלי' טובת הנאה בקרבנות יהן שהן יכולין ליתן לאיז' כהן שירצו ולרוב הם נותנין לתמימי' שיכולין להקרי' ולא לבעלי מומין שאינן יכולין להקריב ה"א שיטלו חלק בארץ לכן צריך מיעוט׃ [א] ר"ל קדשים שמביאין מן הגבולין ומה הם ומפרש תרומות ומעשרות׃ [ב] מפני שכבר התחיל בו לא יהיה לכהנים חלק ונחלה וגו' ופירשו ונחלה הוא חלק נחלת הארץ הוצרכו לדרוש האי קרא ונחלה לא יהיה לו זו נחלה שאר וכו' ורש"י שפירש ונחלה לא יהיה לו לפי פשוטו ס"ל אע"פ שפתח בו תחילה לא יהיה לכהנים חלק וגו' חזר וסיים בו כתי' רא"ם׃ [ג] ר"ל הקב"ה הבטיח את אברהם שיתן לזרעו עשרה עממים וז' נתן להם עכשיו וקיני וקניזי וקדמוני יתן להם לעתיד לבא׃ [ד] ר"ת מדרש ה' אחים מן הם ראובן שמעון יהודה יששכר זבולן הוא"ל ומאם אחת אתו צריך מיעוט ספי׃ [ה] שהכהנים פטורים מלתת המתנות מבהמתו לכה, אחר והלוים הן בספק אם הן בכלל העם אם לא והמוציא מחבירו עליו הראייה ולפיכך הם פטורים מלתת ואם נטלו לא יחזירו׃ [ו] דאם לא כן הו"ל בהמה סתם והכל במשמע בין שור בין שה ומתרץ אי כתיב בהמה סתם גם חיה היה במשמע דהא חיה היא בכלל בהמה לכך כאי"ר אם שור אם שה פרט לחיה׃ [ז] ובל"א קורין שויב"ל׃ [ח] דאל"כ למה לו היכנס של לחי אלא ודאי עם הלשון ועוד נ"ל כיון שהלחיים כותבים לו תחת התפילה כמו שפירש רש"י מ"ה כותנים להם גם הלשון שהוא עיקר כלי הדבור׃ [ט] פי' פסוקים הכתובים (ב"ק דף פ"ב)׃ [י] ר"ל הכהנים זכו לזרוע תחת היד של פנחס שנאמר ויקח ונו' וגו'׃ [כ] לשון אשית׃ [ל] הייכו כור׃ [מ] דהאיפה שלש סאין וכתיב וששיתם איפה מחומר החטים שפירושו שמוציאו ששית האיפה הרי חצי סאה לכור כמנא שצריך להוציא אחד מששים׃ [נ] לא שהגיזה הראשונה של שנה ראשונה תתן כולה לכהן ושאר הגזיזה שבכל שנה ושנה פטורות׃ [ס] ר"ל כשיש לך חמש צאן עשויות (נחדא) מאי עשויות שמצבות כלומר שחייבות את בעליהן ואומרו' קום עשה המצו' וי"ל איזה מצוה קאי אין לומר אמצות בכור דהא אף כשאין לו אלא בהמה אחת מיי' בבכורה וגם א"ל דקאי אמתנות שנותנין לכהן וכו' דהא אף כשאין לו לא בהמה אחת חייב במתנו' וע"כ צ"ל דקאי אראשית הגז׃ [ע] כלומר בבן לוי ממש לאפוקי כהן וא"ל דלמא בכהן נמי מיירי דהא כהן נמי בן הלוי הוא ת"ל ושרת וכו' ולפעם א' ק' ל"ל אל המקום אשר יבחר ה' לא הל"ל אלא אל המזבח אשר לפני ה' ו' ר"ז וגו' ולפעם ב' לבד ק' ל"ל בכל אות נפשו לכן צריך גם לפרש ראשון דבכל אות נפשו קאי על הנדרים והנדבו' שלו שהרי מאות נפשו הוא מנדר ונדב׃ [פ] דהכי משמע מיל' בכל אות נפשו שפי' בתאוו' נפשו רבה להקריב ולא על כל חייב משמרתו׃ [צ] (נ"א) דאל"כ ל"ל בכל אחיו הכהנים לא הל"ל אלא ובא ושרת בכל את נפשו אלא בכהנים הבאי' לרגל איירי שיקרב' בכל אחיהם בני המשמר׃ ובפמ"ך

שאינו שלו׃ ר"א ענוג למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר [צ] ועובד

חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו ח
על האבות: ס
ט כי אתה בא
אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תלמד
לעשות כתועבת הגוים ההם:
י לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים
מעונן ומנחש ומכשף:
יא וחבר
חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים:
יב כי תועבת יהוה כל עשה אלה
ובגלל התועבת האלה יהוה אלהיך מוריש אותם
מפניך:
יג תמים תהיה עם יהוה
אלהיך: ס
יד כי הגוים האלה
אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים
ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה אלהיך:
טו נביא מקרבך מאחיך כמני
יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון:
טז ככל אשר שאלת מעם יהוה
אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר לא אסף לשמע
את קול יהוה אלהי ואת האש הגדלה
הזאת לא אראה עוד ולא אמות:
יז ויאמר יהוה אלי היטיבו אשר
דברו:
יח נביא אקים להם
מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר
אליהם את כל אשר אצונו:
יט
והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר
ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו:
כ
אך

אונקלוס

תולדות אהרן
ממטרתא דהיתי בשבתא דכן ארקינו סוכה נ"ו
אבהתהא: ארי את עליל לארעא דיי
אלהך יהיב לך לא תילף למעבד כתועבת עממיא
האנון: לא ישתכח בך מעבר בריה עיין נת"א
וברתיה בנורא קוסם קסמין מעונן ומנחש עיין נת"א
וחרש: ורטין רטן ושאיל בבידין עיין נת"א
ובזכורו ותבע מן מיתיא: עיין נת"א
ארי מרחק יי כל עביד אלין ובדיל תועבתא סנה' ס"ה
האלין יי אלהך מתריך יתהון מן קדמך: סנה' נ"ו
שלים תהי בדחלתא דיי אלהך: פסחי' קי"ג
ארי עממיא האלין דאת ירית יתהון מן מעוניא
ומן קסמיא שמעין ואת לא כן יהיב לך יי
אלהך: נביא מבינך מאחך כותי יקים
לך יי אלהך מניה תקבלון:
ככל דשאלתא מן קדם יי אלהך בחורב יבמות צ'
ביומא דקהלא למימר לא אוסיף למשמע ית
קל מימרא דיי אלהי וית אשתא רבתא
הדא לא אחזי עוד ולא אמות:
ואמר יי לי אתקינו דמלילו:
נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן
פתגמי נבואתי בפומיה וימלל עמהון ית
כל דאפקדיניה: ויהי גברא
דלא יקבל לפתגמי דימלל בשמי מימרי
יתבע סנה' פ"ט

בעל הטורים

תק"י תקי"א
תקי"ב תקי"ג
תקי"ד תקט"ו
שלא לקסום ושלא
לנחש וכו':
מנחש נוטריקון מפי
נפלה מתיכה שלי·
ד"א מקלי נחש
קלה שועל:

חמישי

תמים ת"ו גדולה
שאם תלך בתמימות
כאלו קיימת מאל"ף
ועד תי"ו:
תקי"ו לשמוע מכל
נביא בכל דור ודור:
כמני בגימ' עני:
בכל עולה ע' לו'
ששמעתי לשאלתך
ושמתי עליהם ע'
זקנים וגם אני
כאשר שאלו ישראל
ואתן להם נביאים:
נביא אקים להם
בגי' זה ירמיהו זה
הוכיחן וזה הוכיחן
וכו' כדאי' בפסיקתא:

רש"י

א ולפי"ש שאין המשמ' שלהם: (ח) חלק כחלק יאכלו· מלבד שחולקין בעורו' ובשר שעירי חטאות ב יכול אף בדברי' הבאי' שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבו' ת"ל לבד ממכריו על האבו' חוץ ממה שמכרו האבו' בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרו' ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: (ט) לא תלמד לעשות· * אבל אתה למד להבין ולהורות כלו' להבין מעשיה' כמה הם מקולקלים ולהורו' לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הנכרים: (י) מעביר בנו ובתו באש· היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם: קוסם· אי זהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכן היא אומר * עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: מעונן· * ר"ע א' אלו נותני עונות שאומרים עונה פלוני' יפה להתחיל וח"א אלו אוחזי ג העינים: מנחש· * פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו: (יא) וחובר חבר· * שמכנס נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד: ושואל אוב· זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו: וידעוני· מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם ע"י מכשפות: ודורש אל המתים· כגון מעלה ד בזכורו והנשאל ה בגלגלת: (יב) כל עושה אלה· * עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן *: (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך· התהלך עמו בתמימות ו ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה ז עמו ולחלקו: (יד) לא כן נתן לך· הקב"ה לשמוע ח אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: (טו) מקרבך מאחיך כמוני· כמו ט שאני מקרבך מאחיך יקום לך תחתיו וכן
מנביא

סנה' ס"ח · הושע ד' · סנה' ס"ה · ספרי · סנה' שם · מכות כ"ד · ספרי

שפתי חכמים

א ובסיוף אפרש דדוקא מוספי הרגלים שבאין מחמת הרגל ולא דברי' שלא מחמת הרגל: ב הא דנקט דוקא עורות ובשר שעירי חטאת משום דאין להם חלק אלא במוספי הרגלים ומוספין הייבו עולות ושעירי חטאת כדכתי' בפר' פנחס והעולות מקריבין הכל לגבוה ואין לכהנים מהם אלא העורות ושעירי חטאת יש מהן להן הבשר: ג פי' רש"י אוחז וסונר עיני הבריות שנראה להם כאלו עושה דברים של פלא ואינו עושה כלום: ד ר"ל שמעלה המת על זכרות שלו · ומדבר שם: ה פי' בגלגולת מן המת המוטלת על הארץ ועונה מה ששואלים לו ע"י מכשפות כך הוא כדרש בספרי ופרק ד' מיתות תניא בברייתא אוב זה המעלה בזכורו והנשאל בגלגולת ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו ולן בבי' הקברו' · והא דהביא רש"י הספרי והניח תלמו' שלנו · י"ל דלפי שהוא יותר קרוב לפשוטו: ו ר"ל אתה אל תעשה כמו שעושין העו"א לא תמים תהיה שתתהלך עמו בתמימו' ותצפה לו וכו': ז כך תפר' הקרא תמים תהיה ר"ל שתצפ' לו ולא תחקור וכו' ואז עם ה' אלהיך · ר"ל תהיה עמו לחלקו: ח ר"ל שאל תקשה לך כי פשוטו של קרא ומת' לא כי נתן לך ה' אלהיך משמע שהזהיר אקודם ע"ז שלא יהיה בו קוסם ומעונן ומנחש והיכן מצינו שהזהיר על זה · וע"ז השיב ובזה נוה לך שלא תשמע אל מעוננים וקוסמי' שהרי לכך השרה שכינתו על הנביאים כדי שתשמע אל הנביאים והא דנקט רש"י הקב"ה במקום ה' אלהיך להורות שאין צריך להזכיר פה אלהיך המורה בכל מקום כתיב' הסיבה שהוא אלהיך והוא בעל הכח והיכולת אשר הביאך אל הארץ וכמו תמים תהיה עם ה' אלהיך שמגד שאני אלהיך ראוי להשתדל להיות עמי ולהדבק בי והכא שהוא סיפור דברים א"צ לומר אלהיך אלא לשם ה' כמו ראו קרא ה' בשם ודברים כאלה · והא דלא נקט שם ה' כדי שלא נחשיב שקבר בלשונו הר"אם: ט ר"ל הא כתיב ולא קם בישראל נביא עוד כמשה · י"ל כמו שאני מקרבך מאחיך:
א פירש

כ אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃
כא וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃
כב אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ׃ ס

יט

א כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־אַרְצָם וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם׃
ב שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃
ג תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ׃
ד וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם׃
ה וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי׃

בן

אונקלוס

בְּרַם נְבִיָּא דִּירַשַּׁע לְמַלָּלָא פִּתְגָּם בִּשְׁמִי יָת דְּלָא פַקֵּידְתֵּיהּ לְמַלָּלָא וְדִימַלֵּל בְּשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵיל נְבִיָּא הַהוּא׃ וַאֲרֵי תֵימַר בְּלִבָּךְ אֶכְדֵּין נִדַּע יָת פִּתְגָּמָא דְּלָא מַלְּלֵיהּ יְיָ׃ דִּימַלֵּיל נְבִיָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי פִתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיֵּם הוּא פִּתְגָּמָא דְּלָא מַלְּלֵיהּ יְיָ בִּרְשַׁע מַלְּלֵיהּ נְבִיָּא לָא תִדְחַל מִנֵּיהּ׃

אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן וְתֵירְתִנּוּן וְתֵיתֵב בְּקִרְוֵיהוֹן וּבְבָתֵּיהוֹן׃ תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵשׁ לָךְ בְּגוֹ אַרְעָךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לְמֵירְתַהּ׃ תַּתְקֵין לָךְ אוֹרְחָא וּתְתַלֵּית יָת תְּחוּם אַרְעָךְ דְּיַחְסְנִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וִיהֵי לְמֶעְרַק לְתַמָּן כָּל קָטוֹלָא׃ וְדֵין פִּתְגָּם קָטוֹלָא דְּיֶעְרוֹק לְתַמָּן וְיִתְקַיַּם דְּיִקְטוֹל יָת חַבְרֵיהּ בְּלָא מַנְדְּעֵיהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ וְדְיֵעוֹל עִם חַבְרֵיהּ בְּחוּרְשָׁא לְמִקַּץ אָעִין וְתִתְמְרֵיג יְדֵיהּ בְּכַרְזְלָא לְמִקַּץ אָעָא וְיִשְׁתְּלֵיף בַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיִשְׁכַּח יָת חַבְרֵיהּ וִימוּת הוּא יֶעְרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם׃ דִּילְמָא יִרְדּוֹף גָּאֵיל דְּמָא בָּתַר קָטוֹלָא אֲרֵי

יחם

בעל הטורים

תקי"ו תקי"ח תקי"ט שלא להתנב' שקר וכו':

תק"כ מצות הכנת שש ערי מקלט ושלשת כ' במסורת דין ושלשת תרד מאד רמז למה שאמרו דרך ירידה גולה דרך עליה אינו גולה · וזהו תרד שהרגו דרך ירידה אז ושלשת שולן ג' ערי מקלט:

תולדות אהרן

שם

ב"ב ק' מכות י'

סנה' י"ט שבועו' מ"ו מכות ס' י"ב

עיין בת"א עיין בת"א מכות ז' שם ח' ערכין ג' מכות ג'

שפתי חכמים

א פי' דאי שלא יובן שמדב' על נביא פרטי העתיד לקום אחריו כמו שפירשו הטועים הוסיף ואמר וכן מנביא לנביא והוכחתו שהרי המכוון הוא להרחיקם מן המעוננים והקוסמים ואמר שאינה צריך אל המעוננים והקוסמים כי תמיד יהיו מקרבן נביאים בכל דור ודור שלא תצטרך למעוננים:
ב דכתיב אשר לא צויתיו לדבר היינו מה שלא שמע ומדכתיב אשר לא צויתיו משמע אבל לחבירו צויתיו והמתנבא בשם עבודת אלילים דכתיב בהדיא ואשר ידבר וגו':
ג הכובש את נבואתו משמע ליה מדכתיב אשר לא ישמע קרי ביה אשר לא ישמיע כלו' שכובש נבואתו והעובר על דברי הנביא בין הוא בין אחרים דכתיב אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי בין אחרים בין היא וכתיב אנכי אדרוש מעמו דהיינו מיתה בידי שמים:
ד פי' מפני שמלת וכי בכל מקום מורה על העתיד שיהיה כמו וכי יכה איש שפירושו כשיכה וכן כי יגח שור וכן כל כיוצא בזה:
ה ר"ל אמר להיפך:
ו ר"ל יש שיעשה שלחה:
ז כגון חנניה בן עזור שהרי אמר כן גם שאר הכלים בגלה הובאו עם גלות צדקיהו:
ח ר"ל בחיכה או תפיל אם מתנבא העתידו' כגון חנניא בן עזור אבל הרי שבא ואמר בן וכך עשו ומפי הק' בה אני אומר א"כ היאך נודע שלא דבר ומפרש זה כבר כו':
ט ואם לא בא להדיחך אין הקפד' אם תשמע לו:
י ר"ל אם מומחה הוא לך וצדיק גמור:
כ משום דנפר' אלה הדברים פי' רש"י שני פירושים על לא תגורו לשון מורא ולשון הכנסה לכך נקט שתי לשונות · בשם מהרי"ן · והר"אם פירש דיהה שכתב אחר מאמר לא תמנע מללמד עליו חובה מאמר ולא תירא מן תענש עליו הוא נתינת טעם על לא תמנע עצמך וכו' כאלו אמר לא תמנע עצמך וכו' אלא תירא מזה פן תענש עליו עכ"ל:
ל שלא יטעה בפרשת דרכים:
מ וא"ת דלפי חילוק הזה תחלק הארץ לד' חלקים · וי"ל דמתחילת הגבול עד עיר מקלט שבייה יש כמו שיש מן העיר הראשונה עד האחרונה ומעיר שנייה עד הגבול השני גם כן יש כשיעורים הללו לכך בקרא משולש וכן פרשתי בפרשת תרומה גבי בדיה · ועיד מפרש בפר' אלא הן הגבולין ושלשת כלומר שתתחלקת לד' רבעים לרחבו ועי"ש:
ר"ל

רש"י

א מנביא לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר · אבל צויתיו לחבירו: ואשר ידבר בשם אלהי' אחרי' · אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר: ומת · בחנק ג' מיתתן בידי אדם *המתנב' מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמ' לחברו והמתנב' בשם ע"א ב אבל הכובש את נבואתו ג והעובר על דברי נביא מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו: (כא) וכי תאמר בלבבך · עתידין אתם ד לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנב' *הנה כלי בית ה' מושבי' מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד ה וצווח על העמודים ועל הים ו ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: (כב) אשר ידבר הנביא · *ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכ' ותראו שלא יבא ז הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו וא"ת זו במתנבא על העתידות ח הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי הק"בה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו ט אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסו' הבמו' כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפריצה לכך נאמר אליו י תשמעון: לא תגור ממנו · *לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא כ ליענש עליו: (ג) תכין לך הדרך · מקלט מקלט היה כתוב על ל פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך · שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט מ כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משנייה לשלישית וכן מן השלישי' עד הגבול השני של ארץ ישראל: (ה) ונדחה ידו · כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה לשון ונשמטה ידו להפיל למכת הגרזן על העץ *כי שמטו הבקר תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: (ו) ונשל הברזל מן העץ:

ספרי סנה' ע"ט

ירמי' כ"ח

שם

ספרי

ספרי

ד"ס מ"ז ב'

שופטים

ז פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי
הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ
וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי לֹא שֹׂנֵא
הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ז
עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל
לָךְ׃ ח וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־
כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃
ט כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים
וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה׃
וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ
דָּמִים׃ פ יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ
שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת
וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל׃ יב וְשָׁלְחוּ
זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל
הַדָּם וָמֵת׃ יג לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ
עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ׃ ס
ס יד לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר
גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס טו
לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֺן וּלְכָל־חַטָּאת
בכל

אונקלוס

יֵחַם לִבֵּיהּ וְיַדְבְּקִינֵיהּ אֲרֵי־תִסְגֵּי אוֹרְחָא
וְיִקְטְלִינֵיהּ נְפַשׁ וְלֵיהּ לֵית חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל
אֲרֵי לָא סָנֵי הוּא לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי׃
עַל־כֵּן אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ לְמֵימַר
תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵישׁ לָךְ׃ וְאִם יַפְתֵּי
יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָה דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
וְיִתֵּן לָךְ יָת כָּל־אַרְעָא דְּמַלֵּיל לְמִתַּן לַאֲבָהָתָךְ׃
אֲרֵי תִטַּר יָת כָּל־תַּפְקֶדְתָּא הָדָא לְמֶעְבְּדַהּ
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ
אֱלָהָךְ וּלְמְהָךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי כָּל־יוֹמַיָּא
וְתוֹסֵיף לָךְ עוֹד תְּלָת קִרְוִין עַל תְּלָת אִלֵּין׃
וְלָא יִשְׁתְּפֵיךְ דַּם זַכַּאי בְּגוֹ אַרְעָךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא וִיהֵי עֲלָךְ חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל׃
וַאֲרֵי יְהֵי גְבַר סָנֵי לְחַבְרֵיהּ וְיִכְמַן לֵיהּ וִיקוּם
עֲלוֹהִי וְיִקְטְלִנֵּיהּ נְפַשׁ וִימוּת וְיֵעֲרוֹק לַחֲדָא מִן
קִרְוַיָּא הָאִלֵּין׃ וְיִשְׁלְחוּן סָבֵי קַרְתֵּיהּ
וְיִדְבְּרוּן יָתֵיהּ מִתַּמָּן וְיִמְסְרוּן יָתֵיהּ בְּיַד גָּאֵיל דְּמָא
וִימוּת׃ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי
וּתְפַלֵּי אָשְׁדֵי דַם זַכַּאי מִיִּשְׂרָאֵל וְיֵיטַב לָךְ׃
לָא תְשַׁנֵּי תְּחוּמָא דְּחַבְרָךְ דִּתְחִימוּ קַדְמָאֵי
בְּאַחְסַנְתָּךְ דְּתַחְסֵן בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ
לְמֵירְתַהּ׃ לָא יְקוּם סָהִיד חַד
בִּגְבַר לְכָל־עֲוָיָן וּלְכָל־חוֹבִין בְּכָל־חֵט דְּיֶחְטֵי עַל־
מימר

סס י׳ · כתובו׳ ט״ו ב״ק מ״ה פ״ו · סנה׳ ע״ט · מכות י׳ · שבת פ״ה נדה כ״ו · עיין נת״א

רש״י

* מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרים שנשל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והוא נתזה והרגה: (ו) פן ירדוף גואל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך א ועלי מקלט רבים: (ח) ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ ב קני וקניזי וקדמוני: ויספת לך עוד שלש. הרי תשע שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא: (יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגומר שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש: (יג) לא תחוס עינך. * שלא תאמר הראשון כבר ג נהרג מה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים: (יד) לא תסיג גבול. לשון * נסוגו אחור כשמחזיר סימן חלוקות הקרקע לאחור לתוך שדה חבירו למען הרחיב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומר לא תסיג ללמד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל ובוגמר בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: (טו) עד אחד. * זה בנה אב כל עד שבתורה שנים ד אלא אם כן פרט לך בו אחד: לכל עון ולכל חטאת. להיות חברו ה נענש על פיהו ו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא ז לשבועה *:

מכות ד׳ · ספרי · שביעית מ״ב · סוטה ב׳ · ספרי

שפתי חכמים

א רנ״ל דבקרא משמע שה״פ הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי בהם פן ירדוף גואל הדם וגו׳ וכי מה מועיל זה שנס שמא ירדוף ירדוף גואל הדם אחריו עד העיר של מקלט והשיגו כי יחם לבבו ל״פ שלא קאי אהוא ינוס וגו׳ דסמיך אלא אלמעלה דכתיב תכין לך הדרך ושלשת דהיינו שיכתוב מקלט מקלט על פרשת דרכים וגם צריך ג׳ ערי מקלט ולמה ומפרש פן ירדוף וגו׳ אבל עתה דאיכא ערי מקלט רבים וגם כתיב בכל פרש׳ דרכים מקלט בקל יכול להכנס הרוצח שלא יוכל גואל הדם להשיגו: ב פי׳ הש״י הבטיח לתת עשר אומו׳ ולא נתן לישראל רק שבע אומו׳ וקני וקניזי וקדמוני עדיין לא נתן אלא שעתידים להיו׳ לנו ירושה לקיים שבועתו׳ האבות: ג דאל״כ מאי לא תחוס דקאמר וכי תעלה על דעתך שיחוס שום אדם על הרוצח במזי׳ ואחר התראה: ד וא״ת דלמא מכאן משמע כל עד שבתורה אחד הוא דמה הכא כתיב עד וכתיב אחד אבלו אף כל מקום שכתיב עד אחד הוא ־ וי״ל דא״כ לא הל״ל כאן אחד דהא עד לשון יחיד הוא והואיל וכתב רחמנא אחד ל״ל דוקא כאן אחד הוא הא במקום שכתיב עד סתם שנים הוא וא״ת ולמה לא פירש זה לעיל גבי לא יומת ע״פ עד אחד בבר תירצו התוס׳ בפ״ קמא דסוטה דאחד דהתם לעדות מיוחדת לאפוקי זה רואה מחלון זה ושני רואה מחלון אחר ועי״ל דלא יכולין למילף איפכא דכל מקום שנאמר עד סתם הוא א׳ דא״כ מה דכתיב אחר זה כי יקום עד וגו׳ והנה עד שקר וגו׳ מיירי כמי בא׳ וזה אינו דהא כתיב אח״כ ועשיתם לו כאשר זמם והא לעיל כתיב לא יקום עד א׳ וגו׳ אלא ע״כ צ״ל דכל מקום שנ׳ עד הוא שנים וכו׳ ובזה יתורץ נמי למה לא פי״רשי זה לעיל גבי לא יומת ע״פ עד א׳ די״ל דלעיל ה״א איפכא אבל הכא א״א לומר איפכא כדפרישית ודו״ק היטב: ה פי׳ כאלו אחר לא יקום עד א׳ באים לחייבו שום עון שום חטא׳ ופירש עון עונש כמו כי לא שלם עון האמורי וגו׳ וסתם יעונש כולל של גוף וממון ולכל חטא׳ דכתי׳ בקרא פירושו קרבנו׳ והא דלא פי״רשי זה מפני שהוא נכלל במה שפי׳ ממון אך הכתו׳ רצה לפר׳ ממון בפרטו׳: ו מפני שהעד אינו קם על המגו״ אלא על נעל העונ׳ שע״פ עדותו יענש מי שהוא ראוי ליענ׳: ז רצ״ל לפיכך לא

בעל הטורים

הערים לומר שחזקות היו: תק״כא שלא תחום על הורג: סמך לא תסיג לרוצח שלא תאמר הואי׳ ומותר להרגו

ששי

הרוצח אסיג גבולו שלא יהא מתכו׳ חמיד עליו ונגופו: תק״כב שלא להסיג גבול: תק״כג שלא לגמור הדין ע״פ עד א׳:

בעל הטורים

על פי ד' זוגין
מתחלפין קדמ' ויתיל
אות וחסר מלה
מניין חסר אות
ויתיר מלה:
הריב ב' הכא ואי'
לפני התבלע הריב
כלומר וזה שאמ' משנ'
פנין הדין ואתה
ידע להיכן הדין
נוטה אי אתה רשאי
לבצוע וכו':
תק"כ לעשו' לעדי'
כאשר זמם:
יד ביד רגל ברגל
וסמיך ליה כי תצא
כ
למלחמה לומ' מחוסר
אבר אינו יוצא
למלחמה:

בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי ׀ שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־
פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ יו
כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה׃
יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם
הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר
יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃ יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים
הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׃
יט וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת
לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ כ
וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד
כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ כא וְלֹא
תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד
רֶגֶל בְּרָגֶל׃ ס א כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה
על

אונקלוס

מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ עַל מֵימַר תְּלָתָא סָהֲדִין
יִתְקַיַּם פִּתְגָּמָא׃ אֲרֵי יְקוּם
סָהִיד שְׁקַר בִּגְבַר לְאַסְהָדָא בֵיהּ סִטְיָא׃
וִיקוּמוּן תְּרֵין גֻּבְרִין דִּלְהוֹן דִּינָא קֳדָם יְיָ קֳדָם
כָּהֲנַיָּא וְדַיָּנַיָּא דִּיהוֹן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן׃
וְיִתְבְּעוּן דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד שִׁקְרָא סַהֲדָא
שִׁקְרָא אַסְהֵיד בַּאֲחוּהִי׃ וְתַעְבְּדוּן
לֵיהּ כְּמָא דְחַשִּׁיב לְמֶעְבַּד לַאֲחוּהִי וּתְפַלֵּי עָבֵיד
דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן יִשְׁמְעוּן
וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד עוֹד כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא
הָדֵין בֵּינָךְ׃ וְלָא תְחוּס עֵינָךְ
נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא
חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רִגְלָא חֲלָף רִגְלָא׃
ארי

תולדת אהרן

עיין בת"א
עיין בת"א
מכות ה'
ב"ב קנ"ה
סנה' ו' י"ט
שבועות ל'
סנה' מ'
עיין בת"א
עיין בת"א
עיין בת"א
סנה' כ"ס
מכות ד'
שם ה'
כתוב' ל"ג
ב"ק פ"ד

רש"י

אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך. אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב להשביע לו: על פי שני עדים. * ולא שיכתבו עדותם א באגרת וישלחו לב"ד ולא שיעמוד תורגמן ב בין העדים ובין הדיינים: (יז) לענות בו סרה. דבר שאינו שהוסר כעד כזה מכל העדות ג הזאת כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני *: (יז) ועמדו שני האנשים. * בעדים הכתוב מדבר ד ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד: אשר להם הריב. אלו בעלי ה הדין: לפני ה'. יהי דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנאמר * בקרב אלהים ישפוט: אשר יהיה בימים ההם. * יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד: והנה עד שקר. כל מקום שנ' עד בשנים ו הכתוב מדבר: (יח) ודרשו השופטים היטב. על פי המזימין אותם ז בודקים וחוקרים את הבאים להזימם בדרישה ובחקירה: (יט) כאשר זמם. ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו ח אין נהרגין *: לעשות לאחיו. מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינו בשריפה אלא כמיתת הבועל שהיא בחנק שנאמר * באש תשרף היא ולא בועלה לכך נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה שהרגה את הנפש שחלל' את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בשן הזה כמיתת הבועל: (כ) ישמעו ויראו. מכאן שצריכין הכרזה ט איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין: (כא) עין בעין. * ממון י וכן שן בשן וגו': (א) כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לומר לך כ שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה דבר אחר לומר לך ל אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר * עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי:
על

גיטין פ"ג
ספרי
מכות ה'
שבועות ל'
תהלי' פ"ב
ר"ה כ"ה
מכות ה'
ויקרא כ"א
ב"ק פ"ד
תהלי' קי"ט

שפתי חכמים

קום וגו' שהם זוממין ה"ל כמשמעו בין עונש גוף בין עונש ממון. ומתרץ כי כתיב שהם אף שבועה היה במשמע לכך נאמר לכל עון ולכל חטאת היא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה: א ול"ת ולמה לא פירש רש"י זה לעיל גבי על פי שנים או שלשה. ויש לומר דלעיל אורחא דקרא הוא נקט על פי. אבל הכא קשה למה נקט קרא תרי זמני ע"פ ולמה לא כתיב ע"פ שנים או שלשה וגו' אלא ע"כ למדרש אתא ולא שיכתבו וכו': ב כגון שאין הדיינים מכירים בלשון עדים דפירש ע"פ שנים עדים ע"פ שנים המעידים בב"ד שב"ד מקבלים העדות מפיהם: ג משא"כ בשני עדים המכחישים זה את זה דהא מודים זה לזה דהיו במעשה אבל זה אומר כן היה המעשה ואלו אומרים כך היה אבל בעדים זוממים הוא' העד הזה מכל העדו' וזו שאו או' עמנו הייתם ולא היית אבל המעשה זו: ד דק"ל וכי שנים באין לדין ושלשה אינם באין לדין. ועוד אנשים ל"ל הל"ל ועמדו אשר להם הריב שהרי אף הנשים באין לדין. אלא ע"כ בעדים הכתוב מדבר: ה וכאלו אמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב: ו ואע"ג שכבר פי' זה לעיל חזר וכתב זה כאן שלא נטעה לומר שאם הוזם א' מהם יהא הוא נהרג עם"ד דיהודא בן טבאי שהרג עד זומם לכך חזר וכתב זה כאן כל מקום וכו' וא"כ ממילא אין נענשו זוממי' עד שיוזמו שניהם: ז פי' הדרישה הזאת איכה על העדים הראשונים לא על הבאים להזימם קאי ודרשו השופטים העדים הבאים להזים את הראשונים והנה נמצאו העדים הראשונים שסק' העדות ועשיתם להם כאשר זמם אבל אם נמצאו הראשוני' בחקיר' עצמן שהם משקרין לא נענשו זוממין אלא עדותן בטל. והא דמהפך לפי' הקרא ומפר' שלא על סדר הקרא. י"ל דרש"י בא עוד להוכיח ודרשו השופטי' וגו' קאי על מזימי' מדכ' דכל מקום שנ' עד שנים במשמע א"כ ע"כ ודרשו קאי על המזימים שצריכין להזימן כ' העדים דאו לא הוזמו אלא א' מן העדים לא נענשו זוממין אבל אי קאי ודרשו וגו' על העדים הראשונים שהוכחשו ל"ל שנים אפי' א' שהכחיש את חבירו בדרישו' או בחקירו' עדותן בטל כמו שכתב הטור בה' עדות: ח דודאי אותו איש שנהרג חייב מיתה ממקום אחר ולכך נהרג. דאל"כ למה דלא הק"בה עיוות זה שזה נהרג מיתת ב"ד בחינם ולמה לא הקרה השם שיבואו עידי מזימין קודם שיהרג זה אלא ודאי חייב מיתת ב"ד ממקום אחר היה ולכך נתגלגל הדבר כך שנהרג קודם שבאו עידי זוממין אין נהרגין. וגו' יש טעמים אחרים עיין במפרשים. ט אבל אם לא באין להרוג אלא אותה בלבד כגון שהרגה את הנפש או שחללה את השבת נהרגין במיתתה: י דק"ל לאיזה שינה כאן וכתב והנשארים ולא כתיב וכל ישראל וגו' כמו בפרשת לאה בני אשית. ותירץ משום דצריך הכרז' בב"ד איש פלוני וכו' ולעדות פסולים הגזלנים והגנבים ומלוה ריבית ושאר פסולי עדות השנוים במשנה לכן לא כתב כל ישראל כיון שמי שהוא פסול לעדות אין צריך לירא מזה כיון דבלאו הכי הוא פסול מ"ה כתיב והנשארים ונומר כלומר הנשארים שכשרים להעיד. והא דלא פירש רש"י הכא ממתינן עד הרגל כמו בתחילת הפרשה. מתורץ גם כן בזה: כ פירש כמו שאמרו פרק החובל מכדי כתיב ועשית לו כאשר זמם ואי ס"ד יד ביד ממש יד בידך ל"ל פירש רש"י דאי העיד באיש פלוני שקטע יד חבירו משלם ממון הניתן מיד ליד כמשמעו הא כתיב ועשית' לו כאשר זמם: ל דק"ל דהו"לו להסמיך לכאן המשפטים דפר' כי תצא וכי יהיה באיש חטא משפט מות וכו' ושאר דיני מיתות שנאמרו שם. ומתרץ לומר לך וכו': מ דלפי' א' קשה והא עין בעין וגו' דנאמר הכא איירי בממון ולא במחוסר אבר ל"פ ד"א וגו'. ולפי ד"א לחוד קשה היה לו להסמיך לתחיל' הסדרה דכתיב ושפטו את העם משפט צדק וגו' ל"פ הטעם הראשון:

א דא"לפ

על איביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי יהוה אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים: ב והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם: ג ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם: ד כי יהוה אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם: ה ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו: ו ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו: ז ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה: ח ויספו השטרים לדבר אל

העם

בעל הטורים

תק"כה לחשוש כהן במלחמה:

כולהון חסר וי"ו: תק"כו שלא לערוץ מפני האויב:

אונקלוס

ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי סוסון ורתיכין עם סגי מנך לא תדחל מנהון ארי יי אלהך מימריה בסעדך דאסקך מארעא דמצרים: ויהי כמקרבכון לאגחא קרבא ויתקרב כהנא וימליל עם עמא: ויימר להון שמעו ישראל אתון מתקרבין יומא דין לאגחא קרבא על בעלי דבביכון לא יזוע לבכון לא תדחלון ולא תתבעתון ולא תתברון מן קדמיהון: ארי יי אלהכון מימריה מדבר קדמיכון לאגחא לכון קרב עם בעלי דבביכון למפרק יתכון: וימללון סרכיא עם עמא למימר מן גברא דבנא ביתא חדתא ולא חנכיה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטל בקרבא וגבר אוחרן יחנכניה: ומן גברא דנציב כרמא ולא אחליה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטל בקרבא וגבר אוחרן יחלליה: ומן גברא דארס איתתא ולא נסבה יהך ויתוב לביתיה דלמא יתקטל בקרבא וגבר אוחרן יסבינה:

ויספון

(תולדות אהרן: סוטה מ"ב · שם · שם · שם מ"ג · שם מ"ג מ"ד · שם מ"ג מ"ד · סוטה מ"ג מ"ד · קידושין י"ג · סוטה מ"ג)

רש"י

על אויביך · יהיו בעיניך כאויבים א אל תרחם עליהם ב כי לא ירחמו עליך: סוס ורכב · בעיני כלם כסוס אחד וכן הוא אומר * והכית את מדין כאיש אחד וכן הוא אומר * כי בא סוס פרעה · עם רב ממך · בעיניך הוא רב ד אבל בעיני אינו רב: (ב) בקרבכם אל המלחמה · סמוך לצאתכם ה מן הספר מגבול ארצכם: ונגש הכהן · * המשוח לכך והוא הנקרא ו משוח מלחמה: ודבר אל העם · * בלשון ז הקדש: (ג) שמע ישראל · * אפילו אין בהם זכות אלא קריאת שמע ■ בלבד כדי אתם שיושיע אתכם: על אויביכם · אין אלו אחיכ' שאם תפלו בידם אינם מרחמי' עליכ' ט אין זו כמלחמ' יהודה עם ישראל שנאמר להלן * ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישום מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה: אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו · * ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומו' עושים מגיפין בתריסיהם י כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדן ויבוסו ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטות פרסו' סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרו' ומיני משמיע קול: אל ירך לבבכם · מנהלת כ סוסים: אל תיראו · מהגפת התריסין: ואל תחפזו · מקול הקרנות: ואל תערצו · מקול הצווחה: כי ה' אלהיכם וגו' · הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו: ההולך עמכם · זה מחנה ל הארון: (ה) ולא חנכו · לא דר בו חנוך · לשון התחלה: ואיש אחר יחנכנו · ודבר של עגמת נפש מ הוא זה: (ו) ולא חללו · לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאוכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים: (ח) ויספו השוטרים · * למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושנים ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע:

(מן פסוק ז' · שמות ט"ו · סוטה מ"ב · שם · שם · ד"ה ב' כ"ח · שם מ"ב · סוטה מ"ג)

שפתי חכמים

א דאם לא כן למה ליה למכתב על אויביך ודאי אם יבאו למלחמה לא יבאו על אוהבים: ב ואם תאמר והא זה בהדיא כתיב בסמוך והכית את כל זכורה לפי חרב · וע"ק למה כתיב אחריו רק הנשים והטף ונומר · וכאן משמע שלא ירחמו כלל עליהם · ויש לומר דלקמן איירי שלא בשעת מלחמה פנים אל פנים אלא במלחמות העיר קמיירי תדע דכתיב ונתנה ה' אלהיך בידך ולכן כתיב נמי רק הנשים והטף וכאן איירי בשעת מלחמה פנים אל פנים שלא תרחם עליהם כלל: ג והא דלא הביא רש"י הפסוק כי סוס פרעה הקדי' לו · ■ לומר מ"ה לא הביא הקרא דלעיל משום דכתיב כל סוס וכל רכוב הוא וכאלו כתיב כל סוס וסוס של פרעה לכן הביא קרא כי בא סוס דלא יכול לפרשו כן · (כח"י) נ"ל שהוא ט"ס ובספרי מביא פסוק סוס ורוכבו רמה בים: ד רנ"ל הא כתיב סוס ורכב משמע שכולם בעיני הק"בה כסוס אחד ואחריו כתיב עם רב · ומתרץ בעיניך וכו': ה רנ"ל דהוה לו לכתוב והיה כי תגאו למלחמה ל"ש סמוך וכו' · וא"ל מנ"ל דפי' סמוך לספר הוא דלמא בקרבתם למלחמה ממש היה · וי"ל דהא כתיב בסמוך שמע ישראל וגו' א"כ משמע שכבר אמור מת"ל והיה כקרבכם וגו' אלא סמוך לספר הכהן מתנה עליהם כל התנאים ועיין בסוטה דף מ"ב: ו מדכתיב אחריו ודברו השוטרים מקים הכה' לשוטרים מה שוטרים יש להן מי שממונה עליהם דהיינו דיינים אף כהן שלו מי שממונה עליו דהיינו כהן גדול דכהן גדול חשוב מתנו: ז מדכתיב הכא ודבר אל העם ולהלן בפרש' וישמע יתרו כתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקודש דהיינו עשרת הדברות אף ודבר אל העם בלשון קודש סוטה פ' משוח מלחמה · א"נ כתיב גבי יוסף כי פי המדבר אליכם מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש: ח דא"כ שמע ישראל ל"ל הא כתיב ונגש הכהן ודבר אל העם וגו': ■ דא"כ הא כבר כתי' כי תצא למלחמ' על אויביך: י פי' מדביקים תריסיהם זה לזה כדי שיתקשו התרסים זה לזה וישמיעו קול: כ פי' צניפת סוסים קורים נהלת: ל דאין שייך על' הק"בה למימר ההולך עמכם דהא מלא כל העולם כבודו · ל"ש זה מחנה וגו': מ דאם לא כן מאי נפקא מיניה אם יחנכנו הוא או אחר:

א ר"ל

בעל הטורים

הירא ורך הלבב ב'
במ' הכא ואי' הירא
את דבר ה' וזהו
שאחר היר' מעבירו'

שביעי

שבידו כדכתי' הירא
את דבר ה' :
תק"כו לעשות
במלחמת הרשות
כמשפט הכתובים :

ל' ומלא :

ה' בטעם מלרע :

מטעיכן ביה וכל :

תק"כח שלא להחיו'
אחד משבעה אומות :

סימן לחתי ומימי :

העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך
וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו :
ט והיה ככלת השטרים לדבר
אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם :
ס י כי תקרב אל עיר
להלחם עליה וקראת אליה לשלום :
יא והיה אם שלום תענך
ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו
לך למס ועבדוך : יב ואם לא
תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת
עליה : יג ונתנה יהוה אלהיך
בידך והכית את כל זכורה לפי חרב :
יד רק הנשים והטף והבהמה
וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבז לך ואכלת
את שלל איביך אשר נתן יהוה אלהיך לך :
טו כן תעשה לכל הערים הרחקת
ממך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנה :
טז רק מערי העמים האלה אשר
יהוה אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל
נשמה : יז כי החרם תחרימם
החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי
כאשר צוך יהוה אלהיך :

למען

אונקלוס

ויוספון סרכיא למללא עם עמא ויימרון מן גברא דדחיל ותביר לבא יהך ויתוב לביתיה ולא יתבר ית לבא דאחוהי כלביה : ויהי כד ישיצון סרכיא למללא עם עמא וימנון רבני חילא ברישׁ עמא : ארי תקרב לקרתא לאגחא עלה ותקרי לה מלין דשלם : ויהי אם שלם תעינך ותפתח לך ויהי כל עמא דישתכח בה יהון לך למסקי מסין ויפלחונך : ואם לא תשלים עמך ותעביד עמך קרב ותצור עלה : וימסרינה יי אלהך בידך ותמחי ית כל דכורהא לפתגם דחרב : לחוד נשיא וטפלא ובעירא וכל דיהי בקרתא כל עדאה תיבוז לך ותיכול ית עדאה דסנאך דיהב יי אלהך לך : כן תעביד לכל קרויא דרחיקין מנך לחדא דלא מקרוי עממיא האלין אנון : לחוד מקרוי עממיא האלין דיי אלהך יהיב לך אחסנא לא תקיים כל נשמתא : ארי גמרא תגמרנון חתאי ואמוראי כנענאי ופרזאי חואי ויבוסאי כמא דפקדך יי אלהך :

בדיל

תולדות אהרן
סס
סס
סס
סס נ'
סנה' פ"ז

שפתי חכמים

א ר"ל רבי יוסי הגלילי סבר אין מיתה בלא חטא ולכן אם אין עבירו' בידו מה לו לירא מפני המלחמה · אלא ודאי שירא מעבירות שבידו ועכשיו קשה לרש"י כיון דאין מיתה בלא חטא אם כן למה אמר וגזר קרא לחזור על בית וכרם ואשה ואי אין בידם עבירות גם על בית וכרם ואשה אינן חוזרין לדברי רבי יוסי הגלילי · ומתרץ דודאי אין בידם עבירות ומה שגזרה התורה שיחזרו כדי לכסות על החוזרין בשביל עבירות שבידם וכו' · ותו קשה לרש"י לרבי יוסי הגלילי דאמר דלכך חוזר על בית וכרם ואשה כדי לכסות על החוזרין אם כן למה כתיב בכל אחד פן ימות במלחמ' משמע בשביל מיתה חוזר ש"מ דיש מיתה בלא חטא · ומתרץ דה"ק פן ימות במלחמה וכו' : ב ר"ל דודאי חוזר כדי לכסות וכו' ואי אמר לו כהן שיחזור והוא אינו חוזר נמצא שעובר על דברי כהן וכדי הוא שימות במלחמ' בשביל עבירה זו ולעול' אימא לך אין מיתה בלא חטא · ובזה מתורץ למה פי' רש"י פן ימות במלחמה בסוף לא כסדר שכתיב בקרא משום דאליבא דר"י הגלילי מפרש · בשם מהרי"ן · והוא בענין מה שפירש הר"אם : ג דעת רש"י כל מי שינוס בא לידי נפילה שנאמר וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבוע וכן הוא בסוטה : ד וא"ת למה לי קרא תיפוק ליה מרבוי ושבית שביו לרבות כנעני' שבתוכה כדפי' רש"י לקמן · וי"ל דאי מהתם ה"א דוקא כשנמצאו בעיר שלא השלימ' שחייבי להכות כל הזכרים שבתוכה הקל הכתוב בכנענים שבתוכה שיהיו נידונים עם הנשים והטף מאחר שהאנשים שהם עיקר עובדי ע"א נהרגו אבל כשנמצאו בעיר שהשלימם שכולן ניצולו האנשים והנשים והטף אימא הכנענים שבתוכה נידונים כאלו הם בעירם קמ"ל · ואי מהכא ה"א דוקא כשנמצא בעיר של שאר אומות שהשלימה שהם כפופים תחת ידיכו הקל בהם הכתוב גם בכנענים שבתוכ' אבל כשנמצ' בעיר של שאר אומות שלא השלימו שאנשיהם הם בהריג' אימא יהיו הכנעני' שבתוכה גם כן בהריגה כאלו היו בעירם קמ"ל · עכ"ל הר"אם עיין לקמן מה שכתבתי על זה : ה וה"ק ואם לא תשלים עמך סופה שתעשה עמך מלחמה לכך וצרת עליה : ו ר"ל ו' אומות הוזכרו בקרא אבל גרגשי לא בן זכר וכאשר צוך מרבה גרגשי · (מהר"ן) ומה שלא הוזכירו בפירוש מפני שלא נתקיים בו כי החרם תחרימם וגו' כי הגרגשי עמד ופנה מהם כמו שפירש רש"י בפרשת כי תשא ות"מ הוצרך לרבות אותו שמ"מ הוא בכלל לא תחיה כל נשמה ולא נמנה ממנו בתוך השבעה אומות שגם הוא כמותם :

רש"י

הירא ורך הלבב · רבי עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירו' שבידו א ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר אומר שמא בנה את הבית או נטע כרם או ארס אשה : פן ימות במלחמה · ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן ב כדי הוא שימות :
(ט) שרי צבאות · שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקו זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת ג נפיל' ניסה :
(י) כי תקרב אל עיר · במלחמ' הרשות הכת' ב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו' :
ספרי (יא) כל העם הנמצא בה · * אפילו אתה מוצא בה משבעה אומות ד שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם :
ספרי למס ועבדוך · * עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד :
(יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה · הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך ה אם תניחנה ותלך : וצרת עליה · אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים :
(יג) ונתנה ה' אלהיך בידך · אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך :
(יד) והטף · אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים :
(יז) כאשר צוך · ו לרבות את הגרגשי :

למען

ופ"ת

שופטים

יח למען אשר לא ילמדו אתכם
לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם
וחטאתם ליהוה אלהיכם:
ס יט כי תצור אל עיר ימים
רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את
עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא
תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור:
כ רק עץ אשר תדע כי לא
עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית
מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה
עד רדתה: פ א כי ימצא
חלל באדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה
נפל בשדה לא נודע מי הכהו:
ב ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו
אל הערים אשר סביבת החלל:
ג והיה העיר הקרבה אל החלל
ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא
עבד בה אשר לא משכה בעל:
ד והורדו זקני העיר ההוא את
העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא
יזרע וערפו שם את העגלה בנחל:
ה ונגשו הכהנים בני לוי כי בם
בחר יהוה אלהיך לשרתו ולברך בשם יהוה
ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע:
ו וכל זקני העיר ההוא הקרבים
אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה
הערופה

אונקלוס

בדיל דלא ילפון יתכון למעבד
ככל תועבתהון דעבדין לטעותהון ותחובון קדם
יי אלהכון:
ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה
למכבשה לא תחבל ית אילנה לארמא עלוהי
ברזלא ארי מניה תיכול ויתיה לא תקוץ ארי
לא כאנשא אילן חקלא למיעל מן קדמך
בצירא: לחוד אילן דתדע ארי לא
אילן דמיכל הוא יתיה תחבל ותקוץ ותבני
כרקומין על קרתא דהיא עבדא עמך קרב עד
דתכבשה: ארי ישתכח קטילא
בארעא דיי אלהך יהיב לך למירתה רמי
בחקלא לא ידיע מן קטליה:
ויפקון סבך ודינך וימשחון לקרויא דבסחרנות
קטילא: ותהי קרתא דקריבא לקטילא
ויסבון סבי קרתא ההיא עגלת תורין דלא
אתפלח בה דלא נגדת בניר:
ויחתון סבי קרתא ההיא ית עגלתא לנחל
בייר דלא יתפלח ביה ולא יזדרע וינקפון
תמן ית עגלתא בנחלא:
ויתקרבון כהניא בני לוי ארי בהון אתרעי
יי אלהך לשמשותיה ולברכא בשמא דיי
ועל מימריהון יהי כל דין וכל מכתש
סגירו: וכל סבי קרתא ההיא
דקריבין לקטילא יסחון ית ידיהון על
עגלתא דנקיפא בנחלא:
ויתיבון

סוטה נ"ה | סנה' ק' | תענית ז' | מכות כ"ב | ב"ק צ"א | תעני' ס"ס | שבת י"ט | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | סוטה מ"ה | שם | מכות י' | עיין בת"א | סוטה מ"ו | עיין בת"א | גיטין כ"ט | עיין בת"א | סוטה מ"ו

בעל הטורים

תקכ"ס שלא להשחי' א לכי מאכל במצור וכן כל השחתה בכלל:

מלחמה עד רדתה בגי' אף זהו שבת:

כא

אשר אותיות ראש שמודדין מראשו: ומדדו ב' הכא ואידך ומדדו את תכנית שמודדי' מראשו שהוא עיקר תכונת האדם:

תק"ל תקל"א מצות עריפת הפרה בנחל איתן. וש"א לעבוד ולזרוע במותו הנחל:

רש"י

(יח) למען לא ילמדו. הא אם עשו תשובה ומתגיירין [א] אתה רשאי לקבלם: ימים. שנים: רבים. * ג' מכאן אין צרין על עיירות של נכרים פחות מג' ימים קודם לשבת [ב] ולמד שפותח בשלום שנים או ג' ימים וכן הוא אומר * וישב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות [ג] הכתוב מדבר *: כי האדם עץ השדה. הרי כי משמש בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך [ד] להתיסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו: (כ) עד רדתה. לשון רדוי [ה] שתהא כפופה לך: (ב) ויצאו זקניך. * מיוחדים שבזקניך [ו] סנהדרי גדולה: ומדדו. * ממקום [ז] שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבות. לכל צד לידע [ח] אי זו קרובה: (ד) אל נחל איתן. קשה [ט] שלא נעבד: וערפו. קוצץ עורפה בקופיץ [י] אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות [כ] פירות:
ידינו

ספרי | שבת י"ט | שמואל ב' א' | ספרי | סוטה מ"ד | סנה' י"ד | סוטה מ"ה

שפתי חכמים

א וא"ת כיון שעשו תשובה ונתגיירו פשיטא שמותר לקבלם ומה קמ"ל. וי"ל דהא קמ"ל דאע"פי שלא קבלו עליהם רק שבע מצות בני נח אתה רשאי לקבלם רא"ם. א"נ י"ל דאפילו אם עשו תשובה ונתגיירו ה"א שלא יקבלו' דלמא משום יראה נתגיירו ולא עשו תשובה גמורה קמ"ל: ב וא"ת הא לא הוזכר שבת בקרא וכמו שהקשה הרא"ם. וי"ל דהואיל ולמדו מכאן שצריך לפתוח להם בשלום ב' ימים ואם היו צרין על ערי עובדת אלילי' פחות מג' ימים קודם לשבת א"כ הייתי צריך לפתוח בשלום גם בשבת וקרא כתיב ממנה תפנין תפני שאי' מותרין ותפנך אסורים בשבת ופתיחת שלום שפנין הוא לכך אין צרין פחות מג' ימים קודם שבת כדי שפתיחת שלום לא יהא בשבת ואפשר שגם הרא"ם כיון לזה במה שכתב ושמא י"ל משום דביצי' לפתוח להו לשלום וצריך ג' ימים לקחת היצובדי אלילים עצה ביניהם כדי להשיב להם: ג מדכתיב לתפשה משמע שלא באים אלא לתפוש אלא במלחמת רשות דאי במלחמת א"י הכתוב מדבר הא כתיב לא תחיה כל נשמה: ד ר"ל שמא עץ השדה כאדם כי דרך בני אדם שצרין על עיר כשתופסין אחד מאנשי העיר מייסרין אותו ביסורי רעב וצמא כדי שיתייראו אותן שבעיר מפניהם להכנים בתוך המצור והתייסר ביסורי רעב וצמא ושמא את סבר שגם עץ השדה כן שאם כרתו שאחר אילנות יראים מפניך להכנס בתוך המצו' כאנשי העיר ומאחר שאינו כן למה תשחיתנו: ה מגזרת רדה בקרב אויבין כי לא יפול על עיר המורה על אנשיה לשון ירידה אלא על חומותיה: ו פירש מלה"ל זקני העיר דומיא דולקחו זקני העיר וכתב זקניך משמע המיוחדין שבזקניך והיינו סנהדרין ע"ש בגמ' דסנה' דף י"ד: ז ואע"פי שהכתוב לא גילה רק סוף המדידה ולא ראש המדידה מסתברא דראש המדי' היכא אלא מן החלל: ח לא שהוא חובה למדוד מן החלל עד כל עיר ועיר אלא המדידה היא לידע איזה היא היותר קרובה אל החלל לפיכך אם היה החלל סמוך לעיר שבודאי אין עי' קרוב' הימנה אל החלל אין צריך מדידה: ט ר"ל איתן לשון חוק וקשה: י דגמרינן עריפה עריפה מחטאת העוף מה להלן ממול עורף אף כאן: ופירש וערפו ישירו ערפה כמו ותלת תאמור ישירו הזמירה: כ וא"ת לפי זה משמע שאם נהרג זקן או סרים שאינן עושין פירו' שאין מביאין עגלה ערופה וזה אינו דהא קרא לא מחלק. וי"ל פירו' היינו מצו' שלא הניחוהו לקיים מצות שגם הם בכלל פירו' ע"א דמל"כ

בעל הטורים

מפטיר

שפכו ק' · שפכה כתיב בה"א שלא כנענו בו בחמשה אצבעותינו ועו' כי בכפם יש לה ה' שמו' לכן כתן דוד ליואב ה' קללות כשהרג לאבנר :

יו' וסמי' ליה כי תצא למלחמה לומר שה' יוצא עמך כענין שנא' ויצא ה' ונלחם וגו' :

וגלחה את ראשה לפי שהטיבה ראשה לפתותו :

ועשתה את צפרני' לפי שרמזה לו בהם לפתותו :

הַשְּׂרוּפָה בַנָּחַל׃ ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ ח כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם׃ ט וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃

ומפטירין אנכי אנכי · בישעיה · בסימן נ"א :

ס ס ס

י כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ׃ יא וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה׃ יב וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ יג וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה׃

והיה

אונקלוס

וִיתִיבוּן וְיֵימְרוּן יְדַנָא לָא אֲשַׁדָא יָת דְּמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה׃ כַּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפַּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּפְרַקְתָּא יְיָ וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַּם זַכַּאי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא׃ וְאַתְּ תְּפַלֵּי אַשְׁדֵי דַּם זַכַּאי מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעֲבֵיד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃

נ"ז · סלו"א · סימן :

ס ס

אֲרֵי תִפּוֹק לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיְהוֹן׃ וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיָה אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ וְתִתְרְעֵי בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ׃ וְתַעֲלִנַּהּ לְגוֹ בֵיתָךְ וּתְגַלַּח יָת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי יָת טוּפְרַהָא׃ וְתַעְדֵּי יָת כְּסוּת שִׁבְיַהּ מִנַּהּ וְתִתֵּב בְּבֵיתָךְ וְתִבְכֵּי יָת אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ יְרַח יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּיעוֹל לְוָתַהּ וְתִבְעֲלִנַּהּ וּתְהֵי לָךְ לְאִנְתּוּ׃

ויהי

תולדות אהרן

עיין בת"א סוכה נ"א מ"ד · מ"ה מ"ו · שם מ"ו · הוריות ו' · כריתו כ"ו · כתובו' ל"ז · סנה' כ"ב.

סוטה מ"ה · קידוש' כ"א · שם · שם כ"ב · יבמו מ"ח · יבמות מ"א · קידוש' ב"א · כתובו' ל"ז · דברים ל' ספרי · קידוש' י"ש · ספרי · יבמות מ"ח · ספרי

רש"י

(ז) ידינו לא שפכה · וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה והכהנים אומרי' כפר א לעמך ישראל : (ח) ונכפר להם הדם · הכתוב מבשרם שמשיעשו כן יכופר להם העון : (ט) ואתה תבער · * מגיד שאם נמצא הורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה' :

חסלת שופטים ושוטרים

(י) **כי תצא** למלחמה · במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו א שהרי כבר נאמר * לא תחיה כל נשמה : ושבי' שביו · * לרבות כנענים שבתוכה ב ואע"פ שהן משבעה אומות : ולקחת לך לאשה · לא דברה תורה אלא כנגד יצר ג הרע אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכן נסמכו פרשיות הללו : אשת · * אפי' ד אשת איש : ועשתה את צפרניה · * תגדלם ה כדי שתתנוול : (יג) והסירה את שמלת שביה · לפי שהם נאים שהנכרי' ו בנותיה' מתקשטו' במלחמ' בשביל להזנו' אחרי' עמה' : וישב' בביתך · * בבית שמשתמש בו ז נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בנוולה שתתגנה עליו :

ובכתה

שפתי חכמים

א דאל"כ כהנים להב' מאי עבידתייהו בשלמא הזקנים דכתיב וכל זקני העיר ירחצו וגומר אלא הכהנים מאי בעו הכא אלא הם אומרים כפר לעמך ישראל :

חסלת פרשת שופטים ושוטרים

א **ואת"ת** דלמא לעו' לם במלחמת א"י הכתוב מדבר ומה שכתיב ושבי' שביו היינו אם כשבאו בה משאר עממים שלא מז' עממים · וי"ל דרש"י עצמו מתרץ קושיא זו בזה שפי' אחריו ושבית שביו לרבו' כנעניי' שבתוכה ואע"פי שהן מז' עממים ש"מ דבכל מקום הולך אחר אנשי העיר דהא הכא אם אנשי העיר משאר עממים אף כנעניים שבתוכו מותר לקיימן וה"ה אם אנשי העיר משבע עממי' אף שאר עמים שבתוכו אסור לקיימן ואי מדבר במלחמות א"י אין לומר ושבית שביו דאין לומר דקאי על שאר עממי' שבתוכה דהא אף שאר אומות שבתוכו אסור לקיימן כדפרי' מצאתי בשם מהר"ין · והר"אם תירץ כיון דעיקר הפרשה אינה אלא להתיר יפת תואר לא היה לו להתירה אלא במלחמת הרשות שכל הנשים הם בהיתר ולא במלחמות שובה שכל הנשים הם בלא סור לא תחיה מלבד אותה שנשבה הוא משאר עממים ושמא לא שבה ואת"ל שבה ה"ל מיעוט' דמיעוטא : ב שנשיהם וטפ' כזכולי' כמותם דאל"כ שביו ל"ל עיין לעיל בפר' שופטי' · בפסוק כל העם הנמצא בה : ג רצ"ל דלשון ולקחת לך לאשה משמע דמצות עשה הוא שיקח יפ"ת לאשה וזה אינו דהא יותר טוב הוא שיקח יהודית לאשה : ד ומה שפירש שלא כסדר הקרא · י"ל דאין רבותו בי לפר' הקרא אלא קאי אפי' דלעיל אינה דפי' אם אין הק"בה מתירה ישאנה באיסו' ומדהוצרך להתיר יפת תואר ש"מ בלא יפת תואר אסור מן התורה וזה אינו דע"א אינה אסורה אלא מדרבנן כדאמרינן דחכמים גזרו ד' גזירות בא ינל הע"א דחייב משום נשג"ז · ומתרץ דודאי ע"א פנוייה אינה אלא מדרבנן אבל כאן כתיב אשת דמשמע אפי' אשת איש ואין להקשות מנ"מ אם היא אשת איש והא אין קידושין לע"א דכתיב ואיש אשר ינאף מ"מ את אשת רעהו ואמרינן אשת רעהו פרט לאשת ע"א שאין קידושין לע"א · פי' אשת איש אסור דהא אף בני נח מוזהר על אשת איש דכתיב ע"כ יעזוב איש את אביו ונומר ודבק באשתו ואמרינן באשתו ולא באשת חבירו וכן באבימלך כתיב והיא בעולת בעל ש"מ דא"א אסור אף לבני נח כ"ש לישראל אבל ביפת תואר התיר לו הק"בה : ה עיין בפרשת בראשית על פסוק ויעש אלהים את הרקיע : ו רצ"ל לפי שדרך ע"א שלובשים בגדים בזויים בדרך כדי שלא יתלכלכו הבגדים הנאים א"כ לא היה לה להסיר בגדים הללו כדי שתתגנה עליו · ומתרץ דודאי אומה ישראלית דרכן כהן שלובשים בגדים בזויי' כשיוצאין לדרך אבל עובדת אלילים הללו וכו' : ז רצ"ל דלא הל"ל רק וישבה ובכתה דודאי בביתך הוא שהרי לעיל כתיב והבאת אל תוך ביתך · ומ"מ קשה דא"מ אם היו לו שנים או שלשה בתים ואין דירתו אלא בא' תשב באותו שאין דירתו בו · לכן נאמר וישבה בביתך בבית שמשתמש בו · ר"ל שעיקר דירתו בו :

א ר"ל

אונקלוס

ויהי אם לא תתרעי בה ותפטרינה לנפשה
וזבנא לא תזבנינה בכספא לא תתגר בה
עיין נת"א חלף דעניתה: ארי תהוין לגבר תרתין
עיין נת"א נשין חדא רחומתא וחדא שנואתא וילידן
פ"נ קכ"ו ליה בנין רחומתא ושנואתא ויהי ברא בוכרא
לשנואתא: ויהי ביומא דיחסין ית
סס קי"נ בנוהי ית דיהי ליה לית ליה רשו לבכרא
קכ"נ ק"ל ית בר רחומתא על אפי בר שנואתא בוכרא:
סנה' ל' ארי ית בוכרא בר שנואתא יפריש למתן ליה
עיין נת"א תרין חולקין בכל דישתכח ליה ארי הוא ריש
עיין נת"א תוקפיה ליה חזיא דינא דבכירותא:
עיין נת"א ארי יהי לגבר בר סטי ומרוד ליתוהי מקביל
למימר אבוהי ולמימר אמיה ומלפין יתיה ולא
מקבל מנהון: ויחדון ביה אבוהי ואמיה
כתובו' מ"ו ויפקון יתיה לקדם סבי קרתיה ולתרע בית
סנה' ח' דין אתריה: ויימרון לסבי קרתיה ברנא
סנה' מ"ה דין סטי ומרוד ליתוהי מקביל למימרנא זליל
מכות י' בסר וסבי חמר: ויגמוניה כל אנשי
עיין נת"א קרתיה באבניא וימות ותפלי עביד דביש
סנה' ע' מבינך וכל ישראל ישמעון וידחלון:
ע"א

תורה

יד והיה אם לא חפצת בה
ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף לא
תתעמר בה תחת אשר עניתה: ס טו
כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה
והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה
והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה:
טז והיה ביום הנחילו את בניו
את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן
האהובה על פני בן השנואה הבכר:
יז כי את הבכר בן השנואה יכיר
לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא
ראשית אנו לו משפט הבכרה: ס
יח כי יהיה לאיש בן סורר ומורה
איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא
ישמע אליהם: יט ותפשו בו
אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער
מקמו: כ ואמרו אל זקני עירו
בננו זה סורר ומרה איננו שמע בקלנו זולל
וסבא: כא ורגמהו כל אנשי עירו
באבנים ומת ובערת הרע מקרבך וכל ישראל
ישמעו

בעל הטורים

אשר עניתה כי תהיין ל"נ שלא יענה אותה בהוויות של ביאה: באחת אהובה ואחת שנואה שנואה מרבה כשים מרבה כשפים לומר לך כיון שיש לו שתי נשים האחת עושה בכשפים כדי שישנא השנייה: תק"לב תק"לג תק"לד מנות דין אשת יפת תואר ושלא למכרה: ושלא להעבי' אותה אחר שבא עליה: לו משפט הבכורה כי היה לאיש לו' משפט לאיש ואין משפט בכור' לאשה: סורר בגימטריא זהו אבשלום בן דוד: בננו חסר יו"ד כאלו עבר על עשרת הדברות:

רש"י

ספרי ובכתה את אביה * כל כך למה א כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עגומה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת:
ספרי (יד) והיה אם לא חפצת בה * מבשרך שסופך ב לשנאתה: לא תתעמר בה. לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדו' ושימוש עימראה מיסודו של רבי
ב"ב קכ"ג משה הדרשן למדתי כן: (יז) פי שנים * כנגד שני ג אחים: בכל אשר ימצא לו. מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא ד לאחר מיתת האב כבמוחזק:
(יח) סורר. סר מן הדרך: ומורה. ממרה בדברי
סנה' ע"א אביו לשון מורים: ויסרו אותו. * מתרין בו בפני שלשה ה ומלקין אותו: בן סורר ומורה. אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר ו וישתה חצי לוג יין
משלי כ"ג שנ' זולל וסובא ונאמר * אל תהי בסובאי יין בזוללי
סנה' ע"ב ז בשר למו * ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויעומד בפרש' דרכים ומלסטם. ח הגריעה אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו. מכאן שצריך הכרזה ט בב"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה:
וכי

שפתי חכמים

א ר"ל למה אמרה תורה שתאבל בשביל אביה עובד ע"א ותבכה כא היא בזוית. ומתרץ דבכייה זו לא בשביל כבוד אביה אלא כדי וכו': ב כתב הר"א לא ידעתי מהיכן דרשו [redacted] וכו' ונראה דדרשו זה מדכתיב והיה אם וגו' משום דאלת והיה לשון ודאית א"כ דרשו מה שדרשו. ואין לומר דקאי אסוף הפסוק דהל"ל אם לא תחפוץ שהוא לשון עתיד ולא חפצת שה"א לשון עבר אלא ודאי הכתיב מבשרך. וא"ת והא פי' רש"י לעיל אבל אם נשאה סופה להיות שונאה וכו' וא"כ ל"ל והיה וגו' לכש' על זה והא כלמד זה מכח סמיכו' הפרשיו' כדפי' רש"י לעיל. וי"ל לפי שפי' התו' את דברי רש"י והביא' הר"א בספרו והאריך שם שפי' רש"י בפ"ק דקידו' אפילו ביאה ראשונה לא התירה לו התורה אלא לאחר כל המעשי' הללו ונראה דהקרא נ"כ מסייעו מדכתי' ואחרי כן תבא אליה ובעלתה וכתיב אח"כ והיתה לך לאשה וא"כ נוכל לומר דקרא דוהיה אם לא חפצת וגו' בבשורה היא אפילו ביאה ראשונה לא יבא עליה ומסמיכו' הפרשיו' למדנו מניאה שנייה ואילך שאם יקח אותה יתגייר בע"כ ויקח לאשה שסופו לשנאותה וכו': ג ר"ל פי שנים בכל אשר ימצא לו משמע פי שנים מיה שיש לו. ר"ל שיהיה לו שני חלקים שאם הניח ג' בנים והאחים הן ה' שיקח הבכור ב' מני' וכד' אחים יקחו א'. ומתרץ דבכל אשר ימצא לו לא קאי אפי שנים אלא ה"ק פי שנים כנגד שני אחים ובכל אשר ימצא לו מילתא באפיה נפשיה הוא: ד ר"ל דדוקא בכל אשר ימצא לו דהיינו מה שיש לו עכשיו ומוחזק בו נוטל פי שנים אבל במ' שראוי לו כגון שמת אחד ממורישי אביו לאחר מות אביו וכ"ה אם היתה לאביו מלוה בלתי משכון כל זה הוא ראוי ואין לבכור פי שנים בזה: ה לישנא דמתניתין נקט דתנן מתרין בפני ג' ומלקין אותו ובגמ' מפרש דמתניתין לבדדין קתני דמתרין בפני שנים ומלקין בג'. וא"ת מנלים לרש"י שמלקין אותו. וי"ל דכתיב הכא בן סורר ומורה ולהלן כתיב והיה אם בן הכות הרשע וילפינן בן בן לג"ש מה להלן מלקות אף כאן מלקות: ו דק"ל על מה מתרין בו עדיו ומפרש בן סורר ומורה אינו חייב וכו' א"כ מתרין [redacted] שלא יגנוב ולא יאכל תרטימר בשר: ז ס"מ דלשון זולל וסובא שייך בבשר ויין. ותו קשה לרש"י וכי בשביל זה נהרג שגונב ואוכל תרטימר בשר ושותה חצי לוג יין ומפרש ובן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו וכו'. וא"ת מ"ש לבן סורר ומורה להגיע תורה לסוף דעתו ונהרג ע"ש סופו והא בישמעאל כתיב באשר הוא שם ופי' רש"י לפי מעשים של עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשו' וכו' וע"ש כפי' רש"י בפר' וירא. וי"ל דהת' גבי ישמעאל כשהיה קטן לא התחיל כ"ל בידי דשייך לאותו עביר' שימית את ישראל בצמא אבל בן סורר ומורה התחיל לאותה עבירה שהרי אוכל תרטימר בשר. ועי"ל דאין ב"ד של מעלה דנין על שם סופו אבל מגוה לב"ד של מטה שידינו את האדם ע"ש סופו: ח ר"ל והידנן. וא"ת ולמה נידון בסקילה שהיא חמורה הא רוצח בסייף הוא. וי"ל דפעמים שמלסטם את הבריו' בשבת והרבן נמצא שמחלל את השבת ומייב סקילה מ"מ זוס נטילת נשמה: ט אין להק' מנ"ל לרש"י שאין צריך אלא הכרזה והרי כאן כתיב וכל ישראל ישמעו ולמה לא פי' רש"י שממתינים לו עד הרגל כמו שפי' בפר' שופטים על וכל העם ישמעו האמור בזקן ממרא. וי"ל דהתם כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה וכאן משמע דאנשי עירו יתחילו לרגמו תחילה שכתיב ורגמהו כל אנשי עירו אלא כדין לפרש הכי נתעמד אנשי עירו כמו שפי' רש"י בסמוך על וסקלוה אנשי עירה שכתיב במוציא שם רע במעמד אנשי עירה:
ומי

בעל הטורים

שני

תקל"ה תקל"ו תקל"ז מצות תלייה למי שיתחייב לתלו' ומצו' קבורה ולהרוג על פי בית דין וכן לכל מת :

כב

תקל"ח תקל"ט מצות השבת אבדה · ושלא להתעל'מן האביד' :

תק"מ תקמ"א שלא להניח בהמת חבירו רובצת תחת משאה או הוא בעבתו ומצו' הקמ' משאה :

תק"מב תק'מג שלא תלבש האשה תכשיטי או מלבושי האיש ושלא יתקשט האיש בתכשיטי האשה :

דברים כב

ישמעו ויראו : ס כב · וכי
יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית
אתו על עץ : כג · לא תלין נבלתו
על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת
אלהים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר יהוה
אלהיך נתן לך נחלה : ס א
· לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים
והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך : ·
ב ואם לא קרוב אחיך אליך ולא
ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך
עד דרש אחיך אתו והשבתו לו : · ג
וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה
לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה
לא תוכל להתעלם : · ס
ד · לא תראה את חמור אחיך
או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם
תקים עמו : · ה · לא יהיה כלי
גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי
תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה : פ

אונקלוס

ואריי יהי בגבר חובת דין דקטול ויתקטל
ותצלוב יתיה על צליבא : לא
תבית נבילתיה על צליבא ארי מקבר
תקבריניה ביומא ההוא ארי על דחב קדם יי
אצטליב ולא תסאיב ית ארעך דיי אלהך יהיב
לך אחסנא : לא תחזי ית תורא דאחוך
או ית אימריה דטען ותתכביש מנהון אתבא
תתיבינון לאחוך : ואם לא קריב אחוך
לותך ולא ידעתיה ותכנשניה לגו ביתך ויהי
עמך עד דיתבע אחוך יתיה ותתיביניה ליה :
וכן תעביד לחמריה וכן תעביד לכסותיה וכן
תעביד לכל אבידתא דאחוך דתיבד מניה
ותשכחינה לית לך רשו לאתכסאה :
לא תחזי ית חמרא דאחוך או תוריה רמן
באורחא ותכבוש מנהון אקמא תקים עמיה :
לא יהי תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן
גבר בתקוני אתתא ארי מרחק קדם יי אלהך
כל עביד אלין : ארי יערע קינא

רצפרא

תולדות אהרן

עיין בת"א
סוטה כ"ב
סנה' מ"ה מ"ו
עיין בת"א
סנה' מ"ה מ"ו
ב"מ כ"ו
ב"ק נ"ז
ב"מ כ"ו
חולין פ"ו
עיין בת"א
גיטין מ"ה
עיין בת"א
ב"מ כ"ו
שם ל"ב
עיין בת"א
נזיר נ"ט
מכות כ'

רש"י

(כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות · סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו וסופו לצאת לתרבות רעה יעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד : ותלית אותו על עץ · *ורבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין א שנאמר כי קללת אלהים תלוי והמברך ה' בסקילה : (כג) כי קללת אלהים תלוי · זלזולו של מלך הוא ב שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו ג משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו *והוא קללני קללה נמרצת : (א) והתעלמת · כובש עין ד כאלו אינו רואהו : לא תראה והתעלמת · לא תראה אותו ה שתתעלם ממנו זהו פשוטו *ורבותינו אמרו פעמי' שאתה ו מתעלם וכו' : (ב) עד דרוש אחיך · *וכי תעלה בלבך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דרשהו ז שלא יהא רמאי : והשבותו לו · שתהא בו השבה ח שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ט ימכר : לא תוכל להתעלם · לכבוש עינך י כאלו אינך רואה אותו : (ד) הקים תקים · *זו טעינה כ להטעין משאוי שנפל מעליו : עמו · עם בעליו. אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור : (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה · *שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשי' שאין זו אלא לשם ניאוף : ולא ילבש גבר שמלת אשה · לילך ליושב בין הנשים · ד"א שלא ישיר שער הערוה ל ושער של בית השחי : כי תועבת · לא

סנה' מ"ו
מלכי' א' ב'
ב"מ ל'
ב"מ כ"ח
ב"מ ל"ב
ספרי נזי' פר' ס'

בי

שפתי חכמים

ואי אמרת כאן שמתיכים לו עד הרגל למה אמר במעמד כל אנשי עירו והא הוי במעמד כל ישראל כיון שכל ישראל הוי שם · אלא ודאי אין ממתני' לו על הרגל ומה שכתיב וכל ישראל ישמעו היינו שצריך הכרזה בב"ד · א"כ י"ל דק"ל למה כתיב ורגמהו כל אנשי עירו וגו' והא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וגו' ואין לומר דהא דכתיב כל אנשי עירו במעמד כל אנשי עירו והא כתיב וכל ישראל ישמעו וגו' משמע שהיה במעמד כל ישראל הל"ל ורגמהו כל ישראל א"כ הדר' קשיא לדוכתיה והא יד העדים כתיב · ומתרץ וכל ישראל להכרזה היא דאתא ולעולם ורגמהו וגו' במעמד כל העיר · ועיין עוד מזה לעיל פרשת שופטים : א דכתיב והומת ותלית דהוי כלל דמשמע כל המומתים נתלין ואחריו כתיב כי קללת אלהים תלוי דהוה פרט דמשמע דוקא מברך השם נתלה ולא שאר המומתין אפילו אותן שחייבים סקילה ואי מקרבי להדדי הוי כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט מברך השם אין מידי אחרינא לא השתא דרחיקי מהדדי אתא כלל ומרבה כל המומתין ואתי פרט ומיעט הכלל שלא נתלו אלא הנסקלים דוקא דדמי לפרט בתקנת כמו שהן בסקילה כמו מברך השם : ב רצונו לפר' בזה האי כי מאי נתינת טעם הוא אם מילה ומפרש זילזול כו' והיינו לפי מה שדרשו רבו' כל הנסקלים נתלין אבל לדברי חכמים דס"ל דאין נתלין אלא מגדף ועובד ע"א שה"א כיי כמו מגדף נ"ל מה שכתיב כי קללת היינו מברך השם וקללת לשון קללה אלא לפי ישוב המקרא לפי מדרש הקרוב לפשוטו ומכח סמיכות הפרשיות דכל הנסקלי' נתלין מפרש רש"י קללת לשון זילזול עיין בהרא"ם והאריך כאן · ועי"ל דלא תקשה תכ"ל לרש"י דכל הנסקלים נתלין דהא פירש הכא דקללת לשון זילזול הוא דיצ"כ תרוייהו משמע מדכתיב קללת אלהים דאי לברך השם לחוד אתי הו"ל לכתיב מברך השם לשון נקייה אלא קללת לשון זילזול היא ואי לשון זילזול לחוד הו"ל לשון זילזול בהדיא אלא למברך השם נמי אתא · מגלתי : ג ר"ל ובפרט ישראל שגם בניו הם לכך אל תלין נבלתו על העץ דמשל לשני אחין וכו' : ד דא"ל שהוא מעלים מלהגיד שמצאם · דא"כ והתעלמת אותם מ"ל : ה רצ"ל דקרא משמע לא תראה אלא והתעלמת דמשמע דמותר להתעלם : ו הא כיצד היה כהן והשור בבית הקברות או שהיה זקן ואינו לפי כבודו : ז ומלת אותו שב לאחיך כלומ' שתדרוש את אחיך שה"א בעל אבידה מה סימנים היו לדבר שנאבד ממנו : ח רצ"ל דלא כל"ל והשבות לו אלא יהיה עמך עד דרוש אחיך ואם יודע לו שהיא אבדך ודאי חייב אתה להשיב לו : ט כדי שיכול לקיים והשבתו לו : י (קצ"מ) ה נרך לפר' זה אע"ג שכבר פי' זה לעיל מפני שחזר לפרשו ע"פ מדר"ז פעמי' שאתה מתעלם שבית כאלו הוא מסופק בפירושו · לכן אמר כאן שא"א לפרש לא תוכל להתעלם אלא שלא וכו' :
כ ר"ל זהו תשובה לשון שכאן כתיב הקי' תקי' ובפ' משפטים כתיב עזב תעזוב · ומתרץ דלשם מדבר בפריק' לפרק המשא אבל זו טעינה : ל ר"ל דרך הנשים בכך ר"ל שלא יתקשט בקישוט אשה וא"ת למה מפרש ד"א על סיפא של קרא היה לו נ"כ לפרש פי' אחר על רישא דקרא כדמפרש בגמ' ר"א בן יעקב אומר מניין שלא תלבש אשה כלי זיין ותצא למלחמ' ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה · והר"אם בתב והה"נ שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ·

ועי"ש

אונקלוס

דְצִפַּרָא קֳדָמָךְ בְּאוֹרְחָא בְּכָל אִילָן אוֹ עַל אַרְעָא אֶפְרוֹחִין אוֹ בֵיעִין וְאִמָּא רָבְעָא עַל אֶפְרוֹחִין אוֹ עַל בֵּיעִין לָא תִסַּב אִמָּא עַל בְּנַיָּא׃ שַׁלָּחָא תְשַׁלַּח יָת אִמָּא וְיָת בְּנַיָּא תִּסַּב לָךְ בְּדִיל דְּיִיטַב לָךְ וְתוֹרֵיךְ יוֹמִין׃ אֲרֵי תִבְנֵי בֵיתָא חַדְתָּא וְתַעְבֵּיד תְּיָקָא לְאִגָּרָךְ וְלָא תְשַׁוֵּי חוֹבַת קְטוֹל בְּבֵיתָךְ אֲרֵי יִפֵּל דְּנָפֵיל מִנֵּיהּ׃ לָא תִזְרַע כַּרְמָךְ עֵירוּבִין דִּילְמָא תִסְתְּאַב דִּמְעַת זַרְעָא דְתִזְרַע וַעֲלַלַת כַּרְמָא׃ לָא תֵרְדֵּי בְּתוֹרָא וּבַחֲמָרָא כַּחְדָא׃ לָא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵזָא עֲמַר וְכִתָּן מְחֻבַּר כַּחְדָא׃ כְּרוּסְפְּדִין תַּעְבֵּיד לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי כְסוּתָךְ דְּתִתְכַּסֵּי בַהּ׃ אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיֵיעוֹל לְוָתַהּ וְיִסְנְיִנַּהּ׃ וִישַׁוֵּי לַהּ תַּסְקוֹפֵי מִלִּין וְיַפֵּיק עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יָת אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית וְעַלֵּית לְוָתַהּ וְלָא אַשְׁכַּחִית לַהּ בְּתוּלִין׃ וְיִסַּב אֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָא וְאִמַּהּ וְיַפְּקוּן יָת בְּתוּלֵי עוּלֵימְתָא לִקְדָם סָבֵי קַרְתָּא לִתְרַע בֵּית דִּינָא דְאַתְרָא׃ וְיֵימַר אֲבוּהָ דְעוּלֵימְתָא

לסביא

ב"מ ק"ב · חולין קל"ט · ק"מ קמ"א · ב"מ ל"א · חולין קל"ח · עיין נת"א · חולין קל"ו · עיין נת"א · פסחי' כ"ה · ברכות כ"ב · עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · שבת כ"ז · זבחי' י"ח · מנחו' מ"א מ"ב · כתובו' מ"ו

תצא

ו כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל־עֵץ אוֹ עַל־הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים׃
ז שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים׃ ס
ח כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃
ט לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס
י לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ ס
יא לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס
יב גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־בָּהּ׃ ס
יג כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ׃
יד וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים׃
טו וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת־בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָ אֶל־זִקְנֵי הָעִיר הַשָּׁעְרָה׃

ואמר

בעל הטורים

תקמ"ד תקמה מצות שלוח הקן :
ושלא ליקח האם מעל הבנים :
תקמ"ו תקמ"ז מצות מעקה ושלא להניח מכשול :
תקמ"ח תקמ"ט שלא לזרוע כלאי' ולאיסור הכלאים :
תקנ שלא לעשו' מלאכה בשני מיני בהמה :
תקנ"א שלא ללבוש שעטנז :
תקנ"ב מצות קידושי אשה :
כולהון הנערה ק'

רש"י

לא אסרה תורה אלא לבוש [א] המביא לידי תועבה : (ו) כי יקרא · פרט למזומן : לא תקח האם · *בעודה [ב] על בניה : (ז) למען ייטב לך וגו' · *אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס [ג] אמר' תור' למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורו' : (ח) כי תבנה בית חדש · אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנו' בית חדש ותקי' מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיו' הללו : מעקה · גדר סביב לגג ואנקלוס תרגום תייקא כגון תיק שאומר מה שבתוכו : כי יפול הנופל · ראוי זה ליפול [ד] ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי [ה] חייב : (ט) כלאים · *חטה ושעורה [ו] וחרצן במפולת יד : פן תקדש · כתרגומו תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור נופל בו לשון קדוש כמו *אל תגש בי כי קדשתיך : (י) לא תחרוש בשור ובחמור · *הוא הדין לכל שני מינים שבעולם ה"ה להנהיגם יחד קשורים [ז] וזוגים בהולכת שום משא : (יא) שעטנז · לשון ערוב · ורבותינו פרשו [ח] שוע טווי ונוז : (יב) גדילים תעשה לך · *אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב : (יג) ובא אליה ושנאה · סופו : (יד) ושם לה עלילות דברים · עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא [ט] סופו לבוא לידי לשון הרע : את האשה הזאת · *מכאן שאין אומר דבר [י] אלא בפני בעל דין : (טו) אבי הנערה ואמה · *מי שגדלו גדולים [כ] הרעים יתבזו עליה :

ואיר

חולין ק"מ · שם קמ"ב · קידוש' ל"ט · חולין פ"ב · ישעי' ס"ה · ב"ק נ"ד · יבמות ד' · ספרי · ספרי · ספרי

שפתי חכמים

ותי"ל משום דקשה לר"א דלמה כתיב ברישא לא יהיה כלי גבר על אשה ובסיפא כתי' ולא ילבש גבר שמלת אשה ה"ל ולא יהיה כלי אשה על גבר ותדמסכה ולאי בשני ענייכים משתעי קרא · ולפי ד"א לחוד נמי קשה למה נקט לשון לבישה ה"ל לא יתקשט בה כהתקשטות נשים ל"כ גם פי' ראשון : [א] רבותנו לפרש בזה מה שפי' לפניו שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים וכן בסיפא לילך ולישב בין הנשים שלא תקשי ליה מנ"ל לפרש הכי דלמא בכל ענין אסיר ללבוש דגזירת הכתוב הוא · ומתרץ דהא קרא נותן טעם כי תועבת ה' וגו' משמע דלא אסרה תור' כו' : [ב] אבל אם פורחת באויר למעל' מן הבנים מותר לקחה : [ג] רצ"ל דה"ל כאחד משאר המצות · ומתרץ דלכך נכתב כאן משום דהמצוה זו קלה מכולן וכו' : [ד] רצ"ל ל"ל הנופל · ומתרץ דהנופל ר"ל דראוי זה ליפול ומתר' והולך כיון שראוי זה ליפול למה עובר זה בלאו אם לא עשה מעקה ונפל אדם ממנו · ומפרש ואע"פ כן לא תגלגל כו' : [ה] וא"כ כל העם מרננים אחריך שאתה חייב הואיל ונפל זה מן הגג שלך : [ו] ולאו דוקא חטה ושעורה אלא ה"ה שני מיני זרעים אחרים · וא"ת מנ"ל לרש"י שצריך שני מיני זרעים אחרים עם חרצן דלמא מין אחד עם חרצן סגי · וי"ל דא"כ ה"ל לא תזרע בכרמך כלאים דהוה משמע מין זרע אחר עם כרמך שה"א כלאים ומדכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שהוא כלאים בלא כרמך · וא"ת והרי כבר הזהיר על כלאים לעיל בפ' קדושים דכתיב שדך לא תזרע כלאים · וי"ל דלעיל איירי בכלאי זרעים כדכתיב שדך לא תזרע כלאים ואינו עובר אלא בלאו אחד · וכאן עובר בשני לאוין משום כלאי זרעים ומשום כלאי כרם : [ז] וא"ת מנ"ל דלמא דוק' שור וחמור ובחרישה · וי"ל דילפינן שור משבת דכתיב ושורך וחמורך וכל בהמתך מה להלן כל בהמות אף הכא כל בהמות והואיל ושור וחמור לאו דוקא אף לא תחרוש לאו דוקא אלא ה"ה להנהיג גם כו' : [ח] לאפוקי לבדים שאינן טווי ונוז אין בהם משום שעטנז · ועיין לעיל בפר' קדושי' : [ט] ר"ל ל"ל ובא אליה ושנאה היה לו לכתו' כי יקח איש אשה ושם לה וגומר · ומתרץ דלכך נאמר לאמר הואיל ושנאה סופו ושם לה וגומר : [י] דאל"כ הזאת ל"ל · הקשה (מהר"ן) האי קרא ל"ל תיפוק ליה מהא דכתיב בפרשת משפטים לא תשא וגו' ופי' רש"י שלא ישמע דבריו לדיין וכו' · וי"ל לחייבו בלא תעשה יעשה למי שמשמיע דבריו קודם שבא בעל דין חבירו · (קנ"ח) ולעד"ן דאי מהתם ה"א דוקא היכא שבעלי הדיני' בעצמן טוענים' · אבל הכא שאין האשה עצמה מדברת כדכסמיך ה"א יכול הבעל לטעון שלא בפני' קמ"לן : [כ] דאל"כ והוציאו את הבתולה מיבעי ליה ולמה נאמר אבי הנערה ואמה אלא לדרשה ראו גדולי' וכו' :

טז ואמר אבי הנער אל הזקנים
את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה :
יז והנה הוא שם עלילת דברים
לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי
בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר :
יח ולקחו זקני העיר ההוא את
האיש ויסרו אתו : יט וענשו אתו
מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם
רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא
יוכל לשלחה כל ימיו : ס
ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים
לנער : כא והוציאו את הנער
אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה
באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל
לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך :
ס כב כי ימצא איש שכב
עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם האיש
השכב עם האשה והאשה ובערת הרע
מישראל : כג כי יהיה נער בתולה
מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה :
כד והוצאתם את שניהם אל
שער העיר ההוא וסקלתם אתם באבנים
ומתו את הנער על דבר אשר לא צעקה בעיר
ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת
רעהו ובערת הרע מקרבך : ס
כה ואם בשדה ימצא האיש
את

בעל הטורים

תק"ב מצו' קדושי אשה :
כולהון הנערה ק' :

ב' מלא בתורה :
תקנ"ג תקנ"ד שתשב אשת מוציא שם רע תחתיו לעול' ושלא יגרשנ' :
תקנ"ה מצות ב"ד לסקול מי שנתחייב סקילה :

כי עשתה נבלה בישראל ובמי' לי' כי ימצא איש שוכב רמז לאיש שהטיל באשתו יסקלוהו :

אשר לא צעקה ואף אם ירא' ממנו יכול' לומר מחמת נער בתולי' צעקה :

אונקלוס

לסביא ית ברתי יהבית לגברא הדין לאנתו
וסנאה : והא הוא שוי תסקופי
מלין למימר לא אשכחית לברתך בתולין ואלין
בתולי ברתי ויפרסון שושיפא קדם סבי קרתא :
ויסבון סבי קרתא ההיא ית גברא וילקון
יתיה : ויגבון מניה מאה סלעין
דכסף ויתנון לאבוהא דעולמתא ארי אפיק
שום ביש על בתולתא דישראל וליה תהי
לאנתו לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי :
ואם קושטא הוה פתגמא הדין לא אשתכחו
בתולין לעולמתא : ויפקון ית
עולמתא לתרע בית אבוהא ויתגמונה אנשי
קרתה באבניא ותמות ארי עבדת קלנא
בישראל לזנאה בית אבוהא ותפלי עביד
דביש מבינך : ארי ישתכח גבר
שכיב עם אתתא אתת גבר ויתקטלון אף
תרויהון גברא דשכיב עם אתתא ואתתא
ותפלי עביד דביש מישראל :
ארי תהי עולמתא בתולתא דמארסא לגבר
וישכחנה גבר בקרתא וישכוב עמה :
ותפקון ית תרויהון לתרע קרתא ההיא
ותתגמון יתהון באבניא וימותון ית עולמתא
על עיסק דלא צוחת בקרתא וית גברא על
עיסק דעני ית אתת חבריה ותפלי עביד דביש
מבינך : ואם בחקלא ישכח גברא
ית

תולדת אהרן

עיין בת"א
כתובו' מ"ו
שם
שם
סנה' ע"א
כתובו' שם
ערכין ט"ו
כתובות מ"ד
ערכין שם
עיין בת"א
כתובו' מ"ד
שם מ"ט
סנה' נ'
סנה' פ"ג
שם ס"ו
ערכין ז'
כתובו' מ"ט
קידושי' י'
סנה' מ"א

שפתי חכמים

א דהא אף האשה עומדת בב"ד כדכתיב ולקחו אבי הנער' ואמה וכתיב אחריו ואמר אבי הנערה ולא כתיב ואמרה אם הנערה אלא מלמד כו' בשם מהרי"ק · והרא"ם פי' דאל"כ ואמרה הנערה אל הזקנים הנה האיש הזה שם לי וגו' מיבעי ליה : ב דאל"כ היאך שבא' השמלה או שכיבם' או מי יודע שזה השמלה שלה · או אם הוא דם בתולים : ג דילפינן ויסרו מויסרו ובן מבן כתיב הכא ויסרו אותו ובבן סורר ומורה כתיב ויסרו אותו מה להלן מלקו' אף כאן מלקות והתם מנלן משום דכתיב בן סורר ומורה ובמלקות כתיב והיה אם בן הכות וגומר וילפינן בן מבן כדפרישית : ד דאל"כ למה נסקל' אפי' אם אמת הוא שזינתה דלמא זינתה קוד' אירוסין ואפי' אם זנתה לאחר אירוסין דלמ' בלא עדי' והתראה זינתה · ל"פ ואם אמת וגו' : ה ב"ל דמביא ראייה לפירושו שפי' בית אביה בבית אביה ר"ל שאסר ב' אחת והיכן מצינו שדרך הקרא לחסר ב' ומפרש אנשי עירה במעמד כל אנשי עירה ר"ל דבקרא כתיב וסקלוה אנשי עירה באבנים משמע שהם מתחילים וזה אינו דהא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו וגומר וע"כ צ"ל באנשי עיר ר"ל במעמד כל אנשי עירה ש"מ שדרך הקרא לחסר בי"ת · ותו קשה לרש"י א"כ משמע מן הקר' דמ"ה חייבת סקילה כי נבלה עשתה בבית אביה א"כ לפי זה קשה למה חייבה התורה סקילה אם שכב עם נערה המאורסה בעיר הא לא זינתה בבית אביה · ל"פ ומצאה איש בעיר לפיכך שכב עמה פרצה קראה לגנ' כיון שהוא פרוצה כ"כ שלא ישבה בביתה כדרך הבתולות ודאי זינתה נ"כ בבית אביה ומ"ה היא בסקילה והשתא אתי שפיר למה מהפך רש"י לפרש · ובזה יתורץ מה שכתב הר"א לא ידעתי טעם נכון וכו' : ו ר"ל אם בא עליה בשא' איבריה שלא באותו מקום שאין האשה נהנית מהם אלא האיש פטורים דגם שניהם משמע דשניהם שוין בהנאה · ואע"ג דאם בא עליה שלא כדרכה אע"פי שאין האשה נהנית אפ"ה שניהם חייבין · שאני התם דאיתרבאי ממשכבי אשה : ז יש כאן נוסחאות מתחלפות שבמקצת פירושים כתיב לרבות הבאים אחריהם בלא מ"ם · ר"ל כגון אם נגמר דינה למיתה אפ"ה אם בא הוא אחר כך על אשה אחרת או איש אחר בא עליה גם הם נהרגו ולא אמרינן לזה שנגמ' דינו גברא קטילא הוא וכמאן שאילו אחרים גבי מתים שכבו אלא אילו הבאי' אחריהם חייבים ג"כ מיתה · ובמקצת פירושים כתיב לרבות הבאים מאחריהם במ"ם · כלומר מאחריה דהיינו שלא כדרכה : ח דלטעם ראשון קשה ד"ה שכב עמה אני' שלא כדרכה פשיטא שהוא חייב דהא כתיב משכבי אשה תלמד שיש לה שני משכבי' כדרכה ושלא כדרכה גם ל"ני ל"פ ד"א · ולפי ד"א קשה דהכי ה"ל ומתו שניהם האיש השוכב עם האשה גם האשה ל"פ טעם ראשון : ט (כמ"י) על ענין כיוצא בזה פירש"י בערכין דף ז' מדה"לל ומתו והכא ידענא דאין ומתו פחות משנים עכ"ל :

א ר"ל

רש"י

(טז) ואמר אבי הנערה : * מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש : (יז) ופרשו השמלה · * כ"ז משל [ב] מחוורין הדברים כשמלה : (יח) ויסרו אותו · [ג] מלקות * : ואם אמת היה הדבר · * בעדים והתראה שזנתה [ד] לאחר אירוסין : (כא) אל פתח בית אביה · ראו גדולים שגדלתם : לזנות בית אביה כמו בבית אביה : כל אנשי עירה · * במעמד כל [ה] אנשי עירה : (כב) ומתו גם שניהם · * להוציא מעש' חדודים [ו] שאין האשה נהנית מהם : גם · לרבות הבאים [ז] מאחריהם : * דבר אחר גם [ח] שניה' לרבו' את הולד [ט] שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד : (כג) ומצאה איש בעיר · * לפיכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב הא אלו ישבה בביתה לא אירע לה :

ספרי
ספרי
כתובו' מ"ו
שם
ספרי
ספרי
ספרי
ספרי
ערכין ז'

כי

את הנער המארשה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו:
כו ולנער לא תעשה דבר אין לנער חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה:
כז כי בשדה מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה: ס
כח כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו:
כט ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו: ס
כג
לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו: ס
ב לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל יהוה: ס
ג לא יבא ממזר בקהל יהוה גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יהוה: ס
ד לא יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה גם דור עשירי לא יבא להם בקהל יהוה עד עולם:
ה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך:
ו ולא אבה יהוה אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יהוה אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יהוה אלהיך:
לא

אונקלוס

ית עולמתא דמארסא ויתקף בה גברא וישכוב עמה ויתקטל גברא דשכיב עמה בלחודוהי:
ולעולמתא לא תעביד מדעם לית לעולמתא חובת דין דקטול ארי כמא די יקום גברא על חבריה ויקטליניה נפש כן פתגמא הדין:
ארי בחקלא אשכחה צוחת עולמתא דמארסא ולית דפריק לה:
ארי ישכח גבר עולמתא בתולתא דלא מארסא ויחדינה וישכוב עמה וישתכחון:
ויתן גברא דשכיב עמה לאבוהא דעולמתא חמשין סלעין דכסף וליה תהי לאנתו חלף דענה לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי:
לא יסב גבר ית אתת אבוהי ולא יגלי כנפא דאבוהי:
לא ידכי דפסיק ודמחבל למיעל בקהלא דיי:
לא ידכי ממזירא למיעל בקהלא דיי אף דרא עשיראה לא ידכי ליה למיעל בקהלא דיי:
לא ידכון עמונאי ומואבאי למיעל בקהלא דיי אף דרא עשיראה לא ידכי להון למיעל בקהלא דיי עד עלמא:
על עיסק דלא ערעו יתכון בלחמא ובמיא באורחא במפקכון ממצרים ודאגר עלך ית בלעם בר בעור מפתור ארם דעל פרת ללטטותך:
ולא אבא יי אלהך לקבלא מן בלעם והפך יי אלהך לך ית לוטין לברכן ארי רחמך יי אלהך:
לא

תולדות אהרן: קידושי' ס"ס · סנה' ס"ו · עיין נת"א · עיין נת"א · נ"כ י"ו · סנה' ע"ג · כתו' כ"ט · נ"ח · עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · עיין נת"א · ינמ' ד' כ"ו · שם ע"ו · ע"ס · שם מ"ד · ע"ה ע"ו · עיין נת"א · עיין נת"א · ינמו' ע"ו · ע"ו · סנה' ק"ג · ברכו' כ"ה · סנה' ק"ה

בעל הטורים: תקנ"ו שלא לענוש מי שהוא אנוס בחטא: תקנ"ז תקנ"ח שישא כם את אנוסתו שלא יגרשנ' כל ימיו:
כג
תקנ"ט תקס תקס"א שלא ישא בת ישראל לסרים ולא ממזר ולא עמוני ומואבי:

רש"י

(כו) כי כאשר יקום ונו' · לפי פשוטו הוא משמעו כי אנוסה היא ונחזקה עמד עליה כאדם העומד על חברו להרגו · * ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד א ונמצא למד וכו': (א) לא יקח · * אין לו בה לקוחין ב ואין קדושין תופסין בה: ולא יגלה כנף אביו · * שומרת יבם של אביו הראויה ג לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום * ערות אחי אביך אלא לעבור על זו ד בשני לאוין * לסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי הכריתות וק"ו מחייבי מיתות בית דין שאין בעריות מיתת בית דין ו שאין בה כרת: (ב) פצוע דכא · * שנפצעו או נדכאו ז ביצים שלו: וכרות שפכה · שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד: (ג) לא יבא ממזר בקהל ה' · לא ישא ישראלית: (ד) לא יבא עמוני · לא ישא ח ישראלית: (ה) על דבר · * על העצה ט שיעצו אתכם להחטיאכם: בדרך · כשהייתם בטירוף: (ו) לא תדרוש שלומם · * מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן

פסחי' כ"ה · סנה' ע"ג · קידוש' ס"ו · יבמו' כ"ג · ויקרא י"ח · יבמות מ"ד · יבמות ע"ו · ספרי · ספרי

שפתי חכמים

א ר"ל דבקרא משמע דרוצח בא ללמד על נערה המאורסה ואין לתדין ממנו כלום ונמצא דרוצח נלמד מנערה המאורסה מה נערה מאורס' ניתן להצילה מן העבירה בנפשו של בועל כדמשמע ואין מושיע לה האיש מושיע לה בכל דבר שיוכל להושיע יושיע לה אף רוצח ניתן להצילו בנפשו של רודף: ב ר"ל ה"לל לא יגלה כדכתיב בסיפא לא יגלה · ומתרץ דקיחה משמע אין לו בה קידושין ר"ל קידושי כסף דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון · ג ר"ל דלאחר מיתת אביו דאל"כ תיפוק ליה דהא אשת איש: ד ר"ל נ"ל עוד ולא יגלה כנף אביו אלא לרבות שומרת יבם כו': ה וא"ת והא שלשה לאוין הן דהא איכא לאו דלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר · וי"ל דשני לאוין הללו אף לאחר מיתת אביו הם אבל לאו דלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר דווקא מחיים: ו ר"ל וגם בשביל זה כתב ולא יגלה כנף אביו כדי שיסמך לה לא יבא כו' · ז וא"ת והא מפסיק קרא דלא יבא פצוע דכא · וי"ל כיון דלאו בני בנים נינהו ולא שייך בהו ממזר לא חשיב הפסק: י ר"ל שלא תקשי ליה והלא אין עונשין מן הדין · ל"פ שאין בעריות כו' והואיל ואיכא ביה א"כ בזה ק"ו כמי ממזר הוא כיון שהוא מחייבי כריתות ושומר' יבם של אביו בכרת שהיא דודתו: ז מדכתי' אחריו לא יבא ממזר מקיש פצוע דכא לממז' מה ממזר פסול שלו מאותו מקום אף פצוע דכא פסול שלו מאותו מקום: ח וא"ת ולמ"ל לא פרש"י זה לעיל גבי פצוע דכא וי"ל דרש"י לא בא לפרש מאי בקהל ה' דמילתא דפשיט' הוא דקהל ה' היא שלא ישא ישראלית אלא קא' לרש"י למה כתב דממז' לא יבא בקהל ה' והא ק"ו ומה פצו' דכא שלא נוצר בעבירה אסור לבא בקהל ממזר שנוצר בעבירה לא כ"ש ל"פ לא ישא ישראלית כלומ' אפילו אם נשאה כופין אותו להוציא ובפצוע דכא אם נשא' לא יוציא ולהכי לא מצי למילף ק"ו דנימ' דיו מן הדין להיות כנדון: ט וא"ת והא כבר פי' לעיל גבי לא יבא ממז' בקהל ה' · וי"ל כיון דעמון ומוא' זכרי' אסורי' לבא בקהל ונקבו' מותרו' נצ' בקה' הוצרך לפר' שהזכ' לא ישא ישראלית אב' הנקב' מותר' בישראל וגם הקרא הוצרך לכתו' גבי עמוני ומואבי לא יבא בקהל ה' מטעם זה: י דאל"כ ל"ל דבר ה"לל על אשר לא קדמו וגומ' אלא ה"ק קרא על הדיבור כלו' על העצה אשר לא קדמו וגומר כלומר ובשביל דבר זה כמו · וכ"ל לאמר כמו ואשר:

ז לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־
יָמֶיךָ לְעוֹלָם׃ ס ח לֹא־
תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי כִּי־
גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ׃ ט בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ
לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה׃
ס י כִּי־תֵצֵא מַחֲנֶה עַל־
אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע׃
יא כִּי־יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־
יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה־לָיְלָה וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃ יב
וְהָיָה לִפְנוֹת־עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא
אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃ יג וְיָד תִּהְיֶה לְךָ
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָּׁמָּה חוּץ׃
יד וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ וְהָיָה
בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת־
צאתך

בעל הטורים

תקס"ב שלא לקרוא שלום לעמון ומוא' במלחמה :

תקסג תקסד שלא להרחיק זרע עשו מה נחתן בם ושלא להרחיק זרע מצרי כמו כן אלא עד שלשה דורות :

תקסה שלא יכנס טמא למחנה לויה :

תקס"ו תקס"ז להתקין מקום ידוע להפנו' שם כשיצאו· ושיהיה לכל אחד מבני החיל יתד תלוי וכו' :

אונקלוס

לא תתבע שלמהון וטבתהון כל יומך לעלם: לא תרחיק אדומאה ארי אחוך הוא לא תרחיק מצראה ארי דיר הויתא בארעיה: בנין דיתילדון להון דרא תליתאה ידכון להון למיעל בקהלא דיי: ארי תפוק משריתא על בעלי דבבך ותסתמר מכל מדעם ביש: ארי יהי בך גבר דלא יהי דכי מסואבת ליליא ויפוק למברא למשריתא לא ייעול לגו משריתא: ויהי למפני רמשא יסחי במיא וכמיעל שמשא ייעול לגו משריתא: ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותפוק תמן לברא: וסכתא תהי לך על זינך ויהי במתבך לברא ותחפר בה ותתוב ותכסי ית מפקתך: ארי יי אלהך שכינתיה מהלכא בגו
משריתך

תולדות אהרן

גיטין כ"ו
ברכו' כ"ג
ב"ק נ"ג
יבמו' ע"ו
ע"ח
קידו' ע"ה
יבמו' ס"ס
עיין בת"א
עיין בת"א
ב"ק כ"ה
פסחי' ס"ח
נזיר ס"ו
ברכו' כ"ה
שם
יומא ע"ה
כתובו' ס'

רש"י

כן א תלמוד לומר לא תדרוש שלומם : (ח) לא תתעב אדומי · לגמרי ב ואף על פי שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך : לא תתעב מצרי · מכל וכל ג אף על פי שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא ד בשעת הדחק לפיכך (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו' ושאר אומות מותרין מיד ה הא למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו ו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו העולם הזה ומן העולם הבא לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצריים שטבעום ואלו שהחטיאו' נתעבו : (י) כי תצא וגו' ונשמרת · שהשטן מקטרג בשעת הסכנה : (יא) מקרה לילה · דבר הכתוב ז בהווה : ויצא אל מחוץ למחנה · זו מצות עשה : ולא יבא אל תוך המחנה · זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה ח וכל שכן למחנה שכינה*: (פסחי' ס"ז) (יב) והיה לפנות ערב · סמוך להערב שמשו יטבול שאינו ט טהור בלא הערב השמש : (יג) ויד תהיה לך · כתרגומו כמו * איש על ידו : (מדבר ב') מחוץ למחנה · חוץ י לענן : (יד) על אזניך · לבד משאר כ כלי תשמישך : אזניך · כמו כלי זיין :
ולא

שפתי חכמים

א ר"ל מהיכא תיתי שתדרוש שלומם וטובתם · ומתרץ מכלל שנאמר וגו' (קנ"ח) כליע"ד שצ"ל ברש"י לא תדרוש וגו' ועל סוף היקר' שנ' וטובתם פי' זה שהרי בספרי תניא לא תדרוש שלמם מכלל שנ' כי תקרב אל עיר וגו' יכול אף כאן כן ת"ל לא תדרוש מ"מ · וטובתם מכלל שנ' בטוב לא תוננו יכול אף כאן ת"ל וטובתם וכו' והמדפיסי' לא הבינו כוונת רש"י והשמיטו אלת וגו' : ב ר"ל הא כתיב אחריו בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא · הא דור שני לא יבא אם כן מתועב הוא ולמה אמר ברישא לא תתעבו · ומתרץ מה שכתוב לא תתעב ר"ל לגמרי אל תתעב אבל מעט תתעב' : ג משום דכתיב אחריו דור שלישי יבא הא דור שני לא יבא ולמה אמר לא תתעב מצרי · ומתרץ דה"ק לא תתעב מכל וכל אבל מעט תתעבו כדפי' לעיל גבי לא תתעב אדומי ונקט כאן מכל וכל ר"ל משום שנ' כל הבן הילוד היאורה תשליכיהו וכל הבת תחיון ואע"פי שזרקו זכוריכם ליאור אפ"ה אל תתעבו מה טעם שהיו כו' וזהו שנקט רש"י מכל וכל : ד יש מקשים ל"ל לרש"י לפרש הטעם למה דור שלישי יבא הא הכתוב עצמו מפרש הטעם כי גרים הייתם וגו' · וי"ל דק' לרש"י וכי בשביל שהיו גרים בארצו יבאו בקהל אחר שעשו להם כל הרע הזה שהרגו זכוריה' וכי בשאר ארצות שיש שם גרים הורגי' הזכרי' שלה' · ועל זה פי' מה טעם וכו' ויהיה האי מה טעם פי' על כי גרים וגו' דכתיב בקרא : ה ר"ל אל תאמר מה קנס זה שקנסן במה שתיעבן עד דור שלישי הא אף שאר ע"א דינן כן ל"פ ושאר ע"א כו' : ו כלומר אל תקשי לך למה לא נתעבו לגמרי הרי עמון ומואב לא עשו כלום אלא שהחטיאו את ישראל נתעבו לגמרי ולאדומי ומצרי עמדו להרגן ולא נתעבו לגמרי · וא"ל משום דלא קדמו אתכם וגו' דהא ע"כ צ"ל דאדו' נמי לא קדמו דאל"כ למה נתן הכתוב הטעם דלא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא נתן גם הטעם שקדמו ש"מ דאין זה עיקר הטעם וא"ל נמי משום דשכר את בלעם לקלל אותם ואדום לא שכר את בלעם דלמא הא דלא שכר אדום את בלע' משו' דאדום לא ידע זה שאת אשר יאור בלעם יואר ובלק ידע ממלחמ' סיחון וכמו שפרש"י לעיל · וכיון שהוא כן אין להחזיק לאדום טובה בשביל ולדרבה יותר היה לתעב אותם כיון שרצו להרוג אותם בחרב ואי משום שהוא אחיך הא עמון ומואב נמי קרובים הם עמכו וכמו שאמר אברהם ללוט כי אנשים אחים אנחנו · ומתרץ הא למד' וכו' : ז דבלילה דרך שרואה קרי אבל ביום אין דרך שרואה קרי אבל בוודאי מי שרואה קרי ביום גם הוא טמא : ח ר"ל מדכתיב שני מחנו' בפסוק · וא"ת והא אפקיה שני מחנו' חד למצו' עשה וחד למצו' לא תעשה · ועו"ק למה נקט מכ"ש למחנה שכינה אלא היה לו לנקוט ואסור ליכנס למחנה לויה ולמחנה שכינה · וי"ל דה"פ דר"ל בזה מה שכתיב ויצא אל מחוץ למחנה היינו ע"כ מחנה שכינה דמהיכא תיתי לרבו' שאר מחנו' ואחריו כתיב לא יבא אל תוך המחנה מלנה קרא אפי' מחנה לויה וא"כ קשה אם נכנס בטומא' קרי למחנה שכינה שהיא קדושה חמורה אינו עובר אלא בעשה כדכתיב ויצא ונומר ואם נכנס למחנה לויה שאין בה קדושה כ"כ עובר בלא תעשה שהוא חמור מעשה כדכתיב ולא יבא וגו' · ומתרץ דאם אסור ליכנס למחנה לויה בלא תעשה כ"ש כו' · וא"ת והרי אין עונשין מן הדין · וי"ל ה"מ היכא דלא רימז כלל בתורה אבל הכא כתיב שעובר בעשה אלא לא תעשה בא מן הדין בדבר זה עונשין · והרא"ם תירץ משום דתרווייהו מחנה שכינה ומחנה לויה משו' קדושתה של שכינה הוא וכחד מחנה חשיבי להו וכו' · ע"ש כי הארין : ט ר"ל דודאי יכול לטבול כל היום מתי שירצה אלא ר"ל מה שכתוב בקרא והיה לפנו' ערב ירחץ במים שלא תאמר אבל קודם לכן לא · אלא קרא עצה טובה קמ"ל כמו שכתיב אחריו וכבא השמש יבא אל תוך המחנה · כיון שאינו טהור בלא הערב שמש מה לו לטבול בעוד היום גדול · וזהו שנקט רש"י סמוך להעריב שמשו יטבול שאינו כו' : י וא"ת והלא משמת אהרן נסתלקו ענני כבוד כדפי' רשי בפרשת חקת · וי"ל אין מוקדם ומאוחר וזה נאמר קודם מיתת אהרן : כ כלומר שיתד זה תהיה לך לבד שאר כלי תשמישך כדי שתחפור בה :
א בנזכר

צאתך: טו כי יהוה אלהיך מתהלך
בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה
מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב
מאחריך: ס טז לא
תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל אליך מעם
אדניו: יז עמך ישב בקרבך במקום
אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו:
ס יח לא תהיה
קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני
ישראל: יט לא תביא אתנן
זונה ומחיר כלב בית יהוה אלהיך לכל נדר
כי תועבת יהוה אלהיך גם שניהם:
ס לא תשיך
לאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר
אשר ישך: כא לנכרי תשיך
ולאחיך לא תשיך למען יברכך יהוה אלהיך
בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא
שמה לרשתה: ס
ס כב כי תדר נדר ליהוה
אלהיך לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו יהוה
אלהיך מעמך והיה בך חטא: כג
וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא:
כד מוצא שפתיך תשמר ועשית
כאשר נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת
בפיך: כה כי תבא בכרם
רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך

לא

אונקלוס

סוטה ג' משריתך לשיזבותך ולממסר סנאך קדמך ויהי
משריתך קדישא ולא יתחזי בך עבירת פתגם
עיין בת"א ויתוב מימריה מלאיטבא לך: לא
יבמו' כ"ג תמסר עבד עממין ליד רבוניה דישתיזב
גיטין מ"ה לותך מן קדם רבוניה: עמך יתיב בינך
קידוש' ס"ג באתרא דיתרעי בחדא מן קרוך בדייטב ליה
ערכין כ"ט לא תוניניה: לא תהי אתתא
עיין בת"א מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גבר מבני
ישראל אתתא אמא: לא תעיל אגר
עיין בת"א זניתא וחולפן כלבא לבית מקדשא דיי אלהך
תמורה ל' לכל נדרא ארי מרחק קדם יי אלהך אף
עיין בת"א תרויהון: לא תרבי לאחוך
ב"מ ס"א רבית כסף רבית עבור רבית כל מדעם
ע"ה דמתרבי: לבר עממין תרבי
שם ע' ולאחוך לא תרבי בדיל דיברכינך יי אלהך
שם ע"ה בכל אושטות ידך על ארעא דאת עליל
לתמן למירתה:
ארי תדר נדר קדם יי אלהך לא תאחר
ר"ה ה' לשלמותיה ארי מתבע יתבעיניה יי אלהך
עיין בת"א מנך ויהי בך חובא: וארי תתמנע מלמדר
עיין בת"א לא יהי בך חובא: אפקות ספותך תטר
עיין בת"א ותעביד כמא דנדרתא קדם יי אלהך נדבתא
עיין בת"א כמא דמלילתא בפומך: ארי תתגר בכרמא
דחברך ותיכול ענבין כנפשך שבעך ולמנך לא
עיין בת"א תתן: ארי תתגר בקמתא דחברך ותקטוף
עיין בת"א מלילן

בעל הטורים

תקס"ח תקס"ט שלא להחזיר עבד שברח · ושלא להונותו:

תק"ע שלא לבא על אשה בלא כתובה:

תקע"א שלא להקריב אתנן זונה וכו':

תקע"ב תקע"ג שלא ללות בריבית מישראל:

חמישי

תקע"ד תקע"ה שלא לאחר הנדרים שלש רגלים ומצות קיום מוצא שפתי':

תקע"ו תקע"ז תקע"ח להניח השכיר לאכול ממה שעושה במחובר לקרקע וכו':

רש"י

(טו) ולא יראה בך · הקב"ה א ערות דבר: (טז)
לא תסגיר עבד · ב כתרגומו: דבר אחר אפילו
עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ: (יח)
לא תהיה קדשה · מופקרת מקודשת ומזומנ' לזנו':
סנה' כ"ד ולא יהיה קדש · *מזומן למשכב זכור · ואונקלוס תרגם
לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבד · שאף זו
מופקרת לבעילת זנות היא ג מאחר שאין קדושין
בראשי' כ"ב תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנאמר *שבו לכם
פה עם החמור עם הדומה לחמור ולא יסב גברא מבני
ישראל אתתא אמה שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל
בעילותיו בעילת זנות שאין קדושין תופסין לו בה:
(יט) אתנן זונה · נתן לה טלה באתננה פסול
להקרבה: ומחיר כלב · החליף שה בכלב: גם
ב"ק נ"ד שניהם · *לרבות שנוייהם כגון חטים ד ועשאן סלת:
(כ) לא תשיך · אזהרה ללוה ה שלא יתן רבית
ויקרא כ"ה למלוה ואחר כך אזהרה למלוה *את כספך לא תתן לו
ב"מ ס' בנשך:* (כא) לנכרי תשיך · ולא לאחיך *לאו הבא
ב"מ ע' מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני ו לאוין ועשה:
ר"ה ד' (כג) לא תאחר לשלמו · *שלשה רגלים ז ולמדוהו
רבותינו מן המקרא: (כד) מוצא שפתיך תשמור ·
ספרי *ליתן עשה על לא תעשה: (כה) כי תבא בכרם
ר"ה ו' רעך · *בפועל ט הכתוב מדבר: ואל כליך לא תתן ·
ב"מ פ"ז מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה
נותן לכליו של בעל הבית אבל שכרו אם בא לעדור
י ולקשקש אינו אוכל: כנפשך · כמה שתרצה:
שבעך · ולא אכילה גסה:

כי

שפתי חכמים

א הנזכר בראש הפסוק דאם לא כן לא ירלה בגירי תמת היו"ד מבעי ליה:
ב עבד עממין פירוש עבד שהוא ישראל הנמכר לע"א כדאיתא בגיטין דף
מ"ה · ולפי' זה קשה למה קרא אותו הקרא עבד דהא ישראל הוא ל"פ ד"א
וכו' · ולפי' של ד"א קשה כיון דהאי קרא דלא תסגיר לישנא דחירות
הוא כמו שאמרו מכאן המוכר עבדו לע"א או לחוצה לארץ יצא לחירות א"כ
קשה למה נקט לישנא דלא תסגיר הל"ל לא תעביד עבד אל אדוניו מ"ה צריך
גם לטעם ראשון: ג כלומר הואיל ואונקלס תרגם כן אל תשיב לי
תשובה מיניה מפני שיכולני לתרץ שגם אונקלוס סובר כמותי שאף זו כו' וכן
פירש בסמוך כן: ד ואם תאמר והיכי שבק רש"י דברי ב"ה דאמר הם
ולא שינוייהם ומפרש כב"ש דדרש גם לרבו' שינוייהם · וי"ל כיון דקאמר
בגמרא גם לב"ה קשיא מ"ה פירש אליבא דב"ש: ה דאם לא כן לא
תשך מיבעי כי הלוה הוא הגורם למלוה שישכנו: ו לא תשיך לאחיך
ולאחיך לא תשיך · ואין להקשות והא הוו ב' לאוין דכתיב ולפני עור לא תתן
מכשול וי"ל דהאי לאו הוא לאו שבכללות דהא דרשינן ביה מי שהוא עור בדבר
כלומר לא תתן לו עצה שאינה הגונה ואין לוקין על לאו שבכללות · א"כ
כיון דדרשו על העור בדבר מ"ה לא רצו למנות אותו בכלל הלאוין · והר"אם
פירש עובר בשני לאוין לאו דלא תשיך ולאו דלפני עור לא תתן וגו' והאריך
שם · ומה שכתבתי כן מצאתי: ז ר"ל דכתיב לעיל בסוף פרשת ראה
בחג המצות בחג השבועות בחג הסכות לא הל"ל רק במקום אשר יבחר ולא
יראה ונומר שהרי ברישא דקרא כתיב שלש פעמים בשנה ומסתמא קאי על
שלשה הללו ולמה נאמר אלא ליתן ג' רגלים לנדר שאם אינו משלם בג' רגלים
עובר בלא תעשה ועשה: ח רצונו לתרץ הא כתב לעיל לא תאחר
לשלמו ש"מ שצריך לקיימו: ט ומפרש והולך שאל תקשי מגליה לפרש
הכי שהרי כתיב ואל כליך לא תתן מכאן שלא דברה כו' אבל שכרו לעדר
ולקשקש אינו אוכל ש"מ דבפועל בבציר הכתוב מדבר: י פירש שמלקט
הענבים הרעים מתוך הטובים:

שמ"י

דברים כד

לא תתן: ס כה כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך: ס

כד

א כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: ב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר: ג ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה: ד לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: ס

ששי

ה כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח: ו לא יחבל רחים ורכב כי נפש הוא חבל: ס ז כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך: ס ח השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים

בעל הטורים

תקצ"ט מצות גירושי' בגט:

תק"פ שלא יחזיר המגרש את גרושתו אחר שנשאת לאחר:

תקפ"א תקפ"ב שלא יצא חתן מביתו כו':

תקפ"ג שלא לחבול כלים שעושים בהן אוכל נפש:

תקפ"ד שלא לתלוש סימני נגעת:

אונקלוס

מלילן בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך: ארי יסב גבר אתתא ויבעלינה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח בה עבירת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה: ותפוק מביתיה ותהך ותהי לגבר אוחרן: וישנינה גברא בתראה ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה ליה לאנתו: לית ליה רשו לבעלה קדמאה דפטרה למתב למסבה למהוי ליה לאנתו בתר דאסתאבת ארי מרחקא היא קדם יי ולא תחיב ית ארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא: ארי יסב גבר אתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלוהי לכל פתגם פני יהי לביתיה שתא חדא ויחדי ית אתתיה דנסיב: לא יסב משכונא ריחיא ורכבא ארי בהון מתעביד מזון לכל נפש: ארי ישתכח גבר גניב נפשא מאחוהי מבני ישראל ויתגר בה ויזבנינה ויתקטיל גנבא ההוא ותפלי עביד דביש מבינך: אסתמר במכתש סגירו למטר לחדא ולמעבד ככל דילפון יתכון כהניא ליואי כמא דפקידתינון תטרון

עיין בת"א | ב"מ פ"ט | פ"מ פ"ס | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | עיין בת"א | גיטין כ"ה | קידושין י"ג | יבמות כ"ג | סוטה מ"ד | שם | ב"מ קי"ג | קט"ו קי"ג | סנה' פהפט | שם | שבת קל"ג | קל"ב | מכות כ"ב

רש"י

(כו) כי תבא בקמת רעך. *ואף זו בפועל א הכתוב מדבר: (א) כי מצא בה ערות דבר. מצוה עליו לגרשה ב שלא תמצא חן בעיניו: (ב) לאיש אחר. *אין זה בן זוגו ב של ראשון הוא הוצא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: (ג) ושנאה האיש האחרון. הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ד ואם לאו קוברתו שנאמר או כי ימות: (ד) אחרי אשר הטמאה. *לרבות סוטה ה שנסתרה: (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לו ו ואפי' אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו. דבר הצבא: לכל דבר. *שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים ז אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים: יהיה לביתו. *אף בשביל ביתו ח אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו [redacted] מביתו בשביל צורכי המלחמ': לביתו. זה ביתו: יהיה. לרבות את כרמו: ושמח. ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח ט אלא של ושחק: (ו) רחים. היא התחתונה: רכב. היא העליונה: לא יחבל. אם בא למשכנו על חובו בבית דין י לא ימשכננו בדברים שעושים בהן כ אוכל נפש*: (ז) כי ימצא. *בעדים והתראה ל וכן כל ימצא שבתורה: והתעמר בו. אינו חייב עד שישתמש בו: (ח) השמר בנגע הצרעת. שלא תתלוש סימני טומאה מ ולא תקוץ את הבהרת: ככל אשר יורו אתכם. אם טומאה

שם | גיטין צ' | יבמות י"א | ספרי סוטה מ"ד | שם | ב"מ קי"ג ספרי

שפתי חכמים

א שהרי כתיב וחרמש לא תניף מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הקציר שאתה קוצר ונותן לכליו של בעל הבית אבל שכרו לחרוש או לעשר דבר אינו אוכל ש"מ דבפועל הכתוב מדבר: ב דהא הקרא נותן טעם למה לא מצאה חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר משמע דמצוה עליו כו' וזה שנאמר אלא והיה שהוא לשון ודאי כלומר מצוה (נח"ן) דהל"ל והיה כי מצא בה ערות דבר ושלחה מביתו זל"ל דכתב אם לא תמצא גו'ויר אלא הכתוב בא ללמד שלא תאמר ישלחנה אפילו לאחר זמן ויש לחוש שמא ביני וביני תמצא חן בעיניו ולא ישלחנה. לכן מצוה עליו לגרשה וידעתי מה שכתב הר"אם ואין רצוני להאריך: ג פירש אין זה השני הנושא אותה בן זוגו של ראשון שגרשה. בן זוגו פי' דומה לו דאם לא כן אחר ל"ל: ד דאם לא כן ואם שנאה האיש האחרון מבעי ליה [redacted] ה פי' דאין לומר כשחזרה אם נשאת לאיש דא"כ וזה משמע דוקא אם נשאת עליה אסור להחזירה הא גרשתו מן האירוסין מותר לחזור וזה אינו דהא כתיב ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה ינום' והיתה משמע הוי' שהוא לשון קידושין ש"מ דאף גרושתו מן האירוסין אסור להחזיר א"כ אחרי אשר הוטמאה ל"ל אלא לרבות [redacted] סוטה שנסתרה כלומר אחרי שהיא ספק שמא הוטמאה לא יבא עליה עד שישקנה מים המאררים. ואע"ג דאיסורא סוטה שנסתרה נהדי' כתיב בה טומאה דאמרינן במס' סוטה דף כ"ח ונטמאה ג' חד לבעל וחד לבועל וחד לתרומה מה כבר תרג בגמר' דאינטריך קרא דהכא למיקי' עלה בלאו: ו (ב"א) ד.זל"כ כי יקח איש בתולה מ"ל: ז פי' עליו דכתי' ב' לא מיעוט היא דוק' עליו לא יעביר כל דבר השייך לצבא אבל אחר עובר: ח פי' אלא יהיה רבוי הוא ה סיף לו הויה אחרת להיו' כזה דהיינו הבונה בית וחנכו והנוטע כרם וחללו ולא עלת' להם שנה לחינוך לחילול שהם שוים לכונס אשה וי'א עלת' לו שנה לחופתו שלא יוזו ממקומו כ"ה כתי גבי חינוך וחילול: ט פי' בח"ר י"ק תחת השי"ן אלא של ושמח פירש בקמ"ץ תחת השי"ן: י ר"ל דלא יחבול משמע דאסור להשכין אותו בב"ד וזה אינו דהא מדהוצרך להזהיר השיב תשיב לו את העבוט ש"מ דמותר להשכין. ומתרץ דיהא דכתיב כאן לא יחבול ר"ל אם בא למשכנו כו' כגון שבתחילה הלוהו בלא משכון ועכשיו בא למשכנו כו': כ משום דר"ל מ"ש כי נפש הוא חובל משמע כל דברים שעושה בהם אוכל נפש וא"כ למה נאמר רחיים ורכב דהא בחד סגי דהא תרווייהו כלי אוכל נפש הם אלא כדי ליתן לאו על רחיים לחוד ועל רכב לחוד ואע"פ שזה צריך לזה מ"מ הואיל ושני כלים הם עובר על כל א' וא': ל הוצרך לפרש שלא תאמר כיון דבנמכר בידו תלה רחמנא אפי' ליכא עדים בשעה שגנבו קמ"ל דסתם מציאה בעדים דאל"כ יכול לומר שלא גנבו אלא הוא מכר את עצמו: [redacted] מפני שבתלישת סימני טומאה

הכהנים הלוים כאשר צויתם תשמרו לעשות:
ט זכור את אשר עשה יהוה אלהיך
למרים בדרך בצאתכם ממצרים:
י כי תשה ברעך משאת מאומה
לא תבא אל ביתו לעבט עבטו:
יא בחוץ תעמד והאיש אשר אתה
נשה בו יוציא אליך את העבוט החוצה:
יב ואם איש עני הוא לא תשכב
בעבטו: יג השב תשיב לו את
העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך
ולך תהיה צדקה לפני יהוה אלהיך: ס
יד לא תעשק שכיר עני
ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשעריך:
טו ביומו תתן שכרו ולא תבוא
עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את
נפשו ולא יקרא עליך אל יהוה והיה בך חטא: ס
טז לא יומתו אבות על בנים
ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו: ס
יז לא תטה משפט גר
יתום ולא תחבל בגד אלמנה: יח
וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך יהוה
אלהיך משם על כן אנכי מצוך לעשות את
הדבר הזה: ס יט כי
תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא
תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען
יברכך

בעל הטורים

תקפ"ה תקפ"ו תקפ"ז שלא למשכן בעל חוב בזרוע • ושלא למנוע העבוט מבעליו בעת שצריך לו • ומצות השבתו אליו:

שביעי

תקפ"ח ליתן שכר השכיר ביומו:

תקפ"ט שלא יעידו קרובים:

תק"ץ שלא להטות משפט גרי' ויתומי':

תקצ"א שלא למשכן אלמנה:

אונקלוס

תולדות אהרן

תטרון למעבד: הוי דכיר ית דעבד יי
אלהך למרים באורחא במפקכון ממצרים:
ארי תרשי בחברך רשות מדעם לא תיעול
ב"מ קט"ו לביתיה למסב משכוניה:
עיין נת"א בברא תקום וגברא דאת רשי ביה יפק לך ית
עיין נת"א משכונא לברא: ואם גבר מסכן הוא
עיין נת"א לא תשכוב במשכוניה: אתבא תתיב
ב"מ קי"ד ליה ית משכונא כמיעל שמשא וישכוב
שם ל"א בכסותיה ויברכינך ולך תהי זכו קדם יי אלהך:
עיין נת"א לא תעשוק אגירא עניא ומסכינא מאחך או
עיין נת"א מגיורך דבארעך בקרוך:
ב"מ ס"א ביומיה תתן אגריה ולא תיעול עלוהי שמשא
קי"א ארי עניא הוא וליה הוא מסר ית נפשיה ולא
ב"מ קי"א יקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא: לא
שם ק"י ימותון אבהן על פום בנין ובנין לא ימותון על
קי"א פום אבהן גבר בחוביה ימותון: לא
שם כ"ז תצלי דין גיור יתם ולא תסב משכונא לבוש
קי"ב ארמלא: ותדכר ארי עבדא הויתא
עיין נת"א במצרים ופרקך יי אלהך מתמן על כן אנא
עיין נת"א מפקדך למעבד ית פתגמא הדין:
ב"מ קי"ג ארי תחצוד חצדך בחקלך ותתנשי עומרא
ק"ס בחקלא לא תתוב למסביה לגיורא ליתמא
סנה' כ"א ולארמלתא יהי בדיל דיברכינך יי אלהך בכל
עיין נת"א עובדי
סוטה מ"ה
ב"מ י"א
חולין י"ב
קל"א

רש"י

אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: (ט) זכור את אשר עשה למרים. *אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת [א] לא תספר לשון הרע זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעי': (י) כי תשה ברעך. תחוב [ב] בחבירך: משאת מאומה. *חוב [ג] של כלום: (יב) לא תשכב בעבוטו. לא תשכב [ד] ועבוטו אצלך: (יג) כבא השמש. *אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבוקר וכבר כתב באלה המשפטים *עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו ובבא השמש תקחנו: וברכך. ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה: (יד) לא תעשוק שכיר. והלא כבר כתיב אלא לעבור על האביון בשתי לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר *לא תעשוק את רעך: אביון. *התאב [ה] לכל דבר: מגרך. זה גר צדק: בשעריך. זה גר תושב [ו] האוכל נבילות: אשר בארצך. לרבות שכר בהמה וכלים: (טו) ואליו הוא נושא את נפשו. [ז] אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה [ז] באילן: והיה בך חטא. *מ"מ [ח] אלא שממהרין ליפרע על ידי הקורא: (טז) לא יומתו אבות על בנים. בעדות בנים ואם תאמר בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטני' מתי' בעון אבות' בידי שמים: (יז) לא תטה משפט גר יתום. ועל העשיר כבר הוזהר *לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שקל להטו' משפט עני יותר משל עשי' לכך הזהיר ושנה עליו: לא תחבול. שלא בשעת [ט] הלואה: (יח) וזכרת. על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפי' יש חסרון כיס בדבר: (יט) ושכחת עומר. ולא גדיש [י] מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים [כ] ושכחו אינו שכחה: בשדה. לרבות שכחת קמה [ל] ששכח מקצתה מלקצור: לא תשוב לקחתו. מכאן

ספרי, ספרי, ב"מ קט"ו, ב"מ קי"ד, שמות כ"ב, ויקרא י"ט, ויק' כנ"ה, ספרי, דברי' י"ז

שפתי חכמים

סומא' או בקיי' הכנע עצמו לא יוכל הכהן להבחין את הנגע אם הוא טהור או טמא: [א] דאל"כ מה ענין זה לזה • ול"כ דרש"י בא לתרץ יתורא דכתיב בקרא גבי נגע צרעת לשמור מאו' ל"ל ועל זה פי' אם באת להזהר שלא תלק' וכו': [ב] ויהיה פי' תשא מלשון לא תהיה לו כנושה ותרגומו ארי תרשה גם זה לשון חוב הוא כמו ממארי רשותן פארי אפרע שפי' מבעל חובך אפי' סובין תקבל(ב"ק דף מ"ו): [ג] אבל לא תפרש מלת מאומה זה כשאר מאומה שבתי' בקרא שפירושו לא כלום: [ד] דאי כמשמעו הא אסור משום רבית: [ה] כי תאב ואבה קרובים בענייני': [ו] וכאלו אמר או מגרך או אשר בארצך או בשעריך • ומפני שאו בשעריך מירה על גר תושב ואו מגרך מורה על גר צדק נשניה' מכוכים בשם גר פי' בשערין אחר מגרך קודם אשר בארצך המורה על שכר בהמה וכלים ולא שכר נופס הוא • ולע"ד לפי' בשערין קודם בארצך כי היכי דכרבי מארכן שכר בהמה וכו' דאי לאו בשערין ה"א בארצך לרבות גר תושב אתא למסתבר טפי: [ז] פרש"י שמוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה ומסכן עצמו ליפול וליתלו' באילן כשיגל' עליו: [ח] ואפי' לא יקרא א"כ למה נאמר וקרא עליך אלא שממהרין כו': [ט] הוכרח רש"י לפרש פה אע"פי שפי' לעיל גבי לא יחבול כדי שלא תטעה לומר ל"ל לקרא למכתב ולא תחבול בגד אלמנה ושא לעיל כתיב השב תשיבנו לו אלא להכי נקט קרא גבי אלמנה לא תחבול דאפי' משכנו בשעת הלוא' חייב להחזיר מ"ה פי' שלא בשע' הלואתו אבל בשעת הלואתו אין צריך להחזיר דלא תחבול לא שייך אלא שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואתו כיון שנותן מדעתו אין שייך בו לשון חבלה • והא דנקט קרא ולא תחבול בגד אלמנ' ללמד שאינה בהשב' אלא משום שלא להשיאה שם רע בשכנותי' כדאמר בגמר' פרק המקבל • א"כ להשוות אלמנה בין עניה ובין עשיר' דאין ממשכנין אותה: [י] גדיש היינו שיש בו סאתיים: [כ] דאם הקפיד' תורה על סאתים מה לי גדיש מה לי עומר: [ל] פי' אם אין בקמה סאתים אבל אם יש בה סאתי' אינה שכחה דדומיא דגדיש דלא הוה שכחה: א פי'

יְבָרֶכְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:
ס כ כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא
תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה:
כא כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל
אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה:
כב וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר
הַזֶּה: ס א כִּי יִהְיֶה רִיב
בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ
אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע:
ב וְהָיָה אִם בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ
הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר:
ג אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן יֹסִיף
לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ:
ד לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: ס
ה כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם
וּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ
זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ:
והיה

אונקלוס

תולדת אחת

עוֹבָדֵי יְדָךְ: אֲרֵי תַחְבּוֹט זֵיתָךְ לָא תְפַלֵּי
בַּתְרָךְ לְגִיוֹרָא לְיַתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי: שם
אֲרֵי תִקְטוֹף כַּרְמָךְ לָא תְעַלֵּיל בַּתְרָךְ לְגִיוֹרָא
לְיַתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי: וְתִדְכַּר אֲרֵי — פיאה ז'
עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם עַל כֵּן אֲנָא — חולין קל"א
מְפַקֵּיד לָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין:
אֲרֵי יְהֵי דִין בֵּין גֻּבְרַיָּא וְיִתְקָרְבוּן לְדִינָא
וִידוּנִנּוּן וִיזַכּוּן יָת זַכָּאָה וִיחַיְּבוּן יָת חַיָּבָא: — סנה' ו'
וִיהֵי אִם בַּר חַיָּב לְאִלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמְנֵיהּ — שם ע"א, מכות כ'
דַּיָּנָא וְיִלְקִינֵיהּ קֳדָמוֹהִי כְּמִיסַת חוֹבְתֵיהּ בְּמִנְיָן:
אַרְבְּעִין יַלְקִינֵיהּ לָא יוֹסִיף דִּילְמָא יוֹסִיף — עיין נת"א
לְאַלְקוּתֵיהּ עַל אִלֵּין מְחָא רַבָּא וְיֵיקַל אָחוּךְ — עיין נת"א
לְעֵינָךְ: לָא תֵיחוֹד פּוּם תּוֹרָא בְּדִישֵׁיהּ: — עיין נת"א
אֲרֵי יִתְּבוּן אַחִין כַּחְדָא וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּבַר — עיין נת"א
לֵית לֵיהּ לָא תְהֵי אִתַּת מִיתָא לְבָרָא לִגְבַר — עיין נת"א
אוֹחֲרָן יְבָמַהּ יֵיעוֹל עֲלַהּ וְיִסְּבַהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ — עיין נת"א
ויבמינה

עיין נת"א

בעל הטורים

תקנ"ב תקנ"ג להניח עומר השכח' ושלא ישוב לקחת אותם :

כה

תקנ"ד תקנ"ה מכות מלקו' לרשעי' ושלא יוסיף כו' :
תקנ"ו שלא לחסום את הבהמה בשעת מלאכתה :
תקנ"ז תקנ"ח שלא תנשא היבמה לאח' ומצות יבום :
כי ישבו אחי' יחדיו וסמי' ליה לא תחסו' ל"ל שיבמה שנפלה לפני מוכת שחין אין חוסמין אותה :

רש"י

פיאה ח' — *מכאן אמרו של אחריו שכחה א שלפניו אינו שכחה
ספרי — שאינו בבל תשוב : למען יברכך · *ואף על פי
שבאת לידו שלא במתכוין ב ק"ו לעושה במתכוין
אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס
בה הרי הוא מתברך עליה : (כ) לא תפאר ·
חולין קל"א — *לא תטול תפארתו ג ממנו מכאן שמניחין פאה
חולין קל"א — באילן : אחריך · ד זו *שכחה : (כא) לא תעולל ·
פיאה ז' — מצאת בו עוללות לא תקחנה *ואי זו היא עוללות כל
שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי היא
לבעל הבית וראיתי בגמרא ירושלמית אי זו היא כתף
פסיגין ה זה על גב זה נטף אלו התלוית בשדרה
ספרי — ויורדות : (א) כי יהיה ריב · *סופה להיות
נגשים אל המשפט ו אמור מעתה אין שלום יוצא
מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומ'
זו מריבה : והרשיעו את הרשע · יכול כל
המתחייבין בדין לוקין תלמוד לומר (ב) והיה אם
בן הכות ז הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה
ומי הלוקה למוד מן הענין לא תחסום שור בדישו לאו
מכות י"ג — שלא ח נתק לעשה* : והפילו השופט · מלמד
שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה :
לפניו כדי רשעתו · ולאחריו כדי שתים ט מכאן
מכות כ"ג — אמרו מלקין אותו שתי ידו' מלאחריו ושליש מלפניו* :
שם — במספר* · ואינו נקוד במספר י לאמר שהוא דבוק
לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מנין
שהוא סוכם ומשלים לארבעים כ והן ארבעים חסר
אחת : (ג) לא יוסף · מכאן אזהרה למכה ל
את חבירו : ונקלה אחיך · כל היום קורהו רשע
ומשלקה קראו אחיך : (ד) לא תחסום שור ·
ב"מ צ"ל — *דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף
מ ולכל מלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר
שם פ"ט — שור נ להוציא את האדם * : בדישו · יכול יחסמנו
מבחוץ ס תלמוד לומר לא תחסום שור מכל מקום
ע ולמה נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא
נגמרה מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא
יצא החולב והמגבן שאין גדולי מן הארץ יצא הלש
והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הכודל בתמרים
ובגרגרות

שפתי חכמים

א פי' שכששכח אותו ועדיין לא ידעו בו הבעלים וכבר-זכו בו העניים אי"ד שלא בכוונת בעליה ואפ"ה כתיב למען יברכך : ב והוכחתו דמיירי שלא במתכוין מדכתיב למען יברכך וגו' ומר דאי במתכוין מ"ש דכתיב הכא למען יברכך יותר משאר מקומות דכתיב צדקה : ג פי' רש"י לא תטול כל פאריו ממנו עד שלא ישאר פאר · ולשון לא תפאר מלשון וכל תביאתו תשרש שפירושו עקירה : ד ר"ל שכחת אילן מדכתיב אחריך משמע מה שאחריך הוא בכל תש ב : ה פרניט אמנאי שבאשכול קרויה שדרה שדומות לשדרה של אדם שמחברת את הבלעות וכן מחוברים לו אשכלות קטנות · הנקראין פסיגין ופסיגין לשון חתיכה דכיתא לנתחיו תרגום ירושלמי מפסיק יתיה לפסיגין וכשהפטיגין שוכבים זה על זה כמשאוי השוכבות על כתפות של אדם לכן קרוי כתף · ונטף הם גרגרי ענבים המחוברים הרבה בסוף השדרה וניטפין לאטה כל אילו אינם לעניים אבל כשאין בה לא כתף ולא נטף אלא מפוזרין זו היא לעניים · מצאתי · והרא"ם פירש כל שאין לו לא כתף ולא נטף והן התלויות בראשי הזמורות הנקראת בלשון יון סגילה · שאין בהן כתף שהן הפסיגין שזה על גב זה כו' · ולא נטף שהן הגרגרין התלוין בשדרית האשכולת ונקרא הכתף פסיגה מפני שמפסיק בינו לבין הכתף האחר מלשון מפסיג ועולה שפירושו מפסיק ועולה · עכ"ל · ועיין לעיל בפרשת קדושים ושם מפ רש יותר : ו פירש מדהל"ל כי ינצו אנשים אשר יהיה להם המשפט ש"מ דה"ק אם יהיה ריב סופם שינשו לשפט ולא יוכלו להתפשר כ"א ע"י משפט : ז כתרגומו · וי"מ שהוא לשון בינה שהוא בר דעת לאפוקי חש"ו · ויש מפרשים שקאי אשופט כלומר והיה אם השופט מבין שעבר וראוי להכות · מצאתי : ח והא"ה לאו שאין בו מעשה ולאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ולאו שניתן לתשלומין ולאו שבכללות כדאיתא במס' מכות דף י"ג : ט הרי ג' רשעיו' א' ת לפניו כלו' שליש לפניו וב' ידות מאחוריו · וי"מ כדי רשעתו היינו י"ג מכות משום דכן י"ג בר עונשין הוא · לפניו ר"ל כנגד לבו לאחריו על גבו דאותן ב' חלקים קנס הוא : י ר"ל בפת"ח תחת הב' : כ כלומ' שצריך למנות ולהזכיר בחניין ארבעי' חסר אחת ולא שיאמר ל"ט אלא יאמ' ארבעי' חסר אחת והטעם כדי שלא ישכח וילקה אותו עוד מכה א' ויעבור על פן יוסיף ובגמר מ"ה היא מוכיר ארבעים חסר אחת כדי שיזכור ובזה נמי ביאה שמוכיר בקרלא ארבעים ולא ל"ט : ל דהא הכא בתחיל' מכה נהיתר זה אע"פי כן כת ב ולא יוסיף כ"ש אם מכה את חבירו במכם לתחילתו באיסו' שיבוהר בלא תעשה : מ דילפינן שור ש ר כו' כדפרישי' לעיל : נ פי' כיון דש"ר לאו דוקא א"כ לכתוב רחמנא לא תדוש בחסימה : ר"ל בדישו יתשמע דוקא בשעת דישה א"כ יכול יחסמנו מבחוץ שלא בשעת דישו ואח"כ יהא מותר לדוש כן בחסימה ת"ל כו' : ע דאל"כ הל"ל לא תדוש בשור
בחסימה

ו וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־
שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃
ז וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־
יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל־הַזְּקֵנִים
וְאָמְרָה מֵאֵין יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל
לֹא אָבָה יַבְּמִי׃ ח וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־
עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃
ט וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים
וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה
וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִבְנֶה אֶת־
בֵּית אָחִיו׃ י וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל
בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל׃ ס יא כִּי־יִנָּצוּ
אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד
לְהַצִּיל אֶת־אִישָׁהּ מִיַּד מַכֵּהוּ וְשָׁלְחָה יָדָהּ
וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו׃ יב וְקַצֹּתָה אֶת־
כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ׃ ס יג לֹא־
יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃
לא

אונקלוס

ויבמינה׃ ויהי בוכרא די תליד
יקום על שמא דאחוהי מיתנא ולא יתמחי
שמיה מישראל׃ ואם לא יצבי
גברא למסב ית יבמתיה ותסק יבמתיה לתרע
בית דינא לקדם סביא ותימר סריב יבמי לאקמא
לאחוהי שמא בישראל לא אבי ליבמותי׃
ויקרון ליה סבי קרתיה וימללון עמיה ויקום
ויימר לא רעינא למסבה׃ ותתקרב
יבמתיה לותיה לקדם סביא ותשרי סיניה מעל
רגליה ותרוק באפוהי ותתיב ותימר כדין יתעבד
לגברא דלא יבני ית ביתא דאחוהי׃
ויתקרי שמיה בישראל בית שרי סינא׃
ארי ינצון גברין כחדא גבר ואחוהי ותתקרב
אתת חד לשיזבא ית בעלה מיד מחוהי ותושיט
ידה ותתקף בבית בהתתיה׃
ותקוץ ית ידה לא תחוס עינך׃ לא יהי
לך

תולדות אהרן: עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · יבמו' כ' · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · יבמו' ק"א ק"ו · עיין בת"א · יבמות מ"ו · עיין בת"א · עיין בת"א · עיין בת"א · ב"ק כ"ח

בעל הטורים

אל הזקני' ה' זקני' ר"ל שמצות יבום בחמשה :

וירקה בפניו לפי שהרוק דומה לשכב' זרע כלומר שאינו חפץ להקים זרע : תק"כט מצות חליצה :

סמך כי ינצו לחלוץ הנעל שע"י חליצה מריבה באה כלאת' כיון שבנים לבנין שלום על ישראל דאפטרא מחליצה ויבום :

רשי

ובגרונ רות [א] שבגמרהו מלאכתן למעשר : (ה) וכי ישבו אחים יחדיו · * שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו : יחדיו · המיוחדים בנחלה [ב] פרט לאחיו מן האם : ובן אין לו · * עיין עליו בן [ג] או בת או בן הבן או בת הבן או בת הבת : (ו) והיה הבכור · גדול האחים [ד] הוא ייבם אותה : אשר תלד · פרט לאילונית [ה] שאינה יולדת : יקום על שם אחיו · זה שייבם את אשתו יטול נחלת [ו] המת בנכסי אביו : לא ימחה שמו · * פרט לאשת סריס [ז] ששמו מחוי : השערה · כתרגומו לתרע [ח] בית דינא : (ח) ועמד · בעמידה : ואמר · * בלשון הקודש ואף היא דבריה [ט] בלשון הקדש : (ט) וירקה בפניו · * על גבי [י] קרקע : אשר לא יבנה · מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה : (י) ונקרא שמו וגו' · * מצוה על כל העומדים [כ] שם לומר חלוץ הנעל : (יא) כי ינצו אנשים · * סופו לבא לידי מכות [ל] כמו שנא' מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי [מ] מכות : (יב) וקצותה את כפה · ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין * לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון : (יג) גדולה וקטנה · * גדולה כשמכתש' [נ] את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר

יבמו' י"ז · שם כ"ב · שם כ"ד · סוטה ל"ב · יבמות ק"ו · שם · ספרי · דברים י"ט · ספרי

שפתי חכמים

בתשימה דמשני. דוקא בשעת דישה אסור ומדכתיב לא תחסום משמע מ"א ובדישו לדרשא אחרינא. אתי כיון שמפרש והולך ולמה נאמר דישו וכו' וכיוצא זה פרשתי בסוף פרשת עקב על לא יתייצב איש וגו' : [א] ר"ל אם כיתנים על הגג לייבשן ונתקשרו זה על זה וצריך להפריד' זה מזה אם רוצה ליטלן ופי' שבאלו המלאכות אפילו מצוה ליכא אבל במלאכות שהן גידולי קרקע ולא בגמרה מלאכתן אף על פי שאינו עומר כלאו כדנפקא אסור ולא אדם מ"מ מצוה איכ' אם לא התנה עמו אבל באלו אפילו תנאי לא צריך :

[ב] ר"ל דוקא המיוחדים בנחלה שזה יורש את זה אם מת דהיינו אחים מן האב פרט לאחים מן האם שאין זה יורש את זה · שכל קרובי אביו יורשין אותו ולא אחיו מאמו · וא"ת למה לי יחדו תיפוק ליה מג"ש דאחים אחים מבני יעקב כתיב הכא אחים וכתיב התם שנים עשר עבדיך אחים וגו' מה להלן מן האב אף כאן מן האב · וי"ל כיון שמצינו דנקראו אחים אפילו קרובים כדכתיב אנשים אחים אנחנו ה"א אפילו קרובים חייבים לייב' וכמו שמצינו גבי בועז לכן כתיב יחדו המיוחדים בנחל' וכו' ובגמרא פרק ב' דיבמות תירצו באופן אחר ע"ש והביא הר"א ם ע"ש : [ג] ר"ל מדכתיב אין ביו"ד הל"ל אן חסר יו"ד כמו שכתב בסמוך מאן יבמי חסר יו"ד ומדכתיב ביו"ד קורא אין ואל"ף מתחלף בע"יין והוי כאלו כתיב עין · ר"ל עיין עליו שאם יש לו בן או בת כו' שפטורה מן החליצה ומן היבום : [ד] ר"ל שמצוה בגדול לייבם · וא"ת דלמא ואם אין בכור פטורים מייבם · וי"ל דא"כ לא הל"ל כי ישבו אחים יחדיו דהוא בא ללמדך פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו כדמפ' רש"י ואם אחיו שאינו בכור אין מייבם למה אצטריך למעט אשת אחיו שלא היה בעולמו פשיט' דהא לאו בכור הוא אלא ודאי ש"מ דאף אחיו שאינו בכור מייבם ומה שכתיב בכור בא ללמדך מצוה בגדול האחים כדפ"רש"י : [ה] ושיעור הכתוב כך הוא ולקחה לו לאשה והיה הבכור כלו' המייבם יהיה בכור אשר תלד ואותה יבמה תהא ראויה לילד פרט לאילוני' וכו' : [ו] (בגמרא) אתה אומר לנחל' או אינו אלא שאם שמו יוסף קורין שמו יוסף יוחנן קורין שמו יוחנן נאמר כאן שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה להלן נחלה אף כאן נחלה : [ז] ותנן ביבמו' דף כ"ט אם היה סריס חמה פרש"י שלקה ממעי' שלא ראה חמה שעה אחת בכשרותו אבל סריס אדם שהיתה לו שעת הכושר חולץ ומולבין לאחיו : [ח] ואינו כמו כשצריך תאכלנו שפירושו עיר דהא אל הזקני' כתיב ומושב הזקני' הוא בשע' ב"ד : [ט] דילפינן ואמר ואמרו ג"ש כתיב הכא ואמר ולהלן בפ' כי תבא אומר ואמרו אל כל וגו' מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקדש והתם מנלן ילפינן ענייה ענייה מהלוים דהכא כתיב וענו הלוים ולהלן בפ' יתרו הוא אומר משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק : [י] פי' בפניו כנגד פניו לא בפניו ממש פי' משום דוירק' דבוק לעיל למ"ת לעיני הזקנים כאלו אמר לעיני הזקנים וירקה ויאמר בפניו לבדו וע"כ צ"ל שפירושו כנגד פניו ומשום דהרוק הוא דווקא כנגד פניו חשוב כאלו הוא בפניו ממש לכן כתב בפניו ולא לפניו : [כ] פי' דק"ל אלא בישראל ל"ל · ומתרץ מב"ה וכו' ויהיה פי' בישראל במעמד ישראל שיהיו שם בשעת חליצ' לקרא חלוץ הנעל ואיצ"ג דכתיב בקרא בית חלוץ · י"ל דמלת בית לדרש' אתי בית א' הוא ביכה פי' ולא שתי בתים פי' שאם כינס יבמתו אסור לו לייבם את צרתה : [ל] דא"כ הל"ל כי יכה איש את אחיו וקרבה וגו' · ומתרץ דע"י נצות סופו לבא לידי מכות : [מ] הא דנקט לשון מכה ולא נקט לשון ריב כמו שנקט למעלה אין שלום יוצא מתוך מריבה · משום דלשון הקרא נקט דלמעלה כתיב כי יהיה ריב נקט מריב' וכאן כתיב כי ינצו נקט מכות : [נ] כגון שמכניסם יהא שלם או שכיניהם מפני מכה אלא זה מכחיש את זה כלו' שאם

דברים כה

יד לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה
גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה: טו אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק
יִהְיֶה־לָּךְ אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן
יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ: טז כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל:
ס יז זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־
עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:
יח אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־
הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא
אֱלֹהִים: יט וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־
זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח:

ואפטירין רני עקרה · בישעיה · בסימן כ"ד:

אונקלוס

ב"ב פ"ט — לא יהי לך בכיסך מתקל ומתקל רב וזעיר: לא
שם פ"ח — יהי לך בביתך מכילא ומכילא רבתא וזערתא:
פ"ט — מתקלין שלמין דקשוט יהון לך מכילן שלמין
דקשוט יהון לך בדיל דיורכון יומך על ארעא
שם פ"ט — דיי אלהך יהיב לך: ארי מרחק
מג'י"ט ד' — קדם יי אלהך כל עביד אלין כל עביד שקר:
הוי דכיר ית דעבד
לך עמלק בארחא במפקכון ממצרים:
דערעך בארחא וקטיל בך כל דהוו מתאחרין
בתרך ואת משלהי ולאי ולא דחיל מן קדם
מ"ק ג' — יי: ויהי כד יניח יי אלהך לך
סנה' כ' — מכל בעלי דבבך מסחור סחור בארעא דיי
אלהך יהיב לך אחסנא למירתה תמחי ית
ב"ב כ"א — דכרנא דעמלק מתחות שמיא לא תתנשי:

ק'ו · ע'לו · סימן:

בעל הטורים

ת"ר קר"א חנות הגלת הנרדף ושלא לחוס על הרודף: תר"ג שלא כינסה באחזי' משקלו' וכו':

מפטיר

תר"ג תר"ד חלית זכרון מעשה עמלק ומצות להכרית זרעו ושלא נשכח מעשיו:

כו

פ פ פ

וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ
וישבת

ויהי ארי תיעול לארעא דיי
אלהך יהיב לך אחסנא
ותירתה ותיתב בה:
ותסב

סמך כי תבא לזכר עמלק שנכנסו לאמו' זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ וינ"ו רזה לעכב כיאתן לארץ שהוא הגיל

שפתי חכמים

גדולה ואחת קטנה: א דאל"כ לך ל"ל לא יהיה בכיסך אבן ואבן מביני ליה · ויהיה פירש הקרא הכי לא יהיה לך כלומר אם יהיה בכיסך אבן ואבן אז לא יהיה לך ומפני שאי אפשר לומר אם אתה עושה כן וכו' אלא לאחר שתפרש הכנת גדולה וקטנה פירש תחלה גדולה וקטנה ואחר כן לא יהיה לך שלא ע"ד המקרא: ב ר"ל וכי אסור להיות אבנים בביתו · ומתרץ משקלות ששוקלין בהן דומיא דאיפה שהוא שם מדה ה"ה באבנים: ג דלך בתרא דומיא דלך קמא שהוא דבק עם עונש עבירה אף לך בתרא דבק עם שכר המצוה: ד ר"ל בא האויב ויתגרה בך מלחמה ויהיה לך לקלון: ה ר"ל כלבד אם שהכל ירא מזכו כן כע"א היו יראים מכם אבל עמלק ציננך והפשירך לשון מים פושרין: ו ר"ל הראה אותך קר בפני אחרים: ז פירש כי אבר המילה הוא כמו הזנב פירש אזנב מתוך הזנבות שלכם פי' המילות וזורקן כלפי מעלה כלו' שהטיח דברים כלפי מעלה לומר מה זנות היתה לעמך ישראל מה הועילה להם: ח דנחשלים הוא מלשון חלש · להרב' תיבות מצינו שנתחלפו כמו כשב כבש וכן אתילות פירש רש"י כתר' ואחר בסופו פלאי פלאות וכן שמלה שלמה: ■ שנפלטו מן הענן כתתן מ"לתן מעמלק: י שלא תפרש שזאת תואר לישראל שלא היו ישראל יראי אלהים דומיא לעיף ויגע לכ"א עמלק וכו' ודרשו כן מדנקוד קמ"ץ תחת היו"ד א"כ הוא פועל עבר כמו כי זקן יצחק ואלו היה תואר ה"ל לינקוד בצ"וא תחת הי"וד: כ כלו' שלא תשאיר אחריו זכר שתהא זכרו עליו לומר זה של עמלק היתה דאל"כ תכה מבעי ליה:

רש"י

וממזיר בקטנה: (יד) לא יהיה לך · אם עשית כן א לא יהיה לך כלום: אבן ואבן · ב משקלות: (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך · אם עשית כן ג יהיה לך הרבה: (יז) זכור את אשר עשה לך · אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר * מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא ד זדון ויבא קלון: (יח) אשר קרך בדרך · לשון מקרה: דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור: דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך ה מרתיחתך שהיו האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים · משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקרה אותה ו בפני אחרים: ויזנב בך · מכת זנב חותך מילות ז וזורק כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריך · חסרי כח ח מחמת חטאם שהיה הענן ט פולטן: ואתה עיף ויגע · עיף בצמא דכתיב * ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק: ויגע · בדרך: ולא ירא · עמלק י אלהים מלהרע לך: (יט) תמחה את זכר עמלק · מאיש ועד אשה כ מעולל ויונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה ■ זו של עמלק היתה:

משלי י"א · שמות י"ז

חסלת פרשת כי תצא

חסלת כי תצא

והיה (א) כי תבא: וירשתה וישבת בה · * מגיד שלא נתחייבו בבכורי' עד שכבשו א את הארץ וחלקוה:
מראשית

קידושין ל"ז

חסלת פרשת כי תצא

א ואם תאמר למה לא יפרש רש"י זה לעיל בפר' שופטים בפר' מלך דהתם נ"כ כתיב וירשתה וישבתה בה · וי"ל לדעת רש"י לתרץ למ"ל כאן וירשתה וישבת בה דהא מלך נמלינן דילפינן ביאה ביאה מהדדי מה התם אינן חייבים אלא אחר כיבוש וחלוק אף הכא כן והאי נ"ס נמירי להיא הלכה למשה מסיני כמו שפי' רש"י בפ' שלח לך גבי חלה יעל בבאכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה וכו' וכיון שפרש לך באחת מהן וכו' · ר"ל וכיון שפרש לך במלך שאינו אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן אלמא דנ"ס בתורה וא"כ לל"ל כאן וירשתה וישבת בה · ומתרץ מגיד שלא נתחייבו בביכורים וכו' · וא"כ בענייין אכיל' מדבר וה"א דמיד חייבי' בביכורי' קודם שכבשו מהן כדאמרינן כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו מעל ולא הוי ילפינן בנ"ש מהלך · ל"כ לפרש ביה בהדיא וירשתה וישבתה בה · אבל לעיל בפ' שופטים לא הוה ילפינן מביכורים דה"א מיד כשנכנסין לארץ מחויבים להעמיד מלך דהא בשביל זה
משימן

אונקלוס

עיין בת"א | וְתִסַּב מֵרֵישׁ כָּל אִבָּא דְאַרְעָא דְּתָעֵיל מֵאַרְעָךְ
ערכין י"א | דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ וּתְשַׁוֵּי בְּסַלָּא וּתְהָךְ לְאַתְרָא
מנחו' פ"ד | דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָּן:
חולין קל"ו | וְתֵיתֵי לְוַת כַּהֲנָא דִּיהֵי
בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתֵימַר לֵיהּ חַוֵּיתִי יוֹמָא
בכורי' פ"ג | דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי עַלֵּיתִי לְאַרְעָא
דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתַנָא לְמִתַּן לָנָא:
עיין בת"א | וְיִסַּב כַּהֲנָא סַלָּא מִן יְדָךְ וְיַחֲתִינֵּיהּ קֳדָם מַדְבְּחָא
עיין בת"א | דַּייָ אֱלָהָךְ: וְתָתֵיב וְתֵימַר קֳדָם יְיָ
סוטה ל"ב | אֱלָהָךְ לָבָן אֲרַמָּאָה בְּעָא לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא
ל"ג | וּנְחַת לְמִצְרַיִם וְדָר תַּמָּן בְּעַם זְעֵיר וַהֲוָה תַמָּן
בכורי' פ"ו | לְעַם רַב תַּקִּיף וְסַגִּי: וְאַבְאִישׁוּ
לָנָא מִצְרָאֵי וְעַנִּיאוּנָא וִיהַבוּ עֲלָנָא פֻּלְחָנָא
קַשְׁיָא: וְצַלִּינָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דַאֲבָהָתַנָא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתַנָא וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי
יומא ע"ד | עַמְלַנָא וְלֵיאוּתַנָא וְדוּחֲקַנָא:
וְאַפְּקַנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא
מְרָמְמָא וּבְחֶזְוָנָא רַבָּא וּבְאָתִין וּבְמוֹפְתִין:
וְאַיְתִינָנָא לְאַתְרָא הָדֵין וִיהַב לָנָא יָת אַרְעָא
הָדָא אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:

תבא

וְיִשַׁבְתָּ בָּהּ:
ב וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית
כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ
שָׁם:
ג וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ:
ד וְלָקַח הַכֹּהֵן
הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
ה וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי
מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:
ו וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ
עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:
ז וַנִּצְעַק אֶל
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא
אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:
ח וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה
וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:
ט וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן לָנוּ
אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

בעל הטורים

לחלק תמרים כי נרת העם :

טנא בגי' ששים רמז לבכורי' אחד מששים ולכן נכפל ס' בפר' ביכורים :

תר"ו מצות קרואה על הביכורי' תקרא הנכלל בפרשה :

ויביאנו חסר יו"ד שנכנסו אותו עשר נסיונות והביאנו לארץ :

רש"י

וכתן

יומא' פ"ד | (ב) מראשית · * ולא כל ראשית א שאין
הפירות חייבין בבכורי' אלא שבעת המינין בלבד נאמ'
דברים ח' | כאן ארץ ונאמר להלן * ארץ חטה ושעורה וגו' מה
להלן משבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף
כאן שבח לארץ ישראל שהן שבעת מינין : זית
שמן · זית אגורי ב שסמנו אגור בתוכו : ודבש
הוא דבש תמרים : מראשית · * אדם יורד לתוך
ברכו' ל"ט | ג שדהו, ורואה תאנה ד שבכרה כורך עליה גמי
בכורי' פ"ה | לסימן ואומר הרי זו בכורים : (ג) אשר
יהיה בימים ההם · אין לך אלא כהן שבימיך כמו
ספרי | שהוא : ואמרת אליו · * שאינך ה כפוי טובה :
ספרי | הגדתי היום · * פעם אחת בשנה ו ולא שתי
פעמים : (ד) ולקח הכהן הטנא מידך ·
ספרי | * להניף אותו הכהן מניח ידו תחת ז יד הבעלים
סוכה פ"ג | ומניף * : (ה) וענית · לשון ח הרמת
קול : ארמי אובד אבי · מזכיר חסדי המקום
ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף
אחר יעקב ובשביל שחשב ט לעשות חשב לו המקום
כאילו עשה שאומות העולם ע"א י חושב להם הקדוש
ברוך הוא מחשבה כמעשה : וירד מצרימה · ועוד
אחרים כ באו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב
למצרים : במתי מעט · בשבעים נפש : (ט)
אל המקום הזה · זה בית המקדש : ויתן לנו את הארץ ·
כמשמעו

שפתי חכמים

ועתה

משימין עליהם מלך כדי שינהג לפניהם למלחמה ואין לך צורך יותר גדול משעת כיבוש וחילוק דאז היה עיקר מלחמה · ולכן צריך לפרש בה וירשתה וישבתה בה שאינו אלא לאחר כיבוש וחילוק כדי שיתלו הכיבוש בהקב"ה ולא בתלך בשר ודם : א כך היא הנוסחא בר ב ספרים שבידנו והקשה ע"ז הר"אם ל"ל מראשית תיפוק לי' מב"ש דארץ ארץ שאין חייבין בביכורים אלא ז' מינין בלבד ויעוד מ"ש הכי דדשינן מראשית ולא כל ראשי' למיעט שלא יהו ראשית כל האילנות חייבין בביכורים אלא מקצתן בלבד ומ"ש גבי חלה דדרשי' מראשי' ולא כל ראשי' למיעט שלא יעשה כל עיסתו חלה והאריך בזה ועיין (בכח"י) באריכות : ב והא בפרשת עקב פירש זית שמן זית העושה שמן כי יש זתים שאין עושין שמן ולמה לא פירש התם כמו שפי' הכא · וי"ל דלעיל איירי בשבח א"י ועל זה פירש זיתים העושין שמן כלומר בשאר ארצות יש זיתים שאין עושין שמן לאתפוקי בא"י כל הזיתים שבה כולן עושין שמן · והכא איירי קרא בביכורים שאין מביאין ביכורים אלא מפירות א"י ומ"בא פירות א"י כדילפינן מג"ש דארץ ארץ והוי כאלו נכתבו נמי בהדיא הפירות בפרשת ביכורים וזית דהכא איירי בזיתים דא"י שכולן עושין שמן כדפי"רשי בפר' עקב ואם כן אתי שפיר מה שפירש זית שמן אגור בתוכו וכו' כי יש זיתים שאמנן זב מהן ביעת הגשם ואינן טובים כ"כ ל"פ זית אגורי וכו'. ובזה יתורץ ג"כ מה שמקשים דברי הר"אם אהדדי : ג רצ"ל מלת ראשית ל"ל לא הל"ל אלא ולקחת מפרי וגו' : ד נאו לוקא תאנה אלא ה"ה שאר מינין והא דנקט תאנה לפי שממהר להתבשל יותר מכל שאר פירות : ה דא"כ למאי צריך לומר הכי וכי קודם לכן לא ידע הקב"ה כל זאת שבא אל הארץ יכפוי הוא מלשון ותכפשני באפר : ו פי' אם היו לו פירות יותר ממין אחד ומין אחד ממהר להתבכר יותר מהשני והוא הביא המין המתבכר לירושלים וקורא ואחר כך שנתבכר המין השני מביאו גם כן א"צ לקרא פעם שנית והוכחתו מדכתיב היום דמשמ' מיעוטא דא"כ היום ל"ל : ז פירשתי בפ' צו ובפ' תצוה ובפ' אמור והוכחתו מדהל"ל ולקח הכהן הטנא והניחו לפני מזבח ה' וגו' מידך ל"ל אלא מידך מופנה לג"ש נאמר כאן יד ונאמר בבעלים דשלמים יד מה להלן תנופה כדמוכח שם אף יד דהכא ליבין תנופה והתנופה דהכא פי"רשי בפ' לולב ועדבה שהבעלים אוחזים בשפת הטנא וכהן מניח ידו תחת שולי של טנא ולא"פ דגבי שלמים הכהן מניח ידו תחת יד בעלים ממש משום דגבי שלמים ליכא שפה ושולים משום הכי ידו של כהן תחת יד הבעלים ממש : ח אבל אינה מלשון עניה ותשובה שאין תשובה זולת קורא או שואל והכא מי קרא או שאלו זה : ט כלו' כיון שמזכיר חסדיו של הקב"ה שנתן להם את הארץ הזאת מזכיר נמי שאר חסדים שעשה עם אבותינו דא"כ מה ענייננו דארמי אובד אבי גבי ביכורים : י ר"ל בזה והלא לא האבידו וא"כ מאי זה דכתיב אובד דמשמע שהאבידו ויהיה אובד פועל יוצא כאלו אמר מאבד אף שאינו לפי הדקדוק כ"צ לפרש לפי מדרש ר"ל : כ רבונו בזה והלא אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה חוץ מבע"א · ל"פ שהע"א וכו' · ר"ל אפילו בלא ע"א ודוקא בישראל הוא כן : ל רצ"ל דמשמע מכח זה שהאמרתי אובד אבי וירד מצרימה וזה אינו · ל"פ ועוד אחרים וכו' ועניין בפני עצמו הוא :

דברים כו

וְעתה הנה הבאתי את ראשית
פרי האדמה אשר נתתה לי יהוה והנחתו לפני
יהוה אלהיך והשתחוית לפני יהוה אלהיך:
יא ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך
יהוה אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר
בקרבך: ס יב כי תכלה
לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה
השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום
ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו:
יג ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי
הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום
ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי
ממצותיך

אונקלוס

תולדת אהרן

וכען הא איתיתי ית ריש אבא דארעא דיהבת
לי יי ותחתיניה קדם יי אלהך ותסגוד קדם — כ״ב פ״א
יי אלהך: ותחדי בכל טבתא דיהב — עיין נת״א
לך יי אלהך ולאנש ביתך את וליואה וגיורא — פסחי׳ ל״ו
דבינך: ארי תשיצי לעשרא ית כל — ערכין י״א
מעשר עללתך בשתא תליתאה שתא דמעשרא — גיטין מ״ז
ותתן לליואה לגיורא ליתמא ולארמלתא — ר״ה י״ב
וייכלון בקרוך ויסבעון: ותימר קדם יי — נדרים נ״ו
אלהך פליתי מעשר קודשא מן ביתא ואף — תמורה י׳
יהבתיה לליואה ולגיורא ליתמא ולארמלתא — עיין נת״א
ככל פקודך דפקדתני לא עברית מפקודך ולא — סוטה ל״ג
אתנשיתי: לא אכלית באבלי מניה — עיין נת״א
ולא חליפית מניה במסאב ולא יהבית מניה
למית

רש״י

[א] כמשמעו: (י) והנחתו. * מגיד שנוטלו אחר הנפת הכהן [ב] ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף *: (יא) ושמחת בכל הטוב. * מכאן אמרו אין קורין מקרא ביכורים אלא בזמן שמחה [ג] מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים אם נטען בתוך [ד] עריהם: והגר אשר בקרבך. * מביא ואינו קורא [ה] שאינו יכול לומר לאבותינו: (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשר של שנה השלישית [ו] קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנאמר * מקצה שלש שנים תוציא ונו׳ [ז] נאמר כאן מקץ [ח] ונאמר להלן * מקץ שבע שנים בענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות תלמוד לומר כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישי׳ רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישי׳ כלין בפסח של רביעית וכל מי שהשהה מעשרותיו הזקיקו הכתוב לבערן מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד [ט] משני מעשרו׳ שנהגו בשתי שנים שלפניה ששנה ראשונה של שמטה נוהג בה מעשר ראשון כמו שנאמר * כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר * ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך הרי שתי מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרו׳ אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתת ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון: לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם [י] כדי שבען * מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב [כ] חטים וכו׳: (יג) ואמרת לפני ה׳ אלהיך. * התודה שנתת [ל] מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. * זה מעשר שני ונטע רבעי [מ] ולמדך שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים [נ] ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עכשו: וגם נתתיו ללוי. * מעשר ראשון וגם לרבות תרומות [ס] ובכורים: לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ככל מצותך. נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית [ע] שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב * מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר: לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי ממין על שאינו מינו [פ] ומן החדש על הישן (ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש): ולא שכחתי. מלברכך על הפרשת [צ] מעשרות: לא

(מקורות בגליון: ספרי; בכורי׳ פ״ג; בכורי׳ פ״ג; שם; מכות י״ח; דברים י״ד; שם ל״א; מדבר י״ח; דברים י״ד; פאה ח׳; ספרי; סוטה ל״ג; ספרי; שם; שמות כ״ב)

שפתי חכמים

[א] ואם כן בע״כ צריך לומר הא דכתיב אל המקום היינו ב״ה אבל אם פירש דויתן לנו את הארץ לאו כמשמעו היינו יכולים לפרש אל המקום היינו ארץ ישראל: [ב] דאם לא כן הנחתו ל״ל הרי כבר כתיב והניחו והא דפירש וחוזר ומניף הוכחתו מהכא דגמרינן והנחתו מוהניחו לפני ה׳ מה והניחו דרישא קודם הנחה היה מניף אף וכו׳: [ג] (דב״ע) דאם לא כן מאי שמחה שייך כאן שכתב ושמחת ונו׳ והלא אינו נאכלים לזרים לאיתקשו לתרומה. לכ״פ מכאן אמרו וכו׳. ולכן כמי גבי הלוי והגר א״ל כמו בפרשת ראה שאתה אוכל אותם יצמך כיון שאסורים להם לכ״פ שגם הם מחויבים בביכורים: [ד] פירש בא״ת עריהם: [ה] דקשה לרש״י והא הגר חייב בכל מצות האמורות בתורה ופשיטא דחייב בביכורים דלא היה לו לכתוב אלא אתה והלוי. ומשני מביא ואינו קורא ולהכי חילקן: [ו] פירש לא כשתגמור להפריש המעשר של שנה שניה כפי התובן מן בשנה שלישית דמשמע שאתה עומד בשנה השלישית ומפריש מעשר של שנה שניה. דאם לא כן הל״ל כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואת השנה השלישית לפיכן הוצרך לפרש שפירש בשנה השלישי׳ שבשנה השלישית וחסר שי״ן כמו את הדרך ילכו בה שילכו בה ושנה השלישית הוא שנה שלישית של שמטה: [ז] רצונו בזה להוכיח שיקבע זמן הביעור והוידוי בע״פ ופסוק זה כתיב בפרשת ראה גבי מעשר: [ח] לאו דוקא כאן בפרשה זו אלא רוצה לומר נאמר על מעשר של שנה שלישית מקץ והוי כמו שכתוב כאן מאחר שכתיב כאן כי תכלה לעשר שמדבר גם כן במעשר של שנה שלישית: [ט] דקשה למה קרא שנת השלישית שנת המעשר וכי שאר שנים שנת אחד וב׳ אינן שנים של מעשר הן. ומתרץ שנה שאין נוהג וכו׳: [י] קשה לרש״י כי אם אינו רוצה לאכול מה לו לעשות. ל״פ תן לו וכו׳ יעשה מה שיגליך יש לעשות: [כ] שהא שנים עשר ביצים אבל שעורים צריך ליתן לו קב ודוקא בגורן צריך ליתן לו חצי קב חיטים אבל בעיר אין צריך ליתן לו חצי קב שבעיר יכול לילך גם כן לאחרים מה שאין כן בגרנות שהגרנות רחוקים זה מזה: [ל] כלומר התודה אל לבך. דא״כ הל״ל ואמרת לה׳ אלהיך מאי לפני כמו דכתיב לעיל גבי הבאת ביכורים. (ג״א) דאי כמשמעו מה צורך לומר להק״בה הא כבר ידוע לפניו: [מ] כדפי׳ רש״י לעיל בפר׳ קדושים שמעשר שני ונטע רבעי הם נקראים קודש: [נ] ר״ל והרי אין מעשר שני נוהג בשנה שלישית א״כ לא ה״ל להתודו׳ אלא על מעשר עני שהוא נוהג בשנה השלישי׳ וכמשמעות עד פסח של שנה רביעי׳ כדלעיל. ל״פ וללמדך וכו׳: [ס] כתב תרומו׳ ל׳ רבוי׳ לכלול גם תרומ׳ מעשר כי היכי דנא תכיתן שלהי מעשר שני כלל ביכורי׳ בכלל תרומה כל שכ׳ שם ר״ש כלכתי׳ ותרומ׳ ידך והר״ל אלו בכורי׳ ורש״י הזכירם בפי׳ דלאו כל אינש שכיח׳ גמירי: [ע] רצונו בזה והיכן הקפידה התורה בזה על הסדר: [פ] פי׳ חיטין על שעורים: [צ] פי׳ הר״אם פי׳ מלברכך לברכך בשעת הפרשו׳ מעשרו׳ ולא מלברכך ברכת הפרש׳ מעשרו׳ שהוא נוסח הברכו׳ שתקנו אנשי כנסת הגדולה שברכו׳ על המצות אינו אלא מדרבנן:
(קנ״ח)

בעל הטורים

כטוב בגימ׳ כ״ב בשביל התורה

שני

שנתנ׳ בכ״ב אותיו׳: ושמחת בכל הטוב וסמיך לו כי תכלה לעשר שבשביל המעשר תשמח בכל הטוב כמ״ש עשר בשביל שתתעשר: תר״ז מצות וידוי מעשר:

תורה

מצותיך ולא שכחתי: יד לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי עשיתי ככל אשר צויתני: טו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש: ס

טז היום הזה יהוה אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך: יז את יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו: יח ויהוה האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו: יט ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש ליהוה אלהיך כאשר דבר: ס

רביעי

כז

א ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר שמר את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום: ב והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת

אתם

אונקלוס

לטמיא קבלית למימרא דיי אלהי עבדית ככל דפקדתני: אסתכי ממדור קודשך מן שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא דיהבת לנא כמא דקימתא לאבהתנא ארע עבדא חלב ודבש:

יומא הדין יי אלהך מפקדך למעבד ית קימיא האלין וית דיניא ותטר ותעביד יתהון בכל לבך ובכל נפשך: ית יי חטבת יומא דין למהוי לך לאלה ולמהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמטר קימוהי ופקודוהי ודינוהי ולקבלא למימריה: ויי חטבך יומא דין למהוי ליה לעם חביב כמא דמליל לך ולמטר כל פקודוהי: ולמתנך עלאה על כל עממיא דעבד לתושבחא ולשום ולרבו ולמהוך עם קדיש קדם יי אלהך כמא דמליל: ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר טרו ית כל תפקידתא דאנא מפקיד יתכון יומא דין: ויהי ביומא דתעברון ית ירדנא לארעא דיי אלהך יהיב לך ותקים לך אבנין רברבין ותסוד יתהון בסידא: ותכתוב עליהון

ית

ברכות מ'
עיין כת"א
עיין כת"א
יבמו' ע"ד
מע"ש ע"ב
חגיגה י"ב
מגילה כ'
ברכו' ו'
חגיגה ג'
גיטין כ"ז
שם
ברכו' שם

בעל הטורים

תר"ח תר"ט תרי שלא לאכול מעש' שני באנינות ושלא לאכלו בטומא' ושלא להוציא דמיו בשאר דברי' שאינם צורך אכילה ואפי' לתכריכי מת אנוה: השקיפ' עולה בגימ' מתם אלות כלומר השקיפ' ממהלך ת"ק שנה שמשמי' לארץ ותנין על הקו"ף לומר בזכות אברהם שהוליד למאה שנה: ע"ל אלא בתורה: קנ"ף סימ':

והקמת ב' במ' הכא והקמו' את המשכן לומר ששקול להם הקמת אלו האבני' כהקמת המשכן:

רש"י

(יד) לא אכלתי באוני ממנו · מכאן שאסור א לאונן: (■) ולא בערתי ממנו בטמא · בין שאני טמא והוא טהור ב בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר ג על כך * לא תוכל לאכול בשעריך * ■ אכילת טומאה כמו שנאמר בפסולי המוקדשים * בשעריך תאכלנו הטמא והטהור ונומר אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך שאמור במקום אחד: ולא נתתי ממנו למת · * לעשות לו ארון ד ותכריכין: שמעתי בקול ה' אלהי · * הביאותיו ה לבית הבחירה: עשיתי ככל אשר צויתני · שמחתי ושמחתי ו בו: (טו) השקיפה ממעון קדשך · * עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעלינו ז לעשות שאמרת * אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם: אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו · לתת לנו וקיימת ח ארץ זבת חלב ודבש: (טז) היום הזה ה' אלהיך · בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם: ושמרת ועשית אותם · בת קול מברכתו ט הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה: (יז) האמרת והאמירך · אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתי לך י מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו כ מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא לשון ל תפארת * יתאמרו כל פועלי און: (יח) כאשר דבר לך · * והייתם לי סגולה: (יט) ולהיותך עם קדוש · כאשר דבר * והייתם לי קדושים: (א) שמור את כל המצוה · לשון הווה מ גרד"ט בלע"ז: (ב) והקמות לך · בירדן ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר ג' מיני אבנים

היו

דברי' י"ב
יבמו' ע"ד
מכות י"ט
דברי' ט"ו
ספרי
מע"ש יב"ד
ספרי
ויקרא כ"ו
תהלי' צ"ד
שמות י"ט
ויקרא כ'

שפתי חכמים

א (קנ"ח) דאל"כ מאי כ"מ אם אכל אם לא אכל · ואע"פי שהוידוי הוא בכל המעשרות והתרומות כמו שדרשו רז"ל מקרא דובם נתתיו ללוי וגו' כדלעיל מ"מ דאלת ממנו משמע מעשר אחד ואין זה אלא מעשר שני שנקרא קודש ועי"ש: ב ר"ל התרומ' בין שהוא טמא ואני טהור: ג וא"ת וכימא כמי מכאן הוזהר כמו שפי' לעיל מכאן שאס"ר לאונן · וי"ל בודאי איסור למידין מכאן ל"פ והיכן הוזהר על כך ר"ל כדי שיעבור עליו בלאו וילקה אבל גבי אונן שאכל איכו אלא איסור בעלמא ולא מלקות והא דכתיב לא אכלתי באוני איכו אלא סיפור דברים אבל איכו אזהרה כי אזהרה לא שייך אלא מפי הקב"ה · ל"פ אזהרה מביין וכו': ד רבותא קמשמע לן אפילו ארון ותכריכין שהוא של מת' וכ"ש של חול ועיין (בק"נמ): ה דאל"כ מת"ל שמעתי בקול ה' הרי כבר התורה שקיים כל מה שצוה עליו ושנאמר מכל מה שהוזהר עליו ומזה הטע' עצמו דרשו גבי עשיתי ככל אש' צויתני שמחתי ושימחתי בו · רא"ם: ו ר"ל אחרים: ז דאל"כ מה מקום לתפילה זו לכאן · אלא מכיון שעשינו וכו' ראוי לך לעשות מה שהבטחתנו אבל עכ"פ תפלה היא · ולא כמ"ש (הרא"ם ודב"ט): ח ר"ל במה שמוסיף אלא נתן לנו כו' שבשבועה לא הוזכר ארץ זבת חלב ודבש וא"כ איך כתיב הכא כאשר נשבעת וגו' · ל"פ לתת לנו כלו' כאשר נשבעת לתת לאבותינו וקיימת ההבטח' שהבטח' ליוצאי מצרים ליתן להם ארץ זבת חלב ודבש יותר ממה שנשבעת לאבותינו: ט דק"ל בודאי להכי כתובה פרשה זו להכא לפ' ביכורים שיהא כמי הא דכתיב ושמרת יגומר קאי אפרשת ביכורים ואיך נופל אפרש' ביכורים ושמרת ועשית אותם וגו' כיון שבפרשה ביכורים כתיב שבכל עשה המעשה שבכר הביא הביכורים כדמשמע מהשקיפה ממעון קדשך וגו' · ל"פ בת קול מברכתו כו' · הר"אם · ולי נראה דק"ל דאם הקרא כפשוטו ל"ל דכתיב היום הזה וכו' הא כבר הזהיר על זה בתרשת והיה אם שמוע ובפ' ואהבת אלא ע"כ צ"ל דכל העניין קאי על הבאת ביכורים וא"כ מאי דכתי' ושמרת ועשית על מה קאי ואיך כקשר ודבק עם את ה' האמר' וכו' אלא ע"כ ברכ' שבת קול מברכת אותו וכו': י זהו פי' של האמרת היום וגו': כ זהו פירושו של וה' האמירך וגו': ל האמרת שבחת כמו יתאמרו כל פועלי און ישתבחו שדרכן בלחם (רש"י

חגיגה דף ג'): מ פי' בוה שומר המצוה שומת תמי' לא לשון ביוני דא"כ היה לינקד הש"ין בשו"א אין לפרשו שהוא מקיר דא"כ שמור

דברים כז

אתם בשיד: ג וכתבת עליהן
את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר
תבא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך ארץ
זבת חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך
לך: ד והיה בעברכם את הירדן
תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה
אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד:
ה ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך
מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל:
ו אבנים שלמות תבנה את מזבח
יהוה אלהיך והעלית עליו עולת ליהוה אלהיך:
ז וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת
לפני יהוה אלהיך: ח וכתבת על
האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב:
ס ט וידבר משה והכהנים הלוים
אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל
היום הזה נהיית לעם ליהוה אלהיך:
י ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית
את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום:
ס יא ויצו משה את העם ביום
ההוא לאמר: יב אלה יעמדו לברך
את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן
שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן:
ואלה

בעל הטורים

תקימו ב' במס' הכא ואידך ופסל ומצבה לא תקימו כנגד מה שצויתי אתכם לא תקימו אני מצוה אתכם תקימו את האבני':

חמישי
ב' בני"ן קדמא:

מצותיו ק':

גריזים בגימטריא בברכה יהיה בו:

אונקלוס

ית כל פתגמי אוריתא הדא במעברך בדיל
דתיעול לארעא דיי אלהך יהיב לך ארע עבדא
חלב ודבש כמה דמליל יי אלהא דאבהתך לך:
ויהי במעברכון ית ירדנא תקימון ית אבניא
האלין דאנא מפקיד יתכון יומא דין בטורא סנה' מ"ד
דעיבל ותסוד יתהון בסידא: ותבני תמן
מדבחא קדם יי אלהך מדבח אבנין לא
תרים עליהון ברזלא: אבנין שלמין זבחי' ס"א
תבני ית מדבחא דיי אלהך ותסיק עלוהי עלון ע"ז נ"ב
קדם יי אלהך: ותכוס נכסת שם
קודשין ותיכול תמן ותחדי קדם יי אלהך: זבח' כד פא
ותכתוב על אבניא ית כל פתגמי אוריתא פסחי' ק"ט
הדא פריש יאות: ומליל משה חגיגה ד'
וכהניא ליואי עם כל ישראל למימר אצית סוטה ל"ה
ושמע ישראל יומא הדין הויתא לעם קדם יי ל"כ ל"ו
אלהך: ותקביל למימרא דיי אלהך
ותעביד ית פקודוהי וית קימוהי דאנא מפקדך ברכו' ס"ג
יומא דין: ופקיד משה ית עמא י"ו ס"ג
ביומא ההוא למימר: אלין יקומון
לברכא ית עמא על טורא דגריזים במעברכון
ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף סוטה ל"ז
ובנימן: ואלין יקומון על לוטיא ל"ח
בטורא דעיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי:
ויתיבון

רש"י

סיד א שנים עשר בירדן ובנגלו בגלגל ובנגלן בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה*: (ח) באר היטב. *בשבעים ב לשון: (ט) הסכת. כתרגומו: היום הזה נהיית לעם. בכל יום יהיו בעיניך ג כאלו היום באת עמו בברית: (יב) לברך את העם. כדאיתא במסכת סוטה *ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ד ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו עונין אמן חזרו והפכו פניהם להר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגומר וכן כולם עד ארור אשר לא יקים:
סוטה ל"ו
שם
סוטה ל"ז
מקלה

שפתי חכמים

שמור תשמור מבעיא ליה כמו פותח תפתח נתון תתן רא"ם: א מן המקראו' דהכא לא מוכח מידי אלא מן המקראות שביהושע מוכח הכל דביהושע כתיב שנים עשר אבנים הקימו בירדן במקו' כפות רגלי הכהני' ושנים עשר אבני' הקימו בגלגל במלון ראשון של א"י ועל אותם אבני' כתב מתחילה בהר עיבל כל התורה ומשום דכתיב ביהושע שני מיני אבנים דהיינו ירדן וגלגל מ"ה נקט רש"י תחילה שני מקומות אלו אע"פ שמתחילה הקימו אותן בהר עיבל כיון שקלפו אותן ולקחו והקימו אות' בגלגל מ"ה נקטינהו בהדדי ועל זה כתב רש"י כדאיתא במסכ' סוטה דהתם מביא הקרא דספר יהושע ג' מיני אבני' שכתב רש"י ר"ל ג' מיני מקומות ובזה יתורלו קושיות הר"אם שהק' על רש"י ז"ל ממסכתת סוטה פרק אלו נאמרין: ב ע"ל בפר' דברים ושם פרשתי (כח"י) והטעם שכתב בע' לשון היינו כדא' במסב' סוטה דף ל"ה שיוכלו האומות להעתיקה: ג פי' מדכתיב נהיית' לעם לה' אלהיך ולא כתיב תהיה משמע שעל הברית הקודם קמיירי ומדכתיב היום הזה למדנו שרמז להם שבכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באתה וגו' הר"אם: ול"נ דמהיום הזה דייק ביון נבי היום ה' אלהיך מכוך דאין לומר כיהמינו שהרי באותו היום קבלו עליהם הברכות והקללות האמורות בהר גריזים ובהר עיבל: דאי מ"ה כאמר היום הזה א"כ הל' להקדים ולומר ויצו משה את העם וגו' שהוא פרשה הקללות ואח"כ ה"ל למינקט פרשת היום הזה דאין שייך לומר בכא אין מוקדם ומאוחר בתורה כיון דהוא עיקר הטעם לפי שכ' היום הזה: ד אע"ג דכתי' שמעון ולוי ויהודא וגו' משמע דאותן ששה שבטים היו מברכים ולא שבט לוי לבד: וי"ל מדכתיב ואלה יעמדו על הקלל' בה' עיבל ובע"כ צ"ל על הקלל' אבל הקללה ר"ל שהלוי' הפכו פניה' להן ולכן נקראו אבל יותר מאותן שהיו עומדי' על הר גריזי' אף שהיו קרובי' להן כמו אלו כיון שלא יתכן לפר' כמשמעו שאין שייך לומ' אלה יעמדו על הקללה וכי יש מחשו' בקלל' שדורסין עלי' ברגלי' אלא בע"כ פירושו אבל הקלל' כלו' אבל אותן המקללין א"כ ש"מ שהן עצמן אינן מקללין ממילא הא דכתיב אלא יעמדו וגו' לברך וגו' כמו הן עצמן אינן המברכין ועכשיו סברא הוא שהם שבט לוי מדכתיב וענו הלוים וגו': וכתב א"כ דהם עצמן לא היו המברכי' א"כ מאי דכתי' אלה יעמדו לברך את העם וגו' והרי משמע דהם עצמן היו המברכי': י"ל דה"פ אלה יעמדו אבל הלוים בשעה שיעמדו הלוי' לברך את העם על הר גריזי' שמעון וגו' כך מצאתי בשם אחד מהגדולי': ול"נ דהוכחתו מדכתי' וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל וגו' ש"מ דהלוי' היו כמקללי' וה"ה המברכי' דהא קודם שאמרו ארור האיש היו אומרי' ברוך האיש דא"ל דהא דכתי' וענו הלוי' פירושו דענו הלוי' תחילה כלו' שהם התחילו ואח"כ כל העם אחריהן דא"כ הכי הל"ל וענו הלוי' וכל איש ישראל ואמרו וגו' ועו' מאי אל כל איש ישראל הרי הם עצמן היו ג"כ מן המקללי' אלא ע"כ שהלוי' היו המברכי' והמקללי' והיו הופכים פניהם כדפי' רש"י ופי' דקרא דאלה יעמדו לברך את העם וגו' כאלו אמר אלה יעמדו על הר גריזים כשיבאו הלוים לברך את העם ומי העומדי' על הר גריזי' שמעון ולוי וגו' וא"ת והרי כתי' ואלה יעמדו לברך את העם שמעון לוי ויהוד' וגו' א"כ משמע שגם לוי היה עומד על הר גריזי' כמו שאר שבטי' ואין פי' הוא ז"ל והכהני' והלוי' והארון למטה באמצע כו': וי"ל שני מיני לוי' הם אותם הראוי' לשיר' דהיינו מבן חמשים שנה ולמטה [illegible] ולמעלה שהגיע לב' שני' ושא יכן ראוין לשירה דהיינו מב' ואילך ואותן הראויין לשירה עומדין
למטה

יג וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל
רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ יד
וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃
ס טו אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם
בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן׃ ס טז
אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
יז אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן׃ ס יח אָרוּר מַשְׁגֶּה
עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
יט אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כ
אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כא
אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס כב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ
בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס כג אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כד
אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס כה אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת
נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
כו אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס א וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ
תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־
כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ב
וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ג
בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ ד
בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ
שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃ ה בָּרוּךְ טַנְאֲךָ
וּמִשְׁאַרְתֶּךָ

אונקלוס

וְיֵתִבוּן לֵוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל־
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קָל רָם׃ לִיט גַּבְרָא
דִּי יַעְבֵּיד צְלַם וּמַתְּכָא מְרַחֲקָא קֳדָם יְיָ עוֹבַד
יְדֵי אוּמָנָא וִישַׁוֵּי בְּסִתְרָא וְיָתִיבוּן כָּל־עַמָּא
וְיֵימְרוּן אָמֵן׃ לִיט דִּמְקַלֵּי אֲבוּהִי
וְאִמֵּיהּ וְיֵימַר כָּל־עַמָּא אָמֵן׃
לִיט דִּישַׁנֵּי תְּחוּמָא דְּחַבְרֵיהּ וְיֵימַר כָּל־עַמָּא
אָמֵן׃ לִיט דְּיַטְעֵי עַוִּירָא בְּאוֹרְחָא
וְיֵימַר כָּל־עַמָּא אָמֵן׃
לִיט דִּיצַלֵּי דִּין גִּיּוֹרָא יִתַּם וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל־
עַמָּא אָמֵן׃ לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם־
אִתַּת אֲבוּהִי אֲרֵי גַלִּי כַּנְפָא דַּאֲבוּהִי וְיֵימַר כָּל־
עַמָּא אָמֵן׃ לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם־כָּל־
בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל־עַמָּא אָמֵן׃
לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם־אַחָתֵיהּ בַּת־אֲבוּהִי אוֹ בַת־
אִמֵּיהּ וְיֵימַר כָּל־עַמָּא אָמֵן׃
לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם־חֲמוֹתֵיהּ וְיֵימַר כָּל־עַמָּא אָמֵן׃
לִיט דְּיִמְחֵי חַבְרֵיהּ בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל־עַמָּא אָמֵן׃
לִיט דִּיקַבֵּל שׁוֹחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּאי וְיֵימַר
כָּל־עַמָּא אָמֵן׃ לִיט דְּלָא־יְקַיֵּם
יַת־פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא לְמֶעְבַּד יַתְהוֹן וְיֵימַר
כָּל־עַמָּא אָמֵן׃ וִיהֵי אִם־קַבָּלָא
תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יַת־
כָּל־פִּקּוֹדוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין וְיִתְּנִנָּךְ
יְיָ אֱלָהָךְ עִלָּאָה עַל כָּל־עַמְמֵי אַרְעָא׃
וְיֵיתוֹן עֲלָךְ כָּל־בִּרְכָתָא הָאִלֵּין וְיִדְבְּקֻנָּךְ אֲרֵי
תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ׃
בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְתָּא וּבְרִיךְ אַתְּ בְּחַקְלָא׃
בְּרִיךְ וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ וּוַלְדָּא דִבְעִירָךְ
בַּקְרֵי תוֹרָךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ׃ בְּרִיךְ סַלָּךְ
וְאַצְוָתָךְ׃ בְּרִיךְ אַתְּ בְּמֵיעֲלָךְ וּבְרִיךְ
אַתְּ בְּמִפְּקָךְ׃ יִתֵּן יְיָ יַת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
דְּקָיְמִין

בעל הטורים

קול רם וסמיך ליה ארור האיש אשר יעשה פסל · לומר שבקולו של רם היינו בקול הק"בה שמינו דביר אנכי ה' ולא יהיה לך :

ה' בטעם רביע וסימן דיכא לאחתי' גלי וקם בלמיותי"ב

בסתר בגימ' בלשון כרע ובגימט' משל תחין חבירו :

ג' בטעם פשטא וסימן ארור פוסט ידו לא חל :

ס"ל מלא בתורה :

כח

כל הפ' לשמו' ליגטו' בר מן א' לשמור ולעשות :

ונתנך ב' לראש ולא לזנב :

ג' מלא בתורה :

רש"י

(טז) מקלה אביו · מזלזל לשון *ונקלה אחיך : (יז) מסיג גבול · מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע לשון *והוסג אחור : (יח) משגה עור · הסומא בדבר [א] והשיאו עצה רעה : (כד) מכה רעהו בסתר · על לשון הרע [ב] הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן י"א ארורים יש כאן כנגד י"א שבטים [ג] וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו : (כו) אשר לא יקים · כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה :

(ד) שגר אלפיך · ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה : עשתרות צאנך · כתרגומו ורבותי' אמרו למה נקרא שמן עשתרות [ד] שמעשרות את בעליהן ומחזיקות אותן כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים : (ה) ברוך טנאך · פירותיך ד"א טנאך דבר לח שאתה מסנן [ה] בסלים :
ומשארתך

שפתי חכמים

לפטה ואות [ו] שאינן ראויי' לשירה עומדין על ההר (ברייתא תר' אלו נאמרין דף ל"ו) : [א] דגמריגן משנה משנה מספר קדושי' והתם גופא מכלן עיין בפר' קדושי' : [ב] דק"לכ בסתר ל"ל וכי אם יכהו בגלוי הכאה ממש מותר בתמיה והלא כ"ב לא יוסיף פן יוסיף בפר' כי תצא : [ג] וא"ת למה סמך ר' משה הדרשן לגבי מכה רעהו בסתר · וי"ל בשלמא בלא זה ל"ק מידי למה כתב י"א ארורים כדי להוציא ראובן מכלל הארור משום דכתיב ארור שוכב עם אשת אביו והוא בלבל יצועי אביו מ"ה לא כאתרו אלא י"א ארורים כדי להוציא ראובן אבל עכשיו לפי מה שפירשתי דמכה רעהו בסתר על לשון הרע הוא אומר א"כ לא ה"ל לומר אלא עשר' ארורי' ולהוציא גם את יוסף שהוציא דבה על אחיו וסיפר עליהם לשון הרע ותירץ ראיתי וכו' וק"ל · וראיתי שיש גירסי' ראיתי וכו' עד אשר לא יקים וה"פ ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן י"א ארורים כו' עד לא רצה לקללו וקשה הרי י"ב וגומר עם ארור אשר לא יקים וגו' · ומתרץ כאן בארור אשר לא יקים וגו' כולל את כל התורה וגם הארורים דלעיל נכללו בארור אשר לא יקים וגו' וא"כ קשה דארורים דלעיל יתירים הם ולמה נכתבו אלא ודאי כמו שראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן :
[ד] ע"ל בפ' עקב ושם פירשתי : [ה] פירש כגון יין ותירוש :
א כגון

תולדות אהרן
סם שבועו' ל"ו
סוטה שם מ"ב עיין ב"ת ח' פ"ו כ"ב
פנת כ"ד
ערוכין כ"ה פסחי' מ"ט
שבועו' ל"ו
ר"נ פ"ט
ב"מ ק"ו
דברי' כ"ה
ישעי' נ"ט

דברים כח

ומשארתך: ו ברוך אתה
בבאך וברוך אתה בצאתך: ז יתן
יהוה את איביך הקמים עליך נגפים לפניך
בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו
לפניך: ח יצו יהוה אתך את הברכה
באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך: ט יקימך יהוה
לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את
מצות יהוה אלהיך והלכת בדרכיו:
י וראו כל עמי הארץ כי שם יהוה
נקרא עליך ויראו ממך: יא והותרך
יהוה לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי
אדמתך על האדמה אשר נשבע יהוה
לאבתיך לתת לך:
יב יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב
את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את
כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא
תלוה: יג ונתנך יהוה לראש ולא
לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי
תשמע אל מצות יהוה אלהיך אשר אנכי
מצוך היום לשמר ולעשות: יד ולא
תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם
היום ימין ושמאול ללכת אחרי אלהים אחרים
לעבדם: ס טו והיה אם לא
תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את
כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום
ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך:
טז ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה:
יז ארור טנאך ומשארתך:
יח ארור פרי בטנך ופרי אדמתך
שגר אלפיך ועשתרות צאנך:
יט ארור אתה בבאך וארור אתה
בצאתך

בעל הטורים

ב' מלא נתו': ינוסו לפניך וסמי' לי' יצו ה' אתך וגו' שתמלא נתי' מלאי' כל טוב:
תריא להדמי' בדרכי ה' כמי יכלתינו:
סס ה' נקרא ראשי תיבו' א"ן פירוש פי"ן של תפילין: ויראו ממך וסמי' לי' והותירך ה' לומ' בזכו' התפילין יותי' ימי' כתיב וה' עליהם יחיו:

ב' מלא ואחד חסר וי"ן:

אונקלוס

דקימין עלך תבירין קדמך באורחא חדא יפקון לותך ובשבעא אורחן יערקון מן קדמך:
יפקיד יי עמך ית ברכתא באוצרך ובכל אושטות ידך ויברכינך בארעא דיי אלהך יהיב
לך: יקימנך יי קדמוהי לעם קדיש כמא דקיים לך ארי תטר ית פקודיא דיי אלהך
ותהך באורחן דתקנן קדמוהי:
ויחזון כל עממי ארעא ארי שמא דיי אתקרי
עלך וידחלון מנך: ויותרנך יי
לטבא בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא
דארעך על ארעא דקיים יי לאבהתך
למתן לך: יפתח
יי לך ית אוצריה טבא ית שמיא
למתן מטר ארעך בעדניה ולברכא ית כל
עובדי ידך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא
תזוף: ויתנינך יי לתקיף ולא לחלש
ותהי ברם לעילא ולא תהי לתחתא ארי
תקביל לפקודיא דיי אלהך דאנא מפקיד לך
יומא דין למטר ולמעבד: ולא תסטון
מכל פתגמיא דאנא מפקיד יתכון יומא דין
ימינא ושמאלא למהך בתר טעות עממיא
למפלחהין: ויהי אם לא תקביל
למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל
פקודוהי וקימוהי דאנא מפקיד לך יומא דין
וייתון עלך כל לוטיא האלין וידבקננך:
ליט את בקרתא וליט את בחקלא:
ליט סלך ואצותך:
ליט ולדא דמעך ואבא דארעך בקרי תורך
ועדרי ענך: ליט את במיעלך וליט
את במפקך: יגרי יי בך ית
מאירתא

תולדות אהרן

סס

קידושי' ל"ו
תענית ח'
ב"מ מ"ב

ברכו' ו' נ"ו
מגילה י"ח
סוטה ח'
מנחות ל"ה
חולין פ"ט

תעני' כ"ע
חגיגה י"ב
ב"ב ב"ש

ב"ב פ"א

סס

רש"י

ומשארתיך · דבר יבש א שנשאר בכלי ואינו זב :
(ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך · * שתהא
יציאתך מן העולם ב בלא חטא כביאתך לעולם :
(ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך · כן דרך הנבהלים
לברוח ג מתפזרין לכל צד :

ב"מ ק"ז

המארה

שפתי חכמים

א כנון כל מיני פירות וקרא משארתך בעבור שהם נשארים בכלי · ולפי פי' ראשון דפי' פירותיך א"כ לא יהיה פירש של משארות' כלום וצ"ל שהוא כמשמעו כמו משארות' צרורות בשמלותם וכאילו אמר ברובים פירותיה ועיסתה · ולפירש ראשון קשה למה לא כאמר פירותיך כמשמעו ולמה כאמר טנאך · ל"פ ד"א טנאך דבר שמכנסין וכו' ולפי' ד"א קשה דהא ברכת הענבים נכללים בברכת הפירות ולמה קבע לו ברכה לעצמו וא"ל דכתן ברכה ליין עצמו שאף שלא תהיה ברכה מרובה בענבי' אפ"ה יהיה הרבה יין · זה אינו כיון שהברכ' מרובה בפירו' גם הענבים בכלל ומסתמא יהיה ריבוי יין · לכן צריך גם טעם ראשון : ב פי' מה ביאתך מן העולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא · והיכאתו מדכתי' בריסא בבואך ואחר כך בצאתך ודרך העולם לצאת תחלה מן הבית ואח"כ לבא ועוד לזה בירך ביאתו ויציאתו לא הליכתו ושאר מכיעותיו · ל"פ הכתוב על ביאתו בלא חטא ופירוש הכתו' כך הוא ברוך היית בבואך שלא היה בך חטא וככה תהיה ברוך בצאתך שלא יהיה בך חטא · וא"ת מה כיעשה בבי קללה דהתם כמי כתיב ארור אתה בבואך ברישא דהתם ליכא לתימר כביאתך לעולה בחטא וכו' וכמו שהקשה הר"אם ז"ל אבל בשם מהרר"א מפראג מצאתי כתוב דל"ק תידי דה"פ ארור אתה בבואך כמו בצאתך דבצאתך בודאי איתא בך חטא אף בבואך תהיה ארור כלומר שלא חטא ואין לתמוה קטן הנולד במה חטא · וי"ל דהק"בה פוקד עון אבות על בנים · ועוד אמרו בזה דברי' רבי' · ונראה לי לפרש עפ"י שאמרו בפ' התינוקות למה הולד דומה במעי אמו לפנקס מקופל וכו' ומלמדין אותו כל התורה כלה וכו' ועל זה כאמר ארור אתה בבואך שמשכחין ממך כל התורה וארור אתה בצאתך שתשכח גם כן התורה שתלמוד בזה העולם ותחילת דינו של אדם הוא עסקת בתורה · עי"ל דביאתו של אדם הוא לזה העולם בבכיה כי דרך התינוק כשבא לאויר העולם שהוא בוכה כך יציאתו מן העולם יהיה נ"כ בבכייה וזהו סימן רע לו כדאמרינן מת מתוך שחוק סי' יפה לו מתוך בכי' סימן רע לו וכו' וק"ל כ"ל : ג כר"אם פי' כי דרך הלשון לשום שבעה במקום ריבוי כמו עד עקרה ילדה שבעה וכו' :

מאירתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל
אושטות ידך דתעביד עד דתשתיצי ועד
דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדך
דשבקתא לדחלתי׃ ידבק יי בך
ית מותנא עד דישיצי יתך מעל ארעא
דאת עליל לתמן למירתה׃
ימחינך יי בשחפתא ובקדחתא ובדלקתא
ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא
וירדפונך עד דתיבד׃ ויהון שמיא
דעלוי רישך חסינין כנחשא מלאחתא מטרא
וארעא דתחותך תקיפא כברזלא מלמעבד פירין׃ תעני' ■'
יתן יי ית מטר ארעך אבקא ועפרא מן שמיא
יחות עלך עד דתשתיצי׃ יתנינך יי תביר קדם
סנאך באורחא חדא תפוק לותיה ובשבעא אורחן
תעירוק מן קדמוהי ותהי לזיע לכל מלכות
ארעא׃ ותהי נבלתך משגרא למיכל לכל עופא
דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניד׃ ימחינך מגילה כ"ה
יי בשחנא דמצראי ובטחורין ובגרבא ובחרס בכורו' מ"א
יבש דלא תיכול לאתסאה׃ ימחינך יי
בשפשותא ובסמיותא ובשעממות לבא׃
ותהי ממשש בטיהרא כמא דממשש עוירא מגילה כ"ד
בקבלא ולא תצלח ית אורחך ותהי ברם עשיק
ואניס כל יומיא ולית דפריק׃ אתתא
תורום

בצאתך׃ כ ישלח יהוה בך את־
המארה את־המהומה ואת־המגערת בכל־משלח
ידך אשר תעשה עד השמדך ועד־אבדך מהר
מפני רע מעלליך אשר עזבתני׃
כא ידבק יהוה בך את־הדבר עד
כלתו אתך מעל האדמה אשר־אתה בא־שמה
לרשתה׃ כב יכה יהוה בשחפת
ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון
ובירקון ורדפוך עד אבדך׃ כג
והיו שמיך אשר על־ראשך נחשת והארץ אשר־
תחתיך ברזל׃ כד יתן יהוה את־
מטר ארצך אבק ועפר מן־השמים ירד עליך עד
השמדך׃ כה יתנך יהוה ׀ נגף לפני
איביך בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים
תנוס לפניו והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ׃
כו והיתה נבלתך למאכל לכל־עוף
השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד׃
כז יככה יהוה בשחין מצרים
ובעפלים ובגרב ובחרס אשר לא־תוכל להרפא׃
כח יככה יהוה בשגעון ובעורון
ובתמהון לבב׃ כט והיית ממשש
בצהרים כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח
את־דרכיך והיית אך עשוק וגזול כל־הימים
ואין

בעל הטורים

ל' ומלא׃

יש בזה הפסו' שבעה עניינים בשחפת ובקדח' וגו' כנגד שבע תועבות בלבו׃

נגף ב' במס' הכא ואי' אך נגוף נגף הוא לפנינו וירא אדם כי נגף לפני ישראל אם שמוע תשמעו ינוסו לפניך כדכתי' וירא אדם וגו' ואם לא תשמעו יתנך ה' נגף׃

ובטחורים ק'

בשגעון ב' הכא ואי' והוא בשגעון ינהג. כלו' לא יהי' שיכנה אלא שכל מנהגך יהי' בשגעון׃

רש"י

(כ) המארה. חסרון כמו * צרעת ממארת׃ ויקרא י"ג
מהומה. שגוש קול נהלות׃ (כב) בשחפת. שנשרו
בשרו ונפוח׃ קדחת. לשון * כי אש קדחה באפי דברי' ל"ב
והוא אש של חולים מלוו"י בלעז שהיא חמה מאד׃
ובדלקת. חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם׃
ובחרחר. חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למי'
ובלעז איישטרד"ימנט לשון * עצמי חרה מני חרב איוב ל'
* כחר מפוח אש׃ ובחרב. יביא עליך א ניסות׃ ירמי' ו'
שדפון וירקון. מכת תבואה ב שבשדות׃ שדפון. רוח
קדים אשלי"דה בלעז׃ ירקון. יובש ופני התבואה
מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלעז׃ עד אבדך.
תרגום עד דתיבד ג כלומר עד אבוד אותך שתכלה
מאליך׃ (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת.
קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ד ושבחר סיני מפי
הקב"ה אמרן כמשמען וכן כאמ' * ואם לא תשמעו לי ויקרא כ"ו
ה ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר לקול ה' אלהיך
ידבק ה' בך יככה ה' הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון
יחיד וגם כן בקללה זו הקל שבראשונו' אומר * שמיכם
כברזל וארצכם כנחושה שלא יהו השמים מזיעין כדרך
שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ
תהא מזיע' כדרך שהנחש' מזיע והיא מרקבת פירותי'
וכאן הוא אומ' שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים
מזיעין אעפ"י שלא יריקו מטר מ"מ לא יהיה חורב
של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין
הברזל מזיע ואין הפירו' מרקיבין ומכל מקו' קללה
היא ו בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר׃ (כד) מטר ארצך אבק ועפר. * זיקא דבתר תעני' ג'
מטרא ז מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרביץ ח את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהם לחין מן
המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין׃ (כה) לזעוה. לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכותך ממך ויאמרו אוי לנו שלא
יבא עלינו כדרך שבא על אלו׃ (כז) בשחין מצרים. רעה היה מאד ט לח מבפנים ויבש מבחוץ כדאיתא בבכורות *׃ בגרב. בכורו' מ"א
שחין לח׃ חרס. שחין יבש כחרס׃ (כח) ובתמהון לבב. אוטם הלב אשטורדי"שין בלעז׃ (כט) עשוק. בכל מעשיך יפי

שפתי חכמים

א ק"ל דהא ע"כ מנה מיני חלאים ואלב מה חולי הוא. ומתרץ דקללה
בפני עצמו הוא שיביא עליך נייסות. א"נ דק"ל היאך החרב מכה מעצמו׃
ב נ"כ קשה לו כמו כן ומפרש למכת תבואה הן ויעד כאן מכה מכת של גוף
וכאן מונה מכת תבואה׃ ג דלפי פשוטו משמ' דירדפך הקב"ה עד
שתאבד ממנו וימצאך אחר וזה אינו. דאם יאבד מהקב"ה מי ימצאנו ויצילנו
מידו ולכן מביא התרגום עד דתאבד שהוא לשון כליון מן העולם וקשה
לרש"י וא"כ הכי נמי ליל לא ה"ל לומ' אלא עד אבוד ועל זה פי' כלומר עד
אבוד אותך פי' דאי לא כאיר ך' הכנוי ה"א מלת אבד הוא מקור כמו אבד
תאבדון ופירש עד שתאבד אתה דבר מה ויהיה כפרת חטאתך לכן הוסיף ך'
הכנוי כדי שסב מלת אבד עליו כלו' עד אבד אותך ומ"מ פירש כתרגומו
שתכלה מאליך ול"ק היטב. ובזה יתורץ מה שכתב רא"ם ולא ידעתי איך
יתיישב מה שכתב תחילה עד דתיבד וסיים בו עד אבד או נן דמשמע שזה
פירושו עד דתיבד וכתב אחר זה שתכלה מאליך וזה אינו אלא לפי המתרגם
עכ"ל׃ ד ה"פ משה ביקש מהקב"ה שיתן לו רשו' לקלל' הכי ונתן לו
הקב"ה רשות וא"כ הכל מ"ש הא דאמרינן אפי' אות אחת לא קידש מעצמו
ר"ל בלי רשות הקב"ה. והא דפי' מפי' עצמו אמרו ר"ל שהוא היה מבקש
מהקב"ה. והתוספות כתבו בפ' בני העיר משה מפי עצמו אמרן וברוח
הקודש. ע"כ׃ ה ואם משה אמרן לא שייך למימר תשמעו לי וגומר׃
ו רצונו בזה שלא תיקשי הרי הוא רוצה להקלם ומאי קללה בזה והיה שמיך
על ראשך נחשת׃ ז זהו לשון גמרא ורצונו של רש"י להרץ איך שייך
לומר שהמטר יהיה אבק ועפר שני הפכים הם ושני הפכים בנושא א' אי
אפשר. ל"פ זיקא דבתר כו'׃ ח להרבץ הוא מלשון רובץ תחת
משאו׃ ■ דא"ל למה אמר בשחין מצרים הל"ל סתם שחין
ט פירש מדכתיב ובחרס הוי גרב לח. וע"ל בפ' אמור׃
א דא"ל

דברים כב

ואין מושיע: ל אשה תארש ואיש
אחר ישגלנה בית תבנה ולא תשב בו כרם
תטע ולא תחללנו: לא שורך טבוח
לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מלפניך ולא
ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע:
לב בניך ובנתיך נתנים לעם אחר
ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום ואין לאל
ידך: לג פרי אדמתך וכל יגיעך
יאכל עם אשר לא ידעת והיית רק עשוק ורצוץ
כל הימים: לד והיית משגע ממראה
עיניך אשר תראה: לה יככה יהוה
בשחין רע על הברכים ועל השקים אשר לא
תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך:
לו יולך יהוה אתך ואת מלכך אשר
תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך
ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן: לז
והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים
אשר ינהגך יהוה שמה: לח
זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו
הארבה: לט כרמים תטע ועבדת
ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת:
מ זיתים יהיו לך בכל גבולך
ושמן לא תסוך כי ישל זיתך: מא
בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי:
מב כל עצך ופרי אדמתך יירש
הצלצל: מג הגר אשר בקרבך
יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה:
מד הוא ילוך ואתה לא תלונו הוא
יהיה לראש ואתה תהיה לזנב: מה
ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך והשיגוך
עד השמדך כי לא שמעת בקול יהוה אלהיך
לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוך: מו
והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם:
מז תחת אשר לא עבדת את יהוה
אלהיך

אונקלוס

תירוס ותבר אוחרן ישכבינה ביתא תבני ולא
תתיב ביה כרמא תיצוב ולא תחלליניה:
תורך יהי נכיס לעינך ולא תיכול מניה חמרך
יהי אנים מן קדמך ולא יתוב לך ענך מסירין
לבעלי דבבך ולית לך פריק: בנך
ובנתך מסירין לעמא אוחרן ועינך חזין ויסופן
בגללהון כל יומא ולית חילא בידך:
אבא דארעך וכל ליאותך ייכול עמא דלא
ידעת ותהי ברם עשיק ורעיע כל יומיא:
ותהי משתטי מחיזו עינך דתהי חזי:
ימחינך יי בשיחנא בישא על רכובין ועל
שוקין דלא תיכול לאתסאה מפרסת רגלך
ועד מוחך: יגלי יי יתך וית מלכך
דתקים עלך לעמא דלא ידעת את ואבהתך
ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא אעא ואבנא:
ותהי לצדו למתל ולשועי בכל עממיא דידברינך
יי לתמן: בר זרע סגי תפיק לחקלא
וזעיר תכנוש ארי יחסלניה גובא:
כרמין תצוב ותפלח וחמרא לא תשתי ולא
תכנוש ארי תיכליניה תולעתא: זיתין
יהון לך בכל תחומך ומשחא לא תסוך ארי
יתרון זיתך: בנין ובנן תוליד ולא יהון
לך ארי יהכון בשביא: כל אילנך
ואבא דארעך יחסניניה סקאה:
תותב ערל דבינך יהי סליק עיל מנך לעלא
לעלא ואת תהי נחית לתחתא לתחתא:
הוא יוזפינך ואת לא תוזפיניה הוא יהי תקיף
ואת תהי חלש: וייתון עלך כל לוטיא
האלין וירדפונך וידבקונך עד דתשתיצי ארי
לא קבילתא למימרא דיי אלהך למטר
פקודוהי וקימוהי דפקדך: ויהון בך
לאת ולמופתין ובבנך עד עלמא: חלף
דלא פלחתא קדם יי אלהך בחדותא ובשפירות
לבא

סס כ"ה
נרכו' ל'ו
סס
יבמו' פ"ג
יומא כ"ג
נרכו'
סנ' ז'
נרכו'
כינה ל"ס
נרכו'
נ"ק ק"ו
ערכין י"ו

בעל הטורים

קדמ'והיי' אך עשוק וגזול תנייכא והיית רק עשוק וגזל: ישכבנה ק':

ד' ומלא:

אחד חסר:

ג' חסר וי"ו:

קדקדך יולך ה' אותך רמז לקדקוד יהויקים שלא ניתן לקבורה:

זה הפסוק מתחיל בזית ומסיים בזית לומר שאין הזית מתקבל באילן אחר וזהו בניך כשתילי זתים שלא יתערבו באחרים ולכן סמך בנים ובנות תוליד:

ג' מלא ואחד חסר דברכה חסר וי"ו:

רש"י

א ערער: (ל) ישגלנה. לשון שגל פלגש
ב והכתוב כינהו לשבח ג ישכבנה * ותיקון סופרים
ד הוא זה: תחללנו. בשנה הרביעית לאכול פריו:
(לב) וכלות אליהם. מצפות אליהם שישובו ואינם
שבים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים:
(לז) לשמה. אזו שיטרדי"ן כל הרואה אותך
ישום עליך: למשל. כשתבא מכה רעה על אדם
יאמרו זו דומה למכת פלו': ולשנינה. לשון ושננתם
ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון ספור ואשתעי:
יחסלנו. יכלנו ועל שם כך נקרא ה חסיל שמכלה את
הכל: כי ישל. ישיר פירותיו ו לשון * ונשל הברזל:
(מב) יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי.
יירש יעני: צלצל. מין ארבה ז וא"א לפרש יירש
לשון ירושה שאם כן היה לכתוב יירש ח ולא לשון הורשה וגרושין שאם כן היה לו לכתוב יוריש: (מג) מרוב כל. בעוד היה לך ט כל טוב:
כאשר

מגילה ל"ו
דברי' י"ו

שפתי חכמים

א דא"ל כמו לא תעשוק את רעיך שפי' כובש שכר שכיר שאינו מענין הפי'
וגזילה כבר אמור. ל"פ מענין ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו:
ב פי' אשה פלגש כלומר אתה תארסה ואיש אחר יקחנה לו לפילגש:
ג פירש ה"ל ישכבנה אלא שכינוי זה ישגלנה לשבח כלומר שלא ישכב אותה
בדרך זנות אלא שיקח אותה לפילגש: ד כבר פירשתיו בפרשת ויראו:
ה פי' גם זוס אחר קרא ארבה חסיל ולמה אלא על שם כך שהוא מכלה הכל:
ו ולא הספיק לומר לשון נשיר' הוא מפני שהוא פועל יוצא לאחר וחסר הפעול
שהם הפירו' ולכן אמ' ישיר פירותיו כמו ונשל הברזל שהוא ג"כ פועל יוצא
ופי' שישל הברזל מתיכה מן העץ המבקע והיא הלכה והורגתו. רא"ם:
ז להכי נקרא צלצל שהוא מל' צלצול ותרוע' כלומר שאין הרבה ביחד ובאין
בקול ובמהומה: ח בחיריק תחת הי"וד ראשונה: ט עשה מ"ס מרוב
כמו בי"ת כמו ת"ס מסיבי בא כאלו אמר ברוב כל שפירושו בעוד רוב כל
כלומר בעוד שהיה לך כל טוב: א ק"ל

אונקלוס

לבא מסגי כולא: ותפלח ית בעלי
נדמ' סט דבבך דיגרינון יי בך בכפנא ובצחותא
ובערטליתא ובחסירות כולא ויתן ניר דפרזלא
על צוארך עד דישצי יתך: ייתי יי עלך
מכס כ"א עם מרחיק מסיפי ארעא כמא דמשתדי
נשרא עמא דלא תשמע לישניה: עם
תקיף אפין דלא נסיב אפי לסבא ועל ינקא לא
מרחם: וייכול ולדא דבעירך ואבא
דארעך עד דתשתיצי דלא ישאר לך עיבורא
חמרא ומשחא בקרי תורך ועדרי ענך עד
דיובד יתך: ויעוק לך בכל קרוך עד
דיכבוש שורך רמיא וכריכיא דאת רחיץ
לאשתיזבא בהון בכל ארעך ויעוק לך בכל
קרוך בכל ארעך דיהב יי אלהך לך:
ותיכול ולדא דמעך בשר בנך ובנתך דיהב לך
יי אלהך בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך:
גברא דרכיך בך ודמפנק לחדא תבאש עיניה
ב"ק קי"ו באחוהי ובאתת קימיה ובשאר בנוהי דישאר:
מלמתן לחד מנהון מבשר בנוהי דייכול מדלא
אשתאר ליה כולא בצירא ובעקתא דיעיק
לך סנאך בכל קרוך: דרכיכא בך
ודמפנקא דלא נסיאת פרסת רגלה לאחתא
על ארעא מאתפנק וממרכיכו תבאש עינה
גיטין נ"ו בגבר קימה ובברה ובברתה: ובזעיר
בנהא דיפקון מנה ובבנהא דתליד ארי תיכלינון
בחסירות כולא בסתרא בצירא ובעקתא
יבמו' ק"ג דיעיק לך סנאך בקרוך: אם לא תטר
למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא דכתיבין
בספרא הדין למדחל ית שמא יקירא
ב"ק קי"ו ודחילא הדין ית יי אלהך:
ממ' י"ג
כ"ג
תמור' ג'

ויפריש

תבא

אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל:
מח ועבדת את איביך אשר
ישלחנו יהוה בך ברעב ובצמא ובעירם
ובחסר כל ונתן על ברזל על צוארך עד השמידו
אתך: מט ישא יהוה עליך גוי
מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי
אשר לא תשמע לשנו: נ גוי עז
פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן:
נא ואכל פרי בהמתך ופרי
אדמתך עד השמדך אשר לא ישאיר לך דגן
תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד
האבידו אתך: נב והצר לך בכל
שעריך עד רדת חמתיך הגבהת והבצרות אשר
אתה בטח בהן בכל ארצך והצר לך בכל
שעריך בכל ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך:
נג ואכלת פרי בטנך בשר בניך
ובנתיך אשר נתן לך יהוה אלהיך במצור
ובמצוק אשר יציק לך איבך: נד
האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו באחיו
ובאשת חיקו וביתר בניו אשר יותיר:
נה מתת לאחד מהם מבשר בניו
אשר יאכל מבלי השאיר לו כל במצור ובמצוק
אשר יציק לך איבך בכל שעריך:
נו הרכה בך והענגה אשר לא
נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרך
תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה:
נז ובשליתה היוצת מבין רגליה
ובבניה אשר תלד כי תאכלם בחסר כל בסתר
במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בשעריך:
נח אם לא תשמר לעשות את
כל דברי התורה הזאת הכתבים בספר הזה
ליראה את השם הנכבד והנורא הזה
את יהוה אלהיך:

בעל הטורים

נ' וחסר וי"ו:

ידאה הנשר בגי' עשרה כלאי' בסוכה דהיינו אלכסנדרים שזיער לבא בעשרה ימי' ובא ביום א': נ' וחסר

נ' מלא:

נ' וחסר:

כולהון חסר:

סימן דענין דסמיך שעריך בכל שעריך

אינך סימ' במיר"ק וני"ת בשב"א ושאר א כן יו"ד בשב"א וני"ת בכנו"ל:

כולהון מלי':

רש"י

(מט) כאשר ידאה הנשר. פתאום [א] ודרך מגלות ויקלו סוסיו: לא תשמע לשונו. לא תכיר לשונו וכן * תשמע חלום לפתור אותו וכן * כי שומע יוסף אינטנדרי: (נב) עד רדת חומותיך. לשון רדוי [ב] וכבוש: (נג) ואכלת בשר בניך במצור. מחמת שיהיו צרים על העיר [ג] ויהיה שם מצוק עקת רעבון: (נד) הרך בך. הרחמני ורך לבב על בניו: תרע עינו. בהם להעלים [ד] עינו מהם מתת לאחד מהם מבשר אחיהם אשר יאכל: וביתר בניו אשר יותיר. מן השחוטים ששחט לאכלו תהא עינו רעה וצרה בהם מליתן להם מבשר אחיהם השחוטים: (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים: (נז) ובשליתה. בניה הקטנים בכלן תהא עינה צרה שבשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר:

דאסי' מ"א
פס מ"ב

ובפלא

שפתי חכמים

והפלא

א ק"ל וכי לא יכול לבא הנשר מקרוב. ל"פ פתאום כו' כלומר כאשר ידאה הנשר זהו ענין בפני עצמו ולא קאי אגוי מרחוק ונומר דסמיך ליה. אלא קאי ארישא דקרא ישא יי' עליך גוי פתאום כאשר ידאה כו': ב ויחסר בית מן חומתך שה"ל ליכתוב עד רדת בחומתך כמו וירדו בדגת הים דהכי אין לשון ירידה נופל אלא מדבר הגבוה לנמוך והחומות כבר הם עומדי' בנמוך על הארץ ומ"ה פי' אותו הרב מלשון רידוי וכבוש ואף שרדת משקל שבת י"ל דס"ל שה"א ממלות הזרים שבאים הרבה בתורה ואף שכתיב והורד המשכן יורידו המשכן שגם המשכן היה עומד על הארץ. שאני התם דרדת הוא פועל עומד בעצמו לאפוקי יורידו והורד פועל יוצא לשני: ג פי' אין המזכיר מורה על הרעבון שבעבורו יאכלו בשר בניה' רק המצור מחייב שיהי' שם מצוק שה' עקת רעבון שבעבורו אכל בשר בניהם. ו"יו של ובמצוק נוסף כו"יו של ואיה וענה: ד פי' עינו יהיה צר מליתן להם ולמי תרע עינו באותן הנזכרים בקרא באחיו ובאשת חיקו אבל לא שתהיה עינו רעה בעצמו כלומר שתהא עינו רעה כי באחיו הכא אחריו יתאן זה הפי':

נט • והפלא יהוה את־מכתך ואת
מכות זרעך מכות גדלת ונאמנות וחלים
רעים ונאמנים: ס   ס • והשיב בך את
כל־מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו
בך: סא • גם כל־חלי וכל־מכה
אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יהוה
עליך עד השמדך: סב • ונשארתם
במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים
לרב כי־לא שמעת בקול יהוה אלהיך:
סג • והיה כאשר־שש יהוה עליכם
להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יהוה
עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם
מעל האדמה אשר־אתה בא־שמה לרשתה:
סד • והפיצך יהוה בכל־העמים
מקצה הארץ ועד־קצה הארץ ועבדת שם
אלהים אחרים אשר לא־ידעת אתה ואבתיך
עץ ואבן: סה • ובגוים ההם לא
תרגיע ולא־יהיה מנוח לכף־רגלך ונתן יהוה
לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש:
סו • והיו חייך תלאים לך מנגד
ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך:
סז • בבקר תאמר מי־יתן ערב ובערב
תאמר מי־יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד
וממראה עיניך אשר תראה:

והשיבך

בעל הטורים

כל חלי עולה נח כנגד נ"ח קללות:

ד' קמץ וכל אס"ף דכוותי':

ד' זמלא:

לית בתורה ומלא:

אונקלוס

ויפרש יי ית מחתך וית מחת בנך מחן רברבן
ומהימנן ומכתשין בישין ומהימנין:
ויתיב בך ית כל מכתשי מצרים דדחלתא מן
קדמיהון וידבקון בך: אף כל מרע וכל
מחא דלא כתיבין בספר אוריתא הדא ייתינון
יי עלך עד דתשתיצי: ותשתארון בעם
זעיר חלף דהויתון ככוכבי שמיא לסגי ארי לא
קבילתא למימרא דיי אלהך: ויהי כמא
דחדי יי עליכון לאוטבא לכון ולאסגאה יתכון כן
יחדי יי עליכון לאובדא יתכון ולשיצאה יתכון
ותתלטלון מעל ארעא דאת עליל לתמן
למירתה: ויבדרנך יי בכל עממיא
מסיפי ארעא עד סיפי ארעא ותפלחון תמן
לעממיא פלחי טעותא דלא ידעת את ואבהתך
אעא ואבנא: ובעממיא האנון לא תנוח
ולא יהי מנח לפרסת רגלך ויתן יי לך תמן לב
דחיל וחשכות עינין ומפחת נפש:
ויהון חיך תלן לך מקבל ותהי פחיד בליליא
וביממא ולא תהימין בחייך: בצפרא
תימר מן יתן רמשא וברמשא תימר מן יתן
צפרא מתברות לבך דתהי תוהה ומחיזו עינך
דתהי חזי: ויתיבנך יי למצרים
בספינן באורחא דאמרית לך לא תוסיף עוד
למחזה ותזדבנון תמן לבעלי דבבך לעבדין

ולאמהן

תולדות אהרן

שבת קל"ח
עיין ב"ת מ'
ע"ז כ"ה
ניסין כ"ח
מגילה י'
סנה' נ"ט
מכות כ"ד
נדרי' כ"ב
ברכו' כ"ד
מנחו' ק"ג
סוטה מ"ט

שפתי חכמים

א אבל מהכא דכתיב אשר יגורת מפניהם אין להוכיח מידי דיכולין לומר אשר יגורת מפניהם קאי אמצרים וה"פ כל מדוי מצרים ואף זה מצרים אשר יגורת מפניה' • לכך הוכרח להוכיח מאם שמוע וגומר: ב והמ"כ בו מ"ס הסימוס וכיוני לרבים ואיכנו מלשון העלמה כמו אל תעלם אזנך ויהיה פירש כמו והפלא יי' את מכותך כלו' שיהיו מופלאות ונעלאות מעיני כל חי שא"כ היה הע"ין נקוד בשו"א כמו אל תעלם אזנך והעלם יעלמו ועוד היה ראוי להיות יעלימם ה' עליך מאחר שהוא שב אל המכות רא"ם • וקשה דהא בכל הספרים נקוד יעלם בשו"א כמו והעל' יעלימו שהו' נמי נקוד בשו"א וי"ל דרש"י איכו מחלק בין נקוד שו"א או חטף שוא ועיק' הוכחתו הוא דה"ל לכתו' יעלימ' א"כ הוכחתו דאם הוא מלשון העלמה איך נופל לשון עליך וק"ל: ג פי' אין כוונת הכתוב בזה שישארו מתי מעט שלא יוכלו לעמוד כנגד אויביהם דא"כ מה טעם ככוכבי השמים לרוב מה לי אם היו מרובין מתחילתן או מועטין אבל כוונתו שילכו ויתמעטו כפרי החג וגם א"ל שבמקו' שהיו רבים בהפלא' יהיו עכשיו מועטים בהפלא דא"כ מועטים חלוף מרובים מביעי ליה לימא' חלוף מרובים הראשוני' לא חלוף מרובי' למשמע איזה שיהיו רא"ם: ד ר"ל במה שהוסיף מלת אויביכם שהשמחה מוסב על האויבי' כלו' הק"בה ישיש האויבים עליכם דה"לב הל"ל ישיש דהוי משמע הוא בעצמו ישוש ועוד הרי אין הק"בה שמח במפלתן של רשעים: ה דאין שייך למימר שהק"בה יגשרם שיעבדו עבודת אלילים: ו וזה גרוע יותר מהלוקח תבואה מן השוק דהלוקח תבואה מן השוק יכול ליקח בפעם אחת הרבה שיש סיפוק לזמן רב מש"כ בסומך על הפלטר והקללה היא דשמא פעם אחת לא ימצא ליקח וימות ברעב: ז דק"ל דהא הסברא הפוכה היא דהא אמרינן (בב"ב דף ט"ו) אידלא יומא אידלא קבילי' פי' ש:חולי תכבד כיערב יות' מבקר • ועל זה פי' ויהיה ערב של אמש: ח רבוכו בזה להוכיח שפי' כן ואין פירושו מי יתן ערב שלעתיד עדיין להיות: א הוסיף

רש"י

(נט) והפלא ה' את מכותך • מופלאות ומובדלות משאר מכות: ונאמנות • ליסרך לקיים שליחותן:
(ס) אשר יגורת מפניהם • מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם תדע שכן כתוב* אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך אין מיראין א את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם • לשון ב עלייה: שמות כ"ג
(סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו' • מועטין חלוף ג מרובין: (סג) כן ישיש ה' • * את אויביכם ד עליכם להאביד וגו': ונסחתם • לשון עקירה וכן * בית גאים יסח ה': (סד) ועבדתם שם אלהים אחרים • כתרגומו לא עבודת אלוהות ממש ה אלא מעלים מס וגולגליות לכומרי ע"א: (סה) לא תרגיע • לא תנוח כמו * ואת המרגעה: לב רגז • לב חרד כתרגומו דחיל כמו * שאול מתחת רגזה לך שמעו עמים ירגזון * מוסדות השמים ירגזו: וכליון עינים • מצפה לישועה ולא תבא: (סו) חייך תלואים לך • על הספק כל ספק תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו * ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק: ולא תאמין בחייך • זה הסומך ו על הפלטר: (סז) בבקר תאמר מי יתן • * ויהיה הערב ז של אמש: ובערב תאמר מי יתן בקר • של שחרית שהצרות מתחזקות ח תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה:

מגילה י' · משלי ט"ז · ישעי' כ"ו · שם י"ד · שמוא' ב' כ"ב · מנחו' ק"ג · סוטה מ"ט

באניות

אונקלוס

ולאמהן ולית דקני: אלין פתגמי
קימא דפקיד יי ית משה למגזר עם בני
ישראל בארעא דמואב בר מקימא דגזר — מגיל' י"ח ב"ב פ"ט ברכו' ה' סוטה ל"ז
עמהון בחורב: וקרא משה
לכל ישראל ואמר להון אתון חזיתון ית
כל דעבד יי לעיניכון בארעא דמצרים
לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעיה:
נסין רברבין דחזאה עינך אתיא ומופתיא
רברביא האנון: ולא יהב יי לכון
לבא למדע ועינין למחזי ואודנין למשמע עד
יומא הדין: ודברית יתכון ארבעין
שנין במדברא לא בליאו כסותכון מנכון ומסנך
לא ערומעל רגלך: לחמא לא אכלתון
וחמר חדת ועתיק לא שתיתון בדיל דתדעון — ע"ז ה'
ארי אנא יי אלהכון: ואתיתון לאתרא
הדין ונפק סיחון מלכא דחשבון ועוג מלכא — שם
דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא ומחיננון:
ונסיבנא ית ארעהון ויהבנא לאחסנא לשבטא
דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה:
ותטרון ית פתגמי קימא הדין ותעבדון יתהון
בדיל דתצלחון ית כל דתעבדון:

אתון

קנ"ג לענדיו סימן:
ומפטירין קומי אורי ביסיניה נסימן ס': — סוטה ל"ז פנה' נ"ט פ"ו ו"ט

תבא רצה

סח והשיבך יהוה מצרים באניות בדרך אשר
אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם
שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה:
ס סט אלה דברי הברית אשר
צוה יהוה את משה לכרת את בני ישראל
בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם
בחרב: פ א ויקרא משה
אל כל ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם את
כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים
לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו:
המסות הגדלת אשר ראו עיניך
האתת והמפתים הגדלים ההם: ג
ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות
ואזנים לשמע עד היום הזה:
ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו
שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך:
ח לחם לא אכלתם ויין ושכר לא
שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם:
ס ו ותבאו אל המקום הזה ויצא
סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו
למלחמה ונכם: ז ונקח את ארצם
ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט
המנשי: ח ושמרתם את דברי
הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את
כל אשר תעשון:

בעל הטורים

כ"ו שמות בתוכחה וכ"ו שמות בתפלת י"ח להנן מכ"ו שמות שבתוכחה:

כולם חסר:

כט
שביעי

ג' ומלא סתורה וא' חסר:

ולא נתן ה' לכם וגו' וסמיך ליה ואולך אתכ' ארבעי' שנה שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה:

מפטיר

כל אורייתא חסר בר מן ד' מלא:

ג' מפיק ה"א:

כל לישנא מלא:

תם:

רש"י

(סח) באניות. בספינות א בשביה: והתמכרתם שם לאויביך. אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים: ואין קנה. כי יגזרו עליך הרג וכליון: והתמכרתם. בלעז איפורוונדר"ין וו"ש ולא יתכן לפרש והא מכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים ב מפני שנאמר אחריו ואין קונה: (סט) לכרות את בני ישראל. שיקבלו עליהם תורה באלה ובשבועה: מלבד הברית. קללות שבת"כ שנאמרו בסיני: (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה ג ולידבק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום ד שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב בפ' וילך *ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התור' ונתנה לנו ומה אתה משלי' את בני שבטך עליה ה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם ונומר היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום: (ו) ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד ו אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת. ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת *שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך: (ח) ושמרתם את דברי הברי' הזא' וגו':

דברי' ל"א

ע"ז ה'

אתם

חסלת כי תבא

שפתי חכמים

א הוסיף מלת בשביה בעבור שבזולת זה אין זו קללה אם ישובו עם הספינו' למצרים רא"ם. והיה זה קללה יותר מאלם הוליכם ברגלים משום דזה היה מכה קשה שהיו מעצמם כטבעים בים כמו שמבינו בארבע מאות ילדים שטבעו עצמם בים: ב כלשון ונמכר' מבנין נפעל כמו כי נמכרנו אני ועמי ומלכתיב והתמכרתם מבנין התפעל יורה שפירש והתמכרתם שתבקשו להמכר ולא תוכלו מפני שאין קונה: ג לא לדעת המסות הגדולות והאותות והמופתים כפי המובן מפשט הכתוב כי לא יפול גם לומר לו לדעת אתכם: ד ר"ל אין יתכן זה דלא היה להם מקודם לכן עינים ואזנים: ה פירש על התורה: ו ויהיה פיר' דאל המקום על מקום הזה כלומר למעלה ולגדולה הזאת וכן לד"א גם כן פירש למעלה הזאת שלפי' הראשון שפי' לב לדעת להכיר חסדי המקום שכל המעלות והגדולות והכבוד שלהם הם מן המקום יהיה פירש ומאחר שבאתם אל המדרינה הזאת להכיר שכל הגלאות שלך הן מן המקום ולא מידכם ראוי שתשמרו את דברי הברית הזא' למען תצליחו בכל אשר תעשון והלשון האחרון שפירש לב לדעת להשיג חכמ' רבו יהיה פירושו אחר שבאתם אל המדרינה הזא' להשיג חכמתו ית' מעתה הוא מדקדק עמכם בשמירת המצות לכן ראוי הוא שתשמרו את דברי הברי' הזא' שהן מצותיו ית' למען תשכילו ולא תכשלו בכל אשר תעשון כתב הרא"ם אבל לא ידעתי איך יתוקן ההפס' של ויצ' סיחון וגו' בין ותבואו אל המקו' הזה ובין ושמרתם וגו' כיון שהם דבקי' זה לזה. וכ"ל לפ' לפי פי' ראשון שפי' אתם רואים עצמם בגדולה וכבוד והכרתם חסדי ה' במכה מלכי' גדולי' לסיחון ועוג מלכי האמורי כל"ת לכן אל תבעטו וכו' ולפי פי' אחרון ה"פ מאחר שהגעתם אל המדרינה הזאת שתוכלו להשיג חכמתו ית' שהיא התורה והמצות ותוכלו גם כן להשיג שכל הצלחתכם הם על ידי קיום התור' והמצו' על שהכיתם את שני מלכי האמורי לכן מעתה הוא מן ו ראוי שתשמרו וגו' כדי שתצליחו בכל אשר תעשו ואם לאו לא תצליחו כי מעתה הוא מדקדק עמכם:

מדכתיב

חסלת כי תבא

דברים כט

ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם
שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם
כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב
מֵימֶיךָ׃ יא לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ
הַיּוֹם׃ יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם
לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ
וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
יג וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת
אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת׃
יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ
עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃

כי

בעל הטורים

אתם נצבים כדרך שנא' נצבים ויתיצבו בתחתית ההר בו בלשון אמר כאן אתם נצבים: הקיש ראשיכם לאלהיכם לומ' מורא רבך כמורא שמים: ו' מלא:

שני

אונקלוס

אַתּוּן קַיָּמִין יוֹמָא דֵין כּוּלְּכוֹן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן
שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן
כֹּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃ טַפְלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן
וְגִיּוֹרָךְ דִּבְגוֹ מַשְׁרִיתָךְ מִלָּקֵט אָעָךְ עַד מְלֵי מַיָּךְ׃
לְאַעָלוּתָךְ בִּקְיָמָא דַּייָ אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵיהּ דַּייָ
אֱלָהָךְ גָּזַר עִמָּךְ יוֹמָא דֵין׃ יבמות ע"ט
בְּדִיל לַאֲקָמָא יָתָךְ יוֹמָא דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא
וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּמָא דְּמַלִּיל לָךְ וּכְמָא
דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
וְלָא עִמְּכוֹן בִּלְחוֹדֵיכוֹן אֲנָא גָּזַר יָת קְיָמָא נדרים כ"ה שבועו' ל"ט
הָדֵין וְיָת מוֹמָתָא הָדָא׃
אֲרֵי יָת מַן דְּאִיתוֹהִי הָכָא עִמַּנָא קָאֵים יוֹמָא שבת קמ"ו שבועית שם
דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא וְיָת מַן דְּלֵיתוֹהִי הָכָא
עִמַּנָא יוֹמָא דֵין׃

ארי

רש"י

(ט) אתם נצבים · מלמד שכינסם [א] משה לפני הקב"ה ביום מותו [ב] להכניסם בברית: ראשיכם שבטיכם · ראשיכם [ג] לשבטיכם: זקניכם ושוטריכם · החשוב חשוב קודם ואח"כ כל איש ישראל: (י) מחוטב עציך · *מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה [ד] כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים *ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: (יא) לעברך · להיותך עובר [ה] בברית: ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו *לעשותכם [ו] אותם: לעברך בברית · דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים כמו שנא' *העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם · כל כך הוא נכנס לטורח [ז] למען קיים אותך לפניו לעם: והוא יהיה לך לאלהים · לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטהו אחר שהוא איני יכול להבדל מכם עד כאן פירשתי לפי פשוטה של פרשה · ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות · לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבת"כ הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו: היום · כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומעמידין [ח] אתכם לפניו ואף הפרשה של מעלה מזו [ט] פיוסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי · דבר אחר [י] אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס משה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל *התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול: ואת אשר איננו פה · ואף עם דורות [כ] העתידים להיות:

כי

תנחומא · יהושע ט' · דברים ד' · ירמי' ל"ד · שמוא' א' י"ב

שפתי חכמים

[א] וא"ת מנ"ל הא דלמא לא כינסם אלא כל אחד ואחד עמד במחנייה שלו והוא עומד באמצע · וצ"ק ל"ל לפרש להכניסם בברית הרי כתיב בהדיא בקרא · וי"ל דמה שפי' להכניסם בברית מזה תוכח שכינסם דהרי אין כריתות ברית אלא דרך העברה כדלקמן ואם כן מדכתיב בקרא שהכניסם בברית מאילא עקרם ממקומם וכנסם יחד כדי להעביר' בברית: [ב] מדכתיב היום למשמע היו' מלאו ימי ושנותי ביום הזה אמות רא"ש · א"כ דא"לת הכי לזה כינסם עכשיו יותר מכל ארבעי' שנה הניח' אם הוא יום מותו אתי שפיר דאם לא עכשיו אימתי אבל אם לא היה ביום מותו למה עכשיו מכל ארבעים שנה: [ג] דאל"כ אלא ראשיכם ושבטיכם כל חד וחד בפני עצמו קשה ראשיכם ל"ל מדכתיב שבטיכם גם הראשים בכלל וגם שאר הפרטים ל"ל שהרי כולן בכלל שבטיכם הם · בשלמא כשפירושו ראשיכם לשבטיכם י"ל בתחילה נקט ראשי' ואחר כך זקני' ואח"כ שוטריכם ואח"כ כל ישרא' החשוב חשוב קודם אבל אי הוי ראשיכם ושבטיכם תרי מילי א"כ ראשיכם ל"ל · וכ"ת א"כ אמאי כתיב ראשיכ' ולא כתיב ראשי שבטיכם · די"ל ללמדינו דבשיא הדור הוא שקול ככל הדור: [ד] ואין הכוונה לומר שריאו את משה כמו שרימו את יהושע א"נ שרימו את מי שנא' עליו בכל ביתי נאמן הוא אלא שבאו לו להשלים עמו ולא קבלן ונתנן לחוטבי עצים ולשואבי מים · ותי' גם המה וגו' שבאו אבל לא שיוכלו לרמו' אותו: [ה] ר"ל אתה בעצמך תהא עובר ולא ע"י אחרים וזהו שפי' ולא יתכן כו' פי' ע"י אחרים דא"כ איך יפול אחריו לשון בברי' יי' אלהיך כיון שפירש להעבירך ועוד איך יפורש להעבירך והא הוי מודעא רבא לקבלת הברית לאמר אנוסים היינו: [ו] דפי' לעשו' אותם כלומר אתם תעשו אותם ולא ע"י אחרים: [ז] ק"ל אם בא להודיענו בלמען זה אמה שכר' עמהם ברי' זה לא יתכן הואיל וכתיב אחריו למה כרת עמה' ברית דכתיב פן יהיה בכם איש או אשה או משפחה או שבט וגו' וא"כ אמאי קאי למען הזה · לכ"פ כ"כ הוא נכנס לטורח כו' כלומר רבונו דקר' לתרץ בלמען וגו' שלא תקשי למה היה הקב"ה מטריח ואוס' אות' בשבוע' לא היה לו להזהירם אלא באזהר' בעלמא ואם ישמעו טו' ואם לא ישמעו יתן להם עונש ככל שא' ביזוי' · אלא לכן נכנס כ"כ לטור' כו' לפי שדבר ונשבע לאבותיך שלא להחליף וכו' לכך הוכרח להכניסם וכו': [ח] פי' שע"י הקללו' אתם נזהרין מלעבו' המצות לינצלם · ועוד שהם ממרקין העונו' ותהיו חיים וקיימים לעולם וכן אמרו פ"ק דע"ז דף ד' ובמסכ' ברכות דף ה': [ט] בזה תוכיח שדבר משה דברי פיוסים שלא תיקשי איך שייי' שדבר פיוסים הרי כל הפרש' משמע תוכחת וגם לעיל מיני' הכל תוכחה: [י] דלפירש הראשון ק' דהא לפי מגב ל' הפרשה הוא תוכחה ולא פיוס לכ"פ ד"א וכו' ולפי ד"א ק' למה אמר אתם נצבים כיום דכתב קרא ל"ל: [כ] ולא יתכן לפרש כשמעו אף שאיננו פה שהלכו להם דהרי כתיב אתם נצבים היום כולכם · וע"י"ל איך שייך לכרות ברית עם מי שאיננו פה דילמא אם היה בא מן הדרך והיה פה לא היה מקבל הברית אבל אי קאי על העתידים להיות א"ש דאף אם כבר נזים לא היו שם אבל הנשמות היו שם וקבלו הברית · ועי"ל כי נרא כדעיה דאבוה ה"א וכיון שהאבות קבלו הבנים הבאים אחריהם גם כן בכלל הברית:

 שלישי

טו כי־אתם ידעתם את אשר־ישבנו
בארץ מצרים ואת אשר־עברנו בקרב הגוים
אשר עברתם: טז ותראו את־
שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר
עמהם: יז פן־יש בכם איש או־
אשה או משפחה או־שבט אשר לבבו פנה
היום מעם יהוה אלהינו ללכת לעבד את־אלהי
הגוים ההם פן־יש בכם שרש פרה ראש ולענה:
יח והיה בשמעו את־דברי האלה
הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה־לי
כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את־
הצמאה: יט לא־יאבה יהוה סלח
לו כי אז יעשן אף־יהוה וקנאתו באיש ההוא
ורבצה בו כל־האלה הכתובה בספר הזה
ומחה יהוה את־שמו מתחת השמים:
כ והבדילו יהוה לרעה מכל שבטי
ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה
הזה

כולם מלא י׳:

ו׳ וחסר

פרה חסר וי״ו קרי
ביה פרה רמז כפר׳
סוררה סרל ישרא׳

והבדילו ה׳ לרעה
בגי׳ הנה זה ירבע״:

אונקלוס

ארי־אתון ידעתון ית דיתבנא בארעא דמצרים
וית דעברנא בגו עממיא דעברתון:
וחזיתון ית־שקוציהון וית טעותהון אעא
ואבנא כספא ודהבא דעמהון:
דלמא־אית בכון גבר או־אתתא או זרעית
או־שבטא דלביה פני יומא־דין מדחלתא
דיי אלהנא למהך למפלח ית־טעות עממיא
האנון דלמא־אית בכון גבר מהרהר חטאין
או זדון: ויהי במשמעיה ית־פתגמי
מומתא הדא ויחשיב בלביה למימר שלמא
יהי־לי ארי בהרהור לבי אנא אזיל בדיל
לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא:
לא־יהי יי למשבק ליה ארי בכן יתקף רוגזא־
דיי וחמתיה בגברא ההוא וידבקון ביה כל־
לוטיא דכתיבין בספרא הדין וימחי יי ית־שמיה
מתחות שמיא: ויפרשניה יי לבישא
מכל שבטיא דישראל ככל לוטי קימא דכתיבין
בספר

ע״ז נ״ב

פנה׳ ע״ו

שם

רש״י

(טו) כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את שקוציהם. לפי שראיתם [א] האומות ע״א ושמא הסית לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם: (יז) פן יש בכם וגו׳ לפיכך אני צריך להשביעכם: (טז) ותראו את שקוציהם. על שם שהם מאוסים כשקצים: גלוליהם. מוסרחי׳ ומאוסין כגלל: עץ ואבן. אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי [ב] לפי שאין הנכרי ירא שמא יגנבו: (יז) פן יש בכם. שמא יש [ג] בכם: אשר לבבו [ד] פונה היום. מלקבל עליו הברית: שרש פרה ראש ולענה. שרש מגדל עשב מר [ה] כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום [ו] לעצמו לאמר לא יבואוני קללו׳ הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בנדירא שו״י בלעז כמו והתגלא והתפלל: בשרירות לבי אלך. במראית לבי כמו *אשורנו ולא קרוב כלו׳ מה שלבי רואה לעשו׳: למען ספות הרוה. [ז] למען שאוסיף לו פורענו׳ על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם ונירם עתה שאצרפ׳ עם המזיד [ח] ואפרע ממנו הכל וכן ת״א בדיל לאוספ׳ ליה חטאי שלותא על זדנותא שמוסיף לו אני השגגות על הזדונות: הרוה. שוגג שה׳עושה כאדם שכור עושה שלא מדעת: הצמאה. שהוא עושה מדעת ובתאוה: (יט) יעשן אף ה׳. ע״י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצ׳ מן האף וכן *עלה עשן באפו ואע״פ שאין זו לפני המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ: וקנאתו. לשון חמה אנפרמי״נט אחיזת לבישת נקמה [ט] ואינו מעביר על המדה: (כ) הכתוב׳ בספר תורה הזה. ולמעלה הוא אומר *בספר תורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו׳ הזאת לשון נקבה מוסב אל התורה הזה לשון זכר מוסב אל הספר וע״י פיסוק הטעמים הן נחלקין לשתי לשונו׳ בפרש׳ קללות הטפחא נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכאן הטפח׳ נתונה תחת׳ התורה נמצא ספר התור׳ דבוקי׳ זה לזה לפיכך לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר:

ולא

מדבר כ״ה

שמואל ב׳ כ״ב

דברי׳ כ״ח

שפתי חכמים

תזה

[א] דק״ל מאי כתיבת טעם הוא אמה שלפניו אלא אשר אינכו פה עמנו היו״ ל״פ שראיתם כו׳ עד לפיכך אני צריך להשביעכם כלומר כ״ש אשלפני פניו אעברך בברית ונומר וכ״ש הוא למה היה הק״בה חושד לישראל שיעבדו ע״א וצריך להשביעם על זה. אלא לכן היה חושדן שיאמר להם לפי שראיתם כו׳ ויהיו שני פסוקים הללו כי אתם ידעת׳ וגו׳ ותראו את שקוציהם ונומר הם דבוקים עם פן יש בכם הבא אחריהם ויחסר וי״ו מן מלת פן ונומר ול״פ ותראו וגו׳ אחר פן יש בכם: [ב] ר״ל מאי שינה הקרא בלשונו וכתב בעץ ובאבן תראו ובכסף ובזהב לא כתב תראו: [ג] יש מקשים והא כתיב לעיל בפ׳ ואתחנן פן תשכח את הדברים פן תשא עיניך וגו׳ ובפרש׳ עקב פן יפתה לבבכם ולא פי׳ שם שהוא לשון שמא ולפי מה שפי׳ הרא״ם דהאי פן יש בכם הוא מדברי רש״י ולא בא לפרש אלא משום דיבור הקרא נקט אותו רש״י ל״ק ולא מידי ואפילו בלאו הכי נמי י״ל דהא דפי׳ רש״י כאן פי׳ של פן ולא לעיל. י״ל דלעיל הוא לשון לא תעשה כמו שאמרו כל מקום שנא׳ השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה אבל הכא ע״כ ליכא לפר׳ שהוא לא תעשה כלומ׳ שלא יעשה זאת דהא כתי׳ פן יש בכם דמיירי בהו׳. לכן פי׳ רש״י שהוא לשון שמא: [ד] והו מלשון רש״י ולא שרש״י מפ׳ עכשיו הא דכתיב בקרא שמא יש בכם אשר לבבו כו׳ ותדיע דאל״כ היה קשה הרי רש״י בעצמו כבר פי׳ לעיל. ועוד דבקר׳ משמע שקאי אע״א ולא״כ איך פי׳ הוא שקאי אהעברת ברית אלא הוא מלשון רש״י. והא דנקט קרא דפן יש בכם שורש וגו׳ ולא נקט פן יש בכם איש או אשה וגו׳ דרצונו של רש״י לתרץ תרתי פן יש בכם ל״ל. ורצה לפרש שמה שכתב פעם אחרת פן יש בכם הוא מפני שהראשון מדבר בע״א והשני בקבלת הברית כאלו אמר שמא יש בכם אשר לבבו פונה היום מעם ה׳ ללכ׳ אחרי ע״א או שמא יש בכם אשר לבבו פונה היום מלקבל עול הברית והיה מלת היום קאי אתרווייהו בשניהם יחד אינכם חפצים לקבל הברית הר״אם: [ה] כגידין מין עשב מר הוא וכן מרה כלענה במשלי. לענה וראש באיכה ת״י גידין: [ו] ר״ל אם לא ישיגו הקללו׳ מה ברכ׳ יש בזה אם לא יחולו עליו אלא יתירה כלו׳ רוב טוב. ל״פ ברכות שלום כלומר בשים שלום זהו ברכה כדכתיב יי׳ יברך את עמו בשלום ואותו ברכה של שלום יחשוב בלבו: [ז] דק׳ לו כיון דכתיב כי בשרירות לבי אלך משמע שהוא מזיד וא״כ מאי למען ספו׳ הרוה וגו׳. ותירץ למען אוסיף לו פורענו׳ כו׳ וק״ל: [ח] תקן בזה כמה עניינים שפי׳ ספו׳ מלשון הוספ׳ ולא מענין כליה כמו פן אספה ועוד שינה ואמר למען שאוסיף מפני שספות מקור ויסבול למען שיספה אינגבר הכא וגם הוסיף מלת לו כי לולא מלת לו לא יובן מי יוסיף ועל מי תוספו׳ פורענו׳ ת יובן שיוסיף השגגות על הזדונות פי׳ שיחשבו זדונות כשגגות או להיפוך ופירש של קרא הכי הוא פעולותיו אלו שהולך אחרי שרירות לבו כדי שאוסיף לו פורענות השגגות עם פורענות הזדונות הרא״ם: [ט] תבונו בזה ואין צריך לומר אנקמה לשון קנאה. וע״ל בריש פ׳ פנחס ושם מבואר היטב:

והא

הזה: כא ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההוא ואת תחלאיה אשר חלה יהוה בה:
כב גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצביים אשר הפך יהוה באפו ובחמתו:
כג ואמרו כל הגוים על מה עשה יהוה ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה:
כד ואמרו על אשר עזבו את ברית יהוה אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים:
כה וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם:
כו ויחר אף יהוה בארץ ההוא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה:
כז ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה:
כח הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת: ס ס ס

א והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך יהוה אלהיך שמה:
ב ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך:
ג ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה:
ד אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך:
ה והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו

אבתיך

אונקלוס

בספר אוריתא הדין: ויימר דרא בתראה בניכון דיקומון מבתריכון ובר עממין דייתי מארע רחיקא ויחזון ית מחתא דארעא ההיא וית מרעהא דאמרע יי בה: גופריתא ומלחא יקדא כל ארעהא לא תזדרע ולא תצמח ולא יסק בה כל עסבא כהפכת סדום ועמרה אדמה וצבוים דהפך יי ברוגזיה ובחמתיה: ויימרון כל עממיא על מה עבד יי כדין לארעא הדא מה תקוף רוגזא רבא הדין: ויימרון על דשבקו ית קימא דיי אלהא דאבהתהון דגזר עמהון כאפקותיה יתהון מארעא דמצרים:
סס ואזלו ופלחו לטעות עממיא וסגידו להון דחלן דלא ידעינן ולא אטיבא להון: ותקיף רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתאה עלה ית כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין: וטלטילינון יי מעל ארעהון ברגז ובחימתא ובתקוף רב ואגלינון לארע אוחרי כיומא הדין:
סס ק"י דמטמרן קדם יי אלהנא ודגלין לנא ולבננא עד עלמא למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא:
סס מ"ב ויהי ארי ייתון עלך כל פתגמיא האלין ברכן ולוטין דיהבית קדמך ותתיב ללבך בכל עממיא דאגלך יי אלהך לתמן: ותתוב לדחלתא דיי אלהך ותקביל למימריה בכל דאנא מפקיד לך יומא דין את ובנך בכל לבך ובכל נפשך: ויתיב יי אלהך ית שבי גלותך וירחם עלך ויתוב ויכנשנך
מגילה כ"ט מכל עממיא דבדרך יי אלהך לתמן: אם יהי גלותך בסיפי שמיא מתמן יכנשינך יי אלהך ומתמן יקרבינך: ויעלינך יי אלהך לארעא דיריתו אבהתך ותירתה ויוטיב לך ויסגינך מאבהתך:

ויעשה

בעל הטורים

ניחל בתורה: ג' מלא בתורה וכל נביאים וכתובים דכוותא: חלה ב' במס' מתרי עניני הכא ואידך ונהכר לו חלה את פני ה' ויעתר לו ודלשיכן ויחתר לו שלמ' שחתר הק"בה תחת כסא הכבוד וקבלו בתשוב' והיינו שה חלה דהכא לשון שבירה בארץ אף חלה דבני מנשה לשון חתירה שכינס' לו חתירה ברקיע:

לא"ד גדולה ומסר יו"ד לומר שאין בגלגה כוח' לעבור השבטים:

רביעי

שני כשהן מחוברו' ת' חסר בתורה:

רש"י

(כה) ולא חלק להם. לא נתנם לחלק': לא ידעום. לא ידעו בהם [א] גבור' אלהות. וא"ת לא אוטבא להון לא הטיבו להם ש"ס טוב': ולשון חלק אותו אלה שבחרו להם לא חלק להם שום נחל' ושום חלק: (כ"ז) ויתשם ה'. כתרגומו וטלטלינון וכן *הנני נותשם מעל אדמת':
ירמי' (כח) הנסתרו' לה' אלהינו. ואם תאמרו מה בידינו לעשות [ב] אתה מעניש את הרבי' על הרהורי היחיד שנ' פן יש בכ' איש [ג] וגו' ואח"כ וראו את מכו' הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו אין אני מעניש אתכם על הנסתרו' שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחי' אבל הנגלו' לנו ולבנינו לבע' הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבי'. *נקוד על
סכה' מ"ג לנו ולבנינו לדרוש אף על הנגלו' לא ענש את הרבי' עד שעברו את הירדן [ד] משקבלו עליה' את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה:
(ג) ושב ה' אלהיך את שבותך.

פיו

שפתי חכמים

[א] והא דאהפך רש"י ופי' שלא על סדר הקרא משום דבא להוכיח מה דכתיב בקרא לא ידעום היינו לא ידעו בהם גבורות אלוקו' מדכתיב לא חלק להם שלא נתן לחלקם א"כ פשיטא הוא שלא ידעום לא ידעום ל"ל. אלא ע"כ לא ידעו בהם גבורו' אלוקו'. והרא"ם פי' מפני שה"ל אשר לא חלק להם ולא ידעום כדי לומר תחילה שלא נתן האלוהו' שהשתחוו הם אינם מהמ' שנתנ' להם השם לחלקם ואח"כ בא לומר גם לא בחרו אותם הם מעצמם מחמת שהכירו בם גבורו' אלקו': [ב] רצ"ל בזה אין תול' הנסתרות בהאי פרשה:
[ג] דמשמע יחיד חטא ואח"ב וראו את מכת הארץ ההיא דמשמע דכל הארץ נענשו בשבילו: [ד] פי' דאי לאו הנקודה ה"א כך היא המדה לעולם. באה הנקודה לדרוש דהא דכתיב הנגלו' לנו ולבנינו לאו עד הכא כ"הנ' מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה בא למעט. וא"ת לא ה"ל לנקוד אלא ליי' לבד דמשמע שפיר מיניה דהן ליי' אלקינו ומשמע נמי מכח הנקודה דהן לנו ולא ליי' והא כיצד הלא לדרוש שאף על הנגלות וכו'. וע"ק למה נקודה הע"ין שבעד. י"ל דלכך נקוד הע"ין שבעד כדי לנקוד י"א אותיות כנגד י"א אותיות שבשם לאשמועינן שהנקודה ראויה להיו' על השם למעט אלא שאין דרך לינקוד את השם. מצאתי בשם מהר"ין.

והלא"ם

אונקלוס

ויעדי יי אלהך ית טפשות לבך וית טפשות לבא דבנך למרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך בדיל חייך: ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האלין על בעלי דבבך ועל סנאך דרדפוך: ואת תתוב ותקביל למימרא דיי ותעביד ית כל פקודוהי דאנא מפקיד לך יומא דין: ויותרינך יי אלהך בכל עובדי ידך בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא דארעך לטבא ארי יתוב יי למחדי עלך לטב כמא דחדי על אבהתך: ארי תקביל למימרא דיי אלהך למטר פקודוהי וקימוהי דכתיבין בספר אוריתא הדין ארי תתוב לדחלתא דיי אלהך בכל לבך ובכל נפשך: ארי תפקידתא הדא דאנא מפקיד לך יומא דין לא מפרשא היא מנך ולא רחיקא היא: לא בשמיא היא למימר מן יסק לנא לשמיא ויסבה לנא וישמעננה יתה ונעבדנה: ולא מעברא לימא היא למימר מן יעבר לנא לעברא דימא ויסבה לנא וישמעננה יתה ונעבדנה: ארי קריב לך פתגמא לחדא בפומך ובלבך למעבדיה: חזי דיהבית קדמך יומא דין ית חיי וית טבתא וית מותא וית בישתא: דאנא מפקיד לך יומא דין למרחם ית יי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי ותיחי ותסגי ויברכינך יי אלהך בארעא

עירובי' נ"ה ב"מ נ"ט

ערובי' נ"ד

נצבים

אבתיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתיך:

ו ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך:

ז ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך:

ח ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום: ס

ט והותירך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבתיך:

י כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: ס

יא כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא:

יב לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:

יג ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:

יד כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו: ס

טו ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע:

טז אשר אנכי מצוך היום לאהבה את יהוה אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורבית וברכך יהוה

בעל הטורים

את לבבך ואת לבב ר"ת אלול לבך כבבו להזכי' להתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך וכן לולא האמנתי לראו' בטוב ה' · לולא אותיות אלול שמאלול ואילך מרדתי כנגד ה':

חמישי

שלישי כשהן מחוברות:

ד' כתיב שי"ן ואחד בתומה ושם: תשמע בקול בני' זה בקול ת"ת:

ששי

רביעי כשהן מחוברות:

כי תשוב וסמיך ליה כי המצוה הזאת לומר שקולה היא התשובה כנגד כל המצות כלן: מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה וס"ת יהוה לומר מי יעלה לנו השמים' ר"ת מילה וס"ת יהוה לומ' מי יעלה לנו השמימ'...

שביעי

לעלו' אצל הש"י אם לא שיהא בימול וכן התהלך לפני והיה תמי' שכ'אצל המילה: וב' כן ב' במס'הכא ובני עבד עבדי לא יקשה בעיניך ובו' ובירכך ה' אלהיך

רש"י

היה לו לכתוב והשיב את שבותך. רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם · ועוד י"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר * ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל · ואף בגליות שאר האומות מצינו כן * ושבתי את שבות בני עמון: (יא) לא נפלאת היא ממך · לא מכוסה היא ממך כמו שנאמר *כי יפלא מרי יתכסי *ותרד פלאים ותרד במטה כיונת מבוסה שבוסה בעוזון: (יב) לא בשמים היא · *שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות [ג] אחריה וללמדה: (יד) כי קרוב אליך · התורה נתנה לכם [ב] בכתב ובעל פה: (טו) את החיים ואת הטוב · זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים [ד] ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך: (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה · הרי טוב ובו תלוי: וחיית ורבית · הרי החיים: ואם

ישעיה כ"ז · שם כ"ה

דניאל י"ז · מיכה א' · עירובי' נ"ה

שפתי חכמים

והר"אם פי' דהנקודה שבעד מורה שאין כאן יקום אלה זו רק קאי אנסתרות לומר דזהו זו מעולם ועד העולם ואף על גב דבלא כ"ודה שבעד ידענו דאנסתרות קאי ולא אנגלות כדלעיל מ"מ אלמלא הנקודה שבעד הלמדת שנכתב שלא במקומו' היה נראה כדמות טעות מפני שכותב אותו נבי הנגלו' אבל יעם הנקודה כאלו כתב בפירש שאין כאן מקומו אלא למעלה · וא"ת נבי עכן למה נענשו כבר תירצו בגמרא משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו: א' על גלות בבל כאמרה נבואה זו · וא"ת והא נפר' והרא פי"רשי בפסוק והפליתי שהיא לשון הפרש' וכן לא נפלאת היא ממך וכו' וכאן פי' שהוא לשון מכוסה וכו' · כבר תירץ הרא"ם קושיא זו בפר' שופטים בפסוק כי יפלא פי' רש"י לשון הבדלה ופרישה וכו' ע"ש: [ג] דק"ל הרי ריסא דקרא וסיפא דקרא סתרי אהדדי שמתחילה כתיב לא בשמים היא לאמור מי יעלה לנו משמע אלא קרובה היא ויכול לשלוח שליח אחריה א"כ משמע שאינה כל כך קרובה עד שלא יצטרך לשלוח שליח אחריה ואח"כ כתיב כי קרוב אליך הדבר וגו' דמשמע דלא נצרך לשליח כלל · ל"פ לא בשמים הוא שאלו היתה בשמים א"א לשלוח שליח אחריה ואם בקשת ללמדה בע"כ אתה בעצמך היה צריך לעלות אחריה וא"כ אתי שפיר הא דכתיב כי קרוב אליך והא דכתי' ויקחה לנו דמשמע להביאה לנו דבותא אמר כלומר לאו דוקא לעביר או לעלות שם ודאי לא תוכלו אלא פירש אם כמצא שום איש עולה או עובר כדי להביאה ללומדה לא ימצא · כא"ם: [ב] דק"ל והא אף כי היא לפנינו קשה הבנת התורה מצד עומק התושב וקוב' המשיני' ויצו"פ התורה ניתנה בכתב ובעל פה וא"כ מתוך תורה שבעל פה הבנת התורה קל בה מאוד וק"ל: [ד] ק"ל הל"ל דבר וחילופו את החיים ואת המות ואת הטוב ואת הרע כדכתבמוך · ויצ"ק ללמה נתתי וגו' דמשמע דכיך הק"בה הוא מעשה האדם' הטוב וא"נ הרי אמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים · ל"פ זה תלוי בזה שאם תעשה וכו' פי' שאם תעשו מעשיכם טוב וכו' אתן לך אני את החיים ואם תעשה אתה רע אתן

יהוה אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:
יז ואם יפנה לבבך ולא תשמע
ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם:
יח הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון
לא תאריכן ימים על האדמה אשר אתה עבר
את הירדן לבוא שמה לרשתה: יט
העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ
החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה
ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך:
כ לאהבה את יהוה אלהיך לשמע
בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיך לשבת
על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם
ליצחק וליעקב לתת להם:

וע"ג ט-ר-ין סוף פסוק • ויצביה בסימן ס"ג:

פ פ פ

לא

וילך משה וידבר את הדברים
האלה אל כל ישראל:
ב ויאמר אליהם בן
מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד
לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את
הירדן הזה: ג יהוה אלהיך הוא
עבר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה
מלפניך

אונקלוס

בארעא דאת עליל תמן למירתה:
ואם יתפני לבך ולא תקביל ותטעי ותסגוד
לטעות עממיא ותפלחינון:
חויתי לכון יומא דין ארי מיבד תיבדון לא תורכון
יומין על ארעא די את עבר ית ירדנא למיעל
לתמן למירתה: אסהידית בכון יומא
דין ית שמיא וית ארעא חיי ומותא יהבית
קדמך ברכן ולוטין ותתרעי בחיי בדיל דתיחי
את ובנך: למרחם ית יי אלהך
לקבלא למימריה ולאתקרבא לדחלתיה ארי
הוא חייך ואורכות יומך למיתב על ארעא
דקיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב
למתן להון:

מלכנו סימן:

פ פ פ

ואזל משה ומליל ית פתגמיא
האלין עם כל ישראל:
ואמר להון בר מאה ועשרין
שנין אנא יומא דין לית אנא יכיל עוד למפק
ולמיעל ויי אמר לי לא תעבר ית ירדנא הדין:
יי אלהך מימריה עבר קדמך הוא ישיצי ית
עממיא האלין מן קדמך ותירתינון יהושע הוא
עבר

בעל הטורים

וו"ש חז"ל שאין עבד עברי נוהג בח"ל כהנא דכתיב וברכך בארץ אשר אתה בא ש זה התם כמי דוקא בארץ: ב' וסמך וי"ו:

בחיים עולה שבעי' לומר שבשבעים פנים התורה נדרשת בהם וכן סוד ה' ליראיו וימי האדם שבעים שנה:

לא

ס"ג כאלף פ"ת וילך פי' בג' המלך בסוף ראש השנה יום ב' או ב' או בגי' וילך בפרדי':

הפסוק מתחיל ומסיים בי"ו לומר שהקב"ה הולך לפני ישראל ולאחריהם וכן כתיב כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל:

רש"י

(יז) ואם יפנה לבבך. הרי הרע: (יח) כי אבד תאבדון. הרי המות: (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא אתכם הרעה [א] יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת. דבר אחר העידותי בכם את השמים אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל הסתכלו [ב] בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש ובא השמש. הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה: ובחרת בחיים. אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים. כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך ועל זה נאמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:

קהלת א'
תהלים ט"ז

חסלת פרשת נצבים

וילך (א) משה. לא אוכל עוד לצאת ולבא. יכול שתשש כחו תלמוד לומר לא כהתה עינו ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל אינו רשאי שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע: (ב) וה' אמר אלי. והוא פירוש לא אוכל עוד [א] לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום. היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות. דבר אחר לצאת ולבא. בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות [ב] ומעיינות החכמה
לא

שפתי חכמים

[...]ין את המות כי צריך לבחור מהטוב ומהרע איזה שתרצה תבחר: [א] רצונו בזה והרי עדיין לא עשו כלום ואמאי יעידו. י"ל כאשר ותקרא וכו' כלומר עדי התראה הם: [ב] דלפירוש ראשון קשה הל"ל העדותי בכם לפני השמים והארץ מפני שהם יהיו עדי התראה לכן אמר ד"א וכו' ולפי של ד"א קשה למה אמר לשון העדותי שהוא לשון עדות או התראה. י"ל גם כפירוש הראשון:

חסלת פרשת נצבים

א כאלו אמר לפי שה' אמר אלי לא תעבור יהושע הוא עובר אבל לא מפני שתשש כחו כי כתיב לא כהתה עינו וגו' דא"ל שה' היא באנפי נפשיה כאלו אמר לא אוכל וגו' שה' אמר אלי דכיון שפי' לא אוכל אינו רשאי א"כ היינו שהקב"ה אמר אליו לא תעבור לכ"א שוה' אמר הוא פי' כלומר לא אוכל לפי שה' אמר וגו' והו"ין וה' הוא כמו לפי כמו ואדם אין פירושו לפי שאדם אין: [ב] והטעם כדי שלא יצטער שנטלה הגדולה ממנו וניתנה ליהושע דכיון שנסתמה ממנו מסורת החכמה למה לו חיים. וא"ת למה מהפך רש"י ומפרש בתחילה לא אוכל עוד לצאת ולבא ואח"כ מפרש אנכי היום שלא ע"ד הקרא. וע"ק מאי ד"א ה"ל לפרש מיד קודם אנכי היום. ויש לתרץ ע"ד פלפול לא אוכל עוד לצאת ולבא יכול וכו' עד לפי שה' אמר אלי וגו. ואקשה רש"י ע"פ זה. וא"ת והרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו'. א"כ ש"מ דבלא טעם זה וה' אמר אלי וגו' לא היה יכול עוד לצאת ולבא. ומתרץ לעולם וכו' כמו שפירשתי ודקא קשיא לך הרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו' דמשמע דבלא טעם שה' אמר אלי וגו' לא היה עוד יכול לצאת ולבא. י"ל שהמדרש
מפרש

תולדות אהרן

סוכה נ"ו
נדרים ס"ב
ברכות נ"ה
שבת י"ג
פסחי' מ"ט
קידושין מ'
ר"ה י"א
סוטה י"ג
קידושי' ל"ח
דברים ל"ד
ר"ה י"א

אונקלוס

עבר קדמך כמא דמליל יי:
ויעביד יי להון כמא דעבד לסיחון ולעוג מלכי
אימוראה ולארעהון דשיצי יתהון:
וימסרינון יי קדמיכון ותעבדון להון ככל
תפקידתא דפקדית יתכון:
תקיפו ואלימו לא תדחלון ולא תתברון מן
מג"ה ח' קדמיהון ארי יי אלהך מימריה מדבר קדמך
לא ישבקינך ולא ירחקינך: וקרא
משה ליהושע ואמר ליה לעיני כל ישראל תקף
ואלים ארי את תיעול עם עמא הדין לארעא
דקיים יי לאבהתהון למתן להון ואת תחסנינה
יתהון: ויי הוא מדבר קדמך מימריה
יהי בסעדך לא ישבקינך ולא ירחקינך לא
גיטין נ"ט תדחל ולא תתבר: וכתב משה ית
אוריתא הדא ויהבה לכהניא בני לוי דנטלין
ית ארון קימא דיי ולכל סבי ישראל:
ר"ה י"ג ופקיד משה יתהון למימר מסוף שבע שנין
סוטה מ"א בזמן שתא דשמיטתא בחגא דמטליא:
במיתי כל ישראל לאתחזאה קדם יי אלהך
חגיגה ג' באתרא דיתרעי תקרי ית אוריתא הדא קדם
סוטה שם כל ישראל ותשמעינון: כנוש ית
חגיגה שם עמא גבריא ונשיא וטפלא ותיותך דבקרוך בדיל
ס ס דישמעון ובדיל דילפון וידחלון קדם יי
שם אלהכון ויטרון למעבד ית כל פתגמי אוריתא
הדא: ובניהון דלא ידעין ישמעון
וילפון למדחל קדם יי אלהכון כל יומיא
דאתון קימין על ארעא דאתון עברין ית ירדנא
תמן למירתה: ואמר יי למשה הא
מ"ק כ"ח קריבו יומך לממת קרי ית יהושע ואתעתדו
סוטה י"ג במשכן זמנא ואפקדיניה ואזל משה ויהושע
ואתעתדו במשכן זמנא: ואתגלי

נצבים רצח

מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר
דבר יהוה: ד ועשה יהוה להם כאשר
עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר
השמיד אתם: ה ונתנם יהוה לפניכם
ועשיתם להם ככל המצוה אשר צויתי אתכם:
ו חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו
מפניהם כי יהוה אלהיך הוא ההלך עמך לא
ירפך ולא יעזבך: ס ז ויקרא
משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק
ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ
אשר נשבע יהוה לאבתם לתת להם ואתה
תנחילנה אותם: ח ויהוה הוא
ההלך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך
לא תירא ולא תחת: [ט] ויכתב
משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני
לוי הנשאים את ארון ברית יהוה ואל כל זקני
ישראל: י ויצו משה אותם לאמר מקץ
שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות:
יא בבוא כל ישראל לראות את פני
יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את
התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם:
יב הקהל את העם האנשים והנשים
והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען
ילמדו ויראו את יהוה אלהיכם ושמרו לעשות
את כל דברי התורה הזאת: יג
ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה
את יהוה אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים
על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה
לרשתה: פ יד ויאמר יהוה
אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע
והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע
ויתיצבו

בעל הטורים

שני

שלישי

קדמא דקריאה כי אתה תבוא תניינא דבואה כי אתה תביא:

מלא וי"ו כי ששה היו באין כהנים זקנים אנשים ונשים וטף וגרך: העם האנשים בגי' זה שהם באים ללמוד: תר"יב מצות הקהל העם במוצאי שביעית בשני חוג הסוכות: הן וגו' אמר מר"עה רבונו ש"ע בזה הלשון שבחתיך שאמרתי הן לה' אלהיך השמים וכדרך זה אתה מבשרני למות א"ל הקב"ה וכי לא אמרת הן לא יאמינו לי וכן כתיב יען לא האמנתם בי:

רש"י

(ו) לא ירפך. לא יתן לך רפיון [א] להיות נעזב ממנו: (ז) כי אתה תבא את העם הזה. אתה תיעול עם עמא הדין משה א"ל ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר [ג] אחד לדור ולא שני דברים לדור*:
מג"ה ח' ([ט]) ויכתוב משה ויתנה. כשנגמרה כלה [ד] נתנה לבני שבטו: (י) מקץ שבע שנים. שנה ראשונה של שמטה השמינית ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית [ה] היוצא למוצאי שביעית: (יא) תקרא את התורה הזאת. המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאית' במסכת
סוטה מ"א *סוטה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה: (יב)
חגיגה ג' האנשים. ללמוד: והנשים. לשמוע: והטף למה באו *לתת שכר [ו] למביאיהם: (יד) ואצונו. [ז] ואזרזנו:

שפתי חכמים

מפרש לבאת ולבא בע"א ד"א לבאת ולבא בד"ת וכו' בשם מהרי"ז ולפי ד"א צ"ל וה' אמר וגו' כמשמעו שה' אמר. הר"אם: [א] הא דלא פירש רש"י האי לא ירפך במקום אותך כמנהגו בכל מקום שפי' לא יעשה אותך רפוי לפני סיחון ועוג. נראה מפני כי כל כי כתיבת טעם שלעיל מיניה דכתיב לא תערצו מפניהם מפני שלא יעשה אותך רפוי מ"ה לא תירא הכיצא אי פי' של ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו א"ש מ"ה לא תירא כיון שאינו נעזב מן השם אבל אם היה פי' לא יעשה אותך רפוי לא יפול עליו לא תערצו כי אין זה סיבה שלא תערצו. כן הוא נ"ב לדברי הר"אם: [ב] ק"ל דלקמן כתיב כי אתה תביא וגו' א"כ סתרי קראי אהדדי א"ל כי אתה תבא פי' כי אתה תביא כי היכי דלא יהיו סתרי אהדדי הכי קראי ז"א שכרי אונקלוס תירגם על כי אתה תבא וגו' פרי את תיעול עם עמא הדין. ומתרץ דה"פ משה אמר לו: [ג] דבר פי' מנהיג: [ד] (מהר"ן) כוונת רש"י שפי' התורה הזאת הנזכר כאן. ר"ל כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ולא כמו התורה הזאת שכתוב אחר זה פי"ל משנה התורה לבד דלאח יתנו להם משנה תורה לכהנים ולא כולה: [ה] פי' אם היה זורע באיסור בשמיטה אסור אחר השמיטה כמו בשמיטה. א"כ ספיח דשמיטה: [ו] דקרא דלמען ישמעו קאי אל הנשים ולמען ילמדו קאי אל האנשים והטף אינן לא בכלל שמיעה ולא בכלל ללמוד אלא ליתן שכר למביאיהם: [ז] דא"ל ציווי מתם שכרי לא כתיב אחרין שום ציווי:

ככר

וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד: טו וַיֵּרָא יְהוָה
בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח
הָאֹהֶל: טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ
שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה׀ אַחֲרֵי׀
אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ
וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:
יז וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים
וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת
רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין
אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה:
יח וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם
הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־
אֱלֹהִים אֲחֵרִים: יט וְעַתָּה כִּתְבוּ
לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כ כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־
הָאֲדָמָה׀ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי:
כא וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת
וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח
מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה
הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי:
כב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה
הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר
חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ:
כד וַיְהִי׀ כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם:
כה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: כו לָקֹחַ אֵת
סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־
יהוה

אונקלוס

יי במשכנא בעמודא דעננא וקם עמודא דעננא
על תרע משכנא: ואמר יי למשה
הא את שכיב עם אבהתך ויקום עמא הדין
ויטעי בתר טעות עממי ארעא דהוא עליל לתמן
לתמן בביניהון וישבקון דחלתי וישנון ית קימי
דגזרית עמהון: ויתקוף רוגזי בהון
ביומא ההוא וארחקינון ואסלק שכינתי מנהון
ויהון למיבז ויערען יתהון בישן סגיאן ועקן
ויימר ביומא ההוא הלא מדלית שכינת אלהי
ביני ארעוני בישתא האלין: ואנא
סלקא אסלק שכינתי מנהון ביומא ההוא על
כל בישתא דעבדו ארי אתפניאו בתר טעות
עממיא: וכען כתובו לכון ית
תושבחתא הדא ואלפה ית בני ישראל שויה
בפומהון בדיל דתהי קדמי תושבחתא הדא
לסהיד בבני ישראל: ארי אעלנון לארעא
דקימית לאבהתהון עבדא חלב ודבש וייכלון
וישבעון ויתפנקון ויתפנון בתר טעות עממיא
ויפלחון להון וירגזון קדמי וישנון ית קימי:
ויהי ארי יערען יתהון בישן סגיאן ועקן ותתיב
תושבחתא הדא קדמוהי לסהיד ארי לא תתנשי
מפום בניהון ארי גלי קדמי יצרהון דאנון עבדין
יומא דין עד לא אעלינון לארעא דקיימית:
וכתב משה ית תושבחתא הדא ביומא ההוא
ואלפה לבני ישראל: ופקיד ית יהושע
בר נון ואמר תקיף ואלים ארי את תעיל ית בני
ישראל לארעא דקימית להון ומימריה יהי
בסעדך: והוה כד
שיצי משה למכתב ית פתגמי אוריתא
הדא על ספרא עד דשלימו:
ופקיד משה ית ליואי נטלי ארון קימא דיי
למימר: סובו ית ספרא דאוריתא
הדין ותשוון יתיה מסטר ארון קימא דיי
אלהכון

סנה' צ' | יומא נ"ב | חגיגה ה' | שם | חולין קל"ט | נדרים ל"ח | סנה' כ"א | ערובין נ"ד | ברכות ל"ג | חגיגה ה' | שבת קל"ח | סנה' ח' | גיטין ס' | ב"ב ט"ו | מנחות ל'

רש"י

(טז) נכר הארץ. גויי א הארץ: ועזבני. והכעיסוני וכן כל ניאוץ לשון כעס: (יח) והסתרתי פני. כמו שאיני ב רואה בצרתם: (יט) את השירה הזאת. האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו: (כא) וענתה השירה הזאת לפניו לעד. שהתריתי בו בתוכ' ג על כל המוצאות אותו: כי לא תשכח מפי זרעו. הרי זו הבטח' לישרא' שאין תורה משתכח' ד מזרע' לגמרי: (כג) ויצו את יהושע בן נון. מוסב למעלה כלפי שכינ' כמו שמפורש ה אל הארץ אשר נשבעתי להם: (כו) לקוח. כמו זכור ו שמור הלוך: מצד ארון ברית ה'. נחלקו

דברים ל"א

שפתי חכמים

א לאפוקי שתפרש שנכר קאי אאלוהי וכאלו אמר אלהי של נכר ארץ וכ"ת ה"נ דא"כ הל"ל נאלהים נכרים דלא מצינו אלהי דבוק עם מלה שאחריו וזה יוכיח אלהי אברהם וכו' דפי' אלהי של אברהם ואין אלהי דבוק למלה שאחריו ועוד אם אלהים דביק למלה של נכר א"כ מלת הארץ אין כופל עליו. מנאתי בשם מהרי"ן. וכתב מ"ט קרוי ע"א נכר. י"ל בעבור שהם כנכריים כתובים בארץ שאין הארץ שלה' שכב' נגזרה עליה' שיגרשו משם: ב פי' הסתרת פנים הוא העדר השגחתו כי כל מי שאינו רואה דבר אין משגיח בו: ג ואין לכם פתחון פה לומר אלו היינו יודעים בכל אלו הרעות לא היינו עוברים על מצות ה' ולא יקראו את השירה הזאת שכתוב בה נפי' התראה שהתרה בם על כל הרעות: ד ר"ל הרי עינינו רואות שהלבבות מתיעטו' ואפ"ה דכתיב כי לא תשכח וגו': ה פלו' דקאי אלעיל ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וגו' ואחר שסיים דבריו עם משה צוה את יהושע אבל אינו דבוק עם ויכתוב משה וגו'. שא"כ שמשה היה המצוה ה"ל לומר אשר נשבע להם. לא אשר נשבעתי לכם אבל לא יכול רש"י להוכיח מדכתיב ואנכי אהיה עמך והוא יהיה עמך מצינו ליה כיון שמשה היה המצוה. י"ל דפירושו הוא ואנכי אהיה וגו' כלו' זכותי יהיה עמך מ"ה הוכרח רש"י להוכיח מאשר נשבעתי. אבל אי לאו דכתיב אשר נשבעתי היינו מפרשים האי כי אתה תביא כלפי משה שמשה צוה ליהושע והאי דקאמר לעיל כי אתה תבא וכו' היינו דרך ענוה בעלמא מ"ה הוכיח רש"י דמיקב כלפי שכינה מלת אשר נשבעתי: ו שהוא לשון הוה ולא לשון ציווי כלו' עליכם לקחת

בעל הטורים

ג' כנירין ועזבו: תר"יו ס"ת ניב כל איש ספר תורה לעצמו או לקנותו ולהגיה בו אפילו אות אחת: ולמדה את בני ישראל בגי' הן תורה נכתב: שימה בפיהם בגי' זה תלמוד:

שביעי

ד' נ' מלא וחד חסר ודין הוא:

אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי תַמָּן בָּךְ לְסָהִיד: אֲרֵי אֲנָא יְדַעְנָא יָת סָרְבָנוּתָךְ וְיָת קְדָלָךְ קַשְׁיָא הָא עַד דַּאֲנָא קַיָּם עִמְּכוֹן יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ וְאַף אֲרֵי בָּתַר דְּאָמוּת: אַכְנִישׁוּ לְוָתִי יָת כָּל סָבֵי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן וַאֲמַלֵּיל קֳדָמֵיהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַסְהֵיד בְּהוֹן יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא: אֲרֵי יְדַעְנָא בָּתַר דְּאָמוּת אֲרֵי חַבָּלָא תְחַבְּלוּן וְתִסְטוּן מִן אוֹרְחָא דְּפַקֵּדִית יָתְכוֹן וּתְעָרַע יָתְכוֹן בִּישְׁתָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲרֵי תַעְבְּדוּן יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן: וּמַלֵּיל מֹשֶׁה קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמֵי תוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַד דִּשְׁלִימוּ:

ע' · אלכי"ה סימן :

פ פ פ

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד:
כז כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת מֶרְיְךָ וְאֶת עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם יְהוָה וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי:
כח הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
כט כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי תַעֲשׂוּ אֶת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:
ל וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם:

ומפטירין, דרשו ה' בהמצאו בסי' נ"ה :

פ פ פ

בעל הטורים: נאף כי · ב' שני אחרי מותי יהושע פרנס את ישראל כ"ח שני' וכ' שנים האריכו הזקנים :

הרעה באחרית הימים ר"ת עולה בני נון : וקראת ב' הכא ואידך וקראת שמו ישמעאל וקראת שמו עמנואל וקראת ישועה חומותיך כשתקרא אתכם הרעה וקראת ישמעאל שתתפלל לא' שישמע א[...]ך ושיהיה עמכם ותשיב אליו בתשובה אז וקראת ישועה חומותיך :

אֲצִיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּיל וְתִשְׁמַע אַרְעָא מֵימְרֵי פוּמִי: יְבַסַּם כְּמִטְרָא אוּלְפָנִי יִתְקַבֵּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דְעַל עִשְׂבָּא: אֲרֵי

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי:
ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב: כי

לב הַשמים ואדבר' עולה תרי"ג כלות האזינו. לתרי"ג מצות · לקחי בגימטרי' קמח כשים לקחי יש קמח : וכרביבים וגו' וסמיך

רש"י

כתלקו בו חכמי ישראל בב"ב יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח וי"א מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון : (כח) הקהילו אלי · ולא תקעו אותו היום א בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנאמר * ועשה לך ולא השליט יהושע עליה' ואף בחייו נגנזו ב קודם יום מותו לקיים מה שנא' * אין שלטון ביום המות : ואעידה בם את השמים ואת הארץ · וא"ת הרי כבר העיד למעלה * העידותי בכם היום וגו' התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו' : (כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון · והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר * ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי היה נראה ב למשה כאלו הוא חי :

במדבר י' קהלת ח' דברים ל' · יהושע כ"ד · תעני' ז' ב"ב כ"ב

שפתי חכמים

לקחת את ס"ת הזה ולשום אותו מצד הארון להיות לעד כל הימים : א ר"ל אמאי לא כתיב שיתקעו כמו דכתיב בפר' בהעלותך כשיקהיל את הם : ב פי' את"ל יהושע לא השליט עליהם מ"מ ה"ל לתקוע שהרי משה עדיין היה קיים · ל"פ ואף בחייו כו' כלומר בשלמא אם היה יהושע שולט בהם אחרי מות משה היו תוקעים בהם אף באותו יום שמת משה אבל מדלא השליטו יהושע בהן אחרי מות משה דין הוא שיגנזו באותו יום שמת משה ולא ינהג בהם משה שררה ביום המיתה לקיים מה שנא' אין שלטון ביום המות כלו' אין שררה כנוהגת באדם כל ימיו כוהגת ביום מותו ואין להקשו' ולמה נגנזו אף אם לא ינגנזו לא יתקעו בהן · וי"ל דגם זה היה שררה שאף שהיו בעי' לא השליט בהם יהושע ולכן נגנזו וכן מצינו בדוד המלך ע"ה בכל מקום שמזכירו הזכירו דוד המלך באותו יום שמת כתיב ויקרבו ימי דוד למות מהאי טעמא אין שלטון וגו' : ג ולפיכך ליכא מיתתו של יהושע שהיא מיתתו של משה וכתב אחרי מותי במקום אחרי מות יהושע :

חסלת פרשת וילך

(א) **האזינו** השמים · שאני מתרה בהם בישראל א ותהיו עדים בדבר שכן אמרתי להם ב שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ · ג ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת ד אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם

חסלת פרשת וילך

א **משום** דק"ל מה לו למשה לצוות לשמים וכי הוא מושל על השמים · ופ"ק למה לקח עדות על ישראל הרי עדיין לא חטאו · ל"פ שאני מתר' בהם בישראל כדכתיב לעיל העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ וזה לשון התרא' ר אכיו העד העיד בנו האיש וגו' כי עדיין לא דבר עם השמים והארץ כלום ועכשיו דבר עמהם : ב דק"ל דלמא ישראל לא יקבלו שמי' וארץ להיות עדים · ול"פ שאמרתי להם ר"ל כבר אמרתי להם : ג פי' אל תאמר מדלא כתיב האזינו השמים והארץ ואדברה ודאי שני עניינים הם אלא ר"ל וכן תשמע הארץ שאני מתרה בהם בישראל ותהיה על דבר והא דכתיב גבי שמים האזינו וגבי ארץ ותשמע משום דמרע"ה היה קרוב לשמים שהיה קרוב למיתה והיתה עתה נשמתו דבקה למעלה וכשאדם קרוב לחבירו שעומד קרוב אצלו אומר לו האזין ולכן אמר האזינו אבל היה רחוק מן הארץ לכן שייך בה לשון שמיע' ומ"ה לא כלל אותם כאחד לומר האזינו השמי' והארץ ואדבר' וכו' והר"א פי' דמ"ה לא כלל אותן באחד מפני שהשמים הם יותר נכבדים מן הארץ מ"ה לא כללם בדבור אח' · ולפי פי' אינו מתורץ ליה שינה הקרא בלשונו דגבי שמים כתב לשון האזנה וגבי ארץ כתב לשון שמיעה : ד וא"ת והא נפ' כנגדים פי' גם ס"א בפסוק העדותי בכם את השמים וגו' · וי"ל דלעיל גבי התראה שצריכים העדי' להתרות באדם שרוצה לעבור עבירה שלא יעבור ואם כן הס"ל אין יעשו השמים והארץ התראה והא אין יכולין לדבר לאין לפ' דמשה התרה בהם בישראל בפני השמים והארץ שלא יעברו דהא באותו זמן לא

בעל הטורים

ליה כי שם ה' אקרא מכאן שמתפללי' על עצירת גשמים : כי שם ה' אקרא הבור לו' שמברכי' ברוך דיין האמת : ה"א גדולה לומר וכי לה' תגמלו זאת שנתן לכם ה' חומשי תורה :

ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל
לֵאלֹהֵינוּ : ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ
כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק
וְיָשָׁר הוּא : ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו
מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל : ו
הֲ לַיהוָה תִּגְמְלוּ זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא
הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ : ס

זכר

אונקלוס

אֲרֵי בִּשְׁמָא דַייָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם
אֱלָהַנָא : תַּקִּיפָא דְּשַׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי
אֲרֵי כָל אוֹרְחָתֵיהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא
דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָא לָא נָפֵיק מִן קֳדָם זַכָּאִי
וְקַשִּׁיט הוּא : חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵיהּ בְּנַיָּא
דִּפְלַחוּ לְטַעֲוָתָא דָּרָא דְּאַשְׁנִיאוּ עוֹבָדוֹהִי
וְאִשְׁתַּנִּיאוּ : הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין

דא

תולדות אהרן

ברכו' כ"א
מ"ה
יומא ל"ז
ב"ק כ'
ע"ז י"ט
תעני' י"א
ברכות נ"ה
סנה' ק"ב
דברי' י"א
ספרי
תהילי'ס"ח
ספרי
ראשי' כ"א
ויקרא כ"ב
תעני' י"ז
מיכה ג'

שפתי חכמים

דהו לצבור והוי התראת ספק ולא שמיה התראה ועל זה פיר"שי הסתכלו וכו' והסתכלו' כזה הוא כאלו דברו ההתראה בפה והכא בשירה זו מדבר בעונשן של ישראל שאם יעברו על מצות ההם ויאבדו ע"א ובני עונש כתיב יד העדי' תהיה בו בראשונה ל"פ כאן טעם אחר : א דק"ל היאך תלי זה הדבר בכאן ומ"ל דשפיר תלי בכאן לזו היא העדות וכו' : ב י"ל שרוצה לפרש והיאך משמע זה מפסוק שאמר להם לישראל כן שתורה היא כמטר ומפרש שה"ק קרא כאשר כו' . ומכליה לרש"י לפר' לקחי היא תורה משום דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם וג' וטעמא מאי משום דלקחו מיד אל יד שנאמר מימינו אש דת למו ר"ל תשרע"ה לקחה מימינו של קב"ה ולמה נקרא תורה חיים משום שנא' עץ חיים היא למחזיקים בה : ג מה שאין כן במטר ואח"כ מדמה אותה לרוח דהוא נמי טוב יותר מן הטל והוא מוסיף והולך : ד דס"מך וסי"ן מתחלפין : ה פי' דשא כ לל מיני עשבים רבים שהוא לבישת הארץ וכסויה ונקרא דשא והעשב הוא כל מין ומין בפני עצמו קרוי עשב ועיין בפ' בראשי' : ו דא"א לפרש שהוא כתיבת טיפס אשלמיגלה : ז וא"ת דילמא עניות אין . ותו מכלי' לפר' בזקדש דלאו במדיב' נמי . וי"ל הואיל דכתי' הבו גודל ואין לאו גדולה היא אלא האמנת דברי המברך וכתיב נמי כי שם ה' אקרא משמע שם של ד' באותיותיו ואסור להזכיר השם של ד' בגבולין כ"א במקדש היו מזכירים השם באותיותיו : ח דק"ל למה קרא מר"עה להק"בה צור . ותו מאי תמים דהזכי' בכא וכי פעולתו של הקב"ה אינה תמימה . ל"פ אע"פי כו' : ט דק"ל למה אמר הלשון של אמונה ומפר' דקאי אמתן שכרן של צדיקים שהוא לזמן ארוך בע"הב לכן שייך ביה לשון אמונה : י ר"ל דפסוק זה כפל לשון הוא מדכתיב אל אמונה ודאי אין עוש' עול אלא אף לרשעים . דה"א דלא משלם לכן שכרן אלא מככה להן מצוה כנד עבירה ועל העבירו' הנותרו' הוא מענש אותן קמ"ל דאין מככה עבירה כנד מצוה אלא משלם להם שכר המצות בע"כו כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו כדי שיהא עונש של עבירות בע"הב מרובה : כ ר"ל שרוצה לפרש מלת צדיק וכו' דלשון צדיק נאמ' על מי שקונ' בעצמו שלימות שרוצה וזה אין שייך בהק"בה מליל' ומתרץ הכל מצדיקין כו' והר"אם פי' הוכרך לפר' ר כל מצדיקין כו' מפני שאי אפשר לומר שהכתוב מעיד על צדקתו ש' כי לא יעלה על דעת היפך זה וכ"ש אחר שנא' עליו שהוא אל אמונה ואין עול ומפני שיש לטעות ולומ' שמלת צדיק וישר הם תוארים להק"בה ת"כ פי' דשכיבם היא תואר השם מפני הבריו' וכו' ר"ל שהכל מצדיקין עליהן את דינו : ל ר"ל שישר לבריות לעשות כן וקאי וישר על הבריות אבל א"ל שקאי וישר על הק"בה כיון דצדיק קאי אבריות ולא אהק"בה ה"ה נמי מלת וישר קאי נמי אבריות ולא אהק"בה וק"ל : מ ר"ל ולא ליה להק"בה והכי משמע הקרא בשחיתו ולאי השחיתו וקאמר לא ליה כלו' להק"בה לא ויהיה לפי זה מלת לו דבקה עם מלת לא רבא אחריו לא עם מלת שחת ולפי לשון הכתוב ה"ל לתרגם וליה לא אלא שתרגם אותו אחר הלשון הנהוג והוצרך להוסיף מלת להון אחר מלת שחת כי בזולת זה אין לו הבנה לקר' דלמי שחת ולא יפול עליו מלת לו לא כיון שאין אנו יודעים למי שחת רא"ם : נ דק"ל למה קרא אותן בניו כיון שחטאו : ס דק"ל למה כתיב מומם ולא כתיב מום סתם ויהיה מלת בניו דבקה עם שחת כאלו אמר שחתו בניו וזהו שתרגם חבילו להון והוא עצמו מה שאמר למעלה שחת לו לא אלא שכתב העבין במלת שונות כמנהג הסירות והכבולות רא"ם : ע כמו שעושין פתילה לנר של שמן שזוקיפין סביב הקש : פ ר"ל אתם יעושים מעשים מעציבי' ולמה אין לנעשות שיש בידו להפרע מכם . ועוד שהטיב לכם כל טובות . וא"ל מנ"ל לרש"י שאלו שני טעמים אחר להם . י"ל כדמפרש' אזיל דכתי' עם נבל שנכחו את העשוי להם דהיינו שהטיב להם ולא חכם להבין את הנולדו' דהיינו שיש בידו להפרע מכם כמו שעש' לדור המבול ולדור הפלגה ולאנשי סדו' ס"מ דמל' רליי' ונו' כלל נמי שני טעמי' : צ לשון קנין : ק לשון קן . פי' דק"ל מה כתי' קנך שהוא לשון קניין אין שייך לומר אביך דהא לגבי אביו אין נופל לשון קנין ל"פ שהוא לשון קננך ויתו קש"ל דאם הוא לשון קן היה לנקוד בחי' רק תחת הק"וף וגם ה"ל להדגיש הנ"ון מלשון כאשר יעיר קנו ל"פ שהוא מלשון תיקון וא"ל מנ"ל שהוא מלשון תיקון דלמא הוא מלשון קניין ומלשון קן א"כ ה"ל לנקוד קנך כמו"לס מלשון קינה ש'ב וארץ ואין לפר' מלשון תיקון ולשון קננך לחוד ולא לשון קניין א"כ חסר תי"ו של מלת תיקון אא ע"כ נ"ל כל שלש לשונות : ר דק"ל מה שנא

רש"י

בהם שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם ועד שאם יזכו יבאו העדי' ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמי' יתנו טלם ואם יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחלה * ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואח"כ ואבדת' מהרה על ידי האומו' : (ב) יערף כמטר לקחי . זו היא העדו' שתעידו א שאני אומר בפניכ' תור' שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם * כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו ב השמי' טל ומטר : יערף . לשון יטיף וכן * יערפו דשן יערפו טל : תזל כטל . * שהכל שמחים בו ג לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין : כשעירים . לשון רוח סערה ד כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן : וכרביבי' . טיפי מטר נראה לי על שם שיורה כחץ נקר' רביב כמה דאת אמר *רובה קשת : דשא . ארברי"ץ עטיפת הארץ ה מכוס' בירק : עשב . קלא אחד קרוי עשב כל מין ומין לעצמו קרוי עשב : (ג) כי שם ה' אקרא . הרי כי משמש בלשון כאשר ו כמו * כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו ז אחר ברכ' שבמקד' * : (ד) הצור תמים פעלו . אע"פ שהוא חזק ח כשמביא פורענו' על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו : אל אמונה . לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ט ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו : ואין עול . אף לרשעים משלם שכר צדקתם י בעולם הזה : צדיק וישר הוא . הכל מצדיקי' עליהם את דינו כ וכן ראוי וישר להם צדיק מפני הבריות וישר הוא ל וראוי להצדיקו : (ה) שחת לו וגו' כתרגומו חבילו להון מ ולא ליה : בניו מומם . בניו היו נ והשחתה שהשחיתו היא מומם : בניו מומם . מומם של בניו היה ס ולא מומו : דור עקש . עקום ומעוקל כמו * ואת הישר' יעקשו : ובלשון משנ' חולדה שעיניה עקומות ועקושו' : ופתלתול . אנטורט"יליי"ש כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות ע הגדילי' פתלתול מן התיבו' הכפילו' כמו ירקרק אדמד' סחרחר סגלגל : (ו) הלה' תגמלו זאת . לשון תימ' וכי לפניו אתם מקניטין פ שיש בידו ליפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובות : עם נבל . שנכחו את העשוי להם : ולא חכם . להבין את הנולדו' שיש בידו להיטיב ולהרע : הלא הוא אביך קניך . שקנאך צ שקננך ק בקן הסלעי' ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנ' : הוא עשך . אומה ר באומו' : ויכוננך .

אחרי

שעשה

תולדות אהרן

אונקלוס

הָא עַמָּא דְקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא
שבת כ"ג סוכה מ"ו אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּילֵיהּ הוּא עֲבָדָךְ וְאַתְקְנָךְ׃
אִדְּכַר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּלוּ בִּשְׁנֵי דָּר וְדָר
שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוֵּי לָךְ סָבָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ׃
מגילה י"ג בְּאַחְסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ בְּנֵי
אֱנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
אֲרֵי חוּלָקָא דַּייָ עַמֵּיהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּיהּ׃
סַפֵּק צָרְכֵיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבְבֵית
צַחֲוָנָא אֲתַר דְּלֵית מַיָּא אַשְׁרֵינוּן סְחוֹר סְחוֹר
לִשְׁכִינְתֵּיהּ אַלִּיפִנּוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתֵיהּ נַטְרִינוּן
כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן׃
כְּנִשְׁרָא דִּמְחִישׁ לְקִנֵּיהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפַף
פרים

האזינו

ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־
וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ׃
ח בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ
בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל
נַחֲלָתוֹ׃ י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר
וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ
יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ׃
יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף
יפרש

בעל הטורים

שני

ל' ויחד ויצב גבולות עמים : תלא ו"יו שבו"יו בסיון נתן להם י' דברות : ל' ומלא בתורה :

רש"י

אחרי כן בכל מיני בסים [א] וכן מכס כהני' מכס לויים' ומכס מלכים [ב] כרך שהכל תלוי בו : (ז) זכור ימות עולם · מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו : בינו שנות דור ודור · דור אנוש שהציף עליה' מי אוקיינוס ודור המבול ששטפ' · ד"א לא נתת' לבבכ' על שעבר [ג] בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא : שאל אביך · אלו הנביאי' שנקראי' אבות כמו שנאמ' באליהו * אבי אבי רכב ישראל : זקניך · * אלו [ד] החכמים : ויאמרו לך · הראשונו' : (ח) בהנחל עליון גוי' · כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתו הציפן [ה] ושטפ' : בהפרידו בני אדם · כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם : למספ' בני ישרא' · בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם [ו] ולמספר שבעים נפש של בני ישרא' שירדו למצרי' [ז] הציב גבולות עמים שבעי' לשון : (ט) כי חלק ה' עמו · למה כל זאת לפי שהיה חלקו כנוס ביניה' [ח] ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו · ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו · והוא השלישי באבות [ט] כמשולש בשלש זכיו' זכות אבי אביו וזכו' אביו וזכותו הרי ג' כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה [י] ולא ישמעאל בן אברה' ולא עשו בנו של יצחק : (י) ימצאהו בארץ מדב' · אות' מצא לו נאמני' [כ] בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר * וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן : ובתוהו ילל ישימון · ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברו' מקו' ציה ושממון כענין שנאמר * לכתך אחרי במדבר : יסובבנהו · שם סבבם והקיפ' בעננים וסבבם בדגלי' לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפהו [ל] עליהם כגיגית · יבוננהו · שם בתור' ובינה : יצרנהו · מנחש שרף ועקרב ומן האומות : כאישון עינו · הוא השחור שבעין [מ] שהמאו' יוצא הימנו · ואנקלוס תרג' ימצאהו יספיקהו כל צרכי במדבר כמו * ומצא להם * לא ימצא לנו ההר : יסובבנהו · אשריכון סחור לשכינתי' [נ] אהל מועד באמצע וארבע' דגלי' לד' רוחו' : (יא) כנשר יעיר קינו · נהג' ברחמי' ובחמל' [ס] כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה [ע] לחברת' כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו :

יעיר קנו · יעורר בניו : על גוזליו ירחף · אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה

איוב ל"ז * שדי לא מצאנוהו שגיא כח [פ] כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות שנאמר * ה' מסיני בא

דברי' ל"ג וזרח

Margin notes beside Rashi: מלכי' ב' י"ב · קידוש' ל"ב · דברי' ל"ג · ירמיה ב' · דברי' י"א · יהושע י"ז

שפתי חכמים

שעשה אותם הא כל העול' עשה · ל"פ אומה באומו' ר"ל כמו בן מכל העו"א : [א] בסים וכו' הוא כמו לשון בסים אלא בסים מלשון ארמית · וכן מלשון עברי' : [ב] מש"כ בשאר אומות דלוקחין מלך ממדינה אחרת : [ג] ר"ל היה ראוי לכם לזכור ימות עולם וכיון דלא עשית' לכל הפחו' בינו שנו' דור ודור להבא כו' והוכרך לפר' ד"א וכו' משו' דלפי' ראשון קשה כפל לשון דהא כבר כאמר זכור ימות עולם וגם ד"ר אנוש ודור המבול בכלל · ל"פ ד"א · ולפי ד"א לחוד כמי קשה כי אין שייך לומר לשון הבנה אדבר שאינו בעול' הזה אא בהע"ב אשר עין לא ראתה בלתי אלקי' לבדו ל"פ גם טעם ראשון : [ד] כי אלא זקן כוטריקון זה שקנה חכמה : [ה] ר"ל מה היה חלק נחלתו הציפן ושוטפן : [ו] דאל"כ למספר ל"ל והכי משמע הקרא בהפרידו בני אדם דהיינו כשהפיץ דור הפלגה יצב גבולות עמים ר"ל שלא העבירי' מן העולם ולמה עשה כן למספר בני ישרא' · ר"ל בשביל ישראל שיצא מן שם : [ז] ר"ל שרוצה לפר' עוד עניין אחד · וה"ק הפסוק יצב גבולו' עמי' ר"ל עשה אומו' הרבה וכמה עשה ומספ' למספר בני ישרא' · ר"ל כמספ' של שבעי' נפש שירדו למצרי' עשה דהיינו שבעים אומות והיה מאמר יצב גבולות עמים כדרש לפניו ולאחריו כדפי' · והוכרך רש"י לשני טעמים דלטעם ראשון קשה ל"ל מלת גבולות לא היה לו לכתוב רק יצב עמים למספר בני ישראל גבולות ל"ל · ולטעם אחרון קשה כיון שהכעיסו לפניו למה לא איבדם מן העולם לכן צריך גם לטעם ראשון : [ח] משום דבכל כי היא נתינת טעם אלעיל מיניה ה"כ משת' שרוצה ליתן טעם אלעיל : [ט] ר"ל לכן קרא ליעקב חבל נחלתו : [י] דק"ל למה לא כתי' אברה' או יצחק · ומתרץ הוא ובניו היו לו לנחלה אבל אברהם היה ישמעאל דלאו נחלתו הוא וליצחק היה עשו · ואע"פי שכבר נאמר למעלה מה שלא אבדם הוא בעבור מספר בני ישרא' שהם מבני שם מ"מ עדיין לא פי' שם מה ענייני' של מספר בני ישראל עד שיכללו אנשי דור הפלגה בעבורם ופי' כאן הטעם מפני כי יעקב וגו' היה כנוס ביניהם אע"פי שממאמ' כי חלק וגו' לא יובן שהיה כנוס ביניהם כיון שהוא נתינת טעם למה שכתי' למעלה יצב גבולות עמים בעבור מספר בני ישראל שעתידים לצאת מהם דהיינו שהיה כונס ביניהם · רא"ם : [כ] רצונו בזה ת"ט לא רצה נתי עשו וישמעאל לנחלתו שהם מבני אברהם ויצחק כמו בנין של יעקב : [ל] והסוגה בזה כדי שיהיו כמו אנוסים ולא יוכל לשלחם כל ימיו כדין אנוס וכן פירשתי בפרש' וישמע יתרו · ואין להקשות מנ"ל לנלשה אלו · י"ל דהי מיכייהו מפקי' · א"כ דהקרא מפרש שלשתן דהא דקאמר יסובבנהו יבוננהו שסיבב אותן בשע' נתינת התורה דהיינו כפה עליהם הר כגיגי' יסובבנהו יצרנהו מנחשים דהיינו שהקיפן בענני כבוד והרג כל הנחשים והעקרבים יסובבנהו יצרנהו כאישון מן האומות דהיינו שסבבן בדגלים : [מ] (בח"יי) ולמה נקרא אישון משום דנראה בו כדמות איש קטן כמו שנראה דמות איש במראות הנשים דאישון לשון של איש וע"ש : [נ] פי' שהתרגום מתרגם כן על יסובבנהו ומפרש זה אהל מועד כו' : [ס] מכאן והלאה חזר לספר הטובות שעשה להם מעת נאתם ממצרים והם שכחו את הכל : [ע] פי' שוכה ענף עצים : [פ] רש"י אומר כן וה"פ שדי דהיינו הקב"ה לא מצאנוהו שגיא כח ר"ל דאע"ג דהוא שגיא דהיינו חזק לא כיהג בכח עם הבריות : [צ] מסיני

בא וזרח

דברים לב

יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃
יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל
נֵכָר׃ ס יג יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע
וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃ יד חֶמְאַת
בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים
בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת
חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃ טו וַיִּשְׁמַן
יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ
אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃
טז יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃
יזבחו

בעל הטורים

שלישי

יתיר ו' : חסר יוד
מי' דכרות יונקות
כל התורה :
ד' מלא בתורה :
ב' מלא כתשון :

ו' חסר בליסנא :

אונקלוס

פָּרֵיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבִּילְהוֹן מְנַטִּילְהוֹן עַל־תְּקוֹף אַבְרוֹהִי׃ יְיָ בִּלְחוֹדֵיהוֹן עָתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם קֳדָמוֹהִי פּוּלְחַן טַעֲוָן׃ אַשְׁרִינוּן עַל־תּוּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכֵלִנּוּן בִּזַּת סַנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי־קִרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵין כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עוּתַר רַבְרְבָנֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן עַמָּא דְאַרְעֲהוֹן וְאַחֲסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן אִתְּשַׁד כְּמַיָּא׃ וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וְשַׁבַּק פּוּלְחַן אֱלָהָא דַעֲבָדֵיהּ
וארגזו

סם | סוטה י"א | כתוב' קי"א | ברכות ל"ב | שמות י"ט | מנחו' פ"ט | מלכי' א' ד' | עמוס ו' | מלכי' א' ד' | עמוס ו' | איוב ט"ו | שם | משלי י"ב | יחזקאל

רש"י

א וזרח משעיר הופיע מהר פארן ואתא מרבבו' קדש אלוה מתימן יבא זו רוח רביעי': יפרוש כנפיו יקחהו · כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי שסאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגבי' לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אמר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב"ה * ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרי' אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בלסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו' : (יב) ה' בדד · ה' בדד ובטח ב נהגם במדבר : ואין עמו אל נכר · לא היה בח באחד ג מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם · ורבותינו דרשוהו על העתיד ד וכן תרגם אנקלוס ואני אומר דברי תוכח' הם ה להעיד השמי' והארץ ותהא כשיר' להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד ליעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר ו לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על' זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור : (יג) ירכבהו על במותי ארץ · כל המקרא ז כתרגומו : ירכיבהו וגומר · על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות : ויאכל תנובות שדי · אלו פירו' ארץ ישראל ח שקלים לבוא ולהתבשל מכל פירות הארצו' : ויניקהו דבש מסלע · מעשה באחד ט שאמ' לבנו בסיככי י הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה כ אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואת' מעלה קציעו' מתוכ' : ושמן מחלמיש צור · * אלו זתים של ל גוש חלב : (יד) חמאת בקר וחלב צאן · זה היה בימי שלמ' שנאמ' * עשר' בקר ברי' ועשרים בקר רעי ומאה צאן : עם חלב כרים · זה היה בימי עשרת השבטים שנאמ' * אוכלי' כרים מצאן : חלב כליות חטה · זה היה בימי שלמה שנאמר * ויהי לחם שלמה וגו' : ודם ענב תשתה חמר · בימי עשרת השבטים * השותים במזרקי יין : (יג) במותי ארץ · לשון גובה : שדי · לשון השדה : חלמיש צור · תקפו וחוזקו של סלע כשאינו דבוק לת' יב'

שפתי חכמים

א מכיני בא אינו מן מניין ד' רוחות אלא שינא משיפי לקראת ישראל ואלו הן הד' רוחות וזרח משעיר · הופיע מהר פארן · ואתא מרבבות קודש · אלקים מתימן יבא · ויש מקשים והא רש"י פי' לעיל קרא וזרח משעיר למו ונו' על העבור אליגי' שלא רצו לקבל עליהם את התורה וכ"פ רש"י לקמן בפר' וזאת הברכ' וכאן פי' הקרא לד' רוחות העולם · וי"ל דתר' וייהו איתנהו ביה דאי לד' רוחות לחוד נכתב הקרא א"כ קשה למה קרא שמות הרוחות בשמות אלו מה שלא קרא ד' רוחות העולם בשמות אלו בכל התורה כולה אלא ע"כ צ"ל דקאי נמי על העכו"ם · ואלו לעבור אליגי' לחוד הוה אתי למה לא הזכירן בשמותן בהדיא אלא ע"כ תרוייהו איתנהו ביה · ולעיל בפסוק ימצאהו שמספר בשבחו של ישראל מביא הטע' שדרשו על העבור אליגי' שלא רצו לקבל התורה ובפסוק כנשר יעיר קנו שבא לספר בטובתן של מקום שהטיב לישראל מביא טע' השני : ב וה"ק הפסוק וי"י נהג את ישראל בדד ובטח · אבל א"ל דיי' היה בדד דזה פשיטא אלא מלת בדד שב אל העם כלומר שלא היו צריכין לשו' אומה ללכת עמהם מרוב בטחונם ויהיה מלת ינחנו עתיד תחת עבר : ג ר"ל זהו פי' ובטח כלומר שלא פחד שמא יקום שום אחד מכל אלקי הגוים להראות כחו להלחם עמהם משום דלא היה בו' : ד ר"ל קרא דיי' בדד : ה רצונו בזה דאין שייך לפרשו על העתיד כיון שעכשיו מדבר דברי תוכח' עמהם · א"כ אין יתכן שיתנב' בכאן באמצע התוכחה על העתיד · ל"פ ואני אומר כו' כלומר אף שהוא דיבר על העתיד מ"מ גם כן דברי תוכחה כל הענין הזה' וכו': ו ר"ל כן הקרא של יי' ובדד ינחנו הוא משמע לשבח ולעבר : ז פי' שיתן להם א"י · כ"ת א"כ הל"ל וינחילנו וגומר · מאי ירכיבהו · וכולו בדמפרש ואזיל : ח ק"ל וכי במקום אחר לא יאכלו · ל"פ אילו פירות כו' : ט דק"ל והיאך בא זה שהיו יונקים דבש מן הסלע : י בשיככי שם מקום : כ וקציעו' הם קשים כמו סלע ואפ"ה היה דבש עליהם וא"כ היו יונקים דבש מן הסלע : ל ג"ש חלב שם מקום : מ דק"ל למה נקט חלמיש בשוא תחת הלא"ד ה"ל למיכתב חלמיש בקמץ כמו חלמיש למעיינו מים. לכך מפרש כשאינו דבוק כו' אבל כאן דבוק : נ דק"ל למה כקוד וחלב בשו"א פתח החי"ת וביו"ד תפס בלא"ד ה"ל למכתב וחלב בוי"ו בק"מץ : ס גבשה דכגע' רש"י כך היא כרי' כבשי' והגהת א"ש. האילים קוי פירושו כמו שמצו דבלא זה ה"א דאילי' הם כבשים למה נקראו אילים שמחזיקים ומעשבים את כע.יהן ואילים מלשון ואת אילי הארץ לקח שהוא לשון חוזק אבל השתא שפרשתי כרי' כבשים אין אנו צריכים לדחוק ולפרש ואילים מלשון חוזק אלא אילים פירש כמשמעו : ע דאל"כ למה מדמה לחלב כליות ולא לשאר חלב : פ ר"ל שכן הפי' של פסוק ודם ענב היה שותה וכו' : צ רצונו בזה וכיון שהוא מלשון ב בי' ה"ל לבדגים השי"ן כמו שמצינו שבי' תקום שלשון בשני מודגש : ק אבל עכשיו הוא משמע שפתה מכסה את עצמן : ר פי' אבל לשון קבלה כנא
המתחבה

ובקוד חלמיש מ וכשהוא דבוק בקוד חלמיש : (יד) חמאת בקר · הוא שומן הנקלט ע"ג החלב : וחלב צאן · חלב של צאן דבוק כ בקוד חלב כמו בת ב אתו : כרים · כבשים : ואילים ס כמשמעו : בני בשן · שמנים היו : חלב כליות חטה · חטים שחלב כליות ונסין ע כבוליא : ודם ענב · היה שותה טוב פ וטעם יין משוב : חמר · יין בלשון ארמי : חמר · אין זה שם דבר אלא לשון בח בטעם ובי"נות כלינו : ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אונקלוס אשריכון על תקפי ארעא וגו' : (טו) עבית · לשון עובי : כשית · כמו ב זית לשון * כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו ככפלים מבחוץ וכן הוא אומר ותמיה על כסלו : כשית · יש לשון קל ל בלשון כסוי בתו * וכוסה קלון ערום ואם כתב כסית דגוש היה משמע כסית את אחרים כי כסה פניו : ויבל צור ישועתו · בזה ובזהו שנאמר * אחוריהם אל היכל ה' וגו' אין נבול גדול מזה : (טז) יקנאהו · הקניאוהו חמתו ר וקנאתו : בתועבות · במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה :

יז יזבחו לשדים לא אלה אלהים לא ידעום חדשים מקרב באו לא שערום אבתיכם: יח צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך: ס יט וירא יהוה וינאץ מכעס בניו ובנתיו: כ ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא אמן בם: כא הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם: כב כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים: כג אספה עלימו רעות חצי אכלה בם: כד מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי ושן בהמת אשלח בם עם חמת

אונקלוס

ואַרגִיזוּ קֳדָם תַּקִיפָא דְפָרְקִיה: אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי בְּפוּלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֵיבָתָא אַרְגִיזוּ
שם כ' קֳדָמוֹהִי: דַּבְּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ
כתובו' ח' דַּחֲלָן דְּלָא יְדַעוּנוּן חַדְתָּן דְּמִקְּרִיב אִתְעֲבִידָא
לָא אִתְעַסַּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן: דַּחֲלַת
יומא פ"ג תַּקִּיפָא דִּבְרָאָךְ אִתְנְשֵׁיתָא שְׁבַקְתָּא פּוּלְחַן
קידושי' ל"ו אֱלָהָא דְּעַבְדָךְ: וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ
מִדְּאַרְגִיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן: וַאֲמַר
אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָה יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן
יבמו' ס"ד אֲרֵי דָרָא דְּאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ:
אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא אַרְגִיזוּ
קֳדָמַי בְּטַעֲוָתְהוֹן וַאֲנָא אַקְנֵינוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא
טַפְשָׁא אַרְגֵיזִנּוּן: אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא
סוטה ט' נְפַק מִן קֳדָמַי בִּרְגַז שֵׁיצֵי עַד שְׁאוֹל אַרְעִיתָא
ברכות ה' אֲסֵיף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁיצֵי עַד סִיפֵי טוּרַיָּא:
אֲסַיֵּף עֲלֵיהוֹן בִּישָׁן מַכְתָּשַׁי אֲגָרֵי בְּהוֹן:
נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכִילֵי עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן
חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְזָחֲלִין
בעפרא

רבעי

ל' ומלא:
ג' חסר:
ד' חסר:
תשי י' קטנה כנגד י' דברים ונשית אותו בי' נסיונו' ולכך י' דיגדל כח גדולה ל"ל זכור לאברהם שנסית' בעשר:
ג' ומלא:
קדח' ותיקד ותאכל ותלהט כנגד ד' מלכיות בבל מדי יון אדום:
ג' וחסר:

רש"י

(יז) לא אלה · כתרגומו לית בהון צרוך [א] אלו היה בהם צרוך [ב] לא היתה קנאה כפולה [ג] כמות עכשיו: חדשים מקרוב באו · * אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי: לא שערום אבותיכם · לא יראו מהם [ד] לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום לשון * ושעירים ירקדו שם שעירים הם [ה] שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: (יח) תשי · תשכח · ורבותינו דרשו כשבא להטיב לכם אתם מתישים כחו [ו] מלהטיב לכם: אל מחוללך · מוציאך מרחם לשון * יחולל אילות * חיל כיולדה: (כ) מה אחריתם · מה תעלה בהם [ז] בסופם: כי דור תהפוכות המה · מהפכין רצוני [ח] לכעס: לא אמון בם · אין גדולי נכרים בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה: אמון לשון * ויהי אומן נודריטור"א בלעז · ד"א אמון לשון אמונה · כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני · הביאוני לידי קנאה: בלא אל · בדבר שאינו אלוה: בלא עם · באומה שאין לה שם שנא' * הן ארץ כשדים זה העם לא היה בגוים הוא אומר * בזוי אתה מאד: בגוי נבל אכעיסם · אלו המינים וכן הוא אומר * אמר נבל בלבו אין אלהים: (כב) קדחה · בערה: ותיקד · בכם עד [כ] היסוד: ותאכל ארץ ויבולה · ארצכם ויבולה: ותלהט · ירושלים המיוסדת [ל] על ההרים שנא' * ירושלים הרים סביב לה: (כג) אספה עלימו רעות · אחביר רעה אל רעה לשון * ספו שנה על שנה * ספות הרוה * עולותיכם ספו על זבחיכם · ד"א אספה אכלה [מ] כמו פן תספה · חצי אכלה בם · כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב · א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו ומשמו של ר' משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו: מזי · לשון ארמי שער מזיא דהוה מהפך [נ] במזיא: ולחומי רשף · השדים נלחמו בהם שנ' * ובני רשף יגביהו עוף

ספרי
ישעי' י"ג
תהלי' כ"ט
שם מ"ח
אסתר ב'
ישעי' כ"ג
עובדי' א'
תהלי' י"ד
שם קכ"ה
ישעי' כ"ח
דברי' כ"ט
ירמיה ז'
איוב ה'

שפתי חכמים

המתחרה לנקום נקמת דבר: [א] צרוך פירש כח ויכולת · והוצרכו לפרש כן מדכתיב אחריו אלהים לא ידעום ואם היה פי' לא אלוה כמשמעו אין קרא אחר זה אלקים · הרא"ם: [ב] רצ"ל שלא תקשי מדכתיב לא אלקים משמע אבל אם היה בו צרוך כגון כוכבים ומזלות לא היו מקניטים לו ואין יתכן זה הרי כתיב פן תשא עיניך ונזמר לירא או לכל צבא השמים וגומר: [ג] וא"ת והא לעיל בפ' כי תשא פי' רש"י למה יחרה אפך כלום מתקנא גבור אלא בגבור וכו' וא"כ למה תהא קנאה כפולה · וי"ל לעיל גבי תפילה לפיים הש"י אחר משה למה יחרה אפך כלום מתקנא וכו' אבל לענין עונש כשבא הקב"ה ליענש על ע"א האינדי' אות' אז העונש יותר גדול במי דלית ביה צרוך: [ד] ויהיה כנוי שערום כמו בני יצאוני יצאו ממני פן תשבענו תשבע ממנו: [ה] ויהיה נ"כ פה כנוי שערום מהם רק פירש מהם פי' ממין השעירים שהם השדים הנזכרים למעלה ופי' שערום עשו שעירי' כמו תמלאמו ענבו אל מים · רא"ם: [ו] והוא מלשון תשש כחי כנקבה ולפירש ראשון יהיה מלת תשי מנזירת נשיתי טובה: [ז] כי כמנוקד הוא אינו רק לדעת מה יהא עליהם באחרונה לא מה יהא אחריתם כי אחרית' הוא היותה ובלא הסתרת פנים כל הילודי' למות אלא מה יהא עליהם פורענות בשביל הסתרת פנים: [ח] לא שהם מהתפכין כפי התוכן · והוכחתו מדבתי' כי ובו' וכל כי הוא נתינת טעם אמעל מעלה וק"ל: [ט] ופי' אמן מלשון ויהי אומן את הדסה והוסיף מלת נכרים כי בזולת התוספות יהיה המובן ממנו שאין גדולי בם כלו' שלא גדלתי לכן הוסיף מלת נכרים: [י] לטעם ראשון היה קשה למה לא כת' אומן ביו"ד ל"פ ד"א וכו' ולד"א קשה ה"ל לומר אמון: [כ] הוסיף מלת בכם וכן מלת ארצכם דבלאו הכי לא הייתי יודעי' את מי תיקד או לאיזה ארץ: [ל] דאל"כ מוסדי הרים ל"ל הרי כבר כתיב שתאכל הארץ בכלל · אלא ר"ל ירושלים שהיא מיוסדת על ההרים ויחדה בפני עצמה לחשיבות': [מ] כלות' כל רעות אכלה בם שלא תשאר שום רעה מהרעות אלא כלם יכלו עליהם ע"ד חצי אכלה בם שכל חצי אוריק בם · והוצרך לד"א כי לטעם ראשון קש' ה"ל ליכתו' אספו מלשון ספו שנה על שנה ולא אספה בה"א מלשון תספה ולד"א לחוד נמי קשה דבא כתי' אחריו חצי אכל' בה דהא החצי' נמי בכלל רעות הם · ויש מקשי' לעיל בפ' אתם נצבי' פרש"י ספות הרוה לפי שאוסיף לו וכו' וכאן פי' ספות הרוה מלשון חיבור · וי"ל דכל הוספ' שהוא מוסיף על דבר אחר ממיל' הוא מתחב' אליו ולפי זה יהיה הוספ' וחבר' פי' אחד וענין אחד להם ופי' לעיל לשון תוספ' לפי ענייכו דלא שייך לומ' חבי' דהא אין לו פינם על הזונג ואיך יאמר אחביר פורענו' לפורענו' משו' הכי פי' לשון הוספ' וכאן שלא הזכיר שום זונג אלא היחיד פי' לפי ענייכו לשון חברה · ועוד נ"ל ליישב די"ל דפשוטו של אספה הוא בכל מקום לשון הוספ' הוא אך כאן א"א לפר' לשון הוספ' דהוי משמע דהקב"ה יוסף עליה' פורענו' יותר ממה שחטאו וזה אינו דאין הקב"ה נפרע אלא כפי שהרשיע האדם לפניו לכן הוכרח לפר' כאן שהוא לשון חיבור ולכן הביא רש"י כל הני קראי פי' את מלשון חיבור כדי שלא תקשה בתחילת המחשבה על פי שפי' מלת אספה מלשון חיבור מכל הני מקראות שהבי' מה"ק · וכעין זה פרשתי לעיל גבי וירק את חניכיו ע"ש:

[ב] זה לשון הבא' רבנו טוב

בעל הטורים

כולם חסר : אשביתה מאנוש זכרם סופי תיבות למפרע משה לומר משה בחירו עמד בפרץ :

חמישי

ואין בהם תבונה ב"ת המן · שלא היה בהם תבונה שהכהו בסעודתו של אחשורוש :

חֵמַת זֹחֲלֵי עָפָר: כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־
חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־
בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה:
כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה
מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: כז לוּלֵי כַּעַס
אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־
יֹאמְרוּ יָדֵינוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־
זֹאת: כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת
הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה: ס כט לוּ חָכְמוּ
יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:
ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם
יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם
וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי לֹא
כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים:
לב כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת
עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת
למו

אונקלוס

כְּעַפְרָא: מִבָּרָא תְּקַטֵּיל חַרְבָּא — תולדות אהרן: ב"ק ב'
וּמִתַּוְנַיָּא חַתַּת מוֹתָא אַף עוּלֵימֵיהוֹן אַף — עיין בת"י
עוּלֵימַתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם סָבֵיהוֹן: — ב"ק ס'
אֲמָרִית יְחוּל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן וַאֲשֵׁיצִינּוּן אֲבַטֵּל
מִן בְּנֵי אֲנָשָׁא דּוּכְרָנְהוֹן: אִלּוּלָפוֹן רוּגְזָא
דְּסָנְאָה כְּנִישׁ דִּלְמָא יִתְרַבְרְבוּן בְּעֵיל דְּבָבָא דִּלְמָא
יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקֵיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת
כָּל דָּא: אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן
וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ: אִלּוּ חַכִּימוּ
אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סָבְרוּ מָה יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן:
אֵכְדֵּין יִרְדּוֹף חַד לְאַלְפָא וּתְרֵין יְעָרְקוּן לְרִבּוֹתָא — מ"ק י"ו
אֱלָהֵין אֲרֵי תְּקֵיפְהוֹן מְסָרִינוּן וַייָ אַשְׁלֵימִינּוּן:
אֲרֵי לָא כְתוּקְפָנָא תּוּקְפְהוֹן
וּבַעֲלֵי דְּבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא:
אֲרֵי כְּפוּרְעֲנוּת עַמָּא דִּסְדוֹם פּוּרְעֲנוּתְהוֹן — ברכו' נ"ו
וּלְקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמוֹרָה מַחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי
חיוין

שפתי חכמים

יש לו ראייה לפירושו של ר' משה הדרשן : א רבותינו בזה ד"ל ושן חיות כיון שחיות הן תולדים לנשוך ולא בהמות : ב (מהר"ן) דאי כמשמעו בחדרי בבית הל"ל ומחדרי' פחד שלשון פחד נופל על דבר הקרוב ואימה על דבר הרחוק כדכתב' רש"י בפ' בשלח בפסוק תפול עליהם : ג כי לפי' ראשון קשה היכן מצינו בקרא שחדרי לב נקראים בשם חדרים סתם לכ"פ ד"א וכו' · ויהיה פי' חדרי' כמשמעו ולד"א קשה למה אמר בחדרי' אימה דהא בעיר היה מי דבר הל"ל ובפנים אימה היפך מחוץ לכן אמר עוד ד"א על עבירות שעשה בחוץ כלומר בגלוי ועל שעשו בחדרי חדרי' שלא יראה אותו שום אדם ולפי' זה של הד"א קשה א"כ יהיה מקרא קצר שלא נקט קרא לשון עשייה א"כ צ"ל לינקד המ"ם של מחדרי' בחי"רק להוה פי' כמו מן עבירו' שעשו בפני' לכן צריך לד"א ולשני פירו' אלו קשה למה נקט קרא אימה ה"ל ומ' מחדרי' דבר לכן צריך גם לטעם ראשון : ד פי' יש פותרים כפי הנגלה שיהיה אפאיהם מלשון אף ויהיה הא"לף הראשונה לשון המדבר כאלו אמר אשי' אפי עליה' או בה' וזה לא יתכן וכו' : ה פי' ועוד שתי' אחר' : ו כוונתו של אונקלו' במה שפי' יחול רוגזי עליהון אחר לשון הברייתא' וכו' שהמכוון מזה הוא שיחול רוגזי עליהון שיהיו כלא אינם · ואין פי' כמו שמצינו כמו שמבינים אותו היש פותרים : ז פי' כמל' הזאת מורכב' מן לו שפירושו אם ומן לא ואע"פ שהמל' כתוב' ביו"ד לפי שהמלה נקראת בצי"רי והצי"רי מביא אלף והוסיף שתי מלות עליהם להשחית מפני שבזולת עליה' לא היינו יודעים על מי הכעס ועוד מה הוא ענין הכעס : ח הוסיף כל זה שבזולת זה לא יתכן לומר ידינו רמה ונומר כיון שלא השחיתם מה רמה ידם : ט הוסיף שי"ן על מלת לו מפני שאמר לו וגו' איכו התחלת הדיבור רק הוא ראייה על מאמר כי גוי אובד עצות המה שאלו היו חכמים וכו' : י פי' ולא לאחרית של עצמם · ואיכה ירדוף וגו' הוכחתו לזה שקאי עליו סוף פורענות ישרא' כי איכה ירדוף אלף הוא פי' מלת זאת ומלת אחריתם : כ לא אחד מישראל אלף ממנו דהא קללה תחשב כאן · יש מקשי' והא מידה טובה מרובה ממדת פורענות והכא במדה טובה כתיב ירדפו מכם חמשה מאה ובפורענות ירדוף אח' מהם אלף מישראל · ויש לתרץ הפורענות שנא' בשירה זו יוצא משורת הדין והוא שנא' במגילת איכה ותרד פלאים שהיה ירידתם בדרך פלא שלא כדין המדות : ל ר"לא והיכן נזכר סלע במקרא :

א כאלו

רש"י

עוף והם שדים : וקטב מרירי · וכריתות שד שמו מרירי · קטב כריתה כמו * אהי קטבך שאול : ושן (הושע י"ג) בהמות · *מעשה היה א והיו הרחלים נושכין וממיתין : (ספרי) חמת זוחלי עפר · ארס נחשים ההולכים בגחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ · זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך : (כה) מחוץ תשכל חרב · מחוץ לעיר תשכל' חרב גייסו' : ומחדרים אימה · כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו ב נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה · ד"א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר ג כמה שנא' * כי עלה מות בחלונינו וכן (ירמי' ט') ת"א · * ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות (ספרי) שנאמר * ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות (שם י"א) לבושת : ומחדרי' אימה · על מה שעשו בחדרי חדרי' שנא' * אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו : (יחזקאל ח') (כו) אמרתי אפאיהם · אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפר' אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא * ותתן להם ארץ שבעה גוים (נחמיה ט') ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם · ויש פותרים אותו כתרגומו ד יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפאיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך * אאמיצכ' במו פי והא' התיבונה ה אינו (איוב י"ו) ראויה בו כלל · ואנקלוס תרגם אחר לשון הברייתא ו השנויה בספרי החולקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם : (כז) לולי כעס אויב אגור · אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ז ואם יוכל להם וישחיתם ח יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שנ' פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורתי בנכרי שאין הגדולה שלו : פן יאמרו ידינו רמה וגו' · כי אותו גוי אובד עצות המה : ואין בהם תבונה · שאלו היו חכמים ט ישכילו זאת : (ל) איכה ירדוף וגו' : יבינו לאחריתם · יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם י של ישראל : איכה ירדוף וגו' · ממנו אלף כ מישראל : אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם · מכרם ומסרם בידינו דליב"רר בלעז : (לא) כי לא כצורנו צורם · כל זה היה לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יוכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו · כי לא כסלענו סלעם · כל צור שבמקרא ל לשון סלע : ואויבינו פלילים · ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם : (לב) כי מגפן סדום גפנם · מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה : שדמות · שדה תבואה כמו * ושדמות לא (חבקוק ג') עשה אוכל * כשדמות קדרון : ענבי רוש · עשב מר : אשכלות מרורות למו · משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם (מלכי' ב' כ"ג)

א וכן

אונקלוס

חיוין ותושלמת עובדיהון כמרדותהון :
הא כמררת תניניא כס פורענותהון וכרישי
פתני חיוין אכזראין : הלא
כל עובדיהון גלן קדמי גניזין ליום דינא
באוצרי : קדמי פורענותא
ואנא אשלם בעדן דיגלון מארעהון ארי ע"ז ג'
קריב יום תברהון ומבע דעתיד להון : מנח' נ"ו
ארי ידין יי דינא דעמיה ופורענות
עבדוהי צדיקיא יתפרע ארי גלי קדמוהי גיטין נ"ו
דבעידן דתתקף עליהון מחת סנאה יהון ע"ז כ"ט
מטלטלין ושביקין : ויימר אן דחלתהון פסחי' ס"ב
תקיפא דהוו רחיצין ביה : דתרב
נכסתהון

האזינו

לָמוֹ׃ לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם
וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ לד הֲלֹא־
הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃
לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת
תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ
עֲתִדֹת לָמוֹ׃ ס לו כִּי־יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי
יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר
וְעָזוּב׃ לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר
חָסָיוּ בוֹ׃ לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי
עליכם

בעל הטורים

תנינים חסר י' לפי שעברו על י' דברים לא תלמד לעשות ועברו על י' דברו' :
י"ב מלא בתורה ופלוגתא על דין :
כולם מלא :

ששי

אזלת יד בגימ' גלות :
כולם מלא :
כולם מלאים :
ג' ומלא :
ב' ומלא בתורה כל העם :

רש"י

א וכן תרג' אונקלוס ותושלמ' עובדיהון כמרדותהון : (לג) חמת תנינים יינם · כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם : וראש פתנים · כוסם ב שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי ג יבא ויפרע מהם : (לד) הלא הוא כמוס עמדי · כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמור לפני : הלא הוא · פרי גפנם ד ותבואת שדמותם כמוס עמדי : (לה) לי נקם ושלם · עמי נכון ומזומן ה פורענות ו נקם וישלם להם כמעשיה' הנקם ישלם להם גמולם · ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום ז והוא מגזרת ודבר אין בהם ח כמו והדבור ואימתי אשלם להם : לעת תמוט רגלם · כשתתום זכות אבותם ט שהן סמוכים עליו : כי קרוב יום אידם · משארצה להביא עליה' יום אידם קרוב ומזומן י לפני להביא על ידי שלוחים הרבה : וחש עתידות למו · ישעיה ס' וממהר יבואו העתידות להם : וחש · כמו * ימהר יחישה · עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתי' מראש · מכאן ואילך העיד עליה' דברי תנחומין שיבאו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה * והיה כי יבואו עליך הברכ' והקלל' דברים ל' וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' : (לו) כי ידין ה' עמו · כשישפוט אותן בים דין כ הללו האמורות עליהם כמו * כי בם ידין עמים · כי זה אינו משמש איוב ל"ו בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו ל לשוב ולרחם עליהם : יתנחם · לשון הפך מחשבה להטיב או להרע : כי יראה כי אזלת יד · כשיראה כי אזלת יד האויב מ הולכת וחוזקת עליהם ואפס בהם עצור ועזוב : עצור · נושע על ידי עוצר ומושל ב שיעצור בהם : עזוב · על ידי עוזב · עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז מיינטיי"ט · עצור הוא הנושע במעצר המושל : עזוב · מחוזק כמו * ויעזבו את ירושלם עד החומה * איך לא עזבה נחמיה ג' עיר תהלה : (לז) ואמר · הקב"ה עליהם אי ירמי' מ"ט אלהימו ע"א שעבדו : צור חסיו בו · הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה : (לח) אשר חלב זבחימו · היו אותן אלהים אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותין יין נסיכם : יהי עליכם סתרה · אותו הצור יהא לכם מחסה ומסתור :

שפתי חכמים

א כאלו אמר נעבור שמגפן סדום גפנם לכן אשכלות מרורות להם ראוי להם : ב כוסם פירושו של פתנים : ג ר"ל וה"פ של קרא אויב אכזרי כו' : ד רצ"ל מאי דכתיב הלא הוא ונומר לשון יחיד הלא הם וגו' הל"ל לפי מה שיהיה פי' על כיוס וגומר כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כו' · דהיינו לשון רבי' · ל"פ הלא הוא פרי גפנם כלומר הא דכתיב לעיל גפנם וגו' פי' פרי גפנם ועל זה קאי הלא הוא וגו' וא"ש דפרי כמי לשון יחיד הוא ולכן נמי אמר היא לשון זכר ולא היא ואע"פ שתבא אה היא לשון נקבה כיון דפרי הוא לשון זכר : ה ר"ל אין נופל לשון לי על הקב"ה דלי משמע שיבא אליו מזולתו · וזה לא יתכן לומר גבי הקב"ה דמאין יבא לו הרי כבר הכל ביד הקב"ה הוא · ל"פ לי כמו עמי : ו דהיינו בזה שלא תקשי וכי יש ממשות בנקמה דכתיב לי נקם ושילם דהיינו פי' עמי דמשמע שיש ממשות בה : ז ופירש לי הנקם והשולם שאנקם מהם ואשלם להם כפעלם : ח דהוכנו בזה להביא ראייה אף שלא כתיב בוי"ו שהוא שם דבר אפ"ה יכול להיות פי' כמו שכתיב שם דבר : ט פי' הא לעת תמוט רגלם על ושלם לאודי' קאי ולא על נקם כי פורענויות הנקמה לעולם הוא נכון ומזומן עמו : י רצ"ל מה דכתיב כי קרוב וגומר הרי עכשיו כשהוכיחן משה עדיין לא חטאו וגם הוא בעצמו תולה בזכות אבות ועדיין זכות אבות במקומה עומדת מאי כי קרוב וגומר : כ אבל אין לפרש כמשמעו כשידין אותן אם לזכות אם לחובה · ל דא"כ מה שוב על עבדיו יתנחם דפי' ירחם על עבדיו דילמא דינם יצא לזכות ואז לא יצטרכו לרחמים : ל הוצרך להפך משום שאחר היסורים היא הנחמה אחר כך להודיע שהיא על עבדיו ומפני שחזר הכתוב ואמר ויצל עבדיו ולא הספי' לו בזולת עיון הקודם לו יחוייב ג"כ שיכפול השם וכאלו אמר כי ידין ה' עמו ויתנחם הקב"ה על עבדיו : מ תיקן בזה כמה ענינים שפירש כי יראה כשיראה כי מלת כי דהכא כיון כי תבואו וגומר שפירש כשתבואו · ואזלת ר"ל הולכת ומלת יד שב אל האויב ואף שלא נזכר פה · והוסיף מלת עליהם להודיע על מי אזלת היד ואפס ר"ל תם מלשון אפס כסף · ועצור ר"ל מכונס על יד המושל · ועזוב ר"ל מוחזק · והוסיף מלת בהם אחר מלת ואפס מפני שו' תם לא יפול רק בהם כלומר תם בהם היות עצורים ועזובים והוסיף מלת הקב"ה אחר מלת ואמר לה דיע שהאומר אי אלהימו הוא הקב"ה ואזר מלת עליהם להודיע על מי כאמר אלהימו שהוא על עבדיו הנזכרים לעיל ויהיה וי"ו ואמר כוי"ו ושמר יי' אלהיך שפירש ישמור ויהיה פירוש המקראות כך שכאשר ייסר השם את עמו בכל אותן היסורים ויחזור ויתנחם עליהם כשיראה שיד האויב הולכת ומתחזקת עליהם ותם בהם עצור ועזוב להיות בלתי שוטר ומושל יאמר הקב"ה אליהם איה ע"א שלכם שהיו בוטחים בהם יקומו ויעזרכם לכן ראוי לכם שתבינו מכל הרעות שהבאתי עליכם לא היה לכם שום מושיע מכל העבודת אלילים שבטחת בהם ולא יהיה בה כח למחות בידי מפני שאני הוא שבידי להשפיל ולהרים ואין מידי מציל · ואחר כך התחיל להזכיר הנקמות שינקם מהאויבים :

א ר"ל

בעל הטורים

ג' פעמים אני כנגד ג' גליו' ואני כנגד גלות רביעי דכתיב ואני בתוך הגולה לומר שבכל הגליות הקב"ה עמנו להצילנו :

י"ח חסרים :

לעלם כתי' חסר וי"ו לאחר ששה אלפים שנה שאז יהיה נשגב לבדו ונכתבה וי"ו ששה ימי' כידוכים הרשעים :

וחרבי אותיות חרב י"ו נ"ל שחרבו של הקב"ה יש לה י"ו פני' כדאי' במדרש שוחר טוב :

דברים לב

עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ לט רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃

מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃

מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃

מב אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃

הרנינו

אונקלוס

וּבְּפִתְהוֹן הֲווֹ אֲגִין עֲלֵיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וִיסַעֲרוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן לִמְגָן׃ חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מְמִית וּמְחֵיֵה מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזִיב׃ אֲרֵי אַתְקֵינִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִינְתִּי וַאֲמַרִית קַיָּים אֲנָא לְעָלְמִין׃ אִם חַד עַל תְּרֵין כְּחֵיזוּ בַרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא עַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקַף בְּדִינָא יְדִי אָתֵיב פּוּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃ אַרְוֵי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תְּקַטֵּיל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִין וְשִׁבְיָן לְאַעְרָאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵיל

תולדות אהרן

פסחי' ס"ח

סנה' צ"א

שם ק"ד

יחזקאל כ"א

רש"י

(לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי : אני אני הוא. אני להשפיל [א] ואני להרים : ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות עמדי. דוגמתי וכמוני : ואין מידי מציל. הפושעים בי : (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי [ב] בשבועה : ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא אני נשבע חי אנכי :

(מא) אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב [ג] חרבי כמו * למען היות לה ברק פלב"דור : ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים באויבי [ד] שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט [ה] והמה עזרו לרעה. דבר אחר ותאחז ידי את מדת [ו] המשפט להחזיק בה ולנקום נקם : אשיב נקם וגומר. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חציו שנאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות [ז] הוא בלעז יושטיציא : (מב) אשכיר חצי מדם. האויב : וחרבי תאכל. בשרם : מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם [ט] חללי ישראל ושביה ששבו מהם : מראש פרעות אויב. מפשע תחלת פרצות האויב [י] כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל :

הרנינו

שפתי חכמים

[א] ר"ל אני שני פעמים ל"ל : [ב] ר"ל והרי כתיב השמים כסאי ונומר וא"כ הוא עצמו יושב בשמים ואין שייך לומר שישא ידו לאשר הוא שם. ל"פ הא דכתיב אל השמים פי' לעצמי ר"ל אל עצמי ומה שפי' כי בחרון אפי וכו' ר"ל הרי אין המנהג לישבע אלא כשמבטיח את חבירו אז נשבע לו המבטיח לאמן את דברו וא"כ הכא הוא אמאי נשבע כיון שלא הבטיח שום הבטחה' ל"פ כי בחרון אפי כו' כלומר מ"מ מרוב חרון אפו על האויב להנקם ממנו ושלא יתנחם מזה הוצרך לישבע שינקם ממנו. כתב הר"א אם אבל מלת כי של כי אשא אל שמים ידי לא ידעתי פירושה כי אינה סובלת שום אחד מד' לשונות של כי שהם אי דילמא אלא דהא. ונראה דה"פ כיון שאין המנהג שנשבעין אלא אם כן שמבטיח לאד' ליתן או לעשות שום דבר כמו שמצינו בגיעז חי ה' שכני וגו' והוא נשבע לקיים דברו וההבטח' שהבטיח אותם או הדבר שדבר לעשות להן יהיה פי' הכי כיון שהמנהג הוא לישבע על אשר הוא רוצה לעשות גם אנכי בשני' החרון אף שבדעתי ליפרות בע"א אשא אל שמים ידי לישבע אם' שנותי ברק חרבי וכו' ויהיה פי' כי דהכא כמו דהא. ויהיה פי' של אם שנותי כמו עד אם דברתי שפירושו אשר. ופי' הקרא כך כיון שמנהג הוא לישבע על ההבטחה שמבטיח אדם לחבירו גם אנכי כן אינשה ואשא אל עצמי ידי ואמרתי חי אנכי שהיא השבועה ויהיה פי' אל שמים ר"ל אל עצמי שנקרא שמים שהוא כסאו כאלו אמר נתי עצמותי לא שהוא מודיע שהוא חי וקיים לעולם וגם אינו ר"ל שתפס השמי' בידו ונשבע בנקיט' חפץ מפני שהחפץ שנוטל הנשבע בידו אינו אלא כדי שיוסיף כונה ויראה בשבועתו ואין זה נופל בשם יתברך ואל תשיבני מכי יד על כס יה ופי' רש"י שם שידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו דהתם לא כתיב לשון שמירה על שבועה כמ"ש פה. מהר"א ז : [ג] ר"ל בזה אין יתכן שישנן הברק כיון שאין בו ממשות דברק הוא המראה של הלהב. ל"פ את להב כו' כלומר אם אחדד הברזל של חרבי שהשינון בכל מקום הוא לשון חידוד ולהב החרב הוא הברזל כמו להבת חניתו ונקרא כן מפני שהחרב בהתלהטו דומה ללהב וברק כמו לברק שפירושו להיות לה לברק : [ד] פירש ותאחז ידי במדת משפט להחזיק בה כדי להנקם ולהניח הרחמים שלא להשתמש בה עם אויבי שהרעו לכם. ובאויבי שהריעו לכם דבק עם ותאחז במשפט לא אם להניח מדת הרחמים. ויהיה פירש המקראות כן נשאתי אל שמים ידי ונשבעתי חי אנכי שאשנן את חרבי לעשות לה ברק כמנהג יוצאי מלחמ' ושתאחז במשפט ידי להשי' נקם לצרי להנקם מה' מפני שהרעו לכם שאני קצפתי עליכם מעט והמ' עזרו לרעה : [ה] רצונו בזה שלא תאמר מה חטאו עבוד' אלילי' בזה שהרי אתם מסרתם בידם כדי שיוסרו מידם : [ו] לטעם ראשון קשה מדת הרחמים מאן דכתיב שמיה. ולפי' ד"א קשה הוה ליה ליכתוב ותאחז ידי במשפט לכ"פ גם טעם ראשון הר"אם. ומפי מורי מה ר"ל שמיעתי דהאי ד"א ט"ס הוא והכל פי' א' הוא : [ז] ויהיה מלת ותאחז דבוק עם ברק חרבי שהברק הוא חצו של הקב"ה שנאמ' ויצא כברק חצו והאי הפורענות אבל אי הוי פי' כמשמעו לא היה נשמע מיניה מידי שהרי גם מלך ב"ו כשיושב במשפט יכול להטות המשפט לאיזה צד שירצה ועכשיו שפירש פורענות שפיר משמע מיניה לא כמדת ב"ו וכו' ומקרא מסורס הוא לפי האגדה וה"ק ותאחז ידי ברק חרבי במשפט : [ח] ויהיה מלת מדם כמו מן דם האויב ולא יהיה מ"ם מדם מ"ם הסיבה כמ"ש מדם חלל ונומר ולשון אשכיר מלשון שכורת ולא מיין : [ט] פי' ויהיה מ"ם של מלת מדם מ"ם הסיבה. והרא"ם פירש זאת הפורענות שאמרתי אשכיר חצי ונומר הוא מפני עון החלל לא בעבור חללי דם שהרגו מישראל ושביה מדם כמו הפוך והוי כמו מחללי דם מפני שהעון שעשו הוא בעבור הדם. ומה שכתב למעלה אשכיר חצי מדם אין פירש של מדם חלל רק הוא פי' מדם שבראש הפסוק והוא דרך משל שהשכרות של חצי הוא רק מרוב שתיית דם האויב : [י] מפני שהוא דבוק עם מדם חלל ושביה שפירושו מפשע חללי דם ומפשע השביה אם כן צריך גם כן לפרש מפשע ראש פרעות אויב ופרעות לשון פרצות. ומפני שתחלת הפרצה היתה בישראל מימי אבותיה' של אלו למדו מכאן שכשהקדוש ברוך הוא נפרע מן העבודות אלילים כפרע מן וכו' ומפני שתחילת פרצות האויב אינו מובן שפרצו בישראל הוצרך לחזור ולפרש מראש פרצה שפרצו בישראל. רא"ם :

אונקלוס

וּבְקֵיל דִּבְכָא׃ שַׁבַּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּיהּ
אֲרֵי פֻּרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע
וּפֻרְעֲנוּתָא יָתֵיב לְסַנְאוֹהִי וִיכַפַּר עַל אַרְעֵיהּ
וְעַל עַמֵּיהּ׃ וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלֵּיל
יָת כָּל פִּתְגָמֵי תֻשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא
הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה
לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל
יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוֹ לִבְּכוֹן לְכָל
פִּתְגָמַיָּא

דברים לב

מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם
עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב
לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׃ ס
פ מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת
כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ
בִּן נוּן׃ מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת
כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל׃
מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל
הַדְּבָרִים

בעל הטורים

ב' ומלא נאלהים
יחד והרנינו :

שביעי
לית בתורה
ואינון ג' :

רש"י

(מג) הרנינו גוים עמו· לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקדוש ברוך הוא בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: כי דם עבדיו יקום· שפיכות דמיהם כמשמעו: ונקם ישיב לצריו· על הגזל א ועל החמס כענין שנאמר * מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר * מחמס אחיך יעקב וגו': וכפר אדמתו עמו· ויפייס אדמתו ועמו ב על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב: וכפר· לשון רצוי ופיוס כמו * אכפרה פניו אנחיכיה לרונזיה: וכפר אדמתו· ומה היא אדמתו עמו· כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר * רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת שבות יעקב· בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש את כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה אין בהם תבונ' להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי ג עד תכלית· ורבי נחמיה דורשה כלפי האומות ע"א כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבנו פלילים: (לב) כי מגפן סדום גפנם· של אומות ע"א: ומשדמות עמורה וגומר· ולא ישימו לבם לגדולה הגדולה כי: ענבמו ענבי רוש· הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרידם לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינים יינם· מוכן להשקותם על מה שעושין להם: (לד) כמוס עמדי· אותו הכוס שנאמר * כי כוס ביד ה' וגו': (לה) לעת תמוט רגלם· כענין שנאמר * תרמסנה רגל: (לו) כי ידין ה' עמו· בלשון זה ד משמע כי ידין בלשון דהא ה ואין ידין לשון ייסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם: כי יראה כי אזלת יד ונומר· אחר אי אלהימו זה אויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר את הפרוכת כענין שנאמר * ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איה ה' אלהיך: (לט) ראו עתה כי אני וגומר· אז יגלה הקדוש ברוך הוא ישועתו ו ויאמר ראו עתה כי אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ז ומאתי תבא עליהם ח הטובה: ואין מידי מציל· שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי אשא אל שמים ידי· כמו כי נשאתי ט תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה: ידי· מקום שכינתי כמו * איש על ידו· וסיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים מלך ב"ו שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותן: (מא) אם שנותי ברק חרבי· הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי כולי כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון· *שבת של דיוזגי י היתה נטלה רשות מזה ונתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שהיה דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראהו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו כ שאף על פי שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו*: (מו) שימו לבבכם· צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר * בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך והרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונין

תהלי' קי"א
יואל ד'
עובדיה א'
בראשית ל"ב
תהלי' פ"ה
תהלי' ע"ה
ישעיה כ"ו
איכה ב'
במדבר ב'
סוטה י"ג
ספרי
יחזקאל מ'

שפתי חכמים

א לא על שפיכת דמים שכבר נאמר כי דם עבדיו יקום: ב פירש אדמתו להיינו עמו: ג משמע דאין הפרש בין פירושו ובין פי' רש"י אלא בקרא כי גוי אובד עצות המה שרש"י פירש על הע"א ורבי יודא דורשו על ישראל אך על פי שם מתחלפים בפירוש כי מגפן סדום גפנם שרש"י פי' שמעשיהם מעשה סדום ועמורה· ורבי יודא דורש וכי מגפנם של סדום אתם או מנטע של עמורה והלא אתם ממטע קדוש מכל מקום שניהם שוים שהוא כלפי ישראל· אבל גבי אי אלקימו שרש"י פירש ואמר הק"בה לישראל איה וכו' ורבי יודא דורש שיאמרו ישראל לע"א· יש לומר שמה שכתב רש"י שדברי רבי יודא הם כפירוש ממש עד תכלית חוץ מגוי אובד עצות המה איכה אלא על פירש ואחר שרש"י ורבי יודא סוברים שאין ואמר דברי הע"א כדעת רבי נחמיה שפירש ואמר האויב שהוא טיטוס וכיוצא בו אבל לא על אלהימו דאם כן מאי ר"י דורשו כלפי ישראל דקאמר הא כלפי הע"א דורשו אבל עכ"פ אין דברי רש"י ורבי יודא שוים לגמרי שהרי רש"י פי' ואמר ישראל· רא"ם: ד פירש כתיבת טעם הוא למעלה: ה פירש לפי' דרבי נחמיה שפירש קרא דכי ידין וגו' כי יריב את ריבם ויהיה פירש כי מלשון דהא ופירש למה אמר לי נקם ושלם לע"א מפני שיריב ריבם של ישראל מיד עושקיהם: ו דלפירש רש"י יהיה פירש ראו שבידי להמית ולהחיות ולא כאותן ע"א שעבדת' אבל פירש רבי נחמיה שפירש אי אלהימו קאי ארשע שיאמר לישראל אי אלהימו וגו' איך יאמר ראו עתה ואבינו שבידי להמית ולהחיות ולכן הוסיף אז יגלה ישועתי שפירוש תהפך מחשבות האויב אמת שהיתה טרם הגלות ישועתי: ז פירש הע"א: ח פירש לישראל: ■ כלומר כבר נשואה היא ידי בשמים פירש תמיד אני משרה שכינתי וכו' אבל אי אפשר לפרש מלשון שבועה כיון שכבר כתיב פורענית חמת תנינים יינם וגו' ראו עתה וגו' ואם כן מאי ישבע עכשיו אבל לפי פשוטו שפירשתי לעיל דקאי אישראל אתי שפיר שנשבע שינקום מהם וכן לרבי יודא אבל לרבי נחמיה שמפרש כל הפרשה כלפי ע"א אי אפשר לפרש מלשון שבועה: י פירש ב' מלות הן וכפל לשון הוא ופי' של דיו וזוג הוא שנים וזוג הוא מתרגום בבלי ודיו הוא לשון יוני ורצונו לתרץ בזה דקשה לו אם משה דבר באזני העם שהוא היה מלכם ונשיא שלהם אבל יהושע מה ענייננו בדבר הזה הרי הוא לא היה נשיא עליהם אלא אחר מיתת משה לזה קאמר שבת של דיו זוגין וכו': כ כלומר שהתורה מעידה עליו שלא זחה דעתו עליו ולכן קוראו הושע ולא יהושע ומלת זחה פירש גבוה לב וגם הרוח : פירש

דברים לב

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם
אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת׃ מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא
מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃
מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־
נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה
אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לַאֲחֻזָּה׃ נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה
עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן
אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃
נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־
קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ נב
כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

וזאת

מפטירין שובה ישראל · בהושע בסימן י"ד :

בעל הטורים

כי לא דבר רק הוא ב' במסורת והבור רק לומר כמו שהבור רק אינו מתמלא מחולייתו כן התורה לא יוכל אדם להתמלאות חכמה :

מפטיר

רק תגין על הקוף לומר שאפילו על התגין של תורה תילי תילין של הלכות :

נ' פסוקים ארוכים בלא אתכתא : ה' אלהים הנ' אליעל וכ' אלרע : ל"א אלה ולית אלה בתורה :

אונקלוס

פִּתְגָמַיָּא דַּאֲנָא מַסְהִיד בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דְּתִפַקְדִינוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃ אֲרֵי לָא פִתְגָם רֵיקָן הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר׃ סַק לְטוּרָא דְעִבְרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִנְבוֹ דִּבְאַרְעָא דְמוֹאָב דְּעַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזִי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דַּאֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא׃ וּמוּת בְּטוּרָא דְּאַתְּ סָלֵיק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמֵּיהּ׃ עַל דְּשַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְצִין עַל דְּלָא קַדֵּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ אֲרֵי מִקֳּבֵיל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵיעוֹל לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ברכו' כ"ז

וזא

כ"ב כל"ב סימן

שפתי חכמים

א פירש כי הרבה יש בתורה שהן דקין כחוט השערה כהררים מ"שין הר' : ב פי' ומהו השכ' ומפרש כי הוא חייכ' וגו' : ג הוצרך לפי' ד"א כי לפי' ראשון קשה לא הל"ל רק שימו לבבכ' וגו' את כל דברי התורה וגו' כי הוא חייכם וגו' ולמה ל"ל כי לא דבר רק הוא מכם וכו' ל"פ ד"א וכו' ושני ענייני' הם וה"פ אין לך דבר ריקם בתורה פי' שיהא נכתב שלא לצורך · ויעיד שאם תדרשנו וכו' וה"פ אין לך דבר בתור' שאם תדרשנו וכו' ולכן כתיב מכם לרמוז על מתן שכר שהוא עצמותו של אדם ותכלית הצלחתו · ולפי' ד"א קשה לל"ל כי הוא חייכם הא כבר נתן הטע' לשים הזאת א"כ ה"ל להפוך דה"ל ליכתוב אחר דברי התור' הזאת כי הוא חייכ' ואח"כ כי לא דבר רק וגו' י"ל גם טעם הראשון : ד פי' מזה מביא ראייה שאין לך דבר בתורה שיהא נכתב בחנם שלא לצורך אבל אקיבול שכר אם תדרשנו אינו מביא ראייה מזה : ה וא"ת ולמה אינו מונה בעצם היום הזה דכאמר גבי אברהם דכתיב בעצם היום הזה נימול אברהם ופי' רש"י ביום ולא בלילה ולא כתיירא יכו' · וי"ל דהא דכתיב גבי אברהם בעצם היום הזה איכא למימר כיון שפי' רש"י דאתא לאשמועינן דדין שכשנטוה נימול לכן לא נקט רש"י אלא ג' מקומות : ו דא"ל כאשר מת אהרן אחיך ל"ל וקלא הוא לבדו מת : ז ה"נ על אשר מעלת' בי נראת' לצאת כי וכו' ופן הוא בספרים אלוייקים יפי' אתם. נרמת' לעב שיהיו מצרים את פי יכו' לא שמשה ואהרן מעלו אלא שגרמו לישראל למעול בהק"בה : ח לאשמועי' אלא תפר' כמו כנגד ההר שפי' למזרחו של הר דא"כ מאי כ"מ למשה אם ירא' הארץ מנגד מזרח או מצפון רוחות : ט רנ"ל ושמה לא תבא ל"ל דבודאי אם לא רשאי כי אם לראות מרחוק בודאי לא בא · ל"פ כי אם יכו' כלו' אדליציל קאי אמה דכתיב עלה אל הר העברים וגו' וראה וגו' ולמה כי שמה לא תבא ואם כן אם לא תראנה עכשיו אימתי · וא"ת אינו מ"שם לזה · ל"פ וידעתי וכו' :

חסלת פרשת האזינו

רש"י

מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשער' אל על אחת כמה וכמה : (מז) כי לא דבר רק הוא מכם לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה ב כי היא חייכ' · ד"א אין לך דבר ריקן בתור' שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר ג תדע לך שכן אמרו * ואחות לוטן תמנע ד ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו : (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה · בג' מקומות נאמר ה בעצם היום הזה נאמר בנח * בעצם היום הזה בא נח במראי' אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקיעין את התיבה אמר הק"בה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה · במצרי' נאמר * בעצם היום הזה הוציא ה' לפי שהיו מצריים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הק"בה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין את האדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הק"בה הריני מכניסו בחצי היום וכו' : (נ) כאשר מת אהרן אחיך · אותה מיתה שראית ומדת ו אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמוץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו : (נא) על אשר ז מעלתם פי · גרמתם למעול בי · על אשר לא קדשתם אותי · גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם * ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן : (נב) כי מנגד · מרחוק ח תראה וגו' כי אם ט לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך : ושמה לא תבא · וידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה :

ראשית ל"ז

שם ו'

שמות י"ב

מדבר כ'

חסלת פרשת האזינו

מגילה ל"א סוטה י"ד ודא ברכתא דבריך משה נביא דיי ית בני ישראל לקדם מותיה: ואמר יי

פ"ז כ' מסיני אתגלי וזיהור יקריה משעיר אתחזי לנא

עיין נת"א אתגלי בגבורתיה על טורא דפארן ועמיה רבבת

עיין נת"א קדישין כתב ימיניה מגו אשתא אוריתא יהב

ב"ב ח' לנא: אף חביבינון לשבטיא כל קדישוהי

עיין נת"א בית ישראל בגבורא אפיקינון ממצרים

ואנון מדברין תחות ענגך נטלין על מימרך: אוריתא יהב לנא משה מסרה ירותא לכנשת יעקב: והוה בישראל מלכא באתכנשות רישי עמא

1 וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו:

2 ב ויאמר יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו:

3 ג אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך:

4 ד תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב:

ה ויהי

לג וזאת הברכה בגי' זו היא התורה משה איש האלהים ר"ת אמה וסופי תיבות משה שאמר לה' תנו אמה ברכות בכל יום: הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו לומר שבירך י"ב שבטים: מרשה ב' במ' הכא ואידך ונתתי אותה לכם מורשה והיינו ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו

רש"י

(א) **וזאת** הברכה: לפני מותו. סמוך למיתתו א שאם לא עכשיו אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום ב ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל ג וכל זה דרך ריצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה: מסיני בא. יצא לקראתכם ד כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר * לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם: וזרח משעיר למו. * שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו: הופיע למו ה מהר פארן. שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו: ואתה. ו לישראל *: מרבבות קדש. ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ז ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: אש דת. שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה ח נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. דבר אחר אש דת ט כתרגומו שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חובב עמים. גם חבה יתירה חבב את השבטים י כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקדוש ברוך הוא ליעקב * גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קדושיו בידך. נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר * והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך: והם תכו לרגלך. והם ראוים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר כ לרגלך בסיני. תכו לשון פועלו הותוכו לתוך מרגלותיך: ישא מדברותיך. נשאו עליהם עול תורתך: מדברותיך. המ"ם בו קרוב ליסוד ל כמו * וישמע את הקול מדבר אליו * ואשמע קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מ מה שהיית מדבר להשמיענו לאמר להם טישפורפלי"דורש בלע"ז. אונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ"ם בו שימוש משמשת לשון מן: דבר אחר אף חובב עמים. אף בשעת חיבתן של אומות העולם נ שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם: כל קדושיו בידך. כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומר': והם תכו לרגלך. והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך: ישא מדברותיך. מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם: (ד) תורה. אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה:

ויהי

ספרי; שמות י"ט; ספרי; ספרי; בראשית ל"ה; שמואל א' כ"ה; במדבר ז'; יחזקאל ב'

שפתי חכמים

א פירש שאם לא תפרש דהאי דכתיב לפני מותו דהוי סמוך למיתתו לא הוי ידעינן אימתי וזהו כוונת דבקט רש"י שאם לא עכשיו אימתי כיון שהוא לפני מותו וסמוך למיתתו. א"כ הוכחתו מדכתיב לפני מותו דפשיטא דלא יברכם לאחר מותו אלא אי לא היה כתוב לפני מותו ה"א זמן רב היה לפני מותו כשבירך אותם לכן כתיב לפני מותו ללמדנו דסמוך למיתתו היה. ספרי והביאו הרא"ם: ב ר"ל מה ענין שבחו של מקום גבי ברכות של שבטים. ל"פ פתח תחילה וכו': ג דאל"כ למה לא פתח בשבח שבח העולם או שאר שבחות של מקום: ד ר"ל למה כתיב מסיני לסיני הל"ל. ל"פ יצא לקראתם וכו' פי' כבר היה בסיני וכשבאו ישראל יצא לקראתם מסיני שנאמר ויוצא משה את העם לקראת אלהים מן המחנה ולשון לקראתם אינו נופל אלא כשבאים זה לקראת זה: ה ר"ל למה לא פי' למי הופיע. ל"פ להם דהיינו לישראל אבל גבי וזרח משעיר לא היה צריך לפרש מדכתיב למו דקאי על ישראל דסמיך ליה לעיל מיניה: ו ר"ל למה לא כתיב למי אתא הוצרך לפרש לישראל: ז ר"ל דמ"ם מרבבות הוא מ"ם מקצת ולא מ"ם ממנו הוכחתו דלא מצינו מקום ששמו רבבות ע"כ צ"ל מ"ם מקצת וק"ל. והרא"ם פי' דאם יהיה מ"ם ממנו שאז יהיה פי' שהשם פירש מרבבות קודש ובא לבדו וזולת אלה ועמו יהיה פירוש ואתא מקצת רבבות קודש ואין לו טעם בלתי אלה ועמו והוסיף מלאכי קודש. אלא קודש מפני שאלת קודש נופל על דבר כמו ואנשי קודש ופה הם המלאכי' עכ"ל: ח כמנהג העולם לכתוב בדיו על הנייר. והקרא מסורס לפי פירש זה כאלו כתיב מימינו למו דת אש ויהיה פירש דקרא הכי מכתב יד ימינו נתן למו דת דהיא התורה הכתובה באש שחורה על גב אש לבנה. רא"ס: ט דלטעם ראשון קשה דצריך לסרס המקרא ל"פ ד"א וכו'. ולפי דבר אחר לחוד קשה הל"ל מאש דת דאז היה פירושו מן אש כלומר מתוך אש לבן לכן הוצרך גם לטעם ראשון: י ר"ל מאי קאי אף דאין תלת אף נופל אלא אם נזכר דבר קודם לכן כיוצא בו. לכן פי' אף חיבה זו וכו' פירש כבר הוזכר לעיל איך שחיבב ישראל במה שיצא לקראתם מסיני וכיוצא בזה עוד חיבה יתירה וכו': כ פירש תכו כמו תוך והוא מבנין פועל כלומר שנכנסו לתוך מרגלותיו דהיינו תחתיתו של הר שהם כדיות רגליו ואמר והם ראויים לכך כדי לקשר הדיבור והם תכו לרגליו עם דיבור של כל קדושיו בידך כאלו אמר ולמה זכו נפשות להיות גנוזות תחת כסא וכו' יותר משאר ע"א מפני שהם תכו וגו' ל ר"ל המ"ם ל"ל כיון שפירש תורתך: מ דאין לפרש ש"ו את מ"ם השימוש כמו מן דא"כ היה משמע שלא קבלו עליהם כל התורה ובאמת הם קבלו כל תרי"ג מצות. וההפרש בין מתדבר ובין מדבר י"ל מפני שאלת מדבר משמעותו הוא שהקב"ה מדבר עם האדם ואין זה דרך כבוד לתפלה שידבר לנוכח האדם כמו בשר ודם שמדבר עם חבירו אבל מתדבר פירושו היה מדבר בינו לבין עצמו והוא שומע מאליו וזהו שפירש רש"י מה שהיית מדבר וכו' זיו"ד של ישא מדברותיך עתיד במקום עבר מפני שבשעת שברך משה לישראל כבר קבלו כל התורה ואיך יצ"ל תורתך מפני דלגבי דביר אין נופל בו לשון משא לכן הוסיף מלת עול דלגבי עול שייך לשון משא: נ ולפי' זה לא קאי מלת אף אלעיל מיניה ופי' זה נכון יותר שלפי פי' ראשון אינו מיושב שפי' אין תולה אף חובב וכו' בכאן. ולפי' ד"א קשה איך שייך למכתב

לבני

בעל הטורים

חקיו ותורותיו ינכורו: כ"מ פתחין: ידיו רב לו ס"ת בגימטריא דוד

שני

ספר יו"ד שלא היה בעשרה נסיונות: יורו משפטיך ליעקב שיפוצו כל ישראל ללמוד תורה וכן אמר ואפי' כישרא:

[Deuteronomy 33:5–10]

ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: ו יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר: ס ז וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה: ס פ ח וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה: ט האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: י יורו

משפטיך

אונקלוס

עמא כחדא שבטיא דישראל: יחי ראובן בחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות ויקבלון בנוהי אחסנתהון כמנינהון: ודא ליהודה ואמר קביל יי צלותיה דיהודה במפקיה לאגחא קרבא ולעמיה תתיביניה בשלם ידוהי יעבדן ליה פורענותא בסנאוהי וסעיד מבעיל דבבוהי הוי ליה: וללוי אמר תומיא ואוריא אלבשתא לגבר דאשתכח חסיד קדמך דנסיתוהי בנסתא והוה שלים בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן: דעל אבוהי ועל אמיה לא רחים כד חבו מן דינא ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב אפין נטרו

מטרת

תולדות אהרן

ר"ס נ"ג

עיין בת"א

עיין בת"א

עיין בת"א

ע"ז כ"ה

מכות כ"ג

יומא ס"ו

יומא כ"ו

פס

רש"י

(ה) ויהי. הקב"ה בישורון מלך. תמיד עול מלכותו א עליהם: בהתאסף. בכל התאסף ראשי ב חשבון אסיפתם: ראשי. כמו * כי תשא את ראש ראוין הם ג שאברכם. ד"א בהתאסף. בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם ד הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. ה בעה"ז: ואל ימות. לעה"ב ו שלא יזכר לו מעשה בלהה: ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר * וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין: (ז) וזאת ליהודה. * סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנ' *אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם *ועוד פ"ר שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלין בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר * וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה ח יהודה וכו': שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני (ס"א מן) הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה: ידיו רב לו. ירובו ריבו ינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד * ויזעק יהושפט וה' עזרו. ד"א שמע ה' קול יהודה. * כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ט ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנא' *מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (ומפני מה לא יחד ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים כ"כ בספר תהלים): (ח) וללוי אמר. ועל לוי אמר: תומיך ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במסה. שלא נתלונו עם שאר המליכים: תריבהו וגו'. כתרגומו כ ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה ל אם משה אמר * שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו: (ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו בעגל ואמרתי * מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וציויתיה להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך נ אלהים אחרים: ובריתך ינצרו. ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם ס והם היו מולין ומלין את בניהם: (י) יורו משפטיך. ראוין ע אלו לכך:

וכו'ל

שפתי חכמים

לנבי ע"א לשון חיבה דאם הוא מראה להם פנים שוחק מ משום שרוצה למסור ישראל בידם אבל חיבה אין כאן לכן צריך גם לפי' ראשון: א דק"ל וכי אין לו מלוכה להקב"ה אלא על ישראל והרי מלכותו בכל משלה. ל"פ עול מלכותו כו' פי' בודאי גם הוא מלך על ע"א אבל אינן מקבלין עליהן עול מלכותו כמו ישראל פירש שהם כפופים לו תמיד לקיים כל המצות שגזר עליהם:
ב כלומר ראויים הם לברכה ומפרש ואין בא אלא ראש לחשבון. ל"פ ראשי כמו כי תשא את ראש כלומר כ"מ שהם מתאספים לענין המנין הוא לכבודך ומקבלין עול מלכות עליהם: ג כלומר בכ"מ מחשבון אסיפתם ראויים הם שאברכם והוא דבק אל הבא אחריו כאלו אמר ובעבור זה יחי ראובן וגו'. ויהיה ויהי בישרון מלך דבק למעלה לתורה צוה לנו משה וגו' ונחזיקנה ולא נעזבנה והקב"ה תמיד עול מלכותו עליהם: ד ויהיה מאמר ויהי בישרון דבוק עם בהתאסף וגו' וזה יותר נכון אבל לפירש ד"א קשה למה נקט אלא ראשי ל"פ גם טעם ראשון וק"ל: ה פי' שלא ימות מיתת כרת: ו פי' צדיקים אפילו במיתתן קרויים חיים: ז פי' ואין זר למות להם א"כ סמיך ברכת יהודה לראובן ולא בלך לוי אחר ברכת ראובן: ח ואם כן לפי זה וזאת ליהודה הוא בלשון בתמיה והא דפי' מי גרם לראובן וכו' ה"פ מי גרם לראובן שיודה בפרהסיא יהודה אבל קודם לכן הודה בצינעה כדפ"רשי לעיל בפ' וישב ראובן היה עוסק בשקו וכו' וזה היה קודם מעשה תמר ויהודה ש"מ דקודם לזה כמי הודה אלא ע"כ צ"ל בצנעה היה עוסק בשק וכו' ואחר שהודה יהודה היה עוסק בשקו אפילו בפרהסיא וכן תירצו התוספות פר' החובל: ט כי לפי' ראשון קשה הל"ל קבל ה' קול יהודה שאם ישמע אליו ולא יקבל תפילתו מה תועלת יש בשמיעה ל"פ ד"א וכו' ויהיה אלא שמע רמז לגם שמעון ולפי' ד"א קשה למה רמז לברכת שמעון בברכת יהודה ולמה לקח שמעון חלק בתוך נחלת יהודה ל"פ גם טעם ראשון: י מלאחר תומיך ואוריך וזה בודאי כלפי שכינה אמר וכמו שפי"רשי וא"כ על כרחך צ"ל שלא עם לוי היה מדבר אלא על לוי: כ תריבהו כתרגומו בחנתוהו על מי מצות' ואשתכח מה מן פי' על ידי המריבה שהריבות אותו על מי מריבה בחנת לבו ונמצא נאמן. כרא"ם: ל ומה שכתב לבא בעלילה הוא פיר' על נסתקפת דהוא לשון עלילה כדפי"רשי לעיל בפר' מקץ בפסוק ולהתגולל עלינו ע"ש: מ כלומר ונקנסה עליו מיתה בשביל זה ושלא יכנס לארץ אהרן ומרים מה חטאו ולמה נקנסה עליהם מיתה ושלא יכנסו לארץ וגם זה שבח לשבט לוי. והוצרך לטעם ד"א כי לטעם ראשון קשה דהא לא כמצא שהיינו דהא מכלל כעס בא לידי טעות וכעס במקום שלא היה לכעוס ל"פ ד"א וכו'. ולפי' של ד"א קשה וכי אהרן ומרים היו שקולים כנגד כל שבט לוי עד שאמר עליהם הקרא תריבהו וגו' למשמעות של קרא הוא דקאי אכל שבט לוי ל"פ גם טעם ראשון שכל השבט היו נאמנים חוץ מאשה אחת: נ (דכ"ט) פי' מה שאמרת להם בעצמך שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו. דאם לא כן שומרית דתין מ"ל: ס ד"ל והרי כתיב ואמרך מחבוססת בדמיך ודר"ל שני דמים דם פסח ודם מילה שמע מיניה דכל ישראל היו נימולין במצרים במדבר ואם כן מאי ובריתך ינצורו ל"פ דקאי על הנולדים במדבר. (בת"י) אבל היוצאים ממצרים אלו ואלו היו מולים ופסוק אלא הוא (יהושע ה') כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו ולפיכך כתב הרב במדבר: ע ר"ל כיון שבירך שבט לוי כמו שאר שבטים מאחר היה מספר בגבת שבט לוי קודם הברכה יותר אבל ברכת שאר שבטים. ל"פ ראויים הם וכו' כלומר

אי

[Marginal references to Rashi]

שמות ל'

ראשית ל"ה

מכות י"א

איוב ט"ו

ב"ק נ"ג

ראשי' מ"ד

מלכי'א'כ"ב

ספרי

יהושע י"ט

מדבר כ'

שמות ל"ב

אונקלוס

מטרת מימרך וקימך לא אשניאו:
ס"ס כשרין אלין דילפון דינך ליעקב ואוריתך לישראל
עיין נת"א ישוון קטורת בוסמין קדמך וגמיר לרעוא על
מדבחך: בריך יי נכסוהי וקורבן ידוהי תקביל ברעוא
עיין נת"א תבר חרצא דסנאוהי ודבעלי דבבוהי דלא יקומון:
מטה נ"ז לבנימן אמר רחימא דיי ישרי לרוחצן עלוהי יהי
זבחי' כ"ד מגן עלוהי כל יומא ובארעיה תשרי שכינתא:
וליוסף אמר מברכא מן קדם יי ארעיה עבדא
יומא פ"ג מגדנין מטלא דשמיא מלעלא וממבועי עינון
ב"ק פ"ו ותהומין דנגדין ממעמקי ארעא מלרע:
ועבדא מגדנין ועללן מיבול עמשא עבדא
זבחי' קי"ח מגדנין מריש ירח בירח: ומריש טוריא
בכיריא ומטוב רמתא דלא פסקן: ומטוב
ארעא ומלאה דרעי ליה דשכינתיה בשמיא ועל
משה

הברכה שה

משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה
באפך וכליל על מזבחך:
יא ברך יהוה חילו ופעל ידיו תרצה
מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון:
יב לבנימן אמר ידיד
יהוה ישכן לבטח עליו חפף עליו כל היום
ובין כתפיו שכן: ס יג וליוסף
אמר מברכת יהוה ארצו ממגד שמים מטל
ומתהום רבצת תחת: יד וממגד
תבואת שמש וממגד גרש ירחים:
טו ומראש הררי קדם וממגד גבעות
עולם: טז וממגד ארץ ומלאה
ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ולקדקד
נזיר

בעל הטורים

יורו משפטיך ליעקב שיפוצו כל ישראל ללמוד תור' וכן לאחר ואפיכם ביסרא:

ל' וחסר:

שלישי

ישכון לבטח לאחר שיטרוף האומו' ישכון לבטח כזאב וכן ברכו יעקב ולערב יחלק שלל במנוחה:

לית ומלא ומלעיל:

רש"י

וכליל · א עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו · מחץ קמיו מכת מתנים ב כענין שנאמר * ומתניהם תמיד
תהלי' ס"ט המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן ד"א ראה שעתידין ג חשמונאי ובניו להלחם עם היוני' והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון · מחץ קמיו משנאיו מהיות להם תקומה: (יב) לבנימין אמר · לפי שברכת לוים בעבודת הקרבנות ד ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנ' * וימאס
תהלי' ע"ח באהל יוסף וגו' · ולפי שבית עולמים ה חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו · מכסה אותו ומגין עליו: כל היום · לעולם ו ומשנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן · בגובה ארצו ז היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאית' בשחיטת קדשים אמרי נהתי ביה פורתא משום דכתי' ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו: (יג) מבורכת ה' ארצו · שלא היתה בנחל' השבטים ארץ מלאה כל טוב ח כארצו של יוסף: ממגד · לשון עדנים ומתק: ומתהום · שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה ט אתה מוצא בכל השבטי' י ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב: (יד) ד"א כ וממגד תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים · יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין: ד"א גרש ירחים · שהארץ מגרשת ומוציאה ל מחדש לחדש: (טו) ומראש הררי קדם · ומבורכת מראשית בישול הפירות מ שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיהם: ד"א מגיד שקדמה בריאתן נ לשאר הרים: גבעות עולם · גבעות העושו' פירות לעולם ס ואינן פוסקו' מעוצר הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה: ותהא ארצו מבורכת לרצונו ונחת רוחו של הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון · נחת ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה · ברכה זו ע לראש יוסף: נזיר אחיו · שהופרש מאחיו במכירתו: בכור

שפתי חכמים

א אי לא היה מקטר בשבחם מקול' היו מר כים ישראל עם משה בזה שנרכם ירו משפטיך וגו' דהיינו הברכה המעולה מכל הברכות והיו אומרים לפי שהם בני שבטו משום הכי ברכם בברכה טובה לכן היה מספר שבחם מקודם לכן ואחר כך אמר דאויים אלו לברכה זו מרוב מעלתם: א ונקרא כן מפני שהיא עולה לגבוה: ב ר"ל דמחץ כמי קאי אמשנאיו דא"כ לא יתכן לפי אין מחובר ומשנאיו אלעיל: ג דלפי' ראשון קשה למה בירך שבט לוי בברכה זו דהא הם לא יצאו למלחמ' כשאר שבטי' והא בהיכל האלך הם יושבין ל"פ ד"א וכו' · ולד"א קשה ליה אמר קמיו דהא היו קמיו של כל ישראל דהא עיקר בזירתם היה להעביר על המצו' · ל"פ גם לטעם ראשון: ד רצ"ל הרי כזה היה הצעיר ולמה הוקדם בברכתו: ה רצ"ל ה"ל לכל הפחות להקדים יוסף דהא משכן שילה ■ ה ג"כ בחלקו ל"פ לפי וכו': ו (כת"י) לאפוקי שלא תפרש לעה"כ · והוקשה לו והלא ח בהוא ואין זה לעולם ומתרץ ומשנבחרה ירושלי' וכו' ר"ל הקדושה היא לשעתה וגם לא שרתה שכינה אח"כ במקום אחר משא"כ בנוב ונוב ושילה: ז פי כתף שהוא מקו' גבוה מכל האיברין וכ"ת א"כ הל"ל לבנותו בראשו של הר דהוא גבוה יותר · ל"פ אלא שנמוך כו' פיר' המקום שהיה בו ב"ה היה כ"ג אמות נמוך מעין עיטם ולכן כתיב בין כתפיו ולא על ראשו וכ"ת מנ"ל ומפרש דברי שם היה דעתו של דוד לבנותו ומ"ט לא הכי אמר וכו' ש"מ דלא ניחא ליה להק"בה לבנותו בגובה ארצו בתכלי' וכתב מ"ט לא ניחא ליה לבנותו בגובה אלא בין כתיפיו לפי שאין לך נאה וכו' מבלאתי בשם מהר"ין: ח ר"ל וכי שאר ארצות של שבטים אינן מבורכות ל"פ שלא היו וכו' כלומר שאר ארצות היו נמי מבורכות אבל כאלה בני יוסף יותר מכולן: ט פי' עולה מלמטה: י רצונו להוכיח בזה מנ"ל שפי' של ומתהום רובצ' תחת הכי דלאו שום ד"א ראבן תחת התהום · ל"פ אתה מוצא כו' והתם גבי יעקב כתיב ברכ' שמים מעל וברכו' תהו' רובצת תחת והתם בודאי פי' התהום עולה מלמטה דומיא דהטל בא מלמעל' וא"כ אף ה"נ כן: כ האי ד"א ט"ס הוא וק"ל: ל דק"ל הל"ל גרש ירח לשון יחיד מאי ירחים · ומפרש הארץ מגרשת וכו' כלומר כל חדש וחדש חוזר ומוציא לכן כתיב ירחים לשון רבים: מ הוסיף מלת מבורכת להודיע שמלת ומראש דבקה עם מבורכת בריש' דקרא · והא דנבנך רש"י לפרש פה שמלת ומראש דבוק עם מבורכת דרישא דקרא יותר מקרא וממגד תבואות שמש וגו' דהוא נמי דבוק עם רישא דקרא · י"ל דאם לא פי' הכא ה"א דהאי קרא ומראש הררי קדם וגו' מילתא אחריתי כיא ותי' שיתברך בברכת האבות שנקראו הרים ובברכו' האמהות שנקראו גבעות · ל"פ ומראש הררי קדם קאי ארישא דקר' דמיירי בברכת ארצו והכתוב דקאי ארים דקי א מלכתי' בתריה וממגד ארץ ומלואה וגו' דמיירי בברכת ארצו וכל המקראות דבקי' לרישא דקרא: נ והמעלה יהיבת בזה שהשגחת הקב"ה על ארצו יותר מעל שאר ארצות כיון שהיא קדומה בבריאה השגחת הש"י נמי קדומה עליה והא דפי' ד"א משום דלטעם ראשון קשה קדם דכתיב בקרא ל"ל דהא הכל בכ"ל נמ' ומראש ל"פ ד"א · ולד"א לאיד קשה מאי ברכה היא זו אע"פ שהיא שבח ומעלה כדפרי' מ"מ לאו ברכה הוא לכן הוצרך גם לטעם ראשון: ס פי' תכח עצרת גשמים אינן פוסקים מלעשות פירו' וכאלו אחר ויתמתק הגבעות שהוא תמיד בלתי פוסק · דאל"כ מה ענין הגבעות לכאן: ע רצ"ל במה שהוסיף מלת ברכה דבלאו הכי לא היה נשמע מה תבא לראש יוסף לכן הוסיף ברכ' זו:

בעל הטורים

רביעי

כולהון מלא:

ג' ומלא:

ג' מלא בתורה:

נֹזִר אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס

יח וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ:

יט עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס

כ וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:

וירא

אונקלוס

משה אחגלי כאספנא ייתון כל אלין לרישא דיוסף גברא פרישא דאחוהי: רבא דבנוהי זיוא ליה וגבורן דאתעבידא ליה מן קדם דתוקפא ורומא דיליה בגבורתיה עממיא יקטיל כחדא עד סיפי ארעא ואנון רבותא דבית אפרים ואנון אלפיא דבית מנשה: ולזבולן אמר חדי זבולן במפקך לאגחא קרבא על בעלי דבבך ויששכר במהכך למעבד זמני מועדיא בירושלם: שבטיא דישראל לטור בית מקדשא יתכנשון תמן יכסון נכסת קודשין לרעוא ארי נכסי עממיא ייכלון וסימן דמטמרא בחלא מתגלין להון:

ולגד

תולדות אהרן: עיין נת"א ב"ק י"ו | מגילה ו' | שם

שפתי חכמים

א ואם כן אף בכור דהכא הוא מלשון גדולה ופי' מלך היונא וכו': ב ר"לת לעניין מה מדמהו לשור: ג ר"ל אמאי לא מדמה אותו בקרניו ג"כ לשור למה מדמהו בקרניו לראם וכו' ובזה יתורץ מה לפירשו רב תינו ורש"י אביאו בפרש' בלק ראם מלשון רום או שדים ולא ראם ממש דבת' בא לאשמועינן גבורתו ותקפו של הקב"ה וראם הוא חלש בתכלית החולשה: ד פי' לשון בתמיה הוא והא א"י לא היתה אלא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרס' איך היה אפשר של"א מלכים כולם ימלכו בא"י: ה והוא מלשון בבניונים וכו': ו ר"ל טעם כפל שמו של זבולן מה שלא עשה עד הנה לשום שבט: ז ר"לת הקדמת זבולן לפני יששכר: ח פירש לרגל וא"ת אם כן הל"ל לשון אסיפה ומאי יקראו י"ל"פ כל אסיפה כו' וא"כ אף אסיפה דהכא אע"פ שלא ע"י קריאה היא אלא מעצמן הן נאספין א"נ כתב לשון קריאה כתב הרא"ם ולבי נמס בזה דה"ל לכתוב יקראו הקו"ף בק"מץ והרי"ש בצי"רי מבנין נפעל וכו' ול"כ דאסיפה דהכא בלא קריאה היא כדפריטית אלא הם מעצמם יתאספו במצות השם עליהם שיעלו לרגל ומפני דאמר אסיפות חוץ מזו הם ע"י קריאה כתב הכא יקראו במקום יתאספו ומעולם לאו נפעל הוא לכן לא ננקד בניקוד הנפעל ודו"ק כ"ל עיד כתב הרא"ם אך איני יודע מה ענין אסיפת השבטים אל הר המוריה בתוך ברכתן של יששכר וזבולן ובאמת לא ידעתי למה איננו יודע דהא רש"י בעצמו פיה כזהר מקושיא זו וכתב וע"פ קניעות עתיהם ועיבוריהם עמים של שבטי ישראל הר יקראו להר המוריה וכו' ואפשר דגירסא מוטעת היתה ביד הרב ת"ה כתב מה שכתבו זק"ל כ"ל: ■ רצונו בזה לחבר חיבור הקדא אהדדי ומ"ה הוס"ף וי"ו לומר שברגלי' יזבחו זבחי צדק אף שבכל ימות השנה היו מקריבי' שם קרבנות אלא מ"ה הוסיף הוי"ו כדי לחבר חיבור הקדא: כ טרית מין דג הוא ושמו טונינו: י ר"ל דמה ברכה יש בזה: ל הת' קאי אזבולן שבקש לעצמו המות כאשר נפתלי על מרומי השדה ועל זה מתמיה בגמרא עם חרף נפשו וכי בשביל זאת ביקש מות לעצמו בשביל שנפתלי על מרומי השדה ומתרץ היה מתרעם וכו' ולי לא נתת אלא ימים והשיב לו הק"בה לך נתתי ים שממנו תוציא טרית כו': מ פי' היא מכסה הקורות בארזים: נ דלטעם ראשון קשה למה נאמר שם יזבחו וגו' הא כל הקרבנות יזבחו שם ועוד מאי זבחי צדק והא כל הזבחים זבחי צדק ל"פ ד"א וכו' ודל"א כמי קשה דה"ל בפירוש דהא קודם הזבים' צריך ציור מע"מ של לכן צריך גם לטעם ראשון: ס ר"ל והלא תחומו היה עד הירדן לבד א"כ מאי האי דכתיב ברוך מרחיב גד י"פ לבד מזרח היה מרחיב ולא לבד מערב: ע כתב הרא"ם לא הבינותי כוונת הרב בזה מנ"ל דמשום דסמוך לספר היה נמשל לאריה דילמא משום דגבור היה כאריה מ"ה נמשל לאריה ושמא י"ל משום שנמשל גד לאריה ולא יהודה שנמשל כן בברכתו של יעקב מ"ה צריך לפרש שבל השוכן בספר צריך להיות גיבור כארי עכ"ל ולי נראה דרש"י פי' הכא לפי מה שפי' לעיל בסמוך דהוכפל שמותם לחזקם ולהגביר לפי שהיו חלשים וע"פ פי' זה פי' הכא לפי שהיה סמוך וכו' דא"ל משום היותו גיבור כאריה דהא מן החלצים היה וק"ל: א רצונו

רש"י

(יז) בכור שורו· יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנ' * אף אני בכור אתנהו וכן * בני בכורי ישראל· בכור מלך שיוצא ממנו והוא יהושע: שורו· שכוחו קשה כשור לכבוש כמה מלכי': הדר· נתון לו שנ' * ונתת מהודך עליו: וקרני ראם קרניו· שור כוחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כוחו קשה נתן ליהושע כוחו של שור ויופי קרני ראם: אפסי ארץ· שלשי' ואחד מלכים אפשר שכלם מא"י היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י שחשובה לכלם היא שנ'* נחלת צבי צבאות גוים: והם רבבות אפרים· אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה· הם האלפים שהרג גדעון במדין שנ' * וזבח וצלמונע בקרקר וגו': (יח) ולזבולן אמר· אלו חמשה שבטים שברך באחרונה זבולן גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנ' * ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך· זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן ישב לחוף ימים ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולן היתה: שמח זבולן בצאתך· הצלח בצאתך לסחורה ויששכר הצלח בישיב' אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנ' * ומבני יששכר יודעי בינה לעתי' ראשיה' מאתים ראשי סנהדרין היו עוסקי' בכך ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם: (יט) עמים· של שבטי ישראל: הר יקראו· להר המוריה יאספו כל אסיפ' ע"י קריאה היא ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו· יששכר וזבולן ויהא להם פנאי' לעסוק בתורה: ושפני טמוני חול· * כסויי טמוני חול טרי' וחלזון וזכוכית לבנה היוצאי' מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמו' * במסכת מגילה· * וזבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה היה מתרעם זבולן על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפוני לשון כסוי כמו שנ' * ויספון את הבית * וספון בארז ותרגומו ומטלל (ס"א בכיסוי) ארז'· ד"א עמי' הר יקראו ע"י פרקמטי' של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרי' הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשים והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהנכריים אלוהות של זה לא כאלוהות של זה ומאכלי של זה לא כמאכלי של זה והם אומרין אין אומה כשר' כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו· זבולן ויששכר היה נותן להם ממון בשפע: (כ) ברוך מרחיב גד· מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא שכן· לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל כאריות שכל סמוכים לספר צריכים להיות גבורי': וטרף זרוע אף קדקד· הרוגיהן היו נכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת:

וירא

תהלי' פ"ט | שמות ד' | מדבר כ"ז | ירמי' ג' | שופטי' ח' | ראשי' מ"ז | ד"ה א' י"ב | מגילה ו' | שם ט"ו | שופטי' ה' | מלכי' א' ו' | ז'

תולדות אהרן

סוטה י"ב · ב"ב ט"ו · ברכות כ"א · ב"ק פ"א · מנחו' פ"ה · דברי' ל"ד · במדבר ל"ב · יהושע י"ט · שם י"ט · דברי' א' · ד"ה א' ד' · ספרי · מנחו' פ"ה

כא וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת יהוה עשה ומשפטיו עם ישראל: ס ס

כב ולדן אמר דן גור אריה יזנק מן הבשן: ס

כג ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת יהוה ים ודרום ירשה: ס

כד ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו:

כה ברזל ונחשת מנעליך וכימיך

דבאך

אונקלוס

ולגד אמר בריך דאפתי לגד כליתא שרי ויקטול שלטונין עם מלכין: ויתקביל בקדמיתא דליה ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר הוא נפק ועאל בריש עמא זכוון קדם יי עבד ודינוהי עם ישראל: ולדן אמר דן תקיף כגור אריון ארעיה שתיא מן נחליא דנגדין מן מתנן: ולנפתלי אמר נפתלי שבע רעוא ומלי ברכתא מן קדם יי מערב ים גנוסר ודרומא יירת: ולאשר אמר בריך מברכת בניא אשר יהא רעוא לאחוהי ויתרבי בתפנוקי מלכין: תקיף כפרזלא ונחשא

בעל הטורים

בברכתו של גד תמצא כל האלפא ביתא לפי שמשה

חמישי

רבינו ע"ה קבור בחלקו: שקיים כל התורה כולה מאלף ועד תי"ו: נפתלי שבע רצון ר"ת נשר שהיה קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים:

רש"י

(כא) וירא ראשית לו · ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית [א] כבוש הארץ: כי שם חלקת · כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה [ב] קבור' מחוקק והוא משה: ספון · אותה חלקה ספונה וטמונה [ג] מכל בריה שנ' * ולא ידע איש את קבורתו · ויתא · גד ראשי עם · הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר * ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו': צדקת ה' עשה · שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחת' לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו · ד"א ויתא משה ראשי עם צדקת ה' עשה · על [ד] משה אמור: (כב) דן גור אריה · אף הוא היה סמוך לספר לפיכ' מושלו באריות: יזנק מן הבשן · כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו [ה] ממערת פמי"אס [ו] והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנא' * ויקראו ללשם דן [ז] וזינוקו [ח] וקילוחו מן הבשן · ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות [ט] כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומו' תחלה נטלו בצפוני' מערבי' עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמי"אס והיא בצפוני' מזרחי' שהרי הירדן יוצא ממערת פמ"יאס והוא במזרח' של א"י ובא מצפון לדרו' וכלה בקצה ים המלח שהוא במזר' יהודה שנטל בדרומ' של א"י כמו שמפור' בספ' יהושע והוא שנ' * ויצא גבול בני דן מהם ויבאו וילחמו עם לשם וגו' יצא גבולם מכל אותה הרוח שהתחילו לנחול בה: (כג) שבע רצון · שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה: ים ודרום ירשה · ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם [י] בדרומה לפרו' חרמים ומכמורת: ירשה · לשון צווי כמו * עלה רש והטעם' של מעלה ברי"ש מ כית כמו יורש ידע לקם שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם' למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון צווי דטעמיהון מלעי': ברוך מבנים אשר · ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי אחיו · שהיה מתרצה לאחיו בשמן [כ] אנפיקינון ובקפלאות והם מרצין לו בתבואה: ד"א [ל] יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנא' בדברי הימים * הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהני' גדולים הנמשחים [מ] בשמן זית: וטובל בשמן רגלו · * שהיה ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס [נ] אחד כולי כדאיתא * במנחות': (כה) ברזל ונחשת מנעליך · עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גיבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת · דבר אחר [ס] ברזל ונחשת מנעליך ארציכם נעולה בהרים שחוצבין בהם ברזל ונחשת וארצו [ע] של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל:

שפתי חכמים

א רצונו בזה במה שהוסיף מלת כיבוש כדי שיהא מלת ראשית דבוק עם מלה שאחריו שאי לך ראשי' שאינה דבוק עם מלת שאחריו וכ"פ רש"י בהדיא בריש פרשת בראשית: ב הוכרח לפרש כן כי מפשוטו של קרא משמע שכבר היה מחוקק שם קבור וזה אינו אמת · ל"פ כי ידע בקבלה או בנבואה עוד תיקן דמקרא משמע שהיה למחוקק חלק בארץ מדכתיב שם חלקת מחוקק ספון · לכ"פ חלקת שדה קבורת מחוקק והוסיף מלת שדה מפני שמלת חלקת מורה על חלק בדבר מ"ה הוסיף מלת שדה: ג הוכרח לזה לא שתאמר שהמחוקק טמון רק מקום קבורתו כלומר אות' חלקה שהוא קבור בה כדכתיב ולא ידע איש את קבורתו · יש מקשין והיאך אפשר לומר שקבורות משה היא בנחלת בני גד והלא קבורות משה היא בהר נבו כמו שכתיב לקמן ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ונומר והר נבו היה בנחלת בני ראובן כמו שכתוב בפרשת מטות ובני ראובן בנו את חשבון וגו' ואת נבו וגו' · וי"ל דמישור של נבו היה גדול והעיר היתה עומד' במישור וההר היה בחלקו של גד ואיבעי שמתחיל' היו ההר והעי' של אדם אחד נקרא ההר על שם העיר אם לא היה רחוק כ"כ מן העיר והיה עומד במישור של עיר מ"ה נקרא ההר ע"ש העיר וק"ל: ד דלטעם ראשון קשה למה אמר גד ויתא ראשי עם דהא גם בני ראובן וחצי שבט מנשה הלכו לפני אחיהם ל"פ ד"א · ולפי' של ד"א קש' למה מזכיר צדקתו של משה בברכת גד ל"פ ד"א: ה פי' מחלקו של דן: ו מערת פמיאס זהו' בלשון תלמוד ובלשון מקרא נקרא לשם: ז כלומר לפי שהיה בחלקו: ח פי' זינוקו של הנהר ההולך דרך אספמיא שהיה בחלקו אותו נהר יוצא מן הבשן פי' שם מקום ואינו מארצו של דן: ט דלטעם ראשון קשה דפשוטו של קרא משמע דקאי אשבט דן עצמו ולא על הירדן כי הירדן אין בו שום רמז בקרא ל"פ ד"א וכו' · ולד"א לתודותי קשה למה כתיב יזנק מן הבשן דהא לאו בבשן נטל חלקו ל"פ גם טעם ראשון: י פי' נוטל מלא חבל לפרוש שם חרמי' ומכמורות · חרם גם כן לשון מכמורות וכפל לשון הוא: כ (בפסחי' דף מ"ג) תניא ר' יהודה אומר אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו מפני שמשיר את השער ומעדן את הבשר: ל דלטעם ראשון קשה למה היה הוא מרוצה לאחיו יותר מאחיו לו דהא אחיו היו מרצין לו בתבואה ולפי' של ד"א קשה ה"ל לקרא לומר ברוך מבנות אשר כיון שהיו בנותיו יפו' ולכל הפחות היה לו לכלול הבנות עם הבנים ולכתיב הכי ברוך בבנים ובנות ל"פ גם טעם ראשון: מ וא"ת א"כ בתוך הל"ל · וי"ל דבני בנותיו הרי הן כבנותיו דבני בנים הרי הן כבנים ועליהן נאמר ברזית · בשם מהרי"ן: נ פי' שליח והלך ומצא שמן הרבה בארצו: ס דלטעם ראשון ק' איך יפול כחוש' על מנעלים דהא אין מנהג לעשות מנעלי' אלא מברזל וגם בריחי' לא נזכרו בקר' ול"פ ד"א וכו' · ולטעם של ד"א קשה למה נקט זה גבי אשר דוקא דהא גם שאר השבטי' היו יושבים על הספר והיו הרים סביב לחלקם לכן צריך גם לטעם ראשון וק"ל: ע רצונו בזה ולמאי הזכיר זה בברכת אשר יותר מכל השבטי' כיון שהיא ברכ' הכוללת לכל השבטים:

א ר"ל

ונפתלי

דָּבְאֶךָ׃ כו אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב
שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים׃
כז מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת
עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד׃
כח וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין
יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־
טָל׃ כט אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם
נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ
וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃
ס וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת
מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד
עַד

ששי

ג׳ מלעיל:

ה׳ ל׳ חסר:
אשריך ב׳ במסורת אשריך ישראל אשריך וטוב לך:
ב׳ פתח ישראל ג׳ וחסר:

לד

אונקלוס

חגיגה י״ג ונחשא וכיומי עולימתך תוקפך: לית אלהא
אלא אלהא דישראל דשכינתיה בשמיא בסעדך
שם ותוקפיה בשמי שמיא: מדור אלהא
חולין פ״ט דמלקדמין ובמימריה אתעביד עלמא ותריך
סנה׳ ק״ד מן קדמך סנאה ואמר שיצי: ושרא ישראל
מכות כ״ד לרוחצן בלחודיהון כעין ברכתא דברכינון יעקב
ברכו׳ ו׳ אבוהון לארעא עבדא עיבור וחמר אף שמיא
דעלויהון ישמשון בטלא: טובך ישראל
שבת קי״ט לית דכותך עמא דפורקניה מן קדם יי תקוף
מגילה י״ו בסעדך ומן קדמוהי נצחן גבורתך ויתכדבון
סוטה י״ג סנאך לך ואת על פריקי צוארי מלכיהון תדרוך:
וסליק משה ממשריא דמואב לטורא דנבו ריש
רמתא דעל אפי ירחו ואחזיה יי ית כל ארעא
ית גלעד עד דן: וית כל נפתלי וית ארעא
דאפרים

שפתי חכמים

[א] ר״ל דאין באים ימי זקנה לדבאך: [ב] דלטעם ראשון קש׳ ה״ל וכנעוריך דבאך לכן פי׳ ד״א וכו׳ · ולד״א לחוד קשה ה״ל וכמיעטך דבאך לכן צריך גם לטעם ראשון: [ג] כלומר כל זמן שימיך קרויין ימים דהיינו כל הימים שאתה עושה רצונו של מקום אז יהיו דובאין שכל הארצות וכו׳ אבל כשאין את עושה רצונו של מקום אז ימיך אינם קרויים ימים כדאמרינן רשעים אף בחייהן קרויים מתים: [ד] והא דנקי׳ רש״י ולא וכו׳ ר״ל צורך · י״ל דק׳ לרש״י למה לא נקט אין כאלהי ישורון כמו שנאמר כל אלהי העמים אלילים ולמה נקט קרא אין כאל ועל זה פי׳ ולא וכו׳ ואל לשון חוזק הוא כמו שנא׳ ואת אילי הארץ לקח לכך נאמר ג״כ אין כאל שהוא לשון חוזק: [ה] ומסר ש״ין כמו את הדרך ילכו בה כי בזולת זה אין טעם לאומר ובגאותו שחקים שפירש ובגאותו שוכן שחקים · שמלת רוכב · שנראה שפסוק קאי אף אשחקים דסיפא דקרא: [ו] שהפסוק הזה דבוק עם הקודם לו ופי׳ רוכב בגאותו שחקים שהם מעוני אלקי קדם ונקרא אלקי קדם במקום הזה להודיע הסבה שבחר לו השחקים לישיבתו מפני שהוא קדום לכל אלקים: [ז] פי׳ ומתחתיו שוכנים כל בעלי זרוע כגון סיחון ועוג וכו׳ ומה שהוצרך להודיע שהם תחתיו הוא כדי להודיע חולשות׳ שאע״פ שהיה הגבורים מעולם מ״מ כיון שהם שוכנים תחתיו ימרדו ממנו כי לעולם אימת וכו׳ ומאחר שבעל הכח בעזרך הנה יגרש מפניך כל אויביך ויאמר לך השמד אותם הר״אם: [ח] הוסיף מלת לך אחר ויאמר להודיע למי היתה האמירה וגם הוסיף מלת אותם אחר מלת השמד להודיענו שמלת השמד שב אל האויב האמור למעלה וכאלו אמר ויאמר לך השמד את האויב: [ט] רצ״ל מלת בדד ל״ל כיון דכתיב בטח דהא רש״י פי׳ לעיל בפרש׳ האזינו ה׳ בדד ובטח כו׳ וא״כ בדד נמי לשון בטח הוא · ומתרץ בדד דהכא פי׳ כל אחד ואחד וכו׳: [י] שפירושו כדוגמת הבדולח וכתוארו אף כאן כדוגמ׳ ברכת יעקב: [כ] רצ״ל לאיזה הוצרך הכתוב לומר שהברכה היא דוגמת ברכת יעקב דמשמע ולא כדוגמת ברכה אחרת · ל״פ לא כדוגמת ברכת ירמיה וכו׳: [ל] פירש לא ברכתו של יעקב לבד יתקיים בכם אלא אף ברכתו של יצחק · דר״ל מאי אף כלומר הברכה הזאת הוא מעין ברכת יעקב ואף מברכתו של יצחק שנא׳ בה ויתן לך האלהים מטל השמים לכך מרמז ברכתו של יצחק בלשון יערפו טל: [מ] אמר תשועתך במקום עם נושע מפני שה״ל עם נושע מיי׳ לכן תיקן במלת תשועתך ביי׳ ויהיה פי׳ תשועתך תלויה בו והוסיף מלת אשר שבזולת אשר יהיה מגן עזרך בלתי מקושר לא לפניו ולא לאחריו: [נ] דא״כ לא הל״ל אלא ויעל משה אל הר נבו מערבות מואב ל״ל וכי עדיין אין אנו יודעין שהיה משה בערבות מואב דהא משנה תורה כולה נשנית בערבות מואב: [ס] ר״ל לא הל״ל אלא את כל הארץ עד הים האחרון ול״ל הפרטים כולם את הגלעד וגו׳ ומזה הטעם הוצרך לפ׳ ואת הנגב ואת הככר:

א ר״ל

רש״י

וכימיך דבאך · וכימיך שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים [א] זבים ומתמוטטים · דבר אחר וכימיך דבאך וכימים [ב] שהם טובים לך כמנין ימיך [ג] כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דובאין שכל הארצות דובאות כסף לארץ ישראל שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכים לה כספם וזהבם אשקו״רנט הכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם: אין כאל ישורון · דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים [ד] ולא כצורך צורם: רוכב שמים · הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו [ה] הוא רוכב שחקים: (כז) מעונה אלהי קדם · למעון השחקים לאלהי קדם [ו] שקדם לכל אלהים ובורר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו [ז] כל בעלי זרוע שוכנים: זרועות עולם · סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם ימרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והיא שהכח והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב · ואמר לך [ח] השמד אותם: מעונה · כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה: (כח) בטח בדד · כל יחיד ויחיד [ט] איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב · כמו *ועינו כעין הבדולח
במדבר י״א [י] כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה
ירמי׳ ט״ו *בדד ישבתי [כ] אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב
בראשי׳ מ״ח *והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: יערפו · יטפו: אף שמיו יערפו טל · אף ברכתו
שם כ״ז של יצחק נוספת על ברכתו [ל] של יעקב *ויתן לך האלהים מטל השמים וגו׳: (כט) אשריך ישראל · לאחר שפרט להם ברכות א״ל מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלכם: אשריך ומי כמוך · תשועתך בה׳ [מ] אשר הוא מגן עזרך וחרב גאותך: ויכחשו אויביך
יהושע ט׳ לך · כגון הגבעונים שאמרו *מארץ רחוקה באו עבדיך וגו׳: ואתה על במותימו תדרוך · כענין
שם י׳ שנאמר *שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה: (א) מערבות מואב אל הר נבו · כמה מעלות היו [נ] ופסען משה בפסיעה אחת: את כל הארץ · הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה [ס] והמציקין העתידין להיות
שופטי׳ י״ח מציקין לה: עד דן · הראהו בני דן עובדי ע״ז שנ׳ *ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע:

ואת

אונקלוס

דאפרים ומנשה וית כל ארעא דיהודה עד ימא
בתראה: וית דרומא וית מישרא
בקעתא דירחו קרתא דדקליא עד צוער:
ואמר יי ליה דא ארעא דקימית לאברהם
נרכות י"ט ליצחק וליעקב למימר לבנך אתנינה אחזיתך
בעינך ולתמן לא תעבר:
ומית תמן משה עבדא
עיין נת"א נ"נ י"ז דיי בארעא דמואב על מימרא דיי:
וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקביל בית
סוטה ס' י"נ י"ד פעור ולא ידע אינש ית קבורתיה עד יומא
הדין: ומשה בר מאה ועסרין
סס י"נ שנין כד מית לא כהת עיניה ולא שנא
כתונו'ק"נ קידוש'ל"ח זיו יקרא דאפוהי: ובכו בני ישראל
ית משה במשריא דמואב תלתין יומין ושלימו
מ"ק כ"א יומי בכיתא אבלא דמשה:
נ"ק נ"נ ויהושע בר נון אתמלי רוח חוכמתא ארי סמך
משה ית ידוהי עלוהי וקבילו מניה בני
ישראל ועבדו כמא דפקיד יי ית משה:
ר"ה כ"א ולא קם נביא עוד בישראל כמשה דאתגלי ליה
יי אפין באפין: לכל אתיא ומופתיא
די שלחיה יי למעבד בארעא דמצרים לפרעה
ולכל עבדוהי ולכל ארעיה: ולכל ידא
תקיפתא

הברכה

עד דן: ב ואת כל נפתלי ואת ארץ
אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים
האחרון: ג ואת הנגב ואת הכבר
בקעת ירחו עיר התמרים עד צער:
ד ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר
נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך
אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר:
ה וימת שם משה עבד יהוה בארץ
מואב על פי יהוה: ו ויקבר אתו
בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את
קברתו עד היום הזה: ז ומשה בן
מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא
נס לחה: ח ויבכו בני ישראל
את משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו
ימי בכי אבל משה:
ט ויהושע בן נון מלא רוח חכמה
כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני
ישראל ויעשו כאשר צוה יהוה את משה:
י ולא קם נביא עוד בישראל כמשה
אשר ידעו יהוה פנים אל פנים: יא
לכל האתת והמופתים אשר שלחו יהוה לעשות
בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו:
ולכל

בעל הטורים

אלא י' כי י' פסוקים בתורה שכתוב בם אשר נשבע להם להניאם לארץ והראהו י' קדושות שבארץ ישראל: בגי חסר אל"ף שלא ידע איש את קבורתו אלא יחידו של עולם ברוך הוא וברוך שמו מן העול' ועד העולם אמן:

רש"י

(ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמי' עם סיסר' וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצ' בחורבנה ובשלותה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. בחורבנ' ובשלות' והראהו מלכות בית דוד ונצחונם: עד הים האחרון. ארץ המערב בחורבנה ובשלותה. ד"א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין לארע לישראל עד שיחיו המתים:
(ג) ואת הנגב. ארץ הדרום. ד"א מערת המכפלה שנ' *ויעלו בנגב ויבא עד חברון: ואת הככר. הראהו
מדבר י"ג מלכי' א' ז' שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר *בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה: (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמ' לאברהם ליצחק וליעקב [א] שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזירה היא מלפני [ב] ששמה לא תעבר שאלולי כך [ג] הייתי מקיימך עד שתראם אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם:
כ"ב ט"ו (ה) וימת שם. *אפשר משה מת וכתב וימת משה שם אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע ר"מ
דברי' ל"א אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר *לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב [ד] בדמע: על פי ה'. בנשיקה: (ו) ויקבור אותו. הקב"ה בכבודו [ה] ר' ישמעאל אומר הוא קבר את
מדבר ד עצמו וזהו אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דור'
ויקר' כ"ב כן כיוצא בו *ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא
בנו'ער' ה' מביא את עצמו כיוצא בו *והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרי' משיאין אותם אלא הם משיאים את עצמם: מול בית פעור. *קברו
סוטה י"ד מוכן שם מששת ימי בראשית *לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת: לא כהתה עינו. אף
משמת: ולא נס לחה. לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון [ו] ולא נהפך תואר פניו: (ט) בני ישראל. הזכרים אבל באהרן מתוך
מדבר כ' שהיה רודף שלום ומטיל שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר *כל בית ישראל זכרים ונקבות: (י) אשר ידעו ה' פנים אל
שמות ל"ב פנים. שהיה לבו גס בו [ז] ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר *ועתה אעלה אל ה' *עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם:
ולכל

שפתי חכמים

[א] ר"ל לאמו' ל"ל. אלא כדי שתלך ותאמר וכו' ולפי זה צ"ל שהמקרא מסורס ומלת והראתיך צריך להיות קודם וכאלו אמר זאת הארץ אשר נשבעתי וגו' הראתיך בעיניך לאמור לזרעך אתננה הארץ אשר נשבעתי: [ב] ר"ל ואם כן למה לא היה מעבירו ואז יותר היה יוכל לראות ויכול להגיד להם:
[ג] פי' לולי השבועה אע"פ שכבר כתיב מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי וכו' אפ"כ בלא שבועה היה נ"כ מת כיון שמלאו ימיו מ"מ הייתי מקיימך וכו' כ"ש מהרי"ץ. ויש מקשים והא לעיל בפ' וילך פי' רש"י בן ק"ך שנ' אנכי היום היו' מלאו ימי ושנותי ואין פי' פה שאלולי כך הייתי מקיימך. וכ"ל למה שפי' רש"י היום מלאו וכו' דעתו לומר בזה שפירש מלאו ימי כלומר ביום זה נולדתי וביום זה אמות אבל שנותיו לולי החטא בעבור זכותו היה מאריך שנים כמו שהאריך אביו והיה זוכה לבא אל הארץ אבל בשביל החטא לא האריך ונשלמו שנותיו לעת הזאת ואין שייך לומר בזה קיצר ימים כיון דימי שנותינו הם שבעים שנה והמאריך ימים הוא בשביל זכותו. ולפי מה שכתבתי בשם מהרי"ץ יתורץ גם כן קושיא זו ודו"ק: [ד] י"מ בדמע ולא בדיו ליתן הבדל בין שמנה פסוקים הללו ובין כל התורה כולה כדי שיהא יחיד קורא אותם ולא שנים שלא להפסיק ביניהם וי"מ שהיה מורד דמעות בשעה שהיה כותב: [ה] דדרשי' סמיכות על פי ה' ויקבור אתו:
[ו] דהיינו ולא נס לחה. ולא נהפך תואר פניו היינו ולא כהתה עינו כלומר שלא נשתנה צורתו אף משמת דאל"כ ה"ל לכתוב ומשה בן מאה וגו' ומר במותו בערבות מואב לא כהתה וגו' כמו דכתיב לעיל בני אהרן ואהרן בן וגו' במותו בהר ההר אלא לכך לא נכתב כאן בערבות מואב כדי להסמי' במותו ולא כהתה עינו ללמד שאף במותו לא כהתה וגו' ודו"ק כ"ל. והרא"ם פי' וז"ל ות"ש אף משמת אינו ע"פ המדרש דאל"כ מנ"ל הא ד ליתא במיין קאיירי כתן לא אוכל עוד לצאת ולבא כמו שפי' רש"י לעיל בפ' נצבים: [ז] ר"ל אין שייך לומר על הקב"ה לשון פני' ואין לו שום דמות וציור'. ל"פ אין פירושו כמשמעו אלא כאדם הנכנס בחבירו ומדבר עמו בכל עת שרוצה:
א פי'

יב וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

וּלְכָל תְּקֵיפְתָּא וּלְכָל חֶזְוָנָא רַבָּא דַּעֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

מנחו׳ י״ג

חזק

חזק

סכום פסוקי דספר אלה הדברים תשע מאות וחמשים וחמשה • וסימן הנ״ץ • וחציו ועשית על פי הדבר ופרשיותיו עשר וסדריו ל״ד : סכום פסוקי של חמשה חומשי תורה חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה :

ומנין הפתוחות של זה הספר ל״ד והסתומות קכ״ד הכל קנ״ח : מנין הפתוחות של כל התורה ר״ן ומנין הסתומות שע״ט הכל תרס״ט :

שפתי חכמים

א פי׳ ולכל היד החזקה קאי על משה פירש שהיה בו כח וחוזק ליטול בידיו הלוחות אף שהיו כבידים עד מאוד אבל אין פירושו כמו בכל מקום שקאי על הק״בה דאם כן הל״ל ולכל יד החזקה אשר עשה משה על פי ה׳ : ב רל״ת דה״ל לבני ישראל לעיני ל״ל : ג ר״ל שהרי עכשיו בא לספר בשבחו של משה וכי זה שבחו של משה ששיבר את הלוחות • ל״פ והסכימה כו׳ ומ״ת מנ״ל למדרש אשר שברת יישר כחך ששברת דילמא אשר פירש כבכל מקום • בבר תירץ רשב״א במסכת שבת דף פ״ז דאם לא כן שהסכים הק״בה ינאו מאי אמר להביא את שברי הלוחות בארון כיון שאין קטיגו׳ כיעשה סניגור :

רש״י

(יב) ולכל היד החזקה • שקבל את התורה א בלוחות בידיו : ולכל המורא הגדול • נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא : לעיני כל ישראל • שנשאו לבו לשבור הלוחות ב לעיניהם שנא׳ *ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הק״בה ג לדעתו שנאמר *אשר שברת יישר כחך ששברת* :

שמות ל״ד דברי׳ י׳ שבת פ״ז ב״ב י״ד

חסלת וזאת הברכה

וסליק חמשה חומשי תורה :

לוח קריאת פרשיות המועדים

וסימני הפטרותיהם כבר כרשמו בסדר הפטרות כל השנה :

לראש השנה

ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בפרשת וירא · מן וה׳ פקד את שרה עד ויגר אברהם · והמפטיר קורא בפרשת פנחס · ובחדש השביעי עד אשה לה׳ :

ביום שני קורין חמשה בני אדם בפ׳ וירא · מן ויהי אחר הדברים עד סוף הפרשה : (והמפטיר קורא כאתמול)

לצום גדליה

ושאר תעניות · בשחרית ובמנחה קורין שלשה ב״א בפ׳ כי תשא · מן ויחל משה עד וינחם ה׳ ומדלגין עד פסול לך וקורין עד אשר אני עושה עמך : וכן בצום חעשירי · וצום אסתר · ובי״ז בתמוז · וכן בתשעה באב במנחה : ובשחרית קורין ג׳ ב״א בפרשת ואתחנן מן כי תוליד עד כל הימים :

בצום כפור

בשחרית קורין ששה ב״א באחרי מות מתחילת הסדר עד דבר אל אהרן : והמפטיר בפ׳ פנחס ובעשור לחדש השביעי : במנחה קורין שלשה בני אדם בפרשת עריות מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר בפרשת קדושים :

לסכות

ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בפרשת אמור · מן שור או כשב עד וידבר משה את מועדי ה׳ :

והמפטיר בפרשת פנחס ובחמשה עשר יום :

וביום שני קורין כאתמול · והמפטיר גם כן כאתמול :

לחולו של מועד

ביום ראשון קורין בפרשת פנחס ארבעה בני אדם · האחד קורא ביום השני · והשני ביום השלישי · והשלישי ביום השלישי · והרביעי קורא ספיקא דיומא ביום השני וביום השלישי · וכל הימים על זה הסדר :

בשבת וחול המועד

בשחרית קורין שבעה בני אדם בכי תשא · מן ראה אתה אומר אלי עד כחלב אמו : ומפטיר בקרבנו׳ בעניינו של יום (ובמנחה קורא בסדרא דשבוע :)

בשמיני עצרת

קורין ה׳ בני אדם בראה מן כל הבכור · עד אשר לך · ואם הוא שבת מתחילין מן עשר תעשר :

והמפטיר קורא בפרשת פנחס ביום השמיני עצרת :

בשמחת תורה

קורין חמשה בני אדם כל סדר וזאת הברכה :

ובספר שני מתחיל בראשית עד לעשות :

והמפטיר קורא כאתמול :

לראש חדש

בחול קורין ארבעה בני אדם בפנחס מן את קרבני עד עולת התמיד · ובשבת המפטיר קורא בספר שני מן וביום השבת עד יעשה ונסכו :

בחנוכה

קורין מן כה תברכו (בנשא) עד כן עשה את המנורה (בבהעלותך) ביום הראשון קורין ג׳ ב״א עד קרבן נחשון בשאר הימים נשיא אחד לכל יום · (וכן בשבת) כהן קורא עד מלאה קטרת · לוי עד הסוף · ישראל כל סדרא · וביום השמיני משלימין כל הפרשה :

בשבת שקלים

קורא המפטיר בכי תשא מתחילת הסדר עד על נפשותיכם :

בשבת זכור

קורא המפטיר בסוף סדר כי תצא מן זכור את אשר עד סוף הפרשה :

בפורים

קורין ג׳ בני אדם בסוף סדר בשלח מן ויבא עמלק :

בשבת פרה

קורא המפטיר מתחילת זאת חקת התורה עד תטמא עד הערב :

בשבת החדש

קורא המפטי׳ בפ׳ בא מן החדש הזה עד תאכלו מצות

לפסח

לוח קריאת הפרשיות המועדים

לפסח

ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בסדר בא מן ויקרא משה עד על צבאותם ˙ ואם הוא שבת מתחילין והיה היום הזה לכם :

והמפטיר קורא בפנחס ובחדש הראשון עד עבודה לא תעשו :

ביום שני קורין ה׳ בני אדם באמור שור או כשב כיום ראשון של סכות :

והמפטיר קורא בפנחס כאתמול :

חול המועד

ביום שלישי קורין שלשה בני אדם בפרשת בא מן קדש לי כל בכור עד הוציאנו יי׳ ממצרים :

והמפטיר קורא כאתמול מן והקרבתם אשה :

ביום רביעי קורין ג׳ בני אדם במשפטים אם כסף תלוה עד לא תבשל גדי :

והמפטיר קורא כאתמול והקרבתם :

ביום חמישי קורין ג׳ בני אדם בכי תשא מן פסל לך עד לא תבשל גדי : והרביעי קורא כאתמול והקרבתם : ואם הוא שבת קורין ז׳ בני אדם ומתחילין ראה אתה אומר אלי :

ביום ששי קורין שלשה בני אדם בבהעלותך מן ויאמר יי׳ אל משה במדבר סיני עד ולאזרח הארץ :

והרביעי כאתמול

ביום שביעי קורין שירת הים חמשה בני אדם מתחילת ויהי בשלח עד אני יי׳ רופאך :

והמפטיר קורא באתמול והקרבתם :

ביום שמיני קורין חמשה בני אדם כל הבכור כיום חג שמיני עצרת :

והמפטיר כאתמול והקרבתם :

סימן הקריאות האלה ˙ משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא ˙ וזה כשחל פסח בא׳ בשבת או בג׳ או בשבת ˙ ואם חל בה׳ בשבת מהפכין על סדר זה ˙ משך תורא פסל בקדשא כסף במדברא שלח בוכרא ˙ ולעולם בח׳ה ושבת קורין ראה אתה אומר אלי עד בחלב אמו :

והמפטיר קורא והקרבתם :

לשבועות

ביום ראשון קורין חמשה בני אדם ביתרו מן בחדש השלישי עד סוף הסדר :

והמפטיר קורא בפנחס וביום הבכורים עד ונסכיהם :

ביום שני קורין חמשה בני אדם כיום חג שמיני עצרת :

והמפטיר קורא כאתמול :

לשבעה עשר בתמוז

קורין שלשה בני אדם בפ׳ ויחל עד אשר אני עושה עמך : ואין מדלגין מעשה העגל : ובאשכנז מדלגין : ובמנחה קורין ויחל ומדלגין כמו כן מדלגין בשאר התעניות :

לתשעה באב

בשחרית קורין שלשה בני אדם בפרשת ואתחנן מן כי תוליד בנים עד אשר ה׳ אלהיך נותן לך כל הימים : ובמנחה קורין בפרשת כי תשא ויחל משה ומדלגין מעשה העגל :

ענין הפרשיות וחיבוריהם והפרדתם אחר ידיעת סימן השנה ˙

בשנים פשוטות כלן מחוברות חוץ מן :

בחג :	חקת ובלק
גשה :	○ ○ ○
גכה :	○ ○ ○
הכז :	חקת ובלק נצבים וילך
השא :	ויקהל ופקודי חקת ובלק נצבים וילך
זחא :	חקת ובלק נצבים וילך
זשג :	חקת ובלק

בשנים מעוברות כלן נפרדות הוץ מן

בחה :	חקת ובלק מטות ומסעי נצבים וילך
בשז :	מטות ומסעי
גכז :	מטות ומסעי
החא :	○ ○ ○
השג :	נצבים וילך
זחג :	מטות ומסעי נצבים וילך
זשה :	חקת ובלק מטות ומסעי נצבים וילך

סימני הפסקת ארבע פרשיות

ב׳ו ד׳ד וכ׳ו וט׳ו :

תושלבע

בשנת תגל נפשי באלהי לפ׳ק :

חמש מגילות

שי"ר השירים · רות · איכה · קהלת · מגילת אסתר ·
עם פירוש רש"י · ועם המפרשים על רש"י ז"ל

הקדמה לרשי על שיר השירים

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואע"פ שדברו הנביאי' דבריה' בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופני' ועל סדרה כמו שהמקראו' סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה בכמה מ"א יש סודרים כל כספר הזה במדר' א' ויש מפוזרי' בכמה מדרשי אגדה מקראו' לבדם ואינם מתיישבים על לשון המקרא וסדר המקראות ואמרתי בלבי לתפוש משמעו' המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו : ואומר אני שראה שלמה ברוה"ק שעתידין ישראל לגלו' גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונ' אשר היו סגולה לו מכל העמי' לאמר אלכה ואשוב' אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרי' הימים ויסד ספר הזה ברוה"ק בלשון אשה צרור' אלמנו' חיות שמשתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעורי' אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעורי' ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשרה עמה באהב' עזה להודיע' כי לא מלבו ענה ולא שילוחי' שלוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה :

בבית ובמצות
אורי בלא"א כה"רר אהרן הלוי ז"ל
באמשטרדם
בשנת לך דומיה תהלה אלהים

שִׁיר הַשִּׁירִים

מנח"ק"א ע"ז ל"ה אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה׃ ב יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת
שם כ"ט ל"ס פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן׃ ג
שם לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן
עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ׃ ד מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה חגיג' ע"ו
הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה
דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ׃

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י מהו שיר השירים הל"ל שיר אשר לשלמה לכ"פ שיר וכו'. ואח"כ ק"ל במה הוא מעולה על כל השירים לזה מייתי אר"ע וכו' שכל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים כך הוא הגירסא במדרש ובספרים מדויקים של רש"י ולא גרסינן שכל הכתובים אע"פ שבפ"ג דמסכת ידים כתיב שכל הכתובים קודש שם איכו אלא דברי ר"ע בלבד אבל במדרש זה שהביא רש"י דברי ר"ע ור"א בן עזריה שם הוא שכל השירים קודש ופירושו הכי הוא שכל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים משמע מדתלי ביום שלא היה העולם כדי כיום שנתן בו שיר השירים שהוא מעולה משירות הכתובים בתורה כשיר' הים ושירת האזינו ודומיהם דאם היו שירות התורה מעולה משיר השירים היה היום שנתנו בו שירות התורה מעולה ויתר כדי כיום שניתן בו שיר השירים וזה לא יתכן בעיני ר"א בן עזריה ואמר דלא אמרינן שיר זה קודש קדשים אלא על שירי שלמה דווקא שנאמר עליו ויהי שירו חמשה ואלף והוי כאלו אמר שכל שירי שלמה קודש ושיר השירים קודש קדשים וזה הורה במשל למלך הולך הוא משל למלך מלכי המלכים הקב"ה שנתן רוח לשלמה עבדו לברר אלסולת האוכל הוא השיר הזה מכל השירים ולכן סיים בדבריו בכמשל כן כל הכתובים קודש דהיינו כל השירים שעשה שלמה נקראים כתובים כשאר ספרי שלמה: ב דק"ל מנשיקות פיהו הוא מיותר לגמרי. לכ"פ מנשיקו' פיהו כמו מאז כלומר כאלו אמר שתהיינה הנשיקות המורגלות אצלו מאז ואח"כ ק' מה הפרש יש בין אותן נשיקות לשאר נשיקות לזה כתב לפי שיש מקומות וכו' אך אני מתאוה להיו' נוהג עמי כמנהג הראשון פה אל פה: ג והמפרשים פירשו שהכריח רש"י מגד שלא אמר ישק לי רק ישקני כמו שפי' רא"בע ז"ל כי כל נשיקה שאינה פה אל פה באה עם למ"ד כמו וישק יעקב לרחל נשקה ושקה לי וכו' ורבים ע"כ אמר ישקני לרמוז שתהיה בנשיק' בפיו: ד דק"ל מאחר שרצה להפליג הל"ל מכל תענוגי העולם. לכ"פ מכל משתה יין ומכל וכו' ואח"כ ק"ל ואיך נכלל שמחה ועונג ביין. לכ"פ ולשון עברי הוא להיו' וכו': ה דק"ל עתה בא לשבחו במעלו' עצמותיו ומהו המעלה שמשמניו טובים לכ"פ שם טוב וכו': ו דק"ל מהו לריח שמניך הל"ל שמניך טובים לכ"פ שהריחו בהם אפסי ארץ וכו': ז דק"ל תורק ל"ל הל"ל שמן שמך. לכ"פ נקרא שמך להיות וכו': ח דק"ל לשון רבים. לכ"פ יתרו ורחב: ט דק"ל מהו הפי' של עלמות לפי פשוטו ולפי הדוגמא. לכ"פ בתולות לפי שהדיבור וכו': י דק"ל מה"כ אם ירוצו א"כ לימשך ואם הוכרח לימשך א"כ לא ירוצו. לכ"פ אני שמעתי וכו' ואני אמרתי אחריך נרוצה וא"צ למשכני: כ שכל הפרשה מספר' מה שאמרה באלמנות א"כ הביאני המלך חדר' והוא מה שהיה כבר ואם כן מהו נגילה

רש"י

שחורה

שיר השירים אשר לשלמה. שנו רבותינו כל שלמה (דק"ל למה לא מייחסו אחר אביו כמו במשלי וקהלת) האמורים בשיר השירים קודש מלך שהשלום שלו. שיר שהוא על כל השירים א אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנס' ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדי כיום שניתן ב שיר השירים לישראל שכל הכתובים קודש ושיר השירים קדש קדשים אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנ' לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסין וסלית לי מתוכה גלוסקי' אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו: ישקני מנשיקות פיהו. זה השיר אומרת בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז כפיהו (ככ"ל להגיה ורש"י קשה ליה מנשיקות פיהו יתור. אלא ר"ל מנשיקות פיהו הרגיל מאז ודו"ק) ב לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה ג פה אל פה: כי טובים. לי דודיך מכל משתה יין ד ומכל עונג ושמחה ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר * אל בית משתה היין לאסתר * בשיר אסתר ז' לא ישתו יין * היה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיה' ישעי' כ"ד וזהו כאור משמעו. ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם שם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם עוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו: לריח שמניך טובים וגו'. שם טוב ה נקרא על שם שמן טוב. לריח שמניך טובים. שהריחו בהם אפסי ארץ ו אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראים להיות במצרים: שמן תורק. נקרא שמך להיות ז כאמר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בכלוחי' חתומה אין ריחו נודף פותחת ומריק שמנה לכלי אחר ריחו נודף: על כן עלמות אהבוך. בא יתרו לקול השמוע' ונתגייר אף רחב הזונה ח אמרה * כי שמענו את אשר הוביש וגו' וע"י כן כי ה' אלהיכם הוא האלהים בשמים וגו': עלמות. בתולות יהושע ב' ט לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמא העלמות הן האומות: משכני אחריך נרוצה. אני שמעתי משלוחיך רמז שאומרת למשכני ואני אמרתי י אחריך נרוצה להיות לך לא שה. הביאני המלך חדריו. וגם היום הזה כ עודנה לי גילה ושמחה אשר דבקתי בך: נזכירה דודיך. וגם היום באלמנות חיות תמי' אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה: מישרים אהבוך. אהבה

עזה

זהר אחרי שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם כְּאָהֳלֵי קֵדָר
זה' תזריע כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת
שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה
זהר ויחי אֶת הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי: הַגִּידָה
זהר ויקרא ונלק לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ
בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ:
שבת נ"ג כתובות ס"ו אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי לָךְ
בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת
הָרֹעִים: לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה זוהר ויגש
דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי: נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים
צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים: תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ
עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ שבת פ"ח גיטין נ"ו
נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ: צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי שבת סג
בֵּין מנחות נ"ח

רש"י

ישעיה מ' עזה שהב' מישור בלי עקיבה (לשון פסוק *והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה) ורכסים אשר אהבון ואני והאבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענייני. ולפי דוגמתו הם מזכירים לפני חסד נעורים אהבת כלולות
ירמיה ב' * לכתם אחרי במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונו' והלכו אחריו ובאו הבית' לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עוניים וצרתם ומתעסקים בתורה. והם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: שחורה אני ונאוה וגומר. אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחורה אני על ידי שזיפת השמש. ונאוה אני בתיקון איברים. אם אני שחורה כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעות שלמה. דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאה אני במעשה אבותי ואף במעשה יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבל' התורה. וקורא לאומות בנות ירושלם על שם שהיא עתידה
יחזקאל ט"ז ליעשות מטרפולין [ג] לכולן כמו שנא' ביחזקאל *ונתתי
יהושע ט"ו אותם לך לבנות כמו * עקרון ובנותיה: אל תראוני.
שמואל א' ו' אל תסתכלו בי לבזיון (כמו * כי ראו בארון ה'):
שאני שחרחורת. לפי שאין שחרותי וכיעורי מתולדתי אני אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיתעסקו בצל: בני אמי נחרו בי. הם בני מצרים [ג] שנתגדלו ביניהם ויצאו עמי נערב רב הם נחרו בי בהסיתם ופתויים על שמוני: נוטרה את הכרמים. ושם שזפתני השמש והשחרתי כלו' נתכוני ע"א
הושע ב' אחרים. וכרמי שהיה שלי [ד] מאבותי לא נטרתי. מגינו פרנסים נקראים במקרא בלשון כרמים [ה] שנאמר * ונתתי לה את כרמיה
איוב כ"ד משם ומתרגמינן ואתני לה ית פרנסהא וכן * לא יפנה דרך כרמים: הגידה לי שאהבה נפשי. עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן החביבה על הרועה אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין הזאבים הללו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כצהרים שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה. ואם תאמר מה איכפת לך [ו] אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: על עדרי חביריך. אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים צאן כמותך כלו' בין גדודי האומות המבוטים על אלהים אחרים ויש להם מלכים ושרים מנהיגים אותם: אם לא תדעי לך. זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים שחדל לו הרועה מלהנהיג אותם: צאי לך בעקבי הצאן.
תהלים ע"ז הסתכלי במסילת דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים כיכרים טרצי"ש בלע"ז וכן הרבה במקרא * ועקבותיך לא נודעו * כתמגו יעקב ד *והוא
ירמיה י"ב יגוד עקב יש ב על עקביו ואותו הדרך לכי: ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם וזה הדוגמ'
בראשית מ"ט אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך הבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורותי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיה' ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומו'
ירמיה ל"א וכן אמר ירמיה * הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו': לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. למ"ד זו כמו למ"ד * לקול תתו
שם י' וכ"א המון מים וכמו לת"ד לריח שמניך לקבוצת סוסים רכבה שתפשתי מחנותי לצאת לקראתך ברכבי פרעה להציגך ביום שנאמ' * דרכת בים
חבקוק ג' סוסיך סוסים הרבה שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מציקתך שכ' * ולא קרב זה אל זה ואת ראיתי בספרי אגדה. ד"א דמיתיך רעיתי שם
שמות י"ד דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את: לססתי. קבוצת סוסי' ובלשון לע"ז קבליי"שא. דמיתיך אריסא או בלע"ז כמו * אותי
שופטים כ' דימו להרוג כי שם קשטתיך [ז] בקשוטים נאים: נאוו לחייך בתורים. שורות נזמי אוזן ומנחת זהב: צוארך בחרוזים. ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים: תורי זהב נעשה לך. נמלכנו אני ובית דיני [ח] לפני בא פרעה שהשיאכנו ואחזק את לבו לרדוף אחרי' עם כל שבח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב: עם נקודות הכסף. שם הבידך כבר בהוצאת' ממצרים שגדולה היתה ביזת הים [ט] מביזת מצרים: נקודות. כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים: עד שהמלך במסבו. משיבה כנסת ישראל ואומר' כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן מסבת חופתי: נרדי נתן ריחו. חליף לא נאים בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל. ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב [י] בלשון נקייה (עיין ברש"י במסכת שבת פ' ר"ע דהטעם דלא כתב הבאיש משום חיבה אבל לפי' התוס' שם שפי' וה"ק מ"מ נתן ולא עזב זהו משום חיבה. אבל מה שלא כתב הבאיש או הסריח זהו בלאו הכי משום לשון נקייה): צרור המור דודי לי. דודי נעשה לי כמי

שפתי חכמים

כגילה ונשמחה משמע עתה. לז"פ וגם היום הזה וכו': [א] כוונת רש"י לפרש דכל הכתוב הזה הוא דבר והפוכו אם שחורה איכה נאוה אם כאהלי קדר איכה כיריעות שלמה. לכ"פ שאינם בנושא אחד: [ב] פי' אם של עיירות אם בלע"ז מטר"יפולין בל' יון עיר כ"פ בערוך א"כ שפיר הוא שהיא האם והם הבנות ומה שמביא כמו עקרון ובנותיה לפי שגם היא היתה מטרפולין של מלכי כלאית' בפ"ק דמגלה עקרון תיעקר זו קיסרי שהיא היתה מטרפולין של מלכים: [ג] דק"ל לרש"י בשלמא לפי פשוטו כמשמעו אבל לפי הדוגמא שאמר כנסת ישראל אל תראוני שאני שחרחורת בעון העגל או שאר עבירות מהו בני אמי נחרו בי. לכ"פ הם בני מצרים וכו' כלו' לפי הדוגמא הם בני מצרי' וכו': [ד] כוונת רש"י דהל"ל כרמי לא נטרתי מהו שלי. לזה פי' שהיה שלי מאבותי: [ה] כוונתו בזה למה קורא האלהות בלשון כרמים לזה כתב מגינו פרנסים כולו וכ"כ הלבן שועב וז"ל שמני נוטרה עבודת שרי' ומזלות כמו ונתתי ליה את כרמיה ומתרגמים פרנסהא עכ"ל: [ו] הוס' ו וא"ת וכו'. כי בזולת זה לא יתקשר סוף פסוק לראש פסוק כי סוף פסוק הוא על עדרי חבירך וזה איכו סבה ונתינת טעם לאהבה שהתחיל בה הגידה לי שאהבה וגו' רק שאיכו לפי כבודו שיהיה להם מלכים ושרים מה שאין כן בלאו הכי על כן הוסיף וא"ת וכו': [ז] כוונת רש"י במה שאמר שם הראיתי לכל כי רעייתי את ובמה הראתי כי שם קשטתיך וזולת זה איך תלה הכתוב נאוה לחייך בהא דלעיל מיניה: [ח] דק"ל מהו נעשה. לכ"פ נמלכנו אני ובית דיני וכו': [ט] פי' כשם שיש הפרש בין כסף לזהב כך יש שבח ממון הים מביזת מצרים לא שבזת מצרים היה כסף וביזת הים היה זהב אלא שבזת הים גדולה מבזת מצרים כהפרש זהב מכסף וכ"כ הג"ר: [י] בתקנת ספרים איכה לפי שדבר הכתוב בלשון נקייה רק ולא כתב הבאיש או הסריח ותו לא:

פירש

שבת סה | בין שדי ילין׃ • אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין
גדי׃ הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים׃
יומא ל"ח • | הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה׃
• קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים׃

ב

זוהר אמור | • אני חבצלת השרון שושנת העמקים׃
זוהר ראשית | • כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות׃
שבת סג | • כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו
זוהר אחרי | חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי׃
שבת ס"ג | הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה׃ • • סמכוני
עירוב כ"א | באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה
אני׃ שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני׃

כתוב' קי"א | השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או
באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את
ר"ה י"א | האהבה עד שתחפץ׃ • קול דודי הנה זה בא
מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות׃
זוה' בחק' | • דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה
זוהר פקודי | עומד אחר כתלנו משגיח מן החלנות מציץ מן
תענית כ"ס | החרכים׃ • ענה דודי ואמר לי קומי לך
רעיתי יפתי ולכי לך׃ כי הנה הסתו
זוהר ראשי' | עבר הגשם חלף הלך לו׃ • הנצנים נראו
בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע
נדה מ"ז | בארצנו׃ • התאנה חנטה פגיה והגפנים

סמדר

שפתי חכמים

א פירש מלאחר אף נעים אף ערשינו רעננה משמע שהנעימות גורם לאף ערשינו רעננ' דאל"כ מתחיל בשבחו וסיי' שערשינו רענג': ב בשיר השירי' רב' אף ערשינו רענג' מה מטה ▮ אינו אלא לפריי' ורביה כן עד שלא נבנ' בית המקד' כל הקהל כא' ארב' רבוא משנבנה בית המקד' פרו ורבו דאל"י מנבת ויצד אנטיפטרס ששים רבוא עיירו' היו והיו מוציאו' כפלים כיוצאי מצרים׃ ג דק"ל דבתחל' אמר קול דודי וגו' על אהירו' הקץ ואח"כ אמר הנה זה עומד כו' ולכ"פ סבורה הייתי כלו' הפסו' הזה מפר' אופן הקול הנזכ' וסבת המהירו' כאלו אמר מה שאמרתי קול דודי הנה זה כך היה סבור' הייתי ליסב עגונה כו' הנה הודיע שהיה עומד ומציץ כו' ואז קול דודי הנה זה בא וענה דודי בקול רם ואמר לי קומי וגו'׃ ד דק"ל הלא לא מצינו שאמר לישרא' רק למשה לכ"פ לי על ידי משה ▮ ה דק"ל היכן אמר זה • לכ"פ אעלה אתכם וגו'׃
לפי

רש"י

שיש לו צרור המור בחיקו• א"ל הרי לך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאגדת לך הקב"ה כתרג' לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמר התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפ' על זהב העגל׃ בין שדי ילין• אף לפי שנגעלתי בו אמר לשכון שם׃ בין שדי• בין שני בדי הארון׃ אשכול הכופר• יש בושם ששמו כופר כמו *כפרי' עם נרדי' ועשוי כעין אשכלו'׃
שיר ד' | בכרמי עין גדי• שם מקום ושם הוא מצוי וראיתי באגד' שאותן כרמי' עושים פירו' ד' או ה' פעמי' בשנה• דוגמא היא לכמה כפרו' ומחילו' שמחל להן הק"בה על כמה נסיונו' שנסוהו במדבר׃ הנך יפה רעיתי• אני הייתי בושה בקלקולי והוא מזקני בדברי רצויי' לומר

במדבר י"ד | * סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים• כלו' כלה שעיניה כעורים כל גופא צריך בדיקה ושעיניה נאים אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעש' והנך יפה במעש' אבות יפה במעשיך• כי עיניך יונים•
שמות ל"ב | צדיקים יש בין שדבקו בי כיונה ▮ שמשמכר' את בן זוגה אינה מניחתו שתזדוג לאחר כך• *ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל יועוד
שמות ל"ט | אנך יפה במלאכת המשכן שנ' *והנה עשו אותה וגו' ויברך אותם משה הרי שקלס' על כך׃ הנך יפה דודי• אף נעים לא היופי שלי אלא
ויקרא ט' | שלך אתה הוא היפה׃ אף נעים• שעבר' על פשעי והשרי' שכינתך בתוכי וזהו קילו' של ירידת האש *וירא כל העם וירונו׃ אף ערשינו
שם ח' | רעננה• ע"י נעימותיך א הנה רעננה ערשינו בבנינו ובנותינו שהיו כולם נקבצים אליך פה שנ' *ותקהל העדה וגו' המשכן קרוי מטה
ד"ה ב' כ"ב | שנ' הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנ' ביואש *בחדר המטו' אשר בבית ה' על שהם פריין ב ורביין של ישרא'׃ קורות בתינו ארזים• שבח המשכן הוא זה׃ רהיטנו• לא ידעתי אם לשון קשרים או לשון בריחים אך ידעתי שאף בלשון משנה שכינו רהיטי ביתו של אדם הן מעידין בו׃ חבצלת• היא שושנה׃ שושנת העמקים• נאה משושנת ההרים לפי שמרטבת תמיד שאין כח החמה שולטת שם׃ כשושנה בין החוחים• שמנקבין אות' ותמיד היא עומדת בנויה ואדמימ' ותה כן רעיתי בין הבנות• מפתות אותה לרדוף אחריה' לזנות כמותם אחרי אלהים אחרים והיא עומדת באמונתה׃ כתפוח• אילן של תפוחים כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם וריח׃ כן דודי בין הבנים• בין הבחורים• והדוגמא כך הק"בה מכל האלהים נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי• ומ"א התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומות מעל הק"בה במתן תורה אבל אני בצלו חמדתי וישבתי׃ אל בית היין• אהל מועד ששם ניתנו פרטיה ובאוריה של תורה׃ ודגלו עלי אהבה• וקבוצתו שדגלנו אליו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו ודגלו אשרי"ט בלע"ז׃ סמכוני• עתה במלת החולים באשישי ענבים או באשישות סלת נקיה׃ רפדוני• רפדו רפידתי סביבותי בתפוחים לריח טוב כדרך החולים׃ כי חולה אני לאהבתו• כי צמאתי לו פה בגלותי• רפידה לשון מציע היא כמו *ירפד חרוץ עלי
איוב מ"א | טיט׃ שמאלו תחת לראשי• במדבר׃ וימינו תחבקני• דרך ג' ימים נוסע לתור להם מנוחה ובמקום המנוחה מוריד להם מן ושליו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו׃ השבעתי אתכם• אתם האומות׃ בצבאות או באילות• שתהיו הפקר ותאכל בשריכם כצביים ואיילים׃ אם תעירו ואם תעוררו את האהבה• שביני לדודי לשנות' ולהחליפה ולבקש ממני להתפתות אחריכם׃ עד שתחפץ• בכל
שמוא' כ"א | עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי• עד שתחפץ• כמו יעד שהמלך במסבו בעוד שהמלך במסבו• אם תעירו אם תשגיאו כמו *ויהי ערך
דניאל ט' | * ופשרה לערך׃ ואם תעוררו• כמו תעורר על השדה קלכיי"ר בלע"ז• יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני שנתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרי' ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחיר' וגלות בבל וביאת בית שני וחורבנו׃ קול דודי• חוזר המשורר על הראשונות כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם ראשית הדברים הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא סיפר היאך פקדם במצרים בלשון חבה ועכשיו חוזר ואומר משיכה זו שאמרתי להם משכני דודי ורצתי אחריו כך היתה כואש הייתי אומרת לגאולה יעד תם ארבע מאות שנה שנאמרו בין הבתרים׃ וקול דודי הנה זה בא• לפני הקץ כמדלג על ההרים ומקפץ בגבעות׃ דומה דודי לצבי• בקלות מרוצתו שמיהר לבא כצבי וכעופר האיילים• עופר איל בחור׃ הנה זה עומד ונומר• סבורה הייתי ליסב עגונה עוד ימים רבים ג והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי לי שנאמר
שמות ג' | * ראה ראיתי את עני עמי וגו'׃ ענה• לשון עניה ולשון צעקת קול רם וזה בנין אב לכלם *וענו הלוים׃ ואמר לי• על
דברים כ"ז | ידי ד משה ▮ קומי לך• *אעלה אתכם ה מעוני מצרים׃ הנה הסתו עבר• אין עכשיו טורח בדרך• סתיו חורף תרגום
שמות ג' | סיתוא׃ הגשמים כראו בארץ• קרבו ימי החמה שהאלגות מוציאין פרחים יהולכי דרכים מתענגין לראותם׃ עת הזמיר הגיע• שהעופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים׃ וקול התור• כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומנפנפ יש ב׳ ימי ניסן׃ התאנה חנטה פגיה• כמשמעו׃ והגפנים סמדר•

כשגופל

סמדר נתנו ריח קומי לכי רעיתי יפתי ולכי־
זהר לך לך לך: יונתי בחגוי הסלע בסתר
ערכו' כ"ה המדרגה הראיני את־מראיך השמיעני את־
נדה ל"א קולך כי־קולך ערב ומראיך נאוה:
סוטה י"ב אחזו־לנו שעלים שעלים קטנים מחבלים

כרמים וכרמינו סמדר: דודי לי ואני לו
הרעה בשושנים: עד שיפוח היום זוהר וירא ותזריע
ונסו הצללים סב דמה־לך דודי לצבי או זוהר ויצא
לעפר האילים על־הרי בתר:
ג
על־משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי זוהר תזריע
בקשתיו

רש"י

כשנופל הפרח והענבים מובדלים זה מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר כל הענין הזה לפי א פשוטו לשון חבת פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי משה: ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך.
שמות י"א זרזי ב עצמך * וישאלו איש מאת רעהו: כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה דלנתים למנותם משנולד יצחק: הגשם. שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלומר פ"ו שנה של קושי השעבוד נגזרו עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שיעבוד על ישראל ולכך נקרא את מרים על שמררום: הנצנים נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם: עת הזמיר הגיע. שאתם עתידים לומר שירה על הים: וקול התור. קול התייר ג הגדול. דבר אחר קול התור. קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: התאנה חנטה פגיה. הגיע זמן של בכורים לקרב שתכנסו לארץ: והגפנים סמדר. קרב זמן נסכי היין. דבר אחר כשרים שבכם חנטו והכנו לפני מעשים טובים והריחו ריח טוב: קומי לכי. כתיב י"ו יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח. אלו הנשארים מהם עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא: יונתי בחגוי הסלע. זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא חוץ הרי הנץ אמר לה הקב"ה הראיני את מראיך את כשרון פעולתך למי את
שמות י"ד פונה בעת צרה: השמיעני את קולך. * ויצעקו בני ישראל אל ה': בחגוי. בנקיק והוא לשון שבר
תהלים ק"ז ודומה לו * יחוגו וינועו * והיתה אדמת יהודה
ישעיה י"ט למצרים לחגא וכשהן רבים קורא להן חגוי וכן קנה
שמואל ב' י' קנוי וכן * ויכרות את מדויהם: מדרגה. אישקלו"ש בלע"ז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכים העפר למעלה להגביה התל סביב עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו: בסתר המדרגה: פעמים שיש בהן חורין ונכנסים שם שרצים ועופות: אחזו לנו שועלים. שמע הקדוש ברוך הוא את קולם ד צוה את הים ושטפם וזהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלים את הכרמים בעוד כרמנו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצריים נכנסים לבתיהם ומחפשים את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום שטמון שם והיו תופסין ומשליכים אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצריים מביטים לאחוריהם שנאמר * אנוסה מפני בני ישראל: שועלים קטנים. כתיב
שמות י"ד חסר וי"ו על שם שהיה ליפרע מהם בתים שנמדדו בשעלו של מקום: דודי לי ואני לו. הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו. כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים: הרועה את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה: עד שיפוח היום. מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם ה העון ושזפתני השמש ו כחום היום ונבר השרב: ונסו הצללים. חטאנו בעגל ז חטאנו במרגלים. ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו ופרקנו עולו: סוב דמה לך דודי. גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני: בתר. לשון חלוקה והפלגה: על משכבי בלילות. נגר לי שישבתי אפילה ח כל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל נזופים:

שפתי חכמים

א לפי מה שפי' ענה לשון עניית קול רם ומהו העניה אמר לו ע"י משה שנא' עת לגאולתי כדאמר אעלה אתכם ואחר כך פירש לפי מדרש רבותינו ז"ל בשיר השירים רבה דקש' היינו ענייה היינו אמירה ותרתי למה לי לכך דרשו ענה דודי ע"י משה ואמר לי ע"י אהרן: ב דק"ל הל"ל רק לכי לך מהו קומי לך ולכי לך לכ"פ זרזי עצמך וכו' וכן הוא בש"ה רבה. אך קשה למה לא פי' זה לעיל אחר שפי' ענה דודי לי הל"ל מיד ד"א ענה ע"י משה וכו' וי"ל דאי כוונ' רש"י לפרש ענה דודי וגו' אך מה שפי' כן עשה לי דודי הוצרך להביא שיר השירים רבה מה שפירש על הענין הזה התחיל הענין מראש דהיינו מענה דודי וכו' עד יונתי בחגוי וגו' וכתב הענין הזה מראש ועד סוף כפי מה שהוא בשיר השירים רבה ולולי שהוצרך להביא הא דשיר השירים רבה על פסוקי דהנה הסתו עבר וכו' לא היה מביא אותו על פסוק ענה דודי רק מאחר שהוצרך להביאו על סוף הענין כי כתב אגב זה כל הענין מתחלה ועד סוף: ג התייר הגדול מפרש גרנות זה משה בשעה שאמר כה אמר ה' כחצות הלילה: ד דק"ל קודם זה דבר מה שאירע להם על הים ויצעקו בני ישראל אל ה' ואיך חזר ואמר מה שעשו לו המצריים. לכ"פ דקאי אלעיל ויצעקו בני ישראל אל ה' שמע הקב"ה את קולם וכו' והואחא לנו השועלים וכו' הם המצריים ואח"כ ק"ל מהו שועלים קטנים וכי קטנים היה שוטף ולא הגדולים לזה פירש הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים וכו' פי' ומ"ש שועלים קטני' הוא רק לנתינת טעם למה נענשו הקטנים ולפי זה יהיה פירוש הכתוב אחזו לנו שועלים וכולל הגדולים והקטנים ואחר כך אמר הכתוב עצמו למה ענש הקטנים וכתב שועלים קטנים מחבלים את הכרמים וכו' פירש שאף הקטנים וכו': ה דק"ל לשון עד מורה על מרחק זמניי או מקומיי לזה פירש מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן וכו' דהיינו מרחק הזמניי: ו פירושו של מלת היום הוא מפרש דאלו מלת שיפוח היה די במה שפירש שזפתני השמש ולמה הצריך לומר כחום היום אלא עכ"ל מלת היום הוא דקמפרש: ז איכו מפרש רש"י ונסו הצללים דהא אחר כך מפרש ונסו הצללים ומה שכתוב ונסו הצללים דברי רש"י הוא וסיומיה דבריו הוא ושזפתני השמש כחום היום ונבר השרב ונסו הצללים. דקשה לרש"י איך יתפעל ניסת הצללים משזיפת השמש. לכן פירש ונבר השרב ומתוך כך נסו הצללים. ואחר כך פירש איזה עון גרום שזיפת השמש וכתב חטאנו בעגל וכו' ואחר כך שפירש פירושו על שיפוח היום אז חזר ופירש דבריו על ונסו הצללים. דקשה לרש"י למה לי ונסו הצללים הרי החטא הוא גורם שזיפת השמש וזהו רמז בשיפוח היום ואם כן מהו ונסו הצללים. לכן פירש זכיות וכו' ואם כן תרי מילי נינהו שיפוח היום מורה על החטא ואף אם יש חטא דילמא היו להם זכיות כנגדם לזה מורה ונסו הצללים דלא היו להם זכיות ובמיעוט זכיות לבד גם כן איכו די דדילמא אף שלא היו להם זכיות אפשר דגם חטא ועון לא היו להם לזה אמר הכתוב דהיה להם חטא ועון ופרקו עול מצות המגינות: ח קשה לרש"י מהו על משכבי בלילות בקשתיו אם ישכב על משכבו איך יבקש. לכן פירש נגר לי וכו' כלומר על משכבי משל הוא לישיבת באפילה:

א ק"ל

בקשתיו

זוהר לך לך

בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ אָקוּמָה נָּא
וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת
שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ מְצָאוּנִי
הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃
כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל בֵּית
אִמִּי וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם
בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם
תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃
זוהר בראשית וישלח מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת

מוֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׃ הִנֵּה מִטָּתוֹ עיין בת"א
שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃
כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל סנה' ז'
יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ נ"ב י"ד
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ עַמּוּדָיו עָשָׂה זה' תרומה
כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מגילה י'
מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ׃ צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת תענית כ"ו
צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם זה' משפטי'
חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ד הִנָּךְ יָפָה
רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ
כעדר

שפתי חכמים

א דק"ל דמשמע דזהו הדברי' שאלו השומרים אם עלה בקשתם שאמרו את שאהבה נפשי בקשתי ומה איכפת להו ומאי נפקא מינה אם ראו · לכ"פ מה מצאתם בפיו כלו' אם מחל לי או לא : ב מה שמשנה רש"י פירושו פה ולא פירש כמו שפירש לעיל · י"ל דכוונת רש"י דבכל מקום היתה השבועה לפי הענין דלעיל מיירי בדבקת האהבה כמו שאמור ודגלו עלי אהבה אמר השבעתי אתכם אם תעירו ואם תעוררו את האהבה שביני לדודי לשנותה ולהחליפה כלומר שלא תשנו ותחליפו האהבה הנזכרת אשר השם נשא דגלו עלי ופה מדבר באהבה שיש לישראל על הקב"ה כאמור אחזתיו ולא ארפנו על כן פירש השבעתי אתכם אם תעירו ואם תעוררו אהבת דודי ממני וכו' לעוזבו לשוב מאחריו כי אם אחזתיו ולא אעזבנו · ולכן פירש לעיל והוא חפץ בי ופה פירש בעוד שאהבתו חפץ עלי : ג דק"ל קודם זה אמר מה שאירע במדבר איך יסמוך לזה הנה מטתו · לכ"פ דגם זה מספר מה שהיה במדבר ופירש הנה מטתו אוהל מועד וכו' ואהל מועד נקרא מטה כדפירש לעיל וכאלו אמר הנה מטתו שהוא המשכן של מלך שהשלום שלו : ד מקשים בזה והלא אין דרך מדרגה שיחבב אחותו יותר מבתו ואיך אמר לא זז מחבבה עד שקראה אחותי משמע דחיבב אחוה יותר מבניו וזה איפכא · ויש לומר דאינו מביא ראייה ממעלת החיבוב רק ממעלת השררה והשתררות ע"ב אמר משל למלך שהיה לו בת והיה אוהבת ביותר ואף שאוהבת ביותר מ"מ האב יש לו מעלה יתירה והשתררות על הבת לא זז מחבבה עד שקראה אחותי ר"ל החיבוב במקומה עומד' כחיבוב הבת והיה כ"ב החיבוב עד שקראה לבת אחותי רצה לומר שלא רצה להיות שום מעלה עליה רק יהיה שוים במעלה כדמיון אח ואחות לא זז מחבבה עד שקראה אמי · רצה לומר שחיבה יתירה חיבבה עד שהגדילה להיות היא במעלה יתירה ממנו כמעלת האם על הבן : ה כל זה דברי רש"י הוא אבל אינו מדרש הפסוק ועשה פירושו עליו לאין כאן מקומו ולקמן בפסוק עצמו מפרשו כי שם ביתו : ו כלומר אין עיניך פה לשון עינים ממש אלא לשון מראית כמו עין יעקב כעין הבדולח · ולכן פירש גם בכאן יכשו חטין וכו' כך אתה נתתה שכם לסבול וכו' ולא פירש כן לעיל דלעיל מיירי שכבר קבלו לסבול עול תורה ולא מיירי רק בהצדיקים הדבקים בו אבל כאן מיירי בשעת מתן תורה שנתנו שכם לסבול יותר מכל האומות כיונה זו כששוחטים אותם וכו' : ז רש"י מפרש תחלה ענין הכתוב בכלל ואחר כן פירש המלות :

רש"י

דברים א' בקשתיו ולא מצאתיו · * כי אינני בקרבכם * כי
שמות ל"ג לא אעלה בקרבך : אקומה נא ואבקשה · * ויחל משה
שם ל"ב * אעלה אל ה' : מצאוני השומרים · משה ואהרן :
שם ל"ב את שאהבה נפשי ראיתם · מה א מצאתם בפיו : כמעט שעברתי מהם · קרוב לפרישתם ממני לסוף מ' שנה : עד שמצאתי · שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים : אחזתיו ולא ארפנו · לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי : השבעתי אתכם · האומות בהיותי גולה ביניכם : אם תעירו ואם תעוררו · אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה ב לעוזבו לשוב מאחריו : עד שתחפץ · בעוד שאהבתו חפץ עלי : מי זאת עולה מן המדבר · כשהייתי מהלכ' במדבר והיה עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן האומות ומתמיהו' על גדולתו ואומרות מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו' : כתמרות עשן · גבוה וזקוף כתמר : מקטרת מור · על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי : רוכל · בשם המוכר כל מיני בשמים : אבקת · על שם שכותשין אותו ושוחקין דק כאבק : הנה מטתו שלשלמה · אהל מועד והארון ג שהיו נושאין במדבר : ששים גבורים סביב לה · ששים רבוא סביב לה : מגבורי ישראל · מיוצאי הצבא לבד פחותים מבן עשרים והיתרים על בני ששים : מלומדי מלחמה · מלחמה של תורה וכן הכהנים הסובבים אותה הכהנים סביבו' המשכן מלומדי סדר עבודתם : איש חרבו · כלי זיינו הן מסורת וסימני שמעמידים על ידם את הגירסא והמסורה שלא תשכח : מפחד בלילות · פן ישכחוה ויבאו עליהם צרות וכן הוא
תהלים ב' אומר * נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך : אפריון עשה לו · זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת סתר לכבוד : רפידתו · משכבו ומשכבו של הכפרת שהיא זהב : מרכבו ארגמן · זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות העמוד לעמוד : תוכו רצוף · סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות : מבנות ירושלם · אלו ישראל יראים (ירושלם הוא יראת שלם) : ושלמים להקב"ה : בנות ציון · בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית : בעטרה שעטרה לו אמו · אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני אמר רבי נחוניא שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר ברבי יוסי א"א שמעת
תהלי' מ"ה מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא מחבבה עד שקראה בתי שנאמר * שמעי בת
ישעיה נ"א וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי ד שנאמר פתחי לי אחותי רעייתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר * הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד ר"ש בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו' : ביום חתונתו · יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו : וביום שמחת לבו · זה שמיני למלואים שנתחנך בו המשכן במדבר : הנך יפה רעיתי · קילסן ורצן וערבו ה עליו קרבנותיהם : עד שיפוח היום · שחטאו לפני בימי חפני ופנחס : עיניך יונים · גווניך ודרכיך ודומתך כיונה ו הזאת הדבקה בבן זוגה וכששוחטין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צואר כך את נתתה שכם לסבול עולי ומוראי : מבעד לצמתך שערך כעדר העזים · שקילוס הזה דומה קילוס אחר ז הבאהבה לחתן מתפנים לקישוריך שערך נאה ומבהיק בזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק · והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכן זו היא מתפנים לחתונתיך ומשכונתיך אף הרקים שבך חביבין עלי כיעקב ובניו
איוב ט' שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם · ד"א כחותן שגבהו על מדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים :
יונה ב' מבעד · הוא לשון תכפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד ד"א כמו * ובעד כוכבים יחתום * הארץ בריחיה בעדי * הבעד
איוב כ"ב ערפל ומבעד הא הדבר שהוא תכפנים לאותו בעד לכן הוא אומר מבעד :

במתן

כעדר העזים שגלשו מהר גלעד: שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך: • כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה הרעים בשושנים: עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה: • כלך יפה רעיתי ומום אין בך: • אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: לבבתני

ברכות נ"ט
ערכין י"ט
חגיגה כ"ז
סנה' ל"ז
ברכו' נ"א
זוהר וינש
עיין בת"א
זוהר שמות

רשי

צמתך לשון דבר המצמצם השיער שלא יפריח לנאת נא כיא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא הת"יו משורשת בתיבה שאם כן היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה"א לפעול בו פעולת נקבה או לו"יו לפעול בו פעולת זכר כמו ת"יו של שבת כשהוא כותבה לנקבה היא מודגשת כמו חנה חלשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ות"יו של צמתך שהיא רפה בעל כרחינו באה במקום ה"א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה"א לת"יו כגון שפחה תהפך לומר שפחתו שפחתה וכן אמה אמתו אמתה ערוה ערותו ערותה כן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך: שגלשו • שנקרחו בגא מתולגם גלוס כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח ומורט מהם: שיניך כעדר הקצוב' וגומר • אף קילוס זה בלשון כוי אשה: שיניך • דקות ולבנות וסדורות על סדורן כאמר א וסדר עדר הרחלים ב הברורות מאחר הכאן בקצב ומניין כמספר' לרועה חכם והבון ליזהר כאמרו שעושין אותן לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום: שכולם מתאימות • לשון מתום * אין מתום בבשרי כלומר תמימות איכטרי"ש בלעז: ושכולה • שום שכול ומום אין בהם ונאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשניהם שבינותם והרי הם מתרחקין מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה ונאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שבאו על מדין בקצב ומניין שלא נחשד אחד מהם על העריות שנאמר * ולא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב * ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן וגומר ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד: כחוט השני שפתותיך • נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה * את תקות חוט השני וגומר ושמרו בטחתם: ומדברך • דבורך והדי' ג הוא מגזרת * הכדברים בן אצל הקירות * או כדברו ירמי' ה' פרל"ייך בלעז: רקתך • היא גובה הפנים שקורין פומ"ילש בלעז אצל העינים ובלשון גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון בחוץ שהוא אדום וסגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מלאים מצות כרמון: מבעד לצמתך • מבפני' לקישוריך: כמגדל דוד צוארך • קומה זקופה כוי באשה והדוגמא כמגדל דוד היא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומבצר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומבצרן של ישראל ואיתו המגדל בנוי לתלפיו' בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו וכוי מלאכת תבניתו והוא מגזרת * מלפנו מבהמות ארץ והת"יו בתלפיות כמו ת' שבתרמית ובתבנית: אלף המגן תלוי עליו • כך מנהג השרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי • אספית שבותנין בהן חצים וכן * הברו החצים מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתורה מגן לישראל • ויש לומר אלף המגן כמו מגן האלף על שם * דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים • מכינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר * כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם: שני שדיך • המניקים אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה • דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה: דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות בתדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה • לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודת אלילים דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים • לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר • זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית • כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו: הרועים • את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה: עד שיפוח היום • עד שתתפשט החמה: ונסו הצללים • היא עת ערב וחום היום אני אלך לי ואת עריבה עלי: היום • היא השמש ד וכן * לרוח היום וכן * כי הנה היום בא בוער כתנור ושיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בב"ה כלומר משחטאו אז לפני לחלל את קדשי ולכאן מנחתי בימי השפי ופנהם אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים ושם כולך יפה ומום אין בך ואראה שם כל קרבנותיך: אתי מלבנון כלה • כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם: אתי מלבנון תבואי • וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבאו ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שובת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תבאו ותבאו: תשורי מראש אמנה • בקבצי את גליותיך תסתכלי והתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי ללכת אחרי במדבר ומסעותיך ומכינותיך על פי וכשתחנך לראש שניר והרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג •

יהלי' נ"א
במדבר ל"א
שם
יהושע ב'
יחזקאל ל"ג
מלאכי ב'
איוב ל"ה
ירמיה כ"א
ד"ה א' י"ג
תהלי' קכ"ז
חגי' ב'
מלאכי ג'

שפתי חכמים

א כאמר קאי על מה שפי' דקות ולבנות: ב פירושו של וסדורי' כלו' סדורי' על סדרן כסדר עדר כו' ודיוקו של רש"י הוא הלבנו' דייק מן שעלו מן הרחצ' והסדר דייק מן כעדר הקצובות • לכ"פ וסדר עדר הרחלי' הברורות מאחר הכאן בקצב להורות דליפנא הקצובות קדייק: ג מדנקוד בחיריק תחת המם ובקמץ תחת הבית ע"כ כתב מגזר' כדברי' כו' שהם ג"כ בזה הניקוד: ד מה שלא פירש זה לעיל גבי עד שיפוח היום משום דלעיל מיירי בגודל חטא ישראל אשר ע"כ פירש שם שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום ונבר הסרב כו' א"כ היום כפשוטו להורות על תגבורת השמש כמו כחום היום גבי אברהם לכן דייק רש"י וכתב ושזפתני השמש כחום היום • אבל הכי לא היה כל כך גודל החטא בישראל רק בחפני ופנחס והראיה שלא סליק שכינתו מהם לגמרי כמו התם רק הלך לו למקום אחר אם כן ק' מהו היום שמורה על תגבורת השמש ותגבורת החטא • ל"פ לא שמלת היום בה"א הידועה פה הוא כחום היום דגבי אברהם אלא היום הוא השמש ומביא ראייה מהפסוקים שכל מקום נקראת השמש היום אבל לעיל א"כ להוציא מלת היום מפשוטו כן נראה לפי נוסח הספרים • אבל מצאתי בספרים מדויקים שלא כתוב בהן נוסח זה אלא כך הוא הנוסח שם עד שיפוח היום עד שתתפשט החמה ונסו הצללים הוא עת ערב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי ומשיפוח היום אלך לי כלומר משתחטאו או לפני כו' וגירסא נכונה היא מכמה טעמים דוק ותמצא:

א לשון

שבת כ"ב פ"ח • לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ: מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים:

יונה י"ג יומא ע"ה נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן: • גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם:

נזיר נ' ב"ב ס"ח נדה י"ט • שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים: חצי נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים: • מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם

זוהר תולדות ובלק זבחי' קי"ג חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן: • עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי

זוהר ויקרא תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו:

ה

זוהר ראשי' יקרא פנחס • בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

ו

זוהר ראשי' אמו' האזינו שראשי הרי"ס נ"ל בלנוס: זוה' בראשי' • אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: • פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם: דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו: קַמְתִּי אֲנִי

שפתי הכמים

א לשון משנה הוא כדיש חזקת הבתים ופירושו שלה שהיא בעומק ומלוחלחת א"כ להשקותה ופי' בגמרא ענין כיבולה: ב ופירוש שם הלוקט תאנים מן בתאנה כגון קוצר בתבואה: ג ואחר כך מפרש דברי הפסיקת' למה דורש לבי על הקב"ה ואמר בי הקב"ה נקרא צור לבבי ולענין מה הוא ער מפר' ער לשמרני כו': ד פירוש שרש"י רמוז לאברהם ראש המאמינים: ה אע"פי שכב' פי' שאני מלא רצון ונחת רוח והוא פירושו של טל לפי שעכ"פ נמלא טל קאי על ראשי שהואדמוז לאברהם א"כ צ"כ פירושו שערבו עלי מעשיו כטל ולאכ"מ אמר להם שתעש' אברהם ערבו עליו כטל • אלא עכ"ל שמתוך כך ומכח מעשיו הוא מלא נחת ורצון: ו שהרי כל זה דברי תוכחה והזהר' ע"י נביאי' הוא וא"ב ע"כ ע"י עבדיו הנביאי' נאמ' לה' זה אם תשובו אי לא שיהי' כן על כ"פ כמובן מן הכתוב: א פי'

רש"י

ד"א מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והוא ההר שנאמר בו מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות שם הם צופים משם ורואין גבול ארץ ישראל ואוירה של ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודייה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: לבבתני • משכת את לבי אליך: באחת מעיניך • הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה בך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך באח' מרבידי ענקי קישוטיך הם תכשיטי מצוה סיבסד מכוונין נהם: ד"א באחד ענק כאחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם שנקרא ענק האדם הגדול בענקים: מה יפו דודיך • כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נוב ונבעון ובית עולמים הוא שיסד הכלי מנוחה ושאר ויעודים מנוחה זו ירושלם ושאר ויעודים מקום שנתועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך • שם טוב: נפת • מתוק: תטופנה שפתותיך • טעמי תורה: וריח שלמותיך • מצות הבנות הכוהנות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז: גן נעול • על שם צניעות בנות ישראל שאין פרוצות בעריות: גל נעול • יש לפרשו לשון מעיין כמו * גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בגמרא טרוקו גלי: שלחיך • ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל א יפה הימנה וכאן קילוס יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטני' שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים • מיני בשמים הם: מעיין גנים • כל זה מוסב על שלחיך ומקלסן כמעיין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן הלבנון • ממקום נקיות באין סימן עבירת טיט: עורי צפון ובואי תימן • אחר שערב עלי ריחך ונוי משכנותיך אני מצוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לבאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלם ובימי הבניין יהיו ישראל נקבצים שם לועדים ורגלים וישראל משיבין: יבא דודי לגנו • אם אתה שם הכל שם: באתי לגני • בימי חנוכת הבית: אריתי • לקטתי והוא לשון משנה בפרק המוכר את הספינה כאלו אורה וסלו ב ואף לשון מקרא * וארוה כל עוברי דרך ונאמר על שם הקטרת שהקטירו קטרת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן נאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמר * ביערת הדבש ויער' היא לשון קנה כמו * ותשם בסוף ושוי יתיה ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאים ואין חטאת קריבת נדבה ואני קבלתים בו ביום: שתיתי ייני • הם הנסכים: עם חלבי • מתקו ונאו מחלב: אכלו רעים • באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם: שתו ושכרו דודים • אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: אני ישנה • ב בהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון כנאשתי מעבוד הקדוש ברוך הוא כישנה ונרדמת: ולבי ער • זה הקב"ה כן נדרש ג בפסיקתא: ולבי ער • הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק • משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי • אל תגרמי לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל • לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חבתך באתי בלילה בעת הטל אי הנכנס וכל נאה שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברה' אביך ד שעירבו עלי מעשיו כטל ה והנני בא אליך טעון ברכות ושילום שכר מעשים טובים אם תשובי ו אלי: קווצותי רסיסי לילה • אף בידי הרבה קיבוני' מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומתכעסי • טל הוא לשון נחת: רסיסי לילה • גשמי לילה שהן טורח ועייפות רסיסי תרגום של רביבים * וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא קווצות הן דביקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין תלוצי"ש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקווצות שדרך טל ומטר ליאחז בשער ובקווצות ויש לפרש טל ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הכוחות לינות בטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: פשטתי את כתנתי • כל מר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר * ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגומר שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות • דודי שלח ידו מן החור • שאצל הדלת וראיתי ידו ונכמרו עלי כמון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור • כלומר בלב שלם ונפש חפיצה בפקשעת עצמה להתאהב על איש הברית טוב:

מדבר ל"ד יהושע ט"ו תהלים פ' שמואל א' י"ד שמות ב' דברי' ל"ב ירמי' מ"ד

אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ מוֹר
וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל׃
זוה'כחזיכו שבת פ"ח · פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה
בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא
עָנָנִי׃ מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר
הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי
אסר ויחי הַחֹמוֹת׃ · הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ
אִם תִּמְצְאוּ אֶת דּוֹדִי מַה תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת
אַהֲבָה אָנִי׃ מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים
מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ דּוֹדִי
איכה ו' צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃ · רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז
קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃ · עֵינָיו ערובין כ"א
כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת חגיג' י"א חולין ס"ב
עַל מִלֵּאת׃ · לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם שב' פ"ח ערוב' כ"ד
מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת
מוֹר עֹבֵר׃ · יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב שבת ל' פ"א
מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת פסחי' קי"ז
סַפִּירִים׃ שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ
מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר סנה' ק'
כָּאֲרָזִים׃ · חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה
דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ׃

אנה

רש"י

מור עובר · ריח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר · נסתר ונכסה ממני כמו * חמוקי ירכיך (שיר ז') שתרי ירכיך ע"ש שהירך בסתר וכן * עד מתי תתחמקין (ירמי' ל"א) תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי: נפשי יצאה בדברו · ואמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו ונומר מצאוני השומרים הסובבים בעיר · את פסין נגנים המהלכים בלילות: הכוני פצעוני · חבלו בי חבורה כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא כברדור"יא בלעז: רדידי · עדי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים המת המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו · וזו היא הדוגמ' דודי שלח ידו מן החור כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן ע"א שבחרתי בה: שלח ידו · והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם * ויכו בו וישב ממנו שביה גדולה ונומ' ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: ומעי המו עלי · בא (ד"ה ב' כ"ח) חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב"ה וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאין בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור ונומר אף יאשיהו (מלכי' ב' כ"ג) כאמר בו * וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו: פתחתי לדודי ודודי חמק עבר · לא ביטל גזירתו שנאמר בחזקיהו * הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך ונומ' ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה (ישעי' ל"ט) מישאל ועזריה ואף ביאשיהו על ידי חולדה הנביאה * הנני מביא רעה אל המקום הזה ואל יושבי ונומ' · ואומר * וכמהו לא היה לפניו (ירמי' י"ט) לפניו מלך אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה' גם את יהודה אסיר מעל (מלכי' ב' כ') פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת · נפשי יצאה בדברו · יצאה ממני בדברי דבר זה: בקשתיו ולא מצאתיו · ואם תאמ' והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשיבה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורע: ות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לבוטעם אחין בג'יפה ולבנותם אחין הורס: מצאוני השומרים · נבוכד נאצר וחיילותיו: הסובבים בעיר · לנקום נקמתו של מקום: נשאו את רדידי · בית המקדש: שומרי החומות · אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנאמר * על חומותיך ירושלם ונו' הם הציתו בו את האור כענין שנאמר * ממרום שלח אש ונומר: השבעתי אתכם · האומו' אנשי (ישעי' ס"ב) (איכה א') נבוכד נאצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפלה ואת דורו של מרדכי בימי המן · אם תמצאו את דודי · לעתיד לבא ליום הדין שיבוקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר * יתנו עידיהן ויצדקו: מה תגידו (ישעי' מ"ג) לו · שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי ביסורין קשים ביניכ' יבא נבוכד נאצר ויעיד יבא אליפז ובלדד וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה: מה דודך מדוד · כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו: שככה השבעתנו · להעיד לו על אהבתך: דודי צח · לבן כמו * צחו מחלב: ואדום דגול מרבבה · אפרש (איכה ד') תחילה כל הענין לפי פשוטו בקילוס נוי בחור כשהוא לבן ופניו אדמוניות: דגול מרבבה · נדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבות הרבה קרויין רבבה שנאמר * רבבה כצמח השדה נתתיך: ראשו · מבהיק ככתם פז: כתם · הוא לשון סגולת מלכים (יחזקאל ט"ז) שאוצרין בבית גנזיהם וכן * ישנה הכתם הטוב וכן * ולכתם אמרתי מבטחי וכן * וחלי כתם: קווצותיו תלתלים · לשון תלויים (איכה ד') (איוב ל"א) (משלי כ"ה) פנדלי"ש בלעז · שחורות כעורב · בל אלה נוי לבחור: עיניו כיונים על אפיקי מים · עיניו על אפיקי מים נאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים: רוחצות · עיני דודי בחלב: יושבות על מלאת · כל זה לשון נוי לא בילטות יותר מדאי ולא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם הענין (ס"א העין לפי הגומא) לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאות גומא העשויה לו למושב כמו * אבני (שמות כ"ה) (שם כ"א) מלואים * ומלאת בו מלואת אבן: לחייו כערוגת הבשם · אשר שם בשמו ערוגת א גידולי מרקחים: מגדלות מרקחים · מגדלות של מרקחים גידולי בשמים שמפטמים אותם מעשה רוקח: גלילי זהב · כאופני זהב: ממולאים בתרשיש · כל לשון מושב אבן יקרה בזהב קרוי מלאת: עשת · לשון שזכו עשתו קנוץ עב קרוי עשת משש"יאה בלעז: שן · מעצמות פיל: מעולפת ספירים · מקושטת ומתוקנת בספירים לשון והתעלף דמתרגמינן ואתקנת: שוקיו כעמודי שש · המיוסדים על אדני פז · עמודי שש: עמודי שיש והבירו במגלת אסתר * על גלילי כסף ועמודי שש ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזים · כבחר בין אבנים כארז בין שאר עצים: (אסתר א') חכו ממתקים · דבריו ערבים: זה דודי · זה דמות דודי וזה דמות ריעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו: והדוגמא כלפי הקב"ה כך היא דודי צח לבן להלבין עונותי צח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט * לבושיה כתלג חיור ושער רישיה (דניאל ז') כעמר נקי: ואדום · ליפרע משונאיו כענין שנאמר * מדוע אדום ללבושיך: דגול מרבבה · הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו (ישעי' ס"ג) כתם פז · תחילת דבריו כנהיקו ככתם פז וכן הוא אומר * פתח דברך יאיר פתח אנכי ה' אלהיך הראם תחלה שמשפט מלוכה יש לו (תהלי' קי"ט) עליהם ואח"כ גזר עליהם גזירותיו: קווצותיו תלתלים · על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב · על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה · ד"א קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור לוחם בגבורה: עיניו כיונים · על אפיקי מים · ביוני' שעיניו נוטות אל מרובותיהם כך עיניו אל בתי כנסיו' ובתי מדרשו' שמשם נאי התורה המשול' למים: רוחצו' בחלב ·

שפתי חכמים

א פי' אשר שם כו' שלא תבין לחייו כערוגת הבושם וכמגדלות מרקחי' ולכ"פ לחייו כערוגת הבוש' אשר שם כו' שלא דמו הלחיי' רק לערוגת הבושם לא למגדלו' מרקחים ומגדלות מרקחים קאי על ערוגת הבשם:

א לאפיקי

אנה הלך דודך היפה בנשים
אנה פנה דודך ונבקשנו עמך:
דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים
וללקט שושנים: אני לדודי ודודי לי הרועה
בשושנים: יפה את רעיתי כתרצה נאוה
כירושלם איומה כנדגלות: הסבי עיניך מנגדי
שהם הרהיבני שערך כעדר העזים שגלשו מן
הגלעד: שניך כעדר הרחלים שעלו מן
הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם:
כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך:
ששים המה מלכות ושמנים פילגשים ועלמות
אין מספר: אחת היא יונתי תמתי אחת
היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות
ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה:
מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה
כחמה

זוהר קדושי' נרכו' כ"ה

זוה' תרומ' ויגלת

שפתי חכמים

א למפוקי מלשון גם בחור גם בתולה דא"כ הוא אין יתדמה בבחורות לארזים. לכ"פ כבאר: ב ק"ל הרי כבר את' לערוגת הבושם דהיינו בית המקדש וא"כ מהו לרעו' בגנים. לכ"פ ועוד ירד לרעות כו': ג בקילוס הראשון את' כעדר הקזינו' וכאן בקילוס זה שנה ונתנ כעדר הרחלי' ומה שנה שהו' כרחלים שתה בשלמא כעדר הקזינו' שנה הוא כדפי' לעיל. לכ"פ הרחל הזאת:

א הקילוס

רש"י

כשהן צופות במשפט מגרון דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: יושבו' על מלאת. על מלאת של עולם משוטטו' בכל הארץ צופו' טובים ורעים. ד"א ת"ח שהקב"ה נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלוני חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה. על אפיקי מים. על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה: רוחצו' בחלב. לפי שקראם עינים והעין לשון נקבה הוא רוחצו' לשון נקבה הם מבהקין עצמן בחלב של תורה ומלבנים סתריה וסתומותיה: יושבות על מלאת. מיישבים דברים על אופניהם: ד"א עיניו עיוניו פרשיות של תורה והלכות ומשניו' כיונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשו' רוחצו' בחלב מבוהקו' כחלב כמו שפי': לחייו. דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירו' ושוחקות: שפתותיו שושנים. דבורי שנדברו באהל מועד שהם לריצוי ולכפר' ולריח טוב תורת חטא' ואשם ומנחה ועולה ושלמים: ידיו. הלוחו' שנתן מימינו שנא' ידיו הזה: גלילי זהב. אלו הדברו' שבהן נאמ' * הנחמדים מזהב ומפז. א"ר יהושע בן נחמי' מעשה נסים היו שהלוחות אבן של סנפירינון והיו נגללין. ד"א על שם שמגלגלו' טובה לעולם: ממולאים בתרשיש. שכלל בעשר' הדברו' תרי"ג מצות: מעיו עשת שן. זה תורת כהנים הכתוב באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתוני' באמצע הגוף: עשת שן מעולפ' ספירי'. כראית חלקה כעשת שן והיא סדורה דקדוקי' רבים גזירו' שונות ובניין אב וקלי' וחמורים: מיוסדים על אדני פז. אמר ר' אליעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותר' למעלן ובסיס למטן א"ר שמואל בר נחמני פרשיו' שבתורה יש להם כותר' למעלן ובסיס למטן וסמוכו' לפניהם ולאחריה' כגון פרשיו' של שביעי' ויובל * וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעי' כדאיתא במסכ' ערכין וסוכה וכגון * יפקוד ה' איש על העדה צו את בני ישראל את קרבני לחמי על שאמר מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך נאמ' שוקיו עמודי שש מיוסדי' וגו': מראהו כלבנון. המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך לדברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים: בחור. נבחר כארזים. א הנבחרי' לבנין ולחוזק ולגובה: חכו ממתקי'. דבריו ערבים * ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם אני ה' הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה. אל תחדלו במעשיכ' ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו * ועשה משפט וצדקה עליה' חיה יחיה עונות נחשבו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה: אנה הלך דודך. מאכים ומקנטרי' האומו' את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: אנה פנה דודך. כשחזר והערה רוחו על כורש ונתן רשות לבנו' הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנ' * וישמעו צרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים היכל וגו' ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה והם משיבים: דודי ירד לגנו. צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו: לערוגו' הבשם. מקום מקטר הקטרת: לרעות בגנים. ועוד ירד לרעות צאנו ב בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: וללקוט שושנים. שומע ומקשיב בדבריהם בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנ' * אז נדברו יראי ה' וגו' וזה שאתם אומרים נבקשנו עמכם ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר * לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם: הרועה בשושנים. הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב: יפה את רעיתי כתרצה. והקדוש ברוך הוא מקלסה על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כן הוא נדרש בספרי: נאוה. את עתה כאשר בראשונה בירושלם: איומה כנדגלות. חיילי מלאכים איומתך מטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: הסבי עיניך מנגדי. כבחור שארוסתו חביבה וערבה עליו ועיניה נאות ואומר לה הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אותך לבי משתחץ ומתגאה עלי ורוחי גסה כי איני יכול להתאפק: הרהיבוני. הגיסו לבי כמו * ורהבם עמל ואון * רהב הם שבת אשמ"ר בלע"ז והדוגמא כך הוא אמר הקדוש ברוך הוא בית קדש זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפרת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי: שערך כעדר העזים. קטנים ורכים ודקים שבכם יש שבח הרבה: שיניך. קצינים וגבורים שבך כולם לטובה: כעדר הרחלים. ג הרחל הזאת כולה קדושה צמרה לתכלת בשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילים מעיה לכנורות עורה לתוף אבל הרשעים נמשלו לכלבי' שאין בהם לקדושה כלום: ששים המה מלכות. אברהם ויוצאי יריכו בני קטורה שש עשרה ישמעאל ובניו שלש עשרה יצחק ובניו שלשה בני יעקב שנים עשר בני עשו שש עשרה בדברי הימים הרי ששים ואם תאמר צא מהם תמנע שהיתה אשה אברהם מן המנין: ושמונים פלגשים. נח ובניו עד אברהם כל תולדות יוצאי התיבה שמנים תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היו אברהם ויוצאי יריכו חשובים גדולים ויתרים בחשיבות על הכל כאשר תראה הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשית פלגש לעשו ואומר * אל עמק שוה ונומר הושוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם: ועלמות אין מספר. למשפחות הרבה כחלקי כל אלה: אחת היא יונתי. ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה: אחת היא לאמה. לכנסייתה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם לב אחד להבין תורה על מכונה ועל אמתתה: ברה היא ליולדתה. יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקילס למקום שנאמר * וישתחו ישראל על ראש המטה: ראוה בנות. את ישראל בגדולתה ויאשרוה ומה היא קילוסן: מי זאת הנשקפה עלינו. ממקום הגבוה לכמון קרויה הנשקפה כך בית המקדש גבוה מכל הארצות: כמו שחר. הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדים לפרס ויון ואחר כך נבאוס בית חשמונאי ונעשו מלכים:

תהלי' י"ט
ויקרא כ"ה
מדבר כ"ח
ויקרא כ"ט
יחזקא' י"ח
עזרא ד'
מלאכי ג'
עזרא ד'
תהלי' צ'
ישעי' ל'
ראשי' י"ד
ראשי' מ"ז

חגיגה י"א כַּחֲשֶׂה אַיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: • אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז
יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן
הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים: לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי
נ"כ ט"ו מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב: • שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית
שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית
סוכה מ"ט כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: • מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים
חגיגה ג' ע"ק י"ו בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי

סוטה מ"ה אָמָּן: • שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג
סנה' י"ד ל"ז בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים:
שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה:
צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־
שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי
זוהר ברלשי' דַמָּשֶׂק: • רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ
כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים:

רש"י

אי' מה בכדגלו' · איומה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין עד כאן: אל גנת אגוז ירדתי · עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך: לראות באבי הנחל · מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך: הפרחה הגפן · אם תפריחו לבני ת"ח וסופרים ושונים: הנצו הרמונים · מקיימי מצות מלאי זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותה כולו עץ ואין ניכר בתוכו שמוצו ואכל אלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ומצונעין מעשיהם ואין תלמידים שבהם ניכרים ואין מתפארים להכריז על שמן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין האומות ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין: לא ידעתי · כנסת ישראל מתאוננת לא ידעתי להזה' מן החטא שלא אעמוד בכבודי ובגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שנגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכות רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו
דברי' ל"ג עבד ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי כדיכות שאר אומות: עמי נדיב · כמו עם נדיב יו"ד יתירה כיו"ד של * שכני
ראשי' ל"א סנה * גנובתי יום * רבתי עם: נפשי שמתני · אני בעצמי הביאתים עלי כענין שנאמר * ואת למדת אותם עליך אלופים לראש:
איכה א' שובי שובי השולמית · אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום · השולמית: השלמה באמונתך עמו · שובי שובי אליכו ונחזה כך כתיב מיוך
ירמי' י"ג כניכה ושלטונים כמו * ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא · דבר אחר ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה נתן לך והיא אומרת
שמות י"ח מה תחזו בשולמי' מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולת דגליו מחולו' מחנו' המדבר: מה יפו פעמיך בנעלים · הם אומרים לה חפנים אנו שתדבק בנו בשביל גוי וחשיבות שראינו בך בימדך ביעיין: מה יפו פעמייך · בעליית הרגלים בת נדיבים: חמוקי ירכיך כמו חלאים · קבוצת עדיי זהב קרויה חלי כתם אל חלי בלשון ערבי ורבותינו דרשו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון תפירה כמו חליות הבור: מעשה ידי אומן · ידי הק"בה במסכת סוכה אומן כזו אין קילוסו של הק"בה ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין על שוקיו עמודי שש לפי שכן באין לרדותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסם מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ויונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהולכת למושכם אליו: שררך אגן הסהר · טבורך כאגן של מים עגולים שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטבור כיוו בקב עגול מושלו כאגן עגול והקילום הזה אינו מענין כוי אשה בקילום העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמנו והתנאה על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ: אל יחסר המזג · לא יכלה משם משקה רוצה לומר לא יבטל ולא יפסיק משם שום דברי הוראה: בטנך ערימת חטים · שהכל צריכין לה: סוגה בשושנים · גדורה ומסוייגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מכם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגע לחופה ולאהבת חתוניו בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים: שני שדיך · שתי הלוחות ד"א מלך וכהן גדול: צוארך · ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויים לחוזק ולמגן כמגדל השן: עיניך בריכות אשר בחשבון · המושכות מים כן עיניך על שער בת רבים כשהם יושבים בשערי ירושלם העיר בת רב עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים שבת כבריכות מים ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים לשון חשבה היא הגוקא יונה שוכן מפריח בריכה לאשונה קונורש בלעז: אפיך כמגדל הלבנון · איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קלום כוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפייך שעל הרבה הוא מדבר שהוא עקר הכרת פנים כענין שנאמר * הכרת פניהם ענתה בם ג ותדע שהרי מקלסה והולך מלמטה למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם
ישעי' ג' המצח וכן האומות מקלסות * מצחך חזק לעומת מצח כל הבאים להרעותך ולפתותך: כמגדל הלבנון הצופה פני דמשק · ראיתי
יחזקאל ג' באגדה זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק דבר אחר פניך צופות פני דמשק מצפות לבא
דברי' כ"ח שערי ירושלם עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק: ראשך עליך ככרמל · אלו תפילין שבראש שנאמר בהן * וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומורא בעלות הרים וכרמל הוא ראש ההרים: ודלת ראשך · קליעת שערות
[illegible] כזיריך נאה כארגמן כקליעת ארגמן: דלת ראשך · על שם שהקליעה תלויה על גובה הראש: מלך אסור ברהטים · שם של מקום קשור בתלתלים שנאמר * כזר אלהיו על ראשו: רהטים · קור"כן בלעז כן קורין לתלתלי השערות שקושרין בהן המגורות ד"א מלך אסור ברהטים הק"בה נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו:

שפתי חכמים

א הקילום הזה אינו כענין גיי אשה בקילום העליון לדודה מקלסה וזה רעותי' מקלסות אותו על שם מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמך כך הוא בספרים מדויקים וכן ראוי להיות דקאי אמה שכתוב לעיל מזיגה הם אומרים לה חפנים אנו כו' ולפי זה מיושב קצת מה שפי' אח"כ והוא מונה קילוסה מלמטה למעלה מה יפו פעמייך כו' דהוא קילוסו של הקב"ה על ישראל וכאן פי' דהוא קילוס האומות לישראל ואפשר לומר מה שפי' אחר כך הוא כמו פי' אחר דס"ל דהכל הוא קילום של הקב"ה אבל ביש ספרים דכתב זה אחר שררך כאגן הסהר משמע דאין סובל שום פירש אחר רק הוא קילום האומות שקשה דהרי קוד' לזה פי' שהוא קילום של הקב"ה ואפשר לתרץ בדוחק מה שרוח הקדש מספר קילום שהאומות מקלסי' קילום של הקב"ה קרי ליה: ב מלשון הבל גריכי' למרי חטאי: ג וק' מה הוכחה בזה דילמא כפשוטו הכרת פנים בכלל · וי"ל מדכתיב הכרת פניהם ענתה בם משמע שצריך הכרה לבד מן הפנים ואיתא בסוף יבמות דוו בפדחת וע"ב התוס' שם:

א ק"ל

מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת
קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃
שם ס"ג • אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא
שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃
ילק' כ"ז סנה' צ' • וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב
בכורות ח' שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ • אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃
זהר לך לך • לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃
ערובין כ"א נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח
שם הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ׃
זהר ויחי • הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים
ח חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃ • מִי
זוהר [illegible] יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ
אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבֻזוּ לִי׃ אֶנְהָגְךָ אֲבִיאֲךָ
ברכות נ"ז אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס
זוהר לאשי' רִמֹּנִי׃ • שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ מַה־תָּעִירוּ • וּמַה־
תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי
סוטה י"א זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת
הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה
תעני' ד' חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ • שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ
זוהר ויחי כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה
כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃
מים

שפתי חכמים

א ק"ל מהו הולך לדודי כו' • לכ"פ זהירה אני כו' שיהא אני הולך לפני דודי כו' ויהיה לדודי כיו לפני דודי: ב בירושלמי דשקלים ובמדרש חזית דובב שפתי ישנים כהלין דשתי חמר עתיק אף על גב דהוא שתי ליה טעמא וריח' בפומיה כלומר שהמתים דובבים בקבר מה שבניהם אומרים דבר טוב בע"הז: ג כך היא הנוסח' בב' עושין פסין אל תדיכני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות אלא נצא השדה ואראך ת"ח שעוסקים בתורה מתוך הדוחק וטעות הוא בספרי רש"י שכתוב בהן אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנו' כו' דהרי יושבי פרזות הם יושבי כפרים למשמע נלינה בכפרים קדרים והרי אח"כ דורש נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרי' אלא עכ"ל הוא כאשר הגהתי ופרש"י בגמרא יושבי כרכים שווקים וישוב גדול ורגל רוכלים וסוחרים מצויה בהם לפיכך גזל ועריו' מצויה בהם: ד ק"ל לאחי כפקא מינה אם השדה בני עובדי אדמה: ר"ל מינים כמו שישוק לאיש נכרי א"כ הוא הל"ל מי יתנך אחות לך שתנשק לאחיה ואין לה בזיון ומדאמרה כאח לי משמע שתבקש ממנו עניין אחוה לכ"פ שתבא לנחמני כו' ואח"כ ק"ל אם עיקר הבקש' היא שתבא לנחמני א"כ מהו אומרו אמצאך בחוץ אשקך • לכ"פ אמצא נביאיך כו' מדברים בשמך כאלו מנשק אותך:

א ק"ל

רש"י

מה יפית ומה נעמת • אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההונג' להתענג בה: זאת קומתך דמתה לתמר • ראיתי נוי קומתך בימי נבוכד נצר שכל האומות היו כורעות ונופלו' לפני הצלם ואתה עומד' בקומה זקופה כתמר הזה: ושדיך לאשכולות • דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם למו לאשכולו' שמשפיעו' משקה כך הם השפיעו להכיק וללמוד את הכל שאין יראה כיראתכם עד'כאן קלסוהו האומו' מכאן ואילך דברי שכינ' לגלות ישראל שבין האומו': אמרתי אעלה בתמר • מתפאר אני בין מיילו' של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתתקדשו את שמי בין האומות: אחזה בסנסניו • ואני אחוז ואדבק בכם סנסנים ענפים: ויהיו נא שדיך • ועתה האמתי את דברי שלא תתפתי אחרי האומו' והיו הטובים והחכמים שבך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבהם: וחכך יהיה כיין הטוב • הזהרי בתשובתך שיהיו כיין הטוב: הולך לדודי למישרים • זהירה אני להשיב לכם א שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ועקבה: כיין הטוב • שהוא דובב שפתי ישנים ב אף אבותי בקבר ישמחו [illegible] ויודו על חלקם דובב מלחיש פרומ"יר בלעז ויסודו לשון דיבור וכך היא התשוב' אני לדודי וגם הוא משתוקק לי: לכה דודי נצא השדה • דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל ג רבונו של עולם אל תדיניני כיושבי כרכין שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק: נלינה בכפרים • נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך: נשכימה לכרמים • אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות: נראה אם פרחה הגפן • אלו בעלי מקרא: פתח הסמדר • כשהפרח נופל והענבים נכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התורה: הנצו הרמונים • כשהם גמורים והנץ שסביבותיהן נופל • הנצו נופל נצו ולהם דימה בעלי התלמוד שהן בחכמה גמורה וראוין להורות: שם אתן את דודי • שם אראך את כבודי וגודלי שבח בני ובנותי: הדודאים נתנו ריח • דודאי התאנים הטובי' והרעו' כענין שנאמר * הראני ה' והנה שני דודאי תאני' וגו' הדוד האחד טובות וגו' והדוד השני תאני' רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך: ועל פתחינו כל מגדים • יש בידינו שכר מצות הרבה: חדשים גם ישנים • שחדשו סופרים עם הישנים שכתבת עלי: צפנתי לך • לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי • ד"א צפנתי להראות'לך שקיימתים: מי יתנך כאח לי • שתבא לנחמני ד כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו * וינחם אותם: אמצאך בחוץ אשקך • אמצא נביאיך מדברי' בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדי הוא אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזור אחריה: אל בית אמי • בית המקדש: תלמדני • כאשר הורגלת לעשות באהל מועד: אשקך מיין הרקח • נסכים עסיסי יין מתוק: שמאלו תחת לראשי • השבעתי אתכם • עכשו כנסת ישראל מסבבת דבורה כלפי האומות אע"פ שאני קובלה ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם: מה תעירו ומה תעוררו • כי לא יועיל לכם: מי זאת • הק"בה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדבוק שכינה ונראות חבתה לכל ועודנה בגלותה: מתרפקת על דודה • מתחבר'על דודה מדה שהיא חברתו ודבוקה בו • רפק בלשון ערבי רפקתא חבורה: תחת התפוח עוררתיך • כך היא אומר' בגלותה חבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתי'הר סיני העשוי על ראשי כאין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורי' המעורר'את דודה בלילו' בתנומו' עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך • הרי אמרנו שהק"בה קראה אמו שם כהיתה לך לאם: חבלתך • לשון חבלי יולדה: חבלתך בא לך חבלים אייך כמו * בני יצאוני יצאו ממני: שימני כחותם • בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך: קשה כשאול קנאה • והתגר שנתקנאו ושנתגרו בי האומו' בשבילך • קנאה בכל מקום איכפ'רמכט בלעז לשון אחיז' הלב לנקום נקם: אש שלהבת יה • רשפים של אש תוקה הבאה מכח שלהבת' של גהינם טעם הזקף הגדול הנקוד על רשפי תלמדנו על תיב' אש שהיא דבוקה לשלהבת יה לומר אש של שלהבת' יה:
מים

סוטה כ"א　מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה
זוה' תרומ'　וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן
סנור'פנח'　בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ: ◦אָחוֹת לָנוּ
פסחי' פ"ו　קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ
קידוש'מ"ט　בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ: ◦אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה
יומא ט'　עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ
פנה' כ"ד　אָרֶז: ◦אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי
פסחי' פ"ז　בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם: ◦
ע"ג ז' ח'　כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
כתובו' ז'　לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף:
זוהר　◦כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים
פרשית　אֶת־פִּרְיוֹ: ◦הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים　שבועות ל"ה
לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי: ◦בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ　שבת ס"ג / ב"ב ע"ב
לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:　שבת פ"ג

ויהי

סכום פסוקי דשיר השירים מאה ושבעה עשר ·
וסימן נרד וכרכום :

חזק

רש"י

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה על שכינס
על שון רשפים נופל עליה' לשון לא יכבו : מים רבים ·
האומות · ונהרות · שריהם ומלכיהם : לא ישטפוה·
על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה : אם
יתן איש את כל הון ביתו · כדי להמיר [א] אהבתך :
בוז יבוזו לו · כל אלה הק"בה ובית דינו מעידים
[ב] שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה : עתה
אחות לנו בתחתוני' שהיא מתאחה ומתחבר' ומתאוה
דברי' ז'　להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כעניין שנאמר *לא מרובכם וגומר שהם מקטינים עצמם : אחות · לשון
יחזקא' י"ו　איחוי אלו קריצים [ג] שאין מתאחין : ושדים אין לה · כעניין שנאמר בגלות מצרים *שדים נכונו בהגיע עת הגאולה אבל זו שדים
אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים : מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה · כשהאומות מתלחשים עליה להכחידה כעניין
תהלי' פ"ג　שנאמר *לכו ונכחידם מגוי : אם חומה היא · אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה רוצה
לומר שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם : נבנה עליה טירת כסף · נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את
עיר הקדש ובית הבחירה : ואם דלת היא · הסובבת על צירה ובהיקש עליה היא נפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים
בה והיא בהם : נצור עליה לוח ארז · נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גוררתן ואוכלתן : וכנסת ישראל · אומרת
אני חומה חזקה באהבת דודי : ושדי כמגדלות · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה : אז · באמרי
ישעי' ה'　זאת : הייתי כמוצאת שלום · ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה : כרם היה לשלמה · זו כנסת ישראל שנאמר *כי
יהושע י"ב　כרם ה' צבאות בית ישראל : בבעל המון · בירושלם שהיא רבת עם והמון רב : בעל · לשון מישור כמו *מבעל גד בבקעת הלבנון :
נתן את הכרם לנוטרים · מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון במדרש שיר השירים מצאתי תקנת סמך על נוטרים הללו שהם המלכיו' :
איש יביא בפריו · כלומר שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנפרות הכל נבו מהם להביא לתוך ביתם : כרמי שלי לפני · ליום
הדין יביאם הק"בה במשפט ויאמר כרמי אע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני נא כל מה שחספתם לכם את פריו ולא נכחד ממני מה
שגביתם מהם והם אומרים : האלף לך שלמה · אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזיר לך : ומאתים לנוטרים את פריו · ועוד נוסיף
ישעי' ס'　ברנה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כעניין שנאמר *תחת הנחשת אביא זהב : לנוטרים את פריו · אלו ת"ח ואותם תשלומים
ישעי' כ"ג　לתלמידי חכמים כמו שנאמר *כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה ואתננה של צור · ויש לפרש ומאתים לנוטרים את פריו כדין הנהנה
ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קדש ישראל לה' ראשית תבואתו קרן וחומש חמשו של קרן ומאתים הם חומשו של אלף :
היושבת בגנים · הק"בה אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות :
חברים מקשיבים לקולך · מלאכי השרת חבריך בני אלהים לו מתוך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות : השמיעני · ואחר
איוב ל"ח　כך יקדישו הם שנאמר *ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים : ברח דודי · מן הגולה הזאת ופדנו מבניהם :
ודמה לך לצבי · למהר הגאולה והשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו
אמן :

שפתי חכמים

[א] דק"ל דכתיב אם יתן כל הון ולא כתב תמורת מה יתן · לכ"פ כדי להמיר אהבתך כלומר אהבתך הנזכרת ולא צריך הכתוב לפרש : [ב] כתב ובית דינו מדלאחר אחות לנו לש' רבים : [ג] בפ' אלו מגלחין כ' ומצאת שלום ככלה הנמצאת שלימה · בפ' המדיר · ובפסחים פרק האשה :

ביתי

חסלת שיר השירים

שיר

חסלת שיר השירים

ויהי

מגילה י' ב"ב ט"ו
בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש
מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא
ב"ב צ"א ואשתו ושני בניו: • ושם האיש אלימלך
ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון
אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו שדי־מואב
סנה' כ"ב ויהיו־שם: • וימת אלימלך איש נעמי
סוטה מ"ב ותשאר היא ושני בניה: • וישאו להם
יברכות ז' נשים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית
ב"ב י"ד רות וישבו שם כעשר שנים: וימתו גם־
שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה משני
ילדיה ומאישה: ותקם היא וכלתיה
ותשב משדי מואב כי שמעה בשדה מואב כי־
פקד יהוה את־עמו לתת להם לחם: ותצא
מן־המקום אשר היתה־שמה ושתי כלתיה עמה
ותלכנה בדרך לשוב אל־ארץ יהודה:
ותאמר נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה אשה
יעש ק' לבית אמה יעשה יהוה עמכם חסד כאשר
עשיתם עם־המתים ועמדי: יתן יהוה
לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה ותשק להן
סוטה מ"ב ותשאנה קולן ותבכינה: • ותאמרנה לה כי־
אתך נשוב לעמך: ותאמר נעמי שבנה
בנתי למה תלכנה עמי העוד־לי בנים במעי והיו
לכם לאנשים: שבנה בנתי לכן כי זקנתי
מהיות לאיש כי אמרתי יש־לי תקוה גם הייתי
ב"ב ע"ב הלילה לאיש וגם ילדתי בנים: • הלהן
תשברנה

שפתי חכמים

א דק"ל למה לא הזכיר המלך • לכ"פ לפני מלוך מלך וכו' ואמר
כך ק"ל א"כ עדיין לא ידענו באיזו זמן היה ואיזה
שופט היה בימים ההם • לכ"פ ובימי אבצן היה •
ואח"כ ק"ל ומנא ידעינן שבימי אבצן היה • לכ"פ שאמרו רבותינו ז"ל אבצן
זה בועז וכעז הוי אומר דיעוכד"י וראיתי קצת מפרשי דק"ל לרש"י ויהי בימי
שפוט שהדור שופטים את שופטיהם וק' הלא אין דכין המ"ך • לכ"פ לפני
מלוך כו' וזה אינו מפיה טעמים וכו': ב מדקדהו סתם איש מורה על
גדולתו • לכן פירש עשיר: ג ה"פ היותו עינו צרה בעניי' הבאי' לדוחקו
והראיה שהרי לכך נענש דאלו מפני שיצא לחוץ לארץ והלא גדולים מאלימלך
אברהם יצחק ויעקב עשירים ממנו והלך זה למצרים וזה לפלשתים וזה מפני
הרעב ולא נענש אלא מפני שעינו צרה וכן הוא במדרש רות הנעלם (אהבת
ציון) וגרות עין לבד לא נראה דת"ח היה מן הראוי לרחם עליהם בשביל
זכות אבותם אבל עתה שהלכו ח"ל לא מהני להם זכות אבותם וע"ש רש"י
לקמן ולא הועילו להם זכות אבותם בצאתם מארץ לח"ל: ד אדון ומושל וכן
פי' בויקרא רבה פ"ב על לי אפרים אבצ יכום: ה והידה לכי בזה שאם היה
מת בשם טוב היה מת לדורו אבל עכשיו לא מת אלא לאשתו: ו ובמדרש
דמה מתו בוסיהם חמוריהם גמליהם ולמה תפס רש"י האי לישנא ואפשר כי
רש"י כיון לאלת גם שהוא ר"ת גמליהם מקניהם • (אהבת ציון) וא"ת דגם
קאי על אלימלך בתחילה • וי"ל דא"כ שכירם ל"ל כל"ל וימותו גם מחלון
וכליון • אלא דגם קאי על שניהם שבתחילה לקו שניהם בממונם ואח"כ מתו
גם שניהם: ז וק' דבויצא יעקב מבאר שבע ויצא וכ"כ הקשו התו'
בפ"ק דיב"ו בד"ה אין שיחה אלא תפלה עיין בפר' ויצא: ח ק"ל מה
הסיבה אמריה להם בזה ואי איכפ' להו אם תהי' לאיש או לא • לכ"פ שאנשא
לו • ואח"כ ק"ל ואיך הותרו לכם לינשא כלא אסירים לכם • לכ"פ שאינכם
אסירים להם כו' ואע"פי שגם אסורים להם מפני שהיו אחים מן האם ולא מן
האב שאינה ראויה ליבום הלא מכייהו נקט: ■ (אהבת ציון) וא"ת למה
לא הקשה רש"י לעיל על העוד לי בני' וגו' • עוד הקשה לי א' מן המשכילים
והלא בזד"ר איתא להיפוך וז"ל העוד לי בני' במעי' וג' וכי ■ אדם מייבם
אשת אחיו שלא היה בעולמו דמשמע משום זה א"א לינשא להם • ואולתי
לפום רהיטא דבזה יתורץ קושי' ראשונה דלהכי לא מרשם רש"י לעיל פ"ש
לפרש כמו שפירש אותו המדרש העוד לי בנים וגומר פירושו ואפילו
היה לי בנים במעי והיו לכם לאנשים בתמיה שהרי אסורים וכו' אבל בסופו דכתיב כי זקנתי מהיות לאיש דא"א לפרש הכי • ל"פ שאינם
אסורים וכו': י דק"ל מתחלה אמרה כי זקנתי מהיות לאיש ואח"כ סתרה דבריה ואמרה כי אמרתי יש לי תקוה • לכ"פ כי אפי' אמר
גו' לכי בו' ובן ק"ל גם פני וגם הייתי הלילה לאיש: כ ק"ל דה"ל וגם אלד בנים • לכ"פ או אפי' כבר ילדתי:

רש"י

ויהי בימי שפוט השופטים • לפני מלוך
שאול א שהיו הדורות מתפרנסים על
ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו
רבותינו אבצן זה בועז: וילך איש • עשיר גדול היה
ופרנס הדור ב ויצא מארץ ישראל לח"ל מפני צרות
העין שהיתה עינו צרה בעניים ג הבאים לדוחקם
לכך נענש: אפרתים • חשובים וכן בן *תוחו בן צוף אפרתי
ד אצילים • ראה חשיבות שהרי השיא עגלון מלך
מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון
היתה • ד"א אפרתים בית לחם קרויה אפרת: איש
נעמי • למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת ה אלא
לאשתו: גם שניהם • מהו גם בתחלה לקו בממונם
ומתו גמליהם ומקניהם אח"כ מתו ו גם הם: ותצא
מן המקום • למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדה
מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם
אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם
ז פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן *ויצא
יעקב מבאר שבע: כי זקנתי מהיות לאיש • שאנשא
לו ולהוליד בנים ח ותנשאו להם שאינכם אסורים לכם
ואינכם אסורי' להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו
■ שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון
קדושין בהם שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן
באות להתגייר כמו שנאמ' כי אתך נשוב לעמך מעתה
נהיה לעם אחד: כי אמרתי יש לי תקוה • כי אפילו
אמר לי לבי י יש לי תקוה לינשא יעוד ילד' בנים:
וגם הייתי הלילה לאיש • ויותר מכן אפילו הייתי
הלילה זכרים וגם ילדתי בנים • או אפילו כ כבר
ילדתי בנים: הלהן תשברנה • בתמיה שמא להן
תשברנה על אשר יגדלו לשון *שברו על ה':
תעגנה

שמואל א' א'
ראשית כ"ח
תהלי' קמ"ו

התשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי
היות לאיש אל בנתי כי מר לי מאד מכם כי
יצאה בי יד יהוה: ותשנה קולן ותבכינה
שבת קי"ג סוטה שם עוד ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה:
ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה
יבמות מ"ז שובי אחרי יבמתך: ותאמר רות אל תפגעי
בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך
ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי:
באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה
יהוה לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך:
שם ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל
לדבר אליה: ותלכנה שתיהם עד בואנה
בית לחם ויהי כבאנה בית לחם ותהם כל
העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי: ב"ב צ"א
ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא
כי המר שדי לי מאד: אני מלאה הלכתי
וריקם השיבני יהוה למה תקראנה לי נעמי
ויהוה ענה בי ושדי הרע לי: ותשב
נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי
מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר
ב שערים: ולנעמי מידע לאישה איש גבור
מודע ק' חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז: ותאמר
רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה
ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו
ותאמר

רש"י

תעגנה. לשון איסור כלא כמו עגונה [א] ויושבת עגונה ויש פותרין לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו לינקד הנו"ן דגש או לכתוב [ב] שני נוני"ן: כי יצאה בי יד ה'. אמר רבי לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם *הנה יד ה' הויה: (שמות ט') הנה שבה יבמתך. זה טעמו למעלה תחת הבי"ן לפי שהוא לשון עבר *ונבקר היא שבה טעמו למטה בבי"ת (אסתר ב') לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם: אל תפגעי בי. אל תפצרי בי: כי אל אשר תלכי אלך. מכאן אמרו רבותינו גר שבא להתגייר מודיעים לו מקצת עונשים שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה אמרה לה נעמי אסור לנו לצאת חוץ לתחום [ג] בשבת א"ל באשר תלכי אלך אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינה אישה אמרה לה באשר תליני אלין עמכנו מובדלים משאר עמים בשש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי אסור לנו ע"א אלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ונשרפין ואחד לנהרגין ונחנקים אמרה לה ושם אקבר: כה יעשה לי אלהי'. כאשר התחיל להרע שיצאה בי ידו להמית אישי ולירד מנכסי: וכה יוסיף. אם יפריד ביני וביניך כי אם המות: ותחדל לדבר אליה. מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו: ותלכנה שתיהן. אמר רבי אבהו בא וראה כמה חביבים הגרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השווה אותה הכתוב לנעמי: ותהם כל העיר. נעשית הומיה כל העיר [ד] כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום: הזאת נעמי. ה"א נקודה חטף מפני שהיא בתמיה הזאת נעמי שרגילה לצאת בכרכים [ה] ובפרדים תמיהם זה עלתה לה על אשר יצאתה [ו] לחוצה לארץ: אלא מלאה הלכתי. בעושר ובנים. ד"א שהיתה מעוברת: ענה בי. העיד עלי שחטאתי לפניו. ד"א ענה בי מדת הדין כמו *וענה גאון ישראל: (הושע ה') בתחלת קציר שעורים. בקצירת העומר [ז] הכתוב מדבר: מודע. קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותינו אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם [ח] בצאתם מארץ לחוצה לארץ: אלכה נא השדה. לאחד משדות אנשי העיר אחרי אחד מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי: ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו. אחר מי אשר אמצא חן בעיניו:

ותלך

שפתי חכמים

[א] פי' נבי אותו האשה שהיה חופר מפירה ויצמד בתוכה ומי שיצמד בתפיל' הוא אסור וכלוא בה: [ב] פירש כי כדגש מביא ע"ד כון או לכתוב שתי נוני"ן פי' אחת לשרש ואחת לפעולה: [ג] ק' למה אמרה לה דוקא אלו וע"ק למה איסור תחומים ואיסור יחוד שהם מדרבנן אע"ג דאמרו בהחולץ מודיעים להם מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מכל מקום א"ס ר' דרבנן לא מיירי ועוד כשאמרה לה התרי"ג מצות בכלל למה אמרה לה הפרט אף אם כאמר שאזר דרך כלל מובדלים אנו בתרי"ג מצות ולא פרטה לה מכל מקום קשיא למה פרטה דווקא אלו ונראה לומר שהסיפור דברים כך היה ביניהם מתחלה אמרה אתה תלך עמי ותרצה לפעמים לשוב אל בית אביך ואל ארץ מולדתך ואנו אסורים לילך בשבת חוץ לתחום אמרה לה באשר תלך אלך כלומר לא אלך בשבת אז אמרה לה אף אם תלך בחול ולפעמים תתעכב בדרך וטרם ביאתך שמא יבא יום השבת ותשבית ביום השבת בשדה יחידה ואסור לנו להתייחד אמר' לה באשר תליני אלין אשמור את עצמי שלא אבא לידי יחוד אז אמרה על כל פנים אם תלך תמיד שמא אי אפשר שתזהר מכל המצות והחקות שעמנו מובדלים משאר העמים בתרי"ג מצות אמרה עמך עמי ולא אך תמיד אז אמרה אף אם תלך פעם אחת בשנ' ביום אחד שלהם והוי כאלו תלך לע"ז אמרה אלהיך אלהי כלומר אף אם אלך לא לשם ע"ז אז אמרה אף אם כוונתך לטובה אם תלך בכל שנה יהיה נראה כאלו לע"ז כוונתך וארבע מיתות נמסרו לבית דין פירש נמסרו לבית דין והם דנין לפי מה שעיניהם רואות כמו דאמרינן הכל לפי ראות עיני הדיין אז אמר' באשר תמותי אמות כלומר אני אמות בתום וביושר לבבי ואם ידינוני לפי ראות עיניהם הטוב בעיניהם יעשו אז אמרה ואף אחרי מותך שני קברים נמסרו אז השיבה ושם אקבר: [ד] דקשה לרש"י ואין ותהם העיר לכ"פ נעשית הומיה מהו מיתת כני אדם אשר בתוכה ואחר כך ק"ל כל העיר והילך הזמן לביאתה כל העיר לכ"פ כל העיר נתקבצו כו' ומה שפירש לקבור אשתו של בועז דקשה לרש"י וכל זה ל"ל ומה בא הכתוב להודיענו בזה שנתקבצו באותה היום כל העיר אלא בא להודיענו שבו ביום מתה אשתו בועז ואין הצדיק מת עד שבא אחר במקומו ובפ' המוכר את הספינה פירש רש"י לאשמועינן אתא שהקב"ה מקדים רפואה למכה ויש לו לאדם לבטוח בהקב"ה: [ה] פירש כמו עגלות צב: [ו] אבל אין לפרש משום צרת עין כי אין לה רשו' ליתן בלתי רשות בעלה וא"כ לא חטאה בזה ולמה נענשה אלא על שיצאת לח"ל ואם תאמר הרי הותר לילך לח"ל מפני הרעב כדלעיל יש לומר הייינו בא"י אבל באשה הבעל היה מחויב לפרנסה שם כי אין יוצאין כאשה מארץ ישראל לחוצה לארץ אפילו מנוה רע לנוה טוב ואפילו הכי יוצאת לכך נענשה: [ז] דקשה לרש"י הל"ל בתחלת קציר ומאי נפקא לן מינה אם קציר שעורים או קציר חטי' לכ"פ בקציר העומר הכתוב מדבר פירש והעומר בא מן השעורים: [ח] הכי איתא בבא בתרא בפר' המוכר את הספינה אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו מאי קמשמע לן דאפילו מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו בשעה שיוצא מארץ לחוצה לארץ ופליג אמדרש רבות ומדרש רות הנעלם דסברי דלא נענש אלא מפני צרות עין כדפירש רש"י לעיל ומש"י אין כוונתו פה לפרש למה נענש רק להביא ראיה שהיה קרוב

וכו'א

ותאמר לה לכי בתי: ותלך ותבוא שבת קי"ג
ותלקט בשדה אחרי הקצרים ויקר מקרה חלקת
השדה לבעז אשר ממשפחת אלימלך:
והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יהוה ברכות נ"ד
עמכם ויאמרו לו יברכך יהוה: ויאמר בעז שבת פט
לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת:
ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה
מואביה היא השבה עם נעמי משדה מואב:
ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי
הקוצרים ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה
זה שבתה הבית מעט: ויאמר בעז אל
רות הלוא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה
אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם שם
נערתי: עיניך בשדה אשר יקצרון
והלכת אחריהן הלוא צויתי את הנערים לבלתי אהל ויקהל
נגעך וצמית והלכת אל הכלים ושתית מאשר
ישאבון הנערים: ותפל על פניה
ותשתחו ארצה ותאמר אליו מדוע מצאתי חן
בעיניך להכירני ואנכי נכריה: ויען בעז נדרי' נ"ו
ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית את
חמותך אחרי מות אישך ותעזבי אביך ואמך
וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת
תמול שלשום: ישלם יהוה פעלך ותהי
משכרתך שלמה מעם יהוה אלהי ישראל אשר
באת לחסות תחת כנפיו: ותאמר אמצא
חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב
שפחתך ואנכי לא אהיה כאחת שפחתיך:
ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם ואכלת מן שבת קי"ג
הלחם וטבלת פתך בחמץ ותשב מצד הקצרים
ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותתר: שם
חגיגה כ"ב

ותקם ללקט ויצו בעז את נעריו לאמר גם בין
העמרים תלקט ולא תכלימוה: וגם של
תשלו לה מן הצבתים ועזבתם ולקטה ולא
תגערו בה: ותלקט בשדה עד הערב
ותחבט את אשר לקטה ויהי כאיפה שערים:
ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר
לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותרה
משבעה: ותאמר לה חמותה איפה
לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד
לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם
האיש אשר עשיתי עמו היום בעז:
ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא
עזב חסדו את החיים ואת המתים ותאמר לה
נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא:
ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם
הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל
הקציר אשר לי: ותאמר נעמי אל רות
כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו
בך בשדה אחר: ותדבק בנערות בעז
ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים
ג ותשב את חמותה: ותאמר לה נעמי
חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב
לך: ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית
את נערותיו הנה הוא זרה את גרן השערים
שמלותיך ק' הלילה: ורחצת וסכת ושמת שמלתך
חולין נ"ט עליך וירדתי הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו
שבת קי"ג לאכל ולשתות: ויהי בשכבו וידעת את
המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלתיו
אלי קרי ושכבתי והוא יגיד לך את אשר תעשין:
ולא כתיב: ותאמר אליה כל אשר תאמרי אעשה:
נדרי' נ"ז
ותרד

שפתי חכמים

והביא הא דרבותינו אמרו כו' ומדהוצרך להביא זה אז ק' ליה מאי קמ"ל כדפריך תלמודא התם וכתב ולא הועילו להם זכות כו' כדמשני התם: א דק"ל וכי ברור ליה שתנשא ולמה אמר ונמית לשון ודאי · לכ"פ ואם תנשאי: ב משנה בחגיגה פ' חומר בקדש ופי' בית היד מקום שאוחזין אותו בו ותופסו: ג דק"ל וכי היאך יכוה שישכחו אם יעשו בדעת אין קרויה שכחה · לכ"פ ועשו עצמיכם כו': ד במשנה בפ' המוציא תפילין בעירובין: ה דק"ל וכי עלה על כדעת שתלך ערום ולמה הוצרך לצוות על זה · לכ"פ בגדים של שבת: ו מה שלא ק"ל נ"כ נני ושמתי כתיב שמלתך שמלותיך קריידי"ל דלא היה לה רק בגד אחד של שבת כי עניי' היתה ואמר לה חמותה ושית... ילאך ובעגנתי זאת אגרוס שתזכ' לשמלו' הרב' ותגיס שמלותיך

רש"י

ותלך ותבא ותלקט בשדה · מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבא ואחר ותלקט אלא שהיתה מסמנת הדרכים קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה וחזרה לעיר כדי לעשו' סימנים וציונים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב: ויקר מקרה · לבא בחלקת השדה אשר לבועז: למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צניעו' וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדו' מעומד ונופלו' מיושב כדי שלא תשחה: השבה עם נעמי · הטעם למטה תחת השין לפי שהוא לשון עבר ואינה לשון פועלת: ותאמר · בלבה: אלקטה נא · לקט הזבלים: ואספתי בעמרים · שכחה של עומרים: ונזיית והלכת אל הכלים · ואם תנשאי א אל תכלמי מלכת לשתות מכלי המים אשר ישאבון הנערים: לא אהיה כאחת שפחתך · איני חשובה כאחת מן השפחו' שלך: וטבלת פתך בחומץ · מכאן שהחומץ יפה לשרב: ויצבט לה קלי · ויושט לה ואין לו דמיון במקרא אלא בלשון משנה אחורים ותוך ובית ב הצביטה: וגם של תשלו · שבת תשכחו עשו עצמיכם כאילו אתם שוכחים ג תרגום של שגגה שלותא וכן על השל: דבר אחר לשון *כי ישל זיתך: צבתים · עמרים קטנים ויש דוגמתו בלשון משנה מנאן צבתים ד או כרכו': יהי מכירך ברוך · בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט בשדהו: את החיים ואת המתים · שזן ומפרנס את החיים וכשעל בצורכי המתים: מודעתנו · קרובינו: הנה הוא זורה · החוזן ווכטו"ר בלע"ז: הלילה · שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגורנו לשמור גורנו: ורחצת · מטנוף ע"ז שלך: וסכת · אלו מצות: ושמת שמלותיך · ה בגדים של שבת: וירדת הגורן · וירדתי כתיב ו זכותי תרד עמך: אל תודעי לאיש · לבועז:

נדרי' נ"ט

ותרד

זה' ויקהל — ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה:
ויאכל בעז וישת ויטב לבו ויבא לשכב בקצה
הערמה ותבא בלט ותגל מרגלתיו ותשכב:
פנה' י"ח — ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה
אשה שכבת מרגלתיו: ויאמר מי
את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על
אמתך כי גאל אתה:
ויאמר ברוכה את ליהוה בתי
היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת
אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר:
ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה
לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את:
אם כתיב ולא קרי / מדר' ל"ח — ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי וגם יש גאל
קרוב ממני: ליני הלילה והיה בבקר
אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ
לגאלך וגאלתיך אנכי חי יהוה שכבי עד
הבקר: ותשכב מרגלותו עד הבקר ותקם
בטרום יכיר איש את רעהו ויאמר אל יודע כי
באה האשה הגרן: ויאמר הבי המטפחת
אשר עליך ואחזי בה ותאחז בה וימד שש
שערים וישת עליה ויבא העיר: ותבא

אל חמותה ותאמר מי את בתי ותגד לה את כל
סנהדרין נ"ט — אשר עשה לה האיש: ותאמר שש
אלי קרי — השערים האלה נתן לי כי אמר אל תבואי
נדרים ל"ו — ריקם אל חמותך: ותאמר שבי בתי עד
אשר תדעין איך יפל דבר כי לא ישקט האיש
כי אם כלה הדבר היום: ובעז עלה השער
וישב שם והנה הגאל עבר אשר דבר בעז
ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ויסר וישב:
כתובות ז' — ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו
פה וישבו: ויאמר לגאל חלקת השדה
אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה
משדה מואב: ואני אמרתי אגלה אזנך
לאמר קנה נגד הישבים ונגד זקני עמי אם
ולדעה קרי — תגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע כי אין
זולתך לגאול ואנכי אחריך ויאמר אנכי אגאל:
ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד
קנית קרי — נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קניתי
להקים שם המת על נחלתו:
ויאמר הגאל לא אוכל לגאול לי פן אשחית את
נחלתי גאל לך אתה את גאלתי כי לא אוכל
ב"מ מ"ז — לגאול: וזאת לפנים בישראל על
נדה מ"ה
זוהר חקת — הגאלה

רש"י

ותרד הגורן ותעש. היא אמרה לה רחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם אֵרד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שאני זונה לפיכך ירדה בתחלה הגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה: וייטב לבו. עסק בתורה: ותבא בלט. בנחת: ויחרד האיש. כסבור שד הוא ובקש לצעוק והיא אחזתו וליפפתו בזרועותיה: וילפת. ויאחז כמו * וילפת שמשון: והנה אשה. נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה: ופרשת כנפיך. כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין: כי גואל אתה. לגאול נחלת אישי כמו שנאמר * ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו' ואנחנו צריכות למכור נחלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון: מן הראשון. אשר עשית עם חמותך: ועתה כי אמנם. אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי: יש גואל קרוב ממני. (ס"א כי אם משמע ספק והוא ודאי). אמר רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כענין שנאמר * וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בועז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר: קרוב ממני. שהוא אח ואני בן אח: ליני הלילה. לינה בלא איש: חי ה'. אמרה לה בדברים אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאינה מוציאה בדברים ויש אומרים אמרו לו יצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נישואין: ויאמר אל יודע. מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרזו להוס כי אמר בלבו אין כבודי שידע כי באה האשה הגורן: שש שעורים. אי אפשר לומר שש סאין שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זה כי אלא שש שעורים ממש ורמזו לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה': כי אם כלה. האיש את הדבר היום: פלוני אלמוני. ולא נכתב שמו לפי שלא אבה לגאול: פלוני. מכוסה וכעלם לזון * כי יפלא * היפלא מה' דבר: אלמוני. אלמון מבלי שם: קרוב לגאול: ואת רות המואביה. אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה:

שפתי חכמים

שמלותיך זהו ושמתי כלומר בגדתי שמלותיך אלא וירדתי קרי. (אהבת ציון) הא דלא הקשה רש"י לעיל על ושמתי וכו' וי"ל דשמא התם פירושו באמת שנעמי הלבישה לרות ובאמת שרות היה לה נושאת פנים ולא רצתה לעשות אלא בשביל נעמי שגזרה עליה ולכן הכתיב הכל על נעמי ולכן כאמר ותאמר אליו כל אשר תאמרי אעשה ולא שכחתי אלי בשביל הנאתי אלא בשביל לקיים דברי' ולכ אלי קרי ולא כתיב. ויש ספרי רש"י כל אשר תאמר אלי קרי ולא כתיב אמר שמא יבא אחד מן הכלבים ויודיע לך אף על פי כן עלי לייטב הדברים ובכ"ר ויודוע לי וכ"נל ויודע לך טעות הוא ופירושו אחד מן הכלבים דרך כנוי ליזדווג לי לפיכך לא טיב הדבר לזוס בגדי עלי ולכן אלי לא כתיב אף על פי כן עלי לייטב פירש למנה פשר דבר לקיים צווי שלא נלך תחלה אל הגורן ואחר כך לשום בגדי עלי לכך אלי קרי כלומר עלי לייטב: א מה שאמר אתה פנוי הוא דא"ל אם אין אתה פנוי לא הייתי אומר לך לינשות כדי שאל תשכב עמה ותהו הר באשתך האחרת שזה איסור הוא כדאיתא בנדרים אבל אתה פנוי והיא פנויה וכל זה הורה לכו נדקת בועז: ג פירש גם אין לומר שש קבין או שש לוגין דלא מייתי בגירן מדה פחות מסאה כפירש רש"י בפרק חלק:
(אלמוני שהיה אלמן מד"ת שהיה לו לדרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והוא אמר פן אשחית את כרלתי): ולדעה כי אין זולתך. פן אשחית את נחלתי.

ויקרא כ"ה — (margin reference beside Rashi)
שופטי' י"ו — (margin reference beside Rashi)
בראשית י"ד — (margin reference beside Rashi)
דברים י"ז — (margin reference beside Rashi)
בראשית י"ח — (margin reference beside Rashi)

ובזה

ובעי

תולדות אהרן

הגאלה ועל־התמורה לקים כל־דבר שלף
איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה
בישראל׃ ויאמר הגאל לבעז קנה־לך
וישלף נעלו׃ ויאמר בעז לזקנים וכל־
העם עדים אתם היום כי קניתי את־כל־אשר
לאלימלך ואת כל־אשר לכליון ומחלון מיד
נעמי׃ וגם את־רות המאביה אשת
מחלון קניתי לי לאשה להקים שם־המת על־
נחלתו ולא־יכרת שם־המת מעם אחיו
ומשער מקומו עדים אתם היום׃
ויאמרו כל־העם אשר־בשער והזקנים עדים
יתן יהוה את־האשה הבאה אל־ביתך כרחל
וכלאה אשר בנו שתיהם את־בית ישראל
ועשה־חיל באפרתה וקרא־שם בבית לחם׃
ויהי ביתך כבית פרץ אשר־ילדה תמר ליהודה
מן־הזרע אשר יתן יהוה לך מן־הנערה
הזאת׃ ויקח בעז את־רות ותהי־לו
לאשה ויבא אליה ויתן יהוה לה הריון ותלד
כדס ל"פ בן׃ ותאמרנה הנשים אל־נעמי ברוך
יהוה אשר לא השבית לך גאל היום ויקרא
שמו בישראל׃ והיה לך למשיב נפש
ולכלכל את־שיבתך כי כלתך אשר־אהבתך
ילדתו אשר־היא טובה לך משבעה בנים׃
ותקח נעמי את־הילד ותשתהו בחיקה ותהי־
סנה' י"ט לו לאמנת׃ ותקראנה לו השכנות
שם לאמר ילד־בן לנעמי ותקראנה שמו
עובד הוא אבי־ישי אבי דוד׃
ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את־חצרון׃
וחצרון הוליד את־רם ורם הוליד את־
עמינדב׃ ועמינדב הוליד את־
נחשון ונחשון הוליד את־שלמה׃
ושלמון הוליד את־בעז ובעז הוליד את־
עובד׃ ועבד הוליד את־ישי וישי
הוליד את־דוד׃

איכה

סכום הפסוקים של ספר רות שמונים
וחמשה · וסימנו ותאמר רות
המואביה :

חזק

שפתי חכמים

א וכזה מיושב מאי קשה לו מה היה בועז רבה לקחתה אלא אמר אתה אין
לך בנים אבל אני יש לי בנים וירא אני פן אשחית את
נחלת ה' בנים :

א כוונת

רש"י

תהלי' קכ"ז זרעי א כמו * נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי
דברים כ"ג שנאמר * לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא
עמונית : על הגאולה · זו מכירה : התמורה ·
זו חליפין : שלף איש נעלו · זהו קניין כמו שאנו
קונין בסודר במקום נעל ורבותינו נחלקו בדבר מי
נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה ובועז נתן
לגואל ויש אומרים קונין בכליו של מקנה וגואל נתן
לבועז : וזאת התעודה בישראל · משפט העדות :
להקים שם המת על נחלתו · מתוך שאשתו יוצאה ובאה
בנחלה ומכנסת ומוציאה אומרים זו היתה אשת
מחלון שהוא נזכר עליה : כרחל וכלאה · אף על פי שהיא משבט יהודה ומבני לוי מודים הם יצל רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו
רחל ללאה : וקרא שם · כלומר יגדל שמך : כבית פרץ · שיצאנו ממנו : ואלה תולדות פרץ · לפי שייחס את דוד על שמה
של רות המואביה חזר ויחסו על שם יהודה :

חסלת מגלת רות

חסלת פירוש רות

איכה

איכה

תענית כ׳	א איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי
מ"ק כ"ו	בגוים שרתי במדינות היתה למס: ב בכו
סנה׳ ק"ד	תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין לה מנחם
	מכל אהביה כל רעיה בגדו בה היו לה
מ"ק שם	לאיבים: ג גלתה יהודה מעני
	ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה
	מנוח כל רדפיה השיגוה בין המצרים:
שם	ד דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל שעריה
ברכות כ"פ	שוממין כהניה נאנחים בתולתיה נוגות והיא
מ"ק כ"ו	מר לה: ה היו צריה לראש איביה שלו כי יהוה
גיטין כ"ו	הוגה על רב פשעיה עולליה הלכו שבי לפני
סנהדרין ק"ד	צר: ו ויצא מן בת ציון כל הדרה היו
יומא כ"ג	שריה כאילים לא מצאו מרעה וילכו בלא כח
שבת קי"ט	לפני רודף: ז זכרה ירושלם ימי
	עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם
	בנפל עמה ביד צר ואין עוזר לה ראוה צרים
	שחקו על משבתה: ח חטא חטאה
יומא כ"ה	ירושלם על כן לנידה היתה כל מכבדיה
זוהר מקץ	הזילוה כי ראו ערותה גם היא נאנחה ותשב

אחור

רש"י

איכה ישבה בדד · ירמיה כתב ספר קינות היא המגילה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בו שלש אלף ביתות איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אלף ביתות שנאמר * ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש : בדד · בלמוד מיושביה : רבתי עם · יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו : היתה כאלמנה · ולא אלמנה ממש אלא כאשה ב שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה : בכה תבכה · שתי בכיות על שתי חורבנין : בלילה · שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציתו בו את האור · דבר אחר בלילה לילה של בכית מרגלים ג בתשעה באב נראה להם · דבר אחר בלילה שכל השומע בלילה השומע קולו בוכה עמו : ודמעתה על לחיה · מתוך שהיא בוכה תמיד : כל רעיה · ד אוהביה : גלתה יהודה · מארצה : מעוני · מחמת ה עוני : ומרוב עבודה · שהכבידו עליה כשדים : היא ישבה בגוים · ובמקום שגלתה וישבה שם ו לא מצאה מנוח : בין המצרים · שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס : מצרים · גבולים של שדה וכרם · ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב : באי מועד · עולי רגלים : בוגות · לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הגי"מל לבדה : שלו · יושבים ז בשלוה : הוגה · הדאיבה והוא לשון יגון : כאילים לא מצאו מרעה · כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהוחלש כחם ברעב : לפני רודף · כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שבת גאולי כמה חסר כתיב : זכרה ירושלם · בגלותם : ימי עניה · ימי שורבנה ח שהביאה לידי עוני : ומרודיה · הוא לשון צער כמו * וירדתי על ההרים *אריד בשיחי ואהימה : כל מחמדיה · וזכרה כל טוב ט מחמדיה שימי קדם : שחקו על משבתיה · שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה · ומ"א דורשו בל' אחר שהיו שובתין בגולה בשבתו' וימים טובים ושומטי' בשביעית' והיו האומו' משחקים עליהם ואומרים שוטי' בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרו בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון : נדה · לגולה ל' נע ונד אישמונכ"ס בלע"ז : ערותה · קלונה : כאנחה · ל' נפעלה שוספי"רר בלע"ז · שמעו כי כאנחה אני כמו שם דבר שוספיר"ר בלע"ז :

ירמיה ל"ו
שופטי' י"א
תהלי' נ"ה

שפתי חכמים

א כוונת רש"י בזה מלאמר ירמיה אני הגבר ראה עני בשבט עברתו פירש היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני כפרש"י לקמן וא"כ מאחר שפש אמר אני הגבר ראה שהוא התחלת העניין תחשוב שזו המגלה נביא אחר כתב שברי כמה נביאים נתנבאו על חרבן הבית · לכ"פ ירמיה כתב ספר קינות והיא המגלה אשר שרף וכו' שוב הוסיף אלי. אני הגבר והוי כמו עניין בפני עצמו ולכן התחיל אני הגבר להורות שכאן הוא התחלת עניין אחר ולא אותה מגלה ששרף יהויקים · ואחר כך ק"ל ומנ"ל דירמיה כתבה דילמא ירמיה לא כתב רק אני הגבר וזה נביא אחר כתב לזה מביא ראייה שיאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה פירש כהמה ששרף והתוספה הוא שלש כנגד שלש א"כ עכ"ל שאותה מגלה ששרף היה הג' אלפא ביתות שכתב ירמיה מתחלה ומה שכתב באל"ף בי"ת מפני שעברה על התורה שנתנה באל"ף בי"ת כן דרש רבי יוחנן בפרק חלק : ב דאם שב אל ישראל אינה אלמנה ממש שמת בעלה שבדי הם חיים וקיימים עד ישוב ה' ממרון אפו וישובו לארצם וכ"ש אם שב אל הסתלקות השכינה שאינה אלמנה ממש : ג בפרק חלק ב.ילה על עסקי לילה ופירש רש"י לפי שבכו אותו לילה בביית שנם ומסיק בנ מרא אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכייה של חנם ואני אקבע לכם בכייה לדורות ולפי זה יהיה פירוש הכתוב בכו תבכה בשביל עסקי לילה כלומר על מה שבכיתם בלילה : ד דק"ל וכי יש לעיר רעים · לכ"פ אוהביה : ה דק"ל היוצא מעוני ומעבודה פדות וגאולה היא ולא גלות ואיך אמר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה · לכ"פ גלתה יהודה מארצה מעוני מחמת עוני : ו דק"ל אם ישבה בגוים לא מצאה מנוח אז נוח לה שיגלה ממנה ולמה מקונן על זה · לכ"פ ומקום שגלתה וישבה שם לא מצאה מנוח : ז דק"ל אם הם אויבים אינם בשלוה עמהם · לכן פירש יושבים בשלוה לא שהם בשלום עמהם · על כן יסד הפייט מלשון רודפתי וחסרה שבת גאולי · ומפרש רש"י דשבת גאולי חסר כתיב : ח דק"ל דברים דסתרי אהדדי נינהו דאם זכרה ימי עניה אם כן לא היה מחמדים ואם מחמדיה אינם ימי עניה · לכ"פ דאינם בזמן אחד דימי עניה הם אחר החורבן וזכרה ימי חורבנה שהביאה לידי עוני וכל מחמדיה שמימי קדם קודם חורבנה : ט להפוקי שלא תפרש ספרי תורות כמו שפירש בסמוך פרש נר על כל מחמדיה · לכ"פ להכא פירושו כל טוב מחמדיה דהכא בעניין הטובות שהיה לה מששתי : י קשה בזה דמשמע דרש"י מפרש שבת תיה לשון השבתה וביטול ואחר כך אמר משושה חגה חדשה ושבתה משמע דמפרשו לשון שבת ונראה דכוונת רש"י דאי לשון השבתת דבר לאיד הוא והיינו השבתת המקדש הל"ל שחקו על שוממתיה אלא עכ"ל על שביתת חדשה ושבתה · ואם תאמר אם הוצרך לפרש לשון שבת א"כ למה לא מפרשו במדרש אגדה שהוא לשון שבת לאיד · וי"ל דאם כן הל"ל שחקו על שבתיה ומדאמר משבתיה ש"מ תרתי כן הוא לפי פשוטו ומדרש אגדה דורשו לשון שבת לאיד :

יומא כ"ז אחור: טמאתה בשוליה לא זכרה
נ"ק כ"ה אחריתה ותרד פלאים אין מנחם לה ראה
יהוה את־עניי כי הגדיל אויב:
יבמות י"ו ידו פרש צר על כל־מחמדיה כי־ראתה גוים
באו מקדשה אשר צויתה לא־יבאו בקהל
לך: כל־עמה נאנחים מבקשים לחם
יתיר ו"ו נתנו מחמודיהם באכל להשיב נפש ראה
סנהדרין ק"ד יהוה והביטה כי הייתי זוללה: לוא
נ' ומלא אליכם כל־עברי דרך הביטו וראו אם־יש
מכאוב כמכאבי אשר עולל לי אשר הוגה יהוה
פס ביום חרון אפו: ממרום שלח־

אש בעצמתי וירדנה פרש רשת לרגלי השיבני
אחור נתנני שוממה כל־היום דוה:
נשקד על פשעי בידו ישתרגו עלו על־צוארי
יבמו' ס"נ הכשיל כחי נתנני אדני בידי לא־אוכל קום:
תעני' כ"ט סלה כל־אבירי ׀ אדני בקרבי קרא עלי מועד
שבועות י' לשבר בחורי גת דרך אדני לבתולת בת־
סנה' ק"ד יהודה: על־אלה ׀ אני בוכיה עיני ׀
גיטין נ"ח עיני ירדה מים כי־רחק ממני מנחם משיב
סנה' נ"ח נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב:
יבמות י"ו פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צוה יהוה
קידוש' ע"ב ליעקב סביביו צריו היתה ירושלם לנדה
ביניהם

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י לא תזכור הל"ל ולמה אמר לא זכרה לשון עבר · לכ"פ כשהיו חוטאים וכו' והוסיף לפיכך ותרד פלאים דאל"כ מה ענין זה לזה : ב במדרש רבה ידו פרש צר אתה מוצא בשעה שנכנסו שונאי' לבית המקדש נכנסים עמונים ומואבים עמהם והיו הכל רצים לבוז כסף וזהב ועמונים ומואבים רצים לבוז את התורה כדי לעקור לא יבא עמוני ומואבי וכו' ויהיה פי' הפסוק ידו פרש צר על כל מחמדיה כאשר ראתה גוים באו מקדשה לבוז כסף וזהב ובתוכם באו עמונים לבוז הספרי תורות אשר צויתה בה לא יבאו בקה' לך ואלא כי פה אינה נתינת טעם כי אין הוא טעם כי ראתה גוים כו' לגזרת ידו פרש צר וכו' וכאשר פרשתי הוא נכון וזהו כוונת רש"י שהאריך ואמר הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים וכו' הל"ל רק ידו פרש צר עמון ומואב על כל מחמדיה ס"ת כדי לשורפם לפי שכתוב וכו' ולמה ליה למימר מה שעשו שאר הגוים אלא עכ"ל כדי לפרש כי ראתה גוים וכו' : ג בפרק חלק ופרש"י ז"ל לאחד ליסטא לקובלנא כשיש לו צרה יודיענה לרבים וזהו שפי' את"כ ראו מה עשו לי כלומר הודיע' צערה לרבים ופי' זה לאפוקי הפי' השני שפי' בפ' חלק והוא מכאן לקובלנא מן התורה כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבא אלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזרת עליו והמקפיד ע"ז אין בו משום ניחוש וכאן לא פי' רק הפי' השני כי נר' לו עיקר דהכא משמע ליסטא דקובלנא : ד תחלה פי' מהו וירדנה בה"א וכתב שהוא כמו וירד אותה ואח"כ ק"ל דאין שייך לשון וירד בעצמו' לזה פי' וישבר וק"ל והיכן מצינו נירד שהוא ל' שבירה · לכ"פ ע"י רדוי ויסורים א"כ אלא וירד מורה על הסבה שגורמ' הפעולה לא על הפעולה עצמה : ה כדי לפותרו בלשון יחידית וכו' וכוונת המקונן כדי להגדיל המכה דאם הוא לשון יחידית אזי ק' דעצמותי משמע רבים וירדנ' משמע יחידה וע"כ כרחך צריכי' לפרש שיבר כל אחת ואחת לאפוקי אם היה כו"ן הרבים כמו שכתב המזקוני בפ' ויחי דהאי וירדנה ברבות משתעי לא הוי משתמע דשיבר כל העצמות גם משמע כשיברם בבת אחת ואין המכה כל כך גדולה כמו אם שיבר כל אחת ואחת בפני עצמה ותדע שכוונת רש"י כך הוא דאי כוונתו רק לפרש הכתוב הל"ל והנו"ן דגושה מפני שהוא לשון יחידית ומדכתב לכך הנו"ן דגושה כדי לפותרו וכו' ענ"ל דק"ל למה אחר הנביא בנו"ן דגושה ולא אמר בלא דגושה דהוי נו"ן הרבים מאחר דברבות משתעי לזה כתב לכך הנו"ן דגושה דכוונת הנביא כדי לפותרו בלשון יחידית וכו' ופירושו שיבר כל אחת ואחת · ואחר כך פירש ד"א וירדנה קאי על הפעולה עצמה ופירושו הריק המוח וכו' :
ו פירש לדעת רבותינו פירושו של מועד הוא יום טוב כדאיתא בפרק ק' דשבועות כדאמר אביי ר"ח כמי אקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד וגופא דאביי איתא בפ' בתרא דתענית אמר אביי תמוז דההוא שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי ופירש רש"י נקיטנ' שאלם חסר שבא אחר חדש מלא עבדינו שני ימים ר"ח להוי יום ראשון השלמה לראש חודש ש' מעלה ומכו ליגשיתו מלא וכמצאו שני ימים טובים בחדש מלא אחד בתחלתו ואחד בסופו וה"ק זמן עלי מועד לשבירת בחורי בתשעה באב שנקבע לי' חובה לימים חייב : ז ומה שפירש לנדה היתה לשון נע ונד ולא פירש גם כן לשון ריחוק שהיה גם כן יכול לפרש כן לפי הענין יותר נכון היינו הוא דלעיל הוא בוז"ד ובלתי דגוש והא מלשון ויד רשעים אל תנידני להניד רגל ישראל וכולם לשון נע ונד הם ולכן תרגם המתרגם נ"כ
בגין

רש"י

טומאתה בשוליה · לשון נקיי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויין הרבה עשאתן בגלוי: לא זכרה אחריתה · כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחרית א לפיכך ותרד פלאים ירידתה כפלאות פלאים הרבה שהכל פלאים שאירע לה מה שלא אירע בכל עיר : ידו פרש צר · עמון ומואב : על כל מחמדיה · ספרי תורות ב שכ'נהם *הנחמדי' מזהב הכל נפנו לבז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשרפ' לפי שכתוב * לא יבא עמוני וגו': אשר צוית לא יבאו בקהל לך · אלו עמון ומואב : לא אליכם · לא תבא ככרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ג ראו מה עשה לי הביטו וראו וגו' : אשר עולל · אשר נעשה לי : אשר הוגה ה' · אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון: וירדנה · וירד אותה וישבר אותה על ידי רידוי ויסורין ד לכך הנו"ן דגושה ה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה ירמשנה ירענה שהענם לשון נקבה כמו דלת אומר * העצמות היבשות שבר כל אחת ואחת · דבר אחר וירדנה כמו * וירדהו אל כפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו : נשקד עול פשעי בידו · אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדבן מסקדא מלמד הבקד ואומר אני נשקד פוינט"רינט בלע"ז נקודים מכותרים ומסומנים היו פשעי בידו של הקדוש ברוך הוא לזכרון לא נשכח מכיינם ותשלומיהם : ישתרגו · נעשו קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון משנה אין משרגין את החטות : סלה · רמס ורפס לשון *סולו סולו המסילה : קרא עלי מועד · יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההוא שתא מלויי מלאה ו של שנה שנייה לצאתם ממצרים לכך אירע חורתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות : גת דרך · לשון דריכה כמו * פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כן רמס אנשים להוציא דמם : עיני עיני · כלומר תמיד עיני ירדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות : פירשה ציון בידיה · כמו ופירש ידיו בקרבו כאדם המוליך ידיו מוליכ' ומביא' ומטיבר בהם : דבר אחר פרשה ציון לשון שבירה כמו *ופורש אין להם לאכל לחמו על את כן חברו מכתם ובלשון משנה פירושו קיימת ותשמישו כאדם המטער שחיבק את ידיו ומשברם תוס' מצאתי : צוה ה' ליעקב סביביו צריו · צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל לאשיר הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקטרים אותם כיון שאמרו במסכת קדושין המכיא איכא בבבל כולה לעמוקאי : לנדה · לריחוק ז לנו :
קראתי

תעני' כ' / שם כ"ב / פסחים ק'

ביניהם: צדיק הוא יהוה כי פיהו
מריתי שמעו נא כל עמים וראו מכאבי
בתולתי ובחורי הלכו בשבי: קראתי
למאהבי המה רמוני כהני וזקני בעיר גועו
כי בקשו אכל למו וישיבו את נפשם:
ראה יהוה כי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי
בקרבי כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב
בבית כמות: שמעו כי נאנחה
אני אין מנחם לי כל איבי שמעו רעתי ששו
כי אתה עשית הבאת יום קראת ויהיו
כמוני: תבא כל רעתם לפניך ועולל
למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כי רבות
אנחתי ולבי דוי:

ב איכה יעיב באפו אדני את בת
ציון השליך משמים ארץ

מגילה ה'

תפארת ישראל ולא זכר
הדם רגליו ביום אפו: בלע אדני לא — ולא קרי
חמל את כל נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי — גיטין ג'
בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה:
גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו
מפני אויב ויבער ביעקב כאש להבה אכלה
סביב: דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר
ויהרג כל מחמדי עין באהל בת ציון שפך
כאש חמתו: היה אדני כאויב בלע ישראל
בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו וירב בבת
יהודה תאניה ואניה: ויחמס כגן שכו
שחת מעדו שכח יהוה בציון מועד ושבת
וינאץ בזעם אפו מלך וכהן: זנח
אדני מזבחו נאר מקדשו הסגיר ביד אויב
חומת ארמנותיה קול נתנו בבית יהוה כיום
מועד: חשב יהוה להשחית חומת
בת

רש"י

קראתי למאהבי. לאותם שאמרו שיש עמכם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכים אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאלו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים וצמאים ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בפיהו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב *ביער בערב תלינו וגומר *לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי שישיבו את נפשם: חמרמרו. כווצו ויש בלשון משנה כפלה לאור ונחמרו בני מעיה: בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת: כי אתה עשית. אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם: הבאת יום קראת. הלואי והבאת עליהם יום [ב] המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני. ברעה: תבא כל רעתם לפניך. יזכרו ויפקדו עונותם לפניך: ועולל למו. ופעול למו כמו *גם במעלליו יתנכר *וכפרי מעלליו:

ישעיה כ"א שם / ירמיה כ"א משלי כ'

שפתי חכמים

כנין כן בטילטול הוא אבל הכא כתיב לנדה חסר יוד ובדגוש והוא מלשון המנדים ליום רע שנאיכם מנדיכם ומזה הפרש נדה היא וכולם פירשם ענין ריחוק ולכן תרגם המתרגם הות ירושלים דמיא לאיתתא מרחקא בכיהם. לכן פי' רש"י לריחוק שהיא פירושו של לנדה ואח"כ ק"ל דה"ל לריחוק לכ"פ לבז כלומר לריחוק שמרחקים אותה כנדה שהוא דרך בזיון כן היתה ירושלים: [א] דק"ל דמשמע שהשיבו את נפשם א"כ למה גועו. לכ"פ כדי שישיבו כו': [ב] דק"ל דמשמע שכבר הביא ואחר כך ויהיו כמוני משמע שעדיין לא הביא רק שמבקש שיביא דא"כ ה"ל והיו כמוני. לכ"פ הלואי וכו':

[א] דק"ל משמים לארץ ה"ל. לכ"פ לאחר שהגביהם וכו' והיינו משמים ארץ כלומר שהיו משמים ארץ בבת אחת. ומה שפי' לאחר שהגביהם לפי שק"ל אין אחר שהשלין משמים הלא לא היו בשמי'. לכ"פ שהוא דרך משל לאחר שהגביה' עד לשמים כו': [ב] במדר' רבות אין הדו' רגליו אלא בית המקד' הדא הוא דכתיב רוממו יי' אלהינו והשתחוו להדו' רגליו: [ג] דק"ל ה"ל חלל מלכ' כמו שאמ' בסמוך מלכה ושריה בגוים. לכ"פ אלו וכו': [ד] דק"ל אם ממלכה כולל כל ישראל בכלל א"כ מהו ושריה הרי הם בכלל ממלכ'. לכ"פ מדרש אגדה כו': [ה] פי' ביר"י עיין מזה לעיל בפ' שמות בפסוק וייטב אלהים למילדות בפרש"י: [ו] מדרש רבו' לאפוקי שלא תבין מלך שהו' כהן וזה אינו דהרי בבי' ראשון לא היו המלכי' מלכי יהוד' רק בני' דוד. לכ"פ כל א' בפני עצמו: [ז] דק"ל מה קול הוא השייך בבית מועד. לכ"פ שהיו כו': [ח] דק"ל הלא מקודם שהשחית כבר א"כ מהו חשב להשחית. לכ"פ

איכה יעיב. יאפיל כד"א *והשמים התקדרו בעבים: משמים ארץ. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת [א] ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו [ב] וזה בית המקדש: נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוה: הגיע לארץ. השפילם לארץ: חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל [ג] שהיו קרויים *ממלכת כהנים: ושריה. מדרש אגדה יש [ד] אלו שרים של מעלה שהחליפם הממונה על האור מיכה על המים והאליף כל הממונים לפי שהיו רשעי ישראל פועלי שם המפורש ובוטחים הם שישביעו את שרי מעלה להצילם מאש וממים ומחרב ועכשיו כשהיה משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם: השיב אחור ימינו. השיב עצמו כהשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: דרך קשתו. לפי שכן דרך קשת שהם חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה: שפך כאש חמתו. כך חבור המלה שפך חמתו שהיא כאש כי לא תכינו שפיכה של אש אלא אכל חיה כדכתיב *שפוך חמתך על הגוים: וירב בבת יהודה. הרבה בכנסת יהודה: תאניה ואניה. צער ויללה: וירב נקוד יו"ד קמץ קטן [ה] שהוא לשון הרבה את אחרים: *וירב העם ויעצמו מאד נקוד חירק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה זכה בכה כן דרכה לשמש כשהיא מחסר ממנה ה"א כשהוא מדבר על עצמו נקוד חירק כגון *ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ קטן כגון *ויפן אב אל אב *ויגל יהודה מעל אדמתו *ויגל מלך בבל את ישראל אשורה: ויחמוס. לשון כריתה וכן *יחמוס כגפן בסרו *נחמסו עקביך: כגן. כמו שגוזזין ירקות הגנה: שוכו. מסוכתו שכו כתיב שסיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך נדרש במדרש קינות: שחת מועדו. בית קדשי הקדשים שמשם היה נועד לבניו שנאמר *ונועדתי לך [illegible]: מלך וכהן. צדקיהו המלך [ו] ושר הוא כאן גדול: ניאר. ביטל וכן *נארת ברית עבדך: כיום מועד. שהיו שמחים ומשוררים בתוכו [ז] בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה: חשב ה' להשחית. זה ימים רבים [ח] שעלתה על דעתו כן שנאמר *כי על אפי ועל

מלכים א' י"ח / שמות י"ט / תהלים ע"ט / שמות א' / שם ז' / שופטים ט"ו / מלכים ב' כ"ה / שם י"ח / איוב ט"ו / ירמיה י"ג / שמות כ"ה / תהלים פ"ט / ירמיה ל"ב

בת־ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאבל־חל
פסחים פ"ו　וחומה יחדו אמללו:
סוטה ט' ב"ק כ"ה　טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה
ושריה בגוים אין תורה גם־נביאיה לא־מצאו
נדרים ס"ה　חזון מיהוה: ישבו לארץ ידמו זקני בת־
ציון העלו עפר על־ראשם חגרו שקים הורידו
לארץ ראשן בתולת ירושלם: כלו
בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי
על־שבר בת־עמי בעטף עולל ויונק ברחבות
קריה: לאמתם יאמרו איה דגן ויין
בהתעטפם כחלל ברחבות עיר בהשתפך נפשם
אנידן ק'　אל־חיק אמתם: מה־אעידך מה אדמה
זוהר לאמי'　לך הבת ירושלם מה אשוה־לך ואנחמך בתולת
בת־ציון כי־גדול כים שברך מי ירפא־לך:
נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא־גלו על־עונך
סנותן ק'　להשיב שביתך ויחזו לך משאות שוא
ומדוחים: ספקו עליך כפים כל־עברי
דרך שרקו ויניעו ראשם על־בת ירושלם הזאת
העיר שיאמרו כלילת יפי משוש לכל־הארץ:
סנה' ק"ל　פצו עליך פיהם כל־איביך שרקו ויחרקו־שן
אמרו בלענו אך זה היום שקוינהו מצאנו
ראינו: עשה יהוה אשר זמם בצע אמרתו　זוהר כ"ח
אשר צוה מימי־קדם הרס ולא חמל וישמח עליך
אויב הרים קרן צריך: צעק לבם אל־
אדני חומת בת־ציון הורידי כנחל דמעה יומם
ולילה אל־תתני פוגת לך אל־תדם בת־עינך:　בלילה ק':
קומי רני בליל לראש אשמרות שפכי כמים　תמי' ל"ב
לבך נכח פני אדני שאי אליו כפיך על־נפש　זוהר בשלח
עולליך העטופים ברעב בראש כל־חוצות:
ראה יהוה והביטה למי עוללת כה אם־
תאכלנה נשים פרים עללי טפחים אם־יהרג
במקדש אדני כהן ונביא: שכבו　יומא ל"ח
לארץ חוצות נער וזקן בתולתי ובחורי נפלו　סנה' ז'
בחרב הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת:
תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא היה
ביום אף־יהוה פליט ושריד אשר־טפחתי
ורביתי איבי כלם:

ג

אני הגבר ראה עני בשבט עברתו:
אותי נהג וילך חשך ולא־אור:
אך בי ישב יהפך ידו כל־היום:

גלה

שפתי חכמים

בכ"פ זה ימים רבים כו': א ק"ל הלא לא בלע חומת ציון. לכ"פ מהשחית: ב כך במדרש רבות ומ"ש ורבותינו אמרו כו' פי' אבל רבותינו בעלי התלמוד אמרו כו' והוא בפרק ראשון דסוטה כי חילוק הוא בין מדרש ובין אגדה שבתלמוד: ג פי' דגלה כ"פ הערוך בערך דפני: ד (אהבת ציון) כך הוא במדרש וכו' ושמעתי בשם אחד דכ"ש הפ"א בתחילה חוץ מא"ב הראשון דכל הרוצה לשקר ואין אומ' קושט אתת בתחילתו אין מתקיים בסופו: ה אשמור' חלק הלילה כך צריך להיות:

א **אני הגבר** ראה עני אשר ראה עני כן הוא בדפוס ספרי רש"י ולא כתב ובכן היה מתאונן כו' ולכל הספרים הוסיף מלת אשר כי בלא זה היה קשה אני הגבר ראה עני וכי הוא ראה וכלו נבואות לא ראו כל א' ראה עני בימיו. לכ"פ אשר ראה עוני מכל הנביאים כו': ב ק"ל דאמר בוי"ו הכנוי. לכ"פ של רודה ומכה. וא"כ ק"ל הרי לא הוזכר מי הוא שיאמ' עליו בכנוי ידעה לכ"פ הוא הקב"ה והוא הידוע: ג פי' ולא על שום נביא אחר:

א ק"ל

רש"י

ועל אמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני: נטה קו. של משפט ליפרע על עונינו: מבלע. א מהשחי': חיל וחומה. שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד ב לארץ שנאמר * שאו שערי' ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשה ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים: אין תורה. אין בהם מורה הוראה: ישבו לארץ ידמו. כמשמעו ומדרש אגדה כשהושיבם לארץ כשירד צדקיהו ועבר על שבועתו בא וישב לו בדפנ' של אנטוכי' ג ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשי' של צורה והשיב אות' בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכ' פרשה ופרשה ותרגומה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך　תהלי' כ"ד
אצל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו בזה ושמטם והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבו' הסוסי' ונגררום: חמרמרו. רגרו"לירט בלע"ז דרך בני מעים כשמשלשל אדם לאור הם כווצים ומתחמרמרי': בעטף. פשמי"ר: מה אעידך ומה אדמה לך. לומר לך מה תתמהי על שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמותך: מה אשוה לך ואנחמך. כשבא צרה על אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומים הם לו: שוא ותפל. דברים שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אפלשטרי"מנט: ולא גלו על עונך. להוכיח דרכך על פניך: להשי' שבותך. ליסר משובותיך שאניי"ש דורת לשון *סובב סובבי' * ולך שובב: ומדוחי'. יהי מוחץ מעלי: שרקו. כופת בפיו שיבלי' בלע"ז ודרך אדם ליעשות כן הרואה דבר חשוב שחרב וכלה: כלילת יופי. כל היופי היה בלה: פצו עליך פיהם. מפני מה הקדים פ"ה לע"ין מפני שהיו א' מרים בפיהם ד מה שלא ראו בעיניהם: בצע אמרתו. כלה גזרתו כמו * יתר ידו ויבצעני: אשר צוה מימי קדם. מה שכתוב בתורה * ויספתי ליסרה אתכם שבע: פוגת. העבר' טריפא למינט כמו * ויפג לבו: בת עינך. שחור של עין שקורין פרוניל"א: אשמורו'. שתי חלקי הלילה ה שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות: העטופים. אספיז"ן בלע"ז: עוללי טפוחי'. ילדי' רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשיהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים בכל יום ונתנת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא. רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהיכיתם כשבאו להשתחוות ליואש ועשאוהו ע"א * ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה: תקרא כיום מועד. כמו קראת ולשון הווה הוא: מגורי. שכיני הרעים להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם. הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם:
ירמיה נ'
ישעיה כ"ו
איוב ו'
ויקר' כ"ו
לאמי' מ"ס
ד"ה ב' כ"ד

אני הגבר ראה עני. היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל א הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי: בשבט עברתו. של רודה ומכה ב הוא הקב"ה: אך בי ישוב. אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות ג מכותיו עלי:

כלה

בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי שִׁבַּר עַצְמוֹתָי: בָּנָה
נדרי' ס"ד עָלַי וַיַּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה: בְּמַחֲשַׁכִּים
סנה' כ"ד הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם:
ע"ז ה'
ברכו' ל"ב גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי: גַּם
ב"מ נ"ט כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי: גָּדַר דְּרָכַי
ר"ה כ"ג בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה: דֹּב אֹרֵב הוּא לִי
ער' ק' אֲרִיה בְּמִסְתָּרִים: דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי
שָׂמַנִי שֹׁמֵם: דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא
לַחֵץ: הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ:
הָיִיתִי שְּׂחֹק לְכָל עַמִּי נְגִינָתָם כָּל הַיּוֹם:
הִשְׂבִּיעַנִי בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה: וַיַּגְרֵס
תענ' כ"ב בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר: וַתִּזְנַח
מכו' ג' מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה: וָאֹמַר אָבַד
נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה: זְכָר עָנְיִי וּמְרוּדִי
מנחו' ק' לַעֲנָה וָרֹאשׁ: זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשׁוֹחַ עָלַי
נַפְשִׁי: זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי עַל כֵּן אוֹחִיל:

חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו:
חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ: חֶלְקִי חגיגה י"ד
יְהוָה אָמְרָה נַפְשִׁי עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ: טוֹב זוהר ויקהל
יְהוָה לְקוָֹו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: טוֹב וְיָחִיל סנהדרין נ"ט
וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה: טוֹב לַגֶּבֶר כִּי
יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו: יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל אבות ח'
עָלָיו: יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה: יִתֵּן חגיגה ד'
לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה: כִּי לֹא יִזְנַח כתובות י'
לְעוֹלָם אֲדֹנָי: כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב
חֲסָדָיו: כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי אִישׁ: מגילה י"ב
לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל אֲסִירֵי אָרֶץ: לְהַטּוֹת
מִשְׁפַּט גָּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן: לְעַוֵּת אָדָם
בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה: מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי
אֲדֹנָי לֹא צִוָּה: מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת
וְהַטּוֹב: מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חַי גֶּבֶר עַל
חטאו

רש"י

תעני' פ"ד בלה בשרי יכמו *לבול עץ: ד"א בלה בשרי ועורי כמו
תעני' כ"א *והארץ כבגד תבלה כלו' שכבו לארץ חונו' נער וזקן ולא היה להם כר וכסת ובלה בשר' כשה' גולי': ויקף הקיפני: ראש ותלאה יכמו ראש ולענ' ומדר' אגדה ראש זה נבוכד נצר לגלות יהויכין ותלאה נבוזר אדן שגמר המכה בימי [א] צדקיהו והלאכי: גדר בעדי עשה חומה לנגדי להיות כלוא: ולא אצא הושיב סניבותי מחנות [ב] ונייסו' של אורבי': הכביד נחשתי עשה לרגלי נחושתים כבדי' שלא אוכל לילך פירייש בלעז: שתם תפלתי סתם חלונת הרקיע בפניה: נתיבותי עוה אם באתי לצאת איכי יוצאה בדרכים הסלולי' בדרך ישרה מפני האויבי' ואצא דרך עקלתון: דוב אורב הוא לי הק"בה [ג] נהפך לי לדוב אורב: דרכי סורר לשון סירי' קוצים סורר קוצץ אות' מפזר קוצים בדרכי: ויפשחני לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון גמר' האי מאן דפשח דיקלא: ויציבני כמטרא העמידני לנגד חציו לירות בי כמטרא אשיילא בלעז: בני אשפתו חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין

בבלי' קי"ט קויכרא: ויגרס ויסבר ודוגמתו *גרסה נפשי וכן *גרש כרמל: בחצץ אבני' דקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולים בתוך
ויקרא ב' הגומות שחופרים בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הק"בה ליחזקאל *עשה לך כלי גולה לשתו' בו ללוש בתוכו חרדה קטנה כדי שילמדו
יחזקאל י"ב הם ויעשו כן כענין שנ' *והיה יחזקאל לכם לאות' והם היו משחקי' עליו ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם: הכפישני יכפה אותי באפר
שם כ"ד ככלי הכפוי על פיו ארכטיר בלעז ויש דומה במשנ' *פיסון [ד] הגמל במדה הכפושה חדד: ואומר אבד נצחי אמרתי בלבי [ה] ברוב
יבמ' ק"ז מרודתי אבד עולמי וסברי: ומרודי קומפלויינט בלעז: זכור תזכור נפשי את עינויי [ו] ומרודי ותשוח עלי כן הוא פשוטו לפי ענין
שיטת המקרא ומ"א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח על נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ייסד הפייט
בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור: זאת אשיב אל לבי אחר שנאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה' השיב זאת אל
לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי חסדי ה' כי לא תמנו וכל הענין עד מה יתאונן וגו': כי לא תמנו כמו כי לא תמו ויש
מדבר י"ז מפרשים כי לא תמנו [ז] כמו *האם תמנו לגוע חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו: חדשים לבקרים מתחדשים הם הסדיך
מיום אל יום: רבה אמונתיך גדולה היא הבטחתך ודבר גדול היא להאמין כך שתקיי' ותשמור מה שהבטחת לנו: חלקי ה' אמרה נפשי
ישעי' ל"ו ה' מנת חלקי ידין הוא שאוחיל לו: טוב ויחיל ודומם וי"ו של ויחיל יתיר' כמו וי"ו של *ואיה וענה טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לתשוע'
שמוא' מ"ד ה': ישב בדד מי שאירע לו אבל וגרה ישב בגלמוד ויצפה לטובה: וידום לשון התחנה כמו *אם כה יאמרו אלינו דומו דיבוכתן: כי
נטל עליו כי בעל הגזרות נשא עליו הגזירה זו כי לא יזנח לעולם ה' לכן טוב לידום: כי אחה הוגה אם הלדם מביא עליו יגון
בשביל עונו ואח"כ וריחם כרוב חסדיו: הוגה ויגה לשון תוגה הם: כי לא ענה ויגה בני איש מלבו ומרצונו כי העון גורם: לדכא
תחת רגליו מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת רגליו וגו' ולא להטות משפט גבר וגו' ולא לעוות אדם בריבו כל אלה ה' לא
ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן: לא ראה לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה
ראית כי עשית וגו': מי זה אמר ותהי וגו' מפי עליון וגו' ואם באתי לומר [ח] לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה הוא שהיה לי אין
זאת כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על
חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה: (מפי עליון לא תצא אמר רבי יוחנן מיום שנאמר הקב"ה
דברי' ל' *ראה נתתי לפניכם את החיים ואת הטוב וגומר לא יצא רעה וטובה ומפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך
מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו:

שפתי חכמים

[א] ולפי המדרש י"ל ותלאה כמו את כל התלאה אשר מצאתם בדרך נבואו וילאו למצוא הפתח ובמקצת הספרים כתוב כן בדברי רש"י: [ב] דק"ל אם גדר בעדו והוא כלוא פשיטא שלא יצא ילכ"פ הושיב כו': [ג] דק"ל מי היא אשר אמר עליו שהוא ילכ"פ הקב"ה ומשיגו' הכתוב משמע שמעולם הוא לו לדוב אורב והרי אינו כן כשעושי' רצונו ילכ"פ נהפך לי: [ד] ופי' פיסון הגמל שם אדם ופי' רש"י כפושה לשון הכפישני באפר: [ה] דק"ל חליל' להנבי' לומר שאבד תוחלתו ילכ"פ אמרתי וכו': [ו] ותהיה מלת תזכור כסתר לנקבה ולפי המדר' הוא נוכח לזכר כי הנוכח לזכ' הוא כמו נסתר לנקבה: [ז] ההפרש הוא כי לא תמו הוא בנסתר ואין צריך שום תיקון אבל כי לא תמנו הוא מדבר בעדם וצריך לתקן חסדי יי' הם אשר לא תמנו כו': [ח] כוונת רש"י לקשר הפסוקים הסמוכים זה לזה ולכך במקצ' ספרים נמצא נשא לבבינו אל כפי' כתוב בדברי רש"י על כן נשא לבבינו אל כפים כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבינו עמהם לשבו' לבבינו לפני המקו' ע"כ והוא נ"כ לקשר פסוק זה עם שלפניו: [א] ק"ל

תשאו קרי

נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה
עַד־יְהוָה׃ נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל
בַּשָּׁמָיִם׃ נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא
סָלָחְתָּ׃ סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא
חָמָלְתָּ׃ סַכֹּתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה׃
סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים׃ פָּצוּ
עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבֵינוּ׃ פַּחַד וָפַחַת הָיָה
לָנוּ הַשֵּׁאת וְהַשָּׁבֶר׃ פַּלְגֵי־מַיִם תֵּרַד עֵינִי
עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה
מֵאֵין הֲפֻגוֹת׃ עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְהוָה מִשָּׁמָיִם׃
עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי׃
צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי חִנָּם׃ צָמְתוּ בַבּוֹר
חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃ צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי
אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי׃ קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר
תַּחְתִּיּוֹת׃ קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ
לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃ קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ
אָמַרְתָּ אַל־תִּירָא׃ רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי
גָּאַלְתָּ חַיָּי׃ רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה
מִשְׁפָּטִי׃ רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחְשְׁבֹתָם
לִי׃ שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־מַחְשְׁבֹתָם
עָלָי׃ שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם׃
שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃
תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃
תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃ תִּרְדֹּף
בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃

אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם
הַטּוֹב תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־
קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת׃
בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ
לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר׃
גַּם־תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת־עַמִּי
לְאַכְזָר כַּיְּ עֵנִים בַּמִּדְבָּר׃
דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בַּצָּמָא עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ
לֶחֶם פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם׃ הָאֹכְלִים לְמַעֲדַנִּים
נָשַׁמּוּ בַּחוּצוֹת הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע חִבְּקוּ
אשפתות

שפתי חכמים

א דק"ל תהו מקונן הלא בדין הוא מאחר שחרינו דין הוא ש"א יסלח לנו · לכ"פ זה דרכנו על ידי יצ"ה ולך היתה כאה הסליחה כי כן דרכך ואתה לא סלחת׃ ב השאת לשון שאייה כנ"ל ותו לא והשאר טעות הוא וכ"פא איכו׃ ג מתחלה מקשר הכתובים ואח"כ פי' הפסוק׃ ד דק"ל והיכן מצינו שנפו מים על ראשם · לכ"פ אומות העול' הדומים למים׃ ה דיוקו של רש"י מדכתב שפטה ולא אמר שפטת בלשון עבר כאשר אמר קרבת רבת׃ ו פירש וכן כו"ן של שמנון ושל שבעון איכה שורש׃

א דק"ל וכי בשביל שנגר האויב יועם הזהב הדומה · לכ"פ מראית וכו'׃ ב דק"ל מאחר דבבני אדם משתע · א"כ אין שייך לו תשתפכנ' אבני קודש · ועוד אם אבני כמשמעו למה מכנה אות' בקוד' · לכ"פ בני' המאירי' וניחא כמי דקרי להו אבני קודש׃ ג וכינה הבנדים על שם הבגע׃

רש"י

נשא לבבנו אל כפים · כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבינו עמהם לשוב להשיב לבבינו לפני המקום ב"ה׃) ד"א אל כפים · אל העננים אל שמים כמה דאת אמר *והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן* על כפים כסה אור ומדרש רבותינו נשא לבבינו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו׃ נחנו פשענו ומרינו · זה דרכינו א על ידי יצר הרע׃ אתה לא סלחת · ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך׃ סכות באף · סככת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו׃ סחי ומאוס · סאה כיע בלשון משנה כיחו וכיעו שניסת מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון׃ תשימנו · לשון הווה הוא׃ פחד ופחת · כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה׃ השאת · לשון שאייה ב כמו השאת׃ מאין הפוגות · מאין חליפין והעברה׃ עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי · ירמיה ממשפחת כהנים היה ואומר עיני בדמעה עוללה וכיוולה פני על נפשי מכל בנות עירי׃ עוללה · לשון כוול כמו *ועוללתי בעפר קרני׃ מכל בנות עירי · משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדוש' ולעבוד' הקב"ה מכל ישראל׃ צמתו בבור חיי · בבית הכלא · צמתו · אסרו כמו צמית הנידין* מנעד לצמתך אישרי"טור׃ וידו אבן בי · ע"פ הנאמר כן עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש · צמתו בבור חיי ואע"פ שנתתי בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו כן שתו לכם גסלולות עד שידו אבן בי׃ צפו מים ונומר · סבומן שבא אדם במים עד מתניו ג עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו הו אמר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' ונומר׃ צפו מים · אומו' ד העולם׃ קרבת ביום אקראך · כן הייתי רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קראי׃ רבת ה' ריבי · בימים שעברו׃ ראית ה' עותתי · בצרה הזאת שעותו בי אויבי׃ שפטה משפטי · כאש' ה עשית כבר׃ מגנת לב · שבר לב כמה דאת אומר *אשר מגן צריך בידיך׃ ד"א מגנת לב · אוטם הלב צרה ואנח' אשר היא כמגן כנגד לבם · והמפרשו בלשון תינה וינון טועה שאין נו"ן נופלת בו שהנ"ון בינון איכו שורש אלא כנון נו"ן של אמון מנזירת אמו נוים וכנון נו"ן של קלון מנזירת קלה וכנו"ן של זיין מנזר'ניה וכן נו"ן של שברון מנזר' שבר (וכנון נו"ן של שמנון שבעון ו כ"ל שב"ל וק"ל) ׃ תאלתך · לשון* כנאלו שרי צוען׃

איכה יועם ז"ב · קינה נאמרה על יאשיהו כמו שנ' בדברי הימים *הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמו חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון׃ יועם · יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיא׃ זהב · מראית פנים א המזהיב כזהב׃ ישנא · ישתנה מראיתו׃ הכתם · קבוצת כלי כור הזהב שם לעדי קרוי כתם׃ אבני קדש · בנים המאירים כאבנים טובות ב ומ"א כל רביעית דם שיצא מיאשיה בכל חץ וחץ שנעצו בו היה ירמיהו קוברו בקדושה ועליה הוא קורא תשתפכנה אבני קדש׃ המסולאים בפז · המהוללים והמערכים בפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן *לא תסולה בכתם אופיר *בכתם טהור לא תסולה *סולו לרוכב בערבות לשון הילול וערך הן׃ לנבלי חרש · כדי חרס שנותנים בהם יין כנון *כנבלי יין *ונבליהם ינפצו׃ גם תנין · אף על פי שאכזרי הוא חולצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רובע חולץ שדיו מתוך כרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומניקו כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן׃ בת עמי לאכזר · דומים אל בניהם צועקים ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב׃ האמונים עלי תולע · על בגדי ג צבעונין׃ האמונים לשון *ויהי אומן את הדסה׃ אשפתות · אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ׃

מ"ב יא' י"ט
איוב ל"ו
איוב י"ז
שיר ד'
הושע י"א
ראשי' י"ד
ישעי' י"ט
ד"ה ב' ל"ה
איוב כ"ח
שם
תהלי' ס"ח
שמואל א' כ"ה
ירמיה מ"ח
אסתר ב'

וינגל

ב"ב ח'
סנה' ק"ד
ב"ק ט'

אַשְׁפַּתּוֹת׃ וַיִּגְדַּל עֲוֺן בַּת־עַמִּי מֵחַטַּאת
סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ־רָגַע וְלֹא־חָלוּ בָהּ יָדָיִם׃
זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג צַחוּ מֵחָלָב אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים
סַפִּיר גִּזְרָתָם׃ חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם לֹא
נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת צָפַד עוֹרָם עַל־עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה
כָעֵץ׃ טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי־חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב
שֶׁהֵם יָזוּבוּ מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבֹת שָׂדָי׃
יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת
לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ כִּלָּה יְהוָה אֶת־
חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל
יְסוֹדֹתֶיהָ׃ לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכֹל
יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃
מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֺנוֹת כֹּהֲנֶיהָ הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ
דַּם צַדִּיקִים׃ נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ
בַּדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם׃ סוּרוּ טָמֵא
קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ גַּם־נָעוּ
אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִיפוּ לָגוּר׃ פְּנֵי יְהוָה
חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ
זְקֵנִים לֹא חָנָנוּ׃ עוֹדֵינָה תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ — וזקנים ק' עודנו ק'
אֶל־עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא
יוֹשִׁעַ׃ צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ
קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצֵּנוּ׃
קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים — ר"ה כ"א
דְּלָקֻנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ׃ רוּחַ אַפֵּינוּ — תענית כ"ב
מְשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ
נִחְיֶה בַגּוֹיִם׃ שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת־אֱדוֹם
יוֹשֶׁבֶתי בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם־עָלַיִךְ תַּעֲבָר־כּוֹס תִּשְׁכְּרִי — יבמות ק' ברכות כ"ב
וְתִתְעָרִי׃ תַּם־עֲוֺנֵךְ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף
ה
לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֺנֵךְ בַּת־אֱדוֹם גִּלָּה עַל־חַטֹּאתָיִךְ׃
זְכֹר יְהוָה מֶה־הָיָה לָנוּ הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת־ — הביטה ק'
חֶרְפָּתֵנוּ׃ נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ
לְנָכְרִים׃ יְתוֹמִים הָיִינוּ אֵין אָב אִמֹּתֵינוּ — ואין קרי
כאלמנות

רש"י

ויגדל עון וגו' · פורענותם מוכיח עליהם [א] שגדול עונם משל סדום : ההפוכה כמו רגע · שהרי סדום לא נמשכה צרתם כרגע אחד נהפכה : ולא חלו בה ידים · ידי האויב כי על ידי מלאכים נהפכה · ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות : זכו נזיריה · שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי : אדמו עצם מפנינים · אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים [ב] ונזרתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים : משחור · הוא פחם : עצם · לשון מראה [ג] כמו * וכעצם השמים לטוהר קו"לר בלע"ז : צפד · נקמט ונתחבר ואין לו דמיון : שהם יזובו מדוקרים וג' · חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים באש על העשבי' חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכרסן נבקעת ופרסם זו והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב : מדוקרים · מנוקרים בין נפיחת רעב בין בקוע חרב קרוי דקירה : מתנובות שדי · מפרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים רב פרש ומאוסם : לברות · למאכל כמו *ולא ברה אתם לחם * להברות את דוד : כלה ה' את חמתו · אשר נערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם : מחטאת נביאיה · של שקר היתה לה הרעה הזאת : נעו עורים בחוצות · כשהיו הצדיקים הולכים בשוק היו עיניהם ורגליהם נשמטים בדם ההרוגים שם והרשעי' הורגים בתוכה : נגואלו בדם · נתגלגלו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם · סורו · ומצילין אתם הטמאים המלוכלכים בדם : כי נצו · לשון סרחון וגליון כמו *מוראתו בנוצתה דמתרגמינן באוכליה כן חברו מנחם : גם נעו · נשמטו בדם : פני ה' חלקם · פנים של זעם אין ה' הק"בה [ד] חלקם והפריד' בגוים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלוותם : עודינה תכלינה מ. עזרתינו הבל · כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות ל חיל פרעה שנ' בהם * ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחי' אותנו עזרה ולא באו כמו שנ' בהם *הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזר' שב לארצו מצרים' מכינו נמדר' קינות שהיו נאים בשפימו' ריוז הק"בה לים והציף לפני בודו' כפיתי' כתין מיני אדם כנערי' כמים אחרו זה לזה הכודו' הללו הם אבותינו אנשי מכרי' שטבענו בים ואמ' היהודי' הללו ואכמנו יונה לעזרת' יעזרו וחזרו לאחוריה' : צפינו · מכינו : צדו צעדינו · אויבנו ארבנו את צעדינו · כמו * ואשר לא צדה * ואתה צודה את נפשי : משיח ה' · הוא יאשיהו כמו שנא' בד"ה *ויקונן ירמיהו על יאשיהו : בשחיתותם · בגומות שחפרו : שישי ושמחי בת אדום · נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחרבוהו רומיים : שישי ושמחי · לפי שעה [ה] אבל בסוף שגם עליך תעבור כוס הפורענות ותשברי ממנו : ותתערי · ותקיאי בתו * ותער כדה : תם עונך בת ציון · לקית על כל חטאותיך : לא יוסיף להגלותך · תגלום

שמות כ"ד
שמו' ב' י"ב
שמו' ב' ב'
ויקרא א'
ישעיה ל'
ירמיה ל"ז
שמות כ"א
שמו' א' כ"ד
ד"ה ב' ל"ה
בראשי' כ"ד

שפתי חכמים

[א] דקשה לרש"י מדבר ומקונן בפורענות ואמר ויגדל עון · לכן פירש פורענותם מוכיח כו' וכוונתו פה על הפורענות לא על העון ואז קשה ליה ובמה מוכח · לזה כתב ההפוכה רגע שהרי סדום כו' א"כ ק"ל דאמר מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ע"כ ל' דאינה כפשוטו דהרי לא היה סדום אחר אשר צריך ליתן הבדל כא ואמר איזה סדום אותה ההפוכה כמו רגע אלא ע"כ ל' שבא לומר שהכ' סדום לא היה כ"כ גדולה כדפירש רש"י ואחר כך ק' מתחיל ויגדל עון וגו' ומסיים בפורענות שפורענות היתה גדולה · לכן פירש פורענותם מוכיח כו' וכוונת רש"י פה כי האלין השופך חמתו על עבדו מגוה שיהרג על יד אחד מאויבי המוטל לתוך ידאג ומשתח' האויב עליו וכן מכוה שיותר מיתה משונה ושיעמידוהו בתבאובות און מה בטרם ימות וכן היתה צרת ישראל גדולה וארוכה ועל ידי האויבים באופן כי רבה צרתם מצרת סדום שנהפכ' כמו רגע וצרתם היתה קצרה ושנית לא חלו בה ידי האויבים כי ה' בוה להופכ' ביום רגע על ידי מלאכיו וזהו שסיים רש"י לא חלו בה ידי אויב : [ב] מתחלה מקשר הפסוקים ואח"כ פירש הכתוב ואדמ' ליה חשך תאר מפחמים פתח בו לפרש קודם שיפרש עצם אף שהוא מוקדם בקרא וה"פ חשך תארם מפחמים · וא"ת היכן מוזכר פחמים בקרא לזה כתב משחו' היא פחם דאין לפרש כפשוטו חשך יותר מן השחרות כמו שפירש הרא"בע דאיך יעביר לומר שיהיה דבר יותר שחור מן השחרות אשר לא היה בכלל מתחת שם שחרות כי שחרות כולל כל שחרות עד הקצה האחרון מן השחרות ואיך יאמר שיהיה שחרות יותר מן השחרות על כן רש"י ז"ל שם אותו בנושא מיוחד שהוא הפחם כי אז אפשר לומר שיהיה דבר יותר שחור מהפחם או יכול איזה פרטי : [ג] דקשה לרש"י היאך משבח אותו בתואר אדמיות הרי היא גם שם בעיר ובשר · יצוד אדמו עצמות מניני ליה · לכן פירש לשון ונראה : [ד] דקשה לרש"י הרי פני הוא טוב והסתרת פנים הוא רע כמו דכתיב והסתרתי פני מהם והיה לאכול · לכן פירש פנים של זעם : [ה] דקשה לרש"י אין אמר המקונן ששי ושמחי בלי שום כלל ויאמר שום להפך כאומרו גם עליך תעבור כוס הפורענות ואדרבה זאת היא סבה לשראוי שתבכה · לכ"פ ששי ושמחי לפי שעה כאומר בשמחה תהיה לפי שעה אבל בסוף שגם עליך תעבור כו' לא שבה עליך תעבור כו' הוא כתיבת שנים לשמחה :

דקצ

יבמות ק״ח | כאלמנות : מימנו בכסף שתינו עצינו
זוהר וינש | במחיר יבאו : על צוארינו נרדפנו
ולא ק׳ | יגענו לא הונח לנו : מצרים נתנו
יד אשור לשבע לחם : אבתינו חטאו
ואינם ק׳ ואנחנו ק׳ | ואינם ואנחנו עונתיהם סבלנו :
עבדים משלו בנו פרק אין מידם :
בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר :
עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב :
יבמות י״ו קדושי׳ ע״א | נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה :
שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו :
בחורים טחון נשאו ונערים בעץ כשלו :
סוטה מ״ט | זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם :
שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו :
נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו :
על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו :
על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו : | מכות כ״ד
אתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור :
למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים :
השיבנו יהוה אליך ונשוב חדש ימינו כקדם : | ונשובה ק׳
כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד :

תשיבנו יי׳ אליך ונשובה חדש ימינו בקדם :

סימן יתקק :

חזק

שפתי חכמים

א דקשה לרש״י כל אדם מביא לחם · לכ״פ בסכנת כו׳ : ב והיינו דכתיב אחריו על הר ציון ששמם דמשמע דאלעיל קאי : ג דאל״כ מה שייך למה לנצח לענין אתה יי׳ לעולם תשב :
א דק״ל

רש״י

אלוס ולהלן עוד : מימינו בכסף שתינו · שהיו ירלאים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים מהם בכסף : על צוארינו נרדפנו · בעול עבודה קשה : יגענו · לאסוף מזון ונכסים : ולא הונח לנו · יגיענו בידינו כי האויבים נוטלים וחוטפים הכל במסים ובגולגליות וארנוניות : מצרים נתנו יד · דרך אדם הנופל ורוצה ליאחז מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד

חסלת · מגלת איכה

ד״ה א׳ כ״ט | שיעזרונו : גלאשור · שישביעונו בלחם : נתנו · כמו נתננו דגשות הנ״ן משמשת במקום נו״ן שניית וכן* כי ממך הכל ומידך
ראשית ל״ד | נתנו לך וכן* ונתנו את בנותינו לכם : בנפשנו נביא לחמנו · בסכנת נפשנו א היינו מסוככים כשהיינו מביאים מזונותינו מן השדה
שם מ״ב | מפני חרב המדבר : נכמרו · נתחממו וכן * כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הרבה על הכמר של ענבים מכמר בישראל : זלעפות
תהלי׳ י״א | רעב · כמו * ורוח זלעפות לשון שריפה : טחון נשאו · כשהיו האויבים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם ריחיים
נחמי׳ ד׳ | ומשאות כדי לייגעם וכן בעץ כשלו · כשל כחם · ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא * ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן
איכה א׳ | * הכשיל כחי : על זה היה דוה לבנו וגומר · על המפורש במקרא של אחריו : על ששמם הר ציון ב ושועלים הלכו בו : ואתה ה׳ ·
ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא : למה לנצח תשכחנו · הלא נשבעת לנו ג כך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת :
כי אם מאום מאסתנו · בשביל שמאסנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפתה : השיבנו ה׳ מפני
שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה
ותרי עשר וקהלת :

חסלת מגלת איכה

דברי

א

דברי

קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָםִ: ב"ב ק'
הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל: אכ' ויגא
מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת שבת ל' גיטין ס"ח
הַשָּׁמֶשׁ: דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם חגיגה ח'
עֹמָדֶת: וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־ יומא ל"ח קידו' ע"ב
מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם: הוֹלֵךְ אֶל־ ערוכין ג"ו ב"ב כ"ה
דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ זוהר תולדת חקת
הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ: כָּל־ פקודי
הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־
מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת:
כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־ יומא י"ט זוהר מקץ
תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ: מַה־
שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה
ואין

רש"י

דברי קהלת. כל מקום שנ' דברי א איננו אלא דברי תוכחות כ' *אלה הדברים אשר דבר משה. *וישמן ב ישורון. *דברי עמוס. *שמעו את הדב' הזה פרות הבשן. *דברי ירמיהו *שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו'. *אלה דברי דוד. *ובליעל כקוץ מונד כולהם. דברי קהלת. וזרח השמש: כל הנחלים הולכים אל הים. כינה את הרשעים בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנויה בספרי ולמדתי משם ג שהעניין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת. ד"א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת"ל בעונדי ע"א כאמר שוטים המשתחוים למים שבורים שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא איננו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלי' הולכים שם הם שבים ללכת שימי הנהרו' ההולכי' לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע"כ: קהלת. על שם שקיהל חכמו' הרבה וכן במקום אחר קורהו *אגור בן יקא שאגר כל החכמ' והקיא' וי"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלם. עיר ד החכמה: הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא: הבל. הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: ה מה יתרון. שכר ו ומותר: תחת השמש. תמורת התורה שהיא ז קרויה אור שנ' *ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התור' מה שכר בו: דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול איננו מכלה את מעשיו ח כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל ט דבניו כענין שנ' *בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימים י הענוים הכותשים המניחין עצמם על לארץ כענין שנאמר *וענוים ירשו ארץ. ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנ' *ואתם תהיו לי ארץ חפץ: וזרח השמש וגו' דור הולך ודור בא כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח שם גם היום: הרוח ירוחו של שמש ט של"ט כלענו כוו *אל אשר יהיה שם הרו' ללכת: ועל סביבותיו שב. גם אחר כל היקף וסובב שסבב אתמול הוא מקיף וסבב היום: הולך אל דרום. לעולם ביום: וסובב אל צפון. לעולם בלילה: סובב סובב הולך. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה בתוו' מהלכתן ונסבת סובבתן אף הרשעים כל מה שמשתן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום נתכתם. ממקום הסכופת באו ולמקום הטכופת ילכו. וכן כל הנחלים הולכים אל הים ואיננו מלא לפי שאינן כשאורים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר *הקורא למי הים וישפכם ונומר. ומהיכן אדם סופן מלמעלה למטה והנחלים הולכים בתחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרין וכונעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכים הם שבים שב. אף הרשע כל עושת שנא כן ילך: כל הדברים יגעים וגו' לא תשבע עין ולא תמלא אזן. מוסב על מה יתרון. אם מחליף הוא עסק התור' לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיב את כולם ואם בתראות העין בא לעסוק עיניו לא תשבע ואם בשמע' אזן אזנו לא תמלא: מה שהיה הוא שיהיה וגו'. בכל מה שהוא למד בדבר כ שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנבראו בששת ימי בראשי'. אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמי' ל כענין שנ' *דדיה ירוון בכל עת

Margin references: דברי' א' / שם ל"ב / עמוס א' / שם ד' / ירמי' א' / שם נ"ו / שמוא' ב' כג / שמוא' ב' כג / משלי ל' / משלי ו' / איוב כ' / תהלי' ל"ז / מלאכי ג' / יחזקאל א' / עמוס ח' / משלי ה'

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י וכי לא נתנב' שלמה אלא אלו בלבד והלא שלשה ספרים כתב. לכך כתב כל מקום שנ' דברי כו' וכן הוא בספרי: ב מע"ג דכל הסידרה כולה עניין תוכחה מ"מ לא מצינן בהדיא בקרא עניין תוכחה רק בההוא קרא. ועוד דכל העניין כולה מיירי בדור המדבר שכבר מתו אבל לא בדורו של משה. לכך מייתי קרא שהוכיח לבני דורו לא ממה שמספר בלשעבר: ג דק"ל מהו וזרח השמש ובא השמש וכי אין אנו יודעים שזרח השמש ובא השמש. לזה כתב ולמדתי כולו כלומ' זה היה קשה לי אבל למדתי מההוא דספרי שהעניין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת: ד דקשה לרש"י והלא היה מלך בכל ישראל כמו שאמר בספר משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. לכ"פ עיר החכמה ירנה מאחר שבספר זה מדבר בחכיות על כן מזכיר שהוא מלך בעיר החכמה ורומז היות שופעת החכמה מגד אביו ומגד עיר הקודש שהיא מלאה חכמה ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשי' כולו דייק כמו שכתב אח"כ שבעת הבלי' כנגד שבעת ימי בראשית: ה דקשה לרש"י אין שייך ל' יתרון אלא בשני חלקים שאחד יותר מחבירו. לכ"פ שיתרון פירושו שכר ומותר: ו דקשה לרש"י אם היא כמשמעו חלילה שלא יהיה לו שכר אם עמל בתורה ובמצות ואיך אמר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. לכ"פ תמורת התורה ויהיה פירש תחת כמו עין תחת עין ישלם תחת השיר ובכל מה שיעמול תמורת התורה אין לו יתרון אבל אם עמל בתורה יש לו יתרון: ז דקשה לרשי דבפסוק שקודם מיירי שאין לו יתקן ואיך יסמוך לזה דור הולך כו'. לכ"פ כל מה שהרשע כו' וא"כ פסוק זה יורה על פסוק הקודם למה אין לו יתרון: ח דקשה לרש"י מתחיל בתוכח' הרשעים ומסיים והארץ לעולם עומד' מה עניין זה לכאן ועיד וכי לא ידעינן שהארץ לעולם עומדת. לכ"פ מי הם המתקיימים כו': ט דקשה לרש"י דאמר הולך אל דרום כו' סובב סובב וכל זה בשמש משתעי וא"כ איך נכנס בשמש ויבא ברוחו של שמש: י דקשה לרש"י מה עניין זה לכל הנחלים הולכים אל הים הקדש לו. לכ"פ מ"סב על מה יתרון כו' כדמפרש ואזיל: כ דקשה לרש"י מה שייך זה לעניין הקודם. לכ"פ בכל מה שהוא כו' ל דקשה לרש"י דמשמע דבר שהוא חליפי השמש אין בו חדוש אבל בתורה יש חדוש מה ש"א היה ומהו החדוש השייך בה. לכ"פ אבל ההוגה בתורה כו': א דק"ל

בעל הטורים
ברכות כ"ט
שבת ל'
נדרי' ל"ט
סנה' ק"י
גיטי' ס"ח
פסה' כ'
זוהר בשלח
ברכות כ"ה
חגיגה
יבמות כ"ב

וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר
רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה
מִלְּפָנֵנוּ׃ אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים וְגַם לָאַחֲרֹנִים
שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃
אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָםִ׃
וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא ׀ עִנְיַן רָע נָתַן
אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃
רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ מְעֻוָּת לֹא־
יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃
דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי
וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־
יְרוּשָׁלָםִ וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת׃
וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הוֹלֵלוֹת
וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ׃
כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף
ב מַכְאוֹב׃ אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא
אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא
הָבֶל׃ לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה
מַה־זֹּה עֹשָׂה׃ תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן
אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת
עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם
אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃

הגדלתי

נדרי' כ"ט
סוכה מ"ב
שבת ל'
מה' תזרי'

שפתי חכמים

א דק"ל אני קהלת הייתי מלך ה"לל ותו לא לאה האריך לומר על ישראל ב' רושלים · לכ"פ על כל הע לם כו' ומ"ש ולבסוף על מקלי ליסנא דתלמודא בקש (סנהדרין דף כ') ולבסוף לא מ:ן אלא על מקלו : ב ק"ל היאך נתן לפניה' הרע · לזה מביא הפסוק את החיים ואת המות ונומר · ואח"כ מפרש שאלת ענייו ואלת לענו' שניהם ענייניס מנהג שיתנהג בה אדם : ג פי' ויהיה בון עניין נוספ' כמ"ש מענו ושורש שניהם ענו ובאשר יתייח' לאנשי' הצמידה במענין כי שם בית' ומנהג' בכה יתייחס אליהם הצמידה במנהג אשר הוטבעו בו ופה א"א לפרשו אם לא ז על במנהג לא על הדירה ▪ ד פי' שמעיין ומחשב במנהגו שיתנהג בו : ה מה שלא פי' על הפסוק עצמו בפ' נגבים ראה נתתי לפנין את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע · דהתם כתיב בהדיא בקרא לפניך ע"כ פירושו הנחתי לפניך אבל פה כתיב נתן אלהים לבני אדם ק"ל הלא אין רע יורד מלמעלה · לכ"פ הניח לפניה' : ו כ"ל דה"פ דכשבא ל. וף המעשה אז הוא מתאוה יותר ומעולם לא יבא אל תכלית כוסף והתאוה וכשהוא בא לסוף המעשה ורואה שלא עלתה תאותו בידו הוא בא לידי כאב לב כדרך כל מי שלא יבא לידי תוחלתו ותקותו כדכתיב תוחלת ממושכה מחלת לב ודרשו בפ' הרואה סיף בא לידי כאב לב לכן נקט הרב האי ליסנא: ז הוסיף מי יאמר עלי כו' מפני שדברתי אני עם לבי משמע שהיה מחשבה ועיון בלבו ואם ה:א כפשוטו של כתוב מהו העיון המחשבה · ל"פ מי יאמר עלי כו' א"כ מלת לאמר קדייק דאם ה:א כפשוטו דברתי אני עם לבי אני הנה ונומר מבעי ליה לאמר לתה לי · אלא ע"כ לאמר קאי אמחשבה שהיה מחשב מי יאמר כו' : ח פי' אינו בזוי אלא מקור : ט דק"ל הלא עושה שמחה ומשמח לבב אנוש · לכ"פ מה זו טובה עושה כלומר אף אם היא שמחה מה זו טובה עושה הלא סופה תוגה : י ק"ל אם סכלו' פי' שטות כמו שפי' ליציל א"כ ק' איך א' שיאחז בסכלו' · לכ"פ בדברים הדומים לי לסכלו' כו' אך מה שכתיב אח"כ וכן הוא אומר טוב אשר תאחז כו' קשה להלום דבריו דאם כ:ונתו להביא ראייה דגם יעל שאל אחר שיאחז בדבר שנדמה לו לסכלו' כמו שאמ' פה לאחוז בסכלו' א"כ ק' מה כוונתו בזה שכתוב וכיא מבות המק' וקירא אותה סכלו' ואם עיקר ראייתו הוא שקורא למבו' המקום סכלו'

רש"י

הדד הזה כל זמן שהתינוק משמש ▪ מוצא בו טעם. וכן מצינו במסכ' חגיגה שאמר ר' אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אוזן במעשה מרכבה : יש דבר · בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיו' חדש : וגם לאחרונים שיהיו · לאחרינו : לא יהיה להם זכרון · בדורו' שיהיו לאחרונ' עמם ומ"א דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחו' שנאמר * ולא יהיה שריד לבית עשו : אני קהלת הייתי מלך · על כל העולם א ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלי שהרי נאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו אינו מלך : ונתתי את לבי לדרוש · בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש וביינותי בה שהוא העניין הרע. אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני ב בני האדם * את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע : ענין רע · מנהג רע להם : לענות · להתנהג בו · עניין יש לפותרו לשון מענין ג ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה ד וכן לענות ▪ : נתן אלהים · הניח ▪ לפניהם : ורעות רוח · שבר רוח כמו רועו ותתו רוח על"כש סיף המעשה בא לידי ו כאב לב : מעוות · בחייו לא יוכל לתקון משמ' מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שהיה ישר מתחילתו ונתעוו' : וחסרון לא יוכל להמנו' · זה שחסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנו' עמהם בקבול שכרם : דברתי אני עם לבי · עכשו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי ז שאנא לידי חלה זו: אני הנה הגדלתי וגו': ואתנה עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללו' והסכלו' ח והוללו' שיעמו' וטרוף הדע' לשון ערבו' כמו * מהול במים וסכלו' שטות: ידעתי שעתה שגם החכמ' יש ▪ שבר רוח כי ברוב החכמ' אדם סומך על רוב חכמתו ו'אינו מתרחק מן האסור ובא רוב כעס להק"בה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי * נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנאמר * נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל : אמרתי אני בלבי · בואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד : אנסכה · לשון מסך יין לשתות כמו * מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיסון : וראה בטוב · כמו וראות ▪ בטוב : והנה גם ה:א הבל · שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולים באים מתוך שחוק · בלשבר את מתוך משתה : אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפיעת להם : לשחוק אמרתי מהולל · מעורבבת בבכי ואנחה : ולשמחה מה זו · טובה עושה ט הרי סופה תוגה : תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן בשתיה בחכמה ובסכלות ולמזוג ולעדן במשתה היין את בשרי כל סעודת עונג קרויה ע"ש היין : ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה : לאחוז בסכלות · י בדברים הדומים לי לסכלו' שאמרתי עליהם * איתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר * טוב אשר תאחוז בזה · וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג אנשים ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה

עובדי' א'
דברי' ל'
ישעי' מ'
מלכי' א' י"א
משלי ל'
משלי ט'
משלי ל'
קהלת ז'

סכלות

הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי
כְּרָמִים׃ עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים
וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי׃ עָשִׂיתִי לִי
בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים׃
קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם
מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ
לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם׃ כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף נישין ס"ח
וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי
שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה
וְשִׁדּוֹת׃ וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה
לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי׃
וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־
מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ

מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃ סנה' כ'
וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל
שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ
וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ וּפָנִיתִי אֲנִי
לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי מֶה הָאָדָם
שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר עָשׂוּהוּ׃
וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת זוהר תזריע
כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃ הֶחָכָם עֵינָיו פסחי' ק"ו
בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי ערוכין ו'
שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ ר"ה י"ד
וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי חולין מ"ד
יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יוֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי
שגם־

רש"י

א סכלות : הגדלתי מעשי · בימי גדולתי : עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונוטע פלפלין איזה הולך לארץ חרובין ונטע חרובין שכל גידי הארץ בציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר *מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא : ברכות מים · כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע : סגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה ש:מלכים מסגלים בגנזיהם : והמדינו' · סגולת כל סוחרים : שרים ושרות · מיני כל זמר : שדה ושדות · מרכבו' כוי עגלות צב ובלשון גמרא יש שדה תיבה ומגדל : אף חכמתי · גם חכמתי לא הכחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתי' י"ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה : לא אצלתי · לא רחקתי להבדל מהם ב וכן *ויאצל מן הרוח ויתן על הזקני' כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כולם : וזה היה חלקי · ואחרי עשותי כל אלה אין מכולם אלא זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו ג מקידה של חרס ששותין בה ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות : יער צומח עצים · עמי הארץ למלאכת ד שדות וכרמים : ופניתי · עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכול' אני חסר : ופניתי אני לראות חכמה · פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללו' וסכלו' עונש עבירו' : כי מה האדם שיבא אחרי המלך · להתחנן לו על גזירה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה לגזורה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש : מן הסכלו' · הוא הרשע : עיניו בראשו · בתחלת הדבר ו מסתכל מה יהא בסופה : וידעתי גם אני · גם אני אשר משבח את החכם ז מן הכסיל יודע אני ששניהם ימותו : ואמרתי אני בלבי וגו' · כלומ' לפי ששניה' מתים שמא אהרהר בלבי ח חעתה כמקרה הרשע גם אני יקראני ולמה אהיה צדיק או יותר : ודברתי בלבי · שאם אהרהר כן הבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה :

תהלים נ' · במדבר י"א

נשכבר :

שפתי חכמים

סכלות ובכן יבדק אחריו והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות עדיין ק' היכן מצינו שקראו שלמה או שאול לאותה מצוה סכלות · ונראה שבתחלה צריך אתה לדעת מה שפירש רש"י לקמן ומתוך דבריו יובן מה שפי' פה והוא שכתב לקמן אל תהי צדיק הרבה כשאול שדייה להיו' צדיק וריחם על הרשעי' ואל תתחכם יותר לדין ק"ו של שטות ומה על נפש אחת וכו' פירש כמו שעש' שאול אותה ק"ו כמו שדרש במסכת ר"ה פרק בראשונה טוב אשר תאחז בזה ונומר אם אומר הנביא הצדיק הדבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמו' לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו : א יצא את כלם ידי שניהם יקיים החכמה והסכלות כהלכתן כך הוא בספרים מדויקים הרי שאמר אל תתחכם יותר כשאול כמנא מדשאול היה רוצה להתחכם ע"כ היה בעיניו כסכלו' ועל זה אמר טוב אשר תאחז ונומר כי ירא אלהים יצא את כלם פירש החכמה והסכלות כדפירש לקמן והכא הכי פירושו ולאחוז בסכלו' דברים הדומים לי לסכלות כו' ואמר כך הקשה לנפשיה ואין שייך לומר דקורא למצות המקום סכלות לזה מביא ראייה וכן הוא אומר טוב אשר תאחז בזה על שאול כו' ומלת גם טעות הוא וה"פ אמר על שאול טוב אשר תאחז בזה שנדמה לך סכלות שהרי היה רוצה להתחכם כדפרישית ומדאמר טוב אשר תאחז בזה פשיטא שיש לאחוז במצות המקום אלא פירש אפילו שנדמה לך לסכלות וכן סיפא דקרא כי ירא אלהים יצא ידי שניהם פירש יקיים החכמה והסכלות הרי שקורא מצות המקום סכלו' וזהו שמסיים רש"י והיא מצות המקום וקור' אותו סכלו' כלומר אם כן אף שפרשתי זה במצו' המקום מצינו כה"ג שקורא למצות המקום סכלות : ב דקשה לרש"י הרי ל' אצילות הוא כשמאציל דבר מדבר ואותו דבר שמאציל ממנו חסר אותו דבר הנאצל ופה אף אם היה נאצל ולא עשו מה שראו עיניו לא היו עיניו חסר בזה כלו' ילכ"פ ומבי' לשון ויאצל כה"ג שאינו חסר כלום ויאצל מן הרוח כו' כמנורה שמדליקין כו' ואי לא היה כוונת רש"י רק להביא לשון ויאצל שהוא ל' הבדל לא ה"ל להביא רק הפסוק לחוד כדרכו ולמה ליה להביא המשל כמנורה שמדליקין כו' וכפי מה שפרשתי הוא ניחא : ג ומה שפירש רש"י מקידו של חרס הוא פירושו של קידה : ד צריך להיות ויער צומח עצים וכן הוא בספרים מדויקים ואינו קאי על הפסוק אך דברי רש"י הוא וקאי אמה שפי' ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו' ובאותו מדרש דרשו יער צומח עצים אלו עמי הארץ שנאים ושימצים וקשה לרש"י למה קראו עמי הארץ יער צומח עצים ויהיה דברי רש"י יש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו' ויער צומח עצים דרשו עמי הארץ ולמה קראים צומח עצים לפי שהם למלאכת שדות וכרמים אם כן ויער צומח עצים דרשו עולם הזה למה נקרא עולם הזה לפי שהם לצרכי הארץ למלאכת שדות כו' : ה ולא פירש כמו שפירש הוללות וסכלות שטות · דהכא בעונש עבירות קמיירי ושטות כמשמעו אין בו עונש · לכן פירש הסכלות פה הוא כרשע וקורא החכם להרשע סכלות לפי שאין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח של שטות : ו ויהיה פירש בראשו כמו ראש דבר אמת : ז ד"ה לרש"י מהו גם לכן פירש גם אני אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע ששניהם ימותו כנ"ל · ומלת ידעתי שאמר אני ואלת אני שאמר יודע טעות הוא ונספר אחר' איכו : ח דקשה לרש"י חלילה להנביא שיאמר כן שיהיה מקרה אחד לכולם · לכן פירש כלומר לפי כו' :

ולא

שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־
הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל
נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃
וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃
וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃
וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־
עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־
זֶה הָבֶל׃ וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי
עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן
וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל
וְרָעָה רַבָּה׃ כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־
עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־
שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא׃ אֵין־טוֹב
בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב
בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא׃
כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי׃

כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה
וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃
ג לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃
עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת
עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃
עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא
עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃
עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק
עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃
עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים
עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃
עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד
עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃
עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר
עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר׃
עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא
עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃
מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל׃
רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם
לענות

שפתי חכמים

א ולא ידעתי למה לא מביא הפסוק ומיכו תתבקיני כמו שהביאו במדרש קהלת :

דק"ל

רש"י

בשכבר הימים הבאים הכל נשכח · בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימי' הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם :

ואיך ימות החכם עם הכסיל · אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון *וזכרתי אני את בריתי יעקב ונומר *וזכרתי לך חסד נעוריך : ושנאתי את החיים · שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים : גם זה הבל · גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעולם שהחכם יגיע והכסיל יורשו : אמרתי ליאש · שלא לייגע ולעמול : כי יש אדם כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנאמר ■ *ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה · שנאמר *ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלקו : וגם זה הבל ורעה רבה · והם נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול : כי מה הוה וגו' · כי מה מותר הוה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחריהם : עניינו · מנהגו גם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם : אין טוב באדם · בתמיה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשו' משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים אביך *הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו : כי מי יאכל ונומר · למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי : חוץ ממני · מבלעדי ■ מלת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים : כי לאדם שטוב לפניו · לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא : נתן חכמה ודעת ושמחה · לב לעסוק בתורה ובחכמות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה : ולחוטא נתן עניין · מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כעניין שנאמר *ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : גם זה · אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל : לכל זמן · אל ישמח המוסף בהון מהבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיעה הזמן כי לכל דברים יש זמן קבוע מתי יהיה : לכל חפץ · לכל דבר כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה : עת ללדת · לתשעה חדשים : ועת למות · קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת · גוי וממלכה : ועת לעקור · עת יבא להעקר : עת להרוג · אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר *ושאריתך בחרב יהרג : ועת לרפא · שכרם כעניין שנאמר במצרים *ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם : עת לפרוץ · חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר *וחומות ירושלם מפורצות : ועת לבנות · שנאמר *בניתיה כימי עולם : עת לבכות · בתשעה באב : ועת לשחוק · לעתיד לבא שנאמר *אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד · בימי אבל : ועת רקוד · בחתנים וכלות : עת להשליך אבנים · בחורי ישראל מושלכים *תשתפכנה אבני קדש : ועת כנוס · אותם מן הגולה *והושיעם ה' אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת לחבוק · *כי כאשר ידבק [א] האזור ונומר : ועת לרחוק מחבק · *וריחק ה' את האדם : עת לבקש · כעניין שנאמר *ואת האובדות אבקש לאחני נדחי ישראל : ועת לאבד · ועת שאבדם בגולה שנאמר *ואבדתם בגוים : עת לשמור · *יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו : ועת להשליך · *וישליכם אל ארץ אחרת : עת לקרוע · מלכות בית דוד *ואקרע את הממלכה ונומר : ועת לתפור *והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות : עת לחשות · פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנאמר *וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר *וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת : ועת לדבר · *אז ישיר משה · *ותשר דבורה · *קחו עמכם דברים : עת לאהוב · ואהבך : ועת לשנא · שנאמר *כל רעתם בגלגל על כן שנאתים : מה יתרון העושה · מה יתרון של עושה רע בכל שמא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד : העניין · המנהג : לענות · להתנהג :

יפה

מגילה י' · זבחי' קט"ו · יחזקאל ל"ו · ירמי' ב' · יחזקאל א' · משלי ג' · ירמי' כ"ב · אסתר ח' · ישעי' ס"ו · שם י"ט · נחמי' א' · עמוס ■' · תהלי' קכ"ו · איכה ד' · זכרי' ט' · ירמי' י"ג · ישעי' ו' · יחזקאל ל"ז · ויקרא כ"ו · מדבר ו' · דברי' כ"ט · מלכי' ב' י"ד · יחזקאל ל"ז · ויקרא י' · שם · שמות ט"ו · שופטי' ד' · הושע י"ד · שם ט'

נדרו' כ"ג זה' אחרי

לענות בו: את הכל עשה יפה בעתו
גם את העלם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא
האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש
ועד סוף: ידעתי כי אין טוב בם כי אם
לשמוח ולעשות טוב בחייו: וגם כל
האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל
עמלו מתת אלהים היא:
ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה
לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע
והאלהים עשה שיראו מלפניו: מה
נרכות כ"ס שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים
כ"ט יבקש את נרדף: ועוד ראיתי תחת
שנת ל"א השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום

הצדק שמה הרשע: אמרתי אני בלבי — זוהר ס"ח נך
את הצדיק ואת הרשע ישפט האלהים כי עת — כל ד' פסוקים
לכל חפץ ועל כל המעשה שם:
אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם לברם
האלהים ולראות שהם בהמה המה להם:
כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה
אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל
ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:
הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן
העפר והכל שב אל העפר: — זוהר א
מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה — זוהר ראשית
ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ:
וראיתי

רש"י

יפה בעתו. בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העולם נתן בלבם וגומר. גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות: ידעתי. עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: וראה בטוב. תורה ומצות: ידעתי כי כל אשר יעשה. הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרוע וכשנשתנה האלהים זוה ועשה שישתנה א כדי שיראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבוליו בדור אנוש והציף שליש של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים כשחנו הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתארכה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו לירא מלפניו: מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים ב יעקב נרדף עשו רודף * ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה: ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונה כן באחרונה אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם: והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל כדי שיפו להשתלם: מקום המשפט וגומר. ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירושלם שהיתה * מלאתי משפט. ג שמה ישפטו רשע כמו שנאמר * ראשיה בשוחד ישפטו וראיתי פורענותם: מקום הצדק. שער התוך שהיה מקום מתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שר סרים רב סרים נרגל שר אצר רב מג ונבוכד נצר וחיילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות: שמה הרשע. פירשתיו למעלה ד לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש) אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמ"ץ גדול ה ואף על פי שבכל מקום לא תמצאנו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק: אמרתי אני בלבי וגומר. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי עת יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבא: ועל כל המעשה. שיעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקידה. שם באותו כעת נותן זמן לכל המעשה להשפט עליו ו אגבא חוטרי מילי ז ואבי דרי ח שבנא: אמרתי אני בלבי. בראותי זאת על דברת בני האדם. שאחזו להם מדת גאות לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם: לברם (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם שאין שררתם כלום ולראותם שהם אף השרים והמלכים: בהמה המה להם. כשאר בהמה וחיה המה לעצמם. כי מקרה בני האדם וגומר. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ח ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן כי כשם שזה מת כך זה מת: ומותר האדם מן הבהמה אין. ויתרונו וגדולתו של אדם יותר מן הבהמה איננו נראה חשמת כי הכל נהפך להיות הבל לשוב אל העפר: מי יודע. כמו * מי יודע ישוב ט מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקבלת על מעשיה:
וראיתי

מלאכי א' · ישעיה א' · מיכה ב' · תהל' ב'

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י ואיך תלה והאלהים עשה שיראו מלפניו וכשנשתנה כו': לכן פירש ב דיוקו של רש"י דאם לא כן מה ענין והאלהים יבקש וגומר לואשר להיות כבר היה. אלא כך פירושו מה שהיה כבר הוא יש לנו להעיד שראינוהו שהקדוש ברוך הוא בקש את הנרדפים ואשר להיות כבר היה כו' אין הקדוש ברוך הוא משנה מדותיו ואשר בקש כבר הנרדפים כן יבקש לעתיד את הנרדף ליפרע מן הרודף ומ"ש לפיכך מה יתרונו כו' כדי לחברו עם הפסוקים שלפניו: ג דקשה לרש"י תרתי ל"ל. לכן פירש דמקום המשפט שמה הרשע קאי על מה שיעשו ברשע ראשיה בשוחד ישפטו ומקום הצדק שמה הרשע קאי אפורענותם: ד פירש בתחלת התיבה תחת רי"ש לומר שהוא שם דבר פירש שם דבר של רשעת כמו הרשע דרישא דקרא: ה פירש דבסוף פסוק ואתנחתא נהפך הסג"ול לקמ"ץ כמו פגע תחת פגע הראשון בסגו"ל והשני בקמ"ץ: ו פירש בבא עת הפקידה שאדם בסכנה ומזכירים עונותיו להיכל שם מזכירים כל מה שעשה: ז פירש רעיא חיבר ועיזן להיטין קב' לרוץ והרועה הפיסח אינו יכול לרוץ ולהגיע אותה כשמגיע בשער גדרו' צאן כדמתרגמינן חוטרין דען ובבית הדיר כדתנן הכונס צאן לדיר שם מעלה לו הקשנין מבריאות שברח' ושם מכה אותה כלומר האשה כשהיא בבריאות פעמים שזכיותיה תולין ואין כח במקטרג להזכיר עונה אבל משמגיע לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזכירים עונותיה ומעשיה אם ראויה היא לנס אם לאו כן דרשו בפרק במה מדליקין על הא דעל שלש עבירות נשים מתות: ח פירש האי כי נתינת טעם הוא למה שלפניו למה בהמה המה להם כדפרש ואזיל: ט ופירושו גם כן מי אשר מבין ונותן לב:
דק"ל

תולדת אהרן:
אהל משפטים
סוף דברי הסבה
ופ' פנחס:
סבת ל'
אהל ויטב
ואחרי וחקת

וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי־הוא חלקו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו: • ושבתי אני ואראה את־כל־העשקים אשר נעשים תחת השמש והנה ־דמעת העשקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם: • ושבח אני את־המתים שכבר מתו מן־החיים אשר המה חיים עדנה: וטוב משניהם את אשר־עדן לא היה אשר לא־ראה את־המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש: וראיתי אני את־כל־עמל ואת כל־כשרון המעשה כי היא קנאת־איש מרעהו גם־זה הבל ורעות רוח: הכסיל חבק את־ידיו ואכל את־בשרו:

טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח: ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש: יש אחד ואין שני גם בן ואח אין־לו ואין קץ לכל־עמלו גם־עיניו לא־תשבע עשר ולמי אני עמל ומחסר את־נפשי מטובה גם־זה הבל וענין רע הוא:
מגילה ה' אהל ויטב • טובים השנים מן־האחד אשר יש־להם שכר טוב בעמלם: כי אם־יפלו האחד יקים את־חברו ואי לו האחד שיפול ואין שני להקימו: גם אם־ישכבו שנים וחם להם ולאחד איך יחם: ואם־יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש לא במהרה ינתק:
עיין בת"א אהל ויטב • טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל

שפתי חכמים

א דק"ל כמה ראה עתה יותר מקודם לכן • לכ"פ בכל אלה: ב דק"ל חלילה שיאמר כן הלא כתיב טוב יי' והתורה היא לקח טוב ולמה אמר ראיתי כי אין טוב • לכ"פ לאדם: ג דק"ל דבריו סותרי' זה את זה כאן משבח המתי' ואחר כך אמר כי לכלב חי הוא טוב מאריה המת • לכ"פ עד שלא שלט בו': ד פי' כשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הק"בה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה: ה פי' דכשבנה שלמה את בית המקדש בקשו להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה כיון שאמר זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה כן דרשו בריש פ' במה מדליקין: ו פי' עלו במחשבה נגזרו להבראות ל' ותקע"ד קודם שנברא העולם נגזר עליהם להבראות שיבאו קודם מתן תורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור דראויה היתה תורה ליתנן לסוף אלף דור ונבראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרדן מן העולם והתחיל מתן תורה לעשרים דורות מאדם עד משה רבינו • כ"פ רש"י בפ' אין דורשין: ז דק"ל הנביא מדבר בבחירת אדם מה שבכחו לעשות שהרי אחר כן מוכיחו טובים השנים שישתדל שיהיה לו שנים ואין היא בכחו לעשות שיהיה לו אחי' לכ"פ אם תלמיד חכם הוא כו' ומה שלא פי' נ"כ בתלמיד חכם בן כדמשמעו כמו ברויק היא דניחא ליה לפרש בתלמוד שהוא בידו לקנות לו מש"אכ אם ישא אשה דלא תפסי' מילתא שיהיה לו ממנה בן אבל ברויק א"א בתלמיד הוצרך לדחוק ולפרש אף במילתא דלא פסיקא: ח דרש זה מדכתב אלא בוי"ו א"כ ק"ל דה"ל ואלו האחד שיפול אין שני להקימו בלא וי"ו דהרי קאי אדלעיל כי אם יפלו האחד יקום את חבירו ואלו האחד שיפול אין שני להקימו • לכ"פ אוי לו והוא התחלת הענין אז לא יובן בזולת וי"ו דואין כל מר אוי לו להאחד שיפול באם אין שני להקימו: ט כן הוא במדרש וכמ"ס אינו כלל האי פסוק דלא ימושו:

דק"ל

רש"י

ורואיתי • בכל א אלה: כי אין טוב • ב לאדם: מאשר ישמח במעשיו • ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב בשאול נפשו לאחוז להתעשר להתרבות לא לו: כי הוא חלקו • יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו • לראו' לאחר מות במה שיהיה לבניו אם יגליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח או לא יגליחו: ושבתי אני ואראה • ברוח הקדש: את כל העשוקים • בנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים: תחת השמש • תחת חליפיה של התורה: והנה דמעת העשוקים • בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר *עוברי בעמק הבכא מעיין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עושקיהם כח • עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: שכבר מתו • עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה ג לדאותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיה' ד וכגון דוד אני שלא נענתי ה אני בכ"ד רננות עד שאמרתי *זכרה לחסדי דוד עבדך: עדן • עדיין: אשר לא ראה את המעשה • ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד דורות שקימטן ו להבראות ולא נבראו: וראיתי אני את כל עמל • הן העבירות שהן עמל בעיני הקדוש ברוך הוא • ואת כל כשרון המעש' • שאינו עושה אלא לקנאת איש מרעהו ששניהם הבל: כי היא קנאת איש • אשר הוא קנאת איש מרעהו: הכסיל • הרשע חובק את ידיו ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל: אוכל את בשרו • ליום הדין שיראה צדיקים בכבוד והוא נידון כך נדרש בספרי: טוב מלא כף נחת • להיות קונה נכסים מעט ויגיעו שיהא נהן נחת רוח ליוצרו: ממלא חפנים • נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ויגעבות רוח לפני הקבה: תחת השמש • כמו תחת השמים: יש אחד ואין שני • יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח אין לו • אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד ז שהא בבן ולא חבר שהוא כאח • ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן • ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים יצא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו • יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: גם עיניו לא תשבע עושר • לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה לאל אדם מתלמידיו • ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל • מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים: טובים השנים • לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעולם הזה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: כי אם יפולו • כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזיר' לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמת: ואי לו • ואוי ח לו: ואם לו • כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים: ואם יתקפו האחד • אם באו לסטים עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם והחוט המשולש לא במהרה ינתק: ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר *לא ימושו מפיך ומפי זרעך ט ומפי זרע זרעך: ד"א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא • בפני' אחרים כדרש במדרש יש א' ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם: טוב ילד מסכן וחכם • זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן • שאין האיברים שומעים לו כמו ליצה"ר: חכם • שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל • יצה"ר שהוא שליט על כל האיברים: זקן • שמשעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר *לפתח חטאת רובץ: וכסיל • שמתעהו בדרך רעה כן נדרש באגדה:

תהלי' פ"ד
ד"ה ב' ו'
ישעי' נ"ט
תהלי' ד'

אשר

וכסיל אשר לא ידע להזהר עוד: כי מבית
הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש:
ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש
עם הילד השני אשר יעמד תחתיו:
אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם גם
האחרונים לא ישמחו בו כי גם זה הבל ורעיון
ה רוח: שמר רגליך כאשר תלך אל בית
האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי
אינם ידעים לעשות רע: אל תבהל על
פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים
כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו
דבריך מעטים: כי בא החלום ברב ענין
וקול כסיל ברב דברים: כאשר תדר נדר
לאלהים אל תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים
את אשר תדר שלם: טוב אשר לא תדר
משתדור ולא תשלם: אל תתן את פיך
לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי
שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל
את מעשה ידיך: כי ברב חלמות והבלים
ודברים הרבה כי את האלהים ירא:
אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה
אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר
וגבהים עליהם: ויתרון ארץ בכל היא
מלך לשדה נעבד: אהב כסף לא ישבע
כסף ומי אהב בהמון לא תבואה גם זה הבל:

תלן קרי · ברכו' כ"ג · נוס' ס"א · אהר מקן

כדרים ט' · מנחות פ"א · חולין ב' · שבת ל"ב · חגיגה ט"ו · עיין כת"א · ברכות י' · הוא קרי · מכות י'

ברבות

רש"י

אשר לא ידע להזהר עוד · שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה: כי מבית הסורים יצא למלוך · ממקום הטנופת והרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו · מזלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש · דבר אחר כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו · אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו כי מבית הסורים יצא למלוך כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי סמ"ך של הסורים נקוד דפי והרי הוא כמו האסורים (ן ס"א כמו * לא יכל שם ערבי במו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת מבית האסורים · וכן דוד * אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש · כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים במדת הרשים · וכן * עיר פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו ממה שהיה כעיר פרא וישתנה אדם: נולד · נעשה ולשון הוה הוא: ראיתי את כל החיים וגומר · מצאתי במדרש הספר הזה דור המבול שנאמר בהם *מכל החי: עם הילד השני · אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו: אין קץ לכל העם · פרים ורבים כין יותר מדאי כמו שנאמר * זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם: וכל אשר היה לפניהם · אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וברגע שאול יחתו: גם האחרונים · דור הפלגה: לא ישמחו גם הם בטוב הבית בידם: כי גם זה · סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו: שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים · כיאך תלך אם תביא תודה וכדבת שלמים הוא הטוב: ושמר עצמך שלא תצטרך בהבאת חטאות ואשמות: וקרוב · הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוא טוב וקרוב להקדוש ברוך הוא: מתת זבח הכסילים · שיחטיא ויביא קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע · אין הכסיל מבין שהוא [א] עושה רע לעצמו: להוציא דבר לפני האלהים · לדבר קשה כלפי מעלה: כי הוא בשמים ואתה על הארץ · ואפילו חלש מלמעלה וגבור מלמטה אימת חלש על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלש מלמטה: כי בא החלום ברוב ענין · כי דרך החלום לבא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: אין חפץ בכסילים · אין חפץ לפני הקדוש ברוך הוא ברשעים [ב] הנודרים ואין משלמים: אל תתן את פיך · בנדר: לחטא את בשרך · שיפקיד העון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך · שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא · בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשה ידיך · מצות שהיו בידיך שעשית כבר אבדתם כן נדרש במדרש: על קולך · בשביל קולך: כי ברוב חלומות וגומר · אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאים הבל ודברים הרבה לפרוש מאת המקום: כי את האלהים ירא · הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא: אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגומר · אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדיק: אל התמה · על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה: כי גבוה מעל גבוה שומר · ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם: וגזל משפט · גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פת"ח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמ"ץ · ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה צדקה לעיר שהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר · ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים · יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו * ולא תשמור על חטאתי * שומר אמונים * שמר את הדבר: ויתרון ארץ בכל היא · ויתרם של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום: בכל היא · בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס: מלך לשדה נעבד · הקב"ה נעשה פועל לציון [ג] ליתבע עלבונה ממחריבה ולשלם שכר לבוניה: אוהב כסף לא ישבע כסף · אוהב מצות לא ישבע מהם: ומי האוהב בהמון · מצות רבות: לא תבואה · ואין באחד מהם מצוה מסויימת ונכרת כגון בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה כאלה [ד] גם זה הבל · כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הגונים [ה] אך הקדמתי [ו] לפי שהוא מענין גבוהים עליהם שסמכן הכתוב יחד · ד"א ויתרון ארץ בכל היא · שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות כעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: אוהב כסף לא ישבע כסף · לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון · בממון: לא תבואה · שאינו מוסף לו פירות זה הבל · דבר אחר ויתרון

ישעיה י"ג · שמואל ב' ז' · איוב י"א · ראשית ו' · איוב כ"א · איוב י"ד · ישעיה כ"ו · ראשית ל"ז

שפתי חכמים

[א] דקשה לרש"י אי הכי צדיקים נינהו · לכן פירש אין הכסיל מבין שעושה רע לעצמו פי' ואמר הקדוש ברוך הוא אין מבינים בין רע לטוב קרבן מביאין לפני וכענין זה דרשו בסוף פ"ק דברכות: [ב] דקשה לרש"י היאך היא כי אין חפץ בכסילים נתינת טעם לאל תאחר לשלמו · לכ"פ אין חפץ וכו': [ג] פירש שנקדא ה' מלך נאות לבן נעשה פועל הוא פירושו של נעבד לציון פירושו של שדה דכתיב ציון שדה תחרש ואחר כך פירשו במה הוא פועל לציון ליתבע עלבונה וכו': [ד] פי' מי שיש לו המון מצות ואין בה מצוה מסוימת וקבוע לדורות גם זה הבל: [ה] פירוש אלו שמביא אחר כך: [ו] אף שהוא במדרש אינה כראשונה הקדמתי לפי שהוא מענין וכו':

ה א

מנחות ק"י ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראית עיניו: מתוקה
ראות קרי שס שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע
לעשיר איננו מניח לו לישון:
יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור
זהר בשלח לבעליו לרעתו: ואבד העשר ההוא
פסחים קי"ט בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה:
סנהדרין ק"י כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא
ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו:
וגם זה רעה חולה כל עמת שבא כן ילך
ומה יתרון לו שיעמל לרוח: גם כל
ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחליו וקצף:
הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול
ולשתות ולראות טובה בכל עמלו שיעמל
תחת השמש מספר ימי חיו אשר נתן לו
האלהים כי הוא חלקו: גם כל
האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים
והשליטו לאכל ממנו ולשאת את חלקו
ולשמח בעמלו זה מתת אלהים היא:
כי לא הרבה יזכר את ימי חייו כי האלהים
זהר בהעלו' מענה בשמחת לבו: יש רעה אשר
ו ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם:
איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד
ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא
ישליטנו האלהים לאכל ממנו כי איש נכרי
יאכלנו זה הבל וחלי רע הוא: אם
יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה ורב שיהיו
ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובה וגם
קבורה לא היתה לו אמרתי טוב ממנו הנפל:
כי בהבל בא ובחשך ילך ובחשך שמו יכסה:
גם שמש לא ראה ולא ידע נחת לזה מזה:
ואלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה
הלא אל מקום אחד הכל הולך:
זהר שמיני כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא:

שפתי חכמים

א הוא פירושו על גם זה הבל וכויקרא רבה מסיים למד תורה ואינו למד מלמוד אין לך הבל גדול מזה: ב דק"ל וכי כל עמלו אם קנה פרקמטיא או עושה מלאכה וכי לפיהו הוא כותן. לכ"פ בשביל פיהו פירש עושה מלאכה או פרקמטיא להשתכר בשביל פיהו הוא:

רש"י

ארץ בכל היא שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא: מלך לשדה נעבד. מלך בתקרא ובמשנה עודכו צריך להיות כעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראת איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: אוהב כסף. אוהב דק"ל
תורה איכו שבע בה: והאוהב בהמון. תורה: לא תבואה. שיש לו מקרא משנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו אכל אלו בויקרא רבה: ברבו' הטובה. כשישראל מטיבין מעשיה' רבו אוכליה. מתן שכר המצו': ומה כשרון לבעלי' להקב"ה בכל הטבת מעשיהם: כי אם רעות עיניו שרואה שהם כפיפי' לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעש' רצונו וכן לענין הקרבנו': ברבות הטובה רבו אוכליה. שמכילי' כדבו' הרבה רבו הכהני' אוכליה: ומה כשרון לבעליה. לפני הקב"ה כי אם ראות עיניו שאמר ונעשה רצונו: מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהיא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשובע לעשיר איכו מניח לו לישון. ושובע ונכסי' של עשיר בעל פרקמטיאו' הרבה איכו מניח לו לישן כל הלילה מהרהר בהן: ד"א מתוקה שנת העובד. את האלהים: אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו: יאכל. שכרו המועט והמרובה משה פירכס את ישראל ארבעים שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים
תהלי' נ"ט ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר * משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ונומר כך נדרש בתנחומא: והשובע לעשיר. בעל
שיר ז' שמועות: איכו מניח לו לישון. בקבר שנא' * דובב שפתי ישנים כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול: ואין בידו מאומה. אף זכות אבות ומאומה לא ישא בעמלו. כשיוצא לא ישא בידו שום זכות צדקה שעשה מממונו בחייו כל עומת שבא אותו הממון כן הלך: וחוליו
תהלי' ק"ז כמו וחולי והוי"ו יתירה כמו וי"ו של * חייתו יער: לאכול ולשתות ולראות טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: והשליטו לאכול ממנו. בחייו ולתת חלקו במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר: כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה: יזכור את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטריח לאסוף הון יטרח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו: כי האלהים מענה ונו'. הקדוש ברוך הוא עדות קבועה לזה לעולם: בשמחת לבו. שמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן שנה זו לא היה מעלה
שמואל א' א' אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך ייחסו הכתוב * ועלה האיש ההוא מעירו וגומר. ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקדוש ברוך הוא עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא
איוב ל"ג מעירו: מענה. נקוד פת"ח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו * כי אין מענה בפי שלשת האנשים: בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל: ורבה היא על האדם. בהרבה בני אדם היא נוהגת: עושר ונכסים. לפי פשוטו כמשמעו: ולא ישליטנו האלהים
חבקוק ב' לאכול ממנו. שיהא שמח בחלקו למצוא קורת רוח נעשרו כי שואף לעשוק ולהרבות הון כענין שנאמר * והוא ימות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו. ומדרש אגדה בדברי תורה: עושר ונכסים וכבוד. מקרא משנה ואגדה: לא ישליטנו. שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה: כי איש נכרי יאכלנו. זה בעל הגמרא: אם יוליד איש מאה. בנים: ורב שיהיו שניו. (ורב הון וכל טוב ימי שניו): שלו ורב. לשון די די לכל טובה: ונפשו לא תשבע. מאותו הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה שבידו: וגם קבורה לא היתה לו. פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל. של אשה כי הנפל בהבל בא ובהבל הלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער: ואלו חיה. ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים: כל עמל האדם. בשביל פיהו הוא ב שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא. בתמיה כלומר וזה
שמות ט"ו אפילו תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו * תמלאמו נפשי לשון השבעת תאוה ואחרי שכן הוא מה יותר לו בחכמתו משאם היה כסיל. וזה לעני תקרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך נארץ אכל החיים. דבר אחר וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו:

כי מה יותר לחכם מן הכסיל מה לעני יודע להלך נגד החיים: • טוב מראה עינים מהלך נפש גם זה הבל ורעות רוח: מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר הוא אדם ולא יוכל לדין עם שהתקיף ממנו: כי יש דברים הרבה מרבים הבל מה יותר לאדם: כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו ויעשם כצל אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש:

יומא ע"ב | חצי הספר בפסוקים | כ' יתירה | ברכות י"ז | פ' רנתי

ז • טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו: • טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו: • טוב כעס משחוק כי ברע פנים ייטב לב: לב חכמים בבית אבל ולב כסילים בבית שמחה: טוב לשמע גערת חכם מאיש שמע שיר כסילים: כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחק הכסיל גם זה הבל: כי העשק יהולל חכם ויאבד את לב מתנה: טוב אחרית דבר מראשיתו טוב ארך רוח מגבה

כתובות ע"ב | מ"ק כ"ח | נדרים פ"ג | שבת ל'

רוח

רש"י

טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב היה והוכשר לזה לראו' עושרו למראה עיניו מאוכל ומשתה ההולך בנפשו. דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק שהילוך נפשו שלא נתן לב להכין נפשו תלך בשימות: גם זה הבל. סוף הכל נתן לרשע: מה שהיה כבר נקרא שמו. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו: כבר נקרא שמו. כלומר כבר היה ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל סופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו: כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופיים ופילים ואריות הכל הרבו לו ומה יותר לו משות: כי מי יודע. כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשו' בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך: מספר ימי חיי הבלו. שהם מעט מספר: ויעשם. לאותם מעשים בשעה מועטת [א] שהוא חי שהוא זמן קצר בצל עוף העובר ואף על פי שאמר שלמה בצל סתם ולא פירש אם בצל דקל אם בצל כותל שהם קנו ניס כבר פירשו דוד אביו *ימיו כצל עובר זהו צלו של עוף הפורח כן נדרש במדרש: כי מי יגיד לאדם. במה יתקיים הון שקנה מתעסק לבניו אחריו תחת השמש: טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב וביום המות טוב משם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וכל אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים. ס"א שם משמן טוב. שמן טוב יורד למטה שנאמר * כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר * ומגדלה. שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר * יהי שמו לעולם שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון מצינו בעלי שמן טוב שנכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנכנסו משמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. כשנולד אדם אין הכל יודעין מה היא מתה כשתלקה הנאמר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית המשתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר היא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל האדם לבא לידי כן לפיכך והחי יתן אל לבו כל מה שגומל חסד עם המת מגמל אכי שי'גמלו לי במותי ד' דל' ידלוניה [ב] דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דילוה ילוונה: דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמלו לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומר לו סופך שילד לך בן ושם אהיה עמך תבא לך שמחת חתונת בנך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמ' לו אין חסד לא יגמלו לו עוד: טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יבעטר טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקדוש ברוך הוא פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאלו הראה להם קיעלא רוע פנים היו חוזרים למוטב. טוב היה לאחזיהו אם עננו אבי ו[על] כל יתרה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: ייטב לב. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו: לב חכמים בבית אבל. מחשבתם על יום [ג] המיתה: ולב כסילים בבית שמחה. אין מרדים מיום המיתה ולבם בריא כחולם: כי כקול הסירים. עצי קוצים אספי"נז בלע"ז: תחת הסיר. תחת סיר נחשת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה אמר רבי יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל לאימר אף אנן מן קיסיא חולייניס אף אנו מן העצים יש גורן כנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים: גם זה הבל ועמל. הוא שמסר הקב"ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם: כי העושק יהולל חכם. כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא ככסל דתן ואבירם קנתרו את משה לומר * ירא ה' עליכם וישפוט וגומר וערבבוהו ויצבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר * והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבוהו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים: לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר * כי ה' יתן חכמה: עושק. לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האחור נראה המקרא מוכיח [ד] שמחובר למקרא שלפניו: טוב אחרית דבר מראשיתו. כשאינו בראשית הדבר אין אנו יודעים: מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו. ר"מ הוי קאים ודריש כוליה מילתא באלישע בן אבויה [ה] במדרש קהלת: ארך רוח. המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב

תהלי' קמ"ד | תהלי' קל"ג | דאפות י"ב | תהלי' ע"ב | שמות ה' | שם ה' | משלי ב'

שפתי חכמים

[א] דקשה לרש"י אין יעשם להמעשים כצל. לכן פירש כצל לא קאי על המעשים אלא על הימים והזמן ופי' לאותם המעשים בשעה מועטת וכו': [ב] המרים קולו בבכי ובהספד. כ"פ רש"י בפרק המדיר ובפרק אלו מגלחין: [ג] דקשה לרש"י הלא לב חכמים בגופם הוא כמו כל אדם. לכן פירש מחשבתם וכו': [ד] פירש אלת כי האחור נראה המקרא כי העושק וגו' מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: [ה] וקשה להבין הן מצד הלשון הן מצד העניין דמהו זה שאמר דריש כולא מילתא דאלישע וכי מילתא דאלישע דריש קרא קדריש ואי אקרא קאי מכ"ש ק' להבין הוא. ועוד מה כולא מילתא אי נאמר דדריש כולא מילתא אאלישע זה אינו מצד הלשון שלא יובן כן גם אינו אמת דלא דריש מעניי' דאלישע רק הדבר אחר לבד גם כדבר אחר לא דריש אותי רבי מאיר במדרש קהלת רק לדעת רבות אחרים ואלישע השיבו רבי עקיבא רבך לא כן דריש אלא טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו כמעשה דאלישע דתחלת לימודו לא היה לש"ש כמו שהארין שם. לכן נראה לי דטעות הוא וכן צריך להיות רבי מאיר הוי קאי ודריש וכו' במילתא דאלישע בן אבויה במדרש ופירושו רבי מאיר קאי' ודריש וכו' ובסוף העניין הוא נדרש כמילתא דאלישע בן אבויה לא פר"ש עניו דריש כך רק שמביא תחלת העניין שבמדרש קהלת:

דאם

רוח: אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס
בחיק כסילים ינוח: אל תאמר מה היה
שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא
מחכמה שאלת על זה: טובה חכמה
עם נחלה ויתר לראי השמש: כי בצל
החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה
בעליה: ראה את מעשה האלהים כי
מי יוכל לתקן את אשר עותו: ביום
טובה היה בטוב וביום רעה ראה גם את זה
לעמת זה עשה האלהים על דברת שלא
ימצא האדם אחריו מאומה:
את הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד
בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו:
אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה
תשומם: אל תרשע הרבה ואל
תהי סכל למה תמות בלא עתך:
טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך
כי ירא אלהים יצא את כלם: החכמה
תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר:
כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
יחטא

נדרים כ"א | ר"ה כ"ה | בכורות כ"ב | זוהר חקת | פסחים כ"ב | יומא פ"ב ע"ד | יבמות ס"ד | חולין כ"ט | זוהר מצורע | חגיגה ט"ו

זוהר נח ותזריע ולדר' כהנא | יומא כ"ב | שבת ל"א | יומא כ"ב | נדרים ל"ב | סנה' פ"ו ק"א | זוהר תרומ'

שפתי חכמים

א דאל"כ מהו ראה: ב קשה בזה למה ליה להביא סיפ' דקרא די היה בזה אתה תהיה מן הרואים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן הנראים כאותה שנאמר עליהם וראו בפגרי האנשים כי הפגרים הם הנראים. ועוד ק' דבמדרש הוא ולא מן הנראים שכתוב בם ותולעתם לא תמות למה השמיט רש"י וכתיב והיו דיראון. וכ"ל דק"ל על המדרש שכתב ולא תהיה מן הנראים שכתוב בהם ותולעתם לא תמות מה נראים שייך בזה אלא ע"כ דאריסא לקרא קאי וראו בפגרי האנשים כי תולעתם לא תמות א"כ כשאמר תהיה מן הרואים דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' לא הל"ל רק ולא תהא מן הנראים ותו לא. לכ"פ רש"י ולא תהא מן הנראים והיו דיראון לכל בשר כאלו אמר ולא תהיה מן הנראים בגיהנם אשר הצדיקים יתארו עליהם די ראייה וזהו פירושו של די ראון לדעת התרגום ופירש"י בסוף ישעיה. ואפשר לומר לדעת רש"י שסובר שיש לגרוס הכי במדרש או כוונת רש"י לפרש דמה שכתב במדרש ולא מן הנראים שכתוב גבי תולעתם לא תמות כוונת המדרש הוא על סיפא דמלתא דהיינו והיו דיראון ויהיה מה שיהיה לפירש"י שלפנינו הוא נכון ואפשר שכן היה כתוב לפניו במדרש. ובילקוט הוא המדרש בנוסח אחר והוא נכון מאד וזה נוסחו תהא מן הרואים ולא מן הנראים תהא מאותם שכתוב בהם ויצאו וראו ולא מאותם שכתוב בהם כי תולעתם לא תמות ולפי זה ניחא מאד אך ממה שהביא רש"י והיו דיראון מוכח כמו שפרשתי: ג דק"ל ולמה לא יהיה צדיק הרבה. לכ"פ כשאול כו'. וכן ק"ל באל תתחכם יותר: ד דק"ל הרבה הוא דלא לירשע הא מעט לירשע. לכ"פ אפי' רשעת מעט פי' אל תאמר שכבר אבדת בשבת אותו חטא ותוסיף עוד להרשיע בחשבך שאין לך עוד תקנה אל תוסיף להרשיע ותהא תוהא על הראשונות וסר עונך וחטאתך תכופר זהו כוונת רש"י. דא"ל כל מאי אפי' וכי בשביל שחטא מעט יוסיף עוד להרשיע: ה כאמרתי לעיל גבי ולאחוז בסכלות: ו כוונת רש"י לחבר הפסוקים דא"כ מה ענין זה לזה: ז פי' אבל כל זמן שיהוידע חי היה צדיק גמור כדכתיב במלכים ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן ואחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני ה' כמו שכתוב בד"ה: ח דק"ל דמלת כי מוכיח שהוא מחובר למעלה. לכן פירש לפיכך צריך לפשפש. אך קשה לי וכי בעבור שאין צדיק בארץ צריך לפשפש אדרבה אם היו מקצת צדיקים אז מי שאינו צדיק צריך לפשפש וישוב בתשובה כדי שיגיע למעלת הצדיק אבל אם אין צדיק בארץ אין סברא כ"כ שצריך לפשפש כי א"א בלתי חטא. וכ"ל דקאי אמה שפי' החכמה תעוז לחכם שהיא יעצתו לשוב בתשובה ולפשפש במעשיו ע"כ אמר כאן שלא תאמר איך אמר החכמה תעוז לחכם שיעצתו לשוב בתשובה אם הוא חכם החכמה יעצתו שלא יחטא כלל ולא יצטרך לעשות תשובה. לזה אמר כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא לפיכך צריך לפשפש. עוד כ"ל יען אמר לעיל אם הרשעת מעט אל תוסיף להרשיע בחשבך דכל מי שחטא חטא מה נכתב עונו תמיד לפני הש"י וכבר אבד בשבת מה שחטא ולא יועילו השמרו מחטא במה שיעתיד לא תחשוב כן ואל תוסיף להרשיע. ואמר כאן הטעם למה לא יחשוב כן ואמר שאם תחשוב כן אז ח"ו כולם אבודים כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא אלא עכ"ל בשובה מדרכם הרעה
יכפרו

רש"י

אל תבהל. אל תמהר: אל תאמר מה היה שהימים וגומר. אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות: טובה חכמה וגומר. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות: רואי השמש. הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא למי שהחמה רואה אותו: כי בצל החכמה בצל הכסף. כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעליה: ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבא הרע' על הרשעים א אתה תהיה מן הרואים שנאמר * ויצאו וראו בפגרי האנשים וגומר ולא תהיה מן הנראים ב והיו דיראון לכל בשר: גם את זה לעמת זה. הטובה ושכר פעולתה לעמת הרעה ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם מאומה. להרהר אחריו של הקב"ה: יש צדיק אובד בצדקו. אף על פי שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה לו כומי ברגלו קרא לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו: אל תהי צדיק הרבה. כשאול שדימה להיות צדיק ג וריחם על הרשעים: ואל תתחכם יותר. לדון ק"ו של שטות ומה על הנפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו': אל תרשע הרבה. אפילו רשעת מעט ד אל תוסיף להרשיע: למה תמות בלא עתך. כשאול שנאמר * וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק: טוב אשר תאחז בזה וגומר. אחוז בצדק וברשע ה אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שאינו דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו: יצא את כולם. ידי שניהם לקיים הצדק והרשע כהלכתן: החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר אל תרשע הרבה ו אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. חבי"ו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב * וכמוהו לא היה לפניו מלך וגומר הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אחז יואש אחרי מות ז יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך צריך לפשפש ח במעשיו:

ישעיה ס"ו | ד"ה א' י' | מל' י"ב כ"ג

ונס

יחטא׃ גם לכל הדברים אשר ידברו
אל תתן לבך אשר לא תשמע את עבדך
מקללך׃ כי גם פעמים רבות ידע לבך
יחזק' י"ד אשר גם את קללת אחרים׃ כל זה
אתה קרי נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה
נדה ס' ממני׃ רחוק מה שהיה ועמק עמק מי
זוהר ויחי ימצאנו׃ סבותי אני ולבי לדעת ולתור
ובקש חכמה וחשבון ולדעת רשע כסל והסכלות
ברכות ח' הוללות׃ ומוצא אני מר ממות את האשה
יבמות ס"ג אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה
סנה' כ"ב טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד
בה׃ ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת

לאחת למצא חשבון׃ אשר עוד בקשה סנה' ק' ע'
נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי
ואשה בכל אלה לא מצאתי׃ לבד ראה גיטין פ"ה
זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר
והמה בקשו חשבנות רבים׃ מי כהחכם ברכות י'
ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז סוטה י"ג
פניו ישנא׃ אני פי מלך שמר ועל דברת נדרים ס"ט
שבועת אלהים׃ תענית ז'
אל תבהל מפניו תלך אל תעמד בדבר רע כי
כל אשר יחפץ יעשה׃ באשר דבר מלך שבת ס"ג
שלטון ומי יאמר לו מה תעשה׃

שומר

רש"י

גם לכל הדברים וגומר · לפי שנדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגומר אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן : אשר לא תשמע את עבדך מקללך · אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך · ד"א מעשרה שליטים אלו עשרה דברי' המחייבים את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל ומאבד שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו · ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח : מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו : ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו : ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו · ד"א לחכם זה משה עשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושטא תן וושטא לכרסא וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל מ' יום ומ' לילה כל העניים הללו במדרש ואיני יכול לייטב עליהן מקראות של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות של מסן (ס"א ולא ודוק) ועל של מעלן : נסיתי בחכמה · בתורה : אמרתי אחכמה · לדעת את החכמה : והיא רחוקה ממני · ומה היא זו : רחוק מה שהיה · את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית : ועמוק עמוק · הוא ימצאנו מי שאין לו רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור · ועוד בנותי לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה : ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתה של מינות וסכלות הוללות מעירבב ומשועמם שנה : ומוצא אני מר ממות · שהיא קשה ג פי' דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בב"ב בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו ג האפיקורוסות : וחרמים לבה · לשון מכמורת כמו * ינורהו בחרמו יאספהו במכמרתו : אסורים ידיה · ומשהחזיקה באדם הרי הוא ככקשר בקשורי עבותות · אסורים שם דבר של קשורים כמו * ויאסרו אסוריו קש:ריו כן פירשו מנחם : ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון · כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה : אמרה קהלת · אמרה קבוצת החכמה ד ואמרה נפשו המשכלת המקבצת החכמה : קהלת לשון נקבה הוא ה וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובצה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר ר' ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משימה בלשון זכר ופעמים משימה בלשון נקבה כתוב אחד אומר * עזרי ומפלטי לי וכתוב אחד אומר * כי היתה עזרתי · כתוב אחד אומר * קול מבשר וכתוב אחד אומר * מבשרת ציון : אשר עוד בקשה נפשי · לבד א'ה ראה ריש למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפשי בשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן : אדם אחד מאלף מצאתי · כנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להגלית שראויים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לגמרא אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מגליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף : ואשה בכל אלה · אפילו כאלף לכך אתה צריך להזהר בה : לבד ראה זה מצאתי · שבאה לעולם תקלה על ידה : אשר עשה · הקב"ה את האדם הראשון ישר : והמה · משנזדווגה לו חוה אשתו וכיצאו שנים ונקראו המה : בקשו חשבונות רבים · ומזימות מחשבות של חטא כן נדרש במדרש : מי כהחכם יודע · מי בעולם חשוב כאדם חכם : ומי יודע פשר דבר · פשרון של דבר כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בירואת שמים נתגלו לו רזי פשרים מי כאשב עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים : ועוז פניו ישנא · משאר הבריות עד * כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו : אני פי מלך שמור · לפיכך אני צריך וכוין לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שבכולן : ועל דברת שבועת אלהים · ד"א אני כבון ו לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות ועל דברת שבועת שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו · ע שנשבענו למקום ועל דברת ואבל דברת שבועת אלהים אשמור פי המלכים וכן מצינו בחנניה אלהים ובלבד שלא יעבירוני את השבועה * לך אמרין מלכא נביכד נצר לא חשחין אנחנא על הדא פתגם להתיבותך אם מלכא למה נביכד נצר מישאל ועזריה שאמרו לנביכד נצר ולאסים ולגולגליות אך על דנא שאת אומר עבדנא ואם : ביכד נצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לכו לעבודה מלך ואת וכ'בא שוין : אל תבהל מפניו תלך · אל תהי נבהל לזוז שתלך ותברח מפניו לתקום לעבוד עבודה זרה נביכד נצר את ילא : ואל תעמוד בדבר רע · אל תעמיד עצמך עיסק בדברים רעים כי כל אשר יחפוץ להפרע שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט : באשר דבר מלך שלטון · בשביל אשר דבר הקדוש ברוך הוא מושל ה א ומי יאמר לו מה תעשה : ממך רשות ויכולת בידו לעשות :

ואם

שפתי חכמים

יכפרו להם עונם · לפיכך לא יוסיף להרשיע ויפשפש במעשיו הראשונים כמו שפירש רש"י לעיל מיניה אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשין וזהו שפיר' רש"י לפיכך צריך לפשפש במעשיו פירש ולא יחשוב כי אין לו תקוה אלא יפשפש במעשיו וישוב ויכפר עונו : א פירש לא תטה אוזן לשמוע את המקלל אפי' שיהיה עבדך כאשר עשה דוד מלך ישראל עם שמעי בן גירא : ב פירש המיתה קשה : ג כי כן דרשו רז"ל והמשילו המינות לאשה כדאיתא בפ"ק דע"ז הרחק מעליה דרכך זו מינות : ד דק"ל שאמר לשון נקבה · לכ"פ אמרה קבוצת החכמה ות"ש ואמרה נפשו כו' בספרים מדויקים אינו : ה דק"ל הרי כמה פעמים אמר בלשון זכר · לכ"כ קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אומרו בלשון זכר מוסב על הקובצה פירש הק בן החכמה וה"א שלמה : ו פירש אני מזומן : ז בתחלה מפרש הענין ואחר כך מפרש המלות ואמר ועל דברות ואבל דברות כו' כלומר אבל שבועת יי' אשמור פי המלכים אבל אם יעבירנו לא אשמור פיהם :

א דק"ל

שם • שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב
חָכָם: כִּי לְכָל חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי רָעַת
הָאָדָם רַבָּה עָלָיו: כִּי אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּהְיֶה
כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ: אֵין אָדָם
שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם
הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא יְמַלֵּט רֶשַׁע
אֶת בְּעָלָיו: אֶת כָּל זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת
לִבִּי לְכָל מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת
זוהר שמיני אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ: • וּבְכֵן
גיטין כ"ו רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ
זוהר ויחי וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ גַּם זֶה הָבֶל:
אֲשֶׁר אֵין נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל
כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע:
אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם יוֹדֵעַ
אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ

מִלְּפָנָיו: • וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא יַאֲרִיךְ קידושין ל"ג
יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים:
• יֶשׁ הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר • יֵשׁ הוריות י'
צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים זוהר שמות
וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים ובראשי' ג'
אָמַרְתִּי שֶׁגַּם זֶה הָבֶל: • וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת מ אמות
הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי שבת ל'
אִם לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ זוה'פקודי
יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:
כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת
הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה: וְרָאִיתִי אֶת כָּל
מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת
הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר
יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם יֹאמַר
החכם

שפתי חכמים

א דק"ל הרוח ז"ל ה"ל אין אדם שליט ברוח לכליא אותו ילכ"פ דהרוח קאי על רוחו של שלוחו של מקו' ורוח בתרא קאי על רוח שבגופו: ב במדר' רבות קרוב לחמשים ושתים פעמים כתיב והמלך ד.ד כיון שנטה למות כתיב ויקרבו ימי דוד: ג דק"ל הרי אינה במלחמה משתעי הכא ילכ"פ במלחמה זו כו': ד דק"ל וכי יש רשעי' קבורים באים ומהלכים ילכ"פ שהיו ראוים כו': ה דק"ל הרי סותר דבריו שאחר ולשמחה מה זו עושה ילכ"פ שיהא שמח בחלקו כו': ו מה שפר"שי זה פה ולא קודם לכן שהוזכר כמה פעמים אכילה ושתיי' היינו דמפסוק זה למדו רז"ל ז"ל המדרש על פסוק הזה כל אכילה ושתייה שנאמר במגלה זאת בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר א"ר ירמיה זו בנין אב שבכולם שנאמר והוא ילונו בעמלו בעוה"ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר אלא אלו תורה ומעשים טובים שעושה האדם עכ"ל • ולפי המדרש הזה השתייה כנוי לתורה והאכילה למעשים טובים כ"כ מוהר"ל משה אלשכינו ואין צורך כ"כ:

ז דק"ל

רש"י

ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך: ועת ומשפט ידע לב חכם • החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטם לפני הקדוש ברוך הוא שסופו להפרע מהם משפט יוסטי"צא בלע"ז והיא הפורענות: כי לכל חפץ • שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת: כי רעת האדם רבה עליו • כאשר רבת רעת האדם ושאתו נד"שה אז באה פקודתו וכי משמש בלשון כאשר כמו * כי יהיה להם דבר בא אלי: כי איננו יודע מה שיהיה • כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב"ה ברוך הוא להביאו במשפט ואוי לו בכך: כי כאשר יהיה • הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות פתע פתאום יבואנו: אין אדם שליט ברוח • ברוחו ויגרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח א שבגופו של' יטלו מלאך המות: ואין שלטון • של שום מלך כיכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא ב והמלך דוד וביום מותו * ויקרבו ימי דוד למות ולא הוזכר מלכות כאן: ואין משלחת במלחמה • א' לאחר ג משלח בני או עבדי במקומי: את כל זה ראיתי • האמור למעלה • ונתון את לבי לכל המעשה • וגם לכל מעשה בני אדם בתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו ובגר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק כתגבר על ישראל וסופו * ואחריתו עדי אובד בן תרעה כן נבוכד נאצר כן סנחרב: ובכן • ואז: ראיתי רשעים קבורים • בכבוד זה ראיתי רשעים קבורים שהיו ראויין ד לטמון בעפר שהיו נבזים בין שאר אומות שנאמר עליהם * זה העם לא היה ושלטו בביתו של הקדוש ברוך הוא שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כן יכן עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז"ל ולענין השכחה כך נדרש נאנדה ים פן שיש זכות שיש וזכרם מן העיר עצמה אשר כן עשו בה שנאמר * וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שכיאנו לפניו יפרע מהם יכן הוא אומר * ה' בעיר צלמם תבזה: גם זה • אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקדוש ברוך הוא ממהר. הרע בעושי הרעה והבריות בכורים אין דין ואין דיין: אשר אין נעשה פתגם משפט מעשה הרעה מהרה • שאין הק"בה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע: אשר חוטא וגו' • לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו: מאת • מקרא קצר ודבק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן * ושכורת מקרא קצר ומחבר שכורת כיעם ולא מיין כאשר שכרות: כי גם יודע אני • כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים יש להיות הפרש בין צדיקים לרשעי' יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו ולירא יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהים: יש הבל • דבר המבהיל את הבריות: אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעש' הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לצד אחר במסכת הורי' ואינו מיישב לי על שיטת דבור שבייס החכם לומ' שגם זה הבל: את השמחה • שיהא שמח בחלקו ה ועוסק בפקודי' ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בכסף ומרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לעניין מרבית אשתו שטוף אחרי הכסף להרהר אחרי אשת איש: לאכול ולשתות • מה שחנן לו הקב"ה ולשמח בחלקו ומ"א כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה ו כענין שנ' * לכו שברו ואכלו וגו': והוא ילוונו • יתחבר עמו כענין שנאמר * והלך לצניך צדקך: ימי חייו אשר נתן לו האלהי' • ימשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילוונו בעמלו: כאשר נתתי את לבי • אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן * כמו כאשר בא יוסף * כאשר כלו לאכול וגו' אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדע' ולתור וגו' • אז וראיתי כל מעשה האלהי': שנה בעיניו איננו רואה • הרשע השטוף אחר הממון והעבירות: וראיתי את כל מעשה האלהי' • שאמר לבריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו' • אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעי' מצליחים וצדיקי' יורדים: בשל אשר יעמול האדם לבקש • בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין: וגם אם יאמר

שמות י"ח · מלכי' א' ב' · במדבר כ"ד · ישעי' כ"ג · יואל ד' · תהלי' ע"ג · ישעי' נ"ה · ישעי' כ"ח · שם כ"ח · ראשי' ל"ח · שם מ"ג

הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃ כִּי אֶת־כָּל־
זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר
הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים
גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל
לִפְנֵיהֶם׃ הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד
לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ
וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר
שְׁבוּעָה יָרֵא׃ זֶה רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה
תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־
הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם
וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃ כִּי־מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר
אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב
מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ
וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם
שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ גַּם אַהֲבָתָם גַּם־
שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם
עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ
כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃
בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ
אַל־יֶחְסָר׃ רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־
אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת
הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים
וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־אַתָּה עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין
מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר
אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ
כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה
וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם
לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃
כי

שבת נ"ס · מה"שלה לך · יחר ק' · שם נ' · ברכות י"ח · שם · הוריו' י"ד
ברכות ס' · שבת קנ"ג · זוהר תרומ' ודברי' · קידושין ל' · אהר מקץ וקרח · זה' מקץ קרח ופנחס

רש"י

יאמר החכם · שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא
שמות ל"ג עמד על הדבר כשאמרו * הודיעני נא את דרכיך :
ולבור · ולברר : את כל זה · בירדתי והבנתי : אשר
הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים · הוא
עוזרם והוא שופטם כדי להטיבם באחריתם :
ועבדיהם · הם תלמידיה' המשמשיהם הולכי אורחות' :
גם אהבה גם שנאה · אין יודעין שאר הבריו' א ואין
מכירין לתת לב במה יאהבו למקום ובמה הם שנואי' :
הכל לפניהם · לפני הצדיקים והחכמים : הכל כאשר
לכל · הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו : מקרה אחד · ויודעי' שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע
למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעי' ואע"פי כן בוחרי' להם דרך הטוב לפי שיודעי' שיש הפרש ביניהם לעול' הבא :
לצדיק · כגון נח : לרשע · פרעה נכה זה כצלע וזה כצלע : לטוב · זה משה : לטהור · זה אהרן : ולטמא · אלו מרגלים אלו אמרו שבחה
של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם : ולזובח · זה יאשיהו שנאמר ויזבח
יאשיהו : ולאשר איננו זובח · זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצים וזה מת בחצים : כטוב · זה דוד : כחוטא · זה
נבוכד נאצר : זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה : כנשבע · זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר
* גם במלך נבוכד נאצר מרד אשר השביעו וגו' : כאשר שבועה ירא · זה שמשון שנאמר * ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי
ד"ה ב' ל"ו אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים : על כן לב בני האדם מלא רע · שלא מרים אין דין
שפטים ט"ו פורענות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק פעמים לרשע : ואחריו אל המתים · וסופן יורדים לגיהנם : כי מי אשר
יבחר אל כל החיים יש בטחון · כי כשעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון
שלא ישוב לפני מותו : כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת · ושניהם רשעים ב טוב היה לו לנבוזר אדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא
הקדימתו מיתה מנבוכד נאצר רבו שנקרא אריה שנאמר * עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגהינ' ועבדו בגן עדן · ורבותינו דרשו לענין
ירמיה ד' מחתכין ג את הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר : כי החיים יודעים
שימותו · ואולי ישיבו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה
ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת : גם אהבתם · שאהבו פתי ולצון : גם שנאתם · ששנאו דעת : גם קנאתם · שהקניאו
להק"בה במעשה ידיהם : וחלק אין להם בכל אשר נעשה וגו' · לא הועיל להם זכות בן ובת לאיתן רשעים שאבדו ע"א ואין להם כפרה
לאחר מיתה : לך אכול בשמחה · אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקדוש ברוך הוא מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה :
בכל עת יהיו בגדיך לבנים · התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום · ומשל שלמה החכם את הדבר הזה
לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא מיד פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת אחר עד עת יקרא אל
הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת : ראה חיים עם אשה אשר אהבת · ראה והבן
ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת"ת אשר בידך : כי היא חלקך בחיים · אם עשיתי כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס
מן האומנות ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון : כל אשר תמצא ידך לעשות · רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה : כי אין
מעשה בשאול · לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא מסורס ד כי אין מעשה ודעת וחכמה
בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון
לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין : שבתי וראה · כמו זכור ה ווידו"כט בלעו : לא לקלים המרוץ ·
לא יעזרה לעשהאל קלותו משהגיעה פקודתו : ולא לגבורים המלחמה · לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע זמנו : וגם לא
מלכי' א' ד' לחכמים לחם · כגון אני שהיה לחמי ליום * שלשים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה : וגם לא לנבונים
איוב א' עושר · כגון איוב בתחלה * ויהי מקנהו וגו' ועכשיו שאמר * מכוני אחם ריעי : וגם לא ליודעים חן · הרי משה אין יודע
שם י"ט ובין חמנו בישראל לא מצא חן בתפילתו שיכנס לארץ : כי עת ופגע · כמשמעו : ד"א כי עת יקרה אותם והפגיעה
והתחינה יהיו מלין בהם שלא יבאו לדברים הללו :

שפתי חכמים

א דק"ל מספר בשבחם של הצדיקים והחכמים ואיך אמר גם אהבה גם שנאה אינם יודעים · לכ"פ שאר הבריות · ואח"כ ק"ל אם בשאר הבריו' קמיירי מהו הכל לפניהם · לכ"פ לפני הצדיקים : ב כוונת רש"י שפסוק זה הוא הוכח' לפסוק שלפניו שאמר שאף לרשע יש בטחון שלא ישוב לפני מותו ומוכיח כי לכלב חי וגו' · לכ"פ רש"י ושניה' רשעי' כו' : ג דק'להו קראי אהדדי דלעיל אמר ושבח אני את המתים וכאן אמר כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת · לכך דרשו כך בפ' במה מדליקין : ד כי בלתי סירוס לא יובן הכתיב כי חלילה שלא יהיה חשבון בשאול : ה וראה כמו"לם הוא כמו זכור פי' ל' היה כי תמיד הוא ראה : א דק"ל

כדגים

סנהדרין פ"א
זוהר מצורע
נדרים ל"ב
קידושין מ'
ברכות ס"א

כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים
במצודה רעה וכצפרים האחזות בפח כהם
יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם
פתאם: גם זה ראיתי חכמה תחת
השמש וגדולה היא אלי: עיר קטנה
ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב
אתה ובנה עליה מצודים גדלים:
ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר
בחכמתו ואדם לא זכר את האיש המסכן
ההוא: ואמרתי אני טובה חכמה
מגבורה וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם
נשמעים: דברי חכמים בנחת
נשמעים מזעקת מושל בכסילים:
טובה חכמה מכלי קרב וחוטא אחד יאבד טובה
הרבה: זבובי מות יבאיש יביע שמן

רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט:
לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו:
וגם בדרך כשהסכל הלך לבו חסר ואמר לכל
סכל הוא: אם רוח המושל תעלה
עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים
גדולים: יש רעה ראיתי תחת השמש
כשגגה שיצא מלפני השליט:
נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל
ישבו: ראיתי עבדים על סוסים ושרים
הלכים כעבדים על הארץ: חפר גומץ
בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש:
מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם:
אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים
יגבר ויתרון הכשיר חכמה: אם ישך
הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון:
דברי

שם
שבת ל'
זוה"ברא' יתיר ה
מ"ק י"ח
כתובו' כ"ג ס"ב
ב"מ ס"ח
שבת ק"ד ע"ז כ"ז
ב"ב קמ"ה
סנה' ק'
תעני' ז' א'
שם
ערכין ט"ו
תענית שם

שפתי חכמים

א דק"ל הרי לב כל אדם שוה בגופו · לכ"פ חכמתו ומכ' כו' וכן לב כסיל לשמאלו: ב ק"ל למה כינה למיתה בידי שמים בשם נחש · לכ"פ ולפי שדיבר בלשון כו':

רש"י

כדגים שנאחזים במצודה · כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה ומלושה ופירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים בני האדם · בתכשול קטן ולא כמו המצודה

א לשון

הריגה והפח נכשלים בני אדם בעת פקודת רעתם בשגגה עונם ליפול הרעה עליהם פתאום במצודה רעה מלו"י שא בלע"ז: כהם · כיוצא בהם: ואדם לא זכר · לא היה חושבו לכלום: ואמרתי אני · בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ויענשין כולם כאלו עלו על ידו: ומ"א עיר קטנה · זה הגוף: ואנשים בה מעט · אלו איבריו של אדם: מלך גדול · זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים בו: איש מסכן · יצר טוב: בנחת נשמעים · מקובלים הם לבריות: מזעקת מושל בכסילים · מלכי האומות ע"א · משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין: טובה חכמה מכלי קרב · חכמתה של ברא שב'* ותבא האשה אל כל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו · ד"א וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · הרי שהיו ישראל מחנה צדיקים ומחנה רשעים ובא אחד וחטא ונשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה: זבובי מות יבאיש יביע וגו' מר · כגון בימי החורף שאין זבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקו"מא בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כן יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט שהרי הכריע את כולם שרי שהיה אדם זה שקול כמחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת בכ"ות זו שהוא לדבר מועט יקר ושקול וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם: יקר · לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו: ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות: יבאיש יביע · שם טוב שהוא ערב משמן רוקח: לב חכם לימינו · חכמתו מחזקת להטותו א אל דרך המיוחדת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו · לעסקי מן הדרך המיוחדת שהוא תפארת ונוחה לו: ואמר לכל סכל הוא · בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה: אם רוח המושל · מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח · מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי: כי מרפא · דקדוקי הדין כיום דין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך הנית לך חטאים הגדולים: כשגגה שיוצא מלפני השליט · דומה הוא לשליט שהוכיח דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב"ה ואין להשיב: נתן הסכל במרומים רבים · זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע בירושלים נוכח שהנביא' הקדש ברוך הוא את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אוזותם אותות: ועשירים בשפל ישבו · ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר* ישבו לארץ ידמו: ראיתי עבדים על סוסים · כשדים הם שנאמר בהן * זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין: הולכים בעבדים על הארץ · לפני קרוכין של כשדים: חופר גומץ · שיחה: בו יפול · פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכד נצר על ידי כלי בית שנאמר * ועל מרי שמיא התרוממת: ופורץ גדר · שינה של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש · מיתה בידי שמים ולפי שדבר ב בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהיה דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים: מסיע אבנים יעצב בהם · מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם · יעצב לשון יגיעה כמו * בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקציר: יסכן בם · יתחמם בם כמו * ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמתנות סופו ליהנות מהם: אם קהה הברזל · מרבות גורים שקיהו פיהם וחדודם: והוא לא פנים קלקל · ואינם לטושים ומרוטים * למען היות להם ברק אף על פי כן והחילים יגבר מתגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח: ויתרון הכשר חכמה · מעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחירים פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ואל תתמה על וי"ו וחיילים כי הרבה ווי"ן נופלים כן בלשון עברית כמו * אם ראית גנב ותירץ עמו * עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפרשים כזה: אם ישך הנחש · את איש: בלא לחש · מחמת שלא לחשו כחבר שלא ישוך: ואין יתרון · לבעל הלשון שהיה ראוי ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקתו ולא ישתבח:

שמואל ב' כ'
איכה ג'
ישעי' כ"ג
דניאל ה'
בראשי' ג'
מלכי' א' א'
יחזקא' כ"א
תהלים כ'
שמות ט"ו

דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃
תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ
הוֹלֵלוּת רָעָה׃
וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־
שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃
עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־
שבת י' עִיר׃ אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ
אהל לך לך וחיי שרה ותרומה בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃ אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־
חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃
תענית ז' מגילה י"א פסח' ז' בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף
הַבָּיִת׃ לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח
חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ גַּם ברכות ד'
בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־ סס
תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל ע"ז י'
וּבַעַל הכנפים יַגֵּיד דָּבָר׃ כנפים ק'
יא
שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים
תִּמְצָאֶנּוּ׃ תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה ערוכין מ'
כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃
אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־
יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ
שָׁם יְהוּא׃ שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה
בעבים

רש"י

דברי פי חכם חן · על שומעיהם ונשמעים לו טוב לו שנוטל גדולה עליהם: ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חברו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרו של אומות שגדרו עצמן מן הערוות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין בנותיהם לזנות: תחלת דברי פיהו סכלות · כשאמר לו הקב"ה * מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אינכוה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: ואחרית פיהו הוללות · שיעצום ועצתו לכה איעצך זאת אולת: והסכל ירבה דברים · שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון: כי לא ידע האדם מה שיהיה · לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב · ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים ג' זר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו: עמל הכסילים תיגענו · א כסילותם גורם להם עמל התיגיען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ותתיגע ליכנס דרך פתחים ובבעי המים ויגיע בטביעות רגליו בבוץ כלומר עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגהינם אשר לא ידע ללכת אל כתיב את לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנאמר * נר לרגלי דבריך: אי לך ארץ שמלכך · בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות: בגבורה ולא בשתי · שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: בעצלתים ימך המקרה · כשאדם מתעצל ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה · ישפל הבניין המקרה את הבית והתשכך עליו: ידליף · ישטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: לשחוק עושים לחם · לאחדות תזווגי חתנים א ומלכים עושים סעודה ושם סעודה גדולה קרויה לחם כמו דאת אחיל * בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין · משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל · אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא: גם במדעך מלך · אפילו במחשבותיך ב בלא דבור · גם אפילו מלך אל תקלל לא תרגיז למלכו של עולם · ד"א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים · נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים: ובעל כנפים · מלאך המלוה אותך כענין שנאמר * כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעין ויגידו לאחרים: שלח לחמך על פני המים · עשה טובה וחסד לאדם ג שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו · עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה נאמר ביתרו * קראן לו ויאכל לחם וסבור שהיא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: תן חלק לשבעה וגם לשמנה · חלקת מלחמך ומשלך לשבעה בריכי חסד תלק עוד לשמנה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה · שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם או תנצל על ידי הצדקה ד מן הרעה ואם לא עכשיו ה אימתי · ורבותינו אמרו תן חלק ובמדר אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליום לנוח בשבת וגם לשמנה אלו שמנת ימי המילה · ד"א תן חלק לשבעה קרבנות צבור שבעה ימי פסח וגם לשמנה של שמונת ימי החג · כי לא תדע מה יהיה רעה · אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו הקרבנות הראשונים לבטל גזרה הרעה · דבר אחר כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטלו גזירות רעות: אם ימלאו העבים גשם · אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה צומחת וניכרת שם סופה לבוא אף כן דין שאם יפיל עץ ונזיל אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נראין מעשיו אחרי מותו וזכיותיו ומלות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול · ישכון כמו * על פני כל אחיו נפל: עץ · תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המגין על הארץ: שומר רוח · ממתין ומצפה ו עד בא הרוח: לא יזרע · פעמים ממתין ואינו בא: ורואה בעבים · נותן עיניו בעבים ו ובשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד:

מדבר כ"ב · תהלי' קי"ט · דניאל ה' · תהלי' צ"א · שמות ב' · בראשי' כ"ה

שפתי חכמים

א לשון גמרא הוא בפ' אין דורשין, מבני אדם שמתקבצים לראות במזמוטי חתן וכלה פי' זמירות שאומרים לפני חתן וכלה כדי לשמחן: ב גם במדעך אפילו במחשבותך כ"צ ולא שרש"י מרשם גם אלא מלך דלא עביד פירושא רק על מדעך · ואחר כך ק"ל היכן רמוז בקרא אפי' ומהיכי תתי לי לומר אפי' במחשבתך · לזה כתב גם אפי' ואחר כך מרשם מלך אל תקלל אל תרגיז כו' לא שאלת אפי' יהיה דבוק למלך דפשיט' ולדרבא שיותר יש ליזהר לקלל מלך מהדיוט אלא הוא פירושו של גם וקאי אמחשבה אפילו במחשבתך כו': ג דקשה לרש"י אם ישלח על פני המים היאך ימצאנו · ועוד למאי נפקא מינ' ישלח לחמו על פני המים ואחר כך ימצאנו א"כ יחזיקנו מתחלה בידו ולא ישלחנו · לכן פירש עשה טובה וחסד כו' לבסוף תקבל תשלומיך ראה מה נאמר ביתרו כו': ד פירש ע"י הצדקה זו לא צדקה סתם דאם כן למה אחד ותצטרך לכולם · אלא שכולם יעזרון שתנצל מן הרעה וישלמו לך הצדקה כמצא שתנצל ע"י צדקה זו · ובספרים מדויקים הוא בהדיא ברש"י ע"י צדקה זו: ה ר"ל אם לא תעשה עתה כשיהיה הרעה אז לא תוכל להנצל ע"ד מי שטרח בע"ש יאכל בשבת: ו דקשה לרש"י ומי יוכל לשמור הרוח · לכ"פ ממתין כו' ושומר הוא כמו אבין שמר את הדבר:

א דק"ל

בעבים לא יקצור : כאשר אינך יודע
מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה
לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה את
הכל : בבקר זרע את זרעך ולערב | יבמות ס"ב זוהר ויפב
אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה
או זה ואם שניהם כאחד טובים :
ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש :
כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח
ויזכר את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא
הבל : שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך | שבת ס"ג ונמרקה ק'
בימי בחורותך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך
ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט :
והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי | תענ' ד' נדרי' כ"ט
הילדות והשחרות הבל :

יב

וזכר את | שבת קנ"ב
בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי
הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם
חפץ : עד אשר לא תחשך השמש | שבת קנ"א זוהר מקץ
והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר | שם
הגשם : ביום שיזעו שמרי הבית | שם קנ"ב
והתעותו אנשי החיל ובטלו הטחנות כי מעטו | זוה' פנחס
וחשכו הראות בארבות : וסגרו דלתים | שם
בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור
וישחו כל בנות השיר :
גם מגבה יראו וחתחתים בדרך וינאץ השקד | שם
ויסתבל

שפתי חכמים

[א] ענין זה הוא הגה מסורס בדברי רש"י ומהופך וצריכים להגיה כפי אשר הוא בספרים מדויקים ואז יובן שפיר וכן היא הנוסחא האמיתית כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בבטן המלאה דברים הנסתרים והכעצמים בבטן המלאה ואף על פי שבולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות כו' : [ב] כוונת רש"י לחבר הפסוקים כולם בענין צדקה · דאל"כ מה ענין העבים והרוח לכאן : [ג] דרש שהוא נוטריקון בוראך בורך בארך וכן הוא במדרש רבות בקהלת ובויקרא רבה פר' י"ח : [ד] פירוש האמת שהוא אלק ומנהיג יותר מכל הפרצוף כן פירש רש"י במסכת שבת פרק שואל : [ה] פירש בלשון תלמוד קורין אותו רומני דאפי ומ"ש לחיים של
טעות

רש"י

כאשר אינך יודע · כעצמים בבטן המלאה · דברים הנסתרים והכעצמים בבטן שהיא מלאה ואף על פי שבולטת לחוץ : כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו [א] כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמי' אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו * כגן ה' כארץ מצרים (בראשי' י"ג) * כשפחה כגבירתה * כקונה כמוכר (ישעי' כ"ד; שם כ"ד) ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמו' את הרוח לראו' בעבים : כעצמי' אינך"לו שורש בלעז כמו עוצם עיניו : ככה לא תדע וגו' · אף בגזירותיו של מקום לענין עניות ועשירו' כך עצומו' הם מידו ולא תמנע מן החסד לדלה שאם אחסר מנכסי ואעני לא אעסוק בתור' ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיו לי בנים ואצטרך להוציא עליהם : בבקר זרע את זרעך וגו' · אם למדת תורה בילדותיך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידי' בזקנותך נשאת אשה בת בני' בילדותך שא אשה ובא בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותיך עשה צדק' בזקנותך : כי אינך יודע אי זה יכשר · אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך מצינו ברבי עקיבא שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפורס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם · ולענין בנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו : ומתוק האור · מתוק הוא אורה של תורה : וטוב לעינים לראות את השמש · ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנות ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תילים : בכולם ישמח · יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים : כי הרבה יהיו · באותו הימים יותר מימי החיים : כל שבא · עליו יהיה הבל וחשך יש הבל שהוא לשון פורענו' וצרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך : שמח בחור בילדותך · שאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך השופט במשפט : והסר כעס · דברים המכעיסים את המקום : והעבר רעה · יצר הרע : מבשרך · שיהיה לך לב בשר : והשחרות · נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו : וזכור את בוראך · תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' וממקרא זה דרש [ג] וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו · וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שנבעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן : ימי הרעה · ימי הזקנה והחלשות : עד אשר לא תחשך השמש · אמרו רבותינו זו פדחת [ד] שהיא מאירה ומנהגת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלה קמטין ואין מנהגת : והאור · זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים : והירח · זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו תאור העינים : והכוכבים · אלו הלסתות רומני דאפי [ה] שקורין פומי"לש של לחיים שמנהיגים : ושבו העבים אחר הגשם · תבא כהיית המאור אחר דמעת הבכי מכמה צרות שעברו עליו : שיזועו · ירתיתו : שומרי הבית · אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף : והתעוותו · יאחוז עוות שקורין קר"אנפ והתעוותו אנקרופירוש בלעז : אנשי החיל · אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם : ובטלו הטוחנות · אלו השינים : כי מעטו · לעת זקנה רוב שניו נושרות : הרואות בארובות · אלו העינים : וסוגרו דלתים · אלו נקביו : בשפל קול הטחנה · קול ריחים הטוחנים מאכל שבתוכו והוא הקורקבן והמסס : ויקום לקול הצפור · שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין : וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משיחו ישיחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד * אם אשמע עוד בקול שרים ושרות (שמו"ב י"ט) : גם מגבוה יראו · מגבעות ותלוליות שבדרכים הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם : וחתחתים בדרך · איות וחתות הרבה בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים צלצלים : וינאץ השקד · לשון * הנצו הרמונים (שיר ז') שהרי האל"ף לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת שב"מקה כלומר שעצם הירך תקוע [ ] ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו כן האילן שהוא בולט : השקד ·

אילן

שם וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם
שבת קנ"ב אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים׃
ירתק ק' עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָתֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב
שם קנ"א וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃
זהר ח"ב וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל
ומשפטי'
שם קנ"ב

הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר
הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל׃ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת ערובין כ"א
חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן יבמות כ"א
מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִבְרֵי־ ר"ה כ"א
חפץ

רש"י

אילן של שקדים כלומר שתקפוץ הזקנה עליו
כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות:
ויסתבל החגב. אלו העגבות א שתהיין עגבותיו
דומות עליו כסובל משא כבד: ויסתבל אישקי"ירד
שורפיי"שין בלע"ז: ותפר האביונה. חמדת
תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש: אביונה.
דברי' א' תאוה כמו * ולא אביתם * תאבתי לישועתך: עד
תהלי' קי"ט אשר לא ירתק חבל הכסף. זה חוט השדרה שהוא
לבן ככסף ובמותו חסר אותו ומתרוקן זייב"ן ומתעקם
ישעי' מ' בתוך החליות וכיבשת כשלשלת ירתק לשון * רתוקות
ב כסף: ותרוץ גולת הזהב. זו האמה שהיא מקלחת
יהושע ט"ו מים ונובע' כמעין כמו * גולות עליות. ותרוץ לשון
רצוצה: ותשבר כד על המבוע. זה הכרס שהיא
עבה ונבקע' במותו: ונרוץ הגלגל אל הבור.
יתרוצץ גלגל העין בתוך גומה לפי פשוטו גלגל
הדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במסכ'
שבת. ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל ג וזכור
את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכם
שמוא"א ב' קיימת. בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה * ובחר
דברי' י"א אותו מכל שבט ישראל לי לכהן. בעוד שהלויה קיימת שנאמר בו * כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך.
תהלי' ע"ח בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר * ויבחר בדוד עבדו. בעוד שירושלים קיימת שנאמר בה * העיר אשר בחרתי בה.
מלכי' א' י"א בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה * עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה. בעוד שאתם קיימי' שנאמר * ובך בחר ה'.
ד"ה ב' ט"ו עד אשר לא יבואו ימי הרע'. אלו ימי הגולה. עד שלא תחשך השמש. זו מלכו' בית דוד שנאמר * וכסאו כשמש נגדי. והאור זו תורה
דברי' י"ד שנאמר * כי נר מצו' ותורה אור. והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה. והכוכבים אלו הרבנים שנ' * מצדיקי
תהלי' פ"ע הרבים ככוכבים. ושבו העבים אחר הגשם. צרה אחר צרה קשה אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו
משלי ו' עליהם אלא לאחר חורבן הבית. ביום שיזועו שומרי הבית. אלו משמרות כהונה ולויה. והתעוותו אנשי החיל אלו הכהנים שהם
דניאל י"ב גבורים בכח א"ר חנא בר כהנא כ"ב אלף לויים הניף אהרן ביום אחד. א"ר חנינא המוראה הזה ל דבר קל הוא והכהן זורקה יותר
משלשים אמה: ובטלו הטוחנות. אלו המשניו' הגדולות משנת ר' עקיבא ומשנת ר' חייא ומשנת בר קפרא. וחשכו הרואות. שישתכח
הגמרא מן הלב: וסוגרו דלתים בשוק. כגון דלתי כאופתא בן אלכנתן ה שהיו פתוחין לרווחה: בשפל קול הטחנה. ע"י שלא נתעסקו
יהושע א' בתורה א"ר שמואל כמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן * והגית בו יומם ולילה: ויקום
לקול הצפור. זה נבוכד נצר הרשע: א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאה ומפוצצת בפלטין נבוכד נצר עבדא בישא זיל אחריב
ישעי' כ"ד ביתה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה: וישחו כל בנו' השיר. * בשיר לא ישתו יין: גם מגבוה יראו. שמגביה של עולם יתיירא וידאג לנו
פן יעשה כי כאשר עשה בראשונים: וחתחתים בדרך. חתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יגלית בדרך שילך כענין שנאמר * כי
יחזקא' כ"א עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: וינאץ השקד. תנאמ נבואת ירמיה שאמ' * מקל שקד אני
ירמי' א' רואה א"ר אלעזר השקד הזה משע' שהוא מניץ עד שגומר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום: ויסתבל החגב. זה
דניאל ב' צלמו ל של נבוכד נצר * רומיה אמין שתין פותיה אמין שית ואם אין עוביו שם אינו יכול לעמוד. ואת אחרת אוקמיה בבקעת דורא
אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושל' ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר
יחזקאל ז' * וזהבם לנדה יהיה. ותפר האביונה. זו זכות אבו' תופר משיגנת אבות שלכם ויהיה אביונה מלשון אב: כי הולך האדם.
ישראל שנקראו נאמן אדם אד' אתם: אל בית עולמו. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברה' מעבר הנהר היה: וסבבו בשוק הסופדים.
גלות יכניה קדמה לגלות צדקיה י"א שנה כשהגלה נבוכד נצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכד
נצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבויי' ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו
ירמי' ט"ו משיבין אותן * אשר למות למו' ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחר' מספקין ומטפחין הספד על אחיהם
תהלי' י"ט ועל בניהם: עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זו שלשלת יוחסין: ותרוץ גולת הזהב. אלו דברי תורה שנ' * הנחמדי' מזהב: ותשבר
כד על המבוע. כדו של ברוך בן נריה על מביעו של ירמיה שנביאתם גלו לבבל ופסקו תלמודם בעוני הדרך. תחלה גלו למצרי'
שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחרי' נבוכד נצר את מצרי' הגלם לבבל: ונרוץ הגלג' אל הבור. זו בבל שהיא זוטו ח של עולם: וישוב
העפר וגומר. מבבל באו לבבל חזרו: והרוח תשוב. זו רוח הקד' שכיון שנסתלקה רוח הקדש גלו: הבל הבלים. אני רואה
בעולם: אמר הקוהלת. מי שבו קבוצת ט החכמה: הבל הבלים. כל מה שנברא בששת ימי בראשית: ויותר שהיה קהלת חכם.
ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואיזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים
שתיקן עירובין' לסייג שמירת שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות: בקש קהלת. נתן לבו
ואמר כ על הדבר ומצאו: דברי חפץ. הלכה למשה מסיני:

שפתי חכמים

טעות הוא וצריך לומר שהן לחיים. כלומר רומזי דאפי שהן לחיים
עיין לעיל בפירוש רש"י גבי בשירים בפסוק כפלח הרימון כו':
א כי חגב כמו עגב במליף אותיות אח"הע ומ"ש שתהיין עגבותיו דומו'
עליו כסובל משא ויסתבל קדריש: ב ורתוקות כסף צורף פי'
שרשרות: ג בפתיחתא דאיכה: ד פירש דכתיב והסיר את מראתו
בנוצתו והשליך אותה אצל המזבח דבר קל הוא פירש וקשה לזורק' למרחוק
אם לא בכח גדול וציר חזקה והכהן זורקו יותר משלש אמה שהיה ארכו על
מקום הדשן ומכל זה מוכיח כי גבורי כח היו: ה שם איש עשיר ונדיב
גדול: ו וקראו חגב דרך גנאי כי חגב כמו עגב כדלעיל ודרש
ויסתבל שלא יכול לסבול משאו מפני גבהו: ז פי' זה ע"ז שמטמא
כנדה שנ' תזרם כמו דוה צא תאמר לו: ח פירש תחתיתו:
ט דקשה לרש"י למה אמר לשון זכר ולעיל אמר ל' נקבה אמרה. לכ"פ מי
שבו קבוצת החכמה כדפי' לעיל: י פירש וע"י כך אוחזין ישראל
במצות שנתרחקו מן העבירה כדרך שטח לאחוז בכלי שיש לו בית יד משאין
לו. כ"פ רש"י בפרק ב' דעירובין: כ ק מה בקש הלא בפסוק הקודם
אמר שלימד דעת וגומר. לכ"פ נתן לבו וכו':

א ירלה

וכתוב

חגיגה ג׳ — חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃ • דִּבְרֵי חֲכָמִים
כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ
ערובין כ"א — מֵרֹעֶה אֶחָד׃ • וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת
סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃
ברכות ו׳ שבת ל׳ — • סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־
מִצְוֺתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃ • כִּי
ניסין ס"ה חגיגה ה׳ — אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־
נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת
מצותיו שמור כי זה כל האדם׃

סימן יתק"ק׃

סוף פסוקי דקהלת מאתים ועשרים ושנים • וסימנם
רכ"ב • וחציו מה שהיה כבר נקרא׃

שפתי חכמים

א ירצה שעל כן מרעה אחד להורות על כוסרייקין משה רבינו עליו השלום׃ ב רש"י מוצא המלה להב מלשון כניה כמו להבות והלמ"ד שמושית אלא שהנה שורשית מרוב הרגל המלה ומקרה הוא קרה לה כמו שקרה למלת פורחין כי התי"ו איננה עיקר וניצשית שרשית אצל חז"ל וכמו שכתב ר׳ יונה המדקדק אשר כביאו הרא"בע בפירושו למגלת אסתר על מלת מתיהדי׳ שלדעת רבי יונה גם היא ככה׃ ג ק"ל למה יבא במשפט על מעשה האלהים שהם טובים וישרים • לכ"פ את כל כו׳ ומביא ראייה מנקוד וטעם המלה ולכן נקוד מעשה פתח פירש השין נקוד בסגו"ל שהוא פתח קטן ואלו היה דבוק היה נקוד השין בקמץ קטן בצירי והטעם למעלה פירוש זקף על השין ואלו היה דבוק היה נקוד במונח תחת השין׃ ד דקשה לרש"י למה יביא אותו במשפט על טוב • לכ"פ אפי׳ כנסל במצות וזה אם טוב׃

א דק"ל

רש"י

וכתוב יושר • זו תורה שבכתב והנביאים׃ דברי חכמים • שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו על חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן׃ כדרבונות • מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כן דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים׃ וכמשמרות נטועים • מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם׃ בעלי אסופות • מסמרים שיש להם גולגולת אסופה ונסה גרו"סה בלעז כן פירשו דונש בן לברט׃ נתנו מרועה אחד • כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנן א משה מפי הגבורה׃ וכמשמרות • כתוב בשי"ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה׃ ויותר מהמה בני הזהר • ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה • בני הזהר לשמור דברי חכמים • ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא כתבתו׃ עשות ספרים הרבה אין קץ • אם באנו לכתוב לא הספקנו׃ ולהג הרבה יגיעת בשר • ואם נתת לב לנירסא ב הגיון יותר ממה שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל׃ אך סוף דבר הכל נשמע ואת האלהים ירא • מה שתוכל עשה ולבך לשמים׃ ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם • כי לדבר הזה נברא כל האדם׃ כי את כל מעשה • אשר אדם עושה ג יביא האלהים במשפט ולכן נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם׃ על כל נעלם • אפילו על השתנ׃ אם טוב ואם רע • אפילו כנסל במצוה ד כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא׃ סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ונומר׃

חסלת פירוש קהלת

חסלת פירוש קהלת

ויהי

ויהי

מגילה י' י"א

בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו
ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא
מלכותו אשר בשושן הבירה: בשנת
שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו
חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו:
בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר
תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום:
ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם
הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן
משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך:
חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן
על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב
וכסף על רצפת בהט ושש ודר וסחרת:

מגילה י"ב

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין
מלכות רב כיד המלך: והשתיה כדת אין
אנס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות
כרצון איש ואיש: גם ושתי המלכה
עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך
אחשורוש: ביום השביעי כטוב לב
המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא
ואבגתא זתר וכרכס שבעת הסריסים
המשרתים את פני המלך אחשורוש:
להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר
מלכות להראות העמים והשרים את יפיה כי
טובת

רש"י

ויהי בימי אחשורוש. מלך פרס היה שמלך תחת כורש [א] לס"ף שבעים שנה של גלות בבל: הוא אחשורוש. הוא ברשעו [ב] מתחילתו עד סופו: המולך. שמלך מעצמו [ג] ולא היה מזרע המלוכה: מהדו ועד כוש. המולך על מאה ועשרים ושבע מדינות כמו שמולך מהדו ועד כוש שעומדים [ד] זה אצל זה וכן *כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח עד עזה: בשבת המלך אחשורוש ונומר. כשנתקיים המלכות בידו [ה] ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה: הפרתמים. שלטונים בלשון פרס: ימים רבים. עשה להם [ו] משתה: גינת. מקום זרעוני ירקות: ביתן. נטוע באילנות: חור כרפס ותכלת. מיני בגדים צבעונים פירש להם למצעות: אחוז בחבלי בוץ וארגמן. מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרש להם על גלילי כסף ועל עמודי שש: מטות זהב וכסף. ערך ליסב [ז] עליהם לסעודה: על רצפת. קרקעות של בהט ושש ונומר מיני אבנים סובות פירשו רבותינו. ולפי משמעות המקרא כן שמם: והשקות בכלי זהב. כמו [ח] ולהשקות: שונים. משונים זה מזה וכן ודתיהם שונות: ורבותינו דרשו מה שדרשו: ויין מלכות רב. הרבה [ט] ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין שהוא זקן ממנו: כדת. לפי שיש סעודות שכופין את המסיבין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס: יסד. לשון יסוד כלומר כן תקן וגזר: על כל רב ביתו. על כל שרי הסעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים: לעשות כרצון איש ואיש. לכל אחד [י] רצונו: ביום השביעי. רבותינו אמרו [כ] שבת היה:

מלכים א' ד'

שפתי חכמים

א דק"ל איזה אחשורוש הוא אם אביו של דריוש הראשון זה לא היה מלך ואם בנו של דריוש אם כן מתי היה מלכותו הלא אחר דריוש מלך כורש וכשמשך מלכותו עד סוף שבעים שנה עלו מבבל ומרדכי היה מעולי גולה ובזמן המלך הזה עדיין היה מרדכי בגולה. לכן פירש מלך פרס כו'. אי נמי דקשה לרש"י למה ליה לכל הסימנים הל"ל ויהי בימי המלך אחשורוש כשבת המלך כו'. לכן פירש מלך פרס היה ומלך תחת כורש על כן היה צריך להבדילו אחשורוש אחר שהיה במלכי פרס הקודמים ואמר שזה המלך האחרון מלך מהודו ועד כוש נוסף על פרס ומדי וכן הוא דעת הרמב"ן ז"ל: [ב] דקשה לרש"י אם כוונתו רק להבדילו הל"ל רק ויהי בימי אחשורוש המולך מהודו ועד כוש הוא ל"ל. לכן פירש הוא כו': [ג] דקשה לרש"י הל"ל המלך בק"מץ לכן פירש המולך מעצמו כו' וכן הוא ברבו' המולך ועדיין לא מלך וכי אורו לשעבר עד עכשיו לא ירש מלכותו: [ד] דקשה לרש"י הרי אמר שבע ועשרים ומאה מדינה למה פרט מהודו ועד כוש. לכן פירש המולך על מאה כו'. ורש"י נמשך אחר הרבות דאלו בגמ' במגלת איכה פלוגתא בדבר וחד אמר כי רחוקים היו ומאחר דברבות הסכים כמ"ד קרובים היו כתב רש"י רק חד מ"ד ותפס לשון הרבות: [ה] דקשה לרש"י וכי דוקא בשבתו על כסא עשה. ועוד מאי נפקא לן מיני' אם ישב או עמד. לכן פירש כשנתקיים כו'. א"נ דק"ל כשבת המלך משמע בתחלת מלכותו והדר כתיב בשנת שלש למלכו. לכן פירש כשנתקיים המלכות בידו דהיינו בשנת שלש למלכות: [ו] פירש אבל אינו דבוק למה דסמך לו דאין הראה להם יקר תפארת גדולתו ימים רבים: [ז] דקשה לרש"י מטות לסעודה למאי מבעי. לכן פירש ערך ליסב עליהם: [ח] הוסיף למ"ד במלת והשקות כדי שיהיה מקור כי בזולת זה הוא צווי וידוע הוא שמשפט המקור לעולם שיבא עליו אחד מאותיות בכל"ם וכן הוסיף למ"ד בפרשת ויקהל לעשות אותה והותר כתב רש"י ולהותר כוונתו גם כן שלא יהא צווי והביא שם לראייה כמו והכבד שפירושו ולהכבד והכות את מואב ונפלשת וארא הביאם כולם למקור ובפרשת ויקהל הביאם שהם חסרי ה' מ"ד לפי שכן הוא משפט המקור ככו': [ט] פירש מלת רב הוא שם כמו הרבה. כמו רב לכם בני לוי שפירש רש"י הרבה אבל רבותינו דרשו רב רב בשנים: [י] דקשה לרש"י וכי יעשה כרצון איש זה לא יוכל לעשות כרצון איש אחר כי אין רצון כולם שוים. לכן פירש לכל אחד רצונו לא שיעשה רצון כולם בית אחד וכוונה אחד: [כ] בת"ק דמגילה ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד יום השביעי לא טב ליביה ביין אמר רב יום השביעי שבת היה כו' כמנא שעיקר כוונת הכתוב להורות שכאשר טוב לביה ביין בשבת אירע מעשה דושתי כדי לש"ס לה מדה כנגד מדה כמו שמפרש ואזיל ודייקי דרב הכא הוא אטו עד יום השביעי לא טב ליביה ביין אלא עכ"ל דפירושו דקר' כאשר טוב ליביה ביין ביום השביעי לא שיום השביעי הוא הגרם לטוב ליביה כי כל יום טב ליביה רק זה אירע כאשר טוב ליביה ביום השביעי אם כן ק'מה בא הכתוב להשמיענו מכ"א אי ביום השביעי היינו ביום ראשון אל ע"כ באי יום השביעי שבת היה וקרא אתא להשמועינן שבמדה שאדם מודד מודדים לו:

ותמאן

סס טובת מראה היא: ותמאן המלכה ושתי
לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים ויקצף
סס סס המלך מאד וחמתו בערה בו: ויאמר
המלך לחכמים ידעי העתים כי כן דבר המלך
סס לפני כל ידעי דת ודין: והקרב אליו
כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא
מגילה כ"ב סנה' י' ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך
הישבים ראשנה במלכות: כדת מה
לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את
מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים:
ממוכן ק' מגילה י"ב ויאמר מומכן לפני המלך והשרים לא על המלך
לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים
ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך
אחשורוש: כי יצא דבר המלכה על כל
הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך
אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו
ולא באה: והיום הזה תאמרנה שרות
פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל
שרי המלך וכדי בזיון וקצף: אם על
המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב
בדתי פרס ומדי ולא יעבור אשר לא תבוא
ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה
יתן המלך לרעותה הטובה ממנה:
מגילה ט' ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו
כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן
סס למגדול ועד קטן: וייטב הדבר בעיני

המלך והשרים ויעש המלך כדבר ממוכן:
וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה
ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות
כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון עמו: סס י"ב
אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש ב סס
זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר
נגזר עליה: ויאמרו נערי המלך משרתיו
יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה:
ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו סס
ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל
שושן הבירה אל בית הנשים אל יד הגא
סריס המלך שמר הנשים ונתון תמרוקיהן:
והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלך תחת
ושתי וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן:
איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי סס ט"ג י"א
בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני: י"ס
אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר סס י"ג
הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה
נבוכדנצר מלך בבל:
ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דדו כי סס י' י"ג
אין לה אב ואם והנערה יפת תאר וטובת סס
מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו
לבת: ויהי בהשמע דבר המלך ודתו סס
ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד
הגי ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי
שמר

שפתי חכמים

א דייקו לרבותינו מכדי פרוצה היתה מדכתיב עשתה משתה בית המלכו' בית הנשים מבעי ליה · אלא גם היא לדבר עבירה נתכוונה כדי להסתכל ביופיה א"כ למה לא באתה אלא לפי שפרחה כו' · והא דאמרו פרח צרעת ולא ע"א בירושלמי מפיק לה בג"ש כתיב הכא אשר נגזר עליה וכתיב גבי עוזי' כשנתנגע כי נגזר מבית ה' מה להלן צרעת אף כאן צרעת: ב דייקי מדאמר להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות ולא אמר בלבוש מלכות וכתר מלכות על ראשה מלמד שכן היה אומר להביא את ושתי המלכה ולא יהיה עליה כלום אלא כתר מלכות וכן הוא בהדיא במדרש בילקוט: ג דק"ל מאי כולי האי דלקה ביה חמתיה · לכן פירש ששלחה לו כו': ד דק"ל וכי דבר המלך תמיד לפני כל יודעי ודאת זה לא היה מדבר · לכן פירש כי כן מנהג המלך כו': ה דק"ל מה ענין זה לכאן · לכ"פ לערוך דבריו כו': ו דק"ל הלא לא עשתה שום דבר רק שמיאנה לבא לא שביקשה שיעשו שאר הנשים כן · לכן פירש זה שביזתה כו' כלומר מתוך מעשיה תלמדו הנשים לעשות גם המה: ז דקשה לרש"י דבר הא"ך מבעי ליה · לכן פירש גזירת מלכות כו': ח דקשה לרש"י הלא הדת לא דבר גופני היא שיכתוב בו והל"ל ויבא בדתי פרס ומדי · לכן פירש בספר חוק כו': ט דקשה לרש"י מה יתקנו בזה שיכתב אשר לא תבא ושתי הלא בזרעי נרצי' מזה תלמדו הנשים לעשות גם המה כן · לכן פירש ולכך נהרגה פי' שהיו כותבים שלכך נהרגה: י דקשה לרש"י קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני · לכ"פ על שגלה כו': כ דק"ל כי איך תוכל להיות לו לבת מאחר שאינו מולידה והל"ל לקחה מרדכי והיתה לו כבת ותהי לו כבת כמו בת שבע בשמואל ב' י"ב · לכ"פ אל תקרי לבת אלא לבית כן הוא בפ"ק דמגילה ופרש"י יפה לבית פי' לאשה:

דייקי

רש"י

ותמאן המלכה ושתי · רבותינו אמרו לפי שפרחה בה צרעת א כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ב ערומה בשבת: ויקצוף · ששלחה לו ג דברי בזאי: כי כן דבר המלך · כי כן מנהג המלך ד בכל משפט לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין: והקרוב אליו · לערוך דבריו ה לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו': כדת מה לעשות · מוסב על ויאמר המלך לחכמים: עותה · לשון עון: כי יצא דבר המלכה על כל הנשים · ו זה שביזתה את המלך על כל הנשים ו להבזות אף הן את בעליהן: תאמרנה שרות פרס ומדי · לכל שרי המלך את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר: וכדי בזיון · ויש בדבר כזה הרבה בזיון וקצף: דבר מלכות · גזרת מלכות ז של כעסה שגזר להורגה: ויכתב בדתי פרס ומדי · בספרי חוק ח ומנהג המלכות: ולא יעבור · חוק זה מביניהם שיהא זה חוק ודת לכל הבזה את בעלה: אשר לא תבא ושתי · ולכן ט נהרגה: ומדבר בלשון עמו · כופה את אשתו ללמוד את לשונו אם היא בת לשון אחר: ויפקד המלך פקידים · לפי שכל פקיד ופקיד יודעות לו נשים היפות שבמדינתו: זכר את ושתי · את יופיה ונעצב: תמרוקיהן · כן לדברי' המכמכמין כמו *ומירק ושוטף (ויקרא ו') שמן ערב ומיני בשמים המטהרין ומעדנין את הבשר: איש יהודי · על שגלה עם גלות יהודי' כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו הלויים יהודים בין האומות אפילו משבט אחר הם: איש ימיני · מבנימין היה כך פשוטו ורבותינו דרשו מה שדרשו: לו לבת · רבותינו פירשו כ לבית לאשה:

ויבכל

ר"ה ו' שמר הנשים : ותיטב הנערה בעיניו
ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת
מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות
לתת לה מבית המלך וישנה ואת נערותיה לטוב
מגילה י"ג בית הנשים : לא הגידה אסתר את
שם עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר
לא תגיד : ובכל יום ויום מרדכי מתהלך
לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר
ומה יעשה בה : ובהגיע תר נערה ונערה
לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת
הנשים שנים עשר חדש כי כן ימלאו ימי
שבת פ' מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה
פסחי' מ"ג חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים : ובזה
מגילה י"ג מ"ק ט' הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר ינתן
מנחות פ"ו לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך :
בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית
מגילה י"ג הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שמר
הפילגשים לא תבוא עוד אל המלך כי אם
חפץ בה המלך ונקראה בשם : ובהגיע
תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר לקח לו
לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר כי אם
את אשר יאמר הגי סריס המלך שמר הנשים
שם ז' ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה :
שם י"ג ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית
מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת
שבע למלכותו : ויאהב המלך את
שם אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו
מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה
שם וימליכה תחת ושתי : ויעש המלך
משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה
אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד
המלך : ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי שם
ישב בשער המלך : אין אסתר מגדת שם
מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי
ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה שם
באמנה אתו : בימים ההם ומרדכי ישב שם
בשער המלך קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך
משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך אחשורוש :
ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה שם
ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי : עיין נת"א
ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ מגילה י"ג
ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך :

ג

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את שם י"ט
המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את
כסאו מעל כל השרים אשר אתו : וכל
עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים
ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי
לא יכרע ולא ישתחוה : ויאמרו עבדי שם י"ט
המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה
עובר את מצות המלך : ויהי באמרם כלאים ק'
אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן
לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם
אשר הוא יהודי : וירא המן כי אין מרדכי
כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה :
ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו שם י"ג
את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל
היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם
מרדכי : בחדש הראשון הוא חדש ניסן ר"ה ז'

בשנת

רש"י

ויבהל את תמרוקיה · זריז ומהר נתנה משל כולן :
הראויות לתת לה · לשרתה וכן עושין לכולן
א ורבותינו דרשו מה שדרשו : וישנה · שינה אות':
אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא ממשפחת בזויה
וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו
מחזיקים בה : ומה יעשה בה · זה אחד משני צדיקי'
שמו"א י"ז שניתן להם רמז ישועה דוד ומרדכי דוד שנאמר *גם
את הארי גם את הדוב הכה עבדך אמר לא בא לידי
דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי
אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא
שעתידה לקום להושיע לישראל לפיכך היה מחזר לדעת
מה יהא בסופה : תר · זמן : כל אשר תאמר · כל שחוק ומיני זמר : אל בית הנשים שני · השני : בחדש העשירי · עת צנה
שהגוף נהנה מן הגוף זימן הקדוש ברוך הוא אותו עת צינה כדי לחבבה עליו : מכל הנשים · הבעולות שאף נשים בעולות קבץ :
והנחה למדינות עשה · לכבודה הניח להם מן המס שעליהן : ויתן משאת · שלא דורונות להם והכל כדי לפתותה ב אולי תגיד
מולדתה · ואע"פכ אין אסתר מגדת מולדתה לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כן : לשלוח יד · להשקותו סם
המות : ויודע הדבר למרדכי · שהיו מספרים דבריהם לפניו בלשון טרסי ואין יודעים שהיה מרדכי מכיר בשבעים לשונות שהיה
מיושבי לשכת הגזית : ויכתב בספר דברי הימים · הטובה שעשה מרדכי למלך : אחר הדברים האלה · שנבראת רפואה זו ג להיות
לתשועה לישראל : גדל המלך את המן · שהקב"ה בורא רפואה למכתן של ישראל קודם שיביא המכה עליהם : כורעים ומשתחוים ·
שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה : היעמדו דברי מרדכי · האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר
על ע"א : ואת דתי המלך · לתת מס לעבודת המלך : אין שוה · אין חשש כלנחר אין בנע : הפיל פור · הפיל מי שהפיל לו ולא
פירוש מי נמקרא קנר הוא : הוא הגורל · ככתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל באיזה חדש יכלית : איזה ליום ·
באיזה יום בחדש יכלית : יכתב לאבדם ·

יכתב

שפתי חכמים

א דיוקו מדכתיב הראויות לתת לה משמע שהיו נותנים לכל אחד הראויות
לה דאל"כ הל"ל ואת שבע הנערות מבית המלך ולכן איתא במדרש היה מוסר
לכל אחד שבע נערות אם היתה שחורה אומרת שחורה תבא עמה אם היתה
קצרה אמר קצרה תבא עמה : ב כן דרשו בפ"ק דמגלה ודייקי מדסמי'
ליה להאי קרא ובהקבץ בתולות שנית אין אסתר מגדת כו' וא"ת היאך אתה
יכול לומר שלא היה יודע אחשורוש מה זו היתה והלא כמה דלסוף ה ו
ישראל שהיו אומרים שהיא ישראלית אלא בשביל נושאת חן בעיני כל רואיה
והיו האומות מתגרות ואומרות זו ממשפחתי וזאת אומרת כמו כן לפיכך לא
היה לו לעמוד על הברור כן כתוב ברש"י בספר עין יעקב : ג דקש"ל
מאי העיד לנו הכתוב שלא גדלו עד שבא המעשה הזה · לכן פירש אחר
שנבראת רפואה כו' : דקש"ל

ר"ה שם בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור
מגילה י"ג הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש
לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:
מגילה שם ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד
מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך
ודתיהם שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם
שם עשים ולמלך אין שוה להניחם: אם על המלך
טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף
אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גנזי
שם י"ד המלך: ויסר המלך את טבעתו מעל ידו
ויתנה להמן בן המדתא האגגי צרר היהודים:
ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם
לעשות בו כטוב בעיניך: ויקראו ספרי
המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו
ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני
המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה
ואל שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם
ועם כלשונו בשם המלך אחשורוש נכתב
ונחתם בטבעת המלך: ונשלוח ספרים
ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד
להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן
טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחדש
שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז:
פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה
גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום הזה:
הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה
בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר
ד שושן נבוכה: ומרדכי ידע את כל אשר
שם ט"ו נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר
ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה:
ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער
נדכות ס"ה המלך בלבוש שק: ובכל מדינה

ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל
ותנחומא ק' גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע
מגיל' ט"ו לרבים: ותבואינה נערות אסתר
סוטה כ' וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד
כדה י' ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר
מגילה ט"ו שקו מעליו ולא קבל: ותקרא אסתר
ב"ב ד' להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניה
ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה:
ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני
שער המלך: ויגד לו מרדכי את כל
אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן
ביהודים ק' לשקול על גנזי המלך ביהודיים לאבדם:
ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן
להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד
לה ולצוות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו
ולבקש מלפניו על עמה: ויבוא התך
ויגד לאסתר את דברי מרדכי: ותאמר
אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי: כל
עבדי המלך ועם מדינות המלך ידעים אשר
כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר
הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד
מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה
ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים
יום: ויגידו למרדכי את דברי אסתר:
ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי
בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים:
כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה
יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך
תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות:
ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי:
מגילה ט"ו לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן
יבמו' קכ"א וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים
לילה

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י ה"א בקש לאבד את היהודים והמלך נתן לו הטבעת מה שלא שאל ולא בקש ממנו. לכן פירש הוא מתן כו': ב לאפוקי שאינו נו"ן האיתן ומביא ראייה מנזרת אם נלחים כו': ג דק"ל הרי בכל מדינה נתן הדת ולמה אמר בשושן. לכ"פ מקום שהמלך: ד דק"ל האיך העיר שהיא יענים ואבכים נבוכה. לכ"פ היהודים שבה: ה אף על גב דתרי דינות נינהו בפ"ק דמגילה ובמדרש ילקוט כתב רש"י שניהם יחד דס"ל דהא והא נרס כי זולת חטא הצלם לא נגזרה עליהם כלייה כ"כ וזולת חטא הסעודה היה עדיין הש"י מאריך אפו ובזה נחתם גזר דינם כמנא אופן הברה היה בעבור הצלם וחתימה הגזר דין היה בעבור הסעודה וכן הוכיח מהר"ר שלמה אלקבץ בהקדמת ספרו מנות הלוי שכן דעת רש"י בפ"ק דמגילה: פי'

רש"י

ויכתוב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם: ויסר המלך את טבעתו. הוא מתן כל דבר גדול א שישאלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר הימך: ונשלוח ספרים. ויהיו נשלחים ספרים ב אינ"ש טרא טרמי"ש בלע"ז והוא מגזרת *אם נלחום נלחם *נגלה נגליתי נדמה נדמתי: (ש"א ב' / שם) בשלשה עשר לחדש שנים עשר. ביום י"ג לאותו חדש שהוא י"ב לחדשי השנה: פתשגן. לשון ארמי פתור הכתב דריש מה"כ בלע"ז: להנתן דת. צווי הכתב שהיה אומר להנתן חוק גזירת המלך: גלוי לכל העמים דבר זה: והדת נתנה בשושן. ג מקום שהיה המלך שם ניתן החוק בו ביום להיות עתידים ליום י"ג לחדש אדר לכך: והעיר שושן נבוכה. היהודים ד שבה: ומרדכי ידע. בעל חלום אמר לו שהסכימו העליונים לכך לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכד נצר ושנהנו ה מסעודת אחשורוש: כי אין לבא. אין דרך ארץ לבא אל שער המלך בלבוש שק: דבר המלך ודתו. כשהשלוחים נושאים הספרים עוברים שם נתנה הדת בעיר: פרשת הכסף. פירוש הכסף: אל תדמי בנפשך. אל תחשבי כמו *והיה כאשר דמיתי (מדבר ל"ג). אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך שאין את רוצה לסכן עצמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלא ברשות: ומי יודע אם לעת כזאת הגעת. ומי יודע אם יתפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה: לעת כזאת. שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה באדר לשנה הבאה: הגעת למלכות. אם תגיעי לגדולה שאת בה עכשיו: אשר

לילה ויום גם אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא
מגילה ט"ו אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי: •
שם ה ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו
שם י"ד אסתר: • ויהי ביום השלישי ותלבש
אהר תקית אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך
מגילה ט"ו הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא
מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית:
שם • ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת
בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר
את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר
שם ותגע בראש השרביט: • ויאמר לה המלך
מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי
המלכות וינתן לך: ותאמר אסתר אם
על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל
שם המשתה אשר עשיתי לו: • ויאמר המלך
מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא
המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר:
ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך
וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש:
ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי:
אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב
לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבוא
המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם
ומחר אעשה כדבר המלך: ויצא המן
ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את
מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו
וימלא המן על מרדכי חמה: ויתאפק
המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו
שם ואת זרש אשתו: • ויספר להם המן את
כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך
ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך:

זוהר תצוה • ויאמר המן אף לא הביאה אסתר
המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה
כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה
מגילה שם עם המלך: • וכל זה איננו שוה
לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי
יושב בשער המלך: ותאמר לו זרש
אשתו וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים אמה
ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו ובא
עם המלך אל המשתה שמח וייטב הדבר לפני
המן ויעש העץ:

ו חצי

שם י"ט שם ט"ו • בלילה ההוא נדדה שנת
המלך ויאמר להביא את ספר הזכרנות דברי
הימים ויהיו נקראים לפני המלך:
וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא
ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר
בקשו לשלח יד במלך אחשורוש:
ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי
על זה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה
מגילה י"ו עמו דבר: • ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר
בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את
שם מרדכי על העץ אשר הכין לו: • ויאמרו
נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר
המלך יבוא: ויבוא המן ויאמר לו
המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו
ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות יקר
שם ז' יותר ממני: • ויאמר המן אל המלך
איש אשר המלך חפץ ביקרו: יביאו
לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר
רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו:
ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך
הפרתמים והלבישו את האיש אשר המלך חפץ
ביקרו

רש"י

אשר לא כדת • שאין דת ליכנס אשר לא יקרא • ומ"א
אשר לא כדת שעד עתה באונס א ועכשיו ברצון :
וכאשר אבדתי אבדתי • וכאשר התחלתי ילך לאבוד
אלך ואמות• ומ"א כאשר אבדתי מבית אבא אבד ממך
שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לגוי אני אסורה לך :
ויעבור מרדכי • על דת להתענות ב בי"ט ראשון של
פסח שהתענה י"ד בניסן וט"ו וי"ו שהרי ביום י"ג
כתבו הספרים : מלכות • בגדי מלכו' ור"א שלובשתה רוח הקדש ג כמו דלת אמר *ורוח לבשה את עמשי : עד חצי המלכו' • דבר שהוא
ד"ה א' י"ב באמצע ובחצי המלכו' הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו וזהו לבטל המלאכה ואחשורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל
המלאכ' ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכות אתן לך : יבא המלך והמן • ר"א טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה
את המן כדי לקנאו במלך ובשרים שהמלך יחשוב שהוא חשוק אליה ויהרגנו ועוד טעמים רבים : אל המשתה • כל סעודה נקראת על שם
היין שהוא עיקר : ומחר אעשה כדבר המלך • מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי : ויתאפק • נתחזק לעמוד
על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות • ויתאפק איסט"ניר בל"עז : איננו שוה לי • איני חש לכל הכבוד אשר לי : בכל עת ונזור •
אתרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת : נדדה
שנת המלך • נס ד היה • ויש אומרים שם את לבו על שזמנה אסתר את המן שמא נתנה עיניה ■ ויהרגהו : להביא את ספר
הזכרונות • דרך המלכים כשנתן נודדת אומרים לפניהם משלים ושיחות עד ששנתם חוזרת עליהם • ורבותינו אמרו מתוך שנתן
לבו על המן ואסתר אמר אי אפשר שלא ידע אדם עצמם שהוא אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתיו ואין
מגלין עוד לי • לפיכך ויאמר להביא את ספר הזכרונות : ונתון הלבוש והסוס על יד איש • ואת הכתר לא הזכיר שראה עינ

שפתי חכמים

א פי' עד עכשיו נבעלתי באונס מעכשיו ואילך מדעתי : ב דק"ל הל"ל ויעש מרדכי ככל אשר צותה מהו ויעבור לכ"פ שעבר על דת כו' : ג דא"ל בגדי מלכות תיבעי ליה • בפ"ק דמגלה : ד דק"ל למה זה כלדה שנת המלך בליל הזאת יותר מבכל הלילו' והלילה הזה לא היה יכול לישן כהיותו שמח וטוב לב שמח במשתה אסתר ובדרך הטבע השמחים במשתה ביום שם ישנים שינה שקועה בלילה הנמשכת אחר המשתה • לכ"פ נס היה :
דק"ל

יקרו והרכיבהו על הסוס ברחוב העיר וקראו
לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו:
ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ואת
הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי מגילה י"ו
היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר
דברת: ויקח המן את הלבוש ואת שם
הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר
ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ שם
ביקרו: וישב מרדכי אל שער המלך שם
והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש:
ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל שם
אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם
מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו שם
לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו:
ז עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהלו מגילה שם
להביא את המן אל המשתה אשר עשתה
אסתר: ויבא המלך והמן לשתות עם
אסתר המלכה: ויאמר המלך לאסתר
גם ביום השני במשתה היין מה שאלתך אסתר
המלכה ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות
ותעש: ותען אסתר המלכה ותאמר אם
מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב
תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי:
כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג מגילה שם
ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו
החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך: זוהר תצוה
ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר מגילה שם
המלכה מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו
לבו לעשות כן: ותאמר אסתר איש צר שם י"ב י"ו
ואויב המן הרע הזה והמן נבעת מלפני המלך
והמלכה: והמלך קם בחמתו ממשתה מגילה י"ו

היין אל גנת הביתן והמן עמד לבקש על כי כלת' אין
נפשו מאסתר המלכה כי ראה כי כלתה הרעה סופו
אליו הרעה מאת המלך: והמלך שב תיבות שם
מגנת הביתן אל בית משתה היין והמן נפל ההיי:
על המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם שם
לכבוש את המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי סנה' ק"ה
המלך ופני המן חפו: ויאמר חרבונה פסחים פ'
אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ
אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על
המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר
המלך תלהו עליו: ויתלו את המן על
העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה:

ח

ר"ה י"ב ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר
מגילה י"ו המלכה את בית המן צרר היהודיים ומרדכי
יתיר יו"ד בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא
סנה' ק"ה לה: ויסר המלך את טבעתו אשר
זבחי' קי"ג העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר
את מרדכי על בית המן: ותוסף
מגילה י' אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו
ותבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי
ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים:
ויושט המלך לאסתר את שרבט הזהב ותקם
אסתר ותעמד לפני המלך: ותאמר אם
על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר
הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב
להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא
האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר
בכל מדינות המלך: כי איככה אוכל
וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה
אוכל וראיתי באבדן מולדתי:
ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה
ולמרדכי

שפתי חכמים

א דק"ל נ"ל דשב מרדכי הלא כל עצמו של הכתוב אינה אלא לספר גדולתו של כהן · לכ"פ לשקו ולתעניתו ויום שלישי לתעניתו היה שהתחיל להתענו' ביום י"ד בניסן למה שקרא המקרא ליום אתמול שלישי ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר ילכו' יום שלישי לשילוח הרנים היה : ב דק"ל מה האבלות שייך כזה ילזה א"ר פרשו וכו' והכי דרשו בפ"ק דמגילה ע"ש : ג בגמרא בפ"ק דמגילה דייק תסיפיה לקרא כי נפול תפול לפניו שתי נפלות אלו למה מלמד שאמרה לו אומה זו כמשלה לעפר ולכוכבים וכו' גם רש"י עיקר דיוקו תסיפיה דקרא לכך כתב וגו' להורות שדיוקו ממה שכתוב אחר כך :
ד פירש של כלתה נגמרה · ואח"כ ק"ל מה רעה עשו לו שאומר כלתה הרעה ועוד ובמה ידע שנגמרה הרעה דילמא ירע לו עוד כאשר אירע באמת · לכ"פ השנאה והנקמה כלומר נגמר השנאה שישנאהו ויעשו בו נקמה :
ה והמן נופל נפל מביעי ליה · לכ"פ המלאך דוחפו והכא איתא בפ"ק דמגילה ופרש"י נופל תמיד לשון עושה והולך נופל תמיד רובה לזקוף ומלאך מפילו :
דק"ל

רש"י

של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם: וישב מרדכי · לשקו א ולתעניתו : אבל וחפוי ראש · ר"פ הדבר ב במס' מגילה: אשר החילות לנפול וגו' · אמרה אומה זו כמשלו לכוכבים ולעפר ג כשהם יורדי' יורדים עד לעפר וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים : תנתן לי נפשי · שלא אהרג. כי"נ גזרה שנגזרה גזירה הרינה על עמי ומולדתי : ועמי · ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו וא"ת מה איכפת לך כי איככה אוכל וראיתי וגו' : כי אין הצר שוה בנזק המלך · איננו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתו היה לומר תכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון או החיה אותם להיות לך לעבדים הם וזרעם : ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה · כל מקום שנ' ויאמר ויאמר ב' פעמים אינו אלא לדרש ומדרשו של

פה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עכשיו שיודע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו : כי כלתה · נגמרה הרעה ד והשנאה והנקמה : והמן נופל · המלאך ה דחפו : על המטה אשר אסתר עליה · דרכן היה לישב בסעודה על צדן על גבי המטו' כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבני השתיה : הגם לכבוש · נ' תימה היא לכבוש לאנוס כתרג' כמו וכבשוה הארץ : גם הנה העץ · גם רעה אחרת עשה שהכין לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך ממסת המות : מה הוא לה · איך הוא קרוב לה : להעביר את רעת המן · מדבר ל"ג
שלא

ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר
יתיר יו"ד ואתו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודיים :
ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם
המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב
בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב :
ר"ה ז' ויקראו ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי
הוא חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב
ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל
האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר
מגילה ב' מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה
פס ב' מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל
היהודים ככתבם וכלשונם : ויכתב
בשם המלך אחשורוש ויחתם בטבעת המלך
וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש
פס י"ח האחשתרנים בני הרמכים : אשר נתן
המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל
ולעמד על נפשם להשמיד ולהרג ולאבד את
כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים
ושללם לבוז : ביום אחד בכל מדינות
המלך אחשורוש בשלושה עשר לחדש שנים
עשר הוא חדש אדר : פתשגן הכתב
להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים
יתיר יו"ד ולהיות היהודיים עתודים ליום הזה להנקם
עתידים ק' מאיביהם : הרצים רכבי הרכש
האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר
המלך והדת נתנה בשושן הבירה :
פס י"ו ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת
פס י"א י"ו וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן
פס י"ו והעיר שושן צהלה ושמחה : ליהודים
היתה אורה ושמחה וששן ויקר :
פס ג' ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום
סוכה מ"ח אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון
ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ
מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם :

ט

ובשנים עשר חדש הוא חדש
אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר
המלך

המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי
היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו
היהודים המה בשנאיהם : נקהלו
היהודים בעריהם בכל מדינות המלך
אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא
עמד לפניהם כי נפל פחדם על כל העמים :
וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי
המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים כי
נפל פחד מרדכי עליהם : כי גדול
מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל
המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדול :
ויכו היהודים בכל איביהם מכת חרב והרג
ואבדן ויעשו בשנאיהם כרצונם : ובשושן
הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש :
ואת פרשנדתא ואת דלפון ת' יתיר' מגילה י"ו
ואת אספתא : ואת פורתא
ואת אדליא ואת ארידתא :
ואת פרמשתא ואת אריסי ש' זעירא
ואת ארדי ואת ויזתא : וי"ו רבתי ז' זעירא
עשרת בני המן בן המדתא פס פס
צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את ידם : פס
ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה
לפני המלך : ויאמר המלך לאסתר המלכה
בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש
מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות
המלך מה עשו ומה שאלתך וינתן לך ומה
בקשתך עוד ותעש : ותאמר אסתר אם
על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר
בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן
יתלו על העץ : ויאמר המלך
להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת
בני המן תלו : ויקהלו היהודיים יתיר יו"ד
אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש
אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש
ובבזה לא שלחו את ידם :
ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו
ועמד

רש"י

לא תתקיים עצתו הרעה : הנה בית המן ונומר ·
ומעת' הכל רואים [א] שאני חפץ בכם וכל מה שתאמרו
יאמינו הכל שמאתי הוא לפיכך אין צריכין אתם
להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם :
אין להשיב · אין כחה להשיבו ולעשו' כתב המלך כזיוף:
ככתבה · באותיות שלה : כלשונה · היא הדבור : ביד
הרצים · רוכבי סוסים שדיה להם לרוץ : האחשתרנים · מין גמלים הממהרים לרוץ : ותכריך בוץ · מעטה בוץ טלית העשוי להתעטף :
מתיהדים · מתגיירים : ועושי המלאכה · אותם שהיו ממונים לעשות [ב] צרכי המלך : עשרת בני המן · ראיתי בסדר עולם אלו עשרה
עזרא ד' שכתבו שטנה על יהודה וירושלם כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יהודה וירושלם · ומה
היא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והשיאו עליהם את הכותים והחלילים בשם כורש ומלך
אחשורוש ובתנשא המן דבר שלא יעסקו אותן שבירושלם בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן : ובבזה לא שלחו את
ידם · שלא יתן המלך עין צרה בממון :

שפתי חכמים

א דק"ל היא בקשה להפר מחשבת המן והוא השיב הנה בית המן ואין זה
תשובה לשאלתה · לכ"פ ומעתה הכל רואים וכו' : ב דק"ל וכי עשה מלאכה
לבד הם למלך שכתב ועושי מלאכה אשר למלך והלא כל האומות כלם הם
למלך · לכ"פ אותם שהם ממונים לעשות צרכי המלך כלומר אשר למלך קאי
על המלאכה לא על עושי המלאכה :

פירש

ועמד על נפשם ונוח מאיביהם והרג בשנאיהם
חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את
ידם: ביום שלשה עשר לחדש אדר
ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה
ושמחה: והיהודיים אשר בשושן — יתיר יו"ד
נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו
ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה
ושמחה: על כן היהודים הפרוזים — פרזים קרי
הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה — מגילה ב' י"ט
עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב — מגילה ה'
ומשלח מנות איש לרעהו: — תענית ז'
ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח
ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות
המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים:
לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה — מגילה כ'
עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו
בכל שנה ושנה: כימים אשר נחו — שם
בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך
להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות
אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות — שם ה'
איש לרעהו ומתנות לאביונים: — פסחים ס"ח
וקבל היהודים את אשר החלו לעשות — אכר תשא
ואת אשר כתב מרדכי אליהם:
כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים
חשב על היהודים לאבדם והפל פור הוא
הגורל להמם ולאבדם: ובבאה לפני
המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה
אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אתו
ואת בניו על העץ: על כן קראו לימים — מגילה י"ט
האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי
האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם: — שם
קימו וקבל היהודים עליהם ועל זרעם ועל — וקבלו קרי
כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים — עיין בת"א / מגיל' ב' ה'
את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל — שם י"ז כ'
שנה ושנה: והימים האלה נזכרים — שם ל' ז'
ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה — שם י"ג / י"מ כ'
מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה — שם ב' ג'
לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף — שם ו'
מזרעם: ותכתב אסתר המלכה בת — תיו רבתי
אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף — שם י"ט
לקים את אגרת הפרים הזאת השנית: — מגילה ו'
וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע
ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש דברי — שם י"ז
שלום ואמת: לקים את ימי הפרים — שם ב'
האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי
היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם
ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם: ומאמר — שם י"ז
אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר:
וישם המלך אחשורש מס על הארץ ואיי הים: — אחשורוש ק'
וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי — מגילה י"ט
אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר — מגילה ח'
דברי הימים למלכי מדי ופרס: כי מרדכי — מגיל' ז' י"ב
היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים — מגילה ו'
ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר שלום
לכל זרעו:

חזק

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים ושבעה וסימן
קס"ז ותכין ותען אסתר:

שפתי חכמים

[א] פי' מדקאמר דפרזים בי"ד ש"מ מוקפין אינה בי"ד ומדלא רמז לן הכתוב אימת הוא ואשכח שושן שעשו בט"ו משתברא שאותו היום שייך למוקפי' וזהו שאמר כשושן · וא"ת וכדי שלא תבין ומה שכתב כשושן קאי נ"כ אמוקפין חומה דהיינו שיהיו מוקפין חומה מימות אחשורוש כשושן · לכ"פ והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רז"ל כנ"ש בפ"ק דמגילה ע"ש:
[ב] וקשה הרי תרגומו לא ישתני וטעות הוא ברש"י וה"ג לא יסיף תרגום עד תום עד דסף ודברי רש"י הוא שמפרש לא יסוף לא יתום וכן הוא בספרים מדויקים ויותר נראה לגרוס לא יסוף לא יתום דמתרגם עד תום עד דסף:
[ג] דקשה לרש"י את תוקף מניעי ליה מאי כל תוקף · לכ"פ תוקפו של כול':
תמת מגילת אסתר

רש"י

הפרזי' · שאינם יושבי' בערי חומה בי"ד ומוקפי' חומה בט"ו כשושן [א] והיקף ו"כ שיהיה מימו' יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותי': ומשלוח · שם דבר כמו משמר משמע לפיכך השי"ן נקודה רפי: ויכתוב מרדכי · את המגל' הזאת כמות שהיא: כי המן בן המדתא · חשב להומם ולאבד': ובבאה · אסתר אל המלך להתחנן לו: אמר עם הספר · אמר המלך בפיו וצוה לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה בראשו: על כן על כל דברי האגרת הזאת · נקבעו הימי' האלה ולכן נכתבה לדעת דורות הבאים: ומה ראו · עושי העושי' האלו שעשאום: ומה הגיע איהם · מה ראה אחש' רוש שנשתמ' בכלי הקדש וזה הגיע איהם שבא שטן ורקד ביניה' והרג את ושתי מה ראה המן שנתקנ' במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו · מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחו' ומה ראתה אסתר שזימנ' להמן: הנלוים עליה' · גרי' העתידי' להתגייר: ככתבם · שתהא המגיל' כתובה כתב אשורי': נזכרים · בקריא' מגילה: ונעשים · משתה ושמחה וי"ט לתת מנות ומתנות: משפחה ומשפחה · מתאספין יחד ואוכלי' ושותין יחד וכן קבלו עליה' שימי הפורי' לא יעבורו: וזכרם · קריא' מגילה: לא יסוף · תרגום שלא יתום [ב] דמתרג' עד תום עד דסף וא"א לו להיות מגז' אפן תספה מגזר' *עתה אספה יום א' שא"כ הל"ל לא יספה מזרעם: את כל — ראשית י"ט / שמואל א' כ"ז
תוקף · תוקפו של נס [ג] של אחשורוש ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר: השנית · לשנה השנייה חזרו ושלחו ספרי' שיעשו פורים: ומאמר אסתר קים וגו' · אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעם ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובי' וזהו נכתב בספר: לרוב אחיו · ולא לכל אחיו שלאחר שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו: לכל זרעו · מוסב על עמו לכל זרע עמו:

נשלם פירוש מגילת אסתר

הפטרות

מכל השנה

כמנהג כל קהלות הקדש

בשבתות וימים טובים׃ כמנהגי כל
קהלות קדושות בכל
תפוצות ישראל:

וברכות ההפטרה לפניה
ולאחריה׃ וסימני ההפטרות

בנביאים :

בבית ובכצות

אורי בלא״א כה״רר אהרן הלוי ז״ל
באמשטרדם
בשנת
לך דומיה תהלה אלהים

ברכות ההפטרה

קודם קריאת ההפטרה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים
טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ·
ברוך אתה יי הבוחר בתורה במשה עבדו
ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק :

ואחר קריאתה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים
צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה ·
המדבר ומקים · כי כל דבריו אמת וצדק ·
נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד
מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן אתה ·
ברוך אתה יי האל הנאמן בכל דבריו :

רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע
במהרה בימינו · ברוך אתה יי משמח ציון
בבניה :

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית
דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו · על כסאו
לא ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו ·
כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד ·
ברוך אתה יי מגן דוד :

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת
הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדושה ולמנוחה לכבוד
ולתפארת · על הכל יי אלהינו אנו מודים לך
ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד ·
ברוך אתה יי מקדש השבת :

לשלש רגלים

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים
לשבת — ועל יום המנוח הזה
לפסח — ועל יום חג המצות הזה
לשבועות — ועל יום חג השבועות הזה
לשמיני עצרת — ועל יום שמיני חג עצרת הזה
ועל יום טוב מקרא קדש הזה · שנתת לנו יי אלהינו
לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת · על הכל יי אלהינו
אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי
תמיד לעולם ועד · ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל
והזמנים :

לראש השנה

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום המנוח
הזה ועל יום הזכרון הזה ועל יום טוב מקרא
קדש הזה · שנתת לנו יי אלהינו לקדושה ולמנוחה
לכבוד ולתפארת · על הכל יי אלהינו אנו מודים לך
ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד
ודברך מלכנו אמת וקים לעד ברוך אתה יי מלך על כל
הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון :

ליום כפור

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום המנוח
הזה ועל יום הכפורים הזה ועל יום סליחת
העון הזה ועל יום מקרא קדש הזה שנתת לנו יי אלהינו
לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת · ולמחילה לסליחה
ולכפרה ולמחול בו את כל עונותינו · על הכל יי אלהינו
אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי
תמיד לעולם ועד ודברך מלכנו אמת וקים לעד · ברוך אתה
מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו ישראל ומעביר
אשמותינו בכל שנה ושנה מלך על כל הארץ מקדש
השבת וישראל ויום הכפורים :

הֵן

תומך : ישראל : עַבְדִּי אֶתְמָךְ־בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי
עָלָיו מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא׃ לֹא יִצְעַק
ולא ישא קולו : וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא־יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ׃ קָנֶה
שהוא קרוב להשבר : רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת
לשון כהתה עינו : יוֹצִיא מִשְׁפָּט׃ לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד־
לא ישבר :
אומות : יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֵלוּ׃

כאן מתחילים הספרדים והאשכנזים :

כֹּה אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם
כמו וירקעו : וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ
לכולם בשוה : נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ
קרא לישראל : לַהֹלְכִים בָּהּ׃ אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק
אסמוך : וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר
לפתוח : גּוֹיִם׃ לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא
אתה אסיר בגלו׳ : מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃
אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן
שהבטחתי לאברהם : וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃ הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ
וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ
אֶתְכֶם׃ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ
מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם׃
ישאו קול בשיר : יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי
חצרים · כפרים : סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ׃ יָשִׂימוּ לַיהוָה
כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃ יְהוָה
כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־
ירים קול : שתקתי : יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃ הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם
אצעק : אתנהל : אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף
ואבלעם : יָחַד׃ אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם
לשון יובש : אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ׃
ישראל שהיו עורים וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ
בגלות : אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים
לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים׃
נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל הָאֹמְרִים
לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ׃ הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ
וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת׃ מִי עִוֵּר כִּי אִם־
שלם : עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר
ראות קרי כְּעֶבֶד יְהוָה׃ רָאִית רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ
אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע׃ יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ
יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃ וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי
שסכה ליב : פתי כתם : הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז
לשון חור :
ואין

וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשַׁב׃ מִי בָכֶם
יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר׃ מִי־נָתַן
לִמְשׁוֹסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ למשיסה קרי
חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּתוֹרָתוֹ׃ וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז
מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ
וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה
בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ
קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה׃ כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם
אִתְּךָ־אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ
לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ׃ כִּי
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי
כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ תחתך :
מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן
אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ׃ אַל־
תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב
אֲקַבְּצֶךָּ׃ אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־
תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃ ל׳ ויכלא הגשם :
כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־
עֲשִׂיתִיו׃ הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ
וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃ כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ
יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת
יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ
אֱמֶת׃ אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי
אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־
אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃

הפטרת תולדות נח בישעיה בסימן נ״ד :

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי ל׳ חיל כיולדה :
לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה בני ירושלים :
מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ רשעי העולם :
הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ
אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃ חבליך :
כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים
נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי
וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ נעורין :
תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כִּי
בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה
וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס
אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים
אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד במעוט זעם :
עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת
לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן
נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ כִּי הֶהָרִים זכות אבות :
יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־ זכות אמהות :
יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃
עניה

הפטרת ראה

עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים: ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ: וכל בניך למודי יהוה ורב שלום בניך: בצדקה תכונני רחקי מעשק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך: הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול: הן אנכי בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם יהוה: הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים: הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים: הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך:

הפטרת לך לך בישעיה סימן מ' כאן מתחילים האיטליאני:

ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר:

כאן מתחילים הספרדים והאשכנזים:

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה: ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו: וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה: מי העיר

ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא: מי פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון ואת אחרנים אני הוא: ראו איים וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו ויאתיון: איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק: ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט: ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי: אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך: אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי: הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך: תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך: כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל תירא אני עזרתיך: אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל: הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים: תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל:

הפטרת וירא במלכים ב' בסימן ד':

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את יהוה והנשה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים: ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגידי לי מה יש לכי בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן: ויאמר לכי שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל שכניכי כלים רקים אל תמעיטי: ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך ויצקת על כל הכלים האלה והמלא תסיעי: ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה הם מגישים אליה והיא מוצקת: ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד השמן: ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיכי ואת ובניכי תחיי

בנותר

בנותר: ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם: ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל לחם: ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד: נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שמה: ויהי היום ויבא שמה ויסר אל העליה וישכב שמה: ויאמר אל גיחזי נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא לה ותעמד לפניו: ויאמר לו אמר נא אליה הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת מה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת: ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה זקן: ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח: ויאמר למועד הזה כעת חיה אתי חבקת בן ותאמר אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך: ותהר האשה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע: ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים: ויאמר אל אביו ראשי ראשי ויאמר אל הנער שאהו אל אמו: וישאהו ויביאהו אל אמו וישב על ברכיה עד הצהרים וימת: ותעל ותשכבהו על מטת איש האלהים ותסגר בעדו ותצא: ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת האתנות וארוצה עד איש האלהים ואשובה: ויאמר מדוע את הלכתי אליו היום לא חדש ולא שבת ותאמר שלום:

כאן מסיימין ההפטרה קצת קהלות:

ותחבש האתון ותאמר אל נערה נהג ולך אל תעצר לי לרכב כי אם אמרתי לך: ותלך ותבא אל איש האלהים אל הר הכרמל ויהי כראות איש האלהים אתה מנגד ויאמר אל גיחזי נערו הנה השונמית הלז: עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום: ותבא אל איש האלהים אל ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר איש האלהים הרפה לה כי נפשה מרה לה ויהוה העלים ממני ולא הגיד לי: ותאמר השאלתי בן מאת אדני הלא אמרתי לא תשלה אתי: ויאמר לגיחזי חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו ושמת משענתי על פני הנער: ותאמר אם הנער חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך ויקם וילך אחריה: וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת על פני הנער ואין קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד לו לאמר לא הקיץ הנער: ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת משכב על מטתו: ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם ויתפלל אל יהוה: ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו ויגהר עליו ויחם בשר הילד: וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר הנער עד שבע פעמים ויפקח הנער את עיניו: ויקרא אל גיחזי ויאמר קרא אל השנמית הזאת ויקראה ותבוא אליו ויאמר שאי בנך: ותבא ותפל על רגליו ותשתחו ארצה ותשא את בנה ותצא:

הפטרת חיי שרה במלכים בסימן א':

והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו: ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך: ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך: והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה: ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו: ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית וגם הוא טוב תאר מאד ואתו ילדה אחרי אבשלום: ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי אדניה: וצדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו: ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת אשר אצל עין רגל ויקרא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה עבדי המלך: ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים ואת שלמה אחיו לא קרא: ויאמר נתן אל בת שבע אם שלמה לאמר הלוא שמעת כי מלך אדניהו בן חגית ואדנינו דוד לא ידע: ועתה לכי איעצך נא עצה ומלטי את נפשך ואת נפש בנך שלמה: לכי ובאי אל המלך

פירוש המלות:
אחות אבישג אם עדות הכניאה: | בלותו עיר: | חדר למעלה: כותל: | נכנוד ותכונה: | בעבור: | בתוך קרובי: | את קרי: לי ויחבק: | תכזב לבונך: | עולם ברגלי: | הלכת קרי: | והל ולך: | תעכב: | מרירות: | מתנים: | מקלי: | לי כתיבת שלום: | לשמוע: | כמו ויפול: | כמעטש: | ימי הזקנה: | ולא יחם מבגדיו לו: | מחממת: | מתגאה: | לא הכעיסו: | דברי עצתו: | סור של פטם: | עם כמו אצל: | זוחלת שמחלים עליה המים: | עין רוגל עין כובס: | מן המחלוקת:

כה ואמרת אליו הלא אתה אדני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי ומדוע מלך אדניהו: הנה עודך מדברת שם עם המלך ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך: ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך: ותקד בת שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה לך: ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי: ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת: ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולאביתר הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה עבדך לא קרא: ואתה אדני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על כסא אדני המלך אחריו: והיה כשכב אדני המלך עם אבתיו והייתי אני ובני שלמה חטאים: והנה עודנה מדברת עם המלך ונתן הנביא בא: ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה: ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על כסאי: כי ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו: ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא: אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך מי ישב על כסא אדני המלך אחריו: ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך: וישבע המלך ויאמר חי יהוה אשר פדה את נפשי מכל צרה: כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה: ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם:

והאיטליאני מוסיפים

ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן יהוידע ויבאו לפני המלך: ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גיחון: ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה:

הפטרת תולדות בתרי עשר במלאכי בסימן א':

משא דבר יהוה אל ישראל ביד מלאכי: אהבתי אתכם אמר יהוה ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאם יהוה ואהב את יעקב: ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר: כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר יהוה צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם יהוה עד עולם: ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל לגבול ישראל: בן יכבד אב ועבד אדניו ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי אמר יהוה צבאות לכם הכהנים בוזי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך: מגישים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם במה גאלנוך באמרכם שלחן יהוה נבזה הוא: וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר יהוה צבאות: ועתה חלו נא פני אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יהוה צבאות: מי גם בכם ויסגר דלתים ולא תאירו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם: כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו נבזה אכלו: ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם אמר יהוה: וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת ליהוה כי מלך גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי נורא בגוים: ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים: אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם את המארה וארותי את ברכותיכם וגם ארותיה כי אינכם שמים על לב: הנני גער לכם את הזרע וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ונשא אתכם אליו: וידעתם כי

שלחתי אליכם את המצוה הזאת להיות בריתי
את לוי אמר יהוה צבאות: בריתי
היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא
וייראני ומפני שמי נחת הוא: תורת
אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו
בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון:
כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו
כי מלאך יהוה צבאות הוא:

פירוש המלות: נשבר ונדכה · כן ראוי להיות שלוחו של הקב"ה ·

הפטרת ויצא יעקב בהושע בסימן י"א:

ועמי תלואים למשובתי ואל על
יקראהו יחד לא ירומם:
איך אתנך אפרים אמגנך
ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים
נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי: לא
אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל
אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר:
אחרי יהוה ילכו כאריה ישאג כי הוא ישאג
ויחרדו בנים מים: יחרדו כצפור ממצרים
וכיונה מארץ אשור והושבתים על בתיהם
נאם יהוה: סבבני בכחש אפרים ובמרמה
בית ישראל ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים
נאמן: אפרים רעה רוח ורדף קדים כל
היום כזב ושד ירבה וברית עם אשור יכרתו
ושמן למצרים יובל: וריב ליהוה עם
יהודה ולפקד על יעקב כדרכיו כמעלליו ישיב
לו: בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את
אלהים: וישר אל מלאך ויכל בכה ויתחנן
לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו: ויהוה
אלהי הצבאות יהוה זכרו: ואתה באלהיך
תשוב חסד ומשפט שמור וקוה אל אלהיך
תמיד: כנען בידו מאזני מרמה לעשק
אהב: ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי
און לי כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא:
ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים עד אושיבך
באהלים כימי מועד: ודברתי על הנביאים
ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה:
אם גלעד און אך שוא היו בגלגל שורים זבחו
גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי:

פירוש המלות: מסופקים · ל' עליון · בלבו ובפיו · אמסרך · כתחמתו · אמר לא בירושלים · ינועו ממזרח וממערב · ל' כזב · מושל · ל' רעע לדברי רוח · מוביל השמן לשוחד · כשהיו מלכיה רעים · ובעצמו גבר · בללו בכה המלאך · כמו כון או כח · להוכיח אתכם · ל' דמיון · זבחו · לת"ז · מענית המחרישה ·

כאן מתחילים הפטרת ויצא יעקב האשכנזים:

ויברח יעקב שדה ארם ויעבד
ישראל באשה ובאשה
שמר: ובנביא העלה
יהוה את ישראל ממצרים ובנביא נשמר:
הכעיס אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש
וחרפתו ישיב לו אדניו: כדבר אפרים

פירוש המלות: פוז ואת עשיתי לך · בעד אשה · המתין · מרגעים אשר שהיו במדבר · כאן והכנס כעוזים הקב"ה ·

רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת:
ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם
כתבונם עצבים מעשה חרשים כלה להם הם
אמרים זבחי אדם עגלים ישקון: לכן
יהיו כענן בקר וכטל משכים הלך כמץ יסער
מגרן וכעשן מארבה: ואנכי יהוה אלהיך
מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע
אין בלתי: אני ידעתיך במדבר בארץ
תלאבות: כמרעיתם וישבעו שבעו וירם
לבם על כן שכחוני: ואהי להם כמו
שחל כנמר על דרך אשור: אפגשם כדב
שכול ואקרע סגור לבם ואכלם שם כלביא חית
השדה תבקעם: שחתך ישראל כי בי
בעזרך: אהי מלכך אפוא ויושיעך בכל
עריך ושפטיך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים:
אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי:
צרור עון אפרים צפונה חטאתו: חבלי
יולדה יבאו לו הוא בן לא חכם כי עת לא
יעמד במשבר בנים: מיד שאול אפדם
ממות אגאלם אהי דבריך מות אהי קטבך
שאול נחם יסתר מעיני: כי הוא
בין אחים יפריא יבוא קדים רוח יהוה ממדבר
עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה
אוצר כל כלי חמדה: תאשם שמרון
כי מרתה באלהיה בחרב יפלו עולליהם
ירטשו והריותיו יבקעו:

פירוש המלות: רעדה · כשנשא · לכן ישקו העגלים על פיהם · ל' רוח סערה · ארץ צמאה · במרץ כבינן · לבם הסגור · תבלת עצמך · כי פשעת מרדת בעוזרך · אכי אהיה קיים אבל מלכך אפוא · ל' כליתה · ל' יפרה · ירמוס · ל' שממה · יושלכו לארץ · בסיס מעוברת ·

שובה ישראל עד יהוה אלהיך
כי כשלת בעונך:
קחו עמכם דברים
ושובו אל יהוה אמרו אליו כל תשא עון
וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו:
אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא
נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך
ירחם יתום: ארפא משובתם אהבם
נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה
כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו
כלבנון: ילכו ינקותיו ויהי כזית
הודו וריח לו כלבנון: ישבו יושבי
בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון:
אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו
אני כברוש רענן ממני פריך נמצא: מי
חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי
יהוה וצדיקים ילכו בם ופשעים
יכשלו בם:

פירוש המלות: אע"פי שכשלת · כל עון תשא · בשביל פרים · כן לבדך · אתהכם בנדבה · מלב טוב · ינדלהו · יתפשטו הענפים הלכים · כמו הדגן המחיה את האדם · ל' הבטה · אמר הקב"ה כמו הברוש שכופפין ראשו כן אני מרום וקדוש השוכן וגו' · בשבילם ·

הפטרת

הפטר' וישלח כמנהג בני ספרד • וכמנהג ק"ק
איטליאני בתרי עשר בעובדיה בסימן א':

חזון עבדיה כה אמר אדני יהוה — נר אלנומי כיה:
לאדום שמועה שמענו מאת — בשביל אדום:
יהוה וציר בגוים שלח קומו — שליח:
ונקומה עליה למלחמה: הנה קטן נתתיך
בגוים בזוי אתה מאד: זדון לבך השיאך — שאו הכחם הזיאני •
שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי — כמו סוכן:
יורדני ארץ: אם תגביה כנשר ואם בין
כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יהוה: — כמו תשים:
אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה — יאמרו דרך תימה נכרת:
הלוא יגנבו דים אם בצרים באו לך הלוא — ויביאו השאר •
ישאירו עוללות: איך נחפשו עשו נבעו — נתבקשו •
מצפוניו: עד הגבול שלחוך כל אנשי — לויך •
בריתך השיאוך יכלו לך אנשי שלמך לחמך — אוכלי לחמך •
ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו: הלוא — חולי ומכה •
ביום ההוא נאם יהוה והאבדתי חכמים מאדום
ותבונה מהר עשו: וחתו גבוריך תימן — ל' חתת •
למען יכרת איש מהר עשו מקטל: מחמס — יושבי תימן • מרוב הרג •
אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם: — בשביל חמס •
ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו — ממנו • ל' שביה:
ונכרים באו שעריו ועל ירושלם ידו גורל גם — השליכו:
אתה כאחד מהם: ואל תרא ביום אחיך — לא היה לך לראות:
ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום — שנתנכר
אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה: אל תבוא
בשער עמי ביום אידם אל תרא גם אתה
ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום
אידו: ואל תעמד על הפרק להכרית — שיתפרקין הדרכים • מקום
את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה:
כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית
יעשה לך גמלך ישוב בראשך:
כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל
הגוים תמיד ושתו ולעו והיו כלוא היו: — ובלעו:
ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית
יעקב את מורשיהם:
והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו
לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית — כמו ובערה:
עשו כי יהוה דבר: וירשו הנגב את — יושבי הנגב
הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את — יושבי השפלה:
שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את
הגלעד: וגלת החל הזה לבני ישראל — ל' חיל • ות"י
אשר כנענים עד צרפת וגלת ירושלם אשר — עמא הדין •
בספרד ירשו את ערי הנגב: ועלו
מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה
ליהוה המלוכה:

הפטר' וישב בתרי עשר בעמוס בסימן ב'•

כה אמר יהוה על שלשה פשעי
ישראל ועל ארבעה לא
אשיבנו על מכרם בכסף — ריק' מהזיב לו גמול
צדיק ואביון בעבור נעלים: השאפים — שהוא צדיק בדינו:
על עפר ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו — ל' ישאף כל •
ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את
שם קדשי: ועל בגדים חבלים יטו אצל כל — ל' משכון:
מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם: — ל' ענש:
ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר
כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד — ל' חוזק
פריו ממעל ושרשיו מתחת: ואנכי העליתי — ערמוני' קאסט"אנין
אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר
ארבעים שנה לרשת את ארץ האמרי:
ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזרים — ל' פרישה:
האף אין זאת בני ישראל נאם יהוה: — בתמי' יכולי' אתם
ותשקו את הנזרים יין ועל הנביאים צויתם — להכחיש זאת:
לאמר לא תנבאו: הנה אנכי מעיק תחתיכם — ל' צוקה:
כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר: — ל' עומר:
ואבד מנוס מקל וחזק לא יאמץ כחו וגבור לא — לא יאמץ כחו:
ימלט נפשו: ותפש הקשת לא יעמד וקל — כנגד החויב:
ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו:
ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא — ינוס קל מכלם:
נאם יהוה: שמעו את הדבר הזה
אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל על כל
המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר: — הנוי כולו:
רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן
אפקד עליכם את כל עונתיכם: הילכו
שנים יחדו בלתי אם נועדו: הישאג — אם לא נועדו יחדיו
אריה ביער וטרף אין לו היתן כפיר קולו
ממענתו בלתי אם לכד: התפל צפור על פח
הארץ ומוקש אין לה היעלה פח מן האדמה
ולכוד לא ילכוד: אם יתקע שופר בעיר
ועם לא יחרדו אם תהיה רעה בעיר ויהוה לא
עשה: כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי
אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים:
אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא — כן הקב"ה דבר אל הנביאים מי וגו':
ינבא:

הפטרת מקץ במלכים א' בסימן ג'

ויקץ שלמה והנה חלום ויבא
ירושלם ויעמד לפני ארון
ברית אדני ויעל עלות ויעש
שלמים ויעש משתה לכל עבדיו: אז
תבאנה שתים נשים זונות אל המלך ותעמדנה — בעו בלם:
לפניו: ותאמר האשה האחת בי אדני
אני

ואני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה
בבית: ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד
גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו
בבית זולתי שתים אנחנו בבית: וימת
בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו:
ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך
ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת
השכיבה בחיקי: ואקם בבקר להיניק
את בני והנה מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא
היה בני אשר ילדתי: ותאמר האשה
האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אמרת
לא כי בנך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך:
ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובנך המת
וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי:
ויאמר המלך קחו לי חרב ויבאו החרב לפני
המלך: ויאמר המלך גזרו את הילד החי
לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי
לאחת: ותאמר האשה אשר בנה החי
אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר בי
אדני תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתהו
וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו:
ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת
לא תמיתהו היא אמו: וישמעו כל
ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו
מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו
לעשות משפט: ויהי המלך שלמה מלך
על כל ישראל:

פירוש המלות: שכבה : הסתכלתי בבקר בגזרתו : אלו הטענות : נכמרו :

הפטרת ויגש ביחזקאל בסימן ל״ז:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ואתה
בן אדם קח לך עץ אחד וכתב
עליו ליהודה ולבני ישראל
חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ
אפרים וכל בית ישראל חבריו: וקרב אתם אחד
אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך:
וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלא תגיד
לנו מה אלה לך: דבר אליהם כה אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את עץ יוסף אשר
ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם
עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו
אחד בידי: והיו העצים אשר תכתב עליהם
בידך לעיניהם: ודבר אליהם כה אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את בני ישראל מבין
הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אתם מסביב
והבאתי אותם אל אדמתם: ועשיתי
אתם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד
יהיה לכלם למלך ולא יהיה עוד לשני גוים

פירוש המלות: שבט בנימן : אני מחברם : סימן למלכי ישראל שתהי׳ אחת : כמו עמך : יהיו קרי

ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד:
ולא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל
פשעיהם והושעתי אתם מכל מושבתיהם
אשר חטאו בהם וטהרתי אותם והיו לי לעם
ואני אהיה להם לאלהים: ועבדי
דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם
ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם:
וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב
אשר ישבו בה אבותיכם וישבו עליה המה
ובניהם ובני בניהם עד עולם ודוד עבדי נשיא
להם לעולם: וכרתי להם ברית שלום ברית
עולם יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם
ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם:
והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים
והמה יהיו לי לעם: וידעו הגוים כי
אני יהוה מקדש את ישראל בהיות מקדשי
בתוכם לעולם:

פירוש המלות: יחלקו : מ״ן החטיא יקרא : טמו ד ד : מ״ן : פי׳ עונש : פי׳ נאדני : ת״י ביניהון :

הפטרת ויחי יעקב במלכים א׳ בסימן ב׳:

ויקרבו ימי דוד למות ויצו את
שלמה בנו לאמר:
אנכי הלך בדרך כל
הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת
את משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרכיו לשמר
חקתיו ומצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת
משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת
אשר תפנה שם: למען יקים יהוה את
דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את
דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל
נפשם לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל:
וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה
אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן
נר ולעמשא בן יתר ויהרגם וישם דמי מלחמה
בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו
ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך
ולא תורד שיבתו בשלום שאל: ולבני
ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנך
כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך:
והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים
והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתי מחנים
והוא ירד לקראתי הירדן ואשבע לו ביהוה
לאמר אם אמיתך בחרב: ועתה אל
תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר
תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול:
וישכב דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד:
והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה
בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים

פירוש המלות: במנהג : פועל ברוחך : מה הוא חנון אף אתה תהא כן : כמו שבת ומועדי׳ : תצליח : שלא היו נשמרים ממנו : היא החגורה שהרגם לו חלינת נדחת : שלא ימות מיתת עצמו : כלומר : נרשותך : ל׳ נזיון : חזקה : נשבעתי לו : היא נשען :

הפטרת שמות

וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃

הפטרת שמות כמנהג האשכנזים בישעיה בסימן כ"ז

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃ הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים׃ לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֺן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים׃ כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ׃ בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָםִ׃ הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃ הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃ בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה׃ וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃

הפטרת ואלה שמות כמנהג הספרדים והאיטליאני בירמיה בסימן א׳

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃ רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַםִ וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַםִ לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ

פירוש המלות

אחר שהמית אלה
יתים הבאים דין מיסועה : יתן סול'
כלומר בתנובה :
אם הורג ישראל'
בסאה : ל' הוצא'
רוח קדים :
זה יהי' הכפ' מטאתו
שוח סיד' לפזור הוא מסכן
ענפיה :
ענפה : מכערות
יחבט : שרש מן הגלות
מן הגאוה עושין עטרות : נמת
נופל : תפן : מוכי יום חוק : כורת
יכיס
כביכורה בתחלת הקין :
תכף
ל' כתר
זה חזקיה
של תורה
פסקתו
בנבואה : כסלו :
פי' במשפט
ל' ולה חקיקה
עד כי אין מקום
נקי : ל' ונתל
נע וקיס
מנוה למצוה :
תקות שני לו מעט
דבור הפוך :
המנוחה :
לאותי' מועטים תוא עליהם
אלו בפסוקים הם בסימן כ"ט
ה' אשר פדה אחר של יעקב

פירוש המלות

יתלבנו :
כראות יעקב :
עיר מערי הכהני'
אשר בארץ
הדיבור היה בימי
יתיר ו'
זמנתיך לכך :
לה: בא על הגוים :
לדבר תוכחת :
ויסס : כנוע
מכיתיך :
ל' כריתה ועקיר'
ענין מהירות :
פי' רותח : פני הרתיחה
היא בכל ל' בתח'
כמו עמם
לשון נזירות
ופילגך :
כנגד מלכי
ל' כרוז : יוסבי ירושל' : הן כפלי' אחות : ל' מכלל

אחרי במדבר בארץ לא זרועה׃
קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה כל־אכליו
יאשמו רעה תבא אליהם נאם־
יהוה׃

הפטרת וארא ביחזקאל בסימן כ״ח׃

ולא־יהיה עוד לבית ישראל
סלון ממאיר וקוץ מכאב
מכל סביבתם השאטים
אותם וידעו כי אני אדני יהוה׃

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים׃

כה־אמר אדני יהוה בקבצי ׀ את־
בית ישראל מן־העמים אשר
נפצו בם ונקדשתי בם לעיני
הגוים וישבו על־אדמתם אשר נתתי לעבדי
ליעקב׃ וישבו עליה לבטח ובנו בתים
ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים
בכל השאטים אתם מסביבותם וידעו כי אני
יהוה אלהיהם׃ בשנה העשירית
בעשרי בשנים עשר לחדש היה דבר־יהוה אלי
לאמר׃ בן־אדם שים פניך על־פרעה
מלך מצרים והנבא עליו ועל־מצרים כלה׃
דבר ואמרת כה־אמר ׀ אדני יהוה הנני עליך
פרעה מלך־מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך
יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני׃
ונתתי חחיים בלחייך והדבקתי דגת־יאריך
בקשקשתיך והעליתיך מתוך יאריך ואת כל־
דגת יאריך בקשקשתיך תדבק׃
ונטשתיך המדברה אותך ואת כל־דגת יאריך
על־פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית
הארץ ולעוף השמים נתתיך לאכלה׃
וידעו כל־ישבי מצרים כי אני יהוה יען היותם
משענת קנה לבית ישראל׃ בתפשם
בך בכפך תרוץ ובקעת להם כל־כתף ובהשענם
עליך תשבר והעמדת להם כל־מתנים׃
לכן כה אמר אדני יהוה הנני מביא עליך חרב
והכרתי ממך אדם ובהמה׃ והיתה
ארץ־מצרים לשממה וחרבה וידעו כי־אני יהוה
יען אמר יאר לי ואני עשיתי׃ לכן הנני
אליך ואל־יאריך ונתתי את־ארץ מצרים
לחרבות חרב שממה ממגדל סונה ועד־גבול
כוש׃ לא תעבר־בה רגל אדם ורגל
בהמה לא תעבר־בה ולא תשב ארבעים שנה׃
ונתתי את־ארץ מצרים שממה בתוך ארצות
נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין
שממה ארבעים שנה והפצתי את־מצרים

פירוש המלות:
ל׳ אשם׃
קוץ׃ כמו ממארת׃
ל׳ בזה ושלל׃
בבוזזים׃
פכל גדולתם ע״ש נילוס׃
יש לי יאורי מספיק׃
חתי׳ ק׳׳
פי׳ שתופשי׳ בה הדג
ועזבתיך׃
סמיכה׃
בכף ק׳׳ ל׳ שבירה׃
מתני׳ שתשבר כריך נאחז כל הגוף׃

בגוים וזריתים בארצות׃ כי כה אמר
אדני יהוה מקץ ארבעים שנה אקבץ את־מצרים
מן־העמים אשר־נפצו שמה׃ ושבתי את־
שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על־
ארץ מכורתם והיו שם ממלכה שפלה׃
מן־הממלכות תהיה שפלה ולא־תתנשא עוד
על־הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים׃
ולא־יהיה־עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון
בפנותם אחריהם וידעו כי אני אדני יהוה׃
ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון באחד לחדש
היה דבר־יהוה אלי לאמר׃ בן־אדם
נבוכדראצר מלך־בבל העביד את־חילו עבדה
גדלה אל־צר כל־ראש מקרח וכל־כתף מרוטה
ושכר לא־היה לו ולחילו מצר על־העבדה אשר־
עבד עליה׃ לכן כה אמר אדני יהוה
הנני נתן לנבוכדראצר מלך־בבל את־ארץ מצרים
ונשא המנה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר
לחילו׃ פעלתו אשר־עבד בה נתתי לו
את־ארץ מצרים אשר עשו לי נאם אדני יהוה׃
ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן
פתחון־פה בתוכם וידעו כי־אני יהוה׃

הפטרת בא אל פרעה לק״ק איטליאני בישעיה
סימן י״ח׃

בעת ההיא יובל־שי ליהוה צבאות
עם ממשך ומורט ומעם נורא
מן־הוא והלאה גוי קו־קו
ומבוסה אשר־בזאו נהרים ארצו אל־מקום שם־
יהוה צבאות הר־ציון׃ משא מצרים
הנה יהוה רכב על־עב קל ובא מצרים ונעו
אלילי מצרים מפניו ולבב מצרים ימס בקרבו׃
וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש־באחיו
ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה׃
ונבקה רוח־מצרים בקרבו ועצתו אבלע ודרשו
אל־האלילים ואל־האטים ואל־האבות ואל־
הידענים׃ וסכרתי את־מצרים ביד
אדנים קשה ומלך עז ימשל־בם נאם האדון
יהוה צבאות׃ ונשתו־מים מהים ונהר
יחרב ויבש׃ והאזניחו נהרות דללו
וחרבו יארי מצור קנה וסוף קמלו׃
ערות על־יאור על־פי יאור וכל מזרע יאור ייבש
נדף ואיננו׃ ואנו הדיגים ואבלו כל־
משליכי ביאור חכה ופרשי מכמרת על־פני־
מים אמללו׃ ובשו עבדי פשתים שריקות
וארגים חורי׃ והיו שתתיה מדכאים כל־
עשי שכר אגמי־נפש׃ אך־אוילים שרי
צען חכמי יעצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו
אל־

פירוש המלות:
כמו מגורתם׃
ל׳ ממשלה׃
ל׳ מינשטירה׃
כמו על׃ ל׳ קרחה׃
שנמרט עור הכתף׃
שכר פעולתו׃
יובל׃ מנחה׃
יזועו מפניו׃
ובלבלתי׃
ל׳ הרקה׃ אשחית׃
מין כשופים׃
והסגלתים׃
ל׳ כריתה׃
כמו והזניחו׃ כמו
חרבו׃ מגרים׃
נכרתו׃ ירקות׃
על מגות היאור׃
לאניה׃ כדי כלני׃
רשת׃
עושי׃ כמו כמבלקת׃
כמו חורי׃ מכודות׃
כמו ויסכרו׃
כמו עגמי׃
ל׳ אף כער׃

אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם: איו אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה יעץ יהוה צבאות על מצרים: נואלו שרי צען נשאו שרי נף התעו את מצרים פנת שבטיה: יהוה מסך בקרבה רוח עועים והתעו את מצרים בכל מעשהו כהתעות שכור בקיאו: ולא יהיה למצרים מעשה אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון: ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וחרד ופחד מפני תנופת יד יהוה צבאות אשר הוא מניף עליו: והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד מפני עצת יהוה צבאות אשר הוא יועץ עליו: ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליהוה צבאות עיר ההרס יאמר לאחת: ביום ההוא יהיה מזבח ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה ליהוה: והיה לאות ולעד ליהוה צבאות בארץ מצרים כי יצעקו אל יהוה מפני לחצים וישלח להם מושיע ורב והצילם: ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים את יהוה ביום ההוא ועבדו זבח ומנחה ונדרו נדר ליהוה ושלמו: ונגף יהוה את מצרים נגף ורפוא ושבו עד יהוה ונעתר להם ורפאם: ביום ההוא תהיה מסלה ממצרים אשורה ובא אשור במצרים ומצרים באשור ועבדו מצרים את אשור: ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ: אשר ברכו יהוה צבאות לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל:

אפטר' בא אל פרע' כמנהג האס' כנז' בירמי' בסי' מ"ו:

הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לבוא נבוכדראצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים: הגידו במצרים והשמיעו במגדול והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו התיצב והכן לך כי אכלה חרב סביביך: מדוע נסחף אביריך לא עמד כי יהוה הדפו: הרבה כושל גם נפל איש אל רעהו ויאמרו קומה ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו מפני חרב היונה: קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד: חי אני נאם המלך יהוה צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא: כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף לשמה תהיה ונצתה מאין יושב: עגלה יפה פיה מצרים קרץ מצפון בא בא: גם שכריה בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם בא עליהם עת פקדתם: קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים: כרתו יערה נאם יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר: הבישה בת מצרים נתנה ביד עם צפון: אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו: ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד עבדיו ואחרי כן תשכן כימי קדם נאם יהוה: ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד: אתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהוה כי אתך אני כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך:

הפטרת בשלח בשופטים בסימן ה':

ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא: והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט: ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יהוה אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון: ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ונתתיהו בידך: ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך: ותאמר הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכר יהוה את סיסרא ותקם דבורה ותלך עם ברק קדשה: ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ותעל עמו דבורה: וחבר הקיני נפרד מקין מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד אלון בצענים אשר את קדש: ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינעם הר תבור: ויזעק סיסרא את כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון: ותאמר דבורה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן יהוה את סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד

ברק

פירוש המלות

ל' מוליס: פתפתו: רלס: מזנ: ל' עוה: משל על חכמי מצרי': לזנוב: ל' דינור: משביל ה': ל' הר"ס: בלו' גדול יהיה: ועשו: ל' ויעתר כתפייס: פחו ושליש' על כלו': ערי מהלכ' לפרעה: נשטפו: סק"נה הרבה: כמו על: בהוכסת: ע' פרעה: מבוא מלך שאון: לשמה: ל' חרבה: ע"ין גזירה:

פירוש המלות

נייס' ת משכרו: פטוס: הפנו עורף: עצי היער: כזו על אמון: ל' ואין ה' מלא: ועמך: בדין חסוך מעט מעט: ל' כריתה: תמרים היו לה כיריתו: תמשוך: וי"ת ואיתגייב: ויאסוף: ר"ל עמו: מישור אשר בצענים: בצעננים ק':

ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו:
ויהם יהוה את סיסרא ואת כל הרכב ואת
כל המחנה לפי חרב לפני ברק וירד סיסרא
על רגליו: מעל המרכבה וינס ברגליו: וברק רדף
אחרי הרכב ואחרי המחנה עד חרשת הגוים
ויפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד
אחד: וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל
אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין מלך חצור
ובין בית חבר הקיני: ותצא יעל לקראת
לשון קרנה: סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל
בשמיכה: תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה:
נ׳ נמא: ויאמר אליה השקיני נא מעט מים כי צמתי
ותפתח את נאד החלב ותשקהו ותכסהו:
ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם איש
יבא ושאלך ואמר היש פה איש ואמרת אין:
ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל ותשם
פטיש: בכתת: את המקבת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע
נעיצה: תתקע: את היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא נרדם
לשון יעף: ויעף וימת: והנה ברק רדף את סיסרא
ותצא יעל לקראתו ותאמר לו לך ואראך את
האיש אשר אתה מבקש ויבא אליה והנה
סיסרא נפל מת והיתד ברקתו: ויכנע
אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני
בני ישראל: ותלך יד בני ישראל הלוך
וקשה על יבין מלך כנען עד אשר הכריתו את
יבין מלך כנען:

כאן מתחילים הספרדים:

לשון שירה: ותשר דבורה וברק בן אבינעם ביום
לשון נקמות: ההוא לאמר: בפרע פרעות
לשון נדבה: בישראל בהתנדב עם ברכו יהוה:
לשון סרלה: שמעו מלכים האזינו רזנים אנכי
ליהוה אנכי אשירה אזמר ליהוה אלהי ישראל:
לשון הליכה: יהוה בצאתך משעיר בצעדך
משדה אדום ארץ רעשה גם שמים
לשון נזילה: נטפו גם עבים נטפו מים:
הרים נזלו מפני יהוה זה סיני
מפני יהוה אלהי ישראל:
בימי שמגר בן ענת בימי יעל
ר״ל הולכי ארחות: חדלו ארחות והלכי נתיבות ילכו
מעוותים: ארחות עקלקלות: חדלו פרזון
כמו פרזות: בישראל חדלו עד שקמתי דבורה
שקמתי אם בישראל:
כשיבחר: מלחמה: יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים
כמו לשערים: מגן אם יראה ורמח בארבעים
אלו הסופרים: אלף בישראל: לבי לחוקקי ישראל
המתנדבים בעם ברכו יהוה:

רכבי אתנות צחרות ישבי על מדין לבנות:
והלכי על דרך שיחו: מקול נ׳ שיח ושנחה:
מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות לשון חץ: שולכים:
יהוה צדקת פרזונו בישראל לשון סיכוי:
אז ירדו לשערים עם יהוה: עורי לשון פרזון:
עורי דבורה עורי עורי דברי
שיר קום ברק ושבה שביך בן
אבינעם: אז ירד שריד המשיל:
לאדירים עם יהוה ירד לי בגבורים:
מני אפרים שרשם בעמלק אחריך
בנימין בעממיך מני מכיר ירדו כמו עמיך:
מחקקים ומזבולן משכים בשבט פירוש החכמים
ספר: ושרי ביששכר עם דבורה והסופרים: כמו ושרים:
ויששכר כן ברק בעמק שלח
ברגליו בפלגות ראובן גדלים חקקי לשון חלוק:
לב: למה ישבת בין המשפתים
לשמע שרקות עדרים לפלגות ראובן
גדולים חקרי לב: גלעד לשון מחשבה:
בעבר הירדן שכן ודן למה יגור אניות לשון אסיפה:
אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו כמו פרציו:
ישכון: זבולן עם חרף נפשו למות כזה נפשו: במלחמה:
ונפתלי על מרומי שדה:
באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי
כנען בתענך על מי מגדו בצע כסף כמו עד: נ׳ הנאה:
לא לקחו: מן שמים נלחמו
הכוכבים ממסלותם נלחמו עם ת״י סלו לרוכב:
סיסרא: נחל קישון גרפם נחל שטפם:
קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז: את גבורי כנען:
אז הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו: נשברו: מדריכת:
אורו מרוז אמר מלאך יהוה ארו ארור שהם הסוסים:
ישביה כי לא באו לעזרת יהוה קללו: שם עיר:
לעזרת יהוה בגבורים: תברך
מנשים יעל אשת חבר הקיני
מנשים באהל תברך: מים
שאל חלב נתנה בספל אדירים תורק
הקריבה חמאה: ידה ליתד
תשלחנה וימינה להלמות לכתת:
עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו הסירה:
ומחצה וחלפה רקתו: בין נ׳ מחץ: העבירה:
רגליה כרע נפל שכב בין רגליה
כרע נפל באשר כרע שם נפל
שדוד: בעד החלון נשקפה ותיבב כליעה תרגום של
אם סיסרא בעד האשנב מדוע תריעה יבבא:
בשש רכבו לבוא מדוע אחרו חלון:
פעמי מרכבותיו: חכמות
שרותיה תענינה אף היא תשיב כל אחת מהחכמות:
אמריה לה: הלא ימצאו יחלקו

שלל רחם רחמתים לראש גבר שלל — כינר'מו שתי נערו' :
צבעים לסיסרא שלל צבעים — לכל גבר :
רקמה צבע רקמתים לצוארי — לשון צבעים :
שלל : כן יאבדו כל אויביך — מעשה הרקמה :
יהוה ואהביו כצאת השמש — כמו לראש השלל :
בגברתו ותשקט הארץ ארבעים — דבורה אומר' זאת :
שנה :

הפטרת ויש' יתרו בישעיה בסימן ו' :

בשנת מות המלך עזיהו ואראה
את אדני ישב על כסא — כבודו :
רם ונשא ושוליו מלאים — כמו שולי המעיל :
את ההיכל : שרפים עמדים ממעל לו שש — סמוך לו : לעבודתו :
כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו
ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף :
וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יהוה
צבאות מלא כל הארץ כבודו : וינעו — וזעו :
אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן : — אמות ההיכל :
ואמר אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים — נכרתי : סתום :
אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי ישב כי את
המלך יהוה צבאות ראו עיני : ויעף אלי
אחד מן השרפים ובידו רצפה במלקחים לקח
מעל המזבח : ויגע על פי ויאמר הנה נגע — גחלת אש : בצבת :
זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר :
ואשמע את קול אדני אמר את מי אשלח ומי
ילך לנו ואמר הנני שלחני : ויאמר לך — כנגד פי :
ואמרת לעם הזה שמעו שמוע ואל תבינו וראו
ראו ואל תדעו : השמן לב העם הזה — הכבד :
ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו — סתום :
ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו : — ובלבבו :
ואמר עד מתי אדני ויאמר עד אשר אם שאו — לשון שממה :
ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה
תשאה שממה : ורחק יהוה את
האדם ורבה העזובה בקרב הארץ : — וירבה :
ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער כאלה — כולל י' מלכים :
וכאלון אשר בשלכת מצבת בם זרע קדש — לשון תבער הדס :
מצבתה : — הוא שער שלכת שבירושלים : כעמדה של אף רע קודש וכו' :

כאן מסיימין הספרדים :

ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה
עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך
ישראל ירושלים למלחמה עליה ולא יכל
להלחם עליה : ויגד לבית דוד
לאמר נחה ארם על אפרים וינע לבבו ולבב — כתחבר : לשון נח :
עמו כנוע עצי יער מפני רוח :
ויאמר יהוה אל ישעיהו צא נא לקראת אחז
אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה — אמות המים :
העליונה אל מסלת שדה כובס :
ואמרת אליו השמר והשקט אל תירא ולבבך — לשון שמירה :
אל ירך משני זנבות האודים העשנים האלה — לפידים :
בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו :
יען כי יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן רמליהו
לאמר : נעלה ביהודה ונקיצנה — לשון ויקוץ :
ונבקיענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן — כנקיע חומותיה :
טבאל : ○ כי ילד ילד לנו בן נתן — ישעיה סימן ט' .
לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא — זה חזקיה : שקרא הקב"ה שהוא
יועץ אל גבור אבי עד שר שלום : — יועץ וכו' קראו שר שלום :
למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד
ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט
ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת יהוה צבאות — עולמו של חזקיה .
תעשה זאת :

הפטרת משפטים בירמיה בסימן ל"ד :

הדבר אשר היה אל ירמיהו
מאת יהוה אחרי כרת
המלך צדקיהו ברית את — כמו עם כל העם :
כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור : — חפשי :
לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו — להתיל :
העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם
ביהודי אחיהו איש : וישמעו כל
השרים וכל העם אשר באו בברית לשלח איש
את עבדו ואיש את שפחתו חפשים לבלתי
עבד בם עוד וישמעו וישלחו :
וישובו אחרי כן וישבו את העבדים ואת
השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום
לעבדים ולשפחות : ויהי דבר
יהוה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר :
כה אמר יהוה אלהי ישראל אנכי כרתי ברית
את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים — כמו עם :
מבית עבדים לאמר : מקץ שבע
שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר
ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי
מעמך ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את
אזנם : ותשבו אתם היום ותעשו
את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו
ותכרתו ברית לפני בבית אשר נקרא שמי
עליו : ותשבו ותחללו את שמי
ותשבו איש את עבדו ואיש את שפחתו
אשר שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו אתם
להיות לכם לעבדים ולשפחות : לכן
כה אמר יהוה אתם לא שמעתם אלי לקרא
דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם
דרור נאם יהוה אל החרב אל הדבר ואל
הרעב ונתתי אתכם לזועה לכל ממלכות — ענין תנועה .
הארץ

הארץ: ונתתי את האנשים העברים את בריתי אשר לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכהנים וכל עם הארץ העברים בין בתרי העגל: ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: ואת צדקיהו מלך יהודה ואת שריו אתן ביד איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל העלים מעליכם: הנני מצוה נאם יהוה והשבתים אל העיר הזאת ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה באש ואת ערי יהודה אתן שממה מאין ישב:

זהו כריתת ברית:

כאן האשכנזים והספרדים חוזרים לתחילתם ואומרים אלה השני פסוקים:

כה אמר יהוה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו משלים אל זרע אברהם ישחק ויעקב כי אשיב את שבותם ורחמתים:

כמו על זרע:

והאיטליאני אינם חוזרים לתחילתם אבל מוסיפים ואומרים:

הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר: הלוך אל בית הרכבים ודברת אותם והביאותם בית יהוה אל אחת הלשכות והשקית אותם יין: ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל בניו ואת כל בית הרכבים: ואבא אתם בית יהוה אל לשכת בני חנן בן יגדליהו איש האלהים אשר אצל לשכת השרים אשר ממעל ללשכת מעשיהו בן שלם שמר הסף: ואתן לפני בני בית הרכבים גבעים מלאים יין וכסות ואמר אליהם שתו יין: ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם: ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים רבים על פני האדמה אשר אתם גרים שם: ונשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי שתות יין כל ימינו אנחנו נשינו בנינו ובנתינו: ולבלתי בנות בתים לשבתנו וכרם ושדה וזרע לא יהיה לנו: ונשב באהלים ונשמע ונעש ככל אשר צונו יונדב אבינו: ויהי בעלות נבוכדראצר מלך בבל אל הארץ ונאמר באו ונבוא ירושלם מפני חיל הכשדים ומפני חיל ארם ונשב בירושלם:

מבני יונדב חותן משה: החדרים:

כלי היין:

הפטרת ויקחו לי תרומה במלכים א' בסימן ה':

ויהוה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם: ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל ויהי המס שלשים אלף איש: וישלחם לבנונה עשרת אלפים בחדש חליפות חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ואדנירם על המס: ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמנים אלף חצב בהר: לבד משרי הנצבים לשלמה אשר על המלאכה שלשת אלפים ושלש מאות הרדים בעם העשים במלאכה: ויצו המלך ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית: ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית: ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית ליהוה: והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו: והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רחב הבית עשר באמה רחבו על פני הבית: ויעש לבית חלוני שקפים אטמים: ויבן על קיר הבית יצוע סביב את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב: היצוע התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות הבית: והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו: פתח הצלע התיכנה אל כתף הבית הימנית ובלולים יעלו על התיכנה ומן התיכנה אל השלשים: ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גבים ושדרת בארזים: ויבן את היציע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים: ויהי דבר יהוה אל שלמה לאמר

כי מפני חכמתו אהב אותו חירם ועשו שלום:

כמו חמס: כורתי העצים וחוצבים אבנים: הנושאים המושלים:

ל' עקירה:

כבדות: כספלות:

גבלים: החכמים הרופאים האבנים:

הוא אייר:

בית שני:

לפני:

פתוחי' מבחוץ: סתומי' מבפנים: חדר: כמו עם הדרים: המחיצות:

ל' מעוט: תפוש:

תחימה: כמו שכסיצו מן ההר: פסים: היציע: אל כד: עמוד חלול עשוי מעלות סביבש לשון כסוי: גבים ושדרות שתי תקרות היו: כמו ניספונו:

לאמר: הבית הזה אשר אתה בנה אם
תלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את
כל מצותי ללכת בהם והקמתי את דברי אתך
אשר דברתי אל דוד אביך: ושכנתי בתוך
בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל:

הפטרת ואתה תצוה ביחזקאל סימן מ"ג:

אתה בן אדם הגד את בית
ישראל את הבית ויכלמו
מעונותיהם ומדדו את
תכנית: ואם נכלמו מכל אשר עשו
צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל
צורתו ואת כל חקתיו וכל צורתו וכל תורתו
הודע אותם וכתב לעיניהם וישמרו את כל
צורתו ואת כל חקתיו ועשו אותם:
זאת תורת הבית על ראש ההר כל גבלו סביב
סביב קדש קדשים הנה זאת תורת הבית:
ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח
וחיק האמה ואמה רחב וגבולה אל שפתה סביב
זרת האחד וזה גב המזבח: ומחיק הארץ
עד העזרה התחתונה שתים אמות ורחב אמה
אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה
ארבע אמות ורחב האמה: וההראל
ארבע אמות ומהאראיל ולמעלה הקרנות
ארבע: והאריאל שתים עשרה ארך
בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו:
והעזרה ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב
אל ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי
האמה והחיק לה אמה סביב ומעלתהו פנות
קדים: ויאמר אלי בן אדם כה אמר
אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו
להעלות עליו עולה ולזרק עליו דם:
ונתתה אל הכהנים הלוים אשר הם מזרע
צדוק הקרבים אלי נאם אדני יהוה לשרתני פר
בן בקר לחטאת: ולקחת מדמו ונתתה
על ארבע קרנתיו ואל ארבע פנות העזרה
ואל הגבול סביב וחטאת אותו וכפרתהו:
ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד
הבית מחוץ למקדש: וביום השני
תקריב שעיר עזים תמים לחטאת וחטאו את
המזבח כאשר חטאו בפר: בכלותך
מחטא תקריב פר בן בקר תמים ואיל מן
הצאן תמים: והקרבתם לפני יהוה
והשליכו הכהנים עליהם מלח והעלו אותם
עלה ליהוה: שבעת ימים תעשה שעיר
חטאת ליום ופר בן בקר ואיל מן הצאן
תמימים יעשו: שבעת ימים יכפרו את

פירוש המלות: שנעגורס ארגבית זה: — פון תכונ': יכלמו: — כרוני' והתמורים: צורתיו ק'. תורותיו ק'. — פול ספח: — אמגיע: המסגרת — או האר: מלמגע: — גובה המזבח: — אמעלות שהיו עולי' למזבח פוכי' למזבח — פאלות הכהנים: — יכפרו ק':

המזבח וטהרו אתו ומלאו ידיו: ויכלו
את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו
הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת
שלמיכם ורצאתי אתכם נאם אדני יהוה:

הפטרת כי תשא במלכים א' בסימן י"ח כמנהג
האשכנזים:

ויהי ימים רבים ודבר יהוה היה
אל אליהו בשנה השלישית
לאמר לך הראה אל אחאב
ואתנה מטר על פני האדמה: וילך
אליהו להראות אל אחאב והרעב חזק בשמרון:
ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית
ועבדיהו היה ירא את יהוה מאד:
ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח
עבדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש
במערה וכלכלם לחם ומים: ויאמר
אחאב אל עבדיהו לך בארץ אל כל מעיני המים
ואל כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס
ופרד ולוא נכרית מן הבהמה: ויחלקו
להם את הארץ לעבר בה אחאב הלך בדרך
אחד לבדו ועבדיהו הלך בדרך אחד לבדו:
ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו
ויפל על פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו:
ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה אליהו:
ויאמר מה חטאתי כי אתה נתן את עבדך ביד
אחאב להמיתני: חי יהוה אלהיך אם
יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך
ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי
כי לא ימצאכה: ועתה אתה אמר לך
אמר לאדניך הנה אליהו: והיה אני
אלך מאתך ורוח יהוה ישאך על אשר לא אדע
ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני ועבדך
ירא את יהוה מנערי: הלא הגד
לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי
יהוה ואחבא מנביאי יהוה מאה איש חמשים
חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים:
ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו
והרגני: ויאמר אליהו חי יהוה צבאות
אשר עמדתי לפניו כי היום אראה אליו:
וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד לו וילך אחאב
לקראת אליהו: ויהי כראות אחאב
את אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עכר
ישראל: ויאמר לא עכרתי את ישראל
כי אם אתה ובית אביך בעזבכם את מצות
יהוה ותלך אחרי הבעלים: ועתה שלח

פירוש המלות: ויכלו לשון חנוך: — השלישית לעצירת הגשמים: — ויאמר מפרנסם: כי המים היו יקרים בשני הרעב: — ויחלקו מנסחה ק': — לך עתיד בתקום עבר: — אדע כמו אל אשר: — הלא הגד לפיכך יש לך לחתו' עלי שלא תכה לידי מיתה: — עכר לשון מים עכורים:

קבץ אלי את כל ישראל אל הר הכרמל ואת
נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי
האשרה ארבע מאות אכלי שלחן איזבל:

הפטרת כי תשא כמנהג הספרדים והאיטליאני
במלכים א' סימן י"ח:

וישלח אחאב בכל בני ישראל
ויקבץ את הנביאים
אל הר הכרמל:
ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם
פסחים על שתי הסעפים אם יהוה האלהים
לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו ולא ענו העם
אתו דבר: ויאמר אליהו אל העם אני
נותרתי נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע
מאות וחמשים איש: ויתנו לנו שנים
פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו
על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את
הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים:
וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם
יהוה והיה האלהים אשר יענה באש הוא
האלהים ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר:
ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר
האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו
בשם אלהיכם ואש לא תשימו: ויקחו
את הפר אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם
הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו
ואין קול ואין ענה ויפסחו על המזבח אשר
עשה: ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו
ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי
שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא
ויקץ: ויקראו בקול גדול ויתגדדו
כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם
עליהם: ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו
עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה ואין
קשב: ויאמר אליהו לכל העם גשו
אלי ויגשו כל העם אליו וירפא
את מזבח יהוה ההרוס:
ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר
שבטי בני יעקב אשר היה דבר יהוה אליו לאמר
ישראל יהיה שמך: ויבנה את האבנים
מזבח בשם יהוה ויעש תעלה כבית סאתים
זרע סביב למזבח: ויערך את העצים
וינתח את הפר וישם על העצים:
ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על
העלה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר
שלשו וישלשו: וילכו המים סביב
למזבח וגם את התעלה מלא מים:

פירוש המלות:
לשון ופסחתי :
לשון מחשבות :
בראשונה :
ויפסעו :
ויצחק :
כמו אם :
שמא יש לו דיבור עם א' : או להשיג אחרי א' הלך לדרך :
ויפרטו: הוא תיגר :
כמשי' קטנים שבהם מקיזי' דם :
כמו והקשיב :
ויתקן :
שהיה שם מקדש שנבנה לשם ה' :
חפירה שבו יתקבצו המים :
חתכו לאברים :
הוא כוזי :
תשנו :

ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא
ויאמר יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל היום
יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך
ובדבריך עשיתי את כל הדברים האלה:
ענני יהוה ענני וידעו העם הזה כי אתה יהוה
האלהים ואתה הסבת את לבם אחרנית:
ותפל אש יהוה ותאכל את העלה ואת העצים
ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר
בתעלה לחכה: וירא כל העם ויפלו
על פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה
הוא האלהים:

הפטרת ויקהל במלכים א' בסימן ז' כמנהג הספרדים
והאיטליאני:

וישלח המלך שלמה ויקח את
חירם מצר: בן
אשה אלמנה הוא
ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחשת
וימלא את החכמה ואת התבונה ואת
הדעת לעשות כל מלאכה בנחשת ויבוא אל
המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו:
ויצר את שני העמודים נחשת שמנה עשרה
אמה קומת העמוד האחד וחוט שתים עשרה
אמה יסב את העמוד השני:
ושתי כתרת עשה לתת על ראשי העמודים
מצק נחשת חמש אמות קומת הכתרת האחת
וחמש אמות קומת הכתרת השנית:
שבכים מעשה שבכה גדלים מעשה שרשרות
לכתרת אשר על ראש העמודים שבעה לכתרת
האחת ושבעה לכתרת השנית: ויעש
את העמודים ושני טורים סביב על השבכה
האחת לכסות את הכתרת אשר על ראש
הרמנים וכן עשה לכתרת השנית:
וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שושן
באולם ארבע אמות: וכתרת על שני
העמודים גם ממעל מלעמת הבטן אשר לעבר
השבכה והרמונים מאתים טרים סביב על
הכתרת השנית: ויקם את העמדים
לאלם ההיכל ויקם את העמוד הימני ויקרא
את שמו יכין ויקם את העמוד השמאלי ויקרא
את שמו בעז: ועל ראש העמודים
מעשה שושן ותתם מלאכת העמודים:
ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד
שפתו עגל סביב וחמש באמה קומתו וקוה
שלשים באמה יסב אתו סביב:
ופקעים מתחת לשפתו סביב סבבים אתו עשר
באמה מקפים את הים סביב שני טורים

פירוש המלות:
כמצותך : ובדברך ק'
לבם שהי' אחורני :
יבשה :
פי' אומן :
עטרות :
הכותרו' היו נחשת :
כמו גלוח נסכן :
טורים רמונים :
על הכותרות שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ד' אמות :
באמצע :
הוא כלי גדול :
וקו קרי :
כמו פקועות :

הפטרת

פירוש המלות

הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃ עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃

מותכים · של הבקר לפנים · סאי מחזיק אלפים ·

הפטר׳ ויקהל במלכי׳ א׳ בסי׳ ז׳ כמנהג האשכנזי׳ והיא הפטר׳ פקודי כמנהג הספרדי׳ וכמנהג האיטליאני׳׃

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב׃ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב׃

סירות · מגרפות · כבונים · עטרות · כמו נאחז בסבך · מוסכות · כדודים · האלה · מלוטש · כמישור · בעובי ר״ל עשה הצורה באדן · כמו נבית · פרחי מנור׳ נבתי׳ · כלים כלי׳ שמזמרי׳ בו · הכירים ·

הפטרת פקודי במלכים א׳ סימן ז׳ כמנהג האשכנזי׳׃

וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃

עד כאן הפטרת אלה פקודי במלכים א׳ בסימן ז׳ כמנהג הספרדים׃

ויקהל ופקודי

פירוש המלות

אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלָ͏ִם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃ וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃ וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃ כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃ אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃ בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃ מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

הקהיל · כי שם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדם · הוא תשרי · כמו אליו · כמו ויכסו · מסכן · כי בגלגל ושילה וכו׳ לא היו עולמים · כמו עם ·

הפטרת ויקרא בישעיה בסימן מ"ג :

עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו: ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל: לא הבאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך בלבונה: לא קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונתיך: אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר: הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק: אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי: ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים: ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו: כה אמר יהוה עשך ויצרך מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו: כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך: וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים: זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה: כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים: ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואתיות ואשר תבאנה יגידו למו: אל תפחדו ואל תרהו הלא מאז השמעתיך והגדתי ואתם עדי היש אלוה מבלעדי ואין צור בל ידעתי: יצרי פסל כלם תהו וחמודיהם בל יועילו ועדיהם המה בל יראו ובל ידעו למען יבשו: מי יצר אל ופסל נסך לבלתי הועיל: הן כל חבריו יבשו וחרשים המה מאדם יתקבצו כלם יעמדו יפחדו יבשו יחד: חרש ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבות יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב ואין כח לא שתה מים וייעף: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצעות ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית: לכרת לו ארזים ויקח תרזה ואלון ויאמץ לו בעצי יער נטע ארן וגשם יגדל: והיה לאדם לבער ויקח מהם ויחם אף ישיק ואפה לחם אף יפעל אל וישתחו עשהו פסל ויסגד למו: חציו שרף במו אש על חציו בשר יאכל יצלה צלי וישבע אף יחם ויאמר האח חמותי ראיתי אור: ושאריתו לאל עשה לפסלו יסגוד לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה: לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבתם: ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה לאמר חציו שרפתי במו אש ואף אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד: רעה אפר לב הותל הטהו ולא יציל את נפשו ולא יאמר הלוא שקר בימיני: זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי אתה ישראל לא תנשני: מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאותיך שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר:

הפטרת צו את אהרן בירמיה בסימן ז':

כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר: כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח: כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם: ולא שמעו ולא הטו את אזנם וילכו במעצות בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים: למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלח: ולוא שמעו אלי ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם הרעו מאבותם: ודברת אליהם את כל הדברים האלה ולא ישמעו אליך וקראת אליהם ולא יענוכה: ואמרת אליהם זה הגוי אשר לוא שמעו בקול יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם: גזי נזרך והשליכי ושאי על שפים קינה כי מאס יהוה ויטש את דור עברתו: כי עשו בני יהודה הרע בעיני נאם יהוה שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו: ובנו במות התפת אשר בגיא בן הנם לשרף את בניהם ואת בנתיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי: לכן הנה ימים באים נאם יהוה ולא יאמר עוד התפת וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה וקברו בתפת מאין מקום: והיתה נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ

פירוש המלות: חסר למתן · בימי נרתן · ר"ל בעבודתי · פי' ובזבחך · הכרמתיך · הוא דרך משל · מוחק · מפר טענותן · פרין · ולחרפה · פי' מגדילך · כמו שמגו'מים וכו' · פי' כן אנוק · עמם: ל' ערבי נחל · צידו לה' ר"ל כי הוא לה' · יכנה עצמו · מעולרת והעתידו' · מכראות העולם · דברי מופת · תמתו · האומני' פסלי' · ל' יניקה · כלי ברזל שחותכין בו · ימפטים: בכל כחו · קו המדה · ובכלהו · מין נטע · כלי המחליק · מיני אילני פלק · ינקש מבס הטוב · שם אילן · יבקיק בתנור · ל' יכרע · ל' קריאת שמחה · יחיד ל'

ל' טוח · הכותר ממנו · לענין עץ · כמו הכי בס התל' · תשכח ממני · ענין תוספת · היציאי ק' · כענה שלהם · תלשי שערך · מקומות גבוהי' · ויעזוב · כוה המולך

הארץ ואין מחריד: והשבתי מערי
יהודה ומחצות ירושלם קול ששון וקול שמחה
קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ:
בעת ההיא נאם יהוה ויוציאו את עצמות
מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות
הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות
יושבי ירושלם מקבריהם: ושטחום
לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום
ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר
דרשום ואשר השתחוו להם לא יאספו ולא
יקברו לדמן על פני האדמה יהיו:
ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים
מן המשפחה הרעה הזאת בכל המקומות
הנשארים אשר הדחתים שם נאם יהוה
צבאות: כה אמר יהוה אל יתהלל
חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל
יתהלל עשיר בעשרו: כי אם בזאת
יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה
עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי
נאם יהוה:

פירוש המלות: ויוציאו ק'. לזבל:

הפטרת שמיני בשמואל ב' בסימן ו':

ויסף עוד דוד את כל בחור
בישראל שלשים אלף:
ויקם וילך דוד וכל העם
אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את
ארון האלהים אשר נקרא שם שם יהוה צבאות
ישב הכרבים עליו: וירכבו את ארון
האלהים אל עגלה חדשה וישאהו מבית
אבינדב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינדב
נהגים את העגלה חדשה: וישאהו
מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים
ואחיו הלך לפני הארון: ודוד וכל בית
ישראל משחקים לפני יהוה בכל עצי ברושים
ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענעים
ובצלצלים: ויבאו עד גרן נכון וישלח
עזא אל ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו
הבקר: ויחר אף יהוה בעזה ויכהו שם
האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים:
ויחר לדוד על אשר פרץ יהוה פרץ בעזה ויקרא
למקום ההוא פרץ עזה עד היום הזה:
וירא דוד את יהוה ביום ההוא ויאמר איך
יבוא אלי ארון יהוה: ולא אבה דוד
להסיר אליו את ארון יהוה על עיר דוד ויטהו
דוד בית עבד אדם הגתי: וישב ארון
יהוה בית עבד אדם הגתי שלשה חדשים
ויברך יהוה את עבד אדם ואת כל ביתו:

פירוש המלות: ויסף: כמו ויאסוף: אל עגלה: כמו על עגלה: נהגים: נוהגים את הבקר: משחקים: מרקדים: כלי זמר עשויים מברושים: הורג"מ כוס כ"יע: מיני כלי שיר: וישלח: ויושט ידו: על השל: על השגגה: להסיר: פי' להקריב: על עיר: כמו אל עיר:

ויגד למלך דוד לאמר ברך יהוה את בית עבד
אדם ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים
וילך דוד ויעל את ארון האלהים מבית עבד
אדם עיר דוד בשמחה: ויהי כי צעדו
נשאי ארון יהוה ששה צעדים ויזבח שור
ומריא: ודוד מכרכר בכל עז לפני יהוה
ודוד חגור אפוד בד: ודוד וכל בית
ישראל מעלים את ארון יהוה בתרועה ובקול
שופר: והיה ארון יהוה בא עיר דוד
ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא
את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני יהוה ותבז
לו בלבה: ויבאו את ארון יהוה ויצגו
אתו במקומו בתוך האהל אשר נטה לו דוד
ויעל דוד עלות לפני יהוה ושלמים:
ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך
את העם בשם יהוה צבאות: ויחלק
לכל העם לכל המון ישראל למאיש ועד אשה
לאיש חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה
אחת וילך כל העם איש לביתו:
וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל בת שאול
לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל
אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות
נגלות אחד הרקים: ויאמר דוד אל
מיכל לפני יהוה אשר בחר בי מאביך ומכל
ביתו לצות אתי נגיד על עם יהוה על ישראל
ושחקתי לפני יהוה: ונקלתי עוד
מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר
אמרת עמם אכבדה: ולמיכל בת שאול
לא היה לה ילד עד יום מותה: ויהי
כי ישב המלך בביתו ויהוה הניח לו מסביב
מכל איביו: ויאמר המלך אל נתן הנביא
ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון
האלהים ישב בתוך היריעה:
ויאמר נתן אל המלך כל אשר בלבבך לך עשה
כי יהוה עמך: ויהי בלילה ההוא
ויהי דבר יהוה אל נתן לאמר:
לך ואמרת אל עבדי אל דוד כה אמר יהוה
האתה תבנה לי בית לשבתי: כי לא
ישבתי בבית למיום העלתי את בני ישראל
ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל
ובמשכן: בכל אשר התהלכתי
בכל בני ישראל הדבר דברתי את אחד שבטי
ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל
לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים:
ועתה כה תאמר לעבדי לדוד כה
אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן הנוה מאחר
הצאן להיות נגיד על עמי על ישראל:

פירוש המלות: צעדו: הלכו: מכרכר: תרגו' ומפזי': מרקד: חגור אפוד: חגור במפוד: מפזז: פי' מדלג: ותבז: ל' בזיון: לכל המון: על כל המון: אשפר: חתיכת בשר: אשישה: גרבא דחמר': הרקים: ספחות: ונקלתי: ל' קלון ובזיון: בעיני: כעיניהם אכבדה: ילד: ויהי כמו ילד: את אחד: עם אחד: הנוה: גדרת צאן:

ואהיה

ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את כל איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ: ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה: ולמן היום אשר צויתי שפטים על עמי ישראל והניחתי לך מכל איביך והגיד לך יהוה כי בית יעשה לך יהוה: כי ימלאו ימיך ושכבת את אבתיך והקימתי את זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינתי את ממלכתו: הוא יבנה בית לשמי וכננתי את כסא ממלכתו עד עולם: אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם: וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול אשר הסרתי מלפניך: ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד עולם: ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה כן דבר נתן אל דויד:

שלא ינלה ממקומו • טרם שהקימותי להם שופטים • כאשר ישלימו • עם אבותיך • ל' עון •

הפטרת כי תזריע במלכים ב' בסימן ד'

ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים לחם שערים וכרמל בצקלנו ויאמר תן לעם ויאכלו: ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש ויאמר תן לעם ויאכלו כי כה אמר יהוה אכול והותר: ויתן לפניהם ויאכלו ויותירו כדבר יהוה: ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי בו נתן יהוה תשועה לארם והאיש היה גבור חיל מצרע: וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת נעמן: ותאמר אל גברתה אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף אתו מצרעתו: ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל: ויאמר מלך ארם לך בא ואשלחה ספר אל מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים: ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליך הנה שלחתי אליך את נעמן עבדי ואספתו מצרעתו: ויהי כקרא מלך ישראל את הספר ויקרע בגדיו ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות כי זה שלח אלי לאסף איש מצרעתו כי אך דעו נא וראו כי מתאנה הוא לי: ויהי כשמע אלישע איש האלהים כי קרע מלך ישראל את בגדיו וישלח אל המלך לאמר למה קרעת בגדיך יבא נא אלי וידע כי יש נביא בישראל: ויבא נעמן בסוסו וברכבו ויעמד פתח הבית לאלישע: וישלח אליו אלישע מלאך לאמר הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשרך לך וטהר: ויקצף נעמן וילך ויאמר הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם יהוה אלהיו והניף ידו אל המקום ואסף המצרע: הלא טוב אבנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלא ארחץ בהם וטהרתי ויפן וילך בחמה: ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה ואף כי אמר אליך רחץ וטהר: וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר: וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך: ויאמר חי יהוה אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן: ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליהוה: לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח נא יהוה לעבדך בדבר הזה: ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ:

שם מקום הנזכר בשמואל • מן הביכורים הראשונים • שבולת חיטי' • בקליפתו • שם כולל לרבים • מכנד היה יען ידו • והיה מצורע • ריבה קטנה מעיר כערון • ל' תחינה ר"ל יהלה אדוני של איש האהי' • אגרת • דברי זהב • מחלבו' • מתעולל עלילות • בסוסיו ק' • חשבתי • אמנה קרי • נתמיה • כמו אדוני • אם דבר גדול היה מדבר וכו' • ומכל שכן • מנחת של ש • דרך שאלה • זוג פרדי' • מאדמת א"י ואעשנה לעירי • ואעש' אות' מזבח • לבית רימון שם ע"ז • נא כתיב ולא קרי • הוא שעור מיל •

הפטרת מצורע במלכים ב' סימן ז'

ויאמר אלישע שמעו דבר יהוה כה אמר יהוה כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון: ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנכה ראה בעיניך ומשם לא תאכל:

שני סאים • חלונות • כמו הנך:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים •

וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו ישבים פה עד מתנו: אם

נחוץ וג' ככיון • מחוץ לעיר • עד אשר מתנו:

אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם
ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל־
מחנה ארם אם יחינו נחיה ואם ימיתנו
ומתנו: ויקמו בנשף לבוא אל־מחנה — בלילה בעוד
ארם ויבאו עד־קצה מחנה ארם והנה — חושך גדול ·
אין־שם איש: ואדני השמיע את־ — לפני בא המצורעי'
מחנה ארם קול רכב קול סוס קול חיל גדול — בלותו לילה ·
ויאמרו איש אל־אחיו הנה שכר־עלינו מלך
ישראל את־מלכי החתים ואת־מלכי מצרים
לבוא עלינו: ויקומו וינוסו בנשף
ויעזבו את־אהליהם ואת־סוסיהם ואת־
חמריהם המחנה כאשר היא וינסו אל־נפשם:
ויבאו המצרעים האלה עד־קצה המחנה
ויבאו אל־אהל אחד ויאכלו וישתו וישאו משם — ויקחו ·
כסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו וישבו ויבאו
אל־אהל אחר וישאו משם וילכו ויטמנו:
ויאמרו איש אל־רעהו לא־כן ׀ אנחנו עשים — לא טוב ·
היום הזה יום־בשרה הוא ואנחנו מחשים — מחרישים ·
וחכינו עד־אור הבקר ומצאנו עון ועתה לכו — ואם נמתין
ונבאה ונגידה בית המלך: ויבאו — והסינו · לבית ·
ויקראו אל־שער העיר ויגידו להם לאמר באנו
אל־מחנה ארם והנה אין־שם איש וקול אדם
כי אם־הסוס אסור והחמור אסור ואהלים — דרך כלל ·
כאשר המה: ויקרא השערים — שוער העיר קרא אל
ויגידו בית המלך פנימה: ויקם — שוערי בית המלך
המלך לילה ויאמר אל־עבדיו אגידה־נא לכם — והם הגידו וכו' ·
את אשר־עשו לנו ארם ידעו כי־רעבים אנחנו
ויצאו מן־המחנה להחבה בהשדה לאמר כי־ — בשדה קרי ·
יצאו מן־העיר ונתפשם חיים ואל־העיר
נבא: ויען אחד מעבדיו ויאמר
ויקחו־נא חמשה מן־הסוסים הנשארים
אשר נשארו־בה הנם ככל־ההמון ישראל — המון קרי ·
אשר נשארו־בה הנם ככל־המון ישראל אשר־
תמו ונשלחה ונראה: ויקחו שני — פי' כמו שתמו
רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה־ארם — האנשים כן תמו
לאמר לכו וראו: וילכו אחריהם — הסוסים ולא נשארו
עד־הירדן והנה כל־הדרך מלאה בגדים — כי אם חמשה ·
וכלים אשר־השליכו ארם בחפזם וישבו — בחפזם קרי ·
המלאכים ויגדו למלך: ויצא העם — ופי' במהרם ·
ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה־סלת בשקל
וסאתים שערים בשקל כדבר יהוה:
והמלך הפקיד את־השליש אשר־ — שם אותו נפקדון ·
נשען על־ידו על־השער וירמסהו העם בשער — פקיד ושר גדול ·
וימת כאשר דבר איש האלהים אשר דבר — דרכו עליו ·
ברדת המלך אליו: ויהי כדבר איש
האלהים אל־המלך לאמר סאתים שערים
בשקל וסאה־סלת בשקל יהיה כעת מחר
בשער שמרון: ויען השליש את־
איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות — חלונות ·
בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר הנך ראה
בעיניך ומשם לא תאכל: ויהי־לו כן
וירמסו אתו העם בשער וימת:

והאשכנזים מדלגין ואומרים · במלכים ב' י"ג ·

ויחן יהוה אתם וירחמם ויפן אליהם למען
בריתו את־אברהם יצחק ויעקב ולא אבה
השחיתם ולא־השליכם מעל־פניו
עד־עתה:

הפטרת אחרי מות ביחזקאל בסימן כ"ב · עיין משנה
תורה להרמ"בם סוף ספר אהבה שני לי"ד הפטרה ·

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר:
ואתה בן־אדם התשפט — הכפל לחזק הענין ·
התשפט את־עיר הדמים — ירושלים ·
והודעתה את כל־תועבותיה: ואמרת
כה אמר אדני יהוה עיר שפכת דם בתוכה — עיר שאנשי' שופכת
לבוא עתה ועשתה גלוליס עליה לטמאה: — דם · ומהר עתה
בדמך אשר־שפכת אשמת ובגלוליך אשר־ — כנוך ·
עשית טמאת ותקריבי ימיך ותבוא עד־
שנותיך על־כן נתתיך חרפה לגוים וקלסה לכל־ — ל' לעג וקלס ·
הארצות: הקרבות והרחקות ממך
יתקלסו־בך טמאת השם רבת המהומה: — שיש לך שם טומאה
הנה נשיאי ישראל איש לזרעו היו בך למען — נגוים · לגבורתו ·
שפך־דם: אב ואם הקלו בך לגר
עשו בעשק בתוכך יתום ואלמנה הונו בך: — ל' עשק ·
קדשי בזית ואת־שבתתי חללת: אנשי — כמו שנ' והנחתם
רכיל היו בך למען שפך־דם ואל־ההרים אכלו — גזל וכו' ·
בך זמה עשו בתוכך: ערות־אב גלה־ — ענה של רשעה ·
בך טמאת הנדה ענו־בך: ואיש ׀ את־
אשת רעהו עשה תועבה ואיש את־כלתו טמא
בזמה ואיש את־אחתו בת־אביו ענה־בך:
שחד לקחו־בך למען שפך־דם נשך ותרבית
לקחת ותבצעי רעיך בעשק ואותי שכחת נאם — ל' נגע ·
אדני יהוה: והנה הכיתי כפי אל־ — כמו על ·
בצעך אשר עשית ועל־דמך אשר היו בתוכך:
היעמד לבך אם־תחזקנה ידיך לימים אשר — היוכל לעמוד לבך ·
אני עשה אותך אני יהוה דברתי ועשיתי: — כמו אתן ·
והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות — ופזרתי ·
והתמתי טמאתך ממך: ונחלת בך — וכליתי · תתחללי
לעיני גוים וידעת כי־אני יהוה: — בעצמך · אז תדעי ·

הפטרת קדושים בעמוס בסימן ט' כמנהג האשכנזי' ·

הלוא כבני כשיים אתם לי בני — והם השחורי' שהם
ישראל נאם־יהוה הלוא — עבדים ובני חם ·
את־ישראל העליתי

מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור וארם מקיר: הנה עיני אדני יהוה בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב נאם יהוה: כי הנה אנכי מצוה והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ: בחרב ימותו כל חטאי עמי האמרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה: ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם: למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם יהוה עשה זאת: הנה ימים באים נאם יהוה ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה: ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם: ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר יהוה אלהיך:

(פירוש המלות: כמו מלכות חטאה : ד' תנועה : כלי שכוברי' בו התבואה : שהיו מתייאשי' מן הפורענות : ביום הגאולה : יתעסקו בקצירה עד שיבא זמן החרישה מרוב הריוח והפירות : נ' מסים : כעץ הנטוע שלא יזוז)

הפטרת קדושים ביחזקאל סימן כ' כמנהג הספרדים וכמנהג האיטליאני ועיין בלב שי' א"ח סי' תנ"ב:

ויהי בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרש את יהוה וישבו לפני:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם דבר את זקני ישראל ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם באים חי אני אם אדרש לכם נאם אדני יהוה: התשפט אתם התשפוט בן אדם את תועבת אבותם הודיעם: ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני יהוה אלהיכם: ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות: ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני יהוה אלהיכם: וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים: ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים: ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל המדבר: ואתן להם את חקותי ואת משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם: וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת שבתתי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם: ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם: וגם אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל הארץ אשר נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות: יען במשפטי מאסו ואת חקותי לא הלכו בהם ואת שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך: ותחס עיני עליהם משחתם ולא עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר אל בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל תלכו ואת משפטיהם אל תשמרו ובגלוליהם אל תטמאו: אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת משפטי שמרו ועשו אותם: ואת שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:

(פירוש המלות: כלו' תרצה לשפוט אותם הוכח אותם כלו' הודיעם ג"כ תועבת אבותם : כמו לתור להם : חמדה : כמו תתטמאו : ענין חילול : תכלה :)

הפטרת אמור ביחזקאל בסימן מ"ד

והכהנים ס הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני יהוה: המה יבאו אל מקדשי והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ושמרו את משמרתי: והיה בבואם אל שערי החצר הפנימית בגדי פשתים ילבשו ולא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה: פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע: ובצאתם אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה אל העם יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתם בם והניחו אותם בלשכת הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא יקדשו את העם בבגדיהם: וראשם לא יגלחו

(פירוש המלות: פסקא באמצע פסוק : לפנימה : נ' מבפני' : לא יחגרו במקום שמזיעין : כל שיער הראש :)

ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם:
ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר
הפנימית: ואלמנה וגרושה לא יקחו
להם לנשים כי אם בתולות מזרע בית ישראל
והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו:
ואת עמי יורו בין קדש לחל ובין טמא לטהור
יודיעם: ועל ריב המה יעמדו לשפט
במשפטי ישפטהו ואת תורתי ואת חקתי בכל
מועדי ישמרו ואת שבתותי יקדשו:
ואל מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם לאב
ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה
לאיש יטמאו: ואחרי טהרתו שבעת
ימים יספרו לו: וביום באו אל הקדש
אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו
נאם אדני יהוה: והיתה להם לנחלה
אני נחלתם ואחזה לא תתנו להם בישראל אני
אחזתם: המנחה והחטאת והאשם
המה יאכלום וכל חרם בישראל להם יהיה:
וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל
תרומותיכם לכהנים יהיה וראשית עריסותיכם
תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך: כל
נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו
הכהנים:

הפטרת בהר סיני כמנהג האשכנזים והספרדים
בירמיה בסימן ל"ב:

ויאמר ירמיהו היה דבר יהוה
אלי לאמר: הנה
חנמאל בן שלם דדך
בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות
כי לך משפט הגאלה לקנות: ויבא אלי
חנמאל בן דדי כדבר יהוה אל חצר המטרה
ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר
בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירשה
ולך הגאלה קנה לך וארע כי דבר יהוה
הוא: ואקנה את השדה מאת חנמאל
בן דדי אשר בענתות ואשקלה לו את הכסף
שבעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב
בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף
במאזנים: ואקח את ספר המקנה את
החתום המצוה והחקים ואת הגלוי:
ואתן את הספר המקנה אל ברוך בן נריה בן
מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים
הכתבים בספר המקנה לעיני כל היהודים
הישבים בחצר המטרה: ואצוה את
ברוך לעיניהם לאמר: כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל לקוח את הספרים האלה

פירוש המלות

לא יגלחו. הוא גילוח הכהנים:
למשפט קרי:
ועל מת. בעבור הזכר
לשון בצק:
כמו על ישוב בביתך:
שלום היה דוד
ירמיה:
הכסף שהתכתי עמו
עשרת סלעים:
הוא ספר המקנה:
ספר את"הו הגלוי:
בן דודי:
החותמים:

את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר
הגלוי הזה ונתתם בכלי חרש למען יעמדו
ימים רבים: כי כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וכרמים
בארץ הזאת: ואתפלל אל יהוה אחרי
תתי את ספר המקנה אל ברוך בן נריה
לאמר: אהה אדני יהוה הנה אתה
עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול
ובזרעך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר:
עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק
בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה
צבאות שמו: גדל העצה ורב העליליה
אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת
לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: אשר שמת
אתות ומופתים בארץ מצרים עד היום הזה
ובישראל ובאדם ותעשה לך שם כיום הזה:
ותצא את עמך את ישראל מארץ מצרים
באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה
ובמורא גדול: ותתן להם את הארץ
הזאת אשר נשבעת לאבותם לתת להם ארץ
זבת חלב ודבש: ויבאו וירשו אתה ולא
שמעו בקולך ובתורתך לא הלכו את כל אשר
צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את
כל הרעה הזאת: הנה הסללות באו
העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים
הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר
ואשר דברת היה והנך ראה: ואתה
אמרת אלי אדני יהוה קנה לך השדה בכסף
והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים:
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר: הנה
אני יהוה אלהי כל בשר הממני יפלא כל
דבר:

הפטרת בהר כמנהג ק"ק איטליאני והוא הפטרת אם
בחקתי כמנהג האשכנזי' והספרדי' בירמי' בסי' י"ז:

יהוה עזי ומעזי ומנוסי ביום
צרה אליך גוים יבאו
מאפסי ארץ ויאמרו אך
שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל:
היעשה לו אדם אלהים והמה לא אלהים:
לכן הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את
ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי יהוה:
חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר
חרושה על לוח לבם ולקרנות מזבחותיכם:
כזכר בניהם מזבחותם ואשריהם על עץ רענן
על גבעות הגבהות: הררי בשדה חילך כל
אוצרותיך לבז אתן במתיך בחטאת בכל גבוליך:
ושמטתה

פירוש המלות

יקיימו:
על טוב הגולה:
לא תכס' ישוס דבר:
המעשה:
נשאר בני אדם
בעבור ישראל:
אל"ף נוספת:
ובתורותך כתיב:
כמו כי הקר' בה"א:
הם העצי' שמליכי'
בהם האבני' בחומ'
העיר להכותם:
שאנום אליך:
וידעתי שיבוא זמן
שאפסי' אלינו וגו':
פי' באלהי' אחרי':
שהוא דבר קיים:
ברזל חזק:
כמו חרותה:
המזכירי' עליהם כן
חכיב עליה' לזכור
מזבחותם:
יושבי ההר:
בעבור חטאות:

ושמטתה ובך מנחלתך אשר נתתי לך והעבדתיך
את איביך בארץ אשר לא ידעת כי אש קדחתם
באפי עד עולם תוקד: כה אמר יהוה
ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו
ומן יהוה יסור לבו: והיה כערער בערבה
ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר
ארץ מלחה ולא תשב: ברוך הגבר אשר
יבטח ביהוה והיה יהוה מבטחו:
והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו
ולא ירא כי יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת
בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי:
עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו:
אני יהוה חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרכו
כפרי מעלליו: קרא דגר ולא ילד עשה
עשר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו ובאחריתו
יהיה נבל: כסא כבוד מרום מראשון
מקום מקדשנו: מקוה ישראל יהוה כל
עזביך יבשו יסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור
מים חיים את יהוה: רפאני יהוה וארפא
הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה:

ר״ל תשמט : ת״י ונכון מעביד פורענות דינון : נערתם : כמו כבשר : עץ שגדל במדבר יסיר : ל׳ מיסור : לשון יובש : כאלו זרוע ממלא : לשון ישוב : פלגי מים : ירלה קרי : לשון רעב : הלב מלא מרמ׳ יותר מן הכל : ל׳ כתב : כדרכיו קרי : הוא עוף : נפנוף : ל׳ אסיפה : ימיו קרי :

בכסא כבוד במרום כן מקדשנו : תקות׳ וסורי קרי׳ אותם שסרים ממני ולא יהיה להם חלק בנפש בשמים׳

הפטר׳ בחקותי כמנה׳ איטליאני ביחזקאל סי׳ ל״ד׳

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן
אדם הנבא על רועי ישראל
הנבא ואמרת אליהם לרעים
כה אמר אדני יהוה הוי רעי ישראל אשר היו
רעים אותם הלוא הצאן ירעו הרעים:
את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה
תזבחו הצאן לא תרעו: את הנחלות
לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם ולנשברת
לא חבשתם ואת הנדחת לא השבתם ואת
האבדת לא בקשתם ובחזקה רדיתם אתם
ובפרך: ותפוצינה מבלי רעה ותהיינה
לאכלה לכל חית השדה ותפוצינה: ישגו
צאני בכל ההרים ועל כל גבעה רמה ועל כל
פני הארץ נפצו צאני ואין דורש ואין מבקש:
לכן רעים שמעו את דבר יהוה: חי
אני נאם אדני יהוה אם לא יען היות צאני לבז
ותהיינה צאני לאכלה לכל חית השדה מאין
רעה ולא דרשו רעי את צאני וירעו הרעים אתם
ואת צאני לא רעו: לכן הרעים שמעו
דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה הנני
אל הרעים ודרשתי את צאני מידם והשבתים
מרעות צאן ולא ירעו עוד הרעים אתם והצלתי
צאני מפיהם ולא תהיין להם לאכלה:
כי כה אמר אדני יהוה הנני אני ודרשתי את
צאני ובקרתים: כבקרת רעה עדרו ביום

מתנבא ואומר על וכו׳ • הם המלכים • את עצמם • מיטב הבאן השמנ׳ • נ״ל שהם כחולי׳ • שנשבר א׳ מעצמי׳ • את עצמם • ל׳ נקור ובקשה •

היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני
והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם
ביום ענן וערפל: והוצאתים מן העמים
וקבצתים מן הארצות והביאותים אל אדמתם
ורעיתים אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי
הארץ: במרעה טוב ארעה אתם ובהרי
מרום ישראל יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה
טוב ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל:
אני ארעה צאני ואני ארביצם נאם אדני יהוה:

הפטרת במדבר סיני בתרי עשר בהושע בסימן ב׳:

והיה מספר בני ישראל כחול
הים אשר לא ימד ולא
יספר והיה במקום
אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני
אל חי: ונקבצו בני יהודה ובני ישראל
יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי
גדול יום יזרעאל: אמרו לאחיכם עמי
ולאחותיכם רחמה: ריבו באמכם ריבו
כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה
מפניה ונאפופיה מבין שדיה: פן
אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה
ושמתיה כמדבר ושתיה כארץ ציה והמתיה
בצמא: ואת בניה לא ארחם כי בני
זנונים המה: כי זנתה אמם הובישה
הורתם כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי
ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי: לכן
הנני שך את דרכך בסירים וגדרתי את גדרה
ונתיבותיה לא תמצא: ורדפה את
מאהביה ולא תשיג אתם ובקשתם ולא תמצא
ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב
לי אז מעתה: והיא לא ידעה כי אנכי נתתי
לה הדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה
וזהב עשו לבעל: לכן אשוב ולקחתי דגני
בעתו ותירושי במועדו והצלתי צמרי ופשתי
לכסות את ערותה: ועתה אגלה את
נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי:
והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל
מועדה: והשמתי גפנה ותאנתה אשר
אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי
ושמתים ליער ואכלתם חית השדה:
ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר
להם ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה
ואתי שכחה נאם יהוה: לכן הנה אנכי
מפתיה והלכתיה המדבר ודברתי על לבה:
ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור
לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום

עלותה

נפרדות • נעמקים • ירושלים גבוה מכל הארצות • כמו הרועה׳ שמרבץ הצאן בנהרים • בזמן הזה • בזמן ההוא • בקיבוץ גליות בזמן המשיח • ישראל שהיו זרועים בגוים • שב לדברי תוכחה כיון שזנתה • הסלים • ואניחנה ערומה • לשון מבויש • אמם כנסייה שלה • כמו סך גדרי קוצי • והסירותי • כיעורה מכל אהוביה • כמו אתנן • על פשעי עונם • תכשיט • שכינתה שם עכן • לשון שיר •

עלותה מארץ מצרים: והיה ביום ההוא
נאם־יהוה תקראי אישי ולא־תקראי־לי עוד
בעלי: והסרתי את־שמות הבעלים
מפיה ולא־יזכרו עוד בשמם: וכרתי להם
ברית ביום ההוא עם־חית השדה ועם־עוף
השמים ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה
אשבור מן־הארץ והשכבתים לבטח:
וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט
ובחסד וברחמים: וארשתיך לי באמונה
וידעת את־יהוה:

פירוש המלות: ל' ארוסים כנגד שאמר אשת זנוני' • לשון קיום •

הפטרת נשא בשופטים בסימן י"ג:

ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת
הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה
ולא ילדה: וירא מלאך־
יהוה אל־האשה ויאמר אליה הנה־נא את־עקרה
ולא ילדת והרית וילדת בן: ועתה השמרי
נא ואל־תשתי יין ושכר ואל־תאכלי כל־טמא:
כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא־יעלה על־
ראשו כי־נזיר אלהים יהיה הנער מן־הבטן והוא
יחל להושיע את־ישראל מיד פלשתים: ותבא
האשה ותאמר לאישה לאמר איש האלהים בא
אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד
ולא שאלתיהו אי־מזה הוא ואת־שמו לא־
הגיד לי: ויאמר לי הנך הרה וילדת בן
ועתה אל־תשתי יין ושכר ואל־תאכלי כל־טמאה
כי־נזיר אלהים יהיה הנער מן־הבטן עד־יום
מותו: ויעתר מנוח אל־יהוה ויאמר
איש האלהים אשר שלחת יבוא־נא עוד אלינו
ויורנו מה־נעשה לנער היולד: וישמע
האלהים בקול מנוח ויבא מלאך האלהים עוד
אל־האשה והיא יושבת בשדה ומנוח אישה
אין עמה: ותמהר האשה ותרץ ותגד
לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש
אשר־בא ביום אלי: ויקם וילך מנוח
אחרי אשתו ויבא אל־האיש ויאמר לו האתה
האיש אשר־דברת אל־האשה ויאמר אני:
ויאמר מנוח עתה יבא דבריך מה־יהיה משפט
הנער ומעשהו: ויאמר מלאך יהוה
אל־מנוח מכל אשר־אמרתי אל־האשה תשמר:
מכל אשר־יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר
אל־תשת וכל־טמאה אל־תאכל כל אשר־צויתיה
תשמר: ויאמר מנוח אל־מלאך יהוה
נעצרה־נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים:
ויאמר מלאך יהוה אל־מנוח אם־תעצרני לא־
אכל בלחמך ואם־תעשה עלה ליהוה תעלנה
כי לא־ידע מנוח כי־מלאך יהוה הוא:

פירוש המלות: ענין חלת ועתיק • כשיהיה יולד • בזה היום • אחרי עצת אשתו • מה נעשה לו • כאסיפ אותך אל הבית •

ויאמר מנוח אל־מלאך יהוה מי שמך כי־יבא
דברך וכבדנוך: ויאמר לו מלאך יהוה
למה זה תשאל לשמי והוא פלאי:
ויקח מנוח את־גדי העזים ואת־המנחה ויעל
על־הצור ליהוה ומפלא לעשות ומנוח ואשתו
ראים: ויהי בעלות הלהב מעל המזבח
השמימה ויעל מלאך־יהוה בלהב המזבח ומנוח
ואשתו ראים ויפלו על־פניהם ארצה:
ולא־יסף עוד מלאך יהוה להראה אל־מנוח
ואל־אשתו אז ידע מנוח כי־מלאך יהוה הוא:
ויאמר מנוח אל־אשתו מות נמות כי אלהים
ראינו: ותאמר לו אשתו לו חפץ יהוה
להמיתנו לא־לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו
את־כל־אלה וכעת לא השמיענו כזאת:
ותלד האשה בן ותקרא את־שמו שמשון ויגדל
הנער ויברכהו יהוה: ותחל רוח יהוה
לפעמו במחנה־דן בין צרעה ובין אשתאול:

פירוש המלות: כמו מה שמך • אם יבוא • מכוסה ונעלם • ומפליא הצלאך לעשות • התחיל וכן הנכור' לחזקו •

הפטר' בהעלותך בתרי עשר בזכריה בסי' ב' ובשבת א' של חנוכה חוזר ג"כ זאת ובשבת ב' אומר ויעש חירם והיא הפטר' של פקודי כמנהג האיטלאני והספרדי:

רני ושמחי בת־ציון כי הנני־בא
ושכנתי בתוכך נאם יהוה:
ונלוו גוים רבים אל־יהוה
ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך
וידעת כי־יהוה צבאות שלחני אליך:
ונחל יהוה את־יהודה חלקו על אדמת הקדש
ובחר עוד בירושלם: הס כל־בשר מפני
יהוה כי נעור ממעון קדשו: ויראני את־
יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה
והשטן עמד על־ימינו לשטנו: ויאמר
יהוה אל־השטן יגער יהוה בך השטן ויגער יהוה
בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל מאש:
ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני
המלאך: ויען ויאמר אל־העמדים לפניו
לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר
אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך
מחלצות: ואמר ישימו צניף טהור על־
ראשו וישימו הצניף הטהור על־ראשו וילבשהו
בגדים ומלאך יהוה עמד: ויעד מלאך
יהוה ביהושע לאמר: כה־אמר יהוה
צבאות אם־בדרכי תלך ואם את־משמרתי
תשמר וגם־אתה תדין את־ביתי וגם תשמר
את־חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים
האלה: שמע־נא יהושע הכהן הגדול
אתה ורעיך הישבים לפניך כי־אנשי מופת
המה כי־הנני מביא את־עבדי צמח:

פירוש המלות: בימות המשיח • ונתחברו • שהוא חלק האלית' • שתוק • כמו ויקץ כישן • להשטינו • לפיד • ע"ש שהיה נשוי אשה נכרית • הפשיטו • חלפות בגדי' נאים • לשון ה נראה • תשפוט • הלך ביניהם • ראויים לאופת • כי' זה זרובבל •

הנה

הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת • יסוד הבית
שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה • פמירות רבות
צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום • מתיל קישוריה
אחד: ביום ההוא נאם יהוה צבאות • לשון הסרה
תקראו איש אל רעהו אל תחת גפן ואל תחת
תאנה: וישב המלאך הדבר בי ויעירני
כאיש אשר יעור משנתו: ויאמר אלי מה
אתה ראה ויאמר ראיתי והנה מנורת זהב כלה • ואמר קרי
וגלה על ראשה ושבעה נרתיה עליה שבעה • לשון מעיין
ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה: • צנורות
ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד • אילנות • אגלה
על שמאלה: ואען ואמר אל המלאך הדבר
בי לאמר מה אלה אדני: ויען המלאך
הדבר בי ויאמר אלי הלוא ידעת מה המה
אלה ואמר לא אדני: ויען ויאמר אלי
לאמר זה דבר יהוה אל זרבבל לאמר לא בחיל
ולא בכח כי אם ברוחי אמר יהוה צבאות:
מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישר • זה סנבלט • לבקע׳
והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה: • הראשונה • בהמון
רב יאמרו חן חן לה׳

הפטרת שלח לך ביהושע בסימן ב׳:

וישלח

יהושע בן נון מן
השטים שנים אנשים • אנשים חשובות
מרגלים חרש לאמר לכו • יעשו עצמן כחרש
ראו את הארץ ואת יריחו וילכו ויבאו בית
אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה: • מוכרת מזון
ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה
הלילה מבני ישראל לחפר את הארץ:
וישלח מלך יריחו אל רחב לאמר הוציאי האנשים
הבאים אליך אשר באו לביתך כי לחפר את • לרגל
כל הארץ באו: ותקח האשה את שני • כבר לקחה קודם
האנשים ותצפנו ותאמר כן באו אלי האנשים • השלוחים • כל א׳
ולא ידעתי מאין המה: ויהי השער לסגור • לבד • אמת • השער
בחשך והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו • עומד לסגור
האנשים רדפו מהר אחריהם כי תשיגום:
והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ • כמו בעץ הפשתים
הערכות לה על הגג: והאנשים רדפו • לייבשן
אחריהם דרך הירדן על המעברות והשער סגרו • כמו על
אחרי כאשר יצאו הרודפים אחריהם:
והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על • טרם שישכבו • כמו
הגג: ותאמר אל האנשים ידעתי כי • אליהם
נתן יהוה לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם
עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ מפניכם: • נמסו
כי שמענו את אשר הוביש יהוה את מי ים
סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם
לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן
ולעוג אשר החרמתם אתם: ונשמע וימס • וימק

לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי
יהוה אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת: ועתה השבעו נא
לי ביהוה כי עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם
אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת:
והחיתם את אבי ואת אמי ואת אחי ואת
אחותי ואת כל אשר להם והצלתם את נפשתינו • אחיותי קרי
ממות: ויאמרו לה האנשים נפשנו • אנו נמסור נפשנו
תחתיכם למות אם לא תגידו את דברנו זה
והיה בתת יהוה לנו את הארץ ועשינו עמך
חסד ואמת: ותורדם בחבל בעד החלון
כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת:
ותאמר להם ההרה לכו פן יפגעו בכם הרדפים
ונחבתם שמה שלשת ימים עד שוב הרדפים • שורשו חבה
ואחר תלכו לדרככם: ויאמרו אליה האנשים
נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו:
הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט השני
הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת אביך • קו וחבל
ואת אמך ואת אחיך ואת כל בית אביך תאספי
אליך הביתה: והיה כל אשר יצא מדלתי
ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכל • נתחייב בדמו
אשר יהיה אתך בבית דמו בראשנו אם יד
תהיה בו: ואם תגידי את דברנו זה
והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו:
ותאמר כדבריכם כן הוא ותשלחם וילכו ותקשר • כדיבור
את תקות השני בחלון: וילכו ויבאו
ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרדפים • ויתעכבו
ויבקשו הרדפים בכל הדרך ולא מצאו:
וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו
אל יהושע בן נון ויספרו לו את כל המצאות • הקורות
אותם: ויאמרו אל יהושע כי נתן יהוה בידנו את
כל הארץ וגם נמגו כל ישבי הארץ מפנינו:

הפטרת ויקח קרח בשמואל א׳ בסימן י״א:

ויאמר

שמואל אל העם לכו
ונלכה הגלגל ונחדש שם
המלוכה: וילכו כל
העם הגלגל וימלכו שם את שאול לפני יהוה
בגלגל ויזבחו שם זבחים שלמים לפני יהוה
וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד מאד:
ויאמר שמואל אל כל ישראל הנה שמעתי
בקלכם לכל אשר אמרתם לי ואמליך עליכם
מלך: ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני
זקנתי ושבתי ובני הנם אתכם ואני התהלכתי • הסיבה יותר
לפניכם מנערי עד היום הזה: הנני ענו בי נגד • מהזקנה
יהוה ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי • כלומר לאלכתי
לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי • בסתון • ג׳ עשוק ירצון
לקחתי

לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם: ויאמרו
לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש
מאומה: ויאמר אליהם עד יהוה בכם ועד
משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה
ויאמר עד: ויאמר שמואל אל העם יהוה
אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה
את אבתיכם מארץ מצרים: ועתה התיצבו
ואשפטה אתכם לפני יהוה את כל צדקות יהוה
אשר עשה אתכם ואת אבותיכם: כאשר בא
יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל יהוה וישלח
יהוה את משה ואת אהרן ויוציאו את אבותיכם
ממצרים וישיבום במקום הזה:
וישכחו את יהוה אלהיהם וימכר אתם ביד
סיסרא שר צבא חצור וביד פלשתים וביד מלך
מואב וילחמו בם: ויזעקו אל יהוה ויאמרו
חטאנו כי עזבנו את יהוה ונעבד את הבעלים
ואת העשתרות ועתה הצילנו מיד איבינו
ונעבדך: וישלח יהוה את ירבעל
ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ויצל אתכם
מיד איביכם מסביב ותשבו בטח:
ותראו כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו
לי לא כי מלך ימלך עלינו ויהוה אלהיכם
מלככם: ועתה הנה המלך אשר בחרתם
אשר שאלתם והנה נתן יהוה עליכם מלך:
אם תיראו את יהוה ועבדתם אתו ושמעתם
בקולו ולא תמרו את פי יהוה והיתם גם אתם
וגם המלך אשר מלך עליכם אחר יהוה
אלהיכם: ואם לא תשמעו בקול יהוה
ומריתם את פי יהוה והיתה יד יהוה בכם
ובאבתיכם: גם עתה התיצבו וראו
את הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה
לעיניכם: הלוא קציר חטים היום אקרא
אל יהוה ויתן קלות ומטר ודעו וראו כי רעתכם
רבה אשר עשיתם בעיני יהוה לשאול לכם
מלך: ויקרא שמואל אל יהוה ויתן
יהוה קלות ומטר ביום ההוא ויירא כל העם
מאד את יהוה ואת שמואל: ויאמרו
כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל
יהוה אלהיך ואל נמות כי יספנו על כל
חטאתינו רעה לשאול לנו מלך:
ויאמר שמואל אל העם אל תיראו אתם עשיתם
את כל הרעה הזאת אך אל תסורו מאחרי יהוה
ועבדתם את יהוה בכל לבבכם:
ולא תסורו כי אחרי התהו אשר לא יועילו ולא
יצילו כי תהו המה: כי לא יטש יהוה
את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יהוה
לעשות אתכם לו לעם:

פירוש המלות:
להטו' הדין · יאמר שלא בפני :
כל ישראל כאחד :
שהגדיל :
נשפט עמכם :
לשון מכירה :
הוא גדעון :
הוא שמשון :
יעזוב

הפטרת חקת בשפטים בסימן י"א :

ויפתח הגלעדי היה גבור חיל
והוא בן אשה זונה
ויולד גלעד את יפתח:
ותלד אשת גלעד לו בנים ויגדלו בני האשה
ויגרשו את יפתח ויאמרו לו לא תנחל בבית
אבינו כי בן אשה אחרת אתה: ויברח
יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל
יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו: ויהי
מימים וילחמו בני עמון עם ישראל:
ויהי כאשר נלחמו בני עמון עם ישראל וילכו
זקני גלעד לקחת את יפתח מארץ טוב:
ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה
בבני עמון: ויאמר יפתח לזקני גלעד
הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי
ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם:
ויאמרו זקני גלעד אל יפתח לכן עתה שבנו אליך
והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש
לכל ישבי גלעד: ויאמר יפתח אל זקני
גלעד אם משיבים אתם אותי להלחם בבני
עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם
לראש: ויאמרו זקני גלעד אל יפתח
יהוה יהיה שמע בינותינו אם לא כדברך כן
נעשה: וילך יפתח עם זקני גלעד וישימו
העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח
את כל דבריו לפני יהוה במצפה: וישלח
יפתח מלאכים אל מלך בני עמון לאמר מה לי
ולך כי באת אלי להלחם בארצי: ויאמר
מלך בני עמון אל מלאכי יפתח כי לקח ישראל
את ארצי בעלותו ממצרים מארנון ועד היבק
ועד הירדן ועתה השיבה אתהן בשלום:
ויוסף עוד יפתח וישלח מלאכים אל מלך בני
עמון: ויאמר לו כה אמר יפתח לא לקח
ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון:
כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד
ים סוף ויבא קדשה: וישלח ישראל
מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא
בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך
מואב שלח ולא אבה וישב ישראל בקדש:
וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ
מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון
בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול
מואב: וישלח ישראל מלאכים אל סיחון
מלך האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל
נעברה נא בארצך עד מקומי: ולא
האמין סיחון את ישראל עבר בגבלו ויאסף

פירוש המלות:
בן פלגש גלעד :
לאדון הארץ נקרא טוב :

סיחון את כל עמו ויחנו ביהצה וילחם עם
ישראל: ויתן יהוה אלהי ישראל את
סיחון ואת כל עמו ביד ישראל ויכום ויירש
ישראל את כל ארץ האמרי יושב הארץ ההיא:
ויירשו את כל גבול האמרי מארנון ועד היבק
ומן המדבר ועד הירדן:
ועתה יהוה אלהי ישראל הוריש את האמרי
מפני עמו ישראל ואתה תירשנו: הלא
את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש
ואת כל אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו אתו
נירש: ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן
צפור מלך מואב הרוב רב עם ישראל אם נלחם
נלחם בם: בשבת ישראל בחשבון
ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערים אשר
על ידי ארנון שלש מאות שנה ומדוע לא
הצלתם בעת ההיא: ואנכי לא חטאתי
לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפט יהוה
השופט היום בין בני ישראל ובין בני עמון:
ולא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח אשר
שלח אליו: ותהי על יפתח רוח יהוה
ויעבר את הגלעד ואת מנשה ויעבר את מצפה
גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון: וידר
יפתח נדר ליהוה ויאמר אם נתון תתן את בני
עמון בידי: והיה היוצא אשר יצא מדלתי
ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה
ליהוה והעליתיהו עולה: ויעבר יפתח
אל בני עמון להלחם בם ויתנם יהוה בידו:
ויכם מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר ועד
אבל כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון
מפני בני ישראל:

הפטרת בלק בתרי עשר במיכה סימן ה':

והיה זה שלום אשור כי יבא
בארצנו וכי ידרך בארמנותינו
והקמנו עליו שבעה רעים
ושמנה נסיכי אדם: ורעו את ארץ
אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה והציל
מאשור כי יבא בארצנו וכי ידרך בגבולנו:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים:

והיה שארית יעקב בקרב עמים
רבים כטל מאת יהוה
כרביבים עלי עשב אשר לא
יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם: והיה
שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה
בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עבר
ורמס וטרף ואין מציל: תרם ידך על

לשון מריבה ·
לאו דוקא כלו' רבי' ·
מושלי' עליה' וישכרו
הוא כנל' בחרבותי' ·
כם טיפים נסים ·
יקוה
הוא קטן מאריה
וגדול מכפיר ·
הליכת הארי ·

צריך וכל איביך יכרתו: והיה ביום ההוא
נאם יהוה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי
מרכבתיך: והכרתי ערי ארצך והרסתי
כל מבצריך: והכרתי כשפים מידך
ומעוננים לא יהיו לך: והכרתי פסיליך
ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה
ידיך: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי
עריך: ועשיתי באף ובחמה נקם את
הגוים אשר לא שמעו: שמעו נא את
אשר יהוה אמר קום ריב את ההרים ותשמענה
הגבעות קולך: שמעו הרים את ריב
יהוה והאתנים מסדי ארץ כי ריב ליהוה עם
עמו ועם ישראל יתוכח: עמי מה עשיתי
לך ומה הלאתיך ענה בי: כי העלתיך
מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח
לפניך את משה אהרן ומרים: עמי זכר
נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם
בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת
צדקות יהוה: במה אקדם יהוה אכף
לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני
שנה: הירצה יהוה באלפי אילים
ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני
חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה טוב
ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט
ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך:

כמו ונתנתי ·
אויביך · כמו עם:
כמו עם · הם
המגנות ·
האיתנות ·
החזקות ·
ל' בירור טענות ·
הטרחתיך בעבודתי ·
ל' עצת ·
שרשו כפף ·
בני בכירי · בעבור
פשעי · והן תשובה
על הנ"ל · מדות
שבין אדם לחברו ·
ז: ב"ח · בואו יחוד
האל:

הפטרת פנחס במלכים א' בסימן י"ט:

ויד יהוה היתה אל אליהו וישנס
מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה
יזרעאלה: ויגד אחאב
לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר
הרג את כל הנביאים בחרב: ותשלח
איזבל מלאך אל אליהו לאמר כה יעשון אלהים
וכה יוסיפון כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש
אחד מהם: וירא ויקם וילך אל נפשו ויבא
באר שבע אשר ליהודה וינח את נערו שם:
והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם
אחת וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה
יהוה קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי:
וישכב ויישן תחת רתם אחד והנה זה מלאך נגע
בו ויאמר לו קום אכול: ויבט והנה מראשתיו
עגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב:
וישב מלאך יהוה שנית ויגע בו ויאמר קום
אכל כי רב ממך הדרך: ויקם ויאכל
וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום
וארבעים לילה עד הר האלהים חרב:
ויבא שם אל המערה וילן שם והנה דבר יהוה

כנואו זו · כמו על ·
ויחגור ·
דרך שבועה ·
עץ קטן שגחלתו
מזה מאוד ·
כלומר רב לי ·
עוגה אפויה
בגחלים · גלוסית ·

אליו ויאמר לו מה לך פה אליהו :
ויאמר קנא קנאתי ליהוה אלהי צבאות כי
עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו
ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי
ויבקשו את נפשי לקחתה : ויאמר צא
ועמדת בהר לפני יהוה והנה יהוה עבר ורוח
נוקש : גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני
מכבוד ההווס נשבתו : יהוה לא ברוח יהוה ואחר הרוח רעש לא
ברעש יהוה : ואחר הרעש אש לא באש יהוה
שתיקה : ואחר האש קול דממה דקה : ויהי
ויכסה : במעילו : כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד
פתח המערה והנה אליו קול ויאמר מה לך פה
בעבור ה׳ : אליהו : ויאמר קנא קנאתי ליהוה
אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את
מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר
אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה :
ויאמר יהוה אליו לך שוב לדרכך מדברה
לכנ״א : דמשק ובאת ומשחת את חזאל למלך על
ארם : ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך
על ישראל ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה
תמשח לנביא תחתיך : והיה הנמלט
מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא
ימית אלישע : והשארתי בישראל שבעת
אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל
הפה אשר לא נשק לו : וילך משם
הוא עם עבדיו והם עם הבקרים : וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש שנים
עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר ויעבר
צמד בקר : השליך ׳ עליו : אליהו אליו וישלך אדרתו אליו : ויעזב
את הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה נא
לאבי ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו לך שוב
כי מה עשיתי לך : וישב מאחריו ויקח
את צמד הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם
הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו
וישרתהו :

הפטרת מטות כמנהג איטליאני ביהושע סימן י״ג :

ויתן משה למטה בני ראובן
למשפחתם : ויהי להם
הגבול מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר
כמו עד : אשר בתוך הנחל וכל המישר על מידבא :
חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון ובמות
בעל ובית בעל מעון : ויהצה וקדמות
ומפעת : וקריתים ושבמה וצרת השחר
בעורת ומשרית : בהר העמק : ובית פעור ואשדות הפסגה
ובית הישמות : וכל ערי המישר וכל
ממלכות סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון
אשר הכה משה אתו ואת נשיאי מדין את

מטות

אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע
נסיכי סיחון ישבי הארץ : ואת בלעם
בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל — קוסם ולא נביא
חלליהם : ויהי גבול בני ראובן הירדן
וגבול זאת נחלת בני ראובן למשפחתם הערים
וחצריהן : ויתן משה למטה גד לבני גד
למשפחתם : ויהי להם הגבול יעזר וכל
ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער אשר
על פני רבה : ומחשבון עד רמת המצפה
ובטנים וממחנים עד גבול לדבר :
ובעמק בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון יתר
ממלכות סיחון מלך חשבון הירדן וגבל עד
קצה ים כנרת עבר הירדן מזרחה :
זאת נחלת בני גד למשפחתם הערים
וחצריהם : ויתן משה לחצי שבט מנשה
ויהי לחצי מטה בני מנשה למשפחותם :
ויהי גבולם ממחנים כל הבשן כל ממלכות
עוג מלך הבשן וכל חות יאיר אשר בבשן ששים
עיר : וחצי הגלעד ועשתרות ואדרעי
ערי ממלכות עוג בבשן לבני מכיר בן מנשה
לחצי בני מכיר למשפחותם : אלה
אשר נחל משה בערבות מואב מעבר לירדן
יריחו מזרחה : ולשבט הלוי לא נתן
משה נחלה יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם
כאשר דבר להם :

הפטרת מטות כמנהג האשכנזים והספרדים דברי ירמיהו והיא בהפטרת ואלה מסעי כמנהג הספרדים והאיטליאני :

הפטרת מסעי כמנהג איטליאני ביהושע סימן י״ט :

אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר
הכהן ויהושע בן נון
וראשי האבות למטות בני
ישראל בגורל בשלה לפני יהוה פתח אהל
מועד ויכלו מחלק את הארץ : וידבר
יהוה אל יהושע לאמר : דבר אל בני
ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר
דברתי אליכם ביד משה : לנוס שמה
רוצח מכה נפש בשגגה בבלי דעת והיו לכם
למקלט מגאל הדם : ונס אל אחת
מהערים האלה ועמד פתח שער העיר ודבר
באזני זקני העיר ההיא את דבריו ואספו אתו
העירה אליהם ונתנו לו מקום וישב עמם :
וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא יסגרו את
הרצח בידו כי בבלי דעת הכה את רעהו ולא
שנא הוא לו מתמול שלשם : וישב
בעיר ההיא עד עמדו לפני העדה למשפט עד

הפטרת מסעי

מות הכהן הגדול אשר יהיה בימים ההם אז
ישוב הרוצח ובא אל עירו ואל ביתו אל העיר
אשר נס משם: ויקדישו את קדש בגליל
בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית
ארבע היא חברון בהר יהודה: ומעבר
לירדן יריחו מזרחה נתנו את בצר במדבר
במישר ממטה ראובן ואת ראמות בגלעד ממטה
גד ואת גולן בבשן ממטה מנשה:
אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר
הגר בתוכם לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה
ולא ימות ביד גואל הדם עד עמדו לפני
העדה: ויגשו ראשי אבות הלוים אל
אלעזר הכהן ואל יהושע בן נון ואל ראשי
אבות המטות לבני ישראל: וידברו
אליהם בשלה בארץ כנען לאמר יהוה צוה
ביד משה לתת לנו ערים לשבת ומגרשיהן
לבהמתנו: ויתנו בני ישראל ללוים
מנחלתם אל פי יהוה את הערים האלה
ואת מגרשיהן:

הפטרת ואלה מסעי כמנהג האשכנזים והספרדים
בירמיה בסימן ב׳:

שמעו דבר יהוה בית יעקב וכל
משפחות בית ישראל:
כה אמר יהוה מה מצאו
אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי
ההבל ויהבלו: ולא אמרו איה יהוה
המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו
במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות
בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם:
ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכל פריה
וטובה ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם
לתועבה: הכהנים לא אמרו איה יהוה
ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי
והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יועילו הלכו:
לכן עוד אריב אתכם נאם יהוה ואת בני בניכם
אריב: כי עברו איי כתיים וראו וקדר
שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת:
ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר
כבודו בלוא יועיל: שמו שמים על זאת
ושערו חרבו מאד נאם יהוה: כי שתים
רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים
לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא
יכלו המים: העבד ישראל אם יליד בית
הוא מדוע היה לבז: עליו ישאגו
כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו
נצתה מבלי ישב: גם בני נף ותחפנחס

פירוש המלות
דורות הראשונים ·
כלומר איה הסלכנו
אותו אחר גויכו ·
בית רגומו מיסר
זחרוב ·
חסר אשר לא עבר:
חופי העם ומלכיה׳
בכביאי סקר ·
אשר לא ·
ביונדים למים ·
ביונדים לאס ·
כמו אם ·
אם החליף ·
לשון תימה ·
ענין סערה ·
לשון חרבן ·
לכרות ·
יחזיקו · ל׳כתמי׳ ·
אס מלכי האומות :
כנתו כאש ·
שקועות כם ·

מסעי שנ

ירעוך קדקד: הלוא זאת תעשה לך עזבך
את יהוה אלהיך בעת מוליכך בדרך:
ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור
ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר:
תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי
רע ומר עזבך את יהוה אלהיך ולא פחדתי
אליך נאם אדני יהוה צבאות: כי
מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך ותאמרי
לא אעבור כי על כל גבעה גבהה ותחת כל
עץ רענן את צעה זנה: ואנכי נטעתיך
שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי
הגפן נכריה: כי אם תכבסי בנתר
ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני נאם אדני
יהוה: איך תאמרי לא נטמאתי אחרי
הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא דעי מה
עשית בכרה קלה משרכת דרכיה:
פרה למד מדבר באות נפשו שאפה רוח
תאנתה מי ישיבנה כל מבקשיה לא ייעפו
בחדשה ימצאונה: מנעי רגלך מיחף
וגורנך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי אהבתי
זרים ואחריהם אלך: כבשת גנב כי
ימצא כן הבישו בית ישראל המה מלכיהם
שריהם וכהניהם ונביאיהם: אמרים
לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו כי פנו אלי
ערף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה
והושיענו: ואיה אלהיך אשר עשית לך
יקומו אם יושיעוך בעת רעתך כי מספר עריך
היו אלהיך יהודה:

כאן מסיימין ההפטרה כל הקהלות · אבל האשכנזים
מדלגים ואומרים זה הפסוק:

הלוא מעתה קראתי לי אבי אלוף נערי
אתה:

והספרדים מדלגים ואומרים אלו הפסוקים:

אם תשוב ישראל · נאם יהוה אלי תשוב ואם
תסיר שקוציך מפני ולא תנוד: ונשבעת
חי יהוה באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו
גוים ובו יתהללו:

הפטרת ואלה הדברים בישעיה בסימן א׳:

חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה
על יהודה וירושלם בימי
עזיהו יותם אחז יחזקיהו
מלכי יהודה: שמעו שמים והאזיני
ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם
פשעו בי: ידע שור קנהו וחמור אבוס

פירוש המלות
יסברך · עזינתך ·
פכיה מוליכן ·
אם עשית רעה
כמו אליך יקירים ·
לשון מרי ·
מזון קדמון ·
נוסעת כזונה ·
ענף הגפן ·
ענפים רעים ·
ארץ לבנה ·
שמכבסין בו כרשם ·
נמלה נקנה קטנה
סיבנת · כמו פרה ·
מורגל · שאבה ·
לשון תואנה ·
שתשלם הריונה ·
אם יאמר הנביא
מניעי וכו׳ ·
לשון יאוש ·
היה להם להוכיח ·
אלוני · בראתני ·
נ׳ מראה נבואה ·
ושל יותם ושל אחז :
מרחוק : מגדלו :
מתקנו בתריסה :
מקום מאכל הבהמה :

ישראל לא ידע עמי לא התבונן:
הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים
משחיתים עזבו את יהוה נאצו את קדוש
ישראל נזרו אחור: על מה תכו עוד
תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי:
מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה
ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה
בשמן: ארצכם שממה עריכם שרפות
אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה
ושממה כמהפכת זרים: ונותרה בת
ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר
נצורה: לולי יהוה צבאות הותיר לנו
שריד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו:
שמעו דבר יהוה קציני סדם האזינו תורת
אלהינו עם עמרה: למה לי רב זבחיכם
יאמר יהוה שבעתי עלות אילים וחלב מריאים
ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי:
כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס
חצרי: לא תוסיפו הביא מנחת שוא
קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא
לא אוכל און ועצרה: חדשיכם ומועדיכם
שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא:
ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי
תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו:
רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו
הרע: למדו היטב דרשו משפט אשרו
חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה: לכו
נא ונוכחה יאמר יהוה אם יהיו חטאיכם
כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר
יהיו: אם תאבו ושמעתם טוב הארץ
תאכלו: ואם תמאנו ומריתם חרב
תאכלו כי פי יהוה דבר: איכה היתה
לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין
בה ועתה מרצחים: כספך היה לסיגים
סבאך מהול במים: שריך סוררים וחברי
גנבים כלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא
ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם:
לכן נאם האדון יהוה צבאות אביר ישראל הוי
אנחם מצרי ואנקמה מאויבי: ואשיבה
ידי עליך ואצרף כבר סיגיך ואסירה כל
בדיליך: ואשיבה שפטיך כבראשנה
ויעציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר
הצדק קריה נאמנה: ציון במשפט תפדה
ושביה בצדקה:

פירוש המלות: לא אבו לידע · מריעים לעצמם · נבדלו · מדרכי · הכיתם · על אשר · תכו · לשון מלות · ל' רפואה · לנגדכם · יאכלוה אותה · כסוכה · כמלונה · סכה של קישואין · נצורה · כנגידים ושרים · שורים מפוטמים · כמו לפני · לא אוכל לראות זה · למשא כבוד · חדלו לכם מלהרע · כמו ישרו החזיקו · כמו חמוס · ענין ברור טענות · הוא תולעת שני · לשון קבלת מוסר · ל' כליון · כמו מלאת · אשר כספם מהכסף · יינך מזוג · שלומים · כמו אוי ל' תנחומים · פעם אחר פעם · הוא בורית · בדיל המעורב בכסף

הפטרת ואתחנן בישעיה בסימן מ':

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם:
דברו על לב ירושלם וקראו
אליה כי מלאה צבאה כי
נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל
חטאתיה: קול קורא במדבר פנו דרך
יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו:
כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב
למישור והרכסים לבקעה: ונגלה כבוד
יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה דבר:
קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר
חציר וכל חסדו כציץ השדה: יבש
חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן
חציר העם: יבש חציר נבל ציץ ודבר
אלהינו יקום לעולם: על הר גבה עלי
לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת
ירושלם הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה
הנה אלהיכם: הנה אדני יהוה בחזק
יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו
לפניו: כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ
טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל:
מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל
בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות
במאזנים: מי תכן את רוח יהוה ואיש
עצתו יודיענו: את מי נועץ ויבינהו
וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך
תבונות יודיענו: הן גוים כמר מדלי
וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול:
ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה:
כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו:
ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו:
הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות
כסף צורף: המסכן תרומה עץ לא ירקב
יבחר חרש חכם יבקש לו להכין פסל לא ימוט:
הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש
לכם הלוא הבינותם מוסדות הארץ:
הישב על חוג הארץ וישביה כחגבים הנוטה
כדק שמים וימתחם כאהל לשבת:
הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ כתהו עשה:
אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שרש בארץ
גזעם וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם:
ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש:
שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא
במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים
ואמיץ כח איש לא נעדר:

פירוש המלות: הנשמה · זמנה · נכפלה ענשה · ר"ל שתי גלויות · כאלו קול קורא · לשון פנוי · העקום · הגבוהים · כאלו קול אומר · אפילו חסדים הרבה · כמו נשפה · כמו יפול · פי' את ציון המבשרת · תפארתו · ביד חזקה · מעצמו · פעלתו לבוטחים · יולדות · תכן : מדד : במדה : בשקל · כמו ותוכן לכביס · כמו עם : ל' עצה · פי' בדרך תבונת העולם · הוא הטפה · מהדלי : אבק דק · עפר דק · לשון תבערה · תחשב לו · ל' מסכ' כמו וירקעו · שלשלאות · לשון ילד מסכן · לשון הפרשה · סובב · כיריעה : יפרשם · כמו נטע · ל' חוזק ועצמה · חזק : חסר

ותאמר

הפטרת עקב בישעיה בסימן מ"ט :

ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני שכחני: התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך: הן על כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד: מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך חי אני נאם יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה: כי חרבתיך ושממתיך וארץ הרסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך: עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר לי המקום גשה לי ואשבה: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם: כה אמר אדני יהוה הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחצן ובנתיך על כתף תנשאנה: והיו מלכים אמניך ושרותיהם מניקתיך אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני יהוה אשר לא יבשו קוי: היקח מגבור מלקוח ואם שבי צדיק ימלט: כי כה אמר יהוה גם שבי גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט ואת יריבך אנכי אריב ואת בניך אנכי אושיע: והאכלתי את מוניך את בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב: כה אמר יהוה אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם: מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא: אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם: אדני יהוה נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן לשמע כלמודים: אדני יהוה פתח לי אזן ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגותי: גוי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מכלמות ורק: ואדני יהוה יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש: קרוב מצדיקי מי יריב אתי נעמדה יחד מי בעל משפטי יגש אלי: הן אדני יהוה יעזר לי מי הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו עש יאכלם: מי בכם ירא יהוה שמע בקול

פירוש המלות:
בנה הקטן : אפי' אם אלה : לחקוק' : ההרוסי' : כמו ימהרו : הפושעים : יבואו : תכשיט : סאת דואג' עליה' : תדחקי משתיתיך : סאת שכולה מהם : הלאה בעבורך : יחידה : מגד בני' שגלו וסרו ממנה : מאיפ' הם : בזרוע או כנף הכנף : ל' אומן היונק : אז תדעי : אלה הם דברי האומות : שנשבה בצדק ובמשפט : שאני גבור מכם גבורי ועם יריבך : ל' עושק : יין ענבי' הנסחטי' : שטרדתיה לה : ל' חוב : גורשה : שונו אלי : בים סוף : כמו בירדן : ל' חסך : כאלו שק היה כסות' : שורגלי' : תל' עת וזמן : יום אחר יום : המורטים שיער לחיין והזקן : פי' האבן החזק : שיצדיק דברי : תולע' האוכל בגדי' :

עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו: הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה זאת לכם למעצבה תשכבון: שמעו אלי רדפי צדק מבקשי יהוה הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם: הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו: כי נחם יהוה ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

הפטרת ראה עניה סוערה והיא בהפטרת נח :

הפטרת שופטים כמנהג איטליאני שמואל א' בסי' ח' :

ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל: ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע: ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט: ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמתה: ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים: וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו ויתפלל שמואל אל יהוה: ויאמר יהוה אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם: ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אותם ממצרים ועד היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים כן המה עשים גם לך: ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם: ויאמר שמואל את כל דברי יהוה אל העם השאלים מאתו מלך: ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו: ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו: ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות: ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו: וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו: ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו: צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים:

פירוש המלות:
בחשכים : היה לו לבטוח : מבערי : מפזרי זיקות וכידודות : תאכלם : עצבון : סלע : כורתתם : נקבת הבור : ל' עקירה : כמו תחולל אתכם : דבר את ציון : כמו מדבר וערבה : אחרי הממון : שתבא אין הנבואה' : נס יצחק : שתהא אימת מלכם עליהם : חוק המלך : לרקחת מרקחת : מבשלות : לאפית הלחם : יטול מעשר לעצמו : שיטול מס מכם :

וזעקתם

ויזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר
בחרתם לכם ולא יענה יהוה אתכם ביום
ההוא: וימאנו העם לשמע בקול
נ' דנוסה: שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו:
והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו
ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו:
וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם
באזני יהוה: ויאמר יהוה אל שמואל
שמע בקולם והמלכת להם מלך ויאמר שמואל
אל אנשי ישראל לכו איש לעירו:

הפטרת שופטי' כמנהג קצת קהלות בישעי' נסי' נ"א:

אנכי אנכי הוא מנחמכם מי
חסר אשר ימות: את ותיראי מאנוש ימות
אשר כחציר: ומבן אדם חציר ינתן:
ותשכח יהוה עשך נוטה שמים ויסד ארץ
דוחק אותך: ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר
כונן להשחית ואיה חמת המציק:
ימהר: פילטול: מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר
וכועה: בגלות: לחמו: ואנכי יהוה אלהיך רגע הים
בוקע: ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: ואשם
דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים וליסד
ארץ ולאמר לציון עמי אתה: התעוררי
התעוררי קומי ירושלם אשר שתית מיד יהוה
בשמרים: שרם: את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית
נ' מניקה: בעזרה: מצית: אין מנהל לה מכל בנים ילדה
בגלות: ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה:
שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר
במי אנחמך: נ' והרעב והחרב מי אנחמך: בניך עלפו
עייפו: פור הכר: שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר המלאים
הסובב נרשת: חמת יהוה גערת אלהיך: לכן שמעי
מגרות: נא זאת עניה ושכרת ולא מיין: כה
יהיה אדוניך: אמר אדניך יהוה ואלהיך יריב עמו הנה לקחתי
בעד עמו: מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי
לא תוסיפי לשתותה עוד: ושמתיה
נ' יגון: נ' סחה: ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה
ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעברים: עורי
עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך
ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד
נ' וכער מרינה: ערל וטמא: התנערי מעפר קומי שבי
נ' התרה: נ' ירושלם התפתחי מוסרי צוארך שביה בת
קסירה: ציון: כי כה אמר יהוה חנם נמכרתם
ולא בכסף תגאלו: כי כה אמר אדני
יהוה מצרים ירד עמי בראשנה לגור שם
זה סנחרי': ואשור באפס עשקו: ועתה מה לי
בגלות הסליסי: נ' יללה: פה נאם יהוה כי לקח עמי חנם משלו יהילילו
פמו מתנואץ: נ' נאם יהוה ותמיד כל היום שמי מנאץ:

שופטים

לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי אני
הוא המדבר הנני: מה נאוו על
ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב
משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך:
כדיליך: חסר אשר קול צפיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין
כשוב: יראו בשוב יהוה ציון: פצחו
רננו יחדו חרבות ירושלם כי נחם יהוה עמו
נ' גלוי: גאל ירושלם: חשף יהוה את זרוע
קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ
את ישועת אלהינו: סורו סורו
הנקו מכל סומאה: צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הברו
נשאי כלי יהוה: כי לא בחפזון
מחמת הרודפי': תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הלך לפניכם
יהוה ומאספכם אלהי ישראל:

הפטר' כי תצא כמנהג איטליאני בשמוא' א' סי' י"ז:

ויאספו פלשתים את
מחניהם למלחמה
ויאספו שוכה אשר
ליהודה ויחנו בין שוכה ובין עזקה באפס
סס מק"ס: דמים: ושאול ואיש ישראל נאספו
מין אילן: ויחנו בעמק האלה ויערכו מלחמה לקראת
פלשתים: ופלשתים עמדים אל ההר
על ההר: מזה וישראל עמדים אל ההר מזה והגיא
מבניהם: ביניהם: ויצא איש הבנים ממחנות
פלשתים גלית שמו מגת גבהו שש אמות
נ' מגבעות: וזרת: וכובע נחשת על ראשו ושריון
כמו קשקשת הדג: קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת
בשריון: סס על: אלפים שקלים נחשת: ומצחת
כחושת: נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו:
ועץ ק': וחץ חניתו כמנור ארגים ולהבת חניתו שש
יתד האורג: מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו:
קס כזינמד: ויעמד ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר
להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי
ענין ברירה: הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש
וירד אלי: אם יוכל להלחם אתי
והכני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל
לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם
אתנו: ויאמר הפלשתי אני חרפתי
את מערכות ישראל היום הזה תנו לי איש
ונלחמה יחד: וישמע שאול וכל
ישראל את דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו
מאד: ודוד בן איש אפרתי הזה מבית
לחם יהודה ושמו ישי ולו שמנה בנים והאיש
באנשי הזקנים: בימי שאול זקן בא באנשים: וילכו
והת.לפק: שלשת בני ישי הגדלים הלכו אחרי שאול
למלחמה ושם שלשת בניו אשר הלכו במלחמה

אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלישי
ג' כסף משנה : שמה: ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים
הלכו אחרי שאול: ודוד הלך ושב מעל
בבית לחם : שאול לרעות את צאן אביו בית לחם:
בוקר וערב : ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים
יום: ויאמר ישי לדוד בנו קח נא
חטה קלויה : לאחיך איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה
גבינות לחות · והרץ המחנה לאחיך: ואת עשרת חרצי
החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך
ג' פקידה · ג' ערבון התחכות ששמו על הובאתם · תפקד לשלום ואת ערבתם תקח:
ושאול והמה וכל איש ישראל בעמק האלה
נלחמים עם פלשתים: וישכם דוד
כנית : עם שומר · בבקר ויטש את הצאן על שמר וישא וילך
סבוב סעוסין סביב ג' מערכה : כאשר צוהו ישי ויבא המעגלה והחיל היצא
אל המערכה והרעו במלחמה: ותערך
ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה:
ויטש דוד את הכלים מעליו על יד שומר הכלים
וירץ המערכה ויבא וישאל לאחיו לשלום:
והוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה
ממערכות ק' גלית הפלשתי שמו מגת ממערות פלשתים
וידבר כדברים האלה וישמע דוד: וכל
איש ישראל בראותם את האיש וינסו מפניו
וייראו מאד: ויאמר איש ישראל
הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את
ישראל עלה והיה האיש אשר יכנו יעשרנו
המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית
אביו יעשה חפשי בישראל: ויאמר דוד
אל האנשים העמדים עמו לאמר מה יעשה
לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז והסיר חרפה
מעל ישראל כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף
מערכות אלהים חיים: ויאמר לו העם
כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו:
וישמע אליאב אחיו הגדול בדברו אל האנשים
כמו ועם מי : ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל
עונת : מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי
את זדנך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה
ירדת: ויאמר דוד מה עשיתי עתה הלוא דבר הוא:
אל מול אלם אחר : ויסב מאצלו אל מול אחר ויאמר כדבר הזה
וישבהו העם דבר כדבר הראשון:
וישמעו הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני שאול
ויקחהו: ויאמר דוד אל שאול אל יפל
לא יפחד אדם : לב אדם עליו עבדך ילך ונלחם עם הפלשתי
בעבורו : הזה: ויאמר שאול אל דוד לא תוכל
ללכת אל הפלשתי הזה להלחם עמו כי נער
אתה והוא איש מלחמה מנעריו:
ויאמר דוד אל שאול רעה היה עבדך לאביו
בצאן ובא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעדר:

ויצאתי אחריו והכתיו והצלתי מפיו ויקם עלי
והחזקתי בזקנו והכתיו והמיתיו: גם
ולא לחנם היה זה כ"א לסימן שיעשה לי גם : את הארי גם הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי
הערל הזה כאחד מהם כי חרף מערכת אלהים
חיים: ויאמר דוד יהוה אשר הצלני מיד
הארי ומיד הדב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה:
ויאמר שאול אל דוד לך ויהוה יהיה עמך:

הפטר' כי תבא כמנהג האשכנזי' והספרדי' בישיני' רני
עקרה וכו' כתוב בפרש' תולדות נח עד את' מרחמ' יי'

הפטרת כי תבא ביהושע בסי' ח' כמנהג איטליאני:

אז יבנה יהושע מזבח ליהוה אלהי
כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה : ישראל בהר עיבל:
כאשר צוה משה עבד יהוה את
בני ישראל ככתוב בספר תורת משה מזבח
אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל ויעלו
עליו עלות ליהוה ויזבחו שלמים:
משנה פתשגן : ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה
אשר כתב לפני בני ישראל: וכל ישראל
וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה
לארון נגד הכהנים הלוים נשאי ארון ברית
יהוה כגר כאזרח חציו אל מול הר גרזים
והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה
להקדים ברכות לקללות : עבד יהוה לברך את העם ישראל בראשנה:
ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה
והקללה ככל הכתוב בספר התורה:
לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא
קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים
והטף והגר ההלך בקרבם: ויהי כשמע
כל המלכים אשר בעבר הירדן בהר ובשפלה
ובכל חוף הים הגדול אל מול הלבנון החתי
והאמרי הכנעני הפרזי החוי והיבוסי:
ויתקבצו יחדו להלחם עם יהושע ועם ישראל
נפה אחד ובינה אחת : פה אחד: וישבי גבעון שמעו את אשר
עשה יהושע ליריחו ולעי: ויעשו גם
מל' ציריר ושלוחים : המה בערמה וילכו ויצטירו ויקחו שקים בלים
ג' ויבקע יבקי עו"ה מקושרים : לחמוריהם ונאדות יין בלים ומבקעים ומצררים:
ג' נקוד יטלוא : ונעלות בלות ומטלאות ברגליהם ושלמות בלות
דרך פת מציפם להיות נקודים : עליהם וכל לחם צידם יבש היה נקדים:
וילכו אל יהושע אל המחנה הגלגל ויאמרו אליו
ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה
כרתו לנו ברית: ויאמרו איש ישראל
אל החוי אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות
לך ברית: ויאמרו אל יהושע עבדיך
אנחנו ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין
תבאו: ויאמרו אליו מארץ רחוקה מאד
באו עבדיך לשם יהוה אלהיך כי שמענו שמעו

ואת

ואת כל אשר עשה במצרים: ואת
כל אשר עשה לשני מלכי האמרי אשר בעבר
הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג מלך הבשן
אשר בעשתרות: ויאמרו אלינו זקינינו
וכל ישבי ארצנו לאמר קחו בידכם צידה לדרך
ולכו לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם אנחנו
ועתה כרתו לנו ברית: זה לחמנו חם
הצטיידנו אתו מבתינו ביום צאתנו ללכת אליכם
ועתה הנה יבש והיה נקדים:
ואלה נאדות היין אשר מלאנו חדשים והנה
התבקעו ואלה שלמותינו ונעלינו בלו מרב
הדרך מאד: ויקחו האנשים מצידם
ואת פי יהוה לא שאלו: ויעש להם
יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם
וישבעו להם נשיאי העדה: ויהי מקצה
שלשת ימים אחרי אשר כרתו להם ברית
וישמעו כי קרבים הם אליו ובקרבו הם ישבים:
ויסעו בני ישראל ויבאו אל עריהם ביום
השלישי ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית
יערים: ולא הכום בני ישראל כי נשבעו
להם נשיאי העדה ביהוה אלהי ישראל וילנו
כל העדה על הנשיאים: ויאמרו כל
הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו להם
ביהוה אלהי ישראל ועתה לא נוכל לנגע בהם:
זאת נעשה להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו
קצף על השבועה אשר נשבענו להם:
ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו ויהיו חטבי עצים
ושאבי מים לכל העדה כאשר דברו להם
הנשיאים: ויקרא להם יהושע וידבר
אליהם לאמר למה רמיתם אתנו לאמר רחוקים
אנחנו מכם מאד ואתם בקרבנו ישבים:
ועתה ארורים אתם ולא יכרת מכם עבד וחטבי
עצים ושאבי מים לבית אלהי: ויענו
את יהושע ויאמרו כי הגד הגד לעבדיך את
אשר צוה יהוה אלהיך את משה עבדו לתת
לכם את כל הארץ ולהשמיד את כל ישבי
הארץ מפניכם ונירא מאד לנפשתינו מפניכם
ונעשה את הדבר הזה: ועתה הננו
בידך כטוב וכישר בעיניך לעשות לנו עשה:
ויעש להם כן ויצל אותם מיד בני ישראל ולא
הרגום: ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי
עצים ושאבי מים לעדה ולמזבח יהוה עד היום
הזה אל המקום אשר יבחר:

הפט' תבא כמנהג האשכנזי והספרדי בישעי' סי' ס':

קומי אורי כי בא אורך וכבוד
יהוה עליך זרח: כי

פירוש המלות
ל' ניוה:
ל' אורה וזריחה: הגיע זמן ישועתך:

הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים
ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה:
והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך:
שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך
מרחוק יבאו ובנתיך על צד תאמנה:
אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך
המון ים חיל גוים יבאו לך: שפעת
גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא
יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלת יהוה יבשרו:
כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו
על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר:
מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבתיהם:
כי לי איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה
להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם לשם
יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך:
ובנו בני נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך כי
בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך: ופתחו
שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך
חיל גוים ומלכיהם נהוגים: כי הגוי
והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב
יחרבו: כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש
תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום
רגלי אכבד: והלכו אליך שחוח בני
מעניך והשתחוו על כפות רגליך כל מנאציך
וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל:
תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך
לגאון עולם משוש דור ודור: וינקת
חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי אני יהוה
מושיעך וגאלך אביר יעקב: תחת
הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף
ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל ושמתי
פקדתך שלום ונגשיך צדקה: לא ישמע
עוד חמס בארצך שד ושבר בגבוליך וקראת
ישועה חומתיך ושעריך תהלה: לא יהיה
לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא
יאיר לך והיה לך יהוה לאור עולם ואלהיך
לתפארתך: לא יבוא עוד שמשך וירחך
לא יאסף כי יהוה יהיה לך לאור עולם ושלמו
ימי אבלך: ועמך כלם צדיקים לעולם
ירשו ארץ נצר מטעו מעשה ידי להתפאר:
הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה
בעתה אחישנה:

הפטרת נצבים כמנהג ק"ק איטליאני ביהושע כ"ד:

ויאסף יהושע את כל שבטי
ישראל שכמה ויקרא לזקני
ישראל ולראשיו ולשפטיו

ולשטריו

פירוש המלות
משל על הגלות:
צד המלכות:
ל' גידול ע"י אומן:
ריבוי הים ישפכו
הטמון: ענין ריבוי:
הם גמלי' קטני':
באילי נביות:
על מזבחי לרצון:
ל' תעופה:
חלונות שבשובכי':
שוכני איים:
כבראשונה:
הוא נתן לך הפאר:
כמו ונפתחו:
יהיו נהוגים אליך:
העני' הטובי' שבו:
תדהר ותאשור מיני
עצים:
ל' השתחויה:
מעניך בגלות:
[illegible]
דרך משל טוב הארץ
שלקחו הגוים:
ל' פקידת עון:
לוחציך: ל' כרוז:
בחומותיך: ובשעריך
שתתפאר בכבודו:
לא תבטל: וגלו:
שיכרת אותם האל:
אני נטעתים
מטעי ק':
שתתפאר בה:
לאלף פעמים כמו
עתה: ל' מהירות:

ולשטריו ויתיצבו לפני האלהים:
ויאמר יהושע אל־כל־העם כה־אמר יהוה אלהי
ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח
אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים:
ואקח את־אביכם את־אברהם מעבר הנהר
ואולך אותו בכל־ארץ כנען וארבה את־זרעו
ואתן־לו את־יצחק: ואתן ליצחק את־יעקב
ואת־עשו ואתן לעשו את־הר שעיר לרשת אתו
ויעקב ובניו ירדו מצרים: ואשלח את־משה
ואת־אהרן ואגף את־מצרים כאשר עשיתי
בקרבו ואחר הוצאתי אתכם: ואוציא
את־אבותיכם ממצרים ותבאו הימה וירדפו
מצרים אחרי אבותיכם ברכב ובפרשים ים־סוף:
ויצעקו אל־יהוה וישם מאפל ביניכם ובין
המצרים ויבא עליו את־הים ויכסהו
ותראינה עיניכם את אשר־עשיתי במצרים
ותשבו במדבר ימים רבים:
ואבאה אתכם אל־ארץ האמרי היושב בעבר
הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם בידכם ותירשו
את־ארצם ואשמידם מפניכם: ויקם בלק
בן־צפור מלך מואב וילחם בישראל וישלח
ויקרא לבלעם בן־בעור לקלל אתכם:
ולא אביתי לשמוע לבלעם ויברך ברוך אתכם
ואצל אתכם מידו: ותעברו את־הירדן
ותבאו אל־יריחו וילחמו בכם בעלי־יריחו
האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי
והיבוסי ואתן אותם בידכם: ואשלח
לפניכם את־הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני
מלכי האמרי לא בחרבך ולא בקשתך:
ואתן לכם ארץ אשר לא־יגעת בה וערים אשר
לא־בניתם ותשבו בהם כרמים וזיתים אשר
לא־נטעתם אתם אכלים: ועתה יראו
את־יהוה ועבדו אתו בתמים ובאמת והסירו
את־אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר
ובמצרים ועבדו את־יהוה: ואם רע
בעיניכם לעבד את־יהוה בחרו לכם היום את־
מי תעבדון אם את־אלהים אשר־עבדו
אבותיכם אשר בעבר הנהר ואם את־אלהי
האמרי אשר אתם ישבים בארצם ואנכי וביתי
נעבד את־יהוה: ויען העם ויאמר
חלילה לנו מעזב את־יהוה לעבד אלהים
אחרים: כי יהוה אלהינו הוא המעלה
אתנו ואת־אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים
ואשר עשה לעינינו את־האתות הגדלות האלה
וישמרנו בכל־הדרך אשר הלכנו בה ובכל
העמים אשר עברנו בקרבם: ויגרש יהוה
את־כל־העמים ואת־האמרי ישב הארץ מפנינו

וארבה קרי:
אופל והוא עמוד הענן:
על פרעה:

גם־אנחנו נעבד את־יהוה כי־הוא אלהינו:

הפטרת נצבים בישעיה בסימן ס"א:

שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי
כי הלבישני בגדי־ישע מעיל
צדקה יעטני כחתן יכהן פאר
וככלה תעדה כליה: כי כארץ תוציא
צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן ׀ אדני יהוה
יצמיח צדקה ותהלה נגד כל־הגוים:
למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט
עד־יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער:
וראו גוים צדקך וכל־מלכים כבודך וקרא לך
שם חדש אשר פי יהוה יקבנו: והיית
עטרת תפארת ביד־יהוה וצניף מלוכה בכף־
אלהיך: לא־יאמר לך עוד עזובה ולארצך
לא־יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי־בה
ולארצך בעולה כי־חפץ יהוה בך וארצך
תבעל: כי־יבעל בחור בתולה יבעלוך
בניך ומשוש חתן על־כלה ישיש עליך אלהיך:
על־חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל־היום
וכל־הלילה תמיד לא יחשו המזכרים את־
יהוה אל־דמי לכם: ואל־תתנו דמי לו
עד־יכונן ועד־ישים את־ירושלם תהלה בארץ:
נשבע יהוה בימינו ובזרוע עזו אם־אתן את־
דגנך עוד מאכל לאיביך ואם־ישתו בני־נכר
תירושך אשר יגעת בו: כי מאספיו
יאכלהו והללו את־יהוה ומקבציו ישתהו
בחצרות קדשי: עברו עברו בשערים
פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן
הרימו נס על־העמים: הנה יהוה השמיע
אל־קצה הארץ אמרו לבת־ציון הנה ישעך בא
הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: וקראו
להם עם־הקדש גאולי יהוה ולך יקרא דרושה
עיר לא נעזבה: מי־זה ׀ בא מאדום
חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צעה
ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע:
מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בגת:
פורה ׀ דרכתי לבדי ומעמים אין־איש אתי
ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נצחם על־
בגדי וכל־מלבושי אגאלתי: כי יום נקם
בלבי ושנת גאולי באה: ואביט ואין
עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי
וחמתי היא סמכתני: ואבוס עמים באפי
ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם:
חסדי יהוה אזכיר תהלת יהוה כעל כל אשר־
גמלנו יהוה ורב־טוב לבית ישראל אשר־גמלם
כרחמיו וכרב חסדיו: ויאמר אך־עמי

דברי ישראל בפונם
מהגלות·
לשון עטיפה:
ינדיל פארו:
לשון עדי: כלי
תכשיטה:
אחרים: אנוש·
סיעשה הא' עמך·
יפרשנו·
מכנפת·
כי בירושלים יהיה
הכבוד· כאשה שיש
לה בעל ולא כאלמנ'·
פי' כיו שיבעל·
בימי חופתו נקרא
חתן·
יחרישו·
סס שתיקה·
הרימו· סקלו
האבנים·
שכר פעולתו·
אשר לא כעזובה:
ל' נכויה: עיר גדולה
מכיע ומטלטל הגוי'
מקנה אל קנה·
הוא יקב: ל' יקב ג"כ
הק"בה אמר זאת:
שרשו כזה: דמם:
ל' לכלוך וטינוף:
היה בלבי:
ל' תמהון: לא מנחתי
און וזכות: וארמוסם·
אשקם כוס תמתי·
דמם·
אשר עשה:

המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע:
בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם
באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם
כל ימי עולם:

לו קרי ·

הפטרת וילך בישעיה בסימן נ"ה · כמנהג איטליאני
וגם כמנהג אשכנזים :

דרשו יהוה בהמצאו קראהו
בהיותו קרוב:
יעזב רשע דרכו ואיש און
מחשבתיו וישב אל יהוה וירחמהו ואל אלהינו
כי ירבה לסלוח: כי לא מחשבותי
מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה:
כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם
ומחשבתי ממחשבתיכם: כי כאשר
ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב
כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה
ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: כן יהיה
דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם
עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו:
כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים
והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה
ימחאו כף: תחת הנעצוץ יעלה ברוש
ותחת הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם
לאות עולם לא יכרת: כה אמר יהוה
שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי
לבוא וצדקתי להגלות: אשרי אנוש
יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת
מחללו ושמר ידו מעשות כל רע: ואל
יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל
יבדילני יהוה מעל עמו ואל יאמר הסריס הן
אני עץ יבש: כי כה אמר יהוה
לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו
באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי:
ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב
מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא
יכרת: ובני הנכר הנלוים על יהוה
לשרתו ולאהבה את שם יהוה להיות לו
לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים
בבריתי: והביאותים אל הר קדשי
ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחיהם
לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא
לכל העמים: נאם אדני יהוה מקבץ נדחי
ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו:

אמר לבני הגלות · קודם גזר דין ·
בזעפיו ובפיו ·
אע"פי שהאדם הרבה להרע ·
כמו כאשר גבהו ·
כי לא ירד הגשם לבטלה ·
מן הגלו' · לארצם ·
יכו כף לשמחה ·
כעצון וסרפד מיני קוצים הם ·
שמירת שבת ·
סוס רע ·
איש נכרי ·
כמו מינם · שאין לו בנים ·
מאין זכרון ·
האוחזים ·
מקום ·
כמו אל ·
האומו' שיתגיירו נוספים על קבוצי ישראל ·

הפטר' האזינו שובה ישראל בהושע י"ד ופוסקי' יכשלו
בס' יו"ד כמנהג האשכנזי' ותמצאנה בין הפטור' ר"ה
וי"כ

וי"כ · ואח"כ אומרים אלו הפסוקים מיואל בסימן ב' :

תקעו שופר בציון קדשו צום קראו
עצרה: אספו עם קדשו
קהל קבצו זקנים אספו
עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה
מחפתה: בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים
משרתי יהוה ויאמרו חוסה יהוה על עמך
ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה
יאמרו בעמים איה אלהיהם: ויקנא יהוה
לארצו ויחמול על עמו: ויען יהוה
ויאמר לעמו הנני שלח לכם את הדגן והתירוש
והיצהר ושבעתם אתו ולא אתן אתכם עוד
חרפה בגוים: ואת הצפוני ארחיק מעליכם
והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל
הים הקדמני וסופו אל הים האחרון ועלה באשו
ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות: אל תיראי
אדמה גילי ושמחי כי הגדיל יהוה לעשות:
אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר
כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:
ובני ציון גילו ושמחו ביהוה אלהיכם כי נתן
לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה
ומלקוש בראשון: ומלאו הגרנות בר
והשיקו היקבים תירוש ויצהר: ושלמתי
לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק
והחסיל והגזם חילי הגדול אשר שלחתי בכם:
ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יהוה
אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו
עמי לעולם:

לעורר הלבבות לתשובה · ל'כרוז · קבוץ ·
שיתענו גם הקטני' אפילו חתן ·
במקום עבודתם ·
אחר שיעשו תשוב' ·
בעבור ארצו ·
ממנו ·
הארבה ·
המזרחי · המערבי ·
סרחו ·
כמו באשו ·
לעשות טובות ·
כמו שדה · ל'דשא ·
כמו והוא הפרי ·
המטר · כמו יורה ·
דגן ·
כמו והניפו · ופרעתי ·
כי בשנה אחת שלם להם תבואת ארבע שנים ·

הפטרת האזינו כמנהג איטליאני ביחזקאל בסי' י"ז :

כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני
מצמרת הארז הרמה ונתתי
מראש ינקותיו רך אקטף
ושתלתי אני על הר גבה ותלול: בהר
מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי
והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל
כנף בצל דליותיו תשכנה: וידעו כל
עצי השדה כי אני יהוה השפלתי עץ גבה
הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ
יבש אני יהוה דברתי ועשיתי: ויהי דבר
יהוה אלי לאמר: מה לכם אתם משלים
את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות
יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה: חי
אני נאם אדני יהוה אם יהיה לכם עוד משל
המשל הזה בישראל: הן כל הנפשות לי
הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה הנפש

שנקטפה והוסרה ממקומה ·
אכרות ·
בהר פרשו תלול מן על תלם ·
לפי שהמשיל מלכו' בית דוד לארז המשיל מלכי האומו' לשאר עצי היער ·
חיי הענבים שאינם מבושלים · ל' קהה ·

החטאת היא תמות: ואיש כי
יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה:
כמו על · אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית
ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה
נ' הונאת ממון מסכנו · לא יקרב: ואיש לא יונה חבלתו חוב
ישיב גזלה לא יגזל לחמו לרעב יתן ועירם יכסה
בגד · בגד: בנשך לא יתן ותרבית לא יקח
מעול ישיב ידו משפט אמת יעשה בין איש
לאיש: בחקותי יהלך ומשפטי שמר
לעשות אמת צדיק הוא חיה יחיה נאם אדני
יהוה: והוליד בן פריץ שפך דם ועשה
אח מאחד מאלה: והוא את כל אלה
לא עשה כי גם אל ההרים אכל ואת אשת רעהו
נ' הונאת ממון · טמא: עני ואביון הונה גזלות גזל חבל
לא ישיב ואל הגלולים נשא עיניו תועבה עשה:
בתמיה היחיה · בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה את כל
התועבות האלה עשה מות יומת דמיו בו יהיה:
והנה הוליד בן וירא את כל חטאת אביו אשר
ויראה קרי · עשה ויראה ולא יעשה כהן: על ההרים
לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל
את אשת רעהו לא טמא: ואיש לא
משכון · לא חבל אותי בית סרהוי להשיג · בגנד הוא ריבית · הונה חבל לא חבל וגזלה לא גזל לחמו לרעב
נתן וערום כסה בגד: מעני השיב ידו
נשך ותרבית לא לקח משפטי עשה בחקותי הלך
הוא לא ימות בעון אביו חיה יחיה:
אביו כי עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא טוב
עשה בתוך עמיו והנה מת בעונו: ואמרתם
מדע לא נשא הבן בעון האב והבן משפט וצדקה
עשה את כל חקותי שמר ויעשה אתם חיה
יחיה: הנפש החטאת היא תמות בן
לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן
ברשע קרי · צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו
חטאותיו קרי · תהיה: והרשע כי ישוב מכל חטאתו
אשר עשה ושמר את כל חקותי ועשה משפט
וצדקה חיה יחיה לא ימות: כל פשעיו
אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה
יחיה: החפץ אחפץ מות רשע נאם אדני
דרכיו קרי · יהוה הלא בשובו מדרכיו וחיה: ובשוב
צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר
לשון בתמיה · עשה הרשע יעשה וחי כל צדקתו אשר עשה
לא תזכרנה במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר
לא תזכרנה לו תנשיו הראשונים · חטא בם ימות: ואמרתם לא יתכן דרך
אדני שמעו נא בית ישראל הדרכי לא יתכן
הלא דרכיכם לא יתכנו: בשוב צדיק
מצדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולו אשר
עשה ימות: ובשוב רשע מרשעתו אשר
עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה:

ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה · יחיה וי"ו ·
לא ימות: ואמרו בית ישראל לא יתכן
דרך אדני הדרכי לא יתכנו בית ישראל הלא
דרכיכם לא יתכן: לכן איש כדרכיו
אשפט אתכם בית ישראל נאם אדני יהוה שובו
והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול
עון: השליכו מעליכם את כל פשעיכם
אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח
חדשה ולמה תמתו בית ישראל: כי לא
אחפץ במות המת נאם אדני יהוה והשיבו וחיו:

כספר' האזינו וידבר דוד לה' את דברי השירה כמנהג האשכנזים והספרדים ותתנהגה בשביעי של פסח :

כשחל ר"ח באחד בשבת אומר זה בשמואל א' סימן כ' :

ויאמר לו יהונתן מחר חדש
נשון חסרון · ונפקדת כי יפקד מושבך:
תהי נסתר ג' ימים · ושלשת תרד מאד ובאת
אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה
אבן שהיתה מורה הליכת דרכים · וישבת אצל האבן האזל: ואני שלשת
מורה החצים לצד האבן · החצים צדה אורה לשלח לי למטרה:
והנה אשלח את הנער לך מצא את החצים
אם אמר אמר לנער הנה החצים ממך והנה
דבר רע · קחנו ובאה כי שלום לך ואין דבר חי יהוה:
ואם כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה
סלכך · לך כי שלחך יהוה: והדבר אשר דברנו
אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד עולם:
אל קרי · ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על
השלחן נקרא כן · הלחם לאכול: וישב המלך על מושבו
כמו על מושב · כפעם בפעם אל מושב הקיר ויקם יהונתן וישב
ולא נ' חסרון · אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד: ולא
דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה
הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור: ויהי
נ' חסרון · ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר
שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם
אל השלחן · תמול גם היום אל הלחם: ויען יהונתן
לקח רשות ללכת · את שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד בית
לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה
הם דברי דוד שיאמר לאביו · לנו בעיר והוא צוה לי אחי ועתה אם מצאתי
חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי על כן
לא בא אל שלחן המלך: ויחר אף שאול
בן אחך המורדת · ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא
ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת
ערות אמך: כי כל הימים אשר בן ישי
חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה
שלח וקח אתו אלי כי בן מות הוא:
ויען יהונתן את שאול אביו ויאמר אליו למה

יומת מה עשה: ויטל שאול את החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף ולא אכל ביום החדש השני לחם כי נעצב אל דוד כי הכלמו אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו: ויאמר לנערו רץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא ירה החצי להעברו: ויבא הנער עד מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל תעמד וילקט נער יהונתן את החצי ויבא אל אדניו: והנער לא ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את הדבר: ויתן יהונתן את כליו אל הנער אשר לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו איש את רעהו ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד עולם:

על ד׳ד׳ נכלם דוד׳ • להעביר המטרה והיה הלכו הלאה • פתיגכניהקיני׳ק׳ • לבכות יותר •

הפטרת לפרשת שקלים במלכים ב׳ סימן י״א כמנהג ספרדים:

ויכרות יהוידע את הברית בין יהוה ובין המלך ובין העם להיות לעם ליהוה ובין המלך ובין העם: ויבאו כל עם הארץ בית הבעל ויתצהו את מזבחתיו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות וישם הכהן פקדת על בית יהוה: ויקח את שרי המאות ואת הכרי ואת הרצים ואת כל עם הארץ וירידו את המלך מבית יהוה ויבואו דרך שער הרצים בית המלך וישב על כסא המלכים: וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליהו המיתו בחרב בית מלך:

מתחיל׳ כרת ברית עם כולם להיותם לעבודת ה׳ ואח״כ כרת ברית בין המ׳ך והעם: • כן שמו • ל׳פקידו׳ ומינוי • פי׳ השרים • כמו נלרך • כמו בבית המלך •

כאן מתחילין האשכנזים והאיטליאני:

בן שבע שנים יהואש במלכו: בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן: רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות:

אבל אחר שמת יהוידע עשה הרע בעיני ה׳:

ויאמר יהואש אל הכהנים כל כסף הקדשים אשר יובא בית יהוה כסף עובר איש כסף נפשות ערכו כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית יהוה: יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק: ויהי בשנת עשרים ושלש שנה למלך יהואש לא חזקו הכהנים את בדק הבית: ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים ויאמר אלהם מדוע אינכם מחזקים את בדק הבית ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנהו: ויאתו הכהנים לבלתי קחת כסף מאת העם ולבלתי חזק את בדק הבית: ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חור בדלתו ויתן אתו אצל המזבח בימין בבוא איש בית יהוה ונתנו שמה הכהנים שמרי הסף את כל הכסף המובא בית יהוה: ויהי כראותם כי רב הכסף בארון ויעל ספר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את הכסף הנמצא בית יהוה: ונתנו את הכסף המתכן על ידי עשי המלאכה המפקדים בית יהוה ויוציאהו לחרשי העץ ולבנים העשים בית יהוה: ולגדרים ולחצבי האבן ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את בדק בית יהוה ולכל אשר יצא על הבית לחזקה: אך לא יעשה בית יהוה ספות כסף מזמרות מזרקות חצצרות כל כלי זהב וכלי כסף מן הכסף המובא בית יהוה: כי לעשי המלאכה יתנהו וחזקו בו את בית יהוה: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעשי המלאכה כי באמנה הם עשים: כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית יהוה לכהנים יהיו:

כול כסף השקלים • כסף ערך נפשו׳ • נדבו׳ לבדק הבי׳ • פי׳ מכירו ויודעו • בקיעה וסדק • כמו מכירכם • נתפייסו על כן • נקב בכיסוי הארון: • מימין קרי: • שם כלי מכלי המקד׳ • ל׳ קשירה • המנוי וכן ותוכן לבנות • הממונים • כורתי העץ • הבונים בבית • הבונים הקירו׳ • כדים • כלי שיר • המוכנס • המפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות אותו המותר היה לכהנים •

הפטרת פרשת זכור בשמואל א׳ בסימן ט״ו:

ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה:

כאן מתחילים האשכנזים:

כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים: עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה מעלל ועד יונק משור ועד שה מגמל

זכרתי • אורבים לראות לו • חטאו לו •

ועד חמור: וישמע שאול את העם
ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת
אלפים את איש יהודה: ויבא שאול
עד עיר עמלק וירב בנחל: ויאמר שאול
אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אסיפך
עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל
בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק:
ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר
על פני מצרים: ויתפש את אגג מלך
עמלק חי ואת כל העם החרים לפי חרב:
ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן
והבקר והמשנים ועל הכרים ועל כל הטוב
ולא אבו החרימם וכל המלאכה נמבזה ונמס
אתה החרימו: ויהי דבר יהוה אל
שמואל לאמר: נחמתי כי המלכתי את
שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים
ויחר לשמואל ויזעק אל יהוה כל הלילה:
וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד
לשמואל לאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב
לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא
שמואל אל שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה
ליהוה הקימתי את דבר יהוה: ויאמר
שמואל ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר
אשר אנכי שמע: ויאמר שאול מעמלקי
הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר
למען זבח ליהוה אלהיך ואת היותר החרמנו:
ויאמר שמואל אל שאול הרף ואגידה לך את
אשר דבר יהוה אלי הלילה ויאמרו לו דבר:
ויאמר שמואל הלוא אם קטן אתה בעיניך
ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך
על ישראל: וישלחך יהוה בדרך ויאמר
לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת
בו עד כלותם אתם: ולמה לא שמעת
בקול יהוה ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני
יהוה: ויאמר שאול אל שמואל אשר
שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר שלחני
יהוה ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק
החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר
ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיך בגלגל:
ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים
כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב
להקשיב מחלב אילים: כי חטאת
קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את
דבר יהוה וימאסך ממלך: ויאמר שאול
אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי יהוה
ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע
בקולם: ועתה שא נא את חטאתי

פירוש המלות:
ויקהל:
כתן כל א' טלה
ומנה הטלאים.
כמו ויארוב.
פרשו אסף.
השמני' השפוטים'.
כמו מבוזה.
מכין לו פס מקום לתכות החיל.
מבחר.
עלא להנאתם.
יתיר ו'.
ו' ותסר או ותטה.
הנה טוב שמוע מזבח.
כחטאת הקסם כן המרי.
וכאון וכתרפים כן הפצר.
הוא חטאת הפצר.
שאמרת לי במצות ה'.

ושוב עמי ואשתחוה ליהוה: ויאמר
שמואל אל שאול לא אשוב עמך כי מאסתה
את דבר יהוה מהיות מלך על ישראל:
ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע:
ויאמר אליו שמואל קרע יהוה את ממלכות
ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך:
וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא
אדם הוא להנחם: ויאמר חטאתי
עתה כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל
ושוב עמי והשתחויתי ליהוה אלהיך:
וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול
ליהוה: ויאמר שמואל הגישו אלי את
אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר
אגג אכן סר מר המות: ויאמר שמואל
כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים
אמך וישסף שמואל את אגג לפני יהוה בגלגל:
וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל ביתו
גבעת שאול:

הפטרת פרשת פרה ביחזקאל בסימן ל"ו:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם בית
ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו
אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה
היתה דרכם לפני: ואשפך חמתי עליהם על
הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה:
ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם
וכעלילותם שפטתים: ויבוא אל הגוים
אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר
להם עם יהוה אלה ומארצו יצאו:
ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל
בגוים אשר באו שמה: לכן אמר לבית
ישראל כה אמר אדני יהוה לא למענכם אני
עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר
חללתם בגוים אשר באתם שם:
וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר
חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני יהוה נאם
אדני יהוה בהקדשי בכם לעיניכם:
ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל
הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם:
וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל
טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם:
ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם
והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב
בשר: ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי
את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם:
וישבתם בארץ אשר נתתי לאבתיכם והייתם לי
לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים:

פירוש המלות:
ויתפוש.
חזק של ישראל הקב"ה על כטובה.
כשלשלאות:
קרוב יגיע עליו המות:
ויכתע:
לפי שישראל נמשלו לאשה לכל ימי' המשילה בעת קטאותיה לנדה:
השפילו את כבודי:
ואמרו שלא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו:
וזה יהיה החידוש שיהיה לכם לב שומע:
לב רך וכנין לקבל הטוב:

הפטרת פרשת פרה

והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל הדגן והרביתי אתו ולא אתן עליכם רעב: והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים: וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבותיכם: לא למענכם אני עשה נאם אדני יהוה יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל: כה אמר אדני יהוה ביום טהרי אתכם מכל עונותיכם והושבתי את הערים ונבנו החרבות: והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר: ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו: וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי: כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית ישראל לעשות להם ארבה אתם כצאן אדם: כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני יהוה:

הפטרת פרשת החדש ביחזקאל בסימן מ"ה:

כל העם הארץ יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישראל: ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל מועדי בית ישראל הוא יעשה את החטאת ואת המנחה ואת העולה ואת השלמים לכפר בעד בית ישראל:

וקצת קהילות מתחילין כאן:

כה אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש: ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל מזוזת הבית ואל ארבע פנות העזרה למזבח ועל מזוזת שער החצר הפנימית: וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את הבית: בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל: ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת: ושבעת ימי החג יעשה עולה ליהוה שבעת פרים ושבעת אילים תמימם ליום שבעת הימים וחטאת שעיר עזים ליום: ומנחה איפה לפר ואיפה

תהיה נכריתי בעיני ענותיכם: ג' עבודת שדה: כרתה נח רנכה ויראוה ניסונה: אתפתה להם: כאן ואדם: בעבור הנשיא: בחודש ניסן: וטהרת: הוא ההיכל: הבית כה לתוכח: ג' שגגה: וטהרת: כמו שבוע ימים:

לאיל יעשה ושמן הין לאיפה: בשביעי בחמשה עשר יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת כעלה וכמנחה וכשמן: כה אמר אדני יהוה שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח: ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו והשתחוה על מפתן השער ויצא והשער לא יסגר עד הערב: והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני יהוה: והעלה אשר יקרב הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם ואיל תמים: ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו ושמן הין לאיפה: וביום החדש פר בן בקר תמימם וששת כבשם ואיל תמימם יהיו: ואיפה לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן הין לאיפה: ובבוא הנשיא דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא: ובבוא עם הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצאו: והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו: ובחגים ובמועדים תהיה המנחה איפה לפר ואיפה לאיל ולכבשים מתת ידו ושמן הין לאיפה: וכי יעשה הנשיא נדבה עולה או שלמים נדבה ליהוה ופתח לו את השער הפנה קדים ועשה את עולתו ואת שלמיו כאשר יעשה ביום השבת ויצא וסגר את השער אחרי צאתו: וכבש בן שנתו תמים תעשה עולה ליום ליהוה בבקר בבקר תעשה אתו: ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית האיפה ושמן שלישית ההין לרס את הסלת מנחה ליהוה חקות עולם תמיד: ועשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן בבקר בבקר עולת תמיד:

ויש מוסיפין:

כה אמר אדני יהוה כי יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו תהיה אחזתם היא בנחלה: וכי יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם תהיה: ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחזתם מאחזתו

ינחל

והוא תשרי: כמו בדרך אולם: אצל מזוזות: היא המשקוף: כמו לפתח: כמתנת ידו: כמו והין שמן: כמו בדרך: כמו נכחו תחנו: יפתח לו: כמו לבלול: היא שנת היובל: כמו ושבה: כמו להכות אותם:

ויחיל את מגיו למען אשר לא יפצו עלי איש
מאחותו:

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה בסימן ס"ו:

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ
הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו
לי ואי זה מקום מנוחתי: ואת
כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם יהוה
ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי:
שוחט השור מכה איש זובח השה ערף כלב
מעלה מנחה דם חזיר מזכיר לבנה מברך און
גם המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם
חפצה: גם אני אבחר בתעלוליהם
ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה
דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא
חפצתי בחרו: שמעו דבר יהוה החרדים
אל דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען
שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו:
קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם
גמול לאיביו: בטרם תחיל ילדה בטרם
יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי שמע
כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם
יולד גוי פעם אחת כי חלה גם ילדה ציון את
בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר
יהוה אם אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך:
שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו
אתה משוש כל המתאבלים עליה:
למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו
והתענגתם מזיז כבודה: כי כה אמר
יהוה הנני נטה אליה כנהר שלום וכנחל שוטף
כבוד גוים וינקתם על צד תנשאו ועל ברכים
תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן
אנכי אנחמכם ובירושלים תנחמו:
וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה
ונודעה יד יהוה את עבדיו וזעם את איביו:
כי הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו
להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי אש:
כי באש יהוה נשפט ובחרבו את כל בשר ורבו
חללי יהוה: המתקדשים והמטהרים
אל הגנות אחר אחד בתוך אכלי בשר החזיר
והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם יהוה:
ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את
כל הגוים והלשנות ובאו וראו את כבודי:
ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל
הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון
האיים הרחקים אשר לא שמעו את שמעי ולא
ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים:

פירוש המלות:
שהם קדומים •
ועם כל זה אביט וכו׳
כמכה איש • כעורף
כלב • וכן המברך
און •
ל׳ כי התעללת בי •
מה שהם ירחים •
ע"י הנביאים •
כמו על • ל׳ רחוק •
אומרים בשתי כה
אמר ה׳ • ל׳ כובד
מפלת • אבל הא יהי׳
כרא׳ • לזמן כמשיח •
ל׳ כאב • זכו הילד׳
היבוא חיל לכל
כיולדות •
ל׳ משביר בנים •
כמו עם •
כמו שד • ל׳ מניקה •
ל׳ זיו ונוגה •
חיל גוים •
ל׳ שעשוע •
עם אויביו •
רוח סערה •
כמו שופט •
מראים עצמן
כקדושים׳ •
אחת אחרי׳ :
ננרכות כמים •
כאה הזמן •

והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה
ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים
ובכרכרות על הר קדשי ירושלים אמר יהוה
כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי
טהור בית יהוה: וגם מהם אקח לכהנים
ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים
החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים
לפני נאם יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם:
והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו
יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:
ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי
תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו
דראון לכל בשר:

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר
להשתחות לפני אמר יהוה:

הפטרה ליום ראשון של פסח ביהושע בסימן ג׳ וה׳:

ויאמר יהושע אל העם התקדשו
כי מחר יעשה יהוה
בקרבכם נפלאות:
ויאמר יהושע אל הכהנים לאמר שאו את ארון
הברית ועברו לפני העם וישאו את ארון
הברית וילכו לפני העם: ויאמר יהוה
אל יהושע היום הזה אחל גדלך בעיני כל
ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה
אהיה עמך:

וקצת קהלות מתחילין כאן:

בעת ההיא אמר יהוה אל
יהושע עשה לך חרבות
צרים ושוב מל את בני
ישראל שנית: ויעש לו יהושע חרבות
צרים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות:
וזה הדבר אשר מל יהושע כל העם היצא
ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו
במדבר בדרך בצאתם ממצרים: כי
מלים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים
במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו:
כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד
תם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים
אשר לא שמעו בקול יהוה אשר נשבע יהוה
להם לבלתי הראותם את הארץ אשר נשבע
יהוה לאבותם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש:
ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע כי
ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך:
ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם
במחנה עד חיותם: ויאמר יהוה אל
יהושע היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם

פירוש המלות:
כמו עגלות צב
סוסי׳ שהם מרקדי׳:
כמו אל:
עו׳ס׳הח׳דוש שיש׳
טבעם: מתקיימי׳
יתקיים:
ריחה האוכלת את
בשרם: בגיהנם:
ל׳ בזיון:
תהיו מזומנים:
כשנעברכם את
הירדן:
כמו שנקבעתי היום
לפני משה כן אנקע
הירדן לפניך:
חרבות שהיו להם
חדודים:
שכימ לו בחדרי׳ כלם
יחד וגם כאן:
בגבעת:
ר"ל זה הענין
שכשבילו מל אותם
יהושע ביחד:
אשר הקים:
ל׳ עכוב:
נתקיימו:
שפטו נקרא גלגל

הפטרת ליום ראשון של פסח

ויקרא שם המקום ההוא גלגל עד היום הזה: ויחנו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב בערבות יריחו: ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה: וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו: ויאמר לא כי אני שר צבא יהוה עתה באתי ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו ויאמר לו מה אדני מדבר אל עבדו: ויאמר שר צבא יהוה אל יהושע של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עמד עליו קדש הוא ויעש יהושע כן: ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא:

יש קהלות שאומרים גם פסוק זה:

ויהי יהוה את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ:

הפטרה ליום שני של פסח במלכים ב' בסימן כ"ג:

וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלם: ויעל המלך בית יהוה וכל איש יהודה וכל ישבי ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית יהוה: ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית לפני יהוה ללכת אחר יהוה ולשמר מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת הכתבים על הספר הזה ויעמד כל העם בברית:

כאן מתחילין קצת קהלות:

ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה ואת שמרי הסף להוציא מהיכל יהוה את כל הכלים העשוים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ונשא את עפרם בית אל: והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים: ויצא את האשרה מבית יהוה מחוץ לירושלם אל נחל קדרון וישרף

פירוש המלות: מתבואת: בטל: בגבול יריחו: בשבילנו: בשביל צרינו: באו על פניו: שלף: סגורה: מבית: מחוץ: עקום מעמד המלך בבית המקדש: עמדו והתחזקו בפיהם ובלבם: שניים לכהן גדול: ממוני' על נזר ביתכי: במישור קדרון: כהני הבעלים: ובסביבי:

אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם: ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יהוה אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה: ויבא את כל הכהנים מערי יהודה ויטמא את הבמות אשר קטרו שמה הכהנים מגבע עד באר שבע ונתץ את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר על שמאול איש בשער העיר: אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יהוה בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם:

כאן מתחילים האיטליאני:

ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח ליהוה אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה: כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה: כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליהוה בירושלם: וגם את האבות ואת הידענים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית יהוה: וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יהוה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמהו:

והאיטליאני מוסיפין:

אך לא שב יהוה מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: ויאמר יהוה גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסרתי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת אשר בחרתי את ירושלם ואת הבית אשר אמרתי יהיה שמי שם: ויתר דברי יאשיהו וכל אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור על נהר פרת וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו כראתו אתו: וירכבהו עבדיו מת ממגדו ויבאהו ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אתו וימליכו אתו תחת אביו:

לשבת בחול המועד של פסח ביחזקאל בסימן ל"ו:

כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית ישראל לעשות להם ארבה

אותם

פירוש המלות: טחנו לדק: יריעות מזומנים למשכב: יריעות: גם צלמים: אלילים:

אותם כצאן אדם : כצאן
קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה
הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו
כי אני יהוה :

הקדשי׳ שהיו מביאי׳ ישראל לירושלים ג׳ פעמים בשנה :

וקצת קהלות מתחילים כאן :

היתה עלי יד יהוה ויוציאני ברוח
יהוה ויניחני בתוך הבקעה
והיא מלאה עצמות:
והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות
מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד :
ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה
ואמר אדני יהוה אתה ידעת : ויאמר אלי
הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם
העצמות היבשות שמעו דבר יהוה: כה
אמר אדני יהוה לעצמות האלה הנה אני
מביא בכם רוח וחייתם: ונתתי עליכם
גידים והעליתי עליכם בשר וקרמתי עליכם
עור ונתתי בכם רוח וחייתם וידעתם כי אני
יהוה : ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול
כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל
עצמו: וראיתי והנה עליהם גידים ובשר
עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם :
ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם
ואמרת אל הרוח כה אמר אדני יהוה מארבע
רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו :
והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו
ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד :
ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית
ישראל המה הנה אמרים יבשו עצמותינו
ואבדה תקותנו נגזרנו לנו: לכן הנבא
ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני
פתח את קברותיכם והעליתי אתכם
מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת
ישראל: וידעתם כי אני יהוה בפתחי
את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם
עמי : ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי
אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני יהוה
דברתי ועשיתי נאם יהוה:

בשביל העצמות :
מכניס בכם :
עיין כסוי היצור :
פרשו נפח :

ויש מוסיפין :

ויהי דבר יהוה אלי לאמר : ואתה בן
אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני
ישראל חברו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף
עץ אפרים וכל בית ישראל חברו:
וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו
לאחדים בידך:

חביריו קרי :
חבירי׳ קרי :

הפטרת יום שביעי של פסח וידבר דוד לה׳ בשמואל ב׳ בסימן כ״ב · ויש קהלות שאומרים אותה בפרשת האזינו :

וידבר דוד ליהוה את דברי
השירה הזאת ביום
הציל יהוה אתו מכף
כל איביו ומכף שאול: ויאמר
יהוה סלעי ומצדתי ומפלטי
לי: אלהי צורי אחסה בו מגני
וקרן ישעי משגבי ומנוסי
משעי מחמס תושעני: מהלל
אקרא יהוה ומאיבי אושע:
כי אפפני משברי מות נחלי בליעל
יבעתני: חבלי שאול סבני
קדמני מקשי מות: בצר לי אקרא
יהוה ואל אלהי אקרא וישמע
מהיכלו קולי ושועתי באזניו:
ותגעש ותרעש הארץ מוסדות
השמים ירגזו ויתגעשו כי חרה לו :
עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל
גחלים בערו ממנו: ויט שמים וירד
וערפל תחת רגליו: וירכב
על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח :
וישת חשך סביבתיו סכות
חשרת מים עבי שחקים: מנגה
נגדו בערו גחלי אש : ירעם
מן שמים יהוה ועליון יתן קולו :
וישלח חצים ויפיצם ברק
ויהמם : ויראו אפקי ים יגלו
מסדות תבל בגערת יהוה
מנשמת רוח אפו: ישלח ממרום
יקחני ימשני ממים רבים :
יצילני מאיבי עז משנאי כי אמצו
ממני: יקדמני ביום אידי ויהי
יהוה משען לי : ויצא למרחב אתי
יחלצני כי חפץ בי: יגמלני
יהוה כצדקתי כבר ידי ישיב לי :
כי שמרתי דרכי יהוה ולא
רשעתי מאלהי: כי כל משפטו
לנגדי וחקתיו לא אסור ממנה :
ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני :
וישב יהוה לי כצדקתי כברי
לנגד עיניו: עם חסיד תתחסד
עם גבור תמים תתמם: עם
נבר תתברר ועם עקש תתפל:
ואת עם עני תושיע ועיניך על

שירה זאת חברה דוד לעת זקנתו :
כי שאול היה כנגד כל אויביו :
ל׳ סלע : ל׳ מצודה :
מס חוזק :
ל׳ רוממות :
מאנשי חמס :
או מאויבי אושע :
הקיפוני : גיסות שוטפות כנחל :
ל׳ בהלה : ענין כאב :
צעקתי :
ל׳ רעדה :
ויתגעש ק׳
חרון אפו באויבי׳ : תאכל אותם :
קי׳ סור העבים :
בעבי׳ : אשר בנגדו :
ל׳ רעם :
ויהם קרי : מים הנגרים בכח :
מכח נשיבת :
ימשכני :
חזקו :
ת״י ביום טלטולי :
ל׳ נקיות :
משפטיו קרי :
בר ונקי : תתברר : התפתל :

פירוש המלות

דמים תשיעני : כי אתה נירי
יהוה ויהוה יגיה חשכי : כי
בכה ארוץ גדוד באלהי אדלג שור :
האל תמים דרכו אמרת יהוה
צרופה מגן הוא לכל החסים בו :
כי מי אל מבלעדי יהוה ומי
צור מבלעדי אלהינו : האל מעוזי
חיל ויתר תמים דרכי : משוה
רגליו כאילות ועל במתי יעמדני :
מלמד ידי למלחמה ונחת קשת
נחושה זרעתי : ותתן לי מגן ישעך
וענתך תרבני : תרחיב צעדי
תחתני ולא מעדו קרסלי : ארדפה
איבי ואשמידם ולא אשוב עד
כלותם : ואכלם ואמחצם ולא
יקומון ויפלו תחת רגלי :
ותזרני חיל למלחמה תכריע
קמי תחתני : ואיבי תתה לי
ערף משנאי ואצמיתם : ישעו
ואין מושיע אל יהוה ולא ענם :
ואשחקם כעפר ארץ כטיט
חוצות אדקם ארקעם :
ותפלטני מריבי עמי תשמרני
לראש גוים עם לא ידעתי
יעבדני : בני נכר יתכחשו לי
לשמוע אזן ישמעו לי : בני נכר
יבלו ויחגרו ממסגרותם : חי
יהוה וברוך צורי וירם אלהי
צור ישעי : האל הנתן נקמת לי
ומוריד עמים תחתני :
ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני
מאיש חמסים תצילני : על
כן אודך יהוה בגוים ולשמך
אזמר : מגדול ישועות מלכו
ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו
עד עולם :

הפטרה ליום שמיני של פסח בישעיה בסימן י׳ :

עוד היום בנב לעמד ינפף ידו הר
בית ציון גבעת ירושלם :
הנה האדון יהוה צבאות מסעף
פארה במערצה ורמי הקומה גדעים והגבהים
ישפלו : ונקף סבכי היער בברזל והלבנון
באדיר יפול : ויצא חטר מגזע ישי ונצר
משרשיו יפרה : ונחה עליו רוח יהוה
רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת
ויראת יהוה : והריחו ביראת יהוה ולא

ל׳ ריצה : לגדוד : על שור :
צרופה מבטית ועוסה :
ל׳ כח : ל׳ התרה :
רגלי קרי :
ל׳ סבירה :
מזרועותי :
ענין ענוה :
כמו תקתי : שמטו ברעי :
כמו מחצתי :
כמו ותאזרני : כח :
ואכריתם : יניסו :
ל׳ כתישה :
ל׳ הדק היטב :
ל׳ וירקעו : כמו עמים :
ל׳ עלה נבל : לשון פסקים :
מלכו ומשיחו על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועושה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם :
כמו לעמוד כנוב : סנחריב יניף ידו אל הר ציון : בת ק׳ יכרות :
פואה הענף • בחוזק •
וכרת • ענפי •
ביד של אדירימסה • ענף •
קול ההרגשה •

למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח :
ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ
והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע :
והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו :
וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר
ומריא יחדו ונער קטן נהג בם : ופרה
ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר
יאכל תבן : ושעשע יונק על חר פתן ועל
מאורת צפעוני גמול ידו הדה : לא ירעו
ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ
דעה את יהוה כמים לים מכסים :
והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס
עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנחתו כבוד :
והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות
את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים
ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת
ומאיי הים : ונשא נס לגוים ואסף
נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות
הארץ : וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה
יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה
לא יצר את אפרים : ועפו בכתף פלשתים
ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב
משלוח ידם ובני עמון משמעתם :
והחרים יהוה את לשון ים מצרים והניף
ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה
נחלים והדריך בנעלים :
והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור
כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ
מצרים : ואמרת ביום ההוא אודך יהוה
כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני : הנה
אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה
יהוה ויהי לי לישועה : ושאבתם מים בששון
ממעיני הישועה : ואמרתם ביום
ההוא הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים
עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו : זמרו
יהוה כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ :
צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש
ישראל :

הפטרה ליום ראשון של שבועות ביחזקאל בסימן א׳ :

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה
לחדש ואני בתוך הגולה על
נהר כבר נפתחו השמים ואראה
מראות אלהים : בחמשה לחדש היא
השנה החמישית לגלות המלך יויכין :
היה היה דבר יהוה אל יחזקאל בן בוזי הכהן
בארץ כשדים על נהר כבר ותהי עליו שם יד
יהוה

פירוש המלות

ביושר •
רשעי ארץ •
שימזיק גס •
מין חיה •
שור פטום •
כיא הנקבה •
ושיחק • כחש •
חור שבו נכנס
סאירה • מין נחש •
תינוק הגמל יונקים
ר״ל ארץ ישראל •
מקום מקוה המים נקרא ים • היונא
מישי • יהיה עומד •
שלא יהי׳לו מלחמ׳ •
תסור הקנאה •
הצוררים לאפרים •
יעופו וירוצו •
ל׳ הושטה • שיהיו נשמעים לכל אשר יצוו אותם • ל׳ כריתה •
בחוזק •
את הנחלים • ביבשה •
היתה מסילה •
והגליתי וכפר גלותי עלי •
וזמרתי •
מעלליו • לשבח •
הרימי קולך • כלומר גדול שמו בקרבך בנפלאות שעשה •
אצל נהר •
כנולתנו •

יהוה: ואראה והנה רוח סערה באה מן
הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב
ומתוכה כעין החשמל מתוך האש:
ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות
אדם להנה: וארבעה פנים לאחת
וארבע כנפים לאחת להם: ורגליהם רגל
ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים כעין
נחשת קלל: וידו אדם מתחת כנפיהם
על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם
לארבעתם: חברת אשה אל אחותה
כנפיהם לא יסבו בלכתן איש אל עבר פניו ילכו:
ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין
לארבעתם ופני שור מהשמאול לארבעתן
ופני נשר לארבעתן: ופניהם
וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתים חברות
איש ושתים מכסות את גויתיהנה:
ואיש אל עבר פניו ילכו אל אשר יהיה שמה
הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן: ודמות
החיות מראיהם כגחלי אש בערות כמראה
הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש
ומן האש יוצא ברק: והחיות רצוא
ושוב כמראה הבזק: וארא החיות והנה
אופן אחד בארץ אצל החיות לארבעת פניו:
מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ודמות
אחד לארבעתן ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה
האופן בתוך האופן: על ארבעת רבעיהן
בלכתם ילכו לא יסבו בלכתן: וגביהן
וגבה להם ויראה להם וגבתם מלאת עינים
סביב לארבעתן: ובלכת החיות ילכו
האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ
ינשאו האופנים: על אשר יהיה שם
הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת והאופנים
ינשאו לעמתם כי רוח החיה באופנים:
בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל
הארץ ינשאו האופנים לעמתם כי רוח החיה
באופנים: ודמות על ראשי החיה רקיע
כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה:
ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל אחותה
לאיש שתים מכסות להנה ולאיש שתים מכסות
להנה את גויתיהם: ואשמע את קול
כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם
קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן:
ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם
תרפינה כנפיהן: וממעל לרקיע אשר
על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל
דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה:
וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב

פירוש המלות:
מתלהטות ·
מתוך כענן · הוא
מ'אן ·
זו לפרצוף האדם
לנדה ·
כל א' מרגליהם ·
מענכין ניצוץ ·
ממורט וזך · וידיק'
כמו אחת אל אחת ·
כי יש להם ד' פנים ·
נפרדות ·
הרגון ·
בוערות ·
במראה מתהלכת
ל' מרוצה ·
הברק ·
ברצפת הרקיע ·
הוא אבן טוב
גבה · יש להם ·
ל' גובה ·
כמו אל אשר ·
יתעכבו ·
ת"י נהיר' צלכנותי ויזכרו
לכל אחד ·
כמו המון מים ·
הם מלפים ·
ומבפנים לה ·

ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה
ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב:
כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן
מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה
ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:
ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך
כבוד יהוה ממקומו:

שהשתומם לבי ·

הפטרה ליום שני של שבועות בחבקוק בסימן נ':

ויהוה בהיכל קדשו הס מפניו
כל הארץ:

שתוק ·

כאן מתחילים האשכנזים והאיטליאני:

תפלה לחבקוק הנביא על שגינות:
יהוה שמעתי שמעך יראתי
יהוה פעלך בקרב שנים חייהו
בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור:
אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה
כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ:
ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון
עזה: לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו:
עמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי
עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו:
תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון יריעות ארץ
מדין: הבנהרים חרה יהוה אם בנהרים
אפך אם בים עברתך כי תרכב על סוסיך
מרכבתיך ישועה: עריה תעור קשתך
שבעות מטות אמר סלה נהרות תבקע ארץ:
ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו
רום ידיהו נשא: שמש ירח עמד זבלה
לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך:
בזעם תצעד ארץ באף תדוש גוים:
יצאת לישע עמך לישע את משיחך מחצת ראש
מבית רשע ערות יסוד עד צואר סלה:
נקבת במטיו ראש פרזו יסערו להפיצני עליצתם
כמו לאכל עני במסתר: דרכת בים
סוסיך חמר מים רבים: שמעתי ותרגז
בטני לקול צללו שפתי יבוא רקב בעצמי ותחתי
ארגז אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו:
כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים כחש
מעשה זית ושדמות לא עשה אכל גזר ממכלה
צאן ואין בקר ברפתים: ואני ביהוה
אעלוזה אגילה באלהי ישעי: יהוה אדני
חילי וישם רגלי כאילות ועל במותי ידריכני
למנצח בנגינותי:

פירוש המלות:
כמו שגיון לדוד ·
קול הנבואה ·
חיה אותם בתוך
שנים ארוכים ·
בתוך אלה השנים ·
ל' כעס · דרום הוא
רוח עשו · ישמעאל ·
בסיני · הדרו · זהרו ·
זהו הקרן יצור פני
משה · דבר נחנא
היה שם · מלאך המו'
מלאכי רשף · נשבילו ·
ל' מדה · ל' התרה ·
ל' כפוף · שחחו ·
שנמנא בישראל ·
ר"ל אהלי ·
כנגד סוס פרעה ·
היה לנו לישועה ·
ל' גלוי · נ"כ ענין
גלוי למטו' ישראל ·
ראו הנפלאו' · מים
העוברים בירדן ·
במלחמת יהושע :
בשמים : ישראל :
בעברת :
כמו לישע עמך :
כלו' תגלה :
תנקב : קיילותיו :
שמחתם :
כל וככור :
נסקו שפתי' זו כזו :
חסנתי לנוח: ל' נכאו
כמו פליישדה ולע:
דיר הגאן :
דיר של בקר :
כחי: לתריק אויבינו:
עזרנו שאדרון על
נגס : ל' ניצחו' קולי:

הפטרת תשעה באב בשחרית בירמיה סימן ח׳:

אסף אסיפם נאם יהוה אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל ואתן להם יעברום: על מה אנחנו ישבים האספו ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי יהוה אלהינו הדמנו וישקנו מי ראש כי חטאנו ליהוה: קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה: מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה עיר וישבי בה: כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם נאם יהוה: מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי: הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים היהוה אין בציון אם מלכה אין בה מדוע הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר: עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו: על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני: הצרי אין בגלעד אם רפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי: מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים: וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל רעה יצאו ואתי לא ידעו נאם יהוה: איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו כי כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל יהלך: ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו: שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי נאם יהוה: לכן כה אמר יהוה צבאות הנני צורפם ובחנתים כי איך אעשה מפני בת עמי: חץ שוחט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו: העל אלה לא אפקד בם נאם יהוה אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי: על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו: ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב: מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר: ויאמר יהוה על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה: וילכו אחרי שרירות לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם: לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש: והפיצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם: כה אמר יהוה צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה: ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים: כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו: כי שמענה נשים דבר יהוה ותקח אזנכם דבר פיו ולמדנה בנתיכם נהי ואשה רעותה קינה: כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחבות: דבר כה נאם יהוה ונפלה נבלת האדם כדמן על פני השדה וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף: כה אמר יהוה אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו: כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם יהוה:

פירוש המלות: ל׳ כריתה: אפי׳ העלה יבול: יעבור מהם: ע׳ איזה עזר: ל׳ שתיקה: ג״כ לשון שתיקה: סם המות: צרו׳ גדולו׳: עטישת: צעקת עליזות: סוסיו: מגרה: אחר יג׳ שכי׳ כינט׳ נפע שלא ישמע לקול הלחש: ענין התחזקות: על האויב הבא ממרחקים: כלו׳ עברו הזמנים שחשבנו להושע בהם ולא נושענו: ל׳ שחרו׳: תמהון: לפי שבגלעד היה מקום הצרי: לא הועילה רפואת׳: שלא יפסוק: מקום שלנים שם באורחים: כעצרים יחד: כמו וידריכו: כמו ועל שום אח: ענין התרמית והערמה: יספרו: הרגילו: לעוו׳ ינבעו וטרחו: בשאתה יושב: בכרו׳ ואכיח אותם: שחוט קרי׳ חטוף עם: מארבו: ל׳ קינה: משכנות חרבו: לגלי אבנים: משכן: יבין מדעתו: כי לא בשמים היא:

פירוש המלות: הרגילו נהג: לענה ורא״ש הם סמי המות: בפורענות: נדברי הספ׳ וקינה: הם אישון העיני׳: כאלו השליכו: ילד קטן: כאשפה: אגד שבלים: כי לא תועיל להם:

הפטרה ליום א׳ של ראש השנה בשמואל א׳ בסימן א׳:

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי: ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים: ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליהוה צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים ליהוה: ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות: ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב ויהוה סגר רחמה: וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר יהוה בעד רחמה: וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית יהוה כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל: ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים: ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הכסא על מזוזת היכל יהוה: והיא מרת נפש ותתפלל על יהוה ובכה תבכה: ותדר נדר ותאמר יהוה צבאות אם ראה תראה בעני

אמתך

פירוש המלות: מן נופים נביאים: כן היה עושה שהיה עולה: משנה לשנה: יום מועד: דרוכות: חלק חד בחירי: אשת בעלה היא: מכנה: ענין זעף: מחבנן: אצל מזוזת: כמו אל ה׳:

אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה
לאמתך זרע אנשים ונתתיו ליהוה כל ימי חייו
ומורה לא יעלה על ראשו:
והיה כי הרבתה להתפלל לפני יהוה ועלי שמר
את פיה: וחנה היא מדברת על לבה רק
שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי
לשכרה: ויאמר אליה עלי עד מתי
תשתכרין הסירי את יינך מעליך: ותען
חנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי
ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את נפשי לפני
יהוה: אל תתן את אמתך לפני בת
בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה:
ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן
את שלתך אשר שאלת מעמו: ותאמר
תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה
ותאכל ופניה לא היו לה עוד: וישכמו
בבקר וישתחוו לפני יהוה וישבו ויבאו אל
ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו
ויזכרה יהוה: ויהי לתקפות הימים ותהר
חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי
מיהוה שאלתיו: ויעל האיש אלקנה
וכל ביתו לזבח ליהוה את זבח הימים ואת
נדרו: וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה
עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את פני יהוה
וישב שם עד עולם: ויאמר לה אלקנה
אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלך אתו
אך יקם יהוה את דברו ותשב האשה ותינק
את בנה עד גמלה אתו: ותעלהו עמה
כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח
ונבל יין ותבאהו בית יהוה שלו והנער נער:
וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי:
ותאמר בי אדני חי נפשך אדני אני האשה
הנצבת עמכה בזה להתפלל אל יהוה:
אל הנער הזה התפללתי ויתן יהוה לי את
שאלתי אשר שאלתי מעמו: וגם אנכי
השאלתיהו ליהוה כל הימים אשר היה הוא
שאול ליהוה וישתחו שם ליהוה:
ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי ביהוה רמה קרני
ביהוה רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך:
אין קדוש כיהוה כי אין בלתך ואין צור
כאלהינו: אל תרבו תדברו גבהה גבהה
יצא עתק מפיכם כי אל דעות יהוה ולו נתכנו
עלילות: קשת גברים חתים ונכשלים אזרו
חיל: שבעים בלחם נשכרו ורעבים
חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים
אמללה: יהוה ממית ומחיה מוריד שאול
ויעל: יהוה מוריש ומעשיר משפיל אף

פירוש המלות
- תעלה כזיר קד' לה':
- תער:
- ממתין מאמרה:
- כמו עם לבה:
- ל' שכורות:
- נכנעת קשה אנכי:
- תפלתי:
- לפני ה' כבת בליעל
- לשון סיפור ותלונה':
- כמו שאלתך:
- הלכה לביתה:
- פניה הרעים:
- השנה:
- חסר כי אמרה מה':
- השנה:
- חסר אשר יגמל:
- כל ימי חייו:
- המתינה:
- עשרי' ואחרכע חדשי'
- כד והוא כלי של
- חרש · קטן ורך:
- כמו על:
- החזרתי לו השאלה:
- ר"ל מה ששאלתי הוא להיות לה':
- לשון גילה: העטר':
- אין הקדושה זולתך:
- חוק · שתדברו:
- כלו' ואל יצא וכו':
- נחשבו:
- פי' מעשי': כשברי':
- בעל הלחם: ל'
- שכירות: ל' מניעה:
- לאו דוקא שבעה:
- נכרתה:
- ל' פן תורש:

מרוממ: מקים מעפר דל מאשפת ירים
אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחלם
כי ליהוה מצקי ארץ וישת עליהם תבל:
רגלי חסידו ישמר ורשעים בחשך ידמו כי לא
בכח יגבר איש: יהוה יחתו מריבו עליו
בשמים ירעם יהוה ידין אפסי ארץ ויתן עז
למלכו וירם קרן משיחו:

הפטרה ליום שני של ראש השנה בירמיה בסימן ל"א:

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם
שרידי חרב הלוך להרגיעו
ישראל: מרחוק יהוה נראה
לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד:
עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד
תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים:
עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים
וחללו: כי יש יום קראו נצרים בהר אפרים
קומו ונעלה ציון אל יהוה אלהינו: כי
כה אמר יהוה רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש
הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה את
עמך את שארית ישראל: הנני מביא
אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ בם
עור ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ישובו
הנה: בבכי יבאו ובתחנונים אובילם
אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה
כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא:
שמעו דבר יהוה גוים והגידו באיים ממרחק
ואמרו מזרה ישראל יקבצנו ושמרו כרעה
עדרו: כי פדה יהוה את יעקב וגאלו
מיד חזק ממנו: ובאו ורננו במרום ציון
ונהרו אל טוב יהוה על דגן ועל תירש ועל
יצהר ועל בני צאן ובקר והיתה נפשם כגן רוה
ולא יוסיפו לדאבה עוד:
תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו
והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים
מיגונם: ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי
את טובי ישבעו נאם יהוה: כה אמר
יהוה קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל
מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי
איננו: כה אמר יהוה מנעי קולך מבכי
ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם יהוה
ושבו מארץ אויב: ויש תקוה לאחריתך
נאם יהוה ושבו בנים לגבולם: שמוע
שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל
לא למד השיבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי:
כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על
ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי:

פירוש המלות
- מקים שמשליך כן הזבל:
- מוסדי ארץ:
- יכרתו ·
- ישברו · מריבי
- הצדיק' הם מריביו·
- ל' רעם ·
- עטרת ·
- להמציא לו מרגוע ·
- בחסד ·
- תהיה כבתולה ·
- ל' עדי זהב · כלי
- זמר · ל' שחוק ·
- עת וזמן · הצופי' ·
- ל' הרית' קול בשמח' ·
- כי רוב הגלו' בצפון ·
- של שמחה · ענין
- תפלה ·
- כמו על ·
- מי שזרה אותם ·
- כמו שליצבר פדה ·
- כן לעתיד יגאל ·
- ל' מרוצה · כמו על ·
- משקה ·
- כמו לדאוג ·
- ר"ל כל בתולה ·
- שמן ·
- כמו מן ·
- שבוכה במרירו' לב ·
- כמו בוכה ·
- לפעולת בנין ·
- ל' נלכוד יכמה שני ·
- ל' הרגל ·
- הכתי כף ·

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים
כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו
מעי לו רחם ארחמנו נאם יהוה:

הפטרת שבת תשובה בהושע סימן י"ד וכמנהג
הספרדים היא הפטרת וילך:

שובה ישראל עד יהוה אלהיך
כי כשלת בעונך:
קחו עמכם דברים ושובו
אל יהוה אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב
ונשלמה פרים שפתינו: אשור לא יושיענו
על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה
ידינו אשר בך ירחם יתום: ארפא
משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו:
אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו
כלבנון: ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו
וריח לו כלבנון: ישבו ישבי בצלו יחיו
דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון: אפרים
מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני
כברוש רענן ממני פריך נמצא: מי חכם
ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי יהוה
וצדיקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם:
מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארית
נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא:
ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות
ים כל חטאתם: תתן אמת ליעקב חסד
לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם:

תקעו שופר שבהפטרת האזינו:

הפטרה ליום הכפורים בשחרית בישעיה בסימן נ"ז:

ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו
מכשול מדרך עמי:
כי כה אמר רם ונשא שכן
עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא
ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב
נדכאים: כי לא לעולם אריב ולא לנצח
אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי:
בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף
וילך שובב בדרך לבו: דרכיו ראיתי וארפאהו
ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו: בורא
ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר
יהוה ורפאתיו: והרשעים כים נגרש כי
השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט: אין
שלום אמר אלהי לרשעים: קרא בגרון אל
תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם
ולבית יעקב חטאתם: ואותי יום יום ידרשון
ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה

ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק
קרבת אלהים יחפצון: למה צמנו ולא ראית
ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו
חפץ וכל עצביכם תנגשו: הן לריב ומצה
תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום
להשמיע במרום קולכם: הכזה יהיה צום
אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכף כאגמן
ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום
רצון ליהוה: הלוא זה צום אבחרהו פתח
חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים
חפשים וכל מוטה תנתקו: הלוא פרס לרעב
לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם
וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: אז יבקע
כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך
לפניך צדקך כבוד יהוה יאספך: אז תקרא
ויהוה יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך
מוטה שלח אצבע ודבר און: ותפק לרעב
נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך
ואפלתך כצהרים: ונחך יהוה תמיד והשביע
בצחצחות נפשך ועצמתיך יחליץ והיית כגן רוה
וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: ובנו
ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם
וקרא לך גדר פרץ משובב נתיבות לשבת:
אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום
קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה מכבד
וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר
דבר: אז תתענג על יהוה והרכבתיך
על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך
כי פי יהוה דבר:

והאיטליאני מלינים ואומרים בסימן נ"ט:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב
נאם יהוה: ואני זאת בריתי
אותם אמר יהוה רוחי אשר
עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך
ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יהוה מעתה
ועד עולם:

הפטר' יום כפור למנחה בתרי עשר ביונה סימן א':

ויהי דבר יהוה אל יונה בן אמתי
לאמר: קום לך אל נינוה
העיר הגדולה וקרא עליה כי
עלתה רעתם לפני: ויקם יונה לברח
תרשישה מלפני יהוה וירד יפו וימצא אניה
באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם
תרשישה מלפני יהוה: ויהוה הטיל רוח
גדולה אל הים ויהי סער גדול בים והאניה

חשבה

פירוש המלות:
כמו יקר: בכל עת שאדבר עמו: ל' הומיה יתנבלו: התשובה מגעת עד ה': אעפ"י שכשלת: שתתודו בהם: בשביל פרים: שבטחנו בו: כי בך לבד ירוחם: רוח הקודש אומ' כן: ריחו: יונקים: ריחו: כמו הושע: בעומק הים: בולל השלשה אבות: ל' מסילה · לו פינוי: הכני מכשול: ל' הגדרם: קשרים · עול: עבדים המשועבדים: כמו מסיב נתיב: כמו פרע הדבר · דבר: ל' הפחד:

חשבה להשבר: וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלהיו ויטלו את הכלים אשר באניה אל הים להקל מעליהם ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם: ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד: ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו ויפלו גורלות ויפל הגורל על יונה: ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה: ויאמר אליהם עברי אנכי ואת יהוה אלהי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה: וייראו האנשים יראה גדולה ויאמרו אליו מה זאת עשית כי ידעו האנשים כי מלפני יהוה הוא ברח כי הגיד להם: ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתק הים מעלינו כי הים הולך וסער: ויאמר אליהם שאוני והטילני אל הים וישתק הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם: ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו כי הים הולך וסער עליהם: ויקראו אל יהוה ויאמרו אנה יהוה אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא כי אתה יהוה כאשר חפצת עשית: וישאו את יונה ויטלהו אל הים ויעמד הים מזעפו: וייראו האנשים יראה גדולה את יהוה ויזבחו זבח ליהוה וידרו נדרים: וימן יהוה דג גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות: ויתפלל יונה אל יהוה אלהיו ממעי הדגה: ויאמר קראתי מצרה לי אל יהוה ויענני מבטן שאול שועתי שמעת קולי: ותשליכני מצולה בלבב ימים ונהר יסבבני כל משבריך וגליך עלי עברו: ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך אך אוסיף להביט אל היכל קדשך: אפפוני מים עד נפש תהום יסבבני סוף חבוש לראשי: לקצבי הרים ירדתי הארץ ברחיה בעדי לעולם ותעל משחת חיי יהוה אלהי: בהתעטף עלי נפשי את יהוה זכרתי ותבוא אליך תפלתי אל היכל קדשך: משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו: ואני בקול תודה אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה ישועתה ליהוה: ויאמר יהוה לדג ויקא את יונה אל היבשה: ויהי דבר יהוה אל יונה שנית לאמר: קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא אליה

מנהיגי הספינה · — אל אחד מירכתי · — ל׳ שנה · — הגדול שבספנים · — יתרנה · — במעשיו של מי · — קחו אותי · — בשבילי · — ל׳ חפירה · — שקט הים : — ענין זימון · — בדג שהי׳לו כשאול : — באמצע · גלי הים : — הגלי׳ גלתי כשברי׳ — להתפלל נגד ההיכל — סבבוני · כמו גומא : — הדוק · כמו לקצי : — וחשבתי שהארץ : — אבל עכשיו העלי׳ · — בהתעלף : — מס בעלי הספינ׳ : — ע״ז שלהם : — בעיר את רבונו :

את הקריאה אשר אנכי דבר אליך: ויקם יונה וילך אל נינוה כדבר יהוה ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים מהלך שלשת ימים: ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת: ויאמינו אנשי נינוה באלהים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם: ויגע הדבר אל מלך נינוה ויקם מכסאו ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק וישב על האפר: ויזעק ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדליו לאמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו: ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם: מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו ולא נאבד: וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה: וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו: ויתפלל אל יהוה ויאמר אנה יהוה הלוא זה דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה: ועתה יהוה קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי: ויאמר יהוה ההיטב חרה לך: ויצא יונה מן העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה יהיה בעיר: וימן יהוה אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה: וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון וייבש: ויהי כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וישאל את נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי: ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה לך על הקיקיון ויאמר היטב חרה לי עד מות: ויאמר יהוה אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו שבן לילה היה ובן לילה אבד: ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה:

מצילו · — העביר קול ומעבת : — אחר עבירות : — הוא כנגד כולם · — א״ליש ב׳ · — שלא יאמרו האומו׳ — שהוא נביא שקר · — בעוד היותי · — ענין חוזק · — ל׳ הזמנה · — עשב גדול שעושה צל · — ר״ל שחתכו למטה · — חוק שמחריש אזני׳ — יגעה נפשו · — יותר מי״ב רבוא ·

וקצת קהלות מוסיפין · והוא במיכה ז׳ :

מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו

נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא:
ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות
ים כל חטאתם: תתן אמת ליעקב חסד
לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם:

הפטר' יום ראשון של סכות בזכריה בסימן י"ד :

חגיג לה' : **הנה** יום בא ליהוה וחלק
שללך בקרבך: ואספתי
מתשלל מאויבין : את כל הגוים אל
ענין בזה ושלל : ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים
תשכבנה ק' : והנשים תשגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר
אלא יתנכרו ישרא' : העם לא יכרת מן העיר: ויצא יהוה
מלחמת ים סוף : ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב:
ר"ל קיום סכותיו : ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר
סמוך לירושלים : על פני ירושלם מקדם ונבקע הר הזיתים
וסר : מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש
חצי ההר צפונה וחציו נגבה: ונסתם
לגיא הרים : גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל ונסתם
כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך
כמו וכו' : מלאכי' : יהודה ובא יהוה אלהי כל קדשים עמך:
כמו יקר הולך : והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות
קפוי ויוסך : וקפאון: והיה יום אחד הוא יודע
לא כולו יום ולא : ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב
כולו לילה : יהיה אור: והיה ביום ההוא יצאו
מזרחי : מים חיים מירושלם חצים אל הים הקדמוני
מערבי : וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה:
והיה יהוה למלך על כל הארץ ביום ההוא
יהיה יהוה אחד ושמו אחד: יסוב כל
כערבה : הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה
וישבה תחתיה למשער בנימן עד מקום שער
הראשון עד שער הפנים ומגדל חננאל עד
גורן : יקבי המלך: וישבו בה וחרם לא יהיה
עוד וישבה ירושלם לבטח: וזאת
תהיה המגפה אשר יגף יהוה את כל העמים
הים : אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עמד
כשתמקנה יהיה : על רגליו ועיניו תמקנה בחריהן ולשונו תמק
בתקומם חור : בפיהם: והיה ביום ההוא תהיה
ומתו : מהומת יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו
שפסוק ידו : ועלתה ידו על יד רעהו: וגם יהודה
תלחם בירושלם ואסף חיל כל הגוים סביב
זהב וכסף ובגדים לרב מאד: וכן תהיה
מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה
אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת:
והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על
ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות
למלך יהוה צבאות ולחג את חג הסכות:
והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ

אל ירושלם להשתחות למלך יהוה צבאות
ולא עליהם יהיה הגשם: ואם משפחת שאינם צריכים
מצרים לא תעלה ולא באה ולא לגשמים :
עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את להם לעונש :
הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסכות:
זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים
אשר לא יעלו לחג את חג הסכות:
ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש זגי' שמקשקשי'
ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזרקים פי' רבי' כמזרקים :
לפני המזבח: והיה כל סיר בירושלם ע"ד ירבה הסירו' :
וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל
הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא יהיה
כנעני עוד בבית יהוה צבאות ביום ההוא: סוחר : אשר נגית
ה' :

הפטרת יום שני של סכות ותשלם כל המלאכה והיא
נהפטרת פקודי והאיטליאני אומרים אותה ג"כ ועל
ויכידו מלא לאמר :

הפטר' שבת ח"ה של סכות ביחזקאל בסימן ל"ח :

ויהי דבר יהוה אלי לאמר:
בן אדם שים פניך אל גוג כמו על :
ארץ המגוג נשיא ראש משך מבני יפת היה :
ותבל והנבא עליו: ואמרת כה אמר
אדני יהוה הנני אליך גוג נשיא ראש משך
ותבל: ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך אסברך : עש"י כמין
והוצאתי אותך ואת כל חילך סוסים ופרשים חכי טביעת שתופסי'
לבשי מכלול כלם קהל רב צנה ומגן תפשי בהם הדג : מכל
חרבות כלם: פרס כוש ופוט אתם מיני עדי : בגינה :
כלם מגן וכובע: גמר וכל אגפיה בית כמגן וככובע :
תוגרמה ירכתי צפון ואת כל אגפיו עמים רבים קיליה :
אתך: הכן והכן לך אתה וכל קהליך אתם : קהלין :
הנקהלים עליך והיית להם למשמר:
מימים רבים תפקד באחרית השנים תבוא תזכר בפי בני
אל ארץ משובבת מחרב מקבצת מעמים רבים העולם :
על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד והיא נסברת :
מעמים הוצאה וישבו לבטח כלם:
ועלית כשאה תבוא כענן לכסות הארץ תהיה כשאון :
אתה וכל אגפיך ועמים רבים אותך: אשר אתך :
כה אמר אדני יהוה והיה ביום ההוא יעלו
דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה:
ואמרת אעלה על ארץ פרזות אבוא השקטים כפרים בלי חומה :
ישבי לבטח כלם ישבים באין חומה ובריח אל השקטים :
ודלתים אין להם: לשלל שלל ולבז בז כמו יושבים :
להשיב ידך על חרבות נושבות ואל עם מאסף היצרי' שהיו חרבו' :
מגוים עשה מקנה וקנין ישבי על טבור הארץ: ועכשיו נתיישבו :
שבא ודדן וסחרי תרשיש וכל כפיריה יאמרו העגום יש : באמצע :
לך הלשלל שלל אתה בא הלבז בז הקהלת שרים :
קהלך לשאת כסף וזהב לקחת מקנה וקנין
לשלל

לשלול שלל גדול: לכן הנבא בן־אדם
ואמרת לגוג כה אמר אדני יהוה הלוא ביום
ההוא בשבת עמי ישראל לבטח תדע:
ובאת ממקומך מירכתי צפון אתה ועמים רבים
אתך רכבי סוסים כלם קהל גדול וחיל רב:
ועלית על־עמי ישראל כענן לכסות הארץ
באחרית הימים תהיה והביאותיך על־ארצי
למען דעת הגוים אתי בהקדשי בך לעיניהם
גוג: כה־אמר אדני יהוה האתה־הוא
אשר־דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי
ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא
אתך עליהם:

כאן מתחילין קצת קהלות:

והיה

ביום ההוא ביום בוא גוג
על־אדמת ישראל נאם אדני
יהוה תעלה חמתי באפי:
ובקנאתי באש־עברתי דברתי אם־לא ביום
ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל:
ורעשו מפני דגי הים ועוף השמים וחית השדה
וכל־הרמש הרמש על־האדמה וכל האדם אשר
על־פני האדמה ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות
וכל־חומה לארץ תפול: וקראתי עליו
לכל־הרי חרב נאם אדני יהוה חרב איש באחיו
תהיה: ונשפטתי אתו בדבר ובדם
וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר
עליו ועל־אגפיו ועל־עמים רבים אשר אתו:
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים
וידעו כי־אני יהוה: ואתה בן־אדם
הנבא על־גוג ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני
אליך גוג נשיא ראש משך ותבל:
ושבבתיך וששאתיך והעליתיך מירכתי צפון
והביאותיך על־הרי ישראל: והכיתי
קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל:
על־הרי ישראל תפול אתה וכל־אגפיך ועמים
אשר אתך לעיט צפור כל־כנף וחית השדה
נתתיך לאכלה: על־פני השדה תפול
כי אני דברתי נאם אדני יהוה: ושלחתי־
אש במגוג וביושבי האיים לבטח וידעו כי־אני
יהוה: ואת־שם קדשי אודיע בתוך
עמי ישראל ולא־אחל את־שם־קדשי עוד וידעו
הגוים כי־אני יהוה קדוש בישראל:
הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה הוא היום
אשר דברתי: ויצאו ישבי ערי ישראל
ובערו והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים
ובמקל יד וברמח ובערו בהם אש שבע שנים:
ולא־ישאו עצים מן־השדה ולא יחטבו מן־

פירוש המלות:
חסר אשר אותך:
יחזקאל וזכריה:
כאלו אמר זה שנים רבות:
לשון פלגות:
ת"י ויתתלשון מגדלייא:
על גוג:
על כל הרי:
פוא מין הברד:
ושבבתיך אחלקך נששה חלקים:
כי בשמאל אוחזים הקשת:
לעוף כמו ויירד העיט:
באה עת הישועה:
היא הנער' כיצים:
מתגור: כלי זיין:

היערים כי בנשק יבערו־אש ושללו את־
שלליהם ובזזו את־בוזזיהם נאם אדני יהוה:
והיה ביום ההוא אתן לגוג מקום־שם קבר
בישראל גיא העברים קדמת הים וחסמת
היא את־העברים וקברו שם את־גוג ואת־
כל־המונה וקראו גיא המון גוג: וקברום
בית ישראל למען טהר את־הארץ שבעה
חדשים: וקברו כל־עם הארץ והיה
להם לשם יום הכבדי נאם אדני יהוה:
ואנשי תמיד יבדילו עברים בארץ מקברים את־
העברים את־הנותרים על־פני הארץ לטהרה
מקצה שבעה־חדשים יחקרו: ועברו
העברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו
ציון עד קברו אתו המקברים אל־גיא המון
גוג: וגם שם־עיר המונה וטהרו הארץ:

הפטרה ליום שמיני עצרת במלכים א' בסימן ט':

ויהי

ככלות שלמה להתפלל אל־
יהוה את כל־התפלה
והתחנה הזאת קם מלפני
מזבח יהוה מכרע על־ברכיו וכפיו פרשות
השמים: ויעמד ויברך את כל־קהל
ישראל קול גדול לאמר: ברוך יהוה
אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר
לא־נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר
ביד משה עבדו: יהי יהוה אלהינו
עמנו כאשר היה עם־אבתינו אל־יעזבנו ואל
יטשנו: להטות לבבנו אליו ללכת בכל־
דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה
את־אבתינו: ויהיו דברי אלה אשר
התחננתי לפני יהוה קרבים אל־יהוה אלהינו
יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו
ישראל דבר־יום ביומו: למען דעת כל־
עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד:
והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת
בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה:
והמלך וכל־ישראל עמו זבחים זבח ליהוה:
ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח
ליהוה בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה
ועשרים אלף ויחנכו את־בית יהוה המלך
וכל־בני ישראל: ביום ההוא קדש
המלך את־תוך החצר אשר לפני בית־יהוה
כי־עשה שם את־העלה ואת־המנחה ואת
חלבי השלמים כי־מזבח הנחשת אשר לפני
יהוה קטן מהכיל את־העלה ואת־המנחה
ואת חלבי השלמים: ויעש שלמה בעת־
ההוא את־החג וכל־ישראל עמו קהל גדול

פירוש המלות:
אלא בנשק:
כמו שם מקום קבר:
באותו גיא:
שעוברים ונוגעת:
ז' חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורת:
העוברים תמיד:
ישלימו החקירה:
כמו בניה:
כמה שבניא יקרא המון גוג כן היציל הסיבה לגיא או עיר ירושלם תקרא:
נס כן המוכה:
למדנו מזה שהלך כרע על ברכיו מתחלת תפלתו עד כלותו:
בקול גדול:
והניח לכם מכל אויביכם: לא חסר:
פירוש כמו משפט הבנות:
לתת לנו דבר יום ביומו מה שאנו צריכים להספיק לנו הטובה ולשאלנו מרעה:
אמצע החצר:
מהחזיק:
חנוכת המקדש קרא נ"כ חג לפי שהיתה במוכה לחג בסוכו':

מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני יהוה
אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה
עשר יום: ביום השמיני שלח את
העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם
שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה
יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו: ויהי
ככלות שלמה לבנות את בית יהוה ואת בית
המלך ואת כל חשק שלמה אשר חפץ
לעשות:

הפטרת שמחת תורה ביהושע בסימן א׳

ויהי אחרי מות משה עבד יהוה
ויאמר יהוה אל יהושע בן
נון משרת משה לאמר:
משה עבדי מת ועתה קום עבר את הירדן
הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי
נתן להם לבני ישראל: כל מקום
אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר
דברתי אל משה: מהמדבר והלבנון
הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ
(ג׳ הכנסת שמש:) החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה
גבולכם: לא יתיצב איש לפניך כל
ימי חייך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך
לא ארפך ולא אעזבך: חזק ואמץ כי
אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר
נשבעתי לאבותם לתת להם: רק חזק
ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר
צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל
(תצליח•) למען תשכיל בכל אשר תלך: לא
(ודברת•) ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם
ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי
אז תצליח את דרכך ואז תשכיל:
(נ׳ שבורה• ג׳ תחת•) הלוא צויתיך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת
כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך:

כאן מסיימין הספרדים:

ויצו יהושע את שטרי העם לאמר:
עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו
(זמן•) לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים
את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ אשר
יהוה אלהיכם נתן לכם לרשתה:
ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר
יהושע לאמר: זכור את הדבר אשר צוה
אתכם משה עבד יהוה לאמר יהוה אלהיכם
(ג׳ מנוחה•) מניח לכם ונתן לכם את הארץ הזאת:
נשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן
(חלוצים•) לכם משה בעבר הירדן ואתם תעברו חמשים

לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם:
עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם
המה את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם
ושבתם לארץ ירשתכם וירשתם אותה אשר
נתן לכם משה עבד יהוה בעבר הירדן מזרח
השמש: ויענו את יהושע לאמר כל
אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך:
ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך רק (והוא קבלת מוסר•)
יהיה יהוה אלהיך עמך כאשר היה עם משה:
כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את (ג׳ מרי•) (יקבל•)
דבריך לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ:

הפטרת שבת הגדול בת״ע במלאכי בסימן ג׳:

וערבה ליהוה מנחת יהודה (תהא ערב לו•)
וירושלם כימי עולם (כי יש בית המקדש•)
וכשנים קדמניות:
וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר (אני אקרב•)
במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר (לשלם גמולם•)
ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר (ומטי משפט הגר•)
ולא יראוני אמר יהוה צבאות: כי אני
יהוה לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם: (נ׳ השתנותי•) [illegible]
למימי אבתיכם סרתם מחקי ולא שמרתם שובו (אחר האומות:)
אלי ואשובה אליכם אמר יהוה צבאות ואמרתם (אבל עכשיו שובו)
במה נשוב: היקבע אדם אלהים כי (ואם תאמרו•)
אתם קבעים אתי ואמרתם במה קבענוך (היגזול•)
המעשר והתרומה: במארה אתם נארים (נקללה•)
ואתי אתם קבעים הגוי כלו: הביאו את (כלם שוים היו•)
כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי (מזון ופרנוס•)
ובחנוני נא בזאת אמר יהוה צבאות אם לא
אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם
ברכה עד בלי די: וגערתי לכם באכל (עד שתאמרו אין די)
ולא ישחת לכם את פרי האדמה ולא תשכל (כלים• בארבה)
לכם הגפן בשדה אמר יהוה צבאות: (שאוכל התבואה•)
ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ (ל׳ אושרי שתבואתה)
אמר יהוה צבאות: חזקו עלי דבריכם (מרובה•)
אמר יהוה ואמרתם מה נדברנו עליך:
ואמרתם שוא עבד אלהים ומה בצע כי שמרנו (כמו דברנו•)
משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יהוה צבאות: (מה תועלת•)
ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עשי (בשפל רוח•)
רשעה גם בחנו אלהים וימלטו: אז (ל׳ אושר•)
נדברו יראי יהוה איש אל רעהו ויקשב יהוה
וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה (כמו דברו•)
ולחשבי שמו: והיו לי אמר יהוה צבאות
ליום אשר אני עשה סגלה וחמלתי עליהם (ל׳ חשיבות•)
כאשר יחמל איש על בנו העבד אתו: (ליום המשפט•)
ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים (חומל עליו יותר•)
לאשר לא עבדו: כי הנה היום בא בער (שורף•)
כתנור

פירוש המלות

כמו קש יבש · כמו ותלהט :

ענין ריבוי · לשון ופשתם

פטימה · ג' לריסה וכתיפה ·

עושה משפט :

כִּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף : וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק : וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת : זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים : הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא : וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם פֶּן אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֵרֶם :

פירוש המלות

כאשר צויתי :

כמו עם בנים : כמו עם : לפיכך יזהירלהם כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הנה :

הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום יהוה הגדול והנורא :

ת ו ש ל ב ע

אֲנִי יַעֲקֹב דְקוֹרְדוֹוָה ·	בְּסֵפֶר זֶה פָּעַלְתִּי :
וְחַיִּים הוּא לְכִינּוּיִי ·	לְחַיִּים עַל רְפוּאָתִי :
וּבֶן חָכָם שְׁמוֹ מֹשֶׁה ·	רְפָאֵל הוֹד בְּנֵי בֵיתִי :
וְהִשְׁלַמְתִּי מְלַאכְתִּי זֹאת ·	בְּסִימָן טוֹב תְּהִלָּתִי :

זֶה סֵפֶר תַּם נִשְׁלָם ·	נֶעֱשָׂה בִּידֵי אוּמָן :
יוֹפְיוֹ יִרְאוּ כָּל עָם :	בִּשְׁנַת נְחָתַם · הוּא תָּם :
עַל יַד פּוֹעֵל נֶאֱמָן ·	אוּרִי בַּר אַבְרָהָם :

כָּל פֶּה גַּם כָּל לָשׁוֹן יִתֵּן ·	בִּמְלָאכָה זֹאת תַּמָּה יָפָה :
פָּעַל בָּהּ מֹשֶׁה בַּר אַהֲרֹן ·	בָּרָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה :

אמר המדפיס

הן היום הקרבתי את קרבני ואת עולתי העולה על רוחי להודות לשבח לאל נאזר בגבורה העוזר לאין כח נלאין אונים עצמה ירבה · המרבה לכלות ישלח ממרום רוח חן ותחנונים לקבל שועתי · יעלה לו לרצון מנחתי · לריח ניחוח אמרתי · תזל כטל דברתי [illegible] מים מי שבחים משמי רעיוני על דל שפתי ואוציא אותם המוגה · ארוכה נא בלשון בקשה · ואשתעשע לספר תהלות · נורא עלילות · ואתה ה' אלהים תשמע השמים:

היום שלמתי נדרי נדבות פי רצה נא ה' אשר נדרתי להתחיל ולגמור: הספר היקר צרור המור · וראשו ועד סופו שוין יחד בו וריחו לא נמר · הלא הוא דבר קדש עם הרבה קדושים שנתקדשו בו · **שפתי חכמים** בו יזרו דעת על דעתו של רש"י ע"ה · הוא המאור הגדול ועל דבריו הבאים אחריו ככוכבים יזהירו וכל סתום וחתום בו נאור הביאור כפי כח שכלם יאירו · וגם דלה דלה מי בור הביאורים · והשקה את הארץ ממעין התיקונים · אשר עשה ותיקן להעמיד הדבר על בוריו · לתקן הענין על מתכונתו · ראה זה חדש הוא אשר כבר לא היה לעולמים · נכון לנכון בא הנה לנער וזקן וגם בר לחכמים · שפתי ישבחוהו · ודברי פי כל מגיד יהללוהו:

הן כל אלה יפעל אל אל איש עני ונכה רוח אשר כמוני לראות באיבי וביבי הספר ובא עד קצו · וגם אני קנתי בחיי כי חליתי ובאתי עד שערי מות · וישבני כמטרה לחץ להיות עם שוכני עפר לולי ה' צבאות פתח לי שערי צדק ויגלני ברוב חסדיו להיות לספר תשלום ויתרון · וכמה יגיעות יגעתי וכמה טירחות טרחתי וכמה הוצאות הוצאתי עד אשר יצא בכונה לאור הרואים לזכות הזכים וישרים בלבותם זכותם תסייעני:

שתים הנה קוראות לקרוא בשם ה' הגומל לחייבים שגמלני כל טוב חמלה וחנינה · אברך את ה' אשר קיימני והחייני והעמידני על עמדי יחיה לעבדו · ואודה לשמו הגדול שהגיעני לזמן הזה · לשלימות הספר היקר עלה הדר והוד · לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד:

אלה דברי אורי ווייבש בלא"א כהר"ר אהרן הלוי זצלה"ה :

מזמורים שנוהגים לומר בכל שבת מעין הפרשיות

בראשית	ה' חקרתני	סימן קל"ט	שמיני	הודו לה'	סימן ק"ה
נח נח	הבו לה' בני אלים	סימן כ"ט	תזריע	מי ימלל	סימן ק"ו
לך לך	נאם ה' לאדני	סימן ק"י	מצורע	הודו לה'	סימן ק"ז
וירא	בה' חסיתי	סימן י"א	אחרי מות · קדושים · אמור · בהר · בחקתי ·		
חיי שרה	רחש לבי	סימן מ"ה	כל אלפא ביתא כחלק לשבתות שבין פסח לשבועות		
תולדת	נאם פשע	סימן ל"ו	במדבר	יקום אלהים	סימן סח
ויצא	בברחו מפני אבשלום	סי' ג'	נשא	כל העמים תקעו כף	סימן מז
וישלח	חלצני ה'	סימן ק"מ	בהעלתך	ה' בעזך	סימן כא
וישב	מזמור שיר חנכת	סי' ל'	שלח לך	לכו נרננה לה'	סימן צה
מקץ	קוה קויתי ה'	סימן מ'	קרח	אמרי האזינה ה'	סימן ה
ויגש	גדול ה' ומהלל מאד	סימן מח	חקת התורה	האמנם	סימן נח
ויחי	אשרי משכיל	סימן מא	בלק	אלהים באו גוים	סימן עט
ואלה שמות	ה' מלך ירגזו	סימן צט	פנחס	אל אלהים ה'	סימן נ
וארא	אלהים לנו	סימן מו	מטות ומסעי	שמעו זאת	סימן מט
בא אל פרעה	קולי אל אלהים	סימן עז	הדברים	על נהרות בבל	סימן קלז
בשלח	הריעו לאלהים	סימן סו	ואתחנן	תפלה למשה	סימן צ
יתרו	השמים מספרים	סימן יט	עקב	הודינו לך	סימן עה
משפטים	לשלמה אלהים	סימן עב	ראה אנכי	ה' מלך תגל הארץ	סימן צז
תרומה	לדוד שפטני אלהים	סימן כו	שופטים	תפלה לדוד	סימן יז
תצוה	לך דומיה	סימן סה	תצא	לדוד משכיל	סימן לב
תשא	הודינו לך	סימן עה	תבא	בבא אליו	סימן נא
ויקהל	שמעה אלהים	סימן סא	אתם נצבים	מזמור ראש השנה	סימן פא
פקודי	רחש לבי	סימן מה	וילך	מזמור יום כפור	סימן סה
ויקרא	אל אלהים ה'	סימן נ	האזינו	מזמור לסכות	סימן [illegible]
צו את בני ישראל	הודו לה'	סימן קז	הברכה	מזמור שמיני עצרת	סימן יב
ובשנה מעוברת	מזמור	סימן ק	תם ונשלם:	תהלה לאל ברא עולם:	

ברוך אלי' בן מוהר"ר אברהם ד"ע